BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
9 G
14

N. III. 39. 10
M. VI. E. 27. 41

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

4-1)-B-14 … Lat ms 12

IN HOC OPERE

continentur totius phi
loſophiæ naturalis paraphraſes, a Franciſco Vata-
blo, inſigni philoſopho, ac linguæ hebraicæ
apud Pariſios profeſſore regio, reco-
gnitæ, adiectis ad literam
ſcholijs declaratę, &
hoc ordine di-
geſtæ.

Collegii Rom. Societatis Jesu

¶ Introductio in libros Phyſicorum.
Octo Phyſicorum Ariſtotelis, paraphraſis,
Quatuor de cælo & mundo cõpletorũ, paraphraſis
Duorũ de generatione & corruptione, paraphraſis
Quatuor Meteororum completorum, paraphraſis
Introductio in libros de anima.
Trium de anima completorum, paraphraſis.
Libri de ſenſu & ſenſato, paraphraſis.
Libri de memoria & reminiſcentia, paraphraſis.
Libri de ſomno & vigilia, paraphraſis.
Libri de inſomnijs, paraphraſis
Libri de diuinatione per ſomnum, paraphraſis.
Libri de longitudine & breuitate vitę, paraphraſis
Dialogi inſuper ad Phyſicorum tum facilium tũ
difficilium intelligentiam introductorij duo
Introductio Metaphyſica,
Dialogi quatuor ad Metaphyſicorum intelligẽtiã
introductorij.

PARISIIS,
Apud Ioannem Paruum. 1539.

1.s.1. B.S.

D

¶ Literę, librorum nomina indicantes, & in cuiuſque folij prima fronte annotatę

P C D G M A S MR SV L

P.	Liber Phyſicorum.	A.	Liber de anima
C.	Liber de Cælo & mundo.	S.	Liber de Senſu & ſenſato.
D.	Dialogus.	MR.	Li. de Mẽoria & remiſcẽtia.
G.	Liber de Generatione & corruptione.	SV.	Liber de Sõmno & vigilia.
M.	Liber Meteororum.	L.	Li. de Lõgituie & breui. vitę

Ioannis Pellitarij in naturalis Philoſophiæ commendationem ad lectores carmen.

Naturæ liber eſt mundi pulcherrimus ordo,
Quem dignata dei eſt ſcribere dextra manus.
Notæ *Et quæcunque ſinu cælum complectitur amplo,*
Literæ. *Sunt quibus eſt talis pagina ſcripta, notæ.*
Eiuſitem Phyſicæ uoces & ſenſa recludit,
Qua duce. Naturam noſſe cuique datur.
Anaxagoras. *Doctus Anaxagoras hoc euoluiſſe uolumen*
Fertur, & Empedocles, Biſtoniuſque ſenex.
Empedocles. *Attamen hos omneis longo diſcrimine uincit*
Magnus Ariſtoteles, & loca prima tenet.
Democritus. *Nam cæli penetrans ſummum, telluris & ima,*
Edocuit totus quicquid hic orbis habet.
Trachius Ariſtoteles. *Cuius opus Phyſicum ſolito limatius omni*
Nube procul pulſa, luciduſque nitet.
Nam Stapulenſis ei labor haud mediocre parauit
Lumen, & exeruit quæ latuere prius.
Siqua tamen ſuperant minus explorata legenti,
Quod nouus adiecit Portus aperta facit.
Ergo age Naturæ ſtudium complectere lector,
Et clarum gemina luce reuolue librum.

Iacobi Stapulenſis in Phyſicos libros Ariſtotelis, prologus.

CVm antiquorum Philoſophorum plurimi poſteritati ſuæ aliquam ſuorum laborum frugem relinquere pio benignoque affectu cogitarint: non vana glorię cupiditate illecti, & ſine inuidia quidem per quirēdis diſciplinis vires animumque appulerūt, vt laboribus & vigilijs ſuis partas inuentaſque diſciplinas, noſtrę inſtituendę vitę apprime neceſſarias relinquerent. ¶ Quorum hi quidem tantę rei pondus ferre non valentes, ſuccubuere. Hi porro quę conducerent, pauca repererunt: aut ad opinionum tenebras demerſi deuolutique ſunt, aut obſcuris ambagibus legentium mentes natura cognoſcendi cupidas, eluſerunt, in dieſque, ob noſtram quidem imbecillitatem, illudunt: quod illorum abſtruſa ſenſa, & ſecretam ſententiam, noſtra cognoſcendi non penetret obtuſitas. Hi vero ex ſublimibus & æternis, iſtorum caducorum longo interuallo & pene inacceſſibili ab illis diſtantium ſcientiam nobis parare curauerunt. Sed noſter admodum infirmis intuitus e noſtris profundis tenebris ad illos diuinos fulgores omnino deficiens hebeteſcit. ¶ Quę omnia ſummus Ariſtoteles perſentiens, & diuino beneficio iutus, noſtram ſortem miſeratus, noſtræ literariæ vitæ ducē ſeſe præbuit, & nos de cæco ignorantiæ carcere pie atq; benigne exemit: conſtrixitque ſub certo præcepto certaque regula, quæ ad eruditā & beatam vitam neceſſaria putauit omnia: non laceſſite, non inuolute, non in opinionum caligine, ſed integre, lucide, certe. ¶ Et eo ordine, eaque facilitate nobis ſcientiarum & virtutum viam patefecit, vt plane videatur ab illo diuino munere nullum excludi voluiſſe, cui quantulūcumque mentis adeſſet, diuinius id bonum putans, quod pluribus cognoſceret profuturum. ¶ Cæterum etſi omnia eius opera mira breuitate & vtilitate ſint referta, videri tamen poteſt eius naturalis editio plurimum admiranda, in qua quidem vel omnes & antiquos & recentiores exuperaſſe facile conſentiunt omnes. ¶ Cuius & nos diuino beneficio confiſi, non vana ſimiliter glorię cupiditate allecti, & ſine inuidia, ſed ſolum vtilitatem aliquam afferre cupientes, paraphraſim ordinare ſuſcepimus. Ea enim beneuolentia Peripateticos proſequor omnes, & pręſertim ſummum Ariſtotelem omnium vere philoſophantium ducem, vt ſi quid ex illorum diſciplinis deprompſerim quod vtile pulchrum ſanctumque putem, id omnibus communicatum eſſe velim, quo omnes vna mecum ipſorum rapiantur amore, ipſoſque digna veneratione proſequantur & ament. Optoque omnes ita in ipſorum proficere diſciplinis, vt quæ nos ipſi ob paruas ingenij vires minus ſufficienter explemus, ad communem omnium vtilitatem expleant, ad fineq; perducant. ¶ Si quos tamen hæc noſtra ſcripta iuuabunt, admonuiſſe velim, in hac ſacra philoſophia ſemper Ariſtotelem aliquid arduum moliri, & cum de caducis, ad horamque tranſitorijs agat pariter diuina tractare. Immo vero hanc totam ſenſibilis naturæ philoſophicam lectionem ad diuina tendere, & ex ſenſibilibus: intelligibilis mundi parare introitū. Qui inueſtigationis modus nobis connaturalis congeneuſque (vt ipſi placet) habetur. ¶ Id præterea animaduertere licet, Peripateticos opiniones tanquam grandem & pernoxiam mentis peſtem fugere. Ad quam prorſus deuitandam paſſim ſuorū dictorum ſanam intelligentiam expetunt, & ſingula ſecundum ſubiectam materiam volunt eſſe intelligenda, & omnia Phyſica phyſice intelligunt, & Metaphyſica diuine

& Logica logice:voluntque ſingula in proprijs locis & ex proprijs eſſe diſquirēda.
eſt enim ex proprijs vnaquæque diſciplinarum ratiocinatio. ¶ Et nulla diſcutiūt,
niſi duorum cognitione pręcedente atque præuia. Primum eſt,quid ſitvnumquod
que eorum quæ diſcutienda aſſumuntur. Secundum, quæ principia prænoſcenda
ſint ad id quod efficere ſtudent. Quæ publica intellectus & diſciplinarum ſunt lu-
mina,& ex aliorum propriorum principiorum luminibus nequaquam dignoſcen
da. Quæ ſi dignitates,proloquia,communesve ſcientię exiſtant,talia ſunt . Vt nos
ipſis mente diſſentire non putent,& quę ſtatim probamus audita. Si ſuppoſitiões,
plerumque ſubſcuriores habentur,vt aliqua declaratione egeant, ſed non principi
orum,ad quæ ponunt inductionem viam habere.eſt enim inductio, talium imme
diatarum propoſitionum. ¶ Præterea indignum putant,& a philoſophiæ dignita
te quamplurimum alienum,in ſophiſticam expoſitionem icidere,& amica ſophi-
ſtarum ſyncategoremata ſequi: vimque in ipſis vllam facere : idque damnandum
ea conſtantia eſſe,qua Socrates Euthydemum Dionyſodorumque perditos ſophi
ſtas damnat,quorum ſtudium(vt ait)viliſſimum eſt, & qui in eo verſantur,ridicu
li. Et vitium hoc tanto deteſtabilius in ſapientiam caderet,quanto ſtudium hoc di
uinius eſſe debet. Et contra hæc alta & ſublima dogmata captioſas orationes texe
re,machinamentaque ſophiſtica, ridiculoſius eſſevidetur,quam terrā olim ridicu
lam ſimiolam in cōtemptum deorum peperiſſe. Sed miſſa hæc faciamus. nō ſunt
enim eiuſce rei admonendi,quos verus allexit philoſophicus amor . ¶ Id inſuper
te latere non debet,per totam Ariſtotelis philoſophiam,abditam latentemque eſ-
ſe quandam ſecretam analogiam : perinde atque per totum corpus ſparſus fuſusq;
tactus eſt : ſine qua(vt ſine tactu corpus)noſtra philoſophia inanima eſt , vitæque
expers . Quam(ſi deus hanc mihi largiatur gratiam) in commentarijs aliquantu-
lum detegam,non quidē omnino(tanta enim eiusvirtus eſt & amplitudo,vt id im
poſſibile putem) ſed quantum mihi conceſſum fuerit . ¶ Demum , ne ego te plus
æquo in prologo demorer,paucis annotatum firma mente teneto,annotatiunculas
capitum quibus præponuntur,prænotioni quid eſt ſubſeruire,interiectasque inte-
rim(ſed raro)dignitates atque poſitiones. hæ ſiquidem vt plurimum proprium in
litera locum obtinent. Et quando ad Phyſicum intellectum procedimus,ſi paten-
tiſſimum de ſe non fuerit principium, exemplo imperfectaque inductione vt plu
rimum vtimur,aut aliqua Topica perſuaſione. Cum vero Phyſica ſcientia tradi-
tur,propoſitionis & aſſumptionis(quas maiorem & minorē dicimus)ſi ſeper ipſas
manifeſtæ non fuerint,ſuas approbationes ſubnectimus. Et vbi vltimo decumbi-
tur,principium eſt,aut principij loco poſitum : ex principiove cognitum , Cætera
vero tua cura diligentiaque adhibita facile deprehendere valebis.

IVDOCVS CLICHTOVEVS NEOPORTVENSIS
Ludouico Pinello, celeber. doct. Theologo, Cancellario Pariſienſi, S.

PLutarchus author grauiſſim⁹, Ariſtotelis vitā cōſcribens
de ſtudio & doctrina eius hoc perhi bet teſtimoniū, digniſ
ſime pater Cācellarie. Ariſtoteli, inquit, permultū debet
humanū genus: qui diſciplinas ante ſe varie diſperſas, in
vnum quaſi corpus ſingulas redigere dignat⁹ eſt. Itaq; di=
ſcere qui volunt, hūc amplectātur oportet. Cui⁹ libri ita
ſcripti ſunt, vt & paruulos inſtituere, & mediocres alere,
& robuſtos exercere ac perficere voluiſſe illū appareat, ac
oīs ętatis noſtrę curam cogitationēq; ſuſcepiſſe. Ad hęc ipſis ī rebus explicatio
ſerioſa atq; ꝑdiligens: vt ſiue Logicę, ſiue Phyſicę, ſiue Ethicę tradat pręcepta,
cōtinuata vbiq; doctria ſit, & ab ipſis primordijs rerū ad finē vſq; ꝑducta ſciētia
tanq̄ pater diligens, qui nō ſolū genuiſſe filios, ſed ꝑ pueritiā adoleſcētiāq; edu=
catos nō prius deſerat, q̄ cōtinuato diligētię ſtudio in viros traduxerit. Hęc ille.
Atqui Ariſtotelē diſciplinas ante ſparſim & īdigeſte cōpoſitas, in vnū collegiſ=
ſe, rectoq; ordine ab initio ad calcem vſq; ꝑduxiſſe, cū in cęteris ab eo traditis di
ſciplinis, tū in phyſicis apprime ꝑſpicuū eſt. Nempe ante ipm philoſophi na=
turę perſcrutatores diuerſa prorſus & abſurda de rerum principijs, de anima, de
motu ſenſerūt: & īter ſe plurimū diſſētiētes, nihil certū, nihil cōſtās, nihil deni=
que exactū definierūt. In tāta vero ſentētiarū diuerſitate, authorumq; diſſidio.
Ariſtoteles abiectis ignorantię deuijs, veritatē ſyncerā amplexus, de rebus ſen=
ſibilibus dilucide, accurate, integreq; diſſeruit, & philoſophiā naturalē ante tem
pora ſua macerā, in fruſtulamentaque diſſectā, in ſolidā & cōſummatā diſciplinā
digeſſit. In qua vſq; adeo copioſe de rerū naturaliū (quibus hic mūdus ſenſibilis
coaleſcit) ratione cauſiſq; pertractauit, vt nullum ferme huiſcemodi rerū genus
prętermiſerit, cuius nō abſolutā peregerit & peculiarē determinationē. Quocir=
ca auſcultatiōis ſuę Phyſicę lectio maiorē ī modū vtilis atq; accōmoda cēſeri de
bet: qn̄quidē nō ſolū rerū ſublunariū trāſmutioniq; ſubiectarū naturā inibi dili
gēti indagine diſcutiat. verū etiā ex ipſis vt ſubſterniculis q̄buſdā & admiculis
ad ſupermūdana cōtēplāda interitus imunia, motuq; & mole va cātia, viā paret,
& moliat̃ aſcēſū. Quippe mūd⁹ iſte corpore⁹ gręca nūcupatiōe κόσμος (vt norūt
oēs) denoiat̃, qđ ornatū ſonat, quia pulcherrim⁹ ei⁹ decor, ordinatiſſima diſpoſi
tio & ſpecies oculis ſubiecta mortaliū, cęleſtiū ſubſtantiarū longe pręſtātiorem
pulchritudinē ornatūq; nobis īſinuat: & ad eā vel vmbratiliter tenuiterq; aīo cō=
cipiēdā, viā ſternit, affertq; ꝑſidiū. Ex magnitudie em̄ ſpeciei et creaturę (vt ait
Sapiens) cognoſcibiliter poterit creator horum videri. Quibus quidem mecum
perſpectis, nō ſum ſuperuacuū ratus ad Phyſicam paraphraſim Iacobi Stapu=
lenſis præceptoris mei ſuperioribus annis elaboratam ſcholia adijcere, non ꝑpe
tua continuaque lectione decurrentia, ſed ſucceſſiua atque interpollata, ſicubi
locus efflagitabat, vt ea duntaxat quæ abſtruſam habent & elucidatione indigen
tem ſententiam, adaperiant. In quibus quidem, & litera paraphraſeos, idem ꝓr=
ſus ſeruatur ordo: vt præfixi cuiq; ſcholio numeri facile indicent cuinam loco
literæ eodem numero annotatæ vnumquodque reſpondeat & accommodetur.
Introductionibus idētidem in Phyſicam, in libros de anima, & metaphyſicam,
explanatiunculas adiunxi, quo vel in tranſcurſu a legentibus itelligantur, prom
ptiorque ſit earum ad literam ſententia. A quæſtionibus autem recentiorum
more agitandis, & ventilandis argutijs contra probatas philoſophiæ propoſitio=
nes, conſulto temperaui, quod hæc veram non pariant diſciplinam, ſed futilem
potius loquacitatem, obſtreperamque garrulitatem, a modeſtia tranquillaque
philoſophia longe abhorrentem. Enimuero ſolent hæc ratiuncularum contrā
ſcientiarum veritatem pugnantium commenta, non ad amplectandam ea=

rum certitudinem ſynceritatemque conducere, ſed ab ea detorquere potius, & ad captiunculas quaſdam ſophiſticas prolabi, nihil cum vera doctrina commercij habentes: quibus imbuti ingenuorum adoleſcentum animi, cum ad maturam ſcientiarum frugem prouehi deberent, exareſcunt prorſus, & in ſteriles herbas vaneſcunt, perſimiles agris ſuapte natura feracibus, quib⁹ cũ ſemen vtile mandari deberet & frugiferum, neglectis tamen ob agricolarum incuriam infelix lolium, & ſteriles dominantur auenę. Haud diſſimiliter præclara iuuenum ingenia ad capeſſendas rectas diſciplinas optime nata, cum circa inania ſophiſmatũ tendicula, decipulasq; tanq̃ muſcarum reticula occupantur, & a ſerijs diſtrahuntur literis, & illis percipiendis apta tempora miſere conterunt. hinc incultis eorum animis loco nitidiorum ſcientiarum lappæ & tribuli inaſcuntur, carduus, & ſpinis ſurgit paliurus acutis. Diſſoluentur quidem in adiectis ſcholijs nonnunq̃ quæſtiones pro rei materia occurrentes, ac agitari dignæ, non tamen modo barbaro, inſulſo & craſſo, quo noſtra tempeſtate i diſciplinis moueri conſpiciuntur ac deprehenduntur. Porro hanc noſtram quantulã cunque operã tuæ grauiſſimæ dignitati nuncupatam voluimus præſtantiſſime pater Cancellarie, ꝙ cum in hoc celeberrimo Parriſiorum gymnaſio ea fungaris authoritate, qua palæſtræ literariæ metã conſecutos pro meritis laurea inſignias, libertateque profitendi quas callent artes dones, par eſt vtique bonas literas tuis auſpicijs i lucem prodire, propagari in cæteros, atque transfundi. Siquidem nullius autoritate potius fulſcientur, & robur aſſument nitidiores authorũ diſciplinæ, q̃ eius qui patronus literarum & pater inſtitutus eſt, quem tota Pariſienſis academia vt vindicem & tutorẽ rei literariæ ſuſpicit & obſeruat. Itaque tuo grauiſſimo patrocinio fultum id opus ad alios fœliciter prodeat. qui ſi quid (quod vel maxime optamus) fructus ex eo cœperint, id totum tuæ dignitati acceptum referant, cui & hæc & multo maiora nos debere fatemur. Vale ſtudij noſtri decus & præſidium.

℃ Figura introductionis.

¶ INTRODVCTIO IN PHYSICAM Paraphraſim, adiectis annotationibus explanata.

NAtura eſt ſubſtantiale principium quod vnicuique tranſmutationi ſubiectum eſſe natum eſt: aut tranſmutationis effectiuum. ¶ Materia eſt natura quæ vnicuiq; tranſmutationi ſubiecta eſſe nata eſt. ¶ Materia, ſubiectum, hyle, potentia, potentia ſubiectiua. ¶ Forma eſt natura tranſmutationum effectiua. ¶ Forma, ſpecies, terminus, actus primus, ſubſtantialis. ¶ Principia ſunt quæ cum non ſint ex alijs neq; ex alterutris: ex ipſis omnia alia fiũt. Omnia alia: res naturales omnes. ¶ Res autem naturalis eſt quæ conſtat ex naturis. ¶ Rerum naturalium genera ſunt: elementa, animalia, vegetabilia, mineralia, mixta imperfecta. Earum vero accidentia cum eis conueniant: dicuntur ſecundum naturam. Cum vero diſconueniant: contra & præter naturam. ¶ Res naturalis, totum, compoſitum, corpus ſenſibile, hoc aliquid.

Figura introductioni phyſicæ præfixa, mundũ ſenſibilem nobis inſinuat, de quo quęcunq; in libris phyſicorum dicuntur, intelligenda ſunt, neque extra eũ ferẽda eſt intelligentia. Eſt autẽ mundus ſenſibilis, rerum quę intra concauum cœli lunę cõtinentur, vniuerſitas. Primus circul⁹ cęteros ambiens deſignat cõcauum cœli lunę, id eſt interiorẽ extremamq; cœli lunę ſuperficiem igni proximam, vt in ima figurę parte collocata ſcriptura indicat. Spatium ĩterceptũ inter primum circulũ & ſecundum, denotat elementum ignis, vt in ſummo cõſtituta ſcriptura deſignat. Secundus circulus ſignificat concauum ignis tangẽs aerem. Spatium ſecũdo & tertio circulo clauſum ipſum aeris elementum deſignat. Tertius circulus, concauum eſt aeris, tangens aquã ſi elementa ſecundum naturalem ſitum diſponerẽtur, quo aqua totam terrã operiret. verumvt viuẽtium ſaluti conſulatur, vna pars detecta eſt, & aeri proxima. quare concauum aeris nunc partim quidem aquam, & partim terram tangit. Deniq; ſpatium tertio & quarto cõtentũ circulo, elementũ aquę deſignat. Quartus vero circulus, cõcauum eſt aquæ tãgens terrã. Terra autem infima nõ claudit alia elementa ſuo ambitu, ſed ſubſidet omnib⁹. Et his quatuor elemẽtis itidem cõtinẽtur corpora naturalia mixta, vt mineralia ĩ terrę viſcerib⁹, vegetabilia partim terra, & partim aere. animalia vero hęc in aere, hęc aqua, & illa terra ſubſiſtunt. Deinceps ſeptem circuli minores ordine diſpoſiti ſignificant ea quę in hac introductione determinãtur. Et q̃uis dũtaxat quatuor librorum phyſicorum materiã complecti videantur, illis tamen intellectis ſufficiẽs habetur in omnes phyſicorũ libros introductio. Et horum primus quidem circulus primo reſpõdet libro phyſicorũ, ſecundus ſecũdo, tertius & quartus tertio, quĩtus ſextus & ſeptimus quarto. Cuiq; aũt circulo ſuũ reſpondet in introductione caput. In primo itaq; natura diuiditur in materiã & formã. Res autẽ naturalis ibidem ponitur, quod de ea illic determinetur vt toto ex his partibus conſtituto. In ſecundo circulo cauſa diuiditur primum in cauſam materialem, formalem, efficiẽtem, & finalem. Secundo in cauſam propinquam & remotam. Tertio in cauſam per ſe, & per accidẽs. Quarto in cauſam actus ſiue actualem, & in cauſam potentię ſiue potentialẽ. In tertio circulo motus primũ diuiditur in ſex ſpecies, generationem, corruptionem, augmentationem, diminutionẽ, alterationem, & mutationem ſecundum locum. Secũdo in motum ſubiectiuum, terminatiuum, & completiuum. quę diuiſio innuitur per hęc vocabula, ſubiectũ, forma, totũ. Tertio in motũ per ſe, & motum ꝑ accidẽs. Quarto in motũ acquiſitiuum & deperditiuũ. Quinto in motũ naturalẽ, violentum, & indifferentem. In quarto deinde circulo infinitum diducitur in infinitũ primo modo ſiue in prima acceptione, ſecundo, tertio, quarto & quinto mõ. Sphęrula vero nigra ſecundo infiniti modo ad latus adiuncta, deſignat infinitum ſecundo in mundo ſenſibili natura non inueniri. In quinto circulo locus primo diducitur in locum cõmunem & propriũ, ſecũdo in locũ naturalẽ & violentũ. In ſexto vacuũ diuiditur in vacuum primo modo. ſecũdo & tertio modo, ſed nullo illorum modorum vacuum in mũdo ſenſibili inueniri poſſe adiectæ cuilibet modo notę nigrę ſignificant. Demum in ſeptimo circulo diuiditur tempus in præſens, pręteritum, & futurum. Poſt diuiſionẽ eorũ quę in hac introductione conſideranda ſunt, diffinitur natura eſſe principiũ ſubſtantiale, id eſt quod eſt ſubſtantia, ad excludenda principia accidẽtalia, vt caliditatẽ & leuitatẽ ignis. quę non ſunt naturę, ſed formę ſubſtantialis inſtrumenta. Et cum in ea diffinitione diſiunctio ponatur, prior particula propter materiã ponitur, poſterior vero ꝓpter formã ſubſtantialẽ, vt vtriuſq; ſequẽs diffinitio declarat. Diffinitur eñ mox materia per primã ſuperioris diffinitionis particulã, ꝙ ſcilicet nata ſit eſſe ſubiecta vnicuique trãſmutatiõi. i. generationi, corruptioni, augmẽtationi, diminutioni, & ita de alijs ſpecieb⁹. nõ quidẽ ꝙ nata ſit illas ſimul ſuſcipere, ſed viciſſim. Nęmpe materię officiũ eſt q̃libet in ſe trãſmutationẽ indifferenter recipere, perinde atque cera cuiuſcũque figurę aut ſigilli efformationẽ in ſe ſuſcipere nata eſt. hĩc materia ſubiectũ dicitur, &

potentia paſſiua ſiue ſuſceptiua, ꝙ omnes formas & ſubſtantiales & accidētarias in ſe ſuſcipiat. ꝙ ſi tota denominentur ſubiecta, id ſolū gratia alterius partis, ſcilicet materię accidit, vt ignis ſubiectū eſt caliditatis, & aqua frigiditatis. Dicitur & materia ab antiquis hyle. Forma vero ſubſtātialis diffinitur eſſe natura q̄ nata eſt tranſmutationes efficere, non quaslibet ſine diſcrimine, ſed ſuo toti cōuenientes, haud aliter ac ſigillum non quālibet impreſſionem, ſed ſolū ſibi reſpondentem effigiat, vt forma ſubſtantialis ignis efficit tranſmutationes igni cōuenientes, & forma aquæ mutationes aquæ naturales. & ita de cæteris. Eſt enim proprium formæ officiū, agere & efficere tranſmutationes. Proinde actus dicitur, ſiue actus primus & præcipuus phyſicus, quia primum eſt & præcipuum agens. Accidentia autem dicuntur actus ſecundi, quia omnem agendivim a forma ſuſcipiunt. Dicitur præterea forma, ſpecies ſiue terminus, ꝙ materiam determinet definiatq; ad certam rem naturalem conſtituendam. Cæterum quia natura diffinita eſt eſſe principium, quid principia hic dicantur, ſequens diffinitio declarat, tria exprimens ad phyſicorum principiorum rationem neceſſaria. Primum. Principia phyſica non debent eſſe ex alijs principijs, id eſt alterius ſpeciei & naturæ compoſita, vt materia non componitur ex alijs diuerſæ rationis principijs, neque forma, quamuis vtraque ex eiuſdem rationis partibus componatur. Secundum. Principia phyſica non debent conſtitui ex alterutris, id eſt, primum non debet componi ex ſecundo, neque ſecundum ex primo, vt materia non componitur ex forma, neque forma ex materia. Tertium. Ex principijs phyſicis omnia alia fiunt, id eſt res naturales omnes natæ ſunt fieri. Omnia enim expetenda ſunt ſecundum materiam ſubiectam. Et quæ vniuerſaliter ſonant apud authores, particulariter, vel efflagitat materia, ītelligi debent. Siquidem omnis res naturalis ex materia & forma duobus principijs phyſicis conſtat, vt oſtendit rei naturalis diffinitio, qua dicitur ea eſſe quæ conſtat ex naturis, vtpote materia & forma ſubſtantiali tanquam ſuis partibus eſſentialibus. Quamuis enim partes integrales ſint rerum naturalium partes ſubſtantiales, tamen non ſunt naturæ, neq; rerum naturalium principia, quia ſunt ex alijs principijs, ſcilicet materia & forma partiali. Deinde enumerantur rerum naturalium genera, id eſt ſpecies: quæ ſunt quinque, ſcilicet elemēta, ignis, aer, aqua, terra. Animalia, vt piſces, aues, vermes, & greſſibilia. Vegetabilia, vt arbores, frutices, & herbæ. Mineralia, vt aurum, argētum, ferrum, plumbum. Mixta imperfecta, vt pluuia, ros, pruina, nix, grādo. Et hæ ſunt totæ res naturales, quarum quidem partes integrales ſiue homogeneę, & eiuſdem cum toto denominationis, ſiue heterogeneæ, & diuerſæ denominationis a toto, etiam res ſunt naturales, ſed partiales, vt pars ignis, & radix arboris. Deinde ſubiungitur diuiſio accidentium rebus naturalibus inexiſtentium, quod eorum aliqua ſunt ſecundum naturam, alia vero contra ſiue præter naturam. Accidentia ſecundum naturam ſunt quæ rebus naturalibus conueniūt. Illa vero eis conueniūt, quæ ipſas conſeruare nata ſunt, vt caliditas & leuitas igni ſecundum naturam conuenit, frigiditas vero & grauitas, aquæ. Accidentia præter naturam ſunt, quæ rebus naturalibus diſconueniunt, & eas corrumpere nata ſunt, vt aquæ caliditas, per quam reſoluitur invapores, & animali ægritudo, qua diſponitur ad corruptionem. Itaq; quicquid eſt in mundo ſenſibili, aut eſt natura, aut res naturalis, aut eius accidens. Poſtremum ponitur interpretatio rei naturalis, quæ alio nomine dicitur totum & compoſitum, habita ratione ad ſuas partes. dicitur & corpus ſenſibile, quod ſubſtantia completa ſit in mundo ſenſibili conſiſtens. Denique res naturalis dicitur hoc aliquid, id eſt tota ſubſtantia indiuidua, & vna numero.

CAuſa eſt ad quam aliquid ſequitur. ℭ Ad eam vero aliquid ſequi, eſt ex ea, per eam, ab ea, aut eius gratia aliquid fieri. ℭ Quod vero ad eam ſequitur, effectus nominatur. ℭ Cauſa materialis primo eſt ex qua cum aliquo fit aliquid. ℭ Rerum vero naturalium materia eſt ex qua cum forma fit cōpoſitum. ℭ Secundo eſt in qua aliquid fit vt in ſubiecto. ℭ Cauſa materialis ſecundo, in qua, ſubiectiua. ℭ Cauſa formalis eſt ꝑ quam res habet eſſe. Nam dat eſſe rei, & eam conſeruat in eſſe. Ipſa namque præſente res eſt, & ipſa fugiente perit. ℭ Rerum vero naturalium forma, ea eſt per quā res naturales exiſtunt. ℭ Subſtantia, accidens. ℭ Cauſa efficiens eſt a qua aliquid fit. ℭ Conſeruans, producens, corrumpens. ℭ Cauſa finalis eſt gratia cuius aliquid eſt. ℭ Primaria, ſecundaria. ℭ Cauſa propinqua eſt quæ particulari nomine deſignatur, aut inter quam & effectum haud multæ interiacent cauſæ. ℭ Remota vero, quæ nomine communi deſignatur, aut inter quam & effectum multæ interiacent cauſæ. ℭ Cauſa per ſe eſt quæ cum ad aliquid ſuaptæ natura ſit, cauſalitatis nomine pariter eſt expreſſa. ℭ Per accidens autem ea dicatur, cum ad effectum non ordinetur, aut cauſalitatis nomine minime ſit expreſſa. Caſus, fortuna, neutra.

¶Caſus, cauſa eſt per accidens eorum quæ raro contingunt, & alicuius gratia. ¶Fortuna vero, cauſa per accidens agentium ſecundum propoſitū, eorum quæ raro eueniunt, & alicuius gratia. ¶Fors fortuna, mala fortuna. ¶Propoſitum, ratio, voluntas. ¶Cauſa in actu eſt, quæ ſimul cum effectu exiſtit. ¶Cauſa vero in potentia ea dicatur, quæ non ſimul cum effectu exiſtat.

Quid cauſa.

Quid effectus.

Diffinitionis cauſæ hæc eſt intelligentia. Cauſa eſt ad quam effectus natus eſt ſequi. hoc eſt, ex qua, propter materiam, per quam, propter formam, vel a qua, propter efficiens, aut cuius gratia, propter finem, aliquis effectus natus eſt fieri. Effectus autem eſt quod ad cauſam ſequi natum eſt, id eſt quod ex ipſa fit, propter effectum materiæ, aut per ipſam, propter effectum formæ, aut ab ipſa propter effectum efficientis, aut gratia ipſius, propter effectum finis. Deinde vnaquæque

Cauſæ materialis diuiſio

cauſarum particulariter diffinitur & primo cauſa materialis, quæ diuiditur in cauſam materialem primo modo ſiue prima acceptione, & in cauſam materialem ſecundo modo, & in ſecunda ſignificatione. De cauſa materiali primo exemplum, vt lapis eſt id ex quo cum aliquo, ſcilicet figura ſtatuæ, fit ſtatua lapidea, & aurum eſt id ex quo cum aliquo ſcilicet figura annuli fit annulus. Et hæc ratio complectitur omnem materiam ex qua, ſiue rerum naturalium, ſiue artificialium, ſiue quorumcunque aliorum quib⁹ materia attribuitur. Idcirco diffinitur deīde materia ex qua rerum naturalium, quod ea fit ex qua cum forma ſubſtantiali fit totum compoſitum ſcilicet ipſa res naturalis. vt corpus hominis eſt ex quo cum anima rationali fit homo. Cauſa autem materialis ſecundo modo eſt in qua vt ſubiecto aliquid eſt, ſiue illud ſit forma ſubſtantialis ſiue accidentalis. Omnis enim forma in materia eſt vt ſuo ſubiecto, & eam ob rem cauſam materialis ſecūdo dicitur materia in qua, ſiue materia ſubiectiua. Quo circa eadem numero materia ſi ad rem naturalem cuius eſt pars conferatur, dicitur cauſa materialis primo & materia ex qua & ſi ad formam ſubſtantialē aut accidentia, quorum ipſa ſubiectum eſt, cauſa materialis ſecūdo & materia in qua. De cauſa formali exemplum, vt forma ſubſtantialis ignis, quia per eam ignis habet eſſe. Dat enim ipſa eſſe igni, & ignem conſeruat in eſſe. Ipſa nanque forma ignis exiſtente, ignis eſt, & ipſa fugiente diſcedenteque a materia perit ignis. At quia hæc cauſæ formalis diffinitio datur de omni cauſa formali, ſiue phyſica ſiue non, idcirco ſubiungitur diffinitio formę rerū naturalium, cuius idē quod prius ſumatur exemplū, vt forma ignis. Nam per eam res naturales vna quidem aut plures exiſtunt.

Cauſę formalis diuiſio.

Deinde ſubiuncta duo vocabula, ſubſtantia, accidens, ipſius cauſę formalis diuiſionem inſinuant in cauſam formalem ſubſtantialem & accidentalem. Cauſa formalis ſubſtantialis, eſt forma per quam res habet eſſe ſubſtantiale, vt forma rerum naturalium. Cauſa formalis accidentalis, eſt forma per quam res habet eſſe accidentale. vt per albedinem nix eſt alba, & per frigiditatem aqua eſt frigida.

Efficiētis diuiſio.

De cauſa efficiente exemplum, vt ædificator. Nam ab eo aliquid fit, id eſt natum eſt fieri ſcilicet domus, & a ſtatuario fit ſtatua. Et eſt triplex, quemadmodum ſequentes dictiones oſtendunt ſcilicet conſeruans, producens & corrumpens. Cauſa efficiens conſeruans eſt a qua aliquid conſeruatur. vt a caliditate conſeruatur ignis, a frigiditate, aqua. Producens, eſt cauſa efficiens, a qua aliquid producitur, vt a forma ignis gignitur ignis, & a calore calor. Corrumpens vero eſt a qua quicquam corrumpitur, vt a forma ignis corrumpitur aqua, & a

Finalis diuiſio.

calore frigiditas. De cauſa finali exemplum, vt ſanitas. Nam eius gratia aliquid eſt, vt exercitiū, alimentum, moderataq; requies. Et diuiditur in cauſam finalem primariam, & ſecundariam. Cauſa finalis primaria eſt cauſa finalis quę vlterius in aliud non ordinatur, vt homo comparatus ad ea quę ſunt in mundo ſenſibili. Cauſa finalis ſecundaria ſiue non vltimata, eſt cauſa finalis quæ vlterius ad aliud ordinatur vt animalia rationis immunia ad hominem, & ſanitas ad rei conſeruationem. Poſtea ſubiungitur diffinitio cauſæ propinquę, duas ſub diſiunctione continens particulas, quarum prima rationem exprimendi reſpicit, ſecunda vero conditionem rei. Tunc ſiquidem cauſa deſignatur nomine particulari, quando explicatur nomine ſingulari aut ſpeciei ſpecialiſſimę, vt hic ędificator & ędificator reſpectu huius domus. Tunc vero inter cauſam & effectum non multę interiacent cauſę, quando inter ea non mediat, eiuſdem generis cauſa vel paucę admodum. vt inter filium & patrem, inter nepotem & auum. Oppoſito modo diffinitur cauſa remota duabus itidem diſiunctione connexis particulis. Exemplum primę. vt artifex & operarius cauſæ ſunt remotæ huius domus. nam communi nomine vt generis ſubalterni aut generaliſſimi explicantur. Exemplum ſecundæ, vt ipſius filij abauus & atauus cauſę ſunt remotę. Nam inter ipſas & effectum multę in eodem genere ſcilicet efficientis interiacent cauſę, vtpote pater, auus, & proauus. Deinde cauſa per ſe diffinitur duabus quidem particulis copulatione connexis. quarum prima rei conditionem, ſecunda vero rationem exprimendi concernit. vt lucidum eſt cauſa per ſe luminis. Nam cum ſuapte natura ordinetur ad lumen producendum, etiam exprimitur nomine denotante rationem ad illum effectum. ita calidum cauſa eſt per ſe caliditatis.

Cauſę per accidens diuiſio.

Cauſa vero per accidens eaſdem particulas negatiue & diſiunctim in ſua ratione complectitur, vt calidum cauſa eſt per accidēs motus ſurſum. Nā ſuapte natura nō ordinatur ad illū effectū. & ambulatio cauſa per accidens inuentionis theſauri. non enim exprimitur noīe importāte rationem ad illum effectum. Diuiditur autem per ſubiuncta vocabula cauſa per accidens, in caſum, fortunam, & cauſam ꝑ accidens neutrā. De caſu exēplū, vt ſi lapis cadens deorſum lędat prętereuntem, ipſe lapis eſt caſus.

Nam eſt cauſa per accidẽs, cum ſuapte natura ad huiuſmodi lęſionẽ nõ ſit, neque cauſalitatis nomine exprimatur. eſt pręterea eorũ quę raro contigunt. non enim frequẽter accidit prętereuntem lapide deorſum cadente lædi. Poſtremo eſt alicuius gratia, nã eſt illius, quod ſi pręcognoſceretur, dignum eſſet expeti aut euitari. De fortuna exemplum, vt ſi quis arborem conſcendat ad decerpendos fructus, & ramo cui innitebatur fracto decidat, brachiũque frãgat, ille eſt fortuna. Nã eſt cauſa per accidens, cum ad eũ effectum nõ ordinetur. Inſuper eſt agens ſecundũ propoſitũ ſiue rationẽ. Nam ex intenſione & ꝓpoſito arborem conſcendit. Eſt pręterea eorũ quę raro cõtingunt, & alicuiꝰ gratia, vtpote illius qď vbi pręſciretur, dignũ eſſet euitari. Idẽ quoque eſt caſus, ꝑ ante datam diffinitionem. Nam fortunę ratio ſpecialior eſt, caſus vero cõmunior. Et diuiditur fortuna. Nam quędam eſt fors fortuna, ſiue bona ꝓſperaque fortũa, qua aliquod grande bonum pͤter

Fortunæ diuiſio. intentionem euenit, vt ſi quis effodiens ad plantãdam arborem, inueniat theſaurũ. Quędam vero eſt mala fortuna, qua ingens malũ inopinato accidit. vt ſi quis equo cui inſidet deiectus grauiter lędatur. Et in diffinitione fortunę propoſitum capitur pro ratione ſiue volũtate. quę cũ ſolius ſit hominis, ſolus homo fortuna dici poteſt. Cęteravero animalia & etiã inanimata bene ſunt caſus. Cauſa per accidens neutra, eſt cauſa ꝑ accidẽs q̃ neque caſus neque fortuna eſt. ꝙ non ſit alicuius gratia, neque aliqd vt expetatur fugiaturque dignum efficiat. vt pede lapillum mouens inter ambulãdum, aut capillum capite dimouens. Poſtremo diffinitur cauſa in actu eſſe ea, quæ ſolum ſimul cum effectu exiſtit, vt calefaciens cum calefactione, & ædificans cum ædificatione. Cauſa vero in potentia eſt quæ non ſolum ſimul cum effectu exiſtit, ſed plerunque eſt effectu non exiſtente. vt ædificator eſſe poteſt non exiſtente domo quam extruxit. aut ipſa cauſa non eſt, effectu tamen exiſtente, vt interdum non eſt domificator, attamen eſt domus ab eo conſtructa. Et cum effectus ad cauſam referatur, cõſimiliter poteſt diuidi, & diffiniri ſingula diuiſionum membra ſicut de cauſa dictum eſt. Nam oppoſitorum eadem eſt diſciplina.

MOtus eſt alicuius in aliquo aut acquiſitio aut deperditio. ¶ Dicitur acquiſitio aut deꝑditio: q̃diu aliquid rei acquiritur aut deperditur. ¶ Acquiſitio: aut deperditio: actꝰ entis in potentia ſecundum quod in potentia. Motus, mutatio, tranſmutatio. Generatio eſt ſubſtantialis formę in aliquo acquiſitio. ¶ Corruptio vero: eius deperditio. ¶ Augmẽtatio eſt maioris quãtitatis acquiſitio. ¶ Diminutio: eſt a maiore quantitate in quantitatem minorem mutatio. ¶ Alteratio eſt a qualitate aut ad qualitatem mutatio. ¶ Contrarium, medium, habitus, priuatio. ¶ Mutatio ſecundum locum, eſt ad locum aut circa locum mutatio. ¶ Mutatio ſecundum locum motus localis: latio. ¶ Rectus, circularis, mixtus ſiue neuter. ¶ Id ſubiectiue mutatur: quod eſt mutationis ſubiectum. ¶ Id terminatiue: quod (quę acquiritur) forma eſt. Completiue vero totũ mutatione acquiſitum. ¶ Quapropter formę ad materiam mutatio ſubiectiua: ad ſeipſam, terminatiua ad totũ, mutatio completiua dicitur. ¶ Id mutatur per ſe: quod a motu (qui in eo eſt) mouetur. ¶ Id per accidens: quod nõ a motu qui in eo eſt ſed alterius mouetur. ¶ Motus acquiſitiuꝰ eſt, quod aliquid acquiritur. ¶ Deperditiuus: quo aliquid deperditur. ¶ Naturalis eſt, cum ei natus eſt conuenire cui ineſt. ¶ Violentus vero: qui diſconuenit, atque contra naturam eius eſt. ¶ Indifferens: qui proprie neq; cõuenire neq; diſcõuenire natus eſt. ¶ Omnium horum motuum: ex oppoſito intelligimus quietem.

Quid motus. Diffinitur motus eſſe acquiſitio aut deperditio alicuiꝰ formę (ſiue ſubſtãtialis, vt in generatione & corruptione, ſiue accidentalis, vt in (cęteris trãſmutatiõibus) ĩ aliquo ſubiecto, vtpote materia, quę primum eſt tranſmutationũ ſubiectum. Dicitur autẽ acquiſitio q̃diu aliquid formę acquiritur, eſtque eius aliquid acquiſitũ, & aliquid ſupereſt acquirẽdũ, vt cum totius caliditatis quinque gradus acquiſiti ſunt, & quinque reſtãt acq̃rẽdi. Sic dicitur deperditio q̃diu aliquid formæ cuius eſt motus, deperditur, eſtque aliquid eiꝰ deperditũ, & aliquid relinquitur deperdẽdũ. vt cũ totiꝰ caliditatis ſex gradus deperditi ſunt, & quatuor adhuc ſunt abijciendi. Ex q̃bus conſtat idem eſſe acquiſitionẽ aut deperditionẽ, ac ſi quis dixerit, actus entis in potentia ſecundum ꝙ in potentia, quę ſunt verba diffinitionis motus ab Ariſtotele traditę, eiuſdẽ ſane ſentẽtię cum diffinitiõe modo data. Nã quod hic dicitur, acquiſitio aut deperditio alicuius, illic dicitur actus in potẽtia ſecundũ ꝙ ĩ potẽtia. Et quod hic dicitur, in aliquo, illic denotatur per genitiuũ entis deſignãtem ſubiectum in quo eſt motus. Vocatur autẽ motus alio nomine mutatio, ſiue tranſmutatio. Deinde ſex motus ſpecies diffiniuntur. Et primo gñatio, ꝙ eſt formę ſubſtantialis ĩ aliquo, ſcilicet materia, acquiſitio. vt generatio ignis eſt acquiſitio formę ignis in materia. Corruptio eſt formę ſub

ſtantialis in materia depditio, vt corruptio ligni eſt depditio & abiectio formę ligni a ſua mate
ria in qua prius fuit. Augmentatio eſt maioris quantitatis, vt magnitudinis extenſionisq́, in ali
quo acquiſitio, vt cum quid pedale per alimenti ſuſceptionem aut rarefactionem fit bipedale. Di
minutio vero eſt a maiori mole in minorem mutatio, vt cum quippiam bipedale per defluxum
partium aut condenſationem fit bipedale. Alteratio vero aut mutatio eſt a qualitate ſolum, vt
cum ex luminoſo fit tenebroſum, aut ad qualitatē ſolum, vt cū contra ex tenebroſo fit lumino- Sex modi
ſum, aut ſimul a qualitate, & ad qualitatem, vt cum ex calido fit frigidum. Et ſunt alterationis alteratio
ſex modi, his quatuor dictionibus, contrarium, medium, habitus, priuatio, deſignati. Primus eſt nis.
de contrario in contrarium, ſiue extremo in extremum, vt cum ex albo fit nigrum. Secundus de
contrario atque extremo in medium, vt cum ex albo fit flauum. Tertius de medio in contrari-
um ſiue extremum, vt cum ex flauo fit album. Quartus vero de medio in medium, vt cum ex fla
uo fit rubrum. Quintus ex habitu in priuationem, vt cum ex luminoſo fit tenebroſum. Sextus
ex priuatione in habitum, vt cum ex tenebroſo fit luminoſum. Mutatio ſecūdum locum aut eſt
mutatio ad locum, vt motus ignis ſurſum, & terræ deorſum, & cęteri motus rerum naturaliū
recti, aut eſt mutatio circa locum, aut proprium, vt motus circularis ſphærarum inferiorum, aut
circa loca corporum inferiorum, vt motus circularis vltimæ ſphæræ, quæ proprium circa quem
moueatur locum non habet. Et mutatio ſecundum locum dicitur alio nomine motus localis, &
etiam latio. Et triplex eſt, vt deſignant dictiones ſubiunctæ, ſcilicet motus localis rectus, qui fit ſe Motus lo
cundum ſpatium rectum, vt motus grauium & leuium. Circularis, qui fit ſecundum ſpatium cir calis diui
culare, vt motus orbium cęleſtium. Et mixtus, qui fit partim ſecundum rectum, & partim ſe- ſio.
cundum circulum, vt volatus auium. Dicitur autē huiuſmodi motus mixtus, q aliquid vtriuſq́
& recti ſcilicet & circularis participet. Dicitur etiam neuter, q neq́ ſimpliciter rectus, neq́ ſim-
pliciter circularis ſit. Poſtea cętera, per quę motus ante diuidebatur, mēbra diffiniūtur, & primo
quid ſit mutari ſubiectiue, terminatiue, & completiue. Siquidem id mutatur ſubiectiue, quod eſt
mutationis ſubiectū, primum quidem & incompletum, vt materia, quæ ſi generationis ſubiectū
eſt, dicitur generari ſubiectiue. ſi corruptionis, corrumpi ſubiectiue, & ita de alijs ſpeciebus. Id ve
ro mutatur terminatiue, quod eſt forma quę acquiritur aut deperditur, vt forma ſubſtātialis quę
per generationem acquiritur, generatur terminatiue, & quę per corruptionem deperditur, cor-
rumpitur terminatiue. Et quantitas maior quæ per augmentationem acquiritur, augetur termi-
natiue, & ita de alijs. Nēpe reipſa motus nihil aliud eſt quam ipſa forma vel ſubſtantialis vel ac-
cidentaria, quę per motum acquiritur, aut aboletur. Completiue vero id mutatur, quod eſt totum
compoſitum, corpusque naturale per mutationem acquiſitum aut deperditum, vt totus ignis
qui per generationem acquiritur, generatur cōpletiue. Et tota aqua quę per corruptionem de-
perditur, corrumpitur completiue. Et tota arbor quæ ex quantitate bicubita fit tetracubita, auge
tur completiue, & ita in alijs. Quo fit vt hæc tria nomine cōcreto atque denominatiuo explicata,
re ipſa inter ſe differant etiam ſpecie. Nam quod mutatur ſubiectiue, non mutatur terminatiue,
nec completiue, ſicut ſubiectum non eſt forma, neque totum completum. Tamen denominantia
abſtractaque, re ipſa idem ſunt, & ſola ratione diſſident. Nam formæ mutatio ad materiam com-
parata, dicitur mutatio ſubiectiua, id eſt ſubiecti, & quæ eſt in ſubiecto. Eadem comparata ad ipſam
formam, dicitur mutatio terminatiua, id eſt quæ eſt ipſe terminus & forma. Comparata vero ad
totum, dicitur mutatio completiua, id eſt ipſius completi, & totius compoſiti. Deinde diffiniun-
tur mutari per ſe, & per accidens. Id quidem mutatur per ſe, quod mouetur a motu qui in eo eſt
vt ſubiecto, aut primo, cuiuſmodi eſt materia, aut ſecundario, cuiuſmodi eſt totum compoſitum,
quod gratia alterius partis, ſcilicet materiæ, tranſmutationis ſubiectum dicitur, vt materia in
qua acquiritur forma ignis, per ſe generatur. Totus etiam ignis qui acquiritur, per ſe generatur, Quid eſt
quia mutatur eo motu qui eſt in ipſo vt ſubiecto. Id vero mutatur per accidens, quod non a mo- mutari ꝑ
tu qui in eo vt ſubiecto eſt, mouetur, ſed motu alterius, & qui eſt in altero, vt cum lapis cadit de- ſe.
orſum, forma lapidis, eius magnitudo, calor & frigiditas, etiam per accidens mouentur deorſum,
non quidem motu qui ſit in ipſis, ſed in materia lapidis, cui etiam inſunt. Et quieſcens in naui, per Quid mu
accidens mouetur ad motum nauis qua continetur. De motu acquiſitiuo exemplum, vt genera- tari ꝑ ac-
tio ignis. Nam per eam aliquid, ſcilicet forma ignis, acquiritur. Similiter augmentatio arboris. cidēs.
Per eā enī aliquid, ſcilicet maior quantitas, acquiritur. De motu deperditiuo, vt corruptio ignis.
Quippe per eā aliqd, ſcilicet forma ignis, deperditur. Et decalefactio aquæ, id eſt deperditio cali
ditatis in aqua. Præterea datur motus qui ſimul eſt acquiſitiuus & deperditiuꝰ, collatione facta
ad diuerſa, vt ſonatio & motus localis acquiſitiuus eſt partium poſteriorum, & deperditiuus par
tium priorum, quæ factæ non manent, ſed depereunt, perinde atque ſiquis continue protrahat li-
neam in directum, & partes illius deſcriptas continue deleat, conſiderando partes quæ in continu
um deſcribuntur, ille motus acquiſitiuus diceretur, ſed attendendo eas quæ abolentur atque obli
terantur, diceretur deperditiuus. De motu naturali exemplum, vt motus terræ aut lapidis deor-
ſum. Nam is natus eſt terræ aut lapidi conuenire. Motus vero terræ ſurſum, violentus eſt, quia
ei diſconuenit, atque contra naturam eius eſt. De motu indifferente, vt cū leue ſurſum fertur, & of
fendens obſtaculum mouetur ad latus, ille motus neq́ omnino cōuenit leui, quia non eſt ad locum
ſurſum, neq́ omnino diſconuenit, quia nō eſt ad locum deorſum, ſed quodāmodo inter vtrumque
medius eſt. Et quia vnum oppoſitorū per alterum cognoſcitur, motus autem & quies ad inuicem

ſunt priuatiue oppoſita,idcirco per ea quę de motu dicta ſunt, facile natura quietis, cognoſcitur. Quid qes Eſt enim quies,in ſubiecto nato motus priuatio,cum ſcilicet ſubiectum non mouetur quando vbi & quomodo moueri natum eſt. Et per conſimilia penitus membra diuiditur, diffiniturq́ conformiter ſicut motus.

INfinitum primo,non finitum,nō quantum. ℭSecundo, quantum.tranſitum habens inconſummabilem. ℭMagnitudo,multitudo. ℭInfinitum magnitudine eſt quod ſuæ magnitudinis caret extremis. ℭInfinitum multitudine, quod ſuæ quidem diſcretæ multitudinis caret extremis. ℭInfinitum ſecundo,infinitum actu. ℭTertio eſt ſpatium, cuius cum pars tranſita ſit, nondum totum eſt pertranſitum. ℭQuarto eſt quod cum ſit tranſibile, difficilem habet tranſitum. ℭQuinto infinitum, eſt cui ſemper additio ſubtractio ve fieri poteſt. ℭAdditio,ſubtractio. ℭSubtractio,diuiſio,idem. ℭInfinitum quinto,infinitum potentia.

Infinitum in prima acceptione,eſt quod nō habet quantitatē, aut continuam,vt punctum,aut diſcretam,vt vnitas. Dictū infinitum,quaſi non finitum,& non quantum. In ſecunda vero acceptione eſt quantū habens tranſitum,ſed inconſummabilē. Dicitur autem tranſitus incōſummabilis,extenſio aut pluralitas quę ſemper ſumendo partes eiuſdē & determinatę quātitatis,nunq̃ abſolui & finiri poteſt,vt ſi daretur linea a qua ſumptis continue pedalibus,eius non poſſet longitudo tota abſumi,aut numerus a quo dempto ſemꝑ binario aliove determinato numero,non poſset ad eius finem quiſpiam peruenire,ea linea & is numerus eſſet hoc modo infinit⁹. Et diuiditur hoc modo infinitum,in infinitum magnitudine, & multitudine, quēadmodum deſignant Infiniti actu diuiſio. dictiones eius diffinitioni ſubiunctæ. De infinito magnitudine,vt linea quæ ſuæ extenſionis nec principium haberet,nec finem, vtrinque in immenſum porrecta. Ea enim ſuæ longitudinis careret extremis, & partibilibus, nam neque primam haberet pedalem, neque vltimam,& impartibilibus quia non haberet punctum initians, neque finiens quibus clauderetur. ita ſuperficies ſuæ latitudinis,& corpus ſuæ profunditatis extrema & partibilia & impartibilia nō hn̄s,eſt hoc modo infinitū. De infinito multitudine exemplū, vt ſi ſumatur numerus cuius neque p̄ria dari poſſet vnitas,neq́ vltima,ſimiliter neq; primus binarius, aut alius certę multitudinis numerus, neque vltimus,is careret ſuę multitudinis diſcretę(quod conſulto adiectū eſt,ad excludēdā multitudinē continuam partiū cōtinui)extremis,&partibilibus quidē,& impartibilibus,eſſetq; hoc modo infinitus. De infinito tertio exemplū, vt via cuius medietas peracta eſt, & altera ſupereſt peragēda,eſt infinita in tertia acceptione. Et numer⁹cuius pars numerata eſt,& reſtat altera pars numerāda,eodē quoq; modo infinitus eſt. De infinito quarto, vt totū ſpatium inter orientē & occidentē interceptū,pertranſibile quidē eſt,ſed difficilem babet tranſitū. Et numerus arenarum maris,aut capillorū capitis,numerabilis eſt,ſed difficilis eſt ea nūeratio. De īfinito quinto exemplum,vt magnitudo,& quoduis continuū. Nam ei ſemper poteſt fieri ſubtractio, id eſt diuiſio in minores partes,neque vnquā per talē diuiſionē peruenietur ad partes impartibiles. Similiter numerus conſurgens ex diuiſione partium continui eſt hoc modo infinitus, quia ei ſemper fieri Infiniti potentia diuiſio. poteſt additio. Quantum enim decreſcit magnitudo,tantum creſcit partium eius multitudo,neque vnquam ad maximum numerorum,cui vlterius additio fieri non poſſit, peruenire poſſibile eſt. Et diuiditur(vt ſubiunctæ dictiones deſignant)in infinitum quīto additione,cui ſcilicet ſemper additio fieri poteſt,cuiuſmodi eſt numerus,& infinitum quinto ſubtractione,cui ſemꝑ ſubtractio diuiſioque fieri poteſt,cuiuſmodi eſt magnitudo. Quibus tertium membrum ex vtroque compoſitum adiungi poteſt,ſcilicet infinitum additione & ſubtractione,vt partes continui quibus ſemper ſûbtractio magnituditis fieri poteſt,ex qua earum ſemper multitudo creſcit,& continue aliquid adijcitur. Autores autē per membra ſimplicia intelligunt compoſita. Et infinitum quinto dicitur infinitum potentia,infinitum vero ſecundo, infinitum actu.

LOcus,eſt extrinſecus terminus corporis alterum cōtinentis. Locus cōmunis eſt qui multa cōtinet,quibus immediatus,non eſt. ℭLocus proprius eſt terminus corporis continentis contento immediatus. ℭTerminus, ſuperficies concaua. ℭEa vero concaua eſt,quæ eſt continentis interior vltima. ℭEt ea conuexa eſt, quæ eſt corporis circundans extrema. ℭLocus naturalis eſt in quo res naturales natura quieſcunt. ℭIn eo enim natura quieſcunt, in quo Quid locus. conſeruari natę ſunt. ℭViolentus,in quo res naturalis minime natura quieſcit.

Diffinitur locus eſſe termin⁹ ſuperficiesq; concaua corporis cōtinentis alterū,vtpote locatum.

extrinſecus,non quidem corpori locanti,quia ei ineſt vt ſuo ſubiecto,ſed ipſi corpori locato,reſpectu cuius dicitur locus. Non eſt enim locus in locato,aut vt pars eius,aut accidens,cum poſſit ab eo ſeparari,& ſeparatus ꝑmanere. Corpus tamen locatum dicitur eſſe in loco denominatione extrinſeca,quẽadmodum pannus menſuratus ab vlna,non quæ ſit in panno,ſed ei extrinſeca,vt ſuperficies concaua dolij continentis vinum,eſt locus vini,quia eſt terminus dolij continentis alterum corpus,ipſi corpori contento extrinſecus. De loco communi exemplum,vt concauum cæli lunę ad aerem,aquam & terram,locus eſt cõmunis. Nã illa continet corpora, quibꝰ non eſt immediatum, cum inter ipſa & concauum lunæ, aliud corpus,ſcilicet ignis, interiaceat. De loco proprio,vt concauum cæli lunę ad ignem .nam eſt terminus ipſius cæli lunę ignem continentis,igni contento immediatus,cum inter ſuperficiem cęli lunę concauam,& ignem, nullum aliud intermediet corpus. Et in diffinitione loci,terminus non pro quacunque corporis ſuperficie ſumitur,ſed duntaxat pro ſuperficie concaua. Siquidem duplex eſt extrema ſuperficies,ſcilicet concaua , quę interior eſt corporis continentis ſuperficies & vltima , nempe vltra eam nulla eſt illius corporis interior ſuperficies,vt intima dolij aut vitri alteriusve corporis continentis ſuperficies. Et hæc dicta eſt eſſe locus, & ſecundum eam vnum corpus continet alterum. Alia eſt ſuperficies conuexa,& eſt exterior corporis ſuperficies & vltima,cum vltra eam nulla ſit alia exterior eiuſdem corporis ſuperficies,vt extrema ſuperficies terrę tangentis aquam, aut aerem,extrema aeris tangentis ignem,& inter exteriores vltima ignis vltima ſuperficies tangentis cęlum lunę. Et iſta non eſt locus,quia ſecundum eam corpus non continet,ſed potius ab altero continetur,excepta ſolum vltima ſphæra,,quę nullum habet aliud corpus ſupra ſe. Quo fit vt omne corpus habens ſuperficiem concauam,habeat itidem conuexam, qua clauditur vt termino intrinſeco,& qua tangit corpus ipſum continens(ſi modo habeat)quemadmodum inferiores ſphærę cęleſtes. Non tamen quidquid habet ſuperficiem conuexam,habet cõcauum,vt terra & cętera corpora,quę continentur ſolum,& non continent. De loco naturali exemplum , vt concauum aeris hominem continens,eſt locus eius naturalis, & concauum aquę ad piſcem . De loco violento,vt concauum aquę ad hominem,& aeris ad piſcem. Nam neque in aqua homo , neque in aere piſcis conſeruari natus eſt.

Sup̄ficiei diuiſio.

VAcuum primo,eſt locus non repletus corpore,natus repleri. Cum enim inter ſuperficiei latera nõ interiacet corpus, quã do interiacere natum eſſet : ea ſuperficies vacua diceretur. ¶ Vacuum primo, vacuũ priuatione . ¶ Vacuum ſecundo, eſt dimenſio omnia intra ſe corpora non cedendo recipiens. ¶ Vacuum ſecundo,ſpatium ſeparatum. ¶ Tertio,eſt quod corporibus immerſum , plenũ non eſt. ¶ Priuatio,ſpatium.

Tres iſtę diffinitiones vacui, non rei naturam explicant , cum natura non ſit natum eſſe vacuum,ſed conuertibilem nominis rationem inſinuant. De vacuo primo exemplum, vt ſi aqua vitro contenta effundatur , nullo alio vitrum ſubeũte corpore , cum ipſa eſſet penitus effuſa , ſuperficies concaua vitri eſt vacuum primo. Nam ipſa eſt locus non repletus corpore,cum nullum intra ſe per hypotheſim corpus contineat,natus tamen corpore repleri , nam ſuapte natura nata eſt aliquod corpus continere,cum omnia corpora nata ſint proximum corpus tãgere, quo excludatur vacuum,quod ſummopere natura abhorret. De ſuperficie vacua exemplum,vt ſi ĩtra concaui cęli lunę latera non interiaceret corpus,omnibus ſcilicet ab ipſo remotis cũ tamen natũ eſſet interiacere concauum cęli lunę,ſuperficies vacua diceretur,& vacuum primo . Vnde conſtat vacuum primo non capi pro medio illo interhiante ſpatio intra latera ſuperficiei concauę remoto omni corpore concepto,ſed ſolum pro ſuperficie concaua corporis non continente aliquod corpus. Et vacuum primo,dicitur etiam vacuum priuatione,quia loci priuationem deſignat.

Quid vacuum primo.

De vacuo ſecundo exemplum,vt ſi eſſet dimenſio per totum mundum(quemadmodum ponebant aliqui antiquorum)extenſa,omnia intra ſe corpora non cedendo ſuſcipiens , & illius tanta moles eſſet cum corpore in ſe recepto,quanta eſſet corporis in eo contenti magnitudo,vt in corpore bicubito,illius dimenſionis magnitudo bicubita,& in tricubito tricubita , mobili corporis contenti omnino reſpondens,illa dimenſio eſſet vacuum ſecundo. Verum nulla talis eſſe poteſt, quia natura quammaxime refugit penetrationem dimenſionum , corporumque occupationem, ad quam prorſus excludendam corpora ſibi inuicem cedunt , & vno locum aliquem ſubeunte, alterum prius eo loco contentum exit egrediturque,neque vnum alterius dimenſiones ſubit atque ſubintrat,vt aqua cedit lapidi,& aer homini . Quod ſi altero corpore ſecundum conſimilem ſitum adueniente,primum non exiret loco ſuo, neque diuideretur , ſed eundem penitus cum ſecundo, & ſecundum cum primo ſitum haberet,neque plus duorum ꝙ vnius dimenſio ſpatij oppleret,illa corpora nõ cederent,ſed ſe penetrarent atq; occuparẽt. Et dicitur vacuũ ſecundo , alio nomine ſpatium ſeparatũ,ꝙ a ſubſtantia rerũ quibus coniungitur,ſeparatum ſit atq; ſemotum.

Quid penetratio dimenſionum.

Vacuum tertio,duas primas vacui acceptiones complectitur,& ideo eſt duplex,ſcilicet vacuũ tertio priuatione. Et eſt parua quędã concauitas quę corporibus immerſa, plena nõ eſt, nata tamen repleri,quomodo aliqui poſuerunt parua quædam vacua corporibus animatis ĩſita, in qui-

Vacui tertio diuiſio

bus alimentum ſuſciperent. Aliud eſt vacuum tertio, ſpatio. Et eſt parua quędam dimenſio corporibus immenſa, ipſaque non cedendo recipiens, vt nonnulli nolentes concedere vacuas huiuſmodi concauitates, poſuerunt exiguas dimenſiones corporibus immerſas, quæ non cedentes alimentum ſuſciperent, eique coniungerentur.

Tempus eſt numerus primi motus ſecũdum prius & poſterius. ¶ Primus motus is eſt qui eſt primi mobilis. ¶ Mobilia hoc ordine ſunt ſita. terra, aqua, aer, ignis: cælum Lunæ, Mercurij, Veneris, Solis, Martis, Iouis, Saturni, firmamentum, primum mobile. ¶ Præſens primo, eſt impartibile, præteritum futuro connectens. ¶ Pręſens nũc, inſtans, adiacens. Secundo, eſt tempus vtrinque a dicto impartibili non multum diſtans. ¶ Præſens, nunc. ¶ Pręteritum, eſt temporis pars prior. Futurum vero, pars poſterior. ¶ Eſſe in tempore, eſt menſurari tempore. Ea vero menſurantur tempore, quorum tempus duratio eſt, aut quæ incipiunt & deſinunt in tempore.

Diffinitur tempus eſſe numerus, nõ quidem numerans, ſed numeratus, hoc eſt partes ipſis numeratę, & ſecũdum aliquem numerum apprehenſæ, ipſius primi motus ſecundum prius & po- (Quid tẽpus.) ſterius ſumptæ, id eſt ſecũdum ſucceſſionem, qua vna temporis pars eſt prior, & non permanens cum poſteriori, altera vero poſterior, & priore præterita cõtinue ſuccedens, vt annus eſt numerus trecentorum ſexagintaquĩque dierum ſibi inuicem ſuccedentium, & dies, numerus vigintiquatuor horarum, ſecundum prius & poſterius ſumptarum, hora vero, numerus ſexaginta minutorum, quorum vnum prius durationem habet, & aliud poſterius ei ſuccedit. Et in hac temporis diffinitione primus motus dicitur motus circularis, qui eſt primi mobilis, ſupremęq; ſphærę. Nam ſolę partes illius motus ſecundum prius & poſterius ſumptæ dicuntur tempus, & non partes motus ſphęrarum inferiorum, aut rerum naturalium. Mobilia autem, non quolibet motu, ſed eo qui ſecundum locum eſt (nam is ſol⁹ cælo conuenit) hoc ordine ſunt ſita, ab infimo ad ſupremum, & a proximis nobis ad remotiora conſcendendo. primo quatuor elementa, quę mouentur motu recto, ſcilicet terra, aqua, aer, ignis. Deinde ſeptem orbes planetarum, quorum inferiores ſuperiorum ambitu continentur, ſcilicet cælum Lunę, cęlũ Mercurij, Veneris, Solis, Martis, Iouis, Saturni. Cui proxime ſupereminet firmamentum, ſtellis fixis & quidem plurimis ornatum. Poſtremo primum mobile omnium eſt ſupremum, cæteraque ſuo claudit ambitu. Et omnes cæleſtes orbes circunferuntur motu circulari. Deinde ſubnectuntur ipſius præſentis duæ ac- (Quid pręſens prio.) ceptiones, In prima acceptione præſens eſt impartibile ſecundum ſucceſſionem, partem temporis præteritã futurę connectens, vt, ſit tota pręſens hora a b, cuius medietas ſit pręterita, & medietas futura, coniunganturque adinuicem per inſtans c, tale inſtãs eſt pręſens primo, quia eſt im- (a c b) partibile temporis, connectens præteritũ a c, ipſi futuro c b, perinde atque in linea a c b, punctũ c eſt extremum & impartibile ſecundum extenſionem, cõiungens priorem partem lineæ ſcilicet a c, parti poſteriori c b. Et quemadmodum in philoſophia naturali ſupponendum eſt, punctum eſſe prorſus indiuiſibile ſecundum magnitudinem, nullasque dimenſionis partes habere alioqui non poſſet eſſe lineæ vltimum, ita quoque ſupponendum eſt, & principij loco habendum, inſtans eſſe impartibile ſecundum ſucceſſionem, nullasque durationis partes habere. alioqui tẽporis extremum eſſe non poſſet. Et pręſens in ea acceptione dicitur alio nomine nũc primo, ſiue inſtans adiacens. Quod poſtremum adiectum eſt ad excludenda inſtantia coniungentia partes temporis præteriti inter ſe, aut temporis futuri, quæ non ſunt præſentia primo, quia non adiacent nobis, nec aſſunt. Siquidem omne præſens primo eſt inſtans, ſed nõ omne inſtans eſt pręſens primo. Præſens ſecundo, eſt tempus vtrinque a dicto impartibili diſtans, non tamen multum. Diſtat quidem vtrinque tempus, quando eius vna pars pręcedit inſtans adiacens, & altera ſequitur. Quare totum tempus pręcedens inſtans adiacens, ſiue præſens primo, aut totũ tempus ſequens, non eſt præſens ſecundo, quia neutrum vtrinque iacet, ſed ſolum altera ex parte. Tũc vero non multum diſtat tempus vtrinque iacens, quando vtraque eius pars, & præcedens ſcilicet, & ſequens, eſt propinqua inſtanti, vt præteritæ partis principium non longo interuallo ſemoueatur a prædicto inſtanti, nec futuræ partis finis. Quare totus annus, aut quinquennium, aut decennium non eſt hoc modo tempus præſens, quia eius partes ad inſtãs nobis adiacẽs, comparatę, multo, interſtitio ab eo diſtant, ſed hora aut dies recte dicitur ſecundum hanc acceptionem præſens, cum ſit tempus vtrinque ab inſtanti adiacente non multum diſtans. Deinde diffinitur præteritum eſſe temporis pars prior, & quæ exacta eſt. Quę ſi non multum a pręſente primo diſtat, dicitur præteritum actu, & temporis præſentis eſt pars, vt horę pręſentis medietas quę pertranſijt. Si vero multũ diſtat ab impartibili nobis adiacente, dicitur præteritum potentia, & non eſt pars tẽporis pręſentis. Futurũ vero eſt temporis pars poſterior, & quę adhuc vẽtura eſt. Et ea ſi parum diſtat ab adiacẽte impartibili, dicitur futurũ actu, eſtq; pars tẽporis pręſẽtis. Si vero multũ ab eo diſtat, eſt futurum potentia, & non pars tẽporis pręſentis. At quia omni rei naturali cõuenit eſſe

in tempore, quid ſit rem eſſe in tempore, poſtea oſtendietur. Eſt enim eam menſurari tẽpore, aut vt menſura intrinſeca, quemadmodum primum mobile, in quo eſt tempus vt ſuo ſubiecto, aut vt mẽſura extrinſeca, ſicut ſphæræ cæleſtes inferiores, & res naturales omnes, in quibus non eſt tempus vt ſubiectis. Perinde atq; vlna menſuratur ſua magnitudine, vt menſura intrinſeca, pannus vero ab eadem dicitur menſurari, vt menſura extrinſeca, cum vlnæ extenſio ſit extra pannum. Et hic quidẽ menſuratur ſecundum extenſionem, res vero naturales & ſphæræ cæleſtes ſecundum durationem. Duplicia aũt ſunt quę menſurantur tempore. Quędã eo menſurantur vt menſura ęquãte, quorum ſcilicet totũ tẽpus eſt duratio, & quæ ęquã cum toto tẽpore hñt permanentiã, vt orbes cæleſtes, & rerum naturalium materia. Et hæc ſimilia ſunt panno ęquam, ipſi vlnæ extenſionem habenti. Alia vero tẽpore menſurãtur, vt menſura excedente, quę ſcilicet incipiunt & deſinunt in tẽpore, q̃admodum res naturales ortũ in tempore atq; obitũ habentes, & quarum duratio toto tẽpore contractior, alicui tẽporis particulæ reſpondet. Et hęc aſſimilantur panno minorẽ & principio & fine extenſionẽ habenti, q̃ vlna ipſum menſurans, ſignificanturq; per ſecundam diffinitionis particulam, alia vero per primam. Et hęc literæ introductionis ſuccĩcta breuiſq; declaratio huic loco ſufficere viſa eſt, in principio quidẽ adiecta, quo ipſa introductio ſecundũ literę ſeriẽ vel in tranſcurſu intelligatur, anteq̃ ad primi dialogi exactiorẽ ipſius explanationẽ continẽtis lectionem accedatur.

Introductionis finis.

Ad lectorem.

CAndide lector, quicũq; ad hãc lectionẽ acceſſurus es, & cui noſtrã operam profuturam cupimus, ne mireris ſi aliquot in locis Ariſtotelicæ literæ non ſimus ordinẽ ſecuti. ſed parum poſtpoſita interdũ præpoſuimus. hoc enim conſulto fecimus: quo omnia & clariora, & memoratu promptiora redderentur: & nos hac de cauſa vbi Ariſtoteles in literis demonſtrat, literarum ordinem mutauimus, aliis literis vſi. nã græcarum literarum & latinarum altera & altera ſeries eſt. Græcam ſecutus eſt Ariſtoteles, nos latinam potius, quo confuſio vitaretur, eſſetq; in tellectui peruior demõſtratio, rati nõ eſſe paraphraſtis officiũ, in oĩbus authoris ſeriem ſequi, & nihil immutare: verum id potius, ſeruata literæ ſententia, & authoris mente, eã modis quibus poteſt claram & facilem efficere, & omnem quoad poteſt amputare confuſionis occaſionẽ. Inſuper ſummo conatu ſtudere debes intelligere quo pacto aliqua ſubiecto ſint vnũ, & ratione multa. Nã ex huius ſana intelligentia, multa in hac Peripatetica philoſophia pendent: panditque id ad ſapientiã introitum, habetq; id præcipuũ, vt intellectũ nos defendat ne labamur ad ea ponenda quæ non ſunt: nec ad neganda q̃ ſunt, quæ duæ extremæ ſunt in noſtra philoſophia Syrtes ad quas qui applicant, periclitationẽ in philoſophia faciunt, ſurguntque horrẽda iurgia. Phorcidos Scyllæ latratibus ſimilia, longe vano garritui, q̃ tranquillę & pacificæ philoſophię aptiora: quæ ſolum pulchrã & pulchrorum cõtemplationẽ intendit, nullius maledica, clamoroſa iurgia vitãs, ea ſophiſtis: relinquens: quibus cedere magis ipſi operæpretiũ eſt, & eos tacẽdo ſuperare, q̃ cum ipſis concertãdo garrula videri. Neq; quę ſunt alterius artis aut peritiæ, ſibi vendicat, ſed Logica Logicis, & Mathematica Mathematicis, & diuina Metaphyſicis reliquit diſcutiẽda, ad oẽs iuſtitiã ſeruans. Quo fit vt quoties inciderit ſermo an quicquã ea potentia q̃ ſupra naturã eſt, eſſe poſſit: q̀ naturę potentia eſſe non poteſt, vt infinitum, vt vacuum, ius illic noſtra naturalis philoſophia nullum habet, ſed alteri diſciplinę relinquit cognoſcẽdũ. Supponit eñ illã pulchrã & admirandam vniuerſi ordinationẽ: quę illã ſummã & ſtabiliſſimã optimi naturę opificis quantum poteſt imitatur. In qua decora vniuerſi ordinatione, ipſi ab ordinatiſſimo rerũ opifice conceſſa, hęc philoſophia ſuũ locauit fundamentũ. Hinc euenit vt qui contra hanc ordinationẽ quicquã ſibi admitti petunt, non amplius philoſophice agãt. Sunt eñ extra philoſophię baſes & fũdamenta: neq; a naturali philoſopho magis id recipiendũ eſſe cenſeo, q̃ a Mathematico lineã eſſe infinitã, quo admiſſo, ſua principia & ſuę cõtẽplationes pereũt. Cõducet tibi quicũq; es Peripateticę philoſophię amator, ſi itroductorios dialogos paraphraſticę expoſitioni prælegeris: præſertim primũ, qui præcedenti introductioni ſeruit. Vale.

¶IACOBI FABRI STAPVLENSIS IN ARIſtotelis octo Phyſicos libros paraphraſis, adiectis Iudoci Clichthouei Neoportuenſis ſcholijs.

¶Primi capitis paraphraſeos in primum Phyſicorum, annotatiunculæ.

¶Principia, elementa, cauſæ, principiorum ſunt nomina. ¶Incertius, ignotius. ¶Notiora nobis, notiora quo ad nos. ¶Confuſiora, compoſitiora.

LIbri Phyſicorum Ariſtotelis, octo. Primi libri capita, nouem. Primum caput, libri proœmium eſt: quod, quo pacto in libris Phyſicorum procedendum ſit oſtendit, tres continens cõcluſiones. ¶Prima. Prius naturalis philoſophiẹ determinanda ſunt principia. ¶Patet, quia ea prius determinanda ſunt, ex quorum cognitione, rerum naturalium acquiritur notitia. At ex principijs naturalis philoſophiæ, rerum naturalium acquiritur notitia: quoniãquidem intelligere & ſcire contingit circa omnes ſcientias quarũ ſunt principia, elemẽta, aut cauſæ, ex horum cognitione. Arbitrantur enim omnes tunc vnumquodque cognoſcere, cum principia, elemẽta & cauſas cognoſcunt. Sunt igitur prius naturalis philoſophiæ determinanda principia. ¶Secunda. Ad ipſa principia ab incertioribus natura procedendum eſt. ¶Patet, quia a notioribus nobis ad minus nota procedendum eſt. Incertiora autem natura, nobis ſunt notiora certioribus natura. Non enim oportet eadem nobis & natura ſimiliter nota eſſe. Sunt enim compoſitiora nobis prius manifeſta, ſimpliciora vero poſterius. Ad ipſa igitur principia ab incertioribus natura procedendum eſt. Etenim ingenita eſt nobis via ex nobis notioribus & certioribus, in notiora & certiora natura procedere. ¶Tertia. In hac diſciplina ab vniuerſalioribus ad minus vniuerſalia procedere expediet. ¶Ratio, quia a notioribus ad minus nota procedendum eſt. In diſciplinis autem vniuerſaliora notiora ſunt minus vniuerſalibus. ¶Primo, quia vniuerſale, totum eſt intellectus (comprehendit enim ſub ſe partes multas) ſicut compoſitum, totum eſt ſenſus. Compoſitum autem notius eſt ſenſui ſuis partibus, ita & vniuerſale notius erit intellectui ſuis partibus. ¶Secundo, quia vniuerſaliora confuſiora ſunt, quẹ enim diffinitiones, qui indiſtinctẹ important, diſtingunt, & in particulas diuidunt. Compoſitiora autem nobis ſunt notiora. ¶Tertio, quia pueri primo omnes viros communi appellatione vocant patres, & omnes mulieres vocant matres, & cum perficitur in ipſis cognitio, particularibus nominibus eos nuncupant, & diſtingunt. Signum eſt igitur vniuerſalia nobis eſſe notiora. Eſt igitur in hac diſciplina ab vniuerſalioribus ad minus vniuerſalia procedendum.

(margin numbers: 1 beside "nanda ſunt principia…", 2 beside "principia. ¶Secunda…", 3 beside "bus, in notiora…")

PRimi cap. primi Phyſicorũ ſcholia. 1. Quoniãquidẽ intelligere & ſcire cõtingit. Principia, elementa & cauſẹ, non hic diuerſorum generũ cauſarũ rationem important, vt pleriq; arbitrãtur, dicẽtes per principia intelligi debere cauſas efficientes, per elementa, materialẽ & formalem, & per cauſas, finẽ, ſed (vt etiã pręfixę huic capiti declarant notę) illa tria principiorum ſunt nomina, non quidẽ rei, ſed doctrinæ. Diſciplinarum enim principia, propoſitioneſque per ſe notæ, ex quibus oſtenduntur cõcluſiones, ſunt principia, elemẽta & cauſæ, ob diuerſas, tamen rationes. Siquidẽ principia dicũtur, ꝙ prima ſint a quibus in vnaquaq; diſciplina ſumẽdum eſt exordiũ. Elementa vero, quia non in alia priora, ſed concluſiones in ipſa reſoluuntur. Demum dicuntur cauſẹ, ꝙ cõuenienter reſpondeantur ad quæſitiuũ quare, vt interroganti quare ignis eſt res naturalis, apta datur reſponſio, quia conſtat ex naturis. Itaque huius propoſitionis Ariſtotelicæ intelligentia eſt, in

omni diſciplina habente principia doctrinalia, intellectum & ſcientiam eorum que traduntur, haberi ex ipſorum principiorum cognitione. II. Non enim oportet eadem nobis & natura ſimiliter nota eſſe. Sentiunt nonnulli hanc propoſitionem ſolum particulariter intelligi debere, & nonnulla eadem inueniri quæ ſint notiora ad nos, & notiora natura reſpectu eiuſdem. Verum eorum dictum abhorret a ſententia Ariſtotelica, & non ſatis veritati conſpirare videtur. Nam notiora ad nos ſunt, quæ ſenſui ſunt propinquiora, vt ſingularia & effectus. Notiora autē natura & ſimpliciter, ſunt quę a ſenſu magis ſunt ſemota atque diſtātia, vt vniuerſalia & cauſæ. Nulla autem eadē ſunt reſpectu eiuſdē & ſecundū idem cauſæ & effectus. nulla itidem eadē ſingularia ſunt & vniuerſalia. Quocirca vniuerſaliter aſſerendum eſt, nulla eadem nobis & natura notiora eſſe, ſed quæ nobis notiora ſunt, natura ſunt ignotiora, & quę certiora natura, nobis incertiora. Et compoſitiora, vt totæ res naturales, ſunt notiora ad nos. ſimpliciora vero, vt partes earum ſubſtantiales, ſunt poſterius nota. Siquidem ignem ſenſu cognoſcunt omnes, materiam autem eius atque formam poſterius, ſoloque intellectu phyſicis elementis inſtituti cognoſcūt. III. In hac diſciplina ab vniuerſalioribus ad minus vniuerſalia. Non repugnat hęc concluſio præcedenti, quæ proponit ab incertioribus natura ad ipſa principia procedendum eſſe. quæ quidem natura incertiora, ſingularia ſunt, aut eis propinqua. Nam præcedens concluſio intelligitur de eo progreſſu quo proficiſcimur ad principia doctrinalia manifeſtanda, quę ſubobſcuriora aliquātam efflagitant declarationem. Debēt enim illa per inductionem aut aliam topicam perſuaſionem ex notioribus ad nos, vt ſingularibus, fieri dilucidiora, quemadmodum rem naturalem omnem in ſuo loco naturali recte conſeruari, manifeſtum euadit ex eo quod piſces in aqua natura conſeruantur, animantes autem reſpirantes in aere, & ignis in cęli vicinia. Præſens autē cōcluſio ītelligitur de progreſſione quæ fit ad ſcientiam capeſſendam, vtpote a principijs ad concluſiones demonſtrandas. Sūt etenim principia vniuerſaliora, concluſiones autem contractiores, & ſtrictioris ambitus. Et non modo in hac diſciplina, verum etiam & reliquis omnibus ab vniuerſalioribus ad minus vniuerſalia tenditur, vt in logicis prius de ſyllogiſmo quā de demonſtratiuo aut dialectico fit pertractatio. Suæ enim diffinitiones, quæ indiſtincte important, diſtingunt. Vniuerſalia hic vocantur, quæ communiorem ſortita ſunt rationem, vt homo, animal, quæ confuſiora, compoſitioraque proinde dicuntur, ꝙ confuſe indiſtincteq; ea importāt q̄ per ſuas diffinitiones diſtinctius explicātur, & in partes digeruntur atq; dirimuntur, vt hō confuſe vniuerſaliterq; ſignificat id quod ſua diffinitio, animal terreſtre bipes intelligens, in particulas diuidit. Poteſtque homo, vt inquit Hermolaus in Themiſtium, ſi cōmunionem aut conſortium nominis ſpectes, pro alijs etiā pleriſque rebus capi, veluti pro homine ficto, pictove. ſed diffinitio videtur ſubſtantiam ſubiectā in membra partiri. Compoſitiora autem, huiuſmodi logica, & quę dūtaxat rationū eſt compoſitiōe, prius a nobis natura cognoſcūtur q̄ ſimpliciora & particulariora, quēadmodū compoſita ſecundum ſenſum ſunt notiora ad nos, & prius ſenſu deprehenduntur quā ſimpliciora, & ſingulę earū partes tum integrales, tum ſubſtantifice. Sunt igitur vniuerſaliora minus vniuerſalibus prius & natura quidem nota. Et plane aſſumptio huius ſecūdę rationis intelligitur de compoſitioribus non ad ſenſum, ſed intellectum. notiora autem nobis eodem loco dicuntur nō notiora ad nos, ſed quæ alijs natura prius cognoſcimus. In approbatione autē ſecundę cōcluſionis cōpoſitiora ſumūtur pro cōpoſitioribus ſecundū ſenſum, & notiora nobis (vt notæ admonēt) pro notioribus ad nos. vt vtrūq; dictū intelligatur ſecūdū ſenſum loco accōmodū, & inter ea nō ſit diſcrepans ſententia.

Signum eſt igitur vniuerſalia nobis eſſe notiora. Et hoc quoque loco notiora nobis dicuntur, nōn notiora quo ad nos, ſed quæ a nobis natura prius cognoſci nata ſunt. Sunt enim vniuerſalia a ſenſu ſemotiora atque elongatiora, & proinde ignotiora ad nos. Quod ſi quis contendat ſingularia prius a nobis cognoſci, & ex ſingularium cognitione vniuerſalium notiones in nobis aggigni, id ſane verum eſt de eo cognoſcendi modo quo a diſtincte cognitis ad confuſiora progredimur. hic autem ſermo fit de modo illi oppoſito, & quo proficiſcimur ab indiſtincte confuſeque cognitis ad diſtinctiora & digeſtiora. Planum eſt autem vniuerſaliora primum offerri & ſuggeri intellectui, & ſubinde ad ſpecialiora progreſſum fieri, vt de homine procul diſtante prius cognoſcimus quod ſit ſubſtantia quam animal, & prius itidem ꝙ animal quam homo.

Secundi capitis annotatiunculę.

¶ Diuiſio, diſtincta ſuppoſitio. ¶ Atomi ſunt ſenſu impartibilia corpora: qualia in radio ſolis, ſed groſſiuſcula, vidētur. ¶ Hę homœomeræ ſunt, quæ ſimilis naturę ſunt, totumq; ſimiliū partium conſtituunt. ¶ Hyppocrates Chius quadrans circulū per lunulas, ex proprijs procedebat, Geometrię pricipia retinens. Lunula eñ eſt ſuperficies plana contēta duabus circūferentijs ſupra eandē chordam in eandem partem. ¶ Antiphon vero circulum quadrare volens, Geometriæ principium negabat, conſtituendo in circulo triangulum ęquilaterum, & deinde ſupra quodlibet latus trianguli, iſoſcelem conſtituebat: quouſq; foret (vt putabat) vltimi iſoſcelis latus æquale parti circunferentiæ.

Hippocratis figura

Lunula.

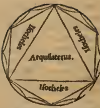

Figura Antiphontis.

¶ Cōmunis philoſophia,metaphyſica. ¶ Tm̄,pluralitatis excluſiuū. ¶ Vnum cōtinuitate,vnū cōtinuum. ¶ Vnū ipartibile,quod diuidi nō pōt. ¶ Vnū actu & potentia,vna res naturalis. ¶ Vnum actu eſt,cum non eſt alterius pars. ¶ Poteſtate vero vnum eſt,quandiu eſt alterius pars. ¶ Poteſtate,potentia. ¶ Conſimiliter multa actu & poteſtate diffiniantur.

SEcundum caput continet duas diuiſiones,quiq; cōcluſiones,duas rōnes ad
primam,tres ad quartā,& remotionē dubij. ¶ Prima diuiſio, Rerū natura 4
lium,aut vnū eſt principium mobile, quod naturales dixerunt alij ignem,
alij aerem,alij aquā.aut imobile,quod dixerūt Parmenides & Meliſſus finitum
aut infinitum:aut multa mobilia,aut imobilia,finita,aut infinita : qđ dixerunt
Anaxagoras & Democritus. Anaxagoras quidē infinitas atomos homœomeri
as oſſis,eſſe principia oſſis: & carnis,eſſe principia carnis: & nerui , eſſe princi-
pia nerui.Democritus vero infinitas atomos eiuſdem generis , figura & ordine
differētes,eſſe principia rerū. ¶ Scđa . Si principia rerum multa ſint finita , at 5
ſunt duo,aut tria,aut quodā altero certo numero. Et ita de reb⁹ naturalib⁹ dicen
dum eſſet. ¶ Prima cōcluſio. Cōtra aſſerentes tm̄ eſſe vnum ens imobile,mini- 6
me phyſico diſputādum eſt. ¶ Primo . Quia nullius artificis eſt diſputare con-
tra ipſius principia deſtruētem : vt Geometræ diſputandum non eſt contra deſ-
truentem Geometriæ principia. Qui autē aſſerunt tātum eſſe vnum ens immo
bile,deſtruunt phyſicæ principia. Negant em̄ motum eſſe, & entium multitudi
nem. Si em̄ tm̄ vnum eſt & non multa, ipſum nullius erit principium . non aūt
erit ſuiipſius principium. Eſt em̄ principium, alteri⁹ cuiuſdam aut quorundam
principium. Contra igitur ita aſſerentes,minime intereſt phyſici diſputare,ſed
alterius communis artificis, dialectici,aut metaphyſici. ¶ Secundo. Nō magis
eſt phyſici diſputare contra aſſerentes tm̄ vnum eſſe ens,q̄ contra aliam quātun
cunq; extraneam orationem,vt contra Heracliti orationem, nullum hominem
continuo eſſe id quod eſt. Sed manifeſtum eſt phyſici non intereſſe cōtra huiuſ
modi extraneas orationes diſputare. Neq; igitur ſua intererit contra vnum tan-
tum eſſe ens immobile aſſerentes diſputare. ¶ Secunda cōcluſio. Similiter phy 7
ſici non eſt rationes Parmenidis & Meliſſi ſoluere. Ratio,quia non eſt phyſici
rationes litigioſas ſoluere. habet enim proprias ſoluere, & eorum qui ſua princi
pia non negāt,vt Geometræ rationem Hippocratis ſoluunt,non aūt Antiphon
tis. At rationes Parmenidis & Meliſſi litigioſæ ſunt. neq; em̄ ſyllogizant, & fal
ſum aſſumunt. Ratio quidem Meliſſi defectuoſa magis eſt,& minus apparens.
Vno tñ incōuenienti dato,multa contigunt.quod nulli dubium eſſe debet. Par
menidis vero ratio minus . Rationem em̄ ita formabat Meliſſus , ſi quid eſt fa-
ctum,habet principium : igitur ſi non eſt quid factum, non habet principium.
Vniuerſum aūt non eſt factum, igitur nō habet principium, quare neq; finem.
eſt igitur infinitum. Et cum non habeat vnde moueatur, eſt immobile. Parme-
nides vero ſuā ſic:Quidquid eſt pręter ens,nō eſt ens.quod aūt nō eſt ens , nihil
eſt. igitur quidquid eſt pręter ens,nihil eſt. At ens & vnum cōuertuntur. igitur
tm̄ vnum ens eſt. ¶ Tertia concluſio. Nō incōueniens videbitur aliquantiſper
contra tantum vnum eſse ens aſserentes diſputare. Nā communis philoſophia

ad hęc viam habet,& dialectica.❡Quarta concluſio. Non recte dicunt Parmenides & Meliſſus tm̃ vnum eſſe ens imobile,ille finitum,hic vero infinitum eſſe dicentes.❡Primo, quia aut capiunt ens vt multipliciter dicatur,de ſubſtantia,quantitate,& qualitate.quo modo ſi capiant;ſiue ſubſtantia, quãtitas & qualitas coniuncta ſint,ſiue abinuicẽm ſeparata,multa erunt,& non tantum vnum, Aut faciunt ens vniuocum,& tũc aut ſolum ſignificat ſubſtãtiam,aut ſolũ quantitatẽ,aut qualitatẽvt gen⁹,aut vt ſpecies:quod ſi ſic,multa erunt,& nõ tm̃ vnũ. Et genus em̃ & ſpecies de pluribꝰ prędicantur. Aut ſignificat vt idiuiduũ:& tũc illud ens nõ erit ſubſtantia.nam aut oia eſſent vnus hõ,aut vnus equus,aut vna anima numero:quę impoſſibilia ſunt.Neq; illud ens erit vnum accidẽs,nam ipſum eſſet ſine ſubiecto,qđ eſſe nequit.Nullũ em̃ accidentiũ a ſubſtãtia ſeparabile eſt,ſed oia in ſubiecta ſubſtãtia eſſe neceſſe ẽ.Neq; erit ens illud vnũ ex accidẽte & ſubſtãtia conſtitutũ,vt vnum quantũ,vnum quale. nã multa iã eſſent, & non tm̃ vnum.❡Secũdo. Parmenides dixit ipſum eſſe finitũ,& Meliſſus ipſum eſſe infinitũ.Nõ erit igitur illud ens ſolũ ſubſtantia.Nã ſola ſubſtãtia neq; finita,neq; infinita eſt.Quãtitati em̃ ratio finiti & infiniti cõgruit.Nã magnitudo quę trãſiri põt,finita eſt.quę vero tranſiri nequit,ifinita.Neq; per idem erit vna qualitas,aut vna actio aut paſſio.Nã qualitates, actiões & paſſiones, finitæ aut infinitę ꝑ accidens dicũtur.Neq; erit illud ens finitũ(vt vult Parmenides) aut infinitum(vt Meliſſus)ſolũ quantitas.Nam eſſet accidẽs ſine ſubiecta ſubſtantia.Neq; erit vna ſubſtantia quãta.nam ſi eſt ſubſtãtia quanta, ſubſtantia ẽ, & quantitas eſt.Quę ſi ſunt,duo vere ſunt quę ſunt.Erũt igitur multa,& non tm̃ vnum.❡Tertio.Vnum multipliciter dicitur.Primo vnum cõtinuitate.Secundo ipartibilitate.Tertio ratione:ꝙ vnam eandẽq; rõnẽ habent:vt merũ & vinũ. Quarto actu & potentia.Sed illud ens,vnũ cõtinuitate nõ erit,nã multa eſſent. Eſt em̃ cõtinuũ,in ifinitũ diuiſibile.Neq; vnũ impartibilitate.nã neq; eſſet finitum,quod dicit Parmenides,neq; infinitũ,qđ dicit Meliſſus.Impartibile eĩ neq; finitũ neq; infinitũ eſt.Neq; tm̃ erit vnum diffinitione,vt tunica & veſtis.Nã incõueniẽtia ſequerent̃ ad quę ꝑducebat Heraclitus:quia boni & mali,boni & non boni,hominis & equi,quãtitatis & qualitatis,contrariorũ & contradictoriorum,diſparatorũ,diuerſorũ generum eadem erit ratio,& de eodem affirmatio & negatio:vt idem erit bonũ,& non erit bonũ.nam erit non bonũ, boni em̃ & non

10 boni eadem eſſet ratio,quę impoſſibilia ſunt.Neq; erit vnũ actu & potẽtia.nam ſtatim multa eſſent,& non tm̃ vnũ.❡Dubitatio. An toti⁹ partes ſint ipſum totum,an multa ſint,& diuerſa?❡Rñdet quãlibet partẽ eẽ a toto diuerſam.Nam ſi quęlibet pars eſſet toti eadẽ,quęlibet pars cuilibet parti eſſet eadẽ.quęcũq; em̃ vni & eidẽ ſunt eadem,illa inter ſe ſunt eadẽ.Oẽs tñ partes ſimul, nihil aliud ꝙ

11 ipſum totũ ſunt.❡Quinta cõcluſio.Poſteriores incõuenienter orationum copulas auferebãt,aut eas in adiectiua verba mutabãt cũ ꝑdicaretur accidens:ne vnũ eſſe multa cõcederent:vt Lycophron & eius ſequaces dicebant duntaxat,homo albus,homo ambulans:& non,homo eſt albus,homo eſt ambulãs. Alij vero dicebant,hõ albatur,hõ ambulat:dicere nõ audẽtes,hõ eſt albus, hõ eſt ambulans. Videbatur em̃ eis quia verbũ eſt ſubtraherẽt,nõ multa eſſe vnũ ſignificare, ſed vnum ſimpliciter dicere:quaſi vnũ aut ens vnice diceretur.Quod aũt id non recte faciãt,patet:quia vnum ſubiecto,ratione multa eſt:vt Socrates albus & muſicus ſubiecto idẽ eſt:ratione vero multa. Eſt em̃ alia ratio Socratis albi,& eiuſdem muſici. Et vnũ actu:multa poteſtate:vt cõtinuum eſt actu vnũ,poteſtate vero multa. Tot enim potẽtia eſt,in quot diuidi põt.quo fit vt vnũ & multa nõ repugnẽt,vt credebãt.nã vnum ſubiecto,& ratione multa,eidẽ cõueniũt:& vnum actu,& multa potentia, eidem: licet vnum & multa eodem modo conſiderata, vt vnum actu,& multa actu, bene repugnent. Non igitur oportuit eos copulas auferre,& alias rationes accidentalium prædicatorum expreſſorum negare, ne vnum multa eſſe concederent: cum id inconueniens minime ſit.

SEcundi capi. ſcholia. V Et ita de rebus naturalibus dicendum eſſet. Huius loci ſentẽtia eſt. Cõſimiliter diuidi poſſent res naturales duabus diuiſionibus iſtis reſpondẽtibus. Prima. Res naturalis aut eſt vna, mobilis aut immobilis, finita aut infinita. aut multæ, mobiles aut immobiles, finitæ aut infinitæ. Secunda diuiſio. Si res naturales ſunt finitę, aut ſunt duæ aut tres, aut alio quodã determinato numero. VI. Deſtruũt phyſicæ principia. Supponit phyſicus, motum tranſmutationemq́ naturalem eſſe, quod vel ſenſu perſpectum eſt. Supponit itidẽ entium multitudinem eſſe, vt res naturales, earũ partes, & affectiones, quod itidem ſenſuali perceptione ſatis eſt exploratum. Parmenides autem & Meliſſus cũ ponant eſſe tantum vnum ens, negant entium multitudinẽ, & cum idipſum aſſerant immobile, interimunt motum. Manifeſtum eſt itaq́ ipſos deſtruere principia huius diſciplinæ. Præterea id vnicum ens quod ponunt, aſtruunt eſſe principium affectiuum, & non aliarum rerum a ſe. nam tunc eſſet rerum pluralitas. conſequens igitur eſt vt aſſerant illud ſuiipſius principium eſſe productiuum interimãtq́ id proloquium metaphyſicum, nihil ſuipſius eſt principium, ſed quicquid principium eſt, alterius cuiuſdam aut quorũdam principium ſit oportet. Vt cõtra Heracliti orationem. Propter continuum partium corporearum defluxũ, deperditionemq́ præexiſtentium, & acquiſitionem nouatum, ponebat Heraclitus omnia continue moueri, & non eundem eſſe hominem qui oculos clauderet, & clauſos protinus aperiret, ſed iam demutatum eſſe, neq́ eundẽ equũ qui ducitur aquatum in fluuium, & qui reducitur, neque eundem ſolem tempore matutino & veſpertino. Verum hęc poſitio phyſicę inſtitutioni prorſus repugnat. Siquidem trifariam quippiam dicitur idem. Primo, quod ſubſtantia manet indefluxa, & cui nihil ſubtrahitur aut adijcitur, quo pacto ſupramundanæ mentes & corpora cęleſtia ſunt eadem. Secũdo, cuius prĩcipaliori parti ſubſtantificę nihil detrahitur, aut de nouo apponitur, etſi altera ſubtractionem adiectionemq́ aduentitiarum partium ſuſtineat. quomodo idem eſt homo puer, & deinde vir, vt cuius animæ nihil adimatur, etſi corpus eius partiũ defluxũ ſentiat. Tertio dicitur idem, a cuius vtraque parte ſubſtantiali fit partium ademptio, nouarunque ſuffectio, verum conſimiles ſitu ordine & figura deperditis continue reparantur, quo pacto equus & cęteræ res naturales dicũtur eædem prius & poſterius. Et huiuſmodi identitas ſufficit vt res ortui & obitui obnoxiæ denominentur eædem.

VII. Vt geometræ rationem Hippocratis ſoluunt. Hippocrates principia geometriæ admittebat quidem, ſed perperam applicabat. Nam lineas ab eodem puncto ad idem ductas æquari debere (quod de rectis duntaxat intelligendum eſt) inepte accommodauit ad lineas obliquas. Antiphon autem aſſerens toties ſuper æquipedi latus propinquius circunferentiæ circuli cui inſcribitur, alium minorem iſoſcelẽ cõſtitui poſſe, quouſque nullo amplius intercepto ſpatio inter iſoſcelis latus & circunferentiam, quo vlterius poſſet huiuſmodi triangulus formari, vltimi iſoſcelis latus ęquetur parti circunferentiæ, immo ſit ipſa cirunferentia, negat geometriæ principia, ſcilicet ſuperficiem eſſe diuiſibilem in infinitum, cum dicat tandem inter vltimĩ iſoſcelis latus & partem circunferentiæ reſpondentem, nihil ſuperficiei clauſum iri. Præterea lineam curuam æquat rectę, ſcilicet partem circunferentię lateri æquipedi. quod etiam aduerſatur proloquio geometriæ.

IX. Quomodo ſi capiant. Debet reuera ens in phyſicis & metaphyſicis ſecundum Ariſtotelis ſententiam homonyme æquiuoceque ſumi. Nam non eadem eſt ſubſtantię & accidentis ratio, vt neque viui vultus, & imaginis eius in ſpeculo. Verum id ex tertio dialogo commentariorum methaphyſicę introductionis diffuſius dignoſcitur. Coniuncta ſint, ſiue ad inuicem ſeparata. Subſtantia & quantitas ſiue qualitas coniuncta ſunt, quod vnum in altero ſit tãquam accidens in ſuo ſubiecto. Eſſent autem abinuicem ſeparata, cum vnum quodque eorum ſe ſubſiſteret, quod naturæ potentia atque lege neutiquam fieri poteſt. Quantitati enim ratio finiti & infiniti conuenit. Subſtantia quidem finita eſt ſecundum molem, non ſuapte natura, ſed ratione alterius, vt pote inexiſtentis dimenſionis. Qualitates autem, actiones & paſſiones finitę ſunt actu ſecundum magnitudinem, non per ſe, ſed per accidens, ſicut & quãtæ, ſcilicet ratione magnitudinis ſui ſubiecti cui aſſunt. Magnitudo autem finita aut infinita eſt non alterius ratione, ſed ſui. Finita quidem, ſi trãſiri, hoc eſt partes determinatę quantitatis ſumendo, abſolui poteſt. Infinita vero, ſi huiuſmodi definitæ quantitatis partes accipiẽdo, tota abſumi nequit. Iure itaque dictum eſt rationem finiti & infiniti quantitati congruere, vt cui per ſe & primum competat, cęteris autem per quantitatem. Quę ſi ſint, duo vere ſunt quæ ſunt Phyſica ſuppoſitio eſt, vel ſine probatione recipienda, quantitatem a re quanta diſtingui, magnitudinemque aliud eſſe re ipſa q̃ materiam. Eſt enim magnitudo accidentaria affectio, materia vero eius ſubiectum, non minus a mole ei inexiſtente re ipſa & genere quidem phyſico diuerſum, quã ab albedine aut caliditate. Et huic proloquio atq́ principio innititur hęc Ariſtotelis ratio. Si, inquit, ſubſtantia & quantitas ſunt, duo vere ſunt quę ſunt. Neque recipienda eſt extorta illa & obliqua non interpretatio ſed tergiuerſatio nonnullorum ſubterfugium quærentium, dicentiumque, ſi ſit ſubſtantia quanta, duo quidem eſſe, verum illa duo non eſſe ſubſtantiam & quantitatem, ſed diuerſas ſubſtantiæ quantæ partes, in quas dirimitur. Id enim non eſt exponere Ariſtotelem, ſed in ſenſum repugnantem trahere, cum Ariſtoteles aperte quænam ſint illa duo expromat, nominatimque declaret. Inſuper ſi id dictum de partibus ſubſtantiam quantam integrantibus intelligi debeat, non dicendum fuiſſet eſſe duo potius quam tria aut quatuor, aut alio quouis numero, cum partes huiuſmodi potentia diuiſionis ſint infinitę. Demum partes illę non ſpeciei inter ſe diſcrimẽ habent, ſed ſolo

nimero diſcrepāt. quocirca Ariſtoteles ſi intellectum ad eas partes deflexiſſet, non dixiſſet duas aut diuerſas. In diſciplinis enim pluralitas & diuerſitas ſolum attenditur inter ea quæ ſpecie diſſi dent. Verum nonnullorum conatus eſt, non quid authores ſentiant peruestigare, aut eorum ſenſa inquirere, ſed recta eorum dicta ad ſuas opiniones (quibus pertinacius addicti ſunt) quoquō modo trahere, quo videantur authores aſtipulati fuiſſe eorū ſententijs. Et qui id annituntur, non modo ſibipſis, ſed & alijs additum veritatis obſepiunt, clauduntque viam capeſſendarum bonarum diſciplinarum. Impartibile enim neque finitum neque infinitum eſt. Impartibile hic præſertim dicitur, quod in partes ſecundum quantitatem eſt indiuiſibile, aut continuam, vt punctū, aut diſcretam, vt vnitas. Et tale neque finitum eſt ſecundo & actu, neque illo modo infinitum (nā de alio finiti aut infiniti modo hic non verſatur ſermo) cum non ſit quantum. Omnes tamen partes ſimul, nihil aliud ꝙ̄ ipſum totum ſunt. Non eſt annitendum vt adducantur demonſtrationes probationes ve oſtendentes partes ſimul eadem eſſe toti, ſed tanquam metaphyſicum proloquiū id eſt ſupponēdum, vt partes ſubſtantiales ſimul, nihil aliud eſſe ꝙ̄ totum ſubſtantiale integrales, integrale, partes continui eſſe totum continuum, & diſcreti, diſcretum, quemadmodum mathematicus proloquium habet, partes ſimul ſumptas (vt magnitudinis, numeri aut tēporis) ęquari ſuo toti. Proinde huiuſmodi propoſitiones, totum eſt maius ſuis partibus, partes ſunt minores toto, totum conflatur coaleſcitq; ex ſuis partibus, totū ſuis partib⁹ poſterius eſt, intelligēdę ſunt de partibus diuiſim ſigillatimque & ſeorſum acceptis, & non de ipſis vna collectimq; ſumptis. Alioqui illę & conſimiles, eſſent refutandę. Et hoc loco potiſſimum cauendum eſt, ne in captionē diuiſionis incidatur, ex diuerſa terminorum plurariui numeri ſecundum diuiſionem collectionemque acceptione. Indignum enim eſt, & ipſius philoſophiæ naturalis excellentia longe inferi⁹, vbi grauia huius diſciplinæ ſenſa exquirenda ſunt, decipulas texere & captioſas argutias quibus incauti inuoluantur atque illaqueentur reſpondentes. Et non minus ridiculum id eſt, quā ſi quiſpiam naturam adultamq; nactus ętatem, puerilia exerceat ludicra, & infantilem vitam degentibus mixtus, eorum luſus leuiter actitet. XI. Neque vnum & multa repugnant, vt credebant. Ad cognoſcendam conuenientiam aut repugnantiam vnius actu & potentia, ad multa actu & potentia ſex annotentur propoſitiones, ex diffinitione horum quatuor facile cognoſcibiles. Eſt em̄ vnum actu, quod non eſt alterius pars, vt tota linea. Vnum potentia, quod eſt alterius pars, vt medietas lineæ. Multa actu ſunt quæ non ſunt alterius partes, vt duę lineę totę. Multa vero potētia ſunt quę alterius ſunt partes, vt duæ medietates eiuſdem lineę. Prima propoſitio. Vnum actu non eſt vnum potentia. Nam dato oppoſito, idem eſſet alterius pars, nam vnum potentia, & non eſſet alterius pars, nam vnum actu. Secunda. Vnum actu non eſt multa actu. Alioqui idem eſſet vnum totum, quia vnum actu, & non eſſet vnum totum, quia multa actu. Tertia. Vnum actu eſt muta potentia. Nam tota linea eſt vnum actu, per diffinitionem, & eſt multa potentia, ſcilicet ſuæ partes ſimul ſumptę. Quarta. Vnum potentia non eſt multa actu. Alioqui idem eſſet alterius pars, quia vnum potentia, & non eſſet alterius pars, quia multa actu. Quinta. Vnum potentia eſt, multa potentia, vt medietas lineæ eſt vnum potentia, nam totius lineæ pars, & etiam multa potētia, ſcilicet ſuæ partes. Quare id literæ dictum, ꝙ vnum & multa eodem modo repugnant, nō vniuerſaliter intelligendum eſt, vt oſtendit hęc quinta propoſitio, ſed particulatiter, & de eo vnius multorumque modo, qui illic exprimitur, ſcilicet de vno actu, & multis actu. quæ ſecunda modo adducta propoſitio oſtendit repugnare. Sexta. Multa actu non ſunt multa potentia. Alioqui eadem eſſenr alterius partes, nam multa potentia, & non eſſent alterius partes, quia multa actu. Id autem inconueniens.

Partes ſimul, toti eaſdē eſſe

¶ Tertij capitis annotatiunculę.

¶ Prima Parmenidts ratio. Quidquid ē pręter ens, non eſt ens, ꝙ aūt non eſt ēs, nihil eſt. igitur quidqd eſt pręter ens, nihil eſt. At ens & vnū conuertuntur, igitur qu dquid eſt pręter vnū, nihil eſt. eſt igitur tantum vnum. Si aūt eſt tantum vnum, non habet locū, igitur ipſum eſt imobile. ¶ Secunda eius ratio. Si illud vnum diuidi poteſt, illud nō proprie vnū eſt. Nam eius ſectio in infinitum abiret. eſt igitur illud vnum, impartibile. ¶ Meliſſi ratio. Si aliquid eſt factū, ipſum habet principium, igitur ſi non eſt aliquid factū, ipſum non habet principium. Ens autem non eſt factum, igitur non habet principium. Qđ aūt non eſt principium non habet finē. ipſum igitur eſt vnū, & infinitum. & qđ eſt vnū, & infinitum, locū non habet. ipſum igitur imobile eſt. ¶ Ratio Meliſſi, ꝙ ens non ſit factum, qa aut fieret ex ente, aut ex non ente. non fiet aūt ens ex ente, quia ipſum ens eſſet prius quā fieret, neq; fiet ex nō ente. nā ex nihilo nihil fit. Non eſt igitur ens factum. ¶ Qđ vere eſt, ſubſtantia. ¶ Id habet printipium tēporis, cuius aliquod temp⁹ ſuę durationis eſt principiū. ¶ Et illud pricipiū eſt magnitudinis, cuius aliqua magnitudo eſt ſuæ extenſionis principium. ¶ Principium magnitudinis, principium rei.

TErtium caput continet ſex concluſiones,& tres rationes ad tertiam.
¶Prima concluſio.Non eſt difficile rationes Parmenidis & Meliſſi 12
ſoluere.¶Patet,quia ſtati ſophiſticę apparent:vitioſe eñ cõcludunt
& falſum aſſumunt. Ratio tamē Meliſſi deterior eſt,& minus appa-
rens. Attamen vno incõueniente dato,multa contingunt.¶Secunda.Parmeni 13
dis ratio & vitioſe concludit,& falſum aſſumit. Argumentatur eñ ſic.Quidqd
eſt præter ens,non eſt ens.quod aũt non eſt ens,nihil eſt.igitur quidquid eſt prę
ter ens,nihil eſt. ¶Falſum quidē aſſumit. Cum eñ ens dicatur multipliciter,
ipſum vno modo capit.Si igitur capiat ens pro ſubſtantia,falſum eſt. Eſto enim
quod illud ens ſubſtantia non ſit:eſſe tamen poteſt quantitas,aut qualitas.Si ve
ro pro accidente,rurſum falſum eſt. Nam quod non fuerit accidēs,ſubſtantia eſ-
ſe poteſt. Et cũ vltra dicit,ens & vnũ conuertuntur:eſto. igitur quidquid eſt prę
ter vnum,nihil eſt:eſto. Cum vero concludit,igitur tantum vnum eſt, hoc non
oportet.Nam ſi ſolum eſſent alba, ſimili modo concludi non poteſt, quidquid
eſt pręter album,nihil eſt.poſita enim ſunt ſola eſſe alba. igitur tantum vnũ al-
bum eſt. hoc non oportet.Nam eum aſſumptum ſit verum, conſequens eſt fal-
ſum. Et cum vltra argumentatur:eſt tantum vnum,igitur eſt immobile, nam
nullus erit locus in quo moueatur,hoc nõ oportet: quia ipſum alterabile eſſe po-
teſt,& partes, vt aquæ, in toto moueri. ¶Tertia concluſio. Qui tutari volunt 14
Parmenidem, ens pro ſubſtãtia ſolum capere nõ poſſunt.¶Primo,quia de illo
ente dicitur accidens,vt album aut nigrum; aut aliquid aliud. Et tamē nihil eſ-
ſet album: aut nigrum. Nam ſola ſubſtantia eſſet:hæc aũt accidēs important.
illud igitur ens nihil erit. ¶Quod ſi dicit albũ ꝙ vere eſt ſignificare, iã multa
erũt. Nã albũ,ꝙ vere eſt,& qđ ei accidit,ſignificabit.¶Secundo, q̃a ſi illud ēs
ſit ſubſtantia,non erit magnitudo,neq; aliorum accidentium vllum. Nam ſolũ
erit ſubſtãtia, & quod vere eſt,vt homo,animal,bipes. Quod ãt vere eſt,nulli eſt
accidens.hoc autem impoſſibile eſt. ¶Tertio. Si ſubſtantia eſſet, ipſum eſſet
diffinibile. Diffinitio igitur eius diuerſas partes explicabit,quę veræ ſunt: non
eñ accidentia explicabit. Nã accidentia aſſunt & abſunt pręter ſubiecti corru-
ptionē.at neq; diffinitio,neq; diffinitionis pars abeſſe poteſt: vt ſi diffiniatur ho
mo eſſe animal greſſibile bipes,neq; poſſibile eſt hominē nõ eſſe animal,neq;
non eſſe greſſibile,neq; non eſſe bipedem. Erunt igitur multa quę vere ſunt,&
non tñ vnum ens,etiã ipſum ꝓ ſubſtantia capiēdo. ¶Quarta concluſio. Parmē 15
nides non ſolũ ens ꝓ accidente capere poteſt. Nã cum eſſet accidens,eſſet eius
ſubiecta ſubſtantia. Impoſſibile eſt eñ accidens ſine ſubiecta ſubſtantia eſſe. Et
cum ſolum eſſet accidens nõ eſſet ſubiecta ſubſtantia,eſſet igitur eadem ſubie-
cta ſubſtãtia,& nõ eſset: ꝙ eſt impoſsibile. Non igitur ens capiet Parmenides
ſolum pro accidente. ¶Quinta concluſio. Non recte ſoluerunt aliqui Parmeni 16
dis rationē,illud vnũ eſse impartibile continuũ volentis probare. Argumenta
batur eñ ſic Parmenides. Si illud vnum diuidi poteſt, illud proprie vnum non
erit. Nam eius ſectio in infinitum abibit,non eſt igitur illud vnum partibile.
¶Soluebat Xenocrates dicens illud eſse ex impartibilibus lineis. Et ne cõcede
ret vnũ quodammõ eſse multa(credebat eñ illa eſse repugnantia) dicebat quã
libet impartibilium linearum eſse illud vnum:& idem eſse magnitudinem, &
non magnitudinem:diuiſibile,& non diuiſibile, in parem errorem Parmenidis
relabens. Nam inconueniens non eſt (vt diximus) vnum eſse quodãmodo mul
ta,vt vnum actu,multa potētia. Inconueniens tamen eſt idem eſse magnitudi-
nem,& non magnitudinē:partibile,& non partibile. ¶Sexta concluſio. Ratio 17
Meliſsi & vitioſe concludit,& falſum aſumit. Argumētatur eñ hoc pacto. Si
aliquid eſt factũ,ipſum habet principiũ.igitur ſi non eſt aliquid factum,ipſum
non habet principiũ. Hic autem vitioſe concludit. Nã ex deſtructo anteceden-
te intendit perimere conſequens. Et cũ dicit:ſi aliquid eſt factum, ipſum habet

principium: cum principium æquiuocum ſit, ſi intelligat ipſum habere principium temporis, hoc non oportet: vt patet in momentaneis. Si autem intelligat ipſum habere principium magnitudinis: neq; hoc oportet. Sunt em̃ alterationes, & impartibilia, quæ principium magnitudinis nõ habent. Et rurſum cum dicit: Si non eſt aliquid factum, non habet principium: ſi intelligat ipſum non habere principium temporis: eſto. Si vero intelligat ipſum non habere principium magnitudinis, hoc non oportet. Nam & cælũ, & ſol, & aſtra, principium ſuæ magnitudinis habent. Et cum vltra argumentatur. Quod non habet principium, non habet finem, ſi intelligat, quod non habet principium temporis, non habere finem temporis: eſto. Si vero intelligat id non habere finem magnitudinis, hoc non oportet: quod tamen intendit, & ex quo ſequeretur ipſum eſſe infinitum. Cum vlterius argumentatur. Quod eſt infinitum, non habet locum: igitur eſt immobile: hoc non oportet. Nam nihil prohibet partes in ipſo moueri, & ipſum alterari. Non enim vt alterabile ſit, requiritur locus. ¶ Dicebant Meliſſum ſequentes, illud vnum eſſe vnum ſpecie. Sed quomodo homo & equus, & quæ adinuicem ſunt contraria, eadem ſpecie eſſent? Sane hæc per ſeipſa falſa eſſe deprehenduntur.

Tertij cap. ſcholia. XIIII. Quia de illo ente dicitur accidens. Philoſophus contra Parmenidem & Meliſſum logicis agit, & metaphyſicis principijs, vt ſe facturum prædixerat. Logicum autem proloquium eſt, accidens de ſubſtantia prædicari natum eſſe, quare ſi illud vnicum ens. Parmenidis eſt ſola ſubſtantia, de ipſo natum eſt prædicari aliquod accidens. Et cum ſola ſit ſubſtantia, nullum de ipſo poterit accidens dici. De illo igitur ente, dicetur accidens, & non dicetur accidens. quo nihil abſurdius. Si illud ens eſt ſubſtãtia, non erit magnitudo. Supponit metaphyſicus & ſubſtantias eſſe in hoc mundo ſenſibili, itidem & accidentia, vt quantitates, qualitates, neque ſubſtantias ſine accidentibus hic natura comperiri. Si itaq; illud vnum ens, quod aſtruit Parmenides, eſſet ſola ſubſtantia, tunc nullum eſſet accidens. quod dictæ ſuppoſitioni metaphyſicæ aduerſatur. Si ſubſtantia eſſet, ipſum eſſet diffinibile. Supponit enim logicus, omnem ſubſtantiam diffinibilem eſſe. ſi media fuerit, & infra ſupremam, diffinitione ſubſtantiali, & eſſentiali. ſi ſuprema deſcriptione, accidentariaque finitione. Et quæ in hac ratione ducuntur deinceps de accidentibus, & partib⁹ diffinitionis, tametſi de rebus ĩtelligi poſſent, incongruum tamen viſum non fuerit, vbi Ariſtoteles Logicis agit rationibus, & ea quoque ad logicam intelligentiam accommodare, neque id eſt quicquam præter materiam ſubiectam expetere. Itaque accidentia aſſunt, & abſunt præter ſubiecti corruptionem. quia vere affirmantur, & vere negantur de ſuo ſubiecto accepto pro eodem, cum præſertim ſeparabilia ſunt, quibus ſolis id applicandum eſt. Neque diffinitio autem, neque diffinitionis pars vnquam abeſſe poteſt, quia diffinitio de ſuo diffinito nunquam negari poteſt, neque diffinitionis item pars ab ipſo diffinito dimoueri, vt ſi animal greſſibile bipes ponatur hominis diffinitio, neque animal de homine negari poteſt, neque greſſibile, neque bipes. XVI. Et idem eſſe magnitudinem, & non magnitudinem. Ratio Parmenidis probans illud vnum eſſe indiuiſibile, eſt valida & efficax, quia ſi diuidi poſſet vt continuum, ipſum proprie & ſimpliciter vnum non erit. Nam illud diuiſibile eſſet ſuæ partes, quarum diſſectio in infinitum decumbit. Xenocrates autem volens illam rationem diluere, in maiora incidit incommoda. Nam cum ponat id totum eſſe coalitum ex lineis, quæ ſunt magnitudines, illud totum erit magnitudo. Et quia eſt vnum ſolum ens, ipſum non eſt magnitudo. Alioqui multa eſſent, vtpote partes in quas magnitudo dirimitur. Eſſet igitur idẽ magnitudo, & non eſſet magnitudo. Similiter quia illud ens ponebatur a Xenocrate compoſitum ex lineis impartibilibus, ipſum eſt diuiſibile in illas lineas. Et cum ſecundum ipſum vnaquæq; linearum impartibilium ſit illud ens, ipſum non eſt diuiſibile. igitur idem eſt diuiſibile, & indiuiſibile. XVII. Nam ex deſtructo antecedente intendit perimere conſequens. Meliſſus in conſequentia quæ non remeat ac recurrit, argumentatur a deſtructione antecedentis ad deſtructionẽ conſequentis, inciditque in fallaciam conſequentis, ac ſi hoc pacto argumentaretur. ſi homo eſt, animal eſt. igitur ſi non eſt homo, non eſt animal. Si vero intelligit id non habere finem magnitudinis, quod ſcilicet non habet principium temporis, non habere finem magnitudinis, id non oportet. Nam ſecundum Ariſtotelem cœlum & mundus principium temporis non habent, finem tamen magnitudinis ſortita ſunt, nam ſupremi cœli clauduntur ambitu atque conuexo.

¶ Quarti capitis annotatiunculæ.

¶ Segregatio, extractio. ¶ Congregatio, confuſa commixtio. Et eſt cõfuſa, cum res amplius non appareant. Ab ijs quæ ſunt actu, magnitudinis & paruitatis determinatio ſumitur.

QVartum cap.continet ſex opiniones antiquorum,duas Anaxagoræ
rões ,quiq;cõcluſiones Anaxagorã reprobando,duas rões ad ſecun
dam,& quatuor ad tertiam.❡Sex naturaliter loquentiũ opiniones.
❡Prima eſt ponentium ignem oĩm materiale principiũ,& contra- 18
ria raritatem & denſitatem formalia.❡Secũda eſt ponentium aerem oĩm ma- 19
teriale principiũ ,& contraria ſuperabundantiã & defectum eſſe principia for 20
malia.❡Tertia eſt Anaximandri ponẽtis vnũ corpus igne denſius,aere vero ra
rius, oĩm rerum eſſe materiam,& cõtraria illi infinito corpori inſerta eſſe rerũ
formas.❡Quarta eſt Platonis,magnũ & paruũ cõtraria duo prĩcipia rerũ natu 21
ralium ponẽtis,& vnam formã & efficientẽ ideam. Et in hoc Plato ab alijs dif-
fert,quia alij vnã ponũt materiã. Plato aũt plures. Alij cõtrarias ponũt formas,
Plato materias.❡Quinta ẽ Empedoclis,quatuor elementa rerũ oĩm materias 22
eſſe ponentis,& cõtraria immixta formas,& duo effectiua,litẽ & amicitiam,&
res in ſe inuicẽ eſſe commixtas,& mundum ſępius gñari, & ſæpius corrumpi.
❡Sexta ẽ Anaxagoræ,infinitas ſimilares atomos rerũ materias ponẽtis, & cõ 23
traria immixta formas,& vnum efficiens diuinum intellectũ, & oẽs res in om-
nibus eſſe adinuicẽ cõmixtas & confuſas , & eas gñari per ſegregationẽ.Dicit
eñ intellectum diuinum eas ſegregare,& eas facere apparere,q̃ latebãt, & eas
corrumpi per congregationẽ,& mundum dicit ſemper gñari , & nunq̃ corrum
pi. ❡Et differt Anaxagoras ab Empedocle. ❡Prio, Quia Empedocles ponit
tm̃ quatuor elemẽta rerũ materias,Anaxagoras vero infinitas ponit rerũ mate
rias.❡Scđo.Empedocles ponit duo effectiua,Anaxagoras aũt vnũ.❡Tertio.
Empedocles ponit mũdum ſæpius gñari,& ſępius corrumpi : Anaxagoras aũt
ponit mundũ ſemꝑ gñari,& nunq̃ corrũpi.In cęteris cõueniunt.❡Duę ratio-
nes Anaxagorę.❡Prima.quia videmꝰ ex contrarijs contraria fieri .At ĩpoſſi-
bile eſt cõtrarium in ſuũ contrariũ abire .ſunt igitur cõtraria ĩ contrarijs,& oĩa
in omnibus.❡Secunda,omne quod fit,aut fit ex ente,aut ex non ente,non aũt
fit ex non ente.nã ex nihilo nihil fit,fiet igitur ex ente.Et cũ videamus ex quo
libet quodlibet fieri,erunt oĩa in omnibus, & quodlibet in quolibet. Hę ſunt
duæ Anaxagoræ rationes,propter quas credebant quãlibet rẽ eſſe in qualibet,
& rerum generationem nihil aliud eſſe,q̃ rerum a cõfuſa cõmixtione ſegrega-
tionem,& apparentiam.Et cũ interrogabatur,Cũ omnia ſint in omnibus,quo-
modo igitur illa nõ videntur?reſpondebat ea nõ videri ,propter nimiam eorum
paruitatem.Et cum iterũ,Cur potius dicendũ ſit id os,id caro,id ſanguis,cum
omnia ſint in omnibus?dicebat,quando plus eſſet de oſſe,dicebatur os:& quan
do ſuperabundabat caro,dicebatur caro:& qñ ſanguis,id dicebatur ſanguis.ni-
hil tamẽ eſt purum,aut os, aut caro,aut ſanguis, aut aliorum quicquã. ❡Prima 24
concluſio. Incõuenienter Anaxagoras infinita rerum naturalium aſſignauit
principia.❡Patet,quia tolebat rerum naturaliũ ſciẽtiam. infinitum eñ & ma
gnitudine & multitudine quantũ ſit,notum eſſe nõ poteſt.ſi igitur rerũ natura
lium infinita eſſent principia : ipſæ eſſent ignotæ. Nam compoſita cognoſci-
mus,quãndo ex quibus,& quot compoſita ſint,cognoſcimus. Nõ igitur cõue-
nienter Anaxagoras rerum naturalium infinita aſſignauit principia.❡Secun 25
da concluſio . Non omnia commixta ſunt in omnibus.❡Primo, Quia impo-
ſibile eſt animal aut plantam,ſub quantulacũq; eſſe magnitudine,aut ſub quan
tulacunq; paruitate,ſed determinatæ ſunt quantitatis , & totius magnitudo ex
partiũ magnitudine reſultat .Voco eñ partes,quę a ſe inuicẽ & a toto ſeparari
poſſunt.Impoſſibile eſt igitur omnia in omnibus eſſe cõmixta.Quõ eñ & ho-
mo in milio , & ęquus & planta?& quæ & quanta eius caro eſſe poſſit infinitis
alijs rebus diſtracta?& quod os?& q nerui ? & qui arboris fructus? Scđo.Si ex
finita aqua,determinatę quantitatis carnẽ ſegreges,& iterum tãtam,hoc toties
facere poteris, vt tãdem nihil carnis reſiduum ſit.Nam oẽ finitum,ꝑ determi-

natę quãtitatis ablationẽ tãdẽ cõſumitur:quo facto, relinquitur non oĩa mixta
26 eſſe in oĩbus. ¶ Tertia. Nõ quodlibet ſegregabile ẽ a quolibet. ¶ Primo, quia caro magnitudine & paruitate determinata eſt. Quãuis ẽm carnis, in eo ꝙ corpus eſt, infinitam ſectionẽ intelligas: in eo tñ ꝙ caro, eſſe non poteſt: ſed tandẽ ex ſectione deſineret eſſe caro. ex minima igitur carne non eſt ſegregabile aliquod corpus. Nam cum omne corpus ex corporis ſubtractione fiat min⁹, eſſet rõ minima carne minor. quod eſt ĩpoſſibile. nõ igitur quodlibet a quolibet ẽ ſegregabile. ¶ Scđo, qa ſi quodlibet ſemꝑ eſſet a quolibet ſegregabile, in aliquo finito eſſet ĩfinita caro, & ĩfinitũ os. nã ꝑ ſubtractionẽ determinatę carnis nũq̃ cõſumeretur, neq; os: immo & quodlibet q̃tuluncumq; parum eſſet, contineret infinita. At ĩpoſſibile eſt infinitũ finito cõtineri. Igitur nõ quodlibet ſegregabile eſt a quolibet. ¶ Tertio, quia accidẽtia, habit⁹, & colores a ſubſtantia ſubiecta nõ ſunt ſegregabilia. non igitur quodlibet a quolibet eſt ſegregabile. Ponit ẽm Anaxagoras & ſubſtãtia & accidẽtia ſimul mixta. ¶ Quarto, quia incõueniens eſt Anaxagorã dicere ſapiẽtiſſimam mentem conari omnia ſegregare, &, quia infinita ſint, non poſſe: & id eam latere, non autẽ latere Anaxagorã. Non igitur quodlibet eſſe ĩ quolibet, & quodlibet ſemꝑ eſſe ſegregabile a quolibet, cõtra ſapientiſſimã dei ꝓuidentiã atteſtari debet Anaxagoras. ¶ Quarta. Nõ oẽ quod fit, ex ſpecie ſimilaribus fit partibus, vt vult Anaxagoras. Nã lutum
27 non fit ex lutulis, ſed terra & aqua: & lateres nõ ex lateribus, ſed luto, & dom⁹ nõ ex domibus, ſed laterib⁹ & lignis, & aer ex aqua, & aqua ex aere, vt ſępius vide
28 mus. ¶ Quinta. Minus errauit Empedocles, finita ponens rerũ naturaliũ principia, ipſo Anaxagora. Nã rerũ naturalium poſſe eſſe ſcientiam non auferebat, neque pleraque eum incommoda ſequuntur, quę ſequũtur Anaxagoram.

QVarti cap. ſcholia. XVIII. Sex naturaliter loq̃uẽtiũ opiniones. Naturaliter loquentes dicuntur q philoſophię naturalis principia nõ negauerunt, quales Empedocles, Democritus, Anaxagoras, & cęteri quorũ hic afferũtur de rerũ naturaliũ pricipijs ſententię. Et hi ſecũdo capite huius in prima diuiſione naturales etiã dicti ſunt. XXIII. Hę ſũt duę ratiões Anaxagorę. Et his quę ab Ariſtotele determinata ſunt, hę rationes haud difficile diluũtur. Prima quidã, cõcedẽdo cõtraria fieri ex cõtrariis, nõ manẽtibus trãſmutatione facta, ſed deperditis negãdo tñ ea fieri ex ſe inuicẽ ſecundũ ſubſtantiã manẽtibus poſt trãſmutationẽ factã, vt ex ſemine oliuę fit oliua, corrupta forma ſeminis, & nõ manẽte in oliua. Et particula ex, nõ habitudinem materię permanẽtis deſignare debet, cũ admittũtur ex cõtrarijs cõtraria fieri, ſed termini a quo ꝑficiſcitur mot⁹, & qui abijcitur. Quare negãdum eſt cõtraria eſſe in contrarijs, qñquidẽ ipſorum natura ẽ ab eodẽ ſubiecto ſe mutuo expellere. Negandũ itidẽ & oĩa eſſe ĩ oĩb⁹. Secunda vero eius rõ diſſoluitur, admittendo oẽ quod fit, fieri ex ente, incompleto q̇dem, & potentia, vtpote ex materia, quę in omni generatione pręſupponitur, negãdo tamen quodlibet fieri ex quolibet. Nam determinatũ fit ex determinato, & cõtrariũ ex ſuo cõtrario, vt paulopoſt oſtẽſurus eſt philoſophus, quẽadmodum ex ſemine oliuæ fit oliua, nõ triticum. Quare nõ eſt id Anaxagoræ tribuẽdum, quodlibet eſſe in quolibet. XXIIII. Infinitum ẽm & magnitudine & multitudine. Infinitum actu magnitudine, poſſet quidẽ quoquo pacto notũ eſſe ſecundũ rationes gñales, vtpote ꝙ ſit extẽſum, ꝙ partes habeat dimẽſionis adinuicem continuas, quod ſua parte ſit maius. Itidem & infinitum multitudine, quod ex vnitatibus conſtituatur, quod ſuę partes ſint adinuicẽ diſcretę, ꝙ quãuis multitudine finita ſit maius. Neutrum tñ notum eſſe põt ſecundum rõem ſpecialem, & explicantẽ determinatam magnitudinem aut multitudinem. Nempe qui interrogatus fuerit quãtum eſt infinitum magnitudine, nõ habebit quicquã peculiare quod apte reſpõdere poſſit, vt ꝙ ſit cẽtum cubitorum, vel mille. Et ſi quis ſciſcitetur ex quot vnitatib⁹ conſtat infinitum multitudine, nihil itidẽ occurrit accõmodatę reſpondendum, vt quod ex centum aut mille monadibus cõſtituatur. Refugit ẽm omnem determinati numeri rationẽ. Nam compoſita cognoſcimus. qñ ex quibus, & quot compoſita ſunt, cognoſcimus. Ad compoſiti cognitionem requiri ſuarum partium notitiam, qua, & quot ſint, nõ intelligẽdum eſt de partib⁹ quãtitatiuis, quas tota res naturalis habet ratione dimenſionis, & in quas ratione molis cõiunctæ materię diuidua eſt, (illarum enim partium diuiſio in infinitum ꝓgreditur, neque cuiuſq; earum peculiarem notitiã habere poſſemus) ſed ſecundum materiam ſubiectam applicari debet ad partes ſubſtantiales, vt huiuſce principij hic habeatur intellectus. Corpora naturalia compoſita cognoſcimus, quãdo ex quibus ſubſtantialibus principijs, & quot partibus eſſentialib⁹ cõſtituta ſunt cognoſcimus. Et qui idipſum ad quantitatis partes accommodauerit, pſeudographiam incidet,

ſalſamque deſcriptionem,ex principio perperã applicato. XXV. Et totius magnitudo ex partium magnitudine reſultat. Partium ſcilicet integralium. hic enim partes vocantur, non quę rei ſubſtantiam conſtituunt,& neque a ſe inuicem,neque a toto natura ſeparari poſſunt, ſed quæ ſecundum magnitudinem ſumptæ,totum integrant, & a ſe inuicem & toto ſeparabiles ſunt, vt rami ab arbore. XXVI.. Caro magnitudine & paruitate determinata eſt. Quanuis caro ratione dimenſionis diuidi poſſit in partes minores ſemper vlterius diuiſibiles,quarum quælibet manens toti coniuncta ſit caro(nam homogeneum eſt, & partes conſimilis naturæ,& denominationis retinens) & hoc pacto data quaecunque carnis particula, poſſit dari minor quæ ſit potentia, & alterius pars,neque poſſit dari minima caro potentia,tamen caro actu,& tota exiſtens eſt determinatę quantitatis,& hoc pacto datur minima quæ non eſt alterius pars,eo quod forma carnis ſub minoris molis materia ſubſiſtere nata non ſit. Res autẽ naturales(vt & notæ admonent) ſecundum ea quæ potentia ſunt,non ſunt determinatæ magnitudine & paruitate,ſed ſecundum ea quæ ſunt actu,& totæ ſubſiſtentes. Quanuis etiam minima caro(quæ ex petitione phyſica aſſignabitur)poſſit ſecundum molem diuidi in duas medietates per diſtractionem earum, in illis tamen diſtractis particulis,non manebit forma carnis,ſed deperdetur per diſſectionem:quod ipſa non ſit nata ſubſiſtere ſub mole adeo exigua, ſicut eſt moles diſtractæ medietatis, vt litera quoque commoneſacit. Itaque ſi a minima carne actu ſit ſegregabile aliquod corpus,per cuius ſegregationem non deperdatur forma carnis,reſiduum illud facta ſegregatione erit caro, & erit minus ea carne a qua facta eſt ſegregatio. nam omne corpus ex corporis ſubtractione ſit minus. Igitur reſiduum illud erit caro, minima carne minor, quod eſt impoſſibile. Non enim eſt dabile minus minimo, ſicut neque maius maximo ſubſiſtere natura poteſt.

¶ Quinti capitis annota.

¶ Prima, quibus non ſunt intrinſeca priora principia. ¶ Aliqua fieri ex alterutris, eſt vnum ex altero ſua quidem ſubſtantia fieri. ¶ Subſtantia, eſſentia.

QVintum caput continet vnam concluſionem:& duas ratio=
nes ad eam. ¶ Cõcluſio. Rerum naturalium principia ſunt
contraria. ¶ Primo, Quia concorditer dixerunt hoc omnes 29
phyſici. Qui enim tantum vnum poſuerunt,vt Parmeni=
des & Meliſſus,calidum & frigidum, quę ignem & terram
vocabant,principia poſuerunt. qui plura & finita,vt Plato
& Empedocles,magnum & paruum,par & impar,congre=
gationem & ſegregationem,litem & amicitiam, raritatem
& denſitatem. Qui infinita dixerunt rerum naturalium eſſe principia,vt De=
mocritus,plenum & vacuum(quorum ipſe alterum vt ens, alterum vt non ens
eſſe dixit)ſitum,ordinem,& figuram:quæ ponebat habere contraria, vt ſitum
ſurſum, ſitum deorſum,ſitum anteriorem & poſteriorem, ſitum dextrum & ſi=
niſtrum,figuram rectilineam,figuram circularem. Et hoc omnes antiqui dixe
runt,non tam ratione,quam veritate coacti. ¶ Differunt tamen, quia quidam
poſuerũt poſteriora & particularia,vt calidum & frigidum, contraria pricipia,
ſenſum ſequentes. Alij vero priora & vniuerſalia:vt magnum paruum,par im
par,congregationem ſegregationem,litem amicitiam, raritatem & dẽſitatem:
ſequentes rationem. Nam ſingulare ſecundum ſenſum notum eſt, vniuerſale
autem ſecundum rationem. Eſt enim ſenſus particularium,ratio autem vniuer
ſalium. ¶ Secundo, Quia ea rerum naturalium aſſignanda ſunt pricipia, quæ
non fiunt ex alijs,neque ex alterutris, ſed omnia alia fiunt ex ipſis. prima au= 30
tem contraria non fiunt ex alijs,neque ex alterutris, ſed omnia alia fiunt ex ip
ſis. Nam cum ſint prima,non fiunt ex alijs,& cum ſint contraria, non fiunt ex
alterutris. Nam contrarium in ſui contrarij ſubſtantiam nunquam tranſire po
teſt. Quod autem omnia fiant ex cõtrarijs,patet: quia res naturales omnes per
generationem fiunt,quæ eſt de contrario in contrarium. Nam non quodlibet
agere in quodlibet,neq; quodlibet pati a quolibet natũ eſt, ſed determinatum a
determinato,& contrarium a cõtrario,vt album non fit ex quolibet(non enim
fit ex muſico,niſi ſecũdum accidẽs)ſed fit ex nigro,aut colorato medio. & mu
ſicũ nõ ex quolibet nõ muſico, ſed ex immuſico. & domus ordinatio nõ fit ex
qualibet inordinatiõe,ſed ex inordinatione dom9. Similiter albũ nõ corrũpi=
tur i quodlibet,ſed i nigrũ,aut mediũ:neq; muſicũ corrũpit̃ in quodlibet,ſed in

im muſicũ. & domus ordinatio non corrũpitur in quodlibet, ſed in dom⁹ inordinationẽ. ¶ Attamen ex quib⁹ contrarijs res fiant, & in quæ contraria corrũpantur, nos plerunq; latet: quia huiuſmodi diſpoſitionibus contrarijs non ſunt nomina impoſita: generalia tamen apte dici poſſunt, conuenientia, inconueniẽtia, ordinatio, inordinatio, at ſpecialia non ſunt viſitata: ſed ea ex cõmunibus circunloq poterimus. Nam oẽ conueniens ex inconueniente fit, & in iconueniens corrũpitur: vt conuenientia ſtatuę ex inconueniẽtia fit non qualibet, ſed ex ſtatuæ inconuenientia: & corrũpitur non in quanlibet inconuenientiam, ſed in ſtatuę inconuenientiam. Et ita in cæteris eſt dicendum, vbi nomina deſunt.

QVinti capitis ſcholia. XXIX. Rerũ naturaliũ principia ſunt contraria. Hæc cõcluſio non vniuerſaliter intelligenda eſt de quibuſunque rerum naturalium principijs. (nempe principia per ſe, & tranſmutatione facta rem naturalem conſtituentia, non ſunt contraria, vt materia & forma. ſiquidem materiæ nihil eſt contrariũ) ſed particulariter & de principijs formalibus tranſmutationis rerum naturalium, vt pote de forma ſubſtantiali, quę acquiritur & ea quæ deperditur, vt cum ex aqua generatur ignis, forma aquæ q̃ abijcicitur, & ignis forma quæ acquiritur, adinuicem cõtrariantur. Sunt eñ ſub eodẽ genere, ſcilicet ſubſtantia, & maxime a ſe inuicem diſtant, naturæ diſſidio atque repugnantia. Eidem etiam ſuſceptibili, ſubiectoque incompleto viciſſim inſunt. Nam eadem numero materia, quæ prius ſubſternitur formæ aquę, poſtea recipit in ſe formam ignis. Neque ratio cõtrariorum exigit quod viciſſim aſſint formę illæ eidem ſubiecto completo, cum vnaquæque forma ſubſtantialis completo aſſit a natura, neque poſſet manẽte completo eidem abeſſe, vt neq; caliditas igni. Demum ab illo ſuſceptibili incompleto cui viciſſim aſſunt, mutuo ſe formæ prædictę expellunt. nam non poſſunt illi ſimul ſecundum eandem ſubiecti partem adeſſe. Verum hæc in dialogo difficilium phyſicalium apertius elucidantur. Nam non quodlibet agere in quodlibet. Nonnulli conati ſunt ponere formas ſubantiales habere eſſe incompletum in materia antequam producãtur, & per productionem eas educi de potentia materię, perſpicueque & complete tum in materia ſubſiſtere, quę prius latenter, & incõplete in ea ſubſiſtebant, vt i ſemine oliuæ inſita eſſe quędam ſeminaria & primordia formæ oliuæ, quę in lucem edantur per oliuæ generationem. Alioqui non eſſet (vt aiunt) aſſignãda ratio cur ex ſemine oliuæ potius fiat oliua, quam alia quæuis arbor, aut cur ex ouo anſeris quod fouetur a gallina, potius prodeat pullus anſeris quam gallinę. Verum id aſſerere nihil aliud eſt quam ſñiam Anaxagoræ occulte appprobare, dicentis mentem diuinam per ſegregationem res prius latitantes in apertum depromere, & hoc pacto rerum fieri generationem. Et ſi penſiculatius hæc attendatur aſſertio, deprehendetur ſolo verborũ diſcrimine ab ea quæ Anaxagorę eſt diſſidere. Quod autem ex ſemine oliuæ gignatur ſemper oliua, nõ eo venit, quod forma oliuæ quoquo pacto ſubſiſtat in materia ſeminis ante ſui productionem, ſed quia forma ſeminis oliuæ determinata eſt vt in formam oliuę corrumpatur; quodque in materia ſeminis per agentia extrinſeca, vt naturalem vim terrę, producantur diſpoſitiones accidentariæ quæ materiam diſponant ad formam oliuæ, & non aliã quanuis ſuſcipiendam. Eodem modo quod ex ouo anſeris gignatur pullus anſeris, id in cauſa eſt, quod forma oui anſeris a natura determinata eſt vt in ſuum contrarium formam anſeris deperdatur. Et ab extrinſeco fouente oua (ſiue ſit anſer, ſiue alterius generis auis) per natiuũ calorem inducuntur materiæ oui qualitates formę oui diſconuenientes, & formæ anſeris conuenientes, per quas vt inſtrumentarias affectiones & oui forma abijcitur, & forma anſeris inducitur. Quocirca extrinſecum illud fouens oua (quodcunque fuerit) ſolum eſt generationis agens inſtrumentale, principale autem eſt ea volucris a qua primo ouum prodijt. quare non generatur anſer a diſſimili ſecundũ ſpeciem niſi tãquã adminiculario inſtrumento. Nam omne conueniens ex inconueniente fit. Conueniens hic dicitur forma ſubſtantialis quę acquiritur, reique naturalis conſtitutioni conuenit, ad quam forma tõparata, hoc nomen ſortitur, vt forma hominis ad hominem. Inconueniens autem eſt forma ſubſtantialis illi contraria, vt ea quæ in formam conuenientem, aut in quam ipſa conueniens forma corrumpitur, vt forma ſeminis & cadaueris humani ad formam hominis. Quare conueniens & inconueniens hic relatiue dicuntur, & omne conueniens ad ſuum inconeniens ſemper referendum eſt, & contra inconueniens ad ſuum conueniens.

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Genus, genus tranſmutationis. ¶ Contrarietas, duo adinuicem contraria. ¶ Generis ſubſtantię contraria, tranſmutationis ſubſtãtialis contraria. ¶ Trãſmutationes ſubſtantiales, generatio corruptio. Contraria, priora, ſubſtantialia. Poſteriora accidentalia. ¶ Per ſe, non in alio. ¶ In vtroque quinti modo. ¶ Primæ inſtantiæ ſoſutio. Contrariorum principiorum ſubiectum eſt principium ſubiectiuum, non eſſentiale & conſtitutiuum.

SExtum caput continet quatuor concluſiones,quatuor ratio-
nes,ad ſecundã,duas inſtantias ad tertiam, duas rationes ad
quartam.¶Prima concluſio.Non tantũ eſtvnum rerum na 30
turalium principium.¶Patet,Quia rerum naturalium pri-
cipia ſunt contraria:ipſa autem contraria non ſunt vnũ.igi-
tur non tm̃ vnum eſt rerum naturalium principium. Nã ni
hil ſibiipſi contrarium eſt.¶Secunda concluſio . Non ſunt 31
rerum naturalium infinita contraria principia.¶Primo,Quia rerum naturali
um tolleretur ſcientia.¶Secundo,Quia in vnoquoq; gñe eſt vna prima contra
rietas:contrarietas autem duobus extremis clauditur.Igitur in vnoquoq; gene-
re contraria ſunt finita . Rerum aũt naturalium contraria principia vnius ſunt
generis.Eſt em̃ ſubſtantia genus quoddã.Igitur ipſa ſunt finita.¶Tertio. Me
lius ex finitis principijs rerum naturalium generationes, corruptiones,& cæte-
ras trãſmutationes ſaluamus,quam ex infinitis: vt Empedocles melius ipſa ſal
uabat ipſo Anaxagora.Igitur potius ponenda ſunt finita,quam infinita.
¶Quarto.Cõtrariorũ quędã ſũt priora,& quędã poſteriora:igr̃ nõ ſuut ifinita.
Nã in infinitis neque priora neq; poſteriora inueniuntur.¶Tertia concluſio. 32
Pręter duo contraria principia ponẽdum eſt tertium principium eorũ ſubiectũ.
Nam ſicut contrarium,ſuum contrarium non efficit, vt caliditas non efficit fri
giditatem,neq; lis amicitiam,neq; raritas denſitatẽ, ita idem conſtituere neque
unt:& nulla contraria per ſe ſubſiſtunt:vt caliditas & frigiditas , raritas & den-
ſitas,& ita de ſingulis.Eſt igitur ponẽdum tertium principium, ꝙ modo cũ vno
vnam rẽ conſtituat naturalẽ,& mõ cum altero alteram : & ꝙ eorum contrariorũ
viciſſim ſit ſubiectum.¶Prima inſtantia.Si principia cõtraria eſſent in ſubie-
cto,principiorum eſſet principium.Nã ſubiectum , prius & principium eſſe vi
detur eorum quę in ipſo ſunt.Hoc autẽ inconueniẽs videtur. ¶Secunda. Sub-
ſtãtię nihil eſt cõtrarium:igitur rerum naturalium(quę ſubſtantię ſunt)princi-
pia non ſunt contraria.¶Reſponſio.Si ratio probans rerum naturalium princi
pia eſſe contraria,vera eſt,illa contraria eſſe ſubſtantias oportet.alioqui res natu
rales nõ conſtituerent.Nã ex non ſubſtantijs non fit ſubſtantia : neq; quod pri*
eſt non ſubſtantia,poſter vnq̃ eſt ſubſtantia . Et illorum contrariorum eſt aliud
principium ſubiectiuum,ꝙ viciſſim eis ſubiectum eſt, & cum ipſis res conſtitu
it naturales. Et antiqui fere oẽs vnam communẽ ſubſtantiã poſuerunt cum con
trarijs,ex q̃bus oĩa fierent.quidẽ eam poſuerunt ignem,alij aerem , alij aquam,
alij ſubſtantiã mediã.Contraria vero quidã calidum & frigidum, alij magnum
& paruum,alij congregationẽ,ſegregationem,litẽ,amicitiam,raritatem & den-
ſitatem.& duo poſuerunt agentia,& vnum patiẽs.Plato autẽ poſuit duo patien-
tia,magnum & paruũ:& ideã vnum principinm agens.Et vetuſtiſſima fuit opi
nio,rerum naturalium tria eſſe principia,ſubiectum,ſupabundantiam, & defe-
ctum. ¶Quarta concluſio. Transmutationis rei naturalis tria principia ſuffici- 33
unt.¶Primo.Quia vnum ſubiectum ſufficit ad patiendum,& duo contraria ad
agendum.Si em̃ duo fuerint ſubiecta:duę erunt cõtrarietates,cuiuſlibet em̃ ſub
iecti tranſmutationis eſt vna contrarietas, & ſi diuerſæ generabuntur res natu-
rales.Si aũt ſint duæ contrarietates,& ſubiectum vnum:cum vnum contrarium
ſufficiat ſuum corrumpere contrarium,& rei naturalis facere tranſmutationem
(nam quidquid habet contrarium, ab eo corrumpi natum eſt) altera contrarie-
ta, erit ocioſa.Non autem ponenda eſt pluralitas ocioſa. Sufficiunt igitur tranſ
mutationis rei naturalis tria pricipia.¶Secundo. Vniuſcuiuſq; generis eſt vna
contrarietas:quæ cum ſubiecto tranſmutationis eſt ſufficiens . Subſtautia autẽ
quoddam genus eſt:igitur ſubſtantię eſt vna contrarietas,quę cũ ſubiecto tranſ
mutationis ſubſtantialis eſt ſufficiens . Tranſmutationis igitur rei naturalis
(eſt enim ea,ſubſtãtialis tranſmutatio)tria ſufficiunt principia,duo ſcilicet cõ

traria, & ſubiectum vnum. ¶ Et differunt illa ſecundum prius & poſteri⁹,& nõ genere. Nam ſubiectum cõtrarijs prius eſt, & vnum cõtrariorum prius ineſt, & alterum poſterius,& omnes aliæ contrarietates in hanc primam & ſubſtantialẽ reduci videntur contrarietatem.

SExti cap. ſcholia. XXXI. In vnoquoq; genere eſt vna prima contrarietas. Id nõ de genere logico aut eius contrarietate dictum putetur, ſed de genere phyſico, contrarietateq; phyſica,& de genere quidẽ (vt etiam commonefaciunt notę) tranſmutationis phyſicę. Sunt autem tranſmutationum phyſicalium tum ſubſtantialium tum accidentalium genera quatuor, ſubſtantia, quantitas, qualitas,& vbi, quod ſecundum ea ſola fit motus, vt oſtenſurus eſt Ariſtoteles in tertio phyſicorum. In vnoquoque autem eorum eſſe vnam primam contrarietatem, hinc liquet. Nam in genere ſubſtantiæ, tranſmutationis prima contrarietas eſt vnius formæ ſubſtantialis acquiſitio, & alterius in eodem ſubiecto eodemque tempore deperditio. In genere quantitatis, maxima natura rarefactio,& maxima condenſatio. In genere qualitatis, maxima qualitatũ ſimpliciter contrariarum intenſio. Et demum in genere lationis, maxima latio ſurſum,& maxima latio deorſum. Ad quas primas quatuor generum rerum contrarietates, alię ſui generis contrarietates (quæ poſterioresq; ſunt, & minus præcipuę) habent reductionem. Verũ hæc ex dialogi difficilium phyſicalium lectione euadẽt clariora. XXXII. Nã ſicut contrarium, ſuum contrarium non efficit. Tria in hoc loco afferuntur proloquia phyſica ad oſtendendum quod præter duo principia contraria, requiratur eorum ſubiectum. Primum. Nullum contrarium, ſuum contrarium efficit. Et id intelligitur de efficiente producente aut conſeruante, non autem de corrumpente, cum contrarium natum ſit ſuum corrumpere contrarium. Intelligitur itidem efficiente per ſe. nam nihil prohibet frigiditatem efficere calliditatem, & e diuerſo per accidens.& propter contrariorum adiacentiam, atque circunſtantiam. Secundum. Duo contraria idem tertium conſtituere nequeunt. quod dẽ contrarijs ſimpliciter intelligitur, & quæ non ſunt nata ſe in eodem permittere. Nam duo contraria ſecundum quid, idem tertium ex vtroque aggregatum facile conſtituunt, vt calliditas & frigiditas remiſſa tepiditatem. Tertium. Nulla contraria per ſe & ſine ſubiecto ſubſiſtunt. Nec abs re quidem. nam contraria, formæ ſunt aut ſubſtantiales, aut accidentariæ. Atqui nullæ formæ ſine ſubiecto ſubſiſtere natura poſſunt. Neq; igitur contraria. Prima inſtantia. Hæc obiectio diluitur (vt & notæ oſtẽdunt) admittendo principiorum ſubſtantialium eſſe principium ſubiectiuum, vt pote materiam quæ viciſſim formis cõtrarijs ſubſternitur, neque id conueniens eſt. Nam illius principij ſubiectiui non eſt vlterius ponendum aliud principium ſubiectiuum. eſt enim primum ſubiectum. Negandum tamen eſt principiorum eſſe aliud principium conſtitutiuum,& quod eis eſſentiam ſubminiſtret. nam tunc principia eſſent ex alijs,& in ipſis abiretur in infinitum, cum quæcunque darentur, deberent eadẽ ratione ex alijs conſtitui. Secunda autem cauillatio diſſoluitur concedendo voci dictionique de genere ſubſtantiæ nihil eſſe logice contrarium, vt quarta ſubſtantiæ proprietas in Cathegorijs oſtẽdit. Rei tamen quæ ſubſtantia eſt, aliquid eſt phyſice contrarium, vt vni formę ſubſtantiali altera cum in vnoquoque genere rerum phyſico ſit vna prima contrarietas, non quidem dicibilium, ſed rerum. XXXIII. Si eñ duo fuerint ſubiecta. Si duo diuerſarum naturarum ponantur ſubiecta tranſmutationis ſubſtantialis, conſequens eſt & duas eſſe omnino diuerſas contrarietates in ſubſtantia. vnam, quę cum primo ſubiecto tranſmutationem faciat ſubſtantialem,& alteram, omnino a prima diſcrepantem. quæ cum ſecundo ſubiecto ſpecie quidem a primo diſſidente, tranſmutationem etiam efficiat ſubſtantialem. Et ſic diuerſæ ſpecie fient res naturales. hæ quidem ex primo ſubiecto, primaque contrarietate. illę vero ex ſecundo ſubiecto, eiuſque contrarietate, quę longo interuallo, ſpecieique diſcrimine a primis diſtrahunt, neque vnquam natæ erunt primi ſubiecti res naturales tranſmutari in eas quæ ſecundi, propter ſubiectorum diuerſitatem, neque e diuerſo ſecundæ in primas. Hæc autem ſunt perquam abſurda, cum phyſicus ſupponat mutuã rerum tranſmutationem fieri poſſe. Non autem ponenda eſt pluralitas ocioſa. Eſſet ocioſa pluralitas, cum plura quidem eſſent, ſed ſine vſu & functione aliqua in natura, quod ſummopere natura & ipſe optimus naturæ conditor refugit. Nihil enim in tanta rerum huius mundi multitudine ocioſum, nihilque ſine vſu ſubſiſtit. Et hanc metaphyſicam dignitatem nonnulli recentiores in hanc commutarunt. Non eſt ponenda pluralitas ſine neceſſitate. qua velut herculea claua aut Achilleo telo magnitudines, numeros, lationes, & tempus enituntur interimere, contendereque illa nihil a ſubſtantia diſcrepare. Verũ hæc propoſitio non modo proloquiũ nõ eſt, ſed ne veritati quidem conſentanea. Videmus enim in hac pulcherrima mũdi diſpoſitione, ordinatiſſimoque tenore complura eſſe rerum genera, vt herbarum, lapidum, ſtellarũ aquæ, ſine neceſſitate; nulla tamen eorũ ſunt ocioſa. Quę obſecro neceſſitas eſt tam numeroſam eſſe hominũ multitudinem, aut aſtrorum ſtelliferi cæli? quæ oĩa non propter neceſſitatem, ſed exuberantiſſimæ bonitatis diuinæ largitatẽ adeo multiplicata conſpiciuntur. Cęterũ non parua labes diſciplinis hinc illata eſt, ꝙ loco doctrinaliũ proloquiorum a probatis authoribus poſitorum, recipiũtur ea quæ principiorum ſpeciẽ præferunt, attentiuſculæ aũt penſiculata falſa ſunt. Et differunt illa ſecundũ prius & poſterius. Principia rerum naturaliũ, vt pote duo contraria,& tertiũ ſubiectũ, differunt, ſecundũ prius & poſterius tẽpore. Nam ſubiectũ eſt prius tẽpore cõtrarijs, vt materia prior quã

forma ſeminis oliuę, etiam quam forma oliuę. Et contrariorū vnum, ſcilicet forma quę abijcitur prius tempore ineſt ſubiecto, alterum vero, vt pote forma quæ acquiritur, poſterius ineſt. Non tn̄ illa principia genere differūt, nam & ſubiectū ipſum, & contraria ſubſtātię ſunt. Et oēs alię cōtrarietates, & ſecundum alia genera phyſica, quātitatem, qualitatē, & vbi ſumptę, in ſubſtantialē reducuntur cōtrarietatē quę eſt inter duas fortunas eſſentiales, tanquā minus verę & pręcipuę in veriſſimā & principaliſſimā, quemadmodū ſecundus dialogus phyſicus abundantius differit.

¶Septimi capitis annotatiunculę.

¶Modus exprimendi eſt ſimplex, quando extrema ſunt incōplexa. ¶Compoſitus, quando alterum complexum eſt. ¶Priuatio primo, eſt formę in ſubiecto nato carentia. Eſt aūt carentia formę in ſubiecto nato, ſubiectum forma quā natum eſt habere, carens. ¶Secundo, eſt forma, qua adueniente altera, materia priuatur. ¶Vnū numero, vnum eſſentia. ¶Sub alteratione generatio, corruptio, & alij motus cōphenduntur. ¶Dignitas. Quę eadem ratione dicuntur, ſi vnū conuenit, & alterum conuenire neceſſe eſt. Principia per ſe ſunt quę remanētia rei naturalis conſtituunt eſſentiā. ¶Principia per accidens ſunt principia quæ vt fiat res naturalis, requiruntur, factę tamen non conſtituunt eſſentiā. ¶Res naturalis, hoc aliquid, totum, compoſitum, completum ens in actu.

SEptimū cap. continet duas diuiſiones, quatuor cōcluſiones,
duas ratiōes ad primam partē primę, vnum corollarium, &
inſtantiam ad tertiam, & vnū corollarium ad quartā. ¶Pri 34
ma diuiſio. Duobus modis aliquid fieri exprimimus. ¶Pri
mo ſimplici: vt homo fit muſicus, ex immuſico fit muſicus.
¶Secundo compoſito, vt immuſicus homo fit muſicus, ex
homine immuſico fit muſicus. ¶Secunda diuiſio. Duobus 35
modis aliquid fieri modo ſimplici exprimimus. ¶Primo in recto: vt homo fit muſicus. ¶Secūdo in obliquo, vt ex immuſico fit muſicus. Nam cum aliquid fieri exprimimus noīe permanentis materię & formę, vt plurimum recto vtimur: vt homo fit muſicus. Non tamen id ſemper oportet. Nam dicimus: ex ęre fit ſtatua, & ex lignis fit domus, & non ęs fit ſtatua, & ligna fiunt domus. Cū vero nomine non permanentis materię, habitu & priuatione, aut nominibus contrarijs tranſmutationem exprimimus, obliquo vtimur: vt, ex ſemine fit equus, & ex immuſico fit muſicus, & ex nigro fit albus. Et de modo exprimendi compoſito ita dicendū eſt. Et hoc vniuerſaliter de trāſmutatione intelligimus. Nā natura cōmunia prius determināda ſunt, deinde circa propria ſpeculandū eſt. ¶Prima cōcluſio. In omni tranſmutatiōe aliquid ſubijcitur, ꝙ vnum numero eſt, ratione vero duo. ¶Prima pars patet. Primo, quia omne ꝙ fit, aut fit ſimpliciter, aut non ſimpliciter. fit em̄ aliqd ſimpliciter, cū acquiritur ſubſtantia. nō ſimpliciter vero cum acquiritur accidens, ſed cum aliqd fit ſimpliciter, aliquid ſubijcitur. Nā formę quę acquiritur, ſubiecta eſt materia. ſubijcitur em̄ viciſſim formis contrarijs. Et etiā cum fit non ſimpliciter, aliqd ſubijcitur. Nā non erit accidēs ꝙ acquiritur, ſine ſubiecto. igitur omni trāſmutationi aliqd ſubijcitur. ¶Secundo. Exiſtimant oīa fieri trāsfiguratione, appoſitione, ſubtractiōe, compoſitione, aut alteratione. Transfiguratione quidē, vt cum ex fuſo ęre fit ſtatua. Appoſitione, vt cū quid augetur. Subtractione, vt cum qd diminuitur, aut cum ex lapide ſculpitur Mercurius aut Apollo. Cōpoſitione, vt cum ex lapidibus lignis & lateribꝰ cōgeſtis fit domus. Alteratione, vt cum aliqd fit album. Sed in oībus his ſubijcitur materia ex qua fiunt: vt ęs trāsfigurationi ſtatuę, corpꝰ augmentationi aut diminutioni, lapis īſculptioni Mercurij, lapides ligna & lateres conſtructioni domꝰ, & ſubiectū ſuum alterationi. Igitur in oī trāsmutatione aliquid ſubijcitur. ¶Secunda pars, ꝙ trāsmutationis ſubiectū vnū ſit numero, ratione vero duo: patet. Qđ vero ſit vnnm numero, ſuperiꝰ dictū eſt, alias nō fieret vnum. Sed ꝙ ratione duo, patet: quia in omni transmutatione ſubiectum for-

ma quam natũ eſt habere,caret,& quã quidẽ facta tranſmutatione habet.eſt igi
tur idem & ſubiectum,& priuatio. At alia eſt ratio ſubiecti,& priuationis: ſicut
alia eſt ratio hominis,& immuſici. Nã factis tranſmutationibus, quod ſubijci=
tur: dicitur ſubiectum,non autem formæ(cuius prius)dicitur amplius priuatio.
& homo ſemper dicitur homo, non autem immuſicus. Igitur quod ſubijcitur,
vnum numero eſt,& ratione duo,ſubiectum,& priuatio,¶Secunda concluſio.
37 Subiectum & forma,rerum naturalium per ſe ſunt principia.¶Patet,quia illa
per ſe rerum naturalium ſunt principia,quæ intrinſece eas cõſtituunt,& earum
ſubſtantiam complent & perficiunt.quamlibet autem rem naturalẽ ſubiectum
& forma intrinſece conſtituunt, & eius ſubſtantiam complẽt & perficiunt.Sunt
igitur ſubiectum & forma rerum naturalium per ſe principia.¶Tertia conclu
38 ſio. Priuatio,& contrariorum alterum,principia ſunt per accidẽs. ¶Patet, quia
rei naturalis non complent & perficiunt eſſentiam. nam facta re naturali, eius
priuatio & contrariorum alterum non manẽt. igitur pricipia ſunt per accidens.
¶Corollarium. Vnde fit vt rerum naturaliũ principia ſint, vt duo: ſint vt tria:
ſint vt contraria. Nam duo ſunt per ſe,ſubiectum,& forma. tria verò, ſubiecta
39 natura,& duo contraria.eſſe vero contraria,prius oſtẽſum eſt. Inſtantia. ¶Si re=
rum naturalium ſint principia contraria.ea ad inuicem non agere, aut pati im=
poſſibile eſt.non poterit igitur conſiſtere res naturalis.¶Reſpondet,in re natu=
rali illa contraria non manere,ſed vnum cum ſubiecto. Sufficit enim contrario
rum alterum ſua pręſentia & alterius abſentia cum ſubiecta materia rem conſti
40 tuere naturalem.¶Quarta, Materia ſecundum proportionem & analogiam co
gnoſcibilis eſt. Nam ſicut æs ſe habet ad ſtatuam,& lignũ ad lectum, & vnum=
quodque talium formam habentium: ita materia ad rem naturalem, & hoc ali=
41 quid. ¶Corollarium. Vnde materia vnum eſt,non vt forma, neque vt hoc ali=
quid. Nam forma vnum eſt vt actus: hoc aliquid vnum eſt vt totum: materia ve
ro vnum eſt vt ſubiectum. Dicere autem qnomodo materia & forma & hoc ali=
quid ſubſtantiæ ſint,non amplius Phyſici eſt,ſed philoſophi primi.

SEptimi capitis ſcholia. XXXV. Non tamen id ſemper oportet. Cum primum extremum,& quod primum in propoſitione locum ſortitur, importat materiam permanentem in qua,ſubiectumque denominationis, potiſſimum nominatiuo vtimur in exprimenda tranſmutatione,vt homo fit muſicus. Cumvero primum extremum deſignat materiam ex qua permanentem,vtimur obliquo,vt ex ære fit ſtatua,ex lignis domus,neque accommodate dixerit quiſpiam,æs fit ſtatua,ligna fiunt domus. At cum primum extremum deſignat materiam tranſeuntem,habitum,priuationem,aut contrarietatem,& generatim cum explicat terminum a quo motus proficiſcitur, vtimur obliquo ablatiuo,vt exempla literæ declarant,videlicet ex ſemine fit equus,ex immuſico fit muſicus. XXXVI. Eſt igitur idem ſubiectum & priuatio. ſicut idem re ipſa eſt homo & immuſicum, ratione tamen duo. nam homo ſubſtantiam nominat,immuſicum autem priuationem muſicæ, quam cum aſſecutus quiſpiam fuerit,adhuc dicitur homo,non tamen amplius erit immuſicus. Quemadmodum etiam idem ſubiecto & eſſentia eſt aer & tenebræ,diuerſam tamen rationem ſortitum. nam aer ſubſtantiæ rationem deſignat,tenebræ autem priuationem luminis. At cum fuerit aer perfuſus lumine, adhuc aeris nuncupationem retinet,non autem tenebrarum. Sic idem re ipſa eſt ſubiectum, & priuatio primo,in primaque acceptione in notis declarata,vtpote ipſa materia quæ tranſmutationi ſubijcitur. Illa tamen inter ſe late ſecundum rationem differunt. Subiectum enim reſpicit formam quæ ineſt, priuatio autem eam quę necdum adeſt, ſed poteſt adeſſe. Proinde completa tranſmutatione, perfectaque generatione, adhuc materia ipſa dicitur ſubiectum acquiſitæ & in exiſtentis formæ, illius tamen non amplius dicitur priuatio, cum eam actu habeat, quod ſufficiens eſt argumentum illa inter ſe ratione differre. Nam ea quorum vno alicui conueniente: alterum ſimul eidem non conuenit, vt rationis diſcrimen habeant neceſſe eſt. Neque hoc in loco prolabendum eſt in captioſam altercationem, ſophiſticumque ſenſum, quo hæc concedatur. completa generatione priuatio manet, ſed non manet priuatio. propter proprietatem quandam terminorum a recentioribus excogitatam, ſed diſciplinis indignam, quam appellationem nuncupant. Nam huiuſmodi propoſitionum diſcrimen curioſius obſeruare, non doctrinale eſt,ſed contentioſum & litigioſum,nihil habens frugis,nihil vſus. Authores enim ſuarum propoſitionum rectam potius intelligentiam expetunt, quam contentioſam diſceptationem,neq; propter terminorum diuerſam collationẽ atque ſitum, veritatis aut falſitatis diſcrimẽ conſtituunt. Proinde ſecundum Ariſtotelis philoſophiam vtraque prædictarum neganda ve-

nit.vt quę ſint prorſus eędem. XXXVIII. Eius priuatio & contrariorũ alterum non manet. Facta tranſmutatione, priuatio primo formæ iam acquiſitæ etſi ſecundum rem maneat (quod nihil aliud re ipſa ſit quam materia) non tamen manet ſecundum rationem. nam poſt completam generationem amplius non dicitur priuatio illius formæ, idcirco priuatio primo dicitur non manere. nam in philoſophia naturali non tam rerum quam rationum, vbi aliqua dicuntur differre, nõ differre, manere, non manere, & cætera id genus, habetur conſideratio. Alterum autem contrariorum, ſcilicet forma quæ acquiritur, neque ſecũdum rem neq; ſecundum rationem manet completa tranſmutatione, ſed omnino deperditur. Et ex his conſtat in omni tranſmutatione naturali duas requiri formas ſubſtantiales contrarias. Si enim ſolum eſſet forma quæ deperditur, materia poſt corruptionem maneret ſine forma, aut prius habuiſſet duas formas, quarum vna eſſet deperdita, & altera remaneret. quorum vtrunque eſt impoſſibile. Si vero ſolum eſſet forma quę acquiritur, tunc materia ante generationem fuiſſet ſine forma, aut poſt generationẽ ſimul haberet duas formas, vtpote formam pręexiſtentẽ, & alterã de nouo acquiſitam. quorum vtrunque manifeſtum itidem eſt incõueniens, & phyſicorum prĩcipiorũ oppoſitum. XXXIX. Nam duo ſunt per ſe. Principia conſtitutionis rerum naturalium, & manentia in re naturali complete acquiſita, ſunt ſolum duo, ſcilicet materia, & forma per generationem acquiſita. Principia autem tranſmutationis rerum naturalium re ipſa diſtincta ſunt tria, vtpote materia, forma quę acquiritur, & priuatio ſecundo, ſiue forma quæ deperditur. Nam vt præcedente ſcholio dictum eſt, nunq̃ forma ſubſtantialis in materia acquiritur, quin ſimul alia ab eadẽ deperdatur, & e diuerſo nulla deperditur, quin ſimul alia in eadem acquiratur. Neque natura comperitur ſeiuncta corruptio a generatione, aut generatio a corruptione. Principia autem tranſmutationis rerum naturalium ratione diſtincta, ſunt quatuor, ſcilicet materia, forma quę acquiritur, priuatio primo (quæ idẽ eſt re ipſa ipſi materię) & priuatio ſecundo. Niſi enim materia eſſet priuata forma acquirenda, & nata eam ſuſcipere, non eſſet ipſa ſubiectum tranſmutationis naturalis. quare non minus ratio priuationis primo, requiritur ad generationem, q̃ priuatio ſecundo. Cæterum cum dicimus ſecundum Ariſtotelem tria eſſe rerum naturalium principia, materiam, formam, & priuationem, intelligimus tria re ipſa diſtincta, & priuationem pro priuatione ſecundo accipimus. Cum vero dicimus priuationem aliud nihil eſſe q̃ materiam forma priuatam, priuationem ſumimus pro priuatione primo. Quod dictum voluimus, ne quiſpiam vocabuli priuationis homonymia, multiplicitateq; & ęquiuocatione hallucinetur. XL. Materia ſecundũ proportionem & analogiam cognoſcibilis eſt. Materia non eſt cognoſcibilis ſecundum analogiam & conuenientiam quam habet ad formam rerum artificialium, quia ad eam non habet rerum naturalium materia reſponſum, ſed ad rerũ arte paratarum materiam. Nempe per rerum artificialium materiam facile inducimur ad cognoſcendum materiam rerum naturalium. Sicut enim ſe habet æs ad ſtatuam æream, & lignum ad lectum ligneum, & vnumquodque talium figuram artificialem habentium ad rem artificialem, ita ſe habet materia ad rem naturalem. Vtrunque enim præexiſtit ſuo toti, & pręcipuam formam (quæ dat eſſe) ſuſcipit, hoc quidem ſubſtantialem, illud vero artificialem. Et ſane materia rerum naturalium eſt, vt æs, ex quo fit ſtatua, forma ſubſtãtialis, vt figura ſtatuę, res autem naturalis, vt ſtatua ærea.

Octaui capitis annotat.

¶ Ratio quam ſubiungebant ad probandum non eſſe multa entia. Nã ſi multa eſſent entia, ipſa inter ſe eſſent diuerſa. & ſi eſſent inter ſe diuerſa, eſſent diuerſa ab entibus. quę aũt ſunt diuerſa ab entibus, eſſe non poſſunt: igitur non ſunt multa. ¶ Fit aliquid ex aliquo per ſe, qñ ipſum factũ conſtituẽs, in eo remanet. ¶ Per accidens vero, cum non manet in facto. ¶ Priuatio, ſecundo. ¶ Per ſe non ens, quod hoc aliquid non eſt, aut ipſum conſtituendo remanens. ¶ Ens in potentia, potentia, materia. ¶ Non ens ſimpliciter, quod nullo modo eſt ens.

OCtauum caput cõtinet vnã concluſionẽ, & duas dubitatio
nis dilutiones. ¶ Cõcluſio. Soluenda eſt ratio dicentiũ ni 42
hil poſſe fieri neq; corrũpi. ¶ Qui ita argumentabantur:
Si fiat aliq̃d, aut fiet ex ente. & hoc nõ, quia iã eſt. eſſet em̃
pri⁹ q̃ fieret. Aut ex nõ ente: hoc aũt nõ, quia ex nihilo ni
hil fit. nõ poteſt igitur aliquid fieri. Et hi ſtatim credebãt
non eſſe multa entia: & ex diſputãdi imperitia lõge a veri
tate in quandã aliam viã digreſſi ſunt. hæc itaq; indiſſolu
ta ratio poſſet nos a veritatis perceptione diſtrahere. ¶ Prima dubitationis dilu 43
tio. Ex ente aut nõ ente poteſt intelligi dupliciter aliquid fieri. Primo per ſe, ſe
cundo ꝑ accidẽs: ſicut dicimus medicũ medicationis cauſam eſſe ꝑ ſe, & ędifi
cationis per accidẽs. medicus enim in eo ꝙ medicus, medetur: ꝑ accidẽs autem

ædificat. nam accidit medicum habere ædificādi habitum. Nos itaq; dicimus
ex ēte hoc aliquid, per ſe nō fieri aliquid (alias redit opinio Anaxgoræ) ſed per
accidēs: vt ex quodam animali per ſe nō fit canis: aut aliud, ſed per accidēs. Ita
ex nō ente, vt priuatione (quæ nō eſt ens per ſe) nō fit per ſe aliquid, ſed per acci
44 dēs. O Secūda dilutio. Ens dicitur multipliciter. Primo ens in actu. Secūdo ēs
in potētia. Ex ente ī actu, per ſe nō fit aliquid: ſed ex ente in potētia, per ſe pro-
be fit aliquid. Similiter nō ens dicitur multipliciter. Primo nō ens ī actu. Secū
do nō ens in potētia. Ex nō ente in actu per ſe probe fit aliquid: nam ex mate-
ria per ſe fit aliquid. Ex non ente autem in potentia, per accidens: nam ex com-
poſito. Ex non ente tamen ſimpliciter, nihil fit, neq; per ſe, neque per accidens.
Ex his diſtinctionibus (ob quam coacti ſunt generationem & corruptionem
negare) omnem ſoluimus ambiguitatem.

OCtaui cap. ſcholia. XLII. Qui ita argumentabatur. Hæc antiquorū ratio diſſoluitur, admittēdo totum corpus naturale quod fit, fieri ex ente, ſcilicet materia, quæ in omni tranſmutatione ſubijcitur. In cuius partis improbatione cum aſſumunt non fieri aliquid ex ente, quia iam ens eſt, ſi intelligant ipſum ens ex quo fit alterū, eſſe quando fit generatio, id admittendū eſt, vt materia ignis eſt quando generatur ignis, quinetiam & ante ignis productionem. Neq; ex hoc ſequitur aliquod incommodum. Nam illud ens ex quo aliquid fit, non eſt idipſum ens quod fit, quare non ſequitur aliquod ens eſſe prius quam fiat. Quod ſi intelligant ipſum ens quod fit, tunc cum fit, eſſe, id refutandum eſt. nam ex illo ſequeretur illatum inconueniens. Verum ex eo quod fit, non conceditur aliquid fieri. Nam longe aliud eſt ens quod fit, & ex quo fit. Quare ad ſaluandas rerum generationes neceſſarium eſt concedere pluralitatem entium, quam interimere volentes per rationem in principio notatum poſitam, peccabant perperam inferentes, ſi entia ſint inter ſe diuerſa, idcirco illa eſſe diuerſa ab entibus. nam ex interemptione inferioris interimunt ſuperius, haud aliter quam ſi hoc pacto argumentarentur. Socrates & Plato ſunt homines inter ſe diuerſi, ergo ſunt diuerſi ab hominibus. quæ quidem illatio infirma eſt & inualida. Demum admittendum eſt ex non ente ſimpliciter nullum ens natura gigni poſſe, quia ex nihilo nihil fit. Negatio clauſa in ablatiuo nihilo, infinita intelligi debet, & clauſa in nominatiuo nihil, negans, vt hic ſit huiuſce principij phyſici intellectus. Ex non ente ſimpliciter, nullum ens phyſica naturaliq; tranſmutatione fieri natum eſt. Si autem negatio vtroq; loco intelligatur infinita, ſitque ſenſus, ex non ente ſimpliciter fieri non ens ſimpliciter, aut vtroque loco negans, ſitque intelligentia, ex nullo ente nullum ens fieri, quod tantundem valet atque ex omni ente fieri aliquod ens, dicta propoſitio eſt falſa. Demum ſi primo loco clauſa negatio ſit negans, & ſecundo infinita, ſitque ſenſus, ex nullo ente fieri nō ens ſimpliciter, vera quidem eſt propoſitio, ſed in eo ſenſu huic loco minus accommoda. XLIII. Sicut dicimus medicum, medicationis cauſam eſſe per ſe. Id nō exemplum eſt diuiſionis ante datæ, nā ex medico non fit per ſe medicatio, neque per accidens ædificatio, ſed declaratio eſt membrorū poſitæ diuiſionis per aliud in quo inuenitur per ſe & per accidens, vt puta per genera cauſarum, in quibus ſicut inuenitur cauſa per ſe, quæ ad affectum ordinatur, & cauſalitatis nomine pariter exprimitur, vt medicus medicationis, & cauſa per accidens, quæ aut ad effectum non ordinatur aut nomine cauſalitatis non deſignatur, vt medicus ædificationis, ita in ijs ex quibus aliquid fit inuenitur per ſe, & per accidens. Ex aliquo enim ente fit aliquid per ſe, vt ex materia quę manet in re facta. Ex aliquo etiam ente fit aliquid per accidens, vt ex toto compoſito quod corrumpitur, & non manet in re quæ gignitur. Alias redit opinio Anaxagoræ, ſcilicet omnia in omnibus eſſe comixta. Nam ſi ex igne per ſe fieret aer, per definitionem maneret ignis in aere facto. & ſi ex aere aqua, maneret aer ſimul cum igne in aqua. & ſi ex aqua fieret terra per ſe, maneret aqua ſimul cum igne & aere inexiſtentibus in terra, quare ignis, aer, aqua, terra, ſimul eſſent commixta, & deinde a terra ad cęteras res naturales progrediendo, tandem efficeretur res naturales omnes in omnibus eſſe confuſas. quod prius improbatum eſt. XLIIII. Similiter non ens dicitur multipliciter. Non ens in actu, hic intelligitur materia, quæ cum non ſit ens in actu, neque tota res naturalis, recte dicitur non ens in actu. Non ens in potentia, res naturalis. quæ cum non ſit ens in potentia, neque materia, apte dicitur non ens in potentia. quare hæc duo non entis membra, duobus entis modis re ipſa coincidunt, tametſi ratione diſcrepent, nam ens in actu eſt nō ens in potentia, & ens in potentia eſt non ens in actu.

¶ Noni capitis annotatiunculę.

❡ Potentia, materia. ❡ Diuerſa, multa. ❡ Subſtãtia, res naturalis. Appetere, ad abſens inclinari, inſtingi, ordinari. ❡ Deſiderium, appetitus, inclinatio, inſtinctus. ❡ Generari, vt terminus. ❡ Corrumpi, vt terminus.

Nonum caput continet quinque cõcluſiones. ❡ Prima cõcluſio. Non recte defendunt aliqui aliquid fieri ſimpliciter, Parmenidem approbantes. ❡ Nam cum ipſi approbent illud Parmenidis, Quicquid eſt præter ens, nihil eſt: & completum intelligant (nam aliud ens non cognoſcunt) & credant, quod non ſit hoc modo ens, nihil omnino eſſe: ex quo quidem ente nihil credunt ſimpliciter fieri: reſtat ſane vt dicant ex õnino non ente aliquid fieri, & materiam ponant omnino non eſſe ens. Id autem recte defendi nõ poteſt. ❡ Secunda. Non item recte exiſtimant quod ſi potentia vna eſt numero, omnino nõ ſit diuerſa. Nam diximus idem eſſe numero potentiam, & priuationem: illa tamen late inter ſe differre. nam potentia, rei naturalis principium eſt per ſe: priuatio vero per accidens. Eſt enim materia vt per ſe ens, & prope ſubſtantiã priuatio vero non. Nam rei naturali ſua potentia ſemper adeſt, eius vero priuatio nunquam adeſt. ❡ Tertia. Non eſt noſtrę trinitati eadem Platonis principiorum trinitas. ❡ Nam Plato magnum, paruum, & ideam, tria poſuit rerum naturalium principia: & magnum & paruum, nomina materiæ ponebat & non priuationis. Quod ſi eandẽ materiam intelligebat, erat ſolum nominum trinitas, ſin vero diuerſas, trinitatem ſine priuatione ponebat. Priuationem eñi deſpexit: quæ deſpicienda non eſt. Nam tametſi res naturalis ex ſua materia ſicut omnium matre, ſuaque forma ſubſiſtat, priuatio tamen vt ad maleficium plerũque contemplantibus occurrit. Nam ab ea proficiſcuntur rerum interitus. 45 46 47

❡ Quarta. Materia rerum formas appetit. ❡ Patet. Nam eſt bonum quoddã diuinum, optimum, ſumme appetibile, ſumma abſtracta forma, a qua omnes rerũ formæ proficiſcuntur: huic autem diuino bono, optimo, vnaquæque res quantũ poteſt, quam ſimillima fieri natura appetit, & ei ad hoc ſumma illa prouidentia naturale indidit deſiderium. At materia formas a bono optimo omnium abſoluta forma manantes recipiendo, illi, quantum conceditur, bono optimo fit quã ſimillima: Appetit igitur materia rerum fomas. Appetit enim materia rerum formas, vt fœmina marem, & turpe honeſtum: non quidem quia per ſe turpis ſit, ſed per accidens, & perfectionis carentiam. Et forma ſeipſam non appetit: quia nihil ſeipſo eget. Neque formam contrariam appetit: quia nihil ſuiipſius appetit corruptionem: ea vero a ſuo contrario corrumpitur, neque materiam: quia prius quam ſit in materia, non eſt. ❡ Quinta. Materia per ſe neque generatur, neque corrumpitur: generatur autem & corrumpitur per accidens. ❡ Primum patet, quia quodcunque per ſe generatur aut corrumpitur, ei ſubijci aliquid oportet: quod autem ei ſubijcitur, materia eſt. Vocamus enim materiam, ſubiectum vnicuique primum, ex quo fit aliquid, cum inſit nõ ſecundum accidẽs. quod ſi corrumpatur, in hoc abibit vltimum. Igitur ſi per ſe generaretur, eſſet antequã generaretur: & ſi corrumperetur, corrupta eſſet antequam corrumperetur. Eſt igitur per ſe ingenita atque incorruptibilis. ❡ Secundum, quod per acidens, patet, quia dicitur generari aut corrumpi ad corruptionem eius quod in ipſa eſt: hoc autem eſt per alterum, & per accidens, igitur. ❡ Vtrum vero formę multiplices ſint, an vna ſita qua formæ prodeunt omnes, primi philoſophi eſt, & in illud tempus id quærẽdum differatu. De formis autem phyſicis & incorruptibili bus in his libris intendimus, & primum quot naturæ, & quæ, & quot numero rerum cauſæ, determinandum eſt. 48 49

NOni cap. ſcholia. XLVI. Eſt enim materia vt per ſe ens. Non dicitur materia per ſe ens, quia per ſe ſubſiſtat, nō enim ſine forma natura ſubſiſtere poteſt, ſed quia rei naturalis principium eſt manens in re facta. & prope ſubſtantiam eiſe dicitur, quia conſummata generatione remanens, ſubſtantię reique naturalis conſtituit eſſentiam. Priuatio aūt hoc modo non eſt ens per ſe, neque prope ſubſtantiam, quia ſecundum rationem non manet in re facta, licet reipſa maneat. Rei enim naturali (quandiu ſaluatur) ſua materia ſemper adeſt. Priuatio autem primo, rei naturali cuius eſt, nunquam adeſt, vt non eſt ſimul priuatio formæ ignis cum igne. Proinde aſſerendum eſt materiam vere eiſe ens & ſubſiſtēs. eſt em̄ ſubſtantia & quidē incompleta, reiq; naturalis conſtituens ſubſtantiā, q̄uis ipſa ſit non ens actu, quia non eſt totum compoſitū neq; res naturalis. XLVII. Priuatio tn̄ vt ad maleficium. Priuatio primo, dicitur occurrere contēplātibus vt ad malefium & corruptionē, quia ex ratione priuationis res naturales cognoſcuntur corruptibiles, cum earū materia ſit priuatio, & nata habere in ſe formam quam non habet, quare nō eſt nata perpetuo manere ſub eadem forma. Et cum hęc materiæ inclinatio non ſit ocioſa neque fruſtra, ipſa cognoſcitur non ſemper permanſura ſub eadem forma, ſed eam quam habet deperditura, & alteram habitura. Hinc a priuatione dicuntur pendere rerum interitus. XLVIII. Nam eſt bonum quoddā diuinum. Hæc attributa non rerum naturalium formis ſunt aſciſcenda, vt nonnulli applicant, (nam forma phyſica non eſt optimum, neq; ſumme appetibile, & ſumme abſtracta) ſed ipſi primo enti & formæ metaphyſicæ duntaxat aſcribenda ſunt, quę puriſſimus eſt & ſimpliciſſimus actus, ſumme bonum, & proinde ſumme appetibile, & ab omni potentia ſubſtantiali ſemotiſſimus. Cuius quidem ſimulacra & imagines ſunt rerum naturalium formæ, quod vt ipſum primum ens eſt, ſumme potens, & maximam habens agendi vim, patiendi aut nullam, ita formæ rerum actiuæ quidem ſunt, pati autem neque unt. Et rerum naturalium materia ſuſcipiendo rerum formas, abſolutiſſimæ illius formæ remotas quaſdā effigies & imagines imitatur vtcunque pōt illud ſūme bonū, neque aliud eſt in quo datum ſit materię ipſam imitari. Proinde materia appetit rerum formas, naturaque ad eas ſuſcipiendas inclinatur. Et hæc ratio metaphyſicis innititur proloquiis, & magni eſt momenti. Appetit enim materia rerum formas. Hic materiæ appetitus non ſenſitiuus eſt, ſequensve apprehenſionem ſenſualem (qualis eſt animalium ea quæ ſenſu præcepta ſunt tanquam conuenientia concupiſcentium. nam is ſolius eſt rei ſenſum habentis) ſed naturalis eſt, & quo vnumquodque natura ad id ordinatur, quod ad ſuam attinet perfectionem, ſuæque conſentaneum eſt naturæ. Et conſimili etiam appetitu fœmina quæ eſt vt quidam imperfectum, appetit eſſe virum, tanquam quippiam perfectius. eſt em̄ ſecundum Ariſtotelem vir vt intellectus, & mulier vt appetitus. Et turpe id eſt carens perfectione quam natum eſt habere, vt ignorans, & virtutis expers appetit honeſtum vt pote ſcientiam & virtutem, qua perficiatur. Et qui eorum quæ hic dicuntur, quippiam de appetitu ſenſitiuo intellexerit, longe abhorret & alienus eſt a ſententia Ariſtotelica. XLIX. Vocamus enim materiam, ſubiectum vnicuique primum. Hic ipſius materiæ definitio innuitur, quę vocatur ſubiectum vnicuique tranſmutationi primum, quinimo actui omni tum ſubſtantiali, tum accidentali, quia nata eſt formas ſubſtantiales omnes & etiam accidentarias affectiones ſuſcipere, & cum acquiruntur, & cum fuerit completa mutatio. Ex quo quidem ſubiecto fit aliquid. vt pote res naturalis, cum ipſum ſubiectum illi inſit vt pars toti. Quod quidē aliquid & totum ſi corrumpatur, abibit in hoc ſubiectum vltimum. Nam cum naturalis corrumpitur, nihil manet ſubſtantię quæ prius fuerit in ipſa re naturali, niſi materia. quare res naturalis cum corrumpitur, vltimo in materiam reſoluitur, quæ ſicut pręexiſtit antequam res naturalis acquiritur, ita manet ſuperſtes poſtquam res naturalis fuerit deperdita, quia ſicut impoſſibile eſt natura ex nihilo aliquid fieri, ita & aliquid in nihilum corrumpi. Dicitur autem materia generari aut corrūpi per accidens ratione formæ ei inexiſtentis, quæ cum acquiritur, materia dicitur generari ſubiectiue, ꝙ eius incipiat eſſe ſubiectum. Et cum corrumpitur forma, eius materia dicitur corrumpi ſubiectiue ꝙ deſignat eius eſſe ſubiectum. Non autem generatur materia terminatiue, quia natura nō habet eſſe poſt non eſſe, neque corrumpitur terminatiue, quia naturaliter non habet non eſſe poſt eſſe. Et idipſum intendit hæc vltima concluſio, vt & notæ inſinuant.

Paraphraſeos in primum Phyſicorum, Finis.

¶PRIMI CAPITIS PARAPHRASEOS IN SECVN= dum Phyſicornm annotatiunculæ.

¶Ens habens naturam,ens naturale. ¶Secundũ ſe,quæ conuenire nata ſunt. ¶Accidunt,accidentia ſunt. ¶Propter,per. ¶Priuatio,priuatio ſecundo.

SEcundus liber Phyſicorum continet nouem capita. Primum continet vnam diuiſionem, vnam differentiam, tres definitiones, tres concluſiones, quatuor rationes ad tertiam.
¶Diuiſio. Eorũ quæ ſunt, quædam ſunt a natura, quædã ve 1
ro per alias cauſas. A natura ſunt elementa, ignis, aer, aqua, terra, animalia, animalium partes, plantæ, & ſimilia. Per alias cauſas, domus, lectus, indumentum per artẽ ſcilicet, theſauri inuentio per fortunam, ¶Differentia. Differunt ea quę ſunt a natura, ab 2
alijs, quia ea quę ſunt a natura, habent a ſua forma principium ſui motus & quietis, augmentationis, & diminutionis, alterationis, & ſecundum locum mutationis. Ea vero quæ ſunt per alias cauſas, vt per artem, domus lectus, indumẽtum, a forma artis non habent principium ſui motus & quietis, ſed ſecundum quod ipſa lapidea lignea, aut terrea ſunt. ¶Prima definitio. Ex his naturæ definitio 3
nota eſſe poteſt, quæ eſt. Natura eſt principium & cauſa motus & quietis eius in quo eſt: primum, per ſe, & non ſecundum accidens. Non ſecundum accidens dico, nam medicus æger in ſe habet ſuæ ſanationis principium, medicinam ſcilicet: non tñ eſt natura, Nam non eſt in eo primum, & per ſe, ſed ſecundum accidens: accidit enim ipſum eſſe medicũ, & ſanari, quapropter & ſeparantur aliquãdo abinuicem. ſimiliter domus, lectus, & alia artefacta, artificiales formas in ſe habent: quę non ſunt cauſę quæ primum & per ſe inſunt, ſed ſecundum accidẽs. quapropter hæc dici nequeunt naturæ. ¶Secunda. Ens habens naturam: eſt ſub 4
ſtantia ex naturis conſtans. Eſt eñ naturarum vna ſemper ſubiectum: altera vero ſemper in ſubiecto. ¶Tertia. Secundum naturam ſunt hæc: & quę ſecundũ 5
ſe his accidunt, vt ignis motus ſurſum, neque natura eſt, neque naturam habẽs, ſed ſecundum naturam eſt. ¶Secundum naturam, & a natura, idem. ¶Prima concluſio. Ridiculum eſt conari demonſtrare naturã eſſe. ¶Patet, Quia ridicu= 6
lum eſt conari manifeſta per immanifeſta nota facere, & non potentis iudicare quid propter ſe notum: & quid propter alterum notum eſſe debeat. Qui autem conabitur demonſtrare naturam eſſe: hæc ei accident, Nã qui ea quę per ſe manifeſta ſunt, non intelligens, ſyllogiſmum quæret, accident ei quę cæco nato de coloribus ſyllogyzanti accidunt, meras voces audire, & nihil de rebus ipſis intelligere. Non igitur demonſtrandum eſt naturam eſſe, ſed vt per ſe notum capiendum eſt. ¶Secunda concluſio. Prima vnicuique ſubiecta materia habentiũ 7
in ſeipſis motus principium, natura eſt. ¶Patet. Nam antiqui ſolum id credebant eſſe naturam, quod facta tranſmutatione & facta corruptione ſemper manet, vt Antiphon, quia putreſcente lecto, ſi vim germinandi accepiſſet, remanebat lignum, & non remanebat lectus, ideo lignum dicebat naturam lecti, & non eius formam: & qui crediderunt omnium materiam eſſe ignem qui factis ineſſet: & qui idem corruptis remaneret, ſolum ignem vocabant naturam: & qui aerem aerem, & qui aquam, aquam: & qui terram, terram. Et qui plures poſuerunt materias, plures poſuerunt naturas, & eam ſolam credebant perpetuam: & ortus & interitus imunem. Cętera autem vocabant qualitates, habitus, diſpoſitiones: paſſiones: quas credebant infinities fieri, & infinities corrũpi. Sed quod vere facta tranſmutatiõe & facta corruptiõe ſꝑ manet, eſt prima vnicuiq; ſubiecta materia habentiũ in ſeipſis motus principiũ. Igitur ipſa eſt natura. ¶Tertia. 8
Forma rerum naturaliũ etiam natura eſt. ¶ Primo. Quia ſicut ſe habet forma

artis ad artificiale,ita & ipſa forma ad eńs a natura. Sicut em̃ lignum prius q̃ ar
tis formam recipiat,nõ lectus actu eſt,ſed ſola potentia:habita vero forma: actu
ſimul lectus eſt:& res artificialis: ita prius q̃ materia formã oſſis aut carnis acci
piat,nõ actu eſt os aut caro,ſed ſolũ potentia, ſed ſimul atq; forma oſſis aut car=
nis eſt.ipſum os aut caro eſt.At a forma artis res denomĩatur artificialis.igitur
& a ſua forma denominabitur ens a natura.eſt igitur ipſa forma natura. ¶Secũ
do.Quod ex materia & forma exiſtit:vt elementum,animal, planta non natu=
ra,ſed a natura eſſe dicitur:ſed magis forma q̃ a materia eſſe videtur.Nã ſimul
cũ forma & eſt,& ſuũ nomen recipit,neque prius. Tũc em̃ ſunt ſingula, & eſſe
dicunt̃,cũ actu ipſo ſunt.Eſt igitur forma, illius cuius eſt natura,& verius qui=
dẽ natura,q̃ materia ipſa.¶Tertio.Antiphon dicebat lignũ eſſe naturã, ꝙ pu
treſcens regerminaret lignũ:& non formã artis eſſe naturam,ꝙ non regermina
ret lectũ.Sed lignũ potius a forma regermiaret lignũ,quã a materia,vt homo a
forma generat hominem,& bos bouem.Igitur forma eſt natura,immo & magis
ipſa materia.¶Quarto.Formã artis non ponimus naturam, q̃a non ſit principi
um motus & quietis. At eorum quæ ſunt a natura, forma eſt principium mo=
tus & quietis,generationis, corruptionis, & reliquarum mutationum. Et vnaq̃
que res quę fit,nomẽ ſumit ab eo quo pergit, & non ab eo vnde venit:vt a fabro
dicitur fieri ſcamnum,nõ lignũ:& cum aqua vertitur in aerem,dicitur fieri aer:
non aqua,& denominatur ens a natura, non ſicut medicatio a medico, ſed ſicut
ſanatio quę eſt ad ſanitatem.Eſt igitur forma eius, cuius eſt natura:& potius na
tura ipſa materia.Et quia forma dicitur quodãmodo & de forma prĩcipio per ſe
& de eius priuatione(nam eius priuatio & cõtrarium quodammodo ſpecies eſt)
ideo natura etiam quodãmodo dicitur de priuatiõe. Sed quomodo circa genera
tionẽ erit forma,& eius contraria priuatio,poſtea determinandũ eſt.

PRimi capitis ſecundi phyſicorum ſcholia. II. Eavero quæ ſunt per alias cauſas.Quod ar
tificialia non habenr a forma artis principium ſui motus,perſpicuum eſt ex eo ꝙ abſenre
forma artis non minus artificialiter conſimilia mouẽtur,quã ea pręſente:nõ eſt igitur for
ma artis effectiua motus & quietis rerum artificialium.vt lignum ex quo factus eſt lectus, ſi inſe
ratur terræ,& repullulet,illa regerminatio non eſt a figura lecti(cum ea abſente nihilo minus fie
ret)ſed a forma ſubſtantiali ligni.Et ſi ſtatua ærea procumbit deorſum, figura arficialis motum
illum non efficit(quanuis enim non ineſſet ęri huiuſmodi figura, nihilo ſecius adhuc moueretur
deorſum)ſed forma ſubſtantialis lapidis.Nam a forma ſubſtantiali quæ in rebus artificialibus eſt
rerum artificialium tranſmuratio & quies proficiſcitur,& mouẽtur, quieſcuntve,ſecundũ quod
ipſa lapidea ,lignea aut terrea ſunt.Nihil enim incommodi eſt eandem rem eſſe naturalẽ & arti=
ficialem,vt annulus reipſa nihil aliud eſt q̃ aurum,& ſtatua lapidea reipſa eſt lapis,ratione tamẽ
ſunr longe diuerſæ. nam dicuntur naturales a forma ſubſtãtiali,artificiales vero a figura ab opifi
ce per artem inducta,quæ quidem figura re ipſa eſt quantitas, ſolamque haber a magnitudine ra
tionis diſcrepanriam.Nempe magnitudo dicitur,quod ſecundum eam aliquid eſt magnum,figu
ra vero quod modo quodã ſit terminata atq; definita.Et ꝑpter hoc rationum diſcrimen, ad quã
citarẽ ponit Philoſophus per ſe eſſe motũ,ad figuram vero minime, cum figuræ ratio motui nõ
cõpetat.Itaq; cum artificialia dicuntur differre a naturalibus, illic rationũ diuerſitas & non rerũ
attendirur,nam in diſciplinis q̃ eatione abinuicẽ differunt, licet eadem ſinr reipſa, nihilominus
differre dicuntur.Cęterũ cum quanritas aliud ſit re ipſa q̃ ſubſtantia quanta (quẽadmodum prę=
cedẽte libro dictum eſt)& figura nihil aliud ſit q̃ magnitudo certo quodãmodo terminata,res au
tẽ figurata dicatur ſubſtantia habẽs in ſe figuram,vt ſtatua,& annulus, conſequẽs eſt & figuram
a re figurata nõ modo ratione,ſed & re ipſa diſcrepare. III. Natura eſt principiũ & cauſa, Vtriq;
naturæ,& materię & formę,hęc definitio cõmunis eſt.Eſt em̃ forma principium & cauſa efficiens
mouendi & quieſcendi eius entis naturalis in quo eſt vt in toto.Materia vero principium eſt ſub
iectiuum,& cauſa materialis in qua, mouẽdi & quieſcẽdi eius identidẽ entis naturalis in quo eſt
vt pars ſubſtãtialis in toto. Vtrunq; itidem principiũ primum eſt,forma quidem primũ & pręci
puum efficiens tranſmutationũ & quietis. Nam tranſmutationes omnes rerum naturaliũ fiunt
a forma,aut intrinſeca,vt frigefactio aquę a forma aquæ,aut extrinſeca, vt calefactio aquæ a for
ma ignis tanquam agente pręcipuo.Neq; eſt dare vllam operationẽ rei naturalis,ſiue naturę ſub
iecti conueniens fuerit,ſiue violenta,quæ non reducatur ad aliquam formam ſubſtantialẽ vt præ=
cipuam & primam cauſam. Accidentariæ autem affectiones ſunt earumdẽ operationum efficien
tes minus pręcipuę,& ſubantialium formarum adminicularia inſtrumenta,vt caliditas, frigidi=

portantia. Abſtrahit eñ ab iis illa cogitatione & intellectu. ❡Tertio,quia phy
ſicus & Mathematicus,vt Muſicus, Perſpectiuus, & Aſtrologus, qui propius
ad phyſicam accedere videntur,non eodem modo demonſtrant,quia Muſicus
Perſpectiuus & Aſtronomus, demonſtrationes ab Arithmetica & Geometria
accipiunt. Phyſicus vero non, ſed a materia,motu,& iis quæ rem naturalem cõ
ſequuntur. Non tamen omnino eodem modo Muſica,Perſpectiua & Aſtrono-
mia,vt Arithmetica & geometria demonſtrant. Nam Geometria de linea vt
Mathematica eſt demonſtrat. Perſpectiua vero de linea Mathematica non vt
Mathematica(nam cogitatione atq; intellectu a motu eam non ſeparat) ſed vt
Phyſica(mutuatur eñ a Phyſica motum)ex Geometria demonſtrat. ❡Quæ-
11 ſtio. Quoniam conſideratio Phyſica eſt vt de ſimo, & natura de duobus dici-
tur,vt de materia,& de forma:an vtriuſq; ſit phyſica conſideratio? ❡Conclu-
ſio. Vtriuſque naturæ,& materiæ & formæ, eſt phyſica conſideratio. ❡Prima
12 ratio. Si ad antiquos reſpicias,vt Democritum & Empedoclẽ, inuenies eos de
materia ampliſſimam feciſſe determinationem, hic eñ de quatuor elementis,
ille vero de atomis,& de forma in parte determinauit: vt Democritus de figu-
ris,& Empedocles de lite & amicitia. ❡Secunda. Ars, naturæ imitatrix & æ-
mula. Ars aũt materiã & formam ad aliquem vſque finem conſiderat:vt medi
cus cholerã,& phlegma,et cæteros humores, in quorum contemperamento, &
ſuarum qualitatum proportione conſiſtit ſanitas. Et ædificator ligna et lateres
(quę ſunt materia domus)& domus formam cõſiderat. Igitur eſt phyſici vtran-
que naturam conſiderare. ❡ Tertia. Eiuſdem ſcientiæ eſt finem & media in
finem ordinata conſiderare. Forma autem,quæ vt dictum eſt, eſt maxime natu
ra,materiæ finis eſt. Nam cum cõtinue mota ſit,formam (vt id gratia cuius mo
uebatur)aſſecuta quieſcit. Igitur cuius eſt conſiderare formam, eiuſdem eſt con
ſiderare materiam. Eſt eñ forma vltimum quoddam,& id gratia cuius eſt ma-
teria. Quapropter ridicule poeta mortem,quia vltimum ſit, finem:& gratia cu-
ius orti ſumus,appellat. Solet eñ non omne vltimum eſſe finis, ſed quod vlti-
mum eſt et pręſtantiſſimum. ❡Quarta. Artiũ factiuarum quædam ſuam mate
riam ſimpliciter facit:vt ars laterum factiua. Alia diſponit:vt quę dolando,aut
partes diſtrahendo formam inducit. Alia rebus factis vtitur(nos eñ quodãmo-
do ſumus omnium finis.ſed finis, vt in morali philoſophia dictum eſt, duplex
eſt)quæ et architectonica quodãmodo eſt. nam eſt materiæ cognoſcitiua,et alij
præceptiua. Cognoſcit enim gubernator qualis formæ temo eſſe debeat, et præ
cipit alij,vt architecto,q formã temonis habet inducere:vt qui quo ligno et qua
li temo formandus ſit:cognoſcit. Igitur phyſicus materiam et formã habet cõ-
ſiderare. Vt enim factiuæ ad operãdum ſe habẽt, ita ſpeculatiuę ad cognoſcen-
dũ ſe habere videtur. ❡Quinta. Materia ad aliqd refertur, vt ad formã. Eſt eñ
materia alicuius formæ materia. Igitur eiuſdem eſt materiã et formã conſidera
re. Qui eñ eorum quę adinuicẽ referuntur,vnum cõſiderat, conſiderabit et alte
rum. ❡Et ſi quæratur, Vſquequo phyſicus rerum formas conſiderat? Quouſq;
materiæ coniunctæ generant,corrũpunt,augmentant,minuũt. Ex materia eñ
homo et ſol hominem generant. Quæ vero ſeparatæ, et a materia ſeiunctę for-
mę ſint,et quomodo nõ phyſici, ſed Philoſophiæ primę conſideratio eſt.

SEcundi cap. ſcholia. X. Vt termini ſunt rei naturalis,vt ſunt formæ accidentariæ rei naturali inexiſtentes,eamq; definientes,claudentes atque determinãtes. Conſiderat enim phyſicus magnitudines vt coniunctas materiæ & motui,nõ modo re ipſa, ſed & ratione,cum ſecundum dimenſionem oſtendat fieri motus naturales, augmẽtationem,diminutionem,arefactionem, condenſationem. At cũ mathematicus dicitur abſtrahere magnitudines a materia & motu,id de pręcipua mathematicæ parte magnitudinem pertractante,intelligendum eſt,vt pote de geometria,cui cir-
ca magnitudinem verſantur,ſubiacent atque ſubijciuntur
vſquequaq; a materia & motu ratione ſubſtrahit,cũ conſ.

circulari coniuncta. X. Nam phyſicus diffinit ſumendo nomina. Non vult Ariſtoteles in vnaquaque diffinitione phyſica poni debere nomina importantia materiam, formam & motum, ſed in vna quidem vnum nomen, & in altera alterum, & natura principium & cauſa eſt mouendi & quieſcendi. materia eſt natura tranſmutationum ſuſceptiua, forma vero effectiua. res autem naturalis eſt ſubſtantia ex naturis conſtans. Neque id contendit Ariſtoteles in omnibus diffinitionibus phyſicis fieri debere, ſed in pleriſque. Eſt enim nōnullas diffinitiones inuenire in quibus nullum talium nominum ponitur, ſed in eis tamen quippiam comperitur quod ad motum quoquo modo referatur quales ſunt diffinitiones continui, contigui, conſequentium, vacui, & infiniti, quorum determinationem omnem ad motum refert. Sed mathematicus cum diffinit par, impar. In nonnullis mathematicis diffinitionibus videntur poni vocabula motum importantia, vt cum dicitur centrum eſſe in circuli medio coſtitutum punctum, a quo omnes lineæ ad circumferentiam eductæ ſunt æquales, & cum dicuntur lineæ parallelæ atque ęquidiſtantes, quæ in eadem ſuperficie conſtitutæ, & in vtranuis partem protractæ, nunquam concurrunt. Verum hæc nomina eductæ, protractæ, & cætera id genus, quæ paſſim in his diffinitionibus reperiuntur, non motū deſignant, ſed deſcriptionem, delineationemque mathematicam, quę etſi aliquid habere videatur motui cognatum & affine, minime tamen motus eſt. Non poſſunt autem deformationes figurarum & protractiones linearum commodius explicari quam hiſce nominibus, quorum tamē Mathematica ratio a motu eſt perquam aliena. Non tamen omnino eodem modo muſica, perſpectiua, & Aſtronomia. Tres diſciplinæ, muſica, perſpectiua, & aſtronomia, dicuntur a pleriſque mediæ inter phyſicam & mathematicam, non quidem per abnegationem aut participationem, & quia neque phyſicę ſint, neque mathematicæ, aut quia partim Phyſicę ſint, & partim mathematicæ. Sunt enim multipliciter mathematicę & mathematicis diſciplinis ſubordiatæ. Muſica quidē Arithmeticæ, perſpectiua vero & aſtronomia Geometriæ. Sed mediæ dicuntur per abſtractionē, quod minus abſtrahant quam Geometria & Arithmetica, & magis quam Phyſica. Nempe non omnino a materia & motu abſtrahunt, ſed motus particulam a phyſica pręcario accipiunt. Muſica quidem alterationem quæ ſecundum auditum eſt, perſpectiua eam quæ ſecundum viſum, & Aſtronomia lationem circularem cæleſtibus corporibus addictum. Minus igitur abſtrahunt, quam eæ quibus ſubordinantur. Cęterum non ad quanuis motus ſpeciem ea quę determinant, referunt, neque cuiuis materiæ addicta conſiderant, vt phyſicus & motum omnem & quarumlibet rerum naturalium materiam contemplatur, ſed earum vtraquæque vnicam motus ſpeciem, & peculiari materiæ accommodatam ſpeculatur. Itaque magis abſtrahunt quam phyſica. Et cum non demonſtrent ex principijs Phyſicę, neq; ea quæ conſiderant, ad rem naturalem referant, ipſę nullo pacto Phyſicæ dicendæ ſunt, neque ad phyſicam reducendæ, quanuis aliquantam cum ea habeant conuenientiam. XII. Et ridicule poeta mortem, quia vltimum ſit. Finis interdum terminus eſt durationis, & vltimum, quo modo mortem licet finem vocare. Nam, vt inquit Horatius, Mors vltima linea rerum eſt. Interdum vero id gratia cuius alia fiunt, vt finis medicationis, & exercitationis, ſanitas. Quo modo minime licet mortem finem generationis humanæ appellare. Non enim orti ſumus vt moriamur, ſed vt naturæ functiones exequamur in corpore, & animę perfectionem aſſequamur. Et Homerus vocans mortem finem humanum, ironice locutus eſt, volens illius innuere oppoſitum, & quod non omne vltimum ſecundum ſucceſſionem, finis cenſeri debet, ſed id vltimum quod antecedentibus præſtantius eſt, & quod ſit etiam vltimum ordinationis. Atqui planum eſt interitum non eſſe præſtantiorem ortu, aut vitæ functione. Nos enī quodammodo ſumus omnium finis. Nos homines omnium artificialium quodammodo ſumus finis, quod omnia arte facta ad vſum ordinentur & accommodentur humanū. Nec artificialium modo, verum etiam omnium rerum naturalium & ſenſibilium ſumus finis, neque ipſi vlterius finem habemus ſubſtantialem gratia cuius ordinemur in hoc mundo, vt primus qui phyſicam introductionem fronti præfixam declarat dialogus dilucide oſtendit. Verum finis eſt duplex, vt in Ethicis oſtenſum eſt, ſcilicet pręcipuus & vltimatus, qui vlterius ad alterum nō ordinatur, et minus præcipuus, ſiue non vltimatus, qui ſubinde ad aliud ordinatur atque refertur. Qualis formæ temo eſſe debeat. Temo lignum eſt oblongū in anteriori carpenti parte prominens, cui iugum alligatur, vt Ouidius. Prono temone profundum reſpicit.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Modi cauſarū, genera cauſarum. ¶ Ratio, diffinitio. ¶ Vltima cauſa eſt, qua habita, nulla vlterior relinquitur q̄renda. ¶ Vniuerſales cauſę ſunt, quas vniuerſalibus nominibus exprimimus. ¶ Particulares: quas particularibus. ¶ Ita & vniuerſales effectus, quos vniuerſalibus nominibus exprimimus: & particulares, quos particularibus.

TErtium caput continet quinq; concluſiones, quatuor modos cauſarū
poſt primam, tres diuiſiones poſt quintam, vnam differentiā, & duo
documēta. ¶ Prima concluſio. Determinandum eſt de cauſis. ¶ Nā 13
hæc diſciplina, ſciendi gratia inſtituta eſt. Scire autem maxime ar-

bitramurvnumquodq; cum cauſam primam propter quã res eſt,cognoſcimus.
Determinandę ſunt igitur cauſæ rerum naturalium,gñrationis, corruptionis,
14 & cæterarum phyſicarum mutationum,vt eas cognoſcamus.❡Quatuor modi cauſarum.Primo modo cauſa eſt, ex qua fit aliquid cum inſit:& materia dicitur;vt æs materia eſt ſtatuę,& argẽtum materia phialæ;& metallum;& horum genera.❡Secundo.Cauſa eſt forma aut ratio(vt ipſius diapaſon, qui ex dupla proportione,vt duorum ad vnum,naſcitur concentus)& rationis partes.
❡Tertio eſt a qua aliquid fit: & dicitur efficiens : vt principium a quo motus & quietis,& qui dat cõſilium,& pater filij,& faciens facti,& tranſmutans tranſmutati,cauſæ ſunt efficientes.❡Quarto eſt gratia cuius aliquid fit, et dicitur finis:vt ambulationis finis eſt ſanitas.Cũ ei quęrimus,gratia cuius quis ãbulat ; rñdemus,vt ſanetur:arbitrantes ambulationis finem reddere.Eſt ei ſanitas,finis non modo ambulationis,ſed & maciei,purgationis et potionis,his indigentibus(quæ media ordinata in finem dicuntur)& oĩm inſtrumentorum quę in-
15 ſtaurandę ſanitatis gratia ſunt.❡Secunda concluſio. Vnius eiuſdemque plures cauſas par ſe eſſe contingit.❡Nam ęreę ſtatuę ęs cauſa eſt per ſe pariter et ſtatuę factor,non tamen eodem modo .Nam ęs per ſe cauſa eſt vt materia:ſta-
16 tuę vero factor per ſe cauſa eſt vt efficiens.❡Tertia concluſio: Poſſunt et cauſę ſibi inuicem eſſe cauſę.❡Nam ambulatio, cauſa eſt ſanitatis, et ſanitas cauſa ambulationis,non tamen eodem modo . Nam ambulatio ſanitatis cauſa eſt vt efficiens,ſanitas vero ambulationis vt finis.Efficit enim ambulatio ſani-
17 tatem,et ſanitatis gratia ipſa plerunque ambulatio eſt . ❡Quarta . Interdum eadem cã,contrariorum eſt effectuum.Nam idem aliquando preſens cauſa eſt vnius,abſens vero alterius. Gubernator enim ſua pręſentia cauſa eſt ſalutis na
18 uis:qui idem abſens cauſa eſt periclitationis . ❡ Quinta . Oẽs cauſę in dictos quatuor coincidunt modos . ❡Hæc in ſingulis ſcientijs videre promptum eſt. literę enim dictionum,dictiones orationum , ſuppoſitiones argumẽtationum; materia factibilium,partes totius,elementa,ignis, aer, aqua, terra , mixtorum ſub materia comprehenduntur.Compoſitio,definitio, forma, ſub forma,genitale ſemen,Medicus,conſilium dans,faciens & tranſmutans,ſub efficiente.Bonum,aut quod videtur bonum(nihil enim hic differt eſſe bonum,& videri bonum)ſub fine.Manifeſtum eſt igitur omnes cauſas in dictos quatuor coincide
19 re modos.❡Prima diuiſio. Cauſarum quædam eſt propinquior,& quædam remotior:vt ſanitatis cauſa propinquior eſt medicus, remotior artifex . Et ipſius
20 diapaſon cauſa propinquior duplum,remotior numerus. ❡Secũda.Cauſarum quædam eſt per ſe,& quædam per accidens.Statuę enim cauſa per ſe eſt ſtatuę factor,per accidens vero Polycletus,homo,animal,album,muſicum. Accidit enim Polycletum,& hominem,& animal,& album,& muſicum, habitum habere quo efficiat ſtatuam.Et harum cauſarum quędã eſt propinquior,& quędã
21 remotior.❡Tertia. Cauſarum quędã ſunt actu,aliæ vero potẽtia,vt ædificans ædificationis cauſa eſt actu,ædificatorvero cauſa potẽtia.❡Et has cauſas qñq; cõplexe,quãdoq; incomplexe exprimimus. Complexe,vt Polycletus ſtatuæ factor, ſtatuæ cauſa eſt. Incomplexe,vt Polyclet⁹ eſt cauſa ſtatuæ.Prædicta quoque cauſarum membra de ſe inuicem hoc ordine formantur:vt an cauſa particularis , an vniuerſalis , per ſe ſit, an per accidens,actu,an potentia, complexe, an incomplexe expreſſa. De effectibus etiam eodem modo dicendum eſt.
22 ❡Differentia . ❡ Differunt cauſæ actu , & potentia . Nam cauſæ actu ſimul ſunt cum ſuis effectibus , & ſimul cum illis eſſe deſinunt:vt hic medicans eſt ſimul cum eo cui medela adhibetur : & hic ædificans eſt ſimul cum eo quod ędificatur . Cum autem nonamplius fuerit is cui medetur , neque hic medicans erit.& cum non fuerit quod ędificatur, neq; hic ędificans . Cauſæ vero potentia nõ ſimul cum effectib⁹ ſunt,neq; cum ipſis eſſe deſinunt:vt ędificator

rem non ſimul cum domo eſſe oportet,neq; eundem deſinente domo deſinere.
¶Primum documentum. Quęrenda eſt in ſingulis cauſarum generibꝰ vltima
cauſa:vt,cur hic ędificat? quia ædificator eſt.cur ædificator? quia ædificādi ha
bitum habet.Hæc autē vltima cauſa eſt,vltra quam nulla vlterior ſupereſt quę
renda.¶Secundum.Aſſignādæ ſunt vniuerſalium effectuum vniuerſales cau 23
ſę,& particularium particulares,& actualium actuales,& potentialium poten=
tiales:vt ſtatuę aſſignanda eſt cauſa ſtatuæ factor,& huius ſtatuæ hic ſtatuę fa=
ctor,& ſtatuæ factionis ſtatuam faciens,& ſtatuæ poteſtate,ſtatuæ factor. 24

TErtij cap.ſcholia. XIIII. Primo modo cauſa eſt,ex qua fit aliquid,ſcilicet totum aut naturale aut artificiale,aut quiduis aliud,cum materia illi alicui inſit.Sunt em̄ hę cauſarū definitiones non modo phyſicis verum etiam & quarūlibet diſciplinarum & rerum cauſis communes atque accommodabiles.Et metallum,& eorum genera.Eorum,æris & argenti,genera,vt minerale,res naturalis,ſubſtantia.ſunt etiam materiæ ipſius ſtatuæ & phialæ vniuerſaliores quidem,& rationibus communioribus deſignatę. Non enim generis nomē hic dicibilia, ſed vniuerſaliorum cauſarum rationes notae. Commutans commutati cauſæ ſunt efficientes. Commutans eſt vnum pro altero dans,& viciſſim accipiens, vt qui dat panem , & accipit pecuniam,aut qui dat pecuniam,& accipit domum.Commutatum autem,quod in humanis commercijs ab vno in alterius poſſeſſionē transfertur,quodque pro altero aut datur aut recipitur,vt panis,domus. XVI. Quædam eſt propinquior,& quædam remotior. Propinquior , quæ nomine particulariori deſignatur. Remotior,quæ communiori,vt medicus rationē habet ſpecialiorem quam artifex,& ergo ſanitatis hic cauſa remotior eſt.ille vero propinquior.Cæterarum diuiſionum partes in introductione phyſics definitæ ſunt,& dialogo illam declarante apertius explicatæ. XXI. Et dicta cauſarum membra de ſe inuicem formantur.Quatuor diuiſionum hic poſitarum octo ſunt membra,cauſa vniuerſalis,particularis,per ſe,per accidēs,actu,potentia,complexe expreſſa,incomplexe expreſſa,quæ de ſe inuicem formantur ea ratione, quod de aliquo præcedentium membrorum quæruntur omnia ſubſequentia,vt diſcernantur quænam illi aſſignato conueniunt,& quæ non,vt data cauſa aliqua vniuerſali(qualis eſt artifex ad domum) percontamur de ea an cauſa ſit per ſe,an per accidens.an actu,an potentia,an complexe , an incomplexe expreſſa . Deinde data cauſa particulari (qualis eſt ædificator ad domum) ſingula poſteriorum membrorum de ipſa ſciſcitamur,vt an cauſa ſit per ſe,an per accidens,& ita deinceps. Poſtea aſſignata cauſa per ſe,vt ſtatuario ad ſtatuam,interrogamus an ſit actu,an potentia,an complexe an incomplexe expreſſa.Et ſimiliter de data cauſa per accidens.Demum vbi poſita fuerit cauſa, aut actu,aut potentia,percontamur an complexe expreſſa fuerit,an incomplexe,& tum denique abſoluto membrorum omnium ordine,quieſcimus & abſiſtimus ab interrogatiōe. XXIIII. Et ſimul cum illis eſſe deſinunt.Nō quidem ſecundum rem.nam ceſſante ędificatione,nō oportet idipſum quod ędificans eſt,ſecundum ſubſtantiam interire,ſed ſecundum rationem,quę potiſſimum hic attendenda eſt.Nempe cum deſinit ædificatio, amplius ipſe artifex non denominatur ædificans,neque ędificantis nomē ſortitur aut rationem.Et hoc pacto cauſæ actu etiam cum ſuis effectibus ſimul incipiunt,ſecundum rationem ſcilicet,& nuncupationem. Quocirca hę cauſæ cum ſuis effectibus ſecundū ſubſiſtendi conſequentiā remeant atq; recurrunt,vt ſi ędificans eſt,ędificatio eſt.& ſi ædificatio eſt, ędificans eſt.Et hæc reciprocatio non minus valet negatiue. Cauſæ autem potentia non ſimul ſunt cum ſuis effectibus, vt ædificator non ſimul eſt cum domo,aut ſi ſimul ſunt,id accidit,neq; ad rationē cauſę potentia attinet quicquam,vt ſi ędificator ſimul ſit cum domo,aut ſimul cum ea eſſe deſinat,id accidentarium eſt rationi cauſæ.Nam vbi non ſimul eſſet ędificator cum domo,aut non ſimul cū ea deſineret,nō minus ſane diceretur cauſa potentia , quam tunc qn̄ ſimul eſſet aut deſineret. Et eam ob rem in huiuſmodi cauſis abeſſe cauſę ad eſſe effectus,aut e diuerſo argumentādo procedere nō poſſumus , ſed ſolū ad poſſe eſſe.

¶Quarti capitis annota .

¶Cauſa indeterminata,eſt cauſa quę in aliquem effectum non ordinatur.

QVartum caput continet vnam cōcluſionem,tres opiniones cum ſolu
tionibus duarum rōnum primæ,& improbatione ſecundę. ¶Con=
cluſio.Caſus & fortunę,phyſica determinatio eſt. ¶Nā caſus & for 25
tuna cauſę ſunt a quibus multa fieri dicūtur. Cauſarum aūt talium
phyſica determiatio eſt:igitur & caſꝰ & fortunę. ¶Prima opinio eſt dicētiū ni
hil fieri a caſu & fortūa.¶Primo,qa oīm effectuū videmꝰ cauſam determinatā 26

eſſe,vt ſi quis it ad forum,& inuenit debitorem,quem inuenire nō intendebat:
ipſius rei cauſa determinata eſt debitoris veniendi ad forumvolūtas, pariter &
repertoris ad forum veniēdi voluntas.Nō igitur fit aliquid a caſu aut fortuna.
Nam caſus & fortuna,cauſę eſſent ideterminatę. ¶Secundo. Antiqui rerum
naturalium cauſas ꝑquirentes,& caſus & fortunę omnino nō meminerunt.ni=
hil igitur ſunt caſus & fortuna.vñ nihil a caſu & fortuna fieri cōtinget. ¶So=
lutio.Multa fiunt a caſu & fortuna: & licet illas cauſas in effect⁹ determinatos
referre poſſimus,vt voluntas eundi in forū , cauſa determinata eſt emendi,aut
negotiandi,non tñ cauſa eſt determinata inuentionis reperti.Quod autem an=
tiqui caſus & fortunæ nō meminerint,hoc quod arguit authoritatē,verum eo=
rum potius inſufficiētem determinationem,quod & falſum eſt. Nā etſi Empe
docles caſum & fortunam nō ponat eſſe litem,amicitiam,ignem,aerē, aquam,
terram,dicit tñ in mundi origine ignem,aerem,aquā,terram,in loca in quibus
ſunt,caſu incidiſſe,& aliter ſæpius excurriſſe,& multas animalium partes a ca
17 ſu & fortuna factas fuiſſe. ¶Secunda opinio eſt dicentium omnia a caſu & for
tuna fieri,& fortunam voluere cælum,& eo motu omnium rerum trahere ordi
nem.Sed hęc inconuenienter dicunt.¶Primo,quiavidem⁹ animalia & plan=
tas a determinata cauſa procedere:vt hoiem ex hoie, & ex ſemine oleę oleam,
&vnamquāq; reliquarum plantarū ex ſuo determinato ſemine, & nō eſſe a for
tuna.Minus igitur erit & cælum,& ei⁹motus,& diuiniora illa ſuperiota corpo=
28 ra(quæ ſemper eodem tenore conſtantiſſime perſeuerant)a fortuna.¶Secun=
do,quia in inferioribus pleraque a fortuna fieri comploramus:i cælovero nun=
quam quicquam aut caſu aut fortuna fieri conſpicimus,ſed certo tenore,immu
tabili ordine,conſtantiſſime omnia illic perſeuerare videntur.Male igitur for
tunæ ſedem cælum poſuerunt,cum plura deberent percipi in cælo fieri a fortu
na,quam fiant in his inferioribus : quare potius fortunam in inferioribus loca=
re debuiſſent . ¶Tertia opinio eſt dicentium fortunam eſſe quid diuinum &
fœliciſſimum,ſupra humanam mentem, & cuius humanus intellectus non ſit
capax:quam plurimi mortalium vt numen coluerunt. ¶Hāc opinionem hoc
in loco non reprobat Ariſtoteles.

QVArti cap.ſcholia. XXVI. Omnium effectuum videmus cauſam determinatam eſſe. Id aſſertoribus primę opinionis tribuendum eſt,omnium effectuum cauſas determinatas eſſe quidem in aliquos effectus,quorum ſcilicet ſunt cauſæ per ſe,& nō caſus aut fortuna, vt foſſio agri determinata eſt in ſationem,aut arboris plantationem,& illius per ſe cauſa eſt.Negandum tamen eſt omnium effectuum cauſas determinatas eſſe in quoſcunque effectus quorum ſunt cauſę ſiue per ſe ſiue per accidens . Nō ſunt enim cauſæ determinatæ in eos effect⁹ quorum ſunt cauſæ per accidens,vt agri foſſio minime determinata eſt in theſauri inopinatam inuentionem. Et hoc modo caſus & fortuna ſunt cauſæ īdeterminatæ in eos effectus quorum ſunt caſus & fortuna,ad quos ſolos referri debent,licet eędem numero cauſæ determinatæ ſint in alios effectus,ad quos neque caſus dicuntur neque fortuna. Verum qui caſum & fortunam ad effectus per ſe confert,non minus indignam rem facit,quam ſi patrem referat ad ſeruum , aut filium ad dominum.In calce enim præcedentis cap.Ariſtotelis documentum eſt,cauſas omnes ad ſuos peculiareſque effectus eſſe referendas,vt cauſam per ſe ad ſuum effectum per ſe,& cauſam per accidens ad ſuum effectum per accidens.Neque incommodum putandum eſt eandem numero cauſam ad diuerſos effectus collatam,& determinatam eſſe, & indeterminatam , vt neque eundem ad diuerſos patrem eſſe & dominum,aut filium & ſeruum. XXVII. Pleraque a fortuna fieri cōploramus,id eſt , comploratum perſpectumque & cognitum habemus. XXVIII. Quamplurimi mortalium vt numen coluerunt. Vt Romani,qui ædem Fortunæ extructam habuiſſe leguntur,eique aras & ſacra inſtituiſſe. Ignari enim diuinæ prouidentiæ omnia ſapientiſſime moderantis,putabant eius deæ quam Fortunam vocabant numine aut proſperitatem mortalibus concedi,aut aduerſitatem,rerumque alternationes & viciſſitudines ab ea pendere . Verum Iuuenalis inopinatos nobis euentus & inſperata interdum mala potiſſimum contingere cauſatur ob noſtram improuidentiam,quod non recto conſilio vitam dirigamus,aut agamus opera,ſed præcipiti, & inconſulto animo.Hinc ſi quod numen habet fortuna, id ſolum ab imprudentia noſtra, & temeritate vendicari.inquit enim de ea.

Nullum numen habet,ſi ſit prudentia,ſed te
Nos facimus Fortuna deam,cæloque locamus.

¶Quinti capitis annotat.

¶Secundum propoſitum, ſecundum electionem, conſulto. ¶Ea quæ fiunt a
caſu, aut a fortuna: effectus caſuales, aut fortuiti. ¶Offendit, inuenit. ¶Infini-
ta, numero indeterminata. ¶Sicut boni conſecutio, ita & mali fuga, bona dici-
tur, & ſicut incommodi aſſecutio, mala: ita boni habiti perditio, aut quaſi ad ma
num pręſentis fruſtratio, mala.

QVintum caput continet quinq; diuiſiones, duas definitiones, & tres
cõcluſiones poſt quartam, vnum corollarium ad ſecundam diffinitio
nem, vnum ad primã concluſionem, & vnum ad ſecundã. ¶Prima 29
diuiſio. Eorum quę fiunt, quędam ſemper cõſimiliter fiunt, alia fre-
quenter, alia vero raro, quę ſcilicet neq; ſꝑ, neq; frequenter fiunt. In ijs quæ ſꝑ
cõſimiliter fiunt, nullus fortunã locat: neq; in ijs quę freque͂ter. Aiunt em̃ quæ
a fortuna eueniũt, raro cõtingere eſſe oĩa: & hinc quę raro eueniant oĩa, dicere
ſolent a fortuna. Et ipſi, vt & nos, fortunam eſſe aliquid a quo pleraque fieri co
gnoſcimus, ſupponũt. ¶Secunda diuiſio. Eorũ quę fiunt, quędam fiũt propter 30
quippiam, alia vero non. Hęc em̃ ſunt propter quippiam, quęcũque a natura, in
tellectu, aut voluntate facta, vt proſequantur, fugianturve, digna ſunt. ¶Ter- 31
tia. Eorum quę fiũt, quędam fiunt ab age͂te ſecundũ ꝓpoſitum, quędã vero nõ.
¶Quarta. Cauſarũ quędã eſt per ſe, vt dom⁹ cauſa per ſe ars ædificatiua. Alia 32
vero per accidens, vt albũ & muſicum. Et cãm ꝑ accidens oportet eſſe fortunã.
Nam cauſa ꝑ ſe, finita & determinata eſt: ꝑ accide͂s vero, icerta & indetermina
ta. Fortuna aute͂, cauſa eſt incerta & ideterminata: et vni infinita accidere poſ-
ſunt. ¶Prima definitio. Hæc fiũt a caſu aut fortuna, quę raro & ꝑ accide͂s fiũt, 33
& quę propter aliquid ſunt. Et qñ a caſu, & qñ a fortuna, horum differe͂tia poſt-
ea determinabitur. vt, venit quis in villã, non quidem vt debitorem inueniat:
debitorem offendit: debitam pecuniã reportat. reportatio huiuſmodi pecuniæ,
a caſu aut fortuna fit. Nam taliter raro euenit, & ꝑ accidens. nõ em̃ reportandi
gratia in villam ierat, & hoc eſt eorũ quę propter quippiã fiunt. Si em̃ frequen-
ter fieri huiuſmodi reportatio, aut reportãdi inte͂tione locũ adijſſet: hæc neq; a
caſu neq; a fortuna facta fuiſſet. ¶Secũda definitio. Fortuna eſt cauſa per acci 34
dens ſecũdum propoſitum, extra ſemper & freque͂ter, & eorũ quę ꝓpter quippi
am fiunt. ¶Corollariũ. Quapropter circa ide͂ & itellectus & fortuna ſũt. Nam 35
ꝓpoſitum ſine intellectu nõ eſt. ¶Prima cõcluſio. Infinitæ cauſę eſſe poſſunt 36
a quibus quod fit a fortuna, fiat. Nã infinita ſunt quę ad ide͂ accidere poſſunt.
pecuniæ em̃ reportatio accidere põt, aut quia quis amici vide͂di gratia aliquem
locum adeat, aut quia ꝓſequatur fugiente͂, aut fugiat ꝓſeque͂te͂, aut quia ſpecta-
cula videre deſideret: & ſic de inumeris alijs. ¶Corollarium. Vñ merito fortu- 37
na ifiniti eſſe videtur, & hoĩ immanifeſta. Nam ifinitis ex cauſis accidere põt,
quæ ad rei quæ a fortuna fit, nõ ordinantur exitum. ¶Secũda cõcluſio. Quodã
modo recte videtur nihil a fortuna fieri, & quodãmodo a fortuna aliquid fieri 38
etiam recte videtur. Nã ꝑ ſe nihil fit a fortuna. Si em̃ ſolum eſſent cauſæ ꝑ ſe
(vt domificator ꝑ ſe cauſa eſt domus) nihil fieret a fortuna. At vero ꝑ accidens
recte videtur aliqd a fortuna fieri. Cauſas aũt ꝑ accide͂s dictum eſt numero eſ
ſe infinitas. ¶Corollarium. Quapropter quodãmodo recte dici videtur fortu- 39
nam carere ratione. Nã ratio, ſolum eorum eſt quæ ſemper aut freque͂ter fiũt,
fortuna autem nõ horum eſt, ſed eorum quæ raro. ¶Tertia concluſio. Fortuna 40
rum altera cauſa eſt per accidens propinquior, altera vero remotior. Nam ſicut
aliarum cauſarum efficie͂tium alia eſt propiquior, vt Polycletus ſtatuæ, & alia
remotior, vt homo: ita & fortunarum eſſe videtur. ſunt enim efficientes cauſæ:
vt cum ægroto ſanitatis cauſæ ſint, tonſio, ventus, & æſtus, & nihil horum ſani-
tatis gratia ſuſcipit: propinquior cauſa, æſtus, & deinde ventus, et remotior eſt
tonſio. Quia tñ ifinitæ huiuſmodi per accidens cauſæ eſſe poſſunt, ſi aſsignan-
dæ ſunt quæ propinquiores, et quæ remotiores: ſtatuendæ aliquot et figendæ

ſunt.alioqui quę ſunt priores,& quę remotiores,aſſignare non poſſis. ¶Quin-
41 ta diuiſio.Fortunarum quædam eſt bona, qua bonum aliquod contingit. Alia vero mala, qua aliquod contingit incommodum.Quæ quidem fortuna ſi circa bona excellentem magnitudinem habentia contigerit, proſperitas,& fors fortuna dicitur,ſi vero circa excellentia mala,infortunium.vnde fit,vt qui prope eſt vt magnum aliquod bonum,malumve accipiat,bene fortunatus ſit, aut infortunatus.iam enim mens illud ſe tenere arbitratur. Nam id quod prope eſt, quaſi nihil diſtare videtur.Eſt autem fors fortuna, & infortunium,incōſtans, & incertum . nam omnis fortuna , inconſtans & incerta eſt , vt quæ nunquam ſemper & frequenter,ſed raro & inopinate contingat.

QVinti cap. ſcholia. XXIX. Et hinc quæ raro eueniant omnia.Id non recte aſſerūt.Raro em̄ contingit cometes,aut draco ignitus, & nōnullæ tales impreſſiones ignitę. Raro etiā contingit in his occiduis regionib⁹ terrę ſucceſſio ac tremor.Nullum tñ eorum cum euenit, accidit a fortuna,ſed cauſam habet determinatā,& ad huiuſmodi effectum natura ordinatam.Et ſane fieri a fortuna,minus eſt. raro autē cōtingere, in plura ſe fundit,atq; cōmunius eſt. XXX. Hęc em̄ ſunt propter hoc.Sane propter hoc fieri dicuntur , q̄ ſi pręcognoſcerētur,digna quidē viderentur experi aut refugi,vt quæ tanti ſunt momenti,quod cognita quis libens amplecteretur,aut deprecaretur,qualis eſt ex foſſione theſauri inopinata inuentio.Nam ſi quis præſciuiſſet ibidem abſtruſum eſſe theſaurum,dignum vtique fuiſſet illud proſequi.ſic ſubitaria repentinaque ex lapſu mors.Illavero non ſunt propter hoc , quæ non ſunt tanti ponderis & momēti,ꝙ cognita digna ſunt proſequi aut refugi,vt offenſio inopinata pedis ad calculū, caſus capili ex capite. XXXIII. Hæc fiunt a caſu aut fortuna,quæ raro & per accidens fiunt. Quanuis hic vtrunque nomē & caſus & fortunæ ſub diſiunctione ponatur,hæc tñ non eſt vtrorumq; effectuū & caſualiū & fortuitorū diffinitio,ſed ſolum caſualiū.Quæcunq; em̄ raro & ꝑ accidens fiūt ,& quæ ſunt ꝓpter hoc,ſunt a caſu & quæcūq; ſunt a caſu.& raro fiūt,& per accidēs, & ſūt propter hoc.At nō ſic remeat data diffinitio cū ijs quę ſunt a fortuna. Nā effectis caſualib⁹ quæ fiunt ab inanimatis,aut animalib⁹ rationis expertibus , conuenit data diffinitio,& tñ non fiunt a fortuna.Nempe quēadmodū fortuna debet eſſe agens ſecundū ꝓpoſitum,ita ea q̄ fiunt a fortuna,debent fieri ab agēte ſecundum ꝓpoſitum. Adiectum tñ diffinito eſt,aut a fortuna,ꝙ ſicut oīs fortuna eſt caſus,& nō e diuerſo,ita quęcunq; fiunt a fortuna,fiunt & a caſu, nō aūt contra. quare quęcūq; fiunt a fortuna,fiunt raro & per accidēs,& propter hoc ſunt,nō tñ remeat,ac cōuertitur.Itaq; diffiniuntur ea quę fiūt a caſu,quęcūq; raro & per accidēs fiunt, & quę ſunt propter hoc,ſiue fiāt ab agēte ſcd'm ꝓpoſitum,ſiue nō.Eavero quę fiunt a fortuna, diffiniūtur eſſe ea ipſa q̄ raro & per accidēs fiunt,ab agēte quidē ſcd'm ꝓpoſitū,& quę propter hoc fūt.XXXV. Circa idē intellectus & fortuna ſunt.Nō ſolum circa idē ſpecie ſunt intellectus & fortuna,ſed & circa idē ſubiectum numero.nā quęcunq; cauſa fortuna eſt,habet intellectū.Nēpe cum ꝓpoſitū ſit ipſavoluntas,aut ordinatiovoluntatis aliquid agēdum eligētis, quę per ītellectū actiuum cōſultatiuūq; fit(ſiquidē per ītellectum fit rōis inquiſitio,& de re faciēda cōſultatio.deīde avoluntate vnius partis quę potior ītellectuiviſa fuerit,electio,& poſtremū operis executio)cōſtat propoſitum ſine intellectu nō eſſe,neq; ītellectum ſine ꝓpoſito. Fortuna aūt nō eſt ſine propoſito, cū ſit cauſa per accidēs agētium ſecundum ꝓpoſitum.Igitur fortuna nō eſt ſine ītellectu. Inuenitur igitur ſemper fortuna ītellectui cōiuncta, & circa idem ſubiectum verſari atque cōſiſtere. XL. Vt cum ęgroto ſanitatis cauſę ſint.Siquis patiatur catarrhum vel pituitā,qui exoſ⁹ nimiā capillorum multitudinē , grauemq; cęſariem, illam abradat,non intēdēs ſanitatē,deinde nudato capite exponat ſevēto,& deinceps æſtui,feruoriq; ſolis,non tñ intendens leuamē morbi,ventoque claudente poros,& æſtu ſiſtēte diſtilantem humorē,ſanus fiat,illius ſanitatis per accidens cōparatæ,æſtus eſt cauſa propinquior , cum inter eā & effectum nullæ interiaceāt cauſæ,deinde ſecundoque locoventus cōcurrit ad eā curationem. nā calor cum vento vehementius deſiccat. Poſtero vero tōſio(quæ cauſa eſt,æſtu vētoque in hac ſerie remotior) cooperara eſt ad accidētariā illā ſanationē. Tōſione em̄ capillorū effectū eſt vt ventus poros facilius clauſerit.Oēs tñ illæ cauſæ ſunt per accidens,cum nulla in huiuſmodi effectum aut natura,aut arte,aut intenſiōe ordinetur. XLI. Fortunarum quędā eſt bōa,qua bonum aliquod cōtingit. Cōtingere bonum pōt aut aſſecutione alicuius proſequendi,vt theſauri,aut perſolutionis debiti.quo pacto bonam ſortitus eſt fortunā Phæreus ille iaſon,de quo memorat Valerius,ꝙ cum hoſtis eius ex īſidijs eum adortus gladio percuſſiſſet,vomicā ei⁹(quæ a nullo ſanari poterat)ita rupit,vt ipſum graui illo Pheræus
morbo liberauerit.Siquidē grāde bonum illi percuſſo Iaſoni euenit, gratia tamen illius nō fuit Iaſon
percuſſio,quin poti⁹ gratia occiſionis.Poteſt & bonum cōtingere euitatione impendentis mali, Valerius
& iā iam inſtātis,quo quidē pacto legitur Simonidi poetę bona fortuna obtigiſſe, cui(vt refert Simōides
Valerius)apud Scopū oppidū in Theſſalia cœnitanti nunciatū eſt duos iuuenes ꝓ foribus aſtare,rogantes magnopere vt ad eos continuo prodiret . Vix eo limen egreſſo , triclinium in quo Scopum.

epulabatur decidit,& oppreſſi cõuiuæ omnes eo ſolo exempto. Egreſſio illa non ad euadendam
ruinam ordinabatur,ſed ad collocutionẽ quærentium ipſum. Eodẽ mõ bifariã obtigere põt ma
la fortuna,aut mali inſperati perpeſſione,aut boni imminẽtis fruſtratione,vt prõptum eſt exẽ
Amilcar pla deſumere. Malum ſiniſtramq; fortunã perpeſſus eſt Carthaginenſium dux Amilcar, qui(vt
Syracuſę narrat Valerius)cum obſideret Syracuſas,iter dormiẽdum exaudire vocẽ ſibi viſus eſt nuncian
tem futurum, vt proximo die in ea vrbe cœnaret. lætus igitur perinde ac diuinitus promiſſa vi
ctoria,exercitum ad pugnam parauit,vbi captus,in vrbem vinctus perducitur,infortunatus qui
dem,& ꝙ fraudatus fuerit ſua ſpe quã de expugnatiõe vrbis conceperat,& ꝙ præter ſpem capti
Adraſtꝰ uus in hoſtium poteſtatem venit. Haud diſſimiliter infortunatus vtroque mõ Adraſtus, Atys
Atys. filij Crœſi pædagogus,ac cuſtos deſignatus,qui cum aprum venabulo trãsfigere paraſſet, & ſua
Crœſus. excidit ſpe,& Atym Crœſi filium ſuæ cuſtodię in venatione creditum pręter opinionem inter-
fecit. Ita infortunati,qui adagijs equi Seiani,& auri Tholoſani occaſionem locumque dedere,&
ſenex ille,qui ſententiæ illi quę in omnium ore verſatur, occaſionem prębuiſſe creditur, multa
cadunt inter calicem ſuprẽmaque labra. Nonnunquam vero & mala fortuna & bona in eodem
ſuccedunt,& ſubinde comperiuntur, vt in remige & nauta illo quem (vt author eſt Valerius)
cum aquam e naui haurientem fluctus in mare abieciſſet, latere altero repercuſſum contrarius
fluctus in nauem retulit. Is ſane infortunatus primum,& paulo poſt fortunatus fuit.

¶Secundi capitis annot.

¶Actio,hominis ſecundum electionẽ operatio. ¶Actio,praxis. ¶Eupraxia,
bona hominis ſecundum electionem operatio. ¶Tripes,trium pedum ſedes.
¶Priora,principaliora,ad ſuos effectus perfectiora. ¶Fruſtra,incaſſum,in va
num,temere,μάτην. ¶Caſus,per ſe vanum,temeritas, αὐτόματον.

SExtum caput continet quinq; concluſiones, duas rationes, & vnum
corollarium ad ſecundam:duas rationes ad tertiam,& vnum corolla
rium ad quintã. ¶Prima cõcluſio. Caſus & fortuna differunt. Nam 42
caſus de pluribus dicitur,fortuna vero de paucioribus. Quidquid em̃
fortuna fit,caſu fit,non autem omne quod caſu fit, fit & fortuna. ¶Secunda. 43
Fortuna ſolum eſt eorum circa quę eſt actio. ¶Primo,Quia fortuna eſt eorum
quæ voluntate & conſilio reguntur:nam agentium ſecundum propoſitum:hęc
autem ſunt circa quæ verſatur actio. ¶Secundo, Quia fortunatos dicere ſole-
mus felices: & fors fortuna prope felicitatem eſſe videtur. Felicitas autem ſo-
lum eſt eorum circa quæ eſt actio,eſt enim bona ſecundum electionem opera-
tio. ſignum eſt igitur, & fortunam ſolum circa ea verſari, circa quæ eſt actio.
¶Corollarium. Vnde fit vt inanimata,beluæ,ac infantes nihil a fortuna faci- 44
ant,neq; fortunata aut infortunata,niſi ſecundum ſimilitudinẽ dicantur. Nam
hæc.oĩa nihil conſilio & electione agunt. Similitudine autẽ dicuntur,& fortu-
nata & infortunata,queẽadmodum Protarchus lapides eos fortunatos dicebat.
qui aris extruendis aptantur, quia coluntur & venerãtur. Infortunatos autem,
qui illis iunctiſſimi,humi ſtrati pedibus cõculcantur. Poſſunt & hęc a fortuna
multa pati. ¶Tertia. Caſus & inanimatis, & animalibus rationis expertibus
conuenire põt. Primo,quia ſi tripes qui cecidit,aptus ad ſedendũ iaceat,id caſu 45
fit. Non em̃ vt apta ſedes fieret cecidit,ſed vt in loco quieſceret. Et ſi equus fur
to ſublatus,bibendi deſiderio fontem petat,& in manus domini incidat, a caſu
ſaluatus eſt. Caſus igitur & inanimatis,& animalibus rationis expertibus con
uenire põt. ¶Secundo. Fieri fruſtra,eſt tam inanimatorum ꝙ̃ animatorũ, & ra
tionis expertiũ. Fit enim aliquid fruſtra,cum ad finem ordinatur,queẽ non con
ſequitur: vt ſi quis cibi in fundum ſtomachi deſcẽdendi gratia ambulet, & ci-
bus non deſcendat:hæc ambulatio fruſtra fit, & vana eſt. Si enim quis diceret
ſe fruſtra balneum intraſſe,quia ſol non defecit: ridendus eſſet. non enim ideo
ſe,vt ſol deficeret,lauabat. Igitur ſignũ eſt caſum eſſe inaĩatorum,& animato
rum,& rationis expertiũ. Videtur em̃ fruſtra & caſus ſolũ in hoc differre, quia
quod fruſtra fit,ad queẽ ordinatur,nõ conſequitur effectum, caſus autem conſe-
quitur,ſed nõ ad queẽ ordinatur:vt ſi ceciderit lapis, & cadendo lædat prętereun
tem:id caſu fit. non enim eius gratia ceciderat. ¶Quarta concluſio. Fortuna &
caſus in genus efficiẽtis cauſę reducuntur, Nam naturę & voluntati accommo

dantur:quę cauſę ſunt efficientes:vt natura cecidit lapis,qui caſu vulnerat prę-
tereuntem:& voluntate fodiẽs Socrates,reperit theſaurum. Reducũtur igitur
caſus & fortuna in cauſas efficiẽtes:huiuſmodi tamen cauſarum multitudo in-
47 determinata eſt. ❡Quinta. Caſus & fortuna cauſę poſteriores ſunt natura & vo
luntate. Nam natura & volũtas cauſę ſunt per ſe:caſus vero & fortuna, ꝑ acci-
dens. At vero ſemper priora ea ſunt quę per ſe ſunt,iis quę per accidens dicun-
tur. Sunt igitur natura & voluntas cauſę priores:caſus vero & fortuna poſterio-
res. ❡Corollarium. Quare non cõuenienter fortunam cauſam cęli aſſignaue-
48 runt. Nam cum cauſa eſſet,eſſet per accidens. eſſet igitur cauſa cęli, natura &
volũtate,& ſimilibus poſterior. quod ſtatim per ſe abſurdũ eſſe deprehẽditur.

SExti cap. ſcholia. XLIII. Fortuna ſolum eſt eorum circa quæ eſt actio. Non quidem eorum effectorum circa quæ tanquam obiecta ſit actio, ſed eorum efficientium circa quæ vt effectiua ſit actio. ſenſusque eſt, fortunam ſolum eſſe illorum efficientium, quib⁹ conuenit actio, atque ſecundum electionem operatio, vtpote hominum qui ſoli agunt ſecundum propoſitum. Fortunatos dicere ſolemus felices, non quidem felicitate vera & morali, quæ conſiſtit in optima virtutis operatione. ſed vulgari. quæ cenſetur eſſe, cum proſperum quippiam, ac lætum cuiquam obuenerit, aut rerum opulentia ſuppeditatur. At quia huiuſmodi corporea felicitas nonnihil commercij habet cum felicitate morali, idem ſibi nomen aſciſcit. XLIIII. Protarchus, author græcus. Poſſunt & hæc a fortuna multa pati hæc ſcilicet inanimata, beluæ ac infantes poſſunt a fortuna multa pati, vt domus ab homine ignẽ vt ſe calefaciat ſtruente, & incautius eum aſſeruante, ſui exuſtionem equus a ducente ipſum ad fluuiũ aquatum, & incidente in voraginem, ſui demerſionem. infans qui fertur a nutrice, & in terram cadit, claudicationem, aut pedis detorſionem. XLV. Videntur em̃ caſus & fruſtra ſolum in hoc differre. Differunt quidem caſus & fruſtra ratione, quod pene oppoſitas & aduerſas ſortitę rationes videantur. Nempe caſus conſequitur effectum quem non intendit, fruſtra vero non conſequitur effectum quem intendit. hinc non poteſt idem reſpectu eiuſdem eſſe caſus, & fruſtra. nam conſequeretur effectum, & eundẽ non conſequeretur, & eum intenderet, & non intenderet. Veruntamen nihil prohibet idẽ re ipſa eſſe caſum & fruſtra, collatione facta ad diuerſa, vt ſi quis proficiſcens ad forum gratia emendorum piſcium, non offendat piſces in foro venales, ſed reperiat inopinato, & præter propoſitum debitorem, qui ei debitam pecuniam prõpte perſoluat, is reſpectu emptionis piſcium eſt fruſtra, ad inuentionem autem debitoris comparatus eſt caſus. Similiter ſi quis vrbem petat, vt debitorem offendat, non inuenit autem debitorem, ſed creditorem quem minime inuentum vellet, qui cogat eum ſine cunctatione debitum perſoluere, is ratione diuerſorum & caſus eſt, & fruſtra. XLVI. Nam naturæ & voluntati accommodantur. Caſus, naturæ accommodatur, quod re ipſa ſit forma ſubſtantialis effectiua operationis, natura non intentæ, vt cum lapis ſua grauitate depreſſus corruit deorſum, & lædit prætereuntem, illius læſionis ꝓpria cauſa efficiens eſt forma ſubſtantialis lapidis, quæ quidem natura eſt, & ad illam lęſionem caſus. Et voluntas accommodatur fortunæ. nam fortuna re ipſa, aliud non eſt quam voluntas determinans cuiuſpiam rei operationem, aliud tamen præter determinationem efficiẽs, vt voluntas Socratis terram ad iacienda futurę domus fundamenta effodientis, collata ad inuentionem theſauri pręter expectationem, eſt fortuna. XLVIIII. Nam cum cauſa eſſet, eſſet per accidens. Si fortuna (inquit) eſſet cauſa cęli, eſſet cauſſa per accidens, ipſorum confeſſione, ponentium fortunã eſſe cauſam ꝑ accidẽs. At natura & voluntas (quę ſunt cauſæ effectorum inferiorum) ſunt cauſæ per ſe. nam ordinantur in ea, quę aut natura, aut propoſito efficiuntur. Et cauſæ per accidens poſteriores ſunt, minusque pręcipuæ, per ſe vero, priores atque principaliores. igitur cauſa cæli eſſet poſterior natura & voluntate, cauſis iſtorum inferiorum. quod ſtatim abſurdum apparet. non eſt igitur aſtruenda fortuna cauſa cæli, vt ſecunda quarti capitis huius libri aſſeruit opinio.

❡Septimi capitis annotatiunculæ.

❡Mouens, agens. ❡Prima mouentia phyſica, mota ſunt terminatiue, & per accidens. Primum autem mouens metaphyſicum, omnino non.

SEptimum caput cõtinet duas cõcluſiones, & tres rationes ad primam
partem ſecundæ. ❡Prima concluſio. Sufficienter videntur eſſe aſſi-
49 gnata quatuor cauſarum genera. Nam tot aſſignanda erant, quot, vt
cauſas quæramus, inuenimus quęſitiua. Quatuor autem inueniuntur
quæſitiua, ex quo, per quid, a quo, & cui⁹ gratia: vt ſi quæras, ex quo res ſit natu
ralis, ex materia: cur corrũpitur, quia eſt ex materia, materiã rñdes. Et ſi eſt ma
thematicis q̃ras, per quid eſt rectũ? per mediũ non diſcrepare ab extremis cur
ſit rectũ? quia mediũ non diſcrepat ab extremis: reſpõdes formã. Si vero, quæ

tas,a quibus Thebanorum ſpoliatum eſt templum? a Phocenſibus, cur Thebani Phocenſibus bellũ intulerunt? quia eorũ templum ſpoliauerunt: cauſam efficiẽtem reſpondes. Si vltra quęras, cuius gratia Perſarum rex Gręcis bellum indixit? vt dominaretur, cur Gręcos debellauit? vt dominaretur: reſpõdes finem. Et ſimiliter de reliquis cauſis omnibus quęras. Sufficiẽter igitur aſſignata fuerunt quatuor cauſarum genera. ¶ Secunda. Phyſicus omne genus cauſæ habet 50
conſiderare, pariter & per quodlibet habet demõſtrare. ¶ Quod vero omne genus cauſæ habeat conſiderare, patet primo, quia tres cauſæ. forma, efficiens, & finis, in idem coincidunt. homo enim ratione formæ hominem generat: quæ quidem operationum efficiẽs eſt, & quæ ſunt eius gratia. At phyſicus formam (quæ natura eſt) habet conſiderare. igitur & efficiẽtem & finem illi coincidentem. Et habet (vt prius dictum eſt) materiam conſiderare. Habet igitur phyſicus omne genus cauſæ, materiam, formam, efficientem, & finem conſiderare. ¶ Secundo. Quędam ſunt mouentia non mota: quę phyſicę non ſunt conſiderationis. Alia vero mouentia mota: & hæc phyſicę ſunt conſiderationis. Vnde phyloſophiæ conſideratio tripartita eſt. Eſt eñ partium vna quę immobilia conſiderat: vt metaphyſica, & partim mathematica. Alia mobilia, ſed incorruptibilia: vt aſtronomia. Tertia mobilia & incorruptibilia: quæ phyſica nominatur. Habet igitur phyſicus efficientes cauſas conſiderare, & materiam & formam, quæ fini coincidit: vt dictum eſt. quare, & quatuor gñа cauſarum. ¶ Tertio. Phyſici eſt conſiderare generationes, & in quo fiunt: & hoc eſt materiam conſiderare. & quid ſint: & hoc eſt cõſiderare formam. & a quo ſint: & hoc eſt conſiderare mouẽs. nõ dico mouẽs omninõ immobile, & omnium primum (nã hoc non eſt phyſicæ conſiderationis) ſed quod mouetur & mouet. Et quia natura propter aliquid eſt, habet etiam finem conſiderare. Habet igitur phyſicus quatuor cauſarum genera conſiderare. ¶ Quod vero per omne genus cauſę demonſtret. patet, quia cum omne genus cauſę conſideret, eas ad quęſita habet reſpondere, & per eas facere manifeſta, quia ſi quęratur ex quo, materiam reſpondere habet: quid, formam: a quo, efficientẽ: & gratia cuius, finem. Quod ſi reſpondet cauſas quæ ſint frequenter, concludit quod eſt frequẽter. Dignius enim eſt ſic, vt vnumquodque vt materia ipſa patitur, fiat. Igitur phyſici eſt per omne genus cauſæ demonſtrare.

Septimi cap. ſcholia. XLIX. Quatuor autem inueniũtur quęſitiua. Id de ſpecialibus cauſarum quęſitiuis intelligendum, quorum ſingulum, ſolum vnum cauſę genus interrogat, vt ex quo, ſolam materiam. per quid, ſolam formã. a quo, efficiẽs. & propter quid, finem. Nam plura his inueniuntur quæſitiua generalia, & ſine diſcrimine quodque genus cauſę interrogantia, qualia ſunt, cur, quare, vtrum, & ſimilia, nulli cauſarum generi peculiariter addita & aſcita. Cur Thebani Phocenſibus. Thebę vrbs Bœotię clariſſima, a Cadmo Agenoris filio condita, cuius incolę Thebani dicuntur. Phocis vero regio Bœotiæ inſignis oraculo Apollinis Delphici, cuius indigenę Phocenſes vocantur. De bello Thebanorum contra Phocenſes Iuſtinus abunde meminit, ex quo quod hic dicitur requirendum. Cuius gratia Perſarum rex. vtpote Darius filius Hidaſpis, & deinde Xerxes filius eius paterno regno potitus. hiſtoriã huius ex Herodoto require & Iuſtino. L. Tres cauſæ, forma, efficiẽs, & finis. Idem re ipſa, ad diuerſa collatũ, eſt cauſa formalis, efficiens & finalis, vt forma ſubſtantialis rerũ naturalium, eſt cã formalis ad totum, cum per eam res naturalis habeat eſſe. Eadẽ eſt cã efficiens propriarum operationum, vt anima viſionis, auditionis, ambulationis. Et ipſę operatiões naturales ſunt gratia formę ſubſtantialis, & vt ipſa conſeruetur, quemadmodum nutritio in animatis gratia animę cõſeruandę ĩ viuente, & frigefactio ĩ aqua gratia formę aquę melius ſaluandę. eſt igitur forma ſubſtantialis cauſa finalis, & ipſarum quidem operationum quarum eſt effectrix. Neque incommodum putandum eſt idem ad idem cauſam eſſe efficientẽ & finalẽ ob diuerſas rationes. Quare cuiuſlibet rei naturalis forma ſubſtãtifica eſt cauſa formalis, efficiens & finalis, & tres cauſę, forma, efficiẽs, & finis, in idem numero coincidere facile in ipſa conſpiciuntur. Et in hac triformi cauſarũ rõe ipſa vna imitatur primum ſummumq; ens. quod prima eſt & abſolutiſſima forma, primũ omniũ efficiens, & pręcipuus omnium rerũ optimusq; finis. Quædam ſunt mouentia non mota, qualia ſunt entia ſupramũdana, ab omni motu & per ſe & per accidẽs, ſemotiſſima. Mouẽtia autẽ mota ſunt, aut tota corpora naturalia, quę mouent gratia formę, & mouentur gratia materię, aut corporum naturalium formę, quę primo quidem & per ſe mouẽt, mouẽtur autem, aut termina-

tiue,cum gignuntur & intereunt.aut per accidens,& gratia ſubiecti cui inſunt,vt cũ viuens augetur aut minuitur,& eius anima partium acceſſionem,detractionemve etiam ſuſtinet. Et cum res loco mouetur,& eius forma itidẽ de loco in locũ tranſfertur. Atqui materia per ſe quidẽ & primo mouetur,nullo tamen pacto eſt mouens. Et partim mathematica. Secundum aliquam partem mathematica conſiderat immobilia,vt ſecũdum Arithmeticã conſiderantem numeros, qui ſane immobiles ſunt,& ſecundum geometriã conſiderantem magnitudines ratione immobiles,ꝙ eas vt ad motũ referantur,minime tractet. Secundum aliquã vero partem , vt muſicam,perſpectiuã, & præſertim aſtronomiam:ipſa mathematica mobilia conſiderat. Dignius em̃ eſt ſic. Rationi cõſentaneum eſt vnumquodq; in diſciplinis eo pacto oſtendi,vt materia ſubiecta ſuſtinet ac efflagitat,ſcilicet vt ex ijs quę ſunt ſemper,concludantur ea quæ ſemper , & ex ijs quæ frequenter , ea quæ frequenter,vt hoc pacto ſimilis ſit vniuſcuiuſque concluſio principijs.

¶Octaui capitis annota.

¶Par,rationabile,conſentaneum idoneũ. ¶Area,campi planities. ¶Contundere:conterere. ¶Abſoluere, perficere. ¶Id natura intendere dicitur, ꝙ nõ impedita produceret. Itidẽ dicitur & illius gratia agere, ꝙ non ĩpedita conſequeretur,& quo habito quieſceret. ¶Portenta,monſtra. ¶Monſtrum eſt naturæ peccatum . ¶Id naturæ peccatum eſt , quod natura non impedita, aliter produxiſſet. ¶Ανδροπρώρους , id eſt ἀνδροπροσώπους , hoc eſt humana facie præditos . ¶Vitigenæ ἐλαιόπρωρα plantę quarũ priora ſunt oleæ,& poſteriora vitis. ¶Priora, partes priores. ¶Deliberare,ratione inquirere.

OCtauum caput cõtinet duas concluſiones,tria Empedoclis dicta
ad primam, ſex rationes ad ſecundã, tres inſtantias cum earum
51 ſolutionibus. ¶Prima cõcluſio . Par eſt naturam alicuius gratia
agere oſtendere,& vnde in rebus naturalibus pendeat neceſſitas,
¶Nam naturam alicuius gratia agere,prius a nobis poſitum eſt,
quod pleriſq; antiquorum non videtur . Nam qui calidum & fri-
gidum principia poſuerunt,dixerunt res non alicuius gratia fieri,ſed quia mate
riale principium tale ſit:vt ex eo rem fieri neceſſe ſit,& materiam & neceſſita-
tem idem dicebant. ¶Empedocles vero(qui pręter materiam litem & amici-
tiam efficientes cauſas poſuit)& Anaxagoras(qui præter materiales atomos,ef
ficientem intellectũ)primo dixerunt res non alicuius gratia fieri , ſed ſicut plu
it Iupiter,nõ vt increſcat triticũ huius in agro,& illius ꝑdatur in area ; ſed ſi au
gmentetur alterum,& alterum putreſcat & perdatur,hoc vtrunq; accidere. ¶Se
cundo. Dixerunt pluuiam de neceſſitate cadere,& vaporem ſurſum dictum de
neceſſitate congelari,& de neceſſitate redire in aquã , non alicuius gratia. ita &
animalibus anteriores dentes acutos eſſe maxillares latos , non quidem ciborũ
diuidendorum & contundendorum gratia,ſed ex materiæ neceſſitate , Simili-
ter ꝙ reliquæ aĩalium partes ita ſitæ ſint,vt ad ipſorum opera apte iaceant,& vt
ipſa animalia ſaluari poſſint,hoc a caſu euenire. ¶Tertio. Dixit Empedocles
ſi huiuſmodi partes ſitum non habeant ad opera facienda conuenientẽ , anima-
lia illa interire,vt bouigenas dicebat,quorum priora viri,& poſteriora bouis e-
52 rant. ¶Secunda concluſio. Nequaquam ea quæ a natura eueniunt,a caſu eue-
niunt,vt vult Empedocles,ſed alicuius gratia . ¶Primo , quia quæcunq; a na-
tura eueniunt,ſemper eodem modo,aut frequenter fiunt : quæcunq; vero a caſu
fiunt,non ſemper,eodem modo,aut frequẽter fiunt. vt in hyeme frequenter plu
it:& ideo id natura eſſe dicitur. raro vero fit cauma,& ideo id a caſu euenire. cõ
tra ſub Cane frequenter fit cauma: ideo id natura eſt. raro vero pluit , ideo id a
caſu fieri putant. Nequaquam igitur ea quæ a natura eueniunt , a caſu eueniũt,
quæ cum a caſu nõ eueniant,propter aliquid igitur erunt. id eĩ ipſi concedunt,
aut a caſu,aut propter aliquid eſſe. ¶Secundo. Quoruncunq; eſt finis, eo ſemꝑ
habito quieſcunt:& quę id antecedunt,eius gratia facta eſſe videntur. At res na
turales ſemper mouentur,quouſque vt natæ ſunt fieri factę ſint : quo facto quie
ſcunt. Vnumquodq; enim ſicut agitur,ſic natum eſt eſſe:& ſicut natum eſt eſſe,

ſic agitur, niſi ſuperuenerit impedimentũ. Igitur quę id añcedunt, ei⁹ gratia fiũt. ¶ Tertio. Si natura extrueret domum, non aliter q̄ nunc ab arte extructa eſt, eã faceret: & ſi ars efficeret animal, nõ aliter ipſum faceret, q̄ nunc ipſum natura factum eſt. Ars em̃ antecedentia propter ſequẽtia & finẽ faceret: igitur & natura. Eadem em̃ in arte & natura antecederent, & ſequerentur. ¶ Quarto. Ars aliquãdo ꝑficit quę natura nequit abſoluere: vt medicina. & quędã imitatur naturã, vt ars quę imagines fingit, & quæ antecedunt, ſequentiũ gratia facit. igitur & natura (quam ars adiuuat, aut imitatur) quę antecedunt ꝓpter ſequentia & finem agit. ¶ Quinto. Quædam animalia quę neq; arte neq; conſilio reguntur, alicuius gratia agere cognoſcimus manifeſtiſſime: vt araneas texere telas, & formicas grana cõgregare, & hirundines nidos ponere, & plantas fructuũ protegendorum gratia folia ꝓducere, & radices deorſum alimenti attrahendi gatia porrigere. Agit igitur natura propter finẽ. ¶ Sexto. Duplex eſt natura, materia, atque forma. materiæ aũt finis eſt forma. Eſt igitur natura, alicuius gratia. ¶ Prima inſtantia. Si natura, ꝓpter finem ageret, nunq̄ deberet peccatum cõmittere, vt ꝓducere monſtrum. At videmus eam plerunq; edere mõſtra. non igitur gratia alicuius agit. ¶ Reſpondet. Q̃uis natura aliqua peccata vt monſtra committat, non tamen idcirco ſequitur eam non ꝓpter finem agere. Nã & ars quæ alicui⁹ gratias agit, interdum peccata cõmittit, vt non nunq̄ grãmaticus non recte ſcribit. & medicus non recte potionẽ miniſtrat. Et ſicut in artibus finis intenditur, & ꝙ non attingitur, peccatum eſt in finem, ita in naturalibus finis intenditur: & cum monſtrũ edatur, peccatum in finem committitur. Nam natura neq; monſtrum producere intendit, neq; illius gratia agit. impedita tñ a ſuo fine mõſtrũ edit. ¶ Secunda. Si natura alicuius gratia ageret, non videretur vnq̄ bouigenas (vt vult Empedocles) ꝓducere, quorũ priora ſunt viri, & poſteriora bouis. non em̃ ad aliquẽ finem videtur eos natura producere, non agit igitur natura alicuius gratia. ¶ Reſpondet primo. Si talia monſtra ederentur, natura eſſet impedita. & aliquod principium eius, vt ſemen corruptum. Nam animalia non ſtatim fiunt: ſed oportet mollẽ illam maſſam quæ e ſemine orta eſt, primum diſponi, q̄ ſi corrupta, deficiens: aut exuberans fuerit, plerunq; cõtingere ſolet monſtrum. ¶ Secundo. Empedocles bouigenas Aνδροπρώρων cõfinxit. Debuiſſet aũt potius in plantis huiuſmodi portenta confingere, vt vitigenas ἀμπελοπρώρας. Nam plantę minus propter finem quam animalia agere videntur, quę tamen auſus confingere non eſt, quæ ſi fierent, fierent (vt dictum eſt) quemadmodũ cętera monſtra aut ſemine deficiente, aut exuberante, aut corrupto. ¶ Tertio, Empedocles reliquit nomen naturæ, dicendo aliquid a natura fieri. Fiunt em̃ a natura, quæcunq; ab intrinſeco principio continue mota, in aliquẽ finem tendunt, q̄ ſemper eundem non impedita attingunt. & non mouentur indifferenter a quolibet, neque indifferenter in quodlibet tendunt: & tamen cum caſu aut forma ait ea fieri, tollit ea a natura fieri. Fieri em̃ nequit vt caſus & fortuna (quæ neque determinata ſunt, ſed infinitorum: neque ad determinata ſemper aut frequenter procedunt, ſed ad infinita) ſimul cũ natura conueniãt, quę & determinati eſt, & ad determinatum ſemper (niſi impedita fuerit) procedit. ¶ Tertia inſtantia. Natura nõ deliberat: non igitur agit propter finem. ¶ Reſpondet, non oportere.: ſi nõ deliberet, ipſam non agere propter finem. Nam & artifex ſemper alicuius gratia agit, non aũt ſemper deliberat, ad agendũ igitur alicuius gratia non requiritur deliberatio. Et ſicut ars ſemper propter finem agit, ita & natura eius exemplar, & q̄ ars imitatur, ſemper propter finem agit. Inter artẽ tamen & naturam hoc intereſſe videtur, ꝙ ars extra opus eſt, natura vero intra. Intellige igitur nauifactiuam in ligno, & nauẽ efficere. eodem modo ars hæc ſicut natura operaretur, & huic q̄ ſimillima eſt natura. Similiter cũ medicus ſeipſum ſanat, hęc ars naturę eſt q̄ ſimillima: & vt hæc, eodem modo natura operatur.

OCtaui capitis ſcholia. LI. Prius a nobis poſitum eſt. poſitum,
tione aſſertum,& ſuppoſitum tanquam per ſe manifeſtum, vtp.
fine præcedentis cap. Sicut pluit Iuppiter . Anaxagoras & Empe-
cles pluuiæ deſcenſum & lapſum hoc modo exprimebant,more genti
lium,qui Iouem putabāt ſummum deorum pluuiam, vt & cætera na
turæ munera,mortalibus cōcedere. Nobis autem ea oratio nihil aliud
hoc loco deſignat,niſi,ſed ſicut pluuia delabitur ac deſcēdit in terrā.
Porro hæc tria vtriuſq; dicta refutāda ſunt prorſus & inficianda. pri
mum quidem,ꝙ falſum ſit pluuiam non alicuius grati fieri,cum natu
ræ,immo ſapientiſſimi naturæ conditoris prouidentia ordinata ſit ad
terræ irrigationem,agrorum fertilitatem,& fructuum vbertatem. Secundum vero ꝙ falſum ſit
de neceſſitate materiæ pluuiæ materiā præſtiturū vaporem ſurſum duci,& ibidem denſari,rur-
ſumq; in aquam cōuerti,aut dentium hos quidem latiores,illos autem acutiores eſſe. omnia em̄
hæc non ex materię neceſſitate,ſed propter finem contingunt,& diſpoſita ſunt. Tertium deniq;
Empedoclis dictum negandum eſt,ſcilicet ꝙ non cōtigat natura produci animalia carentia debi
to partium ad operationes exercendas ſitu . Nuſquam quidem reperiuntur ea animalium gn̄a,
quæ bouigenas appellitabat,& ſi aliquando producantur,id & raro obuenire,& ſolū natura im
pedita fieri cenſendum eſt. non tamen idcirco protinus conſequitur nulla gigni animalia debito
partium ſitu deſtituta. LII. Sub cane vt frequenter. Canis,ſidus eſt cœleſte exoriens cum cancro,
ad quod cū ꝑuenerit ſol,duplicatur æſtus,& vehementior eſt ſolis feruor in ſubiectis mūdi par-
tibus. inde dies caniculares dicti,quibus ſol cani coniungitur. Cauma autem,feruorem,æſtū,ca-
loremq; grauem deſignat. Quorūcunq; eſt finis. duo phyſica proloquia hac ꝓpoſitione claudun
tur. Primum. Quorūcūq; eſt finis,ipſo habito illa quieſcūt. Haud aliter q̄ aſſecuto ꝑfectionis ter
mino quo tendebat viator,quieſcit a progreſſione,vt medicatiōis finis eſt ſanitas,& habita ſani-
tate medicus ceſſat a medicatione,ſic ædificationis finis eſt conſummata dom⁹ . ipſa itaq; domo
perfecta deſinit ędificatio. Secundum. Quę finem antecedunt,gratia finis facta ſunt,& media in
finem ordinata dicuntur,vt potio & inciſio ęgroti pręcedunt ſanitatē, & gratia ſanitatis inſtau
randę fiunt. Sic lapidum & lignorū aptatio pręcedunt domus cōſummationē,& gratia dom⁹ ex
truendę fiunt. Igitur & natura. Tertia & quarta ad ſecundam cōcluſionem ratio, innitūtur loco
a ſimili & minori. eſt em̄ ars vt ſolum imago & veſtigium naturæ,natura autē exemplar & ve-
ritas artis,& minus ordinata conſpiciuntur opera artis quā naturę. ſi igitur ars quę īperfectior
eſt,ꝓpter finem agit,multo valentiore iure & natura. Et Ariſtoteles tum hic tum in aliis pleriſ-
que locis,per ea quę inueniuntur in arte,declarat ea quæ ſunt in natura, quod opera artis notio
ra ſunt ad nos,& ſenſui domeſtica magis atq; manifeſtiora , & proinde admodum accommoda
ad opera naturæ quæ latentiora ſunt,dignoſcenda. Vt araneas texere telas. Conſpiciuntur ara-
neæ in muſcarum aucupium texere telas, ducēdo fila in orbem & circulum ſecundū certam pro
portionem magnitudinis & diſtantiæ,vt quæ cētro propinquiora ſunt, minora ſint , minuſque
diſtent,quę vero remotiora,maioris ambitus & diſtantiæ. Quæ quidem ne ſeiuncta diſſultent &
frangantur,rectis filamentis ab vna circulari linea paſſim in proximam ductis fulciuntur,colli-
manturque & connectuntur,vt ne exercitatiſſimus quidem geometra circino concentros circu
los exactius deformare poſſet. Formica etiam excauat ſibi domum in terra,ī quam ęſtate grana
congerit,quib⁹ hyeme victitet,maioriſq; molis pondus quam ipſa ſit defert,eo tamen ingenio,
vt ingrediens egredienti viam non præpediat. Et ſane in hoc tam exiguo animali(vt & mellife-
ris apibus)magnum eſt diuinæ prouidentiæ veſtigium. Hirundines itidem in locis inacceſſis ni-
dum componunt ex luto,quod duratum vix humana induſtria diſſolui poteſt,quo rapacia ani-
malia arcent a ſuorum pullorum diſcrepatione, & ſurripiēdorum pullorum ſuorum auidos ho
mines prohibent a nidi confractione. Nam neque natura monſtrum producere intendit. Neote-
rici proprietatem vnam terminorum recentius ab eis inductam,quam appellationem nuncupār,
curioſius attendentes,diſcrimē conſtituunt inter has ꝓpoſitiones,natura monſtrū intēdit,& na
tura intendit monſtrum. & hanc quidem falſam aſtruunt , illam autem veram . Verum id facti-
tantes,monſtra in naturali philoſophia pariunt,quæ cum rectam in omnibus experat intelligen
tiam,& circa illam potiſſimum operam intendat, faciunt eā circa vocabula ipſa contentioſam, Sophiſti-
ac ſi quiddam minutulum & exiguum, vtpote præpoſitionis nominū aut poſtpoſitionis diſcri ca a philo
men curaret,quod plane captioſum eſt ſophiſticum,& ab hac philoſophia longe alienum . Itaq; ſophia re
ſine diſcrimine vtraque datarum propoſitionum neganda eſt, ſiue accuſatiuus verbum p̄cedat pellenda.
ſiue ſequatur,cum eadem prorſus apud Ariſtotelem ſit intelligentia. Natura em̄ non impedita
nunquam aliquod naturæ peccatum cōmitteret. per diffinitionem igitur neq; monſtrum inten-
dit,neque intendit mōſtrum Quod ſi natura id monſtroſum quod produxit enutriat , curetque
ad illam exuberantem corporis particulam vt ſtrumam dorſi alimentum mitti,nō protinus ef-
ficitur ipſam intendere monſtrum. Nam cum tale vitium ipſa corrigere non poſſit,facit de illo
quod conducentius eſt melius. Melius autem eſt ipſum nutriri & vegetari,quam inanime relin-
qui,& corpori coniunctum. anima tamen deſtitutum,putreſcere. Siquidem natura , poſſibilium
ſemper optimum facit,& cum omnino naturę peccatum emendare non poteſt,facit pro viribus
vt minus exorbitet & noceat. Cū aūt obiectāt,demōſtrato monſtro,id natura intendit , & id,eſt
mōſtrum cōficitur,igitur,mōſtrum natura intēdit. Plane negādū quod infertur,& quod primo

loco aſſum itur.nam id ipſa non impedita minime produxiſſe,non igitur id intendit,ſed rem naturalem circa defectum omnem naturæ intendit.Quod ſi corruptum, deſſiciens aut exuberans fuerit.Si deſſiciens fuerit ſemen,deeſt quippiam membrorum ad naturæ integritatem requiſitũ vt manus aut digitus.ſi abundans ſuperfluit quicquam in re producta,vt ſextus in manu digitus,aut in tergo prætumida carnis moles.Si corruptum confuſumque fuerit ſemen producuntur membra indigeſta atque confuſa, quę digeri diſtinguique debuiſſent, vt pes aut manus ſine digitorum diſtĩctione in vnam maſſam conglobata.Non tamen quicquid a noſtra forma,naturalique membrorum diſpoſitione alienum & diſcrepans in humana ſpecie producitur,mõſtrum cenſendum eſt ſecundum hanc(quam ſolam philoſophia intendit)monſtri ſignificantiam,ſed ſolum quod aliter quam natura non impedita ederet, producitur, & a ſuo producente perfecto, aut exuperatiõe aut defectu aliquo diſſidet. Pigmei etenim exiguę molis,& gigantes procerę ſtaturę mõſtra appellanda non ſunt,quod taliter producantur,qualiter nati ſunt natura produci. Ita & Cynocephali,& Cyclopes,quorum hi vnum tantum habet oculum,illi vero corpori humano ſupereminens(vt perhibent)caput caninum. Trogiodytæ etiam,& qui ſine capite oculos habent, & os in pectore,& cætera variarum formarum in humana ſpecie genera,quę & a Plinio & a Gellio referuntur,minime hic cenſenda ſunt monſtra,cum non aliter quam eorum fere natura producantur,tametſi vulgus illa monſtra vocet,quod a noſtri corporis effigiatione diuerſa,admirationem nobis inducant,videanturque a natura impedita ſic producta. Hæc vero cum ſint & indeterminatorum.hæc,caſus & fortuna. Non autem ſemper deliberat. Nam interdum artifex conſummatum aſſecutus habitum, operationem ſuæ artis agit ſine deliberatione,quod ea non indigeat,perinde atque grammaticus ex tempore & ſine præmeditatiõe latine loquitur, & citharœdus ſine attentione fides pulſat.Et plane ad agendum gratia proſequendi aut fugiendi cum propoſito,deliberatio plerunque requiritur. Ad agendum autem quicquam ex naturali inſtinctu & ordinatione, non requiritur conſultatio. Alioquin ſolus homo propter finem ageret, cum ei ſoli competit conſultatio. Quod ars extra opus eſt. Opus eſt quod ex operatione relinquitur,vt domus, ſtatua. extra quod liquido conſtat artem eſſe, quia non in opere per artem facto vt in ſubiecto,ſed in artifice. Natura vero eſt intra id quod per naturam fit, vt forma oliuæ in oliua quæ augetur aut alteratur. Ad intelligendum autem quonam pacto natura operetur, Ariſtoteles duplici analogia vtitur. Prima eſt ſi quis intelligat artem conſtruendę nauis eſſe in ligno ex quo extruitur nauis, (quod etſi impoſſibile ſit,manuducit, tamen intellectum ad id quod in natura neceſſarium eſt,intelligendum)& nauem componere,illa pars operaretur vt principium intrinſecum ſuarum operationum. Eodem modo natura principium eſt & intrinſecum ſuarum operationum.hoc autem dumtaxat applicandum eſt ad operationes naturę intrinſecas,& quæ fiunt a forma in propria materia. In operationibus enim extrinſecis naturæ,id non oportet,vt forma ignis eſt extra aquam quam calefacit. Secũda analogia eſt.ſi medicus æger ſeipſum ſanet,ars medicandi eſt principium ſanationis intrinſecum,& intra id quod recipit ſanationem,ſcilicet in medico. haud diſſimiliter natura operatur in propria materia.

¶Noni capitis annotat.

¶Neceſſitatem ſimpliciter ab aliquo eſſe intelligimus, quando eo exiſtente, alia vt ſint neceſſe eſt. Neceſſitas autem ex ſuppoſitione ab aliquo eſt,quando id eſſe altero exiſtente neceſſe eſt. ¶Faſtigium,ſummitas. ¶Intritum,cæmentum. ¶Præmiſſis exiſtentibus,præmiſſis veris. ¶Concluſio ſit,concluſio ſit vera. Ratiocinationis, cogitationis.

NOnum caput continet tres concluſiones,& duo corollaria. ¶Prima 13
concluſio. Videndum eſt vnde in rebus naturalibus pendeat neceſſitas,& an ea ſimpliciter,an ex ſuppoſitione ſit. Nam aliqui exiſtimauerunt totam in rebus naturalibus neceſſitatem ex materia & motibus materiæ prouenire,quemadmodum ſi exiſtimares parietum lapides neceſſario deorſum eſſe,quia grauiores:& lateres ſupra neceſſario, quia leuiores,& ligna neceſſario tenere faſtigium, quia leuiſſima. Videndum igitur eſt an ſit
ita an aliunde pendeat. ¶Secunda, In rebus naturalibꝰ neceſſitas ſimpliciter, 14
non ex materia prouenit,ſed ex ſuppoſitione. ¶Nam non propterea quod materia eſt,rem naturalem ſtatim eſſe neceſſe eſt,ſed cũ quæuis res ſit naturalis, materia vt ſit neceſſe eſt. Si eñ quærat aliquis propter quod oporteat aliquam rem naturalem,vt ignem eſſe:non ſane reſpondeas,quia materia eſt. At vero ſi quærat, propter quid vt ſit materia neceſſe eſt:probe reſpondeas, quia ignis eſt. Et hæc neceſſitas conſimiliter in artificialibus ſeſe habet: vt ſi ſint intritum,ligna & lapides, non propterea ſtatim eſt domus. At ſi domus eſt, ſaluat,& protegit:vt ſit intritum,ligna& lapides,neceſſe eſt. Et ſi ſit ferrum, aut

quod vſum ferri obtineat,non propterea neceſse eſt eſse ſerram. At ferrum aut
quod ferri vſum obtineat:propterea ꝙ ſerra ſit: protinus eſse neceſse eſt. Si em̄
quæratur abs te,propter quid eſſe ſerram neceſse eſt: nō bene ꝓpterea ꝙ ferrū
ſit,aut quod ſerri vſum obtineat, r̄ndeas : contra tn̄ optīe dixeris,vt ſit ferrum,
aut quod eius vſum obtineat,ꝓpterea ꝙ ſerra ſit,neceſse eſse. ❡ Tertia. Neceſ
ſitas ſimpliciter,in rebus naturalibus a forma & fine eſt. Nā forma & fine exi
ſtente(eſt em̄ forma in rebus naturalibꝰ finis)materia,& motus materię vt ſint
aut fuerint,neceſse eſt.materia autem exiſtente,& eius motibꝰ,nō ꝓtinus vt ſit
res nauralis neceſse eſt. Et hæc neceſsitas ſimilitudinē quandā habet ad neceſ=
ſarium in diſciplinis:quia ſicut ſi forma ſit , eius quoq; diſpoſitiones eſse neceſ
ſe eſt . at cōtra illis exiſtētibꝰ non oportet vt ea forma ſit:ita in diſciplinis,præ
miſsis exiſtentibus(vt q̄ demonſtrat triangulū tres duobꝰ rectis ęquales habe=
re(vt ſit cōcluſio neceſse eſt & pręmiſſis neceſſarijs , vt cōcluſio neceſſaria ſit
oportet . ſed cōcluſione exiſtente nō ꝓpterea præmiſsas eſse neceſse eſt: nec
concluſione nece ſsaria,præmiſsas eſse neceſsarias oportet. ❡ Hoc tn̄ in rebus
& diſciplinis primo intereſt,ꝙ hæ neceſsitates e diuerſo ſumuntur. Nā in rebꝰ
poſterioribus exiſtentibus,præcedētia vt ſint neceſse eſt,nō autē cōtra. In diſci
plinis vero,priorıbꝰ exiſtentibus,poſteriora eſse neceſse eſt.nam præmiſsis exi
ſtentibꝰ,eſt cōcluſio,non autem contra oportet. ❡ Secundo, Quia in rebus hæ
neceſsitates priora & poſteriora ſunt actiōis,in diſciplinis vero ratiocinatiōis.
Et ſicut neceſsitas in rebus naturalibꝰ a forma eſt,ita & in artificialibus eſt a fi
ne:vt ſi ſit domus,protinus vt ſint intritum,ligna,& lapides , neceſse eſt.at nō
contra oportet.& ſi ſit a pluuijs niuibus & ventis defenſio:& domus,ligna & la
pides ſunt.quæ ſi ſint,nō idcirco talē defenſionē eſse oportet. Et ſi ſit ſerra,aut
ligni ſectio:& ferrū,aut quod eius vſum obtineat,ꝓtinus eſt.at cōtra non opor=
tet. Quare manifeſtum eſt & in naturalibus & in artificialibus neceſsitatē ſim
56 pliciter,a fine eſse quærēdam. ❡ Primum corollarium. Quare cū vtraq; natura
a phyſico ſit cōſideranda,magis tn̄ forma & finis. ❡ Nam ab ea in rebus natu
ralibus pēdet oīs neceſsitas. Et ſimiliter ī artificialıbus forma & finis maxime
ſpectanda ſunt.ſic tn̄,vt materia(quę vt talis forma & finis cōſequantur, neceſ
57 ſaria eſt)nō negligatur. ❡ Secundū corollarium. Quapropter & phyſicus & ar
tifex a forma & fine potiſsimū ſuas diffinitiones ducūt. Ducunt em̄ ab ijs quæ
ſuæ cōſiderationis præcipua ſunt. Et ſi artifex finem diffiniat, & materiā non
exprimat,eam facıle intelligimus,vt quid opus domus? defenſio a pluuijs, niui
bus,& vētis:ſtatim intelligas ligna & lapides in ędificiū erecta: quę,ſi ſit huiuſ
modi defēſio, vt ſint neceſse eſt. Quid medicinę opus? ſanitatis ītroductio.pro
tinus ītelligas medicamēta:quę,ſi ſit ītroducta ſanitas,vt ſint , aut pręceſserit,
neceſse eſt . Quid opus ſerrę? ligni ſectio .ſtatim intelligas ferrū & dētes:quę,
ſi ſit ligni ſectio,vt ſint neceſse eſt. Idcirco ſi opus ſerræ ita diffinias, eſt ligni
ſectio quę ferro dentato,aut quod eius obtineat officium,completur, cōpletam
operis ſerræ exprimis diffinitionem, & finem & materiam aperte ponis.

❡ Paraphraſis in ſecundum Phyſicorum,finis.

NOni capitis ſcholia LIIII. Nam non propterea ꝙ materia eſt. Quemadmodum in artifi
cialıbus exiſtente materia non oportet rem cuius eſſe poſſıt materia,eſſe,vt exiſtente au
ro non oportet eſſe annulum aut calicem aureum,ꝙ in ijs quę arte fiunt,materia pręexi
ſtere poſſıt,ita neque in ijs quæ natura fiunt, ſi materia ſit,oportet rem naturalem aliquā cuius
eſſe poſſit materia,exiſtere,vt ſi ſit materia quæ poſſit ignem conſtituere , non protinus opor-
tet ignem eſſe,aut ſi materia exiſtat quæ ſubijci poſſit formæ oliuæ,non opus eſt continuo oliuā
eſſe .nam præexiſtit materia rei cuius eſt compoſitura ſubſtantiam,& eſt antequā quippiam for-
mæ illius ſit acquiſitum. Ad hæc cum forma rei naturalis per gn̄ationem acquiritur ī ſubiecto,
ipſa materia eſt,nō minus ſane quam conſummato motu , & tamen res naturalis quę gignitur,
necdum eſt. Planum igitur eſt, exiſtente materia, non oportere rem cuius eſt materia , exiſtere.
LV. Nam forma & fine exiſtente. A forma rerum naturalium ad materiam collata , pendet ne-
ceſſitas ſimpliciter,quia forma exiſtente,materiam exiſtere eſt neceſſe,cum non poſſit forma na

turaliter ſine materia exiſtere. Non autem ex ea dependet neceſſitas ex ſuppoſitione, quia non oportet materia exiſtente determinatam formam, vt equi aut oliuæ, cuius eſſe poſſit ſubiectum, eſſe, etſi aliquam indeterminate indefiniteq; eſſe neceſſe ſit, ꝙ non poſſit materia ſine forma aut completa aut incompleta ſubſiſtere. Præterea cum formę ſit acquiſitio, eſt materia, & tamen non neceſſe eſt formam eſſe, formam inquam completam & perfectam, quam ſolam nomine formæ hic intelligimus. A forma autem comparata ad rem naturalem, pendet neceſſitas ex ſuppoſitione, & ſimpliciter. Ex ſuppoſitione quidem, ꝙ re naturali exiſtente, formam exiſtere eſt neceſſe, non minus quam materiam. Non enim totum ſine partibus ſubſiſtere poteſt. Simpliciter vero, nam forma exiſtente, rem naturalem eſſe eſt neceſse, id de forma completa perfectaque intelligendo, quæ ſine re naturali ſubſiſtere nequit, quamuis imperfecta & inconſummata exiſtat, cum ſit motus antequam res naturalis exiſtat. Verum hic & formam & rem naturalem completam intelligimus. Nam in rebus poſterioribus exiſtentibus. Poſteriora in rebus ſunt, quæ alia tempore ſequuntur, priora autem, quæ præcedunt, vt materia eiusque diſpoſitiones pręcedunt formam ſubſtantialem. quare hęc poſterior, illa vero priora, & forma exiſtente, neceſſe eſt materiam eiusq; diſpoſitiones eſſe, non autem e diuerſo, quare poſterioribus exiſtentibus priora in rebus eſſe oportet. In diſciplinis autem priora ſunt, ex quibus alia colliguntur & oſtenduntur. Poſteriora vero, quæ per alia ſuæ cognitionis lucem, & illationis vim habent. At ex principijs, & ijs quæ aſſumuntur, oſtenduntur concluſiones. ſunt igitur præmiſſæ priora ordine doctrinæ, & concluſiones poſteriora. At præmiſſis veris, neceſſe eſt concluſionem veram eſſe, & neceſſarijs neceſſariam, non autem concluſione exiſtente vera aut neceſſaria, opus eſt præmiſſas veras eſſe aut neceſſarias, cum ex falſis verum, & ex non neceſſarijs ſequi poſſit neceſſarium. Perſpicuum igitur eſt, in diſciplinis prioribus exiſtentibus poſteriora exiſtere, & non e diuerſo.

Primi capitis paraphraſeos in III. Phiſycorum annotatiunculæ.

¶Hæc ſunt actu, quæ præſentialiter exiſtunt. Hæc vero potentia, quę nõdum præſentialiter ſunt. ¶Hæc ſunt ad aliquid, quæ in comparatione ad aliud conſiderantur, vt actus & potentia, motiuum & mobile. ſunt enim ad hoc ſua indita noīa. ¶Secundũ exceſsum, vt maius. ¶Secundũ defectũ, vt minus. ¶Cõmune, commune vniuocum. ¶Priuatio, priuatio ſecundo.

TErtius liber phyſicorum continet octo cap. Primum contí-
net duas concluſiones, duas rationes ad ſecundam, & quinq; 1
diuiſiones, vnum corollarium ad vltimam. ¶Prima conclu
ſio. Oportit Phyſicum motum non ignorare. ¶Nam phy-
ſica, de natura ſcientia eſt. at naturam vt diffinita eſt, ignora
to motu ignorare neceſse eſt. diffinita eſt enim eſse princípi
um motus & quietis eius in quo eſt, per ſe, & non ſecundum
accidens, oportet igitur Phyſicum motum non ignorare. ¶Secunda conclu- 2
ſio. Eodem modo de conſequentibus motum, vt infinito, loco, vacuo, & tempore, ad Phyſicum ſpectat determinatio. ¶Primo. Nam motus primo occurrit eſse continuus: continuum autem infinito diffinimus. Dicimus enim id eſse continuũ, quod in infinitũ diuiſibile eſt, deide nullũ cõtigit ſine loco, & (vt exiſtimauerunt) vacuo & tempore eſse motum. Ad phyſicum igitur, infiniti, loci, vacui, & temporis ſpectat determinatio. ¶Secundo. Dictum eſt quæ omnibus erunt communia, prius determinanda eſse, deide propria. Eſt enim de proprijs ſpeculatio, ea quæ de communibus eſt, determinãda poſterior. At motus, infinitum locus, & (vt putant) vacuum & tempus, omnibus rebus naturalibus
communia ſunt. ea igitur in libris phyſicis determinanda ſunt. ¶Prima diuí- 3
ſio. Quædam ſunt actu, quædam vero ſunt potentia. ¶Secunda. Eorum quæ 4
ſunt actu, quoddam eſt ſubſtantia, quoddam quantum, quoddam ad aliquid, 5
quoddam quale, & ita de cæteris prædicamentis. ¶Tertia. Eorum quæ ſunt ad aliquid, quędam dicuntur ſecundum exceſsum et defectum, quędam ſecundum actiuum et paſsiuum, hoc eſt ſecundum motiuum et mobile. Eſt enim

motiuum, mobilis motiuū, et mobile, a motiuo mobile. ❡ Quarta. Eorum quę mutantur, quędam mutantur ſecundum ſubſtantiam, quędam ſecundum quantitatem, quædam ſecundum qualitatem, & quædam ſecūdum locum. ❡ Vnde fit vt totidem ſint motus, quot ſunt res ſecundum quas fit motus: quibus non eſt res commune nomen, ſicut neq; decem prædicamentis. Non enim erit motus pręter res ad quas fit motus, & ea quæ dicta ſunt, extra q̄ nihil eſt. ❡ Quinta. In vnoquoq; horum quidam eſt motus perfectior, alius vero imperfectior.
7 In ſubſtantia, forma & priuatio. In quantitate, quantitas perfecta, & imperfecta. In qualitate, albedo & nigredo. In loci mutatione, ſurſū et deorſum. ❡ Corollarium. Quare motus tot ſunt ſpecies, quot et entis: diuiſio enim, ſecundum vnumquodque genus.

PRimi cap. tertij phyſicorum ſcholia. I. At naturam vt diffinita eſt in primo capite præcedentis libri. nam illic diffinitur natura per motum. At ſi quippiā in diffinitione poſitum ignotum ſit, neceſſe eſt totam diffinitionē ignotā eſſe, quare & id quod diffinitur. II. Motus primo occurrit eſſe continuus. Rōnem em̄ motus apte continuó explicamus, dicentes tum motum eſſe, cum aliquid in aliquo continue acquiritur aut deperditur. Omnibus rebus naturalibus communia ſunt. Motus, infinitum, loc⁹, & tempus, omnibus rebus naturalibus conueniunt ſecundum veritatem. Nam omnis res naturalis eſt mobilis, omnis item infinita, quinto, & in loco, & tempore. Vacuum autem ipſis commune eſt ſecundum opinionem antiquorum, qui putabant res naturales in vacuo ſubſiſtere, ſicut & vacuum conſequitur motum, ſecundum opinionem q͏̄ antiqui poſuerunt nulla moueri poſſe niſi in vacuo. Cætera autem tria, ſcilicet infinitum, locus & tempus, motumvere conſequūtut. V. Quędam dicuntur ſecundum exceſſum. Ea ſecundum exceſſum dicuntur, quæ acquirūtur & referuntur etiam ad mouens actu, vt quod generatur, ad generans. Ea vero ſecundum defectum, quæ deperduntur, & referuntur etiam ad mouens actu, vt quod corrumpitur, ad corrumpens. Illa dicuntur ſecundum motiuum, quæ ſunt ipſius motus cauſæ effectus potentia, vt generatiuum, corruptiuum. Secundum mobile vero, quæ ſunt ipſius motus efficientes potentia, vt quemadmodum actus actui, ita potentiæ potentia reſpondeat, vt generans ad id quod generatur, & generatiuum ad generabile. VI. Quædam mutantur ſecundum ſubſtantiam. Quia in ſecunda diuiſione ponuntur decem membra eorum quæ diuerſas habent rationes prædicamentales, & in quarta diuiſione dicuntur duntaxat quatuot eſſe geneta rerum, operæpretium eſt cognoſcere quonam pacto illa decem & ratione diſtincta ad quatuor rerum genera reducantur. Subſtantia quidem primum genus a cęteris & re & ratione differt. Quantitas itidem tam continua quam diſcreta a cæteris omnino diſſidet, & ſimiliter quantitas continua a diſcreta, vt ex logicis & potiſſimum Categorijs Ariſtotelis dilucidum euadit. Ad aliquid ab alijs ratione ſola differt, & non re. Nam quoddam ad aliquid eſt ſubſtantia, vt res naturalis ſibi ipſi eadem', & ab alia diuerſa. Quoddam eſt quantitas, vt linea pedalis comparata ad lineam pedalē, cui eſt æqualis. Quoddam qualitas, vt albedo ad albedinem collata, cui eſt ſimilis. Denique quoddam eorum quæ ſunt ad aliquid, eſt latio & motus ſecundum locum, vt motus ſurſum comparatus ad motum deorſum ei cōtrarium. Quo fit, vt ad aliquid ambiat omnia entiū genera. Qualitatis (quod tertium eſt genus rerum) prima ſpecies complectitur res ab alijs re ipſa diſtinctas, vtpote habitus & diſpoſitiones. Secundę autem ſpeciei qualitatis res ſignificatę, ſi ſint naturales potentiæ ſubſtantiales, vt intellectus, voluntas, memoria, non diſtinguntur re ipſa a ſubſtantia. Si vero ſint accidentales, vt naturalis potentia ad ſcientiam & virtutem, aut naturalis pronitas atque procliuitas ad vitium aut ignorantiam ſunt vera animi accidentia, perinde atque bona aut mala oculi diſpoſitio in oculo. Tertiæ ſpeciei qualitates re ipſa ab alijs diſcrepant. quatę vero, re ipſa quātitates ſunt, vt figuræ, quantitates continuæ, & magnitudines, ſola ratione ab illis diſtantes. Formæ vero, & numerorum proprietates, ſunt quantitates diſcretę, ſolamque habent qualitatis rationē. Actio ratione quidem a cæteris differt, re autem conuenit. Nam aliqua actio ſubſtantia eſt, vt forma ſubſtantialis quæ producitur a generante. Aliqua quantitas, vt maior quantitas quæ producitur ab augente. Aliqua qualitas, vt caliditas cum producitur a calefaciente. Denique aliqua eſt latio, vt motus ſurſum qui fit a mouente. Sic & paſſio ambit quatuor entium genera. Nempe aliqua eſt ſubſtantia, vt forma ſubſtantialis quę producitur ī materia. Aliqua quantitas, vt maior extenſio quæ acquiritur in eo quod augetur. Aliqua qualitas, vt caliditas quę acquiritur in aqua. Denique aliqua paſſio, motus eſt ſecundum locum, vt motus ſurſum qui fit in ſubiecto. Cæterum ipſum quando, reducitur ad tempus, quod re ipſa eſt motus ſecundum locum, vtpote motus circularis primi mobilis, licet ipſum tempus habeat rationem quantitatis continuæ. Vbi autem, ſiue motus ſecundum locum (quam lationem ſiue ſucceſſionem dicunt) eſt quartum genus entium a cæteris diſtinctū. Situs vero re ipſa eſt quātitas continua, ratione cu⁹ eſt ordo, propinquitas, diſtantia, & habituro collationis partium ad totum & ad locum. Vnde manente eadem quantitate continua, diuerſa partium ad totum & ad locum ordinatio variat ſitum, vt cū idem homo ſtat & ſedet. per quod dignoſcitur ratione a quantitate diſcepare. Demum habitus re ipſa

Secundum caput continetvnā diffinitionē,vnā inſtantiam,& reſpōſionē
ad illam,quatuor cōcluſiones,vnū corollarium ad primā,vnum ad tertiā
9 duas rationes.& vnum corollariū ad quartā. ¶Diffinitio. Motus eſt ac-
tus entis in potentia ſecundū ꝙ huiuſmodi. Vt generatio actus eſt generabilis ī
quantum generabile, & corruptio actus corruptibilis inquantū corruptibile, &
augmentatio actus augmentabilis inquantū augmentabile, & diminutio dimi-
nuibilis inquantum diminuibile.& augmentationi & diminutioni nō eſt nomē
commune impoſitum.& alteratio actus eſt alterabilis inquantum alterabile,&
loci mutatio actus loco mutabilis vt eſt loco mutabile. Et dixi huiuſmodi actū
entis in potentia vt in potentia eſt,eſſe motum.Nam cum ędificabile mouetur,
actu ædificatur,& aliquid ædificationis potentia relinquitur,& hic motus ædifi
catio dicitur. & ita cum alia mouentur,in ſingulis eſt percipere actū incomple-
tum,aliquid ſemper poteſtatis habentē:ſicut cum eſt doctrinatio, medicatio,vo
lutatio,ſaltatio,adoleſcentia,& vt ita dicam, ſeneſcentia, aliq̄d eorum actu eſt,
& aliquid potentia remanet.¶Inſtantia.Si motus eſſet actus entis in potentia
vt dictum eſt,idem ſimul eſſet actu,& in potentia.quod videtur inconueniens.
¶Reſpondet idē non eſſe ſimul actu & potentia ſecundū idem:licet bene ſecū
dum diuerſa:nec hoc eſt incōueniens:vt idē non ſimul eſt actu calidū & poten-
tia calidū:ſed ſimul bene eſt actu calidū,& potentia frigidū: ſicut multæ res na
turales adinuicem agunt & patiuntur,ſed nō ſimul,aut non ſecundū idem.Nec
inconueniens eſt oē mouens phyſicum ſimul mouere,& moueri,agere & pati ſe
cundū diuerſa.Et crediderunt aliqui oē mouens moueri, ꝙ verū non eſt.eſt eīn
quoddā mouentium īmobile:licet hoc concedi poſſit de ijs mouentibus quæ po
tentiam & formā in ſe habent.Sed de his alias quid verum ſit,fiet manifeſtum.
10 ¶Prima concluſio.Secundum ꝙ huiuſmodi,referri debet non ad id quod habe
tur:ſed ad id quod nondum habetur,verū adhuc habendum eſt. ¶Nam ſtatuę
factio non dicitur actus ęris ſecundū ꝙ æs(iam enim æs actu habetur)ſed actus
ęris ſecundū ꝙ eſt in potentia ad ſtatuam,quę quidem nondum habotur, ſed ad
11 huc remanent habenda.¶Corollarium.Quapropter q̄uis æs,& æs in potentia
ſtatua,vnū numero ſint:ratione tn̄ ſunt diuerſa. ¶Nam ſi eadē ratione eſſent,
actus ęris inquantum æs eſſet motus ęris: quemadmodum actus æris vt in potē
tia ſtatua eſt,eſt motus æris.quod iam dictum eſt eſſe falſum: neque idcirco q̄a
æs,& ęs in potentia ſtatua,idem ſint,credendum eſt ea non eſſe diuerſa:nam po
tens ſanari,& potens ægrotare,ſubiecto idem ſunt: quæ tamen late ratione diffe
runt.Nam ſi diuerſas non haberent rationes, idem & ſanū & ægrum ſimul eſſe
poſſet:quæ contraria ſunt.quorum eīn potentiæ nulla ratione differunt, neq; eo
rum actus different. Similiter idem eſt & color & viſibile:color tamen & viſibi
le ratione differunt,atq; diuerſas habent rationes.ita & ſimiliter ęs,& potētia ſta
tua.¶Secunda concluſio.Cū res ſolum in potentia eſt,aut ſolū in actu,non mo
12 uetur.¶Nam res tunc mouetur,cum in ea eſt actus entis in potentia,vt dictum
eſt: & neq; prius neque poſterius. At cum res ſit ſolum in potentia, in ea non-
dum eſt huiuſmodi actus,nec ſimiliter cum ſolum ſit in actu.Solet enim vnum
quodque mobile interdum moueri,& interdum non moueri:vt domificabile,cū
nondum ligna,lapides,& cętera talia ab artifice mota ſint, non mouetur. Cum
vero actu operatur,& eius operationis aliquid in potentia relinquitur, domifica
bile mouetur,& talis motus domificatio nuncupatur. Cum vero eſt completus
actus, & eſt domus:ipſum vt huiuſmodi non amplius mouetur. & ita in ſingu-
lis.Cum igitur res ſolum in potentia,aut ſolum in actu,non mouetur.¶Tertia
Non recte diffinierunt motum Pythagorici, dicentes motum eſſe alterita-
tem, inæqualitatem, & non ens. ¶Nam ſi ſit alteritas aut inæqualitas, non
magis ex his oportet eſſe motum, quam ex ſuis oppoſitis. Similiter ſi quid non
eſt ens,nō protinus ſequitur eſſe motum. Non poſſunt igitur per hæc recte mō

tum diffinire:& certe aliter quam dictũ eſt difficile eſt motum diffinire..Pone-
bant aũt motum eſſe non ens,quia videbatur eis motum eſſe aliquid indetermi
natũ : & ponebant ipſum in coordinatione priuatiuorum:quorum nullũ eſt(vt
docebãt) vt hoc aliquid,vt quantum ,aut aliquod aliorũ prędicamentorũ . Nos
vero dicimus motũ eſſe quid indeterminatũ , non quia ſit pura priuatio(nã non
omne dicimus actu determinatum & cõpletum,aut puram potentiam & priua-
tionem(ſed eſt aliquid quod eſt partim actu, & partim potentia: quomodo dici-
mus motũ eſſe quid indeterminatum,videtur eñ omnis motus eſſe actus imper
fectus. ¶ Corollarium. Quapropter nihil mirũ,ſiquid ſit motus:difficile fuerit 14
inuenire. ¶ Nam neq; ſimpliciter eſt actus,neq; ſimpliciter potentia:ſed vt di-
ctum eſt,eorum quæ partim ſunt actu, & parti potentia.qui quanuis ſit vt diffi-
nitus eſt,difficile eſt tñ ipſum videre. ¶ Quarta.Omne ens naturale mouẽs,mo
bile eſt:& eius imobilitas,quies eſt. ¶ Primo,Quia quicquid poteſtatẽ habet vt 15
moueatur,mobile eſt,& eius imobilitas quies eſt.Qu ibuſcunque eñ ieſt motus
quoties non mouentur,quieſcere dicũtur.Omne aũt ens naturale,mouens pote-
ſtatem habet vt moueatur.Eſt eñ ex actu & potentia.Ex actu eñ aget,potentia
aũt patietur.Igitur omne ens naturale mouens,mobile eſt,& eius imobilitas q-
es eſt. ¶ Secundo.Res naturales tactu agunt, agendo igitur ſimul & patiuntur.
Erit igitur oĩs res naturalis mouens,mobilis:& eius imobilitas, quies. ¶ Corol 16
larium.Vnde fit vt iterum recte diffiniatur motus, vt ſit actus mobilis inq̃tum
mobile eſt.vt cum res naturales actu agant,eſt intelligenda vna ſpecies,vt ſub-
tantia, quantitas,aut qualiras,actus continue effectiua in eo quod mouetur: ſicut
actu homo,ex potentia facit hominem:qui quidem actus quãdiu cõtinue acqui
ritur, actus eſt mobilis inquantum mobile,& motus.

SEcundi capi.ſcholia. IX. Motus eſt actus entis.Diffinitionis motus hic habeatur intellectus,motus eſt actus,formaq; aut ſubſtantialis aut accidentalis.nam hæc motus ratio omnem phyſicam tranſmutationem complectitur,ſiue ea ad ſubſtantiam fuerit ,ſiue ad accidens.Entis in potentia, ipſius ſcilicet mobilis, præſertim incõplet, ꝙ materia eſt omni tranſmutationi ſubijci nata,exiſtentis in potentia ad aliquid ſuſcipiendum,ꝙ continue ſuſcipit,aut deperdendum, quod continue deperdit. Secundum quod huiuſmodi,id eſt pro quanto aliquid eſt acquirendum aut deperdendum , quod continuẽ acquiritur, aut deperditur.Et hæc diffinitio rationẽ motus aperte declarat,quod ſcilicet motus forma eſt incompleta,cuius aliquid eſt,& aliquid non eſt,quod continue acquiritur aut deperditur.quia enim motus dicitur actus,debet eius aliquid eſſe.ſi enim nihil illius eſſet , non diceretur actus,& quia dicitur in potentia,debet eius aliquid non eſſe, quod ſuperſit acquirendum.Non eſt nomen cõmune incompoſitum.nomen ſimplex,& incomplexum, quod vtrunq; motũ ad quantitatẽ in ſua ratione includat,q̃admodum motui ad qualitatẽ poſitum eſt cõmune nomen alteratio,& mutationi ſecundum locũ latio.Idcirco nomẽ cõmune augmentationi & diminutioni circumloquimur per nomen generis & prædicamenti ad quod fit,hoc pacto,motus ad quantitatẽ.Nam cum ædificabile mouetur.cũ materia ad ædificium aptanda,pro domo cõſtruenda diſponitur.Et pleraque eorum quæ hic adducuntur,proprie motus non ſunt,habent tamen aliquantã cũ motu ſimilitudinem,eo quod in ſua ratione includunt aliquid eſſe acquiſitũ,& aliquid acquirendum.quare ad naturam motus aperiendã ſunt admodum conducentia.Licet bene ſecundum diuerſa.Siquidem motus eſt in actu,attendendo partem eius priorẽ,acquiſitam & exiſtentem,in potentia vero attendendo partem poſteriorem,acquirendam,& nõdum exiſtentem. Ita quod mouetur,ſecundũ hanc partem dicitur eſſe in potentia,ſecundũ aliam vero in actu.ſed neutrum eſt in actu & potentia ſecundum eãdem partem,vt acquiſitam,aut acquirendam. Aut non ſecundum idem. Ignis interdum agit in aquam,& non ediuerſo.alio vero tempore aqua valentior agit in ignem , & non ediuerſo.& tunc res naturales adinuicem agunt & patiuntur,ſed non ſimul eodemque tempore. Aqua autem calida infuſa aquæ conſimiliter frigidæ,agit ſecundum caliditatem , & patitur ſecundum frigiditatem,frigida autem econuerſo.& tum res naturales adinuicem ſimul agunt & patiuntur ; at non ſecundum idem. Nec inconueniens eſt omne mouens phyſicum . Id vt & notã admonent de mouente phyſico cõpleto,totaq; re naturali intelligendum , quæ mouet ſecundum formam,& mouetur ſecundum materiam.Siquidem mouens phyſicum incõpletũ,immobile eſt, vt pote forma ſubſtantialis,quæ nullius motus eſt ſuſceptiua . XI. Nam ſi eadẽ ratione eſſent. Si æs,& æs in potentia ſtatua,eſſent eadem ratione,ſicut ſunt eadẽ re ipſa.tũc actus æris quatenus eſt æs completum,eſſet motus æris,ſicut actus æris quatenus eſt in potentia ad figuram ſtatuę.eſt motus ęris . Nempe quæcunque eadem ratione dicuntur,ſi vnum alicui conuenit & alterum ei-

dem conuenire neceſſe eſt. At falſum eſt quod actus æris inquantum eſt æs, eſt motus æris, quia iam æs actu habetur neque ad ipſum eſt motus, igitur & falſum eſt illa duo eſſe eadem ratione. Nō minus em̄ habent rationis diſcrimē, quam aqua, & aqua calefactibilis, aut quam ignis, & ignis mobilis. Quorum enim potentię nulla. Potentię, res nominibus potentiarum explicatæ, vt potens ambulare, potens ſedere. Actus, res ominibus actuum deſignatæ, vt ambulans, ſedens. XII. At cum res ſolum eſt potentia. Tunc res ſolum eſt potentia, cum nihil eius adhuc acquiſitū eſt, vt cum ne nimia quidem (vt ita dixerim) caliditatis particula in aqua acquiſita eſt. & planum eſt rem tunc non moueri, quia non eſt in ea actus. Tunc vero res ſolum eſt in actu, cum tota forma acquiſita eſt, & nihil eius reſtat habendum, vt cum perfecta conſummataque caliditas parta eſt in aqua, & perſpicuum eſt nec tunc quidem rem moueri, cum non ſit amplius in potentia. At vero tunc partim eſt in actu, & partim in potentia, cum aliquid formæ per motum acquirendæ acquiſitum eſt, & aliquid reſtat producendum. Vt ſit a b caliditas decem graduum producenda in aqua, cuius quinque gradus priores a c acquiſitæ ſint in aqua, &, quinque poſteriores c b in eadem acquirendæ, quæ continue acquirantur. tunc aquam moueri, & in ea motum eſſe, per diffinitionem liquet. Atqui motus ille non eſt caliditas a c, quia iam tota eſt per hypotheſim, neque caliditas c b, quia nihil adhuc ipſius eſt. ſed caliditas tota a b, motus eſt, cuius vna pars eſt, & altera non eſt. Neque ex eo quod pars eius c b non eſt, conſequitur motum non eſſe. Nam exiſtente toto, omnes eius partes exiſtere debere, intelligendum eſt de toto quod ſit ens ſimpliciter, & omnino ens, motus autem non eſt huiuſmodi, ſed partim ens, & partim non ens & in ſua ratione includens aliquid partium eius debere non eſſe. Quod ſi concedatur motus ille vt calefactio fieri, non protinus efficitur motum non eſſe. Nam quod fit, tum cum fit, non eſſe, intelligendum eſt de ijs quæ nota ſunt completa conſummataque ſubſiſtere, vt de domo, ſtatua, oliua, equo, & non de ijs ſolum quæ habent eſſe incompletum, qualis eſt motus, qui ſolum tum eſſe dicitur, cum fit, & cum non fit, iam perdit motus nomen & rationem, neque amplius dicitur motus. Neque ex eo quod motus conceditur partim eſſe ens, & partim non ens, contradictoria eidem inſunt: nam partim ens, & partim non ens, non ſunt affirmatio & negatio contrapugnans, ſed partim ens, & nō partim ens, quorum hoc de motu negatur, illud vero affirmatur. Contradicunt itidem, partim non ens, & non partim non ens, quorum prius motui attribitur, poſterius vero ab eo remouetur. Quinimmo ſi ens & non ens ſumantur vt contradictoria, comperietur ſemper eorum vnum de motu vere affirmari, & alterum negari. Nempe ens pro completo & omnino ente ſumitur, ens negatur de motu, & non ens ſuum oppoſitum de eodem affirmatur. Et ſi ens ſolum pro ente incompleto, & partim ente accipiatur, ens affirmatur de motu, & non ens ſuum oppoſitum de eodē negatur. Denique ſi ens generatim ſumi intelligatur pro omni eo quod aliquo modo eſt ens, ſiue omnino, ſiue partim, & non ens ſuum oppoſitum pro eo quod nullo modo eſt ens, neque ſecundum totum, neque ſecundum partem, tunc ens affirmatur de motu, & non ens de eodem negatur. quare ex eo quod motus conceditur partim eſſe ens, & partim non ens, non conſequitur affirmationem & negationem dici de eodem. Et cum motus dicitur eſſe ens, capitur ens aut ſecundo aut tertio modo nunc poſitis, vt pote aut pro ente incompleto, aut generaliter pro quouis ente. Cum vero dicitur motus eſſe non ens, ſumitur non ens primo modo, vt pote pro eo quod eſt quidem, ſed non eſt ens completum. Atqui manifeſtum eſt huiuſmodi ens, & non ens, non eſſe oppoſita. Nam non ens, ſolum opponitur enti eiuſdem modi, vt non ens primo, enti primo, & non ens ſecundo, enti ſecundo, & ita in cæteris. XIII. Nam ſi ſit alteritas. Quanuis fortaſſe motus omnis concedi poſſet eſſe alteritas, inæqualitas, & non ens, ad bonam intelligentiam, non tamen remeat ac reuertitur. non enim oportet omnem alteritatem eſſe motum. Nempe inter ſubſtantias hominem & lapidem eſt alteritas, & vnius rei ab alia diuerſitas, inter quas tamen non eſt motus, neque ex eo quod ſit alteritas, magis ſequitur motum eſſe, quam ſi ſit identitas eius oppoſitū. Ita ſi ſit inæqualitas, non magis ſequitur eſſe motum, quam ſi ſit æqualitas eius oppoſitum. Nam inter lineam pedalem & bipedalem eſt inæqualitas, & tamen idcirco inter eas non eſt motus. Similiter non oportet ſiquid eſt non ens, idcirco illud eſſe motum. Nam quod ſolum eſt in potentia, eſt non ens, & tamen non mouetur. XV. Et eius immobilitas, quies eſt. In mobile hic dicitur, quod non mouetur quando & vbi moueri natum eſt, quare immobile & quieſcens hic idē idem ſunt, & imobilitas itidem & quies pro eodem ſumuntur. Eſt enim ex actu & potentia, actus forma, ſecundum quam res naturalis agit, potentia, materia, ſecūdum quam patitur. XVI. Vt cum res naturales actu. Cum (inquit) res naturalis per formam ſubſtantialem vt præcipuum efficiens agit & mouet. In ſingulis tranſmutationibus eſt intelligenda forma ſiue ſubſtantialis ſiue accidentalis producens illum actum qui acquiritur in mobili, quemadmodum cum homo generat hominem, intelligitur forma (ſubſtantialis) hominis continue effectiua illius actus qui producitur. Et huiuſmodi actus qui acquiritur, ſiue ſubſtantialis ſit ſiue accidentalis, eſt motus & actus mobilis inquantum mobile.

¶ Tertij capitis annotatiunculæ.

¶ A. Athenæ. ¶ T. Thebæ. ¶ Linea, ſpatium interceptum inter Thebas & Athenas.

TErtium caput continet tres quæſtiones, tres concluſiones, tres rationes
ad primam, tres inſtantias ad tertiam, & earum ſolutiones. ¶ Prima 17
q̄ſtio. In quo eſt motus ſubiectiue? ¶ Pria cõcluſio. Motus ſubiectiue eſt 18
in mobili. ¶ Primo. Quia eſt actus mobilis, vt dictum eſt. ¶ Secundo. In eo eſt
actus qui motus eſt, cuius prius erat potentia: eſt enim motus, actus entis in po=
tentia. At vero ipſius mobilis prius erat potentia. eſt igitur motus ſubiectiue in
mobili. ¶ Secunda quæſtio. An motiui & mobilis idem ſit actus? ¶ Secunda 19
concluſio. Motiui & mobilis idē eſt actus. ¶ Nā illorum eſt idē actus, quorum 20
vnū actum producit, & alterum eundē recipit. Motiuum aūt, actum producit,
& mobile eundem recipit. Eſt eñ motiuum, mobilis motiuū: & mobile, a moti
uo mobile, igitur motiui & mobilis idē eſt actus. Et licet act⁹ ille re ipſa ſit vn⁹,
eſt tamen ratione & conſideratione duo: ſicut idem eſt ſpatium aſcenſus & de=
ſcenſus, ratione tamen duo. Nam actus ille vt eſt a motiuo, dicitur actio: vt ve=
ro in mobili, dicitur paſſio. ¶ Tertia quæſtio. An actio & paſſio diuerſi ſint ac=
tus, quorum vnus in agente ſit, & alter in patiente? ¶ Tertia cõcluſio. Actio & 21
paſſio non ſunt diuerſi actus. ¶ Nam aut vterq; in agente, aut vterq; in patiēte 22
aut actio in agente, & paſſio in patiente: aut contra actio in patiente, & paſſio in
agente locaretur. Non vterq; in agente locabitur. Nam omne mouens mouere
tur, aut habens motū non moueretur: & ipſum patiens & mobile nunq̄ mouere
tur. ſine motu enim non moueretur, quę ſunt impoſſibilia. Nec vterque in mo=
bili: quia omne mobile moueret: vt ſi quis diſciplinaretur: quia haberet vtrun=
que actum, actionem doctionem, & paſſionem diſciplinationem, ſimul docere=
tur & doceret, quod ſtatim ridiculum apparet. Et idem duobus motibus ad eun=
dem terminum moueretur: quod fieri nequit. Neque erit actio in agente, & paſ
ſio in patiente: quia ſicut omne patiens moueretur, ita & omne agens moueretur
haberet enim vtrunque actum in potentia ſecundum quod in potentia. Et mi=
nus locabitur actio in patiente, & paſſio in agente, alioqui omne patiens ageret,
& omne agens pateretur, cum contra ſi: aut nominibus abuteremur. Actio igi
tur & paſſio non ſunt diuerſi actus, ſed vnus, vt dictum eſt: ratione tamen diuer
ſi. ¶ Prima inſtantia. Actionis & paſſionis diuerſa ſunt opera & effectus. eſt eñ
actionis effectus, actum: & effectus paſſionis, paſſum. ſunt igitur diuerſi actus
& nõ vnus. ¶ Solutio. Vt actio & paſſio vnus ſunt actus numero, & ratiõe duo,
ita actum & paſſum, vnū ſunt numero, ratione duo. ¶ Secunda inſtãtia. Incon=
ueniens eſt duarū ſpecie differentiū, agentis & patientis, eſſe vnum & eundē ac
tum. igitur actio & paſſio minime ſunt vnus idemq; actus. ¶ Solutio. Non eſt
inconueniens, duorum ſpecie differentiū, vnius: vt, ab hoc, & alterius: vt, in hoc,
eſſe vnum & eundem actum. Eſt enim actus ille agentis: vt, ab hoc, & eſt pati=
entis: vt, in hoc. Non tamen eius ratio vtique eſt vna, ſicut tunicæ & veſtis. ſed ſi
cut viæ de Thebis ad Athenas, & de Athenis ad Thebas: vt prius dictum eſt.
¶ Tertia inſtantia. Si actio & paſſio eſſent idem actus, doctio & diſciplina eſ=
ſent idem. hoc autem eſſe nequit. ¶ Primo, quia omne diſcens doceret & omne
patiens ageret. Nam diſcens omne in ſe haberet doctionem, & omne patiens
actionem. ¶ Secundo, quia ſi doctio eſſet diſciplina, & actio eſſet paſſio, doce=
re eſſet diſcere, & agere eſſet pati. quæ ſtatim abſurda videntur. Non erunt igi
tur idem actio, actus & paſſio. ¶ Solutio. Licet doctio & diſciplina, & actio
& paſſio idem ſint, non tamen idcirco omne diſcens docet, & omne patiens agit.
Nam non dicitur quis docere, quia doctionem habeat, ſed quia ab hoc eſt do=
ctio. Ita neque quid agere dicitur, quia in hoc ſit actio: ſed quia ab hoc eſt actio.
Non tamen proprie actionem eandem paſſioni dicimus, ſed potius quod actio
& paſſio vnus ſint actus: qui q̄dē quia eſt huius in hoc, & huius ab hoc, ratiõe di
uerſus eſt. Neque oportet, ſi doctio diſciplina ſit, & actio ſit paſſio, idē eſſe doce
re & diſcere, agere & pati, ſicut neq; ſi idē ſpatium eadēq; diſtãtia ſit de Thebis

Ab hoc
In hoc

ad Athenas, & de Athenis ad Thebas: idẽ eſse diſtare de Athenis ad Thebas: & diſtare de Thebis ad Athenas. Ille enim qui diſtat de Thebis ad Athenas, non diſtat de Athenis ad Thebas. Et ita ſufficienter dictum videtur quid ſit motus: ex cuius generali diffinitione facile eſt ſuarum ſpecierum diffinitiones trahere. vt ꝙ generatio ſit actus generabilis vt generabile eſt. & ita de corruptione, augmentatione, diminutione, alteratione, ſecundum locum mutatione, domificatione, medicatione, & ſingulis alijs.

TErtiũ cap. ſcholia. XVIII. In eo eſt actus qui motus eſt. In eo inquit ſubiecto eſt actus qui motus eſt, cuius ſubiecti ipſe act⁹ prius erat potẽtia. Hoc eſt, in eo ſubiecto eſt motus cum actu eſt, in quo prius fuit in potẽtia, & in quo antequã erat, natus erat eſſe, vt in eo eſt calefactio, in quo antequã eſſet, nata erat eſſe. At ipſius mobilis ipſe motus prius erat potentia. Nam antequam aliquid ipſius motus eſt, non eſt motus in mobili. ſed poteſt eſſe in eo, eſt igitur motus in mobili. Et cum nihil ſit in ſeipſo tanquam in ſubiecto, cõſtat ex hoc loco omnẽ motũ & ſubſtantialem & accidentalem re ipſa diſtingui a mobili cum completo, tũ incompleto, quod facili inductione per ſingula perſpicuum efficitur. Generatio enim & corruptio re ipſa nihil aliud ſunt quam forma ſubſtantialis quę acquiritur aut deperditur. At illa omnium confeſſione neque materia eſt neq; totũ compoſitum. Augmentatio & diminutio (ſub quibus rarefactio & condenſatio comprehenduntur) ſunt ipſa magnitudo quæ acquiritur in re naturali, aut deperditur. At illa moles & dimenſio ex primo phyſicæ auditionis libro reipſa a materia & toto corpore naturali cognita eſt diſcrepare. Alteratio re ipſa qualitas eſt, quæ acquiritur in re naturali aut deperditur. vt caliditas, frigiditas. Atqui huiuſmodi qualitas omnium aſſenſu & a materia & a tota ſubſtãtia alia eſt. Demum motus ſecundum locum affectio eſt accidentaria & ſucceſſiua, cuius pars prior non manet cum poſteriore. Cum enim ſit latio ſuper ſecundam partem ſpatij, amplius non eſt ea quæ facta eſt ſuper primam, ſed euanuit, & quæuis lationis pars tum ſolum eſt cum fit. immo vero & tota latio tunc ſolum eſt cum fit. nam cum tota eſt completa, ipſius amplius nihil eſt, vt neque cõpletæ atque perfectæ ſonationis (ad q̃ latio reſponſum habet & analogiam) quicquam ſupereſt. At huiuſmodi ſucceſſiua affectio, re ipſa & a mobili incõpleto, quod eſt materia, & a mobili completo, vt toto corpore, alia eſt. Nempe vtriuſque mobilis partes ſimul manent, lationis autem partes non manent. Et id poſtremum, motum inquam ſecundum locum, re ipſa diſtingui a ſuo mobili, non tam rationibus, vt verum eſſe oſtendatur, fulciẽdum eſt, quam ſine aliqua ratione recipiendũ. Nam apud Ariſtotelem phyſica ſuppoſitio eſt, q̃ qui negauerit, & admittere abnuerit, fere in tota philoſophia ab Ariſtotelis ſententia aberret & exorbitet neceſſe eſt. Conſequens itidem eſt & ipſum concedere debere, ſonũ non diſtingui ab aere in quo recipitur. Nam conſimilis eſt vtriuſque natura, & par idemque de vtroque iudiciũ. Verum id ex priore dialogo phyſico amplius cognoſcas. XXII. Nam oẽ mouens moueretur, Siquidem omne agens per hypotheſim haberet intra ſe actionem, & paſſionem; quæ ſunt motus, omne igitur agens moueretur. & omne agens eſt mouens. omne igitur mouens moueretur. aut agens habens ex ſuppoſitione actionem & paſſionem (quare & motum) non moueretur. quod perinde eſt, atque habens albedinem non eſſe album. Præterea patiens neque actionẽ intra ſe haberet, neque paſſionem, quare neque motum, igitur patiẽs (quod & mobile) nunquã moueretur aut aliquid ſine motu moueretur, quod non minus eſt inconueniens, quã quicquam ſine albedine eſſe albũ. Et hoc pacto cætera huius rationis mẽbra deducenda ſunt. Quia omne mobile moueret. Cum omne patiens haberet intra ſe actionem per hypoteſim, omne patiens ageret, & omne mobile moueret. habent enim ita dicentes ponere patiens denominatione intrinſeca denominari agere ab actione, ſicut denominatur patiens a paſſione, & ſi quid habet actionẽ, ab illa ipſum debere dici agere, ſicut habens paſſionẽ dicitur ab ea pati. Ariſtoteles aũt ponens illos duos actus eſſe vnũ & eundẽ numero, & eſſe in patiente, in id inconueniens non incidit. Nã non ponit ab actione patiẽs intrinſece denoĩari, vt ĳ qui ponũt eos eſſe actus re ipſa diuerſos, ſed ab ea agẽs denominatione intrinſeca dici. Dicitur em̃ agens, quia ab eo eſt actio, vt oſtendit litera. Ita actũ & paſſum vnum ſunt numero. Vnũ & idem numero eſt effectus actionis qui dicitur actũ, & paſſionis, qui paſſum, vt eadẽ caliditas quę producitur ab igne, & ſuſcipitur in aqua. & idem numero lumen quod producitur a ſole, & recipitur in aere. Eſt tamen ratione diuerſum. Nam id quod per motum acquiſitũ eſt, ſi comparetur ad agens a quo eſt dicitur actũ, ſi vero conferatur ad ſubiectũ in quo eſt dicitur paſſum. Præterea nõ recte colligit hæc obiectio. Nã incõueniens nõ eſt vnius & eiuſdem cauſæ diuerſos eſſe effectus, vt ab igne calefactionem & rarefactionem. Omitto quod actum non proprie effectus eſt actionis, ſed agentis & paſſum non paſſionis effectus eſt, ſed patientis. Vtrunque autem, actum inquam, & paſſum, actionis & paſſionis potius denominatiuum eſt. Eſt em̃ actus ille agentis. Et ſi eadem numero ſit frigefactio quæ producitur a forma ſubſtantiali aquæ, & ſuſcipitur in eius materia, eius tamen ratio longe eſt diuerſa. Nam effectus ille (frigefactio inq̃) eſt agentis & formæ ſubſtantialis vt ab hoc, et tanquã a cauſa efficiente, ad quã cõparatus dicitur actio, et idem effectus eſt patientis, et materiæ ſuſcipientis vt in hoc, et tanquam in

tisvero ſuis cõſequenter adiuncti impares,nunꝗ̃ mutant ſpeciem : ſed ſemper
quadratos relinquũt.Hac de cauſa ipares, eorũ gnomonasvocãt: quod ſolum i
25 rebus ſenſibilibꝰintra cęlum et terrã ponebãt.¶Secunda eſt Platonis infinitũ
principium ꝑ ſevt ſubiectũ ponentis,& numerũ parem & imparẽ,magnum,&
paruum,et ſenſibiliũ et intelligibiliũ:ſed nihil extra cælum ponebat, neq; cor
pus,neq; ideã,Ideas ei nuſquã ponebat.Et differt a Pythagora.Primo,ꝙ ponit
26 infinitum etiã imparẽ numerum.Secũdo,ꝙ in rebꝰ itelligibilibꝰ.Tertio,ꝙ ni
hil ſit extra cælum.quorũ oppoſita dicebat Pythagoras. ¶Tertia eſt Anaxi=
mandri,& aliquorum aliorũ infinitumvt accidẽs ponentiũ.aliqui eñ poſuerũt
in igne,vt i ſubiecto,aliqui in aere. Anaximãder vero in corpore dẽſiori igne,
27 ſubtiliorivero aere,poſuit. ¶Quarta eſt Democriti infinitas atomos ponẽtis:
ex quibꝰ adinuicẽ iunctis infinitũ magnitudine cõflatur:ex quo oĩa fierent,ne
que poſuit quodlibet fieri ex quolibet.Nã primas atomos,& prima rerũ prici=
28 pia ex ſe inuicẽ fieri nõ poſſe dixit.¶Quinta eſt Anaxagoræ infinitas ſimila
res atomos ponẽtis,& oĩa eſſe in oĩbus,& omnia fieri ex oĩbus,diuino itellectu
oĩa ab oĩbus ſegregãte.¶Qui vero principia rerũ naturaliũ & nũero & magni
tudie finita poſuerũt,nullũ locũ infinito in rebꝰ ſenſibilibꝰreliꝗ̃runt. Nõ.ñ.in
pricipijs reliꝗ̃runt,nã ea & nũero & magnitudine finita faciunt.Neq; in ijs ꝗ̃
ex pricipijs ſunt.nã ꝗcquid ex ijs ꝗ̃ nũero & magnitudine finita ſunt,cõſiſtit:
29 finitũ eſſe neceſſe eſt.¶Sex infiniti(quas antiqui ipſi attribuebãt)ꝓprietates.
Qꝫ eſſet principiũ,ingenitũ,incorruptibile,oĩa cõtinens,oĩa gubernãs,& diui
nũ ipſum(vt dicebat Anaximãder)et numẽ imortale.Quę rõnabiliter ſtatuto
infinito dicerevidẽtur.Nã quicquid eſt,aut principiũ,aut ex principio eſt.infi
niti autem nõ eſt principiũ:cũ ipſum ponendũ eſſet infinitum.& cũ non habe
ret a quo gñari poſſet,neq; corrũpi(nã alioqui haberet pricipiũ) ipſum eſſet in
corruptibile,atq; igenitum.extra qđ cũ nihil eſſe poſſet,cõtineret oĩa.quod cũ
eſſet principium,ingenitũ, icorruptibile, oĩa continẽs,iure videreť gubernare
debere genita,corruptibilia,& ex eo pricipiata.eſſet igitur diuinũ quiddã ,&vt
30 numen(vt dicebat Anaximãder)habendũ.¶Sex ratiões ꝙ infinitũ ſit. ¶Pri
ma.Tẽpus eſt:igitur & infinitum.Nam tempus imenſum eſt,& quod percur=
ri nequit.¶Secunda.Magnitudo eſt:igitur & infinitum. Nam magnitudo in
finitã partitionem(vt ponit Arithmeticus)recipit.¶Tertia.Perpetuę ſunt ge
nerationes:& hoc eſſe nequit,niſi infinita ſit quædam materia ex qua quælibet
generatio partem ſuam accipiat , alioqui tandem caſuræ eſſent rerum genera=
tiones.eſt igitur infinitum.¶Quarta . Omne corpus finitum ſemper ad aliud
corpus terminatum eſt.neceſſe eſt igitur eſſe infinitum.Nam corpora clauden
do,non erit pertingere ad finem & terminum.¶Quinta.Intellectꝰ numerum
intelligit infinitum,& magnitudinem infinitam.Intelligit enim extra cælum
eſſe ſpatium infinitum,quod infinitum corpus & infinitos mũdos recipere po
teſt.quod ſi poteſt , iam recepit.Nam eum ſit ſupra tempus,eſſet æternum . in
æternis autem ſimul ſunt eſſe,& poſſe eſſe.Et cur etiam potius illic , quam hic
eſſet vacuum?eſt igitur infinitum.Nam intellectus intelligendo non deficit.
¶Sexta.Eos qui nõ ponũt infinitũ,multa incõmoda ſequũtur.Nã diſciplinæ
mathematicæ tolluntur,infinita numerorum progreſſio , & infinita magnitu=
dinum & temporum diminutio.Ponẽdum eſt igitur infinitum.His argumen=
tis ſtatuerevolunt infinitum.Et ꝗ̃uis concedẽtes infinitum,grauiſſimę ſequan
tur quęſtiones,anvidelicetvſpiã ſit infinitum,an ſubſtãtia ſit,an accidẽs.Phy=
ſica tñ quæſtio eſt,an ſit magnitudo ſenſibilis infinita, ad quod rite cognoſcen
dum ponẽdi ſunt modi ĩfiniti.¶Quinq; modi infiniti.¶Infinitum primo eſt
31 quod non poteſt pertranſiri:quemadmodumvox dicitur inuiſibilis,quia nõ ſit
nata videri.¶Secundo?Infinitum eſt quañtum,tranſitum habẽs,ſed incõſum
mabilem.¶Tertio.Tranſitum hñs,nondum totum pertranſitum.¶Quarto.

Tranſitum habens,ſed tranſitu difficilem. ℂ Quinto. Eſt cui ſemper additio. ſubtractiove, aut vtrunque fieri poteſt.

QVarti cap. ſcholia. XXIII. Non tamen omne quod eſt,finitum aut infinitum eſt. ſe
cundo vel quīto.quod hi duo modi philoſophię naturali ſint accōmodi,reliqui au
tem perpatū aut nihil.Neutro autem horum modorum pūctum aut ſinitum aut in
finitum eſt,cum ipſum non ſit quantum,tāetſi ſit infinitum primo,de quo hic non
agitur ſermo.Qualitates aūt etſi per accidens ſint finitę ſecundo, & infinitæ quinto
modo,ſicut & per accidens quantę,ratione ſcilicet extenſionis ſubiectorum quibus inſunt, non
tamen ſimpliciter finitę ſecundo,aut infinitæ eſſe ſunt admittēdæ.Nā hoc finitum aut infinitum
dicimus,quod per ſe eſt quantum,aut vt ſubiectum,aut vt ipſa quantitas. XXIIII.Par numerus
numero vt quadrato additus.Parem numerū alteri pari vt quadrato additum, non ſemper qua-
dratum conſtituere,etſi id aliquando contingat,vt xij.ad iiij.quadratum conſtituunt xvi.qua-
dratum,ſed interdum alteram numeri ſpeciem efficere,per inductionem facile eſt ſumere. Siqui
dem binarius additus quaternario quadrato,conſtituit ſenarium altera parte longiorē. Et ſena-
rius additus quaternario,conſtituit denarium, qui numerus eſt triangularis. Quadratis autem
ſuis conſequenter,id eſt eiuſdem ordinis adiuncti impares numeri,non mutāt numeri ſpeciem,
ſed ſemper quadratos proxime ſequentes conſtituūt,vt ſi vnitati primo quadrato addatur ter
narius primus impar,fit quaternarius ſecundus quadratus. Cui quidem ſecūdo quadrato ſi ſub
inde addatur quinarius ſecundus impar,conflatur nouenarius tertius tetragonus. Illi ſi ſurſum
adijcias ſeptenarium tertium imparem,fient xvi.quartus tetragonus.Et ita deinceps.Et quā ob
rem id ipſum fiat,facile dilucet ex vigeſimoſexto theoremate ſeptimi elementorum Arithmeti
corum Iordani,quod eſt.Si ab vnitate impares coaceruentur,qui prouenīet,erit quadratus. Nē
pe per hanc propoſitionem vnuſquiſq; quadratus æquatur imparibus ab vnitate (ipſa quidem
connumerata)coaceruatis.Et ſi illis ſequens adiungatur impar,per eandem propoſitionem pro
ueniet & conſtituetur quadratus,ergo & quadrato ex imparibus coaceruato additus ſequēs im
par,eundem conſtituit quadratum. Si enim ęqualibus idem commune addatur,tota erunt ęqua
lia. Et hanc ob cauſam Pythagoras numeros impares vocat gnomones quadratorum,quia qua
drati, minoribus circumpoſiti,quadratos totales,vt declarant notæ,conſtituunt,more gnomo-
nis geometrici,qui ex duobus ſupplementis & vno parallelogrammorum circa diametrum con
ſtantium conſtitutus,quadrato per diametrum in duo æqua diuiſo circumpoſitus,totalem qua
dratum conſtituit,vt in categorijs affert Ariſtoteles. XXIX. Cum ipſum ponendum eſſet infini
tum.Ipſum,principium infiniti(ſi quis poneret infinitum eſſe ex principio)ponēdum eſſet infi-
nitum,cum ſinitum nequaquam eſſe poſſit infiniti principium,& infinitum aut efficere,aut con
ſtituere.At inconueniens eſt concedere infiniti principium eſſe infinitum quia tunc plura eſſent
infinita actu & ſecundo.quod eſſe nequit.Relinquitur igitur infinitum eſſe principium.Et cum
non haberet a quo generari poſſit aut corrumpi(nam ſi id aſſignaretur,haberet principiū,quod
modo oſtenſum eſt eſſe non poſſe)ipſum eſſe ingenitum & incorruptibile. Et ita cęterę proprie
tates deducātur. XXX. Tēpus eſt igitur,& infinitum. Hę rationes in vltimo cap.huius exactius
diluentur. Hic autem in tranſcurſu,vt quid verū,aut ſecus ſe habens aſſumant aut colligāt,co-
gnoſcatur,diſſoluentur. Prima quidem & ſecunda,admittendo tempus & magnitudinē eſſe , &
proinde infinitum quinto.nam hæc talia ſunt,non autem infinitum ſecūdo. Tertia ſoluitur,con
ceſſo primo aſſumpto,negando ſecundum,quia non vnaquęque generatio nouam accipit mate-
rię partem,& quę ab alia prius accepta non fuerit,ſed eandem numero quam prior generatio ce
pit.quare non eſt ponenda materiæ infinitudo. In quarta refutādū eſt quod primum aſſumitur.
nam ſupremum cælum non ad aliud corpus,ſed propria ſuperficie cōuexa terminatur. In quīta
concedendum quidem eſt,intellectum & numerum infinitum & magnitudinem infinitam vt im
menſum extra cęlum ſpatium concipere,atq; animo complecti,ſed falſe prorſus,& non vere,ex
quo infirmum eſt & inualidum quicquid deinde infertur. Nam neque extra cęlum eſt ſpatiū in-
finitorum corporum capax,neq; vacuum,cum ibi non ſit natum eſſe corpus, vt primus de cæ-
lo liber oſtendet. Demum ſexta ratio diluitur,admittendo illa incommoda eos ſequi qui nō po-
nunt infinitum quinto. nulla tamen accidunt inconuenientia eis qui non ponunt īfinitū ſecun-
do,immo deſtruuntur Mathematica principia,ponēdo magnitudinem actu īfinitam,aut nume
rum actu infinitum. Et cur etiam potius illic. Non eſt maior & valētior ratio quare illic,ſcilicet
extra cælum,eſſet vacuum,quam hic in mundo ſenſibili. Atqui in mundo ſenſibili nō eſt ponen
dum vacuum,igitur neq; extra cælum.quare ſunt illic infinita corpora ſpatium illud opplentia.
Id enim colligere volunt hanc rationem agitantes. Cęterum huius rationis omnes particulæ ad-
mittendæ ſunt pręter vltimam,quia neq; extra cælum tale eſt quale ponunt ſpatium,neq; corpo
ra quæ in eo recipiantur. XXXI. Quod non poteſt pertranſiri,quod non pōt ſecundum quanti
tatem abſolui,quia quantitatem non habet,vt vnitas,& punctum. Aut vtrūq; fieri poteſt. Vtrū
que,additio,ſcilicet,& ſubtractio,vt ſuppoſita mundi perpetua duratione ſecundū Ariſtotelis
ſententiam,tempus. Poteſt enim ei fieri ſemper additio ſimilium partium,vt dierum, horarum,
& ſubtractio diuiſioq; in partes ſemper diuiſioni obnoxias,more aliorum continuorum.

ℂ Quinti capitis annotat.

ℂ Actu īfinitū, īfinitū ſecūdo. ℂ Corpora ſenſibilia ſimplicia, elemēta,ignis,

aer,aqua,terra. Cōpoſita,aīalia,vegetabilia,mineralia, mixta īperfecta. ❡Mo-
tus,motus localis. ❡Fulciat, ſuſtineat. ❡Nitatur,ſuſtineatur. ❡Idē, ſimilis.
QVintum caput continet duas concluſiones,tres rationes ad primā, &
ſex ad ſecundam. ❡Prima concluſio. Non eſt ponendum actu infi-
32 nitum a ſenſibilibus ſeparatum. ❡Primo,Quia aut eſſet ſubſtantia,
& tunc impartibile erit, Omne enim impartibile, aut magnitudo,
aut multitudo eſt. Si aūt eſt impartibile,non erit infinitū, niſi quēadmodum pū
ctus dicitur infinitus,& vox inuiſibilis,de quo infiniti modo non agitur hic :ne
que de eo ipſi intendunt. Agimus em̄ &(idē ipſe intendunt)de infinito,tranſitū
ſed inconſummabilē habente. Aut accidens eſſet,& tunc non eſſet principium
ſed potius id cui ineſſet. ❡Secūdo. Infinitum paſſio eſt magnitudinis,& nume-
ri magnitudinis. ſeparata vero a ſenſibilibus. neq; magnitudinem, neq; numerū
qui ex magnitudinis ſectione conſurgat,habent. neq; igitur ex eis conuenit in-
finitum. quibus enim ſubiectum non conuenit, neq; eius paſſio conueniet vnq̄.
❡Tertio. Quia ſi tale infinitū ſubſtantia eſſet,cum eſſet principium,ipſum eſ-
ſet ſimplex. aut ergo partibile eſſet,& tunc quęlibet pars eius eſſet infinita,ſicut
quælibet aeris eſt aer. hoc autem impoſſibile. Nam idem plura infinita eſſe im-
poſſibile eſt. Aut erit impartibile , & tunc relinquitur ſolum infinitum vt pun-
ctus. Ponendum igitur eſſet accidens,quod(vt dictum eſt)eſſe nequit. Nam nō
eſſet(vt ipſi volunt)principium. Patet igitur Pythagoricos male ipſum ponere
ſubſtantiam partibilem. Hæc tamen quæſtio: an ſit huiuſmodi infinitum ſepa
ratū aut in Mathematicis,aut in intelligibilibus,& omnino magnitudinū & di
menſionum expertibus . Phyſica non eſt: ſed ea qua quæritur, an ſit corpus ſen
ſibile actu infinitū. ❡Secunda concluſio. Non eſt corpus ſenſibile, neq; nume-
33 rus actu infinitus. ❡Prima ratio,quia omne corpus ſuperficie clauſum eſt, nul-
lum aūt infinitum claudi poteſt . igitur nullum corpus ſenſibile infinitum eſt,
imo neq; intelligibile,vt mathematicū. Sed quod neq; numerus infinitus ſit,pa
tet,quia omnis numerus,numerabilis eſt. quod aūt numerabile eſt , percurri &
tranſiri poteſt. Nullus igitur numerus infinitus eſt. nam infinitum neq; percur
ri neq; tranſiri poteſt. & hæ rationes cōmunes ſunt : quæ aūt ſequūtur: phyſicę.
❡Secunda ratio. Si eſſet aliquod corpus ſenſibile actu infinitum,aut ſimplex eſ
ſet,aut compoſitum. Non cōpoſitum, quia cum ſit ex multitudine finitis, ſi illa
ſint & magnitudine finita,totū erit finitū. quod ex multitudine & magnitudine
finitis conſtat: vt finitū ſit neceſſe eſt. Aut ergo eorū alterum ex quibus eſt, in
finitum eſſet,& alia finita. hoc autem eſſe nequit: quia ea proportionata eſſe o-
portet, nunc aūt cum eorum quodlibet vim habeat, infiniti vis eſſet infinita , &
finitorum finita. quod ideo ſtatim deſtrueret finita,vt ſi ignis ſit finitus, aer ve-
ro infinitus: quantumcunque etiam ęqualis ignis ęqualem aerem potentia ſupe
ra[illegible] vim [illegible] duplaret nihilo ſecius aer infinitus ignem finitum extingue
ret. no[illegible] igitur erit ſenſibile compoſitum infinitum , ex altero infinito & cæte-
ris finitis conſtans. Neq; erit ex omnibus infinitis. Nam vnum īfinitum omnia
occuparet. Nullus igitur aliis relinqueretur locus,aut oīa ſimul eundem occupa
rent. hæc aūt impoſſibilia. Neque corpus ſenſibile infinitum,ſimplex erit . Nā
ſenſibilia ſimplicia corpora adinuicem cōtraria ſunt. Eſt em̄ ignis calidus & ſic
cus,aer humidus & calidus,aqua frigida & humida,terra ſicca & frigida. Si igi-
tur vnum eſſet infinitum, alia ſtatim conſumeret & corrūperet . ❡Neq; eſt(vt
Anaximander credidit)corpus ſimplex mediū infinitum, ex quo omnia fiant.
❡Primo, quia eædem quæ de aliis ſenſibilibus, prohibent rationes , nam ſi vim
agēdi habeat,alia conſumet omnia ,& nullus ceteris quem occupare poſſint, re-
linquetur locus. ❡Secundo. Quia vnumquodque reſolui videmus in ea ex qui
bus componitur: vt ignea in ignem,aerea in aerem,aquea in aquam, & terrea in
terram. Nihil aūt in illud corpus reſolui compertum eſt: ſed omnia in ignem,ae

rem,aquã aut terram reſolui videntur. Non igitur tale ponendum eſt,ex quo om
nia fierent. ¶ Tertio. Quia ſi dicant tale corpus ſimplex vim nullã habere qua
cætera abſumat,igitur neq; ex eo fient omnia, neq; in ipſum corrumpentur. Fi=
unt eñ ſenſibilia ex contrarijs, & in ſua corrumpuntur contraria. Quapropter
cũ finita ſint elementa,& concordi proportione ligata,non ſane Heraclitus au=
dientes territurus cõminabatur aliquado futurũ vt oia ignis fierent,vt oia ad ſu
am recurrant originẽ. Faciebat eñ Heraclitus ignẽ oim principium :vt Anaxi
mander igni aeriq; corpus medium. ¶ Tertia ratio. Quia oẽ corpus ſenſibile ali
cubi eſſe natũ eſt: & cuilibet aſſignãdus ẽ ꝓprius locus, & totius rei ſenſibilis &
eius partis idẽ eſt naturalis locus:vt totius ignis,& ſcintillæ ignis,& totius terrę
& glebę terrę. Si vero illud infinitum ponatur ſimilium partiũ, quomodo erit ĩ
loco naturali? cum oẽm occupet locũ, & eius vna partiũ in vno loco ſit, & altera
ĩ altero? Mouebitur igitur ſp. Nam res naturalis omnis extra locum, non ꝓhi=
bita.ad ſuum locum mouetur. At cum infinitum ſit,& extra ſe locum nõ habe=
at, non mouebitur. ſtabit igitur,& ſemper. hæc autem impoſſibilia. Si aũt ſit diſ
ſimilium partium, iam non eſt vnum ſenſibile corpus,ſed plura vt ſe tangentia.
Aut ergo erit finitis partibus& numero & magnitudine. hoc autem non. Nam
ex talibus non niſi finitum oriri poteſt. aut vna infinita eſt,& cęteræ finitæ. Ne
que hoc quidẽ ,eſſet eñ infinitum ſimilium partium:quod pauloante eſſe non
poſſe monſtratum eſt. quod cum eſſet ſimplex ,alijs ſenſibilibus ſimplicibus cõ
trariaretur corporibus,& ea ſtatim corrumperet. Et tanto minus plures aut om=
nes infinitę,eſſe poſſunt. Aut erũt omnes magnitudine finitæ:multitudine vero
infinitę. Sic autem infiniti erunt loci . quodlibet eñ corpus ſimplex diuerſum
locum habet. eſſent autem illa infinita infinitum conſtituentia,ſimplicia : cum
oporteat infinitũ,ſi ſit,ipſum eſſe principium Hoc autẽ impoſſibile eſt. Qđ ſi
finiti ſunt loci,& locata finita erunt. Oportet eñ corpus & locum ſimul eſse, vt
neque corpus maius ſit loco,alioqui eſset corpus ſine loco, neque locus corpore
maior:ſin minus,vacuũ aliquid relinquetur. Neque recte ſentit Anaxagoras il
lud infinitum immobile eſse. quod ſeipſum fulciat, & ſeipſo nitatur : quia non
habeat a quo contineri poſsit. ¶ Primo. Nam quod immobile eſset tale ſenſibi
le corpus, hoc non natura ſua eſset, ſed vi quadam, & quia infinitum eſset, vt
terra mobilis eſt et ſi eſset infinita,non idcirco natura immobilis eſset. nam na=
tura mobilis eſt. liceret tamen dicere eã ſeipſam fulcire,& ſeipſa niti. Redden=
da igitur eſset ab Anaxagora cauſa cur huiuſmodi ſenſibile corpus eſset immo
bile. ¶ Secundo. Quia quærendũ eſt ab Anaxagora an infiniti partes finitæ ful
ciant ſe,& imobiles ſint? Non eñ poterunt ea ratione,qua dicebat,ſe fulcire, &
immobiles eſſe,quia non habeant a quo contineri poſsint. ſunt eñ finitæ. Quod
ſi mobiles ſint,& totum mobile erit. Senſibilium eñ ſimplicium corporum vt
partes mobiles ſunt,& totum.& partis & totius idem eſt locus : vt ſi ignis ſcintil
la mobilis eſt:& totus ignis,& vnius ſcintillæ ignis & totius idem eſt locus. Et
ſi gleba terræ mobilis eſt,& tota terra mobilis eſt,& idẽ vnius glebę terræ & toti⁹
terræ locus eſt. ¶ Quarta ratio. Omne corpus ſenſibile leue eſt,aut graue.& oẽ
leue fertur ſurſum,& omne graue deorſum. At ſi eſset infinitum,neque eſset le=
ue,neque graue. non eñ eſset totum leue & graue,nam oppoſita ſunt. Neque to
tum leue:nam totum ſurſum ferretur,neque totum graue, nam totum ferretur
deorſum. Neque medium leue:& medium graue. quo pacto enim infinitum di=
midiabitur:quod principio,medio & fine careat? Non igitur ſi eſset infinitum,
corpus eſset ſenſibile. ¶ Quinta ratio, Omne corpus ſenſibile in loco eſt. Atqui
infinitum corpus eſt ſenſibile,infinitum igitur in loco eſt. At omnis locus,ſur=
ſum,deorſum,ante,poſt,dextrorſum, aut ſiniſtrorſum eſt. Sunt enim hæ, ſur=
ſum,deorſum,ante,poſt,dextrum,& ſiniſtrum, differentiæ poſitionum, non ſo=
lum a nobis:ſed a natura determinatæ. Erunt igitur eædẽ differẽtię poſitionum

in infinito. hoc aũt eſſe nequit: quia in ſolis finitis natura ſurſum, deorſum, ãte, poſt, dextrũ & ſiniſtrum licet intueri. non erit igitur tale infinitũ, corpus ſenſibile. ❡Sexta.: Omne corpus ſenſibile eſt in loco. quicquid aũt eſt in loco, terminatum eſt, eſt em̃ locus, terminus. igitur quicquid eſt in loco, finitum eſt. Nã infinitum termino contineri nequit. non eſt igitur infinitum ſenſibile corpus, non enim erit in aliquo loco, aut ſurſum, aut deorſum, aut aliquo alio. Si aũt non eſt in aliquo loco, in nullo loco eſt, ſicut ſi infinitum nõ eſt aliqua quantitas, vt bicubitũ, tricubitum, aut aliqua aliarum. ipſum nulla eſt quantitas

QVinti capi. ſcholia. XXXII. Omne em̃ partibile, aut magnitudo. Omne partibile primo, & gratia ſui, ſecũdum partes extenſionis aut diſcretionis aut magnitudo eſt, aut multitudo. Nam quod ſubſtantia in partes extenſionis diſſecetur, id a ſe nõ habet, ſed a magnitudine cui cõiungitur. Subſtantia itidem per ſe & primo diuidua eſt in partes ſubſtantificas, eſſentialiſque conſtitutionis, materiam, & formam. At alia neque in partes extenſionis neque diſcretionis partitio eſt. Ipſum eſſet ſimplex. Cum infinitum eſſet principium, ex prima proprietate quã antiqui ei attribuebant, conſequens eſſet ipſum eſſe ſimplex, & non conſtitutum ex partibus diuerſarum rationum aut contemperamentorum. Si enim eſſet compoſitum, ipſum non eſſet principium, ſed ex principio conſtans. Quod ſi concedatur eſſe ſimplex & partibile, oportet vnamquãque eius partem eſſe infinitam. Nam corpora ſimplicia partes habent eiuſdem cum toto denominationis, vt quælibet pars aeris eſt aer, & quęlibet pars aquæ eſt aqua. quare idem infinitum eſſet plura actu infinita, ſcilicet ſuæ partes. quod eſt impoſſibile. Quod vt dictum eſt, eſſe nequit. Subſtantia potius habet principiĳs rationem ad accidens, quam accidens ad ſubſtantiam, cum ſubſtantia ſit accidentis ſubſterniculum quoddam. vt principium eius quod ex eo eſt. Si igitur id infinitum actu (quod poſuerunt aliqui antiquorum a rebus naturalibus ſemotum, & extra eas exiſtens) eſſet accidens, ipſum non eſſet principium, ſed potius ſubiectum cui adeſſet huiuſmodi accidens, eſſet principium. Atqui infinitum non eſſe principium, repugnat proprietatibus ipſi infinito prius aſſignatis. Aut in mathematicis aut intelligibilibus. In mathematicis, in ĳs quæ re ipſa materiæ cõiuncta ſunt, & ſola ratione ab ea ſeparata, quales ſunt magnitudines vt a geometra cõſiderantur, aut in intelligibilibus ſubſtantĳſque ſupramũdanis (quæ ſolo intellectu a deũdæ ſunt) tam re ipſa quam ratione a materia & motu ſeiunctis, & nullo modo dimenſionem habentibus. XXXIII. Immo neq; intelligibile eſt vt mathematicũ. ſubintelligendum, infinitum, vt hic habeatur ſenſus. Non modo nullum corpus ſenſibile eſt infinitum, ſed neque intelligibile corpus vt mathematicum, & ſola ratione a materia ſeiunctum, eſt infinitum. Omnis numerus numerabilis eſt. Numerabilis, vnam diſcretionis multitudiniſque partem poſt aliam ſumendo, pertranſibilis atque conſummabilis, vt ſi in centenario binarium quinquagies ſumpſeris, eum totum abſolueris. Et ita de alio quantumcunque magno numero. Et hæ rationes communes ſunt. Hæ duę rationes ad probationem ſecundæ concluſionis adductæ dicuntur communes, quia non modo phyſicę ſed & geometræ & arithmeticæ principia aſſumunt. Quinque autem ſequentes ad eandem cõcluſionem aſtruendam rationes propriæ ſunt, quod ex ſolis procedunt naturalis philoſophiæ principĳs. Non compoſitum. Non ex diuerſis elementorum qualitatibus contemperatum, quia cũ huiuſmodi infinitum ex hypotheſi compoſitum eſſet ex multitudine finitis, ſcilicet quatuor elementis (ſupponit em̃ phyſicus omnem mixtorum contemperationem ex quatuor elemẽtis fieri) ſi illa multitudine finita ex quibus conflatur infinitum, etiam ſint finita magnitudine, totum cõpoſitum erit finitum. Ex finitis enim compoſitum, finitum eſſe neceſſe eſt. Id autem eſt contra hypotheſim. Quod ſi vnũ eorum ex quibus infinitum ſecundum contemperamentum coaleſcit, infinitum ponatur, & alia tria finita, tunc non poterit infinitum conſiſtere. Nam vt corpora naturalia compoſita ſubſiſtant, oportet ea ex quibus componuntur, eſſe contemperata, & ad mediocritatem temperiemque reducta, vt vnum non inſigniter excedat alterum, neque corrumpat. At cum infiniti vis eſſet infinita, & finiti finita (nam in ſimplicibus virtutes, qualitates, & cęteræ accidentariæ affectiones, vt grauitas, leuitas, caliditas, frigiditas, quæ ad magnitudinis diffunduntur extenſionem, ipſius molis ſequuntur conditionẽ. vt ſicut in finitis ſunt finita, ita in infinitis eſſe deberent infinita) non eſſent ea q̃ infinitum componerent, adinuicẽ proportionata, nam quod infinitæ eſſet virtutis ſicut & molis, alia quæ finita eſſent & virtute & mole, ſtatim corrumperet, quia ſunt adinuicem contraria, non poſſet igitur ſubſiſtere infinitum. Non ſane Heraclitus. Cum omnia reſoluantur in ea ex quibus componũtur, & ſecundum Heraclitum omnia cõponantur ex igne tanq̃ primo principio, ſecundum eundẽ neceſſe eſt omnia tandem in ignem reſolutum iri, & omnia ignem fieri. quod in ſua metamorphoſi ex Heraclito annotaſſe videtur Ouidius.

Ipſe quoque in fatis reminiſcitur affore tempus
Quo mare, quo tellus, correpta regiaq; cœli
Ardeat, & mundi moles operoſa laboret.

Idem eſt naturalis locus. Non quidem numero, eiuſdemve capacitatis. nã cum totum ſua parte ſecundum dimenſionem ſumpta ſit maius; & locus totius maior eſt loco partis. Oportet enim

locum,& id quod loco continetur,adinuicẽ æqua eſſe , ſed idem ſpecie & ſimilis naturæ,vt ſicut tota terra cõcauo aquæ totali continetur,ita & gleba terræ concauo aquæ partiali nata eſt contineri.Et eius vna partiũ ſit invno loco,vt ſurſum,& altera in altero loco ſpecie diuerſo a primo, vt deorſum,nam cũ partes ſunt in locis inter ſe diuerſis,ſi vna eſt loco naturali,altera erit in loco violento,non igitur totum erit in loco naturali vtpote cuius non quælibet pars loco naturali contineatur,vt ſi intelligatur alicuius animalis caput in igne eſſe,& pectus in aere,pedes vero in aqua,id animal,vt homo,nequaq̃ erit in loco naturali.Conſimile de infinito intellige locum oẽm occupante,cuius vna partium eſſe deberet ſurſum,& altera deorſum.Si autem ſit diſſimiliũ partium.Si infinitũ cõponitur ex partibus diuerſarum ſpecierũ ſecundum dimenſionẽ ſumptis, tũc non eſſet vnum corpus naturale,quia non haberet vnam formam ſubſtancialẽ , ſed eſſent plura ſpecie diuerſa,& ſibi inuicem ꝓxima,quẽadmodum aggregatũ ex igne,aere, aqua,& terra.Eſſet eñ infinitum,ſimilium partium.Si vna pars infiniti eſſet infinita,& cæterę finitæ,oporteret finitum cõponi ex partibus ſpecie ſimilibus cum parte infinita. Alioqui pars infinita partes finitas ſibi ſpecie diſſimiles corrumperet . Superius aũt & in huius tertiæ rationis principio oſtenſum eſt ipſum infinitum non poſſe eſſe ſimilium partium.Hoc non natura ſua eſſet.Nam omne ens naturale ſuapte natura eſt mobile.Cum itaq; id infinitũ per hypotheſim eſſet ens ſenſibile & naturale eſſet ſuapte natura mobile.Qđ ſi foret immobile,id non ſuapte natura,ſed violente cõtingeret,& quia infinitum . Non eñ poterunt ea ratione . Partes finitæ ipſius infiniti aliquid habent a quo cõtinentur,ſcilicet totũ.igitur non ſeipſas fulciunt & ſuſtinent. igitur ſunt mobiles ex oppoſito rationis aſſignatæ ab Anaxagora.Dixit eñ Anaxagoras,infinitum,quia ſeipſum ſuſtinet,eſſe ĩmobile.Nam oppoſita ſunt.Quia leue & graue ſunt oppoſita,non poſſunt ſimul eidem adeſſe,nõ erit igitur infinitum totum leue , & ſimul totum graue . Non totum leue,quia tunc per definitionem ſurſum ferretur,quod oſtenſum eſt eſſe nõ poſſe.Similiter non erit totũ graue,quia oporteret ipſum ferri deorſum,q̃ itidẽ eſſe non poteſt.nã non eſſet extra ipſum locus ad quẽ ferri poſſet.Neq; erit vna eius medietas leuis,& altera grauis . Nã in infinito non poteſt aſsignari medietas,neq; tertia pars,neq; quarta aut alia quęuis explicata nomine proportionem certã ad totũ deſignante,tametſi in eo aſsignari poſsent ꝑtes determinatæ quantitatis,vt pedalia,& cubitalia.

❡Sexti capitis annotatiunculę.

❡Infinitum potentia,infinitum quinto.❡Agon,certamen,ludus.❡Olympia certamina erant quæ in honorẽ Iouis Olympij apud Piſas & Elidẽ Græcię oppida celebrabãtur.❡Partes ꝓportionales ſunt quę ad ſuum totũ ſemper ſimilẽ retinent ꝓportionem,vt duplã,triplam,quadruplam,& ita de cæteris.❡Partes ꝓportionales,partes eiuſdẽ rationis,partes eiuſdem proportionis.

SExtum caput continet tres diuiſiones,& duas cõuenientias poſt ſecũdam.❡Prima diuiſio. Infinitum eſſe dupliciter intelligi poteſt: vno modo eſſe infinitum actu:quo modo dictum eſt infinitum non eſſe. Alio modo eſſe infinitum potentia:quo modo bene eſt infinitum.Nã omnino non eſſe infinitum,multa incommoda ſequuntur . ❡Primo . Tempus
principium & finem habere,& eſſe ex impartibilibus conſtitutum. ❡Secundo 34
Magnitudines non eſſe diuiſibiles in magnitudines. ❡Tertio.Numerum non eſſe in infinitum augmentabilem, quæ quidem incommoda poſito infinito in potentia,ceſſant.Nam cum ponitur magnitudo non eſſe infinita actu, ſed infinita potentia,vt diuiſione,facile eſt cognoſcere magnitudines diuiſibiles eſſe in magnitudines:& interimere impartibiles lineas.Et cum ponitur multitudo infinita non actu,ſed potentia,vt appoſitione, ſtatim ſaluatur numerum in infini
tum augeri poſſe.❡Secunda diuiſio.Duplíciter aliquid poteſt eſſe in potentia. 35
Primo modo ſic in potentia,vt completum illius cõſequi poſſit actum:quo modo ęs nondum formatum,eſt in potentia ſtatua.Secundo modo ſic in potentia,vt nunquam completum conſequi poſſit actum,ſed ſemper ſit in ipſo fieri : ita vt cum aliquid eius ſit actu,eiuſdem aliquid relinquatur in potentia:vt dies,& agõ & Olympia.Hęc enim in ipſo fieri ſemper conſiſtunt,quæ cum aliquid habeãt actu,alterius ſunt in potentia: quomodo dicimus infinitum potentia diuiſionis, & infinitum potentia appoſitionis:quia ſemper fieri poſſit diuiſio,& ſemper potentia relinquatur facienda.& ſemper fieri poſſit additio,& ſemper relinquãtur addenda . Non autem infinitum potentia diuiſionis primo , ita vt infinita actu diuiſio facta eſſe poſſit. Nam cum magnitudo diuiſibilis non ſit in non magni=

tudines: infinita actu diuiſa infinitã actu conſtituiſſent magnitudinẽ.ꝙ eſſe ne
36 quit. ¶ Prima conuenientia. Conueniunt infinitum potentia in ſucceſſiuis , vt
tempore & hominibus,& infinitum potentia in permanentibus:quia vtrunq; eſt
in continue accipiendo vnũ poſt alterũ:ſic vt acceptũ finitum ſit, & nunq̃ acci-
piendo alterũ,deficere poſſimus.& ſunt ſemper in ipſo fieri,vt dies & agon,ge-
37 neratio & corruptio. ¶ Differunt tñ:quia in ſucceſſiuis,vt tẽpore,prius acceptũ
non manet cum poſteriore.In permanentibus aũt,vt magnitudine , prius acce-
38 ptum bene manet cum poſteriore. ¶ Secunda. Conueniunt infinitũ diuiſione,
& infinitũ appoſitione. Nã ex magnitudinis diuiſione accreſcit multitudo , &
infinitũ appoſitione,quantum eñ magnitudini detrahimus, tñ numeroſæ mul
titudini adijcimus. Ediuerſo tñ ſibi mutuo reſpondent. Nam illud detrahendo,
39 hoc aũt ſemper apponendo fit. ¶ Tertia diuiſio. Vno modo itelligitur infinitũ
diuiſione ſumendo ſemper partes alicuius determinatę quantitatis,quomõ non
eſt infinitum diuiſione. Nã omnis magnitudo finita eſt.oẽ aũt finitum , per de-
terminatę quantitatis ablationẽ tandem abſumitur . Alio mopo ſumendo ꝑtes
non quidem alicuius præfixæ & determinatæ quantitatis, ſed bene eiuſdem ra-
tionis ,quas partes ꝓportionales vocant:& hoc modo eſt infinitum diuiſione.nã
tales partes ſumendo,nunq̃ a diuiſione deficimus. Et ita de infinito appoſitione
dicendum eſt.nam vt ſumendo partes non alicuius determinatæ magnitudinis
ſed proportionales, nunquã diuiſioni materia deeſt, ita quoq; neq; appoſitioni.
Hoc tñ intereſt q̃a diuidendo, quantalibet magnitudine minorem facere poſſu
mus apponendo aũt,quantalibet maiorem facere non poſſumus. Nam vt Phy-
ſici aiunt,non eſt corpus cœlo maius,neq; eſſe poteſt. Etſi quantalibet magnitu
dine eſſet appoſita maior,ĩfinitum actu eſſe oportet,quod eſſe nequit,ſed eſt in-
finitum appoſitione(vt dictum eſt)e diuerſo infinito diuiſione reſpondens.quã
ta eñ vni quantitati diuidendo detrahis,hæc & tanta creſcenti ex diuiſione mul
titudini apponis. Propter hęc Plato duo infinita fecit,magnum,& paruum. Ma
gnum quidem,quia apponendo videtur in infinitum excreſcere. Paruum vero,
ꝙ diuidendo videtur in infinitum minui. Quæ licet dicat rerum principia , non
tamen illis vtitur. Nam vtitur principijs numeris, in quibus nullum locat infi-
nitũ. Non eñ in numeris poſuit infinitũ diuiſione , quia omnes in vnitatem re-
ſoluuntur,quã nihil minus eſt. Neq; in ipſis poſuit infinitum ſecundum augmẽ
tum.cum ad denariũ vſq; numeros ſolum augeri putet.

SExti capi. ſcholia. XXXIIII. Primo. Tempus principiũ & finem habere. Si non ad-
mittatur eſſe infinitũ additione,non ſemper diei ſuccedet dies,neq; hora horæ.quare
tempus pricipium & finẽ habebit, quod ſuppoſita mundi perpetuitate incommodũ
eſt,vt octauus liber oſtendet,etſi ſimpliciter non ſit inconueniens , neque ſecundum
veritatẽ. Etſi non admittatur eſſe infinitum ſubtractione , non poterit partium tem-
poris ſemper fieri diuiſio,quare tandem diſſecaretur in impartibilia, & ex illis itidẽ componere
tur.ꝙ ſimpliciter inconueniens eſt. Et ita de magnitudiue ſentiendum,videlicet quod ſi oĩno tol
latur infinitum non eſſet magnitudo infinita diuiſione , & quia omnis magnitudo eſt diuiſibilis
oporteret ipſam tãdem diuidi in impartibilia,quæ non eſſent magnitudines,& ex illis componi.
quod phyſicæ ſuppoſitioni, mathematicæque repugnat. Demũ & de numero,ſi interimatur pror
ſus infinitũ,concedendũ eſset quod nõ poſset in imenſum & ſine ſtatu creſcere,cum nõ eſset infi-
nitum additione. Id aũt Arithmeticæ petitioni repugnat & aduerſatur. XXXV. Non aũt infini
tum potentia diuiſionis primo. Si infinita actu,magnitudinis aut cuiuſuis continui diuiſio facta
eſſe ponatur,conſequens eſt infinita actu eſſe omnino diuiſa. Et cum magnitudo non ſit diuiſibi-
lis in non magnitudines , illa infinita actu diuiſa ſunt magna,& magnitudinẽ quæ diuiſa eſt non
cõſtituerunt. Ergo cum ſimul erãt iuncta, cõſtituerunt magnitudinẽ actu infinitã . Nam in quot
diuidi ſecarique continuũ poteſt,ex totidẽ ipſum eſt compoſitum. Et quot ex infinitis actu con-
ſtat,eſt infinitũ actu. Id aũt impoſſibile. Præterea ſi quis dicat magnitudinẽ eſſe infinitam poten-
tiã diuiſionis primo,& quia cõpleta actu partiũ oĩm diuiſio facta eſſe poſsit,ponatur gratia diſci
plinæ tota magnitudo eſse oĩno diuiſa vel ea in q̃ facta eſt diuiſio,ſunt partibilia , vel impartibi-
lia. Si ĩpartibilia,ergo magnitudo in impartibilia diuiſa eſt , & ex impartibilibus cõpoſita. quod
ſectio ſexti oſtẽdet eſse nõ poſse. Si vero partibilia,poterũt illa vlterius in alia minora diuidi &

per conſequens nō fuerat omnino facta diuiſio.quod repugnat hypotheſi. XXXVIII. Quantū
eñ magnitudini detrahimus. Biſariam fieri poteſt magnitudinis in partes eiuſdem rationis pro-
portionaleſq; diuiſio. Primo partē in quā prius facta eſt diuiſio, in minores partes eiuſdē cum ſu
periorum diuiſionū partibus denominationis diſtribuendo, vt ſi linea diuidatur in duas medie-
tates,& iterū prima medietas in duas diſſecetur medietates,quarū prima rurſum in duas diduca-
tur,& ita cōſequenter vnā partem diuiſionis factæ ſemper ſecundum eandem ꝓportionē diui-
dendo. Et in huiuſmodi diuiſione non idē eſt in omnibus totum quod diuiditur,cuiuſq; aūt diui
ſionis partes ad ſuum quod diuidunt totū,eandem ſeruant proportionē,quam partes primę diui
ſionis ad ſuum,vt pote ſubduplam. Alio vero modo eandem totam magnitudinem in partes ꝓ-
portionum denominationem diuerſo modo ſortitas diſpertiendo, ſic quod eiuſdē diuiſionis par
tes eandem habent vnaquæque ad ſuum totum proportionē,diuerſarum aūt diuiſionum diuer-
ſas,& ſecundū naturale numeri crementum ſemper a maiore numero ſubinde denominatas, vt ſi
tota linea diuidatur in duas medietates, deinde eadē in tres tertias, rurſum eadē in quatuor quar
tas,quinque quintas,& ita ſine ſtatu,in omnibus his diuiſionibus idem eſt totū quod diuiditur&
eiuſdē diuiſionis ꝑtes eandē ad totum denominationem habent proportionis, diuerſarum aūt di
uiſionū diuerſas. Nam vnius diuiſionis partes ſecundæ dicuntur,alterius tertiæ,& alterius quar
tæ. Et ſecundum vtranque harum diuiſionum in infinitum fit continui partitio, quantunque di-
minuitur magnitudo,tantum creſcit multitudo. In primo eñ diuidendi genere,poſteriorum diui
ſionum partes minores ſunt partibus priorum,& quanto maior fit in diuiſione progreſſio, tan-
to maior eſt partium,in quas facta eſt diuiſio,numerus. In ſecunda aūt diuidendi ratione id mul
to apertius & clarius elucet.nam in eo poſteriorum diuiſionum partes minutiores ſunt,vt quæ a
maiore numero denominentur,& plures. Minor eñ eſt tertia pars lineæ q̄ ſecunda eiuſdem,& plu
res ſunt tertiæ quam ſecundę. ſic quarta minor tertia,& plures quartæ q̄ tertiæ. & quemadmodū
numeri crementum ſine termino progreditur,ita & partium magnitudinis diſtractio,cum a quā-
colibet numero denominari poſſint eius partes. Idcirco quod hic Ariſtoteles affert,potius de ſe-
cunda quam prima diuidendi ratione accipiendū eſt. XXXIX. E diuerſo,infinito diuiſione reſpō
dens. Quod eſt maius in numeris,id eſt minus in magnitudine, & quod maximum in magnitudi-
ne,id minimum in numeris. Sicut eñ datur minima magnitudo actu, & qua nulla alia nūc minor
eſt(alioqui oporteret magnitudinē in infinitum actu diuiſam eſſe,& cuius paruitas aſſignari non
poſſet)non tamen eſt dabilis minima magnitudo potentia, quod data quacunque poſſit dari mi-
nor,ita datur numerus maximus actu,& quo nullus alius impręſentiarū eſt maior, alias oporte-
ret numerum in immenſum actu creuiſſe,& cuius numeroſitas determinari non poſſet. at non da
tur maximus potentia,quod quocunque dato poſſit dari maior. Et ſicut datur maxima magnitu
do tum actu,tum potentia,vt cœli,ita datur minimus & actu,& potentia,vt pote binarius,infra
quam vnitas ſimpla & indiuidua numeri principium proxime collocatur.

¶ Septimi capitis annotat.

¶ Quantitatem, determinatam quantitatem. ¶ Semper eſſet extra accipere, ſi
extra quaſcunq; quantitates acceptas ſemper aliæ ab ipſis relinquerētur accipi-
endę.

SEptimum caput cōtinet tres concluſiones,duo corollaria ad
primam,& vnum ad ſecundam. ¶ Prima concluſio. Non re 40
cte definierunt infinitum,ipſum eſſe dicentes,extra quod ac
cipere nihil eſt. At potius dicendum eſſet cuius eſt ſemper
aliquid extra accipere. ¶ Prima pars patet, quia hæc defini-
tio conuenit toti & perfecto,quæ finita ſunt. Nam id totum
& perfectum dicimus, cui nihil deeſt, neque eſt eius aliquid
extra accipere:vt totum & perfectum hominem: totum & perfectam arcam.to
tum enim & perfectum aut omnino eadē ſunt,aut parum inter ſe differunt. Nō
enim extra vniuerſum eſt accipere aliiquid,etſi finitum ſit. Non igitur recte de
finitum eſt infinitum,ꝙ ſit extra quod nihil eſt accipere. Secundum patet.nam
annulos pala carentes vniformeſq; cōſueuerunt dicere infinitos, quod voluēdo
extra partem captam ſemper ſit aliam accipere. Signum eſt igitur infinitum po
tius dici debere extra quod ſemper eſt aliquid extra accipere. Hoc tamen inter
infinitū & huiuſmodi annulos intereſt,ꝙ infiniti ſemper eſt aliud accipere,nū-
quam prius acceptum repetendo,non aūt annulorum. Nā pręacceptæ partes ite
ratis repetuntur vicibus. ¶ Primum corollarium. Quapropter recte poterit defi 41
niri infinitū,vt dicatur eē cuius quantitatē accipientibus ſemper ſit extra aliqd
accipere. ¶ Secundū. Vnde fit vt Parmenides totum vniuerſum vnū eſſe & fi- 42

nitum rectius opinatus ſit Meliſſo ipſum vnũ & infinitum eſſe dicente. ℂNã
quomodo, cum ſit cuius ſemper eſt aliquid extra accipere, vnum erit? Et quomõ
infinitum toti continuabitur? cum non oẽ linum quidem omni lino continue-
43 tur. ℂSecunda concluſio. Non recte dicunt infinitum omnia continere, & in ſe
omnia habere, propter ſimilitudinem quam ad totum habet & perfectũ. ℂNã
potius rationem habet partis vt materiæ & imperfecti. Nam vt materia potẽtia
eſt, & non actus: ita infinitum ſolum potentia eſt, & diuiſione, & appoſitione, &
non infinitum actu. & ſi totum eſt infinitum, hoc non eſt ſecundum ſe, ſed ſecũ
dum alterum, vt diuiſione, aut appoſitione, quæ quidẽ non continet: ſed potius
a toto continetur. & vt materia quot ſpecies extra habitas accipiat ignota eſt, ita
infinitum vt infinitum ignotum eſt. Habet igitur infinitum potius rationẽ par
tis & imperfecti. quapropter non recte dixiſſe videntur ꝓpter totius ſimilitudi
44 nem & perfecti, ipſo omnia contineri. ℂCorollarium. Vnde fit etiam vt Plato
qui magnum & paruum infinita ponebat, & vt materias, inconueniẽter dixiſſet
ea omnia continere. Nã inconueniens eſſet ipſa intelligibilia, quę perfectiſſima
& determinatiſſima ſunt, continere. Ignotum eñ & indeterminatum continere
45 & determinare nequit. ℂTertia concluſio. Nõ ſine ratione euenit magnitudi-
nem ſecundum paruitatẽ in infinitum abire, ſecundum aũt exceſſum, appoſitio
ne in infinitum abire nõ poſſe: & contra in numeris ad minimũ deueniri, ad ma
ximum vero deueniri nõ poſſe. ℂNam materia ſub magnitudine clauſa, ſecũ
ea ſemper præſtat diuiſibilẽ. Atvero ſecundum exceſſum nõ abit in infinitum.
Nam quantacũq; magnitudo ſenſibilis eſſe poteſt, tanta eſt actu. nõ eñ maior
cælum eſſe poteſt. Itaq; magnitudinẽ ſecãdo nõ occurrit minimum: adijciendo
tamẽ peruenitur ad maximum. Quod vero in numeris contra eueniat, hoc ideo
eſt, quia numerus eſt vnitates multæ. Nam binarius a duabus denominatur vni
tatibus: & ternarius a tribus, & ita de reliquis. At vero vnitas quęcunq; ſit, imp-
tibilis eſt ſecundum numerũ, vt vnus homo, vnus eſt homo: & nõ multi hoĩes: &
numerus in vnitates ſecatur. Ad minimum igitur in numeris ſecãdo deuenitur,
apponẽdo tamen ſemper relinquitur potẽtia maior. nam ex partium magnitudi
nis deciſione ſemper creſcit: nõ quidem quia ſit huiuſmodi ĩfinitas actu, ſed po-
tentia, & ſemper in ipſo fieri, ſicut tempus, & numerus temporis. Et q̃uis infini-
tum potentia, & motui, & magnitudini, & tempori conueniat, nõ tamen intelli-
gibile habet vt quædam natura illis inexiſtens, ſed magnitudo ſuapte natura hoc
modo infinita eſſe videtur, & per eam motus: generatio, corruptio, alteratio,
quia illi coniuncti ſunt, & tempus per motum. Hęc tamen poſterius euadẽt ma
nifeſtiora.

SEptimi capi. ſcholia. XL. Hæc definitio cõuenit toti & perfecto. Non improbat Ari-
ſtoteles hanc antiquorum definitionem, quod falſa ſit (nam per hypotheſim ſtatuto infi
nito extra ipſum nihil eſſet accipere, cum oĩa occuparet) ſed q̃d non recurrat conuerta-
turque cum definito, quin potius tranſcendat ipſum, & tranſgrediatur, quod minime in
recta definitiõe fieri poteſt. non eñ omne id extra quod nihil eſt accipere, eſt infinitum. Extra to-
tum enim & perfectum nihil eſt accipere quod ad ſuam attineat integritatem & perfectionem,
cum ei nihil deſit ad ſuam conſtitutionem neceſſarium, & tamen totum & perfectum, vt homo,
equus, planta, minime infinitum eſt. At ſi cauſentur extra totum & perfectum quicq̃ accipi poſ-
ſe quod non ſit de eius conſtitutione, vt extra hominem, aerem aut aquam, extra infinitum vero
nihil accipi poſſe etiam quod ab ipſo ſeparatum ſit & ſeiunctum, refellit Ariſtoteles eorum defi-
nitionem in vniuerſo, quod quidem finitum eſt, & tamen extra ipſum non eſt accipere corpus ali
quod, etiam ab vniuerſo diremptum & ſemotum ipſumque non conſtituens. Quod infinitis ſem-
per eſt aliud accipere. Aliud, aliam partem determinatæ quantitatis. nam in magnitudine poteſt
ſemper accipi alia pars proportionalis, prius acceptã non repetendo, quam tñ nullus dixerit actu
infinitã. Id tñ diſcriminis eſt inter partes ꝓportionales magnitudinis, & partes infiniti ſubinde
acceptas, quod partes magnitudinis poſterius ſumptæ etſi aliæ ſint a partibus prius ſumptis, non
tñ ſumuntur extra eas, ſed prius ſumptarũ ſunt partes, & in eis continentur. In infinito aũt par-
tes determinatæ quãtitatis poſterius acceptæ ſunt extra partes prius acceptas neque earum quo-
quo pacto ſunt partes, aut intra ipſas continẽtur. XLII. Nã quõ cum ſit cuius ſemper eſt. Cum

vniuerſum ſit infinitũ ſecundũ Meliſſum, eius ſp eſt aliquid extra accipere per definitionẽ. quare nõ erit vnũ quod eſt contra eundẽ. Præterea non oẽ linum oĩ lino continuatur, quę ſunt eiuſdem naturæ, ſimiliaq; ſpecie. Vnius em̃ agri linum, alterius lino, imo eiuſdem vnum, alteri coniunctũ minime eſt. Valentiore igitur iure neque omnia vniuerſi ambitu contenta, & naturę diuerſitate diſcrepantia, adinuicem continua ſunt, quare totum vniuerſum non eſt continuum. igitur neque infinitum actu. Neceſſe eſt em̃ infiniti magnitudine partes adinuicẽ continuas eſſe. XLIII. Nã potius habet rationẽ partis infinitum eo modo quo eſſe poteſt. ſcilicet infinitum quinto (de quo intelligitur hæc approbatio & concluſio) potius habet rationem partis in quam fit diuiſio. aut ſecundum quam fit appoſitio, quam totius. Non em̃ quicquam ratione ſui totius vt totum eſt, infinitum dicitur, ſed ratione partium quæ ſubtrahuntur aut apponũtur. Etiam infinitum potius habet rationem imperfecti, cũ in ipſo ſemper imperfecta ſit diuiſio aut appoſitio, quam perfecti. Demũ infinitum potius aſſimilatur materię quam formæ, ꝙ ſicut materia quotcunque formas acceperit, nata eſt ſucceſſiue alias accipere, ita quacunque diuiſione facta aut appoſitione, poteſt infinitum aliam diuiſionẽ aut appoſitionem habere. Atq pars, imperfectum, & materia, potius cõtinentur a toto, perfecto & forma, quam ea contineant. igitur infinitum eis analogum potius cõtineri dicendũ eſt quam continere. XLIIII. Nã inconueniens eſſet ipſa, ſcilicet magnum & paruũ, continere intelligibilia, vt ipſa, verbũ ꝓcedat, & intelligibilia ſequatur. XLV. Quia numerus eſt vnitates multæ. Totum em̃ nihil aliud eſt quam ſuæ partes ſimul ſumptę vnitates aũt, numeri ſunt partes. ſiquidẽ numerus multitudo eſt ex vnitatibus aggregata. Et ꝙ hic dicitur, de vnitate & numero numerante ſolum intelligendũ eſt. vnitas em̃ numerata, vt vna aqua, vnus aer, diuidua eſt rõne dimenſionis. Vnitas autẽ numerans (de qua ſola loquuntur Arithmetici) eſt indiuidua. Et ꝙ de vnitatis numerantis impartibilitate dicit Ariſtoteles, declarat in vnitate numerata & re vna, vt vno homine, ꝙ ſicut is denominatur vnus, & non plures, ita vnitas abſoluta, pluralitaris diuiſionem non admittit. Vt quædam natura illis inexiſtens. vt forma quædã accidentaria inexiſtens magnitudini, motui & tempori, non em̃ eſt infinitum accidentaria affectio, diuerſa magnitudine tanquam accidens a ſuo ſubiecto, ſed magnitudo, & infinitum potẽtia, idem ſunt re ipſa, & ſola ratione differunt. ſic motus & infinitum, itidem & tempus & infinitum ſunt idem.

¶ Octaui capitis annota.

¶ Intrinſecus terminus corporis, ſuperficies conuexa.

OCtauum caput continet ſex rationum quarti capi. ſolutiones.
¶ Primę rationis ſolutio. Tempus & motus infinita ſunt poten- 46
tia, & ſemper in ipſo fieri, poſteriore cum priori non manente. &
quãuis partes cogitatione capiamus, ſimul tamen nõ permanẽt.
¶ Secundę ſolutio. Magnitudo nec actu diuiſione infinita: neq;
intelligentia in infinitum aucta eſt. ſed vt dictum eſt, potentia
infinita. ¶ Tertiæ ſolutio. Non vt generationes & corruptiones aliquando caſuræ nõ deficient, ponenda eſt materia actu infinita. Nam q̃ portiunculam materiæ vnum in corruptione deponit alterum eandem in generatione aſſumit.
¶ Quartæ. Falſum eſt oẽ corpus finitum ad aliud corpus eſſe terminatum. Eſt em̃ aliquod ſuo intrinſeco termino & finitum & terminatum. Vnde aliud eſt aliquid finiri. & ab alio tãgi. qui em̃ dicunt oẽ corpus finitum ad aliquid finiri, volũt intelligere ad aliquid quod ipſum tangat, quod nõ oportet. Nam vt finiatur, ſatis eſt (vt dictum eſt) ipſum ſua ſuperficie terminari. ¶ Quintæ. Credere infinitum eſſe, quia intellectione effingi poſſit, incõueniens eſt. Non em̃ idcirco ſi cogitatione atque intellectu rei exceſſum aut defectum apprehẽdo protinus eſt rei exceſſus aut deffectus: vt ſi te extra vrbem cogitatione & intellectu effingo, & te ad cœlum vſque magnitudine excreſcere, non protinus extra vrbẽ exiſtis. & capitis vertice cælũ contingis, ſed ſolũ tantus eris, quantus prius exti teras. Nã iſta a noſtra cogitatiõe & intellectu nõ pendẽt. Ita neq; huiuſmodi ſpatium, quod extra cęlum cogitatu effingunt. Cum em̃ quis aliquid cogitat, ſi ita ſit vt cogitat, accidit. ¶ Sextæ. Non ponere infinitum actu, nulla incommoda ſequuntur, nec matheſeos aufert conſiderationem. Nam mathematici nec infinito actu in ſuis demonſtrationibus egent, nec vtuntur, ſed quantacunq; volunt quantitate finita. Neq; curant an talis alicubi & alicui inſit, ſed eam quantamcunq; volunt ſuis demonſtrationibus aptam cogitatione effingũt. ¶ Ex his perſpicuę eſſe poſſunt rationũ ſuperius poſitarũ & ſimilium ſolutiones, & quõ

infinitum in materiam & cauſam materialem potius reducendum ſit,quam in aliarum cauſarum vllam. Quapropter ſatis inconuenienter ſemper ab ipſis dictum apparet,infinitum continere, & terminare: cum formæ potius ſit continere & terminare.

Octaui capitis ſcholia. XLVI. Vnde aliud eſt aliquid finiri. Aliquid finiri,eſt ipſum intrinſecis aut extrinſecis terminis claudi atq; contineri,vt omne corpus ſuo finitur conuexo,ſuperficies extremis lineis,& linea finalibus punctis.omne etiam contentum ſuo finitur corpore cõtinente. Aliquid vero ab altero tangi,eſt ipſum ab extrinſeco & circumambiente corpore circundari atq; concludi,vt terra tangitur ab aqua,& aqua ab aere. Itaq; quicquid ab altero tangitur,finitur & ſuo conuexo,& circundantis concauo. at nõ quicquid finitur,ab altero tangitur. nam ſuprema cæleſtis ſphęra finitur ſuo conuexo, & tñ ab altero non tangitur,quod non habeat ſupra ſe aliud corpus circundans.cętera vero vniuerſi corpora infra ſupremam ſphęram & finiuntur,& ab altero exteriore ſcilicet corpore locante tãguntur. Nam eſſe res a noſtra cogitatione.Quemadmodum rerum exiſtentia a ſenſus iudicio non pendet, non enim oportet ſi ſenſus iudicet ſolum pedaneum,protinus eum eſſe tantum, ꝙ ſenſus recte iudicet,& non recte,ita neq; res ipſas eſſe,dependet a noſtro intellectu,neq; oportet ſi quomodo intellectus intelligat rem eſſe,protinus eã hoc pacto exiſtere, ꝙ intellectus & vere intelligere poſſit, & non vere,& cũ falſe intelligit,huiuſmodi intelligentiæ res ipſa nõ reſpõdet. Neq; curant an talis alicubi,& alicui inſit. Nõ curant mathematici an magnitudo finita pro ſuo arbitratu magnitudine aut paruitate determinata,ſit in aliquo loco,aut in aliquo ſubiecto. nam cogitatione & intellectu a loco & materia abſtrahunt.ſed quantãcunq; volunt ſiue magnam ſiue paruam,ſemper tñ finitam,ſuis demonſtrationibus accommodant,neq; geometra vſquam magnitudine infinita in ſuis vtitur conſiderationibus,ꝙ ſupponat omnem magnitudinem terminis contineri.

¶ Paraphraſeos in tertium Phyſicorum,finis.

Primi capitis paraphraſeos in IIII. Phyſicorum annotatiunculæ.

¶ Quomodo,an per ſe,an in alio ſubſiſtens. ¶ Naturam loci,quę res ſit locus. ¶ Hermolaus, ſcandulæ, imbricamentaq; ædium. & ſunt ſcandulæ vt aſſerculi,quibus domus integuntur:imbricamenta vero,ſtillicidia. ¶ Chaos, hiatus. ¶ Alia natura, alterius naturæ & rationis res. ¶ Elementum, id ſimplex quod rei conſtituit eſſentiam.

Quartus liber Phyſicorum continet decem et quatuor capita.Primum caput duas concluſiones,duas rationes ad primam,duas ad ſecundam,quatuor rationes locum eſſe pro-
1 bantes, et ſex ipſum non eſſe contendentes. ¶ Prima concluſio.De loco,ſi eſt,quomodo, et quid eſt, Phyſica conſideratio eſt. ¶ Primo, Quia omnes phyſici res naturales exiſtimauerunt eſſe in loco. Nam quia viderunt ea quæ non ſunt.vt Hircoceruus,et Sphinx, nuſquam eſſe credi-
2 derunt omnia quę ſunt,oportere in loco eſſe. ¶ Secundo, Quia de motu Phyſica determinatio eſt. At motus rebus naturalibus cõmuniſſimus & primus, motus eſt qui ſecundum locum dicitur,qui ſine loci cognitione deprehẽdi non poteſt. Eſt igitur de loco Phyſica conſideratio. ¶ Secunda. Conſideratio de loco, ardua atq; difficilis eſt. ¶ Primo, Quia ex proprietatibus loco conuenientibus non facile eſt naturam eius(vt paulopoſt oſtendetur)apprehendere. ¶ Secundo,Quia ab antiquis nihil nobis certum quod inquęſitæ rei cognitionem ducat, relictum eſt. Determinauerunt quidem & de loco,ſed oĩa dubitata atq; perplexa relinquentes.nihil exquiſite perquiſierunt. ¶ Quatuor rationes locum eſſe
3 probantes. ¶ Prima. Corpora ſibi inuicem ſuccedunt:vt vbi prius erat aer, mõ ſit aqua. At in quo ita ſibi ſuccedunt,loc⁹ eſt.vtriuſq; ſucceſſiue receptaculum: ſicut dolium ſucceſſiue diuerſos liquores recipiẽs. Eſt igitur locus:& non modo eſt,ſed & eſt a quolibet eorum q̃ alternatim ſuſcipit,alterũ. ¶ Secũda. Vnum-

quodq; phyſicorum corporum non prohibitum in ſuum locum fertur: vt ignis
ſurſum, terra & grauia deorſum: in quo lata cõſeruatur. Eſt igitur locus. & non
modo eſt, verum etiam vim quandam locatorum conſeruatricem retinet. Cu-
ius differentiæ ſunt, ſurſum, deorſum, ante, poſt, dextrum, & ſiniſtrum. Quæ ali
quando ad nos relatione facta ſumuntur: vt quod mihi ſurſum eſt, ſi ſcandulas
conſcendero, fit deorſum. & quod deorſum: ſi cliuum deſcendero, fit ſurſum. &
quod ante me ad oppoſitum verſo fit poſt. & quod mihi eſt dextrum: ſi me ver
tero, fiet ſiniſtrum. Sed hæc in natura nõ ſic ſunt: ſed determinata eſt differen-
tia: vt ſurſum natura, ad quod leuia (vt ignis) ferri nata ſunt. & deorſum ad gra
uia (vt terra) natura feruntur. Quod vero hæc in natura & nobis non ſimiliter
ſint, oſtendunt mathematica: quæ cum omnium confeſſione in loco non ſint,
ea tamen ad nos & dextra & ſiniſtra cogitatiõe effingimus. ¶ Tertia. Antiqui
vacuum poſuerunt, in quod corpora reciperẽtur, & quod locum nuncupabant:
quem locum tunc dicebant vacuum, cum corpore priuaretur. Signum effigitur
locum eſſe. ¶ Quarta. Etiam authoritate vetuſtiſſimi poetæ locum eſſe confir
matum eſt. Inquit enim Heſiodus peruetuſtus poeta primum fuiſſe chaos, re-
rum omnium receptaculum & locum. qui videtur opinionem ſecutus (quam &
aliorum multi) omnia alicubi & in loco eſſe. Quod ſi ita ſit, vt Heſiodo viſum
eſt, mirabilis loci potentia: quæ omnium prima eſt: & qua non exiſtente, vt nul
la alia ſint neceſſe eſt: ipſo vero exiſtente, non idcirco ſint alia. Poſuit eñ cha-
os prius quam res cæteræ eſſent, primum. ¶ Sex rationes locum eſse tollentes. 4.
¶ Prima. Quod locus nõ ſit, videtur primo, quia aut locus eſſet corpus, aut alia
a corpore natura. Non corpus: quia cum locus & locatum ſimul ſint, & locatum
in loco recipiatur, duo corpora ſimul eſſent. quod eſt impoſsibile. Neq; alia a
corpore natura. nam tres dimenſiones habere ſoli corpori proprium eſt. At ve-
ro locus tres dimenſiones habet. eſt enim longitudinis, latitudinis, & profundi
tatis particeps. Non eſt igitur alia a corpore natura. ¶ Secũdo. Si ponas locum
corporis receptaculum, eadem ratione & ſuperficiei & lineę & puncti ponas lo
cum. Par enim eademq; ratio eſt. Sicut enim vbi prius erat aqua, poſtea pones
eſse aerem: ſic & vbi prius aquę ſuperficies, lineę & puncta, poſtea illic aeris ſu
perficies, lineę & pũcta. ſed puncti nõ eſt aſsignandus locus. nullã.n. dimenſio
nem habet. igitur neq; corporis, neq; alicuius aliorum. ¶ Tertio. Quicquid eſt:
aut eſt elementum, aut ex elemẽtis. quod verum eſt, & de corporeis, & de incor-
poreis. Nam corporeorum corporea ſunt elementa, & incorporeorum incorpo-
rea. At locus, neq; elementum, neq; ex elementis eſt. Non enim in incorporeo
rum, quia ex incorporeis & intellectualibus elemẽtis nulla prodit magnitudo.
Nec corpus: nam eſset corpora in ſe recipiẽs: quod fieri nequit. ¶ Quarto. Qui
locum ponunt, cauſam locato faciunt. Sed neq; materia, neq; ſpecies, neq; effici
ens, neq; eius finis eſse videtur. dicant quam velint. Non eſt igitur ponendus
locus. ¶ Quinto. Efficax eſt, & vigorem ſuum retinet zenonis ratio. Si eñ po-
ſueris locum eſse aliquid, ſic dictũ refellet zeno. Quicquid aliquid eſt, in loco
eſt. locum autem ais eſse aliquid. igitur locus in loco eſt. q. alter locus eadẽ ra-
tione in loco eſt: & hoc ĩ infinitum abiret: quod eſt impoſsibile. nihil igitur eſt
locus. ¶ Sexto. Qui ponunt locum, omne corpus ponunt in loco eſse, pariter &
in omni loco corpus. De rebus igitur quę augentur & creſcunt, quantum addi-
tur corporis, tñdem addere & loci oporteret, & pariter cum corpore locũ creſce
re. Nam neq; maior neq; minor corpore locus debet eſse. quod facile non eſt vi
dere: quin potius videtur impoſsibile. Sane igitur non videtur locum eſse.

PRimi cap. quarti Phyſicorũ ſcholia. 1. Ea quę n= ſunt, quę natura ſubſiſtere neque-
unt, qualia ſunt hircoceruus, & ſphinx. Siquidem hircoceruus monſtrum eſt (vt fe-
runt) partim hirci, & partim cerui figuram obtinens, & gręce tragœlaphus dicitur.
Sphinx, itidẽ monſtrũ eſt, quod fingunt faciem habere virginis, pẽnas auium, & pe-
des leonis. cui⁹ ęnigma ꝓpoſitum quo pacto Oedip⁹ diſſoluerit, vulgatiſſimum eſt,

Nempe ferunt eo tempore quo exorta inter Phocenſes ſeditione, ira accenſus Oedipus Laium parentem inſcius occidit,Sphingem beluam biformem Thebas veniſſe, propoſuiſſeq; ænigma, quod qui non ſolueret,periret.Inde plerique ob rem ambiguã ac perobſcuram interempti ſunt. Soluenti,Thebarum regnum propoſitum pręmium erat. Pręter Oedipum ęnigma ſoluere potuit nemo.Id autem erat huiuſmodi,quodnam animal bipes,idem tripes,ac quadrupes foret.Cæteris ambigentibus,Oedipus hominem eſſe aſſeruit,quod infans quatuor pedibus obrepat,manibus ad gradiendi officium,etiam vtens perinde atq; pedibus , annis autem confirmatus,duobus pedibus incedat,ſenior tribus,quoniam Scipione quaſi tertio pede vtatur.Sphinx ſuo iudicio victa,ex editiore loco ſeſe pręcipitem dedit. Oedipus Thebarum imperium adeptus eſt. Verum hęc figmenta ſunt animi(ſicut Gorgones & Centauri)nuſquam ſubſiſtere natã.Non tamen ex eo quod non exiſtentia non ſunt in loco,recte colligunt,quę exiſtunt,omnia in loco eſſe nam ex interempto antecedente interimunt conſequens , perinde atque hoc pacto argumentarentur. Siquid nõ eſt animal,ipſum non eſt rationale,igitur ſiquid eſt animal,eſt rationale. vbi quod aſſumitur,verum eſt,& quod infertur , falſum . quod & in antiquorum ratione accidit.Suprema enim ſphæra(vt ſequentia oſtendent)in loco non eſt. At motus rebus naturalibus.Motus ſecundum locum rebus naturalibus communiſſimus dicitur,quod omnibus conueniat. Primus vero quod præcipuus ſit , & natura præſtantiſſimus , vt octauus huius phyſicæ auſcultationis liber oſtendet. III. Si ſcandulas conſcendero.Scandulę gradus ſunt,quod his altiorem locum conſcendamus.Et id latinũ eſſe nomen,& a probatis authoribus vſitatũ,probant, notę per id quod Hermolaus Barbarus noſtra tempeſtate ingenio & doctrina clariſsimus,& qui(ſi fata vitam ei diuturniorem conceſſiſſent)literas philoſophicas (ad quas illuſtrandas ingenium conuerterat)plurimum adiuuiſſet,phyſicam paraphraſim Themiſtij in latinam linguam ex græca elegantiſſime traducens,circa hunc locum his vtitur verbis,ſcandulæ,imbricamentaque ædium. Sunt autem imbricamenta,impluuia ſiue ſtillicidia, quod in eis imbres recipiantur , quæ & imbrices dicuntur. Antiqui vacuum poſuerunt.Prima & ſecunda ratio probans locum eſſe , efficaciam & robur habet. Tertia vero & quarta infirmæ ſunt,& inualidæ,quod ea aſſumunt quæ inficianda refutandaque ſunt,& concludunt id quod vltro & non propter aſſumpta eſt tribuendum . Siquidem negandum eſt vacuum eſſe,quod cum corpore plenum ſit,vocetur locus . Negandum itidem eſt chaos illud Heſiodi,quod rerum omnium ſit receptaculum. IIII. Quod locus non ſit,videtur primo.Hę rationes contendentes locum non eſſe,quinto capite huius ab Ariſtotele diluentur. Verum non irrationabile videbitur eaſdem hic vel in trãſcurſu diſſoluere,vt in eis quid recte aut perperam dictum ſit,impręſentiarum cognoſcatur. Itaque prima diluitur admittẽdo locum eſſe aliud a corpore,negando tamen ipſum tres habere dimẽſiones.Nam cum ſit ſuperficies,ſolam habet longitudinem & latitudinem . Secunda vero ratio diſſoluitur admittendo corporis,id eſt,ſubſtantiæ corporeæ locum eſſe receptaculum.negando tamen corporis,id eſt,quantitatis corporeæ,atque profunditatis locum eſſe per ſe receptaculum.nam dimenſiones ſunt inſtrumenta exiſtendi in loco,quibus ſublatis amplius res non ſunt in loco,neque dimenſiones ipſæ in loco ſunt,niſi per accidens, & ratione rerum naturalium quibus inſunt , more cæterorum accidentium.Quare negandum eſt,ſuperficiei,lineæ,& puncti ponendum eſſe locum.Licet enim vbi prius erant aquæ ſuperficies, lineæ , & puncta , poſtea ſint aeris ſuperficies , lineæ & puncta tanquam extrema , & termini magnitudinum in ijs quorum ſunt termini , non tñ vt locata in ſuis locis.nam ſolæ ſubſtantiæ per ſe ſunt in loco . Tertia diſſoluitur , admittendo quod primo loco aſſumptum eſt de ſubſtantijs,& non de accidentibus.locus autem accidens eſt . quare id ad locum non recte applicatur.neque enim elementum,principiumque locus eſt,neque ex elementis & principijs aut corporeis aut incorporeis conſtans. Quarta ratio diluitur concedẽdo locum eſſe cauſam efficientem locati,aut conſeruantem,ſi ſit locus naturalis,aut corrumpentem,ſi violentus.Quinta vero diſſoluitur,negando id quod primum aſſumitur . nam vltima ſphæra non eſt in loco,neque etiam accidens,ſaltem per ſe.quare etiam negandum eſt quod concluditur.At primum aſſumptum de corpore naturali exiſtente actu,verum eſt, locus autem non res eſt naturalis,ſed eius accidens. Demum ſexta diluenda eſt admittendo omne corpus naturale eſſe in loco(nam de cœleſti id non oportet vniuerſaliter) & in omni etiam loco eſſe corpus , alioqui eſſet vacuum.Cum vero res naturalis augetur, admittitur locus effici maior , non quidem per augmentationem (nam augmentatio ſoli conuenit corpori per ſe , corporeæque magnitudini) ſed corporis locantis(quod locato cedit , vt mollius ſolidiori)diuiſionem . Ex hoc autem nullum paritur incommodum,neque ſequitur inconueniens.

¶Secundi capitis annotatiunculæ.

¶ Timæus , dialogus Platonis , quem ipſe a Timæo Locrenſi ſic inſcripſit.

¶Res, res naturalis.

SEcundum caput continet vnam diuiſionem, duas de loco opiniones,
vnam concluſionem,& ſex ad eam rationes. ❡Diuiſio. Quidam eſt 5
locus communis,qui plura cõtinet corpora:vt aliquid eſt in cælo,quia
in igne.illic vero,quia in aere.in aere,quia in terra. Alius eſt propri=
us,in quo locatum primo ineſt: vt locus nihil præter te immediate continens.
❡Duæ de loco opiniones. Prima eſt dicentium locum eſſe formam: quia for= 6
ma eſt quæ terminat:imo primus rei terminus,& locus eſt primus locati termi
nus.erit igitur locus forma. Secunda eſt dicentium locum eſſe materiam: quia
locus videtur eſſe diſtantia magnitudinis:quæ quidem materia eſt, quæ a ma=
gnitudine altera eſt,contenta terminis & ſpeciebus,& quæ de ſe finita non eſt:
a cuius ſphæra ſi remoueantur ſpecies & termini, nihil præter materiam infor
mem,interminam,& magnitudinis ſpatium relinquitur. ❡Et huius opinionis
fuit Plato,ſolus,quid eſſet locus,dicere aggreſſus. Dicit enim in Timæo,mate
riam,receptaculum,& locum eſſe idem:& in dogmatibus quæ agrapha nunc=
pantur,receptiuum,& locum,idem. Et hæc & ſimilia de loco dicta difficilem
faciunt eius determinationem. ❡Concluſio. Neque locus ſpecies eſt,neq; ma 7
teria. ❡Primo,quia materia & forma a re non ſeparantur: locus autem ſepara
tur: vt vbi prius fuit aer,nunc eſt aqua,& ſæpe contra:quemadmodum prius di=
ctum eſt. Igitur locus neque ſpecies neque materia eſt. Quapropter etiam neq;
locus ſui locati pars,neque habitus,neque paſſio erit. eſt enim ſeparabilis ab ip
ſo toto. ❡Secundo. Locus perſimilis eſt vaſi,vt cado continenti. vas autem,eo=
rum quæ continet,nihil eſt: igitur neque locus locati. Non eſt igitur locus, aut
eius ſpecies,aut materia. ❡Et ſi a propoſito licet digredi, mirabile eſt quomo=
do Plato numeros(quos dicebat rerum ſpecies)non diceret eſſe in loco:cum di
ceret eos materia vt magno & paruo participatiuos: & materiam in Timæo di
cat eſſe locum. ❡Tertio,quia res in ſua loca feruntur. In ſuam autem ſpeciem
aut materiam nulla res fertur.habent enim eam intra ſe. igitur locus neq; ſpe=
cies neq; materia eſt. ❡Quarto. Surſum & deorſum differentiæ ſunt locorum,
non autem ſpeciei aut materiæ, igitur locus neque ſpecies neque materia eſt.
❡Quinto. Si dicas locum ſpeciem aut materiam eſſe, mouebuntur loci, & lo=
cus in loco erit. Tranſmutantur enim ſimul cum re & ſpecies & materia:& vbi
res ipſæ ſunt,ibi pariter aſſunt. Hæc autem abſurda. ❡Sexto. Si locus eſſet ſpe
cies,cum ex aere fit aqua, perditus eſſet locus pariter & corruptus, nam corru=
pta eſt ſpecies. Hoc autem non oportet, quia poteſt aqua in eodem loco in quo
prius aer fuerat(vt ipſi concedunt)eſſe. Non eſt igitur locus ſpecies,

SEcundi capitis ſcholia. V. Qui plura continet corpora. Actu exiſtentia, & quorum vnumquodque totum eſt,& non alterius pars,& quibus non eſt immediatus. nam locus proprius continens totum,& etiam eius partes,plura quidem continet corpora,ſed potentia. Proprius autem locus eſt,in quo locatum primo, immediate, proximeque ineſt, vt concauum dolij,locus vini in eo contenti. VI. Quia forma eſt quę terminat. Forma,terminus eſt intrinſecus,& pars ſubſtantialis. locus autem,terminus extrinſecus,& non pars eius cuius eſt locus. Præterea qui ita ratiocinantur,ex ambabus affirmatiuis ſecũdę figurę conficiũt ſyllogiſmum,qui inualidus eſt. Verum hęc amplius ex quarto capite huius cognoſcentur. Quę quidem materia eſt. quę diſtantia magnitudinis, eſt materia. quę quidem materia a magnitudine altera eſt,non modo ratione,ſed & re. Et ipſa materia contenta eſt terminis & ſpeciebus,formisq; tum eſſentialibus,tum accidentalibus, neq; de ſe quidem finita, determinataq; eſt. A cuius materiæ ſphæra,ſcilicet concauo orbis lunæ materiam ſuo ambitu complectente, ſi remoueãtur formæ & accidentia,nihil pręter materiam nudam formis,atq; non terminatã,& magnitudinis ſpatium (vt dicunt)relinquitur. Sed in hac ratione,quod primo & ſecundo aſſumitur loco,interimẽdum eſt. nam diſtantia magnitudinis nihil aliud eſt quam magnitudo a magnitudine diſtãs. illa autem neque materia eſt,neq; locus. Verum ex quarto capite huius planior erit ratiõis locũ materiam eſſe probantis ſolutio. Quæ agrapha nuncupantur. Agrapha,non ſcripta,quod ea dogmata ipſo Platone docente ab auditoribus excepta,inter opera eius nõ numerãtur,neq; in lucẽ ſunt edita. VII. A re nõ ſeparãtur. Ipſa quidẽ re naturali manente. non enim poteſt forma ignis aut ma-

teria ſeparari ab igne,ipſo igne vt prius manēte.locus autem ſeparatur a locato,ipſo locato manente,quia cuius prius erat locus,poſtea amplius non eſt eius locus, re tamen locata adhuc exiſtente,ſed in alio loco.Similiter non poteſt pars integralis a ſuo toto manente integro ſeparari, neque accidens a ſubiecto,aut ab vno in alterum demigrare.locus autem a toto locato ſeparabilis eſt nulla ſubtractione a locato facta,& idem diuerſorum ſucceſſiue eſt locus . Non eſt igitur locus pars ſubſtantialis aut integralis aut accidentaria affectio locati.Eorum quæ continet, nihil eſt.Nihil inquam intrinſecum,etſi aliquid eorum ſit intrinſecum,ſcilicet continens & conſeruans.Ita locus nihil intrinſecum eſt locati,neque pars eius,neque accidens , etſi aliquid ſit eius extrinſecum,ſcilicet terminus & continens Habent enim eam intra ſe.Res naturales omnes habent intra ſe & ſuam materiam & formam,nihil autem fertur ad ea quæ habet.igitur res naturales vbi completæ fuerint(alias non adhuc dicuntur res naturales)nō feruntur in formā ſuā ſubſtantialem aut materiam.Non autem ſpeciei aut materiæ. ſubaudiendum , ſurſum & deorſum ſunt differentiæ.vna enim forma non dicitur ſurſum,& altera deorſum, niſi forte per accidens, ex quo recte conficitur locum neque ſpeciem eſſe neq; materiam.Eorūdem enim eędem ſunt differentiæ.Mouebuntur loci,& locus in loco erit . Si locus eſſet materia , cum materia moueatur per ſe & ſubiectiue,& locus per ſe moueretur.quod eſt inconueniens.definitur enim poſtea locus eſſe immobile primum.Et cum materia in eodem loco ſit,in quo res tota naturalis,locus eſſet in loco.quod eſt impoſſibile.Itidem ſi locus eſſet forma,cum forma moueatur terminatiue aut per accidens,conſequens eſſet, & locum eodem pacto moueri? Et cum forma in eodem ſit loco per accidens in quo res ſua naturalis , locus eſſet in loco, quod rurſum eſt impoſſibile.

¶ Tertij cap.annotat.

¶ In ſecundo,ex. ¶ Primo,ſecundum ſe, idem . ¶ Idem eſſet in ſeipſo primo per accidens:cum aliquid primum in ipſo eſſet, in quo etiam primum ineſſet. ¶ Maxima.Datis duobus quorum primo,ſecundum primo ineſt: quicquid ſecundo primum inerit aut per ſe,aut per accidens, inerit & primo.

Tertium caput cōtinet octo modos quibus aliquid eſt in altero,vnam quæſtionē, ſolutionem , vnam concluſionem,tres rationes ad eam,& obiectionis zenonis ſolutionem. ¶ Octo modi eſſe in altero. ¶ Primo aliquid dicitur eſſe in altero vt pars in toto, quemadmodum digitus in manu . ¶ Secundo, vt totum in partibus.non enim præter partes totum eſſe poteſt. ¶ Tertio,vt ſpecies in genere,vt homo in animali. ¶ Quarto , ſicut genus in ſpecie , & ſuperius in inferiori , vt animal in homine. ¶ Quinto, ſicut accidens in ſubiecto , & forma in materia , vt ſanitas in calidis , frigidis , humidis , & ſiccis . ¶ Sexto , ſicut in efficiente : vt Grgcorum gubernatio in Grgcorum rege. ¶ Septimo, vt in fine : quemadmodum dicimus omnia in optimo vt in felicitate eſſe collocanda. ¶ Octauo,ſicut in loco:ſecundum cuius ſimilitudinem aliquid eſt in vaſe.Et hic motus hoc in loco
9 maxime eſt proprius. ¶ Quæſtio. Vtrum aliquid ſit in ſeipſo? ¶ Solutio. Aliquid eſſe in ſeipſo,bifariam intelligi poteſt.Primo modo, vt ſit ī ſeipſo primo, cum ipſum & quodlibet ſui in ipſo eſt:quo modo nihil in ſeipſo eſt. ¶ Secūdo, vt ſit in ſeipſo per alterum , vt quia partes in ipſo ſunt : quo modo aliquid bene eſt in ſeipſo ſecundum locutionem quam ſynecdochen vocant , quia eius pars ſit in ipſo: quemadmodum aliquid dicitur album , vt corpus , quia pars eius eſt alba . Id enim album eſt , cuius ſuperficiei coniuncta eſt albedo . & aliquis dicitur ſciens,quod anima eius ſit ſciens, a parte ſumpta denominatione.

¶ Concluſio.Nihil eſt in ſeipſo primo. ¶ Primo, quia nihil eſt in ſeipſo (vt
10 vinum in ſe ipſo,& amphora in ſeipſa)vt pars in toto,neque vt totum in partibus , neque ſecundum aliorum modorum vllum. Quod autem amphora vini dicatur in amphora eſſe , hoc eſt denominatione facta a parte : quemadmodum dicimus albedinem eſſe in corpore , quia in ſuperficie ſit : & ſcientiam in homine , quia ſit in anima, & non quia idem ſit in ſeipſo primo. ¶ Secundo. Quicquid recipitur , in re altera recipitur . Sunt enim rationes diuerſę eius quod in aliquo eſt, & eius in quo aliquid eſt. at vero vinum eſt vinum,& amphora eſt amphora. Non igitur vinum recipitur in vino vt huiuſmodi, ne-

que amphora in amphora.hæc enim adeo diſcrepant,vt vinū eſſe amphoram, & amphoram eſſe vinum:quorum rationes inter ſe diſcrepant, & ſunt diuerſę, Et hę rationes probāt aliquid nō eſſe in ſeipſo primo & per ſe.❡ Tertio.Quod idem non ſit in ſeipſo per accidens primo, vt amphora in ſeipſa primo per accidens,vt per vinum,patet: quia duo corpora ſimul eſſent , vt vinum & amphora:quod eſſe nequit.non igitur erit idem in ſeipſo primo,& ſecundū accidens. ❡ Obiectionis zenonis ſolutio.❡ Ex dictis,zenonis obiectionem ſoluere difficile non eſt.Cum enim ita inſurgit,quicquid aliquid eſt,in loco eſt:falſum eſt. II
Quod ſi contendit locum in aliquo eſſe , concedimus: ſed ex hoc non conficitur locum eſſe in loco,neq; hoc oportere abire in infinitum , quia conceſſerim quod locus ſit in aliquo, vt accidens & paſſio, & ſicut ſanitas in calidis & frigidis.Dictum eſt etiam ſatis locum eſse, neq; materiam , neq; formam.

TErtij cap.ſcholia. VIII. Vt ſpecies in genere.In hoc tertio & quarto modo,nomine ſpeciei quoduis inferius intelligitur,ſiue ſubalterna ſit ſpecies,ſiue ſpecialiſſima,ſiue indiuiduū & nomine generis,quodcunque ſuperius. Sicut accidens in ſubiecto . Duo huius quinti innuuntur in litera particulares modi.primus,quo accidens in ſubiecto,vt ſanitas in corpore,& ſcientia in anima.Secundus,quo forma ſubſtantialis in materia,& conſubſtantiale in conſubſtantiali,vt anima in corpore. IX.Quam ſynecdochen dicunt.Synecdoche figura eſt grammaticalis,qua quod parti conuenit,attribuitur & toti,vt quia caput hominis eſt in homine, dicitur homo eſſe in homine.Cuius ſuperficiei coniuncta eſt albedo.non quidem vt accidens ſuo ſubiecto, cum accidens non ſit ſubiectum accidentis,ſed vt accidens ſuo coaccidenti. nempe albedo & ſuperficies ſunt in materia vt ſuo ſubiecto. X. Quod autem amphora vini. Amphora vini dicitur amphora cum vino ſumpta.quæ ſi dicatur eſſe in amphora, id eſt,œnophoro & reconditorio vini, hoc eſt denominatione ſumpta a parte,& quia vna pars,ſcilicet vinum,eſt in altera,ſcilicet in amphora,quemadmodum animal in ſeipſo eſſe diceretur,quia vna pars animalis eſt in altera parte repoſita.Quemadmodum albedinem dicimus eſſe in corpore.Si corpus pro ſubſtātia corporea tota & compoſita capiatur,aut pro materia parte eius ſubſtantiali,in eo eſt albedo tā quam in ſubiecto.Si vero ſumatur vt nomen eſt quantitatis,& pro magnitudine corporea,ī eo eſt albedo,non vt in ſubiecto,ſed quia ei eſt coniuncta in eodem ſubiecto,quemadmodum albedo dicitur eſſe in ſuperficie,quia cōiuncta eſt ſuperficiei in eodem tertio,vtriuſq; ſubiecto. Hæc enim adeo diſcrepant.hæc,vinum recipi in vino,& amphorā recipi in amphora. non magis fieri natura poſſunt,quam amphoram eſſe vinum,& vinum eſſe amphoram, quod recipientis & recepti rationes adeo diuerſæ ſunt,& non magis eidem ad idem cōuenire poſſunt,quam amphora & vinum eidem attribui.at nō poſſunt vinum & amphora inter ſe idem eſſe. igitur neq; vinum a ſeipſo recipi poteſt,neque amphora a ſeipſa. Duo corpora ſimul eſſent.Nam cum vinum eſſet primo in amphora,eſſet ſecundum ſe,& quodlibet ſui in amphora,& eodem modo amphora in vino.quare duo corpora ſe penetrarent. Exemplum autem vbi idem eſſet in ſeipſo primo per accidens,vt præſentis capi.diffiniunt notæ,ſumantur huiuſmodi, vt ſi vinum eſſet ī ſeipſo dolio primum,in quo quidem vino ipſum dolium etiam ineſſet,tunc dolium eſſet in ſeipſo primo per accidens. Patet illud per maximam in notis ſubiunctam.Nam datis duobus, ſcilicet dolio & vino,quorum primo,ſcilicet dolio,ſecundum vtputa vinum,primo ineſt,quicquid ſecundo,vtpote ipſi vino,primum inerit,aut per ſe aut per accidēs,inerit & primo , ſcilicet dolio.Sed dolium ineſt ſecundo,ſcilicet vino,per accidens,vt poſitū eſt. igitur dolium ineſt etiam ipſi primo,ſcilicet dolio,per accidens,& per conſequens idem eſt in ſeipſo.quod eſt propoſitum . Quia conceſſerim locum eſſe in aliquo,ſcilicet locante, tanquam accidens in ſuo ſubiecto. Verum ex hoc nō recte colligitur locū eſſe in ſeipſo.nam poſito particulariter ſuperiore,progreditur ea ratio ad ponendum inferius.quod minime oportet. Adde quod in antecedēte,eſſe in,capitur quinto modo,in conſequente vero, octauo.

❡ Quarti capitis annotat.

❡ Locus,locus proprius.❡ Primum,immediatum.❡ Primum,neq; maius neque minus.❡ Latio,ſecundum locum mutatio.❡ Spatium,dimenſio corporibus recipiendo non cedens.❡ Quæcunq; , res naturales omnes.

QVartum cap.cōtinet ſeptem loci poſitiones,duas cōcluſiōes,tres diuiſiones poſt primam,duas rationes ad ſecūdam, diffinitionē loci,& eius declarationē. Septem poſitiones. ❡ Prima. Locū , eā rem cuius eſt locus,continere.❡ Secūda. Rei q̄ continet,nihil eſse.❡ Tertia. Priorem eſse locato,& neque maiorem neque minorem.❡ Quarta. A corpore

locato eſſe ſeparabilem. ¶Quinta. Non eſſe locatum ſine loco, neq; locum cui
deſit locatum. ¶Sexta. Quæcunque ſunt in loco, aut ſurſum aut deorſum eſſe.
¶Septima. Vnumquodq; Phyſicalium corporum in proprium locum natura
ferri, & in eo quieſcere natū eſſe. ¶His itaq; ſuppoſitionibus poſitis (quæ om-
nibus qui intelligentia vigeant, recipiendæ ſunt) talem loci definitionem quę-
remus, qua oppoſita diluantur argumenta, & qua, quæ loco inſint, quæve nō in
ſint, cognoſcamus. ¶Prima concluſio. Motus localis in inquiſitionem loci ho
mines permouit. ¶Nam ſi nullus motus localis fuiſſet, nullus locum perqui-
13 ſiſſet. Arbitrati ſunt enim omnes cælum in loco eſſe oportere, quod velociſſi
mo motu feratur. Signum eſt igitur motum nos i loci perquiſitionem mouiſſe.
Et tria, augmentatio, diminutio, & latio, ad huiuſmodi inquiſitionē mouerunt.
Nam res aucta, maiorem locum quem prius occupat, & diminuta minorem, &
quod fertur, continue alterum. ¶Prima diuiſio. Eorum quæ loco mouentur,
14 quædam per ſe mouentur: & hæc ad loci cognitionem perduxerunt. Alia vero
per accidens: quæ minime ad perquiſitionem loci neceſſaria ſunt. ¶Secunda
15 diuiſio. Eorum quæ mouentur, quædam vnum actu ſunt, & quędam potentia.
16 ¶Tertia. Eorum q̄ per accidens mouentur, quędam ſeparata nata ſunt per ſe
moueri, vt totius partes, & clauus in naui. Alia vero non, vt ſcientia, albedo, &
alia accidentia. Et hęc q̄ actu ſunt, & per ſe mouētur, in cognitionem loci vtilia
fuerunt, non autem alia. ¶Secunda concluſio. Extremum continentis ipſum
17 locatū ambiens, locus eſt, nō autem totū continens. ¶Primo, quia eius ſolius
extremi gratia aliquid eſſe in loco dicitur: vt cur es in cęlo? quia in aere. cur in
aere? quia in eius extremo te circunquaq; ambiente. Cōtinet enim te tale extre
mum, neq; tui aliquid eſt, & tibi primū eſt, neq; maius, neq; minus, & quod abs
te ſeparari poteſt. Si enim tibi continuū eſſet, non eſſes in eo vt in loco. Nam
cum aliquid eſt in continuo, eſt potius vt in toto, vt oculus in capite, & man⁹ in
brachio: ad cuius quidem motionem pars ipſa mouetur: vt vinum in ſcypho, &
vinum in cado. At vero cęlum & aer & tota continētia non ſūt prima neq; ma
iora, neq; minora locatis. nō igitur ſunt loca. ¶Secundo. Locum eſſe oportere
horum quatuor aliquod, materiam, formam, ſpatium, aut corporis continentis
extremū, omnes concedunt. At ipſum eſſe non poſſe materiā aut formam, iam
oſtenſum eſt. Et ꝙ ſpatium nō ſit. videtur primo: quia cuiſlibet rei, vt aeris aut
aquæ, infiniti eſſent loci per ſe. Nam cum aqua fuerit in vaſe, qua ratione con-
cedas totum eſſe in loco. & vas, & aquam vaſis, & quanlibet aquæ partem in lo
co per ſe eſſe concedas oportet, & in cuiuſlibet rei locis per ſe, abiri in infinitū:
quod omnes cum zenone negare certum eſt. Non igitur locus erit huiuſmodi
ſpatium. ¶Secundo. Si concedas huiuſmodi ſpatiū cum contento (vt cum va
ſe) ſimul tranſmutari, cum recipiatur in ſpatio, & nouo loco, erit locus in loco.
ꝙ ſi non concedas ſimul tranſmutari, accidit idem omnem locum eſſe in loco,
et ſemper minorem locū eſſe maioris loci partē. quę abſurdiſſima reputāt om-
nes. Fieri igitur nequit vt locus huiuſmodi ſpatiū exiſtat. Manifeſtū igitur eſt,
ꝙ locus, cum neq; materia, neq; forma, neq; ſpatiū eſſe poſſit, terminus et extre
mum corporis continentis relictus ſit. Quod vero cōtendunt locum eſſe mate-
riam, quia vt materiæ eſt diuerſas formas in ſe recipere. vt albedinem, nigredi-
nem, & ſimilia quæ in ea quieſcūt, ſic & locū videmus diuerſa in ſe recipere, &
quę in eo ſunt quieſcere, hoc locū non arguit eſſe materiam. Nā vtraq;, et locus,
et quod recipit, ſeiūcta manēt. Nō autē vtraq;, et materia, et quod recipit, ſeiun
cta atq; ſeparata (vt diximus) manent et cōſeruantur. ¶Quod arguunt eſſe for
mam, quia vt locus terminus eſt et cōtinēs: ita et forma terminus eſt et cōtinēs:
hoc ſtatim diluitur: quia locus cōtenti terminus eſt extrīſecus, et cōtinēs extri
ſecum, forma vero eius terminus eſt extrīſecus, et cōtinens intrinſecū. ¶Quod
etiam nituntur ꝓbare eſſe ſpatiū, quia cum ex vaſe funditur liquor, et aliud ſub

intrat corpus, ſemper inter vaſis latera manet idem ſpatium præter ſubeuntia corpora, quod quidem nullo ſubeunte corpore maneret. Id nos ſpatium & vacuum natura eſſe poſſe negamus. immo vero ne ſit, ſemper nos videmus ſimul atque vnum corpus aliquem locum exit, eundem aliud ſubire. Sumunt autem iſ qui ita arguunt, id quod probare habeant. Huiuſmodi tamen de loco apparentiæ, eius cognitionem reddiderunt difficilem. ¶ Diffinitio, Locus eſt corporis 18
continentis terminus, & extremum immobile primum. ¶ Eſt enim locus perſimilis vaſi. Hoc tamen intereſſe videtur, quod vas per ſe defertur & mouetur, non autem locus: at de ſe & natura ſua immobilis permanet. Cũ enim aliquid in altero eſt quod defertur, vt nauis in flumine ipſam deferẽte, veriſimilius eſt eam intus vt in vaſe eſſe dicas, quam in loco. ¶ Quapropter locus vt vas immobile eſt, & vas vt locus mobilis. Exiſtimauerunt enim vltimum cæli cõuexum, locum ſurſum, quo verſus leuia omnia feruntur: & terram locũ deorſum, quam verſus omnia feruntur grauia: quia immobilia ſunt. Ex quo quidem locum eſſe planum quoddam & ſuperficiem apparet, & vt vas continentem. Sed non recte putant. nã conuexa ſuperficies locus non eſt: ſed quæ circundans ſimul cum continenti extremo ſit, & quæ eidem contigua ipſum tangat.

QVArti capitis ſcholia. XII. Primum eſſe locato, & neq; maiorem neq; minorem. Ex hac tertia poſitiõe habetur hęc loci cõditio, quod debet eſſe æqualis locato, nõ quidem denominatione ſumpta a tota locati magnitudine (quia illa corpus eſt, locus autem ſuperficies. non poteſt autem ſuperficies corpori ſecundum æqualitatem aut inæqualitatem conferri) ſed a corporis contenti extremo, atq; conuexo, ſecundum quod tangitur a locante corpore. Id enim conuexum æquatur concauo corporis locantis atq; loco, qui proinde dicitur æqualis eſſe locato. Et idipſum eſt quod alijs verbis alij exprimunt, dicentes locum non eſſe æquum locato ſecundum trinam dimenſionem, cum locus profunditatis ſit expers, ſed ſecundum continentiam, quia locus proprius continet locatum, & nihil minus neque amplius. hinc locus (vt habet hæc poſitio) neque maior eſt locato, neque minor. Non quidem maior, quia non eſt loci, quin ei reſpondeat aliquid locati. alioqui eſſet vacuum. Neq; minor, quia nihil eſt locati, quin loco contineatur. alioqui eſſet locatũ ſine loco, quod vetat quinta poſitio. A corpore locato eſſe ſeparabilem. Non dicitur locus ſeparabilis a corpore locato, quia poſſit natura eſſe nullum prorſus locatum continens, (id enim eſſet vacuum, quod natura abhorret) ſed quia idem loc⁹ prius continens aliquod locatũ, poteſt poſtea idem non continere, ſed eo remoto aliud, vt concauum dolij prius continens vinum, eo exhauſto aut aerem aut aquam cõtinet. Hinc exploratum eſt vno corpore contento locũ aliquẽ egrediente, protinus aliud eundem locum ſubire, ne maneat locus ſine locato. Sic & locatum eſt ſeparabile a loco, quia poteſt nũc vno loco cõtineri, nũc illo dimiſſo concludi altero. nunquam tamen locatum vnum locum dimittit, quin e veſtigio ſubeat alterum, ne maneat ſine loco, quod ſequens poſitio prohibet. XIII. Et quod fertur, cõtinue alterũ. Quod fertur ſecundum rectũ, vt deorſum, ſurſum, aut ad aliam quālibet differẽtiam poſitionũ, liquido cognoſcitur continue alterũ poſterius quam prius locum occupare. Quod vero ſecundũ circulum fertur, re ipſa eodẽ ſemper loco. cælique ſuperioris concauo continetur, cõtinue tamen altero ſecundũ rationẽ, ſi quis partes cæli cõtenti partibus loci prius & poſterius coaptauerit. Verum de hoc ſextus huius abundantius diſſerit. XIIII. Eorum quæ loco mouẽtur. Per ſe ſecundum locũ mouẽtur tota, quę motu ĩ eis exiſtente ferũtur, vt lapis, lignũ, & hęc per ſe ſunt ĩ loco. Per accidens autẽ mouentur, quę non tota ſunt mobilia, ſed partes ad motum totius ſolum agitatę, aut formę in ſe motum non habẽtes, ſed ad ſui ſubiecti lationem moueri dictę, vt medietas lapidis, & albedo lapidis. Et hęc per accidens atque alterum in loco eſſe dicuntur. XV. Quędam vnum actu ſunt. Ea dicũtur vnũ actu, quę tota ſunt, & non alterius partes, vt vnus homo, vnus equus. Et hęc dicũtur per ſe & proprie eſſe in loco. Ea vero ſunt potẽtia, quę alterius ſunt partes, vt caput & pes animalis, & hęc ſolum in loco ſunt per alterum, & ſecundum totum. XVI. Quędam ſeparata nata ſunt. Talia ſunt, quę cũ ſint potẽtia, & alterius partes, poſſunt per diuulſionẽ & diſtractionem a toto, fieri actu, & tota per ſe ſubſiſtẽtia, vt partes ĩtegrales rerum naturalium aut artificialium. Quę vero non ſunt nata per ſe moueri ſeparata, ea ſunt quę nõ ſunt nata ab ĳs quibus inſunt ſeparari, & ſeparatim exiſtere, vt albedo, nigredo, ſciẽtia, & ſimilia accidẽtia. non enĩ a ſubiectis ſeparari poſſunt & ſeiũgi. XVII. Infiniti eſſent loci per ſe. Sicut tota res naturalis cõmẽſuratur ſpatio dimẽſo in quo recipitur, ſecundũ eos qui ponũt locum eſſe ſpatiũ, & idcirco eſt in loco, ita quęlibet pars totius reſpondet parti ſpatij ſibi coniunctę, & intra quam recipitur. quare etiam eſt per ſe in loco, eadem prorſus & conſimili ratione. Atqui partes ipſę ſunt infinitę potentia diuiſionis, & earum vnaquæque (vt oſtenſum eſt) eſt in loco per ſe. ergo in cuiuſlibet rei locis per ſe, proceditur in infinitum. quod eſt impoſſibile. Cum recipiatur in ſpatio,

Si ſpatium illud ſimul loco mouetur cum corpore cōtento, & contentum recipiatur in ſpatio & nouo loco, conſequens eſt huiuſmodi ſpatium cōiunctum ſimiliter recipi in ſpatio & nouo loco. At huiuſmodi ſpatiū tum recipiēs tum receptum, eſt locus, vt dictū eſt, ergo locus eſt in loco vt continente, quod impoſſibile eſt. Si aūt ſpatium non moueatur cum corpore contento, ſimile accidit inconueniens, ſcilicet locū eſſe in loco vt partem in toto. Nam q̄admodum totum corpus habet ſpatium ſibi reſpondens, ita & pars corporis partē ſpatij ſibi equatam, ꝙ quidē minus ſpatium eſt in maiore, ſicut pars in ſuo toto. & ſicut pars locati in toto locato. Eſſet eñ minus ſpatium, pars maioris ſpatij. quare ſemper minor locus eſſet pars maioris loci. Hæc autem impoſſibilia. Nam vtraq; & locus, & quod recipit, ſeiuncta manent. ſeiuncta, ſeparata, & extra ſe inuicē. Et ſi enim ꝓxima ſint & attigua, tamen locus eſt locato extrinſecus, & ediuerſo. Materia vero, & forma quæ ab ea recipitur, non eo modo ſeparata ſunt. ſed vnum alteri vt ſubiecto ineſt. XVIII Locus eſt corporis continentis terminus. Dicitur locus eſſe terminus corporis continentis, ipſi quidē continenti intrinſecus, nam eſt in eo vt ſuo ſubiecto, extrinſecus tñ corpori contento q̄d vndiq; circundat. Dicitur præterea locus extremū, id eſt ſuperſicies extrema, concaua, ad ſecludēdam ſuperficiem conuexam & contenti & continentis, quarum neutra eſt locus. Non contenti, quia non extrīſeca contento, neq; continentis quia non eſt contento immediata. Extremum inquā immobile, per ſe, & ſuapte natura, licet per accidens moueri poſſit ad motum ſui ſubiecti, vt caliditas, & cætera accidentia. Demū locus eſt extremum primum, id eſt imediatum locato, & neq; maius eo, neque minus. nam hic ſolum definitur locus ꝓprius. Quapropter locus vt vas immobile eſt. Verba in analogia, q̄ cōmuta dici poſſit. Nam vas eſt per ſe mobile, & locus eſt per ſe immobilis. tranſmutatis ſubiectorum prædicatis, locus eſt vt vas immobile, & vas vt locus mobilis. Licet eñ impoſſibile ſit eſſe vas immobile, ſi tamen huiuſmodi eſſe intelligatur, ei perſimilis eſſet locus, & ſi quis eſſet locus ſuapte natura per ſe mobilis, ei perſimile eſſet vas continens.

¶Quinti capitis annotatiunculæ.

¶Corpus cœleſte, totū quod mundo ſenſibili ſupereminet. ¶Aether, ignis.

QVintum caput continet tres concluſiones, & ſex rationum locum nō
19 eſſe contendentium ſolutiones. ¶Prima concluſio. Terra, aqua, aer,
ignis. in loco ſunt: corpus autem cœleſte non amplius in loco eſt.
¶Nam omne corpus extra quod alterum corpus eſt, ipſum continens
in loco eſt: extra quod vero nihil eſt, in loco non eſt. At extra terram, aquam, aerem, & ignem, alterum corpus eſt: eorum quodlibet continens, extra vero corpꝰ
cœleſte, nihil eſt. Eſt igitur terra, aqua, aer, ignis, in loco: corpus vero cœleſte
non amplius in loco eſt: & quanuis in loco non ſit, mouetur tamen aliquo modo.
Nam globi ſphęręq; cœleſtes quæ citra globum vltimum circulo torquentur, &
ſemper ſecundum ſe totas in eodem loco permanent, ſecundum ſuas partes locum egrediuntur, & mutant: quemadmodum ſi partem aquę in tota aqua rotari
intelligas. Ea vero quæ non circulo aguntur, ſed deferuntur, ſecundum ſe & ſuas partes totum mutant locum. vt leuia & rara ſi deorſum ſunt: ſurſum feruntur,
20 non prohibita, & grauia & denſa, deorſum. ¶Secunda concluſio. Vniuerſum ſecundum ſe totum in loco non eſt, ſed ſecundum varias ipſius partes in loco variæ exiſtit. ¶Nam quod ſic in loco eſt, ſemper extra illud aliquid eſt, extra autem vniuerſum nihil eſt. extra eñ omne & totum quid eſſe poſſit? Vniuerſum
autem, omne & totum eſt. vniuerſum igitur ſecundum ſe totum in loco non eſt.
¶Quod vero varie ſecundum ipſius varias partes in loco exiſtat: hoc ideo eſt,
quia quædam eius partes actu in loco ſunt, vt quę ſeiuncta & ſeparata a circundantibus tanguntur. quędam potentia, vt quę toti continua, a continente circunquaque tangi nequeunt, ſeparata vero poſſunt. quædā per ſe, vt quę latione mobilia ſunt aut auctione, diminutioneve. quędam vero per accidens, vt accidentia, anima, cœleſte corpus, quod ab ipſius parte, & inferioribus globis (qui circulo torquentur) in loco eſſe denominatur. Varie igitur vniuerſum ſecundum varias ipſius partes, actu, potentia, per ſe, per accidens, in loco exiſtit. ¶Tertia cō
21 cluſio. Cœleſte corpus quanuis extra alia corpora ſit, ea continens, non tamen ſecundum ſe totum eorum locus eſſe poteſt. nam locus, corporis continentis extremum eſt immobile. erit igitur non totum cœleſte corpus, ſed extremum eiꝰ,
corpus contentum circunquaque tangens, locus. ¶Eſt eñ terra in extremo cir

cũdãtis aquæ vt in loco ſita,aqua i extremo aeris,aer in extremo ętheris,æther vero in extremo tangente & contiguo cœleſtis corporis:corpus aũt cœleſte nõ 22 amplius in loco eſt. ❡Sex rationum locum non eſſe cõtendentium ſolutiones. ❡Primę ſolutio.Locus non eſt corpus,neq; ei tres competunt dimenſiones. Eſt eñ(vt dictum eſt)terminus,planum,& ſuperficies quædam.Vnde fit vt non cõficiatur,idcirco quia locus eſt,duo corpora ſimul eſſe:neq; vt ſpatium & dimenſionem longitudinis,latitudinis,& profunditatis capacem concedere cogamur. ❡Secundæ.Puncti,linee,ſuperficiei per ſe non eſt locus,vt dictum eſt,ſicut neque aliorum accidentium.Neque eadem in ipſis quæ in corporibus a loco circũquaq; contentis,militat ratio.❡Tertię.Locus eſt elementorum,& corporeorũ non quidem quia ex ipſis eſſentia conſtet,aut corpus ſit,ſed quia elementorum & corporeorum extremum quoddam & terminus ſit.Vnde rationabiliter corpora naturalia in ſe inuicem natura ſita ſunt,vt terra in aqua,aqua in aere:& aer in æthere:quæ adinuicem cognata ſunt corpora,vt in ſe inuicem conſeruentur,& ſe tangant mediante loco:& ſuis extremis,vt adinuicem agant & patiantur. Eſt eñ aqua vt potentia,aer vt forma & actus,& aqua potẽtia aer eſt.ſed hoc alias diligentius exequemur.❡Quartæ.Locus,locati efficiens eſt vt conſeruans,& vt finis.Illius eñ gratia mouetur cum extra fuerit:atq; locus locatũ cõſeruat. ❡Quintę. Locus non eſt in aliquo,vt in loco,ſed vt numerus in finito,& terminus in eo cuius eſt terminus.Non eñ omne quod eſt,i loco eſt,ſed corpus ſenſibile.❡Sextæ.Non omne corpus dicimus in loco eſſe.Nã cœleſte corpus aut eius vltimum globũ in loco eſſe negamus,quanuis omne ſenſibile corpus in loco eſſe concedamus.Neq; aucto corpore locũ augeri oportet.eſt enim terminus,cui per ſe augeri nõ conuenit.Cõ tinens tamẽ corpus,aucto aut diminuto corpore contento aliquando denſatur,aut rareſcit.❡Hæc itaq; de loco,an ſit,& quid ſit,abundanter dicta ſufficiant.

QVinti capi.ſcholia. XIX. Corpus vero cœleſte non amplius in loco eſt.Corpus cœleſte non pro vno quouis particulari cœlo ſumitur,vt lunæ aut mercurij neq; pro vltima ſphæra,ſed pro aggregato ex omnibus cœlis ſupereminente huic mundo ſenſibili,atq; elementari regioni.huiuſmodi autem aggregatum nõ habet aliquod corpus ſupra ſe,circundans ipſum quare planum eſt ipſum nõ eſſe in loco. Quanuis eñ ipſius partes oẽs circa ſupremam ſphæram,in loco ſunt,ſcilicet ſphærę planetarũ,& ſtellifer orbis,ratione quarum partiũ dicitur corpus cœleſte per accidens eſſe in loco,ſuprema tñ eius pars & extrema(a qua totum deberet denominari eſſe in loco)minime in loco eſt,quod ſupra vltimam ſphęrã non ſit aliud corpus,ipſum ambiẽs. Et ratione illius.totum cęleſte corpus,imo vero & vniuerſum(quod omnium tum naturalium tum cœleſtium corporum eſt aggregatum)dicitur non eſſe in loco.Ex eo aũt quod vltima ſphęra conceditur eſſe alicubi,non conficitur eam eſſe in loco.Nam non eſt alicubi,ſiue in aliquo,tanquam contentum in continẽte,& locatum in loco,ſed tanq̃ pars aggregati in toto aggregato,ſcilicet vniuerſo.Et quia vltima ſphæra(quæ hic ſupponitur eſſe primum mobile)properantiore & celeriore motu fertur,quã ſphærarũ inferiorum aliqua,conficit quidem in æquali tempore maiorem circulum intrinſecũ,qui intelligitur deſcribi in ſuo conuexo,& non maiorem extrinſecum vt ſphærę inferiores.nam hæ mouẽtur oẽs per ſpatium extrinſecum,ſup̃ma aũt per ſolum intrinſecum.Neque ex eo quod vltima ſphęra loco mouetur,recte conficitur eam eſſe in loco.non eñ oportet oẽ quod ſecundum locum fertur,in loco eſſe.potiſſimum ſi gyro torqueatur,& agitetur ſecundum circulum,ſed ſatis eſt ipſum circa locum moueri,vel ꝓprium,vel aliorum. Mouetur aũt ſuprema & extima ſphæra circa loca corporum inferiorum,& ab ea contentorum.Eſt autem ſup̃ma ſphæra non minus finita quã reliqua corpora,& terminata,non quidẽ extrinſeco,ſed intrinſeco termino,vt pote ſuo conuexo,quod eius locus minime dici poteſt,quia non eſt ei extrinſecum,neque ab eo ſeparabile naturaliter remanente corpore,quare non conueniunt ei ꝓprietates loci.Secundum ſe & ſuas partes totum mutat locum. Id intellige,cum ea q̃ recto motu feruntur,non moueãtur cũ corpore locante,vt vinũ cum vaſe. Vbi eñ contentũ fertur cum continẽte,ipſum contentum nequaquã locum demutat. XX. Nam extra vniuerſum nihil eſt.nihil,nullum corpus nullaque ſubſtantia corporea,etſi extra ipſum dicantur eſſe entia ſupramundana.Extra oẽ eñ & totum.hoc eſt perfectum,& quod oĩa complectatur corpora,quodnã corpus eſſe poteſt?Vniuerſum aũt,& omne & totum eſt,quod & perfectum ſit,& omnia corpora ſuo cõprehẽdat ambitu,vt primus de cœlo oſtendet. XXI. Erit igitur non totum cœleſte corpus.Eadẽ quoque ratione oſtenditur nullum corpus continens eſſe locum,ſed ſolũ corporis continentis conca-

uum,quod locus eſſe debeat extremum corporis continentis immobile. At nullum continens,ex
tremum eſt corporis continentis immobile,quin potius totum continens. Quocirca non conſen-
tiunt philoſophiæ Ariſtotelis,qui ponentes magnitudines(vt lineas,ſuperficies,& corpora) non
diſtingui a ſubſtantijs,locum nihil aliud re ipſa eſſe aſtruunt,quam locans corpus & continens,&
ſolo rationis interuallo illa abinuicem diſtare,quod corpus locans,inquiunt,non ſecundum quan
uis partem,ſed extremam & concauam,locus dicatur. Nam hæc aſſertio plane repugnat ijs quæ
ab Ariſtotele afferuntur,diſcrimen ponente inter locum & vas, quod hoc mobile ſit per ſe, lo-
cus autem immobilis. Verum non mirum cuiquam videri debet ex magnitudinum interemptio
ne hanc ſequi abſurditatem,quandoquidem vno inconueniente dato multa contingunt. Eſt eñ
terra in extremo aquæ. Id intelligitur, ſi ponantur elementa ſecundum naturalem ſitum eſſe di-
ſpoſita,ſecundum quem terra eſſet tota aquis adoperta,& aqueo concauo vndique concluſa. At
quia,vt ſaluti viuentium conſuleretur,aliquanta terræ pars eſt diſcooperta,quæ non proxime tã
gitur ab aqua,ſed aere,tota terra non eſt in loco ſimpliciter vno, ſed loco ex duobus ſpecie diuer
ſis locis,vtpote concauo aeris & aquæ,aggregato. nam ſecundum vnam partem eſt in aqua, &
ſecundũ alteram in aere, perinde atque ſi globum intelligas natantẽ in aqua, cuius ſuperior pars
aere cirundetur;is in loco vno per aggrationem eſſe diceretur.Sic & plantæ partim in aere, par-
tim in terra,& interdum partim in aqua exiſtunt. Rem autem naturalem debere eſſe in vno vni-
uſque naturæ loco, intelligitur de ea quæ ab vno duntaxat continente corpore tota circundatur,
non a diuerſis ſecundũ diuerſas partes.Neq; ex hoc conſequitur idem eſſe in diuerſis locis totali
bus,& ſecundum ſe totum,etſi ſecundum diuerſas partes ſit in diuerſis partialibus locis. XXII.
Vnde rationabiliter corpora naturalia. Sane vnum quodque elementum cum proximo inueni-
tur magis conuenire quam cum cæteris,& in pluribus cum eo conuenire quam diſconuenire,qua
re ꝓxima elementa intra ſe potius conſeruantur quam corrumpuntur,vt maior eſt terrę ad aquã
affinitas,quã ad aerem aut ignem,maior etiam eſt terræ cum aqua conuenientia quam diſconue-
nientia.Nã conueniunt adinuicẽ in frigiditate, grauitate,& denſitate,diſcrepant autem ſola hu-
miditate & ſiccitate.Et ita in cæteris in inductione compertum habebitur. Cęterum elementa cõ
tenta ſunt imperfectiora,& ſe habent vt materia,continentia aũt perfectiora ſunt, & vt forma.
Quod eñ continet,in corporibus naturalibus ſecundum ſubſidentiam & ſupereminẽtiam in mũ
do ſenſibili diſpoſitis perfectius eſt,contentum vero imperfectius. hinc aqua ad aerem vt poten-
tia eſt atque materia,aer aũt ad aquam vt forma,ſecundum perfectionis comparationem.Et aqua
deinde potentia aer dicitur,quia poteſt facile aqua in aerem trãſmutari.Sed vt numerus in finito
vt menſura finiens,extremumque claudens,infinito & terminato, ſcilicet corpore locante, quod
a loco finitur atque clauditur, & ſicut terminus magnitudinis in eo cuius eſt terminus, vt pote
corpore continente,in quo locus eſt tanquam accidens in ſuo ſubiecto.

¶Sexti capitis annotatiunculæ.

¶Vtres.vaſa quædam ex pellibus animalium conſuta,vt caprarum,& quæcun
que in animali continentur, vt ſtomachus, & veſica.

SExtum caput continet duas concluſiones, & quatuor ratio-
nes vacuum eſſe contendentes.¶Prima concluſio. Conſe-
23 quens de vacuo,vt de loco,Phyſica determinatio eſt. ¶Nã
locus & vacuum apud antiquos eandem habuerunt fidem,
atq; incredulitatem. Putauerunt eñ idem ſubiecto,ſpatium
locum,& vacuũ eſſe,ratione vero differre:& plura eſſe. Nã
ſpatium cum eſt corpore plenum,vocant locum:cũ vero cor
pore vacat,appellant vacuum. Idcirco Phyſica conſideratio(vt de loco)erit vi-
dere,an ſit,quomodo.& quid ſit vacuum.¶Secunda concluſio. Peccabat Ana-
xagoras volens vacuum non eſſe oſtendere. Argumentabatur enim ſic,vtres in
24 flati fortiter reſiſtunt,quos vulgus putat inanes & vacuos. Eſt igitur aer aliquid
quæ vacua videntur replens. non eſt igitur vacuum. ¶Item clepſidræ obtura-
to ſuperiore ore,per inferiora foramina aquam non admittũt:& hoc eſt quia aer
aliquid eſt intus reſiſtens:qui niſi egreſſum habeat,aqua ſubire nequit. igitur va
cuum nihil eſt. ¶His enim rationibus bene contendit aerem eſſe aliquid, ſed
ad datum problema non arguit. Nam oſtendere habet non eſſe ſpatium actu a
corporibus ſeparatum,aut nõ eſſe omnibus(vt vult Democritus & Leucippus)
inſertum,aut ſupra cælum,ipſum & terram ambiens, vt vult Citienſis zeno.
25 ¶Quatuor rationes vacuũ eſſe contendentes.¶Prima. Motus localis eſt: ẽ igi
tur vacuum. Nam ſi res per vacuum nõ moueatur,per plenum moueatur neceſ
ſe eſt. Corpus igitur locatum,per corpus mouebitur, & duo corpora ſimul erunt:

quod eſt impoſſibile. Nam ſi duo, & plura duobus ſimul erunt, & in paruo corpore ſimul erit & maximum (nam plura parua vnum magnum conſtituunt) & in eodem ſimul plura æqualia & inæqualia. ¶ Hac ratione victus Meliſſus, quod nihil niſi in vacuo moueri queat, nolens concedere vacuum, nihil poſſe moueri dixit. Et conſimilem formant de augmentatione rationem, quia oportet alimentum recipi aut in pleno, aut in vacuo. ¶ Secunda. Dolia tantum vini recipiunt vino cum vtribus recepto, quantum ſine vtribus reciperent. Eſt igitur in vino vacuum, vbi ſe huiuſmodi vtres recipiant. ¶ Tertia. Vas cineribus plenum, tantundem aquæ recipit, quantum idem vacuum. Eſt igitur vacuum, in quo aqua excipiatur. Quarta. Sine vacuo corpora a ſe inuicem diſſecta & diſcontinuata eſſe non poſſunt. Aiunt enim Pythagorici, diſcretionis omnium rerum cauſam eſſe vacuum, & a cælo in omnia inſpirari, & primum numeros, & numerorum vnitates diſiungere & diſcriminari. Eſt igitur vacuum. Hæ ſunt rationes vacuum eſſe contendentes. Poſtea quid nomine vacui intelligendum eſt, perquirendum.

SExti capi. ſcholia. XXIII. Eandem habuerunt fidem atque incredulitatem Nam ex antiquis qui conceſſerunt locum eſſe, poſuerunt itidem eſſe vacuum, & qui negauerunt locum, negauerunt & vacuum. ipſorum vero dictũ, ſcilicet ſpatium, locum, & vacuum reipſa idem eſſe, & ratione ſola diſcrepare, perinde atque aer, luminoſum, & tenebroſum, minime approbãdum eſt. Nam & locus & ſpatium natura ſunt, vacuum autem (vt ſequentia oſtendent) neutiquam eſſe poteſt, neque vnquam dandum eſt ſpatium quod corpore vacet, quandoquidem vno egrediente corpore, alterum ſimul eundẽ ſubit locum. XXIIII. Item clepſydræ obturato ſuperiore ore. Clepſydra vas eſt fictile, ſuperiori parte ſtrictũ, & vnico foramine apertũ, inferiori aũt parte amplũ, & multis foraminibus minutioribus paſſim diſtinctum, quod vbi aqua oppletur, irrigandis hortis eſt accommodatiſſimum, idque nomen apud græcos, quod aquas furetur, ſortitur. Per clepſydram autem philoſophi experimentum ſumpſerunt neque vacuum eſſe poſſe, neque dimenſionum penetrationem, huius quidem, quod obſtructo ſuperiori foramine, clepſydra aere plena, per inferiora foramina aquam non admittat (vt recte dixit Anaxagoras) quod non poſſunt aquæ dimenſiones, aeris intus concluſi & non habentis exitum dimenſiones penetrare, atque ſubire. Illius vero quod obturata itidem ſuperiore parte clepſydræ aqua omnino repletæ, non defluant guttæ per inferiora foramina, tametſi graues ſint & natæ deorſum tendere, apertaque ſit eis deſcendẽdi via, quod non poteſt per ſuperiores partes ingredi aliud corpus, vt aer, qui locum a defluentibus guttis dimiſſum oppleat, neque eſſe poſſit vacuum. XXV. Motus localis eſt, igitur vacuum eſt. Hę rationes vacuum aſtruere contendentes, ſequenti capite diluentur. Veruntamen & hic ſecundum literę ſeriem eas diſſoluere vel in tranſcurſu, non importunum videatur, quo quid in eis recipiendum, quidve refutandum dicitur, intelligatur. Itaque prima ratio ſolui poteſt negata prima conſequentia, concedendo rem non moueri per vacuum, ſed per plenum, ſi modo recto motu feratur. Nam quod circulariter mouetur, non per aliud corpus, ſed in alio corpore fertur, in eodem loco ſecundum ſe totum manens. Et cum infertur, corpus locatum moueri debere per corpus, ſi intelligatur ipſum moueri debere per corpus cedens, vt lapis per aerem, & per aquam piſcis, id verum eſt. ſi vero per corpus non cedens, ſed cuius dimenſiones recipiantur intra dimenſiones eius quod mouetur, id refutandum eſt. nam tunc ſequeretur inconueniens illatum, ſcilicet duo corpora ſimul eſſe. De augmentatione autem conſimilem rationem antiqui formabant hoc modo. Oportet alimentum recipi aut in pleno, aut in vacuo. Non autem recipitur in pleno, quia tunc duo corpora, ſcilicet alimentum quod recipitur, & plenum in quo recipitur, ſe penetrarent, quod eſt impoſſibile, igitur ipſum recipitur in vacuo, quare vacuum aliquid eſt. Verum hæc ratio ſimiliter vt altera ſoluitur, admittendo alimentum quidem recipi in pleno, ſed cedente corpore molliori aduenienti nutrimento. aereum enim corpus poris contentum egreditur ſubeunte cibo, vt ſequens caput oſtendet. Secunda ratio de vtribus & vino ſoluitur negando id quod aſſumitur. nam eo conceſſo, neceſſe eſſet admittere penetrationem dimenſionum. Tertia itidem de aqua & cineribus diluitur interimendo aſſumptum. nam qui illud admitteret, & dimenſionum penetrationem ipſum fateri neceſſe foret, vt ſequenti capite monſtrabitur. Demum quarta diluitur, negando corpora ſine vacuo diſiungi non poſſe. Nam corpora molem habentia abinuicem ſeiuncta ſunt per ſuam magnitudinem, & plenitudinem oppoſitam vacuo. Neque Pythagoricorum dicta veritati conſentanea ſunt. Non enim numeri per vacuum, ſed per ſuas vnitates, & vnitates ſeipſis diſcernũtur. Eſt enĩ vnitas (vt definit Iordanus) rei ꝑ ſe diſcretio.

¶ Septimi capitis annotat.

¶Priuatum corpore, non repletum corpore:natum repleri. ¶Circuli,orbes, ſphæræ globi.

SEptimum caput continet tres concluſiones.duas rationes ad ſecundã
& quatuor rationum vacuum eſſe contendentium ſolutiones. ¶Pri-
26 ma concluſio.Non recte definierunt vacuum,dicentes ipſum eſſe id
in quo nihil eſt. ¶Nam punctum eſt in quo nihil eſt: non autem eſt
vacuum. Credebant eñ hi omne quod eſt,eſſe corpus,& omne corpus alicubi eſ
ſe:& hinc fieri,vbi non eſſet corpus,nihil eſſe,& vacuum eſſe. ¶Secunda.Ne-
27 que recte definitur,quod ſit in quo nullum graue eſt aut leue. ¶Hanc definitio
nem ſyllogiſmo perquirunt,hoc pacto.Omne corpus eſt tangibile,& omne tan
gibile eſt graue aut leue:eſt igitur omne corpus aut leue aut graue. Sed hoc in-
cõuenienter. ¶Primo, quia punctum eſſe vacuum conſequitur. nullum eñ in
eo graue eſt aut leue. ¶Secundo; quia ſi quid corpore colorato aut ſonoro graui
tatis & leuitatis experte ſit repletum, id vacuũ non dicant,haud ſecus quam ſi
quid corpore cœleſti(quod neque graue eſſe neque leue poſtea oſtendemus) re-
pletum ſit.cui tamen aſſignata definitio competeret.Non recte igitur ea defini
28 tione vacuum definitum eſt. ¶Tertia.Item neq; hoc pacto.Vacuum eſt in quo
non eſt hoc aliquid,neque ſubſtantia corporea vlla,ipſum recte definiũt. ¶Nã
ipſis concedentibus,hæc definitio materię competit,& vacuum dicunt eſſe ma
teriam.Atqui materia a corporibus ſeparari non poteſt: vacuum autem petunt
a corporibus eſſe ſeparabile.Fieri igitur nequit vt ex hac definitione non incur
rant contradictionem.Rectius ergo definiuiſſent vacuum,dicentes vacuũ eſſe
locum priuatum corpore. Locum enim & vacuũ ſola ratione ſeiunxerunt, putã
tes idem cũ corpus exciperet:locum dici debere: cum vero corpore deficeretur,
idem eſſe vacuũ.Sed quod non ſit huiuſmodi dimenſum ſpatium rerum locus
iam oſtenſum eſt.Et de hoc,& quod neq; aliįs modis ponendum ſit vacuum, la-
tius futura eſt diſputatio. ¶Nunc vero rationes vacuũ eſſe contendentes dilua
29 mus. ¶Primę ſolutio.Vt ſit motus,vacuo non eſt opus.nam corpora alterari vi
demus, quę vt alterentur, loco non egent. Et ideo iuſta obiurgatione arguitur
Meliſſus,qui quod non eſſet vacuũ nihil poſse moueri dicebat. Sed neq; vt ſit
motus localis,vacuo opus eſt.Poſsunt enim corpora ſibi mutuo ſuccedere, poſ-
ſunt & circuli locum non mutando in ſeipſis moueri& partes aquę in aqua rota-
ri,& alia humida in ſuis locis ipſa non egredientia vertigine torqueri.Non igi-
tur quod ſit vacuũ,quia ſit motus localis,efficere poſsũt. ¶Quod vero de augmẽ
tatione inſultant,ſi augmentationem accipiant pro quolibet magnitudinis in-
cremento,& diminutionem pro quolibet diminumento,rarefactionem & den-
ſationem ſub ſe continent.Quorũ rarefactio nullo ſubeunte corpore fieri poteſt
ſed alteratione:vt cũ ex aqua fit aer:&denſatio per ſubtilium corporũ egreſsum
vt cum quippiam comprimitur,a quo aer aut aqua exprimitur. Vnde fit vt va-
cuo non ſit opus tali augmentationi aut diminutioni,ne corpora ſe penetrent,at
que plura ſimul ſedeant. Si vero augmentationem viuentiũ (quę fit alimento
ſuſcepto)intelligant:neq; id quidem oportet.Si enim corpora ſe penetrarent,&
alimenti dimenſiones & reſidui corporis ſimul eſsent,nequaq̃ maius redderetur
corpus neq; ſi in vacuo reciperentur.ſed de hoc alius determinandi locus. ¶Se
cundæ & tertię.Quod arguũt de doliįs & cineribus, hę rationes ſe impediũt, &
ſe falſas prodentes, in authores retorquentur. Si eñ dolia contentis vtribus, &
vas plenum cineribus minus vacui habeant quam ſi vtres & cineres non conti
neant(hoc enim per ſe manifeſtũ eſt)& tantũdem aut vini aut aquę recipiant,
ac ſi vtres non haberent aut cineres, recta ratione effectũ eſt vt vinum & vtres,
aqua & cineres ſe penetrent,& plura corpora ſimul exiſtant:quod tantopere mo
liuntur defendere eſse non poſse. ¶Quartę. Negamus copora interſtite vacuo
eſse dirempta.Neq; Pythagoricorum teſtimonium recipimus.

SEptimi capi. ſcholia. XXVI. Nam punctum eſt, in quo nihil eſt. Hæc definitio & cæterę duæ conſequentes non reprobantur ab Ariſtotele ex eo ꝙ predicatum ſubiecto vniuerſaliter non conueniat, nam invacuo (ſi eſſet ex hypotheſi) nihil eſſet. neque in eo eſſet corpus graue aut leue, neque eſſet in eo aliquid, aut ſubſtantia corporea vlla, ſed quia definitio tranſcendit tranſgrediturque definitum, & alijs a definito (vt in litera de vnaquaque oſtenditur) competit, quod rectam definitionem minime decet. Non recte itidem antiqui crediderunt, omne quod eſt, eſſe corpus, cum materia, forma & accidentia, corpora, ſubſtantiæque corporeæ non ſint. Neque recte dixerunt, omne corpus alicubi eſſe, cum ſupremum cælum non ſit in loco. Denique perperam putauerunt, vbi non eſſet corpus, eſſe vacuum. Nam ſupra ſupremum cælum corpus non eſt, illic tamen non eſt vacuum, cum non ſit ibidem natum eſſe corpus. Neque id vltimum, vbi non eſſet corpus, vacuum eſſe, recte intulerunt ex præcedente dicto, omne corpus alicubi eſſe. nam ex antecedentis interēptione interimunt conſequens, & captionem conſequentis incidunt. XXVII. Hāc definitionem ſyllogiſmo perquirunt. Antiqui hoc ſyllogiſmo contendunt colligere, omne corpus graue aut leue eſſe debere. Proinde cum fuerit definitum vacuum id eſſe in quo nullum graue eſt aut leue, illam definitionem tantundem valere, ac ſi diceretur id vacuum eſſe, in quo nullum eſt corpus. Verum vt hic ſyllogiſmus falſum colligens diluatur, annotare operęprecium eſt bifariam corpus dici tangibile. Primo per tangibile proprium, qualitatemq; ſolo tactu perceptibilem, vt caliditatem aut frigiditatē. de quo ſi dati ſyllogiſmi ꝓpoſitio (quam maiorem dicunt) intelligatur, ipſa eſt falſa. nam cælum corpus eſt, & tñ hoc modo non eſt tangibile. aſſumptio vero (quam vulgo minorem vocant) eo in ſenſu eſt vera. Secundo dicitur corpus tangibile per commune ſenſibile, vt magnitudinem, & hoc modo ꝓpoſitio vera eſt, & aſſumptio falſa. nam cælum hoc pacto tangibile eſt, & tamen neq; graue neq; leue. Quocirca concluſio falſa ſemper ex altera præmiſſarum falſa ſequitur, aut committitur æquiuocatio. XXIX. Quod vero de augmentatione inſultant. Augmentatio communiter dicta, eſt magnitudinis quarumuis rerum ſiue viuentium ſiue inanimatarum incrementū complectiturq; in ſua ratione rarefactionem, cum impropriā, cum propriam, quarum vtraque vacuum prorſus ſecludit. Nempe, rarefactio improprie dicta fit aliquo corpore poros eius quod dilatatur ſubeunte, vt aere ingrediente concauas ſpongiæ particulas. Propria vero rarefactio (quæ eſt deperdita priori mole, maioris quantitatis in eadem prorſus materia acquiſitio) fit nullo ingrediente corpore, ſed maioris quantitatis, abiecta mole præcedente in eodem ſubiecto acquiſitione, vt cum ex aqua fit aër. Diminutio autem communiter dicta, eſt molis quarunlibet rerum ſiue anima participantium ſiue vitę expertium decrementum, comprehenditque ſuo ambitu condenſationem & impropriam & propriam, ad quarum etiam neutram opus eſt vacuo. Nam cōdenſatio impropria fit per egreſſum corporis ſubtilioris, & complicationem partium moliorum intra poros, vt cum ſpongia comprimitur, exprimitur aer. Propria autem condenſatio fit per minoris quantitatis, abiecta ea quæ prius inexiſtebat, in eadem materia acquiſitionem, vt cum ex aere fit aqua. Quod ſi augmētatio capiatur proprie, & vt ſolis aſciſcitur viuentibus, ad eam non requiritur vacuum, quia alimenti receptacula ſunt plena corpore aereo, cedente ipſi alimento aduenienti, & cum per diminutionem proprie ſpeciatimque ſumptam detrahitur molis particula, ſuccedit in eius locum corpus ſubtilius, locum deperditę partis occupans, vt nulla ex parte hiet & interſtet vacuū. Quod arguunt de dolijs & cineribus. Quod videatur vas cineribus plenum tantundem aquę recipere quantum ſine cineribus, id in cauſa eſſe poteſt, quod cineres porulenta ſunt corpora, multum ſubtilium corporum vt aeris continētia, quæ infuſa aqua egrediuntur & cedunt, cuius facile periculum fiet, ſi candela accenſa ſuper vas illud cui infunditur aqua, teneatur. nam eius flamma tanquam flabello quodam agitata, ab egrediente aere mouebitur. Quod ſi comprimantur cineres, non tantundem recipient aquæ quantum non cōpreſſi, quia poſt compreſſionē minus in eis continetur ſubtilium corporum, per factam cōpreſſionem egreſſorum. Conſimilem de nummis ſolent rationem formare ad probandū vacuum quod per eorum intra vitrum aqua plenum impoſitionem, aqua non extumeſcat, neque altius ſe attollat, proinde in aqua vacuum eſſe debere, in quod huiuſmodi nummi ſeſe recipiant. Nam quia nummi figurę ſunt ſphęricę, quę ipſi aquę eſt accommodatiſſima, facile adaptat ſe aqua nummis recipiendis, ſine perceptibili ſui extumeſcentia, tamen ſingulo quoque nummo aquæ impoſito, aqua ipſa aliquantum extuberat, & cedens erigit ſe altius, quanuis id vix bene percipiatur. nam impoſitis ſex aut ſeptem nummis, aqua efluet vitro, quod minime fieret, ſi per illorum impoſitionem non cogeretur in altum cedere. Argumentantur itidem & de vaſe omnino repleto niue, & vndique obſtructo, vt non pateat ingreſſus aeri. quod vbi admouetur igni, reſoluitur nix in aquam longe minus occupantem ſpatiū quam nix occupauerat. Proinde contendunt inter vaſis illius latera relinqui vacuum. Reſpondendum enim eſt corpora aerea & ſubtilia contineri poris niuis, alioqui comprimi non poſſet, neque manibus conſtringi. & illa per reſolutionem niuis in aquam egreſſa, itidem & vapores ab igneo calore ab illa aqua ſublatos illam vaſis partem replere, quam aqua non occupat. Quod ſi non fuerit vas ſufficientis capacitatis ad illos vapores continēdos, etſi ferreum aut adamantinum eſſet, dirumpetur, ne fiat dimenſionum penetratio. Et de quibuſcunque alijs experimentis adducantur obiectiones contendentes vacuum eſſe debere ferme reſpondendū eſt ſemper ſubtilia corpora quæ noſtros fugiūt obtutus, id ꝙ vacuum vide-

Natura fieri nō poſſe vacuū neque penetrationē dimenſionum.

tur, opplere, q̃ ſane natura ad id ordinata vidẽtur, vt facili ipſorũ ingreſſu vacuũ, egreſſu vero extra poros penetratio euitetur dimenſionum. Nempe cum ouum recens admouetur igni, per exteriores teſtę poros educuntur vaporoſi ſpiritus ouo incluſi, & vi caloris educti, in aquã conuertuntur, apparetq; ſudor aquæ paſſim in oui ſuperficie. Concauitas aũt interior aereo corpore natura inſito repletur, & ne illic quidẽ admittendum eſt vacuũ. Tantus aũt naturæ conatus eſt ad ſecludẽdum vacuũ, vt & grauia contra propriam naturæ inclinationem aſcendãt, cũ quis ſtramine cõcauo cuius vna extremitas liquori vt aquæ aut vino immerſa eſt, attrahens aerẽ, eo aſpiratu attrahit & liquorẽ, ne poſt aſpirationẽ inter latera ſtraminis aut alterius rei oblongæ teretis & introrſum concauæ relinquatur vacuũ. Grauia itidẽ eandem ob cauſam deſcendere nequeunt, tametſi patet per quã deſcendant via, vt facta apertura in imo lateris dolij per quam defluat vinũ in vas quo excipiatur, niſi ſuprema eius parte admittatur aer per tenue foramẽ, nõ defluet vinum ĩ vas. Neq; minor naturę conatus eſt ad fugiendã dimenſionum penetrationem. ob quod ſolida & ferrea magno impetu dirumpuntur, vt tormenta, machinæq; bellicę, vaſa igni admota, & obſtructa vt ne vapor quidẽ exitũ habeat ex humore contento genitus, cõfringuntur & diffinduntur. Caſtaneæ etiã nõ fiſſo exteriore cortice igni iniectæ, ꝓpter ſolutionẽ halituũ ab igne factã intra corticẽ contentorũ, cũ ingenti crepitu reſultant ab igni. fiſſo aũt extremo tegmine, ſonitũ non edunt.

Octaui capitis annotat.

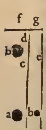
❡ Pondus, grauitas. ❡ Aequæ uelocia, & æque tarda ſunt, quæ eodem tempore idem aut æqualia percurrunt ſpatia. ❡ Id vero velocius, quod eodem tẽpore (modo cætera paria ſint) maius percurrit ſpatium. ❡ Id tardius, quod æquali tempore pertranſit minus.

Octauum caput cõtinet vnam concluſionem, & octo rationes ad eam: Concluſio. Non eſt vacuum priuatum quoddam corpore. ❡ Primo.
30 Quia qui tale vacuum introduxerunt, id fecerunt vt cauſa motuũ eſſet, & potiſſimum motus localis. Hoc autem non oportet. Nam omnes res naturales determinatas ſuorum motuum cauſas ſpectatas habent: vt corpora ſimplicia, ſuorum motuum ſurſum & deorſum cauſas habent ſuas formas Non igitur introducendum eſt huiuſmodi vacuum priuatum, vt motuum aſſignemus cauſas. ❡ Secũdo. Si in huiuſmodi vacuo ſit corpus, cauſa eſſe non poteſt vt ſurſum feratur, neque vt deorſum: differẽtiam eñ nullam habet, aut naturæ diuerſitatem. quare quantum eſt ex vacuo, aut vbiq; feretur, aut nuſquã, vbique autem, impoſſibile eſt. Non igitur aſſignandum eſt tale vacuum, vt motuũ cauſa exiſtat: at potius oppoſitum eius quod efficere volunt, aſſereimus. Si vacuũ eſt, vt volunt, motus localis non eſt, potius eñ vt motum localẽ interimerent, adducere debuerunt: quam vt ratione monſtratum eſt, vt ipſum efficerent. ❡ Tertio. Si eſſet tale vacuum, in locis actu in infinitum abiretur. Nam ſicut in vacuo erit totum, ita & totius partes: quemadmodum & de ſpatio prius dictum eſt. ❡ Quarto. Omnis motus aut naturalis eſt, aut violentus. At in vacuo nihil ſecundum naturam moueri natum eſt. Primo, Quia non eſt differentia qua potius huc quam illuc feratur. Secundo, quia motus ſecundum naturam, aut ſurſum ẽ, aut deorſum. Vacuum aũt eſt vt infinitum, in quo neq; ſurſum neq; deorſum aſſignari queant. Tertio, Quia vt nihili differentias aſſignare non poſſis: ita neque vacui. eſt enim vacuum vt non ens: & priuatio quædam. Sunt aũt loci mutationes natura diſtinctæ. quare & ea ad quæ ferũtur. erũt natura diſticta. Igitur neq; preter naturam, & violenter. Eſt eñ motus ſecundum naturam, prior: violentus vero poſterior. Cuicunq; eñ motus prior natus conuenire non eſt, neq; eidem poſterior conuenire natus eſt. Qui igitur tale ſtatuunt vacuũ, omnem interimunt motum, nõ mõ naturalem, ſed & violentũ. ❡ Quinto. Videmus ꝓiecta moueri ꝓiiciente non tangente: & hoc (vt aliqui volunt) quia diuiſum retro circũfluit: & velociſſime reciprocat, & pellendo ſuccedit: aut quia corpus pariter pulſum, vt aer qui ad motũ aptior eſt, ipſum continue pellit. At uacuo exiſtente neutra põt eſſe. harũ cauſarum ut ꝓiecta moueantur. quare ſi uolumus ſaluare motus, neceſſe eſt interimere uacuum. ❡ Sexto. In vacuo nullus aſſignare poſſit cauſam cur quod mouetur, hic potius quieſcat, quam alibi vbicunque. Quare vnũquodq; ꝙ moueatur, aut vbiq; natum eſt quieſcere, & vbiq; ferri, aut tollen-

dum eſt vacuum. Res autē vbiq; natas quieſcere,& vbiq; natas ferri, manifeſtū eſt impoſsibile eſse. Confectum eſt igitur vacuum,quo de agimus,nō eſse, & de natura tolli debere. ℂSeptimo. Duas cauſas cognoſcimus quibus mobilia velocius & tardius mouentur. Prima eſt mediorum per quę mobilia mouentur,in raritudine & denſitate inęqualitas. Medio em̄ rariore mobile velocius(modo cætera paria ſint) q̄ denſiore mouetur,vt aere quā aqua,& aqua quā cœno aut terra. Et cauſa in promptu eſt,quia rarius medium & ſubtilius minus reſiſtit & impedit quod fertur, denſius vero & groſsius magis. ℂ Secunda cauſa eſt ponderum aut leuitatum inęqualitas. corpus enim leuius aut grauius corpore minus aut leui aut graui (modo cętera paria ſint) velocius fertur. Quę vt liquidius appareant, ſit a mobile, b denſius medium (vt aqua) per quod feratur a, c tempus in quo feratur, d ęquale medium, ſubtilius, vt aer. e tempus quo mobile a per medium ſubtilius d fertur. a mobile tardius feretur per b quam d ſecundum exigentiam denſitatis & reſiſtentię. vt ſi b duplo ſit denſius. & duplo magis reſiſtens, d vero duplo rarius,& minus reſiſtens, a per b duplo tardius mouebitur,& tempus c erit duplum ad e. Et ſemper quanto fuerit denſius & magis reſiſtens medium,tanto tardius mouebitur:contra vero quanto ſubtilius & minus reſiſtens,tanto velocius. His itaque poſitis,ſic deducimus rationē. Quanto corpus medium magis reſiſtet,tanto tardius:& quanto minus reſiſtens fuerit, tanto mobile mouebitur velocius. Et quæ proportio excedentis medij ad exceſsum, talis erit temporis ad tempus:& qualis temporis ad tēpus,talis & ſpatij ad ſpatiū. Vt enim ſpatium ad ſpatium,ita tempus ad tempus,& motus ad motum. Quod ſi nulla proportio excedentis & exceſſi inueniri queat,neque profecto temporis ad tempus inuenietur vlla. At vero pleni ad vacuum nulla eſt proportio,vt neque nihili ad numerum,& lineæ ad punctum. Diuiditur enim excellens omne in exceſsum,& id quod excedit. Si quid igitur moueretur, nunc in pleno,nunc in vacuo,temporis ad tempus nulla eſset proportio. At vero omnis temporis ad omne tempus eſt proportio. Mouebitur igitur in vacuo in non tempore. hoc autem impoſſibile. ℂOctauo. Sit a mobile, b alterum,& omnino æquale c vacuū, d tantum plenum. Et moueantur mobilia a b, ſi poſſibile eſt, a in vacuo,& b ī pleno. Si dicas a mobile moueri in c in tempore, hoc ſtatim oſtendo impoſſibile. Primo, quia omnis temporis ad tempus proportio eſt:& quæ temporis ad tempus proportio, eadem ſpatij ad ſpatium: vt ſi dupla, dupla: ſi tripla, tripla, aut quęuis alia. Erit igitur proportio vacui ad plenum: quod eſſe nequit. Secundo, ſi proportio vlla ſit, vt exempli cauſa tripla (quancunque aliam poſueris, idem valuerit) effingo e ſpatium plenum æquale ſpatio d, triplo ſubtilius, atque triplo minus reſiſtens, per quod moueatur b. ipſum b triplo mouebitur velocius per e, quā d, quare & tempus in quo mouebitur per d. erit triplum tempori in quo mouebitur per e,& in tempore æquali ęqualia mobilia per ęqualia ſpatia alterum vacuum & alterum plenum mouebuntur. Et nō modo hoc incommodi ſequatur, ſed & vacui & pleni c & e ad d plenum eadem erit proportio: quæ manifeſte impoſſibilia ſunt. Igitur mouebitur in non tempore. quod cum iterum ſit impoſſibile, relinquitur ipſum in c moueri non poſſe. Confectum eſt igitur, propter quod ponebant vacuum, (ponebant enim propter motum localem) propter id neque poni debere, neque eſſe poſſe.

a mobile. b. ſpa. duplo dēſi⁹ c t̄p̄s mo c⁹ a in b. d ſpa. duplo rari⁹. e t̄p̄s mo c⁹, a in d.

a mobile in c. b mobile in d & e. c vacuū d ſpa. triplo dēſi⁹. e ſpa. 3. rarius. f t̄p̄s motus b in d g t̄p̄s motus a in c & b in c.

Octaui cap. ſcholia. XXX. Cauſas habēt ſuas formas, cauſas, primas & præcipuas. accidentarias aūt & inſtrumentales, grauitatem aut leuitatem. Quemadmodum & de ſpatio prius dictum eſt quarto cap. huius numero. XVII. Quia ſicut totum corpus ſecundū ponentes vacuum eſt in vacuo., & ergo in loco actu, ita vnaquæq; totius corporis pars erit in vacuo, & eadem ratione in loco actu. At in partibus ſecundū diuiſionem in infinitum proceditur, ergo & in locis actu. quod eſt impoſſibile. Et hoc (vt aliqui vo-

ſunt)quia diuiſum velociſſime reciprocat. Ariſtoteles hic duas aſſignat cauſas mot⁹ ꝓiectorum ſecundũ antiquos. Primã, quia diuiſum ſpatium velociſſime rurſum ſe continuando reciprocat, & aſſidua huiuſmodi reciprocatione corpus proiectum pellit, quemadmodum aqua nauem. Secundam, quia ſpatium per quod mouetur proiectũ, ſimul mouetur cũ eo, & cõtinue pellit proiectum. At iſtę non ſunt verę cauſę motionis proiectorũ, quẽadmodũ oſtenſurus eſt Philoſophus in fine octaui huius, & illic verã cãm quare ꝓiecta moueãtur proiiciẽte ipſa nõ tangente, dicturus. Verũ hoc ĩ loco ſufficit ipſos antiquos ex ſuis cauſis reuĩcere, & poſito vacuo, motũ violẽtũ (vt ponũt) eſſe nõ poſſe oſtẽdere. Medio enĩ rariore mobile veloci⁹ mouetur. Rarius mediũ magis eſt diuiſibilitati obnoxiũ, faciliusq; a mobili diuiditur. Dẽſius aũt mediũ diuiſioni ſui ipſius magis obluctatur & obſiſtit. hinc ꝑ hoc tardior, ꝑ illud vero motus ſit velocior, dummõ cętera ſint paria, id eſt mobilia eiuſdẽ ſpeciei & naturę, grauitate aut leuitate ęqualia, atq; cũ iterr mobilia nullũ diſcrimen, ſed dũtaxat inter ſpatia ſecundum raritudinẽ & dẽſitatem cõperitur, vt ſi lapis pedalis moueatur in duobus minutis per ſtadium aquę, idem in eodem tempore mouebitur per maius ſpatiũ aeris, quemadmodũ ſi aer ſit duplo rarior, in duobus minutis feretur per duo ſtadia aeris. Secundę aũt cauſę velocioris aut tardioris motus poſitę in litera, ratio in promptu eſt, ꝙ mobile leuius per idẽ ſpatiũ ſecundũ reſiſtentiam velocius mouetur, quam alterum minus leue. vt ſi ignis cẽtupedane⁹ vno minuto tranſeat decẽ ſtadia aeris, ignis decupedaneus decuplo minus leuis, eodẽ tempore tranſibit vnũ ſolũ ſtadium aeris, & quanto mobilis eſt maior leuitas, tantõ cęteris paribus ipſius erit maior velocitas. Ita mobile grauius per idẽ mediũ velocius mouetur, q̃ minus graue, vt ſi vncia plũbi minuto horę tranſit ſtadium aeris, eius medietas eodem tempore tranſibit medium ſtadium. Et ſicut in prima cauſa manente eadem virtute mouẽte, variatur ſpatiũ, ita in ſecũda, manẽte eodẽ ſpatio variatur virtus mouẽs. Ex his duabus tertia colligi põt cauſa ex vtriſq; compoſita, ſcilicet ſpatĳ ſecundũ raritatẽ aut dẽſitatẽ diuerſitas, & mobilis penes grauitatẽ leuitatẽve inęqualitas. Nã medio rariore mobile leuius velocius fertur, denſiore autem mobile grauius tardiuſcule. Verũ authorum mos eſt ex ſimplicib⁹ cõpoſita intelligere. Et quæ proportio excedentis medĳ ad exceſſum. Medium excedens, quod maiorem altero habet reſiſtẽdi virtutem, exceſſum vero, quod minorem, vt aqua, excedens eſt mediũ, aer vero, exceſſum. Quæ ergo proportio medĳ magis reſiſtentis ad minus reſiſtens, ea tẽporis motus in illo facti ad tẽpus motus in hoc medio peracti, vt ſi mediũ vnũ eſt duplo magis reſiſtens altero, & tempus motus in illo eſt duplũ ad tẽpus motus alterius, & motus eius duplo tardior quam alterius. Illa enim tria, ſpatiũ, tempus, & motus, cõſimilẽ inter ſe ſeruant ꝓportionũ habitudinem. Quare ex oppoſito ſi nulla ſpatĳ ad ſpatium ſecundum reſiſtentiam inuenitur proportio, neque temporis ad tempus. Diuiditur enim excellens omne in exceſſum. Proloquiũ eſt cõmune, omne excedens & maius diuidi in exceſſum minus, & id quod excedit. vt linea tripedalis maior bipedali, diuiditur in exceſſum lineã bipedalẽ, & id quod excedit, ſcilicet pedalẽ, & denari⁹ maior ſenario diuiditur in id qđ exceditur, ſcilicet ſenariũ, & id quod excedit, vtpote quaternariũ. Itaq; ſi vacui ad plenũ eſſet ꝓportio, & plenũ ponatur excedens, diuideretur plenũ in ęquale vacuo, vt exceſſum, & id quo vacuũ excederetur. igitur in pleno eſſet vacuum, quo nihil abſurdius. Quod ſi vacuum excedens ponatur, diuidetur ipſum per dictum prĩcipium in ęquale pleno, & id quod excedit, erit igitur plenum in vacuo. quod non minus quam alterum abſurdum. Fatendũ igitur eſt vacui ad plenum nullam eſſe proportionem, quare neq; temporis quo quicquam mouetur in vacuo, ad tempus quo fertur in pleno, erit proportio. Et quia omnis temporis ad omne tẽpus eſt proportio, vt lineę ad lineam, & numeri ad numerum, perducit hęc rõ ad id ĩcõmodum, ſcilicet quicquam in vacuo moueri debere in non tempore, & in temporis impartibili, quod cũ rurſum impoſſibile ſit, & huic phyſicę poſitioni repugnans, omnem motum fieri in tempore, id ex quo tale ſequitur incõueniens, etiam impoſſibile eſt, ſcilicet quippiam poſſe natura moueri in vacuo. Neq; hoc in loco Ariſtoteles (vt plerique arbitrantur) aſtruere contendit, ſi quippiam ponatur in vacuo, ipſum in eo motum iri in inſtanti. Nam ſententia Ariſtotelis eſt, illud nullo modo in vacuo moueri poſſe. non enim in tempore, vt aperte probat, neque in inſtanti, quia illud trãſmutationi naturali repugnat. neq; etiam huiuſmodi mobile ĩ vacuo quieſcere dici debere, quia non eſt in eo natum moueri. Sed hoc in loco Ariſtoteles adducit ponẽtem aliquid in vacuo moueri, ad id incõmodi concedendum. ꝙ ipſum deberet moueri in inſtanti, ex cuius interemptione interimit, & quippiã poſſe moueri natura in vacuo, quẽadmodum in ſyllogiſmo ducẽte ad impoſſibile, ex interemptiõe cõcluſionis falſę interimitur pręmiſſa falſa. Triplo mouebitur velocius per e quam d. Nam q̃ proportio ſpatĳ ad ſpatium, eadem eſt motus ad motum, & tp̃is ad tempus. Per hypotheſim autem ſpatiũ e eſt triplo rarius & minus reſiſtens quam ſpatium d, ergo b mobile ꝑ e triplo veloci⁹ mouebitur q̃ per ſpatiũ d. & tempus motus ipſius b ꝑ ſpatium e, ſcilicet g, eſt triplo minus quam f tempus motus b per d. Tũc ſic vlterius proceditur. Motus ipſius c in a vacuo eſt triplo velocior quam motus b in d, vt probatum eſt. Et motus b in e pleno etiam eſt triplo velocior quam motus b in d, vt etiam oſtenſum eſt. Igitur motus ipſius a in c vacuo, & ipſius b in e pleno, ſunt ęquales inter ſe, & ęque veloces. Quęcunq; enim ad idem eandem ſeruant proportionem, illa inter ſe ſunt æqualia. quare ęqualia mobilia a & b mouentur æqualiter & ęque velociter in eodem tempore g per ęqualia ſpatia, a per c vacuum, & b per e plenum. quod

eſt impoſſibile. Deinceps quę proportio motus ad motum, eadẽ & ſpatij ad ſpatium. At motus a in c, ad motum b in d, tripla eſt porportio, ergo & c vacui ad d plenum tripla eſt proportio. Similiter ipſius motus b in e ad motum b in d, tripla eſt proportio, igitur e pleni ad d plenũ tripla eſt proportio. quare c vacui ad d plenum, & e pleni ad d plenum eadem eſt proportio, ſcilicet vtrinq; tripla. Ad quęcunq; ad idem eãdem ſeruãt ꝓportionem, inter ſe ſunt ęqualia. Igitur c vacuum & e plenum inter ſe ęquantur ſecundum reſiſtentiam, quod perinde eſt atq; ſi dixeris punctum lineę ęquari, & manifeſtum impoſſibile. quare & id ex quo ſequitur, ſcilicet vacui ad plenum eſſe proportionem, & aliquid moueri in vacuo in tempore, ſimiliter eſt impoſſibile.

¶ Noni capitis annotatiunculę.

¶ Dimenſiones ſe penetrarent, ſi eundem ſitum in ſe inuicem habentes quicquid occupat vna, occuparet & reliqua. ¶ Cubus eſt corpus æquam longitudini latitudinem & profunditatem retinens, qualia ſunt quę teſſerarum figuram habent. ¶ Dimenſus, dimenſio. ¶ Cyathus, vaſculum potorium.

NOnum caput continet duas concluſiones, tres rationes ad primam, tres ad ſecundam, & Xuthi rationis ſolutionẽ. ¶ Prima concluſio. Vacuum 31
vt ſeparatum ſpatium & dimenſio minime eſt. ¶ Prius enim non eſſe huiuſmodi ſeparatum ſpatium diximus, & idcirco recte dictum vacuum, ꝙ rei pro qua capi poſſit, nomen vacuum ſit & inane. Id tñ adhuc his nitimur oſtendere rationibus. ¶ Prima. Dimenſiones ſe penetrare nequeunt. vt corpus, corpus alterũ: vt ſi ponas cubũ in aqua, tñdem aquæ cedere cubo liquido perſpicimus, & ita ſi ipſum in aere locas: quãuis hoc vſqueadeo ſenſui manifeſtum non ſit. E hoc eſt, ne dimenſiones & corpora ſe penetrent. Igitur & eidem cubo in ſeparato vacuo ſito, tñdem dimenſionis vacui cedere oportet: alioqui dimenſiones & corpora ſe penetrant. Quod ſi duę dimenſiones & duo corpora ſe penetrant, cur ſe non penetrent tria, quatuor, imo & oia? par, eademq; militat ratio, quæ ſunt impoſſibilia. ¶ Si forte dicas corpus penetrare poſſe vacuum, quia nihil ſit tale vacuum: hoc nos ipſi volumus, & nomen vacuũ & natura, & re ſubiecta vacuum, & inane bene reputamus. Quod ſi dixeris corpora poſſe penetrare vacuum, quia neq; graue neq; leue vacuũ eſt, ſubterfugium eſt. Nã quanuis intelligas ligneum cubũ caliditate, frigiditate, grauitate, leuitate, & cæteris accidentibus remanente dimenſione ſpoliatum, tñdem aquæ occupabit, atq; cum cæteris accidentibus, & tñdem aquæ ei ceſſurũ eſt. Occupat eñ locũ, non quidem quia calidus, frigidus, grauis, aut leuis, ſed quia tanti (qui relictus ponitur) dimenſus. Sed quo differet tum cubus, & cubi dimenſio, a tanto ſpatij quod con fingunt? ¶ Secunda. Si eſſet huiuſmodi ſpatium, & in ſe recepta conſeruaret, non opus eſſet altero exterius circundante, quod tamen omnibus naturæ entibus exploratum eſt eſſe. Quod ſi non ſaluet, quid eo naturę opus eſt? non enim vt locus ſit. nam alium natura rebus prouidit locum, neq; vt ſaluet, neq; ob aliud quidquam eſſe videtur. Non eſt igitur tale vacuum, vt ſeparatum ſpatium in rebus locandum. ¶ Tertia. Tactu corpora in mundo diſcernuntur, vt aer, vt aqua. ſed vacuum nuſquam apparet, neq; in aere, neq; in aqua: etiam ſi piſces ferrei eſſent, ne ſentirent quidem. Exulat igitur huiuſmodi vacuũ a natura explosum, & quod nuſquam comparere audeat. ¶ Secunda concluſio. Item neq; 32
vacuum corporibus immerſum ponendum eſt. Exiſtimauerũt enim aliqui propter rarum & denſum (quę ex corporis compreſſione. & compreſſi iterata ampliatione percipiuntur) oportere eſse quædam minutula vacua, q̃ & vacuũ corporibus immerſũ dicebant. quod niſi eſset, vt Xuthus dicebat, oporteret totum mũdum turbari & fluctuare aliquo rarefacto, aut ſemper ex ęquali, vt aeris cyatho, æquale, vt tantundem aquæ, generari: aut nunquam quicquam aut rarefieri aut condenſari. Sed ꝙ non oporteat huiuſmodi vacuũ eſse, his paucis oſtendimus. Nam ipſum primo ſpatium eſse ſeparatum, rationes eædem quæ ſuperius factę ſunt vetant. Neq; erit vacuũ nõ ſeparatũ. ¶ Primo, quia huiuſmodi vacuũ ponunt vt cauſa motus ſit: cauſa aũt motus eſse nõ poſset, niſi ei⁹ qui ſurſum. Eſt eñ (vt aiũt) raritatis & leuitatis cauſa, q̃ ſolũ ſurſum ferũt: vt ignem

ocyſſime ferri ſurſum,quod rariſſimus & leuiſſimus ſit,credunt. Atvero vt ſal
uent huiuſmodi motum,non oportet ponere ipſum. Nam dicant:cur graue mo
uetur deorſum?ſi dicant natura,& id de leuibus dici poterit, non ponendo va=
cuum. ¶Secundo, Quia tale vacuũ moueret corpora quibus eſſet immerſum:
vt vtres corpus ſibi annexum e fundo aquæ ſurſum euehunt. moueretur igitur
vacuum,& in vacuo altero reciperetur. Sed quo ferri poſſet? & quomõ in loco
recipi? ¶Tertio. Si ponunt ipſum per ſe moueri,oporteret eius motum eſſe ve
lociſſimum,imo nulli motui velocitate comparabilem, quod eſſe nequit. Sed
eſto,dicas ipſum non per ſe moueri: de corporibus quæ ab ipſo moueri dicunt,
idem accidere contingit. Nam aut ipſorum plenum(cum moueantur)in pleno
recipitur,hoc autem eſſe nequit,vt & ipſi concedunt. nam corpora ſe penetra=
rent. Recipitur igitur ſemper in vacuo, quod nullam ei præbet mouendi reſi=
ſtentiam. Et nihil refert an eorum vacuum in pleno,vacuove recipiatur: quia
nihil ei reſiſtere poteſt. Perinde igitur erit,ac ſi corpora ponas in vacuo moue=
ri. At vero oſtenſum eſt corpus in vacuo non poſſe moueri, aut moueri in non
33 tempore. Non eſt igitur huiuſmodi vacuum vllum corporibus immerſum in
natura ponendum. ¶Xuthi rationis ſolutio. Soluenda eſt igitur eorum ratio,
qua vincuntur aſtruere vacuum corporibus immerſum,& qua quidem volunt,
ſi non ſit vacuum,neque eſſe raritatem aut denſitatem,aut oportere cælum tur
bari & fluctuare vno corpore rarefacto aut condenſato, aut ſemper ex æquali
æquale generari,vt ex æquali aqua,æqualem aerem,& ex æquali aere, ſemper
aquam æqualem:quorum oppoſita manifeſta conſpiciuntur:vt ex aqua plus ae
ris fieri. ¶Dicimus non eſſe tale vacuum, & tamen raritatem & denſitatem eſ
ſe,& neque idcirco cælum turbari & fluctuare oportere,neque ſemper ex tanto
& æquali tantum æquale generari. Nam contrariorum calidi & frigidi & alio=
rum eadem eſt materia:quæ quidem quod prius eſt potẽtia, poſtea fit actu. Ne
que alia eſt frigidi & calidi materia re ipſa,ſed vna numero, ratione vero duo.
Similiter eadem eſt materia rari & dẽſi, magni & parui:vt cũ ex aere fit aqua,
nec aliud quicquam eſſentia ipſa accipit materia, ſed fit actu quod erat poten=
tia,ex magna dimenſione paruam accipiens: aliquando contra ex parua in am=
plitudinem ſurgens:vt cum ex aqua fiat aer, aut cum maioris molis aer in mi=
norem recidit, aut ex minori in ampliorem iterum exurgit. Eſt enim materia
ad vtrunq; in potentia. nam ſicut ex calida fit frigida,& ex frigida fit calida, ita
& aliquando ex magis calida minus calida,& ex minus calida, iterũ magis ca=
lida:nulla tamen eius pars calidior fit, quæ non eſſet prius calida, cum minus
calida erat: ſicuti ſi intelligas circuli circunferentiam quæ continue in orbem
arctior fiat,centrum verſus decumbens, nullę partes illius deuexiores curuio=
resq; fiunt, quę non deuexę & incuruę fuiſſent prius. Item ſicut ſcintillę non
eſt accipere magnitudinem ſine caliditate & candore,ſic neque eſt accipere ma
teriæ partem quæ non extendatur rarefacto corpore, & quæ non denſetur, &
coartetur corpore denſato: quia ſicut alijs affectionibus eadem materia eſt, ſic
& rarefactioni & condenſationi, & vtriſq;, queadmodum cęteris eſt potentia.
¶Ex his ad id quod obijciunt, prompta patet reſponſio, neq; ſtatuendum eſſe
vacuum,vt ſit leue. Nam leue & molle,rarum conſequuntur,quod ſtatuimus ſi
ne vacuo:& graue & durum conſequuntur denſum. Non tamẽ ſemper oportet
vt quicquid grauius fuerit, durius ſit. Hoc enim in ferro & plumbo cognoſci=
mus diſcrepare. Et leuitas ſurſum eſt motiua,& grauitas deorſum: mollities ve
ro & durities paſſiones ſunt potius alterationis effectiuę,& non ſecundũ locum
mutationis. Nos ergo motum ſurſum & deorſum & eorum cauſas ſaluamus
ita dicentes. Introducentes vero vacuum,ſolum motus ſurſum, & eius cauſam
(ſed apparenter quidẽ)ſaluabant. Et hęc de vacuo abũdantius dicta ſufficiant.

NOni capitis ſcholia. XXXI. Sed quia tãti qui relictus ponitur dimenſus. ſed quia tantę dimenſionis, quæ ſemota grauitate & leuitate a cubo, ponitur in cubo relicta. Sed quo differet tum cubus. Sicut ſpatium ſeparatum ponunt antiqui non eſſe graue neque leue, & tamen dimenſum, ita ſeruata hypotheſi paulo ante poſita, ligneus cubus neque grauis erit, neque leuis, & tamen magnus. quare omnino ſimile eſt iudicium de huiuſmodi ligneo cubo, & de ſpatio ſeparato. Atqui ligneo cubo grauitate & leuitate carenti cedunt corpora, & ipſe corporibus cedit. ergo & ſpatio huiuſmodi ſeparato (quanuis ipſum neque graue neque leue intelligunt) corpora cedunt, & ipſum corporibus cedit. Alioqui eſſet penetratio dimẽſionum. qua ſane admiſſa, nulla rerum corporearum inter ſe eſſet diſcriminatio, ſed ipſarũ intra ſe inuicẽ confuſa commixtio. ad quam euitandã, natura quanque ſem ſua mole ab altera diſcreuit. XXXII. Quod niſi eſſet, vt Xuthus dicebat. Xuthus tria adduxit inconuenientia, in quorum aliquod cogebantur (vt ait) incidere, qui negarent vacuum tertio, & corporibus immerſum. Primum, quod oporteat totum cælum turbari aliquo corpore rareſacto aut condenſato. Nam rareſacto corpore, maior acquiritur moles, quæ niſi recipiatur in vacuis immerſis, pellit proximum corpus ſuo loco, cum non poſſit fieri dimenſionum penetratio, & eadem ratione corpus pulſum pellet alterum, vt locum quo contineatur obtineat. & ita tandem ignis pellet cælum, cogetque ipſum retrocedere. Similiter aliquo corpore condenſato, minor eſt corporis moles, locusque dimittitur, qui niſi occupetur a proximi corporis partibus ſe extra vacuum immerſum ampliantibus, oportebit proximum corpus accedere, vt tangat corpus condenſatum. Alioqui inter prima duo corpora interceptum relinqueretur vacuum, quod natura eſt impoſſibile. Eadem ratione alia corpora oportebit accedere propius ad inferiora, vt ignem ad aerem, & cælum ad ignem, ad prohibendum vacui interhiationem. quod rebus ipſis interſeri & interſtare Xuthus arbitrabatur inconueniens, immerſum tamen eſſe rebus & infitum, non cenſuit incommodum. Secundum inconueniens eſt, quod oporteret ex æquali, vt vitro aquę, generari æquale, vt vitrum aeris, quo eundem locum occupet genitum corpus, quem corruptum. Tertium, quod vel oporteret nihil vnquam rarefieri aut condenſari, ſed omnia ſemper ſub eadem mole permanere. Cæterum nullum horum trium inconuenientium ſequi negantem vacuum immerſum, & tamen rarefactionem condenſationemque fieri poſſe, oſtendit ſecundus phyſicæ auſcultationis dialogus, per hoc, quod quando vnum corpus vno in loco rarefit, alterum in alio loco condenſatur. & e diuerſo cum vnum denſatur, alterũ alibi rareſcit. quo fit vt quantum loci vnum dimittit, alterum tantundem occupet. & econuerſo quem locum de nouo occupat vnum. ab altero dimittatur. Vt vtres corpore clauſi. Sicut vtres, & veſicæ plenæ aere, & clauſæ in aliquo corpore, vt vaſe, ipſum corpus fundo aquę immerſum, ſurſum mouent (quemadmodum & alligatæ lateri natantis, ipſum ne demergatur ſuſtinent) ita & vacuum ſurſum moueret corpora quibus eſſet immerſum. Quare ſicut vtres ſurſum mouerentur cũ corpore cui includerentur, ita & vacuum ſurſum moueretur cum corporibus, quibus eſt immerſum. & in altero vacuo reciperetur. At vacuum ad nullum locum poteſt moueri, neque in loco recipi. Non eſt igitur ponendum tale vacuum. Oporteret eius motum eſſe velociſſimum. Motus ille quo vacuum per ſe moueretur, eſſet ſine reſiſtentia ſpatij, & proinde infinite velox, nullique alteri motui velocitate comparabilis, cum alter quicunque motus ſit cum reſiſtentia, & finitæ velocitatis. infinitæ autem velocitatis ad finitam nulla eſt proportio, ſicut neque lineæ infinitæ ad finitam. Impoſſibile eſt autem natura motum eſſe infinitæ velocitatis, ſicut & lineam infinitę extenſionis, aut infinitæ intenſionis qualitatem. & omnis motus omni motui ſecundum velocitatem comparabilis eſt, ſicut & linea lineæ ſecundum extenſionem, & qualitas qualitati ſecundum intenſionem. XXXIII. Nam contrariorum calidi & frigidi, & aliorum, eadem eſt materia. Ariſtoteles hoc loco per analogiam calidi & frigidi aperit totam naturam conditionemque rarefactionis & condenſationis. quæ quidem analogia magni ponderis & momenti exiſtimanda eſt, quod calefactio & frigefactio hiſce duobus motibus ſint propemodum ſimiles. Sicut enim cum quippiam calefit, tota frigiditas deperditur, & acquiritur caliditas in eodem ſubiecto, & cum frigeſcit quicquam, depulſa caliditate acquiritur in eodem frigiditas, ita cum corpus rarefit, deperdita quantitate denſa præexiſtente acquiritur in eodem quantitas raro, & in condenſatione, deperdita quantitate rara, acquiritur denſa. Et quemadmodum eadem numero materia manet ſub calido & frigido, ita & eadem re ipſa ſine cuiuſpiam ſubtractione & adiectione ſub raro & denſo, ſolum habens rationum diſcrimen, quod nunc ſub parua, nunc ſub magna eſt mole. Porro huiuſmodi analogia in ſecundo dialogo qui difficilium eſt phyſicalium, libro de longitudine & breuitate vitæ ſubiuncto, diffuſius elucidabitur, vbi & altera explicabitur analogia de albo & nigro, medijſque coloribus, ad intelligendam raritatis & denſitatis contrarietatem conducens. Similiter ſi intelligas circuli circunferentiam. Si intelligatur circunferentia circuli amplior, quæ continue ſecundum circuitum decreſcat, & in minorem redigatur ambitum, propinquius ad centrum accedendo, aut eadem prorſus ſuperficie atque quantitate cum materia manente intra circunferentiã, poſterius quidem contractiore, & prius diffuſiore, licet id impoſſibile ſit, aut non eadem manente quantitate, ſed eadem omnino manẽte materia per condenſationem ſub amplo, & ſub arcto, tunc primo mõ eędem ſunt partes & quantitatis, & materiæ contentæ intra minorem ambitum, quæ intra maiorem. Secundo vero modo eędem ſunt par-

ſes materiæ contentæ, poſterius arctiore circuli circunferentia, & prius ampliore. Ita eadem omnino eſt materia ſub raro & denſo. Hoc enim in ferro & plumbo cognoſcimus diſcrepare. hoc, quicquid grauius eſt, ſemper eſſe durius. nam plumbum grauius eſt ferro, ferrum tamen plumbo durius eſt.

¶ Decimi capitis annotatiunculæ.

¶ Id alterum metitur, quod aliquoties ſumptũ, aut excedit, aut ęquat. ¶ Nũc, primo. ¶ Totius cæli conuerſio intelligitur, cum motus ipſius ab eodem puncto in eundem punctum fuerit regrediens.

DEcimum caput continet tres rationes tempus nõ eſſe con
tendentes, quatuor de tempore antiquorum opiniones, ſe
cnndæ, tertiæ, & quartæ reprobationes. ¶ Tres rationes
34 ꝙ tempus non ſit. ¶ Prima. Quod cõſtat ex ijs quę non
ſunt, non eſt. Tempus autem conſtat ex præterito & futu
ro, quæ non ſunt. Nam pręteritum, iam factum abijt: futu
rum vero, nondum eſt. Igitur tempus nõ eſt. ¶ Secunda.
Omni compoſito exiſtente, vt oẽs aut aliquæ eius partes
exiſtãt, neceſſe eſt. Nulla autẽ partiũ tẽporis (vt dictũ eſt) exiſtit. Igitur neque
tempus exiſtit. eſſet em̃ tempus cõpoſitum. Et eſto nunc ſit, nunc tñ temporis
non eſt pars. Nam pars eſt, q̃ totum metitur, nunc autẽ, tempus metiri nequit,
vt neq; punctus lineã. non ergo temporis erit pars. Non em̃ tempus ex nũc cõ-
poſitum eſſe videtur. ¶ Tertia. Si tempus eſt, cũ nunc temporis nõ ſit pars, eſt
temporis terminus. Videtur em̃ præteritum & futurũ determinate. hoc autem
videtur eſſe non poſſe: quia aut continue eſſet alterum, & alterũ nunc, aut ſem-
per vnum idemq; manens. Non cõtinue alterum & alterũ: quia aut prius mane
ret cũ poſteriori. hoc aũt non. nam plura inſtantia ſimul eſſe non poſſunt, imo
neq; plures temporis partes, niſi forte alteramvt plus, alteramvt minus cõtinen
tem intelligas, aut corrũperetur nũc prius. hoc aũt non minus impoſſibile eſt,
quia non corrũperetur in ſeipſo. eſſet em̃ ſimul, & non eſſet. Neq; in tempore ſe
quente. nam partes haberet. Neq; in altero nũc, quia vnum nunc non ſimul eſt
cum altero, vt neq; punctus cũ puncto: ſed inter quælibet duo eſt tẽpus interia-
cens, in quo quidem ſunt alia nunc innumera: cũ quibus oporteret ſimul ipſum
nunc prius manere. Neq; ſemper eſt nunc vnum idemque manens. ¶ Primo,
quia nullius diuiſibilis finiti (cuiuſmodi aliquod eſſet aſſignabile tempus) tm̃
vnus terminus eſt: nunc aũt eſt termin⁹. ¶ Secũdo, quia nullum continuũ vno
termino contentum eſſe põt: tempus autem eſt continuum. ¶ Tertio. Quia ea
quæ facta ſunt añ annum decies milleſimũ, ſimul eſſent cũ his q̃ facta ſunt ho
die. nam in vno eodemq; nunc quę ſtatim impoſſibilia videntur. Non igitur eſt
35 tempus. ¶ Quatuor de tempore opiniões. ¶ Prima eſt dicentiũ tempus eſſe cæ
li motum. ¶ Secunda eſt dicentium tempus eſſe circulũ ſphæramq; cæleſtem,
qui hac ratione moti dicuntur, ꝙ tempus contineat oĩa. circulus autẽ ſphæraq;
cæleſtis omnia continet. nõ intelligentes res aliter tempore, & aliter circulo &
ſphæra contineri. poterãt em̃ in oppoſitum illius facilius duci videntes quan-
libet partem temporis, vt præteritum & futurũ eſſe tempus, non autẽ circulum
& ſphæram: neq; quanlibet partem circuli ſphęręq; circulum eſſe & ſphęram:
& ſi plures circuli ſint & ſphæræ, plura ſimul eſſe tẽpora. Sed hoc certe ſtultius
eſt, quam vt conſiderationem requirat, vt quæ ex ipſo ſequuntur: impoſſibilia
recenſeantur, refellanturq;. ¶ Tertia eſt dicentiũ tempus eſſe totius cæli con-
uerſionem. Sed quõ: cũ die exiſtente, & nocte exiſtente, tẽpus nõ eſſet. non em̃
aut die aut nocte exiſtente, eſt totius cæli conuerſio. ¶ Quarta eſt dicentium
tempus eſſe motui idem, qui ꝙ non recte dicant, facile eſt perpendere. ¶ Pri-
mo, quia motus ſunt diuerſi, tempus vero omnium vnum: & motus ſolum in ijs
ſunt quorum ſunt motus, tempus vero vbique & rebus omnibus adeſt.

¶ Secundo, quia ſimul motum motu velociorem, & motum motu tardiorem aſſignas: non autẽ tempus tempore velocius aut tardius aſſignare potes. ¶ Tertio. Motus velox & tardus tempore diffinitur. Eſt eñ motus velox, quo mobile in pauco tempore multum pertranſit. Tardus vero, quo quidem mobile in multo tempore pertranſit parum. Tempus autem (adiunge, ſi lubet, aut velox aut tardum) tempore non diffinias. Non eſt igitur tempus aut motui aut mutationi idem. Nihil enim hic inter motum & mutationem intereſſe ponimus.

Decimi cap. ſcholia. XXXIIII. Tres rationes ꝙ tempus non ſit. Hę rationes ab Ariſtotele ſequenti capite diluentur, impręſentiarum tamen eas vel in tranſcurſu diluere, nõ ſuperuacaneum videbitur, vt in eis quid verũ, quidve falſum ſumptũ ſit, ſecundũ literę ſeriem (quemadmodũ in pręcedentibus factitatũ eſt) cõſpiciatur. Itaq; primæ rationis maior ſi intelligatur de eo quod componitur ex ijs quæ nullo modo ſunt actu, admittitur. Si vero de eo quod conſtat ex ijs q̄ partim ſunt actu, & partim potentia, negatur. Inſuper negandum eſt tempus conſtare ex ijs quę non ſunt. nam tametſi pręteritum potentia, & futurũ potentia, non ſint, tamen pręteritum actu, & futurum actu (quę temporis ſunt partes) ſunt. Secunda rõ diluitur concedendo cõpoſito exiſtente omnes eius partes eſſe, ſi totum ſit permanẽtis naturę, aut aliquas eius partes eſſe, ſi ſit euanidũ & fluxum, cuiuſmodi eſt ſonus & latio. Deinde negandũ eſt nullas temporis partes exiſtere. nam vt tempus ſucceſſiuum eſt, ita eius partes, vna prius, & altera poſterius exiſtunt. Cõceditur inſuper, nunc & impartibile tẽporis non eſſe partem temporis, vt neq; punctum partẽ lineę. nam omnis pars menſurat totum. nunc autẽ non menſurat tempus, cum aliquoties ſumptũ minime tẽpus abſoluat. ſiquidem temp⁹ minime ex inſtantibus eſt compoſitum, ſicut nec linea componitur ex punctis. ergo nunc & impartibile nõ eſt pars temporis. Tertia ratio diluitur admittẽdo ipſum nunc eſſe terminũ & vltimũ temporis. & ſicut cõtinue eſt alia temporis pars, ita alterum & alterum cõtinue eſt nunc, illas partes terminans. Admittendum eſt inſuper nunc prius non manere cum poſteriori, quia plura inſtantia ſimul eſſe nõ poſſunt ſibi proxima & immediata ſecundum durationem, nõ quidem quod nunc habeat durationẽ, ſed quod nõ poſſint vnius & eiuſdem duratiõis eadem ex parte eſſe terminus, ſicut impoſſibile eſt plura eſſe puncta ſecundum extenſionẽ quę ſint vnius & eiuſdẽ extẽſionis terminus, & ſecundum eandem partem. Imo neq; plures temporis partes ſimul eſſe poſſunt, niſi vna pars vt maior, altera vero vt minor intelligatur. Totius eñ temporis a b, partes a c & a d ſimul ſunt. Nam pars a c eſt maior & cõtinens, pars autẽ a d eſt minor & contenta. Deinceps dicendum eſt nunc prius nõ deperdi mutatione temporanea, ſed momentanea atq; inſtantanea, ad deperditionem tẽporis cuius eſt terminus. Et ſicut tẽporis vna pars nõ deperditur in altera, ſed ſeipſa (nam ſibi ipſi eſt deperditiõis mẽſura) ita inſtãs ſeipſo aboletur, vt cum prius fuerit, poſtea non ſit, vnoq; abeunte alterum ſuccedit, vt ſecundus phyſicę declarationis dialogus planı⁹ monſtrabit. Cęterum negãdum eſt, quod ſi in ſeipſo corrũperetur, ipſum nunc ſimul eſſet & nõ eſſet. nam eius deperditio ſucceſſiua nõ eſt, ſed cum corrũpitur, amplius non eſt. Deĩde concedẽdum eſt quod ipſum nunc nõ corrumpitur in tẽpore, tanquam menſurante ſuam deperditionem. habere enim hoc poſito partes, temporis partibus reſpondentes. Conceditur præterea quod vnum nunc ĩ altero nõ corrumpitur, vt neq; vna temporis pars in altera, quia vnum nunc nõ eſt ſimul & proxime cum altero, ſicut punctum nõ eſt puncto continue proximum, ſed inter quęlibet duo inſtantia mediat tẽpus, in quo & alia ſunt inſtãtia. Modo ſi vnum nunc maneret cum altero nunc extremo & ſignato, etiam maneret cum oĩbus nunc intermedijs. quod impoſſibile eſt. Nam licet plura nunc bñ ſimul ſint in eodẽ tempore tanquam terminus in terminato, non tamen ſimul ſecundum ſucceſſionẽ, ſicut neq; plures tẽporis partes ſecundum ſucceſſionẽ ſimul ſunt. Demum cõcedendum eſt nõ ſemper eſſe idem nunc, ſicut in tota linea non eſt vnum numero idemq; punctum, vt probãt rationes literę. XXXV. Quatuor de tẽpore opiniones. Iſtarũ opinionum prima ſi per motũ cæli intelligat motũ primi mobilis, recte ſentit. nam tempus re ipſa nihil aliud eſt q̄ prima latio, ſupremiq; cæli gyratio, ab ea tamen ratiõe differt. nam dicitur latio, eo quod ꝑ eam cælum circulariter fertur. tempus vero, quod partes ſucceſſiõis eius ſecundum pri⁹ & poſterius ſumptę, ſecundum aliquem numerum ab anima eis applicatum apprehendantur. Sic idẽ numero eſt nunc temporis, & momentum primi motus. ſed hoc motus, illud vero temporis dicitur extremũ ac vltimum. Secunda opinio philoſophię naturali penitus eſt diſſona, & inualidæ rationi innixa. nam ex ſolis affirmatiuis in ſecunda figura ſyllogiſmum cõſtituens, multiplicate quoq; fallitur. Nempe cælum oĩa continet, tanquam corpus locans ipſa locata. tempus autem cõtinet omnia, ſicut menſura durationis ea quę ſunt in temporali duratione. Sed quẽadmodum philoſophus hãc poſitionem ꝓpter ſuam abſurditatem non exiſtimat dignãq; refellatur, ita neque aſſertio eorum recentiorum ob manifeſtam falſitatẽ eſt digna refutari, qui tempus nihil aliud eſſe dicunt quam primum mobile, quod motum localẽ non ponãt diſtinctum a mobili, vt quę ſit huic ſecundę opinioni omnino cõformis. Tertia opinio deficit a veritate, eo quod tempus ſolum dicat eſſe completã cæli circulationẽ, cum non modo tota cæli cõuerſio, ſed & quęuis illius conuerſionis pars ſit tempus, quandoquidem quęlibet pars temporis eſt tempus, ſicut & quęlibet pars

a d c b

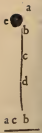
motus eſt motus. Demum quarta non omnino Ariſtoteliciæ philoſophiæ eſt conſona, quod po-
nat tempus & re & ratione idem eſſe motui, ſecundum locum, cum a motu, rationis interuallo
diſſentiat, & aliqua attribuuntur motui, vt velox & tardum, quæ tempori recte accommodari
non poſſunt. Contra vero nonnulla tempori aſcribuntur, vt longum & breue, quæ nequaquam
motui apte congruunt, vt ſequentia declarabunt apertius.

¶ Vndecimi cap. annotatiunculæ.

¶ Motus, motus localis, latio. ¶ Nunc primo, mobile: vt id quod eſt ad tempus
relatum. ¶ Secundo, temporis: impartibilis terminus. ¶ Numerus primo, nu-
merus quo numeramus, numerus numerans: vt ratio 2, 3, 4, 5, 6. ¶ Secundo, nu-
merus numeratus, res numeratæ.

VNdecimum caput continet duas concluſiones, duas rationes ad pri-
36 mam, definitionem temporis, declarationem, & triũ rationum tem-
pus non eſſe contendentium ſolutiones. ¶ Prima concluſio. Tem-
pus aut aliquid motus eſt, aut ſine motu nõ eſt. ¶ Primo. Nam cum
intelligentia motum non capimus, neq; tẽpus capimus: quemadmodum accidit
nobis dormientibus. Cum eñ expergiſcimur, nunc primũ, poſteriori nunc iun
gimus, ac ſi nullum interceſſiſſet medium: quia motum interiacentẽ non perci
pimus. quod iis quoq; accidit, qui (vt fabulæ tradũt) in Sardo apud Heroas dor-
miunt. Signum eſt igitur, aut tempus aliquid motus eſſe, aut ſine motu non eſ-
ſe. ea enim aut ſimul percipimus, aut nos ſimul latent: & temporis ſenſus cum
motus ſenſu ſemper coniunctus eſt. ¶ Secundo. Si ſecundum corpus omnino
quieſcamus, & obortis tenebris omni officio ſenſus vacemus, ſolum aĩmo mo
tum aliquem contemplantes, protinus occurrit & tempus: imo cum nobis cogi-
tãtibus occurrat tempus, protinus ſeſe animo offert & motus. Quare non modo
tempus ſine motu non eſt, ſed & motus, aut aliquid motus eſſe videtur, vt quod
a motu ſeiungi ſeparariq; non poſſit. ¶ Secunda concluſio. Motus eſt continu-
37 us, ſimul & tempus continuũ. Nam quod loco mouetur, ex quodã mouetur in
aliquid, ſpatio quodam & interuallo medio: & ſimul cũ magnitudine continua
attenditur. Eſt igitur motus (vt ſpatiũ, & medium ĩteruallũ) continu⁹: qui cum
ſit continuus, & tempus, aliquid ipſius motus, continuum erit. Videtur eñ tem
pus, prius & poſteri⁹ eſſe in motu. Vnde ſicut in magnitudine & ſpatio aliquid
eſt prius, & aliquid poſterius, ita & in motu aliquid pri⁹ eſt, & aliquid poſterius.
Id enim motus prius eſt, quod magnitudinis reſpõdet priori: & poſterius, quod
poſteriori. At hoc intereſt, quia magnitudinis prius & poſterius fixa ꝑmanẽt,
motus vero prius aboletur poſteriore ſuccedente. Et prius & poſterius in motu,
38 & motus, idem ſunt, rationes aũt diuerſæ. ¶ Ex his definitionem temporis eli
cimus, ꝙ tempus ſit numerus motus ſecundũ prius & poſterius. Tũc enim tem
pus intelligimus, cum in motu duo extrema animo conſtituamus, hoc prius, il-
lud poſterius, inter q̃ medium apprehendimus, cuius pars prior atq; pars poſte
rior mente concipitur: & illud eſt tempus. Eſt enim nunc, temporis terminus.
Et hoc quidem ſuppoſitio eſt. Poteſt & nunc vnum, in apprehenſionem tem-
poris ducere, cum ipſum vt finis & exitus vnius ſit capimus, & initiũ alterius.
Ex hoc enim prioris & poſterioris ſenſus elicitur. Nam prius id erit, cuius nũc
exitus fuerit. Id poſterius, cuius nũc ponetur initium. At vero ꝙ tempus recte
dicatur numerus, ſignum, quia ratione temporis plus & minus motui attribui-
mus. Hęc autem ſoli numero competũt. Eſt igitur recte dictum, temp⁹ eſſe nu
39 merum. ¶ Bifariam tamen dicitur numerus. ¶ Primo, quia q̃cquam numera-
40 tur ratio. ¶ Secundo, quod numeratur, & res ipſæ numeratæ. ¶ Tempus au-
tem numerus eſt qui numeratur, & res ipſę numeratę. ¶ Triũ rationũ tempus
non eſſe contendentiũ ſolutiones. ¶ Primę & ſecundę. Tempus & tẽporis par
tes ſunt, quomodo motus, & motus partes: & ſicut motus continue alius & alius
eſt, ita et tẽpus. ¶ Tertię. Ipſum nũc quod defertur, ipſũ mobile eſt. quod ideo
nũc appello, ꝙ ipſum motui comparatum ſeſe habeat vt punctus ad lineã, nihil

ſua entitate ſuaq; eſſentia ſucceſſionis retinens,& hoc quidem prius & poſterius metitur tempus. Et eſt continue vt idem: quia vnumquodque eſt idipſum quod eſt,& eſt vt non:quemadmodum punctum quod differtur (vt lapis,aut aliquid quicquam) ſemper idipſum quod eſt,idem eſt,ratione vero alterum, ſicut nituntur ſophiſtæ oſtendere Coriſcum alterũ eſſe in domo,& alterum in theatro. Et in ipſo quidem nunc vt fertur,cognoſcimus prius & poſterius,& ex eius numero conflatur. Quod eñ mutabile eſt ſecundum prius & poſterius, ipſum nunc eſt. Et motus propter id quod mouetur,eſt:& loci mutatio,ꝑpter id quod fertur. Et ſi non ſit tempus,neq; nunc eſt:& ſi non eſt nunc, neq; tempus. ſunt enim hæc ſimul,vt ſi non ſit loci mutatio,neq; quod fertur. Et ipſum nũc quod fertur,vt numeri vnitas eſt: quæ continue cogitatione & intellectu alia numerum conſtituit, temporis numero correſpondens. Nunc vero capimus & alio modo,vt quod ſit temporis extremum & terminus. Vnde dictum eſt,vt magnitudo continua eſt:ita & ſecundum locum mutatio:a qua & tempus habet vt ſit continuum. Et ſicut magnitudinis punctum terminat & cõtinuat, vt vnius finis,et alterius principium:ita et nunc quodammodo terminat tempus, et nunc vno vt duobus vtimur:numerus hic tamen tempus non eſt. nam mobile ſtaret & quieſceret. ſed numerus prioris & poſterioris motus inter duo nunc cõſtitutus,ille eſt tempus. ¶ Vnde fit vt nulla temporis pars euadat ipſum nunc:vt neque lineæ pars euadit punctum. Neq; tempus in nunc et momenta, vt neq; linea in puncta,ſed tempus in tempora, vt linea in lineas (quæ eius ſunt partes) dirimitur,et ipſum tempus cum numero quo numeramus,maximam gerit ſimilitudinem:quanuis ſit numerus qui numeratur. Nam ſicut idem numerus, plurium,vt hominum,equorum,et canum,quo ea numeramus,eſſe poteſt: ita et tempus idem plurium motuum numerus. Sed quod tempus ſit numerus prioris et poſterioris motus,quodq; continuum: plus ęquo dictum videtur.

VNdecimi cap. ſcholia. XXXVI. Cũ ẽm expergiſcimur,nũc primũ. Nũc primũ,vocatur impartibile tẽporis inceptiõis ſomni. Nunc vero poſterius,dicitur inſtans inceptionis euigilationis,quia hoc ratione temporis quod terminat, ſequitur, illud vero pręcedit. Et quod Ariſtoteles hic memorat accidiſſe viris illuſtribus,qui per multa tempora in Sardo vrbe Lydię dormierunt,& experrecti arbitrati ſunt ſe paruo admodum tempore dormiuiſſe, tradunt hyſtoriæ accidiſſe Epimenidi Cretenſi, quem referunt ſeptem & quadraginta annis dormiuiſſe in ſpelunca,& poſt experrectionem domum reuerſum neminem agnouiſſe. Quin & ſanctitate inſignes viri,qui ab eccleſia Chriſtiana ſeptem dormientium nomine honorantur, apud Epheſum amplius quam trecentos annos dormiuiſſe tradũtur in monte Cęlio vrbi illi propinquo,ad quem confugerant Decium graſſantem in Chriſtianos metuentes, & ſub Theodoſio imperatore Chriſtiano experrecti ſunt,vt ſanctorũ referũt annales. XXXVII. Id ẽm motus prius eſt. Moueatur e mobile per ſpatiũ a d,diuiſum in tres partes a b,b c, c d. latio a b eſt prior pars, quia fit ſuꝑ primam partẽ totius ſpatij.& latio b c,ſecũda pars motus,quia fit ſuꝑ ſecundã partem ſpatij. latio autẽ c d,poſtrema lationis eſt pars,quia reſpondet poſtremę parti ſpatij. Et ita qualis ordo & diuiſio partium ſpatij ſecundũ extenſionem,talis eſt partitio partium lationis ſecundum ſucceſſionem, ſpatij partibus reſpõdentiũ. XXXVIII. Tunc ẽm temp⁹ intelligimus. Si in motu primi mobilis (exempli gratia vnius horę,vt a b) duo extrema impartibiliaq; cõſtituam⁹,a momentũ ĩcipiens, & b momentũ finiens,a quidẽ prius,& b poſterius,inter quę mediũ apprehendim⁹ totũ motum a b,cuius pars prior a c,& poſterior c b mẽte concipitur,tunc id totũ interceptũ eſt tempus,cuius a eſt inſtans incipiẽs,& b inſtans finiens,& a c pars tp̃is prior, c b vero pars poſterior. Sicut enim tempus re ipſa eſt motus,ita inſtans temporis eſt momentũ motus,ſecundum tamen diuerſas rationes. Et quemadmodum ſupponit geometricus punctũ eſſe terminum linęę,ita naturalis philoſophus pro principio ſuppoſitioneq; habet,nunc eſſe terminũ tẽporis. Ex vno etiam inſtanti cõtinuãte, vt c,poſſumus quid tẽpus ſit intelligere,quod eſt finis vni⁹ partis tp̃is,vt a c, & principium alteri⁹,ſcilicet c b. ex quo,quę tẽporis prior eſt pars,& q̃ poſterior,cognoſcitur. Nã temporis pars prior eſt,cui⁹ datũ nũc finis fuerit,vt a c. & pars poſterior, cui⁹ datũ inſtãs eſt principiũ,vt c b. XL. Ipſum nũc qđ defertur. Hęc tertiæ rõis ſolutio in litera ſubobſcura eſt, poteritq; hoc pacto ſeruata literę ſerie fieri dilucidior. Primũ mobile vocat hoc loco ipſum nũc quod defertur,quia ſicut nũc & impartibile tẽporis omnino ſucceſſionis eſt expers,ita primũ mobile ſua ſubſtãtia & eſſentia nihil habet ſucceſſiõis,ſicut neq; pũctus quicquã extẽſionis linęę. hinc ipſum nũc quod defertur,ad tẽpus eſt vt punctũ ad lineã. Rurſum quẽadmodũ materia ſua eſsẽtia nihil

habet albedinis,ſed albedo ei acidens eſt & aduentitia, ſic primū mobile de ſua eſſentia ſucceſſionem non habet ſed accidētariam & aduentitiā. Et ſucceſſio ipſa, quæ tēpus eſt, ſecundū prius & poſterius menſurat primum mobile,& hoc nunc quod defertur ſicut menſura ītrinſeca id in quo eſt,& quēadmodum longitudo vlnę ipſam vlnæ ſubſtantiam dimetitur. Alia autē entia infra primum mobile menſurat tempus, vt menſura extrinſeca,& tanquā vlna pannū. Et ipſum nunc qđ defertur & continue idē ſecundum ſubſtantiam,& reipſa,quia nihil ſubſtantiæ fixę eius ſubtrahitur aut adijcitur. Siquidem metaphyſicum principium eſt. Vnumquodq; eſſe id ipſum quod eſt, vt homo ſua ſubſtantia eſt homo,& equus quandiu eſt, ſua ſubſtantia equus eſt,& quodlibet ſibi ipſi idem,quo ſummam rerum idētitatem quam perfectiſſime poteſt imitetur. Et ipſum primum mobile etiā eſt non idē ſecundum rationē,quia gratia ſucceſſionis in ea exiſtentis diuerſas ſortitur ratiões & denominationes, quēadmodū lapis f aut quolibet aliud loco mobile (quod Ariſtoteles vocat in analogia punctum ꝙ defertur,quia ſuapte natura nihil habet ſucceſſionis, lationiſve, vt neq; punctum quicquā extenſionis) idem eſſentia eſt per totum ſpatium a e,neque ei quicquam additur aut ſubtrahitur,continue tamen eſt vt alterum ſecundum rationē. Cum eñ mouetur ꝑ ſpatium a b habet ſucceſſionē a b, ſecundum ꝗ denominatur moueri,& quādo fertur in ſpatio b c, aliam habet ſucceſſionē, a qua nomen ſumit rationem,& ita quando ſuper ſpatium c d & d e mouetur, aliam & aliā ſubit denominationem ob rationum diuerſitatem, quēadmodum idē eſt re ipſa Coriſcus in domo & in theatro, alter tamen ratione, ex qua rationum differentia non recte (tametſi id ſophiſtæ annitantur) concludimus illa eſſe duo re ipſa. Et in ipſo qđē nunc vt fertur, cognoſcimus prius & poſterius. Neque ab re adiecta putetur hæc particula, vt fertur. nam in ipſo mobili ſecundū eſſentiā ſuā non attēditur prius & poſterius,ſed in ſucceſſione ſua,quę eſt in ipſo ſicut extenſio in materia. Vnde ſublata ſucceſſione,& manente ſola cęli ſubſtantia, amplius in eo non eſſet prius & poſterius,ex cuius quidē prioris & poſterioris numero conflatur tempus. Quod eñ mutabile eſt ſecundum prius & poſterius ſucceſſionis,eſt ipſum nūc quod defertur. Et loci mutatio propter ipſum loco mobile eſt,vt ipſum ſit quo modo natum eſt eſſe, ſicut ambulatio dati eſt homini vt per eam conſequatur cōueniens,& ſugiat diſconueniens. Et ſi non ſit tēpus,neque ipſum nunc ꝙ defertur,quiaocioſum eſſet,ſicut materia ſine forma. Et econtra ſi nō eſt nunc quod defertur,neque eſt tēpus,alioqui eſſet accidens ſine ſubiecto. Vt igitur vnitas numeri vna & eadem re ipſa,ratione tamen diuerſa,diuerſos conſtituit numeros, (vnitas eñ binarij cōſtituit binariū, & vnitas ternarij ipſum ternariū) ſed vnitas binarij & ternarij rōne ſunt diuerſa,ſic vnitas ipſius primi mobilis re ipſa eadē,tamen continue altera & altera ſecundū diuerſas rationes,numerum rationū conſtituit qui quidē numerus rationum reſpondet numero ſucceſſionū,vt ſi quatuor ſint ipſius mobilis diuerſæ rationes,& quatuor ſint partes ſucceſſionis ſiue tēporis. Recte ergo vnitas mobilis,cogitatione & intellectu alia,numero tēporis correſpondēs dicitur. Capitur præterea nunc in altera acceptione pro tēporis termino & extremo, analogo ad punctum in linea,& nūc vno ſecundum rem (vt c continuante) tanquam duob⁹ ſecundum rationē vtimur: principio ſcilicet vnius partis,& fine alterius hic tamen numerus ſumptus ex nunc extremo,minime tempus eſt,nam ſi numerus ille eſſet tempus,primum mobile ſtaret,cum nō ſit natum moueri niſi per motum. illud autē nunc,non eſt motus. quia eſt indiuiſibile ſecundum ſucceſſionē. quare per ipſum nunc,mobile non moueretur. igitur mobile ſtaret & quieſceret,quod natura eſt impoſſibile, ſed prius & poſterius in motu inter duo nunc clauſum, tempus eſt. Vnde ſicut nulla lineæ pars euadit punctum,quia vnaquęque punctis clauditur,ita nulla temporis pars euadit ipſum nunc,quia quælibet eius pars ipſis impartibilibus terminata continetur. Et quanuis tēpus ſit numerus numeratus, tamen magnam habet cum numero numerante cognationē atque affinitatem. Nempe ſicut idē numerus numerans eſt plurium rerum numeratarum (vt idem denarius etiam numero, decem hominum decē equorum,& decem canum) ita idē numero tēpus eſt plurium motuum, vt generationis ignis calefactionis aquæ,& ambulationis hominis) mō ſimul,eadēque duratione fiant) menſura, vt ex ſequentibus planius euadet. Nēpe in ſecunda concluſione ſequētis capitis oſtenſurus eſt Philoſophus, ꝙ omniū ſimul exiſtentium & vbique eſt idē tempus.

ℭ Duodecimi capitis annotat.

ℭ Id dicimus eſſe in motu: quod partes partibus motus habet reſpondentes, vt actū, actui: atque potentiæ potentiam.

DVodecimum caput continet ſeptē concluſiones, tres rationes ad quartā. vnū corollarium ad ſextā, quatuor ad ſeptimam. ℭ Prima concluſio, Temporis quodāmodo eſt minimū, quodammodo vero non eſt. ℭ Nam numerorum minimus eſt dualitas: & numeri minimum, ipſa vnitas. Tēpus aūt deſcriptum eſt eſſe numerus. Igitur tēporis vt numerus eſt, minimū, aut duo aut vnum eſt. Eſt igitur temporis quodāmodo minimum. At vero cū (vt dictum eſt) tempus ſit continuū,& continuorum, vt lineæ, non ſit minimum ſemper eñ di

uiſibilis linea eſt.temporis vt continuum eſt,non eſt tempus minimū. ¶Vnde
ratione non caret,cur tēpus multum & paucū,longum & breue, & non velox ꝓ
prie dicatur,atq; tardum. Nam vtriuſq; quantitatis & diſcretę & continuæ con
ditionem retinet. Vt igitur numerum eſſe conſideramus, ipſum & multum &
paucum dicimus:vt vero continuum eſt,longum & breue. Et cum nullus nume
rus ꝓprie velox dicatur atque tardus, ipſum tempus neq; velox proprie dicimꝰ
neq; tardū. ¶Secunda concluſio. Oīm ſimul exiſtentium & vbiq;, eſt idē tem-
pus:prius tamen temporis & poſterius,non idem. ¶Nam omnia ſimul exiſten 42
tia & vbique,metitur:vt numerus idem centum homines,& centum equos,quo
rum alter eſt numerus centum hominū, & alter centum equorum. Et tempus
eſt numerus non numerans,ſed qui numeratur ſecundū prius & poſterius, cu-
ius vna pars prius iam facta eſt,altera vero futura eſt, vnde oportet ſemper priꝰ
alterum eſſe a poſteriori. ¶Tertia concluſio. Sicut eundem & conſimilem mo- 43
tum redire contingit,ita & idem tēpus. ¶Redeunt em̄ conſimilia ſecundum vi
ces ſuas,ver,æſtas,autūnus, & hyems,q̄admodum conſimiles motꝰ. Eſt em̄ tem
pus,numerus ex priori & poſteriori motus ſumptus. ¶Quarta concluſio. Non 44
ſolum motum tēpore metimur,ſed & contra motu metimur & tempus. ¶Pri-
mo. Nam tempus metitur motum:eſt em̄ numerus motus. & dicimus tempus
multum aut paucū,in quo multus motus aut paucus factus eſt, tempus hoc pa-
cto metientes. ¶Secūdo. Quia idem in numerabilibus accidit. Nam denario
numero decem equos apprehendo,& ex denario equorum denarium numerum
mente concipio,denario decem equos metiens,& decem equis e diuerſo denari
um. Non mirū eſt igitur & id videri eſt accidere tempori & motui. ¶Tertio.
Motus comitatur magnitudinem,& motum tempus. Merito igitur ſic ſeſe ha-
bet tempus ad motū, vt ad magnitudinem motus. At magnitudo metitur mo-
tum,& motus magnitudinē. Nam profectionem dicimus multam, quia via eſt
multa:& e diuerſo viam multam,quia profectio multa eſt. Debita igitur ratiōe
ꝓuenit vt & tempus motum metiatur,& e diuerſo a motu remetiatur. ¶Quin- 45
ta. Res eſſe in tempore eſt eas menſurari tempore. ¶Nam tempus eſt menſura
motus,& eius quod mouetur:quemadmodū cubitus alicuius magnitudinis ma-
gnitudinem metitur. Cęteras igitur res quæ ſunt in tempore,metitur tempus:&
eas eſſe in tempore, eſt eas menſurari tempore. ¶Bifariam enim poteſt aliquid
eſſe in tempore. ¶Primo, quia tunc ſit,cum tempus ipſum eſt. Sed putare hoc 46
mō quodcunq; eſſe in tēpore,nihil aliud eſt q̄ ſi putes cælum eſſe in milio, quia
tunc ſit cęlū cum milium eſt,& oēs res in omnibus, & aliquid eſſe in motu & lo
co,quia tunc ſit cū motus & locus eſt ¶Secundo,quia ſit in tempore vt in nume
ro. Et hoc diducitur,quia hoc eſt aut vt pars, aut paſſio, vt vnitas,par,impar, in
numero. Aut vt in continente & metiente,q̄admodum res dicimus eſſe, conti-
neri,& menſurari a loco. Cæteræ igitur res cū non dicantur eſſe in tempore, q̃
tunc ſint cū ſit tempus (nam nihil ꝓprie hoc modo in tempore eſſe dicas) neq;
ſint in eo vt partes aut paſſiones:reliquitur igitur eas eſſe in tempore,vt in nume
ro continente & metiente. Res igitur eſſe in tēpore, eſt eas mēſurari tempore.
Conſequitur tamen,cum aliquid ſit in tempore,tunc ipſum eſſe cum tempus eſt
& cū aliquid eſt in loco, tunc ipſum eſſe cū locus eſt. ſed propterea ipſum eſſe
aut in tempore,aut in loco,accidit. ¶Sexta concluſio. Res quę ſunt in tempore,
per ſe patiuntur in tempore:& tempus videtur poſſe cauſa corruptionis. ¶Nam
conſueuerunt (vt videmꝰ) res in tempore tabeſcere,putreſcere,conſeneſcere om 47
nes:obliuiōe multa deleri:quorū nihil pręter tempus cauſam afferre poſſumus.
Eſt enim numerus motus,motus aūt diſturbat,& alterū eſſe facit id quod prius
erat. At nihil nouū oriri videmus cuius nullam cauſam pręter tēpus afferre poſ
ſimus. Res igitur quæ ſunt in tempore,patiūtur in tempore,& tempus,corrupti
onis cauſa eſſe videtur. ¶Corollariū, Vnde fit vt immortalia atq; perpetua in

tempore non eſſe dicantur. ¶ Neq; eñ continentur, neq; menſurantur a tempore neq; quicq̃ patiuntur in tẽpore, vt q̃ neq; tabeſcunt, neq; ſeneſcunt, quod iterum ſignũ eſt ea non eſſe in tempore. ¶ Septima concluſio. Tempus menſura eſt q̃
49 etis. ¶ Nam tempus metitur motum. quies aũt priuatio motus eſt. Metitur igitur tempus & quietem. Eadem eñ habitus & priuationis menſura eſt. ¶ Vnde ſicut motum dicere ſolemus eſſe in tẽpore, & quantus ſit aſſignate, ita & quietẽ eſſe in tempore, & quanta ſit aſſignare, motum tamen per ſe, & quietem per accidens. Tantam eñ quietem dixeris, quantus eſſet motus ſi tum mobile continue motum fuiſſet, atq; quantus qui alibi exercetur motus. Neque idcirco tamen ꝓprie dixeris quietem, quia ſit in tempore, eam eſſe in motu. nam non idem eſt.
50 ¶ Primum corollarium. Vnde fit vt tempus id quod mouetur, & quod quieſcit, vt talia ſunt, metiatur. ¶ Eſt eñ (vt dictum eſt) menſura motus & quietis, qua quanta ipſa ſint cognoſcimus. Non tamen omnino immobile quieſcit, ſed priuatum motu, aptum natum moueri.
51 ¶ Secundum corollarium. Vnde etiam quod mouetur, eſſentia ipſa non metitur tempus. Nam quantitatem non habet, ſed eius motus quanti ſint metitur. ¶ Tertium corollarium. Quapropter iterum ea
52 quæ neque mouentur, neque quieſcunt, in tẽpore non ſunt. Nam tempus ſolum motus quietiſque menſura habetur. ¶ Quartum. Fit etiam vt ea quæ nunquã
53 aliter ſe habere poſſunt, non ſint in tempore. ¶ Vnde quędam ſunt quæ nunq̃ aliter ſe habere poſſunt: vt diametrum eſſe incõmenſurabilem coſtæ. Quędam vero nunq̃ eſſe poſſunt, vt diametrum eſſe cõmenſurabilem. Et hæc in tempore non ſunt, vt quæ a tẽpore, vt æterna claudi non poſſint. Alia vero aliquando ſunt, & eadem aliquando non ſunt: vt Homerus in pręterito fuit, qui modo non eſt: & aliquid futurũ eſt quod nunc non eſt, & talia, & quęcunq; aliquando cum non ſint oriuntur, & orta intereũt, eſſe dicimus, in tempore: vt quod eorũ eſſe excedat, & ſuperet, & quorum ſint generationes & corruptiones.

Duodecimi capi. ſcholia. XLI. Igitur temporis vt numerus eſt. Quatenus tempus vt numerus numeratus conſideratur, eius eſt minimũ multitudinis, quia minimus ei numerus aut numeri principium applicatur. quatenus vero tempus vt continuum intelligitur, eius non eſt minimum ſucceſſionis. Nempe numerorum numerantiũ minimus eſt dualitas cum nullus numerus pauciores duabus habeat vnitates vnitas eñ numerus non eſt, ſed numeri principium, & quidem minimum, quia indiuiſibile in partes diſcretionis. Tempus autem eſt numerus numeratus. igitur eius vt numerus eſt, aut duo ſunt, cum ſcilicet ei applicatur binarius, quo minor numerus ei applicari non poteſt. aut vnum, cum ei applicatur vnitas numerans, igitur eius, ratione applicati numeri, quodammodo minimum eſt. Cum autẽ omne continuum in minores partes ſit diuiſibile, nullius continui eſt minimũ aut minima pars. Tempus autem eſt continuum, vt præcedens caput monſtrauit. igitur temporis non eſt minimũ, quatenus ipſum continuum eſt, quemadmodum lineæ bipedalis aut pedalis ſecundum numerum eſt minimum, non aũt ſecundum extenſionem, ſicut enim linea bipedalis, & continuę quantitatis & diſcretæ rationẽ habentia tẽpus in ſua ratione vtriuſq; quantitatis conditionẽ retinet. XLII. Nam oĩa ſimul exiſtentia, vbiq; menſurat. Si eadem numero vlna menſuremus pannum, purpuram & linteum, quamuis res menſuratæ ſint diuerſæ, tamen eadẽ illorũ eſt menſura. Et ſi centenario numero animi numerante numeremus centum homines, & centum equos, idem eſt prorſus numerus numerans, licet alter ſit numerus numeratus centum hominum, & alter centũ equorum, ita omnium ſimul in tempore exiſtentium eſt idem numero tempus menſurans, etſi res duratione menſuratę ſint diuerſæ. Et quemadmodum vlnæ pars prior ſecundum extenſionem alia eſt ab eiuſdem parte poſteriori, ita & prior pars temporis iam præterita alia eſt a parte poſteriori & futura. XLIIII. Debita igitur ratione prouenit. Ferme in omnibus menſuris id vſu venire cõpertũ eſt, quod a priori res menſuratas metiantur, & reciproca reflexaq; menſuratione a poſteriori menſurata remetiantur menſuras, vt vlna pannum metitur, & pannus menſuratus vlnam. Ita & in tempore accidere liquido perſpicitur, & ĳs quæ tempore fiunt. Primum eñ ſcriptionem aliquãtam, vt paginæ, hora metimur cognoſcimuſque nos hora vna abſoluere ſcripturam paginæ. Deinde e diuerſo perſcriptionem paginæ metimur horam, perpendimuſque cũ paginam ſcribendo abſoluerimus, nos hora vna ſcripſiſſe. Sic qui primum inuenerunt induſtriam deprehendendæ durationis horariæ per caſum arenularum a parte ſuperiore vitri in partem inferiorem, hora menſi ſunt caſum arenarum conſiderauerunt que quantum arenarum horæ vnius ſpatio delabi potuerit, nunc autem earũ motu deprehendimus horarũ interualla, dignoſcimuſque cum arenę omnes ſenſim deciderint, horę ſpatium eſſe tranſactum. XLVI. Conſequitur tamen cum aliq̃d

Ad aliquid eſſe in tempore,& menſurari tempore,ſequitur ipſum eſſe cum tempus eſt. Nam valida eſt ratiocinatio,id eſt in tempore,atque ipſum tempore metimur, igitur ipſum eſt cum tempus eſt.ſi enim non eſſet tempus,neque quitquam tempore menſuraretur,ſicut ad aliquid contineri a loco,ſequitur ipſum eſſe quando locus eſt, cum ſi non eſſet locus,neque quicquam loco cõtineretur. Non tamen contra quicquid eſt .quando tempus eſt , eſt in tempore , ſicut neque quicquid eſt quando locus eſt, debet dici eſſe in loco. Alioqui ſupramundana a tempore & loco abſtractiſſima , deberent dici in tempore & loco eſſe . quandoquidem ſunt quando tempus & locus eſt.quare propter idipſum quod quippiam exiſtat quando tempus eſt, non debet quicquam dici eſſe in tempore,niſi forte per accidens. XLIX. Eadem enim habitus & priuationis eſt menſura. Vt viſus menſura eſt luminis & tenebrarum,auditus,ſoni & ſilentij,olfactus, odoris & odore priuati. Motus autem & quies,ſunt habitus & priuatio. Eorum igitur eadem eſt menſura . At qui tempus menſura eſt motus,eſt igitur menſura & quietis. huius quidem per accidens,illius autem per ſe. Tanta enim quies eſſe dicitur, quantus fuiſſet motus ſi toto tempore quietis mobile continue motum fuiſſet .aut quantus eſt motus qui eodem tempore alibi fit, vt ſi quieuero vna hora ab ambulatione,illa quies eſt vnius horæ,quia tanta fuiſſet mea ambulatio ſi illa quietis hora ambulaſſem,aut quia tanta eſt ambulatio quam quis alibi exercet . Et quanuis quies ſit in tempore, & tempus re ipſa ſit motus,non tamen recte quis dixerit quietem eſſe in motu . Nam non oportet ſi vnum eorum quæ re ipſa eadem ſunt,& ratione diſcrepantia,accommodate alicui attribuitur,eidem & alterum apte attribui, cum poſſit alterius ratio illi eidem prorſus diſconuenire , ſicut recte dicimus motum eſſe in tempore,inepte autem motum eſſe in motu,quemadmodum etiam motum vnum dicimus velocem aut tardum tempus autem proprie nullus velox aut tardũ dixerit. L. Vt talia ſunt menſuret.. Vt talia ſunt,quatenus mouentur,aut quieſcentia ſunt . Qua quanta ipſa ſint,cognoſcimus , qua menſura , quanti ſint ſecundum durationem motus,quantæque quietis, cognoſcimus. LI. Eſſentia ipſa non menſurat tempus. Corollarij ſenſus eſt,tempus non menſurare mobile ſecundum ipſius mobilis ſubſtantiam,& ſecundum idq́ eſt.ſi enim nõ eſſet in ipſo motus aut quies,tẽpus nullo modo ipſum metiretur, cum mobile eſſentia ſua quantitatem & ſucceſſionem non habeat,ſed quanti ſint ipſius mobilis motus,menſurat tempus,quemadmodum vlna non menſurat pannum eſſentia ſua ,ſed quia extenſus eſt. Et oculus non metitur albũ aut nigrum ſecundum ipſius ſubiecti ſubſtantiam ,ſed quia albedinem aut nigredinem habet, qua ſublata,oculus ipſam ſubſtantiam amplius non percipit.

Decimitertij capitis annotat.

¶Terminus,impartibile. ¶Dirimens,diuidens. ¶Dirutum,deſtructum. ¶Ilium. Troianum ꝓpugnaculum, Regia priami. ¶Atomum,impartibile. ¶Nuper,modo. ¶Caries, putredo. ¶Situs,vetuſtas.

Decimumtertium caput continet duos modos nunc , quid olim , quid iam, nuper,quondam,repente, duo de tempore dicta , & vnam concluſionem. ¶Nunc duobus modis dicimus . ¶Primo . Nunc terminus eſt,vt prius dictum eſt,prȩteritum futuro continuans,& omnino temporis terminus,vt huius finis,iſtius vero vt principium : vt puncta in linea. ¶Sed hoc intereſt,nam punctus manet,nunc autem non. & vt punctus lineam mathematicam dirimens,vt dirimens vnus ſubiecto eſt, ratione & cogitatione duo,& vt coniungens , vnus vtroque modo : ita & nunc in tempore .

¶Secundo . Nunc eſt tempus non longe a prædicto nunc vtrinque iacens, vt , quando venit ? quia hodie venit , nunc dicere ſolemus . Et quando veniet ? quia hodie veniet , nunc veniet dicimus . At vero ſi quæritur , quando dirutum eſt Illium ? quando factum eſt diluuium ? non nunc reſpondebimus, quia ea ab Atomo nobis adiacente plurimum remota ſunt . ¶Olim , tempus importat ad certum impartibile in præterito aut futuro relatum, ut olim Troia diruta eſt , cum Troes admiſerunt equum ligneum . Olim fiet diluuium, cum fuerit coniunctio ponderoſorum. ¶Et ſi quæras cum omne tempus ſit finitum,an aliquando deficiet,vt nevllum quidem poſtea ſit futurum? ¶Reſponſio in promptu eſt,Si ſemper eſt futurus motus,& tempus & ſi alius & alius motus,& aliud atque aliud tempus.& ſi idem motus,& idem tempus . Si vero aliquando cadet motus,& tempus caſurum eſt At vero ipſum nunc videtur oſtẽdere tempus nunquam caſurum , quod ſeſe habere videtur vt punctus in circulo,vt ſemper ſit principium & finis. Non autem principium poteſt eſſe & finis, niſi priori tempori ſuccedat alterum . Nam eiuſdem eſſe principium pariter &

finis,pugnantia ſunt. Videtur igitur potius tempus nunquam caſurum,qui ſem
per reliquū futurumve ſit vllum. ¶ Iam tempus propinquum ante aut poſt prę=
56 ſenti atomo quod nobis adiacet:ſignificat:vt quando profectus es? quia in pręte
rito noſtro præſenti propinquo profectus es,reſpondes iam. Quando proficiſce=
ris? quia in futuro propinquo pręſenti ibis, reſpondes iam. Non autem ſic di=
cimus Illium iam dirutum,quia eius deſtructio longe a noſtro præſenti abſit.
57 ¶ Nuper temporis præteriti pars eſt,cum a præſenti nunc parum diſtet:vt quā=
do veniſti? Nuper dicimus, cum id pręteritum parum a nunc adiacente atomo
58 ſemotum ſit. ¶ Quondam,tempus importat quod multum diſtet: atq; a noſtra
59 memoria ſit remotum. ¶ Repente,quod ſubito fit, & ob paruitatem pene inſen
60 ſibile eſt tempus importat. ¶ Duo dicta antiquorum de tempore. ¶ Primū eſt
Simonidis, dicebat em̄ Simonides tempus eſſe ſapientiſſimum, quia temporis
beneficio omnia diſcuntur & inueniuntur ſcibilia. ¶ Secundum eſt Paronis Py
thagorici, dicebat enim Pythagoricus Paro tēpus indocibile eſſe, & ſtultiſſimū
61 ꝙ omnia obliuione deleantur in tempore. ¶ Concluſio. Rectius Pythagoricus
Paro Simonide dixiſſe videtur. Nam tempus poti⁹ cauſa per ſe corruptionis q̄
rerū ortus eſse videtur,mutatio enim omnis,a natura remotiua eſt. tempus au=
tem numerus motus eſt. Videmus em̄ carie͂:ſitū,obliuioneſq;fieri:q̄rum cauſam
neſcimus niſi temp⁹ afferre. contra aūt nihil oritur, cuius non ſit alteram cauſ=
ſam afferre, actū,artem,naturam,authorem,aut quiduis aliud. Eſt igitur potius
(vt Paro ſentiebat)temp⁹ cauſam eſse obliuionis,& ſcientiæ interitus,quam cō
tra ſentiendum. Sed quid ſit tempus,nunc,olim,iam,nuper,quondam:repente,
abunde dictum eſt.

DEcimitertij capi.ſcholia.LIIII. Primo nunc terminus eſt. Nūc primo,duobus modis in hac diffinitione ſumi innuitur. Vno proprie, & tunc eſt impartibile tēporis nobis adiacēs,& præteritum futuro continuans, tangiturq; per primā acceptionis huius partem Secundo cōmuniter,& eſt tēporis impartibile vnam eius partem alteri continuans, ſiue in præterito, ſiue pręſenti,ſiue futuro. Et hic modus per ſecundam diffinitionis partem tangitur quæ dicit, & omnino temporis terminus. Et harū acceptionum vtraque frequens eſt in tota philoſophia. Vt aūt recte concipiatur quid ſit nunc in tempore philoſophus ſubiungit analogiam eius ad punctum in linea, cui non minus apte reſpondet q̄ tēpus linee. Sicut em̄ punctum continuans in linea mathematica, & a ſubiecto cogitatione abſtracta vt eam diuidens,eſt vnum numero,& ratione duo,ſcilicet vnius finis, & alterius principium,vt aūt punctum eſt coniungens partes linee eſt vnum vtroque modo, ſcilicet & re,& ratione, ſic nunc in tempore, præteriti finis eſt,& futuri principiū,imo generatim prioris partis finis eſt, & poſterioris principium. LV. Tunc factum eſt diluuiū. Id literæ exemplum non ex ſententia Ariſtotelis eſt,ſed aſtrologorum,& eorum quæ hic contingunt cauſas ad aſtra referentium, qui dicunt tunc factum fuiſſe diluuiū,cum fuit coniunctio planetarum ponderoſorum, ſcilicet Iouis & Saturni.quę vocant aſtra ponderoſa.ꝙ longo tempore quaſi pondere aliquo tardata,ſuū motum perficiant. Ad quæſtionem vero quā deinde ſubiungit, quid, reſpondendum ſit,ex octauo Phyſicorum euadet manifeſtius,ſcilicet ſecundum philoſophi ſententiam ponendum eſſe, tēpus neque principium neque finem habere. At ſecundum veritatem(quę Ariſtotelē de mundi exortu & obitu latuit)dicendū eſt temp⁹ principium habuiſſe,& inſtans incipiens,ipſumq; finē habiturū inſtanſq; finiens. Neq; nunc in tempore cōferendum eſt ad punctum in circulo,ſicut hic cōparat, ſed ad punctum in linea recta,& tempus ad lineam rectam,quę comparatio vbi primum facta fuerit,protinus deprehendetur tēpus cum mundo exordium habuiſſe,& cum eo pariter deſiturum. LVI. Non aūt ſic dicimus,Illium iam dirutum eſt. Quonampacto Troia poſt decemnalem obſidionem,innumeraſq; ſtrages & cædes tum Græcorum,tum Troianorū, miſerabili excidio fuerit exterminata a Græcis,qui inſidias meditati,equum ligneum īmenſæ molis cōſtruxerunt,& armato milite repletum intra mœnia Troię ducendum curarunt,vulgatiſſimum eſt, & præſertim ex ſecundo Virgilianę Aeneidos apprime cognitum. LX. Primū eſt Simonidis. Simonides poeta dicebat temp⁹ eſſet ſapientiſſimum,ab effectu,ꝙ homines ſapientes & doctos efficiat. Sic Paro Pythagoricus cōtra aſtruebat tempus oīm ſtultiſſimum, itidem ab effectu,ꝙ homines efficiat prius ſcitorum īmemores,indoctos & imperitos. Et ſententię Ariſtotelicæ(qua dictum Paronis approbat potius q̄ Simonidis)aſtipulatur Ouidius ex Pythagoræ ſententia id annotans

Tempus edax rerum,tuque inuidioſa vetuſtas
Omnia deſtruitis,vitiataque dentibus æui.
Paulatim lenta conſumitis omnia morte,

¶Decimiquarti capitis annotat.

¶Regularis motus eſt,qui cõtinue ęquali tẽpore ęqualia acquirit ſpatia. ¶Spa-
tium,forma,quantitas,qualitas,localis mutatio,atq; motionis ſpatiũ. ¶Subie-
ctum,terminus motus.¶Sub anima intelligentiã cõprehendimus.¶Gradari-
us,triangulus trium inæqualium laterum.¶Gradarius,Scalenus.

DEcimumquartũ caput continet quinq; concluſiões,duas rationes ad
primam,& quatuor quæſtiones,vnam inſtantiam ad vltimã,& eius
ſolutionem.¶Prima concluſio.Omnem motum , omnemq; muta- 62
tionẽ fieri in tẽpore neceſſe eſt.¶Primo, Quia in omni motu & mu
tatione inuenimus velocius & tardius.eſt igitur omnis motus & mutatio in tem
pore .Velocius enim id dicimus,ꝙ continue mutatũ ſecundum eandem ſpeciẽ
motus,& motu quidem regulari, minori tempore tranſit in ſubiectum : vt datis
duobus deorſum latis,regulariter eodẽ ſpatio motis,id velocius eſt, quod in mi-
nori tempore ſpatium conficit,pertranſit & abſoluit.Et ita datis duobus circula
riter motis.¶Secundo, In omni motu eſt prius & poſterius . prius autem & po-
ſterius dicuntur collatione facta ad nunc impartibile nobis adiacens,ſecundum
eius aut diſtantiam,aut appropinquationem . eſt enim nunc , præteriti & futuri
terminus.eſt igitur oĩs motus,omniſq; mutatio in tempore . Intereſt tamen in-
ter prius & poſterius præteriti,& futuri prius & poſterius.Nam præteriti id dici
tur prius,quod a præſenti nunc eſt remotius,& id pręteriti poſterius , quod præ-
ſenti impartibili eſt ꝓpinquus.contra vero fit in futuro . nam id prius eſt futuri:
quod eſt præſenti impartibili ꝓpinquius. id vero poſterius , ꝙ ab eodem eſt re-
motius.¶Quatuor quęſtiones.¶Prima. Cur tempus eſſe in cælo,in terra,ĩ ma 63
ri,& quibuſlibet alijs rebus ponimus?¶Secunda. Quomodo ſe tempus habeat 64
ad animam?¶Tertia. Vtrum tempus ſine anima eſſe poſſit?¶Quarta.Qualis 65
motus numerus tempus ſit?an cuiuſlibet?¶Secunda concluſio.Tempus in cæ 66
lo,terra,mari,& cęteris ſenſibilibus ponendum eſt . ¶Nam omnia hæc mobi- 67
lia ſunt.ſunt eñ in loco.At tempus,motus paſſio aut affectio quædam(quæ nu-
merus eſt) exiſtit . Sunt eñ motus & tempus ſimul,ita vt actus actui, & poten-
tia potentiæ reſpondeat.Bene igitur hęc omnia in tempore eſſe dicimus.¶Ter 68
tia.Si non ſit anima vlla,conſequens eſt vt non ſit tempus.¶Nam ſi non ſit nu
merans,neq; numeratum vllum erit.At vero ſi non ſit anima nullum relinqui-
tur numerans , quid enim præter animam ,aut animæ portionem intellectum,
numerat?Igitur ſi non ſit anima,non erit numeratum.Atqui ſi non ſit numera-
tum,nõ erit tempus.eſt enim tempus,numerus qui(vt dictum eſt) numeratur.
At forte cui temporis ratio accidit,nihil prohibet ſine anima exiſtere . Et enim
motus prius & poſterius,vt numerabilia ſunt tempus. ¶Quarta . Tempus non 69
oĩs motus,ſed primi motus numerus eſt.¶Nam tempus,omnium motuum mẽ
ſura eſſe videtur.Primus aũt mot⁹ merito aliorũ metrũ & menſura ponend⁹ eſt.
Eſt igitur tẽpus,primi motus numerus.¶Quinta, Primus mot⁹ delatio eſt,quã 70
circula ſphęręq; accõmodamus. Nam is motus maxime regularis percipitur cu
ius nũerus nunq̃ in icerto eſt,ſed conſtantiſſime omni æuo perſeuerans. genera
lia aũt,corruptio,augmentatio,diminutio,non plane regulares,neq; ſecundũ re-
ctum latio,quę non ſemper perſeuerat. Iure igitur delatio,quę toti circulo ſphæ
ræq; accommodata eſt,primus mot⁹ dicitur,& eius tempus eſſe, quod omnia me
tiatur.Et certe non longe a veritate ſentiebant dicentes tempus eſſe cæli motũ,
quod alios motus metiatur omnes. Ob hoc eñ dici ſolet , res humanas trahi in
circulo,& omnia quę mouentur,generantur,& corrũpuntur,quod omnia in tem
pore principium atq; finem accipiant,qui circulus ꝗdem eſſe videtur. Eſt enim
circularis,orbiculariſq; motus numerus.In ijs eñ q̃ menſurantur, menſura con
ſpicitur,vt extra quam nihil cadat. ¶Inſtãtia . Cuiuſlibet motus numerũ di-
cimus eſſe tempus. Quod eñ generatur,generatur in tempore,quod corrumpi-

tur: in tēpore corrumpitur, & ꝙ augetur, diminuitur, alteratur, & fertur. Aſt ali⁹ videtur eſſe numerus eius ꝙ generatur, & alius eius ꝙ corrumpitur. & ita de cæteris, Non igitur erit tempus vnū, & vniuſcuiuſq; motus. ¶ Reſpondet idem eſſe tēpus oim dictorū vt ſeptem hominū & ſeptem equorū numerus idem ſeptē eos numerans, quanuis ſeptē homines & ſeptē equi diuerſi ſint: ſicut triangulus ęquilaterus & gradarius diuerſi ſunt, & eundem ipſorū eſſe numerum, ſicut ęquilateri & gradarij eadem figuræ ratio eſt. Non enim cuiuſlibet motus tempus eſt intrinſecus numer⁹, ſed primi, vt dictū eſt. alioqui ſimul duo, tria, & quotlibet haberi poſſent ęqualia tempora. Hanc ob cauſam motus cęteri & tēpus ſeorſum ſunt: hi multi, tempus vnū: quia numerus idem vbiq; exiſtens, & omniū ſimul exiſtentiū: imo & tempus cætera metitur, & circularem ipſum motū, & tempus finitū tempore finito metimur, vt horam minuto (complectitur enim hora ſuam menſuram, ſexaginta minuta) & diem horis & minutis, & menſem diebus. Sed hactenus de tempore dictū pro pollicitatione noſtra ſufficiat.

Decimiquarti capi. ſcholia. LXII. Minori tempore tranſitū ſubiectum. Nomine ſubiecti in diffinitione velocioris, terminum ad quem, formāq; completam ſiue ſubſtantialem ſiue accidentariam intelligere debemus. nam in omni genere motus inueniuntur velocius & tardius, quemadmodum in diffinitione motus regularis poſita in notis (quæ etiam omne tranſmutationis genus complectitur) ſpatiū ſumitur ꝓ omni eo quod motu acquiritur aut deperditur, ſicut vocabula diffinitioni ſubiūcta in arte deſignāt. Siquidē generationis & corruptionis ſpatium, eſt forma ſubſtantialis, augmentationis & diminutionis ſpatium, quantitas ſiue magnitudo. Alterationis ſpatium, qualitas. Motus autem localis ſpatium intrinſecum, eſt ipſa localis mutatio, extrinſecū vero, magnitudo per quam fit latio. Et ex ipſa generali regularis motus diffinitione facile eſt cuiuſlibet ſpeciei mot⁹ regularis diffinitionem elicere, pariter & quid motus irregularis dicatur cognoſcere. Eſt enim is, quo mobile in ęquali tēpore nō ęquale abſoluit ſpatium vt rerum naturaliū motus naturales & violenti. Nam præteriti id dicitur prius. Detur linea a b ſignificans totum tēpus præſens quę diuidatur in duas medietates per punctum ſignificans inſtans nobis adiacens. Pars autem a c ſignificet totum præteritum, quod diuidatur in ſigno e, & pars a c totum futurum, quod diuidatur ſigno e in duas medietates. Tunc pars a d eſt prius præteriti, & pars d c eius poſterius. Nam a d a præſenti temporis atomo remotius eſt, d c vero eidem propinquius. Sed c e futuri prius eſt, & e b poſterius. nam c e inſtanti nobis adiacenti propinquius eſt, & e b ab eodem remotius atq; diſtantius. LXIII. Quatuor quęſtiones. harum quatuor quæſtionum (etſi nonnullæ earū ſequētibus diluuntur concluſionibus) talis adhiberi poterit reſponſio. Primæ quidem, ꝙ tēpus in cælo & rebus ſenſibilibus omnibus ponitur, quia eorū, quatenus mobilia ſunt, menſura eſt, & menſura in rebus menſuratis eſſe dicitur, quēadmodum vlna in panno. Secūdæ vero, ꝙ tēpus ſe habet ad animā vt numeratū ad numerans, menſurratum ad menſurans paries viſus ad oculum videntem. Deinde tertię tempus ſine anima eſſe non poſſe, ſicut tertia oſtēdet concluſio. Demum quartæ, cuiuſlibet motus tēpus eſſe numerū atq; menſuram, alicui⁹ qdē numerum intrinſecum vtpote motus primi mobilis, cæterorum aūt motuum numerū extrinſecum, vt docet inſtantia in fine capitis poſita. LXVIII. Nā ſi non ſit numerans. Sicut nō dicitur quicq̄ menſuratum, q̄a ei poſſit applicari mēſura, neq; viſum quia poſſit videri, ſed quia hoc viſu ꝑceptum eſt, illud vero applicatione menſurę dimenſum, ita non dicitur q̄cquam numeratū, quia ei poſſit applicari numerus, eſt eñ numeratū, ſicut & numerans, nomen actus & non potentiæ, haud aliter quam menſuratū & viſum. Participiū eñ p̄teriti tēporis nunq̄ ponitur eiuſdem eſſe ſignificationis cū noīe verbali deſignente in bile, vt amatum non idē eſt ꝙ amabile, quare nec numeratū idem quod numerabile. Vnde ſicut aliqua denominantur a formis accidentarijs intrinſecis, a q̄bus dependent vt ſint talia, quēadmodum album ab albedine, qua ſublata amplius non dicitur album. ita nōnulla ſunt quæ denominationē ſumunt atq; dependent a formis accidētalibus extrinſecis, quibus ſublatis deperditur huiuſmodi denominatio, vt numeratū a numero numerante, quo ſublato amplius res non dicuntur numeratæ. Eſt igitur ꝓpoſita concluſio non minus veritati innixa q̄ hæc, ſi non ſit oculus, non eſt albedo viſa. Probatio vero ſimilis huic. Si non ſit vdens, nullū erit viſum cū hęc adinuicem referantur. At ſi non ſit oculus, nullum erit videns, cū nihil præter oculum videre poſſit. igitur ſi non ſit oculus, nullum erit viſum. At ſi non ſit viſum non erit albedo viſa, igitur ſi non ſit oculus, nō eſt albedo viſa. Qđ ſi ponatur omnis homo eſſe ſomno ſolutus, & nullam animæ intellectuſque functionē exercere, nihilo minus erit tempus. nā mens ſupramundana (quæ hic ſub anima, vt & notæ declarant, intelligitur) numerū motui primi mobilis applicans etiam numerat, & dicitur numerans. At ſicut nihil prohibet eam qualitatem cui competit videri, vt albedinē, exiſtere ſine oculo, ſicut ſonum ſine auribus, ita & id cui ratio temporis conuenit, vtpote motus circularis primi mobilis, bene poſſet ſine anima exiſtere. LXIX. Primus aūt mot⁹ merito aliorum. Hæc concluſio rationem aſſi

a d c e b

gnat,cur potius motus primi mobilis dici debeat tempus,q̃ motus cęli ſolis,a quo tamen videntur manifeſtius temporũ interualla diſtingui poſſe.Id em̃ eo accidit,ꝙ primum in vnoquoq; genere dici debet metrum & menſura aliorum. At in genere motuũ, primę ſphęræ motus primus eſt, perfectiſſimus,maxime regularis,& cuius vertigine ſphærę inferiores omnes aguntur .motus autem ſolis, huiuſmodi primatum non habet . Potius igitur ille q̃ hic tempus dicitur , quod omniũ motuum eſſe debet menſura. LXX. Aſt alius videtur eſſe numerus eius quod generatur .Hæc inſtantia diluitur per id,quod quamuis alius ſit intrinſecus numerus eius quod generatur,& eius quod corrũpitur, nam alię ſunt partes generationis,& alię corruptionis , idẽ tamen eſt numerus eorũ & quorumuis mobilium citra primũ extrinſecus eadẽq; durationis menſura , tametſi ipſa mobilia & eorũ tranſmutationes etiam genere diſcreparent , q̃admodum iſopleurus & gradati⁹ ſpecie differunt,eis tñ eadẽ figuræ ratio eſt.dicitur em̃ vterq; dictorum triangulorũ,figura,quod ſit magnitudo quę termino vel terminis clauditur.Cęterum non putandũ eſt cuiuſlibet motus tẽpus eſſe numerum intrinſecum.neq; id vſpiam ab Ariſtotele dictum eſt,non em̃ numerus partium generationis,corruptionis,augmentationis,diminutionis,alterationis , & lationis ſecundum locum alterius a prima latione,neq; earum partes priores & poſteriores ab anima numeratę ſunt tempus.Sed alicuius motus,vt primę lationis, tempus numerus eſt intrinſecus,cæterorum vero omnium motuum qui itidem in tẽpore fiunt, extrinſecus numerus & menſura eſt.Quod ſi cuiuſlibet motus tempus eſſe ponatur numerus intrinſecus,cũ duo,& tres,& quodlibet ſimul fieri poſſint motus æquales , & eorum quilibet per hypotheſim re ipſa eſſet tempus,ſequeretur quod duo ſimul ſecundum durationẽ eſſent tempora æqualia,imo & tria,& quotlibet , quod ĩpoſſibile eſſe primus phyſicę introductionis declaratorius dialogus oſtendit . hanc ob cauſam motus cæteri a motu primi mobilis , & tempus,ſeorſum ſunt,id eſt inter ſe re ipſa diſcrepant,& in diuerſis exiſtunt ſubiectis,& extra ſe inuicem.Et motus quidem multi ſunt , tempus autem omnium vnum, quod omnia tranſmutationum genera citra primam lationem menſurat vt mẽſura extrinſeca,& ipſum circularem primi cæli motum vt menſura intrinſeca.

¶Paraphraſeos in quartum Phyſicorum finis.

Primi capitis paraphraſeos in V. Phyſicorum annotatiunculæ.

¶Thorax,pectus.¶Pars,pars ſecundũ dimenſionem:pars quãtitatiua. ¶Tẽdit motus in ſpeciẽ:ſicut quod partim actu,partimq; potentia eſt,in totum actũ. ¶Europa,orbis pars tertia.¶Subiectum affirmatione monſtratum.Et eſt affirmatione monſtratũ , cum affirmationis nomine pariter compoſitũ explicamus & terminũ.¶Non ſubiectum ſimpliciter,negatione monſtratũ,compoſito non manente.¶Non ſubiectũ ſecundũ quid. negatione monſtratũ , compoſito quidem aut completa ſubſtantia manente. ¶Generatio ſecundũ quid,generatio ſecundũ accidens,ſecũdũ accidens mutatio.¶Motus de ſubiecto in ſubiectũ mutatio,accidentalis mutatio.

QVintus liber Phyſicorũ continet ſex capita.¶Primum caput continet quatuor diuiſiones,& tres concluſiones, vnam ad tertiam diuiſionẽ,duas ad quartam : & duas rationes ad ſecũdam concluſionẽ.¶Prima diuiſio.Eorũ quæ tranſmutantur,quędam tranſmutantur per accidens,quemadmodũ per accidens dicimus muſicũ ambulare: quia id cui accidit eſſe muſicũ,ambulet.Alia tranſmutantur ſecundũ partem vt cum homo dicatur ſanari , quia eius oculus ſanetur , aut eius thorax.Alia vero per ſe,vt quæ neque per accidens,neque ſecundũ partem tranſmutantur.Et hæc diuerſa ſunt ſecundũ diuerſas tranſmutationes, vt alterũ eſt augmẽtabile,diminuibile, alterabile,ſanabile,calefactibile.Et ita mouentium dicimus quoddã per accidens,vt cũ medicus ędificat.quoddã ſecundũ partem, vt homo percutit , quia eius manus percutiat , & quoddam per ſe , vt medicus ſanat.¶Secũda diuiſio.Ea quę, cũ q̃d per ſe tranſmutatur,reperiũtur,quinque ſunt,ꝙ mouet per ſe,quod per ſe mouetur , tempus in quo mouetur , termi-

nus vnde ſit motus,& id in quod cōtinue tēdit motus: vt cum lignum calefiat,
inuenimus mouens,calefaciens.quod mouetur,lignum,tempus, mot⁹,horam,
minutum,terminumvñ ſit motus,frigidum.id quo tendit motus,calidū.Et nō
eſt motus in ſpecie caliditate,in quam tendit, ſicut neq; motus localis in loco:
neq; em̄ ea mouet,neq; mouetur:ſed,vt iam pridē dictum eſt, eſt ī mobili vt in
ligno. Et mutationes potius ab eo quo ꝑgunt denominantur, q̄ ab eo vñveni-
ant:vt gñatio q̄ eſt a non eſſe,& tendit in eſſe,nomen capit ab eſſe.& corruptio
quæ eſt ab eſſe,& tendit in non eſſe,nomē capit a non eſſe. ¶ Et ſi quæras, An
paſſiones,albedo,nigredo,& ſimiles ſint motus? Forte ꝙ non,ſed albatio, deni-
gratio,motus vt ſint neceſſe eſt. Et terminorum mot⁹ quidā conſimiliter eſt ſe-
cundum accidens:vt cum dicitur, albeſcēs intelligitur. quidā ſecūdum partē,
vt ſi cum q̄d mutetur ſcd'm albedinem: terminum aſſignemus colorem. albe-
do em̄,coloris pars eſt.& cum quem dicimus proficiſci in Europā,quia profici-
ſcatur Athenas. Athenæ em̄ ſunt Europę pars. Et horū motuum termini p ſe
ſunt albedo, Athenę:non,intellectio,colos,Europa. Et de iis q̄ ꝑ accidens mu
tantur,determinatio relinquitur:quia ꝑ accidens mutationes infinitæ & inde-
terminatæ ſunt:ſecundum quas quodlibet in quodlibet mutari poſſit,& q̄ nul-
lo certo præcepto claudi poſſint. De iis vero quæ per ſe ſunt,futura determina
tio eſt,vt quæ ſint finitę & determinatæ. Sunt em̄ de cōtrario in contrariū,aut
medium,aut inter terminos contradictorios:quod facile inductione cognoſce-
re poſſis. Neq; hiſce quodlibet tranſmutatur in quodlibet, ſed determinatum
in determinatum,vt contrarium & cōueniens in ſuum iconueniēs. Nec mire
ris ſi dixerim de cōtrario in contrarium : cum aliquando mutetur in medium,
aut a medio in extremum. Nam medium vtrique extremo comparatum , vim
naturamq; contrarii obtinet.quemadmodum in fidibus mediæ chordæ vltimis
comparatæ,graues apparent:eædem vero primis comparatæ,acutę apparent,&
tinnulæ.ita fuſcum albo comparatum,nigrum:nigro vero, protinus apparet al
3 bum.proinde nos medio vt contrario vtimur. ¶ Tertia diuiſio. Omnem muta
tionem eſſe oportet,aut de ſubiecto in ſubiectū,de ſubiecto in non ſubiectum.
de non ſubiecto in ſubiectum:aut de nō ſubiecto in non ſubiectū. Subiectum
4 voco,affirmatione monſtratum,vt album nigrum. ¶ Prima concluſio. Solum
ſecundum tria datę diuiſionis membra tranſmutationes ſumuntur. Nam tranſ
mutationes ſunt inter terminos oppoſitos, id eſt contrarios aut contradictori-
os. Hoc autem ſolum erit quando tranſmutabuntur de ſubiecto in ſubiectum:
vt de albo in nigrum . Aut de ſubiecto in non ſubiectum : vt de aqua in non
aquam. De non ſubiecto in non ſubiectum nihil proprie & per ſe mutari dici-
tur,quia neq; contraria neq; contradictoria ſunt. Solum igitur ſecundum tria
datę diuiſionis mēbra trāſmutationes ſumuntur. Et mutatio illa quę eſt de non
ſubiecto ſimpliciter in ſubiectum,generatio eſt. & quæ eſt de ſubiecto in non
ſubiectum ſimpliciter,corruptio. Eſt & generatio ſecundum quid,& corruptio
ſecundum quid , vt cum ex non ſubiecto ſecundum quid in ſubiectum , aut ex
ſubiecto in non ſubiectum ſecundum quid,tranſmutatio fit : vt ex non albo in
5 album,ex albo in non album. ¶ Quarta diuiſio. ¶ Quod non eſt,tripliciter di-
citur. ¶ Primo,falſum,& id circa cōpoſitionem & diuiſionem eſt. ¶ Secundo,
quod non eſt hoc aliquid,etſi potentia exiſtat. ¶ Tertio , nō ens ſcd'm quid,vt
6 non album,non muſicum.vñ non ens primo & ſecundo,hoc in loco non moue-
ri dicuntur. ¶ Secunda concluſio. Generatio pariter & corruptio non ſunt mo-
tus. ¶ Primo. Quia quod non eſt,non mouetur.quod autem generatur, nō eſt.
Etſi em̄ quod ſecundum quid generatur,ſit.non tñ id quod ſimpliciter genera-
tur,eſt.igitur generatio non eſt motus. Et cum ſolum motus contrarietur mo-
tui,aut motui quies, & corruptio cōtrarietur generationi, corruptio non eſt mo
tus. Non ſunt igitur generatio pariter & corruptio motus. ¶ Secundo. Omne

quod mouetur,in loco eſt.quod autẽ gñatur,in loco nõ eſt. Nã quod non eſt,in loco nõ eſt.quod igitur gñatur,non mouetur.nõ eſt igitur generatio mot⁹:quare neq; & contraria corruptio motus eſt.¶Tertia concluſio. Oĩs motus eſt de ſubiecto in ſubiectũ.¶Patet.Nam oĩs motus mutatio eſt:& oĩs mutatio eſt de ſubiecto in ſubiectũ,de ſubiecto in non ſubiectũ,aut de non ſubiecto in ſubiectum:igitur oĩs motus eſt de ſubiecto in ſubiectũ,de ſubiecto in non ſubiectũ, aut de nõ ſubiecto in ſubiectũ. Sed nullus motus eſt de ſubiecto in non ſubiectum.eſt eñ hæc mutatio,corruptio,neq; de non ſubiecto in ſubiectũ. nã hæc mutatio generatio eſt.Igitur oĩs motus eſt de ſubiecto in ſubiectum. Subiecta enim diximus affirmatione monſtrata,contraria,media(ſub quibus & priuatiua comprehendimus)vt album,nigrum,flauum,fuſcum,ſilens & nudum.

PRimi capitis quinti phyſicorum ſcholia. 1. Eorum quę tranſmutantur.Ea dicuntur per accidens trãſmutari,quæ non motu qui in eis eſt,ſed alterius mouẽtur, vt homo dormiens ad motum nauis defertur, & forma ſubſtantialis ad motum rei naturalis loco mouetur.Sicut enim muſicus dicitur ꝑ accidens ambulans, quia eſt cauſa per accidens ambulationis, minime ad effectum ordinata,ita quicquam per accidens tranſmutari dicitur, vt exemplo textus analogico,eius quod tranſmutatur per accidens,ad cauſam per accidens intelligatur analogia.Id autem tranſmutatur ſecundum partem,cuius ſolum vna pars integralis mouetur, a qua totum moueri denominatur,vt cũ homo dicitur calefieri,quia manus eius incaleſcat. Ea autem tranſmutantur per ſe,quę & motu qui in ipſis eſt, & ſecundum quanlibet ſui partem mouẽtur, vt aqua tota caleſcens,& lapis totus deorſum ruens. II. Ea quę cum quid per ſe tranſmutatus reperiuntur,quinque ſunt.Cum vterq; terminorum motus poſitiuus eſt, prædicta quinq; re ipſa diſtincta ĩueniũtur,vt in calefactione aquę frigidę ab igni,ꝑ ſe mouẽs,ignis,qđ ꝑ ſe mouetur aqua,tempus alterationis,hora,minutum,terminus a quo alteratiõis,frigiditas,termin⁹ ad quẽ caliditas. Vbi vero alter terminorum eſt priuatiuus (vt cum ex tenebroſo quippiam fit lucidum,aut ex lucido tenebroſum) huiuſmodi priuatiuus terminus re ipſa cum mobili coincidit. & quatuor inueniuntur ſolum re ipſa diſtincta,quinq; vero ratione diuerſa.Si enim ex tenebroſo,exortus ſolis fiat aer luminoſus,mouens eſt ſol,mobile,aer,tempus,mora acquiſitionis luminis,terminus a quo,tenebræ,quæ nihil aliud ſunt re ipſa,quam aer priuatus lumine,& natus illo perfundi.terminus autem ad quem,lumen.Quod ſi e diuerſo ex luminoſo fit aer tenebroſus, terminus ad quem,& mobile,rei diſcrepantiam non habebunt. Cæterum ipſius mot⁹ localis duplices ſunt termini a quibus,& duplices itidẽ ad quos tendunt,ſcilicet extrinſeci,vt locus a quo proficiſcitur mobile,eſt terminus a quo,extrinſecus,& locus ad quẽ tendit,terminus ad quẽ extrinſecus,qui duo inter ſe & re & ratione ſunt diuerſi.Sunt præterea eiuſdẽ motus termini intrinſeci,vt terminus a quo ambulationis,quies ab ambulatione,eadem re ipſa ipſi mobili,& terminus ad quem,ipſa tota latio completa & perfecta,quemadmodum & in cæteris motibus,forma completa per motum acquiſita eſt terminus ad quem ſui motus.Et non eſt,inquit litera,calefactio in ipſa caliditate perfecta,cõpletaq;,tanq̃ accidens in ſubiecto,ſicut neque mot⁹ localis eſt in loco ad quem mobile tendit,neque vllus motus in termino ad quẽ.Ipſa enim caliditas nõ mouet neque mouetur,ſed eſt calefactio in mobili vt ligno, quẽadmodum prius dictũ eſt oẽm motum eſſe in mobili.Et ſi quæras an paſſiones albedo,nigredo,& ſimiles.Huic quæſtioni adhibenda eſt reſponſio,ꝙ qualitates ſcđ'm quas fit alteratio,quales ſunt albedo,nigredo, interdum re ipſa ſunt motus,vt cum partim ſunt actu,& partim potentia.interdumvero nõ ſunt motus, vt cum totæ ſunt actu,earum tñ ratio non eſt rationi motus reſpendens.albefactio autem & nigrefactio & re & ratione ſunt motus, quocirca q̃uis albefactio & albedo interdũ re ipſa ſunt idem, inter ſe tñ ſemper ratione diſcrepant.Sunt enim de contrario in contrarium aut medium. Tranſmutationes ſunt inter terminos contrarios,cum & res ipſę contrarię ſunt,& contrarĳs dicibilibus explicãtur,vt ex albo fit nigrũ. Tũc aũt inter cõtrariũ & mediũ,cũ ĩter terminorũ forma eſt extrema,& altera media,eiſq; rñdent dicibilia ſimile ſortita nomẽ,vt ex albo fit fuſcum. Demũ trãſmutationes ſunt inter terminos cõtradictorios,cum cõtradictorĳs dicibilib⁹ earum termini explicantur,vt ex nõ igne fit ignis,aut ex igne fit nõ ignis. IIII. De nõ ſubiecto in nõ ſubiectum nihil.Hui⁹ rõ eſt,quia illã tranſmutationem explicantes termini,neq; cõtrarĳ ſunt,neque cõtradictorĳ,vt cũ dicim⁹,ex nõ aqua fit nõ aqua,vel ex nõ igne fit nõ aqua. Pręterea,huiuſmodi mutatiões ĩdeterminatę ſunt,& nõ alicui⁹ certi gñis.Siquidẽ cum de rariore aere fit aer min⁹ rarus aut cõtra,de nõ aqua fit nõ aqua,cũ de calido aere fit aer frigid⁹, itidẽ de nõ aqua fit nõ aqua.& cum de loco ſurſum quicquã deorſum mouetur,conſimiliter de nõ aqua fit non aqua.Trium autem cęterorum membrorum mutationes ſunt alicuius certi & determinati generis. Vñ quando ex aere fit ignis(quę mutatio eſt per ſe,& de cõtrario in cõtrarium)ex non aqua fit non aqua,id tñ accidit,neque per ſe hęc trãſmutatio dicenda eſt,quia eius termini non recte explicantur. Ve autem ꝓpria fiat tranſmutatio,& res & ratio conuenire debent,quę quidem ratio attenditur ex cõuenienti explicatione tranſmutationis per terminos contrarios aut contradictorios. Et mu-

tatio illa quę eſt de non ſubiecto ſimpliciter in ſubiectum. Generatio ſimpliciter,eſt de nō ſubiecto ſimpliciter,in ſubiectū mutatio,vt ex non igne fit ignis.Corruptio ſimpliciter,eſt de ſubiecto in non ſubiectum ſimpliciter,mutatio,vt ex igne fit non ignis.Non ſubiectum ſimpliciter, eſt negatione monſtratum,compoſito non manente,vt non ignis,non aqua. Gñatio ſecundum quid,eſt de non ſubiecto ſecundum quid in ſubiectum mutatio,vt ex non albo fit album.Corruptio autem ſecundum quid,eſt de ſubiecto in nō ſubiectum ſecundum quid,mutatio,vt ex albo fit non album.Non ſubiectum ſecundum quid,eſt negatione monſtratū,compoſito manente,vt non album,nō nigrum. Et hę diffinitiões per proprios huius libri terminos datæ ſunt,poſſentq; eorundē alię dari diffinitiones,vt quod gñatio ſecundum quid,ſit mutatio accidentis acquiſitiua,corruptio autem ſecundum quid,mutatio accidentis deperditiua. VI. Nam omnis mot⁹,mutatio eſt.Motus hoc in toto libro eſt de ſubiecto ſimpliciter in ſubiectū ſimpliciter mutatio, vt cum ex albo fit nigrum,aut ex calido frigidum.Subiectū ſimpliciter dicitur, cum terminus motus explicatur nomine affirmatiuo importante pariter cōpoſitū,quod manet idem ante trāſmutationem & poſt,vt calidū,albū.Cum autem terminus mot⁹ nomine affirmatiuo explicatur importante cōpoſitū,ſed quod nō manet idē ante tranſmutationē & poſt,dicitur ſubiectum ſecundum quid,vt ignis,aqua,& tales termini ſunt gñationis & corruptionis.Quę quidē duę trāſmutationum ſpecies etſi in tertio Phyſicorum motus dictę ſunt,hic tñ minime motus dicuntur,vt oſtendit litera.nam hic motus nō ęque cōmuniter vt illic, ſed tm̄modo ꝑ mutatione accidentali ſumitur,quatuorq; ſpecies cōplectit̄,augmētationē,diminutionē,alterationē,& mutationem ſecundū locum. Et q̄uis interdū cōpoſitū muteiur cū ſecundum accidēs fit trāſmutatio(q̄admodū ſi cū ex calido fit frigidū,ignis mutet̄ i aquā)illa tñ compoſiti mutatio nō eſt de ratiōe mot⁹ accidentalis,qñquidē ſine huiuſmodi trāſmutatione ęque fieri poſſit accidētalis mot⁹,& ſi cū eo cōiuncta ſit cōpoſiti mutatio,hoc accidit. Mutatio aūt ſiue trāſmutatio ęque cōiter hic ſumitur, atque i tertio ſumebatur,vt .ſ.complectitur ſpecies oēs mutatiōis & ſubſtātialis & accidētalis.

¶Secundi cap.annotat,

¶Subſtantia,completa ſubſtantia. ¶Secundum aliquod prędicamentū intelligimus eſſe motum, qñ quicquam a prędicamenti ratione ſine rei ipſius in eo facta deperditione decidere non pōt, & cū prædicamenti rationem ſine ſui mutatione,reiq; prædicamēti acceptione,nonvalet aſſumere.Sic itaq; cum ſecundum aliquod prædicamētum eſt motus,& res & prædicamenti rō conueniunt. ¶Augmentū,augmētatio.Decremētum,diminutio.¶Sub contrarietate,mediorum diſcrepantiam & priuationem comprehendim⁹.¶Simpliciter contrarium,vt ſimpliciter album: quod nihil ſui contrarij habet admixtum.

SEcundum cap.continet quatuor cōcluſiōes, duas ratiōes ad tertiam,
vnam inſtātiam ad quartam,& tres modos immobilis. ¶Prima con
8 cluſio.Secundum ſubſtantiā nullus eſt motus. ¶Nam motus eſt de
ſubiecto in ſubiectū mutatio,& de cōtrario in contrarium. Nullum
autem entium ſubſtantię contrarium eſt. ſcd'm igitur ſubſtantiam non eſt mo
tus.¶Scđa, ſecundum relationem non eſt motus, Nam ea q̄ dicuntur ad ali
9 quid de ſuo ſtatu decidunt,nulla in ipſis mutatione facta : vt duobus exiſtenti
bus albis,quę ideo ſimilia ſunt,primo mutato ī contrarium aut medium,ſecun
dum a ſimilitudine decidit,quod quidem prius erat ſimile, nulla in ipſo facta
mutatione. At vero id in ijs ſecundum q̄ eſt motus,eſſe nequit, vt a ſuo ſtatu ſi
ne mutatione decidant.Secundum igitur relationem non eſt motus : ſed ſiqua
in ea reperiatur mutatio, hæc ſecundum accidēs eſt.¶Tertia. Actionis & paſ
10 ſionis non eſt mot⁹. ¶Primo,Quia motus non eſt motus, imo neq; mutationis
illius,mutatio,vt gñationis non eſt gñatio,& ita de cęteris,igitur neq; actionis
& paſſionis eſt mot⁹. Eſt em̄ mouere ſub agere, atq; moueri ſub pati cōtinetur.
¶Secundo,Dupliciter intelligi poteſt motum eſſe motus. Primo, vt ſubiecti:
ſecundo,vt termini,ſed impoſſibile eſt motum eſſe motus vt ſubiecti. ¶Primo,Quia ſubiectum res alia a motu eſt:vt cum homo ex albo fit niger,& ex calido frigidus:res alia diuerſaq; eſt ſubiectum homo,& mot⁹ nigrefactio, & frigefactio: vt accidentia quæ illi ſubiecto hæreant. ¶Secundo, Quia ſi motus ſubiectum eſſet motus,ſubiectum igitur eſſet & quietis. Nam motus & quies priuatiua ſunt, quæ ſemper circa idem fieri nata ſunt. eſſet igitur motus quies, & ſecundum idem moueretur & quieſceret. Hoc autem impoſſibile;

vt ſi ponas mutationem ſubiectum mutationis,vt generationem corruptionis:
protinus cum quid fit,mox corrunpitur.❡Tertio. Quia cum oi motui ſubijci
aliquid oporteat,ſi ſubiectũ motus ponis eſſe motũ,iterũ illi motui ſubiectum
motum eſſe oportet,& illi alterum.quod ſtatim euadet in infinitum, vñ nihil
continget moueri.hoc autem impoſſibile. Sed vnã materiam motuum ſubie=
ctam cõſtituere oportet,& quæ ſe pręſtet mouenti eius operatiõis receptiuam:
vt corpus alterabile.vt anima.❡Quarto.Id eſt ſubiectum motus ,quod moue
tur,ſed motus non mouetur,neq; mutatio mutatur: vt generatio nõ generatur,
ſed res a motibus & mutationibus alia.❡Quinto.Doctrinatio ſubiectũ nõ eſt
doctrinationis,neq; generatio generationis: imo & cum ſint tres mutationum
ſpecies,q̃ntitatis mutatio,alteratio,& latio,q̃ eſt ſecundum locũ mutatio:non vi
demus aliquã earum eſſe alterius ſubiectum, neq; ſecundum alterã mutari,ni=
ſi ſecundum accidens.vt cũ qui diſciplinatur,ſanatur.Non eſt igitur motus vt
ſubiecti motum eſſe ponendũ.❡Sed quod neq; ponendum ſit motum eſſe mo
tus vt termini,patet primo,quia ſi motus eſſet motus vt termini,cũ aliquid mo
ueretur,nunq̃ quieſceret:vt ſi quis ęgrotaret,illius ægrotationis eſſet motus ter
minus vt ſanatio,& iterum illius alter motus terminus. At res motas cõtingit
interdũ quieſcere.Igitur motus non eſt ponẽdus eſſe motus vt terminus.❡Se=
cundo.Quia motus eſt ex quoddam in quoddã, vt determinato in determina=
tum.& ſic oporteret ſemper idem ſecundum oppoſita cõtinue mutari, vt ex ſa
nitate in ęgritudinem,& ex ęgritudine iterũ in ſanitatẽ: & ex recordatione in
obliuionem,& iterum ex obliuione in recordationẽ. Hoc autem manifeſtum
eſt nõ oportere,ſed aliquãdo mutatur ex obliuione in ſcientiam. ❡Tertio. Si
motus eſt motus vt terminus, & mutationis mutatio, hoc in infinitum eua=
dit: quare non dabitur alicuius rei prima mutatio, neque vltima, aliquid erit
mutabile.non eſt igitur ponendus motus eſſe motus vt termini, & mutationis 11
mutatio.❡Quarta.Secundum quantitatẽ, qualitatẽ,& vbi: eſt motus. ❡Nã
ſecundum ſubſtantiã, ad aliquid, actionẽ,paſſionẽ(de quãdo,ſitu,& habitu,vt
de relatione & ad aliquid diceretur) non eſt motus, Relinquitur igitur ſolum
ſecundum prædicta tria genera,quantitatem,qualitatem, & vbi eſſe motum.
Et ratio cur ſecundum ipſa ſit motus,eſt,quia ſecundum ipſa, contraria ad mo=
tum ſufficientia reperiuntur, & motui ſecundum quantitatem non eſt commu
ne nomen poſitum, ſed eum qui eſt ad quantitatem perfectam ac ampliorem,
augmentum nuncupamus.eum vero qui eſt ad imperfectã, & qui in minorem
tendit quantitatem,decrementum. Et motui ſecundum qualitatẽ alludit com
mune nomen alteratio.Et vocamus hoc in loco qualitatem, non quõ differen=
tias ſubſtãtiales qualitates dicim⁹,ſed vt ſunt paſſiones,& paſſibiles qualitates.
Secundũ locum mutatio,noie proprio quo ipſam vocemus,caret, ſed vocemus
eam lationem.q̃uis impropríe.Nã ea proprie ferri dicuntur,quæ mota, ſe ipſa
ſiſtere citra terminum non poſſunt:& quæ ſe ipſa loco nõ mouent, qualia ſunt
inanima.❡Inſtantia.Quædam alteratio eſt de min⁹ in magis,vt de minus al=
bo in magis album. hæc autem non videtur eſſe de contrario in contrarium.
Non igitur recte dictum eſt motum eſſe oportere de contrario in contrarium.
❡Reſpondet huiuſmodi motũ nõ eſſe de ſimpliciter contrario in cõtrarium:
ſed de contrario tñ non ſimplici in contrarium. nam minus, vt minus album,
eſt contrario permixtius:magis vero,vt magis album, quod minus nigredinis
particeps fuerit.❡Tres modi imobilis. Primo. Immobile eſt quod nullo mõ 12
poteſt moueri:quẽadmodum ſonum inuiſibilem dicimus,quia nullo mõ poſſit
videri.Secundo. Immobile, difficile mobile, aut quod tarde incipiat moueri,
quod & dicimus grauiter ſeroq; mobile. Tertio. Quod non mouetur quando,
vbi,& quomodo moueri natum eſt:& id quieſcere dicimus.quies enim eſt mo=
tus quando vbi & quomodo moueri natum eſt,in corpore priuatio.

SEcundi cap. ſcholia. VIII. Nullum autem entium, ſubſtantię cõtrarium eſt. Quanuis ſubſtantiæ incompletæ & ſimplices, vt forma ignis, & forma aquæ, contrarientur, totæ tñ ſubſtantiæ & completę, vt ignis & aqua, minime cõtrarię ſunt adinuicem. Quod ſi interdũ inueniãtur dici contrarię, id ratione formarum, aut affectionum caliditatis & frigiditatis eſſe cenſendum eſt. hic autem (vt & notę oſtendunt) ſubſtantia capitur pro ſubſtantia completa. IX. At vero id in ijs ſecundum quæ. Id, a ſuo ſtatu denominationeq; decidere nulla in ipſis facta mutatione. Nam in ijs ſecundũ quæ eſt motus, non deperdi poteſt ratio pręedicamenti ſine rei eiuſdem deperditione, neq; res ſine deperditione rationis, vt ſiquid prius fuerit album, & poſtea nõ amplius ſit album, decidit a ratiõe qualitatis, quia prius denominationem qualitatis habuerat quam poſtea non habet, & ſimul deperdit rem eiuſdem prædicamenti, ſcilicet albedinem. Similiter ſiquid fiat nigrum, ſimul ſpecialem qualitatis rationem ſortitur, & rem ſcilicet nigredinem. In ijs vero ſecundum quæ non eſt motus, vt ad aliquid, & ſimilibus, deperdi poteſt ratio pręedicamenti ſine deperditione rei, & res ſine deperditione rationis, vt ſi Plato filius vnicus Socratis moriatur, deperdit Socrates rationẽ denominationemq; patris, ſine rei cuiuſpiam deperditione. Et ſi aqua denſa & ſphærica fiat rara ſeruata eadem figura ſphærica, deperditur res atq; dimenſio pręexiſtens, manente eadem figuræ ratione atq; denominatione. Proinde ſecundũ figuras non eſt motus. X. Eſt em̃ mouere, ſub agere, tanquam minus cõmune ſub magis communi. Siquidem mouere hoc in loco eſt tranſmutationem accidentalem efficere. Moueri autem eſt tranſmutationẽ accidentalẽ recipere. Sed agere, eſt quanlibet tranſmutationẽ ſiue ſubſtantialem ſiue accidentalẽ efficere. Pati vero, eſt quanlibet tranſmutationem in ſe ſuſcipere. Primo, vt ſubiecti. Secundo, vt termini. Bifariã dicitur motus eſſe alicuius, primo tanq̃ ſubiecti, vt calefactio eſt eius quod calefit, & motus ſecundum locum, eius quod fertur, id eſt in eo tanquam in ſubiecto. Secundo, motus eſt alicuius. vt termini ad quẽ tendit & proficiſcitur, vt calefactio eſt caliditatis, & albefactio albedinis, ꝙ ad albedinem euadat. Neutro autem modo motũ eſſe motus, oſtendit litera. Et cũ actio & paſſio ſint mot⁹, conſequens eſt neq; actionis & paſſionis eſſe motum vt ſubiecti, neq; vt termini, ꝙ neque actio & paſſio motuum ſint ſubiecta, neq; ad actionem & paſſionẽ tanquam terminum ad quem fiat motus. Non videmus aliquam earũ eſſe alterius ſubiectum. Quãuis interdum duo motus ſimul fiant eodem tempore, & in eodem ſubiecto, vt calefactio & rarefactio in aere, condenſatio & frigefactio in aqua, eorum tñ vnus non eſt alterius ſubiectum, ſed ambo ſunt in eodem ſubiecto, vt cum lac rareſcit, nõ acquiritur raritas in albedine lactis, ſed ambo accidẽtia, ſcilicet albedo & raritas ſũt in vno eodemq; ſubiecto, ſcilicet materia lactis. Hoc in infinitum euadit. Quemadmodum in tertia ratione probante non eſſe ponendum motum eſſe motus vt ſubiecti, Philoſoph⁹ deduxit ad inconueniens, ꝙ illa ſubiectorũ motus ſubinde conſtitutio in infinitum euaderet, (namſi b ponatur ſubiectũ ipſius motus a, cum b ſit motus, ei ſubiectũ motũ eſſe oporteret, vt c, facta ſcilicet ſuppoſitione motũ eſſe motus vt ſubiecti. Et motui c eadẽ ratione motũ aliquem ſubijci oporteret, vt motum d, & iterum illi nouum motum pro ſubiecto aſſignare oporteret, fieretq; huiuſmodi in motuum ſubiectis progreſſio in infinitũ) ita hoc loco deducit Philoſophus ad ſimile inconueniens eos qui ponerent motum eſſe terminum ad quem ipſius motus, vt ſi ipſius motus a, terminus eſſet motus b, eadem ratione ipſius b terminus ad quem eſſet alter motus, vt c, & ipſius c alter motus, vt d, & ita in infinitum procedendo, quocunque motu dato, dandus eſſet vlterior motus, qui prioris eſſet terminus ad quẽ. quare nõ poſſet dari vltimus motus, & cũ impoſſibile ſit ſimul fieri motus infinitos, nihil poſſet moueri. XI. De qñ, ſitu, & habitu, vt de relatione & ad aliquid diceretur, ſcilicet quod ſecundum illa tria pręedicamẽta non eſt motus, conſimili ratione qua dictum eſt ſecũdũ ad aliquid nõ eſſe motum. Nam ſecundũ illa tria aliquid a ſuo ſtatu decidit, nulla in eo rei facta deperditione, & nouã acquirit illorum rationem, ſine nouę rei illorum p̃dicamentorũ acquiſitione, vt aliquid prius dicitur vnius diei, & deinde duorum dierum; nulla in eo facta mutatione. ſimiliter ſi prius ſedens fiat ſtãs, ibi ratio ſitus deperditur, nulla rei euiſdẽ pręedicamẽti facta deperditione. Et ſi quis ſe tunica exuerit, deperdit rationem habitus, ſine rei tamen pręedicamenti amiſſione. Alludit commune nomen alteratio. Alteratio hic cõmune nomen dicit. nam antiqui eo gñaliter vtebantur, & oẽm motũ vocabant alterationem, ꝙ omnis motus alterũ eſſe faciat id quod mouetur, q̃ pri⁹ erat. Ariſtoteles autem eo nomine peculiariter vtitur pro mutatione q̃ fit ſecundum qualitatem, nõ quidem eſſentialem (quomodo differentiæ ſubſtantiales dici ſolent qualitates) ſed accidentalem, & ſumẽdo qualitatẽ potiſſimũ ꝓ paſſiõe, aut paſſibili qualitate. ſecundum illas tñ potius q̃ alias qualitates propria ſit alteratio. Poteſt & alteratio cõmune nomẽ dici, ꝙ in ſua ratione cõplectatur mutationẽ ſecundũ qualitatẽ & acquiſitiuã & deperditiuam, q̃ in ſubſtantia & quantitate diuerſis nominibus exprimũtur. Sed de contrario tñ non ſimplici. Nam quantum illius eiuſdem qualitatis acquiritur, tm̃ contrariæ qualitatis expellitur, vt ſi acquiritur albedo ſex graduum, totidem graduum deperditur nigredo, quare prima mutatio de minus albo in magis album, eſt de nigro ſcd'm quid, in album. Præterea nõ eſt propria motus explicatio, cum dicimus ex minus albo fieri magis album. nam non explicatur determinate terminus a quo qui abijcitur, an ſit nigredo, an quiſpiam medius color, ſed potius eſt explicatio intentionis eiuſdem qualitatis, quando ex remiſſa ſit intenſa.

¶Tertij cap.annotat.

¶Primo,proprio,immediato. ¶Vltima, termini & magnitudinum limites.
¶Termini,punctus,linea,ſuperficies,nunc momentum. ¶Habitum,adhibi-
tum,proximum, contiguum, attiguum.

TErtium caput continet octo diffinitiones,duas concluſiones,& vnum co
rollarium. ¶Prima diffinitio. Simul ſecundum locũ eſſe dicuntur,quæ 13
ſunt in eodẽ loco primo. Separata vero ſecundum locum, quęcunq; ſunt
in altero & altero. ¶Secunda. Tãgentia ſunt, quorũ vltima ſunt ſimul. ¶Ter
tia. Medium eſt id quod natura continue mutãs,quam in extremum,pri⁹ attin 14
gere natum eſt. Et tale medium,cõtrariorum & nõ cõtradictoriorum eſt, quia 15
contradictoriorum nõ eſt medium. Et tribus ad mininum conſtat,media ſcili-
cet ipſa cõſiſtentiæ natura,& duobus extremis, quibus ipſum hincinde rñdet.
¶Quarta. Cõtinue mutans eſt cum nihil temporis in quo fit motus, neque rei 16
qua fit tranſitus motus,intermittitur: vt cũ ima & præcipua chorda,q̃ hypaten
dicunt,ſonat,poſſibile eſt vt ſtatim nihil tẽporis prætermittẽdo,vltima reſpon
deat,qui motus q̃uis interpollis non videatur, quia tñ rei qua fit tranſitus, ali-
quid intermiſſum eſt: nõ omnino iugis eſt & continuus. Solet tñ dici talis ple-
runq;(cum nihil tẽporis,licet rei qua fit trãſitus,pauciſſimum prętermittatur)
eſſe continuus. ¶Quinta. Contraria ſecundum locum ſunt contraria quæ ſe- 17
cundum rectitudinem plurimũ diſtant. ¶Sexta. Conſequenter ſunt,quæ cum 18
vnum ſit poſt alterum, inter ea nõ intercedit eiuſdẽ rationis medium: vt linea
lineæ cõſequens eſt, inter quas nulla alia interiacet linea. & vnitas vnitati, & do
mus domui. Et nihil prohibet eſſe alterius naturæ medium: vt vnitas vnitati
conſequenter eſt, quanuis interſint, atq; interiaceãt duo. ¶Septia. Habita ſunt 19
quæ cum ſe conſequenter habeãt ſe tangunt. ¶Octaua. Continua ſunt q̃ cum 20
ſe tangunt, eorum vltima ſunt vnum. Fieri enim nequit, vt continua ſint, quo-
rum ſunt duo diſtincta, atq; diuerſa extrema. Ideo quod arte fit continuum, vt
glutino: contactu, vt clauo, aut adnaſcentia, vt plãta plantæ inſerta, proprie con
tinuum non eſt. ¶Prima concluſio. Conſequenter ſe habere cõmunius eſt q̃ 21
ſe tangere. Nam quæcunque ſe tangunt, conſequenter ſe habent: non aũt quę-
cunq; conſequenter ſe hñt, ſe tangunt. nam conſequenter ſe habere in numeris
reperitur, in quibus nõ eſt tactus. ¶Secũda. Rurſus eadem ratione ſe tangens 22
gñalius continuo eſt. Nam ſi quid cõtinuum eſt, ꝓtinus vt ſe tangat cõſequens
eſt. non tñ contra fit, quod tangens eſt, protinus ſit & continuum. Si em̃ vltima
ſint vnum, vt ſint ſimul oportet. non aũt ſi ſimul ſint, ea ꝓtinus ſunt vnũ. ¶Co 23
rollarium. Vnde fit vt punctum ab vnitate diſcrepet. Nam puncto ſe tangere
poſſunt, vnitate autem non tangunt: & inter puncta ſemper linea intercipitur:
inter vnitates autem aliquid intercipi non neceſſe eſt: imo neq; inter vnitatem
quidem & duitatem quicquam intercipitur. Sed hactenus quæ ſint ſimul, quæ
tangentia, quid medium, quid continue mutans, quę contraria, quę conſequen-
ter, quę habita, & quę continua, ſatis dictum eſt.

TErtij cap. ſcholia. XIII. Simul ſecundum locum ſunt. Hæc diffinitio nõ eſt quid rei. nam nulla eſſe poſſunt naturæ potentia in eodem loco primo, & immediate, alias eſſet penetratio dimenſionum (vt ſi eodem dolij concauo ſimul contineretur vinum, & tantundem aquæ, vtrunque totum replens dolium) ſed duntaxat diffinitio quid nominis. Separatorum vero ſecundum locum diffinitio, quid rei eſt. XIIII. Tangentia ſunt quorum vltima ſunt ſimul. Vltima ſunt ſimul, inter quæ nullum neque eiuſdem rationis, neque diuerſæ intercipitur medium, vt dolium continens, & vinum contentum ſe tangunt, quia eorum vltima ſcilicet concauum dolij, & conuexum vini, ſimul ſunt. ſiquidem inter ipſa neque ſuperficies aliqua neque corpus interſtes eſt. Ipſa autem vltima non ſe tangere dicũtur, ſed ſunt inſtrumenta quibus corpora ſe tangunt. Et aliquorum ſe tangentium vltima ſunt ſimul, ſed non ſunt vnum, vt corporis locantis, & corporis locati. Aliquorum vero vltima ſimul ſunt, & vnum ſunt, vt linearum

a b & b c ſe tangentium vltima continuantia,ſimul ſunt & vnum. XV. Medium eſt in quod natura cõtinue mutans. De medio ipſius motus(nã id ſolum hic diffinitur)exemplum,vt ſi planta pedalis fiat ſex pedum,prius attingit quantitatẽ quatuor pedũ q̃ ſex. quare quantitas quatuor pedum eſt mediũ in augmẽtatione. Et prius aqua nata eſt attigere caliditatẽ quatuor graduum quã decẽ,& proinde quatuor graduũ caliditas eſt mediũ ĩ alteratiõe. Et quod loco mouetur,pri⁹ per primã & mediam ſpatij partem defertur, q̃ extremam contigerit .quare illa ſuper primam & mediam partẽ delatio,hic medium eſt. Et tale medium trib⁹ cõſtat,ſcilicet duob⁹ extremis,termino a quo,& termino ad quẽ,& medio ipſo motu inter illos intercepto. XVI. Neq; rei qua fit tranſitus motus intermittitur. Id eſt,neq; diſpoſitiõis & formę q̃ per motum acquiritur aut deperditur ſit interruptio. Vt eñ quicq̃ dicatur continue mutans,requiritur tẽporis continuatio, & affectionis accidentariæq; diſpoſitionis,vt ſi ignis in aquam inducat continue caliditatem per totam horam,ignis eſt continue mutans.nam efficit mutationem vnã non interciſam in eodem ſubiecto,& tẽpore cõtinuo. Sic cum lapis deorſum mouetur ſine interruptione tẽporis,& lationis intermiſſione forma ſubſtantialis lapidis eſt cõtinue mutãs. Cum autem grauiſſima & prima citharæ chorda ſonat,& ſine temporis intermedia mora vltima & acutiſſima etiã ſonat,licet ibi nulla ſit temporis intermiſſio,tñ quia diuerſi ſunt ſpecie ſoni,& diuerſa eorum ſubiecta , nõ eſt continue mutans,tametſi talis mot⁹ interdum dici ſoleat cõtinuus,propter non intermiſſionem temporis. XVII. Cõtraria,ſcd'm locum ſunt cõtraria. Hic poſſunt itelligi diffiniri loca cõtraria, q; loca ſint q̃ ſecundum rectitudinẽ plurimum diſtẽt, vt locus ſurſum ſimplicit & deorſum ſimpliciter,aut poti⁹ motus ſimpliciter ſecũdũ locũ contrarij hic diffiniuntur,atq; lationes. q̃ quidẽ dicuntur plurimum ſecundum rectitudinẽ diſtare , qñ fiunt ſecundum loca maxime rectitudine diſtantia,vt a ſurſum ſimpliciter in deorſum ſimpliciter , aut ediuerſo , cuiuſmodi ſunt maxĩa latio ſurſum,& maxima latio deorſum. Contrarij autẽ non ſimpliciter motus ſecundum locum ſunt,qui non maxime ſecundum rectitudinem diſtant,vt latio a deorſum ſecundum quid ad ſurſum aut ſimpliciter,aut ſecundum quid. XIX. Habita ſunt q̃ cum ſe conſequenter habeãt. Habita dicuntur attigua ſiue contigua,id eſt quæ ſibi adinuicẽ proxima, ſeparata tamẽ ſunt,vt dolium,& vinum in eo contentum,& generatim corpus locans,& locatum . quare oĩa habita ſunt ſe tangentia,non tamen ediuerſo.continua enim ſe tangunt,habita tamẽ non ſunt.omnia etiam habita conſequenter ſe habent, & non econuerſo , vt vna domus alteri conſequenter ſe habet, quando inter eas aliquid ſpatij intercipitur,modo non interſtet domus,& tamen non ſunt habita,quia non ſe tangunt. XXIII. Et neque quidem intervnitatem & duitatem nequaquam quicquam intercipitur. Auxeſis negationum eſt,& duæ negationes,ſcilicet neque & nequaquam,nõ vnam cõſtituunt affirmationẽ,ſed vehementius negãt,vt ſenſus ſit.imo inter vnitatẽ & duitatẽ nihil intercipitur. Et id apud Ariſtotelẽ frequens eſt , duas negationes tm̃dem vt vnam valere.

¶Quarti capitis annotat.

¶Species indiuidua,ſpecialiſſima. ¶Species diuidua,ſubalterna. ¶Ophthalmia,lippitudo. ¶Habitus,forma. ¶Continuum,intenſionem, dimenſionem, & ſucceſſionem complectitur. ¶Forma,ſpecies.

Q Vartum cap.continet tres motus vnius acceptiones,quatuor concluſiones,& tria corollaria. ¶Tres motus vnius acceptiones. ¶Vnum
24 motum multipliciter dicimus,ſicut & vnum. Primo vnus motus genere dicuntur , qui ſecundum idem prædicamentum ſumuntur : vt omnia augmenta & decrementa , vnus motus genere dicuntur: quia ſecundum quãtitatis prædicamentum ſumuntur & omnes adinuicem alterationes, vnus motus genere:quia ſunt ſecundum qualitatem ſumptę , & omnes adinuicem loci mutationes:quia ſumuntur ſecundum vbi . Sed augmentnm & alteratio diuerſi genere ſunt motus? ſimiliter alteratio,& loci mutatio. Secũdo vnus motus ſpecie:& ſunt motus qui eiuſdem ſpeciei indiuiduæ ſunt : vt albefactio & albefactio,nigrefactio & nigrefactio . Omnis enim albefactio omni albefactioni ſpecie eadem eſt : & omnis nigrefactio omni nigrefactioni , ſed albefactio & nigrefactio motus ſunt ſpecie diuerſi. Ad vero quia ſpecierum quędam eſt indiuidua,q̃ in alias ſpecies diuiſionem nõ recipit:et altera diuidua,quæ in alias ſpecies diuiſionem admittit:ideo motus ſecũdum illas ſumpti, eãdem naturam ſeruant et retinent:vt qui ſecundum ſpeciem diuiduam ſumãtur,ijdem ſpecie non ſimpliciter,ſed diuidua dicantur. ¶Sed quæret aliquis: An ſemper motus eiuſdem mobilis , et qui ſunt ab eodem termĩno in eundem terminum , ijdem ſint ſpecie ? ¶Non oportet . Nam contingeret motum circula-

rem & rectum, volutationem & ambulationẽ, motus eſſe ſpecie eoſdem.nam
contingit idem de eodem termino in eundem terminũ nunc gyro,nunc recto
tramite transferri, & eundem ab aliquo & eodem termino alterũ eundem ter=
minum nuncvolutatione,nũc ambulatione conſequi. Tertio diciturvnus mo=
tus numero,qui & dicitur ſimpliciter vnus:ad cuius quidem vnitatem numero
tria requirũtur:mobile numero vnum:vt vnus homo,vna planta, hoc aurum.
nam numero forma ſecundũ quam eſt motus:vt lineavna,color vnꝰ,loci muta=
tio vna,& vnum numero tempus:quod quidem eſt,cũ motus tempus iuge con=
tinuumq; eſt,ſic vt nulla ipſius motus intercipiatur quies. Quod ſi horũ trium
aliquod defecerit,motus non ſimpliciter ſuam ſeruat vnitatem : vt ſi Coriſcus
& Callias ſimul ophthalmia(quę oculorũ infirmitas eſt)ſanentur,ſanatio Co=
riſci & Calliæ non eſt vna ſimpliciter : quia ſubiectumvnum numero non eſt.
Et ſi Coriſcus ſimul ambulet & albefiat,tametſi mobile numero ſitvnũ,& tem
pus numero vnum,non tñ ambulatio & albefactio vnꝰ numero ſunt motus,ni
ſi ſecundum accidens.nam albefactionis & ambulationis non eſt forma nume
rovna. Et ſi Socrates in hoc tẽpore ſanetur,poſt quod deſinat,aliquo tẽpore ſa=
nari,& iterũ alio tẽpore ſanetur:Socratis ſanatiões non vnius ſunt motus. nam
tempus,vnum numero(vt quod intermedia quiete interlaxatũ ſit)non eſt. Vn
de dicere primam & ſecundam eãdem numero eſſe Socratis ſanationem,nihil
aliud eſt q̃ dicere corruptum idem numero poſſe reuerti. quod ſi ĩpoſſibile eſt,
& eãdem quoq; Socratis primã ſecũdam vnam nũero eſſe ſanationem,impoſ=
ſibile eſt. ¶ Dubitant quõ ſubiectum motus oporteat eſſe numero vnum,cum
naturalia corpora fluxa ſint & labentia oĩa. Et quõ vna numero ſanitas dilucu
lo & veſperi:cum neq; eius ſubiectum quidem vnum maneat. Sed ſatis hic di=
ctum ſit. ꝙ ſi actus & motus vnus, & habitus erit vnus. nõ autẽ contra eſſe opor
tet habitu exiſtente vno,& motum eſſe vnũ. Põt eñ habitus eſſe acquiſitus mo
bili interim interpauſante & quieſcẽte. Et nihil rationi diſſentaneũ eſt habitꝰ
eoſdem mane & veſperi eſſe,actus autẽ & operationes non eſſe eaſdẽ, niſi quæ
iunctæ continue defluant. ¶ Amplius dicere quõ corporum ſubſtãtiæ eædem
ſint,& nihilominus continue occiduę & defluæ, a noſtro ꝓpoſito eſt alienum.
¶ Prima concluſio. Omnis motus vnus continuus eſt, & omnis qui continuus 25
eſt,idem vnus eſt. Nam oĩs motus continuꝰ eſt,vt qui ſecabilis & diuiſibilis ſit.
At fieri nequit,vt quilibet motus cuilibet motui ſit continuꝰ:ſicut neq;vt quod
libet corpus cuilibet corporivniatur:ſed ea quorum extrema ſuntvnum:& hęc
eadem ſunt natura. Rerum enim quædã extremis carent,vt vnitates, quę ideo
vnitæ & cõtinuatę eſſe nõ poſſunt. Alięvero extrema poſſident,ſed quę ſpecie
diuerſa ſint,& æquiuoca appellatione extrema dicantur : vt linea extrema ha=
bet,& ambulatio extrema habet,ſed appellatione ęquiuoca:& ideo linea et am
bulatio vniri continuariq; nõ poſſunt:vt quorum extrema vnũ eſſe nõ poſſint.
Reliquitur igitur omnẽ motũ vnum eſſe continuũ,& omnem continuum eſſe
vnum. Nam ſi ſubiecta diuerſa eſſent, neq; motꝰ eſſet cõtinuus. diuerſorũ eñ
& diſcretorum mobilium motus continuari impoſſibile eſt. Et ſi forma vnum
non eſſet,neq; extrema vnum eſsent,vt quæ diuerſa natura eſsent,& æquiuoca
appellatione dicerentur extrema. Quod ſi etiam non adeſset temporis vnitas,
neque iterum contiuus eſset. Fieri enim nequit vt motus intercepta quiete ad=
inuicem continuentur:imo diuerſi ſunt motus.& non vnus. ¶ Secunda. Cum
motus neque ſpecie neque genere conueniunt,ſolum aut conſequentes, aut ha 26
biti eſſe poſſunt. Nam cum iidem ſpecie non ſint, eiuſdem naturæ non erunt.
quare continui non erunt. eorum enim extrema vnum facere non poterunt.
Sed nihil prohibet eos eſse conſequentes & attiguos : vt ſi quis ambulando fe=
brire incipiat, febritio ambulationi conſequens & attigua eſt. ¶ Tertia. Ve=
rius motus vnus appelletur ſine genere, ſpecie, aut ſimpliciter, cum conſum= 27
matus perfectusq; fuerit. ¶ Nam perfectus motꝰ eſt qui ad finem & abſolutio=

nem ſuam peruenit, imperfectus vero, qui non peruenit. At vero vnum, de totis
& perfectis iuſtius aſſertur. Igitur & mot⁹, cum conſummatus cõpletuſq; fuerit,
verius vnus dicetur. Erit tamen motus vnus: & ſi imperfectus ſit, mõ ſit conti-
28 nuus. ¶ Quarta. Rectius & motus vnus dicetur qui regularis habetur, eo qui ha
beatur irregularis. Nam illa irregularitas, vt difformitas quædã, ipſum quodam
modo diuidere videtur, & differre videtur vt magis & minus. Et certe in omni
motu, augmentatione diminutione, alteratione, & latione tam circulo quam ſe
cundũ rectum, contingit regularitas & irregularitas. quę quidem regularitas eſt
in ęquis temporibus continue eadem mouendi velocitas. Irregularitas vero, cũ
eadem non ſit velocitas. Et hęc irregularitas aliquando ex magnitudinis irregu
lariate naſcitur. Fieri em̃ nequit vt in magnitudine obliqua & defformi ſeruetur
motus ęqualitas. Aliquando vero non ex magnitudine, neq; ex tempore, ſed ex
29 ſola ipſius motus inæquali velocitate. ¶ Primum corollarium. Vnde intellige-
re promptum eſt velocitatem & tarditatem non eſſe motus ſpecies aut differen-
tias. Nam omnibus motibus, etiam iis qui diuerſę ſunt ſpeciei, conueniũt. ¶ Se
30 cundum. Quapropter neq; grauitate maiore & minore eorum quæ in eundem lo
cum feruntur, neq; leuitate, ſpeciei diſcrimen & differentiam concludimus. Nã
terræ ad terram maior & minor grauitas, & ignis ad ignem maior & minor leui
tas, quę ſpecie non diſcordant. ¶ Tertium. Vnde iterum lucidius euadit, motus
31 ſpecie diuerſos continuos eſſe non poſſe, etſi habiti atq; attigui eſſe cõceſſi ſint.
Nam omnis motus continuus regularis eſſe poteſt. Motus autem ſpecie diſcre-
pantes, regulares adinuicem eſſe non poſſunt. quomodo em̃ vnius velocitas, alte
rius velocitati reſpondeat? vt alterationis & ambulationis. Non ſunt igitur vn⁹
motus continuus.

QVArti cap. ſcholia. XXIIII. Nam contingeret motũ circularem & rectum, Philoſo-phus reputat incõueniens, motũ circularẽ & rectum etiã ab eodem termino in eundẽ terminum factos, eſſe eiuſdem ſpeciei, vt vnum factum per ſpatiũ circũferentiæ mediæ, & alterũ factum per diametrum ab vna diametri extremitate ad alterã. Et recte quidem. nam vt motus ſecundum locum dicantur iidẽ ſpecie, oportet ſpatia per quæ fiunt, eſſe ſpecie eadem, vt aut vtrunque rectum, aut vtrunq; circulare. Diuerſitas em̃ ſpatii penes rectum & circulare, faceret motum eſſe diuerſum ſpecie. Adiectum eſt, penes rectum & circulare. nam diuerſitas ſpatiorum ſecundũ ſubſtantiam, modo eadem ſint ſecundum rectum & circulare, non facit motum eſſe diuerſum ſpecie. vt ſi moueatur lapis deorſum per ignem, aerem, & aquam, motus eius in igne, in aere, & aqua ſunt iidem ſpecie & adinuicem cõtinui, & vnum totalem ſine interruptione motum conſtituunt, quanuis ignis, aer, & aqua ſunt ſpecie diuerſa ſecundum ſubſtantiam, quia quodlibet eorum eſt ſpatium rectum. Neque obſtat vnitati ſpecificæ illorum trium motuum partialium, diuerſitas penes velocitatem & tarditatem, propter raritudinis denſitatiſque ſpatiorum varietatem. Nam velocitas & tarditas non variant ſpeciem motus ſecundum locum, ſicut neq; intenſio & remiſſio, ſpeciẽ qualitatis. Vt linea vna, color vnus. Id exemplũ de linea vna analogicum eſt, & non proprium, quia ſecundum lineam nihil contingit moueri, ſed poſitum eſt ad ſignificandum motum ſecundum quantitatem, ſicut color vnus ponitur pro motu ſecundum qualitatem, & loci mutatio vna pro motu ſecundum locum. proprium autem exemplum eſſet pro quantitate, vt dimenſio vna. Quia ſubiectum, vnum numero non eſt. Ad motum ſimpliciter vnum, non modo requiritur vnitas numeralis mobilis incompleti, ſcilicet materiæ, ſed & mobilis completi, vt viuentis quod augetur, aquę quæ alteratur, lapidis qui deorſum ruit. nã hæc mobilis completi vnitas ante tranſmutationem, in tranſmutatione & poſt eam completam dicta eſt requiri ad rationem motus.
Quod ſi interdum mobile completum ſit numero diuerſum, propter coniunctam motui corruptionem, vt ſi viuens cum mouetur deorſum, inter cadendum emoriatur, et aer cum frigeſit, tranſmutetur in aquam, nihilominus is motus adhuc vnus numero eſt. quia quod non maneat mobile completum, non ratione lationis aut alterationis eſt, ſed corruptionis eodem tempore factæ, cum eadem ſecundum ſpeciem fieri poſſit latio aut alteratio manente eodem mobili completo. Itaque quod illic non maneat idem ſubiectum completum, id accidit, ſicut & alterationem cõiungi lationi, aut alterationem lationemve coniungi corruptioni. Dubitant quomodo ſubiectũ motus oporteat eſſe numero vnum. Huic dubitationi reſponſio adhibenda eſt, corpora naturalia non manere eadem numero, quo modo entia ſupramũdana & cælum eadem ſunt, quod ſcilicet nihil ſuæ ſubſtantiæ amittant aut acquirant, ſed duntaxat ea identitate, quæ in hoc mundo ſenſibili motui & alteritati coniuncta cernitur, q; etſi aliquid ſui deperdunt, conſimiles tamen partes in ſimili ſitu & ordine recuperant. Et eo modo diſpoſitiones ſunt eędẽ numero, quia ſimiles iis quæ

deperditæ ſunt partes reparantur. Et hæc identitas ſufficit vt mobile vnum numero, & forma nu
mero vna dicatur. potius enim a maiori quod remanet, eędem dicuntur, q̄ a pauxilo quod deper
ditur diuerſæ. Vnde ſi motus eſt vnus numero, & habitus, formaque omnino acquiſita eſt vna
numero, vt ſi calefactio eſt vna numero, & caliditas acquiſita eſt vna numero. Non tamen e diuer
ſo oportet, ſi tota forma eſt vna numero, idcirco motum eſſe vnũ numero. Si eñ aqua in quinq;
minutis acquirat quinque caloris gradus, deinde quinq; minutis quieſcat a calefactione, quibus
exactis, iterum in ſequentibus quinque minutis acquirat quinq; gradus caloris, qui cum priori-
bus quinq; manentibus in aqua conſtituant caliditatem decem graduum, tota forma acquiſita
eſt vna numero. & tamen motus non eſt idem numero. Diuerſis itaque temporibus, vt matuti
no & veſpertino, eadem forma manere poteſt, operationes autem & mutationes nõ erunt eadẽ
numero. XXV. Nam omnis motus continuus eſt. Continuum (vt & notæ admonent) compre-
hendit ſub ſe primo dimenſionem, quæ cum acquiritur eius vltima dicuntur momenta quantita
tis. cum vero acquiſita eſt, eius vltima extremaque dicũtur aut puncta, aut lineæ, aut ſuperficies.
Neceſſe eſt eñ cuiuſque continui partes eodem termino cõmuni copulari, & cum motus omnis
continuus dicatur, ꝙ in ſemper diuiſibilia ſit diuiſibilis, oportet in vnoquoque motu vltima par
tes motus connectentia aſſignare. Secunda continuum cõplectitur intenſionem. Sane cum quali-
tas acquiritur, eius vltima dicuntur momenta qualitatis. eſt eñ momentum, cuiuſque motus vlti
mum & impartibile, vt inſtans temporum, cum vero qualitas acquiſita eſt, & permanet, eadem
re ipſa vltima dicuntur notæ vel ſigna qualitatis. Tertio continuũ continet ſucceſſionem, vt la-
tionem, cuius vltima ſunt momenta lationis, aut tempus, cuius vltima ſunt nunc impartibilia. Si
cut autem ſucceſſio cum facta eſt non permanet, ita neque eius vltima. Et ſi qua alia ab his tribus
cõtinua dicuntur, id ratione alicuius iſtorum accidit, vt ſubſtantia gratia dimenſionis continua
dicitur, ſi continuum ſit denominatiuum ad ſubſtantiam. verum hoc modo continuum hic non
ſumitur, ſed pro eo quod per ſe, primo & gratia ſui eſt continuum. Sed appellatione æquiuoca.
Eadem ratione generali, vltima lineæ & vltima ambulationis dicuntur extrema, quia ſcilicet im-
partibilia ſunt, cõtinui partes aut terminantia aut cõtinuantia. ſed ratio ſpecialis diuerſa eſt, ſunt
que illa extrema diuerſæ inter ſe ſpeciei. diſſimiliſque naturæ, idcirco ęquiuoca appellatione extre
ma dicuntur. ſunt eñ æquiuoca in phyſicis, diuerſarum naturarum entia. XXVI. Vt ſi quis am
bulando febrire incipiat. Si Socrates in tempore a b ambulet, & ſine interruptione conſequenter

in tẽpore b c ægrotet febræ, ambulationis momentum finiens, & ægrotationis momentum inci-
piens, eorum quidem vltima ſimul ſunt, cum inter ea nulum intercipiatur medium. Et cum ęgrota
tio poſt ambulationem ſit, inter ea nullum interiacet eiuſdem rationis medium, ergo ægrotatio
& ambulatio, qui ſunt motus ſpecie diuerſi, conſequentes & contigui ſiue habiti ſunt, per diffini
tionem. XXVIII. Nam illa irregularitas vt difformitas quædam. Motus regularis ꝓpter ean-
dem virtutis motiuæ ad mobile ꝓportionẽ, & ęquam mouendi velocitatem, vniformis & conti-
nua ſucceſſione fieri videtur, & in æqualitate conſiſtere. Motus autẽ irregularis ꝓpter velocitatis
& tarditatis varietatem diuidi & interrumpi videtur, vt cum quis prius velociter currit, & dein
de lentius progreditur, quędam ibi interruptio motus facta eſſe cenſetur, aut cum e diuerſo pri-
mo quis lente ambulat, & deinde celeriter currit. Enimuero motus irregularis conſiſtit in quadã
inæqualitate, exuperatione, & defectu, cum aut in ęquali tempore maius abſoluat ſpatium, aut in
minori tempore ęquale, aut in æquali tempore minus ſpatium, aut in maiori æquale. Nihilomi-
nus tamen motus irregulares continui ſunt, vt naturales & violẽti motus rerum naturalium, qui
ſine temporis intermiſſione atque interlaxatione fiunt.

¶ Quinti capitis annotat.

¶ Quodam: quodam ſubiecto.

QVintũ caput continet vnam quinquemembrẽ quæſtionẽ,
quatuor cõcluſiones: tres rationes ad ſecundã, & duas ad
tertiam. ¶ Quæſtio. Vtrum motus qui eſt ex aliquo, con- 32
trarietur motui q̃ eſt ĩ idẽ, vt qui eſt ex ſanitate, ei qui eſt
in ſanitatẽ: vt eiuſdem gñatio & corruptio. aut qui ſunt ex
cõtrarijs terminis, vt motus qui eſt ex ſanitate, motui qui
eſt ex ægritudine. aut qui ſunt in contrarios terminos: vt
motus qui eſt in ſanitatem, ei qui eſt ĩ ægritudinẽ. aut qui
eſt ex contrario, ei qui eſt in contrariũ, vt motus qui eſt ex ſanitate, ei qui eſt in
ægritudinem. aut motus qui eſt ex contrario in contrariũ, ei qui eſt ex contrario
in contrarium: vt motus qui eſt ex ſanitate in ægritudinem. ei qui eſt ex egritu-
dine in ſanitatem. Non enim ſunt alij modi ſecundum quos ſumere poſſis mo-
tuum contrarietatem. ¶ Prima cõcluſio. Motus qui eſt ex contrario, ei qui eſt ĩ
contrarium, non eſt contrarius. Nam vnus idemque motus qui eſt ex cõtrario, 33
& qui eſt in contrariũ: vt id motus eſt qui eſt ex ſanitate, & qui eſt in ægritu-

dinem.Nihil aũt ſibiĩpſi contrarium. Motus igitur qui eſt ex contrario, ei qui
eſt in contrariũ,non eſt contrarius. ❡Secunda neq; oportet motus qui ſunt ex
34 contrarijs,eſſe contrarios. ❡Primo.Quia contingit motus qui ſunt ex contra-
rijs,eoſdem eſſe & ſimiles. Contingit enĩ ex contrarijs mutari in extrema pari-
ter & media.Non igitur illos oportet eſſe contrarios.❡Secundo. Quia in con-
traria mutari.potior videtur contrarietatis cauſa,quam ex contrarijs mutari.nã
hic dimittuntur contraria illic vero accipiuntur. Non igitur oportebit motus
qui ſunt ex contrariis eſſe contrarios.❡Tertio. Vnuſquiſq; motuũ potius dici-
tur ab eo quo pergit,q̃ ab eovnde venit.Igitur non denominãdi erunt motus cõ
trarij,quia ſunt ex contrarijs,imo potius quia ſunt in cõtraria. Vnde fit vt poti⁹
cõtrarii mot⁹ dicantur,qui ſunt in cõtrarios terminos.❡Tertia cõcluſio.Maxi
me motus contrarij ſunt,qui ex contrarijs terminis in contrarios terminos eua
dunt.❡Primo.Quia qui ſecundum plures ſumuntur contrarietates, magis con
35 trarij videntur. Quęcunq; enĩ contrarietatis cauſam habebunt ij qui ſecundũ
paucioresſumuntur,habebunt illi eandẽ,& adhuc alteram.Motus aũt qui ex cõ
trarijs terminis, in contrarios terminos euadunt,ſecundũ plures ſumuntur con
trarietates.Nam ij motus ex quibuſdam terminis ſunt in terminos ſubiecto eo
dem(per hoc enim mutatio, vt generatio & corruptio,a motu differt) & vtriq;
vtriſq; ſunt contrarij.Sunt igitur motus a contrarijs terminis in contrarios ter-
minos,maxime adinuicẽ contrarij. Et licet motus ad contrarios terminos: &
motus a contrarijs terminis in contrarios terminos, contingat eſſe eoſdem, con
tingit etiam interdum non eſſe eoſdem,poſſunt enĩ eſſe ad contrarios terminos
nõ ex contrarijs terminis.❡Secundo. Inductiue hoc idem licet intueri. Nam
ſanationem & ęgrotationem motus maxime putamus contrarios, & motus qui
a deorſum fit ſurſum, & qui a ſurſum fit deorſum, & ita in cęteris qui ex contra
riis terminis in contrarios recidunt terminos,vt ante & poſt,dextrum &ſiniſtrũ
Eſt igitur manifeſtum,eos motus maxime eẽ contrarios.Quod aũt in contrariũ
eſt & non ex quodam ſubiecto,vt cum non ex quodam aliquid mutatur in albũ,
non proprie motus eſt(eſt enĩ motus,ex quodam in quoddã mutatio) ſed potius
mutatio.Et in quibus non eſt contrarium,mutatio quæ eſt ex ipſo, ei quæ eſt in
ipſum: quodãmodo contraria eſt nam ratione contraria eſt. vt generatio corru-
ptioni: & acceptio remotioni.❡Quarta.Contrariorũ medium habentiũ motus
36 qui fiunt ex contrario in medium,& ex medio in contrarium: quodãmodo ſunt
cõtrarii. ❡Nam medio ad extrema vt contrari vtimur.cum enĩ quid ex nigro
mutatur in fuſcum,mutatur vt ex nigro in album, & cum ex fuſco in nigrum.
vt ex albo in nigrum.& cum quid ex albo mutatur in fuſcum: mutatur vt ex al
bo in nigrum,cum vero contra ex fuſco in album, vt ex nigro in album fit mu-
tatio.Mediũ enim ad vtrũq; quodãmodo dicitur extremorũ oppoſitũ. Sunt igi
tur huiuſmodi motus quodammado contrarii.

QVinti capi.ſcholia. XXXIIII.Quia contingit motus qui ſunt ex contrarijs.Non eſt inconueniens, motus qui fiunt ex diuerſis terminis, eſſe eiuſdem ſpeciei, cum fiunt ad eundem ſpecie terminum ad quem, vt cum ex contrarijs extremis in idem medium, aut ex diuerſis mediis in idem extremum fit tranſmutatio, quemadmodum ſi ex albo fiat croceum,& ex nigro itidem croceum, aut ſi ex croceo fiat album,& ex fuſco etiam album, vtraque albefactio eiuſdem eſt naturæ.nam non a terminis a quibus proficiſcuntur,ſed ab eis ad quos tendunt,capiunt motus ſuam denominationẽ. XXXV. Per hoc enim mutatio, vt generatio & corruptio,quia ſcilicet generatio & corruptio fiunt ſubiecto non manente eodem motus autem ſubiecto eodẽ manente.Et licet motus ad contrarios terminos.Aliqui motus ad contrarios terminos ſunt a contrariis terminis in contrarios terminos. Nam omnes motus qui ſunt a cõtrariis terminis in contrarios terminos,ſunt in contrarios terminos,vt duo motus quorum vnus eſt ex albo in nigrum, & alter ex nigro in album, & in contrarios ſunt terminos, & ex contrariis terminis in contrarios terminos. Aliqui tamen motus in contrarios terminos,non ſunt a contrariis terminis in contrarios terminos,vt quorrum termini ex quibus non ſunt contrarii,quẽadmodum duo motus quorũ vnus eſt ex fuſco in album,& alter ex fuſco in nigrum.Eſt enĩ eſſe in contrarios ter

minos cōmunius, eſſe vero ex contrariis terminis in contrarios terminos, ſpeciallus. Quod autem in contrarium eſt, & non ex quodā ſubiecto. Sententia litterę eſt, q cum quicquam mutatur in cōtrarium non manente ſub vtroq; termino eodem ſubiecto completo, non proprie motus eſt. nam motus eſt ex quodam in quoddā, manente eodē toto ſubiecto & ante motus inceptionē, & in ipſius continuatiōe, & poſt ipſius deſitionē, vt cum ex igne fit aqua, ex calido fit frigidum, & cum ex aqua fit ignis, ex frigido fit calidū. In quibus autem vnum eorum quę explicantur, non eſt alteri contrariū, vt motus qui eſt in aliquid, & motus qui eſt ab eodem, q̄admodum motus in albedinē, & motus ab albedine, quodāmodo contraria mutatio eſt, nam quanuis re ipſa non ſit contraria, cū nihil ſibiipſi ſit contrariū, tamen ratione contraria eſt alicuius acquiſitio, & eiuſdē deperditio, q̄admodum formę generatio, eiuſdem corruptioni, & eius acquiſitio deperditioni. Nēpe quāuis terminus a quo vnius, & terminus ad quē alterius, vt albedo & albedo, contrarii non ſint, ſed ijdem, tamen terminus a quo vnius & alterius, contrariantur, itidem terminus ad quē vnius & alterius, contrariantur. Motus em̄ qui eſt ex albedine, eſt in contrariū albedinis, & motus qui eſt in albedinē. eſt ex contrario albedinis, qn̄quidē motus omnis eſt ex contrario in contrarium. quare duo motus quorū vnus eſt ex albedine. & alter in albedinē, ſunt ex contrariis terminis in contrarios terminos, & proinde contrarii. Veruntn̄ quia contrarietas terminorum a quibus proficiſcuntur, & ad quos prodeunt, non innoteſcit huiuſmodi explicatione, quia vnius ſolū exprimitur terminus a quo, & alterius ſolū terminus ad quē. idem alteri, vt ab albedine, & in albedinem, minus eluceſcit huiuſmodi contrarietas in eo quā altero explicandi modo.

¶Sexti capitis annotat.

¶Quies: in ſubiecto motus priuatio. ¶Naturale dicitur, quod ſolitā naturę ſeriem ſeruat. ¶Innaturale, quod non ſeruat. Innaturale. violentū, p̄ter naturam. ¶Dies critici, dies ad morbi extenſionē aut depulſionē natura ordinati. qui latine decretorij ſiue iudiciarij vocātur. ¶Stat, manet, quieſcit. Siſtit, ad ſtatū ſiue quietem contendere atque p̄ficiſci. ¶Satus, manſio, quies.

Sextū caput continet quinque concluſiones, duas rationes
ad quintam, & quatuor quæſtiones cum earum ſolutioni-
bus. ¶Prima concluſio. Quies, motui termini vnde mo- 37
tus, & nō motui termini quo tendit & proficiſcitur, oppo-
nitur. ¶Manifeſtum eſt enim motui motū & quietē op-
poni: ſed motū motui ſimpliciter, & vt contrarium cōtra-
rio: quietem vero vt priuationē habitui. Sed quod quies
motui termini vnde motus, & nō motui termini quo per-
git, opponatur, patet, quia mobile mouetur vt quieſcat ī termino quo pergit. Ni
hil autem in ſuū contrarium aut oppoſitum pergit. Non igitur opponitur quies
motui termini quo proficiſcitur & pergit. At motuum ſolum ſunt duo termini:
terminus vnde motus, & terminus quo tendit & proficiſcitur: & quies alicui mo
tui opponitur. Relinquitur igitur eam eſſe oppoſitam motui termini vnde ve-
nit motus, non enim aliorum terminorum motibus opponi poſſet: vt motui
qui eſt in ſanitatem, non opponitur quies in ſanitate, ſed quies in ſanitate op-
ponitur motui in ęgritudinē, & non motui alteri⁹ termini, vt motui in albedinē.
¶Secunda concluſio. Non modo quies motui opponitur. ſed interdum quies 38
quieti oppoſita eſt. ¶Quietem motui opponi eſt manifeſtum, quietem vero qui
eti itidem eſſe oppoſitam, hinc liquet. Dictum eſt motus a contrarijs terminis
in contrarios terminos, eſſe contrarios: vt qui ex ſanitate in ægritudinem eſt,
ei qui eſt ex ægritudine in ſanitatem. igitur & in illis terminis quietes ſunt op-
poſitæ. Si enim in aliquos terminos motus ſunt contrarij, in eiſdem quietes con
trarias non eſſe, inconueniens eſſe videtur. ¶Tertia. Earum mutationum quæ 39
non ſunt de quodam in quoddā. mutatio quæ eſt ex termino ei oppoſita eſt quæ
in ipſum euadit terminum. Quomodo id ſit, iam dictum eſt, vt generatio corru
ptioni, & poſitioni ablatio. ¶Quarta. Talia in terminum mutationi itidē quo-
dāmodo oppoſita eſt īmutatio in termino a quo mutatiōis. ¶Nā ſicut eſt ī moti 40
bus & quietibus oppoſitis. ita & in immutatiōibus q̄ motus non ſunt: & īmutatio
nibus eis oppoſitis eſſe videtur. Motibus aūt, quietes termini vnde motus oppo
nuntur, & non termini quo proficiſcūtur. Ita erit igitur in huiuſmodi mutatio

nibus & oppoſitis immutationibus, vt mutationi in terminū, oppoſita ſit immutatio in termino a quo mutationis: vt mutationi quæ eſt in eſſe, immutatio quę eſt in non eſſe, oppoſita eſt. ¶ Quinta. Talis oppoſita immutatio, quies non eſt.

41 ¶ Primo. Quia ſicut ſua mutatio ſe habet vt ſit motus, ita ea vt ſit quies. Manifeſtum eſt aūt ſuam mutationem oppoſitam non eſſe motum, neq; igitur ea immutatio, quies eſt. ¶ Secundo. Omnis quies motui opponitur. huiuſmodi autē immutatio, quies eſt. motui igitur opponitur, hoc autem falſum eſt. aut generatio & corruptio ſunt motus. quod non ſecus falſum eſt. nō igitur huiuſmodi im

42 mutatio, quies eſt. ¶ Prima quæſtio. Cur ſicut motuū ſecundū locū quidam eſt naturalis, & alter violentus, itidem & quietū, non ſimiliter eſt in generatione & corruptione, augmentatiōe & diminutiōe & alteratione? Videtur enim & generatio & corruptio, vtraq; ſecundū naturam eſſe. ſicut inueneſcere & ſeneſcere ſecundū naturam ſunt. Et augmentatio & diminutio vtraq;, & alterationes oppoſitæ ſecundū naturam ſunt, vt ſanatio & ægrotatio, albatio & denigratio. horū enim alterū altero non magis ſecundū naturam eſt. ¶ Soluit dicens motus penes naturale & violentū ſumptos eſſe contrarios, ſimiliter & quietes. Et ſicut hi in motibus ſecundū locum inueniuntur, vt videre promptū eſt, ita eſt quędam generatio naturalis, quę fato & naturæ ſeruata ſerie euenit: & quædam præter naturam, & violenta. Et quædam corruptio naturalis & quędam corruptio violenta ipſi oppoſita, & quę præter fatum & naturę ſeriem eueniat. Et quædā augmentatio naturalis, quæ naturæ ſeruat ordinem, & quædam violenta: vt tritici præcox illud immaturumq; & ante tempus incrementū, cum ſeminibus non dum humo bene opertis cōpreſſiſq; ſubito adoleſcit, & in longam porrigitur ſegetem. Et quędam alteratio, vt ſanatio, naturalis eſt: vt quę fiat criticis diebus. quædā vero innaturalis, vt quę criticos dies pręueniat, eoſdē ve ſequatur. ¶ Vnde fit vt generatio generatiōi contraria ſit, & corruptio corruptioni, vt corruptio quæ ſecundum naturam eſt, & quæ dulcis nominatur, ei quę violenta & triſtis dicitur, quodammodo contraria eſt, & augmentatio augmentationi: & ita in cæteris. Neque hic modus inueſtigandi contrarietatem. alius eſt ab eo quem ſupra ꝓbauimus, vt ignis motus ſurſum naturalis contrarius eſt eiuſdē motui deorſū violento, & contra naturam, qui ſunt motum cōtrariorum terminorum in contrarios terminos. contrariantur enim locus ſurſum, & locus deorſum. Itidem & de terra & cæteris dicas. Ignis motui ſurſum, oppoſita eſt violenta quies, in imo & deorſum, quę eſt quies in termino vnn motus. & in termino a quo & ignis quieti naturali ſurſum, oppoſita eſt quies innaturalis deorſum, quę motuum oppoſitorum & in terminis oppoſitis quietes ſunt. Vnde perſpicuum euaſit, naturalē motum eiuſdem motui violento eſſe contrariū, & quietem violentam, eiuſdem motui naturali. Dico enim eiuſdē, nam nihil ꝓhibet motum vni naturalem, eundē aut ſimilem alteri eſſe violentū, vt motus ſurſum, igni naturalis eſt, terræ violētus qui contraij non ſunt: & ita de quiete intelligas. ¶ Secunda quęſtio. Vtrum

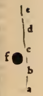
43 cum quippiam violenter fertur, ad quietem pergat, & hoc ſit ſiſti? Reſponſio. Non quia quod violenter quieſcit, vt terra ſurſum, quietem ſuam ſortitū eſſet, quod ſi ita eſſet, quando igitur ſurſum violenter ferebatur, ſiſtebatur. At quod ſiſtitur. ſemper velocius ferri videtur. Quod autem violenter fertur. tardius. Qđ igitur violenter fertur, nequaq̄ ad quietē pergit: nec ratiōe quietis illius qua poſtea quieſcet, fertur. Preterea ſiſti videtur aut omnino eſſe ſecundū naturam in ſuū ferri locū: aut ſimul accidere. ¶ Tertia quæſtio. Cū quies in termino a quo

44 mot⁹ venit, oppoſita ſit motui inde ꝓficiſcenti: & quando mobile mouetur, partē motus partēque quietis illius habeat quomodo igitur non ſimul erunt oppoſita? aut non eſt quies in termino vnde motus ei (vt dictum eſt) oppoſita? Reſpondet, non ſecundū idē moueri, & ſecundū idem adhuc manere & ſtare. Nā ſi motum actu & priorē reſpicis, vt cum lapis deorſum feratur, quietem illius priorē

non habet. Si vero ad motũ attendis qui futurus nondum actu eſt, ſed potentia, mobile ſtare adhuc apprehendis: ſed ſtatus ille & quies, & pars ea motus, non ſimul ſunt. & ſi mot⁹ pars alia ſimul cum quiete illa exiſtat. Vnde fit vt motus motui; vt mot⁹ ſurſum motui deorſum, magis euadat oppoſitus, q̃ quies motui. Nam motus illi neq; ſecundum totũ, neq; ſecundum partes aliquas ſe in eodem admittunt: id aũt admittunt motus et quies. ¶ Quarta quęſtio. An motus ignis ſurſum, qui eſt ſecundũ naturam, contrarietur motui ignis deorſum, qui eſt pręter naturã? aut motui terræ deorſum, qui etiam eſt ſcd̃m naturam, ſed non eodẽ modo? Reſpondet. Ignis motũ, ſurſum, qui eſt ſecundũ naturam, eiuſdẽ motui deorſum qui eſt pręter naturam, ꝓprie contrariari: et ita in quietibus oppoſitis. ¶ Sed hactenus qui motus vnus, et quę quies vna, qui motus contrarij, quę quies motui, et quies quieti oppoſita ſit: ſatis dictum videtur.

SExti cap. ſcholia. XXXVII. Quies motui termini vnde motus. huius concluſionis intelligentia eſt, ꝙ quies in aliquo termino, opponitur motui qui eſt ab illo termino in oppoſitũ, & non motui q eſt in eundẽ terminum, vt quies in loco deorſum, opponit̃ motui qui eſt a deorſum in ſurſum, & nõ motui qui eſt a ſurſum in deorſum. Sic qes in loco ſurſum, opponit̃ motui qui eſt a ſurſum in deorſum, & non motui qui eſt a deorſum in ſurſum. Et vnã huius aſſertionis rationẽ philoſophus hic adducit, ꝙ nihil in ſuũ priuatiue oppoſitum mouetur. Mobile aũt mouetur, vt quieſcat in termino ad quẽ. igitur quies in aliquo termino nõ opponitur motui in illum terminũ. Alterã rationẽ aſſignaturus eſt deinceps in hoc capite philoſophus, ꝙ naturale naturali neq; in motibus neq; in quietibus opponitur, aut violentũ violento, ſed naturale violento, aut violentum naturali. Quies autem in aliquo termino, & motus ad illum terminum, conſimiliter ſe habent penes naturale & violentum. Nam ſi motus ad aliquẽ terminum, naturalis eſt, & quies in eodem termino, naturalis erit, & ediuerſo. & ſi motus ad quempiã terminũ eſt violentus, & quies in eodẽ termino violenta erit, & ediuerſo non igitur oppoſitionis rationẽ adinuicem ſortiuntur. At vero quies in aliquo termino, & motus ab eodem termino, diuerſo ſe habent modo penes naturale & violentũ. nã ſi quies in aliquo termino naturalis eſt, & motus ab eodem termino violentus erit, atq; ediuerſo. & ſi quies in aliquo termino violenta, motus eiuſdẽ mobilis ab eodem termino, erit naturalis, igitur oppoſitionem adinuicem ſeruant. XXXIX. Mutatio quæ eſt ex termino, ei oppoſita eſt. huius cõcluſionis ſenſus eſt, ꝙ earum mutationũ in quibus non manet idem ſub vtroq; mutationis termino ſubiectũ, vt i generatione & corruptione (quæ hic mutationes dicuntur) ea quæ eſt ex aliquo termĩo, eſt oppoſita ei quę eſt in eundẽ terminũ. vt corruptio quæ eſt ab eſſe alicuius formæ ſubſtantialis, cõtrariatur ſaltem ſecundum rationẽ generationi quæ eſt ad eſſe eiuſdem formæ. Ediuerſo generatio quæ eſt a nõ eſſe alicuius formæ, contrariatur ſaltẽ ſecundũ rationem corruptioni quæ eſt ad nõ eſſe eiuſdẽ formæ, q̃admodũ in ſuperiori capite dictum eſt motui ex albedine quodammodo contrariari motum in albedinẽ. Ita & poſitioni ablatio opponitur, id eſt formæ ſubſtantialis a materia deperditio per corruptionẽ, opponitur eiuſdem in materia ſuſceptioni per generationem. XL. Quodammodo oppoſita eſt immutatio in termino a quo mutationis. Mutatio hoc in loco dicitur motio in qua nõ manet idẽ ſubiectum, in vtroque termino, vt generatio & corruptio. Et illius priuatiue oppoſitũ eſt immutatio, quę eſt mutationis in ſubiecto nato priuatio. vt cũ generatio aut corruptio perfecta eſt, aut nondum incepta, huius itaque concluſionis intelligentia eſt, quod mutationi in aliquẽ terminum priuatiue opponitur immutatio in termino vnde ipſa mutatio ꝓficiſcitur, vt mutationi quæ eſt ad eſſe, priuatiue opponitur immutatio quæ eſt in non eſſe. ex quo quidem termino mutatio quæ eſt ad eſſe proficiſcitur. Et mutationi q̃ eſt ad non eſſe, opponitur immutatio q̃ eſt in eſſe, nam ex eo termino mutatio quæ eſt ad non eſſe, progreditur. Nam ſicut quies opponitur motui, ſic immutatio mutationi, ſimilis enim eſt eorum adinuicem ꝓportio, & vtrobique priuatiuæ oppoſitionis habitudo. At quies in aliquo termino, opponitur motui qui eſt ex illo termino, & non motui qui eſt ad illum terminũ, vt oſtendit prima concluſio. Ergo immutatio ĩ aliquo termino, priuatiue opponitur mutationi quæ eſt ex illo termino, & non mutationi quę eſt ad illum terminũ, quare per conuerrentiam relatiuorũ mutationi in aliquẽ terminũ opponitur ĩmutatio quæ eſt in termino vnde ipſa mutatio ꝓficiſcitur. XLI. Omnis quies motui opponitur. Sicut mot⁹ in hoc loco ſolum pro ea ſumitur mutatione quę fit ſubiecto eodẽ manente, vt ſępenumero dictum eſt, ita & quies hoc in loco nõ pro cuiuſcunque tranſmutationis priuatione ſumitur, ſed illius dũtaxat qua idẽ ſubiectũ cõpletum ſub vtroque termino manet, quare priuatio generationis aut corruptionis minime hic quies dici debet. XLII. Et quædam corruptio naturalis & q̃dã corruptio violenta. Bifariã corruptio naturalis dici poſſet. primo quia nata ſit cõuenire ei cuius eſt, quo modo nullã naturalẽ inuenias. non eñ naturæ, conſeruationique & ſaluationi eius cuius eſt, conuenit, ſed ducit ad exitum atque interitũ. Secundo, quia ſolitum naturæ ordinem ſeruat, & hoc pacto aliqua naturalis eſt, vt qua defecti ſenio extinguntur. Sic & corruptio violẽta dicitur primo, quia diſcõuenit rei cuius eſt, eãque ad obitũ diſponit, & ſic nulla ẽ q̃ nõ ſit violenta. Secundo quia non ſolitũ neque conſuetum naturæ ordinem obſeruat, vt ea qua repentino interi-

cu, naufragio, incendio, aut ferro quis ante determinatam vitæ ſuæ periodum occumbit. Et ita na
turale & violentum in cęteris tranſmutationum generibus diſtinguas. Dico enim eiuſdem. Nam
nihil prohibet. Vt motus naturalis motui violēto aut quieti violentæ opponatur neceſſe eſt ip-
ſa eiuſdem eſſe ſubiecti, & mobilis conſimilis ſpeciei. Nā diuerſorum ſubiectorū motus aut quie
tes adiuicem non opponuntur, etſi vnus naturalis, & alter violentus fuerit, vt motus ignis ſur-
ſum naturalis, non contrariatur motui terræ ſurſum violento, neq; quieti terræ ſurſum violente,
quia non ſunt conſimilium mobilium. XLIII. Stat tamen partim cum fertur. Signetur ſpatiū a
e, per quod ſurſum violēte feratur graue f, intelligaturq; huiuſmodi ſpatiū diuiſum in quatuor
partes, a b, b c, c d, d e. cū mobile f mouetur in parte a b, non omnino quieſcit, ſed partim ſcilicet
a latione futura in b c, c d, & d e. Sic quando ipſum f mouetur in b c, non amplius ab illa latione
quieſcit, habet tñ quietem a latione futura in c d, & d e, cum eam nondū habeat, natum ipſam habe
re. Et ſicut motus ad partem b c violentus eſt, ita & quies ante eam lationem facta in ſigno b vio
lenta eſt, neque idcirco oportet mobile in poſterioribus ſpatij partibus velocius moueri. nam vio
lente quieſcens, poſtea velocius mouetur, cum ſequens quietem motus naturalis fuerit, ob mino-
rem ſcilicet ſpatij reſiſtentiam. Cum autem motus poſt quietem violentus fuerit, tardius mouebi
tur, ob debiliorem virtutem motiuam. XLIIII. Quomodo igitur non ſimul erunt oppoſita. Sup-
poſita præcedente hypotheſi, cum mobile f mouetur per a b habet partem motus, ſcilicet lationē
a b, & partem quietis, ſcilicet quietem a latione b c, c d, & d e, non temen idcirco oppoſita, motus
& quies, ſunt in eodem. quia mobile f non ſecundum idem mouetur & quieſcit, mouetur em̄ ſecū
dum primam partem ſpatij, & quieſcit a motu cęterarum partium eiuſdem. Motus autem ſpatii
a b, & quies a motu ſpatii b c, non opponuntur, cum non ſumantur ſcundum eanden ſpatii parti
culam, & ſe ſimul admittant in eodem. Sed motus ſpatii a b, & quies a motu eiuſdem ſpatii adin
uicem opponuntur, neque vnquam ſe ſimul admittere queunt.

¶ Paraphraſeos in quintum Phyſicorum finis.

Primi capitis paraphraſeos in VI. Phyſicorum annotatiunculæ.

¶ Coalitum, concretū, conſtitutum, compoſitum. ¶ Secundum, ſuper. ¶ Mo-
mētum mutatum eſſe, in motu impartibile. vt punctus in linea, & inſtās in tpe.

SExtus Phyſicorum continet decem capita. Primū caput continet vnam concluſionē, & tres rationes ad eā, & vnū corollarium ad primam rationē. ¶ Concluſio. Nullum continuū ex impartibilibus eſt compoſitum. ¶ Primo. Quia ſi aliquod continuū, vt linea, eſſet ex impartibilib⁹. vt punctis. compoſitum: aut illa inſecabilia puncta eſſent adinuicem continua, attigua, aut conſequentia. alius em̄ modus vt continuū & lineam conſtituant, effingi non poteſt. Adinuicem aūt continua non erunt. nam continua ſunt quorum vltima ſunt vnum. Impartibilium autē nō eſt vltimum, cum omne vltimum diuiſum diſtinctumq; ſit ab eo cui⁹ eſt vltimū. Neq; per idē erunt ſe tangentia. Nam ſe tangentia ſunt quorum vltima ſunt ſimul. ipſorū aūt non ſunt vltima. Sed eſto dicas quia ſe tangant. tangit igitur aut pars partē, aut pars totum, aut totum totum. Non pars partem, aut pars totum. nā inſectile partem haberet. & partibile eſſet. Confitearis igitur oportet totum tangere totum, atq; totum ſimul cum toto eſſe, quod eſſe nequit. Nam oē continuum partes extra ſe habet, vt hanc hoc ſitu, illam vero illo. quod manifeſte cernitur in linea. puncta autem ſe tangentia extra ſe non eſſent ſitum vllum habentia, neq; magnitudinē vllam attollerent. Neque conſequenter erunt. nam conſequenter eſſe ea diffinita ſunt, inter quæ, cum vnum ſit poſt alterum, nullum eiuſdē generis intercedit medium. At vero inter quęlibet duo puncta interiacet lōgitudo & linea. & inter q̄libet duo nūc tēpus. & in qualibet linea aſſignanda ſunt puncta. Inter quęcūq; igitur aſſignaueris puncta, interiacent in continuo puncta, vnde fit vt illa adinuicē non ſint

conſequentia. Et ſic ex diffinitionibus continui, attigui, & conſequentis (ſi recte & bene intellectæ & poſitæ ſint) effectum eſt nullum continuũ eſſe ex impartibilibus compoſitũ. Quod eñ de linea dictũ eſt de reliquis continuis intelligas: vt ſupficiem noneſſe ex lineis, neq; corpus ex ſuperficiebus, neq; tempus ex impartibilibus inſtantibus & momentis. ¶ Corollariũ. Vñ palam fit, vt omne continuum in ſemper diuiſibilia diuiſibile euadat. Nã ſi in impartibilia reſoluatur, cum vnũquodq; in ea ex quibus eſt reſoluatur, erat ex impartibilibus compoſitum, ꝙ mõ oſtenſum eſt eſſe nõ poſſe. Ex hoc itaque ſic nectimus argumentũ. Omne continuum, partibile eſt, aut impartibile. Non impartibile: quia ex diffinitione continuum eſſe non poſſet. erit igitur partibile, & tunc aut tale partibile in partibilia ſecatur, aut in impartibilia. Non autem. vt dictum eſt, in impartibilia. nam ex impartibilibus coalitum & compoſitum eſſet. ſecatur igitur ſemper in partibilia. omne igitur continuũ diuiſibile euadit in ſemper diuiſibilia.

¶ Secundo. Si continuum, vt magnitudo, eſſet ex impartibilibus cõpoſitum, & motus qui ſupra eam fieret, eſſet ex impartibilibus cõpoſitus. Nam (vt alias eſt dictũ) vt magnitudo diuiditur, pariter & motus: & tempus, & vt magnitudo continua, ita ea continua eſſe videntur. Si igitur magnitudo in impertia diuidatur ita cõſentaneum eſt & motum & tempus in impertia diuidi. Quod adhuc vt liquido magis conſtet. ſit a b c magnitudo ex tribus impartibilibus a b c compoſita. & motus d e f ſuper eam factus, g vero ipſum mobile. dico motum d e f ex tribus impartibilibus d e f eſſe compoſitum. Nam ſi d partem motus factam in a contendis eſſe diuiſibilem, & a oportebit eſſe diuiſibile, & partes habere. quibus partibus partes motus d reſpondeant, & ita de e in b, & f in c. quod ſtatim poſito aduerſatur. poſitũ eſt eñ a impartibile, & b, & c. Si igitur magnitudo eſſet ex impartibilibus compoſita, & motus ſuper eam factus eſſet ex impartibilibus compoſitus hoc autem impoſſibile, quia rem moueri motu non præſente impoſſibile eſt itidem & motu præſente ſecundum aliquam partem moueri neceſſe eſt. & quis eſt motus: ſic, taliterque ipſum mobile mouetur. Si igitur d motus ſuper impartibile a, fuerit impartibilis, & ipſum g mobile ſuper a indiuiſibiliter & impartibiliter mouetur. quod eſſe non poteſt. quia rem quæ aliquo mouetur, ſimul moueri, & motã eſſe quo mouetur, impoſſibile eſt: vt impoſſibile eſt Thebas ſimul proficiſci, & ꝓfectum eſſe Thebas. hoc autem accideret mobili g ſuper a motu d præſente & ſimul moueri in a, & motum eſſe, alioqui ſi dicis prius g moueri in a, quam permotum eſſe. a facis diuiduum & partibile. At vero ſi cum Epicuro contendis g moueri ſuper magnitudinẽ a b c, non tamẽ ſuper a, neq; b, neq; c ſed ſecundum a motum eſſe & b & c: erit igitur d & f ex momentis & non ex motibus compoſitus: & aliquid alterum pertranſiuit, quod nunq̃ erat pertranſiens: & aliquid eſt pertranſitum, quod nunquam ꝑtrãſibatur: & multa preteritavera quorum nulla fuerunt præſentia. Nam ſecundũ a aliquando non eſt verum ꝙ pertrãſitur, neque ſcd'm b, neque ſcd'm c, eſt eñ pertranſitum. Et ſi dicant oẽ aut moueri aut quieſcere oportere, cum g mobile in a b & c non moueatur, in a b & c quieſcet. quare aliquid continue mouetur & quieſcit, et, d e f quietes. Quod ſi dicant impartibilia d e f eſſe motus, continget præſente motu nihil moueri, ſed quieſcere. Porro ſi effugium quærentes dixerint d e f neque quietes, neque motus: iterum ſequetur motum eſſe ex non motibus: et cum motus et tempus conſimiliter diuidantur, tempus eſſe ex nunc impartibilibus. Hæc profecto incommoda ſequuntur eos qui continuum ex impartibilibus cum Epicuro defendere volunt eſſe compoſitum. ¶ Tertio Quia ſi continuum ex impartibilibus eſſet conflatum, et tempus ex impartibilibus conflari oporteret. Nam ſi g ſuper a ferri putas in partibili tempore, in minori tempore ex diffinitione æque velocis percurret minus. Eſt enim æque velox, quod in æquali tempore æquale per-

g e d a
e b
f c

tranſit ſpatium:&velocius,quod in minori tempore pertranſit æquale:& tardius,quod in æquali pertranſit minus . aut continget idem ſeipſo eſſe velocius. Quod ſi in minori tempore pertranſit minus,erit a partibile.in impartibili eñ non maius aut minus aſſignari poteſt . Non igitur mouebitur in a impartibili tempore,ſed in nunc,& impartibili quodam.quo dato,ablata eſt motuum velocitas atque tarditas,quæ per ſe manifeſtiſſime conſtant. Nam in atomo & impartibili nihil velocius aut tardius moueri vel effingi poteſt . Non eſt igitur continuum ex impartibilibus compoſitum.

PRimi capitis ſexti Phyſicorum ſcholia. I. Ex impartibilibus eſt compoſitum. Duplicia ſunt impartibilia.quædam ſimpliciter,quæ omnis prorſus diuiſionis ſunt expertia,vt puncta in linea,momenta in motu,& inſtãtia in tempore. Alia vero ſunt impartibilia non quidem ſimpliciter,ſed ſecundum quid,quæ ſecundũ vnum magnitudinis interualium diuidua ſunt,& ſecundum aliud indiuidua,quemadmodum linea & ſuperficies. Eſt enim linea diuiſibilis ſecundum longitudinem,& impartibilis ſecundum latitudinem & profunditatem . Et ſuperficies ſecundum longitudinem & latitudinem diuidua, ſecundum profunditatem autem indiuiſibilis. Et ea quæ primi generis ſunt,ſolum ſunt termini, & non terminantur ab alijs,quæ ſecundi,quatenus diuiſibilia ſunt,terminãtur,vt linea punctis, & ſuperficies lineis.quatenus autem indiuiſibilia,termini ſunt,& finiunt continuantq; poſteriores magnitudines,vt linea ſuperficiẽ, & ſuperficies corpora. Præſens autẽ concluſio non ſolum intelligitur de impartibilibus ſimpliciter,ſed & de impartibilibus ſecundum quid,verumq; eſt, nullum continuum componi ex ſuis terminis. qui quidem termini indiuiſibiles ſunt ſecundum id,ſecundum quod ea quorum ſunt termini,diuiſionẽ recipiunt,vt nulla linea cõponitur ex punctis,nulla itidem ſuperficies per hanc concluſionem componitur ex lineis , & nullum corpus ex ſuperficiebus. Neq; ex eo quod numerus ex indiuiduis vnitatibus cõſtat, cõficitur & cõtinuum ex indiuiduis conſtari poſſe.nam ĩ numeris datur minimum , & ipſos diſſecãdo tandem peruenitur ad vnitatem,in qua eſt diuiſionis ſtatus . In continuo autem minimum aſſignari non poteſt, cum quęcunq; detur cõtinui particula,ipſa vlterius ſit in minores partes diuiſibilis. Neque itidẽ ex motu corporis ſphærici ſuper planum, efficere poſſunt lineam ex punctis abire compoſitam. Nam quanuis ſpæricum nõ poſſit tangere planum,niſi ſecundum ipſius plani punctum , ſtando a motu,tamen cum fit motus , ſpæricum tanget planum inadæquate ſecundum plani lineam,& in toto quidẽ tempore motus ſpæricum percurret lineam plani,in nunc autem & temporis impartibili continget planum ſecundum punctum,& mutatum erit. quare nõ oportet totum quod tractu vel rotatione ſpærici conficitur ſpatium,ex punctis eſſe compoſitum.aut pũctum puncto immediatum venire. Effectum eſt nullum continuum ex impartibilibus. Multi recẽtiorum hanc Ariſtotelis concluſionem veram quidem eſſe admittunt,ſed ob hanc(vt dicunt) potiſſimum rationem,quia nulla ſunt impartibilia. Interimunt enim puncta, negãtque ea eſſe lineæ terminos, deſtruunt lineas ſecundum latitudinem impartibiles,& ſuperficies indiuiſibiles ſecũdum profunditatem. Et id cuiq̃ mirum videri non debet,ꝙ magnitudinem terminos negent,quia & ipſas negant magnitudines, dicũtque eas a ſubſtãtia re ipſa nõ diſcrepare. Verum hi verbo quidem cum Ariſtotele hoc in loco ſentiunt, ſententia autem & intelligentia longe ab eo diſſident. Nam ipſi dicunt continuum ex impartibilibus non eſſe compoſitũ,ob id ipſum ꝙ nulla ſint impartibilia. Ariſtoteles autem cenſet impartibilia quidem in continuo eſſe conſtituenda,tanquã continuorũ vltima,limites,extrema,atque terminos,ex ipſis tñ continuum nõ coaleſcere, ſed ſolum ex partibus diuiſibilibus. Et negatis impartibilibus, non mõ ferme tota philoſophiæ Ariſtotelicæ ſententia manca redditur & cæca,verum etiam & diſciplinæ mathematicę potiſſimum q̃ circa magnitudines verſantur, vt geometria,perſpectiua,& aſtronomia,pereunt omnes. Quomodo enim lineam in duo media ſecabunt per punctum medium ab extremis æquidiſtans,cum nullam linec partem aſſignare poterunt vndique ab extremis æquo ĩteruallo diremptã? Quo pacto itidem in circulo conſtituent centrum,vt docet inuenire geometria, ſi centrũ circuli ponant oportere eſſe diuiſibile?nam ſi diuiduum eſt,haudquaquã a quauis circũferentię parte æquidiſtabit,neq; linec ab eadem illius diuiſibilis centri parte ad oppoſitas circũferentię partes ductę ęquales erũt. Præterea quo ingenio a puncto ad punctum lineam rectam ducent , vt petunt geometræ ? aut quõ continua recte diffinierint , quorum vltima ſunt vnum,cum nullum diuiſibile ſimpliciter vltimum eſſe poſſit? Quod ſi dicant puncta quidem in mathematicis poni nõ ſecundũ veritatem,ſed eorũ(vt verbis ipſorum vtar)imaginationẽ atq; effictionẽ,continuo rñdendũ eſt ꝙ ſi illi imaginationi res ipſa diſcrepet,& mathematici imaginẽtur ea eſſe q̃ neque ſecũdũ rem ſunt,neque eſſe poſſunt,falſa eſt illa confictio,& nullum in re habet reſponſum. quare tota mathematica falſo & inualido niteretur fundamento. Quod ſi cõfiteantur puncta eſſe ſecundũ mathematicorũ poſitionem,& diſciplinæ ipſæ inter ſe diſſonantiam non habeant, ſed omne verum vero cõſonet,& in philoſophia naturali pũcta eſſe ponẽda fateãtur oportet,quę nullus ſane negauerit,qui Ariſtotelis ſenſa & ſententias in naturali philoſophia capeſſere,& recte intelligere cõtendit. II. Si igitur

Continuũ ex indiuiduis componi non poſſe

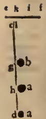
In continuo ponẽda eſſe impartibilia

magnitudo in impertia diuidatur. In impertia, in impartibilia. Impertia em̄ dicũtur, quę partes nō hn̄t in quas dirimi diuidiq; poſſint, vt pũcta. Et quis eſt motus, ſic, taliterq; ipſũ mobile mo- uetur, id eſt, qualis eſt motus, taliter ipſum mobile mouetur, vt ſi motus eſt velox, mobile moue tur velociter. ſi tardus, tarde. ſi partibilis, partibiliter. ſi ĩpartibilis, impartibiliter, ſicut qualis eſt albedo, taliter ſubiectũ eſt albũ. vt ſi intẽſa, intenſe. & ſi remiſſa, remiſſe. Quia rē quæ aliquo mo uetur, ſimul moueri, & motam eſſe. Id de motu phyſico atq; tẽporaneo (de quo Ariſtoteles ſem per loquitur) intelligendũ eſt, ſecũdum quē repugnat quicq̃ moueri, & per motũ eſſe, quinimo im plicat contradictionē. nam ſi per motum eſt, totus mot⁹ abſolut⁹ eſt. ſi autem adhuc mouetur, reſtat aliquid mot⁹ peragendum, quare idē motus eſſet perfect⁹, & nō perfectus. De motu autem ĩſtantaneo atq; momẽtaneo (mō eum liceat motũ vocare) id nō eſt ĩtelligendũ, quia cũ quicquam ſubitarie mouetur, ſimul permotum eſt, vt cum pũctum perorit ur, totum perortum eſt, alioqui partes haberet in quas diuideretur. Etſi dicant omne aut moueri aut quieſcere oportere, id non tanq̃ verum ſit ſumitur, ſed tanq̃ datum ab aduerſarijs pro reſponſione. nam mobile inſtãti con tinuante partes temporis motus non mouetur, neque quieſcit, quia non eſt natũ in inſtanti mo- ueri. Iterum ſequitur motum eſſe ex non motibus. Id inconueniens eſt. nam ſicut quælibet pars lineæ eſt linea, & quælibet pars temporis tempus, ita quælibet pars motus eſt mot⁹. Quod ſi quis capiat partē motus priorem, quæ iã tota eſt acquiſita, quemadmodum in continua calefactione aquę, cum iã ſex gradus caliditatis acquiſiti ſunt, ſi quis accipiat caliditatē quatuor primorum graduum totam acquiſitam, concedendum eſt & eã eſſe motum, non quidem quia partim acqui ſita eſt, & partim non, ſed quia pauloante erat partim acquiſita, & partim non, & quia con- tinuatur alteri cuius continue aliquid acquiritur, ſcilicet caliditati ſex graduum, cuius duo gra- dus acquiſiti ſunt, & quatuor partes æquales ſecundum intenſionem ſuperant acquirendæ.

¶Secundi cap. annotat.

¶Signum, punctum, inſtans in tempore, momentum in motu. ¶Infinitum ſe cundum magnitudinem, infinitum ſecundo. ¶Infinitum ſecundum diuiſio- nem, infinitum quinto. ¶Hemiolium eſt cum maius continet minus, & inſu- per minoris dimidium. ¶Hemiolium, ſeſquialterum.

SEcundum cap. continet ſex concluſiones, inſtãtiã zenonis poſt quar tam, & vnum corollariũ poſt ſextam. ¶Prima concluſio. Mobile ve locius in æquali tẽpore maius ꝑtranſit ſpatium. ¶Iã liquet magni- tudinem ſemper in magnitudines eſſe ſecabilem: pariter & eſt oſten ſum nullum continuum ex impartibilibus eſſe compactum. oīs autem magni- tudo continua eſt. vñ fit iterum vt ex impartibilibus & atomis compacta con- iunctaq; non euadat. Sit igitur a mobile velocius, b tardius, c d ſpatium & ma- gnitudo. e f tempus ꝑcurſus a ꝑ ſpatium c d. Argumentatur ſic. a mobile velo- cius pertrãſit ſpatium c d totum in tempore e f, & b mobile tardius non ꝑtran- ſit idem in eodem tempore e f: alioqui eſſet æquevelox. neq; maius. nã eſſet ve locius. Deficit igitur in eodem tẽpore in magnitudine c d citra d, vt in ſigno g. pertranſit igitur velocius in æquali tẽpore maius. ¶Secunda concluſio. Mobi le velocius in minori tẽpore ꝑtranſit maius. ¶Diuido magnitudinē c d inter g d in ſigno h. Et arguo. a velocius mobile pertranſit magnitudinem c d in tem pore e f. pertranſit igitur c h minorem magnitudinem in minori tempore, tem pore e f. In æquali em̄ non pertranſit, nam eſſet ſeipſo tardius. Neq; in maiore: quia ſeipſo eſſet velocius. Sit igitur tempus illud minus, e i. Tunc ſic, a mobile velocius in minori tempore e i pertranſit magnitudinem c h. Et b tardius mo- bile in toto tempore e f ſolum pertranſit magnitudinē c g. pertrãſit igitur mo- bile veloci⁹ in minori tẽpore, vt e i, ſpatiũ maius. Eſt em̄ c h ſpatium maius ſpa tio c g. nã c h totum, c g autem ei⁹ pars. ¶Tertia mobile veloci⁹ in minori tem pore ſpatium percurrit æquale. ¶Tametſi hãc velocioris diffinitionem poſue rimus, ex dictis tamen manifeſta iterũ abire pōt. Nam a mobile velocius i mi nori tempore e i percurrit c h ſpatiũ maius, vt mō oſtenſum eſt. Adhuc in mi- nori igitur, vt tẽpore e k, percurrit c g ſpatium min⁹. quod quidem c g ſpatium minus percurrit b mobile tardius in toto tempore e f. per hypotheſim prius fa- ctam. Percurrit igitur mobile velocius in minori tempore æquale. Item ne-

ceſſe eſt mobile velocius aut in æquali tp̄e, aut minori, aut pluri æquā magnitudinem cū tardiore decurrere. Nō in æquali. nā tunc illa æque velocia eſſent; ex æquevelocium diffinitione: quod hypotheſi aduerſatur poſitæ. Neq; in pluri tēpore. nā quod in maiori tempore æquale cū altero abſoluit ſpatiū, id quidē tardius eſt. Relinquitur igitur in minori tēpore mobile velocius æquale cum
6 tardiori ꝑcurrere ſpatium. qđ eſt ꝓpoſitum. ¶ Quarta. Vt magnitudo cōtinua eſt, ita tēpus continuū. & vt magnitudo ſꝑ diuiſibilis, ita quoq; tempus ſemper diuiſibile. & vt mobile tardius ſemper magnitudinē ſecat, ita velocius, tempus. ¶ Nam magnitudinem comitatur motus: motū autē tempus. Et ſicut in omni magnitudine cōtingit moueri, & in oī tēpore. Et quicquid contigit moueri, contingit & velocius & tardius moueri ītelligere: & in oī tempore ītelligere velocius & tardius. Sit igitur, vt prius, a mobile velocius, b tardius. c d magnitudo. e f tempus. & percurrat a mobile velocius magnitudinē c d in toto tēpore f. Quia velocius æquali tempore ꝑcurrit maius, b mobile tardius eo in eodem tempore percurrit minus, & magnitudinis partem, vt c g. & mobile tardius in eodem tempore ꝑcurrit minus, vt c h. & adhuc tardius, minus, vt magnitudinem c i: q̄ diuido ſigno i. Et ſi intelligis tardius, iterū minus percurret, vt magnitudinem c k: quam ſigno k diuiſam intelligim⁹. Et ita ſi ſemper tardius intelligere ꝑgis, ſemper magnitudinem c d diuides, & diuiſibilem ex mobili tardiore ītelliges. Item quia a mobile velocius in tempore e f percurrit c d: velocius eo in minori tempore, vt e l, quod ſigno l diuido, eandem percurret magnitudinem: & adhuc velocius, in minori tempore, vt e m, eandem. Et ita ſemper quo velocius fuerit in minori tempore eandem magnitudinem tranſibit, atq; minus tempus ſecabis: vt magnitudinem ꝑ tardius mobile ſecabas. Perſpicuum eſt igitur, vt magnitudo continua eſt, ita tempus eſſe cōtinuum: & vt magnitudo ſꝑ diuiſibilis, & tempus: & vt mobile tardius ſemper magnitudinem ſecat, ita tempus mobile velocius. & has ſectiones quaſi ediuerſo ſibi reſpondere, & intelligi oportere. Enimuero vt mobile tardius in æquali tempore minorem percurrit magnitudinem, ita & velocius in minori tempore magnitudinem ꝑcurrit ęqualem. Eſt & alius modus, quo conſimiliter diuidātur magnitudo & tempus, vno eodemq; mobili: vt cum mobile a magnitudinem c d in toto tempore e f totam abſoluat: idem mobile a in minori tempore, vt e l, minorem magnitudinem vt c g abſoluet, & in minori tempore, vt e k, adhuc magnitudinem, vt c h, minorem. & hoc pacto ſemper conſimiliter vtrunq; diuidendo partiendoq; (vt voles) procedes. Eſt igitur iam ſatis manifeſtum, vt magnitudo ſemper diuidua eſt, & tempus: & ſi tempus diuiduum, itidem & magnitudinem diuiduam eſſe oportere. ¶ Inſtantia zenonis. Sed inſurgit zeno, volens magnitudinem non in ſemper partibilia eſſe partibilem oſtēdere. Si magnitudo (inquit) in ſemper diuiſibilia partibilis abeat, & ſi quicquam ſuper eam moueri ponatur, ipſum infinita tranſire oportebit, & infinita ſeorſum tangere (eſſent enim in ea non modo infinitę, ſed infinities partes infinitæ) & hoc in tempore finito. hoc autem impoſſibile eſt. non eſt igitur in ſemper diuiſibilia ſecabilis magnitudo. ¶ Reſponſio. Magnitudinem eſſe infinitā, ſimiliter & tempus, bifariam dicitur. Primo ſecundum magnitudinem, vt ſi nullum finem extremaq; habeant: quō neq; magnitudo neq; tempus infinitum eſt vllum. Secundo mō ſecundum diuiſionem: quō & magnitudinem & tempus infinitum eſſe dicimus. Et alia infinita tranſiri poſſunt, & infinita ſeorſum tangi. infinita autem ſecundum magnitudinem neq; tranſiri, neq; tangi oia. Infinita em̄ ſecundum diuiſionem, actu finita ſunt, extrema & finem habentia. Et cum contendit illa īfinita tranſiri, & tangi oia in tempore finito: dicimus vtrunq; magnitudine finitum, & vtrunq; diuiſione infinitum: & quo pacto vnū finitum, & alterū finitū: & quo mō vnum īfinitum, & alterum. Et ideo in magnitudinis extremis finitę, infinita diuiſiōe & potentia tranſeuntur, & tāguntur in tēpore extremis finito. quod identidē eſt in tem-

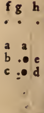
poribus diuiſione & poteſtate infinitis,illa hoc pacto infinita ꝑtranſiri. Si igitur contendiſſet zeno de infinito magnitudine,ſua rõ robur & pondus(mõ falſum non aſſumeret)habere videretur,quod paucis oñdem⁹. ¶ Quinta cõcluſio. Magnitudo hoc pacto infinita,tẽpore finito ꝑcurri non põt. Sit a magnitudo infinita:q̃ tẽpore finito c d(ſi fieri põt)percurratur.ſumo magnitudinis infinitæ partem finitã quancunq;,vt a b:q̃ in tẽpore & minore c d percurritur.ſit igitur tempus c e. Manifeſtum eſt c e tẽporis finiti partem,toties,& finito quidem numero,replicari poſſe,aut æqualẽ,vt totũ tempus c d metiatur. totidem igitur infiniti æquales partes a b,in tempore c d finito trãſibũtur.q̃ cum ſint & numero & magnitudine finitæ,totum pertranſitum eſt finitum. Et ſi tranſitur totum, a & totum a erit finitum: cuius poſitum eſt oppoſitum. Nec refert ſi eam magnitudinem non regulariter ꝑcurri poſueris. nã velocitatis tãtulę partis cuiuſcunq; ad acceptã partem erit aliqua ꝓportio,& tẽporis ad tẽpus,quare & ſpatij ad ſpatium. Et ſp cum partes acceptæ ad inuicem habebunt ꝓportionem,ſingulæ finitæ erunt,& numero etiã finitę.quare & totũ pertranſitum abibit finitũ. ¶ Sexta concluſio. Itidẽ neq; tẽpore infinito percurritur magnitudo finita. ¶ Conſimili vt præcedens pateat argumento. Sit magnitudo finita a b, tempus infinitum c.a tepore infinito ſeco partem finitã c d, in qua percurritur pars aliqua magnitudinis finitæ a b,q̃ ſit a e. Manifeſtum eſt a e partẽ magnitudinis finitæ toties, & nũero quidẽ finito replicari poſſe, vt magnitudinem a b finitam metiatur,aut ęquãdo,aut ſuperando,nihil refert. quare in tot temporis c ęquis partib⁹ parti finitę c d,tota tranſibitur pertranſita magnitudo: quę cum ſint numero & magnitudine finitæ,& totum tẽpus trãſitus erit finitum. quare ſi tranſitur in toto c,& totum c erit finitum,cuius concederetur oppoſitum. Et de motu aut difformi aut irregulari idẽ valuerit argumẽtum. ¶ Corollarium. Vñ iterum altera ratione oſtendere nobis prõptum eſt,magnitudinẽ ex atomis & ĩpartibilibus cõſtitui non poſſe.hoc eñ ſuperioribus ſatis dilucet rationibus attamen hac adhuc oñdere poſſumus ratione.In oĩ tẽpore veloci⁹ & tardius res moueri contingit.& velocius in ęquali tempore plus conficere ſpatij oſtenſum eſt:vt duplum,aut hemioliũ.Sit igitur magnitudo a b c (ſi poſſibile eſt)ex tribus atomis cõflata:ſupra quam moueantur duo mobilia, d velocius ſecundũ hemiolium,& e tardius:vt cum mobile d velocius tranſit tria impertia,a,b,c,ĩ tribus tẽporis impertibus f, g, h, (magnitudini eñ diuiſione rñdet & tẽpus) e duo impertia tranſeat:conſequens eſt vt e mobile tardius,c reſiduam ei⁹ quam tranſiuit magnitudinis dimidietatem in temporis quo trãſiuit a b magnitudinem, parte media conficiat.quod enim in aliquo tempore tranſit totum,in temporis dimidio tranſit dimidium.hoc autem eſſe non poteſt, niſi tẽporis patiatur atomus.Nam eſſe non poteſt in vno atomo, neq; in duobus atomis. atomum autem partiri impoſſibile eſt. Non eſt igitur magnitudo aut continuum vllum ex atomis & impartibilibus conſtitutum.

7

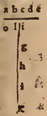
8

9

SEcundi cap.ſcholia. III. Alioqui eſſet ęque velox. Si b mobile tardius pertranſiret totum ſpatiũ c d in tp̃e e f,in quo a mobile veloci⁹ poſitum eſt idẽ ſpatium ꝑcurrere,b eſſet ęque velox ipſi a.nã in ęquali tp̃e pertrãſiret ęquale ſpatium. Si vero mobile b(quod poſitum eſt tardius) in tempore e f pertranſiret maius ſpatium q̃ c d, quod poſitũ eſt pertranſiri ab a in eodẽ tẽpore,b mobile eſſet velocius q̃ a, quia in ęquali tẽpore maius pertranſiret ſpatiũ. hoc aũt(ſicut & b eſſe ęque velox)repugnat hypotheſi poſitæ. IIII. In ęquali eñ non pertranſibit. Si a velocius mobile pertranſiret c h partem ſpatij in ęquali tempore ipſi e f,in quo totum tranſit ſpatium,eſſet ſeipſo tardius,nam in ęquali tẽpore e f minus pertranſiret ſpatium,& vt tranſiens c h partẽ ſpatij in e f, eſſet tardius q̃ vt percurrens c d totam magnitudinem eodẽ tempore. Si vero idẽ mobile a ponatur abſoluere partẽ ſpatij c h in maiori tẽpore q̃ e f,eſſet ſeipſo velocius,quia in minori tẽpore maius abſoluere ſpatiũ. Vt enim pertranſiens c d in tẽpore e f,eſſet velocius q̃ vt pertranſiens c h partem ſpatij in maiori tempore q̃ e f,quandoquidem in minori tempore maius abſolueret ſpatium. V. Relinquitur igitur mobile velocius. Cõſimiles his trib⁹ cõcluſiõibus de motu velociori, tres fieri poſſent de

mobili tardiori concluſiones. Prima, ꝙ mobile tardius in ęquali tempore ſpatium percurrat mi
nus. Secunda, ꝙ mobile tardius in maiori tēpore minus pertrāſit ſpatium. Tertia, ꝙ mobile tar
dius in maiori tempore ſpatium abſoluit æquale. Quæ iiſdem exemplis atq; proloquiis proban-
dæ ſunt, vt tres prædictæ. VI. Et vt mobile tardius ſemper magnitudinem ſecat. Dicitur mobi
le tardius ſemper ſecare magnitudinem, quia ſeruato eodem tempore oīm motuum, ſi aliquod
mobile pertranſit aliquod ſpatium, tardius mobile in eodem tēpore minus peraget ſpatium, &
tertium mobile tardius ſecundo, adhuc minus abibit ſpatii, & ita deinceps quanto tardius dabi-
tur mobile, tanto eodem tempore minꝰ ſpatii pertranſibit, atq; hoc pacto per tardiorum mobi-
lium aſſignationem diuidetur ſpatium in diuerſas partes. Sic mobile velocius dicitur diuidere
tempus, quia retento ſemper eodem ſpatio, ſi quod mobile illud percurrit in aliquo tempore,
velocius illo idē ſpatiū abſoluet in minori tempore, & tertium velocius ſecundo idem percur-
ret ſpatium in minori tempore q̄ ſecundum. Et ita deinceps per velociorū mobilium dationem
diuiditur tempus, ſemper ad principium accedendo, in varias partes. Eſt & alius modus quo cō-
ſimiliter. In primo modo, ſeruato eodem tempore diuiditur ſpatiū per mobile tardius. In ſecun
do, ſeruato eodem ſpatio diuiditur tempus per mobile velocius. In hoc autem mō, ſeruato eo-
dem atq; eiuſdem virtutis mobili, conſimiliter diuiduntur ſpatium & tempus, vt graue l in toto
tempore a e in quatuor partes ęquas diuiſo, pertranſeat ſpatium l K, diſtributum itidem in toti-
dem partes æquales. Idem mobile in tempore a d pertranſibit ſpatium f i, & in a c mediate dati
temporis pertranſibit f h medietatem dati ſpatii, & hoc pacto deinceps diuidendo. Ipſum infini-
ta tranſire oportebit. Hæc zenonis inſtantia ab Ariſtotele in litera diluitur, concedēdo mobile
cum per aliquod ſpatium tranſit, percurrere infinita potentia & diuiſione tempore finito, quę
tū diuiſione infinita, actu finita ſunt, & principium atq; finem habent, tamen mobile nō pertran
ſit ſpatia actu infinita, & quæ ſuæ magnitudinis careant extremis. Illud autē principiū quod lo-
co aſſumptionis ab eo deſumitur, impoſſibile eſſe tempore finito infinita pertranſire, intelligen
dū eſt de infinitis actu, & ſecundo infiniti modo. Idcirco zeno aut multiplicitatem aut amphibo
liam incidit. Et compluſculi zenonis mō argumentantes petunt motum fieri per partes propor
tionales ſpatii, & in prima parte proportionali horæ pertranſiri primā partē ſpatii proportiona
lem, & in ſecunda ſecundam, & ita deinceps, qui non recte itidem ſumunt ſpatii in tempore trāſi
tum neq; abitionem. Ariſtoteles enim per partes determinatæ quantitatis ſpatii & tēporis latio
nem fieri, & ſecundum eas ipſam ſumi contendit. Illi autem contra Ariſtotelis morē, in infinitu-
dinem, confuſionem, & tenebras partium ꝓportionalium ſe inuoluunt atq; demergūt, vnde faci
lis non patet exitus. VII. Manifeſtum eſt c e tpis finiti partem. Proloquium em̄ eſt, quamlibet fi-
niti partem aliquoties ſumptā ſuum totum menſurare. Pars autem ſuum totum menſurat, quę
aliquoties ſumpta ſuū totū aut ęquat, aut ſuperat, vt binariꝰ quinquies ſumptus ęquat denariū,
& ternarius quater ſumptus ipſum ſuperat. quare & binarius & ternarius menſurāt denarium,
ſi c e pars accepta ſit decima pars totius temporis finiti c d, ipſa decies ſumpta mēſurat totū tē-
pus c d. VIII. Et de motu aut difformi aut irregulari. Quēadmodū in pręcedēte cōcluſione idem
erat iudicium de motu irregulari ſicut regulari, vt ponendo æquali tpe ſemper duplā pręceden-
ti abſolui magnitudini, ſcilicet in ſecunda temporis parte duplam magnitudinē ad magnitudinē
primi motus, & in tertia duplam magnitudinē ſecundæ parti, & ita cōſequenter. nam partis pro
xime ſequentis velocitas ad partem proxime præcedentē habet aliquam proportionem, & tem
pus ad tempus. ergo & ſpatium ad ſpatiū. Cuiuſlibet igitur illarum partium magnitudinis, quæ
in decem temporis partibꝰ abſoluuntur, ad alterā eſt proportio. quare earum quælibet, extremis
finita, quicquid igitur toto tempore c d pertrāſitur, finitū eſt. Eodem quoq; modo & hoc in loco
idem ſubit iudicium de motu irregulari, ponēdo ſecundā magnitudinis partem in duplo tempo
re ad tempus primæ ꝑtrāſiri, & tertiam in tēpore duplo ad tempus ſecundę, & ita conſequenter.
nam tarditatis ſecundę partis ad primā, & ſemper ſequentis ad proxime pręcedentē eſt propor-
tio dupla, & ſpatii ad ſpatiū proportio ęqualitatis. ergo & tēporis ad tēpus eſt proportio. Quic-
quid autem ad alterum proportionem habet, vt finitum ſit neceſſe eſt. ergo totum tempus mo-
tus eſt finitum. Et ipſum eſt c, per hypotheſim. igitur c eſt finitum, quod repugnat poſito. IX.
Nam eſſe non pōt in vno atomo, neq; in duobus. Quia e mobile ꝓbatum eſt abſoluere totū ſpa-
tium a b in toto tempore f g h, ꝑ principium in litera poſitum, dimidium ſpatii a b, ſcilicet c, de-
beret abſoluere in medietate dati temporis f g h. At illius totiꝰ medietas dari non pōt, niſi nunc
temporis impartibile diuidatur. nam vnus atomus, eius non eſt medietas, ſed minus medietate,
ſcilicet tertia pars, neq; duo atomi ſunt eiꝰ medietas, ſed maiꝰ medietate, ſcilicet duæ tertiæ, ſed
eius medietas aſſignari deberet vnus atomus cum dimidio, vt f cum dimidio ipſius g. Atomum
autem temporis diuidere eſt impoſſibile. igitur non poteſt continuum ex inſectibilibus compo-
ni, aut aliqua daretur magnitudō ſuper quam non poſſet fieri motus, & mobile pertranſiret du-
plum, cuius non poſſet tranſire dimidium, quod eſt impoſſibile.

ℭ Tertij capitis annotatiunculæ.

ℭ Nunc, nunc primo.

TErtium caput continet quinq; concluſiones,& tres rationes ad quartam,
¶Prima concluſio. In oi tempore, nunc non ſcd'm alterum,ſed per ſe &
primum impartibile eſſe neceſſe eſt. ¶Modos nunc prius claros reddi- 10
dimus.ſed hic adhuc opportunum videtur eſſe huiuſmodi nunc impartibile eſ
ſe in tempore oñdere.Nam finis præteriti eſt id ante quod nihil futuri habea-
tur.quo pacto eñ futuri aliquid habeatur prius q̃ preteritum finitum ſit? Et ini
tium futuri id.in quo præteriti nihil reliquatur. Nam quõ poſt futuri initium
præteriti aliquid maneat? hoc autem nunc,dicimus vtriuſq; terminum. Eſt igi
tur nunc in tempore quiddam impartibile.¶Secunda concluſio. Idẽ eſt nunc 11
vtriſq; temporibus vltimum:præterito vt finis, futuro vt initium . Nam ſi duo
a c d b diuerſa & abiuncta ponerentur:ſe tangere non poſſent: quia ſunt impertia, &
quorum non ſunt vltima.ſatis autẽ monſtratum eſt ſupra , impertia ſe tangere
non poſſe,neq; vnum alteri cõſequenter eſſe,quia impertia continuũ non attol
lunt.& cum tẽpus ſit continuũ,inter illa,eiuſdẽ naturę continuũ ĩtercipi opor-
tet,quod non niſi tẽpus eſſe põt. At cum poſt pñs inductũ nihil pręteriti habea
tur,ante vero nihil futuri,illud igitur tempus interſtes in atomo erit. Et cũ omi
ne tempus(vt oſtenſum eſt)partibile ſit, ipſum erit partibile : quare & atomus
partibilis. Imo vero tale tempus cum neq; præteritũ ſit aliquid, neq; futurum,
nihil niſi ſimplex & impartibile nũc eſſe põt,quod ſi diuidatur , præteritũ erit
in futuro,& futurum in præterito:imo & ipſius nunc hoc erit præteritum,illud
vero futurum:& in eodem nunc plurima ſimul eſſe conſpicientur. q̃ ſi impoſſi
f. bilia ſunt(ſunt nanq;)non erunt diuerſa nunc,tẽporis extrema, hoc pręteriti fi
a nis, illud initium futuri,ſed vnum idẽq; nũero.¶Tertia. In ipſo nunc impar- 12
tibili nihil moueri cõtingit. Nam contingeret in ipſo velocius & tardius mo-
ueri. Sit igitur magnitudo a b. tardius vero mobile d.velocius e.& f nunc & im
doc partibile.& d mobile tardius pertranſeat magnitudinis partẽ a c in atomo tem-
poris f, ſi fuerit poſſibile . e mobile velocius eandem a c magnitudinis partem
in minore quam ſit nũc,mora abſoluet.partietur igitur f nunc ĩpartibile . quod
cob eſt impoſſibile.¶Quarta. Itẽ neq; in nunc contingit quicq̃ quieſcere . Primo. 13
Nam aliquid quieſcere dicimus,cũ non mouetur qñ,vbi,& quõ moueri natum
eſt.in nunc autem oſtenſum eſt nihil moueri contingere.neque igitur in nunc
quicquam continget & quieſcere. ¶Secundo. Põt mobile toto tempore præte
rito moueri,& toto futuro quieſcere.nullus id negabit. Atqui ſi in atomo quie-
ſceret,in illo eodẽ ſimul & moueretur . Nam ſi in toto præterito mouebitur, &
in quolibet præteriti in quo moueri natum eſt,mouebitur. Si igitur natum eſ-
ſet quieſcere in atomo, & in eodẽ natum moueri eſſet. moueretur igitur ĩ nunc
atomo præteritum finiente. Et cum in toto futuro quieſceret,in quolibet futu-
ri in quo quieſcere natum eſſet,quieſceret.igitur & in nunc futurum ipſum ini
tiante quieſceret. Quieſceret igitur in eodem nunc ſimul & moueretur. eſt eñ
nunc idem vtrorunq; temporum vltimum:huius vt finis,illius vero(quẽadmo-
dum dictũ eſt)vt initiũ.¶Tertio. Aliq̃d quieſcere putam⁹,cũ prius & poſte-
rius conſimiliter ſecundum ſe & ſuas partes ſeſe habeat. In nunc vero neq; pri
us neq; poſterius eſt. In nunc igitur nihil q̃eſcere ponendum eſt. ¶Quita. Oẽ 14
quod mouetur,vt diuiſibile ſit neceſſe eſt . ¶Nam ois mot⁹ ex quodã in quod-
dam eſt.& cum mobile in eo in quod mutatum eſt, omnino exiſtit:non ampli-
us mouetur. Et cum omnino in eo eſt ex quo mutatum eſt ſecundum ſe & par-
tes omnes:nondum mouetur.quod enim conſimiliter ſe habet ſecundum ſe,&
partes omnes:non mutatur.omne igitur quod mouetur,diuiſibile eſt.quod qui
dem cum mouetur,partim in vno termino,partim in altero eſt.nam non omni
no in vtroq;,neque omnino in neutro eſt : vt cum ex albo fit fuſcum, & non ni-
grum. Non enim neceſſe eſt quod moueatur, in alterutro eſſe extremorum.

TErtij capitis ſcholia. X. Nam finis præteriti eſt id. Diffinitio literæ imperfecta eſt. Nam ſi detur totum tẽpus a d, cuius præteritum ſit a b, & futurum b d, inſtans c ſignatum in præterito, eſt ante quod nihil futuri habetur, & tamen non eſt totius præteriti finis, cum ipſum adhuc ſequatur aliqua pars præteriti, ſcilicet c b. Debet itaque data diffinitio ita compleri. Finis præteriti eſt id temporis vltimum ante quod nulla pars futuri habetur, & poſt quod nulla pars præteriti relinquitur. vt ſignum b in dato exẽplo. Impoſſibile eſt enim aliquam partem futuri eſſe antequam præteritum ſit finitum. alioqui duo tempora pręteritũ & futurum ſimul eſſent ſecundum durationem. Sic & initium futuri per duas partes conſimiles debet complete diffiniri, quod eſt id vltimum poſt quod nihil pręteriti relinquitur, & ante quod nihil eſt futuri. Siquidem impoſſibile eſt aliquam partem præteriti eſſe poſtquam futurum eſt īceptum. XI. Quod ſi diuidatur, præteritum erit in futuro. Si diuidatur tempus interſies atq; intermedium inter duo illa inſtantia, quorum vnum eſt finis præteriti, & alterum ſubſequens principium futuri, præteritum erit in futuro. nam quia finem ſequitur præteriti, per diffinitionem erit in futuro, & quia futuri principium pręcedit, erit pręteritum, & futurum erit in pręterito. nam ipſum f tempus per hypotheſim inter duo inſtantia (quorum prius eſt finis pręteriti, & poſterius initium futuri) interceptum, quia eſt ante principium futuri, eſt in præterito, & quia eſt poſt finem præteriti, eſt futurum. quare idem eſt pręteritum & futurum, & ipſius f dati temporis (quod diuiſum intelligamus in g h) aliquid, vt g, erit pręteritum. nam temporis prior pars. aliud vero, vt h, futurum, & in eodem inſtanti plurima inſtantia ſimul eſſe concedenda eſſent, quæ ſunt impoſſibilia. quare & illud ex quo ſequitur, ſcilicet diuerſa eſſe inſtantiá, quorũ vnum terminat præteritum, & alterum futurum. XIII. Poteſt mobile toto tempore præterito moueri. Sit totũ tempus præſens a b, quod diuido atomo c in præteritum a c, & futurum c b. moueaturque mobile d toto tempore præterito a c, & quieſcat toto tempore futuro c b. Cum d per hypotheſim moueatur toto tẽpore præterito a c, in quolibet præteriti ī quo natum eſt moueri, mouetur. At d mobile natum eſt moueri in c inſtanti finiente præteritum, cum in eo per hypotheſim ſit natũ quieſcere. igitur d mouetur in c atomo præteritum claudente. Rurſum d mobile quieſcit ī toto tempore futuro c b. ergo in quolibet futuri in quo natum eſt quieſcere, quieſcit. At mobile natum eſt quieſcere in atomo c futurum incipiente, per hypotheſim. ergo in atomo c quieſcit. Sed idem eſt nunc & impartibile c, quod eſt finis præteriti, & principiũ futuri, vt ſecunda cõcluſione oſtenſum eſt. igitur mobile d in vno eodemque atomo c & mouetur & quieſcit. quod eſt impoſſibile. Neq; ex eo quod mobile non mouetur in nunc impartibili, efficax habetur argumentum, ipſum in inſtanti quieſcere. Nam ex negatione vnius priuatiue oppoſitorum ad affirmationem alteriꝰ non recta ſumitur argumentatio, niſi ī antecedẽte ponatur, affirmeturq; aptitudo eius quod negatum eſt, vt Socrates non eſt nunc videns, & natus eſt eſſe nunc videns, igitur eſt cæcus. Conſimili modo ita conſtituenda eſſet ratiocinatio, mobile non mouetur in nunc impartibili, & natũ eſt in eo moueri, igitur in ipſo quieſcit. ſed quod aſſumitur, non minus falſum eſt quã quod infertur. XIIII. Omne igitur quod mouetur, diuiſibile eſt. Hęc concluſio (vt ſatis litera inſinuat) potiſſimum intelligitur de ente naturali quod mouetur completiue. omne enim tale diuiſibile eſt in partes ſecundum dimenſionem ſumptas, quarum aliquæ formam habent quæ acquiritur, alię eam quę deperditur. Nam quandiu durat motus, vtriuſq; aliquid eſſe debet in mobili, vt ipſum quodammodo in vtroque ſit termino, ſcilicet incomplete, & quodammodo in neutro, ſcilicet complete. hinc impartibilia, & dimenſionis expertia, in fine huius ſexti probabũtur nõ poſſe phyſice moueri. Quod ſi mobile completũ diuiſibile eſt, conſequens eſt & mobile incompletum (ſcilicet materiam, quæ eſt tranſmutationum ſubiectum) diuiſibile eſſe. nam gratia magnitudinis quæ in materia eſt, ipſum totum diuiſibile eſt in partes ipſum integrantes. Et non id modo, ſed & mobile terminatiue (id eſt formam quæ per motum acquiritur aut deperditur) partibile eſſe oportet, cum debeat eiꝰ vna pars prius, & altera poſterius aut acquiri aut deperdi, & ea motio ſucceſſioni partium temporis reſpondere. quod impartibili competere neutiquam poteſt.

a b c d

d
a c b

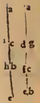
¶Quarti cap. annotat.

¶Id totum mouetur, quod & ipſum & eius quælibet partium mouetur.
¶Pars, pars ſecundum dimenſionem ſumpta.

QVartum caput continet duas concluſiones, & tres ad ſecundam partem primę rationes. ¶Prima concluſio. Motus bifariam diuiſionem recipit: penes tempus ſcilicet, & penes eius quod mouetur partes. Penes autem tempus, hoc ideo eſt, quia longior motus longiore tempore, breuior vero tempore breuiori ſemper perficitur: & vt tempus, pariter ſectionem recipit. At vero quod partibilitate mobilis itidem partiatur, patet primo. Sit a b mobile quod totum moueatur. ipſum diuido in c. & totus motus eius ſit

d e.quia totũ mobile a b mouetur, & ei⁹ pars a c mouetur.habet igitur quo moueatur motum:qui ſit d f.& eius pars altera c b etiã mouebitur,& motum habebit,qui ſit f e.Et q̃cunq; aliã aſſignaueris,eã moueri oportebit: alioqui non totum mouebitur:neq; alterã alterius motu moueri poſſibile erit. Eſt igitur totus motus d e,in toto mobili a b.& pars motus d f,in parte mobilis a c.&pars altera motus f e,in parte altera mobilis c b.vt liquido percipias motũ partium,mobilis partibilitate partiri. ℭSecundo. Oĩs mot⁹, alicuius eſt totus: qui & idem, plurium totus eſſe non põt. d e igitur alicuius eſt totus. & poſitus eſt totus eſſe mobilis a b.Non eſt igitur totus a c,aut totus c b.partes em̃ ſuntvtraq;.& idem motus pluriũ eſſet totus.neq; ꝑ idẽ,alterius partiumvllius tot⁹ erit. erit igitur totus motus d e,totius mobilis a b,& partes eius, partibus mobilis a b cõſimiliter reſpondentes.Et certe ꝑfectum eſſe viderur,vt totũ totius exiſtit, & partes partium eſſe partes. ℭTertio.Quia cũ totus motus d e ſit toti⁹ mobilis a b: cũ diuidetur mobile in partes a c,& c b,& quaſcunq; alias libuerit:ſi partes motus mobilis partibus ęquantur,confectũ eſt quodvolumus,motum ſcilicet,mobilis partitione partiri.Sivero motus deficit,itavt liceat mobilis partẽ extra accipere motum nullum habentẽ,vt a g:cum totum mobile a b poſitum ſit moueri,& pars eius a g mouebitur,q̃ motum nõ habet. mouebitur igitur aliquid ſine motu.qđ eſt impoſſibile.Sivero dixeris motũ mobilis partes ſuperare,ita vt aliqua pars eius,vt h e,extra mobilis partes cadat: erit igitur motus h e ſine mobili.non em̃ erit in altero mobili,cum tot⁹ motus d e poſit⁹ ſit eſſe vnus. At vero ſi totus motus ſit vnus,& mobile eſſe vnum (vt iã cognitũ eſt) neceſſe eſt. q̃ ſi impoſſibilia ſunt,ꝑſpicuum euaſit motum non mõ temporis, ſed & partitione mobilis partiri.Et q̃uis & quod mouetur,& motus,& tempus,& pleraq; alia, diuiſiones correſpõdentes habeant,vt vnius diuiſionẽ reliqua oĩa ſequantur:non tñ omnia hæc conſimiliter diuiduntur,ſed quãtitas, vt magnitudo & tempus, per ſe diuiduntur:quod mouetur,ſuæ magnitudinis diuiſione: & affectiones,& qualitates per accidens:quia ſimul ijs accidunt, quibus ea q̃ per ſe ſunt diuiſibilia,inſunt.ℭSecunda cõcluſio. Nõ mõ vt tẽpus,motus eſt diuiſibilis,imo contra retroagitur:vt motus diuiſibilis,& temp⁹ diuiſibile eſſe oportet:&vt motus 16

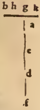

diuiſibilis, & quod mouetur.ℭSit a motus.b tẽpus.diuido motũ per medium. Notus mediũ eſt in minori tẽpore,q̃ totus motus a.& iterũ medij ſumo medium aliud,quod erit in minori tẽpore,vt manifeſtum eſt.& ſemper hoc mõ.vnde fit notum, vt mot⁹, ita & tẽpus diuidi oportere. Sit iterum a totus motus c. c vero quod mouetur.Medietas motus,minoris eſt q̃ c:& iterum medij medietas minoris erit.Et ita ſemper procedendo, vt quãcunq; motus partẽ accipias, eius quod mouetur,parti correſpondeat:vt pars motus a d, parti eius quod mouetur c d,& pars a e,parti c e,& a f,c f.& ita quancunque aliam acceperis:ita(vt prædemonſtratum eſt)vt nunq̃ partes motus, eius quod mouetur deficiãt partibus:aut quod mouetur,aliqua parte motum excedat,ſedvt totum toti⁹,& partes partium exiſtunt.Vt igitur motus diuiditur:& quod mouetur, diuiſibile eſſe oportet. Et conſimiliter monſtrari poſſet ſpatium eſſe diuiſibile,& id ſecundum quod eſt motus:& exvnius(vt quod mouetur)diuiſione,omnium aliorum diuiſiones perſpicere.Vno enim diuiſo,cætera vt diuidantur neceſſe eſt.Et vt vnum finitum,vt actu, & cætera finita eſſe oportet, &vt vnum infinitum, vt poteſtate & diuiſione in ſemper diuiſibilia,& cætera conſimili modo eſſe & infinita.ſi enim & alio modo, & alia alio modo.

QVarti capitis ſcholia. XV. Penes tempus,ſcilicet & penes eius quod mouetur partes. primo motus diuiſionem habet penes tempus in quo fit, & hoc modo ĩ partes ſucceſſionis priorem & poſteriorẽ in eadem ſubiecti parteviciſſim exiſtẽtes diuiditur. Nam hic potiſſimum de motu ſecundum locum fit ſermo,cuius pars prior non manet cum poſteriore,quanuis & hæc cõcluſio etiã motibus illis quibus acquirũtur res permanẽtes,aſciſci,accõmodariq; põt.Secundo partitionẽ habet motus penes ipſius mobilis partes ſecũdum dimenſionem

ſumptas, & hoc modo in partes ſimul ſecundum duratione͂ exiſientes diuiditur, ſed quæ in diuerſis ſint ſubiecti partibus, vt motus lapidis bipedalis in vna hora, primo diuiditur ſecundum diuiſione͂ temporis, & prior pars motus prioris temporis parti reſpo͂det, poſteriori vero poſterior. Secundo idem diuiditur in motum primi pedalis, & motu͂ ſecundi pedalis, ſimul ſecundum te͂pus in diuerſis ſubiecti partibus exiſientes. Et haru͂ diuiſionu͂ prima motui ꝓpria eſt, & per ſe conuenit, ſecunda au͂t impropria & accidentaria, quemadmodum albedo in partes intenſionis (quos gradus dicunt) per ſe dirimitur, in partes au͂t extenſionis per accidens, & gratia ſubiecti. Non eñ omnia hæc co͂ſimiliter diuiduntur. Triplicia aſſignantur in litera eoru͂ quæ diuiduntur gña. Primo, aliqua per ſe & primo, nulliuſq; alterius gratia, in proprias partes diuiſione͂ habe͂t, vt magnitudo in partes extenſionis, qualitas in partes intenſionis, latio in partes ſucceſſionis, numerus in partes diſcretionis atq; multitudinis. Secundo, aliqua non ſui gratia, ſed alterius quod in ipſis eſt, diuiduntur, vt ſubſtantię in partes integrales, gratia magnitudinis quæ eſt in ipſis. Tertio, alia neq; per ſe primo, neq; gratia alterius quod ſit in ipſis vt ſubiectis diuidu͂tur, ſed per accidens, & gratia alterius quod ſimul eſt in eode͂ cum ipſis ſubiecto, vt albedo in partes extenſionis diuiditur, quia eſt in ſubiecto in quo eſt magnitudo cuius diuiſio͂e in huiuſmo͂i partes albedo ſecatur. Motus au͂t (vt dictu͂ eſt) penes te͂pus ꝑ ſe & primo diuiditur, eſtq; de primo eoru͂ q̄ diuiduntur gñe, penes ſubiectum vero, per accidens, & in ꝑtes accide͂tarias, eſtq; de tertio hic poſito eoru͂ q̄ partitione͂ ſuſcipiunt gñe. XVI. Diuido motu͂ per mediu͂. Hic medium non ſumitur pro medietate ſecundum molem, quæ attenditur ſecundu͂ ſubiecti diuiſione͂, ſed pro medietate ſecundu͂ ſucceſſionem. nam partes ſucceſſionis attendendo, tempus diuiditur q̄admodum & motus, quod hac in parte probatur. Cum vero deinde litera ſubiungit, medietas motus, minoris eſt qua͂ c, ibi medietas motus ſecundum molem & extenſionem ſubiecti ſumitur, diciturq; medietas motus, quæ eſt in medietate ſubiecti. nam partes extenſionis motus atte͂dendo, ſubiectu͂ conſimiliter atq; motus diuiditur, ꝙ in ſecunda parte ꝓbare litera annititur. Et vt vtraq; concluſionis ꝑs elucidetur, ſit a f motus qui fiat in toto te͂pore b K. Sumo medietatem ipſius motus, quæ ſit a d manifeſtu͂ eſt ipſam fieri in minori te͂pore, vt b g. Et iteru͂ illius medietatis ſumo medium, ſcilicet a e, quod fiet in minori te͂pore, vt b h, & ita partes te͂poris, ipſius motus partibus æqua diuiſio͂e reſpondent. Præterea ſit a totus motus, c vero mobile. medietas motus, ſcilicet a d eſt in minori ſubiecto qua͂ c, ſcilicet in c d, & illius medij medietas, vt a e, eſt adhuc in minori ſubiecto, vt c e, & iteru͂ minor pars motus. vt a f. in minori parte ſubiecti c f, & ita conſequenter, vt non inueniatur pars mobilis ſine motu, neq; motus ſine mobili. Et hoc ſecundum poſteriorem concluſionis partem explanat

¶Quinti capitis annotat.

¶Quod mutatur, mobile. ¶In aliquid, terminum aliq̄. ¶Mutatio ſecundum contradictione͂, generatio, corruptio. ¶Mutatum, mutatum ſecd̄m finem mutatum eſſe co͂pletum. ¶Mutatum eſſe ſecundum principium, mutatum eſſe inco͂pletum & imperfectu͂. ¶Magnitudo, ſpatium.

17 Quintum caput continet tres concluſiones, & tria corollaria, primum primæ, ſecundum ſecundę, & tertium tertię. ¶Primaco͂cluſio. Omne ꝙ mutatur, cu͂ primum mutatum eſt, in eo quo proficiſcebatur termino eſt. ¶Nam omne quod mutatur, ex quodam in aliquid mutatur, & quod mutatur a termino vnde mutatur deficit, & cum mutatum eſt, deficit. vt em̄ mutari ad deficere ſe habere videtur, ita & mutatum eſſe ad defeciſſe. Tunc ſic. Vt in mutatione ſecundum contradictionem comperimus, ęquum eſt in cæteris mutationibus ita ſeſe habere intelligere. nã ſimile eſt & in ceteris. At vero cum quid generatur. cum primum ex non ente in ens mutatum eſt, ipſum eſt, & eſt ens. igitur ita ſe habere in cæteris eſt intelligendum. erit igitur omne quod mutatur cum primum mutatum eſt, in eo ad quem proficiſcebatur termino. ¶Item quod mutatur, cum primum mutatum eſt aut eſt in termino vnde proficiſcebatur, aut in eo quo proficiſcebatur, aut in vtrorunq; medio. horum trium vnum eſſe oportet. At vero non ęrit in termino vnde proficiſcebatur. nam mutatum eſſe, eſt ab eo termino defeciſſe. Neq; alicubi in medio, vt in c, cu͂ mutatum ſit in b. nam cum mutatio continua ſit, quod mutatu͂ eſt. tum cum mutatum eſt, ad id moueretur in quo mutatum eſt. hoc autem impoſſibile. relinquit̄ igitur, quod mutatur, cum primum mutatum eſt, in eo eſſe termino, ad quem ꝓfectum eſt. ¶Corollariu͂. Vñ fit vt omne genitum, cum primum genitu͂ eſt, ſit: & oe͂ corruptum, cum primum corruptum eſt, non ſit. & oe͂ auctum, cu͂ primu͂ auctu͂ eſt, ſit auctum, vt bicubitu͂, tricubitum, & ita de reliq̄s mutationibus omnis

bus.Hoc tñ in mutatione ſcđm contradictionẽ clarius quodammõ elucet.¶Se
cunda concluſio.In quo res primo mutata eſt, atomũ & impartibile eſſe neceſſe 19
eſt,¶Non terminũ motus,ſed morę atomũ intelligimus.Si id igitur in quo res
primo mutata eſt,partibile ſit,eſto ipſum a b.quod partiatur in ſigno c,vt ꝑs pri
or ſit a c,poſterior vero c b aut res primo mutata eſt in a c, aut in c b,aut in toto a
a d c b b.Non in a c,quia cũ poſita ſit eſſe primũ mutata in a b , & a c prius exiſtat , erit
prius primo.quod eſſe nequit.In eo em̃ primo dicimus aliquid mutatũ , in quo,
cum non ſecundũ alterum,nihil eo ſit prius in quo ſit res itidẽ mutata.Nec in c
b,quia mutatũ eſſet in a b ſcđm alterũ. Neq; in toto a b,quia iterum mutatũ eſ
ſet in a c parte eius priore,atq; eſſet prius primo.Non erit igitur id in quo res pri
mũ mutata eſt,ꝑtibile.relinquitur igitur ipſum atomũ eſſe, & ĩpartibile. ¶Co 20
rollarium. Vñ manifeſtum eſt quod primũ genitum eſt,in atomo eſſe genitũ.&
ꝙ primo corruptum eſt,in atomo eſſe corrupum. & ita in cæteris mutationibus
intellige factum. ¶Attñ duplex concipe mutatum.hoc ſecundum finẽ, in quo
res conſecuta eſt completum finẽ & actum . aliud vero ſecundum principium.
prius q̃ res ſuum finẽ nacta ſit cõpletũ. Et nos mutatũ eẽ ſcđm finẽ primũ eſſe.
& ſecundũ atomũ impartibile ſumi mõ oñdimus.De eo ꝙ eſt ſcđm principium
nunc agendũ eſt.¶Tertia concluſio.Secundũ rei principiũ , nullum mutatum 21
primum dandũ eſt. ¶Nam ſi dabitur vllũ, ſit primo mutatũ ſecundum princi=
pium in a d:manifeſtum eſt a d atomũ (vt monſtratum eſt)& impartibile eſse.
Aut ergo a d atomus eſt vñ motus . hoc autẽ eſse non poteſt . n ã mutatum eſse,
eſt ab eo termino defeciſse.Erit igitur ĩpartibibe alterum quod cum ponas ĩ quo
primo mutatũ eſt.erit atomo vñ motus proximũ & attiguũ:& nunc in tẽpore ſi
bi inuicẽ proxima. quod eſſe nequit . Si vero dixeris a d ĩpartibile ,& non ꝓxi=
mũ atomo vnde motus,& tñ eſſe in quo primo mutatũ eſt:tunc ſic. Inter primũ
ĩpartibile,& a d eſt tẽpus medium:in quo ſunt innumera nunc alia , & in quo di
cis mobile nunquã prius fuiſſe mutatum . quieuit igitur continue in toto inter=
cepto tẽpore,& a d(in quo dicis ipſum eſſe primũ mutatum)finis eſt quietis . ꝙ
eſſe nequit . aut in quolibet nunc intermedio mouebatur . quod non minus im=
poſſibile eſt. Non igitur erit ad impartibile . Sed eſto dicas ipſum partibile.
a f e c d diuido ipſum per medium in ſigno c . Aut mutatum eſt in a c priori parte, aut
in c d, aut in toto a d.Si in a c mutatum eſt.cum ſit prius a d , primum mutatum
non eſt in a d,alioqui dabitur prius primo . Si ſolum in c d , non eſt primum mu
tatum in a d,niſi ſecundum alterum. Et iterum de c d vt a d procedo . Si das in
neutro,neque in toto a d mutatum eſt.& ſi in toto ad,& in a c prius mutatum eſt
quod eſſe non poteſt. Neque dici poterit aliquando deueniendum eſſe ad id in
quo primo mutatum eſt, & dare primum mutatũ . nam diuiſiones in infinitum
proruunt. Nam detur pars a c, eã diuido in ſigno e , & argumentabor ipſum
prius eſſe mutatum in a e parte priori, quare non eſt primo mutatum in a c. Et
ſi dederis a e in quo primum ſit mutatum , diuido a e in ſigno f , & ſtatim oſten=
do prius mutatum eſſe in priori parte a f. & abibo hoc pacto a verſus in infini=
tem diuidendo , & oſtendendo prius mutatum eſſe . Satis igitur arbitror de=
monſtratum propoſitum,ſecundum rei principium nullum mutatum primũ in
ueniri poſſe. ¶Corollarium.Quo fit vt eius quod mutatur,temporis in quo mu 22
tatur,& eius fecundum quod mutatur , non ſit dabile primum. ¶In mutatio=
ne enim qualibet tria reperiuntur,quod mutatur , tempus, & id ſecundum quod
mutatur, vt homo,hora albedo.quorum duo quod mutatur , & tẽpus ſecundum
ſe,ſunt diuiſibilia,tertium autẽ non ſemper , ſed interdum ſcđm accidens:vt q a

ijs quæ ſecundum diuiſibilia ſunt.accidat. Etquia de tẽpore & magnitudine ſi=
mile eſt.ſit magnitudo ab,& moueatur mobile ex a in c. Si c ĩptibile, erit ĩpar=
tibile ĩpartibili coiunctum.Si ꝑtibile, ergo pars erat in a c , in qua mobile prius
mouebatur:& iterum in illa ꝑte (ſi eã ſeces)aliquid erat prius ĩ quo mouebatur,

Et quia diuidendo nunq̃ ſectio defectura eſt, hinc fit vt neq; eius quod mutatur neq; tēporis, imo neq; ſpatij, & diſpoſitionis ſecundū quam fiat motus, primum dari poſſit. Sed hæc adhuc clariora ex ſequentibus euaſura ſunt.

QVinti cap. ſcholia. XVII. Oē ꝙ mutatur, cum primū mutatum eſt. Hic ꝙ mutatur non id quod actu mouetur, ſignificat. non eṁ ſimul aliquid actu mouetur, & mutatum ſecundum finem. Et tamen hæc concluſio dicit, quod mutatur, ſimul mutatum eſſe, ſed denotat id quod mutari natum eſt, ſiue mobile, vt & notæ explicant. eſtque huiuſmodi concluſionis ſententia, quod mobile cum primum ſecundum finē & cōplete mutatum eſt, in eo ad quem mouebatur eſt termino, vt cum quid complete calefactum eſt, eſt in termino ad quem calefactionis, & quod complete loco mutatum eſt, eſt in termino ad quem mutationis ſecundum locum. Vt in mutatione ſecundum contradictionem. Mutatio ſecundum contradictionem, eſt mutatio ſubſtantialis inter terminos contradictorios conſtituta, & illis explicata, vt generatio quæ eſt de non eſſe, ad eſſe, vt de nō igne in ignē, & corruptio quæ eſt de eſſe ad non eſſe, vt de igne in non ignem. Ea vero quæ fieret de albo in nō albū, aut de non albo in album, ꝓprie mutatio non eſt ſecundum contradictionem, quia etſi inter terminos cōſtituatur contradictorios, non tñ eſt ad ſubſtantiam. XIX. Non terminum motus, ſed motæ atomum intelligimus. Non id in quo tanquam termino ad quem motus res primo mutata eſt, impartibile eſſe intelligendum eſt. nam omnis terminus ad quē motus (ſicut & ipſe motus) partibilis eſt. Sed illud ipſum in quo vt termino motę quicq̃ mutatum eſt (quod eſt nunc impartibile, finiens tempus motus) indiuiſibile eſſe hic proponitur. In quo quidem inſtanti res primo mutata eſt, & impoſſibile eſt eam in tēpore primo mutatam eſſe, vt id in quo aqua primo calefacta eſt, impartibile eſt, & inſtans terminans tempus alterationis, & in quo lapis primo ſecundum locum motus eſt, impartibile eſt, & inſtans terminans tempus mutationis ſecundum locum. In eo primo dicimus aliquid mutatum. Ex hac definitione liquet quod ſi quicq̃ dicatur mutatum in toto, quia mutatum eſt in aliqua eius parte, nō dicitur in ipſo toto eſſe primo mutatum, quia in ipſo eſt mutatū ſecundū alterum. Similiter in inſtanti continuante temporis motus duas partes, vt c, nihil eſt primo mutatum a c d b
quia aliquod inſtans illo eſt prius, in quo itidem res ſit mutata. ſed ſolum in inſtanti tempus motus finiente res dicenda eſt primo eſſe mutata, quo nullū eſt prius inſtans in quo res ſit primo mutata. Si enim detur aliquod inſtans prius inſtanti finiente, vt d, in quo res dicatur primo mutata, cum res ſit mutata in d ſecundum finem, ex hypotheſi, per primam concluſionem eſt in termino ad quem motus. Et inter d & b eiuſdem continui temporis inſtantia, tempus d b intercipitur, quo mobile mouetur, quia toto tempore a b poſitum eſt moueri, igitur poſt finem motus eſt aliquid ipſius motus, quod eſt impoſſibile. XX. Attamen duplex concipe mutatum. Mutatū ſecundum finem dicitur, cum mobile cōpletum actum conſecutum eſt. & de tali mutato prima & ſecunda cōcluſio, itidē & ſua corollaria intelliguntur. Et denominatur aliquid mutatum ſecundum finem, a momento finiente motum, vt cum alicui adeſt momentū finiens totum motum, ipſum dicitur ſecundum finem mutatum, eique reſpondet vltimum inſtans temporis motus, ſicut a puncto finiente lineam dicitur quicquam ſecundum finem terminatum. Mutatum autem eſſe ſecundum principium eſt, cum mobile aliquid motus conſecutum eſt, ſupereſt tamen adhuc aliquid acquirendum & aliquid denominatur tale a momento continuante partes motus, quod eſt principium vnius, & finis alterius, & ei reſpondet inſtans continuans partes temporis, quemadmodum motui reſpōdet tempus. A momento autem incipiente motum, nihil dicitur mutatum, quia aliquid ſolum dicitur mutatum, cum quid motus habet quo a termino vnde motus receſſerit. & ergo duntaxat tale dicitur a momento motum ſequente. XXI. Quieuit igitur continue in toto intercepto tempore. Si eṁ in aliquo tempore mobile mouetur, & in inſtanti finiente tempus, & continuante eius partes eſt mutatum. ergo ex oppoſito ſi in inſtanti finiente tempus, & continuāte eius partes non eſt mutatum, neque in tempore illo mouebatur, ſed in impartibilibus temporis medij inter terminum vñ motus, & impartibile a d, illius temporis partes continuantibus mobile nō eſt mutatum, cum ſit primo mutatum in a d. ergo neque in tempore illo intermedio mouebatur. Et in tempore huiuſmodi intermedio mobile natum eſt moueri. igitur per definitionem tempore intermedio quieuit, & a d eſt inſtans finiens tempus quietis. quod eſt impoſſibile. aut ipſum mobile in quolibet nunc intermedio mouebatur. quod rurſum eſt impoſſibile, cum in inſtanti nihil moueri poſſe probatum ſit. Quod ſi quis dicat inter nunc impartibile termini vnde motus, & a d eſſe tempus intermedium, in quo mobile moueatur, cum omne tempus in duo media partibile ſit, tale tempus diuidatur in duas medietates coniunctas per aliud nūc & impartibile, vt e, in quo a f e d
mobile eſt mutatum, & priuſq̃ in a d, non igitur in a d eſt primo mutatum. Rurſum inter atomū e vnde motus & atomum eſt tempus intermedium, quod diuidatur in duas medietates in ſigno f, in quo mobile itidem mutatum eſt. igitur in atomo e non eſt primo mutatum. Et cum nunquā deſitura ſit huiuſmodi diuiſio, neque vnum nunc alteri proximum eſſe poſſit, conſequens eſt ſecundum rei principium nullum mutatum primum dandum eſſe. Sed eſto dicas ipſum partibile. ipſum a d. Cum ſit prius a d. a d ablatiuus eſt atq; hic habetur intellectus, cum a c ſit prius quam a d. a e d c
XXII. Quo fit vt eius quod mutatur, id eſt ipſius mobilis, non eſt danda prima pars quæ moueatur, neq; prima pars tēporis in qua fiat motus, neq; prima pars formæ quę per motū acqui

ritur, cũ data iſtorũ quauis parte, detur pars prior. Si ꝑtibile, ergo pars erat in a c. ſi a c ſit partibi
le, ergo in ſpatio a c eſt aliqua pars, vt a d, in qua mobile prius q̃ in toto mouebatur, & rurſum in
parte a d eſt pars aliquavt a e, per q̃ mobile prius mouetur quã pars a d, & quia eo modo diuiden
do nunq̃ ad impartibile deueniendum eſt, cõſequens eſt data quacunq; ſpatii parte, aliam dari pri
orem in qua fiat motus, ſicut & mobilis, & temporis & diſpoſitionis ſecundum quam ſit motus.

¶Sexti capitis annotat.

¶Mutatur, mouetur. ¶Infinite, infinities. ¶Ex quodam, quodam termino.

Sextum caput continet quatuor cõcluſiones, duas rationes ad primã,
duas ad ſecundam, & vnũ corollarium, duas ad tertiam, & vnum co=
rollarium, & vnũ corollarium ad quartã. ¶Prima concluſio. In quo 23
tempore primo, mobile mutatur, & in eius qualibet parte ipſum mu=

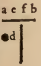

tari neceſſe eſt. ¶Primo. Quia aliquid mutari in tẽpore, dupliciter dicitur, vno
modo vt primo: & eſt cum in eo & in eius parte qualibet mutatur. Secundo mo
do ſecundum alterum, & non primo, cum non in qualibet partium, ſed ſolum ſe
cundum eius partium determinatam aliq̃ mutatur: vt cum quid in anno muta=
ri dicimus. quia in die mutetur. Ex definitione igitur manifeſtum eſt. in quo tẽ
pore primo. mobile mutatur, & in eius qualibet parte mutari. ¶Secundo. Capio
tempus a b, in quo primo mouetur mobile d. & tempus a b diuido in ſigno c. eſt
em̃ tempus oẽ vel in infinitum diuiſibile. Aut igitur mobile d in a c mouetur, &
ſimiliter in c b. (ſi em̃ in neutra partiũ moueatur, & in toto tempore a b quieſcit.
nam in toto moueri, & eius partium nulla, impoſſibile eſt) aut in altera partium
ſolum. ſi ſolum in altera, non mouebitur in a b primo, ſed ſcundum alterũ. cuius
oppoſitum eſt conceſſum. Mouebitur igitur in vtraq; . & ita de quibuſlibet alijs
partibus argumẽtabor. in quo igitur tẽpore primo mobile mutatur, & in ei⁹ qua
libet parte mutatur. Et hæc non modo in qualibet parte mobile moueri oſten=
dit, verum etiam (ſi apertius explicetur concluſionis vis) in qualibet parte pri=

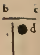

mo moueri. Nam ſi qua dabitur in qua non primo moueatur, mutabitur ſecun
dum alterum, & partem ſignabo datę partis in qua mobile mouebitur, vt f b. &
alteram datæ partis partem in qua mobile non mouebitur, vt c f, quia c f pars eſt
temporis a b (quicquid eſt em̃ partis pars, & totius pars exiſtat neceſſe eſt) & mo=
bile d non mutatur in c f. non mutatur igitur in toto ab primo. quod eſt conceſſi
oppoſitum. ¶Secunda concluſio. Omne quod mutatur, vt prius mutatum ſit ne
ceſſe eſt. ¶Primo. Sint a b mobilia ęque velocia, quorũ a moueatur in magnitu 24
dine c d in toto tempore e f, b vero in ſpatio g h in medio temporis, vt e i. b in me
dietate e i eſt mutatum. igitur & a æque velox mobile. Et quia hunc in modũ aſ
ſignari poteſt mobile ſemper tempus per medium patiẽs, erit & a in medietatis
medietate mutatũ, & in media medietatis quare omne quod mutatur, prius mu=
tatum eſſe neceſſe eſt. ¶Secundo. Quia cum a in toto tempore e f moueatur, &
omne tempus in duo æqua partibile ſit, quorum medium extremũ eſt nunc (hoc
em̃ poſitum eſt tẽporis extremum) in nunc illo medio mutatum eſt. nam in ipſo
ferri impoſſibile eſt, quare & iterum in nunc medietatis medio mutatum eſt.
Et quia hunc in modum procedendo nunquam deficit diuiſio, aut diuiſionis vl
timum daretur, & tempus minimum, quod eſſe nequit. in quolibet igitur nunc
medio prius eſt mutatum. ¶Corollarium. Vnde fit vt illud quod mutatur, infi=
nite mutatum ſit. Nam omne quod mouetur, cũ non pauſat & quieſcit., aut mo 25
ueri, aut mutatum eſſe neceſſe eſt. In quolibet autẽ nunc tẽporis motus aut pau
ſat aut interquieſcit, igitur in quolibet talium nunc, aut mouetur, aut mutatum
eſt. non autẽ mouetur: quia in nunc nihil moueri cõtingit. in quolibet igitur mu
tatum eſt. Igitur ſi ea nunc ſint infinita (ſunt autẽ) clarum euadit, mobile infini
tum mutatum eſſe oportere. ¶Tertia concluſio. Non modo omne quod moue=
tur, prius mutatum eſſe oportet, ſed & ante omne mutatum vt res prius mouea= 26
tur, eſt neceſſe. ¶Primo. quia cum omne quod mouetur, ex quodam in quoddã

mouetur,&ex quodā ī quoddam moueatur,ſit igitur a mobile,quod quidem mo‐ueatur ex b in c.cum igitur eſt in b,& mutatum eſt in c : aut eſt in eodem nunc, aut alio & alio.Non in eodem . nā ſimul idem ad aliquem terminū moueretur, & in eodem eſſet termino. Eſt igitur in b in nunc vno,& mutatum in c in altero. Et cum inter quælibet duo nunc ſit tempus interſtes , mouetur igitur a mobile prius quam ſit in c mutatum.Et quodcunq; mutatum alterum dederis,cum ſemper tempus inter ipſum & primum ſit interceptum, eodem te ſemper vrgebo argumento,Non em̄ afferre poteris nunc in quo mutatum ſit,nunc primo coniunctum.nā eſſent nunc ſibi inuicē proxima.Neq; mutatū eſt in primo.nā mutatū eſſe:eſt ab eo defeciſſe,& finis motus exiſtit.¶Secundo .Id idē in magnitudine (quia manifeſtior eius continuitas eſt)per quā exploratū habetur:vt ſi a mobile mutatum eſt in c:aut b c ipartibile eſt.hoc autem non .nā impartibile impartibili coniunctum eſſet.Eſt igitur partibile, & magnitudinem interceptā eſſe oportet,quare pri⁹ mouebaſ mobile.Quæ cū in infinitū b verſus partibilis ſit,ſequitur mobile in infinitū ante moueri .¶Corollarium. Vn̄ fit vt ante oē mutatum res in infinitū ante moueatur. ¶Hoc argumento præcedente quodcunq; detur mutatum,manifeſtū eſt. Et intellige hoc in oī motu & mutatione (q̄ etiam iter terminos ſtatuitur contradictorios)eandē ſeruare veritatē.¶Quarta.Quicquid mutatur,vt pri⁹ in infinitū mutetur neceſſe eſt.& quicquid mutatū eſt: vt prius in infinitum mutatū ſit,itidē oportet . ¶Eadē cū præcedentibus demonſtratio eſt:ex hoc ꝙ impartibile impartibili proximū coniunctūq; eſſe non pōt, & quia magnitudo ſectionē recipiendo abit in infinitū:quēadmodū numeri,qui in infinitum augentur,& lineæ,q̄ diminuuntur in infinitum . ¶Corollariū. Manifeſtum itaq; eſt,oē quod fit,pri⁹ factū eſſe:& quicquid factū eſt,prius fieri: & quicquid fit,prius fieri: & quicquid factū eſt,prius factū eſſe oportere. Et ita de corruptione & cæteris motibus intelligas,vt quicquid corrūpitur, aliquaten⁹ prius corruptum eſt,& quicquid corruptū.prius corrūpitur.¶At cum dico,quicquid fit,prius factum eſſe.non intelligo idipſum quod fit,prius factū eſſe,& pri⁹ eſſe, ſed eius aliquid,vt cum fiat domus,eius fundamentum aut fundamenti aliquid prius factum eſſe. Et horum omnium ratio ſæpius adducta eſt, quia omnis magnitudo & omne tempus in ſemper diuiſibilia ſecentur, neq; ſecūdum prius dari poſſit in quo primo aliquid fiat,aut factum ſit, corrūpatur , aut corruptum ſit.

SExti capi, ſcholia. XXIII. Nam ſi qua dabitur in qua nō primo moueatur . Si mobile d moueatur in tempore a b primo,non tamen in qualibet dati temporis parte primo moueatur,ſed tempore c b moueatur ſecundum alterum, ergo per diffinitionem mouebitur in aliqua parte temporis c b , vt f b , & in aliqua parte eiuſdem temporis non mouebitur,vt in c f.Cum c f ſit pars ipſius c b,& c b ſit pars totius a b,cōſequens eſt c f eſſe partem ipſius a b.Quicquid em̄ eſt pars partis,eſt pars totius. Et mobile d per hypotheſim non mouetur in parte c f.non igitur in qualibet parte temporis a b mouetur. quare neque in a b primo mouetur,ſed ſolum ſecundum alterum.quod eſt oppoſitum hypotheſeos. XXIIII. Igitur & a æque velox mobile,Mobile æque velox eſt, quod in æquali tempore pertranſit æquale ſpatium. At a poſitū eſt æque velox ipſi b. In ęquali igitur tēpore, ſcilicet e i,pertranſit ęquale ſpatium. At mobile b in tēpore e i mouetur per medietatē ſpatii g h,qua trāſacta quieſcit, ꝙ in ſigno terminante eam medietatē, & in inſtanti i mutatum eſt ſecundum finem.ergo mobile a in eodem tempore e i mouetur per medietatem ſpatii e d,& in puncto medietatem illā finiente,atq; in inſtanti i mutatū eſt ſecundū principium & incōplete,& in reliqua medietate ſpatii atque tēporis mouetur per hypotheſim,quod igitur mouetur,prius mutatū eſt. Et aſſignādo hoc pacto ſemper aliud mobile quod ſpatiū diuidat,& tempus,cum illud (quodcunq; detur)cōplete mutatū fuerit, eodē argumēto oſtēdetur mobile a in eodē & tēporis & ſpatii ſigno mutatū eſſe incōplete, quod tn̄ poſtea mouetur. XXVI. Cū igit̄ eſt in b,& mutatū in c . Per hypotheſī ponitur mobile a moueri toto tp̄e b c,& b eſſe inſtās incipiēs tp̄s motus,c vero inſtās ī quo eſt mutatū,Cum mobile a eſt in c impartibili tēporis,aut eſt in eodē impartibili.vt in b,aut in alio.Si ī eodē,cū ī mpartibile b ſit atomus vn̄ motus,aliquid ī termino vn̄ motus eſſet mutatū.qđ eſt īpoſſibile. nā vt ſubiūgitur,ī mutatū eſſe eſt a termino vn̄ mot⁹ defeciſſe,& finis mot⁹ exiſtit.Si in altero,aut īpartibile c

eſt proximum impartibili b,& ſic duo impartibilia eiuſdẽ cõtinui eſſent ſibi inuicem proxima, quod fieri nequit.neceſſe eſt igitur inter illa duo impartibilia intercipi tẽpus medium,ĩ quo mobile mouetur,quare oportet oẽ quod mutatũ eſt,prius moueri,ꝙ non poteſt quicquã dici mutatum,niſi in inſtanti finiente tempus motus.Et in toto hoc capite atq; pręcedenti mutatũ non denominatiuũ eſt a mutari,ſed a momento finiẽte motũ,denominatiuum inquã re,non voce.ſic factum atq; genitum denominatur quicquã a momento ſiniente factionẽ atque gñationem, & corruptum a momento ſiniente corruptionẽ aut partialem,aut totalem. XXIX. Manifeſtũ itaq; eſt omne quod fit,prius factũ eſſe.Quatuor per ordinẽ a philoſopho ĩ hoc capite oſtẽſa. primũ, omne quod mutatur,pri⁹ mutatũ eſſe.ſecundum,omne quod mutatũ eſt,prius moueri.tertium, omne quod mutatur,prius mutari.quartum,oẽ quod mutatũ eſt, prius mutatũ eſſe. in ſingulis ſpeciebus motuum ſpecialib⁹ noĩbus poſſunt formari,vt hic de generatione & corruptione deducuntur.Poſſunt & partes motus finẽ verſus deuergẽtes attẽdẽdo quatuor formari conſimiles propoſitiones per poſteri⁹,in analogia.Prima,omne quod mutatur, poſterius mutatum eſt,etiã incomplete. Secunda,oẽ quod incõplete mutatũ eſt,poſterius mutatur.Tertia,omne quod mutatur,poſterius mutatur.Quarta oẽ quod incõplete mutatũ eſt,poſterius & ĩcõplete quidẽ mutatur.quarum probationes eędẽ ſunt cũ ſuperiorũ oñſionibus. Et hę itidẽ in ſingulis motuum generibus,imo vero & mutationum omnium, ſpeciatim efformari poſſunt per analogiam.

❡Septimi cap.annotat.

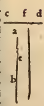
❡Infinitum,ſecundo.❡Omnis,totus.

Septimum caput continet duas concluſiones,vnum corol
larium ad primam,& duo ad ſecundam.❡ Prima conclu 30
ſio. Impoſſibile eſt vt tempore infinito magnitudo tran-
ſeatur,finita,ſemper aliud magnitudinis ſumẽdo,& ĩ om-
ni tẽpore totam magnitudinẽ abſoluẽdo. ❡Sit d mobile
continue ęquevelox,quod cõtinue feratur in magnitudi-
ne finita a b,in tẽpore infinito c.Sumo partẽ finitam tem
poris c,vt c f.In tẽpore c f mobile d pertranſit aliquid ma
gnitudinis a b.ſit illud a e.Et quia d mobile ponitur ęque velox, in æqualibus
temporibus c f continue æqualia a e pertrãſibit ſpatia.At vero quia pars a e ali
quoties & finite quidẽ ſumpta metitur totã magnitudinẽ a b, in tot igitur tem-
poribus tẽpori c f æqualibus tota percurritur magnitudo a b. At illa ſunt finita
& multitudine & magnitudine.quare ſi in toto tempore c, totã percurri ponas
magnitudinem,c finitum erit:quod eſt poſiti oppoſitũ.Neq; refert etiã an mo-
tu irregulari feratur nunc velocius,nunc tardius:quia in tẽpore c f pertranſibit
aliquid ſpatij a b,quod aliquoties ſumptum metitur ſpatium a b. Et ſi tardius
duplo(quamlibet aliã poſueris proportionem,idem ſubit iudicium)moueatur,
in duplo tempore tranſibit æquale.& ita continue ſecundum ꝓportionẽ tardi-
tatis,ſpatium ſemper prius accepto ſpatio abſoluet æquale,& in tempore ſecun
dum proportionẽ temporis c f maiore:quæ cũ(vt ſpatij partes) erunt & multi-
tudine & magnitudine finita,& totum erit finitũ. Et nihil refert hæc multitu-
dine finita,magnitudine eſſe inæqualia,vt finitũ totum efficiant.❡Corollari
um.Vñ fit,vt tempore infinito nihil quieſcere, itẽ neq; generari aut corrumpi 31
contingat.❡Hoc ex concluſione manifeſtum eſt. nã ſi tẽpore infinito natum
moueri non eſt finitum ſpatium tranſeundo.neq; quieſcere.eſt eñ quies, mot⁹
priuatio qñ & vbi mobile moueri natum eſt.gñatio autẽ & corruptio,magnitu
dinis ſunt finitæ.Et hoc certe quod modo monſtratũ eſt,& cõtra magnitudinẽ
infinitam tempore finito percurri non poſſe,alias prius a nobis demonſtratum
eſt.❡Secunda.Tempore finito mobile infinitum magnitudinem nequaq̃ per
tranſibit:quare neq; in ea quieſcet.❡Nihil refert magnitudinẽ infinitam,aut 32
finitam,aut altero termino tantum finitam intelligas. Capio mobilis infiniti
partem finitam: quę ĩ aliqua parte temporis aliquid magnitudinis abſoluet, &
pars illa temporis (cum temp⁹ ſit finitũ)aliquoties ſumpta, & numero quidem
finito,totum tempus metitur,quare in tot partib⁹ tot ęquales pri⁹ ſumptę parti
mobilis partes tranſibunt:& totum quod tranſiuit,finitũ eſt, vt quod ex finitis
& multitudine & magnitudine conflatũ ſit.Et idem valuerit ſi poſueris ipſum

mobile infinitũ inæqualiter difformiterq; moueri . Non igitur tp̃e finito mobile infinitũ magnitudinẽ vllã pertranſibit, aut in ea quieſcet. ¶ Corollarium
33 primum. Vnde tempore finito mobile infinitum, ſpatiũ nõ abſoluet finitum,
34 pariter neq; infinitum. ¶ Eadem ei quæ eſt poſita demonſtratio eſt. ¶ Secundum. Manifeſtũ itẽ eſt, ꝙ tempore finito nullus mot⁹ eſſe poſſit infinit⁹. Nam ſi eſſet infinitus, & magnitudinem tranſiret infinitã. Si autẽ id impoſſibile eſt, & motum eſſe infinitum. eſt enĩ par eademq; ratio & magnitudinis, & motus. Et quomodo iterum, cum omnis loci mutatio in loco ſit, eſſe poſſit infinita?

SEptimi capitis ſcholia. XXX. Neque refert etiã an motu irregulari feratur. Siquis ponat mobile d irregulariter moueri, vt in ſecũda parte ſpatii duplo tardius, q̃ ĩ prima, & in tertia duplo tardius q̃ in ſecunda, cũ quæ proportio tarditatis ad tarditatem, illa ſeruato eodẽ ſpatio eſt temporis ad tempus, duplum eſt & tempus motus ſecundę partis ad tempus motus primę, & tempus tertię partis duplum ad tempus ſecundę, & ita deinceps, quare temporis partes licet duratione ſint inæquales, cum tñ proportionem habeant ad ſe inuicem, ſunt finitę. totum igitur tempus mot⁹ per ſpatium a b, eſt finitum. At totum ſpatium poſitum eſt pertranſiri in tempore c. igitur temp⁹ c eſt finitum, quod eſt poſiti oppoſitum. XXXI. Generatio autem & corruptio magnitudinis ſunt finitę. Generatio dicitur magnitudinis finitę, quia forma ſubſtantialis acquiritur in ſubiecto magnitudine finito, alioqui res naturalis quæ acquireretur, eſſet actu infinita, quod in tertio phyſicorũ impoſſibile eſſe demonſtratum eſt. Similiter corruptio magnitudinis eſt finitę, quia forma ſubſtantialis deperditur in ſubiecto ſecundum molem finito, alioqui fuiſſet corpus ſenſibile actu infinitum, quod iterum eſt impoſſibile. At magnitudo finita tempore infinito tranſiri nõ põt, vt oſtẽdit pręcedẽs concluſio. igitur neq; tempore infinito quicquam generari contingit aut corrumpi. Alias a nobis prius demonſtratũ eſt. primũ, ſcilicet tempore infinito magnitudinẽ finitam non tranſiri, in ſexta concluſione ſecundi capitis huius. & ſecundũ, ſcilicet tempore finito magnitudinẽ infinitam non percurri. in quinta concluſione eiuſdem capitis poſt ſolutionem inſtantiæ Zenonis. XXXII. Capio mobilis infiniti partem finitam. Sit mobile infinitum a, quod in tẽpore finito c d abſoluat magnitudinem quantãcunq;, vt e. ſi poſſibile eſt. Capio mobilis infiniti partem finitam, vt a b, quę in aliqua parte tẽporis, vt c f, pertrãſeat aliquid magnitudinis. quia pars c f temporis eſt finita, & totius finiti, ipſa aliquoties, vt ſi decima fuerit, decies ſumpta, totum tempus c d finitum abſoluet, & in qualibet illarum partium temporis, pars mobilis æqualis parti a b, pertranſit tãdem magnitudinis. Et cum omnes partes mobilis ſumptę ſint finitę, totũ ex eis compoſitum eſt finitum. igitur quicquid mobilis in tempore c d ſpatium e tranſit, eſt finitum. Et poſitum eſt mobile a in tempore c d tranſire ſpatium e. igitur mobile a eſt finitum, quod eſt poſiti oppoſitum. XXXIIII. Et quõ iterum, cum omnis loci mutatio in loco ſit. Hic alia innuitur ad propoſitum probandum ratio, quæ talis eſt. Omnis loci mutatio in loco eſt, quia id quod loco mouetur, in loco eſt, aut ſemper eodem, ſi feratur circulo, aut ſucceſſiue alio & alio, ſi ſecundum rectum moueatur. locus autem omnis finitus eſt. nam terminus eſt claudens atque ambiens corpus contentum. igitur omnis loci mutatio eſt finita, quare nulla infinita. alioqui in loco finito fieret infinita mutatio, quod eſt impoſſibile, ſicut & infinitum finito contineri.

¶ Octaui capitis annotat.

¶ Stare, eſt ad quietem tendere. ¶ Stare, ſiſti,

OCtauum caput continet octo concluſiones: duas rationes ad ſecun
35 dam, & vnam, inſtantiam zenonis poſt vltimam. ¶ Prima. Omne quod ſtat, cum ſtat, vt moueatur neceſſe eſt. ¶ Nam omne natum moueri quando, vbi, & quomodo: aut mouetur, aut quieſcit. quod autem ſtat, non quieſcit. Nam nihil quieſcens inquietem & tran=
36 quillitatem tendit. mouetur igitur omne tale. ¶ Secunda concluſio. Quicquid ſtat, in tempore ſtat. ¶ Primo, Quia quicquid ſtat (vt dictum eſt) mouetur. & quicquid mouetur, in tempore mouetur. igitur quicquid ſtat, in tempore ſtat. ¶ Secundo. Quia quicquid ſtat, velocius aut tardius ſtare poſſe dicimus. velocius autem & tardius ſolum in tempore eſſe poſſunt. igitur quicquid ſtat, in tem
37 pore ſtat. ¶ Tertia. In quo primo ſtatur, in qualibet eius parte ſtare neceſſe eſt. ¶ Hoc vt de eo quod in aliquo primo mouetur, demonſtraretur, tempus diuidendo. Nam quicquid ſtat, mouetur, quicquid autẽ in aliquo primo mouetur, in qualibet eius parte mouetur, Igitur quicquid in aliquo primo ſtat, & in eius

qualibet parte ſtabit.par enim eademq; eſt ratio. ℂQuarta. In quo ſtetur,pri= 38
mum dabile non eſt. Nam in quo moueatur, demonſtrarum eſt primum dari
non poſſe:quia quicquid dabitur,ſemper reſtat prius accipiēdum, cum tempus
ſit in infinitum partibile.igitur neq; in quo ſtetur,dabitur primum.ℂQuinta.
In quo res primo quieſcat:tempus eſſe neceſſe eſt. Nam in atomo & impartibi 39
li nihil moueri contingit.igitur neq; quieſcere.eſt enim quieſcere, non moueri
quādo,vbi,& quomodo aliquid moueri natū eſt.& quod quieſcit, nunc vt prius
ſeſe habet.Hoc autem eſſe nequit,niſi in interuallo inter duo minima conſtitu
to. & id eſt tempus. In quo igitur primo res quieſcit, tempus eſſe neceſſe eſt.
ℂSexta.In quo primo res quieſcit,& in eius qualibet parte quieſcit.ℂEadem 40
vt prior de tempore manifeſtatio eſt. ℂSeptima. Vnde fit etiam vt in quo res 41
quieſcat,primum aſſignabile non ſit. ℂRatio præcedentibus eadem eſt: quia
ſicut quod mouetur,in tempore mouetur: ita quicquid quieſcit,in tēpore quie=
ſcit. Et ſicut magnitudinis non eſt primum,ita neq; temporis, neq; vllius conti
nui, ſed omne tale(vt iam ſatis dictū putam⁹)in infinitū partibile eſt.ℂOcta
ua.Quod aliquod ſpatium aliquo tempore primo pertrāſit, penes aliquid illius 42
ſpatij primum eſſe in aliquo motus tempore non poteſt.ℂNā ſi eſſet penes ali
quid ſpatij primum in aliquo tēpore motus,ipſum, & eius quælibet pars penes
illud eſſent ſpatij in eodem tēpore.non igitur moueretur,ſed quieſceret.Id eñ
quieſcere arbitramur,quod in altero & altero nūc idem ſecundū ſe & ſuas par=
tes continue occupat.Nā omne quod mouetur,& in tempore, & ex quodam in
quoddam mouetur:vt ſimul ad aliquid moueri,& permotū eſſe nequeat. Non
erit igitur quod mouetur,in aliquo tempore motus penes aliquid ſpatij. Et eñ
ſi aliquo tēpore motus penes aliquid ſpatij eſſet: cū omne tempus partibile ſit,
& in priori parte illius temporis penes illud ſpatij eſſet, & in poſteriori parte.
quod cum conſimiliter ſeſe & prius & poſterius haberet, conſequitur iterum ip
ſum quieſcere.ſed ſolo nunc eſt penes aliquid ſpatij manens,in quo tñ neq; mo
uetur,neq; quieſcit. In nunc enim temporis extremo neq; moueri quicq̄. neq;
quieſcere poteſt,neque quia quod in nunc ſit,ſequatur ipſum non moueri,idcir
co ſequitur ipſū quieſcere. nā quod nō mouetur, ipſū idcirco q̄eſcere accidit.
ℂInſtantia.Sed ꝙ nihil moueri cōtingat, talem paralogiſmum inducit zeno.
Quod ſpatium ſibi æquale continue obtinet,quieſcit.Ad quod videtur moue=
ri,ſemper ſibi continue æquale ſpatiū obtinet.Igitur quod videtur moueri (vt
ſagitta) continue quieſcit.ℂHuius paralogiſmi zenonis ex præcedenti conclu
ſione ſolutio peruia eſt. Non oportet enim vt quicquid ſibi ſpatium æquale ob
tinet,quieſcat.nam quod fertur(vt dictum eſt)id in atomo (in quo nihil moue
ri neque quieſcere natum eſt)obtinet.Neque id verū eſt, quod mouetur,conti=
nue ſibi æquale ſpatium obtinere: imo in ſolis nunc & impartibilibus id dixi=
mus accidere,& in nullo motus tempore ſpatium ſibi occupare æquale. Si igi=
tur continue occuparet ęquale,nunc adinuicem eſſent coniuncta.& tempus ex
impartibilibus compoſitum euaderet.Hoc autem impoſſibile eſt, quemadmo
dum & de alia magnitudine quacunque.

Octaui cap.ſcholia. XXXV. Quod autem ſtat,non quieſcit.Stare enim dicitur mo=
bile,cum lentius mouetur,& elangueſcit a priſtina velocitate,vt pila & glob⁹ cum
motu proiectionis impelluntur,atque fini propinquant, adhuc tñ pauliſper mo=
uentur,ſed propemodum imperceptibilem habent motum,vt difficile ſit interno=
ſcere an moueantur,vel quieſcant. Et huiuſmodi mobile cum ſtat, adhuc quidem
mouetur,ſed quieti admodum propinquum eſt. XXXVII. Nam quicquid ſtat.mouetur.Eſt eñ
motus communior quam ſtatus,non quidem quia motus cōuenit pluribus ſpeciebus.nā vt ſex
ſunt ſpecies motus,ita ſex poſſumus aſſignare ſpecies ſtatus,ſcilicet ſecundū generationē,corru
ptionem,augmentationē,diminutionem,alterationem,& mutationem ſecundū locum.ſed mo=
tus eſt cōmunior,quia eius ratio conuenit pluribus indiuiduis & motibus. nā omnib⁹ motibus
atque motuum partibus tam initialibus & medijs q̄ finalibus,ſtatus autem non oībus compe=
tit motibus,neque motuum particulis, ſed eis dūtaxat qui propter quietis vicinitatem a quiete

vix diſcernuntur. Nempe ſtatus hoc in loco non diſſentit a motu, niſi ſecundum vnam differentiam accidentariam paulo ante explicatam, quemadmodum motus velox & tardus habẽt rationem accidentalem, ob quam paucioribus conueniunt q̃ motus. XLII. Nam ſi eſſet penes aliquid ſpatiȷ̄ primum. Sit a mobile, quod in tẽpore K n primo (hoc eſt in qualibet temporis parte) tranſeat ſpatium b c h i. dico ꝙ in nulla parte temporis eſt penes aliquid ſpatiȷ̄ ſibi æquale primũ, id eſt ſecundum ſe, & quanlibet ſui partem. Quod ſiquis dubitet, ponat gratia diſciplinæ mobile a eſſe penes aliquid ſpatiȷ̄, id eſt in aliqua parte ſpatiȷ̄ ſibi æquali (vt penes partẽ b c, d e) in parte tẽporis K m. Cum mobile a primum ſit penes partem ſpatiȷ̄ b c d e ſibi æqualem in tẽpore K m, per hypotheſim, ipſum & quęlibet eius pars eodem tempore penes illã eſt partem in eodẽ tempore. Et cum omne temp⁹ in duo æqua ſit partibile, diuidatur tempus K m in duas partes, K l, & l m. Quia mobile a eſt per hypotheſim in toto tempore k m penes ſpatiũ b c d e, in qualibet parte tẽporis penes illud eſt ſpatiȷ̄, vt in parte priori k l, & in parte poſteriori l m. At qđ priori parte tẽporis & poſteriori penes idẽ eſt ſpatiũ ſcđm ſe, & omnes ſuas partes, non mouetur, ſed quieſcit, igitur a mobile quieſcit in tempore K m, in quo poſitum eſt moueri non igitur in aliquo tempore motus eſt in ſpatio ſibi æquali, ſed in ſolo nunc, & impartibili, in quo tamen neq; mouetur neq; quieſcit, cũ nihil natum ſit in temporis impartibili aut moueri aut quieſcere, vt tertium huius caput monſtrauit. Id enim quieſcere arbitramur. Data in litera eius quod eſt quieſcere, definitio intelligitur de eo quod occupat idem ſpatium in diuerſis partibus temporis, & natũ eſt moueri transferendo ſe de ſpatio in ſpatium. Nam corpora cæleſtia idem totale ſpatiũ. ſcilicet ſuperioris orbis concauum continue occupant, & tamen non dicuntur quieſcere, ſed continue moueri, quia non ſunt nata moueri ſpatium demutando. Intelligitur itidem data definitio, quãdo ſpatium quod proxime occupat mobile, non mouetur cum locato atq; occupante. Nempe ſi deorſum moueatur dolium plenum aqua, ibi aqua corpus locatũ mouetur per ſe, quia mutatione q̃ eſt in ipſa ſimiliter & locans, vtpote dolium, & tñ aqua contenta dolio in diuerſis partibus temporis ſecundum ſe & quanlibet partem eſt in eodem concauo doliȷ̄ continentis, vt loco proprio ſed in tempore continue non eſt in loco cõmuni, ſcilicet aere, qui eſt locus proprius dolii cõtinentis, quia aer eſt ſpatium per quod vtrũq; mouetur, imo in ſolo nunc atq; indiuiſibili eſt in illo, ſicut & dolium ſuum continens. Nam quod non mouetur, ipſum idcirco quieſcere accidit. Non moueri cõmuni⁹ eſt, quieſcere vero cõtractius. quicquid enim quieſcit, nõ mouetur. at nõ oportet omne quod non mouetur, quieſcere. nam cũ quid in nũc temporis ĩpartibili mutatũ eſt, non mouetur quidem attamen non quieſcit. Neq; id verũ eſt quod mouetur. Ex hac Ariſtotelis ſolutione manifeſtum euadit, mobile in tempore quo mouetur, nõ eſſe in loco actu (nã occuparet ſpatium ſibi æquale) ſed in ſolo nunc, & impartibili. quare iterũ nõ omne quod loco mouetur, cum mouetur, in loco eſſe neceſſe eſt, ſed tum cum mouetur, ipſum mobile eſt proximum in tempore profunditati ipſius ſpatii ſuperficiebus interiacenti, quẽadmodum ſi intelligatur aliquod corp⁹ interminatum, id eſt cuius ablatę eſſent extremę ſuperficies, tunc alterũ corpus ſuperficiebus terminatum ei applicatum, eſſet illi proximũ, & immediatum, nõ ſecundum ſuperficiem intermini corporis, ſed eius profundũ. Eodem mõ intelligendum eſt de ſpatio per quod fieri motus, quod tempore motus ſecundum ſuperficiem non eſt immediatũ mobili, ſed ſolũ ſecũdũ profundum, quod non eſt vltimum. ex quo facile conſtat mobile tum non eſſe in loco. nã oportet omnem locum eſſe vltimum, & ſuperficiẽ quandã, vt quartus huius oſtendit. Vnde mobile cum eſt in termino a quo, tangit ſpatiũ ſecundum ſuperficiem, & cum primum mouetur, non debet exiſtimar immediate eſſe in altera ſuperficie. alioqui in corporibus poſt primã ſuperficiẽ immediata eſſet altera ſuperficies ſine corporis interſtitio. quare corpus ex ſuperficiebus eſſet cõpoſitũ. quod eſſe nequit. Sed tp̃e motus ipſum mobile proximũ erit corpori ſuperficiebus intercepto, non tñ ipſum tanget, quia duorum corporum contactus attenditur ſecundum vtriuſq; ſuperficiem, ſed erit illi conſequenter ſe habens, quia cũ vnũ ſit poſt alterũ, inter ea non interiacet eiuſdẽ rationis medium, ſicut anima & corpus neq; continua ſunt, neque contigua, quia eorum vltima non ſunt ſimul, cum non ſint vtriuſq; vltima, ſed conſequenter ſe habent. In ſolo autem inſtanti, mobilis & ſpatiȷ̄ ſecundum ſuperficiem contactus eſt, & cum mobile eſt in loco ſibi æquali.

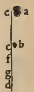

¶ Noni capitis annotat.

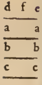
¶ Falſa deſcriptio, argumentatio falſaria.

NOnum caput cõtinet ſex zenonis rationes ꝙ non ſit mot⁹ aut mutatio, & earũ ſolutiones. ¶ Sex rationes ꝙ non ſit motus aut mutatio. Quatuor primæ ſunt zenonis, quæ olim antiquis difficultatem ſolutionis ingerebant. ¶ Prima. Inquit zeno. Si quicquam moueatur, ipſum prius ſpatiȷ̄ dimidiũ cõficere neceſſe eſt. Atqui ĩ ſpatio quolibet ĩfinita ſũt dimidia, ĩfinita aũt tranſire impoſſibile eſt. igitur & quicq̃ moueri. ¶ Huius rõis ex præcedentibus haberi poteſt manifeſta dilutio. Nam ſicut infinita dimidia potentia concedimus, ita quoque & infinita potentia tranſiri poſſe non negamus.

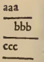
i

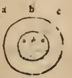
¶ Secunda. Si quicquam moueretur, velociſſime motum aſſequi aliquando valeret tardiſſime motum. at vero velociſſime motum, tardiſſime motum aſſequeretur nunquam. non igitur mouetur quicquam. Et quod velociſſimum nunquam aſſequatur tardiſſimum, ita palam ſit. Sit a velociſſimũ, b tardiſſimum, c d ſpatium: in cuius ſpatij termino c locetur a, & in medio b: vt b dimidio ſpatio antecedat: & incipiant a & b ſimul d verſus moueri. Cum a peruenerit in ſignum medium, iam b ab eodem receſſit (ſi ipſum moueri poſſibile eſt) & eſt præcedens in alio quopiam ſigno. ad quod cum perueniat a, iterum b receſſit, & in alio ſigno antecedit. & ita ſemper fiet vt pari ratione tardiſſimum tanquam fugiens ne aſſequi vnquam poſſit velociſſimum illudat. Et hanc rationem zeno inflata bucca & ore tragico Achillem perſonat. ¶ Sed diluitur. Velociſſimum tardiſſimo aliquando coniungitur: neque eſt (vt zeno ſuſpicatur) ſemper tardiſſimum, ſignum reliquiſſe, in aliquo alio præcedens, cum velociſſimum ad ſignum peruenerit. Nã tametſi a in æquali tempore plura ſpatia potentia non pertranſeat quam b, pertranſit tamen maiora: vt ſi duplo velocius. duplum: ſi triplo, triplum. Vnde fit vt in aliquo ſpatij ſigno ipſa aliquando coniunctum iri oporteat. Et hæc a prima ratione differt, quod in ea zeno ſpatium partitur in dimidia, & infinitis potentia, vt infinitis actu vtitur. & hinc ſua cognoſcitur pendere ſolutio. In hac vero falſam opponit motuum proportionem: & ex motuum vera in ſpatijs proportione hæc diluitur ratio, & zenonis (vt vocat) Achilles. ¶ Tertia. Quicquid ſpatium ſibi æquale obtinet, quieſcit. Atqui ſagitta quæ ocyſſime ferri videtur, continue ſpatium ſibi ęquale obtinet. ſagitta igitur illa, & quæcunq; ferri videntur, eadem ratione quieſcunt.

¶ Pauloante huius patefacta eſt reſpõſio. ¶ Quarta. Si poſſibile eſt (ĩquit zeno) quodcũq; moueri: ſint tres magnitudines a a, b b, c c, & magnitudie & velocitate partes, directe alia ſupra aliam iacentes. & a a continue moueatur ad dextram, & ſimul b b contranitatur verſus læuam, & c c quieſcat, & immobilis perſeueret. accidet eodem tempore eadem & æqualia ſpatia a mouẽte & quieſcente eſſe pertranſita. Nam quo tempore, vt d e, ſpatium c c ab a a mouẽte pertranſitum eſt, eodem tempore & b b æquale ſpatium pertranſitum eſt a c c ſpatio quieſcente. Et non modo hoc incommodi ſequatur, ſed idem tempus ſibijpſi eſſe duplum. Nam eſto, inquit a a a directe ſupra c c c, & b b b foris in dextra, vt b primum ſub vltimo ſit a: & contranitantur modo prædicto a a a & b b b, quieſcente & immobili perſeuerãte c c c. cum a primum ſtat cũ medio c, a primum ſtat cum b primo: & in eodem tempore, vt d f, a a a pertranſit dimidium c c c, & totum b b b duplum dimidio c c c. At vero idem mobile in medio tẽporis trãſit dimidium, & in duplo tempore trãſit duplum. Effectum eſt igitur, vt quia a a a in tempore d f tranſit dimidium, ipſum ſit dimidium: & quia tranſit in eodem duplum, ipſum ſit duplum, & ipſum ad ſeipſum eſſe duplum. ¶ Hęc argutia ſtatim diſſolubilis eſt. Nam æquale ſpatium in æquali tempore a mouẽte & quieſcente pertranſitum eſſe non poſſe, & idem in dimidio temporis tranſire ſpatij dimidium, & in duplo tempore duplum, intelliguntur, ſpatijs quæ pertranſeantur, omnino conſimili mõ ſe hñtibus. Applicat autẽ zeno ea ad ſpatia, alterum quieſcens & alterum motum. vñ in falſam (hanc ob cauſam) incidit deſcriptionem: neq; reputanda ſunt, vt ea adducit atq; applicat, incõmoda. ¶ Quinta, de mutatione ſecundum contradictionem adducitur. Si aliquid mutari poſſit de contradictorio in contradictorium, vt de non albo in album: in neutro extremorum exiſtit. quare neq; erit album, neq; non album: & inter cõtradictoria dabitur medium. quod eſt impoſſibile. Nõ erit igitur talis mutatio vlla. ¶ Reſponſio. Cum quippiam mutatur de non albo in album, eſto in neutro extremorum ſimpliciter exiſtat: neq; ſimpliciter & ſecundũ totum ſit non album, neq; ſimpliciter album: ex hoc non idcirco ſequitur non eſſe album, neq; nõ album: imo ſemper alterum contradictorium verificabitur. nam cum plus partium

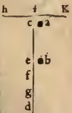

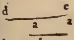
habebit non album,dicetur non album:etſi omnino ſit non album, neq; omni= no album. ¶Sexta de orbiculari motu. Si quid orbiculari motu,inquit,moueri poſueris,accidit ipſum ſimul & eodem tempore & moueri & quieſcere . Nam ipſum ex poſito moueri concedes : & tñ cum ſit continue ſecundum ſe totum in eodem ſpatio non mouebitur.quieſcet igitur & ſimul . quare nihil circulo & ſphæra moueri continget. ¶Solutio. Falſum eſt circulum ſphæramq; , cum in circulo aut ſphæra mouetur,ſimul & quieſcere. Nam tametſi continue eſſet in eadem ſuperficie & ſpatio,ſuæ tamen partes continue ſpatium demutant.& in altero exiſtunt, vt a b in interioris circuli pars,quæ eſt cum a b exterioris inte= riori circulo c verſus moto,non amplius cum a b iacebit,ſed cum b c : vt a ſit ſi= mul cum b,aut alia quacũq; parte.vt ab alijs correſpõdeant ſignis. Neq; id pla= ne verum eſt,ſemper totum circulum i eodem ſpatio eſſe: imo ſi notas & ſigna aſpexerimus,continue in altero toto ſpatio & circulo eſſe videmus:vt permoto a vſq; b,circulus interior a d eſt in ſpatio & circulo b e , qui prius erat in circulo a d. At vero a d circulus & b e diuerſi ſunt,& nõ idem:niſi forte,vt homo,& ho= mo muſicus. Non igitur efficere poſſit vt ſimul quieſcat & moueatur,neq; qui= dem vt moueatur ſecundum partes , quieſcat vero ſecundum totum .

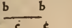

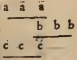

ZOni cap. ſcholia. XLIII. Et hanc rationem Zeno inflata bucca. Eam rationẽ Zeno vocauit Achillẽ,q; ſua opinione maximam haberet efficaciam,atq; indiſſolubilis eſſet, perinde atque Achilles ob virium ſuarum præſtantiam dicitur fuiſſe inſuperabilis Troianis. Idq; Zeno iflata bucca & ore tragico pſonabat,quia propriam rationẽ iactabundo & altiloquo ſermone plus æquo efferebat. Nam tãetſi a in æquali tempore. Quanuis,inquit , a velocius mobile in ęquali tẽpore plura ſpatia potentia non pertranſierit quã b tardius,cum vtrunque infinita ſpatia potentia pertranſeat,in infinitis autem neque plura neque pauciora inueniuntur quatenus infinita ſunt,tñ a velocius mobile tempore æquali pertranſit maiora ſpacia quam b.quare ambo tandem in aliquo ſigno conueniunt,imo velocius interdum pręterit mobile tardius. Vt ponatur ſpatium c e eſſe duplum ad ſpatium e f,& ſpatium e g diuidi in duas medietates,e f, & f g,& mobile a duplo velocius quam mobile b moueatur. Cum mobile a ſit duplo velocius in æquali tempore,vt h i , duplũ abſoluit ſpatium,vt c e,& mobile b eius pertranſit dimidium,ſcilicet e f. Rurſum in æquali tempore,vt i K,a velocius abſoluet maius duplo ſpatium,vt e g, & eodem tempore mobile b dimidium ſpatium f g.quare mobile a velocius & b tardius ſe conſequuntur & conueniunt ambo in puncto ſpatij g. Et ita ſi ponatur d mobile triplo velocius quam b, & e d diuiſum in tres tertias, tempore h i mobile a pertranſit ſpatium c e , & mobile b ſpatium e f ſubtriplum . Et tempore i K mobile a tranſit ſpatium e d , & mobile b ſpatium f g. quare mobile a aſſequitur ipſum b in aliquo ſigno medio inter f & g. Et ita quæcunque alia proportio fuerit data. Sint tres magnitudines, a a,b b,c c. Hæc ratio duo videtur inferre inconuenientia . Primum , quod idem ſpatium eodem tempore pertranſiretur a ſpatio mouente & quieſcente. Quod patet , ſint data tria ſpatia primum a a,ſecundum b b,tertium c c, magnitudine æqualia ,& a a continue moueatur ad dextram partem, b b vero in oppoſitam partem moueatur ad partem ſiniſtram , & c c ſpatium maneat quieſcens . In tempore d e ſpatium c c pertranſitur a a , & eodem tempore ſpatium b b pertranſibitur a ſpatio c c quieſcente . ergo etiam eodem tempore ſpatium b b pertranſitur ab a a ſpatio mouente. Eodem igitur tempore d e,idem ſpatium b b pertranſitur a ſpatio mouente a a , & a ſpatio quieſcente c c . quod videtur impoſſibile . Secundum inconueniens eſt quod idem mobile in eodem tempore pertranſibit dimidium ſpatium,& duplum. Sint enim data tria ſpatia,primum a a a,ſecundum b b b,tertium c c c,& ſit a a a directe ſupra ſpatium c c c,vt a primum reſpondeat c primo,& a ſecundum ſecundo,& a tertium c tertio . At ſpatium b b b ſit in dextra parte foris collocatum,vt primum b ſit directe ſub vltimo a,ſed nihil alterũ vnius ſit directe ſub altero alterius,& moueatur ſpatium a a a verſus dexterã partem,& b b b cõtranitatur in oppoſitamq; & ſiniſtram partẽ feratur,& ſpatium c c c maneat quieſcẽs. In quo tẽpore, vt d f,a primũ reſpondet ſecundo c,ei directe ſuprapoſitum,& primum b ſtabit cũ ſecundo,eidem directe ſuprapoſitum, & a primũ ſtat cum primo b,ei directe ſuperſtãs. quare ſpatium a a a eodẽ tempore d f pertrãſiuit totum ſpatium b b b,& dimidium ſpatij c c c,quod c primo & c ſecundo eſt interceptum. At ſpatium totum b b b eſt duplum ad dimidium ſpatii c c c.igitur idẽ mobile eodem tempore tãſiuit duplum ſpatium,& eiuſdẽ dimidium,quod videtur impoſſibile, Verum hæc duo inconuenientia diluuntur ex eo q; principia phyſica ad quorum oppoſita ducere videntur,de ſpatiis cõſimiliter ſeſe habentibus ſunt intelligẽda. Applicat autem Zeno dicta principia ad ſpatia diſſimiliter ſeſe habentia. Eſto in neutro extremorũ ſimpliciter exiſtat. Cũ quid mutatur de non albo in album,in neutro extremorum & terminorum motus ſimpliciter exiſtit. Non

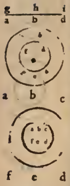

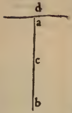
enim in tempore a quo, alioqui aliquid exiſtens ī termino a quo, moueretur ab eo, & moueri in cepiſſet. quod eſt impoſſibile. Neq; ſimpliciter in termino ad quē. alioqui aliquid moueretur ad aliquem terminū, & eſſet in illo. quod eſt impoſſibile. Tamen in vtroq; terminorū eſt ſecūdum quid. nam aliquid habet termini a quo, & aliquid termini ad quem. Et ſi cōtradictoria capiātur album ſimpliciter, non album ſimpliciter, ſecundū de eo verificatur, quia huiuſmodi mobile nō eſt album ſimpliciter. Si autem ſumantur contradictoria album ſecundum quid, non albū ſecundum quid, primum de eodem dicitur. Album autem ſimpliciter, & ſimpliciter non album, non contradicunt, neque ſecundū quid album, & ſecundum quid non album. Quandiu autem fit motus, alterum contradictoriorum nulla etiam adiecta determinatione verificatur de ſubiecto. nam cum nondum in ſubiecto fuerit ſufficiens albedo ad ſubiecti denominationem (vt cum pauciores partes aut totidem albę fuerint, quot nigræ) ipſum dicitur non album. cum autem plures fuerint albę, & albedo ſufficiens denominare totum ſubiectum tale, ipſum dicitur album, quanuis complete non ſit album, neque non album. Vt a b interioris circuli pars. Ponatur circulus exterior a b c quieſcens, & interior a b c moueri, & in tempore g h perficere partem a b circuli exterioris, in tempore vero h i partem exterioris circuli b c. Ante motum pars a b interioris circuli reſpondet parti a b circuli exterioris. cum autem interior circulus in tempore g h perfecerit partem a b exteriorem, & a interior reſpondet b exteriori, & b interior c exteriori, pars eadem a b interior nō eſt amplius cū parte a b exteriori, ſed cum parte b c. Et cum in tempore h i eadē pars a b interior perfecerit partem b c exteriorem, vt a interior reſpondeat c exteriori, pars īterior a b reſpondet alteri parti exterioris circuli quam b c, & ita dicendū de parte d e interiori. Imo neque totus circulus interior in toto motus tempore eſt in eodem toto ſpatio, ſi bene ſigna vtriuſque attenderimus. Nā ante motū circulus a d interior eſt in circulo a d exteriori, ſed mutato a interiori ad b exterius, vt in ſecūdo fit exēplo, circulus a d interior eſt in circulo b e exteriori, qui alius eſt a circulo priori a d exteriori, cum diuerſi ſint eorum diametri. Denique moto a circuli interioris vſque ad c exterius, vt in tertio exēplo, circulus interior a d eſt in circulo exteriori c f, qui alius eſt ſaltē ratione ab exteriori circulo b e aut a d, ſicut alia eſt ratio hoīs, & hominis muſici. Non itaque dicendum eſt totum cælum ſecundum ſe totum quieſcere, & ſecundum ſuas partes moueri, vt neque aliquod corpus totum eſſe album, & quanlibet eius partem eſſe nigram.

ℭ Decimi cap. annotat.

ℭ Perfecta, cōueniēs, apta. ℭ Infinitū, ifinitū ſecūdo. ℭ Mutari, terminatiue.

DEcimum cap. continet duas concluſiones, quatuor ratio-
nes ad primam. ℭ Prima cōcluſio. Impartibile nō niſi ſe 27
cundū accidēs mutari contigit. ℭ Indiuiſibile voco, quod ſecundum quantitatē eſt impartibile: vt punctum, quod quidē dico non per ſe mutari poſſe, ſed per accidēs, quemadmodum ſedentē ī naui ad motū nauis moueri dicim⁹: & moto corpore, eius partem, vt animā, per accidens moueri. Ita & punctum per accidens mouetur ad motum ei⁹ cui accidit. Eſt & alius partium motus, qui ſecundum mobilis quantitatis partes attenditur: quo de non intelligimus. Nā ij partium motus inter ſe alij ſunt, & plerunq; lōge differētes, & a totius motu. quod liquidiſsime cernitur in ſphęra. Nam ſphærę partiū circa eius cardines & polos eſt lenta motus tarditas: circa vero diuiſorem circulū ediuerſo celer volucritas. Sed vt quod diximus, manifeſtius euadat, tales adducimus rationes. ℭ Prima. Quia ſi impartibile mutaretur, generaretur, corrumperetur, alteraretur, aut ſecūdum ſpatium ferretur. non eñ ſecundum augmentum, aut decrementum mutaretur, cui nulla vel fingi poteſt magnitudo. mutetur igitur īpartibile, ſi poſſibile eſt, ex a c in c b in tēpore d. Aut ipſum in tempore d erit in c b: & tunc ipſum mutatum erit: & continget ipſum moueri vbi iam mutatum eſt. Aut eſt in a c: & tunc accidet ipſum quieſcere, & non moueri, poſitum eſt enim ante motum ipſum eſſe in a c. Aut partim in a c, & c b locabis: quod iterum non valebis: quia quod impartibile poſuiſti, iam faceres partibile. non igitur impartibile mutabitur. ℭ Secunda. Motus quo ipſum moueri effingas, proximus eſt, ac ſi tempus ex nunc indiuiduis conſtaret. At cum in quolibet mutatum eſſet, motus ex momentis cōflatus euaderet, & non ante omne mutatum anteiret motus: & magnitudo ex inſecabilibus eſſet, & multa talia ſequerentur incōmoda. Hæc autem impoſſibilia. Non igitur mutabitur impartibile. ℭ Tertia, φ ſecundū locū non moueatur. Nam quicquid in ſpatio fertur: vt prius ſe minus, & æquale q̄ maius tranſeat, neceſ

eſt. Non autē minus, ſe prius tranſibit impartibile. nā impartibili min⁹ eſſe impoſſibile eſt. Relinquitur igitur vt ſibi æquale. quare ſi conficit ſuperlineā motum, punctum puncto coniunctum proximumq; eſt, & linea ex impartibilibus compoſita abibit, eſſet enī impartibile continue ſibi æquali coniunctū. hoc autem impoſſibile: quare & impartibile p ſe moueri. ¶ Quarta. Cū impartibile in tēpore pertranſiret ſibi æquale: cum omne tempus diuiſibile ſit, & minus minori tempore tranſeatur, in medietate illius temporis tranſibit minus. dabitur igitur impartibili ei æquali minus: & quod impartibile eſt, partietur: vt & tempus, aut iterum relabetur in hoc, vt non in tempore, ſed in nūc atomo & impartibili moueri, agitariq; poſſit. Ratum igitur eſt ipſum per ſe haudquaq̄ moueri poſſe. ¶ Secunda. Nulla mutationū infinita eſt. Nam quod definitis contine-
45 tur terminis, infinitum non eſt. Omnis autem mutatio certis limitib⁹ & terminis contenta eſt. generationis enim & corruptionis termini ſunt eſſe, & non eſſe. augmenti, vniuſcuiuſq; ſecundum propriam ſuam natura perfecta magnitudo, diminutionis, huic oppoſito modo facta detractio. alterationis, cōtraria, aut quæ contrariorum functionem retineant, & quæ quoddāmodo ſint contraria. & motus ſecundum locum, plerunq; termini contrarij, vt ſurſum & deorſum. Sed hoc non in omnibus vim eandem retinet, vt in ijs quæ circulo aguntur. Hanc tamen mutationem & finitam eſſe, hac vſi ratione oſtendimus. Quod impoſſibile eſt eſſe motum, & moueri impoſſibile eſt: vt quod ſectum eſſe non poteſt, impoſſibile eſt ſecari: & quod impoſſibile eſt factum eſſe, ipoſſibile eſt fieri. Atqui motus infinitus, factus eſſe non poteſt. nullus igitur infinitus. Et ſi cęleſtium corporum magnitudinem motuum ſpectes, ſtatim finitos eſſe apprehendis. Si vero tempus, cum decurſa magnitudine ſemper ſimiles regenerentur, intelligis in infinitum in tempore abire. Fieri etiam poteſt, vt poſt generationem ſit augmentatio. poſt quam alteratio, poſt quam iterum generatio, aut, quam voles, alia mutatio: & ita ſemper, vt ſemper ſit motus. Non tamen propter id erit vnus & infinitus motus. nam ex tam varijs nihil vnum conflatur. Sed qui tempus infinitum ſibi aptet, & quem tota temporis ſeries trahat, nullus niſi circularis eſſe poteſt. Et de hoc hactenus dictum ſufficiat.

Decimi cap. ſcholia. XLIIII. Impartibile non niſi ſecundū accidens mutari cōtingit. Ariſtoteles hoc loco (ſicut & in alio quolibet) loquitur de mutatione phyſica atque ſucceſſiua, ſiue temporaria, & quæ tempore compleatur, & non de ea quæ ſupernaturalis eſt, qualis eſt aīæ rationalis, q̄ ſecundū quantitatē indiuidua eſt, ad eſſe productio ſiue creatio, neq; de ſubitaria momentaneaq; mutatione, qualis eſt productorum in linea, & inſtantiū in tempore acquiſitio. Etiā hic ſermo ſit de mutatione proprie dicta, & non ea quæ ſecundū ſimilitudinem quandam mutationis nomē ſibi vendicat, quales ſunt alteratiōes animi, vt ſciētiarū virtutūque acquiſitiones, quæ minus proprie alterationes dicuntur, ſiūtque in ſubiecto ſcd'm molē indiuiduo, ſcilicet intellectu, & volūtate. hanc ob cauſā & illuminatio, & ſubitanea ſpecierum ſenſibilium in organo ꝓductio (q̄ impartibilitatis naturā quoquo pacto ſentiunt) hic minime motus dicuntur, neque eorū ſubiecta ꝓprie moueri dixeris. Quo de non intelligim⁹. Id quod prius dictū eſt, ſcilicet partē moueri p accidens ad motū totius, qm̄ partes integrales per ſe mouētur, & motu ꝓprio, a motu totius & cęterarū partium diſtinctio, partium autem ſubſtantialium forma ſecundum locum mouetur per accidens ad motum toti⁹, vt anima hominis ad lationem ipſius hominis. Nam ſphære partium circa eius cardines. In ſphæra, inquit, cęleſti partes ſupremæ & infimæ vicinæ polis & cardinibus eius, tarde ad motum mouentur. mediæ vero eiuſdem partes, & quæ ſunt circa circulum æquatorem diuidētem totam ſpæram in duo hemiſphæria, & duas partes, vnam ſuperiorem, & alteram inferiorem, æquales, velociſſime mouentur, cum in quatuor & viginti horis maximum conficiant circulum, in conuexo primi mobilis deſcriptum, quo quidem tempore extremæ partes longe minorem circulum deſcribunt, in conuexa parte polis vicina propinquaque intellectum atque conceptum. Motus quo ipſum moueri effingas. Quod mouetur in pleno, vt continue aſſiſtat ſpatio neceſſe eſt, & quod aſſiſtit ſpatio, eſt diuiſibile. igitur impartibile non poteſt ſpatio aſſiſtere, ſed ſolum punctis ipartibilibus, ſuper quæ ſi ponatur cōtinue moueri huiuſmodi ſpatium ex punctis impartibilibus compoſitum eſſe neceſſe eſt. Quod ſi magnitudo ſuper quam ſit motus, ſit ex impartibilibus cōpoſita, & mot⁹ ipſe ex momētis eſt compoſitus, & tempus ex nunc impartibilibus conflatū, vt in huius libri principio oſtenſum eſt,

quare nõ ante oẽ mutatũ res mutaretur,ſed cõtinue mutata eſſet, cũ ſolum momenta a quibus mobile denominatur mutatum haberet,& rem moueri eſſe eam mutatã eſſe.quę oppoſita ſunt ijs quę toto hoc libro monſtrata ſunt. Vt prius ſe minus,& ęquale q̃ maius transeat, neceſſe eſt, vt ſi lapis bipedalis moueatur per aerem,prius tranſit ſpatium aeris pedale,minus q̃ ipſemet lapis qui mouetur.deinde ſpatium bipedale aeris ſibi æquale pertranſit,priuſq̃ ſpatium tripedale maius ſeipſo mobili.Et minus minori tempore tranſeatur. Si impartibile poſſet in tempore pertranſire ſpatium ſibi ęquale,gratia diſciplinę d impartibile ponatur tranſire ſpatiũ a b ſibi ęquale in tempore e g. Tunc ſic.Si aliquod mobile aliquod ſpatium aliquo tempore tranſierit,& minus ſpatium minori tempore tranſibit. At d impartibile in tempore e g pertranſit ſpatium a b ſibi ęquale,ergo in minori tempore,vt e f,pertrãſit minus ſpatiũ , vt a c.Deinceps a c eſt minus ſpatium quam a b,& a b poſitum eſt ęquale impartibili d,ergo a c eſt minus impartibili d.quicquid eñ eſt minus vno æqualiũ,eſt minus altero.igitur datur aliquid minus impartibili.Et cum omne excedens diuidatur in exceſſum,& id quo excedit,ipſum impartibile diuidetur. quod eſt impoſſibile. XLV. Sed hoc non in omnibus vim eandem retinet: hoc,mutationem certis limitibus & terminis contineri,claudiq; extremis cõtrarijs.Id enim potiſſimum locum habet in mutationibus rerum naturalium.& ad illas pręſertim debet applicari.Sunt eñ illę vt lineę rectę, quæ duobus clauduntur extremis finalibus.motus autem corporum cęleſtium circulo aſſimilatur,in quo hoc pacto determinari non poſſunt extremitates. Verum vt in eo idem punctus principium eſt circunferentiæ,& finis eiuſdem,ita in motu circulari idem terminus eſt a quo,& ad quem,vt in motu primi mobilis oriens,& in motibus ſphęrarum inferiorum occidens.quare & hi motus circulares quodammodo finiti ſunt .

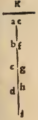
¶Paraphraſeos in ſextum Phyſicorum , finis.

Primi capitis paraphraſeos in VII. Phyſicorum annotatiunculæ.

¶Pauſans, quieſcens.

SEptimus Phyſicorum continet quinque capita.Primum continet duas concluſiones , duas rationes ad primam & duas ad ſecundam. ¶Prima concluſio. Omne quod mouetur: vt ab alio moueatur neceſſe eſt. ¶Primo,quia cum aliquid ab extrinſeco moueatur , & mouendi principium extra ipſum cognoſcitur : manifeſtum eſt ab alio moueri. Cum vero ab extrinſeco non moueatur , vim intra ſe latentem & motiuam retinet,a qua & ipſum mouetur. Putare enim aliquid a ſeipſo moueri,quia nullum exterius mouens appareat,perinde eſt atque ſi putes,ſi a c mouet c b, & id te lateat,a b a ſeipſo moueri : imo & c b, a ſeipſo. Omne igitur quod mouetur: vt ab altero moueatur neceſſe eſt. ¶Secundo. Monſtratum eſt,omne quod mouetur, partibile eſſe oportere . Si igitur quicquam talium a ſeipſo moueretur,& totum a ſeipſo,& partes a ſeipſis mouerentur. Quod ſi a ſe ipſis mouerentur, vna quieſcente alteram quieſcere non eſſet neceſſe. At vero permanifeſtum eſt vna parte mobilis,vt a c,quieſcente: & c b quieſcere,imo & a b. Alioqui,cum moueatur,poſitum ſit a ſeipſo , hoc eſt, a ſe primum moueri .a c ſimul ſtaret & moueretur:quod eſt impoſſibile . Omne igitur quod mouetur, ab alio moueri neceſſe eſt, quod enim a ſeipſo mouetur, nullo pacto altero pauſante ipſum quieſcere neceſſe eſt . Quod ſi pauſat altero pauſante(vt de toto euenit pauſante parte)ab altero moueri eſt neceſſe. Et hæc ratio de motu ſecundum locum potiſſimum ſumpta eſt. ¶Secunda concluſio. Cum ab exteriore mouente mobile quodcunq; moueatur,quod mouens ab altero mouẽte itidem moueatur:hoc in infinitum abire impoſſibile eſt . ¶Primo, quia quicquid ita mouebitur,in loco eſſe neceſſe eſt. in locis autem non abitur in infinitum. Stabitur igitur tandem in aliquo:quod quidem ab exteriore mouente non amplius mouebitur . ¶ Secundo . Si hunc in modum abitur in

infinitum: ſit igitur a motum ab exteriore mouente b. & b quidē a c.& c ab ip=
ſo d.& hoc pacto in infinitum euadat.quia ſimul ſunt mouēs, & quod mouetur
cum mouebitur a,mouebitur b.& cū mouebitur b,pariter & c .erit igitur ſimul
motus a,& b, & c.&vniuſcuiuſq; reliquorū.Sit igitur e motus a,& f motus b.&
g motus c.& h motus ipſi⁹ d.& ſit κ tempus mot⁹ a.quia e motus a,determinat⁹
& finitus eſt,vt mobile a,& temp⁹ κ finitū erit.& in eodem tempore mouentur
a,& b,& c,&vnūquodq; reliquorū.in κ igitur tp̄e finito,ſimul cum a & b & c,&
vnūquodq; reliquorū mouebitur. Accidit igitur a,b,c,d,mobilia infinita,motu
e,f,g,h,i, in finito tēpore κ moueri.quo enim tempore a mouetur,& reliqua oīa
conſequenter ſe hn̄tia(q̄ infinita ſunt)moueri cōceſſa ſunt.Hoc aūt impoſſibi
le.Et nihil refert an motus a ęqualis ſit,an maior,aut minor motu b,& ita dein
ceps.nā ſemper abibit infinit⁹.Neq; valeat ſi dixeris pri⁹ probatum eſſe infini
tum magnitudine finito tēpore moueri non poſſe,non autem numero & multi
tudine infinita.hic autem de multitudine infinitis agitur , q̄ finito tēpore mo=
ueri, nullū putabitur incōmodum.Nos certe idem putam⁹ incōmodum.Nam
cum ea q̄ hoc pacto mouerentur,molem corpuſq; habeāt:cōtigua ſunt,& ſe tan
gunt oīa,& magnitudinē infinitā attollūt attiguā.Quare idē fuerit ac ſi intelle
xeris vnam ex a b c d continuā magnitudinem conflatā,& eam motu īfinito &
tempore quidem finito moueri.quod eſt adductū impoſſibile.Non igitur hoc
erat impoſſibile. nam poſſibili conceſſo,nullū accidit impoſſibile. Itē & nihil
refert tales motus vnum motū gn̄e,aut ſpecie,aut numero efficere.Gn̄e quidē
vnum efficerent.ſi alicuius vnius generis eſſent:vt ſubſtantiæ,vt quātitatis.&
vnum ſpecie,ſi in ea quę eiuſdē ſunt ſpeciei, euaderent. vnum vero numero,ſi
mobile numero idem,& id ſecundum quod fit motus , & temp⁹ numero idem.

PRimi capitis ſeptimi phyſicorum ſcholia. I. Omne quod mouetur,vt ab alio mo- Oē quod mouetur ab alio moueri.
ueatur neceſſe eſt.Hæc Ariſtotelis concluſio ſecundū materiam ſubiectam intelligi
tur de mobili phyſico cōpleto,vt eius ſenſus ſit,omne ēns naturale quod mouetur,
ab alio & non ſeipſo mouetur,vt in omnibus motibus aliud ſit mouēs,& aliud mo
tum,nihilq; ſeipſum moueat.Quare non debet accommodari ad intellectū,aut vo-
lunt atem,quę ſuas functiones alio modo quam res naturales peragunt,vt alio oſtendendum eſt
loco.Neq; item debet hæc concluſio applicari ad angelicos ſpiritus,qui interdum legūtur &vo
laſſe,& deſcendiſſe,quoniam res naturales non ſunt,& ſui motus(modo eos motus appellare li
ceat)longe alia ratione quam rerum inferiorum fiunt,quēadmodum methaphyſie⁹ habet diſcu
tere.Quod ſiquis obijciat aquam reducentem ſe in natiuum frigus,& proinde ſe mouentem,ean
demq; motam,nihil efficit contra hunc locū,quoniam aqua neq; ſecundum ſe totam mouet,neq;
ſecundum ſe totam mouetur,imo vero neque ſecundum eandē partem mouet & mouetur , ſed
mouet ſecundum formam,& mouetur ſecundum materiā.Huius autem concluſionis intellectus
eſt,nihil a ſeipſo primo & ſecundū quodlibet ſui moueri,vt idem numero ſit mouens & motū.
Neque identidē robur habet cauillatio qua quis obiectaret authore Ariſtotele animalia a ſeip-
ſis moueri,vt progredi & volare.Non enim dicuntur a ſeipſis moueri, quia idē re ipſa ſit in eis
quod mouet,& quod mouetur.nempe ipſorū forma ſubſtantialis ſolū mouet,neq; moueri dici-
tur niſi per accidens,& ad motum ſubiectiverū de eo quod per accidens mouetur, hic nō agitur
ſermo,ſed de eo duntaxat quod mouetur per ſe,& motu qui eſt in ipſo.animaliū autem materia
ſolū mouetur.ſed dicuntur animalia a ſeipſis moueri,quia poſſūt nullo aduenīete extriſeco mo
tum inchoare,& inceptum citra finē atque terminum intermittere. At vero permanifeſtum eſt,
vna parte mobilis.Id intelligitur de partibus integralibus rei naturalis cōtinuis,duris, & itra ſe
flexū atq; replicationē non habentib⁹,vt vna medietate ligni aut lapidis quieſcēte,neceſſe eſt &
alteram eius medietatem, imo & totum lignum aut lapidem quieſcere. Verum non oportet vna
parte aquę aut aeris quieſcente,& alteram partem motus eſſe expertē,quoniam aer & aqua mol
litiem hn̄t,atq; agibilitatem . Neq; itidem opus eſt manu quieſcente digitū, aut quieſcente bra-
chio manum quieſcere,qm̄ hæ partes intra ſe flexionem habent atque cōplicationem. Alioquī
cum moueatur,oppoſitum ſit a ſeipſo.Id verbū referendū eſt ad mobile a b. vt ſententia ſit,ſi-
quis dubitat vna parte integrali mobilis quieſcente alterā quieſcere debere, imo & ipſum totū,
ponat gratia diſciplinæ vna parte mobilis,ſcilicet a c,quieſcente,alterā partem c b moueri,& to
tum etiam mobile a b moueri.Cum totū a b a ſe primum moueatur per hypotheſim,ergo p̄ de-
finitionē & quælibet eius pars a ſeipſa mouetur,& a c eſt vna pars ipſi⁹ a b,ergo pars a c a ſeipſa
mouetur,& poſita eſt quieſcere.eadē igitur pars a c ſimul moueretur & quieſceret,quod eſt im-

poſſibile.quare & illud ex quo ſequitur,eſt inconueniens,ſcilicet totũ a ſe ipſo moueri. II. Quia ſimul ſunt mouens & quod mouetur. Nõ oportet ſemper mouens,& quod mouetur , ſimul eſſe ſecundum locum,ſic quod mouens ſit moto adiacens, atq; propinquum ſecundum contactum, quia proiecta moueri conſpiciuntur proijciente non tangente,ſed debet eſſe ſimul ſecũdum tempus,ita quod ſi mouens ſit,oportet eodem tempore aliquid eſſe quod mouetur, vt ſi ſit ſanans, oportet ſimul eſſe id quod ſanatur,& ſi ędificans,id quod ędificatur. Nẽpe mouẽs eſt cauſa actu & debet idcirco ſimul eſſe cum effectu,ſcilicet eo quod mouetur. Determinatus & finitus eſt, vt mobile a. Intellige,finitum & determinatum eſt. Si enim mobile ſecundum molem finitum eſt, oportet & motum eius eſſe finitum , cum impoſſibile ſit mobile finitum infinito motu moueri. Neq; huius oppoſitum conſpicitur in motu cæli,quia ſicut cęlum finitum eſt,ita & cęli mot⁹ eodem tempore factus,finitus eſt(extenditur enim motus extenſione ſui mobilis)tametſi mot⁹ cęli ſecũdum Ariſtotelem ſucceſſione ſit infinitus. Et ex eo ꝙ motus e finitus eſt,recte colligit philoſophus & k tempus motus e finitum eſſe debere,qua impoſſibile eſt motum finitum fieri tempore infinito. Neque valeat ſi dixeris prius probatum eſſe,videlicet ſecunda concluſione,ſeptimi cap. libri pręcedẽtis, numero. xxxij. Quare idẽ fuerit ac ſi intellexeris. Nõ ſupponit hoc in loco Philoſophus,omnia illa diuerſa mobilia poſſe fieri continua,vt autumant nonnulli, qui rationem Ariſtotelis inualidã eſſe dicunt,ex hac falſa ſuppoſitione,cẽſentq; quia id quod ſupponit Ariſtoteles,eſt impoſſibile, non debere cuiq̃ mirum videri ſi ſequatur id quod conſequenter infertur,cum ad impoſſibile ſequatur(vt aiunt)quoduis conſequens. Verum Ariſtoteles neque hoc loco, neq; alio quouis in tota philoſophia naturali innititur huic propoſitioni, ad ĩpoſſibile quoduis ſequi,ad moliendam aliquam probationem,quoniam illa nihil efficaciæ habet & roboris ad quicquam probandum,quinimo quæ ſimpliciter impoſſibilia ſunt. Ariſtoteles ſupponit, vbi demonſtrationem ad impoſſibile contexit,eſſe poſſibilia. Sed hoc in loco nihil aliud intẽdit Philoſophus, niſi idem eſſe inconueniens , mobile infinitum magnitudine,tẽpe finito moueri, & mobilia magnitudine finita,& numero infinita,eodem tempore finito moueri, quoniam huiuſmodi mobilia mole finita,& numero infinita,cum ſibi proxima ſint,cõſtituunt magnitudinem infinitam contiguam . Quare idem eſt iudicium de huiuſmodi magnitudine infinita attigua ꝙ tempore finito moueatur , ac ſi intelligatur ex omnibus illis mobilibus adinuicem continuatis conſtitui vna magnitudo infinita continua,& illa tempore finito moueri. ſed id ſecundum oſtenſum eſt impoſſibile,ergo & primum , quod eſt in hac ratione adductum inconueniens.

¶Secundi cap. annotat.

¶Primum,proximum. ¶Motus , motus accidentalis.

SEcundum cap. continet vnam concluſionem, & eius probationem. ¶Concluſio. Primum mouens,non vt gratia cuius, ſed vñ motus,ſimul eſt cum moto. ¶Simul ea dico , inter quæ nullum intercipitur medium , Et certe id omni ꝓximo mouenti & moto commune eſt. 5 Quod patet,quia motus tres ſunt ſpecies,ſecundum quantitatẽ, quę augmentum & decrementũ dicitur. ſecundum qualitatem,vt alteratio,& ſecundum locum,q̃ eſt latio,& ſecundum locum mutatio. At inter augens proximum & auctum nihil interiacet,fit enim aliquo adueniente, neq; inter minuẽs & diminutum.nam fit alicuius ſubtractione,neq; inter proxime alterãs & alteratũ.quod in ſingulis ſpeciebus facile eſt intueri. Ea quippe q̃ alterationi apta veniũt, ſenſibilia ſunt:vt ſonus,ſilentium,albedo,nigredo, dulcedo , amaritudo, caliditas, frigiditas,humiditas,ſiccitas,leuitas,grauitas, mollities,durities,raritas,denſitas,horũ media,& cętera ſimilia quorũ ſenſus exiſtit.& ſecundum hęc corp⁹ a corpore differre dicere ſolemus. At omnium talium agentia proxima tangunt paſſa:vt proxime ſonans,ſonorum:colorans,coloratum:dulcorãs aut amaricãs, dulcoratum aut amaricatũ,& ita in cęteris. Et quod modis inanima patiuntur, tot modis & aĩata pati reperiuntur. at hoc non conuertitur . Patiuntur nanq; & alterantur animata ſecundũ ſenſum : non autem in anima, & ſenſus expertia: Item ſecundum ſenſibiles paſſiones fiunt alteratiões. At cum quid ſecundum ipſas patiatur,videmus omnia adinuicem cõtigua,vt aerem ad viſibile corpus, quod terminatur,ad lumen,& lumen ad viſum . & ita de audibili , guſtabili, & tangibili. eſt igitur proxime alterans omne ſimul cum ipſo alterato. De latiõe, & ſecundum locum mutatione , vt proxime mouens ſimul cum moto exiſtat, idem euenit. Nam ſi a principio intrinſeco moueatur hoc ſtatim notũ eſt:cum

inter ipſum & motum nullũ queat aſſignari mediũ. Si autẽ ab extriſeco principio: aut pellitur, trahitur, vehitur, aut in gyro torquetur. Ad horum em̃ quatuor, aliquem, pulſionẽ, tractionem, vectionem, vertiginẽ, & ceteros ab extrinſeco motus factos reducimus oẽs. Atvero ꝓxime pellens, trahens, vehens, aut vertigine torquẽs, ſimul eſt cũ pulſo, tracto, vecto, aut vertigine acto: vt inter ipſa ꝓxime pellentia & pulſa, trahentia & tracta nullũ hiet interceptũ medium. Eſt em̃ pulſio, ipſius mobili ab ſe abiectio. cuius ſpecies ſunt, impulſio, cũ mouens moto nõ deficit. & expulſo, cũ eidẽ deficiat. & ꝓiectio, cũ velocior motus eſt q̄ naturæ lati competat. Tractio oppoſito fit modo. eſt em̃ ad ſe aut propinquum alterum factus motus, cũ trahens a tracto non ſit ſeparatum. cuius ſpecies ſunt inſpiratio, reſpiratio, congregatio, & ſimiles: queadmodum exſpiratio, aſpiratio, ſputio, ſegregatio, ſub pulſione continentur. Vectio aliquando motus eſt per accidens, vt cum ad motum vehentis in ipſo aut ſupra ipſum feratur. Aliquando fit pellendo, aliquando trahendo, & aliquando vertigine torquendo: vt in tribus aliis motibus vectionem reperire queas. Vertigo vero ex pulſu componitur & tractu. eſt enim cum mouens hanc partem pellit, illam vero trahit. Manifeſtum eſt igitur proxime mouens ſimul eſſe cum moto.

SEcundi capitis ſcholia. III. Non vt gratia cuius, ſed vnde motus, ſimul eſt cũ moto. Primum mouens gratia cuius, eſt id ad quod cetera mouẽtia ordinantur, vt forma ſubſtantialis precipuũ eſt mouens, gratia cuius accidentia inſtrumentaria & minus precipua ſunt. Primum autem mouens vnde motus, eſt proximũ mouẽs a quo, vt efficiente fit motus. Itaque concluſionis intelligẽtia eſt. Proximũ mouens a quo vt mouẽdi principio fit motus, ſimul eſt cum moto. Dicitur autem hoc ĩ loco primum mouens, id ipſum quod eſt proximum mobili, & refertur ad proximum motum, vt ſuum correlatiuum. Mouens autem eſt proximum moto, ſiue ſimul cum moto, quando inter mouens & motum, nullum interiacet medium, ſiue mouens tangat motum, vt ignis aerem proximum quem calefacit, ſiue non tangat, vt forma ſubſtantialis eſt proxima materiæ, & rei naturali cuius eſt pars, quam tamen non tangit, cum non habeat magnitudinis vltima. Quare eſſe ſimul, cõmuniꝰ eſt in propoſito, ꝗ ſe tangere, aut attiguum eſſe. At inter augens proximum & auctum nihil interiacet. Inter augens proximum, vtpote animam viuentis, quod augetur, & auctum, ſcilicet ipſum corpus animatum, nihil eſt medium. Fit enim augmentatio alicuius additione, ſcilicet ſubſtãtiæ ex cibo genite & molis. Similiter inter minuens, ſcilicet animam, & id quod minuitur, vt corpus animatum, nullum interhiat medium. Fit enim diminutio alicuius ſubtractione, vtpote particule ſubſtantie cum quantitate. Anima quidem corporis animati vt maiorem producit quantitatem in aucto, dicitur augens, vt vero minorem reparat ꝗ deperdita eſt, dicitur minuens. Qui vero per augens, & minuens, cibum intellexerit, qui in viuentis ſubſtantiam conuertitur, & in aucto plus reparat ꝗ deperditum eſt, in eo vero quod diminuitur, minus etiam deprehendet inter proxime mouens & motum nihil interſtare. Et ſecũdũ hec corpus a corpore differre dicere ſolemꝰ. Non quidem ſecundum ſubſtantiam, ſed accidentario, atq; ſecũdum accidentales diſpoſitiones. Ignis enim ab aqua diſſentit, ꝙ hec frigida ſit, ille vero calidus, & qualitates ſenſibiles, corporum ſenſibilium differentie dici ſolent. Et quot modis inanima patiuntur. Quorcunq; (inquit litera) modis inanimata alterantur, totidem modis animata alterari percipiuntur. Quaſcunq; enim qualitates habent inanimata ſecundum quas alterantur, eaſdẽ habent & animata. Non tamẽ quot modis alterantur animata, totidem modis alterantur animata. nam inanimata alterantur qualitatibus ſenſibilibꝰ quatenus ſenſibiles ſunt, quia illas aut earũ ſpecies in propriis organis ſuſcipiunt & apprehendunt. Inanimata autem non alterantur ſecundum ſenſum, neq; qualitates ſenſibiles quatenus ſenſibiles ſunt ſuſcipiunt, ſed ſolum vt affectiones, & accidentia ſubſtantiarũ, quomodo & animata eas habent. Item ſecundum ſenſibiles paſſiones fiunt alterationes. Dicuntur hic paſſiones ſenſibiles, qualitates cito tranſeuntes, a ſenſu perceptibiles. Et ſub eis qualitates paſſibiles in ſubiecto reſides, iuges atq; permanentes cõprehenduntur. At cum ſecundum has aut illas quicquam alteratur, corpora adinuicẽ contigua ſunt, & proxima, vt aer proximus ad viſibile corpus, ſcilicet parietem, aut quodcunq; aliud corpus opacũ, quod terminatur ad lumen, quia recipit lumen ſecundum extremam ſuperficiem, & lumen terminatur ad viſum, quia in organo viſus lumen ſuſcipitur, quo color conſpicuus redditur. Cuiꝰ ſpecies ſunt impulſio. Impulſio eſt cum pellens nõ abeſt pulſo, ſed ipſum ſemper ſequitur, vt impellens manibus ſaxũ aut lignum, adheret & adeſt ei etiam ꝗdiu mouetur. Expulſio eſt cum pellens pulſo deficit, neq; ipſum continue ſequitur, vt cum quis arcu ſagittam excutit, aut lapidẽ ſurſum iacit, non ſequitur ſagittam aut lapidem. & hæc interdum proiectio nominatur. Hic tamen ſpeciali ratione proiectio dicitur, cum velocior eſt motus, quam naturæ mobilis conueniat, quanuis ad eundem locum fiat,

quo mobile natum eſt moueri, vt ſi lapis ſuapte natura natus moueri per vnũ aeris ſtadium in duobus minutis,tãto impetu deorſum pellatur,vt vno minuto tandẽ ſpatij abſoluat ibi eſt proiectio.nã in minori tempore q̃ ſi natura moueretur,ęquale abſoluit ſpatium. Cuius ſpecies ſunt inſpiratio, reſpiratio. Inſpiratio,ſiue reſpiratio,eſt aeris ad ſe attractio. Cõgregatio vero,eſt plurium corporum in vnum locum collectio. Expiratio autem ſpecies pulſionis,eſt aeris emiſſio per vocalem arteriã,& organa ad reſpirandũ natura accommodata. Segregatio vero, eſt corporum prius in vnum locum congregatorum diſperſio. Sputio autẽ ſiue ſcreatio, eſt ſputi emiſſio. Vt cum ad motum vehentis in ipſo aut ſupra ipſum feratur. In ipſo,vt homo dormiens in naui vehitur ad motum nauis. ſupra ipſum,vt inſidens equo mouetur ad motum equi. Fit vectio interdum pellendo,vt quis impellens ante ſe carpentum,dicitur ipſum vehere. Fit trahẽdo, vt equus trahens poſt ſe bigas. Fit demum vertigine torquendo, vt quis leuaturus onus, primum illud a ſe pellit,& deinde retrahit, vt commodius eleuet. Cum mouens hanc partem pellit, illam vero trahit. vt figulus vertens rotam,partem dextram ad ſe trahit, ſiniſtram vero a ſe remouet. Ita qui rotant dolia,inferiores partes ad ſe,ſuperiores autem a ſe mouent.

¶ Tertij cap. annotat.

¶ Figuræ ſecundum dimenſionem, formæ vero ſecundum figuratũ translationem & habitudinem ſumuntur. ¶ Materia,materia ex qua,& denominationis ſubiectum. ¶ Aeneus,æreus. ¶ Pyramis,figura corporea,cuius inferior eſt ſuperficies a qua oẽs laterales & ambientes ſuperficies vna aut plures ad eundẽ punctum ſurſum ſunt erectæ. qui quidem punctus,pyramidis vertex & conus dicitur. Superficies vero infima,a qua oẽs aliæ eriguntur,pyramidis baſis nuncupatur. ¶ Corporea pulchritudo, eſt debita membrorum commenſuratio. ¶ Turpitudo vero, contra eorum inelegans & inconcinna cõmenſuratio. ¶ Inconcinna,naturæ inconueniens ac indebita. ¶ Perfunctio, officium.

TErtium cap. continet quatuor cõcluſiones.tres rationes ad primam, duas ad ſecundam,& duas ad tertiam. ¶ Prima concluſio. In formis 4
figuris, earum acceptionibus atq; priuationibus,non conſiſtit alteratio. ¶ Primo. Quia videmus alterata, vt rarefacta & calefacta, eandem ſeruare figuram,& eam deperdere nulla re acquiſita, vt ſola partiũ detractione,aut ſola alicuius deperditione. ¶ Secundo. Quod alteratum eſt materię nomen proprie retinere videm⁹: vt ſi ſit ęs calefactum,frigefactum,aut humefactum,ſemper ęs nominamus. quod vero figuratum eſt, poſteaquam figuram acceperit,vt ęs ſtatuę,pyramidis,aut lecti,non amplius materię nomen retinere ſolet,ſed aut ſtatua,aut pyramidis,aut lect⁹ dicitur,aut ſtatua ęnea, pyramis ænea,aut lectus æneus. Non eſt igitur ſecundum figuras alteratio. ¶ Tertio. Inconueniens eſt dicere res prius quam exiſtant,alterari,vt cum perficiuntur, quemadmodum cum homo generatur. At res ipſæ ſimul cum perficiuntur(vt cum domus tectum ſumit aut lateres)formam & figuram accipiunt. Non igitur ſecundum formas & figuras eſt alteratio: quare neque ſecundum earum acceptiones aut priuationes. ¶ Secunda. Neque id corporis habitibus neque animi proprie alterationem locaueris. Nam corporei habitus in quadam proportione conſiſtunt, aut diſproportione,vt ſanitas in calidorum,frigidorum,humidorum.& ſiccorũ proportione quadam,& temperamento: ægritudo vero,in eorũ diſproportione. ſic eſt & de pulchritudine & turpitudine. At q̃ ſic in proportione conſiſtunt & diſproportione,ſecundum ad aliquid ſumuntur. Secundum autem ad aliquid dictũ eſt non eſſe motũ. quare neq; erit alteratio. Itidẽ & animi habitus,vt virtutes & vitia,ſecundum proportionem aut diſcrepantiam ſumuntur. eſt enim virtus in mediocritate & æqualitate quadam locata: vitia vero in diſſonantia & inæqualitate(vt in ſuperabundantia aut defectu)ſita ſunt. Item quod perficitur aut imperficitur,non idcirco proprie alterari dicas: vt neque domum cui fundamentum iacitur,aut quæ integitur,alterari dicis, neque circulum dicis alterari,quia fiat quammaxime natura poteſt maxime & perfectiſſime circulus. At virtutes potius ſunt perfectiones, vt generationes quædam.& vitia earum labes & corruptelæ. Non igitur in corporis habitus aut animi proprie alteratio locanda eſt. Quod vero virtus animi ſit impaſſibilitas,ma

litia vero paſſibilitas ei contraria, quodq; omnis virt⁹ moralis circa delectatio-
nes ac triſtitias, & alias animi perturbationes moderandas verſetur, aut actu,
6 aut memoria, aut ſpe, indaginis eſt alterius diſciplinæ. ¶ Tertia. Intellectiuæ
partis habitus, alterationes non ſunt. ¶ Primo. Quia intellectiuæ partis habi-
tus, vt ſcientia, ſecundum ad aliquid ſumi videntur. ¶ Secundo. Vniuerſalia,
ex quibus ſcientiæ naſcuntur, ex particularibus experientia notis colliguntur.
& actus ij qui ad intellectum pertinent, nullo motu, nullaq; alteratione egent:
vt qui temporali perfunctione non parantur. Quietudine enim & reſidentia
anima ſciens fit & prudens. Huius ſignum eſt dormiens, ebrius, ægrotans, in-
fans, & ſenex, qui ob motuum perturbationem ab vſu ſcientię præpediuntur:
quibus ceſſantibus, vt in quiete quodammodo & reſidentia, ad ſcientiæ contem
plationem euehuntur apti. Et quanuis extante fluenteq; tempore intelligam⁹
& contemplemur, propterea arbitrandum non eſt nos intelligere aut cõtempla
ri in tempore. Simile enim eſſet ac ſi dicamus aſpectionem & tactum fieri in
tempore, cum etiã ſingulo quoq; momento, nullo temporis interueniente bene
ficio, res ipſæ ſe tangant. manifeſtum eſt igitur habituum intellectiuæ partis
7 animi non eſſe alterationes. ¶ Quarta. Solum ſecundum ſenſibiles qualitates
proprie ſumenda alteratio eſt. ¶ Nam neque ſecundum habitus, nec per
idem ſecundum diſpoſitiones & potentias, neque ſecundum formas & figuras
proprie ſumuntur alterationes. Relinquuntur igitur ſolum ſumendæ ſecun-
dum qualitates ſenſibiles.

TErtij capitis ſcholia. IIII. Videmus alterata, vt rareſacta & caleſacta. Dictum eſt in quinto huius, ꝙ ad rationem motus requiritur, aut rei ſimul & rationis prędicamenti acquiſitio, aut vtriuſq; ſimul deperditio, quorum neutrum figurę conuenire monſtratur. Contingit enim vnam rem qualitatis deperdi, & alteram acquiri per alterationem (vt aquam calefieri aut frigefieri) eandem ante & poſt alterationem ſeruando figuram. E diuerſo contingit nouam figuræ denominationem acquirere nulla penitus re acquiſita, ſed ſola partium ſecũdum locum mutatiõe, & ſitus euariatiõe, vt cum cera ſphærica fit triangularis, nulla quãtitate noua acquiſita. Interdum partiũ detractione noua acquiritur figura, vt artifex inducit figuram in ſtatua detrahendo partes ſtatuæ, & non aliquid acquirendo, in alteratione autem propria, & res & ratio qualitatis ſimul acquiritur, aut vtraque ſimul deperditur. Materiæ nomen proprie retinere videmus. materiæ, ſubiecti denominationis. vt ſenſus ſit, quod alteratum eſt, eodem nomine ſubiecti denominatur poſt alterationem, quo ante, vt aqua cum caleſacta fuerit, aqua dicitur, ſicut ante dicebatur, & æs caleſactum aut frigefactum, ſemper dicitur æs, priorem non deperdendo denominationem. Quod autem figuratum eſt, poſteaq̃ figuram acceperit, deperdit denominationem, quam prius habuit, & nouam accipit, vt cum ex auro factus fuerit annulus, non proprie amplius aurum dicitur, ſed annulus, aut annulus aureus. Et generatim ante figuræ ſuſceptionem res nominantur a forma ſubſtantiali, vt æs, aut lignum, poſt ſuſceptã vero figuram ab artificiali, vt pyramis, lectica. V. Itidem & animi habitus, vt virtutes. Corporei habitus hic dicuntur qualitates ad bene vel male operandũ corpus diſponentes, eiq; inexiſtentes, & a ſubiecto haud facile dimobiles, quales ſunt ſanitas, pulchritudo, eorumq; oppoſita, & hos in quadam proportione conſiſtere planum eſt. Animi autem habitus hic dicuntur virtutes morales ad bene operandum acquiſitę, aut vitia eius oppoſita. Et hos itidem in proportione quadam cõſiſtere hinc liquet. nam virtutes morales, earumq; officia ſecundum rationem & comparationẽ ad circunſtantias quantitatis, finis, qualitatis, perſonę, loci & temporis ſumuntur, vt eadem operatio reſpectu vni⁹ perſonę eſt ſtudioſa, & reſpectu alterius vitioſa. Vno itidem tẽpore & loco facta operatio, virtutis officium eſt, quę ſi altero tempore aut loco fiat, non eſt virtutis officiũ. Vitia autem ſecundum diſcrepantiam circunſtantiarum ſumuntur, vt merito virtus in ęqualitate & mediocritate collocata dicatur, vitia autem in inæqualitate & diſſonantia. Quod vero virtus animi ſit impaſſibilitas. Virtus moralis, impaſſibilitas dici poteſt, quod animum ſerenum quietumq; reddit, & non paſſionibus fluctuantem, vitium autem paſſibilitas, ꝙ animum efficiat turbulentum, inquietum & cupiditate, iracundia, timore, cæteriſq; noxijs animi paſſionibus agitatũ. Verum id ad alterius diſciplinę indagationem ſpectat, vtpote moralis philoſophiæ. Ex qua promptum eſt cognoſcere, animum ſtudioſi virtute compoſitum perinde ſe habere, atq; mare tranquillum, quod nullis commouetur tempeſtatibus, aut fluctuum procellis exęſtuat, per quod tuto naues placida nauigatione feruntur, atq; incolumes optatum ſubeunt portum, aut quemadmodum ſerenus aer nullo ventorum turbidine exagitatus, nullis itidẽ nebulis aut caligine obductus, per quem ſolaris ſplendor ſuę lucis radios in totum orbem ſine offendiculo diffundit. Contra vero animus vitioſi, & prauis imbuti moribus, eſt vt mare procelloſum, tempeſtuoſum, atque turbidum, I quo

contrarij inter ſe venti ediuerſo concurrunt,prælia miſcent,atque ex imo vndam ad ſummū ex tollunt.ob quam ſane ęſtuationem naues plerunque in graui verſantur diſcrimine, obruuntur aquis,& naufragia faciunt.Ita plane apud improbos effrenatę cupiditates inter ſe pugnant. Hinc ſpes,hinc metus animum in diuerſa reptant.hinc gaudium,hinc dolor eundem miſeris excruciant modis,diſcerpunt,diuellunt,diſtrahunt,& vanis exagitant curis inquietū.Rurſum prauorum animus vt aer eſt nubilus,caliginoſus,& tenebricoſus, cui ob denſas noctis opacæ tenebras nullus infulget cæleſtis claritatis radius.Eorūdem quoq; mens haud diſſimilis eſt aeri vehementi impetu ventorū conturbato, atq; horrifico ſonitu perſtrepenti, in quo nihil quietū,nihil tranquillum,ſed oĩa rauco murmure plena.Ita ſane omnimodis ſubijcitur paſſionum noxiarum motibus animus qui indomitis affectibus & perturbationibus ſine rationis freno pręceps eſt obnoxius. Aut actu,aut memoria,aut ſpe.Id eſt,aut cum agimus quicquam adiacenti nobis tempore,aut cum recordamur pręterita,aut ſperamus futura.per hos enim tres ablatiuos in litera poſitos,innuitur diuiſio voluptatum,triſtitiarūque,& affectionum animi,ab antiquis data, quod quędam fiūt cum agimus,quędam cum recordamur,quędam cum ſperamus.Quod Argyropylus ſatis expreſſit,cum hoc in loco ſic literam vertit. Atq; omnino fit vt virtus morum in voluptatibus,doloribusve conſiſtat. Voluptas enim,aut cum agim⁹, aut cum recordamur,aut cum ſperamus,effici ſolet. VI. Et quanuis extante fluenteque tēpore intelligamus & contemplemur. Quia anima rationalis alligatur corpori,ſicut ipſa quanta eſt per accidens,ita & eius operatiōes per accidens trahuntur fluore temporis,vt ſuccedente vna item & altera temporis parte intelligamus.Non tamen idcirco intellectiones ſunt ĩ tempore,vt calefactio aquę. nam calefactio duntaxat temporis ſucceſſione perfecta euadere poteſt,intellectio autem nō indiget ſucceſſione temporis,ſed quolibet momento perfecta euadit,tametſi in tempore fiant diuerſarū intellectionum ęque pfectarū alternationes & ſucceſſiones. Neque ex eo ꝙ aĩa intelligit fluente tempore,quis recte collegerit intellectionem eius menſurari tempore, ſicut in ſimili non valida eſt argumentatio,corpora ſe tangunt fluente tempore, ergo corporum contactus indiget tempore. nam in quolibet nunc temporis impartibili fit corporum contactus.ſicut neque recta eſt illatio.aer ſuccedente tempore illuminatur, ergo illuminatio fit in tempore. nam ipſa fit in inſtanti perfecta, completaque,neque temporis eget curriculo.Cum primum enim lucidum adeſt, ſubito totum perſpicuum lumine perfuſum cernitur.

¶Quarti capitis annotat.

¶Circulus,orbis ſphæra. ¶Vniuoca, quæ eiuſdem ſunt naturæ. ¶Aequiuoca,quæ ſunt diuerſæ. ¶Aequiuoca,homonyma. ¶Proxima,quæ in eodem genere ſunt proxima,& quaſi ſimilia. ¶Suſceptum quod,eſt quod non alterius ratione recipit. ¶Quovero,quod alterius ratione, medianteq; altero ſuſcipit.

QVartum caput continet vnam quęſtionem,duas concluſiones,duas rationes, & quatuor comparabilium conditiones poſt primam,vnius quęſtionis ſolutionem poſt ſecundam. ¶Quęſtio. An omnis motus omni motui penes velox & 8
tardum comparandus exiſtat? ¶Prima concluſio. Nō omnis motus omni motui comparabilis exiſtit. ¶Primo,quia 9
ſi omnis omni cōparabilis eſt, vt æque velox dicatur quod in æquali tēpore mouetur,erit motus circularis alicui motui recto æqualis,& aliquis maior,& aliquis minor. hoc autem eſſe non poteſt. quomodo enim erit circulus recte æqualis? ¶Secundo,quia ſi æque velox dicatur quod in æquali tempore mouetur, cum in æquali tēpore aliquid feratur, & aliquid alteretur,erit quædam alteratio loci mutationi ęqualis. quod ſi ita eſſet,& paſſio æqualis eſſet ſpatio & lōgitudini, & hæc maior. hæc vero minor. hoc autem eſſe non pōt,vt neq; recte circulus ęqualis. quare neq; alteratio loci mutationi comparabilis. Neq; valet ſi dixeris,quod circulo mouetur, velocius aut tardi⁹ moueri oportere eo quod ſecundū rectum fertur:quia ſi velocius aut tardius,ergo & ęqualiter,vt ſi b circulo torqueatur ĩ tēpore a, & c recto feratur in parte a:& idcirco dixeris b motum velocitate minorem,c vero maiorē. Nos vero dicimus motum circularē neq; velociorem, neq; tardiorem,maiorem,aut minorem recto.nam oporteret circulum & rectū eſſe comparabilia ſecundum maius, minus, & æquale. Eſt enim id velocius, quod in æquali tempore ſpatium percurrit maius: & id tardius, quod in æquali pertranſit minus. Et cir-

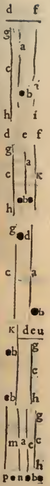
cularis motus ſpatium, circulus eſt, & recti rectum. At ſi quis crederet motus
eſſe æque veloces, qui æquali tempore abſoluantur: velociores, qui minori: tar=
diores, qui maiori: nihil aliud eſt quam ſi credas lente ambulantem æque velo
citer aut velocius currente moueri: imo & currentem tardius, ſi pluri tempore
10 currat. ¶ Comparabilium quatuor conditiones. ¶ Prima. Omnia non æqui=
uoca ſunt comparabilia: vt augmentatio augmentationi: diminutio, diminutio
ni, albefactio, albefactioni: & ita in cęteris. Non autē æquiuoca, vt vinum non
eſt ſtylo acutius, aut in fidibus poſtrema chorda: quia acuties in vino, & acuties
in ſtylo, & chorda, æquiuoca eſt: & magis alteratio: & loci mutatio. Vnde fit vt
ſi vini acuties non dicatur penetratur velocior aut tardior acumine ſtyli, mul=
to minus dicetur alteratio velocior aut tardior loci mutatione. Et ſi dicas, eadē
ratio eſt acuti in vino & ſtylo, & quod ſenſum penetrat: & multi in tempore, cir
culo, & recto: dicimus hoc falſum eſſe, ſed eſſe æquiuocā, quanuis nomina ſint
eadem. ¶ Secunda. Comparabilia debent eſſe eiuſdem naturæ, aut ſub proxi=
mo genere contenta: vt equus & canis genere proxima ſunt, & vox & aqua non
ſunt genere proxima. ideo non comparabilia. ¶ Tertia. Quod nō differant ſu=
ſceptiuo vt quo, & quod: vt dulcedo in melle, nullo medio ſuſcipitur: dulcedo
vero harmoniæ, mediante voce in ſuſceptiuo recipit̄: ideo cōparabilia nō ſunt.
ſunt item & homonyma. ¶ Quarta. Comparationes faciendæ ſunt ſecundum
ſpeciem indiuiduam, & non ſecundum eam quæ diuidua eſt; vt coloratum di=
uiditur in album & nigrum: idcirco non bene comparabimus albū nigro ſecun=
dum coloratum, neque rite aſſignabimus an album ſit nigro magis coloratum.
¶ Secunda concluſio. Vt motus æque veloces dicantur, non ſufficit eos eodem
11 tempore fieri. ¶ Nam alteratio & ſecundum locum mutatio ęque veloces dice
rentur, pariter & motus circularis & rectus. quod eſt inconueniens. Non igitur
vt eodem tempore fiant, ſufficit vt dicantur æquales. ¶ Et ſi quæras, cur non
comparentur? an quia alteratio genus eſt, aut loci mutatio, aut tēpus? Dicimus
tempus ſemper idem ſpecie eſſe, & eundem ſpecie eius partes copulantem ato
mum: ſed alterationem & loci mutationem longe genere diuerſa eſſe, imo &
ipſa diuerſa eſſe genera, quæ comparationibus non apta eſſe diximus. Et ſpeci
es habet alteratio albefactionem, nigrefactionem, & huiuſmodi cæteras, ſecun
dum qualitatū ſenſibilium ſpecies. Et loci mutatio ſpecies habet ſecundum
terminos diuerſas: vt ſunt motus ſurſum, & deorſum. ſecundum ſpatia: vt cir=
cularem, & rectū. & ſecundū inſtrumenta motus exequendi: vt ambulationem
ſecundum pedes, volatum ſecundū alas, & ſimiles. Et licet gen⁹ vnum ſit, in eo
tñ multa latent etiā ęquiuoca: quorū hęc valde diſtantia ſunt, hęc vero ſimilitu=
dine proxima, ita vt cū ęquiuoca ſint, non percipiantur. Et (vt ſummarie mul=
ta complectamur) hęc ęque velocia ſunt, q̄ in ęquali tempore mouentur ſecun
dum ęqualem magnitudinē, ſecundum idem ſpecie indifferens, & motum ſpe=
cie indifferentem. Hinc perſpicere licet quę gn̄ationes æque veloces dicantur,
vt ęque in ęquali tempore, ęquali magnitudine, & ſecundum idem ſpecie indi=
uiſibile (vt homo & equus) fiunt. Ita & corruptiones, & augmentationes, & di=
minutiones. Et alterationes ęque veloces, quæ in æquali tempore ſecundum
eandem ſpecie indiuidua paſſionem (quæ neq; magis ſit, neq; minus, ſed ęqua=
liter) exiſtunt: vt eorum quæ in ęquali tempore ęqualiter albeſcunt aut ſanan=
tur. Et ſi dixeris, ſecundum qualitatem ſumitur ſimilitudo, & ſecundum quali
tatem ęqualitas. non igitur alterationes quæ ſunt ſecundum qualitatem, dicen
tur ęqualiter veloces, aut ęqualiter eſſe. Dicimus, cum eas ęque veloces dica=
mus, nos ad tempus inter cętera reſpicere, & cū eas neque magis, neque minus,
ſed ęqualiter eſſe: ad numerum. Et ita quæ loci mutationes æque veloces ſint,
intelligas: per quę, & protinus quę velociores, & quę tardiores ſecundum vnum
quodque mutationum genus ſint mutationes, facile cognoſcas.

QVarti cap. ſcholia. IX. Quomodo enim erit circulus recte æqualis? Si mot⁹ rectus motui circulari dicatur eſſe æqualis, & æque velox, & aliquis velocior, & aliquis tardior, ſpatium circulare erit æquale ſpatio recto, & aliquod maius, & aliquod minus. Si enim motus adinuicem cōparantur, & ſpatia adinuicem comparari poſſunt. ꝙ ſi ſpatia adinuicē comparationem non ſuſtinent, neq; motus ſuper illa facti. At ſpatium circulare nō eſt æquale ſpatio recto, neque maius, neque minus, quia non eſt eiuſdem cum eo naturæ, ergo neque motus rectus & circularis adinuicē comparari poſſunt. Quod ſi ita eſſet, ſcilicet ꝙ quædam alteratio eſſet loci mutationi ęqualis, tunc albedo æqualis eſſet ſpatio lationis. Si enim motus adinuicē comparantur, & ea ſecundum quæ eſt motus, motuumq; ſpatia adinuicem cōparabuntur. ꝙ ſi ſpatia non cōparantur, neq; motus. At albedo non eſt æqualis magnitudini, quia alterius eſt generis. ergo neq; alteratio loci mutationi. Et c recto feratur in parte a. Sit a tp̄s vnius horę. p quod moueatur b circulariter. c autē motu recto feratur in medietate ipſius a, inſuper d moueatur recto motu in tempore duplo ad a. Tunc c in minori tempore loco mouetur q̄ b, ergo velocius. Id enim velocius fertur, quod minori tempore ſuum abſoluit ſpatium. d autem maiori tempore fertur q̄ b circulo agitatum, igitur tardius mouetur q̄ b. Id em̄ tardius mouetur, quod in maiori tempore ſuum abſoluit ſpatium. Tunc ſic. aliquid recto motu velocius mouetur quā id quod circulo torquetur, & aliquid tardius. igitur & aliquid recto motu fertur æqualiter ei quod agitatur circulo. Sicut em̄ vbicunque eſt reperire maius & minus, illic eſt reperire æquale, ita vbicunque eſt reperire velocius & tardius, illic & reperire æquale. Soluit aūt philoſophus hanc obiectionem, negando c mobile veloci⁹ ferri q̄ b, & d tardius, & interimendo illam velocioris tardiorisq; definitionem adductam, quod vtraque minus ſit ſufficiēs. Non em̄ vt quicquam velocius aut tardius dicatur, ſola temporis ratio habenda eſt, q̄uis ea requiratur, ſed & ęqualitatis aut inęqualitatis ſpatij. Itaque tametſi oē velocius minori tempore ſuum abſoluit ſpacium, non tñ ediuerſo quidquid minori tempore ſpatium abſoluit, eſt velocius, vt clare oſtendit litera. Et ita de tardiori cenſendum eſt. Et idipſum clarius ſecunda huius capitis concluſio monſtrat. X. Omnia non æquiuoca, ſunt comparabilia. Non hic de quarumuis rerum comparatione loquitur philoſophus, ſed ſecundum materiam ſubiectam duntaxat de motib⁹ qui adinuicem conferri cōpararíq; poſſunt, vt hic habeatur intellectus, omnes motus eiuſdem ſpeciei & naturę adinuicem comparabiles ſunt, vt calefactio aquę calefactioni eiuſdem, & frigefactio frigefactioni. Aequiuoci autem motus, & diuerſarum naturarū, non adinuicē comparari poſſunt, vt albefactio ambulationi quod & in cęteris affectionib⁹ q̄ non ſunt motus, inuenitur. Vinum em̄ non eſt acuti⁹ ſtylo aut vltima chorda citharę, quia acuties vini ſtyli & chordę diuerſarum ſunt naturarum, cum diuerſis percipiantur ſenſibus. Vini enim acuties guſtu percipitur, ſtyli tactu, & chordæ auditu. Quod ſi acuties vini ſtyli & chordę non adinuicem comparantur, quæ tamen eiuſdem ſunt generis, ſcilicet qualitatis ſenſibilis, multo minus alteratio, & ſecūdum locum mutatio cōparari poſſunt, quę ſunt diuerſa genere generaliſſimo, imo diuerſa genera, quare & magis æquiuoca. Secundum ſpeciem indiuiduam, & non ſecundum eā quæ diuidua eſt. Hęc conditio non intelligitur de ſubiectis earum proprietatū ſecūdum quas fit comparatio, quia nō oportet illa ſubiecta eſſe eiuſdem ſpeciei ſpecialiſſimæ. homo enim apte comparatur equo, aſino, cani, & cęteris id genus animantibus, ſecundū velocitatem aut tarditatem motus. ſed potiſſimum intelligenda eſt de proprietatibus ſecundum quas fit cōparatio. eſtq; huius conditionis ſententia, ꝙ cōparationes faciendę ſunt ſecundū ꝓprietatem ſpeciei indiuiduę & ſpecialiſſimæ, & nō ſecundum ſpeciem ſubalternam, vt nix & cygnus q̄uis gn̄e ſubſtantiæ diuerſa ſunt, bene comparantur ſecundum albedinem, ſed non ſecundum colorem. XI. Et licet genus vnum ſit, in eo tamen multa latent. Tametſi notio generis vna ſit, tamen ſub ea multa continentur æquiuoca, id eſt diuerſarum naturarum entia, vt ratio animalis vna eſt, tamen animal importat ea quę diuerſarum ſunt naturarum. Et eorum quæ gn̄e ſignificantur, quædam ſunt valde diſtantia, quæ ſtatim cognoſcuntur eſſe diuerſa, quædā vero ſunt ſimilitudine ꝓxima, quæ vſqueadeo parum differunt, vt q̄uis diuerſæ ſint naturæ, tamen vix percipiuntur habere diuerſitatem, & creduntur eſſe eiuſdem naturæ, vt exhalatio ligni, & vapor aquæ, lumen ſolis & ignis, imago faciei directa & reflexa Secundum idem ſpecie indifferens. Id eſt ſecundum eundem terminum ad quem ſpecie, vt ad eandem ſpecie formam ſubſtantialem aut accidentalem. & ſecundū motum ſpecie indifferētem, id eſt ſecundum motum eiuſdem ſpeciei indiuiduæ, vt eiuſdem ſpeciei generationem, corruptionem, alterationem Et ſi dixeris, ſecundum qualitatem ſumitur ſimilitudo. Hæc obiectio diluitur admittendo, quod ſecundum quantitatem ſumitur per ſe, & gratia ſui æqualitas extenſionis aut diſcretionis. tamen ſecundum qualitatem recte ſumitur æqualitas extenſionis gratia tamen quantitatis, ſcilicet numeri, cum in qualitatibus idem eſt numerus graduum, vt ſi duarum aquarum vtraque caleſcat calore decem graduum, illæ qualitates ſunt intenſione æquales.

¶ Quinti capitis annotat.

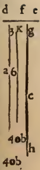
¶ Mouet. mouet ſecundum locum. ¶ Medietas mobilis, eſt mobile ſubduplum. ¶ Non mouentium & mobilium moles quantæ ſint reſpiciendæ ſunt, ſed mouentium & mobilium potentię. ¶ Medium, dimidium,

QVintum caput continet ſeptem comparationum mouētium & mobilium regulas. ℂ Prima regula. Si aliquod mouēs moueat aliquod mobile aliquanto tempore, & aliquanto ſpatio, idem mouens aut æquale mouebit mobilis medietatem per duplum ſpatium in æquali tempore. ℂ Sit a mouens. b mobile. c ſpatium. d tempus manifeſtum eſt ꝙ quicquid mouet aliquid. aliqua vi ſuperante mouet, aliquanto tempore, & ſpatio. vnde ex analogia regula euadere poteſt, vel quā manifeſtiſſima. ℂ Secunda. Si potentia mouens moueat mobile aliquanto tempore, & aliquanto ſpatio: potentia eadem aut ei data æqualis mouebit mobilis medietatem per idem ſpatium in temporis medietate. ℂ Tertia. Si potentia mouens moueat mobile aliquanto tempore, & aliquanto ſpatio: eadem potentia aut ei data æqualis mouebit idem mobile per ſpatii medietatem in medio tempore. ℂ Quarta. Si virtus mouens quodcunq; moueat mobile aliquanto tempore, & aliquanto ſpatio: media virtus, mobilis medietatem eodem ſpatio mouebit, & in eodem tempore. ℂ Harum omnium cauſa eſt par eademq; analogia. ℂ Quinta. Si virtus moueat mobile aliquanto tempore, & aliquanto ſpatio, non neceſſe eſt eandem virtutem aut datam æqualem mouere duplum mobile per dimidiū ſpatij in eodem tempore, aut per æquale in duplo tempore. Sit a virtus motiua. b mobile, quod moueat ſpatio c in tempore d. & l duplum mobile b. non oportet virtutem a etiam omnino l mobile duplum mouere poſſe. Nam accidit l mobile vim motricem a ſuperare. ℂ Sexta. Si virtus mouens moueat aliquod mobile aliquanto tempore, & aliquanto ſpatio: non oportebit virtutis medietatem idem mouere mobile per dimidium ſpatij in eodem tempore, aut per idem ſpatium in duplo tempore. Alioqui ſi quinquaginta ſimul homines mouerent nauem, continge-
90 ret & vnunquemq; ſolum mouere nauem. ℂ Et ex hoc deprehenditur calumniæ zenonis ſolutio. Argumentabatur eīn ſic. Si, inquit, modius milij cadens in terram ſonaret, & illius medietatis medietas, & iterum illius medietas, & ita in infinitū: vt minutiſſima milij pars ſonū ederet. quod eſt impoſſibile. Non oportet (quod zeno conficere intendit) ſi modius milij aut miliū cadēs ſonum faciat, & medietatem ſonum efficere. Nam forte ita exilis atq; extenuata eius virtus fuerit, vt medij reſiſtentiam non ſuperet, & aerem non diuidat, neq; cadat. Et quanuis pars illa in toto vna cum reliquis totius partibus moueret, non tamen & actu & per ſe mouebat. vt numerus mouentium nauem, & vnius illo numero. ℂ Septima. Si duæ virtutes motiuæ moueant aliqua mobilia aliquanto tempore, & aliquanto ſpatio: virtus ex illis collecta mouebit mobile ex mobilibus collectum per idem ſpatium, & in eodem tempore. Ex analogia (vt cęterę) cognita eſt. Et has comparationis mouentium ad mobilia regulas applicamus conſimiliter ad augmentationē, diminutionē, alterationē, & reliquos motus, hunc in modum. Si augmentans, diminuens, aut alterans, augmentat, minuit, aut quodcunq; alterat aliquanto tempore, aliquanta quantitate, aut qualitate, idem augmentat, minuit, aut alterat duplex dimidiū in eodem tempore. Et idem augmentabit, minuet, aut alterabit medium in temporis medietate, & dimidia mutatione in temporis medietate. Et media virtus augens, minuens, aut alterans, mediū auctū, minutū, aut alteratum in eodē tēpore reddit. Et non eſt neceſſe ipſam poſſe in ipſius duplū in duplo tēpore, neq; virtutis augētis, minuentis aut alterātis medietatē poſſe in totū. Et ſi duo mouent duo, vt augmentando, & virtus augmentans collecta, duorū aggregatū eodē tēpore mouebit, & virtus diminuēs & alterās cōſimiliter. & de his hactenꝰ dictū ſit ſufficiēter.

QVinti capitis ſcholia. XII. Vnde ex analogia regula euadere poteſt. Et ſi hæ ſeptem regulæ ex analogia cognoſci poſſent, aut exemplari declaratione, tamen vt earum veritas ſit perſpectior, ſingulę demonſtrationis luce oſtenduntur, quę maiorem habet ſplendorem, efficaciam & robur, quam quęuis alia manifeſtatio. Itaque prima regu-

ſpatium g h in duplo tempore d e. Patet, quia mouens eſt ſeſquialterum ad b, igitur K medietas ipſius a eſt ſubſeſquitertium ad b. Si em̄ quicq̃ ad alterum eſt ſeſquialterum, dimidium maioris eſt ſubſequitertium minoris, pręſertim vbi maius habet dimidium, vt ſenarius ad quaternarium eſt ſeſquialter, & ternarius dimidium maioris, eſt ſubſequitertius ad quaternariũ numerum minorem, quare K eſt minor quam b, non poteſt igitur K mouere b, a minore enim virtute non fit motus, igitur K non mouet b per medium ſpatium eodem tempore, neq; per idem ſpatium in duplo tempore, quod eſt propoſitum. Quod ſiquis aſſerat oppoſitum iſtius regulæ oporteret ſi quinquaginta homines traherent nauem, & vnum quemlibet illorum ſigillatim traheret nauem ſemper eodem ſeruato mobili, virtutem mouentem mediando, quod clarius in numero pariter pari, vt ſexagintaquatuor (qui ad vnitatem vſq; diuiſionem recipit) oſtenditur. Nam ſi ſexagintaquatuor homines trahunt nauem, per huius ſextę regulę oppoſitum (quod gratia diſciplię aſſeritur) & media virtus trigintaduo homines trahent eandem nauem, per idem & media virtus ſcilicet ſedecim homines, inſuper & media virtus octo hoies, præterea quatuor, deinde duo, & poſtremum vnus ſolus traheret eandem nauem, quod eſt manifeſtum inconueniens. Poſtremum ſeptima regula hoc pacto monſtratur, ſint tria æque velociter mouentia, a, m, o, quorum a moueat b per ſpatium g h in tempore d e, & m moueat n per idem ſpatium in eodem tempore, ſimiliter o moueat p per idem ſpatium in eodem tempore. Dico quod q virtus collecta ex tribus virtutibus mouentibus, mouebit r mobile collectum ex tribus mobilibus. per idem ſpatium g h in eodem tempore d e. Patet, quia mouentia æque velociter mouent, & mobilia ſunt ęque velocia, igitur mouentia mouent ſecundum eãdem ꝓportionem, vt quæ eſt proportio a ad b, eadem ſit m ad n, & o ad p. quare ipſius q totalis mouentis ad r totale mobile eadem erit proportio, quæ vnius cuius libet ad vnum. Nam per viceſimam ſecũdi Arithmeticę Iordani, ſi quotlibet numerorum ad totidem alios fuerit vna proportio, quæ vnius ad vnum, ea omniũ ſimul ſumptorum ad omnes pariter acceptos erit proportio. Tunc ſic eadem eſt q ad r proportio, quę a ad b, & cæterorum mouentium ad ſua mobilia, ergo ęque velociter mouebit r, ſicut a mouet b. Ab æquali enim proportione naſcitur æqua motus velocitas, igitur per diffinitionem æque velocium, b mouebitur per æquale ſpatium, ſcilicet g h, in eodem tempore, vt d e, quod eſt propoſitum.

¶ Paraphraſeos in Septimum Phyſicorum, finis,

Paraphraſeos in primum cap. VIII Phyſicorum annotatiunculæ.

¶ Aſſeuerant, affirmant. ¶ Perenne, perpetuum, quod principio fineque careat. ¶ Principium & finis durationis. ¶ Vel, etiam.

OCtauus Liber Phyſicorum continet decem capita. Primum caput continet vnam quęſtionem, quatuor antiquorum de motus perpetuitate opiniones, duas concluſiones,
1 & quatuor rationes ad primam. ¶ Quæſtio. An factus ſit
motus vt añ ipſum nullus omnino pręceſſerit? an deficiet
vt ne vllus quidem poſtea ſit futurus? an neq; hoc pacto
factus ſit vnquam, nunquamve caſurꝰ, ſed ſemper fuerit,
ſemperq; ſit futurus, vt quiddam immortale, & ſine quiete, & vt vita quædam omnibus rebus natura conſtantibus? ¶ Quatuor antiquo
2 rum de hac re opiniones. ¶ Prima eſt ponentium infinitos mundos, quorum
quidam continue occidant, alij vero continue oriantur, qui, quia credunt huiuſ
modi rerum ortus & obitus ſine gñatione & corruptione fieri non poſſe, quare
3 neq; ſine motu, motum aſſeuerant eſſe perpetuum. ¶ Secunda eſt ponentium
4 vnum eſſe mundũ, ſed eum perpetuũ eſſe aſſerentium. ¶ Tertia eſt Anaxago
ræ mundum eſſe genitũ ponentis, & motum incepiſſe, at neq; motũ neq; mun
dum poſtea interitura eſſe. Aiebat em̄ oĩa in infinito ęuo in chao & confuſione
dilituiſſe, & quieuiſſe, quę diuina mens aliqñ incepit ſegregare. & tunc quoq;
5 mundum & motũ incepiſſe. ¶ Quarta eſt Empedoclis, qui mundũ interpolatis
vicibus ponit generari, & corrumpi: generari quidem, cum lis ſegreget & diui
dat: corrumpi, cum amicitia congreget atq; vniat. Ponit em̄ litem ſegregando

vnum multa facere,& amicitiam congregando multa facere vnum,& interual lis medijs(cum neq; lis ſeparet,neq; amicitia cõgreget)omnia quieſcere. Et hę ſunt opiniones naturaliter loquentium,& qui motum eſſe confeſſi ſunt,qui vero motum non admiſerunt,de hac quæſtione,quod nobis vtile ſit,nihil meminerunt. Et certe huius quæſtionis inquiſitio non modo vtilis eſt ad naturæ explorationem,ſed & ad eam philoſophiæ partem, quæ primũ rerum exordium contemplatur,atq; primum totius naturæ principem. ¶ Prima concluſio. Motus non incepit ita vt ante ipſum nullus præceſſerit motus. ¶ Primo. Mot⁹ eſt 6
actus mobilis vt mobile eſt,quemadmodum prius oſtenſum eſt, ſiquando igitur factus eſt motus,& res mobiles (quæcunq; fuerint illæ) præceſſiſſe neceſſe eſt,quod vel ſine motus definitione concedas,vt ſi qua futura ſit alteratio, & alterabile præiacere neceſſe eſt,& ſi loci mutatio,loco mutabile, & ſi combuſtio, & combuſtiuum & combuſtibile. Aut ergo res ipſæ mobiles perpetuæ fuerunt ante iacentes,aut aliquando genitæ,ſi genitæ,ergo motus eas præceſſit, ꝑ quæ in lucem ſunt editæ. Motus igitur quem aſſignabas, non erat primus. Quod ſi dixeris res eas,æternas atq; perpetuas anteiſſe,& hoc certe incommodum videtur,& vt a ſcientibus dicatur,indignũ. Non igitur motus videtur factus,vt nul lus ante ipſum anteceſſerit motus. ¶ Secundo. Quia ſi motiuũ & mobile æterna fuerint,cũ hoc moueri poſſet, illud vero ſemper mouere, ſeculis æternis id mobile quieuit, & motiuũ ipſum non mouit factũ aliqñ primũ mouens. Erat igitur cauſa quietis aliqua,eſt enim quies,motus priuatio. At vero eſſe nequit cauſa quietis vlla ſine motu præuio. Non igitur dabis primũ motum quinimo omnem motũ pręcedet motus prior. Quod ſi dixeris virtutẽ illam motiuam ad oppoſita poſſe,vt ſcientia contrariorum eſt,& non vt ignis,qui tantum calefacit,& non frigefacit, id dictum parum ponderis habere videtur. Nã videmus quæcunq; poſſibilia ſunt mouere & moueri,ſe conſimiliter habentia, & proxia ſemper mouere & moueri, eſſent enim talia quare potius alterum ſemper moueret,& alterum moueretur. Et ſi añ non moueret vnũ, neq; alterũ moueretur, non ſemper in eadẽ diſpoſitione fuerunt & nunc,cum mouet alterũ,& alterum mouetur,demutatum igitur videtur vnũ aut alterum,& prior incepiſſet motus eo quem tu ponis primũ: vt ſi hoc nunc eſt duplum, cũ ante non eſſet duplum, aut ipſum,aut ad quod dicitur duplum,mutatũ eſſe videtur. ¶ Tertio. Conſenſus philoſophorum (vno Platone ſcilicet excepto, qui in Timęo tempus cum cælo genitum aſſerit)eſt,tempus eſſe perpetuum. Democritus eñ volens oſtendere omnia facta eſſe,impoſſibile eſſe, ita argumentatur, tempus perpetuum eſt,igitur vt omnia facta ſint,impoſſibile eſt. At ſi tempus eſt perpetuũ,& motum eſſe perpetuum oportet. Eſt enim tempus(vt ex præcedentibus cognitum eſt) numerus motus ſecundum prius & poſterius,& motus paſſio quædam & affectio eſſe videtur. Non eſt igitur modo qui dictus eſt factus. ¶ Quarto. Si dixeris cum Platone tempus factum,& incepiſſe,cum tempus ſine nunc incepiſſe intelligi non poſſit,nunc autem omne,medium ſit,vt vnius finis, & alterius principium,vt tempus nunc illud(quodcunq; dederis) præceſſiſſe confitearis oportet. & ita ſemper procedas, vt tempus ſeſe offerat perẽne atq; perpetuum. Quod ſi tempus perenne eſt, & motus perennis erit atque perpetuus, eſt enim tempus (vt ſuperius dictum eſt) numerus & paſſio quædam motus. ¶ Secunda. Motus vt neque factus incepit,ita quoque neque interiturus eſt vnquam,vt ne vllus ſequatur. Nã quẽadmodũ qui motus ortũ confitenť,cogũtur concedere motũ motu primo priorẽ,ita & qui deſiturũ putant,concedere oportebit motum citimo atq; poſtremo motu poſteriorẽ, quia aut eo corrupto res ipſæ ſimul corrumpunť,aut manẽt ſuperſtites,ſi corrũpunť,cũ nihil in nihilum corrumpatur,abibunt i alterum. Hoc autẽ eſſe nequit,niſi comitante motu. Erit igitur is motus citimo & poſtremo motu(qui poſitus eſt) poſterior. Si manent ſuperſtites,iiſdem quæ de motus inceptione poſita ſunt,vrgendum eſt argumentis.

PRimi capitis octaui phyſicorum ſcholia. I. Et vt vita quędam omnibus rebus natura conſtantibus. Verba ſunt in analogia. Quia enim ſupremum cęlum eſt primum vniuerſi corpus, videtur motus eius eſſe prima cauſa omnium viuentium, & rerum ſenſibilium, ꝙ primus ſit, & prima operatio, & ideo aliorũ vitam, operationesq; vitales menſurare. hinc effectiua vita dicitur, quod efficiat ꝓprias viuẽtium ĩ mundo ſenſibili operationes. Inſuper & perpetuus cęli motus ſcd'm Ariſtotelem eſt imago vitæ ſempiternæ in deo, & illam diuinã ſupermundanãq; primi entis exprimit vitã, tanq̃ veſtigium ſuãve eitatem. Et vt eam expreſſius atq; verius inſinuaret, ſicut illa eſt perpetua, arbitratus eſt Ariſtoteles & motũ cęli debere eſſe perpetuum, quo eſſet maior imaginis ad ſuum exemplar reſpõſus & aſſimilatio. VI. Motus non incepit ita vt ante ipſum nullus pręceſſerit motus. Quod motus cęli non inceperit eo mõ quo poſuerunt antiqui, neque mundus per gñationem phyſicam, recte aſſerit philoſophus, & id ſuæ moliuntur rationes oñdere. Non enim per generationem, ſed per creationem philoſophis incognitã incepit mundus. Quod autem aſſerit añ quencunque motum alium pręceſſiſſe, non recte ſentit, quia prim⁹ motus cum primo mobili habuit initium, vt ſacræ atteſtantur literę, ſolidiſſima veritate ſubnixæ, quibus hac in re credendum eſt, non Ariſtoteli. Eſt enim maior fidei catholicę & ſummæ illius veritatis (a qua habet illa ſuum robur & fulcimẽtum) authoritas, quam philoſophi ſola ratione naturali ſubnixi, & ea q̃ ſupra naturã facta ſunt, illo ſublustri lumine percipere non valentis. Proinde rationes ad hanc concluſionem adductæ ab Ariſtotele, quia oppoſitum ſyncere veritati probare moliuntur, diluendę ſunt. Prima quidem admittendo diffinitionem motus in tertio phyſicę inſtitutionis datam. Et ſi mot⁹ naturę potentia inceptus eſt, & mobile oportere tempore pręcedere. at ſi virtute ſupernaturali factus eſt motus. non oportet mobile ipſum motũ tẽpore antecedere, ſed ſufficit mobile, ipſum motum natura anteire. Quo quidem modo diuina, & quæ longe naturæ vim excedit virtute, mobile cum motu ſimul tempore incepit, & nõ niſi natura pręceſſit, quo modo ſubiectum, ſuum accidẽs. Quocirca dicimus res ipſas mobiles nõ perpetuas anteceſſiſſe, ſed aliqñ productas eſſe, & ortum habuiſſe, non quidem per phyſicam gñationem ſed ſupernaturalem productionem atque creationem. quare non oportet motum anteceſſiſſe, per quem res mobiles ſunt productę. nã huiuſmodi creatio, & rerũ ex nihilo ad eſſe productio, motus non eſt. Secunda ratio diſſoluitur, cõcludendo ipſum primum ens & mouens ſecundum id ꝙ eſt, fuiſſe æternum, non tñ ſecundũ mouentis rationem, & quod ab ęterno mouerit. Nam ante mundi productionem non fuit mouens atq; producens, non tñ idcirco concedendũ eſt ipſum primum ens fuiſſe quieſcens a productione, ſed fuiſſe non producens, & poſtea fuiſſe producens. Illius autem non productionis nulla alia cauſa aſſignanda eſt q̃ diuina volũtas, q̃ voluit non añ producere mundum, & tũ cum ꝓduxit, producere illi complacuit. Mobile autẽ ipſum nõ fuit ęternũ, neque ante motũ quieuit, quia adhuc non fuit. Deinceps dicendũ eſt virtutẽ illã productiuam, quia maxime libera eſt, ad oppoſita poſſe, vtpote ad producere, & nõ producere, & eã propoſitionẽ, quęcũq; poſſibilia ſunt mouere, cõſimiliter ſe hñtia ſemper mouere, veritatẽ habere cũ tale mouẽs naturaliter mouet atq; neceſſario, & non libere. At qui primũ ens quod mundũ produxit, non naturaliter ſed volũtarie, nõ neceſſario ſed libere mundũ produxit. quare non oportet ipſum ſemper mouiſſe, ſed tum cum ſuę optię & rectiſſimę voluntati viſum eſt. Non enim alia cauſa cur nũc produxerit, & non prius afferenda eſt, niſi eius voluntas, cuius largiſſima & exuberantiſſima bonitate omnia prodierũt ad eſſe. Neque etiam oportet ſi prius nõ produxerit, & poſtea produxerit, ipſum propterea non fuiſſe in eadem diſpoſitione, ſed eſſe demutatũ, quia abſq; aliqua ſui mutatione ipſum omnino idẽ & maxĩe ſtabile permanens, prius denominabatur non producens, & poſtea producens, non quidem ob aliquam in ipſo factam diuerſitatẽ, ſed in rebus ipſis, quę prius non fuerũt, & poſtea fuerunt, abſq; tñ phyſica mutatione per ſolam ex nihilo earum productionem. Tertia ratio diſſoluitur, negando tempus eſſe perpetuum, quia re ipſa nihil aliud eſt q̃ motus cæli, qui cum cælo ipſo incepit, quare & tempus. Deinceps admittitur ea ratiocinatio, ſi tempus eſt perpetuum, oportere & motum cęli eſſe perpetuum. ſed non minus antecedens eius quam conſequens eſt falſum. Demum quarta diluitur, negando omne temporis impartibile eſſe medium, vt pręcedẽtis temporis ſit finis, & ſequentis initium. Nam quẽadmodum primum datur momẽtum inchoans motum cæli, quod nullus alius pręceſſit motus, vt a quo prima circulatio ſuũ cepit exordium, ita quoq; cęli primũ aſſignatur inſtans tẽporis, re ipſa illi momento idẽ, a quo tota temporis duratio ſuũ ſortita eſt principiũ. quare nõ eſt cõſitendũ, tẽpus aliquod illud nunc omnino incipiens pręceſſiſſe. nã cum in illo tẽpore alia eſſent nunc & impartibilia, daretur nunc prius primo, quod eſt abſurdũ. Sane ipſi⁹ tp̃is datur aliquod primũ ſimpliciter inſtans atque initians, quod quidem aſſimilatur puncto incipiẽti lineã rectã, ex quo cõſtat ipſum tẽpus habuiſſe principiũ. Ipſius itidem tẽporis erit aliquod nunc poſtremum, quod duntaxat temporis erit finis, & non principiũ, quod aſſimilare licet puncto finali terminanti lineam rectam, & ex eo liquet tempus habiturum finem. Sunt & in tempore inſtantia media his duobus finalibus inſtãtibus intercepta, quorum vnunquodque finis eſt vnius partis temporis, & principium alterius, quemadmodum in linea recta ſunt media pũcta. Vñ ex dictis in quarto phyſicorũ capite decimotertio, & ĳs q̃ hic ab eo afferunt, conſtat philoſophum aſſimilaſſe tempus linę circulari, & nunc temporis, puncto lineæ circularis ſemper vnius partis fini, & alterius principio, quod eũ vt de mũdi perpetuitate perperã ſentiret, induxit.

Si em̄ tp̄s ad lineā rectam,& nunc tēporis ad lineę rectę punctū(vt debuit)cōparaſſet, continuo
& tempus & mundū exordium habuiſſe cognouiſſet.Conſimili pene mō diſſoluenda eſt ratio ad
ſecundam concluſionē veritati itidē repugnantē adducta,negando ſcilicet ſi motus cęli ponatur
deſiturus.idcirco oportere cōcedere motū poſtremo motu poſteriorē,quia ſicut mūdus nō ince
pit ꝑ gn̄ationem phyſicā,ita & deſiturus eſt nō phyſica deſitione,ſed ſui factoris volūtate, & cū
mūdo,cęli mot⁹.quo quidē deſito,nō manebūt res ipſæ eo mō quo pri⁹ fuerūt, neq; oportet eas
in alterū corruptū iri.Quod em̄ corrūpitur,ip̄m in alterū corrūpi oportere, intelligitur de ijs q̄
phyſica & naturali trāſmutatione corrūpūtur, qualis non erit illa mundi & motus cęli deſitio.

¶Secundi cap. annotat.

¶Minor mundus,hō:& eius ſimilitudievnumquodq; aial.¶Minor mundus,
microcoſmus.¶Maior mūdus,vniuerſum. ¶Maior mundus,macrocoſmus.
SEcundum cap. continet vnam concluſionē,duas rationes ad eā,tres
rationes non eſſe motum perpetuum probātes , & earum ſolutiones.
¶Cōcluſio.Et Anaxagoras & Empedocles haud cōuenienter mun 8
dum eſſe factū aſſererevidētur.¶Primo,quia in naturæ explanatio
ne id ſummopere obſeruandū eſt,ne quid ſine rōe ꝓbetur : & ne id cauſa ſuma
tur,quod cauſa eſſe non poſſit. Hoc autē in ſua ipſa aſſertione Anaxagoras &
Empedocles non obſeruāt,quin poti⁹ ipſorū dicta figmēto ſimiliora videntur.
Inquit em̄ Anaxagoras mentē illam ifinitis ſeculis abſtinuiſſe,& poſtea opera
tam fuiſſe,ſemperq; in futurū operaturam:neq; cauſam vllā adhibuit.ſic enim
mentem illam infinitis ſeculis otioſam torpentemq; faciebat. Et Empedocles
aſſerit aduenientelite mundū gn̄ari,& aduenientе amicitia interire, & id com
pluribus,alternatiſq; vicibus fieri, & interpolatim quieſcere. Neq; cauſam ad-
molitur adducere,cur hunc in modū alternentur vices nunc ortus, nūc obitus,
nunc quietis.Debuit ſaltem Empedocles inducere, amicitia eſt quæ homines
congregat:inimicitia autē ſeiungit & ſegregat. fugiunt namq; abinuicē inimi
ci.quare & invniuerſo ſic erit.Et q̄uis id inſufficiens ſit , viſus tn̄ ratione ſequi
fuiſſet.Quod quidē & Democritus faciebat , & eorum q̄ facta erant,cauſas in-
quirebat.æternorumvero,& eorum quæ ſemper ſunt,non amplius volebat nos
rationē inquirere.quod in parte recte,in parte vero inſufficienter volebat. Nā
triangulum angulos tres duobus rectis habere æquales,ęternum eſt:& hui⁹cau
ſam inquirimus,& cauſam habet principia perpetua.& horum quidem princi-
piorum non amplius cauſa vlla eſt.Secundo, quia nihil in vniuerſa natura eſt,
quod aut ratione,aut ordine careat.& natura oībus q̄ natura conſtant,ordinatio
nis cauſa eſſe videtur:& ſemper vniformis, ſimiliq; ꝑſeuerans ordine naturæ
tenor,vt non aliqn̄ quidē ſic,aliqn̄ vero non procedat: vt ſemper ignis ad ſuper
na conſcenſus,grauiū vero motus ſemper ad ima. At vero Anaxagoras aſſer-
tione ſua ꝙ infinito tēpore res quieuerint : & poſtea moueri cœperint, omnem
tollit ordinationē.Infinitę aūt quietis ad motū (quē poſtea ponit infinitū futu
rum)nulla ordinatio eſt:neq; reddi ratio pōt vlla,cur tunc factū,cur non prius.
Vn̄ etiam fitvt Empedoclis dictū minus irrationalevideatur.Nā ponit mun-
dum gn̄ari,deinde interire,& interpolatim medijs interuallis quieſcere, & ite-
rum naſci ac oriri:vbi videtur ſeruatus naturæ ordo & tenor.Non tn̄ ſufficien-
ter(vt diximus)nulla vſus ratione id aſtruxit.¶Tres rationes motum non eſ-
ſe ꝑpetuum ꝓbantes,pariter & earū ſolutiones.¶Prima.Oīs mot⁹ eſt de quo- 9
dam in quoddam, vt de contrario in contrariū , ſed de contrario in contrarium
motum infinitū eſſe impoſſibile eſt.igitur nullus motus infinitus & perpetuus
eſt.¶Secunda.Videmus ea q̄ nunq̄ agitata fuerunt omnino,neq; ſecd'm ſe,ne-
que ſuas partes,vt ſunt ignis,aer,aqua,terra, inanima pariter & aiata , poſt hu-
iuſmodi quietem poſſe incipere motū. qd igitur ꝓhibebit & mūdi motū itidē
incipi potuiſſe?¶Tertia. Aialia mouentur poſt ſummā quietudinē nullo im-
pulſore.non em̄vt moueantur,extrinſecum quicq̄ afferre oportet. Quid igitur
mundum poſt ſummam illā(quam Anaxagoras aſtruit)quietē,motum incipe-

te prohibet? Si id in minore mundo inſpicimus, cur non liceat & in maiori inſpicere? Et hæc ratio fortius perſuadere videtur. Non tñ has rationes diluere
10 difficile erit? ¶ Primæ ſolutio. Dicimus nullum motum qui ex cõtrario in ſuum eſt contrarium, perpetem atq; perpetuum eſſe, ſed omnem talem contrarijs clauſum & terminatum: & non ſemper numero eſſe poſſe vnũ & continuum: vt neq; idem numero ſonus quem chorda primo icta reddit, & quem ſecundo icta. Omnem enim motum de quodam eſſe in quoddam, vt de cõtrario in contrarium, ſenſibilium motibus applicari debet. Eſt eñ præter hos alius quidem motus, quem nihil vetabit ſemper eſſe vnum & eundem, continuum, iugem & perpetuum: vt amplius ex ſequentibus fiet manifeſtum. ¶ Secundæ. Non eſt inconueniens ea quæ nunq̃ agitata fuerunt, inchoare motum. De inanimis vero nihil mirari dignum eſt ſi vt excitentur a quiete, extrinſecum motorem habeant oppoſitum, quo abſente quieſcunt, & hoc natura facta quiete. ſi violenta fuerit quies, extrinſeco motum vetante abſcente protinus mouetur. Et hæc ratio videtur quęrere cauſam cur aut non ſemper quieſcant, aut ſemper moueantur, ſed hoc aliunde fiet exploratum. De animatis autem maiorem affert difficultatem: de quibus nunc dicendum eſt. ¶ Tertiæ. Dicimus animal nunq̃ ſine naturali motu eſſe. habet enim ſemper in ſe naturalem motum, & nonvnum ſolum, ſed forte multos: quorum ipſum totum animal cauſa non eſt, ſed eſt intra illud deliteſcens omnium horum cauſa. Et idcirco animal nõ ex omnis motus quiete nullo extrinſeco adminiſtrante mouetur, ſed ex quiete motus qui ſecundum locum eſt. cuius cauſa quandoque contingit ab extrinſeco, quandoque ab intrinſeco, & a motibus (qui plures ſunt) interius nunc intellectum, nunc appetitum mouentibus. Et certe oſtendit ſomnus multos in animali interiores eſſe motus: cũ eius partes exteriores moueri non videantur, quæ aliquo inexiſtente iterum experrecta ſurgunt. Ex minoris igitur mundi ſimilitudine non conficias maioris mundi motum poſt quietem incepiſſe. Sed de ijs adhuc ex ſequentibus aliquid apparebit manifeſtum.

SEcundi capitis ſcholia. VIII. Sic eñ mẽtem illam infinitis ſeculis otioſam torpentemq; faciebat. Ariſtoteles mutationẽ primi mobilis putauit eſſe primam ipſi⁹ primi mouẽtis operationem, atq; pcipuam. quare ne primũ mouẽs concederet aliqñ fuiſſe otioſum, ſi diceret ipſum qñq; non mouiſſe, quẽadmodum dixit Anaxagoras, poſuit mundũ eſſe perpetuũ, & cęli motum perpetuum. Non autem cognouit ꝓpriam ſummi boni operationẽ extrinſecã atq; naturalem, qua pater ſuperbñdictus cõmunicat filio infinitam bonitatẽ, vitã, ſapientiã, poteſtatem, neq; itidem perſpexit intimã illã gñationem, qua pater ante ſecula genuit filium ſibi prorſus. ſubſtantia æqualem. ob quem ſane, añ mundi, conſtitutionem non concedendus eſt deus fuiſſe otioſus. Sed ſolum cognouit Ariſtoteles extrinſecam operationem dei, ſcilicet moderationẽ mundi, quã ponebat a deo pendere neceſſario, ſicut lumen a ſole, cum ſol, ſi eſſet æternus, & lumen quoq; haberet æternum, quod plane veritati non conſonat. nam pendet illa mundi gubernatio a deo tanq̃ a mouente volũtario, atque pro ſuo arbitratu mouente, quẽadmodum domus ab architecto, qui cũ aſſecutus eſt ædificandi habitum, cum vult, pręparatis ijs quę ad extructionem ſunt neceſſaria, cõponit domum. Et ſane harum duarum in deo operationum (ſi diuina licet humanis cõferre) prima q̃ intrinſeca & naturalis eſt, reſpondet ei qua homo ex ſubſtantia ſua gignit filium ſibi ſpecie ſimilem. verum illa ęterna eſt, hęc vero temporaria. Secunda vero q̃ extrinſeca eſt & voluntaria, aſſimilatur ei operationi qua ędificator conſtruit domum, nõ quidem natura, ſed voluntate, & cũ id ei viſum atque placitum fuerit. Verum in domus exſtructione materia pręrequiritur, q̃ in mundi productione haudquaq̃ pręexiſtebat, ſed vna cum mundo ad ortum ducta eſt. hinc deũ recte dicimus mundi factorem, architectum, artificem, atq; opificem. Sed hęc alterius ſunt contẽplationis. Æternorum vero, & eorum q̃ ſemper ſunt. Duplicia ſunt æterna, q̃dam doctrinalia, vtpote propoſitiones neceſſarię, & q̃ nunq̃ falſę eſſe poſſunt. Et horũ, ſi principia ſunt, non eſt inquirenda cauſa. ſi vero cõcluſiones, eſt perueſtiganda. ſunt eñ naręconcluſiones ex principijs demõſtrari. Alia ſunt æterna ĩ rebus, vt entia ſupramũdana q̃ nunq̃ deſitura ſunt, & horũ itidẽ cauſa rimãda eſt, quantum noſtra imbecillitas põt capere. Id aũt vetuit Democrit⁹, cuius ſentẽtia poſtea hoc diſticho expreſſa eſt.

Mitte arcana dei, cælumq; inquirere quid ſit. Cum ſis mortalis, quæ ſunt mortalis cura.

Verũ potius cũ aĩo ſimus ĩmortales, debem⁹ ea q̃ ĩmortalia ſunt, & mẽti noſtrę cognata, pſcrutari, in quorum vel vmbratili cõtemplatiõe atq; ſpeculatiõe cõſiſtit humana felicitas. Debemus itẽ ſentẽtię potius Ariſtotelis q̃ Democriti accedere. in ethicis nos hoc pacto adhortãtis. Quod ſi mẽs, diuinũ ad ipm hominẽ eſt, & vita q̃ ab hac manat, diuina eſt reſpectu ipſius vitæ hũanæ.

Oportet autem,non(quemadmodum mouẽt quidam)humana nos ſapere, cum ſimus homines, aut mortalia,cũ ſimus mortales,ſed quoad fieri poteſt ĩmortales nos ipſos facere,cunctaq; efficere vt ea vitaviuamus quę ab eo manat quod eſt eorum quę in nobis inſunt pręſtabiliſſimũ . Nã tametſi parum eſt mole,vi rñ & pretio multum omnibus antecellit. Vt ſemper ignis ad ſuperna conſcenſus.Ignis,genitiuus eſt.conſcenſus vero nominatiuus eſt nominalis,idem deſignãs quod emicatio,atque ſurſum latio. Vt Empedoclis dictum minus irrationale. Id verum eſt quantum ad generationis mundi & corruptionis eius alternationem, in qua quidẽ tenor & ordo ſeruatus videtur.non autem quantum ad principiorum efficientium numerũ atque poſitionem rationabilius eſt Empedoclis dictum,ſed abſurdius & periculoſius. nam Anaxagoras duntaxat vnum poſuit primũ rerum omniũ effectiuũ,ſcilicet mentẽ diuinã res paularim a cõfuſa illa congerie ſegregantẽ.quodveritati & pietati fidei nõ oĩquaq; eſt diſſonum. Empedocles vero duo aſtruxit prima rerũ effectiua,litem gñationis , & amicitiã corruptionis . quod longe magis eſt abſonum atque pnicioſum.nãvnitati ipſius mũdi factoris atque gubernatoris repugnans. Si id in minore mundo inſpicim⁹.Quia hõ vtriuſque naturę & ſenſibilis & intelligibilis eſt nexus & vinculum, ipſiusque mũdi(vt ait Trimegiſtus)miraculũ.Et quęcũque ſunt in mũdo ĩtelligibili & ſenſibili, inueniuntur in hoĩe in analogia.Animalia aũt cætera,imagines ſunt hominis,qui oĩm animalium eſt veritas.nempe animalia earũvirtutũ potẽtiarũque hñt veſtigia,ſenſum,mẽoriam ſenſualem,atque appetitũ irrationalẽ, quorũ hõ habet veritatẽ,ſcilicet intellectũ, mẽoriam fœcũdam, & voluntatem . Proinde vnũquodque aĩal in hoĩs ſimilitudine dicitur minor mundus,quia ad maioris mundi ſimilitudinẽ eſt factum. Quod eñ eſt in vniuerſo terra,hoc eſt in animali melancholia,quod eſt in vniuerſo aqua,in animali eſt phlegma.quod aervniuerſi , hoc ſanguis aĩalis. demũ quod invniuerſo ignis,hoc in animali cholera. XX. De inanimis nihil mirari dignũ eſt. Inanimata poſt quietẽ incipiũt motũ,extrinſeco motore coadiuuãte.Si eñquies fuerit naturalis vt lapidis ſuper terrã,mot⁹ ab illo loco violẽtuserit per extrinſecũ mouẽs,vt ĩpellẽs aut proijciens.Sivero quies fuerit violẽta,vt lapidis ſup trabẽ, applicãdũ apponẽdũque eſt remouẽs obicẽ,cuiuſmodi eſt frangẽs trabẽ,aut detrudẽs lapidẽ,& tũc mouebit naturaliter. Dicimus animal nũq̃ ſine naturali. Nõ eſt admittẽdũ ꝙ aĩalia poſt ſummã quietudinem,hoc eſt ceſſationẽ a quocũque motu incipiãt moueri. Nã a principio aĩal habet in ſe motus potẽtię vegetatiuæ, ſcilicet cõuerſionẽ cibi in ſuã ſubſtantiã,nutritionẽ,digeſtionẽ,& cordis aſſiduã agitationẽ,qui q̃diu viuit aĩal,ſine quiete permanent,nõ quidẽ extrinſeci,ſed intrinſeci,& horũ torũ aĩal non eſt cauſa, ſed forma ſubſtantialis aĩalis intra ipſum latitans,ea eñ cibũ cõuertit,digerit,& mutat,coefficiente calore naturali. Animal tñ a motus ſecundũ locum quiete excitatur ad motũ, quia nõ cum primum eſt,loco mouetur,ſed poſtq̃ inſtrumẽta ſibi natura ad motũ depurata , apta ſunt motui exercendo,& non continue eo motu agitatur,ſed interquieſcit,quia ea mouendi virtus,vt progreſſiua,& volatiua,defatigabilis eſt.virtus aũt nutritiua , continua operatione nõ defatigatur. Et huiuſmodi motus ſecundum locum cauſa quandoque contingit ab extrinſeco,vt obiecto appetibili impellente animal ad motum,quandoque vero ab intrinſeco,vt in brutis ab imaginatione & appetitu,in homine vero a ratione & voluntate , vt tertius de anima clarius oſtendet.

¶ Tertij capitis annotat.

¶Immobile,primo.¶Locus proprius,locus naturalis. ¶Aliqua , res naturales aliquæ.¶Caprificus.ſilueſtris ficus , omnia quibus innaſcitur loca diſcindens ac rumpens.

TErtium caput continet vnam diuiſionem,tres concluſiones,duas rationes ad primam,tres ad ſecundam,vnum corollarium ad tertiam.¶Diuiſio. Neceſſe eſt omnia entia aut ſemper moueri,aut 11
quieſcere,aut immobilia eſſe:aut aliqua ſemper moueri,quieſcere , aut immobilia eſſe : aut omnia aliquando moueri , aliquando quieſcere,aut immobilia eſſe:aut aliqua aliquando moueri,aliqñ quieſcere,aut aliqñ immobilia eſſe . Et hæc diſcutere vtilitatem ad ea quæ pauloante dicta ſunt,affert.pariter & ad pñtis operis rurſus dubitatorũ ſolutionẽ,& totius abſolutionem & cõpletionẽ.¶Prima cõcluſio. Non oĩa ſp mouentur . ¶Aiũt eñ 12
qui hęc aſtruũt,oĩa ſp moueri:ſed motũ illũ latere ſenſum:neq; quo motu ſemper moueantur,determinãt. Sed id falſum eſſe mõſtratur. ¶Primo,quia natura eſt principiũ qetis,vt & mot⁹.Ita igitur dicẽtes , principiũ negant phyſicũ, falſum igitur dicũt oĩa ſemper moueri.¶Secundo. Non oĩa ſemper gñantur, aut corrumpũtur,augmentãtur,aut diminuuntur:neq; cõtinuãtur auctio & diminutio,ſed ſemper inter auctionẽ & diminutionem medium interiacere oportet: vt ſi tot guttæ aut innaſcens caprificus lapidem cauent,non oportet quanlibet guttã lapidẽ cauare,& in toto tempore ꝓcedẽte guttã aut caprificũ aliquid

lapidis abſcindere:ſed tot cauant ſimul, & non quęlibet, vt tot homines ſimul trahunt atq; mouēt nauem:& non quilibet. Ita & in auctione & diminutione. ¶Neq; oīa ſemper alterantur. Primo, quia q̄uis id quod alteratur, in infinitū partiatur: non idcirco vniuerſa tēporis ſerie alteratione trahi oportet. Nam pleraſq; alterationes veloces, & in toto ſubiecto aſſecutas, vt congelationes, ꝓſpectas habemus. Secundo, ęger in tēpore ſanatur: quē, poſteaq̄ conualuit, & eo cōpleto tēpore, manifeſte a ſanatione qeſcere ꝓſpicim⁹. eſt em̄ ſanatio, vt alteratio. Tertio. Alteratio eſt inter terminos contrarios. clauditur igitur, & non in infinitum ꝓcedit. Quarto. Videmus lapides tāto tēpore manentes, neq; duriores neq; molliores fieri. Signū igitur, eſt non oīa ſp alterari. Et certe qui putat oīa ſemper alterari, in nimis manifeſtis errat. ¶Neq; dicere poſſint oīa ſp ferri. ¶Primo, quia ridiculū eſt credere montes & ſaxa ſemper deorſum ferri, & ea videri ſemper in terra manere, & id nos latere. Secūdo, ignis, aer, aqua, terra, & pleraq; aliorū, in ſuis ꝓprijs locis exiſtunt. At vero vnūquodq; in ſuo proprio loco natura quieſcit, aut ex eo violēte detruditur. quieſcūt igit talia in ſuis proprijs locis. Non igitur oīa ſemper moueri eſt aſtruendū. ¶Secunda concluſio.

13 Non oīa ſp quieſcunt. ¶Primo. Quia quędā moueri, ſenſu, vel ꝓſpectiſſima ſunt. & hoc illuſtrius manifeſtiuſq; eſt q̄ vt ratione requirat. Quęrere ꝑfecto rationem vbi ſenſus fidē faciat, quædā intellectus infirmitas eſt. ¶Secūdo. quia qui dubitat motū eſſe, non mō in phyſica, ſed alia qualibet ſcientia trahit errorem, quia oēs quodāmō motu vtuntur. ¶Tertio. Quia ſicut importunitates ad mathematica principia nihil ad mathematicū pertinent: ita quoq; neq; hę quæ ſunt ad motum eſſe, ad phyſicum ſpectant. eſt em̄ phyſica ſuppoſitio: & natura principium eſſe motus prius poſita eſt. Ex ijs em̄ intelligis non oīa ſemper quieſcere, & ne hoc quidē modo: ſed neq; oīa ſemper immobilia perſeuerare poſſe.

14 ¶Tertia. Non aliqua ſemper mouentur, & aliqua ſemper quieſcunt: quia res non ſemper generantur aut corrūpuntur, ſed ſimul atq; genitæ ſunt, non amplius generantur: & ſui interitus finis eſt & terminus. & ceteræ mutationes ſunt generationes quædā & corruptiones. Quæ augentur, certū eſt non ſemper augeri poſſe: & quæ minuuntur, non ſemper minui, & quæ alterātur, non ſemper alterari: & q̄ feruntur, non ſemper feruntur. nam in ſuis locis natura quieſcunt: & extra vt moueantur, violentus exigitur motus: qui non ſemper perſeuerat, & conſimiliter oſtendas eas non ſemper quieſcere, vt quæ aliquando oriantur, aliquando occidāt, incrementm ſumant, atq; decrementum. ¶Corollarium. Vn

15 de fit exploratum aliqua aliquando moueri, & aliqua aliquando quieſcere.

Ertij cap. ſcholia. XI. Neceſſe eſt omnia entia. In hac diuiſione quadrimembri ſumitur diſcrimē diuerſitatis penes hæc quatuor, omnia, aliqua, ſemper, aliquando. quæ inter ſe cōparantur hoc ordie, atq; cōnectuntur. omnia ſemper, aliqua ſemper, oia aliqñ, aliqua aliquando. Et vnūquodq; horū quatuor cōparatur ad hęc tria prędicta, moueri, quieſcere, immobile eſſe. id vocando immobile, quod non eſt natum moueri, ſecundum primam immobilis ſignificationem poſitam in fine ſecūdi cap. quinti huius. quare huius diuiſionis ſumuntur duodecim membra ſpecialia, quæ hoc modo quæſtionibus ſigillatim explicantur.

1	Vtrum neceſſe eſt omnia entia naturalia ſemper moueri?
2	Vtrum neceſſe eſt omnia ſemper quieſcere?
3	Vtrum neceſſe eſt omnia ſemper immobilia eſſe?
4	Vtrum neceſſe eſt aliqua entia naturalia ſemper moueri?
5	Vtrum neceſſe eſt aliqua ſemper quieſcere?
6	Vtrum neceſſe eſt aliqua ſemper immobilia eſſe?
7	Vtrum neceſſe eſt omnia entia naturalia aliquando moueri?
8	Vtrum neceſſe eſt omnia aliquando quieſcere?
9	Vtrum neceſſe eſt omnia aliquando immobilia eſſe?
10	Vtrum neceſſe eſt aliqua entia naturalia aliquando moueri?
11	Vtrum neceſſe eſt aliqua aliquando quieſcere?
12	Vtrum neceſſe eſt aliqua aliquando immobilia eſſe?

Ex quibus conſtat,ad ſeptimam,octauam,decimam,&vndecimā quæſtiones, adhibendā eſſe reſpōſionem affirmatiuam,ad reliquas aūt omnes negatiuam. XII. Vt ſi tot guttę, aut innaſcens caprificus. Si centum guttę cauant lapidem,aut caprificus ſcopulo innaſcens eum perrūpit,non oportet quanlibet guttam ſigillatim lapidē cauare,neq; quanlibet caprifici partē ſcopulū perfrīgere,ſed totidem ſimul guttę lapidē cauant,& tota caprificus diſcindit rupem, ſicut centum homines ſimul trahunt nauē,& non quilibet ſingulatī. Ita in augmētatione omnia alimēta ſimul eam complent,& in diminutione,ab omnibus partibus ſubſtantiæ fluxę deperditio,eam facit,& non ſigillatim vna alimenti pars. Et in toto ſubiecto aſſecutas vt congelationes. Senſu, inquit, cognoſcimus aliquas alterationes toto ſubiecto ſimul peractas. & non pri⁹ in vna ſubiecti parte q̄ in altera,vt congelatur aqua ſecundū oēs ſuas partes ſimul,& a principio extrinſeco, ſcilicet frigiditate aeris ęque partes omnes(vt ſupponitur)circunſtāte. Similiter cum aqua reducit ſe ad natiuum frigus,non prius in vna q̄ altera parte frigeſcit,quia eius forma ſubſtātialis æque partibus omnibus eſt propinqua,non tn̄ idcirco ambę alterationes datę ſine ſucceſſione fiūt aut ſubito.nam licet ratione partiū ſubiecti nulla ſit ſucceſſio, tn̄ ratione partium qualitatis quæ ꝑ alterationē paritur,illa ſucceſſio nō minus inuenitur,q̄ ſi in ſubiecti diuerſis partibus ſecundū diuerſas temporis partes fieret. Nempe in priori temporis parte ꝑ totum ſubiectum acquiritur vnus gradus cōgelationis aut frigefactionis, & deiñ alius, itē & in poſteriori tēporis particula alius rurſum per totum ſubiectum,quouſq; abſoluta fuerit & cōpleta alteratio. XIII. Quia ſicut importunitates ad mathematica principia. Hoc in loco importunitates dicuntur calumnię & cauillationes ſophiſticę,q̄ fiunt contra ſcientiarum principia ab iis qui pertinacius illis obſiſtunt,neque ea recipere volunt,ſicut qui negant puncta & magnitudines in mathematica, & qui negant motum eſſe in phyſica.nam motum eſſe, eſt phyſica ſuppoſitio vel ſine probatione recipienda.

¶Quarti capitis annotat.

¶Siſtere,quietare. Motus,violentus eſt qui fit a principio extrinſeco,non conferente vim paſſo. ¶Non conferēte vim paſſo,principio non agente intrinſeco. ¶Violentus præter naturam. ¶Diſcretum,diuiſum,aliud. ¶Potentia primo, potentia remota. ¶Potentia ſecundo, potentia propinqua & præcipua. ¶Sphæra,pila luſoria.

QVartum caput continet tres diuiſiones, & duas concluſiones. ¶Pri- 16
ma diuiſio. Eorum quæ mouentur, quædam ſecundum ſe mouentur,
quędam ſecundum partem,& quędam per accidēs. Ita & eorum quæ
mouent,& quid vnumquodque eorum ſit, prius dictum eſt. ¶Secun
da. Eorum quæ per ſe mouentur,q̄dam a ſeipſis mouentur: q̄ poſt quietem mo 17
tum initiare,& inchoatum citra terminum ſiſtere nullo extrinſeco adueniente
queunt:vt animata. Alia vero ab alio,quæ id non poſſunt,vt inanima. ¶Ter-
tia. Eorum iterum quæ per ſe mouentur,quædam natura mouentur,quæ a prin 28
cipio quod in ipſis eſt,mouentur:vt animata a ſeipſis,& a principio quod in ip-
ſis eſt,mouentur:& graue deorſum. Alia vero vi,& præter naturam:vt aliquan
do animata,& animatorum partes,& terra ſurſum. ¶Prima concluſio. In om-
ni motu diſcretum diuiſumque eſt quod mouetur,& quod mouet. ¶Nā in iis
quę vi,& pręter naturā mouentur,ſtatim id manifeſtum eſt. mouentur enim ab 19
extrinſeco agitatore. In iis vero q̄ ſecundum naturam, vt in animalibus quę a ſeipſis mouentur,etiam id deprehenditur. nam motricem habent animam intus latentem:vt nauta eſt intra nauē,ipſam gubernās & dirigens. De inanimis autem cum natura ferantur,difficultas affertur. Nā non videtur ab extrinſeco moueri. mouerentur eñ vi quadam,& præter naturam potius. Neq; a ſe,vt animata. ¶Primo,quia a ſe moueri,animatorū eſt ꝓprium. Secundo, quia q̄ a ſeipſis mouentur,ſe quietare queunt citra terminū:vt qui ambulat,vt vult,&vbi vult pōt non ambulare,inanimata vero nō. Tertio,quia q̄ a ſeipſis mouētur,ad oppoſitas partes ſeipſis ferūtur:vt animata nūc ante,nūc poſt,nūc ſurſum, nūc deorſum,nunc in dextrum,nunc in ſiniſtrū natura feruntur. Nō aūt inanima, vt ignis. ſolū eñ natura ſurſum,& non deorſum fertur. Sed iis nimirū non obſtantibus,inanimorū diſcreta & diuiſa ſunt & mouens,& quod mouetur:vt eorum pars vna eſt mouens,& altera mota & patiens. Et licet extrinſeco egeant, cum ipſa etiam natura ferantur:ſuum tn̄ ipſis intrinſecū principium vim mo-

uendi præbet ac præſtat, non tamen (vt rite probatum eſt) idcirco a ſeipſis moueri dicentur. Sed hæc adhuc clariora dilucidioraq; euaſura ſunt. ¶ Secunda. Inanimata ab alio mouentur: & alterum atque alterum mouens, & motum eſt. ¶ Nam mouens aut eſt præter naturam, vt ferreus vectis & natura grauis quippiam ſurſum leuans. aut mouens natura: vt actu calidum natura mouens atque calefaciens, quod eſt potentia calidum. & ita ſecundum quantum, & vbi. Nam quicquid actu cauſa eſt, naturalem vim habet mouendi ea quæ poteſtate talia ſunt, quale quod mouet, actu eſt. Cum vero inanimatorum mouens præter naturam fuerit, manifeſtum eſt ea ab alio moueri, & alterum eſſe mouens, & motum, Quod ſi ſecundum naturam, itidem. nam mouens erit actus, faciens mobile actu eſſe aut quantum, aut quale, aut vbi, quale ipſum potẽtia erat. ¶ Veruntamen duobus modis dicitur aliquid eſſe in potentia. Primo aliquid eſt ſic in potentia, non quidem vt operetur non impeditum, ſed adhuc actu egens: quomodo dicimus terram eſſe in potentia ſurſum: aut quia præter naturam ſuſtolli, ſurſumque ferri poſſit: aut in ea generari leuitas, quemadmodum & ipſa, aer potentia eſt, & ſicut nondum ſciens, potentia eſt conſiderans. Alio modo ita in potentia, vt ſubtracto impedimento protinus operetur: quemadmodum ſciens (modo impedimentum non ſit vllũ) conſiderat: & actu calidum, calefacit. & hoc pacto inanimata ſunt in potentia vt in ſua loca ferãtur, quoties iaceant extra. & in quanto & quali ſimiliter ſe habet. Et eſt reſiſtens & impediens quodammodo vt mouens, & quodammodo vt non. nam mouet per accidens. & non per ſe: vt cum deijcitur columna, quod illi ſuperpoſitũ erat, deorſum ruit: & dolium quod ſuperpoſito lapide ſub aqua detinetur, amoto illo ſurſum emicat atq; emergit: & ſphæra luſoria repercuſſa a pariete, ab eo vt reſiſtente per accidens mouetur. Sed ex his ſatis eſſe clarum arbitramur inanima ſemper ab alio moueri, & alterum atque alterum eſſe mouens, & motum.

QVarti capitis ſcholia. XVII. Eorum quę per ſe mouentur, quædam a ſeipſis mouentur. Non dicuntur animalia a ſeipſis moueri, quia in eis idẽ ſit mouẽs, & quod mouetur. Id eñ eſſe non poſſe. oſtendit primum caput ſeptimi huius & in ipſis quidem mouẽs pręcipuum eſt forma, quod autem mouetur, eſt materia, & eius gratia totum animal, ſed quia nullo aduentante extrinſeco poſſunt poſt quietem motum inchoare, & eundem inchoatũ anteq̃ ad terminum perueniant ſiſtere atq; intermittere, quod ſane non poſſunt inanimata. Lapis enim neq; ſeipſo poteſt motum inchoare etiam naturalem, ſed indiget remouente prohibens, neque inceptum põt citra terminum dimittere, ſed tum primum quieſcit, cũ terminum ad quẽ tendebat fuerit aſſecutus. Interdum & animata cum mouentur a grauitate elementari dominante, poſſunt quidẽ ſua ſponte poſt quietem auſpicari motum, vt homo ex alta turri ſe valet pręcipitem dare, verũ eundem inceptum non poteſt ſua ſponte interrumpere, neq; penduius in aere ſubſiſtere, quare manifeſtũ eſt huiuſmodi motu non moueri animal a ſe. Siquidem is motus quo aĩalia a ſe mouentur, non fit a qualitate motiua elementari tanq̃ inſtrumento, quemadmodum naturales motus inanimatorũ, ſed a partibus corporis integralibus, vt pedibus & alis. Et cũ litera dicit ad motum animalis a ſeipſo nullũ aduenire extrinſecũ, id intelligitur de extrinſeco aut principaliter mouente, vt in motu grauium aut leuium violẽto, aut remouente prohibens, vt in eorum motu naturali. poteſt eñ aduenire extrinſecum obiectum, ſcilicet appetibile, quod excitet & impellat appetitum ad motum. ſed de huiuſmodi extrinſeco non intelligitur data diffinitio. XVIII. Alia vero vi, & pręter naturã. Dicuntur ex notis illa violentet moueri, quæ mouentur a principio efficiente extrinſeco, non conferente vim paſſo, vt grauia ſurſum proiecta per virtutem impulſiuam proijcientis. Et per id quod dicitur paſſum nõ conferre vim, minime intelligendum eſt materiã non debere concurrere ad huiuſmodi motum. nam materia & ipſum violenter motum, non minus intra ſe motum ſuſcipiunt, q̃ ſi natura ferrentur. Eſt eñ materia cuiuſq; motus ſubiectũ. Sed dicitur in motu violento paſſum non conferre vim, quia nullum eſt illic agens principium intrinſecum, & motum promouens. Nempe cum graue ſurſum impellitur, & forma ſubſtantialis & grauitas reſiſtunt motui ſurſum, & deficiente virtute impreſſa aut extrĩſeco impellente, vt vento, illico decidunt. Quod ſi quis percontetur de lapide impulſo deorſum a proijciente, an vi, an natura feratur. nam perſpicuũ eſt illum motũ & ab intrinſeco fieri principio, ſcilicet grauitate q̃ concurrit ad efficiendum motum. ſi enim lapidi graui vt quatuor imprimatur virtus impulſiua, & alteri graui vt octo æqualis virtus, velocius hic quam ille proruet, ꝙ ſignũ eſt grauitatem motui coadiuuiſſe. planum item eſt illum ab extrinſeco etiam moueri. nam velo

cius q̃ ſine impulſione feretur, diciturq; proiectus. Huic quæſtioni adhibenda eſt reſponſio, illic non vnum eſſe motum numero, ſed duos, qui mutuo ſe intendunt, quorum vnus eſt naturalis a forma intrinſeca lapidis, & vnus violentus ab extrinſeco impulſore, ſicut ſi ĩtelligatur ignis gyrando moueri ſurſum, ipſe duobus feretur motibus, ſcilicet motu recto, & motu circungyrationis, quorum primus ei naturalis eſt, ſecundus autem violentus. XIX. Diſcretum diuiſumq; eſt quod mouetur, & quod mouet. Non id intelligitur de diuiſione reali, quę fiat per abſtractionem partium quantitatis. Neq; diſcretum & diuiſum hic dicitur cuius partes diuiduntur & diſtrahuntur abinuicem, ſed quod ab altero aliud eſt & differens, vt mobile & mouens diſcreta & diuiſa dicantur non quod abinuicem ſeparata ſint, & aliquo ſpatio diſtantia, ſed quia mobile non eſt mouens, neque mouens eſt mobile. Eſtque huius concluſionis ſententia eadẽ cum iſta ꝓpoſitiõe in ſeptimo huius probata. Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Vt eorum pars vna eſt mouens, & altera mota. Philoſophus hoc in loco eorum refutat ſententiam qui ponunt inanimatorum totam ſubſtantiam eſſe materiam, neque in eis ponunt formam ſubſtantialem propriarum operationum effectricem, ſed totam efficiendi vim accidentarijs affectionib⁹ tribuunt, qui quantum a recta deuiant Ariſtotelis philoſophia, ſatis compertum habetur, cũ hic manifeſte ſentiat Ariſtoteles inanimatorum eſſe vnam partem mouentem, ſcilicet formam ſubſtantialem, & alteram partem motam, ſcilicet materiam, neque per partem mouentem intelligit grauitatem aut leuitatem, eum illa non poſſint eſſe partes ſubſtantiæ. Et cum inanimata natura feruntur, neceſſe eſt ipſa moueri a principio intrinſeco ſubſtantiali, quod non niſi forma ſubſtantifica eſſe poteſt. XX. Nam aut mouens eſt præter naturam. Tunc mouens corpus inanimatum mouet præter naturam, quando ſuapte natura non eſt natum talem motum efficere, vt ferreus vectis, id eſt inſtrumentum ad aliquid ſurſum vehendum atque mouendum accõmodatum, quicquam ſurſum euehens. Tunc vero mouens natura mouet, quando ipſum naturaliter eſt natum efficere talem motum, vt ignis calefaciens. Et eſt reſiſtens & impediens quodammodo vt mouens. A mouens impedimentum motus grauis deorſum, eſt cauſa ſine qua non fieret talis motus, vt frangens parietem, ſuper quem iacens lapis demolitione parietis cadat deorſum, eſt cauſa ſine qua non fieret caſus lapidis deorſum. Similiter reſiſtens motui directo, & impediens eum continue fieri, eſt cauſa per accidens motus reflexi & reſilitionis, vt lapis rotundus proiectus in terram, reſilic a terra ſurſum, cuius quidem reflexionis terra eſt quodammodo cauſa. Sic ſi pila impulſa parieti repercutitur, illius repercuſſionis terra itidem eſt cauſa per accidens.

Inanimata ex materia & forma cõſtare.

❡Quinti capitis annotat.

❡Mutatio vniuoca, eſt cum mobile ad conſimilem actus mouentis actum mouetur. ❡Seipſum mouens, completum mouens ab intrinſeco motum.

QVintum caput continet vnam diuiſionem, quinq; conclu=
ſiones, & duas rationes ad primam. ❡Diuiſio. Mouẽtium 21
quoddam eſt mouens tantum, & non motum ab altero. &
id primum & per ſe mouens dicitur. Alterum eſt mouens
quidem, & ab altero motum. & eorum quoddam eſt propin
quius, vt quod eſt primo immediati⁹: & quoddam remoti=
us, verbi cauſa, vt ſi homo mouet manum, & homo nõ am=
plius ab alio moueatur, & manus mouet baculum, & bacu=
lus lapidem, homo mouens primum & propter ſe diceretur. & man⁹ & baculus
mouentia ſecundum alterum: hoc vltimum, & remotius, illud vero propinqui=
us. ❡Prima concluſio. Primum mouens poſteriorib⁹ magis mouet. ❡Primo. 22
Quia primum mouens poſteriora mouet: non autem poſteriora primum. ❡Se=
cundo. Quia poſteriora ſine primo (vt a quo vim ſuam mouendi recipiant) mo
uere non poſſunt: primum autem ſine poſterioribus mouere poteſt. Eſt igitur
manifeſtũ, primũ mouens poſterioribus magis mouere. ❡Secunda. Datis mo 23
uentibus quibuſcunq;, neceſſe eſt ad aliquod primũ decũbere, i quo fiat ſtatus.
❡Nam aut decũbitur ad primũ, aut proceditur in infinitũ. nam infinitorum
non eſt primum. At vero in infinitũ ꝓcedere impoſſibile eſt. decũbitur igitur
ad primum: quod quidẽ cum nõ amplius ab alio moueatur, quia primũ, i eo ſta= 24
tur. ❡Tertia. Primũ mouens aut immobile perſeuerat, aut a ſeipſo mouetur.
Omne eñ quod mouet, aut moueri, aut non moueri neceſſe eſt. Si non moue=
tur immobile. ſi autem mouetur, aut a ſe aut ab alio moueatur oportet. non ab
alio. nam (vt dictum eſt) primum non eſſet. reliquitur igitur vt a ſe moueatur,

❡Quarta. Primum mouens,immobile eſt, Quia quod mouetur,aut per ſe mo-
uetur,aut per accidens.Si dicas ꝑ accidens:neq; idcirco moueri oportet.& ſi ſe-
cundum accidens moueretur,non eſſet neceſſe moueri.quare neq; aliquid alio
rum.hoc aũt falſum.nam motũ ſemper eſſe oportere,prius conſtructum eſt.Si
das primum ꝑ ſe moueri:neq; hoc quidẽ. ❡Primo. Nã quod per ſe mouetur,
ab alio moueri prius monſtratũ eſt.erit igitur mouens,& nõ motũ neq; a ſe,ne-
que ab alio. Nec immerito aliquid tale exiſtit quod mouet,& nõ mouetur:quia
cum in aliquo coniuncta reperiantur,&vnũ ab altero ſeiunctũ reperiatur, & al
terum ab altero . Mouere autem & moueri ſimul coniuncta reperiuntur in ba-
culo,& moueri ſeiunctũ a mouere,vt in lapide. Merito igitur inuenitur & mo
uere ſeiunctum a moueri.quare hæc tria erunt,mouens tm̃, mouens & motum
ſimul,& motũ tm̃. Hanc ob cauſam intellectum Anaxagoras poſuit immobi-
lem & ſeparatum,qui fons,origo,principiumq; motuũ effectiuum eſſet, & qui
rebus oĩbus prǽeſſet. ❡Secũdo. Quia aut eodẽ motu ſe moueret & moueretur,
vt augens augeretur,minuens,minueretur,calefaciens calefieret, docens doce-
retur,ſanans ſanaretur,ferens ferretur,quo nihil ineptius. Aut alio motu mo-
uet,& alio mouetur.ſed quõ augmentans alteratur,aut alterans fertur? non eñ
ſe,ſed alterum moueret & augmentaret,& ipſum quoq;ab altero moueretur:vt
ab alterante & ferente.& hoc abiret in infinitũ. Nec valet dicas moueri vſque
ad aliqua,& deinde reflecti & reciprocari.nam oporteret ipſum a ſuperiore alte
rante & ferente alterari & ferri.Priora eñ a poſteriorib⁹ nõ mouentur. Et cum
illud ſuperius atque prius mouens hoc pacto iterũ moueretur, abiretur in infi-
nitum.eſt igitur primum mouens immobile. ❡Tertio . Quia oẽ motiuũ eſſet
mobile,vt oẽ ſanans ſanabile,& ǽdificans ǽdificabile.hoc autem irrationabile.
❡Quarto. Conceſſum eſt,mobile partibile eſſe oportere. Si igitur primũ mo-
uens moueatur a ſe(nã ab alio non mouebitur,quia primũ non eſſet)aut totum
mouebitur totum,aut totum partem,aut pars totum,aut pars partẽ. Nõ totum
mouebit totum. Nam aut hoc eſſet(vt prǽoſtenſum eſt)ſecundum eundem mo
tum,& tunc idem ſanaret & ſanaretur, doceret & doceretur , ferret & ferretur,
& ita in ſingulis.aut ſecundum vnum moueret, & ſecundum alterum mouere
tur : quod etiam eſſe non poſſe monſtratum eſt . hoc enim abiret in infinitum.
Item quod mouet,eſt actus:quod mouetur,eſt in potentia. Si igitur totum a ſe
ipſo toto moueretur,eodem reſpectu & actu & potentia eſſe diceretur.eſt enim
quod mouet, actu tale,quale mobile potentia eſt:vt quod generat,actu ſpeciem
habet.& quod calefacit,actu calidum eſt . & hoc vbi mutatio vniuoca eſt, & ita
idem & ſecundum idem erit calidum. & non calidum,& ita in cæteris. Neque
totum,partem mouebit.nam ſi totum partem moueret,partem haberet immo-
tam , & alteram motam . quare pars immota potius dicenda aſſerendaque eſt
primum mouens,& nõ totum.& pars mota a ſeipſa moueretur. nã a toto.quod
nuper tantopere eſſe non poſſe monſtratum eſt.Neque pars partem,eadem ra-
tione.Quod ſi dicis partes illas vim mouendi reciprocam habere, & contra pa-
ti,vt quemadmodum vna alteram moueat , ita & contra fiat , hoc nihil proſit.
Primo, quia tunc nihil eſset primum mouens : vt quorum quodlibet ab altero
moueatur , & quorum nullum prius rationem mouendi potius habeat quam ſe
quens & poſterius.Secundo, quia primum mouens non contingit moueri , niſi
a ſeipſo cõtigat.ab altero igiẽ quocũq; mouebiẽ ſcd'm accidẽs:quare & bñ imo
bile ꝑmanet. Tertio, non neceſse eſt mouẽs cũ mouet cõtra moueri.alioqui &
calefaciẽs ſꝑ calefit,& ſanãs ſanatur,& ita de ſimilib⁹ q̃plurimis,q̃ aliqñ prius
ꝓ abſonis adducta ſunt.Sed primũ mouens (vt ſǽpius dictũ eſt)aut immobile
perſeuerat,aut a ſeipſo mouetur.Neque pars totũ mouebit.nam pars ea potius
primum mouens dicenda eſset:atque in eum relabemur errorem, vt eam ab ſe
moueri cõcedere cogamur. ❡Quinta cõcluſio.Neceſse eſt ſeipſum mouẽs,con

ſtitutum eſſe ex parte mouente immobili,& parte mota non mouẽte. ¶Nam quicquid mouetur,ab alio moueri neceſſe eſt. erit igitur aliquid ipſius ſeipſum mouentis,& non ipſum totum mouens, quod mouebit. & cum ſe non moueat (moueretur eñ nõ ab alio) mouebit alterum: quod quidẽ non ſe mouebit, neq; prius acceptum mouens contra mouebit, propter ea q̃ ſuperius adducta ſunt in commoda. Erit igitur aliquid ipſius ſeipſum mouentis, & pars aliqua mouens immobilis,& aliqua mota quidẽ,& non mouens. Et non mõ hæc requiruntur, ſed & ſufficere videntur. Eſto enim a mouens immobile. b motum non mouens. c mouens & motum, & mouens quidem b, & motum ab a. ex quibus intelligo a b c cõpoſitum,ſeipſum & cõpletũ mouens. Si ſubtrahas a, reſiduum c b non eſt ſe mouens. nã c mouens poſterius non mouebit ſine priori. Et ſi ſub trahis c, relictum cõpoſitũ a b ſeipſum mouet. nã a mouebit b mobile. Nõ mõ igitur requiruntur huiuſmodi mouens & motũ, ſed & ea vt aliquid ſe mouere dicatur, ſufficiunt,& ſunt vt contactum habentia, alterũ in altero diuerſum diſtinctumq; ſitum non habentia:& ex ipſis conſtitutũ, ſeipſum mouens dicitur, non quidẽ quia ipſum totũ ſe moueat,& ipſum a ſeipſo toto moueatur: ſed quia intra ſe aliquid mouẽs,& aliquid ab eo motũ habeat, q̃ contactu & ſitu indiſtincta indiuiſaq; ſunt. ¶Sed dubitabis an diuiſis a b, pars reſidua a moueat reſiduam partem b. ¶Nihil prohibet ſic eſſe, ſi pars reſidua ad reſiduam partem eandem vim, mouendiq; proportionem ſeruet, quam & totum ad totum. ſi vero non, nihil incommodi eſt reſiduum non mouere reſiduum.

b a

c

QVinti capitis ſcholia. XXII. Primum mouens poſterioribus magis mouet. Hęc concluſio (ſicut & diuiſio proxime pręcedens) intelligitur de primo mouente phyſico, ſcilicet forma ſubſtantiali, vt ſenſus ſit, primum mouens phyſicum magis atque perfectius mouere, quam poſteriora mouentia phyſica, vt forma ſubſtãtialis magis quam inſtrumenta ſua accidentalia. Nempe primum mouens poſteriora mouet. poſteriora autem non mouent primum, cum ipſum a nullo moueatur. primum igitur magis atque valentius mouet q̃ poſteriora. Præterea primum mouens poſterioribus vim mouendi communicat, & poſteriora a primo vim mouendi recipiunt, & quia primum mouens mouet, poſteriora mouent. igitur primum magis quam poſteriora mouet. Nam cum propter aliquod mouens alterum mouet, id propter quod alterum mouet, magis mouet. hinc altera rurſum ſumitur ad idem probandum ratio. Poſteriora ſine primo mouere non poſſunt, vt neq; color ſine lumine videri, neque ſcientia ſine anima poteſt conſiderare. Primum autem mouens phyſicum ſine poſterioribus mouere poteſt, vt aquę forma non adiuta frigiditate, reducit aquam ad frigiditatem, perinde atque lumen ſine colore poteſt videri, & anima ſine ſcientia conſiderare, cum nõdum ſcientiam fuerit adepta. Verum per primum mouens phyſicum poteſt humana mens facile ſubuehi, & manuduci ad intelligendum primũ mouens metaphyſicum, ad quod in ſequenti cap. aſſurgit philoſophus. nam hoc illius eſt clariſſimum exẽplar. Nempe vt in vna re naturali vna eſt princeps forma effectrix propriarum eius operationum, cõſeruatrixq; & moderatrix ſui totius, haud ſecus in toto vniuerſo vnus eſt mundi princeps & rector, omnia ſua prouidentia conſeruans & moderans. Et vt forma ſubſtantialis habet accidentalia inſtrumenta, quorum ope & adiumento ſuas peragit functiões, ita & primum mouens ſupramundanũ cęleſtes habet ſpiritus adminiſtratorios, & corpora tũ cęleſtia, tum ſenſibilia, quorum miniſterio naturales rerum operatiões exequitur & peragit. Adde quod forma ſubſtantialis ſuo deſtituta inſtrumento, intra ſuum totũ ſibi accõmodũ producit inſtrumentum, vt forma aquę frigiditatẽ, cui agendi vim cõmunicat, & ea coagente ĩ extera corpora frigus producit. Ita primũ ſupremumq; mouens nullius adminiculo primũ res ad eſſe produxit, productis agẽdi vim cõmunicauit, ſuumq; ſimile producẽdi virtutẽ, illarumq; opificio & cooperatione hunc pulcherrimũ naturę ordinem in ſuo ſtabili tenore conſeruat. Et ſiquis attentiuſcule animaduertat, oĩ ex parte comperiet rerum ſubſtantiales formas illius abſolutiſſimę & abſtractiſſimę formę imagines eſſe & ſimulacra, illiuſq; propinquã ſimilitudinẽ gerere. quod & in vltimo cap. primi huius Ariſtoteles ſatis expreſſit. XXV. Quia cũ in aliquo coniuncta reperiantur. Vt calidum & ſiccũ in aliquo eodẽ vt igne inueniuntur cõiuncta, & calidũ ſine ſicco ĩuenitur in aere, quare & ſiccũ ſine calido in aliquo vt terra inuenitur. Sed id intelligendũ eſt de ĳs quę re ipſa ſunt diſtincta. nam ſi ſola ratione diſtinguãtur, vt vnum rationẽ habeat cõmuniorem & pluribus cõuenientẽ, & alterũ minus cõmunẽ, ſic quod ſecundũ pręſupponat primũ, nõ id oportet quod hic dicitur, vt vegetatiuum & ſenſitiuũ inueniuntur coniuncta in animali, et vegetatiuum ſeparatum a ſenſitiuo in plantis, non tñ idcirco ſenſitiuum ſine vegetatiuo inuenias. nam oẽ ſenſitiuum, vegetatiuum eſt. Siquidem ſenſitiuum & vegetatiuum ſola ratione differunt, ſicut homo & animal. Et quanuis duo illa quę abinuicem comparantur, re ipſa differant, ſi tamen

Manuductio a forma ſubſtantiali ad primũ omnium rerũ mouens.

ſecundum prēſupponat primū,& ipſum includat,vt ſenſatio vegetationē,nō oportet vtrunque ab altero ſeparatum inueniri.Item quod mouet eſt actus,quod mouetur eſt in potentia. Actus, in actu,vt ſenſus ſit,ꝙ in mutationibꝰ vniuocis quod mouet,eſt actu tale,qualē in mobili diſpoſitionē inducit.Et quod mouetur,eſt potentia tale,quale mouens eſt actu,vt calefaciēs eſt actu calidum,& quod mouetur ad caliditatē,non eſt adhuc calidū,ſed poteſt eſſe.Ita frigefaciēs eſt actu frigidum,& quod frigeſcit,nondū frigidum eſt,ſed poteſt eſſe.Ergo ſi totum mouet totum,quatenus mouens,eſt actu,& quatenus mouetur,eſt potentia,& nō actu . Idem ergo ſimul erit actu, & non erit actu,vt ſi totum ſe calefacit,totum quia calefaciens,eſt calidū,& quia idem ſimul calefit,ipſum non eſt calidum,ſed poteſt eſſe.Idem ergo ſimul eſt calidum,& non calidū.Nam ſi totum partem moueret.Si totum moueret partem ſolum,ipſum haberet vnam partem immotam, vt a,& alterā motam,vt b(ſi enim nullam haberet partem immotam,totū moueret totum)ergo pars immota a,potius dicenda eſſet primum mouens.Cuius enim nihil mouetur,id magis ad primi mouētis accedit rationem,q̄ cuius aliquid mouetur,& aliquid nō.At partis a,nihil mouetur ipſius autē a b totius vna pars ſcilicet b mouetur.potius igitur pars a eſſet dicenda primum mouens,q̄ totum a b.Prēterea cum totum per hypotheſim moueat partem, quēlibet pars totiꝰ mouebit partem b motam(ſi em̄ aliqua ſit pars totius quē partē b non moueat,neq; totum partem mouebit)& pars b eſt.eſt pars totius mouētis a b.igitur pars b ſeipſam mouebit, & pars mota,a ſeipſa mouebitur.quod prius eſſe non poſſe,oſtenſum eſt. XXVI. Neceſſe eſt ſeipſum mouens, conſtitutum eſſe.Huius cōcluſionis ſententia eſt,ꝙ neceſſe eſt oē corpus naturale,quod quidem ſeipſum mouens dicitur,quia eſt completum atq; totale mouens, denominatione facta a ſua forma,& ab intrinſeco motū,vtpote a ſua forma ſubſtantiali,cōponi ex parte ſubſtātiali mouente immobili,ſcilicet forma ſubſtantiali,& primo actu,& ex parte mota non mouente,ſcilicet materia,& rerum naturaliū potentia.Eſto enim a mouens immobile. Sit a mouens immobile,& forma ſubſtantialis.b motum non mouens,vt materia.c vero mouens & motum (vt manus in homine,aut ala in aue)mouens quidē b materiam.& motum ab a forma ſubſtantiali.ex quibus īteligatur a b c compoſitum corpus naturale ſeipſum mouens.Si auferatur a forma ſubſtātialis,reſiduum b c non eſt ſe mouens.nam a primū eſt mouens,c vero poſterius. modo poſteriꝰ mouens non mouet ſine priori.Et ſi ſubtrahatur c poſterius mouens,reliquū a b eſt ſeipſum mouēs.nam a primū mouens mouet b mobile,abſq; c poſteriore mouente. quare pars mouens immobilis,& pars mota non mouens,ſufficiunt vt aliquid dicatur ſeipſum mouens . Sed dubitabis an diuiſis a b.Poſſet quiſpiam ſciſcitari an toto compoſito in duas partes integrales diuiſo,vt colubro in duas medietates,quarum vtraque habeat aliquid a,& aliquid b, vtrum primæ partis a mouebit ſuum b.& ſecundē partis a itidem ſuum b.Reſpondet Philoſophus,ꝙ ſi pars reſidua mouens ad partem ſuam motam eandem habet proportionem,quam tota forma ad totam materiam,ēque mouebit facta diuulſione atque prius. Nam eadem exiſtente virtutis mouentis ad mobile proportione,conſimiles ſiunt motus,vt mediȷ colubri forma ſuam mouet materiam, ſicut & totius colubri.Cum autem partis ſeparatē forma ad materiam non eandem ſeruat proportionē, quam tota forma ad totam materiam,non oportet reſiduum mouere reſiduum.Neque hoc loco intelligendum eſt ꝙ tota forma ſeparetur a materia,quia neque forma natura poteſt ſine materia ſubſiſtere , neque materia ſine forma .

¶Sexti capitis annotatiunculæ.

¶Simpliciter immobilia,quæ neq; per ſe neq; per accidens moueri nata ſunt.

37 SExtum caput continet tres concluſiones,tres rationes ad primam,& tres ad ſecundam¶Prima concluſio.Quoddam eſſe mouens immobile, ab omni mutatione alienum & per ſe & per accidens , aliorum motiuum,perpetuum & ēternum,neceſſe eſt.¶Primo,quia ſemper motum eſſe oportet,& nunquam(vt dictum eſt)deficere. eſt igitur primū mouens immobile,perpetuum,atq; ēternum,quod huiuſmodi motus cauſa ſit . Et quærere an quicquid fuerit æternum,moueat tantum,& non moueatur:ad prēſentem non attinet rationem,& an tantum vnum, an plura ſint mouentia ſimpliciter immobilia,perpetua atque æterna.ſed de his in ſequentibus.¶Secundo.Mouentiū immobilium quædam ſunt quæ quandoque ſunt,& qn̄q; non,& quæ per accidens mouentur:vt animalium & aliarum ſenſibilium rerum motrices formæ . At ſic non omne mouens eſſe poteſt : & cauſam aliquam eorum quæ hunc in modum aliqn̄ ſunt , & aliquando non ſunt , eſſe oportet , quæ non aliquando ſit , & aliquando non ſit , ſed quæ æterna , aliarum princeps , & verum principium exiſtat . Hæc autem quæcunque fuerit , primum mouens, immobile , ab omni mutatione alienum & per ſe , & per accidens , perenne atque æternum erit . ¶Nec valet ſi quis dixerit ipſum primum mouens

(quod mutationum & mouentiũ deficientium ſtatuitur cauſa) impartibile eſ=
ſe.quod tametſi non gñetur,corrumpatur,aut mutetur:quia tñ impartibile, ſi=
ne mutatione accidet ipſum aliqñ eſſe,& aliqñ non eſſe. Concedim⁹ ipſum ne=
que generari,neq; corrũpi,neq; alia qualibet mutatione affici. nam oẽ ſeipſum
mouens molem habere neceſſe eſt,& eſſe partibile.& ipſum primũ mouẽs,mo
lis & diuiſibilitatis expers eſt. Sed idcirco non concedã ipſum ſine mutatione
aliquando eſſe,& aliqñ non eſſe:neque neceſſitas vlla eſt:quin poti⁹ oppoſitum
conſtat. Nam quõ omnium quæ aliqñ ſunt,& aliquando non ſunt,cauſa eſſet?
¶ Tertio. Videmus alia generari,& alia corrumpi:& hoc continue. At perpe=
tua hæc rerum ſeries & continuatio huiuſmodi, principiũ habet ſtabile & ęter
num.nã principia q̃ cum ipſis vna oriuntur,atque vna cũ ipſis occidunt,huiuſ=
modi æternæ ſeriei cauſa eſſe non poſſunt:ſed(vt diximus)cauſa extra hec om
nia eſt perpetua,ſemper ſtabilis & æterna omniũ rerum cauſa. ¶ Secunda con 28
cluſio. Id primum mouens ſemper immobile perſeuerans, & æternum , vnum
eſt. ¶ Primo. Quia vnus eſt primus motus,continuus & ęternus. is igitur qui &
eũ tẽperat motor,primus eſt vn⁹ & ęternus. Et ſati⁹ q̃ dẽ eſt hoc pacto exiſtima
re vnum primũ naturę principẽ.in natura eñ melius reſpicimus eſſe finitum,
& pluribus finitis melius vnũ,ſi ipſum ſatis ſufficiẽſque fuerit. Eſt igitur id pri
mum mouens ſemper immobile & ęternũ,vnum. ¶ Secundo. Motus diuerſi
non ſunt continui,& ſi conſequentes. At ſi nũc mouẽs vnum.primũ motũ fie=
ret.& aliquando mouens alterũ,mot⁹ eſſent diuerſi,ſolum cõſequentes , & non
continui.erit eñ vnus continuus,qñ ab vno mouẽte,& vnius naturę motus fue
rit.igitur cũ primus motus vnus ſit cõtinuus & ęternus, & primũ eius mouens
vnum erit & ęternũ. ¶ Tertio. Quia cum non oĩa ſemper moueantur, neq; oĩa
ſemper quieſcant,verũ aliqua aliqñ moueantur & q̃nque quieſcant , vt haben=
tia ad vtrunq; potentiã: & aliqua ſemper moueantur : & quicquid mouetur,ab
alio moueri ſit neceſſe:tandẽ deueniem⁹ ad vnũ primum mouẽs imobile: quod
quidem neq; a ſe neq; ab alio mouebitur,& quod primo motui aptabitur, & fu=
turum aliis motibus cauſa. Nec animalia eos qui motum perennẽ & ꝑpetuum
eſſe negant,mouere vllatenus debent:quæ ſe ex ſumma quiete videntur a ſeip=
ſis in motũ excitare.nã id pri⁹ diximus verũ non eſſe: ſed ſolũ eſſe vnum mo=
tum(vt qui ſecundũ locũ eſt)quo aĩalia ſponte ſua & a ſeipſis mouẽtur.cęteros
autem,augmentũ,decrementũ,alterationẽ,ſpirationẽ,& huiuſmodi non a ſe &
ſua ſponte exercẽt,ſed mõ naturali: vt præſente cibo non nutriri & augeri non
poſſunt,etiã ſi velint,& talib⁹ motibus mouẽtur qñ quieſcunt ab eo quo ea a ſe=
ipſis moueri dicunẽ. Et is plane cõtinuus nõ eſt.nã interdũ dormiunt aĩalia,dũ
coquitur digeriturq; alimentũ.& tunc a motu illo quieſcũt. quo quidẽ alimẽto
digeſto & diſperſo,expergiſcunẽ,& ſurgunt:& ſępe ab iis q̃ extra ſunt , excitan
tur ad mouendũ. Et oĩm talium quę a ſeipſis mouenẽ,primũ mouens mouetur,
& ſibiipſi cauſa mouẽdi eſt:ꝑ accidẽs tñ.nã mutante corpore locũ , & quod i eo
eſt principiũ mouendi,locũ(ſaltẽ ſecundum accidens)mutare neceſſe eſt. Qua
re fit vt ſi imortalis ęternusq;(vt dictũ eſt)haberi debeat motus, vnũ ſit primũ
mouens oĩno immobile. ¶ Tertia, ſi primũ mouẽs immortale ſempiternumq; 29
habetur:& qđ primo ab eo mouet̃,immortale ſempiternũq; haberi neceſſe eſt.
¶ Nã ſi ſempiternũ non eſſet,ſed aliud & aliud mobile agitaret:fieri nõ poſſet
vt eius motus vnus & cõtinu⁹ eſſet,cum mobile non eſſet vnum. ſic eñ primum
illud ac ſummum ſemper ſui ſimile manens, eodem motu mouebit:& ab eo im
mediate motum,alia mouebit. q̃ ad loca contraria & ad diuerſas ſpecies & for=
mas mouens,varie ad ea ſe habebit,nunc ad quieſcens,nũc ad motũ, genitum,
corruptum. Vñ iterum perſpecta habetur cauſa , cur non oĩa ſemper mouean=
tur,nec oĩa ſemper quieſcant,ſed aliqua ſemper moueantur,vt quæ moueantur

a primo ſimpliciter. Eſt enī ſemper idem & ſui ſimile continue manens,& primum ꝙ ab eo immediate mouetur:et quędā mouentur a principio nō ſimpliciter immobili,ſed moto,& propter id aliquando mouentur,& aliqn̄ quieſcunt.

SExti capitis ſcholia. XXVII. Ab omni mutatione alienum & per ſe, & per accidens. Simpliciter immobilia dicuntur entia ſupramūdana & feliciſſima,omnino a motu ſemota, q̄ neq; per ſe,vt materia & ſubſtantię complerę,neq; per accidens,vt formę rerum naturalium,moueri nata ſunt,ſed in eodē ſtatu fixa permanent. Inter quę vnum eſt ſupremum mouens atq; ęternum,quod primū mouens vocat Ariſtoteles , & quo de in toto hoc capite,aſſurgendo ad ipſum a primo motu & primo mobili,determinat . Quæ tn̄ hic & quouis alio loco huius octaui afferuntur de motus cęli perpetua duratione,aut nunq̄ deſituea generationum & corruptionum ſucceſſione,minime vera habenda ſunt,ſed ex prius dictis, catholicę veritati(cui ſemper eſt ſtandum)repugnare cenſenda,neq; neceſſitas vlla eſt,quin potius oppoſitum conſtat.Quanuis forte quicquid ſine mutatione aliquando eſt,& aliqn̄ non eſt, ſit impartibile,vt puncta,momenta,inſtantia,non tn̄ ediuerſo oportet, quicquid ſecundum quantitatem eſt impartibile,ipſum aliqn̄ eſſe,& aliquando non eſſe ſine mutatione,imo aliquod impartibile ſecundum molem,debet ſemper eſſe,vt quod prima eſt omnium cauſa. Nam ſi ipſum aliquando eſſet,& aliquando non eſſet,non poſſet eſſe prima cauſa omnium quę aliquando ſunt,& aliquando non ſunt,cum non eſſet cauſa eorum quę exiſterent ipſo non exiſtente. Siquidem non ens non eſt cauſa,ſaltem actu,ipſius entis atque exiſtētis. XXVIII. Motus eſſent diuerſi ſolum conſequentes,& nō continui. Etſi diuerſa mouentia inſtrumentalia non ſemper arguunt diuerſitatem motuum ſecundū ſpeciem,vt lapis per aerem mouetur grauitate aquea & terrea, ꝑ aquā vero ſolum grauitate terrea,nihilominus illi duo motus ſunt eiuſdem ſpeciei. Tn̄ diuerſa mouentia,principalia,vnū & idē mobile ſucceſſiue & naturaliter mouentia,plane efficiunt diuerſitatem motuū ſecundum ſpeciem,vt ſi lapis nunc a forma ſubſtantiali vt pręcipuo mouente feratur,nunc vero a vi atque virtute impellentis. At ſi aliquando vnum mouens moueret cęlum,& aliquando alterū,diuerſęque a primo naturę,mouentia non quidem libere,ſed naturaliter,ſcd'm Ariſtotelē eſſent diuerſa. igitur & illi motus primi mobilis eſſent ſcd'm ſpeciem diuerſi,& minime continui,cum a diuerſis mouentibus,vt igne & aqua,diuerſę fiant operationes naturales,calefactio & frigefactio. Cum itaq; primus motus ſit continuus, conſequens eſt ipſum fieri ab vno mouente primo. Nec animalia eos qui motum perennem & perpetuum eſſe negāt. Putauit Ariſtoteles motum cęli quantum ad eius efficiens non reſpondere motui animalium ſcd'm locum quo a ſeipſis mouentur,cum cęleſtis a virtute fiat indefatigabili,animalis vero a defatigabili,cęleſtis continuus ſit,& ſine interruptione,animalis autem nō ſit cōtinuus, ſed per quietem interruptus. Sed arbitratus eſt motū cęli potius reſpondere in analogia motui vitali aīatorum,ſcilicet nutritioni,quę fit a potētia vegetatrice indefatigabili,& continue mouente ſine interruptione. Et ſicut eo motu animalia poſt quietē non ceperunt moueri,ſed quandiu ſunt mouentur , ita neq; motus cęli vnq̄ incepit. Verū hac analogia hallucinat⁹ eſt Ariſtoteles. nā nutritio fit a mouente naturali,quod pręſente cibo & alimento non pōt non mouere, motus autem cęli fit a mouente voluntario,quod cum vult mouet,& cum vult deſinit mouere. quare potius conferre debuiſſet motum cęli ad motum localem animaliū,qui etiam quoquo pacto fit a mouente voluntario,& tum facile deprehendiſſet motum cęli principium habuiſſe,ſicut & mot⁹ localis animalium. XXIX. Nam ſi ſempiternum non eſſet,prius verbum refertur ad primum mobile,poſterius vero ad primum mouens. Et ab eo immediate motum,alia mouebit. Primum mouens ſemper idem & ſtabile,eodem & regulari motu mouebit,& primum mobile ab eo motum, alia inferiora mobilia mouebit . quæ quidem inferiora mobilia cum primum mobile ad loca contraria & diuerſas formas moueat,diuerſo modo ad illa ſe habet, aliquando quidem vt ad quieſcentia, aliquando vt ad mota,interdum vt ad genita,interdum vero vt ad corrupta .

❡Septimi capitis annotat.

❡Concretio,congregatio. ❡Secretio, diſgregatio.

SEptimum caput continet tres concluſiones , & quatuor rationes ad ſecundam. ❡Prima concluſio. Nullus motus præter motum ſecun-
30 dum locum , vnus , continuus , & æternus eſſe poteſt . ❡ Manifeſtum eſt enim eſſe vnum motum primum : qui , quia primum mouens ſemper continue mouet : continuus erit & æternus . ſed eum eſſe motum ſecundum locum , hinc ſumitur argumentum , quia augmentatio contrarijs continetur,nam alimentum prius quam augmentatio perficiatur,complementumque ſit affecuta , diſſimile & contrarium eſt . ita & diminutio , & alteratio . & vt ſit alteratio , alterante egemus : quod nunc propinquius , nunc vero remotius exiſtit. Cum itaque ſecundum tria ſint motus, quantitatem,augmen

tatio, diminutio. qualitatem alteratio, & vbi motus ſecundum locum, qui & lo=
ci mutatio dicitur: & oſtenſum ſit nec augmentationem, diminutionemve, nec
alterationem motum primũ eſſe poſſe, relinquitur igitur motum ſecundum lo
cum eſſe primum. ¶ Secunda. Motus ſecundum locum, primus eſt motuum & 31
tempore, & natura, & perfectione. ¶ Tempore quidem, quia ęterna nõ æternis
tempore ſunt priora. hic aũt æternus eſt, cæteri aũt non æterni. Natura, quia ſi=
ne alijs conſtitui põt, alij autẽ ſine ipſo minime. Gñatio em̃ (vt placet Demo=
crito) nihil aliud eſt q̃ ſecretio, & corruptio concretio: q̃ aut motus ſecundum
locum ſunt, aut ſine eo non ſunt. Et augmẽtatio non fit ſine delatione cibi & po
tus, aut partium ſecundum locum demutatione. Et diminutio augmẽtationem
habet priorem. Et alteratio (vt dictũ eſt) eget alterante, quod quidẽ alterabili,
motu ſecundum locũ facto, aptatur, applicaturq;. Statuuntq; principia altera=
tionum omnium, vt caliditatis, frigiditatis, mollitiei, duritiei. leuitatis, & graui
tatis, raritatem & denſitatẽ. q̃ ſine motu locali non eueniunt. Perfectione vero
cæteris priorem ſtatuimus. Primo, quia perfectiſſimis corporibus aptatur. Se=
cundo, quia naturam ab imperfectis ad perfecta ꝓcedere, exploratũ habemus,
motus autem ſecundũ locum, non ſtatim animalib⁹ poſtea q̃ in lucẽ edita ſunt,
conuenit, ſed ipſis iam adultis & perfectis. Gñantur em̃ prius, augentur, & alte
rantur, & vltimo cedunt, & ꝓgrediuntur. Et idem nec plantis, nec oĩbus anima
libus, ſed perfectis conuenit. Et ſi dicas, prius dicebas motũ ſecundum locum,
primum, nunc vero affers poſtremum. Dicimus ipſum in reb⁹ naturalibus ſin=
gulis poſteriorem: & ortum & gñationẽ, ipſum, & cæteros motus alios, augmen
tationem, diminutionem, alterationẽ, & corruptionem præcedere. ſed eſt alius
vniuerſi ſecundũ locum motus, qui gñationis & aliorũ motuũ cauſa eſt, quem
diximus eſſe primum. Ex quo tibi iterum lucide liquet, cum gñatio prim⁹ mo=
tuum eſſe nõ poſſit, tum quia oporteret oĩa eſſe generabilia, tum quia alium ha
bet priorem vt cauſam, nullum conſequentem eã primum motum eſſe poſſe, vt
augmentationem, diminutionẽ, alterationem, & corruptionem. Sunt enim hi
generationem conſequentes, & ea poſteriores. Tertio, quia quæ motu locali
mouentur, minimum a ſua ſubſtantia naturaq; decidunt: non autem ſic eſt de
augmentatione, cum qua pariter auctum ſubſtantiã accipit. diminutione, cum
qua ſubſtantiam perdit. alteratione, qua plerũq; res a ſuo eſſe demutãtur. Quar
to, iſce motus, nomen motus ſibi vendicat ſolus, vt cũ quid feratur, ipſum ſim=
pliciter moueri dicimus. Cum vero augetur, minuitur, alteratur, ſpeciali nomi
ne, aut nomine mot⁹ cũ addito vtimur. Et quod ſeipſum mouet, ſolũ ſe illo mo
tu mouet. ſignum eſt igitur ipſum cęteris pręſtare, & dignitatẽ & perfectionem
& præſtabilitatem quandã habere. ¶ Tertia: nullus mot⁹, nullaq; mutatio prę= 32
ter eam quæ ſecundum locũ eſt, continua eſt & perpetua. ¶ Hæc euidens pene
facta eſt, ſed hæc paulo q̃ prima cõmunior eſt, & eadẽ eſt ratio, quia omnis alia
mutatio terminis arcetur & clauditur oppoſitis, vt generatio a non ente in ens
procumbit: corruptio vero contra. Augmentatio & diminutio, magnitudine, &
paruitate, quantitate perfecta & imperfecta claudũtur, alterationes contrarijs
affectionibus, paſſionibusq;. Nulla igitur mutationum alia, continua et perpe=
tua eſt. Vnde cum motus qui ſunt in contraria, contrarij ſint, adinuicem con=
tinuari vtrique non poſſunt, ſed mutans in vno contrariorum quieſcit. ita et
mutatio et immutatio opponuntur, et generatio et corruptio, et particularis ge=
neratio, et particularis corruptio. Si enim continuarentur, vnirenturq;, ſimul
idem motibus contrarijs moueri diceretur, & oppoſitis mutationibus mutari:
vt albeſcens nigreſcere, innaſcens corrumpi, & ita in cæteris. Et non modo ij
motus non continuantur, atque vniuntur, ſed inter eos tempus intercipitur me
dium, vt manifeſte in ortu obituque deprehenditur. Inconueniens enim eſt vt
ortum continuo nullo interiecto tempore intereat, & in alijs mutationibus con
ſimile reperias. Phyſicum enim eſt, in omnibus ſeſe conſimiliter habere. ¶ Et

ſi oppoſueris, motus contrariatur quieti: igitur motus non contrariatur motui: nam idem eſſet pluribus contrarius: prompta reſponſio eſt, vno modo motum contrariari quieti, vt habitum priuationi: & alio modo motui, vt contrarium contrario, & habitum habitui. Id autem incommodum non eſt.

SEptimi cap. ſcholia. XXX. Quod nũc ꝓpinquius, nũc vero remotius exiſtit. Ex eo ꝙ alterãs ipſi alterabili interdũ propinquius eſt, interdũ vero remoti⁹, ſumitur efficax argumentũ ipſam alteratione̅ non eſſe iugem & continuã. Nã cũ propinquius eſt alterans ei quod alteratur, vt ignis ad motus aquę, fit alteratio, cum vero abeſt remotius atq; diſtantius, nõ fit alteratio. XXXI. Hic aũt ęternus eſt. Hic motus ſecundum locũ, ad que̅ ferme referuntur verba oĩa q̃ in totius approbatiõis contextu ſingulariter efferuntur, vt quod ſubiungitur, ſine alĳs fieri põt, ad eundem debet accõmodari. Et diminutio augme̅tationem habet priore̅. Augme̅tatio in affirmatione eſt, & ad perfectione̅ te̅dit. diminucio autem in negatione, & decumbit ad imperfectionem & interitũ. Affirmatio autem prior eſt negatione, igitur & augmentatio diminutione. At augmentatio indiget motu ſecundum locum, vt oſtenſum eſt. igitur multo valentius & diminutio, quãto em̃ quicq̃ imperfectı⁹ eſt, tanto magis ad indigentiã, delabitur atq; decidit. Statuuntq; principia alterationum oĩm. Antiqui ponunt raritate̅ & denſitatem eſſe principia oĩm alterationum, vt calefactionis & frigefactionis. Atqui raritas & denſitas ſine motu locali nõ fiunt. nã cũ fit rarefactio, corp⁹ occupat maiore̅ locum q̃ prius, & cum cõdenſatio, minorem. quare & alterationi, motu ſcd'm locum opus eſt. Verum id non oĩfariam oportet, raritatem & denſitatem eſſe principia cuiuſq; alterationis. Multæ enim fiunt alterationes, præſertim ſecũdum qualitates viſibiles, ſine rarefactione aut condenſatione. Primo, quia perfectiſſimis corporibus aptaſ. Ariſtoteles hoc in loco molitur iſtã ratione̅. Motus qui perfectiſſimis cõuenit corporibus, perfectiſſimus eſt. perfectoribus em̃ corporibus natura perfectiores dedit affectiones, vt perfectiores ſunt accidentarię diſpoſitiones ignis q̃ aeris, ſicut & ignis aere perfectior eſt. Atqui motus ſcd'm locum cõuenit corporib⁹ perfectiſſimis, ſcilicet cęleſtibus, quorũ ſupremũ cęlum longe oĩm pręſtantiſſimum eſt. eſt igitur motus ſcd'm locum perfectiſſimus. Et idem nec plantis nec omnibus animalibus. Ex eo ꝙ motus ſecundum locum quo quicq̃ a ſe mouetur, non plantis nec omnibus animalibus, ſed perfectis ſolum cõuenit, ſumitur firmum argumentũ, motum ſecundum locum cęteris eſſe digniore̅ & perfectiore̅, quia quod paucioribus natura communicatur, perfectius eſt, vt tãto ad perfectionem magis accedat, quanto ad vnitatem. Dicimus ipſum in rebus naturalibus ſingulis poſteriorem. Reſpondet philoſophus obiectioni factę, ꝙ motus ſecundum locum in rebus naturalibus, te̅pore reliquis motibus eſt poſterior, & ꝙ generatio & corruptio pręcedunt ipſum motũ ſcd'm locũ, & cęteros motus accidentales, ſed motus ſcd'm locum ipſius cęli primus eſt motuũ & tempore & cauſalitate, quo de hic fit ſermo. Tum quia oporteret omnia eſſe generabilia. Primus motus omnibus mobilibus tam primo q̃ poſterioribus ineſſe ſaltem ſecundũ genus conſpicitur, quod in motu ſecundum locũ ſatis exploratum habetur. Si itaq; generatio eſſet primus omniũ mot⁹, oporteret, eam omnibus cõpetere, & per conſequens omnia eſſe generabilia, quod quia manifeſte falſum eſt, non põt gñatio dici motus primus. Præterea gñatio habet alium motum priore̅, ſcilicet motum cæli. modo impoſſibile eſt aliquid eſſe prius primo. quare neq; cęteri motus conſequens generatione̅, & tp̄e poſteriores, poſſent ee̅ primi, ſcilicet augme̅tatio, diminutio, alteratio, & corruptio. Si em̃ quod magis videtur eſſe primũ, non eſt, neq; id quod minus. Et cum motus vniuerſi ſit prior generatione, gñatio autem prior cęteris motibus, ipſis ĳſdem motus vniuerſi prior eſt. quicquid enim eſt prius priore, prius eſt poſteriore. Minimum a ſua ſubſtantia naturaque decidunt, Id eſt, nihil eſſentię nouę acquirũt, nihilq; deperdunt. cęlũ em̃ ex aſſidua ſua rotatione nihil ſubſtantiæ adiectum habet, neq; quicquã detractũ, neq; etiam lapis qñ deorſum fertur. At quę alĳs motibus mouentur, vt augentur, minuuntur, aut alterantur, aliquid ſubſtantię ſuo motu acquirunt, aut amittunt. Nam per augmentationem, id quod augetur, ſubſtantiam accipit. per diminutionem, id ipſum quod diminuitur, ſubſtantiam amittit. per alterationem vero, res quę alteratur, interdum corrumpitur, vt aqua per calefactionem ſoluitur in vapores. XXXII. Sed hæc paulo q̃ prima communior eſt. Nam prima huius capitis concluſio ſolum datur de motu, qui (ſicut & in quinto huius) duntaxat complectitur motiones accidentarias. Iſta autem motui ſuperaddit mutationem, quę eſt ſecundum ſubſtanciam etiam tranſmutatio, id eſt formæ ſubſtantialis in materia aut acquiſitio aut deperditio. ſiquidem mutatio communior eſt quam motus.

¶ Octaui capitis annotat.

¶ Altrorſus, ad alteram partem, ad latus alterum. ¶ Cũ mobile ab vno termino ad alterum terminum vno motu moueatur, a quo quidem vltimo termino iterum recurrat ad primum: primus horum motuum directus nuncupatur, & ſecundus reſiliens & reflexus. ¶ Primum terminum, primum, aut conſimilem.

OCtauum cap.continet vnam concluſionem,& quinq; rationes ꝙ mo
tus ediuerſo facti,vt directus & reflexus,non ſintvnus. ℂCōcluſio. 35
Non oīs ſecundum locum motus , ſed ſolū is qui circularis dicitur,
perpetuus eſſe pōt.Nam oēs motus ſecundum locum,aut ſumuntur
ſecundum rectum,aut ſcđ'm circulum,aut mixtum,vt ſcđ'm ſpatium quod ſi-
num rectitudineq; participet,ſed motus ſecundū rectum ſumpti, continuari &
perpetuari non poſſunt.Nā cum nulla recta linea ſecundum quā fiant,ſit infi-
nita:reflectunť reſiliuntq;,ſi continuari debeant, ad ſua initia . Atqui q̧ ita re-
flectuntur & reſiliunt,vt a ſummis deorſum,a dextris ſiniſtrorſum,& ab añ re-
trorſum(ſunt em̄ hę cōtrarietates motuum)motus ſunt cōtrarij.non igiť conti
nuabuntur.Quid em̄ mot⁹vnus & continuus ſit,prius diffinitum eſt,ad quē nu
mero tria,mobile,forma,& tempus numero vnum,requirunť.contraria autem 34
ſpecie diſcordant:q̄ vnum numero neutiq̄ efficere poſſunt . Quod vero motus
qui hoc pacto ediuerſo ſumuntur,vt qui ab a in b,& qui a b in a , ſint contrarij.
hinc indicium notaq; ſumitur,quia ſi mobilia quæ illis feruntur,ſibi obuient in
ſpatio,ſtant,pauſant,& ſe impediunt,donec eorumvnum,alterum ſecum rapi-
at:vt qui ſe corrūpant:quod contrariorum eſt ꝓprium.Non autē ſic eſt de mo-
tu qui eſt altrorſus,& in latus,& eo qui ſurſum eſt . hi nanque non pugnant. ſi-
gnum igitur eſt eos qui ediuerſo,vt dictū eſt,ſumuntur,eſſe contrarios.qui mo
tus ſecundum rectum cum continuari & perpetuari non poſſint,neq; motus ſe-
cundum mixtum,qui plane vnus non ſunt.potius em̄ id motui ſimplici(qui &
vnus & continuus ſua natura eſt)cōuenire poſſe videtur.Relinquitur igitur ſo
lum eum qui circularis eſt,continuum & perpetem eſſe poſſe.ℂEt iterum mo
tus ediuerſo ſumptos non eſſe continuos,ꝙ mobile pri⁹ q̄ reflectatur & reſiliat,
quieſcere oporteat,oſtenditur:quia in quolibet motuvno tria ſunt,principium,
medium,finis.medium quidē ſubiecto vnum,ratione duo,quod & potentia exi
ſtit.principium vero,& finis motus finiti(vt lineę finitę extrema puncta) actu
exiſtunt.Itaq; quicquid mouetur,ferturq;,in quo loco adeſt , & a quo abeſt duo
motus habens actu extrema:in eo interſtite tēpore quieſcit. alioqui nunc & in-
ſtantia eſſent ſibi inuicē proxima.At vero omne quod fertur aliquo vñ remeat
& reſilit(vt ab a in b,& iterum a b in a)duo habet in a b actu motuum exrema
& initia.aut idē momentum eſt motus a b vt finis, & motus b a vt principium.
&ſolum potentia.quod impoſſibile eſt.nam ſunt diuerſę naturę.quieſcit igitur
mobile in loco vnde reſilit & reflectitur,pri⁹ q̄ reſiliat et reflectatur. Et id non

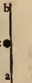

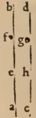
ſolum verum habetur in motu ſecundum rectum facto , ſed et in motu ſecun-
dum circulum facto , ſi eius vlla fieret reflectio atque reſilitio . ℂSed id dubi
tationē alicui forſitan affert.Sint a b & c d magnitudines æquales.f & g mobi
lia æqualia .Et f a puncto e medio æqualiter moueatur verſus b , recurrens in e,
ſicut g a ſigno c in d . Cum f & g ſint æqualia mobilia, & æqualiter mota, ſi ſta
ret & quieſceret f aliquo tempore in b , g prius perueniet ad d . quam f in e .
Nam e b repetitum , æquale eſt c d . Non igitur duo ſunt nunc & inſtantia,
in quorum vno ſit vnius motus finis , & in alio reſilientis & reflexi ortus . Et
quomodo etiam cum f in b, & g in h ſimul perueniant & aſſint , g potius ab h
nullo tempore interpoli recedit,quam f a b? ℂNon concedimus f g mobilia eſ-
ſe æqualia, & in æquali tempore moueri f ab e in b,recurrens in e :& g a ſigno c
in d:quia(vt dictum eſt) f quieſcet in b prius quam reſiliat & recurrat ad e:non
autem g in h,aut alio quodam puncto medio, in quo ſolo momento potentia g
perſeuerat & perſiſtit:quod huius vt principium,illius vero vt finis ſit.f autem
in b in duobus actu momentis perdurans exiſtit:vno vt motus e b fine & termi
no,& altero vt motus b e principio . Et ita per id quod eſt eſſe actu & potentia,
hanc diluimus dubitationem:quemadmodnm prius illam zenonis de infinitis
medijs ſpatiis,quæ (vt inquiebat) non contingebat pertranſire . ℂVnde fit
vt momenta actu , priori & poſteriori motus & paſſionis adhibenda ſint,

& temporis ſigna diuidenda. Nā oī inſtanti ꝓprium eſtvt ſit duo ratione, hui⁹ finis, illius verovt principiū. Qui itaq; ea non diuidet in calefactionis & frigefactionis initio, ſed faciet vnū potentia, huius finē, illi⁹vt principium, diuiſionem facit continuo aptā. q vero ea diuidit, & diuerſa facit, vt duobus actu rñdeant: intercipit tp̄s, & mobile interquieſcit: quō fieri dictū eſt prius, q̄ mobile reflectatur & reſiliat. ¶ Tertio. Idem oñditur, motum directum & reflexum non eſſe vnum motum. Quod ſcd'm rectumvno motu ad aliquē terminum fertur, pri⁹ atq; ad eum perueniat, ad eundē ferebatur: imo ſtatim a principio motus ferebatur. Si igitur vnus eſſet motus qui eſt ſurſum, & reſiliens deorſum: ſimul atq; aliquid ferretur ſurſum, ferretur & deorſum, ſi reflecti & reſilire deberet. quod de ſe abſurdum ridiculumq; apparet. ¶ Quarto. Illorum motuum diuerſę ſunt quietes. eſt eīn alia quies motus a in b, & quies motus b ī a. Sunt igitur & diuerſi motus, & non vnus: inter quos & tempus & quies intercipiuntur media. ¶ Quīto. Cum aliq̄d ex albo fit nigrum, & iterum ex nigro fit album: illa albefactio & nigrefactio non ſunt vnus motus, neq; eorum idē temp⁹. tempus eīn continuum, continuorum eſt. motus autem iſ ſunt conſequentes: quare neque temporis idem vltimum. Quo pacto eīn & contrariorum vt albedinis & nigredinis idem vltimum eſſe poſſit? Apparet igitur motum directum & reflexum non eſſevnum, ſed potius inter eos tempus cadere medium.

OCtaui capitis ſcholia. XXXIII. Vt ſecundum ſpatium quod ſinum rectitudinemq; participet. Sinum, curuitatē, obliquitatemq;. id eſt ſecundum ſpatium partim rectum, & partim obliquum. Nam cum nulla recta linea ſecundum quam fiant. hoc eſt, cum nullū rectum ſpatium per quod mobilia recto motu ferūtur, poſſet eſſe infinitum (maximū enim motus recti ſpatium duob⁹ extremis natura determinatur, ſcilicet concauo cęli lunę, & concauo aquę) ſi huiuſmodi motus recti debeant continuari, cum ad ſui ſpatiſ terminum extremitatemq; peruenerint, reſiliunt & reflectuntur ad ſuorum ſpatiorū initia atq; principia. Neque motus ſecundum mixtum, qui plane vnus non ſunt. Philoſophus hic innititur loco a maiori, cū ex eo quod motus ſcd'm rectū adinuicem cōtinui & perpetui eſſe non poſſunt, colligit & motus mixtos adinuicem vniri & continuari non poſſe. eſt eīn motus ſecundum rectum, vnus & continuus. motus vero mixtus, neque vnus eſt, neque continuus. ſed ex diuerſis ſpecie motibus recto & circulari compoſitus. quare potius eſſe perpetuum conueniet motui recto, qui ſimplex eſt & vniformis, quam motui mixto. Et ſiquid non ineſt ei cui magisvidetur cōuenire, neque inerit ei cui minus. In quolibet motu vno tria ſunt, principium, mediū, finis. Nō hic de partibus motus loquitur Ariſtoteles, ſed de extremis impartibilibus (quę momēta dicuntur) motū terminantibus, aut partes eius continuātibus, quę reuera tria ſunt, ſcilicet momentum incipiens. qđ principium eſt motus, & nō finis, momentū medium, quod finis eſt prioris partis motus, & principium poſterioris, & momentū finiens, quod totius motus finis eſt, & nullius principium. perinde atque in linea ſinita a b c, eſt punctum initians a, punctum medians b, & punctum ſinien: c, quorū duo extrema a c, dicuntur puncta actu, medium vero b, dicitur punctū potentia. ſic de motu facto per illam lineam dicendum eſt, tria in eo eſſe momenta, incipiens a, medium b, & finiens c, quorū medium b, re ipſa vnum eſt, & ratione duo, ſcilicet principium & finis ratione diuerſorū. Et dicitur eſſe potentia, ex eo ꝙ duorum motuum nō communicantium ſcilicet motus a b, & motus b c (qui nulla prorſus parte communicant) ſit terminus. Momētumvero incipiens a, & finiens c, dicuntur actu exiſtere, quia ſic ſunt termini motus, vt nullius alteri⁹ non communicantis ſint termini. hoc ſuppoſito Philoſophus hanc nectit rationem. quicquid ſcd'm locum mouetur, ſi in eodē loco ad quē motu directo aduenit, & a quo motu reflexo recedit, duo habeat extrema motus actu, in eo loco intermedio tempore quieſcit. Nam cum primo momēto actu reſpondeat ſuum inſtans temporis, & ſecundo alterum temporis inſtans, ſi īter duo momenta actu non ſit tempus intermedium, duo nunc & temporis impartibilia erunt ſibi inuicē proxima. quod eſt impoſſibile. At omne mobile quod mouetur ad aliquem locum vñ reflectitur, vt c ab a in b, & iterū ab eodem termino b in a, duo habet in b actu momenta motus, ſcilicet momentum finiens motū directum, & alterum numero incipiens motum reflexū, aut idem numero momentum eſt motus directi a b vt finis, & motus reflexi b a vt principium, & ſolū momentum potentia. quod eſt impoſſibile. Nam duo illi motus ſunt diuerſę naturę, & contrariſ. quare non ſunt nati adinuicem continuari, cū ad motum cōtinuum vna numero forma & diſpoſitio requiratur. Igitur mobile c quieſcit in loco b vnde reſilit, anteq̄ ab eo reflectatur. Si eius vlla fieret reflexio, atque reſilitio. Tunc eſſet reflexio in motu circulari, quando ab vno termino mobile circulo mo

ueretur ad alterum, vt ab oriente per meridiẽ ad occidentẽ. a quo per idem ſpatium iterum rediret in primum terminũ, vt ab occidente ꝑ meridiem ad orientem. & ſi hoc pacto quicꝗ moueretur, deberet quieſcere in occidente, anteꝗ recurreret in orientem. Nõ concedim⁹ f g mobilia eſſe æqualia. Soluit Philoſophus factã obiectionem, non admittendo f & g mobilia eſſe æqualia ſecundum velocitatem, & æqualiter moueri, quod aſſumptum erat, f quidem per medietatem ſpatij bis repetitam, ſcilicet e b & b e, & g per continuũ ſpatiũ. nam g mouetur directe ſolũ, & ꝑ ſpatium in continuum & directum ſine reflexione porrectũ. f vero primo directe, & deinde reflexe, per medietatem ſpatij bis repetitam. Facit itaq; ſpatiorũ diuerſitas & varia habitudo, ꝙ mobilia quę in ſpatio omnino eodẽ & continue directo ęqualiter mouerentur, in ſpatijs diuerſo mõ ſe habentibus non moueantur ęqualiter. Et ꝗuis e b, bis repetitum, ſit ęquale ſecundum molem ſpatio c d, non tñ ſecundum mouendi rationem, vtq; idem & eodem mõ in vtroq; fiat motus. nam in ſpatio c d fit motus ſecundum directum continuus, at in e b fit mot⁹ primo directus, & ſecundo reflexus, a primo ſpecie diuerſus. Nec ęquali tempore abſoluuntur vtriuſq; mobilis lationes cũ mobile f quieſcat in termino b, anteꝗ reſiliat in e, ſed mobile g in nullo pũcto medio ſui ſpatij quieſcit, imo abſq; intermiſſione cõtinue in ipſum terminũ d mouetur. Et ergo mobile g in puncto h ſolum per nunc & temporis impartibile eſt, hñs ibidem momentum potẽtia, a quo dicitur incomplete & ſecundum principiũ mutatum. F autem in b duo habet momenta actu, vnum ſcilicet finem motus directi e b, & alterũ principiũ mot⁹ reflexi b e, quare cõceditur mobile g prius peruenire ad d, ꝗ f iterũ ad e. nam eo tpe quo f quieſcit in b ante reflexionem, g mouetur continue in ſpatio ſupra h ſignato. Etiã dicta eſt ratio quare g a puncto h recedit ſine intermedia aliqua quiete, potius ꝗ f a termino b. nã motus ipſius g per d h, eſt cõtinuus motui eiuſdẽ per h c, quare inter eos nullũ mediat tps, ſed motus f per b e non eſt continuus motui eiuſdẽ ꝑ e b, cum inter eos ſit tps medium. Vñ fit vt momenta actu priori & poſteriori. Ex prędictis infert Philoſophus corollarium, annexãq; & vt appẽdicẽ ꝓpoſitionem, ꝙ momẽta actu, ſolũ conueniũt principio & fini totius motus & paſſionis, hoc eſt affectionis. Per prius em̃ mot⁹, nõ ipſi⁹ prior pars, neq; per poſterius, pars eius poſterior intelligẽda eſt, ſed per prius, motus principiũ, & per poſterius, finem motus accipere debemus, vt cum f peruenerit ab e in b, habet in b momentum actu, motus directi finem, & cum rurſum mouetur ab ipſo b in e, habet alterum momẽtum actu, motus reflexi principium. quare habet in b duo momenta actu, ęque atq; in e. Et temporis ſigna, hoc eſt inſtantia ſiue impartibilia, ſunt conformiter diuidẽda ad ipſa momenta actu. nam quodlibet momentum actu, habet temporis inſtans ſibi adaptatũ, & diuerſa momenta habent diuerſa temporis ſigna ſibi reſpondentia. Vt igitur momenta actu a ſe inuicem diſtinguntur, ita & temporis ſigna diuidenda ſunt, quemadmodum vt f in b habet momentum actu, finẽ motus e b, & vnũ temporis ſignum ei reſpondens, idem mobile in eodem termino habet aliud momentum actu, principium motus b e, & aliud etiam ſignum temporis reſpondens. Et qñcunq; ſunt diuerſa momenta actu, eſt aliud ſignum temporis reſpondens priori momento & poſteriori, & inter illa duo tempus quietis intercipitur medium. Nam omni inſtanti temporis proprium eſt vt ſit duo ratione, prioris temporis finis, & alterius principium, ſicut puncto cuiuslibet lineę circularis proprium eſt, vt ſit duo ratione. Verum id ſimpliciter veritatem non habet, ſed ſolum facta hypotheſi quod motus cęli eſſet ęternus, quod ſuperius probaſſe viſus eſt Ariſtoteles. Cęterum quemadmodum illud eſt vero diſſonum, ita & iſtud de inſtanti temporis dictum, quod ex illo conſequitur. Itaq; qui illa temporis ſigna non diuidit & diſtinguit in principio calefactionis aut frigefactionis, ſed ea eſſe vnum re ipſa conſiderat, & duo ratione, conſiderat ea vt tempus continuum efficiunt, & tanquam partium temporis terminum communem. idcirco diſtinctionem facit aptam continuo. nam omne continuum partes habet, quarum vltima ſunt vnum. Qui vero inſtantia re ipſa diuidit, & diuerſa facit, ita vt duobus momentis actu reſpondeant, inter illa duo tempus medium claudit, in quo mobile quieſcit, vt ſit ante motus reflexi initium. Vt albedinis & nigredinis idem vltimum eſſe poſſit. Quemadmodum illarum qualitatum contrariarum non eſt idem qualitatis vltimum (quod intenſionis ſignum aut nota appellari poſſit) neq; motuum ad illas qualitates idem eſt momentum eos continuans, ita neque temporis motus vtriuſque idem eſt inſtans continuans tempus motus vnius, tempori motus alterius.

c

¶ Noni capitis annotat.

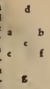
¶ Phyſiologi, Phyſici. ¶ Sinus, curuitas, arcus.

c f
a d b
g h

NOnum caput continet duas concluſiones, quinque rationes ad ſecundam. ¶ Prima concluſio. Ad motum circularem eſſe vnum, continuum, & perpetuum, allata non accidunt incõmoda. ¶ Tũ quia quod eo agitatur motu, non fertur motibus oppoſitis. neq; vniuerſaliter verũ eſt motus ab a in b, & a b in a eſſe cõtrarios: ſed ſolũ id de rectis verum habetur. Sunt enim ſecundum locum contraria quæ ſecundum rectitudinem plurimum diſtant. Vnde hoc non vetabit motus hos ſecundum circulum eſſe continuos, tum quia re- 35

ſilitione reflexioneq; non diſtrahitur.nam quæ reſiliunt & reflectūtur,exitum
actu habent,& actu alterius principium: vt eodem aſſint, & ab eodē mox fine
actu principioq; habito abſint.Id autē in motu ſecundū circulum nō reperias.
nam ſemper eſt ab eodem in idē,neq; exitum neq; ortum vllum actu habēs:vt
neq; circulus punctum habet actu vllum,ſed omnē potentia,& qui idem vnius
ſit pro exitu.alterius vero pro ortu. In recto aūt id non ita eſt: cū ſemper ſit ex
aliquo in aliud.ſed ſicut in recta,ſuoq; ſpatio extrema actu comperta hñtur,ita
& in eo motu.¶Vnde hæc explorata,permanifeſtaq; cognoſcuntur, motus ſe=
cundum ſemicirculū,aut maiorē,aut minorē circuli portionem factos,eſſe non
poſſe continuos & perpetuos,atq; ſolū ſecundum circulum eſſe perfectum.So=
lus em̄ is eſt qui principio finē copulet, & nullos a circulari contingere eſt per=
petuos.neq; id phyſiologos ſane aſſeruiſſe,oīa ſemper moueri:cum non circulo
moueri poſſe videret oīa.plane ſiquidem confitentur quædam oriri,quædam in
terire, quædam augeri,minui,alteraſcere,& non agi circulo. ¶Secunda.Latio
36 num prima eſt circularis. ¶Primo, Quia oīs latio aut eſt recta, circularis,aut
mixta.at latio circularis prior eſt recta:quia ſimplicior & perfectior: vt quę ſit
intermina,ſine reſilitione aliqua,incorruptibilis, & infinitam ſeriem trahens.
non autē recta,quia terminos actu habet,quæ reſilit plerunq;,motus continens
contrarios,corruptibilis,& finitæ ſeriei,ſi in linea fiat recta quæ finita ſit.in re
cta autem infinita non fiet vlla:q̄nquidem nihil ſit,quod factum eſſe impoſſi=
bile eſt.infinitum autem pertranſire impoſſibile eſt.Quod ſi circularis prior eſt
recta,& mixta ex recta atq; circulari.nā latio recta,ea q̄ mixta eſt,prior exiſtit:
vt ſimplicia ex ijs compoſito priora ſunt. ¶Secundo. Aeterna priora ſunt,non
perpetuis. Atqui circularis latio æterna eſt,cęteræ autem non,ſed ſtatū finem=
que habent. eſt igitur circularis latio alijs lationibus prior. ¶Tertio. In motu
recto determinatum eſt principium,medium,& finis: & dari pōt determinate
vbi incipiat,qua tranſeat,& quo deſinat. Hæc autē in motu circulari determi=
nata non ſunt,ſed vnumquodque principiū eſt, medium, & finis: vt ſemper is
motus in principio eſſe videatur.Non em̄ aliquid eorum vnū vt principiū po=
tius q̄ alterum quodlibet poſueris. & quieſcere eius mobile quodāmodo puta=
tur,vt quod in eodem loco maneat. ¶Quarto. Menſura prior eſt menſurato.
Nam primo menſuramus:& primū in vnoquoque gn̄e metrū & menſura alio=
rum eſt.motus aūt circularis,aliorum mēſura eſt.eſt igitur prior alijs.¶Quin=
to.Motus regularis prior eſt irregulari.circularis aūt motus talis euadit, alij ve
ro non.Nam alij motus ſi naturales ſint,in principio tardius excitātur.& quan
to fini viciniores,velociores exiſtunt.violenti ecōuerſo. circulares vero neque
in principio neque in fine euariant. Eſt igitur circularis prior. Et certe oēs an=
tiqui,Empedocles,Democritus,Anaxagoras,Plato,motum ſecundum locum
dixerunt eſſe priorem:vt Empedocles dixit litem ſegregare,& amicitiam con
gregare,& Democritus ex atomis per ſegregationem omnia gigni:& Anaxa=
goras intellectum a Chao ſegregantem, Plato animam mouētem,cui primum
motum attribuit,motum ſecundum locum. Ex his liquet primum motum eſ=
ſe ſecundum locum.ſed quis is eſt,declaratum eſt pauloante.

NOni capitis ſcholia. XXXV.Sunt em̄ ſecundum locū contraria.Secundū locum contra
ria hic dicuntur motus ſecundum locum contrarij,qui accipiuntur ſecundum rectitudi
nem plurimum diſtantem,quando ſunt ſecundum ſpatia maxime natura ſecundum re
ctitudinem diſtantia,vt maxima latio ſurſum,quę eſt a loco deorſum ſimpliciter ad ſur
ſum ſimpliciter,& maxima latio deorſum,quæ eſt a loco ſurſum ſimpliciter ad locum deorſum
ſimpliciter,vt tertio quoque cap.quinti Phyſicorum numero xvij. expoſitum eſt.Mot⁹ ſecun=
dum ſemicirculum,aut maiorem aut minorem circuli portionem factos.Semicirculus eſt figura
plana,diametro circuli & medietate circunferentiæ contenta,vt figura a b c d, contenta diame=
tro a c b,& medietate circūferētię a d b Maior portio circuli figura eſt plana,recta linea & parte
circūferentię contenta ſemicirculo maior,diametrumq; & centrū includēs,vt figura e d f.Minor

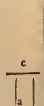

autem circuli portio, figura itidem plana eſt, linea recta & parte circũferentię contenta, ſemicirculo minor, & neq; diametrũ neq; centrũ cõtinẽs, vt figura e fg. XXXVI. Et mixta ex recta & circulari. Mixta, ablatiuus eſt, referẽdus ad cõparatiuũ prior, vt ſit ſenſus, latio circularis etiã prior eſt latione mixta, qñquidem latio recta eſt prior latione mixta. Recte enim colligimus ex eo ꝙ circularis latio eſt prior recta, vt modo probatum eſt, & latio recta eſt prior mixta, ſicut vnũ eſt prius multis, & ſimplex compoſitis, & circularẽ eſſe priorẽ mixta. nam quicquid eſt prius priore prius eſt & poſteriore. Et quieſcere eius mobile quodammõ putatur. Non ab re abiectũ, quodãmodo. nam mobile latione circulari nequaq̃ ſimpliciter & abſolute quieſcit, qñquidem ſuæ partes locũ demutant, ſed videtur quieſcere, quia ſemper in eodem loco ſcd'in ſe totũ manet, perinde atq; trochus puerorũ pernicisſima circũgyratiõe eodẽ aeris cõcauo gyratus, videtur quieſcere, quia non dimouetur a loco ſuo. Et plane in cęlo maximus motus ſtatui propemodũ cõiungitur, vt minimus motus eſſe videatur. Nã primo mẽſuramus. Primo, per primũ, quemadmodum explicat ſequens propoſitio, q̃ apud Ariſtotelẽ magni eſt momẽti, ꝙ ſcilicet primũ in vnoquoq; gñe, metrum eſt & menſura aliorũ ſui gñis, vt in genere viſibiliũ, lux eſt menſura aliorum viſibilium, & in gñe rerum ſenſibilium hõ eſt omnium aliarum menſura Nam alij motus ſi naturales ſint. Quod motus naturalis in fine q̃ principio ſit celerior, id contingit propter reſiſtentiã ſpatij, quę in fine q̃ principio minor eſt, & continue imminuitur. Sane minus reſiſtit paucum aeris ſuę diuiſioni, vt vnum pedale, q̃ copioſus aer. In principio autem mot⁹ multũ ſpatij ſubeſt mobili, in fine aũt paux illũ. Quod vero motus violẽtus ediuerſo in fine q̃ principio ſit tardior, id potiſſimũ in cauſa eſt, ꝙ virtus impulſiua mouendi ipſi violente moto impreſſa, in principio vehemẽtior eſt & valentior, in fine aũt quia cõtinue lenteſcit atq; euaneſcit, debilior eſt & languidior. Quocirca q̃admodũ in motu naturali cõtinue ſpatij decreſcit reſiſtẽtia, manẽte eadẽ virtute motiua, ita in motu violento cõtinue decreſcit virtus motiua, manente conſimili reſiſtentia ſpatij. Verum vtrunq; de motu rerum naturalium dictũ intelligitur cum cętera ſunt paria, & idem ſecundum raritatẽ denſitatemq; manet ſpatium. nã ſi quid prius motu naturali ratione ferretẽ ſpatio vt aere, & deinde denſiore vt aqua, non oporteret motũ ĩ fine q̃ prĩcipio celeriorẽ eſſe, propter ſpatiorum diuerſitatẽ. Quod aũt quicq̃ violente proiectum, in medio ſpatio illiſum homini grauius ipſum lædit, q̃ illiſum in principio ſui motus, non eo venit ꝙ velocius in medio aut fine q̃ principio moueatur, ſed quia per exiguum ſpatium & tantulum quantũ in principio traſactum eſt, id non eſt natum agere violentem illuſionem, neq; læſionem inferre. Per maius autem ſpatium, quantum in medio aut circa finem eſt tranſitum, natum eſt vim grauiter illudendi habere. hinc circa medium ſpatij violentius agit, quam circa eiuſdem principium.

¶ Decimi capitis annotat.

¶ Primus motor, primum ſimpliciter mouens. ¶ Infinitum ſecundo. ¶ Præſtare, ſuperare, præſtantius eſſe. ¶ Centrum, punctus a quo omnes lineæ rectæ ductæ ad circunferentiam ſunt æquales.

Decimum caput continet duas concluſiones, vnam quæſtionem, & duo corollaria poſt primam. ¶ Prima concluſio. Primum motorem 37
impartibilem, incorporeumq; eſſe oportet. ¶ Nã ſi corporeus eſſet, magnitudinemq; haberet: aut ea finita, aut infinita eſſet. Non infinita, finita igitur. Deinde aut vis eius mouendi finita, aut infinita. Si finitam dederis, non mouebit tempore infinito. finitum enim tempore infinito moueré impoſſibile eſt. quod adhuc oſtendo. Sit a mouens finitum. b mobile. c tempus infinitum. quia a vis eſt finitæ, afferri poteſt maius, quod ſit d. Aut ergo d diutius mouebit b, quam ipſum a virtute inferius atque inualidius. hoc autem non: quia tempore infinito nihil eſt diutius. Aut a ſolum mouet tempore finito. Aut d quanto a æque mouet. hoc iterum non, quia maior vis minori æquari non poteſt. Non igitur eius vis finita eſt. Si dixeris eam infinitam, neque hoc quidem. Nam in magnitudine plus clauſum potentiæ, in æquali tempore plus facit: vt plus caloris habens, plus calefacit: plus dulcoris itidem plus dulcoris inducit: & ita in ſingulis mouentibus. Neceſſe igitur eſſet a corpore finito vim infinitam habente, ipſum mobile pati, & plus quidam quam a finito: nam plus potentiæ retinet. quod ſi ſic eſſet, nullum eſſet tempus in quo pateretur. quod eſt impoſsibile. Quod ſi mouebit tempore finito: ſit potentia infinita e. tempus in quo f. & potentia finita a. tempus in quo mouet g. Procedam maiorem potentiam accipiens finitam alteram, quouſque excellam, aut æquem determinatum. atq; ad id incõmodi perducam, vt potentia infinita

& finita æqualiter & æquali tempore moueant. aut finitam mouendo, potentia
præſtare infinita. quod eſt impoſſibile, Et etiam diſtrahendo eam, ſi voluero, de
ficere faciam. mouebit igitur in non tempore. Nam accepta potentia finita e b
aliquanto tempore mouet: quod ſit f i. Capio e c magnitudinem duplam, & du
plam continentem virtutē (id enim ſupponimus, vt minor magnitudo alicuius
eſt virtutis, & maiorem virtutem eſſe maioris) quæ in medio tempore moue-
bit, vt f g. Et iterum ſumpta dupla potentia, vt e d: in temporis f g dimidio, vt f
h, mouebit. & ita ſemper accepta maiore potentia, in minori tēpore mouebit.
nam ſemper eadem eſt proportio. Accepta igitur potentia infinita, q̄ omnem
potentiam finitam excellit, mouebit in non tempore. Eſt enim infinita poten-
tia, vt magnitudo & multitudo omne finitum excellens, & quę ad finitum nul
lam gerit proportionem. Manifeſtum igitur eſt eam potentiam in magnitudi-
ne finita nō eſſe infinita. Item magnitudinis finitæ accepta aliqua parte (quan
tulacunque ſit) potentiæ finitæ magnitudinem metietur, & potentia finita
potentiam infinitam. Quod permanifeſtum eſt impoſſibile. Primum
igitur motorem qui indeficienti æuo perpetuaq; ſerie mouet, impartibilem in-
38 corporeumq; eſſe neceſſe eſt. ¶ Quæſtio. Quomodo quædam quæ a ſe non mo-
uentur, vt proiecta, continue moueantur ſuo actore non tangente, ſed abiuncto
& ceſſante? Dixerunt, ſimul atq; pellitur proiectum, & pelli proximum corpus,
vt aerem, qui continue ipſum proiectum moueat. Sed eandem in aere, quomo-
do, & a quo moueatur, transferunt difficultatem. ꝙ ſi dixerint a proximo, hoc
abibit in infinitum. & impoſſibile. ¶ Neq; quidem primum mouens ad proie-
ctum ſeſe habet vt lapis magneticus ad ferrum, quod ab eo vim mouendi mu-
tuatur. Nā ſimul atq; magnes de medio tollitur aut occultatur, ferri vis illa mo-
uendi ceſſat & vaneſcit, non autem primo pellente deficiente, proiecti vis mo
uendi defici. ¶ Ideo dicit, poterit primum mouens non modo proximū corpus
vt aerem aut aquam mouere, ſed ei ipſi vim quandam mouendi imprimere:
quæ quidem in primo mouente deficiente non ſimul vaneſcit, ſed aliquandiu
perdurat & mouet: alioqui ſimul atq; primum mouens quieſceret, & proiectum
procumberet: vt ferrum ſtatim abſente magnete. Neq; quidē ſufficeret (vt qui-
dam volunt) velox citaq; (ne vacuum fiat) corporis ſuccedentis reciprocatio,
ſubſecutioq;. alioqui vno corpore iacto, oporteret & omnia moueri. ¶ Primum
39 corollarium. Vnde fit vt huiuſmodi proiectorum motus non plane continui
ſint, vt qui a varijs ſint ſucceſſiue mouentibus, quæ attactu ipſa mouent: & re-
gulares non ſint. eſt eñ in principio præceps, & in fine retuſus & lentus, vi im-
preſſa pedetentim langueſcente, & moriente. naturales vero e diuerſo, initio pi
40 gri, in exitu vero veloces. ¶ Secundum. Vnde iterum recte euenit primū mo-
torem incorporeum eſſe & immobilem. Nam ſi moueretur ab alio, conſequere
tur ipſum mobile, & aliqn̄ deficere poſſet. Et ſi corporeū, vt aer aut aqua proie
cta, ſequens tangeret. At cū ponitur incorpore⁹ & imobilis, nō oportebit ſimul
ipſum mutari: ſed ſemper vnus idēq; imutabilis & infatigabilis manens motū
41 intēperabit & influet mobili, & quidē ſemper q̄ ſimillimū & regularem. ¶ Se-
cunda concluſio. Primus motor ſedē habet in circulo, motu (qui dict⁹ eſt) velo-
ciſſimo & ęterno intēperato. Nā ſedē habet aut in centro, aut circulo. ſunt enim
ea principia. Non in centro. nam ocyſſime mouentur ea q̄ finitima & proxima
ſunt mouenti. rapidiſſimus aūt motus is, quo mundus conuertitur. Illic igitur
& primus motor ęternus. Quod igit̃ ſit primus motus, ꝙ primus motor ſemper
idem, conſimiliter ſe habens, oī magnitudinis mole carens, immutabilis, infati
gabilis, infinito tempore ſempiternū motū intemperans, dictū eſt abundātius.

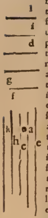

Decimi capitis ſcholia. XXXVII. Quod adhuc oſtendo. Finitum virtute, tempore
infinito mouere non poſſe Philoſophus ſic demonſtrat. Sit a mouens finitum. b mobi-
le. c tempus infinitum, ponaturque a mouere b in tempore c. Quia a eſt virtutis fi-
nitę, dari pōt mouēs maioris virtutis, quod ſit d. Aut ergo d diuti⁹ ſecundū duratiōnē mouebit

b mobile,quam mouens a minoris virtutis.ſed hoc non,quia tempore infinito nihil eſt diuturnius,ſicut magnitudine infinita nihil eſt maius,& multitudine infinita nihil eſt numeroſius.quare ſi d moueat diutius mobile b,q̃ a mouens virtute minus,oporteret a ſolum mouere tempore finito . quod eſt hypotheſeos oppoſitum . Aut d virtus maior tanto tempore mouet b mobile, quanto a & hoc non , quia datis duobus mouentibus inæqualibus comparatis ad idem mobile, vt maius mouens illud mobile diutius ſecundum durationem moueat,neceſſe eſt. Nam ſi ęquali duntaxat tempore moueant,virtutes inter ſe ſunt æquales.igitur d virtus maior & a virtus minor inter ſe æquantur,totū ſuę parti,quod eſt impoſſibile.non igitur a mouēs infinitum mouet b mobile tempore c infinito,quod eſt propoſitum. Procedam maiorem potentiam accipiēs finitam alteràm.Gratia diſciplinę ponatur virtus infinita mouere tempore finito, & ſit e potētia infinita,tempus finitum in quo mouet,f,ſit deinde a potentia finita,& tempus finitum in quo mouet g.Cum cuiuslibet temporis finiti ad finitum ſit proportio,ſit g tempus quadruplū ad f.Capio c potentiam duplam ad a,quę mouebit tempore duplo minore q̃ g,ſcilicet in tempore d.deinde capio h potentiam quadruplam ad a,& duplam ad c . quæ mouebit in tēpore i quadruplo minore q̃ g.nam quantum creſcit potentia mouens,tantum tempus decreſcere neceſſe eſt . Cum autem tēpus f ſit quadruplo minus q̃ g,& tempus i etiam quadruplo minus q̃ g , conſequens eſt tempus f & tempus i eſſe æqualia.Quęcunq; enim ad vnum & idem eandem ſeruāt proportionē, inter ſe ſunt æqualia. At virtus infinita e,mouet in tempore f finita autem h,in tp̄e i, ergo virtus finita & infinita mouent æquali tempore.ſed virtutes quæ æquali tempore mouent, inter ſe ſunt æquales.igitur potentia finita æquatur potentię infinitę,quod eſt impoſſibile. Deinde capiatur K potentia finita ſextuplo maior q̃ a.cum ipſa ſit maior virtute h(nam ſecundum ſeſquialterum)mouet in tempore minori q̃ i,in quo virtus h mouet.ſit itaque illud tempus l. Tunc ſic tempus l eſt minus tempore i.ergo tempus l eſt minus tempore f æquali tempori i . & K mouet in tempore l,e vero virtus infinita in tempore f,ergo virtus finita minori tempore mouet q̃ infinita.ſed quæ minori tempore mouet,maior eſt virtus,& quæ maiori,minor virtus igitur finita eſt maior virtute infinita,quod eſt impoſſibile. Mouebit igitur virtus infinita in non tempore.Item magnitudinis finitæ accepta.Ipſius magnitudinis finitæ,in qua eſt potentia infinita per hypotheſim,accipiatur quantulacunque pars ſecundum molem.in qua ſit potentia finita, vt exempli gratia pars pedalis,in qua ſit mouendi virtus & quatuor. Cum per hypotheſim tota magnitudo in qua eſt virtus infinita,ſit finita,illa pars pedalis toties poterit ſumi,& nūero quidem finito,vt totam illam magnitudinem menſuret aut æquando aut ſuperando.finiti enim ad finitum proportio eſt.Et cum in tota magnitudine ſupponatur eſſe potentia mouēdi vniformis.vt in æquis ſecundum magnitudinem partibus ſit æqua mouendi virtus, partis acceptæ virtus finita æquatur virtuti cuiuslibet partis ei ſecundum molem æqualis . quare ipſa totam potentiam totius magnitudinis menſurabit, quæ poſita eſt infinita , igitur potentia finita menſurabit potentiam infinitam,quod eſt impoſſibile. Vt ferrum ſtatim abſente magnete . Id diſcriminis eſt inter proiectionem & attractionem ferri a magnete , quod cum primum magnes auſertur, aut occultatur,amplius ferrum ab eo non mouetur,ſicut cum lucidum aliquod vt ſol ſubtrahitur a nobis,aer non illuminatur,aut cum quicquam inter ſolem & nos eſt interpoſitum & obiectum . Eſt enim magnes vt ſol,& virtus attractiua magnetis vt lux ſolis, diffundens lumen in aere,& ad parietem,mediante quo ſit viſio.ita magnes diffundit radium attractiuum per aerem vſque ad ferrum,ſed ſolum in præſentia , & nullo interpoſito interiectoque corpore . At cum primum quicquam interponitur,euaneſcit ille radius,ſicut ablata re viſa a ſpeculo , aut aliquo interpoſito inter rem viſam & ſpeculum , euaneſcit imago . At primo pellente ceſſante aut abeunte , aut aliquo inter ipſum & proiectum interpoſito , non ceſſat ipſum proiectum moueri, quia proijciens imprimit ipſi proiecto vim quandam impulſiuam,quam impetum dicunt , quæ vt in proiecto permaneat poſtquam impreſſa eſt , non indiget ipſius potentia neque ſubſiſtentia nam tametſi proijciens abiret , aut interiret facta proiectione , non minus virtus illa moueret proiectum . Et eſt impetus,qualitas quædam,accidentariaque affectio diffuſa per totum ſubiectum,vt grauitas aut albedo,eique īexiſtens vt ſuo ſubiecto,non tamen idcirco motus proiecti naturalis eſt,tametſi fiat ab intrinſeco,id eſt inexiſtente, quia non fit ab intrinſeco , hoc eſt, naturali & natura conueniente ipſi proiecto.Cum autem dicitur motus , ille eſſe naturalis : qui fit a principio intrinſeco,principium intrinſecum ſolum capitur pro forma ſubſtantiali,& alijs eius inſtrumentis ad motum concurrentibus,quæ ſecundum naturam ſunt,& nō pro quouis accidēte īexiſtente rei naturali, & efficiente motum.Quocirca impetus neque grauitas eſt, moueret enim ſolum deorſum,neq; leuitas,quia tunc ſolum ſurſum moueret,ſed qualitas motiua impreſſa proiecto a proijciente ad omnem differentiam poſitionum,& ſemper ad oppoſitum illius a quo ſumit originem omnino conuerſo ad virtutem magneticam modo,quę ſemper mouet ad id a quo trahit ortum.Et impreſſa alia virtus non ſemper eadem eſt, alioqui proiectum deberet aſſidue moueri ſine quiete & deſiſtentia,ſed in principio quidem valētiſſima eſt,deinde paulatim elangueſcit,vt quanto magis ſe moueatur a ſuo authore,tāto fiat infirmior & minor,& tandem æquatur virtuti reſiſtenti ipſius mobilis,quod propter æquationem mouentis ad reſiſtentiam, non amplius mouetur,quia ab æquali virtute motiua neutiquam fit actio. Vt autem imprimatur hic impetus,nō debent ꝓijciēda corpora eſſe mollia,neq; nimiū exigua mole.propter quod lanę aut planę nequaq̃ ea vis motiua īprimitur,neq; illa proiectione quoq̃ mouētur.Neq; etiam

Impetum qualitatē eē ꝓiectorum motricem.

debent quę proijcienda ſunt, eſſe nimium propenſa mole, vt eorum motus & grauitas obſiſtat motioni faciendæ. hinc ingentia ſaxa & grandia non ſuſcipiūt facile impreſſionem impetus, neq; proiectioni ſunt obnoxia. Quod ſi eis imprimatur virtus pulſiua, ad paruam admodum diſtantiam mouentur, ob reſiſtentem magnam grauitatem. Et quamuis ipſis maior imprimatur impetus ſecundum extentionem, & diffuſior atque expanſior q̃ minoris molis corporibus, ꝙ impetus p̱ accidens tantus ſit quantum corpꝰ proiectum, more aliarū qualitatū materię inhęrentium, non tamen maior ſecundum intenſionem atq; virtutem, quę potiſſimum & per ſe impetu & cęteris qualitatibus eſt attendenda. Diuiditur ſiquidem impetus per ſe in partes intenſionis, eidē ſubiecto & parti ſubiecti inexiſtentes, per accidens autē in partes extenſionis. XXXIX. Vt qui a varijs ſint ſucceſſiue mouentibus. Id, ſcilicet ſucceſſiue moueri a varijs mouentibus, inducit interruptionem motui. nam cū primum mouens deſinit mouere, anteq̃ alterum motum inchoet, aliquid temporis ſolet intercipi atque intercedere, & proinde motus diſcontinuatur. Irregularitas autem etſi faciat motum videri minus cōtinuum quam regularitas, non tamen infert itermiſſionem motui, neq; ſimpliciter ꝓhibet cōtinuationem. XL. Nam ſi moueretur ab alio, cōſequeretur ipſum mobile. Id eſt, cōſequens ipſum eſſet mobile, & oporteret ipſum ab alio moueri. At cum id in infinitum non procederet, tandē perueniretur ad vnum mouens immobile, deficeretq; mobilium ſeries dato primo motore. XLI. Sunt enim ea principia. Ea duo loca, primum corpus circulare, & centrum, ſunt duo loca extrema totius vniuerſi, hic imus, ille vero ſupremus. Nam ocyſſime mouentur ea quę finitima & proxima ſunt mouenti. In natura id exploratiſſimum habetur, quę primæ origini propinquiora ſunt, illius naturam & conditionem amplius participare, quā illa quę procul diſtant, vt quæ ſoli viciniora ſunt, clarius illuſtrantur, & abundantiorem ſuſcipiunt illuminationem quā a primario lucis fonte ſemotiora. Et quæ igni e vicino ſunt admota, plus caloris ſuſcipiunt, & calidiora ſunt ijs quæ longo interuallo ab eo diſſeparentur. Ita quoque cenſet Ariſtoteles, quæ proxima ſunt mouenti, perniciſſimo agitari motu, quod ob huiuſmodi propinquitatem maior illis communicetur qua moueantur virtus. Et conuerſo itidem ordine id retroagi putat, quæ ſcilicet ocyſſime mouentur, ea eſſe proxima mouenti. Atqui cælum ipſum ſupremum & primum mobile rapidiſſimo fertur motu & celerrimo. Eſt igitur ipſum primo mouenti proximum, & in eo primus motor ſedem habere, reſidereque ponendus eſt. Cæterum non exiſtimet quiſpiam Philoſophum tam pingui fuiſſe & craſſo ingenio, quod primum motorem in ſupremo cælo conſtituat tanquam locatum, aut circunſcriptum terminis aut limitibus ipſius orbis circularis. Nempe cum ipſum primū mouens hic aſſerat & comprobet eſſe incorporeum, & impartibile, quonam pacto poneret ipſum determinatum aut definitum mole atque ambitu rei corporeæ, cum ſit impoſſibile incorporeum corporeo, & impartibile partibili vt ſuo loco contineri? Sed in primo circulo, ſupremoque cælo mobili aſtruit Philoſophus collocatum primum motorem. quod in eo vim ſuam motricem primo & maniſeſtiſſime exprimat, influatque in ipſum virtutis ſuæ motiuæ primum & præcipuum effectum, ſcilicet motum velociſſimum. ſiquidem nullum eſt in toto vniuerſi ambitu corpus in quo magis perſpecta ſit & explorata ipſius primi motoris mouendi efficacia, quam in ipſo primo mobili, ī quo maxime elucet atque comperta habetur primi mouentis operatio. At vero recte dicimus quippiam in illo eſſe, in quo dilucide cernitur propriam functionem exercere, & ſuum opus moliri. Quia igitur in primo mobili ſuam ſuam mouendi vim liquido explicat primus motor, non abſurde nec inepte dicetur ibidem habere ſuam ſedem, & illic potiſſimum ſubſiſtere.

❧ Paraphraſeos in octo libros Phyſicorum Ariſtotelis, Finis.

Iacobi Fabri Stapulen. in quatuor

libros de Cælo & Mundo Ariſtotelis, paraphraſis, adiectis ad literam Iudoci Clichthouei Neoportuenſis ſcholijs.

¶ Cælum, circulare corpus naturalibus corporibus ſupereminens. ¶ Mundus eſt naturalium corporum, & eorum quæ his ſupereminent, omniumvniuerſas. Vniuerſitas, collectio, aggregatio. ¶ Mundus vniuerſum. ¶ Omniquaq; vndique, omnifariã, ſecundũ longum, latum, & profundum. ¶ Tria quibus Pythagorici (vt nonnulli volunt) deo ſacrificabant, ignis, thus, oratio.

DE Cælo & Mundo libri quatuor. Primus continet duodecim capita. Primum tres concluſiones, quatuor diffinitiones poſt primam, & tres
rationes ad ſecundam. ¶ Prima concluſio. 1
Scientia de natura, circa corpora, magnitudines, & horum paſſiones ac motus & principia maxime verſatur. Nam ſcientia de natura, eorum eſt quæ ſecundum naturam dicuntur, & quæ a natura conſtant. Eorum autem quę a natura conſtant: hæc ſunt corpora & magnitudines: eorum paſſiones, & motus: hæc vero corpora & magnitudines habentia, & quibus corpora & magnitudines inſunt: & hæc poſtremo eorum, quib⁹ corpora & magnitudines inſunt, principia ſunt. Non ab re igitur ſcientia de natura, circa corpora, magnitudines, horum paſſiones, ac motus & principia maxime verſabitur,
ſunt enim ferme hæc quæ a natura conſtant omnia. ¶ Quatuor diffinitiones. 2
¶ Prima. Continuum eſt quod diuiſibile eſt in ſemper diuiſibilia. ¶ Secunda. 3
Linea eſt quæ ſcđm' vnum ſolũ, vt longitudinem, diuiſibilis eſt. ¶ Tertia. Su- 4
perficies, quæ ſecundum duo, longitudinem, & latitudinem. ¶ Quarta. Cor- 5
pus, quod omniquaq; diuiſibile eſt. Eſt enim diuiſibile ſecundum tria, longitudinem, latitudinem, & profundum. Et præter hæc tria, nulla relinquitur magnitudo, & magnitudinem ſecandi interuallum. Fit itaq; recte, vt quia corpus ſecundum tria diuiſibile ſit, dictum ſit corpus ſecundum omnia, & omniquaq; eſ-
ſe diuiſibile. ¶ Secunda concluſio. Corpus magnitudinum perfecta exiſtit. 6
¶ Primo quidem, quia Pythagorici omne, totum, remque perfectam omnem, tribus determinatam, principio, medio, & fine eſſe volebant: & quæ ſic determinata eſſet, eandem eſſe & perfectam: trinitatemq; omnibus in rebus a natura eſſe conſpectam. Hinc quoque fieri, vt tanquam naturam ſequentes, & legem ab ea edocti, deo ſacrificando, eo numero atque ternario vtamur. Et hinc item fieri, vt naturam inſequi volentes, in rerum appellationibus duo appellemus ambo, de tribus autem primum afferamus omne. At corpus, magnitudo tribus determinata hunc in modũ eſſe videtur. erit igitur perfecta. ¶ Secundo. Totum & perfectum idem ſunt, neq; ſpeciei diſcrimen patiuntur, ſed rationis, modiq; dicendi. At corpus tota eſt magnitudo, & omnis. eſt enim ſolum corpus magnitudo tribus determinata, quæ omnes ſunt, & omniquaque, omnifariam que (vt dictum eſt) partibile. Planum vero ſolum duobus determinatur, & linea vno, neq; omniquaq; ſectionem recipiunt, & ſunt continuæ, ſed vt numerum magnitudinum interuallorũ ſortiuntur. Eſt igitur corpus magnitudinum perfecta. ¶ Tertio. Ea magnitudo perfecta eſt, cui nihil deficit, & quæ in aliam nullam tranſit. Sola autem magnitudinum corpus eſt huiuſmodi. Nam tres dimenſiones habet: dimenſiones autem plures tribus non ſunt: neque altera relinquitur vlla in quam tranſeat. Linea autem tranſit in ſuperficiem, &

ſuperficies in corpus. trãſitus autem ob defectum eſt. igitur corpus magnitudinum perfecta eſt. Et non modo id, imo vero magnitudinum præter ipſum perfecta eſt nulla. nam quod perfectũ eſt, vt deficiat impoſſibile eſt: ſed oino, omnifariamq; eſt. ¶ Tertia. Vniuerſum, perfectũ eſſe neceſſe eſt. ¶ Nam vnumquodq; particularium corporum perfectum eſt. oẽs em̃ dimenſiões habet: quæ tactu determinata, vnumquodq; ad proximũ, vniuerſum cõſtituunt vnum, cuius ea ipſa ſunt partes. Eſt igitur vniuerſum perfectũ, vtpote quod oim aliorum complectatur perfectiones. dictum non ab re vniuerſum, ꝙ oia in ipſo verſentur. quod quidem an finitum ſit, an infinitum, poſtea futura eſt diſcutio.

PRimi cap primi de Cęlo ſcholia. I. Scientia de natura, circa corpora, magnitudines. Hic corpora nõ pro ſubſtãtijs corporeis, ſed ꝓ magnitudine corporea ſumuntur, longitudinem, latitudinem, atq; ꝓfunditatem habente. Magnitudo autem quiddam corpore communius eſt. nam etiam lineam atq; ſuperficiem cõplectitur. Corporũ autem & magnitudinum paſſiones ſunt, continuitas, diuiſio, occupatio, figuræ, & cætera id genus. Magnitudinum autem motus ſunt, augmentatio, diminutio, rarefactio, condenſatio, ꝙ circa magnitudinẽ verſentur. Principia vero magnitudinum, ſunt potentiæ ipſarum ſuſceptiuę, vt ſubiecta ſuorum accidentium. Potentiã voco partem ſubſtantialem actui ſubſtantiali & accidentibus totius compoſiti ſubiectam. Quæ ſi rerum eſt naturalium, ꝓprio nomine materia dicitur. ſi vero corporũ cęleſtium (nam ad illorum potentiam etiam hic naturę nomen extenditur, & ipſa hoc loco a natura conſtare dicuntur) cõmune nomen retinet, & potẽtia, ſi- Quod cęlũ habet materiam & formã.
ue potentia cęleſtis, aut materia cęli dicitur. Ex quo conſtat cęlum quidam materiã habere, ſed a rerum naturalium materia ſpecie diuerſam. Quõ enim dimenſiones & cęteras accidentarias affectiones, vt lumina & lationes in ſe haberet, ſi materię eſſet expers quę illis ſubijciatur? quando quidem hæc accidentia ſine ſubiecto minime nata ſunt ſubſiſtere, neq; ea in actu ſubſtãtiali recipi poſſunt. Huiuſmodi autem materiam, ſpecie diſſidere a materia rerũ naturaliũ, indicat conditionum vtriuſq; diuerſitas. Nam rerum naturalium materia priuationi annexa eſt, & deperdita quam habet forma, alteram in ſe nata ſuſcipere. Materia vero cęleſtis nequaquam, ſed ad ſolum actum ſubſtantialem quẽ habet, retinet aptitudinem, neq; generationi neq; corruptioni quoquo pacto obnoxia. Quocirca non ijs aſſentiendum eſt qui dicunt cęlum materiam non habere, neque itidem ijs qui dicunt materiam eſſe totam cęli ſubſtantiam. nam ea cum nullum in ſe haberet ſubſtantialem actum, eſſet otioſã. ſed ſentiendum potius eſt ipſum componi ex actu & potẽtia ſubſtantiali perinde atq; res naturalis omnis ex materia & forma. Quę autem a natura conſtant, hęc ſunt. Tria hic ordine quodam digeruntur, quę a natura conſtant. Primo corpora, ſolidaq;, & magnitudines, eorum paſſiones, & motus, quandoquidem hęc ſunt accidentia nata cõuenire ijs quibus inſunt. Secundo, tota compoſita, corpora & magnitudines habentia, vt accidẽtarias affectiones, & quibus corpora & magnitudines vt ſubiectis denominatiõis inſunt, quemadmodum res naturales atq; cęli. Tertio principia ſubſtantialia, quibus vt ſubiectis inhęſiõis corpora & magnitudines inſunt, ſcilicet rerum naturalium corporumq; cæleſtium potentię ſubſtantiales. VI. De tribus autem primum afferamus omne. Non hic oẽ vniuerſaliter ſumi debet, & vt vniuerſalem conſtituit propoſitionem, quemadmodum nonnulli autumant, aſtruentes terminum cõmunem additione huiuſce ſigni vniuerſaliter ſumendum, debet habere ad minimum tria ſingularia pro quibus diſtributio fiat, quod neutiquam veritati conſonat. Eſt enim hęc vera pro tempore præſenti, oĩs phœnix eſt auis, etſi vnicus eſſe, dicatur phœnix. Sed omne pro toto & perfecto ſumitur hoc loco, vt hęc ſit intelligentia. De re ternario determinata dicimus quod ſit tota, ꝑfectã & omnis. Nempe Pythagorici ternario magnum tribuerunt dignitatem, quod rationem perfectionis ab ea rebus ineſſe poſuerunt, eamq; rebus in omnibus conſpectam, vt in anima rationali intellectum, voluntatem & memoriam. In brutis ſenſum, appetitum, & memoriam ſenſitiuam. In rebus naturalibus materiam, formam, & vtriuſq; compagem, & in cæteris ſuo modo, quo oſtendunt ſe oĩa ab vno & ineffabiliter trino principio ducere originem, & ſui principij veſtigia in ſe retinere impreſſa Sed vt numerum magnitudinum interuallorum ſortiuntur. Repetendum eſt id quod proxime præceſſit, ſcilicet, ſed linea & ſuperficies ita ſectionem recipiunt, & ſunt continuę quemadmodum ſortiuntur numerum interuallorum magnitudinum. Nempe linea ſortitur ſolum vnum magnitudinis interuallum, ſcilicet longitudinem, ſecundum quam ſolum diuiditur & continuatur. Superficies autem habet duo magnitudinis interualla, longitudinem inquam, & latitudinem, & ſecundũ vtrunq; eorum ſectionem admittit atq; continuantur. Linea autem tranſit in ſuperficiem, & ſuperficies in corpus. Linea tranſit ĩ ſuperficiẽ, non ꝙ ſua ſubſtantia fiat ſuperficies, ſed quia ſuperficiẽ terminat & cõtinuat. Sic & ſuperficies tranſit in corpꝰ, quod terminet corpus & continuet. Corpus autem in aliam non tranſit magnitudinẽ, quia nulla eſt alia magnitudo quã aut terminet, aut cõtinuet. Et huiuſmodi trãſitus magnitudinis vniꝰ in aliã, ob defectum eſt, quia magnitudini alteram terminanti id deeſt magnitudinis interuallum, quo ea magni

tudo cuius eſt terminus,diuidua eſt,vt lineę terminãti ſuperficiẽ deeſt latitudo, ſcd'm q̃ ſuperficies diuiſionẽ recipit.Et ſuperficiei terminanti corpus deeſt craſſities, ſecundum quam partibile corpus eſt.Cum itaq; corpori nullum deſit magnitudinis interuallum,cõſequẽs eſt corpus nõ eſſe terminum alterius magnitudinis. VII. Eſt igitur vniuerſum perfectũ. Philoſophus ex pfectione magnitudinis corporę oñdit vnanquanq; ſubſtantiarũ corporearũ cui ea adeſt magnitudo,eſſe perfectam,& ex cuiuſq; particularium corporum perfectione arguit vniuerſum ex oibus conflaſum eſſe perfectũ,vt quod ex perfectis conſiet. Vultq; latenter ex vniuerſi perfectione tanquam effectu,nos conſequenter induci in ipſius naturæ principis tanq̃ cauſæ dignoſcẽdam pfectionem. Non e m̃ põt quicq̃ perfectũ ab imperfecto quopiam prodire, & rei factę perfectio argumentum eſt euidens perfectionis opificis . Neque mundi ipſius imperfectionem conuicit multorum quæ imperfecta ſunt,in mundo cõtinentia,vt monſtrorũ & portentorum.Hæc em̃ accidentaria ſunt, neq; totum mundum imperfectum denominare poſſunt.Quota em̃ mũdi pars ſunt ea ſi qua ſunt naturæ imperfecta?Sane tantula,quãta milium maximi montis . Et quãuis interdum plura ſint eiuſdem ſpeciei indiuidua,interdum pauciora , id tñ in mundi perfectione non arguit diuerſitatem.Nam in indiuiduorum multitudine non conſiſtit mundi perfectio,aut in paucitate imperfectio,ſed in ipſis rerum ſpeciebus , quibus vt numeris ſuis mundus admirabili harmonia conſtat,& factus eſt quamperfectiſſime fieri potuitpro rerum ſtatu & conditione.

¶Secundi cap. annotat.

¶ Phyſica corpora , res ſenſibiles. ¶ Medium , terra , mediũ mundi. ¶ Ad, verſus. ¶ Corpora ſimplicia,cælum,ignis,aer,aqua,terra. ¶ Mixta animalia, vegetabilia,mineralia,mixta imperfecta. ¶ Motus, motus ſecundum locum. ¶ Elementa,ignis,aer, aqua,terra.

SEcundum cap.continet quatuor ſuppoſitiones , vnam cõcluſionem,
& quinq; rationes.Quatuor ſuppoſitiones. ¶ Prima. Omnia phyſi- 8
ca corpora ſcd'm ſeipſa ad loca mobilia eſſe.nam hñt in ſeipſis natu
ram,quæ eſt motus principiũ. ¶ Secunda . Oẽm motum ſecundum
locum(quã lationem nuncupam⁹)aut rectum,aut circularem,aut mixtum eſſe
quorum duo,rectus & circularis,ſimplices ſunt.Nec imerito quidẽ.nam ſecun
dum ſimplices ſumuntur magnitudines.Et rectum eſſe,qui eſt a medio, aut ad
medium .Qui vero eſt a medio:motum rectum ſurſum eſſe:& qui eſt ad medi-
um,motum rectum deorſum.Et motum circularẽ eum eſſe dicimus, qui & cir
ca medium. ¶ Tertia.Oẽm ſimplicem lationẽ eſſe & rectã ſurſum, & rectam
deorſum:& circularem circa medium.Sicut em̃ corpus perfectum in trib⁹ con
ſiſtit,quẽadmodum pauloante dictum eſt,ita quoq; & eius motus in tribus eua-
dent cõſummati. ¶ Quarta. Corporum ſimplicium, vt ignis,aeris,aquę,terræ,
motus eſſe ſimplices,& cõpoſitorum mixtos. ea tñ accidit ſcd'm ſimplex p̃do-
minans moueri. Sunt em̃ ſimplicia corpora quorũ ſcd'm locum natura mouen
di ſolumvnum principiũ eſt,cõpoſitavero quorum ſunt plura. ¶ Cõcluſio. Prę 9
ter quatuor corpora ſimplicia q̃ recto motu natura feruntur, eſt aliud corp⁹ ſim
plex:quod ſuapte natura circulari motu agitatur. ¶ Primo,quia oĩs motus ſim-
plex corpori debet̃ ſimplici.mot⁹ autẽ circularis eſt mot⁹ ſimplex. corpori igit̃
debetur ſimplici.& nõ alicui quatuor ſimpliciũ corporum, q̃ motu recto natu-
ra feruntur . nam ſimplicium corporum vt ſecundum locum natura ferantur,
ſolum vnum præſto eſt principium. debetur igitur alteri corpori ſimplici . Eſt
igitur præter quatuor ſimplicia corpora quæ recto motu natura feruntur,aliud
corpus quod ſuapte natura circulo agatur . ¶ Secundo . Cuiuslibet corporis
ſimplicis vnus eſt ſecundum naturam motus , & tantum vnus.& motus qui eſt
præter naturam , contrarius eſt ei qui eſt ſecundum naturam : & tantum vnus
vni contrariatur . & manifeſtum eſt motum circularem eſſe . Tunc ſic . motus
aliquis eſt circularis,eſt igitur alicui⁹ corporis ſimplicis,mot⁹ em̃ ſimplex,ſim-
plici debetur corpori . At non eſt alicuius quatuor elementorum , ignis , aeris,
aquæ,aut terræ.Nam aut ipſi ſecundum natutam conueniret:hoc autem non.
nam eorum quodlibet,alterum habet ſecundum naturam motum,ignis , & aer
motum ſurſum ſecundum rectum,aqua & terra motum deorſum, & vnius cor
poris ſimplicis vnus eſt ſecundum naturam motus, & tantum vnus . Neque
præter naturam . nam contrarius eſſet ei qui illis ſecundũ naturam conuenit.

At vero cuiuſlibet eorum motui ſecundum naturã contrariatur rectus,& alius
a circulari:vt motui ignis & aeris ſurſum,eorundem motus deorſum. & motui
aquæ & terræ deorſum, qui ſecundum naturam eſt motus aquæ aut terræ ſur=
ſum. Non igitur mot⁹ circularis contrariat̃ motui ſcd'm naturã alicuius qua=
tuor elementorum.nam tm̃vnus vni motui poſitus eſt contrari⁹. Conuenit igi=
tur corpori ſimplici alteri a quatuor elemẽtis. Et cũ non conueniat eidẽ p̃ter na
turam,(nã contrarius eſſet motui eiuſdẽ q̃ eſt ſecundum naturam, qui non niſi
circularis eſſet) confectum eſt igitur vt eidẽ competat ſecundum naturam, &
præter corpora ſimplicia motu recto lata,eſſe alterum ſimplex,quod ſuapte na
tura motu torqueatur circulari. ¶ Tertio. Conſentaneũ eſſe videtur,motũ na=
tura priorem:corporis eſſe natura prioris. motus autem circularis recto natura
prior eſt.fit enĩ ſecundũ circulum:rectus autẽ ſecundum rectam. & circulus,vt
qui ſit vbiq;vnus,& cui addi non poſſit quicq̃,prior & perfectior recta dignoſci
tur,q̃ nõ vbiq;vna,& cui(vt lubet)additio fiat.p̃fectiora aũt,natura priora. Eſt
igitur circularis motus,corporis prioris & p̃fectioris,quã quibus natura compe
tat rectus. Hoc autem eſſe oportet alterum a quatuor elementis, q̃ ſecundũ re=
ctam naturã feruntur ignis & aer ſurſum,aqua & terra deorſum. Neq; quidem
mixtorum erit.nam diximus ea moueri ſecundum prædominans elementum.
Præter igitur quatuor corpora ſimplicia quæ recto motu natura feruntur, eſt
aliud corpus ſimplex, quod ſuapte natura circulari motu agitetur. Vnde fit vt
ſit quædam prior & diuinior corporea ſubſtantia,iis q̃ nos circunſtant ſubſtan=
tiis,nunc ſurſum,nunc deorſum latis. ¶ Quarto. Oĩs motus ſimplex aut eſt ſe=
cundum naturam,aut p̃ter naturã.& quodvni p̃ter naturã conuenit,vt igni
ferri deorſum,alteri ſecundũ naturam conueniet,vt terræ, q̃ ſecundũ naturam
fertur in imum. At certũ eſt motum circularem ſecundũ naturã nulli quatuor
elementorum conuenire. Si igit̃ ipſis competeret,hoc eſſet p̃ter naturã.qua=
re & alteri ſecundum naturam conueniret. Ponendum igitur eſt præter ea cor
pus alterũ ſimplex,cui circularis mot⁹ ſcd'm naturã cõpetat. ¶ Quinto. Motus
circularis,vn⁹ continu⁹,& perpetu⁹(vt in phyſicis oſtenſum eſt)habetur. Con=
uenit igit̃ alicui ſcd'm naturã. Irrationabile p̃fecto ſtatĩ apparet,motũ iugem,
ſemper continuum,& ſempiternũ, eſſe præter naturam.nam quæ præter natu=
ram & violenta ſunt, citiſſime corrupta conſpiciuntur. At vero quod ſemper
circunfertur,ignis eſſe non poteſt. quod quamplurimis viſum eſt.nam ignis cir
culatio p̃ter naturam competeret:cũ ei ſcd'm naturam is competat, qui eſt a
medio ſecundũ rectam.quare ſempiternus eſſe non eſſet. Præter igitur quatu=
or corpora ſimplicia q̃ recto motu natura ferũtur,eſt alius corp⁹ ſimplex, quod
ſuapte natura circulari motu agatur,tanto nobiliorem naturam gerens,quanto
magis a ſenſibilibus ſemotum ſeparatumq; eſt,illis ſupereminens.

Secundi cap.ſcholia.VIII. Ea tñ accidit ſcd'm p̃dominãs moueri. Pr̨dominãs elemẽtũ
eſt qđ ſupra c̨tera abundat in compoſito, vt in terreo terra, in aqueo aqua. Detur
itaq; terreũ aliqđ,vt lapis,in quo ſit ignea leuitas vt i. leuitas,aerea vt ij.grauitas a=
quea vt iij.& grauitas terræ vt viij.ponaturque moueri deorſum a cõcauo cæli lunæ
vſque ad cõcauũ aqų.Cũ mouebit̃ per ignẽ,reluctabit̃ illi motui ſola leuitas ignea,&
mouebit̃ ipm c̨terorũ elemẽtorũ qualitates motių q̃ ſimul erũtvt xiij. Vbivero ad aerẽ p̃uẽtũ
fuerit,reſiſtẽt leuitas ignea & aerea,mouebit̃ aũt grauitas aquea & terrea, q̃ erũt vt xi. denique
qñ ad aquam p̃uenerit lapis,reſiſtent vlteriori motui leuitas ignea & aerea, & pariter grauitas
aquea, q̃ virtutes reſiſtẽtes erũt vt ſex.mouebit aũt lapidẽ grauitas terr̨ violẽtior,vt q̃ poſita
eſt vt octo. Quare p̃ aquam mouebitur lapis ab vno ſolo mouendi principio, ſcilicet grauitate
terrea,& ob id motus ille corporis compoſiti erit ſimplex,cum a ſola fiet elementi pr̨dominan
tis qualitate motiua. Non erit tamen ille motus vſqueadeo ſimplex,ſicut motus corporum ſim
plicium.nam illi per quoduis ſpatium facti,vt ignem,aerem,aut aquam,ſunt ſimplices. Is autem
compoſitorum motus per vnum quidem ſpatium vt aquã ſimplex eſt, p̃ reliqua autẽ vt ignem
& aerem,mixtus,quippe qui per ea media a pluribus fiat mouendi principiis. Sunt enĩ ſimplicia
corpora,quorum ſecundum locum natura mouendi. Corpora ſimplicia hic dicuntur qų ſolum
vnum habent ſecundum locum natura mouendi principium,aut accidentale, vt in elementis,in
quibus forma ſubſtantialis & eius inſtrumentum accidentarium reputãtur p̃ vno principio mo=
uendi ſecundum locum,vt ignis maximam natura habet leuitatẽ,aer minorẽ leuitatem,aqua m

norem grauitatem,terra maximam grauitatem. Aut ſubſtantiale,vt ĩ cęlo, quod ſolũ actũ ſubſtantialem habet ſui motus effectiuum,& non qualitates inſtrumentarias. Ex quo liquet eos qui ponunt materiã cęli eſſe totam eius ſubſtantiam,non recte defendere poſſe cęlũ eſſe corpus ſimplex. Nam cũ materia vim agendi nequaq̃ habeat,ne vnũ quidem cęlo eſſet mouendi principiũ. Quod ſi contendant intelligentiam moderatricẽ orbis,eſſe mouendi principium,at ea principium eſt extrariũ,neq; materię cæli coniunctũ,vt cui non inhæreat.hic autem ſit ſermo de principio mouendi intrinſeco. Et ſi rurſum obiectant actum illum ſubſtantialem ſuperuacuũ eſſe,cum præter eum ſit intelligentia cæli motum regulariter intemperans,id inſiciabimur. nam nulla pugnantia eſt eiuſdem effectus duas eſſe cauſas conſimiliter agentes, vnam dirigentem , & alteram directam,vt homo mouet interdum lapidem, & pariter forma ſubſtantialis lapidis. Atqui intelligentia,mouens eſt voluntarium & liberum,auctus autem cæli mouens naturale, & ab ea directum. Cõpoſita autem hoc in loco corpora dicuntur,quorum ſunt plura mouendi natura ſecundum locum principia accidentalia,vt lapis,lignum,& cætera mixta,quæ cuiuſq; elementorũ aliquam hñt qualitatem motiuam. IX. Vnius corporis ſimplicis tm̃ vnus eſt ſecundum naturam motus. Id de motu p ſe intelligendũ eſt. nam quæ per accidens ſunt a diſciplinis reijciuntur. Nempe ignis mouetur ſuapte natura ſurſum,& agitatur inſuper circulo,in ſuo loco permanens. Verum is poſterior motus igni accidentarius eſt , & duntaxat ad motum cæli in quo continetur,ei cõpetit. Ita ſphærę cæleſtes inferiores mouentur per accidens pluribus motibus,vnico tñ per ſe. Neq; vim habet ea cauillatio qua quiſpiã contendere poſſet terrã pluribus moueri motibus,ſi a concauo cæli lunę ponatur moueri, primũ per ignem,deinde per aerem,& demum per aquã,qui quidem motus videtur diuerſi. Nam tãetſi partiales illi diuerſi ſint , vnũ tñ totalem motum & continuum conſtituũt,perinde atq; ſi per ſolum ignem aut aerem fieret motus. Continuatur eñ ſine interruptione motus terrę per aerem motui eiuſdẽ per ignẽ,& motus per aquã motui p aerem. Neq; obſtat ſpatiorũ ſpecie diuerſorũ varietas. nã cum quodlibet ſit motus recti ſpatiũ,nõ facit ea diuerſitas in motu interciſionem. Nẽpe ſola ſpatiorum diuerſitas penes rectũ & circulare,vt ſi quicq̃ primũ recto feraẽ ſpatio,& deinde circulari,aut ediuerſo, efficeret diuerſitatẽ motus,redderetq; motus ipſos ſpecie diſcrepantes . Verũ & hęc ex annotatis in quarto cap. quinti Phyſico.numero xxiiij. iã perſpicua & dilucida ſunt. Et circulus, vt q̃ ſit vbiq; vnus,& cui addi nõ poteſt quicq̃. Magna eſt circuli ſuper lineã rectã ſcd'm perfectionẽ excellentia,tũ q circulus vbique ſit vnus,habens vndiq; partes adinuicẽ cõiunctas & cõtinuas. linea aũt recta nõ eo pacto eſt vbiq; vna. nã finẽ habet a principio diuiſum & diſſeparatũ. Tum q circulo nõ poſſit addi quicquã,aut ſubtrahi manente ratione denominationeq; circuli. Si eñ circũferẽtię circuli quãtulancunq; linę particulã addideris aut ſubtraxeris, amplius nõ erit circularis nã interhiabit iter eius ſeiunctas partes mediũ,aut ſuperfluũ quippiam abũdabit. At vero ſi linęę rectę addideris aut ſuſtuleris particulã rectã,tota adhuc diceẽ recta,& q̃ reſidua erit,rectę nomẽ nõ amittet. Et hæ duæ circuli diuinæ proprietates inſinuant ipſius primi entis(cui haud abſurde circulus aſſimilari poteſt)Præſtabilitatẽ ſuper ea quæ ab ipſo emanarunt,linęę rectæ naturam conditionemq; ſequentia. Siquidẽ primũ ens maxime eſt vnũ, imo prima & ſimpliciſſima rerũ vnitas . ipſum præterea eſt maxime idẽ, cui neque adimi quicq̃ neque adijci põt . Ea vero quæ ab ipſo profecta ſunt , ab vnitate & identitate dilabuntur,& inſtar linęę rectę ad multitudinẽ diuerſitatẽque decumbunt.

ℭ Tertij cap. annotat.

ℭ Corpus ſimplex quod circunfertur, cælum. ℭ Ingenitum,ingenerabile.

TErtium caput continet duas concluſiones,vnum corollarium ad primam , & quatuor rationes ad ſecundam. ℭ Prima concluſio . Corpus ſimplex quod circumagi circumq; 10
ferri dictum eſt,neq; graue neq; leue eſt. ℭ Nam id graue 11
dicim⁹,quod ad medium ferri natum eſt. ℭ Id leue,quod 12
natum eſt ferri a medio. ℭ Grauiſſimum , quod omnibus 13
ſubſtat deorſum latis. ℭ Leuiſſimum vero,quod omnibus 14
ſuperfertur ſurſum latis . Et ſiquid ſurſum aut deorſum fertur,vt leuitatem , aut grauitatem , aut vtranque habeat neceſſe eſt. ℭ Tunc ita nectimus argumentum . ℭ Omne graue , aut leue , fertur ad medium , aut a medio . ℭ At corpus quod circumagitur & circunfertur , neque fertur ad medium , neque a medio. nam aut id ſecundum naturam eſſet , aut præter naturam. Non ſecundum naturam . nam ei ſecundum naturam circunferri conuenit , & vnius corporis ſimplicis tantum vnus eſt ſecundum naturam motus . Neque etiam præter naturam : quia ſi deorſum præter naturam ferretur , cum motus præter naturam motui ſecundum naturam contrarietur ,& motui deorſum contrarius ſit motus , qui euolat in ſublime , ei conueniret ſe

cundum naturam in ſublime ferri.quod mõ monſtratum eſt eſſe non poſſe, Et
ita ſi ſurſum præter naturã ferretur,ei conueniret ſcđm naturam deorſum fer-
ri.non eſt igitur tale corpꝰ aut leue, aut graue.❡Corollarium. Vñ fit vt ne vna
15 quidem eius partiũ grauis ſit,aut leuis.❡Nam corporum ſimplicium idem eſt
motus totius,& partis:vt totius terræ,& glebulę terræ.eadem em̃ in toto & par-
tibus ratio eſt. At totũ ipſum non graue eſt aut leue,vt dictũ eſt, igitur neq; eiꝰ
partium vlla. Et ſi qua partiũ detracta eſſet(ſi id poſſibile conceſſeris)neq; ſur-
ſum neq; deorſum ferretur.nam(vt de toto dictũ eſt)neq; natura neq; pręter na
16 turam id fieri poſſet.❡Secunda. Itidem rationi conſentaneũ videtur ipſum in
genitum atq; incorruptibile eſſe, non augmentũ non detrimentum ſuſtinens,
neq; alterationem,vt ſenſibilia ipſa ſuſtinent. ❡Primo, Quia gñatio & corru-
ptio inter contraria exiſtunt,& quicquid fit,fit ex cõtrario:& quicquid corrum
pitur,in contrariũ corrumpitur. At qui illi circũacto corpori nihil eſt contrari-
um.circulationi em̃ nullus(vt poſtea perpalam euaſurũ eſt) contrarius eſt mo-
tus.eſt igiť ingenitũ & incorruptibile. Idq; recte factũ eſſe videtur,ipſum a con
trarijs ſecretũ ſemotumq; eſſe, vt futurũ ſit perpes, ingenitũ,& incorruptibile.
Sed ꝙ neq; augmentabile neq; diminuibile ſit, hoc ideo eſt, quia augmentatio
fit cognato aliquo adueniente,& in materiam reſoluto,& diminutio,aliquo in-
trinſeco recedente. At tale corpus neq; materiam habet talem ex qua fiat,neq;
ab eo fit reſolutio vlla.fit em̃ per contrarium. igitur neq; augmentabile, neque
diminuibile eſt. Quod ſi neq; generabile,neq; corruptibile,augmẽtabile aut di-
minuibile eſt:neq;(vt ſenſibilia,elementa,animalia,plantę,& ſimilia)alterabi-
le eſt.nã alterationes in illos motus ordinanť,vt in ipſis ſenſibilibꝰ promptũ eſt
intueri. Eſt igiť id circũlatũ corpus ingenitũ,incorruptibile, inaugmentabile,
indiminuibile,pariter & inalterabile,& impaſſibile,vt corpꝰ ſempiternũ,& om
nium primũ.❡Secundo,Quia omnes hoĩes,& græci & barbari,& quicunq; de
deo exiſtimationem habuerũt aliquam,ipſi ſedẽ & locũ attribuerũt cęlũ, quod
probauimus circũagi & circũferri. Signũ eſt igitur vt ipſum eſſe perenne,in ge
nitum,& incorruptibile, vt ĩmortali & incorruptibili ĩmortale & ĩcorruptibile
eſſet aptatũ.❡Tertio,quia ex ijs q̃ ex pręterito tp̃e ſucceſſione quadã poſteris
memoria prodita ſunt. nihil mutatũ in toto præterito tp̃e comperimus,neque
ſecundum totum, neque ſecundum eius partem vllam.hoc iterum ſignum eſt,
& fidem facit,ipſum ingenitũ & ĩcorruptibilę eſſe.❡Quarto. Antiqui ipſum
ęthera, vt ſempiterno tp̃e currens: & ſumma loca occupans, nuncupauerunt:
quemadmodum & aliorum complures hoc noſtro ęuo ponimus. Neque enim
ſemel neq; bis putare oportet, ſed infinities ad nos eaſdem peruenire opiniões.
Anaxagoras autem hoc nomine male vſus, æthera pro igne ponebat.

TErtij cap. ſcholia. XIII. Grauiſſimum, quod omnibus ſubſtat deorſum latis. In ea diffinitione intelligendum eſt genus diffiniti, ſcilicet graue, alioqui centrum terræ probaretur eſſe grauiſſimum. ꝙ oibus deorſum latis ſubſtet. Sic in diffinitione leuiſſimi adijciendum eſt genus diffiniti leue, quo cælum oĩbus ſurſum latis ſuperueniens ſecludatur. Inſuper in vtraq; diffinitione intelligenda eſt fieri diſtributio ſolum pro alijs ab eo quod grauiſſimum eſt & leuiſſimum. Nam grauiſſimum,vt,terra,ſibiipſi deorſum latæ non ſubſiat, nec ignis ſibiipſi ſurſum lato ſuperfertur,ſed alijs corporibus ſenſibilibus,& ab eo ſpeciei diſcrimen habentibus. Itaq; diffinitiõis hic habeatur intellectus,grauiſſimum eſſe id graue, quod cæteris & reliquis ſubſtat deorſum latis. XIIII. Et ſi qua partium detracta eſſet. haud ab re adiectum eſt eo in loco, ſi id poſſibile conceſſeris. nam natura impoſſibile eſt aliquam cæli partem cælo detrahi, aut cælum ipſum diſtrahi, aut diuelli. Dimenſiones enim rebus naturalibus conceſſæ quidem ſunt ad diſtrahendum, ſed non cælo. Et cum interdum leguntur in ſacris literis aperti cæli,ea apertura in cælo aereo,ipſoque aere fiebat,tametſi videbatur fieri in corpore cæleſti. Nam propter magnam cæli a terra intercapedinem,quæ in aere fiunt,in cælo fieri videntur,quod vel ſolo nubium conſtat argumento,quas cęlo ſuſpenſas viſus iudicat. Præterea cum dominus noſter deuicta morte cælos conſcendit, nulla ibi cælorum fuit diſcuſſio. nam glorioſum eius corpus per dotem ſubtilitatis etſi longum latum & profundum fuit, non tñ locum occupauit, ſed dimenſionibus aliorum corporum ſine ali-

qua diruptione pro arbitrio ſuo coniungebatur, quemadmodum & clauſo ſepulchro ſurrexit de tumulo, & ianuis clauſis intrauit ad diſcipulos. Verum hęc phyſicę non ſunt indagationis, licet ex ijs quę in ſecundo difficilium phyſicalium dialogo numero xxi. differuntur, ea aliquantulum perſpecta euadere poſſint. XVI. At tale corpus neq; materiam habet talem. Non vult negare philoſophus cælum habere materiam, ſed ipſius materiam eſſe conſimilem eiuſdemq; naturæ cum materiam rerum ſenſibilium, a qua ſit ratione contrariorum reſolutio in augmentatione & diminutione. In augmentatione quidem reſoluitur aliquid intrinſecum materiæ, vtpote aliqua eius pars cum forma ſubſtantiali & magnitudine, & aduenit noua materia, ſcilicet alimenti cum dimenſione, cui induitur forma viuentis, pluſq; reparatur quam ſit deperditum. In diminutione vero reſoluitur aliqua etiam pars integralis viuentis cum forma & magnitudine, & reparatur minus quam fuerit deperditum. Atqui in cælo non eſt contrarietas quæ reſolutionem efficiat, quare neq; reſolutio, & per conſequens nec augmentatio, nec diminutio. Quia omnes homines & Gręci & barbari. Sacræ etiam literę ponunt cælum eſſe ſedem dei. ex hoc tamen non ſequitur id quod hæc ratio molitur concludere, ſcilicet cælum eſſe perpetuum & immortale, ſicut deus immortalis eſt. Nam cęlum non eſt ſedes eius quantum ad indigentiam, q̃niquidem ante cælum fuerit, ſed ſecundum eius voluntatem & beneplacitum quo cęlum habitare dignatur vt ſuę gloriæ ſolium. Et cælum quidem eſſe ingenitum & incorruptibile, id eſt non incepiſſe per generationem phyſicam, neq; deſiturum per huiuſmodi corruptionem, cum Ariſtotele concedēdum eſt. Ipſum autem perpetuum & immortale eſſe, negandum eſt, cum per creationem habuerit exordium, & cum ſuo conditori placuerit ſit deſiturum. Anaxagoras autem hoc nomine male vſus æthera. Æther geminam habet ſignificationem. Interdum eſt ſempiterne currens, & tunc cælū deſignat. Ouidius. Altoque ſub Æthere fixis Incurſant ſtellis. Hinc idem vnum equorum Solis vocauit Æthon, quo nomine perpetuum eius curſum inſinuauit. Secundo Æther dicitur quaſi ardens, quomodo ſignificat ignem. Ouid. Hæc ſuper impoſuit liquidum & grauitate carentem Æthera. Anaxagoras autem nomen Ætheris ſecundo ſumptum cælo, ſed perperam attribuit.

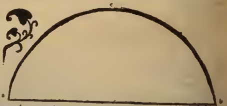
ℭQuarti capitis annotat.

ℭCirculus, cælum. ℭA oriens. b occidens. c meridies. d primum mobile. e firmamētum. f Saturni. g Iouis. h Martis. i Solis. k Veneris. l Mercurij. m Lunæ hemiſphæria. n ſeptentrio. ℭHemiſphæria, dimidiæ ſphæræ.

Q Vartum caput continet ſex concluſiones. ℭPrima. Motui circulari motus rectus minime abit contrarius. Nam motui recto, vt motui ſurſum, contrarius eſt alius motus rectus, vt motus deorſum: quia eorum loca adinuicem ſunt cōtraria. Sunt enī ſurſum & deorſum, locorum differentiæ & contrarietates. igitur motus circularis motui recto minime eſt contrarius. Poſitus eſt enim tantū vnus motus vni motui abire contrarius. 17

ℭSecunda. Motus diuerſorū ſemicirculorum ab eiſdem ſignis verſus eadem, vt ab a verſus b, non ſunt adinuicem contrarij. Nā hi infiniti eſſe poſſunt & qua ratione vnum vni contrarium poſueris, & reliquorum quenlibet. At tantum vnus vni ponitur contrarius. non igitur ſunt contrarij. 18

ℭTertia. Motus itidem diuerſorum ſemicirculorum oppoſito mo do facti, vt de a in b, & de b in a, adinuicem non ſunt contrarij. 19

¶ Eadem cum ſuperiori ratione. Nam hi infiniti eſſe poſſunt. neq; idem ſubit iudicium cum motu recto qui eſt de a in b, motui recto de b in a contrario. Nam hi recti, determinati, finitiq; ſunt. Circulares autem (vt dictū eſt) indeterminati, iſinitiq; eſſe poſſunt. ¶ Quarta. Motus eiuſdem ſemicirculi ediuerſo
20 facti, vt vnus ab a in b, alter vero ex b in a, adinuicem non ſunt contrarij. Nam diffinita ſunt ſecundum locum contraria, quæ ſecundum rectitudinem plurimum diſtant. motus autem ſemicirculi a c b, & b c a, non plurimum ſecundum rectitudinem diſtant. non ſunt igitur contrarij. quare & minus erūt ij qui ex eadem parte in idem ſumuntur ſemicirculi: vt motus a b c, & motus alter a c b, adinuicem contra-

21 rij. ¶ Quinta. Mot⁹ eiuſdem circuli ſecundum eius diuerſos ſemicirculos ſumpti, contrarij non ſunt. ¶ Nā ſi ſumantur hoc pacto mot⁹ ab a in b, qui eſt a c b, & motus qui eſt a b in a, qui eſt b n a, cōtrarij eſſe nequeunt. vnus enim & continuus eſſe poſſunt. motus autem contrarij in contrarios abeunt terminos. Neque contrarij erunt ſumpti ab a in b, a c b: & ab a in b, a n b. ſunt enim ab eodem in idem, & non ſecundum rectitudinis diſtantiam ſumpti. Motus autem contrarij ex contrarijs terminis in terminos ſecundum rectitudinis diſtantiam abeunt contrarios. ¶ Sexta. Totius circuli motus, totius eiuſdem
22 aut alterius motui non euadit contrarius. ¶ Alterius quidem non erit. nam ſi infiniti eſſent, & infinitis eundem eſſe oporteret contrarium. Neque eiuſdem, vt motus a c b a, motui a c b a. nam ſunt ab eodem in idem, & conſimiles. aut vt a c b a, motui a n b a: qui videntur ediuerſo facti. nam iterum ſunt ab eodem in idem. contrarij autem motus ex contrarijs terminis in terminos contrarios. Quos ſi pertinaciter defendis contrarios, aut ſimul erunt in circulo a c b. hoc autem non. nam contrarij ſimul ſtare non poſſunt. aut in diuerſis circulis, & tunc aut aduenient æque fortes, & ſic ſe impedient, & neutro mouebitur mobile. Aut dominabitur, ſuperabitque alter eorum: & ſic ſemper vnum mouebitur mobile, & nunquam alterum. fruſtra igitur ponitur is quo mobile nunquam mouebitur, eſſe huic quo iugiter ſempiterneque mouetur, contrarius: vt profecto fruſtra eſſet calceamentum, cuius nunquam futura ſit calceatio. Deus autem & natura nihil faciunt fruſtra. euaſit igitur (vt arbitror) perſpicuum, motui circulari nullum motuum eſſe contrarium.

QVarti capitis ſcholia. XVII. Poſitus eſt enim tantum vnus motus vni motui abire contrarius. Ea poſitio, de contrarietate ſimpliciter intelligenda eſt, ſecundum quam vni motui vnicus eſt contrarius, vt maximæ lationi ſurſum dūtaxat ſimpliciter contrariatur maxima latio deorſum. Et non eſt applicanda ad motus contrarios non ſimpliciter, quia ea contrarietate vni motui poſſunt plures opponi, vt maximę lationi ſurſum maxima latio deorſum, & latio deorſum ſecundū quid, q̄ fit ad concauū aeris. XVIII. Nam hi infiniti eſſe poſſunt. Non ibi demonſtrantur, neque deſignātur eo ꝓnoīe ſoli motus corporū cęleſtium, cum illi infiniti & numero indeterminati eſſe non poſſint, ſed totidem numero quot ſunt cor-

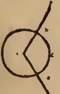
pora cæleſtia,q̃ certo determinata numero eſſe ambigit nemo. Sed etiam ibidem denotãtur motus rerum ſenſibilium ſecundum circulũ aut ſemicirculum facti, vt gyrationes quæ fiunt in volatibus aulum, vertigines rotarum, & conſimiles. quib⁹ oporteret motũ ſemicirculi eſſe cõtrarium eadem penitus ratione, qua motus vnius ſemicirculi motui alterius eſſet contrarius. Nempe vt motus vnius ſemicirculi eſt alterius naturæ a motu cuiuslibet alterius, ita & a motu gyrationis aut vertiginis rerum inferiorum. Quare quęcunq; inueniretur contrarietatis ratio in vno, & in altero. Atqui rerum inferiorum gyrationes aut vertigines ſpecie diſcrepantes eſſe poſſunt infinitæ, quare vni eſſent infiniti motus contrarij. quod eſt inconueniens adductum ab Ariſtotele. XIX. Neq; idem ſubit iudicium cum motu recto. Motus circulares fiunt quidem a terminis oppoſitis ſecundum ſitũ & diſtantiam in oppoſitos, ſed per ſpatium circulare. Mot⁹ aũt recti fiunt a terminis oppoſitis in oppoſitos non mõ ſecundum ſitũ, ſed & virtutem & naturam, & ſecundum ſpatij rectitudinẽ, quę ad contrarietatis rationem requiritur. hinc recti cõtrarij ſunt, & non circulares. Quod autem motus ſphærarũ inferiorũ dicantur contraniti motui primi mobilis, id non ob contrarietatem, ſed terminorũ ſcd'm quos fiunt oppoſitã ſumptionẽ contingit. XXII. Euaſit igitur (vt arbitror) perſpicuũ. Philoſophus abunde oñdit nullã motui circulari poſſe dari lationem contrariam. Non eñ rectam, vt prima oſtendit cõcluſio neq; circularem, vt ſequentes. Secunda quidem, motus diuerſorũ ſemicirculorum ab eiſdem ſignis ad eadem, vt primi mobilis & firmamenti ab oriente in occidentẽ, nõ poſſe eſſe contrarios. Tertia, motus diuerſorum ſemicirculorum ediuerſo factos, vt primi mobilis ab oriente per meridiẽ in occidentem, & firmamenti ab occidente per meridiem in orientẽ, non aduerſari. Quarta vero, motus eiuſdem ſemicirculi ſiue ediuerſo factos ſiue conſimiliter, non eſſe itidem oppoſitos, vt motũ firmamenti ab oriente in occidentem non contrapugnare motui eiuſdem ab occidente in orientem, neq; ab oriente in occidentem. Quinta oſtendit eiuſdem circuli motus ſecundum diuerſos ſemicirculos ſumptos; vt vnum ab oriente per meridiem ad occidentem, & alterum ab occidente per ſeptentrionem ad orientem, aut alterum ab oriente per ſeptentrionem ad occidentem, non eſſe cõtrarios. Sexta vero demonſtrat alicuius totius circuli motum non contrariari motui alterius totius circuli, neq; etiam motui eiuſdẽ totius circuli, vt motũ primi mobilis non contrariari motui alicui⁹ ſphærarum inferiorum, neq; ediuerſo, nec motum primi mobilis ab oriente per meridiem in occidentem, & rurſum per ſeptentrionẽ in orientem, alteri motui eiuſdẽ conſimiliter facto, nec motum firmamẽti ab oriente per meridiẽ in occidentẽ, & rurſum per ſeptentrionẽ in occidentẽ contrariari motui eiuſdẽ ab oriente per ſeptentrionẽ in occidentẽ, & rurſum p̱ meridiem in orientem. Nam ſimul his duobus motibus circunfertur firmamentũ, hoc quidem per ſe, illo vero per accidens ad motum primi mobilis. Ex quibus liquido colligere poſſumus contrarietatem cum violentia minime in cælo reperiri, ſed duntaxat in concauo orbis lunæ, & corporibus naturalibus.

❡Quinti capitis annotat.

❡Infinitum, ſecundo. ❡Angulus, eſt a duarum linearum contactu intercepta extenſio. ❡Cadit linea ſupra lineam perpendiculariter, quando anguli exvtraque parte contactus ſumpti, adinuicem ſunt æquales.

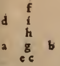
Quintum caput continet tres concluſiones, tres rationes ad primam, & ſex ad tertiam. ❡Prima cõcluſio. Conueniens eſt differere an corpus infinitum ſit aliquod (quemadmodum quamplurimis viſum eſt) an id quidem impoſſibile ſit. ❡Primo. Quia aliquod corpus infinitum ſtatuere, aut non ſtatuere, multum a contemplatione veritatis diſtorquet: & non parum, imo in totum ſic eſſe, aut non eſſe, ad veritatem percipiendam videtur referre. Expedit igitur, an ſit, an non ſit corpus infinitum aliquod, diſquirere. ❡Secundo. Quia infinitum eſſe, & infinitum non eſſe, eſt & fuit principium contradicendi pene & diſſentiendi omnibus, & omnium qui de vniuerſa determinauerunt natura: & adhuc erit, niſi præſto, perſpectaque veritate. eſt igitur id diſcutere conueniens. ❡Tertio. Id certe in natura diſcutiendum eſt, quod in diſcuſſum multos circa naturæ principia aggenerat errores. Qui enim parum a veritate digreditur, tandem ſi longe progrediatur, decies milies a veritate magis fiet alienus: vt qui minimam aſſerit magnitudinem, maximam mathematicarum contemplationum aufert partem. Cauſa huius eſt, quia principium vi quam magnitudine maius eſt: & idcirco quod in principio eſt modicum, in fine euadit vel quam maximum. At vero id an ſit infinitum, an non ſit, indiſcuſſum, multos in Philoſophia relinquit errores, Habet enim infinitum principij 23

rationē.cōueniēns eſt itaq; diſcutere an corpus infinitū ſit aliqđ, vt dixerunt:
24 an hoc quidē impoſſibile ſit. ℂSecunda: Nullum corp⁹ neq; ſimplex neq; com
poſitum ſtatuendum eſt īfinitum. ℂCōpoſitum quidē,quia qđ ex magnitudie
& multitudie finitis cōſtat cōpoſitum,finitū eſt.tm̄ em̄ eſt,ex quātis & ip̄m eſt
cōpoſitum. At cōpoſitum oē ex magnitudie & multitudie finitis euadit cōpoſi
tum,vt paulo lati⁹ oſ̄demus.eſt igiꝉ cōpoſitum oē finitum . Quodvero non ſit
ſenſibile ſimplex infinitum,ex quo cōpoſitum cōſtitui poſſit,paulo poſt redde
mus manifeſtum,pri⁹ id de corpore primo circulo agitato eſſe non poſſe oſten=
25 deres. ℂTertia. Nullū corp⁹circulariter motum,īfinitum eſſe pōt. ℂPrimo,
quia infinitę erunt lineę a cētro egredientes,& in centro angulum cōſtituētes:
& earum infinita diſtātia. finitarū em̄ ſp̄ diſtantia finita eſt:īfinitarumvero in
finita. Dico infinitā,qa nulla vnq̄ intercipi magnitudo poſſit:ſp̄ quantitatē ac
cipiendo q̄ lineas aſſequaꝉ & tangat.ꝙ ſi diſtantia earum adinuicē eſt infinita,
ip̄m corpus circunferri circunuoluiq; non pōt. nā infinitum ꝑtrāſiri nullo pa=
cto pōt. At pri⁹ oſtenſum eſt aliqđ corpus circulariter moueri :idq; de cęlo ſen
ſu exploratum habem⁹.non eſt igiꝉ qđ circunferatur corpus īfinitum. Et certe
quēadmodum numerū diceremus infinitū,ꝙ quocunq; accepto maior ſuperſit
accipiēdus,vt nō ſit maxim⁹:ita & illa itercapedo,& duarum linearum diſtan=
tia,ꝙ ſp̄ inter eas,quacunq; accepta,ſuꝑſit magnitudo maior accipiēda, vt non
ſit maxima,recte poſita eſt infinita. ℂSecundo. Si a tp̄e finito tp̄s auferas fini
tum,reliquum finitum eſt.& ſi tp̄s mot⁹,habet principium:& mot⁹, & quæ fer
tur magnitudo.cōſimiliter em̄ hæc,vt finita aut infinita ſint,ſeſe habere oſten
ſum eſt. Atqui oē tp̄s quo circulovertitur corpus(qđ & cęlum dicim⁹)finitum
eſt.igiꝉ & mot⁹,& quę fertur magnitudo,vt finita ſint neceſſe eſt:& tp̄s quo fer
tur,& mot⁹,& magnitudo pariter habeāt pricipium. Sed vt manifeſti⁹ huiuſce
rei percipiamus incōmodum:ſit c b d corpus circulo(quēadmodum cęlumvide
mus)agitatum,infinitum,ſi poſſibile eſt:a cui⁹ centro a,egrediatur linea,c ver=
ſus infinita:ſitq; extra centrum,e b d f æquidiſtans,quieſcens,& pariter infini=
ta.quia corpus c b d circulo agitatum,ſuum perficit motum:abſcindit lineam e
b d f aliquo tp̄e mot⁹. At quia totum tp̄s quo cōplet motum, finitum eſt,vt ſen=
ſu vel q̄ cognitiſſimum eſt:tp̄s quo abſcindet ꝑtrāſibitq; lineā e b d f infinitam
a tp̄e finito abſciſſum,finitum eſt. abitur igitur infinitū tp̄e finito:quod eſt im
poſſibile. Si igiꝉ ipſum infinitum eſſet,& mund⁹ infinitus: nullo pacto circun
ferri circunq;volui poſſet: cuius oppoſitum ꝑ ſe cognitum eſt. ℂTertio. Si ma
gnitudo iuxta magnitudinē lata fuerit, hę eodē tp̄e ſe abſoluunt.q̄ ſi in contra=
rium latæ fuerint,velocius.alrera vero quieſcente , & altera æquali velocitate,
vt cum contranitantur,tardius. Si igitur corp⁹ circulo actum , eſſet infinitum:
tempore finito abiret finitum circulum circa centrum deſcriptum , quia toto
tempore motus abiretur. abſolueretur igitur ab eodē in eodē tēpore , infinitum
ſcilicet a finito,& tempore finito:quod in phyſicis impoſſibile eſſe demonſtra=
tum eſt. Et nihil refert an infinitum moueri , & finitū quieſcere intelligas: aut
finitum moueri,& infinitū eſſe vt quieſcens,aut cōtralatū. ℂQuarto. Lineam
cuius eſt finis & terminus,infinitam eſſe impoſſibile eſt,& ſuperficiem,& cor=
pus. At omne figuratum vt ſphæra,circulus,tetragonus,finem habet & termi=
num. quod em̄ determinatur nuſquā,neq; ſphæra,circulus,tetragonus , aut ali=
quid talium(vt neq; pedale infinitum)eſſe poteſt. Quod ſi non poteſt circulus
vllus eſſe infinitus,neq; quod circulariter agitatur,nam circulatis motus is eſt,
qui ſecūdum circulū(vt dictum eſt) ſumitur . Corpus igitur circulo agitatum,
infinitum eſſe non poteſt. ℂQuinto, A centro circuli c intelligatur ex vtraq;
parte infinita linea a b quieſcens : intelligaturq; itidē altera quieſcēs ſupra a b
infinitā,quę ſit d f. Intelligaꝉ rurſus tertia linea c d,ſurſū erecta ſecās continue
e f ad circularis corporis motū,b verſus mota. Tunc ſic.corp⁹ circulare ſuū mo
tum abſoluere & cōplere nequit, niſi linea c d alio & alio lineā rectā e f ſecan=

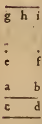

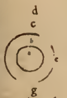

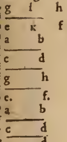
do:vt prius in g,deīde in h,hinc in ſigno i totam rectā abſoluat. At hoc impoſſibile eſt tempore finito. Non igitur corpus circulariter motū, ſuum complet motum tp̄e finito. quod falſum eſt. aut ſpatium ſecundum rectum infinitum abibitur. quod iterū īpoſſibile eſt. Non igitur corpus circulariter motū, infinitum eſſe pōt. ¶ Sexto. Tempus quo quod circulariter fertur, circūuoluitur finitum eſt. igitur & magnitudo pertrāſita. ſunt eñ ęqualia: ita vt medietati temporis medietas reſpondeat tranſiri, & totum toti, quod igitur circunfertur infinitum eſſe non poſſe, ex his quam manifeſtiſſimum euaſit.

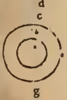
CVinti capitis ſcholia. XXIIII. Vt qui minimam aſſerit magnitudinem. Magnitudo a phyſico & mathematico ponitur eſſe continua, & ergo diuiſibilis in ſemper diuiſibilia. Quare data quantulacunque magnitudine, poteſt dari minor per vlteriorem diuiſionem. Qui autem minimam poneret, & qua dari non poſſet minor, poneret magnitudinem, negaret eam ſemper in minora eſſe diuiſibilem, quare cogeretur concedere magnitudine indiuiſibilem, & cum Xenocrate ponere impartibiles lineas, inſuper magnitudinem ex indiuiſibilib⁹ conſtari, quos tica in phyſica primum, & deinde in tota mathematica traheret errorem. XXV. Infinitæ erunt lineæ a centro egredientes. In huiuſmodi corpore infinito non poterit ſimpliciter & abſolute aſſignari centrum. Nam ad centri rationem requiritur eius æquidiſtantia vndiquaq; ab extrema ſuperficie. Atqui nō poterit illi infinito corpori circulariter moto attribui extrema ſuperficies circūdans, alioqui ipſum eſſet finitum, vt quod termino intrinſeco clauderetur. Sed ibidē duntaxat poteſt deſignari centrum ex hypotheſi, & ex conditione. nam poterit ſignari intellectu punctum aliquod, quod cum aduerſario ſupponatur eſſe centrum, a quo duę lineæ egredientes, & illic angulum conſtituentes, infinita abinuicem diſpeſcerentur intercapedine magnitudineque interiecta inter illarum linearum extremitates ad circunferentiam vergentes. Nempe ſi earum diſtantia eſſet finita, haberet aliquam proportionem ad diſtantiam finitam duabus lineis finitis interceptam. ſit itaque illa dupla. Sumo duas lineas finitas, quarum diſtantia ſit duplo maior, quam linearum finitarum prius ſumptarum. Erit igitur illarum diſtantia æqualis diſtantiæ linearum infinitarum, vt quæ ad eandem diſtantiam, ſcilicet finitarum linearum primo datarum, eandem ſcilicet duplam habent proportionem. Quod ſi ſumerentur tertio duæ aliæ lineæ finitæ habentes diſtantiam duplo maiorem ea quæ eſt inter lineas finitas ſecundo loco datas, linearum finitarum diſtantia eſſet maior q̄ infinitarum. quod eſt inconueniens. Neceſſe igitur eſſet earum linearum, ſic a centro corporis infiniti egredientium diſtantiam eſſe infinitam quam quidem infinitam diſtantiam corpus circulariter motum pertranſire deberet, ſi completam faceret reuolutionem. nam earum vtraq; intra circunferentiæ corporis ambitū contineretur, cū non poſſet, quantumcunq; protraheretur, ad eius circunferentiā peruenire, alioqui corpus ipſum eſſet finitum. At infinitam diſtantiam pertranſire impoſſibile eſt. ergo illud corpus infinitum circunferri nō pōt. Non eſt igitur ipſum ponendū. Et ſi tp̄s motus habet principiū, & motus, & q̄ fertur magnitudo. Per magnitudinem quę fertur hic mobile intelligendū eſt quod finitū eſſe debere, pariter & motum, ſi tempus finitum ſit ſextus phyſicorum oſtēdit. Neq; ex hoc loco ſumi debet argumentum, magnitudinem dimenſionēq; eſſe ſubſtantiā magnam. nā in litera magnitudo ꝓpter adiectam particulam quæ fertur, etſi voce abſtractum ſit, ſignificatione tamen eſt denominatiuum. Cum vero magnitudinem vocamus dimenſionem, ibi magnitudo tam nomine q̄ re abſtractum eſt. In ſexta autem ratione huius concluſionis magnitudo ſumitur pro ſpatio motus, quod ſatis indicat adiectum ei denominatiuum pertranſita. Nempe & tempus & ſpatiū motus ſunt æqualia quantum ad reſpondentiam, vt prior ſpatij pars priore temporis parte abſoluatur, & poſterior poſteriore. Quia corpus c b d circulo agitatum, ſuum perficit motum. Ex eo quod corpus circulare poſitum infinitum, ſuum perficit motum in toto tp̄e, recte colligit Ariſtoteles idem corpus circulare abſcindere atq; pertranſire lineā infinitam e b d f, aliqua parte temporis totius motus. Eſt enim ea linea recta intra ſpatij corporis circularis metas contenta, atque toto ſpatio minor, cum ipſa, ex quo cadit extra centrum, ſit minor diametro eiuſdem corporis circularis, & diameter ſit minor circunferentia, totum quod percurritur ſpatium ſuo ambitu concludente. Spatium enim motus corporis circularis ſumitur ſecundum circunferentiam circuli in eius ſuperficie extrema conuexaq; deſcripti. igitur & ea linea e b d f eſt minor toto ſpatio motus circularis. quare ſi in toto tempore motus abitur totum ſpatium, in aliqua illius temporis parte abitur illa linea infinita. Eodem pene modo in quinta ad hanc concluſionē ratione aſſumit Philoſophus q᷑ corpus circulare ſuum motū perficere nequit, niſi linea e ſurſum erecta totā lineam d e iacentem in corpore circulari ſupra centrum, abſoluat, diuidendo eam ſucceſſiue ī diuerſis punctis, vt h, i, K. Nam linea d e infinita non exibit circunferentiam corporis circularis infiniti, imo eſt minor diametro. nam per hypotheſin non tranſit per centrum ſicut diameter. linea autem in circulo aut ſphęra deſcripta per centrum tranſiens, lōgior in lineis in eodē circulo deſcriptis cadentibus extra centrum. quare illa linea d e quāuis ſit infinita, non tñ tm̄ complectitur ſpatium quantum eſt corporis infiniti ſpatiū. Quare non pōt corpus circulare f, ſuum conficere ſpatium

nisi linea c f pertranſeat lineam infinitam d e.quod eſt impoſſibile.Si magnitudo iuxta magnitudinem lara fuerit. Hæc propoſitio tres cōplectitur partes, primū declarandas in magnitudine recta,& deinde in circulari.Prima,ſi duę magnitudines moueantur vna iuxta aliā,& verſus eādem partem,eę eodem tp̄e ſe abſoluunt,& ad eiuſdē ſpatij finē perueniunt . vt ſit magnitudo a b ſupraposita,& c d ſuppoſita,moueāturq; ambę ab e parte ſpatij i dextrā verſus f alterā ſpatij partē tunc quo tp̄e vt g h magnitudo a b perfecerit ſpatiū e f,eodē tēpore & magnitudo c d idē abſoluerit ſpatiū,& ſimul erūt a vnius & c alterius ſub f.Ita ſi duo circuli b & c moueantur a pūcto d verſus e,eodē tp̄e ſe abſoluēt,redibuntq; ſimul ad punctū d,ſi mō regularitas fuerit motuum, quę hic ſupponitur.Secūda pars.Si duę magnitudines in contrariū latę fuerint, vt vna in vnam partem,& altera in alterā, velocius ſe abſoluunt quā qn̄ ambę verſus eandē partē mouebantur, vt ſint datę priores magnitudines rectę,quarū a b moueatur verſus ſiniſtrā,& c d verſus dextrā in mediate tp̄is g h,ſcilicet g i,ſe abſoluent,cū ſcilicet peruenerint ad ſignū K in medio ſpatij conſtitutum.nēpe tunc finis vnius rn̄det alterius prin cipio,& b ſupereminet ipſi c.Igitur in minori tēpore vt ſubduplo pertranſeunt collectū æquale ſpatiū, vt ū ſcilicet illius ſpatij primā medietatem e K,& alterū alterā medietatē K f.Sic ſi dati duo circuli mouerentur,b interior ad dextrā verſus e,& c exterior ad ſiniſtrā verſus f,abſoluēt ſe velocius q̄ prius.nā in medietate tp̄is g i totū percurrerint ſpatiū,& cōuenient in puncto g. Tertia pars. Si duarū magnitudinū vna intelligatur quieſcens,& altera mota ęquali velocitate qua mouebatur cū ambę cōtranitebantur , tardius ſe abſoluēt q̄ cū cōtraniterētur, vt intelligatur magnitudo recta a b quiſcēs, & magnitudo c d moueri ad dextrā æquali velocitate qua in ſecunda propoſitionis parte poſita eſt moueri.tūc c d ſolū in fine tp̄is g h perueniet ad finē magnitudinis a b quieſcentis. quare ęquale ſpatium abſoluet in duplo maiori tēpore q̄ cum cōtranitebantur.Per diffinitionē igitur tardius q̄ tūc mouebitur. Eodem mō ſi circulus exterior c intelligatur quieſcere , & circulus interior b moueri verſus e, tunc in tp̄e g h interior circulus redierit ad punctum d,a quo ſuum incepit motū , & abſoluerit quieſcentē circulum exteriorē. At cū contranitebātur,in medietate tēporis g h,ſcilicet g i, ſe abſoluerent.tardius igitur ſe abſoluunt nunc q̄ contranitebantur.Quo ſuppoſito ſit circulus c corpus ſphæricum infinitū,& b circulus finitus,circa corporis infiniti centrum ſcilicet a deſcriptus. Si corpus circulare infinitū perficit ſuum motum tempore finito,eodem tempore abſoluit circulum b finitum circa centrū deſcriptū,qui toto motus tempore abſoluetur.igitur ediuerſo corpꝰ infinitum ſphęricū c abſoluetur a circulo finito b circa centrū deſcripto. Nēpe ſi vna magnitudo alteram abſoluit,reciproce ab eadē abſoluitur, vt ſi magnitudo a b abſoluit magnitudinem c d,etiam ſimul abſoluitur ab eadem magnitudine c d,cum ſit ibidē mutuus vniꝰ ab altero trāſitus.Quare tempore finito abſoluetur circulus infinitus a finito.quod eſt impoſſibile.Et nihil refert(inquit Ariſtoteles(ſi ambo circuli & infinitus & finitus intelligantur moueri aut verſus eandem partem,ſecundū primā datę propoſitionis partem,aut cōtranitendo,ſcd'm ſecundam , aut ſi vnus intelligatur moueri,& alter quieſcere,ſecundum tertiam partem,vt finitus moueri,& infinitus quieſcere,aut contra infinitus admittatur moueri, & finitus quieſcere . Nā ſemper idem quod illatum eſt accidet inconueniens. At oē figuratum,vt ſphęra,circulus,tetragonus.Cum figura diffiniatur eſſe magnitudo quę termino vel terminis clauditur , dilucidum eſt figuratum omne,vt ſphęram,circulum,tetragonum(q̄ hic ad ſubſtantiam denominatiua ſunt,vt & alijs pleriſq; in locis)finem habere & terminum quo definiatur.Nempe ex oppoſito, quod infinitum eſt mole,& nulla ex parte determinatum,neq; ſphæra,neq; circulus,neque quadrangulus,aut quæuis alia figura eſſe poteſt,ſicut neque quippiam pedale valet eſſe infinitum.huius enim ratio illi prorſus repugnat . Siquidem quod pedaneam duntaxat extenſionem ſortitur , quonam pacto infinita protenſione porrigi intellexeris ? Ex quo perſpicuum ſatis eſt , nullum circulum infinitum eſſe poſſe . nam ratio circuli finem terminumque includit .

❡Sexti capitis annotatiunculæ .

❡Grauitas cōmenſurata intelligitur, qn̄ ſecundū æquales magnitudinis partes continue æqualis grauitas ſumitur.❡Incōmenſurata, qn̄ inæquales æqualium magnitudinis partium ſumuntur grauitates. Ita & de leuitate intelligas.

26 SExtum cap.cōtinet duas cōcluſiones,& duas ratiōes ad primā.❡Prima concl.Nullū corpus ſenſibile ſimplex infinitū eſt. ❡Hoc nuper demonſtrandum relictū erat:quod oſtendimus.❡Primo, Quia nullum corpus aut a medio aut ad medium latum , infinitum eſt.omne autem ſenſibile ſimplex,aut a medio aut ad medium latum eſt.nullum tale igitur infinitum.Quod vero nullum corpus a medio aut ad medium latum,infinitum ſit,hinc liquet:quia lationes a medio,& ad mediū, adinuicē cōtrarię ſunt; cōtrarię vero in cōtraria abeunt loca . Et ſi contrariorū vnū determinatum eſt; determinatum erit & reliquū. At contrariorum vnum,vt mediū , determinatum eſt quo vnūquodq; grauiū feratur.nō em̄ contingit medio longiꝰ ꝑtrāſire. igitur & reliquum determinatū eſt.Nullum igitur tale,infinitū. determinati

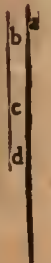
enim extremis,quicq̃ infinitũ eſſe ĩpoſſibile eſt.Quod ſi extrema ſint determi
nata,media determinata eſſe neceſſe eſt . alioqui determinatis extremis inter=
cluſum interceptũq; eſſet infinitũ,& infinitus in medio motus cõtingeret: qđ
impoſſi bile eſt.❡Secũdo . Quia cum oẽ ſenſibile ſimplex leue ſit,aut graue:ſi
aliquod tale infinitum ponas,ĩfinitã aut leuitatem aut grauitatẽ habere conce=
das oportet.qđ ſic oñdo.Sit a graue aliquod corpus ſimplex infinitũ,ſi poſſibi
le eſt.b graue finitũ.Ex a capio grauitatẽ finitam quanlibet,vt ſcđm magnitu
dinem a e:q̃ quia ſit finita & grauitas b finita,toties poterit ſumi,vt totã graui=
tatem corporis b finiti metiatur:vt exẽpli cauſa ſit b decupla.ſumo decem par=
tes infiniti a,parti a e ęquales:q̃ ęquam cũ b retinebunt gtauitatem . & cũ ſem=
per ſumendo partes tantas nõ contingat deficere,a infinitã continebit grauita=
tem.qucd erat oſtendendum.Neq; refert illas grauitates commenſuratas eſſe,
aut incõmenſuratas.itidẽ eñ accidet quodvolumus.ꝙ ſi iterum poſueris graui
tatis finitæ,alia ſubibis incõmoda,finiti & infiniti æquã eſſe grauitatẽ, imo &
finiti maiorẽ.Nã videmus in finitis ĩ maiori magnitudine maiorẽ geri graui=
tatem:vt in dupla duplã,& ita deinceps.ſi itaq; ſit finita,ſit dupla magnitudini
b.ſumo b & c duplã,finitã,æquã ſeruantẽ grauitatẽ.ꝙ ſi ſumis b d corpus fini=
tum,maiorẽ corpore infinito retinebit grauitatẽ.eſſet igitur ĩfinita grauitas,&
conſimiliter ĩ infinito leui ĩfinita leuitas.Atvero ĩfinitã aut leuitatem aut gra=
uitatem eſſe impoſſibile eſt : quia cũ grauitas aliquãto tp̃e & aliquanto mouet
ſpatio,dupla idem eodẽ ſpatio mouet ĩ tẽpore ſubduplo.& ita ſemꝑ , vt quem=
admodum grauitas creſcat,decreſcat tẽpus,& minꝰ fiat. Et cũ oĩ ꝓportione gra
uitas ĩfinita finitæ grauitatis vim ſuperet motricẽ,oporteatq; mobile,mouenti=
um virtutũ excellentias & ptoportiones ſequi: ꝓfecto ĩ non tempore aut mini=
mo(nullum aũt minimũ)mouebit: vt q̃ oẽm mouendi ꝓportionem excedens,
nulla ꝓportione moueat.quod impoſſibile eſt.nulla ſiquidẽ infiniti ad finitum

proportio eſt.ꝙ ſi contendas in tẽpore moueri,accidet grauitatẽ finitã & infini
tam æquali tp̃e mouere:quod eſt impoſſibile.Eſto eñ grauitas infinita a,b fini
ta,quia vtraq; in tp̃e mouet,adinuicẽ mouendi ꝓportionem hñt : vt ſit a dupla
(quancunq; aliam dederis , idem valeat)ſumo b & c duplæ grauitatis ad b,quæ
duplam mouendi ad b ſeruat ꝓportionẽ.æqualiter igiť cũ a mouebit . quęcũq;
eñ ad idẽ eandẽ ſetuant ꝓportionẽ,illa vt æqualẽ inter ſe habeant neceſſe eſt.
& non mõ hoc,verũ ſi b d finitam grauitatẽ ſumeres,b d finita mouẽdi virtꝰ in=
finitam a mouendi virtutẽ excederet,& in minori tp̃e moueret,q̃ ſi impoſſibi=
lia ſunt,manifeſtũ eſt infinitũ ſenſibile corpus eſſe non poſſe . Sed id mentem
ĩ dubiũ trahere poſſet, an plures ſint mũdi an mũdus vnus infinitus.nã ipſum
aut finitum eſſe aut infinitũ neceſſe eſt. ❡Secunda. Mundus nõ eſt infinitus.
❡Iuxta ea q̃ prius allata ſunt,prõpta eſt huiꝰ rei demõſtratio.Nã aut eſſet ſimi
larium partiũ,aut diſſimiliũ.Nõ ſimilariũ.nã oẽ tale ſimplex eſt , cui debetur
vnus motus,aut circularis,aut rectus. Mõ vero oſtenſum eſt nullũ neq; circulo
neq; tecto actũ,eſſe poſſe infinitũ.nõ eſt igiť ſimilariũ partiũ.Neq; quidẽ diſſi
miliũ.nã aut eſſet ex ſpecie infinitis,aut finitis nõ infinitis. nã ſimplices motꝰ
ſpecie finiti ſunt.igitur & ſimplicia corpora ſpeciei diſcrimẽ hñtia,finita ſunt.
Cuiuslibet eñ corporis ſimplicis vnus eſt motus ſimplex . Neq; ex finitis erit
nam aut eorũ oĩa, aut eorum vnum,infinitum eſſe oporteret.vt ignẽ,aerẽ,aquã,
aut terram.hoc aũt eſſe non põt.Primo,quia aut leuitas aut grauitas daretur in
finita:q̃ infinita dari non poſſe,monſtratũ eſt.Secũdo, quia loca oporteret eſſe
infinita.Tertio,quia motus eſſent infiniti:& neq; ferrentur ſurſum,neq; deor=
ſum . Quod enim factum eſſe nõ contingit , impoſſibile eſt fieri , & in quali &
quanto , & vbi,vt quod factum eſſe non poteſt album , vt albefiat impoſſibile
eſt.Et quod cubitale factum eſſe non contigit,impoſſibile eſt cubitale fieri.&
quod impoſſibile eſt peruenire in AEgyptum , proficiſci in AEgyptum haud
quaquam valebit vnquam . Itaque quod ſurſum aut deorſum eſſe non poteſt,

ſurſum aut deorſũ feretur nunq̃. Quarto, quia aut tale infinitũ moueret̃ ſcđ'm naturã, aut pręter naturã. Si pręter naturã: ergo alius eſſet locus, in quẽ ſcđ'm naturã ferretur. Hoc autẽ impoſſibile. Mundus igitur infinitus eſſe non poteſt.

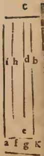
SExti cap. ſcholia. XXVI. Quę ęquã cum b retinebũt grauitatẽ. Decẽ partes infiniti a, ſcilicet a e, e f, f g, g h, h i, i K, K l, l m, m n, n o (quarum quęlibet eſt ęqualis ſecundum molem & grauitatem parti a e per hypotheſin) habent grauitatem decuplam ad grauitatem partis a e. Et b corpus finitum etiam habet decuplã grauitatem ad a e per hypotheſin. igitur decem illę partes infiniti habent ęquam grauitatem cum b corpore finito. Quęcunque enim ad idem eandem ſeruant proportionem, inter ſe ſunt æqualia. Videmus infinitis in maiori magnitudine maiorem geri grauitatem. Id de finitis corporib⁹ ſimplicibus & eiuſdem naturæ intelligendum eſt, vt in terra bipedali eſt duplo maior grauitas quam in terra pedali, & in aqua decupedanea decuplo maior quam in pedanea. Nam in corporibus compoſitis contingit interdum ĩ maiori magnitudine minorem eſſe grauitatem, vt in multa lana minus eſt grauitatis quam in pauco plumbo. Similiter in ſimplicibus diuerſarum naturarum idem vſu venit, vt in maiori aqua minorem eſſe grauitatem quam in minori terra. Ex quo liquet graue eſſe incommodum corporis infiniti ſecundum molem, & finiti æquam eſſe grauitatem, imo ipſius finiti grauitatem eſſe maiorem, vt oſtendit Philoſophus. Nam ſi corporis a infiniti (inquit) grauitas ſit finita, cum finiti ad finitum eiuſdẽ generis ſit proportio, ſit ipſa dupla grauitati corporis b finiti. Sumo b & c finitam magnitudinẽ, duplã magnitudini b, quare & habentem duplam grauitatem ad b. Et corpus infinitum etiam poſitum eſt duplã habere grauitatem ad b. igitur b c ęquã cum corpore infinito a ſeruat grauitatem. Quęcunq; etiam ad idem eandem ſeruant proportionem, inter ſe æquantur. Quod ſi ſumis corpus b c d finitum maius magnitudine & grauitate quam b c, ipſum maiorem habebit grauitatem, quam corpus infinitum. Quicquid enim eſt maius vno æqualium, eſt maius & altero. Cum grauitas aliquanto tempore, & aliquanto mouet ſpatio. Si aliqua virtus mouet aliquod mobile aliquanto tempore, & aliquanto ſpatio, maior virtus idem mobile per idem ſpatium mouet in minori tempore. Nempe quantum creſcit virtus mouens, tantum creſcit motus velocitas, & ipſum mobile mouetur velocius. At mobile velocius diuidit tempus, vt oſtendit ſextus phyſicorum cap. ſecundo, numero. vi. Quanto enim mobile eſt velocius, tanto minori tẽpore idem abſoluit ſpatium. Igitur quanto magis augetur virtus mouens, tanto magis decreſcit tempus. Quare ſi virtus mouendi ſit infinita, ipſa mouebit in non tempore, aut in minimo tempore. Nullum autem eſt minimum tempus, cum ſit tempus oẽ in infinitum diuiſibile, & impoſſibile eſt motũ rerum ſenſibilium fieri in inſtanti. igitur impoſſibile eſt eſſe grauitatẽ infinitam ſecundo & actu. Quia vtraq; in tempore mouet, adinuicem mouendi proportionem habent. Cum oĩs temporis ad tempus ſit proportio, temporis quo mouet grauitas finita, ad tẽpus in quo per hypotheſin mouet infinita, eſt proportio. At quæ temporis ad tempus proportio, ea eſt motus ad motum, & virtutis motiuæ ad virtutem mouentem. igitur ſi grauitas infinita & finita in tempore mouent, adinuicem mouẽdi proportionem hñt. Sit itaq; virtus mouendi grauitatis infinitę a, dupla ad virtutẽ mouẽdi b. Sumo & c duplam grauitatẽ ad b, q̃ duplam itidẽ habet mouendi virtutẽ ad b. Et poſita eſt grauitas ĩfinita etiam duplam habere mouendi proportionem ad b. igitur grauitas a & grauitas b c eãdem habet adinuicem mouendi vim, & æquali tpe mouent grauitas infinita & finita. Quod ſi ſumatur b c d tripla grauitas ad b, illa maiorẽ habet mouẽdi virtutẽ, q̃ grauitas b c minor. ergo etiam habent maiorẽ mouendi vim, q̃ grauitas a, cuius virtus probata eſt ęquari virtuti b c. Quicquid enim maius eſt vno ęqualium, maius eſt & altero. igitur virtus mouendi ipſius b c d finiti excedit virtutẽ mouẽdi ipſius a infiniti, & minori tpe mouet grauitas b c d finita q̃ grauitas a infinita, quod manifeſtum eſt incõmodum. XXVII. Nam aut eſſet ſimilarium partiũ, aut diſſimilium. Similares partes dicuntur q̃ eiuſdem ſunt ſpeciei, naturęq; & denominatiõis, ſic quod quicquid accidentium eſt in vno, ſit & in alio, vt partes ignis, aeris, aquę, & terræ. Et quicquid huiuſmodi habet partes, eſt corpus ſimplex. Eædem partes homœomerię dicuntur & homogeneę. Partes vero diſſimiles ſunt quæ diuerſæ ſunt naturæ & denominationis, vt in vniuerſo ignis & aer, in homine manus & caput, quę q̃uis eædem ſunt ſcđ'm ſubſtantiam, diuerſa tñ ſpecie habent contemperamenta, q̃ ad talem ſufficiunt diſſimilitudinẽ. Et eædem partes an homœomerię dicuntur, & heterogeneę. Si pręter naturã, ergo alius eſſet locus. Si alicui conuenit poſterius, & prius eidem conuenire neceſſe eſt. Atqui motus violentus poſterior eſt, & in negatione. motus aũt naturalis prior, & in affirmatione. igitur ſi alicui conuenit motus violentus, eidẽ conuenit motus naturalis. Quare ſi corpus infinitũ moueretur pręter naturã, aſſignandus eſſet alius locus in quem ferretur ſcđ'm naturam. Atqui huiuſmodi locũ eſſe impoſſibile eſt, quia tũc oporteret eſſe duo loca infinita, vnũ in quem præter naturam, & alterum in quem ſecundum naturam ferretur, cum non poſſet & in eundẽ præter naturã ferri. Id autem inconueniens, cum ratio loci infinito repugnet.

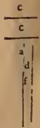

¶ Septimi capitis annotat.

¶ Pati, moueri.

SEptimum cap. continet quatuor concluſiones ,& vnum rorollarium poſt quartam.❡Prima concluſio.Infinitum a finito pati impoſſibi= 28 le eſt. ❡Sit a mobile infinitum:quod patiaꝛ(ſi fieri pōt)& moueatur a mouente finito b,in tp̄e c:ſitq; d pars virtutis mouentis b.Quæ quia minor eſt q̄ b,mouebit mobile minꝰ q̄ a in tp̄e c.ſit illud e.capio partē finitam infiniti a,ęqualē e,q̄ ſit a f.quia igitur potentiæ d finitæ ad b potentiā finitā eſt proportio,b finita potentia maior mouebit a f ęquale e in minori tp̄e q̄ c . Mo= uet eñ ęquale,idē in eodē tp̄e:& maius,idē in minori,& minus in maiori:vt ſit duplum,in duplo:& ita ſcd'm analogiā.Quicquid igiꝛ b in tp̄e c mouebit,pro= portionem ad partem finitā a f,& mobile æquale e ſeruabit . Infiniti autem ad finitum nulla cadit ꝓportio.mouebit igitur ſolum finitum in tp̄e c. Si eñ d ſit ad b in aliqua proportione,vt ſubtripla: intelligo a potētiam duplam ad d:quæ mouebit mobile duplex ad e,& ſimiliter a f.vt a g,in tempore c.Intelligo dein de triplam,quæ ſit i:quæ quia tripla ad d,mouebit mobile triplum e,& ſimplici ter parti finitæ a f,vt a K,in tp̄e c. Manifeſtū eſt eñ triplum finitum eſſe : alio= qui infiniti ad finitum proportionem dabis,& infinitū finiti triplū facies. quod impoſſibile eſt.At cum i tripla ſit ad d,& ſimiliter b prima virtus ad d tripla.b virtus æqualis eſt potentiæ i.quare in eodem tempore mouebit a K.Quod ſi mo uet a infinitum in tp̄e c,in eodē tempore mouet finitum & infinitum. quod eſt impoſſibile.❡Secunda.Neq; finitum patietur ab infinito tp̄e finito . ❡Hæc 29 eſt conuerſa præcedentis.Sit a infinita virtus:quæ moueat b finitum mobile fi nito tempore c,ſi fieri pōt. Capio quancunq; partē finitam libuerit infinitę vir tutis a,vt a f,q̄ moueat minus quodcūq; q̄ b in tempore c.manifeſtū eſt oporte= re eam minus mouere, vt e. Et cum vtrunq; ſit finitum,habet e ad b aliquā pro portionem:vt exēpli cauſa ſit b triplū.capio virtutis infinitæ partē finitam a g duplam parti a f:quę quia dupla,mouebit duplum mobile,vt h,in eodē tempo= re:& pars tripla,vt a K,mobile triplū,vt i,in eodē tempore . & ita ſemper ſcd'm analogiam & proportionem . quare & a K mouebit b æquale mobili i in eodem tempore c. Et cū tota virtus a ad a K nullam habeat proportionem,non mouebit b in tempore c,imo neque in tempore . quod eſt poſiti oppoſitum : aut infinita virtus & virtus finita idem mobile & eodē tp̄e mouebunt. quod eſt īpoſſibile.

❡Tertia. Infinitum ab infinito aliquo tp̄e non patieꝛ.❡Sit a vnū infinitū,& 30 b alterū,quod patiaꝛ ab a in tēpore c:patiaturq; b pars quæcunq; ab a , vt b d, in minori tp̄e,vt e.Suppoſuimus eñ maiꝰ in minori tp̄e mouere minus.Quia tē= poris e finiti ad totū tp̄s eſt proportio,a mouebit maius b d,vt b f, in tp̄e maiore & iterum mouebit maius in maiore.quare tandē deuenieꝛ,vt partē aliquā acce ptam finitā in tempore c moueat,in quo mouet & b : & finitum & infinitum in eodem tp̄e ab eodem patietur.quod eſt impoſſibile.❡Quarta. Infinitū aliquo 31 tempore non mouebit infinitum.❡Non finito.nam infinitum pateretur ab in finito tempore finito,quod eſſe non poteſt.Neq; tempore infinito:quia infini= tum tp̄s finē non habet,& in tempore finito rurſum aliquid moueret.quod ſi di xeris eſſe finitū,oppoſitū eſt ſecundę.ſi vero infinitū,oppoſitū tertiæ . Si nihil mouere aliquo vllo tp̄e finito dixeris , & tempore infinito continue quieſcet.

❡Corollariū. Ex his iterū manifeſtū eſt nullū ſenſibile corpus eſſe infinitum. 32 ❡Primo,quia oē corpꝰ ſenſibile virtutē habet actiuā & paſſiuā . Neq; quidem extra cęlū eſt infinitū.nomināt eñ intra & extra locū . extra cęlū aūt nō eſt lo cus,neq; tp̄s. Neq; corpꝰ circulariter motū.nā moueꝛ circa mediū.Infiniti aūt non eſt medium . Neq; ſcd'm rectū motū,quia locū ad quē ferreꝛ,infinitū eſſe oporteret.Quod ſi ferreꝛ pręter naturā,eſſet ei aſſignādꝰ locꝰ infinitꝰ ſui motus ſecundum naturā:& virtutē eius motiuā oporteret eſſe infinitā.Infiniti eñ vis (vt finita finiti)īfinita eſt. Et id a quo pręter naturā moueretur , eſſe oporteret infinitū,& plura eſſe īfinita,aut īfinitū pati a finito.q̄ impoſſibilia eſſe ꝑmani feſta ſunt.Qđ ſi dixeris ipſū a ſeipſo moueri, ne plura eſſe īfinita cōcedas : erit

ſigitur infinitum aial.eſt em̃ id aialib⁹ proprium. Sed quomodo erit in finitum aial?¶Neq; Democriti &Leucippi determinatio approbãda eſt,īfinitas ſimi-lares atomos poſitiōe & ſitu diſcriminatas, interſtitevacuo infinitũ cõflare. Primo,quia eas atomos dicunt eſſe eiuſdem naturæ:vt ſi aurum in fruſtula dirimatur,auri quælibet pars diuiſa cuilibet alteri eadem eſt. quare omnes illæ ad totius locum ferrentur:vt quo fertur ignis,& ignis ſcintilla: & quo terra, & terræ glebula. hoc autem impoſſibile. Secundo,quia ſi vna atomorum fuerit leuis,& vnaqueq; reliquarum. quare nihil erit graue ſimpliciter. Ponunt enim ex illis atomis omnia conflari,& originem ducere. hoc autem falſum. Tertio, quia omnia ferrentur ſurſum,aut omnia deorſum.ꝙ ſi ſurſum, mouerentur a medio. ſi deorſum,ad medium. Infiniti autem non eſt medium:quia vbi medium fuerit, & extremum comperiri neceſſe eſt. Quarto, quia nullus erit locus quo moueatur. nam aut moueretur natura,aut præter naturam:quibus motibus determinata ſunt loca. eſſet igitur immobile. Quod ſi dicas moueri præter naturam, erit alterum cui is motus ſcd'm naturam cõueniet. hoc em̃ in oĩbus inductiōe compertum eſt. Quod ſi ita fuerit, omnia leuia dicere non poteris, neq; omnia grauia,neq; illud infinitum ex ſimilaribus, eiuſdemq; naturæ atomis eſſe conflatum. Sed quod nullum ſit corpus infinitum, ſatis arbitror oſtenſum.

Eptimi cap. ſcholia. XXVIII. Quæ quia minor eſt q̃ b,mouebit mobile minus. Virtus mouẽs b eſt totũ,& d eius pars ꝑ hypotheſin,eſt igiturvirtus d minor q̃ b. quare d mouet in tp̃e c mobile minus q̃ a, quod poſitũ eſt eodẽ tp̃e moueri a tota virtute b. Nam ſi aliquod mouens mouet aliquod mobile aliquanto tp̃e, minus mouens eodem tẽpore mouebit minus mobile,ex analogia quartę regulę de cõparatione motuum in fine ſept. phyſicorũ poſitę. Mouet em̃ æquale idẽ in eodẽ tempore. Hæc propoſitio tres habet partes. Prima. ſi aliqua virtus mouet aliquod mobile aliquanto tempore, æqualis virtus mouebit idẽ mobile in eodem tp̃e. Vocamus hic idẽ mobile,quod æqualis eſt reſiſtentiæ. Idem mouens,quod æqualis eſt virtutis actiuę. Et idẽ tp̃s,quod æqualis eſt durationis. Ex qua quidem parte colligitur,ꝙ ſi aliqua virtus mouens mouet aliquod mobile aliquãto tempore, & duplum mouens mouere duplum mobile eodẽ tempore,& triplũ mouens eodem tp̃e triplũ mobile,& ita conſequenter,per analogiã quartæ regulę de cõparatione motuũ. Quibus modo dictis ꝓpoſitionibus innituntur demõſtrationes primæ & ſecundę concluſionis huius cap. Præterea ex eadẽ prima parte trahitur hęc propoſitio. Si aliqua virtus mouens mouet aliquod mobile aliquo tẽpore, eadem virtus mouens mouebit duplũ mobile(mõ ſit virtute mouente minus) in duplo tempore, per analogiam ſecundæ regu. ſept. Phyſico. in qua manente virtute mouente, mobile & tempus conſimiliter variãtur. Et hęc innuitur in litera per id exẽplum tripartitę ꝓpoſitioni qua de loquimur,ſubiectũ,vt ſi duplũ,in duplo,& ita ſecundũ analogiã. Secũda pars huius(q̃ explicam⁹) ꝓpoſitionis eſt. Si aliqua virt⁹ mouẽs mouet aliquod mobile aliquãto tp̃e,; maior virtus mouens mouebit idẽ mobile ĩ minori tp̃e quia q̃tũ creſcit virtus mouẽs,& cũ ea motus velocitas,tantum decreſcit tp̃s,vt ſi d moueat a f in tp̃e c,b virtus mouẽs maior q̃ d mouebit idẽ mobile a f in minori tp̃e q̃ c c,vt in l. Tertia pars. Si aliqua virtus mouẽs mouet aliquod mobile aliquanto tempore,minor virtus mouens mouebit idẽ mobile in maiori,quia q̃tũ decreſcit virtus motiua,tantum debet creſcere tp̃s. Et intelligitur hæc pars dũmõ illa minor virtus excedat idẽ mobile. nam ſi ei ęquaretur,aut ab eo ſuperaretur,nõ moueret mobile. Nẽpe ab æquali aut minori virtute nõ fit motus,ſed duntaxat a maiori. Quidquid igitur b in tp̃e c mouebit. Æquali manente potentia mouente,qualis eſt ꝓportio tp̃is vnius motus ad tp̃s alterius, talis eſt & mobilis ad mobile. Atqui tẽporis in quo tota virtus b mouet a f(quod ſit l)ad tẽpus c eſt ꝓportio. igitur & ipſius mobilis a f ad mobile quod b mouebit in tp̃e c(quodcũq; ſit illud)erit eadẽ proportio. At quicqd ad alterũ proportionẽ habet,eſt finitũ. igitur id mobile quod tota virtus b mouebit in tẽpore c, erit finitũ. non igitur virtus b mouebit a mobile infinitũ in tẽpore c. quod eſt poſiti oppoſitum. B virtus æqualis eſt potentiæ i. Hñt em̃ b & i eandẽ proportionẽ,ſcilicet triplã,ad idẽ ſcilicet d. ergo inter ſe ſunt potentiæ ęquales. Quęcunq; em̃ ad idẽ eandem ſeruant ꝓportionẽ,inter ſe ſunt æqualia. Sed virtus mouens i mouet partem a K in tp̃e c,ꝑ hypotheſin. ergo & virtus mouens b ei ęqualis mouet idem mobile a K in eodẽ tp̃e c. Æquales em̃ virtutes ad idẽ mobile mouẽt eodem tp̃e. XXIX. Manifeſtũ eſt oportere eã minus mouere. Nã a f cũ ſit pars ipſius a, eſt minor quam a. debet igitur a f mouere minus mobile in tempore c quam a eodem tempore. Nam ſi aliqua virtus mouet aliquod mobile aliquo tempore, minor virtus mouebit minus mobile eodem tp̃e. Quare & a K mouebit b æquale mobili in eodẽ tempore c. Mobile i eſt triplum mobili e per poſitum. Et per idem, mobile b etiam eſt triplum mobili e. ergo mobile i & b inter ſe ęquantur. Quæcunq; em̃ ad idem eandem ſeruant proportionem, inter ſe ſunt ęqualia. At virtus a K mouet mobile i in tempore c, ergo eadem virtus mouet mobile b ęquale mobili i in eodẽ tempore. Et tota virtus a infinita poſita eſt mouere mobile b finitum. igitur virtus finita & infinita

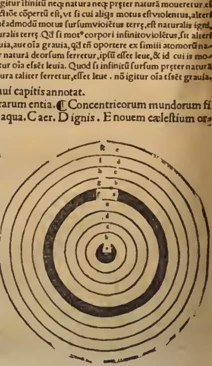

mouēt eodē tp̄e idē mobile .qđ eſt ipoſſibile. XXX. Sit a vnū īfinitū,& b alterū. Vocam⁹ hic infinitū,qđ īfinitā habet mouēdi reſiſtēdi ve virtutē,finitū vero,qđ finitā. Sit itaq; a mouēs īfinitū, & b mobile īfinitū,qđ moueaƭ ſi fieri p̄t ab a ī tp̄e finito c.capio mobilis b īfiniti p̄tē aliquā finitā vt b d,q̄ a virtute īfinita a mouebiƭ mīori tp̄e q̄ c.Suppoſitū em̄ eſt pri⁹,ſicut idē mouet ęquale in eodē tp̄e.ita idē mouere minus ī minori tēpore,ex analogia ſecūdę regulæ.vij. Phyſi.& ex prima parte ꝓpoſitiōis tripartitę pri⁹ poſitę. Si itaq; illđ tp̄s e. Cū tp̄s e ſit finitū,& etiā e,habet e ad c aliquā ꝓportionē,vt exempli gratia ſubtriplā. Capio mobilis b infiniti partē finitā b f, duplā parti b d,q̄ ob id moueƭ a virtute infinita a in tp̄e duplo ad e,qđ ſit h,quartā regulā ſeptimę phyſicorū. Capio deīn mobilis infiniti partē b g finitā triplā parti b d,q̄ moueƭ ab a in tp̄e triplo ad e,qđ ſit i Et cū tp̄s c etiā ſit triplū ad e,tēpus c & i ad idē tēp⁹ e eādem ſeruantia ꝓportionē, inter ſe ęquātur.at a virtus infinita mouet mobile b g in tēpore i. ergo etiā mouet idē mobile in tēpore c equali tēppori i. Et poſita eſt eadē virtus mouere totū mobile infinitū b in tēpore c, igiƭ eadē virtus a eodē tēpore mouet mobile finitū & infinitū.qđ ē īpoſſibile. XXXI. Et ī tēpore finito rurſum aliqđ moueret. Si īfinitū moueret ab īfinito tēpore īfinito,& tēpore finito,illi⁹ infiniti tēporis parte aliqđ mobilis īfiniti moueretí. Qđ q̄dē mobile p̄tiale finito tēpore motū,ſi finitum fuerit,tunc finitum mouebitur ab infinito tempore finito. quod eſt oppoſitum ſecundę concluſionis. Si vero id mobile partiale dixeris eſſe infinitum , ergo infinitum mouebitur ab infinito tempore finito , quod eſt oppoſitum tertiæ concluſionis . Quod ſiquis dixerit nihil moueri vllo tempore finito illius infiniti temporis parte,ergo & toto tempore infinito nihil mouebitur. Quod em̄ in nulla temporis parte moueƭ,neq; toto tēpore mouebitur. Id aūt eſt oppoſitū hypotheſis. XXXII. Oē corp⁹ ſenſibile virtutē habet actiuā & paſſiuā. Corp⁹ aūt īfinitū non haberet virtutē actiuā aut paſſiuā,alioqui eſſet mouēs infinitū,aut mobile īfinitū,qđ eſt īprobatū. igitur nullū corp⁹ ſenſibile eſt infinitū. Neq; corpus circulariter motū. ſubaudiatur,eſt infinitū. Nā corpus circulariter motū,mouetur circa mediū. Infiniti aūt nō eſt mediū,quia vbi mediū, ibi extremum īueniri neceſſe eſt,vt paulopoſt dicit litera. Medium em̄ dicitur,qđ ęquidiſtat ab extremis. Quare vbi nō eſt extremū,illic neq; eſt mediū. At infiniti nō eſt extremū,quia caret pīcipio & fine. igitur neq; eius eſt medium,quare , non eſt circulariter motū. Et cū ſubiūgit litera. Neq; ſecūdū rectū motū,etiā ſubaudiatur,ē infinitū .hoc aūt īpoſſibile,ſcilicet illas atomos ad toti⁹ locum moueri natas eſſe,quia q̄cquid mouetur, partibile eſſe neceſſe eſt. Illas aūt atomos ponūt īſectibiles,& ſcđm molē indiuiduas. Quib⁹ motib⁹ determinata ſunt loca. Motib⁹ ſcđm naturā & pręter naturā factis determinata ſunt loca ad q̄ fiāt. Infinito aūt nō poſſet determinari loc⁹ ad quem moueretur,quia oēm excederet locū , igitur īfinitū neq; natura neq; pręter naturā moueretur.eſſet igitur īmobile. Hoc em̄ in oīb⁹ inductiōe cōpertū eſt,vt ſi cui aliq̄s motus eſt violentus,alteri idem cōſimiliſq; motus ſit naturalis,quēadmodū motus ſurſum violētus terrę,eſt naturalis igni, & motus deorſum violētus igni,eſt naturalis terrę. Qđ ſi mot⁹ corpori infinito violētus,ſit alteri corpori naturalis,nō oīa poſſunt dici leuia,aut oīa grauia,qđ tn̄ oportere ex ſimili atomorū natura pri⁹ oſtēſum eſt.nā ſi īfinitū pręter naturā deorſum ferretur,ipſū eſſet leue,& id cui is motus natura cōueniret,eſſet graue.nō igitur oīa eſſēt leuia. Quod ſi infinitū ſurſum pręter naturā ferretur,ipſū eſſet graue,& id quod natura taliter ferretur,eſſet leue . nō igitur oīa eſſēt grauia.

¶ Octaui capitis annotat.

¶ Aequiuoca,diuerſarum naturarum entia. ¶ Concentricorum mundorum figura . A primi mundi terra . B aqua. C aer. D ignis . E nouem cælestium orbium circulus f a ſecundi mūdi terra. G B aqua . H C aer . J D ignis . K e eius nouem cæleſtium orbium circulus.

Ctauū caput continet tres ſuppoſitiones, tres concluſiones,duas rationes ad primā tres ad ſecundam & triū cauillarum remotiones. ¶ Tres ſuppoſitiones . ¶ Prima omnia phyſica corpora moueri & quieſcere ſecundum naturam, violenter , & præter naturam . ¶ Secunda . In quo loco natura quieſcunt, in illum locum naturaliter ferri : & in quo violenter quieſcunt,i illum violenter ferri .

33

¶Tertia. Si alicui latio aliqua violenta eſt : quæ ſcđm naturam eidem conue-
nit,violentę lationi contraria eſt:vt lationi terræ ſurſum violentę, contraria eſt
latio deorſum terrę,ipſi ſecundũ naturã conueniens. ¶Prima cõcluſio. Si plu-
34 res ſint mundi, eos ex conſimilis naturæ corporibꝰ exiſtere,& eandẽ vim mouẽ-
di obſeruare neceſſe eſt:vt ignis & ignis,terra & terra,& intermedia . ¶Primo,
Quia ſi ex æquiuocis & natura diuerſis cõſtarent,mundus de illis non niſi ęqui-
uoce diceretur,cõſtarent igitur ex conſimilis naturę corporibus . Qđ ſi ita eſſet
& illa corpora nata eſſent moueri,hęc a medio,hæc ad mediũ, hęcvero circa me
diũ. ꝙ eſt mouendi vim naturãq; eandẽ ſeruare.¶Secundo. Quia motus deter-
minati & finiti ſunt .nã aut ſecundũ rectũ,aut circulum ſumptos, aut mixtos eſ
ſe oportere prius dictũ eſt , & vnius corporis ſimplicis vnũ ſimplicẽ motũ eſſe.
Quare ſi q̄dem illic elementa eſſent eadem,& motus iidem . ¶Secunda cõclu-
35 ſio.Non ſunt plures mundi .¶Primo , quia terra vniꝰ mundi nata eſſet moueri
ad terram alterius mundi , & ignis ad ignem . Ad quencunq; eñ locum ſimpli-
cium aliquid natũ eſt moueri, & quodlibet alterum congenerę conſimiliſq; natu
ræ ad eundẽ moueri natum eſſe neceſſe eſt.Ad terram vnius ad alterius terram
& ignem ad ignem moueri natum eſſe,impoſſibile eſt. nã terra ſurſum ferretur
in proprio mundo, & ignis deorſum:& terra a medio lata : ad alteram terrã natu
ra moueretur.In quo eñ loco natura quieſceret,& in eundem natura ferretur.
Itidem & ignis per mediũ ad alterius mundi ignem euolaret.quod ſtatim ĩpoſ-
ſibile cognoſcitur.Non igitur ſunt plures mundi. ¶Secundo . Vnus eſt primus
motus ſempiternus,& æternus, igitur & vnũ primũ cęlum , & vnus mundus. Si
vero plures mundos dederis,in vnoquoq; primũ eſſe oportet . quod eſſe nequit.
¶Tertio . Tria ſunt loca triũ ſenſibilium elementorũ . Primus eſt ſubſidens &
36 infimꝰ.ſecũdus ſummꝰ & extremus,tertius horũ medius. ꝙ ſuꝑfertur oibus, vt
ignis eſt in ſummo,ꝙ cęteris ſubſidet,eſt in imo.ꝙ vero medio mõ ferť,vt aqua
vt aer,medium obtinet locũ. Et p̄ter hęc loca non eſt ſenſibiliũ locus . nam neq;
ſecundũ naturam,neq; p̄ter naturam illuc ferrentur. eſt igitur tñ vnus mundus.
¶Tres cauillorũ remotiones . Si dixeris primo illa ſimplicia corpora ꝓpter ni
miam diſtantiã diuerſam participare naturam, hoc irrationabile eſt,nam diſtan
tia non facit naturę diuerſitatem.¶Secundo.Omnes motus vi quadã motis cõ
uenire:quare nõ erit terra vnius nata ad alterius terram ferri.Hoc ĩpoſſibile eſt:
quia motꝰ vi quadã & p̄ter naturã factus , obnoxius & cõtrarius eſt motui nõ vi
ſed ſcđm naturam facto.¶Tertio. Terrã vnius & terrã alterius numero differ
re: ideo non oportere eas natas eſse ad eundẽ locũ nũero ferri. Eſto numero dif-
ferant,ſpeciei tñ indifferentiã habent:nec ideo ꝙ diuerſę numero ſint,hoc impe
dit eaſdem ad eundẽ numero locũ ferri natas eſſe.Qđ ſi ita eſt , ſtati rationi con
ſentaneũ apparet tñ vnam terrã eſſe:quia finita tranſmutatio terminos vñ mo-
tus & ad quã ꝓficiſcitur,ſpecie habet diuerſos,vt quod augmentatur, terminum
vnde motus ,paruitatẽ:quo vero ꝓficiſcitur,amplitudinẽ, ꝙ minuitur, cõtra qđ
alteratur,cõtraria,vt ſanatio terminum vnde venit,ęgritudinẽ, quo tendit, ſani
tatẽ,quare & ꝙ fertur, vt terra ,ex terra ad terrã non feratur , & ignis ex igne ad
ignem.Etſi inſtas de cęli tranſmutatione quę eſt ex eodem in idẽ hanc tranſmu
tationem quodãmõ diximus infinitã:& quodammõ eſſe ex oppoſitis , & ad op-
poſita cum conſideras eã accipi ſcđm diametros, cum vero ſecundũ totum ac-
cipias,nõ ita fit.¶Tertia . Rerum ſenſibiliũ loca finita & determiata eſſe neceſ
37 ſe eſt.¶Nam quanto terra medio propinquior fuerit,tanto velociore motu eam
ruere videmus,& ignem velociore motu ferri, quanto loco qui ſurſum eſt , vici-
nior efficitur.Si igitur ſine termino concitaretur ferreturq;,motus infinita ſuc-
creſceret velocitas.quare intelligenda tandem eſſet infinita & leuitas,et graui-
tas:ꝙ eſt impoſſibile . alioqui in infinitum creſcere haudquaquam intelligi poſ
ſet. Sunt igitur ſenſibilium loca et finita et determinata.

Ctaui cap.ſcholia. XXXV. Nō ſunt plures mūdi. Id de mundis corporeis intelligēdū eſt,de quibus ſolis Ariſtoteles pertractat. Nā tametſi triplicē machinā, cęleſtium,terreſtriū,& infernorū,nomīare ſolēt nomine triplicis mundi, ſcilicet ſupremi qui entiū eſt ſupramundanorū,medij qui corporeorū,& infimi qui malorū poteſtatū, & regionis tenebrarū & hinc poetæ dicūt. Triplicis cōfinia mūdi,& Ouidius,Iupiter arces Temperat ęthereas, & mundi regna triformis mundus tn̄ de eis ęquiuoce dicitur,& alia ratione q̄ de mundo rerū ſenſibiliū & cęleſtiū. Terra vnius mundi nata eſſet ferri. Hęc Ariſtotelis ratio applicanda eſt ad mūdos cōcentricos,vnūq; habentes cōmune centrū, ſic qđ mundi ſuperioris corpora cōplecteret̄ ſuo ambitu corpora mundi īferioris,vt figura literæ īſerta mōſtrat. Et nō debet accōmodari ad mundos eccentricos,quorū vnus alteri ſupeminens oīno extra ipſum eſſet,& duntaxat ſuo cōuexo alterius cōuexum cōtingeret, inſtar globi alteri ſuperpoſiti. Neq; calumnianda eſt hęc Ariſtotelis cōſequentia,ſi eſſent plures mundi,terra vnius moueretur ad terrā alterius,hac futili rōne, quod Ariſtoteles ſuppoſuerit antecedens illius eſſe īpoſſibile, & ad impoſſibile indifferēter ſequi qđlibet. Nā Ariſtoteles cū aduerſario ſupponit aſſumptū eſſe poſſibile, vt in demonſtratione ad īpoſſibile fieri ſolitū eſt. & ex eo cōceſſo tanq̄ poſſibili cōcludit manifeſtum īpoſſibile, ex cuius interēptione deinde interimit prius aſſumptū, qđ perperā fuerat admiſſum poſſibile. Neq; Ariſtoteles hoc loco aut alio quouis totius philoſophiæ naturalis credendus eſt inniti in ſua ratiocinatione huic ꝓpoſitioni,ad impoſſibile cōſequi quodlibet. nā ea ad ꝓbandum quicq̄ eſt inefficax,& diſciplinis nequaq̄ accōmoda. Neq; etiā robur habet ea cauſſatio,qua diceret quiſpiā illius argumētationis antecedēs eſſe poſſibile,cū diuina potētia plures poſſet ꝓducere mundos,& cōſequens impoſſibile,& idcirco eā argumentationē eſſe inualidā. nā inficiandū eſt antecedens eſſe poſſibile, cū ſcđm Ariſtotelem & in tota philoſophia naturali id poſſibile dicatur,qđ naturę potentia fieri poteſt. Qđ vero ab ea fieri nequit,id īpoſſibile cenſendum ſit. Quocirca qui ad diuinā cōfugiunt potentiā,nō amplius phyſice agunt,ſed extra illius metas & limites ſunt. Quod ſiquis rurſum obijciat poſita hypotheſi nō oportere terrā vnius moueri ad terrā alterius, quia in ſuo ꝓprio mūdo quieſcet cōcedendū eſt eā iū cum quieſcit in ꝓprio mundo, nō moueri actu ad alterius mundi terram, nihilo minus eā eſſe natā moueri ad terram alterius mundi. Ariſtoteles aūt de motus aptitudine hic loquit̄,quę ſi nō ſit ocioſa,tandē ad actum reducēda eſt. Siquis em̄ dicat terrā quidē vni⁹ naturalē habere inclinationē vt moueat̄ ad terrā alterius & tn̄ nunq̄ vnā ad alterā mouendā eſſē extra cui⁹ tn̄ ē locum, cogitur concedere illā aptitudinē naturalēq; & inſitā inclinationē otioſam eſſe. Neque valet ſubterfugium, ſi ponat̄ vna terra ad alterā moueri, tunc cęlos diſcindi oportere & diuelli ꝑ quos terra ferret̄. Id em̄ oportere ſane concedimus. at ſicut illud īpoſſibile eſt,ita & id ex quo ſequit̄,ſcilicet vni⁹ terrā ad alterius terrā moueri,qđ Ariſtoteles tātopere nititur interimere. Nā terra ſurſum ferret̄ in ꝓprio. Si cōcedatur terra vni⁹ mundi moueri ad terrā alterius, tunc terra,a mundi inferioris ſurſum ferret̄ in ꝓprio mundo,ſcilicet per ſui mundi aerē & ignē, vt demum perueniret ad terrā f a mundi ſuperioris. Et ignis id mundi ſuperioris, ferretur deorſum in ꝓprio mundo,ſcilicet per ſuā aquā & terrā, vt tandē perueniret ad ignē d mundi īferioris. Etiā terra a,lata a medio,ad alterā terrā f a,natura moueret̄,cū in loco terrę ſ a natura quieſceret. Sic & ignis d per ſuperioris mundi mediū ad ignem i d moueretur;per ſecundā ſuppoſitionē,cum in ei⁹ loco natura quieſceret. Hęc aūt manifeſta ſunt incōmoda. XXXVI. Ei ſi īſtas ex cęli tranſmutatione q̄ eſt ex eodē in idem. Data ꝓpoſitio,finitā trāſmutationē terminos a quo & ad quem habere ſpecie diuerſos, intelligēda eſt de tranſmutatione rerū naturalium q̄ in tp̄e incipiunt & deſinunt. Motus aūt circularis cæli nō eſt rerum naturalium, & tota tēporis ſerie trahitur. Pręterea ſi ea tranſmutatio ſumatur ſecundum diametrum, vt de oriente in occidentē, aut cōtra de occidēte in orientē, quodammō eſt ſecundum oppoſita. Si vero accipiatur de eodē in idem ſecundum totum ſpatium, vt de oriente in orientē, tunc non ſumitur ſecundum oppoſita,ſed ſcđm idem.

¶Noni capitis annotat.

¶Forma,ſpecies. ¶Forma ī materia,ſpecies ī ſingularib⁹. ¶Materia,ſenſibile, ſingulare. ¶Finiētes,definiētes. ¶Senſibilia ſenſui ꝑuia. ¶Sim⁹ naſus cauus.

NOnū caput cōtinet tres cōcluſiones,vnā inſtātiam, eius ſolutionē. & tres modos cęli poſt primā,& duo corollaria poſt tertiā. ¶Pria cōcluſio. Nō 38
mō nō ſunt plures mundi,ſed & plures fieri īpoſſibile eſt. ¶Nā vnus mūdus eſt ingenitus & æternus. Eſt em̄ vnus primus mot⁹ ſempiternus, & ęternus. nō igitur fieri poſſunt plures mundi. Inſtantia oīm natura & arte conſtantium alia eſt forma ſecundum ſe, & forma materię mixta: vt alia ſphęra: & ſphæra aurea: ali⁹ circulus,et circulus ligneus. Finiētes em̄ ſphęrā aut circulum, aureū aut ligneū ſumim⁹ nunq̄,vt q̄ ad eius ſubſtantiā nō pertineāt: tametſi idē ſit ſphæra,et ſphæra aurea,neque intelligere, neque ſumere quicquam aliud pręter ſingulare poſſimus. Nihilominus circulus et hic circulus ratiōe duo ſunt, circulus vt ſpecies,hic circul⁹ ſpecies in materia,et ſingulare. Tunc ita ducunt argumētum. Cęlum eſt ſenſibile. eſt igit̄ aliud cęlum,et hoc cęlum,et cęlū ſpecies et for

ma eſt & hoc cęlum forma i materia . At quoruncunq; ſenſibiliũ ſpecies eſt aut
forma aliqua,plura ſunt, aut facta eſſe contingunt ſingularia , ſiue ſpecies ideas
quaſdã(vt poſuerunt aliqui)poſueris ſeiunctas atq; ſeparatas:ſiue re ipſa a ſingu
laribus nõ abiunxeris,ſed ipſo eſſe & ratiõe,ſic eſſe oportet.Sic em̃ i oĩbus quo-
rum forma i materia eſt.prõptum eſt videre pluria & pene infinita eiuſdẽ ſpeci-
ei entia.Sunt igitur plures cęli,aut eẽ poſſunt,& plures mundi,aut eſſe poſsunt.
Qđ ſi ſimul nõ ſint,& eſse poſsint,fieri poſsunt. Reſponſio.Id verum ſit cælum
eſse ſenſibile,& alterum eſse cælum,& hoc cælũ ,vt ſpecies, & ſpecies in mate-
ria:nõ tñ ex hoc plures mundos eſse aut eſse poſse cõficiunt. nã falſo aſsumunt,
quoruncunq; ſenſibiliũ ſpecies ſit aut forma , plura eſse aut facta eſse continge-
re.Hoc eni nõ oportet vbi ſenſibile ex tota materia eſt,ex qua natũ eſt eſse poſ-
ſe:vt ſi itelligis vnum incorruptibilẽ ſimum.cui⁹ materia eſset caro ,& ex oĩ car
ne eſset ex qua ſimus eſse poſset:ſimus ſenſibile qđdã eſset,& alterum,ſimus,&
hic carneus ſimus,vt ſpecies et forma,et forma in materia,et tñ nõ eſsent neq; eſ
ſe poſsent plures ſimi.Itidẽ ſi eſset vnus homo imortalis ,ex oĩ carne, oſsibus et
neruis ex quibus poſset eſse homo,et hæc idiſsolubilia eſsent,homo ſenſibile eſ
ſet, et homo et hic homo different,vt forma , et forma in materia . et tñ neq; eſ-
ſent plures hoĩes,neq; eẽ cõtingeret, Cõſimile de mundo itellige.nã mundus &
cælum ſenſibile,& cęlum & hoc cęlum ratione diuerſa,& hoc cęlũ ppetuũ, & i-
mortale,ex tota materia(ex qua eſſe põt cęlũ)conſtans. idcirco vt de ſimo & ho
39 mine dictũ eſt,neq; ſunt plures,neq; plures eſſe oportet. ℭ Tres modi cæli. Cę-
lum prĩo,vltima ſphæra eſt,ſupmuſq; circulus, cæteros ambiens oẽs, diuinitate
plenus. Scđo corporea moles, inferiori lunæ extremo , & ſupmo primę ſphæræ
termino contẽta. Tertio , cęlũ id totum eſt ꝙ ab vltimę ſphærę ſupmiq; circuli
circũferentia contentũ conſpicimus,& hoc totum, oẽ, vniuerſum,cęlum dicere
40 conſueuim⁹. ℭ Scđa concluſio . Cælum vt idipſum eſt, ab vltimæ ſphærę ſup-
miq; circuli circunferẽtia cõtentũ, ex oĩ naturali & ſenſibili corpore, ſuaq; tota
materia conſtat. ℭ Nã nullum extra ſe corpus neq; naturale neq; ſenſibile relin-
quit,ſed ea oĩa intra ſuũ continet ãbitum. Quod extra ſe nullũ corpus relinquat
hoc ideo eſt.quia corpus illud phyſicum eſſe nõ poſſet. nã aut eſſet ſimplex aut
cõpoſitum.Nõ ſimplex,quia oẽ tale mobile eſt,a medio,vel ad medium . Et cũ
corpora illa q̃ circunferunt̃,loca ſua egredi et mutare neq̃ant,nõ hoc pacto aut
a medio aut ad mediũ moueri contingeret & illic eſſe non poſſet natura, aut p̃-
ter naturã.natura quidẽ,quia habent ſiplicia corpora phyſica,alia in quibus na-
tura ſtent a natura deputata loca,neq; p̃ter naturã.nam & illic aliqua eſſe ſcđm
naturã nata eſſent.locus eni qui alicui ſimpliciũ p̃ter naturã conuenit : alterius
ſimplicis ſcđm naturã exiſtit,ꝙ ſi vllum,neq; aliquod ſenſibiliũ nõ phyſicorũ,
nã ea ſunt ſphęrę,circulatiq; circuli : quorum nullũ extra ſupmi circunferentiã
claudi manifeſtum ẽ. Conſtat igitur cęlũ hoc pacto ſumptũ,ex oĩ corpore & na
turali & ſenſibili:ſuaq; tota materia:ꝙ cum ipſum incorruptibile ſit , et ſemper
(vt adhuc oſtendemus) pſeuerãs,vnũ ſolum eſſe recte affirmatum eſt.neq; plu-
41 res fuerunt cæli,neque plures futuri ſunt,ſed vnum ſolum et perfectum. ℭ Ter
tia concluſio.Non contingit extra cælum corpus vllum factum eſſe. ℭ Nã ne-
42 que ſimplex,neque compoſitum,neque natura,neque pręter naturam. ℭ Primũ
corollarium . Vnde fit vt extra cælum neque locus neque vacuum neque tẽpus
ſit. Locus quidem,quia illic nullum eſt,neq; eſſe natum eſt corpus. Vacuũ,quia,
id dicunt locũ ſine corpore, natum corpe repleri,& in quo corpus natum eſt fie-
ri Tẽpus ,cum illic nullum poſſit eſſe ſenſibile corpus:neque mot⁹:quare neque
tẽpus. Eſt ei tẽpus,numerus motus . At extra cælum ſine ſenſibili corpore non
43 erit motus. ℭ Secũdum corollarium. Vñ fit etiam, vt quæ illic nata ſunt eſſe en
tia,ſint optimam habentia vitam, & per ſe quidem ſufficientiſſimam , quã toto
cõplent ęterno,nõ ſeneſcẽtia in in tp̃e,non in loco tranſmutabilia, in alterabilia

īpaſſibilia,ab oī motu mutatiōeq; aliena: vt circa diuina plerūque rationibus de
claratū eſt oē primū,diuinū,ītranſmutabile,neceſſariū, ſummū, & quo nihilali
ud melius,nihil diuinius,nihil prauū hñs,nullorū bonorum indignū inceſſabi=
li motu ratiōabiliter mouēs,rerum oīm finis, vniuſcuiuſque vitæ tp̄s oē & infi=
nitatem vt ſumma perfectio continens:æternum,ſemper ens , immortale a quo
cæteris cōmunicatum eſt eſſe & viuere,his clarius,illis vero obſcurius.

Nō poſſe eſſe plures mundos.

NOni cap.ſcholia. XXXVIII Nō igiť fieri poſſunt plures mundi. Ariſtoteles hic de potētia
naturę loquitur,ſicut & in tota naturali philoſophia loquēdum eſt. quare nō īfirmať eius
dictum per hoc quod diuina potentia poſſet plures mundos ꝓducere . Neq; itidē milirat
ratio qua cōtenderet quiſpiā cęlum mundumque eſſe vniuerſale,& idcirco debere de pluribus ſin
gularibus aptitudine prædicari. Nā mundus ratiōe ſolum eſt vniuerſale,nō etiā re ꝙ notione cō=
muni ſignificet,ſed nō eſt natus habere plura numero differētia ſingularia. Vniuerſale aūt de plu
ribus pręd icari,ītelligendū eſt de eo ſolum quod & re & ratione eſt vniuerſale. Pręterea quanuis
mundus nō ſit natus,pręd icari de pluribus defectu ꝓueniente ex parte rei nō tñ ex parte rationis
quæ cōmunis eſt.Neque ſp̄ verum eſt multiplicationē plurium bonorum eſſe meliorē quā vnius
pręſertī vbi ex ea multiplicatione cōſurget aliqua naturę inordinatio,vt otioſitas.Nō em̄ pręſtat
plures eſſe naturę pricipes quā vnū,nec plures eſſe ſoles quā vnum,nec plura eſſe hominis capita
quam vnū quia poſitis pluribus alterum eſſet otioſum qñquidē vnū per ſe eſt ſufficiens .Ita ſi po
nerentur plures mundi,alter eſſet ſuperuacu⁹ ,cum iſte corporibus oībus ſufficiat. Nō em̄ in mul
titudine,ſed vnitate cōſiſtit perfectio maior .Et quanuis euariētur ſucceſſiōe tēporis res naturales
per cōtinuā generationē & corruptionē, non tñ idcirco credendi ſunt viciſſim eſſe plures mundi.
Nā quota mūdi pars ſunt ea quę cōcauo cæli lunę cōtinēť: Sane perquā exigua,& quota granum
milij eſt ad arduū mōtē. Idcirco a partibus illis minus pręcipuis nō debet mūd⁹ dici diuerſus ſed
a principalioribus partib⁹ vtpote corporibus cęleſtibus manere idē:neque debet dici corrūpi aut
generari a particulis illis ſed ſp̄ perſeuerans ; haud ſecus atque ſi totus hō eſſet īcorruptibilis ex
cepta extremitate digiti,ab ea portiuncula nō denominādus eſſet corruptibilis, ſed a pluribus &
maioribus partibus incorruptibilis. Inſuper ꝗuis rerū naturalium corrumpanť & tranſmutenť in
diuidua,ſpecies tñ ex quarum numeris mundus cōſiſtit,ſp̄ manent eędē. Mūd⁹ aūt diciť vn⁹ & idē
a ſpeciebus rerum cōtētarum,& nō ſingularibus. Vnus inꝗ vnitate cōtiguitatis quę ē ꝓxima cō
tinuitati,& nō vnus cōtinuitate,nec vnitate qđ qd eſt,id eſt vnitate actus & potētiæ .Non em̄ ha
bet mundus ſimplicē formā aut materiā,ſed eſt oīformis,oīs em̄ forma,decor eſt mundi. Neq; eſt
incōueniēs cōtraria eſſe ī mundo tanꝗ aggregato. Imo reuera mundus iſte īferior ex cōtrarijs coa
leſcit,ſed adeo certo a diuīa diſpoſitiōe fœdere cōpactis,ꝙ cōtrarietas eorū a ſūmo rerū authore
collocata videť in cōcordi diſcordia,& grauium acutorumq; harmonico concentu . Oīm natura
& arte cōſtantiū. Forma ſcd̄m ſe ſiue ſpecies hic diciť res quę notiōe cōmuni expreſſa eſt & intelle
cta,vt hō,circul⁹.Forma vero in materia, ſiue ſpēs in ſingularib⁹,diciť res rōe ſingulari īdiuidua
que deſignata,vt hic hō hic circulus. Quod autem ſubiungit litera,vt alia eſt ſphęra,& ſphęra au
rea:id nō facit tāꝗ tradens exemplum formæ ſecundū ſe,& formę in ſingularibus. nempe & ſphę
ra aurea rōne communi exprimiť. & ergo vtraq; forma eſt ſecundum ſe . ſed id ponitur exemplū
ad denotandū ꝙ ꝗadmodum ſphæra & ſphæra aurea ſunt idem re ipſa,ſed diuerſa ratiōe(nā ſphę
ra figuram abſolute exprimit,non denotando materiā cui ineſt. at ſphæra aurea figurā materiæ
coniunctam denotat)ita forma,& forma in materia,re ipſa idē ſunt,vt circulus & hic circulus,ſed
rōne duo. Circulus quidem,vt forma & ratione vniuerſali deſignatū , hic circulus vero vt forma
in materia & rōne ſingulari expreſſum . Quare non ſunt ponēdæ formę & ſpecies tā re ꝗ ratione
a ſingularibus ſeiunctæ,ſicut Platonici ſuas ponunt ideas,ſed re ipſa coniūctę ſingularibus , & ra
tione ſola ſeiunctę,vt dicunt Peripatetici. Res em̄ oīs ſingularis eſt,rationes aūt mentis vniuerſa=
les. Quoruncunq; ſenſibiliū ſpecies eſt aut forma aliqua. Propoſitio illa vniuerſalis veritatē qui=
dem habet de ijs ſenſibilibus quę non conſtant ex tota materia ex qua eſſe nata ſunt , qualia ſunt
hō,equus,ſed nō de illis quæ ex tota ſua materia conſtant,quale eſt cælum, vt ſcite ꝓbat Ariſtote
les refellēdo ī rōne antiquorū p̄ analogiā īcorruptibilis ſimi,& hoīs īmortalis . Quanuis em̄ natu
ra īpoſſibile ſit eſſe incorruptibilē ſimū,& hoīem īmortalē,tñ analogia cōueniens eſt, ꝙ p̄ eā īcor
ruptibilis ex hypotheſi ſimus,& ex ſuppoſitione īmortalis hō ad cęlū incorruptibile accōmodate
cōferanť,& ſingula vnius īueniūť ſingulis alterius apte(vt requirit analogia)reſpōdere. XXXIX
Tres modi cęli. Cælū prīo in primaq; ei⁹ ſignificatione eſt cęleſtiū ſphærarū ſuprema,quæ diuinita
te plena dicitur,ꝙ ſicut ſup̄ma,ita cæleſtiū ſphęrarū perfectiſſima eſt, & diuinas propetates exp̄ſ
ſius habet atq; imitatur. hinc ſiquadeo ſedes in rebus corporeis aſſignanda foret,in hac aſſignare
tur. ſicut & ignis elementorū ſup̄mū,perfectiſſimum itidē eſt, & diuinarū proprietatū ꝓpemodū
æmulum. Cęlum ſecundo, eſt aggregatū ex oībus corporibus cęleſtibus , contētum concauo cęli
lunę & conuexo ſup̄mi cęli. Cęlū tertio ſiue mundus,eſt aggregatum ex oībus corporibus tā natu
ralibus ꝗ cæleſtib⁹. Quā ob rē cælum prīo eſt pars īegralis cæli ſcd̄o, & cęli tertio,& cælū ſecun=
do pars ītegralis cæli tertio. XL. Nō ſimplex,quia oē tale mobile eſt. Nō debet quiſꝗ exiſtimare
extra cęlū eſſe corp⁹ naturale ſimplex,ꝙ ſacrę literę meminerint interdū aquarū ꝗ ſuper cęlos ſūt
& dicant tecta aquis ſuperiora eius. Nempe illic aquarū noīe nō aqua elemētaris ītelligēda ē , ſed

cęlum(vt aiunt)cryſtalinũ, ꝙ eſt ſupra firmamentum,ꝓpter ꝑſpicuitatem & diaphanitatẽ, aquæ denominationẽ ſortiũ,ꝙ cum ea in dictis ꝓprietatibus conueniat. Cęterum, alij quibus accidendũ potius putauerim autumant ꝑ aquas q̃ ſuper cęlos ſunt,nequaq̃ itelligi debere materiales aut ſenſibiles vndas,aut cælũ vt (vocãt)cryſtalinũ.Nempe ſi noĩe aquarum illarum cęlũ intelligitur illud (quodcũq; tandẽ fuerit)non ſuper cælos eſſe recte dicet̃, cũ ipſum de numero cęlorũ vnum eſſe conſtituat̃,q̃admodũ ignis etſi cæteris elementis ſupemineat , non tñ vere ſuper elementa cõſiſtere ꝓhibetur.Itaq; nõ apte q̃duis cælũ appellaueris aquas q̃ ſupra cęlos ſunt.Sed hi noĩe hmõi aquarum ſuper cęlos exiſtentiũ,accipi dicunt debere aquas ſpirituales.i.ſubſtantias cęleſtes,&mẽtes angelicas,quæ cæleſtibus ſphęris ſupiores & ſublimiores ſempiterna deũ bñdictione laudant & ꝑpetua laude concelebrant.Neq; abſurde aquarum noĩe cẽſent̃ angelici ſpirit⁹,ob largiſſimum atq; indeficientem inundationis diuinorũ nũerum copiã in ipſis affluentiſſime exuberantẽ, & ob vitalis fœcunditatis alimoniã nunq̃ illis deficientẽ,q̃amodũ diuinus ſentit Dionyſius.Neq; hmõi nuncupatiõ ſacrarum literarum conſuetudine eſt aliena,quã plerunq; mentes ipſas ſuptamundanas aquarũ appellatione deſignat,vt in Apocalypſi.Et audiui vocem de cęlo tanq̃ vocẽ aquarum multarum. Verũ huiuſce rei exactior diſcuſſio ad altiorẽ ꝑtinet diſciplinam,& hic fere pręter officium & magis q̃ par ſit agitata videt̃. XLIII. Vñ ſit etiã vt quæ illic nata ſunt &c.Cum Ariſtoteles dicit eſſe entia extra cęlũ.& id intelligat de entibus ſupramundanis , prępoſitio extra, nõ deſignat habitudinẽ loci,cum hmõi entia minime ſint in loco,ſed ſemotionẽ & ſeparationẽ eorũ entium a ꝓprietatibus rerum corporearum,vtpote a materia , magnitudine, motu,loco,& tp̃e,quarum quidẽ ꝓprietatum entia ſupramundana ſunt expertia.Quæ ſi dicantur eſſe intra cælum, particula intra non loci habitudinẽ importare intelligatur, ſed coaſſiſtentiam,in manſionẽ,&p̃ſentiam,qua incorporea corporeis aſſunt. Noĩa aũt quæ in calce huiuſce capitis ordine digerũt̃,ſunt primi entis noĩa,ex metaphyſicis deprõpta ,ex quib⁹, quęnã ſunt rerũ ſupramundanarum ei propius q̃ ſenſibilia coniunctarum ꝓprietates,haud obſcurum eſt deprehendere.

¶Decimi capitis annota.

¶Genitum,generabile.¶Ingenitum,ingenerabile. ¶Conſiſtentia materia.

Ecimum caput cõtinet quatuor cõcluſiones,tres rões,& tres ãtiquo
rum opiniões poſt primam,& duas rões ad ſecundam. ¶Prima cõ
44 cluſio.Par eſt diſquirendo an mundus genitus, an ingenitus,& corruptibilis,an incorruptibilis,habeatur.antiquorum de hac re adducere opiniones.¶Primo, quia contrariorũ dubitationes,cauſæ ſunt vt ſint contrariorũ manifeſtationes.Si itaq; eas non adducerem⁹ in mediũ,videri poſſet in dubitationibus ipſorum oppoſitũ eorum q̃ oſtendere volumus,eſſe oſtenſum. ¶Secundo.Quia eorum poſitionibus aſſertionibuſque mõſtratis inualidis,credibiliora relinquent̃ circa id qđ quærimus dicenda.¶Tertio.Quia nos facientes.minus eos gratis cõdẽnare videbimur.Oportet eñ eos qui veritatẽ ſufficienter iudicaturi ſunt,non eſſe aduerſarios,ſed arbitros.¶Tres de hac re antiquo-
45 rum opiniões.¶Pria dicentiũ mundum genitũ eẽ,ſed incorruptibilẽ, imortalẽ
46 ſempque manſurũ.& hęc Platonis exiſtit. ¶Secunda eſt dicentium mundum
47 factum iteriturumque ſemel,ſed vlteri⁹ nunq̃ reduci ſeparique poſſe ad ortum & hæc eſt Democriti.¶Tertia eſt Empedoclis Agrigentini,& hęracliti Epheſij dicentium mundum alternatis vicibus freq̃nter geitum,& freq̃nter corruptũ & has ortuũ obituumque vices ſemper obſeruaturum.¶Scđa concluſio. Irrati-
48 onabilis eſt aſsertio dicentiũ mundum genitum eſse, ſempiternum tñ manere. nunquãque caſurum eẽ.¶Primo,quia ſola ea rationabiliter dici poſse vident̃, q̃ in oĩbus aut pluribus ita eſse cõſpicim⁹. huius autem aſsertionis oppoſitũ eueanit.aſsertit enim & genitum,&incorruptibilẽ.Et liquido conſpicimus quęgenerantur omnia,orta cadere.non eſt igitur aſſertio hæc rationabilis. ¶Secundo. Quia ſi illa q̃ ipm conſtituunt,non potuerunt aliter ſe habere,intranſmutabilia ſunt. Si potuerunt aliq̃n, & non ſemper conſimiliter ſe habeuerunt poterunt adhuc,iterũq; eſſe ſoluta.Nulla illic quam hic valentior ratio.Igitur ſi genitus eſſet,non mõ incorruptibilis non eſſet, ſed poſſet infinitis euntibus ſeculis infinities corrumpi.Neq; ꝓdeſt ꝙ hęc aſſerentibus ſuppetias fere volunt aliqui,dicẽtes mundũ eſse incorruptibilem,& neque verum eſse ipſum eſse genitũ,ſed huius poſitionis aſsertores idipſum doctrinę cauſa (quo magis doceant)dicere, vt Mathematici deſcriptiões lineamẽtaque faciunt,quæ etſi non ſint vt ponunt,ſuis tñ demonſtrationibus apta veniunt. Non ſic eſt de hac aſsertione, vt ponunt

vt de mathematicis deſcriptionibus.nam in illis idem eſt,neq; refert,hic aũt nõ
idem ,atq; plurimũ refert,& priora dicta poſterioribus ſunt pugnantia.Nam ex
inordinatis ordinatũ faciunt quod nõ niſi gñatione & tpe dirimẽte facere poſ=
ſunt aut ſimul eſt ordinatũ & inordinatũ.q̃ ſunt ĩpoſſibilia . ¶Tertia cõcluſio,
Irrationabile eſt iterum mundũ eſſe genitum dicere,& interitui obnoxium,ſed 49
poſtea nunquã reparari poſſe. Nã confitentes ipm eſſe genitumvnam ſemp an
te admittunt fuiſſe conſiſtentiam ex qua fieret.quo non exiſtente, eadem ſemp
manebit cõſiſtentia.q̃ mutationis principium eſt,qua nõ exiſtente, aliquid trãſ
mutari ĩpoſſibile eſt.& qua quidẽ exiſtente,contigit.Si igit genit⁹ eẽt. & aliqñ
caſurus.itidem & orto altero reparari eũ contingeret. ¶Quarta.Neq; ſentien= 50
dum eſt cum Agrigentino Empedocle: mundũ alternatis vicibus nunc amici=
tia diſgregante gigni,nunc vero lite congregante ſolui . ¶Nam id aſtruere ni=
hil aliud eſt quam mundum ſubſtantia facere perpetuum, ſed ſecundum fotmã
qualitateſq; tranſmutari,vt ſiquis ex puero ſæpius fiat vir,& ex viro ſępius reci=
dat in puerum alternatis ac interpolatis vicibus, & ob id credat ipſum ſępius gi=
gni,& ſępius corrumpi.ſic em̃ ponunt ſemper eadẽ elementa manere,non aũt or
dinem & qualitates.Et ſunt qui & qualitates manere ponunt congeſto cõgrega=
toq; mundo,& contraria contrarijs pugnare. Non igitur mundũ (vt q ſemp ſub
ſtantia ſit idẽ)generari & corrumpi debent affirmare . ſed mundi diſpoſitiones.
Non eſſe igitur (ſicut ſcribitur in Timæo) mundum factũ , & de cætero ſempi=
terno tpe manſurum. neq; ſempiterno iteritu caſurum,neq; viciſſitudinibus cre
bro gigni,crebroq; diſſolui,naturaliter eſt diſcuſſum.

Decimi capi. ſcholia. XLVII. Tertia eſt Empedoclis Agrigentini. Empedocles Agrigentinus dicitur ab Agrigento vrbe Siciliȩ,ex qua fuit oriundus,& Heraclitus Epheſius,ab Epheſo inſigni vrbe Aſiȩ . quȩ ab amazonibus primum extructa traditur , quod ab ea traxerit originem ſicut & alij philoſophi nominibus patrijs denominari ſolẽt. XLVIII. Et priora dicta poſterioribus ſunt pugnantia. Mundum eſſe genitum , quod prius dicunt , repugnat poſteriori dicto , mundum eſſe ingenitum . Nam ipſi ex partibus mundi inordinatis mundum ordinatum faciunt . Ponunt enim prius inanem fuiſſe materiam , quæ deinde mundi formam animamque ſuſceperit , quod non niſi per generationem & temporis ſucceſſionem fieri poteſt,ſi enim ſine generatione , temporiſque fluore id fieri ponant , ſimul eſſe ordinatum ipſius mundi & inordinatum . quod eſt impoſſibile , cum ea repugnent. XLIX. Nam confitentes ipſum eſſe genitum.Quicquid naturaliter generatur , fit ex ſubiecto præexiſtente , & quicquid corrumpitur, in ſubiectum remanens reſoluitur , vt definitio materiæ indicat . Si itaque mundus eſt genitus , fuit ante mundi generationem materia , quȩ eadem manebit poſt mundi coruptionem, na ea mundi formam ſuſcipere . Poterit igitur ex ea ſecundo gigni mundus , ſicut primo genitus eſt ,quare reparari poterit ad ortum.quod eſt poſitioni eorum oppoſitum . Et ipſa quidem conſiſtentia materiaque non exiſtente , aliquid tranſmutari impoſſibile eſt , quia non poteſt motus eſſe ſine mobili.Exiſtente vero materia,aliquando quidem aliquid tanſmutari contingit , vt cum forma acquiritur aut deperditur , aliquando vero non, vt cum forma eſt tota acquiſita aut deperdita& motus ipſe abſolutus completus & perfectus . L. Nam id aſtruere nihil aliud eſt .Cum lis diſgregat mundi corpora ,non poteſt niſi ea quȩ prius coniuncta ſunt diſgregare , quare ante diſgregationem(quam ponit mundi generationem) erant rerum ſubſtantiȩ,ſicut & poſt . Et cum amicitia congregat eadem corpora , non poteſt illa congregare niſi congregatione facta maneant ſecundum ſubſtantiam . Igitur poſt huiuſmodi congregationem (quam ponit Empedocles mundi corruptionem)manent eȩdem rerum ſubſtantiȩ,ſed qualitates variantur.Eſt igitur mundus ſubſtantia perpetuus,ſed ſecundum accidentarias affectiones euariatur & alteraſcit. propter quod poſuerunt ipſum ſæpius gigni & corrumpi,ſed perperam , perinde atque ſiquis ex puero fiat vir,& ex viro recidat in puerum(vt canit Ouidius Aeſonem Iaſonis patrem ope Medeæ ex decrepito factum adoleſcentem)idque interpolatis vicibus ſępius fiat, falſo crederet quiſpiam illum ſæpius generari & corrumpi,cum ſubſtantia idem manẽs ſolam qualitatum tranſmutationẽ pateretur.Cȩterum quanuis impoſſibile ſit quempiam ex viro recidere in puerum, hac tamen rei impoſſibilis analogia Ariſtoteles apte eam exprimit mundi alternationẽ quam poſuit Empedocles.Nam ex pueritia in virilem ȩtatem permutatio,aſſimilatur ipſius mundi generationi. Ex virili vero ætate in pueritiam relapſus,ipſius mundi(qualem ponunt)corruptioni.Sunt autem alij (vt Anaxagoras) qui dicunt non modo ſubſtantias partium mundi,ſed & earum qualitates manere facta per amicitiam earum congregatione,vt ignem manere calidum , & aquam frigidã aerem humidum,& terram ſiccam,ſicut ante congregationem.Ex quorũ ſententiam dicit Ouidius

Frigida pugnabant calidis,humentia ſiccis,
Mollia cum duris,ſine pondere habentia pondus.

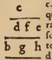
Et hi non modo generationem & corruptionem a mundo tollunt,ſed ad alterationem.

¶Vndecimi capitis annot.

¶Talentum, octogintatrium librarum & quatuor vnciarum pondus. ¶Ta-
lentum,talentum Atticum magnum.¶Libra, as, pondo. Stadium, miliarij
pars octaua CXXV. paſſus continens. Quanta ſit potentia, magna, parua,
maior, minor.

VNdecimum caput continet duas concluſiones: ingeniti,ge-
niti, incorruptibilis, corruptibilis, ſingulorum tres modos
poſt primam, & vnam inſtantiam poſt ſecundam. ¶Pri-
51 ma concluſio. Propoſito noſtro congruit, modos geniti, in-
geniti,corruptibilis,& icorruptibilis cognoſcere. ¶Nã hęc
multipliciter dicuntur: de quibus quidem nunc intendimus
determinationem. Multipliciter autem dictis, etſi ad ora-
tionem nihil referat, quin ſemper eandem veritatem falſitatemve obſeruet,
intellectus anceps & confuſus relinquitur,ipſo multiplici indiſtincto.Expedit
52 igitur propoſito,talium videre modos. ¶Ingeniti,geniti, incorruptibilis,cor-
ruptibilis,ſingulorum tres modi.¶Ingenitum primo, quod cum prius non exi
ſteret,nunc exiſtit, ſed ſine tranſmutatione: vt eſt attactus & momentum. Se-
cundo,quod non eſt,ſed eſſe contingit. Tertio,quod omnino impoſſibile eſt fi-
eri ita,vt aliquando ſit, aliquando vero non ſit. Impoſſibile enim bifariam di-
citur. Primo ſimpliciter,quod neque eſt,neque fieri poteſt,Secundo,non facile,
non cito, non bene factibile. ¶Genitum primo, eſt quod tranſmutatione exi-
ſtit. Secundo,quod eſt,non eſſe autem contingit. Tertio, quod aliquo modo eſ-
ſe aut fieri contingit: ſiue id facile, ſiue difficile ſit. ¶Incorruptibile primo,
quod cum ſit ens, ipſum aliquando non eſſe ſine tranſmutatione contingit. Se-
cundo,quod nunc eſt,& quod aliquando non eſſe futurum,impoſſibile eſt.
Tertio,quod ſimpliciter non eſſe non poſſit: aut quod difficulter non eſſe poſ-
ſit.¶Corruptibile primo, quod tranſmutatione deſinere contingit. Secundo,
quod cum ſit,contingit aliquando non eſſe futurum. Tertio, quod non eſſe ali-
quo pacto, aut facile aut difficulter contingit. Et horum omnium modi conſi-
mili pene modo adinuicem ſumuntur. Dicetur tamen proprie ingenitum &
incorruptibile,ingenitum quidem,quod ſimpliciter fieri non poteſt, ita, vt ali-
quando ſit,& aliquando non ſit. Et incorruptibile, quod omnino non eſſe non
53 poteſt.¶Secunda concluſio. Potentia,quanta ipſa ſit, per maximum determi-
nanda eſt. Nam per minus non determinatur: quia quicquid poteſt in maius,
poteſt & in minus:vt potens centum ferre talenta, poteſt & duo, & potens cen-
tum ambulare ſtadia, poteſt ambulare & duo. Determinatur igitur per maxi-
mum & excellentiam:vt virtus quæ talenta centum ſuſtollit,& quę illam talen
torum ſummam non ſuperat, vt vnum & centum ſuſtollere non poſſit, ab illa
excellentia denominationem ſumet. diceturque centum talentorum, & non
plurium potentia. Et virtus quæ non poteſt in excellens,neque eadem in plura
excellente valebit:vt ſi qua virtus in centum talenta aut ſtadia non poſſit, hæc
eadem in vnum & centũ aut talenta aut ſtadia minime valebit. Eſt igitur quan
ta ſit potentia,per maximum determinanda. Et ſi inſtas, poteſt quis videre ſta-
dium,non videns quanlibet partem minorem ſtadij:& quis percipere magnitu
dinem,& non punctum: & poteſt quiſpiam maiorem ſonũ audire, non potens
audire minorem,non igitur id recte aſſertum,vt quæ potentia poteſt in maius,
eadem poſſit & in minus. Id certe,ad id quod intendimus, nihil affert difficulta
tis. Nam hæc inſtantia de excellentia & decremento rei.& quæ ſecundum mo
lem attendantur, inſectatur. Nos autem non de ea excellentia & decremento
agimus,ſed de iis quæ ſecundum virtutem ſunt ſumpta. Viſus enim vis,aut au-
ditus,ad minora debilior,ad maiuſcula vero valentior.

VNdecimi cap.ſcholia.LI. Multipliciter aūt dictis,etſi ad orationē nihil referat.Cum in oratione ponuntur dictiones ęquiuocæ, quarū multiplicitas ꝑ diſtinctionem non aperitur,quanuis in oī ſenſu oratio vera ſit aut falſa(vt canis eſt ſubſtātia, canis eſt lapis)tñ intellectus relinquitur ambiguus & dubius , neſciens in quo potiſſimū dictionis multiplicis ſignificato oratio ſit accipienda,cū non pro oībus ſignificatis ſimul ſumi poſſit,ſi oratio debeat eſſe vna,ſed pro vno ex oībus ſecundum accipientis arbitrium. Nam multiplex indiſtinctū(vt aiunt)parit confuſionē. LII. Potentia quanta ſit,per maximum determinanda eſt.Potentia hic pro virtute actiua & mouēte ſumitur,per maximū vero intelligitur mobile in quo pōt huiuſmodi potentia mouēs,quo nullū maius eiuſdē ac certe denominationis,determinatæꝗ ac deſignatę quātitatis mouere poſſit,vt ſiquis decem libras portare pōt,vna tñ libra adiecta amplius vt vndecim libras ſubſtollere nequeat, illa portandi vis per maximum in quod pōt,vtputa decē libras,definitur ac determinatur , vocaturꝗ vis portatiua decē librarū quēadmodū rei quātitas determinatur per maximū numerū partium determinatę quantitatis,& quanta ſit hoīs ætas,tota eius duratione,numeroꝗ partium durationis determinatę ſucceſſionis definitur.Neꝗ intelligitur hæc concluſio de partibus proportionalibus,alteriusꝗ denominationis.nā ſecundū illas ſemper aliquid priori mobili adiįci pōt,& mobile ipſum maius ab eadem virtute moueri.Nā ſi aliqua virtus mouet aliquāto tpē & ſpatio aliquod mobile,eadem virtus pōt & maius mobile mouere.Quod ſic oſtenditur.Sit a e virtus mouens , q̄ moueat b g mobile ī tpē c.dico ꝙ eadem virtus a poteſt mouere maius mobile q̄ b g,licet tardius,& in maiori tpē.Patet, quia cū a e moueat b g,virtus a e eſt maior q̄ b g,cum quicquid alterum mouet, aliqua vi ſuperante moueat. diuido igitur a e in exceſſum , æqualeve exceſſo, ſcilicet a d,& id quo ſit exceſſus, ſcilicet d e.Manifeſtum eſt partē d e nō eſſe indiuiſibilē,alioqui ipſa addita parti a d,nō redderet totum a e maius q̄ b g.nā indiuiſibile additum diuiſibili,nō attollit maius . Diuido itaꝗ partem d e per medium in puncto f.Cum virtꝰ mouens a f ſit maior virtute a d eius parte,& virtꝰ a d ſit ęqualis mobili b g,virtꝰ mouēs a f etiā eſt maior mobili b g.Quicquid eīm eſt maius vno æqualium,maius eſt & altero.quare virtus a f mouet mobile b g.Supponimꝰ eīm a qualibet virtute maiore mobile moueri,motūꝗ fieri.Et cum quęlibet virtꝰ mouēs aliquod moueat mobile,f e virtꝰ mouens,q̄tuluncunꝗ mobile vt g h mouebit.Tunc ſic. Virtus mouens a f,mouet mobile b g, vt oſtenſum eſt,& virtus f e,mobile g h,ꝑ hypotheſin.ergo per ſeptimā regulā cōparationum virtutis mouentis ad mobile in fine ſeptimi phyſicorum poſitam,virtus a e collecta ex illis viribus mouentibus,mouet b h mobile collectū ex illis mobilibus.At eadē virtꝰ a e poſita eſt mouere b g minus q̄ b h,vt qđ ſit eius pars. Igiť ſi aliqua virtꝰ mouet aliud mobile,eadē virtꝰ & maius mobile mouebit.qđ eſt ꝓpoſitum . Et conſimili mō demonſtratum eſt id qđ in prima concluſione

Regulę cōparationum virtutis mouentis ad mobile.

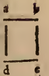
ſeptimi cap.huius libri dictū eſt,ſcilicet ꝙ ſi aliqua virtus mouet aliquod mobile , minor virtus mouebit idem mobile in eodem tpē.Habet eīm id veritatē ex eo ꝙ virtus mouens in infinitū diuidi poteſt,ſicut & linea,& a quantulacunꝗ(mō ſit maior q̄ mobile)fieri poteſt motꝰ. Cæterum ad hæc apertius intelligenda ſubiįciuntur octo propoſitiones de cōparatione mouentis ad mobile penes maximum & minimum , quarum quatuor primæ ſunt de eo in quod virtus aliqua poteſt,reliquę vero quatuor de eo quod pōt.Prima.Nō eſt dabile maximū in quod virtꝰ actiua poteſt.Maximū in quod poteſt,eſt mobile in quod aliqua virtus poteſt,quo nullum pōt dari maius ſecundum quancunꝗ denominationem in quod eadem virtꝰ poſſit.Patet, quia quęcunꝗ virtus poteſt in minus,eadē poteſt in maius quantuluncunꝗ,vt modo oſtenſum eſt. Neꝗ hęc ꝓpoſitio repugnat huic ſecūdę concluſioni Ariſtotelis,qui loquitur de certa eademꝗ denominatione.Secunda.Non eſt dabile minimū in quod virtus poteſt.Minimū in quod poteſt,eſt mobile in quod virtus poteſt,quo nullum poteſt dari minus in quod eadē virtus poſſit. Patet,quia quicquid poteſt in maius,vt totū , etiā poteſt in minus,vt partē . ergo dato quocunꝗ in quod virtus poteſt, adhuc poterit in minus,& eius medietatem. Tertia. Non eſt dabile maximū in quod non poteſt. Maximū in quod virtus non poteſt,eſt mobile in quod virtus mouens non poteſt,quo nullū poteſt dari maius in quod eadē virtus non poſſit.Patet,quia quicquid non poteſt in minus, non poteſt in maiꝰ.Ergo dato quocunꝗ in quod virtus non poteſt,adhuc dabitur maiꝰ,vt eius duplum, aut triplum,& ſic ſemper ad maiorem ꝓportionem ꝓgrediendo, in quod illa virtus non poterit. Quarta.Eſt dabile minimū in quod virtus non poteſt . Minimum in quod virtus non poteſt , eſt mobile in quod data virtus non poteſt,quo non poteſt dari minus,quin in illud eadē virtꝰ poſſit. Patet,quia ī mobile ęquale mouenti virtus mouens non poteſt,& non poteſt dari minus illo mobili,quin in illud eadē virtus mouens(quia erit exuperās & valentior)poſſit. igitur mobile ęquale mouenti eſt huiuſmodi.Quinta.Non eſt dabile maximū quod poteſt.Maximum quod pōt,eſt virtꝰ actiua q̄ poteſt mouere aliquod mobile , qua nulla poteſt dari virtus maior q̄ moueat idem mobile.Patet, quia quicquid poteſt virtus minor mouere,idē poteſt & maior.Ergo data quacunque virtute mouente aliquod mobile, adhuc poteſt dari illa maior q̄ moueat idē mobile.Supponimus eīm,data qualibet virtute mouente,aliā poſſe dari ea maiorem,ſimiliter & minorē,quemadmodum geometres poſtulat data quauis linea aliā deſignari poſſe ea maiorem,itidem & minorem.Sexta.Non eſt dabile minimū quod poteſt.Minimum quod poteſt,eſt virtus quę poteſt mouere mobile, qua nulla poſſit ſcđm quātulancunꝗ proportionem dari minor quæ idem moueat mobile.Patet,quia dato quocūꝗ mouente mobile,adhuc poteſt dari minꝰ,mouens idem mobile, vt paulo ante dictum eſt.Non igiť poteſt dari minima virtus quæ poſſit mouere mobile.Septima. Dabile eſt maximum quod non poteſt . Maximum quod non poteſt , eſt mouens quod non

poteſt mouere mobile, quo nullū eſt maius quin poſſit mouere idē mobile. Patet propoſitio, quia mouens æquale mobili non poteſt mouere mobile, & non poteſt dari maius eo quin ipſum poſſit mouere idem mobile, cum exuperet ipſum. Igitur mouens æquale mobili eſt tale maximum: Octaua. Non eſt dabile minimum quod non poteſt. Minimum quod non poteſt, eſt mouens quod non poteſt mouere mobile, quo nullum poteſt dari minus, quin ipſum poſſit mouere idem mobile. Patet, quia quicquid non poteſt mouere virtus maior, idem non poterit mouere minor. Ergo data quacunq; virtute quæ non poteſt mouere mobile, quæcunq; detur minor, ipſa valentiori iure non poterit mouere idem mobile. Non eſt igitur dabile huiuſmodi minimum.

¶Duodecimi capitis annot.

¶Se mutuo conſequi, adinuicem conuerti.

DVodecimum cap. continet decem cōcluſiones, vnum corollarium ad
ſecundam, duas rationes ad quintam, quatuor ad nonā, & quatuor ad
decimā. ¶Prima concluſio. Siquid poſſibile eſt eſſe, & idē poſſibile
54 eſt non eſſe: vt eius tempus ad eſſe & nō eſſe determinatū ſit, neceſſe
eſt. ¶Hoc enim ſecundum omne prædicamentū: vt ſi quid pōt eſſe hō, & non
homo, bicubitum, ęquale, albū, & non eſſe, & ita in cæteris: vtrunq; tp̄s determi
natum. Nā ſi dederis neutrū determinatum eſſe, habebit potentiam, vt ſit tem
pore infinito, & vt non ſit alio tp̄e infinito. hoc autem impoſſibile. ¶Secunda.
55 Impoſſibile & falſum, poſſibile & verum. non omnino idē ſignant. ¶Nā non
omne falſum eſt impoſſibile. de citharizante em̃ ſi dicatur ꝙ non citharizat, &
de cantante ꝙ non cantat, falſum dicitur, non autem impoſſibile. Neq; oē poſſi
bile, verum eſt. Coincidunt tñ hęc aliqñ: vt diametrum cōmenſurari coſtæ, fal
ſum eſt, & idem impoſſibile, non cōmenſurari vero, & poſſibile, & verū. Et nos
de impoſſibili falſo, poſſibili & vero ſimpliciter, intelligimus, & non facta ſup-
poſitione. Vnde ſi triangulus eſſet circulus, non haberet tres duobꝰ rectis ęqua-
les. & ſuppoſitione facta lineam eſſe ex punctis, diameter coſtę cōmenſurabilis
eſſet. ¶Corollarium. Vnde fit vt non ſit idem ſupponere falſum, & impoſſibi-
56 le: itidem poſſibile, & verum. ¶Nam ſuppoſito impoſſibili bene accidit impoſ
ſibile. falſo autem non impoſſibili nunquam. Et ſuppoſito poſſibili, falſum ſe-
57 qui accidit: ex vero autem nunq̃. ¶Tertia. Idē ſimul ad oppoſita habet poten-
tiam, non autem vt illa ſimul habeat. ¶Nā cū quis ſedet, potentiā habet vt ſe-
deat, & potentiā vt ſtet: non tñ vt ſimul ſedeat & ſtet: ſed alio & alio tp̄e. ¶Quar
58 ta. Oē ſemper ens, incorruptibile eſſe neceſſe eſt. ¶Sit a ſemper ens, quia a eſt
ſemper ens, ſemper exiſtit. & ſi poſueris corruptibile, aliqñ non erit, At impoſ-
ſibile eſt, quod ſemper eſt, aliqñ non eſſe. igitur falſum eſt eſſe corruptibile, &
non modo falſum, ſed & impoſſibile. Eadem ratione omne ſemper ens, ingeni-
tum eſt. nam oē ſemper ens, ſemper exiſtit. genitum vero aliqñ exiſtit, & aliqñ
non. Fieri em̃ nequit, vt quod poteſt oī tempore eſſe, aliquando poſſit non eſse,
alioqui ſimul potentiam retinet ad ſimul eſse, & non eſse. quod eſt impoſsibile.
59 eſt igitur omne ſemper ens, ingenitum. ¶Quinta. Nullum ſemper ens, corru-
ptibile eſt, aut genitum. ¶Primo, Quia omne corruptibile, & omne genitum,
potentiam habet ad non eſse. nullum autem ſemper ens, potentiam habet ad
non eſse. Nam aut id eſset tempore finito. hoc autem non: quia omni tempore
eſt quare potētiam habet vt tempore ſit & illo. Neq; quidem infinito. nam plu
ra tempora infinita eſse nequeunt. Neq; idem potentiam habere poteſt vt ſit
vno tempore infinito, & non ſit altero infinito. Nullum igitur ſemper ens, cor-
ruptibile eſt, aut genitum. ¶Secundo. Quia ſemper ens, & ſemper non ens, ſe
habent vt contraria. ſemper ens, non ſemper ens, ſemper non ens, non ſemper
non ens, vt contradictoria. non ſemper ens, non ſemper non ens, vt ſubcōtraria.
Sit itaq; a ſꝑ ens, b ſemper non ens, c non ſemper ens, d nō ſꝑ non ens. De geni
to & corruptibili verificatur c & d: quia quandoq; eſt ens, & quandoq; non ens:
de genito igitur & corruptibili negantur a & b, ſemper ens, & ſemper non ens.
aut ſimul de eodem erunt & affirmatio & negatio: quod eſt impoſsibile.

¶Sexta. Oē ingenitum pariter & incorruptibile,ſemper eſt ens, & imortale, 60
¶Nam dico ingenitum quod eſt ens, & nunquam nō fuit ante. Incorruptibile
vero,quod eſt ens,& non erit verum ipſum non eſſe. quæ autem talia ſunt,ſem-
per exiſtunt. Eſt igitur ingenitum omne ſimiliter & icorruptibile, ſemper ens, 61
ſempiternum,& immortale. ¶Septima. Ingenitum & incorruptibile, ſe mu-
tuo conſequuntur. ¶Nam ingenitum & incorruptibile,ſemper ens conſequun
tur.conſequuntur igitur ſe inter ſe. ¶Octaua. Omne genitum eſt corrupti- 62
bile. ¶Nam ſi aliquod ſit genitum,quod non ſit corruptibile:ipſum eſt incorru
ptibile. Dicitur enim corruptibile aut incorruptibile,vt nō ſemper ens,aut ſem
per ens,de omni quod eſt,& de nullo eodem ſimul. Et ſi ipſum eſt incorruptibi-
le,ipſum eſt ingenitum.conſequuntur enim ſe ingenitum & incorruptibile. Et
ſi ingenitum,iterum eſt ſemper ens.quare idē genitum eſt,& ingenitū,& ſem-
per ens:quod eſt impoſſibile. Et eodem modo omne corruptibile genitum eſſe
oſtendas. ¶Nona. Genitum & corruptibile ſe inuicem conſequuntur. ¶Pri- 63
mo,Quia ſi ſe non conſequerentur,aliquid eſſet genitum,quod non eſſet corru-
ptibile:aut aliquid corruptibile,quod non eſſet genitum.quod modo falſum eſ-
ſe monſtratum eſt. ¶Secundo, Quia genitū & corruptibile cōſequuntur idem,
vt quandoq; ens,& quandoq; non ens.conſequuntur igitur ſe inuicem. ¶Ter-
tio. Sit a ſemper ens,b ſemper non ens,c genitum,d corruptibile. arguitur ſic, c
genitum non eſt a,eſt igitur non ſemper ens.& c genitum non eſt b:eſt igitur &
non ſemper nō ens. Similiter d corruptibile non eſt a, neq; b:eſt igitur non ſem
per ens,& non ſemper non ens. Et retroagatur,omne id quod quidē eſt non ſem
per ens,& non ſemper non ens,eſſe genitum & corruptibile.& tūc manifeſtum
erit c d genitum & corruptibile conſequi idem.quare & ſe inuicem conſimiliter
ſequentur. ¶Quarto. Sit ingenitum a,incorruptibile b,genitum c, & corrupti-
bile d.diſiunctum a c ex oppoſitis conſtat:quod dicitur de omni quod eſt:vt ge-
nitum,& non genitum. omne enim non genitum eſt ingenitum, & contra. Et
diſiunctum b d ex conſimilibus conſtat oppoſitis:vt corruptibile, & non corru-
ptibile.& a b ingenitum & incorruptibile,ſe inuicē(vt oſtenſum eſt)conſequun
tur. Igitur & c d ſecundum & quartum ſeſe conſequētur. ¶Decima. Incōueni- 64
ens eſt exiſtimare aliquod genitum eſſe incorruptibile,& aliquod corruptibile
eſſe ingenitum. ¶Primo,quia quę genita ſunt oīa,quanto quodam determina-
to tpe poſſunt aut facere,aut pati:aut eſſe,aut non eſſe, Infinitum autem nō eſt
determinatum. non igitur quod genitum eſt,incorruptibile erit,aut quod corru
ptibile eſt,ingenitum. ¶Secundo. Quia ens tempore infinito, factum eſſet:&
aliquo tempore nō ens,ſemper eſſet. hoc autem impoſſibile. ¶Tertio. Omne
genitum aliquando generabitur,& omne incorruptibile eſt ingenitum:& inge
nitum nunquam generabitur.igitur ſi aliquod genitū eſt icorruptibile,aliquan
do generabitur,& nunquam generabitur. Itē omne corruptibile aliquando cor-
rumpetur,& omne ingenitum eſt incorruptibile, & nullum incorruptibile vn-
quam corrumpetur. Igitur ſiquid corruptibile ingenitum aliquando corrumpe-
tur,& nunquā corrumpetur.& idem ſimul erit factū,& non factum: corruptum
& incorruptum:quod eſt impoſſibile. Si enim dixeris genitum non aliquando
generari,& corruptibile non aliquando corrumpi:aut hoc erit caſu,aut fortuna,
aut natura. Non caſu,aut fortuna, quia non eſt eorum quæ ſemper ſunt. Neq;
natura:quia ea quandoq; ſunt,& quandoq; non ſunt,vt quæ eandem materiam
potentiam contradictionis habeant, & quæ cauſa eſt non eſſe. Et ſi itē dixeris
corruptibile habere potentiam ad non eſſe,ſed non in futuro,ſed præterito tem
pore,vt anno priore,aut quocunq; altero,& ita de genito:hoc nihil eſt:quia neq;
vna quidem præteriti potentia & virtus eſt, ſed præſentis & futuri, ¶Quarto.
Omne genitum & omne corruptibile contrariis alterantur, igitur neq; genitum
incorruptibile, neq; corruptibile ingenitum eſt,

DVodecimi cap. ſcholia. LIIII. Siquid poſſibile eſt eſſe,& idẽ poſſibile eſt non eſſe. De rebus naturalibus,earũ motib⁹, & accidentibus q̃ tempore acgruntur & deperdũtur,hęc concluſio eſt intelligenda.In qbus horum trium,ſcilicet inceptionis,durationis & deſitionis tẽpus determinatum eſt.Inceptionis qdem,quo ducatur ad ortum,ſic ꝙ ſi eo tẽpore quod natura acquiſitioni eius determinauie,nõ acquiratur, nullo tempore erit idẽ nũero,Imo ipſum eſſe futurũ natura ĩpoſſibile eſt,licet bñ poſſit eſſe idem ſpecie,vt ſi quiſpiã velit admouere lignũ foco ex quo gignendus ſit ignis.nõ tñ admoueat vt cõſtituit,ſed in aliud tempus differat,ignis ille qui ex eo ligno fuiſſet genitus, nunq̃ idem numero eſſe poterit,& ſi qñ poſtea admouerit lignum,gignetur quidem tunc ignis,ſed non idem numero qui prius fuiſſet genitus·imo ſolũ ei idem ſpecie.Ee huiuſmodi entia vocare ſolene natura prohibita,quæ ſcilicet aliqñ potuerunt acquiri,ſed qñ aduenie tempus eorum acquiſitioni determinatum,non ſunt acquiſita,intercedente quopiã impedimento , & deinceps ea acquiri natura impoſſibile eſt.Eadem eñ eſr naturæ impoſſibilitas aliquid acquiri poſt ſuæ acquiſitiõis terminum conſtitutum iam tranſactum , ſicut aliquod viuens excedere ſuam periodũ natura conſtitutam. At ſecundum impoſſibile eſſe concedunt omnes,ergo & primũ. Pręterea determinatum eſt tempus durationis rerum,& deniq; deſitionis,quod excedere nõ licet , interdum tñ contingie ipſum ꝓpter extrinſecum aliquod præuenire.Ee cum res naturalis habeat non eſſe, toto tẽpore præcedente ſuam gñationem,item & toto tempore ſequente ſuam corruptionem,eſſe autem ſolũ tempore medio inter gñationem eius & corruptionem (quod admodũ exiguum eſt collatione facta ad id tempus quo habet non eſſe) conſtat rem naturalem pluri tẽpore nõ eſſe q̃ eſſe.quare cognoſcuntur res naturales magno interſtitio diſtare a primo ente,quod eſt ſemꝑ ens, & adeo ab eius perfectione deficere,vt comparatione ad ipſum dicantur non entia. LV. Et ſuppoſitione facta lineã eſſe ex pũctis.Facta hypotheſi ꝙ linea ſit ex pũctis,cõſequẽs eſt diametrũ eſſe cõmenſurabilẽ coſtæ.nã punctus vtriuſq; lineæ eſſet cõis menſura,ſicut vnitas cuiuslibet numeri.Quare in quadratis numerorũ diameter non mõ coſtæ commenſurabilis eſt,verum etiam æqualis,vt in deſcripto nouenario a b c d,ternarius eſt latus,& etiã diameter.Secus autẽ euenit de quadratis magnitudinum. LVII. Idem ſimul ad oppoſita habet potentiã. Parcicula ſimul,ad excludendum ſophiſticas importunitates,& potiſſimum eã q̃ ex compoſitionis multiplicitate ſuboriri poſſet, debet determinare verbum haber poteneiam,& non accuſatiuum oppoſita , ve ſententia concluſionis ſit.Idem ſimul habet potentiã ad oppoſiea ſucceſſiue habenda,nihil tñ habet potentiam ve oppoſita ſimul habeae. Pluris eñ facienda eſt recta intelligentia,q̃ ſophiſtica calumnia . LVIII. Ee ſi potueris corruptibile,aliqñ non erae.Nõ dicitur apud Ariſtotelẽ gñabile cuius põt eſſe gñatio,nec corruptibile,cuius poteſt eſſe corruptio,quomodo capiuntur in obſeruatione ſophiſtica,vbi dicuntur habere vim amplianda ad omnem temporis differentiam,ſed generabile eſt ſenſibile complerum,quod aliqñ erit cum prius non fuerit , & corruptibile eſt ens quod cum prius fuerit,aliquando non erit. Quare ſi ſemper ens ponitur eſſe corruptibile , conſequens eſt ipſum aliqñ non fore. Hinc conſtat oẽ generabile neceſſario generari,neceſſitate quidem naturæ,& nõ ſimpliciter & entia prohibita(quorum añ meminimus)non eſſe generabilia.Præterea liquet oẽ corruptibile ſecundum hanc(quam diximus)ſignificantiam neceſſario corrumpi ſecundum naturæ conſtitutum ordinem,& nullum corruptibile naturali lege perpetuo ſubſiſtere poſſe. LIX. Quia ſemper ens,& ſemper non ens,ſe hñt vt contraria. Coneraria hic dicuntur propoſitiones contrarię,contradictoria contradictorię,& ſubcõeraria ſubcontrarię,non ꝙ hæ dictiões,ſemper ens,& ſemper non ens,ſune propoſitiões oppoſieorum oppoſitæ,ſed ꝙ oppoſitarum ſequuntur naturã & conditionem. Nempe vt contrariæ propoſitiones nunq̃ poſſunt ſimul eſſe veræ, ſed bñ ſimul falſæ, ita ſemper ens & ſemper non ens nunq̃ de eodem ſingulari poſſunt verificari,ſed ambo facile de eodem falſe affirmantur.Et ſicut contradictoriarum ſemper vna eſt vera , & altera falſa , ita de quouis dicieur vel ſemper ens,vel non ſemper ens,itidem de quolibet dicitur nõ ſemper ens, aut non ſemper non ens.Deniq; vt ſubcontrariæ ſimul poſſunt eſſe veræ, ſed nõ ſimul falſæ,ita non ſemper ens & non ſemper non ens eidem attribui poſſunt, ſed non de eodem ſimul vere negari. Præterea in prædictis dictionibus eſt vniuerſalitas aut particularitas q̃tum ad temporis aduerbium reſpondens quantitati propoſitionum quibus comparantur. LXI. Ingenitum & incorruptibile ſe mutuo conſequuntur.Omne ſemper ens,incorruptibile eſſe & ingenitum,oſtendie quarta concluſio,& ediuerſo omne ingenitum pariter & ĩcorruptibile eſſe ſemper ens, mõſtrauit ſexta. Planum igitur eſt ingenitũ & incorruptibile cõſequi ſemper ens,& cũ ipſo conuertei,quare & inter ſe conuertuntur.Quæcunq; enim conuertuntur cũ eodem tertio,etiam conuertuntur inter ſe. LXII. Omne genitum eſt corruptibile.Id Ariſtotelis dictũ intelligendũ eſt de ijs quæ ſunt genitæ per tranſmutationem naturalem ſecundum materiam ſubiectam. Quocirca intelligentiæ non hic dici debent genitæ,quanuis inceperint eſſe,quia non habuerunt exordiũ ꝑ tranſmutationem naturalem,ſed mõ ſupernaturali,& per creationẽ.Quod ſiquis obijciat intelligentias cũ non ſint genitæ,debere eſſe ingenitas,(ſunt eñ genitũ & ingenitũ vt terminus finitus & ĩfinitus. quare de quocũq; quod eſt,negatur vnũ, de eodẽ vere affirmatur reliquum) & tñ non ſunt ſemper entia, non igitur videtur recte aſſertum eſſe,quod ingenitũ eſt & incorruptibile,ipſum eſſe ſemper ens? Adhibenda eſt reſponſio.intelligentias quidẽ ingenitas eſſe primo,in primaq; ſignificatione capite præcedenti poſiea,ſed non tertio,quo hic ſumitur ingenitum. Ariſtotelem præterea hic loqui de rebus ſubſtantijsq; corporeis,vt corporibus naturalibus aut cœleſtibus. Proinde hæc eius

a . . . b
. . .
c . . . d

dicta perperā applicari ad aĩam rõnalẽ, ſubſtantiaſq; incorporeas, & cum id fit, pſeudographiam committi. Nõ itaq; ingenitum dicitur quicquid nõ cœpit eſſe per phyſicam tranſmutationem, ſed corporeum quod naturali generatione ſuum non cepit exordium, vt mundus, & cælum, & omne tale eſt ſemper ens. Intelligentias autem hoc in loco neq; genitas dicere debemus, neq; ingenitas, quia corporeę magnitudinis ſunt expertes. LXIII. Primo. nam ſi ſe non conſequentur. Termini qui ſe mutuo conſequuntur, vniuerſaliter de ſe inuicem verificantur. Quare ſi duo termini non conuertuntur adinuicem, alter de altero particulariter & vere negatur, vt homo & animal. Si itaque genitum & corruptibile non conuertuntur, aut aliquod genitum non eſt corruptibile, aut aliquod corruptibile non eſt genitum, quorum vtrunq; eſt præcedentis concluſionis oppoſitum. Quarto ſit ingenitum a. incorruptibile b. Hæc quarta ratio pendet ex vna regula conuertibilitatis terminorum poſita ab Ariſtotele in ſecundo priorum, quę vniuerſaliter oſtendit ꝙ ſi duo termini adinuicem conuertuntur, & eorum contradictorios adinuicem conuerti debere, quemadmodum in propoſitionibus ſi duæ propoſitiones adinuicem ęquipollent, & earum contradictorias adinuicem ęquiualere eſt neceſſe. Et eſt hæc. Si datis quatuor terminis, duo primi ſint oppoſiti, & diſiũctum ex ipſis dicitur de quolibet quod eſt, & de nullo ambo ſimul. ſimiliter ſi duo ſecundi ſint inter ſe oppoſiti, & diſiunctum ex ipſis dicitur de quolibet quod eſt, & de nullo ambo ſimul. ſi primus terminus conuertitur cum tertio, & ſecũdus cum quarto conuertetur. Quam huic loco applicando, conſtituendi ſunt hoc ordine termini, primus ingenitum. ſecundus genitum. tertius incorruptibile. quartus corruptibile. LXIIII. Tertio. oẽ genitum aliqñ generabitur. Hæc ratio duobus ſyllogiſmis (quorum præmiſſæ aut ex prius oſtenſis aut ex hypotheſi aduerſariorum ſunt verę) concludit duas contradictorias. Primus. Omne genitum aliqñ generabitur, & aliquod genitum eſt incorruptibile, ſecundum aduerſarium. ergo aliquod incorruptibile aliquando generabitur. Secundus. Nullum ingenitum aliquando generabitur, & omne incorruptibile eſt ingenitum. ergo nullum incorruptibile aliquando generabitur. quę cõtradicit priori concluſioni. Item & duobus aliis ſyllogiſmis rurſum duæ colliguntur cõtradictoriæ. Primus. Omne corruptibile aliquando corrumpetur, & aliquod corruptibile eſt ingenitum, ſecundum aduerſarium. ergo aliquod ingenitum aliquando corrumpetur. Secundus. Nullum incorruptibile aliquando corrumpetur, & omne ingenitum eſt incorruptibile. ergo nullum ingenitum aliquando corrumpetur, quæ contradicit concluſioni prioris ſyllogiſmi, &, cum vtraque ex conceſſis aut probatis inferatur, deberent ambæ eſſe veræ. quod eſt impoſſibile.

¶Paraphraſeos in primum de Cælo & Mundo, finis.

Primi capitis paraphraſeos in Secundum de Cælo & Mundo, annotatiunculæ.

¶Factum, genitum. ¶Conſummatio, finis.

SEcundus liber de Cælo & mundo duodecim capita complectitur. Primum caput vnam concluſionem, ſex rationes ad eam, & tres opinionum remotiones ad quintam. ¶Concluſio. Cælum neque factum eſt, neque corrumpi contingit: ſed vnum, ſempiternum, principium conſummationemque non habens, in ſe infinitam temporis ſeriem continet. ¶Primo. Quia ex iis quæ in primo libro adducta ſunt, huius rei fidem facere poſſumus.

¶Secundo. Quia opiniones ipſum factum eſſe dicentium, rationabiliter de- 5
fendi non poſſunt. hoc igitur de eius immortalitate & ſempiternitate magnam credulitatis occaſionem inducit. ¶ Tertio. Non defuerunt ſapientes patres noſtri, qui exiſtimauerunt Cælum quid immortale, diuinum, in ſe hunc motum gerens, cuius nullus ſit finis, ſed ipſe potius aliorum finis exiſtat. Etenim contentorum finis eſt, & circulatio perfecta eſt, imperfectas motiones terminum quietemque habentes continens, neque principium habens, neque finem, infinito tempore inceſſabilis, & irrequieta. quapropter ad credendum cælum eſſe perpetuum, rationabile eſt ſe exibere perſuaſibilem. ¶Quarto. Antiqui cęlum, & locum qui ſurſum eſt, deo attribuerunt, & non alia: vt quod ſolum exiſtimarent immortale. & ob id immortali & ſempiterno attribuendum.
¶Quinto. Ipſum impaſſibile eſt, nihil difficultatis & laboris vt moueatur afferens. nulla enim illic reſiſtentia, nullumque ipſum ferri qualiter natum eſt prohibens. Eſt igitur merito ſempiternum exiſtimandum. ¶Vnde pri- 4

mum excutienda eſt antiquæ fabulę opinio, opus eſſe Atlante fultore ſubſtentatoreq; cęli, ne mole ſua procumbat, vt quod ſuo pondere ruere poſſit. ❡Secundo, eorum qui eadem de cauſa cęlo (vt terrenis omnibus) grauitatem ineſſe ſuſpicantes, animal cælum putauerunt, & ab anima (vt pēdula in aere volucris) in ſublimi ſuſtineri. ❡Hoc certe irrationabile. Primo, quia talis anima continua pœna, continua affecta triſtitia miſeram traheret vitam: quam tamen (ſiqua eius eſſet) liceret potius eſſe beatam. Secundo, Quia cælum ſuſtineret & ferret violenter: quare aliter ipſum ferri natum eſſet. ❡Tertio, Quia abſonum eſt illā animam ſine vacatione aliqua & intermiſſione mentis continue cęlum volubiliter intorquere. Videmus enim mortalium animantium, ipſis ſomno reſolutis, animarum eſſe requiem, & operæ & laboris intermiſſionem. Remitteret igitur & illa immortalis anima & æterna interdum ſuos labores, & quiete ſolueretur placida. ❡Tertio excutienda eſt Empedoclis aſſertio, ob celeriorem, propria inclinatione ſuperata, circulationem, cęlum, tametſi graue ſit, non cadere. Nam ſi hac cęleritate, propria ſuperata inclinatione, torqueretur: quo pacto motus eius tanto tempore ſaluaretur? Ea enim quę pręter naturam eueniunt, citiſſime corrupta conſpiciuntur. ❡Sexto. Si primę lationis melius eſt perpetuitatem ſentire, conformiuſque diuinis quæ de deo afferuntur, & magis conſonum ſapientū aſſertionibus, cęlum perpetuum eſſe potius ſentiendum eſt. Primę autem lationis perpetuitatem ſentire, melius videtur, & diuinis quæ de deo afferuntur conformius, magiſq; ſapientum conſonum aſſertionibus. Sentiendum igitur ipſum eſse perpetuum,

PRimi capitis ſecundi de Cęlo ſcholia. I. Cęlū neq; factum eſt, neq; corrumpi cōtingit. Verum quidem eſt cælum nō eſſe factum, per tranſmutationē naturalē ſcilicet, ſubiecto pręſuppoſito, neq; ipſum hoc modo eſſe deſiturū. Falſum tamen eſt ipſum eſſe ſempiternū. nā virtute ſupernaturali incepit, & tandē deſinet, vt indubitato credendū eſt. Proinde rationes Ariſtotelis diluendæ ſunt. Prima quidem, ꝙ in primo libro oſtenſum ſit cęlum neque incepiſſe neq; deſiturū eſſe naturaliter, & id quidē verū eſt. Id tamen non prohibet ipſum alio modo incepiſſe. Secunda ꝙ antiqui primo libro īprobati poſuerūt cęlum naturaliter incepiſſe, & finem habiturū. quod ſane veritati diſcrepat. Ex eo tamen non ſequi cęli ſempiternitatem, vt quod alio inceperit modo. Tertia, ꝙ non eſt recipienda illorum authoritas qui poſuerunt cęlum eſſe ꝑpetuum. Nam eis repugnat maior authoritas: ſcilicet fidei, cui potius accedendum eſt & intuendū. Quarta, ꝙ deus non continetur cælo vt locatū in corpore locante, q̄admodum res corporeæ, ſed aſſiſtendo pro ſua voluntate. hīc ex ſempiternitate dei nō arguitur æternitas cęli. Quinta, ꝙ cælū ſuapte quidē natura duraret ꝑpetuo, ſimiliter & eius mot⁹, cū in eo nō inueniatur reſiſtētia, cōtrarietas, violentū, defatigatio. tamē plane ĩis non obſtantibus deſinet per voluntatem ſui authoris. Sexta quod non eſt admittendū id quod ſecundo loco aſſumitur lationē ſcilicet cæli eſſe perpetuā, imo eam cum cęlo incepiſſe, vt in octauo libro Phyſicorū capite primo declaratum eſt. Vnde primū excutienda eſt antiquę fabulæ opinio. Fingunt poetæ Atlantem humeris ſuis fulcire cælum, & ipſum a caſu defendere, vt Vergilius. Axē humero torquet ſtellis ardentibus aptū. Verū id phyſica reprobatione non eget. nam ſuā ſatis prodit falſitatē quod cęlū neq; graue neq; leue ſit, & ſi tale eſſe, humanis viribus fulciri non poſſet. Et tñ fabula ortū habuiſſe credita eſt ex eo quod Atlas primus fuerit aſtronomię inuentor, vt inquit Plinius, docueritq; cælum materiali ſphęra exprimere, q̄ Hercules ab eo didiciſſe fertur, & idcirco defeſſo Atlante humerū ſubieciſſe. Pręterea mons eſt in Mauritania eiuſdem noīe, adeo ſublimiſ vt eius cacumen nubes tranſcendat, q̄ propter altitudinem credit vulgus ad cælū vſq; pertingere, ipſumque ſuſtinere. Hinc indigenæ illum vocant columnam cæli. His aſtipulatur Ouidius, qui poſtquam deſcripſit transformationē Atlantis regis in hunc montem ex aſpectu capitis Meduſei a Perſeo ei ob negatum hoſpitium oſtenſi, de eo monte ſubiungit. Et omne Cum tot ſyderib⁹ cælum requieſcit in illo. Sed neque id veritati eſt conſentaneum, cum cælum fulcimento non indigeat: & ſi indigeret, totum ab eo ſuſtineri non poſſet.

❡Secundi capitis annota.

❡Augur qui ex auibus diuinat. ❡E regione, ex oppoſito. ❡Animatū quoddā, vt animatū qđdā, verba ī analogia. ❡Poli, vertices. ſunt aūt extrema lineę circa quam vertitur cęlū: q̄ linea, axis cęli dicitur. ❡A e b f, primum cælum. ❡A, oriens. ❡B, occidens. ❡Linea a b, circulus diuiſor velociſsimi mot⁹. ❡D, ſeptētrionis punctus, qui & hypogiū, & mediæ noctis punctus dicitur: cui opponitur meridiei punctus nō ſignatus. ❡E, polus arcticus, & nobis apparēs. ❡F, antar-

ctícus,nobis ſemper occultus.¶Linea e f,axis cæli. D eius, centrum terræ.

SEcundum cap.continet quinq; concluſiones, quinq; rationes ad pri-
mam,duas inſtantias ad ſecundam,& duas ratiões ad tertiam.¶Pri 2
ma concluſio.Dextrum & ſiniſtrũ cælo ſine ſurſum & deorſum mi-
nime(vt Pythagorici volunt)aptari debent. ¶Primo, Quia nunq̃
dextrum & ſiniſtrum ſine ſurſum & deorſum reperire poſſis : vt plane licet in
perfectis animantibus intueri. ſurſum vero & deorſum ſine dextro & ſiniſtro
poſſis:vt in plantis: in quib⁹ ſolũ ſurſum & deorſum cõſpiciunt̃.Nõ igitur ra-
tionabiliter dextrum & ſiniſtrum ſine ſurſum & deorſum cęlo aſſignant.¶Se-
cundo.Surſum & deorſum cæteris oĩbus ſunt priores,&vt aliarũ prĩcipiũ. Sũt
eñ dimenſionum tres,longitudo,latitudo,& profundũ. & longitudo alijs prior
eſt,&vt prĩcipium:ſecundũ quã ſumuntur ſurſum & deorſum. & latitudo pro-
fundo prior,ſecundũ quam ſumuntur dextrum & ſiniſtrum,ſecũdum vero pro-
fundum differentiæ ante & poſt ſumendæ ſunt.Non igitur dextrũ & ſiniſtum
ſine ſurſum & deorſum(vt neq; latitudinem ſine longitudine)reperias. ¶Ter
tio.Augmentatio animalium ſumitur ſecundum ſurſum:ab ante, ſenſus: & a
dextro,ſecundum locũ motus. At prior eſt in eis augmentatio motu ſecundum
locum.Igitur & ſurſum prius eſt dextro. ¶Vnde fit vt nõ in oĩbus has poſitio-
num differentias natura reperire queas:vt in elementis,& in animis, in quibus
aliqua non inuenias a quibus has differẽtias ſumere poſſis. habet eñ ſolũ ignis
motum ſurſum, & terra deorſum. Sed ipſis illas attribuimus relatione ad nos
ſumpta:vt id dextrum dicatur,quod(vt Augures aiunt) nobis fuerit a dextra:
& ſiniſtrum,quod fuerit a leua.aut ex oppoſito ſitu:vt id dextrum,quod e regio
ne noſtræ dextræ fuerit.id ſiniſtrũ,quod ex oppoſito iacuerit ſiniſtræ, aut ſimi-
litudine,vt in ſtatua ſolemus aſſignare.Has vero liquido potentiis,virtutibus,
& officiis diſtinctas in animalibus reperias.¶Quarto.Pythagorici aſſignaue-
runt cælo tm̃ duas differentias,dextrum,& ſiniſtrũ:& quatuor dimiſerunt,ſur-
ſum,deorſum,ante,& poſt.& quas aſſignauerunt,minus apparent,& notæ ſunt,
etiam in animato.differunt enim virtute ſolum.ſurſum vero & deorſum & an-
terius a poſteriore non modo virtute differunt, ſed & figura. Debuerunt igitur
potius magis patentes & veriores differentias cælo aſſignare. ¶Quinto. Qui
priora & prĩcipaliora aſſignare prætermittunt,iure ſunt obiurgandi. Id aũt Py-
thagorici factitarunt.Nã ſurſum, prius & principalius eſt, vt quod ſecundum
longitudinem ſumatur,& ſit vnde fiat motus:dextrum,a quo:& ante,ad quod.
Sunt igitur & ob id obiurgandi, & quia neq; hoc mõ differentias cælo aſſigna-
runt. ¶Secunda. Cælum, ſurſum, deorſum, & cæteras poſitionũ differen-
tias retinet.Nã in cælo eſt mouendi principum,vt in animalibus:in quibus has
diximus reperiri natura differentiarũ virtutes.eſt eñ añimatũ quoddam.igitur
in cælo ſunt ſurſum,deorſum,ante,poſt,dextrum,& ſiniſtrum.¶Prima inſtan 3
tia.Cælum ſphęricum eſt,omnes partes ſimiles habens, & ſemper conſimilem
motum exercens. Non igitur hanc potius partem ſurſum poſueris,illam deor-
ſum:& ita in cęteris.Reſponſio.Tãetſi cælum ſphęricum ſit, figuræ diſſimili-
tudinem non hñs, hoc tñ non impedit ipſum poſitionum differentias habere.
Nam partium diuerſæ ſunt virtutes. hæ autem differentiæ ſecũdum virtutum
diuerſitates ſunt accipiendæ:vt animal harum habet aliquas, vt dextrum & ſi-
niſtrum ſub figurę ſimilitudine:aliquas,vt ſurſum & deorſum,ante & poſt, ſub
figurarum varietate. Quod ſi ipſum intelligas in formam conuerti ſphæ-
ricam,nihilominus omnes habebit ſub figuræ ſimilitudine virtutum diuerſita
tes.¶Secunda. Motus cæli non incepit. non eſt igitur dextrum in cælo vnde
ſit motus.Reſponſio.Quanuis cæli motus non inceperit, tamen dextrum vnde
eſt motus.Et ſi motus incepiſſet,ab illa parte moueri incepiſſet. Et ſi quieſce-
ret, & iterum motus naſceretur, ab illa naſceretur. ¶Tertia concluſio. 4

Longitudo cæli ſecundū polorum diſtantiam ſumenda eſt,quorū vnus ſurſum, alter deorſum exiſtit. ¶Primo, Quia hemiſphæriorū differentiam per polos(ꝙ nō moueant̃)apprehendimꝰ. ¶Secundo,Quia partes extra polos conſueuimus dicere latera.latus autem non eſt ſurſum aut deorſum ,ſed ꝙ extra ſurſū aut deorſum eſt. Erit igitur eius longitudo ſcd̃m polos ſumpta:quorū alter ſurſum al-
5 ter vero deorſū fuerit . ¶Quarta. Polꝰ qui nobis ſuperpoſitꝰ apparet,deorſū eſt: qui vero nobis ſemper occultitur,ſurſum. ¶Patet. Quia dextrum cæli eſt a quo eius motuseſt,vt a quo oriuntur aſtra, ſiniſtrum ei oppoſitum ,vt ibi aſtrorū occaſus eſt.igitur ſurſum vertex nobis occultus eſt: & deorſum, qui nobis ſuperpoſitus apparet.alioqui cælum a ſiniſtro moueretur in dextrum, quod neque eſt,neque rationabile eſt. ¶Vnde fit vt qui ſub polo noſtro habitant , in deorſum ſint cæli,& qui ſub latenti,ſint ſurſum. Et adeo vt oppoſitum eueniat quod Pythagorici putauerunt,dicentes nos ſurſum eſſe ,& illos deorſum . Et hęc de primo circulo dicuntur. ¶Quinta. In ſecundis circulationibus(vt ſunt ſphęrę planetarū) oppoſito modo ad primam aſſignandę ſunt ſurſum , deorſum, dextrum , & ſiniſtrum differentię poſitionū. ¶Nam oppoſito modo hæ ſphæræ ad primam incedunt,& motus eſt a dextro in ſiniſtrum. ¶Vnde fit vt qui ſunt deorſum,& in ſiniſtro primę lationis(quemadmodum nos ipſi ſumus) ſurſum ſint, & in dextro ſecundarum lationū:& orbium planetarum. In ante & poſt,hoc non reperias diſcrimen .Et de his tantula ſufficiant.

SEcundi cap.ſcholia. II. Et longitudo alijs prior eſt vt principiū. Longitudo dicitur principium magnitudinum ,quod ante ipſam nulla ſit magnitudo,ſed oīm magnitudinum ſit prima. Et eſt prior alijs,nā ſine alijs,latitudine & profunditate, inuenitur ,vt in linea,ſed latitudo & ꝓfunditas ſine lōgitudine inueniri nō poſſunt . Eadē rōne altitudo prior eſt ꝓfunditate,quia ſine profunditate reperit̃, vt in ſuperficie: profunditas aūt ſine latitudine nequaq̄. Et trium dictarum magnitudinum vnaquęq; duas habeͤ poſitionū differentias,vt ſuas extremitates,quę ſecundum eā ſumuntur , vt oſtendit hæc figura.

Magnitudines	Differentię poſitionū	Partes hoīs ſcd'm quas ſumūt̃	Motus ſecundū eas ſūpti.
Longitudo	Surſum. Deorſum	Caput pedes.	Augmentatio.
Latitudo	Dextrum. Siniſtrum .	Latus dextrum,ſiniſtrum.	Motus ſecundum locum.
Profunditas	Ante. Poſt	Pectus. Tergum.	Senſatio.

Augmentatio animalium ſumitur ſecundum ſurſum . Quanuis animalia ſecundum latitudinē etiam augeantur & profunditatē, inſignius tn̄ & excellentius ſecundum longitudinē . nullius eñ animalis inuenitur latitudo aut profunditas æqua longitudini,q̄admodum & plantæ longe maiꝰ hn̄t ſcd̃m longitudinē crementum,quæ attenditur ſecundum ipſarum ſurſum,ſcilicet radicem,& deorſum vt pote ramos,q̄ ſecundum craſſitiem,ſecundū quā tamen augentur aliquantulum,vt craſſitudo trunci fulciat ramorum pondus. hinc augmentatio animalium dicitur ſumi ſecundum ſurſum. Et ab ante in animalibus ſumitur ſenſus,nam omnium ſenſuum exteriorum organa in anteriori parte animalis,ſcilicet facie, ſunt ſita. ſolus tactus ſenſuum infimus per totum corpus diffuſus eſt. Et a dextro ſumitur ſecundum locum motus. nam in dextera parte eſt validior virtus, ad efficiendum motū q̄ in ſiniſtra. Facilius eñ expeditiuſq; homines faciunt motus animales , & quibus animalia a ſeipſis mouentur parte dextra q̄ ſiniſtra. Differunt eñ virtute ſolum. Planum eſt in hoīe dextrum latus,brachium,& manum,eiuſdem eſſe figuræ cum ſiniſtro & ſolum virtute diſcrepare,quod dextrum maſculum ſit & valentius, ſiniſtrum vero fœmineum & imbecilius. Pręterea in diuerſis hominibus interdum variantur dextrum & ſiniſtrum. Nam pleriſque plꝰ eſt roboris in dextra manu quam ſiniſtra , & illis dextra manus eſt dextrum,& ſiniſtra ſiniſtrum. In nonnullis vero contra plus eſt virium in ſiniſtra manu & brachio quam dextra ,& illis ſiniſtra manus eſt dextrum , & dextra ſiniſtrum. Surſum vero & deorſum,ante & poſt,figurę diſcrimen habent ſicut & virtutis,& vniformiter ſumuntur in omnibus. Quod enim in vuo eſt ſurſum vt caput in omnibus etiam eſt ſurſum. quare hæ quatuor manifeſtius diſtinguntur. Nam ſurſum prius & principalius eſt. Motus ſit a ſurſum , potiſſimum vitalis , qui a ſuperiori parte deriuatur in omnia,& ſenſitiuus qui organa habet in ſuperiori parte conſtituta . A dextro vt efficiente fit motus . nam habet potiorē maiorēq; mouendi virtutē. Ad anteriorē partē ſit motꝰ animalis vt ꝓgreſſio,natatio,volatio,reptio,quibus aīalia feruntur in ante,& nō motu retrogrado. III. Eſt eñ animatum quoddā. Nō vult his verbis Ariſtoteles cælum eſſe animatū,nā p̄cedenti capite improbauit ſententiā eorū qui dixerunt eſſe animal,ſed occulta & latente analogia(vt etiā recte monent notę)deſignat cælū cū animato habere hanc conuenientiā,ꝙ ſicut animatum in diuerſis partibus habet diuerſas virtutes & officia ſcd'm quæ ſumuntur in ipſo differentiæ poſitionū,ita & cælū,

Et differentię poſitionum in cælo per analogiam animalis ſunt cognoſcendæ, non minus in cælo quam animali a natura rei diſtinctæ,& non relatione ſumpta ad nos,aut ſecundum ſitum & poſitionem partium cęli.ſed diuerſas eius virtutes. Nec obſtat quod in cælo non ſit augmẽtatio,quæ dicta eſt ſumi ſecundum ſurſum,neq; ſenſus,qui ſumitur ſecundum ante. Nam id Ariſtotelis dictum intelligitur ſolum de rebus naturalibus habentibus augmentationem & ſenſum.Et quanuis ea cęli pars quę prius fuit in dextro,poſtmodum ſit in ſiniſtro, & quæ prius in ante cæli, deinde ſit in poſt.non tamen ſequitur ex hoc promiſcua iſtarum differentiarum confuſio, nam pars cæli quæ eſt in dextro,non eſt dextrum,& ea quę eſt in ante, non eſt ante cæli. Non eñ ſumuntur differentiæ poſitionum in cælo ſecundum aliquas partes cæli,ſed ſecundum puncta fixa & immobilia orientis,occidentis,meridiei ſeptentrionis, quæ ibi effingũtur ex virtute intelligentię mouentis,& facientis mobiliores operationes in vna parte cęli quam in altera,ſicut non attenditur in homine ſurſum ſecundum caput abſolute,ſed prout anima facit ibi operationes ſenſitiuas. Nam ſi anima eſſet ſeparata,amplius caput non diceretur ſurſum niſi ęquiuoce. Ex quo iterũ liquet hic ſurſum & deorſum non capi vt ſunt differẽtię locorum, quomodo ignis eſt ſurſum,& terra deorſum,neq; vt ſitum & collocationem ad nos importent,quomodo ſurſum dicitur quod ſupra nos eſt,& deorſum quod infra,ſed vt diuerſas importent virtutes in partibus ſecundum longitudinẽ diſtantibus. Quod ſi ipſum intelligas in formam conuerti ſphęricã. Herinacium qui & hericius dicitur)animal quidem paruum,& ſetoſum,cuius cutem ſetæ rigidæ acutiſſimę & denſiſſimę communiunt,ferunt cum a canibus impetitur,ſe in ſphęram conuoluere,& hoc pacto ſetis acutiſſimis ſeptum,tutum euadere,nihilominus illud animal reductum in formam ſphęricam,ęque habet ſex differentias poſitionum,ſicut prius quando erat explicatum ſecundum directum. V. Dextrum cęli eſt a quo eius motus eſt.Dextrum primi mobilis(de quo ſolo intelligitur pręſens concluſio) eſt oriens,& eius ſiniſtrum occidens. Itaque intelligatur homo habens dexteram manum ad orientem,ſiniſtram ad occidentem,& faciem verſus meridiem,vt ante hominis reſpondeat parti anteriori cęli,ſicut dextrum dextro,& ſiniſtrum ſiniſtro.Eius caput erit cõuerſum ad polũ antarcticũ & pedes ad polũ arcticũ. quare polus antarcticus reſpondens parti quę eſt ſurſum in homine, eſt ſurſum cęli,& polus arcticus reſpondens parti quæ eſt deorſum in homine,eſt deorſum pri' cęli.Si eñ ponatur caput verſus polũ arcticum, & pedes verſus antarcticum,facie verſa ad meridiẽ (quemadmodum effingendus eſt homo ad cognoſcendas differentias poſitionum ſphærarum inferiorum,in quibus polus arcticus eſt ſurſum,antarcticus deorſum, occidens dextrũ,& oriens ſiniſtrum.nam ꝓpriis motibus mouentur ab occidente in orientẽ)manus eius ſiniſtra eſſet ad orientem,qui proinde eſſet ſiniſtrũ primi mobilis, & manus dextra ad occidentem, qui ob cõſimilem reſponſum in homine eſſet cæli dextrũ. Primum autem cælum mouetur ab oriente in occidẽtem. igitur ipſum moueretur a ſiniſtro in dextrũ,quod eſt impoſſibile. Diſtinctio autem differentiarũ poſitionum & primi cæli & ſphærarum inferiorum,hac ſubiecta deſcriptione dignoſcitur.

Differentię poſitionum	Surſum	Deorſum	Ante	Poſt	Dextrũ	Siniſtrum
Primi mobilis	Pol' antarctic'	Pol' arcticus	Meridies	Septẽtrio	Oriens.	Occidẽs
Sphærarum inferiorum	Polus arcticus	Pol' antarctic'	Meridies	Septẽtrio	Occidẽs	Oriens.

Ex qua deſcriptione cõſtat primum mobile & ſphęras inferiores in duabus differentiis conuenire vt pote ante & poſt,in reliquis autem quatuor diſcrepare.

¶ Tertij capitis annotat.

¶ Contraria,mutuo in ſe agentia & patientia corpora, mundum complentia atque perficientia.

TErtium caput continet vnam concluſionem,& ſex ad eius probationem conſequentias. ¶ Concluſio. Conſiderandum eſt cur plures ſint circulorum ſphærarumque lationes. ¶ Si lationibus illis aliquid aſſignari poſſet contrarium(id autem non poſſe prius dictum eſt) in promptu eſſet ratio,quod contrariorũ(quę vniuerſi conſtitutionẽ integritatemq; reſpiciunt)ſi vnum eſt & alterũ protinus vt ſit neceſſe eſt. Et certe licet huius rei cauſam aſſignare perdifficile ſit, vt quę & quorum accidentia a ſenſu ſint remota, id tamen oſtendere hac nitimur ratione. ¶ Cuiuſcunque eſt operatio, id vt eius operatio ſit, exiſtit. Dei autem operatio eſt immortalitas,et vita ſempiterna:et cæli operatio, mot' eſt ſempiternus. Ob id eñ circulare corpus habet: ꝙ natura ſempiternę irrequietęq; circummoueatur,eſt enim diuinum quiddam. ¶ Quod ſi ſemper circummoueatur,aliquid in medio ſemper quieſcere (vt poſt probatione dilucebit) neceſſe eſt. vt terram,et id natura quidẽ. Nã ꝑter naturam nihil ſemper quieſcere poteſt. ¶ Et ſi terra eſt.erit et ignis. Primo,quia ſi vnum cotrariorum natura 7

ſit,& alterum eſſe neceſſe eſt. terra enim & ignis contraria ſunt:& vniuerſi materia. Secundo,quia ſi poſterius eſt,erit & prius. Ignis aūt prior, eſt enim calid⁹, leuis,atq; agitabilis: terra vero frigida:grauis,quieſcens,& imota,frigiditas autē: grauitas,& quies,caliditatis,leuitatis,& agibilitatis priuationes ſunt,ac habitus priuatione prior eſt. Si igitur eſt terra vt priuatio quędam & ignem qui vt habitus & affirmatio eſt,eſſe neceſse eſt. Et ſi terra et ignis ſunt,intermedia elementa aqua et aer vt ſint oportet. ſunt enim terræ et igni contraria, et quodlibet elementorum eſt alteri cuilibet (vt poſtea amplius demonſtrandum eſt) contrarium. ¶Quod ſi quatuor ſint elementa , rerum generationes ac obitus eſse neceſse eſt , quia nullum ipſorum ſempiternum eſse poſsibile eſt. ¶Primo , Vt quæ ſint contraria,et quę adinuicē agant et patiantur. ¶Secundo, Quia mobile cui⁹ motus natura ſempiternus non eſt, vt ſempiternum ſit ,rationabile non eſt, intereunt igitur et oriuntur alia. ¶Quod iterum ſi ſint rerū ortus atq; obitus , et aliam a prima vnam aut plures ſphærarum lationes eſse neceſse eſt . Sola enī pria ſemper vna eadēq; exiſtente,elemēta et omnia adinuicē conſimiliter ſe ſemper habebunt. Et quō id , et vnde prodeant gnationes,latius expreſsiuſq; futura diſcuſsio eſt. Adiecta itaq; putetur ratio cur ſphærarum,ſuperiorumq; circulorum plures ſint lationes,quia ſunt generationes.

TErtij capi. ſcholia.. VII. Eſt eñ diuinū quiddam. Ariſtoteles vocat circulare corp⁹ quiddā diuinum,q in ſe pprietates habeat admodū perfectas , quibus diuinis aſſimilatur,& potiſſimū motum circularem,quem poſuit eſſe naturale veſtigiūv ſtæ ſempiternę dei,ſicut lumen lucis,hinc motū illum poſuit perpetuum, vt propius aſſimilaretur ſuo exēplari. Vrrunēñ hac in re hallucinatus eſt. nā motus cęli nō adeo naturaliter,ſed volūtarie depēdet,neq; eſt prima naturaliſq; dei operatio,vt latius in octauo phyſicorū oſtenſum eſt,ex quo ſupponit ſufficienter probatū cęli eſſe perpetuum,& in hac ſuppoſitionehanc primam ſtabilit cōſequentiā,quę quidē ſimpliciter nō habet probandi vim,ſed ex hypotheſi,qua ſupponir cælū eſſe ſempiternum . & proinde motum eius debere eſſe ſempiternum. Et id natura quidem . Neceſſe eſt ſi cęlum circūmoueatur , aliquid vt terram in medio quieſcere,q̄admodum vltimum huius libri caput oſtendit. Neq; obſtat huic quieti, terræ ſucuſſio atq; tremor qui interdum fit . Nam is ſolum circa exiguam terræ partē cōtingit, a quo non poteſt tota terra denominari moueri,vt neque totus homo frigidus ab extremitate digiti frigida, Neq; ex hac diuturna quiete trrrę ſequetur in grauitate eius ocioſitas,cuius quidem operatio eſt mourre deorſum cū id cui ineſt,eſt extra ſuū locum naturalē,alias non . Nam prætrr hunc vſum grauitas alterū habet cum res rſt in ſuo loco ſcilicet efficiendi quitē,deorſum,& hoc officium exercet grauitas terræ in terra manente in ſuo loco,ſicut leuitas igni facit ipſius quietem q̄diu manet in ſuo loco. Si vnū cōtrariorū natura ſit. Nō repugnat huic poſitioni id Ariſtotelis dictum in prædicamentis. Non oportet ſi vnū cōtrariorū actu ſit,alterū actu eſſe. Nam ibi loquitur de contrarijs accidentarijs quæ deſignātur per dicibilia cōtraria logica, vt de ſanitate ęgritudine,albedine,nigredine,& conſimilibus. Hi aūt de contrarijs ſubſtantijs completis,mutuam in ſe agendi vim habentibus,& vniuerſum conſtituentibus , vt eius materia hoc eſt tanquam partes integrales principales mundi,qualia contraria ſunt ignis,aer,aqua , terra. Quod ſiquis hanc ppoſitionē ad alia contraria applicauerit, pſeudographiam cōmitter, & malā principij applicatiōem; Si poſterius eſt,erit & prius. Prius hic nunncupatur, quod natura pręſtantius eſt & perfectius . Et idem dicitur eſſe in affirmatione ſiue propoſitione. Poſterius aūt,quod imperfectius eſt , & natura ignobilius & idem dicitur eſſe in negatione ſiue priuatiōe. Er ignē quidem eſſe prius,terrā autē poſterius oſtendit Ariſtoteles per accidētia quæ eis inſunt. Nā ignis leuis eſt, terra grauis,leuitas autem ſuapte natura grauitate nobilior . Sic ignis calidus, terra frigida. Caliditas autem amica vitæ pfectior eſt q̄ frigiditas germana mortis. Denique ignis agitabilis eſt,& terra quieſcens. Motus aūt(vt qui vitæ ſit æmulus)pfectior eſt quiete,quæ torporē , & a vitali operatione dieſſū inſinuat Et in omnibus p̄dictis conſequentijs per vocabula nreceſſe & oportet,notatur neceſſitas naturæ,cuius pulchra ordinatio & diſpoſitio ab Ariſtotele hic(ſicut & ī alijs philoſophiæ locis)ſupponitur. Proinde calumnię quæ contra has fiunt conſequentias, petentes quicquam contra hunc naturæ ordinem,nullius ſunt momenti.

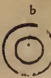
¶Quarti capitis annota.

¶Figura rectilinea,eſt quę rectis lineis cauſa ē. ¶Oualis figura eſt q̄ apte circuli incipiēs,& in acutiē tendēs,in oui ſimilitudinē eſt formata . ¶Lēticularis, q̄ ex duabus circuli minoribus pportionib⁹,lētis ſimilitudinē exprimit . ¶Lēs, leguminis noti ſemē,quo qui veſcuntur,lenes ac moderatos reddi cenſent.

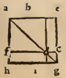
Q Vartum caput continet vnam concluſionem: & quatuor rationes ad illam. ¶ Concluſio. Cęlum ſphæricam figuram ſibi vēdicare neceſſe eſt. ¶ Primo, Quia hæc figura, natura & ſubſtantia prima, cęlo conuenientiſſima eſt. quod ita oſtendimus: Primo, quia omnis figura plana, aut rectilinea, aut circularis eſt. Et oīs rectilinea multis continetur lineis: circularis tantum vna. Et in vnoquoq; genere vnum prius eſt multis, & ſimplex compoſitis. Secundum enim numeri ſeriem circulum ponunt vt vnum, trigonum vt duo: quia duobus rectis ęqualis. Eſt igitur merito planarum figurarum prima. Secundo idem cognoſcitur. Perfectū prius eſt imperfecto. At circulus perfectior eſt rectilinea: quia extra eum nihil relinqui, nihilque ei poſſe addi videtur: rectilineę autem poteſt. Tunc ſic. Sicut circulus ſe habet ad reliquas figuras planas, ita ſphęra ad reliquas ſolidas. Vt enim circularis, vna continetur linea: ita & ſphærica vna ſuperficie contenta eſt: & vt circulus (vt dictum eſt) planarū figurarū prima & perfectiſſima, ita quoq; ſphæra ſolidarum prima eſt & perfectiſſima. At primo perfectiſſimoq; corpori (quale eſt cælum) prima debet̄ & pfectiſſima figura. eſt igitur cælum ſphęricum. Et id idē ſubit iudicium apud illos qui poſuerunt corpora in ſuperficies reſolui. nam ſphærā nō diuidebant, quaſi vnicam ſuperficiem continentē, & priorem & ſimpliciorem cæteris. Et de illa ſuprema perfectiſſimaq; hæc ratio ducitur. ſic eſſe oportere intelligere de iis q̄ ab ipſa ambiuntur & claudunt̄, vt q̄ ad hanc ipſam cōtactū, & adinuicē habeant omnes. ¶ Secundo. Quia ſi cęlum eſſet rectilineū, lenticulare, ouale, aut alterius angularis figuræ: vbi corpus eſſet (vt eius partes) poſtea non eſſet: & eſſet, vbi prius nullum erat corpus. Sed quid eſt hoc exiſtimare, niſi extra cælum eſſe vacuū? & illic poſſe eſſe & corpus & locum? quorū oppoſita determinata ſunt. & id de inferioribus circulis hanc ob cauſam prōptius licet defendere. ¶ Tertio, Cęli latio, aliarū menſura eſt. mēſura aūt oīm minimū. & motuū, velociſſimus, minim⁹. eſt igitur lineæ in ſeipſā minimę, hæc aūt circularis eſt. erit itaq; circularis, & ſphæricæ figuræ. ¶ Quarto. Aqua cognoſcitur ſpærica, q̄ cōtactū habet ad aerem, & aer ad ignem, & ignis ad cælū. Igitur cęlum ſphęricū eſt, etiam multo magis his inferioribus. Quod aūt aqua ſphęrica ſit, ſatis deprehenditur, q͛a videm⁹ eā ſemp ad concauiores partes confluam, deciduāq; donec partes ęquantur. ſunt enī concauiores ptes. q̄ centro ſunt ppinquiores. Sit itaq; centrum a. a quo ad aquæ ſuperficiem ducatur recta a b, & recta a c. quibus ſuperducta in ſuperficie baſis ſit b c ad quā a centro educo lineā alteram a d. q̄ ſi minor fuerit a c, aut a b, erit centro propinquior. quare et illic locus pronior et decliuior, et circūfluet aqua vt ptes æquētur. et ita vbicunq; a centro aquæ ad ſuperficiem eductis lineis et æquatis, quiſcet Manifeſtum eſt igitur aquam ſphęricā ſibi aptare figuram. eſt enim ſphęrica ea cuius oēs rectę a centro ad circunferentiam eductæ ſunt ęquales. Et non mō vt aqua mundus ſphęricus eſt, ſed ſumma etiam illa diligentia et ſapientia ſic veluti tornatus eſt, vt nihil manifeſtū (quod χεϱόκμητον vocant) nihilque q̄ oculis noſtris conſpiciendū obuiūq; ſit, figurę perfectione et excellentia et regularitate tale occurrat nihil enim tanta diligentia ſphęrice excoli, elaborariq; potuit, vt circulariter moti corporis natura. Nam ſi pportionem quęris, quanto aqua perfectione, figura, et qualitate terram ſuperat, tanto aer aquā: et ignis aerem, et longe plus ipſum cęlum hęc inferiora elementa omnia.

Q Varti capi. ſcholia. VIII. Omnis figura plana, aut rectilinea aut circularis eſt. Id intelligitur de figura plana terminis vnius dūtaxat, & cōſimilis ſpeciei cōtenta, ſcilicet vel ſola linea curua, qualis eſt circularis, vel ſolis rectis, vt rectilinea, & non ea quæ diuerſarū rationum terminis clauditur, ſcilicet linea recta & curua, vt eſt ſemicirculus & portio circuli. Poſſunt tamen dictæ figuræ ſub expreſſis membris intelligi tanquam compoſita ſub ſimplicibus, vt authorum mos eſt. Nihilq; ei poſſe addi videtur. Quanuis circulo poſſet aliquid eiuſdem rationis vt amplioris circunferentię circulus adiici, manente nomine prioris figurę, vt circulo minori a, circulus maior b, non tamen poteſt addi quicquam alterius rationis, vt angulis aut quęcunq; figuræ rectilineę partiuncula, manēte ratione circuli. Rectilineę autem figuræ

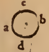
poteſt addi altera figura alterius ſpeciei manente tamen eiuſdem figuræ rectilineæ denominatione, vt quadrato poteſt circumponi gnomo qui non eſt quadratum,& totũ ex vtroq; conflatũ manebit quadratũ vt in Cathegorijs adducit Ariſtoteles. Poteſt & gnomo b h e i,c f g i auferri a toto quadrato a e g i,manebitq; minus quadratũ a b c d,cui prædict⁹ gnomo erat circõpoſitus. Vbi corpus eſſet,vt eius partes,poſtea non eſſet. Intelligat cælũ a b c triangulare,cõtentũ intra cęlum circulare d e f. cum pars a cęli contenti fuerit delata vſq; ad partẽ d cæli continentis, tunc in parte a cæli continentis,nulla erit pars cæli contenti,& tamen prius ibidem erat aliqua pars. Manifeſtũ eſt itaq; vbi prius fuit corpus,poſtea non eſſe. Similiter tunc in parte d cęli continentis erit aliquod corpus,ſcilicet pars angularis a cęli contenti,& tamen ibi prius nullũ fuit corpus,igitur poſito cælo multilatero intra ſphæricum. vbi prius nullum fuit corpus, poſtea erit corpus. Quare intra cæli cõtinentis concauum & contenti conuexum erit vacuum,& non ſe contingent continens & contentũ,quoniã in ſolidis corporibus non ſphæricum non poteſt habere omniquaq; contactũ ad ſphæricũ. Menſura autem omnium minimum. Hoc in loco, minimum,continuæ quantitatis rationẽ nõ habet, ſed ſimplicitatis,vt ſententia literæ ſit, mẽſuram eſſe omniũ ſimpliciſſimã,quẽadmodum vnitas numerorum omnium menſura & pars ſimpliciſſima eſt,& velociſſimus cęli mot⁹ ſimpliciſſimus eſt,& maxime vnus. non enim in ꝑtes per diſcontinuationem diſtrahitur,& hinc minimus dicitur. Proinde idem motus eſt ſecundũ lineam ſimpliciſſimã,& maxime vnam,vtpote circularem,quę non eſt diuidua in duo extrema terminalia,ſed vndiq; continua. Quare & corpus ipſum quod mouetur,ſphæricũ eſt & circulare. Quę ſi minor fuerit a c aut a b. Intelligatur (ſuppoſita hypotheſi literæ) linea a d protrahi in directum vſq; ad punctum e in circunferentia ſignatum. Cum linea a d ſit pars,& linea a e eius totum,manifeſtum eſt lineam a d eſſe minorem linea a e,per dignitatem communem. Atqui linea a e ęquatur lineæ a b,& etiam lineæ a c. nam ab eiuſdem circuli centro a ad eius circunferentiam omnes ſunt eductę. eſt igitur linea a d minor quã linea a b,aut a c. Quicquid enim eſt minus vno ęqualium,minus eſt & altero.

¶Quinti capitis annota.

¶Ad,verſus. ¶Cõtigit. poſſibile eſt. ¶A oriẽs. b occidẽs. c meridiei pũctum, d pũctũ ſeptẽtrionis. ¶Intueor,video: idem,tueor,obtueor,cõtueor, ſignificãt. Quintum caput cõtinet vnã quęſtionem,reſponſionem quã aliqui dare poſſent,& eius ſolutionem. ¶Quęſtio. Cur potius cælum ab a ad c moueatur,quam ab a ad d? Hoc enim a caſu eſſe non poteſt, nã in ſempiternis caſus locum nõ habet. Et id aut eſſe pricipiũ,aut cauſã habere oportet. ¶Reſpõdebunt forte aliqui hãc q̃ſtionem vanã eſſe:& velle de oĩbus tẽtare aliqua afferre,& nihil ꝑtermittere, magnę ſtultitiæ eſſe argumentum, aut arduæ excellentiæ. q̃ humanum excedit modum. ¶Quibus reſpondemus. non oẽs ſtatim increpare oportere,ſed cauſam cur id faciant inſpicere. Nam ſiquis vana fama illectus ſine ratione loquatur. increpandus eſt. At ſi ſcientiæ amore motus,vltra alios neceſſarias veritates attingit, eas rationibus certiores efficiens, tali profecto gratia habẽda inuentori. Quæſtionis itaq; adductæ quę eam aperiat rationem ſubnectimus. ¶Natura,poſſibilium ſemper optimum facit, vt in lationibus ſecundum rectũ plane intuemur. Siquidem ignis elementorũ nobiliſſimum, in ſupernum locum ſp fertur,locus enim ſurſum,honorabilior & diuinior eo qui deorſum eſt. ita & hoc modo anterius poſteriore dignius eſt,& dextrum honorabili⁹ ſiniſtro. Et hæc cauſa quęſtionem exerit,ſic enim ſe habet, vt contingit optime. & optimum,ſic eſse ſimplicem motum inceſsabilem, & ad hoc (vt dictum eſt) verti,ꝙ honorabilius eſt.

Vinti cap. ſcholia. IX. Natura poſſibilium ſemper optimum facit. Quia ab optimo opifice natura eſt condita & inſtituta,hinc omnia quam optime poteſt diſponit. & efficit. Ita enim ſapientiſſimus eius artifex ordinauit,vt quam ꝓxime poteſt,illius bonitatem ſapientiam & prouidentiam imitetur. Proinde ei indita eſt vis omnia q̃rectiſſime poteſt,& rerum coditioni conuenit,agendi. Quod plane in elementorũ motu & locis facile conſpicuum eſt. Ignis enim quia elementorum digniſſimum eſt , & natura perfectiſſimum. in ſupremum locum, vtpote cęli lunaris cõuacuum,natura fertur, quod is locus honorabilior & diuinior eſt loco deorſum. Nempe idem locorum rerum ſenſibilium ſupremus eſt, & eam quoq; ob rem perfectiſſimus. Natura ẽm ab inferioribus ad ſuperiora in mũdo ſenſibili vt ab imperfectioribus ad perfectiora ꝓcedit. Ideo quæ ſubſident corpora,minus digna, q̃ vero ſuperemineñt digniora ſunt. Anterius poſteriore dignius eſt. Id facile in cælo colectare per ea quę in homie

comperiuntur licet.nam in parte hominis anteriori ſunt operationes omnes ſenſuũ, quę ſunt admodum perfectę.non autem in poſteriore,niſi ſolus tactus,qui ſenſuũ infimus eſt.Pręterea in homine dextrum eſt validius,& ad quicquã mouẽdum expeditius ſiniſtro. Haud aliter in parte cæli anteriore nobiliores ſunt & digniores operationes q̃ in poſteriori,& in dextro eius valẽtior virtus atque maior,q̃ in eius ſiniſtro.Atqui meridies pars eſt cæli anterior, ingenijs & animis hoĩm miram infundens virtutem,Septẽtrio vero pars eiuſdem poſterior,exors huiuſce virtutis.Itaque dignius eſt cęlum ad meridiem ferri quam ad ſeptentrionem.

¶Sexti capitis annota.

¶Prima latio,circularis latio,& quę ſcđm primum ſumitur ſpatium.¶Potentia minor,quæ minorem ad potentiam motam ſeruat ꝑportionem. ¶Potentia mota,reſiſtentia.¶Impotentia,imbecillitas,

SExtum caput continet vnam concluſionem,& quatuor ra-
tiones ad eam.¶Concluſio.Cæli latio,& aquæ prima la-
tionum eſt,regularis eſſe cẽſenda eſt. Hoc eñ dico ꝑpter 10
lationes corporum inferiorũ,& quę ſub ipſo ferũtur, quas
non oportet eẽ regulares. Et ꝙ ea ſit regularis, oſtenditur.
Primo.Quia ſi prima latio eſſet irregularis,eius eſſe intẽ-
tio,vigor &remiſſio.Vigor autem in omni regulari motu
reperitur aut in principio,aut ĩ medio,aut in fine.In fine,
vt in motu ſecundum naturam:in principio vt in motu p̄ter naturam:in medio,
vt in proiectis,& violenter actis. Hoc aũt in primo motu reperiri non poteſt:
vt qui ſempiternus ſit,ſemper durans, infrangibilis,neq; principium, neque fi-
nem,neque medium habens.eſt igitur cęli latio,regularis.¶Secundo. Quia ſi
quid regulariter feratur, aut hoc propter mouens euenit, quia eius non ſemper
ſit eadem mouendi virtus.aut propter idipſum motum:quia mutetur virtutemq;
ad mouens non ſeruet eandẽ.aut propter vtrunq;: quia vtrunque a ſua virtute ali
quatenus demutetur.& tunc nihil prohibet motum eſſe irregularem. Nihil au
tem tale circa cælum euenit,ſed ipſum:ſimplex,ingenitum,incorruptibile,a ſua
virtute tranſmutabile,ſemper idem manens. quare & multo fortius ipſum mo-
uens tale erit,vt ſimplex ſimplicis.ingenitũ ingeniti, indeficiens tranſmutabi-
le: ſꝑ idem,indeficientis,intranſmutabilis,& ſemper eiuſdem motiuum ſit.erit
igitur cæli latio ſemper regularis. ¶Tertio. Si motus cęli eſſet aliqua irregula-
ritas,aut hoc in partibus cæli contingeret.hoc non iamdudũ partes cæli vt aſtra
apparuiſſent maiore interuallo diſtantia,&aliquando minore,vt quę aliquando
ſegnius.aliquando vero celerius moueantur. quod nunquam compeitum eſt.
Neque in toto continget,propterea ea quæ dicta ſunt, & hanc adhuc rationem.
Nam vniuſcuiuſq; remiſſio propter impotentiam fit: omnis autem impoten tia
præter naturam eſt,vt in animalibus ſenecta, & decrementum, & cęteræ. Fere
enim tota animalis conſiſtentia ex talibus conſtat,quæ contraria ſunt, & quę in
propria regione non ſunt.In illis autem primis quæ ſimplicia ſunt,& immixta,
& ſemper in propria regione,nulla contrarietas: neque pręter naturam inueni-
tur quicquam:quare neque impotentia:& ſi hoc,neque remiſſio, & ſi non remiſ
ſio neque itidem intentio,nam vbi intentio reperiatur,illic quoque & remiſſio,
reperiatur oportet. ¶Quarto. Quia aut cęli motus infinito tempore intende
retur,& infinito tempore remitteretur.aut ſemper intenderetur,aut remittereť:
aut alternatis vicibus aliquando intenderetur,& aliquando remitteretur. Non
primum dare poteris:vt qui plura faceres tẽpora ęterna, & quia nihil pręter na-
turam infinito tempore durat. Impotentiam autem a qua naſcitur remiſſio,di-
ximus præter naturam. & nihil natura & pręter naturam æquali tp̄e perdurare
videmus.Neque dabis ſemper intendi,aut remitti ſemper,quia omne quod eſt,
ex aliquo in aliquod determinatum eſt.Et ſicut non in quocũque tempore citha
rizare,aut ab aliquo loco in aliquẽ determinatum locum ire poſſibile eſt,ita ne-
que quocunq; tempore(quãtulumcunque ſit) poſſibile eſt cęlum circulationem;

ſuā expellere. Quod oporteret, ſi intenderet̃ ſemper. Et min⁹ certe ſp minuetur, & eadē adduceretur rō de tp̄e illic minimo, iſtic vero maximo. Neq; afferes tertium, interpolatim intendi, & remitti. nā id irrationabile, & figmento ſimile eſt. Et tunc rationabilius, id nō latere ſenſum, qñquidē ea iuxta ſe inuicem poſita, ſenſibiliora ſint. quod adhuc in ſenſu minime cōpertum eſt. Cælum igitur ſemper ęquali regulariq; motu agi, ex his haberi poteſt certiſſimum.

SExti capitis ſcholia. X. Cęli latio, & quæ prima lationum eſt. Non arguit irregularitatem motus cęleſtis, tarditas partium cæli circa polum & velocitas aliarum partium circa diuiſorem circulum. Nam nō dicitur motus regularis, quod mobilis vna p̄s æqua velocitate mouet̃ eodem tempore, ſicut altera, ſed ꝙ vna pars tantum perficit ſpatiū vno tempore, quantum eadem pars alio tempore æquali, vt in motus regularitate idem ſit mobile, & diuerſa tempora æqualia, in quibus ęquum conficiat ſpatium. Et quanuis cæli motus ſit naturalis, & natus ſuapte natura cęlo conuenire, id tamen non conuincit eum irregularem eſſe debere. Nam motus naturales in principio tardiores, & in fine velociores eſſe debere, duntaxat de rerum naturalium motibus naturalibus intelligendum eſt, qui fiunt diuidendo ſpatium. Neque rurſum infert irregularitatem motus cæleſtis, latio planetarum retrograda, quę (vt aiunt aſtronomi) eſt tardior, aut directa, quę velocior, quia ad ſumendam apte motus regularitatem aut irregularitatem, debet conſimilis motus ad conſimilem conferri, vt retrogradus ad retrogradum, aut directus ad directum. Modo conſimiles motus ęquis ab eodem mobili fiunt temporibus. Quod ſiquis moliretur oſtendere motum cęli eſſe irregularem, quia fiat cū reſiſtentia, quandoquidem ſit a virtute naturali quę eſt defatigabilis, id dictum parum roboris haberet, nam in motu cæli nihil eſt reſiſtentię. Sola enim virtus animalis ſenſitiua aut motiua a ſe eſt defatigabilis. inanimatorum autem vt lapidis & corporum cęleſtium virtutes naturales, ſunt indefatigabiles. Neque oporteret cęlum ſi moueatur ſine reſiſtentia, moueri in inſtanti, aut in minimo tempore, quemadmodum res nautrales ſi moueantur in vacuo. Nam motus cęli non eſt natus fieri per ſpatij diſſectionem, vt rerum naturalium, neque ſolum ſit a virtute naturali, ſed etiam a mouente voluntario, vt intelligentia dirigente orbem. Demum non neceſſe eſt ſemper diuerſas virtutes circa idem mobile diuerſos motus intendentes ſibi inuicem reſiſtere. Nam calor natus eſt quempiam calefacere, & color eundem reddere coloratum, & tamen calor & color diuerſę virtutes circa idem non ſibi reſiſtunt. Sed id duntaxat virtutem habet de virtutibus contrarijs. Virtutes autem quibus mouetur idem cęlum ab oriente in occidentem motu raptus, & ab occidēte in orientē motu proprio, non ſunt contrariæ, cum hoc motu per ſe, illo vero per accidens & per alterū moueatur, ſcilicet ad motum primi mobilis. Eius motus eſſet intentio & remiſſio. Intēſio & remiſſio in hoc capite vocabula ſunt artis, & poſita in analogia. intenſio quidem pro velocitate ī motu locali, ꝙ ea analogia ſit intentioni qualitatis, qñquidē vtrunq; a conſimili cauſa, vtpote potētia maioreq; virtute fiat. Et remiſſio ꝓ tarditate lationis ſumitur, ꝙ apta ſimilitudine reſpōdeat remiſſioni qualitatis. Vtrunque em̄ fit ab impotentia. Vt in motu ſecundum naturā virtus in principio imbecillior. Cum terra mouetur deorſum, non minor eſt re ipſa grauitas in prīcipio motus quam fine, ſed in eo & omni rerum naturalium motu virtus imbecillior ſecundum rationem quia minorem habeat in principio quam fine proportionem ad reſiſtentiam. Sit enim virtus mouēs lapidis vt xij, reſiſtentia ſpatij in principio motus vt ix, in medio vt viij, in fine vt vi. Manifeſtū eſt minorem eſſe proportionem ipſius xij ad ix quam ad viij. nam hæc ſeſquialtera eſt, illa vero ſeſquitertia, quæ ſeſquialtera minor eſt, & eius pars. Similiter minor eſt proportio ipſius xij ad viij quam vi. nam hęc dupla eſt, illa vero ſeſquialtera, quę duplæ pars eſt. habet igitur virtus mouens minorem proportionem ad reſiſtētiam in principio quam fine, & eam ob rem dicitur imbecillior. Contra vero in proiectis virtus mouens eſt imbecillior in fine q̄ principio & ſecundum rem & rationem. Secundum rem quidem. nam virtus pulſiua impreſſa paulatim elangueſcit, minuitur & lenteſcit, vt in vltimo cap. octaui phyſicorum dictum eſt. Secundum rationem vero. nā virtus ipſa minorem habet proportionem ad reſiſtentiam in fine quam principio. Sit enim reſiſtentia ſpatij per quod pellitur lapis ſurſum ſemper vt vi, virtus autem īpreſſa lapidi in exordio motus vt xij, in medio vt ix, in fine vt viij. Manifeſtum eſt maiorem eſſe proportionem xij, ad vi, quam nouem ad vi. eſt enim dupla maior quam ſeſquialtera. Rurſum conſtat maiorem eſſe proportionem ix ad vi, quam viij ad vi, nam ſeſquialtera eſt maior ſeſquitertia. Fere enim tota animalis conſiſtentia ex talibus conſtat. Animalis materia (quam hic conſiſtentiam vocat) conſtat ex talibus, vt pote ijs quæ ſunt contra naturam. ſcilicet elemētaribus contēperamētis, igneo, aereo, aqueo, & terreo, quæ contraria ſunt adinuicem, & in propria regione non ſunt. Igneum em̄ hominis non eſt in ſuo loco, neq; aereum. Non primum dare poteris. Si quis dicat cęlum infinito tempore intendi, & īfinito tempore remitti, cogeretur primo concedere plura eſſe tēpora ęterna vnū quidē in quo intenderetur, & alterum in quo remitteretur, cū id tēpus nō poſſet eſſe idem cū prio. Secundo oporteret eū admittere aliquid p̄ter naturam, vt pote remiſſionē (quę ab īpotentia eſt) ꝑpetuo durare, qđ oppoſitū eſt illius prīcipij, nullū violētū, perpetuū. Tertio aliquid ſecūdum

Motū cæli regularem eſſe.

12
9
8
6

12
9
8
6

naturam vt intenſionem quę eſt a potentia, aliquid præter naturam , vt remiſſionem quæ eſt ab
impotentia,æqualiter durare.nā vtrunq; infinito tempore.quod eſt incommodum. Quod oporte
ret ſi intenderetur ſemper.Si dicatur cęli motus ſemper intendi,tunc continue in minore tempo-
re ęquum abſolueret ſpatium.quare tandem quantulocunque tēpore vt minuto ſuam expleret cir
culationem,quod eſt inconueniens.Et minus cęli motus poteſt dici ſemper minui.Nam ſi non cō
ueniat ei intenſio quæ eſt a potentia,& ſecundum naturam,neque ei competet remiſſio quę eſt ab
impotentia,& pręter naturam. Et eadem ratio(inquit litera)adduceretur de tempore illi ſcilicet ī
motus intenſione)minimo,iſtic vero(vt pote in motus remiſſione)maximo. Nempe ſi motus cæ
li ſemper intenderetur,poſterior priore euaderet velocior.fieret igitur continue minori tempore.
Quantum enim motus creſcit velocitas,tātum manente eodem ſpatio decreſcit tempus, vt ſex-
tus phyſicorū oſtēdit.Quare tandē oporteret deuenire ad tēpus minimū, ex continuo tēporis ꝓ-
pter concitatiorem motū decremento.Contra ſi motus cæli ſemper remitteretur,fieretque tardi-
or,cū tardior motus eodē ſeruato ſpatio fiat maiore tempore,oporteret demū aſſignare maximū
tempus,in quo ſegnius agitatum cęlū ſuum conficeret ſpatiū. Vtrunque autem impoſſibile.

¶Septimi capitis annota.

¶Eliditur,excutitur.¶Plaga colliſione

SEptimum caput continet vnam concluſionem,vnam quę
ſtionem,& eius ſolutionem.¶Concluſio.¶Rationabile 11
eſt aſtra illius naturæ corporis eſſe , in quo fixa feruntur.
¶Nam & hoc idem dicebant cælum ignem eſſe putātes
ſydera ipſa vim igneam habere,ignemq; eſſe . id rationi-
conſentaneū exiſtimantes, vt vnumquodq; illorū de illi⁹
corporis natura eſſet. in vnumquodque conſpicimus exi
ſtere,ꝙ & nos ipſi dicimus.Nos tñ ea igne eſſe non cōce
dimus,qui cælum neque graue,neque leuē,neque naturam alicuius trahere ele-
menti iam mōſtrauerimus.¶Quæſtio.Sed quæres,quō calefaciāt igitur? ¶Di 12
cimus ſuo motu & attritu lumen & calorem in aere cauſare.eſt enim motus , ca
lefactius ,ignire valens ferrū,ligna & lapides: vt ſagittę acumine plumbeę va-
lido impetu in aerem emiſſę,vſqueadeo vim caloris incipiunt: vt eorum acumi
na liqueſcant:& hoc quidem aer circunſtans patitur:& ex ferro & lapide , motu
eliditur ignis.igniturque aer ex plaga motu concepta . Et vnaquęque ſphærarū
ſuperiorū circulo agitatur,quæ licet medios cæleſtes globos nō calefaciat (quia
incaleſcere nati non ſunt)calefacit tamen aerem,& maxime ſphæra in qua ſol ī
fixus conſpicitur,cum motu ſuo ad nos appropinquat , & ipſo oriente , & ſupra
nos exiſtente,magnus,validuſque naſcitur calor.

SEptimi capitis ſcholia. XI. Rationabile eſt aſtra illius naturæ corporis eſſe. Quan-
uis aſtra ſint lucida,& cęlum cui infixa ſunt ,minime lucidum ſit , ſed perſpicuum,
ex eo tamen colligi nō poteſt inter ea naturæ diſcrepantia. Nā accidentariæ affectio
nes ſpecie diuerſæ facile competere poſſunt ijs quę eiuſdem ſunt rationis, vt anima
lis oculus perſpicuus eſt,lumen in ſe receptans,auris autem,eiuſdem cū oculo natu-
ræ,non eſt diaphana. Neque operationū diuerſitas,quę diuerſis eiuſdem cæli partibus cōueniunt
vt aſtris fixis,infert diſcrimen ſpeciei inter eiuſdem cęli aſtra & cęlum. Nam eiuſdem totius parti
bus inter ſe ſecundum ſubſtantiam ijſdem ſpecie,poſſunt accommodari diuerſæ functiones & offi
cia,vt oculus peragit viſionem,auris auditionem,& diuerſa animalis organa diuerſas operatio-
nes. Haud aliter cęlum mediantibus aſtris ſpecie non diſſidentibus, varias & longe diſcrepantes
facit operationes. Sunt enim aſtra,partes cæli heterogeneę. XII. Dicimus ſuo motu lumen & ca
lorem in aere cauſari. Non eodem modo cęli motus calefactiuus eſt, quo rerum naturalium . Nā
corporum naturalium motus localis calorem inducit,quādo aut per confricationem fit,aut con-
citatem medijs diuiſionem,quemadmodum plumbum funda iactunt,de quo Ouidius.

Cum balearica plumbum
Funda iacit,volat illud,& incandeſcit eundo:
Et quos non habuit,ſub nubibus inuenit ignes.

Motus autem cæli non hoc modo calefacit,cum fiat ſine violentia & diſtractione ſpatij, ſed quia
adducit calefaciens,vtpote aſtrū ſuper hemiſphæriū, in quo eſt id quod calore recipiat,vt per mo-
tum cęli ſolis ſol defertur ſuper nos.& inducit calorem in ſubiecta corpora.

¶Octaui capitis annota.

¶Quieſcentibus,non motis proprio,ſeparato,diuerſoque motu.

OCtauum caput continet vnam concluſionem,& tres rationes ad eam. ¶ Concluſio. Aſtra non mouentur motu proprio ſecundum cęli circulum. ¶ Primo, Quia cum videantur & cęlum & aſtra transferri : vt id eueniat vtriſq; quieſcentibus, aut vtriſq; ſuis motibus motis, aut cęlo quieſcente,& aſtris motis, aut cęlo moto, aſtris vero quieſcentibus, neceſſe eſt. At vtraq; quieſcere impoſſibile eſt, cum terra (vt poſtmodum oſtendemus) quieſcat. Non enim fierent (qui nobis liquido conſtant) ortus & occaſus. Neq; vtriſq; motis, vt cęlo ſuo motu,& aſtris ſuo. Nam ęquales eſſent & orbium velocitates, & aſtrorum inter ſe. hoc autem inconueniens, deberent ſaltem circuli qui maiores ſunt, & maiores habent magnitudines, minoribus maiores habere velocitates. Et id neq; natura, neq; caſu euenire contingeret. Natura quidem non eueniret: quia magnitudine maiora, velociora ſunt. Neq; caſu, quia in iis q̄ ſemper fiunt, caſus locum non obtinet. fieret autem id ſemper. Neque cęlo quieſcente aſtra mouebuntur, eſſēt enim ſecundum circulos velocitates: vt quæ ſecundum diuiſorē, velocius moueantur: quæ extra, tardius. Et ea eſſe extra orbem, aut itra mota exulcare, & ipſum ſcindere oporteret. quæ ſunt incommoda. Relinquitur igitur cælum moueri,& aſtra infixa quieſcere, atq; cum ſuo cælo ferri. ſic enim nihil accidet incommodi. Et ſic circa idem centrum, maiorum circulorū (vt rationabile eſt) maiores erunt velocitates: neq; cælum diuelli, diſcindiq; oportebit. ¶ Secundo, Quia ſphærarum duo ſunt apti motus, gyratio,& volutatio. Atqui aſtra ſic gyrando moueri impoſſibile eſt. nam quæ circungyrantur, locum ſitumque non demutant. quod tn̄ oporteret aſtra ſecundum cęli circulum mota. Et ꝙ ſol oriēs & cadens videatur nutare, & quaſi in gyrum ſe torquere, hoc non eſt quia gyretur, ſed ob noſtri viſus debilitatem: quemadmodum aſtra fixa ſcintillare videntur ob noſtri viſus ex diſtantia ſumptā debilitatē: & planetæ (quia prope ſunt) non videntur ſcintillare. At propinqua enim viſus potens, intremulus ipſa attingit. at longe autē diſtantia porrectus, tremit. Neque ſane voluuntur hoc pacto aſtra: quæ ſi voluerentur, non ſemper nobis eadem ſuperficies appareret. at vero nobis ſemper eadem ſuperficies apparet, vt in luna maculoſa facies (ſic enim eam nominant) & quod in vno vt luna compertū eſt, in aliis ſimiliter ſeſe habere rationabile eſt. Non mouentur igitur ſecundum cæli circulum per ſeipſa. ¶ Tertio, Quia cum aſtra ſecundum cęli circulum neque gyrentur, neque voluantur: videtur ipſa progredi oportere, ſi ſecundum cæli circulum moueantur. Quod ſi ita eſſet: natura ipſis organa illi motui apta prouidiſſet. non enim aialium curam gerens, hæc pretioſa deſpexiſſet corpora. Atqui nulla habēt ad hunc motum organa apta, vt quæ ſint (quēadmodū & ſui orbes) ſphęrica, quin potius ingenioſe natura omnia eis ipſis organa abſtuliſſe videtur: vt quę per ſeipſa non feratur. Non igitur ſecundum cæli circulum per ſeipſa feruntur.

OCtaui cap. ſcholia. XIII. Aſtra nō mouentur motu proprio ſecundum cęli circulum. Motus proprius hic dicitur quo quicq̄ mouetur per ſe atq; ſolitarie tanq̄ totū mobile,& non ad motum alterius, quo modo lapis mouetur in aere,& piſcis in aqua. Partes autem integrales totius continui, vt lapidis, non hoc mō per ſe mouentur. nam mouentur ad motum totius,& toto quieſcente quieſcunt. Aſtra autem ſunt partes cęli cui ſunt infixa,& idcirco non mouentur vt totalia mobilia,& motu totali, ſed vt partialia, motuq; partiali. Et quanuis moueantur motu qui ſit in ipſis vt ſubiecto (nam tot⁹ motus in toto eſt mobili,& pars in parte) tamen non mouentur per ſe & vt ſeparata totaq; mobilia, ſed per alterum. Non tn̄ idcirco admittendum eſt ipſa per accidens ferri. nam mot⁹ particulam in ſe habent. Et cum Philoſophus dicit, cælo mouente aſtra quieſcere, non denotat quieſcere quancunq; motus priuationem (cum non poſſit. ſi totum mouetur, pars aliqua motus eſſe immunis) ſed duntaxat priuationem motus totalis, quo quicquam mouetur tanq̄ totum mobile, ſeparatumq; a quouis alio mobili. Mouentur enim aſtra ad motum ſui orbis cui ſunt infixa, ſicut homine moto cor hoīs & oculus mouetur,& mota naue clauus infixus ſimul cum naue mouetur. Et non ab re adiectum eſt in concluſione, aſtra nō moueri ꝓprio motu ſecūdum cęli circulum. Nam aſtra quę

ſuis orbib⁹ contigua ſunt, vt planetę, mouentur per ſe & ſolitarie in ſuis epiciclis, & nō ad motū totius ſphęrę, id tñ non eſt ſecundum cæli circulum, neq; contra concluſionem. Sicut clauus in naui non imobiliter infixus bñ poſſet moueri, vt verti aut volui in ſuo loco manens, non tñ de littore ad litus niſi per nauem transferri. Ita & oculus bñ mouetur in capite quieſcente, vt clauditur & aperitur, ſed non transfertur per ſe de loco. Magnitudine maiora, velociora ſunt. Id de corporibus ſimplicibus eiuſdem naturæ intelligendum eſt, quorum quodlibet per ſe & ſeparatum mouetur, & non habere locum putandum, qñ minus mouetur ad motum maioris, & in eo vt pars in toto. Lapis em̄ bipedalis eſt maior mole q̃ ſua medietas, & tñ non mouetur velocius deorſum ſua medietate, quod ea ſimul cum toto feratur. ita cælum maius eſt aſtro ſibi infixo, & tñ non fertur eo velocius, quandoquidem eodem tempore totum abſoluunt circulare ſpatium, quod aſtrum feratur orbi coniunctum, & ad ſui totius motum idem ſpatium percurrat. Eſſent enim ſecundum circulos velocitates. Si cęlo (inquit) quieſcente aſtra mouerentur, motuū eorum velocitates aut tarditates eſſent ſumendæ diſtinguendæq; ſecundum circulos quos cōficiunt, vt quæ mouentur ſecundum æquinoctialem circulum, deberent moueri velocius, & quę ſecundum minores, vt arcticum aut antarcticum, tardius, quandoquidem æquali tempore minus abſoluerent ſpatium. Atqui in circulo æquinoctiali nonnulla fixa ſunt aſtra minoris molis quam aſtra minorum circulorum, & nonnulla æqualis molis, vt ex aſtronomia ſupponendum eſt. Igitur magnitudine minora velocius mouentur, & maiora tardius, ſimiliter magnitudine ęqualium hæc quidem velocius, illa vero tardius mouentur. quod eſt oppoſitum principij præcedentis, magnitudine maiora velocius moueri, & minora tardius. Præterea aut oporteret ipſa aſtra eſſe extra orbem quieſcentem quo per ſe moueantur, aut orbi inexiſtentia ipſum diuidere, vt piſcis aquam per quam natet, & auis aerem. Vtrunq; autem incommodum eſt, cum aſtra partes ſint cæli ab eo inſeparabiles, & cælum diſſulcari diſcindiq; nō ſit natum. Vt in luna maculoſa facies. Luna non vndequaque vniformis eſt, ſed vnam quidem partem habet magis perſpicuam, alteram vero minus, & vergentem ad quandam opacitatem. Eam ob rem nō habet luna lumen vniforme, ſed maius in vna parte, vtpote magis diaphana, quę lucidior videtur, & minus in altera, ſcilicet opacioſe, quæ conſpicitur ſubobſcurior. Et ratione huiuſce diuerſitatis ſuſcipiendi luminis (quę in alijs aſtris minime comperitur) dicitur in luna eſſe maculoſa facies.

¶ Noni capitis annotat.

¶ Harmonia, conſonantia, concentus. ¶ Ingereret, inferret.

NOnum caput continet vnam concluſionem, Pythagoricorum ra=
tionem: & duas rationes ad eam. ¶ Concluſio. Dictum Pythago= 14
ricorum, circunlata corpora ſonum cauſare pariter & harmoniam,
irrationabile eſt. ¶ Inducebantur enim ad hoc aſſerendum. ¶ Pri
mo, quia corpora apud nos minore mole & velocitate corporibus
orbium ſolis & lunæ, edunt ſonos. a fortiori igitur & illa & maiora & velociora
corpora. ¶ Secundo. Aſtra ſunt in tanta multitudine, magnitudine, & velocita
te, inconueniens igitur videtur ipſa moueri, & non cauſare ſonum: & non modo
ſonum, ſed & harmoniam. Et cum ſciſcitabatur ab ipſis, quomodo nō audimus
ergo? nam inconueniens videtur tantos nos latere ſonos: aiebāt nos latere, quia
nobis congeniti ſunt, conſuetudinemque traximus ipſos audiendi: & ideo nos
non iudicare ipſos audire: quemadmodum malleatoribus accidit, qui cum in cu
dendo graues ſonos edant, ob audiendi conſuetudinem tam graues ſonos non
aduertunt. Sed hanc aſſertionem vanam eſſe oſtendim⁹. ¶ Primo, Quia ſi tan=
tæ molis corpora ſonum ederent, excellentia omnes naturæ ſonos ſuperaret, &
rebus ſenſibilibus violentiam maximam ingereret. Videmus enim validos ſo=
nos, vt tonitrus, non modo animantium ſenſus corrumpere, ſed & lapides & ſo=
lidiora corpora diffindere. At tale accidens ſenſibilibus rebus haudquaquam
cognitum habemus. Non igitur edunt ſonos. Non enim ſolum inconueniens
eſſet illos non audiri, ſed & ſenſus nihil pati, aut non corrumpi. Et natura me=
lius rebus conſuluit, quod ſonos non edant. ¶ Secundo. Quæcunq; ſonū edunt,
ſe vehementer collidunt. Aſtra autem cum feruntur, ſe non collidunt, ſed fe=
runtur orbi ſuo infixa: vt malus, puppis, prora, nauis partes, cum nauis in fluuio
feratur: quę ſonum (imo neque nauis) non edunt. impoſſibile enim, quod in la
to plagam colliſionemq; non faciente fertur, ſonare, quod tamen & de naue &
de eius partibus. ſuis rationibus victi concedere deberent. Non igitur corpora
cęleſtia, & eis infixa ſydera ſonum cauſant & harmoniam.

NOni cap. ſcholia. XIIII. Dictum Pythagoricorum. Antiqui per harmoniam corporum cæleſtium coniectari poſſunt intellexiſſe per methaphoram tenorē illum cōſtantiſſimum regularitatemq; aſſiduam motuum cęleſtium, qui cum diuerſitatem ſpeciei habeant, & velocitatis tarditatisq; diſcrimen, nō abſurde harmoniæ concentusq; noīe deſignari videntur, & qui tardiores ſunt orbes, grauiorem edere ſonum, qui vero velociores, acutiorem, ꝙ tarditas motus grauitati ſoni, & velocitas acumini apte reſpondeat. Hinc Mantuanus illorum ſententiæ aſtipulatus inquit.

" Inſonuere poli, longeque auditus ab alto
" Concentus, mixtumq; melos, pars ocyus acta,
" Clarius, & cantu longe reſonabat acuto,
" Tarda ibat grauiore ſono.

Verum alij hanc non intelligentes methaphoram, putarunt cælos reuera ſonum edere, & innitebantur nonnullis rationibus in litera poſitis, quæ facile diluuntur. Prima quidem, ꝙ magnitudo & velocitas cęlorum non conuincit eos ſonum edere, cum in iſtis inferioribus non ſemper maiora corpora ſonum edant, vt lana & fœnum, ſed dūtaxat ea quæ dura ſunt, & collidi poſſunt, qualia non ſunt cęli. ſunt em̄ longe alterius naturæ a corporibus inferioribus, & minime ſonū efficere nati. Secunda vero diſſoluitur hoc ipſo, ꝙ multitudo, magnitudo, & velocitas aſtrorum minime efficaces ſunt cauſę faciendi ſonum. Nam in rebus naturalib⁹ corpora etſi magna ſint, & multa, & velociter mota, ſi tn̄ non colliduntur adinuicem, non edunt ſonum, vt argumento ſunt aer leuiter expiratus, & manus citra colliſionem alteram manum contingens. Aſtra autem quia ſuo orbi feruntur infixa, non adinuicem habent colliſionem, vt neque claui paſſim & interſtite quopiam interuallo naui infixi. Præterea quæ mouentur celeriter diuidendo medium, ſonum quidem faciunt, vt nauis in aqua, & ſagitta per aerem. Cæli autem & aſtra hoc pacto non mouentur, ſed per contactum ſine colliſione & diuiſione. Neque rationi conſentanea eſt eorū ſolutio quam adhibent, reddentes cauſam quare cæleſtes illi ſoni cum a maximis fiant corporibus & idcirco maximi, a nobis non audiantur, dicentes id euenire, ꝙ ſoni illi ſint nobis conſuetudinarij. Nam puer primum in lucem editus non traxit conſuetudinē ſonos illos audiendi, & tn̄ eos nō ꝑcipit. Pręterea malleatores ſi ex propoſito velint aduertere ad eos ſonos quos in cudendo efficiunt, facile quidem eos percipient. At vero quantuncunque arrectis auribus quiſpiam aſtat volens harmoniam cæleſtem auribus haurire, non eam percipiet. Impoſſibile eſt enim quod in lato. Lato, moto, agitatoque per motum, vt ſit literæ ſententia. Impoſſibile eſt id quod tanquam pars mouetur in altero toto, moto quidem, ſed non faciente plagam & colliſionem, ſonare, vt ſi nauis lata in flumine non faciat colliſonem, impoſſibile eſt proram quæ fertur in naui, ſonū facere. Et aſtra infixa cælo ꝙ non facit colliſionē, itidem ſonare eſt impoſſibile. Pythagorici tn̄ cogerētur concedere proram, maīū, & puppin mota ſimul cū naui facere ſonū, ꝓpter ſuas rationes de cælo & aſtris factas. nam partes illę nauis & multę ſunt, & magnę, & velociter motę, ſicut aſtra.

¶ Decimi capitis annotat.

¶ Et in 36000 annorū ſuum motū cōplet, primo motui cōtranitens. f in 30. g in 12. h in duob⁹. i in vno. K & l fere eodem tp̄is curriculo. m in 28 diebus. omnes primo motui contranitentes. Vide figuram capite 4. primi libri de Cælo.

DEcimum caput continet de ſitu & velocitate motuum cæleſtium vnam narrationem. ¶ Narratio. Orbes cęleſtes ordinem adinuicem ex aſtronomia cognitum habent: vt hi ſint priores, illi vero poſteriores. ſunt enim hi poſteriores, qui primę lationi ſunt diſtantiores. Et cum prima latio ocyſſima ſit & ſimpliciſſima: qui ei ſunt propiquiores, velociore motu ſecum rapit: remotiores vero tardiore. Et huic motui omnes inferiores contraferuntur. qui ſunt illi primæ lationi viciniores, pluri tempore: qui vero ſunt remotiores, minore: & medij, medio modo. Et hoc quidem non ſine ratione. quod mathematici liquido manifeſtant, atq; pandunt.

DEcimi cap. ſcholia. XV. Qui ei ſunt propinquiores, velociore motu ſecum rapit. Sphęrę inferiores duplicem hn̄t motum. Vnum eis accidentarium, vtpote motum raptus, quo a primo mobili raptę, quatuor & vigīti horarū curriculo cōplēt ſuum quęq; circulum ab oriente per meridiem in occidentem, & rurſum redeūtes ī orientem. At cum ſphęrarū primo mobili propinquiorū ſpatia ſint maiora, & diſtātiorum minora, vt ex cęlorum magnitudine ꝑſpicuum eſt, primum mobile ſphęras propinquiores ęquo tp̄e ꝑ maius rapit ſpatium, & diſtantiores per minus. igitur propinquiores veloci⁹ rapiat, & remotiores tardius. Alter autem motus inferiorum orbium eſt eis proprius, quo feruntur ab

occidente per meridiem in orientem,& iterũ recurrunt in occidentem,diuerſo tñ tempore. Nam propinquiores primo mobili,pluri tp̃e ſuum percurrunt ſpatiũ,vt firmamentum(quod in huius capitis notis deſignatur per literã e,& conſequenter alię ſphærę,eo ꝙ diſponuntur ordine, denotantur per conſequentes literas, ſcd'm eam ſignificantiã q̃ in quarti capitis primi de Cælo notis eſt poſita,& hic ex eo loco ſupponenda)in iiij. m. cccccc. annorũ ſuũ cõplet circulũ.Cũ em̃ vnuſquiſq; circul⁹ duodecim habeat ſigna,& vnũquodq; ſignũ.xxx.grad⁹,ex ductu ipſius xij. ĩ xxx. cognoſcit oĩs circulus cęleſtis habere ccc. lx. grad⁹. Scd'm aſtronomos aũt firmamentũ ſpatio centũ annorũ vnũ duntaxat gradũ cõficit.& ccclx. per c. multiplicata,reddũt iiij. m. cccccc.quare firmamentũ totũ ſuũ motũ cõplet in iiij. m. cccccc. annorũ.Cęlũ Saturni xxx. anno.interuallo.Iouis aũt,duodecim anno.Remoriores aũt cęli,pauciore tp̃e ꝓprium abſoluunt motũ,vt cęlum lunę in xxviij. diebus.Et medij orbes ꝓpinquioribus diſtantioribusq; intercepti,medio modo complent ſuum motum, vt cęlũ Martis duob⁹annis,cęlũ Solis, Veneris,Mercurij,vno anno.

❡Vndecimi capitis annotat.

❡A,plenę illuminationis luna:quę panſelenos dicitur,latine vero pleniluniũ.
❡B,nouilunium:quę neomenia. ❡C,d,f,g, luna maioris ſemicirculo illuminationis, quę dicitur amphycirtos. H, i,medię illuminationis, quæ dichotomos. ❡K,l,m,n,minoris ſemicirculo illuminationis: quæ dicitur menoeides. ❡O,ſol.

VNdecimum caput continet vnã concluſionem,duas rationes ad eam.

❡Concluſio. Aſtra ſphæricam ſibi aptant figurã. ❡Primo, Quia diximus ea neq; nata, neq; apta progreſſioni. At natura nihil irrationabile neque fruſtra facit. dedit igitur ipſis molem ad ſe hoc pacto mouendum ineptiſſimam. Hęc autem eſt ſphęrica: quia ad hoc organum non habeat vllum.ſunt igitur mole ſphærica. ❡Secundo. Vt de vno aſtro comperimus, & de omnibus conſimile eſſe exiſtimare æquum eſt. At vero luna per ea quæ circa viſum accidunt,ſphærica eſſe oſtenditur.non em̃ fieret cum accreſcit,atque decreſcit, pluries quidem corniculata,quam menoeidem dicunt:aut vtrinq; curuata & gibboſa, quã amphycirton nuncupant: ſemel autem æqua proportione diuiſa, quam dichotomon vocant:niſi ſphærica eſſet. Et rurſus per aſtrologiam inde comprobatur. Non enim ſol cum deliquium patitur, corniculatus appareret, ſi illa ſphærica non eſſet.Sunt igitur & aſtrorum alia omnia ſphærica. 16

VNdecimi cap.ſcholia. XVI. At vero lunã apprehendimus ſphæricã.Cum luna ſuã incipit circulationẽ.primo die penitus obſcura eſt,& luminis expers,& noua luna dicitur,eſtque vt b. Deinde ſex diebus ſenſim ſecundum minorem circuli portionem illuminatur, ſecundum dierũ ordinẽ maiore ſui parte conſequenter illuminata,eſtq; vt n & l. Septĩo vero die

media parte illuminata, vt l. Sequẽtibus ſex diebus ſecundũ maiorẽ circuli portionẽ illuſtratur, vt g, & d. Decimoquarto vero die cõpletũ aſſecuta eſt incrementũ vt a. Deinceps alijs ſex dieb⁹ ei⁹ lumen paulatim decreſcit, maiore tñ adhuc parte illuminatur, vt c, & f. Primo vero & viceſimo die, media tm̃ parte illuſtrata, vt h. Sequentibus autem ſex diebus decreſcẽte ſecundum dierum ordinem eius lumine, ſecundum minorem circuli portionem illuſtratur, vt K & m. Demum viceſimooctauo die completa eius circulatione penitus euaneſcit ex oculis noſtris, rurſum obſcura, vt b. Nam em̃ ſol cum deliquium patitur. Sole deliquium patiente ob lunã noſtris obtutibus & ſoli interpoſitam, luna aliquam partem ſua opacitate occultans, alterã partẽ ſolis extra lunę extremitates apparẽtẽ abſcindit ſecundũ arcualẽ figurã, vt id ſolis quod nobis conſpicuũ relinquitur, arcuale & ſinuoſum videatur. Id aũt fieri nõ poſſet, niſi luna eſſet ſphęrica. Nihil em̃ ab altero arcualẽ figurã abſcindere poteſt, niſi ipſum abſcindens arcuale & ſphęricũ fuerit, vt oſtẽdunt diſcus & tabula quadrata viciſſim maiori diſco & oculis noſtris interiecta atque interpoſita.

¶ Duodecimi capitis annotat.

¶ Aſtra erratica, planetæ ſeptẽ. Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Ven⁹, Mercuri⁹, Luna. ¶ Dirigere, mouere. Aſtragali coi, tali ſiue taxilli, ſic denoĩati a Coinſula circa Rhodũ. Eſt aũt aſtragal⁹ Cous qui ſenionẽ prę ſe fert. Chi⁹ q̃ vnitatẽ.

17 DVodecimum cap. continet duas quęſtiões, & earum ſolutiões. ¶ Pri
ma quęſtio. Cur motus cæleſtium corporũ non multiplicẽtur ſecun=
dum diſtantiam a primo? ita vt primum vno ſimpliciſſimo, ſecun=
dum duobus, tertium trib⁹ moueatur, & ita deinceps: ſed accidat op=
poſitum, vt ſcilicet ſolis & lunæ ſphęræ paucioꝛib⁹ motib⁹ agitentur, q̃ aliqua
aliorũ ſuperiorũ erraticorũ aſtrorũ. Viſa ẽ em̃ aliqñ luna dichotomos ꝑte ſui ob
ſcura. Martis occultaſſe aſtrũ, & illď ex altera parte lunę quę erat lucida, emer=
ſiſſe: & de alijs aſtris Ægyptij & Babilonii idem obſeruarunt, qui circa hæc de=
prehendenda olim peruigilem curam adhibuerunt, & multam de aſtris tradi=
18 tionem reliquerunt, quod eſt eam ipſam cęterorũ eſſe infimã, indicium. ¶ Se=
cunda quęſtio. Propter quid in prima latione eſt tanta ſyderum multitudo, vt
ne arithmetici quidẽ ſupputare poſſint: in inferioribus autẽ vnum ſingulare, vt
duo aut tria in eodẽ non reperias infixa? Et certe has quęſtiones mouiſſe (quas
merito difficiles putabunt omnes) & de ipſis pauca differere, non temeritati &
audaciæ, ſed verecundię potius & modeſtiæ dicentis (qui id ob philoſophiam
facit) imputandum eſt, tametſi paruas de magnis dubitationibus adducat ſuffi=
cientias. Et has quęſtiones mouere, ad maiorem faciet intelligentiam, & nihil
nobis, contemplantibus quidem, ſed paruas habentibus cauſas, oberit. ¶ Primę
ſolutio. Animalium quædam perfecta potiuntur ſanitate ſine motu vllo, & ali
qua agitatione. alia vno motu eam aſſequuntur, vt ambulatione. alia pluribus,
vt ambulatione, lucta, & pugna. quædam vero eam neutiq̃ aſſequi valent vn=
quam. Ita & corpora hęc de quibus inquirimus, quanuis inanima ſint, ea tñ vt
vita & actione participãtia intelligamus. Dicimus igitur ꝙ optime ſeſe habet
vita viuens ſempiterna, nullo egens aut motu, aut mutatione, & aliorum finis:
& poſt ipſum, quod vitã illam vno motu cõſequitur, vt quod eſt illi proximum:
deiñ alia quæ duobus, & alia q̃ trib⁹. & ſunt aliqua quę hanc amplius nequeunt
aſſequi vitam: ſed quanto optimo fini ſunt ꝓpinquiora, tanto ipſis reb⁹ melius
eſt. hac de cauſa terra non mouetur, vt q̃ ſit remotiſſima, neq; vitã neq; operatio
nem agens. alia poſt ipſam mouentur quidẽ paucis motibus, vitã illã non attin
gentia. alia vero mouentur pluribus motib⁹, & vitã illã ſortita, ſempiternitatem
ducunt. primum vero corporũ vno motu eam aſſequitur, vt omnium facillime
corporum. Quod enim vno vitam illam conſequitur, facilius: quod duob⁹ eget
vt conſequatur, difficile: & quod tribus, aut pluribus difficilius aſſequi videtur.
& ex animalibus & plantis hanc quęſtionem quodammodo euoluere potes. dif=
ficilius em̃ eſt multa & ſæpe, quã pauca & raro recte agere: vtputa decies mille
aſtragalos Coos iacere, difficile: duos autem aut tres, facile. ¶ Secundę ſolutio.
Prima latio rationabiliter hac aſtrorum multitudine decorata eſt. Primo, quia
prima, & vt alijs vitę principium, excellentiam ad alias retinens. Secundo, quia

aliæ lationes in quib⁹ vnum figitur aſtrũ,illam excedunt in motib⁹,& ipſa illas aſtrorum multitudie ſuperat. Tertio, quia mouet oẽs inferiores ideo infixa ſydera tenet,quo magis illis diuerſas influat virtutes. Hęc & ſimilia de quęſtione adduci poſſunt,quæ an ita ſint, conſiderationibus aſtrologicis relinquẽda ſunt.

Duodecimi capitis ſcholia. XVIII. Propter quid in prima latione eſt tanta ſyderum multitudo. Primã lationem vocat hic Ariſtoteles ſphęrã ſtelliferã,& aſtrorum multitudine conſpicuã,& eam tp̃e Ariſtotelis aſtronomi primã ſphæram mobili poſuerunt , rati duntaxat octo eſſe orbes cęleſtes , ſcilicet ſeptem planetarum, & octauam quam poſuerunt eſſe primum mobile. Poſteriores autem nonum cęlum mobile (quod primum vocarunt (poſuerunt,octauæ ſphærę ſupereminens. Recentiores vero adiecerunt decimum mobile,cęleſtes orbes omnes ſuo ambitu cõplectens, ſecumq; raptans, quod primum ſphærarum mobiliũ poſuerunt. Ita & corpora hæc de quibus agitamus . Quatuor in litera notantur aĩalium gñ̃a,per quorum analogiam præſens quęſtio diſſoluitur. Primum eorum quæ perfecta potiuntur ſanitate ſine motu aliquo ſcd'm locum,ad illũ conſequendum facto. Et illis in analogia reſpondet primum ens,& oĩm perfectiſſimum,quod ſine aliquo motu & ſuapte natura vitam degit ſempiternam. Secundum eorum quę vnico motu ſanitatẽ aſſequuntur , vt ambulatione. Illiſq; rñ̃det primum mobile,quod vnico motu maxime regulari, ſimpliciter vno & ſimpliciſſimo vitã illam vtpote ſempiternam aſſequitur. Nẽpe per vitam quę cælis attribuitur,hoc loco nihil aliud q̃ ſempiternitatẽ perpetuamq; proprie operationis ꝑfunctionem intelligere debemus,quam Ariſtoteles hic cõparat ad ſanitatem aĩalis . Tertium eorum q̃ pluribus motibus, vt duobus aut pluribus ſanitatẽ adipiſcuntur . Et illa hñ̃t collationem atq; analogię reſponſum ad orbes cæleſtes inferiores,pluribus quidẽ motibus ſempiternã durationẽ(q̃ hic cęlorũ vita dicitur)aſſecutos. Demũ quartũ genus aĩaliũ eſt eorum quæ nullo pacto ſanitatẽ valẽt adipiſci,ſed languida ſunt & valetudinaria , illiſq; comparantur corpora naturalia quæ nullis quidem motibus ſempiternitatem valent adipiſci,ſed interitui ſunt obnoxia. Et potiſſimum terra,quæ immota permanens,ſuoq; loco nixa,ab omni efficacia & operatione motus ſecundum locum eſt remotiſſima,tametſi alias naturales habeat operationes,pauciores tamen alijs. Difficilius eñ̃ eſt multa & ſæpe q̃ pauca & raro recte agere. Siquidem multitudo facit indigentiam atq; impotentiam; paucitas autem atq; vnitas ſufficientiam faciunt atque potentiam . Sufficiẽtia autem perfectionem arguit , cum in primo ente & ſupramundanis reperiatur , indigentia vero imperfectionem. nam in rebus inferioribus,in quibus imperfectio itidem locum habet,comperitur.

¶Decimitertij cap. annotat.

¶Antichthona,contrapoſitã terrã. Chthõ eñ̃ chthonos gręce , latine terrã ſonat. inde Põponi⁹ Antipodas Antichthonas vocat. ¶Mediũ magnitudis,qđ ęquidiſtat ab extremis. Mediũ virtutis,qđ natura & dignitate añcedit. ¶Medium virtutis,naturę perfectione. ¶Tympanilis figura eſt,q̃ tympani ſimilitudinem exprimit, Craſſitudo,ꝓfunditas. ¶Trix trichos,capillus, græcũ eſt.

Decimumtertium caput continet duodecim antiquorum
de ſitu,motu,figura & quiete terræ opiniones , rationẽ ſecundæ, & ſeptimæ diſſolutionem, nonæ tribus rationibus improbationem, vndecimæ quinque , & duodecimæ quinque . ¶De ſitu , motu , figura, & quiete terræ duodecim opiniones. ¶Prima eſt ponentium mundum eſſe
finitum , & terram eſſe in medio ſitam . ¶Secunda eſt 19
quorundam qui circa Italiam habitantes, ſe Pythago- 20
ricos appellabant,dicentium terram non eſſe in medio,ſed ignem,terram vero eſſe vnum aſtrorum circulariter motum,ſuo motu noctem & diẽ efficiens : cui ſit altera oppoſita terra, quam antichthona vocant, & apparentia non curant. Quod ignis ſit in medio,his inducebantur rationibus. ¶Prima. Nobiliori corpori debetur nobilior locus. ignis autem terra nobilior eſt. ipſi igitur debetur nobilior locus. At medius locus extremis nobilior eſt. eſt igitur ignis in medio. ¶Secunda. Principaliſſimum corporum maxime decet conſeruari. ignis autem principaliſſimus eſt. decet igitur ipſum maxime conſeruari. conſeruabitur autem optime in medio. eſt igitur ignis in medio. Et hinc fit vt ignem vocent carcerem Iouis: quod in medio vndiq; circunclusus circunſeptuſq; exiſtat. Sed falluntur Pythagorici, idem credentes medium magnitudinis,& naturæ: vt ſtatim compertum habemus in animalibus nõ eſſe idem animalis magnitudinis medium , & virtutis. ¶Sed medium mundi natura & virtute, eſt po-

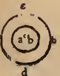
tius circa cælum q̄ in centro:& illic eſt ignis,& illic maxime cõſeruatur,& ter-
ra in centro(quod magis vltimo aſſimilatur q̄ principio)illic cõtinetur,& fini-
tur a circunſtantibus. Cõtinens aũt & finiens,honorabili⁹ cõtento & finito. Eſt
21 em̃ cõtinens & finiens vt forma,cõtentum vero & finitũ vt potentia. ❡Tertia
eſt dicentium quandã terrã eſſe in medio,& ferri circa medium,& eſſe aliã ter-
22 ram ex oppoſito(quã etiam antichthona dicunt)q̄ circa mediũ fertur. ❡Quar
ta eſt dicentium plures eſſe terras,hanc in centro,illã toto hemiſphærio diſtan-
tem:cum qua pariter circa medium plurima circunferuntur corpora,quæ pro-
pter ipſam a nobis nõ percipiuntur.& hinc nobis toties apparere lunę defectus
23 & decremẽta. ❡Quinta eſt aſſerentiũ eſſe vnã terrã,& continue circa & ſtatutũ
24 mobilem polum circunferri.& hęc ſcripta eſt in Timæo. ❡Sexta eſt dicenti-
25 um terram eſſe ſphæricam. ❡Septima eſt eorũ qui dicunt eã figura tympani-
lem,argumento vſi,quod in oriente & occidente videtur ſolis abſcindere portio
nes ſecundum rectam. Secundo,quia hæc figura aptior eſt ad quietem. ſed fal-
luntur. Hoc em̃ non ideo eſt, quia tympanilis aut lata exiſtat,quod videantur
portiones ſecundum rectam abſcindi,ſed hæc faciunt videri diſtantia,& circu-
lorum magnitudines. Pars enim circuli a longe viſa, etiã parui, recta apparet:
26 & magni circuli pręmagna curuatura, apparet & recta. ❡ Octaua eſt Xe-
nophanis Colophonij putantis terram quieſcere,& manere immobilem, quod
deorſum craſſitudinis ſit infinitæ. Ingerebat em̃ hoc ſolutionis difficultatem,
ꝙ ſi parum terrę ſuſtollatur, non vult manere, ſed ſe deorſum pręcipitat & de-
mergit:& ſi maius,velocius:quare fortius & tota, niſi profunditate infinita, vt
baſe,ne rueret,defenderetur. Sed hoc dicto Empedocles attonitus:qui hæc aſſe
runt increpat tanq̄ vana locutos, & de vniuerſæ natura parum cognoſcentes.
27 ❡Nona eſt thaletis Mileſij ponentis terram quieſcere, quia ſuper aquam na-
tet,quemadmodum lignum ſuper aquã, aut aliquid ſimile non deſcendit, ſed
ſtat:ita aquę, terrę caſum prohibent. Sed id irrationabiliter dictum. ❡Primo,
quia eandem relinquit difficultatem,a quo ſuſtineatur aqua. ❡Secundo, Quia
quanto aqua aer eſt leuior:tanto terra grauior eſt aqua. non igitur aqua defen-
dit terræ caſum, vt neque aer caſum aquæ. ❡Tertio, Quia videmus paruam
terram per aquam cadere:& quanto maior,tanto velocius. non igitur prohibet
totius terræ caſum, Inquirebant enim vſque ad aliquid, ſed inſufficienter.
Omnibus enim nobis hoc conſuetum & commune eſt, hactenus de aliquo in-
quirere, quouſque contradictionibus ijs quæ aduerſarijs videntur, ſatisfactio
fiat,& non quantum dubitati natura requirit. At vero bene inquirentem non
hoc modo curare oportet,ſed ex proprijs in rei quęſitę venire deprehenſionem.
28 ❡Decima eſt Anaximenis, Anaxagoræ & Democriti, dicentium terræ lati-
tudine terram a pręcipitio tutã eſſe. Primo, quia eius latitudo ipſum aerem di-
uidere non permittat. Secundo,hac de cauſa valide ventis obſiſtit. Tertio,quia
non habet aer locum quo cadere poſſit.vnde fit vt terra cadere nõ poſſit,quem-
admodum neque aqua in clepſydris. Sed ſi hæ rationes valerent, propter ean-
dem cauſam ipſa exiſtente ſphærica maneret,quod poſtea falſum eſſe oſtende-
29 tur. ❡Vndecima eſt Empedoclis,quietis terræ cauſam aſſignantis velocem cę
li circungyrationem:vt quæ motum terræ prohibet:quemadmodum aquę e va
ſe velociſſime in aere circungyrato, ea cita gyratione defenditur effuſio. Sed
hęc aſſertio inualida eſt. ❡Primo,Quia quęrẽdum eſt ab eo, an terrę ſit aliquis
motus:& ſi ſit aliquis, an naturalis, aut violentus. Si non eſt naturalis, neque
erit violentus vllus:& ſi neque vi,neque natura motum ei aſſignauerit, omni-
no non mouebitur: quare neque quieſcet. hæc prius cognita ſunt. Et ſi dicit,
natura fertur ad medium,neque motus neque quies violẽta erunt. quare circun
gyratio ponenda non eſt, vt illic quieſcat. Vt enim motus naturalis, & motus
violentus,ita quies naturalis atque violenta eſt. Et ſi circungyratione ad me-
dium venerit, & illic violenter quieſcet. ſed vbi natura quieſcet? ❡Secundo,

Quia ſi vi feratur & quieſcat in medio, aliquo alio natura ferař & quieſcat neceſſe eſt. Aut igitur hoc erit ſurſum, aut deorſum, aut vbicūq; aliubi. Si ſurſum vt aer ſupra nos exiſtens non prohibet lationē ſurſum: neq; prohibebit aer qui ſubter eſt, eā quæ deorſum eſt, quo minus feratur. Eorundē eñ & conſimilium eędem & cōſimiles ſunt cauſę. ¶ Tertio. Dicat Empedocles, prius q̃ lis diſſociaſſet elementa, quomodo terra quieſcebat? nō enim tunc erat circungyratio aliqua. Cauſa igiť quietis terræ vniuerſalis aſſignari non poteſt velox citaq; circungyratio. ¶ Quarto. Quia partes terræ feruntur ad medium, & omnia grauia ad terram: cuius cauſam aſſignare nō poſſis circungyrationē. ¶ Quinto. Ignis fertur ſurſum natura, & non propter gyrationem: igitur & terra cōſimiliter deorſum. Non enim dicere poſſis gyratum, graue & leue determinare. ſed hęc natura determinata ſunt: vt hoc ſurſum euolet, illud vero in imum conetur. Non igitur terra permanet immota ob velocē (vt vult Empedocles) cæli gyrationē.

¶ Duodecima eſt Anaximandri terrā quieſcere perhibentis, quia ęqualiter ſecundū ſui ambitū ſe ad extrema habeat. quare vt æque libratā, nō plus ad hanc quam ad illā eam ferri contingit. vnde hac de cauſa quieſcit. Sed ꝙ id non verum ſit (quanuis ſuaſibilitatē aliquam habeat) deprehenditur. ¶ Primo, Quia hac ratione quicquid in medio locaretur, quieſceret. ignis igitur in medio quieſceret. quod falſum eſt: quare & id ex quo ſequitur. ¶ Secundo. Terra non modo quieſcit in medio, ſed & fertur ad mediū. nam quocunq; feratur terrę particula, illuc & totam terrā ferri neceſſe eſt. & quicquid natura locus partis eſt, & totius natura idē erit. Non igiť quieſcit propter extremorū ęquidiſtantiā. ¶ Tertio. Inconueniēs eſt quęrere cur terra immota maneat ī medio, & non cur ignis in ſummo. qui ſi illic natura ſtet, & eodē iure terra ſtabit ī medio. Cōuenit eñ vtiq; & ei aliquis natura loc⁹. ¶ Quarto. Simile eſt dicere terrā in medio q̨eſcere ptopter ſimilitudinis neceſſitatē. ac ſi dixeris quod ęque vbiq; extenſum fuerit (vt de capillo quē tricha Græci nominant, dicitur) frangi, diſſoluiq; nō poſſe: vt vehementer eſurientē, & tantundē ſiticuloſum a cibo & potu æquidiſtantem, fame & ſiti interitum ire. ¶ Quinto. Irrationabile eſt inquirere quietis terræ cauſam in imo, & mentionē nullā de motu eius in imum facere, an vi, an natura fiat. quod facit Anaximander. Deprehendendo eñ cauſam cur ignis ſurſum, & quomodo ſuſtollatur: protinus cur ſurſum quieſcat, cognoſcitur cauſa, ita & deprehenſa cauſa cur & quomodo terra demergitur in imum, pariter cauſa ſuæ quietis in imo deprehēſa eſt. Et ratio ipſius de ſimilitudine inualida eſt: vt de igne poſito in medio, capillo æqualiter tenſo, eſuriente, & ſitiente refellere promptum eſt. Et ſicut ignis ſi eſſet in medio, conſimiliter ad extrema ſe habens euolaret ad ſummū, nō forte tot⁹ ad vnā partē, ſed partes ad ſibi ꝓportionatas partes, vt quarta vna huc, altera illuc: ſic & de terra eſſet: & a loco illo propter ſimilitudinis rationē (quēadmodū & ignis) emoueretř, niſi eius locus eſſet, & in eo natura quieſceret. Et licet id verū ſit, ipſam ad extrema cōſimiliter ſeſe habere: non tñ verum eſt eam hac de cauſa in medio quieſcere: ſed hoc accidit.

DEcimitertij capitis ſcholia. XX. Quod ignis ſit in medio, his inducebantur rationibus. Vtraque rationum facile diluitur, admittendo medium locum ſecundum virtutem, vt concauum cæli lunę, eſſe extremo loco, ſcilicet aquę concauo nobiliorem, & in eo ſecundum virtutem medio ignem collocari. Negando tamen medium locum ſecundum magnitudinem eſſe præſtantiorē loco extremo, & in eo ſecundum magnitudinem medio ignē eſſe collocatum. Nempe quemadmodū in animali aliud eſt magnitudinis medium, ſcilicet id animalis quod ab extremis partibus ęquidiſtat, vt in homine idipſum quod a capite & pedibus æquo intercipitur interuallo, & aliud virtutis, vt cor, quod in homine capiti q̃ pedibus propinquius eſt, ita in vniuerſo aliud eſt medium ſecundū virtutem, ſcilicet concauum cæli lunæ, & aliud medium magnitudinis, ſcilicet concauum aquæ, quod terram ambit. Perperam ſane ignem vocabant carcerem in paſſiuo ſignificatu, quod coerceatur & contineatur ab alijs elementis, cum potius dici debeat carcer in actiua denotatione, ꝙ alia elēmenta coerceat atq; cōtineat. Et ex eo ſumitur nobilitatis ipſius ignis ſupra alia elemēta argumentum. nam continens eſt præſtantius cōtento, mō vtrunq;

totum ſit compoſitum, vnumq; concludat alterum ſuo ambitu circulari, quo alteri toti ſuperemineat ſecundum ordinem corporum vniuerſi integritatem conſtituentium, vt aqua terram, aer aquam, & ignis aerem. Si enim alio modo contineret, & ſolum ſecundum eius portiunculã, quemadmodum aqua piſcem, & aer hominem, non oporteret continens eſſe perfectius cõtento. Et continens (vt inquit litera) eſt vt forma, contentum vero vt materia. Quæ quidem analogia deſignat, ꝙ quemadmodum forma præſtantior eſt materia, ꝙ eam quodammodo finit & terminat, ita cõtinens contento prȩſtantius eſſe. Ignis aũt inter elementa ſolum eſt continens, & terra ſolum contenta. XXV. Argumento vſi ꝙ in oriẽte & occidente videtur ſolis. Cum ſol oritur & occidit, mediaq; eius pars nobis eſt conſpicua, & media adhuc latitans, pars viſa a parte non viſa videtur abſcindi a terra ſecundum rectam. nam ea ſolis pars quȩ terram videtur contingere, terminari videtur aut diametro aut chorda portionis circuli. Ita ſi ſphærico vt diſco & oculis noſtri interponatur tympanum ſecundum tranſuerſun, videbitur a diſco abſcindere portiones ſecundum rectum per partem ſuam oblongam & teretem. Verum non rectam aſſignabant cauſam, cur a ſole videantur abſcindi portiones. Id enim non ideo euenit, ꝙ terra eſt figuræ tympanillis, ſed ꝗa ꝑs circuli a lõge viſa apparet recta, vt nauigãtibus videt̃ littus procul viſum eſſe rectũ, ꝙ accidentibus & ꝓpinquantibus apparet ſinuoſum atq; curuũ. Ita ꝙ ꝓpinquis obliquũ videt̃, diſcedentibus explicare ſeſe. & rectũ fieri cenſet̃. XXVI. Ingerebat eñ hoc ſolutionis difficultatẽ. Ratio Xenophanis inualida eſt quia non cõſimiliter tota terra ſe habet, vt eius ꝑticula ſurſum ꝓiecta. Nam terræ ꝑs ꝓiecta ſurſum, eſt extra ſuũ locum naturalẽ ad q̃ natura mouetur. Tota aũt terra eſt in ſuo loco naturali, & deorſum. quare non moueretur vnq̃ deorſum, etſi infinitã ꝓfunditatẽ nõ haberet, ſicut neq; terræ ꝑticula ſi in ꝓprio loco quieſceret. Et tota terra ſi extra ſuũ locum eſſet dimota, natura ad eundẽ locũ moueret̃, ꝑinde atq; gleba terræ ex naturali loco pulſa, iterũ deorſum mouetur. Quare idẽ eſt iudiciũ de vtriſq; con ſimiliter ſe habentibus. XXVIII. Tertio ꝗa non habet aer locũ quo cadere poſſe. Sicut aer in clepſydris obturato ſuperiori foramine aquȩ impoſitis, non habet locũ in quem recipiatur. & ergo clepſydrã non exit, neq; permittit aquã ſubire, ita (inquiunt) neq; aer terræ ſubſidens locum habet in quem recipiatur, ſi per terram ſuo motu ipſum diuidentem a ſuo dimoueatur loco, quare terra in ſuo loco manet immobilis. Sed ſi iſtæ inquit litera, rationes eſſent efficaces propter eaſdẽ, ſi terra ponatur eſſe ſphærica maneret in ſuo loco ab aere ſuſtentata, quod falſum eſt. Non enim in ſuo loco quieta manet, quia ab aere ſuſtẽtetur ne cadat, ſed quia in ſuo eſt loco naturali, & nata ibidem quieſcere, vt eſt rerum naturaliũ cõditio. XXIX Eorundem eñ & conſimilium eædem & cõſimiles ſunt cauſæ. Hæc propoſitio applicanda eſt ad cauſas & effectus naturales, & non ad ea quȩ aliunde pendent, vt ab intellectu aut voluntate. Nã conſimiles cognitiones & eiuſdem propoſitionis haberi poſſunt a diuerſis principijs, & ſpecie diſſidentibus. Præterea intelligenda eſt de cauſis per ſe & proprijs. Calefactio enim facta ab aqua & ab aere in eodem corpore, vt manu hominis, ſunt conſimiles. & eiuſdem ſpeciei, & tamen aqua & aer ſpecie diſcrepant. Verum hæ ſubſtantiȩ non ſunt propriæ & primæ cauſȩ calefactionis, ſ͞d vtriuſq; caliditas prima eſt & præcipua cauſa. Planum autem eſt caliditatẽ aquæ & aeris eiuſdem eſſe ſpeciei. Demum applicari debet ad eas cauſas, quarum vtraq; producit effectum, tranſmutatione vniuoca, & vbi in vtroq; producente eſt conſimilis ſpecie forma ei q̃ producitur Quocirca quanuis admitteretur calefactio lapidis facta ab igne, & a ſole, eſſe eadem ſpecie, non tamen idcirco oporteret ſolem & ignem eſſe conſimilis ſpeciei. nam ſol producit calorem tranſmutatiõe ȩquiuoca. Et ſane prædicta propoſitio varijs calumnijs eſt obnoxia, quas recta ĩtelligentia facile diluet. XXX. Simile eſt dicere terram in medio quieſcere. Ariſtoteles bifariam refellit, modũ argumentandi quo vſus eſt Anaximander ad probandam terræ quietam ob ȩquidiſtantiam. Primo ſi ſit capillus vniformis virtutis in omnibus partibus reſiſtendũ ſuæ diſcõtinuationi, & æqualiter a tenſus non eſt valentior ratio ꝙ rumpatur in vna parte potius q̃ in alia, cũ vbique ſit æqualis virtus reſiſtens ruptioni. Aut igitur in omnibus ſuis partibus rumpetur, aut in nullis. In omnibus autem ſimul ipſum rumpi eſt impoſſibile, igitur non dirumpetur, quo nihil abſurdius. Secundo, ſit animal affectum extrema fame, & æque ſitibundũ, ȩquidiſtans a cibo & potu. nõ eſt maior ratio quare prius moueatur ad cibũ q̃ ad potũ, quia æque ipſum eſurit atque ſitit. Aut igitur ſimul mouebit̃ ad vtrunque, aut ad neutrum. Ad vtrunque aũt ſimul ipm̃ moueri eſt impoſſibile, igitur ad neutrum mouebitur. quare inter cibum potum fame & ſiti peribit. Neutra prædictarum argumentationum eſt valida, quare neque ea quæ eſt Anaximandri. Non forte totum ad vnam partem. Intelligatur totus ignis eſſe in medio mundi, in quatuor partes a, b, c, d, intellectus diuiſus. Et cõcauum cȩli & lunȩ etiam intelligatur in quatuor partes diſtributum, eiſdẽ cõſimilibuſq; notis diſtinctas, ignis quidem ſurſum moueretur, non tamen totus ad vnam cæli partem, vt a. ſed vnaquȩque eius pars ad partẽ cæli reſpondentem ſibi & proportionatam atque proximam, vt a ignis ad a cȩli & pars b ignis ad b cæli. Et ita vnaquȩque ignis pars ad eam cȩli partem euolabit, cui propinquior atque vicinior erit.

Decimiquarti capitis annota,

¶ Totius medium, medium mundi. ¶ Medium, centrum. ¶ Anguli pares anguli recti. ¶ Secundum regulam, perpendiculariter. ¶ Sphȩricum rotũdum, or

biſulare,globoſum. Arctus. Vrſa minor,ſtellæ circa polum noſtrũ, quę mõ ſe-
ptẽtriones mõ plauſtrũ dicũtur.
❡Aegypt⁹,regio meridionalis.
❡Cypr⁹, inſula a meridie mari
Aegyptiaco terminata. ❡Hori
zon, eſt circulus diuidẽs partem
cæli viſam a non viſa. ❡Hori-
zon,finitor interp̃tatur.❡Myri
as,decẽ milia. ❡Corpore circa
aliquã lineã moto, ea linea axis
dicitur: & eius extrema puncta:
poli:qui latine dicuntur vertices
❡A,polus arcticus.b polus ãtar
cticus.c h horizon habitantium
in K, vt in Aegypto aut Cypro.
d g, horizon habitantium in i ad
arcton.e f circul⁹ meridiei ęqua-
tor. l arctos,vrſa minor. plauſtrũ
arcticum.o p ſtellę ſemper occul
tæ habitantibus in i.q r ſtellæ ſemper occultæ habitantibus in K. i K diuerſa pũ
cta habitantium in terra. Totus paruus circulus niger,terra.

DEcimũquartum cap. continet tres concluſiones, quatuor
rõnes ad primã, duas ad ſecundam,& quatuor ad tertiam. 31
❡Prima concluſio. Tertia in medio non circulariter mo
uetur,circa polum vnum reuoluta.❡Primo, Quia aut id
natura eſſet aut violenter. Non natura,quin idem eſt toti-
us & particularum motus: partes autem omnes ad medi-
um recta feruñt. Neq; etiã violenter. nam nullũ violentũ
perpetuum. mundi autem ordo ſempiternus eſt. ❡Secun
do. Quia omnia circulariter mota intra primam lationem pluribus mouentur
motibus. moueretur igitur & terra pluribus. quod ſi ita eſſet, aſtrorum fixorum
nobis fierent diuerſiones, neque nobis ſemper ſeculum idem oriri (quemad-
modum ſemper euenit) apparerẽt. ❡Tertio,quia latio partium & totius terræ
naturaliter,eſt ad totius medium. non igitur circunfertur in medio. nam ſimpli
cis corporis vnus debet eſſe motus natura ſimplex. ❡Et ſi quæras,quando ter-
ra eſt in medio:& idem eius fuerit centrum & totius centrum. an partes terræ &
grauia alia ferentur ad medium,quia terrę an quia totius? Hoc eſt, quia totius
& quia terræ per accidens. Accidit enim idem totius & terræ eſſe medium. Et
quod grauia moueantur ad medium, ſignum eſt. quia procumbunt ſemper ad
angulos pares. tendunt igitur ad vnum centrum omnia. ❡Quarto experientia
cognitum eſt graue ſurſum ſecundum regulam proiectum,ſemper ſecundum re
gulam recidere,quantacunque vi & quotieſcunque id factum fuerit. non igitur
terra circulariter mota eſt. ❡Secunda. Terra quieſcit in medio. ❡Primo,Quia
vt ignis ex omni parte euolat a medio ad extremũ,ita ex omni parte (ſi extra po 32
ſita fuerit) terra fertur ad mediũ: & nunquã a medio,niſi vi pultrice pars aliqua
terræ quãtulacunq; moueretur. quare tanto minus & tota terra. quieſcit igitur na
tura in medio:corporis enim ſimplicis tantũ vnus eſt ſecundum naturam mot⁹.
motus autem a medio,& ad mediũ contrarij ſunt. ❡Secũdo mathematici aſtro
nomici volentes aſtrorũ motũ & ſitum iudicare,ponũt terram in medio quieſce
re. quieſcit igitur terra in medio. ❡Tertia. Terra ſphęrica eſt. ❡Prĩo. Quia q̃
libet p̃s terræ grauitate ſua tẽdit ad mediũ: & quæ maior eſt, decliue deſcendit,
& minorem pellit,quouſque æquata tumorẽ relinquat,atq; omnes a medio æqui

diſtent, hoc autem eſt figuram habere ſphæricam. Et hoc idem quidam phyſio
logorum aſſeruerunt, ſed terram ad medium violentia ferri: nos vero natura. di=
xerunt eñ ex omni extremorũ parte & æqualiter ꝑtes terræ in medium latas.
¶ Sed dubitant, ſi poſita ſit terra in medio, q̄ in vnius ſuorum hemiſphæriorum
medietate duplã retineat grauitatem, an terra illa mouebitur a medio, fietq; cen
trum eius alte rum & totius centrum? ¶ Nos vero dicimus terram eouſq; natam
moueri, quouſque centrum eius cum centro totius ſimul ſit: & non amplius: neq;
oportere quamlibet partem centrum attingere. Quod quidem fit aut minoribus
partibus a maioribus pulſis, aut terra (vt aiunt) hoc eſt per ſegrationem, genita,
& ex omni extremorum parte partibus in medium latis: ita vt ſit facta terra, &
figuram ſphæricã retinens. ¶ Secundo. omnia grauia ad angelos partes ſphæra=
les, & non iuxta ſe inuicẽ & ęquidiſtantes lineas procũbunt, igitur nata ſunt cor=
pꝰ efficere ſpæricũ. Et igitur terra ſphęrica, aut natura ſphærica, nos enim hic ta
lem terram probare intendimus, qualis ſuapte natura exiſteret, & non qualis vi
& præter naturã exiſtat. ¶ Tertio. Luna cum eclipſim patitur, ſemper curuã ha
bet ſeccantem lineam: vt illam ex globo recipiens, atqui talis eclipſis, fit terra ſo
li & lunę interueniẽte media. Eſt igitur ſignũ, terram (qui ſit ſphærica) illius ap
parentię eſſe cauſam. Quarto, quia procedentibus nobis parum ab arcto ad me=
ridiem. fit nobis nouus circulus horizon, & ſtellæ nobis apparere incipiunt, quæ
ſemper occultantur arcton: vt in Aegyto & Cypro nonnullæ apparent ſtellæ q̄
in arcticis regionibus ſempiternę occultationis exiſtunt: & contra in arcticis, q̄
ſemper in Aegypto & Cypro lateant. Id igitur ſignum, non modo terram eſſe
ſphęricam, ſed, relatione ad aſtra facta eſſe paruam. Si enim magnæ notabi=
liſq; molis exiſteret, nõ ſtatĩ nobis paululum tranſlatis fierent hæ occultationes,
& nouæ aſtrorum viſiones. Et quod ſit exiguæ molis ſentiunt dicunt ad colum=
nasvſq; Herculeas ſeſe porriger e mare Indicũ, inter orientem ſolẽ ſolemq; occi
duum interceptum: & illic, vt apud Indos, gigni elephantes, quod loca hęc vt
vicinitatis affinia conſimilem participent naturam. Teſtantur itidem Mathe=
matici, terræ magnitudinem ratiocinatione perquirentes: cui ambitum aſcribũt
quadraginta ſtadiorum myriadas: aſtris vero maiorem. Vnde fit eorũ aſſen ſu
non ſolum terram eſſe ſphęricam, ſed ad aſtra cõparatione ſumpta, modiculam
eſſe. Sed de his hactenus.

DEcimi quarti cap. ſcholia. XXXI. Terra in medio non eircculariter mouetur. Quãuis terra
indigeat virtute recipienda a cęlo, & non e diuerſo, non tamen idcirco oportet terram mo
ueri, ad virtutes illas recipiendas. Nam id quod alio indiget, moueri debere ad illud in=
telligendum eſt, quando ipſum natum eſt aſſequi id quo indiget, per motum, vt auis paſtum per
volationem, non autem quando non eſt beneficio motus illud aſſequi natum, vt planta alimen=
tum. Terra autem quieſcendo nata eſt a cęlo virtutes recipere, & non opus eſt eam circulo intor=
queri. Prętetea optime ſe habens, vt inquit Ariſtoteles, ad aſſequandam ſempiternitatem, non in=
diget motu & tranſmutatione. Alia autem poſt ipſum vt vitam eam aſſequantur, motu indigent
Cælum autem non eſt optime ſe habens, ſed duntaxat primum ens & ſummum quod vitæ ſempi=
ternę eſt origo. Primũ quidẽ cælũ vt ei proximũ vnico indiget motu, & cęli inferiores pluribus,
vt ſempiternitatem habeant. Terra vero a primo ente remotiſſima, neque ſempiternitatẽ habet,
neq; motũ, quare non eſt ipſa ponenda moueri, & cęlũ quieſcere Neq; verũ eſt quietem motu eſſe
p̄ſtantiorẽ, cũ in oĩbus cõperiatur habitus priuatione dignior eſſe, vt lumẽ in tenebris, nã motus
potiſſimũ naturales rerũ naturaliũ non ordinentur ad quietẽ vt ſuũ finẽ, ſed vt ſuum locũ natura
lẽ res per motũ aſſequurę, ibidem melius conſeruentur. Motus autem cæleſtes cum irrequieti ſint
& inceſſabiles, minime ad quietem ordinantur. Hinc non opus eſt quietem vt quiddã perfectius
cælo, & motũ vt impfectius terræ conuenire. Neque quies in rebꝰ naturalibus reſpõſum habet &
aſſimilationẽ ad ſtatũ in ſupramundanis cui motus aduerſari videtur, & idcirco quies motu eſſe
præſtancior. Nam tametſi motus ob varietatis mutabilitatiſque rationẽ habeat quidem ſtatui re
pugnans, tamen ob operationem, actioniſque rationẽ quam deſignat propemodũ ſtatui aſſimila=
tur, & eius eſt imago Quies autem cum ab operatione vocationem inſinuet, diſtantiorẽ a ſupramũ
danorũ ſtatu (qui iugi operationi coniunctus eſt) habet naturã atq; conditionẽ q̄ motus. Accidit
eñ idem & totius & terrę eẽ medium, q̄admodum circuli minoris b, & maioris c, idem eſt centrũ
a re ipſa, ſed ratione diuerſum. Nam dicitur centrum circuli b quia vndique æquidiſtat ab eiꝰ circũ
ferentia. Centrum vero circuli c, quia omnes lineæ ab ipſo ad circunferentiam c ductæ, ſunt æqua

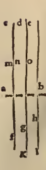
les. Sic ipſius terrę & totius vniuerſi idem eſt centrum, idem in q̃uam reipſa, & ratione diuerſum. Nempe dicitur terræ, quod omnes lineæ ductæ ab ipſo ad conuexum terrę, ſunt ęquales. Centrũ vero vniuerſi, quod omnes lineæ ductę ad ſupremi cæli cõuexum eductę ęquantur. Grauia tamen mouentur ad medium quatenus eſt centrum vniuerſi, & non quatenus centrum terræ. Nam ſi tota terra intelligatur tranſlata in concauum ignis cum centro ſuo, grauia ad eius cẽtrum non mouerentur, imo & terrę partes & tota terra cum ſuo centro ad vniuerſi centrum mouerentur. Quod autem grauia tendant ad medium, oſtendit Philoſophus, quia ex quacunque cæli parte & quocunque ſpatio moueãtur, ſemper cadunt ad angulos rectos, vt graue h mouetur per ſpatium b e a, quod conſtituit angulos rectos ſphærales b e l, & b e f. Et graue i ad angulos c f e, & c f g, rectos & ſphærales, igitur omnia grauia ad vnum tendunt centrum. Nempe ſi ad diuerſa tenderent puncta in terra ſignata, nõ mouerentur ad angulos rectos & æquales, ſed obtuſos aut acutos atq; inęquales, vt ſi graue d moueatur ad punctum b, & e ad punctum c, manifeſtum eſt angulum m concauum eſſe acutum, & n obtuſum, item & angulum o obtuſum, & p acutum. Quare cũ angulos faciant rectos cadendo, neceſſe eſt ea omnia grauia ad vnum centrum (quod eſt mundi totius medium) cadere.

Terram in medio qeſcere.

XXXII. Terra quieſcit in medio. Non ſolum tota terra eſt nata in medio quieſcere, ſed & actu quieſcit, immotaque ſuo loco permanet. Et quãuis in ſe habeat grauitatem deorſum motiuam, ea tamen non fraudatur ſuo fine, quia non eſt nata ſuum actum exercere, niſi terra fuerit extra ſuum locum naturalem. Quandiu autem terra in ſuo loco ſtat, facit grauitas eius actu quietudinem & permanentiam ad ipſam conſeruandam, quod principalius eſt eius officium, vt ad quod motus ſecundum locum tanquam finem ordinatur. Et ne ſic quidem grauitas ipſius eſt otioſa, quinimmo vnum habet quod actu exerceat officium. Nihilo minus tota terra nata eſt deorſum moueri. Nam cuiuslibet corporis ſimplicis vnus eſt natura motus ſimplex, non quidem actu, ſed aptitudine. Et q̃uis aptitudo illa quantum ad totam terram nunquam reducenda ſit ad actum, non tamen dicenda eſt eſſe fruſtra & incaſſum in terra, cum non ſit nata ad actum reduci quandiu terra fuerit in ea diſpoſitione & ſitu quam habet. Aptitudo autem dicenda eſt fruſtra, quæ non reducitur ad actum, cum nata eſt reduci, vt ſi terra extra locum exiſtens propriũ, amoto obſtaculo non rueret deorſum. Neque inconueniens eſt terram ſimul natam moueri deorſum, & natam ibidem quieſcere. Nam horum priuatiue oppoſitorum actus quidẽ vnius repugnat actui alterius, ſed vnius actus, potentię alterius non repugnat, neque potentia actui, neque potentia potentiæ, quemadmodum in alijs oppoſitis contrarijs & contradictorijs idem compertum habetur.

Terrram eſſe ſphæricam.

XXXIII. Tertia ſphærica eſt. Quãuis in terra ſint aliquæ partes eleuatiores, vt montes, & alię depreſſiores, vt valles, id tamen pręſentem concluſionem non infirmat. Nam ipſa intelligitur de terra exiſtente in ſua naturali diſpoſitione in qua eſſet ſi tota foret aquis adoperta, & non de ea quam nunc habet, cum ad ſalutem viuentium aliqua eius pars eſt arida, in qua montium eleuationes ad fluminum productionem, & vallium ſubmiſſiones ad eorum receptionem ſunt. Præterea partes illæ terræ quę aut editiores ſunt, aut demiſſiores quam ſphęricę figurę admittat, ſunt admodũ exiguæ collatione facta ad totã terrã, & nõ tantæ vt valeant ei ſphæricæ figuræ rationẽ tollere. Habent em̃ ſe ad totam terrã, vt granum milij extuberans ſupra globum, at ob tantillam partem non amittit globus ſphæræ nomen, neque igitur terra ob montium in ea extantium eleuationem ſicut & linea non deſinit dici circularis, ob id quod parum ab ęquidiſtantia centri digreditur. Sed dubitant, ſi poſita ſit terra in medio. Intelligatur terra diuidi in duas medietates, in quarum vna quæ ſit a habeat grauitatem vt x. & in altera quæ ſit b, grauitatem vt xx. vtraque mouebitur duntaxat ad medium, quouſque ſcilicet centrum terræ ſit coniunctum centro vniuerſi. Non enim contingit medio longius pertranſire. Nec obſtat dupla vnius partis grauitas. nam maior virtus ſolum nata eſt per maius ſpatium mouere, dummodo non deſit ſpatium motus, & ipſum mobile natum ſit vlterius moueri. Hæc autem parti grauiori terræ aſſunt. Neque idcirco ſequitur virtutem minorem æque velociter mouere ſuum mobile, ſicut maior mouet ſuam medietatem. Nam tametſi maior non moueat per maius ſpatium, mouet tamen per idem ſpatium in minori tempore, quod ad rationem maioris velocitatis ſufficit. Secundo. Omnia grauia ad angulos pares. Quod grauia procumbãt ad angulos pares & ſphærales, contentos linea recta cadente ſuper curuam, pauloante dilucidum euaſit. Et eas lineas non eſſe ęquidiſtantes planum eſt. nam extra circunferentiam diſtantiores, & intra propinquiores, ad centrũ conueniunt omnes. Id autem ſufficiens eſt ergumentum, quod nata ſint corpus efficere ſphæricum. Nam ſi caderent ſuper terram omnino planam in directum, & ſecundum anguloss rectos & rectilineos, caderent ſecundum lineas ęquidiſtantes neque vnquam coeuntes in idem punctum, vt ſi terra ſit a b plana, & moueantur grauia in n & o ſecundum ſpatia recta c i, d K, e l, non facient angulos rectos & rectilineos, & cadent ſecundum lineas æquidiſtantes abinuicem neque efficient corpus ſphæricum. Tertio luna eclipſatur ſemper. Dicitur hic luna eclipſari non cum tota priuatur lumine, nam tunc non recipit lineam ſecantem vnam partẽ ab altera, ſed cum ſecũdum aliquam partem vt maiorem portionẽ aut minorẽ obſcura eſt, & ſecũdum aliã illuminata. Quod cũ ſit, vna pars lunæ ab altera ſecatur ſecundũ lineam arcualem & curuam, quę ob terræ interpoſitionem ꝓuenit, & ob id oportet terram eſſe ſphæricam, q̃admodũ ſi quicquã viſui noſtro interpoſitum & diſco, ab eo ꝑtem ſecũdum arcũ abſcinderet, id interpoſitũ deberet eſſe ſphæricũ, vt

vndecimo huius cap. etiam dictum eſt. Si em̃ eſſet nõ ſphæricum, ſed directum, abſcideret a diſco partes ſecundum rectum. Ita & terra a luna, ſi ipſa eſſet plana, & in rectũ iacens, ſicut tabula. Quarto præcedentibus nobis parum ab arcto ad meridiem. Cum quis procedit ab arcto ad meridiem, vt ab i ad k fit nouus horizon circulus c h, & prius fuerat d g, & ſtellæ o p incipiunt ſic proficiſcẽti apparere, quę eidem ſub arcto exiſtenti perpetuo fuerunt occultæ: ſic & in arcto apparent ſtellæ q r, quę ad meridiem venienti occultantur. In pręcedenti a meridie ad arcton, vt a puncto K ad i, fit nouus horizon d g, & ſtellæ q r apparere incipiunt, quæ ab eodem in meride exiſtente non videbantur. Contra vero ſtellæ o p eidem occultantur. nam fiunt ſub horizonte, quæ ad meridem habitanti apparent ſupra horizontem. Et id non inefficax eſt argumẽtum quod terra ſit ſphærica.

¶ Paraphraſeos in ſecũdum de cælo & mundo, Ariſtotelis, finis.

Primi capitis paraphraſeos in III. de Cęlo & mundo anotatiunculæ.

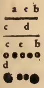
¶ Diſciplinę, diſciplinæ mathematicæ. Grauius primo, magis graue. Secundo minus leue. ¶ Itidem leuius primo, magis leue. Secundo, minus graue. Quẽadmodum maius dicimus magis magnum: & maius, minus paruum.

TErtius liber de Cęlo & mundo cõtinet octo capita. ¶ Pri-
mum vnam diuiſionem, vnum corollarium, quinq; anti-
1 quorum opiniones, vnam cocnluſionem, & nouem ratio-
nes ad ipſam. ¶ Diuiſio. Expedita de primo ſimplici cor-
pore determinatione, vt de cęlo, ipſique affixis & in eo la-
tis ſyderibus, cuius naturę ſint, & qualia, quodque ingeni-
ta ſint, atque incorruptibilia, noſſe oportet eorum quę ſecũ
dum naturã ſunt. hęc eſſe ſubſtantias, vt ſimplicia, cęlum,
ignis, aer, aqua, terra: eorum partes, & quęcunque ex ipſis conſtant, vt animalia,
plantæ, & metalla. hęc operationes, vt prędictorum motus, generationes corru-
ptiones, auctiones, diminutiones, alterationes, et ſecundum eorum naturam pro
priamq; virtutem lationes. hęc autem paſſiones quædam, vt prędicta, & eorum
2 aptę quantitates, affectioneſq;. ¶ Corollarium. Quo fit vt naturæ plurima deter
minatio circa corpora atque magnitudines verſetur. ¶ Nam omnis naturalis ſub
ſtantia aut corpus eſt, aut non ſine corpore, magnitudineve gigni contingit, vt
contemplanti determinationem quam exegimus de natura. quam manifeſtiſſi-
mum eſſe poteſt. Et quia de cælo ſatis expeditum putamus quale natura ſit, q̃d
ingenitum ſit, atque incorruptibile: nunc ad reliquorum duorũ generum grauis
ſcilicet: atque leuis determinationem explendã nos conuertamus & pariter an
generatio & corruptio ipſis competant. Et profecto aut nihil eſt generatio, aut
ſolum ipſis, & quę ex ipſis contemperata ſunt, congruere poteſt. Sed quid ſenſe
3 rint antiqui, nunc videamus. ¶ Quinque antiquorum opiniones. ¶ Prima eſt
Parmenidis & Meliſſi, generationem & corruptionem eſſe negantium. neque
enim quicquam gigni, quicquamve corrumpi poſſe putabant, ſed duntaxat no-
bis ita videri. Nonnulla enim præclare aſſerebant, eſſe ſcilicet quædam entia ĩ-
genita, ĩcorruptibilia, atque immobilia: a quibus (quod ſenſibilia eſſe putabãt)
ad hæc caduca ſe conuertentes, conſimilia de ipſis aſſerebant. Sed hæc phyſica
contẽplatione nõ moliebantur. Contẽplari enim an eiuſmõi naturę ſint entia, ĩ-
mortalitatis ſorte potita, ſuperioris philoſophiæ eſt. & primi atq; ſup̃mi philoſo
phi. ¶ Secunda eſt huic primæ contraria oĩa genita eſſe atque incorruptibilia,
nihilque omnino ingenitum, & nihil interitus obituſque immune ſemper mane
re: ſed aliquando caſurum, quod ſenſiſſe videtur Heſiodus, & quę ſuę appropin
5 quant ſententię. ¶ Tertia eſt dicentium omnia genita eſſe: ſed genitorum non-
6 nulla incorruptibilia manere. ¶ Quarta eſt Heracliti Epheſij, omnia continuo
fluxu rapi dicẽtis, & nihil fixum, nihil iuge permanenſq; manere: pręter vnum

quiddam id enim ignem eſſe aiebat)ex quo omnia fierent,gignerentq;.❡Quin-
ta eſt aſtruentium omne corpus generabile diſſolubileq; eſſe , generabile quidē
ex ſuperficiebus,atque in ſuperficies reſolubile. ❡Concluſio. Corpus ex ſuper
ficiebus cōpoſitum abire non poteſt. ❡Primo,Quia q̧ id aſſerunt,plurima ijs q̄
in diſciplinis cōperta ſunt,contraria dicunt . Aut igitur a propoſito reſipiſcant,
aut fortioribus & valentioribus rationibus(quales non ſunt ſuæ imbecilles ſua-
ſiunculæ)quod moliuntur efficiant.❡Secundo . Idem ſubit iudiciū corpora ex
ſuperficiebus compingi.& ſuperficiem ex lineis,& lineam ex punctis abire con
flatam. Atqui prius in ijs qui ſunt de motu, demonſtratum eſt id eſſe non poſſe.
nullamque magnitudinem ex indiuiduis & inſecabilibus conflari poſſe . Igitur
neq;corpora ex ſuperficiebus conflabuntur. ❡Tertio. Si corpora ex ſuperficie-
bus,& lineæ ex inſecabilibus lineis cōponerentur,īpoſſibilia ſequunt̄. Ponit eñ
Mathematicus magnitudinē in infinitū partitione decreſcere , nullam aūt ap-
poſitione in infinitum augeri. nunc aūt oppoſitum in natura eueniret. in infini-
tum enim(ꝗ decumberet ad minima)decreſcere non poſſet:addi aūt ſꝑ aliquid
poſſet.❡Quarto. Multa ſunt in natura, quæ indiuiſibili ſubſiſtere nequeunt:vt
paſſiones. Sunt enī diuiſibiles dupliciter . vno modo ſcd̄m ſpeciem: vt color in
albedinem atque nigritiem. altero vero ſecundum accidens:vt quod ei quod di-
uidi poſſit. inexiſtant. Non itaque linea ex punctis ſuperficies ex lineis & corp⁹
ex ſuperficiebus abibit compoſitum . Et quod paſsiones illæ in indiuiſibili non
ſubſiſtant, vt exempli cauſa grauitas & leuitas:amplius oſtendo. ❡Primo . Nā
quicquid eſt graue, grauius aliquo eſse neceſse eſt : & quicquid leue , aliquo leui
us. Non tamen contra(vt vti conſueuerunt vocabulis) eſse oportet,vt quicquid
grauius,graue ſit : & quicquid leuius leue:vt neque quicquid maius eſt , ſimpli-
citer magnum eſse oportet. ſunt enim multa ſimpliciter parua quæ alijs, vt ſuis
partibus,maiora dicuntur. Sed hanc ſignificationem (ſi gratum eſt)miſsam fa-
ciamus. ſitque quicquid grauius eſt, grauitate graue . ipſum ſiquidem diuiſibile
eſt in exceſsum,& id quo excedit. Si igitur punctum graue eſset , & ipſum diui-
deretur,hoc autem impoſsibile. Et ſi punctum nullum graue ſit, neque linea ex
ſolis coalita & conflata punctis.& ſi non linea,neque ex lineis digeſta ſuperfici-
es.& ſi non ſuperficies,ita quoque neque ex ſuperficieb⁹ coalitum conſtitutum
que corpus. Qui enim fieri poſsit,vt totum graue ſit,cuius partium nulla grauita
tis ſit particeps? ❡Secundo. Omne graue denſum eſt,& omne leue rarum. den-
ſum autem a raro differt , quod ſub æquali mole plus habeat potentiæ quod autē
tale eſt. euadit diuiſibile. Si itaque punctum graue ſit aut leue,abibit diuiſibile.
quod impoſſibile eſt. ❡Tertio. Omne graue molle eſt,aut durum . Molle autē
eſt quod eſt in ſeipſum cedens,quod autem in ſeipſum cedit, diuiſibile eſt. Ita ſi
punctū molle eſt diuiſibile eſt. &ita ſi durū eſt. nam durū & molle oppoſita ſunt
& quæ circa idem fieri nata ſunt. ❡Quarto , Quia grauitas non euadit ex non
habentibus grauitatem: quod tamen contingeret . Sed quomodo determina
bunt ex quot grauitatum expertibus conſurgat grauitas, & conſurgere ne-
queat? Enimuero ipſis vel fingere volentibus promptum non ſit . ❡Quin-
to in eodem graui, quod ex pluribus conſtat, grauius eſt , hoc & ipſi admittunt,
quod autem graui grauius eſt,ipſum graue eſſe neceſſe eſt : quemadmodum q̄d
albo albius eſt , & ipſum album eſſe oportet . Maius igitur vno puncto (quod
pluribus conſtet conſimilis grauitatis)grauius eſſe neceſse eſt . Dempto igitur
ęquali graui, qui ſupereſt punctus grauitatem habebit. non enim graui grauius
exiſtebat,niſi grauitatis exceſsu. hoc autem modo oſtenſum eſt eſse non poſse.
❡Sexto. Si corpora conflarent̄ ex ſuperficiebus,vt aiūt,& ſuperficies ex lineis,
linea lineæ cōponerentur ſcd̄m longitudinem & ſecundū latitudinem appoſita
cur itaq; non cōponatur ſuppoſita nulla potior ratio videbitur. Quod ſi ita fue-
rit,dabitur corpus ꝗ ex ſuperficiebus (quas ponunt elementa) non conflabitur

vt eſto a linea quæ longa eſt: cui compono lineam c ſecundum latitudinem. erit
itaq; a c lōgum & latū. & lineę a compono lineam b, ei ſupponendo: quæ ideo cū
a videtur facere profundum. Erit igitur a c b longum, latum, & profundum:
quare corpus: non tamen ex ſuperficiebus conflatum. ℂSeptimo. In Timęo, ſu
perficierū multitudine corpora gauiora determinantur. Sed qua ꝓportione cor
pora ad ſuperficies reſpondent, eadem ſupꝑficies ad lineas, & lineæ ad puncta.
quare pari ꝓportione hæc grauitatē habere continget. Et ſi ita eſſe non poneret,
ſed grauitatē in terra leuitatem vero in igne: difficultas vrget hanc ſuperficierū
grauem eſſe, & illam leuem: q̄ conſimilia ponit elementa. ℂOctauo. Nullā ma
gnitudinem continget eſſe diuiſibilē: aut futurū eſt oīa eſſe puncta. qua em̄ ratio
ne in hęc diuides, illa iterum diduces, quouſq; ad ſuperficies deuentum ſit. Et ſu
perficies eodem iure abibunt in lineas, & lineæ in puncta tandem conſumma-
buntur, & omnia puncta erunt. ℂNono. Vt eſt de magnitudine, ita quoq; de tē-
pore euenire, par conſentaneumq; eſt. Si itaq; magnitudo aliquando abitura eſt
in puncta. & non magnitudines: & temp⁹ in nūc & non tēpora reſolubile eſt. Id
ꝑfecto eſſe non pōt. Et eadem incōmoda nonnullos aliorum Pythagoricorū ſe
quūtur, qui cęlū & naturalia corpora ex numeris conſtituunt. habent enim natu
rę corpora grauitatē & leuitatem. vnitates aūt adinuicem compoſitę, neq; corp⁹
efficere poſſe neq; grauitatem leuitatemve vllam habere videntur.

PRimi capitis tertij de cęlo & mundo ſcholia. VIII. Primo. nā quicquid eſt graue, gra
uius aliquo. In huius rationis priore parte grauius & leuius capiūtur primo modo
poſito in notis, vt ſit ſenſus. quicquid eſt graue, eſt magis graue altero, non quidē
actu exiſtente, ſed potētia, ſcilicet ſua medietate. & quicquid eſt leue, eſt leuius altero
vipote ſua medietate. Nempe in corporibus ſimplicibus in maiore mole eſt maior
grauitas aut leuitas. In reliqua autē eiuſdem rationis parte grauius & leuius capiuntur ſecundo
modo, & improprie, cum dicit litera nō oportere vt quicquid grauius ſit, eſſe graue. Nam aer eſt
grauior, id eſt minus leuis igni, & tamen non eſt grauis, ſic neq; quicquid eſt altero leuius, eſt leue.
Nempe aqua eſt leuior, hoc eſt minus grauis terra, & nō eſt leuis. Siquidem poſitiuus nō ſequitur
cōparatiuum hoc ſecundo modo expoſitum, ſed duntaxat primo, quemadmodū (inquit) nō opor
tet quicquid altero maius eſt, maiorēq; habet molem, eſſe magnum ſimpliciter, ingentiſq; molis,
qua ad nullum aliud comparatū, magnum vocetur. Sunt enim multa exiguę molis, & ſine colla-
tione ad alterum parua dicta, quę alijs vt ſuis partibus ſunt maiora, quemadmodum granum mi
lij maius eſt ſua medietate. Sed hæc ſecunda comparatiuorum acceptio ſcientijs eſt impertinens.
Quare concedendū eſt, quicquid grauius eſt, eſſe graue ſecundum primam diſciplinisque accom-
modatam cōparatiuorū acceptionem, ſicut quicquid altero calidus eſt. ipſum eſſe calidum. Si igi
tur punctum eſſet graue, daretur & vnum altero grauius. Si itaq; punctum a b grauius quam c d.
Tunc ſic. omne excedens diuiditur in exceſſum, & id quo excedit. Diuiditur igitur punctum a b
grauitate excedens ipſum c d per hypotheſin, in exceſſum æqualeve exceſſo a e, & id quo excedit
e b. Eſt igitur pūctum diuiſibile. quod impoſſibile eſt, cōſequens poſitionem grauitatis in pūcto.
Quīto In eodem graui quod ex pluribus conſtat, grauius eſt. Sit a b graue conſtitutum ex quinq;
punctis, & c d alterum graue compoſitum ex quatuor. Quia a b ex pluribus conſtituitur conſimi
lis grauitatis, eſt grauius quam c d. vno quidem puncto b. Diuido igitur a b grauius in exceſſum
æqualeve exceſſo a e & id quo ſit exceſſus, ſcilicet b. Cum a b ſit grauius c d, quod æquatur ipſi
a e, conſequens eſt & a b eſſe grauius a e. Quicquid enim eſt grauius vno ęque grauium, grauius
eſt & altero. Tunc ſic. Punctum b ſuperaditum ipſi a e facit totum a b grauius quam a e. igitur b
punctum eſt graue, nam non graue additum graui non facit totum grauius ſicut punctum addi-
tum lineæ non reddit lineam maiorem. Habebit itaque punctus grauitatem, quod prius oſtenſum
eſt impoſſibile. Quod ex ſuperficiebus quas ponunt elementa, non conflabitur. Elementa hic di-
cuntur rerum principia, quę in alia non reſoluuntur, quod priora non habeant, ſed alia reſoluun-
tur in illa, vt antiqui (quos hic improbat Philoſophus) dixerunt ſuperficies eſſe principia eſſentia
lia corporum, quas non ponebant reſolui in alia. Negauerunt enim ſuperficies in lineas reſolui, &
ex eis componi, hinc ſuperficies vocabant elementa corporum.

ℂSecundi capitis annota.

ℂMotus, motus ſecundum locū. ℂ Manere, quieſcere. ℂVis violentia. ℂSup
ponimus, potentiam continue eandem manere, & quantocunque ſpatio mouere
& reſiſtentiam vtcunq; placet eidem aſſignari poſſe.

SEcũdum caput contĩet quinque concluſiones,tres ratio
nes,& vnum corollarium ad primam,tres rationes,&vnũ
corollarium ad ſecundam.vnum corollarium ad tertiam
duas rationes ad quartam , & duo corollaria ad quintam.
¶Prima concluſio. Simplicium corporum aliquem na=
tura motum eſſe neceſſe eſt.¶Primo.Quia quæcũq; mo
uentur,motũ ꝓprium & ſcd̄m naturã,aut vi p̄terq; natu 9
ram,ꝙ idem eſt,habere neceſſe eſt.Simplicia aũt corpo=
ra,mota conſpiciuntur.hñt itaq; motũ,aut natura,aut p̄ter naturam.Atqui ſi cõ
fitebere ipſa motũ p̄ter naturam habere , & eandẽ ſcd̄m naturam aliquem ha=
bebunt:vtpote qui prior.vn⁹ &ſimplex exiſtat.p̄ter naturã aũt.poſterior,&mul
ti.Vnũquodq; enim etiã multos p̄ter naturam ſuſtinet : ſcd̄m naturam aũt vnũ
ſolũ.¶Scđo.Quicquid quieſcit:aut vi,aut natura quieſcat oportet. Et vbi vnũ
quodq; vi quieſcit,& vi quoq; fertur in illud:vbi aũt naturam , itidem & natura
fertur in illud.Videtur autem in medio aliquid natura manere. natura igitur fer
tur ad medium .Si aũt quicq̃ vi quieuerit,ipſum ꝓhibet aliquid illinc emicare,
inq; ſuum locum ſeſe ꝓtinus reſtituere.¶Tertio.Si quieſcentia rimaberis: aut
tandẽ ad vnum natura quieſcens,decumbes,aut in infinitum ꝓgredieris. ꝙ eñ
præter naturam eſt,ad aliquid ſcd̄m naturã reducere oportet . Sed eſto dicas cũ
Empedocle terram rapida cæli vertigine,velociſſimaq; illa circungyratione vi
quadam ſuſtineri atque quieſcere.ergo aliquo moueri nata eſt. Ceſſante enĩ cir=
cungyratione(a qua coacte fulcitur,ſuſtentaturque)moueret̃.& nõ in infinitũ.
Nihil enim ĩpoſſibile,fieri natũ eſt.Infinitum aũt trãſilire ſpatiũ,ĩpoſſibile eſt.
eſt igitur nata alicubi tandẽ natura manere.Ad illum igitur locum , quiſquis is
ſit,naturalẽ motum habet.nam,vt dictum eſt,vbicunque quicq̃ natura quieſcit 10
in idẽ natura ferri contingit.¶Corollarium. Quaꝓpter minime Democriti &
Leucippi ſententia ꝓbanda eſt,corpora moueri in vacuo,pariter & moueri in in
finito.Nã id docere debuerunt,quiſnã ipſorũ in vacuo,&in infinito motus, quis
ſecundum naturã,& quis præter naturam.Si enĩ,vt aiunt,alterum ab altero vio
lentia pellitur,ipſis alterum motum natura conuenire neceſſe eſt: & primũ mo
uentem non vi mouere (mouet enim ſempiterne) & primum motum non p̄ter
naturã eſſe.eſt enim ſempiternus.Et ſi non primum mouẽs ſecundum naturã de
derit,violentia mouẽtium ſeries,vt nullibi tandẽ caſura.ĩfinita ꝓcedet. ¶Se=
cunda cõcluſio. Neque ſtare põt Timæi ſentẽtia elemẽta ipſa ſeſe ĩordinate a=
gitaſſe prius q̃ mundi opifex mundum ipſum condidiſſet.¶Primo.Quia aut is
inordinatus mot⁹ naturalis erat aut iniuria,p̄terque natura factus. Si naturalis, 11
mundus igitur erat antequam conditus fuiſſet.nunc enim primum mouens na=
tura mouiſſet, & grauia ad medium depreſſa fuiſſent, & leuia a medio emicaſ=
ſent.quæ mundi iam facti ordinatio eſt. fuiſſe itaque mundus. Liceret & quære
re.an in illa motus inordinatiõe potuiſſent necne in talẽ mixtionẽ cõtemperãti
amq; incidere,qualia videmus nunc corpora facta,vt oſsa,carnes,& neruos ad in
uicem compactos:quemadmodum canit Empedocles , cum multa capita ſine
ceruice & ſine corporeo trunco iacerent,amicitia factum fuiſse.Si ita fateamur
& animalia & plantæ illic erunt.quare mundi ordinatio,aut hęc,vniuerſali præ
current mundo. ¶Secundo. Qui aiunt infinita inordinato motu ferri in infi=
nito , aut vnum ipſorum motum faciunt , ſi ita : & omnia vna latione feruntur,
& nõ ĩordinata.Sin minus,infinitę erunt lationes.quod eſt impoſsibile:Si enim
finitę,ordo dabitur aliquis.Non eĩ quod non ferantur in idem,ĩordinato dicitur
quemadmodum & nunc mundo (vt videmus) perpulchre ordinato , non om=
nia feruntur in idem , ſed ea quæ conſimilis congeneæque ſunt naturæ. ¶Ter
tio . Inordinate , nihil aliud quicquam .præter naturam eſse videtur.ordo enim
ſenſibilium , vniuſcuiuſque propria natura eſt . Atqui incommodum eſt infini=
to motu longiſsimoq; tempore pręter naturam quicquam motum fuiſse:quin po

tius naturę hę conditiones cõpetunt. eſſet itaq; potius inordinatio ſecundũ na-
turam, vt q̃ infinito, lõgiſſimoq; tp̃e fuerit: ordinatio autẽ pręter naturã. quod
q̃ ſit abſurdum, ipſi viderint. ¶ Corollariũ. Quo fitvt ob idipſum Anaxagoras
12 belle excogitaſſevideatur mundũ ex imobilibus primũ inchoatũ fuiſſe. ¶ Ter-
13 tia. Etſi aliqui ex ſegregatis motum admittant, gñationem tñ nõ inueniunt ra-
tionabilem. Nam cęlum ipſum ſegregatione (vt quod delituiſſet imerſum) ra-
14 tionabiliter gñare nequeunt. ¶ Corollariũ. Ob id itaq; ipſum Empedocles cę-
lum non ex ſegregatione gigni voluit, ſed ex ſegregatorũ iterum cõgregatiõe.
Confinxit em̃ amicitiã, quę quędam ab vno (vbi oĩa congregata fuerant) diſſo-
ciante lite, diſcollecta iterum colligeret, couniret, atq; cõgregaret. ſicq; genitũ
15 factumq; fuiſſe cęlũ. ¶ Quarta. Quod ſurſum aut deorſum mobile eſt, ip̃m aut
leue, aut graue eſſe neceſſe eſt. ¶ Primo. Sit a non graue, b vero grauitatem ha-
bens: feranturq; ſimul deorſum, ſi fieri põt: abſoluatq; b ſpatiũ d e in tp̃e f. In eo-
dem tp̃e a aliquid ſpatij d e abibit. ſitq; d g. Diuido enim grauitatem b, ſumoq;
partem, quę ſic ſe habeat a d g, ſicut totum b ad d e. idem̃ poſſibile eſt. Cum ita-
que b per totum d e moueretur, pars ea (quęcunque fuerit) ſolum per d g moue-
bitur, & per idem ſpatium d g: & in eodẽ tp̃e poſitum eſt a moueri. feruntur igi-
tur deorſum per ęquale, & in æquali tempore, non graue, & grauitatem habens:
quod eſt impoſſibile. & ita de leui (ſi gratum eſt) argumentetur. ¶ Secundo. Si-
quid moueatur quod neque leuitatem neque grauitatẽ habeat, mouebitur vi, &
infinita velocitate: aut graue, & grauitatis leuitatiſq; expers, ęquale & in æqua-
li tempore abſoluunt. ſit itaque a non graue, & b grauitatem habens: & mouea-
tur a per ſpatium d e: & in eodem tp̃e, vt verbi cauſa f, virtus aliqua pellat b gra-
uitatem habens: ſpatio d g: quia ſi aliqua potentia maius in aliquo tempore &
aliquanto ſpatio moueat, eadem potentia in eodẽ tp̃e maiore ſpatio pellit min⁹.
Diuido ergo graue b, capioque partẽ quancunque, q̃ ſic ſe habeat ad potentiam
motricem ipſius b, ſicut d g ad d e. quia potentia data mouet b per ſpatium
d g in tp̃e f, eadem potentia mouebit partẽ illã grauitatis participẽ in eodẽ tp̃e,
& toto ſpatio d e: & i eodem tp̃e & ſpatio ferebatur a neque leue aut graue. qua-
re graue, & grauitatis leuitatiſque expers, ęquale & i ęquali tp̃e abſoluũt. quod
eſt impoſſibile. Et ſi iterum infinito motu ferebatur, graue infinito motu & eo-
16 dem ſpatio ferebaẗ, quorũ vtrũque impoſſibile eſt. ¶ Quinta. Aliquis mot⁹ na-
tura, & aliquis violẽtus exiſtit. Nã natura principiũ eſt motus & quietis eius in
quo eſt. Vis aũt virtus eſt ab alio ſecundũ quod aliud. Mot⁹ igitur q ab eo quod
intra eſt principio exiſtit, iure natura dicitur. q vero ab altero exteroque, vt al-
terum eſt, iure dicatur violẽtus. Et hic quidẽ violẽtus non omnino eſt: vt motus
lapidis deorſum, quoties velocior p̃creatur, q̃ naturę ſuæ ſit accõmod⁹, p̃pria-
que pariat virtus. Ille vero omnino pręter naturã eſt, vt lapidis ſurſum propul-
ſus. Et vis ipſa ad hos vtroſque aere tanq̃ apto vtitur organo: ꝙ vt grauis & vt le-
uis, ancipitiſque naturę natus ſit eſſe, & virtutẽ ab ipſa vi velut impreſſam reti-
nens: qua nunc vt grauis deorſum præcipitat, nunc vero vt leuis agitat ſurſum.
¶ Primum corollarium. Vnde cognoſcitur euenire violenter agitatum ferri
17 principe mouente ipſum non aſſequẽte, ſed ſep̃ato, abiũctoque. ¶ Secundum.
18 Fit etiam vt nullo tali exiſtente medio corpore, nullus violentus omnino pro-
crearetur motus, neque ſecundum naturam vllus. vniuſcuiuſque enim motum
eodem modo promouet. Sed ꝙ graue, ꝙ leue eſſe oporteat, quis ſecundum natu-
ram motus, quiſve contra dicatur violentus, hactenus dictum eſt.

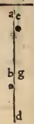

SEcundi capitis ſcholia. IX. Vnunquodq; em̃ etiam multos pręter naturã ſuſtinet.
Cum dicit litera, corpus naturale vnũ ſolum habere motũ ſecũdum naturam, id ſe-
cundum materiã ſubiectã intelligitur de corpore naturali ſimplici, vt igne, aere, &
cęteris, & non de compoſito. Aial enim plures habet ſecundum naturam motus, vt
anſer volationem, progreſſionẽ, & natationem, quanuis vnunquodq; compoſitum
tantum vnum habeat motũ naturalem ſecundum locum, factum a qualitate elementari, vtpote

ſecundum naturã elementi prędominantis, vt homo deorſum ſimpliciter mouetur. XIIII. Con-
finxit enim amicitiam. quę quędam ab vno. Etſi amicitia vniuerſalis apud Empedoclem mundi
corruptionem efficiat, per congregationem rerum in confuſam molem, particularis tñ amicitia
ſecundum ipſum concurrit etiam ad rerum productionem. Poſtq̃ enim lis diſſociauerit aliqua
corpora ab vno aceruo, ponit amicitiam illa diſcollecta vnire atq; congregare, ſicq; factum eſſe
cælum, & ita litem pręparare materiam, amicitiã vero formam ſuperaddere, perinde atq; in arte
materia ſegregata diſponitur, deinde compacta formam accipit. XV. Diuido em̃ grauitatem b.
Sumatur pars grauitatis b, ſcilicet c, quę ita ſe habeat ad d g partẽ ſpatij, ſicut tota grauitas b ad
totum ſpatium d e. Exempli gratia, ſicut grauitas b ad ſpatium d e eſt dupla virtute, ita c particu
li grauitatis ad d g partem ſpatij ſit dupla. Tũc ſic. Sicut ſe habet b ad totũ d e, ita c ad d g p hy-
potheſin. ſed b ꝑtranſit totum ſpatium d e in tempore f, ergo c pertranſit ſpatium d g in eodem
tempore. Æquali enim exiſtente proportione, ęquali tp̃e fiunt motus. Et per idem ſpatium d g,
& in eodem tempore f, poſitũ eſt a non graue moueri, igitur c graue (cum ſit pars grauis b) & a
non graue in eodem tempore per idem mouentur ſpatium, quod eſt inconueniens in litera addu
ctum. Quia ſi aliquá potentia maius in aliquo tempore. Hęc propoſitio (ſicut admonent etiã no-
tæ) intelligitur dummodo non deficiat ſpatium. nam ſi deficeret ſpatium, id non oporteret, vt ſi
grauitas vt xij. pellat pedale terræ vſq; ad centrum mundi, non oportet eãdem grauitatem, pro-
pellere ſemipedale eius vltra centrum. non enim contingit medio longius pertranſire. Atqui a
(vt data propoſitio huic loco applicetur) eſt minus mobile, b vero maius, ſiue magis reſiſtens, er
go ſi a mouetur in tempore f per totum ſpatium d e, b ab eadem virtute mouetur parte ſpatij
eodem tempore, vt d g. Itaq; capio ipſius grauis b partem quancunq; vt c, quæ ſic ſe habeat ad
potentiam motiuam b, ſicut d g ad d e, vtpote ſecundum ſubquadruplum. Cum virtus c ſit qua-
druplo minor quam ipſius b, quadruplo minus reſiſtit potentiæ motiuæ furſum q̃ b, quare eo-
dem tempore f per quadruplum feretur ſpatium, vt d e. Nam ſi aliqua potentia maius mobile
aliquo tempore & aliquanto mouet ſpatio, eadem potentia in eodem tempore maiore ſpatio pel
let minus. Et per idem ſpatium d e, eodemq; tempore f ferebatur a, neque graue neque leue. mo-
uentur igitur æque velociter non graue & graue, quod eſt impoſſibile.

ℭ Tertij cap. annotat.

ℭ Dictum Anaxagoræ, omnia in omnibus eſſe, intelligendum eſt ſecundum
ſpeciem, & non ſecundum numerum, eſtque idem ac ſi dicatur quælibet eſſe in
quibuslibet. ℭ Alterum, alterum elementum.

TErtium cap. continet tres quęſtiones, & reſponſiones ad ip
ſas. ℭ Prima quęſtio. Quibus corporibus conueniat gene- 19
ratio? ℭ Secunda. Cum prima corporum ſint elementa, 20
quid elementum, quot & qualia ſint? ℭ Tertia. Vtrum ele 21
mentum (vt volunt nõnulli tantum vnum eſſe ponentes)
ſpecie ſit indiuiſibile? ℭ Primæ reſpondet Empedocles,
quatuor eſſe elemẽta, ignem, aerem, aquam, pariter & ter-
ram, ingenita atque incorruptibilia, ex quibus oĩa alia ge-
nerantur, componuntur, ac fiunt. Eidem quoq; quęſtioni reſpondet Anaxago-
ras Empedocli contrari⁹, aduerſatusq;, ponens homœomeras atomos oſſis, car-
nis, & nerui, prima principia, omniumq; ſemina rerum: ex quarũ commixtione
ætherem & ignem (hæc enim eadem putat) aerem, aquam, & terram gigni pu-
tauit: & ob ſui paruitatem, atoma carnis & oſſis, oculis inuia, imperceptibiliaq;
eſſe, omnia tamen omnib⁹ ineſſe congregata, & omnia ex ipſis genita eſſe, coali
ta atq; conflata. Sed poſteri⁹ cum de gñatione & corruptione exactius pertra-
ctabimus, noſtrum afferemus iudiciũ. ℭ Secundę hanc adhibemus reſponſio-
nem. Elementum eſt in quod intus exiſtens aut potentia aut actu, alia corpora
diuiduntur: ſpecie quidem irreſolubile in alterum. Quo fit, vt ſi tale ſit elemen
tum, & carni & ligno inſint elementa potentia, vt ignis & terra: quandoquidem
a carne & ligno diſgregabilia ſunt. caro autẽ aut lignum neq; igni actu, neque
potentia ineſt: vt quę nunq̃ ſegreganda ſint ab igni. Quot autem ſint, & qua-
lia ſint, poſtea futurus eſt accommodatior ſermo. ℭ Tertiæ præterea reſponde-
re licet, elementum in diuerſa ſpecie ſecabile diuiduumque eſſe, multaque eſ-
ſe elementa. ℭ Hoc profecto ſimplices motus liquido monſtrant. ſunt enim
motuum hi ſimplices, hi vero mixti. ℭ Simplices autem ſimplicibus corpo-

ribus accommodantur:compoſiti vero,compoſitis.& vnicuiq; naturali corpori
proprius eſt motus. Atqui manifeſtum eſt motus ſimplices plures eſſe, erunt
igitur plura elementa.

TErtij capitis ſcholia. XXI. Secundæ hanc adhibemus reſponſionem. Elementa biſariam
diffiniri poſſunt.primo,ꝙ ſunt corpora ſimplicia quę cum non ſint ex alijs,neq; ex alter
utris, ex ipſis omnia alia fiunt.Omnia inquam alia corpora naturalia mixta fiunt, non
quidem ſecundum ſubſtantiam, ſed ſecundum qualitates elementorum contemperatas.
Secundo,elementum eſt,quod cum ſit in mixtis aut actu, aut potentia, corpora mixta in ipſum
diuiduntur, quod quidem in alterum elementum ſpecie reſolubile eſt. Eſſet quidem elementum
in mixtis actu,ſi ſecundum ſuam ſubſtantiam in mixtis exiſteret,perinde atque materia in re na
turali. At cum impoſſibile ſit eiuſdem rei naturalis plures,eſſe formas ſubſtantiales, manifeſtum
eſt elementum non eſſe in mixtis actu.Elementum vero eſt in mixtis potētia, cum elementorum
qualitates in mixti potentia & materia contemperatæ ſunt,vt ignis in homine eſt,quia contem-
peramentum ignis,& ita de alijs. Et hoc modo elementum concedi debet eſſe in mixtis, ſicut &
mixta ex elementis componuntur, quia in ſua materia debitum ſuæ naturæ habent qualitatum
elementarium contemperamentum. Et elementum prædominans dicitur in mixto, cuius in illo
mixto contemperamentum excellentius eſt & exuberantius quam aliorum elementorum. Sic in
elementa,ipſa mixta diuiduntur, quando ipſorum elementorum qualitates adinuicem contem-
peratas reſoluuntur,vt in igneum contemperamentum,aereum,aqueum,& terreum. Et elemen-
tum eſt irreſolubile in alterum elementum,vt ignis non reſoluitur in aerem, neque aquam, ne-
que terrā,licet bñ diuidaſ in idē ſpecie,ſcilicet particulas ignis. Similiter elemētū eſt irreſolubile
in corpora mixta,vt ignis non reſoluitur in carnē & lignū,cū hęc non poſſint ab igne ſegregari.

¶Quarti capitis annotat.

¶Democritus, Abderites dictus eſt ab Abdera vrbe Thracię(quæ nunc quo-
que Clazomene dicitur) clara quidem, ꝙ olim ab Abdera Diomedis ſorore
condita fuerit: at ortu Democriti phyſici longe clariore. ¶Quid pyramis ro-
tunda,quid rectilinea, quę & laterata dicitur, ex ſeptimo naturalium require.
¶Sphæra vero ſolidum eſt,a centro ad circunferentiam omnes rectas eductas
lineas æquales habens,

QVartum cap.continet duas concluſiones,quatuor rationes
ad primā,& nouem ad ſecundam.¶Prima.Non ſunt in-
22 finita elemēta homœmera,quēadmodum poſuit Anaxa-
goras.¶Primo,quia falſa vtitur dignitate,malave ſuppo-
ſitione:quicquid homœomerū eſt,eſſe elementū. Nā vi-
demus multa mixtorum corporū homœomera eſſe, vt li-
gnum,vt lapis,in homœomeraſq; partes ſolui:quæ mani-
feſtum eſt non eſſe elementa.Nō itaq; erit oē homœome
rum corpus elementum:ſed(vt diximus)irreſolubile,indiuiſibileq; in alterum
ſpecie.¶Secundo.Ita ſumentes elementum, nulla neceſſitate vrgentur pone-
re infinita:ſed omnia etiam finita faciēdo,æque vt ex infinitis ſaluare moliun-
tur,ſaluare poterunt:vt ponendo duo, tria aut quatuor, aut quocunque alio nu-
mero:quemadmodū facere conatus eſt Empedocles.¶Tertio.Ipſi accidit non
omia ex homœomeris quibuſcunq; facere:vt faciem non facit ex faciebus:ne-
que vnunquodq; ſecundum naturam figuratorum.ſatius igitur ipſa poſuiſſet fi
nita,infinitum enim nihil excludere videtur. Et ſane melius finita,quæ vt mi-
nima omnium ex eiſdem futurorum oſtendiſſet, conformior diſciplinarum au-
thoribus,qui proloquium dignitatemq; accipiūt,principia finita eſſe aut quan-
titate,aut ſpecie.¶Quarto. Corpꝰ a corpore ſecundū proprias differentias dif-
fert. Corporum autem adinuicem differentiæ finitę ſunt: vt alio manifeſtandū
eſt loco. Differunt eñ affectionibus ſenſibilibus. Sunt igitur elementa finita.
23 ¶Secunda concluſio.Neque recte putat Democritus Abderites, eiuſdemque
conſectator Leucippus,primas eſſe magnitudines multitudine quidem infini-
tas,magnitudine autem indiuiſibiles:& ex vno nō multa,neq; ex multis vnum:
ſed horum complicatiōe confuſioneq; omnia gigni.¶Primo.Quia modo quo-
dam omnia faciunt numeros,& ex numeris:tametſi id plane non dicant.¶Se-
cundo.quia corpora figuris differre aiunt,& quia infinitas ponunt figuras, iti-
dem & infinita ponūt ſimplicia corpora.¶Tertio.quia quę elementis figuræ

accommodandę ſint, niſi igni, cui ſphæram attribuunt, non determinauerunt: ſed aerem, aquam, & terram magnitudine, & paruitate diſcreuerũt: tanq̃ ea ſint omnium quę elemẽta nuncupamus, velut panſpermia, ſeminariumq;. ¶ Quarto. Sic dicentes, infinita rebus faciunt principia: & hoc quidẽ abſurde. nam elementorum differentiæ non ſunt infinitę, neq; infinitę vidẽtur. ¶ Quinto. Qui corpora, magnitudinesve ponunt inſecabiles, mathematicas tollũt diſciplinas, ſenſum negant, multaq; ipſis eiſdem de motu & tempore concedere accidit incommoda, quę alio a nobis adducta ſunt loco. ¶ Sexto. Pugnantia dicunt. Qui enim fieri poſſit, vt elementa, ignis, aer, aqua, terra. magnitudie & paruitate differant, ſi inſecabilia ſint, vt ipſi aſſerunt? ¶ Septimo. Dicũt aerem, aquam, terram, ex ſe inuicem fieri. Sed quomodo? deficiunt enim ſemper maxima corpora ſegregata. non itaq; fiũt ex ſe inuicem, ſi inſecabilia ſint. ¶ Octauo. Horum profecto ſuſpicione, quod corpora differanr figuris, haudquaquam elementa poni debent infinita. Ponunt enim figuras omnes ex pyramidibus componi, rotundas quidem ex rotundis, & rectilineas ex rectilineis. & ſphærã ex octo partibus. neceſſe enim eſt aliqua eſſe figurarum pricipia, quę ſi duo fuerint, & duo erunt elementa, principiaq;. ſi tria, erunt tria, & ita de numero alio quocunque. quare & totidem & finita quidem aſſignare debuiſſent ſimplicia corpora.

¶ Nono. Vnicuiq; ſimplicium corporum eſt vnus proprius motus & ſimplex. motus autem ſimplices finiti ſunt. nam ſimplices lationes duę ſunt, & non plures, circularis, atque recta. Neque quidem infinita ſunt loca, ad quę infinitę lationes eſſe poſſint. Non ergo infinita erunt elementa.

CVarti capitis ſcholia. XXII. Et ſane melius finita, quæ vt minima. Proprium eſt cuiuſuis diſciplinæ, aut rei elementis, atque principijs, q́ ſint minima atque ſimpliciſſima eorum quę ex ipſis componuntur, vt literę ſunt elementa in grammatica, & minima eorum quæ tractat grammaticus. dicibilia ſunt logicę elementa, & eorum minima quæ conſiderat logicus. materia & forma ſunt principia rerum phyſicarum, & minima atque ſimpliciſſima phyſicæ, vt vnitas arithmeticæ. Vtuntur prætere a diſciplinæ & hac dignitate. Principia finita ſunt aut quãtitate, aut ſpecie. Quantitate quidem, & magnitudine & multitudine, quemadmodum literæ in grammatica finitæ, & extrema in logica. Specie vero, quando ipſa principia explicantur rationibꝰ communibus numero quidem finitis, vt principia phyſica his ſpecialibus rationibus materia & forma. Mixtorum principia hiſce quatuor rationibus ſpecificis (vt aiunt) igne, aere, aqua, & terra. Itaque quantitas in hac dignitate rem ipſam reſpicit, ſpecies vero principiorum rationem. Quarto. Corpus a corpore ſecundum proprias differentias differt. Propriæ differentiæ hic dicuntur accidentia ſenſibilia, quæ vni conueniunt, alteri vero non, vt grauitas terræ, & leuitas igni. Et huiuſmodi differentiæ finitæ ſunt numero atque determinatæ. Sumuntur enim ſecundum quantitatem, vt raritas, leuitas, ſecundum qualitatem, vt caliditas, frigiditas, & ſecundum vbi, vt latio ſurſum, & latio deorſum. Et in vnoquoque accidentium genere totidem ſunt accidentarię differentiæ, quot ſunt elementa. XXIII. Ponunt enim figuras omnes ex pyramidibus componi. Perperam aſſerunt omnes figuras ſolidas componi ex pyramidibus, quandoquidem ſphæra ex pyramidibus minime conſtituatur, vt quæ ſit prior & ſimplicior. Sicut enim circulus ad trigonum, ita ſphęra ad pyramidem. Circulus autem ex rrigonis non componirur, neque in eos reſoluitur. nam planarum figurarum eſt prima. igitur neque ſphæra (quæ ſolidarum itidem eſt prima) non cõpacta eſt ex pyramidibus, haud aliter quam vnitas non conflatur ex ternario.

¶ Quinti capitis annotat.

¶ Paruarum partium, ſubtiliorum partium, paucioriſque ſecundum extenſionem potentiæ. ¶ Magnarum vero, pluris ſecundum dimenſionem potentiæ. ¶ Ratio, proportio.

QVintum cap. continet quatuor antiquorum opiniones, tres concluſiones, & tres rationes ad primam, tres ad ſecũdam. ¶ Quatuor antiquorũ opiniões. Prima eſt ponentium tm̃ vnum eſſe elementũ, & ipſum eſſe ignẽ. ¶ Secũda eſt ponentiũ ipſum eſſe aerẽ. ¶ Tertia eſt ponentiũ eſſe aquã. ¶ Quarta itidem tm̃ vnum eſſe aſſerẽtiũ, aquę, aeriſq; medium, & aqua ſubtilius, & aere denſius, cęlos & omnia con

25 tinens, magnitudine infinitum.❡Prima concluſio. Perperã aſſerunt tale aquę
aeriſq; medium, cęteris eſſe elementũ.❡Primo, Quia ex ipſo dẽſitudine & ra-
ritate alia gigni volunt, Verum enĩuero ita dicentes, ſibi jpſis repugnãt, aliquid
ipſo elemento principioq; prius facientes, Etenĩ rarius, incõpoſitius, & in quod
potius dẽſiora reſoluantur, denſius autem compoſitius, quare cum cõpoſitio ſit
ex elemento. reſolutio vero (quẽadmodum aiunt) ad elementum, potius ipſum
rarius, vt aerẽ, ponere debuerunt elementũ, imovero cum ipſi fateantur ignem
eſſe oĩm rariſſimum, ipſum maxime omnium ponere debuerunt elemẽtum. Et
nihil refert an ignis rariſſimus ſit admittant, necne, nã alterũ rari⁹ admittunt,
quare aut ipſum, aut tandẽ vnum aliud dabitur, quod principium erit, & nõ ip
ſum medium.❡Secundo. Nil differt denſitudine & raritate alia gigni, groſſi-
tie & ſubtilitate, eſt enĩ groſſum, denſum: ſubtile vero, rarũ. Rurſum quid groſ-
ſitie & ſubtilitate, illa gigni ſit, niſi magnitudine quadã & paruitate? Groſſum
enĩ, magnarum partiũ eſt: ſubtile vero, paruarum, quod enĩ in multum exten-
ſum fuerit, ſubtile eſt, & ex paruis conſtare dicitur partibus. Sed tunc quid obſe
cro aliud facere videntur, niſi rerum ſubſtantias magno, & paruo diſcriminare,
& omnia ad aliquid facere? ſunt enĩ magnum & paruum ad aliquid, quare nihil
ſimpliciter abſoluteque ignis, aer, aqua, aut terra, quod ipſi viderint. ❡Tertio.
Præterea ſi ipſa magno & paruo diſcriminant, erit quędam ratio proportioque
magnitudinum adinuicem. quare quæ rationem aeris ad aquam habet, aer eſt:
& quæ aquę ad terram, aqua. Sit itaque ignis in maiori ad aerem ratione, aer ad
aquam, aqua vero ad terram, quia in maioribus minorum rationes inſunt. erit
igitur aliquid ignis ſic ſe habens ad aquam, ſicut aer: & aliquid ad terram, ſicut
aqua, quare ipſius hoc erit aer, illud vero aqua. Hoc idem oſtendere liceret de
26 terra, ſi maiores in denſioribus adſciſcant rationes.❡Secunda. Qui ignem om
nium ponunt eſſe elementum, tametſi hæc diffugiant incommoda, in noua ta-
men incidunt, atque peculiaria.❡Nam hi bifidi bipartitique ſunt, hi enim fi-
guram vt pyramidem igni accommodant, illi vero nullam. Qui figurã accom-
modant, hi ineruditius & (vt ita dixerim) craſſiori Minerua id faciunt, cauſam
ſubdentes, quod acutiſſima figurarum ſit pyramis, ignis autem acutiſſimũ cor-
porum ſit. Alij paulo perſuadentiore nituntur ratione, ꝙ corpora omnia ex eo
ꝙ ſimpliciorum ſubtiliorumq; partium eſt, cõponuntur, & figuræ ſolidę ex py
ramidibus abeunt cõpoſitę. Quare cum ignis corporeũ ſubtiliſſimum, & ſimpli
ciſſimum ſit, & pyramis itidem ſolidarum figurarum ſimpliciſſima, iure igitur
primo & ſimpliciſſimo corpori aſciſcenda eſt, Qui vero igni nullam aſcribunt
figuram, ipſum ſolum ſubtiliſſimarum partium eſſe ponunt, ex quo vt cõpoſi-
tionẽ accipiente alia gigni dicunt, perinde atq; auri arenę cõflãtur coaleſcunt-
que.❡Sed ita dicentibus accidere incõmoda nunc aperiamus.❡Primo, Quia
ſi partes illę ex quibus ipſum conſtituũt, indiuiſibiles eſſe ſtatuantur, rationes
prius poſitę ita eſſe vetant, & iterũ quod ſubiungim⁹. Si itaq; indiuiſibiles ſunt,
cum ex ipſo conſtituatur aer, aqua, terra, talia corpora ſibijnuicẽ partium ꝓpor-
tione reſpondent. Quę enĩ magnitudines ſimilium partiũ (quales erunt indiui
ſibiles oẽs) conſtituunt, ꝓportionaliter adinuicẽ ſeſe hñt, vt oẽs partes aquæ ad
partes aeris atq; ignis, & totũ ad totum, & ita in cęteris, q̃uis forte aer plus aqua
habeat, & ſubtiliſſimũ dẽſiſſimo. quare ſi minor magnitudo ĩ maiore exiſtit, &
ignis magnitudo ſit maxĩa, reſolubilis erit in aerẽ, in aquã, & reliqua, quare ele-
mentũ nõ erit. Et ita ſi poſueris aquã maioris magnitudĩs, & ipſa erit, & aer, &
ignis. Et cur etiã, cum oĩa ęque ſimplicium partium fuerint, hoc q̃ illud potius
ſtatuatur elementũ.❡Secundo, eſto, nunc agamus, dicant eſſe diuiſibile, qui fi-
guram ei ꝓpriã aſcribunt. Pars igitur ignis nõ erit ignis, quia pyramis ex pyra
midibus nõ conſtet, imo corp⁹ erit, quod neq; elementũ, neq; ex elemẽto erit vt
pars ignis, quę elementũ non eſt, cum minime ſit ignis, neq; aliud elementorũ

quicquam,neq; ex elemento eſt. Et qui figuram ipſi non adſciſcunt,magnitudine determinant,quare aliquid elementi potius elementum erit,cũ ſit minorum partium,& hoc abibit in infinitum,aut tandem ad indiuiſibile decumbetur,elementum eñ id erit ꝙ minimarũ partiũ fuerit. Erit itẽ illa magnitudinũ ratio, quã ſupra arguimꝰ,& hoc,ad hoc ignis,ad hoc aer,ad hoc aqua,atq; terra. ¶ Tertio. Et hi & cęteri q̃ vnum ſolum ponunt elementũ,cõmune vitium atq; reprehenſionem incurrunt,ꝙ vnum ſolum faciant naturalẽ motum. Oẽ eñ naturale corpus motus habet principiũ,oĩbus igitur exiſtentibus vnũ, vnus erit motus, & ad eundem terminum,vt ſi oĩa ſint ignis, ſurſum, & quanto maiora fuerint, pluſq; ignis habuerint,tanto velocius ſurſum emicabunt,quẽadmodum maioris molis ignis velocior ſurſum latio eſt,nunc autem huius oppoſitum videmus in multis,quę maiora mole,velocius deorſum corruunt. Nõ igitur oĩm elementum erit ignis,aut aliud qu odcũq;,tum ob prędictas, tum ob alias a nobis prius adductas rationes. ¶ Tertia concluſio. Plura & finita eſſe elementa neceſſe 27
eſt. ¶ Nam infinita eſſe non poſſe probatum eſt, nũc autem probatum eſt non tantum eſſe vnum. Sunt igitur plura & finita.

Q Vinti capitis ſcholia. XXV. Quare cum compoſitio ſit ex elemento. In oĩ diſciplina arte & natura id compertum eſt,compoſitionem ex elemento,& reſolutionem ad elementum fieri. In grãmatica eñ ſyllabarum ex literis compoſitio,& rurſum compoſitarum in literas ſit reſolutio,quę ſunt elementa grãmatica. In logica propoſitionum ex terminis conſtitutio,& reuocatio in terminos,quę ſunt elementa logica. In geometria propoſitionum ex principijs demonſtratio,& in ipſa principia reductio. In Phyſica demum rerum naturalium ex materia eſt compoſitio & in materiam reſolutio. Quod & ĩ arte quoq; exploratum eſt. Sit itaq; ignis in maiori ad aerem ratione. Sit ignis ad aerem in proportione quadrupla,& vt xxiiii. ad vi. aquã in tripla,& vt vi. ad ii. aqua vero ad terrã in dupla,& vt duo ad vnum. Tunc ſic. In maioribus proportionibus ſunt minores, tanquam in totis ſuæ partes, erit igitur aliqua pars ipſius ignis(quæ ſit a)ſic ſe habens ad aquã,ſicut aer ad aquam. quare a pars ignis erit aer. Quod enim eam habet magnitudinis proportionem ad aquam,q̃ aer ad aquam,eſt aer. Similiter erit aliqua pars ignis vt b,ſic ſe habens ad terrã,ſicut aqua ad terrã,igitur b erit aqua. Quod eñ proportionem magnitudinis habet ad terrã,quam aqua ad terram, eſt aqua. Igitur ipſius ignis vna pars erit aer,& altera aqua,quod eſt impoſſibile. Sic & de terra oſtendere promptum eſſet, ſi denſiorum corporum ad cętera maiores ponat proportiones, vt præſens oſtendit figura.

Maiores rariorum ad cætera proportiones.				Maiores denſiorũ ad cætera proportiões.			
Ignis	xxiiii	A pars ignis	vi.	Ignis	i.	A pars terræ	vi.
Aer	vi.	B pars ignis	ii.	Aer	ii.	B pars terræ	ii.
Aqua	ii.	A vt aer		Aqua	vi.	A vt aqua	
Terra	i.	B vt aqua		Terra	xxiiii.	B vt aer.	

XXVI. Cauſam ſubdentes,ꝙ acutiſſima figurarum ſit pyramis. Qui hanc contexunt rationẽ ex ſolis affirmatiuis in ſcda figura ſyllogiſmum conſtituunt,& inſuper multiplicatę fallũtur. Nam pyramis,acuta eſt figura,ꝙ in acumẽ erigatur. Ignis autẽ dicitur acutus, quia facile ſenſũ penetret ſua virtute actiua. Alij vero aliam rationẽ aſtruentes,aſſumptionem falſam ꝓponunt,pyramidem ſcilicet ſolidarum figurarũ eſſe ſimpliciſſimã. nam ſphærica figura quæ vnica ſuperficie cõtinetur,ſimplicior eſt pyramide,quę pluribus clauditur ſuperficiebus, ſicut circulꝰ triangulo. Pręterea conſtituunt & hi ſyllogiſmum in ſecunda figura ex ſolis affirmatiuis. Quare ſi minor magnitudo in maiore exiſtit. Sit magnitudo ignis vt viii. aeris vt vi. aquę vt iiii. & terrę vt ii. In magnitudine ignis maiore,eſt magnitudo aeris minor,ſcilicet vi. & aquę iiii. & terræ ii,quẽadmodum in octonario eſt ſenarius,quaternarius & binarius. Et igitur ignis in aerem,aquam,& terram,vt ſuas partes reſolubilis,& per conſequens non eſt elementum,non elementum eſt irreſolubile in alterum ſpecie. Et ſi aqua ponatur maioris magnitudinis q̃ ignis,eadem ratione oſtenditur ꝙ aqua reſoluetur in ignem,aerem,& terram,vt hæc oſtendit deſcriptio.

Ignis	viii.	Ignis	vi.
Aer	vi.	Aer	iiii.
Aqua	iiii.	Aqua	viii.
Terra	ii.	Terra	ii.

¶Sexti capitis annotat.

¶Corpus,corporeum. ¶Non corpus,incorporeum.

SExtum cap.continet duas concluſiones,duas rationes ad primam,&
28 duas ad ſecundā. ¶Prima concluſio. Elementa ſempiterna eſſe im-
poſſibile eſt. ¶Primo,quia videmus ignem,aerē, aquam, & terram
reſolui. Aut igitur aliqñ reſolutio ſtabit,eritq; aliqñ rotū reſolutum,
aut ipſum infinitum erit. Si infinitū,& eiꝰ reſolutio tp̄e erit infinito,& eiꝰ com
poſitio tempore infinito. Et cum vnunquodq; natura conſtantium alio tempo-
re componatur,& alio diſſoluatur. accidet vnū tempus infinitum extra alterum
infinitum exiſtere, & vnum priꝰ altero eſſe,eſt em̄ cōpoſitio diſſolutione prior,
hoc autem impoſſibile. Et ſi diſſolutio alicubi ſtabit, aut hoc indiuiſibile erit,
hoc autem non,propter prius adductas rationes,aut diuiſibile,ſed nunq̄ diſſolu
bile,vt ipſe dicebat Empedocles. hoc iterum non. Nam ſi maius diſſolubile cor
ruptibile eſt,itidem & minus erit. Videmus em̄ in eiſdem quod maius eſt, diffi
cilius,minus vero,facilius corrumpi. Quare cū maius corrumpatur,vt volūt,&
ipſum quoq; minus rationabilius eſt aliqñ corrumpi,atq; diſſolui. Duobꝰ autē
ignem corrumpi videmus. Primo,cōtactu cōtrarij, vt cum diſperit extinctus.
Secundo,cum in ſeipſum marceſcens tabeſcit,deficitque, hoc autem minor(vt
parua flāma)patitur a maiori,& quanto minor,tanto velocius abſumitur. Opor
tet igitur elementorum corpora corruptibilia eſſe,atque eadem incorruptibilia
corrumpi. ¶Secundo. Cum conſtet elementa gn̄abilia eſſe, aut igitur gn̄abun
tur ex non corpore. At qui dicit ex incorporeo ignē gn̄ari, nihil aliud dicit,q̄ ſi
vacuum intro ducat ſeparatum. Omne em̄ quod fit,in aliquo fit, & in illo, vbi
prius exiſterer idipſum ex quo fit, quod ſi nullum corpꝰ exiſtebat vbi genitum
eſt,vacuum ergo erat. Si vero alterum corpus poſueris præter id incorporeum
ex quo fit,duo igitur corpora ſimul erunt,ſcilicet quod factum eſt, & quod illic
añ factionem gn̄ationēq; prçexiſteret, quod eſt impoſſibile. Manifeſtum itaq;
eſſe puto elementa in corpora reſolui,& ex corpore reparari,atque gigni. ¶Se-
29 cunda. Haud tñ exiſtimandum eſt vnum commune corpus eſſe alterum ab ip-
ſis,ex quo ipſa gignantur,& in quod ipſa reſoluantur. ¶Primo,Quia illud cor-
pus prius eſſet elementis. Atqui ipſis elementis nulla ſunt priora corpora,ſunt
enim ſenſibilium corporum prima. Non igitur eſt tale vnum aliquod commu-
ne corpus. ¶Secūdo,Quia aut grauitatem aut leuitatem habebit, Quod ſi ſic,
aliquod elementorū erit,oē em̄ ſimplex,aut leue,aut graue, aliquod elemento-
rum eſt. Aut prorſus grauitatis & leuitatis expers eſt,& tunc corpus illud vt mo
ueatur, nullam retinet aptitudinem. Immobile igitur erit eiuſmodi corpus,&
mathematicum,nec in loco vſpiam erit. Si enim in loco eſſet, aut moueretur,
aut quieſceret, & ſi natura quieſceret, & in eum locum natura ferretur, & ſi vi
quieſceret,& vi,& præter naturam ferretur in eundem. Et ſi non eſt iñ loco,ex
eo nihil fiet,quod enim fit,in eiꝰ ex quo fit loco fieri neceſſe eſt. Quo fit,vt per-
manifeſtum relictum ſit,cum elementa non fiant ex non corpore, neque fiant
ex altero ab ipſis corpore, ipſa ex ſe inuicem fieri.

SExti capitis ſcholia. XXVIII. Eſt em̄ compoſitio diſſolutione prior. Bifariam compoſi-
tio diſſolutione prior eſt,tempore,& perfectione. Tempore quidē, nam prius res ipſa com
ponitur antequam diſſoluatur,vt in arte & natura exploratiſſimum eſt. Perfectione vero,
nam compoſitio tendit ad eſſe,diſſolutio vero,ad non eſſe. At eſſe natura perfectiꝰ eſt quam non
eſſe. Motus autem qui ad perfectionem tendit, terminum eſt perfectior. Videmus em̄ in eiſdem
quod maius eſt difficilius. Ea propoſitio intelligenda eſt in ijs quæ ſunt eiuſdem ſpeciei & natu-
ræ, vt maiore igne & minore. Nam non inconueniens eſt maius lignum citius corrumpi paruo
ferro,quod diuerſæ ſunt naturæ. Præterea intelligenda eſt vbi omnia vnius cæteris alterius ſunt
paria. nam ſi paruus ignis eſſet in ſuo loco,& magnus extra ſuum locum, quid prohiberet ma-
gnum ignem citius corrumpi? quod non conſimiliter ſe habeant maius,& minus. Et ratio eſt in
promptu, quia quod maius eſt, habet valentiorem virtutem reſiſtendi extero corrumpen-
ti, quod vero minus, inualidiorem. Proinde hoc facilius, illud vero difficilius corrum-

pitur. Et minor vt parua flamma patitur a maiori. Quanuis parua flāma coniūcta maiori cōſeruetur per eam ab extero corrūpente, ne adeo facile corrumpatur ſicut ſi eſſet ſeparata, corrūpitur, tñ per accidens a maiori velocius ꝗ per ſe corrumpetur, propter ſubtractionem alimenti quo parua flāma diutius aleretur, & ꝙ maior flāma minori tp̄e abſumit. Et eam ob rem minor flamma tempore minori perdueat maiori coniuncta, ꝗ per ſe ſubſiſtēs. Et cum duo ſint modi quibus ignis corrumpitur, prior quidem per actionem contrarij, poſterior vero, per abſentiam conſeruantis, minor flamma priore mō a corruptione defenditur, poſteriore vero, ad corruptionem citius diſponitur per maiorem flammam, quæ cito exedit minoris flammę materiam.

¶Septimi cap. annotat.

¶Corruptibilium principia, elementa, & corpora ſimplicia. ¶Intelligibilia corpora, corpora mathematica. ¶Poſitio, opinio.

SEptimum cap. continet tres concluſiones, quatuor rationes
ad primam, & ſex ad tertiam. ¶Prima concluſio. Mod⁹ quo 30
Democritus & Empedocles gn̄ationem elementorum ex ſe
inuicem ſaluare nituntur, irrationabilis eſt. ¶Primo, Quia
ſua dicta ignorare videntur, cum vnunquodque inquirāt ex
vnoquoq; ſegregari, ſicq; apparere gn̄ari, non gn̄ationem ex
ſe inuicem facientes, ſed apparentem gn̄ationē, perinde ac ſi
res in vaſe deliteant, quas in lucem & apparentiā proferas, dicaſque eas idcirco
genitas. Sic autem gn̄atio minime fit, ſed ex quadam ſubiecta ſubſtractaq; ma
teria. ¶Secundo. Eadem magnitudo cum arctior ſtrictiorq; fiat, nō videtur id=
circo fieri debere grauior, quod quidem ipſi volunt, quoties ex aere fiat aqua.
¶Tertio. Quod pacto imixtum quod ſeparatum fuerit, maiorem locum occu=
pare neceſſe ſit? & maius corpus in minorem contineatur? quod tñ ſemper opor
teret quoties ex aqua fit aer, ampliorem enim locum ſemper factus occupat, &
vnunquodq; rariorum & ſubtiliorum partium, quod aqua feruore intumeſcens
oſtendit, quæ adaucta mole, conſtricta vaſa, continentia etiam perfringit. Aut
igitur erit vacuum, aut non extendentur corpora, quod & ipſi volunt. Sed certe
irrationabile eſt exiſtente vacuo ſemper quod extrahitur, ampliore mole ſe dif
fundere neceſſe eſſe, quod tñ oportet cū ex aqua fiat aer. Et ꝙ cōfugium ſuum
nullum ſit, ope vacui confidentium, alio quoq; demonſtratum eſt loco, cum ni=
hil prorſus eſſe queat vacuum. ¶Quarto. Si eo pacto, ſegregatione gn̄atio fie=
ret, tandem ex ſe inuicem gn̄atio caſura defecturaq; eſſet. Nam in magnitudie
finita, infinita cōtineri ipoſſibile eſt, ſi itaq; ex terra aquā dempſeris, aliquid ab
ea diſtractum eſt, & generatione factum. Deinde iterum demendo, aut tandem
abſumitur, ſtabiturque aliquo, aut ſub mole finita, infinita ſunt contenta, quod
eſt impoſſibile. Non igitur ſemper ex ſe inuicem generari quibunt, non eſt igi
tur, quomodo Democritus Empedoclesq; volunt, elementorum ex ſe inuicem
generatio. ¶Secunda, Elementa ſe inuicem transfiguratione non fiunt (quem
admodum ex eadem cera transfiguratione fit circulus & ſphæra) vt nonnulli
volunt. ¶Nam ipſa elementa indiuiſibilia eſſe oporteret, propterea quod
non ſemper pyramis diuidatur in pyramidem, neq; cubus in cubum, neq; pars
ignis erit ignis, neque pars terræ erit terra, aut corpus dabis prius elemento, &
quod non reſoluetur in elementum, & quod non erit elementum, quandoqui=
dem figuram nulli elementorum habuerit accommodā. ¶Tertia. Neq; item 32
ſuperficierum reſolutione elementa ex ſe inuicem gignuntur. ¶Primo. Quia
inconueniens eſt non omnia ex ſe inuicem gigni poſſe, ſed eorum vnum (vt di=
cunt) tranſmutationis eſſe expers, ꝙ paucioribus conſtet triāgulis & ſuperficie
bus, ex quo ideo gigni non pōt, ꝙ pluribus eget triangulis. Tum quia negāt ea
quę certa ſenſuum experientia cognita ſūt. Et huius quidē cauſa eſt, ꝙ ex non
bñ ſumptis principijs oīa ad quaſdā ſtatutas opiniones defendendas reducere
volunt, Atqui æternorum principia æterna eſſe vident̄, ſenſibiliū ſenſibilia &

corruptibilium corruptibilia. Tum quia qui vſq; adeo ſuorũ defendendorũ ſermonum ſunt pertinaces, ipſorũ ſunt amatores: & quodlibet accidens tanq̃ vera hñtes principia ſuſtinent, ex conſequentibus, & maxime ex fine recte iudicandi occaſionẽ non ſumentes. Vt em̃ diſciplinę factiuę finis, opus eſt, ita & ſenſibilia cognoſcere, & quę circa ſenſum verſantur, naturalis diſciplinę finis eſt. ℂ Scd̃o, Accidit ipſis terram maxime oĩm eſſe elementum fateri oportere. vt quæ ſola icorruptibilis exiſtat, & in quã alia reſoluantur: q̃ potiores videntur eſſe elementi conditiones. Tertio. Accidit eis triãgulos, ſuperficieſq; remanere ſuperfluas: vt cũ ex illo ꝙ plures triangulos habet, gignitur id quod pauciores habeat, ſuper ſunt reſidui: qui ꝑfecto non conſtituunt elementũ ſimile ei ex quo genitum eſt, ꝙ longe plures requirat, neq; aliud quodcunq;. Erunt igitur remanentes, ſuperflui ocioſiq;. ℂ Quarto. Quia gñationẽ ex non corpore faciunt, quia ex ſuperficiebus. ℂ Quinto. Aduerſa certiſſimis ſcientijs ꝑmulta confiteri coguntur: vt nõ omne corpus diuiſibile eſſe. ꝙ irrationabile eſt: qñquidem vel intelligibilia illa corpora diſciplinæ ipſę mathematicę diuiſibilia eſſe concedunt: & hi vt ſuam tueantur poſitionem, non omne ſenſibile corpus diuiſibile eſſe admittunt. Sexto. Quia elementa, ſubſtantiaſq; elementorũ figuris determinant: vt ignem Pyramide, aut ſphęra. quare ſicut diuiſa ſphęra aut pyramide, partes ſphęra aut pyramis non exiſtunt, ita ꝑtes ignis non erunt ignis: & ita de aere, aqua, & terra: quare aut ipſa indiuiſibilia ſunt: aut, vt iam diximus, aliquid eſt prius elemento.

SEptimi capi. ſcholia. XXX. Secundo, eadem magnitudo cum arctior ſtrictiorq; fiat. Quãuis interdum res naturalis fiat grauior, quando arctiori ſtrictioriq; clauditur magnitudine, ꝙ in ea materia anguſtioris moliarecipiatur forma ſubſtãtialis nata grauitatẽ efficere, vt cũ ex aere fit aqua aut terra, id tamen non ſemper oportet, nempe cũ ex igne fit aer, magnitudo fit minor, ſine grauitatis acceſſione. Pręterea in ijs quę anguſtiori moli coniunctã hñt maiorẽ grauitatem, minor magnitudo ſolũ eſt cauſa per accidens maioris grauitatis, nihil ad illũ effectũ cauſalitatis rõniſq; hñs, neq; ad ipſum natura ordiata. Sed minor magnitudo atq; cõſtrictior, cauſa eſt per ſe condenſationis, & forma ſubſtantialis cauſa ꝑ ſe grauitatis. XXXI. Aut corp⁹ dabis prius elemento. Hæc inconuenientia facile cõſpiciũtur ſequi accepta cuiuſuis elemẽti ꝑte integrali, vt ignis. Nam nulla pars pyramidis eſt pyramis, pars autẽ ignis, eſt pars pyramidis, ſcilicet totius ignis, q̃ ponunt pyramidem, ergo pars illa ignis non eſt pyramis. Rurſum. Ipſe ignis eſt pyramis, vt concedunt, & nulla pars ignis eſt pyramis, vt oſtenſum eſt, ergo nulla pars ignis eſt ignis. Neq; etiam pars ignis eſt aer, aut aqua, aut terra, & multo minus eſt aliquid mixtũ, igitur huiuſmõi pars (quæ eſt corpus) eſt prior elemento, & non reſolui põt in elementũ cum ex ipſo non cõponũtur, imo neq; ea pars ignis eſt elementum. Nam ſecundũ eos vt quicquam ſit elementum, debet habere figuram illi elemento accommodam. pars autem ignis non habet figuram cuiquam elementorum conuenientem. neq; enim pyramidalem, neque ſphęricam, & ita de cæteris. igitur illa pars ignis non eſt elementum, quod eſt abſurdum. XXXII. At qui æternorũ principia & ęterna eſſe videntur. Id nõ de principijs ratiocinationis cognitioniſq; intelligendum eſt. nam ea ſiue ęternorũ ſunt, ſiue ſenſibilium, ſiue corruptibilium æterna ſunt, ꝑpetuæq; veritatis, vt ex poſterioribus anaclyticis ꝑſpicuũ euaſit. Sed de principijs cõpoſitionis atque conſtitutionis illud eſt accipiendũ, q̃ ſi fuerint æternorũ, vt ſupramundanorum & corporum cæleſtiũ ſunt ęterna. Si vero ſenſibilium rerũ & corruptibiliũ, ſenſibilia ſunt & corruptibilia; aut ſcd'm rem, vt formæ ſubſtantiales, aut ſcd'm rõnem ſolum, vt materia, quæ corrumpitur ſubiectiue, & deſinit eſſe illius cuius prius fuit ſubectum. Præterea per principia corruptibilium (vt etiam monent notæ huic loco reſpondentes) intelligi poſſunt elementa & corpora ſimplicia, quę corruptibilia eſſe ambigit nemo. Tertio. Accidit ei triangulos ſuperficieſque remanere ſupfluas. Requirat ignis (quia rariſſimus eſt) viginti triangulos ex quibus cõſtituatur, aer quindecim, aqua decem, & terra ſex, & ex aqua decem triangulorum fiat terra complectens ſex triangulos, manifeſtũ eſt quatuor triangulos manere, qui non conſtituunt aquã ſimilem ei ex qua genita eſt terra. nã aqua per hypotheſin requirit vt ſiãt decem triangulos, neque illi reſidui trianguli conſtituunt terram, ꝙ pauciores ſint q̃ terra poſita eſt requirere. Et multo minus conſtituunt aerem aut ignem. ꝙ hic viginti, ille vero quindecim requirat ſuperficies. Ergo ex illis quatuor triangulis nullũ conſtitui poteſt elementum, & per conſequens ſunt otioſi & ſuperflui, quod inconueniens.

ℂ Octaui capitis annota.

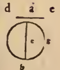
ℂ Octaedra figura eſt q̃ octo habet ſuperficies & baſes. ℂ Dodecaedra vero q̃ duodecĩ ſuꝑficierũ eſt, atq; baſium. ℂ Cubica autem, quam teſſerarũ figurę ex

primunt. ¶ Angulus acutiſſimus,qui ex ſphęrę exteriori cõtactu cauſatur,is eſt
qui cauſatur ex linea recta regulariter ſuper diametrrum cadente,& circunferẽ
tiæ parte,quod decimaquinta tertij demonſtratur geometrię.

OCtauum caput cõtinet duas concluſiones, quatuor rationes ad pri
mam,& ſeptem ad ſecundam. ¶ Prima cõcluſio.Irrationabiliter 13
figuras elementis adaptant,vt igni ſphæram aut pyramidem aeri
dodecaedrã,aquæ octaedram,terræ vero talarem & cubicã. ¶ Pri
mo.Quia accidet eas non replere totum ſpatiũ.In planis em̃ adin
uicẽ nexæ trigonę,tetragonæ & hexagonę,totum replere vidẽtur. In ſolidis au-
tem tantum duæ pyramis atq; cubus, & tamen cum plura duobus ſint elementa
plures ſolidas atque corporales totum replentes ſumere oporteret figuras. ¶ Se-
cundo. Omnia ſimplicia corpora a loco & continente figura videntur:maxime
autem aer & aqua .Non igitur elementi ſeruant figuram.alioqui non vbique aſ
ſequerentur ac tangerent continens:quod eſt impoſſibile. ¶ Tertio.Si tranſpro
portionetur aqua , vt ſi quoquo pacto in pyramidem aut cubum figuretur , non
erit amplius aqua,ſi elementa figuris differant.Hoc certe falſum eſt , & hoc nos
docere videtur natura,& non præter rationem euenire.nam vt & in cæteris ſub
iectum & materiam oportet eſſe informem, & ſine vlla ſuapte natura ſpecie.
Sic enim vt ſcribitur in Timæo melius adaptari poterit , quod ſpeciem recipit
omnem.ita & de elementis putare oportet,quæ compoſitis futura ſunt vt mate-
ria:vt ſine huiuſmodi figuris adinuicem pati,alterari,atque tranſmutari queãt.
¶ Quarto.Et os & caro & alia continua, ex elementis eſſe non poterũt.nam ele
menta ex ſuperficierum compoſitione gigni ponunt,non autem ea quæ ſunt ex
elementis.Quo fit vt ſiquis acute velit intueri,& eorum rationes penſiculate ex
aminare,ex entium natura generationem auferre videantur:niſi traſſumptione
quadam,elementi generatione & cæterorum generatione vti dicantur. ¶ Secun 14
da .Neque quidem figuræ elementis adſciſcẽdæ ſunt ob ipſorum motus affecti
oneſque . ¶ Hanc enim ob cauſam faciunt hi ignem ſphęram , hi vero pyrami-
dem:quod hęc maxime ſint mobilia, tangantque minima.& nequaquam firmi
ter iacentia , ignis autem maxime mobilis , & minime fixus eſt . Et anguli vt
aiunt,eſt calefacere,& maxime calefactione incẽdere.ignis autem calefactiuus
& incenſiuus eſt.ideo hi pyramidem eſſe dicunt, quod tota ſit angulus . Hi au-
tem ſphęram,quod angulum extra tàngendo,conſtituat omnium acutiſſimum.
Et terræ cubum aſcribunt , quod hęc figurarum ad bene manendum aptiſſima
ſit: maneat autem omnium firmiſſime terra . Sed hęc non recte dicta eſſe appa
ret . ¶ Primo , Quia tametſi ſphæra motui ſit aptiſſima , non tamen motui qui
igni proprius eſt(eſt enim motus ſurſum rectus igni proprius) ſed circulationi,
aut volutationi : & terra non vbique manet , ſed in loco ſuo , quemadmodum
& elementorum cætera . Quare illo tum ratione vnunquodque elementorum
extra ſuum locum , pyramis erit aut ſphæra quod bene moueatur , & in proprio
loco,quod fixe maneat & ſtet ,erit cubus. ¶ Secundo . Si ignis calefacit & vrit,
quod angulos habeat,omnia elementa calefactiua erunt , licet forte alterum al-
tero minus.nam omnia habent angulos , & cubus,& octaedrum, & dodecaedrũ
& pyramis.Inquit enim Democritus , ſphęra quidem vt angulus quidam exu-
rit,& ardorem excitat. ¶ Tertio.Id permanifeſte falſum eſſe mathematica pan
dunt.Nam ſi ſphęra & pyramis calefacit,& vrit, corpora mathematica calefaci
ent & vrent.habẽt enim illa & ſphęras & pyramides,& angulos,& indiuiſibilia.
Quę ſi ita ſeſe habeãt,& in mathematicis ſint magnitudine indiuiſibilia, cur er
go non calefaciant,vrantve,& tamen ꝑpter eaſdem cauſas ignis calefaciat,& ex
urat? Differentiã adducant,cauſſamq; aſſignent oportet.Manifeſtũ ergo eſse vi
detur, non vt dicũt.ita eſse dicendũ. ¶ Quarto.Si ignis,ſphęra,pyramiſve eſt,
& quod ardet,ignitur:protinus quod ardet , ſphęram pyramidemve fieri neceſ-

ſe eſt: ꝙ quam falſum ſit, vel viderint ipſi. ℭ Quīto. Cum partes ignis ſint ignis, ſi ipſum diuiſibilem ſtatuant, vt eius inciſionē & diuiſionem quancunq; ratio figuræ ſequatur neceſſe eſt, ſi ignis partes ignis eſſe debeant: quod tñ accidit. Dicere enim ſphęram non niſi in ſphęras, & pyramidem non niſi in pyramidas ſolui poſſe, perſimile eſt ac ſiquis proloquatur, dignificet aut ponat gladium, non niſi in gladios, & ſerram non niſi in ſerras diuidi poſſe. ℭ Sexto. Ridiculum certe eſt: igni pyramidem attribuere, ꝙ figurarum aptiſſima ſit ad ſecandum, diuidēdum, & ſeparandū. Nam magis igni proprium eſt congregare: & ad continua reuocare. congregat eñ ea quæ eiuſdē tribus ſunt: & hęc congregatio, per ſe eſt: eſt eñ continuatio & vnitio: ſegregatio aūt per accidens. Congregat enim vt dictū eſt, quod eiuſdem generis fuerit atq; tribus (quod dicunt homophylon) & ſegregat alienū. Debuerunt igitur horum duorum ei figurā magis aptare, quod magis et ꝓprium eſt competit: hoc aūt eſt congregare, & non diſſipare & diſgregare. ℭ Septimo. Calidū & frigidum virtute contraria ſunt. Atqui frigido contrariam aſſignare nequimus figuram. nam figuræ nihil eſt contrarium. Et certe ipſi figuram aſſignare prætermiſerunt omnes, & tamen conueniebat aut oīa determinare figuris, aut nullum attentare, cur enim potius hoc, quam illud? Sibi ipſis diſſident quidam, ſuppetias ferre volentes. Aiunt enim frigidum magnarum eſſe partium: quapropter conſtringit, & per poros trāſire, expirare & difflari neqt. Erit igitur calidū tranſiens. tale aūt omne ſubtilium eſt partium: quare calidum & frigidum, magnitudine & paruitate et non figuris (vt defendere volunt) determinant. Quam rem ſi pertinacius deffendere pergant, et igne magnæ ſint et in paruę pyramydes, magnę nō erunt ignis, et figura illa non erit cauſa caloris, quī potius contrarij effectiua. magnum enim, vt aiunt, frigefacit. Ex his itaq; ꝑmanifeſtum eſse putamus elementa, paſsiones affectioneſve elementorum, nō eſse figuris diſcriminandas. Sed quæ eorū proprijſsimæ differentiæ ſint, et a quibus paſsionibus, operibus, et virtutibus pēdeant (habet enim eorum vnumquodque a natura ꝓprias paſsiones et opera, et virtutes īſitas et determinatas) futurus ſermo indicabit. Quod cum cognitum fuerit, vniuſcuiuſque ad vnumquodq; alterū differentias accipere quam facillimum erit.

OCtaui capi. ſcholia. XXXIII. Secundo. Omnia ſimpliciſſima corpora a loco & cōtinente figura vidētur. Noīantur potiſſimū aer & aqua, ꝙ hęc corpora ſint ſimplicia & humida, humidum aūt male proprio continetur termino, & bene alieno, hic cuiuis figurę corporis continentis ſe facile accōmodat, quod in aqua ſenſui eſt peruiū. Si qs enim aquā in vaſe quadrato poſuerit, ipſa in figurā quadratam ſe diſponet. Deinde ſi eandem in ſphæricum vas transfuderit, figurā ſuſcipiet ſphæricam. Et intelligitur dicta propoſitio de ijs corporibus ſimpilcibus, quæ ob mollitiem poſſunt, facile de vna figura in alteram trāſferri, non autem de ijs quæ ob ſuam duritiem inepta ſunt vt exteræ rei figurā induant, vt de terra quæ ſicca & dura bene terminatur termino proprio, & male alieno. XXXIIII. Hi aūt ſphærā, quod angulum extra tangendo cōſtituit oīm acutiſſimum. Sit datus circulus a g b f, cuius centrū ſit c, & diameter a b, ſuper cuius vnum terminum a cadat linea recta d e orthogonaliter, vt cum diametro duos angulos rectos conſtituat, ſcilicet d a f, & e a g. Angulus d a f conſtitutus ex parte lineæ d a, & parte circunferentiæ a f, eſt acutiſſimus, qui fit ex circuli exteriori contactu. Similiter angulus e a g conſtitutus ex parte lineæ rectæ e a, & parte circunferentiæ a g, etiam eſt angulus acutiſſimus, qui ſit ex contactu circuli exteriori, vt decimaquinta propoſitio tertij geometriæ demonſtrat. Quinto. Cum partes ignis ſint ignis. Cum ignis diuiditur, nomen totius quamlibet partium ſequitur. nam quælibet pars ignis eſt ignis. Si igitur ignis ſit ſphæra aut pyramis, quamlibet ignis partem eadem figurę ſequetur denominatio, & quęlibet pars ignis erit pyramis aut ſphæra, & per conſequens quęlibet pars pyramidis erit pyramis. hoc autem manifeſtum eſt inconueniens. Nam dicere pyramidē non niſi in pyramides eſſe diuiſibilem, ſimile eſt ac ſiquis ꝓ proloquio, dignitateque & poſitione aſſerat gladium non niſi in gladios diuidi poſſe, & ſerram ſolum in ſerras eſſe partibilem. Nam magis igni proprium eſt congregare, & ad continua reuocare. Congregatio & ad continua reuocatio per ſe potius eſt ad deperditionē, cum omnis res magis cōſeruetur cōtinua q̄ diſtracta. Cōtra vero ſegregatio per ſe eſt ad cōſeruaitonē. nā ꝑ diſcontinuationē res diſponunt ad corruptionē. Et ignis quidem cōgregat ea quæ ſunt eiuſdē naturæ & ſpeciei, vt vaporem vapori, fumum fumo, & cinerē cineri. Separat autem ea quæ diuerſę ſunt ſpeciei & na-

turæ, vt fumum a vapore, & aqueum a cinere. Potius igitur debuerunt antiqui attribuere figurã igni qua congregaret, quod ei magis eſt proprium & perfectius, quam qua ſegregaret (vt pyramidem (quod ei minus eſt proprium & imperfectius.

¶ Paraphraſeos in Tertium de Cęlo & mundo Ariſtotelis, finis.

Primi capitis paraphraſeos in IIII. de Cęlo & mundo annotatiunculę.

¶ Poſſe natura moueri, eſſe aptum natura moueri. ¶ Surſum ſimpliciter, extremum cæli lunę. ¶ Surſum ad alterum, extremũ ignis. ¶ Extremum, concauũ. ¶ Deorſum, ſimpliciter, terra. ¶ Deorſum ſecundum alterum, aqua, naturali rerum ſerię, ſituq; ſeruato. ¶ Antipus, ex oppoſito ad alterum pedes habens.

QVartus de Cælo continet ſex capita. Primum vnam con-
cluſionem, duas rationes ad eam, duas diuiſiones, & quinq;
definitiones. ¶ Cõcluſio. Quid graue, quid leue, & quæ vtri
uſque natura exiſtat, diſquirere conueniens eſt. ¶ Primo, 1
Quia hæc contemplatio, ſermonibus qui de motu ſunt, pro
pria eſt. Definiemus eñ graue & leue per poſſe natura mo
ueri: quorum actibus nomina nulla poſita ſunt. Nos autem
hoc in loco de eorum motibus intendimus. conueniens igi-
tur huiuſmodi diſquiſitio eſt. ¶ Secundo. Quia omnes antiqui virtutibus graui
um & leuium vſi ſunt, ſed perpauca determinarunt. Conueniens itaque erit,
quę ab alijs dicta ſunt adducendo, tantum de ipſis cõſiderare, quantũ noſtro ſub
ſeruiat propoſito, & noſtram aperiat ſententiam. ¶ Prima diuiſio. Grauium 2
quoddam eſt ſimpliciter graue, & quoddam graue ad alterum: quemadmodum
ęs ligno dicimus eſſe grauius. Itidem leuium hoc ſimpliciter leue, illud ve-
ro ad alterum. Et de graui ſimpliciter, & ſimpliciter leui nihil meminerunt, ne
que definierunt, quid aut graue aut leue ad alterum, ſed habentiũ grauitatem aut
leuitatem quid grauius aut leuius. ¶ Secũda. Quędam ſemper a medio ferri na 3
ta ſunt, & hæc ſunt quæ ſurſum feruntur. quędam vero ſemper ad medium.
ſunt quæ feruntur deorſum. ¶ Sed exiſtimauerunt quidam (& abſone quidem)
non eſſe ſurſum aut deorſum invniuerſo, quod ex omni parte ſimiles habeat par
tes: vt ſiquis tantum ambulet, vt ſuo primo loco fiat antipus, conſimiles habebit
mundi partes: quare non prius erat ſurſum, tunc vero deorſum. ¶ Nos dicimus
ſurſum & deorſum non relatione ad nos ſumpta accipi oportere: ſed vbicunque
fuerit cæli extremũ, ibi ſurſum: vbi vero eius medium, ibi deorſum. Quare qui
antipus ita ambulando fieret, ſemper eſſet deorſum. ¶ Neque id verum eſt, ꝙ
putauerunt aliqui, hemiſphæriũ cæli ſupra nos, ſurſum: ſed totum quod pedib⁹
noſtris e regione ſubſitum eſt, deorſum eſſe: quia credebant ex oppoſito non eſſe
aliud cæli occultatum hemiſphęriũ: quod falſum eſt. Ex his, quid graue, & quid
leue, elicere poterimus. Prima definitio. Graue eſt quod ad mediũ ferri natũ eſt. 4
¶ Secunda. Leue, quod ferri natum eſt a medio. ¶ Tertia. Simpliciter graue 5
eſt quod ſimpliciter deorſum, & ad medium fertur. ¶ Quarta. Leue ſimpliciter 6
eſt quod ſimpliciter ſurſum fertur & ad extremum. ¶ Quinta. Graue ad al- 7
terum eſt quo datis duobus æqualis molis leuibus, quorum alterũ velocius, & al 8
terum tardius feratur: alterum velocius ſurſum natura fertur. Leue ad alterum
quo datis duobus æqualis molis grauibus, quorũ alterum velocius, & alterum
tardius feratur: alterum velocius deorſum natura fertur.

PRimi capitis quarti de cælo ſcholia. I. Quorũ actibus nomina nulla poſita. Graue & leue ſunt motus deorſum & ſurſum cauſæ poteſtate, ꝙ nõ ſemper ſimul ſint cum effectu. Cauſis aũt eorum actualibus, & quæ ſolum ſimul ſint cum effectu, nomina ſimplicia non ſunt impoſita. Poſſumus tñ ea circũloqui per actu graue, & actu leue, non quidem appellando actu graue, quod in præſentia grauitatem habet. nam terra quieſcens haud minua grauitate participat, q̃ ſi moueretur. Neq; vocando actu leue, quod nunc habet grauitatem. nam ignis in ſuo loco manens leuitatia eſt particeps. Sed id graue actu vocando, qđ grauitatẽ habet mouentẽ actu deorſum, ſiue ꝙ nunc deorſum natura mouet. Et leue actu, ꝙ leuitatẽ habet actu mouentẽ ſurſum. quodq; inpræſentiarũ ſurſum emicat. Et hæ manifeſtę ſunt cauſæ actu. II. Quẽadmodũ æs ligno dicimus eſſe grauius. Id exẽplũ analogicũ eſt, & nõ de eo ꝙ proponit diuiſio. Nã diuiſio intelligitur & datur de corporib⁹ ſimplicib⁹. Æs aũt & lignũ ſunt corpora cõpoſita. Verũ q̃admodum æs terram participans grauius eſt ligno ꝑticipante aquam, ita terra quæ eſt grauis ſimpliciter, grauior eſt aqua graui ſcđm alterum. Et id ipſum literæ exẽplũ inſinuare credẽdũ eſt. Eſſe aũt aliquod graue ſimpliciter, & ad alterum, item & aliquod leue ſimpliciter, & ad alterũ, tanq̃ principiũ ſupponendũ eſt, & minime in quæſtionẽ trahendũ. Simpliciter q̃dẽ leui nullũ aliud corpus ſimplex & alteriua naturę eſt leuis. licet alterũ eiuſdẽ naturæ leuius dari poſſet, vt ignis decupedane⁹ leuior eſt igne pedaneo, ꝙ in maiori mole plus eſt, leuitatis. Ita ſimpliciter graui, vt terra, nullũ aliud corp⁹ ſimplex & alterius naturæ eſt graui⁹ tãetſi vna terrę pars maior mole poſſit altera minore dari grauior, vt decupedanea q̃ pedanea. Id eñ nõ arguit terram nõ eſſe graue ſimpliciter. Neq; etiã idipm̃. ꝙ dari poſſet mixtũ, vt plũbum aut ferrũ, graui⁹ terra Et ſi q̃uis aqua decupedanea plus habeat põderis. & veloci⁹ moueaẽ ꝑ aerẽ, q̃ terra pedanea, id tñ non cogit aquã eſſe terra grauiorẽ, aut eã debere dici grauẽ ſimpliciter. Nam maior grauitas hoc in loco non determinatur põdere, aut velociorẽ efficiendi motũ virtute, ſed duntaxat loco ad quẽ natura mouet. Dicitur eñ maior grauitas, quę magis mouet deorſum, ſcilicet deorſum ſimpliciter Similiter & maior leuitas nõ attenditur hic penes põderis leuitatẽ, aut maiorẽ ſurſum emicandi velocitatẽ ſed penes locũ ad quẽ natura mouet. Siquidẽ maior leuitas dicitur, quæ magis ſurſum mouet, vtpote ſurſum ſimpliciter, q̃admodũ ignis. Neq; dicitur hic quippiam leue ſimpliciter, quia leue dicatur nullo adiecto. aut quia ſit leue ſine ꝑmixta grauitate, vtrũq; eñ horũ aeri cõuenit, ſed quia leuitatẽ habet natã mouere ſurſum ſimpliciter. Sic neq; graue ſimpliciter hic dicitur quicq̃, quia ſine cuiuſpiã adiectione dicitur graue, aut quia non habeat grauitati admixtam leuitatẽ, cũ ea ambo aquæ conueniãt, quæ tñ non eſt grauis ſimpliciter, ſed quia grauitatẽ habet natam mouere deorſum ſimpliciter, vt terra. Cõſimiliter nõ dicitẽ aqua grauia ad alterũ, ꝙ grauitatẽ habeat leuitati permixtã, i aqua eñ ſola eſt grauitas, ſed quia nata eſt ſua grauitate moueri deorſum ad alterũ, ſcilicet ad extremũ aeris. Ita neq; aer dicitur leuis ad alterum, quia leuitatẽ habeat quippiam grauitatis participantem, eſt eñ aer omnino grauitatis expers, ſed quia paruitatẽ habet natã mouere ſurſũ ad alterũ, vtpote ad extremũ ignis. Et hæc cũ ad prænotationẽ quid eſt attineãt, ſupponẽda poti⁹, & ex literę definitionib⁹ deſumẽda ſunt, q̃ calũnijs cauillisq; exagitanda.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Eiſdem, ſimilis naturæ. Trigonis, triangulus. ¶ Solidum, corpus plenum.

SEcundũ caput continet quatuor cõcluſiones, quatuor de gra
ui & leui opiniones excludentes, & quinque rationes ad ter
tiam. ¶ Prima concluſio. De graui & leui in Timæo inſuf
9 ficiens determinatio eſt. ¶ Scripſit eni in Timęo Plato id
grauius eſſe. quod ex pluribus eiſdem vt ſuperficiebus aut
trigonis conſtat, vt plumbum plumbo, & æs ære, vt vnum=
quodque aliorum, altero eiuſdem ſpeciei & naturæ: & id le=
uius ꝙ ex paucioribus eiſdẽ. Sed hanc determinationẽ inſufficientẽ eſſe cõſtat.
Nã hęc determinãtes, nihil adducunt de graui ſimpliciter & ſimpliciter leui, vt
terra, quæ ſemper grauis eſt, & quæ ſemper fertur ad medium: & igne, qui ſem=
per leuis eſt & ſemper ſuſtollitur ad ſummum. Non enim id dicere poſſunt,
nunc paucitate nunc multitudine triangulorum. nam maior ignis (quandoqui=
dem ex pluribus conſimilibus conſtaret) grauior eſſet, & tardius ſurſum agitare
tur. cuius oppoſitum euenire videmus. Quanto enim ex pluribus conſtet, & ma
ior fuerit, ſurſum fertur velolius, & paucus magno citius præcipitatur deorſum.
10 eſt igitur huiuſmodi inſufficiens determinatio. ¶ Secunda concluſio. Neque
probandum eſt quod antiquiores ſenſerunt, id eſſe grauius, quod mole eſſet ma=
ius. ¶ Nam vt in diuerſis ſtatim non ita eſſe oportere apparet, vt modica terra,
& magno igne, paruo aere, & multa lana, ita & in conſimilibus, vt mixtis, mino

ra quandoque percipimus grauiora.alioqui eſſent omnia ex æque grauibus conſtituta,& æque denſa omnia:quod falſum eſſe ſatis cognoſcitur. Non igitur ꝓbandum eſt quod ſit altero maius,ſemper id eſſe grauius. ¶ Tertia. Neq; id Democriti approbandum eſt,grauius eſſe,cui minus interceptum fuerit vacui:& leuius,cui plura intercipiantur vacua. ¶ Ponebat enim Democritus ex ſolidis & inſecabilibus corpuſculis ortum trahere omnia, & vacuum rebus immiſceri. Et ideo illa quæ ex æqualibus conſtarent atomis, interdum ſe habere vt hoc maius vt ignis, & illud, minus vt terra exiſteret: quod ſolida ignis plus interſtite vacuo diſtarent.& hinc fieri vt ignis leuior,terra vera grauior fiat. Sed ſatius aſſeruiſſe fuiſſet,non id eſſe leuius,quod plus vacui haberet, ſed quod plus vacui, & minus ſolidi.alioqui multum terrę (quod plura intercepta contineat vacua) igne paruo erit leuius. Sed hæc non ſane defendi poſſe oſtendimus. ¶ Primo, Quia aut determinant graue per ſolidum, & leue per vacuum:vel graue per minus vacuum,& leue per maius, aut vtraque ratione quadam & proportione ſolidi ad vacuum. Non graue ſolido,& leue vacuo. Nam in multo igne plus ſolidi adeſt,quam ſub terræ puſilla quantitate, & in multitudine aquæ plus vacui quã paruo aere,quare multus ignis parua terra grauior, & multa aqua paruo aere leuior,ꝙ eſt impoſſible. Neq; graue minore vacuo,& leue maiore determinabunt: Nam tunc multa terra (vt quæ plus vacui habeat) quæ ſemper deorſum fertur, leuior eſſet paruo igne ſemper ſurſum lato,& leui ſimpliciter. ꝙ eſt impoſſibile. ſimpliciter enim leue,ſemper leuius quibuſcunq; habentibus grauitatem. Neque determinabunt vacui ad plenum facta proportione. nam accidit immixtũ vacuũ concedentibus,minoris ignis vacuũ ad ſuũ plenum eandem ſeruare proportionem,quę & in maiore ſeruatur,& ita de modica & multa terra, quare magnus ignis & paruus aquę leuia & ęqualiter ſurſum lata,& magnum graue & paruum deorſum. Ita autem ferri non poteſt, nam maior ignis minore velocius ſurſum fertur:& maius graue minore velocius deorſum, vt maius aurum aut plumbũ,minore auro aut plumbo demergitur velocius. ¶ Secundo. Quia inconueniens eſt dicere vacuũ mouere ſurſũ,& ipſum non potius moueri,ita & ſolidũ. Qđ ſi dixerint moueri ſatis erat de motu vacui & motu ſolidi per ſe determinaſſe, & non de compoſitorũ motu. qđ minime aliquis eorũ fecit. ¶ Tertio. Si vacuũ tenderet ſurſũ,& ſolidũ deorſum:qd prohiberet ea ſeiũgi atq; ſeparari? ¶ Quarto. Inconueniens eſt vacuo ſurſum regionem facere at potius eſſet regio.& ſi moueretur,eius eſſet locus,quæ omnia alibi patefacta ſunt non eſſe. ¶ Quinta. Quia quæreretur quæ vacui motus cauſa eſſet, & quę cauſa ſolidi:& eadem ſoluendi vrgeret difficultas. ¶ Quarta concluſio. Neque exiſtimandum eſt,pl⁹ materię,maioris cauſam eſſe grauitatis,& minus minoris ſiue omnium vnam faciant materiam,ſiue contrarias,vt vnam quę faciat vacuum, & alteram quæ plenum. ¶ Nam omniũ vnam faciant,nihil erit ſimpliciter leue: quia continget & min⁹ materię habere, neq; ſimpliciter graue. ſed oĩa ſimpliciter aut graui aut leui deficiet. Et multus ignis pauca aqua erit grauior:quod impoſſibile eſt,quid enim prohibet multum ignem plus materiæ modicula aqua habere? Si fecerint contrarias tantũ ponunt graue & leue ſimpliciter,& intermedia negant. Nõ igitur vt dicunt,ita exiſtimare oportet.

SEcundi capi. ſcholia. IX Et vnũquodq; aliorum altero eiuſdem ſpeciei & naturæ. Inter ea quę ſunt eiuſdem ſpeciei,inuenitur quidem maior grauitas aut minor ſecundũ pondus,aut vim mouendi velocius,vt inter terrã decupedaneam & pedaneã, ſed nõ maior ſecundum rõnem mouendi ad locũ inferiorem. vtraq; eñ terra nata eſt moueri deorſum ſimpliciter. Inter ea vero quę ſunt diuerſæ naturę inuenitur maior grauitas ſecundum vim mouendi diuerſam, & ad alterum natura locum. Et hæc quidem ſpeciei diſcrimen habet a minore grauitate,vt grauitas terræ ab ea quæ eſt aquę. Illa vero quæ alijs determinatur modis,nõ habet a minore ſpeciei diſcrepãtiã, vt terræ decupedaneæ grauitas ab ea quę eſt terræ pedaneæ non habet naturę diſſiduũ. X. Alioqui eſſent omnia ex æque grauibus conſtituta,

Si in mixtis mole maiora ſemper eſſent grauiora, & minora minus grauia, æqualia ſcd̃m molem eſſent æque grauia, & quę magnitudinis ad magnitudinẽ ꝓportio, eadem eſſet grauitatis ad grauitatẽ quare vnius & eiuſdẽ rei mixtæ, diuerſæ partes, vt ramus & truncus, aut folium, & radix eiuſdẽ molis, eſſent æque graues, & æque denſę, & in omnibus rei naturalis partibus integralibus eiuſdẽ magnitudinis, idem eſſet cõtemperamentũ grauitatis, quod manifeſte eſt falſum. Et quanuis tum in ſimplicibus tum cõpoſitis eiuſdem naturæ grauibus, quod mole eſt maius, iterdum ſit grauius, id tamen vniuerſaliter nõ oportet accidere. neq; maior moles cauſa eſt per ſe maioris grauitatis vt poſuerũt, ſed ſolũ accidentaria. XI. Primo, quia aut determinant graue per ſolidũ. Determinaret Democritus graue per ſolidũ, & leue per vacuũ, quando definiret id eſſe grauiꝰ quod plus habet ſolidi, & id leuius quod plus habet vacui. determinaret autẽ graue per minus vacuũ, & leue per maius, cũ id grauius eſſe diceret ꝙ minus habet vacui, & id leue quod plus vacui ſortitur. Demum determinaret graue & leue proportione certa pleni ad vacuum cum id leuius eſſe deſcriberet, cuius vacui ad plenum eſſet maior proportio, id vero grauius, cuius vacui ad plenũ eſt proportio minor. Vt ſi ignis a dati vacuum ad ſuũ plenũ habeat ꝓportionem vt xij, ad vi, terræ autem b vacuũ ad ſuum plenum ꝓportionem habeat vt ix ad vi, ignis ille eſſet leuior terra, eſt enĩ dupla poportio maior ſeſquialtera. Quod ſi tertium illud membrũ daretur, accideret ignem maiorem mole & minorem eſſe ęque leues. Sit enim a ignis maior, cuius vacui ad plenũ ꝓportio ſit vt xij ad vi, & b ignis maior, cuius vacui ad plenũ proportio ſit vt viij ad iiij. Cum maior proportio vacui ad plenum cauſa ſit maioris leuitatis, ęqua proportio eſt cauſa æquę leuitatis. At in igne a maiore, et igne b minore, æqua eſt proportio vacui ad plenũ, vtpote dupla. Eſſent igitur ambo ignes dati æque veloces, quod eſt inconueniens. XII. Nam ſi omnium vnam faciãt, nihil erit ſimpliciter. Cũ data quacunq; materia poſſit dari minor, neq; vnq̃ perueniatur ad minimã, nihil dari poſſet ſimpliciter leue, q̃nquidẽ ſcd̃m eorum ſententiã id eſt leuius, quod minus habet materiæ. Simpliciter datæ quantæcunq; materiæ poteſt alia materiæ particula adijci. igitur nihil erit grauiſſimũ, aut graue ſimpliciter. nẽpe eorũ ſententia id grauius eſt, quod plus habet materiæ. Et licet interdũ cõtingat id quod plus habet materiæ, grauius eſſe, tñ id non ĩoĩbus ita ſeſe habere conſpicitur, & materię pluralitas non eſt cauſa per ſe grauitatis, vt ponebant antiqui, ſed dũtaxat accidẽtaria & indeterminata, Si vero dicãt antiqui non vnã & vnius ſpeciei eſſe materiã, ſed ſpecie diuerſas atq; contrarias, vt vnã q̃ facit vacuum, & alterã q̃ plenũ, igitur ſolũ erit leue ſimpliciter compoſitum ex materia q̃ facit vacuũ, & graue ſimpliciter cõpoſitum ex materia q̃ facit plenũ & negabuntur intermedia, ſcilicet graue ſecundũ alterum, & leue ſecundum alterum, ꝙ eſt incoueniens.

ignis
a
12 6
vac. ple.
terra
9 6
vac. b ple

ℂTertij capitis annota.

ℂAd ſpeciem, ad formam, ad perfectionem. ℂSecundum ſubſtantiam ſecundum perfectionem.

13 TErtium caput continet vnam concluſionẽ, vnum corollarium & duas differentias mobiliũ ſecũdum locum ab alijs. ℂConcluſio. Vnunquodq; ſenſibilium in ſuum locum conſimiliter fertur vt ad ſpeciem. ℂNam tres ſunt motus ſpecies, ſecundum quantitatem ſecundũ qualitatẽ, & vbi. & ſecundum quãtitatem & qualitatem fit mutatio ex determinato in determinatum, vt ex contrario in contrarium, aut ſecundum media, & non indifferenter in quodlibet: vt augmentabile, vt augmentabile eſt, creſcit, & non alteratur & alterum augmentabile, & alterum augmentatiuũ, & alterabile, & alteratiuum. ita loco mutabile vt tale, loco mutatur vt leue ſurſum, & graue deorſum. Et ſurſum motiuũ ſuapte natura leuifactiuũ, & deorſum grauifactiuũ & ſurſum mobile (ſi liceat nominibus vti) leuificabile, & deorſum mobile grauificabile. Sed quod hoc pacto vt ad ſpeciem natum ſit ad ſuum locum moueri hinc ſumitur indicium, quod omnia quę ĩ hunc modum feruntur, cõtinent ſurſum & deorſum: & hoc modo, vt continens ſit vt ſpecies contenti (ſemper certe quod ſuperius eſt, ad id quod ſub eo eſt. vt ſpecies ad materiam ſeſe habet) vt cælum continet ignem ignis aerem, aer aquam & aqua terram: et hunc in modum mouentur, et ita mota quieſcunt. Mouentur igitur omnia conſimiliter et ſuapte natura ad ſua loca, et vt ad ſpeciem. Quærere certe propter quid leue, vt ignis fertur ſurſum, et propter quid graue fertur deorſum, & non alio: perinde eſt atque ſi quæſieris propter quid ſanabile in ſanitatem tranſmutatur, & non in albedinem. & cur augmentabile in magnitudinis incrementum, et non in ſanitatem.

14 Simile enim & in quanto, & in quali, et in loco. ℂCorollarium. Vnde fit manifeſtum non eſſe, vt antiqui voluere, hæc in rerum ordine ſic moueri, quia ſimi

lem moueatur ad ſuũ ſimile. ¶Nam ſi intellexeris terram in orbem lunæ trãſlatam, partes eius non idcirco de mundi centro, quia eis ipſis ſit ſimilis, mouebũtur ad illam. ſed ſi de centro demutentur relabentur ad centrum. nam vbi totum & totius partes ferri natæ ſunt. ¶Duę differentiæ mobilium motus ſecundum locum, & aliorum. ¶Primo, Quia ſecundum locum mobilia leue & graue, habent in ſeipſis principium ſui motus. augmentabile & alterabile, principium ſumunt ab extra, quanuis & aliquando ab intra. ¶Secundo, Quia mobilia ſecundum locum vt graue & leue habent ſua principia ſubſtantiæ propinqua; alia vero remota. cuius ſignũ eſt, quia latio abſolutorum atque conſecutorum complementum eſt, & generatione vltimus motus. quare erit ſecundum ſubſtantiam primus. cum enim fit ex aqua aer, ex graui fit leue, ferturque quamprimum ſurſum, iam actu exiſtens, & quantum, & quale, & vbi. Conueniunt tamen, quia quemadmodum amoto impedimento, pręſente nutrimento augmentabile augetur, & præſente alterante alterabile alteratur, ita graue extra ſuum locum poſitum, amoto impediente ſuum locum fertur, & leue in ſuum. mouet enim primum impedimentum remouens, & vnde reſilit. Sed de ijs in phyſica auſcultatione diſcuſſum eſt ſufficienter,

TErtij cap. ſcholia. XIII. Vnumquodq; ſenſibilium in ſuum locum cõſimiliter fertur. Locus naturalis dicitur hic eſſe vt ſpecies rei naturalis. ꝙ ſicut forma ſubſtantialis, ipſius rei perfectio eſt. ita & locus ſui corporis locati, quod conſeruat & cõtinet. Hæc quidem accidentalis & extrinſeca, illa vero eſſentialis & intrinſeca. Proinde locus dicitur cauſa eius quod ad ipſum natura mouetur, non quidem materialis, aut formalis, aut efficiens procedens, ſed finalis. nam gratia loci aſſequendi mobile mouetur. vt in quo melius conſeruetur. Neq; credendum eſt mobile aut a cælo in ſuum locum agi, aut a virtute attractiua loci. Alioqui motus grauium deorſum eſſet violentus, vt qui fieret a principio extrinſeco. Et magis graue ſegnius deorſum rueret, cum illi virtuti attractiuæ magis reſiſteret, ſicut maius ferrum magneti. Et quãuis locus non ſit forma locati, aut pręſtantior ipſo locato, id tñ non prohibet ipſum dici finem locati. Nam formam & finem coincidere, & finẽ pręſtantiorem eſſe ijs quæ ſunt ad finem, intelligendum eſt de fine ſubſtantiali & pręcipuo. Locus autem finis eſt locati accidentarius, & minus præcipuus. Et ſurſum motiuum ſuapte natura leuefactiuum. His verbis inſinuat Ariſtoteles grauitatem & leuitatem non prouenire ab ijs quæ in pcedenti capite dicta ſunt, ſed a forma ſubſtantiali producente grauitatem aut leuitatem, vt ſit inſtrumentum ad mouendum ſurſum aut deorſum. Dicitur enim ſurſum motiuum ſuapte natura eſſe leuefactiuum, quod forma ſubſtantialis nata efficere motum ſurſum, pducit leuitatem in ꝓpria materia tanquam inſtrumẽtum quo ſurſum moueat. Et deorſum motiuum eſt grauefactiuũ, quia forma ſubſtantialis nata mouere deorſum, producit in ſua materia grauitatem, qua vt inſtrumento vtatur ad mouendum deorſum. Surſum autem mobile, ſiue completum, vt ignis, ſiue incõpletum, vt materia, eſt leuiſicabile, id eſt natũ fieri leue, & in ſe leuitatẽ recipere. Eadẽ quoq; ratione deorſum mobile, ſiue completum & totum naturale corpus, ſiue incompletum, vt eius materia, eſt grauiſicabile, id eſt natum fieri graue, atque in ſe grauitatem recipere tanquam ſubiectũ ſuum, accidens. XV. Secundum locum mobilia graue & leue habent. In mobilibus ſecundum locum, principium ipſius motus eſt affectiuum eſt intrinſecum, tam ſubſtantiale & præcipuum, vt forma ſubſtãtialis, q̃ acidentale & inſtrumentum, vt grauitas & leuitas. In ijs autem quæ augentur, principia ſunt extrinſeca, vt alimentum, & in ijs itidem quę alterãtur, vt homo frigore torpens incaleſcit ab extrinſeco, & ęgrotus ab extrinſeco potionibus & medicamentis ſanatur. In his tñ mobilibus pleraque principia ſunt ab intra, vtpote forma ſubſtãtialis cum calore naturali augmentationis effectiua, productiua itidem qualitatis ſibi natura conuenientis. Habent ſua principia, ſubſtãtiæ propinqua. Dicuntur mobilia ſecundum locum habere ſua principia ſubſtãtię perfectionique propinqua, quod ipſa completa & perfecta ſunt, neque per motum eis quicquã ſubſtantię adijcitur aut aufertur. Augmentabilia autem & alterabilia non omnino completa & perfecta ſunt, ſed hiſce motibus ad perfectionem tendunt, aut ab ea deficiunt, & a ſubſtãtia ſua demutantur aut nouæ partis additione. aut prioris ablatione. Hinc dicuntur habere principia ſua ſubſtantię remota. Huius ſignum eſt quod latio conuenit ſubſtantijs abſolutis, perfectiſq;, & complementum aſſecutis, & vltimo rebus naturalibus aſciſcitur, quare executione vltimus eſt, & perfectione primus. Solet enim natura ab imperfectioribus ad perfectiora procedere, & poſteriora prioribus perfectiora reddere

¶Quarti capitis annota,

¶Omnibus, cęteris oĩbus alijs. ¶Subſtat, natũ eſt ſubſtare. ¶Mina ſiue mina,

libra. ¶ Grauitas aeris in igne, minor leuitas. ¶ Leuitas aquę i terra, minor grauitas. ¶ Plus trahere, plus ponderis habere.

QVartum caput conrinet quatuor definitiones duas cõcluſiones,
16 nes, tr es rationes ad ſecundam. ¶ Prima definitio. Graue
17 ſimpliciter eſt q̃oibus ſubſtat: vt terra. ¶ Secũda. Leue ſim
18 pliciter, quod oibus ſupereminet: vt ignis. ¶ Tertia. Graue ſecundum alterum, graue eſt cui ambo conueniunt: vt
19 aqua, quæ ſubſtat aeri, & ſupereminet terræ. ¶ Quarta. Leue ſecundum alterum leue eſt quod ſubſtat & ſupereminet vt aer igni *ſubſtans*, & aquæ ſupereminens. Et hęc ipſis ſecundum ſeipſa & eorum quantaſcunq; particulas conueniunt *modo* qui *dictus* eſt aut ſubſtare, aut ſupereminere. & quæcunq; mixtorũ grauia ſunt aut leuia, ab his ſuę grauitatis et leuitatis ſortiuntur naturã. Et non q̃ in aliquo, altero grauius fuerit: in quocunq; eodẽ grauius eſſe oportebit. nã lignum vnius talenti plũbo vnius minæ in aere grauius eſt: in aqua aũt leuius, & contra. Et hoc ideo eſt, quia oia elementa præter ignem videntur quodammõ habére grauitatem: aer i igne, & quodammõ in ſeipſo: vt vtrem inflatum aiunt plus trahere non inflato. aqua in igne & aere: & terra in igne, aere, & aqua. Hic fit vt quod plus terræ aliorum ꝓportione habeat, vt plũbum: cum peruenerit ad aquam, inueniatur grauiꝰ & quod plus aeris, vt lignum, quam aquę, & quam terrę, bene in aere inueni-
20 tur grauius, & in aqua minus graue. ¶ Prima concluſio. Eſt aliquod graue ſimpliciter & aliquod ſimpliciter leue. ¶ Nam eſt aliquod, vt terra, quod ſemper nõ prohibitum fertur deorſum, vbiq; grauitatem habens. & aliquod quod ſemper ſurſum, vt ignis, & vbiq; leuitatem habens. Eſt igitur graue aliquod ſimpliciter
21 & ſimpliciter leue. ¶ Secunda. Determinatum eſt medium quo grauia ferãtur, & extremum, ad quod feruntur & leuia. ¶ Primo, Quia non contingit graue in infinitum ferri, neque leue. ſunt igitur ea ad quæ feruntur determinata loca. Hæc autem ſunt ad medium & extremum, ſunt igitur determinata. Secundo, Quia grauia ruunt ad angulos pares, & leuia ita aſcendunt. eſt igitur determinatum medium, quoverſus grauia feruntur. quodam fit vniuerſi medium, an terræ (quia idem eſſe contingit) dictum eſt prius. quare & extremum determinatum. ¶ Tertio. Simpliciter graue omnibus ſubſidet. ſimpliciter igitur leue ei cõtrarium oibꝰ ſuperfertur, & locum habebit contrarium. nam contrariorum contraria ſunt loca. Quod ſi contraria determinata ſunt, & hęc medium ſunt & extremũ: confectum eſt propoſitum. Vnde iterũ recte euenit, vt quia duo ſunt contraria loca. mediũ & extremũ, duo ſint extrema contraria, ſimpliciter leue. & ſimpliciter graue, quæ in ipſa ferantur: inter quæ media ſint, quę extremorum naturam ad alterũ participare videantur. Fit etiã vt quę ſurſum ferantur, perfectiora ſint. nam continent, grauia vero & deorſum lata continentur, & continere, formę eſt: contineri vero, materiæ.

QVarti capitis annotatiunculæ. XIX. Aer in igne, & quodammodo in ſeipſo. Non habet grauitatem ſuæ leuitati admixtam, ſicut tepidum frigiditatem admixtam caliditati, ſed ſolum leuitatem. Illa tamen minor eſt reſpectu leuitatis ignis. quia minus mouet ſurſum. nam ſolum ſurſum ſecundum alterum. Proinde comparata ad leuitatem ignis, grauitas quodammodo dicitur, quia per eam aer ab extremo lunæ ad concauum ignis deſcendit, qui etſi deorſum non moueatur, tamen motui deorſum aliquid habet ſimile. Et cum minor aeris leuitas appellatur grauitas, medium comparatum ad vnum extremum; nomine alterius extremi (cuius naturam participare videtur) nominatur, perinde atque fuſcum comparatum ad album, diceretur nigrum Neque leuitas aeris & ignis, eiuſdem ſunt ſpeciei, quia ad eundem locum natę mouere non ſunt, neque conſimiles ſpecie lationes efficere. Efficit eñ leuitas ignis lationem ſurſum ſimpliciter, & leuitas aeris lationem ſurſum ad alterum, quæ quidẽ duæ lationes inter ſe ſpeciei diſcrimen habens. Proinde non differunt leuitas aeris & ignis, vt minor caliditas & maxima caliditas, ſed vt minor raritas, & maxima raritas, inter ſe quidem ſpecie diſcrepantes. Et cum leuitas aeris dicitur minor leuitas, non intelligitur eſſe minor ſecundum molem, quemadmodum leuitas ignis pedanei comparata ad leuitatem totius ignis, dicitur eſſe minor ſecundum molem, nam hoc

Ignis & aeris leuitates ſpecie differre.

modo minor leuitas,& maxima leuitas,ſpeciei interuallo inter ſe non diſtãt. Sed leuitas aeris eſt minor ſecundum ſurſum mouendi rationem,quia non ad ſummũ extremũq; locum ſurſum mouet,ſed ad eũ qui ꝓxime illi ſubeſt.Sic leuitas aquę in terra,eſt ipſius aquę minor grauitas, quia aqua nihil habet leuitatis ſuę grauitati admixtũ. Alioqui nõ eſſet corpꝰ ſimplex,ſed cõpoſitum, vt quod plura haberet mouendi ſecundum locũ principia . Dicitur aũt aqua minus grauis,quia minus deorſum mouet,& ſolũ ad alterum,& quia aqua per ſuam grauitatem aſcendit ad cõcauitatem aeris naturaliter,vt in ſuo loco quieſcat.qui motus etſi non ſit ſurſum,quia nõ eſt ad locũ ſurſum,habet tñ quiddam ſimile motui ſurſum,ꝙ a loco demiſſiore ad ſupereminentiorem ſiat, perinde atq; motus ſurſum factus ꝑ leuitatẽ.Et ergo grauitas aquę in analogia dicitur leuitas,ip ſaq; cõparata ad vnũ extremũ,alterius cui intercipitur,naturã participare videtur,& nomẽ retinet. Et grauitas terrę & aquę diuerſę ſunt natura,vt maxima dẽſitas,& minor dẽſitas,quia natæ ſunt ad diuerſa loca mouere,hęc ad extremũ aeris,illa ad extremũ aquę. Efficiuntq; lationes ſpecie diſſidentes,vtpote lationẽ deorſum ſimpliciter,& deorſum ſcd̃m quid.Quod ſi eiuſdẽ eſſent ſpeciei,conſimilẽ natura motũ efficerent.Cõſimiles em̃ cauſę cõſimiles ꝓducũt effectus.Neque valet ſubterfugiũ quo quiſpiã cauſari poſſet aquã minoris eſſe molis ꝙ̃ terrã , & idcirco minus mouere deorſum.Nã ꝙ̃tuncunq; augeatur aquę moles, ſemper eius grauitas ſolum mouebit ad deorſum ſcd̃m quid,ſicut ꝙ̃tulacunq; accipiatur terrę particula,grauitas eius mouebit deorſum ſimpliciter,ſicut & totius terræ.Nã in corporibus ſimplicibus,totius & partis penes hæc eadem eſt ratio. Vtrem inflatum aiũt plus trahere nõ inflato.Quod vter inflatus aere plus habeat ponderis,deprimatq; grauius ꝙ̃ veſica non inflata, intelligendũ eſt de vtre pleno aere mixto ſiue corpore aereo,quale aſpiramus,& alternatim reſpiramus , & non de vtre pleno aere puro , ſimplici ac elementari. Alioqui aer elementaris eſſet grauis,vt qui additus vtre redderet ipſum grauiorem. Corpus autẽ aereum,cum mixtum ſit,aliquid grauitatis habere concedendum eſt . Hinc fit , vt quod plus terrę in aliarum proportione habeat . Sumatur libra plumbi habens leuitatẽ ignis vt i. aeris vt ij. grauitatem aquæ vt iij & terræ vt ix. ipſa mouebitur per ignẽ & aerem & aquam, quod plus terrenæ grauitatis habeat, ꝙ̃ cęterorum elementorum . Deinde capiatur talentum ligni habens leuitatem ignis vt i. aeris vt iiij. grauitatem aquæ vt v. & terræ vt iij. mouebitur quidem per ignem & aerem,ſed non per aquam,quod minus habet grauitatis terræ motum non promouens,plus autem aquæ motui per aquam obluctans atque reſiſtens . Hinc paruum plumbum per aquam demergitur,lignum autem magnum aquæ ſupernatat.

¶Quinti cap.annotat.

¶Vi,difficultate.

QVintum cap. continet duas concluſiones, duas rationes ad primam,&
duas ad ſecundam.¶Prima.Quatuor ſunt elementa.¶Primo. Quia 22
vnum eſt elementũ ſemper natum ferri ſurſum,& ei cõtrariũ ſemper
natum ferri deorſum.& ſunt duo quę mõ ſurſum,modo deorſum com
paratione ſumpta ad alterũ,feruntur.ſunt igitur quatuor.¶Secũdo. Eſt vnum
graue ſimpliciter,vnum ſimpliciter leue:vnũ graue ſecundum alterũ,& vnum
ſecundum alterum,leue:quæ mõ qui dictus eſt prius,feruntur,nunc hic,nunc il
lic grauitatem & leuitatem ſeruantia. ſunt igitur quatuor elementa. Quare &
tot ſunt particulares materiæ : vna tñ omnium naturæ ſimilitudine communis
eſt.nam ex altero fit alterũ. Et ꝙ terra ſolum grauitatem habeat,& ignis leuita
tem ſolam,aer & aqua leuitatem & grauitatem ſecundum alterum: hinc ſumi-
tur indicium,quia terra ꝑ oĩa alia grauitate ſua premitur deorſum:& ignis per
oĩa leuitatis bñficio facile conſcendit ad extremum. Aqua autem per ignem &
aerem deſcendit ſua grauitate depreſſa:& per terram non,ſed per eam potius vt
non oĩno leuitatis expers conſcendit. Et aer per terram & aquã ſua leuitate in-
tus aſcendit,non per ignem,ſed per ignem vt grauitatis vtẽs officio deſcendit.
Et quod in ſuis locis grauitatem poſſidere videantur, hinc videtur poſſe ſumi
argumentum, quia detracta terra,facile aqua ad locũ terrę deſcẽdit:& detracta
aqua,ad locũ aquę facile aer. Detracta vero aqua,nõ ſic facile terra : & detracto
aere,nõ ſic facile aeris locũ ſubit aqua,ſed difficultate quadã : vt queãdmodum
qñ ſimul cũ ſuperficie eã tangente eleuatur,ſuperficiẽ ſecuta vt vacui impoſſi-
bilitatẽ fugiens aſcẽdit. Et ſubtracto igne,nõ ſic facile aer conſcendit,ſed diffi-
cultate quadam : vt queãdmodum ſubtracto aere ipſe ignis difficile deſcendit.
¶Secunda. Non oĩm elementorum vna eſt materia,vt vacuum, ſolidum, aut 23
trianguli:ꝙ̃ diuerſitatum motuum eorũ cauſa eſſe poſſit.¶Primo,quia oĩa aut

eſſent grauia, aut leuia: & oĩa ſurſum aut deorſum ferrentur. ¶Secundo, quia ſi ponant ſolidum cauſam, magnus aer velocius parua terra ferretur deorſum. Si vacuum, magnus aer velocius paruo igne ſurſum. Nam hunc plus vacui, illum vero plus pleni habere contingeret: & ita ſi triangulos poſuerint. huius autem oppoſitum ſemper in natura compertum eſt.

QVinti capitis ſcholia. XXII. Secundo, eſt vnum graue ſimplicites, vnum ſimpliciter leue. Elementa non ſolum grauia ſunt aut leuia, cum actu mouentur, verum etiam cum in ſuo loco quieſcunt, non quidem capiendo, graue & leue vt nomina ſunt actuum, denotantia actualem motus ſurſum aut deorſum productionem, ſed vt nomina ſunt habituum qualitatumq; habitualium, aut veriꝰ potentialium. nam grauitas & leuitas ſunt naturales potentiæ, elementis ad proprios motus efficiendos inſitæ, & non minus inexiſtentes qñ non mouentur, q̃ quando mouentur, perinde atque color non minus adeſt parieti qñ non videtur, q̃ qñ videtur. Et quanuis aqua fluens in ſuo alueo ſuper caput alicuius ſtantis intra aquam non percipiatur grauis, quæ tñ impoſita capiti eiuſdem exiſtentis in aere facile grauis eſſe deprehenditur, id tamen non arguit aquã in ſuo loco grauem non eſſe. Nam id euenit ex eo ꝙ aqua ſuo contenta locoꝙ, actu non grauat neq; deprimit (et ſi grauis ſit) ꝙ in ſuo ſit loco naturali. Superpoſita vero capiti cuiuſpiam in aere, actu grauat & deprimit, ꝙ extra ſuum locum naturalem exiſtat, ad quem conatur ſua grauitate moueri. Sunt autem prædictę qualitates per ſe quidem motiuæ, & non per ſe mobiles, neq; ſubiectiue neq; determinatiue neq; completiue, ſed duntaxat mouentur per accidens, vtpote ad motum rei naturalis cui inſunt, ſicut formæ ſubſtantiales grauium & leuium. Quare non oportet eas ab intrinſeco aut extrinſeco principio moueri, aut a ſe, aut ab alio. Nam iſta ſolum requiruntur in ijs quæ per ſe mouentur. Quare & tot ſunt particulares materiæ. Sicut quatuor ſunt elementa, ita ipſorum quatuor ſunt materiæ numero abinuicem diuerſæ. ſi enim eorum eſſet eadem numero materia, contraria tum ſubſtantialia, tum accidentalia ſimul eſſent in eodẽ. Vna tñ & eadem ſpecie eſt omnium elementorum materia, vt eiuſdem naturæ materia aquæ & ignis. Nam ſi diuerſæ eſſent naturæ, non poſſet ex aqua fieri ignis, cum materia aquæ non eſſet nata ſuſcipere formam ignis. Quare elementa non poſſent ex ſe inuicem generari. quod eſt incõueniens. Sed per eam potius vt non omnino leuitatis expers conſcendit. Non dicitur aqua conſcendere, quia moueatur ſurſum. nam ab imo terræ ad concauum aeris ſublata, deorſum ſecundum alterum mouetur, haud minus q̃ ab extremo cæli ad idem concauum aeris depreſſa, ſed quia ab inferiori loco ad ſupereminentiorem fertur, quod cum cõſcenſu magnam habet affinitatem. Et ille motꝰ aquę ab imo terrę ad concauum aeris, fit ab eadem qualitate motiua numero, a qua ſit motus aquę ab extremo cæli aut ignis ad extremum aeris, vtpote a grauitate ſecundũ alterum, cuius natura eſt aquam vñcunq; ad ſuum locũ naturalẽ mouere. Et vterq; dictorum motuum aquę naturalis eſt, & eiuſdem ſpeciei atq; naturæ, ꝙ ſint ad eundem terminum ad quem, tum extrinſecum, ſcilicet aeris concauum, tum intrinſecum, ſcilicet lationem deorſum ſecundum alterum. Si eñ illę lationes eſſent ſpecie diuerſę corpus ſimplex diuerſis ſpecie motibꝰ ageretur. quod in primo de Cęlo libro dictorũ eſt oppoſitũ. Aer itidẽ nõ dicitur deſcẽdere, qñ ab extremo cęli ad cõcauũ ignis motus, quia feratur deorſum, fertur eñ ſurſum ſcd'm alterum, perinde atq; ab extremo aquę ad ignis concauũ perlatus, ſed quia a ſuperiore loco ad demiſſiorẽ trãsfertur, quod deſcenſus admodũ eſt perſimilime. Et motus ille aeris a cõcauo cęli lunę ad cõcauũ ignis, fit ab eadẽ nũero qualitate motiua, a qua fit eius motꝰ ab extremo aquę ad ignis extremũ, vtpote a leuitate ſecundum alterum, cuius officium & munus eſt aerẽ a quouis loco violento ad ſuum locũ natiuũ traducere. Si eñ diuerſę eſſent illorũ motuum qualitates effectiuę, aer non eſſet corpus ſimplex, cũ plura haberet ſecundum locum natura mouendi principia. Et tam hic q̃ ille motus aeri naturalis & ꝓprius eſt, conſimiliſq; ſpeciei atq; naturæ. nã vtriuſq; termini ad quẽ, ſpeciei identitatẽ & cõuenientiã inter ſe hñt, vt de aqua dictũ eſt. Neq; illi obſtat diuerſitas termĩorum a quibus. nã ab illis non ſumendũ eſt iudiciũ contrarietatis, diuerſitatis, aut identitatis motuũ, vt quintus phyſicorum oñdit. Vt quemadmodũ qñ ſimul cum ſuperficie eã tangente eleuatur. Ponatur tabula plana in aqua vndiq; eam contingens, quæ ſecundum omnes ſuas partes conſimiliter eleuetur (ſi eñ prius ſecundum vnum q̃ alterum latꝰ ſuſtolleretur, pateret via qua ſubire debeat aer ad impediendum vacuum) tunc aqua ſequetur ſuperficiem tabulę eleuatę ad fugiendum vacuam, quia non potuit aliud corpus vt aer ſubire locum quem relinquit tabula, propter æquã partium eleuationem, quin aliquo tempore fuiſſet vacuum, cum prius deberet aer extremas quã medias tabulæ partes cõtingere. At natura ſummopere vacuum refugit. Et huiuſmodi motus corporum ad impediendum vacuum plane violenti ſunt, quia quanuis a principio fiant intrinſeco, illud tñ principium violenter, contraq; ſuam naturalem conditionem adactum eſt vt illum motum efficiat, cum ſi alterum ei eſſet proximum corpus, nunquam hoc modo moueret. Sed potius ses naturalis contra ſuam moueretur naturam, quam vacuum admittat.

¶Sexti capitis annotat.

¶Adminiculum, adiumentum. ¶Anguſta, ſtricta. ¶Fuſam, amplam.

SExtum cap.continet vnã concluſionem,vnã quęſtionẽ,reſpõſionem
Democriti,& propriã ſolutionẽ. ¶Cõcluſio. Figura motum ſurſum 24
aut deorſum nõ efficit:ſed cauſa vt motus velocior aut tardior ſit,exi
ſtit. Nam corpora mouentur diuidẽdo mediũ.figura autẽ tãetſi vim
mouendi non habeat,medij diuidendi prębet nunc adminiculũ,nunc prępedi=
mentum,vt quæ acumẽ angulũq; habeat,facile penetret:quævero lata,expan=
ſa,obtuſa,ad diuidendũ ſit hebes. Non eſt igitur figura , motũ aut ſurſum aut
deorſum effectiua:ſed potius motus velocitatis aut tarditatis cauſa. ¶Quęſtio. 25
Cur corpora lata,vt ferrea & plumbea,ꝑ aquã non deſcendant? & eadẽ rotunda
aut longa,vt acus,cita velocitate mergantur? Et ita quęreretur cur minuta cor=
puſcula,vt pulueres,deſcendant per aera,& maiora maneãt pendula? Reſpon=
debat Democritus huius cauſam eſſe vaporũ multitudinem,quæ ab aqua emit
titur,& quæ corpori lato in ſuperficie obuiãs,ipſum ſuſtinet,& ei⁹ caſum defen
dit.anguſta vero corpora ob paruitatẽ non impedit. Et cum inſtaretur,cum ex=
piret tanta ab aqua vaporum multitudo in aere recepta,quõ illi⁹ corporis caſum
in aere non ꝓhibet:cũ ſi hæc cauſa eſſet,deberet potius id in aere percipi? Sol=
uebat id eſſe, quia vapores in aere ſe nimis diffundãt & ſegregent: viſq; illa di=
ſperſa & diſgregata mouere minus ſufficiat,ſed ei⁹ ſolutio debilis eſt, poteritq;
hæc aptari conuenientior. Corporum quędã ſunt facile diuiſibilia,vt quę ſunt
bñ terminabilia:& quę magis, & magis:vt aer magis termiabilis eſt aqua,ideo
magis diuiſibilis,& aqua magis terminabilis terra,ideo diuiſibilior. terra vero
ad diuidendum inepta.& eiuſdẽ corporis paucitas,diuiſibilior multitudine exi
ſtit. Hinc fit vt fuſam latitudinem hñtia,plus ſub ſe cõprehendant, & ideo diffi
cilius ſeccent & diuidant. rotunda vero minus,& lõga, & acuta, & ideo inſit eis
quędam diuidendi habilitas, & velocius ferantur mota:lata vero (modo paria
ſint)tardius.& talia per aerẽ velocius agitãtur:quia diuiſioni peruior. ꝑ aquam
tardius. Cum tñ lata ipſa ſuſpenſa , imota hęreant , ex virtutum comparatione
cognoſcitur.nã grauitas virtus quędã eſt,& medij diſtractio virtus altera,quã
cum grauitas ſuperet,mouet deorſum. Si vero ſuperetur,& fiat debilior: non di
uidit,neq; diſtrahit.& tunc ſuſpenſa ſine motu,ſuperfuſaq; manẽt corpora. Sed
de graui & leui , ſuiſq; accidentibus dictum hactenus putetur ſufficienter.

SExti cap.ſcholia. XXIIII. Figura motũ ſurſum aut deorſũ non efficit. Figura ipſi⁹ mobilis,neq; cã eſt principalis,neq; inſtrumẽtalis mot⁹ ſcd̃m locũ. Nã abſente cauſa ꝑ ſe motus,non fit motus. At deperdita quacũq; figura mobilis,& alia ei inexiſtẽte, æque fit motus,ac añ fuerat,vt ſiquis dicat terrã moueri deorſum a figura ſphęrica,id falſum eſſe conuincitur,q dꝑdita figura ſphęrica ab illa glebula,& acquiſita i ea figura quadrata,ęque mouet̃ deorſum atq; pri⁹.nõ eſt igit̃ figura,cauſa mot⁹. Et q̃uis ſine figura nõ poſſit mobile moueri, vt neq; ſine magnitudĩe,id tñ nõ arguit figurã motũ efficere,ſicut q̃uis ſine hũiditate nõ poſſit aqua moueri(quia nõ ſubſiſteret)id nõ efficit hũiditatẽ eſſe motus authorẽ. Fatendũ eſt tñ figurã cõducere vt mobile expeditius,apti⁹ & facili⁹ moueatur,vt figura globi ſphęrica cõfert ad faciliorẽ globi volutationẽ & agitationẽ,q̃ non haberet ſi eſſet quadratus,nõ habet tñ figura vim aliquã per ſe mouẽdi. XXV. Et ita quęreret̃ cur minuſcula corpora. Si exigua corpora non hñt vim diuidẽdi mediũ,q̃ tñ habẽt maiuſcula,ipſa minutula manẽt pẽdula in aere,& maiora deſcẽdũt. Verũ de talib⁹ non loquitur hic Ariſtoteles,ſed de ĳs minuſculis q̃ ſufficientẽ hñt medĳ diuidendi virtutem,q̃ itidem haberẽt maiuſcula,ſi non eſſẽt adeo lata & ampla ſuperficie,q̃ tm̃ ſub ſe cõprehẽderẽt ſpatĳ q̃tũ diuidere nõ ſufficiat ea virtus. Itaq; de talib⁹ maiorib⁹ agit corpuſculis,quę ꝓpter ſuę figurę amplitudinẽ nõ ſufficiũt diuidere id ſpatĳ q eis ſubiacet. Corporũ quędã ſunt facile diuiſibilia. Hic fit ſermo de corporib⁹ q̃ ſunt bñ terminabilia termino alieno atq; extrinſeco,& q̃ ſe facile accõmodant cuiuſuis corporis recepti figurę , & hinc facile quoduis in ſe corpus receptãt,qualia ſunt aer & aqua. Cũ primũ em̃ lapis in aere aut aqua collocatur, protinus ea ſeſe coaptãt figurę lapidis,& eũ ambiũt. corpora vero bñ terminata termino ꝓprio, ob ſuã duritiem nõ hñt hanc facilitatẽ adaptãdi ſe corpori recepto,& hinc nõ ſunt facile diuiſibilia,vt terra. Verum de huiuſmodi terminatione nõ loquitur pręſens litera. Cur autem eiuſdem corporis paucitas diuiſibilior eſt multitudine,in promptu ratio eſt,q paucum corpus minus,multum vero magis ſuæ reſiſtit diſſectioni, perinde atque paruus exercitus reſiſtit debilius q̃ copioſus.

¶Paraphraſeos in quartũ & vltimũ de Cęlo & Mundo Ariſtotelis,finis.

Primi cap. paraphraſeos in primū
de Generatione & Corruptione, annotatiunculæ.

¶ Panſpermia,ſeminarium. ¶ Alteratio,accidentalis mutatio, ſecundum ac-
cidens facta mutatio. ¶ Mixtio,congregatio.

Libri de generatione & corruptione duo. Primus continet
decem cap. Primum cap. tres concluſiones,duas antiquo-
rum de gñatione opiniones poſt primā, & ſex ratiões poſt
tertiam. ¶ Prima concluſio. De gñatione & corruptione,
natura genitorum & corruptorum, de cauſis eorum, quid
1 alteratio, quid augmentatio, & vtrum gñatio & alteratio
idem ſint,necne,determinandum eſt. ¶ Nā de his variæ
fuerunt antiquorum diſſenſiones, quæ per hanc(vetitat-
conſpecta)tollentur determinationē. ¶ Duæ de hac re antiquorum opiniones.
¶ Prima eſt ponentium oīa eſſe vnum,& omnia exvno gñari:& hi ponunt ge-
2 nerationem alterationē eſſe,& generari alterari. ¶ Secunda eſt ponentium plu
3 ra materialia principia, ex quibus omnia conſlentur. Et hi ſunt Empedocles,
Anaxagoras,Democritus, & Leucippus. Empedocles eñ poſuit quatuor ele-
menta ſimplicia,rerum materias:& litem & amicitiā,efficientia pricipia. Ana
xagoras infinitas homœomerias atomos,vt os,carnē,neruum(quorum quæli-
bet pars,totius naturā atq; nomen retinet)rerum materias:Democritus & Leu
cippus infinita inſectilia corpora(ex pluribus oīa parentur)poſitione, figura &
ordine diſſidentia. Et hi oēs volunt aliud eſſe generationē,& alterationem:prę
ter Anaxagoram(qui propriam vocē ignorauit)dicentem generari & corrum-
pi idem eſſe ꝙ alterari, Et maxime aduerſatur Empedocli. nam Empedocles
quatuor elementa ponit,& carne,& oſſe,& neruo,& ſimilibus ſimpliciora. Illæ
autem contra, os,carnē,neruū,& ſimilia,elementis,igne,aere,aqua,& terra,ſim
pliciora, vt quę ſint horū gręcovocabulo pāſpermia. ¶ Secunda. Qui oīa dicūt
eſſevnum,& ex vno conſtituūt oīa: gñationē ab alteratione differre defendere
4 non poſſunt. Nā ſemper vnum eiuſdemq; naturæ ſubiectū eſt. Mutationē au-
tem q̄ ſubiectovno eodēq; manēte aduenit,alterationē nuncupam⁹. ¶ Tertia.
Qui plures rerū ponunt materias,gñationē ab alteratione differre dicūt:quam
5 tñ,alterationē inquam,ex ſuis dictis ſaluare impoſſibile eſt. ¶ Primo, Quia di-
cunt gñationem & corruptionē mixtionem eſſe ſegregationē:& calidum,frigi
dum,hūidum & ſiccū,album,nigrū,molle, durum, & ceteras paſſiones propri-
as eſſe elementorū,&(ex qbus cætera pariant)principiorū:vt Empedocles di-
cit ignem calidū & album,aquā frigidam & nigrā. Sed cū diuerſæ ſint horum
materiæ,ex igne nō fit aqua,aut vnūquodq; reliquorū ex reliquo. igiť neq; fiet
ex calido frigidū,ex molli durū, aut vnū aliquod taliū ex altero ſcd̄m ꝓpriam
alterationem. Oppoſitum tñ horūvidem⁹. nam re & a concretione & ſecretio-
ne ceſſante,eā videmus nunc augmento excreſcere,nunc decremento minui ſe
cundum quantitatē,nūc calidā nunc frigidā fieri ſcd̄m qualitatē. ¶ Secundo.
Quia in oī mutatione cōtrariis ſubiicienda eſt eadē natura:ſiue hęc tranſmuta-
tio ſecundum quātitatē,ſiue ſcd̄m qualitatē,ſiue ſecundum locū ſit ſumpta. id
aūt,pluresvariasq; ſubiiciēdo materias,facere nō poſſint. ¶ Tertio, quia ſi alte
ratio eſt,rerum adinuicē trāſmutatio eſt. Quod ſi eſt, multę(vt dicūt) diuerſęq;
naturę nō ſunt materię. nam oīm adinuicē trāſmutationē hñtium,materiā eſſe
vnā neceſſe eſt. ¶ Quarto, quia Empedocles pugnātia dicit. dicit eñ ex elemē-
tis mixta gñari,& alterum in alterū nō poſſe trāſmutari:ſenſui manifeſtis con-
tradicens. Videm⁹ eñ & aquam ex terra, & terrā ex aqua gigni. qui item cum

concedat alterationem ſecundũ paſſiones, & ignem dicat calidũ & album.aerẽ leuem & molẽ,aquã frigidam & nigrã,terram grauẽ & duram:his perditis differentijs(ſeparabiles enim ſunt)vt etiã vnum gñetur ex altero,cuius proprias habebit qualitates,concedat oportet. ¶Quinto.Quia dicit Empedocles aduenieñte amicitia oia abire in chaos,ſuis paſſionibus ſpoliata:& adueniẽte lite. ſeparari ab ipſo,nouis acquiſitis paſſionibus.trãſmutantur igitur adinuicẽ. ¶Sexto. Quia Empedocles non determinat an quatuor elementa principium ſint ipſius chaus,& confuſę molis:an potius ipſum principium ſit elemẽtorum. Inſufficiẽtem igitur facit determinationem:quod & reliqui alij factitarunt.

PRimi capitis primi de generatione ſcholia. IIII. Mutationem autem quæ ſubiecto vno eodẽq; manente aduenit. Subiectum hic ſumitur pro ſubiecto completo. Nam de eo ſolo loquuntur primę opinionis aſſertores. Manifeſtum autem eſt mutationem quæ ſit manente eodem completo,ante trãſmutationem & poſt, eſſe accidentalem,vt augmentationem,alterationem,aut lationẽ. At in ea quam ponunt generatione, idem manet ſubiectum completum ante tranſmutationem & poſt,alioqui plura eſſent entia. Quare generatio quam aſſerunt, neutiquam ab accidentaria tranſmutatione diſcrepat. V. Sed cum diuerſæ ſint horum materiæ. Si diuerſæ ſunt corporum naturalium materiæ,vnius materia non erit nata ſuſcipere alterius formam,vt neq; materia cęli formam rerum naturalium,neq; rerum naturalium materia formam cæleſtem, ꝙ diuerſæ ſint ſpecie.quare ex vno non ſiet alterum,& non erit rerum generatio.Quod ſi non eſt generatio,neque erit alteratio. Nam ſi prius non eſt,neq; erit poſterius.generatio autem alteratione prior eſt. Præterea ſi non eſt finis, neque medium ordinatum in finem. Alteratio autem in generationem ordinatur.Cæterum cum non exiſtente generatione dicitur non eſſe alteratio,non de actuali aut generatione aut alteratione id accipiendum eſt,ſed de ea quæ nata ſit eſſe, vt ſenſus ſit huiuſmodi.Si non eſt nata eſſe generatio,neque nata eſt eſſe alteratio. Sumenda item in ea proportiõe eſt alteratio pro alteratione proprie dicta,quæ ſit ſecundum qualitates actiuas & paſſiuas, caliditatem,frigiditatem,humiditatem, ſiccitatem. nam eę ſunt inſtrumenta accidentaria generationis efficiundæ.Quare non debet pręſens propoſitio applicari alterationibus cæli,aut animę rationalis,vt quę neque propriæ ſint,neque ſecundum qualitates huiuſmodi fiant.Nam omnium adinuicem tranſmutationem habentium,materiam eſſe vnam neceſſe eſt. Omnium rerum naturalium materia eiuſdem eſt ſpeciei,& vna ſpecie. Et quancunque formam vna eſt nata ſuſcipere, & altera. Hinc vnius rei ad alteram eſt tranſmutatio, quod vna eademque materia vtriuſque formę ſucceſſiue nata eſt ſubijci.Quod autem non mutetur quodlibet promiſcue in quodlibet, cum materia cuiuſuis rei naturalis formam nata ſit ſuſcipere, non ob materię repugnantiam euenit; ſed naturę determinationem,quæ cuique rei ſuum deſignauit cõtrarium,in quod corrumpatur, & inſuper ob efficientium diſpoſitionem,quæ materiam ad hanc, & non ad illam diſponunt formam,eique qualitates inducunt vni formæ,& non alteri conuenientes. His perditis differentijs, vt vnum generetur ex altero.Sit ignis calidus & albus,aqua vero(vt ponit Empedocles)frigida & nigra,altereturque ignis ſecundum vtranque ſuam qualitatem.Deperdetur quidem a materia ignis caliditas,& acquiretur in ea frigiditas,& depulſa item albedine, acquiretur in ea nigredo. erit itaq; poſt alterationem illud nigrum & calidũ. Igitur deperdita erit forma ignis a materia, & in ea acquiſita forma aquæ,cuius aſſunt paſſiones. quare erit ibi facta trãſmutatio ſecundum ſubſtantiam. Aut ſi dicatur remanere poſt alterationem forma ignis in materia, ignis erit frigidus & niger,perinde atque aqua.quod eſt impoſſibile.

¶Secundi capitis annot.

¶Comœdia,fabula eſt affectum ciuilium ac priuatorũ continẽs: qua diſcitur quid in vita vtile ſit,quidve contra fugiendũ. ¶Tragœdia,eſt heroicę fortunę in aduerſis determinata cõprehenſio. ¶Poſitio,opinio. ¶Rationabilior,min⁹ abſona,minusq; irrationabilis. ¶Αὐτοτρίγωνον,ipſe idealiſq; triangulus.

SEcundum caput continet duas concluſiones, duas rationes ad primam, duas ad ſecundam, quatuor rationes ad tertiam,tres opinionis Democriti rationes, earum ſolutiones, duas generationis & alterationis differentias poſt tertiam. ¶Prima concluſio. Plato de generatione & corruptione inſufficientem execut⁹ eſt determinationem. ¶Primo,quia quõ fiant mixtorum gñationes,vt oſſium,carniũ,& neruorũ:nihil meminit. ¶Secundo,quia de augmentatione & alteratione nihil determinauit: quæ huic negocio ſubſer- 6

uiunt. Et certe nullus præter Democritumvidetur oīm quæ neceſſaria ſunt;alí
qua tetigiſſe:quí de oībus vıdetur curā egiſſe,vt de gñatione & corruptiōe,aug
mentatıone,alteratione,actione,paſſione,& mixtione. Dıcebāt eñ Democri-
tus & Leucippus, ex atomorum cōcretione gñationē,ſecretione corruptionem
fieri:diuerſo ſitu & ordine alterationem:queādmodum eædē literæ varium ſi-
tum atq; ordinē habētes comœdiam cōponunt,& tragœdiā: & cæterarum mu-
tationum,augmētationis,diminutionis,actionis,& paſſionis, & mixtionis cau
ſas in atomos reducebant. ❡Secunda, De gñatione & corruptione apta incum
7 bit determinatio. ❡Primo,quia oēs hæc tractant, dicuntq; gñationē & corru-
ptionem aliud eſſe,& aliud alterationē:quia generatio,quędam ſit congregatio
corruptiovero,diſgregatio, & alteratio eorum cōpluribusviſa ſit paſſionū tranſ
latio. ❡Secundo,quia de hac re rationabiles quędam mouentur quæſtiones:vt
vtrum gñatio ſit cōgregatio:vtrū corruptio,ſegregatio:vtrum gñatio, alteratio
ſit:an nulla prorſus. Et ad has quæſtiōes,rationes adducuntur, hæ cogentes, hæ
vero diſſolui difficiles. expedit igitur eiuſce rei deprehendereveritatē,& conſi
derare an entia generentur,alterentur,augeantur,& horum contraria:an corru-
ptionem,detrimētumq; patiantur:& an ip ſorū pricipia ſint inſecabiles magni-
tudines,ſuperficies,vt dicebat Plato:corpora,vt dicebat Democritus. ❡Ter-
8 tia. Poſitio Platonis poſitione Democriti irrationabilior eſt. ❡Primo. quia ir-
rationabili⁹ eſt ad ſupficies vſq; indiuiſibiles corpora reſoluere, q̄ eā reſoluere
in indiſſolubilia corpora:quanuis:& hoc nō modicā itidē habeat irrationabili-
tatē.reſoluebat autē Plato corpora in ſuperficies, Democritus autē in corpora.
❡Secundo. Quia Democritus ex ſuis corpuſculis conabatur & generationē &
alterationem ſaluare: vt colores ex diuerſa atomorum poſitione, Plato autē ex
ſuis ſuperficiebus neq; gignebat neq; alterabat. eſt igitur Platonis determina-
tio irrationabilior. ❡Tertio. Quia Democritus (vt qui circa naturalia magis
inſudauerat)principia talia ſupponebat,ex quibus multa in philoſophia ſalua-
re videretur. Plato vero minus impēdit operæ, minusque fuit naturaliū exper-
tus.multorū eñ ſexperti,& ad pauca reſpiciētes,facile enunciāt. Merito igitur
Democriti poſitio, Platonis poſitione rationabilior exiſtimanda eſt. ❡Quar-
to.Quia Plato logicis agit rationibus,niſi,inquit,vſque ad ſuperficies reſolutio
fieret,q̄ eſſent indiuiſibiles,aut otrigonum eſſet multa. Democritus aūt magis
9 phyſicis rationib⁹ inſiſtit. ❡Tres Democriti rationes. ❡Prima. Corp⁹ eſt ma
gnitudo oīno & vbique diuiſibilis. Hoc eñ poſſibile, qđ quidē cū poſſibile ſit,
ſi ponať factū,nihil accipit īpoſſibile. Ponatur igitur oīno eſſe diuiſum, q̄ ſupe
rant igitur,aut ſunt pūcta,lineæ ſuperficies,paſſiones aliquę, nihil, aut atomi.
Non autem ſuperant puncta: quia punctū puncto additum non attollit maius,
neque terminus a terminato diuelli pōt. Neque lineæ,ſuperficies,aut paſſiōes.
nam corp⁹ ex non corporibus cōpoſitū abiret: & paſſiones ſeparari impoſſibile
eſt. Neque dixeris nihil manere. Nā fuiſſet corp⁹ ex nihilo cōflatū,& nonvere
exiſtens,ſed tm̄ apparēs. Quę ſuperant igitur diuiſione facta,corpora ſunt: quæ
quia nō ſunt diuiſibilia(nā non eſſet oīno diuiſum,vt poſitū eſt) ſunt igitur ato
mi. Eſt igitur corpus ex atomis cōflatū. ❡Secunda. Quia ſi contingeret corpus
ſp diuidi,& ſp in minores reſolui magnitudines,tandē perueniretur ad magni
tudines inſenſibiles,quare iterū ad indiuiſibiles. Secamus igitur ipſum ſolum
vſque ad aliquid,vt atomos,& non ſemper. ❡Tertia, Gñationes & corruptio-
nes nō niſi atomorū cōgregatiōe & ſegregatiōe ſaluare poſſumus. Rationabili
ter igitur poſitū eſt corp⁹ ex atomis eſſe compoſitū,& in atomos reſolui. ❡Pri
mæ ſolutio. Oē ſenſibile corpus quodāmodo ſecundum quodlibet ſignum diui-
ſibile eſt,& quodammodo non. diuiſibile quidem poteſtate eſt,non autem actu.
quia tñ punctus puncto attiguus non eſt,fitvt nōvbique in linea ſit punct⁹,alio
qui exiret ex punctis.neque vndiq; & vbique diuiſibilis eſt, ſed queādmodum

puncta habens. ❡Secundę. Senſibile in partes inſenſibiles diuidi, quę tñ mini mę ſimpliciter non ſint, inconueniens non eſt: quę etſi ꝑ ſe nõ percipiant̃, cum alijs tñ iunctę ſimul ſentiuntur. ❡Tertię. Gñatio & corruptio congregatione & ſegregatione atomorum non fiunt. nã corpꝰ vbiq; (ac ſi ex pũctis exiret compoſitum) diuiſibile eſſet, & in minima ſegregatio, & ex minimis congregatio. ſed perfecta gñatio fit, quia fit eius totius in hoc totũ mutatio, quã falſo exiſtimant alteratione͂. Nã gñatio & alteratio bifariã differunt. primo ſubiecto. nam gñationis ſubiectum, materia eſt: alteratiõis autem, ens actu. Secundo, quia generatio ſcd'm ſubſtantiã ſumitur: alteratio vero ſecundũ qualitates. & de corruptione vt de generatione dicatur. Id tamen liceret cõcedere, ſegregatione generationes & corruptiones fieri velociores, cõgregatione vero tardiores: vt aquę in minutulas guttas diuiſæ, velocior cõcitatiorque corruptio, & aeris acceleratior generatio, connitę vero, atque invnum congeſtę, tardior.

SEcundi cap. ſcholia. VIII. Primo, quia irrationabilius eſt. Reſolutionem corporis indiuiſibilia corpora, vnicum ſequitur inconueniens, ſcilicet partibile ex impartibilibus componi, & in talia reſolui. Reſolutionem autem corporis in ſuperſicies inſecabiles, idem ſequitur inconueniens, vtpote magnitudinem non ſemper eſſe diuiſibilem in diuiſibilia, & inſuper aliud, ſcilicet corpus componi ex ſuperficiebus. Eſt igitur reſolutio Platonica corporis in ſuperficies, irrationabilior quam diſſolutio corporis in corpora, vt quamplura ſequantur incommoda Plato logicis agit rationibus. Rationes logicæ dicuntur, quæ non fiunt ex proprijs terminis illius diſciplinæ in qua fiunt, ſed ex alienis, quemadmodum ratio Platonis qua in phyſica voluit probare reſolutionem corporum in ſuperficies (quia niſi ea fieret, ante trigonum eſſent multæ figuræ polygoniæ priores, quod falſum eſt, cum trigonus ſit rectilinearum ſigurarum prima) logica eſt, quia non componitur ex terminis phyſicis, ſed geometricis, quod admodum vitioſum eſt in diſciplinis. Nam cuiuſque diſciplinæ ex proprijs, & non alienis eſt ratiocinatio, cum cuique diſciplinæ ſui ſint termini quibꝰ vtatur. IX. Prima. Corpus eſt magnitudo omnino & vbiq; diuiſibilis. Falſo aſſumit Democritus corpus eſſe omnino diuiſibile, & in ea partibile quæ vlterius diuidi non poſſint. Nam id magnitudinum conditioni repugnat, quæ ſine ſtatu & termino diuidi natæ ſunt. Inſuper falſum eſt corpus eſſe vbiq; diuiſibile. Nam diuiſio corporis fit ſecundum ſuperficiem mediam, vt lineæ ſecundum media puncta. At non vbique in corpore eſt media ſuperficies, alioqui eſſet ſuperficies ſuperficiei proxima. non eſt igitur corpus vbiq; diuiſibile. Præterea tametſi corpus ſit diuiſibile, non eſt tamen admittendum id omnino eſſe factum. nam corpus diuiſibile eſt potentia, quæ nunquam completum conſequi poteſt actum. quacunque enim & quotieſcunque facta diuiſione, ſemper reſtat vlterior facienda diuiſio, vt non poſſit vnquam dari poſtrema. Nihil autem impoſſibile ſequi, ſi quippiam poſſibile ponatur factum, intelligendum eſt de eo poſſibili, quod natum eſt aſſequi completum actum. Nam vbique ac ſi ex punctis exiret compoſitum, diuiſibile eſſet. Si generatio fieret atomorum congregatione, & corruptio earum ſegregatione, vt ponebat Democritus, ipſum corpus vbique in impartibilia eſſet diuiſibile. Nam poſſent vbique ſumi corpuſcula illa atomalia, ſecundum quæ fieret partitio in ea, quę vlterius diſſectionem nõ admitterent: quemadmodum ſi ex punctis eſſet compoſitum. Et ex minimis ſimpliciter (vtpote atomis quæ in minora diuidi non poſſunt) eſſet facta congregatio, & in minima ſimpliciter ſecundum magnitudinem, ſcilicet in corpora atomalia, facta reſolutio. Modo impoſſibile eſt eſſe magnitudinem minimam ſimpliciter, cum omni magnitudine ſupponat phyſicus minorem dari poſſe.

❡Tertij capitis annotat.

❡Non ente aliquo, non ente ſecundum quid. ❡Non ens, non ens ſimpliciter. ❡Paſſiones, accidentia. ❡Ens actu, ens ſimpliciter, hoc aliquid. ❡Generatio ſimpliciter, formę ſubſtantialis acquiſitio. ❡Generatio ſecundum quid, accidentis acquiſitio. ❡Spiritus, ventus.

TErtium cap. cõtinet ſex queſtiões, tres ꝙ nihil ſimpliciter generet̃, ad primã rat iões, earũ ſolutiones, & reliquarũ ſequentium queſtionũ ꝑ ordine͂. ❡Prima queſtio. Vtrũ contingat aliquid ſimpliciter gñari aut corrumpi? ❡Tres rationes ꝙ nõ. ❡Prima. Quicquid tranſmutatiõe exiſtit, ſemper ex ali quo eſt: vt ex magno paruum, aut magnum ex paruo, ex laborante ſanum, & ex ſano laborans. & ita in cæteris. & ſi quid ſimpliciter generetur, ex non ente gñabitur. Erit igitur non ens, aliquid. ❡Secunda. Quod generatur ſecundum quid, ex non ente ſecundum quid generatur

vt ex non albo album:& ex non bono bonum. ꝙ igitur ſimpliciter generabitur, ex non ente ſimpliciter generabitur,quod eſt impoſſibile.¶ Tertia. Aut ſimpliciter generatio eſt ex non ente ſimpliciter,vt non ente aliquo:aut non albo, non bono. Non ex non ente aliquo: quia hęc ſecundũ quid generatio eſt. erit igitur ex ſimpliciter non ente. Et tunc aut non ens negat ſubſtantiam aut vniuerſaliter ſecundũ vnumquodq; prædicamentorum:vt ſubſtãtiam, quantum, quale, & ita in ceteris neget ens. Si neget ſubſtantiam, erit ſubſtantiæ ex non ſubſtantia generatio.& cũ ſit ſubſtantia ĩpoſſibile eſt aliqd aliorũ eſſe ex quo fiat. alioqui eſſent paſſiones a ſubſtantijs ſeparatæ,& ex nihilo aliquid fieret: quod eſt ĩpoſſibile. Etid idẽ manifeſtus ſequatur ſi nõ ens vniuerſaliter neget.¶ Rationib'adhibenda reſponſio. Dicimus vno mõ ex non ente ſimpliciter, non quidẽ ꝙ omnino non ſit ens,aliquid ſimpliciter generari,ſed ꝙ nõ ſit ens actu. Aliovero mõ ex ſemper ente,ſed poteſtate quidẽ, non ente aũt actu aliquid ſimpliciter gñari dicimus. Sed de illo ente quærunt,cum alicuius ſubãſtiæ fuerit gñatio an illud ens poteſtate ex quo fit,non ſit actu ſubſtantia,ſed poteſtate? actu tñ aut quantũ aut quale,aut aliquod aliorũ? Si neq; ſubſtãtia actu,neq; quantũ,neq; aliqd aliorum actu,ſed ſolum poteſtate:ex nihilo aliquid generari concedere oportet, ꝙ omnes concedere abnuunt philoſophantes. Dicimus illud ens neq; ſimpliciter eſſe ſubſtantiam,neq; ens ſimpliciter quantum,aut quale, & ita in ceteris. nam hoc aliquid non eſt ſed poteſtate incõpeletaq; ſubſtantia exiſtẽs, taliter & quãta

n & qualis.¶ Scda qſtio. Quare ſemper fiunt,ſemperq; ꝑdurant & ſimpliciter& ſecundum gñationes?¶ Reſponſio. Vna cauſa eſt materia,ſecunda eſt mouens: ſed hoc duplex eſt. vnum eñ omni tempore mouens & ĩmobile exiſtit. alterum vero ſemper mouens & mobile,quod perpetuo ſuccedentium generationũ,corruptionum,& aliorum motuum cauſa exiſtit. Et cum quid corrumpitur, in non ens actu corrumpitur,ens poteſtate,& materiam relinquens, ex qua alterum generetur. Neq; ideo generationum ſucceſſio perpetua eſt,quia materia vt putauerunt aliqui,infinita ſit. nam infinitum actu exiſtere:impoſſibile eſſe, ſępius mõſtratum eſt.¶ Et cum inſtant. Si materia finita eſſet,cum quodlibet genitorum particulam materiæ accipiat:iam conſumpta eſſet,aut tãdem conſumenda,defecturaq; ceſſationis generationum cauſa. finitum enim omne per finiti ablationem tandem abſumitur.¶ Prompta reſponſio eſt. Nunquam conſumendam,de facturamq; eſſe:quia corruptio vnius,generatio eſt alterius. quod enim materię in vnius corruptione dimittitur,ab altero in generatione ſumitur. quod cũ hoc iterum corruptione reſolutioneque adueniente dimiſerit,ab altero vnoaut pluri

n bus primum ad ortum deductis rurſus aſſumetur. ¶ Tertia quæſtio. Cur aliquid ſimpliciter.& aliquid ſecundum quid generari & corrumpi dicatur?¶ Reſponſio. Hoc aliquid eſt ſimpliciter, ideo eius generatio & corruptio dicitur ſimpliciter generatio & corruptio,accidens vero, ens ſecundum quid, & ad ſubſtantiam vt non ens. ideo eius generatio (vt cum fit aut quãtum,aut ſciens,aut vbi) dicitur ſecundum quid generatio:itidem & eius corruptio,quem admodum Parmenides duo ponebat,ignẽ ens,& terram vt non ens. Ideo ignis generatio, ſi ita eſſet, ſimpliciter generatio diceretur:& terræ generatio, ſecundum quid generatio. Et hoc exiſtimauerunt generari magis, quod ſe vt ſpecies haberet: vt ignis, terra:& calidum frigido. eſt enim caliditas vt ſpecies frigiditas vero vt eius priuatio: & ignis & terra adiuicem hoc ſeſe habent modo. Neque valet quod huic quæſtioni exoluendę afferebant, huius ſimpliciter generationem & corruptionem eſſe,quod magis eſſet ſenſibile. quod vero minus,eius eſſe ſecundum quid, & generationem & corruptionem. Putabant enim magis ſenſibile,magiſque ſcibile (ſenſus enim ſcientię virtutem habet) magis ens eſſe. & quo modo res ſe haberet ad ſentiri,ita ad eſſendi veritatem,quod falſum eſt. Nam ſpiritus & aer,minus ſenſibilia ſunt terra. cum enim tranſmutantur in terram, fiunt bene tangibilia & ſenſibilia: & tamen veriora quã terra ſunt entia: vt quæ plus actus ſpecieiq;

habeãt.ſed diuerſitas(vt diximus)venit ob prędicamentorũ diuerſitatem:quia
quę eſt ſecundũ ſubſtãtiam aut generatio aut corruptio ſimpliciter dicitur. Quę
vero ſecundum aliquod prædicamentorũ accidẽtium.ſecũdum quid. ¶Quarta 13
quęſtio. Cur ſp̃ aliquo corrupto fit generatio? ¶ Reſponſio, Quia corruptio eſt
in nõ ens,& gñatio ex nõ ẽte,qđ quidẽ eſt ens pura poteſtate. Hic merito nunq̃
caſura eſt generatio:vt quę fit ex nõ ente,quod ſine ſpecie eſſe nõ poſſit. ¶Qui
ta. An illud non ens in ꝙ fit corruptio,& ex quo fit generatio,alicui ſit contrari 14
um. ¶Reſpõſio. Non,nã id nõ ens, materia eſt ſed cõtrariorũ ſucceſſiue eſt ſu-
ſceptiuum. ¶Sexta. Nonne eadem eſt materia vtriuſque, & quod corrumpitur, 15
& quod gignitur? ¶Reſponſio. Eſt vt eadem,& eſt vt diuerſa. ſubiecto enim ea-
dem,ratione non eadem,vt cum ignis corrũpitur,& generatur aqua:nũc eſt hoc
cõtrarium,nunc autem illud habens.ſunt enim ignis aer & aqua,contraria.

TErtĳ cap ſcholia. X. Tres rõnesꝙ non. Tres illę rationes quas adducit litera,ſigillatim atq; ſpeciatim ita diuidendæ ſunt. Prima quidẽ,admittẽdo quicquid tranſmutatione exiſtit,ſemper ex aliquo eſſe vt ſubiecto. Et quod ſimpliciter generatur,ex non ente actu, vtpote materia (quę non eſt res naturalis) generari, neq; inconueniens eſt huiuſmodi non ens eſſe aliquid. Negandum tñ eſt quod generatur oĩno ex nõ ente fieri,nam incõmodum eſt huiuſmõi non ens eſſe aliquid. Secũda admittẽdo id qđ generatur ſecundum quid, ex nõ ente ſecundũ quid(vtpote ſubiecto explicato per nomen accidens negatũ) gñari vt ex non albo albũ,ex nõ calido calidũ. Admittendo ſimiliter id quod gñatur ſimpliciter,fieri ex non ente ſimpliciter,id eſt ex eo ꝙ non eſt ens ſimpliciter ſiue res naturalis,ſcilicet ex materia. non tamen ex nõ ente ſimpliciter,hoc eſt ex quod nullo modo eſt ens,& quod eſt omnino non ens. Tertia,admittendo generationem ſimpliciter fieri ex non ente ſimpliciter,ſecundum intelligentiam modo datam. Et ibi non ens ſubſtantiam negat, non quidem omnem, ſed completam duntaxat. nam generatio ex eo fit quod non eſt ſubſtantia completa, vtpote ex materia. Neque inconueniens eſt ſubſtantiæ completæ,ex non completa ſubſtantia generationẽ eſſe, modo ea ſit ex incompleta. Neque oportet ſi non ſit ſubſtantia completa,nihil aliorum eſſe. nam in generatione,materia eſt ſubſtracta formæ & accidentibus,& tamen ibi needum eſt ſubſtãtia cõpleta, ſed acquiritur. Ea autem quę adduci videntur inconuenienta,haberent locũ ſi non ens omnem ſubſtantiam tam completam quam incompletam negaret,quod non eſt admittendum. Dicimus illud ens neq; ſimpliciter eſſe ſubſtantiam. Biſariam quicquam eſt actu ſubſtãtia. Primo,quia ſit ſubſtantia completa,ſiue ſubſtantia ſimpliciter,quod idem eſt. Secundo,quia ſit ſubſtãtia actu exiſtens. Sic ſubſtantia poteſtate primo,eſt ſubſtantia incompleta,nata formis ſubĳci. Secũdo, ꝙ nondum eſt ſubſtantia,ſed poteſt eſſe. Itaq; illud ens ex quo vt ſubiecto ſit generatio, non eſt actu ſubſtantia primo,ſed poteſtate. Neque eſt ens ſimpliciter quantum, cum non ſit corpus naturale habens quantitatem aut qualitatem, ſed poteſtate eſt quantum aut quale, quia incompleta eſt ſubſtantia ſuſcipiens in ſe quantitatẽ & qualitatẽ. Illud itidem ens eſt actu ſubſtantia ſecundo,cũ impræſentiarũ exiſtat,quare hoc modo non eſt ens poteſtate. Et incõueniens in litera adductum, ex nihilo aliquid debere fieri,locum haberet,ſi id ens non eſſet ens ãctu ſecũdo. XI. Quod ob materiam corruptionis vnius. Nõ vult Ariſtoteles his verbis corruptionem vnius eſſe generationẽ alterius, cũ generatio & corruptio quę ſimul fiunt in eodem ſubiecto,mutationes ſint oppoſitæ,hæc quidẽ deperditiua,illa vero acquiſitiua. Imo vero duę illæ formæ ſubſtantiales quarũ vna corrumpitur,& altera in eodẽ ſubiecto ſimul acquiritur,ſunt inter ſe contrarię. Sed innuit p̃dicta ſententia,ꝙ quando fit vnius formæ ſubſtantialis corruptio,ſimul & in eodem ſubiecto fieri debere alterius formæ ſubſtantialis generationem. Alioqui facta finitaque corruptione,materia maneret ſine forma,quod naturæ repugnat, vt cum ſit corruptio formę ligni in eadẽ materia ſit generatio formæ ignis. Et ediuerſo cũ ſit vnius generatio,neceſſe eſt ſimul alterius fieri corruptionem. Alioqui duæ formæ ſubſtantiales ſimul manerent in eodem ſubiecto poſt generationem, aut ante generationem materia fuiſſet ſine forma,quod ſummopere natura abhorret. Itaque quãuis generatio & corruptio motus ſunt diuerſi, vna tñ ſine altera,natura fieri non poteſt. Et ſit hic dũtaxat ſermo de generatione & corruptione ſimpliciter,& quę eſt ſecundũ ſubſtantiam, nõ aũt de generatione & corruptione ſecđm quid, & quæ eſt accidens, nam poteſt vnũ accidens acquiri ſine alterius deperditione,vt oſtendit illuminatio. Ediuerſo poteſt vnum accidens deperdi ſine alterius acquiſitione,vt facile declarat luminis deperditio. Verum hęc prædictis minime aduerſantur. XII. Hoc aliquid,ens eſt ſimpliciter. Omne corpus naturale eſt ſubſtantia. Atqui ſubſtantia prior eſt & natura perfectior accidente. hinc res naturalis ad accidens collata,dicitur ens ſimpliciter. Accidẽs vero comparatum ad ſubſtantiam, ens ſecundum quid,& non ens,quod imperfectiorẽ habeat ſubſiſtẽdi modum q̃ ſubſtantia,cuius ſolum & vmbra eſt & imago,quomodo frigiditas caliditati collata dicitur eſſe eius priuatio,& terra ignis.

¶Quarti capitis annota.

¶Senſibile ens cōpletum totum. ¶Corruptio eſt a toto in non totum mutatio. ¶Diaphanitas,perſpicuitas,tranſparentia. ¶Paſſio primo,accidens. ¶Paſſio ſecūdo,ſenſibilis qualitas. ¶Subiectū,ſuſceptibile,ſubiectum inhęſionis. ¶Suſceptibile,ſuſceptiuū. ¶Aliquo modo,vt cui tranſmutationes inhærent.

QVartum caput continet duas concluſiones. ¶Prima cōcluſio,Ge
16 neratio & alteratio,tranſmutationes diuerſæ exiſtunt. ¶Nam al
17 teratio eſt quando ſenſibili manente vt ſubiecto eodem,ipſum in
ſuis aut contrarijs aut medijs tranſmutatur paſſionibus: vt cū cor-
pus ſanum eſt,& deinde idem manens fit ægrum:quemadmodum
ęs idem manens,nunc rotundum,nunc angulare eſt.vnde aliud eſt ſenſibile ſub
iectum,& aliud paſſio:vt quæ illi ſubiecto ineſſe nata eſt. Et generatio eſt muta
tio totius in totum,nullo ſenſibili vt ſubiecto eodem manente:vt cum ex toto ſe
mine fit ſanguis, ex tota aqua fit aer, & ex aliquo aere fit aqua:ſanguinis,aeris
aquę eſt generatio:& ſeminis,aquę,& aeris corruptio. Et maxime deprehēditur
generatio,quando id totum in quod quippiam tranſmutatur, multum tactu aut
18 ſenſibus omnibus perceptibile eſt :vt cum ex aere fit aqua. ¶Secūda, Si in geni
to manet aliqua paſsio quæ fuit in corrupto: ſecundum illam non eſt tranſmuta
tio. ¶Vt ſi ex aere fit aqua & frigiditas quę fuit in aere,eadem maneat in aqua:
aut aeris diaphanitas in aqua maneat. Nam ea,alteratio non erit: cū non fiat al-
teratio toto in totum mutato :quod ibi accidit.neq; generatio. nā non fit genera
tio ſuſcepta paſsione. vt ſi immuſicus homo fiat homo muſicus,eodē ſemper ho
mine manente,& muſica exiſtente paſsione,alteratio eſt. Si vero nullo vt ſubie
cto manente eodem ſenſibili fieret mutatio, & muſica & imuſica paſsiones non
eſsent: eſset huius generatio,illius vero corruptio. At cum fit ſecudū paſsionem
aliqua mutatio.generatio nō eſt:ſed ſecundū quātitatem eſt augmentatio, aut di
minutio:ſecundum qualitatem,alteratio:& ſecundū locum,loci mutatio. Et ge-
nerationis ſubiectum maxime proprie materia eſt:alijs mutationibus aliquo mo
do:quandoquidem omnes in ſe ſuſcipit contrarietates.

QVarti capi. ſcholia. XVII. Et generatio eſt mutatio totius in totum. Hæc generationis ratio terminum eius a quo exprimit per genitiuū totius. Is enim eſt ens naturale completum quod corrumpitur. Inſuper & terminum eius ad quem inſinuat per acuſatiuum totum,quo deſignatur ens completum quod acquiritur. Quod autem ſubnectitur nullo ſenſibili vt ſubiecto manente eodem diſcrimen ponit inter alterationem & generationem. Nam alterationis(vt hic ſumitur)ratio exigit idem corpus naturale manere ante tranſmutationem,cum fit tranſmutatio,& poſt alterationem. Proinde mutationes factæ ſecundum qualitates quæ generationi aut corruptioni coniunctę ſunt, vt calefactio coniuncta tranſmutationi aquæ in ignem,& frigefactio facta cum tranſmutatione ignis in aquam,non ſunt hoc in loco cenſendæ alterationes. Ratio vero generationis efflagitat atque expoſcit nullum ſenſibile corpuſque naturale manere idem vt ſubiectum ante generationis exordium,& cum fit generatio,& ipſa finita atque exacta. Nam id totum ſubiectum quod eſt ante generationē,deſinit, id vero quod poſt generationem completum conſpicitur, iam primum ſurgit ad eſſe. hinc perſpicuum eſt in omni corruptione ex parte formarum ſubſtantialium fieri reſolutionem vſque ad materiam primam, id eſt nihil formę ſuſtantialis præexiſtentis in materia ante corruptionem, ea completa in materia ſuperſtitem eſſe,imo vero nihil ſubſtantiæ rei naturalis quę corrumpitur, ſupereſſe finita corruptione pręter materiam. Nam ſi forma pręexiſtens concedatur manere, cum per corruptionem altera & ſpecie quidem diuerſa forma adueniat, duæ formæ ſubſtantiales ſimul eſſent in eadem re naturali. ꝙ aduerſatur prīcipio phyſico,vnius rei naturalis tm̄ vnam eſſe formā ſubſtantialem. Quo circa nō eſt effingenda forma(vt pleriq; vocant)corporeitatis,materiæ coæterna & cuiuſ alteri formæ coniuncta. Nec ponenda in eodē primū anima vegetatiua, deinde ſenſitiua, & demū intellectiua. Neq; partiū heterogenearum, vt oſſis, carnis & neruis aſſerendę diuerſę formæ,neq; elementorū formæ ponendę ſunt manere in mixto ſcd'm ſubſtantiā. Nā hæc oīa phyſicis principijs ſunt pugnantia. XVIII. Si in genito manet aliqua paſſio q̄ fuit ī corrupto. Supponit Philoſophus hoc loco aliquā paſſionē quæ fuit in corrupto,manere in genito,ꝙ verum eſt,pręſertim cum paſſio quæ fuit in corrupto,non diſcōuenit naturę geniti,vt caliditas ignis nō obeſt aeri, nec aeris humiditas aquæ. Cum vero affectio quę fuit in corrupto,diſcōuenit naturæ geniti,generans

aut ipſius geniti forma eam expellit vt ſibi inimicam,& oppoſitam ad ſui conſeruationẽ inducit; vt ſi ex igne fiat aqua depellitur ignis caliditas & ſiccitas,induciturq; earum loco frigiditas & humiditas. Perinde atq; rex occupata vrbe,illius indigenas partes ſuas tuentes ſeruat incolumes,nec emigrare cogit,inimicos vero & ſibi aduerſos trucidat,aut vrbe propellit. At cũ qualitas corrupti manet eadem ingenito,ipſa quidem emigrat de ſubiecto completo & denominationis , in alterum ſubiectum completum & denominationis. Id autem non eſt cenſendum inconueniens. nã principium phyſicũ,impoſſibile eſſe accidens migrare de ſubiecto in ſubiectũ,intelligendum eſt de ſubiecto incõpleto & inhæſionis,quod ipſi qualitati eſt idem numero,vtpote materia. Et quod materia habeat in ſe tum cum ſit generatio, actum accidentarium,ipſamq; paſſionẽ quę manet eadem nõ efficit ſubiectum generationis eſſe ens in actu. Nam a ſola forma ſubſtantiali totum cõpletum ens actu dici debet. Similiter ꝙ ipſa qualitas manens eadẽ ſit ſẽſibilis ſenſuq; percipi nata,non concludit in generatione idem manere ſenſibile. Nam in diffinitione generationis , ſenſibile pro ente naturali ſubiectoq; completo & toto ſumitur. Neque incommodum putandum eſt,accidens tẽpore ſubſtantiam præire,vt eam paſſionem aliquanta temporis mora formam ſubſtantialẽ acquirendam antecedere. Nam ſubſtantiam accidente priorem eſſe debere natura, dignitate atq; perfectione cenſendum,& non tempore. Natura ſi quidem plerunq; ab imperfectis ad perfecta ꝓgreditur. Quanuis autem ea paſſio quæ manet,ſit remiſſior in corrupto,& intenſior in genito,aut contra vehementior in corrupto,languidior in genito,vt caliditas cum ex aere fit ignis,aut ediuerſo id tamen non arguit eam qualitatem non manere eandem. Nam intenſio & remiſſio non reddunt qualitatem numero diuerſam,tametſi in vno vt totum,in altero vero ſolum vt pars exiſtat.

❡Quinti capitis annota.

❡Separatum,non quantum. ❡Augmentatio eſt cum nutricatione quãtitatis incrementum. ❡Diminutio vero conſimili modo quantitatis diminumentum. ❡Nutricatio,alimenti eſt in aliti ſubſtantia conuerſio. ❡Nutricatio,nutritio, alitio. ❡Additamentum,maioramentũ. ❡Quęlibet pars,pars homœomera,vt os,neruus,anomœomena:vt caput,pes,manus. Pars homœomera eſt quę omnes ſui partes ſimilis ſecũ habet denominationis. ❡Anomœomera,q̃ non habet ſuas partes ſimilis ſecum denominationis. ❡Eſſe,ratio.

QVintum caput continet octo concluſiones,vnam quæſtio-
nem & duas rationes ad primam , vnam quæſtionẽ ad ſe-
cundam,duas rationes, & vnam inſtantiam ad tertiã,vnã
quęſtionem ad quartam tres rationes,& ſex augmentatio-
nis conditiones,& vnũ corollarium ad octauã. ❡Quęſtio.
An augmentatio ab alijs motibus differat? ❡Prima con 19
cluſio. Augmẽtatio ab alijs motibus differt. ❡Prio. Quia 20
gñatio & corruptio ſunt ſecundum ſubſtantiã. Generatio
quidem vt cum ex potentia ſubſtantia fit actu ſubſtantia . corruptio , e diuerſo.
alteratio ſecundum qualitatem. & motus localis ſecundum vbi,augmentatio ve
ro & diminutio ſecundum qualitatem . Eſt igitur augmentatio ab alijs muta-
tionibus altera. Conuenit tñ cum cæteris : quia ſicut in illis ex eo quod erat po-
tentia,fit vt ſit actu:ita & in augmentatione. ❡Secundo. Secundũ tranſmutan-
di modorum diuerſitatem:quia quod generatur,quod corrumpitur,quod altera-
tur,omnino non oportet mutare locum. quod autem augetur. oportet aliquo mo
do. & quod ſecundum rectum fertur,omnino locum demutat ,& quod circunfer
tur. ſemper eundem locum ſeruat. Quod vero augetur:neq; omnino demutat,ne
que eundem ſemper ſeruat:ſed primo habet arctiorem,poſtea vero ampliorem.
& quod diminuitur,ediuerſo ab ampliore euadit in arctiorem. differt igitur aug
mentatio ab alijs mutationibus. ❡Secunda quæſtio. Cum augmentatio & dimi 21
nutio ſunt circa quantitatem vt magnitudinem : an fiant ex corporeo potentia,
& incorporeo actu? & ſi ex corporeo,an illud corporeũ ex quo fiant,a ſubiecto &
materia ſit ſeiunctũ,an ne potius materię coniunctũ? ❡Secunda cõcluſio. Aug
mentatio non fit ex aliquo ſeparato. ❡Non eñ fiet ex aliquo ſeparato non exi- 22
ſtente in aliquo. nã nõ eſſet in loco,vt neq; punctũ. ſed tũc qui erit? an vacuũ? an
inſenſibile corp⁹? Sed id ex quo aliquid gñatur,in loco eſt. igitur id ex quo ali-

quid augetur,minime ſeparatum eſt. Neq; quidē id ſeparatū in aliquo exiſtit:
Primo,quia augmētatio fieret ab illo ſeparato abſtracto ab illo in quo eſſet:cū ni
hil eſſet illius in quo eſſet:vt neq; vas aliquid vini qđ in ipſo eſt, cū ipſum ab ip
ſo vaſe extrahatur.hoc aūt nō.nā non fit ſine partiali corruptiōe,& partiali gña
tione.Secundo,quia nihil ꝓhiberet hoc mō ſimul infinitas eſſe materias, quare
23 & idem ex infinitis ſimul gñari,ſi admittāt augmentationem adiectā gñationi.
¶Tertia.Melius eſt ſentire augmentationē & gñationem ex vna nūero, eadēq;
inſeparata materia fieri:ratione vero nō vna.¶Primo,quia vt fiat augmentatio
aliquo adueniente corporeo aut incorporeo,neceſſe eſt. nō autē fit ex icorporeo.
fit igitur ex corporeo. & hoc quidem,coniuncta inſeparataq; materia eſt: ex qua
pariter fit gñatio. Fit eñ gñatio ab aliquo ente actu aut homogeneo,aut hetero-
geneo. vt ignis ab igne, & hō ab hoīe:& ſubſtantiæ corporeæ materia,re ipſa &
actu inſeparata eſt,ratione atq; cogitatione ſeparabilis.¶Secundo. Augmenta-
tio eſt præexiſtentis quantitatis additamētū nutritioni coniunctū: & diminutio,
præexiſtentis quātitatis minoramentū.Igiť quod augetur, corporeū eſt:& quod
ei aduenit,corporeum.Incorporeum ſiquidem corpori adueniens, maius ipſum
non efficit. Et quod in diminutione ſubtrahiť,corporeum.nā incorporeo ſubtra-
cto non fieret minꝰ.¶Inſtantia. Si quid augeretur,& quęlibet pars maior fieret:
& ſi minueretur,minor:& ſi quid augeretur,pariter aliquo adueniente aut corpo-
reo aut incorporeo augeretur. & ſi quid minueretur, pariter aliquo corporeo aut
incorporeo diſtracto & recedente minueretur. Sed non augetur aliquo incorpo-
reo adueniente.eſſet eñ quid ſeparatū.& materiā a magnitudīe ſeparatā eſſe im
poſſibile eſt.Neq; fiet adueniente corporeo.nā duo corpora ſimul erunt:vt quod
augetur & auget.Neq; per idem minuetur ſubtracto incorporeo, neq; corporeo.
nam & corpora ſe occupaſſent,aut relinquereť vacuū.Nō igitur vllo pacto aliqd
aut augebitur aut minuetur. ¶Rñderunt aliqui augmentationē fieri nullo ex-
trinſeco adueniente: quēadmodum cū ex aqua fit aer, nullo extrinſeco ſuſcepto
fit aeris maior moles. & cum ex aere fit aqua,nullo ſubtracto fit minor. Sed hoc
pacto inſufficienter reſponderunt.Primo,quia illic nulla augmentatio vel dimi
nutio,ſed vnius generatio,& alterius corruptio eſt.Secundo, quia ſaluare opor-
tet id quod augetur eſſe,& eius quanlibet partem effici maiorem:vt carnem,ner
uum,& quæ ex illis conſtant.& quod augetur,non perire, ſed manere. id autem
24 ipſi non ſaluant.¶Tertia quæſtio. Quid augetur cum apponitur aliquid? an id
quod apponitur,vt cibus? an corpus cui apponitur? aut vtrunq;? quemadmodum
25 cum aquam vino immiſces,totū ſimul redditur maius.¶Quarta cōcluſio. Ani-
matum corpus cui cibus aduenit,augetur.¶Primo.Quia id augetur,quod ante
& poſt ſubſtantia manet idem.hoc autem eſt animatum corpus,& non cibus,ne-
que vtriuſq; congeries.augetur igiť animatum corpꝰ cui aduenit cibus:& ſolum
quidem:quēadmodum ſi parum aquę fundas in vinum, quæ corrupta nō mane-
at,non dices aquam effectam maiorem,neq; vniet aquę aggregatam molem,ſed
vinum,vt quod ſolum maneat.¶Secundo.Quia ſi carni adueniat paſſio, fiatq;
carnis alteratio,ſemper carne eadem manente, caro cui aduenit paſſio, alterari
dicitur, & non ipſa paſſio. dicetur igitur & animatum corpus augeri, cui
aduenit cibꝰ,& non cibꝰ ipſe.¶Tertio,id augetur, in quo eſt præcipuū mouēs.
in corpore aūt animato præcipuum mouens eſt corrumpens cibum in cōſimili
ſpecie animato:fitq; ingrediens ſimile ſpecie,& corpus hoc accipiens,maius. au
26 getur igitur corpus animatum:& non qui corrumpitur cibus.Sex augmentatio-
nis conditiones.¶Prima.Idem manet ante augmentationē, & poſt. Secunda.
Quod augetur,aliquo adueniente augetur: & quod minuitur,abeunte aliquo mi
nuitur.Tertia. Eius quod augeť: quęlibet pars augetur : & eius quod minuitur,
quęlibet pars minuitur. Augentur eñ anomœomera,cum homœomera augen-
tur.nā ex homœomeris anomœomerū vnumquodque compoſitum eſt. Quarta

vt aliquid augeatur,non eſt conſtituendum vacuum.Quinta.neq;vt ſit augmen=
tatio, corpora ſe in eodem loco occupare neceſſe eſt . Sexta.augmentatio non fit
incorporeo adueniente.Et his ex ſequentibus clarioribus factis,obiectionis pro=
poſitæ patefacta erit ſolutio. ¶Quinta. Augmẽtatio fit aliquo aduenięte ſecun= 27
dum ſpeciem,& non ſolum ſecundum materiã. ¶Nã adueniente aliquo ſecun=
dum ſpeciem,maius totum efficitur.ſecundum autem materiam, non.Aduenit
enim aliquid ſecundum ſpeciem,cum ſimilem formam & ſpeciem rei cui adue=
nit,obtineat.ſecundum materiam vero,quod ſimilem retineat materiã,ſpeciem
vero non . Quemadmodum ſi aliqua menſura continue aquam aquæ ſucceden=
tem metiatur,quæ continue aduenit,idem ſecundum ſpeciem eſt : ita ſi aduenì=
ens oſſi,oſſis formã accipiat,& carni,formã carnis:quod aduenit , dicitur ſecun=
dum ſpeciem.Quod ſi ſuccederet aquæ non aqua, & oſſi non os ,carni non caro:
quod adueniret,ſecundum materiam diceretur, & non aliquid ſecundũ ſpeciem
& formam.Et quæ ſunt ſecundum formam, & quæ ſecundum materiam , in ali=
quibus facilius deprehenditur:vt anomœomeris:vt viuentis manus cũ augetur.
Et hinc fit vt motui magis videatur eſſe caro & os , quam manus & brachium,
quod ſpeciei diſcrimen in anomœomeris apertius manifeſtiuſq; ſit. ¶Sexta.Ci 28
bus,aucto contrarius eſt.Nam aucti ſpecie, ipſum in conſimile ſpecie tranſmu=
tari oportet:vt ſi ſicco adueniat humidum,tranſmutabitur in ſiccum.fit eñ aug=
mentatio , aliquo ſecundum ſpeciem adueniente. Id autem eſſe non poteſt cibo
non exiſtente contrario.nam contrariorum proprium eſt adinuicem agere atque
pati,& alterum ab altero corrumpi.Cibus igitur aucto exiſtit contrarius. ¶Co= 29
rollarium.Vnde fit vt quod augerur,vt ſimili & vt diſſimili augeatur . ¶Nam
augetur diſſimili in principio,quia contrario:& in fine,ſimili: quia ſecũdum ſpe
ciem. ¶Septima concluſio.Cibus talis eſt potentia,quale quod incremẽtum ſu= 30
ſcepturum ſit,actu. ¶Quia ſi ex cibo augenda ſit caro,ipſum ſpeciem carnis ac=
cipere oportet,& ſi os,ſpeciem oſſis,& ita quicquid agendum ſit , illius rei ſpeci=
em.fit enim augmentatio aliquo ſecundum ſpeciem aduenięte.Eſt igitur cibus
potentia talis,quale quod augetur,actu eſt:attamen actu aliud . Fit eñ augmen=
tatio,quemadmodum ſi in vinum fundatur aqua,quæ mixta invini ſpeciem cor
rumpi poſſit,vini quantitatem adaugens,ita digeſto alimẽto,& in corpus diſper
ſo,corporis naturam ſumit.corpuſq; adauget. Et ſicut ignis appoſita ligna vren=
do facit ignem,atque in ſimilem ſubſtantiam tranſmutat , quia generat : ſic cor=
pus animatũ, & coctum cibum in ſuam conuertit ſubſtantiam. ¶Octaua.Et ſi= 31
cut quod generatur,non eſt vniuerſale quantum aut ſingulare,ſed hoc vniuerſa=
le,aut hoc ſingulare,vt animal homo,hic homo:ſic quod augetur,non eſt hoc vni
uerſale,aut hoc ſingulare : ſed vniuerſale aut ſingulare quantum . Caro enim vt
caro carni adueniens non auget,ſed illic potius generatio attenditur . ſed vt caro
quanta quantæ carni aduenit,auget,fitque totum maius. fit enim augmentatio,
actu adueniente corporeo.Oportet igitur generari & carnem,& quantã carnem.
ſed ſecundum quod caro,nutrit:ſecundum quod quanta,auget. Et ſic nutriens &
augens etſi ſubiecto ſint vnum,ratione tametſi diſſentiunt. ¶Corollarium.Vn= 32
de fit vt nutriatur quandiu ſaluatur animal: non tamen ſemper aut augetur , aut
minuitur. ¶Nam quãdiu ſaluatur,aduenit potentia caro.quæ vt caro,nutrimen
tum eſt : non autem ſemper maius efficere valens . vt enim dictum eſt , aug=
mentatiuum & nutrimentum re ipſa ſunt idem:eſſe aut non idem.Nã ſecũdum
quod aduenit potentia quanta caro,augmentatiuum eſt:ſecundum vero quod ſo
lum potentia caro,nutrimentum. Et ſicut aquę abũdantia vino infuſa & mixta,
vinum aquęum facit,& aquam:ſic adueniente formę multa potentia,virtus eius
debilitatur,& fit diminutio.& quanto plus potentiæ,tanto materialior . & quan=
to minus.virtus eius valentior:fitque tunc augmentatio.ſemper tamen & in au=
cto & diminuto ſaluatur ſpecies . Sed de augmẽtatione & diminutiõe hactenus.

QVinti cap. ſcholia. XX. Augmentatio ab alijs motibus differt. Non ſolium putanda eſt augmentatio ab alijs motibus ratione diſcrepare, verum etiam re ipſa, & quidem genere, potiſſimum autem a generatione & nutritione. quãuis enim ſit idem re ipſa nutriẽs & augens, nutrimẽtum & augmentatiuum (vt oſtendit litera in fine præſentis capitis) vtpote cibus aucto adueniens, & in aucti ſubſtantiam conuerſus, qui quidem nutrit ſecundum ſubſtantiam, & auget ſecundum quantitatem, tamen nutritio & augmentatio re ipſa prorſus diſcrepanr. Nam nutritio eſt formæ partialis viuentis in materia cibi acquiſitio, & eſt ad ſubſtantiam. Augmentatio vero eſt maioris quantitatis in viuente acquiſitio, & eſt ad magnitudinem, quæ a ſubſtantia re ipſa diſſidere in philoſophia ſupponenda eſt. Et quod augmentatio nutritioni ſit cõiuncta, eodemque tempore fiant ambo dati motus, & in eodem ſubiecto, quodque ſi non ſit nutritio, non erit augmentatio, haudquaquam efficit augmentationem nutritioni re eãdem eſſe. Non enim oportet ſi duo motus tempore & ſubiecto coniuncti ſunt, ipſos protinus eſſe eoſdem, præſertim cum termini ad quos proficiſcuntur, ſunt inter ſe longe diuerſi. Siquidem generationi ſemper coniuncta corruptio natura comperitur, & plerunque ambulationi calefactio. Non tamen protinus conſequitur corruptionem generationi eandem eſſe, aut ambulationem calefactioni. Nutritio vero & generatio re ipſa idem ſunt, hoc quidem communius, illud vero minus commune. XXII. Non enim fiet ex aliquo ſeparato non exiſtente in aliquo. Non poteſt augmentatio fieri ex aliquo magnitudinis experte, quod non ſit in aliquo vt continente. nam tale ſeparatum non eſſet in loco, quemadmodum neque punctum, cum non haberet magnitudinem, quæ requiritur vt quicquam loco contineatur. Et tunc huiuſmodi ſeparatum, nihil aliud eſſe poterit niſi vacuum, aut ĩſenſibile corpus; quorum vtrunque eſt incommodum. Nam id ex quo aliquid generatur, eſt in loco, at id ex quo quicquam augetur, etiam eſt id ex quo aliquid generatur. igitur id ex quo aliquid augetur, etiam eſt in loco. non eſt igitur illud ſeparatum, & a magnitudine ſeiunctum. Neque huiuſmodi ſeparatum ex quo poneretur fieri augmentatio. in aliquo exiſtit vt ſuo continente. Primo, quia huiuſmodi ſeparatum nihil eſſet illius in quo contineretur, quemadmodum vinum nihil eſt vaſis quo continetur, cum ab eo poſſit ſeparari. Poſſet igitur conſimiliter & id ſeparatum abſtrahi ab illo in quo continetur, & augmentatio ab illo ſic abſtracto fieri. quare augmentatio fieret tunc ex illo ſeparato non exiſtente in aliquo. quod eſt ad prius relabi inconueniens, & impoſſibile, cum generatio & corruptio ex huiuſmodi ſeparato fieri non poſſint, augmentatio autẽ ſemper generationi & corruptioni ſit coniuncta. Secundo, quia ſi duæ materiæ magnitudinis expertes ſimul eſſe poſſent, eodem iure & tres, & quatuor, imo multitudine infinitæ, atq; numero ĩdeterminatæ, cum maius non efficerent. ſicut mille puncta ſimul non faciunt maius quam vnum. Augmentatio autem ſemper eſt coniuncta generationi, igitur idem corpus naturale ex infinitis materijs & numero indeterminatis (ex quibus ſit augmentatio eodem tẽpore) ſimul generaretur. Id autem impoſſibile. XXIII. Neq; fiet adueniente corporeo. Admiſſis omnibus quæ præſens obiectio ante adduxit, negandum eſt ſi augmentatio fieret adueniente corporeo, idcirco deberet fieri penetrationem dimenſionum. Nam ſi ea fieret, per aduentum magnitudinis accedentis non redderetur totum maius, ſicut duo pedalia ſe occupantia non ſe magis expanderent quam vnum. Ad euitandam autem hanc dimenſionum penetrationem, natura poros ordinauit ſubtiliore corpore plenos ad diffugiendum vacuum in quibus recipitur alimentum, cedentibus ſolidiori cibo corporibus molliuſculis inibi contentis. Ita in diminutione cum recedit corporeum per defluxum a corpore animato, ſubtilia corpora poros relictos opplent. quare naturæ timendum non eſt, ne aut fiat vacuum, aut prius fuerit penetratio dimenſionum. XXVI. Prima. Idem manet ante augmentationem & poſt. Quanuis partes animati continue defluant, aut a materia ſola, vt in homine, aut ab vtraque parte ſubſtantiali, vt in cæteris animatis, nihilominus ſimiles in figura, ſitu & ordine partes continue reparantur, vt in alueo fluente. Et idipſum ſufficit vt auctum dicatur manere idem ante augmentationem & poſt, eidentitatis modo quo res naturalis eadem diuerſis partibus dici poteſt. Cum vero tertia conditio proponit eius quod augetur quanlibet partem augeri, id de parte ſecundum dimenſionẽ ſumpta intelligi ſolum debet, & neq; de omni quidẽ tali, ſed ea dũtaxat quę totalis, propĩqua, & prĩcipalis eſt corporis aucti, quęq; nõ partis eſt pars, ſed ĩmediata toti⁹, vt de capite, manu, pede, oſſib⁹, carne, & neruis. Quãobrẽ non rite applicatur hæc proprietas ad partẽ remotã, partialẽ, & min⁹ prĩcipalem, vt milleſimam digiti particulam, cum de eiuſmodi partium gñe non debeat pręſens litera intelligi. XXVII. Nã adueniente aliquo ſecundũ ſpeciẽ maius totũ efficitur. Cũ corpori aĩato aduenit aliquid eiuſdẽ cũ eo formę atq; ſpeciei, totũ ex adueniẽte & eo cui aduenit cõtinuitatis adinuicẽ, ſit maius ſecundũ moiẽ, quod augmentationẽ potiſſimũ efficit. Si vero ei quod augetur, aduenit aliquid ſecundum materiã, diuerſæq; ſecundũ formã ſpeciei, vt cibus anteq̃ in aliti ſubſtãtiam eſt conuerſus, nõ efficitur totũ maius. Nã cũ ſpecie diuerſa ſunt aduenieẽs, & id cui aduenit, nõ continuantur adinuicẽ, ſed ſeiuncta & ſeparata ſunt. Ipſis autẽ ita ſeiunctis, minime augmentatio fit; cũ in ea fieri debeat continuatio magnitudinis aduenientis cũ ea cui aduenit, & nõ ſolũ iuxta poſitio eorũ quę ſunt adinuicẽ diſcõtinua, quẽadmodũ in aceruo granorũ. XXXI. Et ſicut quod gñatur, nõ eſt vniuerſale quantum aut ſingulare. Præſens concluſio oſtendit quo pacto gñatio recte

explicanda eſt per proprium eius terminum ad quem proficiſcitur, vtpote per terminum ſubſtantiæ pronomine hoc deſignatum, aut vniuerſalem, rationeq; communi deſignatum, vt homo, animal, aut particularem, rationeq; indiuidua expreſſum, vt Socrates, Plato. Declarat item quo pacto augmentatio apte debeat exprimi per terminum explicantem propriam quantitatis rationem, quo effectui per ſe ſua cauſa per ſe reſpondeat. Et is quãtitatis terminus aut vniuerſalis eſt, & communi ratione explicatus, vt caro quanta augetur, aut particularis, & notione ſingulari expreſſus, vt hoc bicubitum accreſcit. Sicut ergo non recte dicimus, caro bicubita generatur, ꝙ ratio bicubiei a ratione generationis ſit aliena atq; extranea, ita ſane neq; recte dixerimus, caro augetur, aut hæc caro imminuitur. nam ratio carnis ſubſtantiam reſpicit, nihil habens cum quantitate commercij. ſed e diuerſo dicendum eſt, carnem quidem generari, & carnem quantam augeri.

¶ Sexti cap. annotat.

¶ Actio, factio. ¶ Agens, faciens.

SExtum caput continet duas cõcluſiones, & quatuor modos tactus,
¶ Prima concluſio. Determinare conuenit de ipſo facere atq; pa- 33
ti. ¶ Nam de generatione elementorum hic intendimus. nullo au
tem faciente & patiente, non contigit ea generari. Dicunt eñ ali-
qui ea per congregationem generari: & qui plura admittunt, vno
(vt recte vult Diogenes) communicantia, faciendo & patiẽdo ge-
nerant. Nam ſi ex vno non eſſent, non adinuicem agerent & paterentur: vt cali-
dum non frigefieret, nec frigidum calefieret. caliditas enim in frigiditatem non
tranſmutatur, ſed horum vnam ſubiectam naturam, quæ ea in tranſmutatione
recipiat, eſſe neceſſe eſt. Non tamen hoc neceſſe eſt eſſe quocũq; in alterũ agen
te, ſed quibuſcunque adinuicem agentibus & patientibus, ita euenire neceſſe eſt.
¶ Secunda. De tactu itidem agendum eſt. ¶ Nam de actione & paſſione deter- 34
minandum eſt. At aliqua adinuicem agere & pati proprie nequeunt, quæ adinui
cem tangibilia non ſint. Determinãdum igitur eſt de actu. Et quia tactus actio-
ne & paſſione communior eſt (nam quæcunque proprie agunt & patiuntur, tan-
gunt, agere: non autem quæcunque tangunt, agere & pati adinuicem neceſſe eſt)
priorem tactus facimus determinationem. Et quia homonymum eſt, vt fere
vnunquodque aliorum nominum, modos eius declarabimus. ¶ Quatuor modi 35
tactus. Hæc ſe tangunt primo, quæ adinuicem determinatas magnitudines &
poſitionem habentia, ſimul habent vltima. Et ad tactum hoc modo, hæc tria, po
ſitio, locus, & eorum vltima ſimul eſſe, requiruntur: quo pacto & mathematica, ſi
ue ſeparata ſint, ſiue non, tactum habere concedendum eſt. ¶ Se tangentia ſe-
cundo ſunt, quæ diuerſas magnitudines habentia, & ſua vltima ſimul adinuicem
agunt & patiuntur. Et hic modus tactus eſt proprius: & ad hunc modum hęc qua
tuor requiruntur, diuerſarum magnitudinum poſitio, locus, eorum vltima eſſe ſi-
mul, & adinuicem eſſe actiua & paſſiua. Et quia grauia & leuia diuerſas habent
magnitudines & loca, leue ſurſum, & graue deorſum, & ſimul vltima, & ſimul ad-
inuicem ſunt actiua & paſsiua: idcirco talia proprie tangere dicuntur. Et quem-
admodum mouentium quoddam eſt quod mouetur, & quoddam eſt immobile:
ita facientium quoddam eſt mobile, & alterum immobile, nam (vt inquiunt) fa-
ciens & mouens, & facere mouere. Differunt tamen vt faciens dicitur ad patiẽs.
nam omne mouens, hoc pacto faciens eſſe, impoſſibile eſt. Faciens eñ ſolum ſe-
cundum paſſiones dicitur (ſic hoc in loco vtimur) eſt autem faciens ſecundum
paſſiones mouens. & mouere, in plus & magis commune eſt. ¶ Tertio ſe tan-
gunt, quorum diuerſarum magnitudinum vltima ſunt ſimul, & alterum mouet,
ab altero immobile manens, & alterum mouetur. ¶ Quarto, tangit id, cuius vis
in alterum tranſit, etſi tactum hoc modo tangens non attingat: quo pacto ſole-
mus dicere moleſtiã & triſtitiæ amaritudinem nos tangere: nos autem nõ tange
re triſtitiã. Et hæc de modis tactus. De factione & paſſione nunc agendum eſt.

SExti capitis ſcholia. XXXIIII. Caliditas enim in frigiditatem non tranſmutatur. Cum vnum contrarium non tranſeat in ſui contrarij naturam, manifeſtum eſt caliditatem in frigiditatis ſubſtantiam non tranſire, ſed horum, vtpote caliditatis & frigiditatis, vnam eſſe ſubiectam materiam, quæ ea ſucceſſiue in tranſmutatione recipiat, neceſſe eſt. Non tamen quandocunque vnum agit in alterum, neceſſe eſt ea in eiuſdem ſpeciei materia conuenire. Nam cælum agit in aerem ipſum calefaciens, & tamen cælum & aer minime eandem ſpecie habẽt potentiam, quia inter ea non eſt reciproca actio ſecundi in primum, ſiue patiẽtis in agẽs. Sed quando duo adinuicem & mutuo agunt & patiuntur, vt primum in ſecundum, & contra ſecundum in primum, vt eiuſdem naturæ materiam ſortita ſint oportet. XXXV. Et quemadmodum mouentium quoddam eſt quod mouetur. Mouens quod mouetur, eſt totum compoſitum, reſque naturalis. Mouens autem immobile, forma ſubſtantialis. Faciens quod eſt mobile, eſt totum elementum; vt ignis, aqua. Faciens autem immobile, eſt forma ſubſtantialis, elementi, vt forma ignis aut aquę. Etiam quemadmodum mobilium quoddam eſt mouens, vt tota res naturalis, quoddam vero non mouens, vt eius materia, ita plane patientium quoddam etiam eſt faciens, vt totum elementum. quoddam vero non, vt elementi materia. Habet autem ſe faciens ad mouens, & facere ad mouere, vt minus commune ad communius, & perinde atque homo ad animal. Nam omne mouens eſſe faciens impoſſibile eſt, cum mouens, ſecundum ſubſtantiam quantitatem & qualitatem dicatur, & vbi, faciens vero ſolum ſecundum qualitates adinuicem actiuas & paſſiuas. Eſt enim faciens, ſecundum qualitates adinuicem actiuas & paſſiuas tranſmutans. Patiens vero, eſt ſecundum qualitates adinuicem actiuas & paſſiuas tranſmutationem ſuſcipiẽs. Et actio ſiue factio hoc in loco, eſt ſecundum qualitates actiuas & paſſiuas a mouente facta alteratio. Paſſio vero, eſt ſecundum huiuſmodi qualitates in mobili ſuſcepta alteratio. Et hæc de modis tactus. Quatuor ſe tangentium modorum primus ad ſecundum & tertium ſuperior eſt, vt ipſæ modorum diffinitiones aperte commonſtrant. ſecundus autem ad tertium repugnans, quod in ſecundo ambo adinuicem mutuo agant & patiantur, in tertio verò agat vnum ſolum, & alterum patiatur ſine reciproca actione. Quartus vero primo impertinens eſt, quod aliqua ſe tangentia primo, tangant ſe quarto, vt ignis & aer proximus. aliqua vero non, vt duæ partes eiuſdem lapidis, aut lineæ adinuicem continuæ. Primus enim modus non requirit actionem vnius tangentium in alterum, cum magnitudines cogitatione & intellectu a materia ſeiugatæ, hoc modo ſe tangant, quæ tamen nihil agunt. Sic aliqua ſe tangentia quarto, tangunt ſe primo, vt ignis, & aqua ei proxima. nam vis ignis in aquam tranſit. aliqua vero non, vt forma ſubſtantialis, & materia ſua. Formæ enim vis in materiam tranſit, & tamen determinatas non habent & diuerſas magnitudines, neque poſitionem, neque ſimul habent vltima. quare forma & ſua materia ſe tangunt primo. Demum quartus modus ſe tangentium, ſecundo & tertio modis eſt ſuperior. Nam in ſecundo & tertio modo vnius vis in alterum tranſit, & vnum attingit alterum ſecundum magnitudinem. In quarto vero modo nihil refert ſiue ſe tangant ſecundum vltima, ſiue non, vt ipſa poſterior diffinitionis quarti modi particula admiſſiue ſumenda ſatis patefacit.

¶ Septimi capitis annotatiunculæ.

¶ Agit, facit. ¶ Media, ſub contrarijs (quæ extrema ſunt) comprehendimus. ¶ Homogenea, quæ ſub eodem genere collocata ſunt. ¶ Principium vnde motus, efficiens. ¶ Habitus, ſpecies, forma. ¶ Calidum ſeparatum, caliditas a materia ſeiuncta.

SEptimum caput continet duas de actione & paſsione opiniones, octò
concluſiones, duas rationes ad primam, duas ad ſecundam, & vnum
corollarium ad octauam. ¶ Duæ de actione & paſſione opiniones.
36 ¶ Prima eſt dicentium omne ſimile a ſimili paſsionis eſse immune:
quia non eſt cur vnum potius agat, & alterum patiatur. diſsimilia autem adinui-
cem facere & pati. hinc paruum ignem a magno pati concedunt: quod paruum
& magnum contrarientur. ¶ Secunda eſt ſolius Democriti dicentis ſimile fa-
cere in ſimile, & ſimile pati a ſimili. & ſi qua alia adinuicẽ faciant & patiantur,
hoc non eſt vt diſsimilia ſunt, ſed vt eis aliquid commune exiſtit. Et hæ opinio-
nes ſunt quodammodo ſubcontrariæ, & verum eſt quodammodo, omne ſimile a
37 ſimili impaſsibile eſse, & quodammodo pati poſse. ¶ Prima concluſio. Om-
nifariam ſimile, omninoque indifferens, a ſuo omnino ſimili pati, irrationabile
eſt. ¶ Primo, Quia nõ eſt cur hoc potius agat, & illud patiatur. quare idem et ſe-
cundum idem oporteret agere et pati. ¶ Secundo. Eadẽ ratione cõcedas idẽ age-
re in ſeipſum, et pati a ſeipſo. hoc autẽ falſum. Nã quicquid mouetur, vt ab alio
moueatur neceſse eſt. Et ſi omne ſimile, ſecundum quod ſimile, actiuum eſset,
38 omne ſeipſum moueret, et nihil daretur immobile. ¶ Secunda. Omnifariam

diſſimile atq; alterū, in ſuum omnino diſſimile non agit. ¶Primo, quia albedo
non agit in lineā, neq; linea ī albedinem: & hoc quia ſunt omnino diſſimilia. niſi
forte dixeris per accidens, quia accidat lineā eſſe albam aut nigram. Non igitur
omnino alterum & diſſimile agit in omnino diſſimile. ¶Secundo. Quęcunq;
exterius agunt, aut cōtraria, aut ex contrarijs ſunt. non igitur omnino diſſimile
agit in oīno diſſimile. ¶Tertia. Quęcūq; aduinuicē agūt & patiuntur, talia eſſe
debent, vt ſint quodammō ſimilia & quodāmodo diſſimilia. ¶Nā quęcunq; na- 39
ta ſunt agere & pati adinuicē, aut ſunt contraria, aut cōtrarietatē habentia. De-
bent igitur gn̄e eſſe ſimilia (ſunt em̄ contraria. in eodē gn̄e) & ſpecie diſsimilia.
nam contraria, ſpecie ſunt diſsidentia. Videm⁹ em̄ hoc pacto ſemper corp⁹ a cor-
pore, colorem a colore, ſaporē a ſapore, & homogeneū ab homogeneo, quodque ſi
milem generis ſortiatur denominationē, pati. ¶Quarta. Rationabile eſt faciens 40
aſsimilare ſibi paſsum: vt rationabile eſt calefaciens calefacere, & frigidum infri
gidare: quia agens & patiens ſunt contraria (vt quę ſunt in eodē gn̄e) & ſpecie di
uerſa. & agens agit vt tranſmutet. tranſmutatio autem in contrariū. Agendo igi
tur, contrarium in ſuum contrariū quale ipſum eſt, tranſmutat. quare agendo, paſ
ſum ſibi aſsimilat. ¶Quinta. Antiqui ad diuerſa reſpicientes dixerunt. hi ſimi- 41
lia a ſimilibus, illi diſsimilia a diſsimilibus pati. ¶Nam aliqua aliqn̄ dicim⁹ pa
ti per modum ſubiecti: vt hō dicitur calefieri, frigefieri: & aliqn̄ exprimimus ea
pati per modum termini, vt calidum frigefit, frigidum calefit. Qui reſpexerunt
aliqua pati vt ſubiectum, viderunt plerunque ſimile pati a ſimili, vt hominem
ab homine. & qui aduerterunt ea pati vt terminus a termino, viderunt diſsimile
& contrarium pati a contrario. & ita bifariam facere dicimus, vt hominē facere,
& calidum facere. Ad diuerſa igitur reſpicientes, dixerunt hi ſimilia a ſimilibus
illi diſsimilia a diſsimilibus pati. ¶Sexta. Primum faciens, impoſsibile eſt. vlti 42
mum vero, & faciens & patiens. Nam vt eſt de mouente & moto, ita & de agente
& patiente. ſed quoddam eſt mouentium primum: vt quod eſt principiū motus,
& quod non mouetur. & alterum quod ab altero mouetur: vt eſt totū & comple-
tum & vltimum, pariter & mouens & motum. igitur & de faciente & de patiente
ita erit. Sanat enim medicus vt primum, & vinū vt ſanans, & faciens vltimum:
quod & ſanando fit patiens. ¶Septima. Quę non cōmunicāt in materia, in agē- 43
do non repatiuntur. quęvero cōmunicāt, ſunt repaſsibilia: vt medicina cū ſani-
tatem facit, nihil a recipiente ſanitatē repatitur: quia in materia cū ſano nō com-
municet. & cibus repatitur: quandoquidē eandem participet naturam. Et huius
cauſam aſsignamus, quia forma principiū eſt faciendi, & materia principiū pa-
tiendi, & eadem contrariorū ſuſceptiua eſt: & pręſente calefaciente ipſam calefi-
eri neceſse eſt, & frigefaciēte frigefieri. Quę igitur materiā non habent, principi
um non habent patiendi. quę vero habent eandē, principiū vnūquodq; habet pa
tiendi. Contigit igitur illa dum faciāt repati. ¶Octaua. Principiū vn̄ motus, effi 44
cit, et non finis. ¶Nam efficiens in paſsum inducit ſpeciem, qua pręſente ceſsat
motus. Pręſentibus em̄ habitib⁹, non trāſmutatur amplius aliquid, ſed iā cōſum
matum exiſtit. Finis autem vt ſanitas non efficit, niſi ſecundum metaphoram.
¶Corollarium. Vnde fit vt elementa, ignis, aer, aqua, terra, habeant ſuas paſsio- 45
nes, calidum, frigidum, humidum, et ſiccum in materia. Nā agunt, quia ſpeciem
habent: et adinuicem patiuntur, quia materiam. eſt enim materia, vt materia, paſ
ſiua. Et ſi eſset aliquod calidum ſeparatum, aut aliquid talium (quod forte īpoſsi-
bile eſt) ipſum impaſsibile eſset, neque talia abinuicem eſsent repaſsibilia.

SEptimi cap. ſcholia. XXXVI. Et hę opiniones ſunt quodammodo ſubcontrarię. Non ſunt prędictę poſitiones ſecundum enunciandi modū ſubcontrariæ, cū non ſit earum vna particularis affirmatiua, & altera particularis negatiua, eorundē extremorū, ſed ſecundum veritatis habitudinē, quia ſimul in veritate ſtant. nā verum eſt quodam-modo omne ſimile a ſimili eſſe impaſſibile, vtpote ſimile ſecundum ſpeciem, & quo-

dammō omne ſimile a ſimili pati poſſe, ſcilicet ſimile ſecundum genus. Id tamen primæ opinionis dictum, paruum ignem pati a magno, neutiquā eſt verum. nam paruus ignis magno continuatur, vt aquæ aqua, & ab eo conſeruatur. Neque eorum ratio ſatis valida eſt, quia magnum & paruum ſint contraria. nam ſiue illa relatiue ſiue abſolute ſumantur, minime contraria ſunt, quia eiuſdem ſpeciei & naturæ quantitatem ſignificant. Et quāuis eſſent contraria, non tñ eam haberent cōtrarietatem, quæ ad actionem & paſſionem requiritur, vtpote contrarietatem ſecundum qualitatem. XXXVII. Omnifariam ſimile, oīnoque indifferens. Omnino ſimile eſt, quod eiuſdē eſt ſpeciei ſpecialiſſimę ſecundū qualitatem, de qua quicquid hic dicitur, ſecundū materiam ſubiectam eſt intelligendum, cum ſecundū eā fiat actio & paſſio. Quod ſi calidū decem graduum agat in calidū quadrigraduale, vt ignis in aquam cœptam calefieri, non protinus omnino ſimile agit in oīno ſimili. Nam tāetſi vtriuſq; caliditas eiuſdē ſit ſpeciei, non tñ eiuſdem intenſionis. nēpe calido quadrigraduali permixta eſt frigiditas, quā alterū calidum expellit. Quare non agit ignis in aquā quatenus igni ſimilis eſt, ſed quatenus diſſimilis. Cum vero anima mouendo corpus ſeipſam loco mouet, & forma grauis mouendo graue deorſum ſeipſum præcipitat, ibi neq; ſimile a ſimili, neque idē a ſeipſo mouetur. Nā vtrunq; mouēs ſolū per accidens mouetur, non quidē ſecundū qualitatem, ſecundum quā ſolū eſt actio, ſed ſecundū vbi. At cū aqua ſe reducit in natiuū frigus, nec ibi quidem patitur idem a ſeipſo. nā aliud illic eſt agens, & aliud patiēs, hoc quidē aquę materia, illud vero forma. Vt aūt idē in ſeipſum agere dicatur, deberet idē & ſecundū idē oīno agere & pati. XXXVIII. Omnifariā diſſimile atq; alterū. Omnino diſſimile eſt quod ab altero, genere diuerſum eſt, & alterius prædicamenti, vt albedo & linea. aut alteri⁹ gn̄is ſenſibilis, vt albedo & dulcedo. Quare cum ignis agit in aquā, aut forma ignis in materiā aquę, non eſt actio omnino diſſimiliū. nam eiuſdem ſunt generis, ſcilicet elementi, & ſubſtantię incōpletæ. Et quāuis contraria albedo & nigredo magis adinuicē diſtent repugnātia naturæ q̄ albedo & linea, nam hęc ſimul eidē ineſſe poſſunt, illa vero nequaq̄, non tñ oportet ſi illa cōtraria adinuicem agant, & hęc repugnātia adinuicē agere. Nā albedo & linea magis diſtant diſtantia gn̄is, q̄ albedo & nigredo, quæ ſub eodem genere colore cōtinentur, illa vero diuerſorum ſunt generū. Ad actionē aūt requiritur gn̄is cōſortium atq; cognatio. Quod demum caliditas ignis agat in materiā aquę diuerſam gn̄e, non conuīcit omnino diſſimile pati ab omnino diſſimili ſecundū Ariſtotelicā intelligentiā. Nam Ariſtoteles vult omnino diſſimile non agere in omnino diſſimile, vt terminū in terminum. Caliditas aūt ignea agit ī materiam vt efficiens in ſubiectū cui qualitatem inducit. XL. Rationabile eſt agens aſſimilare ſibi paſſum. Id de agente naturali intelligendum ſecundum materiam ſubiectam, & non de ſupercæleſti aut cęleſti. Præterea de agente cōpleto id accipi dictum debet, & non incōpleto. Forma enim aquæ non aſſimilat ſibi materiam, cum ipſa nullam habeat qualitatem in ſe. Inſuper & de agēte actione vniuoca, qua producens inducit in paſſum qualitatem ſimilem ſpecie ei quam in ſe habet. Quod ſi quis hanc propoſitionem ad ęquiuocam tranſmutationem applicaret, pſeudographiam incideret. Demum intelligendum eſt huiuſmodi agens naturale completum aſſimilare ſibi paſſum ſecundum eam qualitatem ſecundum quam agit, non autem ſecundum alias, vt ignis aſſimilat ſibi aquam ſecundum caliditatem, non autem ſecundum ſiccitatem, quia ſecundum illā non agit in eam. XLIII. Quę non communicant in materia, in agendo non repatiuntur. Non vult hoc loco Ariſtoteles omne agens agendo repati, cum manifeſte dicat ea quæ eiuſdem ſpeciei materiam non habent, etſi agant, non tamen agendo repati, vt cælum agit in hæc inferiora, non tamen reciprocam ab illis ſuſcipit paſſionem, quod alterius naturę materiam habeāt. Sed duntaxat proponit ea quæ agendo repati debent, corpora naturalia completa, illa eiuſdem naturæ materiam ſortita eſſe debere. Non tamen idcirco aſtruenda eſt vniuerſalis, quæcunque eiuſdem naturæ materia participant, ea ī agendo repati, ſed debent illa ita eſſe diſpoſita, vt vtriuſque virtus actiua, alterutrius reſiſtentiam exuperet & vincat. Hinc magnus ignis in aquam ſuperpoſitam agit, ab ea tamen non repatitur, quod aquæ vis non exuperet ignis reſiſtentiam.

¶Octaui capitis annotat.

¶Tranſparentibus, tranſlucentibus, perſpicuis, diaphanis. ¶Poſitio, opinio.

OCtauum caput continet quatuor de modo agēdi opiniones, quinq; concluſiones, quatuor rationes ad quartam, & tres ad quintā. ¶De
46 modo agendi & patiendi quatuor opiniones. ¶Prima eſt Empedoclis dicentis paſſionem fieri per poros, illos principali ſubeunte agente: & ſic viſionem, auditionem, & ſenſationem omnem fieri, vt aere & aqua tranſparentibus, noſtros ſubeuntibus poros: & mixtionem rerum adinuicem fieri cum ipſarum adinuicem ſint commenſurabiles pori.
47 ¶Secunda eſt Democriti & Leucippi facientium corpora indiuiſibilia om-
48 nium principia. ¶Tertia eſt Meliſſi aſſerentis tantum eſſe vnum ens immobile, & infinitum. Immobile quidem, quia ſi moueretur, reciperetur in vacuo. vacuum autem nihil eſt. Infinitum autem. nam ſi finitum eſſet, ipſum ad vacuum finiri oporteret. Vnū vero, & nō multa, quia ſi diuerſa eſſent, oporteret

ipſa intercepto vacuo eſſe diuiſa.& ſi diuiſibile eſſet,oporteret ipſumvbiq; diuiſi bile eſſe.& ſit nihil eſſet vnum: quare neq; multa.His & cōſimilibus rationibus mouebatur Meliſſus. Sed perſimile dementiæ eſſe videtur, vnum,& glaciem & ignem exiſtimare.& quæ bona apparentia,& cognoſcendi cōſuetudo facit diuer ſa videri, tanta mentis inſania volunt nihil differre videri. ❡Quarta eſt Plato= 49
nis ponentis corpora ex ſuperficiebus,& in ſuperficies reſolui. ❡Prima conclu= 50
ſio. Leucippus Meliſſo rationabiliores habet ſermones. ❡Nam Leucippus co= gnita ſenſu non negabat, neque generationes, corruptiones, & alios motus, & entium multitudinem: quanuis admitteret vacuum: quod non eſſet prin= cipaliter ens,ſed plenum.dicebat enim infinitas eſſe atomos,ob ſuæ molis,ſuiq; tumoris paruitatem viſui imperuias:quæ collectę generant,& diſperſę corrum= punt:& quæ attactu patiantur & agant,& quæ volitent in vacuo.Hæc autē Me= liſſus negabat omnia,& neque motus vllos ſaluare moliebatur, neque rerum ap= parentias.❡Secunda.Itidem & Empedocle.❡Nam Empedoclis dicta ſequivi 51
dentur Leucippum, & ſentire quod ſentit Leucippus. Dicit enim Empedocles paſſionem & alterationem omnem fieri per poros,ne corpora ſe occupēt:& aug= mentationem per poros ſubintrantibus ſolidis. & hoc eſt introducere vacuum, vt fiat actio & augmentatio:vt fecit Leucipp⁹. Et Leucippus elementorū, ignis, aeris,aquę,& terræ,nitebatur ſaluare generationem & corruptionem. Empedo= cles vero ſolum vſq; ad elementa generationes & corruptiones concedit.elemen torum autem (cum ipſa prima ſint,& priora non habeant ex quib⁹ fieri queant) non concedit generationem.❡Tertia. Plato & Leucippus diuerſo modo ſenti= 52
unt. Nam Plato ex indiuiſibilibus & finitarū figurarū ſuperficiebus corpora cō= ponit:& generationem ipſarum concretione, corruptionem vero ſecretione ſal= uare intendit:& hoc per contactum fieri, vacuum non concedens.Leucippus au tem ex infinitis ſolidis, infinitis figuris terminabilibus, corpora componi dicit: & ipſorum collectione generationem, diſiunctione autem corruptionem fieri. & duobus modis agere,vacuo,& contactu,ſed non eſſe magnitudines(vt ſuper= ficies) indiuiſibiles, alias determinatio facta eſt. Amplius tamen hæc adijcie= mus.❡Quarta.Leucippi poſitio irrationabilis putanda eſt. ❡Primo. Quia po= 53
nit indiuiſibile pati per vacuum,quod eſſe non poteſt:& indiuiſibile, nullius paſ ſionis actiuum eſt.Et figuræ vt circulari attribuit calidū.ſed ſui frigidū eius cō= trarium aptabit? cui humidū, ſiccum, durum, molle, graue,& leue,& vnanquanq; reliquarum paſſionum? Et ſolas figuras putare actiuas, & contrarijs determina= tas inconueniens eſt.nam aut eadem determinaret ſibi contraria:& ſic contraria eſſent in eodem.aut diuerſa:& ſic oſtenderent illa impartibilia ſolida nō eſſe na tura ſimilia. Hæc itaque incōmoda ſequuntur eos qui ponunt ipartibilia corpo= ra. Et Plato ſuperficies ponens impartibiles,rarefactionē non interueniente va= cuo ſaluare non poterat.❡Secundo.Quia inconueniens eſt ponere parua corpo ra indiuiſibilia,& magna non quāuis magna facile conſtringantur atq; diuidan tur:parua autē difficile,indiuiſibiliſq; naturam magis imitētur. ❡Tertio. Aut omnium talium ſolidorum vna eſt natura,aut diuerſa.Si vna:cur non omnia ſi= mul coeunt(vt aqua aquæ appoſita,nulla figuræ varietate præpediēte) & vnius naturæ corpus conflant: vt ignem,aerem,aquam, aut terram? Sin diuerſa ipſis fuerit, potius ipſa actionum & paſſionum, quam ſuæ figuræ cauſa ponenda eſt. Quæ enim diuerſa ſunt natura, adinuicem agunt & patiuntur approximata. ❡Quarto. Leucippus inquit ea moueri in vacuo. Sed quęritur, an moueantur a ſe? non id afferet:quia aliud eſt mouens,& motum.& ita diuidetur in partem mo uentem,& motam:& ſic pugnantia admittet circa idem atomū eſſe partibilem, & impartibilem. & non erit (volunt) materia hoc aliquid, & vnum numero: ſed ſolum potentia. Neque quidem ab ijs quæ extrinſecus ſunt, mouebuntur: cum ſint omnium prima. ❡Quinta concluſio. Paſſionem per poros fieri 54

non eſt cum Empedocle ſentiendum. Primo, Quia aut ſunt pleni: & tunc ſuperflui ſunt. potuit enim & per alterum corporis plenum eadē rōne fieri. aut vacui, hoc non concedit Empedocles. Sed quō per poros contingit ſentire, vt videre, audire: cum per plenū (vt dicunt) nō contingat tranſparere? Igitur neq; per poros, ſi plenus fuerit vnuſquiſq;. Neq; valet dixeris poros illos eſſe vſq; adeo exiguos va cuavt corp⁹ aliquod recipere nō poſſint. Nā ridiculum eſt paruū exiſtimare va cuū & nō poſſe eſſe magnum, nihil em̄ aliud eſſet vacuū, quam corporū regio. quare quanta corporis moles, quantuſq; tumor fieret tm̄ & ipſum vacuū eſſe neceſſe eſt. ¶ Scđo, Quia ſi paſſio nō fiat contactu, ſupfluunt pori. introducūt em̄ eos ad hunc finē. & ſi contactu, identidē. nam ſine poris contingit fieri cōtact⁹. ¶ Tertio, Corpora ſunt diuiſibilia: igitur non ſunt introducendi pori, vt agant & patiantur. nam diuiſione ſeparari poſſunt, & non minus corpora pati.

OCtaui capi. ſcholia. XLVIII. Immobile quidē, quia ſi moueretur, reciperetur in vacuo. Rationes Meliſſi quibus ſuam fulcit opinionē, parū habent roboris, vt ea qua probat ens illud eſſe immobile, quia ſi moueretur, reciperetur in vacuo, Id enim non oportet. Nempe corpora naturalia loco mouentur, & tamen non recipiuntur in vacuo, ſed pleno, non quidem ſubeunte id quod mouetur, ſed cedente, & ab extrinſeco circūdante. Similiter neq; oporteret ſi tale ens finitū eſſet, ipſum ad vacuū finiri, quia vnūquodq; finitū magnitudinē intra ſe habet qua finitur, vt ſecluſo omni circūdante extrinſeco etiā ſi in vacuo eſſet, per ſuā magnitudinem finiretur, & non per vacuum. Demum non oportet ſi diuerſa eſſent entia, ipſa mediante vacuo debere eſſe diuiſa. Nam multa corpora ſibi inuicem proxima ſunt nullo intermedio. multa itidem interueniente pleno, vt aere, abinuicem diuiduntur. Et ſummatim ſuis magnitudinibus non vacuo res abinuicem dirimuntur. LIII. Et indiuiſibile nullius paſſionis actiuum eſt. Id intelligendum eſt de actione productioneq; qualitatis vniuoca qua agens conſimilem in ſe habet qualitatem, qualem paſſo inducit. Et ratio in promptu eſt, quia indiuiſibile non eſt natum in ſe paſſionem quampiam habere, vt principium tertij de cęlo mōſtrauit. Igitur non eſt natum tranſmtatione vniuoca alterationem efficere in alio. Aequiuoca autem actione nihil vetat indiuiſibile paſſionem efficere, vt anima rationalis, quę impers eſt & indiuidua calorem inducit corpori humano. Pręterea id quod paſſionem efficit aut ſuſcipit, diuiſibile eſſe oportere, de corpore naturali cōpleto intelligendū eſt, quod in partes integrales diſſecabile eſt. Si vna, cur non omnia ſimul coeunt. Quę eiuſdem ſunt naturæ atq; ſpeciei, adinuicem continuari nata eſſe, aer & aqua liquido monſtrant. Si igitur illa corpuſcula atomalia ponantur eſſe eiuſdem naturæ conſequens eſt ipſa adinuicem coaleſcere atque vniri debere, & vnius naturæ corpus conſtituere, quod poſitioni Leucippi repugnat. Si vero diuerſa ipſis atomis ſit natura, alteraq; ſpecies atq; forma, cum ea foret ſubſtantia figura autem accidens, deberet potius huiuſmodi natura poni cauſa effectrix actionum & paſſionum, q̄ figura. Nempe ſubſtantia potior eſt tranſmutationū cauſa q̄ accidens. Et corpora naturalia quę diuerſam habent naturam actūq; ſubſtantialem, vbi adinuicem propinqua fuerint, agunt & patiuntur, non quia diuerſam habent figuram, cum eadem manente figura non minus ignis & aqua adinuicem agerent, ſed quia diuerſam habent formam ſubſtantialem, qua facta eadem non amplius adinuicem agerent. Sed quæritur an moueantur a ſe. Non poteſt Leucippus aſſerere corpora atomalia moueri a ſe. Nam aliud re ipſa eſt mouens, & motum, & quicqiud mouetur, ab alio moueri eſt neceſſe. Quod ſi concedat in atomo aliud re ipſa eſſe mouēs & motum, cogetur admittere vnamquanque atomorum diuidi in patem mouentem analogā formæ & partem motam analogam materię, ſicut vnaquęque res naturalis partitionem recipit. Quare atomi ex hypotheſi impartibiles, concedendæ erunt partibiles. Neq; poteſt dicere Leucippus ipſa moueri ab extrinſeco, nam ſunt ſecundum ipſum prima omnium. Priora autem a poſterioribus moueri non poſſunt.

¶ Noni capitis annota.

¶ Pars, pars ſecundum dimenſionem ſumpta, pars quantitatiua.

NOnum caput continet quinque actionis & paſſionis conditiones, poſitiōibus, quinq; explicatas, & tria corollaria. ¶ Quiq; actiōis & paſſionis conditiones. ¶ Prima. Patiens tale eſt potentia, quale
55 agens actu. ¶ Scđa, Patiens non mō ſcđm hanc partē pati, & non ſcđm illam: ſed ſecundū quodlibet ſui. ¶ Tertia. Magis diſpoſitū magis patit̄, fitq; magis tale: & minus diſpoſitū min⁹. ¶ Quarta, Nullū patiens cū agente continuū, coalitūq; ac vnū eſt. ¶ Quinta, agens ſic ꝓpinquū factū

debet eſſe paſſo, vt tangat ipſum, aut ea quę inter ſe illud ſita ſunt.nam tametſi
ignis longe diſtet,calefacit tamen,calefaciendo prius ſibi coniunctum aerem,&
deinceps aeris medio diſtantia corpora. ¶Primum corollariũ. Vnde fit vt con= 56
tinui pars quælibet diuiſibilis exiſtat. Nã ſcd̃m quodlibet ſui pati natum eſt.ꝙ
aũt tale eſt,vt diuiſibile ſit neceſse eſt.eſt igiť continuũ ſcd̃m quodlibet ſui diui
ſibile.nõ igitur erunt inſecabiles ſuperficies, & indiuiſibilia ſolida continua &
phyſica corpora conſtituentia . ¶Secundum.Fit etiam vt inconuenienter cre= 57
dant nihil generari,nihilq; corrumpi poſse non ſciſsis corporibus: vt vbi ſit cor
porum congregatio atq; ſegregatio. ¶Nam videmus idẽ corpus indiuiſum ma
nens & continuum,nunc humidum nunc coagulatum, nũc durum.neq; oportet
(vt etiam fatetur Democritus)apponere,remouere, aut tactũ cõuertere & tranſ
mutare cum ex humido fiat coagulatum.¶Tertium corollarium. Non fit eti= 58
am atomorũ collectione.¶Nam non quælibet pars aucta redderetur:& augmẽ
tatio non eſset niſi quędam iuxtapoſitio: & neq; corpus vllum eſset tranſmutan
te: quę falſa ſunt.His poſitis de generatione,corruptione,alteratione , augmen=
tatione,actione & paſsione,nunc ad mixtionem nos transferamus.

Noni cap.ſcholia. LV.Prima patiens tale eſt potẽtia.Prima actionis proprietas ſu mitur ex hoc principio cõmuni. Mobile tale eſt potentia,quale mouẽs eſt actu.Eſt eñ omne patiens mobile,& agens mouens. Quod quidẽ principiũ ſicut intelligendum eſt de mutatione vniuoca,ita & hæc prima conditio de paſſione vniuoca intelligi debet,cum agens ſimilẽ ſpecie in ſe habet qualitatẽ,qualẽ,in patiente ꝓducit.Præterea hęc conditio(ſicut & cæterę)de agente naturali,totali,& patiente cõpleto intelligitur,& nõ de incõpleto vt materia aut forma. Secũda vero actionis cõditio de parte ſecundum dimenſionẽ ſumpta & integrali intelligẽda eſt,non aũt de ſubſtantiali.Inſuper & de patiente per ſe ſiue ſecundũ ſe,ꝙ totũ patitur, & quælibet eius pars ſecundũ quãtitatem ſumpta.& non de patiente ſcd̃m partem q̃admodũ homo diceretur calefieri cũ ſola manus eius incaleſceret. Agens,ꝓpinquum factum debet eſſe paſſo. Hęc conditio agenti immediato ſiue proximo duntaxat eſt applicanda,inter quod & paſſum, nullũ ſit corpus interſtes mediũ.Nã agens mediatum nõ debet eſſe paſſo mediato ꝓpinquũ,vt ignis homini aliquantulum diſtanti & ab igne calefacto nõ eſt ꝓpinquus.Tamen in rebus naturalibus omne agens agit per contactum, non quidẽ a quoduis paſſum,ſed ad aliquod,vt ſibi immediatũ.Quod ſi agens non egerit per contactũ in proximũ , in nullũ diſtans aget. Nã nõ agunt res naturales in remota quin etiã agant in ꝓpinqua,cũ eiuſdẽ naturę materia participent omnia . Idcirco quicquid eſt agens naturale mediatum alicuiꝰ patientis, alterius debet eſſe ĩmediatũ.Secus aũt euenit de cælo agẽte in aerẽ mediatũ, & nõ in cęlum immediatũ,cũ cælũ non ſit qualitatum actiuarũ & paſſiuarum ſuſceptiuum.Et ſumitur hęc cõditio ex illa ꝓpoſitione ſeptimi phyſicorum.Mouens primũ & immediatũ ſimul eſt cũ moto. LVIII. Non fit etiam atomorũ collectione.Subaudiatur augmentatio & paſſio,vt approbatio ſubiuncta oſtendit.Nam ſi ita fieret,non quælibet pars aucti redderetur aucta,ſed ea duntaxat cui extrinſecus adiacentes aduenirent atomi.Perinde atq; ſi glaciei circũponeretur aqua quę continue in glaciẽ mutaretur,nunq̃ interiores glaciei partes augerentur,ſed tantũ exteriores.Et ſi manui aduenirẽt atomi,manus tantum augeretur,& non pes.Et augmentatio nõ eſſet niſi partiũ eiuſdẽ rõnis iuxtapoſitio ſine gñatione & corruptione,neq; eſſet opus præcipuo augmentante , vt forma ſubſtantiali, ſed ſolũ congregante atomos, atq; in vnum colligente.Hęc autem ſunt perq̃ abſurda.

¶Decimi capitis annota.

¶Virtꝰ,ſpecies,forma. ¶Mixtiõe cõtẽperatum,mixtũ. Eſt aũt mixtum, ꝙ ex miſcibiliũ contẽperamento conſurgit.¶Medicina ars medẽdi.¶Potẽtiæ & virtutes dicuntur æquatæ,qñ vnum alterum non ſufficit corrũpere . ¶Bene terminabilia quæ male ꝓprio clauduntur termino, ſed bene alieno:ſuntq; facile diuiſibilia.¶Mixtio miſcibilium alteratorum in vnum tertium tranſitio.

Decimum caput continet ſeptem concluſiones , & quæ ſint be
ne miſcibilia poſt ſeptimam.¶Prima concluſio. Scrutari op 59
portunum eſt quid mixtio, quid miſcibile , ſit ne mixtio,aut
id quidem impoſſibile : & ſi ſit,quomodo fit.¶Nam de mix
tione determinare nos ante promiſimus: cuius quidem his
ſolutis facile dilucebit cognitio . Sunt enim quæ ipſam non
eſſe apparere faciant. Ita enim argumento id moliuntur ali
qui oſtendere.Si mixtionem poſſibilem poſueris:aut ea quę miſcentur matent=

& tunc non plus mixta q̃ prius dicere poſſis.aut corrumpuntur oĩa : ſed quomo-
do ea quę non ſunt, dices eſſe mixta? aut vnum ſaluatur, & alterum non : neque
hoc quidem .nam quod non eſt,miſceretur , & miſcibilium, vt conſimiliter ſeſe
habeant,conſimilis eademque ratio.non videtur igitur quo pacto poſſibile exi-
ſtat vt ſit mixtio.Ita argumentantur , ſed huius ex ſequentibus prompta depre-
60 henditur ſolutio. ¶Secunda. Mixtio differt a generatione,alteratione & aug-
mentatione. ¶A generatione quidem , quia materia ſuæ formæ non miſcetur:
vt ignis cum exardeſcit lignum,ligno non miſcetur:ſed hic generatur, illud cor
rumpitur. fit enim generatio,forma potentiæ adueniente . Ab alteratione,quia
paſſio ſuo ſubiecto non miſcetur:vt albedo corpori,figura ceræ,tumor figurę,di
ſciplina animæ. Vniuerſaliter eñ paſſiones & habitus rebus mixta eſſe impoſſi
bile eſt. Ab augmentatione itidẽ.nam cibum corrũpi oportet,ſimileq; aucto ge
nerari. Vnde fit vt male ſenſerint qui crediderunt omnia q̃nq; ſimul fuiſſe mix-
ta.nam non omnia ſunt miſcibilia, ſed ea tantum quę ſunt ſeparabilia . Paſſio-
61 nem autem a ſubiecto ſeparari,impoſſibile eſt . ¶Tertia concluſio. Mixta,in
tertio non actu manent,ſed potentia.¶Nam quędam ſunt actu,& quędam po-
tentia.& quod miſcibilia actu manere non debeant,vt actu album:hoc pręactũ
conficiebat argumentum . Quod vero potentia maneant ſtatim eſt perceptum,
quia ſunt ſeparabilia .neque enim corrumpuntur ambo,nec alterum : ſed ſalua-
62 tur virtus eorum. ¶Quarta. Iuxta poſitio paruorum, vt granorum hordei & tri-
tici,neque ſecundum quantitatem minimorum , neque minimorum ſecundum
ſenſum , mixtio eſt. ¶Nam in tali iuxtapoſitione paruorum,iuxtapoſita actu
manent.non igitur ſunt mixta.& quælibet pars mixtione contemperati,homo-
genea eſt,nomenque ſortitur idem,& mixta dicitur .quod hic non fit. Et non eſt
ſecundum quantitatem minimum.non igitur fiet per iuxtapoſitionem talium.
Neque quidem ſecundum poſitionem minimorum ad ſenſum . nam quæ debi-
63 lem viſum habenti mixta eſſent,acute vidẽti,vt lynceũ hñti oculũ nõ eſset mix
tio . Non fit igitur aliquo horum trium modorũ. ¶Quinta concluſio. Quorum
non eſt eadem materia,non eſt mixtio. Diximus entiũ quædam eſſe actiua,quę
dam paſſiua:& q̃ in eadem cõmunicant materia,adinuicẽ eſſe actiua & paſſiua.
quęcunq; aũt ſunt mixtione contemperabilia,adinuicem ſunt actiua & paſſiua.
eorum igitur eſt eadem materia. Etem̃ quibus eadem non communis exiſtit po-
64 tentia,non patiuntur adinuicem,neque miſcentur:vt medicina facit ſanitatem:
ſed neq; patitur,neq; miſcetur ſanitati. ¶Sexta concluſio. Multa paucis,& ma-
gna paruis oppoſita,nõ faciunt mixtionẽ. ¶Nã alterum trãſmutatur, corruptũ
65 que abit in dominans:vt gutta vini mille millibus amphoris aquę non tranſmu-
tetur,quia ꝓtinus ſoluatur ſpecies tranſmuteturq; in aquã. ¶Septima cõcluſio.
Quæ potentijs æquantur,contrarietatem hñtia,& bene terminabilia,miſcibilia
ſunt. ¶Quia cum potentiæ ſunt ęquatæ ,non tranſmutabuntur a ſua natura,ſed
contẽperabunt idem tertiũ,vtriuſq; naturam quodammõ in ſe retinens. Et quia
contraria adinuicẽ erũt & actiua & paſſiua,& quia bene terminabilia facile erũt
diuiſibilia,& facile ſe iuxtapoſita contẽperabunt:& facilius parua paruis.nã par
ua paruis adiacentia ,facilius ſe commiſcent,& ſe diuidendo tranſeunt. multum
66 vero multo coniunctum,tardius id operatur. ¶Quæ ſunt bene miſcibilia? ¶Be
ne miſcibilia ſunt hæc,bene terminabilia,vt humida , non glutinoſa vt vnctuo-
ſa,& bene contrapatientia. Quorum enim vnum fortiter contrapatitur & reſi-
ſtit,& alterum tenuiter: non ſunt bene mixtioni apta. Hinc fit,vt æs ſtanno non
bene miſceatur . nam ſtannum æri debiliter contrapatitur reſiſtendo , in tenueſ-
que fumos euaneſcit , ſolum colorem relinquens . Et ex his, quid mixtio , quę
miſcibilia, quomodo poſſibilis exiſtat, contemperantiaque non corrumpi , non
actu manere,neque eſſe corporum compoſitionem,neque minimorũ ſecundum
molem ,neque ad ſenſum, dictum eſt ſufficienter

DEcimi capi. ſcholia. LIX. Si mixtionem poſſibilem poſueris. Hæc obiecto diſſoluitur admittendo vtrunq; mixtorum manere in ipſo tertio potentia. Nam neutrum mixtum ſuas partes ſecundum dimenſionem ſimul habet, natum eſt tamen habere. Non tamen manere actu, cũ non habeat vnum mixtorum item nec alterum ſuas partes integrales adinuicem continuatas & vnitas, ſed abinuicẽ ſeiunctas & diſcontinuatas. Diuiduntur enim partes vini cui tantundem aquæ infuſum & cõmixtum eſt, a partibus aquę, & aquæ particulæ partibus vini, & vini particulis identidẽ partes aquæ interiacent medię. Et per huiuſmodi partium diſtractionem, totum priorem perdit denominationem, neq; amplius vocatur vinum a, nec aqua b, quo prius nomine vocabantur. Nam corpus naturale continuum per ſolam partium integralium diuiſionem, priorem perdit denominationem, quanuis & partes eſſentiales maneant eędem, & partes integrales ſeparatæ eędem. Neque idcirco ſequitur vinum corrumpi, quanuis amplius non ſit, nam ad corruptionem requiritur, formę ſubſtantialis a materia ſeparatio, quæ non fit in mixtione. Præterea, corruptum, idem numero natura redire nõ poteſt. Modo partibus ſeparatim ſubſiſtentibus rurſum continuatis, idem redit vinum numero quod fuit ante mixtionem, ſicut dicendum eſt de aqua in partes multas per ſeparationem diuiſa, quæ tunc amplius non dicitur eſſe, cum ſint multæ aquę totales. illis autem iterum coniunctis, eadem aqua numero eſt quæ fuit ante diuiſionẽ. Quod ſi miſcibilia in mixto manent actu, & partibus adinuicem continuatis, non eſſet potior ratio cur magis poſt mixtionem quam ante mixta dicerentur. Nunc aũt eſt potior ratio, cum alio modo ſint miſcibilia poſt mixtionem, quam ante fuerint. Itaq; admittendum eſt neq; ambo miſcibilia neq; alterum corrumpi, imo neutrũ ſecundum ſubſtantiam corrumpitur, vt oſtendit tertia concluſio. LX. Mixtio differe a generatione, alteratione, & augmentatione. Non ſumitur hoc loco mixtio pro contemperatione qualitatum elementarium in re naturali, neq; mixtum pro re naturali habente qualitates elementorum in materia contemperatas, vt animali aut planta. nam de huiuſmodi mixtis Ariſtoteles hic nullam facit determinationem, ſed in ſequentis libri ſeptimo & octauo capite. Verum hic mixti nomine accipi debet aggregatum ex rebus fluidis, vt vino & aqua adinuicem commixtis, quæ ſe mutuo non corrumpunt, ſed adinuicem agunt & patiuntur ſecundum qualitates. Et ad huiuſmodi actionem & paſſionem, mixtio (quę miſcibilium motus eſt localis & vnio) multum pręſtat adiumenti. Nã ea fit per diuiſionem mutuã miſcibilium, quę cauſa eſt velocitatis, & alterationis eorũ faciliorisq; & commodioris actionis, perinde atq; figura motum ſecundum locum non efficit, eſt tamen velocitatis eius cauſa. Si enim eodem in vitro coniungantur aqua & vinum impermixta, vnum ſubſidens, & alterum ſupereminens, aut pauca aut nulla percipietur facta ſaporis alteratio in vino & aqua, quod partes vnius non cõmode potuerint in alterius partes agere. Si vero commixta fuerint vinum & aqua, diuiſionis medio partes vnius partibus alterius erunt immixtę & facile tum coloris tum ſaporis alterationem facient. LXI. Nam quędã ſunt actu, & quędam potentia. Dicuntur quidem illa eſſe manereq; actu, quę partes ſecundum dimenſionem ſumptas adinuicem continuatas habent, vt aqua indiuiſa, vinum continuum. Ea vero manent potentia, quę etſi partes eſſentiales manent eædem, & partes integrales ſecundum ſubſtantiam eædem, non tamen partes dimenſionis adinuicem coniunctas habent, ſed diſtractas, quemadmodum miſcibilia facta mixtione, quorũ virtus formaq; ſubſtantialis ab iniuria corruptionis ſaluatur, tametſi diſpoſitiones accidentarię vt ſapor & color demutentur. Verum ſaporis quę in vino percipitur mutatio, haudquaquam arguit mutatam vini ſpeciem, ſicut nec accidentis variatio ſubiectum mutatum. Si enim vinum repoſitum in vitro non adoperto exponatur ſoli, poſt aliquantum tempore interuallum deprehendetur ſaporem mutaſſe, non tamen ſubſtantiam. Et non eſt mixtum vnum actu & potentia, cum non ſit vna res naturalis, nec vnam habeat formam ſubſtantialem, ſed vtriuſq; miſcibiliũ formas quæ manent confuſas, ſed eſt vnum ſecundum quid, vt pote loco & contiguitate. & in eodem continente vtrunq; mixtum partes habeat extra ſe, proximas & attiguas. LXII. Neq; quidẽ ſecundum poſitionem minimorum ad ſenſum. Socrates debilem habens viſum, percipiat quidem granum milij, ſed eo minus videre non poſſit. Plato vero acutiorem habens oculorum aciem, viſu deprehendat medietatem grani milij. Tunc iuxta poſitio granorum milij eſſet mixtio Socrati, ſi mixtio fieret hoc tertio modo, cum illa ſint ei ſecundum ſenſum minima. Et tamen illa nõ eſſet mixtio Platoni, cum non ſint ipſi minima ſecundum ſenſum. igitur quod vni eſſet mixtio, alteri non eſſet mixtio, quod eſt inconueniens. Lynceum quidem oculum habere vulgo dicitur qui acute videt. Nempe lynx animal eſt adeo acutam hñs oculorum aciem, quod in aere (vt ferunt) rerũ ſpecies dep̃hendat, perinde atq; hõ in ſpeculo. Et p̃hibent aerem eſſe tanq̃ ſpeculũ, rebus etiam in proſpectu non apparentibus, viſu dignoſcendis. Hinc creditur oculorũ acie muros, montes, & obiecta corpora opaca viſu penetrare, quod illa ſibi obſtaculo non ſint rebus percipiendis.

¶Paraphraſeos in primum de Generatione & corruptione libri Ariſtotelis, & in eundem ſcholiorum, finis.

Primi capitis paraphraſeos in Secundum de Generatione & corruptione, annotatiunculę.

¶Planicies,ſuperficies.

SEcundus liber de Generatione & Corruptione cõtinetvnde-
cim capita. Primum continet tres concluſiones, de materiali
principio nouem opiniones poſt primam, tres rationes ad ter-
tiam, & Ariſtotelicam de materialibus principijs rerum natu
1 ralium ſententiam. ¶Prima concluſio. Poſt ea quæ de mix-
tione, facere, & pati, tactu, augmentatione, alteratione, genera
tione, & corruptione, quomodo fiant, & quomodo differant,
dicta ſunt, reliquum eſt de vocatis elementis conſiderare. ¶Nam generatio &
corruptio omnibus natura conſtantibus non ſine illis conuenit ſenſibilibus cor-
2 poribus. ¶Nouem de principio materiali opiniones. ¶Prima eſt ponentium
ignem omnium eſſe materiale principium. ¶Secunda eſt ponentium illud eſſe
aerem. ¶Tertia, aquam. ¶Quarta, ponentium id ignis aeriſque medium: & hi
tantum vnum ponebant materiale principiũ. ¶Quinta ponẽtiũ duo, vt ignem,
& terram. ¶Sexta, ponentium ignem, terram, & aquam. ¶Septima, ponentium
itidem tria, ignem, terram, & tertium aerem. ¶Octaua eſt Empedoclis, quatuor
eſſe ponentis, ignem, aerem, aquam, atq; terram: ex quibus adinuicem congrega
tis & ſegregatis fit generatio & corruptio, & vniuerſaliter ex primis principijs
debere fieri generationem & corruptionẽ. ¶Nona eſt Platonis, dictis quatuor
elementis ab Empedocle nominatis ponentis in Timæo materiã priorẽ (quam
dicunt Pandeches) omnibus receptaculum rebus. ¶Secunda concluſio. Peccãt
3 corpus ſenſibile præter quatuor elementa medium ponentes. ¶Quia illud po-
nunt infinitum. & nullum ſenſibile corpus ſine cõtrarietate eſſe põt. erit igitur
aut leue, aut graue, calidum, aut frigidum, aut aliquid talium, quod impoſſibile
4 eſt. ¶Tertia. Platonis determinatio in Timęo inſufficiẽtiam habet. ¶Primo.
Quia non determinauit an ſua ipſa materia differat ab elementis. ¶Secundo.
Quia dicit eam rebus ſubiectam: vt aurum operibus aureis. & de ea vt ente actu
& alterationis ſubiecto loquitur. at generationis ſubiectum, hoc aliquid & actu
eſſe, impoſſibile eſt. ¶Tertio. Quia eam videbatur velle eſſe planitiem, ꝗ cor-
pora in ſuperficies reſoluebat. At vero rerum matrem, primordialẽq; materiam
planitiem eſſe impoſſibile eſt. ¶Ariſtotelis ſententia de materia, & rerũ prin-
5 cipijs. Nos dicimus eſſe rerum ſenſibilium aliã materiã, inſeparabilẽ, ſemperq;
vni contrariorum coniunctã, viciſſim contrarijs ſubijci natã, & ex qua generen-
tur vocata elementa: & neq; calidum materiã eſſe frigido, neq; frigidum calido:
ens potentia. Et hinc fieri, vt primo, primum rerum ſenſibilium principium ſit
potentia, ſecundo cõtraria: vt caliditas & frigiditas. & tertio res ſenſibiles, ignis,
aer, aqua, terra, quæ tranſmutantur adinuicem. Non quidem vt vult Empedo-
cles, & alij. nam ſemper generatio eſſet alteratio: ſed quia ſubijcitur viciſſim ea-
dem natura contrarijs. Et hæc alias diligentius ſumus executi.

PRimi capitis ſecundi de Generatione ſcholia. III. Nullum corp⁹ ſenſibile ſine contrarietate eſſe poteſt. Manifeſtum eſt omne ens naturale qualitatẽ habere alteri contrariam, vt caliditatem, frigiditatem, aut aliquam cęterarum. quare tale corpus ignis & aeris medium, aliquam huiuſmodi qualitatum haberet. Et cum ipſum ponant ſimplex & infinitum, illa qualitas tota corporis magnitudine erit diffuſa, & ſecundum molem corporis infinita. Et qui qualitatem per accidens & ſubiecti extenſione infinitũ eſſe, inconueniens eſt, quemadmodum primus liber de Cælo oſtendit non poſſe eſſe infinitam grauitatem aut leuitatem, & tertius Phyſicorum, qualitatẽ corporis infiniti ſimplicis non poſſe eſſe infinitam. Igitur impoſſibile eſt eſſe huiuſmodi corpus infinitum, quale ponunt ignis aeriſq; medium. V. Aliam materiam inſeparabilẽ. Non dicitur materia inſeparabilis, quia ab ea cui coniungitur forma ſeparari nõ poſſit, ſeparaẽ eñ a quauis forma per corruptionẽ. Sed quia ſine forma ſubſtãtiali

eſſe nõ poſſit,q̃uis ſine hac,& ſine illa eſſe facile valeat. Nõ em̃ põt naturã ſubſiſtere materia, quin aliquã in ſe formã habeat,alioqui eſſet otioſa. Secundo,cõtraria, vt caliditas & frigiditas. Particula,vt nõ eſt hic nota exẽpli.nã caliditas & frigiditas cũ ſint accidẽtia, nõ ea ſunt cõtraria quę rerũ naturaliũ ſunt principia,ſed nota eſt analogiæ,deſignãs quẽadmodũ caliditas & frigiditas aduerſantur adinuicem,ita principia rerũ naturaliũ formalia,vtpote formam quę acquiritur, & eã quæ deperditur,adinuicem contrariari.imo tanto verius,quanto ſubſtantia accidente prior eſt. Et apte contrarietatẽ ſubſtantialẽ per accidentariã licet imperfectiorem inſinuat,ꝙ ea ſenſui ſit peruior & manifeſtior. Elementa autem quæ tertio loco ponit principia, alio modo atque ratione principia ſunt,q̃ ea quę pręnoĩata ſunt. Nã quę primo & ſecũdo loco ſunt poſita, vtpote materia, & rerum ſubſtantiales formę,principia ſunt rerũ naturaliũ oĩm & compoſitionis,ꝙ ſubſtantiã eorũ quibus ſunt principia,conſtituant. Quæ vero tertio loco numerantur,principia ſunt mixtorum & cõtemperationis,ꝙ contemperamenta ſuarum qualitatum cęteris rebus ſenſibilibus ſuggerant.

¶Secundi capitis annotat.

¶Homogenea,ſyngenea,cognata,& eiuſdem tribus ac generis. ¶Aliena, non naturalis. ¶Propria,naturalis.

SEcundum cap.continet tres concluſiones, & duas rationes ad tertiam. 6
¶Prima concluſio. Qualitates tangibiles,principia ſunt & differentię
elementorum. ¶Nam hic quęrimus ipſorum vt ſenſibilia ſunt: prin-
cipia & differentias. Senſibile autẽ:tangibile:& tangibile,cuius eſt ſen
ſus tactus. Eorum igitur differentiæ ſecundum qualitates contrarietatem tactus
facientes,ſumendę ſunt. Vnde fit vt neq; albedo & nigredo,neq; dulcedo & ama
ritudo,neq; vlla talium ſenſibilium qualitatũ contrarietas ſit,penes quã ſumen-
da ſunt elementa. Et quãuis viſus tactu prior,& viſibiles qualitates tangibilibus
priores:quia tñ ſenſibilibus vt tangibilia ſunt,& generationi corruptioniq; obno 7
xia non conueniunt:neq; ſecundum eas elementa ſunt. ¶Secunda. Secundum
grauitatẽ & leuitatem hic non ſunt ſumenda elemẽta. ¶Qualitates em̃ tangibi-
les ſunt hæ,caliditas,frigiditas,humiditas,ſiccitas,graue, leue, viſcoſum, aridũ,
durum,mole,aſperum,leue,groſſum, ſubtile. Et ꝙ non ſumantur ſecundum gra
uitatem & leuitatẽ,hoc ideo eſt,quia leuitas & grauitas non ſunt tangibiles qua-
litates adinuicẽ actiuæ & paſſiuę, ſecundum quarum actionem & paſſionem ele
menta adinuicem tranſmutentur. Elementa autem adinuicem agunt,& patiun-
tur,& tranſmutantur:& eas qualitates ſecundum quas agant,& patiantur, & trã 8
mutentur,quęrimus. non igitur ſecundũ grauitatẽ & leuitatẽ ſumuntur. ¶Ter-
tia. Secundum calidum,frigidum,humidum,& ſiccum, ſumenda eſt differentia
numeruſq; elementorum. ¶Primo. Quia ſecundum has qualitates tãgibiles ad-
inuicem agunt & patiuntur. ſecundum illas igitur eorum differẽtia ſumẽda eſt,
atq; numerus. Eſt enim calidum,quod cõgregat homogenea, & heterogenea ſe-
iungit:vt ignis,quẽadmodum aiunt, congregat ea quæ ſunt eiuſdẽ tribus atq; co
gnationis:& quæ aliegenæ ſunt naturę, ſeparat. Frigidum, quod & ſyngenea &
heterogenea counit & congregat. Humidum,indeterminatum termino proprio
bñ terminabile alieno. Siccum,bene terminatum termino proprio.& male alie-
no. ¶Secundo. Quia aliæ contrarietates,& tangibilium qualitatum differentiæ
ad has quatuor reducuntur: vt hæ.ſubtile groſſum,viſcoſum,aridum, mole,du-
rum.ſubtile enim reducitur ad humidum,ꝙ ſit bene repletiuũ, quemadmodum
humidum tangentia ſequens.& groſſum.ad ſiccum humidi oppoſitum. Et viſco
ſum humidi eſt.dicitur enim viſcoſum,humidũ aliquid paſſum,vt oleũ.& aridũ
quod eſt humidi patiens defectũ,eſt ſicci. Et durũ vt coagulatũ,eſt ſicci.& mole
quod i ſeipſum cedit.eſt humidi. ¶Multifarie tñ dicitur & humidũ, & ſiccum.
Primo humidũ,quod alienã humiditatẽ i ſuperficie tenet: & idvdũ dicatur. Se-
cundo ꝙ humiditatẽ alienam tenet in profundo:& id dicatur perfuſum. quodve-
ro propriã in ꝓfundo tenet,atq; occultã.dicať coagulatũ. Et hi modi ad humidũ
ſimpliciter reducũtur: ꝙ propriã & i ſuperficie & profundo retinet humiditatẽ.
Et tot modis oppoſitis dicitur ſiccũ, qui modi ad proprie ſiccũ habent reductio-
nem. Sunt igitur calidũ,frigidũ,humidũ,& ſiccum,primę contrarietates,& tan-

gibilium differentiæ:quare & primis corporibus rationabiliter accommodandę.

SEcundi cap.ſcholia. VI. Nam hic quærimus ipſorum vt ſenſibilia ſunt, principia & differentias.Qualitates tangibiles principia ſunt non conſtitutionis,ſed diſtinctionis elementorũ,quibus eorũ numerus & diuerſitas cõperta habetur.Sunt item differentiæ eorũ accidentariæ,quibus inter ſe accidẽtario diſcrepant, & diſcrimẽ habẽt.Porro ſenſibile hic nõ cõmuni ratione ſumitur ꝓ eo qđ ſentiri natũ eſt, ſed pro corpore naturali generabili & corruptibili.quod litera ſatis exprimit cum inquit, quia tamen ſenſibilibꝰ, vt ſenſibilia ſunt,generationi corruptioniq; obnoxia.vbi poſteeius dictum exponit prius.Tangibile vero id eſt,cuius non quidem vt ſubiecti,ſed tanquam obiecti eſt ſenſus tactus , quodq; tactu natum eſt percipi,vt ignis,& aqua. VII. Secundũ grauitatem & leuitatẽ hic non ſumenda ſunt elementa.Nõ ab re dicit concluſio nõ eſſe hic in præſentiq; loco ſumenda elementa ſecundum grauitatem & leuitatẽ,tametſi quartus de Cælo oſtenderit quaternariũ elemẽtorũ numerum ſecundum grauitatem & leuitatem.Nam illic elementorum numerus inueſtigatus eſt quatenus ſunt mobilia ſecundum locum,& ideo accommodate per qualitates eorum motiuas id factitatum eſt . Hic vero elementorum perueſtigatur numerus quatenus generabilia ſunt & corruptibilia, quod ſane non cõmode fieret per dictas qualitates,quibus nõ cõuenit actio & paſſio.Et quod prima cõcluſio propoſuit qualitates tangibiles eſſe principia & differentias elemẽtorũ, particularitee ſolum accipiendum eſt de ijs quę actiuæ & paſſiuæ ſunt. IX. Eſt enim calidũ quod cõgregat homogenea.Cum lignum admouetur igni,experientia cõpertum habemus fumum fumo coniungi, vaporem vapori, humorem aquęum humori,& cinerem cineri,ꝗ hęc eiuſdem ſint naturę . Fumũ autem a vapore, vaporemq; ab humore per extremitates effiuente ſegregari,ꝗ ea diuerſæ ſint naturæ. Frigore vero vt congelatione nõ modo aqua aquæ concreſcit,& terra terræ,quæ eiuſdẽ ſunt naturæ , ſed & aqua terræ,quæ naturæ habent diſcrimẽ.Quod vero aqua quia humida eſt , ægre ſuo continuatur conuexo,extremaq; ſuperficie,& facile alieno termino,vt cõtinentis cui ſe prorſus afformat,& ꝗ terra ſuo termio extremo bene terminetur ob ſiccitatem,ſed vix bene alieno ob ſuam craſſitiem, notius eſt ꝗ̃ vt declarationem requirat. VIII. Quare & primis corporibus rationabiliter accommodandę.Ex hoc loco haud difficile eſt coniectare & ſumere rationem qualitatum primarum,videlicet hanc,ꝗ ſunt qualitates tangibiles adinuicem actiuæ & paſſiuę, ſecundum quas corpora naturalia ſimplicia adinuicem agunt,patiuntur,& tranſmutantur.Et non dicuntur primę,quia perfectiſſimæ ſint.nam & infimi ſunt ſenſus qualitates , & imperfectiſſimis attribuuntur corporibus. hinc colores , ſoni & odores illis longe natura præſtantiores ſunt . Neque etiam primę dicuntur, quod cęteras affectiones tempore antecedant,ſed quod primis attribuantur corporibus atq; ſimplicibus,quodque ſecundum eas primo fiat actio,paſſio,elementorumque tranſmutatio.Et earum duæ,caliditas,frigiditas,actiuæ dicuntur,quod plus agant quam patiantur,etſi interdum eas pati contingat. Duæ vero reliquę,paſſiuę,quod plus patiantur quam agant,quanuis nonnunquam eaſdem agere non ſit incongruum.

¶ Tertij cap.annotat.

¶ Qualitatum coniugatio , eſt duarum qualitatum in aliquo eodem conuentio.

TErtium caput continet vnam concluſionem,duas rationes ad eam, & ſex elemẽtorum proprietates. Concluſio . Numerus elementorum quaternarius eſt. ¶ Primo. Quia quatuor qualitates,calidum, frigidum,humidum,& ſiccum (ſecundum quas diximus ſumi debere elementorum numerũ) ſolũ quatuor coniugationes ſuſtinent poſſibiles.quę ſunt,calidum & ſiccum,calidum & humidum,frigidum & humidum,& frigidum & ſiccũ.Nã calidum & frigidum, humidũ & ſiccũ , ſimul coniungi combinariq; non poſſunt in aliquo elementorum , ſunt enim contraria , & experientia cognitum eſt quodlibet aptare ſibi duas : vt ignis apparet calidus & ſiccus, aer calidus & humidus , aqua frigida & humida , terra frigida & ſicca.Eſt igitur numerus elementorũ quaternarius. ¶ Secũdo.Quia nullus antiquorũ exceſſit quaternariũ elementorũ:etſi aliqui tm̃ vnũ,alij duo,alij tria poſuerit,& inſufficienter quidẽ.nã par eſt quatuor ſimpliciũ cõiugationũ differẽtias, quatuor ſimplicibus accõmodare corporibus . Eſt igitur numerus elementorũ quaternarius. Et qui vnũ ponebant,dẽſitate,raritate,caliditate & frigiditate , vt formis omnia gigni volebãt, quibus id vnũ quod ponebãt,vt ſubiectum et materiam ſubſtituebant. qui duo,vt ignem et terram,duo dicebant ex vtriuſque ſimul cõtemperamento naſci,aerem,et aquam. et qui tria poſuerunt,tantum vnum medium ex eorum contemperamento naſci voluerunt.Empedocles autẽ poſuit quatuor:

¶Sex elementorum proprietates. ¶Prima. Vnunquodq; elemẽtorum inueni- 10
tur non purũ, non ſimplex.& ſi ſimplicia talia ſint,non tñ eadem ſunt:vt quod ſi mile igni,non ſit ignis,ſed igneum.& quod ſimile aeri,aereum.quod aquę,aquę- um & terrę,terręum. ¶Secũda.Ignis eſt in excellentia calidus,vt glacies in ex- cellentia frigida.&vt glacies dici poteſt frigidi & humidi coagulatio,ita & ignis dici poteſt calidi & ſicci arſio. ideoq; proprium eſt ex ipſis in ſuis excellentijs ma nentibus nihil poſſe gigni. ¶Tertia. Ignis & aeris loca ſunt ſurſum , & ſemper ſurſum tolluntur.& aquæ & terræ loca deorſum, & ſemper deorſum feruntur. ¶Quarta. Media magis extremis mixta & impura inueniuntur:vt aer,& aqua. Ignis vero in ſummo,& terra in centro,ſyncerior atq; purior. ¶Quinta. Secun- dum vtranq; qualitatem ignis & aquæ, & aer terræ abit comperiturq; cõtrarius. Et hæc ex contrarijs colliguntur qualitatum coniugationibus. ¶Sexta. Vnum- quodq; elementorum vnam quatuor qualitatum ſibi primo & magis determinat: vt ignis eſt magis calidus quam ſiccus,aer magis humidus quã calidus, aqua ma gis frigida quam humida,& terra magis ſicca quam frigida.

TErtij capitis ſcholia. IX. Primo,quia quatuor qualitates. Quatuor qualitates digeſtę eo ordine quo in litera nominantur,ſex efficiunt combinationes,ſumendas ex compa ratione præcedentium qualitatum conſequenter ad omnes ſequentes,vt primæ ad re liquas tres ſigillatim,deinde ſecundæ ad cæteras duas, & demum tertiæ ad quartam, vt ſubiecta monſtrat formula.

1. Calidũ
2. frigidũ
3. Hũidũ
4. Siccũ.

Coniugationes	Prima	Secunda	Tertia	Quarta	Quinta	Sexta
Qualitates	Cali.Fri.	Cali. Hu.	Cal. Sic.	Fri. Hu.	Fri.Sic.	Hu.Sic.
Elementa	•	Aer	Ignis	Aqua	Terra	•

Ex qua deſcriptione liquet primam & ſextam cõbinationes inutiles eſſe gignendis elemẽtis,quod qualitatum ſint cõtrariarum,quæ nequaquã eidem ineſſe poſſunt. Et quanuis quatuor cõiugatio- num poſſibiliũ vnaquęque duas cõplectatur qualitates,non protinus oportet octo eſſe qualitates, ſecundum quas ſumatur numerus elementorum. Nam quatuor datarum qualitatum vnaquæque bis ſumitur, vt dictas quatuor cõbinationes expleat,& eadẽ cenſetur qualitas primo & ſecũdo lo- co ſumpta,potiſſimũ ob eam rationẽ, quod in diuerſis elementis qualitates eodem nomine expreſ ſę,vt caliditas ignis & aeris,eiuſdem ſunt ſpeciei & naturæ. Neque illi obſtat quod caliditas ignis ſumma ſit,& aeris nõ ſumma nã ſicut intenſum & remiſſum nonvariãt ſpeciẽ , ita neq; ſummũ in qualitate & non ſummũ. Prætere a ex eo quod leuitas ignis & aeris ſpecie dictę ſunt diſcrepare,nõ conueniẽs ſumitur argumentũ caliditatẽ quoq; vnius & alterius ſpecie differre. nam leuitati aeris & ignis diuerſa ſpecie cõpetũt officia,vtpote mouere ſurſum ſimpliciter,& mouere ſurſum ſecun dum alterum,quæ diuerſæ ſunt lationes. Caliditas autem ignis & aeris faciunt omnino eiuſdẽ ra- tionis opera. X. Prima vnũquodq; elementorũ inuenitur non purum. Elementum purum & ſim plex eſt,quod ſuę coniugationis ſolum qualitates habet,& ex plurium contemperamentis nõ con ſtat,vt ignis elementaris. Non purum vero & non ſimplex , quod non vnius ſolum , ſed plurium contemperatas habet qualitates, vnius tamen elementi vſqueadeo inſigniter qualitates retinet, vt eodem quoque nomine ſed homonymo nuncupetur,vt ignis,aer,aqua,& terra,quæ in noſtrum & animantium vegetabiliumq; vſum & nutritionem cedunt, non plura ſunt elementa , ſed igneum, aereum,aquęum,& terreum. Vnunquodque tamen eorum propter qualitatum conuenientiam,ele menti dominantis ſeruat nomen. Et quanuis elementa ſimplicia talia ſint ſecundum qualitatẽ,qua lia elementa non ſimplicia , non tamen ſunt eiuſdem ſecundum ſubſtantiam naturæ & ſpeciei , vt ſimile igni non eſt ignis,ſed igneum. Et ita in alijs. Quarta. Media magis extremis mixta & impu- ra inueniuntur. Ratio huius proprietatis aſſignari poteſt, quod elemẽta omnino ſimplicia nõ ſunt apta animalium vegetabiliumq; conſeruationi & naturæ . In medijs autem elementis aere & aqua verſantur animalia,& magis ipſa cedunt ad vſum hominis Pręterea per aerem & aquam trãſeunt exhalationes & vapores,cęteraque id genus ſpiramenta,quorum naturam aer in centro,ad vſum viuentium minime applicantur,& a permixtione ſemotiora ſunt,hinc maiorẽ ſynceritatẽ & puri- tatem ibi ſeruant. Ex quo conſtat aliquod inueniri elementum ſimplex,vt ignem in ſummo,& ter ram in imo. Quod ſi nec aer nec aqua ĩuenirentur ſimplicia,id nullã argueret naturę ĩperfectionẽ, cum aqua mixta vt mare,& aer quo reſpirationẽ alternatã exercemus,ſimpliciũ elementorũ vicem locumq; obtineant. Sexta. Vnũquodq; elementorũ vnã quatuor qualitatũ. Loco ſuppoſitionis ha bendum eſt hoc loco,ignẽ eſſe primo & ĩ excellentia calidũ,aerẽ autem humidum , aquã frigidam, terram vero ſiccã. Neq; oportet ignẽ eſſe ſumme ſiccũ,tãetſi nihil habeat humiditatis admixtum, ſicut nec opus eſt aerem eſſe ſumme leuem,quanuis nihil in ſe habeat grauitatis. Quod autem aer minus ꝑcipitur humidus ꝙ̃ aqua,non eo venit quia minus habeat humiditatis, ſed quia tactu faci-

ſius eſt cedẽs,& minus imprimẽs virtutis humectatiuæ, haud aliter q̃ ignis minus videtur calidus ferro ignito.Ea quãuis ab aliqua ſeparari poſſit frigiditas,& nõ eius humiditas,non protinus cõſi citur frigiditatẽ nõ eſſe ſummã,ſed humiditatem,quia frigiditas validę virtutis habet qualitatem corrumpentem,nõ autẽ humiditas,ideo cętera non ſunt paria,neque ſemper oportet eam quę abeſ ſe non poteſt elemento,ſummam eſſe qualitatẽ. Quod demũ terra ſumme ſit ſicca, neque quicquã habeat humoris,non arguit eam debere eſſe diſcontinuam.Nam ſicca ſine humido continuari non poſſe,de mixtis corporibus intelligendum eſt,& non de ſimplicibus,qualis eſt terra.

ℂQuarti cap. annotat.

ℂSymbolum,conuenientia.ℂElementa ſymbolica, elementa ſymbolum habentia. Sunt autem ea quæ altera qualitate diſcrepant, & altera conueniunt. ℂQualitates,calidum,frigidum,humidum,ſiccum. ℂNon ſymbolum habentia,quę vtraq; diſcrepant.ℂVno corrupto,vna qualitate corrupta. ℂVnum alterum,vnum alterius rationis & naturæ.ℂDuo, duæ qualitates.

QVartum cap.continet quinq; concluſiones, duas rationes ad
11 primam,&vnum corollariũ poſt quintã.ℂPrima concluſio.
Corporum ſimplicium alterna eſt gñatio.ℂPrimo.Quia id ſenſu cõpertum habemus, vt elemẽtum ex elemento gigni cognoſcamus.ℂSecundo.Quia eorũ eſt mutua alteratio:vt quę adinuicem agant patianturque.igitur gñatio. Sed quę-
12 ras,an quodlibet gigni queat ex quodlibet?ℂSecunda. Elementorum quolibet gigni põt ex altero quolibet? ℂNã oia adinuicem contraria ſunt, nata adinuicem agere & pati. differentias enim hñt contrarias.igitur oia adinuicem ſunt tranſmutabilia,tranſmutatio eñ vt gñatio in contraria eſt,& ex cõtrarijs. Et quanuis quodlibet alteri cuilibet contrarietatem habeat,hoc tñ intereſt,ꝙvnum vni ſecundũ duas ſuę coniugationis qualitates contrarium eſt,alijs vero ſecundũ alteram tm̃: vt ignis aquæ (eſt eñ calidus & ſiccus,aqua vero frigida & humida)& aer terrę.nã aer calidus & humidus,terra frigida & ſicca.ſed ignis aeri altera vt ſiccitate,& terrę altera vt caliditate diſcrepat:& aqua aeri altera vt frigiditate,& terrę humiditate: quæ cũ altera quali
13 tate diſcrepent,& altera conueniãt,vocamus ſymbolica.ℂTertia. Elementorũ adinuicem ſymbolũ habẽtium cita tranſmutatio eſt.nõ hñtium aũt ſymbolum, difficilis atq; tarda.ℂNã facilius eſt vnum q̃ multa trãſmutare. In habentibus autem ſymbolum vnius eſt trãſmutatio: vt ex igne calido tranſmutante,vincenteq; humido,erit aer:& ex aere aqua,dominãte ſuperãteq; frigido:& ex aqua ſolo humido ſuperato fiet terra,& ex terra ignis,frigidũ ſuperãte calido. erant eñ hęc altera ſemper qualitate cõformia. Eſt igitur elementorum ſymbolũ habentium velox citaq; adinuicem trãſmutatio. At ſi ex igne debeat gigni aqua,quia ſymbolica non ſunt, hoc non fiet altero tm̃ vt calido tranſmutato, aut ſicco, ſed vtrunq; ſuperari vinciq; neceſſe eſt.eſt eñ aqua & frigida & humida.itidem & ſi ex aere fieri debeat terra.Eſt igitur in non habentibus ſymbolum gñatio tardior
14 atq; difficilior. ℂQuarta concluſio.Ex duob⁹elementis adinuicẽ nõ ſymbolicis poſſunt aliqua gñari:vt ex igne & aqua poſſunt generari aer & terra,& ex aere & terra ignis & aqua.ℂNam ignis corrupta caliditate,& aquæ humiditate, generabitur terra,remanebunt eñ ſiccum & frigidum, terræ qualitates. Et ignis conſumpta ſicci,& aquę frigiditate,generabitur aer.nam ſuperant calidum & humidum,aeris qualitates. Et ſimiliter ex aere & terra generabuntur ignis & aqua:aeris enim corrupta caliditate,& terrę ſiccitate, gñabitur aqua. nã hui⁹ relictũ eſt humidũ,illius vero frigidũ.& corrupta aeris humiditate,et terrę frigiditate,generabitur ignis,remanentibus ex aere calido,et ex terra ſicco,ignis qualitatibus. Et id fit ignis gñatione ſenſui perſpecta,maxime in ignis flãma. eſt eñ hæc fumus ardens: fumus autẽ ex aere et terra. Ex duob⁹ igitur adinuicem ſymbolum non habentibus reliqua generantur elementa:et ſupra hęc, alterutriusvtraq; ſu-
15 perata qualitate,fit reliquũ.ℂQuinta. In elementis ſymbolum conſequentiãq;

habentibus alterum ex altero gignitur , & non reliqua . ℭ Vt ex igne &
aere , & aere & aqua , aqua & terra , itidem igne & terra : quæ ſe ordine non
conſequuntur. ℭ Nam altera qualitate ſuperata fit reliquum: vt ab humidita=
te aerea ignis ſuperata ſiccitate , fit aer . remanent em̃ calidum & humidum.& a
ſiccitate ignis aerea ſuperata humiditate,fit ignis . nam remanēt calidum & ſic=
cum . & ita in cæteris . eſt igitur manifeſtum in talibus alterum ab altero gigni.
Sed ꝙ non generētur reliqua ex igne & aere,aqua & terra,hoc ideo eſt . quia aut
maneret caliditas in qua conueniunt,& corrumperētur ignis ſiccitas,& aeris hu=
miditas, & tunc ſolum calidum maneret, ex quo nullum generatur elementum:
aut corrumperetur caliditas, & manerent ignis ſiccum & aeris humidum contra
ria, quæ nullius elementorũ generationi aptaveniunt:et ita de aere et aqua,aqua
et terra,igne et terra oſtende. Manifeſtum igitur eſt ex duobus elementis ſymbo 16
lum conſequentiamq; habentibus non generari altera. ℭ Corollarium. Vñ pari
ter fit notum,ꝙ cum conuenientia elementa in ſe inuicem tranſeunt ,alterum in
alterum,vno corrupto gignuntur: et cum ex duobus non ſymbolicis fit vnum al
terum,duo corrũpuntur. Hoc ex demonſtratis cognoſcitur: dictũque eſt ſufficiē=
ter quõ ex quolibet contingat omnia gigni , et quomodo adinuicem generentur.

QVarti capitis ſcholia. XII. Et quanuis quodlibet alteri cuilibet contrarietatem habeat. Vnunquodq; elementum duobus ſibi proximis elementis & altrinſecus iacentibus eſt ſymbolicum. Vnum autem tantum vni eſt non ſymbolicum, vt ſecundo loco ab eo diſtans, & vno intermedio dimiſſo ſumptum, vt hæc oſtendit formula.

Symbolica	Non ſymbolica	Symbolica	Qualitates elementorum.	
Ignis Aer	Ignis Aqua	Ignis Terra	Calidum	Ignis
ca.ſic.ca.hu.	ca.ſic.fri.hu.	ca.ſic.fri.ſic.	Humidum	Aer
Aer Aqua	Aer Terra	Aqua Terra	Frigidum	Aqua
ca.hu.fri.hu.	ea.hu.fri.ſie.	fri.hu.fri.ſic.	Siccum	Terra

Ex qua deſcriptione liquet quatuor eſſe elementorũ ſymbolicorũ combinationes,& duas elemẽtorũ nõ ſymbolicorũ, ſcilicet intermedias, extremas vero vtrinq; ſymbolicorũ. XIII. Elementorum adinuicem ſymbolũ habentium cita trãſmutatio eſt. Hanc concluſionẽ declarat pręſens formula.

Symbolicorum generatio			Non ſymbolicorum generatio		
Ignis	Ignis	Aer	Aqua	Ignis	Aer
C S	C S	C H	F H	C S	C H
Aer	Terra	Aqua	Terra	Aqua	Terra
C H	F S	F H	F S	F H	F S

In hac figura ex elemento ſuperiori elementũ e directo inferius gñando, aut ediuerſo, manifeſtum eſt in ſymbolicis vnã duntaxat qualitatẽ tranſmutari, in non ſymbolicis aũt vtrãq;. Conſtat etiam in ſymbolicis qualitatẽ manentẽ qua cõueniunt. ex ſumma fieri nõ ſummã, aut ex nõ ſumma ſummã. Ea autẽ quę deperditur, ſi ſumma fuerit, a nõ ſumma deperdi, & ſi nõ ſumma a ſumma. In non ſymbolicis autem, ſummã maximamq; natura qualitatem, a ſumma & in excellentia conſtituta ſibi contraria, & non ſummam a non ſumma corrũpi. Quod aũt in ſymbolicis ab vna tñ qualitate fit actio, & in non ſymbolicis a duabus, non arguit faciliorem eſſe nõ ſymbolicorum gñationem. Nam quãuis plura agentia in vnum & idem facilius expeditiuſq; agant q̃ vnum in vnum, plura tñ agentia in diuerſa & diſtincta nequaq̃ celerius agũt. Mõ in non ſymbolicis eſt actio plurium in plura, in ſymbolicis vero actio vnius qualitatis in vnam, & ergo hæc longe factu eſt facilior. Et hoc loco facilitas celeritaſq; tranſmutationis attendenda eſt penes qualitates actiuas & paſſiuas duntaxat, & non penes alias qualitatum contrarietates. Proinde concedendus eſt ignis facilius in terram q̃ aquam conuerti, ꝙ cum in terram conuertitur, ſola tranſmutetur caliditas, cum vero in aquã, & caliditas & ſiccitas, quãuis aliarũ qualitatum gratia maior ſit difficultas tranſmutationis ignis in terram q̃ aquã, vt maximę leuitatis, raritatis, ſubtilitatis, perſpicuitatis, & mollitiei , quæ conuertendæ ſunt in maximam grauitatem, denſitatem, groſſitiem, opacitatem, & duritiem. Quanuis em̃ qualitates motiuas & cæteras mõ nominatas attendendo, ignis terrę aduerſetur, vt extremum extremo. & aquæ vt medio, attendendo tñ qualitates actiuas & paſſiuas (quarum hoc in loco duntaxat habenda eſt ratio) ignis aquæ vt extremum extremo contrariatur. Et licet ignis & terra maxime adinuicẽ diſtent diſtantia loci, aut repugnãtia qualitatũ non actiuarũ & paſſiuarum, tñ ignis & aqua maxime diſtãt repugnãtia qualitatum actiuatũ & paſſiuatum . Cõtingit aũt in trãſmutatione ſymbolicorum fieri intenſionẽ aut remiſſionẽ qualitatis qua cõueniũt, non tñ idcirco illius fieri tranſmutationem. nam tranſmutatio eſt de contrario in cõtrarium. Et q̃uis in materia aeris aliquæ acquirãtur frigiditatis partes cũ ignea caliditas diminuitur, illę tñ adeo languidã cõſtituũt frigiditatem, vt ab ea nõ poſſit denoĩari fieri trãſmutatio. Hinc dicitur in ea gñatione manere calidum.

Quod in ſymbolicis q̃ non ſymbolicis ſit facilior tranſmutatio.

XIIII. Vt ex igne & aqua poſſunt generari aer & terra. Hoc ſubiecta deſcriptione fit apertius.

Ignis	Aqua	Aer	Terra
CS	FH	CH	FS
CH	FS	CS	FH
Aer	Terra	Ignis	Aqua

In hac figura ex duobus elementis nõ ſymbolicis ſuperne locatis fiunt cętera elemẽta inferius conſtituta. Primum quidẽ, & ad manum lęuam vergens, ſi qualitates puncto ſignatę ſuas corrumpant contrarias. Cõtra vero, ſi cæteræ duæ agunt, & ſuas corrumpunt contrarias, ſecundum gignitur, & ad dextrũ collocatum elementũ, vt exemplo liquidiſſime conſtat. XV. Itidem igne & terra, quæ ſe ordine non conſequuntur. Conſequentia elementa ſunt, quę ordine naturę ſibi proxima ſunt, vt ignis aer, aer aqua, aqua terra. Non conſequentia vero, inter quę ſecundum naturæ ſeriem aliquid intercipitur elementum, vt ignis & terra, & elementa non ſymbolica. Omnia igitur conſequentia elementa, ſymbolica ſunt. & non omnia ſymbolica, ſunt conſequentia, vt ignis & terra. Quod ergo ſecundo loco proponit hæc concluſio, oſtendit hæc figura.

Ignis	Aer	Aer	Aqua	Aqua	Terra	Terra	Ignis
CS	CH	CH	FH	FH	FS	FS	CS
C	SH	CF	H	F	HS	FC	S

¶Quinti capitis annotat.

¶Secundum rectitudinem, ſecundum ſpeciei varietatem. ¶Secundum circulum, ſecundum ſpecierum ſimilitudinem. ¶F, dulce. ¶G, amarum.

QVintum cap. continet duas cõcluſiones, tres rationes, & duo corolla
17 ria ad primam. ¶Prima concluſio. Eelementa non ſunt rerum naturalium materia, neq; elementum elemento. ¶Primo. Non vnum quia oĩa vnum faceres, aut ignẽ, aut aerem, aut aquã, aut terram. hoc autem impoſſibile. ſed tranſmutatio de contrario in cõtrarium. neque duo aut tria: quia oĩa illa eſſent. ¶Secundo. Quia cum ex aere fieret aqua, illic non generatio, ſed ſola alteratio eſſet: nam aer maneret vt pri⁹. ponitur enim totus materia. & aqua eſſet aer. Neq; valet dixetis tunc aquã aerem eſſe frigidũ, & cum ex aere fiat ignis, ignem eſſe aerem calidum, quia tunc ſolam cõfiteberis alterationem, & non gñationem. ¶Tertio. Si eſt aer ex igne calido, cum gñatio ſit in contrarium, aliquis aet erit frigidus, & idem ſimul calidum & frigidũ: imo & cum ex igne fieret aqua, ignis eſſet frigidus: maneret enim ignis: quæ ſunt im
18 poſſibilia. ¶Primum corollarium. Vnde fit vt cum ex duobus fiat alterum, materia altera ſit vtriuſq; communis. ¶Nam vnũ ex quo fiant omnia, & ex quo fi
19 at reliquum materia eſſe non poteſt. ¶Secundum. Fit etiam vt horum medium quoddam, vt medium aeris & aquæ, ignis & aeris, his denſius, illis rarius (vt inquiunt) infinitum, aliorum materia eſſe non poſſit: quia ipſum & igni & aeri, & reliquis contrarietatem habere opotteret, cum ex eo generarentur omnia: & ſic cõtraria ſimul eſſent in eodem: & cum priuatio ſit alterum cõtrariorum, iterum non maneret materia: & illud ens conſimiliter vnunquodq; eſſet, aut nihil eſſet. Sed dictum eſt elementa adinuicem tranſmutari, & quando facilius, & qñ difficilius: & duas eſſe contrarietates, ex quib⁹ collegimus plura eſſe oportete elementa, non tñ duo, non tantum tria, ſed ex quatuor illarum contrarietatum coniugationibus quatuor eſſe oportete reperimus: duas vero (ꝙ contrariæ eſſent) gñationi ineptas qualitatum cõbinationes teiecimus, neq; quod ſit ĩ extremo, vt ignis aut terra, neq; quod in medio, vt aer aut aqua, omnibus poſſe eſſe trãſmutationis principium, iam oſtendimus. Sed plane cõfitebuntur quidem media adinuicem
20 tranſmutari poſſe, ſed id non poſſe extrema. ¶Secunda cõcluſio. Elemẽta non procedete ĩ infinitum ſecundũ rectitudinem, ſed finita eſſe neceſſe eſt. ¶Nam oporteret idem infinitas habere contrarietates. quod ſic oñdo. Sit a ignis. b aer. c aqua. d terra. Quia b trãſmutatur in a, contrarietas aliqua eſt ipſi⁹ b & a, quę ſit albedo & nigredo. ſit itaq; b albũ, & a nigrũ, & quia b iterũ ttanſmutatur in c (quia non idem a & c) ipſius b & c eſt vna alteta contrarietas, quę ſit ſiccitas & humiditas, ita vt b ſit ſiccũ, & c humidum. tranſmuteturq; b in c. ſi manet albedo, c aquã

erit alba & humida:quare igni nigro a contraria,ſi nõ maneat,erit c aqua nigra.
nam generatio in cõtrarium.Deinde intellige ex b generari a . ſi manet ſiccitas:
a ignis ſiccus aquę humidę contrariatur . ſi non manet , erit a ignis humi-
dus & niger.quare ſi dicebas c non ſeruare albedinem, ſed eſſe nigrum idem erit
a ignis,& c aqua.nam vtrunq;,humidum & nigrum.Præterea tranſmutetur a in
e:quia non reuoluitur,ſed ſemper ſecundum noua proceditur elementa,conſimi
li argumento probo b itidem & c(ſi voluero)eſſe contraria e. quia a trãſmutatur
in e,eſt alia ipſius a & e a prædictis contrarietas,quę ſit f g:ita vt a ſit f,& e ſit g.
Cum igitur a ignis trãſmutetur in b:aut manet f,ita vt b ſit f,& albũ:& tunc ma-
nifeſte contrariatur e g.vel non manet,& tunc b aer genitus erit albus,ſiccus,&
g.generetur igitur ex a,e.vel manet nigredo,ſi ſic,manifeſte contrariatur b aeri
albo & ſicco.ſi non maneat:cum generatio ſit ex contrario,& corruptio in contra 16
rium,e erit album,& g.ꝙ ſi b aer etiam g eſſet,non eſſet a ad b,& a ad e diuerſa
contrarietas, cuius ſuppoſuimus oppoſitum. Et ita ſemper procede de b aut quo-
cunq; altero volueris,oſtendendo ſemper altero ſuperiore accepto ad ſequens no
uam habere contrarietatem,& infinitis idem,vt b, aut aliud quodcunq; retinere
contrarietatem. At infinitis idem retinere contrarietatem, impoſſibile eſt : quia
non contingeret genetatio.oporteret eñ omnes has trãſire contrarietates: & ali-
quorum nunquam futura eſset generatio. nam ſi nulla dari queant extrema. me-
dia ipſa infinita erunt: imo & neq; ignis ex aere vnquam futura eſset generatio.
nam vtrunque infinitas contrarietates haberet: & quæ certe ſuperiorum ſunt, in
inferioribus exiſterent:& quę inferiorum,in ſuperioribus.quare & omnia vnum
eſsent. hęc autem impoſsibilia. Non igitur elementa in infinitum ſecundum re
ctitudinem procedunt , ſed finita ſunt oportet.

QVinti capitis ſcholia. XXII. Primo non vnũ,quia omnia vnum faceres. Non poteſt vnum elemẽtum eſſe omnium rerum naturalium materia, ex qua manente ſecundum ſubſtantiam in re facta,res naturales omnes conſtituerentur , quia ſi ſic , omnia idipſum eſſent vnum elementum , vt ſi ignis eſſet omnium rerum materia,omnia eſſent ignis.quod eſt inconueniens , quia tranſmutatio omnis eſt de contrario in contrarium. ſi autem tantum vnum eſſet, ipſum nõ haberet contrarium,cum nihil ſibi ipſi ſit contrarium. non eſſet igitur trãſmutatio.Et quanuis ex elemento concedamus fieri elementum vt ex termino a quo,non manente in re facta,non tamen tanq̃ ex materia. XXIIII. Et cum priuatio ſit alterum contrariorum,iterum non maneret materia. Priuatio hic ſumitur pro forma ſubſtantiali,qua, adueniente altera,materia priuatur . Et de ea priuatione fit ſermo,quę eſſet forma medij illius corporis ĩfiniti , quod omnium rerum ponunt materiam. Illa enim in generatione rerum ex huiuſmodi medio corpore , eſſet alterum contrariorum,vtpote idipſum quod abijcitur a forma quæ acquiritur. Non igitur maneret corpus medium ſecundum ſubſtantiam in rebus naturalibus, vt cuius forma deperderetur,& ſic non maneret materia in rebus compoſitis.quod eſt inconueniens. Pręterea huiuſmodi corpus medium cum omnia componeret,aut ſimul vnunquodq; compoſitorum eſſet,perinde atq; ligna & lapides ſunt ipſa domus,aut nihil eorum. Neq; ſimilis militat ratio de materia Ariſtotelica,ꝙ debeat eſſe vnunquodq; eorum quæ componit,& de huiuſmodi corpore medio atq; elementis,quia antiqui poſuerunt elementa atq; huiuſmodi medium corpus eſſe totam ſubſtantiam rei. Materiam aũt non ponit Ariſtoteles totam rei ſubſtantiam,ſed cum ea formam requiri . Sed plane confitebunt quidam media adinuicem tranſmutari. Contendere poſſent nonnulli ignem & terram non poſſe adinuicem tranſmutari,propter magnam vnius ab altero diſtantiam,quodq; nunq̃ terra,ignis accedebat locũ,neque ignis elementaris terrę.quæ autem tranſmutantur adinuicem, debent ſibi inuicem propinqua fieri. Ad quod facilis eſt reſponſio,etſi ignis purus in terram ſimplicem nõ tranſmutetur, nec e diuerſo,mixtus tñ in mixtã & non ſimplicem cui propinquus eſt mutatur facile,& econtrario , quęadmodum ex ceptibus terreis fit ignis . Pręterea quanuis nunq̃ actu tranſmutetur ignis ſimplex in terram ſimplicem,nihilominus eſt natus trãſmutari,quod huic loco ſufficit. Poſſent itidem obiectare,aerem & aquam magnam naturæ affinitatem, qualitatumq; reſpondentiã & cognationem habere,& ergo vnum in alterum facile tranſmutari. Ignem vero & terram maximam naturæ repugnantiam,qualitatumq; diſcrepantiam ſeruare, & hinc adinuicem trãſmutari non poſſe. Id eñ efficit quidem aerem facilius in aquam quam ignem in terram conuerti,aut contra. Sed non oportet ſi non adeo facile,idcirco nullo modo ignem in terram tranſmutari poſſe.

¶Sexti capitis annotatiunculæ.

¶Compages , coniunctio, compoſitio, iunctura, compago.

SExtum cap.continet quinq; concluſiones, & quatuor rationes
21 ad quartam. ℂ Prima concluſio. Errauit Empedocles ponēdo
elementa adinuicem manere intrāſmutabilia, ſed adinuicem
comparabilia, vt omnia omnibus ſint æqualia. ℂ Quia aut in-
telligit ea cōmenſuratione vt quanto eſſe comparabilia: vt ex
vno pugillo aquę ſint decem aeris. aut ſecundum potentias. vt
quantum aqua frigidare, tantum aer poſſit calefacere. aut ſe-
cundum paſſiones: vt quantum aer albus, tanta aqua ſit nigra: ſecundū quas non
proprie attenditur ęqualitas, ſed potius ſimilitudo. nam in quanto eſt æquale, &
in quali ſimile. Sic autē faciens, videtur materiam elementis cōmunem facere.
22 alioqui ſecundum quę cōpararet, ęquiuoca eſſent. ℂ Secunda. Empedocles non
ſaluat augmentationem. ℂ Quia ponit additione ignem igne augeri, aerem ae-
re, aquā aqua, & vnūquodq; ſui gn̄is appoſitione. ſic autē dictū eſt augmētationē
fieri non ſolere. ℂ Tertia. Quæ de generatione ſecundū naturā tradidit, dura at-
23 que inepta ſunt. ℂ Quia quę natura fiunt, aut ſemper aut plurimum eueniunt: vt
homo ex homine, triticum ex tritico, oliua ex oliua, oſſium neruorum & mēbro-
rum cōpages. hęc autem tradit caſu & quadā fortunę temeritate euenire. & quæ
caſu & temere eueniunt, extra ſemper & plurimum contingunt. Et certe horum
omnium cauſa eſt non ignis, aut aer, aut aqua, aut terra: neque lis quæ ſolum diſ-
iungit, & ſegregat: neque amicitia, quæ ſolum counit & congregat: neque fortu-
na, quæ (vt inquit) ad rerum ęqualitatem, & non ratio aduocatur: ſed horum om-
nium cauſa eſt vniuſcuiuſque natura, bonum quoddam & optimum: de qua ni-
hil meminit, laudans ſua elementa, litem, & amicitiam, quæ deo facit priora.
ℂ Quarta. Empedoclis de motu exilis atq; infirma determinatio eſt. ℂ Primo.
24 Quia dicit litem & amicitiam mouere. ſed quis motus liti, quis amicitiæ debea-
tur. & quomodo, non determinauit. Debuit enim hoc determinare, cur hic mo-
tus ſit litis, hic amicitiæ: aut ſupponere, aut demonſtrare, aut firme aut debiliter,
aut aliquo alio pacto. ℂ Secundo. Quia cum entia moueantur nunc vi, vt ignis
deorſum: nunc natura, vt ignis ſurſum: lis natura potius moueret, & amicitia vni-
uerſaliter vi quadam, & præter naturam: & lite & amicitia non mouentibus, non
fieret motus. hoc autem inconueniens. ℂ Tertio. Quia Empedocles ambiguas
verſat ſententias, nunc dicens non lite ignem ſurſum latum, ſed vi latum, fortu-
na ſurſum deueniſſe. crebro vero itidē dicens ignem natum ſurſum agi: vt cum
in profundas detruſus ſit terrę radices. ℂ Quarto. Dicit Empedocles aliquo tem
pore litem regnare: vt nunc mundo (vt eſt) exiſtente: aliquando amicitiam. opor
tet igitur eſſe cauſam priorem lite & amicitia, quę huiuſmodi alternationes cau-
25 ſa exiſtat. illius autem non meminit Empedocles. ℂ Quinta concluſio. Inconue
nienter Empedocles animam ex elementis conſtitui voluit. Nam animę paſſio-
nes, quales ſunt ſcientiæ, vt muſica, memoria, obliuio, & cōſimiles, nequit ſalua-
re. Nā ſi anima ſit ignis, paſſiones habebit quæcunq; ſunt ignis. & ſi ex elemen-
tis congeſta, habebit quæ plurium, & corporales. nulla autem prædictarum cor-
poralis eſt. Sed hæc exactius exquirere, alterius contemplationis exiſtit.

SExti cap. ſcholia. XXI. Quia aut intelligit ea cōmenſuratione vt quāto eſſe ęqualia. Non intelligit Empedocles elementa eſſe ęqualia quātitate & mole, cū manifeſtum ſit ſuperiora elementa maioris eſſe molis inferioribus, ſed ſecundum magnitudinis in eadem materia certam proportionem ea eſſe æqualia dicit, cum inquit ipſa commenſuratione vt quanto eſſe ęqualia vt ſub qua materia ſit inferioris elementi minor moles, ſub eadem ſit ſuperioris maior moles. Et ſic comparando, habet concedere materiam elemētis eſſe communem, & eiuſdem ſpeciei atq; rationis. Si enim eorum materia eſſet ſpecie diuerſa, nō poſſet materia vni ad alterius materiam ſecundum æqualitatem comparari, cum quæcunq; comparantur, debeant eſſe vniuoca, & eiuſdem naturæ entia. Quod ſi concedit materiā elementis ſpecie eſſe eandem, erunt elementa adinuicem tranſmutabilia. quod ſuę aduerſatur poſitioni. Aut e diuerſo ſi non poſſunt adinuicem tranſmutari, quia diuerſam ſpecie habent materiam, neque poterunt propter eandem

rationem adinuicē cōparari,quod iterū ſuis dictis repugnat. XXII. Quia ponit additione ignem igne augeri.Ignis adiunctione atq; continuatione alterius ad ipſum ignis ſit quidē maior, ſed non augerur,quia in augmentatione quod additur, deber ante additionē eſſe diſſimile ſpecie ei cui additur.In huiuſmodi aūt cōtinuarione quod additur, ſimile eſt ſpecie añ additionem ei cui additur. Ec ſi ignis ligna ſpecie diuerſa in ſuā conuertat ſubſtantiā, ne illic quidē eſt augmentatio, quanuis maioris ſit molis ex diſſimili ſecūdum ſpeciē acquiſitio. Nā ea molis acquiſitio non eſt coniuncta nutritioni,neq; fit a virtutevegetatiua & animara, quod ad augmenrationis rationem requiritur. XXIX. Lis natura potius moueret. Quia ſecūdū Empedoclē lis deducit res ad ortū,& propriā cuiq; naturā accōmodat,poti⁹natura res ipſas loco moueret,&vt cauſa naruralis. Amiciria vero quæ res deuoluit ad interitū,moueret violenter,& vt cauſa præter naturā in latiōe, ſicut & ſubſtantia. Et cum lis & amicitia non mouerēt,non fieret motus. Nā ſunt prima mouētia,quibus nō mouētibus,neq; poſteriora mouebūt. Vtrunq; aūt incōueniens. Primū quidem. Nam hoc eſt attribuere id quod bonū eſt,& natura cōueniens, ſcilicet motū naturalē, principio malo, ſcilicer liti, & id quod malū eſt ſcilicet motūviolētū,principio bono,amicitiæ. Ec planevidetur Empedocles ſenſiſſe litem eſſe negationē,& principiū mali(ſicut & reuera eſt)cū dixit aduenięte amicitia ſolū deum genitum eſſe. Secundū etiam eſt inconueniens,quia finita rerum ſegregatione(vt mūdo quemadmodū nunc eſt exiſtente)res mouētur,& tamen neq; lis mouet neq; amicitia. XXX. Nam ſi anima ſit ignis, paſſiones babebit. Cumvnunquodq; ſit tale,ex qualibus ipſum eſt compoſitū,& anima ſit compoſita ex elementis,ſolas habebit elementorū qualitates. quare neq; ſciētiā habebit,neq; memoriam. Rurſum quod ex corpore cōponitur,corporeū eſſe debet. Si itaq; anima ex elemenris quæ corporalia ſunt, componeretur,eſſec corporalis,ſubſtantiaq; per ſe corporea. quod falſum eſt.

¶Septimi capitis annotat.

¶Mixta, animalia, vegetabilia, mineralia.

SEptimum caput continet vnam quæſtionem, & eius ſolutionem.
¶Quæſtio. Cum ex igne fit aqua,& ex qua iterum fit ignis, quia 16
eadem ſubiecta natura vtriſq; communis eſt,quomodo ex igne, aqua & reliquis elementis fit mixtum aliquod,vt caro, os, neruus? Non enim dicere poſſumus vt Empedocles,qui dixiſſet ſic fieri ſicut paries ex lapidib⁹ & laterculis:neq; ex tota carne fieret ignis,ſed ex vna parte ignis,& ex altera aqua: quemadmodum ex hac parte ceræ ſphæra fieri poteſt, ex illa pyramis. Et ex oppoſito ſcrupus naſcitur & difficultas:cum faciamus omnium vnam ſubiectam materiam,cum ex calido & ſicco,vt igne, frigido, & humido,vt aqua generatur caro,ſi caro non ſit vnum,nec alterum,neq; ipſorum ſaluatorum mixtura atq; cōpoſitio:quid ipſorum ergo niſi ſola materia reliquitur?
¶Dicimus elementa in mixti generatione ſe cōtēperare:vt calidum, frigidum, humidum,& ſiccum remitti, eorum intenſiones atque acumina obtundi: ita vt mixti naturæ ipſa ſint,gignaturque mixtum. Et tunc nec elementa ipſius materia ſunt,neque horum extrema contraria:ſed eorum medium ad mixti naturam contemperatum,quod mixti natura & ſpecie moderatur dirigiturque. Hinc variæ mixtorum oriuntur ſpecies ex varia temperamenti proportione:vt hoc proportione dupla calidum ad frigidum,illud tripla. & ita de ſicco & humido. Itaque mixta ſunt ex contrarijs elementis, & elementa rurſum ex illis: non vt ex materia,& quæ actu ſint,ſed potentia,& quorum in medium redactæ & contemperatæ fuerint paſſiones.

SEptimi capitis ſcholia. XXVI. Non eñ dicere poſſumus vt Empedocles. Cū paries ſit ex lapidibus & lateribus, ibi eſt multorum per ſe & actu exiſtentium cōgregatio, quæ non conſtituunt vnum ſimpliciter,ſed aggregatione ſolum artiſq; compactione. In generatione autem mixtorū ex elementis ſit vnum actu & potentia,&vnicam habens formam ſubſtantialē. quare non poteſt generatio mixti aſſimilari conſtructioni parietis. Neque itidem generatio ignis ex carne,productioni flammæ ex alio & cęra comparari poteſt. Nam hic vna forma deperdita,alrera in eadem materia acquiritur, illic vero in mareria carnis non acquiritur forma ignis,ſed contemperamentū ignis quod in ea ſuit materia,diſſoluitur. hinc mixti in elementum reſolutio ſieri dicirur,ſicut & ediuerſo mixti ex elemento cōpoſito. Sed eorum medium ad mixri naturam cōremperamētū. Materia mixti perfecti vocatur hoc in loco medium,quia vniuſcuiuſq; elementorum naturam participat, & qualitates eorum habet remiſſas,& medias in comparatione ad illas in elementis excellentes & extremas. & hæc materia per formam ſubſtantialem mixti regitur & informatur. Non tamē credendum eſt cum formatur mixtum,cuiuſlibet elementorum aduenire particulā,& eorum formas ſubſtantiales deperdi, qualitateſq; excellentes remitti, ſed a generante inducitur contemperamentum in materia ipſi formæ gignendæ

cõueniens. Neque oportet ſub materia mixti fuiſſe quatuor elementorum formas. Nam in mundi exordio ſummus rerum opifex omnium rerum naturalium contemperamenta determinauit, & mixtis eorumque materię indidit, deinde eis reliquit vim eadem contempetamenta in alijs ſubiectis producendi, quod fieri conſpicitur.

¶ Octaui capitis annotatiunculę.

¶ Vegetes, vegetabilia. ¶ Mixta, mixta perfecta.

27 Ctauum cap. continet vnam concluſionem, & duas rationes ad eam. ¶ Concluſio. Quodlibet mixtum circa mundi medium exiſtens, ex omnium cõcurrentia elemẽtorum naſcitur. ¶ Primo ex terra, quia in loco terrę: & vnunquodque naturam illius in cuius loco ortum eſt, participare videtur. Ex aqua vero, quia terminatione eget. aqua autẽ omnium optime terminabilis eſt, prohibens terram decidere, & eam ligans & figens. Et ſi terra & aqua affuerint, & ignis & aer. Nam mixtum perfectũ ex contrariorum tẽperamento naſcitur. Ignis autem & aer, aquę & terrę (vt contingit ſubſtantiã ſubſtãtię) ſunt contraria. Omnia igitur ſimplicia in tali cõpoſito erunt concurrentia. ¶ Secundo. Ex eiſdem ſunt & nutriuntur mixta. atqui oĩa pluribus nutriuntur. nã quæ vno ſolo nutriri videntur, vt plantę aqua, plurib⁹ nutriuntur, terra ſcilicet & aqua. Hinc ruſtici hortos irrigare volentes, aquã terrę admiſcent: quo vberius vegetib⁹ alimentũ miniſtrẽt. Et quod nutritur cõiunctũ materię, eſt ſpeciei & formę, quę calore (qui ab igne eſt) plurimum eget. eſt em̃ ignis maximę formę atque actionis: vt qui ſit natus ferri ad terminum, & forma maxime terminus ſit. Ignis igitur non abeſt: quare neque aer: vt qui transmutabili vicinior atque paratior ſit. Omnia igitur mixta ex omnibus ſimplicibus concurrentibus elementis contemperata ſunt atque ordinata.

Ctaui cap. ſcholia. XXVII. Quodlibet mixtum circa mundi medium exiſtens. Circa mundi medium exiſiere dicitur mixtum, quod in terra aut circa terram verſatur, vt animalia quę in tetra aut ſuper terram degũt, vegetabilia quę radicem terrę infixam habent, & mineralia quæ terræ eruuntur. Et eam ob rem ex terræ contemperamento liquido conſtant, item & aquę. nam humidum aquęum ad ſicci terrei continuationem & colligationem admodum eſt neceſſarium, vt quo abſente terrea diſſipentur & diſpergãtur, pręſente vero humido aquęo, vt pluuia, colligantur & vniuntur. Vt qui ſit natus ferri ad terminum. Ignis natura fertur ad concauum cæli lunæ, qui terminus eſt & perfectio cæterorum locorum, & terum naturalium locus perfectiſſimus. Forma autem ſubſtantialis, præcipuus eſt terminus, & primaria rerum ſenſibilium perfectio. Non ergo abeſt ignis contemperamentum compoſitioni mixti, quare neq; aeris. Nam aer igni tranſmutabili conterminus eſt & proximus, ſimiliter & ipſi mixto paratior. Magna enim eſt qualitatum ignis & aeris affinitas, multumq; adinuicem naturæ vicinia conſpirant vtriuſq; contemperamenta, quam ob rem natuta aerem igni (cum quo parum habet diſcriminis) proximum collocauit.

¶ Noni cap. annotat.

¶ Sempiterna & prima, cæli. ¶ Phædon, liber Platonis ita inſcriptus, vbi Socrates lethale pharmacum hauſturus, de immortalitate animæ diſſerit. ¶ Paſſiones, potentiæ, vires.

28 Onum caput continet quinque concluſiones, duas rationes ad tertiam, tres ad quartam, & duas ad quintam. ¶ Prima concluſio. Expedit de cauſis gñabilium & corruptibilium determiatio. ¶ Nam vniuerſali cognitione affecuta, quot de omni generatione, & quæ ſint principia, ſingula facilius perſpicere poterimus. ¶ Secunda.

29 Tot & æqualia numero & genere eadem ſunt, quę in ſempiternis & primis. ¶ Eſt enim illic hoc vt materia, hoc vt forma, et hoc vt efficiens: ita generabilium eſt materia, quæ eſt ad eſſe et non eſſe quædam potentia, eſt forma, eſt et efficiens. nam duo ad generandum ſunt inſufficientia. ¶ Quædam enim entium de neceſſitate ſemper ſunt, quædam nunquam et quædam quandoque ſunt, et quandoque non ſunt, vt generabilia et corruptibilia. quare non

ímmerito materiam habent,quę principium eſt ad eſſe,& non eſſe,quod genera
tione & corruptione cõpletur.Quod ſi materiã,& cauſam gratia cuius habebunt
quę eſt forma,ſpecies,& ratio vniuſcuiuſq; ſubſtãtię,& tertiũ ſpeciei effectiuum.
nam nihil efficit ſeipſum:neq; materia efficit quicquam: vimq; producendi ha-
bet nullã.❡Tertia.Socrates in Phædone efficientẽ cauſam non tetigit.❡Ali- 30
os enim increpat vt nulla loquentes,ſupponẽs eſſe ſpecies (quas ideas dicunt)&
entia ſpecierum participantia,fieriq; generationem ſuſcepta ſpecie,& corruptio
nẽ ſpeciei retractiõe. Sed quod id nõ verũ ſit,patet.❡Primo,quia quæreretur a
Socrate,cur non ſemper generant,cum ſint ipſę ſpecies ſemper, & quæ ipſas par
ticipare poſſint.❡Secundo.Quia videmus alia efficientia: vt medic⁹ ſanitatem
efficit,doctor doctrinam,& vnumquodq; ſecundum operantis naturam. quid igi
tur introducunt ſpeciem,ſeparatamq; ideam.❡Quarta. Neq; rationabiliter di- 31
cunt materiam generare.❡Primo,Quia alterans & transformans, generationis
efficiens cauſa exiſtit. hoc autem in omnibus & natura & arte factis efficientem
cauſam dicere cõſueuimus.Materię autem eſt pati & moueri : mouere autem &
facere,alterius.non igitur rationabiliter dicunt materiam generare. Et id profe-
cto dicebat Democritus,atomos ſeipſas mouentes,rerum materias ponens.❡Se
cundo.Aqua non efficit animal a ſeipſa,aut aliud elementum quodcunq;,neque
lignum a ſeipſo lectum:ſed requiritur & producẽs,& ars. inconuenienter igitur
ponunt materiã generare.❡Tertio.Quia organa attribuuntur corpori , per quę
generet. hoc itaq; materię adſcribentes , principale,actum , ſpeciem , quod quid
erat eſſe,relinquunt,cuius proprietas eſt agere.❡Quinta concluſio.Neque id ve 32
rum eſt,elementorum paſſiones,calidum,frigidum,humidum,& ſiccum,& reli-
quas,quod ſecundum has adinuicem agant & patiantur , eſſe efficiens præcipu-
um, & per hæc omnia gigni & corrumpi . ❡Primo. Quia quod habet nobiliſſi-
mas & maxime actiuas paſſiones,deberet potius ſemper agere,& alia corrumpe
re.videtur tamen ignis & motus.❡Secundo.Quia ſic dicentes, ſimile dicunt,at
que ſi dicant ſerram principaliter effectiuam,vt vnicuiq; inſtrumentorum agen
di principalitatem attribuant,& vtens organo exiſtiment deterius.Atqui hoc eſ
ſe nequit . incidente enim atque ſerram dirigente aliquo diuidi neceſſe eſt . ſed
quomodo organis vtentia moueant,non vident.

NOni capitis ſcholia. XXIX. Tot & æqualia numero & genere eadem ſunt . Proponit hæc concluſio, tot eſſe ſecundũ numerum generatiõis rerum naturalium principia,& in eodem genere cauſę,quot ſunt principia in corporibus cæleſtibus.Nempe ſicut in cęlis vnum eſt principium materię analogum, & in genere cauſæ materialis,vtpote cæli potentia,quę ipſius actus ſubſtãtialis cęli , & eius tum dimenſionum tum motuum ſubiectum eſt,aliud eſt cęli principium formæ analogum, vtpote actus cæli ſubſtantialis,omnium tranſmutationum eius effectiuus,& in cęli potentia ſubſtantiali ſubſiſtens,aliud demum cęli principium eſt efficiens extrinſecum, vtpote intelligentia cæli vniformi tenore mouens,ita generabilium & corruptibilium vnum eſt principium materiale, ſcilicet eorum materia, vnum formale,vtpote forma,& tertium efficiens exterum,ſcilicet generans.Sunt itaque in cælo & rebus naturalibus æqualia numero principia.nam tria,& in eodem genere cauſę, nam materiali, formali,& efficiente. XXXII. Videtur tamen ignis & motus.Si paſſiones qualitateſque elementorum principaliter agerent , maiores virtute paſſiones magis agerent,& maximæ paſſiones nobiliſſimæq; maxime agerent.ignis igitur,vt qui maxime actiuas habent paſſiones,deberet maxime agere,& cętera corrumpere,non autem pati a quopiam aut corrumpi . Atqui ignis moueri percipitur & corrumpi.non ſunt igitur qualitates pręcipue actiuæ, ſed rerum ſubſtantiales formæ huiuſmodi qualitatum effectrices & moderatrices.Et plane qui huius oppoſitum aſtruunt,perſimile dicunt,atq; ſi aſſererent quoduis inſtrumentum artis(vt ſerram) principaliter effectiuum operis,vt ſectionis,vtens autẽ inſtrumento artis,& ipſum dirigens,deterius, imperfectius, atq; minus principaliter operari.Id aũt prorſus eſt falſum,cũ e diuerſo vtẽs inſtrumẽto,principale ſit agens,& inſtrumentum,minus principale. Cõſimiliter igitur in naturę opificijs eſt ſentiendum.

❡Decimi capitis annotat .

❡Obliquus circulus,zodiacus,ſignifer,& animalis circulus.❡Periodus,tota illa,quæ natura determinata eſt durationis ſeries : & circuitum interpretantur.

DEcimum caput cōtinet quatuor concluſiones, & vnum corollarium
33 ad tertiam. ¶ Prima. Perpetua eſt generationum & corruptionum ſe-
ries. Nam lationes ſuperiores perpetuas eſſe monſtratum eſt. hæc au-
tem ſempiterno gyratu adducunt aut abducunt generans. erit itaq; per
petua huiuſmodi generationum & corruptionum ſeries. Et certe rationabiliter,
nam latio illa, prima eſt, generationem præcedens, & ſemper exiſtens. & perra-
tionabile eſt, primum poſterioribus eſſe cauſam, & ſemper ens aliquando enti, &
aliquando non enti. ¶ Secunda. Vt ſit huiuſmodi perpetua generationum & cor
34 ruptionum ſubſecutio, non ſatis eſt primi circuli afferre lationem, ſed & alias va
rio modo incedentes ponere neceſſe eſt. ¶ Nā generatio & corruptio contraria
ſunt. & idem inquantum idē, & conſimiliter ſe habēs, ſemper eſt natū facere idē.
quare exiſtente vnico circulo ſolum fieret aut generatio, aut corruptio. ponendí
ſunt igitur plures, qui vt contrarij contrarios inducat effectus. Hinc fit vt ſupre-
mi circuli latio non videatur generationis & corruptionis cauſa, ſed latio ea quæ
ſub obliquo demeat circulo. nam continue duos varios motus cōtinet, & inclina-
tionē habet, quæ nunc ſuę præſentię cauſa eſt, nunc abſentiæ, nunc vt prope ſit,
35 nunc vt longe. ¶ Tertia. Tempus generationis eſt æquale tempori corruptio-
nis. ¶ Nam ęquali exiſtente diſtantia, ęqualis eſt motus. diſtantia autem acceſ-
ſus ad nos, ęqualis eſt abſceſſui: & accedente ſphæra, vt ſolis, omnia oriri, germi-
nare, & pubeſcere videmus: abſcedente vero tabeſcere, atq; marceſcere. Eſt igi-
tur tempus generationis ęquale tempori corruptionis. ¶ Corollarium. Fit etiam
vt vniuſcuiuſq; vita numerum habeat quo determinatur. ¶ Nam omnium eſt
ordo, & omnium tempus & vita clauditur periodo. ſed nō omnium eadem eſt pe
riodus, ſed his quidem minor, vt annua, illis vero maior. Accidit tamen ſępe ſuę
periodi metam non attingere, ſed citius occumbere propter cauſarum confuſio-
nem, & materię inęqualitatem, quę non vbiq; eadem, eaſdemq; virtutes habens.
36 ¶ Quarta. Non iterum præter ratiōnē euenit continuas eſſe gñationes & corru-
ptiones, vt ne vnquam quidē defecturæ ſint. ¶ Nam in omnibus cōpertum eſt,
melius ſemper deſiderare naturā: melius autem eſſe quā non eſſe. eſſe autem in
omnib⁹ continue exiſtere, propterea ꝙ longe a principio rerumq; origine diſtent
impoſſibile eſt. Reliquo igitur modo vt fieri potuit compleuit deus omne, conti
nuam faciens generationum ſeriē. Et rationabiliter res hoc pacto vt ſecundum
circulum ſempiterna duratione trahuntur: vt in ſimplicib⁹ licet intueri ex igne
generari aerē, ex aere aquam, ex aqua terram, ex terra aquā, ex aqua aerē, ex quo
iterum gignitur ignis. Hoc enim pacto imitantur ſempiternum cæli gyrum, &
circulationem, quæ ipſarum cauſa exiſtit. Dictum enim eſt prius quomodo eſt
vnum primum continue mouens, ingenerabile, incorruptibile, inalterabile, &
vnus primus motus, cuius numerus eſt tempus: & quomodo hoc, & quare.

DEcimi cap. ſcholia. XXXIII. Sed latio ea quę ſub obliquo demeat circulo. Ea eſt la-
tio ſolis, qui generans eſt vniuerſale, rerūq; naturaliū omnium. Et adduci dicitur, cū
ad nos accedit, propiorq; fit. abduci vero, cū a nobis diſcedit, & fit ſemotior. Fertur
aūt ſol cōtinue ſub zodiaco, neq; vtrāuis in partē vnquā ab eo deuiat. nā ſemper ſub
ecliptica (quę linea eſt zodiacū ſecundum latitudinem in duas ęquas partes dirimens,
& ſex ad partē arcticam, ſex vero ad antarcticam gradus latitudinis zodiaci diſtinguens, nuſquam
ab ea exorbitando mouetur. Demū continet ſol continue duos varios motus, vnū quo mouetur
ad motum primi mobilis ab oriente per meridiem in occidentem, & per ſeptentrionem rurſum in
orientem, & quatuor atq; viginti horarum ſpatio circum terrā rapitur, eo motu diē & noctē effi-
ciens. Alterum quo proprio motu circumgyratur ab occidēte per meridiē demum in occidentem.
& vno anno ſuum abſoluit motum, quo quatuor anni tempora diſtinguit. XXXV. Tempus ge-
nerationis eſt ęquale tēpori corruptionis. Non ſit hic ſermo de generatione aut corruptione huius
vel huius rei naturalis in particulari. nā cōtingit plerunq; ea quorum generatio diuturno tempo-
re fit, breui admodū mora corrūpi. Sed de generatione & corruptione viuentium vniuerſi, ſub ra-
tione quadā communi & vniuerſali. Et tempus generationis eorum eſt, quo a ſimili ſibi ſpecie ex

ſemine producuntur,vt vernũ & æſtiuum,quo arbores & animalia vim generandi habere cernun-tur. Tempus vero corruptionis,quo deficit huiuſmodi viuentiũ productio, vt autũnale & hyber-num. Et huiuſmodi generationis tempus æquale eſſe tempori corruptionis,hinc liquet. Nam tem pus generationis eſt ſole ad nos accedente,corruptionis vero,ipſo diſcedẽte. Atqui ſpatiũ acceſſus ſolaris æquale eſt ſpatio diſtantięq; abſceſſus. Vtrunq; enim complectitur medietatem zodiaci, in ſex diremptam ſigna. Acceſſus quidem diſtãtia,medietatem vergentem ad ſeptentrionem,ariete, tauro,geminis,cancro,leone,virgine diſtinctam. Abſceſſus vero diſtantia medietatem alterã zo-diaci deuergentem ad auſtrum,ſex altera ſigna,librã,ſcorpium,ſagittarium, capricornum, aqua-rium,piſces,complectentem. Et vita clauditur periodo. Natura vt magnitudine & paruitate res determinauit,& intenſione atq; remiſſione, ita & durationis diuturnitate atq; corruptione,omni buſq; rebus certam præſcripſit exiſtendi metam, & pręſertim viuentibus. Quæ quidem menſura non mõ in diuerſis ſpeciebus eſt diuerſa,ſed & in diuerſis eiuſdem ſpeciei indiuiduis, vt vnus ho mo altero diuturnioris aut contractioris eſt vitę. Et homo alterã ab alijs animantibus habet perio dum. Quocirca admittendum eſt maximum eſſe tempus per quod homo poteſt vitam agere, vtpo te tempus interceptum inter eius generationem & conſtitutã periodum. Minimũ tamen dari non poſſe,ꝙ datum quodcunq; tempus per quod poſſis vitã agere, diuiſibile eſt in minores partes per quas itidem viuere poteris. Neq; itidem dabile eſt maximum tẽpus per quod non poteſt quiſpiã viuere. nam qui per minus tempus viuere non poterit,neq; per maius. Demũ non eſt dabile mini-mum tempus quo nõ poſſit viuere. Nam id tempus quodcũq; dederis, in infinitum diuiſionẽ reci-piet vltra periodum. XXXVI. Reliquo igitur modo vt fieri potuit cõpleuit deus. Quãadmodum id octaui Phyſicorũ,motum cæli eſſe perpetuũ, veritati eſt diſſonum, ita & ea quę hoc in capite aſ-ſerit eali nitentia fundamento,nõ ſunt recipiẽda,ꝙ ſcilicet generationũ corruptionumq; ſucceſſio ſit perpetua. Neq; ratio huius concluſionis id fatẽdũ eſſe cogit. Nã quãuis deus res naturales quæ eędem numero manere non poſſunt,voluerit identitate ſpeciei ſuam imitari exiſtẽtiã, hanc tamen imitationem,& ſecundum ſpeciei rationẽ permanentiam,noluit eſſe perpetuam,ſed certis præſcri ptam durationis limitibus, quibus & mundus ipſe ſenſibilis diffinitus & clauſus eſt.

¶ Vndecimi capitis annotat.

¶ Cõuerſiones,ſolſtitia. ¶ Eſſentia ordinata,quorũ pri⁹ eſt de eſſentia poſterio-ris: aut quo non exiſtente,alterũ non eſſe contingat. ¶ Gñationes ſecundũ rectũ perpetuarentur,ſi ſemper gñatorum fierent nouæ ſpecies, & nunquã relaberen-tur in priores. ¶ Secundum vero circulum, quando finitis & natura determina-tis rerum ſpeciebus ſemper reparantur,in conſimiles reſoluendo ſpecies.

VNdecimum caput continet quinq; quæſtiones, & earum ſolutiones.
¶ Prima quæſtio. Cum continue generationes generationibus ſucce 37
dant,& tranſmutatio tranſmutationi, & hoc ens generatum poſt hoc,
vt non aliquando deficiat: an aliquid ex neceſſitate erit, an nihil, ſed
omnia non fieri contingat? ¶ Reſponſio. Aliqua de neceſſitate erũt,
& aliqua non. quemadmodum enim inceſſurus poteſt non ambulare: ita quod ge
nerabitur, poteſt non generari. Et generari & non generari, vt erit & non erit ſe
habebunt. ¶ Secunda quæſtio. Cum ſicut aliquid neceſſe eſt eſſe,& aliquid con- 38
tingit, ita aliquid fieri neceſſe ſit, vt cæli conuerſiones: an ſi ſit prius,eius poſteri-
us eſſe neceſſe ſit, an e diuerſo? ¶ Reſpõſio. In eſſentia ordinatis poſteriore exi-
ſtente,& prius eſſe neceſſe eſt: vt domo exiſtente, vt fundamẽtum ſit neceſſe eſt.
& ſi fundamentum eſt, lapides & intritum ſunt: non tamen retro agitur, niſi poſte
rius de neceſſitate ſit futurum. ¶ Tertia. An generationes ſecundum rectum, 39
an ne potius ſecundum circulum perpetuentur? ¶ Reſponſio. Nõ perpetuantur
generationes ſecundum rectum. Nam infinita non erunt hoc modo ſpecie va-
ria. nam ſi poſterius eſt in talibus,& prius eſſe neceſſe eſt. & ſi prius de neceſſita-
te erit,& poſterius: vt licet in rerum ſpeciebus intueri. Neque finita erunt, nam
aliquando pertranſita tota eſsent, vt caderent atq; deficerent generationes. Sed
perpetuantur generationes ſecundum circulum. ſic enim videm⁹ orta ſecundum
notas ſpecies reparari, ac redire. Et cauſa huius eſt motus cæli, qui in circulũ vol
uitur: & motus ſolis, ſimilia ſucceſsionibus ſuis reparans tempora, menſes, & ho-
ras,& genita genitis ſimilia, eius gyrum, circunque lationem imitantia. ¶ Quar
ta quæſtio. Quare ſi nubes eſt, oportet pluere: & ſi pluit, oportet iterum nu- 40

bem eſſe,& non oportet homínes aut animalia in ſeipſa reiterari? ¶Reſponſio.
hoc eſt quia hęc tranſmutatio,vt pluuię & nubis aquoſę,& contra, magis imita-
tur circulum : animalium vero minus : imo quodammodo videtur eſſe ſecun-
41 dum rectum. ¶Quínta quęſtio. An omnia ſimiliter iterentur, an non? ¶Re-
ſponſio. Quorum ſubſtantia mota,ingenita eſt,& incorruptibilis, eadem nume-
ro redeunt: vt ſol, vt aſtra. Quorum vero corruptibilis,non numero,ſed ſpecie ea-
dem reparantur: vt cum ex aqua fit aer,ex quo iterum fit aqua : non eadem aqua
numero,ſed ſpecie reparatur. corruptibilis enim aqua, & talis vt eam contigiſſet
non eſſe,

VNdecimi capitis ſcholia. XXXVII. Aliqua de neceſſitate erunt, & aliqua non, De neceſſitate quidem naturæ erunt corpora cæleſtia, materia rerum naturalium,earumq; generationes atque ſpecies, ſi vniuerſaliter atque generali ratione explicentur, vt ex naturæ neceſſitate erunt elementa, ignis, aer,aqua, terra, quorum exiſtentiam mundi integritas atque perfectio requirit. Erunt & homines,oliuæ & leones, atque poſt ea quæ nunc ſunt,neceſſario cõſimilia ſecundum ſpeciem generabuntur. Alioqui mundus ſuis numeris non eſſet perfectus. Speciali autem & ſingulari modo explicando, hic homo futurus non de neceſſitate erit, quia ſeruata ordinatione naturæ poterit nõ eſſe. Neq; hæc oliua(quæ ad ortũ ducenda eſt)de neceſſitate erit, quia põt interueniente obſtaculo impediri a generatione. Ita aliquid fieri neceſſe eſt, vt cæli circungyrationes,& rerum naturalium generationes notione communi explicatas. Aliquid vero poſſibile eſt non fieri, vt hanc vel hanc rei generationem. XXXVIII. In eſſentia ordinatis,poſteriore exiſtente. Id prius dicitur, quod eſſe altero exiſtente eſt neceſſe, vt partem ſubſtantialem aut integralem eſſe ſuo toto exiſtente,& perfectum eſſe,ſuo imperfecto a quo dependet,exiſtente,eſt neceſſe. Poſterius vero idipſum dicitur,quo exiſtente alterum eſſe oportet,vt toto exiſtente ſubſtantiali aut integrali, conſequitur eius partem eſſe,& imperfecto exiſtente,& eius perfectum a quo dependet, eſſe debet. Eſt itaq; pars ad ſuum totum, prius, & perfectum ad ſuum imperfectum. Hinc liquet ſi poſterius eſt, & prius eſſe debere. at ſi non eſt poſterius, non idcirco prius non eſſe. neque e diuerſo ſi prius eſt, protinus oportere poſterius eſſe. ſi tñ prius non eſt,& poſterius non eſſe conſequens eſt. Vbi autem poſterius de neceſſitate naturæ eſt, in ĳs ſi prius eſt, & poſterius itidem eſſe neceſſe eſt. & contra ſi non eſt poſterius,neq; prius,vt ſi cælum eſt, mundus eſt, quia non poteſt mundus natura non eſſe. Et ſi elementa ſunt,& mixta ex ipſis compoſita ſunt,quia mixta eſſe neceſſe eſt. XLI. Quorum vero corruptibilis,non numero, ſed ſpecie eadem reparantur. Huius ratio in promptu habetur. nam corruptum terminatiue aut completiue & ſecundum ſubſtantiam,idem numero natura redire non poteſt. Natura dico. nam diuina virtute id fieri poſſe,ambigere debet nemo,cum & in mortuorum reſuſcitatione id factum credamus, & in extrema reſurrectione idẽ futurum expectemus. Phyſicus autem de ſola naturæ potentia habet loqui & determinare, ne pręſcriptos ſuæ diſciplinæ egrediatur limites. Non autem poteſt anima corpore ſoluta,rurſum natura ſuo vniri corpori. Neque ſimile cenſeri debet iudicium de aqua quadrupedanea, quæ poſtquam diſtracta fuerit in quatuor pedanea,a,b,c,d,illis rurſum vnitis eadem redit aqua numero. Nam in tali aqua, ſola eſt facta ſeparatio partium integralium,& iterata ſeparatarum vnio,ſine acquiſitione aut deperditione partis ſubſtantialis,neque ibi eſt ſecundum ſubſtantiam corruptio. In morte autem hominis eſt diſſolutio partium ſubſtantialium, & ſubſtantię corruptio. Neque itidem ſimile iudicium eſt de forma generanda & corrupta,quanuis vtraque nullo pacto ſit. Nam materia ad generandam habet appetitum,quod eam nondum habuerit,& habere nata ſit,ad corruptam vero non habet amplius inclinationem,quod non ſit nata eam rurſum habere.

Paraphraſeos in ſecundum de GENERATIONE ET CORRVPTIONE ARISTOTELIS, & in eundem ſcholiorum, finis,

Primi capitis paraphraſeos in primum librum Meteororum, annotatiunculæ.

¶ Meteoros, ſublimis iterpretatur. ¶ Meteorologia, ſublimium, id eſt imperfectorum mixtorum diſciplina: quorum quędam ſunt ignea, hæc aquęa, hęc aerea, illa vero terrea. ¶ Impreſſiones ignitę ſunt, ſtipulæ ardentes, ęges, dali, ſydus volans, candelę, trabes, colũnę, teretes lanceę, clypei, globi, faces, ignitę pyramides, draco volans, & ſimiles. ¶ Phaſmata ſiue phantaſmata ſunt hiatus, colores, illuminationes, galaxia. adduntur etiam cometa & galaxia ignitis. ¶ Aſtrorum lacte, via lactea, galaxia. ¶ Impreſſiões aqueæ ſunt, vapor, pluuia, ros, pruina, nix, grando, fontes, flumina, mare. ¶ Aereę, venti, terræmotus, fulmina, ecnephias, typhon, incenſio. ¶ Quæ radiorum apparitione fiunt, ſunt, halos, iris, virgæ, parelij. ¶ Impreſſio, mixtum imperfectum.

MEteororum libri quatuor. Primus cõtinet quatuordecim capi-
ta. Primum caput vnam concluſionem, qua omnia ea de qui-
bus iam egit, & poſtea acturus eſt Ariſtoteles, complectitur.
¶ Concluſio. De primis cauſis naturæ, de omni motu natura 1
li, de cælis aſtrorum multitudine peroratis, de elemẽtis, quot
& quæ ſint, de eorum adinuicem permutatione, & vniuerſali-
ter de generatione & corruptione dictum eſt. nunc partem il-
lam quam meteorologiam vocant, ſupereſt abſoluere. ¶ Nam hæc ſunt quę accidunt ſecundum naturam quidem, inordinatiorem tamen, magiſq; tranſmutationi peruiam, & minus ſibi conſtantem. Et primo determinabimus de impreſſionibus ignitis, phantaſmatibus, cometis, & aſtrorum lacte, de impreſſionibus aquæ, quæ circularem habent inuicem tranſmutationem: deinde aeris: vt ſpiritibus, terræ tremoribus, fulminibus, ecnephijs, typhonibus, incenſionibus, & ijs quæ radiorum apparitione fiunt. & terræ, vt quę congelatione procreentur. deinde de animalibus, & plantis. His enim determinatis, fere quæ a principio propoſuimus, finem ſuum nacta erunt & aſſecuta.

PRimi cap. primi meteororum ſcholia. 1. Quatuor partiales libros, ignis, aqua, aer, terra. Hęc quatuor elementorum nomina, ignis, aqua, aer, terra, in fronte huius cap. collocata, horum quatuor librorum materiam ſubiectam, ordinemq; deſignant. Denotant eñ in primo libro determinationem fieri de impreſſionibus igneis, quęq; ignis naturã propius imitantur. In ſecundo de aquęis. In tertio de aeris, & in quarto de terreis, cuiuſq; elementi noĩe, ea mixta imperfecta quę ei magis aſſimilantur, intelligendo. Nam hæc ſunt quæ accidunt ſecundum naturam inordinatiorem. Cõparatiuus ille non proprie exponendus eſt per ſuum poſitiuum, & aduerbiũ magis, ſed improprie per ſe poſitiui oppoſitum, & aduerbium minus, vt naturã inordinatiorem intelligamus, naturã minus ordinatam. Nam mixta imperfecta non ita ſtatis fiunt & determinatis temporibus, vt perfecta, neq; eſt in eorũ gñatione tam certus tenor, & tam definita tẽporis pręfixio, vt in vegetabilium & animalium productione, ſed aliquando quidem gignũtur, & aliqñ non. nõnulla etiã mixtorũ imperfectorũ raro gignũtur, vt cometę & parelij. Cũ eñ fiunt, ſemper conſimiliter eueniunt. quare ipſa a natura euenire putanda ſunt. Habẽt quoq; mixta naturã magis trãſmutationi peruiã. nam facile ex alijs gignuntur, & rurſum in alia leuiter tranſmutantur, neq; adeo diu permanent, conſtantemq; habent naturam, vt mixta perfecta, quemadmodum facile pluuia in vaporem ſoluitur, vapor concreſcit in nubem, & nubes rurſum ſoluitur in pluuiam.

¶ Secundi capitis annotat.

¶ Aquæ & terræ nomine aquęa & terrea etiam complectimur. ¶ Theorema, principium aut propoſitio in mathematicis demonſtrata.

SEcundum caput continet duas cõcluſiones, & quatuor de continentię
inter cęlũ & terrã diuerſitate, opiniones. ¶ Prima. Cęlũ cauſa eſt effi 2
ciens impreſſionum & apparentium de quibus intendimus: aqua au-
tem & terra, materia: materiamque vnde fiant præſtant. ¶ Nam idcirco mũdus inferior quatuor elemẽtis cõplexus, igne, aere, aqua, & terra, quorũ hęc ad mediũ, illa a medio feruntur, & quorum ſupereminẽs & ſummus cælum

tangens eſt ignis,terra,ſubſidens & infima:aqua & aer,media. aqua terrę vicini- 2
or,aer vero igni,cęlo attiguus eſt,vt ab eo recipiat virtutem. Eſt aũt ex neceſſita-
te ſuperioribus lationibus attiguus:vt omnis ipſius virtus inde gubernetur,cælũ
em̃ primam cauſam putare oportet:vt cuius motus perpetuus ſit.finẽ nõ habens,
ſed ſemper in fine,& aquam & terram apparentiũ materiam pręſtare,poſtea fiet
manifeſtius. hinc em̃ elementi ab elemento vt ignis & terræ diſtantia finita.&
omnia eiuſdem materię ſimilitudine conuenire oportet,quo poſſint ſubiecta ele
3 menta pati,materiãq; eorũ quę in ipſis fiant,miniſtrare. ¶Secunda. Terra com
paratione corporum circunſtantiũ parua exiſtimanda eſt. ¶Nã theorematibus
aſtrologicis cognitum eſt terram multis aſtris eſſe minorem,quę punctorum in-
ſtar ad circunambientia corpora nobis apparent.eſt igitur terra ad ambiẽtia cor-
pora paruula mole exiſtimanda. Et quid inter cęlum & terrã medium eſſet, fuit
4 opinionum diuerſitas. ¶Quatuor de hac diuerſitate opiniones. ¶Prima eſt an-
tiqua opinio,quod mundus circa lationes ſuperiores ſit cęleſti corpore plenus: di
ctus æther (vt recte voluit antiquitas) quia ſempiterne currat, & aliquid diuini-
tatis eius natura participet.Quod & nos ipſi hoc noſtro ęuo dicimus. Non enim
putare oportet,raro,neq; ſemel,neq; bis ab hominibus quę pręfuerunt iterari opi
niones,ſed infinities. Anaxagoras æthera vocauit,quia ſempiternum ignem ip-
ſum putauit. ¶Secunda opinio eſt dicẽtium totũ a terra ad ſydera aere plenum
eſſe,quia ſic appareat. Sed hęc puerilis eſt opinio, & mathematicam nõ tenentri-
um rationem. excederet enim nimis æqualitatẽ cõmunis analogię ad coelemen
taria corpora. ¶Tertia eſt dicentium illam totam diſtantiam eſse igne plenam.
Sed ſi ſic,olim deſtructum eſset vnunquodq; elementorum. ¶Quarta eſt dicen
tium intercapedinem cęli & terrę totã aere & igne plenã. Sed id eſse non poteſt,
nam cum ex terra fit aqua:& ex aqua fit aer, & ex aere fit ignis: videmus exceſ-
ſum molium.& qualis proportio tantillę terrę ad factam aquam, tanta & totius
terrę ad totam aquam,& qualis aquę ad factum aerem, talis & totius aquę ad to-
tum aerem. Quare maior moles aquę q̃ terrę,& quam oportet intercipi, & maior
aeris q̃ aquę:& quãuis ex ſe inuicem ſecundum ſe tota nõ fiant, neque ęqualibus
molibus ſe circunſtent,eorum tamen æqualis virtus: vt vnum, alterum ſupera-
re,ſuperuincereq; non poſsit. Manifeſtum eſt igitur neq; ſolum vnum, neq; duo,
ſed tria,aquam, aerem,& ignem, inter cæli & terræ contineri ambitum.

SEcundi cap. ſcholia. II. Aqua autem & terra,materia, materiamq; vnde fiant pręſiat. Hic nomine aquæ,corpora aquęa intelliguntur (vt admonent etiam notæ) paludes,ſta gna,fontes,flumina,a quibus ſubſtolluntur vapores, & nomine terrę corpora terrea; atq; in excellentia terræ naturam participantia,vt ſulphur,bitumen,& cętera corpora ſicca,a quibus per calorem reſoluuntur exhalationes. Et recte ponuntur nominãturq; aqua & terra mixtorum imperfectorum materia. Nam mixta imperfecta ex ignea & aerea exhala tione fiunt. Aquęa ex vapore,terrea ex exhalatione & vapore. quare omnia mixta imperfecta fi- unt ex exhalatione aut vapore. At exhalatio per calorẽ a terra & terreis ſubſtollitur corporibus, vapor autem ab aqua & aquęis ſpirat. Aquam itaque & terram nominans Philoſophus, & potiſ- ſimum nominat corpora, a quibus omnium impreſſionum materia vi caloris ſubſtollitur. Neque idcirco recte conficitur mixta imperfecta omnia debere eſſe aquęa aut terrea. Nempe nõ dicuntur aquæa aut terrea, quia ex aqua & terra tanquam materiam fiant,ſed quia aquæ & terræ naturam propemodum imitantur. Conſtat autem nonnulla eſſe mixta imperfecta quę ignis habent propri- tates,& hinc ignea dicuntur,& alia quę aeris,& dicuntur aerea. Eſt autem ex neceſſitate ſuperiori- bus lationibus attiguus. Plerique loco attigui in hac propoſitione continuum ponunt, dicuntque neceſſe eſt mundum inferiorem lationibus ſuperioribus eſſe continuum, quibus ſane obluctãdum non eſſe,modo ſana ſeruetur intelligentia,qua cõtinuum non pro eo quod cum altero vnũ idemq; numero habet extremum,ſumatur,cum aliud etiam ſpecie ſit ignis conuexum,& cęli concauũ,ſed pro illo quod alteri proximum eſt & immediatum atq; adhærẽs,ſiue idem ſit vtriuſq; extremum, ſiue diuerſum,quidem continui ratio eſt ſuperiore ratione communior. In eadem quoq; propoſi- tione,neceſſitas, naturę neceſſitatem inſinuat. quod ſuperuacuum eſſet admonere, niſi eſſent qui mallent quicquam contra pulchrum naturę tenorem admitti petendo,cauillari atque calumniari, quam in ordinatiſſima eius diſpoſitione nitide philoſophari. Per lationes autem ſuperiores, cor- pora cæleſtia quę mouentur intelligenda ſunt,non autem ipſi corporum motus. Nam hic lationis

nomen(vt ſæpe alias)re denominantiũ eſt ad ſubſtantiam. Et q̃uanuis cælũ cognitionis atq; prouidentię ſit expers,dicitur tamen gubernare mundi inferioris virtutem,vt gubernans inſtrumentale,non autem vt præcipuum. Id enim eſt intelligentia, cælum ordinatiſſime intemperans.

¶Tertij cap. annotatiunculæ.

¶Syncerus,purus.

TErtium cap. continet tres queſtiones, & earum ſolutiones.
¶Prima queſtio. Quomodo ignis & aer ad cælum ordinen 5
tur? ¶Secunda. Quare a ſuperioribus aſtris in vicinia ter- 6
ræ ſit calor,& valentior quidem quam in viciniore, & aeris
media regione? ¶Tertia. Cum ex aere fiat aqua, propter 7
quid in ſumma aeris regione non fiant nubes? cum remoti-
or a terra exiſtat, vbi vis illa reuerberata radiorum ſolis at-
tingere nequeat,& vim caloris imprimere: quare videatur
eſſe frigidior,& nubes generari videantur, vbi deſinit reflecti atque reuerberari
ſolis radius.videtur igitur a fortiori ibi debere generari:aut non ex omni aere po
teſt fieri aqua. ¶Primæ ſolutio. Quia ignis purior eſt ſuperior exiſtit, ſyncerio- 8
rem locum cælum lunæ attingens. & aer minus ſyncerus,inferior,ignem purio-
rem attingit. ¶Secundæ ſolutio. Quod cæleſtia corpora medio circunferantur, 9
illo motu ſua aſtra mundo inferiori applicata caliditatem imprimũt & cauſant.
nam tota materia quę illis ſubeſt corporibus,potentia calida eſt,frigida,humida,
& ſicca. Et aer trifidus eſt,treſq; poſſidens regiones,hanc ſupremã, hanc infimã,
& tertiam his duabus ſupremæ & infimæ mediam. ¶Suprema eſt illa quę quia
continetur ab igne, & ei contermina exiſtit, vim caloris ab ignis vicinia cõcipit.
¶Infima vero reuerberatos a terra & ſolidis corporib⁹ ſolis radios ſentit. ¶Me-
dia vero exiſtit vbi a parte ſuperiori vis illa ignea calorem ſuum imprimere de-
ſinit:& ex parte inferiori vbi radiorum reuerberata virtus deficit. Suprema ſem
per calet,ſubtilis,& pura,& ignis naturam imitans:non tamen eſt ignis & ardor:
& cum igne,motu cæli circunferetur,agitaturque circulo. Infima itidem calet,
tum propter vapores & exhalationes quas in ſe receptat omnes. eſt enim vapor
calidus & humidus,vt potẽtia aqua: vt halitus aquę:& exhalatio, calida & ſicca,
vt potentia ignis:quemadmodum ea quę a terreis & ſiccis,vt ſulphure expirant,
& leuitatis naturam participantia,locum in aere quærunt. Tum quia(qui a ſoli-
dioribus reuerberantur corporibus)in ſe radios recipit duplicatos, & quibus vis
calefaciendi maior ineſt,quia replicati.reflectuntur enim a ſolidis corporibus,vt
quæ eorum vim longius in rectum ſe diffundendi ſuperent, præpedimentoque
ſint. colligiturq; in vnum virtus, quare fortior, & ſe reflectendo multiplicat. Et
media eſt ſemper frigida & denſa magis,quæ prædictis vt incaleſcat caret occa-
ſionibus. ¶Tertię. Nubes non ſolum ex aere generantur,ſed ex vapore eleuato, 10
qui in contactu frigidiuſculæ mediæ regionis denſatus in nubem aptatur, vt ple
runque ſtillet pluuia.nam frigidi eſt condenſare, condenſatumq; ad grauiorum
naturam pręparare. Secundo,quia ſupremę aereę regionis aer, calidus, ſiccus,&
rarus eſt,ignis naturam imitans:in quo non poſſunt conſiſtere nubes. diſgregat
enim calidum,& diſſipat. Tertio,quia circuli motu agitatur.vnde fit vt congre-
gari non poſſent,atq; in aquã conuerti,prohibente motu. Quarto,quia venti non
videntur altiſſimos montes tranſcendere:ſed circa loca terræ ſtagnare. igitur &
minus nubes.nam nubes fit ex vapore humido & calido:exhalatione ex qua pro
creatur ventus,grauiore. Et q̃uis ſolem & aſtra calefacere dixerimus, non tamẽ
debemus exiſtimare ea eſſe calefacta.nam calefaciunt hęc,quę dum ferũtur,me
dium fortiter diuidunt,& ſecundum rectum,ita vt aliquando lata, ignita atq; li-
quefacta ſoluantur.non autem ita de ſole exiſtit,& cæteris aſtris. Et ſol maxime
calefactiuus eſt,& velocius inferioribus vt luna in ſuo orbe fertur.& ꝙ ſol adhuc
non ſit calidus,indicium eſt,ꝙ appareat albus, & non igneus.

TErtij cap. ſcholia. VI. Quare a ſuperiorib' aſtris in vicinia terræ ſit calor. Huius cauſa, & recte quidē aſſignat a Philoſopho, ꝙ infima regio aeris a duplici incaleſcit radio, directo, & reflexo, media aūt ne ab vno quidē nā impedit eius vehemēs frigiditas radij etiam directi virtutem calefactiuam. Et quanuis agens naturale validius agat in propinquum q̄ in diſtans, vbi vtrunq; eſt conſimiliter diſpoſitū ad actionis receptationem, & cum æqua ſit in vtrunq; agendi virtus, id tamen haudquaq̄ vbi oportet propinquum minus eſt diſpoſitum ad receptandam agentis virtutem, & remotum diſpoſitius, vbi itidē maior eſt in remotū agendi vis, q̄ in propinquū, quod in propoſito videmus obtingere. Ratio aūt tertiæ quæſtionis, quæ nititur probare in ſuprema aeris regione nubes fieri debere, facile diluitur, admittendo nubem fieri ex aere, nō quidē ſimplici atq; elementari, ſed ex corpore aereo, vt vapore. Admittitur itidem ſuprema aeris regio ſemotior eſſe a terra q̄ media, radijq; reuerberari ſolis minime eam pertingunt, cum inferiori mediæ regionis parte deficiant. Verum non idcirco efficitur ſupremam aeris regionem eſſe frigidam. nam aliam habet quam radiorum reflectionem, quia incaleſcat occaſionem, ſcilicet ignis elementaris viciniam, a qua vim caloris non paruā concipit. X. Et media eſt ſemper frigida & denſa magis. Aer propriam ſeruans naturam calidus quidem eſt & humidus. Atqui mediæ regionis aer non habet proprias naturaleſq; qualitates, quo ſit accommodatior mixtis imperfectis aggenerandis ad animantium vegetantiumq; conſeruationē. Neq; idcirco exiſtimādus eſt denſus eſſe & grauis. nā non ſemper grauitas & denſitas frigiditatē cōſequuntur. Aqua enī q̄ terra frigidior eſt, & tñ minus eſt grauis & denſa. Neq; media regio aeris ab Ariſtotele denſa vocatur, qui denſitatem in ſe habeat, ſed ꝙ minorem habet raritatem, quæ denſitatis nomine interdum nuncupatur. Eſt enim ea minus rara, quā aut ſuprema aut infima pars aeris. Neq; caliditatis mediæ regionis ſufficiens ſumitur argumentū, ꝙ in ea fiant impreſſiones ignitę. Nam illæ non per ſe fiunt eo in loco, ſed per accidens, atque per repercuſſionem factam a corporibus denſis inibi exiſtentibus, ex qua colliſſione aggignitur incendiū, vt choruſcatio in nube. Cęterū quia finis infimæ regionis aeris, & principiū mediæ, determinantur a deſitione reflectionis radiorū calefactiuorum, & in ęſtate ob vehementiorem ęſtum longius protenditur radiorum reflectio, in hyeme vero breuius, ob becilliorem ſolis in ima regione vim, conſequens eſt mediā aeris regionē æſtate minorem eſſe, & hyeme maiorē, non quidē ob abiectā aut detractā aeris molē, ſed ob reflexionis radiorum penes longiorem aut breuiorē porrectionē, diuerſitatē, quę plane efficit vt aeris portio quę in ęſtate fuit infimę regionis pars, in hyeme ſit pars medię, ꝙ ad eā tpe hyberno non pertingat reflexus radius, qui tñ ad eā pertingit tpe ęſtiuo. Quare non oportet terram aut cœlū maiore interſtitio hyeme quā ęſtate determinari, aut eſſe vacuū, aut penetrationē dimenſionū, quia quantū media aeris regio augetur hyeme, tm̄ infima diminuitur, & quantū media ęſtate eſt cōtractior, tanto infima maior. nam quod vni adimitur, alteri adijcitur, & contra quod vni accreſcit, ab altera ſubtrahitur. *Mediam aeris regionē eſſe frigidā*

¶Quarti capitis annotat.

Aex, ægos, capra. ¶Dalus, torris. ¶Interdiu, in die.

QVartum cap. continet cauſas flāmarum in ſummo aere apparētiū,
a earum gñationes & qñ & vbi generentur. ¶Flāmarum cauſę. Cau-
a ſa efficiens eſt cœlū: & materia eſt exhalatio calida & ſicca. ¶Earum gñatio. Terra a ſole calefacta, duplicē emittit ſpirationē: vnā calidam & ſiccā, & hæc exhalatio dicitur: alterā calidā & humidā, & hæc dicitur vapor. & exhalatio quidē nata eſt ſupereminere, quia leuior: vapor autē humidus ſubſidere, quia grauior. Et quia (vt diximus) ignis cęlo conuius eſt & conterminus, & pars aeris ſuprema conuia igni, & in igne locata: qñ illuc exhalatio pertingit, inflāmatur facile, paranturq; incendia: quēadmodum fumū apud nos inflāmari videmus facile, eſt enim flamma, ſicci ſpiritus ardor. Et differunt hæ flāmæ & hæc incendia multitudine, paucitate, poſitione, & figura. Nā cum inflāmatio lata eſt, & diſcontinua, & longa dicitur ſtipulæ ardētes, & figuram illam imitatur. & quando per globos accenditur, & ſcintillat, æges & capræ: quando non ſcintillat, eſt dalus. Et quæ accenditur ſecundū longū & latum, & tranſcurrere videtur ſuo tractu aera poſt ſignans, ſydus repentinum & volās nuncupatur. Et hæc aliqñ in ſuprema aeris parte fiunt: vt cum materia calidior, ſiccior & rarior, & magis ardoris naturam imitata fuerit. & aliqñ in infima: vt qñ denſior fuerit & humidior. Hinc fit vt ſyderū volantiū motus proiectioni ſimilis eſſe videatur. nā aliqñ obuiant frigido a ſumma parte, a quo repelluntur: quæ ſi debiliter, latera ſequuntur. ſi valide vt detrudi in imū valeant deorſum eiacula feruntur, aliqñ in mare, aliqñ in terrā decidentia. denſum enī deorſum reuerberate natum eſt. & hac de cauſa deijciūtur fulmina. Si frigidum ex imo parte relinquūt,

ſurſum emicant,& natura quidem,vi autē atq; iniuria deorſum. Ad latus autem plerunq;:quia ſit horum medium:quo motu ſurſum vt euolent exitum quęrunt. ℂSed quęres. Quō aliquando magna pars aeris mira celeritate videatur incendia concipere? ℂDicimus ſicut ſuppoſito facile inflāmabili lucernę, vt puluere ſulphureo,cum lucernam incendis,totum tibi ſubito accendi videtur: ita & multa incendio parata in aere exhalatione,leui occaſione accenſa,videtur aer ſubito repenteq; exardeſcere. Et vniuerſaliter hę flammæ & hæc incendia (quę epicaumata vocant) a ſimilitudine figuræ quam imitantur,nomina ſumunt:vt candelæ,trabes,quas docidas dicunt:columnæ,lanceæ teretes,clypei,globi faces, ignitæ pyramides,præterea xiphę,hippei,ceratiæ,bolides(quas dicere poſſum' gladio,ęquinas iubas,cornua,& iacula ignita)& conſimilibus appellentur nominibus. ℂQuando & vbi fiunt? ℂEt appatent tempore ſereno de nocte,& aliquando interdiu. Et omnes fiunt ſub globo lunę,cuius hoc indicium eſt. nam cita velocitate moueri percipiuntur:quemadmodum ea quæ proijcimus : & prætergredi ſolem,lunam,& aſtra,hoc autem eſt, quia prope ſint. 13

QVarti capitis ſcholia. XII Terra a ſole calefacta duplicem emittit ſpirationem. Cum igni domeſtico ſuperponitur aqua caliditatem ſuſceptura, vi caloris ſuſtollitur vapor calidus & humidus,qui rurſum facile in aqua conuertitur. Cum idem igni admouetur lignum,ab eo ſubleuatur ignei caloris virtute halitus calidus & ſiccus, qui fumus appellatur. Quod itaq; apud nos eſt ignis,id in maiore mundo eſt cælum,ſol,& aſtra, calorem rebus inferioribus inducentia. quod autem domi noſtræ eſt aqua igni admota,id in vniuerſo eſt pars terræ humidior, paludoſa & ſtagnans. Quod demum apud nos lignum igni appoſitum, idipſum in mundo ſenſibili eſt pars terræ ſiccior,a qua ſpirant exhalationes. Et hoc pacto experientia eorum quæ nobis familiaria & domeſtica ſunt,haud magno ſane impendio eas halituū expirationes quæ in toto fiunt vniuerſo,concipere poſſumus. Et differunt hę flammæ,& hæc incendia. Id flammarum diſcrimen quod penes figuram varietatem ſumitur,diuerſamque denominationem,non ſubſtantialis ſpeciei diſcrimen eſt,ſed accidentarię duntaxat rationis. Nam cum impreſſiones ignitæ ex eiuſdem naturæ exhalationibus progenitę, ſupponantur eſſe eiuſdem ſpeciei & naturę ſecundum ſubſtantiam,ex diuerſis autem diuerſę,contingit duas impreſſiones ignitas,vt ſtipulas ardentes,& ſydera volantia,ex eiuſdem naturæ halitu conſtare,& ergo ſpecie eaſdem eſſe, id non impediente figuræ aut denominationis diuerſitate. Non enim oportet ea quę diuerſę ſunt figurę, protinus eſſe ſpecie diuerſa,vt in homine pes & manus,tibia & brachium. Diuerſum autem nomen ſolum accidentariam arguit differentiam. nam id inditum eſt ob figurę rationem, qua accidentario diſcrepant flammæ. Contra vero euenit duas eiuſdem figurę & nominis impreſſiones ex diuerſis ſpecie halitibus conſtitui,vt vnum ſydus volans ex exhalatione ſulphurea,& alterum ex bituminea,quæ quidem ſpecie erunt diuerſę,ob materię earum diuerſitatem,& tamen illis eadem eſt figura,idemque nomen aſciſcitur. Neque eadem materia,vtpote exhalatio, arguit omnes impreſſiones ignitas eiuſdem ſecundum ſubſtantiam eſſe ſpeciei. Nam ipſis duntaxat materia ex qua fiunt, & quæ in eas corrumpitur,eſt eadem genere,non autem ſpecie. Non enim omnis exhalatio omni exhalationi eiuſdem rationis eſt & naturę, tametſi omnis ingnis ſimplex, omni igni ſit idem ſpecie. Neque demum eadem forma,vt flammę,conficit impreſſiones ignitas omnes eiuſdem eſſe naturę. Nam & forma flammæ eadem quidem eſt genere,ſed ſpecie diuerſa, vt forma herbę aut fruticis. Et quę accenditur ſecundum longum & latum. Sydus repentinum & volans, ſydus non eſt (non enim in cælo eſt, vt vera ſydera, ſed in ſuprema aut infima regione aeris) nam repentinum & volans,ſyderis determinationis ſunt diſtrahentes, & id denotantes quod noſtris aſpectibus apparet,Nempe quia ſubinde diuerſa exhalationis pars accenditur,& cum poſterior ſuccenditur,prior conſumpta diſparet,idque in longum facta porrectione contingit ea impreſſio volare videtur, & ſeſe de loco in locum volatu transferre. Et quia a ſuperiore loco in inferiorem decidere creditur, atque a cęlo ſui caſus initium habere,interdum ſtella cadens atque decidua dicitur. Id autem ab eo quod nobis apparet, ſumptum eſſe, notauit Ouidius,cum ait.

Interdum de cælo ſtella ſereno
Etſi non cecadit, potuit cecidiſſe uideri.

ℂQuinti cap. annotatiunculæ.

ℂVoragines,ſcrobes,foueæ,quas Græci bothynos vocant. ℂPuniceus, igneus, croceus. ℂPurpureus,roſeus,ſanguineus. ℂCraſſior,denſior. ℂCaligo,exhalatio,vt nubes ſuſpenſa. Cum hiatus vt vaſtum dolium extiterit, pithetes nuncupant. eſt enim pithos, dolium.

QVintum cap. continet cauſas phantaſmatum, vt hiatum, vo-
14 raginum, & colorum, & quomodo fiunt. ¶ Phantaſmatum,
15 vt hiatuum, voraginum, & colorum, cauſę ſunt eędem quæ flammarum. ¶ Quō fiant, ſicut in noctis ſerenitate exhalatio calida & ſicca (vt nuper dictum eſt) aliquando ardet, & fiunt ſtipulæ, ęges, dalí, & cęterę flammę: ita aliquando ſolum lumine coloratur: & tunc fiunt phātaſmata. Aereę eñ exhalationes luminis refractione omnimodos colores oſtendunt, & maxime puniceum & purpureum: quia hi colores ex igneo & albo apparēt per mixtis, ſicut orientia ſydera monſtrant, pręſertim cum eę talia ſpecula ſint, quæ non imaginem, ſed colorem ſuſcipiant. Hinc colores in aere plerunq; repræſentantur diuerſi, nunc punicei, nunc purpurei, nunc clariores, vt qui rariore caligine ſuſcipiantur: nunc ſubobſcuri, vt qui craſſiore. Album eñ in nigro multas facit varietates, & flamma in fumo: ita lumen in caliginis nunc denſitate, nunc raritate, colorum omnimodas diuerſitates. Et hi colores non ita in ſumma die apparent, quia illos luminis abundantia impedit. nec in ſumma nocte, quia hos videri impedit noctis nigredo. Et non multo tempore perdurant, quia eorum materia euanida eſt, & cito ſegregata diſparet. Sed hiatus apparet, quādo lumen interueniente nigro diſrumpitur: vt lumine ambiente quędā media appareat profunditas, quod bathos dicunt. quę cum fuerit magna & concreſcens, voraginem & chaſma dicimus, & ſępe ex talibus dali excidere videntur.

QVinti capitis ſcholia. XIIII. Phantaſmatum, vt hiatum, voraginum & colorum, cauſæ. Phātaſma hoc in loco impreſſio eſt ignea ex exhalatione cōſtans, non quidē incenſa, ſed lumine perfuſa, q̄ in eam incidens, diuerſorum colorum apparentiam reddit. Apparētiam dico. nam in caligine neq; croceus eſt color, neq; ſanguineus, qui in exortu ſolis aut occubitu circa horizōtis extremitatem videtur, ſed apparet huiuſmodi color ex luīe ſuſcepto in caligine, perinde atq; diuerſi colores apparent in iride, qui tamen ibi minime exiſtunt. Quocirca phantaſmatum cauſæ eædem ſunt re ipſa quæ impreſſionum dictæ ſunt, diuerſa tamen ratione. Nam cęlum cauſa eſt efficiens phantaſmatum, vt materiam eleuans, & eam lumine perſundens, impreſſionum autem cauſa eſt etiam incendens. Præterea phantaſmatum materia eſt exhalatio calida & ſicca ſecundum ſubſtantiam manens, & lumen in ſe ſuſcipiens. Eadem autem impreſſionum eſt materia, quia proxime in flammam corrumpitur, deperdita ſua forma. XV. Sed hiatus apparet quando lumen interueniente &c. Nigrum diſtantius apparere ſolet, & album, propinquius, q̄ hoc fortius, illud vero debilius viſum moueat. Hinc pictores quod propinquius & exuberantius apparere volunt, album efficiunt, quod vero ſemotius & interius, nigro colore depingunt. Cum itaq; lumen in extremitatibus nubis minus denſis appareat, in medio autem ob denſitatem non appareat lumen, ſed nigredo, ibi media quędam profunditas interhiare videtur. Quod autem ex talibus hiatibus dali excidere videātur, id in cauſa eſt, quod exhalatio quæ dalorum materia eſt, reuerberata incenditur, & eius flamma nigro contrapoſita magis apparet. Siquidem album & flammeum nigro obiectum, magis conſpicuum eſt, quam ſi per ſe & ſine huiuſmodi obiectione videretur. Cuius plane cauſa eſt, q̄ oppoſita iuxta ſe inuicem poſita, ſenſibiliora ſunt, magiſq; pateſcunt, quam vbi ſolitaria conſiſtunt.

¶ Sexti capitis annotat.

¶ Cometa & cometes, idem. ¶ Errantes ſtellæ, planetæ. ¶ Canis, cæleſtis imago, quæ in canis ſimilitudine pingitur, poſterioribus pedibus hyemali diuiſa circulo, capite occaſum ſpectans ad æquinoctialem circulum declinãte, dextro pedi Orionis fere ſuppoſito, oritur cum cancro, in femore tres ſtellas habet. ¶ Canis, canis maior. ¶ Orion eſt celeſtis imago, quæ vt homo depingitur, enſe incinctus, dextra clauam tenens, occaſum reſpiciens, & cum Tauro decertans: quam ęquinoctialis circulus in zona diuidit. oritur oriente Sagittario. ¶ Zona, Orionis balteus. ¶ Medius tropicorum locus ęquinoctialis circulus. ¶ Quinque ſtellæ, Mercurius, Venus, Mars, Iuppiter, Saturnus. ¶ Tropicus hyemalis, circulus Capricorni: qui & bruma dicitur.

SExtum caput continet tres de cometa opiniones, earum reproba-
tiones, primæ tribus rationibus, ſecundæ duabus, & tertiæ quinq;.
¶ Tres de cometa opiniones. ¶ Prima eſt Anaxagoræ & Demo- 16
criti credentium cometam eſſe congregationem ſtellarum erran-
tium: quæ quia prope ſunt, lumen ſuum alternatim refundant &
ad ſe dirigant, ſeq; tangere videantur. Cuius ſignũ eſt, inquit De-
mocritus) quia diſſoluto cometa apparuerunt ſtellæ quædam. ¶ Sed id non eſſe
verum oſtendimus. ¶ Primo. Quia non modo ſemel apparere debuiſſent ſtellæ
plures diſſoluto cometa, ſed ſemper quod non videtut. ¶ Secundo. Quia Aegip
tij dicunt errantes ſtellas adinuicem coniunctum iri & alijs, & non facere come-
tam. quod nuper nobis videntibus factum eſt, Ioue ſtellã in Geminis ſubeunte,
& nõ facto cometa ſe ſeparãte. ¶ Tertio. Stellæ ꝑ ſeipſas paruæ & pene idiuiſi-
biles videntur. ſi igitur coniungantur & tangant, nihilominus maiores non vi-
debuntur: vt neq; ſi indiuiſibile tangat indiuiſibile. Non igitur ex ſtellarum con
uentu tam vaſtæ molis generatur cometes. ¶ Secunda opinio eſt vocatorum Py 17
thagoricorum, dicentium cometam vnam eſſe ſtellarum errantium, quæ diu la-
tuerit ſub radijs ſolaribus: quę modico exceſſu a ſole digreditur, quod Mercurio
accidit. & ideo cometam viſibus humanis ſe præbere conſpiciendum. ¶ Sed ne-
que id verum quidem eſt. ¶ Primo. Quia non modo circa errantes ſtellas appa-
rent comę, ſed & circa alias, quod & noſipſi vidimus circa vnam ſtellarum quæ
ſunt in femore canis. Nec ſolum Aegyptijs qui idem aſſerunt, credimus. & co-
ma illa debilis fuit, & magis in partibus aſtro adiacentibus. ¶ Secundo. Quia ſi
eſſet vna ſtellarum errantium, ſemper appareret cometa ſub ſignifero circulo.
Nam illic ſemper meant errantia ſydera, ſed omnes qui temporibus noſtris vi
ſi ſunt, ſine occaſu ſuper horizontem diſparuerunt conſumpti, extra ſigniferum
ambitũ exiſtentes. Et imperante Ariſteo apparuit vaſtus horrenduſq; cometes
rigente hyeme, & gelu, & ſerenitate, veſperi ante ſolem occumbens. & ideo pri-
ma die parum apparuit, poſtea magis. qui lumen ſuum ad tertiã cæli partem ex-
tendit: ideo nominatus eſt via: & aſcendit vſq; ad zonam Orionis, & illic cõſum
ptus diſparuit. Et hæ itidẽ rationes faciũt cõtra Democritum. ¶ Tertia opinio 18
eſt Hippocratis Chij, & Aeſchyli eius diſcipuli, eorumq; ſequẽtium dicentium
corpus cometę ſtellam eſſe errantem, & comã accipere propter locum humore a
ſole ad ipſum eleuato, & lumine refracto: a medio tropicorum loco non attrahe-
re aquam, quia conſumpta eſt a ſolis latione, ideoq; illic comam non gerere, & qñ
eſt in declinatione ad auſtrum: quia breuis eſt deciſio circuli ſuper terrã relicta,
& magna ſub terra. Et quãuis copiam aquæ habeat, viſus tamen non bene pertin
git: ideo illic non apparet. Cum vero ad Boream relictus fuerit, quia illic magna
circuli deciſio ſuper terram relicta eſt, accipit comam, & apparet cometa.
¶ Sed quod non recte ſentiãt, patet primo, quia oĩs cometa ſub ſignifero circulo
inciperet & deficeret, multi autem extra circulum viſi ſunt, & plures vno ſimul
facti ſunt. ¶ Secundo. Si per refractionẽ humore eleuato appareret coma, debe-
ret interdum comã relinquere, & interdum eã reſumere. ¶ Tertio. Quia præter
quinq; ſtellas nullus appareret vnq̃ cometa, id aũt falſum eſt. ſed viſus eſt, & quin
que pręter ipſum ſuper horizontem eleuatæ ſtellę. ¶ Quarto. Falſum eſt in me-
dio tropicorum loco & auſtro nõ apparere cometã. Nam circa magnũ terræmo-
tum in Achaia. cũ fluctus Burã & Elicen Achiæ vrbes operuerũt, ortus eſt in oc
ciduę partis ęquinoctio magnꝰ cometes tẽpore ęſtiuo: & iam multi facti ſunt ad
auſtrum. Etenim ſub Eucle Molonis filio imperante Athenis facta eſt comata
ſtella circa tropicos hyemales, & ſole illic exiſtente, menſe Gameleone, quem
Ianuarium dicimus, alij Decembrum. ¶ Quinto. Tanto refractionem aſtri eſſe
quantam comam viſi ſunt habere cometæ impoſſibile eſt. Conſtat igitur omni
ex parte Hippocratis & Aſchyli determinationem non eſſe recipiendam.

SExti cap. ſcholia. XVII. Quod & nos ipſi vidimus circa vnam ſtellarum. Quanuis co-
14 meta ſit in ſuprema regione aeris, & magna intercapedine a ſtellis fixis ſecundum al-
15 titudinem diſtans, huiuſmodi tamen diſtantiam viſus non pōt internoſcere, vt neq; per
cipit interſtitium nubium & cæli, quanuis ſit perquā magnum. Hinc iudicat viſus cometam eſſe in cælo, & propinquum aut diſtantem ab aſtris ſecundum interceptionem lateralis ſpatij & latitudinis, quam facile viſus diiudicat. Cum enim cometa videtur adiacere ad latus ſtellæ, neq; magna pars cæli inter vtranq; intercepta iacet, dicitur eſſe circa ſtellam. Quando vero magna cæli portio inter cometam & ſtellam mediat, dicitur eſſe procul a ſtella. XVIII. Deberet interdum comam relinquere, & interdum eam reſumere. Deberet quidem cometa relinquere comam quando non eſſet vapor ſublatus, & ad latus errantis ſtellę iacens, in quo fieret luminis refractio. Deberet autem eandem reſumere, quando in vapore ad latus iacente fieret refractio luminis. Atqui cometa ſemper videtur habere comam, & a qua & nomen accipit Et quod in tertia ratione contra hanc tertiam opinionem adducit. præter quinq; ſtellas, planetaſque minores nullum debere apparere cometam, ſi cometa ſit vna ſtellarum errantium, ex eo robur habet, quod nulli antiquorum cometam poſuerunt eſſe aut ſolem aut lunam, propter inſignem vtriuſq; molem, quę maior nobis apparet quam ſoleat apparere cometes Si itaq; cometa eſſet vna ſtellarum errantium, eſſet vna earum quinq; quæ nobis apparent minuſculæ, quod earum moles ipſius cometę magnitudini ſit admodum reſpondens, quare præter quinq; huiuſmodi ſtellas nullus apparere deberet cometa. Cum fluctus Burin & Elicen Achaię vrbes operuerunt. Duas illas vrbes olim aquis obrutas eſſe. Ouidius quoq; ex Pythagora memorat.

Si quæras Elicen & Burin Achaidas urbes,
Inuenias ſub aquis, & adhuc oſtendere nautæ
Inclinata ſolent cum mœnibus oppida merſis.

¶ Septimi capitis annotatiunculæ.

¶ Pogon, pogonos, barba. hinc pogonia, cometes cui inferiore ex parte ſpeciem barbæ longę promittitur iuba. ¶ Eſt & viſus alijs ſeculis incognitus ſub Auguſto Cæſare candidus cometes, argenteo crine, ita refulgens, vt refulgentiæ excellentia vix contueri liceret, ſpecieq; humana dei effigiem in ſe oſtendens. vt prodit C. Plinius. Sed quis non intelligit hoc domini prænunciū fuiſſe aſtrum: cum voluit deus homo in terris videri, & cum hominibus noſtram ſortem miſeratus conuerſari? ¶ Eleuantia exhalationes & vapores, ſol, planetę, & aſtra. ¶ Hypercauma, epicauma, incendium ſurſum apparens. ¶ Aegos, flumen in Helleſponto. ¶ Tropici, termini vię ſolis.

SEptimum cap. continet cauſas cometę, eius generationem, eius diuerſitatem, ſigna q̃ ſit calidę & ſiccę naturæ, cur non multi paſſim, cur raro, & cur frequentius extra tropicos appareant: & præter literam Ariſtotelis, ſignificationes cometæ. ¶ Cometæ cauſæ efficiens, ſol, plane
9 20 tæ, aſtra, materia, exhalatio calida & ſicca. ¶ Cometæ generatio. Cum eleuatur exhalationis calidæ & ſiccæ multitudo vſq; ad illam ſupremam aeris regionē in ignis confinio exiſtentem, circulari motu agitatam, quæ quidem compacta ſit & denſa, bene inflammabilis ſit, vt non multum exuratur, neq; cito extinguatur, habeatq; ſubiectam diſpoſitam exhalationem aſcendentē vt aptum & conueniens pabulum, tunc fit ſtella comata. Facile eñ propter ignis viciniam, & loci ſui diſpoſitionem inflammatur: & ad illius ſummi aeris modum ſyderis curſum imitatur. Et hic flammam in modum crinis circũquaq; diſpergit, qui crinitus dicitur, hic deorſum demittit, & tunc pogonia eſt quem barbatum dicim⁹. hic vero in latus porrigit, & hunc dicunt caudatum. ¶ Cometarum diuerſitas Horum eſt duplex. quidam per ſe apparet non in loco aſtri: & totus eſt hypercauma. Alius ſub aſtro, nunc ſub erratico, nunc ſub altero: & fit in modum halo circa ſolem, aut lunam: nunc crinem, nunc pogoniam, nunc flammam in latus porriges. ſydus autem comam non habet. Hoc tamen intereſt, quia halos fit refractione, vt poſtea fiet manifeſtum. cometa vero flamma & incendio. Hinc fit vt Hippocratis ad ſolem refractio parum ſit probanda: quia frequentius per ſe fit, neq; circa ſolem neq; aſtrum aliquod, quam circa aſtrum. ¶ Signa quod cometa calidę ſit & ſiccæ naturę. Cometam igneę eſſe conſiſtentię & naturę, hęc ſunt indicia. Quando apparent cometę, validi perflant venti, & ſiccitates ſunt multę, hoc enim ideo eſt,

quia eleuatur exhalationis multitudo, humidū euaporās & ſoluens: vt in aquam concreſcere: denſari, ſoluiq; non poſſit. Et cum cometæ pauciores, minores, & rariores: pauciores erunt venti ac ſiccitates. cum vero maiores, validiores erunt venti, & anni ſicciores. Et memoria proditum eſt aliquando ſic inualuiſſe ſpiritum, vt magnus lapis ſublatus fuerit in aera, qui in ægos flumen claro die decidit: & circa noctem apparuit cometes horrendus: ac tunc hyems ſicca fuit, & borealis: & ęſtus ille maris qui Achaiam inuaſit, propter cōtrarietatem ventorum factus eſt. Nam boreas in ſinu obtinuit, faciens fluctus & inundationem: & auſter extra impetu valido perflabat, & arida impetebat loca. Et ſub principe Nicomacho circa circulum æquinoctialem exortus eſt cometes diebus paucis perdurans, a veſpera ortum faciens: quo tempore inſolitus vētus vexauit Corinthum. Hęc ſufficientia præbent argumenta cometē naturę eſſe igneę, calidę & ſiccę. ¶ Et ſi quęras, cur non multi ſimul paſſim? cur raro? cur frequentius extra tropicos fiant? ¶ Hoc ideo eſt, quia raro materia tanta eleuata eſt, vt ſufficiat facere cometam vnum aut multos. Et propter diſgregationem & ſolutionē materiæ quæ fit nunc a ſole, nunc ab aſtris, & feruore ſolis, ſemper illac diſcurrētis, ſub tropicis fortius diſpergitur atq; diſſoluitur materia, quam extra illum cæli ambitum. ¶ Pręter literæ Ariſtotelis ſententiam, cometæ ſignificationes. Præſignat bonorum ſterilitatem, ventorum impetum, bella, principum lethum, & ſeditiones.

Tu ſteriles agros, & inania uota coloni,
Siccus & efferuens ſeuæ cometa facis
Cum crimen oſtentas, tunc uentorum impetus urget
Oppida, tu bella ſanguinolenta moues.
Principibus lethum, tu ſeditioſa minaris.
Sic uarijs mundus ducitur auſpicijs.

Eptimi capitis ſcholia. Eſt & viſus alijs ſeculis incognitus. Cometem illum candidum ſub Auguſto Cæſare viſum (cuius meminerunt huius capitis notę) nonnulli eam eſſe ſtellam coniectant, in qua Sibylla Tyburtina Auguſto Cæſari oſtendit (vt perhibent) imaginem candidiſſimæ virginis puerum gremio complexę, eiq; dixit. Hic puer maior te eſt, ipſum adora. Cui Mantuanus ſacis aſtipulatur de prædicta Sibylla loquens.

Hæc (cum diuinos cultus & ſacra pararent
Auguſto cum plebe partes) ata Tyburis arcem
Liquit, & ingentes ueniens ad Cæſaris aulas,
Fulgentem nitido monſtrauit in æthere circum,
Irideq; incluſam parua cum prole parentem.
Atque manum tendens, uultuq; ad ſydera uerſo,
Ille puer deus eſt, inquit, tu deſine Cæſar
Velle coli, pueroq; aras ac templa relinque.
Ille regit cælos, atque immortalis olympi
Poſſidet imperium, & fatalia temperat aſtra,
Pone precor Cæſar faſtus Auguſte ſuperbos.
Teq; (licet tractes uaſtæ telluris habenas)
Eſſe ſub immenſo poſitam reminiſcere ſummi
Principis imperio, cui rerum æterna poteſtas.

XX. Et hic flammam in modum crinis circunquaq; diſpergit. Quod trifariam cometa diuerſus appareat, vt hæc habet litera, efficit diuerſitas conſiſtentiæ exhalationis adiacentis cometę. Cum enim ſparſa circunquaq; exhalatio incenditur, dicitur crinitus. Cum vero ima ex parte deorſum porrigitur exhalatio in ſpeciem barbę, & inflammatur, dicitur barbatus. Cum deniq; extra cōpactā exhalationem prominet in longum alia exhalatio incenſa, iacens ad latus, dicitur caudatus. Ex quo liquido conſtat ipſum cometem eſſe de natura elementari, naturamq; alicuius trahere elemēti, vtpote ignis, cuius caliditatem & ſiccitatem ſortitur. Nec obſtat cometę luciditatem videri, non autem ipſius ignis, quia huius materia rarior eſt quā vt ad eam conſiſtat viſus, illius autem denſior & cōpactior. Neque motus circularis cogit eum eſſe cæleſtis naturæ. nam mouetur cometa circulo per accidens, ad motum aeris quo continetur, & non per ſe. Neque futurorum pręſagia quę ab Aſtronomis per cometam fiunt. nam non eſt illorum præſagium cometa cauſa præcipua, ſed poſterior, deſignans cauſas illorum affectuum adeſſe, ſicut Iris pluuię. Apparens enim cometa deſignat magnam eſſe virtutem calefactiuam aſtrorum, per quam multæ eleuantur exhalationes, & terræ inducitur ſiccitas atque ſterilitas. Illarum autem exhalationum pleręque repercutiuntur a corporibus

denſis mediæ regionis,& validos efficiunt ventos.Et vt in maiori mundo,ita & minori vis illava
lida aſtrorum,immutationem facit,hominibuſque mouet choleram,ex qua non refrenata,bella,ſe
ditiones,& principum cædes conſequuntur,vt tempore belli Pharſalici,& mortis Iulij Cæſaris co-
metam apparuiſſe memoriæ proditum eſt.

¶Octaui cap. annotat.

¶Lac primo,eſt circulus albus cælum cingens(vt aiunt)per Geminos & Sagit-
tarium tranſiens ,ſub noctis ſerenitate conſpicuus. de quo ſic meminit Ouidius.
Eſt via ſublimis cælo manifeſta ſereno, Lactea nomen habet candore notabilis ipſo.
¶Secundo. Lac eſt exhalatio ſub ipſo aggregata cæleſti circulo, ei⁹ cãdoris ſimi
litudinẽ repræſentans.& cauſatur cãdor in illis,vt colores cauſari dicti ſunt. Cæ
leſtis ſp ſub nocte ſerena apparet,impreſſionis nõ ſemper. Lac,via lactea, gala-
xia.gala eñ dicunt Græci lac.¶Emphaſis,demõſtratio.¶Sporades, diſperſæ.

OCtauum cap.continet tres de lacte opiniones,earum impro
bationes,& propriam determinationẽ. ¶Tres de lacte opi
23 niones. ¶Prima eſt Pythagoricorum dicẽtium Phaethon
tem ſemel hac currus traxiſſe paternos, & hãc cæli partem
exuſtã incanduiſſe:hincq; nobis adhuc lac apparere.¶Sed
inconueniens eſt non intelligere hac de cauſa zodiacũ circu
lum iã exuſtum eſſe debere, & magis q̃ ſit lacteus circulus.
nam ſub eo ſemper ſol decurrit , & omnia errantia ſydera.
At nihil tale paſſus conſpicitur.nobis enim totus manifeſtus eſt circulus,& qua
24 libet noctevidetur dimidius,niſi ea ex parte qua cõiungitur lacteo circulo.¶Se
cunda eſt Democriti & Anaxagoræ dicentium lac eſſe proprium lumen aliquo
rum aſtrorum adinuicem congregatorum.Dicebant enim ſolis aſpectu propri-
um lumen aſtrorum impediri videri , ſed terra interpoſita non impeditum vi-
detur,& lac nuncupatur.¶Sed non ita eſt.Primo,quia lactis circul⁹ ſemper ap-
paret ſub eiſdem aſtris.At continue eſſent alia & alia quæ a ſole non inſpiceren-
tur.translato igitur ſole,oporteret & lac transferri.¶Secundo. Quia aſtronomi-
cis theorematibus cognitum eſt ſolem eſſe multo terra maiorem , & aſtra multo
magis a terra q̃ ſol & luna diſtare,con⁹ igitur terreſtris vmbræ deficit citra aſtra,
25 ad ea ipſa ſolarem aſpectum non impediens.¶Tertia eſt dicentium lac eſſe ra-
diorum ſolis refractionem:vt de cometa.Sed neq; hoc verũ eſt.Primo,quia non
ſemper deberet apparere in eodem loco:vt impoſſibile eſt eãdem emphaſim con
tinue in eadem ſpeculi parte fieri, ſi ſpeculũ aut res moueatur. Mouentur aũt cõ
tinue ſol & aſtra.¶Secundo,Quia apparet nobis lactis circul⁹ in aqua de nocte,
vbi non põt eſſe talis refractio.Non igitur fieri oportet hanc emphaſim atq; can
26 doris manifeſtationẽ ob radiorum refractionẽ . ¶Ariſtotelis determinatio. Vir-
tute aſtrorum quæ ſunt in cęleſti lacteo circulo , eleuantur exhalationes multę,
vt fit in gñatione cometę in qua quidẽ recipitur atq; refringitur lumen aſtrorum
illic exiſtentium,& illius partis cæli,fitq; hunc in modum circulus magnus al-
bus(vt ſub aſtri rotũditate fit circulus halos(qui lactis circul⁹ dicitur. Et id qui-
dem rationabile eſt.Nã ſi vnum aſtrorũ ſufficit materiam eleuare , vnde poſſit
prodire cometa,multo quidem fortius magna aſtrorum multitudo,quę in via cæ
li lactea late effulgẽt(quas ſporadas dicunt)materiam ſubſtollere poterit,in qua
hæc pars cæli formetur,reprę́ſenteturq;. Adde hunc lacteum circulum non fie-
ri inter tropicos vt neque cometes:ſed extra vbi exhalationumvis maiore perdu
rare poſſit in diſſoluta tempore,&vbi eſſe poſſit maioris materiæ reprę́ſentatio-
nis commoditas.De flammis igitur apparentibus,de phantaſmatibus,de come-
tis , & lacte. hæc dicta ſufficiant.

OCtaui capitis ſcholia.Lac primo,eſt circulus albus cælum cingens.Hæc gemina lactis ſi-
gnificatio in notis huius capitis explicata facile ſatisfacit ei inquiſitioni , qua ſciſcitan-
tur , an galaxia ſit de natura cæleſti , vel elementari . Siquidem adhibenda eſt reſponſio
galaxiam primo , eſſe de natura cæleſti . Eſt enim cæleſtis circulus ſuo candore conſpi-

cuius,& non eſt impreſſio,ſed ipſius cauſa. Neq; oportet cælum, quia omnes partes eiuſdem habee naturæ ſecundum ſubſtantiam,ſicut in vna parte habee candorem, in qualibet ipſum habere, aut quia in aliqua parte nō habet in nulla habere. Nam cum ſit heterogeneum,& partes diſſimilis denominationis diuerſorumq; officiorum ſortitum, nihil vetat ipſum in diuerſis partibus diuerſa habere accidentia,perinde atq; aſtra,cæli partes,lucem habent,cuius cęterę partes eius ſunt immunes,quemadmodum & animalia partes omnes habent eiuſdem naturę, in diuerſis tñ partibus varia habent accidentia & opera. Lac autem ſecundo,ſiue galaxia in ſecunda acceptione,eſt de natura elementari,& impreſſio eſt ignea, ab exhalatione candorem cęleſtis illius circuli recipiente formata. Et de hac potiſſimum loquitur Ariſtoteles,& quæ in litera dicit,de ipſa intelligi expoſcit ſecundum materiam ſubiectam. XXIIII. Prima eſt Pythagoricorum dicentium Phaethontem. Fabulam de Phaethonte dicit Ouidius elegantiſſime in ſecundo Metamorphoſeos proſequitur, quam (licet poetis aptam)non debuerunt Pythagorici Philoſophiæ accōmodare, aut credere ex eo currus ductu partem cæli exuſtam. Nam cælum non eſt incendio obnoxium, neq; ab igne lęſionem ſuſcipere natum, quandoquidem ignis elementaris cęlo lunę conterminus nullam ei infert labefactationem. Qui autem hanc fabulam ad hiſtoriam referre malunt,dicunt per Phaethontem deſignari cometam ingentem & horrēdum,qui quondam viſus eſt,eiuſq; tempore tantam fuiſſe ſiccitatem, ſoliſq; ardorem, vt arbores & ſegetes arefactæ fuerint,& flumina propemodum exſiccata. XXV. Conus igitur terreſtris vmbrę deficit citra aſtra. Cum ſol eſt ſub noſtro hemiſphærio, terræ vmbra in modum ſphæricę pyramidis per aerem cęlum verſus porrigitur ex oppoſito corporis lucidi. At illa vmbra non diffunditur in ſublime vſq; ad aſtra cum ob terrę ad ſolem paruitatem,tum ob nimiam aſtrorum a terra diſtantiam. Deficit igitur conus,ſupremuſque vmbræ terreſtris vertex,longe citra aſtra,quare non impedit diffuſionem luminis ſolis ſub terra exiſtentis ad aſtra nobis ſupereminentia. Non enim poteſt opacū impedire lucidum, niſi per quantum ſpatium ſua vmbra diffunditur. Si igitur non poſſunt aſtra videri in die propter lumen ſolis,eadem ratione nec eorum lumen nocte videbitur, quod eſt dictis eorum repugnans.

¶Noni capitis annotatiunculę.

¶Stilla, gutta.

NOnum cap. continet cauſas pluuiæ,eius generationem, & vnam caliginis & nubis differentiam, & præter literæ Ariſtotelis ſententiam vnum & viginti ſigna pluuiæ. ¶Cau- 27
ſę pluuię ſunt efficiens, cęli circulus, maxime ſolis, qui proſpe nos decurrēs vapores eleuat,& diſgregat,quos ſua abſentia congregat. materia autem eſt vapor calidus & humidus ſurſum latus. ¶Pluuiæ generatio. a ſole & alijs aſtris ele- 28
uantur vapores ab aqueis locis(eſt enim vapor,aquæ halitus) qui diu in aere ſuſpenſus & ob medię rigionis frigidę contactum denſatus infrigidatur,atq; iterum per ſtillas deorſum erumpit,fitq; pluuia. Quę ſi minoribus ſtillis crebra deſcēdit,imber, ſi maioribus,pluuia,ſi impetuoſe, ſubito & groſſioribus totis ſimul labrotera dicatur. ¶Differentia. Inter nubem & caliginem 29
hoc intereſt,quia nubes eſt craſſior ille vapor viſus in aere ſuſpenſus,qui tandem ſoluatur in aquam. Caligo autem itidem ſuſpenſa nebula eſt, ſed quæ non ſoluatur in aquam,quę diſpergitur, & diſperſa vaneſcit. eſt enim caligo velut nebula ſterilis. Fit hinc vt caligo magis ſit ſerenitatis ſignum. Et generatio nubis ex vapore,& pluuiarum ex nube,imitatur ſolis circulum. nam ſole exiſtēte prope,eleuantur vapores,fiuntq; nubes,quo elongato, iterum deſcendunt, calidum enim eleuat,& frigidum deprimit,& hoc ſemper,vt fluuius effluens & relabens ſecundum ordinem. Et forte hunc ſemper naturę ſerie ſeruata indeficiētem fluuium, vt diuinę prouidentię flumen, priores ſub ænigmate, & velata allegoria Oceanum terrę ſemper circunfluuum vocauere. ¶Pręter literæ Ariſtotelis ſententiam,vnum & viginti pluuię ſigna. Mergorum e flumine celer volatus atque clamor. Fulice in ſicco ludentes. Ardea ſuper nubem euolans. Sydera cadere viſa, albeſcentes flammarum ſub obſcura nocte tractus, Paleę & frondes eleuatæ volitantes. Plumæ in ſumma aqua colludentes, Ex parte Boreæ, Euri, zephyrique, tonitruus, Grues in aere fugam agitantes. Vacca in cælum ſuſpiciens,& captans naribus auras. Hirundo lacus circunuolitans. Ranæ in limo

querulæ,Formica oua extollens. Cæleſtis arcus apparitio. Agmeñ coruorum e paſtu rediens,& alis ſtrepens.Fluuiales aues vndis relictis prata quærere, ſe fru- ſtra lauare geſtientes. Garrula cornix. Cornix ſola diſpatiata arena,caput vndis obiectans & immergens.Ignis in oleo ſcintillans. Et fungi creſcentes, pluuias & tempeſtates(vt cecinit Maro)pręſagiunt.

„ Iam ſibi tum curuis male temperat vnda carinis,
„ Cum medio celeres reuolant ex æquore mergi,
„ Clamoremque ferunt ad littora. Cumque marinę
„ In ſicco ludunt fulicæ, Notaſque paludes,
„ Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
„ Sæpe etiam ſtellas vento impendente videbis
„ Præcipites cęlo labi,noctiſque per vmbras.
„ Flammarum longos a tergo albeſcere tractus,
„ Sæpe leuem paleam & frondes volitare caducas,
„ Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas.
„ At Borę de parte trucis cum fulminat,et cum
„ Eurique.zeph yrique tonat domus,omnia plenis
„ Rura natant foſſis atque omnis nauita ponto
„ Humida vela legit,nunquam imprudentibus imber
„ Obfuit, aut illum ſurgentem vallibus imis
„ Aeriæ fugere grues.aut bucula cęlum.
„ Suſpiciens, patulis captauit naribus auras.
„ Aut arguta lacus circunuolitauit hirundo
„ Etveterem in limo ranę cecinere querelam,
„ Sępius ex tectis penetralibus extulit oua,
„ Anguſtum formica terens iter . et bibit ingens
„ Arcus,& e paſtu diſcendens agmine magno
„ Coruorum increpuit denſis exercitus alis
„ Iam varias pelagi volucres, & quę Aſia circum
„ Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri.
„ Certatim largos humeris infundere rores
„ Nunc caput obiectare fretis: nunc currere in vndas,
„ Et ſtudio incaſſum videas geſtire lauandi
„ Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce.
„ Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena,
„ Aut caput obiectat querulum venientibus vndis
„ Nec nocturna quidem carpentes penſa puellę
„ Neſciuere hyemem,teſta cum ardente viderent
„ Scintillare oleum,& putres concreſcere fungos.

MOni capiris ſcholia. XXVII. Cauſæ pluuię ſunt,efficiens, cæli circulus.Sol dicitur cauſa efficiẽs pluuię,quia colore ſuo ſubſtolli vapores,ex quibus fit pluuia.Media itidẽ regio aeris pluuiam efficit,ꝙ frigiditate ſua vapores in nubem condẽſat,nubeſq; in pluuiã ſoluit Neq; incõueniens eſt eiuſdẽ effectus diuerſas & cõtrarias eſſe cauſas,ſecundũ diuerſas agendi partes atq; officia. Cęterum ꝗuis vehementior ſit ſolis calor æſtate ꝙ hyeme,nõ oportet ſi calor ſolis pluuiã efficit,crebriores pluuias ęſtate fieri ꝗ hyeme.Nã calor ęſtiuus vapores quidẽ copioſos ſubſtollit,ſed ob efferueſcentiam atq; vehementiã eos diſpergit,neq; ſinit in nubẽ cõcreſcere. Calor autẽ hybernus longe languidior &vapores ſubleuat,& ſubleuatos in nubẽ cogi nõ vetat.Hinc maior habetur gignẽdę pluuię occa ſio hyeme ꝗ ęſtate.Neq; oportet ſolẽ cũ cõgregantur vapores in nubẽ,ſemper abſentẽ eſſe a nobis ſecundum ſubſtantiam, alioqui ſolum tpe nocturno fierent nubes & pluuiæ, ſed ſufficit eum eſſe abſentem ſecundum virtutem,& vim eius diſſipatiuã non impedire concretionẽ vaporum in nubem,quod ſępenũero contingit ipſo ſole ſuper horizontem noſtrũ exiſtẽte. XXVIII. Et ob medię regionis frigidę contactũ.Media regio aeris loc⁹ eſt naturalis,a naturaq; deſignatus gñationis pluuię,non tamen eſt naturalis pluuiæ genitæ.nam cum grauis ſit,naturęq; aqueæ, vbi primũ genita eſt,delabitur,vt in ſuo conſeruetur loco naturali. Neque idcirco oportet mediam aeris regionem

eſſe locum naturalem generationis aliarum aquarum,quia cęteræ aquę diſſimilem habent a pluuia generandi modum & rationem. Demum impreſſiones ignitas interdum fieri in media regione aeris,non impedit pluuiam ibidem natura gigni. Nam dictę impreſſiones fiunt a corporibus denſis & ſolidis,quæ quanuis frigida, deorſum detrudunt exhalationes conatas ſurſum emicare, ex qua colliſione fit illarum incenſio,perinde atq; ex marmore frigido,marmori etiam frigido illiſo,excutitur ignis. Pluuia autem fit aliam ob cauſam,vtpote frigiditatem prædictę regionis. Iam ſibi rum curuis. Vnda male temperat carinis,qñ ob ingruentem tempeſtatem non eſt apte diſpoſita, vt carinæ per eā ducantur. Pars Boreæ,eſt pars cæli ſeptentrionalis,nā ab ea ſpirat Boreas. Sic domus Euri eadem ratione pars eſt orientalis,& zephiri,occidua. Imprudentibus,ignauis,quibus nunquā obfuit imber,quia tanta ſunt futurę pluuię ſigna, vt non poſſit non percipi ventura etiam ab incautis,quare eis non nocet,cum nunquam ſit improuiſa. Veterem quęrelam,aut ꝙ humanam amiſerit formam,vt canit Ouidius,aut ꝙ Hidrum regem habuerint,vt fabulatur Æſopus, Ingens arcus,iris,quę bibere dicitur,cum vapores ſubſtollit ex quibus fit pluuia. Aſia prata ſunt quæ adia-
ex primo cent Aſiæ paludi,non longe a Cayſtro Meonię fluuio. Cornix dicitur improba, ꝙ ſiniſtri credeba-
georgic. tur ominis in augurijs,vnde id Virgilij.
Virgilij. *Sæpe ſiniſtra caua prædixit ab ilice Cornix.*

Scintillare oleum, id eſt ſcintillas quaſi iniecta aqua emittere, quod ſignum eſt vaporum in aere ſubleuatorum. Putres fungos,fungorum figuras ex fuligine natas,& ſummitati lucernę ardentes.

¶Decimi capitis annotatiunculæ.

¶Serenitas,eſt a nubibus aeris puritas. ¶Tranquillitas vero,eſt in aere fluctuantium ventorum vacuitas.

Decimum caput continet cauſas roris & pruinę: eorum generationes, tres eorum differentias,& duas conuenientias, & pręter literę ſententiam, roris & pruinæ accidentia. ¶Roris & pruinæ cauſæ, efficiens, ſol & aſtra, materia, denſus vapor, parumque caloris habens. ¶Roris generatio. Vapor qui paululum de die eleuatus fuerit, ob calidi ſurſum ducentis paucitatem, temperatæ noctis frigore deorſum ducitur, atq; in aquam ſoluitur, qui in aquam verſus ros dicitur. Fit enim cum non fuerit æſtus ſurſum ducens & exiccans, neque frigus cōſtringens & gelans. Et quod gignatur prope ſignum eſt,quia tum non longe ſuſpenditur vapor. ¶Pruinæ generatio. Fit vt ros, ſed prius quam vapor in aquam verſus cernatur,gelatur,& fit hyeme,magiſq; hyemalibus locis. ¶Tres roris & pruinę differentiæ. ¶Differunt primo. Quia cum ſis ros,vapor non gelatur,quod facta pruina contingit. ¶Secundo. Ros temperiem requirit,pruina autem non,ſed frigoris lapſum, ¶Tertio. Quia ros fit flante Auſtro,& non Borea,niſi in Ponto,vbi oppoſito fit modo. nam auſtrini flatus temperiem parant Boreas hyemem. Eſt enim frigidus, & ſuo frigore exhalationis caliditatem extinguens,præterquam in Ponto,vbi auſter diſtans temperiem facere nequit,Boreas autē illic propter frigiditatem antiperiſtaſin faciens (quæ contrariorum circunſtantia eſt)calidum congregat & magis euaporat. Hinc fit vt in exteris locis id etiam percipiatur,& putei flāte Borea plus effument halentque,quam flantibus auſtris. Sed Borealia extingunt antequam conſtent. Auſtri
autem congregare ſinunt. Et pruina econtrario fit magis flante Borea. ¶Duę 39
conuenientię. Conueniunt primo,quia ambo fiunt tempore ſereno. & tranquillo. Non exiſtente enim ſerenitate,vapores apti eleuari nequeunt, & flante vento,conſiſtere non poſſunt. ¶Secundo. Quia ros & pruina in altis montibus non fiunt. Primo,quia vapor ex quo gignuntur,denſus eſt, & parum caloris habens, vnde poſſit in pręruptorum verticem montium ſubſtolli, ſed prope terram dimittitur. Secundo, quia montium vertices vento agitantur, non conſiſteret igi-
tur vapor,vnde illic ros atq; pruina fieret. ¶Pręter literam, roris & pruinę acci- 40
dentia. Ros frumenta collecta putreſcere facit, ſereno fit tempore, ex rore oues letalem fluxum concipiunt. Pruina plerunque fœtet, deſcendens, ſerenitatem, aſcendens, futurum indicat imbrem.

Rore ſeges collecta perit, Sunt rorida Tempe.
Rore & oues paſtæ,ventre fluente cadunt.

Cana pruina olida eſt, deſcendens ipſa ſerenat,
Sed ſi conſcendat, tempora pulla notet.

DEcimi cap. ſcholia. XXXI. Roris generatio. Vapor qui paulum de die. Rorem in in-
ſima regione aeris fieri conſtat, tum ob vaporis ex quo fit denſitatem, tum ob caloris Roremin
ipſum ſubſtollentis paucitatem. Neq; credendum eſt vaporem ex quo fit ros, ſubtilio- ima regi-
rem eſſe eo ex quo fit pluuia, quanuis ex hoc fiat nubes, ex illo autem nõ. Nam nubes one aeris
requirit copioſum vaporem, validumq; frigus conſtringens, vapor autem roridus op-
pido q̃ paucus eſt, & temperatum frigus exigit. Et quanuis paucus vapor altius ſubſtolli natus ſic
quam multus, vbi ęquam virtutem habet vtrunq; ſubſtollens, & qui ſubſtollitur vapor, in cęteris
quam multitudine ac paucitate, conueniens eſt, non tamen id euenit vbi diuerſę virtutis eſt calor
ſubſtollens, & diuerſę diſpoſitionis vapor qui ſubſtollitur, quemadmodum hoc in loco. Nam ca-
lor ſubleuans vaporem pluuialem, copioſus eſt, ſubuehens autem roridum vaporem, perquã pau-
cus & languidus. Inſuper & vapor pluuialis, rarior eſt & leuior, vapor autem roſcidus, denſior, &
minus leuitatis ſortitus. Hinc non conficitur ſi multus vapor a multo calore ſubſtollitur ad me-
diam aeris regionem, idcirco oportere & paucum vaporem a lento calore illuc eleuari, cum nõ ſit
huius & illius vaporis conſimilis eademq; ratio. XXXIII. Hinc fit vt in exteris locis id etiã per-
cipiatur. In alijs locis (inquit) quem in Ponto percipitur idipſum, Boream ſcilicet propter frigidi-
tatem calidum congregare, & magis euaporare, & eam ob cauſam puteos flante Borea plus effu-
mare, quam flantibus auſtris. Nam flante Borea calor diffugit ad imas aeris partes aquis vacuas,
frigore Boreali altiorem aeris partem occupante. Et virtus caloris hoc pacto vnita, fortius vapo-
res reſoluit. Auſtro autem flante non ſic calor in imum detruſus cogitur, ſed liberior per totum
aerem diffunditur. quare debilior calor aquis proximus, minus vaporis eleuat. Cęterum Pontus
(cuius meminit litera) Sythiæ conterminaregio eſt, ad polum arcticum & ſeptentrionẽ ſita, a qua Pontus.
Auſter, cum ventus ſit meridionalis, & diametraliter ſeptentrionali oppoſitus, procul diſtare faci- Tempe.
le dignoſcitur. XXXIIII. Rore ſeges collecta perit. Tempe, nemus eſt Hæmoniæ, arboribus fre- Peneus.
quens, placidiſſimam reddentibus vmbram. per quod Peneus amnis iucundiſſime decurrit, margi Ouidius.
nibus gramine virentibus, auiumq; concentu peramœnus, de quo Ouidius.

Eſt nemus Hæmoniæ prærupta quod undique claudit
Sylua, uocant Tempe, per quæ Peneus ab imo
Effuſus Pindo ſpumoſis uoluitur undis.

Hinc loca quæuis amœna, placida & temperata, tempe vocamus. Tempora pulla, atra, nigra,
nubila, & pluuioſa.

¶Vndecimi capitis annotatiunculę.

Ephemerus, diarius, vnius diei.

VNdecimum caput continet cauſas niuis, eius generationem,
& vnam conuenientiam, & præter literę ſententiam acciden
tia niuis. ¶Cauſę niuis, cum prędictis eædem ſunt. ¶Niuis
generatio. Nix generatur, cum nubes prius quã in humorem
35 ſtillet, congelatur. & hoc eſt frigiditatis regionis in qua fit ſi-
36 gnum, & tẽporis. Non enim conſtringeretur ac gelaretur mul
ta exiſtente caliditate, & non ſuperuincente frigore. debet ta-
men aliquid caloris eſſe, nubem eleuare ſufficiens. ¶Cõuenientia. Conueniunt
pluuia, ros, pruina, & nix. nam fiunt ob infrigidationem omnia. Et pluuia & ros
ſunt idem, & pruina & nix idem, ſola paucitate & multitudine diſtantia. Nam
pluuia ex multo vapore, multis locis, & multo tempore collecto, generatur: ros ex
pauco, vt ephemero vapore. Et pruina ex gelato vapore: nix vero ex gelata nube.
¶Præter literę ſententiam, quatuor niuis accidentia. Nix nimium albet, forti-
ter viſum diſpergens. per flocculos cadit. meſſem auget. ſemper in altis ſalua-
tur montibus.

Candida nix nimium, tu fundis acumina uiſus.
Tu cadis ut floccus. Meſſibus apta uenis.
Hiſmaron, & Rhodopen, & Caucaſon, Othrin, & Alpes
Præruptos montes tu ſine fine tegis.

VNdecimi cap. ſcholia. XXXVI. Et pluuia & ros ſunt idẽ. Hoc quidẽ paruũ, illud ve-
ro magnũ. Vtrunq; eñ fit per nõ congelationem, & pluuia eſt vt multus ros, ros aũt
vt parua pluuia. Similiter nix & pruina ſunt idem. hoc itidem paruũ, illud vero ma-
gnum, cum vtrunq; fiat per congelationẽ, & nix eſt vt multa pruina, pruina vero vt
pauca nix. Et cõſtitutis quatuor terminis hoc ordine, pluuia, ros, nix, pruina, ſicut ſe

habet pluuia ad rorem,ita nix ad pruinā,ergo per conuerſam proportionalitatem,ſicut ſe habet
ros ad pluuiam,ita pruina ad niuem. Et per trāſmutatā proportionalitatē,ſicut pluuia ad niuem,
ita ros ad pruinā.Iterumq; per conuerſam proportionalitatem,ſicut nix ad pluuiam,ita pluuia ad
rorem. Et cæterę proportionalitatū rōnes in hiſce quatuor terminis deſumi quā facillime poſſunt.
XXXVI. Tu cadis vt floccus,meſſibus apta venis.Floccus,exigua eſt lanæ portiuncula, quæ hæ-
ret dumetis & ſpinetis, cum per illa tranſeunt oues . Inde flocculus diminutiuum enaſcitur . Et in
flocculorum ſimilitudinem niuem cadere , vel experientia compertum habemus . Porro nix apta
eſt meſſibus,quia cum agros quibus mandata ſunt ſemina,tegit,conſtringit ſuo frigore terram,na
turalemq; terræ calorem cogit introrſum manere,qui eo fœcundius & vberius ſemina ad ſegetum
Hiſmarꝰ productionem fouet Hiſmarus & Rhodope montes ſunt Thraciæ perpetua niue candentes.Cauca
rnodope ſus,mons Indiæ conterminus Scythis. Othris,mons Theſſaliæ , quem Virgilius Niualem vocat,
Caucaſus cum inquit, Deſcendunt Centauri Homolen Othrinq; Niualem.
Othris, Alpes ſunt montes Italiam a Gallia diſterminantes,de quibus Virgilius.
Alpes. *Alpinas ah dura niues, & frigora Rheni.*
Et in his editiſſimis montibus ſaluatur nix,φ calor ſolis etiam æſtiuus non ſufficit eam liqueface
re,quare diuturno frigore tandem illa duratur in cryſtallum .

ℭDuodecimi cap.annotat.

ℭAntiperiſtaſis,contrariorum circunſtantia.ℭPontus,regio ad Boream .eſt & id mare quod a palude Meotide vſq; in Tenedum protenditur.ℭLabroterę,impetuoſiores,vehementiores.

DVodecimum cap.continet duas quęſtiones, antiquorum reſponſiones
earum improbationes, ſecundæ tribus rationibus, & proprias ſolutio-
nes.ℭPrima quæſtio.Vbi gñetur grando?ℭDixerūt ſurſum gñari: 37.
& aquā ob ſtillarum paruitatem ſuſpenſam manere in aere(quēadmo
dum contingit aurum,& pleraq; terrea corpora ob molis paruitatem aquę ſuper-
natare)& illic congelari:& poſtea congregata multa ſimul,cadere grādines.Sed
hoc eſſe non poteſt,quia congelata copulari nequeunt : quēadmodum humida.
ℭSecunda.Quo tempore magis gñetur grando?& videtur hyeme.nam grando 38.
eſt vt cryſtallus.fit autem congelatio hyeme.maxime tamen vere apparet & au
tumno,tempore fructuū, & tranquillioribus locis. Dixerunt magis æſtate fieri:
& cum nubes ad tantæ altitudinis aerem peruenerit,qui maxime ſit frigus, quia
ſolarium rarefactionem radiorum non amplius ſentiat,illic aquam gelari,fieriq;
grandinem.& hoc maxime æſtate euenire contingere , quandoquidem copioſus
ſit calor,nubes eleuare & ſurſum pellere ſufficiens.ℭSed neq; hi recte ſentiunt.
ℭPrimo.Nam in valde altis locis non fit grando.videremus enim eam(quem-
admodū & niuem)aliquando in ipſis genitam. ℭSecundo. Quia ſępe viſæ ſunt
grandinoſæ nubes cum ſono non longe a terra delatæ, qui horrorem & metū au-
dientibus & videntibus ingerebat terribilem ,tanq̄ aliquo alio maiore futuro.
ℭTertio.Quia aliquando miræ magnitudinis cadit grando,omnimodā gerens
figuram,& non rotundam.ſignum igitur eſt ex non valde alto loco ruere, neque
in valde alto genitam eſſe . ℭ Primæ quęſtionis ſolutio. Antiperiſtaſis (quę eſt 39
contrariorum circunſtantia)ipſorum auget vehementiam : & hinc fit vt æſtate
inferiora loca frigida ſint,et hyeme calida.quare ęſtu valido exiſtēte,media aeris
regio frigidior eſt,ſuis circūdata cōtrarijs.Et ex nube citius aquā eliquat,et groſ
ſiores guttę(quas labroteras dicimꝰ)fiūt,quę impetuoſę & cotę ſimul decidūt ob
cōgelationis celeritatē.Ita circūſtante cōtrario fiunt guttæ labroteræ, q̄ prius q̄
decidant,gelantur:quæ cōgelantæ,grandine dicuntur. Et qñ propinquius fiunt,
maiores apparent,quia paruo ferantur interuallo. qñ vero remotius,minores at-
que rotūdę.ℭSecundę.Minus ęſtate & hyeme q̄ vere et autūno et frctuum ma 40
turatione:quia ver,et autūnus,et matureſcentium fructuum tēpus calidum ſatis
eſt et humidum vt vapores eleuentur,et antiperiſtaſis fiat. Adde quod quando va
por eleuari ſufficit tempore calido,medius aer ex contrariorū circunſtantia vali
do concepto frigore vaporem citius gelat.Multi enim cito aquā infrigidare vo-
lentes,primum eam ad ſolem ponūt. Et in Ponto circa calamos aquam calidam

fundunt, vt illic citius gelētur. vtuntur enim in piſciũ captura glacie vt plumbo: vt calami quieſcant. Et hac ipſa de cauſa circa Arabiã & Aethiopiã æſtate igraueſcunt imbres, & in die frequenter: & nõ in hyeme. ℂ Pręter literæ Ariſtotelis ſententiã, grãdiniſq; quinq; accidẽtia. Deorſum ꝑ globos ruit vt cryſtall⁹. Meſſem enecat. Interdum cũ ſono et ſtrepitu auditur. Cum pluuia cadit. Multimodæ exiſtit figuræ, aliquando hominum, aliquando ferarum effigiem retinens.

Grando globum uitrei cryſtalli, deorſum
Decidit, & uitem ſtrataq; farra necat.
Horrendoq; ſono mortalia pectora terret
Nubis, & euentu deteriora rata.
Mixta ruens imbri, uarijs formata figuris:
Et faciem uiſa eſt ſæpe habuiſſe feræ.

DVodecimi cap. ſcholia. XXXVIII. Quo tẽpore magis generetur grando. Ratio eorũ qui contenderunt grandinem hyeme fieri, diluenda eſt, admittẽdo quidem grandinem cõgelatione fieri tanq̃ cauſa partiali & inſufficiente, nõ aũt vt totali nam pręter eã requiritur ſufficiens calor ad eleuandũ vaporẽ, qui nõ habetur hyeme. Pręterea grando congelatione fit, nõ quacunq;, ſed ea quæ ob vehementiorẽ frigiditatẽ mediæ regionis aeris contingit, adauctã a calido infimę regionis circunſtante, per antiperiſtaſim. huiuſmodi aũt congelatio non fit hyeme, cum non habeat tunc infima regio aeris ſufficientem calorem, quo adaugeat frigiditatem mediæ quam circunſtat. Quin potius hyeme fit congelatio a frigido (non concurrente etiam per accidens calido) vt cauſa totali & omnimoda Proinde neq; cõueniens ſumitur argumentum grandinem hyeme fieri, ꝙ nix hyeme fiat etiam copioſiſſima, quę inſtar grandinis cõgelatione fit. Altero enim modo nix per congelationẽ gignitur, & grando. Nix quidem per minorem medię regionis frigiditatem, non auctã circunſtante calido, necnõ per congelationem ſucceſſiuam, longaq; mora cõpletam. Grando vero per aſperiorem, valentioremq; frigiditatem, contrarij circunſtantia auctã, & per congelationem celeriorem, ſubitariãque & repẽtinã, qualem ſatis oſtendunt globi grandinis ſolidiores floccis niualibus, & poſtq̃ in guttas pluuiales a nube ſoluti ſunt, congelati, & cũ impetu deorſum ruentes. Id præterea inter niuẽ & grandinem intereſt, ꝙ nubes ex aqua gignitur nix, congelatur anq̃ ſoluatur in aquã. Contra vero nubes ex qua gignitur grando, prius ſoluitur in ſtillas pluuiales, quę deinde gelant. Neque oportet huiuſmodi ſtillas (q̃uis graues ſint) cum primum a nube ſolutę fuerint, deſcendere abſq; gelatione. nã poſt ſolutionẽ a nube, detinentur aliquanta mora in media aeris regione a corporibus ſolidis & denſis eo in loco ſubſiſtentibus, qua quidẽ detẽtione, cõgelationis cõmoditas & mora illis natura cõceditur. Deinceps eorum qui grandinem defendere volũt magis æſtate fieri, ratio diluitur, admittendo quidem ęſtate copioſum eſſe calorẽ ad ſubleuandos vapores, ſed is vehementior eſt q̃ vt ſinat eos in nubẽ cõſiſtere. Reſoluit enim valentior æſtatis æſtus vapores in rariora corpora, anq̃ in nubem concreſcãt. Hinc vt vna ex parte dat occaſionẽ generandæ grandinis, ita ex altera eiuſdem prębet obſtaculũ. Tempore autem verno & autunnali ſufficiens eſt calor ad vaporũ ſubleuationem, & frigoris mediæ regionis ſui circunſtantia intenſionem, neq; adeo vehemens, vt impedimento ſit vaporis in nubẽ denſandi. Quocirca hoc potiſſimũ tempore grando gñari credenda eſt, & interdum æſtate, nunq̃ aũt vel raro admodum hyeme, ſicut niuẽ nunq̃ ęſtate genitã cernimus. XL. Cum pluuia cadit. Hui⁹ quarti accidentis grandinis hæc cõiectari poteſt eſſe ratio, quia interdũ ima pars nubis reſoluitur in aqueas guttas, quæ ob debilitatem frigiditatis non congelantur, ſed ſine conſtrictione per frigus, cadunt. Suprema autem nubis pars reſoluitur quidem in aqueas guttas quæ congelãtur, & grandinis more decidunt permixtę aquęis guttis primę partis. Quare ex eadem nube ſecundũ diuerſas eius partes fiunt grando & pluuia. Interdum etiam decidit grando quadam niue reſperſa, ꝙ nubis ex qua fit grando, pars vna congelatur antequã reſoluitur in guttas, & ex ea fit nix, altera vero reſoluitur in guttas aquęas quæ poſt reſolutionem congelantur, & ex ea fit grando quæ cadit permixta niui. Cum vero ſola cadit grando ſine admixto imbre aut niue, ſignum eſt totam nubem prius fuiſſe reſolutam in guttas aquæas, & illas omnes deinde congelatas decidiſſe.

ℂ Decimitertij cap. annotat.

ℂ Meotis, Scytarum maxima palus, in Pontum defluens. ℂ Parnaſus, Phocidis, mons biceps: in quo Caſtalius Muſis fons ſacer exiſtit.

DEcimumtertium caput continet vnam concluſionem, vnam de generatione fontium & fluuiorum opinionem, & eius impugnationem, fontium & fluuiorum generationem, et duo ſigna.
ℂ Concluſio. Expedit de fluuijs et ſpiritibus aliqua determi-
41 nare. ℂ Nam de his ab antiquis nihil dignum relictum eſt. ℂ Dixerunt enim aliqui ventum aerem eſſe agitatum et fluentem: et idem eſſe nunc aerem, nunc nubem, nunc ventum: quia cum quieſcens fuerit, vocant aerem. cum

denſus,& multæ craſſitudinis,nubem,& cum motus,ventum.& oẽs ventos eun-
dem eſſe ventum, ſapienter credunt affirmare.Sed accidit multos vel ſine inqui
ſitione ſatius ſic inquirentibꝰ dicere.De ventis aũt poſtea exquiſitam facturi ſu-
mus determinationem,quid ſit,quomodo fiat,quid moueat, vtrum fluat queãd-
modum ex vaſe,quouſq; totum fuſum ſit,aut ſicut ex vtribus emiſſum,vt picto-
res effingunt.Et de aquis conſimiles pene habuerũt determinationes.¶Vna de 42
fontium & fluuiorũ gñatione opinio.Dixerũt fluuios fieri multa aqua a ſole ele-
uata,& iterũ in terrę magno aliquo vẽtre congregata:a quo effluunt oẽs, aut alius
ex alio: colligiturq; in terræ ſuſceptaculis hyberno tp̃e hæc aqua. Et hinc fit vt
fluuij & fontes ęſtate q̃ hyeme maiores exuberẽt.Et horum fluuiorũ hos perpe-
tuos aſſerunt,quorum ſuſceptacula multã copiam colligunt, & quæ nõ prius de-
ficere poſſint,q̃ ex hyeme nouos imbres & nymbos recolligãt.hosvero non per-
petuos,quorum aluei & receptacula paruã continent aquam,& quę deficere poſ-
ſit prius q̃ ex hyeme nouos recuperẽt imbres. Sed quomodo ex ſuſceptaculis ter
ræ naſcerentur aquę,quæ per annum decurrere videntur,cũ magnitudine & mo
le ipſius terræ ſuperent magnitudinem?¶Fluuiorũ & fontium gñatio. Sicut ſu 43
per terram ex aere ſuperante frigiditate fit aqua, ita & in terra eandẽ ob cauſam
ex aere fit aqua, & continue quidẽ,quæ facta erumpit.Et ſicut ſuper terram ex
multis paruulis ſtillis alijs tãdẽ coeũtibꝰ crebrior colligitur aqua,fitq; aquę multi
tudo:ſic in terra ex paruis colligitur: & primo fiunt ſcaturigines in principium
fontis aut fluminis conuenientes.¶Duo ſigna.Primum. aquę ductus parantes, 44
non longe de foſſa humo aquã reperiũt,terra itidem a ſummo veluti ſudante re-
perta.¶Secundũ,Quia ex magnis montibus maximi fluuij & ſtagna oriuntur,
ꝙ libere omni ferme ex parte aerea attingant loca:quę vt ſpongioſa fiſtuloſaque
ſuſpenſa,multis ex locis concipiunt atq; producunt aquã. In planitie aũt campe
ſtri rari fluunt admodum. In Aſia em̃ ex Parnaſo ad hyemalem oriẽtem monte
maximo effluunt & alij fluuij,& Bactrus,Coaſpes,Indus,& Araxes: cuius pars
Tanais in Meotidem effluit paludem. Et ex Caucaſo maximo monte ad ęſti-
ualem orientem (qui ob ſui pręruptam magnitudinem a nauigãtibus in imis ſta
gni videtur,& cuius ſummitates ad tertiã noctis partem a ſole illuſtrantur) efflu
unt plurimi & maximi,& Phaſis. Ex Pyrenæo ad occidentem æquinoctialẽ in
Celtica effluunt Iſtrus & Tarteſſus. Iſtrus quidem per totam Europam in mare
Euxinum,at Tarteſſus extra columnas. Ex Aetiopicis montibus Aegon & Ny
ſes & Chremetes. Ex Pindo Achelous & Inachus. Ex Scombro Strymon, Ne-
ſtus,& Hebrus. Ex Argẽteo monte,Nilus. Ex Rhodope,plurimi. Sed qui addu-
cti ſunt, teſtimonij gratia ſufficiãt. Abſonum igitur eſset exiſtimare vnum terrę
ventrem,ex quo oẽs educantur fluuij:& neq; recipere quidẽ ſufficeret: neq; ipſæ
nubes. Et fiunt hunc in modũ fontes,& ſunt ſub terra vt quędam ſtagna ex ſcatu
riginibus in vno loco collecta, non tanta vt aliquid accidat incõmodi. Et eſse hu
iuſmodi ſubterraneos meatus,& aquarum voragines, hinc ſumitur indicium,ꝙ
ſæpe loca abſorbẽtur cooperiente aqua: vt circa Peloponeſum & Arcadiam ſæ-
pius accidit,circa Helladem vero raro. Et ſub Caucaſo ſtagnũ eſt(quod illic vo-
cant mare)quod plurimi & magni ingrediuntur fluuij,apertum egreſsum nõ ha
bentes:quod dehiſcens deriuat ſub terra circa profunda Ponti:vbi nullus qui vn
quam deſcenderit,potuit ſatis profunditatis terminum rimari. & hinc diſtantia
trecentorum ſtadiorum aquam potabilem reddũt terrę.Et circa Liguſticam flu-
uius non minor Rhodano(qui fluuius eſt pernauigabilis) abſorbetur. Indicium
igitur ſufficiens,eſt terram lacunas & aquarum voragines continere.

Decimitertij capitis ſcholia. XLII. Et hinc fit vt fluuij & fontes æſtate q̃ hyeme maiores ex-
uberent. Si fontium cauſæ per ſe ſolum & intrinſece reſpiciantur, extrinſecis ſecluſis,
maiores æſtate, quam hyeme fierent fluuij, cum tunc maior ſit interioris terræ per an-
tiperiſtaſin frigiditas,quare maior gignendæ aquę commoditas. Cæterum hyeme maiores ſunt

fontes & fluuij propter cauſas intrinſecas & aduentitias, vtpote incrementum ex aquis pluuialib⁹ & niualibus, acceſſionemq; earum ad fluuios, quæ hyeme crebrior eſt, inſuper & propter paucio-rum aquæ fluuialis in vaporem per ſolis æſtum reſolutionem. Non tamen idcirco putandum eſt fontes & fluuios ex aqua pluuiali generari. ſiquidem non oportet aliquid ex omni eo gñari, quod ipſum reddit maius. Duorum enim pedalium ignis vnum alteri adueniens reddit ipſum maius, tamen vnum non eſt ex altero genitum, cum ſint ambo eiuſdem rationis & naturæ. XLIII. Fluuiorum & fontium generatio. Montes editi & excelſi poros habent, & minutula foramina, quæ ſubit aer ad impediendum vacuum. Cum enim aer prius contentus, in aquam minus loci occupantem conuerſus fuerit, niſi continue nouus aduentaret aer, fieret inter montium latera vacuum, quare non credendum eſt aerem ſubeuntem penetrare dimenſionem montium. Ad quemadmodum media regio aeris frigiditate ſua vapores in nubem denſat, ſoluitq; in pluuiam, ita terra quatenus frigida (eius enim ſiccitas ad fontium generationem non cucurrit) condenſat aerem montium lateribus interceptum, materiæq; eius eam inducit denſitatem, ſub qua forma aeris non eſt nata conſiſtere. Proinde illa deperditur, acquiriturq; forma aquæ, quæ guttatim deorſum ſtillat, cōgregaturq; ſimul, quoad tanta ſit ex ſtillis collecta aquarum multitudo, vt ſufficiat erūpere & ſcaturire. Demum aqua ſuapte natura ſurſum erumpit, quia ſupra terrā eſſe nata eſt, haud ſecus ac pluuia vbi primum genita eſt, delabitur. Et quemadmodum pluuia generatur ſurſumvt locoviolento, in quo neque manere neque conſeruari nata eſt, ita & fontes atque fluuij intra terram violenter generantur, factique erumpunt. Neq; natura abhorret violentam rerum generationē, vbi ea conducit conſeruationi corporum naturalium, quemadmodum flumina & fontes conducunt animalium ſaluti quibus potum adminiſtranr (ad id enim aqua pluuialis non ſufficit) prçterea mercium aduectioni, & hominum negociationibus. XLIIII. In Aſia enim ex Parnaſo monte maximo. Vt regionum, montium & fluuiorum nomina in litera adducta clara habeantur, noſcere operæpretium eſt Scythiam regionem eſſe ſeptentrionalem, ad arctumq; declinantē, cuius incolæ Scythæ dicuntur. Phocis, parua eſt Grçcorum regio in Eubœa, Delphis vrbe & Apollinis oraculo clara. Bactrus, Scytharum eſt fluuius, cuius incolæ Bactriani dicuntur. Coaſpis, fluuius Mœdorū apud Perſas, in Tigrim defluens, cuius adeo dulcis perhibetur aqua, vt ea reges in potum vti ſoleant. Indus, fluuius Indiæ, a quo ipſa regio nomen accepit. Araxes, Armeniæ fluuius, de quo Lucanus, Armeniumq; biber Romanus Araxem. Quod Caucaſus, altiſſimus ſit mons, Herodotus Ariſtoteli aſtipulatur. Altitudinis autem eius in litera efficax adducitur argumentum, quod ſummç eius partes ad tertiam noctis partem a ſole illuſtrantur. Nam quanto partes terrç ſunt inferiores, tanto citius occidui ſolis radii ab illis ſubtrahuntur, propter celeriorem corporum opacorum interpoſitionem. Ex oppoſito itaq; quanto partes alicuius montis ſublimiores ſunt, tanto diutius illuminātur a ſole. Et contra ab effectu ad cauſam procedendo, quanto diutius alicuius montis pars nocte a ſole illūinatur, tanto mons ille eſt ſublimior. Phaſis, Cholcorum fluuius. Colchos autem regio eſt iuxta Pontum, cuius indigenæ Colchi dicuntur. Pyrençus, mons in Hyſpania. Celtica, pars Galliæ, Hiſpaniç conterminа, cuius populi, Celtæ dicuntur. Ex quorū nomine, & Iberi Hiſpaniç fluuij, Celtiberi dicti ſunt, Hiſpaniç populi. Iſtrus vel Iſter, ſicut Menandrus vel Menāder, maximus eſt fluuiorum Europæ, alio nomine Danubius vocatus. Mare Euxinum, id eſt mare quod alio nomine Pontum dicimus, fluens a Meotide palude Tenedum vſq; famatam Phrigiç inſulam. Pindus, mons Theſſaliæ. Achelous, fluui⁹ Calydoniæ. Inachus, fluuius Achaiæ, ab Inacho Argiuorum rege nomen ſortitus. Strymon, Neſtus & Hebrus fluuij ſunt Thraciæ. Scombrus & Rhodope, mōtes ſunt Thraciç. Peloponneſus, regio eſt inter duo maria Ægeum & Ionium intercepta, a Pelope rege nuncupata. Liguſtica ſiue Liguria. regio eſt Italiç, cui⁹ populi Ligures dicuntur. Archadia, regio eſt Peloponneſi, & pars Achaiç. Rhodanus, fluuius eſt Galliç Narbonenſis, apud Lugdunenſem ciuitatem, & per Sabaudiam labens, tandem Arari permiſcetur.

Scythia. Phocis. Bactrus. Coaſpis. Indus araxes Caucaſus Phaſis Colchos. Pyrene⁹. Celtica Celtiberi. Iſter Mare euxinum. Pindus achelous Inachus. ſtrymon. Neſtus. Hebrus. Scōbrus. Pelonneſus liguſtica. acardia. rhodan⁹.

ℭ Quartidecimi cap. aññotat.

ℭ Hellas, Græcia. ℭ Hellenes, Græci. ℭ Cataclyſmus, diluuium, inundatio.

QVartumdecimum cap. continet vnā quçſtionem, reſponſionem, quo
45 modo contigant cataclyſmi, cur aliqui fluuij videntur petennes, alij non, & vnum corollarium. ℭ Quçſtio. Cur loca demutentur, varienturq; nunc terræ, nunc flumina: vt quæ prius arentia extitere, nunc obruta ſint aquis: & quç prius aqua operuit, nunc ſint arida: vt vbi nunc mare, prius terra: & vbi nunc terra, prius mare fuerit? ℭ Huius rationē aſſignamus, quia omnia hæc naturæ ſeriem ſeruant, ſuaq; finiuntur periodo. Vt enī ex ſole & cælo plātç & animalia ſtatū habent, & ſuæ durationis rationem, vt adoleſcant, vt iuuenta conſtent, vt ſenecta tabeſcāt: ita eadem ex cauſa virtutem partes terræ accipiunt differentē, & incipiunt humida fieri, & ad tempus aquoſa ma

nent:deinde exſiccantur atq; ſeneſcunt iterum, Et conſimili modo fit maris per-
mutatio, vtvbi nunc excreſcit, terram relinquet arentem : & vbi nunc fluctibus
vndat aliqñ ſtagnatum & exſiccatum iri neceſſe eſt. Et hui⁹ rei plurima ſunt ar-
gumēta. Aegyptus eñ exundāte Nilo cooperta, hic ſtagnat, hicq; reparatur, vt ſæ
pe noua fieri videatur. Et ora nili oia manufacta videntur, excepto vno Canobi-
co. Et olim Aegyptus (vt Homerus refert) Thebę fuerunt : necdum Memphis
erat. Et hæc rerum viciſſitudo, permutationūq; alternatio, Helladi Argiuorum
regioni, & Myceneæ Myceneorū, tempore. Troię accidit. Nā Argiui ſtagnan-
tem habebant Helladem, & quę paucos alere poſſet. Mycenea vero ferax & tem
perata. Et in oppoſitas verſæ natutas. Mycenea ſtagnat : illa vero ſicca & vtilis
nunc facta eſt. ¶ Et ſi quæras. Si ita ſint rerum vices terrarū & aquarū permuta-
tiones, quō nos lateant? ¶ Dicim⁹. Cū incipiant longis tpibus fieri, vita aūt no-
ſtra cita fugiat & labať, qñquidem nunc fame, nunc bello, nunc infirmitate cito
abſumitur: & hi regiones permutant, & emigrāt in alienas: hi aūt permanent, ſed
tps factę permutationis non attingūt: illi aūt cū eos regio non amplius alere ſuf
ficiat, in alienas ſeſe transferunt oras: hinc oīs interit memoria, & poſteritatē la-
tet: & ſi qñ memoria facta eſt, longinqua deleuit antiquitas. Et qui has conſidera
uerunt permutationes, dixerunt nōnulli mundū de nouo gñari, & mundi gñatio
nem harum cauſam eſſe. Sed hoc ridiculum eſt, ob paruas ſcilicet & momenta-
neas permutationes totum permutari exiſtimare oportere. Terræ aūt moles &
magnitudo circa cuius partem aliquā fit permutatio, ad totum vniuerſum nihil
omnino eſſe videtur. Sed cauſa dicta eſt, ꝙ Rerum a natura determinatus ſit exi 26
tus, determinataque periodus. ¶ Quō contingat cataclyſmi? Sicut anni quatuor
ſunt determinata tempora, ver, ęſtas, autumnus, & hyems, finem periodumq; ſer
uato ordine retinentia: ſic circa partes terrę & loca conſimilis naturę lex obſerua
tur. Et cum ad hyememvſq; ſuam deducta ſunt, ingraueſcunt vndę, fitq; illorum
cataclyſmus: quemadmodum ſub Deucalione cataclyſmus factus eſt circa anti-
quam Helladem, quę eſt circa Dodonem & Acheloum, quam habitant Gręci,
qui nunc Hellentes dicūtur. Et hę aquarum magnæ eleuationes non ſemper cir
ca eadem loca contingunt, ſed euariant, & cataclyſmorum loca permutantur. 27
¶ Cur aliqui fluuij videantur perpetui, & alij non? ¶ Dixerunt id eſſe ob terræ
ampla vel ſtricta receptacula : vt quorum magna ſint voraginum inſtar, hi ſint
perpetui. quorumvero parua, & quæ ſuas paruo tempore eiaculentur aquas, non
perennes. ſed decidui ſint. ¶ Hanc non dicimus cauſam: ſed locorum gignendis
conſeruandiſq; aquis aptitudinem: vt loca alta, ſpiſſa, frigida, hæc ſane multam
continent aquam, multam ſuſcipiunt, & multam ſua frigiditate gignūt. Quib⁹ ve
ro ſuſpenſæ ſunt paruę montiū moles, ſpongioſæ ſaxeę, argilloſę, hæc inepta ſunt
vt in ipſis diu perduret aquarum fluxus loca. Et ita ſi plus apta atq; diſpoſita fue-
rint, perſeuerant magis. ſin minus, itidem min⁹. Non tñ dixerim fluuios eſſe per
petuos, ſed ſuas ſernare periodos, ad quas vſq; perdurant: & non poſſe ſemper ea
dem pręterlabi atq; perfluere loca, ſed permutare. Non eñ mari & flumine ea-
dem ſemper hument loca, & eadem manent arida. Hoc manifeſtat Aegyptus,
quandoque tota inundans. hoc ea quę circa Rubrum mare ſunt loca : quę Seſo-
ſtris primus excogitauit fodere, vt totus fluuius pernauigabilis foret. Hic enim
magnę pendebant vtilitates. Deinde Darius id attentauit, qui reperientes mare
flumine altius, a foſſione ceſſauere, ne flumen mari mixtum corrūperetur: quod
& circa Libyam Ammoniam regionem comperitur ſummiſſius. Hoc Boſpho-
rus non ſemper fluens. Viſus eſt eñ ab Aſia limoſitate fluxum dimittere, dein- 28
de ſiccari, deinde iterum ſtagnare, ſolitoſq; curſus reparare. ¶ Corollarium. Vn-
de fit (cum tempus nō defecerit, ſed totum ſit æternum) vt neq; Tanais neq; Ni-
lus ſemper fluxerint : ſed vnde effluunt aluei aliquando ſicca loca fuerint. & ita
de cęteris fluminibus dicere conueniet. Habent enim & vt ſint, & vt certis efflu
ant locis, determinatas periodos: & tempore permutantur omnia.

QVartidecimi cap. ſcholia. XLV. Et conſimili mõ ſit maris permutatio. Alternam terræ nunc aridę nunc ſtagnãtis permutationẽ. Ouid. ex Pythagora ſic atteſtatur.

Vidi ego quod fuerat quondam ſolidiſſima tellus,
Eſſe fretum, vidi factas ex æquore terras.
Et procul à pelago conchæ iacuêre marinæ,
Et uetus inuenta eſt in montibus anchora ſummis.
Quodq; fuit campus, uallem decurſus aquarum
Fecit, & eluuie mons eſt deductus in æquor.
Eq; paludoſa ſiccis humus aret arenis,
Quæq; ſitim tulerant, ſtagnata paludibus hument.

Huiuſmodi autem permutatio de qua meminit Philoſophus hoc in loco, intelligitur debere fieri circa minora terrę loca, vt vrbem, aut partem regionis. Diluuium vero eſt circa maiorem partem terrę, vt regionem, natura facta aquarum inundatio, quemadmodum ea quæ ſub Deucalione in Theſſalia fuiſſe commemoratur, & ante ipſum ſub Ogygio Argiuorum rege. Et additum eſt natura, quoniam vniuerſale illud diluuium quod ſub Noe contigiſſe ſacræ literæ cõmemorant, non natura contigit, ſed diuina vltione, hominum peccata adeo copioſa aquarum inundatione puniente. Et id non circa vnam terræ partem, ſed totam terram fuiſſe cõſtat. quare de illo Ariſtoteles impræſentiarum non facit determinationem. Cæterum cum aliqua maris pars (id enim literæ dictum de permutatione alterna maris & terræ, de toto mari minime eſt intelligendum, neq; de tota terra, ſed de vtriuſq; parte) occupat partem terrę aliquam prius arentem, aut ventorum violentia, aut aggerum perfractione, aut virtute cęli ad eam occupationem eſt impulſa. alioqui ſe ſemper ſuo continuiſſet alueo. Et cauando terram parat ſibi facile nouum alueum quo contineatur, ſicut alueus qui a mari dimittitur, cito terra oppletur, complanaturq;. Neq; ex hoc conficitur natura fieri poſſe generale diluuium, quia quãuis quęlibet regio ſuam habeat periodum, non tamen omnes ſimul eandem habent, ſed diuerſę diuerſam, perinde atq; vnuſquiſq; homo determinatam habet periodum, ſed alijs & alijs diuerſo tempore conſtitutam. quo fit vt non omnes ſimul moriantur. Ita neq; omnes terræ partes ſimul vnquam aqua obruentur. Quod ſi vnaquæq; terræ pars concedatur ſucceſſiue obruenda aquis (quod tñ admittere non eſt neceſſarium, cum ſententia Ariſtotelis particulari ſit intelligentia contenta & vera, vtpote aliquas terræ partes tranſmutari de arido in humidum, aut de ſtagnatione in aridum) non idcirco credendum eſt tãdem totam terram obrutum iri aquis. Nam vt ſucceſſiue aliquæ partes terræ operiuntur aquis, quæ prius fuerunt arẽtes, ita e diuerſo alię partes prius aquis adopertę, fiunt aridæ, quare ſemper relinquitur quicq̃ terrę diſcoopertum. Neque obſtat Ariſtotelis determinationi huiuſmodi permutationis circa hanc regionis Gallicanæ oram, Pariſienſeq; territorium factę nullam eſſe memoriam, tum ꝙ eam circa vnamquanq; terræ partem fieri non oporteat, ſed circa pleraſq; contingat. Tum ꝙ ſiqua facta eſt, ea literarum monumentis non eſt mandata, quo ad poſteritatis perueniet notitiam. Factę autem præteritis temporibus permutationis fama ad poſteros transfunditur, vbi ea memoriæ prodita fuerit, vt de diuulſione Siciliç ab Italia per maris interceptionem ſcribũt authores, de qua Claudianus. Trinacria quondam Italię pars vna fuit. Et Virgilius.

Tantum æui longinqua ualet mutare uetuſtas.

Et ora Nili manufacta videntur. Vt regionum & vrbium quarum meminit litera, apertior ſit in- Oſtiũ Ca
telligentia, ſcitu non eſt indignum, Canobicum, oſtium eſſe Nili, id nominis ſortitum a Canobo (vt nobicum
aiunt) Menelai gubernatore, q in Ægypto mortuus, in inſula Nili quę Canobꝰ dicitur, ſepultus eſt. Canobus
Thebe, es, aut numero multitudinis Thebæ, arum, vrbs eſt celeberrima in Ægypto, centum por- Thebæ.
tis inclyta. hanc Græci Heliopolim, hoc eſt ſolis vrbem vocauere. Inde Thebęi populi, & Thebais, Thebæi.
Ægypti regio ab hac vrbe denominata. Memphis, vrbs Ægypti clariſſima. Inde Memphitici, illius thebais.
vrbis indigenæ. Argiui, populi ſunt Gręcię ab Argo inſigni vrbe nuncupati, qui & Argolici di- memphis
cuntur. Mycenea, regio eſt Myceneorum, qui etiam Græcię ſunt populi, in qua Mycenæ vrbs clara Argiui.
olim fuiſſe dicitur. Troia, vrbs Phrygię, decennali Gręcorum obſidione fuiq; miſerabili tandem Mycenea
excidio cantatiſſima. Deucalion, filius fuit Promethei, cui Epimetrus patruus Pyrrhã filiam ſuam Troia.
dedit vxorem. Quorum tẽpore graue diluuium contigiſſe in Theſſalia tradunt hiſtorię, quod late deucaliõ.
deſcribit Ouid. In principio Metamorphoſeos. Dodona, æ, vel Dodon, onis, oppidum Epiri. Seſo- Pyrrha.
ſtris, rex Ægypti, qui teſte Plinio libro ſexto naturalis hiſtorię, conatus eſt nauigabilem alueum ex Dodona.
rubro mari in Nilum deducere. Poſt eum Darius rex Perſarum idem tentauit, & deniq; Ptolomę- Seſoſtris
us rex Ægypti, qui oẽs cœpto deſtiterunt (vt ait Plinius) deterriti metu inũdationis, cũ rubrum Darius
mare tribus cubitis excelſius deprehenſum eſt q̃ terra Ægypti. Vel ꝙ immiſſo mari corrumpere- ptolemeꝰ
tur aqua Nili, quæ ſola Ægyptijs potum præbet. Idem hic refert Ariſtoteles. Boſphorus, fluuius boſphorꝰ
eſt Thrachię, a bouis tranſitu ſic ductus, quia propter paruam eius profunditatem boues ab vno Lybia.
loco in alterum commode tranare poſſunt. Lybia Ammonia pars eſt Aphricę arenoſa, in qua Io- Ammo-
uem ſub ſpecie arietis Libero patri apparuiſſe fabulæ tradunt. Inde Iupiter dictus Ammon. nia.

¶Paraphraſeos in primum Meteororum Ariſtotelis, & in eundem ſcholiorum, finis.

Primi capitis paraphraſeos in SECVNDVM METEORORVM ARISTOTELIS ANNOTATIVNCVLÆ.

¶ Circa theologiam verſatos vocat Heſiodum,& alios poetas, qui deos cecinerunt. ¶ Statarię,ſtationariæ,ſtantes. ¶ Aeſtum maris (ſic enim eius fluxum atq; refluxum nuncupamus) non proſequitur Ariſtoteles,niſi vt ex cauſa pendet inferiori: tum ꝙ ſyderum ratio a noſtra contemplatione videatur aliena. Tum ꝙ ipſa aliijs & aliijs reperiatur varia, & deprehenſu difficillima, vt in fluctiuomis Syrtibus:in Nilo,qui ſole tenente cancrum, totam alluit ægyptum. In Euripo, qui ſepties in die & nocte in Euboea reuagos refluoſq; fluctus agit: in Gaditano fonte, qui nunc fluxus refluxuſq; oceano concordes habet, nunc vero diſſonos. Aeſtus tamen aquilonaris & noſtri Gallici oceani,exploratum ratumq; habetur lunam in cauſa eſſe:vt quę ipſum certis interualis trahat,& ad ſuam faciem propemodum effingat. Bis enim inter duos lunæ exortus effluit,remeatque. Incipit enim vna cum luna noſtrum horizonta conſcendente intumeſcere:quoad ſydus ad meridianum perueniat,quo quidem ad occaſum vergente,ſenſim reſidet. Ab occaſu vero ad ima cæli meridiano contraria ſydere vergēte,rurſus inūdat. hinc autem donec ortum reparet, ſe contrahit & reuocat. Nec mireris ſyderis ſubter terram labentis ipſum mare vim ſentire,neq; obeſt quicquā terrenæ molis craſſa denſitudo:vt manifeſto in ſole & Heliotropio cognoſcitur argumēto, quod in nocte vim ſolis motricem perſentiens,ad orientem ſe gyrat. Et in toto mari amplior lunæ virtus colligitur, ꝗ in torrentibus & fluuijs:vt & ipſum ſol amarore inficit,& non fontes & flumina. Quo fit vt ipſum potius ꝗ fontes & flumina lunæ ſydus mouere dignoſcatur. & a noua luna ad ſeptimam, maris ęſtus minuuntur: a ſeptima ad ipſam ſuo orbe plenā augentur, efferuentq; maxime ipſa plena, aut prope. Vt enim fulgur prius cernitur, tonitrum fulminiſq; motum præueniens, ita quoque luna completa cernitur prius quā vis illa aquarum motrix, maxime inundationis effectum motumq; ſatis imprimat. A plenilunio ad ipſam decremento mediam decreſcunt. Hinc autem ad nouilunium vna recreſcunt. In plenilunio maria purgantur,limum algaſq; expuunt: aiuntque Ariſtotelem tradidiſſe nullum animal niſi recente æſtu expirare.

SEcundus liber Meteororum continet capita nouem. Primum caput continet tres de maris generatione opiniones, primę duabus rationibus reprobationem. ¶ Tres de maris generatione opiniões. ¶ Prima eſt antiquorum circa theologiam verſatorum:dicentium in terra eſſe fontes qui ſunt principia ac origines maris, exiſtimant enim forte terram eſſe maiorem vniuerſi partem,& reliqua omnia ipſius gratia eſſe,& circa eam tāquam circa honorabiliſſimum principium conſiſtere. Sed fontes originē mari præſtare non poſſe oſtenditur. ¶ Primo. Quia aquarum hæ ſunt fluentes & fontanæ vt fluuiales aquæ,hæ vero ſtatariæ. Statariarum autem hæ ſponte ſtant,vt ſtanales:aliæ induſtria & arte,vt fontanę manufactæ,& puteales: quarum fontes exiſtunt origo. Mare autem neque effluxibile eſt, neque arte & induſtria manufactum ſtans, neque ſponte apparet fontium eſſe multitudo. Fontes igitur non præſtant mari originem & principiū. ¶ Secundo. Quia ſunt plura maria adinuicem non commixta, vt Rubrum mare,Hircanicum,& Caſpium,quæ adinuicem ſeparata ſunt & circunhabitata,circa quæ non apparent fontes,a quib⁹ deriuata trahere poſſint originem. Non igitur fontes mari pręſtant originem & principia. Mare tamē fluere videtur ob aliquas cauſas. Primo,quia cum in anguſtum locum recipiatur,refluctuat, reflectitur,regurgitatque ad amplū,ibique in maius ſe expandere, atque diffundere vi=

detur. Secundo, quia increbreſcentibus fluuiorum vndis, ad profundius decur-
rat, vt Meotis in Pontum, Pontus in Aegeum, Aegeum in Siculum, Siculum
autem mare in Sardonicum & Tyrrhenicum. Eſt enim pontus Meotide profun
dior, Ponto Aegeum, Aegeum Siculum, Sardonicum autem & Tyrrhenicum
omnium profundiſſima. Quod autem inter herculeas columnas, totum in pro-
funditatem fluit. Et ſicut ex verticibus altis fluuij apparent fluentes, ſic ex arcto
mare plurimum fluere conſpicitur, quia illic locus altus. adeo enim, vt aliqui ſi-
bi perſuadeant illic axe ſub Heſperio ſint paſcua ſolis equorum. & neque ſub ter
ras ſubterlabatur & erret, altitudine ad arctum terrę eleuatæ videri prohibitus.
1 ¶ Secunda eſt antiquorum qui de humanis plura ſenſerunt, dicentium a princi-
pio terram fuiſſe totam aquis adopertam, ſed ex vna parte ſpiritibus impetenti-
bus, ſolis verſionibus & lunæ euaporatam atque exſiccatam eſſe. quod vero ſu-
2 pereſt, eſſe mare: futurumque aliquando vt tota terra arida fiat. ¶ Tertia eſt di-
centium terram olim ſole incaluiſſe, calefactamque ſudorem emiſiſſe, quod ma-
re vocamus, & hinc mare ſalſum eſſe. ſudor enim ſalſus eſt. Alij vero ſalſedinis
cauſam, terram eſſe aiunt, & mare hunç in modum eſſe ſalſum terrę admixtum,
quemadmodum aqua per cineres colata.

PRimi capitis scholia. Vt in fluctiuomis Syrthibus. Ne ignoratio fluuiorum,
marium ac colorum, tum in notis, tum in litera poſitorum impediat claram
intelligentiam eorum quæ afferuntur, annotatu, non eſt indignum, Syrtes lo- Syrtes,
ca eſſe maris periculoſa circa fines Aphricę verſus Ægyptum, propter ma-
gnam maris & terrę inęqualitatem. Nam in vno loco profundiſſima eſt aqua,
in altero vero loco vadoſa. Etiam vno in loco ſunt voragines aquam abſor-
bentes, altero vero loco arenarum cumuli exuberantes, extrema nauiganti-
bus pericula. Euripus, pars eſt maris inter Phocidem Bœotię regionem & Eu- Euripis;
bœam inſulam ſita, quæ alternis curſibus ſepties in die, totieſque in nocte refertur. Et adeo impe-
tuoſe conuertitur, vt ventos & plena ventis nauigia ſecum rapiat. Gades, inſula eſt in fine Bethicę Gades.
prouinciæ, in extremo noſtri orbis ad occidentem. Et pluralitatis tantum numero inflectitur. Fōs Fons ga-
autem Gaditanus eſt qui eſt in Gadibus, de quo ſeribit Polybius. Gadibus in templo Herculis fon ditanus.
tem eſſe aquæ dulciſſimę, cui fluxus maris contrarius eſſe videatur. Etenim quoties mare augetur, Polypius
fontem deficere, dum vero mare defluit, ſontem aqua compleri. Heliotropium, flos eſt qui ad mo- Heliotro
tum ſolis conuertitur, vnde & nomen aſciſcit & vendicat. Dicitur enim ab helios, quod ſolem ſi- pium.
gnificat, & tropos, quod conuerſionem deſignat, Latine is flos ſolſequium dicitur, quod ſolē quo- Gallicus
cunq; ſe verterit ſequatur. Oceanus gallicus, mare quod fluit per Galliam, quod & aquilonare; id oceanus.
eſt ſeptentrionale dicitur mare Hircanicum, quod fluit per Hircaniam, quæ in Aſia eſt Scytarum Hircani-
regio. Caſpium mare id eſt, quod inter Caſpios montes & Hircanos immenſum occupat ſpatium. cū mare.
Caſpij autem montes in Aſia Boreales ſunt, maiori Armeniæ conterminí. Aegeum mare eſt quod Caſpium.
incipit ab initio Helleſponti, & vſq; ad Peloponneſum occidentem verſus terminatur, ab Aegeo Aegeum
Athenarum rege denominatum. Mare Siculum, quod fluit per Siciliā. Sardonicum, quod per Sar- Siculum.
diniam, quæ inſula eſt in Tyrrheno mari ſita. Tyrrhenum autem ſiue Tyrrhenicum mare eſt, quod Sardoni-
inter Thuſciam & Siciliam fluit. Herculeæ columnæ in extremis Hiſpaniæ finibus ſitæ ſunt, vltra cum.
quas non eſt terra pedibus peragrabilis. Mare autem illic fluens, id eſt quod inter Herculeas eſt co- tyrrheni.
lumnas, quas dicitur Hercules in ſui monumentum conſtituiſſe. 1. Et ſicut ex verticibus altis flu Herculeę
uij apparent. Ferunt poetæ, cum ſol occidit, ipſum mergi oceano, deinde equos Phœbi curru ſolui, columnę
& ad paſtum mitti, ſtabulove reponi. Rurſum redeunte die equos ad currum ſolis ducendum iun-
gi, neq; ſolem ſub occulto nobis hemiſphæris noctu moueri tradunt, quemadmodum interdiu ſu-
per noſtrum fertur horizonta. Et quia terra ad polum arcticum, eique directe ſubiecta, prætumida
& altiſſima eſt, cum ſol ad oppoſitum noſtri aſpectus illic eſt non poteſt videri propter nimiam ter
ræ altitudinem, quemadmodum nec arbor poſt altum montem. Quare cum tunc ſol occidat, cre-
dunt aliqui illic eſſe paſcua ſolis equorum, quæ poſt occaſum equi ſolis ingrediantur & carpant.
Ex arcto, ex terra ſubiecta polo arctico.

¶ Secundi capitis annotat,

¶ Rheumata, ſtillæ illæ ſubterraneæ ex quibus colliguntur, gignunturque fon-
tes & flumina.

SEcundum caput continet tres de loco maris opiniones, earum reproba
tiones; ſecundæ quinque rationibus, & tertiæ quinque, quis ſit locus
maris, & quomodo flumina in mare habentia non videantur mare red
dere maius. ¶ Tres de loco maris opiniones.

¶Prima eſt nonnullorum qui dixerunt mare eſſe principium aquarum,& ex eo
fluere omnes,& ad ipſum refluere,& eius locum eſſe locum aquę:hac ratione vſi.
Sicut de aliјs elementis comperimus,ita quoque & de aqua comperiri rationabi
le eſt. at ignis magna moles magnaque multitudo ſurſum in ſuo loco congrega=
ta eſt, & aeris in ſuo loco, & terræ in ſuo:vt infinito. igitur & aquæ in ſuo loco.
Hæc autem, mare eſſe videtur, quod præſtet aliјs aquis omnibus originem &
principium,& a quo fluuiј & fontes effluant omnes, & ad quod iterum recurrāt.
Et cum quæritur,quomodo igitur fluuiј a ſalſo mari egreſſum habentes, dulces
ſint? dicunt eos dulceſcere, quia per terram ſint colati. Sed quomodo hæc
aqua ſalſa & groſſa aliјs ſubtilioribus & ſimplicioribus(vt quę potabiles exiſtāt)
erit principium? ¶Secunda eſt dicentium mare circa terram eſſe diffuſum eius
ambitum circundans, & circa mare ſphæram aeris, circa aerem ſphæram ignis 5
vltimum & ſupremum ſenſibilium locum poſſidentem,& ſolem circunferri atq;
circunuagari ſemper,ꝙ nutriatur humido,& quod in oriente ſtans aut vno loco,
non inueniat ſufficiens pabulum,eleuetque ſubtile humidum & dulce,quo ſe pa
ſcat,nutriat,alat: alioqui corrumperetur. ſed quādiu habeat alimentum, viuere,
humidumque ſoli eſſe alimentum,vt flammæ.& ſolem flammę ſimilem eſſe pu
tarunt. Sed ſic dicentes,ridendos eſſe patet. ¶Primo,Quia illud ſubtiliſſimum
& dulciſſimum quod per ſingulos dies ſurſum expirat, ſurſumque ducitur, illic
conſtat, & frigido cogente iterum ad terram relabitur,idque ita ſemper agit natu
ra circulum imitans,vt ſuperius dictum eſt. Non igitur illo ſubtili & rorido vapo
re nutritur ſol. ¶Secundo. Quia flammæ ſimilitudo ſoli apta non cōgruit. nam
propter continuum humidum & ſiccum non alitur flamma. neq; manet eadem,
ſed continue fit noua. quare ſi de ſole ita futurum eſſet,non modo in die(vt dice
re conſueuit Heraclitus)non eſset idem ſol, ſed cōtinue fieret nouus. ¶Tertio.
Quia ſicut ignis aquam calefaciens euaporat, ita ſol vapores extollit, & eleuat.
At ignis cum aquam calefacit vapores eleuans,non alitur ignis, igitur neq; ſol.
¶Quarto. Quia inconueniens eſt ſolum ſolem nutriri, & non illam magnitudi=
ne & numero excellentem ſyderum multitudinem,imo & ipſos cęleſtes circulos
alimento indigere,pariter & paſtu,& eiuſce rei gratia non facere gyros,quemad
modum ſolem facere aiunt. Illa autem non aluntur,igitur neque ſol. vnde enim
tantum ſufficere poſsit alimētum? ¶Quinto. Quia quæ ex humidis corporibus
ſurſum efflantur, iterum deſcendere ipſis in aquam coactis conuerſiſque vide=
mus,& per ſingulas ſe reddere regiones tanquam non alitis ſuperioribus,non igi
tur aluntur ſuperiora. ¶Tertia eſt ſcripta in Phædone, terram eſſe perfoſſam,& 6
in illa eximia terræ voragine ac apertura eſſe tartarum originem & principium
aquarum omnium,& ipſius maris. Qui quidem vaſtæ voraginis tartarus ſe nunc
extra diffundit,& euomit aquas: nunc reſorbet emiſsas,& ad ipſum (vt ad princi
pium)omnes recurrunt aquę,nunc ſurſum,nunc deorſum, nūc ad latus,nunc ſub
has, nunc ſub illas elabens terras. Et aiunt aquas colores & ſapores accipere ſe=
cundum terrarum per quas tranſeunt naturas. Sed id non eſse verū ſtatim mani
feſtum eſt. ¶Primo. Quia videntur non ſemper ad eundem locum fluere. quod
tn̄ oporteret ſecundum eorum ſententiam. ¶Secundo. Quia non minus efflue=
rent ſupra terram,q̄ ſub terra,& quocunq; tenderet fluctuans tartarus. ¶Tertio.
Quia non eſt cur aqua quę mota fuerit deorſum in tartaro, iterum ſurſum exur=
gat ac eiaculetur. ¶Quarto. Quia ſemper eſset aquarū æqualitas: & ſemper ex=
tra aquam ęqualem(ne ſe occuparent)eſse oporteret. ¶Quinto. Quia non viden
tur flumia alicubi in terra terminari: ſed oīa fluūt in mare,ad quod terminantur.
viderentur tamen vbiq; in terra terminari debere,quia illic euagaretur tartarus.
Et ſi aliqui fluuiorum terraneos meatus ſubintrent,aliunde prodire videntur: vt
Nilus & Iſtrus lōgo tramite ſub terras labentes,multos alios inuia colligunt flu=
uios & fontes,& multorum fluuiorum ac fontium rheumata: hincque in fluuios

euadunt ampliſsimos. ¶Quis maris locus? Reſponſio. Sicut ignis proprius eſt locus cæli concauum. aeris proprius concauum ignis: ita proprius eſt aquæ locus, vt aeris concauum. Hinc fit vt quem locum nunc mare terram ambiens occupat, natura ſit aquæ, & non maris. nam quod dulce, quod ſubtile eſt aquarum, ſurſum a calore eleuatum dicitur, groſſum vero, terreum & ſalſum ſuo pondere ſubſidet in imo. quod quidem in loco aquę remanens, mare dicitur. manet enim deorſum quemadmodum cibo ab animali ſumpto, quod dulce & quod ſubtile eſt, a calido ſpargitur ad vnunquodq; membrorum, quod vero groſſum eſt, terreſtre & amarum, vt hypoſtaſis (quam ſubſiſtentiam dicimus) in aluum pondere ſuo demittitur: & venter totius locus erat, quanquam ſubtilia ſtatim diſſoluta ſunt. ita de aqua & mari exiſtit. Hac de cauſa oẽs aquæ fluunt ad mare: quia in loco ſit aquæ, & locum maxime concauum poſſideat. ¶Cur tot & tanta in mare labentia flumina, ipſum non videantur reddere maius? ¶Reſponſio. Quia in mare recepta, ex arcto atque anguſto diffunduntur in latum: & ideo in latum diffuſa cito reſoluuntur, vt pene vno die perdurent: quemadmodum ſi ſupra latam menſam aquę fuderis cyathum: nobis præſentibus & reſpicientibus exterminabitur totum. ita quoque de fluminibus accidit.

SEcundi capitis ſcholia. V. Necq; manet eadem, ſed continue fit noua. Si tota hora diuidatur in quatuor partes æquales, a, b, c, d, in quarum vnaquaq; acquiratur vna pars flammæ etiam æqualis, & conſimili quo ſuæ acquiſitionis tempus, nomine nuncupata, & flamma partis a maneret ſimul cum flamma b, in fine temporis b, flamma tota eſſet dupla ad flammam a, & ita in parte c tripla, & in tempore d quadrupla, quod experientiæ repugnat. Sed cum in fine temporis b non percipiatur maior flamma quam in tempore a, flamma parta in a eſt ſucceſſiue deperdita, dum flamma temporis b ſucceſſiue acquirebatur. Et id quidem manifeſte deprehenditur extincto cereo aut candela. nam tunc liquido videtur vnus fumus continue alteri ſuccedere, qui quidem fumus futurus erat materia flammæ. Præterea aliud inter flammam & ſolem eſt diſcrimen quod flammæ nutrimentum atque pabulum ſubminiſtrans, ipſi admouetur, & fit attiguum. Vapor autem haudquaquam admouetur ſoli, cum ſubſtollatur duntaxat ad mediam vſque regionẽ aeris, a ſole perquam magno ſpatij interuallo diſtantem. Quocirca planum eſt vaporem non alere ſolem. debet enim alimentũ fieri proximũ corpori quod nutritur. VI. Quarto. Quia ſp eſſet aquarum æqualitas. Cum tartarus continens aquas ſemper eſſet idem atque æqualis, oporteret & aquas inibi contentas eſſe mole æquales, itidem & extra tartarum exiſientes aquas, æquas eſſe conſequeretur. Nempe ſi ponatur hyberna maior, & æſtiua minor, ſi tota æſtiua aqua intra tartarum recepta non ſit plenus tartarus, illic eſt vacuum. Si vero ſit plenus, cum hyberna aqua (quæ poſita eſt maior) intra tartarum recipitur, erit penetratio dimenſionum, aut aliquid aquæ hybernæ manebit extra tartarum, quod non poterit intra ipſum recipi quod ipſi putant incommodum Præterea ſi tartar⁹ eſſet origo aquarum omnium, oporteret omnes aquas aliquando fuiſſe in tartaro. Et cum ponant tartarum eſſe in terra, conſequens eſt eum eſſe minorem terra. igitur aquæ in tartaro ſe occuparunt. Nempe aquarum magnitudo longe eſt mole terræ maior. Hinc fit vt quem locum nunc mare terram ambiens occupat. Concauum aeris quo mare continetur, naturę locus eſt aquæ elementaris, eamq; complecteretur, ſi elementa in ſuo eſſent naturali ſitu diſpoſita. Mare autem quia non eſt aqua elementaris, imo groſſius, grauius, & magis terreſtre, contineretur ſub aqua elementari, & in ea vt ſuo continente. At quia viuentium ſaluti conducibilior eſt maris quam aquæ elementaris vſus, quę neque piſcibus enutriendis neque nauigationi eſſet adeo accommoda, natura, imo optimus eius opifex diſpoſuit mare debere vicem ſupplere aquę elementaris, eiuſq; fungi ad vniuerſi integritatem officio, & illius contineri loco, qui quidem rebus vt nunc diſpoſitis, naturalis eſt mari & proprius. Neque obſtat motus ipſius maris nunc fluxu nunc refluxu peractus eo in loco. Nam is ab intrinſeco non fit, propriaque maris virtute, ſed ab extera vi, vtpote lunæ eam (vt prædictum eſt) mouentis. Res autem naturales in loco quidem naturali quieſcunt, modo extraria virtus motrix non acceſſerit eas agitans, & in ſuo loco mouens, quemadmodum ignis itidem & ſupremę regionis aer in ſuo loco naturali circulariter aguntur ad motum cæli ſua gyratione vtrunq; eorum raptantis.

¶Tertij cap. annotatiunculę.

¶Erithea, inſula Gerionis in Oceano. ¶Scirpus, iuncus. ¶Lyncus, vrbs Epiri. ¶Sedimenta, expurgamenta animalium, hypoſtaſes. ¶Muria, aqua ſalitorum. ¶Stagnum illud circa Paleſtinam, Aſphaltites eſt, gignens aſphaltum, quod bitumen nominant.

TErtium cap. continet vnam quæſtionem antiquorum, & pro-
priam reſponſionē, tres de ſalſedine maris opiniones, quomo-
do generetur maris ſalſedo, ſeptem ſigna ſalſedinis maris, vn-
de fontes & flumina diuerſos ſapores, colores, & effectus ha-
beant: & pręter literę Ariſtotelis ſententiam, duodecim aqua-
rum effectus, & miracula. ℂ Quęſtio. An ſemper erit mare? an 7
aliquando deficiet? ℂ Dixerunt aliqui mare ſimul cum mun-
do incepiſſe, & ſemper cum eo perduratū ire. quare perpalam eſt, ſi mundus per-
petuus eſt, itidem & mare perpetuum eſſe voluiſſe. Sed Democritus dixit ali-
quando mare totam operuiſſe terram, & paulatim deſiccari, & tandem omnino
deſiccatum iri, vt ne vllum quidem ſit mare. Sed id perſimile eſt Aeſopi fabulę,
qui confinxit Charybdim bis reſorpſiſſe: quę primo ſorbens fecit apparere mon
tes, ſecundo fecit apparere inſulas, quę ſi iterum ſorbeat, reſiduū epotura eſt, ter-
ramq; ſiccam relinquet. Sed hic ſermo poetis aptus, & non veritatis inquiſitori-
bus. ℂ Dicim⁹ igitur, ſi ſemper ſol ſuū torqueat gyrum, dulce, ſubtile, & potabile
eleuans, quod iterū deorſum recidat, ſemper futurū eſse mare aliquod: nō tn̄ ea-
dem ſemper occupabit loca: ſed quę nunc arida ſunt, aliqn̄ illuet, rurſumq; eadē
aliqn̄ ſiccabūtur. neq; ꝓpter hoc ꝑmutari exiſtimare oportet vniuerſum, ℂ Tres 8
de ſalſedine maris opiniones. Prima eſt dicentiū terrā in principio fuiſse aquis
adopertam, & ſolem dulce, ſubtile, & potabile eleuaſse, reſiduum vero mare reli-
ctum amarū & ſalſum. Sed id verū nō eſse videtur. nā ad ip̄m tanta elabitur mul
titudo, quāta ſurſum ſubſtollitur. quare ſi reſtituta ęquali dulcis aquę multitudie
ipſum non eſt dulce, ſed amaricatur: neq; prius ac de cauſa factū eſt ſalſum. ℂ Se 9
cunda eſt dicentiū fluuios ad mare labentes, terrę trahere ſalſedinē, & mare ſal-
ſum reddere, ſed neq; id verum. ℂ Primo, quia fluuios oporteret eſſe ſalſos: imo
& magis ſalſos, quod non apparet. ℂ Secundo, quia irrationabile eſſet modicam
terreſtreitatem cū fluuijs delatā aquæ multitudinem, quātum ipſum mare eſſe
videm⁹, ſalſam efficere. ℂ Tertio, quia nihil aliud mare reputāt, niſi plurimorū
fluuiorum collectionē. quare & fluuios ipſos ſalſos eſſe concedāt oportet. ℂ Ter- 10
tia eſt Empedoclis terram ſudaſſe dicentis, eiuſq; ſudorē eſſe mare. Sed hæc me
taphora & fictio poetis q̄ philoſophis aptior eſt vt recipiatur. nam quę ſalſa eſſe
videntur, vt aqua per cineres colata, aqua colata per calcem, vrina, ſudor, alimen-
ti hypoſtaſis, cum prius dulcis fuiſſet aqua, dulce poculū, dulcis cibus, aliquo ac-
cepto ſalſa fiunt, aut amaricantur: vt cinerū aut calcis aduſta terreſtreitate: & in
vrinæ vaſis fundo remanet quędam ſalſedo, & cum ſudore, corporis abluūtur ter-
reſtria: ſicut qui carnes abluendo abſtergit. & terreſtreitas, indigeſtaq; ſubſtātia
facit hypoſtaſin amarā videri. Ita & aliquo aduſto & terreſtri admixto mare ſal-
ſum eſſe exiſtimare oportet, & non eo quo ipſi arbitrantur mō. ℂ Quō maris ge- 11
neretur ſalſedo? Maris ſalſedo ex quodā vſto terreſtri admixto gn̄atur. Dicimus
enim duplicē eſſe ſpirationis ſpeciē, hanc calidā & humidā, quę vapor dicit̄: hāc
vero calidā & ſiccā, quę dicitur exhalatio. & mare ſemper idē ſpecie permanet:
vt idē aer, idē ignis, eadē flāma. Et eleuatur ab ei⁹ ſummo vapor dulcis: a fundo ve
ro, ſolis & aſtrorū ſufficiēte colore, eleuatur exhalatio (eſt em̄ hęc a terra eleuari
nata) adurit urq; fundū, & per mare tranſiens, & cū vapore in mare relabens (vt ci
neres per aquā ſępius tranſitum facientes) ſalſuginem inducit. Et hui⁹ rei multa
ſunt ſigna, aqua per cineres colata, vrina, ſudor, & alimenti (vt iā dictū eſt) hypo
ſtaſis: vbi aliquid combuſtū relinquitur, aut terreſtre indigeſtū. Quapropter dixe
runt nonnulli terrā ſemel fuiſſe cōbuſtam, & hinc mare ſuā traxiſſe amaritudi-
nem, non percipientes gn̄ationū exhalationū poſſibilitatem, & quō hac de cauſa
maris arenę relinquuntur vt tenuia grana diſſociatę. ℂ Septem ſigna ꝙ mare ob
ambuſtarum terreſtreitatum permixtionē ſalſum ſit. ℂ Primum, Quia auſtrales 12

aquę & primę autumnales ſalſiores ſunt, quod auſter vĕtus ſit calidus, & a calido efflet loco plures ſecū eleuans exhalationes. autumnales vero propter prętеritæ ęſtatis aduſtionem, & exhalationes eo tēpore eleuatas, quę nunc ob tēporis varietatem deorſum reducuntur, nunc admixtę permanent, nunc nouę ſubſtolluntur. de Borea autem oppoſitum euenit. Et hac de cauſa auſtrales & autūnales grauiores ſunt, & citius ob permixtā terreſtreitatē deorſum pręcipites dedūtur. quibuſcunq; enī talis terrę multitudo ineſt, citiſſime deorſum tendūt. ¶ Secundū, quia aqua maris cæteris calidior eſt: vt quę exhalationis admixtæ naturam retineat, Omnia enim quęcunq; ignita fuerint, in ſeipſis potentia caliditatē retinēt. monſtrant hoc calx, cinis, animalium ſedimenta, vt quorū calidiſſimi ſint ventres, calidiſſimam habeant hypoſtaſin. ſedimētaq;, & ſemper maris ſurſum eleuatur potabile. Quod ſi aliquid terrenæ fecis ſecum ducitur, vapor ſalſedinē participabit, & ſi magis: & magis. Et iterum relabitur decidens. quod iterū reſumet mare: fluunt enī ad ipſum: & omnes aquę. Hinc fit vt non omnino deficere (quēadmodum alij deficiunt fluuij) ſed ſolū ſecundum hanc vel illam partem contingat. ¶ Tertium. Quia dimiſſo cereo vaſe bene clauſo & circunligato in mare, quod ꝑ latera ſubintrat aquę: dulce eſt: & potabile: ꝙ ceræ tenuiſſimi pori non admittant cum ſubtili reſudante aqua corpulentas terræ feces ſubire. ¶ Quartū. Quia aqua maris hanc ob cauſam cæteris groſſior & ponderoſior eſſe videtur, vt in ea magnæ natent triremes: quæ in fluminibus ſuo pondere ſubmergerētur: quod paſſi ſunt aliqñ nonnulli in flumine onuſtas naues ducentes in mari ſalutem facientes: ob huius rei ignorantiam incauti. Hinc fit vt ſi quis aquā apprime multumque ſalſam fecerit, ſupernatent oua, quod & circa ſalituras (quas murias vocant) contingit, fitque ſpiſſa, & groſſa, & limo quam ſimillima. ¶ Quintum. Dicunt circa Palaeſtinam eſſe ſtagnum, in quod ſi immiſeris hominem ligatum, aut equum, ſupernatabit aquæ, & ſubmergi nō poterit, hoc autem facit copioſa admixta terreſtreitas. ¶ Sextum. Quia veſtimenta in mari lota, ſordida fiunt, hoc enim ob terreſtreitatem accidit. ¶ Septimum. In Chaonia eſt fons aquę ſalſę in dulcem fluuium prope ſe præcipitans, nullos piſces nutriens: obtinueruntque loci illius incolæ ab Hercule boues ab Erithea adducente, vt (quia piſces non haberent) in ſuum vſum ex fonte ſales fecerunt. Decoquunt enim aquæ partem, quam euaporare ſinunt. quo facto, ſales non groſſos, compactos, vt nix candidos, in fundo reperiunt, qui ſunt alijs debiliores, ſapore & colore delectabiles. Idem faciunt in Vmbrea de quibuſdam calamis & ſcirpis, quorum facta cōbuſtione, cineres in aqua coquunt, qua partim euaporata exſiccataq;, relinquitur ſalis multitudo. Et vniuerſaliter omnia fluuiorū ſalſa rheumata calida eſſe putare oportet. Et enim ſal vt aduſtę terræ ſpecies, quæ frigido & humido ſoluitur, calido autē & ſicco cogitur, concreſcit & duratur. Hinc loca quę arenoſa influunt, cinerē aut calcē imſtantia conſpiciuntur. ¶ Vn̄ fontes & flumia varios participāt ſapores, colores, & naturas. Hoc euenit ꝓpter terrarū per quas ſubterfluunt admixtiones. Sunt enī aliqui calidi. vt qui per terræ calidæ meatus, vt ſulphureos tranſeunt. Et in Sicilia fons eſt aceteoſus, quo aceti loco in obſoniorum cibariorumq; vſu vtuntur indigenæ, & ſimilis circa Lyncū exiſtit. Et circa Scythiam vnus eſt amarus, qui in fluuiū decurrens, totū reddit amaricatū. ¶ Præter literę Ariſtotelis ſententiam duodecim aquarū miracula. Anigrus (qui & Anagrus dicitur) Theſſalię fluuius poſt Cētaurorū ob Hercule vulneratorū in eo lotionē, aquas impotabiles ſeruat. Hypanis Scytharum maximus fluuius in Calliopum finibus amara ſcaturigine infamis redditur. Iouis Ammonis fons interdiu friget, & noctibus calet. In Dodone Iouis fons algidus admotas faces extinctas accendit, & accēſas reſtinguit, & Athamātis aquę admota ligna accendunt. Flumen Ciconum in Thracia res tactas rigeſcere facit in ſaxa Crathis & Sybaris Calabrię fluuij aureos crines inducūt. Salmacis Carię fons in ipſū deſcēdētes effœminatos remittit, Aethiopes

lacus mentis inſaniam & intolerabilem ſoporem parturiunt. Colophone Apollinis lacus animos ad diuinationem & oracula immutat. Clitorius Arcadiæ fons ſemel hauſtus vini inducit odium, abſtemioſq́; hoc eſt a temeto abſtinentes, bibentes reddit. Linceſtis amnis, vt vinum, bibentes temulentos & debacchantes relinquit. Phenos, Arcadiæ lacus interdiu innoxius, noctu potus mortifer perhibetur, vt hæc eleganti carmine ex Pythagora cecinit Ouidius.

Ante bibebatur, nunc aquas contingere nolis.
Fundit Anigrus aquas, poſtquàm (niſi vatibus omnis.
Eripienda fides) illic lauere bimembres
Vulnera clauigeri quæ fecerat Herculis arcus.
Quid? non & Scythicis Hypanis de montibus ortus,
Qui fuerat dulcis, ſalibus vitiatur amaris?
Pauca ſuper referam, quid? non & lympha figuras
Datq́;, capitq́; nouas? medio tua corniger Ammon
Vnda die gelida eſt, ortuq́; obituq́; caleſcit.
Admotis Athamantis aquis accendere lignum
Narratur, minimos cum luna receſſit in orbes
Flumen habent Cicones, quod potum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactus inducit marmora rebus.
Crathis & hinc Sybaris noſtris conterminus oris
Helectro ſimiles faciunt, auróque capillos,
Quódque magis mirum, ſunt qui non corpora tantum
Verum animos etiam valeant mutare liquores
Cui non audita eſt obſcœnæ Salmacis vnda?
AEthiopesq́; lacus? quos ſi quis faucibus hauſit.
Aut furit, aut patitur mirum grauitate ſoporem.
Clitorio quicunque ſitim de fonte leuarit,
Vina fugit, gaudetq́; meris abſtemius vndis,
Seu vis eſt in aqua calido contraria vino.
Siue (quod indigenæ memorant) Amythaone natus
Prœtidas attonitas poſtquàm per carmen & herbas
Eripuit furijs, purgamina mentis in illas
Miſit aquas, odiumque meri permanſit in vndis
Huic fluit effectu diſpar Lynceſtius amnis
Quem quicunque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat quàm ſi mera vina bibiſſet.
Eſt lacus Arcadiæ (Phenum dixère priores)
Ambiguus ſuſpectus aquis, quem nocte timeto.
Nocte nocent potæ, ſine noxa luce bibuntur.

Paleſtina. pētapolis. Aſphaltites lacus. Solinus. Ioſephus. Veſpaſianus. Iuſtinus. Aſphalt. Æſopus. Charybdis. Chaonia. Heraclea. Oetha.

TErtij capitis ſcholia. Stagnum illud circa Paleſtinā. Paleſtina, prouincia eſt in Syria, Arabiæ contermina, ſic dicta a Philiſtin vrbe metropolitana, & alio nomine Iudæa dicitur. In eius vna parte (quæ prius Pentapolis dicta fuit, a quinque vrbibus diuina vltione flamma & ſulphure conſumptis) lacus eſt Aſphaltites, in quo nihil viuum ſubmergitur, inde mortuum mare ab hiſtoricis nominatur, dicente Solino, cum de Iudæa pertractat. Mare mortuum nihil præter bitumen gignit, animal nullum habet, nec in eo aliquid viuum mergi poteſt, quare tauri & cameli impune illud tranſeunt. Et Ioſephus libro quinto captiuitatis Iudaicę. Veſpaſianus (inquit) cum Iudæos viciſſet, quoſdam iuſſit natandi inſcios manibus poſt terga ligatis in eum proijci, qui etſi iacti merſiq; ſint, tanquam a vehementi ſpiritu ad ſuperiora venientes, ſtatim repulſi euaſerunt. Et teſte Iuſtino nauigari non poteſt, cum in eo proclinus cuncta vitæ expertia demergātur. Interdum autem ipſe lacus Aſphaltus dicitur. Porro vt non nullorum nominum regiones, montes, aut fluuios, deſignantium (quę paſſim in litera ponuntur) non lateat quenq̄ ſignificantia, noſcere operæpretium eſt Æſopum poetam eſſe Græcum, qui fabulas ſcripſit haud ad formandos hominum mores non inidoneas neque futiles. Charybdis eſt vorago in mari admodū periculoſa inter Calabriā & Siciliam. Nam a ſeptētrione in auſtrū fit fluuiorum concurſus, & e diuerſo, & interceptorū quorūcunq; abſorptio atq; colliſio. Chaonia pars eſt alpeſtris Epiri. quę quidē regio eſt in Europa. Interdū & ꝓ tota Epiro ſumit. Heraclea vrbs eſt in radicibus montis Oethę, in plano poſita. Oetha vero mōs eſt inter Theſſaliā & Macedoniā, noīatiſſimus morte, rogo, & ſepulchro Herculis. VII. Quęſtio. An ſemper erit mare? an aliqn̄ deficiet? Cū Ariſtoteles mundū ponat inceptionis deſitioniſq; īmunē, & mare itidē ponit ſemper fuiſſe, ſemperq; futurum. At quia mūdi credendū eſt fuiſſe exordiū, futuruſq; durationis terminus, & de mari idē ſentiendum eſt. Cęterum quādiu fuit hic mundus ſenſibilis, fuit & mare & quādiu futurus eſt, & mare itidem futurum, neq; totū vnq̄ corruptū eſt, neq; corrūpetur totum durante mundo. nā cum aquæ elementaris ſortiatur vices & officium, ad vniuerſi pertinet integritatem, eoq; deſito incomple-

tus eſſet hic mundus,& rei naturalis vna ſpecies deperdita,quod natura protſus abhorret . Quare
non ſimile eſt iudicium de Nilo aut alio quouis particulari fluuio,qui natura totus deſinere poteſt,
nam quiſquis is fuerit,duntaxat particulare eſt aquæ indiuiduum , ob cuius deperditionē non con
ſequitur totius ſpeciei deperditio , perinde vt ad Socratis interitum non ſequitur humanæ ſpeciei
interitus. Mare autem,aquæ ſpeciem conſeruat,& eo corrupto,prorſus ea interiret ſpeciès. Conce
dendum eſt tamen,nunc hanc nunc illã maris particulã ſucceſſiue corrumpi , & earum nullam eſſe
perpetuã,quẽadmodũ de igne,aere,& terra dicere &recte quidẽ ſolent. XI. Vt cineres per aquam
ſæpius tranſitum facientes. Ariſtoteles aſſimilat confertq; exhalationes eleuatas a fundo maris,ci-
neribus,ꝙ vtrunq; ſit terreſtre exuſtum. Aquam autem maris cõparat aquę particulari,per quam
tranſiens cinis inducit ei ſalſedinem. Ita & exhalatio ſępius aquam tranſiens,modo ſurſum tenden
do,modo deorſum relabendo,aquã marinã inficit amaritudine. Neq; maris profunditas, aeris con
cauo & fundo intercepta,impedit eleuationem exhal ationum ab imo . Nam vis calefactiua ſolis
tranſit per aquam,ſicut & illuminatiua,ꝙ aqua non eam habet quam terra ſoliditatem, neq; denſi
tatem atq; duritiem. Et quanuis maris fundum extrinſecam habeat & in conuexo humiditatem,
habet tamen intrinſecam naturalemq; ſiccitatem quæ eleuandis exhalationibus ſufficit. Neq; con
ſimili ratione oportet paludes & flumina eſſe amara,ꝙ ſol ab eorum ſumma parte ſubtile & dulce
eleuet,a fundo vero exhalationes. Tum ꝙ fluuiorum aqua minus groſſa & terreſtris minus retinet
exhalationum permixtum cum ſurſum educuntur , ꝗ aqua maris groſſior , & propter groſſitiem
plus exhalationum admixtum tenens. Tum ꝙ exhalationes a fluuijs eleuatæ, ſubtiliores ſunt & ra
riores. Hinc non conſiſtunt in aere infimæ regionis,neq; deorſum recidunt , ſed altius attolluntur.
Maris autem exhalationes denſiores & grauiores haud procul eleuantur in aere,& facile ob graui-
tatem relabuntur,relapſuq; ſuo amaritudinis occaſionem præſtant. Tum ꝙ flumina anguſta ſunt,
in quæ ſol non tantam inducere poteſt eleuandarum exhalationum vim, & recedentes exhalatio-
nes,non in flumina ſed quia paululum dimotę ſunt loco,in terram relabũtur. Mare autem amplũ,
vehementiorem recipit a ſole in totum agente,virtutem,& recidentes exhalationes ꝗuis agitante
vento paululũ ab eo quo ſublatę ſunt loco mutentur,rurſum in mare relabuntur. XIII. Et ſimilis
circa Lingones exiſtit. Lingones Gallię ſunt populi, ſupra Heluetios,Heduos,& Sequanos vergen
tes,de quibus Lucanus in ſecundo ait,Pugnaces pictis cohibebant Lingones armis. Apud eos ciui Lingones
tas eſt epiſcopalis, vrbs Lingonenſis nuncupata,in prouincia Lugdunenſi & Francorum regno ſi-
ta. Ante bibebatur. Vt hæc carmina (quę ex decimoquinto Metamorphoſeos Ouidianę ſunt de-
ſumpta) aliqñ detectiora clarioraq; habeantur, ſcitu non eſt indignum ꝙ Centauri(qui & Lapithę)
ſunt Theſſaliæ populi,geminam formam(vt aiunt)hominis ſcilicet & æqui gerentes . Hinc bifor- Centauri
mes,bimembres,& biferi dicti ſunt. Hi ab Hercule & Theſeo cæteriſq; illuſtribus Græciæ viris in
nuptijs Pirithoi bello fuſi profligatiq; ſunt, vt refert Ouidius in duodecimo Metamorphoſeos. Ci
cones,populi ſunt Thracię iuxta Hebrum fluuium, Noſtris oris,Samo. Nam hæc Pythagoræ(qui Cicones.
in his carminibus loquens inducitur)fuit patria,dicente Ouidio de eodem.

Vir fuit hic ortu Samius , ſed fugerat una . *Eſt Samon & dominor .*

Eſt enim Calabria (cuius Crathis & Sybaris , de quibus loquitur , ſunt fluuij)pars Italiæ . Samos.
Samos autem inſula eſt in mari Aegeo , Thraciæ adiacens . Helectrum ea eſt metalli mixtura, Helectrũ
quæ ex parte quadam auri & argenti conficitur . De quo Plinius . Aurum in quo quinta argen- Plinius
ti portio eſt,helectrum vocatur. Salmacis nympha fuit vna ex comitibus, Dianæ, otioſa tamen & Salmacis
ignaua,plus propriæ formæ ꝗ venatui ſtudens. Cuius procacitatem & amorem in Hermaphrodi- Herma-
ſum Mercurij Veneriſq; filium Ouidius in quarto ſuæ Metamorphoſeos deſcribit . Amythaone phrodit⁹
natus. Melampus,medicus inſignis, Amythaonis filius, de quo Virgilius. amythaõ

Phyllirider Chiron, Amithaoniusq; Melampus. melãpus.

Is Pretidas,id eſt quatuor Preti filias ab inſania liberauit,immiſſa illis(vt fabulantur) a Iunone,ꝙ Pretides.
ſe illi pulchritudine præferre præſumpſerint , hac autem mentis agebantur furia , ꝙ ſe vaccas eſſe
credebant,dicente Virgilio. *Pretides implerunt falſis mugitibus agros .*

Præter miracula hic adducta refert Strabo geographus libro decimo de ſitu orbis. Euboici au- Strabo
tem amnes ſunt Cereus & Nereus. E quorum altero ſi qua pecus potauerit,alba efficitur,ab altero Cereus.
vero vellus atrum contrahit. Ad hoc idem & ad Crathim fluuium accidere fertur. Quod hoc qui- Nereus.
dem diſticho exprimi poteſt .

Sunt & aquæ, pecudum quæ candida uellera nigro,
Candidaq; ex nigro pota in contraria uertunt.

Quinti cap. annotat. — AbVrſa,a polo arctico.

QVartum cap. continet vẽtorum cauſas,ipſorum gñationẽ,tria ꝙ ex
14 exhalatiõe gignãtur,ſigna vbi ventorũ incipit mot⁹. Ventorum
cauſę. Efficiens,ſol,& aſtra, Materia, exhalatio calida & ſicca.
15 Ventorũ gñatio. Halituũ(quẽadmodũ dictũ eſt)duę ſunt ſpeci-
es,hac calida & hũida, quę vapor dicitur, hęc vero calida & ſicca,quę
nuncupatur exhalatio . Et ſicut cælo circunlato eleuatur vapor qui frigido den-
ſante ac conſtringente iterum recidit in aquam , quæ hanc ob cauſam crebrior

hyeme atque nocte fit, diſtribuiturque in omnem terram, ita a ſole & cęlo eleua-
ta exhalatione gignitur ſpiritus. Et neceſſe eſt non modo humida & calida ele-
uari, ſed & calida & ſicca. naturæque igneę, quorum copia in terra plurima eſt.
Et apparet ad latus, & tranſuerſæ nunc hac, nunc illac (quemadmodum dicitur)
agitari atque flare. Neque verum eſt aerem ſpiritum, & nubem, idem ſubſtantia
eſſe, vt aerem in quiete, ventum ipſo agitato, & ad latus fluente, nubem vero cū
denſetur, craſſiorque fiat, in pendulo viſibilis apparens. Nam vapor calidus & hu
midus eſt, vt potentia aqua, huicque ſymbolum habens eleuatus facile ſtillat in
aquam. Exhalatio autem calida & ſicca, ex qua ſumitur ſpiritus. Neq; poteſt eſ-
ſe aer fluens. Nam vt de fluuijs eſſe oportet principium aliquod vnde fluere inci
piant, ita de ventis, quod minime qui diffiniunt eum aerem motum & fluentē,
aſſignare poſſunt. ¶ Tria quod ex halatione gignantur ſigna. Primum, quia ſi- 16
cut multo eleuato vapore maior gignitur pluuia, & minore minor: ita multa ele-
uata ex halatione fit ſpiritus maior, & minore minor. Et ſuis temporibus (vt fieri
nati ſunt) fiunt, hinc anni pluuioſi, hinc flatuoſi ventoſique fiunt nunc hæc pars
anni, nunc hęc regio. Secundum, quia ſpiritus ceſſare facit pluuiam, itidē & plu-
uia ventum: quia ſunt contrarij: & contingit alterum in alterum permutari. Et
eleuato vapore, exſiccata manet terra: ex qua exhalatio expirat, & ſurſum duci-
tur, venti materia: qua ſępe vapor ſuperior & infrigidatus reprimit. Tertiū, quia
plurimi venti fiunt ab vrſa & meridie, quia ſol inter vtrunq; meat, & multos ele
uat vapores, & exhalationes multas, vnde nubes & vēti fiant: quas non diſgregat,
quia remotus ſit, & virtutis ab hoc inualidæ, neceſſario tamen vapores multos &
exhalationes vt ex viridibus lignis eleuat. Et ab ortu & occaſu & tropicorum lo-
co naſcuntur pauciores, quod ſua illic fortitudine materiam diſpergat & conſu-
mat. Neque valde frigido tempore, quod frig⁹ exhalationem extiguat. ¶ Vbi in- 17
cipit ventorum motus? Ventorum obliquam eſſe lationem manifeſtum eſt, & ſur
ſum illius motus eſt principiū, nam exhalatio a terra ſecūdum rectum eleuatur,
quæ ſurſum ne altius feratur offendens obſtaculum, ad latus conuertitur, & ī obli
quum meat. Fit autem id manifeſtum. cum nubes aut caligo pendula fuerit, cu-
ius motum ſtatim ſpiritu vt flabello agitante percipimus, valētiorq; fit circa ter-
ram, & materiam illi ex qua gignatur, habet copioſiorem, habet itaque deorſum
& a terra materiam: ſurſum vero ſuæ obliquę lationis initiū. & ſicut flumina vbi
ortus principia habent, parua ſunt, longius vero ptocedentia, ſemper noua rheu-
mata & materias colligentia, increſcunt, maioraque euadunt, ita & venti vbi or-
tum habent, modici: longe vero progredientes, inſignes fiunt.

QVarri eap. ſcholia. XV.. Neque verū eſt, aerem, ſpiritum, & nubem, idem eſſe. Quemad
modum quinto capite pręcedentis libri adduxit Ariſtoteles, nonnulli antiquorū puta-
runt hęc tria, aerem, nubem, & ventū, idē re ipſa eſſe, & ſola ratione diſcrepare, quibus
viſus eſt aſtipulari Seneca, diffiniens ventū eſſe aerem motum. Verum id veritati non
eſt conſentaneum. Nam tria prædicta non modo ratione, ſed & re ipſa, & ſpecie quidem differunt.
Aer enim vnum eſt elementorum, ſimplex & purum. Nubes autem eſt vapor per frigiditatem con
denſatus, & ventus exhalatio ad latus mota. Vapor autem & exhalatio, cum ſint mixta, ab aere, &
etiam inter ſe ſpecie diſſident. Igitur & nubes quæ impreſſio eſt aquea, & ventus qui aera, itidē ſpe
cie diſcrimen hñt ab aere, & inter ſe. Dicitur autem in litera vapor habere ſymbolum aquæ, quia
cum ea vna qualitate, ſcilicet humiditate, conuenit, & altera vtpore caliditate diſcrepat. Dicitur &
potentia aqua, quia natus eſt in aquam facile conuerti, ſicut & ex ea ſumpſit exordium. Quāuis au
tem exhalatio ſit ſymbola terrę, & ab ea ſumens ortum, non tñ credendum eſt ſimiliter eam debe-
re in terram conuerti, & ventos cito eam ob rem ceſſare. Nam exhalatio cum terra vna tm̄ quali-
tate conuenit, videlicet ſiccitate, cęteris autem omnibus, caliditate, raritate, leuitate, ſubtilitate per
ſpicuitate, a terra diſcrepat, vapor vero cū aqua magis conſpirat. Cęterum vt vapor ad aquam, ita
exhalatio ad ignem, cui & ſymbola eſt, & naturę affinitate multū propinqua, vertiturq; in ignē, ſi-
cut vapor in aquam. Et hoc tñ non trahitur argumentum exhalationem ex qua fit ventus, incēdi
debere, & vento ceſſationis cauſam eſſe, qm̄ ſicut non quiuis vapor in aquam ſoluitur, ſed is dun-
taxat cui adhibetur ſufficiens cauſa eiuſmodi conuerſionis, ita neq; quęcunq; exhalatio incendi-
tur, ſed ea duntaxat cui adeſt ſufficiens inflammationis cauſa, vtpote calor circunſtās, aut denſum
vehementer & violenter detrudens, ex qua detruſione cōſequatur incendiū. huiuſmodi autem cau-

ſa minime adeſt exhalationi ventorũ. XVI. Tria ꝙ ex exhalatione gignãtur ſigna. Exhalatio quæ ventis materiam præſtat, cũ eleuatur, eſt calida & ſicca, facile tñ ex calido permutatur in frigidum propter loca frigida quæ tranſit. Hinc noſipſos vento refrigerij cauſa exponim⁹, qui regionem habitamus frigidiuſculã. Boream quoq; perſpicimus frigidũ, ꝙ a ſeptentrione ſpiret, loco algido ob ſolis diſtantiam, pertranſeatq; montes niuoſos & gelidos, a quibus ſuę frigiditatis trahit occaſionem. Eſt enim aeri & corporib⁹ aereis inſita pronitas, vt facile de calido in frigidum permutentur, & e diuerſo, quod halitus noſtri liquido conſtat argumento. Quem enim calidum ſentimus manu prope os admota, eundẽ ſentimus frigefactũ manu aliquanto diſtantiore. Cõſimiliter & auſter humidus eſt, quanuis ex ſicca genitus exhalatione, quia per ea tranſit loca, in quibus multos offendit vapores ſublatos & propemodum in nubem conuerſos, quos ſecum adducit, & pluuiæ materiam ſubminiſtrat. Neq; idcirco oportet æſtate plures fieri ventos ꝗ̃ hyeme. Nam ad eorum generationem ſolus calor non ſufficit. ſed requiruntur inſuper corpora dẽſa & ſolida in principio medię regionis, quæ impediant exhalationes ſurſum attolli, huiuſmodi autem corpora hyeme plura ſunt, æſtate ob æſtum pauciora. Et quanuis exhalatio ſubtilis ſit & rara, & eam ob rem diuiſioni facile obnoxia, tamen interdum & ædificia ſubuertit, & arbores radicitus eruit, cum ventus eſt impetuoſus, & maior eius vis atq; violentia ꝗ̃ corporũ quib⁹ occurrit reſiſtẽtia. Nullũ eñ incommodũ eſt, minus denſa & ſolida agere in ea quę ſolidiora ſunt, vbi illorum maior eſt virtus, quã horum reluctamen virtuſq; reſiſtens. Neq; credenda eſt exhalatio ſurſum educta debere per diſtractas particulas (vt vapor per ſtillas pluuiales deſcendit) ad nos deferri. Nam vapor per guttas non deſcendit; niſi primum in nubem, & deinde in pluuiam conuerſus, deperdita ꝗ̃ prius habuit forma ſubſtantiali. Nulla autem ſecundum ſubſtantiam fit tranſmutatio in exhalatione, ſed eadem numero quę ſurſum ducta eſt, continuata, ſine diſtractione delabitur, longoq; per aera tractu ſpirat.

vẽtos ex halatiõe generari.

¶ Quinti cap. annotat.

¶ Prodromi, venti octo diebus fere ante canis ortum exorientes. Oritur autem canis ſole leonem ſubeunte. ¶ Eteſiæ, venti ſunt Boreales, ab Vrſa poſt æſtiuales verſiones liquatis niuibus flantes, ac die quidem ſpirant, nocte vero ſpirare deſinunt. ¶ Ornithiæ venti ſunt ex oppoſito flantes poſt ſolis hyemales verſiones, Auſtri vero a meridie ſpirant. ¶ Aeſtiuales verſiones ſunt ſole ſubeũte cancrum, quæ & æſtiuale ſolſtitium dicuntur. ¶ Hyemales, ſole intrante Capricornum: quæ brumę dicuntur ſolſtitium. ¶ Inhabitabile, male habitabile. ¶ A d, circulus cancri. b e, circulus ęquinoctialis. c f, circulus Capricorni, a f, zodiacus, g h, circulus arcticus i. K, circulus antarcticus l, polus arcticus nobis apparens, m, polus antarcticus occultus. Spatium a c d f, zona torrida. Spatium a g d h, zona media habitata. Spatium g l h, zona arctica frigore inhabitata. Spatium c i f k, quarta zona, & medię habitatæ oppoſita i k m, zona antarctica frigore vt g h l, inhabitata minor circulus, terra eſt, in qua ſecundum proportionem conſimiliter & conſimilibus literis hæ quinq; zonę ſunt ſignatæ, o mare Indicum. p, mare Gaditanũ. o. p. maris Indici ad Gaditanum & Herculeas columnas diſtantia.

QVintum caput cõtinet ceſſatiõis vẽtorum & commotionis cauſas, vnde, & quo tempore flent. Eteſiæ, ornithiæ & auſtri, & quinque zonarum terrę declarationem. Ceſſationis vẽtorum cauſæ. Primo, ſol calore ſuo nimio ſpirituum materiam diſſipans, ac 18
diſſoluens, cito terram exſiccans, prius quam multam habet exhalationem, ventos ceſſare facit, quemadmodum ſi paruum combuſtibile in magnum ignem proieceris, ſępe prius quam fumũ emittat aduritur, quapropter circa Orionis ortum

& vſq; ad Eteſias & prodromos maxime fit tranquillitas. Secũdo, idem facit vali-
dum frigus poros terræ conſtringens, & nihil expirare ſinens. Cauſæ vero his op-
poſitæ, ventorum faciunt commotionem. ¶ Vnde, & quo tempore flent Eteſiæ. 19
Ornithiæ, & Auſtri. Eteſiæ flant ab arcto poſt ſolis æſtiuales verſiones, & ca-
nis ortum, boreæ liquatis niuibus, & gelu flantque de die & nocte deſinunt. Diei
enim calor exhalationem eleuare ſufficit, & illorum inducere flatus, nox au-
tem frigidam niues in die liquatas regelat flatuſque reprimit, qui niſi orto iam
ſole & nouos reparante halitus, nouamque præbente materiam, flare non incipi-
unt. Et Ornithiæ poſt hyemales verſiones ab oppoſito naſcuntur loco, Eteſijs de-
biliores, minuſque continui, ſed interpoles, ac interciſi, quod ad nos venientes, a
ſole, ſub cuius latione ipſos ferri oportet diſſoluantur. Auſtri vero poſt ęquinocti-
alem verſionem a meridie oriuntur & ſpirant. ¶ Quinque zonarum terrę decla-
ratio. Quinque ſunt in terra zonę. Vna vbi ſol ſemper diſcurrit, feruentiſſima, 20
& inhabitabilis æſtu. Secunda inter circulum noſtri poli, & primam intercepta,
quę frigore & ęſtu temperata, habita eſt. Tertia eſt arctica quę ſemper a ſole plu-
rimum diſtans, frigore riget, & frigore inhabitata. Quarta eſt ex oppoſito ſecun-
dę inter illam torridam & ſole ſupermeante vſtam & occulti poli circulum me-
dia: ſic temperie ſe habens, vt quæ eſt apud nos habitata. Quinta vero eſt antar-
ctica, & verticis ſemper latentis, vnde fit vt terra ſecũdum circulum habitari ne-
queat. Nam ſecundum longitudinẽ quæ de polo ad polum attenditur, prohibet
nunc frigus, nunc calor, & ſecundum latitudinem, quę de oriente in occidentem,
& oriente in occidentem exiſtit defendit aquarum multitudo. Et multum dif-
fert habitationis longitudo a latitudine, vt diſtantia maris Indici ad Herculeas
columnas, ea quæ eſt ab Aethiopia ad Meotidem, & extrema Scythię loca, ma-
ior eſt q̃ quinq; ad tria. Nouerunt hęc qui nauigationes, & vias peregerunt, & iti-
nera ipſa & ſpatia menſi ſunt. & extrema horum locorũ inhabitata manent, hęc
ęſtu, hęc aquarũ immenſitate. Et ſicut ventos in noſtra habitabili collocabimus,
conſimiles ex parte alterius poli intelligere debem⁹, vt ſicut a noſtro polo ſpirat
Boreas, & non pertingit ad alterum polum, ita quoq; ex alterius poli parte alius
flat Boreas, qui ad nos vſq; noſtrumq; polum non pertingit. Neq; auſter ab alte-
ro flat polo: ſed ab ęſtiuali flat verſione, & exuſto loco. Ille eñ locus propter ſo-
lis viciniam nõ habet aquas, neq; paſcua, neq; gelu, neq; niuem, propter quorum
liquefactionem fieri poſſint Eteſię, Quia tamen ille locus maior, amplior & ex-
panſior eſt: maior eſt auſter & ęſtuoſior Borea, & magis huc pertingens, quam
Boreas illuc, ſed de his hactenus. Nunc de ventorum poſitione dicendum eſt.

QVinti cap. ſcholia. XX. Quinq; zonarum terræ declaratio. Quinq; in cælo eſſe zonas, id eſt partes & regiones, ſupponunt aſtronomi, de quibus Virg. 1. Georgicorum.

Quinque tenent cælum zonæ, quarum una coruſco
Semper ſole rubens, & torrida ſemper ab igni.
Quam circum extremæ dextra læuaq; trahuntur
Cærula glacie concretæ, atque imbribus atris
Has inter mediamq; duæ mortalibus ægris
Munere conceſſum diuum.

Dextra, polo arctico.
Leua, polo antarctico.

Quibus iridem quinq; in terra zonas reſpondere, Ouidius in primo Metamorphoſeos oſtendit.

Vtque duæ dextra cælum, totidemq; ſiniſtra
Parte ſecant zonæ, quinta eſt ardentior illis
Sic onus incluſum numero diſtinxit eodem
Cura dei, totidemq; plagæ tellure premuntur
Quarum quæ media eſt, non eſt habitabilis æſtu
Nix tegit alta duas, totidem inter utraſque locauit.
Temperiemq; dedit, mixta cum frigore flamma.

Duæ parte dextra, zona arctica. & media inter arcticã & torridã.
Duæ parte ſiniſtra, zona antarctica, & media inter antarcticam, & torridam.

Vt diſtantiã maris Indici ad Herculeas colũnas. Mare Indicũ eſt quod fluit p Indiam, quę regio eſt orientalis, quare id mare orientale eſt. Mare aũt Gaditanũ eſt quod fluit in Gadibus extrema Hiſpaniæ inſula, & in occidua mundi parte poſita, vbi etiam ſunt Herculeæ columnæ, quapropter

id mare occidentale eſt. Eſt ergo diſtantia maris Indici ad Gaditanum(quę in figura literę deſignatur per o p)diſtantia orientis ad occidentem. Cum autem Æthiopia ſit circa meridiem & torridam zonam & Meotis extremaq; Scythiæ loca circa ſeptentrionem & arctum, diſtantia ab Æthiopia ad Meotidem eſt ſpatium terrę a meridie ad ſeptentrionem. Et cum hæc ſit pars terræ habitata ſecundum longitudinem, non complens quartam partem circuli, illa vero a mari Indico ad Hiſpaniam diſtantiam(quę per o p inſinuari dicta eſt)ſit pars terræ habitata ſecundum latitudinem, quę fere complectitur ſemicirculum, conſtat ꝙ pars terræ ſecundum latitudinem a noſtris & huius hemiſphærij terræ incolis habitata, fere eſt dupla ad partem terrę habitatam ſecundum longitudinem. Hic recte dicit litera, ꝙ habitatio terrę ſecundum latitudinem, ad eius habitationem ſecundum longitudinem, eſt plus quam quinq; ad tria. Eſt enim vt ſex ad tria, pauca admodum excepta particula. Porro cum in litera, aliqua cęli zona aut habitata aut inhabitata dicitur, hęc denominatio a ſimili zona terræ illi parti cęli ſubiecta ſumi intelligēda eſt, vt zona cęli habitata ſit, cui pars terrę ſubiecta habitata eſt. Contra vero zona cæli inhabitata dicitur, cui zona terrę reſpondens & ſuppoſita inhabitata eſt.

¶Sexti cap. annotatiunculæ.

¶Oriens æquinoctialis, eſt vbi ſol oritur quando intrat arietem. Aeſtiualis, vbi oritur quando intrat cancrum. ¶Hyemalis vero, vbi oritur quando intrat Aegocerotem. ¶Et conſimiliter occidens æquinoctialis, æſtiualis, & hyemalis, vbi in illis ſignis occidit. Hegoceros, capricornus.

a	Subſolanus, Apeliotes.	b	Fauonius, zephyrus, Ornithias
c	Auſter.	d	Boreas, Septentrio, Aparctias
e	Cæcias, Helleſpontias	f	Africus, Libs, Notus
g	Eurus, Vulturnus	h	Corus, Argeſtes, Olympias
i	Euroauſter, Phœnias.	K	Thraſcias
l	Libanotus	m	Aquilo, Meſes.

¶Meſes ſimplos dicitur, ꝙ Boreæ & Cęciæ medius ſit.

SExtum cap. cōtinet
ventorum ſituatio-
nem, & qui adinui-
cem ſunt contrarij,
eorū naturas & cō-
plexiones. ¶Quo- 21
modo venti ſituen-
tur, & qui adinuicem ſunt contrarij.
Id hoc modo deprehendimus. Intelli-
gatur circulus horizon (eſt enim is cir
culus, qui partem cæli viſam dirimit a
non viſa) ſitq; a orientis æquinoctia-
lis punctus b. occidentis punctus ei op
poſit⁹, & intelligatur recta a b. Sit ite
rum c punctus meridiei d ad vrſam
punctus oppoſitus, & ducatur linea c d
quę diametraliter ſecabit a b. Intelli-
go pręterea e punctum orientis ęſtiualis, & f punctum occidētis hyemalis, oppoſitum. eorumvero lineam e f. g punctū oriētis hyemalis, h punctū occidentis ęſtiualis, oppoſitū, eorum lineā g h. Intelligo deniq; i punctum mediū inter g orientem hyemalem, & c punctum meridiei, & K eius oppoſitum & eorum lineam i K & l punctum inter f occidentem hyemalem, & punctum meridiei, m vero punctum oppoſitum, & eorum lineam l m. His itaq; duodecim pūctis ſignatis, & eorū ductis lineis, duodecim in ipſis ventos ſituamus in noſtro horizonte, & hemiſphęrio, & totidem & cōſimiliter ſub altero hemiſphęrio locare decebit. Ventus vero quem ſituamus in a oriente ęquinoctiali, & ab ipſo flatum ducens, ſubſo-

lanus vocatur. Flans vero a puncto b occidentis oppoſito. Fauonius, ei cõtrarius:
ſumuntur enim ſecundum diametrum, ſecundum quam plurimum diſtant, hos
autem ſupponimus eſſe contrarios. Quẽ locamus in c, Auſter, & qui eſt in d eius
oppoſito, Boreas, ei contrarius. Qui in e oriente æſtiuali inſurgit. Cęcias, ei con-
trarius in f, Africus. Qui in g oriente hyemali. Eurus ei contrarius in h Chorus.
Qui in i, Euro auſter, ei cõtrarius in k. Thraſcias. Qui in l, Libanotus, ei vero con
trarius in m, Aquilo. & hi præcipui ſunt venti, modo quo poſiti ſunt adinuicem
contrarij. Vnde a & c Subſolanus & auſter, & ij vniuerſaliter qui ſecundum ean-
dem diametrum non ſumuntur, contrarij nõ ſunt. Et hi quatuor, Subſolanus, Fa
uonius, Auſter, & Boreas, omnium principaliſſimi ſunt. Et auſtrales ſunt calidi,
Boreales frigidi, orientales minus auſtris calidi, occidentales vero minus. Borea-
libus frigidi. Et plures venti ex parte boreę gigni vidẽtur, quia illic plurima nix
& aqua, quę vbiq; liquata ſpiraminũ materiam prębet. ¶ Eorum naturæ & com 22
plexionis. Venti contrarij ſecundum diametrum ſe ſimul flare non permittunt,
ſed valentior debiliori obluctatur, violentiãq; infert, & ipſum ceſſare cogit. Ven
ti oppoſiti maxime flant circa tempora oppoſita, vt Cęcias circa ęquinoctium
veris. Africus circa autumnale, circa ęſtatem Corus, circa hyemem Eurus. Op-
poſiti venti idem aut oppoſitum faciunt vt Eurus & Corus in principio ſiccant.
Auſter calet, Boreas algidus eſt, & ſeriem ſequendo, Subſolanus, Cęcias & eurus
tepidi ſunt. Eurus in principio ſiccus, conſummans, aquoſus. Subſolanus, minus
ſiccus. Cæcias, non ſerenus. trahit enim ad ſe vapores & nubes. hinc exijt prouer
bium, Trahit ad ſe malum, ſicut Cæcias nubem, & eſt humidus. Fauonius, Afri-
cus, & Corus, ſuffrigidi. Corus ſiccus in principio, aquoſus in fine. Auſter, Euroa
ſter & Libanotus calidi ſunt. Auſter noxius. Libanotus magis humidus, vicini
Africi & Noti naturam participãs, hinc ſereni ſunt Boreas, Thraſcias, Aquilo,
alios ceſſare faciunt, prope flantes & vehementes, aera purgant, ſerenitatem ad-
ducunt, niſi ſint vehementia frigidi, tunc enim plus coagulant & cogunt quam
propellant. Boreas grandinoſus. Aquilo niuoſus, frigidiſſimi maxime coruſca-
tionem facientes. Et Corus cum his in natura conuenit, Boreas ſaluberrimus.
Et de ventis tantilla ſufficiant,

Duodeci Ventorũ poſitio- nemrõna bilẽ eſſe.

SExti cap. ſcholia. XXII. Intelligatur circulus horizon. Ariſtoteles ventos ponit ſecundum notabilem horizontis partem vt duodecimam ſumptos, & non coincidentes. Poſſent enim alioqui tot ſumi: quot ſunt in noſtro horizonte ſignabilia puncta. nam a quouis eorum quiſpiam ventus ortum ducere poſſet. Verũ huiuſmodi vẽti non eſſent inſigniter abinuicem diſtincti. A qualibet itidem parte terrę poſſunt eleuari exhalationes ex quibus fierent venti, ſed ij ſecundum flatum ſuũ in toto aut in parte eſſent coincidentes & adinuicem confunderentur, neq; adeo poſſent internoſci diuerſi, vt ij quos Ariſtoteles ponit ſecundum partes ſatis abinuicem diſtantes ſumptos. Similiter cum quatuor ſint venti pręcipui, inter quoslibet duos poſſent poni, tres intermedij, quorum vnus ab vtroq; præcipuorum æquidiſtaret, ſecundus vni illorum propinquior eſſet, & tertius alteri, & hoc pacto ſumpti eſſent ſexdecim venti, quorum vnuſquiſq; ſecundum decimamſextam horizontis partem deſumeretur. Verũ cum partes illę horizõtis & minores ſint, & ſibi inuicẽ propinquiores q̃ cum ſolum in duodecim partes dirimitur horizon, illi ſcd̃m flatũ & ſpirationis ſpatium coinciderent, neq; tantã haberent diſtinctionis euidentiam, quantam nunc habent. Neq; ex numero quaternario qualitatum primarum, argumentum efficax ſumitur quatuor duntaxat ventos eſſe debere. Nam tametſi naturæ & proprietates ventorum ſecundum illas ſumũtur, non tñ eorum numerus & diſtinctio, quin potius a partibus horizontis a quibus ſui flatus capiunt exordium. Et quanuis quatuor ſolum ſunt partes horizontis pręcipuę. Oriens, Occidens, Miridies, Septentrio, & ſecundum eas quatuor venti præcipui. Subſolanus, Fauonius, Auſter, Boreas, vnaquęq; tñ illarum partium principalium duas habet horizontis partes circumpoſitas, & altrinſecus iacentes, a quibus ſumuntur venti collaterales, tanta abinuicem intercapedine diſtincti, vt flando non coincidant. Hinc vnuſquiſq; principaliũ ventorum duos habet ventos minus principales, & ſibi annexos, atq; proxime altrinſecos. Et hi quatuor, Subſolanus, fauonius, Auſter, & Boreas, omnium principaliſſimi ſunt. Poetæ præcipuum ventum orientalem Eurum dicunt quod Subſolano ſit proximus. Occidentalem autem pręcipuum. zephyrum q̄ Fauonio ad latus propinque adiaceat. Meridionalem autẽ (vt & hic Ariſtoteles) Auſtrum vocant, & ſeptentrionalem, Boream quod Manilius ita expreſſit.

Aſper ab axe ruit Boreas,fugit Eurus ab ortu.
Auſter amat medium ſolem,Zephyruſq́; profundum. Et Ouidius in ſua Metamorphoſi.
Eurus ad auroram Nabathæaq́; regna receſſit,
Perſidaq́;,& radijs iuga ſubdita matutinis.
Veſper,& occiduo quæ littora ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro.Scythiam,ſeptemq́; Triones
Horrifer inuaſit Boreas.contraria tellus
Nubibus aſſiduis pluuioq́; madeſcit ab Auſtro.

XXII. Libanotus magis humidus,vicini Africi & Noti naturam participans. Africus(qui & Notus)nubifer eſt,& humidus,atq; pluuiam gignens,teſte Ouidio.

Madidis Notus euolat alis,
Terribilem picea tectus caligine uultum.
Barba grauis nymbis, canis fluit unda capillis,
Fronte ſedent nebulæ,rorant penneq́; ſinuſq́;.

Boream itidem eſſe violentum & vehementem(vt paulo poſt hęc habet litera) oſtendit Ouidius, ipſum vt iſta loquentem inducens.

Apta mihi uis eſt,hac triſtia nubila pello.
Hac freta concutio,nodoſaq́; robora uerto.
Induroq́; niues, & terras grandine pulſo.
Idem ego cum fratres cœlo ſum nactus aperto,
Nam mihi campus is eſt,tanto molimine luctor,
Vt medius noſtris concurſibus inſonet æther,
Exiliantq́; cauis eliſi nubibus ignes.
Idem ego cum ſubij conuexa foramina terræ,
Suppoſuiq́; ferox imis mea terga lacertis,
Sollicito Manes, totumq́; tremoribus orbem.

¶Septimi cap.annotat.

¶Ruina, caſus.

SEptimum cap.continet tres de terręmotu opiniones,primę re
23 probationem & tertiæ tribus rationibus.¶Tres de terræmo-
tu opiniones.¶Prima eſt Anaxagoræ. Inquit enim Anaxa-
goras Clazomeni⁹ partem ſphæræ,quæ ſupra nos eſt, ſurſum
eſſe:& quæ ſub pedibus, eſſe deorſum : & aerem natū ſurſum
ferri,qui in eius inferiora concaua incidens, imo vero ab infe
riori parte totū quatiens,facit terræmotū.Sed hæc cauſa vſq;
adeo exilis & parua eſt ſuūq; prodens defectū,vt vix reprobatione egeat. Stultū
eſt enim putare ignem in altero horizonte non ſimiliter ad cælū ferri,ſicut in no
ſtro habitato apparet.& illic cælum non eſſe ſurſum,terram vero in medio globo
ſam(vt hic)deorſum.Et ꝙ ab inferiori aere concuſſa tremat & moueatur hoc ter
24 ræmot⁹ non conuenit accidentibus . nā vbiq; tremeret tremit aūt certis in locis,
regionibus, atq; tp̄ibus. ¶Secunda eſt Democriti.Dixit em̄ Democritus,Abde
rites terrā plenam aqua,& aquā multam ex pluuia recipere:quę(cum ſuſceptacu
25 la plena ſint)exuberans facit terræmotū,& terram in concaua decidere. ¶Ter-
tia eſt Anaximenis Mileſij.Inquit enim terrā deplutam hinc ſiccari, & fortiter
ſiccatam rumpi:& ab his fruſtis ruinā pręcipitiūq; facientib⁹ concuti,fieriq; ter-
ræmotum.Hinc quoq; fit in magnis ſiccitatibus fieri videri,& etiam in pluuioſis
ꝙ ſuper humectata ruinæ iā præparata cadat.ſed non ita eſſe videtur. ¶Primo.
Quia oporteret terram iam multipliciter ſubuerſam ruinamq; feciſſe apparere.
¶Secundo.Quia hæc cauſa eſſe non poteſt circa aliqua loca frequenter tremen-
tia,vbi talis exceſſus ad alia non eſt. ¶Tertia . Quia oporteret ſemper minores
& pauciores terræmotus futuros expectare,& tandem ceſſare:ꝙ terra tantū deci
derit, vt non amplius ſit terræ tremor futurus, hoc autem eſſe non poteſt , quare
neque hæc cauſam eſſe exiſtimandum eſt.

SEptimi cap.ſcholia. XXIII. Et quę ſub pedibus,eſſe deorſum. Falſo exiſtimat Anaxagoras quicquid pedibus noſtris ſubſitū eſt,id deorſum eſſe. Nam quę in noſtro hemiſphærio ſunt deorſum,vt terra & aqua , & in altero itidem ſunt deorſum . Et quæ hic ſurſum,vt aer & ignis,& illic.Cælū autem tam hic ꝗ illic ſurſum eſt,nō vt ſurſum notat locum rerum naturalium ad quem ferūtur leuia,ſed ſupereminentiam,quia vtroq;

inſitu corporibus naturalibus ſupereminet atque ſuperfertur. Porro verum eſt aerem natum ſurſum ferri, in ſuo quidem hemiſphærio, vt aer hui⁹ horizontis ferri natus eſt ad locũ ſurſum huius hemiſphærij, & aer alterius ad locum ſurſum alterius. At non eſt aer alterius hemiſphærij natus ferri ad locum ſurſum huius hemiſphærij, vt opinatus eſt Anaxagoras. nam tunc prius deorſum moueretur, ſcilicet ad concauum huius aquæ & aeris, quod naturæ aeris prorſus repugnat. Quare non oportet inferiorem aerem detrudere terram, & eam conari ſuo loco dimouere, vt neque huius partis aer terram impellit. Nam ſi id oporteret, cum totus aer conaretur ſurſum aſcendere, vnaquæq; pars aeris impelleret partem terrę ſibi reſpondentem. Et id quidem vbique & ſemper fieret, cum ſemper aer natus ſit ſurſum ferri. Tremor autem terræ non in omni fit loco, neq; omni parte terrę, ſed vbi & quando materia fuerit diſpoſita. XXIIII. Secunda eſt Democriti. Quanuis hanc poſitionem impræſentiarum non refellat Philoſophus, non eſt tñ idcirco veritati conſentanea. Nam falſo ponit terram eſſe aqua plenam. Eſt enim ſolida, ſuiſq; partibus oppleta, & non concaua, quãuis non nullæ ſint in terra voragines & lacunę ab aquis exeſę, perinde atq; ſi globum intellexeris ſolidum in aqua, quæ rimas ligneo globo inducens, in interioribus ſuſcipiatur partibus. Verum quota terræ portio aquis oppletur, aut intra ſe aquam ſuſcipit? Inſuper inficiandum eſt terræmotum fieri per aquam exuberantem atq; effluentem. Fit enim ſępenumero terræmotus nulla ex terræ concauitatibus aqua defluente, quanuis interdum quoque fiat concuſſio terræ exeunte aqua, quod forte potuit Democritum inducere in hanc opinionem. Verum illius cauſa ex ſequenti pendet capite. XXV. Tertia eſt Anaximenis Mileſij. Potuit Anaximenes trahi in huius poſitionis perſuaſionem, ꝙ experientia compertum habemus quę humore compacta ſunt, eadem ſiccitate diſſolui, vt oſtendit lutum. Hanc ob rem, terram prius deplutam, & deinde ſiccam, poſuit per fruſtra abrumpi. Verum res ſiccitate diſſolui, intelligendum eſt de ijs quæ naturalẽ propriamq; non habent ſiccitatem, ſed eam duntaxat quæ ab extrinſeco eſt inducta. Terra vero natiuam, ſuæq; naturę accommodam habet ſiccitatem, qua partes adinuicem continuatas ſeruat. Quod ſi terręmotus fieret (vt poſuit Anaximenes) ob diſtractionem partium terræ, illa ſubuerſio nobis deberet eſſe conſpicua, & frequentior fieri in ijs locis vbi frequentiores fiunt terrę concuſſiones, & tandem ceſſare terręmotus, cum omnes terrę partes (quia finita eſt) eſſent abruptæ. Horum autem vnumquodq; falſum eſt, & potiſſimum tertium. nam quandiu hæc mundi conſtabit ordinatio, futurum eſſe terręmotum natura neceſſe eſt, ſicut futuros ventos & fluuios.

¶Octaui cap. annotat.

¶Helleſpontus, ſtrictum mare quod a Tenedo famigerata in conſpectu Troiæ inſula ad Propontidem protenditur. ¶Euboea, percelebris inſula Atticæ adiacens. ¶Aedepſus, vrbs Euboeæ. Circa Aedepſum erant balneæ calidę Herculis. ¶Spaſmus, corporis contractio. ¶Tetanus, ſpaſmi ſpecies. ¶Sypilus, vrbs Phrygiæ.

Ctauum cap. continet cauſas terræmotus, eius gñationem, decem
ꝙ ab exhalatione proueniãt ſigna, & ſeptẽ eius accidentia. ¶Ter 26
ræmotus cauſę. Efficiens, ſol & aſtra, & ſpiritus terra incluſus. Ma
teria, exhalatio. ¶Eius gñatio. Terra naturaliter ſicca eſt, aquæ 27
multitudinem in ſe continens: quæ a ſole calefacta, & multis quæ in ſe tenet igneis corporibus, multum ſpiritum intra ſe concipit: qui quia ſubtiliſſimus, ocyſſimus, & vehementiſſimus eſt, huc illuc euagatus & diſcurrens, terra vehementer concuſſa, plerunq; eius motum & tremorem parit. quęrit enim exitũ, & in ſuũ locũ euolare. At aliqñ totus exit, flãma plerunque ex colliſione concepta, aliqñ vero ſine flamma. aliqñ pars exit, pars autem altera
cõſtricta atq; clauſa manet. Vñ fit vt neq; aer neq; aqua faciant terręmotũ. ¶De
cem ſigna, ꝙ ab exhalatione & ſpiritu proueniat terręmotus. ¶Prima. Quia plu 28
rimum fit tranquillo tempore, ꝙ exhalationes plurimæ in terra ſint recluſæ. Et quanto plures, maior fit: quanto vero pauciores, minor. eſt enim ſpiritus continuus, quem oportet aut intra aut extra fluctuare. ¶Secundum. Quia maxime fiunt de nocte, & circa diluculum: quod ſoleant tunc incipere flatus. & in meridie, ſi contingant in die, quia tunc ſol maxime obtineat, & exhalationem declinet in terram. ¶Tertium, Quia circa ſubter antroſa, ſubterq; inania loca, in quę defluat mare, ſæpe intremiſcit tellus. Hac de cauſa ſæpe fit circa Helleſpõtũ, Achaiam, Siciliam, Euboeam: & thermæ circa Aedepſum factę ſunt. Fit illic enim anguſtia, & maris multitudo in terram ſpiritum iterum repellit efflare, ideo anguſtat atq; premit. ¶Quartum. Quia maxime fiunt terræmotus vere & autumno,

temporibus pluuioſis,& in ſiccitatibꝰ.quia ei hęc tempora ventoſa ſunt & pluuio
ſa, præbent multam in terra exhalationis gñandę occaſionem.ſic autem illam re
cluſam monſtrant,& ad ſpiritum gñationem aptitudinem.❡Quintū.Quia ſpi-
ritum impetum,vimq; agitandi præualidam percepimus non modo in aere,vbi
ſolidiora robora velluntur,ędificia funditus euertuntur,ſed & in corporibus ani-
malium:vbi ſæpe ſpiritus clauſus facit tremorem.quod & ſępe accidit poſtvrinę
emiſſionem,& ſæpe membrorum contractionem & ſpaſmū inducit,& tetanum.
Et aliqñ vſque adeo membra valide agitat,mouet, & concutit, vt intremula &
quieta teneri haudquaꝗ poſſint.Obtinere itaq; in terra nonnunꝗ ſpiritū,veriſi-
mile exiſtimare oportet.❡Sextum.Quia tp̄ibus noſtris accidit terręmotus, qui
prius non deſtitit,ꝗ ventus egreſſus fuiſſet vt ecnephias. ❡Septimū.Quia circa
Herecleam quæ eſt in Ponto,idem accidit. Factus em̄ extitit terrę tumor vt col-
lis.quo tandem diſtentione rupto,ingens & multus erupit ventus,ignem & cine
tes eleuans,& Liparæorum vrbem non longe hinc exiſtentem ambuſſit,vertitq;
in fauillas:& flatū dirigens in Italiam, vrbibus Italicis multa attulit incōmoda.
Quod & prius accidit circa Sacrā inſulā,quę eſt vna Aeoliarū inſularū.❡Octa
uum.Quia ſæpe ſoni ex exhalatione conſtricta cauſantur:quemadmodū a longe
ſonus maris repercuſſi exauditur.❡Nonum.Quia paulo ante terręmotū ſol ob-
ſcurus ſine nube videtur.hoc enim facit apparere egrediens ſpiritus, & ad auro-
ram tranquillitas & frigus,ob ſpiritum calidū recluſum. Et poſt occaſum ſereni
tate exiſtente,nebecula ſtricta & longa porrectavidetur,& terręmotus pręnūcia:
quēadmodum in maris fluctibus accidit præcurrere tenuem vndam: quam gens
mari finitima,aquę filum nuncupat. ❡Decimū. Quia ſæpe circa lunæ eclipſes
contingunt terræmotus: ꝙ tunc marceſcat calidum, & eo tempore flatus agitari
ſoleant.❡Terręmotus ſeptem accidentia.❡Primū.Terręmotū ad quadragin-
19 ta dies ſe extendere contingit: & viſus eſt aliqñ per duos annos circa eadem loca
perduraſſe.Hoc enim facit ſpiritus multitudo,& laterum terræ concuſſorū ſoli-
ditas,& præſtita reluctantia:vt ſpiritus animantiū corporibus clauſus non repen
te ceſſat,ſed longa mora fit marcidus.❡Secundū.Fiunt ſoni in terræ tremoribꝰ.
Nam percuſſus aer & ſpiritus omni modo emittit ſonos:itidem & percutiens.ni-
hil enim differt,repercutitur enim repercutiēs omne.& præuenit ſonus terręmo
tum.nam magis ſpiritu per omne penetrat ſonus. Et ſi exhalatio non ſufficeret
agitationem inducere,ſonus ſine terræmotu audiretur. quod ſæpe iam accidiſſe
viſum eſt.Offendens enim ſpiritus ad ſolidas moles,omnimodarūq; figurarum,
omnimodos edit ſonos pro varietate cauernarum,cuniculorum,atq; antrorum di
uerſos:vt aliqui aliqñ prodigia enarrantes dixerint viſam nonnunꝗ mugiſſe ter
ram.❡Tertium.Cum terræmotu aliqñ magna aquæ multitudo erumpit,ꝙ ex-
halatio eam extra pepulerit,vt aquę fluctus nonnunquā extra terminos. Et circa
Achaiam contrarijs ſpiritibus,interiore Boreæ motum imitante,extravero Au
ſtro,factus eſt terręmotus & apertio,& tanta maris eruptio pellente auſtro,vt ca-
taclyſmus factus ſit.Et aquę terræmotum non faciunt,patiuntur em̄ ſolum, ſpi-
ritus aūt,illiꝰ(vt dictū eſt)cauſa eſt,& principiū, & ſedimentū fluctus fecit cata-
clyſmum.❡Quartū.Terræmotus ſcd̄m modicā terræ partē fiunt, ſpiritus autē
ſecundum ipſius amplitudinem.❡Quintum.Interdum fit multæ exhalationis
in latum(vt tremor quidam)agitatio:interdumvero in altum,vt quidam pulſus.
Et qui fit in altū,plus agitat,multamq; a profundo enaſcentē manifeſtat exhala-
tionem.Eum tñ qui alternatim in altumvibrat,& alternatim reſidet,tripudio aſ
ſimilis,& cū concurrentia tecta contrario ictu arietant(ꝙ aliter motus alteri re-
niti videatur)minus periculoſum pethibent.❡Sextum.Vbi talis ſeiſmus,& ſpi
ritus eruptio,multi lapilli ebullire ſolent. Sic enim circa Sipylum euenit, cum
ſeiſmo euerſa loca fuere,& campus quem gręci Phlegræum dicunt.Idem & cir-

ea Liguſticam regionem eueniſſe memoria proditum eſt. ¶ Septimum. In ponticis inſulis minus contingit terræmotus quam in cæteris. nam frigiditas & maris pondus exhalationes in ipſis reprimit. De terræmotu hactenus.

Exhalationē inclusā terræmotū efficeret.

O Ctaui cap. ſcholia. XXVII. Eius gñatio. Terra naturaliter ſicca eſt. Nō obſtat exhalationum intra terram gñationi, ipſius terræ opacitas atq; ſoliditas. Nam quanuis illa luminis intra terram impediat diffuſionem, nō tñ caloris, qui lumine penetrabilior eſt, & a cælo atq; ſole ꝓductus, penitiorea interioreſq; terræ partes ſua virtute ſubit, exhalatiōeſq; (adiuuantibus igneis, quæ in terra plurima ſunt, corporibus) ſubſtollit, effectrices concuſſionis terræ, perinde atq; per laneum pannum denſæ contexturæ ignis calorem perſentiſcimus, per quem tñ eius luciditatem minime percipimus. Fit autem huiuſcemodi terræmotus a principio ipſi terræ extrinſeco, hoc eſt innaturali, & diſconueniente, vtpote ab exhalatione quę terrā non quidem totam, ſed ſecundum aliquam partem violenter agitat, quanuis exhalatio ſit intrinſeca terræ ſecundum ſitum & collocationem, quod intra eam contineatur. Id tñ haud quaquam conuincit motum illum terræ naturalem eſſe. Mouetur autem exhalatio incluſa, a ſua forma ſubſtantiali, exitum quærens quo in ſuum feratur naturalemq; locum, & mouet terram, a qua valide reſiſtente rurſum deprimitur, & alternatim viciſſimq; nunc terram agitat impetuoſa, nunc repercutitur & reſilit. Neque credendum eſt exhalationi patere exitum per poros terræ. nam pori terræ admodum exigui ſunt, anguſti & ſtricti, neq; per eos tanta exhalationis multitudo exire poſſet vnquam. Hinc aſſiduę concuſſionis, violētia in parte terræ debiliore ſit ruptura amplior & apertura qua exit exhalatio, & tum demum ceſſat terræmotus. Neq; ſimile iudicium eſt de exhalationum ſupra terram exiſtentiū multitudine, & ea quæ intra terram. Nam quę ſupra terram eſt, per eam non impeditur quo minus in ſuum feratur locum. Quæ vero terræ incluſa eſt, velut arcto detenta carcere, molitur viam exeundi, & coercendi eam terrę vim infert perquam validam. Præterea non exiſtimandum eſt terręmotum fieri ab igne, ꝙ interdum cum terræmotu viſa eſt erupiſſe flamma. Neq; ab aere, quod exiſtente terræmotu, varij in terra audiantur ſoni. Neq; ab aqua, quod nonnunquam vi terræmotus effluxerit aqua, vt oſtendit litera. Non enim hęc accidunt in terræmotu, quod ſunt ipſius cauſę effectrices, ſed ignis eruptio ex vehementi colliſione exhalationis ad latera terrę contingit, quæ excitat incendium & inflammationem, ſicut in nube cum fit coruſcatio. Soni vero audiuntur, quod non modo in arte ſimplici efformari nati ſunt, verumetiam in corpore aereo, quale eſt exhalatio vehementer illiſa terrę, ex qua ſane illiſione diuerſi eduntur ſoni, haud ſecus ac in nube tonitruum. Demum concauitas terrę eructat & eiaculatur aquam, quod ipſa violenter expellatur ab exhalatione faciente terręmotum, & petente exitum. Offendent autem halitus ipſe aquam tanquam abinuicem, atq; liberioris exitus impedimentum, eam eiectat, ſuumq; dimouens obſtaculum, impetuoſe eandem depellit.

Lipare.

XXVIII. Et Lipargorum vrbem non longe hinc exiſtentē. Lipare, vna eſt ex inſulis Aeolijs, ſic quoque teſte Plinio lib. tertio naturalis hiſtorię cognominata a Liparo rege, qui poſt Aeolum regnauit. Vñ Liparęus penultima longa diphthongo, deducitur.

Hiera.

Inſulę Aeoliæ.

Sacra autem inſula (cuius eodem in loco meminit litera) a Græcis Hiera, id eſt ſacra vocatur, quod ea pręcipue Vulcano ſacrata ſit. Et ipſa itidem vna eſt inſularum Aeoliarum. Sunt autem inſulę Aeolię in freto Siculo, Italię conterminę, quas & Plinius & Solinus ſeptem eſſe ponunt. Haa Itali teſte Solino Vulcanias vocant, quod illę inſtar Aetnæi montis ſoleant interdum flammas euomere, & eructare incēdia. Inde quod illic multa ſint corpora ignea, vt ſulphurea, copioſa ventis & terræmotui materia paratur. Hinc vehementes venti & frequentes terræmotus ibidem fiunt. Quare Aeolum ventorum deum poetę finxerunt. XXIX. Interdumvero in altum vt quidam pulſus. Hunc ſecundum terręmotus modum, qui fit exhalatione terram in altum diſtendente. Ouidius ita exprimit,

Vis fera ventorum cæcis incluſa cauernis,
Expirare aliqua cupiens, luctataq; fruſtra
Liberiore frui cælo, cum carcere rima
Nulla foret toto, nec peruia flatibus eſſet
Extentam tumefecit humidum, ceu ſpiritus oris
Tendere veſicam ſolet, aut direpta bicornis
Terga capri, tumor ille loci permanſit, & inſtar
Collis habet ſpeciem, longoq; induruit æuo.

Sextum vbi fit talis ſeiſmus & ſpiritus eruptio. Seiſmus, terrę tremor atq; ſuccuſſio dicitur a græcis. Campus autem Phlegręus (cuius meminit idem locus literę) locus eſt in Theſſalia a crebris fulminum ictibus, quibus frequenter infeſtatur, ita cognominatus. In quo Iouem cum Gigantibꝰ depugnaſſe, Gigantomachiamq; contigiſſe fabulantur Poetæ, vt hoc carmine Ouidius.

Sparſaq; Phlegræis victricia fulmina campis.

Verum id non aliam ob cauſam effinxiſſe videntur, ꝗ ꝙ in Theſſalia (vt & Sicilia) multa ſint corpora ignea, vt bituminea & ſulphurea, a quibus eleuatur exhalationum multitudo, tonitruo & coruſcationi copioſam materiam prębentium. Hinc frequentiora apudvtranq; regionem tonitrua & fulminum ictus, ꝗ apud cæteras plerunq; contingunt. Et eandem fortaſſe ob cauſam confinxerunt Poetæ, Vulcanum & Ciclopes in monte Aetna Iouis arma (quæ fulmina ſunt) fabricare.

ℭNoni capitis annotatiunculę.

ℭCoruſcatio, fulgur, fulgor, fulguratio.

NOnum cap. continet tres de tonitruo & fulguratione anti-
quorum opiniones, earum reprobationes, primæ duabus ra
30 tionibus, & ſecundę tribus. ℭTres de tonitruo & coruſca-
tione opiniones. Prima eſt Anaxagoræ dicentis ignẽ a ſua
ſphæra in nubem decidere: & eius emicationẽ, fulguratio-
nem eſſe: eius vero extinctionem, imo extinctionis ſtrido-
rem, eſſe tonitruum. Sed id non eſſe verum, cognitu depre-
hendere difficile non eſt. ℭPrimo. Quia ignis natura eſt
ſurſum conſcendere: non autem deſcendere. Cauſam igitur dicturus erat quo pa
cto a ſummo æthere (vt ait) in nubem ſe pręcipitem dedat, & illabatur. ℭSecun
do. Dicat Anaxagoras cur potius ignis ille ſe tempore nubilo demergit, quam ſe
reno. videtur autem nunq̃ in temporis ſerenitate ſe in pręcipitium demittere, ne
que igitur nubilo tempore. ℭSecunda eſt Empedoclis dicentis ignem in nube
ex radijs in ſe inuicem concurrentibus, & ſe ſępe replicantibꝰ ſegregari. eius emi
cationem, fulgurationem eſſe: & eius extinctionis ſtridorem & crepitum eſſe to-
nitruum. Sed neque id quidem verum apparet. ℭPrimo. Quia æque fieri debe-
ret in qualibet nube: cum radij in qualibet inter ſe conſimiliter incurrãt. hoc au-
tem falſum. ℭSecundo. Quia eadem ratione dicere liceret, niuem, grandinem,
imbrem, & conſimilia, quod a nube ſegregarentur fieri. ℭTertio, quia cum a ſo-
le aut igne incalet aqua, nunquam talis ſegregatio apparet. conſimili tñ ratione
id fieri oporteret. igitur neq; fit in nube. ℭTertia eſt dicentium fulgur non ap-
parere propter ignem: ſed quemadmodum percuſſa aqua de nocte fulgere vide-
tur, ita quoque ſe collidentibus nubibus fulgorem emittere. Sed hi conſuetudi-
nem non traxerant ea cognoſcendi, quę refractione fiunt. ℭFit enim fulguratio
de die, non autem aquę percuſſę fulgor. ea enim fulgere videtur percuſſa, refra-
cto ab ea viſu ad aliquod fulgidorum. Et de nocte & non de die videtur, quod diei
maius lumen, min us extermĭnet obtundatque.

NOni cap. ſcholia. XXX. Eius vero extinctionem, imo extinctionis ſtridorem eſſe tonitruum. Sicut ferrum candens aquæ immerſum cum extinguitur ſtridet, quod Ouidius apte expreſſit hoc modo.

Terribilem ſtridore ſonum dedit, ut dure ferrum
Igne rubens plerunque ſolet, quod forcipe curua
Cum faber eduxit, lacubus demittit, at illud
Stridet, & in tepida ſubmerſum ſibilat unda.

Haud ſecus (inquit Anaxagoras) ignis ex ſua ſphæra decidens in nubem, ab eius humiditate & frigiditate extinguitur, ſtridoremq; parit, qui dicitur tonitruum. Verum non recte poteſt Anaxagoras defendere ignis e ſuo loco delapſum in nubem. Is eñ non poteſt eſſe naturalis, cum ſit ignis natus in ſuo loco quieſcere. Neque violentus, cum nulla poſſit aſſignari vis extera, quæ ignem deerudat atque pręcipitet. Non recte itidem ponit emicationem ignis, cũ in nubem cadit, eſſe fulgurationem. Nam ignis in ſua ſphæra non eſt oculis noſtris peruius, ob ſuam raritatem, quã ſeruat eandem cum delabitur. quare cum cadit in nubem, nõ eſt ignis emicatio, quæ fulguratio dicatur. Et de nocte & non de die videtur. Non exterminat maius diei lumen, ipſum minus, ſecundum exiſtentiam. nam ſi maius eſt lumen diei, oportet & minus eſſe, vt eius partem, quin potius minus augetur per maioris acceſſionem, ſed ſecundum apparentiam, & perceptionem ab oculo. Adeo eñ lumen inſignius atque illuſtrius oculos offundit atque oplet, vt minoris tum percipiendi dĳudicandique non relinquat eis facultatem. Et hanc ob cauſam aſtra etſi diurno tempore in noſtro luceant hemiſphærio, conſpicua non ſunt, quod eorum lumen a maiore ſolis lumine hebetetur ac obtundatur, ſicut & minor ſonus a vehementiore ne hauriatur auribus impeditur.

ℭDecimi capitis annotatiunculę.

ℭQuanquam fulmen, nomen commune ſit ad omnem exhalationem quæ e nu-
be erumpit, eiaculaturq; ardens: peculiare tamen ipſum faciunt ad eam quę nu-
bem perrumpit, & fulgetrum nuncupant eam, quę lõgiore tractu nubem findit.

DEcimum cap. cauſas tonitrui, fulgurationis, & fulminis, & illorum gñationem continet. ℭ Tonitrui, coruſcationis, & 13
fulminis cauſæ. Efficiens, ſol, aſtra, materia, exhalatio.
ℭ Tonitrui, fulgurationis, & fulminis gñationes. Duplici exiſtente ſpiratione, hac humida, haec vero ſicca, & vtraque ſimul eleuata, & conſiſtere in nube: illa cum ſurſum magis fuerit eleuata, ob loci frigiditatē denſatur, & magis quidem a ſumma parte. exhalatio autem clauſa, e denſo exitū quęrens, valido motu fertur in nube: & denſæ nubis latera valide concutiens, ſonum edit, qui dicitur tonitruum. & ſecundum naturam cauæ nubis, & denſi & rari varietatem, varij edūtur ſoni. Et ſi licet magna componere paruis, ſimilis eſt illi ſono, qui in flamma fit, cum hi Vulcanum, hi Veſtam ridere aiunt. & in lignis ſiccis, cum ſpiritus exitum quærit, lignum rumpens crepitum edit: ita & nubis exhalatio. Et cum ſuperiori denſo obuiat, valido impetu vibrata ſubtiliter incenditur, & illius inflammationis apparitio, fulguratio eſt, & plerunque detruditur in imum. quæ ſi concepta flamma, detruſa eiaculataque fuerit fulmen eſt. Si vero ſine flamma, ecnephiæ & typhones (de quibus ſtatim agemus) fiunt. Et fulguratio fit poſt plagam, & colliſionem: eſtque tonitruo poſterior, prius tamē viſu percepta: quia viſus anticipat auditum. Id enim intueri licet in ferientibus a longe. Cum enim ad referiendum reducunt inſtrumentnm, primum ſonus ad nos pertingit: vt in triremium ductu remos eleuari videmus, vt ſecundo feriant, prius, quam primæ plagæ ſonus ad nos pertingat. Et ſecundum ſubſtantiam idem eſſe (vt multa paucis complectamur) dicimus, ſuper terram faciens ventum, in terra terræmotum, & in nube tonitruum, exhalationem ſcilicet ſiccam, fluentem, mobilem, & agitatam. Sed de his hactenus.

Ex exhalatiōe nubi iclusa tonitruū generari.

DEcimi cap. ſcholia. XXXI. Exhalatio autem cauſa, e denſo exitū quęrens. Quanuis exhalatio ſubtilis ſit & rara, nihilominus impulſione ſui in nubem, validum edit ſonum, ꝙ nubes denſa ſit & ſolida, perinde atq; in terræmotu laterib⁹ terræ illiſa, ſonum efficit. Sufficit eñ ad ſoni productionem, alterius corporum ſonantiū ſoliditas. Sunt autem exhalatio & nubes ante ſoni quidem productionem aliquāto interſtitio diſtantia. cum vero ſonum edunt, ſeſe contingentia, & vehementer collidentia, vt cætera ſonantia corpora. Neq; cenſendum eſt inconueniens, exhalationem & vaporem quanuis contraria ſint, ſimul tempore eleuari, non quidem ſecundum eandem, ſed diuerſas aeris partes. Cęterum cum Ariſtoteles dicit, venti, terræmotus, & tonitrui cauſam efficientem eſſe eandem, id de efficientis ſubſtantia vapore exhalatione intelligendum eſt, non autem de accidētaria eius ratione. nam efficiendi modus hic & illic alius eſt. Quod aūt tonitruū dicatur arbores radicit⁹ eruere, & ędificia funditus euertere, ꝙ ſono minime competit, non eo venit, ꝙ hæc a tonitruo efficiantur, ſed quia a ſpiritu tonitruū pręcedente conſequenteq; fiant. At quia ſpiritus ille nos latet, tonitruum autem facile perſpicitur, illius effectus huic attribuere ſolemus. Neq; plane repugnat huic loco ea tonitrui diffinitio quā adduxit Ariſtoteles in poſterioribus Analyticis, ꝙ tonitruum eſt ſonus factus in nubibus ob extinctionem ignis in nube. Quanuis eñ illic eam gratia exempli adduxerit, non tñ ibi ipſam approbauit, aut aſſeruit, ſed neq; ibidem eam improbauit, ꝙ ipſius reprobatio illi loco erat impertinens, & in hunc locum reſeruanda. Cum hi Vulcanum, hi Veſtam ridere aiunt. Vulcanum pro igne accipere ſolemus, dicente Virgilio. Iam Deiphobi dedit ampla ruinā Vulcano ſuperante domus. Itidem & Veſtā dicente Ouidio. Nihil aliud Veſtā q̄ viuam intellige flāmam. Sic eñ hęc gētilitię ſuperſtitionis noīa transferimus ad eas res deſignandas, quibus pręſidere credebātur, ꝙ & in cęteris vſuvenit. Itaq; per Vulcani & Veſtę riſum, intelligēdus eſt ignis ſtridor, qui potiſſimum efficitur cū exhalatio ligni concauitatibus clauſa, per rimam, lignive ſtrictā fiſſuram exit. & fertur per flāmam, cuius motu atq; agitatione flāma ſtridorem edit & crepitum. Quia viſus anticipat auditum. Quia viſus celerius percipit quicq̄, vt contactum percutientis, ad percuſſum q̄ auditus percipiat ſonum qui eodem prorſus fit tempore, quo contactus per quem editur. Nec id quidem ab re euenit. Nam ſpecies viſibilis non per motum, ſed ſubito diffunditur per totum medium, vt libro de ſenſu & ſenſato oſtenſurus eſt. Hinc æque cito diſtans vt propinquior lumen ſolis percipit. Species vero ſoni vt diffundatur, motu eget, quo in propinquiorem medij partem prius, & deide in remotiorem diffundatur. Hinc propinquior citius eundem ſonum q̄ diſtantior percipit. Citius itaq; ad oculum peruenit ſpecies fulgurationis, quam ad aures ſpecies tonitrui.

Vulcan⁹ Veſta.

ℭ Paraphraſeos in ſecundum Meteororum Ariſtotelis, & in eundem ſcholiorum finis.

Primi capitis paraphraſeos in Tertium Meteororum annotatiunculæ.

❡Typhon,turbo.❡Angiportum , vicus inter domos haud facile peruius.
❡Arges,argetos,clarus.

1 TErtius liber Meteororum continet ſex capita.❡Primum ca=
put continet ecnephię & typhonis cauſas, eorum gn̄ationem,
eorum differentias ,& ſpecies fulminum . ❡Ecnephiæ & ty=
phonis cauſæ,eædē quæ modo dictæ ſunt,exiſtunt. ❡Eorum
gn̄atio.Cū multus ſpiritus & ſpiſſus in nube eleuatus ſit (ſub=
tilior enim magis edit tonitrua. & incendio concepto fulmen
elidit)luctatus ſurſum aſcendere deorſum repellitur:& fit ec=
nephias,ventus quidem violentus,tumultuoſus & procelloſus : poſt cuius caſum
ingraueſcere ſolent pluuiæ.nam ex relicta nube humida fit imber:ex ſpiritu ve=
ro demiſſo , ecnephias . Et cum fracta nube eliditur atque ſegregatur ſpiritus,
conuoluitur & detruditur rotatus in imum,in arctis decidēs locis , vt angiportis,
in vijs circulos ducens & vortices, vt pars alteram pellere videatur . hic ſpiritus,
2 typhon dicitur.❡Ecnephiæ & typhonis differentiæ.Differūt,quia typhon diſ=
continuus eſt,ecnephias autem magnus & continuus.Typhon rotatus deorſum
excutitur,idcirco circulo vertitur:ecnephias recte. & ecnephias magis typhone
colorari videtur.Typhon non fit flantibus aquilonibus,& ecnephias tempore ni
uali,iacentibuſq; niuibus . Typhon aliquid nubis ſecum conuoluit ſimul dedu=
cens,a quo non poteſt ſe explicare,cuicunq; inciderit,vim inferens:arbores & na
uigia retorta confringens,a quo plerunq; cum detractus & ſubtilior factus ignia=
3 tur, incenſio nominatur. Alij preſterem nuncupant . ❡Fulminum ſpecies. Ful=
men dicimus,cum ſubtilior ſpiritus flammæ vi concepta de nube eliſus eiacula=
tur deorſum. Cuius vna ſpecies eſt quam argeta dicunt: nos vero fulmen clarum
dicere poſſumus:quod non vrit,ſed vis eius ſtupenda atq; admirabilis. Vbi relu=
ctamen reſiſtentiamq; offenderit,vt in ſolidis corporibus,vim ſuā inducit: & cly
pei æramen liquat illæſo ligno: & per veſtimenta corpus afflat , & oſſa conſumit
inattritis veſtibus. Eſt enim rariſſimū,quod tenuis præuenit ſpiritus penetrans,
& tranſiens. Alia eſt quam dicunt ceraunon pſoloenta:nos fulmen fumans,& ar
dens.& hoc adurit,non adeo vt alterum rarū. Et nos ipſi vidimus circa templum
in Epheſo combuſtum continuam flammam ad multas partes ſerpere atq; ferri.
& ſæpe talia ſe præbent videnda ſpectacula . & flāmam diximus ſpiritū ſiccum
ardentem.hinc fulmen ſemper præcedit ſpiritus,ſemperq; aſſequitur:ſed non vi
dentur ſpiritus præcedere & ſequi,quia ſine colore ſunt.Quo fit vt omne percuſ=
ſum fulmine,prius moueatur,quam percutiatur,tanquam præcedente ſpiritu,&
fulmina non nubem frangunt & diſſipant ſono,ſed plaga,& ſonum faciente ſpi=
ritu.& quod ſpiritus percuſſerit,diuidit,non vrit. De ecnephia igitur , typhone,
incenſione,& fulminis ſpeciebus tanta ſufficiant. ❡Pręter literę Ariſtotelis ſen
tentiam ,tredecim de fulmine portenta.Dura conſumit,non lędit mollia,ferrum
intacto forulo liquefacit,incolumi carne oſſa mollit & conſumit . Dolio cōſum=
pto vinum immobile gelatum reliquit: quod reliquatum bibentem aut furere fa
cit,aut necat.e diuerſo vinum afflat illæſo dolio. Martia Romanorum princeps
prægnans,partu in vtero fulmine afflato,illęſa remanſit.Venenata tacta purgat,
Vigilans percuſſum , clauſos oculos moriens habet : dormiens vero percuſſum,
apertos:ex oppoſito iacens conuertitur. Omne animal ictum fulmine (homine
excepto)interit.Non feriuntur fulmine laurus,vitulus marinus,& aquila. quer=
cus autem vel arborum maxime feritur .

Accipe miranda flammæ portenta triſulcæ.
Dura domat, damnum mollia nulla ferunt.
Intacto forulo ferrum conſumitur intus
Carne quidem ſana, oſſa incinerata cadunt.
Vtreq; conſumpto uinum ſine uaſe gelatur
Fulmine: uel ſano deperit utre merum.
Forte die ſexta mox liquitur: hocque caueto.
Aut furit epotans, aut ſua fata bibit.
Martia Romanæ princeps clariſſima gentis
Afflato partu in uiſcere, uiua manet.
Et quæcunque tument (inflato uentre) ueneno,
Purgat, & innocui corporis icta iacent.
Percuſſum uigilans, moriens ſua lumina claudit.
Apperit è ſomno. uerſum & in oppoſitum eſt.
Cætera cum feriat uiuentia, morte reſoluit.
Solus de tanto uulnere reſtat homo.
Laure manens ſecura. tibi eſt contraria quercus.
Bos maris intactus & Iouis ales tunt.

PRimi capitis tertij Meteororum ſcholia. II. Ecnephiæ & Typhonis differentiæ. Hæ differentiæ oſtendunt ecnephiam & typhonem accidentario abinuicem diſcrepare, non autem ſecundum ſubſtantiam & ſpeciem, nam eiuſdem ſpeciei atque naturæ eſſe poſſunt, modo ex eadem conſimiliq; exhalatione gignantur. Neq; ſpecificam diuerſitatem arguit accidentium diuerſitas in litera adducta. nam quæ ſpecie ſunt eadem ſæpenumero ſpecie diuerſa ſortita ſunt accidentia, vt hominum vnus albedinem, & alter nigredinem. Veruntamen ecnephiæ & typhones ſpecie diſſident a fulminibus & coruſcationibus. nam hæc per inflammationem fiunt, deperdita forma exhalationis, & acquiſita forma flammæ, illa vero ſine inflammatione. Et quamuis ex eadem cum illis fiant materia, vtpote exhalatione, & eodem moueantur motu violento, ſcilicet detruſionis in imum, id tamen non efficit ea eiuſdem ſpeciei, nam materiæ identitas non ſufficit ad res efficiundas eaſdem ſecundum ſpeciem. Alioqui corpora naturalia omnia eſſent eiuſdem naturæ, quandoquidem componuntur ex eadem materia. Et non quiuis motus idem conficiunt mobilia eſſe eadem, ſed ij duntaxat qui naturales ſunt, & ipſius mobilis naturæ conſentanei. Typhon aliquid nubis ſecum conuoluit. Hanc typhonis violentiam & impetum Sypontinus, quoque comprobat, inquiens. Si vero depreſſo ſinu arctius rotati venti effregerint nubem ſine igne, vorticem faciunt, qui typhon vocatur. Defert hic ſecum aliquid abreptum e nube gelida, conuoluens verſanſq;, & ruinam ſuam illo pondere aggrauans, & locum ex loco mutans rapida vertigine, præcipua nauigantium peſtis, non antemnas modo, verumetiam nauigia ipſa confringens, cui facile remedium eſt acetum (cui frigidiſſima natura eſt) in aduenientem effuſum. Idem illiſu ipſo repercuſſus, quicquid corripuerit ſorbet, refertq; in excelſum. Quod ſi maiore depreſſæ nubis ſpecu erúperit, ſed minus lato quam procella, nec ſine fragore, turbinem nominant, proxima quæq; proſternentem. III. *Accipe miranda flammæ portenta triſulcæ.* In hiſce portentis tum ex Seneca tum ex Plinio depromptis fulmen dicitur flamma triſulca, & ab alijs triſida, propter tres eius proprietates, ſcilicet quod vrat, findat & afflet. Intacto forulo, illæſa vagina. *Innocui corporis icta iacent,* id eſt animalia innoxia, & non venenata fulmine percuſſa, intereunt. *Solus de tanto uulnere reſtat homo,* quia non ſemper homo fulmine contactus interit, vt cætera animalia. Anchiſen enim fulmine afflatum fuiſſe legimus, cum de ſe dicat apud Virgilium.

Me diuum pater atque hominum rex
Fulminis afflauit uentis, & contigit igni.

Et tamen longo poſt tempore ſuperſtitem permanſiſſe. Bos maris, vitulus marinus. Hinc legitur Tyberius Cæſar lauro coronari ſolitus, & tentoria ex vitulorum marinorum pellibus compoſita ſubire, vt illorum præſidio a diſcrimine tutus eſſet tempore tonitruorum & fulminum, quę ſupra modum formidabat. Ales Iouis, aquila, quæ Iouis armiger dicitur, & eius fulmina ferre, quod fulmine non feriatur, vt cæteræ aues.

❡Secundi capitis annotatiunculæ.

❡Halo, noſtri dicunt coronam. halos autem aream & planitiem ſignificat. Et dicunt Græci halos, & accuſatiuum halon habet, & cæteros ſingulares caſus abiecto ſ terminali nominatiui & vocatiui in o. ❡Viſualis radius eſt diffuſa ſpecies qua vnaquæq; res videtur, qui & nonnunquam viſus dicitur.

SEcundum cap. continet halo accidentia, eius cauſam, & eius gn̄atio-
nem. ¶ Halo tria accidentia. ¶ Primum. Halos ſemper apparet inte
4 ger circulus. ¶ Secūdum. Fit circa ſolem, circa lunam, & ſplendentia
ſydera. ¶ Tertium. Fit diluculo, fit i meridie: fit veſperi, fit in nocte.
diluculo, & circa ſolis occaſum, minus. ¶ Halo cauſa. Radiorum refractio, & ea-
5 dem eſt iridis, & virgarum, & pareliorum cauſa, quæ ſecundum diuerſa a quibus
naſcuntur & fiunt fulgida, differunt. ¶ Halo gn̄atio. Fit halos vniformi & æqua-
6 li nube ſub aſtro (vt luna) conſiſtente. Incidens enim in eam luminoſus radius,
refringitur: apparetq; ſub aſtro magnus circulus, quem halon & coronā dicimus.
Viſualis enim radius (vt ex perſpectiua cognitum eſt) ab omnib⁹ planam ſuper-
ficiem habentibus, vt aere, vt aqua, refringitur, & in denſioris medij occurſu ſpe
culorum quædam figurā repræſentant: vt continua & denſa, quædam ſolos colo
res, vt quę ex plurimis ſpeculis pene inſenſibilib⁹ diuiſionē hn̄tibus conſtant, in
talibus enim aliquid apparere oportet, imaginem autē apparere impoſſibile eſt,
coloribus itaq; demonſtrandis apta relinquuntur: & clarorum color clarus vide-
tur. aliquando vero propter alterius admixtionem, vt viſualis radij ſpeculi, aut
propter debilitatem, diffuſus radius, alterius coloris facit apparitionem.

SEcundi cap. ſcholia. V. Quæ ſecundum diuerſa a quibus naſcuntur. Mixta imperfecta quæ radiorum apparitione fiunt, ſpecie differunt, ſi a diuerſis fiant corporibus lucidis, vt halos quę fit a luna, & iris quæ fit a ſole. Imo halos qui fit a ſole, differt ſpecie ab halo qui fit a luna. Non tamen quamuis ab eiſdem fiant aſtris, conſequens eſt illa eſſe eadem ſpecie, vt halos qui fit a ſole, non eſt eiuſdem ſpeciei cum iride quę fit a ſole, aut cum parelio, quia vt eadem ſint ij eſſe, præter id quod eiſdem fiant aſtris, requiritur quod eodem modo fiant, eiuſdemque ſint denominationis. Contingit itaque vno tantum modo huiuſmodi mixta eiuſdem eſſe ſpeciei, ſcilicet cum eiuſdem ſunt nominis, & ab eodem fiunt efficiente, vt halos a luna idem eſt alteri halo apparenti ſub luna. Trifariam autem cōtingit ea diuerſę eſſe ſpeciei. Primo, cum idem eſt impreſſionis nomen, ſed diuerſa efficientia, vt halos a ſole, & halos a luna. Secundo cum idem eſt efficiens ſed diuerſa nomina, vt halos a ſole, & iris a ſole. Tertio, cum vtrunq; & nomen & efficiens diuerſum eſt, vt halos a luna, & iris a ſole. Et huius ratio in promptu eſt, quia in huiuſmodi mixtis imperfectis exhalatio in quam incidit luminoſus radius, eſt vt materia, lumen incidens, vt forma primaria, modus vero efformationis, vt forma accidentaria, & ſecundo loco attendenda. At quę perſpicuum eſt, eadem vbique exiſtente materia, vbi forma aut principatum tenens, aut ſecundum ſortita locum eſt altera ſpecie, & totum itidem a toto ſpeciei diſcrimen ſortiri. Ergo cum radiorum apparatione efformata mixta imperfecta, aut a diuerſis fiunt aſtris (quippe aſtrorum ſpecie differentium, & lumina quoque ſpeciei diſſidentia habere dilucidum eſt) aut diuerſo fiunt modo, & denominationem habent diuerſam, vt vnum halo, aliud iridis, aliud virgarum, & demum aliud pareliorum, ipſa mixta imperfecta inter ſe ſpecie diſcrepare cēſenda ſunt. Poſſet & a diuerſitate materiæ, ſcilicet exhalationis ex qua conſtāt huiuſmodi impreſſiones aereæ, ſumi diuerſitas ſpeciei earundem. Verum quia hæc ſumendæ ſpecierum diſcrepantiam ratio mixtis imperfectis omnibus communis eſt & non his peculiaris, ideo nunc prætermittitur.

¶ Tertij cap. annotat.

¶ Cathetus cexili in principio, t in ſecunda & tertia ſyllaba, ſolum aſpirato in ſecunda, græcum eſt, perpendiculum. ¶ Cathetum hic vocat rectam quancunque a circunferentia ad punctum directę perpēdicularis eductam in nubis planitie. ¶ Directa perpendicularis, a b.

TErtium caput oſtendit cur halos fit circulus: duas rationes, natura-
lem & mathematicam adhibens, & interſeritur quid halos nun-
ciet. ¶ Cur halos circa ſolem, lunam, & aſtrum appareat circulus.
7 Diximus refractionem fieri aere coacto, vt vapore in nubem con-
ſiſtente. Dum regularis, & minutarum partium extiterit. Hinc ſi
conſiſtat & denſetur, pluuiam nunciat. ¶ Fit enim pluuia vapore denſato, ſi
marceſcit, & euanidus diſparet, ſerenitatem. ¶ Id enim fit calidum, ip-
ſum concreſcere, & denſari non ſinens. ¶ Si diſtrahitur, & diſcerptus,
ex vna parte recedit: ſpiritum prænunciat. ¶ Facit enim hanc diſtractio-
nem exhalatio: ventuſque ea ex parte qua diripitur, orietur. ¶ Et fit refractio

nube circa ſolem,lunam,aut aſtrum conſiſtente,& non ex oppoſito, quemadmodum fieri cōſpicitur iris. ℂHinc ratio deducitur cur halos circul⁹ appareat,quia ab eodem ſigno ad idem ſignum vndiq; & conſimiliter refracto radio, circulum eſſe neceſſe eſt. Vniformis autem & æqualis conſiſtentię nubis, vndiq; & conſimiliter ab eodem ad idem ęquales radij refringuntur,eſt itaq; halos circulus. Et idem perſpectiui mōſtrant, vt ſi ſit ab viſualis radius, a quo cæteri refringantur ad nubis extrema,vltro citroq; directus, intellectiſq; in circunferentia tribus ſignis,c,d,frectas a c,a d,& a f,oſtendunt eſſe æquales,& ſimiliter rectas c b, d b, & f b,æquales.Quare tres magni trianguli,a c b,a d b,& a f b,eadem baſi a b cōmunicantes,ſunt æquales. Triangulos enim æqualium laterum, & eādem aut ęqualem baſim habentes,ęquales eſſe neceſſe eſt.Ducantur pręterea catheti nb angulis triangulorum,c,d,f,ad e punctum rectæ a b in plano conſtitutæ nubis qui ſint c e,d e,f e.quos probant ęquales,nam in æqualibus triangulis in vno plano ad rectum a b omnes in ſigno e copulantur. Eſt igitur circulus,cui⁹ centrum eſt e,vt pote a quo omnes rectæ ad circundantem lineam eductę ſint ęquales, de quibuſlibet enim alijs lineis eodem patere poteſt iudicio. & in a ponitur oculus, in b ſol. Et(vt dictum eſt)intelligenda ſunt continua ſpecula parua(quia conſequentia) videntur vnum facere,& in vnoquoque videtur ſol vt albus,& circa extrema magis nigredo,quia album ſit iuxta poſitum. Et ſæpius circa lunam quam ſolem fit halos.nam ſol feruore ſuo materiam diſgregat & diſpergit, quam neque diu conſiſtere permittit.& circa aſtra eadem de cauſa, ſed nube exiſtente debili & infœcunda. vnde fit vt ea non ſignificent quæ ſolis & lunæ coronæ, ſed ſerenitatem potius indicant.De halo hæc dicta ſint.

TErtij cap. ſcholia. VII. Rectas a c,a d,& a f,oſtendūt eſſe æquales.Oſtenduntur tres illæ lineæ ex eo eſſe ęquales,ꝙ a ſigno a perpendiculariter ſub nube conſiſtente ad eius extremitates ducantur.Eadem quoque ratione cæterę tres linęę c b, d b,f b,probantur eſſe æquales,ꝙ ab eiuſdem nubis extremitatibus ad idem ſignum b,illi directe & perpendiculariter ſupereminens,ducuntur. Tres vero magnos triangulos ex illis lineis conſtitutos,ęquales eſſe, hoc pacto oſtendendum eſt. & primo triangulum a c b eſſe ęqualem triangulo a d b.Nam latus a c primi trianguli ęquale eſt lateri a d ſecundi,vt oſtenſum eſt & linea c b primi linęę d b.ſecundi,& baſis a b primi, baſi a b ſecundi.nam eadē numero eſt vtriuſq; baſis, igitur & toti trianguli a c b,& a d b,inter ſe ſunt æqui.Quorū eñ latera ſunt æqualia & trianguli ipſi ſunt ęquales. Haud diſſimili ratione oſtenditur triāgulus a d b ęquari triangulo a f b, ꝙ primū latus vnius,primo alterius ęquetur,& ſecundum ſecundo,& demum baſis vnius baſi alterius,cum eadem ſit vtriuſque baſis. Tunc ſic nectitur argumentum. Triangulus a c b æquatur triangulo a d b,vt primo oſtenſum eſt. Et eidem triangulo a b d ęquatur triāgulus a f b,vt ſecundo monſtratum eſt loco.igitur trianguli a c b,& a f b.eidem trigono a d b æquales,inter ſe itidem æquantur.Quæcunq; enim vni & eidem ſunt æqualia,illa inter ſe quoq; ſunt ęqualia, quod eſt propoſitum.

ℂQuarti capitis annotatiunculę.

ℂAlurgon, purpura,grę cū eſt.hinc alurges,purpureus deducitur. ℂXanthos,t aſpirato,flauus,itidem græcum. ℂA color puniceus. b viridis, c purpureus.

QVartum cap, continet quatuor iridis accidentia, iridis gn̄ationem, quatuor iridis,& halo differentias,iridis colores, quo pacto duæ ſimul apparentes irides ſuos colores repræſentent. Et quod xanthus color non ſit a puniceo alius. ℂQuatuor iridis accidētia. Primum. nunquam iris completus,& integer eſt circulus, neq; deciſio ſemicirculo maior. Secundū. Sole oriente aut occidente videtur arcus maior,& quanto ſol magis eleuatus fuerit,minor. Tertiū. Poſt autumnale ęquinoctium breuioribus exiſtentib⁹ diebus,qualibet diei hora apparere poteſt arcus. In longioribus autem diebus circa meridiem non apparet. Quartum. Non contingit plures duabus in colorum poſitione differentes irides fieri,& earum vtraq; tricolor erit,eoſdem ſecundum numerum colores habens,puniceum,viridem,& purpureum e diuerſo tn̄ poſitione reſpondētes,& alterius exiſtunt ſubobſcuriores. ℂIridis gn̄atio. In rorida nube e regione ſoli oppoſita radij ſolis refringuntur. & imaginem ſolis male exprimunt, redditurque viſibus noſtris tricolor conſpiciendus arcus.

qui iris nuncupatur. Sunt eñ (vt dictum eſt) illa ſtillandi proxima rorida, vt parua ſpecula, quæ rei colorem, & non plane figurã repręſentant. Et quod ab ipſis radij viſiui refrigantur, multa ſunt indicia, quia viſus ab omnibus corporib⁹ planis (qualia ſunt aer & aqua) refringi videtur. Ab aere quidem, quia hanc ob cauſam Antiphonti ſemper videbatur præcedere idolum ad ſe conuerſum, id enim faciebat refractio, & viſus debilitas, vt ei aer ſpeculum fieret, & hanc iterũ ob cauſam nauium trabes, curuiores, groſſioreſq; in mari ſe monſtrant, & flantibus euris, rerum maiores moles, & ſol & aſtra orientia & occidua maiota videntur, ꝙ caligines & vapores medij viſiuos fortius frangant radios, & diſpergãt. Qz ſi aer & aerea illa corpora refringunt, multo fortius aquam refringere permanifeſtum eſt. ¶ Quatuor iridis & halo differentiæ. Differt primo iris ab halo, ꝙ iris ſemper fit ex ſolis aut aſtri oppoſito, halos autem ſub aſtro. Secundo, iris nigrior, halos aũt, fulgidior atq; albior apparet. Fulgidum eñ per nigrum aut in nigro conſpectum puniceum apparet, viridia enim ligna multũ fumum candidæ flãmæ miſcentia, ignem oſtendunt rubeũ, & ſol per fumũ & caliginem viſus, ſe puniceũ oſtenderẽ videtur, qualis & prima iridis refractio conſpicitur, cum a paruis roridis guttis fit refractio. Tertio. Quia circa ſolem halos non tanta conſiſtit mora, quanta arcus ex ſolis oppoſito põt, nam ſtatim ſoluitur, aut pluit. Quarto, Quia iridis ſimilitudo circa lucernas flãtibus auſtris apparet, circa remos rorãtes, aſpergentes aquas, & ſi quis manu e regione ſolis vmbroſo loco ſubtiliter aquas aſpergat & irroret. Et potiſſimum purpureum colorem habet, & non puniceum, & hoc radiorum refractione euenit, & paruæ guttæ fiunt ſpecula, non autem hoc pacto halon effingi contingit. ¶ Iris colores. Tricolor iris apparet, puniceum habens colorem, ꝙ fulgidum in nigro aut per nigrum conſpectum, tale appareat. Viridem vero, quia radius protenſus, magiſq; ſit vmbræ particeps, & nigrum vt negatio quædam eſt, cuius multa ſunt indicia. In deficiendo enim viſu nigrũ apparet, & hinc euenit, vt omnia a longe viſa, nigriora appareant. minora, & planiora. & in ſpeculis imagines. & nubes in aqua, ſe præbent intuentibus nigriores, nec iniuria, nã propter refractionem pauco debiliq; aſpiciuntur radio. Et plerunq; accidit, nubem quæ prope ſolem exiſtit reſpicienti, nullum apparere colorem, ſed incoloratã nubem videri, eandem aũt in aqua proſpicienti, aliquem colorem iridis ſe putare videre. Eſt itaq; notum, radium fractũ propter debilitatem nigriorem videri, & albũ minus, tandemq; perductũ iri ad nigrũ. Hinc qui radius fortior puniceũ habebat colorem, debilior factus permutatur in viridem, qui & iterũ debilior adit in purpureum, quem alurgen dicunt. Aliorũ enim colorũ inſenſibilis eſt permutatio. Hinc iris tricolor conſpicitur. ¶ Quo pacto duę ſimul apparentes irides, ſuos repræſentent colores. ¶ Cũ duę ſimul fiũt irides, debilior fortioris eſt imago, Quo fit, quia debilior ex primæ refractione, debilioriq; radio exiſtat, & oppoſitos, & ſecundum poſitionem ediuerſo locatos colores habens, vt primę ſint, puniceus, viridis, purpureus, & ſecundæ, purpureus viridis, puniceus. Et quãdo tres apparent, tertia vſq; adeo debilis eſt, vt vix videri queat. nam ex ſecunda debilitato admodum radio ea naſcitur refractio, poſitos colores primæ conſimiliter habens, puniceum, viridem, purpureum. ¶ Et præter aſſignatos colores alium apparere credunt quem Xanthum dicunt, nos autem flauum dicere poſſum⁹, qui color eſt punicei viridiſq; medius. Verum alius ab aſſignatis non eſt, quo minus iris tricolor dicatur. Propter enim punicei & viridis iuxta poſitionem apparet. nã puniceum iuxta viride ſitum, alboris flauitieiq; eſt æmulum. Et ex iuxta poſitione tales fieri repręſentationes, multa prodũtur indicia. Primo, quia nigerrima nube exiſtente factę iridis xanthus color potius q̃ puniceus apparet, ex forti nubis obſcuratione, & coloris viridis iuxta poſitione. Facit enim circunſtans nigrum, quod puniceum eſt albeſcere: apparereq; flauum. Secundo, quia cum ſoluitur iridis puniceum, nubes alba iuxta viride permutatur in Xanthum. Tertio, quia hãc ob cau

ſam in iride lunæ Xanthus color vel maxime apparet. Huius enim cauſa eſt obſcura nubes, & noctis opacitas, apparetq; valde alba. Quarto, quia hanc varietatem licet plane conſpicere in texturis. cum varij colores iuxta ſe inuicem intexuntur, plerunque ex ſitu, & iuxta poſitione, alterius coloris apparẽtiam faciunt, ita quoque & in floribus. Hinc fit vt ad lucernam operantes, in variorũ colorum lanis ſæpius peccent, colorem pro colore accipientes, & in nocte legentibus flores idem accidit, vt flores pro floribus legant, decerpantque. Eſt itaque tricolor iris, nec hoc impedit Xanthi coloris apparentia.

QVarti cap. ſcholia. VIII. Non contingit plures duabus in colorum poſitione differẽtes. Nam contingit quidem plures interdum apparere duabus, vt tres aut quatuor, verum nunq̃ colorum poſitio alia conſpicitur q̃ altero duorum modorum, ſcilicet vt aut ſupremus puniceus ſit, medius viridis, & tertius purpureus, aut ſupremus ſit purpureus medius viridis, & infimus puniceus. Nempe tertia iris, & quæcunq; loco impari collocatur, colores ſuos vt prima habet diſpoſitos. Quarta vero, & quæcunq; pari loco obuenit, colores ſuos ſecundę habet ſecundum poſitionem conformes. Neq; alia colorum poſitio haberi poteſt ex variatione medij, ſcilicet conſtituendo puniceum medium, & viridem ſupremum aut infimum, aut conſtituendo purpureum medium, & viridem aut in ſummo aut imo extremum. Nã in diuerſa colorum iridis poſitione neceſſe eſt viridem ſemper eſſe medium, & ſolos contingit extremos ſecũdum ſitum variari. Cum autem duę apparent irides, colores alterius, vt inquit litera, ſunt ſubobſcuriores verpote illius quę non immediata eſt ſolis imago, ſed quę ex illa per reflexionem naſcitur. Exempli gratia, ſi ſuperior proxime ſit a ſole, illius colores ſunt clariores, & inferioris, quę eſt ſuperioris imago reflexa, colores ſunt obſcuriores ſi vero inferior eſt immediata ſolis imago, tunc ſuperioris quę alterius eſt imago, obſcuriores apparent colores. Ab aere quidẽ, qui hãc ob cauſam Antiphonti. In aere quidem fit refractio, ſed adeo ob medij raritatem debilis, vt a nobis nõ percipiatur, neq; appareat oculis noſtris conſpicua, quemadmodum in aqua aut ſpeculo per artem facto. At quemadmodum lynces ob viſus acutiem dicuntur refractionem radiorum viſualium in aere deprehendere rerumq; ſpecies illic dignoſcere, ita Antiphon (cuius meminit litera) viſus eſt ſemper videre imaginem ſuam ſe pręcedentem, & ad ſe conuerſam, & cum ipſe directa ambulauit via, viſa eſt ſua imago retrogrado paſſu ſe eũdem ad locũ ferre, ꝙ refractionẽ in aere vt ſpeculo perceperit. Nauiũ quoq; trabes in mari ſpiſſiores apparent ob multitudinem vaporum qui a mari eleuantur, aeri permixtorum. Eadem de cauſa flantibus euris rerum maiores apparent moles, ꝙ is ventus multos ſubſtollat vapores, qui aeri ꝑmixti maiorẽ faciunt refractionẽ. Quod aũt ſol & aſtra in exortu & occaſu maiora appareant, q̃ cum mediũ tenent cęli faſtigium, ex eo venit, ꝙ ſydera orientia & occidua ꝑ vapores & caligines aeri cõmixtos videntur, quos ob debiliorem vim diſpergere non valent. In meridie autem, repurgato iã aere, & diſſipatis virtute caloris vaporibus, ꝑ ſerenũ ſine refractione conſpiciuntur aera. Quod ſi aer, vapores, & caligines (quę quidẽ ſubtiliora ſunt corpora) refractionem faciunt, cõſtat ſane & aquã vim refringendi valentiore iure habere, cũ denſior ſit, & refractioni faciendæ accommodatior. Propter quam baculus integer & rectus partim aquæ immiſſus, fractus & curuus videtur, & nũmus in fundo aquę poſitus, maior q̃ extra aquã eſſe vel iudicatur. IX Iridis colores. Tricolor iris apparet. Cũ Ariſtoteles dicit iridem habere colorem puniceum, viridem, & purpureum. non id quod vere in nube eſt reſpicit, ſed quod apparet, non eñ dicti colores ſunt in nube, ſed ſolum lumen, quod tum ob medij indiſpoſitionem, tum ob radij debilitationem, facit illorum colorum reprę ſentationem. Et propter huiuſmodi aſſimilationem eius quod in nube conſpicitur ad ueros colores, idipſum quod apparet, appellatur eodem nomine quo veri colores. Quod ſi quis colorem communiter accipi velit pro omni qualitate per ſe a viſu perceptibili, admittendi quidem ſunt illic eſſe colores, ſecus tamen quam ſint apparentes. Nam illic ſparſum lumen ſolis eſt diffuſum, quod ob diuerſam partium nubis diſpoſitionem, item & variationem eius ſecundum debilitationem minorem aut maiorem, in diuerſis partibus diuerſorum reddit colorum efformationem. Si vero colorem accipi intelligat proprie peculiariterque pro qualitate viſibili, quę in extremitate eſt corporis opaci, inſiciandum eſt in iride colores eſſe. Et ſatius eſt hac Phyſica dilutione propoſitum diſcutere, quam in ſophiſticam incidere ſolutionem, quę admittat hanc. In iride videntur veri colores, diffiteatur autem, & neget hanc. In iride veri colores videntur, quia prorſus indignum eſt grauia Phyloſophiæ ſenſa, ſertaque dicta Sophiſticis captionibus temerare, captioſiſque cauillationibus prophanare. Vtraque enim propoſitio ſi in primo ſignificatu ſumatur color, recipienda eſt, ſi in ſecundo, neganda, neque præpoſitio aut poſtpoſitio verbi quicquam hic roboris habere putanda eſt. Quo pacto duæ ſimul apparentes irides, ſuos colores repræſentent. Quod ſecundæ iridis colores oppoſito collocati ſunt ordine ad colores primæ, hæc eſt cauſa. Nam cum rei ſuperioris imago efformatur inferior & ſubiectior, quod ſupremum eſt in exemplari, apparet infimum in imagine, & e diuerſo, quod in exemplari infimum, in imagine ſupremum. Verbi gratia, ſi cultri mucro verſus aquam vertatur, & manubrium verſus cælum, in aqua cultri mucro & ferrum ſupereminebit, manubrium autem ſubſidebit. Itaque accipiatur ligneus ſtirps in tres partes intellectu diuiſus, ſupremam puniceam quæ ſit a, mediam viridem quæ ſit b, &

Quo modo ĩ iride apparent colores.

ſmam purpuream quæ ſit c,& aquę claræ ſupereminear. In aqua pars purpurea c apparebit ſuprema, pars viridis b media, & pars punicea a infima, eruntq; colores extremi imaginis, oppoſiti ad colores extremos exemplaris. Per ligneum ergo ſtipitem extrema aquam ſupereminantem intelligatur prima & fortior iris, & per illius imaginem in aqua apparentem concipiatur ſecunda, & debilior iris, quę primę eſt per reflexionem imago. & manifeſte conſtabit ſecundam oppoſitos habere colores ad primam. Quod ſi tertia appareat iris, illa oppoſitos habet extremos colores ad ſecundam, cuius eſt imago. Et ſi quarta, oppoſitos habebit colores ad tertiam, cuius itidem eſt imago, ſemperq; ſequentis iridis colores erunt ob reflectionem debiliores.

¶Quinti cap. annotat.

¶Meridianus, eſt circulus intellectus tranſire per punctum verticis capitis noſtri, & polos mundi. ¶Punctum verticis capitis, vertex noſtri horizontis.

a QVintum cap. continet quinq; iridis proprietates. ¶Prima. Iris eſt circuli portio nunquam ſemicirculo maior. Et ꝙ ſemicirculus appareat, hinc liquere poteſt. Poſito enim horizōtis noſtri hemiſphęrio c: & horizonte circulo a b, centro ſolis in occidente b, centrum iridis erit in orientis puncto oppoſito, vt a. quare ſola medietas ſuper horizontem a b, in hemiſphęrio c relicta eſt. & vbicunq; fuerit alibi ſol ſupra horizontem, erit iridis centrum ſub horizonte, quare vbicunq; alibi ſole exiſtente, iris ſemicirculo minor apparebit. ¶Secūda. Sole exiſtente in ortu & in occaſu, maxima quæ fieri poteſt procreatur iris. ¶Tertia. Quanto ſol ſupra horizontem altior aſcenderit, tanto minor apparebit arcus, vnde fit vt ſole meridianum tenente, quam fieri poteſt euadat minimus. ¶Quarta. Poſt autumnale æquinoctium iridem omni hora ſe demonſtrare contingit. ¶Quintam. Circa ęſtiuas verſiones non contingit iridem in meridie apparere. ¶Et omnia hęc mathematicis rationibus Ariſtoteles oſtendit, quæ quia difficultatē & laborē quam plurimum habent, neq; capi valeant, niſi a plus quam mediocriter eruditis, & in elementis geometricis, & perſpectiua diſciplina, apponere ſolēt alterā. quā quia nihil eorū quę Ariſtoteles intēdit ſonet, neq; vitio careat, cōſulto relinqui mus.

QVinti cap. ſcholia. XI. Et ꝙ ſemicirculus appareat, hinc liquere poteſt. Centrum iridis eſt punctum diametraliter centro ſolis & eius radio perpēdiculari oppoſitum, quia iris per ſuas proprietates apparere ſolet ex ſolis oppoſito. Cum itaq; centrum ſolis erit in occidente b, centrū iridis erit in oriēte, & ediuerſo, quare & tū iris apparebit ſemicirculus, & vna eius extremitas in vna horizōtis parte, altera autem in parte oppoſita, ſinuoſitas autem eius & curuitas, per totum porrecta hemiſphærium. Cum autem ſol alio quopiam loco hemiſphærij noſtri fuerit, quam in oriente aut occidente, centrum iridis erit ſub horizonte, & iris apparebit ſemicirculo minor. Imo vero quanto centrum iridis eſt remotius ſub horizonte, tanto contractior apparet iris. Et hanc ob cauſam cum ſol meridianum tenet, vndiq; ab horizōte ęquidiſtans, iris eſt minima, quia tunc iridis centrum eſt in puncto e regione conſtituto ad punctum meridiei.

¶Sexti capitis annotatiunculæ.

¶Parelius, iuxta ſolem interpretatur, quod ſol iuxta ſolem apparere videatur. Et ſub parelio paramenem comprehendimus, quam nonnulli ſolem nocturnum appellant. Prodit enim Plinius tres lunas Cn. Domitio, & L. Annio conſulibus ſimul appareuiſſe. de aliorum autem aſtrorum apparentibus imaginibus non ita compertum eſt. ¶Cadmia, lapis eroſus ex quo æs paratur. ¶Chryſocolla in metallicis venis craſſo humore coacto, ac in duritiem pumicis rigente, gignitur, eſt que vt vena putris. ¶Quid vernis vocetur, quam nonnulli ſandaracam vocant, notum eſt. Sandaraca tamen proprie exiſtimatur quidam cibus apum quem recondunt, durus vt cera, inueniturque ſæpe in fauorum inanitatibus ſepoſitus.
¶Minium ex fodinis argētarijs, vt arena rubra eruitur: quod ſubinde purgatur, Græci vocant milton, quidam cinnabarim. Attamen cinnabaris proprie cenſetur ſanguis draconis elephantium morientium pondere eliſi vna cum elephantino ſanguine concretus, qui antidotis medicamentiſq; vtiliſſimus eſt.

SExtum cap. continet cauſas virgarum, & pareliorum , eorum gñatio-
nem, pareliorum accidẽtia, & breuem eorum quę duplici halitu in ter-
ra gignuntur, expeditionem. ¶ Virgarum & pareliorum cauſę, vt ha- 12
lo & iridis. ¶ Virgarum & pareliorum gñatio. Cum nubes fuerit irre
gularis, hac denſior, illa rarior, hac magis aquoſa, illac minus, refringitur radius
ſolis, & per multas nubis partes radij porrecti videntur, ſpeculis colorem & non
figuram repræſentantibus, hicq; cadentibus, ſtillis radij, virgę dicuntur, qui iri-
dis colores nunc puniceum, nunc xanthum, viridem, purpureum (remiſſiores tñ
q̃ in arcu) imitantur atq; repræſentant. ¶ At parelius apparet nube denſa conti-
nua ad latus ſolis exiſtente, propinqua vt in aquam conuertatur, nondum conuer
ſa, in qua ſol fracto radio ob debitam denſitatem : regularitatẽ & continuitatem,
ſuam efformat ſimilitudinem, quemadmodũ in aere polito. hęc autẽ ſolis ad eius
latus imago, parelius nuncupatur. ¶ Pareliorum accidentia. Parelius apparet al 13
bus, & hoc quidem ideo eſt, quia ſol albus eſt. Parelius, magis q̃ virgę, aquę ſignũ
eſt. nam pareliorum nubem magis ad aquam parari oportet, & maxime quidem
auſtralis aquoſus eſt. Circa ſolis ortum & occaſum fiunt parelij, neq; e regione ſo
lis, vt iris, neq; ſub ſole, vt halos, ſed ad latus, itidem & virgę. Neq; admodũ pro-
pe ſolem fiunt, nam nubis conſiſtentiam diſſolueret, neq; penitus diſtantes, hoc
enim refractionis eſſet impedimento, longius enim protenſus radius a paruo ſpe
culo fit debilis, hinc neque halos fit ex aſtri oppoſito. Ad latus igitur ſic diſtant,
vt ſol nubis conſiſtentiam diſſoluere nequeat, multuſque ad ipſos ſimul veniat ra
dius. Neque fiunt in medio cæli, quia radius ſurſum diſpergitur, neque ex latere
medij cæli. nam radius ad terram fertur, & paucus ad ſpeculnm pertingit, fitque
reflexio debilis. ¶ De ijs itaque quæ ſupra terrę eminentia ſpectacula præbent, 14
quę ſint, & quot ſint determinaſſe videmur. Determinare reliquum eſt de ijs quę
intra terram ex duplici ſecretione, id eſt exhalatione, & vapore pariuntur. Sicut
enim illa duplex eſt, ita ſub terra duas corporum differentias efficit, foſſilia ſcili-
cet, & metallica. Foſſilia autem ſunt vt lapides illiquabiles, cadmia, chryſocolla,
vernix, ſulphur, pulueres colorati, & ex his congeſtum, vt minium, quod cinnaba
rin nonnulli vocant, & conſimilia quibus exhalatio terreſtris atque ſicca ortum
prędſtat. vt vaporoſus halitus metallicis corporibus, vt ſunt aurum, argentum, æs,
ſtannum & ferrum, cogente atque denſante frigore, vt fit in rore, gelu, grandine,
& niue. Hinc euenit vt quęcunque in metalla conſtringantur atque dureſcant,
ductilia aut liquabilia ſint, vt æs, aurũ, atque ferrũ, ductilis ſunt naturę. Fit item
vt nonnulla ſint vt potentia aqua, nec iniuria profecto, quandoquidem eorũ ma-
teria aqueus halitus fuerit. Sed tunc neque aurum neque ęs erant, ſed in cõcretio
ne atque gelatione ſicca admixta exhalatione, vnunquodque ſuę naturę modera
tricem accipit ſpeciem. Quapropter omnia metalla (vno auro excepto) igniun-
tur. nam omnia (dempto auro) igni ſiccum ſpiritum exhalabilem pręſtant. Sed
communiter hęc dicta intelligantur. ſingillatim autem de vnoquoque exquiſi-
tam determinationem facere alius exigitur locus.

SExti cap. ſcholia. XII. Hæc autem ſolis ad eius latus imago, parelius nuncupatur. Para præpoſitio gręca, iuxta ſignificat, & helios ſolem quare parelius iuxta ſolem interpretari debet. Tanta ſiquidem eſt parelĩj cum ſole aſſimilatio atque ſimilitudo, vt imago nomen retineat exemplaris, & ſol vocetur. Cęterum q̃uis inter parelium in media aeris regione conſiſtentem & ſolem q̃ maxima ſit ſpatij intercapedo, quia tamen illa ſecundum altitudinem (quæ ab inferiori ad ſuperiorem ſitum attenditur) non percipitur, dicitur parelius ad eius latus apparere, & iuxta ſolem ſubſiſtere, quemadmodum tempore natiuitatis benignissimi ſaluatoris noſtri perhibentur viſi fuiſſe tres ſoles, tandem in vnum conuenientes, qui trini & vnius dei cultum ampliorem, & toti mundo patefaciendũ, tunc exordium ſumere, inſinuare putati ſunt, vbi vnus erat ſol, & duo parelĩj, qui ad ſolem accedentes cum ſub eo conſtiterunt, diſparuerunt. Vocati tamen ſunt tres ſoles, propter mutuam ſimilitudinem, quia vnus ab alio interno-

ſci non potuit. XIIII. Exhalatio terreſtris atq; ſicca lapidib⁹ ortū pręſtat. Facile produnt lapides ſe exhalationem ſiccam terrę naturā participantem, materiam habere. Nam & grauitatem habent terream atq; duritiam, pariter & ſiccitatem. Hinc in humorem non ſoluuntur, neq; funduntur in liquorem, vt neque exhalatio calida, & ſicca ſurſum ſublata ſtillat in pluuiam. Vapor autem ſubterraneus metallicis corporibus materiam præſtare ex eo dignoſcitur, q̄ ſicut vapor humidus eſt, ita & metalla liquari poſſunt, & humorem foris apparentem oſtendere. Hinc metalla fere omnia fundi poſſunt, & liqueſcere per calidum, haud ſecus ac nubes vapore concreta ſoluitur in pluuiam. Et metalla fuſa ſurſum frigore concreſcunt, ſicut vapor aereus.

¶Paraphraſeos in Tertium librum Meteororum Ariſtotelis, & in eundem ſcholiorum finis.

Primi capitis paraphraſeos in Quartum Meteororum Ariſtotelis, annotat.

¶Terminant, quandiu diſſolutionem impediunt. ¶Permutāt, generant, & corrumpunt, & alterant. ¶Humectant, vt cum calidum coagulata fundit, & frigidum a calido coadunata liquat. Quęcunq; enim frigido concreſcunt, calido ſoluuntur, & contra, quęcunq; calido concreta ſunt, ſoluūtur & frigido. Liquata eñ & fuſa, humida eſſe videntur. coagulata autem & concreta, videntur eſſe ſicca, & multis etiam alijs modis humectant atq; ſiccant. ¶Simplex generatio dicitur, quatenus eam ex proportione qualitatum ſimplicium corporum prouenire conſideramus. Naturalis vero, quaten⁹ naturæ ſeriem ordinatam ſeruat. Itidem & corruptio. ¶Obtinent ſuperant, pręualent, euincunt. ¶Ignis, aer, aqua, terra ignea, aerea, aquea, terrea.

QVartus liber Meteororum Ariſtotelis duodecim capita com-
1 plectitur. Primum nouem concluſiones, duas rationes ad pri-
mam, & quatuor corollaria ad tertiam. ¶Prima concluſio.
Quatuor qualitatum quę principia ſunt & differētiæ elemen-
torum (vt alio loco determinatum eſt.) & ſecūdum quarum
coniugationes quaternarius elemētorum ſumitur numerus,
duę, calidum ſcilicet & frigidum, actiuę ſunt: duæ vero, humi-
dum & ſiccum, paſſiuę. Quod calidum & frigidū actiua ſint,
& humidum & ſiccum paſſiua, ex his primo poteſt eſſe manifeſtū, quod calidum
& frigidum terminant, copulant, permutant, & tam homogenea q̄ heterogenea
nunc humectant, nnc ſiccant, nunc mollificant, nunc vero cogunt & indurant,
hęc autem ſunt agere. Et humidum & ſiccum terminantur, copulantur, permu-
tantur, humeſcūt, ſiccantur, mollificantur, coguntur q;, atq; durantur, hęc autem
ſuſtinere, eſt pati. Sunt igitur calidum & frigidum agentia, humidum vero, &
ſiccum patientia. Secundo, hoc idem ex eorum diffinitionibus eſt manifeſtum,
Nam calidum eſt quod diſgregat heterogenea, & congregat homogenea. Diſgre-
gare autem heterogenea, & quę diuerſi ſunt gñis, & ſimiliter congregare ea quæ
ſunt eiuſdem tribus & gñis, eſt agere. Et frigidum eſt quod congregat etheroge-
nea & homogenea. ſunt igitur agentia calidum, & frigidum. Et humidū eſt quod
facile alieno terminabile eſt termino, ſiccum vero contra, quod alieno difficile
terminatur, clauditurve termino. Terminari autem pati eſt. Sunt igitur humi-
dum & ſiccum paſſiua. Eſt itaq; manifeſtum, harum quatuor qualitatum, ſecun-
dum quas & quarū cōbinationes ſumitur differētia numeruſq; elemētorū duas ca-
2 lidū, & frigidū actiuas eſſe, & duas humidū & ſiccū eſſe paſſiuas. ¶Secūda. Sim-
plex & naturalis gñatio, cui naturalis corruptio oppoſita eſt, harū qualitatum eſt
opus. ¶Nam ita & animalia, & plantę, & ipſorum partes gñantur. Cum eñ hæ
qualitates rationem contemperamentumq; vniuſcuiuſq; naturę aptum in ſubie-
cta materia habeāt, ab hiſce virtutib⁹ ſimplex & naturalis proficiſcitur gñatio, ab

circunſtantis corporis virtutes minus obtinere queunt. At in minoribus pro-
prius calor minor eſt,& proprium frigus minus:& ideo illa,externa facilius obti-
net caliditas. Merito igitur maiora minoribus minus putreſcunt. Et hac de cau-
ſa mare ſecundum partem diuiſum, cito putreſcit, totum autem putreſcit nun-
13 quam. ¶Nona. Ex ijs quæ putreſcunt, vt plurimum animalia ſcaturiũt,gignun
turq;. Nam diſsociata caliditas,gignendi animalis naturæ apta,naturalis,& pro-
pria,conſtare facit ſegregata,gigniturq; animal.

PRimi cap. quarti Meteororum ſcholia. I. Quod calidum & frigidum actiua ſint,& humidum & ſiccum paſſiua. Calidum & frigidum qualitates dicuntur actiuæ,q corpora quibus adſunt dictę qualitates ipſarum miniſterio vt efficientium inſtrumentalium pleraq; agant, vt humectent,deſiccent, alterent,mollefaciant,indurent, vt ignis & aqua. Ignis eñ ſuo calore fundit metalla,liquat glaciem,mollefacit ceram,indurat lutũ,& aer hybernus ſuo frigore conſtringit aquã in glaciem,duratq; metalla atq; ceram. Humidum vero & ſiccum dicuntur qualitates paſſiuę, quod ſunt inſtrumenta quibus ſua ſubiecta patiuntur,tranſmutationemq; ſuſtinent, vt aqua ſua humiditate congelatur,cera molleſcit,metalla funduntur,quas permutationes, ſi humiditatis eſſent experti,non perſentiſcerent. Sicca itidem,& quę talia apparent, concreſcunt & cogũtur in duritiem,vt metalla coagulata & glacies. Et quanuis calidum & frigidum interdum patiuntur, vt humectẽtur & deſiccentur,molleſcant aut dureſcant,& humidum atq; ſiccum interdum agant, vt continuent aut diſcontinuent, quia tñ hæc parum agunt,& multum patiuntur, illa vero contra multũ agunt, & parum patiuntur, idcirco denominatione ſumpta ab eo quod inſigni⁹ eis conuenit, hæc paſſiua, illa vero actiua dicuntur. II. Cum enim hę qualitates rationem contemperamentumq;. Qualitates corporum ſimplicium contemperatæ in materia,effectrices ſunt generationis rei, cuius naturæ huiuſmodi contemperamentum eſt conſentaneum. Ediuerſo diſproportio & diſtemperamentum earundem qualitatum in ſubiecto,efficiunt corruptionem eiuſce formę,reiq; naturalis,cui ea qualitatum diſpoſitio eſt incõmoda. Oppoſitæ ſiquidem cauſę,oppoſitorum diuerſorumq; effectuum ſunt productiuæ. At quemadmodum eadem re ipſa eſt materia,quæ eſt ſubiecta gñationi & corruptioni ſimul vnaq; factę,ita eędem numero qualitates ſunt,quę ſimul gñationem & corruptionem in eodem ſubiecto faciunt & ex collatione facta ad diuerſa,contemperatę ſunt ſimul & diſtemperatę. Contemperatę quidem & conuenientes formæ quę acquiritur,cuius gñationi conducunt,& diſtemperatę,diſconuenientesq; formę quę aboletur,cuius abiectioni corruptioniq; ſubſeruiunt, vt qualitatum elementarium ratio conueniens formæ oliuę acquirendę,diſcõuenit formę ſeminis oliuę deperdendę. VI. Cum humido igitur propria frigiditas,putrefactionis. Non cenſendum eſt incommodum,frigiditatẽ propriã & intrinſecam cum dominatur calido,cauſam eſſe putrefactionis extrinſecam autem frigiditatẽ & circundantis corporis,putrefactionem impedire. Itidem caliditatem intraneam atq; naturalem cum obtinet in frigidum,eſſe obſtaculũ putrefactionis, caliditatem autem circundantis & ambientis corporis,putrefactionem efficere, qm̃ hęc prorſus deuerſa ſunt conditione atq; diſpoſitione ad corporis conſeruationem aut deſtructionem, ſicut & ipſa interior mixti frigiditas longe eſt diuerſa cum dominante calido, naturę ipſius conſeruationiq; eſt conueniens,& cum ſuperato calido,diſconuenit eidem,ad putrefactionemq; diſponit. Eſt eñ mixtum omne,ex quatuor qualitatibus adinuicem contemperatis coalitũ,quare & id quod computreſcit,frigiditatem materiã habet,quę cum minor eſt,caliditatiq; obtemperans,rem conſeruat,cum vero vehementior,& caliditatem exuperans,corrumpit. Et quanuis cõcederetur caliditas interna & externa circundantis corporis,eiuſdem eſſe naturæ,itidẽ frigiditas intranea & extera(quod tñ non ſemper oportet. nam in mixtis non omnis calor calori eſt idem ſpecie,nec omne frigus frigori) non tñ conſequeretur externam caliditatem debere præſeruare a putrefactione ſicut internam, aut internam frigiditatem ſicut externam. Nam externa caliditas non prohibet,neq; expellit internam frigiditatem cauſam putrefactionis,ſicut interna caliditas,quæ non ſinit frigiditatem interiorem obtinere Similiter interna frigiditas non impedit externam caliditatem cauſam putrefactionis, cum non ſint ſimul in eodem,quam tñ non ſinit obtinere externa frigiditas,putrefactionem impediens. Itaq; caliditas & frigiditas a putrefactione præſeruant,hæc quidem externa illa vero interna. Itidem caliditas & frigiditas putrefactionem efficiunt,ſed hæc quidem interna,& illa externa. Quocirca neq; eiuſdem effectus aſſignantur cauſæ prorſus oppoſitæ,nec oppoſitorum effectuum cauſę eædem. VIII. Res minus in frigore q̃ æſtu putreſcere ſolent. Ex hac concluſione cognoſcitur cauſa quare tempore hyberno minus res putreſcunt q̃ ęſtiuo,quare itidem res conditę tempore ęſtiuo in locis ſubterraneis, vt caueis quę tum ſunt frigidę, minus putreſcunt q̃ aſſeruatæ in locis ſuperioribus quæ calidiora ſunt. Ex ſexta vero concluſione dignoſcitur ratio quare carnes conditę ſpeciebus calidis, vt pipere,gingibere,aut etiã ſale(qui calidę eſt naturę, & a calido concretus) minus rabem putredinis ſentiunt, q̃ ſi illis non condiantur. At quemadmodum ſalis amarore aſperſum,a putrefactione eſt alienum,ita quod dulce eſt ſine quapiam amaricationis permixtione,ſummopere eſt putrefactioni obnoxium. Hic qui dulcibus veſcuntur ſine temperie, materiam præbent ver-

mibus ex putrefactione in corpore agginendis, quemadmodum nona dicit concluſio.

¶ Secundi cap. annotat.

¶ Digeſtio, & indigeſtio, coctio & incoctio. ¶ Pepanſis, maturatio, ¶ Hepſeſis, elixatio. ¶ Opteſis, aſſatio. ¶ Omotes, cruditas, & (quæ pepanſi opponitur) immaturatio. ¶ Sunt præterea duæ incoctiones, inelixatio oppoſita hepſeſi, & inaſſatio quæ opponitur opteſi. ¶ Naturale, proprium. ¶ Humidum & ſiccum naturale, vniuſcuiuſq; mixtorum natura materia dicuntur, ꝙ natura ex elemētorum contemperamentis ſecundum materiam omnia gignantur mixta. Et cum materię ſit pati, ſitq; compoſitum ex calidorum, frigidorum, hūmidorum, & ſiccorum contemperamentis pariter coalitum, quorum duo calidū & frigidū potiſſimum ſunt agendum & duo humidum & ſiccum ad patiendum: hinc potius humidum & ſiccum vniuſcuiuſq; mixti natura materia dicuntur, contemperamentaq; paſſiua. ¶ Apoſtema, collectio, græcum eſt. nos huiuſmodi in vno loco humorum collectionem, agglobationemque, panos & vomicas nominamus.

SEcundum cap. continet vnam concluſionē, duas definitiones,
earum declarationes, & vnum corollarium poſt primę declara-
tionem. ¶ Concluſio. Digeſtionis & indigeſtionis ſpecies de- 14
terminandæ ſunt. ¶ Nam ea determinare expedit, quæ dictę
virtutes calidum, ſcilicet & frigidum in natura conſtantibus
humidis & ſiccis operantur. at digeſtionem operantur, & indi-
geſtionem. eſt em̄ digeſtio, calidi: indigeſtio autem, frigidi. Di-
geſtionis igitur & indigeſtionis determinandæ ſunt ſpecies. Digeſtionis ſpecies
ſunt tres, maturatio, elixatio, aſſatio. & indigeſtionis tres oppoſitæ, cruditas, ineli-
xatio, & inaſſatio. Cæterum apta non habemus nomina quibus ipſas nominare
poſſimus: ſed quadam ſimilitudine trahenda ſunt hæc ad omnes digeſtionum &
indigeſtionum ſpecies, tum in ijs quæ arte, tum quæ natura fiunt. ¶ Prima defi- 15
nitio. Digeſtio eſt a naturali calido in oppoſitis paſſiuis obtinendo facta perfe-
ctio. Hęc em̄ paſſiua, humidum ſcilicet & ſiccū, vniuſcuiuſq; mixtorum proptia
inueniuntur, ipſorum quę natura ſunt materia. cum enim quicquā digeſtum fue-
rit, perfectum iam factum eſt. Et talis perfectionis principium, naturalis & pro-
pria exiſtit caliditas. tametſi enim ab externis, vt alimento, vt balneo, auxilium
plerunq; ſumat & vendicet, præcipuum tamen eſt quæ interna poſſidetur calidi-
tas. Et huius digeſtionis, natura, ſpecies, & ſubſtanria, finis eſt: vt vnunquodq; ta-
le ſit, quale optime natura ſit natum, aut maturum, coctum, aut toſtum. tunc em̄
vtile eſt, & digeſtum dicimus: quemadmodum muſtum digeſtum dicimus, cum
feces reſederint, & propria obtineat caliditas. & panos, apoſtemaq; matura, cum
ſanies ſimul conſiſtat proprio congregante calido, quales ſunt & lachrymę cum
ex oculorum lippitudine inſpiſſantur, denſantur vt limus. Et eſt, quia proprium
humidum obtinetur a naturali calido. quæ quandiu naturæ rationem, & contem-
peramentum ſeruant, hoc euenit. ¶ Corollarium. Hinc euenit vt vrinæ, alui ſe- 16
dimenta, egeſtioneſque, & oīno corporeæ ſuperfluitates, quæ digeſtæ apparent,
ſanitatis ſint ſigna. Apparent enim digeſtę, cum proprium calorem iam in ter-
minato humido atque ſicco obtinere inſinuent. tunc enim conſtant, & craſſiora
& calidiora ſunt. Tale enim efficit laudabilius calidum, ſiccius, craſſius, melio-
riſque molis. ſuperfluum enim & in naturale reſoluit humidum. Sed quid dige-
ſtio ſit, ſatis apprimeque dictum eſt. ¶ Secunda diffinitio. Indigeſtio eſt imper- 17
fectio ob indigentiā propriæ caliditatis in oppoſitis paſsiuis proueniens. Et cer-
te vbi proprię caliditatis indigentia fuerit, frigiditas eſt. Erit itaque indigeſtio a
frigiditate in humido & ſicco: quæ vniuſcuiuſque mixtorū natura materia ſunt.
Sed quid digeſtio, & quid indigeſtio, ſatis dictum eſt, nunc autem earum ſpeci-
es, quid vnaquęque earum ſit, exequamur.

SEcundi cap. ſcholia. XV. Ipſorumq; natura ſunt materia. Non dicuntur humidum & ſiccum materia mixtorum, quia ex ipſis mixta ſecundum ſubſtantiam conſtituantur. nam ſubſtantia ex accidentibus minime coaleſcit, humidum autem & ſiccum accidentia ſunt. Neq; itidem materia dicũtur, quia mixtorũ materia humiditatẽ & ſiccitatem habeat contẽperatas. Eadem em̃ ratione calidũ & frigidũ deberent dici materia mixti, quandoquidem mixtum æque & calidorum & frigidorum vt humidorũ & ſiccorum conſtet contemperamentis. Sed dicuntur qualitates materia mixti, ꝙ ipſi materię analogiæ ſint & perſimiles. Vt em̃ materia eſt ad patiendum, ita & duę prędictę qualitates paſſiuæ ſunt, quare hoc ipſo quod eſt paſſiuum eſſe, cum materia conueniunt, & in analogia materia dicuntur. Sic calidũ & frigidum ꝙ ad agendum ſint vt forma ſubſtantialis, vniuſcuiuſq; mixtorum ſimili analogia forma dici poſſent, cum conſimilem pręcipuis actibus ſeruent conditionem atq; proprietatem. Cũ em̃ quicquam digeſtum fuerit, perfectum iam factum eſt. Res quæ digeſtione ſuam aſſequitur perfectionem, tum perfecta dicitur, cũ humano vſui apta eſt & accõmoda, vt ſegetes & fructus maturi. Imperfecta vero, cum non eſt vtilis hominum officio, quanuis etiam materiam & formam ſubſtantialem habeat completam, vt ſegetes & fructus necdum maturitatem aſſecuti, etſi ſubſtantialem habeãt perfectionem, & partium eſſentialium complementũ, nondum tñ habent accidentariam conſummationem, quam nati ſunt habere, vtpote debitã qualitatum cæterarumq; affectionum diſpoſitionem, ſecundum quam vtiles ſint humano vſui ad quem potiſſimum terrę naſcentia & arborei fructus ordinantur. Talis autem perfectionis principium, cauſaq; efficiens accidentalis & inſtrumentaria, eſt naturalis & propria caliditas. At forma ſubſtantifica, cauſa eſt primaria & pręcipua. Finis autem cauſaq; finalis digeſtionis, eſt ſpecies & ſubſtãtia, hoc eſt eius quod digeritur perfectio, tum ſecundum ſubſtantiam quæ ad ſuas operationes eſt diſpoſitior, tum ſecundum accidens.

¶ Tertij cap. annotat.

¶ Groſſiora, groſſiora, compactiora, ſpiſſiora. ¶ Humida, liquores. ¶ Aulicocium, quod coquinaria arte ad eſcam aqua mollitur, digeriturq;. ¶ Serum, aqua lactis. ¶ Tineæ rotundæ, vermes qui in animalium aluo gignuntur.

TErtium caput continet ſex definitiones, earum declarationes,
vnum corollarium ad primam, quatuor ad ſecundam, vnam
18 ad quartam, & duas ad quintam. ¶ Prima definitio. Maturatio
eſt digeſtio circa fructuũ alimenta, & ipſos fructus facta:
quæ tunc perfecta habetur, cum ſemina quæ aut folliculis aut
pulpa circunclufa tenentur, talia ſint, vt ex ipſis aliquid ſimile
vegetib⁹ ipſis gigni poſſit. Eſt em̃ digeſtio, perfectio quędam:
& alia perfecta dicimus, quę qualia ipſa ſunt, alia quędam efficere poſſunt, & illa
circa fructus maturatio, a naturali completur calido. Dicuntur & alia multa matura,
quadam tranſlatione ad hanc maturationis ſpeciem, quod apta nomina nobis
non ſuccurrant, quibus ipſa vocemus: vt apoſtemata matura dicuntur, cũ con
ſiſtit ſanies, & a naturali obtinẽte calido naturalis humidi facta eſt digeſtio. Cũ
enim calidum obtinet, ipſum conſiſtere facit, & terminat. non obtinens autem,
terminare impoſſibile eſt. Et cum hoc pacto maturantur, ex ſpirituoſis & aereis
19 fiunt aquea, & ex aqueis terrea, moxq; conſiſtunt. Calor em̃ aerea & ſubtiliora re
ſoluit, & humiditatem ſuperfluã: propriã autem & terreſtria retinens, terminat:
& conſiſtere facit, ducitq; in naturam. ¶ Corollarium. Hinc omnia maturationem
ſubſtinentia, ex ſubtilioribus groſſiora facta ſunt. ¶ Secunda. Cruditas ma
turationi contraria eſt, & eſt circa fructuũ alimenta & fructus ipſos quędam indi
geſtio. ¶ Primum corollariũ. Hinc fit vt immaturi fructus ſpirituoſi, aquoſi, aut
vtrunq; ſimul exiſtãt. ¶ Nam ipſorum intermina eſt humiditas. ¶ Secundum.
Fit etiam vt cruditas imperfectio ſit quædam. ¶ Nam maturatio quædam perfe
ctio eſt. erit igitur cruditas ei oppoſita, quędam imperfectio. Et reuera cruditatis
imperfectio prouenit ex natiui caloris indigentia & incõmenſuratione, indebitaq;
ad humidum proportione, quorum neutro laborat maturũ. ¶ Tertium. Fit
iterum vt quæ ſicco admixta non ſunt, non matureſcant. ¶ Nam quæ maturantur,
ingroſſantur. Humida autem ſine ſicco ingroſſantur minime. Hinc aqua hu
midorum ſola ingroſſationem non ſuſtinet. Et accidit cruditas aut quia calidum
paucum ſit, & frigidum multum: aut quia humidum terminabile ſit multum.
¶ Quartum. Quo fit etiam vt crudorum expreſſi humores ſubtile ſint, & magis

frigidi q̃ calidi:eſui & potui perparum apti & conuenientes.¶ Et ſicut matura-
tio multis modis dicitur,& ad multa transfertur, ita ipſa quoq; cruditas. Vrinæ
enim animalium,expurgamenta,& pituitæ,crudæ dicuntur,quod caliditas non
obtineat,& quod vna pariterq; non conſtent. Et remotius minuſq; prope later &
lac cruda dicũtur,quod poſſibile ſit illa a calore paſſa,permutari & conſiſtere: vt
induſtria fit & arte.& ſicut aqua maturationẽ nõ admittit,ita neq; cruditatẽ. nã
non ingroſſatur:quanuis forte quoquo pacto elixationem(de qua nunc agemus)
admittat.¶ Tertia definitio. Elixatio eſt ſecundum totum ab humida circũſtan 20
te caliditate interminati inexiſtentis humidi digeſtio. Quod enim elixorum ſpi
rituoſum aqueumve fuerit,ob eo calore qui i humido exiſtit,coquitur, mollitur,
digeriturq;.Quæ quidem elixa a frixis in hoc differunt,quod frixa ab extrinſeco
calido patiuntur,ad ſe humidum(in quo frixa iacent) rapiente, & ipſum ſiccius
aridiuſq; reddente:idcirco hic exterior humiditas trahitur. In elixis autem non
ita eſt, ſed oppoſitum euenit. nam a caliditate exterioris humidi ipſorũ interius
trahitur humidum.¶ Primũ corollarium.Quapropter elixa q̃ aſſa ſicciora ſunt.
¶ Nam elixa humidum in ſeipſa non trahunt. Præualet eñ exterior caliditas,
& quę foris eſt, eiq; interior habetur. Si tamen aliquando præualuerit interior,
ad ſeipſam vtiq; trahet.¶ Secundum. Euenit etiam vt non omne corpus ſit elixa
bile.¶ Nam illa in quibus pene nulla eſt humiditas,vt lapides. & illa in quibus
quidem eſt,ſed ob groſſitiem obtineri nequit,vt ſunt ligna,elixationem nõ ſuſti
nent. Eam autem ſuſtinent, quæ humiditate participant, ab igneo circunſtante
feruore in humido exiſtente,bene paſſibili. & elixationis nomen ad multa tranſ
ferimus,quia nobis apta deficiant nomina:vt ad aurum,lignum, lac, muſtum,&
alia humida. Aurum quidem,ꝙ in humido decoctum agente circunſtante cali-
do,vim quandam in ipſum regerat atq; transfundat humidum.& lignum, ꝙ cir-
cunſtans calidum humorem eius ad exteriora euocet.& muſtum,& lac, ꝙ ab ex-
teriore calido ſaporem in humido exiſtente permutent, patianturq; aliquid quo-
dammodo vere elixatis ſimile. & horum non idem finis eſt.nam elixorum hæc
(vt aulicocia,& proprie elixa)ſunt ad eſcam.& eorum quæ translatitię dicuntur,
hæc(vt quędam humida)ad ſorbitione: ſunt:hæc(vt pharmaca, quas medicinas
dicimus,& quæ etiam elixari dicuntur)ad ſalutem exiſtunt. & alia permulta ad
multas & varias commoditates & vſus.¶ Tertium. Quapropter iterũ quęcunq;
humorem habẽtia,groſſiora.aut maiora,aut grauiora,aut partim talia,& partim
diuerſa circunſtante calido fiunt:aliquo pacto ſunt elixabilia.¶ Sunt enim quę-
dam quorum pars altera ſegregante calido ingroſſatur, & pars altera fit ſubtilior,
quomodo lac i caſeum & ſerum diſtribuitur.& ita de pleriſq; alijs. ¶ Quartum.
Hinc oleum ſecundum ſeipſum elixabile non eſt. ¶ Nam ſi purum fuerit, non
ingroſſatur, minoratur,ingraueſcit,aut aliorum quodcunq; patitur,& de elixatio
ne & propria & translatitia hæc dicta ſint.Et nihil refert an artificio quodam pa
retur, an naturę peragatur inſtrumentis & opificio.¶ Quarta diffinitio. Inelixa- 21
tio eſt indigeſtio elixationi contraria in interminato corporis humido, ob calo-
ris circunſtantis humidi defectum proueniens. Et iam diximus vbi caloris indi
gentia ſit & defectus,illic frigiditatem adeſſe oportere. & defectus ille digeſtio-
nis prouenit aut propter circundantis humidi frigiditatem, aut propter elixabi-
lis multitudinem. Tunc enim accidit circunſtantis humidi caliditatem maio-
rem eſſe q̃ vt non moueat:minorem vero quam vt regulet & condigerat.¶ Co-
rollarium.Hinc quæ inelixationem ſuſtinent,elixis duriora cernũtur. ¶ Nam
elixorum humida magis terminata ſunt.magiſq; remollita. Et transfertur huiuſ
modi indigeſtio ad multa,ſicut & elixatio,vt ad metalla,fluida,& animalia. Ani
malibus enim propter immoderatum exercitium prouenit vt calor ille reſolua-
tur,exhaletq; digerens. Sed de elixatione & eius oppoſita indigeſtione,quid ſint,
& ob quid eueniant,hacten⁹.¶ Quita diffinitio. Aſſatio,digeſtio eſt a caliditate 22

ſicca & aliena facta: vt ſi quis quod elixabile eſt non calido humido permutet &
digerat, ſed calido ſicco vt igni perficiatur digeſtio: hoc profecto non elixum,
ſed aſſum eſſe dicitur. Quod ſi ampli⁹ quam oporteat calidi ſicci ſuſtineat exceſ-
ſum, tunc dicitur aduſtum. & citius aſſatio elixatione cõſummatur, quod aſſatio
a caliditate ſicca, quæ acutior eſt, fiat. ¶ Primum corollarium. Vnde fit vt aſſo-
rum exteriora ſicciora ſint interioribus: elixorum autem contra, exteriora humi-
diora ſint, interiora vero ſicciora. ¶ Nam aſſatorum partes propinquiores citius
attingit & deſiccat ignis, & ita exteriores poros conſtringit, corrugat, coarctatq;.
hinc humidum intus exiſtens euaporare nequit, ſed interius reconditur, donec
pori ipſi recluſi apertiq; fuerint. ¶ Secundum. Hac de cauſa, maiore induſtria ac
manus artificis ope quicquam aſſari quam elixari eget. Nam difficile eſt quic-
quam aſſando, & exteriora & interiora regulariter incaleſcere. ſemper em̃ igni
viciniora deſiccantur citius. & licet elixatio & aſſatio arte liquido factæ conſpi-
ciãtur, nihilominus conſimiles natura ſpecies habentur, ſed innominatę quidem
ſunt. ars em̃ naturã imitatur. Et alimenti in corpore digeſtio, elixationi ſimilis
eſt. fit enim a corporis caliditate in humido. Et indigeſtio alimentaris ſimilis eſt
eius oppoſitæ indigeſtioni, & exterioris calidi defectu pariter, nec animalia, vt ti
neę rotundæ, generantur in ipſius digeſtionis loco (vt aliqui putauerunt) ſed ex
ſecretione facta & putrefacta in inferiore aluo. illic enim ſegregatum putreſcit.
ſed quam ob cauſam, alio dicendum eſt loco. deinde genitæ aſcendunt ad ſupe-
riorem ventrem: qui locus eſt digeſtionis. Et oſſium digeſtio, ſimilis eſt aſſatio-
23 ni. eorum vero indigeſtio, eius oppoſitæ indigeſtioni. ¶ Sexta definitio. Inaſſa-
tio, indigeſtio eſt aſſationi contraria, ex defectu calidi ſicci intrinſeci in aſſabili
proueniens. Sic enim ſe habet inaſſatio, ad aſſationem, ſicut inelixatio ad elixa-
tionem. & huic non eſt nomen impoſitum. Et accidit hic aſſationis defectus aut
propter exterioris ignis defectum, aut eius quod igni vicariũ ſit, aut propter ip-
ſius aſſabilis humoris exceſſum. Tunc enim calor maior erit, quam vt non mo-
ueat: minor autem quam vt digerere ſufficiat. Sed quid maturatio, quid cruditas,
quid elixatio, quid inelixatio, quid aſsatio, quid inaſsatio, ſatis dictum eſt.

TErtij capitis ſcholia. XVIII. Quę tunc perfecta habetur, cũ ſemina Folliculi ſunt ſemi num receptacula inſtar follium concaua, quę ſuo ſinu ſemina complectuntur, vt faba rum, piſarum, & viciarum extremi cortices, qui bini cohærent, intuſq; cõpluſcula grana leguminaq; claudunt. Præterea paleas quibus tritici & cęterarum ſegetum grana adoperiuntur, folliculorum noĩe complecti licet. Pulpa autẽ eſt mollior fructus arborei pars, inter corticem exteriorem, & ſemen in medirullio abſtruſum, intercepta. Eſtq; vt ipſius fructus caro, eiuſq; potiſſimum accommodatur. Itaq; duplicia in litera tanguntur fructuum ſemina quædam ſegetum, & in agris humano labore excultis naſcentium, & illa folliculis clauduntur, quędam vero arboreorum fœtuum, & eorum fructuum qui ex fructibus aut arboribus colliguntur. Et hæc continentur pulpa, vt ſemina pomorum, pyrorum, & cæterorum id genus fructuum molloris corticis. Sub his autem ſeminibus & ea comprehendi debent, quæ primum pulpa, deinde lapidea teſta circundata ſunt, vt ceraſorum, prunorum, & volemorum. Item & ea quę ſola arca teſtea, munimentoq; duriſſimę teſtę ſunt concluſa, vt amygdalorum, & auellanarum, atq; iuglandium. In quibus omnibus liquido conſtat quãta ſedulitate atq; cura natura fructuũ ſemina aſſeruet. XXVI. Quapropter elixa quam aſſa ſicciora ſunt. Id intelligendum eſt quantum ad vtrorunq; partes interiores, a quibus in elixis eductum eſt humidum a circunſtante calido humido. In aſſis vero humidum interius manet, & ibidem a calido ſicco digeritur atq; decoquitur. Nempe quantum ad exteriores partes ediuerſo elixa humidiora ſunt, quod vndiq; a circunſtante humido tangantur, & aſſa ſicciora, quod a calido ſicco deſiccentur. Et quãuis calidũ ſiccum decoquens aſſa ſit acutius quam calidum humidum decoquens elixa, non tamen reddit aſſorum interiora ſicca, quia eorum humidum non educit, ſed clauſis conſtrictiſq; poris cogit ipſum intus manere, & illic digeri. Quod ſi facta digeſtione humidum internum educatur in aſſo propter vehementiorem caloris virtutem, iam ex aſſo fiet aduſtum. In elixis autem interius humidum educitur a circunſtante calido humido cui incoquuntur, & hoc pacto relinquuntur interiores partes ſicciores. XVIII. Sunt enim quædam quorum pars altera ſegregãte calido &c. Caſeus a lacte coacto nomen ſortiri putatur, q; fiat ex lacte inſpiſſato, atq; cõpreſſo, qua quidem compreſſione educto humido, quod craſſius eſt & ſiccius cogitur in vnum, & caſeus appellitatur. Hinc illud Virgilianum de caſeo. Et preſſi copia lactis.

Butyrum vero grecum eſt vocabulum,& latine dicitur quaſi bouis caſeus.Nā partes ipſę ex quibus id nomen conflatur,idipſum grece deſignant,quia plurimū fit e bubulo lacte,quāuis ex ouino & caprino interdum fieri etiam comperiatur.Sed hyeme calefacto lacte, ęſtate duntaxat expreſſo, crebro impulſu in longis vaſis anguſto foramine ſpiritū accipientibus,ſub ipſo ore alias prælıgato atq; pręcluſo fit.Qua quidem frequenti agitatione quicquid lactis pingue eſt,cogitur & coagulaſcit,& coactū fluit in ſummo.Itaq; ſupernatans,butyrum eſt,natura pingue,viſcoſum,& vnctuoſum,eſuiq; humano haudparū accōmodum.Laudatiſſimus eſſe barbararum gentium is cibus fertur,& qui diuites a plebe diſcernat,vt inquit Sypontinus. XXII. Et citius aſſatio elixatione conſummatur.Quanuis elixatio mediate fiat a calido ſicco,vt igne inducēte caliditatem in calido humido circunſtāte elixum,non tñ ab illo fit immediate,vt aſſatio.Nam ſi calidum humidum a ſeipſo haberet caliditatem,& non ab extero calefaciēte,haud minus elixationem compleret nullo concurrente calido ſicco.Neque efficax argumentum ſumi poteſt aſſationem fieri a calido humido,ꝙ fiat ab aere circunſtante per quem diffunditur calor igneus . Nam elixatio fit ab humido aqueo, non aereo,circunſtans autem aſſum aer,ad aſſationis perfectionem non alio cōducit modo , quam ꝙ medium eſt per quod calidum ſiccum diffunditur.Quod autem aſſa interdum aſpergantur humore pingui,non eo fit,ꝙ aſſatio compleri debeat calido humido,ſed ad temperandum moderandumque ignis calorem , ne aſſum exurat. Propter quam itidem cauſam fit verſio aſſi in gyrum, cum decoquitur,vt in omnes eius partes calor regulariter & vniformiter agat . Et cum aſſanda interdum prius elixantur,idipſum non fit ꝙ aſſatio compleri debeat calido humido, ſed vt per elixationem diſponatur aſſum ad faciliorem celerioremque decoctionem .

¶Quarti cap. annotat.

¶Gluten,colla.¶Determinamus , diſcernimus.

QVartum cap.continet quinq; concluſiones,& vnum corolla-
rium ad tertiam. ¶Prima cōcluſio. Paſſionū humidorum 24
& ſiccorum determinandæ ſunt ſpecies.¶Nam humidum
& ſiccum,corporum principia ſunt paſſiua:ex quibus mix=
ta omnia conſtant.Et quæcunq; magis humido natura par=
ticipant,ea magis humidi natura participabunt:quę aūt ſic=
co,magis & ſicci . Et humidorū quędam ſunt actu humida,
vt liquores.quędāvero potentia,vt liquabilia.Itidem ſicco=
rum quædam ſunt actu ſicca:vt liquabilia prius q̄ ſint fuſa.quædāvero potentia,
vt eadem liquata . ¶Secunda . Corpora mixtorum ex humido & ſicco ſunt ter= 25
minata.¶Nam humidum facile terminabile eſt ſiccū vero difficile: adinuicem
tñ bene.Inſpiſſantur em̄,partiunturq; aliquid ſimile pulmentis , & falſam entis:
& humidum ſicco vt terminetur cauſa eſt: ſiccum vero humido vt conſtet , & ne
concidat & defluat,cauſa exiſtit.Et vt paucis abſoluamus,vtrūq; alteri vt gluten
habetur,fitq; naturale mixtum ex humido & ſicco:quemadmodū (vt vult i Phy
ſicis Empedocles)aquæ conglutinatur farina . Mixtorum igitur corpora ex hu=
mido & ſicco ſunt terminata.¶Tertia. Terminata corpora , minime ſine aqua
& terra conſiſtunt. ¶Nam elementorum proprijſſime ſiccum dicitur terra,hu= 26
midum vero aqua.terminantur autem omnia humido & ſicco . Non igitur ſine
aqua & terra conſiſtūt corpora terminata. & quod plus terræ ſecundū potentiam
habuerit,magis terreū eſſevidebitur:& quod minus,videbitur & minus.& quod
plus aquæ,magis videbitur aqueum:& quod min⁹,minus.¶Corollarium.Hinc
euenit vt in aqua & terra ſolū animalia reperiantur,& non in aere & igne.Nam
hæc præcipue ſuorum corporum ſunt materiæ.¶Quarta. Mollities & durities, 27
terminatorum corporum ſunt primæ paſſiones. ¶Nam quicquid ex humido &
ſicco terminatum eſt,durum aut molle eſſe neceſſe eſt. durum quidem , ſi magis
ſicco terminatum e ſt.molle autem, ſi magis terminatū eſt humido.Eſt enim du
rum,quod non cedit in ſeipſum ſecundum ſuperficiē.molle vero , quod cedit ſe=
cundum ſuperficiem in profundū,et nō circunſtat pellens . Hinc aqua ipſa non
dicitur mollis.nam ſecundum ſuperficiem non cedit in profundū , ſed protinus
diuiſa ipſum ambit,et circunſtat impellentem.Sunt igitur molle et durum, pri=
mæ terminatorum corporum paſſiones,vt quæ immediate humidi et ſicci colli=
nimentum terminationemq; ſequantur. Et quoddā eſt ſimpliciter durum , quod

ſimpliciter tale eſt,quoddam vero durum,ad alterum:quod ad aliud tale dicitur.
ita & molle diducitur.& ſunt magis vel minus talia,ſecundum ꝙ magis aut mi-
28 nus humido et ſicco ſunt terminata.¶Quinta concluſio.Durũ & molle ſimpli-
citer,determinam⁹ tactu.Nam omnia ſenſibilia determinamus ſenſu, at tactus
in quadam mediocritate,mediaq; mollis & duri proportione conſiſtit.Excedens
igitur duritie mediocritatẽ illã,durũ dicimus:deficiensvero,molle.nam id mol-
litie medietatem excellit. Tactu igitur durũ & molle ſimpliciter diſcernimus.

QVarti cap. ſcholia. XXIIII. Et humidorum quędam ſunt actu humida. Actu humida, ſunt quę exteriorem & fluidam habet humiditatem, vt liquata & fuſa. Potentia vero humida,quæ actu non habent ſenſui patentem humiditatem,ſed habere poſſunt,vt coagulata & liquabilia.Sic actu ſicca ſunt, quę exteriorem & conſtantem habent actu ſiccitatem, vt coagulata. Potentia vero ſicca,quæ actu non habent ſiccitatem,ſed habere poſſunt, vt liquata & coagulabilia.Porro humidum & ſiccum eodẽ modo ſumpta,contraria ſunt,neque eidem ſimul competere poſſunt.Nihil enim ſimul eſſe poteſt actu humidum,& actu ſiccum, aut potentia humidum,& potentia ſiccum.Diuerſis autem modis ſumpta,minime repugnant eidemq; accidere poſſunt,vt metallum fuſum eſt actu humidum,& potentia ſiccum,coagulatum vero,actu ſiccum, & potentia humidum.Non tñ conceſſerim omne actu humidum eſſe potentia ſiccum,vt liquores, neq; omne actu ſiccum eſſe potentia humidum, vt lapides, ſed ſolum particulariter id verum eſt. XL. Hinc aqua ipſa non dicitur mollis.Et ſi aqua ſit mollis,quod naturalem habeat impotentiam reſiſtendi ſuæ ſectioni,quodq; facile tangenti cedat,qualitatemve habeat tactu perceptibilem, hoc tamen loco minime mollis dicitur, quod neutro dictorum modorum hic molle capiatur, ſed pro corpore mixto terminatoq;,ꝙ ſecundum profundum pellenti cedit, & eo remoto latera non coniungit. Atqui aqua non huiuſmodi eſt mixtum,neq; in profundum cedit, vt partes ſuperiores deprimantur a pellente,& ſubſint pellenti,ſed cũ diuiditur,vndiq; circundat latera pellenti,quo quidem dimoto,rurſum latera continuat & counit.Et licet omne molle ſecundum præſentem & huic loco congruam acceptionem ſit molle, vt importat naturalem impotentiam,& qualitatem tangibilem,ſiue elemento ſimplici ſiue mixto corpori conuenientem,non tñ ediuerſo omne molle duobus illis modis eſt molle vt hic ſumitur. Vtroque enim dictorum modorum & aer & ignis eſt molles,non tamen eo modo qui hic definitur.Neq; ex eo ꝙ aqua non ſit dura,conſequitur eam eſſe mollem.nam durum & molle vt hic ſumuntur, contraria ſunt mediata, & medium habent corpus,ꝙ neq; durum eſt,neq; molle,vt aqua,aer,ignis. Cæterum cũ paulo ante dicit litera tertiæ concluſionis,elementorum propriiſſime humidum dici aquam, id intelligendum eſt ſecundum materiam ſubiectam de eo humido quod ad mixtorum terminationem conducat atq; deſeruiat. Nam ſimpliciter & maxime humidum inter elementa eſt aer,verum id aeris humidum, mixtorum terminationi & contemperationi non eſt vſquequaq; accommodum.

¶Quinti cap. annotat.

¶Proprio,naturali.¶Lacticinia,cibi ex lacte facti.

QVintum cap. continet quinq; concluſiones,vnũ corollarium ad pri-
29 mam,&vnam diuiſionem ad quartam. ¶Prima concluſio. Omne
corpus proprio termino contentum,durũ aut molle eſſe neceſſe eſt.
¶Nam omne tale aut tactũ ſuſtinet non cedens, & durum eſt: aut
tactum non firme ſuſtinens cedit,fugitq;:& id eſt molle.¶Corolla-
rium.Quo fit vt de coagulatione poſt apta incumbat determinatio.¶Nam om-
ne corpus terminatum & conſtans,durum aut molle eſt.at ſine coagulatione non
terminatur & conſtat.Poſt igitur apta erit de coagulatione determinatio. ¶Se-
30 cunda. Coagulatorum,liquatorum,exſiccatorum,& humectatorum, variæ ſunt
cauſæ.¶Nam materiam habent:præter quã & efficientem,vt cauſam vnde mo-
tus:& paſſionem,vt vnde ſpecies naſcitur & forma,rurſum habet. Et efficientes
cauſæ(vt diximus)duę ſunt,calidũ,& frigidũ:& paſſiones itidẽ duæ,humidum,
& ſiccum. Patiũtur eñ corpora coagulationem, liquationem,exſiccationem,hu-
mectationem,aut præſente calido id quidem faciente, abſente vero frigido: aut
frigido præſente faciente,& abſente calido. Sunt igitur coagulatorum, liquato-
rum,exſiccatorum,humectatorumq; variæ cauſæ.¶Tertia.Prius de exſiccatio
ne determinandum eſſe videtur.¶Nam coagulari, quodammodo deſiccari eſt.
31 ¶Quarta.Frigidum magis q̃ calidũ paſſiuorum eſt.Nã paſſiuũ,aut humidum,
aut ſiccum eſt,aut ex his coalitum atq; compoſitũ.humidũ eñ corpus aqua præ-
bet,ſiccum aũt terra, & hęc humidorũ & ſiccorum maxime ſunt paſſiua. Atqui

frigidum & aquæ & terræ eſt. hęc enim natura frigida ſunt. & calidum aeris & ignis eſt. ſunt enim contra naturã calida & actiua. Frigidũ igitur quam calidum magis paſſiuorum eſt. Agit tñ frigidum, nam corrũpit, & multas & per ſe & per accidens operationes perficit. Circunſtans eñ frigidum, calidi virtutem counię ens & adunans, nonnunq̃ calefacere & vrere dicitur: non quidem vt frigidũ eſt, ſed per accidens. ¶ Diuiſio. Deſiccabilium hęc ſunt aqua, hęc aquę ſpecies, vtvi 32
num, vrina, ſerum. Et aquę ſpecies dicimus, quę non propter viſcoſitatem, paucũ aut nullum ſedimentum, hypoſtaſinq; habent. eſt enim quibuſdam viſcoſitas cau ſa vt hypoſtaſi nulla aut pauca fiat, quemadmodũ in oleo & pice exiſtit. Et hæc humiditatem habent ſuperinductam: vt lana aqua perfuſa, hæc vero naturalem, vt lacticinia. Et hæc omnia deſiccari dicuntur, quoties naturalis reſoluitur humi ditas remanẽte ſicco, aut quoties ipſa alijs ſupfuſa reſoluantur. ¶ Quinta conclu 33
ſio. Quęcunq; deſiccantur (ſiue calefacta ſint, ſiue frigefacta) a calido aut exterio re aut interiore deſiccantur. Nam quęcunq; deſiccantur, aut calefacta aut frige facta deſiccantur. Calefacta quidem, exteriore calore humiditatem educente at que ſoluente, quemadmodũ in elixatis cernitur, frigefacta vero, cũ humidũ pau cum fuerit, & circunſtante frigido interior calor expiret, ſecumq; humidũ edu cat & rapiat, eſt enim calidi educere atq; reſoluere. Quęcunq; igitur deſiccantur. ſiue calefacta, ſiue frigefacta, a calido aut interiore aut exteriore deſiccantur. Et tribus modis aliqua humectari dicuntur. Primo, cũ circunſtans aer frigore den ſatus, tandem cogitur, concreſcitq; in aquam. Secũdo per coagulati liquationem: & tertio per humidi infuſionẽ. Sed nunc de coagulatione & liquatione agamus.

Quinti cap. ſcholia. XXIX. Oẽ corpus proprio termino contentũ. Id intelligendum eſt de corpore naturali ſecundũ materiã ſubiectam. corpus eñ cęleſte etſi proprio termino, ſcilicet ſuo conuexo contineatur, tñ neq; durũ neq; molle eſt. Intelligendũ eſt præterea de corpore mixto terminato & conſtante. quare de aqua & liquoribus aqueis nõ fertur in hanc concluſionem inſtantia. ſiquidem partes aquę extra ſe fluunt & dilabũtur, & ipſa (vt præcedens oſtendit caput) neq; dura neq; mollis eſt, vt durities & mollities ſunt corporum terminatorum paſſiones. Eodem quoq; modo de liquoribus aqua participantibus eſt ſentiendum. XXXI. Et calidum, aeris & ignis eſt. ſunt enim contra naturam calida & actiua. Videtur ex ratione adducta ad quartam concluſionem, calidum æque vt frigidũ paſſiuorum eſſe. Nam calidũ & igni conuenit & aeri, perinde atq; frigidum aquę & terrę. Atqui ignis ſiccus eſt, & aer humidus, haud ſecus aqua humida, & terra ſicca. Inueniri itaq; videtur calidum non minus coniunctũ qualitatibus paſſiuis, q̃ frigidum. Verum non ſimile putandum eſſe iudicium de calido & frigido, etſi vtrunque humido & ſicco in elementis comperiatur adiunctum. Nam frigidum coniungitur humido aqueo, & ſicco terreo, quę apprime conducũt ad corporũ mixtorũ terminationem, Calidũ autem compactum eſt ſicco igneo, & humido aereo, quę ſane minus conferunt ad mixtorũ contemperationem. Hic in ſuperiori capi te aqua dicta eſt inter elementa maxime humida. ꝙ humidum aqueũ ad mixtorũ rationem multo plus conferat q̃ aereum. Et eadem quoque ratione, frigidũ quod coniunctum eſt humido & ſicco longe conducibilioribus ad mixti conſiſtentiam, dictum eſt potius eſſe paſſiuorũ, q̃ calidum quod coniungitur quidem humido & ſicco, minus tamen valentibus ad mixtum terminandum.

¶ Sexti cap. añnotat.

¶ Chalybs, purificata maſſa ferri. Pyrimahus, accentus in antepenultima, lapil li nomen eſt ab igne expugnabilis. ¶ Indiſſolubile, difficile ſolubile. ¶ Diſſolu bile, facile ſolubile. Nitro, proxima ſali natura eſt, probant Macedonicum, fitq; in Aegypto pene eo modo quo ſal. hoc intereſt, quod in ſalinis mare fundunt, at non in nitrarijs. Spuma nitri (quam aphonitrum dicunt) maxime probari ſolet, noſq; chinitrum nomine ſalis cenſemus,

Sextum caput continet vnam diuiſionem, nouẽ concluſiones, vnũ co rollarium ad tertiam, & vnũ ad nonam. ¶ Diuiſio. Coagulabiliũ hęc 34
ſunt aqua, aut aquę ſpecies, hæc autem aquę & terrę. ¶ Prima conclu 35
ſio. Quęcunque calido ſicco coagulantur, frigido humido ſoluuntur.

¶Nam quęcunq; coagulantur, aut calido aut frigido coagulãtur, & a ſuis cõtra-
rijs ſoluuntur, calidi autem ſicci contrarium eſt frigidum humidũ, vt aqua, igi-
tur quęcunq; calido ſicco coagulantur, frigido humido ſoluuntur, hinc quæ ignis
coagulat, aqua ſoluit, quę frigida eſt & humida. Sed petes forſitan, cum mel eli-
xum in aqua poſitum concreſcat, denſeturq;, in hæc concretio atq; coagulatio ab
36 humiditate fiat aquę? Non, ſed potius a frigido humori commixto: eſt enim fri-
gidi cogere & coadunare. ¶Secunda concluſio. Aqua & aquæ ſpecies non coa-
gulantur ab igne. ¶Nam congelatę, coagulatęq;, ab igne ſoluuntur, at idem cir-
ca idem. contrariorum coagulationis & ſolutionis cauſa per ſe non erit. Per ſe di-
co, nam per accidens nihil prohibet, quę enim adueniens calor per ſe ſoluit, ea-
dem abſcedens & abſens per accidens coagulat. ¶Tertia. Aqua & aquę ſpecies
37 a frigido coagulantur. ¶Nam quę a calido ſoluuntur, a ſuo contrario coagulan-
tur. Contrarium autem calido frigidum eſt. talia igitur a frigido coguntur, atque
coagulantur. ¶Corollariũ. Vnde fit vt talia coagulata non ingroſſentur. Nam
ingroſſatio proprie fit abeunte humido, & conſtante ſicco, at frigido congelante,
atque coagulante, non abit humidum, remanente ſicco. & adde aquam humido-
rum ſolã ingroſſari non poſſe. ¶Quarta cõcluſio. Quæ communia ſunt aquæ &
38 terræ, & calido & frigido coagulaſcũt. ¶A calido quidem humidum educente,
humido ſiquidem euaporante, ſiccum ingroſſatur, conſtat, coagulaſcitque. A fri-
gido autem, ꝙ calidum expellat, quo cum ſimul euaporat humidum, aut totum
39 comprimit, & velut humida coarctat & ſtringit. ¶Quinta. Quę mollia ſunt pa-
rum humida, parum coagulando ingroſſantur mixta, multum autem humida, vt
lac, ingroſſantur, & multum. ¶Nam mollia parum humida, pauco exeunte hu-
mido coagulantur, vt coctus later, commixta autem multum humida, multo coa
gulaſcunt exeunte aut ſeparato humido. ¶Sexta concluſio. ¶Multa coagulan-
40 dorum prius humeſcunt, vt groſſa, vt prius infrigida, vt incoctus later. ¶Nam
primum extrahitur ad exteriora humor, ipſum molleſcere faciens, humidiuſque
reddens, ita vt in fornace cum coquantur lateres, ſępe peruertantur, vt concidãt,
41 aut incuruentur. ¶Septima. Quęcunque a frigido coagulãtur aquę & terrę com
munia plus aquę habentia, plus item & terræ, quoties a frigido coagulantur, cali-
42 do quidem abeunte, & non euaporante humido, iterũ adueniente calido ſoluun-
tur. ¶Id enim frigido induratum lutũ oſtendit. ¶Octaua. Quæcunque propter
infrigidationem toto pariter calido educto coagulata nõ niſi forti excellentique
igne ſunt ſolubilia, hæc debiliori calore ſunt mollificabilia. ¶Hoc oſtendit fer-
rum & cornu, quæ debiliori igne molleſcunt, non autem ſoluuntur niſi facta fue
rit ignis vehementia. At cum fit ignis vehementia, ferrum liquatur quod qui-
dem faciunt hi qui ferrum elaborant & humidum apparet, & iterum coagulatur,
quod ſi ſæpe fiat, rareſcit, fitque chalybs. nam eius fex atque ſcoria ſubſidet, at-
que ita purificatur. Hoc autem artifices facere non ſæpius attentant, quod fer-
rum illa purgatione plurimum & quantitate & pondere minuatur. Et id ferrum
melius eſt quod liquefactum pauciorem relinquit ſcoriam id enim eſt ſuæ puri-
tatis indicium. ¶Item valente igne lapis Pyrimachus tandem ſtillat & flueſcit,
& conſimiliter molæ, & lutea, & terrea: quæ iterum coagulata concreſcunt.
43 ¶Nona concluſio. Eorum quę a calido coagulãtur, quędam indiſſolubilia ſunt,
quædam vero diſſolubilia. ¶Nam quorum ab igne terra combuſta fuerit, vt la-
terum, & lapidum quorundam, vt molarium, hæc indiſſolubilia ſunt, non enim
humido peruia ſunt, vt eo ſolui poſſint, ſoluerentur autem frigido humido, quæ
autem frigido humido peruia ſunt, hæc diſſolubilia ſunt, vt nitrum, & aliæ ſali-
um ſpecies. ¶Corollarium. Quo fit vt talia aqueo humido, & eorum quę aquæ
ſunt ſpecies, liqueſcant, non autem liqueſcant in oleo. ¶Nam calido ſicco con-
trariũ eſt frigidũ humidũ quale eſt aquæ, & ſpecierũ aquę. Et ſi vnũ cõtrariorũ
coagulauerit, ſoluit eius contrariũ, ſic enim contrariorum contrarię erunt cauſæ.

SExti cap. ſcholia. XXXV. Calidi autem ſicci contrarium eſt frigidum humidum, vt aqua. Calidi quidem ſicci etiam contrarium eſt calidum humidum, vt aer, ſed partim contrarium, & partim conueniens. Quatenus em̃ humidum, contrarium, & quatenus calidum conueniens. Frigidum autem humidum ipſi calido ſicco ſecundum vtranq; qualitatem aduerſatur. Hinc quæ ignis coagulat, ſoluere non poteſt aer, ꝙ ad ſolutionem vtriuſq; qualitatis requiratur contrarietas, & potiſſimum actiuæ. Quod autem aer nonnunq̃ ſoluat ea quæ per frigidum & humidum coagulata ſunt, vt congelata, id non propria ſolaq; aeris ſit virtute, ſed concurrente calore extrinſeco, vt ſolis per aerem diffuſo, quare ex eo nõ conijcitur calidum & humidum ea ſoluere poſſe, quæ per calidum & ſiccum cõcreta ſunt. Quinimo ſi aer ab extrinſeco frigus concipiat, non valebit adhuc huiuſmodi ſolutionem facere, tametſi frigidus fuerit & humidus, quia deeſt ei ea humiditas quæ nata ſit diſſoluere coagulata per ſiccum igneum, vt pote aquea. Nempe quamuis humidum aeris magis aduerſetur ſicco ignis, q̃ humidum aquæ, in ipſis elementis ſimplicibus (hic em̃ eſt non ſummi ad non ſummum. ille vero eſt ſummi ad non ſummum contrarietas) humidum tamen aquæ magis contrariatur ſicco ignis q̃ humidum aeris, ad faciendam coagulationem & ſolutionem. XXXVIII. Quæ communia ſunt aquæ & terræ. Nullum eſt incommodum, idem a contrarijs cauſis calido & frigido coagulaſcere, vt laterem & lutum a calido cogi per deſiccationem atq; decoctionem. item & a frigido per congelationem atq; indurationem. Nam id ipſum alio, & pene contrario modo fit a calido & frigido. A calido quidem, quicquid interius eſt humidum educente, & ſiccitatem tum interiorem, tum exteriorẽ relinquente. Hic fit vt ſi calido coagulata ſolui debeant, opus eſt humido aduentitio quod huiuſmodi diſſolubilia ſubeat, vt inquit nona concluſio. A frigido vero, non educente humidum, ſed interius conſtringente, vt in extimis partibus appareat ſiccitas, intus autem lateat clauſa humiditas. Cuius rei indiciũ eſt, quia (vt ſeptima inquit concluſio) quę a frigido ſunt coagulata, vt lutum induratum, adueniente calido ſoluuntur, nullo prorſus adiuncto humido, ſed eo quod introrſum delituit, exterius apparente, ſeq; fundente. XLII. Nam eius fex atq; ſcoria ſubſidet. Scoria tam in plumbo q̃ argento, ære, ferro, & cæteris metallis, dicitur quicquid ſubſidet, & quaſi fex eſt metallorum, ſicut ſpuma, quæ exferueſcente materia tollitur. Et ea terreſtris magis eſt & impura, quam reliqua metalli materies. Hinc metallum cognoſcitur eſſe melius & purius, quod pauciorem relinquit ſcoriam, ſicut & vinum purgatius atq; meracius, quod minus habet fecis ſubſidens in imo. Id enim indicium eſt paucæ terreſtreitatis vtriq; permixtæ. Pyrimachus autem lapis (cuius eodem in loco meminit litera) a pyr dictione græca ignem ſignificante nomen ſumpſit, quod intra ſe ignem contineat, qui facile aut clauo aut alio lapide excutitur. Nempe is lapis eo pacto percuſſus, leuiter ſcintillas edit. quę ſulphuratis aut folijs aridis exceptę, dicto celerius ignem gignunt. Eundem Græci Pyritem quoq; nominant, Latini vero eum ignarium appellitant.

ℭ Septimi capitis annotatiunculæ.

ℭ Deſiccabile, coagulabile. ℭ Lix, cinis eſt foci, hinc lixiuium deducitur, aqua in qua cinis coctus eſt. ℭ Euaporantia intelligimus, quando fumus ingroſſari poteſt, & ſtillare in aquam. ℭ Coctile, coctus later. ℭ Hebenus, arbor Indica, enodis, nigra palmæ aſſimilis, quæ aquis ſubmergitur, & inter erodentia connumeratur.

SEptimum caput continet ſex concluſiones. ℭ Prima concluſio. Sales, vt nitrum, later, lapis, & ſimilia, plus terrea, q̃ aquea exiſtunt. ℭ Nã quę plus aquę habent, ingroſſantur ſolum ab igne, quę autem plus terrę, coagulantur talia autem ab igne coagulantur, & non ingroſſantur, plus igitur terræ, quam aquę retinent. At oleum ancipitis ſe præbet naturę, ſi em̃ plus aquę haberet, deberet a frigido vt glacies gelari, ſi plus terræ, deberet vt later coagulari a calido. Hoc autẽ nõ fit, nã a neutro coagulatur, inſpiſſatur tñ ab vtroq;. Si cauſam requiris, hæc eſſe videtur, ꝙ oleũ maxime ſit aereũ, hac em̃ de cauſa ſupernatat aquæ, fertur em̃ ſurſum aer, frigus itaq; ipſum circunſtans, aerẽ in eo exiſtentẽ ingroſſat, qui ſpiſſior factus conuertitur ĩ aquam, ingroſſatq; oleum. Semper em̃ quod ex oleo & aqua cõmixtum fuerit vtroq; denſius, ſpiſſiuſque habetur, calidum vero reſoluit aqueum, hinc albeſcit oleum. quod tamen temporis tractu inſpiſſatur, marceſcente calido, aereoq; rurſum in aquã coacto. Liquet itaq; oleũ vtroq;

& calido & frigido inſpiſſari,ſed nõ eodem mõ,a frigido ſiquidẽ per ſe inſpiſſari
videtur,a calido vero ꝑ accidens. Et neq; deſiccatur coagulaturve a calido,neq; a
frigido,nõ ſolum quia viſcoſum(viſcoſitas em̃ impedit eius humiditatem extrahi
educiq; aut a calido humido elixando,aut calido ſicco aſſando) ſed & quia ſit ae-
reum,aer em̃ neq; aqua neq; igne deſiccabilis eſt. Et ea quę plus aquę q̃ terrę ha-
bent,iure aquea dici poſſunt,quę vero contra plus terrę,dici poſſunt terrea. Quod
ſi aquã aquę & terrę retinent portionem,cõmuni appellatione aquea & terrea di-
ci merentur,& hęc oĩa(vt diximus)coagulari poſſunt,ſoluiq; coagulata. Et quæ
plus aquæ obtinent,elixationem atq; ingroſſationẽ ſuſtinent,vt vinũ & muſtũ,&
ſimilia,cum em̃ coquuntur elixanturq;,aquea reſoluitur humiditas, cuius indici-
um hoc eſſe põt,ꝙ ſuperpoſita manu,aut aliquo huiuſmodi, concreſcente vapo-
re,aquam colligere poſſis:quare quod relinquitur,plus terreum exiſtit,& dẽſius,
45 atq; ſpiſſius. ¶Secunda concluſio. Quę non ingroſſantur a frigido,ſed coagulan-
tur,euaporantia quidem ab igne,magis ſunt aquę: vt vinum,acetum, ſerum,lixi-
uium,vrina. Nam hęc a calido ingroſſantur:& ipſa coagulat frigiditas. Et nõ ſo-
lum coagulat vt aquea:ſed etiam ingroſſat vt aerea: aerem enim conuertit in va-
46 porem:quẽadmodum de oleo dictum eſt. ¶Tertia. Quæ a frigido ingroſſantur
non euaporantia, aut terrę & aeris,aut aeris & aquæ ſunt cõmunia. Hac enim de
cauſa mel quod terrę & aeris eſt,& oleum quod aeris & aquæ, frigido denſantur.
47 aerem em̃ denſat frigus in aquam. ¶Quarta. Lac & ſanguis, aquæ & terræ ſunt
cõmunia:& nitrum & ſales, & ex quibuſcunque conſtant lapides, magis terrea.
¶De lacte em̃ hæc ſunt indicia,ſi non ſeparetur ſerum,totũ euaporat decoquen-
do,velut aqua. Et ſi ipſi tepefacto imponatur coagulum(vt medici facere ſolẽt)
conſtat terreſtre ſeparatum ab humido,paraturq; hoc pacto caſeus,& ſerũ: quod
quidem ſeparatum non amplius ingroſsatur, ſed vt aqua euaneſcit in vaporem.
Et ſi lac aliquod caſeum non habeat,aut admodum paucum, ipſum magis aquæ
eſt,minuſq; vſui redditur aptum,hæc itaque monſtrant lac aquęę & terreſtris eſ-
ſe naturę. De ſanguine autem hoc idem manifeſtum eſt. Inſpiſsatur em̃ euapo-
rationem faciẽte calido,& coagulatur frigido, ſiccaturque. Qui autem prompte
non coagulatur,vt ceruinus,magis aqueus eſt, poros viaſque frigori (velut aqua
non præbens,quapropter & fibras non habet, fibræ em̃, & quod ſolidũ eſt)terre-
ſtre eſt,vnde fit vt ipſis extractis non coaguletur, neque deſiccetur humidum vt
neque ſegregato caſeo deſiccatur ſerum. Et huius rei adhuc ſignum eſt, ꝙ mor-
bidus ſanguis,vt neque aqua,pituita,& ſanies,coagulari non vult, hæc enim in-
digeſta ſunt,& a natura inſuperata. De nitro,& ſalibus, & ex quibus conſtent la-
48 pides,conſtat. nam illa potius humido ſoluuntur, & non calido. ¶Quinta. Eo-
rum quæ terrea ſunt,quędã ſunt ſolubilia, quędã indiſſolubilia et indiſsolubili-
um,quędam mollificabilia,quędam vero minime. ¶Nam nitrum et ſales, ſolu-
lubilia ſunt,later coctus & ferrũ,idiſsolubilia,ferrum & cornu,mollificabilia,co-
ctile vero & lapides,imollificabilia. Et horum oĩm cauſa exiſtere videt̃,ꝙ cõtra-
riorũ contrarię ſunt cauſæ. ¶Hac enim de cauſa quæcunque duobus frigido &
ſicco coagulantur, hæc calido & humido ſoluuntur, vt igne & aqua ſimul,& quę-
cunque ignis ſolus coagulat,aqua diſſoluit,& quæcunque frigidum ſolum,diſſol-
uit ignis. ¶Quæcunque vero a duobus contrarijs,vt calido & frigido, coagulata
fuerint,maxime indiſsolubilia ſunt:quod accidit quoties calidum, multum hu-
midum expreſſerit: vt in coctilis decoctione, cum rurſum toto expirante cali-
do ipſum amplius frigidum coagulat,comprimit & coarctat, ita vt humido am-
plius non præſtetur aditus, tale tunc certe maxime indiſsolubile eſt. ¶Non e-
nim ſoluetur a calido vt igne. nam ſola ſoluit, quæ a ſolo frigido coagulata ſunt.
¶Neque vero a frigido vt aqua ſoluetur. nam ea ſola ſoluit, quæ calido ſic-
co ſunt concreta. Et licet later poros habeat:per quos ſubtiliſsimus ſpiritus exit:
humido tamen groſsiori non præbent aditum: per quod ſolũ ipſum coagulatum
eſſet diſſoluendum. Mollificabilia quidẽ ſunt aquea et terrea. quę calidum ſol-

uit,& frigus coagulat,vt ferrum,& humoris indigentia oppoſitum præſtat,vt in coctili & lapide.¶Sexta concluſio.Ligna(excepta hebeno,& alijs ei⁹ generis) 49
aeris & terræ ſunt communia.¶Nam hanc ob cauſam ligna ſunt vſtilia, non mollificabilia, non liquabilia & aquæ ſupernatantia. At hebenus aquæ non ſupernatat,ipſa enim magis terræ exiſtit, & ex ipſa hebeno nigra exſpirauit reſolutus aer. Sed de coagulatione & liquatione hactenus,

Septimi cap.ſcholia. XLIIII. Si eſſẽ pl⁹ aquę haberet,deberet a frigido. Aulus Gel.lib.17.
Oleũ nõ noctium Atticarũ capite octauo,ſentit ex ſententia Tauri philoſophi oleum ſępe & faci
cõgelari. le ſtare,atq; congelaſcere,vinum autem admodum rarenter. Illiuſq; cauſam percontatur
Au. Gel. ibidem. Potius tñ hac in re Ariſtoteli eſt aſtipulandum ſentienti oleum neq; a frigido gelari, neq;
Taurus. a calido coagulari.nam quæ congelantur,humidum debent aqueum habere,non pingue neq; viſcoſum. Atqui oleum non habet humidum aqueum,ſed aereum,quod itidem pingue eſt & viſcoſum. Itaq; impedit illa viſcoſitas olei conſtrictionem.Neq; cauſa ab Aulo Gellio ſuperiore loco adducta ſatis firma videtur,oleum ſcilicet ob leuitatem celerius coagulari.Faciliora(inquit) ad coeundum ideo videntur quæ leuatiora,leuioraq; ſunt.Nam aer longe eſt oleo leuior,& tñ congelationi non eſt obnoxius.Præterea lutum aqua humectatum facile gelu ſtringitur,& tamen eſt admodum graue.At ſi leuitas congelationem faceret citiorem,grauitas eandem redderet tardiorem.Demum quanta eſt olei leuitas ſupra vinum & acetum?quorum hoc nunq̃,illud vero raro gelari eodem in loco aſſeuerat. XLVII. De ſanguine autem hoc idem manifeſtum eſt. Taurinus (vt inquit
Sypõtin⁹ Sypontinus)omnium celerrime coit atq; dureſcit,ideoq; peſtifer eſt,præſertim potu. Porro The-
Themiſto miſtocles ab ingrata patria (quam a Perſarũ impugnatione tutatus fuerat)exul factus,& a Xer-
cles. xe rege Perſarum (quem bello nauali in freto Salaminio deuicerat) princeps exercitus aduerſus
Xerxes. Athenienſes magno cum honore conſtitutus, cum videret patriæ ſuæ ingentis cladis periculum imminere, haſto tauri ſanguine ſeipſum interemit, ne aut regi de ſe bene merito infidus eſſet non pugnando viriliter,aut patriæ ſuæ hoſtis videretur.

¶Octaui cap.annotat.

¶Perfecta mixta ſunt aĩalia,vegetabilia,& ea quæ foſſilia ſunt. ¶Calidum,& frigidum,prima agentia dicũtur,ꝙ ſenſibilium formis prima ſint agendi inſtrumenta.Siccum vero & humidum,prima paſſiua, ꝙ ſenſibilium potentiæ prima ſint patiendi inſtrumenta.¶Soluuntur,liquantur,aut mollificentur.

Octauum cap. continet vnam concluſionem, tres rationes ad eam enumerationem paſſionem mixtorum perfectorũ,& recollectionem determinationis coagulabilis & incoagulabilis, liquabilis & illiquabilis.¶Concluſio.Calidum,frigidum,humidũ & ſiccum, omnibus mixtis perfectis communia ſunt. ¶Primo.Quia vt dictum eſt a calido & frigido conſtant corpora,calidum enim & frigidum ingroſſantia & coagulantia,ipſorum operationes faciunt, & quanto magis ipſis deficit caliditas,tanto magis abundat frigiditas, & patiuntur per humidum & ſiccum.Sunt igitur calidum,frigidum,humidum & ſiccum, talibus omnibus communia.¶Secundo.Perfectorum homœomera(quas ſimilares partes dicimus)ex aqua & terra conſtare conſpiciuntur,vt in animalibus oſſa, caro,neruus,in plantis cortex & lignum, & in ipſis foſſilibus aurum, argentum, & cætera id genus, talia autem ſine calido perfici non poſſunt. Erunt igitur hæc ipſis communia.¶Tertio. Differunt hęc omnia adinuicem penes ſenſibilia propria & poſſe agere, vt penes colores,album & nigrum,& ſimiles, penes ſonos, vt penes acute aut grauiter ſonare,aut ſimilia,penes odores & ſapores, dulce & amarum,& ſimiles,penes tangibilia calidum,frigidum, humidum & ſiccum, & penes poſſe aliquid agere in ſenſum.Conueniunt igitur ipſis calidum & frigidum prima actiua,ſine quib⁹ non videntur ineſſe poſteriora. & multo magis paſſiuis differunt,vt quę magis paſſiuis conſtẽt,& quibus paſſionũ plurimę conueniant, vt paſſiones ſecundũ quas coagulabile,liquabile,mollificabile,& ſimiles dicuntur quę & oſſi & carni & neruo,cortici,ligno,metallo,lapidi,& vnicuiq; homœomerorum cõueniunt,quę ſi ipſis conueniũt,& prima paſſiua humidũ,& ſiccum, eiſdẽ conuenire neceſſe eſt,oĩbus igitur talibus calidum, frigidum humidum & ſiccum cõmercio veniunt, habenturq; cõmunia. Et vt paſſionũ numerus ſecundum quas differunt,aliquo modo haberi poſſit,nominibus tum quę potentiã im

portant,tum quæ important impotentiam, inferius deſcribimus.

Coagulabili	Incoagulabile	Capibile	Non capibile
Liquabile	Illiquabile	Trahibile	Intrahibile
Mollificabile	Immollificabile	Ductibile	Non ductibile
Intingibile	Non intingibile	Fiſſibile	Infiſſibile
Flexibile	Inflexibile	Detruncabile	Indetruncabile
Frangibile	Infrangibile	Viſcoſum	Fragile
Comminuibile	Incomminuibile	Cõmaſſabile	Incommaſſabile
Impreſſibile	Non impreſſibile	Exhalabile	Inexhalabile
Formabile	Informabile	Vſtibile	Inuſtibile.

Et de coagulabili,incoagulabili, liquabili & illiquabili prius determinatum eſt, de quibus quaſi paucis perſtringentes,eorum quæ dixim⁹ adhuc hoc repetamus. Coagulabilium quædam a calido coagulantur,quædam vero a frigido. A calido quidem humidum deſiccante,a frigido vero calidum exprimente. Quapropter hæc indurationem & coagulationem humidi abſentia patiuntur, vt quæcunque ſunt terræ:hæc vero abſentia calidi,vt quæcunq; ſunt aquæ. Et quęcunq; humidi abſentia coagulata ſunt,humido ſoluuntur: niſi ita compreſſa ſint, & anguſti conſtrictiq; pori relicti vt aqueæ molis introitum non admittant: quẽadmodum de coctili diximus,quæ vero eius ingreſſum admittunt,vt nitrum,ſales,exſiccatumque lutum,humido ſoluuntur omnia, & quæcunq; calidi priuatione vt glacies,æs,plumbum,a calido ſoluuntur. Incoagulabilia autem ſunt, quęcunq; humiditate aquea carent,aut non ſunt aquę(vt quę plus calidi habent) & terrę, vt mel & muſtum:ſunt enim calida,& velut efferuentia, & quę aquę quidem ſunt, ſed plus aeris habent,vt oleum,& argentum viuum:& quicquid pingue & viſcoſum eſt,vt gluten. Sed nunc ad cætera determinanda nos conuertamus,

OCtaui cap.ſcholia. I. Oĩbus mixtis perfectis cõmunia ſunt. Et ſi in quolibet mixtorum perfectorum inueniantur dictæ quatuor qualitates,non tñ idcirco putandum eſt contraria ſimul eſſe in eodem. Non em̃ ſunt in illis dictæ qualitates ſecundũ ſuam excellentiam & intenſionem, ſed remiſſæ & contemperatæ adinuicem, vt ſecundi de Gñatione caput ſeptimum oſtendit. Quocirca non contrarię ſunt ſimpliciter,ſed duntaxat ſecundum quid,quas ſimul eidem ſubiecto adeſſe,nullum putetur inconueniens. Cum autem mixtum aliquod cuiuſpiam elementi vt aquæ habet inſignius & excellentius contemperamentũ,& qualitates illi⁹ frigiditatem & humiditatem habet ſatis excellentes,& ſufficientes denominare ſubiectam. Verum quanto maior eſt illarum excellentia, tanto minor eſt ſuarum contrariarum caliditatis & ſiccitatis in eodem mixto virtus. Quanto em̃ plus adeſt vnius contrarij,tanto in eodem minus adeſt alterius. Non itaque rurſum conficitur,duo contraria ſimpliciter ſimul eidem adeſſe. Et quãuis in nonnullis mixtis aliqua quatuor qualitatũ deeſſe videtur,vt in lapidibus humiditas,nihilominus & ea adeſt,ſed admodum exiliter,neq; ſenſui eſt peruia, ob ſiccitatẽ ſuum cõtrarium obtinens & prædominans. Et vt paſſionum numerus ſecundum quas differunt. Paſſionum mixtorũ perfectorũ numerus deſcribitur decem & octo nominibus,naturalem potentiã & in affirmatione deſignantibus,quæ in litera primo & tertio ponuntur limite. Inſuper & alijs decem & octo nominibus.quę ex oppoſito primis reſpondent,naturalẽ quidẽ impotentiã & in negatione deſignantibus,& in litera ſecundo limite ſimul & quarto poſitis,hac quidem ſerie,vt primum ſecundi limitis opponatur primo primi, & ſecundum ſecundo. Ita primum quarti limitis opponitur primo tertij,& ſecundũ ſecundo. Quorum oĩm duo prima primi limitis coagulabile & liquabile,& duo itidem prima ſecundi eis oppoſita in coagulabile & illiquabile,ſuperius ſatis determinata ſunt,poſſuntq; hoc pacto definiri. Coagulabilia ſunt quæ a calido humidũ educente,aut frigido humidũ intus occultãte,ſunt conſtringibilia,vt lutum & glacies. Incoagulabilia vero ſunt quæ hoc pacto neq; a calido neq; a frigido cogi, & concreſcere nata ſunt,vt oleum. Liquabilia ſunt quę a calido ſicco latens humidum proferente,aut frigido humido poros ſubeunte,in humorem ſolui nata ſunt,vt metalla fuſibilia,& lutum. Illiquabilia vero ſunt quæ in humorem ſolui nata non ſunt,vt lapis,later, vas fictibile. De reliquis autem ſexdecim paſſionibus affirmatiuis & earum negatiuis ſequens caput pertractat.

¶Noni cap.annotat.

¶Formabilia,effungibilia. ¶Tranſmutata, alio translata. ¶Phlegma,pituita. ¶Calidum igneum, ignis, aut quod eius vim obtineat. ¶Exhalabilium hæc, exhalabilium partes aliquę. ¶Halat,exhalat.

NOnum cap. cõtinet ſexdecim diffinitiones, & earum aliquo pacto de=
clarationes. ¶ Prima diffinitio. Mollificabilia ſunt coagulata quę ab
igne humiditate ad exteriora ducta, tandem tactui ceſſibilia ſunt. Et 51
non debent eſſe aquæ ſolum, vt glacies, neque terrę, a quibus ignis to=
tum humidum euaporare faciat, vt nitrum & ſal, neq; talem (vt later) irregulari=
tatem habentia, ſed terrea magis, aut trahibilia, aut ductibilia, non intingibilia,
non aquea, ſed quæ molliantur igni, vt ferrum atque cornu. Immollificabilia ex
oppoſito cognoſcuntur. ¶ Secunda. Intigibilia ſunt terrea quæ latiores poros 52
habentia, molem aquę admittunt, mollioraq; fiunt madefacta, ſolidiora tñ aqua.
nam talia per totum aqua facta, ſolum dicerentur liquabilia. Et intigibilium quę
dam liquabilia ſunt, vt æs, & coagulatum lutum, quędamvero nõ ſunt liquabilia
vt lana. Similiter non intingibilium quædam ſunt liquabilia, vt nitrum & ſales,
& quædam non liquabilia, vt later. ¶ Sed quęres, cur lutum intingitur, & lique=
ſcit humido, nitrum autem & ſales liqueſcunt, & non intinguntur. ¶ Hæc cauſa
eſſe põt, quod in nitro & ſalibus per totum ſunt pori aquę peruij: ideo ſtatim ſol=
uuntur ab aqua, atq; liqueſcunt, indurato autem luto non ſic, ſed permutatim hi
magni habentur, hi vero ſtricti, & qui aquã non admittãt, ideo prius intingitur,
mox deniq; ſoluitur & liquatur. ¶ Et nõ intingibilia ex oppoſito cognoſcuntur.
¶ Tertia. Flexibilia ſunt quæcunq; a rectitudine in circunferẽtiam, aut a circun
ferentia in rectitudinem duci queunt, vt calamus & vimen. ¶ Quę ſi a rectitudi 53
ne ad conuexum ducantur, reflexa dicantur, ſi vero ad concauum deflexa atque
circunflexa, & ſi a conuexo aut cõcauo ſint ad rectitudinem ducta, directa dican=
tur. Non enim idem eſt reflecti, deflecti, & dirigi, ſed aliud & aliud, impoſſibile
enim eſt: rectum, reflexũ aut deflexum eſſe: & ſi omne tale reflexibile eſſet, aut
deflexibile. ¶ Inflexibiliavero ſunt, quorum moles a rectitudine in circũferen=
tiam, aut a circunferentia in rectitudinẽ duci nequeunt, vt later & lapis. ¶ Quar 54
ta. Frangibilia ſunt quę flexibilitatem non omnino perferẽtia, in duas partes
abeunt diuiſa: vt lignum. infringibilia vero, quæ hanc diuiſionem non admit=
tunt: vt glacies. ¶ Quinta. Cõminuibilia ſunt quę in quaſcunque minutas partes 55
abeunt diuiſa, non facile duarum ſolum diuiſionem admittentia. ¶ Incõminui=
bilia vero horum oppoſita. Et quędam ſunt frangibilia, & non cõminuibilia, vt li
gnum, quędam cõminuibilia & infringibilia, vt glacies & lapis. quædãvero fran
gibilia & cõminuibilia ſimul: vt later. Et differunt fractio & cõminutio: quod fra
ctio magnarũ & duarum partium ſit, cõminutio vero quarumcunque, & duabus
plurimum. Et quæ multos & magnos non viciſſim nõ alternatim ſeſe habentes
poros habent, hęc frangibilia ſunt, quę vero paſſim & viciſſim poros habent quã
plurimos minutiſſimos, hęc ſunt cõminuibilia, & quę vtraque hæc pororum gñа
tenent, hæc & frangibilia & comminuibilia. ¶ Sexta. Impreſſibilia ſunt quo= 56
rum exterior ſuperficies aut pulſione, aut forti ictu, percuſſioneve: aut tactu in
profundum cedit: vt ęs, & cera. ¶ Non impreſſibilia autem ſunt, quę hoc pacto
non cedunt. Et impreſſibilium quędam ſunt mollia, vt cera, alia vero dura, vt ęs.
Similiter non impreſſibilium hęc ſunt mollia. vt aqua, quę cedit in profundum
non manente ſuperficie, hęc dura, vt later, cuius ſuperficies in profundum non
cedit. ¶ Septima. Formabilia ſunt bene manu impreſſibilia, & non reſilientia, 57
vt cera quę impreſſionem manu pertractata ſeruat. ¶ Quæ vero hoc pacto im=
preſſionẽ non ſeruant, non formabilia dicimus. Et horũ non formabiliũ quędam
facile ſunt impreſſibilia: vt lana, & ſpongia, quædam difficile, vt ęs, & lignum,
quædã non ĩpreſſibilia, vt later, & aqua. ¶ Octaua. Capibilia ſunt q̃cunq; ſecun 58
dum ſuperficiem non diuiſam aut tranſmutatam in ſeipſa ſecundũ profundum
facile ſunt cedentia: vt ſpongia, cera caro, quę pulſa & indiuiſa, in ſuos ſecundum
profundũ facile cedunt poros. Et capibilia omnia connaturales habent poros, in
quos poſſunt cedere preſſa, ſiue ipſi inanes ſint, quales dicuntur cũ ſint inſenſibi=

liori corpore vt aere pleni,ſiue quidem pleni ſed corpore molliori q̃ quod in ſeip
ſum indiuiſum cedat,vt ſpongia humectata,ſemper eñ in ſuos cedunt poros,ip=
ſo intercluſo aut cedente aut expreſſo corpore. ¶Incapibilia aũt ſunt quę hoc pa
cto in ſeipſa non dedunt:vt aqua,lac fluidũ oẽ,& omne durum,ꝙ tales poros non
habeant,in quos cedere poſſint,vt aqua,aut hñt quidem,ſed duriuſcula , duriori=
59 busve corporibus plena. ¶Nona. Trahibilia ſunt quorũ ad latus transferri põt
ſuperficies,ipſa quidẽ ſuperficie continua manente:vt pilus,coriũ,neruus,paſta,
& gluten. Trahi vero eſt ad mouens transferri:ipſo ſꝑ plano manente continuo.
¶Non trahibilia aũt ſunt quę ad latus hoc pacto transferri non poſſunt,vt aqua
& lapis. Et trahibilium hæc capibilia ſunt,vt lana:hęc vero non,vt phlegma. Iti
60 dem capibiliũ trahibilia ſunt,vt lana& cera,hęc nõ trahibilia,vt ſpõgia. ¶Deci
ma. Ductibilia ſunt quæcunq; eadem percuſſione ſimul & in latus & in profun=
dum ſecundũ ſuperficiem & ſecundũ partem transferri poſſunt, vt ęs & ferrum.
¶Nõ ductibilia vero,q̃ hũc in modũ trãsferri nõ poſſunt: vt lapis atq; lignũ. Et
omnia ductibilia impreſſibilia ſunt, non autẽ oĩa impreſſibilia ſunt ductibilia,
nam lignũ impreſſibile eſt,non autẽ ductibile. fere tñ ductibile & impreſſibile,
quo ad omnia conuertuntur.& ductibiliũ quædam capibilia ſunt,vt cera & lutũ:
quędam nõ,vt ferrũ. Ita & capibilium quędã ductibilia ſunt, veluti cera & lutũ:
61 quędam nõ,vt lana,& ſunt neq; capibilia neq; ductibilia:vt aqua. ¶Vndecima.
Fiſſibilia ſunt quorũ diuiſio pręcedit diuidens, pluſq; diuiditur q̃ diuidens aſſe=
quitur,vt lignum. Infiſſibilia autem,quę talia non ſunt.& nullũ ſimpliciter mol
le,fiſſibile eſt,dico eñ ſimpliciter.nã ad alterum,ferrũ molle eſt: vt ad chalybẽ.
Neq; omne durũ fiſſibile eſt,vt ferrũ,ſed talia eſſe debent,quę neq; ſint liquida,
neq; ductibilia,neque cõminuibilia, talia autem ſunt quæ ſecundũ lõgitudinem
poros habent,ſecundum quos adinuicem adnaſcuntur & adhærent, non autẽ ita
62 ſecundum latitudinem habent. ¶Duodecima. Detruncabilia ſunt quorum di=
uiſio non pręcedit diuidens,ſed ſolum diuiditur,& non comminuitur quod aſſe=
quitur diuidens. ¶Et indetruncabilia ſunt quę hoc pacto diuidi non queunt. &
detruncabilium quędam ſunt mollia,vt cera: quædam dura ,& non fiſſibilia , vt
ductibilia,quędam vero detrũcabilia & fiſſibilia ſimul, vt lignum quod quidem
vt plurimum ſecundum longitudinem fiſſibile, ſecundum autem latitudinem
detruncabile,quod cum diuiſibile ſit,& in longum,& in latum:qua diuiſibile ſe=
cundum longum , fiſſibile eſt : qua vero ſecundum latum,dicitur detruncabile.
63 ¶Decimatertia. Viſcoſa ſunt quę ad multum extendi poſſunt, & bene conueni
re. Et hæc trahibilia aut humida & mollia ſunt, quorum partes partibus adhæ=
rent,parteſque ſequuntur velut concatenatæ colligatæque. ¶Quę autem mollia
64 talia non fuerint,non viſcoſa & fragilia dicuntur. ¶Decimaquarta. Commaſſa
bilia ſunt capibilia quę manſiuam habent capturam,vt cera & paſta,quę impreſ=
ſionem ſeruant,& non reſiliunt. ¶Incommaſſabilia vero quę omnino capibilia
non ſunt,aut quę capibilia quidẽ manentẽ non ſeruant capturã:vt aqua,vt lana.
65 ¶Decimaquinta. Exhalabilia ſunt quę humiditatem habẽt quidem, ſed quam
non ſine ſicco igneo ſeorſum euaporent. Et eñ vapor,calido ſeparãte igneo,quę=
dam ab humido madefactiuo ſegregatio. quæ nunc in aerem cedit, nunc in ven=
tum,nunc vero in imbriferã nubem concreſcit. Exhalatio vero hic nuncupatur,
quæ fit a calido igneo communis ſicci & aerei humidi ſegregatio, & ideo vapor
madefacit,exhalatio autem non.ſed potius colorat. & exhalabilium hæc in aere
tempore diſſoluuntur diſparentia & ſicca, hæc vero ipſorum remanentia fiunt
terrea,differt tamen id quod ipſorum temporis tractu in aerem ſegregatur,& ha
lat a vapore, quod id exhalationis neque cedit in ventum aut nubem,neque ma=
defacit,quod facit ipſe vapor. ¶Lignoſi quoque corporis exhalatio propriẽ fu=
mus dicitur. ¶Nomine autem lignoſi corporis,oſſa pilos,& cætera id genus in=
telligi volumus. Non eñ habemus nomen aliud cõmune quo ipſa nuncupemus

quãuis ſecundum analogiã ea omnia ſub eodem ſint:quod ſatis innuit Empedo=
cles,cum pilos,& auium denſas plumas,& piſciũ ſquamas,& arborũ folia,ex eiſ=
dem & conſimilibus oriri aſſerit. At pinguis corporis exhalatio, fuligo dicitur:
vnctuoſi vero,nidor,quam κνισσαν Græci vocant. Et hinc iterũ cognoſcere prom
ptum eſt cur oleum & aqua elixari,calidoq; ingroſſari non poſſint. nã oleum to=
tum exhalabile eſt,& non vaporabile:aqua vero contra,tota vaporabilis, non au
tem exhalabilis.Itidem dulce vinum,quod dulce eſt halat,eſt em̃ pingue,& mul
ta cum oleo cõmunia tenens:vt frigore non coagulatur,vt neq; oleum,ſed aduri
tur,inflãmaturq;vt oleum:vt nomine vinũ dicatur,opera autem vini non faciat,
humoremq; parũ vinoſum habeat,hac de cauſa ipſum(vt alia faciunt)uõ inebri
at,ſed parũ exhalationis habet:ideo flãmam emittit. ¶ Inexhalabilia autem di= 66
cuntur,quę cum ſicco humidum non reſoluunt. ¶ Decimaſexta. Vſtibilia ſunt
quęcunq; poros habent ignis ſuſceptiuos, & in poris ſecundum directũ humidi= 67
tatem,igne quidẽ debiliorem:vt lignum,os,lana,quę incõmaſſabilia ſunt. ¶ In=
uſtibilia ſunt quæ huiuſmodi poros non habent:aut quæ fortiorem ipſo igne reti
nent humiditatem:vt lapis,glacies & viride lignũ: quæ eſſe prius poſita ſunt in=
cõmaſſabilia.Item & alio modo latius dicuntur vſtibilia corpora,quæcunq; in ci
nerem redigibilia ſunt.Et hæc ſunt quæcunq; coagulata ſunt calido ſolo,aut am
bobus ſimul,calido ſcilicet & frigido , his em̃ omnibus videtur ignis præualere.
Carbunculum tñ pretioſam gẽmã excipio,cui ignis non præualet. Et vſtibilium
hæc inflãmabilia ſunt,vt quęcunq; humida exhalabilia ſunt,vt pix,oleum,cera,
& cum alijs q̃ per ſeipſa magis ſunt inflãmabilia,& quęcunq; fumum emittunt,
hæc autem carbonalia ſunt:vt quæcunq; plus terræ q̃ fumi habeant. Et inflãma
bilium quoddam eſt illiquabile:velut lignum(quod per totũ continuum ſit)hu=
midum habens aptum vt peruratur,quoddã vero liquabile, vt thus. At vero æs
& ſi liquabile ſit,inflãmabile tamen non eſt, quod ſi partes partibus propinquas
habeat,humidum tamen ſicco non ſatis continuum & counitum habet:quod eti
am minus eſt q̃ vt flãmam efficiat. Et thus duobus aſſimilatur,duorumq; tenere
naturã videtur,ligni ſcilicet,& æris,ligni quidem,ꝙ fumum quo inflãmetur pręſtet,æris vero,ꝙ humorem,quo mollificetur & liqueſcat. Et inflãmãtur exhala=
bilia,non liquabilia:ꝙ magis ſint terræ,quæ ſiccum igni commune habet.ſi ita=
que id ſiccum,calidum fiat:fiet ignis atq; flãma,hinc em̃ flãma exiſtit ſicci ſpiri
tus aut fumi ardor. Et iam diximus lignorum exhalationem fumum eſſe : & ce=
ræ & thuris,& picis,& piciferorum omnium,& ſimilium exhalationibus nomen
fuliginis coaptari:olei tñ & quoruncunq;vnctuoſorũ eſse nidorẽ:& quędam ſola
paucum inflammari,quia paucum ſiccum habeant:adiuncta autem alijs(vt quę
pinguia,ſicca,aut vnctuoſa fuerint)citiſsime inflammari . nam humida per ſe,
vt oleum,cera,pix,magis exhalant,ſicca autẽ magis ardent. Et de his hactenus.

NOni capitis ſcholia. LIII. Impoſſibile eſt enim rectum reflexũ aut deflexũ eſſe. Non
oportet ſi nomina potentiarũ ſimul eidem conueniunt eorum actus eidẽ vna pari-
terq; cõuenire, vt poſſe ſanari,& poſſe ęgrotare,ſimul eidem vt Socrati competunt
eſſe tñ ſanum & ægrum,neutiq̃ eidẽ ſimul adeſſe poſſunt. Ita idẽ ſimul eſt dirigibile
reflexibile,& deflexibile.nihil tñ ſimul eſt directum,reflexum & deflexum,quanuis
eidm ſucceſſiue poſſet eſſe primo quidem directum,& deinde incuruum,aut ediuer
ſo.Cęterum cũ aliquid ſecundum conuexũ incuruatur, inflectitur & ſecundũ concauum, quia cum
inflexibilibus exterior ſuperficies fit in curua,etiã & interior, vt ſi cuiuſpiã arcus extremitates de-
flectantur verſus concauum, pars extima etiam fit in curua,pręcumida,& excuberans. Et ediuerſo
ſi verſus conuexũ inflectatur,pars oppoſita itidem ſinuoſa fit & obliqua. Non tñ idcirco idem re
ipſa eſt reflexum aut deflexum.nã non dicitur aliquid reflexum aut deflexum,quia ſecundum con
uexũ incuruetur,aut concauũ,ſed reflexũ,quia a rectitudine ad cõuexum curuatur,deflexum vero
quia a rectitudine inflectitur ad ſuũ cõcauũ , quorum vtrunq; ſimul eidem competere non poteſt,
non enim idem ſimul poteſt a rectitudine duci ad ſuum conuexum & concauũ. Similiter directum
a prędictis etiã re ipſa diſcrepat,neq; idem eſſe põt directum & reflexũ, aut directum & deflexum.
Nam illud ipſum ſimul rectum eſſet & curuum . Directum enim ab obliquitate in rectitudinem
tendit. Reflexum vero & deflexum , a rectitudine in ſinuoſitatem. LVIII. Et capibilia omnia

connaturales hñt poros. Id diſcriminis hñt ĩpreſſibilia quæ ſunt formabilia,& quę capibilia. Nam formabilia cum in profundum cedunt,maſsiuam hñt captururam, vt remoto prẽmente partes depreſſæ non redeãt in ſummum,neq; reſiliant. Itidem manu pertractata, quancunque impreſſionem formatam diu ſeruant, vt ſi quis ceram digitis verſando fecerit triangulam aut quadrangulã,diuſius illam ſeruabit efformationem. ſi quis item digito vnam eius partem in profundũ depreſſerit, amoto digito pars depreſſa manet in imo. Capibilia autẽ non formabilia ſunt poroſa & ſpõgioſa, quę abſq; ſuperficiei diuiſione facile in profundũ cedunt,& protinus ſeſe in priorẽ diſpoſitionẽ reuocant a eq; reducunt. Cedunt quidẽ egrediente corpore ſubtiliori(vt aere aut aqua)prius poris illis contento. Reſiliunt vero,corpore ſubtiliori iterũ poros illos ſubeunte,& partibus ſeſe explicantibus,vt ſpongia,lana,& panis recens Cõpreſſa em̃ ſpongia aut aerem efflat,aut aquam intus contentã relĩquat. At vbi ceſſat cõpreſſio,rurſum partes ſpongię recepto aere ſe dilatãt. LXI Dico em̃ ſimpliciter. Mollium hoc ſimpliciter eſt molle,illud ad alterum. Ita & durorum hoc ſimpliciter durum,illud ad alterum. Simpliciter molle eſt quod abſolute & per ſe ſumptum molle eſt,& tactui cedens,vt cera,lutum. Ad alterum molle eſt,quod ad alterum collatum,minorem eo habet duritiem faciliusve tactui cedit,vt cera ad ferrum. Sic durum ſimpliciter eſt,quod ad alterum non comparatum,ſed ſecundum ſe ſumptum,duritiem habet,vt ferrum marmor. Durum vero ad alterum eſt, quod alteri comparatũ,maiorem eo habet ſoliditatem,vt cera ad aquam. Nullũ ſane idẽ eſt ſimpliciter durum,& ſimpliciter molle,q̄ ea pugnent aduerſenturq; adinuicem. Ad idẽ eſt molle ſimpliciter,& durum ad alterum,vt cera ad aquã collata. Sic & idem eſt ſimpliciter durum,& molle ad alterum,vt ferrum ad calybem. Sed hęc ex quarto capitis huius manifeſta ſunt, & facile perſpicua. LXV. Eſt enim vapor calido ſeparante igneo. Manifeſtũ eſt ex his diffinitionibus quas habet litera,vaporis & exhalationis etiam ſecundum ſpeciẽ diſcrimen,etſi ab eodẽ edantur efficiẽte,vtpote calido igneo,& nõnullas qualitates vt qualitatem & leuitatem habeant communes. Nempe vapor ſegregatur ab humido madefactiuo,vt aqueo,& hinc facile in aquam cõuertitur. Exhalatio autem ab humido aereo ſeparatur,& a corporibus ſiccis atq; terreis, humidi tñ aerei non expertibus. Et vapor quidem vbi ſublat⁹ fuerit,humiditatẽ plane retinet,ob quã & madefacere dignoſcitur. Exhalatio aũt cũ ſegregata fuerit,ſiccitatem habet igneã,magiſq; naturã ignis imitatur,& eã ob rem deſiccandi vim habet. Conſimile diſcrimen hñt exhalabilia & euaporabilia. Nã exhalabilia humiditatẽ hñt aereã,admodũ tñ debilẽ,& cui dominatur ſiccitas terrea,vt ligna arida, & partes terræ ſulphureę. Euaporabilia vero hñt humiditatem aqueam excellentem,& ſenſu perſpectam, ſiccitatem vero aut nullam, aut exiguam & latentem. LXVII. Carbunculum tamen pretioſam gẽmam excipio. Carbunculus lapis eſt pretioſus,diffundendi luminis miram habens virtutem. Si enim in loco tenebroſo collocetur,totum reddet lumine colluſtratum,perinde atq; ſi dies adeſſet, & a carbone,qui & in tenebris eſt conſpicuus,ob fulgorem nomen deducit,de quo Plinius xxxvij. naturalis hiſtorię libro. Principatum habent Carbunculi, a ſimilitudine ignium appellati, eum ipſi non ſentiãt ignes. Vnde & a quibuſdã dicũtur apyraſtæ,quaſi ab ignis leſione & ardore innoxij. Thus vero,& arborem,& ipſum gummi quod inde emanat,deſignat. Hoc autem in loco (vt & frequentius apud Latinos)pro ipſo gũmi ſumitur,q̄ vbi igni impoſitum fuerit,reſoluitur in fumum grātiſſimi odoris,& teſte Plin. lib. xij. naturalis hiſtoriæ, ſolum in Arabia naſcitur. Iuxta quod dicit Virg. in Georgicis. *Solis eſt thurea uirga Sabæis.* & rurſum, *India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi,* Neq; tamen omnis Arabia thurifera eſt, ſed ſola eius regio quæ ſaba dicitur.

Decimi capitis annotat.

Similium partium corpora ſunt, quæ partes ſimilis habent denominationis. Communia ſunt,terræ & aquæ,terræ & aeris, aquæ & aeris, terræ aquæ & aeris. & ita de igne. tametſi communia ignis in animalibus,vegetantibus,& foſſilibus minus reperiantur. Electrum,nos ſuccinum dicimus,ſuccus arboris eſt pinei generis denſatus rigore vel tempore aut mari ducitur, & mixtura ex auro & quinta argẽti parte electrũ ſuccini colorẽ imitata. Compoſita,mixta perfecta.

DEcimum cap. quindecim ꝓpoſitiones (quę ex præcedentibus
68 dictis aliquo pacto cognitæ eſſe poſſunt)recolligit. Prima.
Similarium partiũ corpora(quę homœomera dicũt)vt ĩ ani-
malib⁹ caro,os,nerui,vngues,pili, fibræ,venæ, ex q̄b⁹ cõſtant
ea q̄ diſſimilium ſunt partiũ,quæ dicũtur anomœomera,diſſi-
milariumq; partium tota, vt pes,manus,facies,& in plantis li-
gnum,cortex,foliũ,radix,& in foſſilib⁹ aurũ,argentũ,ferrum,
ſtannũ,lapis,& ſimilia:aſſignatis differentijs abinuicẽ differũt, quæ potiſſimum

tactu dinoſcuntur. differunt & ſaporib⁹,odoribus,colorib⁹,&varietate ſonorum.
¶Secunda. Alia ſunt ex quibus hęc conſiſtant,& a quibus cõſiſtant. ¶Nam ex 69
quibus conſiſtunt,ſunt materia, humidum ſcilicet & ſiccum, quare aqua & terra
quæ manifeſtiſſimas has gerunt potentias. Ea vero a quibus conſiſtunt efficien=
tia ſunt duo:ſcilicet calidum & frigidum. hæc enim conſtare faciunt , cogunt &
coagulant. ¶Tertia. Eorum quæ homœomera ſunt,ſimilariumq; partium,quæ 70
dam ſunt aquæ,aut aquæ ſpecies:quædam terræ,terręve ſpecies:quedãvero com
munia. ¶Quarta. Compoſitorum quædam ſunt liquida, quędam mollia,q̃dam 71
dura. De mollibus autem & duris iam dictum eſt: nunc de liquidis reſtat agen= 72
dum. ¶Quinta. Quęcunq; liquidorum euaporãt,ea ſunt aquę. ¶Sexta. Quęcun 73
que non euaporant,hęc ſunt terrę,aut communia terrę & aquę,terræ & aeris,aut
aquę & aeris:vt lac,mel,oleum. ¶Septima. Quę calido ingroſſantur , cõmunia 74
ſunt. Sed dubium aſſurgit,cuius ſitvnumvidetur enim nunc aquæ eſſe,quia eua
porat:nunc vero commune,quia nouum vt muſtum calido ingroſſatur. ¶Dici=
mus duplex eſſe vinum: recens ſcilicet,& antiquum. & recens plus habere terrę,
quam antiquum. hinc calido ingroſſatur,magiſq; calidum eſſe : ideo minus con=
ſtringitur & coagulatur frigido. Et eſt vinũ in Archadia,ſic terreſtre & calidum,
vt in vtribus ita a fumo exſiccetur,vt eductum appareat coagulatum,& ſi omne
vinum fecem habet,omne eſt aquæ & terræ:& cuius magis habet , ei⁹ magis eſt.
¶Octaua. Quę a frigido ingroſſantur,terrę ſunt. ¶Nona. Quę ab vtroq;. calido 75
ſcilicet & frigido,communia:vt oleum,mel,dulcevinum. ¶Decima. Quęcunq; 76
ſolo frigido conſtant & coagulantur,aquæ ſunt: vt glacies ,nix, pruina , grando. 77
¶Vndecima. Quæcunq; ſolo calido,terrę:vt later,caſeus,nitrũ,& ſales. ¶Duo= 78
decima. Quæcunq; ab ambobus calido & frigido coagulantur,aquæ & terræ com
munia ſunt:& ſunt hęc quæ calidi & humidi priuatione coagulaſcũt: vt ſanguis 79
& genitura. nam ſal,& quæ ſyncera conſtant terra,ſolius humidi priuatione con
creſcunt:glacies autem ſolius calidi:ſanguis vero,genitura,vtriuſq;. ¶Decima= 80
tertia. Quorum totus exudauit humor,vt later , & lachrymarum genera , vt ele=
ctrum,thus,myrrha,& ſimilia gummi,frigido coagulantur : quę & palã & nobis
cernentibus coagulantur:quod intercepta plerunq; animalia,vt formicæ & con=
ſimilia animalia oſtendunt,diſtillat autem electrum in fluuium:& velut mel co
ctum,in aquam demiſſum cum calido humidum euaporatione amittit. Et ho=
rum hęc ſunt terrę,& magis quę imollificabilia & illiquabilia ſunt:vt electrum,
& quidam lapides,vt ſpelęarum tophi,quos græci poros vocant. Quęvero molli=
ficantur aut liqueſcunt ab igni,vt ferrum & cornu,non tota ſunt terrę, ſed aquo=
ſiora, thus quoq; & myrrha & his ſimilia conſimiliter vt ligna euaporant:& quę=
dam ſunt communia,vt cera. ¶Decimaquarta. Quęcunque liqueſcunt ab aqua, 81
hęc ſunt terrę. ¶Decimaquinta. Quę neque igne neq; aqua liqueſcũt , aut terrę 82
ſunt,aut vtriſq; communia. Ex quibus permanifeſtum eſſe poteſt, ſi cõpoſita om
nia aut fluida aut coagulata eſſe oporteat,neq; harũ paſſionum ſit medium: quæ
ipſorum erunt terræ,quę aquæ,& q̃ pluribus communia: & an calido , vt igne,an
frigido,an vtroque conſtare debeant. Notum item eſt argentum, ſtannum,æs,
plumbum,vitrum,& lapides multos innominatos, quæ facile liqueſcunt calido,
eſſe aquæ:& vinum quoddam,acetum,vrinam,lixiuium,ſerũ & ſaniem, quę fri=
gido coagulantur,itidem eſſe aquæ. Et quod ferrum,cornu,vnguis,os, neruus,pi
lus,lignum,cortex,folium, electrum,myrrha, thus , lachrymæ , tophus , omnes
fruges,vt legumina & triticum:ſunt terræ . Et ipſorum quædam ſunt magis ter=
ræ,quę minus. quędam enim ſunt mollificabilia,& quædam exhalabilia,& frigi
do coagulata. Et ſimili modo terrę ſunt nitrum,ſales,& lapidum genera, quę ne=
que infrigidatione fiunt , neque frigido coagulantur . & ſanguis , & genitale ſe=
men , aeris , aquæ & terræ ſunt communia. ¶Attamen ſanguis ille qui plures
fibras habet,magis terræ eſt. ideo frigore coagulatur, & humore liqueſcit . & qui

fibras non habet magis eſt aquæ, quare & frigido non coagulatur. Genitale aũt ſemen frigido coagulatur expirante calido ſecum humidũ rapiente, educẽteque.

DEcimi capitis ſcholia. LXVIII. Ex quibus conſtant ea quę diſſimilium ſunt partium. Non ſemper oportet totum quancunq; partium denominationem ſortiri, vt ſi pars ſit pedanea, non oportet totum dici pedaneum, aut ſi pars numeri impar, totum numerum eſſe imparem. Ita ſi caput & pes ex homœomeris componantur, carne, oſſibus, & neruis, non protinus ſequitur caput & pedes eſſe homœomera. Et quanuis quęlibet capitis pars integralis, alteri eiuſdem parti ſit eadem ſpecie, quandoquidem materia vnius materię alterius, & forma formæ ſit eiuſdem ſpeciei, non tñ protinus efficitur partes eas eſſe homœomeras, & eiuſdem denominationis. Nam eadem denominatio non ſumitur a ſpeciei identitate ſolum, ſed & a ſimili contemperamento, affectionibuſque & operationibus. Quale enim contemperamẽtum, qualemve diſpoſitionem aut officium habet vna pars homœomera, conſimile habet & quæuis altera eiuſdem denominationis. At vero aliud eſt contemperamentum atque officium oculi, aliud manus, & aliud linguæ. Nil mirum igitur ſi diuerſam ſortita ſint denominationem. LXXXI. Et lachrymarum genera, vt electrum, thus. Myrrha, arbuſcula eſt in Arabia præcipue naſcens, & ĩ eiſdem ſyluis permixta thuri, vt nonnulli ſentiunt. Ea bis inciditur ĩiſdem temporibus quibus thus, ſudat autem ſponte priuſquam incidatur. Et is ſudor atque humor emanans arbore, retinet idem nomen, & myrrha dicitur, vt in litera, Refert autem Plin. lib. duodecimo naturalis hiſtoriæ, Sabęos ex myrrha non dare portionem deo, quoniam & apud alios naſcitur. ex thure autem dare, quod ſolum apud eos gignatur. Porro lachrymas vocat litera humorem omnem qui ex arboribus & fructibus emanat Et is cum defluerit, concreſcit circa exteriorem corticis partem, duraturque, concretus vero & duratus, gummi dicitur, quod vulgo in ceraſis, amygdalis, prunis, & id genus arborib⁹ inuenitur omniumque oculis facile obuium eſt. Et quidam lapides, vt ſpelæarum pori. Spelęæ, arũ, aut ſpelęa, orum (quod ſecundum frequentius eſt) Gręcum vocabulum eſt, ſignificãs ſpeluncas quę fodiuntur in montibus aut locis ſubterraneis, quas & ſpecus interdum appellamus. Virgilius Certum eſt in ſyluis inter ſpelæa ferarum Malle pati. Pori ergo ſpelęarum ſunt exiguę illę concauitates quæ ſparſim & paſſim in abruptis inueniuntur lapidibus & rupibus, quæ ſpeluncas in ſe complectuntur. Cum enim ſcopuloſa ſunt loca, & duris cautibus plena, in illis diutius ſpeluncæ permanent, neque adeo facile terra obruuntur aut opplentur, ꝙ vndiq; lapidibus prędurís teguntur, in quibus minutulæ concauitates ſunt quæ ſpelęarum pori hic dicuntur.

¶Vndecimi cap. annotat.

¶Aliena caliditas, quæ non eſt ſecundum prædominantis elementi naturam.
¶Propria & naturalis, quæ vniuſcuiuſque perfectioni ſit accommoda.

VNdecimum cap. continet quatuor concluſiones, vnum coro=
84 larium ad tertiam, & duo ad quartam. ¶Prima concluſio.
Quæcunque aquæ ſunt, vt plurimũ frigida ſunt, niſi alienam habeant caliditatem, quemadmodum habent lixiuium, vrina, & vinum. nam maxime frigidum dominans habent ele=
85 mentum. ¶Secunda. Quęcunque terrę ſunt, vt plurimum calida, hęc ob calidi operationem ſunt calida. ¶Hoc oſtendunt calx & cinis. nam omnibus ignitis ineſt caliditas aut amplior, aut minor. alioqui frigida ſunt. nam terra frigida eſt. ¶Tertia. Hæc ſecundum materiam accipien
86 da ſunt eſſe frigida. ¶Nam materia humidum & ſiccum eſt. ſunt enim hęc paſ= ſiua. & humidum & ſiccum maxime aquæ & terræ ſunt: quæ terminantur frigi= do, & magis aqua. Sunt igitur ſecundum materiam accipiẽda eſſe frigida. ¶Corollarium. Hinc perpalam euadit, quæcunque ſunt ſimpliciter aquæ, aut ſimpli= citer terræ, frigida eſſe, modo alienam non habeant caliditatem. ¶Nã aqua ma= xime frigido determinata eſt, deinde terra. alienam autem habent calidi opera= tionẽ: vt efferuens aqua ab igni, lixiuium a cineribus quibus ipſum concoctum fuerit. In omnib⁹ enim ignitis caliditas aut maior aut minor adeſt, & ita de alijs.
87 ¶Quarta. Etſi ſecundum materiam frigida eſſe debeant, accidit tñ plerunque alienam caliditatem propriam eſſe, & ipſa terminare. ¶Nam quæ putreſcunt, manifeſtum eſt alienam caliditatem habere: & tamen ipſa propria fit digerens, & terminans: vt inde prodeant animalia, quæ illa caliditate cõſtent & terminẽn= tur: ſicut licet intueri in ijs quę facile ex putrefactione vermibus defluunt & ſca= tent. Similiter vinum, ſanguis, medulla, genitale ſemen, lac, & ſimilia plurima,

quæ cõmunia ſunt propria,& naturali caliditate conſtant,& quæ digeſſit. ℂPrimum corollarium. Hinc fit vt ſanguis, medulla, genitale ſemen, lac, & ſimilia (quæ propria naturali & digerente caliditate conſtant) corrupta, & a natura egredie ntia, non amplius videantur eſſe calida. ℂNam eorum materia, vt terra, aut aqua (quę frigida eſt) relinquitur. ℂSecundum. Hinc iterum euenit, vt quidam hæc iudicent eſſe calida, quidam vero eſſe frigida. Nam qui ea reſpiciũt in propria permanentia natura, calida eſſe cenſent. qui autem a propria ſeparata natura, iudicant eſſe frigida. eſt tamen vt de ipſis determinatum eſt. Et (vt paucis & quaſi ſub epilogo dicta perſtringamus) quibuſcunque eſt materia aquæ plurimum hæc frigida ſunt. opponitur enim maxime igni calidiſſimo, quibuſcunq; vero terrę aut aeris, hęc minus ſunt frigida. Frigidiſſima tñ & calidiſſima aliena caliditate & frigiditate fieri contingit: & potiſſimum quæ maxime coagulata, ſolidaque ſunt. fortiter enim caliditatis & frigiditatis impreſſionem admittunt, & impreſſam retinent. Hinc ſolidiora caliditate priuata, frigidiora apparent. itidem & calefacta apparent calidiora, fortiuſque exurunt: vt aqua calidior apparet fumo, & lapis ignitus calidior aqua, fortiuſque exurit.

VNdecimi cap. ſcholia. LXXXIIII. Quemadmodum habent lixiuuim, vinum. Lixiuium caliditatem habet alienam, & extrinſeci calidi operatione inductam, vtpote cineris per quem aqua colata eſt, aut cui eſt concocta. Cinis autem terreſtre eſt exuſtum, caliditatis vim latentem retinens ab igne ſuo authore, quemadmodum & calx, quia igni decoquitur, quanuis terrei ſit contemperamenti, adeo caloris ſeminaria retinet, vt ſuperfuſa ei aqua exæſtuet, fumumq; emittat. Sunt enim hæc duo cinis & calx, ignita, non quia igneum habent contemperamentum, aut candorem vt ferrum, ſed quia igni ſunt cõcocta, atq; exuſta. Vinum autem latentem habet & inſitam caliditatem, non quidem ab aqua & terra ſubminiſtrantibus vineæ nutrimentum, cum ambo ſint frigida, ſed a calore ſolis maturante racemos, & digerente in naturale frigidum. Hinc cum vuis exprimitur vinum, aut expreſſum cadis imponitur, efferueſcit, & ebullitionẽ efficit propter ĩternum calorem, quo etiam dignoſcitur vinum hauſtum calefacere corpora, etſi re ipſa ſit frigidum, & a tactu iudicetur eſſe tale. Maturatio eñ omnis completur & perficitur a calido, potiſſimum extrinſeco, vtpote ſolari. LXXXVI. Hæc ſecundum materiam accipienda. Hæc quę ſunt aquæ, & quæ terræ, de quibus duæ data concluſiones differunt. Cum autem in approbatione ſubiungit litera, ſunt enim hæc paſſiua, per hęc, humidum & ſiccum intelligenda ſunt, quę dicta ſunt eſſe qualitates materiales & paſſiuę. Denique cum ſubiungit, & humidum & ſiccum maxime aquę & terrę eſt. hic accipiendum eſt de humido apto ad mixtorum contemperationem atque terminationem, vt ſuperius dictum eſt. nã ſimpliciter & maxime humidum, aer eſt. LXXXVII. Itidem & calefacta apparent calidiora. Non dicit Ariſtoteles ſolidiora calefacta, minus ſolidis eſſe calidiora, ſed apparere duntaxat. Nam pleraque ſolida raris & apparent & ſunt calidiora, vt ferrum candens feruentius eſt aere. Eadem alijs raris apparent quidem calidiora, ſed non ſunt, vt ferrum candens apparet feruentius igne a quo ignitum eſt, tñ minus eſt calidum, vt quod propter ignem calidum, factum ſit calidum. Neque tactus iudicans ferrum calidius igne, decipitur circa ſui proprij obiecti ſubſtantiam. iudicat enim tactus, & recte, tam in ferro, q̃ in igne eſſe calorem, ſed aberrat circa ſui obiecti conſequens, ſcilicet intenſionem, iudicãs vehementiorem in ferro quam in igne eſſe caliditatem, propter materiæ cuiuſq; ineſt, varietatem, diuerſamq; conditionem. Ob quam itidem contingit ferrum plus exurere quam ignem, non ob maioris caloris vehementiam, ſed ob materiæ denſitatem & ſoliditatem, ob quam calor inexiſtẽs ferro fortiter agit & quidem acrius quam calor ignis qui eſt in materia rara, molli, cedente, & minus apta, vt fortis fiat virtutis calefactiuę in extrinſeco impreſſo.

ℂDuodecimi capitis annotat.

ℂIn igne, in contemperamento igneo. ℂIn aqua, in aquæ contemperamento.

DVodecimum caput continet duas concluſiones, tres rationes ad ſecundam, & vnum corollarium. ℂPrima concluſio. Homœomera, vt caro, os, neruus, & vnunquodq; reliquorum, ex elementis conſtant. ℂNam ex his vt materia omnia naturæ opera fiunt. Et eorum quædam ſunt ex quibus naturalia conſtant, vt ex materia: vt paſſiua. & quædam ex quibus conſtant ſecundum eſſentiam, ſpeciem atq; formam: vt actiua. ℂConſtant igitur homœomera ex elementis. ℂSecunda. Poſteriora, & quorum gratia homœomera ſunt, & ipſorum organa ipſis notiora ſunt. ℂPrimo. Quia magis

exploratum habemus ꝙ homo mortuus non ſit homo , niſi æquiuoce , quemad=
modum fiſtulæ lapideę,& organa videntur fiſtulę & organa eſſe, quę neq; fiſtulę
neq; organa ſunt niſi æquiuoce . Id autem in homœomeris,vt carne, & oſſe,mi=
nus perſpectum eſt:& adhuc minus in aqua,& igne. ¶Secundo.Quia vbi pluri=
mum materiæ,ibi minus formę eſt:vbi autem minus formæ, hoc minus cogno=
ſcibile:vt ſi extrema conſtituamus,materiam ſcilicet,eſſentiam & formam, ma
teria quidem nihil eſt præter ipſam formam.omnibus eadem,& qua nulla differ
re dignoſcuntur. eſſentia autem & forma,omnibus ratio eſt, & qua ſingula a ſin=
gulis differre ſunt cognita.Intermedia igitur ꝓportionabliter ſeſe habebunt,ſe=
cundum quod prope aut longe reſpectu,aut materiæ aut formę conſtituta fuerit.
Homœomera igitur quæ materiæ propinquiora ſunt,magiſq; ipſius imitãtia na
turam, minus diſtingui diſcerniq; poſſunt,q̃ ea ipſa quorum ſunt , & gratia quo=
rum exiſtunt,& quæ magis formæ conditionem ſequuntur. ¶Tertio.Quorum
opera magis determinata ſunt,& ipſa manifeſtiora erunt.Quæcunque em̃ ſuum
proprium opus efficere poſſunt,vere ſunt: vt verus eſt oculus, qui videre poteſt:
& vera ſerra, quæ ſecat. At oculus qui videre nequit,non vere eſt oculus, ſed ho=
monyme oculus,vt oculus mortuus,& lignea ſerra,quæ ſecare non valet, non ve
re eſt ſerra,ſed imago ſerrę,& ſerra ęquiuoce. At poſteriorum opera magis deter
minata ſunt,vt manus, faciei,oculi,& linguę:quam oſſis,carnis , & nerui,& car=
nis adhuc magis ſecundum naturam,quam ignis aut aquę.& ita in plantis & me
tallis,vt ęre & argento:quę & rurſum minus quam animalia cognoſcibilia ſunt:
quod propinquius materiæ,potentięq; ſint accidẽtia.Omnia tamen homœome=
ra,vt caro,os,neruus,& cętera eiuſmodi, in quadam aut faciendi aut patiendi po
tentia conſiſtunt: formę tamen & eorum rationes ſunt minus manifeſtę . ¶Co=
90 rollarium.Hinc fit vt non ſit cognoſcere promptum quando exiſtant, & quando
non:niſi longo temporis interſtitio multũ eorum natura euariata ſit,vt ſola qua=
ſi eorum remanente figura:quemadmodum circa vetuſta mortuorum corpora in
ſepulchris accidere conſpicitur.ipſa ſiquidẽ plerunq; ſua manente figura, aut ta=
cta aut mota citiſſime defluunt in cinerem. ita & fructus quandoq; ſola ſuperſti
te figura(etſi viſui non multum videantur inueterati)tacti tamen ſtatim diſſili=
unt,diſſoluunturque.ita & circa lacticinia euenit.¶Talia itaque homœomera,
calido,frigido,& eorũ motibus,coagulatione fieri cõtingit. Homœmeoras par=
tes intelligo,cuiuſmodi ſunt caro,os, pilus,& neruus.Nam ſupra memoratis dff=
ferunt a ſe inuicem differentiјs,vt mollitie,duritie,tenſione,tractione, commuta
tione,& cęteris ſimilibus: quas calido & frigido & motibus mixtis diximus con=
tingere. At ex his conſtitutorum(quę anomœomera dicimus)vt faciei , manus,
& pedis,& ſimilium natura non calidum & frigidum cauſa eſt vt fiant:quemad=
dum neque caliditas & frigiditas cauſa ſunt vt fiat arca,phiala,aut ſerra,ſed ars.
nam quod in artificialibus eſt ars,artiſque ſpecies,hoc eſt in iјs quę conſtant a na
tura , natura, aut quæuis alia cauſa . ¶Cum igitur cognouerimus cuius generis
vnunquodque homœomerorum fuerit, accipiendum erit de eorum vnoquoque
quid ſit:vt quid ſanguis,quid caro, quid ſemen:& ita de cæteris.Sic enim devno
quoque ſciemus quid,& propter quid , cum materiam (vt ex hac diſciplina per=
ſpectum eſt)aut formam ex alia deprehenderimus. & maxime cum ambo & ge=
nerationis & corruptionis,& vnde ipſis motus ſit,principia cognouerimus.Quæ
quidem cum cognita perſpectaque fuerint,mox conſiderationẽ noſtrã ad eaquę
ex ipſis ſunt conſtituta,cognoſcẽda , vt aĩalia,& plãtas,& alia talia,cõuertemus.

DVodecimi cap. ſcholia. LXXXIX. Materia quidem nihil eſt præter ipſam formam.
Id de ſubſtantia materiæ,& ſecundum id quod eſt minime debet intelligi nam mate=
ria ſeparata a forma , non minus eſſet ens & ſubſiſtens quam formæ coniuncta , nihil
enim exiſtentiæ propriæ deperderet per huiuſmodi formæ ſeparationẽ. Sed idipſum
de ea ſecundum ſuum officium,ſuiq; cognitionem accipiendum eſt,vt ſi literę ſenten

tiã, materiam non habere quicquam officij, niſi formam habeat. quo enim pacto quicquam in ſe recipiet, formæ expers, quę efficiat operationes in materia recipiendas? materiam itidem nobis non vſqueadeo innoteſcere atq; conſtare, reddiq; cognoſcibilem niſi per formam, cum ipſa ſit immunis omnis ope operationis, qua poſſet per ſe dignoſci. Cum autem deinceps dicit litera ꝙ per materiam nulla differre cognoſcuntur, id intellige ſecundum materiam ſubiectam de corporibus naturalibus inter ſe comparatis. Nempe per materiam corpora naturalia cognoſcuntur differre a ſupramundanis, materiæ prorſus expertibus. Dignoſcuntur item ſub cęleſtia & ſublunaria corpora per ſuam materiam diſſidium & diſcrimen habere a corporibus cæleſtibus, quæ alterius naturę & ſpeciei potentiam habent ſuſceptiuam. Intelligendum itidem eſt id dictum de differentia ſecundum ſpeciem nam ſecundum numerum Socrates a Platone per materiam dignoſcitur differre, ꝙ alia numero ſit Socratis, & alia Platonis materia, ſicut & forma, ſed vtriuſq; ſpecie eadem. Atvero per Per materiã nõ cognoſci diſcrimina. materiam non poſſunt conuinci res naturales ſpeciei diſcrimen habere, cum omnium natura conſtantium materia ſit eiuſdem rationis & naturæ. Quamuis autem nonnunquam per accidens contingat per materiam cognoſcere diſcrimen ſpeciei vnius rei ab altera, vt quod materię huius ineſt contemperamentum qualitatum elementarium, illius autem materiæ ſolum inſunt vnius elementi vt ignis qualitates, quo colligimus illa duo ſpecie diſcrepare, ꝙ huiuſmodi accidentariæ affectiones, non niſi ſpecie diuerſis adeſſe poſſunt, id tamen non eſt per ſe & ratione materiæ, quin potius ratione qualitatum ei inexiſtentium, aut formarum ſubſtantialium in materia ſubſiſtentium. Formæ tamen & eorum rationes ſunt minus manifeſtæ. Huius ratio eſt, ꝙ in anomœomeris diuerſæ ſunt & diſtinctæ operationes proprię ac peculiares, quibus formę ſubſtantiales ſunt perſpectiores. In homœomeris autem neque tanta operationum diuerſitas, neque tam explorata formarum natura Hinc in animalibus & vegetibus concedunt omnes formam ſubſtantialem eſſe alteram a materia, quę proprias faciat eorum operationes. In inanimatis vero, vt minerabilibus, mixtis imperfectis, & elementis, nonnulli contendunt materiam eſſe totam ſubſtantiam rei, & formam illis neutiquam adeſſe, ꝙ eorum nos lateant proprię operationes. Hi tamen philoſophiæ naturalis principijs penitus repugnant, quę ſupponunt rem naturalem omnem ex materia & forma, vt ſubſtantiſſicis partibus coalitam & conflatam eſſe. XC. Ita & fructus quandoque ſola ſuperſtite figura. Referunt authores iuxta Mare mortuum in Palęſtina arbores creſcere poma viſu admodum pulchra & maturitatis ſpeciem præ ſe ferentia producentes, quæ vbi primum quis manu cõtingit aut comprimit, reſoluuntur in fauillam, & ſub cortice nihil niſi cineres tegunt atque cõtinent. Sed quis non intelligat hęc eſſe vltricis flammæ & ſulphuris triſtia monumenta & indicia, quæ cælitus immiſſa Pentapolim ac quinquurbia ob nephanda flagitia abſumpſerunt.

Paraphraſeos in IIII. Meteororũ

Ariſtotelis, & in eundem ſcholiorum finis.

Breuis introductio Iacobi Fabri

STAPVLEN. IN ARISTOTELIS LIBROS DE ANIMA,

adiectis quæ eã declarẽt breuiuſculis Iudoci Clicthouei Neoportuẽſis annotationibus.

¶Anima
Potentia
Obiectum
Operatio
Organum
Gradus viuendi
¶Potentia
Vegetatrix
Sentiendi
Appetendi
Mouendi
Intelligendi
¶Vegetatrix
Alendi
Augendi
Minuendi
Generandi
¶Sentiendi
Exterior
Interior
¶Exterior
Audiendi
Videndi
Odorandi
Guſtandi
Tangendi
¶Appetitio
Cupiendi
Iraſcendi
Volendi
¶Mouendi
Progrediendi
Nandi
Serpendi
Volandi
¶Intelligendi
Simplex apprehẽdendi
Componendi
Diuidendi
Ratiocinandi
Contemplandi
Agens
Paſſibilis
¶Obiectum
Alimentum
Senſibile
Appetibile
Locus
Intelligibile
¶Senſibile
Per ſe
Per accidens
Commune
Proprium
¶Operatio
Vegetatio
Senſatio
Appetitio
Motio
Intellectio
¶Vegetatio
Alitio
Auctio
Diminutio
Generatio
¶Senſatio
Auditio
Viſio
Olfactio
Guſtatio
Tactio
Phantaſia
¶Appetitio
Cupiditas
Ira
Voluntas
¶Motio
Progreſſio
Natatio
Serptio
Volatus
¶Intellectio
Simplex apprehenſiõ
Compoſitio
Diuiſio
Ratiocinatio
Contemplatio
Conſultatio
Organum
Totum corpus organi-
cum eſt
¶Gradus viuendi
Vegetans
Sentiens
Se mouens
Intelligens

ANima eſt actus primus, ſubſtantialis, corpotis naturalis, organici, in potentia vitam habentis. ¶Vita, eſt vegetatiuæ potentiæ operatio. Item anima eſt primum principium quo viuimus, ſentimus, mouemur, quove intelligimus. ¶Potentia, vis eſt animę, qua alicuius operis eſt effectiua. ¶Potentia vegetandi, eſt qua anima nutrit, auget, minuit, ſuumve producit ſimile. ¶Potentia vegetandi, vegetatiuum. ¶Potentia ſentiendi, virtus organica eſt, qua ſenſibilia cognoſcim⁹. ¶Quæ ſi ĩ exteriore organo ſuam facit ſentiendi operationem, ſentiendi potentia exterior nominatur. Si vero in interiore, interior. ¶Potentia ſentiendi, ſenſitiuum. ¶Potentia appetendi, virtus eſt animæ qua cupimus, iraſcimur, volumus, aut qua quid ſimile facimus. ¶Potentia appetendi, appetitiuũ. ¶Potentia mo-

uendi eſt qua viuens a ſe de loco in locum transfertur. ¶ Potentia mouendi, motiuum. ¶ Potentia intelligendi, eſt qua intelligimus, vt ſimplex apprehēdimus, componimus, diuidimus, ratiocinamur, ſpeculamur, conſultamus. ¶ Intellectus agens, eſt intellectionum efficiens. ¶ Poſſibilis vero, intellectiones recipiens. ¶ Potentia intelligendi, intellectiuum.

IN libris de Anima quinq; potiſſimum determinantur, quę ſunt potentia, obiectum operatio, organum gradus viuendi, ad perfectam animæ cognitionem habendā multum conducentia. Potentia quidem in quinque diducitur ſpecies, potentiam vegetandi, ſentiendi, appetendi, mouendi, & intelligendi. Potentia vegetandi in quatuor, potentiam alendi, augendi, minuendi, generandi. Sentiendi potentia duplex eſt, ſcilicet exterior, & interior. Exterior eſt quintuplex, audiendi, videndi, odorandi, guſtandi, tangendi. Interior non diuiditur, ſed per analogiam quinq; habet particulas, quinque exterioribus ſenſibus reſpondentes. Appetendi potentia, vt tam potentiam appetendi appetitu ſenſitiuo, quam appetitu rationali comprehendit, diuiditur in tres ſpecies, in potentiam cupiendi & iraſcendi, quæ appetitum reſpiciunt ſenſitiuum, & potentiam volendi, quę appetitum rationalem, ita ſe habentem ad ſenſitiuum appetitum, vt intellectus ad ſenſum. Sub his cæteræ appetendi potentię & ſecundum alias animæ ſenſitiuas affectiones ſumptæ comprehenduntur, vt appetitus amandi, odiendi, ſperandi, fidendi, mouendi, miſerandi. Potentia mouendi in quatuor diſtribuitur, progrediendi, nandi, ſerpendi, volandi, ſub quibus cæteræ ſe mouendi potentiæ, vt ſaltandi, ſe iactandi, & volutandi, continentur. Potentia intelligendi, in ſex diducitur ſpecies, in potentiam ſimplex apprehendendi, componendi, diuidendi, ratiocinandi, contemplandi, conſultandi. Præterea intellectus in duas partes diuiditur, ſcilicet in intellectum agentem, & intellectum poſſibilem. Secundo loco obiectum in quinque diuiditur ſpecies, quinque potentijs ordine reſpondentes, ſcilicet in alimentum reſpondens potentiæ vegetandi, ſenſibile, potentiæ ſentiendi, appetibile, appetendi, locum, potentiæ ſe mouendi, & intelligibile, intelligendi. Senſibile bifariam diuiditur. Primo in ſenſibile per ſe, & ſenſibile per accidens. Secundo, in ſenſibile commune, & ſenſibile proprium. Operatio cōſimiliter vt potentia, in quinque generales ſpecies primum diuiditur, in vegetationem, ſenſationem, appetitionem, motionem, & intellectionem. Vegetatio in alitionem, auctionem, diminutionem, & generationem. Senſatio in ſenſationem exteriorem, auditionem, viſionem, olfactionē, guſtationem, tactionem, & ſenſationem interiorem, quæ phantaſia dicitur, ſiue imaginatio. Appetitio diuiditur in cupiditatem, iram, & voluntatem, vt operationum & non potentiarum ſunt nomina, ſub quibus amatio, commiſeratio, ſperatio, formidatio, confidentia, continentur. Motio in progreſſionem diuiditur, natationem, ſerptionem, & volationem. Intellectio in ſex particulas diſſecatur, ſimplicem apprehenſionem, compoſitionem, diuiſionem, ratiocinationem, cōtemplationem, & conſultationem. Organum non diuiditur in partes. nam per totū corpus diffuſum eſt, cum vnaquæq; pars corporis apta ſit in qua animæ potentia ſaltem aliqua ſuas faciat operationes. Porro aliquæ potentię ſuas operationes in toto exercent corpore quod ſibi habent pro organo, vt potentia nutriendi, augendi, minuendi, tangendi. Aliæ vero certa ſibi determinant organa, vt potentia audiendi aures, videndi oculos, odorandi nares, guſtandi linguam. Ita & potentia appetendi ſenſitiua. Mouendi autem vis & facultas toto corpore vt organo vtitur. Nam licet determinata habeat inſtrumenta ad exercēdas operationes, ea tamen ſua non ſunt organa, imo totum corpus. Potentia volendi & intelligendi non egent organo corporeo, quod ſuas operationes ſuſcipiat. Gradus viuendi ſunt quatuor, primus vegetans ſolum, vt plantæ, ſecundus vegetans & ſentiens ſolum, vt animalia terræ affixa, tertius vegetans, ſentiens, ſe mouens, vt equus, quartus vegetans, ſentiens, ſe mouens, & intelligens, vt homo. Deinde quæ in dicta partitione collocata ſunt, ordine eodē ſeruato diffinienda ſuſcipiuntur. Et in primis anima bifariam diffinitur. primo quod ſit actus primus ſubſtantialis, corporis naturalis organici, in potentia vitam habentis. Et primum anima actus primus dicitur, id eſt principalis ſiue præcipuus, ad excludendos actus ſecundos & inſtrumentales, cuiuſmodi ſunt calor naturalis, & cætera animæ ad operandum inſtrumenta. Adiectum eſt ſubſtantialis, quo ſecludatur actus primus accidentalis, & inter accidentales actus primatum & primum locum tenens: vt habitus, ſcientia, cuius actus ſecundus eſt conſideratio, & actualis operatio, quæ ſine primo actu eſſe non poteſt vt neq; albedinis viſio ſine albedine & lumine. Primus tn̄ actus. vt ſcientia, ſine ſecundo eſſe poteſt, & eſt in dormiente, vt albedo vere eſt, quamuis non videatur, ſed ſit in tenebris. Eſt ergo ſcientia ſine operatione, vt albedo in obſcuritate, cum operatione vero, vt albedo in lumine conſpicua. Deinceps ſubiunctum eſt animam eſſe actum corporis naturalis, id eſt rei naturalis ex materia & forma phyſica conſtantis, ad ſecludendam animam mundi & corporum cęleſtium, quā aſtruere nonnulli conati ſunt. Deinde additum eſt organici, id eſt habētis organa ad proprias operationes exercendas. quo elementa, mixta imperfecta, & mineralia, cęteraq; inanimata excluduntur, organorum opificis ad propria exequenda opera deſtituta. Deniq; ſubnectitur, in potentia vitam habentis, hoc eſt in materia ſubſtantiali vt ſubiecto vegetationem exercētis, quoniā hæc prima eſt corporum animatorum operatio, per quam aīatum ab inanimato diſcernimus, & cōmuniſſima, vt quæ omnibus animatis & toto durationis corſi circulo cōueniat. Vita autem in dicta animæ diffinitione eſt po-

tentiæ vegetatiuæ operatio ſcilicet alitio, quæ communiſſima eſt, cum & omnibus & ſemper conueniat, aut augmentatio, quæ in affirmatione eſt, & ad perfectionem, aut diminutio, quę eſt in negatione, & ad imperfectionem, aut generatio, quæ perfectiſſima eſt, vt poſtmodum philoſophus oſtendet. Secundo diffinitur anima quod eſt primum principium quo viuimus, ſentimus, mouemur, quo ve intelligimus. In qua & cæteris conſimiliter datis intelligantur verba a numero, & perſona abſolui, & transferantur in tertiam perſonam ſingularem pro clariore intelligentia ſic.

Anima eſt principium primum quo quicquam viuit, ſentit, mouetur, aut intelligit. Dicitur quidē anima primum principium ſubſtantiale, & efficiens quatuor præcipuas operationes, ſecundum quas diſtinguntur gradus viuendi. Nam particula quo viuimus, innuit gradum viuendi vegetantium, quo ſentimus, ſentientium, quo mouemur, ſe mouentium, quo intelligimus, intelligentium. Neque additum eſt quo appetimus, nam appetendi potentia non efficit gradum viuendi diſtinctū, cum ſemper potentiæ ſentiendi annexa ſit, & omnino iiſdem ambæ conueniunt, nam quicquid ſentit, appetit, & quicquid, appetit, ſentit. Viuendi autem gradus ſecundum eam ſolam potentiam, ſumitur, quæ a cæteris ſeparatur, aut a qua cæteræ ſeparantur. Proinde, & viuendi gradibus, & in hac diffinitione, appetendi vis ſub ea quæ eſt ſentiendi, ei ſemper annexa, comprehenditur & continetur. Deinde deſcribitur potentia, eſſe vis & virtus animę per quāquidem vim anima alicuius operis viuentis eſt effectiua, Quinimo anima & potentia, aut vegetatiua, aut quęuis alia, idem ſunt re ipſa, vt homo, & pictor, ſed ratione diuerſa. Nam anima dicitur, quod cum materia rem naturalem animatam conſtituat, quare ratio eius, ſubſtantiæ eſt. Vegetatiua autem, quod nata ſit vegetationem efficere, & ſenſitiua, quod nata efficere ſenſationem, appetitiua, quod appetitionem, motiua, quia motionem, & intellectiua, quia intellectionem. perinde atque homo, ſubſtantiam nominat pictor vero, pingendi artem, ſcriptor, ſcribendi, citharœdus, citharam pulſandi, & grammaticus, latine loquendi. Idem tamen homo ſecundum diuerſas rationes eſt pictor, ſcriptor, citharœdus, & grammaticus. At ſicut iſtorum habituum operationes re ipſa differunt, ita & dictarum potentiarum.

Qđ aīa & potentia eiꝰ re ipſa idē ſunt.

Quare cum primum anima adeſt materiæ rei animatę ſimul omnes potentię natæ illi animato conuenire, eidem aſſunt, vt cum primum anima plantę adeſt materię, protinus illi ineſt potentia vegetandi, vt nutriendi, augendi minuendi, & generandi, quanuis non cuiuſlibet potentiarum exerceat continuo operationem. Non enim oportet cum primum adeſt potentia, eam illico in materia operari, ſed tempus a natura ad operationem faciendam determinatum expectandum eſt, quemadmodum non oportet ſi aſſit habitus, fieri ſecundum illum habitum operationem. Sic cum primum in materia ſuſcipitur anima animalis terræ affixi, ei adeſt vegetandi, ſentiendi, & appetendi potentia, ſecundum quas operatur cum tempus operandi a natura determinatum aduenerit. Et cum in materia ſuſcipitur anima equi, ſimul adeſt potentia vegetandi, ſentiendi, appetendi, & mouendi, quæ ſucceſſione quadam, & ſtato tempore ſuas exercent operationes. Denicq; cum in materia ſuſcipitur anima hominis, ſimul in eadem eſt potentia vegetand., ſentiendi, appetendi, & intelligendi, quarum aliquæ prius exeunt in opus, vt primo omnium vegetatiua, deinde ſenſitiua & appetitiua, tertio motiua, & poſtremo ītellectiua. Propter quam executionis operum diuerſitatem, & tempus varium, non debet poni in fœtu humano primo eſſe potentia vegetatiua ſine cæteris, & deinde vegetatiua & ſenſitiua cum appetitiua, ſine motiua & intellectiua. deinde vegetatiua, ſenſitiua, appetitiua, motiua, ſiue intellectiua, & vltimo intellectiua. perinde atq; ſiquis ſcribat tantum, & non pingat, non exiſtimandus eſt ſolum eſſe ſcriptor, & ſi ignis forma ſolum calefaciat, & ſurſum non moueat, idcirco non eſt putandum virtutem ſurſum motiuam ei deeſſe. Deinceps in diffinitione potentiæ vegetandi quatuor ſub diſiunctione poſitæ particulæ, quatuor potentiæ vegetandi ſpecies deſignant, earumq; diffinitiones. Eſt enī potentia alendi, potentia vegetandi, qua anima nutrit, augendi, qua auget, minuendi, qua minuit, gñandi, qua ſuū producit ſimile. Sed facile eſt ex diffinitione gñali particulares diffinitiones deducere. Potentia aūt vegetādi & vegetatiuum idem ſunt, Potentia ſentiendi diciturvirtus organica, qua ſenſibilia cognoſcūtur, vt potētia audiēdi, qua audibilia. viuendi, qua viſibilia. odorandi, qua odorabilia. guſtandi, qua guſtabilia. & tangendi, qua tangibilia, Virtus aūt organica, ea eſt quæ ad exercendas ſuas operationes indiget organo corporeo, vt potentia videndi indiget oculo, & audiendi, aure. Non organica vero potentia ea eſt, quę vt ſuas exequatur operationes, non indiget organo corporeo, neq; in eo ſuas peragit fructiones, qualis eſt virtus volendi, & ītelligendi. Potentia ſentiendi exterior eſt potentia ſentiendi quæ in exteriore organo ſuam facit ſentiendi operationem. Organum exterius, eſt quod viſui noſtro peruiū eſt & patens, vt oculus, auris, naris, lingua, manus. Sic potentia audiendi exterior eſt quę in organo audiendi exteriori, ſcilicet aure, ſuam facit audiēdi operationem, & ita de cęteris per ordinem. Potentia ſentiendi interior eſt quę in interiore organo ſuam facit ſentiendi operationem. Organum interius eſt organum intraneum corpori, & noſtris oculis imperuium, quod rerum exteriori ſenſu perceptarum imagines retinet & ſeruat, tanq̄ repoſitorium quoddam & reconditorium, perinde atq; ſi in ſpeculo intelligātur duę partes imaginum ſuſceptiuę, vna quidem extrema & aeri circundanti proxima, in qua rei prę̄ſentis ſpeculo prima præſentaretur imago. ſecunda vero penitior & interior ſeruās & retinens imagines prima parte ſuſceptas, & nullas ītra ſe imagines ſuſcipiens, niſi prius in exteriori parte receptas, illa exterior ſpeculi pars eſt vt ſenſꝰ exterior, interior, & magis introrſum delitēſcēs, vt ſenſus īterior, Sic potētia vidēdi exterior, & audiēdi, ꝑ analogiā diffiniātur

Quid virtus organica.

ſpecie, vt dulcedo per viſum, quia percepta eſt eſſe coniuncta albedini, per accidens percipitur, per hanc primam particulam diffinitionis. Neq; inconueniens eſt eandem qualitatem eſſe per ſe perceptibilem, & per accidens, gratia diuerſorum. Secundo, ſenſibile per accidens, priuatione ſenſibilis per ſe diſcernitur, vt tenebræ nullam in ſenſu ſpeciem imprimunt, ſed ſola luminis priuatione dignoſcuntur, & ſilentium priuatione ſoni, ſic inodoratio priuatione odoris, & inſipiditas priuatione ſaporis. Et per hanc ſecundam diffinitionis partem, ſenſibilium per ſe priuationes, ſunt ſenſibilia per accidens. Senſibile commune eſt quod pluribus exterioribus ſenſibus percipi natum eſt, vt numerus numeratus viſu & tactu, quibus itidem ſenſibus magnitudo terũ percipitur, & motus figura, & quies, tempus autem modo viſu, modo auditu horologij per accidens tamen dijudicatur. Et ſenſibilium communium quoddam eſt per ſe, quod ſuam in ſenſu imprimit ſpeciem, vt magnitudo, motus, figura, quoddam vero per accidens, vt flos viſu percipitur gratia coloris, odoratu, gratia odoris, & tactu per ſuam qualitatem tangibilem. Senſibile proprium, eſt quod ab vno tantum exteriore ſenſu percipi natum eſt, vt ſonus tantum ab auditu, & color a viſu. Et adiectum eſt, extiore, quia non repugnat rationi ſenſibilis proprij, quod duobus percipiatur ſenſibus, vno quidem exteriore, altero interiore imo omne ſenſibile proprium huiuſmodi duobus ſenſibus ſibi reſpondentibus eſt perceptibile. Et ſenſibilium propriorum quoddam eſt per ſe, vt quinq; exteriorum ſenſuum obiecta, quæ ſic ordine diffiniuntur. Sonus eſt ſenſibile proprium ab auditu per ſe, per ſe perceptibile. Color eſt ſenſibe proprium a viſu per ſe perceptibile. Odor eſt ſenſibile proprium ab odoratu per ſe perceptibile. Sapor eſt ſenſibile proprium a guſtu per ſe perceptibile. Qualitas tãgibilis eſt ſenſibile propriũ a tactu per ſe perceptibile. Quoddã vero per accidens, vt tenebræ ſolo viſu, & per accidens percipiuntur, & ſilentium a ſolo auditu. Appetibile, eſt quod appetendi virtus concupiſcit, quo innuitur obiectum potentiæ concupiſcendi quod eſt conueniens, aut apparens tale, vt cibus appetibile eſt, & potus, pecunia, dignitates, aut cui iraſcitur, quo denotatur obiectum potentiæ iraſcendi, vt vulnerans aprum eſt obiectum iræ apro, & paruipendens alterum, aut iniuria afficiens, eſt affecto iniuria iræ obiectum, aut quod vult, quo innuitur obiectum voluntatis, quod eſt bonum, aut apparens tale. voluntas enim ſuapte natura fertur in bonum, vt intellectus in verum, aliquando tamen peruerſo rationis iudicio fertur in apparens bonum, tametſi bonum non ſit. Quid vero ſit locus, ex quarto Phyſicorum requirendum eſt, cuius ſex ſunt differentiæ poſitionum, ſurſum, deorſum, ante, poſt, dextrum, ſiniſtrũ, ad quas ſine vllo diſcrimine animalia a ſe mouentur indifferenter, quo is motus differt a motu ſecundum locum ab elementari grauitate aut leuitate facto, qui ſane ad determinatam eſt loci differentiam, vt ad oppoſitam non niſi vt feratur. Demum intelligibile eſt quicquid ab intellectu percipi natum eſt, ſiue ſubſtantia ſiue accidens, ſiue ſingulare, ſiue vniuerſale, ſiue ſenſibile, ſiue inſenſibile, ſiue mortale, ſiue immortale. Omnia enim intellectus capit ac notione percipi poſſunt, eſtque vt rerum omnium ſpeculum, & oculus omnia videns tam ſenſibilia quam cæleſtia, cuius colores ſunt quęcunq; toto mundi ambitu cõtinentur, imo ipſa ſupramundana entia, vt optimus rerũ conditor, qui ſe quoq; noſtro intellectui cognoſcibilem pro modulo noſtro fecit, & pios aĩos in ſui rapit contemplationẽ, perinde atq; lucidiſſimus ſol mortales oculos hominum ad ſe cõuertit. Intelligibile itidem eſt circa ꝙ intellectus ſuam facit operationem, vt ſimplicis apprehenſionẽ, compoſitionem, & reliquas ſibi peculiares functiones. Deinceps diffinitur tertiũ ꝙ in hac introductione inter ea quę præcipue determinantur, tertio loco fuerat collocatum, ſcilicet operatio, quę eſt proprium cuiuſq; viuentis potentię officium & opus. Vegetatio aũt eſt vegetatiuę potentiæ operatio. Alitio eſt conuerſio ſuſcepti alimẽti in eius quod alitur ſubſtantiã. Nempe cũ ſuſceptum fuerit alimentum, forma cibi corrumpitur, & in eius materia acquiritur forma nutriti, ea igitur formæ nutriti in materia cibi acquiſitio, nutritio ſiue alitio dicitur, & coniungitur particulari generationi & corruptioni, imo eſt particularis generatio, qua non acquiritur ens actu & totum, ſed ſolum alterius pars. Auctio ſiue augmentatio eſt poſt alimenti ſuſceptionem maioris in viuente molis acquiſitio. Siquidem in cibo præter formam ſubſtantialem eſt magnitudo, quæ cum fuerit coniuncta magnitudini corporis nutriti, tota magnitudo corporis nutriti ex præexiſtente eius magnitudine, & adueniente conſtans, eſt maior quam fuerit magnitudo viuentis præexiſtens, & ibi facta eſt augmentatio. Diminutio vero eſt minoratio molis viuentis, ob defectum reparandæ ſubſtantiæ corporeæ proueniens. Fluxa quidem ſubſtantia eſt rerum animatarum, quia continue defluit & delabitur. Cum autem minus reparatur quam deperditum fuerit, quod rebus ad interitum tendentibus contingit, fit quantitatis imminutio. Generatio autem in propoſito non adeo communiter ſumitur, vt in libro de Generatione, vbi diffinita eſt eſſe formæ ſubſtantialis in materia acquiſitio, ſed rationem habet magis propriam, ad quam duo requiruntur. Primo, quod ſit productio viuentis ſimilis ſecundum ſpeciem ipſi generanti, vt ex oliua producitur oliua, ex tritico triticum, & non auena, quare muli ex aſino & equa productio, generatio non eſt, & ſi ex viuentis ſit ſemine, quia mulus non eſt ſimilis ſecundum ſpeciem aſino aut equæ. Secundo quod huiuſmodi productio ſit ex ſemine viuentis, quare alitio ſiue nutritio quæ ex alimento fit ſuſcepto, non eſt generatio. Et propter vtriuſque rationis defectum ſcaturitio vermium ex cadauere hominis, aut apum ex corpore bouis, & cæterorum quæ putrefactione naſcuntur, non eſt generatio. Senſatio eſt in ſenſu, ſentiendive organo obiecti ſenſibilis perceptio. Siquidem ſenſus hic nomen ſubſtantiæ eſt compoſitæ ex forma efficiente ſenſa-

tionem,& materia eam ſuſcipiente,ſic viſus ſubſtantiam totam nominat ex materia oculi & forma compoſitam,vt viſionis eſt ſuſceptiua,ita auditus. In ſenſu itaque vt ſubiecto obiectum ſenſibile deprehenditur,quando ipſius ſenſibilis ſpecies & ſimilitudo in organo ſenſitiuo recipitur, vt color deprehenditur in viſu,quando ſpecies coloris in oculo imprimitur,& ſonus in auditu, quando ſoni ſpecies auribus recipitur. Senſatio interior,eſt ſenſatio quæ interiori ſit organo,vt dormientibus nobis coloris apparitio interior eſt viſio,& ſoni perceptio interior,auditio, odoris deprehenſio interior,odoratio,& ſaporis guſtatio. Senſatio autē interior, phantaſia & imaginatio idem ſunt,vt phantaſia nomen operationis eſt,& non potentiæ. Senſatio exterior , eſt ſenſatio quę fit in exteriore organo,vt perceptio coloris in oculo,& ſoni in aure. Auditio, eſt in auditu ſoni perceptio. Viſio,eſt in viſu coloris deprehenſio,ſic odoratio eſt in olfactu odoris perceptio,guſtatio eſt in guſtu ſaporis receptio,tactio vero eſt in tactu qualitatis tangibilis ſuſceptio .

APpetitio,eſt appetitiuę virtutis operatio. ¶ Cupiditas,eſt cōuenientis,pulchri,boni,aut tale apparentis appetitus. ¶ Appetitus,appetitio, deſiderium . ¶ Ira eſt efferuente ſanguine circa cor,vlciſcendi appetitus. ¶ Voluntas, eſt cum propoſitio,rei proſequendę aut fugiendę appetitus. ¶ Motio, eſt eius quod a ſe mouetur, de loco in locū traductio. ¶ Progreſſio, eſt quæ beneficio pedum exercetur motiuę virtutis operatio. ¶ Natatio,quæ natandi apto inſtrumento. ¶ Serptio,quæ ventre, & volumine molis. ¶ Volatio,quę alis. ¶ Intellectio,eſt virtutis intellectiuę operatio. ¶ Simplicis apprehenſio,eſt ſimplex rei conceptio. ¶ Compoſitio,eſt mentis affirmatio. ¶ Diuiſio,negatio. ¶ Ratiocinatio, eſt intellectus argumentatio. ¶ Speculatio, eſt circa ea quę aliter ſe habere non poſſunt mentis conſideratio. ¶ Conſultatio vero,circa contingentia, & ea quæ aliter ſe habere poſſunt. ¶ Organum, eſt diſpoſita potentia,in qua vis animę ſuam facit operationem. ¶ Gradus viuendi intelligitur,cum viuens eā vim animę participat quę ab alijs ſeparatur, aut a qua ſeparatę manent reliquę. ¶ Vegetans, eſt quod vegetandi obtinet potentiam. ¶ Sentiens ,quod tangendi . ¶ Se mouens , quod de loco in locum ſe & a ſe agitandi. ¶ Intelligens,quod vim obtinet intelligendi.

APpetitio diffinitur eſſe potētiæ appetēdi operatio,vt deſideratio cibi aut pot⁹. Cupiditas ſiue concupiſcentia eſt conueniens,aut quod apparet cōuenientis, appetitio, vt deſideratio cibi ab eſuriente,& potus a ſitiēte,quę quidē appetitiones ſunt ſpecie diuerſę,quia diuerſorum ſunt obiectorum. Modo vt ſenſationes p obiecta differunt,vt quę diuerſorum ſunt obiectorum ſpecie,differant ſpecie,ita & appetitiones,vt alia eſt appetitio pecunię,alia voluptatis,& alia honoris. Quod autē huiuſmodi cibus & potus deſideratio ſit cupiditas,liquet,quia eſt appetitio cōuenientis. Et eñ cibus conueniens eſurienti,& potus ſitienti. De eo quod apparet conueniens,exemplum, vt appetitio voluptatum corporalium ab intemperante,& abundantię pecuniarum ab auaro, & honorum conſecutionis ab ambitioſo ea enim conuenientia non ſunt, ſed apparent talia. Aut cupiditas eſt pulchri, aut quod apparet pulchrum,appetitio. Sane pulchrum eſt amoris obiectum,& ſicut verum ad intellectum,ita pulchrum ad amandi vim,vt appetitio pulchri equi a milite,eſt pulchri canis a venatore, & pulchri militis a rege , etiam appetitio alicuius floris aut pomi quod videtur pulchrum,& non eſt. Pulchritudo quidem rerum corporearum fluxa,& euanida,infimum eſt ſumme pulchri veſtigium . Virtutis autem , & doctrinæ pulchritudo animum exornans, propinquius,& perfectius, vt quæ nunquam marceſcat,quibus quidem pulchritudinibus animus pulcherrimo rerum autbori,& qui ſuam per diuerſa rebus indita veſtigia inſinuauit pulchritudinem , aſſimilari debet . Cum itaque voluntas,propria,& ſibi peculiari relicta pulchritudine virtutis & doctrinę,hæret & immoratur in inferioribus pulchritudinibus,quæ ſunt appetitus ſenſitiui, degenerat & labitur, vmbratilemque pro vera pulchritudine amplectitur,tandemque emarceſcit more Narciſſi, qui ſui imaginis amore captus , cum ea perfrui non poſſet , contabuit & extinctus eſt. Aut cupiditas eſt boni, aut tale apparentis appetitio,vt appetitio boni vtilis , aut delectabilis , quale eſt deſiderium diuitiarum,aut ſanitatis. Similiter appetitio deliciarum corporis,theſauri, magiſtratus immoderata, & rationis metam tranſiliens. Nam hęc bona non ſunt,ſed talia apparent & videntur. Siquidem bona vtilia,& delectabilia diuitiæ,& opes ſunt remota admodum ſummæ boni veſtigia, vt , quæ caduca & ad horam labentia ſint,bona vero honeſta,propinquiora ſunt,& voluntati peculiaria,quibus ſumme bono & optimo rerum parenti fit conformis . Cum itaque voluntas illis neglectis hæret in bonis momentaneis appetitui ſenſitiuo reſpondentibus,degenerat,& a propriæ ſortis con-

Narciſſ⁹.

diſtione labitur, & cum auide ea vult amplecti, fugacia, & nimium tranſeuntia, deperdit non modo illa, ſed & vera bona, quemadmodum canis (vt fabulatur Æſopus) fruſtum carnis ore geſtans, & illius vmbræ in aqua conſpectæ ſpecie deceptus, dum aperto rictu oris vmbram (vt quæ major apparebat) rapere vellet, & vmbratilem illam ſpeciem, & veram quam tenebat carnem ore elapſam, perdidit. Ira eſt ob ſanguinis circa cor efferueſcentiam & commotionem vindictæ appetitus. Cum enim quiſquam læditur & paruipenditur, ex læſione aut apparenti parui penſione ſanguis circa cor commouetur, & concipitur deſiderium vindicandi illatam iniuriam, quod dicitur ira. Voluntas ſiue volitio eſt cum propoſitio, ratione, & electione appetito rei proſequendæ, vel alicuius boni conſequendi, vt agricola vult largam meſſem, & vinitor multum vini ex vindemia. vel eſt appetitio alicuius rei fugiendæ, vt ſanus cum propoſito & intenſione vult fugere ægritudinem, & vir ſtudioſus vitium. Motio eſt animalis a ſe de loco in locum mutatio. Et differunt eius ſpecies inter ſe per inſtrumenta quibus exercentur, nam progreſſio fit pedibus, natatio pinnulis expanſis quib⁹ piſces ſe mouent per aquam quaſi quibuſdam remigijs & gubernaculis adiuti. Reptio fit ventre & reuolutione motis corporeæ, vt explicatione partis anterioris, & complicatione poſterioris.

Æſopus.

Nam impellunt priorem partem vermes, & trahunt ad ſe poſteriorem. Volatio autem fit alis.

Et animalia quæ plures habent motus, etiam plura habent inſtrumenta, vt anſeres & cygni habẽt alas, pedes, & in pedibus pellem continuam coniungentem particulas pedis pro natandi inſtrumento. Intellectio eſt potentiæ intelligendi operatio, ſcilicet aut ſimplicis apprehenſio, aut compoſitio, aut diuiſio, & ita in cæteris. Simplicis apprehenſio, eſt ſimplex rei conceptio. Tunc autem rei conceptio ſimplex eſt quando ſecundũ vnius ſolum prædicamenti rationem eſt abſtracta mentis cognitio, vt ſolius ſubſtantiæ apprehenſio, abſtracta a cæterorum prædicamentorum notionibus, & ſolius magnitudinis a cęteris abſtracta notio. Nẽpe ſenſus repræſentationem habet concretam, & coniunctam ex omnium prędicamentorum rationibus, apprehendit enim ſubſtantiam, vt Socratem, quantitatem, vt eius molem bicubitam, ad aliquid, vt diſtantiam, aut propinquitatem, qualitatem, vt albedinem, actionem, vt quod aliquid moueat, paſſionem, vt eius de loco in locum tranſlationem, quando vt tempus hodiernum, vbi locum deorſum quo Socrates continetur, ſitum, vt ſtationem, erectionemque eius, & habitum vbi, vt tunicam. Eſt igitur hęc ſenſus cognitio concreta ex decem prædicamentorum rationibus, & eam ſenſus offert intellectui, quare prima intellectus cognitio, & quam a ſenſu accipit, compoſita eſt & cõcreta, inſtar imaginis in ſpeculo, quæ Socratem repræſentat, quantum, aliquo modo ad aliud ſe habentem, qualem, agentem, patientem, exiſtentem in tempore, in loco, ſitum, & habentem habitum. Deinde intellectus (vt qui ſuarum notionum ſit opifex & author) ſingulas decem rationum ſegregat. & vnamquamlibet ab alijs nouem abſtrahit, vt ſubſtantiam ab omnibus accidentibus, & tunc eſt ſimplex ſubſtantiæ apprehenſio. quantitatem a ſubſtantia & cæteris ſeparat, non quidem re ipſa, ſed ratione. nam quantitatem ſolam intelligit, non ſimul alia quibus ſecundum rem coniuncta eſt magnitudo, intelligẽdo, & illa eſt ſimplex quantitatis apprehenſio. Deinde rationem ad aliquid ſeponit ab aliorum rationibus, & tunc ad aliquid ſimpliciter apprehendit. Sic & qualitatem ſeiungit ſecundum rationem ab alijs, & tunc eſt ſimplex qualitatis apprehenſio, perinde atq; ſpeculum intelligas quod ſolam repræſentet ſubſtantiam, alterum quod ſolam quantitatem, aliud quod ſolam qualitatem ſine ſubſtantia & magnitudine, illis imaginibus abſtractis per ſimilis eſt ſimplex intellectus notio. Compoſitio, eſt mentis affirmatio, hoc eſt in mente affirmatiua enunciatio. Et explicatur per affirmatiuam vocalem, vt, homo eſt animal. Diuiſio, eſt mentis negatio, ſiue quæ in mente eſt negatiua enunciatio. Et explicatur per propoſitionem vocalem negatiuam, vt, homo non eſt lapis. Ratiocinatio, eſt quæ ĩ mente eſt argumentatio, ſiue ſyllogiſtica, ſiue enthymematica, ſiue inductiua, ſiue exemplaris, & explicatur per conſimilem argumentationem vocalem. Speculatio, eſt circa ea quæ neceſſaria ſunt mentis conſideratio. Ea quæ aliter ſe habere non poſſunt, ſiue neceſſaria, ſunt neceſſariæ propoſitiones, & quæ non poſſunt eſſe falſę, quarum æternas veritates intellectus contemplatur in diſciplinis. Et aliquę ſunt de rebus corruptibilibus, & quę poſſunt non eſſe, vt philoſophia naturalis, & inferiores diſciplinę.

Quid eſt cõceptio, ſiue notio ſimplex.

Aliquę vero de rebus ęternis & neceſſarijs, vt metaphyſica, cuius idcirco digniſſima eſt contemplatio, quod ea & circa propoſitiones, & circa res neceſſarias, perpetuas ingenitas, & incorruptibiles verſetur. Conſultatio eſt circa contingentia, & quæ aliter ſe habere poſſunt, hoc eſt circa propoſitiones contingentes, & quę poſſunt eſſe falſæ, mentis conſideratio, vt agricolæ conſultatio, quomodo futura meſſis ſit copioſa, & vinitoris quomodo vinea ſit fœcunda, & exuberans vindemia.

Et in conſultatione, propoſitiones ſunt contingentes, ſimul, & res contingentes, vt ſunt operationes humanæ. Organum eſt potentia diſpoſita, hoc eſt materia debitis qualitatibus contemperata, ad ſuſcipiendum operationes animæ, in qua, vt ſubiecto potentia animæ ſuam facit operationem, vt materia oculi eſt potentia diſpoſita debitis contemperamentis in qua vis animæ auditiua, ſuam faciat operationem. Totum autem compoſitum ex huiuſmodi materia, & forma, dicitur pars organica, tametſi ratione potentiæ & tota pars interdum organum dicatur, vt oculus, organum viſus, & auris, organum auditus. Gradus viuendi dupliciter ſumitur, primo, quando viuens aliquam animæ habet potentiam, quæ ab alijs poſterioribus ſeparatur, hoc eſt, quæ in aliquo viuente ſine poſterioribus potentijs inuenitur, vt arbor participat vim vegetandi, quæ ab alijs, vi ſentiendi, mouendi, & intelligendi, ſeparatur, nempe arbor nec ſentit, nec mouet ſe, nec intelligit,

vnunquodq; cognoſcere oportebit,quis erit proprius diffiniēdi modus. Scientiā
igitur de anima tradere, difficillimorū eſt. ¶ Secundo. Quia difficile eſt aſſigna
re genus animæ,an ſit ſubſtātia,quantum,quale,aut aliquid aliorum,& ſi ſit ſub=
ſtantia,dubium eſt an ſit actus,an potētia,& an partibilis, an impartibilis, an om
nis anima omni animæ ſimilis ſit ſpeciei ,quemadmodum ij putarunt,qui de ani
ma rationali mentionem facientes,crediderunt de omni anima ſufficienter deter
minaſſe,an aīę ſpecie differant,& gn̄e conueniant.Quod ſi ita fuerit,ſupereſt du=
bium,an ipſius ſit vna cōmunis ratio,quemadmodū animalis,an ſecundūvnam=
quanq; ſpeciem eius altera,& altera quēadmodū altera propria eſt hoīs , canis &
equi. Vniuerſale enim,vt animal,&vnūquodq; quod ſimiliter prędicetur,aut ni
hil eſt,aut poſterius eſt. ¶ Tertio . ¶ Quia non eſt facile determinare,an in vno,
vt in animali multę ſint animę,an potiusvna,quę multas partes ac potentias re=
neat,vtpote vegetatiuam,ſenſitiuā, appetitiuam,motiuā, & intellectiuam . Et ſi
potentias habeat,an potius de toto,an de potentijs,an de potentiarū obiectis,aut
operationibus prima determinatio facienda ſit, & a quo potiſſimū ſit ordiēdum,
vt vtrum prius determinandum ſit de ſenſitiuo,ſenſibili,& ſentire, intellectiuo,
intelligibili,& intelligere.Non enim ſolum quę eſſentiam indicant, perquiren=
da ſunt vt mathematicis quid linea,q̄d planum,quid rectum, quid curuū. ex qui
bus quæ per ſe inſunt demonſtrant,imo nobis in hac ediſcēda diſciplina,acciden
tia conſiderare erit opportunum. Accidentia enim ad cognoſcendum quod quid
eſt,magnum nobis pręſtabunt adiumentum , ideo poſt aliquantulā accidentium
deprehenſionem nobis conducet non parum quid eſt accipere,eſt enim quid eſt,
omnis demonſtrationis principium . ¶ Corollariū. Vnde fit vt diffinitiones quę
3 accidentia non complectuntur,neq; facilem de ipſis prębent coniecturam, diale
cticæ & vanę ſint omnes,huic noſtro operi minime accommodandæ. ¶ Quarto.
Quia dubitationem pręſtant non modicā animę paſſiones & accidentia , an ipſi
& cōpoſito oīa ſint cōmunia, ant quędā ſint ei propria. Plurima profecto ſine cor
poris vſu omnino fieri non poſſe videntur,vt ſentire,iraſci, miteſcere, miſereri,
timere,confidere,conſiderare,gaudere,amare,odiſſe. Videmus em̄ pleroſq; ma=
gnis & duris incidentibus caſibus nihil iraſci,neq; timere,quia corp⁹ non mouea
tur,qui leui occaſione corpore moto,vt iraſcentib⁹, protinus ſuccēlent & iraſcun
tur,& nullo terribili imminēte,aliq̄n timete. Et intelligere, animę maximę pro=
prium videtur, ſi tn̄ eſſet phantaſia quędā , aut non ſine phantaſia , ſine corpore
eſſe non poſſet,& ſi animę proprium eſſet intelligere,ſicut recto rectum eſt,pro=
prium eſt ſphæram vt æneam in puncto tangere , & multa vt huiuſmodi ſunt ei
propria,non tn̄ tanget rectum ſeparatum q̄nquidem a corpore ſeiungi ſeparariq;
non poſſit. Et ſi intelligere animę propriū ſit , vt nulla egeat corporis functione,
ipſam quidem animam ſeparari contingere,nihil apparet incōmodi. Sin autem
nulla ſic animę operatio propria eſt,ſeparari non poteſt,nihil enim a natura otio
ſum, nihil ſine vſu aliquo fit vn̄q̄. ſed de aīa & eius proprijs , vt de recto dictum
eſt, & de ijs quæ recto,vt rectum eſt propria ſunt,ſentiendum eſſet , ¶ Primum
corollarium. Vn̄ fit vt cum anima pleraſq; operationes , quēadmodum nunc di=
ctum eſt corpori & materiæ coniunctas habeat, ipſius Phyſica ſit determinatio,
4 & hoc aut de omni,aut de tali. ¶ Secundum. Fit etiam,vt in diffiniendis animæ
paſſionibus Phyſ cus materiam adiungere debeat,vt in diffinienda ira. Diffinit
enim iram hoc pacto Phyſicus. Ira,efferuentia eſt ſanguinis circa cor vlciſcendi
doloris deſiderio concepta. Dialecticus autem hoc pacto. Ira eſt vlciſcendi dolo=
ris appetitus. Differenter enim eadem diffiniunt Phyſicus & dialecticus . Nam
Phyſicus materiam ſuis diffinitionib⁹ adhibet , dialecticus autem ſolā formam,
rationem enim,formam & ſpeciem dicimus. Diffinitionum autē hæc materiam
ſolam adhibet, vt, domus eſt ligna,lapides,& intritum,hæc formam , vt , domus
eſt a ventis, imbribus,caloribus & frigore defenſio , hæc vero vtrunq; connectit,

vt domus munimentum eſt a ventis,imbribus,caloribus, & frigore, ex lignis,lapidibus,intritoque conſtans . Quæritur ergo quæ harum trium diffinitionum ad Phyſicum attineat? Dicimus Phyſicum eam curare , quæ materiam contineat, formam,& opera,quæ vt huiuſmodi,ſeiungi ſeparariqne non poſſint, vt formæ phyſicæ,& opera phyſica,quæ quidem opera & dialecticus conſiderat,ſed materiam negligit.Sunt enim naturalia opera,hæc intrinſeca,vt calor,frigiditas,humiditas,ſiccitas,hæc aduentitia,vt artificialia,quę materiam exornant, vt ſculpturę & intercelaturę , & quę vitium emendant, vt medicina . Sũt & alia quæ & ſi a materia non ſeparentur , non inſunt tamen corpori phyſico vt phyſicum eſt, vt rectum,curuum,triangulare,quadratum.Ex his licet intueri qui formas contemplentur.nam naturales formas quæ a materia ſeiugari non poſſunt , Phyſici conſiderant,materiæ haud immemores, & eaſdem relicta materia dialectici, abſtractas autem non re ipſa,ſed cogitatu & intelligentia,mathematicus.At veras rerum formas omnino a materię conſortio ſeiugatas,abſolutas, & immunes,primus,vltramundanus,& diuinus contemplatur Philoſophus,Sed his determinatis,quid de anima ſenſerint antiqui,nunc apperiamus.

PRimi capitis primi de anima ſcho. I. Qui bonorum honorabilum ſcientiam eſſe arbitrantur.Honorabile bonum dicitur,quod ob ſui excellentiam honore dignum eſt poſſeſſoreſq; ſuos honorabiles reddit,cuiuſmodi ſunt bona ſimpliciter,per ſe & ſuapte natura bona,ſcilicet bona honeſta,doctrina,& virtus.Itaq; hic ſupponendum eſt ſcientiam eſſe bonum honorabile, vt quæ ob ſui excellentiam honore digna ſit,poſſeſſoreſq; ſuos merito honorandos efficiat . Neq; obſtat pleraſq; ſcientias eſſe de malis tanquam obiectis remotiſſimis,vt moralem philoſophiam de vitiis,& medicinam de morbis. nam illarum diſciplinarum ſcibilia propoſitioneſq; demõſtrabiles non de iis ſunt quonam pacto ſint proſequenda,ſed fugiẽda. Atqui cognoſcere ratioñe, modumq; mali fugiendi,vtiq; bonum eſt.Quod ſi quis ſcientia perperam vtatur,vt ad inflationem, oſtentationemq; ſui,aut errorum pertinacem defenſionem,aut quæſtum pecuniarium,neq; id quidem efficit ſcientiam eſſe malam.Nam illa ſcientiæ accommodatio ad quippiam obliquum ,non ex ſcientiæ natura conditioneq; prouenit,ſed praua eam habentis volũtate. Haud ſecus ac diuitias nullus contendere poſſit eſſe malas,quia prauis ſint vitiorum inſtrumenta,& irritamenta maiorum. Neq; tamen conceſſerim noticiam omnem bonam eſſe,tametſi id de ſcientia admiſſum ſit.nam quanuis omnis ſcientia,noticia,non tamen ediuerſo omnis noticia,ſcientia.Sunt enim pleręq; noticiæ prorſus noxiæ,& ad prauum impellentes,vt prauorum quonam pacto ſua perpetrent flagitia,aut dolo quempiam circunueniant,quas nullus inſiciabitur eſſe malas. II. Scientiam igitur de anima tradere,difficillimorum eſt . Haud dubie magna fuit difficultas ſcientiæ de anima antequam inuenta eſſet,tradendæ,præſertim cum tantis opiniorum controuerſiis,& diſſentientibus inter ſe philoſophorum dictis inuoluta & impedita fuerit,vt veritatem integre & ſyncere deprehendere foret difficillimum. Ariſtotelis autem (cui omnis vere philoſophantium turba plurimum profecto debet) cura & ſtudio effectum eſt,vt omni ablata difficultate,exactiſſima,certiſſima & facillima , hæc ars nunc eluceat. Nempe ante tempora Ariſtotelis diffinitionum ars nondum inuẽta fuit.quare prius omnia in dubio & ancipiti apud antiquos verſabantur, q vnicuiq; nomini ſua non præſcribebatur ratio,neq; præcognitio quid eſt. At Ariſtoteles ſimilis optimo & induſtrio artifici, non modo ſcientias inuenit,verum etiam & inſtrumenta quib⁹ inueniantur, vtpote diuiſionẽ,diffinitionem, & demonſtrationẽ parauit,perinde atq; peritũ artificẽ illum eſſe fatebuntur oẽs , qui non mõ artẽ aliquã vt fabrilẽ primus excogitauerit,ſed & inſtrumenta quibus ea ars & cęterę exerceri poſſunt, fabricare docuerit. At ea igitur quę in hac prima ratione ambigua agitat Ariſtoteles, reſpondendum eſt diuerſos eſſe diffiniẽdi modos,& præſertim tres,quos hic nominat.Primus eſt per demonſtrationem,quo ex prius demonſtratis colligitur diffinitio ſecundum materiam & demonſtrabilis, & hoc pacto Ariſtoteles vtranq; aię diffinitionem in principio ſecundi huius perueſtigauit. Secundus per diuiſionem gñis communioris in ſuas differentias,quouſq; per continuã huiuſmodi partitionẽ ad eã deueniatur orationẽ,quę cũ diffinito conuertatur. Quo pacto in ſecundo Poſteriorum docet Philoſophus hãc inuenire diffinitionem. Ternarius eſt numerus imparvbitrobiq; prim⁹. Tertius mod⁹ eſt p cõpoſitionẽ ſiue collectionẽ ꝓprietatis,in qua multa ſingularia quibus cõuenit diffinitum,coincidunt,& cõueniri deprehendũtur. Et hoc mõ docet Ariſtoteles in ſecundo poſteriorum Analyticorum inuenire diffinitionem iſtam magnanimi , magnanimus eſt qui æquo aĩo fere proſpera & aduerſa.Et quanuis hi modi diffiniendi ſint oĩbus diſciplinis cõmunes,in vnaquaq; tñ diſciplina inueſtigandæ ſunt proprietates rei diffiniendæ, quæ pro diuerſitate rerum quę tractantur,ſunt diuerſæ,idcirco ſecundum eorum quæ tractantur varietatem,diuerſo modo ſpeciali diffinitiones inueſtigare oportet.Nam(vt inquit litera)alia ſunt numerorũ principia, alia linearum & alia planorũ,principia inquã diffinitionum , vtpote genus & differentia, aut quod huius fungatur

officio, de quibus quidem principijs, ſecundum materiã ſubiectã, quæ hic dicũtur, accipienda ſunt. Secundo, quia difficile eſt aſſignare genus animę. Vt per ordinem adhibeatur reſponſio ijs quæ in hac ratione proponuntur dubia, dicendum eſt ſubſtantiam eſſe genus animæ, & non accidens, cum ex non ſubſtantijs non fiat ſubſtantia. Præterea animam eſſe actum, formamq́ ſubſtantialem, non materiam, neq́ compoſitum, vt eius declarat diffinitio. Deinde animam partibilem eſſe bifariam. Primo, in partes, in modo ſecundum potentiarum numerum ſumptas, vt quod quædam vegetatiua ſit, quædam ſenſitiua, alia appetitiua, alia motiua, & alia intellectiua. Secundo per accidens ad diuiſionem ſui ſubiecti, vt quemadmodum albedo corporis decupedalis in decem partes diuiditur, ad diuiſionem ſubiecti, & molis eius, ita anima per accidens extenſa, & diuerſis materiæ partibus reſpondens diuiditur, vt aliud animæ eſt in oculo canis, aliud in aure, aliud in lingua, & aliud in pedibus. Animam rationalem excipio, quę magis vna & ſimplex, huius diuiſionis eſt expers, cum ſit tota in toto, & tota in qualibet eius parte, vt ſecundus oſtendit difficilium phyſicalium dialogus. Præterea ſubijciendum eſt animas ſpecie abinuicem differre, & genere conuenire, vt figuras magnitudinum, & animalia. Vnamque eſſe communem animæ diffinitionem, diuerſarum tñ animæ ſpecierum diuerſas eſſe diffinitiones, vt alia diffinitio animæ plantarum, brutalis, ac humanæ, quemadmodum eadem eſt diffinitio animalis ſecundum rationem generis, diuerſarum tamen ſpecierum animalis, diffinitiones diuerſæ, & figuræ in communi diffinitio una, ſpecierum autem eius, vt trianguli & circuli, diffinitiones variæ. Demum quod in huius rationis calce ſubiungit litera, ſcilicet. Vniuerſale enim, vt animal, & vnumquodque quod ſimiliter prædicetur, aut nihil eſt, aut poſterius, hoc pacto eſt intelligendum. Quod vniuerſalem habet rationem, vt animal, & vnũquodque aliorum quod conſimiliter prædicetur de pluribus vno nomine, & eadem ratione, aut nihil eſt, aut poſterius eſt ſuis ſingularibus, atq́ minus cõmunibus. Et id ſane ratione ſecundę partis diſiuncti verum eſt. Nempe vniuerſalis ratio poſterior eſt quam ſingularis, quia ex multis ſingularibus in aliquo eodem conuenientibus, ratio vniuerſalis conſurgit, vt conſiderat intellectus Socratem, Platonem & cæteros particulares homines eo ipſo conuenire, quod animam rationalem ſortiti ſunt, & ex illis particularibus rationibus format rationem eis communem, quam noĩe ſpeciei homo explicamus. Sic hominem, equum, aſinum, & cætera animalium gñ͂a cognoſcit in illo cõuenire, quod ſenſum habent omnia. Ex particularibus itaque rationibus format rationem omnibus animalibus communem, quam nomine gñ͂is animal explicat. Et hoc pacto paulatim mens noſtra ex ſingularibus rationibus ad vniuerſales progreditur, eaſq́ efformat. Quare ſingulares & minus communes priores quidem ſunt tempore, & vniuerſales eo modo poſteriores, etſi natura priores ſint, intellectuiq́ proprię magis & accõmodiores. Tertio Quia non eſt facile determinare. Quæ in hac ratione dubia proponuntur, hoc pacto ſunt diluenda. In corpore animato non multę ſunt animæ, ſed vna tantum, cum cuiuslibet rei naturalis vnus ſit actus ſubſtantialis & præcipuus, a quo ipſa ſuam ſortitur vnitatem. Quocirca non ſunt ponendę tres animæ in homine, vna vegetatiua, altera ſenſitiua re ipſa a prima differens: & tertia intellectiua, diuerſis temporibus (vt plerique arbitrãtur) hoĩ aduenientes. Eſſet enim homo rerum naturalium digniſſimum & conſummatiſſimum, minus vnus terra, quam conceduni vnam tantum formam habere. Sed vna tantum homini & cuique viuenti eſt anima, quæ ob operationum quas efficit diuerſitatem, diuerſa ſibi nomina vendicat. Præterea illa vna (quæcunque ea fuerit) anima diuerſas habet potentias, nõ re ipſa, ſed ratione ſola diſcrepantes, vt ſuperius in introductione huic libro pręfixa oſtenſum eſt. Et prius de tota anima Philoſophus determinaturus eſt, deinde de eius operationibus, tertio loco de obiectis, & demum de potentijs, vt ex determinatione ſecundi libri de anima dilucidum euadet. III. Quarto, Quia dubitationem præſtant non modicam animę paſſiones. Quę in hac ratione a Philoſopho addubitanda proponuntur, ita diſſoluenda ſunt. Aliqua ſunt opera animæ communia, quæ ſcilicet pluribus conueniunt viuentium ſpeciebus, & non niſi in organo corporeo effici poſſunt, vt viſio, auditio, & cæteræ ſenſationes, quæ & pluribus conueniunt animalium ſpeciebus, & ſunt ipſius quidem formæ vt efficientis, & materię vt ſubiecti. Et huiuſmodi opera communia ſunt vegetationes, ſenſationes, appetitiones ſenſitiuæ, & motiones. Aliqua vero ſunt opera animæ propria, quæ & ſoli vni conueniunt viuentium ſpeciei, & ab anima ſine corporis vſu atque miniſterio fieri poſſunt, vt intellectio, & voluntatis operatio, non enim fiunt in organo corporeo vt ſubiecto. Deinceps non eſt admittendum intellectionem eſſe phantaſiam & imaginationem ſenſationemq́ interiorem vt neq́ voluntatis operationem eſſe ſenſitiuam appetitionem, ſicut poſtea oſtenſurus eſt Philoſophus. Et ſane qui inter intellectionem & phantaſiam diſcrimen non ponunt, nec ſciunt ea dijudicare atq́ ſecernere, in multos labuntur errores, quia quod imaginatio cognoſcere non poteſt, dicunt intellectum dignoſcere non poſſe. Hinc aſtruunt plerią́ nullas eſſe notiones vniuerſales, nullas eſſe rationes mentis abſolutas, aut accidentium abſtractas, quia labuntur ad phantaſiam, & nihil intelligunt niſi per interiectam imaginationem, quæ intellectum haud ſecus pertrahit in errorem, atq́ appetitus ſenſitiuus, voluntatem in vitioſam operationem. Sicut igitur vt quis voluntate perficiatur, debet habere voluntatem principantem, & appetitum irrationalem ſubiectũ, ita quiſquis intellectu vult perfici, debet ipſum habere ſubleuatũ ſupra phantaſiam, & potentẽ eam emendare. Inſuper non eſt concedendum, ꝙ intelligere ſit ſit propriũ animę, ſicut recto. hoc eſt planę ſuperficiei (quã propter analogiam lineę rectę appellat rectũ, ꝙ eius mediũ non diſcrepet ab extremis) proprium eſt tangere ſphęram in puncto, quod Theodoſius tertia propoſitione primę partis ſui libri de ſphæris, demõſtrat.

Nam intellectio non fit in ſubiecto corporeo, & anima ſeparata melius quam corpori coniuncta fieri poteſt. Contactus autem plani ad ſphæricum fieri non poteſt, niſi rectum materiæ coniunctum ſit, vt quod a materia ſeparari non poſſit, cum ſit magnitudo & accidens. Præterea admittendum eſt quod intellectio nulla indiget (vt fiat) corporis functione, quare cognoſcitur anima rationalis a corpore ſeparabilis eſſe, vt poſt ſeparationem maneat, & propriam quam exerceat operationem habeat, neque otioſa ſit, aut ſine vſu, vt in ſequentibus Philoſophus abſolute determinabit, quod hic ſub conditione duntaxat proponit.

¶Secundi cap. annotat.

¶Nomina philoſophorum, qui de anima determinationem fecerunt, quorum adducit Ariſtoteles opiniones, Democritus, quidam Pythagorici, Anaxagoras, Empedocles, Timęus, Xenocrates, Thales Mileſius, Diogenes, Heraclitus, Alcmeon, Hippon, Critias.

Secundum cap. continet vnã concluſion, & duodecim antiquorum
opiniones. ¶Concluſio. Vt determinationis principium ab anti- 5
quorum opinionibus faciamus, conſentaneũ eſſe videtur. ¶Nam
quę ab ipſis benedicta ſunt, recipiem⁹, nobiſq; erunt adiumẽto, quę
vero male, reiijciemus. Et id prænoſſe operępretium eſt, omnes an
tiquos per motum & ſenſum animam a cęteris maxime ſecreuiſſe 6
& per illa inquirere quid eſſet, conatos fuiſſe. ¶Duodecim antiquorũ de aïa opi-
niones. ¶Prima eſt Democriti & Leucippi, exiſtimãtium animam ignem eſſe,
& calorem quendã ex ſphæricis atomis conflatũ: ꝙ maxime mouere & penetra-
re ſeipſas & alia poſſint, & aïam aïalib⁹ pręſtare & vitã, & eã reſpirationẽ eſſe dif
finiebant. Nam quandiu reſpirat aïal, atomi ingredientes, internas ꝗ aïm cõſti-
tuunt diſſipari ꝓhibent, & viuit aïal, cũ vero non reſpirat, hoc pręſidio deſtituta
diſsipatur atq; diſſoluitur aïa, ipſumq; perit aïal. Neq; mirũ eſse ſi aïa non videa
tur, tametſi corporea ſit: qñquidem ramenta illa ꝗ in aere volitant, non niſi in ra- 7
dio ꝓſpicere & deprehẽdere liceat. ¶Secunda eſt quorundam Pythagoricorum
pene idem ſentientiũ. Hoc tñ itereſt, ꝙ non aïam atomos, ſed virtutẽ atomorum
motricẽ eſſe dixerunt, ꝙ quantacunq; ſit trãquilitas, atomi cõtinui agitari pelliq; 8
videãtur. ¶Tertia eſt Anaxagorę, aïam fontẽ & pĩcipiũ mot⁹ ponẽtis, & aïam
& intellectũ idẽ eſſe, non tñ aïam, mentẽ & ſenſum cõfundebat in idẽ, quemad-
modum Democritus, qui proinde quę ſenſu apparebant, vera eſſe oïa dicebat, au
thore vſus Homero, qui inquit, Hector iacet, aliud ſapiens. At intellectũ omni-
bus animalibus & magnis & paruis, & honorabilib⁹ & inhonorabilibus conſimi- 9
lem ineſſe, non videtur ſcđm prudentiam dictũ. Et hę opinandi rationes ex par
te motus ſumptę ſunt. ¶Quarta eſt Empedoclis animã ex quatuor elementis, li
te & amicitia conflatã eſſe volentis, ex quibus omnia conſtent. Ideo animam om
nia cognoſcere, & ſimile in ea ſua cognoſcere ſimilia, hoc teſtantis carmine.

Terrea vis terras, vis humida percipit undas.
Aether ab etherea, ſentitur ab ignibus ignis.
Pax pacem monſtrat, litem lis aſpera noſcit.

¶Quinta eſt Timæi volentis animam ex elementis eſſe conflatam, vt ſimile ſi- 3
mili cognoſcatur: authore Platone in Timęo. Et in iis quæ de philoſophia, diſſe-
ruit ex vnius idea longitudinem prodire, & latitudinem & profunditatẽ ſuo mo-
do, vt vnius ideam, intellectum prębere: ꝙ ſit ſciẽdi principium primã duitatem
prębere ſcientiam: ꝙ ab vno ad vnum & ſemper verũ procedat, opinionem vero a
prima naſci trinitate, ꝙ ab vno probabili ad duo, nunc ad verum, nunc ad falſum
procedat, & ſenſum a primo quaternario, ꝙ ſit ſolum corporeorũ & ſolidorum,
numeros eñ vocat rerum ſpecies, principia & elementa. Et cum intellectu, ſcien
tia, opinione & ſenſu cognoſcamus: ex horum numeris conflat aïam. ¶Sexta eſt 11
Xenocratis, vtrunque & motum & ſenſum connectentis. Inquit enim eam eſſe
numerum ſeipſum mouentem, numerũ quidẽ, quo faciat eam ex omnium prin-
cipiis conſtare, & vt omnia cognoſcat, mouentem addit, quia eam principium &

originem motus credit,creditq; numeros rerum principia eſſe. Et vt ſummarie
dicatur,qui cognoſcere & contemplari animæ proprium crediderunt,eam ex re-
rum principijs conficiunt.&vt de rerum principijs multitudine, paucitate,cor-
12 poreo aut incorporeo euariant,ita inter ſe de animę natura. ¶Septima eſt Tha-
letis Mileſij dicentis animam eſſe aliquid motiuum. Hinc magneticū lapidem
13 credidit,ꝙ ferrum moueret,animam habere. ¶Octaua eſt Diogenis eā eſſe ae-
rem volentis,opinantis eum omnium eſſe ſubtiliſſimum, & rerum originem, &
14 principium. ¶Nona eſt Heracliti, qui omnia ex vapore calido calidoq; halatu
gignebat,quem nihil aliud eſſe quam ignem volebat,omnium ſubtiliſſimum,&
pene incorporeum,& ſemper fluentem.Hinc animā dixit eſſevaporem. ¶Deci
15
ma eſt Aclmeonis,animam eſſe immortalem,& ſemper moueri, & quam ſimil-
16 limam eſſe ſoli,lunæ & cælo(quę ſempiterno agitatu feruntur) volentis. ¶Vn-
decima eſt Hipponis. Inquit eñ Hippon animam eſſe aquam, quam omnium
17 ſemen humidum ſit.¶Duodecima eſt Critę, animam ſanguinē eſſe ſentientis.
Hoc ideo,quia ſentire proprium eſſe animæ iudicabat, & nos ſanguinis benefi-
cio ſentire:& quæ exanguia ſint,ſanguineq; priuentur,vt oſſa, vt dentes, vt vn-
gues,non ſentiant.Et omnes ex tribus animæ diffinitionem quęrunt, motu,ſen-
ſu,& incorporeo aut ſubtiliſſimo, vt id incorporei nomen ſibi iure quodam ven-
dicare poſſe videatur.Et ſimile ſimili cognoſci conſentiunt omnes, vno Anaxa-
gora excepto, qui intellectus & aliaram rerum nullum poſuit eſſe ſimilitudinis
commercium. Hinc omnes animam ex oībus conflant principijs: vt omnia co-
gnoſcat.Et qui tantum vnum ponunt principium,exvno eam conſtituunt:& qui
plura,ex pluribus:& qui contraria ex contrarijs,vt Empedocles. Vnde & nomi-
na ducta ſunt.nam qui ponunt calidum eſſe principium, inde aſerunt & τὸ ζῆν,
id eſt ipſum viuere eſse nominatum, ꝙ vita ipſa in feruore & calore conſiſtat.
Qui vero frigidum, ψυχὴν,id eſt animam vocatam eſse, ꝙ euentatione & reſpira-
tione egeat.Sed quid de anima ſenſerint antiqui,hactenus ſatis percurſum eſt.

SEcundi cap. ſcholia. VI. Quandoquidē ramenta illa quæ in aere volitant. Ramenta, puluere ſunt minuculi exiguęq; molis in aere volitantes, qui propter paruitatem extra ſolis radium non conſpiciuntur,& ob debilitatē virtutis aerem diuidere nequeunt quo deorſum decūbant. Atvero vt dignoſcatur quid veri Democriti opinio contineat,quidve falſi,quo ſimiliter in aliis quibuſq; antiquorū opinionib9 perquiratur,quid vero cōſentaneum, quidve a veritate diſcrepans in eis poſitū fuerit,in primis noſſe oportet falſum eſſe animam eſſe calorem, quāuis calor naturalis in omnibus viuentibus vt animæ inſtrumentum ad operationes exercendas īueniatur. Falſum eſt & eam ex ſphæricis atomi componi,cum non ſint huiuſmodi corpora inſectilia. Vere tamen dicun animam animalib9 motum & vitam pręſtare,ſed non totam animæ naturam ambiunt,cum etiamvegetibus vitam præſtet. Non itē recte diffiniunt animam reſpirationem eſſe,cum multa ſint anima prædita,vt plātæ,piſces,vermes,quæ non reſpirant.Et conſimile peccatum admiſerunt pleriq; eorum quos impręſentiarum recenſet Ariſtoteles, aſſignantes ad animæ proprium eſſe,vt motum,aut ſenſum,aut intelligere, aut immortalitatem, quod aliquibus duntaxat anima participantibus conuenit,& aliquibus non. Neque recte ſentiunt Democritus & Leucippus reſpirationē fieri per ingreſſum atomorū, cum fiat ſuſcepto introrſum aere,qui corporeus eſt & diuiſibilis. Præterea cur animal non reſpirans moriatur, & reſpirans viuat,nec veram quidem cauſam aſſignant,quę ex poſterius determinandis eſt requirēda.Deniq; admittendum nō eſt animā eſſe corpoream(quāuis idipſum ex eorū dictis ſequatur.ſi eñ aīa ex corporibus componatur,vt corporea ſit neceſſe eſt)nam corporeum id dicitur, quod magnitudinem corpoream in ſe vt ſubiectum habet. Atqui anima in ſe non habet magnitudinē,ſed ſolum magna eſt per accidens,ſcilicet per magnitudinem corporis.non eſt igitur anima corporea,niſi forte ꝑ accidens.& quia materiæ corporeæ coniuncta.Quod itaq; anima non videatur,in cauſa eſt,ꝙ ipſa neque per ſe ſenſibile eſt,neq; aliquod accidens per ſe ſenſibile in ſe habet. Neq; ſimile eſt de pulueribus minutiſſimis,& de anima iudicium,quia pulueres minutuli per ſe corporei ſunt, & magnitudinem habent,ob molis tamen exiguitatem vix bene perceptibilem. VIII. Authore vſus Homero. Themiſtius aliā hoc loco videtur innuere intelligentiam quā litera pręſe ferat,vtpote Democritū voluiſſe,ſentire & ſapere idē eſſe,contra Homeri ſententiā,eo carmine oppoſitum atteſtantis. Inquit enim Hermolao interprete. Vnde & ſentire & ſapere pro eodē habebat, magno alioqui teſtē Homero nixus,qui quodam verſu de Hectore, iacet, inquit, aliud ſapiens. Verum ex archetypo

Græco & litera exemplari Ariſtotelis perquirenda eſſet exactius huius loci explanatio. IX. Et ſimile in ea,ſua cognoſcere ſimilia. Errauit Empedocles præter cętera quæ de anima perperã ſentit ſexto cap.ſecundi de Generatione a philoſopho abunde reprobata,prętertim eo ipſo ꝙ poſuerit in anima ſimile cognoſcere ſuum ſimile,vt & alij fere omnes philoſophi,quorũ hic afferũtur determinationes de aĩa atq; ſententię non enim eſt in anima quicq̃ cęli quo cælũ cognoſcat,& auri quo cognoſcat aurum,& albedinis quo cognoſcat albedinem.Id eñ aſſerere,ꝑſimile eſt atq; aſtruere ſpeculum repræſentare rerũ ſibi obiectarum imaginem,quod in ſpeculo quicq̃ ſimile ſit ſecundũ ſubſtantiam rei obiectę,vt ſimile lapidi ſi repræſentet lapidẽ, & ſimile oui ſi ſpeculum afficiatur ouis imagine,& ſimile lupo ſi referat lupum.Quod ſi manifeſte falſum eſt,& primũ. At ſi in ſpeculo intelligatur forma ſubſtantialis nata efformare oĩm colorum magnitudinumque ſpecies, & materia ſpeculi nata illas ſuſcipere,tunc ſpeculum dicetur referre rerum oĩm colores ,quod formã habeat effectiuam imaginũ coloris,& materiã illarũ ſuſceptiuam. Ita ſane ponendus eſt intellectus oĩa cognoſcere,ꝙ actus ſuus ſubſtantificus,& intellectus agens natus ſit omnium rerum effingere efformareq; notiones,& ſua potentia ſubſtantialis,intellectuſq; poſſibilis omnium itidem rerum ſpecies ſuſcipere. Eſt eñ intellectus vt ſpeculum aut oculus,cuius color eſt quicquid exiſtit in rerum natura.Neq; ex eo Ariſtotelis dicto quod habet tertius de anima,aĩam intellectiuã quodãmodo eſſe omnia,ſumi põt efficax argumentum ad probandum animam ex omnium rerum principijs componi,& omnium in ſe rerum ſubſtantias cõplecti,hincq; ſimile in ea ſuum cognoſcere ſimile. Nam non dicitur anima eſſe omnia ſecundum ſubſtantiam,ſed ſecundum aſſimilationem atq; repręſentationem,ꝙ ijs rebus propemodum aſſimiletur,quarum ſimilitudine induitur, notionemque in ſe efformat Quocirca admittendum quidem eſt animam habere in ſe rerum quas intelligit ſpecies atque ſimilitudines accidentarias,haud tñ idcirco efficitur ſimile in ea ſuum cognoſcere ſimile, ꝙ id philoſophi intellexerint de ſimili ſecundum ſubſtantiam,quodq; eiuſdẽ eſſet ſpeciei & naturę cum re intellecta.Id autem nequaq̃ fit. X. Quinta eſt Timæi,animam ex elementis eſſe conflatam.Elementa Timęi ſunt numeri,ex quibus ſecundum Pythagoricorum ſentẽtiam poſuit omnia componi. vt corpus ex denario magnitudinum,& animam ex denario cognitionum, hoc modo.

Punctum	1	Intellectus	1
Linea	2	Scientia	2
Superficies	3	Opinio	3
Profundum	4	Senſus	4
Corpus	10	Anima	10

ℭ Tertij cap. annotat.

ℭ Fuſile argentum,argentum viuum. ℭ Sub voluntate & intellectu,appetitum & phantaſiam comprehendimus.

TErtium cap.continet duas concluſiones, ſeptem rationes ad primam, & octo ad ſecundam. ℭ Prima concluſio. Animam ignem eſſe , & ſe- 18
ipſam mouere(vt vult Democritus)impoſſibile eſt. ℭ Primo . Quia prius demonſtratum eſt,quicquid mouetur , ab alio moueri , nihilq; á ſeipſo moueri. ℭ Secundo. Bifariam dicitur aliquid moueri : aut per ſe : vt quod in ſe motum habet,aut per alterum : vt quod cũ non moueatur,in eo eſt quod mouetur: vt nauta ſedens in naui. hæc ſiquidem per ſe mouetur,ille autem per accidens. Quæritur ergo an anima per ſe moueatur,an per alterum? ſi per ſe,oportet eam augmentatione,diminutione,alteratione,vno aut pluribus horum motuum moueri. Quicquid aũt aliquo horũ motuũ per ſe mouetur , in loco eſt,cinctumq; corpore. Aĩa igitur & corporea,& in loco eſt: quod eſt ĩpoſſibile . Si dederint per alterum,vt albedo & nigredo: nullus diffitebitur, vtpote quę in eo quod mouetur exiſtat,mouetur eñ corpus,ſed eam tunc accidit & conſequitur non moueri: quare nec ſeipſam mouere. ℭ Tertio. Quia quęcunq; ſenſibiliũ mouentur , motum ſecundum naturã & motum violentũ eiſdem accidere videmus. Itaq; & aĩæ motus ſecundũ naturã & violentus acciderẽt,quare & quieſceret nunc natura,nunc vi. In quod enim aliquid natura mouetur,& in eo natura quieſcit,in quod aũt vi, violenter. Sed quis animę violẽtus motus: ſi ſeipſam moueat? quę natura quies? quę violenta? hęc ipſi vel effingere volentes , nequeant . ℭ Quarto. Si anima ſit ignis. vt ponit Democrit⁹,ignis aũt ſolũ ſurſum moueat̃ , & aĩa ſolũ ſurſum mouebitur. Et cum anima corpus moueat, & ipſum quoque , & aĩal vnunquodq; natura ſurſum mouebitur. Sed quid abſurdius? & ita agimus contra eos qui eam ex

aliquo aliorum elementorum conflarunt.nam ſi terra eſſet,ſolum agitaretur de-
orſum,ſi aqua,in locum aquæ.& ſi aer,in aeris locum .¶Quinto. Si anima ſeip-
ſam moueat,rationabile eſt conſimilibus motibus moueri corpus . nam ipſa cor-
pus mouere videtur. Et retroagitur,ſi anima ſeipſam moueat,& moueat corpus,
rationabile eſt animam ſe talibus agitare motibus,quibus & ipſa corpora agitati
videmus. Atqui corpora delatione ferri videmus . delatione igitur & loci muta-
tione fertur anima.quare & exire continget animam:& regredi,& animalia mor
tua iacentia reſurgere. Vnicum itaq; ipſis confugium eſſe videtur , animam per
alterum & per accidens moueri dicere.& cum aīa aliquo violentia impellitur,&
animam quoq; id per accidens pati.Non igitur per ſe mouebitur. Cui enim ali-
quid per ſe conuenit,illud per accidens eidē non conuenit:neq; ediuerſo:vt quod
eſt per ſe bonum,non eſt per accidens,& per alterum bonum.& neq; quod per ac-
cidens bonum eſt,id per ſe bonum eſt. Neq; dicere poſſint motus ſenſibilium pe
culiares & proprios eſſe animę,quibus ſeipſam moueat.nā ſine exterioribus ſen-
ſum exercitare non poteſt. Et ita de appetitu & cęteris dicēdum.¶Sexto. Quia
id ipſi fatentur,animam vt animam moueri,eſſentiaq; eſſe motum.quod aūt mo
uetur,videmus ſeorſum a motu ſtare.quare & ſi de anima ita futurū ſit, ſtabit ſe-
orſum a ſua eſſentia.Sed quo pacto id fiat?ſatius eſt igitur confiteri ipſam ſecun
dum accidens moueri,& non per ſe,motumve eius eſſe ſubſtantiæ . ¶Septimo.
Democritus aſſerens ſphærales atomos ſemper agitare corpus,ꝙ nul q̄ natę ſint
manere, perſimile dicit Philippo comœdiarum ſcriptori. Dędalum olim ligneo
lam Venerem feciſſe,quę fuſili argēto infuſo ſe motaret. Sed quęritur a Demo-
crito,quid cauſa quietis animalis ſit?nūquid afferre poterit ſemper mobiles ato-
mos,& quæ ſeſe quietare non poſſint?Et certe nō ſic moueri videtur animal,ſed
voluntate & intellectu. Et Timæus propinqua Democrito aſſerebat,aīam ſcili-
cet ſeipſam agitando ſimul mouere corpus,ꝙ corpori ſit adiecta,alligataque. In-
quit enim Timæus,cum animæ opifex deus eam condidiſſet rectam,circunfle-
xit in orbem,quem in geminos ſecuit,quotumvnus circundaret,& alter interior
haberetur. Interiorem rurſum cōminuit & ſecuit in ſeptem quem ſectū ſeptem
rurſum glomerauit in orbes. quapropter,inquit,cęlū torquetˀ in gyrum,ꝙ aīa ſit
circulꝰ,quæ in harmonicos diuiſa circulos,& ex hisvt elemētis cōflata,ſuo motu
corpus torquet & euoluit. Ex harmonicis ſiquidem conflata circulis, canoriſque
numeris,quo perdulcem illam ſemper poſſideat harmoniam,& quo emodulatos
ſempiterno motu afferat ciatq; gyros . Sed primum Timæus occurrit arguēdus,
ꝙ animam fecerit magnitudinem, & maxime eam quā vult eſſe rationalē & in-
tellectum.nam hæc de aīa mundi intellexit, quā vt puram mentē eſſe intendit,
& non qualis ſenſitiua.qualisve appetitiua,quæ ſe per directū foras profundunt,
ſuoſq; exercent actus.¶Secunda. Intellectus, magnitudo,ſiue circulus,ſiue glo-
19 bus (vt vult Timæus) eſſe non pōt.¶Primo. Quia oīs magnitudo cōtinua eſt,ꝙ
eius particulę in terminū cōmunem finiunt,in ipſoq; copulantur. Intellectus au
tem hoc pacto continuus eſſe non pōt,ſed (vt intelligibilia) vnus eſt,aut omnino
impartibilis,aut non vt magnitudo,cōtinuus.¶Secundo. Quō intelliget? cū ve
lit Timæus ipſi opus eſſe tactu & appropinquatione rebus quas ſit percepturus.
Si qualibet parte intelligat,& partes eius ſint puncta,cum ipſa ſint infinita,infi-
nita tranſibit. Si partes ponis magnitudines , cōtinget ipſum infinities idem in-
telligere,quod ſemel intelligere ſufficeret. Si non qualibet parte, ſed toto curua-
mine,totiuſq; contactu,ad quid erunt partium contactus. Et quomodo totū tan-
gendo intelliget,cuius nulla parte tangendo intelligas? quomodo intelliget indi
uiſibile,ſi indiuiſibili,non toto curuamine, circuloque & totius contactu intelli-
git?neque quidam diuiſibili . nam diuiſibile indiuiſibili attactum non habet.
¶Tertio. Quia intellectus operatio, intellectio eſt circuli, circulatio. Qui fit
igitur, vt intellectus circulus ſit, cuius intellectio circulatio ſit:

¶Quarto. Circulatio,perpetua eſt. At intellectus motiones fidem habent, actiuæ quidem, quia ſunt alicuius gratia, Proruere autem in infinitum non valent & contemplatrices. nam hæ aut definitione aut demonſtratione cõtemplantur. finita autem omnis definitio,omniſq; demonſtratio, hęq; ad principium non reflectuntur, ſed potius ſecundum rectum procedere videntur. Circulatio autem ſemper ad principium reflectitur. Non eſt igitur intellectus circulus,& eius intellectio circulatio. ¶Quinto. Intellectio & mentis operatio quieti q̃ motioni ſimilior eſt. non igitur circulatio exiſtit. ¶ Sexto. Motus videtur eſſe ab animæ natura q̃ ſtatus magis alienus. monſtrant hoc temulenti, ægrotantes, infantes,& ſenes. Si igitur continue & irrequiete moueretur, motus eſſet ei violentus, præter naturam,minuſq; ſuę naturę conueniens ſemper,quod eſſe nequit. Et ſi dixeris motum eſſe eius eſſentiam,relabimur in prædicta incommoda,vrgebitq; difficultas,quo intelliget immota. videretur enim motum & ſola mota deprehendere debere,cuius tamen oppoſitum conſtat. ¶Septimo. Conſentiunt plurimi melius eſſe intellectui,liberari corpore,quo tanquam vinculis & carcere clauſus detinetur: tanq̃ corpore ſoluto beatior feliciorq; futura ſit vita. Laborioſiſſimũ igitur (vt ſentit Timęus) aĩam mundi & perfectiſſimũ intellectum nunq̃ a corporis vinculis poſſe abſolui. neq; cauſam aſſignauit cur cęleſtes orbes torqueãtur in gyrum. Et ſi quęrat cauſam, ſi intellect⁹ molis & magnitudinis oĩs ſit expers,cur voluat in circulum? Dicimus quia melius eſt & taliter eſſe. Fit enim vnũquodq; q̃ fieri põt optime,ſed hęc conſideratio aliena eſt. ¶Octauo. Quia dicit Timę⁹, animam ſeiungere corpori, ipſam mouere corpus, & corpus moueri, Neq; definit vllo pacto quale corpus,qualiterve diſpoſitum,ipſam ſuſcepturum ſit: perinde atq; ſine diſcrimine in quodlibet migret: perſimile Pythagoricorum fabulis, qui quanlibet animam quodlibet corpus ingredi fingunt, iiſque dicunt ſimilia.

Morte carent animæ, ſemperq; priore relicta
Sede, nouis domibus uiuunt, habitantq; receptæ,
Omnia mutantur. nihil interit. errat, & illinc
Huc uenit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus
Spiritus: æque feris humana in corpora tranſit,
Inque feras noſter: nec tempore deperit ullo.

¶Sed ita ſentire nihil aliud eſt quam ſi quis artem fabrilem tranſire putet in fiſtulas. Vt enim ars proprijs vtitur inſtrumentis,ita quoque anima proprio vtitur corpore inſtrumento, videturque vniuſcuiuſque animantis corpus propriam ſibi vendicare ſpeciem & formam,

TErtiĩ cap. ſcholia. XVIII. Quæcunq; ſenſibilium mouentur. Id non de ſenſibilibus, id eſt ſenſui peruijs intelligitur. Cælum enim hoc modo ſenſibile eſt, & tñ ei non competit motus naturalis & violentus,ſed duntaxat naturalis. Sed de ſenſibilib⁹ accipitur, id eſt ijs quæ ſunt in mundo ſenſibili,& concauo orbis lunę continent. porro anima vt pars eſſentialis,ipſius cæli lunę ambitu (ſicut & tota res naturalis) continetur. Id autẽ cui conuenit motus naturalis,& nõ motus violentus,neq; quies a motu naturali, oportet eſſe perpetuum, vt corpora cæleſtia. Quod ſi Democritus inſtet animam eſſe perpetuam,& idcirco eam ſolo motu naturali mouere debere,& non motu violento,neq; vnquam quieſcere,contendit Ariſtoteles,& corpus itidem ſemper moueri debere, neq; vlla interpolari quiete. Si enim anima ſeipſam moueat, rationabile eſt cõſimilibus motibus moueri & corpus. Corp⁹ autem ſemper moueri ẽ poſſibile, igitur & animam ſemper a ſeipſa moueri. Cui eñ aliquid per ſe conuenit. Id proloquiũ intelligendum eſt de eodem ſecundum numerum,& non ſecundũ ſpeciẽ aut gen⁹. Nã ſi quiſpiã ĩ naui oblonga quę defertur ad orientẽ, obambulauerit in occidentẽ, per ſe quidẽ defertur, & per accidens, ſed non eadem ſecundum numerum delatione. Nempe per ſe deambulat in occidentẽ,& non per accidens. E diuerſo per accidens & ipſius nauis motu defertur in orientẽ,& non per ſe. Et id nullum eſt incommodum, ſicut neq; ſphæras inferiores per alterum & agitatione primi mobilis rapi de oriente in occidentem, proprio autem motu ſimul gyrari de occidente in orientem. Perſimile dicit Philippo comœdiarum ſcriptori. Dędalus artis fabricandi peritiſſimus, teſte Plinio lib. ſeptimo naturalis hiſtoriæ, lignariam fabricam primus adinuenit, vt ſerrã, aſciã, perpendiculũ, terebellum, & nauibus primus malum & antennam impoſuit. In Creta Labyrinthum extruxit, de quo Ouid.

Dedalus ingenio fabræ celeberrimus artis
Ponit opus,turbatq; notas,& limina flexu
Ducit in errorem uariarum ambage uiarum.

Hanc dicit Philippus comœdiacum ſcriptor Græcus feciſſe imaginē Veneris exiguā & ligneam, eiq; infudiſſe argentumviuum(quod ſicut per ſe ſemper agitatur & fluit, ita ea quibus infunditur, reddit continuo agitatu mobilia)vt cum aſſidue moueretur,crederetur viua. Perſimilem dicit iſte ra eſſe Democriti poſitionem,qui dixit atomos delitteſcentes in corpore,agitare corpus.Et ſane ſecundum eius ſententiam argentum fuſile vt aīa eſt,& imaginis Veneręs lignum vt corpus. Nempe vt argentum fuſile & ſeipſum & lignū in illa Veneris ſtatua mouebat,ita & anima ſeipſam & corpus a Democrito mouere ponebatur. XIX. Sed vt intelligibilia,vnus eſt. Intelligibilia,entiaq; ſupramundana quę ſolo nobis obtutu mentis adeunda ſunt,vnitatem hñt longe maiorem ſimplicioremq; quā hæc inferiora. Nempe in partes integrantes eiuſdem rationis ſolo numero diſcrepantes nō diducuntur,ſicut hęc nobis cōſpicua corpora. Et hanc vltramundanorū entiū vnitatem ſimplicitateq; propemodū intellectus habet humanus,qui etiā in partes eiuſdē naturæ ſecūdum numerum diſſidentes ad materiæ ſectionem haudquaq̄ partibilis eſt. In partes tñ ſubſtantiales,propriū actum propriamq; potentiam,eſſentialem diuiſionem recipit,vt præcedentia declararunt. quare hominis intellectus non debet concedi omnino impartibilis,ſed admittendus eſt non eſſe continuus, quemadmodū magnitudo eſt cōtinua. Nam vt quidpiam continuum dicatur hoc modo,aut magnitudo eſſe debet,aut magnitudinem in ſe habere,quorum neutrum aīæ competit. Neq; tñ idcirco concedendus eſt intellectus eſſe diſcontinuus,q̄m inter illa duo medium eſt , vtpote id quod quantitatis eſt expers tale enim neq; continuum eſt,neq; diſcontinuum. Et ſi quærat cauſam, ſic intellectus Timæus ſuam poſitionem viſus eſt intellexiſſe de anima mundi infundente ſe moli ſphærarum cæleſtium,& eam agitante,quam quidem ponit eſſe circulum , vt hac ratione cæleſtes orbes in gyrum torqueat. Ac vero negandum eſt animam mundi mouere cælos,vt ponit Timæus.nā neq; cęli animati ſunt,neque mundus quiddam ſimpliciter vnum,ſed aggregatione ſola. Mouetur autem vnaquęque ſphæra ab intelligentia eius moderatrice,non quidem eam informante,ſed aſſidēte ab extrinſeco. Cauſa itaque cur cæleſtes orbes in gyrum moueantur,hæc eſt, quia vnumquodque fit quam optime fieri poteſt. Corpora autem cæleſtia quia ſphærica ſunt & globoſa,optime circulo ferri nata ſunt. Eſt enim circularis motus ſphęricis corporibus vel maxime accōmodus. Mouentur igitur circulariter,vt ferri nata ſunt. Sed ita ſentire,nihil aliud eſt. Philoſophus confutando dictum Pytagoricorum,aſſimilat animam arti fabrili,& corpus inſtrumento artis fabrilis. Inter quæ tñ id eſt diſcriminis,q̄ anima in corpore eſt & ſuis organis,quibus vt inſtrumētis naturę vtitur ad ſua opificia peragenda. Ars vero fabrilis non in ſuis eſt inſtrumentis,ſed in anima fabri. Si igitur in arte fabrili,non poteſt faber quocunque vti inſtrumento,vt fiſtulis,certe nec anima quouis organo aut corpore poteſt vti ad ſuas functiones exequendas,quinimo & minus,q̄nquidem anima magis propria & peculiaria(ſcilicet intrinſeca)requirit inſtrumenta,quam ars . Natura enim vt exemplar eſt artis,inſtrumentum autem artis ,duntaxat eſt ſimilitudo organorum naturę , quandoquidem ars naturę imitatrix eſt & æmula. Quocirca perperam poſuerunt Pytagorici animam humanam tranſire in corpora ferarum,cum ea non ſint apta in quibus anima noſtra ſuis fungatur officijs.

ℭQuarti cap.annotatiunculæ.

ℭSenſoria organa,ſenſuum organa , vt oculus,vt auris.

Quartum cap. continet tres concluſiones, quatuor rationes ad primā,duas ad ſecundā,& octo ad tertiam. ℭ Prima concluſio. Anima non eſt(vt ſenſerunt antiqui)harmonia . Fuit enim antiquorum cōpluribus vulgata & apprime credibilis opinio,nulla dictarum inferior,aīam eſſe harmoniam , & corporis ex contrarijs cōpoſiti compoſitionem,cōmixtionem,contēperamentumque,contraria & aduerſa(ne diſſoluantur)concilians.hanc enim cōpoſitionem,cōpoſitorumque ꝓportionem,vocant harmoniam. Et hęc in cōibus congreſſionibꝰ communiter reprobata eſt opinio:quæ quod iterū vera nō ſit,oſtendimus. ℭPrimo. Quia harmonia,proportio quędam eſt eorū quæ ſunt mixta,aut mixtorum compoſitio,hoc ipſi concedunt. At anima,neque proportio, neque cōpoſitio eſt, non eſt igitur harmonia. ℭSecundo. Harmoniæ non eſt mouere. Id autē animæ eſſe præcipuum cōſentiūt omnes,non eſt igitur harmonia. ℭTertio . Harmonia potius afferri debet de corporeis virtutibꝰ,vt ſanitate,pulchritudine , robore,quam de ipſa anima,imo ipſi difficile aptari poſſe videtur, non eſt igitur ſtatuenda harmonia . ℭQuarto . Harmoniæ duabus potiſsimum ſignificationibus vtimur. Prima magnitudinibus accōmodata eſt,quæ ita connexæ ſint , vt nihil inter eas

cōſtituentes differentiam habēt, & quam habere poſſunt conſtituendo animam niſi poſitionem habeant vt puncta? & cum non conſtituant, poſitione careant? & ſi duo puncta ſunt ſimul, quare non infinita ſimul erūt, & indiuiſibile ſubiectum obtinebunt? Quorum enim locus indiuiſibilis, & ipſa indiuiſibilia ſunt. ¶ Septimo. Si anima ſit puncta: cum omne corpus puncta in ſe contineat infinita, cur non omne corpus habeat animam. ¶ Octauo. Dicant quo pacto intelligant puncta ſeparari poſſe, niſi lineam intelligant ex punctis abire compoſitam atq; coalitam, & in puncta diuidi. Non erit itaq; anima numerus, neq; puncta.

QVarti cap. ſcholia. XX. Nulla dictarum inferior. Id eſt non minorem quam aliqua dictarum duodecim de anima opinionum habens probabilitatem aut veriſimilitudinem, neq; pauciores habens aſſertores. Hanc autem in publicis congreſſionibus communiter reprobatam eſſe opinionem dicit Ariſtoteles, hoc eſt in publicis concertationibus literariis & diſceptationibus, quibus vnum in locum conuenientes Athenis philoſophiæ ſtudio addicti, ſeſe exercitabant. Et ſane digna fuit reprobari hæc opinio. Nam anima ſubſtantia eſt, & viuentis eſſentiam conſtituens. Elementarium autem qualitatum contemperamentum (quam harmoniam dicunt) accidens eſt, ſine quo & ſi anima ſubſiſtere nequeat, vt quod ad viuētis requiratur complementum, non tamen fatendum eſt ipſum eſſe animam, quinimo ab ea genere, & quidem phyſico diſcrepare. Neq; efficax ſumitur ratio animam eſſe huiuſmodi proportionem elementorum ex eo ꝙ anima diſſoluta diſſoluitur & qualitatum proportio, & contra diſſoluta proportione, diſſoluatur anima. Id enim non eo fit, ꝙ anima ſit proportio, ſed quia anima huiuſmodi contemperamentum conſeruat in corpore viuentis. Deperdito autem conſeruante, & id quod conſeruatur, deperdi neceſſe eſt. Similiter proportio tia qualitatum eſt cauſa neceſſaria formæ ſubſtantialis exiſtentis in corpore viuentis, modo non exiſtente cauſa neceſſaria, effectum non eſſe eſt neceſſe, vt deperdita caliditate, deperditur & ignis forma. XXI. Secundo, dicere animam iraſci vel timere. Cōueniunt iraſci & timere ex vna parte, cum texere & ædificare ex altera, eo ipſo ꝙ fiunt ab anima, iraſci quidem & timere, ab anima appetitiua, & quatenus operationum appetendi eſt effectiua, textura autem & ædificatio, ab eadem, quatenus conſecuta eſt artem texendi & ædificandi. Id tamen eſt diſcriminis, ꝙ textura & ædificatio fiunt in materia extrinſeca, & non in ſubiecto ſuæ cauſæ efficientis. Ira autem fit in corpore vt ſubiecto. Cæterum hoc loco ponuntur a Philoſopho prædicta conuenire, quod quemadmodum improprie & minus accommode dicimus animam texere aut ædificare, quia opera artis proprie attribui debent totis efficientibus nomine cauſalitatis expreſſis, vt proprie dicendum eſſet, ædificator ædificat, textor texit, ita ſatis inepte atq; improprie dicimus animam iraſci aut timere, nam verba illa affectus animi exprimentia, non exprimunt neq; denotant id a quo fiunt paſſiones, ſed in quo & ſubiectum, non enim dicitur quis timere quia timorem efficiat, ſed ꝙ eum in ſe habeat. Cum itaq; dicimus animus iraſci aut timere, ſignificamus ipſam habere in ſe aut timorem aut iram, quod falſum eſt, nempe iram anima efficit non in ſeipſa ſed corpore. Haud ſecus ac ſol calorem gignit in aere, qui idcirco recte dicitur calidus, atqui non recte ſol calidus dicatur, ꝙ calidum nominet ſubiectum caloris, & non effectiuum. Eſt itaq; anima vt ſol, ira vt calor, homo qui denominatur iraſci, vt aer ſuſcipiens ſolis calorem. Cuius intelligentia & contemplatio non niſi aliquo interiore læſo. Id interius quo læſo impeditur actus intelligendi, eſt intellectus poſſibilis, in quo intellectiones recipiuntur. Sicut enim organis corporeis competunt naturales potentiæ, & eis interdum etiam aſſunt oppoſitę impotentiæ, ita intellectui poſſibili conueniunt naturales potentię ad facile recipiendum intellectiones, ſcilicet ingenium, quod ſe habet ad intellectus agentis operationes, vt pupilla bene diſpoſita ad recipiendam viſionem. Et naturalis impotentia, intellectus poſſibilis eſt obtuſitas & hebetudo, quæ ſimilis eſt malę diſpoſitiōi pupillæ. & ſicut mala diſpoſitio pupillæ natura bene deducitur in meliorem statū, & fit oculus bene videns, ſic obtuſitas aſſidua diligentia atq; exercitio facile emendatur, & in acumen perſpicacitatemq; permutatur. Aſſignat autem Ariſtoteles hoc loco argumentum conuincens intellectum eſſe a corpore ſeparabilem, ꝙ propriam habeat operationem, ſcilicet intellectionem, quam ſine corporis vſu atque organo peragit. Cuius id indicium eſt, quia ſi fieret in organo corporeo, deberet deiectis & debilitatis ſenio organis corporeis contabeſcere, vt cæterę operationes corporeę ingraueſcente ſenectute labefactandi atq; deficiunt. Atqui non deficit intellectio deficiente corpore, quin potiꝰ ſyncerior, & valentior eſt, non igitur fit in organo corporeo, quare ſeparato intellectu a corpore, æque fieri poteſt, aut melius, atq; ipſo corpori coniuncto. Eſt igitur intellectus a corpore ſeparabilis. Verum hæc ex tertio huius euadent clariora. XXII. Subtracta autem parte, anima eadem conſimiliſque manet. Quædam animalia reliquis imperfectiora, plantarum naturæ ſatis propinqua ſunt, eo ipſo quod ſicut plantæ in diuerſas partes ſectæ adhuc viuunt ſuo modo, & non areſcunt, ſic & animalia huiuſmodi mutilata adhuc viuunt, & non ſeparatur ab eis anima. quinimo partes diſtractæ in nonnullis rurſum vniuntur, vt oſtendit mutilus coluber, & muſca capite trunca, & ſimilia animalia exanguia. In animalibus autem ſanguinem habentibus id non accidit, quia a plantarum natura ſunt remotiora, & non patientia ſectionis ob naturę ſuę nobilitatem, quę ſumntę vita

tatis propinquior eſt ſimilitudo. Porro animalia ſanguine prædita vbi primum ſecarentur, emitterent ſanguinem, quo exhauſto non amplius eis ſuperſtes poſſet eſſe vita, cum ſit ipſorum alimentum. Quorum enim locus indiuiſibilis. Locus, receptaculum, ſubiectum, & non ſumitur hic pro ſuperficie concaua alterum corpus continente. Illam enim diuiſibilem eſſe neceſſe eſt, cum ſit magnitudo. At ſi accidentium ſubiectum ſit indiuiſibile in partes extenſionis, & ipſa accidentia in huiuſmodi partes ſunt indiuiſibilia, & ſi alio quouis modo diuidi poſſint, vt numera in anima exiſtentes, in partes diſcretionis dirimuntur, & habitus animi in partes intenſionis, notiones itidem mentis in partes eas conſtituentes.

¶ Quinti cap. annotatiunculæ.

¶ Mens, intellectus. ¶ Moueri, moueri a ſe de loco ad locum.

QVintum cap. cõtinet quatuor concluſiones, duas rationes ad primam, octo ad ſecũdam, vnam quęſtionem poſt quartam, Timęi reſponſionem, & eius improbationem. ¶ Prima con- 23
cluſio. Anima non eſt incorporea, ex quo exiſtimãt modo, ꝙ ſi ex corporeo, & quidem ſubtiliſſimo, quod incorporeum appellent. ¶ Primo. Quia pleraque allata huic poſitioni accidunt incommoda, & quædam alia ſpecialiora. Nam cum anima in toto ſentiente corpore ſit, ſi anima ſit corpus, duo corpora ſimul erunt, atq; ſe occupabunt. Sed eſto dicas eam eſſe ex numeris & punctis: ſimul cum vno numero multi erunt numeri, & cum vno puncto ſimul multa puncta: vt totum corpus animam habeat, niſi dixeris aliquem alium iterum ſuperuenire numerum. ¶ Secundo. Quia neque hi, neque qui animam ponunt eſſe numerum, non modo animam non ita poſſe diffinire videntur, ſed nec eius accidentia aſſignare. Quomodo enim ex his cogitationes, ſenſus, voluptates, dolores, & cętera talia fie- 24
ri aſſignabunt? Non facile eſt modos commentari, & fingere. ¶ Secunda. Non opus eſt animam ex elementis conſtare, quo ſingulis ſingula cognoſcat. ¶ Arbitrantur enim hi res non niſi a ſimilibus rebus cognoſci: quare anima ex ipſis rebus conſtituta ſit oportet. Id ita non eſſe oſtenditur. ¶ Primo. Quia non ſolum ſunt elementa, ſed alia quamplurima, & pene numero infinita. Si igitur ex ſolis ſit elementis, quonam pacto deum cognoſcere? quo hominem, carnem, oſſa? Non enim hæc ſunt elementa: ſed ex quadam elementorum adinuicem proportione (vt cecinit Empedocles) naſcuntur: vt ita de Oſſe.

Sumpſit aquæ partes duplices, tot & aeris ignis Quatuor ex octo, tellus hinc oſſa dat alba.

¶ Nihil igitur proderit elementa eſſe in anima, niſi & ipſæ cõpoſitiones, rerumque proportiones aſſint, quare ſi cognoſcit os, hominem, lapidem, bonum, non bonum, & os & homo & lapis & bonum & non bonum erunt in anima, quæ q̃ ſint impoſſibilia, dicto non eſt opus. ¶ Secundo. Cum ea quæ ſunt, hæc ſecundum ſubſtantiam dicantur, hæc ſecundum quantitatem, hæc ſecundum qualitatem, & ita de cæteris prædicamentis, an elementa ſolarum ſint ſubſtãtiarum? ꝙ ſi ſic, quomodo cognoſcet accidentia, quãtitatem, qualitatem, & ſimilia? An ſolorum accidentium? ſed dicant tunc quomodo cognoſcet ſubſtantiam, ſubſtantiamque compleat atque conſtituat? An erunt elementa ſubſtantijs & accidentibus communia? & id quidem per ſeipſum ſtatim impoſſibile videtur, aĩa enim ſubſtantia eſt, & ex principijs quantitatis naſcetur quantitas, & non ſubſtantia: & ex principijs qualitatis, qualitas. ¶ Tertio. Quia abſurdum eſt ſimile cognoſcere ſuum ſimile, & ſentire ſuum ſimile: & tamen ſimile non pati a ſimili, vt volunt, eſt enĩ ſentire, pati, & cognoſcere ſimiliter. ¶ Quarto. Empedoclis ſententia eſt, corporeis elementis animã elementorũ ſimilia deprehendere. Atqui animalium partes quę ſimpliciter terreę ſunt, vt oſſa, pili, nerui, nihil omnino ſentiunt: ſi tamen vera eſſet Empedoclis ſententia, ſentire deberent. ¶ Quinto. Vnicuique principio maior erit ignoratio, quam cognitio. Nam vnum ſolũ (vt ſimile) cognoſcet, cætera omnia ignorabit. ¶ Sexto. Empedocles deum omniũ ignorantiſſimum facit, nam ſolus diſcordiam non cognoſcet, quam cætera etiam cognoſcent, cum

ex omnibus conſtent. Inquit enim deum (quem Sphęrum vocat) ex quatuor ele
mentorum cõmixtione ſola conueniente concordia prodijſſe. ¶ Septimo. Dicat
Empedocles quõ oia, aiata non ſint, cum oia, aut oibus, aut vno (vt vult) conſtent
elemento. Quodcunq; igitur, aut oia, aut plura, aut vnũ cognoſcere neceſſe eſſet.
¶ Octauo. Pręclarius id eſt quod continet, q̃ id quod continetur ac ſpargitur, ele
menta autem potius contineri videntur, & conditionem ſequi materiæ. Quicq̃
igitur clari⁹ exiſtimare oportet aiam quę vt dña, vt rectrix, vt tẽperatrix dñetur,
& potiſſimum ipſam mentem longe diuiniorem, & natura dñatricem eſſe, & ele
25 mentis priorem, non aũt ipſa elementa (vt contendunt) eſſe oim prima. ¶ Ter-
tia. Nullus antiquorum adhuc de tota aia attigit. Nam qui per motum eam defi
nierunt, non plane attigerunt. Sunt eñ pleraq; animalia quę ſic ſunt ſuę ſedi affi
xa, atq; cohærentia, vt ſe nunq̃ alio transferant, hæc aũt vim motiuam nõ habẽt;
cuius quidem vſum nunq̃ exercent, itidem & plantę. Neq; qui per ſenſum, nam
plantæ vt ſtirps viuere conceduntur, ſenſuum tñ expertes ſunt. Neq; qui per ſen
ſum & intellectum, nam non modo ſtirps & plantas, ſed & animalium multa in-
tellectus rationiſq; cognoſcimus expertia. Neq; propter eadem, qui per ſenſum
& motum. Falſum & id eſt quod de carminibus depromunt Orphęi animam ſpi
ritalem vento ferri, anhelituq; attrahi. Nam id plantis, id animaliũ multis con-
uenire non põt, non enim plantę & animalia reſpiraut oia. Et qui eam conſtitu-
tam ex elementis eſſe volunt non ex oibus eſſe cõpoſitã tenere neceſſe eſt. nam
ſufficeret altera contrarietas, & ad ſe & ad ſuum pernoſcendum contrarium. Et
enim rectum, & ſui & obliqui iudex & regula obliquumvero, neq; recti, neq; ſui-
26 met iudex eſt. ¶ Quarta. Sententia eorũ minime probandavidetur, qui animam
toto perfuſam permixtamq; vniuerſo cenſuerunt. Hac de cauſa Thales moueri
potuit vt oia plena dijs aſſereret. Sed id non videtur. nam qua ratione igni perfu
ſa & aeri, aial non efficiat? cum ſimpliciorum corporũ perfectiores putent aias:
perfuſa autem confuſis, & mixtis corporib⁹ aial efficiat. Vtrumvoluerint conce-
dant, ignem & aerem aiata eſſe: id ſane ſine ratione dictũ apparebit, aut ignem,
& aerem non eſſe aiata: & tunc quoq; quę animam habebunt, non erũt animata.
Et falſe innitebãtur rationi? ꝙ quia quęlibet animalis pars eadem ſpecie exiſtit,
pars igitur aeris, pars aquę, animal conſtituens, animata hac ratione ſit: quare &
aerem & aquam eadem anima perfuſam & animatã eſſe neceſſe eſt. Ita certe di-
centes, pluris faciunt noſtris elementorum aias, vt imortales, indiſſolubileſq;: no
ſtras autem diſſolubiles. ¶ Quęſtio cũ animal vegetet, nutriatur, indoleſcat, mi-
27 nuatur. cum ſentiat, audiat, videat, olfaciat, guſtet, & tangat. cum appetat, gaude-
at, triſtetur, miteſcat, iraſcatur, confidat, metuat, amet, odiat, ſecundũ locũ ſe agi-
tet, ſerpat, natet, obambulet, ſe in aera volatu ſubſtollat. cũ contempletur, intelli-
gat, cõponat, diuidat, ratiocinetur, an oia hęc a tota proficiſcantur anima? an a di
uerſis? an hęc ab vna parte, hęc ab altera, illa vero iterũ ab alia. ¶ Reſponderunt
aliqui plane alio vegetare, alio ſentire, alio appetere, alio mouere, alio deniq; con
templari ac itelligere. Sed quõ? ſi plures ſint aię, ſi ſint diſſectę, eas ſuſtineri, con
tinerique, ne ſe diſſocient, neve effluant, oportet. Id eñ corpus efficere non poteſt;
quin potius animę officium eſt, ne concidat, ne defluat, continere egebunt, igitur
altero continente, quod (quicquid id fuerit) verius animam dicere licebit, & de il
lo continẽte iterum licet inquirere, an ſectum, an diuiſum ſit. Quod ſi ſic, egebit
iterum altero continente, & hoc abibit in infinitum: aut tandem dabitur vnum,
quodverius naturã imitabitur animę. ¶ Secundo. Si tota anima totũ corpus con
tinet, ſi partes habeat diſcretas, diuiſaſq;, & pars partẽ cõtinebit. Sed quã obſecro
potius continebit itellectus? eis nõ liceat fingere. ¶ Tertio. Deſectę plãtę oſten
dunt ꝑ totũ eandẽ aiam ineſſe, & cõſimilivita partesviuete: ſimilẽq; virtutẽ habe
re ſi ſurculũ, ſi ramũ iterũ terra obrueris, alimentũ ſumit, radicẽ inſtrumentum
attrahẽdi, aptius ſibi format ac aggenerat. Ita potentię aialis i animali nõ ſepa-

rantur: vt ſenſitiuum a vegetatiuo, vegetatrix vero & plantis & animalibus ſolá communis inuenitur: in plantis a ſenſitiua ſeiuncta, ſed in animali (vt dictum eſt) nunquam.

Verũ aĩa dicẽda ſit corporea an incorporea.

QVinti cap. ſcholia. XXIIII. Anima non eſt incorpora eo quo exiſtimant modo exiſtimarunt antiqui animam reuera corpoream eſſe, vt quam ex corporeo compoſitam poſuerint verum eam apparere incorpoream, quod corporeum animam conſlans adeo ſubtile foret, vt incorporeum eſſe videretur, quemadmodum vas corpore ſubtiliue aere repletum, plenum quidem eſt ſecundum veritatem, vacuum tamen ſecundum apparẽtiam, quod corporis ipſum opplentis non percepta corpulentia inane quiddã ibi videatur. Verum anima neq; per ſe quidem corporea eſt, nam non habet in ſe trinam dimenſionem, vt ſubiectum ſuum accidens. Per accidens tamen concedi poſſet eſſe corporea, vt quæ ſubiecto corporeo coniungatur, eiq; coextendatur. Neq; idem tidem anima dici debet ĩcorporea. Nam id incorporeum proprie dicitur, quod neq; dimenſionem habet corpoream, neq; eam habenti, vt forma ſuo ſubiecto, coniungitur, vt ſpiritus cæleſtes & ſupramundani. Atqui anima ſuapte natura corpori coniungitur, a quo & ſi morte & obitu hominis ad tempus ſeparetur, eſt tamen nata rurſum corpori vniri, quocirca & a corpore ſeparata, nec ĩcorporei quidem nomen & rationem ſuſcepit, cum vt quippiam incorporeum ſit, requiritur ipſum non eſſe natum coniungi corpori. Neq; quiſpiam obiectet mentes ſupramundanas ſuam plenitudinem per orbes cæleſtes habere diffuſam, quas tamen incorporeas eſſe fatentur omnes, & nõ per accidens corporeas. Nam beatæ mentes corporibus cæleſtibus non coniunguntur vt formę ſuis ſubiectis, quemadmodum neq; diuina plenitudo rebus corporeis, quibus tamen omnibus adeſt. Anima vero corpori vt ſubiecto atq; ſubſtantiali coniungitur, cum quo vnum totum conſtituit. Neq; ex eo quod animam negauerimus corpoream, conſequitur eam protinus eſſe ĩcorpoream. Nempe corporeum & incorporeum non ſunt membra immediata, quorum alterum neceſſe ſit de quolibet quod eſt verificari. Inueniuntur enim pleraque, quæ neq; corporea ſunt, neq; incorporea, vt accidentia, tametſi admittendum ſit corporeum & non corporeum eſſe immediata diuiſionis membra. At alia eſt non corporei, & alia incorporei ratio, omne enim incorporeum eſt nõ corporeum, ſed non remeat atq; recurrit illa prædicatio, cum non corporeum latius ſe fundat, incorporeum vero contractius ſit Quod ſiquis cauilletur animam ſubſtantiam eſſe, & proinde aut corpoream, aut incorpoream, non eſt autem corporea, incorporea igitur. Admittimus quidem animam ſubſtantiam eſſe, ſed non eam quæ in duo illa membra diuidi ſoleat. Diuiditur enim ſolum ſubſtantia completa in ea diuiſione, & quæ per ſe exiſtit. At vero anima, ſubſtantia eſt incompleta, & ſubſiſtens in alio. Neq; obſtat materiam dici corpoream ſolere, quæ incompleta eſt ſubſtantia, nam alia ratione quam animal aut planta, corporea ſubſtantia dicitur, quemadmodum animal corpus dicitur, & materia corpus, hęc quidem incompletum, illa vero completum. ſic vtrũq; diuerſa ratione dicitur corporeum. XXV Nam qui per motum eam diffinierunt, non plane attigerunt. Totam animam attingere, eſt eam ſecundum totam eius rationem determinare, quæ & omnibus anima participantibus, & ſolis illis conueniat, vt qui animam diſcerneret a cæteris ſecundum vitam potentiaq; vegetatiuæ operationem, quemadmodum determinat Ariſtoteles, eam totam attingeret, nam complecteretur omnia quæ communi ipſius animæ ambitu rationeq; comprehenduntur. Quibuſcunq; enim adeſt vita, eiſdem adeſt & anima, & ſolis illis quibus vita & anima. Antiqui autẽ qui aut per ſenſum, aut motum a ſe, aut intellectum, aut horum plura ſimul ſumpta, vt ſenſum & motum, ſenſum & intellectum, motum & intellectum, ſenſum motum, & intellectum, animam determinare conati ſunt, totam animæ rationem, ambitumq; non ſunt complexi. Nam tametſi ea quibꝰ horum quoduis adeſt animata ſint omnia, non tamẽ quęcunq; animam ſortita ſunt illorũ aliquid habent, cum eorum nihil plantis conueniat, quæ tamen ſunt animatę & viuentes. Quocirca cognoſcuntur & illi perperam animam determinaſſe, qui eam reſpirationem eſſe & ventum atq; ſpiritum dixerunt, quoniam plantæ omnes & pleraque animalium reſpirationis ſunt immunia. XXVI. Vtrum voluerint concedant, ignem & aerem animata. Vtrum, non hoc loco interrogatiuum eſt, ſed denotans optionem vnius ex duobus propoſitis pro arbitrio eligẽtis, quemadmodum propoſitis duobus libris eiuſdem precij, & materię venalibus, venditor emptori permittit optionem, vt vtrum illorum velit eligat. Ita in propoſito Ariſtoteles proponit ijs contra quos agit, alterum horum, aut quod elementa ignis & aqua animata ſunt, quemadmodum ſenſerunt ij qui animam mundi poſuerunt, de qua Virgilius.

Principio cælum, ac terram, campoſq; liquentes, Lucentemq; globum lunæ, Titaniaq; aſtra
Spiritus intus alit: totamq; infuſa per artus Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Aut ꝙ elementa non ſint animata, quorum vtrumuis dicatur, conſequitur inconueniens. Et cum argumentantur, quamlibet partem animalis eſſe animatam, ignem autem & aerem eſſe partem animalis, cum conſtituant animal, & proinde ignem & aerem animata eſſe, admiſſa quidẽ propoſitione, neganda eſt aſſumptio. nam tametſi ignis & aer animal conſtituãt accidentario, & ſcđm cõtemperamentorum rationem, non tñ re ipſa, & ſecundum ſuam ſubſtantiam. XXVII. Quęſtio. Cum

animi vegetet,nutriatur.Huic quæſtioni ſuccincta adhibenda eſt reſponſio,quaſdam viuentis operationes per totum ipſius corpus fieri,vt nutritionem,auctionem,diminutionem, & tactionem,& illæ a tota fiunt anima. Aliæ vero eiuſdem operationes non in toto fiunt corpore, ſed peculiaria propriaque ſibi determinant organa in quibus fiant,vt viſio oculos,auditio aures.Et eæ a diuerſis fiunt animæ partibus, vnaquæque ab ea parte quæ in proprio determinatoq; illi functioni eſt ſubiecto. Et id quidem locum habet in iis viuentibus, quorum animæ ſecundum materiæ diuiſionem ſunt partibiles,nam in homine(cuius anima huiuſmodi diuiſionem non admittit)operationes omnes a tota fiunt anima, cum ea partes non habeat.

¶Paraphraſeos in Primũ Ariſtotelis de Anima, & in eundẽ ſcholiorum finis.

Primi capitis paraphraſeos in II. de Anima,annotatiunculæ.

¶Totus ſenſus, tota ſentiendi potentia. ¶Pars ſenſus, particularis ſenſus: vt viſus,vt auditus.

SEcundus liber de Anima continet quatuordecim capita.
Primum caput continet ſex diuiſiones, tres concluſiones,
animæ definitionem,eius declarationem,& duo corollaria
1 poſt tertiam concluſionem. ¶Prima diuiſio. Eorum quæ
2 ſunt hoc ſubſtantia eſt,illud accidens.¶Secunda.Subſtan
tiarum,hoc materia,& hoc ſpecies & forma,illud vero ter=
tium ex vtriſq; compoſitum.Et materia eſt potẽtia, forma
autem,actus & perfectio,per quam eſt hoc aliquid,compo
3 ſitum vero ex his conflatum,hoc aliquid eſt.¶Tertia.Duplex eſt actus,hic pri=
4 mus,ille vero ſecundus,quemadmodum ſcientia,& conſiderare.¶Quarta.Sub=
ſtantiarum hæ ſunt corpora:quæ(& præcipue naturalia,vt ſunt ignis, aer, aqua,
terra,& ex his compoſita)ſubſtantias nuncupamus, de talibus enim noſtra deter
5 minatio eſt,hæ autem corpora non ſunt.¶Quinta.Corporum hæc ſunt natura=
6 lia,& hæc artificialia,quib⁹ naturalia principium præſtant.¶Sexta.Corporum
naturalium hæc vita participant,illa vero vitæ ſunt expertia.¶Dicimus enim
ea vitam habere,quæ per ſeipſa alimentum ſuſcipiunt,nutriuntur,augeſcunt,mi
nuuntur.Vnde fit vt omne corpus naturale,vitæ particeps,ſubſtantia ſit, & qui=
7 dem compoſita.¶Prima concluſio.Anima,ſubſtantialis actus eſt corporis in po
tentia vitam participantis.¶Nam anima, corpus huiuſmodi vita participans
non eſt,tale enim corpus in ſubiecto non eſt,anima autem in ſubiecto eſt, neque
ſubiectum ipſum,id enim materia eſt. & anima ſubſtantia eſt, & nullorum niſi
vita participantium corporum, eſt igitur anima, ſubſtantialis actus corporis in
potentia vitam participantis,nihil enim aliud quod ipſa eſſe poſſit,relictum eſt.
8 ¶Secunda.Anima eſt actus primus.¶Nam cum duplex ſit actus,hic vt ſcien
tia,hic vt conſideratio, anima actus vt ſcientia eſt, quia ſicut ſcientia ſe habet ad
conſiderare,ita anima ad corporis viuentis operationes. Vt enim ſcientiam ha=
bens nunc conſiderat,nunc vero non habitum tamen habet:ita animam habens,
nunc vigilat cæteras operationes exercens.nunc vero opprimente ſomno ceſſans
a ſenſu,& motu,animam habet vt habitum.Atqui ſcientia prior eſt, & præuenit
conſiderare, igitur & anima prior reliqua viuentis corporis operatione.¶Ter=
tia.Corpus animæ moderamen ſuſcipere idoneum,organicum eſt.Nam anima
9 actus primus eſt & ſubſtantialis corporis in potentia vitam habentis.Omne au=
tem tale organicum eſt:quod plane in animalibus licet intueri:vt os ad accipien
dum cibum,venas ad deferendum, oſſa ad ſuſtinendum, & fulciendum corpus.
Idem fruticibus & plantis euenit,radix enĩ in ipſis vt os habetur,attrahit enim
vtrumq; alimẽtum,fibre per totum porrectæ,vt animalium venæ,lignũ,vt oſſa
folia ſunt in teſtularũ folliculorũq; fructuum cooperimentum, folliculi vero,in

ipſius operimentum fructus, eſt igitur corpus a nima moderandum, organicum. ¶ Animæ diffinitio. Ex his licebit hanc communem animæ diffinitionem elicere. Anima eſt primus ſubſtantialis actus naturalis organici corporis in potentia vitam habentis. ¶ Neq; querendum eſt cur anima & corpus ſimul, vnū ſint, vt neq; cur figura & cera, vnum ſint, & vniuerſaliter cur materia, ꝙ quę materiæ adueniunt, & cum vnum & ens dicatur multipliciter, vnum & ens actu, principaliſſimum eſt. Et dictum eſt actus ſubſtantialis. nam ſi dolabra animal eſſet, ſpecies & ratio a qua dolabra nominatur, eſſeq; accipit, actus eius eſſet, & ſubſtantia, qua non exiſtente, non amplius eſſet dolabra, niſi nomine tantum, & æquiuoce. Eſt enim animal, talis actus naturalis corporis, eam in ſeipſo habentis, ſui motus & tactus principium. Itidem ſi oculus animal eſſet, anima vtiq; viſus eſſet, & viſus eius actus & ſubſtantia: quo quidem abſente actu, non amplius eſſet oculus, niſi æquiuoce, vt lapideus, aut pictus. Vt igitur de parte, vt oculo conciperes, ita quoq; de toto animali concipito, vt enim pars ſenſus ad partem, & totus ſenſus ad totum ſentiens proportionem habet. Et ſicut viſus & pupilla illic ſunt oculus: ita hic anima & corpus, animal, & omnibꝰ ad ſuas functiones organis vtitur anima. ¶ Primum corollarium. Ex his manifeſtum eſſe poteſt, animam actum per- ii
fectionemq; non eſſe ſeminis, neq; cadaueris. ¶ Nam hoc viuere deſijt, illud vero nondum viuit, nondumq; formatum organis, & ſi ſemen organicum ſit potentia, vitamq; potens accipere, nondum tamen organicum eſt, in potentia vitam vt nutritionem, adoleſcentiam, diminutionem habens: quale oportet omne viuens habere. Sicut enim formatę ſerræ inciſio eſt actus, & non inexciſi, & nōdum formati ferri, & viſio formati oculi, ita vita non huius eſt quod nondum viuit, ſed in potentia vitam iam actu habentis. ¶ Secundum. Ex his item non eſt obſcurum ii
percipere totam animam non eſſe a corpore ſeiunctam neque partes ſi eam diuiduam concedamus, & cuius partes corporis partibus aſciſcamus, queadmodum uiſum oculo, earum actus perfectioneſque: quandoquidem tota corporis forma ita ſeſe habere corpori videatur, vt figura ſerræ, & vt viſus pupillæ. Non tamen ita de omni parte ſentire neceſſe erit, nihil enim prohibere videbitur, quandam eſſe abſolutam ſeparatamque, & quæ neque toti corpori, neque parti addita ſit, vt actus & perfectio: qualis mens & intellectus eſſe videtur. Nondum tamen id a nobis diſcuſſum eſt, an eius vis ita ſit humani corporis perfectio, vt ſit tamen a corpore ſeiunctus & ſeparatus: quemadmodum gubernatur a naui: cuius tamen perfectio eſt non adhærens. Sed hæc de anima in generali, & nondum omnino exacte diſcuſſa, hic ſatis ſint, & ſufficiant.

PRimi cap. ſecundi de Anima ſcholia. III. Tertia, duplex eſt actus, hic primus, ille vero ſecundus. Actus primus eſt a quo alius actus proficiſcitur & efficitur, ad quē primatum principalioremque cauſalitatis rationem habet, vt anima ad ſuas operationes. Secundus actus eſt qui ab altero proficiſcitur, eoq; aut tēpore aut natura poſterior eſt, vt operatiões animæ actus ſunt ſecundi ad animam. Sic ſcientia actus eſt primus, non quidem ad animam, quia ab ea aggignitur, & eius potius eſt ſecundus actus, ſed ad conſiderationem, nō tamen omnem, non enim ad eam quæ ſciendi habitum præuenit, ex ea nanque conſideratione ſcientia aggeneratur, ſed ad illam quę habitum conſequitur, & ab ipſo habitu enaſcitur. Et quanuis huiuſmodi conſideratio ſcientiam conſeruet (ſicut enim ex operationibus acquiritur habitus, ita & per eas conſeruatur, ipſiſq; intermiſſis, elangueſcit & aboletur) id tamen impedimento non eſt, quo minus ſcientia primus ſit actus. nam effectiuus eſt & productiuus conſiderationum. Actus autem primi eſt, non ſolum conſeruare, ſed & producere actum ſecundum. Neq; cenſendum putetur incommodum, ſcientiam eſſe effectiuam operationum perfectarum, & operationes itidem eaſdem effectiuas ſcientiæ, cum idipſum ſit diuerſo efficiendi modo. Scientia enim efficit operationem, vt producens, operationes autem ſcientiam efficiunt ſolum vt conſeruantes. VIII. Anima actus, vt ſcientia eſt. Paralogiſmo figuræ dictionis decipitur, falſaq; proportione, qui ex prædicta propoſitione cū aſſumptione, ſcientia actus eſt accidentalis, colligere tentat animam eſſe actum accidentalem. Nam non ratiocinatur in ĳs quibus proportionis extrema conueniunt, ſed in quibus diſcrepant. Argumētandum vtiq; erat & ſubſumendum. ſcientiam eſſe actum primum ad conſiderare, proinde animam eſſe actum primum ad vitales operationes. Sane quemadmodum ſcientia actus primus, ſine conſideratione ſecundo actu comperiri pōt, vt in dormiētibꝰ, ſecundꝰ aūt actus conſideratio, ſine ſuo primo actu, ſcilicet ſcien-

tia, eſſe nequaꝗ poteſt. Ita & anima ſine viſione, auditione, motione, & cæteris operationibus quæ non ſunt neceſſariꝗ ad animꝗ in corpore conſeruationē, neꝗ ſemper aſſunt, eſſe pōt, operationes autem prænoīatæ ſine aīa neutiꝗ poſſunt. Et ad tales operationes ſeſe habet anima, ſicut ſcientia ad conſiderare. Cæterum aliqua eſt viuentis operatio, quā anima tempore non præcedit, ſed quandiu durat viuens, eam continue exercet, vtpote nutritio, ad quā ſe habet anima, vt lux ad illuminationem. Nam quēadmodum lux non tempore ſed natura, & cauſalitate illuminationem præuenit, ita anima huiuſmodi operatione, non tempore ſed natura eſt prior, & ad ipſam æque vt cęteras actus primus, quare non oportet actum primum a quouis actu ſecundo ſeparari poſſe, ſed tantum ab eo qui non eſt neceſſarius ad actus primi conſeruationem. Nutritio autem neceſſaria eſt ad animę conſeruationem, cum ſine ea viuens protinus interiret. X. Neꝗ quęrendum eſt cur anima, & corpus ſimul. Nam principiorum non eſt efflagitanda cauſa, ſed ea vera eſſe ſupponenda ſunt. At animam & corpus atꝗ materiam corporea magnitudine prędiā ſimul, eſſe vnum totum, principium eſt, ex hoc communiori principio ſumptum. Partes ſimul ſumptæ, ſunt ipſum totū. Id igitur non eſt quęrendum, vt neꝗ quęrendum eſt cur cera & figura cerę ſunt vnum totum artificiale, ſcilicet imago cerea. Eſt enim cera vt corpus, figura autem cerę, vt anima. Et vniuerſaliter quęrendum non eſt, cur materia, & formę quæ materiæ adueniunt, vnum ſint, ſi formę quidē ſubſtantiales, vnum ſubſtantiale, vt equus, oliua, ſint accidentales, vnū accidentale, vt bicubitū, album. Nā talia eſſe vnum tanquam principium habendum eſt. Et cum ens & vnum multipliciter dicātur, & ęquiuoce, principaliſſima vtriuſꝗ ſignificatio eſt qua deſignant ens, & vnum actu, rēꝗ naturalem. nam cum ſubſtantia ſit completa, eſt ens ſimpliciter, atꝗ eo modo vna. Nā ſi dolabra animal eſſet. Ariſtoteles duplici analogia, & rerum quidem impoſſibilium, hic recte oſtendit animam eſſe actum ſubſtantialem. Quarum prior eſt de dolabra, quod inſtrumentum eſt ad ligna leuiganda & complananda, quę ſi (inquit) eſſet animal, tunc forma dolabræ a qua accipit eſſe & nomen, ſcilicet figura ei per artem inducta, eſſet vt actus eius ſubſtantialis, nam per eam dolabra haberet eſſe ſubſtantiale, & exiſtente forma dolabræ, eſſet dolabra, ipſa vero non exiſtente, non eſſet. Haud aliter anima dat viuenti eſſe, & eius eſt forma, qua exiſtente eſt viuens, non exiſtente vero, amplius non eſt ſiquidē in analogia, anima vt figura dolabræ, viuens autem vt ipſa dolabra. Secunda analogia, & propoſito quidem propinquior, eſt de oculo parte corporis, qui ſi animal eſſet (quod ſane ſimpliciter verum non eſt, nam viuens, animal, arbor, equus, homo, nomina ſunt corporum completorum, & quæ ſunt actu, nulliuſꝗ alterius rei partes, quare nulla pars animalis eſt animal, & nulla pars hominis eſt homo, forma ſubſtantialis oculi, viſionis effectiua (quam viſum vocat) eſſet anima, actuſꝗ ſubſtantificus oculi, nam daret illi eſſe, eumꝗ ineſſe conſeruaret, & ipſa præſente eſſet oculus, abſente vero, non amplius diceretur oculus. Ita de toto animali, & anima eius actu ſubſtantiali ſentiendum eſt. Sane in hac proportione anima eſt vt forma oculi, & ipſum animal vt oculus. Nec ab re quidem. Sicut enim particularis ſenſus, formaꝗ viſionis effectiua, ad partem ſentientem, ſcilicet oculum, ita totus ſenſus, totaꝗ anima ſenſitiua ad totum ſentiens, ſcilicet animal ſe habebit, qn̄quidem vtrobiꝗ eſt partis ſubſtantialis ad ſuum totum proportio. XII. Non tñ ita de omni parte ſentire neceſſe erit. Non oportebit (inquit) de omni parte, id eſt potentia animæ exiſtimare, ꝙ ſit coniuncta corpori, quantum ad ſuarum operationum perfunctionem, ꝙ ſcilicet eas exerceat in ſubiecto corporeo, eoꝗ indigeat ad ipſas ſuſcipiendas. Neꝗ etiam credere oportet omnem animam ad diuiſionē corporis eſſe diuiſibilē, & partes habere eiuſdem ſpeciei, numero differentes, & materię partibꝰ reſpondentes. Quędam enim eſt potentia animę, ſcilicet intellectiua, quę neꝗ toti corporei neꝗ parti eius eſt addicta, ſed abſoluta eſt & ſeparata, non quidem ſecundum inexiſtentiam, & informationem, ſed ſecundum operandi rationem, ꝙ ſuas in corpore vt ſubiecto non faciat operationes. Et hæc eadem ad materię partitionē non diuiditur, neꝗ particulas habet materię partibus aſciſcendas. ſed tota eſt in toto, & tota in quauis materiæ parte. Nondum eñ (inquit litera) diſcuſſum eſt an anima rationalis ſit humani corporis perfectio extrinſeca, & ab extrinſeco aſſiſtens, ſicut gubernator naui, an potius intrinſeca, & corpus informans, & cum eo vnum totum conſtituens. Cui quidem quęſtioni protinus reſpondendum eſt, animam humanā eſſe actum intrinſecum corpori, eiuſꝗ intraneam perfectionem. Nam corpus vegetat atꝗ viuificat, & in eo operationes omnes animales, vt vegetationem, ſenſationem, appetitionem ſenſualem, motionemꝗ facit, intellectiones autem, vt voluntatis actus, non in corpore. Quare non eſt concedenda aīa noſtra ſe habere ad corpus, vt nauta ad nauem, aut auriga ad currum, qm̄ nauta cum naue non facit vnum ſimpliciter. Confutanda inſuper & deſpuenda eſt illa. Cōmentatoris (ne dicā cōmenticoris) Auerrois ſententia atꝗ opinio, qui oīm hominum contendit eſſe vnum intellectum numero, ab extrinſeco cum quiſquā intelligit aduentantem, eiꝗ aſſiſtentem, quod perinde eſt atꝗ ponere oīm hominum eſſe vnum & eundem oculum numero, quem emptilem diuerſi alternatim in vſum haberent, vt Poetæ tres, Gorgonas vnius ſortitas hominis vſum confixerunt. Et pleraꝗ non minus impia quā falſa Chriſtianæꝗ religioni in primis aduerſantia, idem aſtruere conatus eſt, ſcriptiſꝗ mandauit. Cuius doctrinam vt pernicioſam, & potiſſimum ſynceritati noſtræ fidei exitialem. Ræmundus pius eremita bono Chriſtianę religionis zelo permotus inter cætera petiuit eliminandam & abolendam a tota Chriſtianorum ſchola, quod ſi impetraſſet, melius reuera literis conſultum fuiſſet.

Qđ pars hoīs non eſt homo

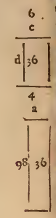
Auerrois

Remūdꝰ

¶Secundi cap. annotat.

¶Senſus, appetitꝰ, motꝰ, intellectꝰ, vis ſenſitiua, appetitiua, motiua intellectiua.

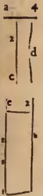
¶ Tetragoniſmus,cũ altera parte lõgius in quadratum reducitur. Et fit id, cum longioris lateris & breuioris ipſius parallelogrãmi altera parte longioris, media linea ꝓportionalis ſumitur,vt docet Euclides,lib.6.ex qua conſtituitur quadratum:vt eſto a b figura altera parte longior,cuius longius latus b ſit.9.& breuius a ſit.4.ſumaturq; linea c media proportionalis iter b.9.& a.4.quę erit.6.ex qua fiat quadratum c d, ducendo eam in ſe. Dico c d quadratũ eſſe tetragoniſmum, ęqualeq; datq altera parte longiori a b.Nam vtrunq;.36.

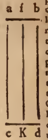

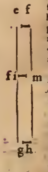
SEcundum cap.continet quinq; concluſiones,tres quęſtiones,earum ſolutiones,& vnum corollarium ad tertiã concluſionem,vnum ad quintam,cum ſecunda aiæ diffinitione,& tria ad tertiam quæſtionẽ. ¶ Prima concluſio. Ex operib⁹ animæ ipſam perquirere, & notam facere, par atq; rationabile eſt. ¶ Nam incertiora natura, notiora tñ nobis, ducunt nos in certiora & notiora naturæ & rationi,ab illiſq; ordiendũ eſt,operationes autem animæ nobis certiores,& notiores ſunt. Par eſt igitur ex talibus animam inquirere. Et debemus non modo diffinitione animæ eſſe contenti, quæ rem declarat eſſe,ſed & eam habere exploratam,quę & cauſam adhibeat,vt quid eſt tetragoniſmus,diffinitio,quod figura ſit æquilatera rectangula figuræ altera parte longiori rectangulæ æqualis,ꝙ ſit tetragoniſmus oſtẽdit,cauſam non adhibẽs,& demonſtrationis concluſionem ſubiens,& diffinitio,ꝙ ſit mediæ lineę inuentio,cauſam adhibet,& qua concluſionem efficias & demonſtres. ¶ Secunda. Anima principium eſt quo viuimus. ¶ Nam aiatum ab inanimato vita differt,& quanuis anima multis viribus polleat,ſenſu,appetitu,motu,& intellectu: vna tñ eſt quæ ſolum viuere miniſtrare dicitur, & hæc vegetabilis nuncupatur: cuius opera ſunt, alere,augere,minuere,gignere,& qua viuentia quodãmodo in cõtraria porrigantur loca. Vnde fit vt plantę manifeſte viuere dignoſcantur, arbores eñ, radices deorſum in terram porrigunt,ramos autem in aperto aere in altum extendunt,& hoc eſt proprium omnibus viuentibus, nam non mõ ſurſum alimẽtum mittunt, augmentumq; ſuſcipiunt:ſed & deorſum,omniq; ex parte, & viuunt quãdiu alimentum ſuſcipiant & nutriantur. Et eo pacto animam principium eſſe quo ſentimus,quo mouemur,& quo intelligimus,oſtenderetur. ¶ Tertia. Vis animę vegetandi,a cęteris animæ viribus ſeiugari poteſt,aliæ vero ab ipſa minime. Nam plantis vis vegetandi & vita ineſt,quibus neq; ſenſus vllus, neq; appetitus,neque motus,neq; intellectus adeſt. At animalis ſenſum, aut cæterarum viriũ vllam, in rebus mortalibus nunq̃ ſine altrice reperias. ¶ Corollarium. Vnde fit vt viuentia omnia,viuentia omnia viuere,& principium habere vitę a vi vegetatrice non ab re dicantur. ¶ Quarta. Quicq̃ eſſe animal,ob ſenſum, primum nuncupamus. ¶ Nam ea quæ ſe e cede & loco transferre nequeunt,fruticum more, modo ſenſum habeant vllum,animalia nuncupamus,tolle autem ſenſum, non amplius dícimus animalia,eſt igitur ſentiendi vis,animalis pricipium. ¶ Quinta. Primus ſenſuum omnium tactus eſt. Nam ſicut vis vegetatrix a cæteris ſeparari poteſt, vt in ſtirpib⁹ a ſenſu, appetitu,& reliquis. ita tactus a cęteris ſenſib⁹ ſeiunctus cernitur,cuius cauſam aliqñ dicturi ſumus,eſt igitur tactus omnium ſenſuum primus. ¶ Corollariũ. Vñ fit vt ſicut vis vegetandi viuentium ſit principiũ, ita tactus ſentientiũ:nullumq; aíal ſine tactu reperiri poſſit vnq̃. ¶ Scđa aię diffinitio. Ex his iterũ hanc animę diffinitionem elicere poterim⁹. Aia eſt primũ principiũ viuendi,ſentiendi,mouendi,& intelligendi. ¶ Prima quęſtio. An horum ſingula,vegetandi virtus,ſenſus,motus, & intellectus, ſint animę an potius aię partes? ¶ Secunda. Si ſint animę partes,an locis & ſubiecto diſtinctę ſint,an ratione ſola? ¶ Reſponſio. In aliquibus nihil difficile eſt videre eandem animam toto corpore perfuſam, vt in ſtirpibus & plantis, quę diuiſę in qualibet ſeparata parte eandem, & conſimilem vim viuendi retinent, cum tamen diuiſæ non ſunt, vnam totius actu habent animam, potentia vero plures: diuiſæ autem

fiunt actu plures. Ita & de inſectorum animaliũ (quę mutilata viuũt) animabus
euenire videtur: quorum partes ſimilem vitam, ſenſum & motum retinent, & ſi
ſenſum & motum concedimus, etiam appetitum concedere oportet. vbi eñ ſen-
ſus adeſt, & voluptatem & triſtitiam adeſſe neceſſe eſt. vbi autem hæc, & appeti-
tum. Et nihil hic de intellectu, & contemplãdi virtute intendimus, videtur enim
genus alterum, quod ſeparabile ſit, ſicut incorruptibile a corruptibili. cæteræ au-
tem loco abinuicem ſeiungi non poſſunt, quemadmodum nonnulli putare. Ra-
tione tñ ſeparari ſeiungiq; non eſt immanifeſtum. ſi eñ aliud eſt ſentire, & aliud
appetere: ſenſum & appetitum ratione duo eſſe neceſſe eſt. Et differentiæ anima
lium ſecundum has ſumuntur, hæc enim habent omnes, hæc plures, hæc vnam.
& idem circa ſenſum accidit. nam hæc omnes ſenſus habent, hæc plures, hæc ve
23 ro vnum ſolum. ¶ Tertia quæſtio. Cum vt duo ſunt quibus ſcimus, vt anima, vt
ſcientia: & duo quibus ſanamur, vt ſanitas, vt corpus: ita duorum quib⁹ viuimus,
quibus ſentimus, quibus appetimus: vtrum duorum illorum eſt anima? ¶ Dici-
mus animam eſſe primum actum & principium viuẽdi, ſentiendi, & appetendi,
& ita aliorum: nõ quidem vt ſubiectũ, & materia: ſed vt ſpecies, & ratio quędam:
quemadmodum ſcientia & ſanitas ſpecies ſunt eorum, quæ diſciplinæ capacia
ſunt, & ſanitatis. Actus enim agentiũ, in paſſo apto, idoneo, paratoq; recipiũtur.
24 ¶ Primum corollarium. Vñ ſit vt anima, naturalis corporis & organici ſpecies,
ratio, forma, & actus bene poſita ſit. Triplici enim exiſtente ſubſtantia, hac ma-
teria, hac ſpecie & forma, hac vero toto & compoſito, neq; materia & ſubiectum
25 eſſe cognita eſt, neq; corpus & totum: ſed actus ipſum diſpoſitũ moderans. ¶ Se-
cundum. Fit etiam vt recte ſenſerint nõnulli animam neq; eſſe corpus, neq; ſine
corpore. ¶ Corpus enim eſſe, iam ſatis manifeſtum eſt. Sed ideo non ſine corpo
26 re, quia ſit in corpore, eius primus & præcipuus actus. ¶ Tertium. Fit iterum, vt
qui animam omne corpus ingredi poſſe putauerunt, indigne de aĩa lpcuti ſint.
Nam, vt dictum eſt, vniuſq; actum impotentia exiſtentem, in propria accommo
dataque materia fieri & vt fieri natus, neceſſe eſt. Sed quomodo anima ſit actus,
& quis, & in quo, ſatis abundanter dictum eſt.

Secundi cap. ſcho. XIIII. Vt quid eſt tetragoniſmus. Duplex tetragoniſmi ſiue quadrati in magnitudinibus hic ponitur diffinitio. Prior dicens quid eſt, ſcilicet tetragoniſmum eſſe figuram ex quatuor æquis lateribus, & totidem angulis rectis conſtitutam, altera parte longior quatuor itidem rectos angulos habenti ęqualem. Eſt autem altera parte longior figura quadrilatera & rectangula, cuius longitudo latitudinem ſuperat aut ab ea ſuperatur, vt figura e f g h, cuius longitudo quæ a ſurſum in deorſum porrecta intelligitur ſecundum latera g & h, eſt maior latitudine quæ attenditur a ſiniſtro in dextrũ, extenta ſecundum latera e & f. Et huiuſmodi figura, latera oppoſita habet æqualia, non oppoſita autem, ſed ad angulum concurrentia, inæqualia, vt latus e æquatur lateri f, & g ipſi, ſed e eſt inæquale ipſi g. Poſterior vero & ſecundo loco poſita tetragoniſmi diffinitio, dicit propter quid, & cauſam explicat, ꝙ ſcilicet tetragoniſmus eſt mediæ lineæ inuentio. Dicitur autem hic media linea, non quidem dimidia, quomodo tñ in notis huius cap. ſumi debet, vbi e & f minora latera altera parte longioris dicuntur eſſe mediæ, id eſt medietates coſtarum quadrati, & quælibet coſtarum eſſe media, hoc eſt dimidia lateri g & h maioribus dati altera parte longioris lateribus, ſed quę inter duas lineas datas in geometrica quidem proportionalitate extremas, eſt media proportionalis, vt quæ ſit proportio maximæ ad datam mediam, ea ſit medię ad minimam. Et duæ illæ lineę inęquales & extremę, ſunt latera altera parte longioris, media autem illa linea eſt latus quadrati, vt dati altera parte longioris e f g h latus longius, g & h, & ęquale intelligatur vt 8. latus autem breuius e & f ei æquum ſit vt 2. Inter illas duas lineas media linea ſecundum medietatem geometricã erit linea a, vt 4. Nam quę proportio ipſius g maximę trium datarũ ad a mediã, eadem eſt ipſius a medię ad e minimã. Vtraque enim eſt proportio dupla. Et ſane inter datas lineas g a e, haud ſecus eſt proportionalitas geometrica, q̃ inter hos tres numeros quibus lineę deſignatę ſunt, 8 4. 2. Itaq; ex linea illa mediata, inuenta inter duo latera inęqualia altera parte longioris, in ſe ducta, ſi conſtituatur figura, illa erit tetragoniſmus, qualis eſt figura a b c d. Liquet ergo ex data hypotheſi id verum eſſe, quod huius capitis notę aſſerunt, ſcilicet e itidem & f minora latera altera parte longioris, eſſe media dimidiaq; cuilibet coſtarum quadrati, perinde atq; 2. medietas eſt ipſius 4 & rurſum coſtarum quanlibet, vt a, & b, c, & d, eſſe mediam. i. dimidiam lateri longiori g & h ipſius altera parte longioris, vt 4. dimidius eſt ipſi 8. Quod autem poſterior diffinitio explicet cauſam ei⁹ quod prior affert diffinitio,

ex eo conſtat, quia per hoc quod a coſta quadrati & cuiuſuis aliarum trium æqualiũ ſit inuenta media proportionalis inter duo latera inæqualia altera parte longioris, oſtenditurq; tetragoniſmus eſſe æqualis altera parte longiori, quod primum per numeros ipſis lateribus annotatos facile oſtenditur, vt pote per hos 8 4 2. Sane per vnam proprietatum medietatis geometricæ cõiunctę, quam oſtendit Iordanus xxv. propoſitione ſecundi arithmetices, datis tribus numeris continue proportionalibus, quod fit ex ductu extremi in extremum, eſt æquum ei quod fit ex medio in ſe ducto, vt ex ductu ipſius 7 in 2. prouenit 16. & ex ductu ipſius 4. in ſeipſum, idem procreatur numerus. At quod fit ex ductu medij in ſeipſum, eſt tetragoniſmus, qui fit ex linea in ſe ducta, quod vero ex ductu extremi in extremum, eſt vt altera parte longior, qui fit ex minore linea in maiorẽ ducta. ęquatur igitur tetragoniſmus altera parte longiori conſtituto ex lineis extremis; quarum media proportionalis ſit coſta quadrati. Secundo tetragoniſmum eſſe æqualem altera parte longiori, oſtenditur per magnitudinum rationem. Eſto altera parte longior e f g h, & tetragoniſmus a b c d, ſitq; latus e f, itidem & g h, ei æquale, dimidium cuilibet coſtarum dati quadrati, & quæuis coſtarum dimidia lateri e g, & etiam lateri l h, ei æquali. Dico datum tetragoniſmum dato altera parte longiori eſſe æqualem. Diuido enim aſſignatum quadratum in duas medietates per lineam i k æqualem coſtæ, & diuidentem duas coſtas a b & c d in duas medietates per nonam primi Euclidis, quę proponit datæ lineę in duo æqua diuiſionem. Similiter diuido datum altera parte longiorem in duas medietates per lineam l m, æqualem lateri e f, & diuidentem duo maiora latera e g & f h in medietates per eandem propoſitionem. Tunc ſic, linea e f alterã parte lõgioris eſt dimidia coſtę a b quadrati, & linea a i eidem coſtę quadrati a b eſt media, per hypotheſin, igitur linea e f ęquatur lineę a i. Quæcunq; enim vnius & eiuſdem ſunt dimidia, ipſa inter ſe ſunt æqualia. Sic linea l m altera parte longioris eſt media coſtę quadrati c d, cum ſit poſita æqualis ipſi e f, & linea c k etiam eſt media eiuſdem coſtæ c d, ex hypotheſi, igitur linea l m & c k inter ſe æquantur. Quæcunq; enim ad idem ſeruant proportionem, inter ſe ſunt æqualia. Pręterea linea e l eſt dimidia totius lateris e g per hypotheſin, & coſta a c eidem lateri e g eſt dimidia per idem, igitur linea e l, & a c eiuſdem dimidia, inter ſe ęquantur. Deniq; linea l m eſt dimidia totius lateris l h, & linea i k cum ſit æqualis coſtę a c per hypotheſim, eidem lateri f h eſt dimidia, igitur lineę f m & i k ad idem totum l h eandem ſeruantes proportionem, inter ſe ęquantur. Itaq; dati quadrati medietas a i c k, & dati altera parte longioris medietas e l f m, quorum latera ſunt oſtenſa æqualia, inter ſe æquantur. Quorum enim latera ſunt ęqualia, & figurę ſunt æquales. Simili quoq; ratione oſtenditur dati quadrati alteram medietatem i b k d, æquari ipſius altera parte longioris alteri medietati l m g h, quod latera vnius ęquentur lateribus reſpondentibus alterius vt latus i b ipſi l m, & K d ipſi g h. Inſuper latus i K ipſi l g, & b d ipſi m h. Quare totus tetragoniſmus a b c d, æqualis eſt toti altera parte longiori e f g h. Quorũ enim dimidia ſunt ęqualia, & tota itidem ſunt æqualia. Porro hiſce duabus tetragoniſmi quadratiq; diffinitionibus Philoſophus aſſimilat duas animæ diffinitiones, vnam præcedenti cap. inueſtigatam, & alteram hoc loco inquiſitam, quarum prior declarat animam eſſe, & ſolum dicit quid, reſpondet que priori diffinitiõi tetragoni, poſterior vero animę diffinitio cauſam adijcit, & propter quid exprimit, ſecundæq; diffinitioni quadrati eſt perſimilis. XV. At animalis ſenſum aut cæterarum virium ullam. Non ab re adiectum in rebus mortalibus. Nam in entibus ſuprà mundanis potẽtia intelligendi ſine vi vegetatiua reperitur, at non in ijs quę mortalem degunt vitam. Et quẽadmodum hæc concluſio oſtendit vim vegetatricem potentiarum animi eſſe primam, quod ab alijs animę viribus ſeparari poſſit, alię vero ab ipſa minime, ita & vis ſentiendi poteſt oſtendi prior vi mouendi atq; intelligendi, vt a quibus ſeparari poſſit in conchylibus oſtreis, cæteriſq; animantibus terrę affixis, mouendi autem vis & intelligendi, a vi ſentiendi ſeparari nõ poſſunt, aut ſine ea inueniri. Demum vis mouendi ſimili ratione comprobatur prior virtute intelligendi, quod mouendi vis ſeiugata reperitur a vi intelligendi in animalibus ſeſe de loco in locum a ſe tranſferentibus, intelligendi autem facultas, a mouendi potentia nequaq̃ ſeparata cernitur. Sunt itaq; quatuor potentiarum animę, vegetandi, ſentiendi, mouendi, & intelligendi, a quibus quatuor deſumuntur gradus viuendi, vis vegetandi prima. nam a cæteris omnibus ſeparatur vis intelligendi extrema nam ab ea cætera omnes ſeparantur. vis autem ſentiendi & mouendi vt extremis intermedię. collocatione facta ad diuerſa, priores & poſteriores, nam & ſeparantur a poſterioribus, & priores ab eis manent ſeparatę. Nempe vis ſentiendi ſeparatur a vi mouendi & intelligendi, ab ea autem ſeparatur vis vegetandi. Vis vero mouendi ſeparatur a vi intelligendi, & ab ea ſeparatę inueniuntur vires vegetandi & ſentiendi. XXI. Prima quæſtio, an horum ſingula. Huic quęſtioni adhibenda eſt reſponſio, dictas põtentias, vegetandi, ſentiendi, appetendi, mouendi, & intelligendi, non eſſe diuerſas animas, ita vt quęlibet earum in vno & eodem viuente ſit anima re ipſa ab altera diſiuncta. Nam tunc eiuſdem animati tot eſſent animę inter ſe diuerſæ. quod in eo eſſent põtentię, quod nimirum abſurdum eſt, ſed ſunt ipſamet aĩa, ab ea ſola ratione diſcrepãtes. Sunt aũt aĩę partes, non quidem conſtituentes, vt duę partes lineæ conſtituunt lineam, ſed potentiæ particulares, & quæ proprijs atq; peculiaribus animæ operationibus addictę ſunt. Quo fit vt in homine non ſit ponenda aĩa ſenſitiua, dirempta re ipſaq; diſtincta ab aĩa intellectiua, ſed ſubiecto & eſſentia ei eſt eadem ſoliũque rationis diſcrimẽ habens. Neq; idcirco fateri oportet cõtraria, vt appetitionẽ ſenſualẽ ad proſequendũ & appetitionem rationalẽ ad idem refugiendum, ſimul eſſe in eodem. Nam etſi ab eodem ſint numero pręcipuõ agente, vtpote ab anima humana, minime tamen in eodem ſunt primo atq; immediate

dlaro ſubiecto. Appetitio enim ſenſualis in organo ſubiectoq́ eſt corporeo, & rationalis in ipſius aiæ propria potētia, quocirca deprehēduntur illi duo actus (etſi vnus ſit proſecutio, & alter eiuſdē obiecti recuſatio) nō eſſe contrarij, nam contraria hn̄t poſſe eſſe viciſſim in eodem ſubiecto, ſaltem inhæſionis. Neq; inconueniens eſt ab eadem anima hos actus appetendi adinuicē pugnantes & propemodum aduerſantes in eodem toto ſimul ꝓduci, vt in cōtinentibus & incōtinentib⁹, in quibus ꝙ irrationalis appetitus ſummopere enititur proſequi, rationalis appetit⁹ abnegat & renuit. Nam gignūtur hi actus, qui i nobis pugnā colluctationēq; cient atq; efficiunt, in diuerſis ſubiectis inhæſionis, hic quidē cū ratione, ille vero ſine ratione. Itaq; non præcipui agentis diuerſitas, ſed ſubiectorum, diuerſuſq; actuū ꝓducendi modus hāc dictorū actuū facit diuerſitatē, perinde atq; eadem aīa in videndi organo efficit iudicium, ſolē eſſe minorē terra, in intellectu vero aſtronomicis theorematibus adiuto penitus diuerſum, vtpote ſolem non eſſe minorē terra. Verum hæc iudicia contraria non ſunt, cū non ſint nata eſſe in eodē primo ſubiecto, etſi ratione diuerſorū ſint in eodē toto. XXII. Secunda quęſtio, ſi ſint aīæ partes. Huic ſecundæ quęſtioni adhibenda eſt rn̄ſio, ipſas animæ potentias nō diſtingui locis & ſubiecto, imo eas oēs in eodem eſſe ſubiecto primo, eadēq; ſubiecti parte, vt vbi & in quacūq; materiæ aīalis ꝙ a ſe mouetur parte eſt potentia vegetandi, illic & ſentiendi, & appetendi, & ſe mouendi adeſt potentia, ſicut vbicunq; in igne eſt vis calefactiua, ſimul eſt vis rarefactiua, ſurſum motiua, & illuminatiua. Imo vbi vis eſt vegetandi, illic & videndi & audiendi eſt virtus, & quolibet ſenſu particulari ſentiendi. Et vbi vis viſiua, illic & auditiua, & olfactiua, atq; guſtatiua, non minus q̄ tactiua. Et quanuis illa vis viſiua & auditiua in ea materiæ parte in qua ſola fit vegetatio & tactio, & pede, non efficiat viſionem, neq; auditionem, aut guſtationem, eſt tn̄ illic potentia atq; animæ virtus ad efficiendum illa, non minus q̄ in proprio organo, vt oculo, aure, aut lingua, quia eſt omnino eiuſdem naturæ cū ea animę parte quæ huiuſmodi efficit operationem. Modo quicquid virtutis conuenit vni eorum quæ ſunt eiuſdem naturæ, & alteri. Quod autem anima non in omni parte vt pede viſionem efficiat, id non prouenit ex propriæ virtutis defectu, ſed quia illic organum non habeat diſpoſitum ad talem efficiendam operationem, & ſine organo nunquam eam efficiat, quēadmodum ſi quis peritus ſcribendi non ſcribat defectu calami, nō id ob artis abſentiam prouenit, ſed ob inſtrumenti neceſſarij carentiam. Itaq; quęuis animæ potentia per totum corpus diffuſa eſt, vt vbi vna eſt illic & quęlibet altera tum communis, tum particularis, non tn̄ vbicunq; eſt vnius potentiæ operatio, illic & cuiuſuis operatio eſſe nata eſt, quia operatio requirit organum, ꝙ ſi illi animæ parti cui non adeſt, adeſſet, & in ea operationem quā nunc facere non poteſt, anima faceret, vt ſi contemperamentum pupillæ eſſet in pede, anima in pede efficeret viſionem, & ſi in toto corpore, & anima toto in corpore viſionis officium peragerete. Neq; tamen admittendum eſt potentiam videndi quam habet animæ particula pedem informās, eſſe otioſam, ꝙ illius potentiæ actum illic nunquam exerceat, nam id otioſum dicitur, quod eum ad quem ordinatur non exercet vſum, quando, & vbi exercere natum eſt. Atqui anima in materia pedis non eſt nata viſionem producere, non igitur eſt cenſenda otioſa, quod nunquam id faciat,

Qđ omnes aiæ potentiæ in quauis aiati parte conſiſtant.

¶ Tertij cap. annotat.

¶ Trigonus, triangulus. ¶ Tetragonus, quadratum. ¶ Cupedia, cupiditas.

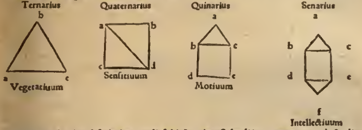
27 TErtium cap. continet duas concluſiones. ¶ Prima concluſio. Potentiarum animæ (quæ ſunt quinq;, vegetandi virtus, ſentiendi, appetendi, mouēdi, & intelligendi) quibuſdam inſunt omnes, quibuſdam multę, quibuſdā vero vna ſola adeſt. Nam ſtirpibus vis vegetandi ſola adeſt, animalibus omnib⁹ vis ſentiendi, cui ſemper appetitiua coniuncta eſt. Primo, quia appetitus ſunt cupiditas, ira, & voluntas, cuilibet autē animali vel imperfectiſſimo ineſt cupedia, etſi ira & voluntas deſint, vt enī tactus, ſenſuum obiectiſſimus & infimus eſt, ita cupiditas appetitionū abiectiſſima & infima: ſine qua (vt ſine tactu) nulla ſubſiſtunt aīalia. Secundo, cuicunq; ineſt ſenſus, illi eidem delectatio & triſtitia ineſt, cuilibet autem animali ineſt ſenſus, habēt enim tactum. omnia igitur cuilibet animali ineſt delectatio & triſtitia, cur autem hæc inſunt, ineſt appetitus, eſt enim delectatio, cōuenientis & delectabilis cupiditas: dolor, contrarij tædium. Tertio, quia omne animal ſenſum habet alimenti, is autem tactus eſt, qui calidum, frigidum, humidum, & ſiccum percipit, quibus aluntur animalia, animalia enim calidis, frigidis, humidis, & ſiccis aluntur omnia. Et quicquid alimenti ſenſum habet interdum eſurit & ſitit, quicquid autem eſu-

rit aut ſitit,appetit, eſt enim eſuries,calidi & ſicci appetitus: ſitis vero , frigidi &
humidi.Et quæcunq; gula præter hæc expetit,ex ſuperfluo & accidenti expetit.
Quid ſonus,quid color,quid odor,alimento conducit?omne igitur animal appe=
tit.Quibuſdam præter has potentias virtus mouendi adeſt , vt bipedibus & qua=
drupedibus omnibus,quibuſdam intellectus , vt homini,& ſi quicquam homine
prꝗſtabilius eſt,homini enim intellectus & cæterꝗ animæ potentiꝗ inſunt. ¶Eſt
igitur notum potentias animæ quibuſdam ineſſe omnes,quibuſdā plures,& qui=
buſdam tantum vnam.¶Secunda concluſio,Animꝗ ratio,figurꝗ rationi ſimili= 28
tudinem gerit,& anima figuræ.¶Nam ſicut datur figurꝗ communis ratio,cun=
ctis accommodata figuris,quæ nulli figuræ ſpeciei propria eſt :itidem & animæ
communis data eſt ratio , omnibus conueniens animis , & quæ nulli propria eſt.
Et ſicut præter circulum,triangulum, & quꝗ deinde ſequuntur particulares figu
ras,nulla figura eſt:ita præter eas quæ dictꝗ ſunt,nulla prorſus eſt aīa . Et quem=
admodum priores figuræ in poſterioribus clauduntur , vt trigonus in tetragono,
ita vegetatiuum in ſenſitiuo,& priores potentiæ in poſterioribus,&vt figurarum
priores a poſterioribus abſoluuntur,poſteriores vero a prioribus nequaquam : ita
licet intueri in animabus.Eſt enim vegetatiuum ſine ſenſitiuo , vt in ſtirpibus,
ſenſitiuum vero ſine vegetatiuo nunquam.Tactus qui ſenſuum primus eſt,ſine
alijs ſenſibus eſſe poteſt,auditu,viſu, odoris ſenſu , illi vero ſine tactu nunquam,
ſunt enim pleraque animalia neque auditum, neque viſum, neque odorandi ſen
ſum habentia.Et quæcunque ſe ſecundum locum mouent , ſenſum habent , non
autem contra,eſt enim ſenſus prior, & ideo multa ſunt aīalia ſenſum & non mo
tum habentia.Et cui intellectus ineſt(vt homini) omnes inſunt , & intellectus,
vltimus,minimus,atque ſimpliciſſimus eſt: quibuſcunque mortalibus adeſt,& cꝗ
teras adeſſe potentias neceſſe eſt, non autem contra fit , vt cuicunque aliarū vir=
tutum aliqua aſſit,huic & ratiocinandi virtus aſſit.Quare manifeſtum eſt animꝗ
rationem,figuræ rationi ſimilitudinem gerere,& animam figuræ.Et de ſingula=
rū potentiarū maximeq; aīꝗ propia atq; accōmodata ratione hactenus dictū eſt.

TErtij capitis ſcholia. XXVII. Vt enim tactus ſenſuum abiectiſſimus & infimus eſt. Species appetendi tres, magnum inter ſe perfectionis habent diſcrimen . Nam cupiditas omnium imperfectiſſima , & omnibus communis animalibus,ita aliquanto nobilior,& perfectioribus duntaxat animalibus,leoni, vrſo,apro , & cæteris id genus natura indulta,conchylibus autem,oſtreis & vermiculis negata . Voluntas autem omnium perfectiſſima ſoli animalium homini præſtita eſt , vt qui animalium omnium nobiliſſimum ſit & præſtantiſſimum. Haud diſſimiliter inter particulares ſenſus exteriores quidam perfectionis ordo comperiri poteſt.Nam tactus,ſimul & guſtus tactui cōiunctus, abiectiſſimus eſt ſenſuum,& infimus,omnibuſq; animalibus etiam terræ affixis natura communicatus.Odoratus,& in animalibus rationibus expertibus viſus,itidem & auditus, ad rerum diſcrimen internoſcendum paulo ſunt perfectiores,& ne omnibus quidem animantibus diſtributi,ſed ijs quæ quippiam habent perfectionis & prꝗſtabilitatis vltra affixa.Et aliquibus quidem ſolus odoratus,vt fortaſſe vermibus,aliquibus olfactus cum viſu,vt apibus & muſcis,quibus audiendi facultas non adeſt,nonnullis olfactus cum auditu,vt talpis quibus videndi abeſt vis.Demum pleriſque brutorum viſus,auditus & olfactus eſt datus,ſed ad extera ſolum ſenſibilia dignoſcenda. At vero alij ſunt ſenſus nobiliſſimi & prꝗſtabiliſſimi propter vſum & accommodationem , ſcilicet viſus & auditus in homine, ordinati ad diſciplinam capeſſendam ad quod ſane officium nulli prꝗter hominem dicti ſenſus ſunt accommodati.Et horum trium generum ſenſus exteriores, primum reſpondet primo generi appetitus quantum ad imperfectionem & generalitatem,vtpote tactus cupiditati,& ſecundum ſecundo,ſcilicet olfactus viſus & auditus in brutis irꝗ,& tertiū tertio,viſus inquam & auditus in homine ad diſciplinꝗ ſuſceptionem,voluntati,vt hꝗc oſtendit figura.

	Senſuum proprietates & reſpondentiæ	Senſus		Appetituum proprietates & ad ſenſus reſpondentiæ	Appetitus
1	Imperfectiſſimus	Tactus & guſtus	1	Imperfectiſſimus	Cupiditas
2	Perfectior	Viſus auditus, olfactus in brutis	2	Perfectior	Ira
3	Perfectiſſimus	Viſ⁹ audit⁹ ī hoīe	3	Perfectiſſimus	Voluntas

Vt homini,& ſi quicquã hoie prȩſtabilius eſt.Id poſterius adiecit Ariſtoteles propter Platonicos qui poſuerunt nonnulla animalia rationalia immortalia, intellectu prȩdita,& homine præſtantio‑ſa.Cæterum eis non aſſentitur Philoſophus hac in parte,ſed hominem ponit(ſicut & res ſe habet) animalium omnium præſtantiſſimum & digniſſimum. At vero cum in ſecunda huius cap.concluſione dicit litera,quibuſcunq; mortalibus adeſt intellectus, illis & cæteras adeſſe potentias neceſſe eſſe,non ab re adiectũ putetur,mortalibus,ad excludendas ſubſtantias cæleſtes angelicas,quæ tam etſi intellectum ſortitæ ſint,& longe quidem humana mente perſpicatiorem,cȩteras tñ viuentium potentias,vegetandi inquam,ſentiendi,appetendi,& de ſe loco in locum animalium more transferendi non obtinent,quia ĩmortales ſunt,ſempiternȩ vitȩ ſupramundanȩ ſortẽ conſecutȩ. XXVIII. Et quẽadmodum priores figurȩ in poſterioribus clauduntur.Priores figurȩ ſunt,quȩ a priore minoreq; angulorũ numero denominantur.Poſteriores vero,quȩ a poſteriore & maiore angulorum numero nomen ſortiuntur,vt trigonus prior eſt tetragono,& tetragonus pentagono,perinde atq; ternarius quaternario,& is quinario prior eſt Porro ea figura in alia clauditur, quȩ ad alterius conſtitutionem tanquam pars concurrit,vt ſine ea alia conſtitui nequeat,vt trigon⁹ in tetragono,non enim delineari poteſt tetragonus, quin trigonum ſuam partem contineat , non aliter q̃ eſſe nequit quaternarius,quin includat ternarium.Ea vero figura ab alia abſoluitur,quæ ſine alia eſſe poteſt, atq; deformari,quemadmodum trigonus a tetragono,nod enim trigonus includit tetragonum,vt neq; ternarius quaternarium.Cõſtituãtur itaq; quatuor primȩ figuræ rectilineȩ,ſcilicet trigonus, tetragonus,pentagonus,hexagonus,quibus intelligantur reſpondere quatuor animæ potẽtiȩ,quȩ aut ab alijs ſeparantur,aut a quibus aliȩ ſeparantur,ſcilicet vegetatiuum,ſenſitiuum,motiuum,& intellectiuum,reſponderéq; intelligatur trigono vegetatiuum , tetragono ſenſitiuum , pentagono motiuum,& hexagono intellectiuum , hoc modo.

Perſpicuum eſt ex hac deſcriptione oculis ſubiecta,trigonũ claudi in tetragono,nam ducta diagono a d,conſpicitur tetragonus cõplecti duos trigonos a b d,& a c d.Sic trigonus a b c, & tetragonus b c d e,cõtinentur in toto pẽtagono tãq̃ ſuȩ partes.Demũ trigon⁹ a b c,tetragon⁹ b c d e,& pẽtagonus b c d f,claudi cõſpiciũtur in toto hexagono,quarto loco deformato.Haud ſecus vegetatiuum in ſenſitiuo clauditur,vegetatiuũ & ſenſitiuũ in motiuo,vegetatiuũ aũt, ſenſitiuũ & motiuũ in intellectiuo concluditur Dilucidũ ijdem eſt trigonũ abſolui a tetragono , cum ſine eo reperiatur,non aũt ediuerſo trigonũ & tetragonũ a pentagono ſeparari,deniq; trigonũ tetragonũ & pentagonum ab hexagono ſemoueri,ſicut numeri minores a quibus denominationem accipiũt, a maioribus abſoluuntur Haud aliter vegetatiuum a ſenſitiuo , vegetatiuum & ſenſitiuum a motiuo, vegetatiuum , ſenſitiuum & motiuum ab intellectiuo ſeiuncta inueniuntur.

¶Quarti cap.annotat.

¶Auſpicari,ordiri,incipere. ¶Clauus, gubernaculum nauis.

QVartum cap. continet ſeptem concluſiones, vnum corollarium ad quartam, tres rationes ad ipſum, tres alimenti proprietates , vnam dubitationem,& vnum corollarium,& tres alentis & augentis diffe‑
29 rentias ad quintam . ¶Prima concluſio. De actibus potentiarum, quam de potentijs prior apta incumbit determinatio. Nam conſiderandum eſt quid vnaquęq; potentiarum ſit, quęve paſſiones conſequantur,& inſint . At actus operationeſq; potentiarũ ipſis potentijs nobis priores notioreſque
30 exiſtunt,ipſorum igitur quam de potentijs prior incũbit determinatio. ¶Secunda. Eadem quoq; ratione de actuũ obiectis q̃ de actib⁹ ipſis prius determinandũ eſt. ¶Nam potentiarũ obiecta nobis ſunt actib⁹ priora & notiora: vt alimentũ, ſenſibile,appetibile, locus,intelligibile. ¶Tertia. Inter determinanda,alimen‑
31 tum & gñatio primũ obtinent determinandi locũ. ¶Namvis animȩ vegetandi oim prima eſt,quȩ in omnibus ineſt: ſine qua nullȩ aliarum inſunt: cuius officia

ſunt alimẽto vti, augere minuere,& generare. Et horũ naturaliſſim & præcipuũ eſt ſibi ſimile generare: omnibus viuentibus (modo ſint perfecta, non capta mem bris, non deprauata, neq; ſpontaneam generationem habentia) cõueniens: vt ani mal, animal ſimile generare, & plantæ ſimilem plantam. Sic enim ſemper ſecun dum ſuuum ſimile (cum ea ipſa eadem in numero manere non poſſint) perſeue= rant, & aſſimilationem conditionemq; aſſequuntur diuinam, quantum eis conce ditur: quam appetũt omnia, cuiuſq; gratia agunt omnia quæ ſunt in natura. De alimento igitur nutritiuæ potentiæ obiecto, & generatione potiſſimo ei⁹ opere, & vt aliorum fine, non ab re primum auſpicamur determinationis locum. Atta= men duplex eſt id cuius gratia res fiant, vnum quo, & diuina illa ſempiternaque ratio, quam appetunt omnia, vt diximus, vt quantum vnunquodq; poteſt, ſit ęter nitatis ſortiſq; diuinę particeps, illud magis, illud vero minus, & id ſummum eſt. Alterum eſt cui, vt ea ipſa quibus hæc diuinitatis imitatio acquiritur, ad quæ at= tinet, & pertinere videtur, & hoc infra alterũ, atq; illi inferi⁹ eſt. ℭ Quarta. Ani= ma in viuentibus trium cauſarum, formæ efficientis, atque finis vicem obtinet. 32
Speciei quidem & formæ, quia viuere viuentibus eſt eſſe, igitur & anima (quæ eſt viuendi cauſa) ipſis animatis dat eſſe, & eorum forma exiſtit. Itẽ omnis actus potentiæ, ſpecies eſt & forma, aïa autem actus eſt potentiæ, eſt igitur forma. Q̃ȝ efficientis, ſtatim notum eſt. nam augmentationis motum atq; decrementum prę ſtat. Nil enim natura incrementum decrementumq; ſuſtinet, quod non alatur, nihil autem alitur quod non ſit animæ particeps. Et multis (etſi non omnib⁹) ſen ſum & motum præbet anima, eſt enim ſenſus, alteratio quædam: quæ nullis ani= mæ expertibus accidere poteſt vnq̃, ita & neq; progreſſio, & quæcunque animali mutatio a ſe conueniat. Et quod finis, & cauſæ gratia cuius etiã vicem obtineat, cognitu facile eſt. Nam vt quæ mente & ratione fiunt alicuius gratia fiunt: ita & quæ a natura fiunt, alicuius gratia fieri videntur, id enim in viuentibus eſt ani= ma. ipſius enim gratia: & animalium & plantarum corpora: & corporum organa ſunt omnia, ſed vt cui. Dictum eſt enim duplex eſſe quod gratia cuius: vt quo, & vt cui. Trium igitur cauſarum, formæ, vnde motus, & cuius gratia, vices obtinet anima. ℭ Corollarium. Vnde fit vt Empedocles horum motuum in animalibus
cauſam non rite aſſignauerit. ℭ Dicebat enim viuentia & plantas deorſum auge 33
ri, ꝙ terra ſuapte natura feratur deorſũ, & ramos & palmites ſurſũ extẽdi & auge ri hoc faciente igne ſurſum illos rapiente, & incrementumq; præſtante. Sed hæc non bene dicta eſſe patet. ℭ Primo, Quia in ſtirpibus & plantis male ſurſum & deorſum aſſignat. Nam quod eſt os & caput in animali, radix eſt in arbore, os au= tem ſurſum eſt animalis: igitur & radix arboris: conſimilia enim ipſis correſpon dent opera. quare rami & palmites e regione radicis quæ ſurſum eſt, ſunt plantæ deorſum. Neq; putare oportet omnium ſurſum & deorſum, ſecundum vniuerſi loca (quę nos ſurſum & deorſum nuncupamus) eſſe deputanda. ℭ Secundo. Di= cat Empedocles quid terram & ignem tam diuerſorum & diſſonantium conatu= um retinet quo minus in ſua loca euolent & diſſipentur viuentia? Nihil præter animam conuenienter aſſignare poſſe videbitur, quod ſi ita fecerit, animam præ cipuum eſſe augmenti & decrementi efficiens aſſignabit. ℭ Tertio, Quia inuali da eſt ratio qua ſuſpicati ſunt cõplures ignẽ in viuentibus eſſe augmenti cauſam, ꝙ elementorum ignis vel maxime ſolus ali nutririq; videatur, hinc opinionem traxere viuentia ab ipſo igne crementi ſuęq; nutritionis cauſam ducere. Sed hoc verum non eſt, quanuis calor augmentationi & nutritioni coadiuuet, eoq; vtatur anima ut inſtrumento. Nam ignis augmentum in infinitum fit, quouſque fuerit combuſtile: non autem animalis augmentatio: ſed omniũ natura conſtantium magnitudinis & augmenti terminus eſt & ratio, huiuſce autem rei officiũ eſt ani mæ & ſpeciei, potius q̃ ignis atq; materiæ. Sed vt propoſitum exequamur, de vir tutis nutritiuę & generatiuæ, quæ oĩm prima eſt, alimento, nunc agendum eſt,

34 ¶Tres alimenti conditiones. Prima. Nutritio contrariũ eſt alimentũ. Secũda Alimentum tale debet eſſe contrarium, ex quo non modo ſuum contrarium generetur, ſed & incrementum ſuſcipere natum ſit. Pleraque enim ſunt contraria, quę ex ſe inuicem fiunt, ſed alterum altero non accreſcit: vt ex ſano fit ęgrum, & ex ægro fit ſanum, ſed neutrum ex neutro ſuſcipit incrementum, imo nec nutri=
35 mentum. ¶Tertia. Contrarium corrumpere & tranſmutare debet alimentum, non autem contra, alimentum ſuum contrarium: quemadmodum humidum alere videtur ignem, non autem contra ignem humido alimentum eſſe: quod ignis in ſuam ſpeciem transfert humidum, & non ediuerſo. Sed huius rei extitit dubitio, opinionumq; diuerſitas. Dixerunt enim hi ſimilia ſimilibus ali. nam nutritio perinde eſt atq; augmentatio, augentur autem ſimilia ſimilibus, igitur & ſimilia ſimilibus aluntur. Illi vero dixerunt contraria contrarijs ali. Primo, quia oportet alimentum tranſmutari & concoqui, tranſmutatio autem omnis, de contrario in contrarium, aut in medium. Secundo, ſimile non patitur a ſimili, alimentum autem patitur ab alito, & non contra: vt faber ferrum excudens nihil patitur a materia: hæc autem patitur ab illo, alitur igitur contrarium contrario. Sic, ita dicentes conciliare poſſumus, ſi prius quam coctum ſit, alimentum vocent: quod & idem coctum vocent alimentum, vtroſq; quodammodo recte ſentire dicimus, & ſimilia ſimilibus ali, & contraria contrarijs. Nam in principio, alimento incocto indigeſtoq;, contraria contrarijs aluntur, tandem vero in exitu, ipſo alimento conco=
36 cto, ſimilia ſimilibus ali concedere debemus. ¶Quinta cõcluſio. Animatum vt animatum eſt nutritur. ¶Nam nihil nutritur quod non ſit vitæ particeps, vt alimento in viuentis naturam conuerſo, nutritur igitur animatũ vt animatum eſt. ¶Corollarium. Quo fit vt alimentum ad animam per ſe & non per accidens referatur. ¶Nullo enim accidente ſuſcepto quicquã alitur, ſed verſa alimenti na=
37 tura, viuentis ſpecie accepta. ¶Tres alentis & augentis differentiæ. Hinc deprehendi poſſunt alentis augentiſq; differentię. Differunt enim primo, nam etſi ſub iecto vnum ſint, ratione tamen & cogitatione ſunt duo. Idem enim alimentum vt ſubſtantiam miniſtrat, alens dicitur: vt vero molis amplitudinem attollit, dicitur augens. Secundo, viuens eouſq; nutriente eget, quouſq; perſeuerat, faluat enim ipſum alimentum, non autem ſemper eget augente, ſed ſui incrementi ſtatum habet, citra ſuum finem conſtitutum. Tertio, nutriens, generationem & ortum facit, non illius quod alitur, iam enim eſt, & nihil ſeipſum generat, ſed ſaluat: ſed talis, quale eſt id quod ſuſcipit alimentum. Vnde fit vt animatũ alimento priuatum, pſiſtere nequeat, aię eñ talis vis, taliſq; facultas adeſt, vt ipſam habentem ſaluet, fluxũq; reparet. Id autẽ efficere non valet, niſi alimentũ patando,
38 aptando, coquẽdoq; fluxæ corporeæ machinę reparamento. ¶Sexta. Aequũ eſt vim vegetandi a gñandi facultate vim generatiuam dici, nomenq; hinc ducere. ¶Nam eius tria pręcipua ſunt opera, alere, augere, generare. alere quidẽ, vt propriam conſeruet ſubſtantiam: a quo vis altrix & nutriẽdi dicitur. augere, ad imagnitudinẽ natura inſtitutam conſequendam, a quo augmentatiua virtus nomen ſortiretur, gignere, ad prolẽ edendam, imitandumq; illam diuinitatis immortalitatem, quod opus vt diuinius, aliorum finis eſt. modo aũt æquum eſt vnũquodq; a fine denominari. Aequum igitur eſt vim vegetandi, ab ea gignendi facultate
39 vim generatiuam dici, nomenq; ſortiri. ¶Septima. Omne animatum, inſitum calorem habere neceſſe eſt. ¶Nam duobus alimentum ad nutriẽdum paratur, vno vt mouente, & quidem immoto: altero vero vt mouente, & moto: queãdmodum nauis duob⁹ intẽperatur: gubernatore vt primo, principali, & immoto: & clauo vt mouẽte & moto. Paratur itidẽ alimẽtum & decoquitur ab anima vt primo mouẽte, & imoto: & a calido, decoctionẽ eñ operatur calidum, vt mouẽs & motum, viſq; principalis inſtrumentum. Habet igitur omne animatum inſitum calorem. Sed de alimento, alendi virtute, & operibus eius, tanta ſatis dicta ſint.

QVarti capitis ſcholia. XXXI. Et horum naturaliſſimum & pręcipuum eſt ſibi ſimile generare. Generare ſuum ſimile, non dicitur naturaliſſimum operum potentiæ vegetandi, quia ſit communiſſimum, omnibuſque viuentibus conueniens. vis enim nutriendi longe eſt communior, & cuius nullum viuens eſt expers, pleraq; autem viuentia, generandi ſuum ſimile vim non habent, vt animalia imperfecta, conchylia, & oſtrea, inſuper & deprauata, id eſt ex diuerſarum ſpecierum animalibus genita, qualis eſt mula, demum ſpontinam generationem habentia, vt muſcæ, apes, vermes, quæ non per ſeminis ꝓpagationem, ſed per putrefactionem gignuntur. Sed naturaliſſimū dicitur, quia inter quatuor operationes virtutis vegetatiuæ, generatio eſt natura digniſſima & præſtantiſſima, quod per eam viuentia aſſequantur ſortem & aſſimilationem diuinam, imitenturq; iuge & perpetuum eius eſſe, non quidem ſecundum numerum, ſed ſpeciem, vt ſecundus de Generatione capite penultimo oſtendit. Attamen duplex eſt id cuius gratia res fiant. Id gratia cuius res fiunt, finis, qui duplex hic eſſe dicitur. Vnus finis vt quod, præcipuus, vltimatus, & primarius, gratia cuius omnia alia ſunt, & qui alterius gratia amplius non eſt, vt diuina illa bonitas, abſtractiſſimaq; rerum forma, ad quam omnia ſuapte natura inclinantur, vt æternitatis eius pro captu ſuo participationem aſſequantur, aliqua quidem magis, vt quæ perfectiora ſunt, & primæ ſuæ origini propinquiora. alia vero minus, vt quæ ſunt ab optimo rerum principio diſtantiora. Alius eſt finis vt cui, qui & minus pręcipuus, non vltimatus, & ſecundarius appellatur, & is eſt gratia cuius aliquid fieri natū eſt, & qui vlterius in aliud ordinatur, vt rerum formæ & operationes, per quas illa diuinitatis participatio acquiritur. Et is finis, minoris eſt, quam finis quod dignitatis. nam ad eum ordinatur tanquam medium ad ipſum natura conſtitutum. Finis autem pręſtantior eſt ĳs quæ ſunt ad finem.

XXXIII. Neq; putare oportet, oīm ſurſum & deorſum. Quamuis ſurſum & deorſum vt differentiæ ſunt locorum ſumantur ſecundum loca vniuerſi, quorum vnus eſt ad quem feruntur grauia, & deorſum dicitur, alter vero ad quem feruntur leuia, & dicitur ſurſum, tamen vt ſurſum & deorſum ſunt differentiæ poſitionum, non ſumuntur ſecundum loca vniuerſi. Quamuis enim caput hominis ad terram eſſet verſum, & pedes ad cęlum conuerſi, nihilominus caput eſſet ſurſum animalis, & pedes deorſum. In viuentibus autem, vt plantis, hoc pacto ſurſum & deorſum recte deſumi debent, cum ſecundum proprias earum virtutes, & ab intrinſeco diſcernantur, quo itidem modo dictum eſt radicem eſſe ſurſum plantę, & ramos deorſum. Perperam igitur aſſignauit Empedocles in illis, ſurſum & deorſum. nam illa determinauit vt ſunt differentię locorum. Nam ignis augmentum in infinitum fit. In infinitum, in indeterminatum. nam dato quantæcunq; molis igne, ſi ad motum fuerit combuſtibile, fiet ignis maior, modo ponatur locus in quo ignis gignendus reponatur, & non ſubuertatur ordinatiſſima mundi diſpoſitio, vt per abſurdos caſus plerique fieri petunt. In viuentibus autem augmenti ſtatum aſſecutis, aut decrementum patientibus, quanuis appoſitum fuerit alimentum, non reddet viuens maius, ſed aut tantundem reparabit quātum eſt deperditum, ſi nondum diminuatur, aut minus molis reſtaurabit quam a viuēte defluxerit, ſi decreſcat. Et quanuis ignis ſit raritate determinatus etiam maxima, vt ſub eadem materia maiorem molem habere non poſſit, non tamen eſt determinatus magnitudine ſuſcipienda per aduentum atq; adiunctionem nouæ materiæ, nam cum ignis aliquantam habet molem, adueniente altera materia poteſt molem habere maiorem, modo id mundi diſpoſitioni non repugnet. hoc autem ſecundo modo viuentia ſecundum magnitudinem ſunt determinata. XXXIIII. Pleraque enim ſunt contraria, quæ ex ſe inuicem fiunt. Huiuſmodi contraria ſunt, quæ per ſe magnitudinem non habent, & eorum vnum tranſmutatur ĩ alterum ſine nouæ materiæ adiectione, magnitudiniſq; appoſitione, vt aqua calida igni admota fit frigida manente eodem prorſus ſubiecto & incompleto & completo, neq; adueniente materia magnitudini coniuncta. Nil mirum igitur ſi talium vnum, alteri accrementum non præſtet. At vero alia ſunt contraria quorum vnum fit ex altero, & maiorem ab eo molem ſuſcipit, ꝙ in huiuſmodi tranſmutatione materia magnitudine prædita alteri contrario adĳciatur. & tale contrarium debet eſſe alimentum. XXXVI. Non enim accidente ſuſcepto quicquam alitur. Nutritio, motus eſt ad ſubſtantiam. eſt enim expulſa alimenti forma, in materia eius, formæ viuentis acquiſitio, & generatio quædam eſt. Quare acquiſitio accidente, vt magnitudine aut caliditate, non dicitur quippiam nutriri, cum accidens non ſit terminus ad quem nutritio proficiſcitur. Etſi enim cum res nutritur, ſimul acquiritur accidens, vt magnitudo aut qualitas, tamen ad huiuſmodi accidens non eſt nutritio, tanquam ad ſuum terminum ad quem, quemadmodum generationi aquæ ex igne coniungitur, & eodem tempore & in eodem ſubiecto acquiſitio frigiditatis, & generationi niuis acquiſitio albedinis, illa tamen generatio, neq; caliditatis eſt, neq; albedinis acquiſitio. Sane nutritio fit (vt inquit litera) forma ſubſtantiali alimenti deperdita, & in eius locum forma ſubſtantiali viuentis in eadem materia ſuſcepta. In formis quidem viuentium diuiduis alia numero forma ſuſcipitur in alimenti materia, ſicut & formæ particula cum materia fuit deperdita. In homine vero non acquiritur formæ pars noua, ſed eadem & impers ſine ſui auctione, aut nouę partis acceſſione incipit informare materiam quam prius non informauit, ſicut in deflexu partium materię nihil ab anima deperditur, ſed deſinit informare materiam quam prius informauit, ſine ſuæ ſubſtantiæ detrimento. XXXVII. Nā tametſi ſubiecto vnū ſint. Duplex eſt nutriens & augens, hoc intrinſecum, & ipſi & viuenti ſubſtantiale, ſcilicet forma ſubſtantialis aīati, quę pręcipuū eſt operationum

omnium vitalium efficiens. Illud vero extrinſecum, ſcilicet alimentum, quod aduentitium eſt, &
ipſi viuenti accedit. De vtroq; autem verum eſt, nutriens & augens eſſe re ipſa vnum, & ratione
duo. De priore quidem, nam forma ſubſtantialis viuentis vt in materia alimenti producit formam
ſibi ſpecie ſimilem, & viuenti ſubſtantiā adijcit, dicitur nutriens, vt vero alimenti magnitudinem
viuenti continuat & aſciſcit, dicitur augens. De poſteriore vero, nam alimentum, vt deperdita ſuā
forma, & ſpecie viuentis in eadem materia acquiſita, viuenti ſubſtantiam præſtat, reparatq; deper-
ditum, dicitur nutriens, vt vero ſuam magnitudinem viuēti adijciendo, maiorem ei affert molem,
dicitur augens. Et de hoc loquitur iſto in loco litera.

¶Quinti cap. annotat.

¶Senſus, nunc operationis, nunc potentiæ, hoc eſt ex ſentiendi actu, aptaq; ma-
teria conſtituti, nomen eſt: vt ſenſus viſus, ex actu videndi, & potentia oculi diſ-
poſita: vt pupilla, & ita de auditu, odoratu, tactu, & intellectu ſuo modo. ¶Sen-
ſum eſſe in actu, eſt ipſum actu ſentire.

QVintum cap. continet duas concluſiones, duas quęſtiones, ea-
rum ſolutionem, tria corollaria poſt ſecūdam cōcluſionem,
40 & duos modos potentiæ poſt ſecundum corollarium. ¶Pri-
ma concluſio. De ſenſu incumbit determinatio. ¶Nā ſen-
tiendi virtus vim vegetandi ſequitur: poſt quam etiam com
munior habetur. Et prius de ſenſu in cōi, deinde de vno quo
que ſenſu agendum eſt. ¶Secunda. Fit ſenſus, cum mouetur
41 ſentiens, eumq; aliquid patitur. ¶Nam ſenſus, alteratio quę
dam eſſe videtur. Et an paſſio a ſimili, an a diſſimili fiat, a nobis prius determi-
natum eſt quodammodo fieri ab vtroq;. Nam id quod patitur, potentia tale eſt,
quale id quod facit, actu. in principio ſiquidem diſſimile, finito cōpletoq; actu,
42 ſimile. ¶Duę quæſtiones. Prima. Cur ſenſus ſua organa & ſentiendi inſtrumen
ta non ſentiat, cum ſint ex quatuor elementis (vt cætera quæ ſentit) contemperā-
43 ta. ¶Secunda. Cur ſine exterioribus ſenſibilibus nō fiat ſenſatio? ¶Reſponſio.
Senſus non eſt in actu per ſeipſum, ſed in potentia: ſicut combuſtibile non per ſe
ipſum actu eſt, ſeipſum enim combureret, neq; extero combuſtiuo, vt igne com-
burente egeret. Ideo ſenſus neq; ſe, neq; ſua ſenſoria percipit, neq; ſine exteriore
44 ſenſibili quicquam a ſenſu percipitur. ¶Primum corollarium. Hinc fit vt ſenti
re dupliciter dicatur, hoc vt potentia, quemadmodū dormiens, illud vt actu, cum
iam præſto adeſt rei ſenſatio. Ita audire, videre, odorare, & ſenſus, auditus, viſus,
odoratus, & cætera alia conſimiliter dupliciter dicuntur, vt potentia, & actu. Et
cum diximus ſenſum fieri cum mouetur ſentiens, & cum quid patitur: id hoſipſi
intelligi volumus de ſenſu qui eſt actu, & non, vt potentia. Et nos moueri, pati, &
operari hic vt eiſdem vtimur, eſt enim motus, proprie operatio quædam & act⁹,
45 ſed imperfectus, vt prius aliqn̄ diximus. ¶Secundum. Vn̄ eſt ſentiens vt a diſſi
46 mili pati, & vt a ſimili. Nam cum in principio patitur, diſſimile eſt, cū vero iam
paſſum eſt, ſimile. ¶Duo modi potentiæ. Adhuc potentia (vt exactius determi-
nemus) dupliciter dicitur. Primo enim dicitur aliquid in potētia, vt ſciens: quia
ſit tale ſuapte natura, vt ſit ſcientiæ capax. Secundo, quia iam ſcientiam ipſam
habeat, ſciendiq; habitum, vt Geometriam. Et hi modi longe inter ſe differunt.
Nā primi exiliter atq; tenuiter ſciētes dicuntur: vt quia apti nati vt tales euadāt,
& vt materia: qui non cum velint operētur, ſed qui alteratione diſciplinę nōnun
quā etiā ex contrario habitu indigeant. Secundi magis, vt qui cū velint operētur,
niſi ſpeciale ſuperuenerit impedimentum: neq; tali alteratione egeant ſcientiæ,
ſed ſola operatione. Et in primis non ſolum eſt paſſio ſed plerunq; contrarij cor-
ruptio atque obiectio. In ſecundis aūt ſimplex paſſio, & perfectio quædam, ſalua
tur enim ſciēs habitu, & hoc modo potentia, cum contempletur actu: & non mo-
do ſaluatur, ſed perficitur, & nihil corrūpitur abijciturque, neque ꝓprie eſt alte-
rari: aut eſt alterum alterādi genus a primo. Abſurdū enī videbitur, ſapientē cum
contēpletur, & prudentē cum, vt rectevitam inſtituat conſideret, alterari diceret
& nō artificem, cum aliquid artis moliatur, vt domificatur cum ędificet. Et qui

ſapientiæ aut prudentiæ habitum poſſidet, ſi ipſis vtatur, non aliam quam ſapientis prudentisve denominationem ſortitur. ¶ Sed qui a docente & actu ſciente ſcientiam capit, denominationem cepit, quare non alteratur habitu cõſiderans, aut duo alterationis erunt modi, vt dictum eſt. ¶ Eſt & aliquid in actu, vt ſciens actu, qui maxime ſciens eſt cum ſciens actu conſiderat. Conſimili pene modo de ſenſibus accidit, vt aliquid dicatur bifariam potentia ſentiens. Primo vt ſemen, quod natum eſt & a natura inſtitutum vt ex eo fiat ſentiens: vt animal. Secundo, vt iam factum animal potentiam ſentiendi habens, perſimilem ſciendi habitui. Et cum ſenſibile actu apprehendit, maxime dicitur actu ſentiens, & actu ſentire, aſſimilatur contemplari. Hoc tamen intereſt, quod quæ actum ſentiendi præſtant, extera ſunt, & ſentienti extrinſeca, vt audibile, viſibile, odorabile. Quæ autem contemplandi actum, interna contemplanti, nec iniuria quidem: quia quæ actum ſentiendi præſtant, ſingularia ſunt, & extra, quæ autem ſcientiam, vniuerſalia, quæ quodammodo ſunt in anima. ¶ Tertium corollarium. Vnde fit vt intelligere & conſiderare cum volumus, in noſtra ſit ſitum poteſtate, non autem ſentire, ſed ipſum ſenſibile adeſſe neceſſe eſt, ſed de his amplius determinandis alius futurus eſt locus. Et ſatis dictum ſit quomodo potentia non dicitur vno modo, ſed ſicut puer potentia militans, quia poſſit militare, natuſq; ſit ad militiam: & ſicut maturam ætatem nactus, potentia militans, ſed quia illis potentiæ varietatibus non ſunt impoſita nomina, promiſcue vtimur in vtriſque iiſdem nominibus, vt alterari, vt pati, quanuis non proprie potentia ſentiens (vt adulta ætate militans) ſentiendi actum exercendo dicatur alterari & pati. Et ſentiens, tale eſt potentia, quale quod ſentitur, actu, quemadmodum dictum eſt. Patitur autem non ſimile, paſſum autem, ſimile euadit.

QVinti cap. ſcho. XLI. Nam ſenſus, alteratio quędam eſſe videtur. Dicitur ſenſus ſiue ſenſatio (quod idē eſt) eſſe alteratio, quia in ſenſatiōe aduenit in ſentiente paſſio, affectioq; prius non exiſtens in eo, perinde atq; in propria alteratione aduenit qualitas ipſi alterabili, non eſt tñ ſenſatio proprie alteratio, ꝙ in propria alteratione aliquid actu eſſe debet, & aliquid potentia addendum ſuper eſſe. In ſenſatione vero interdum tota ſimul perfecta eſt operatio, vt in viſione totus ſimul perfectus eſt coloris aſpectus ſine ſucceſſione, quemadmodum in aere totum lumen perfecte ſimul acquiritur. Idcirco alteratio proprie dicta ſolum fit in tempore, ſenſatio autem, vt viſio & tactio, in inſtanti, quanuis in tempore ſit æque perfectarū operationum abinuicem numero differentium ſucceſſio, quarum tñ vna alteram non perficit. Et quia ſentiens eſt ſenſibilis, qualitatis ſpeciem in ſe recipiens, ſenſibile autem qualitas efficiens ſenſationem in organo, perſpicuum eſt ſentiens eſſe patiens, & ſenſibile agens, & quemadmodum in actiōe proprie dicta patiens in principio & ante motum eſt diſſimile agenti, per motū autem fit ei ſimile, ita anteq̃ ſentiens eſt affectum ſpecie ſenſibili, eſt diſſimile ſenſibili, vt cum ocul⁹ nondum eſt affectus ſimilitudine albedinis, eſt diſſimilis parieti albo. Cum vero ſentiens habet in ſe ſpeciem ſenſibilem eſt factum ſimile ſenſibili, non quidem per verę qualitatis ſuſceptionem, ſed duntaxat ſpeciei eius. Oculus enim non aſſimilatur albedini, ꝙ veram intra ſe albedinem recipiat, ſed duntaxat eius imaginem, & vt ſpeculum vultui humano, & quemadmodum aer cū illuminatur aſſimilatur luci, non per ipſius lucis in ſe ſuſceptionem, ſed imaginis eius quod eſt lumen. Eſt ergo aer vt ſentiēs, lux vt ſenſibile, lumen vt qualitatis ſenſibilis ſpecies, & illuminatio vt ſenſatio. In tribus quidem ſenſib⁹, viſu, auditu, & olfactu, ſentiens ſecundum ſpeciem ſenſibilis ei aſſimilatur; in reliquis duobus ſecundum veram qualitatem ſenſibilem. XLVI. Sed qui alteratione diſciplinæ nōnunq̃ ex cōtrario. Qui primo modo potentia ſcientes ſunt bifariam, poſſunt ſcientiæ habitum comparare, primo ſolius priuationis abiectione, vt cum puer grāmaticę ignarus, recte grāmaticis inſtituitur pręceptis, ſecundo, contrarij habitus prius acquiſiti abiectione, & ſcientifici acquiſitione, vt quis tetra, latinę linguæ, barbarie imbutus, vt veram grāmaticen vindicet, debet comparatam prauæ grāmaticæ habitum abolere, & deinde rectas latine loquendi leges ediſcere. Et hi ſecundi generis neſcientes difficilius docentur q̃ primi, ꝙ contrarium habitum rectam inſtitutionem impedientem habeāt, quem & animo euellere, & nouum comparare oportet, duplici ſane labore, perinde atq; ī membrana qua perperam quicquam inſcriptum eſt, primo ꝙ minus recte ſcriptum eſt, eradere, ſecundo nouos inſcribere characteres oportet. In nuda vero membrana, & quæ nihil inſcriptum continet, vno duntaxat opus eſt labore, vtpote literarum inſcribendarum. Hinc memoriæ proditum eſt Timotheum muſicum admodū inſignem ab ijs qui prorſus muſicæ erant ignari, & ab alijs prius non docti ſimplex exegiſſe pro docendi labore pretiū, ab ijs vero qui prius ab alijs edocti fuerant duplum, ꝙ hos

(vt ait)duplici labore & primo dedocere,& deinde rectius docere oportuerit. Conſimili pene modo de ſenſibus accidit. Sciens potentia primo,is eſt qui natus eſt ſcientiam habere, necdum tñ eam habet,vt puer recens editus. Et huiuſmodi ſcientem Ariſtoteles in litera materię aſſimilat,natę quidem formam ſuſcipere quam necdum habet,vt cerę natę impreſſionem ſigilli recipere,quam nondum ſuſcepit. Sciens potentia ſecundo,qui ſcientiæ habitum perfecte acquiſitum habet, quo cum vult operatur. Et potentia primo,potentia remota dicitur. Secundo vero,potentia propinqua. Inter quos quidem duos modos Ariſtoteles triplicem differentiam exacte notandam oſtendit. Porro ſciens actu eſt qui habitum habens,ſecundum eum operatur,& conſiderat,& hic maxime perfectiſſimeq; ſciens dicitur,ꝙ habitui operationem ſuperaddat,ad quam habitus ordinatur. Conſimili modo ſentiens potentia primo,eſt quod a natura ordinatum eſt vt ex eo fiat ſentiens, needũ tñ formam ſubſtantialem qua ſentiat habet,quale eſt ſemen ex quo generandũ eſt animal,& hoc modo ſentiens,reſpondet ſcienti potentia primo. Sentiens potentia ſecundo,eſt quod ſentiendi virtutem conſecutum eſt,ſiue ea operetur actu,ſiue non,& reſpondet ſcienti potentia ſecundo. Demum ſentiens actu,eſt quod ſentiendi operationem nunc exercet, & id maxime perfectiſſimeq; ſentiens eſt,reſpondetq; ſcienti actu. Hoc tamen intereſt,ꝙ quę actum. Quę ſenſus operationem vt obiecta faciunt,ſunt extra ſenſum,vt rerum colores,ſoni,odores. Quæ vero intellectus operationem faciunt,& contemplationem vt propinqua immediataq; effectiua, qualia ſunt vniuerſales proportiones,& communes(quarum opifex animus eſt) rerũ notiones, ſunt in anima,in qua iuges reſideſq; permanent,& accidentariæ affectiones in ſubiecto. Neq; obſtat huic loco,remota obiecta & media ta,vtpote res quę intelligũtur,eſſe extra animam,quandoquidem de illis non ſit impræſentiarum ſermo. Quocirca recte ſubnectit litera,colligitq;,intelligere & contemplari in noſtra(ꝙ partos iam habitus habemus)ſitum eſſe poteſtate, cum ſemper præſens & internum aſſit intellectui ſuum obiectum,ſentire vero non ita ſitum eſſe in noſtra libertate,cum non ſemper aſſit externum ſenſibile, quo quidem abſente non ſit exterior ſenſatio. Et id,ipſiꝰ intellectus ſupra ſenſum non mediocrem arguit præſtantiam atq; nobilitatem.

ℂSexti capitis annotat.

ℂSenſus,ſenſus exterior.

SExtum cap.continet duas diuiſiones, & duas ſenſibilium per ſe,& per
48 accidens differentias. ℂPrima diuiſio. Senſibilium quædam per ſe,
49 & quædam per accidens. ℂSecunda. Senſibilium per ſe, hęc ſunt pro
pria:hæc vero plurimis ſenſibus communia. Senſibile proprium eſt,
quod ab vno,& nullo alio ſenſu ſentiri poteſt, & circa quod rite ſenſui obiectum
non contingit ſenſum errare,vt circa ſonum,auditum. circa colorem,viſum. cir-
ca odorem,odorandi ſenſum. circa ſaporem,guſtum. circa caliditatem,frigidita-
tem,humiditatem,& ſiccitatem,tactum. habet enim has plures ſentiendi diffe-
rentias tactus,circa quas iudicat, vt cęteri circa ſuas,& non errat. Non enim er-
rat viſus iudicando eſſe colorem,& auditus eſſe ſonum,ſed errare poteſt quid co-
loratum ſit,vbi ſit:quid ſonum edit,& vbi. Communia ſunt,quę nullus ſenſuum
ſibi vt propria vendicat. & ſunt hęc,numerus,magnitudo,figura,tempus,motus,
& quies,quę pluribus ſunt communia ſenſibus. motus enim & tactu percipitur,
50 & aſpectu. ℂDifferentiæ ſenſibilis per ſe, & per accidens. ℂDifferunt ſenſibile
per ſe,& per accidens. Nam ſenſibile per ſe ſentiendo,patitur ſenſus, vt colorem videndo, patitur viſus. non autem ſenſibile per accidens,vt huiuſmodi, vt Diaris filius cum ſit albus,ſenſibile eſt per accidens, quod ei albedo inſit. non autem vt Diaris filius,quodve talem ſubeat rationem. Et ſenſibilia per ſe propria, proprie ſentiuntur:& ad ea perſentienda,vniuſcuiuſq; ſenſus ſubſtantia, commoda; aptaq; maxime natura inſtituitur.

SExti capitis ſcholia. XLIX. Et circa quod rite ſenſui obiectum. Sẽſibile per ſe proprium rite eſt obiectum ſenſui,quando organum ſentiendi eſt recte diſpoſitum,medium ſentiendi conueniens,& non impeditum, obiectum debite ſenſui applicatum, in ea ſcilicet quæ requiritur aut propinquitate aut diſtantia ad ſenſum. Quod ſi organum eſſet indiſpoſitum,vt oculus aut lingua amaritudine infecta,aut medium impeditum, ob caliginum, aut vaporum interiectionem,aut ſenſibile nimium diſtans, facile ſenſus circa proprium aberraret ſenſibile. His autem tribus,organo,medio,& obiecto,rite diſpoſitis,non contingit ſenſum errare circa eſſe ſui obiecti,vt non errat viſus iudicans calorẽ eſſe,neq; auditus iudicans eſſe ſonũ. Poteſt tñ ſenſus hallucinari circa accidentia ſuis ſenſibilibus proprijs,& ipſa conſequentia,vt viſus iudicãs quid coloratum ſit, quantum, & vbinam ſit. Et auditus facile aberrat iudicans quidnam ſonum effi-

ciat, aut quantus eſt ſonus, aut quo in loco. Quod autem diuerſa animalia ſecundum conſimilem ſenſum diuerſo modo diſcernant, vt homo per guſtum vino ineſſe dulcedinem, non autem canis, aut aſinus iudicans carduos dulci ſapore præditos, & non homo, nequaquam arguit decipi circa ſuum ſenſibile proprium. Nam vnumquodq; eorum recte iudicat ſecundum ſuam naturã, & ſui ſenſus contemperamentum, quod in diuerſis animalibus longe varium, diſcrepantia efficit iudicia. Cõmunia ſunt quę nullus ſenſuum ſibi vt propria vendicat. Senſibilium communium nonnulla ſunt ſenſibilia per ſe, vt magnitudo, motus localis, & figura. quanuis enim ſpecies magnitudinis ſemper coniuncta ſit speciei coloris, ſimulq; percipiatur, ſicut & magnitudo in rebus naturalibus colori ſemper coniuncta cernitur, nihilominus magnitudo propriam habet ſpeciem quam ſenſui imprimit, genere diſtinctam a coloris ſpecie, ſicut & magnitudo a colore diſtinguitur, vt ſi quis clauſis oculis cælum tetigerit non aliquam ſenſibilium qualitatum percipiet, cum nulla ſit quę tactu percipi poſſit in cælo, ſed ſolam eius magnitudinem. Etiam ſi quis lapidem haberet impedientẽ perceptionem

Achates. Gyges.

ſpecierum coloris (qualem ferunt Achatem, aut eum quo Gyges paſtor inuento, fact⁹ aliorum oculis imperuius, ſublato rege Lydiæ, & regina in ſui cõſortium adducta, regnũ Lydiæ, vt perhibent, ſibi vendicauit) & qualitatum tangibilium, is obuians alicui ſolido, facile percipiet ipſum eſſe magnum & qualitates digitales, palmales aut pedales in eo aſſignabit, & tamen minime iudicabit ipſum eſſe coloratũ, aut qualitate tangibili affectum. Ita & motus propriam habet quẽ ſenſui imprimit ſpeciem, quę aliquãdiu in oculis abſente obiecto ꝑcipi ſolet. Aliqua vero ſunt ſenſibilia cõia per accidens, vt quies abſentia motus ſolũ percipienda, & tempus motus ſolis aut horologij a nobis diiudicabitur. Demum aliud eſt ſenſibile cõmune partim quidem per ſe, & partim per accidens, vt numerus numeratus. nam numerus numerans nequaquam ſenſu perceptibilis eſt, cum in anima ſit repoſitus. Nempe aliquis talis eſt ſenſibile commune per ſe, vt numer⁹ magnitudinum figurarum aut motuum. Aliquis vero ſenſibile commune per accidens, vt numerus hominum, equorum, quietum, temporum. Quinimo aliquis numerus eſt ſenſibile proprium, vt numerus colorum, ſonorum, & odorum. Aliquis vero ſenſibile commune, qualis eſt numerus magnitudinum. Quia enim ſenſibilia omnia numero metiri poſſumus & complecti, omnia numeri numerati rationem ſubeunt. proinde quanta ſenſibilium diuerſitas, tanta & numerorum rerum ſenſibilium.

¶Septimi capitis annotat.

¶Diaphanes, ſiue vt quidam dicunt, Diaphanum, perſpicuum, tranſparens, tranſlucens.

SEptimum cap. continet nouem concluſiones, vnum corollarium. diffinitionem perſpicui & luminis ad tertiam, duas rationes, & vnum corollarium ad quintam, & duas ad octauam. ¶Prima concluſio. Color eſt viſibile. Nam cuius ſenſibilis
viſus eſt, illud eſt viſibile. viſus autem eſt coloris. eſt igitur vi 51
ſibile. Et non modo color viſibile eſt, ſed & pleraq; alia quę nomine carent, vt ex determinatione dilucebit. ¶Secunda con
cluſio. Color per ſe viſibile eſt, non ratione. ¶Per ſe quidem, quia ex ſe ſpeciem 52
præbet qua videatur. Non ratione, quia abſoluta res eſt, quę ad viſum non refertur. vt viſibile, quæ licet nunquam conſpecta, plane tamen conſiſtet, eritq; color. ¶Tertia. Color ſine lumine videri non poteſt. ¶Nam colorem ita diffiniunt.
Eſt qui ſuapte natura mouet actu perſpicuum. Actu autem perſpicuũ (quod dia 53
phanes vocant ſine lumine non eſt. Non itaque cõtingit colorem ſine lumine videri. ¶Corollariũ. Vnde fit vt de lumine & perſpicuo pri⁹ determinandum ſit. ¶Perſpicuum enim eſt quod ſuapte natura viſibile non eſt, ſed alieno viſibili, vt cælum, aer, aqua, & pleraque ſolida corpora. Aer enim vt aer, & aqua vt aqua viſibilis non eſt, ſed illius ratione quod in ipſis recipitur viſibile. Et lumẽ eſt actus perſpicui, vt perſpicuum eſt. eſt enim lumen quaſi perſpicuorum color. ¶Quar
ta. Quæ potentia perſpicua ſunt, tenebræ aliquando ſunt. quæ autem ſemper ac 54
tu perlucent nunquam. ¶Nam quæ potentia perſpicua ſunt, aliquando actu perlucent, lumine colluſtrata, & perſpicua ſunt actu, aliquando autem non perlucent, lumine carentia. ſunt igitur aliquando tenebræ. tenebras enim dicimus, luminis in perſpicuo carentia. Quæ autem ſemper actu perſpicua ſunt ſemper lumen poſſident colluſtrãs. non igitur tenebrę ſunt vnquam. ¶Quĩta. Etſi corpora lu
cida, vt ignis, ſol, & aſtra lumen pręſtant in ꝑſpicuo, ſuę lucis ſpeciem, non tñ lu 55
men, aut ignis, aut ſol, aut aſtrum, aut ab illis corporibus defluxus eſſe poteſt.

¶Primo. Quia ſi quod illorum eſſet, aut quidam (vt aiunt deflexus ab illis, cor-
pus eſſet quod cum ſit toti perſpicuo præſens, duo corpora ſimul erunt, atq; ſe ſi-
mul occupabunt, quod fieri non poteſt, ¶Secundo. Quia tenebræ ſunt luminis
56 priuatio, non autem ignis, ſolis, aſtri, aut corporum deflexus. ¶Corollarium. Vn
de fit vt Empedocles abſurde ſatis cenſuerit lumen inter terram & cõtinentis cę-
li ambitum ferri, noſq; interdum latere. ¶Nam dignaretur venia, ſi paruo latum
ſpatio latere diceret: ſed in tanto quantum ortu clauditur, & occaſu ſpatio idem
ſibi concedi, magnum poſtulat, & non a rationis corpore profecto admittendum.
57 ¶Sexta. Perſpicuum coloribus vacat, & vt de ſe inuiſibile eſt. Nam quod ſonos
capit, de ſe ſonis eſt vacuum: & quod odores, inodorum, tale autem perſpicuũ ad
colores, cum potentia ſit, quale aer ad potentia ſonum: perſpicuum igitur colori-
58 bus vacabit, eritque vt de ſe inuiſibile. ¶Septima, Et ſi proprius vniuſ-
cuiuſq; rei color videatur in lumine, non tamen omnia viſibilia ſpectantur in lu
mine, ¶Nam nonñulla ſunt quę noñ in lumine ſed in tenebris cient efficiunt-
que ſenſum: vt ignita, fungi, quorũdam animalium cornua, piſcium capita: ſqua-
mæ, oculi, putres arbores truncti carie ſituq; marcidi, quorum non eſt vnum no-
men, quo ſimul ea complecti poſſimus. Et quam ob cauſam in tenebris & nõ in-
59 terdiu fulgeant, poſtea dicturi ſumus. ¶Octaua. Nõ recte Democritus putauit,
ſi totum quo cernimus ſpatium, vacuum eſſet, expedientius acutiuſq; ſingula vi
deri: adeo vt medio interſtite vacuo, formica in cælo a nobis exactiſſime ac expe
ditiſſime videretur. ¶Primo. Quia id cognitum eſt, quod in lumine ſpectatur,
colorem eſſe, natura enim eius eſt mouere actu perſpicuum, vt aerem: qui cũ ſit
oculo attiguus, mouet oculum, hoc indicio cognitum, ꝙ ſi colorem habens ſupra
oculum poſueris, non videbit oculus, ſed cum fuerit medium actu perſpicuum.
Actus autẽ perſpicui, lumen eſt, exiſtente igitur vacuo medio ſpatio, nullus per-
cipietur color. Perperam itaq; opinatus eſt Democritus res ſingulas tunc expedi
entius acutiuſq; videri. ¶Secũdo. Fit viſio, cũ ſenſus afficitur, ipſe aũt, colore qui
videtur, affici nequit, afficitur igitur a medio. Ipſo igitur exiſtente inani, non fie
ret viſio, quare non modo exiſtente medio vacuo, non exactius videretur, ſed ne
omnino quidem videretur. Et idem ſubit iudiciũ de ſono, & odore, ſapore, & tan
gibili. Ea ſiquidem ſupra auditus, odoratus, guſtus, & tactus ſedes locata, ſenſum
non efficiunt, ſed medio (vt ſentiantur) hęc omnia egent. In ſono enim medium
eſt aer, in colore perſpicuum, in odore innominatum eſt, & eſt aer & aqua, aliqua
cõmuni paſſione affecta. Aquatiles em̃ animantes ſenſum odoris obtinent, & cę
tera quę in terra degũt reſpirantia: quę ſine reſpiratione olfacere nequeũt, Quid
in ſaporibus, quid in tãgibilibus ſit medium. & eorum quę mõ tetigimus cauſas
90 poſterius adijciemus. ¶Nona. Sunt nonnulla quorũ color & in lumine & in te-
nebris ſe prodit. Nam ſi flãmæ mouent actu perſpicuũ, aliorũ colorum naturam
imitando, quare interdiu ſe produnt, & mediũ ipſum afficiunt, redduntque actu
perſpicuum: quare noctu iterum ſe manifeſtant. Ex his itaque notũ eſt quod in-
tenditur, & viſibilium has eſſe differentias, hæc ſolo lumine, hæc ſolis tenebris,
hæc vero vtrorunque naturam imitata, & lumine & tenebris deprehendi.

SEptimi cap. ſcholia. LIII. Nam colorem ita diffiniunt. Color interdum communem generalemq; habet rationem, qua qualitatem omnem a viſu per ſe perceptibilem complectitur, continetq; ſuo ambitu lucem, lumen, fulgorem, ſplendorem, opacorumque affectiones viſibiles, quo modo hic non ſumitur, ſed in eo loco quo Ariſtoteles dicit omnia corpora colore participare. Interdum vero rationem habet peculiarem, & propriam ad eam qualitatem, qua opaca corpora affecta ſunt, per lumen a viſu perceptibilem, ſecundum quam rationem lux, lumen, & fulgor, colores non ſunt. Et hoc modo in præſenti capite ſumitur, diffiniturque is eſſe qui natus eſt mouere actu perſpicuum, hoc eſt, qui natus eſt, ſuam ſpeciem diffundere per medium lumine colluſtratum. Dicitur enim actu perſpicuum, quod lumine eſt perfuſum, & cui in præſentia adeſt lumen. potentia vero perſpicuum, quod lumine quidem caret, natum eſt tamen eo oppleri, vt nocte intempeſta aer domorum tectis occluſus, & tenebroſus.

Perſpicuum enim eſt ꝙ ſuapte natura viſibile non eſt Hæc diffinitio de pure perſpicuo intelligenda eſt,ꝙ nullum habet natiuum colorem ſibi congenitum, idcirco ipſum de ſe non eſt viſibile, nam ingenitam non habet neq; a ſua forma productam qualitatem qua videatur,quemadmodum tamen habent opaca corpora proprio natiuoq; colore affecta . Alieno autem viſibili diaphanum eſt conſpicuum.nam ab extrinſeco productum viſibile,vt a lucido lumen recipit.quo redditur ſpectabile. Cęterum ſunt & quędam perſpicua mixta, quę lumẽ ſecundũ interiores partes ſuſcipiunt, & proprium habent colorem,vt rubeum aut croceũ, qualia ſunt vitra depicta ,& hæc media ſunt inter opacum & pure ſimpliciterq; perſpicuum , de quibus non intelligenda eſt præſens diffinitio. Lumen autem diffinitur eſſe actus perſpicui,vt perſpicuum eſt,actus inquam accidentarius. Nempe vt ab albedine paries dicitur albus,ita a lumine denominatur quicquam actu perſpicuum,quare vt albedo eſt actus & forma accidentalis albi vt album eſt,ita & lumen eſt actus formaq; perſpicui,quandoquidem per lumen quippiam eſt actu perſpicuum , & lumen dat corpori eſſe actu perſpicuum,ipſumq; in tali eſſe conſeruat , ſiquidem præſente lumine corpus actu perſpicuum eſt,& abſente lumine deſinit eſſe actu perſpicuum. Et reuera lumen ad actum perſpicuum ſe habet vt virtus ad ſtudioſum,vtrunq; enim eſt principale,cuius denominatiuum & ſi re conueniat,voce tamen a ſuo principali diſcordat. LVII. Perſpicuum igitur coloribus vacabit. Dicitur perſpicuum colore vacare,ꝙ nullum habeat ſibi natura inſitum innatumq; & determinatum colorem.nam ſi talem haberet,omnia per ipſum viſa conſimilis apparerent coloris,perinde atq; quicquid per vitrum croceum videtur,apparet croceum Eſſet igitur is a natura determinatus color impedimento rerum coloribus recte diſcernendis,perinde atq; congenitus aeri ſonus obſtaculo eſſet ſonis,& odor odoribus percipiendis. Quod ne fieret,natura melius rebus conſuluit ꝙ videndi,audiendi,& olfaciendi,media coloribus ſonis & odoribus vacua effecerit. Proinde perſpicuum ſuapte natura inuiſibile dicitur,ꝙ de ſua natura nullo adueniente extrinſeco,nihil in ſe habeat vnde videatur. LVIII. Et quam ob cauſam in tenebris & nõ interdiu fulgeant. Cauſa in promptu eſt,quod diei maius lumen ea impediat videri,fulgoriq; apparentiam neget ac adimat,luminis autem abſentia nocturno tempore huiuſmodi fulgida viſui ſunt peruia,haud aliter ꝗ ſydera cæli interdiu non vidẽtur, & noctu ſunt nobis conſpicua. Neque poſſet hinc ſumi argumẽtum,colorem poſſe ſine lumine videri,quod lumen videatur eſſe impedimento fulgori , aſtrorumque luci conſpiciendę . nam neque lux neque fulgor color eſt in hoc loco . Et huiuſmodi impedimentum non ex luminis ſubſtantia prouenit, & quatenus lumen eſt,ſed ex ipſius intenſione & vehementia,quę alia viſibilia obtundit.

¶ Octaui capitis annotatiunculæ .

Gurgulio,guttur,ſpiritalis fiſtula, ac arteria vocalis.

Octauum cap. continet vnam diuiſionem, vndecim concluſiones, vnum corollarium ad primam,duas ad ſeptimam, vnam quęſtionem,reſponſionem,& ſonorum differentias poſt nonam, vocis diffinitionem poſt vndecimam. ¶ Diuiſio. Duplex eſt ſonus , vnus 61 actu,alter vero potentia, nam ſunt quæ plaga illata actu ſonum edunt:vt æs,& quæcunque plana & leuia corpora, & hic ſonus actu dicitur. Sunt vero quę actu pulſa tamen ſonare poſſunt,vt nominata,& eorum ſonus potentia nominatur,ſunt deinceps quę neque actu neque potentia ſonum ha- 62 bent:vt ſpongia,lana,pili. ¶ Prima cõcluſio. Sonus actu ſi percipi debeat, fit inter corpus ſonans & auditum. ¶ Nam fit actu ſonus , alicuius ad aliquid attactu (percuſſio enim edit ſonum) & in aliquo ſemper : exauditurque cũ de re quæ ſonat,ad aurem delatus,medium opplet ſpatium. ¶ Corollarium. Quo fit vt vno ſo- 63 lo exiſtente corpore,non eliciatur ſonus. Nam aliud eſt verberans,& aliud verberatũ atque percuſſum. Fit eñ ſonus,alicuius ad aliquid attactu,& i aliquo. ¶ Secunda. Sonus non fit ſine motu. Nã percuſſio nõ fit ſine motu , ſonus autem non 64 fit ſine ictu & percuſſione,non fit igitur ſonus ſine motu. ¶ Tertia. Nõ ex quo- 65 runcunque corporũ percuſſione eliditur ſonus. Nam vt diximus,lana & pili colliſa non perſtrepunt,efficiuntve ſonum:ſed corpora dura,læuia & cõcaua. Lęuia quidem,ꝙ integre magis feriantur incolumiorque aer, minuſque fract⁹ perducitur ad auditum,concaua vero,ꝙ refractione cõplures poſt primum congeminant ictus,cũ aer motus ac agitatus libere exilire nõ poſſit. ¶ Quarta. Sonus & in ae- 66 re & in aqua editur: ſed in aqua ſubobſcurius. Et in aere & in aqua edi notum eſt. ſunt eñ hęc media inter ſonans & auditum. Et ꝙ ſubobſcurior in aqua,hoc ideo

67 eſt,quia ſopitur,hebeſcitq; in ea. ¶Quinta. Et ſi aer ſonorior ſit aqua, nõ ſufficit
tñ ad ſoni editionem:neq; ſola aqua. Nã(vt dictũ eſt)requiruntur ſolida corpora
&vt ad aerem ictus fiat,priuſq̃ diffundatur. Quapropter aer aliquo,vt virga,cito
& vehementer percuſſus, ſonat: tunc duorũ & percuſſi & medij fungens officio,
tunc eñ plana motioq; percutientis velocitate diffuſionem anticipat aeris:quẽad
modum ſi quis arenæ cumulũ cadentẽ velociter cedat,eiuſdemq; caſum velocita
68 te præueniat. ¶Sexta. Cum fit ſonus,ſemper redditur echo, etſi nõ ſp audiatur.
Echo eſt ſoni reflexio,aere ob vas aut locum ipſum circundantem,vt pila repul-
ſa,reſiliente. Et ꝙ ſemper reddatur,patet. nã ita fit in ſono,ſicut ĩ lumine. Atqui
lumen ſemper repercutitur:alioqui non vbiq; vt in vmbra,fieret lumẽ,ſed extra
locum illum in quo ſolis radij pertingunt,ſummę eſſent tenebrę , hoc autem fal-
ſum. Fit igitur ſemper & ſoni repercuſſio:quare redditur echo, & ꝙ non ſemper
audiatur,idem & de luĩe proditur indiciũ. nam non ab omnib⁹ ſic refringitur lu-
men, vt ſemper appareat,ſed interdum iacitur vmbra,vbi minime lumen perci-
pitur:ſed ad eam terminatur ſenſibile lumen. Sic echo non ſemper redditur ſen-
ſibilis,ſed cum a ſolidis,concauis,& planis exceptus refringitur ſonus. ¶Septi-
69 ma. Non longe diſtat a vero,ꝙ antiqui audiendi facultatem vacuo attribuerunt.
Nam ad audiendum aer maxime proprius aptuſq; videtur, facitq; audire percuſ-
ſo ſequi,cum vnus & continuus fuerit ad auditum vſq; agitatu perlatus. Aer autẽ
70 eorum opinione inane erat & vacuum,non igitur longe diſtabant a vero. ¶Pri-
mum corollarium. Nimirum igitur auditui connaturalis cõgenituſq; aer , ineſt.
¶Sic enim exteriore aere moto,internus aer excitus meliorem præſtat audiendi
facultatem. ¶Secundum . Fit etiam iure , vt non oĩ ex parte aĩal audire debeat.
71 ¶Nam non vbiq; tranſit aer, neq; talem natiuum & congeneum habet aerem,
ad quem agitatus exterior perferatur:ſicut neq; vbique animal humidum habet
72 pupillæ. ¶Octaua. Aer per ſe inſonus eſt,quia facile diſſipatur,diſijcitur, & om
ni corpori vltro cedit. Si tñ arctior fiat illiſio,diffundiq; prohibeatur , elicitur(vt
dictum eſt)ſonus. ¶Nona. Internus aer auribus inſitus,immobilis eſt . Hoc eñ
73 ideo eſt,ꝙ omnes motuum differentias exacte percipiat. Non tamen omnino im
mobilis eſt,ſed placide tranquilleq; agitatus,citra turbam aliquam,auriſq; obſtre
pitum. Hinc membrana contectus & conuolutus eſt, & auris iter inflexuoſum at
que anfractuoſum factum eſt,ne lædatur, ne turbetur , a ſuaue tranquillitate di-
moueatur . ¶Et in aqua audimus , cum viarum anfractus difficultate defendi-
tur,ne aurem ſubeat cum vero ſubdit,organum indiſponit,& non ampliuus audi
mus. Et cum membrana qua congenitur contegitus aer,læditur,auditio impedi-
tur,perinde atq; læſa cuticula pupillam obuoluẽte,præpeditur viſio, & argumen-
tum incolumis auditus eſt ſi auri aliquo(vt manu)cõtra admoto,inſonitus & tin
nitus quidem aeris vt cornu ſonantis obaudiatur. Ille tamen ſonus non eſt inſito
aeri proprius,ſed alienus. Hinc antiqui nos inani & vacuo audire(quod illo aere
interno determinatoq; egeamus)iterum trahere potuerunt opinionem. ¶Quæ-
74 ſtio. An verberans,an verberatum ſonet,an vtrunque,ſed alio modo? Reſpõſio.
Sonus eius eſt quod illo motu agitatur,& reſilit,cum corpora læuia feriũtur. De-
bet enim quod verberatur planum eſſe,& æquale:vt inde vniuerſis aer totus con
cuſſus reſiliat. Nam non omne verberans & verberatum(vt dictum eſt)reddunt
ſonum:vt ſi acum acu colliſeris ſonum non elicies . ¶Differentiæ ſonorũ actu,
75 hæ ſunt,acutum,& graue. Sicut enim colores non ſine lumine percipiuntur , ita
neq; hæ ſonorum differentiæ ſine ſono actu quæ a tangibilibus ad ſonos transfe-
runtur. Nam ſicut tangibile acutum cito tactum pungit & penetrat , ita ſonus
acutus celeriter auditum mouet , quaſi pungens . Et vt obtuſum tangibile tarde
tactum vt trudens obtundit,ita grauis ſonus auditum . Non tamen graue & acu
tum idem ſunt quod tardum & velox:ſed tarditate & celeritate pariuntur,& ob-
tuſum, lentum efficere videtur motum: acutum vero & gracile , concitatiorem.
¶Sed de ſono hactenus , nunc de voce aggrediendum eſt.

¶Decima concluſio. Vox, ſolius eſt animantis, etſi non omnium. ¶Nam nulla
inanima vocem fundunt. Et ſi vocis nomen nonnullis attribuatur inſtrumentis,
vt tibiæ, lyræq;, hoc proprie non eſt, ſed ſimilitudine quadam ad id quod proprie
vox eſt: quod imitentur eiuſmodi ſoni vocis humanę ſonoritatẽ, & allocutionem.
Et ſunt pleraq; animalia (vt exanguia, & ſanguine prædita, vt piſces) quæ vocem
non eliciunt, & id ſane non ſine ratione euenit. Nam ſonus, motus aeris eſt, exan=
guibus autem nulla eſt pellendi aeris facultas, & piſces aerem non attrahunt: vt=
pote qui in aquis degunt. & piſces quos amnis Achelous nutrit, ſonitum attritu
brachiarum edunt. ¶Vndecima. Vox, ſonus eſt animalis, ſed neq; omnis, neq;
ab omni corporis parte. ¶Nam manus colliſæ ſtrepitum edunt, qui non eſt vox: 77
ſed ad gignendam vocem hæc requiruntur, percutiẽs, percuſſum, & in quo. Hoc
enim aer eſt, non omnis, ſed is ſpiritus quem vicario ordine anhelitu accipimus,
& reddimus. Et quemadmodum linguæ duplex eſt officium. Primum eſt guſtan=
di, ad vitæ neceſſitatem: quapropter in omnibus hoc obtinet officium. Secun=
dum eſt vt loquelæ ſit vſui: ita ſpiritus quẽ anhelitu ducimus, & alternatim emit
timus, duplex eſt vſus. Primus eſt ad internum temperandum calorem, neceſſa=
rius quidem: cuius cauſa ex alio requiritur loco. Secundus eſt ad effingendam vo
cem, boni quidem gratia, & non ad vitę neceſſitatem. Mentis em̃ interpretatio,
nimirum boni gratia adhibita eſt: & ei commoda aptaq; tradita ſunt inſtrumen=
ta, fauces, & pulmones. Non ſine ratione igitur ea ſola animalia vocem eliciunt
quæ reſpirant, & aerem attrahunt. Et hæc ea ex parte cæteris ſunt calidiora: vt
quę aere egeant atracto ad præcordiorum calorem temperandum, & quoquo pa=
cto refrigerandũ. ¶Diffinitio. Ex his vocis diffinitionem elicere facile eſt. Vox 78
eſt ſonus aeris ab anima reſpirati, percuſſi ad vocalem arteriam, cum alicuius ſi=
gnificationis imaginatione. Non em̃ ſatis eſſet reſpirati aeris percuſſi emiſſio,
vt tuſſis, ſed ad gurgulionem percuſſio fiat oportet, & cum quadam intentione
affectione ve ſignificãdi. Et quod neceſſaria ſit ad gurgulionem & ſonantem ar=
teriam aeris percuſſio, hinc ſumitur indicium, quod non contingit expirantem,
& reſpirantem vocem vnquam emittere, ſed aerem continere oportet, & ita in=
ternum concutere. Hinc item fit cognitum, cur piſces ſint ſine voce, nam gurgu=
lionem non habent, & hoc, quia non reſpirant: & qui eos reſpirare arbitrantur.
peccant. Sed cur non reſpirent, alio diſſerendum eſt loco,

OCtaui cap. ſcholia. LXI. Fit inter corpus ſonans & auditum. Corpus ſonans dicitur
id, quod pulſum, ſonum efficit, nec in eo ſonus eſt, ſicut neq; caliditas in ſole quanuis ca
lorem in aere producat, ſed eſt ſonus in aere circunſtante & attiguo corpori ſonanti, &
idcirco aer ſonorus dicitur, ſiue ſoni ſuſceptiuus, diſtantior autem aer non ſonum, ſed
ſoni ſpeciem duntaxat ſuſcipit, & ad aurem vſq; perfert. Itaq; ſonãs rationem actionis
habet, & quod ab eo fiat ſonus. Sonorum vero rationem paſſionis, quodq; in ipſo ſuſcipiatur ſonus
vt ſubiecto. Eſt ergo proximus corpori ſonanti aer, vt corpus coloratum, quod vtrunq; ipſam ha-
beat qualitatem ſenſibilem. Remotior vero aer, vt perſpicuum inter coloratum corpus & viſum
interceptum, per quod coloris ſpecies diffunditur, ſicut per aerem remotiorem ſpecies ſoni. Simili
ter corpus ſonans eſt vt candela lumen producens, quod tamen in ſe non habet, aer attiguus ſonan
ti, vt aer candelæ proximus, per quem diffunditur lumen. Aer vero diſtãtior a corpore ſonante eſt
vt aer remotior a candela, in quo ſolum luminis ſuſcipitur ſpecies, & oculus in hoc exiſtens lumen
per ſuam ſpeciem percipit, vt auris ſonum per ſuam ſpeciem percipit. Et quẽadmodum eadem nu-
mero lux idemq; color videtur ſimul a diuerſis, ſed per diuerſas numero ſpecies quę ſunt in oculis
ſingulorum, ita idem eſt numero primus ſonus qui a pluribus auditur, at diuerſæ ſunt eius ſpecies
in auribus ſingulorum. Hinc etiam perſpicuum euadit, ſonum eſſe in corpore ſonoro atque medio
& non in corpore ſonante, vt campana aut lapide plerique exiſtimant, niſi idem re ipſa eſſet corpus
ſonans, & ſonorum. vt aer virga percuſſus aut expiratione emiſſus in quo vt ſubiecto ſonus eſt.
Neque debet corpus ſonans comparari ad coloratum, ſed potius ad id quod opaco colorem indu
cit, vt pictorem, aut tinctorem. LXVIII. Fit igitur ſemper & ſoni repercuſſio. Ouidius ĩ ſua Me-
tamor. elegantiſsime deſcribens fabulã Narciſſi, dicit Echo (q̃ poetico more nymphã dicit, innuit au-
tem eã eſſe ſoni reflexionẽ) ſolum vltima verba ſoni directi referre. Ita em̃ inquit in tertio libro.

Tamen hec in fine loquendi
Ingeminat voces, auditaq; verba reportat. Et ſubiungit de eius materia.

Nec ſimit incipiat, ſed quod ſinit, illa parata eſt
Expectare ſonos, ad quos ſua uerba remittat. Et rurſum.
Ante (ait) moriar, quam ſit tibi copia noſtri.
Rettulit illa nihil, niſi ſit tibi copia noſtri.

Id tñ vero non eſt conſentaneũ, tametſi auditus illud ipſum ita ſe habere iudicet, quinimo quęuis ſoni directi pars tam prima & media quam vltima reflectitur. Eadem enim de qualibet militat ratio, qñquidem æque ob loci concauitatem ea pars aeris in qua prima aut media recipitur ſoni directi pars, reſiliat repercutiaturq́, atq; ea in qua eſt vltima ſoni particula. Quod autem vltima ſoni reflexi pars, & quæ fini ſoni directi reſpondet, ſolum audiatur, ex eo venit, quia cũ ſit poſterior pars ſoni directi, ſimul ſit prior ſoni reflexi, qui debilior ob ſonum directum fortiorem cum eo factum non auditur. Cum vero poſterior ſit ſoni reflexi pars, ſonus directus iam finitus eſt, ideo illa non impedita ab aliqua ſoni directi parte quæ ſimul fiat, facile auditur. Quod ſi quis ſingulas vocis orationisve directo ſono audiendæ particulas interpoſita tẽporis mora ſigillatim proferat, ſingularum audiet ſonum reflexum, eo quidem tempore quo ſoni directi ſit ſilentium, ergo & ſi tota dictio aut oratio continue proferatur, tota reflectitur, etſi non ſecundum quãlibet partẽ reflecti percipiatur. Nam pauſa & continuatio non variat ſoni ſpeciem. LXXII. Aer inſonus eſt. Non dicitur aer inſonus, quod non ſit natus ſonum recipere, cum paulo ante dictum ſit ſonũ in aere & aqua fieri, & in aqua quidem ſubobſcuriorem, ſed quod non ſit natus ſonum efficere propter nimiam eius ſubtilitatem, qua facile ſeſe diffundit, & cuiuis rei cedit. Sonantia aũt corpora debent & dura eſſe, & ſolida, quo cõmodius ex colliſione perſtrepant. Quod autem aer virga pculſus ſonet, & faucibus illiſus in vocis efformatione, ſimiliter lateribus tubę aut fiſtulæ, ſonum edat, id de ſe non eſt, neq; ſuapte natura ei contingit, ſed propter celeriorem, qua eius prohibetur diffuſio, conſtrictionem, & ad continentium latera impulſionem. Si quis enim lente aerem virga agitet, non efficiet ſonũ, aut ſi quis ſine colliſione ad fauces, aut abſq; violenta ad latera inſtrumentorum concauorũ aeris impactione expiret, minime vocem formabit. Itaq; cum ſonat aer, id violentę eius impulſioni, anguſtiorique & arctiori eiuſdem coactioni tribuendum eſt. Et cum aer ad ſolidum impulſus ſonum efficit, illic idem eſt re ipſa corpus ſonans, & quod ſonum ſuſcipit, ratione tamen diuerſum, vtpote aer agitatus, cum vero vtrumque ſonans eſt ſolidum & durum, neutrum eorum ſoni eſt ſubiectum. LXXVI. Nam ſonus, motus aeris eſt. Id non accipiendum eſt vt verba ſonant, ſonum ſcilicet re ipſa eſſe motum aeris nam ſonus, qualitas eſt ſolo auditu per ſe perceptibilis, motus autem aeris, latio eſt, & ſecundum locum mutatio, eſtq; ſenſibile commune, & tactu perceptibile & viſu, niſi eius obſiſtat ſubtilitas, quare non modo re ipſa ſed & genere phyſico diſcrepant. Sed hoc intelligendum, vt quod ineſt, cauſam explicet eius cui ineſt, & ea propoſitione denotetur ſonus fieri ex motu aeris, nempe aeris motus cauſa eſt efficiens, ſonus, eius effectus. Et huiuſmodi rationes loquendi rectam potius intelligentiam quam importunam calumniam efflagitantes, frequentes ſunt in diſciplinis, præſertim in iis diffinitionibus quæ dicunt propter quid & cauſam definiti, vt lunæ deliquium non abſone definiretur interpoſitio inter ſolem & lunam, quod ex huiuſmodi interpoſitione fiat, & tonitruum haud inepte diceretur illiſio exhalationis calidæ & ſiccæ ad latera nubis, quia ex tali concuſſione editur tonitruum. LXXVIII. Vox, eſt ſonus aeris ab aĩa reſpirati. Hęc vocis diffinitio, ſi attentiuſcule conſideretur, quadruplicem vocis cauſam explicare comperitur. Formalem, cum dicitur eſſe ſonus, materialem, præſertim eam in qua eſt, explicat particula, aeris ab anima reſpirati, in eo ſiquidem eſt vox vt ſuo ſubiecto. Efficientem innuit quod ſubiungitur, percuſſi ad vocalem arteriam, nempe aeris ad fauces illiſio vocem efficit. Denium & finem gratia cuius deſignat extrema particula, cũ imaginatione ſignificandi. Nempe aĩalia rationis experta, vocibus a natura cõceſſis ſuos affectus, gaudiũ, timorẽ, cupiditatem, & cætera id genus ſignificant, quos & homo naturalibus itidem vocibus patefacit, & præterea vocibus ex inſtituto ſignificantibus, mentis notiones, & quicquid animo verſat, depromit ad ingenii cultum, virtutiſq; inſtitutionem, quod ſecundum cæteris animantibus negatum eſt, & ſoli homini rationis participi conceſſum.

Vnanquã que ſoni directi partẽ reflecti atq; repercuti

¶ Noni cap. annotat.

¶ Senſoriũ. organũ. ¶ Olfactus, odorandi ſenſus, odoratus. ¶ Suffitu, fumo, ſuffumigio. ¶ Bitumẽ ex mari mortuo lacu Syrię trahitũ, quod & aſphalt⁹ dicitur.

NOnum cap. continet quatuor cõcluſiões, quatuor rationes ad primam, duas ad ſecundam cum corollario primæ, tres modos inodorabilis poſt tertiam, vnam quęſtionem, eius reſponſionem, tres rationes quod non reſpirantia odorant, & vnum corollarium poſt quartam. ¶ Prima con-
79 cluſio. De odore & odorabili non vſqueadeo vt de dictis, facilis & prompta determinatio eſt. Primo. Quia non eſt ita facile deprehendere quid ſit odor, ſicut quid color, quid lumen, quid perſpicuum, quid ſonus. hoc enim ideo euenit, quod olfactum perdebilem habemus. odoratur enim praue homo, & multis animalibus, vt canibus, vulturiis, hoc ſenſu inferior eſt. Secundo. Quia nos non ſine delectatione aut faſtidio odorum differentias percipimus, hoc autem in viſu & auditu non

accidit. Et ideo hic ſenſus homini datus eſſe videtur ad menſuram, non vt odo-
res quales in ſe ſint percipiamus, ſed quales ad nos perueniunt. Itaque difficilior
ipſorum deprehenſio eſt. Tertio. Quia odorum ſenſorium minus cognitum ex-
ploratumq; habemus. Quarto. Ita homines odores ipſos comprehendere viden-
tur, quibus odorandi ſenſorium obtectum eſt, vt animalia duros oculos habētia,
apprehendunt colores: Atqui conſentaneum videtur, huiuſmodi durorum oculo
rum animalia non omnes ſentire colores, ſed eos qui ipſis terrorem triſtitiamq;
ingerant, quive voluptate afficiant. quare neq; homines quoſcunq; diiudicabunt
odores. ¶ Secunda. Etſi odoris difficilis ſit naturę deprehenſio, ex ſaporum tñ ſi- 80
militudine nobis ad hoc patebit aditus. ¶ Primo. Quia certum guſtū habemus,
quod guſtus quidam ſit tactus, homo autem certiſſimum habeat tactum: & cum
homo a cęteris in reliquis ſuperetur ſenſib⁹, in hoc vno euincit ſuperatq; omnia. 81
¶ Corollarium. Hinc fit vt homo animalium prudentiſſimum cognoſcatur.
¶ Attactu enim, mentis aptitudo aut ineptitudo deprehenditur, duros enim car
ne, mentis hebetis, & ineptos: molles vero, bene aptos eſſe dicimus. ¶ Secundo.
Quia ex ſaporum nominibus, odoribus nomina indimus. Vt eñ ſaporum hunc
dulcem nominamus, hunc amarum, pinguem, acrem, acutum: ita quoq; odorum
(tracta ſimilitudine) hunc dulcem dicimus, atq; hunc amarum, pinguem, acrem,
acutum. Et quandoq; in odore & guſtu ſimiles cōueniunt denominationes, vt in
melle, & croco. Mellis eñ odor dulcis, & dulcis mellis ſapor, aliquādo vero diſcre
pant. ¶ Tertia. Olfactus, odorabilis eſt, & inodorabilis. ¶ Nam vt de viſu, audi- 82
tu, & reliquis ſenſibus, ita & de odoratu, viſus autem eſt viſibilis, & inuiſibilis:
auditus, audibilis, & inaudibilis. Eiuſdem eñ ſenſus eſt cognoſcere ſui ſenſibus
præſentiam, & eius abſentiam. præſentiam quidem per ſe. abſentiam vero per ac
cidens. eſt igitur olfactus odorabilis, & inodorabilis. ¶ Tres modi inodorabilis. 83
Inodorabile multis modis dicitur. ¶ Primo. Quod omnino odorem non habet,
odorariq; natum non eſt: vt color. ¶ Secundo. Quod debilem & vix ſenſibilē ha
bet odorem. Tertio. Quod prauū tetrumq; habet odorē. ¶ Quarta. Aer & aqua, 84
olfaciendi ſunt media. In aere, de nobis conſtat. In aqua vero, & ſanguine prædi-
ta, & non prædita illud monſtrat: quia eminus alimenti odorem percipiētia, pro-
perant ad illud ſumendum adnatare. ¶ Quæſtio. An omnia quæ ſunt odorum 85
capacia, conſimili modo odorentur? ¶ Reſponſio. Non omnium conſimilis eſt
odorandi modus. Nam animalia reſpirantia ſpiritum trahendo odorantur, cuius
hæc ſunt indicia. Si ſpiritum detinet homo, aut exſpirat, neq; eminus neq; com-
minus (etiam ſi rem olentem in ipſius nares fundas) ſentit. Si enim in odorandi
ſede atq; ſenſorio, id perpalam eſt, nam omnium ſenſuum commune eſt, ſenſibi-
li ſenſorio ſuprapoſito non ſentire. Inſecta autem animalia, & quę ſanguine ca-
rent, vt apes: hoc pacto, cū non reſpirent, odorare nō poſſunt. Odorantur tamen.
¶ Primo. Quia conueniunt longe ad odoriferorum paſtum, habent igitur alium
præter quinq; qui aſſignati ſunt ſenſum: aut olfactu odores diſcernunt, nō autem
habent alium. habent igitur olfactum. Senſus enim tam bene quam male olen-
tis nimirum olfactus exiſtit. ¶ Secundo. Grauium odorum ſuffitu, vt bituminis
& ſulphuris fumo corrumpuntur, ſicut & homo. Odorantur igitur non reſpiran-
tia, & alio quam ſpiritus attractione modo. ¶ Tertio. Quia vt animalium oculi
diuerſi ſunt (horum enim ſunt molles, & hęc palpebras pro oculi munimento ha
bent, quibus non apertis deuelatiſq;, non contingit animal videre, horum vero du
ri ſunt oculi: quæ hoc genere folliculorum cooperculorumq; carent, & ſemper co
lores apertos & occurrentes habent) ita hunc in modum diuerſi ſunt odoratus.
¶ Nam in reſpirantibus adopertus & reconditus eſt, quem cum ſpiritum duci-
mus, aperimus, ampliatis viarum meatibus. Non reſpirantium vero apertus, &
perſimilis duris animalium oculis, ita ſemper habent occurrētes & in aperto odo
res: non autem reſpirantia, niſi ſpiritum ducēdo ſenſorium reuelent ac apęriant.

86 ¶ Corollarium. Hinc fit vt reſpirantia in aqua non odorentur. ¶ Nam in aqua
reſpirare nequeunt. Et eſto odor ſicci, ſicut ſapor humidi, hinc res cum adolentur
incenduntur, caleſcunt, ſuauius fragrant. Et cum res non percipitur olfactu, talis
eſt odorandi ſenſus potentia, qualis ipſa ſit actu, cum autem olfactu percipiũtur
actu, & talis eſt ſenſus actu. Et de odore & odorabili hactenus.

NOni capi. ſcholia. LXXIX. Et multis animalibus, vt canibus, vulturiis hoc ſenſu inferior eſt. Inferior quidem non dignitate & perfectione, ſed percipiendi acumine, non enim homo tam exacte rerum percipit odores, vt canes odorem ferarum dignoſcentes, & olfactu hominem ab homine ſecernentes, aut ſicut vultures, qui procul cadauerum ſentiunt ſpiramina, & ad ea depaſcenda magno ſpacii interſtitio aduolare dicuntur. Id tamen non arguit olfactum in homine minus eſſe perfectum, quam in canibus aut vulturibus. nã non quia ſenſus aliquis acutior eſt, protinus eſt perfectior. Dicitur enim aper auditum habere acutiorem homine, & lynx viſum, quem dignitate humano viſu & auditu inferiorem eſſe negabit nemo. nam dignitas vnius ſenſus ſupra alium, in perfectiori contemperamento organi conſiſtit, homo autem tale contemperamentum habet lõge perfectiſſimum & excellentiſſimum, idcirco ſenſus exteriores omnes habet animalium irrationalium ſenſibus digniores. LXXX. Quod guſtus, quidam ſit tactus. Id in analogia dictum intelligatur. nam guſtus tactui affinis & germanus, ſemper ei coniunctus eſt, vt ne guſtatio quidem ſine tactione fiat vnquam, tametſi ſenſus illi non minus inter ſe diſcriminis habeant, q̃ viſus & auditus. Proinde cum huius libri cap. 2. numero. 18 dicitur tactus a ceteris ſenſibus ſeiungi, id de tribus primis ſenſibus, quorum extraneum eſt medium, debet intelligi, non autem de guſtu. nam ſine eo (vt qui ſit ad naturæ neceſſitatem, & medium habet ſicut & tactus intraneum) tactus inueniri in animantib⁹ non poteſt. Et propter hanc naturæ affinitatem guſtus interdum nomen tactus ſortitur, & ſub eo intelligitur, vt cap. tertio huius numero. 27. cum dicitur, omne animal ſenſum habet alimenti. Is autem tactus eſt, cum alimentum conueniens a diſconuenienti guſtu potius q̃ tactu ſecernamus, eſt enim guſtus ad diiudicandum alimentũ datus. LXXXII. Olfact⁹, odorabilis eſt, & inodorabilis. Quemadmodum color & viſibile re ipſa idem eſſe dicta ſunt, & ſola ratione diſcrepare, ita odor & odorabile ſolum rationis habent diſcrimen Ratio enim odoris abſoluta eſt, & qualitatis, q; ſcilicet ſecundum eum quippiam dicitur odorum, ratio vero odorabilis, relatiua, & ad aliquid, quodq; quicq̃ natum ſit olfactu percipi, refertur enim odorabile ad odoratum, haud ſecus ac viſibile ad viſum. Itaq; olfactus eſt ipſius odorabilis atque odoris, tanq̃ ſui obiecti proprii & per ſe. Nempe vt color ſuam in aere ſpeciem producit, quę diffunditur vſq; ad oculum, ita & odor in re odora, vt ſuo ſubiecto manens, diffundit ſuam ſpeciem per aerem, & huiuſmodi ſpiramina ad olfactum vſq; perducuntur, atq; ab eo per eo percipiuntur. Eſt etiam odor ipſius inodorabilis, primo atq; in prima ſuarum acceptionũ, id eſt illius quod odoris eſt expers, per accidens tñ, & ſui obiecti priuatione, quemadmodũ de viſu & auditu dicit litera. LXXXVI. Hinc res cũ adolentur, incenduntur, caleſcunt, ſuauius fragrant. Id facile thus oſtendit, quod cum igni imponitur, fragrantiſſimum reddit odorem. Nempe ſpiratio & odoratio fit effumatione a re odorifera per orandi medium, ſicut viſio lumine, & auditio motu aeris, calidum autem reſoluit & ſegregat vapores & fumos. Hinc tempore calido flores ſuauius ſpirant quam frigido. nam frigiditas obtundit & hebetat odores, prohiberq; diffundi. Hinc etiam nonnulla odifera cum confricatione incaleſcunt, percipiuntur iucundum odorem habere, qui antequam ea motu illo calefacta eſſent, non percipiebatur.

¶ Decimi cap. annotat.

¶ Potulentum, quicquid in vſum potandi eſt præparatum.

DEcimum cap. continet quatuor concluſiones, duas rationes, & duo co-
rollaria ad primam, vnum corollarium ad ſecundam, & ſpecies ſapo-
87 rum ad quartam. ¶ Prima concluſio. Guſtabile, quiddã tangibile eſt.
¶ Primo. Quia quod non extrinſeco medio, ſed ſolum ſentitur intra-
neo, tangibile eſt, guſtabile autem non extraneo, ſed ſolo ſentitur itraneo, eſt igi-
tur quiddam tangibile. ¶ Secundo. Quia illud in quo vt in materia conſiſtit ſa-
por, & ſine quo ſentiri non poteſt, eſt humor, humor autẽ ſolius tactus eſt, eſt igi-
tur guſtabile, quiddam tangibile. ¶ Primum corollarium. Quo fit vt exiſtentes
88 in aqua, ſaporem vt dulce deprehendamus: non quia aqua guſtandi ſit medium,
ſed q; ſapor humori permixtus ſit, quemadmodum in liquore quem bibimus.
¶ Neq; ſimile eſt vt de colore, ſono, & odore. non enim ideo per aerẽ aut aquam
percipiuntur, quia immiſceantur, ſed quia hæc ſunt media ipſis vt ad organa de-
ferantur apta. Sine enim aliquo a ſenſu abiuncto, viſus, auditus, odoratus, ſenſa-
tionem explere nequeunt, quod facit guſtus. ¶ Secundum. Fit etiã vt quicquid
guſtandi ſenſum afficit, humidum ſit, aut actu, aut potentia. ¶ Nam abſque hu-

more(vt dictum eſt)nihil afficit ſaporis ſenſum. Et ſunt quędam humida poteſt
tia, quæ ſtatim ad actum ſunt reducta, vt ſal cum primum admotus fuerit liguæ,
ſtatim liqueſcit, linguamq; humectat. ℂ Secunda. Guſtus, guſtabilis eſt & ingu- 90
ſtabilis. ℂ Nam id ita fit in cęteris ſenſibus: vt viſus, viſibilis eſt, vt coloris: & in-
uiſibilis, vt tenebrarũ: quas reputat inuiſibiles, & auditus, audibilis, vt ſoni: & in-
audibilis, vt ſilentij, & odoratus, odorabilis, vt odoris: & inodorabilis, vt odore pri
uati. Et ſicut inuiſibile tribus modis dicitur, quod non eſt aptum videri, vt ſonus:
quod debiliter videtur, quod praue, vt quod excellentia viſum offendat, aut cor-
rumpat: & iaudibile tribus, quod audiri nequit, vt color: quod debiliter, quod pra
ue: & inodorabile tribus, qui dicti ſunt: ita inguſtabile tribus dicitur: quod guſtari
nequit: quod debilem obtinet ſaporem: & quod tetrum prauumq;. Vt eñ modera
tum, naturæ amicum eſt, & guſtum ſaluat: ita prauũ & excellens ipſum corrum-
pit. ℂ Tertia. Omne potulẽtum, & tactui & guſtui cõmune eſt. Tactui quidem, 91
quia ſit actu humidum, guſtui vero, quod ſapore prædítum. ℂ Quarta. Guſtandi 92
natura inſtitutum ſenſoriũ, neq; actu debet eſſe humidum, neq; tale vt humido,
dilui diffundiq; nequeat. Nam debet eſſe potentia tale, quale guſtabile actu eſt,
ſine humore autem non ſentitur guſtabile. ℂ Corollarium. Hinc fit, vt cum lin-
gua nimium areſcat, nimiumve humeat, quod in ægrotantibus perſæpe accidit, 93
guſtare nequeat. Aegrotantib⁹ enim ſæpe omnia accidit amara videri, ꝙ lingua
amaro ſit humore infecta. ℂ Species ſaporum ſunt, dulce, amarum, con-
ttarię, conſequens dulce, pinguis: conſequens amarum, ſalſus, mediæ ſunt, acre, 94
auſterum, ſuaue, acutum, acerbum, acidum: vt ſpecies colorum digeſtę. Et guſtan
di ſenſorium (vt iam dictum eſt) tale eſt potẽtia, quale guſtabile actu, faciens au-
tem ipſum tale, guſtabile. Et de guſtu & guſtabili hactenus.

DEcimi cap ſcholia. LXXXVII. Guſtabile, quidam tangibile eſt. Id non de qualitate per ſe guſtabili intelligendum, vt ſapore, qm̃ ea qualitas tangibilis non eſt, ſed de ſubiecto guſtabili per accidens, ſcilicet ſubſtantia hñte in ſe ſaporem oĩ cũ talis etiam caliditatem habet, frigiditatem, humiditatem, aut ſiccitatem, ratione cuius & ipſa tangibilis eſt, nunquam enim ſapor inuenitur abiunctus a tactilibus affectionibus. Neq; id tñ efficit guſtũ eſſe tactũ, etſi per idem fiant medium intraneum, ſcilicet carnem linguæ, & in eadem corporis particula, in lingua nã idem medium per quod fiunt ſenſuum operationes, non arguit ſenſus eſſe eoſdem. Eodem ſiquidem aere contingit videre, audire & olfacere, nullus tñ ob id concesſerit viſum auditum & olfactum eundem eſſe ſenſum. Similiter in eadem corporis parte fit viſio & tactio, vtpote in oculo, negauerint tamen omnes viſum eſſe tactum, ꝙ diuerſa habeant organa, ipſorumque contemperamenta. Ita ſane guſtus & tactus diuerſa habent ſuorum organorum contemperamenta, & ob eam rem cenſendi

Qđ guſt⁹ eſt ali⁹ ſenſ⁹ a tactu

ſunt ſenſus diuerſi. Enimuero tactus contemperamentum per totum corpus diffuſum eſt, guſtus autem non, & longe minus ex concluſione efficitur guſtationem eſſe tactionem, cum hæc quidem re ipſa & ſpecie differant, guſtus autem & tactus ratione ſola. Non enim oportet ſi potentiæ guſtabile & tangibile re ipſa ſint eędem, & operationes eſſe eaſdem. Idem nanque ſanabile & ęgrotabile, nulla tñ ſanatio eſt ægrotatio. LXXXIX. Nam ſine humore (vt dictum eſt) nihil afficit ſaporis ſenſum. Id eſt humor ad ſaporem percipiendũ, quod lumen ad colorem. Vt igitur ſine lumine non percipitur color, ita neque ſine humore ſapor. Veruntamen quædam guſtabilium ſunt actu humida, habentiaque & antequam percipiantur, & cum ſentiuntur humiditatem, vt poculenta quædam potentia humida, quæ antequam guſtentur, humiditatem non produnt, lingua autem admota protinus in liquorem ſoluuntur, vt ſal ad zaccharum. Quædam vero neque actu neque potentia humida, vt piper, & alia prorſus arida, quę extraneo indigent humido a natura ad ſapores diſcernendos determinato, ſcilicet ſaliua, quo humectentur. XCIIII. Species ſaporum ſunt, dulce, amarum. Poſtea hoc ordine digeri ſaporum ſpecies hic nominatæ. Quarum quælibet duę eiuſdem limitis a ſiniſtro in dexterum procedenti, contrariæ ſunt. Primæ quidem duę extremę, vt in colore album & nigrum, in ſono acutum & graue, in odore redolens & grauiter olens. Duæ extremis proximæ, propemodum earum naturam imitantur, eamque referunt plus cæteris meſtñs, vt pingue conſequitur dulce, & ſalſum amarum. Reliquæ ſex mediæ ſunt ſaporum ſpecies, quæ ſub dulci collocantur, & ſunt in affirmatione, quæ vero ſub amaro, in negatione. At quomodo hę species coloribus reſpondeant, ex libro de ſenſu & ſenſato deſiderandum eſt.

1	Dulce	12	Amarum
3	Pingue	4	Salſum
5	Acre	6	Auſterũ
7	Suaue	8	Acutũ
9	Acerbũ	10	Acidum

ℭ Vndecimi cap. annotat.

ℭ Plures ſenſus dicuntur a pluribus & diuerſis organorum contẽperamentis, re=
quirit enim quilibet vnam moderatam modificatamq; ſentiẽdi mediocritatem.
VNndecimum cap. continet duas quęſtiones: poſt quas tres con
cluſiones: duo corollaria ad ſecundam: vnam quęſtionem: eius
reſponſionem: tactus ad alios ſenſus comparationem: & vnum
95 corollarium poſt tertiam. ℭ Prima quæſtio. An vnus, an plu=
96 res ſint ſenſus tactus? ℭ Secunda. Quid ſenſotium tactus? an
caro in carnem habentibus, & in cęteris quod carni reſpondet,
ęmulumq; eſt? An aliud quicquam intermedium intetius la=
97 tens. ℭ Prima concluſio. Plures ſunt ſenſus tactus. Nam oīs ſenſus vnus, vnius
eſt contrarietatis: vt viſus albi & nigri: auditus, acuti & grauis: odoratus & guſtus
dulcis & amari. Tactus vero, plurium, vt calidi, frigidi, humidi & ſicci, grauis, le
uis, mollis & duri, ſunt igitur plures tangendi ſenſus. Neq; ſufficere videtur ſolu
tio quam adhibent, viſus & auditus conſimiliter plures eſſe contrarietates: vt in
voce non ſolum acutum & graue contraria ſunt, ſed magnitudo, paruitas, lenitu=
do & aſperitas vocis, & ita in colore. ℭ Sed vt de tactu, ſimile non eſt. Nam ma=
gnitudo, paruitas, lenitas, aſperitas translatitie in voce ſunt vox grauis & acuta:
& hæc translatitie omnibus ſenſibus applicari poſſunt, continenturq; in viſu &
auditu ſub eodem ſenſus obiecto, vt ſub ſono. ſub colore. Ita autem de calido, fri=
98 gido, humido & ſicco dicere non poſſimus. ℭ Secunda concluſio, Caro non eſt
ſenſorium tactus, ſed ſentiendi medium. ℭ Nam ſenſibile ſenſui ſuprapoſitum
nunquam ſentitur, carni autem ſuprapoſitum tangibile ſentitur. non eſt igitur ca
ro tangendi ſenſoriū. Porro ſenſibile omne medio quodam ſentitur. carni autem
ſuprapoſitum tangibile ſentitur: & non eſt caro ſenſorium, eſt igitur ſentiẽdi me=
dium. Et nihil eſt id quo moliuntur efficere carnem eſſe ſenſorium tactus, quod
carne cōtacta illico perſentiatur, ita em̄ fieret ipſa tenui linteolo aut membrana
conuoluta. Nullus autem idcirco dubitauerit membranam eſſe tangendi ſenſo=
rium: ita neq; de carne addubitandum eſt, ſed in toto corpore vt tegmen ſenſorio
rum tactus potius exiſtimanda eſt, quæ quidem ſenſoria plura ſunt (vt plures ta=
ctus) quanuis latentia ſenſum: quemadmodum ſi congenitus aer, vt auris, intelli
gatur natura totus noſtrum corpus cingens & circundans, eadem facilitate puta=
re poſſemus nos eodem organo ſonos colores, & odores deprehẽdere, quod eorum
deliteſcerent organa, eſſetq; idem congenitꝰ aer, audiendi, vidẽdi, odorandi me=
dium. Vt enim illic plures ſenſus, viſus, auditus, olfactus, guſtus, & pluta eorum
ſenſoria, ita & hic ſub eodem velamine plures tactus & tangendi ſedes & machi=
namenta. ℭ Primum corollarium. Vnde fit vt medium tangendi aer aut aqua eſ
99 ſe non debuerit. Nam corpus animatum ſolidum & firmum eſſe debet, & cum ta
ctus intra corpus latitet, debet igitur eſſe mixtum ex ipſis quæ firmum conſtans,
& defluxibile minus efficiunt: vt terra cęteris cōmixta, qualis eſt caro, aut quod
100 carnis vicem obtinet. ℭ Secundum corollarium. Quo fit iterum vt ſi quis ignea
101 aut aerea ſtatuerit animalia, difficile ſit quinq; ſenſus & eorum ſenſoria in ipſis
collocare. ℭ Tertia. Argumento linguę plures prodūtur eſſe tactus. ℭ Nam ea=
dem in parte & intraneo medio omnia tangibilia & guſtabilia ſentit, eſt tñ alius
ſenſus tangibilis, & alius ſaporis. Si igitur toto corpore ſic promiſcue tangibilia,
& guſtabilia perciperemus, poſſent guſtus & tactus vnus ſenſus videri, vt calidi,
frigidi, humidi, & ſicci, vnus tactꝰ, mō autẽ quia non ita guſtus & tactus toto cor=
pore cōiuncti ſunt, manifeſtum eſt eos eſſe plures ſenſus, ita & tactus plures (etſi
102 toto corpore coniuncti ſint) intelligere oportet. ℭ Quęſtio. An tactio ſimiliter vt
viſio, auditio, & olfactio fiat, medio ſcilicet interueniẽte extraneo? ℭ Reſpōſio.
Mollium corporum, vt aeris, vt aquę (quæ nullo interhiante medio carnem ſuis
extremis attingunt) fit bene tactio nullo interueniẽte extraneo medio, Duorum

vero corporum aliquid, cum tanguntur, interiacet medium. Nam ea aut tangimus in aere, aut in aqua, atqui videmus nos in aqua ſic ea tangere non poſſe, quin ſemper medius humor percipiatur: ipſumq; tangendo excludere non poſſumus, quin medius interſteſq; (extremis non manentibus ſiccis) habeatur. Quod ſi in aqua ita fuerit, tanto minus ſubtiliorem aerē nobis licebit excludere medium, & illa in aere ſine medio tangere: tametſi in aere ob ipſius inſenſibilitatem magis ſenſum lateat. ¶ Et quanuis ita ſit, vt nos firma & dura interueniente medio tangamus, tactus tamen in hoc a viſu auditu & odoratu differt, quod hi eminus ſua ſenſibilia ſuo medio apprehendunt, ille vero comminus, & pene nihil diſtante, ſic vt medium (quemadmodum de membranula diximus) lateat. Et in viſu, auditu, & odoratu ſpatium afficitur, & ſpecies defert, tangendo autem non id neceſſarium eſt, ſed itraneum medium ſimul cū extraneo afficitur, quod quidem quia afficiatur, & nō quia huiuſmodi exterum medium tangitur: ſed vtrunque ſimul affici contingit: quemadmodum percuſſus clype⁹ gerulū non percutit, ſed vtrunque ſimul percuti accidit. ¶ Corollarium. Vnde fit vt quemadmodū aer & aqua ſeſe habent ad viſum, auditum, & olfactum: ita caro & lingua ad tangendi ſenſorium. ¶ Et in cæteris videtur tactus alios imitari ſenſus: vt quemadmodum in aliis ſenſibus ſenſibile ſuprapoſitum nullum parit ſenſum, vt albū ſuprapoſitum oculo nullam viſionem: ita eſt & in tactu. Hinc ſub carne tactus ſedem delitere oportet: quandoquidem res tangibiles carni ſuperpoſitæ, ſeſe præſtant perceptibiles. Et res tangibiles ſunt, calidum, frigidum, humidum, & ſiccum: quæ prius ſimplicium corporum differentias locauimus, & ſenſorium tactus, tale potentia eſſe debet, quale ſit actu ipſum tangibile. Hinc tactus æquæ calida, æque algida, æque læuia & aſpera non ſentit, ſed extrema, ſuperabundantias atque defectus. eſt enim mediocritas quędam & medium extremorum iudex eſt. Et qui omne calidum & omne frigidum percepturus ſit, calidi & frigidi actu ſit expers oportet, potentia futurus & calidum & frigidum, quemadmodum viſus album aut nigrum percepturus, neque actu album neque nigrum exiſtit. Et ſicut viſus eſt viſibilis & inuiſibilis, & cęteri ſuorum oppoſitorum, ita tactus tangibilis eſt & intangibilis. Et ſicut inuiſibilis, & aliorum inſenſibilium tres ſunt modi, itidem intangibile tripartitum eſt: quod tangi non poteſt, vt vox: quod debiliter tangitur, vt aer: quod praue, vt ignis tactum corrumpens. Sed de tactu et quolibet in particulari ſenſu, hoc pacto paucis aſtrictum et diffinitum ſit.

Qđ guſt⁹ eſt ali⁹ ſenſ⁹ a tactu

VNdecimi capitis ſcholia. XCVII. Plures ſunt ſenſus tactus. Sicut vnus ſenſus dicitur, quia eſt vnum organi contemperamentum, quanuis ſint duo eiuſdem naturę contemperamentiq; organa, vt vnus eſt viſus, quanuis in pleriſq; animaliū gemini ſint oculi, vnus auditus, quanuis duę aures, ita plures dicuntur eſſe ſenſus, quia plura ſunt & ſpecie diuerſa organorum contēperamēta, qualitatūq; diſpoſitiones natura determinatæ. Itaq; tactus dicuntur plures, non quidem a diuerſis formis ſubſtantialibus tactionem efficientibus denominati, aut diuerſis materiis eas ſuſcipientibus. Nempe eadem numero forma eſt ſubſtantialis tactionem omnem efficiens, & in eadem prorſus materia ſuſcipitur calidi & frigidi tactio, in qua humidi & ſicci. ſed ſenſentur tactus diuerſi a diuerſis contemperamentis qualitatum, & quia aliud eſt natura contemperamentum ad percipiendum calidum & frigidum, aliud vero ad percipiendum humidum & ſiccum. Neq; ſimili ratione poterit quiſpiam conficere plures poni debere viſus, quod is itidem plurium ſit contrarietatum, albi & nigri, flaui & liuidi, cęterorumq; mediorum. Nam viſus ſolum vnius eſt contrarietatis extremarum qualitatum, cęterę autē contrarietates mediarum ſunt, quę vt ad extremas reducuntur, ita conſimili cū extremis percipiuntur contēperamento. Tactus vero pluriū eſt contrarietatum æque principalium, & quarum vna ad alterā non reducitur. Et quanuis viſibilium qualitatum coloris & lucis maior ſit diſtinctio quantū ad naturę diuerſitatem quam tangibilium, non tñ quantum ad contrarietatem. Quanuis item in viſione diuerſæ ſint mediis diſpoſitiones, ꝙ ipſum interdum lumine offundatur, interdum vero minime, nō tñ diuerſę ſunt in ea organorum diſpoſitiōes, a quib⁹ ſenſuū pluralitas deſumitur, & quę i tactu eſſe deprehenduntur. XCVIII. Quę quidē ſenſoria plura ſunt. Non dicuntur organa tangendi plura a ſubiectorum pluralitate, & ꝙ in vna materię particula primū ſit contemperamentum, vt percipiendi calidi & frigidi ſine ſecundo, & in altera materię particula ſecundum contemperamentum, vt percipiendi hu-

midi & ſicci ſine primo, non enim pro cæteris tactilibus qualitatibus aut alia ſunt ponēda contemperamenta, aut proprij tactus, cum reductitiæ ſint ad quatuor illas præcipuas qualitates (vt ſecundi de Generatione ſecundo cap. eſt oſtenſum) earumq; ad quas reducuntur & contemperamentis & tactu perſentiuntur, id enim falſum eſt, cum quacunq; materiæ parte percipitur caliditas & frigiditas, eadem prorſus ſentiatur etiam humiditas & ſiccitas. ſed quod in eadē materiæ parte plura ſiht & diuerſa tangendi contemperamenta. Vt enim plures tactus dicuntur a diuerſis organorum contemperamentis, ita & plura organa a diuerſis qualitatum contemperamentis, quanuis etiam eidem prorſus ſubiecto aſſint, quemadmodum in oculo plura ſunt organa videndi & tangendi, quanuis in eadem omnino parte materiæ ſit viſio & tactio. Ita in lingua plura ſunt organa, guſtandi ſcilicet & tangendi, ob diuerſa qualitatum contemperamenta in eodem penitus ſubiecto ſubſiſtentia, cum quacunq; parte ſit guſtatio, eademq; fiat & tactio. C. Siquis ignea vel aerea ſtatuerit aīalia. Huiuſmodi animalium aſſertores non tam Plato quam Platonici fuerunt, qui ad gentilium ritum labentes, poſuerunt nonnulla animalia ex igneo corpore, rationalia quidem, ſed immortalia, quæ vocabant Vulcanum & Veſtam, alia ex corpore aereo, vt Iouem & Iunonem, alia ex aqueo, vt Neptunum, Oceanum, Nerea, Thetin, Doryda, alia ex terreo, vt Plutonem, Perſephonem, Oreadas, Driadas, Hamadryadas, Faunos, Satyros, Syluanos, malarum potius poteſtatum & tenebricoſę regionis illuſione, quam naturali ratione ad ea ponenda permoti, quibus Ariſtoteles nuſquam aſſentire deprehenditur. CI. Argumento linguæ plures produntur eſſe tactus. Nempe vt guſtus & tactus in lingua, corporiſq; particula, ita diuerſarum contrarietatum tactus in toto corpore vtrobiq; eñ diuerſa ſunt in eadem parte ſentiendi contemperamenta. Atqui omnium confeſſione, in lingua guſtus & tactus diuerſi ſunt ſenſus, igitur pari ratione in toto corpore, diuerſarum contrarietatum plures ſunt tactus. Rurſum ſi guſtus & tactus toto corpore eſſent coniuncti, vt quacunq; parte tangeremus, eadem & guſtaremus, non minus guſtus & tactus diuerſi eſſent ſenſus ob cōtemperamentorum diuerſitatem quam nunc ſunt, cum in vna ſolum corporis parte coniunguntur. Vt enim ſe habent in parte, ita & tunc in toto ſe haberent, quanuis tunc potius videri poſſent guſtus & tactus ĭdem ſenſus, cum nulla parte eſſent ſeiuncti, quam nunc cum in compluribꝰ corporis partibus abiuncti ſunt, non tamen reuera eſſent ĭdem, ergo & diuerſarum contrarietatum tactus quanuis toto ſine corpore coniuncti, plures cenſendi ſunt ob organorum pluralitatem, & ſicut is erraret qui guſtum & tactum in lingua aut toto corpore coniunctos eundem crederet eſſe ſenſum, quia in eodem coniunguntur ſubiecto, & vnus ab altero non ſemouetur, ita ſane erraret qui eundem in toto corpore aſtrueret eſſe tactum. CII. Durorum vero corporum aliquid cum tanguntur interiacet medium Non hic de tactu ſecundū molem ſit ſermo, quo quidem modo definita ſunt in phyſicis duo corpora ſe tangere, quorum vltima ſunt ſimul. Nam ſi quicquam interſtes fuerit inter corpus durum, & animal tactus operationem exercens, vltima corporis duri & animalis non ſunt ſimul, quare non ſe tangunt ſecundum molem, ſed hic ſecundum materiam ſubiectam ſit mentio de tactu ſecundum ſenſum, & vt tactio ſit in ſenſu qualitatum tangibilium perceptio. Hoc enim modo animal tangit corpus durum, quia eius qualitates tangibiles percipit. Et licet cum ſit tactio vt eſt ſenſus operatio, ſimul interdum fiat, & ſecundum molem contactus, vt cum corpora mollia nullo interſtite tanguntur, alia tamen eſt vnius & alterius ratio, vt quæ abinuicē aliqñ ſeparari poſſunt. Nam fieri non poteſt molis contactus ſine tactione ſenſuali, vt cum corpora inanimata contigua ſe tangunt. Poteſt item fieri qualitatis tangibilis alicuꝰ corporis perceptio, ad quod non eſt ſecundum molem contactus, vt cum lapis a manu percipitur calidus aere interſtite. Non tamen idcirco putandum eſt tactum fieri medio extrinſeco, nam licet aer interiectus medium ſit per interpoſitionem, non tamen ſentiendi eſt medium, quinimo afficitur ſimili qualitate qua corpus durum, & tangitur ſenſu vt obiecti ſubiectum, quemadmodum & corpus durum, non autem percipitur, vt tangendi medium.

¶ Duodecimi cap. annotat.
¶ Eſſe, rationes.

DVodecimū cap. continet duas concluſiones, vnum corollarium, vnam
quæſtionem, eius reſponſionem ad ſecundam. ¶ Prima concluſio. Id
104 ſenſuum commune eſt, rerum formas ſine materia ſuſcipere. ¶ Nam
ſicut ſigillum: ſigilliue effigiē. formabilis cera ſine ferro, ære, aut auro
recipit: eo pacto patitur ſenſus ab eo quod colorē habet, quod ſonū, quod odorem,
quod ſaporem: & non vt vnumquodq; eſt, ſed vt tale, talemq; habens ſpeciem. Et
quanuis hęc idem ſint, ipſorum tñ eſſe diuerſa ſunt, quanuis etiam ſenſorium magnitudo quędam ſit, eſſe tñ magnitudini non idem. Non eñ ſentit vt magnitu-
105 do, magnitudinemve habens, ſed vt rationem, potentiamq; ſentiendi. ¶ Secunda concluſio. Senſibilium exuperationes & excellentię ſenſum corrumpunt.
¶ Nam huiuſmodi ſenſibilium fortes motiores, ſenſoriorum rationem atq; temperamentum diſſoluunt. eſt enim ſenſus vt concentus quidam. Fidibus enim vehementius pulſis, canora contunditur diſperitq; harmonia, tem peratumq; omnē

ab intemperato diſſoluitur. ¶ Corollarium. Vñ nimirum cognoſci pōt cur plantæ, etſi quędam animę partem obtineant, & tangibilibus afficiantur, caleſcant, frigeſcant, humectentur, areſcant, non ſentiant. ¶ Nam huiuſmodi quæ ad ſentiendum requiritur mediocritatem non habent, neque rerum ſenſibiliũ formas ſine materia reprehendunt, ſed eas cum materia obtinent. ¶ Quęſtio. An aliud a ſenſu pati poſſit a ſenſibili? vt aliud a viſu patiatur a colore: aliud ab auditu, a ſono: aliud ab olfactu, ab odore: & ita in cęteris? ¶ Reſponſio. A ſenſibili vt ſenſibile eſt, quemadmodum a viſibili vt viſibile, ab audibili vt audibile, odorabili vt odorabile, nihil aliud a ſenſu patitur. ¶ Non enim a colore vt viſibile eſt, quicq̃ niſi viſus patitur, eſt enim color vt viſibile, prout eſt a viſu perceptibile, itidem a ſono vt audibile eſt, ſolus auditus patitur. Quod autem tonitruo diſcinduntur ligna & lapides, hoc non facit ſonus, ſed ſpiritus cum ſono eliſus, & ita de odore & ſapore. Patiuntur tamen plane ab ipſis, non vt ſenſibilia ſunt, ſed vt ſunt affectiones, paſſionesve quędam: vt aer aliquid paſſus ſpirat & olet, odoratuque capitur. Hinc fit vt videre, audire, olfacere, guſtare, tangere, non ſit his paſſionibus affici atque pati, ſed ipſis aliquid affectum ſentire.

D[uodecimi] capitis ſcholia. CIIII Rerum formas ſine materia ſuſcipere. Rerum formas, qualitatum ſenſibilium ſpecies, quas ſine materia ſubiecti qualitatum ſenſibilium recipit, tametſi eas ſpecies in materia ſui organi ſuſcipiat, vt viſus ſpeciem coloris parietis ſuſcipit ſine materia in qua, ſubiectoque illius coloris, & auditus ſpeciem ſoni ſine aere in quo eſt ſonus, perinde atque cera recipit effigiem figuræ ſigilli ſine ipſo ſigillo, & non recipiendo ſigilli materiam. Siquidē ſenſus, vt cera eſt, ſpecies in organo, vt effigies figuræ in cera, qualitas ſenſibilis, vt figura ſigillo inſculpta, & ſubiectum ſenſibilis qualitatis, vt ſigillum. Et ſenſus non percipit ſubiectum qualitatis ſenſibilis ſecundum id quod eſt, atque ſubſtantiam. non enim ſenſus ſubſtantias percipere poteſt, ſed ſentit ipſum vt tale eſt, id eſt vt qualitate aliqua affectum, ac habens qualitatem in ſe, vel colorem vel odorem, quemadmodum viſus nō percipit lapidem quatenus lapis eſt, ſed quatenus coloratus. Et quamuis hęc ſcilicet ſubſtātia, & ſubſtantia talis, vt lapis, & lapis coloratus, idem ſint, ipſorum tamen eſſe atq; rationes diuerſæ ſunt, huius quidē accidentaria & qualitatis, illius vero abſoluta & ſubſtantiæ. Sic licet ſentiendi organum re ipſa ſit magnum, alia tamen eſt ratio organi, & alia ratio magni. Dicitur enim organum ſenſus quod in eo nata ſit fieri ſenſatio, magnum vero, quod magnitudine ſit prædituũ, neq; ipſum organũ ſentit vt magnum, magnitudinemve habens, alioqui ęque oculus mortuus videret atque viuus, & ęque lingua mortua guſtaret vt viua, cum eandem retineat magnitudinem, ſed organum ſentit, vt ſentiendi virtutem habens a forma nata efficere ſenſationem in materia. CV. Senſibilium exuperationes & excellentiæ ſenſum corrumpunt. Non dicitur excellens ſenſibile corrũpere ſenſum, quia formam a materia ſeparet, reique naturalis cōpagem ſoluat, nam oculus cæci animatus eſt, quĩmo & tangendi facultatem in ſe habet, acutumque vt acus ei admotum dolorem infert, quod ſoluto videndi organo & contemperamento, non ſimul deperditum eſt tangendi organum, & in aure ſurdi adhuc eſt anima, quæ tactionem non minus quam ſi præſens adeſſet vis auditiua, exercet. ſed idcirco vehementia ſenſibilis ſenſus corrumpi dicitur, quod ſoluto contemperamento organum redditur ad ſenſationes ſuſcipiendas idoneum. Itaque ſenſum corrumpi, eſt ipſum deperdita contemperamenti mediocritate propriam in materia ſentiendi operationem exercere non poſſe. CVII A ſenſibili vt ſenſibile eſt, quemadmodũ a viſibili vt viſibile. Id a viſibili vt ſenſibile eſt patitur, in quo vt ſubiecto ſenſibile facit ſenſationem, vt oculus patitur a colore vt viſibile eſt, quia color in oculo natus eſt viſionem efficere. Et manifeſtum eſt hoc pacto nihil aliud a ſenſu pati a ſenſibili, cũ ſenſibile ad ſenſum referatur. Id autem patitur a ſenſibili vt paſſio & affectio quædam, quod ſubiectum eſt qualitatis ſenſibilis vt paries hoc mō patitur a colore, quod color in eo ſit tanquam accidēs in ſubiecto. Et hoc modo aliud a ſenſu patitur a ſenſibili, ſcilicet ipſorum ſenſibilium ſubiecta lapides ligna, cæteręque res inanimę quibus inſunt ſenſibilia, colores, odores, ſapores. Etiã ipſa ſentiendi media qualitatem ſenſibilem eiusve ſpeciem ſuſcipientia, patiuntur ab eis non vt ſenſibilia ſunt, ſed vt ipſorum accidentia, vt aer ſuſcipiens coloris ſpeciem, aut ſpeculum. Imo in proprijs organis interdum hæ ſpecies ſunt vt affectiones ſolum, & ſenſationem non efficiunt vt cũ quis dormit apertis oculis (quod lepores natura meticuloſi facere memorantur) color externus pręſens oculo ſuam pręſente lumine efformat ſpeciem in oculo, tanquam in ſpeculo ſuam imaginem, tamen viſionem non efficit, q huiuſmodi ſpecies ab oculo non apprehēdatur neq; preſentiatur, ob ſpiritus viſiuos retractos ab oculo per ſomnũ, qui ita requirũtur in oculo vt colorẽ pcipiat, ſicut lumen in aere vt externus color percipiatur. Et q̃admodũ ſole nubib* obducto retrahitur a terris eius lumẽ quodquidē nube diſſoluta redit, ita corde obuoluto vaporibus efficientibus ſomnum, retrahitur ſpũs viſiui ab oculo, & cęterorũ ſenſuũ organis ſpũs ſenſitiui, quare non fit ſenſatio. At vaporibus illis diſperſis, vt fit in experrectione, redeũt ad ſingulos ſenſus ſui ſpũs, & rurſum fit ſenſatio. Quocirca videre nō recte diffinitur, q ſit colore affici, ſiue colorem in ſe habere, nam hoc omni

bus corporibus naturalibus conuenit. Et quamuis oculus videns in ſe proprium habeat colorem, quo vt accidente afficitur, non tamen videt eo quod huiuſmodi in ſe habeat colorem, alioqui dormiens aut in tenebris conſtitutus videret, cum atque atque vigilans & in lumine ſit coluratus, ſed dicitur videre, quia per ſpeciem coloris in ſe formatam, colorem perſpicit quare oculus biſariam a colore patitur, ab intrinſeco ſcilicet, & ſibi connaturali, vt ſubiectum a ſuo accidente, ratione cuius non magis dicitur videns quam lapis aut lignum a proprio colore. Inſuper & ab extero colore patitur oculus imprimēte in eo ſuam ſpeciem, & illius ratione oculus eſt perſpiciens. Neque etiam videre eſt coloris ſpeciem in ſe habere, cum ſic aqua & aer ſentirent, ſed eſt id quod colorem habet, viſu percipere. Et ita de cæteris ſenſibus,

¶ Paraphraſeos in ſecundum Ariſtotelis de anima, & in eundem ſcholiorum, finis.

Primi capitis paraphraſeos in .III.

Ariſtotelis de anima, annotat.

¶ Sedes, ſentiendi organum. ¶ Magnitudo res magnitudinem habens.

1 Tertius liber de anima continet tredecim capita. Primum duas concluſiones, vnum corollariū ad primam, vnam quæſtionem, & eius reſponſionem ad ſecundam. ¶ Prima concluſio. Nullus præter quinque, viſum, auditum, olfactum, guſtum, & tactum, alius ſupereſſe exiſtimandus eſt ſenſus. ¶ Primo. Quia omnes ſenſus habemus, & nos ſolos quinque nominatos habemus. Tametſi enim plures tactus poſuerimus, quia tamen omnia tangibilia vt tangibilia ſunt, tactu percipimus. illos vnius ſenſus nomine cenſemus, non eſt igitur alius a poſitis quinque ſupereſſe exiſtimandus ſenſus. ¶ Secundo. Si aliquis ſenſus nobis abeſſet, & aliquod nobis ſentiendi organum abeſſe oporteret. At vero nobis nullum deficere apparet. nam organi corpus vno aut pluribus elementis conſtat. ex humore autem conſtat, pupilla & viſus. ex aere auditus, olfactus vero promiſcuus, nunc ex hoc, nunc ex altero eſt. nam aquatilium odoratus ex aqua, cæterorum ex aere ignis nullius eſt ſed omnium communis, omnibuſque contemperatus habetur, quod nihil præditum ſenſu, calore vacet. Ex terra etiam nullum eſt organum, quod ineptiſſima ſit ad ſentiendum. maxime tamen tactui eſt immiſta. nullum igitur
2 videtur nobis deficere ſentiendi organum. ¶ Corollarium. Hinc fit vt extra aerem & aquam nullum ſit ſentiendi organum. Aquatilibus enim ad percipiendos colores, ſonos, & odores, ſufficit aqua, & terreſtribus aer, & vtrūque vtriſque commune eſt, & idoneum. Et non modo homines omnibus ſenſibus, & omnium ſenſuum ſedibus pollent: ſed & animalia perfecta omnia, & non aliquo mēbro capta. imo & talpa oculos habere videtur ſub cute latētes. ſi igitur prçter quatuor elemēta, & quæ ex his concreta ſunt, nihil ſenſibilium exiſtat, nullus profecto
3 ſenſus, nullaque ſentiendi fides deficere videtur. ¶ Quarta. Nam exiſtimare oportet nullum deficere ſenſum cōmunibus ſenſibilibus deprehendendis aptum: eaque quolibet poſitorū ſenſuū per accidens deprehēdi. ¶ Cōmunia ſenſibilia ſunt vnus, numerus magnitudo, figura, motus, & quies: q̄ falſum eſt a quolibet poſitorum ſenſuum per accidens deprehendi. Nam magnitudo viſui ſpeciē ſuā imprimit, oculumq; mouet, quare & figura, eſt enī figura magnitudo q̄dam. Et vnuſquiſque ſenſuum, vnum & numerum proprij ſenſibilis, continui priuatione dignoſcit & motus, vt magnitudo cognoſcitur & quies, motus priuatione. non itaque deeſt quo ſenſibilia communia per ſe cognoſcatur. Non neceſſarius igitur quicunq; alius pro ipſis deprehendendis aſſignaretur ſenſus, & haud ſecus atque ab eo deprehenduntur, non igitur alius exiſtimandus eſt deficere ſenſus. Vnde quę per accidens ſentimus, forma ſpecieq; ſenſum nō afficiunt. Fitque

merus magnitudinis,ſiue plu[illegible]s magnitudines,ſunt ſenſibilia cõmunia,ſicut & magnitudo res nu
merata.Sequuntur enim vnum & numerus naturam & conditionem rerum numeratarum,eodem
que modo ſentiuntur.Imo vnum & numerus ambiunt omnia ſenſibilia, & adeo diuerſa inueniun-
tur ſenſibilia. Vnum deniq; & numerus ſenſibilium per accidẽs,vt vnus homo,duo homines,iden
tidem ſenſibilia ſunt per accidens,vt res numeratæ.Cæterum in ſenſibilium communium enume-
ratione motus potiſſimum pro motu ſecundum locum capitur, alij autẽ accidẽtarijs motus etiam
ſenſibilia ſunt,eo ſcilicet mõ quo res ad quas fiũt, vt augmẽtatio & diminutio ſenſibilia ſunt com
munia,quia viſu & tactu percipiuntur,ſicut magnitudo terminus ad quem vtriuſq;.Alteratio ad
qualitates proprias ſenſibiles,vt colorem,ſonũ,odorem ſenſibile eſt proprium & per ſe, quemad-
modum & termini ad quos proficiſcitur.

¶Secundi cap. annotat.

¶Idem eſſe actu ſonum & auditionem,de ſono intellige citra materiam in audi
tu ſuſcepto,& non de eo qui foris euagatur.¶Senſus, ſenſatio, viſus, viſio, audi-
tus,auditio.¶Senſus actu,nomen actus,vt auditus actu.¶Senſus potentia,no-
men potentiæ.¶Indiuiſibile numero,vnum numero. ¶Ratio, proportio.

SEcundum cap.continet ſex concluſiones, duo corollaria ad ſecundam
vnum corollarium ad quartam,vnam inſtantiam, & eius ſolutionem
5 ad ſextam. ¶Prima concluſio.Dubitatio exiſtit, nec immerito, cum
ſentim⁹ nos videre,& audire,an id eodem ſenſu percipiamus, an alio.
¶Nam ſi alio dixeris,eiuſdem obiecti duos ſenſus facies, eũ ſcilicet qui primo
obiectum(vt colorem)intuetur:& eum qui primum ſenſum colorem intueri iu-
dicabit,qui,vt primus,colorem apprehendet. Fieri eñ nequit vt ſenſus aliquis
viſum colorem apprehendere iudicet, qui pariter non apprehendat & colorem,
& ita de auditu & cæteris.Et ſi fuerit alius,vt poſuiſti, cur non erit iterum qui de
ipſo ſecundo iudicet,& iterum alius qui de tertio, & hoc abeat in infinitum: aut
tandem decumbatur in aliquo,qui ſeipſum cognoſcat: quod ſi ſic,cur primus ea-
dẽ ratione ſeipſum nõ ſentiebat, Sed eſto dicas modo nos non alio ſenſu ſentire,
vt videre,& percipere nos videre.Primo hoc ingeret difficultatem, ꝙ idem ſen-
ſus ſentiet ſeipſum.Secundo,ꝙ a viſu percipitur, color eſt, aut colore affectum.
eſt enim color,eius proprium obiectum. ſi igitur percipit ſe videre,& eius viſio-
nem colorẽ aut coloratam eſſe oportet. Tertio, nõ eodem mõ ſꝑ diſcernit viſus,
nã diſcernit lumẽ,ſpeciẽ ſuſcipiendo,tenebras itidẽ diſcernit,ſed nihil ſuſcipien
do,nonne igitur ſentit ſe ſentire tenebras,cũ nihil ſentiat?Hæc nimirum dubita
6 tionem ingerunt,quid potiſſimum hac in parte ſit ſentiendũ? ¶Secunda.Quod
ſentit,vt quod colorem perſpicit:aliquo pacto ſenſibili,vt colore, delibutum af-
fectumq; eſt.Nam inſtrumentum omne quo ſenſus adminiſtratur, ſenſibilium
formas(vt iam dictum eſt)ſine materia recipit,vt colorem, vt ſonum,vt odorem
citra materiam,eſt igitur quod ſentit,quodammodo ſenſibili delibutum,atq; af-
7 fectum.¶Primum corollarium. Hinc euenit, vt ſenſibilibus remotis ſenſatio-
nes in ſenſibus aliquandiu perdurare videantur. ¶Nam huiuſmodi ſpecies ci-
tra materiam ſuſceptæ, aliquandiu abſentibus ſuis obiectis reſides permanent,
fitque his perdurantibus ſenſatio.¶Nam rei ſenſibilia actio, ſenſatioque, vna,
eademque eſt,eſſe autem non idem:vt idem actu ſonus & auditus actu.Non au-
tem id dico de auditu potentia (fit enim, vt qui talem auditum habeat, non au-
diat) & neque de ſono potentia. quod enim talem ſonum habet, non idcirco ſo-
num elicit:cum autem aliquid ſonum elicit, audituſque fit actu, alterum ſona-
tionem,& alterum auditionem dicimus. ¶Secundum corollarium, Fit iterum
vt ſonus actu & auditio in eo ſint quod patitur, & quod potentiale eſt, Nam mo
tus,actio, & paſſio, in eo eſt quod patitur ac mouetur: & ſonus actu ſiue ſonatio,
ſonantis eſt actio,auditus vero actu, ſiue auditio eius quod audire poteſt,paſſio,
ſunt igitur ſonus actu, & auditio, in eo quod patitur, & quod potentia tale eſt,
agentis enim & mouentis operatio,in eo fit quod mouetur. Quo fit vt quod mo-
8 uet, nõ oporteat motu moueri. ¶Tertia. Veteres naturæ interpretes haud ſane

aſſeruerunt colorem ſinevíſu,& ſonũ ſine auditu(& ita in cęteris)eſſe non poſſe.
¶Nam cum ſenſus ſit duplex,actu,& potẽtia,ita ſenſibile duplex eſt actu,& po-
tentia:& quilibet in particulari ſenſus,itidem duplex, & particulare ſenſibile,du
plex:vt viſus actu,viſus potentia,auditus actu,auditus potentia, olfactus actu,ol
factus potentia.ita de guſtu & tactu . Senſibilibus vero aliquib⁹ noia poſita ſunt:
vt in auditu ſonus & ſonatio,in olfactu odor & odoratio,inviſu non habem⁹,quõ
a colore nomen actus deriuemus,nec in guſtu nomen guſt⁹ a ſapore.Modo q̃uis
actu ſenſibile,ſine ſenſu eſſe non poſſit:id tñ de ſenſibili potentia,vt colore,odo-
re,ſapore,perperam aſſereretur.Non itaq; ſimpliciter eorũ ſententia,ſenſibile ſi
ne ſenſu eſſe non poſſe,probanda eſt.¶Quarta.Qui ſenſus rationes quaſdã,pro- 9
portiones harmoniaſq; aſſerunt,haud irrationabiliter loqui videntur.Nam cum
vocum ſint harmonia & concentus,colorũ picturę,odorũ pigmenta atq; fragran
tię,& ſenſus vt auditus nunc ſit ſonus,nuncvero non : aliqñ ſit concent⁹ & ratio:
& ita deviſu,odoratu,& cęteris.Et cũ ea quę moderamen proportionemq; excel-
lunt,ſenſus corrumpant,vt exuperans graue & acutũ auditum,nimium ſplendi-
dum & tenebroſumviſum,vehementer,& grauiter olens ſiue dulce ſiue amarum
olfactum :non ab re dictum eſſevidetur,ſenſus rationes quaſdam proportioneſq;
eſſe.¶Corollarium. Quapropter ſenſibilia , ſyncera , atq; ſimplicia (vt ſimplex 10
acutum,graue,dulce,ſalſum)cũ adinuicem miſcẽtur, bonaq; proportione tempe
rantur,ſenſui iucundiora,atq; delectabiliora ſunt vt auditui delectabilior concen
tus,q̃ ſimplex graue aut acutum.& tactui,calido,frigido,humido,& ſicco,cõtem
peratum,rationemq; hñs,amicum eſt & iucundũ,ſimplex aũt calidum aut frigi-
dum,non.Senſus em̃ in quadam ratione proportioneve conſiſtit : q̃ exuperantia
dolorem afferens corrumpit.¶Quinta.Alterum ſenſum,qui diuerſorum ſenſu- 11
um ſenſibilium differentias dijudicet,eſſe oportet.Namvnuſquiſq; ſenſuum(de
quibus hactenus egimus)eſt vnius ſenſibilis obiecti : cuius differentias in ſua ſe-
de diſcernit ac iudicat:vtviſus,albi & nigri:auditus,acuti & grauis:olfactus & gu
ſtus,dulcis & amari.Atqui ſenſibilia album & dulce vi quadam ſentimus differ-
re,non aũt viſu,nam dulce non apprehendit,neq; guſtu,quia non apprehendit al
bum,eſt igitur alter ſenſus , illorum diſcerniculum & differentiã apprehendens:
vt ſenſibilia ſenſu(quemadmodũ rationabile eſt)internoſci diſcerniq; dicantur.
eſtq; is ſenſus interior occultiorq; q̃ tangendi ſedes.Male itaq; putaretur vltimã
carnem eſſe tangendi ſedem,quæ tangendo diſcerneret.¶Sexta.Sicut vnus ſen 12
ſus eſt qui iudicat album differre a nigro,ita & vnum ſenſum, q̃ huiuſmodi diffe
rentias diſcernit,eſſe oportet.Nam ſi diuerſæ ſint vires,quarum altera hoc appre
hendat,alteravero illud:nullum diſcrimen inter ſenſibilia conſtituere potuerũt:
non ſecus ac ſi tu clam me aliquid perceperis, ego vero clam te alterum percepe-
rim : non fieri poteſt vt ab vtroq; noſtrũ neq; ſimul neq; ſeorſum quæ apprehen-
ſa ſunt,cognoſcantur diuerſa ac euariantia.ſedvnum eundẽq; quivtrunq; cogno-
ſcat,eſſe oportet.Neq; igitur ſenſibilia a diuerſis ſenſib⁹apprehenſa,ſed ea diſcer
nens & iudicans eſſe diuerſa,vnum eſſe oportet.Sicut igitur vnus ſenſus iudicat
album a nigro differre,ita qui iudicat album differre a dulci,vnus erit . Et nõ mo
do ſenſus ille vnus eſt,ſed & ſimul tempore diuerſorum affert iudiciũ : & duo,vt
pulchrum & amarum,malum & bonum,iudicat nunc eſſe diuerſa: & non per ac
cidens:quia nunc dicat eſſe diuerſa,ſed dicit eſſe nunc diuerſa.quo ſitvtvnus in-
ſeparabilis,& tempore inſeparabili diuerſa diſcernat.¶Sed inſtabis.Impoſſibi-
le eſt idem,& indiuiſibile,& tẽpore indiuiſibili,motib⁹ agitari contrarijs.Dulce
autem & amarũ ſenſum mouent motibus contrarijs,pariter & albũ & nigrũ non
igitur ſimul illa dijudicat.¶Dicimus ſenſumvnum eſſe, & numero ipartibilem
& tempus in quo ſentit:ipſum tñ ratione eſſe diuerſum,& ſicvno modo,vt nume
ro,indiuiſibilis eſt:altero vero mõ,vt ratione indiuiſibilis. Sed hoc non ſatis eſt.
nam idem numero(etſi ratione multa ſit,varieq; diuiſibilis)ſimul album pariter

& nigrum eſſe non poteſt. ❡ Proinde ipſum numero inſeparabilem, indiuiſibilem, & vnum eſſe dicimus, ſimilemq; circuli cẽtro, ad quod vndequaq; ex circunferentia lineæ diriguntur. Ita quoq; is ſenſu quem cõmunem, & aliorum principem nominare poſſumus, aliorum ſenſuum vt centrum eſt: & vndequaq; ex vnoquoq; ſenſu ſenſibiles ad ipſum diriguntur lineæ, qui vnus & idem manens, apprehendit, dijudicat, & diſcernit. Quo enim diuiſibilis, diuerſas apprehendens lineas, vt varia & diuerſa apprehendit, quo vero vnus, & numero indiuiſibilis, eadem plane vt vnus apprehendit, & apprehenſa diſtinguit.

SEcundi cap. ſcholia. V. Nam ſi alio dixeris, eiuſdem obiecti duos ſenſus facies. Cum quæſtioni in litera propoſitæ reſpondendum ſit, nos alios ſenſu quicquam ſentire, & percipere id ſentire, illud enim exteriori ſenſu, vt viſu, vel auditu efficimus, hoc vero ſenſu interiori, qui ſe conuertit ſupra ſenſus exterioris functiones, & de ipſis dijudicat, quod quidem exterior ſenſus de propriis operationibus efficere non poteſt, hinc diluendæ ſunt ipſius literæ duæ rationes, aſſertionem huius partis impugnantes. Quarum prima quidem diſſoluitur, admittendo vtrunque ſenſum, & eum qui primo ſentit, & eum qui iudicat primum ſentire, eundem numero ſentire colorem. Nam non eſt inconueniens, duos ſenſus, vnum exteriorem, & alterum interiorem, eundem percipere colorem, licet incommodum putandum eſſet duos ſenſus exteriores eundem percipere colorem, quandoquidem color ſenſibile eſt proprium. Præterea alio modo percipitur color a primo ſenſu & ſecundo nam a primo immediate, & nulla præcedẽte ſenſus operatione diſcernitur, a ſecundo vero immediate, & antecedente prioris ſenſus operatione. Secunda vero ratio diluitur negando tertium quempiam ſenſum poni poſſe, qui idem de ſecundo iudicet, quod ſecundus de primo. Nam vis ſenſitiua binario completa, perfectaque exiſtit, ſcilicet virtute ſenſitiua exteriori & interiori. quocirca nulla alia vis ſenſitiua a prima & ſecunda, de ſecundo ſenſu quod ſentiat iudicare poteſt, cum nulla ſit reliqua, neque ſecundus ſenſus de ipſo iudicare valet, quẽadmodum de primo fert iudicium. nã vis cognoſcẽdi corporea non ſe reflectit ſupra ſuas operationes. Vis autem ſentiendi interior, virtus eſt corporea. Veruntamen ſuperior eſt cognoſcendi virtus ſupra ſenſum, quæ iudicat ſecundum ſenſum ſentire, vtpote vis intelligendi, qua facile apprehendimus nos interiore ſentiendi facultate quicquam perſentire, quod ea dignior ſit & valentior, quam extera aut interna ſentiendi virtus, de quarum vtraque hauddubie dijudicat. Neque quærenda eſt ſurſum altera quæ iudicet intelligendi virtutem intelligere. Nam ipſa virtutum cognoſcendi extrema eſt digniſſima, non egens organo corporeo. idcirco ſe ſupra reflectit, & conuertit ſupra ſuas operationes, atque per eam intelligimus nos intelligere. Nempe intellectus ſeipſum intelligens eſt vt oculus ſeipſum videns, quare in eo ſit cognoſcendi ſtatus ſine vlteriori progreſſu. Siquidem ſenſus exterior eſt vt linea, vt pręſens, vt vnitas. Interior, vt ſuperficies, vt pręſens, & pręteritum, vt binarius. Intellectus vero, vt corpus, vt præſens, præteritum & futurũ, vt ternarius. Et ſicut magnitudo perfecta in ternario conſiſtit, neque vlla eſt magnitudo reliqua, ita quoque & cognoſcendi virtus ternario completur, & intellectu abſoluitur, vltra quẽ nulla ſuperat cognoſcendi facultas.

VII. Rei ſenſibilis actio, ſenſatioque, vna, eademque eſt. Quemadmodum calefactio ſolis vt agentis efficientiſque & calefactio aeris, vt patientis atque ſuſcipientis, re ipſa idem ſunt, ratione tamen diuerſa. cum hoc paſſionis, illud vero actionis rationem obtineat, quippe dicitur calefactio ſolis, quod ſit a ſole, calefactio vero aeris, quod ſit in aere, ſic qualitatis ſenſibilis actio, & ſenſatio, vnum & idem ſunt numero ſolumq; rationis habet diſcrimẽ. Nẽpe rei ſenſibilis actio, rationem actionis habet, & eſt ſpeciei ſenſibilis a ſua qualitate in organo ſenſus ꝓductio. Vbi non ab re adiectum putetur, in organo ſenſus, quanuis idipſum ad rationem actionis non attineat, ſed ſecludendum productionem ſpeciei ab obiecto, quæ ſit in ipſo ſentiendi medio, ea enim cum ſenſatione eadem non eſt. Senſatio vero eſt ſpeciei ſenſibilis in organo ſenſus ſuſceptio, & rationem habet paſſionis. Sic idem eſt ſonus actu & auditus actu ſecundum rem diuerſa tamen ſecundum rationem. Nam ſonus actu eſt ſpeciei ſoni ab extero ſono in auditu productio, & actionem ſignat. Auditus autem actu eſt ſpeciei ſoni in organo auditus aprehenſio, & paſſionem denotat. Imo vtrunque re ipſa non eſt niſi ipſa ſoni ſpecies, quæ in organo auditus ſuſcipitur, quemadmodum motus, & mutatio aliud non eſt, quam ea ipſa forma aut affectio quæ per eam acquiritur aut deperditur. ſic actu color & viſio idem ſunt, actu odor & olfactio, & ita in cæteris ſenſibus. VII. Nam cum ſenſus ſit duplex actu, & potentia. Senſus actu, ſenſatio idem, ſenſus potentia, vis ſenſitiua, ſenſibile actu, ab ipſo ſenſibili obiecto in organo ſenſus producta ſpecies. ſenſibile potentia, eſt præcipuum externumque ſenſibile, vt color in lapide, odor in flore, ſapor in lacte. Itaque hæc quatuor huiuſmodi habent inter ſe habitudinem penes id quod eſt vnum poſſe eſſe aut non poſſe eſſe ſine altero. Primo ſenſus actu non poteſt ſine ſenſu potentia exiſtere, tamen contra ſenſus potentia ſine ſenſu actu plerunque exiſtit, vt in dormientibus. Secundo ſenſus actu ſine ſenſibili actu exiſtere non poteſt, neq; contra. Oſtenſa ſunt enim ambo eſſe inter ſe eadem ſecundum rem, & ratione ſola diſcrepare. Tertio ſenſus actu ſine ſenſibili potentia eſſe non poteſt. nam ſine extero ſenſibili non ſit ſenſatio. Contra tamen ſenſibile potentia ſine ſenſu actu eſſe poteſt, vt in tenebris eſt color ſine viſione.

Quarto Senſus potentia ſine ſenſibili actu eſſe poteſt, vt in dormiente. Contra tñ ſenſibile actų ſine ſenſu potentia eſſe nequit, quia non poteſt eſſe ſine ſenſu actu, qui etiam ſine ſenſu potentia eſſe non poteſt, vt dictum eſt. Quinto. Senſus potentia ſine ſenſibili potentia natura eſſe nõ poteſt. Nam ſenſus potentia, ſine animali eſſe non poteſt. At animal omne, colore & tactilibus qualitatibų natura eſt præditum. Contra tñ ſenſibile potentia ſine ſenſu potentis eſſe poteſt. Nullo enim exiſtente animali, nõ eſſet ſenſus potẽtia, & tamẽ adhuc eſſent colorata, calida, frigida, & ſimilia, quæ ſunt ſenſibilia potentia. Sexto. Senſibile actu, ſine ſenſibili potentia eſſe non poteſt Nam ſenſibile actu ſiue ſpecies ſenſibilis, a ſenſibili potentia in proſpectu formatur in organo, vt effigies a vultu præſente in ſpeculo. Contra tñ ſenſibile potentia ſine ſenſibili actu eſſe poteſt, vt in tenebris color, & nullo prorſus audiente ſonus. XII. Et non modo ſenſus ille vnus eſt. Senſus ille, diuerſorum ſenſuum exteriorum ſenſibilia dĳudicans, & percipiens ſenſus eſt interior, qui reuera vnus & idem eſt numero, ſed ratione diuerſus. Vnus quidem, quia non modo eadem eſt forma ſubſtantialis effectiua ſenſationum interiorum, ſed & eadem omnino materia ſuſceptiua ſpecierũ coloris, ſoni, odoris, & cæterorum, & idem prorſus contemperamentum atq; organum, perinde atq; idem numero viſus organum percipit albedinem & nigredinem. Vt enim ſenſus exterior ſeſe habet ad percipienda eiuſdem ſenſus ſenſibilia contraria, ita interior ad percipienda quorunuis ſenſuum dura ſenſibilis. Quare dignoſcitur internus iſte ſenſus maiorem habere vnitatem quã exterior. nam licet eadem ſit forma ſubſtantialis effectius ſenſationum externarum, non tamen eadem eſt materia illarum ſuſceptiua, neq; idem omnium aut organum, aut contemperamentum. Attamen interior ſenſus rationis habet diuerſitatem, quia, vt natus colores percipere, dicitur viſus interior, vt ſonos, auditus, & ita ſecundum ſenſibilium varietatem, diuerſam ſortitur denominationem, idem tamen re ipſa eſt viſus interior, auditus, olfactus, & ita de reliquis. Cæterum operationes ſenſus interioris, quales ſunt viſio interior, auditio interior, & conſimiles, nõ modo numero, ſed & ſpecie differunt, Alterius enim naturæ eſt per ſenſum interiorem coloris perceptio, & ſoni, & tãtum habent diſcrimen, quantum ſpecies ipſæ a ſenſu exteriore in interiori receptæ. Nempe vt a circunferentiæ diuerſis partibus vndiq; ad centrum conueniunt lineę, ita ab vnoquoq; ſenſuum exteriorum ad ſenſum interiorem ſpecies ſenſibiles, quæ in organo ſenſus interioris, vtpote cerebro fixæ, & permanentes ſunt. Et cum ad eas ſe conuertit vis ſentiendi interior, fit ſenſatio, cum vero non ſeſe conuertit ad eas, non fit ſenſatio, quemadmodum exiſtens in camera vndique depicta, eam quam attendit picturam percipit, ad quam vero non flectit oculos, eam minime perſpicit. Hinc non minus in abſentia quam præſentia obiecti interior ſenſus ſuam peragit functionem, quo a ſenſu exteriori diſſidium patitur, qui in pręſentia obiecti ſolum ſenſationem facit, & non in ſe ſpeciem habet, quin per eam ſentiat, quia ſpecies illę quas ſenſus exterior recipit, non iuges ſunt & permanẽtes, ſed fluxę & euanidæ. Neq; oportet ſi potentia ſentiendi interior ſit eadem numero, ſuas operationes eſſe eaſdẽ ſpecie. Nam ſpecies ſenſibilium diuerſorum ſenſuum in ſenſus interioris organo recõditæ, ſpecie diſcrepant, quæ etiam concurrunt vt inſtrumenta ac efficiendam ſenſationem, perinde atq; non efficitur, ſi vnus eſt numero hominis viſus qui albedinem percipit & nigredinem, viſionem albedinis, & nigredinis eſſe eadem ſpecie. Sed inſtabis. Impoſſibile eſt idem, & indiuiſibile, & tempore indiuiſibili. Nonnulli reſpondent huic obiectioni, primas, & præcipuas qualitates ſenſibiles eſſe quidem adinuicem contrarias, ſed earum ſpecies, vt albedinis, & nigredinis minime adinuicem contrariari neque repugnare. idcirco non eſſe inconueniens, contrariarum qualitatũ ſpecies ſimul eſſe in eodem ſubiecto. Sed ea reſponſio non videtur rationi conſentanea, neque Ariſtotelicæ ſententiæ accommoda. Nam accidentia quæ ſunt imagines quędam ſubſtantialium formarum adinuicem contrariarum, magis diſtant a formis ſubſtantialibus ſuis exemplaribus, quam ſpecies qualitatum ſenſibilium a primis qualitatibus ſenſibilibus, minorque eſt illorum quam horum naturæ conuenientis. Siquidem ſubſtantiæ & accidentia genere entis abinuicem differunt, & non ſolum vt exemplar & veſtigium, qualitates autem ſenſibiles, & earum ſpecies in organis ſuſceptæ, eodem entis genere comprehenduntur, cum ſint ambo accidentia. At accidentia ſunt adinuicem contraria, ſicut & ſubſtantiæ, ergo etiam ſpecies qualitatum ſenſibilium contrariæ ſunt, ſicut & ipſæ qualitatę ſenſibiles, vt ſi qualitates ſenſibiles ſint ſimpliciter contrariæ, vt maxime album, & maxime nigrum, & ipſæ ſpecies earum ſenſibiles itidem ſimpliciter ſunt contrariæ, neq; poſſunt ſimul adeſſe eidem. Si vero primæ, & exteræ qualitates ſunt contrarię ſecundum quid, & earum ſpecies ſunt ſecundum quid contrariæ, & poſſunt ſe ſimul admittere in eodem ſecundum aliquid ſui. Quæ enim qualitatis ad qualitatem eſt repugnantiæ vel conuenientiæ habitudo, eadẽ quoque eſt ſpeciei vnius ad ſpeciem alterius. Quocirca altera adhibenda eſt reſponſio dictę obiectioni, quod impoſſibile quidem eſt idem ſecundum eandem eius partem moueri motibus contrariis, non tamen ſecundum diuerſas partes, integrales. Modo ſenſus & exterior & interior ſuſcipit ſpecies contrarias, non ſecundum eandem organi partem, ſed diuerſas, vt ſpeciem albedinis ſecundum lineam albedinis porrectam ab albedine ad oculum ſecundum vnam oculi partem, & ſpeciem nigredinis ſecundum lineam nigredinis porrectam a nigredine ad oculum ſecundum alteram oculi partem, quę quidem duæ lineę non ſe confundunt, nec permiſcentur, ſed extra ſe manentes & diuerſæ ſunt, alioqui colores a ſe diſtantes, & in diuerſis ſubiectis, non repræſentarent. Quod ſi in aliqua medĳ parte vt aeris ſimul conueniant duæ ſpecies contrariarum qualitatum, aut valentior impedit imbecilliorem per eandem partem diffundi, aut æque fortes ſe mutuo remittunt, ſicut calidum & frigidum in tepido.

Sẽſum interiorẽ eſſe vnicũ.

Species qualitatũ cõtrariorũ adinuicem contrariari.

¶Tertij cap. annotat.

¶Semper vera potentia dicitur, quæ ſemper ſuę operationi, rei correſpōdentiā habet. ¶Falſa, cum rei correſpōdentia deeſt. ¶Senſus, ſenſus exterior. ¶Phos, photos, lumen. Inde deducitur phantaſia.

13 TErtium cap. continet vnam quęſtionem, antiquorum reſponſionem, tres concluſiones, tres rationes ad primam partem primæ, & duas rationes ad ſecundam, quinq; ad primam partem tertię, & duas rationes, vnum corollarium, phantaſiæ definitionem, declarationem, duo corollaria, differentiam ſenſus & phantaſiæ, & quæ aialia natura phantaſia regantur, poſt quartam partem eiuſdem. ¶Quęſtio. Cum aia motu ſecundum locum ſenſu, diſcretione & intellectu maxime diſcernatur, an intellectus a ſenſu diſcrimen patiatur? Et plane antiquorum ſententia eſt, ipſa non diſtare: & intelligere, ſapere, & ſentire, eidem eſſe. Canit enim Empedocles.

Sic homini ut reliquis augeſcit adeſque voluntas:
Hinc homini ſemper mens & ſapientia creſcit. Et Homerus.
Talem animum plane mortalibus eſſe neceſſe eſt,
Qualem quotidie primo deus efficit ortu.

¶Et hi intelligere & ſapere, perinde atq; ſentire credunt eſſe corporis: & ſimile
14 (vt ſuperius dictum eſt) ſuum pernoſcere ſimile. ¶Prima concluſio. Non idem eſt ſenſus & intellectus: neq; cognitionis ſufficientē cauſam adhibuerunt. Nam cum animal plus ſit in errore q̃ ſcientia, dicere debuerunt vnde error, & deceptio cognoſcendarum rerum naſcatur. Et ſiue negauerint eſſe deceptionem vllam, dixerintq; quę apparent omnia, vera eſſe: ſiue deceptionē fateātur ex diſſimilium contactu abſonum vtrunq; videbitur. Nam qui vnum contrariorum cognoſcit, cognoſcet & alterum: & qui circa vnum errat, errabit & circa alterum, contrariorum enim ſcientia eadem, idemq; error habetur. Et quod ad alterum ſit ſenſus, & intellectus, ſtatim cognitū eſt. ¶Primo. Quia oībus aialib⁹ adeſt ſenſus, intellectus vero perquam paucis. ¶Secundo. Intelligendo, recte percipimus, & non recte, & eiuſmodi recta perceptio, prudentia, ſcientia, & opinatio vera dicitur. non recta vero, contrarijs nominibus. At propriū eſt ſenſus, vt ſemper ſit verus, & omnibus aſſiſtens animalibus. ratiocinatio autem plerūq; falſa eſt. ¶Tertio. Cuicunque intellectus adeſt, eidem adeſt & ratiocinandi virtus, & cui illa non adeſt, neq; eidem intellectus aderit. Atqui complura ſunt animalia quibus ratiocinandi virtus abeſt. aberit igitur & intellectus. Non itaq; idem erit ſenſus & in-
15 tellectus, ſentire & intelligere. ¶Secunda concluſio. Imaginatio (quam & phantaſiam nuncupamus) ab exiſtimatione altera eſt. ¶Primo. Quia imaginatio in noſtra poteſtate ſita eſt, vt cū volumus quæ lubet effingamus: quēadmodū facere ſolent qui pro ſaluanda memoria imagines ſimulacraq; qualia volunt, & q̄n volunt, ſibi pn̄tia fingunt. Exiſtimare vero, minime in noſtra ſitū eſt poteſtate cum volumus, ſed cum id aut verū aut falſum eſſe deprehendim⁹. ¶Secundo. Cum exiſtimamus malum aliquod aut terribile nobis futurum, conturbamur: & ſi ediuerſo, bonum aliquod aut prǽſidium, contrario motu mouemur, atq; confidimus. Sed cum talia imaginamur fingimuſq; prǽſentia, nō hunc in modum turbamur, paſſionibusve afficimur, perinde vt neq; nobis talia repręſentante pictura moueremur. non eſt igitur phantaſia, exiſtimatio. Cuius prudentia, ſcientia, opinio vera, & eorū contraria, ſpecies ſunt, & differentiæ, de quib⁹ exacte differendi alius
16 requiritur locus. ¶Tertia concluſio. Imaginatio, neque ſenſus, ſcientia, intellectus, neq; opinio eſt. ¶Nam imaginationē, qua phantaſmata ſimulacraque rerum ſola in nobis efformam⁹, & non aliqua quacunq; nominis translatione ſumimus, quæ quod non ſit ſenſus, oſtenditur, quia ſenſus, aut potētia, aut operatio eſt

vt viſus,& viſio. At imaginatio,neutrũ horum eſt. Senſus enim potẽtia non eſt,
quia is ſemper adeſt,non autem imaginatio. Neq; quidem ſenſus actu & opera-
tio. ¶ Primo. Quia in quiete & ſomno imaginatio adeſt:non autem ſenſus opera
tio. ¶ Secundo. Omnibus aialibus operatio ſenſus cõuenit,nõn autem imagina-
tio:vt api,formicæ,vel vermi. ¶ Tertio. Operationes ſenſuũ ſemper veræ ſunt:
imaginationes vero plurimũ falſæ. ¶ Quarto. Cum exacte circa præſentia ſenſi
bilia intendimus,atq; ea perfectiſſime ſentimus,non dicimus nos imaginari,ſed
ipſis aut abſentimus,aut eminus & dubie apparẽtib⁹,nõ eſt igitur ſenſus. ¶ Quin
to,Quia clauſis oculis iam viſa imaginamur, quæ tamen neq; videmus,neq; alio
quoq̃ ſenſu ſentimus.non eſt igitur imaginatio ſenſus. Et ꝙ non ſit ſcientia aut
intellectus,ſic cognoſcitur. Scientia namq; & intellectus ſolorum ſunt verorum,
atqui imaginatio & phantaſia,vt plurimum falſorum eſt. ¶ Neque quidem erit
opinio. ¶ Primo. Quia opinionem ſequitur aſſenſus & fides,non autem imagina
tionem. ¶ Secundo. Opinio perſuaſioni annectitur, perſuaſio autem rationi. eſt
enim opinio,quædam cum ratione aſſenſio. Non autem de imaginatione ita eſt.
feris em̃ quibuſdam imaginatio ineſt,quibus nulla pręſto adeſt ratio. ¶ Corolla-
rium. Vnde fit vt imaginatio non ſit ſemper ſenſui coniuncta,ſemperve coniun 17
cta opinioni,aut vtriuſq; ſenſus & opinionis cõnexio. Nam illa ſenſus & opinio-
nis connexio, eiuſdem eſſet obiecti, fieri enim nequiret vt eſſet diuerſorum: vt
opinio boni & ſenſus albi,ſed profecto hæc cõplexio accidit. Nã eiuſdem rei ple-
runq; accidit opinionẽ ſenſui diſcrepare & verã eſſe, ſenſus iudicio exiſtente fal-
ſo:vt videtur ſol pedaneus,& opinatur ſol maior terra,& vere quidẽ,quæ igitur ex
hac opinione vera & ſenſu falſa connexio erit. Si fieri debeat: aut re ſalua quiſ-
quam veram ſui reijciet opinionem,aut opinioni nouę aſſentiet ſenſus,quæ ſi pri
ma manet, eiuſdem non modo erit vera & falſa opinio, ſed eadem vera & falſa.
¶ Phantaſiæ & imaginationis diffinitio. Cum magnitudo nihil eorũ quæ dicta 18
ſunt, eſſe poſſit:talis ei aptari poterit diffinitio. Imaginatio, mot⁹ eſt a ſenſu actu
in cõmuni ſentiendi poteſtate factus. Cum enim ſenſus mouetur a ſenſibili, ſen-
ſus motus mouet interiorem poteſtatem ſimili quo mouetur motu,atq; ſimili ve
ſtigium ex apta interioris potentiæ diſpoſitione impreſſum relinquit. & talẽ in-
terioris potentiæ motum,phantaſiam nũcupamus. ¶ Primum corollariũ. Hinc 19
perſpectum eſt phantaſiam ſine ſenſu fieri non poſſe, ſed eã ſenſum habentibus
& ſentientib⁹ accidere. ¶ Secundum. Fit etiam vt phantaſiarum vera ſit aliqua,
& aliqua falſa. ¶ Nam pendet ex ſenſu, qui propriorum obiectorum ſemper ve-
rus eſt, aut pauciſſimum falſus,& qui circa proprijs ſenſibilibus accidentia,vt nu
merum, magnitudinem, & communia ſenſibilia plerunq; fallitur, atque errat.
Senſus enim iudicando eſſe album,non mentitur,ſed iudicando hoc vel illud eſ-
ſe album,vnum vel plura,magnum vel parum,longe vel prope,etiam crebro de-
cipitur,quare & aliqua phantaſia vera erit,& aliqua falſa. Et accidit eã in tribus
eſſe falſam. Primo iudicando propria:vt albũ in abſentia,& longe a tempore ſen
ſus. Secundo,iudicando hoc vel illud eſſe album. Tertio,iudicando de communi
bus propria ſenſibilia conſequentibus. ¶ Et in his trib⁹ differt a ſenſu. Nam ſen
ſus illorũ ſolum pñtium,& quaſi in proſpectu eſt. Phãtaſia vero & præſentiũ &
abſentium,& magis circa abſentia errat,atque fallax eſt. Et quia viſus, perſpica-
ciſſimus ſenſus eſt,qui ſine lumine percipere non poteſt: hæc interior potentia,
eiuſque operatio, a lumine nomen phantaſia ſortita eſt, eſt enim vt latens inte-
rior oculus,& ſenſus. Et,vt finem verbis faciamus,quia imagines diu ſeruat,eſt-
que ſicut perpetuus ſenſus,pleraque animalia illa vi ducuntur,ſuaſque exercent
operationes,quia ſuperiorem non habeãt:vt beluę. ¶ Alia vero animalia,vt ho-
mines, qui ſuperiorem habent virtutem, aliquando etiam ob impedimentum,
vt morbum, aut ſomnium, phantaſia rapiuntur, imaginationemque ſequun-
tur. ¶ Sed quid phantaſia, quomodo animalibus accidat, ſatis dictum putetur,

TErtĳ capitis ſcholia. XIII. Canit enim Empedocles. Id Empedoclis dictum non decremento quod ſiat partium adiectione ad voluntatẽ aut mentem (ſi verum eſſe debeat) intelligendum eſt, cum ipſi animæ humanæ, quę te ipſa voluntas eſt & intellectus, nulla ſiat partiũ additio, nullaque ſubtractio, ſed decremento ſecundum perfectionem qua anima cum virtutes & diſciplinas ſibi adſciſcit ac vendicat, augeri, creſcere & perfici dicitur. Non etiam penitus verum eſt cæteris animantibus voluntatem adeſſe, cum ea ſoli conceſſa ſit homini, cæteris vero adeſt appetitus ſenſitiuus, voluntati analogus, & ideo plerunque volũtatis nõmen ſibi vendicans, vt imago ſui exemplaris. Homeri vero ſententia dicentis talem animum eſſe hominibus, qualem deus in hominis natiuitate producit (vt ſi efficit naturalibus habilitatibus bene diſpoſitum, illic affectum eſſe, ſin vero ad praua trahentibus propenſionibus imbutum, & talem itidem eſſe) vera quidem eſt de eo tempore quo homo nondum ad rationis vſum diſcretionemque peruenit, & nõ de ſequenti ætate. Nam in ea interdum prauus ſit animus, a natiuitatis exordio recte diſpoſitus, & contra bonus fit per recte operandi conſuetudinem qui a ſuæ originis initio fuerat ad mala procliuis, habueratque inſitas ad vitia pronitates. XIIII. Abſonum vtrunque videbitur, & nullam ſcilicet eſſe deceptionem, vt omnibus exploratiſſimum eſt, & deceptionem fieri ex diſſimilium contactu, nam qui circa vnum contrariorum non errat, neque circa reliquum, ergo ſi quis ex ſimilium attactu perceptum contrarium ſentiens, non errat (debent enim fateri ex oppoſitorum natura, ſimilium contactu ſcientiam haberi) & alterum ex diſſimilium contactu contrarium percipiens, non errabit, quare non oportet quandocunque eſt diſſimilium contactus, & errorem adeſſe, quod eſt dictis eorum repugnans. Inſuper qui circa vnum cõtrariorum errat, & circa alterum errabit, ergo ſiquis errore ducatur circa vnum contrariorũ, quod diſſimiliũ contactu percipitur, hallucinabitur & circa alterum, quod ſimilium apprehenditur attactu, quare etiam ſimilium attactus aggignet errorem, quod iterum eſt dictis eorum oppoſitũ. XV. Ab exiſtimatione altera eſt. Imaginatio ſenſus interioris eſt operatio, qua ſcilicet rerum exteriore ſenſu perceptarum imagines in ſenſus ĩterioris organo efformamus, & per eas, res ſenſibiles apprehendimus. Exiſtimatio vero, intellectus eſt operatio, qua quicquam aut verum eſſe aut falſum diiudicatur, vt incredulitas huius veræ, ſenſus non eſt intellectus, aut huius falſæ, ſenſus eſt ĩtellectus exiſtimatio eſt, hæc quidem falſa, illa autem vera. Et ſolis conuenit hominibus, imaginatio vero etiam pleriſque aliĳs. XVII. Si fieri debeat, aut re ſalua quiſquam veram ſui reĳciet opinionẽ. Siquis dicat ſenſus & opinionis, quamuis repugnantia habeat iudicia, debere fieri connexionem, tunc mente ſalua, re ſalua & ratione eadem manente, quiſquam huic veræ opinioni, ſol eſt maior tota terra, prius habitæ diſſentiet, & ea reiecta, hanc ſui conformem approbabit & aſſumet. Sol eſt pedaneus, quod eſt impoſſibile, nam illa tria ſunt cauſæ ſufficientes conſeruationis veræ opinionis, ipſiſque permanentibus neceſſe eſt opinionem eandem permanere, aut ſenſus aſſentiet nouæ opinioni, ſcilicet ſibi conformi & conſimili. Sol eſt pedaneus, cum qua ſecunda, ſi prima Sol eſt maior tota terra maneat, ſequentur duo manifeſta inconuenientia. Primum quod eiuſdem obiecti ab eodem ſimul habebitur opinio vera & falſa. Nempe de ſole cum habebitur opinio vera, quod ſit maior terra, & de eodem ſimul opinio falſa, quod ſit pedaneus. Secundum quod eadem opinio erit vera & falſa, vt opinio quod ſol ſit pedaneus, cui aſſentit ſenſus, eſſet vera per hypotheſim, & iſta itidem vera, ſol eſt maior tota terra, ex qua ſequitur quod ſol nõ eſt pedaneus, quæ cum ex vero ſequatur, vera eſt, igitur ſua oppoſita, ſol eſt pedaneus, eſt falſa. Eadem igitur opinio, vt propoſitionis, ſol eſt pedaneus, eſt vera & falſa. XVIII. Cum enim ſenſus mouetur a ſenſibili. Operatio ſenſus ĩterioris dicitur motus, quod generis locum in hac diffinitione ſortitur, eodem modo quo exterioris, trãſlatitie ſcilicet, & nomen motus pro operatione ſumendo. Vt enim motus omnis operatio eſt, & ab aliquo proficiſcens, & in aliquo ſubſiſtens, ita & ſenſus iterioris operatio ab aliquo eſt, vtpote a ſenſu actu, operationeque ſenſus exterioris, producente ſimilem ſpeciem ei quam habet in ſenſu exteriori. Eadem in aliquo eſt ſcilicet in ſenſu communi ſentiendi poteſtate facta, hoc eſt in ſenſu communi ſiue interiori, qui cum totum ſit ex actu & potentia ſubſtantiali compoſitum, ĩ eo vt ſubiecto eſt imaginatio gratia eius materiæ quæ primum eſt ſubiectum, ſicut viſio dicitur eſſe in oculo gratia pupillæ. Porro ĩtelligatur præſens lapidi ſpeculum a omnino perſpicuum & diaphanum, primoq; loco poſitum, deinde ſpeculum b ſecundo poſitum loco, non tamen perſpicuum, ſpeculum a ſuſcipiet in ſe ſpeciem lapidis, & conſimilem diffundet ĩ ſpeculum b, ſuſcipiens quidem imaginem, ſed vlterius non producens. Ita ſenſus exterior cum ab extero ſenſibili mouetur, illiuſque ſpeciem ſuſcipit, mouet ſenſum interiorem, & ſpeciem in eo producit conſimilem ei quam in ſe recipit, ad quam anima ſe conuertens & ĩtendens, ĩterioris ſenſus operationem exercet, quæ imaginatio nuncupatur. Itaque exterum ſenſibile eſt vt lapis obiectus ſpeculo ſenſus exterior vt ſpeculum a perſpicuum, interior vero vt ſpeculum b non diaphanum. Et quemadmodum in exteriore ſenſatione apta requiritur mediĳ diſpoſitio, vt in viſione quod lumine colluſtretur, neque deeſſe debet recta organi affectio, per ſpirituum ſenſitiuorum ad cuiuſque ſenſus organum diffuſionem, qui ſunt tãquam lumen animæ internum, ita quoque vt ĩterior fiat ſenſatio, requiritur apta ſenſ9 ĩterioris diſpoſitio per intimi luminis colluſtrationem, ſpirituum ſcilicet ſenſitiuorum ab anima ad intima

ſenſus tranſmiſſionem. Ad percipiendos enim enim colores, requiruntur ſpiritus viſiui interiores, ad ſonos interiore ſenſu apprehendendos neceſſarij ſunt ſpirit⁹ auditui, & ita de cæteris. Illa tamen ſenſus interioris per huiuſmodi interna lumina diſpoſitio, non eſt interior ſenſatio, vt neq; illuminatio medij eſt exterior viſio. XIX. Nam pendet ex ſenſu. Senſus īterioris operatio ex ſenſu exteriori dicitur pendere, quod nihil interiore ſenſu recipitur ſpecierum, quin illud ex ſenſu exteriore habeatur, qui ſimilem ei quam in ſe recipit ſpeciem in ſenſus interioris organo efformat. Quod autem interdum dormientibus earum rerum occurrunt inſomnia, quas nunquam vigilantes ſenſu perceperunt, ob diuerſarum ſpecierum ſenſibilium in ſenſu communi confuſionem commixtionemque prouenit, vt vidit in vigilia quiſpiam aurum, itidem & montem, ſpecies auri & montis in organo interiore coniunctæ, inter ſomniandum referunt repræſentantque illi dormienti montem aureum, qualem tamen nunquam vidit. Similiter qui equi ſpeciem, & inſuper volatus oculo receperit, & illæ ſpecies in ſenſorio interiori adinuicem connexę commixtęque fuerint, videbitur inter dormiendum videre equum volantem, qualem vigilans vidit nunquam. Et quia viſus, perſpicaciſſimus ſenſus eſt. Dicitur viſus omnium perſpicaciſſimus, quod a longiore ſpatij interuallo atque interſticio quam alij ſenſus ſua ſenſibilia percipiat. Videmus enim aſtrorum lucem, ſoliſque & lunæ ſplendores, quę in ſublimi cęli faſtidio collocata ſunt. Tanta autem interiecta ſpatii intercapedine neque ſonum perciperemus, neque odorem, & longe minus ſapores & affectiones tangibiles, vt quę medio indigeant intraneo cui proxime admoueantur. Et cum ſubiungit paulopoſt litera, phantaſiam a lumine nomen ſortitam eſſe, non id intelligendū eſt de voce illa latina, lumine inquam, nam planum eſt ab ea dictione lumen, non formari deductione grammatica nomen phantaſia, ſed de voce greca φωσ φῶτοσ, quæ idem quod lumen ſignificat, a qua dictum nomen phantaſia recte deducitur. Demum ſenſus interiore dicitur eſſe velut perpetuus ſenſus, quod perpetuo & quandiu animal eſt ſuperſtes, ſentire poſſit, eius enim operatione ſomno quidem impeditur, vt ſenſuum exteriorum, quod quidem prouenit ob diuturnitatem imaginum in eo reſeruatarum, & per frequentem meditationis curam ſedulo conſeruatarum.

¶ Quarti cap. annotatiunculę.

¶ Eſſe, ſpecies, forma, ratio, quod quid erat eſſe. ¶ Ea quorum rationes ſunt, ipſa concreta, tota, atque compoſita. ¶ Magnitudo, res magnitudine prędita: vt caro, os, neruus. ¶ Spectatiua ſcientia, intellectio. ¶ Scibile actu, intelligibile actu.

Quartum caput continet quinque concluſiones, vnum corollarium ad ſecundam, duo ad tertiam, vnum corollarium, duas
quæſtiones, & earum ſolutiones ad quintā. ¶ Prima conclu-
ſio. Conſiderandum ſe offert de parte animæ qua contempla- 20
mur, conſultamus, atque diſcernimus, an a cęteris loco & ma-
gnitudine diſcluſa ſit, quomodo fiat intelligere, quove pacto
ab imaginatioue differat. Nam tātillo determinato, pene vis
illius animæ natura deprehenſa erit, quam prę cęteris cogno-
ſcere operæpretium eſt. ¶ Secunda. Intellectus ab intelligibili patitur. ¶ Nam 21
vt ſenſus ad ſenſibile, & intellectus ad intelligibile pari proportione reſpondet.
Patitur autem (vt iam cognitum eſt) ſenſus a ſenſibili. Patitur igitur & intelle-
ctus ab intelligibili. ¶ Corollarium. Quo fit vt eius id impaſſibile exiſtat, illud 22
vero paſſibile, ſpecierum ſuſceptiuum, & potentia tale, qualia ſunt actu intelligi
bilia. ¶ Nam vt ſenſus ad ſenſibilia, ita intellect⁹ ad intelligibilia. Sēſus autem
id impartibile eſt, ſenſationis effectiuum, id vero paſſibile, ſenſationis ſuſcepti-
uum. ¶ Tertia. Neque male probandum eſt Anaxagoræ dictū, intellectum eſſe 23
immixtum, nullamque natura ſpeciem certam, determinatam, pręcipuamq; ha-
bere. ¶ Sic enim fiet, vt facillime omnia cognoſcat: qui omnium ſpecies poten-
tia retinet, nullam intus propriam retinens, quę extraneas & aduentitias exclu-
dat. Intus profecto apparens prohiberet extraneum, aliiſque obſtrueret aditum.
¶ Primum corollarium. Vnde fit iterum, vt cum ante intelligere nihil eorum
actu habeat quę intelligit (eſt enim purus, immixtuſque) duplicis ſe prodat eſſe
naturæ cuius hæc agens: hæc paſſibilis nuncupari poteſt. ¶ Et de eo loquor, quo
anima intelligit atque contemplatur, & non de imaginandi virtute, ad quā non-
nunquam intellectus transfertur vocabulum. ¶ Secundum corollarium. Quo
rurſus recte euenit, vt intellectus non admiſceatur corpori. ¶ Nam eius inſtru-

mentum,organumque,quia corporeum,nunc calidum,nunc frigidum,vt ſenſú-
um,organa,fieret:eſſentque talia intellectionibus impedimento , perinde atque
plerunque ſenſibile ſenſationibus.nihil autem tale eſt:ſed quemadmodum non-
nulli probe dixerunt animam locum ſedemque eſſe ſpecierum,non totam,ſed in
tellectiuam qua poſſibilis eſt,& non quidem actu natura,ſed potentia,vt dictum
16 eſt. ¶ Quarta. Non eſt ſenſus & intellectus , ſimilis paſſibilitas . ¶ Nam ſenſus
maiore ſenſibili occupatus,vt forti colore;ſono,aut odore, alia non videt , audit,
aut odoratur . Intellectus autem etſi excellentius quicquam contemplatus fue-
rit,non minus intelligit infima. Et id certe organorum diuerſitas præſtare vide-
tur,quod ſenſus non ſine corpore ſentiat:intellectusvero ſeparatus ſit,ſuas in cor
poreo functiones atque operationes abſoluens . Et intellectus cum factus fuerit
in actu vt ſciens(hoc enim tunc eſt,cum per ſe contemplati , & conſiderare po-
teſt)ſeipſum poteſt intelligere,qui tametſi adhuc ſit in potentia , completior ta-
men abſolutiorque eſt,atque bona diſpoſitione iutus. At priuſquam quicquam
17 inuenerit aut didicerit,non ita fieri poteſt. ¶ Quinta. Senſus & intellectus iudi-
candi virtus altera,& altera eſt. ¶ Nam ſenſus iudicat calidum , & frigidum,&
ea quorum ratio quædam eſt.intellectus autem non modo illa, ſed eorum eſſe at
que eſſentias. Aliud enĩ eſt magnitudo,& aliud magnitudinis eſſe:vt aliud aqua
& alid' aquæ eſſe:& caro,& carnis eſſe:& ſim⁹,& eſſe ſimi,& ita ĩ multis alijs. at
non in oĩbus,ſed in quibuſdam idem eſt. Et intellectus eſſe carnis & carnem, vt
alio aut aliter ſe habente diſcernit:ſicut circunflexa linea ſeſe aliter habet ad ſe-
ipſam rectam:aut vt alio eſſe carnis,reque ipſa a carne ſeparato:& ita in alijs. Et
in iJs quibus abſtractione vtimur,vt in recto & curuo, duplici intellectione vti-
mur:vna vt in ſimo:& vt ſimul cum continuo & materia apprehendimus,altera
vero ſine materia,eſt enim alterum,quod quid erat eſſe recti,& rectum . Et cum
intellectus totum concetetum & compoſitum intelligit,intellectio vt compoſita,
& vt dualitas eſt:cum vero formam,ſimplex,& vt vnitas . & ad primam & com-
poſitiorem intellectionem adminiculo ſenſus vtitur,ſecundam vero propria vir
18 tute nixus operatur . ¶ Corollarium. Vnde fit vt quo modo res ſeparabiles ſint;
eo modo eas contempletur . ſi enim omnino abiunctæ ſint , omnino materiam
a ſua contemplatione reijcit,ſi non re ipſa, neque re ipſa ſeiunctas intelligit , ſed
19 ſola ratione atque cogitatione præcidit . ¶ Prima quæſtio. Si intellectus ſim-
plex eſt & impaſſibilis,nullam ſpeciem & formam (vt dixit Anaxagoras) reti-
nens , cum intelligere ſit quoddam pati , quomodo intelliget igitur ?
¶ Reſponſio. Vtriſque,& agere & pati , ipſius intellectus aliquid commune eſt,
30 vt enim agens agit,& vt paſſibilis patitur . ¶ Secunda quæſtio ; An intelle-
ctus ſit intelligibilis ? ſi enim ſeipſum per ſe & ſine ſpecie intelligat : cur & de
alijs non ita futurum ſit; & alia per ſe intelligat ? Si vero mixtus , ſpeciemque
habens ſe intelligit : igitur aliquid habebit quod ipſum (ſicut cætera) facit intel-
ligibilem . ¶ Reſponſio . Diximus ipſum prius ſecundum aliquid pati , & eſ-
ſe potentia quodammodo intelligibilia . actu vero prius quam intelligat , nihil
quemadmodum tabula in qua nihil actu ſcriptum eſt. hinc ipſum (vt cætera in-
telligibilia)intelligibilem eſſe dicimus. Et in ſeiunctis a materia idem eſt intel-
lectus,& quod intelligitur, vt idem ſpectatiua ſcientia , & actu ſcibile . Non ta-
men ſemper noſter intellectus intelligit . nam non ſemper factus eſt in actu vt
ſciens , & per ſe conſiderandi virtutem habens . ¶ In iJs vero formis quæ
materiæ addictæ ſunt , & coniuges , ¶ Non idem eſſe poteſt & intellectus,
& quod intelligitur . eſt enim intellectus ſine materia . ¶ Talium tamen
vt intelligibilium potentia , intellectus eſt : & earum vnaquæque reuera erit
intelligibile .

prſentētur obiecta, quod ſcilicet & ſubiectum repreſentet, & accidens, eadem quoque ratione dicitur dualitas, quod per eam duo intelligantur. Poſterior autem intellectio ſimplex eſt, & vt vnitas, quod vnum duntaxat per ipſam intelligamus, vtpote accidens. Praeterea priorem illam & compoſitionem intellectionem intellectus a ſenſu mutuatur, ſecundam autem ſuapte virtute efformat ſine ſenſus adminiculo, formam a ſubiecto ſua ipſius vi abſtrahens. Quo fit vt poſterior intellectio magis intellectui ſit propria, perfectiorq; quam altera. Quod enim per ſe cuipiam conuenit, magis ei eſt proprium, quam quod per alterum, & quod intellectus ſine alterius adminiculo ſufficiens eſt peragere, magis id agit, quam ad quod agendum alieno indiget praeſidio. Quod item ad ſimplicitatem & vnitatem magis accedit, perfectius eſt eo quod labitur ad compoſitionem & multitudinem. At poſterior ſimplicior eſt, & magis vna, prior vero compoſitior, & multa. Praeterea intellectus adhuc bifariam intelligit. Primo ſingulariter, & per notionem vnius tantū repraeſentatiuam, vt hunc hominem, hunc equum, & huiuſmodi intellectionem a ſenſu vendicat. Secundo vniuerſaliter, & per notionem vnam plurium repraeſentatiuam, & hanc intellectionem ipſemet intellectus efficit, propriaq; virtute format, poſtquam a ſenſu abſtractionem facere nouerit. Et harum quidem intellectionum poſterior, itidem perfectior eſt, & intellectui peculiarior, ſunt enim ſingularia vt intellectui impropria, & precario a ſenſu accepta, vniuerſalia vero, ei domeſtica, amica, & in primis peculiaria. has autem quatuor intelligendi rationes, concrete, abſtracte, ſingulariter, vniuerſaliter, adinuicem componendo atq; connectendo, quatuor deprehenduntur modi intelligendi compoſiti. Primus quidem concrete & ſingulariter, qui explicatur per dicibilia concreta ſingularia, vt hoc album, hoc nigrum. Et hunc intellectus a ſenſu accipit, qui ſemper cōcrete & ſingulariter cognoſcit. Sentire enim ſingularium eſt, inquit Philoſophus, & hic & nunc exiſtentium. Secundus, concrete vniuerſaliter, qui explicatur per dicibilia concreta vniuerſalia, vt album, nigrum, calidum. Tertius mod⁹ eſt intelligēdi abſtracte & ſingulariter, qui exprimitur per dicibilia abſtracta ſingularia, vt haec albedo, haec nigredo. Quartus denique eſt abſtracte vniuerſaliter, qui exprimitur per abſtracta vniuerſalia, qualia ſunt albedo, nigredo. Et tres poſtremos intelligendi modos intellectus a ſenſu non habet, cum ſenſus neque vniuerſaliter intelligat, neque abſtracte. Inter hos autem quatuor poſtremus perfectiſſimus eſt, a ſenſu quidem ſemotiſſimus, & intellectui maxime proprius. Primus vero, ſenſui coniunctiſſimus, & omnium imperfectiſſimus. Intermedij vero cum vtriſque extremis aliquid participant, primo quidem modo perfectiores, & quarto imperfectiores. Habent enim in ſe vnum ſenſui & alterum intellectui reſpondens. XXIX. Vtriſque, & agere & pati, ipſius intellectus aliquid commune eſt. Id intellectus cui cōpetit agere, intellectus eſt agens, qui intellectionum eſt effectiuus, id vero cui conuenit pati, intellectus eſt poſſibilis, & intellectiones ſuſcipiens. Totus autem intellectus, ex his intellectu inquam agente, & poſſibili, vt partibus ſuis ſubſtantialibus conſtiturus, & agit & patitur gratia diuerſarum partium. nam ratione intellectus agētis agit, & patientis patitur, perinde atq; res naturalis gratia formae mouet, & materiae ratione mouetur. Has autem duas intellectus partes, non modo ratione, ſed & re abinuicem eſſe diuerſas, ex huius capitis numero. 22. haud difficile eſt deprehendere, vbi dicit litera, id intellectus eſſe impaſſibile, ſcilicet intellectum agentem, illud vero paſſibile, ſcilicet intellectum poſſibilem. Idem & ex huius capitis numero. 24. haud obſcure dignoſcitur, vbi dicitur intellectus prodere ſe duplicis eſſe naturae, duaſque ſubſtantiales partes obtinere, quod cum ex ſequenti capite tum ex dialogis metaphyſicis amplius diffuſiuſque relinquitur agnoſcendum. XXX. Hinc ipſum vt caetera intelligibilia. Quemadmodum enim caetera intelliguntur per ſpeciem ab ipſis in mente formatam, ita quoque & intellectus noſter eſt intelligibilis per ſuam ipſius ſpeciem in intellectu poſſibili productam, non enim poteſt intellectus humanus ſine ſpecie rerum intelligibilium intelligere, vt neque oculus ſine ſpecie coloris videre. Et in ſeiunctis a materia, mentibuſque ſupramundanis a materiae conſortio prorſus ſefugatis, cum ſeipſas intelligunt, idem eſt intellectus, viſq; intellectiua, & quod intelligitur. nam ipſe beatarum mentium intellectus tum eſt obiectum illius intellectionis, ſicut & cum intellectus noſter ſeipſum intelligit, idem eſt intellectus, & obiectum quod intelligitur. Cumvero mentes ſupramundanae alia a ſeipſis intelligunt, non idem eſt intellectus, & quod intelligitur, ſicut neque cum noſter intellectus alia a ſeipſo apprehendit, eſt enim & noſter intellectus a materia ſeiunctus. In ijs vero formis rerum ſenſibilium quae materiae coniunctae ſunt, & ſine ea ſubſiſtere non poſſunt, cum intelliguntur, non idem eſt intellectus, & quod intelligitur. nam quod intelligitur, materiae eſt addictum, intellectus autem ſine materia.

¶Quinti cap. annotat.

¶Intellectus potentiae, intellectus poſſibilis, paſſibilis, patiens. ¶Abiunctus, a materia. ¶Impaſſibilis, quia nihil vnquam in ſe recipit. ¶Immixtus, nullam rerum ſpeciem in ſe tenens: hoc enim impaſſibilitatem conſequitur. Id vere eſt; cuius ſubſtantia fluxa non eſt diſſolubilis, atque deficiens vnquam. ¶Intellectus qui vere eſt, intellectus rationalis. ¶Intellectus quo reminiſcitur, intellectus ſenſualis, imaginatio.

QVintum cap, continet vnam concluſionem, ſeptem intellectus agentis proprietates, & vnam vtriq; & agenti & patienti communem, vnam queſtionē, & eius ſolutionem. ¶ Concluſio. Intellectus, duas actus & potentiæ obtinet differentias. ¶ Nam quęcunq; natura fiunt, eorum aliquid vt materia eſt, ad omnia quę in illo genere fiunt, potentia, aliquid vero forma, illorum quę fiunt, effectiuum principium. Ita igitur erit in anima, atq; has aptare conueniet differentias. Eſt em̄ ntellectus hic in omnia fieri, & omnium intelligibilium potentia: vt in ſenſibilibus omnium ſenſibilium materia, hic vero in omnia facere, intelligibiliumq; omnium effectiuum principium: vt omnium rerum naturalium formę, & actus, & hunc intellectum agentem nuncupamus, illum vero intellectum potentiæ. Et intellectus agens, rerum notiones, in intellectum potentię inducit: vt habitus, & ſpecies, & vt lumen. Quomodo enim lumen exiſtentes colores actu facit, ita intellectus agens ſuſceptis materialibus & ſingularibus notionibus, eas diſtinguit, diſtinctaſq; apparere facit. Et notiones vniuerſales nūc has, nunc illas efformat: quę nunquā ſine ipſo (vt neq; ſine lumine colorū varietas) apparerent. ¶ Septem intellectus agentis proprietates. Eſt abiunctus, impaſſibilis, immixtus, eius ſubſtantia, eſt actus, intellectu potentię honorabilior eſt. eſt enim agens honorabilius patiente, & ſpecies & forma honorabilior materia, idem intelligens, & intelligibilis: vt ſcientia actu, & quod ſcitur, eſt intellectu potentię tempore poſterior: ꝙ non quamprimum eſt intellectus potentię, intelligat: & cum tunc non intelligat, poſtea intelligit. non tamen omnino poſterior eſt, neq; quidē tempore. nam ſubſtantia ſemper adeſt, actione vero non ſemper. Et intellectus ſolum id ſeparabile eſt, quod vere eſt: atq; id ſolum immortale atq; perpetuū. ¶ Queſtio. Cur poſt mortem non reminiſcimur? ¶ Reſponſio. Intellect⁹ qui ſeparatur, vere eſt impaſſibilis, nullaq; diſſolubilis morte, is vero quo reminiſcimur, & ſine quo anima non reminiſcitur (modo eū liceat vocare intellectum) paſſiuus eſt, morteq; diſſolubilis: hinc merito poſt mortem non reminiſcimur.

QVinti capitis ſcholia. XXXI. Ita igitur erit in anima. Plerique exiſtimant intellectum agentem & poſſibilem re ipſa idem eſſe, ſcilicet totum intellectum, & ratione ſola diſcrepare. nam ipſum intellectum vt efficit intellectiones, dicunt agentem vocari, eundem vero quatenus eas ſuſcipit, poſſibilem. Verum non videntur ī Ariſtotelia determinationi conſentanea ſentire, qui cum alias, tum hoc loco oſtendit intellectui (ꝙ completum quiddam ſit, & per ſe natum ſubſiſtere, propriamq; operationem habere quam exerceat) duas partes, nō modo re ipſa, ſed & ſpecie diſtinctas, ineſſe. vnam quidem rerum naturalium formæ analogiam, & intellectionum effectiuam, alteram vero perſimilem materiæ, & notionum ſuſceptiuam, quandoquidem nihil in ſeipſo natum eſt quicquam efficere, aut ſuarum quas efficit operationum eſſe ſubiectum, nihil itidem ea quæ ſuſcipit, natum eſt efficere. Sunt enim efficere & ſuſcipere reſpectu eiuſdem primi repugnantia, vt nulli eidem competere poſſint vnquam, ſed hoc potentiæ, illud vero actui conuenit. Neq; hæc determinatio animæ ſimplicitati derogat, quæ & indiuidua & ſimplex dicitur, quod in partes eiuſdem ſpeciei differentes, materięq; particularis reſpōdentes dirimi non poſſit, quemadmodum aliæ rerum naturalium formæ. Nihiloſecius diuidua eſt in partes ſubſtantiales actum & potentiam, quam ſane ſectionem alię formæ non ſuſtinent, vt habitus & ſpecies, & vt lumen. Quemadmodum ad internam & quæ a phantaſia proficiſcitur viſionem peragendam requiritur intimum lumen, vt ſpiritus viſiui qui ab anima ad communis ſenſus organum diffundantur, ita quoq; ad intelligendum, ſpirituale quoddam lumen & intimum requiritur omni lumine corporeo longe pręſtantius, & diuinorum luminum ſubrubrilus fulget. Et hunc intellectus agens ſuapte natura efficit, ſuamq; potentiam intimo ſplendore perfundit & illuſtrat, quo haud ſecus peragitur intellectio, quam viſio lumine interiore in aere diffuſo. At qui in errore verſantur, non hoc lumine prędit ſunt, ſed ſophiſtico quodam falſoq; luminis nitore, quo vera iudicant falſa, & contra, ſicut oculus male diſpoſitus lumen haberet quo album iudicaret eſſe nigrum. qui vero contra verum id lumen ſortiti ſunt, īter verū & falſum haud maiore negotio dījudicāt, ꝗ ocul⁹ corporeo offuſus lumine inter albū & nigrū. Cęterū vt lumen corporeū interiectis nebulis aut atra caligine noſtris ſubtrahitur obtutibus, ita & cādidiſſimum illud diuinumq; lumen extinguitur diffundiq; prohibetur per vitia & aī ægritudines, potiſſimū aūt p̄ intemperantiā obruentē aīm, & prorſus labefactantem. Hinc honeſte & tēperate nō viuendū eſt, qui hoc lumen incolume & ſyncerū (vt par eſt) ſeruare volunt. XXXII. Et intellectus ſolum id ſeparabile eſt. Non hic vnā partē intellectus, vt agentem

ſolū,ſeparabilē eſſe inſinuat Ariſtoteles,alterā vero ſcilicet poſſibilem ſeparari non poſſet.Nā cum totus intellectus a corpore ſeparabilis ſit,& per ſe ſubſiſtere natus,oportet vtranq; eius partem & agentem & patientem etiā ſeparabilem eſſe,alioqui intellectus agēs a corpore ſeparatus eſſet otioſus,vt qui non haberet in quo intellectiones efficeret.Sed ea partitiōe vtitur litera,volēs deſignare intellectum noſtrū eſſe īmortalē,quo excludatur intellectus ſenſualis , nōnunq̄ intellectus nomen ſibi vendicans.Primū ſiquidē & præcipue intellectus de rationali intellectu dicitur, & ſecundo de ſenſuali,ꝙ imago quædā ſit intellectus rationalis.Itaq; ipſo intellectu in duas partes rationalem & ſenſualem diuiſo,ſola prior pars,rationalis inquam,immortalis eſt,poſterior vero cū corpore diſſoluitur ac interit.Et cum idem re ipſa ſit intellectus rationalis,& aīa rationalis , haud dubie Ariſtoteles hic animi noſtri immortalitatem aſſeruit,neq; de ea re (vt nonnulli calumniantur) ambiguas verſat ſententias.Quā quiſquis ſibi perſuaſam habet & exploratam , magnum ſane habet ad ſui perfectionem per doctrinam & purgatorias animi virtutes incitamentum Cum enim tantæ dignitatis anima noſtra cognoſcitur,vt fato non ſit obnoxia,his quaſi calcarib⁹ & ſtimulis incitatur ad ipſum animū pro ſua dignitate excolendum,& cum diſciplinis tū virtutibus exornandum quo immortalis immortalibus bonis inſignis effulgeat.Quod ſane facient ſedulo,qui ex ſacro philoſophiæ ſtudio profectum quęrunt,& pręcipuū fructum. Is enim eſt , ſeipſum quantę ſit dignitatis & excellentię,ex reb⁹ ipſis cognoſcere, ad authorem ſuum qui adeo in hominem munificus fuit,ſe totum conuertere,enitiq; ad bonitatis illius aſſimilationem. XXXIII. Is vero quo reminiſcimur,& ſine quo aīa non reminiſcitur.Quanuis idem re ipſa ſit intellect⁹ rationalis & ſenſualis,vtpote anima humana,& intellectionem efficere nata,& imaginationem,tn̄ ratione longe diuerſa ſunt,ob diuerſas quas peragunt functiones. Nam rationalis intellectu dicitur,quatenus efficit intellectiones, non in materia,ſed ſubiecto incorporeo . Et is neq; ſecundum ſubſtantiam deficit , neq; ſecundum operationem,non minus enim corpore ſolutus intelliget,quam corpori coniunctus. Senſualis autem intellectus dicitur,quatenus interioris ſenſus facit operationes, & in ſubiecto quidem corporeo.Et hic quanuis ſecundum ſubſtantiam non deſignat,nam idem eſt ipſi animæ,tn̄ ſecundum rationem denominationemq; deficit. Nam poſt mortem non amplius huiuſmodi exercebit operatiōnes,eo ꝙ deerunt organa corporis , quare amplius non dicetur ſenſualis.

Ariſtotelē īmortalitatis animę noſtræ cōſcium fuiſſe

¶Sexti cap. annotat.

¶Verum & falſum,prop oſitionum paſſiones.¶Intellectus potētia , intellectus actus.¶Tempus indiuiſibile,atomus,indiuiſibile temporis.

34 Sextum cap.continet duas operationes intellectus,tres modos indiuiſibilis,&vnum corollarium.¶Duæ intellectus operationes. ¶Prima. Primum intelligit ſimplicia,quę decē prędicamentorum gn̄ibus ſunt digeſta,circa quę non eſt verū aut falſum . ¶Secunda eſt ſimplicium compoſitio, vt ex quibus fiat vnū cōponit enim ſimplicia intellectus , non ſicut aceruum, ſed taliter vt ex ipſis ſimplicib⁹ notionibus diſſociatis atq; diſcollectis vnum efficiat,ſimiliſq; eſt ei mēbrorum cōpoſitioni, quam Empedocles cecinit a concordia factā.Sicut em̄ apud Empedoclē non oē mēbrorum in vnum congeſtum cōponit aial,ita neq; oīs notionū congeries facit cōpoſitionem. Et hęc compoſitionum vera eſt:vt qua cōponit diameter a ſymmetro , hęc vero falſa:vt qua componit diametrū a ſymmetro. Et iterū cōpoſitionum hęc pręteritorū eſt, qua intellectus res ipſas factas genitaſq; itelligit.hęc pręſentium,qua res ipſas intelligit vt pręſentes,& quaſi pręſenti coaſſiſtentes atomo.hęc vero futurorū,qua res tanq̄ gignendæ & futuræ concipiuntur : vt intellectus apprehendit,quod Cleon fuit albus. Cleon eſt albus,ꝙ ve futurus eſt albus.& quę hoc modo cōiuncta ſunt contingit negatione diuidere omnia,atq; ita intelligere. Cleon nō fuit albus.non eſt albus,non erit albus. Eſt enim negatio diuiſioni diuiſioniq; ſimillima , & affirmatio compoſitioni.

35 ¶Tres indiuiſibilis modi.primo īdiuiſibile eſt,quod neque actu neque potentia diuidi poteſt.Secundo ꝙ actu indiuiſibile eſt , potentia vero diuiſibile,vt linea,ſuperficies,corpus,tempus,& omne continuum . Tertio dicitur indiuiſibile,non ſecundum quantitatem, ſed ſecundum ſpeciē,vt homo. Et cum intellectus intelligit indiuiſibilia primo,vt in materiales formas vtrunque & intellectus & tempus indiuiſibilia ſunt . Et cum indiuiſibilia ſecundo,vt longitudinem : tunc actu indiuiſibilis eſt intellectus , & tēpus indiuiſibile . Non enim magnitudinis hanc partem prius,& illam poſteriꝰ intelligit,ſed totam ſimul,nam tunc non vnam,ſed plures intelligeret magnitudines,ſi tamen eam di

uellit,pariter diuellet & tempus,& in tempore intelliget. Et indiuiſibilia tertio,
intelligit notione animę indiuiſibili,& tempore indiuiſibili.& non intelligimus
quomodo voces & vocabula diuidue proferuntur. Per accidens tamen intellectio
nem diuiduam eſſe,& non ſuapte natura,ſed vocabuli culpa(quod cum mora,vo
ciſque protractione effertur)concedere,nihil apparet incommodi. Et cum in om
ni magnitudine,& quod ſecari poteſt,inſit aliquid impartibile, quod ſeparari nõ
poteſt,& quod vnum & continuum eſſe efficit:vt punctus longitudinem vnam,
& nunc tempus vnum:huiuſmodi impartibilia vt priuationes apprehendit intel
lectus,quemadmodum malum & nigrum ex ſuis quodãmõ apprehendit contra=
rijs. ¶ Corollarium. Quo fit vt intellectus noſter potentia ſit cognoſcens. Nam 36
ſiquis eſt potentiæ non nixus,ſuoque iunctus contrario(potentia enim actui quo
dammodo contraria eſt)is ſemper ſeipſum cognoſcit,& eius ſubſtantia maxime
actus eſt,& proprie maximeque ſeparatus,rerum priuationes,contraria,& infor=
mia haud intelligens,perinde atque ſi oculum fingas ſemper videntem,& audi=
tum ſemper audientem: nunq̃ hic ſilentiũ percipit, ille vero tenebras perſentiet
nunquam. Eſt igitur intellectus qui priuationes apprehendit, & contrarium ex
contrario,potentiæ nixus,ſuoque quodammodo iunctus contrario. Et ſicut ocu=
lus circa proprium viſibile non errat,ita neque intellectus fallitur cum quid ſim
plicium tractat,vt formas ſine materia. At ſi enunciat, vt ſi affirmat alterum de
altero ſæpe ipſum falli contingit,falſumque dicere: quemadmodum oculum iu=
dicando hoc vel illud eſſe album,perſæpe falli contingit.

SExti cap ſcholia. XXXIIII. Secunda,eſt ſimplicium compoſitio. Sub compoſitione diuiſio,vt negatio ſub affirmatione comprehenditur,quæ eſt ſimplicium notionum, per negationis notam in mente connexio,vt homo non eſt expers rationis,quẽadmo dum compoſitio eſt plurium in animo coniunctio per notam affirmationis,vt homo eſt prǫditus ratione. Et cum omnis ratiocinatio compoſitio ſit,nam eſt propoſitio hy pothetica affirmatiua, ipſa ratiocinatio ſub compoſitione continetur, tãquam ſpecies ſub genere. Cęterum cum contemplatio ratiocinatio ſit ex neceſſarijs procedens, conſultatio vero itidem ra-tiocinatio,ſed quę ex contingentibus ſit conflata,vtrunq; & contemplatio & conſultatio ſub com poſitione comprehenditur. Demum ea mẽtis intellectio qua plura connectuntur aut per vnionem determinationis & determinabilis,aut per coniunctionem,vt homo albus, homo et lapis, homo vel aſinus, quodammodo media eſt inter vtranque operationum hic poſitarũ, vtriuſque aliquid participans,conuenit enim cum ſimplicium apprehenſione, quod neque vera neque falſa eſt, cum compoſitione, quod ex diuerſis conſtituatur notionibus, quare ſub ipſis tanquam ſub extremis medium continetur. Et hæc compoſitionum vera eſt. Propoſitio mentalis intelligenda eſt tanquam imago occultata & velata in ſpeculo. Vera quidem,vt imago vere referens id cuius eſt,falſa vero, vt imago falſe referens. Propoſitio vero vocalis & ſcripta eſt vt nota ſignumque ſenſibile in exte-riori ſpeculi ſuperficie oculis conſpicuum,deſignans latẽtem in eo imaginem. Ita enim propoſitio vocalis aut ſcripta ſignum eſt exterius,exprimens propoſitionem mentalem. Et ſicut huiuſmodi in extrema parte ſpeculi nota diceretur vera,quia latens imago quam denotat,eſt vera & falſa,quia interna imago quam hoc ſenſibile ſignum refert,eſt falſa,ita propoſitio vocalis dicitur vera,quia ſua mentalis eſt vera,& falſa,quia ſua in mente recondita quam exprimit,eſt falſa. XXXV. Tunc actu indiuiſibilis eſt intellectus. Intellectus,intellectus actu,intellectio quemadmodum & pauloan-te capi debet cum dicitur,vtrunq; & intellectus & tempus indiuiſibilia ſunt. At vbi dicit litera,& cum intellectus intelligit indiuiſibilia primo,itẽ & duas intellectus eſſe operationes,& in alijs non-nullis huius cap. locis,intellectus ſumi debet pro intellectu potentia,vtq; intellectiua. Et hinc ve-rum deprehenditur id cuius notæ admonent, intellectum hoc in capite nunc pro intellectu poten-tia,nunc pro intellectu actu deſumi. Neq; oportet ſi obiectum ſit extenſum & diuiduum in partes extenſionis, quemadmodum magnitudo, eius ſimulacrum intellectuale itidem extenſum eſſe,& partitioni obnoxium. Sunt enim magnitudinum ſpecies intelligibiles in animo inextenſæ, ac indi-uiduæ. XXXVI. Nam ſiquis eſt potentiæ non nixus. Intellectus noſter inducitur potentia cogno ſcens,ꝙ non ſemper actu cognoſcat,ſed cum interdum ſit non cognoſcens,poteſt tamen cognoſce-re. Is itaq; intellectus dicitur non nixus potentię,qui ſemper eſt actu cognoſcens, neq; vnq̃ eſt non intelligens,& dicitur is non eſſe iunctus ſuo cõtrario,vtpote potentiæ. nam actus eſt vt eſſe poten-tia vero vt nõ eſſe,eſſe autem & nõ eſſe,latam inter ſe habent repugnãtiam & cõtrarietatem. Et hu iuſmodi intellectus ſemper actu intelligens,ſeipſumq; cognoſcens,intellectus eſt diuinus,cuius ſub-ſtantia maxime actus dicitur,ꝙ a potentia intellectionum ſuſceptiua,alteraq; intellectus parte lon ge ſit alienus,quandoquidem in ſe recipiat nihil, ſed puriſſimus ſit ſimpliſſimuſque actus. Verum

hæc metaphyſicus diſcutiat. Cæterum quanuis talie intellectus rerum priuationes & informia per ſe non apprehendat, vt dicit litera, non tamen ex eo conficitur intellectum illum non omnia intelligere, quia intelligere priuationes & negationes, non eſt proprie intelligere, ſicut nec videre tenebras eſt proprie videre, ſed viſione priuari, & audiri ſilentium nō eſt proprie audire, ſed auditu priuari. Dicitur enim is intellectus, omnia intelligere, quod quæ ſuam referunt ſimilitudinem aut remotam aut propinquam, intelligat omnia, & non quia cognoſcat imperfecta, omnino ab eius veſtigio deficientia. Id enim poſſe, potius impotentiæ eſt.

¶Septimi capitis annotat.

¶Pupilla, oculi ſphærula per quam viſio completur.

SEptimum caput continet decem ſenſus & intellectus conuenientias atq; comparationes. ¶Decem ſenſus, & intellectus
57 conuenientiæ atq; comparationes. Et ſi intellectus longe dignitate ſenſum antecedat mulra tñ cum ſenſu cōmercia, multaſq; conuenientias tenet. ¶Prima. Sicut ſenſus potentia, actu ſenſu tempore prior eſt, & idem ſenſibile actu, & actu ſenſus: ita intellectus potentia, intellectum actu tēpore ꝓuenit: & idem ſcibile actuque ſcientia. ¶Secunda. Quemadmodum ſenſus neque proprie paſſio, alteratio, motuſve eſt (nam motus, actus eſt imperfectus, actio autem ſenſus, abſoluta ſemper perfectaque habetur) ita neque inrellectus, paſſio alteratio, aut motꝰ eſt, ſed perfectio quædam. ¶Tertia. Sicut ſenſus aliquando ſimplex vt flauum apprehendit, aliquando vero alterum cum altero nectit, vt cum flauum apprehendit pariter & dulce, ita intellectus interdum ſimplicem tei eſſentiam intelligit, interdum vero eam cum altero nectit, & dicit eam pulchram aut bonam eſſe. ¶Quarta. Sicut ſenſus cum ſolam flauitiem apprehendit neque appetit neq; fugit, cum vero coapprehendit dulce aut amarum, protinus appetit aut fugit, hunc in modū intellectus ſolam ſanitatis eſſentiam neq; proſequitur neq; fugit, ſed ſimul atque ſanitatem cum bonitate iūxerit, proſequitur. Quātum em̄ voluptas in ſenſu, tantum bonitas operatur in intellectu, & quantum in ſenſu dolor tantum poteſt in intellectu malitia. Vt enim ſenſus voluptate trahitur, refugitque dolorem. ita intellectus bonitate rapitur, malitiamque repellit. ¶Quinta. Sicut in ſenſu appetititiuum aut fugitiuum a ſenſitiuo, aut a ſe inuicem ſeiuncta non ſunt, ſed eſſe: ſolaque ratio altera eſt, itidem & intellectiuo ꝓſecutiuum refugitiuumque. ¶Sexta. Quemadmodum cum ſenſus ſenſibilia vt voluptaria apprehendit, proſequitur, cum uero triſtia atque dolorifica, fugit, ita quoque cum intellectuali animæ quædam ſimulacra (quæ phantaſmata dicuntur) aſſiſtunt, quę cum bonitate aut malitia affirmando aut negando nectit, toties aut ꝓſequitur aut fugit, neque enim ſine phantaſmate intelligit anima. ¶Septima. Sicut aer motus mouet pupillam, & pupilla interiorem & abditum ſenſum, & aer motus mouet auditum, & auditus conſimiliter eundem introrſus ſenſum, qui ſubiecto vnus eſt, & in medio conſtitutus vt centrum, ratione tamē multa (eſt enim ille, qui prius poſitus eſt diſcrimen albi & dulcis apptehendere, & nō modo duorum, ſed & trium & quatuor & quinque ſenſuum ſenſibilium diſcrimina dijudicat) ita ad phantaſmata intellectus ſeſe habet. Nihil enim refert iudicare non ſimilia, & iudicare contraria. vt ſi ita a album, ad b nigrum, ſicut c album ad d dulce, & apprehendens a & b idem ſubiecto ſit, ita apprehendens c & d, idem ſubiecto erit. & ita tranſmutato apprehendendi modo. ¶Octaua. Sicut ſenſus ſimulacris, vtitur ſeruatis, & mouetur animal abſentibus ſenſibilibus: ita intellectus ſaluatis phātaſmatibus, inuenitque in ipſis quod proſequatur aut fugiat, & ſæpe ex prętentis aut præſentibus futura coniecta deliberatque proſequi aut fugere. Et hic intellectus qui modo proſecutionem, modo fugā molitur. practicus, actiuus adminiſtratiuus nominatur: contemplatiuus vero nihil mouet, ipſa rei apprehenſione conſpectioneque cōtentus. ¶Nona. Sicut voluptas & dolor ad ſenſum bonum & malum ad intellectum actiuū: ita ſe habet veritas & fal

ſitas ad ipſum contemplatiuũ. ¶ Decima. Sicut ſenſus non ſeparate cognoſcit, ita intellectus aliqua vt ſimum ſecundum quod ſimum intelligit non ſeparate. non enim ſimitatem a naſo pręcidere poteſt, quandoquidem naſum in ſuo eſſe, ſuaque diffinitione claudat. eſt enim ſimitas, naſi cauitas. Mathematica tamen & in quibus vtitur abſtractione, aliter intelligit, tametſi enim re ipſa mathematica ſeparata non ſint, ea tamen vt cogitatione & intelligentia ſeparata, ſine materia reſpicit. Et omnino intellectus qui purus actus eſt, abſolutiſſima atq; abſtractiſſima intelligit. ¶ Verum autem intellectus qui non omnino ſeparatus eſt, aliquid intelligat earum formarum quæ omnino a materiæ conſortio immunes ſunt & abſolutæ, alius & alio loco futurus eſt ſermo.

SEptimi capitis ſcholia. XXXVII. Et idem ſcibile actu atque ſcientia. Idem eſſe actu ſenſibile, & actu ſenſum ſiue ſenſationem, ſcilicet ſpeciem ſenſibilem quæ extero ſenſibili formatur in organo, & mediante qua ſenſus percipit obiectum, dictum eſt abunde libri pręcedentis capite decimo tertio. Conſimili quoque modo exiſtimandum eſt idem re ipſa eſſe intelligibile actu, & ĩtellectum actu, atque intellectionem, vtpote ſpeciem intelligibilem ab obiecto in ipſo intellectu efformatam. ratione tamen diuerſa ſunt, nam ea ſpecies quatenus ab obiecto potentiaque intelligibili proficiſcitur, dicitur ĩtelligibile actu, quod actionis quidem rationem obtinet, quatenus vero eadem in intellectu recipitur vt ſubiecto, dicitur intellectus actu atque intellectio, quæ proinde paſſionis rationem ſortitur. Non eſt ergo pręter intellectionem ponenda, cum intelligimus, ſpecies intelligendi in anima, ab intellectione re ipſa diſtincta, vt nonnulli aſtruunt, cum intellectio nihil aliud ſit, quam ſpecies intelligendi in intellectu recepta, quemadmodum in ſenſu ponenda non eſt ſpecies ſentiendi a ſenſatione diuerſa, quandoquidẽ ſenſatione nihil profecto ſit aliud quam ſpecies ſentiendi in organo apprehenſa. Et hoc in loco ſcibile non contracte ſpeciatimque ſumitur pro concluſione demõſtrabili, neque ſcientia pro habitu concluſionum demonſtratarum, ſed communiter vtrunque accipitur, ſcibile quidem pro quouis intellectus obiecto, & ſcientia pro quauis intellectus notitia. Vtrunque tamen hic actus eſt nomen. Sicut ſenſus aliquando ſimplex vt flauum apprehendit. Dicitur ſenſus apprehendere ſimplex, cum vnius ſenſus duntaxat ſenſibile apprehendit, vt ſolum album, aut ſolum dulce, & non quia formã accidentariam ſine ſubiecto cui ineſt apprehendat, vt albedinem aut nigredinem. Id enim ſenſus efficere non poteſt, ſed ſolus intellectus. Alterum vero cum altero nectit ſenſus, cum diuerſorum ſenſuum apprehẽdit ſenſibilia, vt album pariter & dulce, quod potiſſimum interioris eſt officium, exterior enim non niſi per accidens alterum ſenſibile percipit, vt viſus per ſe album percipit, per accidens autem dulce., vt liber præcedens ſatis ſuperque monſtrauit. Sicut in ſenſu appetitiuum aut fugitiuum a ſenſitiuo. Appetitiuum fugitiuum & ſenſitiuum inter ſe ſolum habent rationis diſcrimen, & re ipſa idem ſunt, vtpote forma ſubſtantialis animalis, & anima, quæ appetitiua dicitur, quatenus efficere nata eſt appetitionem conuenientis proſecutionemque. fugitiua vero, quatenus refugit quippiam vt diſconueniens demum eadem dicitur ſenſitiua, quatenus efficit ſenſationes. Ita idem re ipſa eſt proſecutiuum & fugitiuum in intellectu atque intellectiuum, ſcilicet ipſe intellectus actiuus. ratione tamen aliud, nam proſecutiuum dicitur pro quanto aliquid conſilio proſequitur. vt bonum, fugitiuum, vt recuſat quicquam & auerſatur tanquam malum, intellectum vero quatenus conſultat deliberatque quidnam ſit agendum. Quo fit vt Ariſtoteles manifeſte ſentire dignoſcatur, animæ potentias in ſe & ab anima ſolo rationis diſcrimine dirimi, quemadmodum in adiectis ad introductionem in libros de anima declaratiunculis oſtenſum eſt. Liquet etiam intellectum hominis a voluntate (cuius officium eſt aut proſequi aut abnuere quicquam) ſola ratione diſcrepare, & vtrunque nihil aliud re ipſa quam animam rationalem eſſe. Nihil enim refert iudicare non ſimilia. Dicuntur hoc in loco non ſimilia, quæ genere quidem diuerſa ſunt, contrarietatẽ adinuicem non habentia, vt album & dulce Contraria vero quæ eiuſdem ſunt generis adinuicem pugnantia, vt album & nigrum. Quicquid igitur iudicat non ſimilia, iudicat & contraria, vt ſenſus interior, at non contra oportet quicquid contraria iudicat, iudicare & non ſimilia, exterior enim ſenſus illud quidem poteſt, hoc autem nequaquam. Verum autem intellectus qui non omnino ſeparatus eſt. Is eſt intellectus humanus, qui quantum ad informationem non eſt ſeparatus a corpore. eſt enim eius actus, & forma ſubſtantialis hominis cum corpore totam eius ſubſtantiam conſtituens idem etiam quantum ad aliquas operationes, vt vegetandi, ſentiendi, appetendi, & mouendi, non eſt ſeparatus. nam eas operationes ſolum in ſubiecto corporeo efficere poteſt. At vero quãtum ad alias, vt intelligendi & volendi, ſeparatus eſt a corpore, quia eas nõ producit in organo corporeo. Itaque intellectus partim eſt materialis, & partim immaterialis, aliarum vero rerum naturalium formæ prorſus ſunt materiales.

¶ Octaui capitis annotat.

¶ Senſibilia, q̃ ſenſui ſunt puia. ¶ Intelligibilia, quę capiũtur ĩtelligẽtia. Actu ſcientia, intellectio. ¶ Res actu ſcitæ, q̃ in aĩa exiſtẽtes, actu ſunt deprehenſæ.

¶Res actu ſcitæ,actu ſcibilia,vt actu ſenſus,& actu ſenſibilia . ¶Senſum eſſe
ſenſibilia,& animam omnia, eſt ſenſum actu ſenſibilia in ſe continere , ſenſibi-
liumq; ſimilitudine indui,& animam rerum omnium notiones & ſimulacra con
tinere,& vt omnium indui informarique ſimilitudine,quę res ipſas,eam quodã-
modoviderí & appa ere facit.¶Phantaſmatis,phantaſmatibus.

38 Ctauum caput continet tres concluſiones,& vnũ corollari
um ad ſecundam.¶Prima concluſio. Anima quodammo
do omnia eſt.¶Nam omnia.aut ſenſibilia, aut intelligibí
lia ſunt:quæ omnia ſunt ſcibilia,intellectuque apprehenſi
bilia.Atqui actu ſcientia nihil aliud eſt quã res ipſæ actu
ſcitæ,vt ſenſus actu,nihil aliud eſt quam ipſa actu ſenſibi
lia,eſt igitur anima quodammodo omnia vt ſenſus ſenſibí
lia.Quod adhuc vt clarius diluceat, ſenſus & ſcientia didu
cuntur in potentiam & actum.Potentiam quidem,cũ non in opera & functione
ſunt.in actum vero,cum ſuã exercent operationem.Et cum ſenſus eſt in poten-
tia,res ſenſibiles(quæ ſenſibilia dicimus)eſt potentia:& ſenſus, ſenſitiuum dici-
tur.& cum eſt actu,illa eſt actu.Ita cum anima eſt in potentia , res intelligibiles
potentia eſt.& potens ſcire dicitur:& res ipſæ dicũtur ſcibilia. cum vero eſt actu
eſt ipſa intelligibilia actu. ¶Secunda concluſio . Anima,res ipſæ cum materia
39 non exiſtit . ¶Nam anima quodammodo eſt omnia . neceſſe igitur eſt aut ipſa
ſit cum materia, aut ipſorum citra materiam ſpecies & formæ. non autem eſt ea
ipſa cum materia,vt neque ſenſus cum materia ſenſibilia. lapis enim non eſt in
anima,ſed lapidis ſpecies. eſt igitur citra materiam omnia. ¶Corollarium.Quo
40 fit vt anima ſicut manus habeatur. ¶Vt enim manus , organum organorum eſt,
& qua omnibus vtimur inſtrumentis,ita anima ſpecies ſpecierum eſt,& qua om
nibus vtimur ſpecieb⁹ & formis,itidem & ſenſus,ſpecies ſenſibilium eſt.¶Ter
41 tia. Rerum ſenſibilium,& quæ ſine magnitudine non percipiuntur, ſenſibiles
ſpecies a materia ſeparatæ,intelligibilia ſunt. ¶Nam huiuſmodi ſenſibilium ſi
ue habitus,ſiue paſſiones,& abſtractor atque mathematicorum,vt lineæ,ſuperfi
ciei,circuli,trianguli:intellectui habentur,vt ſenſibilia ſenſus . Hac de cauſa ſi
defuerint ſenſibilium ſenſus,vt linearum & magnitudinum , neque diſcet , neq;
intelliget,fierive geometer poterit vnquam:& ita ſi defuerit ſenſus aliorum ſen
ſibilium. Talia enim cum ſpeculetur intellectus, neceſſe eſt pariter phantaſma
aliquod ſpeculari.Phantaſmata enim ſicut ſenſibilia ſunt,præter hoc quod præ-
ter materiam exiſtunt.Sed ab affirmatione & negatione differunt, quod affirma
tiones & negationes veræ aut falſæ intellectus complexiones ſunt , non autem
phantaſmata.Hinc neque phantaſmata,primæ ſenſibilium intellectiones ſunt,
ex quibus conſtant affirmationes & negationes,non tamen hæ primæ ĩtellectus
notiones ſine phantaſmatis exiſtunt.

Ctaui capl.ſcholia.XXXVIII. Eſt igitur anima quodãmodo omnia Non quidẽ ſecũ
dum ſubſtantiã,ſed aſſimilationem & affirmationem,φ ijs'rebus aſſimiletur, imo res
ipſæ eſſe vidẽtur,quarũ notiones ſuſcipit,quemadmodum ſpeculum omniũ ſibi ob-
iectorum informatur ſimilitudine, quæ facit vt ſpeculum videatur eſſe ipſa res obie
cta,vt ſi obijciatur lapis ſpeculo,fit ſpeculum lapidi cõforme,& apparet eſſe lapis. & *Quõ aĩa hoĩs eſt quodammodo omnia.*
ſi ignis redditur ſpeculum igniforme Ipſi vero lignum,efficitur ligniforme.Ita ſenſus dicitur quo
dãmodo eſſe ſenſibilia,quod quartarũ ſenſibiliũ ſpẽs in ſe recipiat,q̃ faciũt vt ſenſus appareat eſſe
ea ipſa q̃ ſentiuntur.Perinde atq; quiſpiã in ſcena ludoq; theatrali veſte regia indutus, videtur rex.
Idem ea cõmutata amictu militari veſtitus,apparet eſſe miles,& ritu agricolæ poſtea amictus, vide-
tur agricola, & ita in cæteris perſonis actitandis. XL. Vt enim manus,organum organorũ eſt . Nõ
qdem quantum ad dignitatem,naturæque pfectionẽ , ſed ad accõmodationẽ & adminiculationẽ
Nam manus plura exercet opera,vt picturam, cælaturam,modulationẽ citharæ , q̃ aliud quoduis
corporis membrum.Nempe oĩm fere artium operationes fiunt mediante manu,atque per eam vti
mur cuiuſuis artis inſtrumentis,vt ædificatoriæ,fabrilis,nauigatoriæ,militaris. Anima vero dici
tur ſpecies ſpecierũ non ſecundum ſubſtãtiã, & quia idem re ipſa ſit anima & ſpecies, eſt enim hoc
accidens. illud vero ſubſtantia,ſed ſecundum receptionem,quia plures inter ſe rerum ſpecies acci-
pit,quam alia quæuis potentia.omniũ eñ eſt ſuſceptiua.XLI.Nã huiuſmodi ſenſibiliũ ſiue habit⁹

ſine paſſiones. Species ſenſibilium, dicuntur habitus, quę in ſenſu interiore fixę ſunt, & diu permanentes, paſſiones vero, quæ facile dimobiles ſunt a ſubiecto, & cito tranſeuntea. Et hæ ſenſibilium ſpecies dicuntur eſſe intelligibilia, quod intellectus ſint obiecta, ſuamque in intellectu efformēt ſpeciem, quemadmodum externus color, viſus eſt obiectum, & ſuam in organo viſus producit ſimilitudinem. Porro quemadmodum ſpecies albedinis in oculo, alterius eſt naturæ ab albedine cuius eſt ſpecies, ita & notio ſpeciei albedinis exiſtens in ſenſu interiori, alterius eſt rationis ab ipſa ſpecie cuius eſt notio. Eſt enī ſemper imago altera ſpecie ab eo cuius eſt imago. Cæterum huiuſmodi ſenſualia phantaſmata in abdito ſenſu introrſumq́ recondito ſeruata, differunt ab affirmatione, & negatione, quod affirmationes & negationes, mentis ſunt enunciationes, non autem phantaſmata ſenſibilium, vt quæ ſint extra intellectum. quare neque interioris ſenſus phantaſmata ſunt primæ ſenſibilium intellectiones & notiones, ex quibus quidem notionibus fiunt affirmationes & negationes, vt neque albedo eſt ipſa viſio, non tamen hæ primę ſenſibilium intellectiones ſine ſenſualibus phantaſmatibus eſſe poſſunt, vt neque viſio ſine colore. Hinc neque phantaſmata, primę ſenſibilium intellectiones ſunt. Ad intelligendum ea quę hic Ariſtoteles affert, prænotandum videtur quod ſicut albedo exiſtens in pariete ſuam format ſimilitudinem in oculo, ſitque viſio, cuius albedo obiectum eſt, ita phantaſma ſenſuale exiſtens in ſenſu interiori, ſuam cauſat ſpeciem in intellectu & ſit prima intellectio, ſingularis ſcilicet & concreta, cuius ſenſibile phantaſma obiectum eſt, & eius notio recepta intellectu, eſt intellectio. Neque recte probaretur phantaſma ſenſuale ſpecie differre ab eius ſpecie in mente recepta, quia hæc in ſubiecto in extenſo ſit, illud vero in extenſo; cum id accidentium ſpeciem non euariet, vt de albedine promptum eſt oſtendere, quæ eadem conſimiliſque naturæ in anima & pariete eſſe poneretur. neque extenſum eſſe vel inextenſum, eſt de intrinſeca accidentia natura aut ratione, ſed prorſus extrinſeca & aliena. Sed recte illa duo ſpecie differre comprobantur, quod vnum ſit obiectum, ſcilicet phantaſma quod ſenſu intimo reſeruatur, alterum vero ſit ſpecies & ſimilitudo prioris, obiectum autem & ſimilitudo ſpecie differunt, vt veritas & eius veſtigium, exemplar & imago. Huius itaque primæ intellectionis intellectus agens eſt opifex intrinſecus, concurrente tamen ſimulacro ſenſibili opifice extrinſeco ſicut forma oculi eſt efficiens intrinſecū viſionis, & apprehendens ſpēm viſibilē albedo aūt externa q̄ obijcitur oculo, eſt efficiens extraneum viſionis. Vlterius notio illa concreta & ſingularis, q̄ prima intellectio eſſe dicta eſt obiectum eſt notionū vniuerſalium & abſtractarum, quas intellectus propria virtute nixus format. Sed huiuſmodi prima notio nihil producit in intellectu ad faciendam notionem abſtractā. non enim ſuam cauſat ſpeciem, quæ ſit notio abſtracta & vniuerſalis, quia non poteſt notio illa cōcreta & ſingularis cauſare ſpeciem niſi ſibi conſimilem, ſcilicet concretam & ſingularem. Sed intellectus nihil a prima intellectione recipiendo, ſed ſolum ſe ad illam vt obiectum conuertendo format ſuapte natura notionem abſtractam, & vniuerſalem, non modo vnam, ſed etiam tot, quot prędicamentorum rationes ei conueniunt, vt notionem, ſubſtantiæ, quantitatis, qualitatis, figuræ, & cęterorum. Et hæc ſecunda intellectio perſimilis eſt viſioni albedinis quæ fieret in oculo non ſuſcepta tamen in organo viſus ſimilitudine albedinis. Vt enim albedo illic eſſet obiectum viſionis, & oculus ipſe videns, obiectum inquam non producens quicquā in oculo ex conuerſione ſui ad albedinem efficiente viſionem, ita prima intellectio obiectum eſt nihil efficiens in intellectu, & intellectus producens notionē abſtractam ex nihilo, facit eam in ſe cum iuuamine notionis concretæ, a qua abſtrahit. Et iſtarum abſtractarū notionum intellectus ſolus eſt opifex ſine quopiā cooperante, quare magis hmōi notionum ſecundarum opifex eſt intellectus, quam primarū. Intellectus autē noſter entium ſupramundanorū, vt intelligentiarum, format notiones ſine aliquo phātaſmate ſenſibili, q̄ pro obiecto habeatur, pręcedente & ſine notione animi cōcreta præuia, quādquidem ꝓpria eius natura eſt intelligere entia intelligibilia, & a ſenſu longe aliena. quare ea ſine notione ex ſenſu profecta tanquam ꝓpriam prolem ex ſe gignit. At non eſt propria eius natura intelligere ſenſibilia, ſed ea infra ſuam dignitatem ſubſidentia complectitur, vt viam prębent, & adminiculum ad propria obiecta perueniendi, tanquam veſtigia ad veritatem, & imagines ad exemplar. Sunt enim ſenſibilia, intelligibilium veſtigia. Nil mirum ergo ſi ſenſibilia non intelligat niſi mediante phantaſmate ſenſibili, quod quidem cauſat notionem primam, & concretam in intellectu. Intellectus tamen ex notitijs ſenſibilium aſſurgit ad notitias intelligibilium tanquam ex medijs in finem ordinatis ad ipſum finem, & ab imperfectis ad perfectum, ſic quod niſi intellectus fuerit a ſenſibilibus excitatus, & initium ſumpſerit, impoſſibile eſt ipſum ad intelligibilium notitias peruenire, vt ſine via interſtite impoſſibile eſt ad metam & conſtitutum terminum proficiſci. Siquidem in ſenſibilibus relicta ſunt ipſorum intelligibilium veſtigia, ex quorum quidem veſtigiorum perquiſitione vt via, perueniendum eſt ad notitiam intelligibilium. Sed non aſſurgit intellectus ex ſenſibilibus ad intelligibilia, formando de intelligibilibus notiones ſimiles ijs quæ habentur de ſenſibilibus. Nam ſiquis volens intelligibilia a materiæ conſortio prorſus exempta comprehendere, formauerit notionem alicuius ſenſibilis, haudquaquam entelligibilia intelliget, cum notio illa rei ſenſibilis tantum diſtet a vera notione intellibibilis, quantum ſenſibilia ab intelligibilibus, vt ſi quis volēs angelum intelligere, formet notionem ſimilem notioni hominis, & concipiet caput, manus pedes, ſimiliter & alas, vt aliquando aut pictum effigiatum angelorum conſpexit, tantū abeſt ea notio a propria angeli notione, quantum angelus pictus a vero angelo. Et quanuis conātibus in corporea intelligere, primus ſeſe offert corporea moles a phantaſia obiecta, & a qua intellectus ſe

Quod obiecti extēſi ſpecies intelligibilis eſt inextenſa.

Quō mēs noſtra intelligit ſupramundana.

vix bene poteſt eximere, tamen niſi illam exuerit, & infra ſe phantaſmatis ſpeciem ſibi impropriam abijcies, altius euadere conatus fuerit, non poteſt ad intelligibiliũ ſpecies peruenire. Diſtat enĩ tantum vera & propria intelligibilium notio a ratione ſenſibili hoc modo a phantaſia profecta, quantum ipſa intelligibilia a ſenſibilibus naturæ diſcrimine & diuerſitate differunt. Sed ex ſenſibilibus mens noſtra ad intelligibilia cognoſcenda eleuatur per abſtractionem & abnegationem eorum quæ in ſenſibilibus comperiuntur. Habent enim ſenſibilia proprietates, & affectiones imperfectionem arguentes, & diſtantiam a natura intelligibilium, aptas tamen ſimilitudines veriorum & perfectiorum naturarũ ipſorum intelligibilium. Intellectus ergo noſter paulatim & per gradus quoſdam conſcendens abnegat & abſtrahit huiuſmodi ſenſibilium affectiones, & proprietates, & ex huiuſmodi abnegatione tandem peruenit ad veras intelligibilium notiones, vt ex notione corporei format notionem incorporei, non quidem ſumendo corporei notionem pro obiecto, & eius ſpeciem concipiendo, nam ea ſpecies nil niſi corporeum referret, ſed eam abnegando & ex ea aliam penitus alteram, quodammodo oppoſitam efformando. Sic ex notione plenitudinis occupantis format notionem plenitudinis non occupantis, quæ tantum natura differunt, quantum plenitudo occupans, & plenitudo non occupans. Sic intellectus ex duratione fluente notionem efformat durationis non fluxus, & ex motu rapidiſſimo notionem maximi, & perſeuerantiſſimi ſtatus. Et quia intelligibilia ſuam ſpeciem non cauſant in intellectu, ſed ea apprehendit intellectus cognitione alterius, vt ſenſibilium, aſſurgendo, ideo notiones intelligibilium quas habet intellect⁹ pro iſto in corpore incolatu, ſunt ſolum vmbratiles & debiles. Illæ vero quas habet ex ſenſibilibus ſibi obiectis, ſunt firmiores, hinc melius ſenſibilia quam intelligibilia pro hac vita deprehendit. Et cum phantaſmata ſenſualia de lineis, circulis, & triangulis in ſenſu interiori ſeruata, ſint ſingularia & concreta, repræſentãtia ſimul ſubſtantiã, quantitatem, figuram, ſitum & primę intellectus notiones ab illis formatæ ſpeciebus ſenſibilibus, etiam ſingulares ſint & concretæ, ſcientia autem notionum ſit communium & abſtractarum, conſtat huiuſmodi phantaſmata & primas intellectiones non conſtituere propoſitiones diſciplinarum vt geometriæ, nihilo magis quam linea ſenſibilis in pariete deſcripta, aut triangulus aut circulus, aut viſio de ea formata ſingularis & concreta, conſtituat propoſitiones ad diſciplinas pertinentes, cum ſingularia ſint reiecta a diſciplinis. Sicut enim ex viſione lineę a b in materia ſenſibili deſcriptæ, nihil aliud deprehendit oculus quam illam lineam, neque vllam alteram, quantuncunque ſibi ſimilem videt, ita ex phantaſmate ſenſuali cauſato a ſenſu exteriori, & intellectione prima cauſata ab huiuſmodi phantaſmate, nihil aliud niſi linea illa deprehenditur, aut vnicus circulus aut triangulus. Sed intellectus a primis notionibus ſenſibilium ſingularibus concretis per abſtractionem efformat notiones communes abſtractas, quæ quidem ſolummodo repreſentabunt lineam ſine ſubiecto & alijs accidentibus. Et non ſolum lineam in pariete deſcriptam repræſentant, verumetiam omnem lineam abſtrahendo a tempore, loco, & cęteris proprietatibus ſingularia conſequentibus, & ex huiuſmodi communibus notionibus conſtituuntur propoſitiones geometrię, & ita de cęteris diſciplinis quę verſantur circa ſenſibilia, dicendum eſt. Hinc verum eſſe deprehenditur quod dicit philoſophus in primo, Poſteriorum, quod geometria nihil demonſtrat de linea in pariete deſcripta, ſed de ea quę per ipſam intelligitur. Iuuat tamen ad demonſtrationem huiuſmodi ſenſibilis deſcriptio, cum per eam ſenſus afferat intellectui præſidium quo minus turbetur & confundatur. Eſtque figuratio illa ſenſibilis vt ſcriptura quædam explicans notionem animi communem, perinde atque ſcriptura homo explicat notionẽ hominis. Et ſicut vocum ſcripturæ ſunt ad animi leuamen, ne aut confundatur, aut obliuionem incidat, ita & figurationes geometricę animum iuuant.

Quod geometria nõ demõſtrat quicquam de lineis ſenſibilibus, a b

¶Noni capitis annotat.

¶Cupiditas, animoſitas, voluntas, vis cupiendi, iraſcendi, & volendi. ¶Motus, motus ſecundum locum eius quod a ſe mouetur.

NOnum caput continet ſex cõcluſiones, quatuor ratiões ad ſecundã, duas ad tertiam, & tres ad ſecundam partẽ ſextę.
42 ¶Prima concluſio. Nunc de mouendi potentia determinandi ſe aptus offert locus. ¶Nam anima duabus potiſſimum differentijs diſcernitur atque diffinitur, cognitione videlicet, & motu. De ea vero quæ cognitionem explicet, quę ſenſum, intellectũ, diſcretionẽq; cõtinet, iam ãple diffuſeq; diſſeruimus. De motu igitur, & de loco in locũ mouẽdi facultate nũc opportunus determinandi ſe pbere videtur loc⁹. Et de ipſa q̃ſtio eſt an pars ſit aĩæ, a cęteris animæ ptibus, magnitudine, ſubiecto, locoq; differẽs atq; diſcluſa, an rõne ſola an tota ſit aĩa. Et ſi pars ſit, iterũ an ſit vulgatarum animæ partiũ, q̃ nũcupari ſolent cõcupiſcibilis, iraſcibilis, & rationalis an alia quę

libet. ¶ Secunda. Anima non eſt tribus partibus, concupiſcibili iraſcibili & ra-
tionali, diſcerpta, diuiſaque: vt volunt aliqui. ¶ Primo. Quia quibus diſcrimini-
bus cupiditas, animoſitas, atque ratio differant: liceret ob conſimilia & conſimi-
les differendi occaſiones animam in infinitas partes ſecare. ¶ Secundo. Quia
videntur aliæ animæ potentiæ amplius quam hæ tres diſtare. Nam vegetatiua
virtus (quæ & plantis & animantibus cõmunis eſt) plus videtur a tribus his dif-
ferre, quam ipſæ inter ſe & ſentiendi virtus ſimiliter, quam neque rationalẽ ne-
que irrationalem facile putare poſſis. In has autem animam non patiuntur, & ſe
cant. minus igitur & in tres prædictas eam ipſam ſecari debere putandum eſt.
¶ Tertio. Non modo ſenſus, ſed & imaginandi virtus ab his diſtare videtur, &
tamen ſi anima in has tres partes eſſet diſſecta, imaginariam virtutem, aut con-
cupiſcendi facultatem, aut iraſcendi, aut volendi eſſe oporteret. Sed dicant quã
illarũ efficiant. ¶ Quarto. Appetendi virtus, altera potentia ratione eſſe, ab om-
nibus concederetur. Atqui hanc ſequeſtrare, diuellere & pręcidere, inconueniẽs
videtur: ꝙ tamen fieri neceſſe foret, & eius, vna partium in concupiſcibili vna in
iraſcibili, & vna rationali abiret. ſunt enim concupiſcentia, ira, voluntas, appeti-
tus. non eſt igitur hoc pacto ſecanda anima, ſed has partes (quemadmodum cæ-
teras) ſola ratione diſtare, ſeiunctaſque eſſe, putare oportet. Sed nunc quid mo-
ueat animal, diſquirendum eſt. & alio quoque loco de ſpiratione & reſpiratione
ſomno & vigilia futuram determinationem relinquemus. ¶ Tertia concluſio. 44
Vegetatiua virtus animal non mouet. ¶ Rati enim ſunt nõnulli altricem poten
tiam mouere, ob augmentum & diminumentum quæ ab ipſa proficiſcũtur. Sed
id non ita eſſe oſtendimus. ¶ Primo. Quia ſemper de loco ad locum motus, ali-
cuius fit gratia, cum imaginatione, proſecutione vel fuga, modo ſponte & nõ co
acta vi fiat. At nutritiua virtus & imaginatiõe caret, & (qui ſenſum imaginatio
nem ſequitur) appetitu, non igitur vegetatiua virtus animal mouet. ¶ Secũdo.
Stirpibus ineſt vegetatiua virtus. ſi igitur ipſa eſſet motiua, ipſis natura aliquod
tribuiſſet organum ad ſe de loco in locum transferendum, nihil enim in natura
ſine vſu & otioſum. Id autem factitatum non competitur. non mouet igitur ve
getatiua virtus. ¶ Quarta. Senſualis virtus animal non mouet. Nam pleraq; 45
animalia ſenſum habent, quibus virtus motiua non adeſt. Feciſſet enim ipſis na
tura ad illum exequendum inſtrumenta, ſi nihil fruſtra facit: & in neceſſarijs nõ
deficit. niſi forte orbata, laceſſita, & mutila excipias. qualia non ſunt hæc, vt q̃
augmentum & decrementum ſumant, pariter & generent. Non igitur ſenſitiua 46
virtus motiua eſt. ¶ Quinta. Virtus appetitiua motiua non eſt. ¶ Eadem cũ ſu-
periori ratio duci poteſt. Et concupiſcentes & iraſcentes vt continentes, non ſe-
quuntur appetitum: & minus rationales: ſed intellectum rationemque ſequũtur,
Intellectus autem (vt modo probabitur) non mouet. ¶ Sexta. Motus a virtute ĩ- 47
tellectiua non proficiſcitur. ¶ Nam duplex eſt ĩtellectus, contemplatiuus & ac-
tiuus. ſed eorum neuter mouet. Contemplatiuus enim non mouet, quia de ſingu
laribus proſequendis fugiendiſve nihil conſiderat. motus autem proſeq̃ntis aut
fugientis eſt. Neque quidem actiuus, etſi proſequendis fugiendiſve vis illa con-
ſultatrix præſit. ¶ Primo. Quia ſæpe cum vis illa quę non cõtemplatur, aliquid
horrendum & fuga dignum intelligat, ita vt cor tremat, inhorreſcant pili, nõ ta
men mouet. Et cum aliquid proſequendum videat, vt pars altera voluptate pro-
ſequendi trahatur: plerunque tamen non mouet. ¶ Secundo. Quia frequẽti vſu
euenit vt cum ratio percipiat aliqua fugere, non moueamur. aut aliqua proſequi,
itidem non proſequamur, ſed ſpreto rationis imperio, quocunq; concupiſcentia,
trahit ſequamur: vt incontinentes facere ſolent. ¶ Tertio. Medicus non ſemper
ſanat, etſi medendi ſcientiam habeat. & eques non ſemper equitat, etſi equeſtrẽ
poſſideat diſciplinam. Itidem neque prudens conſultans ſemper mouebit, quaſi
alterius ſit proprium mouere quam ſcientiæ & conſultationis, & ſciẽdi cõſultan
dive facultatis. Non igitur vis intellectiua mouet.

NOni cap.ſcholia. XLII. Nunc opportunus determinandi ſe prębere videtur locus.Quanuis ſecundum communiorem rationem potentia mouendi antecedat vim intelligendi,quod pluribus conueniat,& idcirco in ordine nominandi potentias virtuti intellectiuæ pręponatur,pri⁹ tamen de virtute intelligendi ꝗ̃ mouendi apte facta fuit determinatio, tum ꝙ in fine præcedentis libri de duplici virtute cognitiua,ſenſu inquam exteriori & interiori,fuit expleta conſideratio, cui tertię virtutis cognitiuę ſcilicet intellectus, accommodate ſubiungi debuit ſine interpolatione determinatio. Tum ꝙ intellectus magnam habeat conuenientiam naturæq; affinitatem cum ſenſu,& ex ijs quæ de ſenſu pertractata ſunt,facilior ſit naturæ ipſius intellectus deprehenſio. Tum deniq; ꝙ intellectus cauſa ſit efficiens motus ſecundum locum animalium cognitio autem cauſę habenda eſt ad effectum cognoſcendum. Non ab re igitur determinatio de intellectu pręceſſit conſiderationem de vi mouendi, qua animalia a ſe ipſis mouentur. Et de ipſa quęſtio eſt,an pars ſit animæ. Ad ea quæ ambigua proponit litera, breuibus reſpondendum eſt,mouendi facultatem non eſſe totam animæ potentiam,ſed partialem,non diſtinctam loco,magnitudine & ſubiecto a cæteris. Nam quęcunq; animæ particula,& in quacunq; parte materię habet vim mouendi ſimul habet vim vegetandi,ſentiendi,& appetendi. Et nō eſt determinata animæ pars illam uim habens,ſed tota anima,& quæuis eius particula. Nam cum animæ partes conſimiles ſint ſpecie,eaſdem habent & conſimiles virtutes. Deinceps ſentiendum eſt mouendi poteſtatem non eſſe aliquam trium virtutum in quas antiquorum complures animam, ſed perperam diuidebant,ſcilicet neq; concupiſcibilem,neq; iraſcibilem,neq; rationalem, ſed alteram ab eis XLIII. Et ſentiendi virtus ſimiliter. Subaudiendum,plus videtur a tribus his differre, quam ipſæ inter ſe. nam vis ſentiendi,itidem & vegetandi, genere differunt a tribus illis viribus, in quas animam dirimebant. Prædictæ autem tres ſola ſpecie inter ſe differunt, ſub eodem propinquo genere,vtpote virtute appetendi,collocatæ. At quæ genere differunt,plus differre dignoſcuntur,quam quæ ſola ſpecie,quocirca antiqui animam partiti ſunt in membra minus diſſidētia, plus autem diſcriminis habentia membra omiſerunt,non fuit itaque recta eorum diuiſio. XLV. Non igitur ſenſitiua virtus,motiua eſt. Tanquam totalis cauſa motus animalium & ſufficiens. Nam in ſequenti cap. Philoſophus oſtenſus eſt ſenſum potiſſimum interiorem cum appetitu,animal mouere,ambas quidem virtutes ſimul, & tanquam vnum mouens, quorum neutrum per ſe id efficere poſſit. Hic autem contendit neq; ſenſum per ſe ſufficere ad mouendum animal,neq; itidem appetitum,quod neq; paulo poſt dicendis,neque veritati repugnat.

¶Decimi cap. annotat,

¶Recta,quę ſuam naturam ſequendo prudentiæ limites non excedunt. ¶Recta,& non recta,quę illis ſua natura non aſtringuntur, etſi aliquando illos limites obſeruent. ¶Specie,ratione. ¶Rationalis imaginatio,intellectus. ¶Senſualis vero,phantaſia.

DEcimum caput continet quatuor concluſiones, vnum co-
rollarium,vnam quęſtionem, cum altero corollario ad ter-
tiam,& vnum corollarium ad quartā. ¶Prima concluſio.
48 Hæc duo,intellectus & appetitus, animal mouent. ¶Sub
intellectu phātaſiam & imaginationem comprehēdimus.
nam homines plurima ex parte imaginatione poti⁹ quam
diſciplina & conſilio reguntur.& cętera animalia quia pru-
dentia carent,ſolius phantaſię vſum habent. Et nos de in-
tellectu practico intelligimus,qui a contēplatiuo,fine differt. nā contēplatiui fi-
nis,ſola veritatis inſpectio eſt:practici vero & adminiſtratiui,appetitio atq; proſe-
cutio. Et ꝙ hęc duo moueant,patet. Nā oīs appetitus propter aliquid eſt,aut pro-
ſequendum,aut fugiendum,& cuius eſt appetitus, hoc principiū eſt practici con
ſultatiuiq; intellectus. vltimum enim & in quod reſoluitur actionis principium.
Igitur cum actiua cognoſcens virtus mouet,appetite rei gratia mouet. non igitur
ſine appetitu mouere poteſt. Non immerito igitur hęc duo,intellectus & appeti
49 tus,animal mouent. ¶Secunda. Intellectus & appetitus vt vnum mouens mo-
uent. ¶Nam vnum eſt quod vt obiectum mouet, appetibile ſcilicet. eſt enī prin
cipium,& illius gratia intellectus non ſine appetitu mouet. ſunt igitur vnum mo
uens. Si enim vt duo mouerent,non ſecundum communem vtriſq; ſpeciem mo
tus mouerent:ſed hoc vna ſpecie,illud altera,quod non fit,cū enim ratio mouet,

conſimiliter voluntas mouet.eſt enim voluntas, appetitus. Non tñ cum appeti-
tus mouet,rationem mouere oportet.nam concupiſcentia & ira , appetitus ſunt,
qui ſine ratione(vt cum imaginatione)tñ mouere poſſunt. Hoc tamen inter ra-
tionem & voluntatem parte ex vna,phantaſiam & appetitum parte ex altera in-
tereſt,quod rationalis intellectus & voluntas ſemper recta ſunt , phantaſia vero,
& appetitus recta,& non recta.¶ Tertia.Non omne bonum , appetitum mouet 50
ad animal mouēdum.Nam appetibile ita mouet appetitum . Appetibile autem
hic dicimus,quod bonum eſt,aut bonum apparet,contingēs,& in noſtra poteſta-
te.Non autem omne bonum tale eſt.non igitur omne bonum appetitum ciet ad
animal mouendum.¶ Corollarium. Hinc fit vt iterum non æqua fuiſſe digno-
ſcatur tripartita animæ diuiſio in concubiſcibilem,iraſcibilem,& rationē.¶ Nā 51
appetitiua,vna eſt,quæ cum practico intellectu aut cum imaginatione animal
mouet.Non itaque hoc pacto fuit anima ſecanda:ſed ſi ſecanda fuiſſet,longe in
plures particulas(vt dictum eſt)ſecanda fuiſſet:vt vegetatiuam,ſenſitiuam,ap-
petitiuam,intellectiuam,cōtemplatiuam,& actiuam.quæ plus differre adinuicē 52
videntur,quā concupiſcibilis & iraſcibilis .¶ Quæſtio. Si appetitiua virtus vna
ſit in nobis,quo pacto euenit nos appetitus ſentire contrarios? Reſponſio . Sicut
potentia ſentiendi vna eſt,quinque diuerſis vſa ſenſuum functionibus,ita appe-
tendi virtus vna eſt,in tres diffuſa actus,concupiſcentiam,iram atque rationem
Et quoties ratio aduerſatur,contraque it cupiditatibus,& iræ,hos contrarios ap-
petitus in nobis experimur.¶ Corollarium.Quo fit vt hęc appetitūum diſſentio 53
ijs ſolis animantibus accidat,quæ intellectum habent,& temporum diſcretionē.
¶ Nam concupiſcentia cum præſens delectabile & quod titillet attendit tanquā
ſummum bonum ſit,ſceleri manus dat victas,quia nihil de futuro præuidet.in-
tellectus vero futurum proſpiciens exitum atque finem,ipſam retrahit, ſuoque
renititur vitio.Et hinc illa appetituum in nobis dignoſcitur pugna. ¶ Quarta. 54
Vnum eſt ſpecie mouens quod non mouetur,& vnum ſpecie quod mouet,& mo-
uetur.¶ Nam primum eſt appetibile,quod appetitum ciet,pellitque,& non mo
uetur .Secundum eſt appetitus,qui (vt dictum eſt) ab appetibili mediante intel-
lectu aut imaginatione excitatur:qui & mouet animal.¶ Corollarium.Hinc fit
vt ad parandum motum quatuor requirantur:mouens,quod & primū immobile 55
vt bonum,mouens,quod & idem mouetur,vt appetitiuum:quod mouetur,vt ani
mal:& quo mouetur,vt ſenſibile & corporeum organum:de quo in eo loco qui de
operibus corporis & animæ communibus,diligentius conſiderandum eſt. huiuſ-
modi enim corporeum organum,tubera, vertebra,concauaque,ad commiſſuras
& compages tenet. Eſt & iunctura cōmunis parti quieſcenti & moræ,ratione diſ-
ſidens, reuoluiturque vna pars in alterius concauo,& motus ille pulſu & tactu cō
pletur.eſt que aliquid circa quod reuoluitur(vt in circulo)quieſcens. Sed hacte-
nus ſatis dictum eſt quomodo appetitiuū,quod non ſine imaginatione eſt,vt tale
animal mouet. Et imaginationem intelligimus aut rationalem,quæ in homini-
bus reperitur:aut ſenſualē, quæ & in hominibus & in alijs cōſpicitur animātib⁹.

Tres i homine potentias eſſe,cū inferiores, tū superiores.

DEcimi cap.ſcholia xlviii.Sub intellectu phantaſiam & imaginationem comprehendi mus.Imagiātio,ſenſuſque interior,imago eſt & veſtigium itellectus,vt exemplaris & veritatis,perinde atque appetitus ſenſualis ipſius voluntatis proinde ſub intellectu recte hoc in loco phantaſia continetur,tanquā imperfectū ſub ſuo perfecto. Verū vt potentiarū appetendi & cognoſcendi quę hominibus conueniūt,aliquanto dilucidior habeatur cognitio,& quonam modo vna alterius ſie veſtigiū atque imago,annotatu nō eſt indignū tres eſſe potentias inferiores,& hominibus & brutis animalibus cōmunes,quibus tres in homie reſpondent potentiæ ſuperiores,vt exemplaria ſuis imaginibus,& immaterialia materialibus. Prima inferiorum eſt imaginatio ſenſualis,& virtus ſentiēdi interior, in organo corporeo ſuas exercens operationes,cui reſpōdet ſuperior virtus intellectiua in hoīe,a corpore ſecundum operationē ſeparata & tanto imaginatione dignior,quāto immortale mortali dignitate præſtat. Et vtraque iſtarū vis cognoſcendi dicitur. Senſus autem exterior ſub interiori continetur,cui eſt adminiſtratorius, & defert ab extrinſeco rerū ſpecies, eaſque imprimit quo interior ſuas functiones peragat. Secūda

Inferior potentia eſt appetitus ſenſualis,ſuas itidē in corpore ſubiecto operationes abſoluens,prę-ſens delectabile præteritumq; ſenſus adminiculo proſequens,& nihil de futuro proſpiciens, & hæc mortalis eſt,interitumq; paritur. Cui reſpondet potentia ſuperior, ſcilicet voluntas in homine,in ſubiecto incorporeo propriaq; potentia ſua opera exercens,& proinde a corpore ſeparabilis,īmortalis atq; perpetua. Et harum vtraq;,potentia appetendi dicitur,hæc quidem rationalis, illa vero ſenſualis. Tertia inferior potentia eſt memoria ſenſualis,per ſpecies in ſenſus interioris organo ſeruatas,rerum prius ſenſu perceptarum recordationem faciens. Et hęc quidem tam brutis quam hōmini communis eſt,vt cæterę inferiores,& in organo corporeo ſuas exercet operationes,interitumque habet. Cui reſpondet potentia ſuperior in homine,quæ dicitur memoria fœcunda,qua æternorum & ſupramundanorum per ſuas ſpecies in intellectu ſeruatas homines iugiter recordantur, eā meditantur & recolunt.Et hęc(vt cæteræ ſuperiores)in ſubiecto incorporeo propriaq; potentia ſuas exercet operationes,ab interitu ſumma dei bonitate vindicata.Et harum vtraq;,potentia memorandi nuncupantur. Tres itaq; colliguntur potentiæ ſuperiores, quibus anima rationalis inſignita eſt,ſcilicet intellectus,voluntas,& memoria fœcunda,ſummę monadis, triadiſq; indiuiduæ ac ſuperbenedictę in homine digniſſimum veſtigium,ob quod dictum eſt, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram Et hic diuinus eſt vultus, quem diuino lumine afflatus pſalmographus propheta ſępius commemorat, & ad cuius conſiderationem quoties animum conuertit, ſe intimo & ſpirituali gaudio perfuſum atteſtatur.Signatum eſt, inquit, ſuper nos lumen vultus tui domine,dediſti lætitiam in corde meo. Et alio loco, Adimplebis me lætitia cum vultu tuo,& rurſum.Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.Et deniq; Spera in deo,quoniam adhuc confitebor illi,ſalutare vultus mei & deus meus. Rogandus vtiq; eſt optimus rerum omnium pater, qui tantam dignitatem pro ſua immenſa bonitate homini conferre dignatus eſt,vt eum ſui vultus diuina imagine inſigniuerit,quod illuminet vultum ſuum ſuper nos, eumque perficiat dignis ſuę maieſtatis veſtigijs,quem tanta largitate atque munificentia homini præſtitit Et qui per naturalis philoſophiæ ſtudium ad huius diuinæ in nobis relucentis imaginis cognitionem a veſtigijs conſcendendo perducti eſtis,ad eam dignis & pulchris tum diſciplinis tum virtutibus exornandam,& perficiendam enitimini,quæ diuinæ maieſtatis oculis placeant,ſua in nobis veſtigia recognoſcentibus; nec admittite aut turpe quicquā aut fœdum veſtros animos contaminare aut polluere,quod diuini abhorreant oculi.Nam ſiquis regis imaginem aut principis luto defœdans,ipſe maieſtatis reus, non effugit ſupplicium, ita nec eos immunes pœnarum fore credite, qui diuinam hanc imaginem vitijs & flagitijs commaculant.Cæterum ſicut duplex eſt intellectus,actiuus ſcilicet,& contemplatiuus,actiuus quidem ad conſideranda ſingularia, & contingentia in hoc vitæ ſtatu proſequenda, aut fugienda,qui artem & prudentiam habet habitus,contemplatiuus vero ad vniuerſalia & neceſſaria ſpeculanda,cuius habitus ſunt ſcientia,intellectus,& ſapientia, ita ſane duplex eſt voluntas, quædam actiua,quę cum ratione & propoſito circa ſingularia in hac vita mortali operatur,& eius habitus ſunt virtutes morales,optima ad hic recte viuendum eius præſidia. Altera eſt ſupramundana,quæ ſummi rerum authoris & beatiſſimorum immortaliumq; entium deſiderio tota capitur eorum flagrat amore,ad ipſorumq; conſortium conſequendum gemebūda ſuſpirat,ſe carcere corporis eximi,diſſoluiq; cum ſancto Paulo efflagitat. Et hæc tanto voluntatem actiuam antecedit, quanto cæleſtia(circa quæ tota intenta eſt)terrenis dignitate præcellunt, & habitum habet,dei & diuinarum rerum ardentiſſimum amorem. Hac enim deum ſuper nos diligere iubemur, inferiore vero proximum ſicut nos ipſos. Conſimiliter & duplex eſt memoria fœcunda ſiue intellectualis, vna quidem inferior,operationibus in hoc vitæ ſtatu agendis ſubſeruiens, & intellectui actiuo reſpondens,altera vero ſuperior & ſupramundana,deum & eius magnitudinem,bonitatē,plenitudinem,ſapientiā,maieſtatēq; iugi meditatione recolens,& ſolum rerū cæleſtium diuinorūque bñficiorum cogitationibus intenta ſemperque diuina recolendo ſibi præſentia habens & ſeruans. Et hæc itidem tanto inferiorem memoriam dignitate exuperat,quanto cæleſtia anteeunt ſenſibilia, & intellectus contemplatiuus actiuum. Cum itaque triplex ſit in homine potentia,cognoſcēdi, appetendi,& memorandi,earum vnaquæque triplex inſuper eſt. Cognoſcendi quidem imaginandi(ſub qua ſenſus exterior continetur)intellectus actiuus,intellectus contemplatiuus, Appetendi, appetitus ſenſualis,appetitus rationalis inferior,appetitus rationalis ſuperior. Denique memorandi, memoria ſenſualis,memoria rationalis inferior,memoria rationalis ſuperior,quare non modo triplex in homine potentia,ſed & tripliciter triplex,& nouenario tetragono definita,determinataque. intelligendæ tamen ſunt hæ potentiæ ſola ratione abinuicem diſtinctæ.nam re ipſa non ſunt niſi vna eadem anima rationalis Porro eiuſdem ordinis diuerſas potentias coniūgendo,vt tres primas,cuiuſuis earum ſingulas,tres medias, & tres conſimiliter vltimas,ſemper de qualibet vnam ſumendo, triplex in hominibus inuenitur vita,ſecundum potentias quas ſequuntur,ſumpta. Prima eſt infra hominem,& eorum qui ſequuntur intellectum ſenſualem atque imaginationem appetitum ſenſualem,& memoriam ſenſualem,vt improbi & praui. Et infra hominē dicitur, ꝙ hæc pro humana dignitate vita non eſt,ſed bruta,cum ſit ſecundum eas potentias quas bruta ſequuntur. Imo vero vita hęc hoīm eſt brutorum vita inferior. Nam animalia rationis expertia illas ſequendo potentias, viuunt ſecundum propriam naturā,ꝙ ſuperiores quas ſequantur,non habeāt,homo vero dignioribus potentijs neglectis,a ſe degenerans,abiectiores ſequitur & inferiores. Et de ijs dicunt ſacræ literę.Homo cū in honore eſſet,nō intellexit,cōparatus eſt iumentis inſipiētibus, & ſimilis factus eſt

In triplici ſiē hūanę potentia, diuini vultꝰ imaginē relucere.

Vnāquāque triū ī hoīe potētiarum adhuc eē triplicem.

illis. Ab hacvita plane reuocat nos id Dauidicum. Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus. Nam qui ita viuunt, ſimiles ſunt animali habenti quidem potentiam ſentiendi, appetendi & mouendi, ſed eius operationes non exercenti. imo ſolum plantarum exequenti opera, vt vegetationem & nutritionem. Et ſicut tale animal (quod quidem natura ocioſitatē fugiens penitus abhorret) eſſet monſtri ſimile, immotum & truncum, imo verius animal arboreum, ita homo inferiorum & ſenſitiuarum virium operationes ſolum ſequens, eſt monſtroſus animo, & homo beſtialis. Et hinc omne pendet malum & lapſus in hominibus, ſuę ſortis dignitatem non ſeruantibus, & ab ea degenerantibus. Secunda eſt vita ſecundum hominem, & eorum qui ſequūtur medias potentias, ſcilicet intellectum rationalem, inferiorem & actiuum, appetitum rationalem, voluntatemq́ꝫ inferiorem, & memoriam rationalem inferiorem. Et dicitur ſecundum hominem, quia homo ita viuens propriam ſequitur naturam, & ſibi proprias exercet operationes, ſcilicet virtutum officia, per conſultationem & electionem. Et hæc quantulacunq́ꝫ diuinæ bonitatis imitatio (quamuis ad ſuperiora non fiat conſenſus) grata eſt optimo rerum parenti, quam quidem habent piæ mentis homines illiterati, aut ad alias contemplationes non euecti, & hæc eorum vita, actiua dicitur. Tertia vero eſt vita ſupra hominem, & eorum qui ſupremas ſequuntur potentias, earūq́ꝫ operationes exercent, ſcilicet intellectum contemplatiuum, voluntatem, appetitūq́ꝫ rationalem ſuperiorem, & memoriam rationalem ſuperiorem. Et ſupra hominem dicitur, quod huiuſmodi vita viuentes, hominum communem naturam excedunt, & ad diuinorum vitam propius accedunt, hominesq́ꝫ diuini vocandi ſunt, ſiue heroici. Et vita hæc contemplatiua dicitur, proxima cęleſtiū imitatrix, ad quam actiua vita ordinatur, vt medium ad finem. Non enim poteſt homo contemplatiuam vitam recte exercere, qui prius ſecundum actiuam non recte vixerit, quemadmodum eiuſdem denominationis potentiarum prior ad poſteriorem ordinatur, vt imaginatio eſt gratia intellectus actiui, & intellectus actiuus gratia contemplatiui, ſic appetitus ſenſualis gratia voluntatis inferioris, & inferioris, & inferior gratia ſuperioris. Debent itaq́ꝫ qui ingenuo generoſoq́ꝫ ſunt animo, primam penitus abhorrere, & a pecorum appellatione ſeſe vendicare, ſecundamq́ꝫ amplecti homini propriam & peculiarem. Quibus autem benignior aſpirauerit natura, imo vero naturę & virtutis omnis dominus non debent ſecunda abire contenti, ſed & ad tertiam aſpirare, vt quamproxime diuinorum euadere poſſint æmuli. Porro hæ tres viuendi rationes ſecundum triplices potentias ſumptæ, hac deſcriptione facile innoteſcunt.

Potentiæ	Prima vita & īfra hominē	Secūda, & ſecūdū hominē	Tertia, & ſupra hominem
Intellect⁹	Senſualis atq́ꝫ imaginatio	Rōalis īferior & actiuus	Rōalis ſuperior & cōtēplatiu⁹
Memoria	Senſualis	Rationalis inferior	Rationalis ſuperior
Volūtas	Sēſualis appetituſq́ꝫ brut⁹	Rationalis inferior	Rationalis ſuperior

Et quemadmodum intellectus eſt omnia, quia omnium rerum notiones continet, ſic & voluntas fit omnia per concupiſcentiam & amorem, quia rebus omnibus ſe poteſt addicere, & ab eis nomen deſumere. Aliquando quidem deſcendit infra ſe, cum diligit res momentaneas & tranſitorias, vt delicias, honores, pecuniam, & fit illa per coniunctionem amoris. Aliquando ſine deſcenſu in æqualitate manet. cum res ſibi conſimiles amore complectitur, & fit ipſę res animatę. Aliquando vero aſcendit ſupra ſe, cum digniſſima naturæ entia & ſupramundana amore proſequitur, & transformatur in ea per vim amoris, accipitq́ꝫ ab eis dignitatem, ſicut a cæteris rebus ipſa ſumit rei amatæ naturam & conditionem. Hinc viri doctiſſimi hominem cameleonta vocitant, quod ſicut cameleon aſſimilatur cuicunq́ꝫ rei ſit propinquus, ita homo per voluntatis libertatem rebus omnib⁹ quas proſequitur, ſit aſſimilis. Et maximum beneficentiſſimi rerum parentis munus, & quo homini aliud pręſtantius datum non videtur, eſt liberum arbitrium, quo ſponte & non neceſſitate inductus ei præbeat obſequium, & fiat non modo humanus vel angelicus, ſed & deiformis, contra vero ſi velit, fiat brutus vel arboreus, quemadmodū luculentiſſime oſtendit Mirandula in ea oratione quam habuit ad Romanos. Neq́ꝫ deſtitutus eſt homo diuina prouidentia; vt impij oblatrant, neq́ꝫ idcirco labitur in deterius, ſed libertate arbitrij donatus, ipſam ſæpius deflectit ad ſiniſtrum, & ſe infra ſe abijcit, ea ſiquidem libertas in homine, veſtigium eſt ipſius ſummæ libertatis, quia optimus mundi conditor rebus omnibus ſuam bonitatem communicauit, eaſq́ꝫ libere perduxit ad ortum, quo quidem veſtigio ſolum inſigniuit hominem in hoc mundo ſenſibili. Cęterum motus animaliū quo a ſe mouentur, ſymbolus eſt emanationi ipſius mundi ab optimo eius opifice; vt quemadmodum animalia poſt ſummam quietudinem ab eo motu, eū ſponte incipiunt, & rurſum ſponte dimittunt, ita optimus rerum opifex, cum ſibi placitum eſt, mundum produxit ad eſſe, & cum ei viſum fuerit, rurſum finiet. Quare vt animalium motus ab intellectu & voluntate (ſub intellectu imaginationem, & ſub voluntate appetitum ſenſualem comprehendendo) procedit, ita & mundus a diuino intellectu & voluntate proceſſit. Quod ſi vel in ſigno deprehendiſſet Ariſtoteles, poſuiſſet mundum incepiſſe, & finem habiturum, nec aſſeruiſſet eum neceſſitate naturæ ab ipſo rerum authore prodiiſſe, vt lumen a luce. Ad quod tamen aſſerendum, potiſſimum eum impulit ocioſitas in deo vitanda & torpor, quem in ipſo poſuiſſe viſus fuiſſet, ſi ipſum ante mundi exordium fuiſſe admiſiſſet. Idcirco non recte in octauo Phyſico. comparauit Philoſophus motum vniuerſi ad nutritionem, quia nutritio neceſſitate naturę fit, & quandiu durat animal, durat & ille motus. Verum ex octauo Phyſicorum diffuſius cognoſcuntur. XLVIII. Et cuius eſt appetitus hoc principium eſt. Id cui⁹ vt

obiecti eſt appetitus, principium eſt excitatiuū & motiuum intellectus actiui nam impellit intellectum ad conſultandum de medijs conuenientibus ad finem illum acquirendum neceſſarijs. Et idem appetibile eſt vltimum in aſſecutione, & in quod terminatur definitq́; præcedens actio. Exempli gratia, appetit quiſpiam ſanitatem quam deperdidit, vt bonum. Sanitas appetibile eſt & finis mouetq́; intellectum conſultatiuum vt inquirat conuenientia media hunc finem aſſequendi. Inquirens intellectus deprehendit haud magno impendio ſanitatem reparari poſſe, ſi conſulatur medicus, atcipiaturq́; purgatiuum medicamentum, voluntas id medium amplectitur. Ab intellectu actiuo & voluntate impellitur ægrotus ad accedendum medicum, fit ad illum profectio, medicamenti ſumptio, & deniq́; ſanitatis inſtauratio. Hic ſanitas primum eſt in intentione, ſed vltimum in aſſecutione. L. Non autem omne bonum tale eſt. Scilicet contingens, & in noſtra poteſtate, ſunt enim bona contemplabilia neceſſaria, & bona ſupramundana, quę pro huius vitę conditione aſſequi non poſſumus, ſunt & bona huiuſce mundi, vt regna, imperia, quorum cōpotes euadere non poſſumus; quocirca manifeſtum eſt, non omne bonum in animali motum excitare. LIII. Et hinc illa appetituum in nobis dignoſcitur pugna. Conſimilis ferme diſſentio eſt inter imaginationē virtutem cognoſcendi inferiorem, & intellectum virtutem ſuperiorem, qualis inter appetitū ſenſitiuum & rationem. Siquidem ſæpenumero cui imaginatio aſſentit, intellectus diſſentit, & contra, vt imaginatio iudicat effigiem in ſpeculo conſpectam, eſſe in profundo ſpeculi. Etiam ſi quicquā fuerit aquę ſubſidendæ ex ſuperiori loco obiectum, quanto id aquæ efficitur propinquius, tanto imaginem ei⁹ minus eſſe in profundo aquæ, & propinquiorem ſummitati iudicat imaginatio exteriori viſui innixa, quanto vero remotius & elongatius id ab aqua fuerit, tanto eius imaginem eſſe in aqua profundiorem. Intellectus vero elementis perſpectiuis adiutus iudicat imaginem illius rei ſiue propinquioris ſiue remotioris eſſe ſolum in ſuperficie extrema ſpeculi aut aquę. Sic imaginatio ſe conformans exteriori ſenſui iudicat ſolem eſſe pedaneum, intellectus autem theorematibus aſtronomicis nixus, cum tota terra maiorem eſſe cenſet. Verum intellectus, vt ſuperioris, & natura eminentioris, officium eſt, imaginationem inferiorem & minus dignam corrigere, quod cum facit, vera paritur & citra hallucinationem rerum cognitio. Perinde atq́; voluntatis munus eſt emendare appetitum irrationalem & caſtigare, vt pater rebellem filium, & eques indomitum equum coercet, frenisque compeſcit, quod cum fit, tandem comparatur virtus, & recte vita inſtituitur. Cōtra vero quemadmodum appetitus ſenſitiuus rapiens ad ſuas partes voluntatem, ducit eam ad multa flagitia perpetranda, vt exemplo Medeæ & Scyllę liquido conſtat, ita imaginatio cum intellectum trahit in ſuam ſententiam, cogitq́; ſibi aſſentire, eum in multos pertrahit præcipitatq́; errores. Et hinc omnis fere in diſciplinis lapſus ortum habuit, ꝗ ad phantaſiam & imaginationem labantur homines, putantes quod phantaſia monſtrat id ſcientiam eſſe, & nihil verum eſſe admittant, niſi quod phantaſia verum eſſe cenſuerit, quod perinde eſt atq́; putare nihil eſſe bonum, niſi ꝗ appetitus ſenſitiuus bonum eſſe dijudicauerit. Hinc quantitatem non diſtingui a re quanta neq́; numerum a re numerata, motum idem localem re ipſa non diſcrepare a mobili, nonnulli autumant, ꝗ imaginatio ita rem ſeſe habere iudicet, quemadmodum deuiatio omnis & exorbitatio in moribus humanis prouenit ex eo, ꝗ potius cupiditati ꝙ rectæ rationi morem gerant homines. Et de hoc quoq́; in ſcholijs primi cap. primi huius factus eſt ſermo.

Vñ in cogitatione & morib⁹ hoim ꝑuenit error.

Vndecimi cap. annotat.

¶Appetitus in nobis qui cum ratione & ſyllogiſmo habetur, eſt voluntas, quæ & appetitus rationalis nominatur. ¶Qui vero præter opinionē & ſyllogiſmum in nobis eſt, concupiſcibilis & iraſcibilis eſt, quem & appetitum ſenſualem, irrationalem, brutumq́; dicere conſueuetuūt.

VNdecimum cap. continet tres queſtiones, & earum ſolutiones.
56 ¶Prima quæſtio. A quo imperfecta animalia, vt muſcę & vermes (quibus diximus prius non adeſſe phantaſiā) moueantur?
¶Reſponſio. Sicut illa indeterminatum habent & vagum motum, ita indeterminatam imaginationē habent, & appetitum.
Perfectam enim phantaſiam eis adeſſe negauimus. Videtur enim ipſis lætitia & triſtitia ineſſe: quare & concupiſcentia & appetitus quib⁹ etiam imaginationem phantaſiamq́; indeterminatam ineſſe con
57 cedimus. ¶Secunda. Cum imaginatio ſenſualis cæteris animantibus quę ſe mouent inſit, hominib⁹ vero & ſenſualis & rationalis: quæ harum, an ſenſualis, an rationalis mouet in homine? ¶Reſponſio. Cū doceri volum⁹ ex duabus quātitatibus vtra earum fuerit maior, certa conſtitutaq́; vtimur menſura, vt palmo aut cubito, vt huiuſce rei certitudinem experiamur. Ita duob⁹ propoſitis, cupientes cognoſcere vtrum eligibilius ſit, nos aliquid vnū vt delectabile aut vtile loco menſuræ (ad quam ea conferamus) conſtituere oportet. Et in nobis appetitus vnus

cum ratione & ſyllogiſmo habetur:eſt & vnus qui eſt præter opinionem & ſyllo-
giſmum,& vehementior & valentior debiliorem rapit & ſuperat. hinc ſępe eue-
nit vt rationalis moueat irrationalem,cum vehementior fuerit. ¶Euenit item,
& ſæpe verſa vice irrationalem mouere rationalem,atque ſecum rapere, cum ip
ſe vehementior fuerit,non quidem quod debilior ſuum motum deſerat,ſed alte-
rius fortiore & validiore motu rapitur :quemadmodum in ſphęris cęleſtib⁹ ſphæ
ra quæ vltimum cæli ambitum coercet, orbes planetarum motus pernicitate &
velocitate præcellens ſecum rapit ſuos tamen in contrarium circuitus efficiunt,
ita eſt & in nobis. Hoc tamen intereſt, quod in mundo ſemper is motus vincit,
qui natura eminentior & nobilior eſt,& alios ſecum rapit:vt is qui primo & ſupre
mo attribuitur circulo. In homine vero fit plerunque vt natura ſuperius pręſtan-
tiuſque ab inferiore ſuperetur,vincatur,atque rapiatur, vt incontinentium con-
ſtat argumento : & tribus cognoſcantur agitari motibus, inferioris ſuperioris,&
quodammodo tertio raptus. ¶Tertia quæſtio. Cum duplex ſit exiſtimatio ſiue 58
apprehenſio, hæc vniuerſalis, vt omne liberalitatis opus honeſte fit, & fieri de-
bet, hæc vero particularis, vt huic philoſophiæ operam ſtudioſe nauanti & qui-
dem indigenti erogare,liberalitatis opus eſt:quę harum,motum imperat? ¶Re-
ſponſio. Vtraque,ſed vniuerſalis minus:vt quę ſtando quieſcendoque magis mo
ueat,& ab actione remotior. Particularis vero magis,vt quę actioni vicinior pro
pinquiorque immineat.

VNdecimi cap.ſcholia. LVI. Ita indeterminatam imaginationem habent & appetitum Id muſcæ & vermes liquido produnt. Nam cum muſca foramine vno locum quempiam ingreſſa fuerit,non facile memoriam habet per idem egrediendi ,ſed vltro citroque volitare conſpicitur egreſſum quærens,quem ſi inuenerit,indeterminato quodam motu & fortuito comperiſſe videtur Et cum ſemel ambuſtis alis læſa fuerit, illius immemor adhuc flammam circumuolitat,quoad tota interdum exuratur. Hinc vulgatum eſt in eos qui cito rei cuiuſpiam obliuionem capiunt,quique fluxa ſunt memoria dictum,quod muſcarum memoriam habeant. Vermes itidem cum ad paſtum ſuo antro exierint,vix ad illud norunt reuerti,quam obrem naturæ induſtria conſtitutum eſt,quod non procul ab antro ſuo procedant , ne longius repentes,ab eo aberrent. LII. Cum doceri volumus ex duabus quantitatibus.Quemadmodum in ludo quo multi contendunt ad ſignum poſitum quam proxime globum,lapidem,aut ſagittam mittere,cum ea quę a diuerſis miſſa ſunt,ab ipſo ſigno fixo æquidiſtare videntur , & cognoſcere volunt qui concertant,quodnam illorum cæteris ſigno ſit propinquus,communem omnium accipiunt menſuram,vt pedem aut cubitum, quam ſigillatim illis applicantes,diſtantiam ipſorum facile internoſcunt. Id autem tertium ad quod duo propoſita bona(inquit litera)conferimus, inueſtigare volentes vtrum eorum eſt eligibilius , interdum ſubiectũ eſt cui bona illa inſunt,vt virtus pręſtantius bonum eſt ſanitate,nam virtus animæ ineſt,ſanitas vero corpori, anima aũt corpore præſtantior. Interdum vtile,vt quod eſt vere maximeque vtili vicinius ſimiliuſque bonum, præſtabilius. Interdum diuturnum,vt diuturnius bonũ,ei quod minorem habet diuturnitatem, anteferendum, & ita de cæteris quæ tertius Topicorum latius diſſerit . Euenit item & ſæpe verſa vice . Appetitus rationalis datus eſt vt principetur ſenſitiuo,ipſumque coerceat,quod cum facit, retrahit hominem a turpibus,vt continentes facile monſtrant,perinde atque equus oculis captus eniteretur, & ſe & ſuum ſeſſorem pręcipitare in fluuium,ſeſſor autem id præuidens,equum freno cohibitum retraheret ab illo diſcrimine,eſt enim appetitus ſenſitiuus & brutus,vt cæcus,& fururi improuidus,rationalis autem præſidio intellectus fretus,videns & oculatus. Et cum homines naturam imitantur, in qua ſuperior ſphæra mouet inferiores,cũ vero irrationalis appetitus præualet rationali,& eum ſuperat,quemadmodum in inconuenientibus,rectus naturæ peruertitur ordo. Haud ſecus quam ſi ſphæræ inferiores ſupremam agitarent ab occidua parte verſus orientalem,& hinc in hoīb⁹ omnis peruerſitas & morũ improbitas enaſcit. LVIII. Vtraque,ſed vniuerſalis min⁹. Vniuerſalis propoſitio mediate ſolum mouet,& remote . nam cum ſola offertur cuiquam per eam non incitatur ad opus exercendũ,ſed quieſcẽs illi aſſentitur. Particularis vero propoſitio & quę alterius aſſumptio eſt īmediate mouet,& propinque.nã oſtendens ſingulares operationes ipſi⁹ circunſtantias. pręſentemque materiam, impellit animum ad operationem ſiue bonam ſiue malam incunctãter agendam.

¶Duodecimi cap. annotat.

¶Incorruptibile animal addit propter eos qui cęlum,imo verius mundum,animal eſſe aſſerunt,cui tamen nullum ſenſum tribuunt:vt Timęus. Ait enĩ. Nec oculis indigebat, quia nihil extra quod cerni poſſet relictum erat . Nec auribus: cum nihil ſupereſſet foris quod audiretur. Nec erãt aere circũfuſa externa mun-

di:vt reſpirationem requireret. Nec membris quidem talibus opus erat, per quę
noua alimenta ſuſciperet, aut decocti cibi excrementa emitteret.

DVodecimum cap. continet ſex concluſiones; vnum corollariū ad quin
59 tam, & quō aīalia a longe ſentiāt, poſt ſextā. ❡ Prima concluſio. Quic
quid viuit, a gñationis initio ad ſuum vſq; obitū interitumq; vegetatri-
cem animam retinere neceſſe eſt. Nam oē tale a ſuæ gñationis initio
ad ſtatum (mō impedimentū tollatur) augeſcit, ſtatum habet: poſt quem ad obi-
tum vſq; minuitur. Id aūt ſine alimento fieri nequit, ineſt igitur ipſis ſuo toto du-
60 rationis tpe vegetatrix anima. ❡ Secunda. Nō oībus viuentib⁹ præſto adeſſe ſen
ſum neceſſe eſt. ❡ Nā plantis nō adeſt, etſi vitam poſſideant, earū em̄ corpus ni-
mis ſimplex, terreū, & ad ſentiendū ineptum. Nō igitur hn̄t tactum, quo nō ha-
bito, vt cęteri deficiant neceſſe eſt. ſine em̄ tactu ſenſum vllū habere impoſſibi-
61 le eſt. ❡ Tertia. Omne aīal ſenſum habet. Nam omnia quę natura ſubſiſtūt, pro
pter aliquid ſunt, & natura nihil temere & fruſtra facit, habebunt igitur ſenſum;
quę progrediuntur, & quæ ſe de loco in locū transferunt, vt cibum a lōge ſibi quę
ritent & acquirant. alioqui fine carebunt, aliq; non potuerunt. Et pariter ſenſum
habebunt quæ ſedi nixa alio ſe transferre nequeūt, vt cōiunctum diſcernant ali-
mentum. Neq; licet dicere corruptibile aīal motu præditum, intellectum habe-
re ſufficere ad diſcernendum, & ſenſum nō habere, neq; quidem incorruptibile;
nam aut id ſic melius eſſet corpori, aut animæ non autem aię: quia nō melius ſi-
ne ipſo intelligit, neq; itidē corpori, quod propter ſenſus animalibus datū eſſe vi
62 detur. ❡ Quarta. Animalis corpus ſimplex eſſe impoſſibile eſt. Nam ſi ſimplex
eſſet, tactum nō haberet, tactum autē, ipſum habere neceſſe eſt. nō igitur corpus
63 ſimplex, ſed cōpoſitum mixtumq; habet. ❡ Quinta. Tactus maxime aīali neceſ
ſarius eſt. Nam cum animal corporeum ſit, ipſum proxima cōtingere corpora ne
ceſſe eſt, oportuit igitur ipſum muniri tāgendi facultate, qua ſalubria ab officien
tibus diſcernere queat, ſalutemq; ſuam efficiat: alioqui vitam nō ſaluat, fit em̄ ta
ctus per quiddam internum. Quō igitur dignoſceret animal ea quæ proſunt, vt
proſequatur, & ea quæ officiūt, nocētque, vt fugiat, ſine tactu? quo præſidio deſti-
tuta animalia, vt ſtatim depereant neceſſe eſt. De viſu autem, auditu & odoratu,
64 non ita ſit, ſed medio quodā hauriuntur extraneo. ❡ Corollarium. Hinc fit vt gu
ſtus quodammodo animali ſit neceſſarius. ❡ Nā guſtus vt tactus quidā eſt, & ali-
mentum tangere neceſſe eſt, eſt igitur (vt tactus) quodāmodo neceſſarius. ❡ Sex
65 ta concluſio. Viſus, auditus, & odorandi ſenſus, nō ſunt vt tactus neceſſarij. ❡ Ta
ctum enim & guſtum diximus animali neceſſarios, ꝙ tactus alimenti ſit ſenſus,
ſine quo non contingit animal eſſe poſſe, non autem de viſu, auditu, aut odoran-
di ſenſu ita eſt. Color enim, ſonus, & odor, alimentum non præſtant, augmētum,
& decrementum: & natura pleraque animaliū his ſenſibus nō muniuit, ſed boni
gratia aliquibus ipſos addidit, & potiſſimum progreſſiuis, quæ a longe victū quę
ritant. Nec mirum, nam hoc horum ſenſuū præſidio ipſa ſaluari neceſſe eſt, neq;
ad ſuam ſalutem tactus munitio ſufficeret. ❡ Et ſi quæras, quomodo a longe ſen
tiant, vt videant, audiant, odorentur? ❡ Dicimus ſenſibile medium mouere, me-
dium vero motum, ciere mouereq; ſenſum: perinde atq; ſi mouens aliquid pellat,
quod pulſum, alterum pellat: ſicut primum mouens a nullo pellitur, & vltimum
pulſum ſonum pellitur, & non pellit, media vero nunc plura, nūc pauciora, & pel
lunt, & pelluntur: ſic in ſenſatione, hoc excepto, quod in huiuſmodi ſenſus altera
tione vnum manens, & in eodem loco alterat, pellens autem, locū mutat: quem-
admodum cum ceræ ſigillum imprimis, quantum pellendo cera cedit, ſigilli ve-
ſtigium profunde tenet: vbi vero non cedit vt lapis, non retinet, ita & aqua & aer
& maxime aer vnus & idem manēs patitur, & ſenſum mouet. Et ita dicere ſatius
videtur, quam putare dum videmus oportere radios ab oculis egredi, qui a colo-
re & figura paſſi, & denſitate repercuſſi, ad oculum redeant. At lęuis vt compla-

natus aer, vnus, infractuſque manens, coloribus & figuris affectus, meli⁹ dicetur viſum icere, & ſenſum coloris & figuræ facere, haud ſecus quam ſi ſigillum ad finem vſque ingrederetur ceræ, illic ſigilli veſtigium relinquens.

Vodecimi cap ſcholia. LIX. Ineſt igitur ipſis ſuo toto durationis tempore. Non ſolum ſecundumvirtutem, vegetandiq; facultatem, ſed & ſecũdum operationem. Nempe tota viuentiumvita, augmentatione, ſtatu & diminutione abſoluitur. Cuius autem horum coniuncta eſt nutritio quæ vegetatio quędam eſt, & nunq̃ viuentibus abeſt. Toto igitur durationis tempore adeſt viuentibus ſine intermiſſione vegetatio. Et eo ipſo differt vis vegetandi a cęteris potẽtijs, ꝙ ipſę ſecundũvirtutẽ quidẽ & potẽtiã ſemper aſſunt, nullius aũt operatio ſemper adeſt. At vero vegetatricis potẽtię neq; virtus neq; operatio vnq̃ abeſt. LXI. Neq; quidẽ incorruptibile, ſubaudiendũ, aĩal ponendum eſt ſufficere habere intellectum ſine ſenſu, vt poſuit Plato, aſſerens animam mundi, mundumq; totum aĩal eſſe. Cui reſpondet id Virg.

Totamq; infuſa per artus Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Et huiuſmodi animal poſuit neq; viſum habere, neq; auditũ, neque olfactum, ꝙ nulla extra totum mundum, ſunt colore aut odore prædita, ſonumve edentia, quæ ſenſib⁹ illis perciperentur, ꝙ item extra mundum non eſt corpus perſpicuum, vt aqua aut aer, per quod fiat horum ſenſuum perfunctio. Inſuper & guſtum negauit illi adeſſe, ꝙ extra mundi ambitum nullum ſit quod ſumi poſſit alimentum, denique & tactum itidem abeſſe dixit, ꝙ nullum eſſet corpus extra mundi extremum, cuius qualitates aut magnitudo tactu noſcantur, quemadmodumverba in notis ex Timęo Platonis adducta demonſtrant. Verum id neque veritati conſentaneum eſt, neque ab Ariſtotele approbatur, nam aut id, inquit, ſcilicet animal illud incorruptibile haberet intellectum ſine ſenſu, melius eſſet animę, aut corpori. Non aĩæ, quia aĩa ſine ſenſu, non melius neq; cõuenientius ĩtelligeret, imo nullo modo intelliget, cum vt intelligat, ſenſuum adminiculo a quibus excitetur indigeat. Neque id melius erit corpori, quia corpus datum eſt animalibus ad ſenſuum operationes exercendas. Per totum eñ corpus, organũ tactus diffuſum eſt, & determinatis corporis partib⁹, cęterorũ ſenſuũ organa adducta ſunt, eſſet igit̃ corpus ſine ſenſuũ functione otioſum, quod natura ſummopere refugit. LXV. Et ita dicere ſati⁹ videtur, q̃ putare dũ videmus. Non efficax ſumit̃ argumentũ ad probandumviſionem fieri extra mittendo, ꝙ baſiliſcus viſu interficiat hominẽ, ꝙve facinatrix, aut inuidiæ ſuffuſa veneno, ſolo viſum aridum languorẽ, maciemque adempto naturali ſucco inducat pueris in cunabulis conſpectis, vt ferunt. Hæc enim non per viſionem fiũt, ſed quod ab oculis & baſiliſci & huiuſmodi ſagarum inuidarũque mulierum egrediuntur venenati vapores, qui per aerem diffuſi, animalia ad quę pertingunt, peſtifero afflatu enecant, aut tenellis pueris, aliiſve animalibus incõmodum inferunt. At huiuſmodi vapores oculis egredientes nõ amplius faciunt ad viſionem, quam lachrimæ ex oculis manantes, aut ſudores, a manu exeuntes concurrant ad tactionem.

¶ Decimitertij cap. annotat.

¶ Corpus ſimplex eſt, quod vnius ſolius haberet elementi contemperamentum.

Ecimumtertium cap. continet tres concluſiones; & vnum corollarium ad ſecundam. ¶ Prima concluſio. Animalis corpus ſimplex eſſe ĩpoſſibile eſt. Simplex intelligo, igneũ, aereum, aqueum, aut terreum. Nam ſine tactu animal eſſe non poteſt, neq; aliorum ſenſuum vllum habere. Atqui tactus, ſimplicis corporis eſſe non poteſt: etſi viſus, auditus, odoratus poſſint, vt aquei & aerei, per quę vt media ſentire faciunt, tactus enim per intraneum, & tangendo, ipſa ignea, aerea, aquea, & terrea ſentit, hinc tactus nomen ei inditũ eſt, animalis igitur corpus ſimplex eſſe non poteſt. At tibi forte videri poſſet terreum eſſe poſſe, ſed ſane ita eſſe nequit. nam tactus, ſuſceptiuus eſt omnium tangibilium, vt medietas quædam: & non ſolum differentiarum terræ, ſed calidi, frigidi, humidi, & ſicci, & omnium tangi poſſibiliũ, hinc oſſa, pili, & plantę non ſentiunt, quia terrea ſunt. 66

¶ Secunda. Animalia tactu priuata mori neceſſe eſt. Nam ſine eo (vt diximus) neq; animal eſſe poteſt, neq; ſenſus vllus, imo cum ſit ille ſenſus, animal eſſe neceſſe eſt, & cum ſit animal, hunc ſolum ſenſuum haberi pariter oportet. ¶ Corollarium. Hinc fit vt excellentiæ ſenſibilium aliorum ſenſuũ non animal corrumpant, ſed ſolum ſenſum, niſi per accidens, excellentię vero tangibiliũ, & tactum & ipſum animal per ſe corrumpunt. ¶ Excellens eñ ſonus, vt tonitruus, animal non corrumpit, ſed auditum: niſi per accidens: vt cum ſpiritus ſimul cũ ſono eliſi percuſſio animal exanimet. Neq; excellens viſibile animal corrũpit, ſed viſum: niſi per accidens, vt cum viſu ſic terrore afficitur animal, vt e vita emigret, ſece- 67 68

datque,& ita de odore,& ſapore. At excellentiæ tãgibilium, calidum, frigidum, humidum,ſiccum,molle & durum,tactum pet ſe corrumpunt,& animal,non eñ corrupto tactu animal ſuperuiuere contingit, & omnis ſenſibilis ſuperexcellentia ſenſum corrumpit. ❡Tertia. Solus tactus animali adeſſe nec neceſſarius eſt, alij vero propter bene eſſe. ❡Nam ſolus tactus animali vt viuat, habeti eſt neceſſarius,& alij corrupti non interimunt animal,qui quod ob bene eſſe animali ſint conceſsi,ſtatim cognitum eſt. Viſus enim additus eſt,quo vitam in aere aut aqua aut aliquo perſpicuo ſibi vendicet. auditus,quo ei aliquid indicetur. odoratus,quo odore a longe percepto, ad alimentum ſe conuertat. guſtus, quo iucundum ſit ei alimentum,& triſte refugiat,poſtremo lingua adhibita eſt, vt ſapores diſcernat; voceſque effingat. Eſt itaque notum,ſolum tactum ad eſse animali neceſsarium eſet tributum,cæteros vero non ad eſse, ſed ob bene eſse.

DEcimi capitis ſcholia. LXVII. Etſi viſus, auditus, & odoratus. pbſſint, ſubaudi,eſſe ſimplicis corporis tanquam ſubiecti,non quod illorum ſenſuum organa dúntaxat vnus habeant elementi contemperamentum,ſed quia inſigniter vnius naturam retinent,a quo vt dominante nomen ſumunt,vt viſus aqueus dicitur,& auditus aereus. Sunt enim aer & aqua, in maiori dominio in dictorum ſenſuum organis, quam terra in organo tactus,imo ſi terra in tanta eſſet excellentia in organo tactus, in quanta aer in auditu,aut aqua ĩ viſu,organum tale eſſet ineptum tactui. Hinc tactus dici non poteſt terreus. Et tangendo,ipſa ignea,aerea, aquea, & terrea ſentit. Tangendo,contactum magnitudinis ad proximum corpus habendo,quia nunquam poteſt fieri qualitatis tangibilis perceptio, niſi tactionẽ efficiens animal aut proximum ſit ei corpori cuius qualitates tangibiles ſentit,vt cum id corpus cuius ſunt qualitates, eſt molle,quale eſt aqua, aut aer, aut ſaltem ſit proximum alteri corpori intermedio inter efficiens tactionem,& corpus cuius percipiuntur qualitates,vt cum tactu percipiuntur duorum corporum qualitates,quamuis enim tunc ad durum corpus non ſit animalis cõtactus, ſit tamen ad aquam aut aerem intermedium. Hinc nomen tactus huic ſenſui inditum eſt,a contactu magnitudinum,ꝙ qualitatum tangibilium apprehenſio ſemper coniuncta ſit contactui ſecundum magnitudinem aut illius corporis quod tactu percipitur,aut alterius tangenti propinquioris. Hinc oſſa, pili, & plantæ, non ſentiunt. Oſſa etſi partes ſint animalis,& augmentationem recipiant,animataque ſint, non tamen ſentiunt vt caro,quia nimium habent terræ contemperamẽtum, quod ipſa reddit ad peragendam ſenſuum functionem inepta. Neque incõueniens eſt aliquam partem animalis homœomeram (quale eſt os) non ſentire,cum partes anomœomeræ nullę inueniantur quin ſentiant, vt caput, pectus,pedes. Neque idcirco etiam oportet oſſa alterius eſſe naturæ,& rationis a carnibus, nam ſentire,& non ſentire ſpeciem naturamq; in partibus non variant, ſicut neq; videre & non videre efficit diuerſitatem ſpeciei in oculo & pede. Nempe eiuſdem rationis eſt forma ſubſtantialis oſſis & carnis,& vtraque quidem ſenſitiua,ſentiendique virtutem habens, ſed quæ carni ineſt, operationem ſenſus facit,quæ vero oſſi,minime, non quidem defectu proueniente ex parte formæ, ſed ſubiecti, quod non eſt aptum ſuſcipere ſenſuum functiones, & ſine ſubiecto apto diſpoſitoque non eſt nata forma eas efficere. Pili vero neque animati ſunt,neque animalium partes, ſed ex naturæ excrementis ſuperfluitatibuſque naſcuntur,ad corporis munimentum & ornatum,non itaque mirum videri cuiquam debet,ſi ſentiendi virtute deſtituti ſint. LXVIII. Animalia tactu priuata mori neceſſe eſt. Non eſt putandum adempta ipſi animali virtute tangendi, imo & ſentiendi, reliquam manere poſſe vegetandi virtutem,& proinde animal mori non oportere. Nam licet in ĳs quæ potentias ſeiunctas habent, interemptis poſterioribus potentĳs non oportet priores abeſſe, vt ſi ſenſitiuum abeſt plantis,non oportet abeſſe vegetatiuum, attamen in illis quæ coniunctas habent poſteriores potentias prioribus,ademptis poſterioribus,& priores ademptum iri oportet, vt ſi non adeſt animali ſenſitiuum,neque eidem aderit vegetatiuum. nam idem ſunt re ipſa. Neque inconueniens putandum eſt,ex eo quod ſenſus adeſt animali,colligi tactum adeſſe,tametſi a communiori particulariter ſumpto ad minus commune fiat argumentatio, nam id argumentandi genus inualidum non eſt,vbi tale infertur minus commune,ſine quo communius eſſe non poteſt,vt ſi numerus eſt,conſequens eſt & binarium eſſe,numerus enim nullus eſt ſine binario,ſed omnis aut binarius eſt,aut ipſum vt ſuam partem complectitur. Ita ſi vegetatio eſt,& nutritio eſt, quoniam ſine nutritione vegetatio eſſe non poteſt. Pari modo ſi ſenſus eſt, & tactum eſſe ſequitur, ac non ita concludi poteſt; ſi ſenſus eſt,& viſum eſſe,quoniam ſine viſu ſenſus animali adeſſe poteſt.

❡Paraphraſeos in tertium Ariſtotelis de Anima, in eundem ſcholiorum, finis.

Primi capitis paraphraſeos in

Librum de Senſu & ſenſato, annotatiunculæ.

¶Color, proprium,& per ſe a viſu perceptibile. ¶Symbolum, ſignum ſignificatiuum.

Liber de Senſu & ſenſato ſeptem capita complectitur. Pri-
mum tres concluſiones,duo corollaria ad primã,& vnum
1 ad tertiam. ¶Prima concluſio. Quoniã de anima, & vir-
tutibus eius,vt ab ipſa proficiſcuntur, determinationem
fecimus:his ſuppoſitis de reliquis. & ijs quæ minus expli
cauimus, tam communibus quam proprijs, determina-
tionem facere expediet. ¶Nam de ijs quę in animalibus
ſunt & corpori & animæ communia (quæ in ijs qui ſunt
de anima, non exacte ſatis determinata ſunt, aut quæ il-
lic tacta non ſunt) apta poſt cõſiderationem de anima in-
cumbit determinatio. Talia autem ſunt,ſenſus,memoria,animę & corpori com-
munia,& fere omnibus animalibus:quemadmodum appetitus, concupiſcentia,
ira,delectatio,triſtitia,& hæ quatuor numero paſſionum cõiugationes, ſomnus,
vigilia,iuuentus,ſenectus,aſpiratio,reſpiratio,mors,& vita; de quibus nihil illic
tactum eſt. Expediet igitut de ipſis determinationem facere, & quid vnumquod
que eorum ſit:vt quid memoria, quid ſomnus,vigilia,iuuentus,ſenectus,aſpira-
tio,reſpiratio,quid mors,quid vita , & cur vnumquodque accidat videre. ¶Pri-
mum corollatium. Hanc ob cauſam, naturalis philoſophi ſanitatis & ægritudi- 2
nis eſt principia inuenire. ¶Sunt enim hæ communes paſſiones, ſolis animali-
bus conuenientes. nam ſanitatem & ęgritudinem vita carentibus fieri impoſſibi
le eſt. ¶Secundum corollarium. Et hinc fit vt medicorum quamplurimi auidi- 3
uſcule phyſicam artem proſequantur,& quęrant. ¶Nam vbi naturales finiunt,
ordiuntur medici: & ex ijs quæ de natura ſunt , ſua ſumit principia medicina.
¶Secunda. Omnia quæ dicta ſunt,corpori & animæ communia ſunt. Nam aut 4
hæc ſenſus ſunt habitus,vt memoria:aut paſſiones quę ſenſib⁹ fiunt , vt ſomnus,
& vigilia,aut animal & pariter corpus & animam ſaluãt: vt reſpiratio, iuuentus,
vita,& ſanitas. aut corruptiones ſunt,& priuationes: vt reſpirationis ablatio,ſene
ctus,mors,ægritudo. Sunt igitur hæc omnia corpori & animę communia . Quid
enim ſit ſenſus,propter quid accidat,quodq; corporis ſit(vt qui corporeo indiget
ſenſorio)& ꝙ animæ,ſatis apprimeq; ſuperius dictum eſt. Dictum etiam eſt gu-
ſtum & tactum ſenſuum maxime neceſſarios animalibus eſſe . tactum quidem,
quod animal ſaluetur a corrumpentibus tangibilib⁹.guſtũ vero , propter eſcam.
eſt enim ſapor,ad nurritiuam partem ordinatus. Is enim ſenſus iucũdum ample
ctitur alimentum , triſte autem & horridum refugit & abominatur , & alios ſen-
ſus,auditum,viſum,& odoratum(qui per exteriora media fiunt)ipſis animanti-
bus conceſſos diximus:quo a longe alimentum dignoſcentia , ſibi melius proui-
deant. At viſus & auditus in animalibus intellectu & prouidentia prędítis (qua-
lis eſt homo)altioris boni,vt diſciplinę & prudentię,gratia ſunt. Nam plurimas
differentias oſtendunt,ex quibus contemplatio conſurgit, & circa agibibilia hu-
manaſq; actiones diſcretio, de quibus hæc adhuc adijciamus . ¶Tertia conclu- 5
ſio. Viſus ad plura per ſe dignoſcenda , & ad neceſſaria ſecũdum ſe melior prom
ptiorque habetur , auditus autem per accidens. ¶Nam viſus multimodas multi
formeſq; rerum differentias,& ad vitam neceſſarias per ſe monſtrat. nam omnia
corpora colore participant,& ſenſibilia communia magis hoc ſenſu percipimus.
Auditus autem ſolos ſonos & vocum varietates per ſe oſtendit, quę pauca ſunt.

ſoni enim paucis conueniunt, & voces perpauca eliciunt. Viſus igitur ad plura per ſe dignoſcenda & ad neceſſaria ſecundum ſe melior aptiorque habetur. Sed quod auditus ad plura per accidens valeat, hinc cognoſcitur. nam auditus & diſciplinę & prudentię plurimum confert. Sermo enim ſolius auditus eſt, ex quo omniũ paritur diſciplina, & non modo ſonorum & colorum, nõ quidem ſecundum ſe, ſed ſecundum accidens. Conſtat ſiquidẽ ſermo, ex nominibus, quorum vnum quodq; ſymbolum eſt atque ſignũ. Vt eñ vox vnicuiq; rei ſit ſignum, apte impõni cognoſcitur. eſt igitur auditus, per accidens plurimum. ℭ Corollarium. Vnde fit, vt a natiuitate cæci, ſapientiores euadant a natiuitate ſurdis atque mutis. Eſt enim (vt dictum eſt) auditus, ſenſus diſciplinæ. Sed de his hactenus.

PRimi capi. libri de ſenſu & ſenſato ſcholia. III. Et ex ĳs quæ de natura ſunt ſua ſumit principia medicina. in naturali philoſophia nonnulla ſunt quæ ad ſolam valẽt ſpeculationem, neque ad opus accomodari facile queunt, vt quæ in octo phyſicæ auſcultationis libris traduntur, item & ĳs qui de Cælo ſunt, & Meteororum. Ex huiuſmodi autem medicina ſua proxime non ſumit principia, vt quę operis executionem tota meditetur. Alia vero, naturali philoſophia conſiderata, ad cognitionem quidem conducunt, & ad commodationi ad operationem adminiculum præbent, qualia ſunt ea quæ in libris de Generatione, de Anima, & his paruorum naturalium appendicibus conſiderantur, & ex ĳs potius propinquiuſque ſuam determinationem deſumit medicus. At hæc cognoſci non poſſunt, niſi in octo libris auditionis phyſicæ pertractata iidem teneantur. Quocirca philoſophiæ naturalis ſint experti, qui ad medicinæ cognitionem aſpirant, oportet. Hæc enim illi ſubordinatur & ſubiacet, vt muſica arithmeticæ. Nõ tamen idcirco, conceſſerim phyſicam ad medicinam recte ordinari. nam hęc minus digna eſt, vt quæ dirigat ad operandum ſecundum conſultationem, illa vero dignior quod ad contemplationem contẽdat, & in diuinorum cognitionem paret aditum. Præterea philoſophia naturalis, rerum naturalium omnium, & proprietatum eis competentium trahit cognitionem, medicina vero circa duas duntaxat animalis affectiones negociatur, ſanitatem, & ægritudinem, non ſunt autem perfectiora ad minus perfecta ordinanda. Veruntamen ob neceſſitatem humanam aliqua philoſophiæ naturalis pars pręter ſuam dignitatem ad medicinam humanæ ſaluti neceſſariam ordinatur, & quodammodo deſcendit, cum potius aſcendere natura ſit. Facit enim humana neceſſitas, vt pleraque contra ſuę dignitatis rationem ordinentur, non tam pro ſuæ naturæ conditione, quam pro humanæ indigentię ſubleuamine. IIII. Nam aut hæc, ſenſus ſunt habitus. Supra nominatę in prima concluſione paſſiones, quadrifidæ ſunt. Nam aut ipſę ſpecies ſunt ſenſibiles in ſenſus interioris organo ſeruatæ, vt illis ab anima perfectæ (quę habitus ſenſuum dicũtur, ꝙ a ſubiecto non ſint facile dimobiles) vt memoria. Aut ſunt paſſiones affectioneſque quæ ſenſibus ſiunt vt ſomnus, qui ſenſationum exteriorum priuatione fit, & vigilia, quę functione operationeque ſenſuum exteriorum agitur, aut aĩal ſaluant, vt hę proprietates quatuor coniugationũ ex oppoſitis ſuperius poſitarum in affirmatione exiſtentes, reſpiratio, iuuentus, vita, ſanitas, aut corruptionem animali inferunt, prædictarumque proprietatum oppoſita & priuationes ſunt, reſpirationis ablatio, ſenectus, mors, ęgritudo, quæ cum ſuis oppoſitis dictas quatuor coniugationes complent. Et horum vnumquodque ab anima fit, & in corpore ſuſcipitur, hinc dicuntur corpori & animæ communia. VI. Vnde fit vt a natiuitate cęci, ſapientiores euadant. Huius ratio ſubnectitur ab Ariſtotele, quod auditus ſit diſciplinæ ſenſus, præſertim ab altero ſuſcipiendæ. Viſus autem etſi ad diſciplinas præcipue propria inuentione, proprio've ſtudio conſequendas (quo libri fungantur officio præceptorum) non mediocriter conducat, non tamen vſq; adeo & tam efficaciter ſicut auditus. nã ſermo quam ſcriptura ad docendum eſt efficacior, & viua vox (vt inquit Fabius Quintilianus) magis afficit, excitat & mouet diſcentis animum, quam litera. Itaque a natiuitate cæci & audientes poſſunt vocis adminiculo ab alĳs doctrinam vendicare. quia auditu ſunt prædití, non autem a natiuitate ſurdi & videntes, ſed ſolum propria inuentione atque ſtudio, viſibilibuſue ſignis ſine vocis communicatione doctrinam capeſſere poſſunt. Atqui melius atq; cõmodius ab altero doctrina ſuſcipitur, q̃ propria aut indagine aut diligentia habeatur, cum rari ſint qui eo polleant igenio, vt per ſe diſcere poſſint, præceptoris opera non indigentes. Rurſum quod proprio conſequitur ſtudio quiſpiam, quota pars eſt eorum q̃ alterius ope poteſt in diſciplinis aſſequi? Sane perquam pauca ſunt illa quę noſtro ingenio nanciſcimur in diſciplinis, collatione facta ad ea q̃ ab alĳs percipere poſſumus. Præterea proprio ſtudio atq; opera ſcientiã adipiſci fere impoſſibile eſt ei qui prima literarũ fundamenta iacta non habet & animum primis illis literariæ diſciplinæ rudimentis formatum (ſine quibus libros lectitandi non poteſt haberi induſtria vel peritia, cũ ad ea neceſſaria ſit vel ipſa literarum cognitio) qualis eſſet is qui a natiuitate audiendi facultate deſtitutus eſſet. At prima illa literarũ fundamẽta ab altero docente debent haberi, & auditus beneficio. Nil mirum igitur, ſi a natiuitate ſurdus, aut nũquam poſſit, aut admodum difficulter aliquid ſcientiæ ſibi comparare.

In affirmatione	In negatione
1 Reſpiratio	1 Reſpirationis ablatio
2 Iuuentus	2 Senectus
3 Vita	3 Mors
4 Sanitas	4 Ægritudo

Vera phiſica ã medicina ſit dignior.

A natiuitate cæcũ facilius ſibi ſciẽtiã comparare poſſe q̃ ſurdũ.

Secundi capitis annotat,

Defluxus,atomorum reſolutio,

SEcundum caput continet quinque cõcluſiones,duas rationes
ad ſecundam , duas rationes ad ſecundam partem tertiæ , &
vnum corollarium ad quartam.❡Prima concluſio.De orga= 7
norum ſenſuum natura incumbit determinatio. ❡Nam an=
tiqui ea aptabant elementis. Sed cum elementa ſint quatuor,
ſenſus vero quinque,hoc ipſis ingeſſit difficultatem, cuinam
quintum ſenſum aptare poſſent. Videndum vtique expediet 8
an ęqua eorum aptatio fuerit.❡Secunda.Non probanda eſt eorũ ſentẽtia,qui vi
ſum,ignem eſſe poſuerũt:vt Timęi & Empedoclis,quod conſtricto & moto ocu
lo videatur oculus vt ignis fulgere.❡Primo . Quia ſi ignis ille quem ponunt in
oculo viſibile eſſet,eadem ratione videri debere t oculo quieſcente,atq; oculo mo
to:aut cauſam adducant cur potius illic quam tunc. Non autem ita videtur.nam
ſentientem,& videntem non lateret, non eſt igitur ignis . Sed inſtabunt cur ipſo
moto igitur apparet fulgor,& ipſo quieſcente non? Facilis & prompta reſponſio
eſt,cauſam hu9 non eſſe ignem,ſed quod læuia corpora mota, vt aqua,nata ſunt
in tenebris fulgere,non quidem lucem emittere . Ita pupilla oculi quæ in medio
oculo nigra apparet,quia hũc in modum læuis eſt, in tenebris mota & conſtricta
fulget, & pars a parte deprehenditur:quemadmodum in refractione ſolet, & hic
duo aut plura videre apparet. ❡Secundo. Dicunt ipſo igne exeũte(q̃admodum
lumine a lucerna)nos videre. Ergo videre deberemus in tenebris. Et potiſſimũ
ignis ille in tenebris deberet nobis quam in luce patentior & apertior fieri, quan
doquidem paruus ignis ſe magis in tenebris prodere ſoleat:vt torris,vt flamma.
Id autem ſub tenebratum opacitate minime adhuc contigiſſe conſpectum eſt.
non eſt igitur oculus,ignis,neque ab eo talis ignis egreditur . Neque ſatis reſpon
det Timæus,quod ignis ille in tenebris extinguatur,quia alios ignes in tenebris
extingui non videmus,ſed extinguitur ignis humido & frigido.eſt enim calidus
& ſiccus. Et ſi ignis ille tenebrarum occurſu diſperiret extictus,tanto magis per
diem in aqua & in glacie(in quibus alia ignita extingui maxime perſpiciuntur)
extingueretur,nunc autem nihil tale euenit.non igitur reſpõdet Timæus ſuffi
cienter. Et Empedocles fere conſimiliter ſentit:duplicẽ tamen videndi modum
tangit. Primum,quod fiat viſio egrediente lumine, quemadmodum(inquit)no=
ctibus hybernis iter meditans lucernam accendit , paratque vt omnium vento=
rum impetus a lucerna arceat , circunducta lucernæ tenui membrana , diſper=
gunt etenim ventorum flamina flammas & quanto lumen hoc velamine circũ=
ſeptum ſe magis diffunderit, clarius illuſtrat. Ita natiuo lumine circunquaque
pupillæ orbem fuſo:quod ſe aliquando forti9 effuſum extra profert & egerit. noſ
que ita videre aſſerit.Secundum vero modũ ponit.nos ſcilicet corpora quę vidẽ
tur,eorũ defluxibus intueri.❡Tertia.Democritus oculũ natura eſſe aqueu m ri
te ſenſit:viſionem tamen illius eſſe fulgorem nõ bene putauit.❡Quod enim pu 9
pilla aquea ſit, multa produnt indicia.❡Primum. Quia ipſa foſſa, multæ deflu=
unt aquæ.Secundum,quia oculi de proximo recenterq; formati,frigiditate & cla
ritate cętera membra excellunt, quod aquę naturæ maxime congruere videtur.
Tertium,eſt circa pupillam albugo pinguis & adipoſa,animalibus ſanguine prę
ditis,& palpebris oculos obuelantibus conceſſa.ingenioſe factũ a natura , ne pu=
pillæ humidũ coaguletur,geleturque, hinc rigente frigore palpebris contentum
nunquam frigere ſentimus.& cæteris animalibus dura oculorũ coopercula ad ip
ſius pupillę protectionẽ naturra tribuiſſe videtur.Sed ꝙ nõ bene dixerit viſionẽ
eſſe fulgorem ,patet.Primo.Quia viſio eſt q̃dam in vidente facta paſſio fulgor au
tem accidit,quod oculus læuis ſitq; facta refractio . Non igitur . viſio eſt hmõi
fulgor . Sed de ijs quę refractione apparent , nondum videtur naturam ab ipſis

fuiſſe deprehenſam. ¶Secundo. Si viſio fulgor eſſet, cur circa alia corpora circa
quæ fulgor emicat, etiam non eſt viſio? & ex conſequenti cur illa non videāt, ſed
ſolus oculus? Accidit itaque videre, nō quia pupilla fulgeat, aut quia ſit aqua, ſed
quia perſpicua, colorum ſpeciebus ſuſcipiendis apta. Et licet perſpicuum eſſe, cō
mune ſit & aeri & aquæ, aqua tamen durabilior, permanentiorque eſt, hinc poti-
us aqueam naturæ benignitate poſſidemus pupillam. ¶Quarta. Inconueniēter
10 dicunt, quicquid id ſit quod ab oculo egreditur, viſionem aliquo egrediente fieri.
¶Nam quicquid id fuerit, inconueniens eſt ipſum ſubito ad aſtra vſq; protendi,
& ſi non ad aſtra vſque protendatur, ſtultum etiam eſt alio quopiam in medio pu
tare coniungi. coniungitur enim lumen lumini, & non quodlibet cuilibet, ſed ſa-
tius eſt modo qui dictus eſt, exterius interiori coniungi. Eſt ēm videndi virtus, in
terna, latens, & exteriore ſepta circundataq; membrana. ratumque id haberi de-
bet, quod ſuperius manifeſtum factum eſt, colores non ſine lumine videri: & ſiue
perſpicuum viſui & rei viſę medium ſit aer, ſiue ſit aqua a colore moueri, a quo
moto moueatur oculus, ſicque viſionem fieri. ¶Corollariū. Rationabiliter igi-
11 tur euenit vt oculus factus fuerit aqueus. ¶Nam aqua perſpicua eſt. ipſo igitur
exiſtente aqueo, interius lumen ſuſcipiet, & fiet actu perſpicuum, poteritq; a ſen
ſibilibus vt coloribus moueri quam aptiſſime. quod etiam ita conſpicitur. Et
iterum cum illud perſpicuum aereum non ſit, merito aqueum eſſe dignoſcitur.
Et extremum oculi non eſt animę videndi organum, ſed vis ea interna latet, ſu-
umq; internum habet organum. hinc interius perſpicuus conſpicitur oculus. Et
nonnullis in bello circa temporavulneratis, pupillæ poris abſciſſis, accidit perpe
tuas ſubortas fuiſſe tenebras, ſicut extincta lucerna quod pupilla iternum dictū
12 perſpicuum quaſi videndi lampas reciſa fuerit. ¶Quinta. Si ſentiendi organa
quatuor elementis aptari vellemus, ſenſorium viſus aquæ aptare conueniret, au
ditus, aeri: olfactus, igni: tactus, terræ: & quia guſtus, quidam tactus eſt, ipſum iti
dem terræ aptaremus. ¶De viſu iam dictum eſt, & de auditus ſenſorio, in iis qui
ſunt de anima. De odoratu vero, quia quale quod odoratur, actu eſt: talis olfact⁹
potentia eſt: quod autem odoratur, actu igneum eſt. nam fumalis euaporatio, odo
rem & ſuauitatis fragrantiam parit, quę quidem ab igne eſt. ſenſus igitur odoran
di, potentia igneus eſt. hinc circa cerebrum (quod cęteris partibus corporis humi
dius & frigidius exiſtit) ſitus eſt. Et de tactu etſi totum corpus obtinere videatur,
nullus tamen aliorum circa cor calidiſſimū, & cerebro oppoſitum, ſibi ſedem de
legiſſe videtur. quare ſi ei aliquod aptandum ſit elementū, cum aqua viſui ſit de
putata aer auditui, ignis olfactui, ſola terra vt ei accommodetur relicta eſſe vi-
detur, itidem & guſtui, cum guſtus quidam ſit tactus.

Secundi cap. ſcholia. VII. Cuinam quintum ſenſum aptare poſſent, id difficultatis di-
luit quinta huius capitis concluſio in calce literæ poſita. VIII. Cur potius illic, quam
tunc. illic, oculo moto, q̄ tunc, oculo quieſcente. Et hinc duo aut plura videre, appa-
ret. In cōſtrictione oculi, vna eius pars ſuper alteram complicatur, & in vtraq; pte tā
ſuperiore q̄ inferiore, tā conſtringente q̄ cōſtricta, vt diſcontinuatis abinuicē, apparet
eiuſdem rei imago. Hinc ob duas in oculo receptas imagines, vna res cuius ſunt imagines, appares
eſſe duæ, perinde atq; in ſpeculo fracto, diruptoque in aliquot partes ſuum obiiciens vultum, toti
dē efformabit effigies, ſuæ faciei, quot ſunt pticulæ vitri diſcontinuatæ, atq; a cōtinui integritate
diſtractæ. Et conſpiciens rem maiuſculam per minutulos feneſtrarum cancellos, qui ad arcendum
ventum in tranſuerſum ordine poſitis ligneolis fiunt, vnam rem iudicabit eſſe duas, ſi per diuerſa
cancellorum foramina, illius imago ad oculum feratur. Quandoquidem paruus ignis ſe magis in te
nebris prodere ſoleat. Siquidem maius diei lumen reddit paruum ignem interdiu minus cōſpicuū
ꝙ minuſculum offundere exterminareque ſoleat. Itaq; abſente diei lumine redditur paruus ignis
magis ſpectabilis. Duplicem tamen videndi modum tangit. Neuter iſtorum modorum veritati eſt
conſonus. Prior quidem, ꝙ non adeſt oculo noſtro lumen natiuū natura inſitum, quod extra ſe fū
dat ad viſionem peragendam, ſed oculus (vt aer) potentia primum eſt perſpicuus, ſuſcepto vero in
tra ſe lumine, fit actu perſpicuus. Poſterior vero quod nō defluant a corporibus atomi, quorū itra
oculū ſuſceptione fiat viſio, alioqui cæli ſol, aſtra, reſque ſenſibiles omnes deberēt in dies magis ac
magis decreſcere per continuum atomarum defluxum, quandoquidem omne corpus ex corporis

ſubtractione fiat minus. IX. Aut quia ſit aqua, ſed quia perſpicua. Non negat Ariſtoteles aqueum in oculo contemperamentum quicquam ad viſionem conducere, cum idipſum in toto hoc cap. aſtruat, ſed vult aqueum oculi contemperamentum non eſſe totam ſufficientemque viſionis cauſam atq; primam. & quæ cum viſione recurrat atque conuertatur. Alioqui quicquid aquæ haberet contemperamentum, faceret viſionẽ. Hinc cauſam eiuſce rei magis propriam atque ꝓpinquã in litera ſubnectit. X. Nam quicquid id fuerit. Siue ſcilicet fulgor atque ignis, vt poſuit Timæus, ſiue lumen natiuum, vt dicit Empedocles, ſiue radij viſiui, vt aſſeruerunt plerique dicentes ab oculo radios ad res viſas protendi, eoſque inibi affici ſimilitudine ſpecieque colorum, & hoc pacto viſionem fieri. At hoc modo ſæpiuſcule monſtratum eſt viſionem non effici, quin potius eo ipſo ꝙ exterius interiori coniungatur. hoc eſt quod ab extero viſibili producta ſpecies in medio, ſimiliter in organo producat coloris ſpeciẽ, & per ſuſceptionẽ eiuſce ſpeciei in organo, fit viſio. Hinc medium ipſum a colore moueri dicitur, quod ab eo quodammõ alteretur per ſpeciei ipſius coloris ſuſceptionẽ. Et ab ipſo medio moto dicitur moueri oculus, quod a medio atq; perſpicuo affecto ſpecie coloris ipſe oculus itidẽ alteretur, afficiaturq; ſimili ſpecie. Quocirca non ijs accedendũ eſt, qui ſicut molem magnitudinemque rerum, numeros, & rationes deſtruunt, ita & ſpecies colorũ interimunt, negantque eas diffundi per medium perſpicuum aut animalium oculus ingeri, quin potius cum Ariſtotele ſentiendum, colores ipſos (vt vna quæq; res ſuæ ſpeciei gigendæ natura eſſe auida conſpicitur) ſuam diffundere ſpeciem per diaphanũ, & intuentium oculos hac ſua ſimilitudine aſficere. Quod ſiquis pertinacius admittere relucet, ad perſpectiuam percipiendam profeſſus idoneus, quæ hoc ex philoſophia naturali tanquam ſolidam ſuorum theorematum baſim ſupponit, hoc vrgendus eſt ratiocinatio, & cõſimilibus quæ ex hac diſciplina facile colligi poterunt. Id omnibus cõmune eſt ſenſibus, quod talis eſt vnuſquiſque ſenſus potentia antequam ſentiat, quale ſenſibile eſt actu, cum vero fit ſenſatio, tunc talis fit ſenſus actu, quale eſt ipſum ſenſibile. Itaque oculus anteq̃ videat, potentia talis eſt, quale viſibile eſt actu, cũ vero videt, talis eſt actu. Atqui non eſt talis actu oculus per ſuſceptum colorem quem videt, ergo per ſuſceptam eius ſpeciem. Rurſum. Cum fit viſio coloris parietis, aut ipſe color idem numero qui adeſt parieti, etiã ineſt aeri intermedio, & oculo videntis. Et tunc idem numero accidens ſimul diuerſis aderit ſubiectis, parieti, aeri, & oculo, quo nihil abſurdius. Aut color ille parietis non ſuam ſpeciem, neque ſeipſum eundum numero producit in aere interſtite, & intuentis oculo, ſed ſimilem ſpecie colorem, vt albedinem aut nigredinem, & tunc aer eo affectus colore, vere erit & dicetur coloratus, vt albus aut niger, deinde atque paries. Id autem ſententię Ariſtotelis repugnat, dicentis aerem incoloratum eſſe, quo omnibus percipiendis coloribus pręſtet adminiculum. Aut a colore parietis nihil in medio perſpicuo gigni dicent huiuſmodi poſitionis aſſertores, neque itidem in ipſo videntis oculo. Sed quid tunc non æque in tenebris ac lumine videmus, quandoquidẽ neq; aer neq; oculus vllo pacto debeat affici a colore qui videndus eſt? Et quomodo etiam tunc color mouebit medium, & intermedius aer mouebit oculũ (quod toties Ariſtoteles aſſeuerat ad viſionem requiri) ſi color viſu percipiendus nihil progignat in diaphano aut in oculo videntis? Reuera tota Ariſtotelis de colore & viſu perimitur & inualida redditur determinatio, nihilque dictorum eius cum veritate conſtare poterit, ſi hæc recipiatur poſitio, colorem nihil prorſus efficere in aerem aut oculum. Cum itaque dilucidum ſit colorem quippiam aggenerare in proximo ſibi perſpicuo, & videntis oculo, & non ſeipſum eundem numero, neque conſimilem ſpecie colorem alterum, vt oſtenſum eſt, reliquum eſt vt ſuam ſpeciem producat tam in medio perſpicuo, quam videndi organo, perinde atque ſonus & odor ſuas & in medio & ſenſorio ſpecies edunt. Nihil enim aliud relictum eſt quod ad efficiendam viſionem color ipſi perſpicuo aut videndi organo inferre ac ſubminiſtrare poſſit. XI. Et extremum oculi non eſt animæ videndi organum. Quemadmodum extrema pellis manum circundans non eſt tactus organũ, neq; extremũ auris, organum auditus, ita neque extrema oculi cuticula ipſum circundans, eſt organum viſus, ſed munimentum ipſius organi introrſum latentis, quod natura circumpoſuit ad ipſius tuteiam. Et quemadmodum vitrum ad oculi protectionem ipſum circundans in molles habentibus oculos, vim intra ſe viſiuam non habet, ita neque in animantibus duros oculos ſortitis, id corneum atque vitreum quod prominet, videndi habet vim, ſed ad illius tutamen eſt datum.

Species colorum tũ in medio tum ĩ viſu ponẽdas eẽ.

¶ Tertij capitis annota.

¶ Senſus actu, ſenſatio. ¶ Corpora terminata, corpora opaca, q̃ ſcđm profundũ, lumen non admittunt. Coccineus, purpureus, excellentia rubeus & roſeus.

TErtium caput continet vnam diuiſionem, quatuor concluſiones duas rationes, duos modos quibus antiqui medios aſſignabant colores, ad primam, & duas rationes ad ſecundam. ¶ Diuiſio. Vnumquodque ſenſibilium dupliciter dicitur: hoc actu, illud potentia: vt color actu, color potentia, ſonus actu, ſonus potentia. Et de his vniuerſaliter dictum eſt in ijs qui ſunt de anima, & cuius ſint ſenſus, & quomodo ſonus audibile actu, ſit idem auditioni, & viſibile actu viſioni: & ita in cæteris, ſed quid eorum ſenſum actu faciat, nunc expe-

14 diemus:& primo de colore. ℂPrima con clusio. Color actu ſenſum faciens, is eſt
qui extremitas eſt perſpicui in corpore terminato. ℂNam etſi eſſe perſpicuum;
aeri,& aquæ conueniat, ipſis tamen proprium non eſt, ſed pleriſque alijs conueni
ens, illis plus his vero minus. Et corpora terminata, ſecundum extremitatem lu=
men recipiunt, fiuntque perſpicua. lucidum enim aliquod, vt ignis, luminis ſui
præſentia facit actu perſpicuum cuius quidē abſentia, tenebræ ſunt. Et quod hu=
iuſmodi color ſit perſpicui extremiras aut verius in perſpicui extremitate, quia
proprie extremitas non eſt, dignoſcitur. ℂPrimo, quia propter hoc Pythagori=
ci colorem epiphaniam (quam ſuperapparitionem dicimus) vocabant. Et ſi is co
lor actu perſpicuum mouens,& ſenſum faciens in extremitate ſit perſpicui, con=
ſimilis tamen naturæ interius latentem credere oportet eſſe colorem, quanuis ac
tu perſpicuū non moueat. ℂSecundo. Quia interminata corpora, vt aer,& aqua;
ſępe colorata videntur, vt rubor rutilans in aurora: ſed non quod illic verus ſit co
lor, verum propinquitas aut diſtantia, talis apparentiæ occaſio eſt. nā neque aer
neque aqua colorata ſunt. In coloribus autem terminatorum ſiue eminus ſiue de
prope perſeuerat apparitio: non autem interminatorum corporum. Eſt igitur hu
iuſmodi color apparens in corpore terminato. Et quod iunctus ſit perſpicuo indi
cium eſt, quia colores illos ſæpe permutari videmus, ſecundum quod plus aut mi
nus affuerit perſpicui, quod quidem non ad interiora penetrat. Bene igitur dictū
eſt colorem qui videtur. eſſe extremitatem perſpicui, ſiue potius in perſpicua ex
tremitate corporis terminari. Etſi quod perſpicuorum colore affectum eſt, ſimili
ter color in eius extremitate mouet, quemadmodum in cæteris. hoc tamen inter
eſt, quod etiam internum, atque in profundo reſidens mouet. ℂDuo modi quib⁹
15 antiqui medios aſſignabant colores. ℂPrimus. Vt lumē in perſpicuo,& tenebræ
ita in corporibus terminatis albedo & nigredo. Et medios colores inter hos fieri
putarunt ex commixtione albi & nigri, quorum vnumquodq; propter ſui parui=
tatem inſenſibile eſt: medium tamen oportere naſci colorem. nam neq; albedinē
neque nigredinem eſſe neceſſe eſt, erit tamen color aliquis, quare medius. Et q͛a
iterum ipſi miſceri conueniet cum albo aut nigro. ex tali commixtione confuſio
neq; alia enaſcetur coloris ſpecies. Et cū huiuſmodi valde variæ fieri poſſint pro
portiones, vt primo duorum albi,& nigri, qui ſine proportione & tēperantia ſunt
ſed in excellentia quadam & exceſſu, deinde trium, vt albi, nigri, & duorū contē
peratorum,& ſcd̄m alios numeros quoſcunq;, hinc valde multos contingit medi
os enaſci colores. Et ſicut in conſonātijs ſecundū proportionatiſſimos numeros
delectabiles enaſcuntur harmoniæ, ita ſecundum ſimiles colorū proportiones &
numeros delectabiliſſimi naſcuntur colores: vt coccineus, puniceus. Hic euenit
vt ſicut paucæ ſonorum ſunt conſonantię, ita paucos delectabiles cōtingat eſſe co
lores: inordinatos autem multos: vt omnes quicunq; ſecundum alios ſumātur nu
meros. ℂSecūdus modus eſt, medios colores apparere, quia color colori ſit ſuper
additus,& colorem colore videri contingat, quemadmodum pictores apparere fa
ciunt, colorem colori pingendo ſuperponentes: & q͛admodum contingit medios
colores in aqua apparere, vno colorato alteri ſuperpoſito, & quemadmodum ſol
per ſe albus apparet,& idem per caliginem aut fumum cōſpectus, rubicundus ap
paret,& puniceus. hac de cauſa multos eſſe medios colores aiunt: quia cū album
& nigrum non ſint in proportione aliqua ex ipſis adinuicem proportionatis me
dius naſcetur color, & conſimiliter vt in primo modo ponentur in proportione,
quia ſemper eorum qui ſunt in ſuperficie ad eos qui ſunt in profundo, erit pro=
portio, qui ſi fuerint duo, tres, aut quatuor, ſicut mutabuntur,& mediorum ipſorū
apparentiæ. ℂSecunda. Neque ſentiendum eſt (vt plerique volunt) talia appa=
16 rere corporū defluxibus, atq; hunc in modū viſionem fieri. ℂNā viſio fieret cor
porum cōtactu. At melius fit ſi color moueat medium perſpicuum, quod motū
moueat ſenſum, q̃ huiuſmodi corporum attactu, nullaque ſequi videtur incōmo

da. Non igitur hunc in modum viſionem fieri, coloreſque apparere, probandum eſt. ❡ Tertia concluſio. Primus modus medios colores ſtatuendi, irrationabilis eſt. ❡ Primo. Quia ſicut nulla magnitudo inuiſibilis eſt, ſed q̄libet aliqua diſtantia viſibilis, ita neq; albedo & nigredo, quare earũ mixtio non faciet mediũ colorem, ſed potius fiet quidam aggregatus color vtriq; cõmunis, qui etſi a longe diſcerni nequeat, poterit forte aliqua diſtantia diſcerni. ❡ Secundo. Quia mixtio non fit iuxtapoſitione minimorũ ad ſenſum, neq; minimorum ſcd̄m quantitatẽ quia nulla ſunt talia, quemadmodũ prius dictũ eſt: ſed diuiſione, & minimorũ nã tura iuxtapoſitione (vt eſt minimũ ſemen, minimus hõ, minimus equ⁹) & eorũ quę adinuicẽ miſceri nata ſunt. & quæ ea ſint, prius a nobis dictum eſt, nõ em̄ homo miſcibilis eſt equo, neq; color colori. Non igitur hmõi cõmixtione medij ꝑueniunt colores. ❡ Quarta. Neq; mediorũ colorũ quo nobis appareant, ſcd̄s a probandus eſt modus. ❡ Nã multi ſunt medij colores q̄bus null⁹ ſuperponi videtur alius color. Et ea q̄ ſuperpoſitione apparẽt, non cõſimiliter apparent de lõge, & de ꝓpe: qualiter videmus medios colores. Nõ igitur apparent colorũ colorib⁹ ſubſterniculo aut ſuppoſitione. ❡ Sed q̄res, vnde igitur ſunt multi & varij colores, vt hi extremi, hi vero medij? ❡ Dicimus. Sicut diuerſa ſunt mixta, mixtorũque cõtẽperamenta, ita multi & varij ſunt colores, mixtorũ & cõtẽperamentorũ naturã ſequentes. Mixtorũ em̄ hęc ſimpliciũ ſupabundantiã magis imitantur, hæc minus, illa vero ſcd̄m ipſorũ minima, contemperamenta ſeruãt. Et cur colorum ſonorũ, & odorũ ſpecies terminatæ & finitæ ſint, alius futurus eſt ſermo.

Ertiũ ca. ſcho. XIIII. Qui extremitas eſt perſpicui in corpore terminato. Non hæc coloris diffinitio eſt, vt plerique autumant, nam non omni conuenit colori, cum nequaquam conueniat colori exiſtenti in partibus corporis opaci interioribus, qui q̄uis non ſit extremitas perſpicui, vere tñ eſt color. Sed eſt explicatio atq; oſtẽſio quiſnam ſit color actu ſenſum faciens, hoc eſt viſum mouens, & efficiens viſionem. dicitur que is eſſe qui extremitas eſt, vel potius (vt inquit litera) in extremitate perſpicui, ſumendo orationem intrãſitiuam (vt vocant) pro tranſitiua, quod apud authores crebriuſculum eſt. Eſt enĩ extremitas, aut exterior pars, aut exterior ſuperficies corporis, quare aut ſubſtantia aut quantitas. color autẽ neutrũ horũ eſt, ſed qualitas. Porro ſi pro exteriori parte ſumi intelligatur extremitas, in ea color eſt vt ſubiecto. ſin vero ꝓ extrema ſuperficie, nõ eo ineſt modo, ſed potius adeſt vt accidens ſuo coaccidẽti, perinde atque albedo lactis eiuſdem dulcedini, quod color & extima ſuperficies in eodem ſint ſubiecto, ſcilicet exteriori parte corporis. Cæterum huiuſmodi corpus, in cuius extremitate color eſt qui oculum mouet non omnino & ſimpliciter perſpicuum eſt, vt aer aut aqua, non enim in profundo lumen admittit, quare neque diaphanum dici debet, neque tranſparens, neque tranſlucens, ſed ſolum perſpicuum ſecundum quid, quod ſecundum exteriorem partem lumine perfundatur, quod ſi abfuerit non mouebit, extremus color oculũ, vt ſit nocte intempeſta. Demum hmõi corpus terminatum dicitur, non quia ſuperficiebus clauditur, cum id ẽtiã aeri & aquæ conueniat, quæ hic vocat Ariſtoteles interminata, ſed quia ſecundum profundum non admittit lumen, q̄ proinde ad ipſum terminatur, neque ſe latius fundere poteſt. Quia propter hoc Pythagorici colorem, epiphaniam. Id nominis attribuebant Pythagorici colori, quod appareat ſuꝑ ipſum corpus opacũ
Epiphania. & in eius extremitate ſpectetur. Eſt enim epiphania, ſuꝑapparitio. Hinc dies ille feſtus qui annua ſolennitate celebratur in eius myſterij cõmemorationem, quo tres reges ab oriente venerunt ad incunabula Chriſti, vt regem regum trabea carnis pro nobis indutũ, cum muneribus adorarent, epiphania vocatur, quod ſtella ſuper terrã apparente, ad locũ natiuitatis eius vt dulce quodam peruenerint, gentiumque ad eccleſiam Chriſti, & fidem vocationẽ eo ipſo facto inſinuarint. Non aũt interminatorum corporum. Intelligentia huius loci, talis eſt. In coloribus interminatorum corporum, non eadem perſeuerat apparitio eminus, & cõminus. Nobis enim a nube diſtantibus in qua formatur iris, varij in ea colores apparent, ſi autem eſſemus prope nubem illam, nihil in ea niſi ſolis lumẽ conſpicaremur. Ita in exortu diei rubor apparet rutilans in cęlo, quod lumen per caliginem videatur. ſi vero eſſemus in media regione aeris, non illa nobis appareret ruboris rutilatio. Secus autem eſt in corporibus terminatis, quæ eodem modo ſemper colorem oſtentant. XV. Vt lumen in perſpicuo, & tenebræ. Lumẽ habitus eſt, tenebræ priuatio. albedo autem & nigredo, qualitates ſunt poſitiuæ, verum ea ex parte non hic ſumenda eſt comparatio, ſi modo rite fieri debeat, ſed potius eo ipſo, quod ſicut lumen in affirmatione eſt & dignius, tenebræ autem in priuatione, & a perfectione alienæ, ita albedo perfectior eſt natura colori, & lumini reſpondens, nigredo vero in negatione eſt, imperfectione quadam, tenebrarumque propemodum ęmula. XVI. Nulla magnitudo inuiſibilis eſt. Aut per ſe, aut alteri coniuncta. Nempe magnitudo id molis habẽs, quod per ſe & ab alijs

ſeparatum,mouere viſum poteſt per ſe viſibilis eſt,vt grandis ſaxi aut arboris.Quę vero adeo exigua eſt molis,vt ea ab alijs ſeparata non ſeſe viſui obijcere ſufficiat, vt milleſima pars magnitudinis grani milij,per ſe quidem non eſt viſibilis,verũ alijs coniuncta viſum mouet, Et vtrouis mõ viſibilis eſt magnitudo. Ariſtotelis ratio ſuum habetur robur in antiquos,qui dixerũt albedinẽ & nigredinem etiam commixta & coniuncta non poſſe a viſu neq; per ſe neque cũ alijs conſpici. Sed de uiſione,& minimorum natura iuxtapoſitione. Minima ſecundum ſenſum ſunt exiguæ molis corpuſcula,quæ ſenſus quidem percipit,verum eis minora percipere non poteſt,& nulla ſunt talis,q; dat is quantuliſcũque quæ ſenſus percipit,adhuc minora poſſit percipere ſecundum diuiſionẽ virtutis ſenſitiuæ in partes proportionales. Minima autem ſecundum quantitatem dicerentur corpora adeo parua,qđ eis minora dari non poſſent,& nulla itidem ſunt talia, ob diuiſionem quantitatis ſine ſtatu & termino. At vero minima ſecundum naturã ſunt corpora naturalia,quę ſub aliquã ta magnitudine formam ſubſtanrialem ſeruant,quã ſub minore ſeruare nõ poſſenr, quod nõ eſt nata ea forma ſub minore quantitate ſubſiſtere . Itaque mixtio fit diuiſione eius quod miſcetur, & cui miſcetur vt vini & aquæ.nam vinum diuidit aquam infuſam in minimas(quæ natura ſubſiſtere poſſunt)aquæ particulas,ſic quod ſi in minores diuideretur,non poſſet in illis forma aquæ cõſeruari.E diuerſo itidem aqua diuidit vinum in huiuſmodi minutiſſimas naturæ ptes,ſic quod ſub minutioribus vini forma non ſit nata conſeruari,& ex hmõi diuiſione , & particularũ vnius inter alterius particulas interpoſitione,cõpletur mixtio,vt amplius declaratum eſt in vltimo capite primi de generatione.XVIII.Mixtorũ enim hæc ſimplicium ſuper abundantiam magis imitantur. Aliqua mixtorum excellentiam ſimplicium elementorum propius imitãtur,vt lucem igneam,diaphanitatem aeream aut aqueam,& non habent alium colorem. Aliqua vero minus,vnius elementi ſequuntur conditionem. Alia vero ſeruant contemperamenta elementorum ſecundũ minima , quia in eis omnium elementorum contemperamenta adeo ad mediocritatem & æqualitatem accedunt, vt vix bene diſcerni poſſit quodnam elementum dominetur in eis.

¶Quarti capitis annotatiuneulę.

¶Purpureum,alurgum. ¶Ceruleus,cyaneus,ſubobſcurus color quaſi niger, nigro viridique medius. ¶Acre ponticum. ¶Acidum,ſtrictiuum ſtypticũ. ¶Colorum.& ſaporum mutuam habentes reſpondentiam diſpoſitiones.

Album	Nigrum	Dulce	Amarum
Flauum	Liuidum	Pingue	Salſum
Puniceum	Purpureum	Acre	Auſterum
Viride	Ceruleum	Acutum	Acidum

¶Figura polygonia,figura multangula.

QVartum caput continet nouem cõcluſiones,quatuor rationes ad quartam,definitionem ſaporis poſt quintam,ſpecies ſaporum, & colorum
19 poſt ſextã,& quatuor rationes poſt nonã. ¶Prima cõcluſio . Quia de ſono & voce ſufficienter in ijs qui ſunt de anima , determinatum eſt de odore ſermonem facere videtur idoneum. ¶Nam de ipſo varia fuit antiquorum ſententia,quę quid veri quidve falſi contineat,hac determinatione dilucebit.Quę tamen de ipſo prius determinauimus, hic certa & explorata tenere debemus,vt fere conſimiliter de odore,vt de ſapore ſentiendum eſſe,non tamen ipſorum eandem eſſe paſſionem. nam illius,olfactus eſt:huius vero,guſtus . Et ſapores nobis odoribus certiores, perfectioreſque haberi . nam odoratum prauum, multis animalibus inferiorem habemus, guſtum autem certum : quia tactus quidam eſt,qui nobis certiſſimus habetur . Idcirco a guſtu & ſaporibus determinationis exordium ſumere, non obſonum præterque rationem videbitur. ¶Secun
20 da. Non recte putat Empedocles. ſaporem eſſe de natura aquæ , quod in aqua quędam ſint minuecula corpora de ſaporum genere,ob ſuam quidem paruitatem inſenſibilia,quæ ſuo defluxu ſapores efficiant. ¶Nam fructibus aperto ſoli expoſitis,ſapores mutari videmur,itidem & fructibus igne concoctis . tales autem ſapores ab aqua trahere non poſſunt . Non igitur cauſantur ſapores ex corporeis ab aqua defluxibus , quin potius humidi reſolutione tempore facta , variaque coctione,acrem,acerbum,dulcem,amarum,& omnimodum ſibi aſſumunt ſaporem , ¶Tertia . Aqua non eſt vniuerſalis materia ſaporum (quam panſper
21 miam dicere ſolent) vt aqua , vna parte vnum ſaporem præſtet , & altera alterum. ¶Nam ex multis parari ſapores videmus, & ex eodem diuerſos.quę aqua non eſſe cognita ſunt. Neque id etiam verũ eſt,omnem ſaporem in aqua gigni,

ipſa a calido vt igne aut ſole paſſa. nam aqua eſt humidorum ſubtiliſſimũ,& oleo
ſubtilior, quanuis oleum viſcoſitate ſuam ſe plus diffundat, aqua autem vt gluti
no carens diſſipetur. Hinc aqua difficilius oleo in manu ſeruatur, & aqua calefa
cta ſola ingroſſari non videtur. Requirunt autem ſapores omnes maiorem groſ
ſitiem, non itaq; ſufficeret calidum in aqua gignere ſaporem. ❡Quarta. Terra
potius ad generandos ſapores cauſa eſſe videtur. ❡Primo. Quia ſapore prædita 22
groſſitiem ſeruant,& ex terra naſcentiam & ortum ducunt, vt fructus. ❡Secun
do. Hoc multi phyſiologorum aſſerere videntur, dicentes per quancunque terrã
tranſierit aqua, ab illa ſibi trahere ſaporem. quod ſtatim in aquis ſalſis eſt mani-
feſtum. ſal enim quædã terræ ſpecies eſt. ❡Tertio. Quia aqua cineribus colla-
ta redditur amara, ab ipſis quidem amaritudine ducta. ❡Quarto. Quia fontium
hi dulces ſunt, hi amari, hi acres, illi auſteri,& omnimodas ſaporum differenti-
as repræſentãtes, quæ varietas non niſi a terrarũ varietate ducta videtur. ❡Quĩ 23
ta. Rationabiliter fructuum ſpecies maxime ſaporum differentias obtinent.
❡Nam fructus, humidi ſunt. & terrei:& ſapores gigni videntur, cum a terreo ſic
co patitur humidum. Indicia ſunt, aqua ſalſa, aqua cineribus collata,& varia fon
tanarum aquarum ſaporum genera. eſt enim humidum natum pati a ſuo contra
rio, quemadmodum & alia contraria. Et cum ignis ſiccus ſit, natum eſt etiam pa
ti ab igne, ſed magis a terra. nam ignis primo ſiccus non eſt, ſed calidus: vt alio di
ctum eſt loco terra vero primo ſicca eſt. Quemadmodum enim qui coloribus &
ſaporibus affecta colluit lauatq; aquis, talẽ in aquis colorem relinquit & ſaporẽ:
hunc in modum terreum ſiccum (agente calido) per humidum latum, talem reli 24
quit paſſionem. ❡Diffinitio ſaporis. Hinc talem ſapori aptare poterimus diffi-
nitionem. Sapor eſt a terreo ſicco in humido facta paſſio, alteratiua guſtus de po
tentia ad actum. Guſtus enim priuſquam ſaporem percipiat, eſt potẽtia ad eum
percipiendum, ſicut ſciens ad ſpeculari. Eſt enim ſentire, vt ſpeculari. ❡Sexto. 25
Non decuit ſapores in ſolo ſicco conſiſtere. ❡Nam ſapores ſunt ad nutriẽdum.
animalium autem eſcæ non vno conſtant, ſed mixtæ ſunt omnes tangibiles qui-
dem, quo augmentum aut decrementum præſtent. ſapidæ & guſtabiles, quo nu-
triant. nutriuntur enim omnia dulci, aut ſimpliciter, aut commixto quod alio de
terminandum eſt loco. Et augmentum & nutricatio fiunt præſtante calido. nam
calidum, alimentum parat & digerit. quod leue autem & dulce eſt, attrahit ama-
rum autem, ſalſum,& graue, ſuo pondere ſubſidens reliquit. Et id animalibus &
plãtis,& intra nos rõne euenit, q̃nquidẽ exterior calor in exterioribus conſimile
operetur. maris enim leue & dulce, calore extrahitur, graui & amaro ſubſidente
relicto. Sed q̃re cũ nutriamur dulci, cur alij ſapores, vt ſalſ⁹, vt acut⁹, ferculo cõ
diendo miſceãtur? Hoc eſt ne cælerius æquo natura trahat alimentũ, eſt em̃ dul-
ce, nimis nutritiuũ, atq; ſupernatatiuum. ❡Species ſaporum. ❡Species ſaporũ 26
vt ſpẽs colorũ quadã ſimilitudine & ꝓportione reſpõdent. Qui em̃ in ſaporibus
ſunt dulce,& amarum, ſunt in coloribus album & nigrũ. Et pinguis ſapor, vt dul
cis eſt, ſalſus vt amarus. Et flauus color. vt albus eſt, liuidus vt niger. Et reliqui
qui quadam ſimilitudine ſunt medij ſapores, ſcilicet acre, auſterũ, acutũ, acidũ.
Colores vero, puniceum purpureũ, viride, ceruleum, poſſuntq; hoc ordine digeri

Album	Nigrum	Dulce	Amarum
Flauum	Liuidum	Pingue	Salſum
Puniceum	Purpureum	Acre	Auſterum
Viride	Ceruleum	Acutum	Acidum

Et ſicut in perſpicuo tenebræ ſũt priuatio luis, ita nigredo vt priuatio eſt albedi
nis,& amarum vt priuatio dulcis. Hinc cinis oĩm cõbuſtorum amaricatiſſimus
eſt: ꝗ totum expiratum exhalatũq; ſit dulce. ❡Septima. Democritus & alij cõ- 27
plures non ſane putãt oĩa ſenſibilia eſſe tangibilia. ❡Nam omnes ſenſus oporte
ret quoſdam tactus eſſe: q̃admodum eſt tactus, quod quam ſalſum ſit & irratio-

18 nabile,non eſt cognoſcere difficile. ¶ Octaua. Defficiunt item magnitudine,fi-
gura,aſpero,leui,acuto,& obtuſo,communibus ſenſibilibus, vt proprijs vtentes;
atq; propria eſſe putantes. ¶ Nam etſi non omnium ſint ſenſuum,ſunt tamen ta-
ctus,& viſus,quare communia ſunt,& non propria. Et hinc euenit vt viſus & au
ditus circa illa decipiantur,circa colores autem & ſonos non decipiũtur,nam ſen
ſus circa propria non decipitur. ¶ Nona. Democritus nõ rite propria reducebat
19 ad cõmunia:vt album ad lęue,nigrũ ad aſperum,& ſapores ad figuras. ¶ Primo.
Quia nullus ſenſuum magis communia ſenſibilia viſu cognoſcit. ¶ Si igitur ſa-
pores reducantur ad figuras,& viſus magis figuras apprehendat, magis & guſtu
apprehendet ſapores,hoc autem falſum eſt. ¶ Secundo. Guſtus in nobis certiſſi
mus eſt,eſt enim tact⁹ quidam. At cum certioris ſenſus ſit, minima & minus ſen
ſibilia percipere:ſi figuræ maxime ſint guſtus, & ad læue & aſperum reducantur
album & nigrũ,illa maxime diſcerneret guſtus,& quæcunq; figuras participant.
¶ Tertio. Senſibilia propria contrarietatem habent, vt in viſu contraria ſunt al
bum & nigrum,in auditu graue & acutum,in odoratu & guſtu dulce & amarum:
Figuris autem nihil eſt contrarium,quę enim polygoniarum circulo aſſignabi-
tur contraria? Non igitur rite ſapores reducunt ad figuras. ¶ Quarto. Figurarum
ſpecies in infinitum prodeunt, non autem ſenſibilium propriorum & ſaporum:
Cur enim aliquæ & certæ ſemper ſentirentur,occurrentq; ſenſui,aliæ vero nun-
quam? Non itaq; bene ſenſibilia propria ad communia reduxere. Et hęc de ſapo
ribus dicta ſatis ſint,ſpecialiora, quoad de vegetabilibus & plantis conſideratio-
nem faciemus, relinquentes.

Quarti cap. ſcholia. XXI. Neque id etiam verum eſt,omnem ſaporem in aqua gigni. Potuerunt fortaſſe antiqui in huius credulitatem induci, omnem ſcilicet ſaporem in aqua gigni, quod viderunt nullum ſaporem ſine humido aut intraneo rei quæ guſtatur,aut extraneo percipi, vt ſaliua quam prouida natura animalibus pręſtitit ad ſapores dijudicãdos,aqua autem humidum. Verũ ex hoc ſolũ efficiunt humidum aqueum ad ſentiendos ſapores neceſſarium eſſe, non autem vt ſint ſubſiſtantve ſapores in proprio ſubiecto,aut vt in eo gignantur. Videmus enim aquoſiora,vt fructus immaturos,min⁹ eſſe ſapida,cum vero aqueus ille humor imminutus eſt & digeſtus,paſſuſq; a terreo ſicco, tunc in eis gratior eſt & iucundior ſapor,vt cum maturuerunt fructus. XXIIII. Diffinitio ſaporis. Hæc diffinitio quatuor ſaporis cauſas complectitur. Formam,cum dicitur eſſe paſſio,affectioq;, & qualitas. Efficientem, cum dicitur eſſe paſſio facta a terreo ſicco,eſt enim terreum ſiccũ,cauſa efficiens ſaporis,vt inſtrumentum præcipue formę adminicularium. Materiam,cum ea paſſio dicitur facta in humido,ſiquidem humidum præſertim aqueum,hoc eſt ſubſtantia habens humiditatem,aut patentem & copioſam,vt fructus,aut latentem & paucam neq; ſufficientem denominare ſubiectum ſuum humidum, vt piper,& cætera id genus,ſubiectum eſt ſaporis. Debet autem huiuſmodi humidũ mixtum eſſe, & non ſimplex. hinc neq; aqua neq; aer ſapida ſunt. Debet item mediocre eſſe & temperatum,quare nimiam habentia humoris excellentiam,non ſunt affecta ſapore,aut admodum debili. Demum id humidum debet eſſe quicquam paſſum a terreo ſicco,vt aqua mixta liquido prodit,quæ vbi nihil a terra paſſa eſt,inſipida eſt,vbi vero per terram aut cineres tranſitum fecerit, contraxit ſaporem. Demum & finis ſaporis notatur in data deſcriptione,cum dicitur eſſe paſſio alteratiua guſtus de potentia ad actum. Natura enim ordinati ſunt & inſtituti ſapores,vt guſtum moueãt de potentia operandi ad actum operandi. Nempe ante ſaporis actualem perceptionem guſtus eſt ſolum in potentia ad operationem,ſicut habens ſciendi habitum,& non conſiderans,eſt in potentia ad contemplationem. Cum vero percipitur actu ſapor,& mouet guſtum,tum guſtus per ſaporis admotionem eſt in actu operandi. Perinde atq; ſcientiam aſſecutus,cum per habitum operatur,actu conſiderat. Eſt enim guſtus vt habitus,guſtatio vero ſaporis,vt cõſideratio, quemadmodum ſępe dictum eſt prius. XXV. Animalium autem eſcæ non vno conſtant. Vno,vno contemperamento elementi,ſed pluribus,ex cibis enim ſumptis ſecernit anima quatuor humores,quibus vita conſtat,prout illic cibi huius vel illius contemperamenti plus participant. Ex puriori enim quod eſt ſimilimum contemperamento igneo,natura facit choleram,ex eo quod eſt ſimillimum aeri, & puro quidem, facit ſanguinem,ex eo deniq; quod ſimillimum eſt contemperamento aqueo, phlegma, drmum ex contemperamento terreo,atram bilem, quare cõſtat cibos omnes quibus veſcuntur animalia,mixtos eſſe,diuerſorumq; contemperamentorum. Quod autem obijciunt nonnulli Salamandram ſerpentem pręſentiſſimi veneni, ſuoq; afflatu enecantem omnia ſolo igne viuere, & Chamæleontem ſolo aere ventoq; nutriri,innitentes illi Ouidiano de Chamęleonte.

Quatuor ſaporis cauſę ſecundum quatuor cauſarũ gña ſunt præ.

Salamandra.
chamęleõ

Id quoque quod uentis animal nutritur & aura,
Protinus aſsimilat, tetigit quoſcunque colores.

Reſpondendum eſt ignem illum quo victitat Salamandra,non purum eſſe, ſed ex quatuor elementis contemperatum,ita & aerem quo(vt ferunt)alitur Chamæleon,ſicut halitus noſter quo paſcuntur muſcæ,contemperatus eſt,& aqua ſalſa qua viuunt æquorei piſces, itidem contemperata. Et ſicut in vniuerſo ſunt flumina,ita quoq; in nobis ſunt venæ repletæ ſanguine,quo maxime nutritur caro. Etiam in oculis ſunt ſubtiles venę plenę ſanguinis admodum puri pro alimento oculi, quemadmodum in arborum folijs conſpiciuntur fibræ,vt filamenta quędam. Tangibiles quidem, quo augmentum & decrementum præſtent. Tangibiles inquam ſecundum molem atq; magnitudinem,ſecundum quam prȩſtant augmentum,ſunt & tangibiles ſecundum qualitatem eſcæ animalium,verum id non intendit litera, ꝙ ſecundum qualitates neq; crementum prȩſtent,neq; decrementum. XXVI. Species ſaporum,vt ſpecies colorum. Duo primi limites a ſurſum in deorſum ducti ſunt colorum,prior quidem,& ad læuam,eorum qui in affirmatione, poſterior vero in negatione. Et primus color vnius,primo alterius vt extremo aduerſatur,cȩteri vero vnius,cȩteris alterius ſecundum numerum ſimilem reſpondentibus,vt medij medijs. Tertius vero & quartus limes,ſaporum ſpecies complectitur,prior quidem perfectiores,poſterior imperfectiores,ſimilemque inter ſe contrarietatem ſeruant,quam & colores habere dicti ſunt. Itaq; horum quatuor limitum, primus tertio reſpondet, & ſecundus quarto,hoc modo.

	Colores in affirmatione		Col. in negatione		Sapores in affirma.		Sapo. ĩ negatione
1	Album	1	Nigrum	1	Dulce	1	Amarum
2	Flauum	2	Liuidum	2	Pingue	2	Salſum
3	Puniceum	3	Purpureum	3	Acre	3	Auſterum
4	Viride	4	Ceruleum	4	Acutum	4	Acidum

XXIX. Figurarum ſpecies in infinitum prodeunt. Id potiſſimum de figuris planis & rectilineis intelligitur,ab angulis nomẽ ſortitis. Nam additus angulus figuræ ſpeciem variat,vt tetragonus altera figurȩ ſpecies eſt a trigono,& pentagonus a tetragono. At data quotcunq; angulorum figura alter ei angulus adiungi poteſt ſecundum naturalem numerorum ſeriem , quare quotcunque datis figurȩ ſpeciebus,plures adhuc dari poſſunt. Haud ſecus atq; dato quocunq; numero, altera numeri ſpecies adiectione vnitatis effici poteſt. At quemadmodum circa prædicamentum quantitatis in logicis diffuſius annotatum eſt,numerorum ſpecies non a rerum ſed rationum diuerſitate ſumuntur,ita ſane & in figuris ſpecierum diuerſitas non ex rerum diuerſitate prouenit,figura enim nihil aliud eſt re ipſa quam dimenſio termino aut terminis clauſa , quare re ipſa idem eſſe poteſt trigonus & pentagonus,ſed ex diuerſitate rationum, dicitur enim trigonus , quia tribus lineis rectis claudatur,pentagonus vero quod quinque , ſicut vnum & idem primo concauum eſt,deinde facta inuerſione,conuexum,tamen concauum & conuexum ſpecie diuerſa ſunt. Ita & eadem res eſt caliditas & calefactio , quæ non modo ſpecie ſed & genere diſcrepant , ob rationum diſtantiam atque diſcrimen. Cæterum quod ſaporum ſpecies determinatæ ſint,hinc liquet,quod in vnoquoq; ſenſibilium genere determinata ſunt extrema,determinatis autem extremis,media eſſe infinita impoſſibile eſt . Præterea ſi eſſent infinitæ, deberent omnes a ſenſu percipi , non enim aliqua eſt ratio ob quam aliquæ & determinatæ ſemper ſentirentur & perciperentur a ſenſu,aliæ vero nunquam perciperȩntur. At ſolum finitæ,& certo numero determinatæ,a ſenſu percipiuntur,igitur ſolum ſunt finitæ ſenſibilium & ſaporum ſpecies .

¶Quinti cap. annotat.

¶Enchyma corpora,quæ ſapore prædita ſunt, eſt enim chymus,ſapor. ¶Achyma vero ſunt,quȩ ſapore carent . ¶Oſtracoderma ſunt, quȩ teſteis pellibus vt oſtrea teguntur,eſt enim oſtracon,teſta,& derma pellis. ¶Scorię,expurgamenta metallorum & feces. ¶Myrion,liquidum odoriferum vnguentum. ¶Hyperbole,exceſſum. ¶Rheuma,fluxus,fluor. ¶Thorax,pectus, & pectoris tegmen, vt lorica.

QVintum caput continet decem concluſiones, tres rationes,& deſcriptionem odoris ad ſecundam, vnum corollarium ad tertiam,vnum corollarium ad quintã, duas rationes ad ſeptimam,duas quȩſtiones ad octauam,& quinq; rationes ad decimam. ¶Prima concluſio. Et aere & aqua odorari contingit. 30
¶Nam vt de ſapore dictum eſt,pene conſimili modo de odore ſentiendum eſt . Quod enim terreum ſiccum ad ſapores operatur in humido,id enchymum humidum ad odores operatur in enchymo ſicco . Atqui enchyma in aere fumidam reſoluunt expirationem,& conſimiliter in aqua, ſi lota ablutaq; fuerint. Igitur & aere & aqua odorari contingit,quod & mõſtrãt piſces,& oſtracoderma,quæ in aqua odorari conſpi-

ciuntur,illic non exiſtente aere,nam aer ſemper aquę ſumma petit,ſuperq; nata-
revidetur,nec piſces ipſi ſpiritum ducunt, quo valeant ipſum reſpiratu attrahe-
re. Et licet eſſe perſpicuum,aeri & aquæ commune ſit,non tñ ipſis (quia perſpi-
cua ſint)odoramur, ſed ſecundum quod fumalem ſpirationem calido reſoluente
aut lotione aliqua recipiunt,quemadmodum dictum eſt. ¶Secunda. Odor paſ-
31 ſio eſt enchymi,humido ſiccoq; participantis. ¶Primo. Quia elementa, ignis,
aer,aqua,terra,odore vacant:quia etſi ipſorum humida & ſicca, enchyma eſſent;
non tamen humidum & ſiccum in eis ſunt cõmixta atq; contemperata. ¶Secun
do. Mare odotum eſt quod iam humidi & ſicci permixtionem habere dignoſci-
tur,& ſal magis odorabile,quod ea magis contemperata habeat,vitrum vero mi-
nus,quod nimis terreum ſit,quod ab vtroq; manifeſtat eliquatum oleum. ¶Ter
tio. Lapides & metalla quæ achyma ſunt,inodora conſpiciũtur omnia. Hinc au-
rum inodorum eſt, nam maxime omnium achymum eſt. Aes autem & ferrum,
odora ſunt,quod ſint enchyma,quorũ cõſumpto humido,ſcoriæ,exuſtæq; feces,
inodoræ relinquũtur:tum ꝙ achymæ,tum ꝙ humidi & ſicci debita careant con-
temperatione. Et argentum & ſtannũ & ligna odotabilia ſunt, nam ſunt enchy-
ma. Argentum autem & ſtannum aliquibus magis,alijs vero minus, ſunt eñ a-
quea. Et ligna aquea minus alijs olfactu percipiuntur,minus enim fumalis ſpira
minis habere videntur. Hinc dicebat Heraclitus, ſi omnia fumus eſſent, nares
vtique omnia diſcernerent. ¶Deſcriptio odoris. Ex his talem odoris deſcriptio-
32 nem elicere poterim⁹. Odor eſt humidi ſicciq; enchymi paſſio, olfactus de poten
tia ad actum alteratiua,ſiue ab aquę humido ſiue aereo ſit facta, eſt enim vtrunq;
33 humidum. ¶Tertia concluſio. Neq; odor exhalatio eſt,neq; vapor, neq; vtrunq;
ſimul:vt varij varie opinati crediderũt. ¶Primo. Quia exhalatio nõ fit in aqua,
vbi tamen odorantur,& vapor,humiditas quædam eſt,i aquam ſolui parata, nõ
eſt igitur odor, aut exhalatio,aut vapor. Neque per idem,vtrunque eſt, nam (vt
dictum eſt)odoratur in aqua, vbi non eſt exhalatio. ¶Secundo. Quia idem eſt
exiſtimare odorem exhalationem,vaporem,aut vtrunque eſſe,ac ſi ipſum creda
mus a corporibus eſſe deflexum. Atqui ipſum eſſe corporeum defluxum,incom
modum reputamus,non eſt igitur odor aut exhalatio,aut vapor,aut vtrunque ſi-
34 mul. ¶Corollarium. Hinc fit vt odor percipiatur,cũ humidũ aut aeris aut aquæ
ab enchyma patitur ſiccitate. ¶Quarta. Recte odorum ſpecies,ſaporum ſpecie-
bus quadam proportionis ſimilitudine reſpondent. ¶Nam & ſimilibus nomini-
bus nominantur:vt odor dulcis,amarus,pinguis,ſalſus, acer, auſterus, acerbus,
acidus. Et vt quidam ſapores difficilis ſunt deguſtationis,vt amari:ita putriũ odo
res,grauis difficiliſque ſunt odorationis,& quod in aqueo ſapor,in aereo & aqueo
odor. Et vt frigus & congelatio ſapores hebetant, calidum vero mouet:ita frigus
& congelatio exterminat odores, calor autem fragrantiam promouet & excitat.
Nil mirum igitur ſi ſaporum ſpeciebus conſimili quadam proportione odorum
35 ſpecies reſpondeant. ¶Quinta. Plerique odorum, delectationem aut triſtitiam,
per accidens afferunt. ¶Nam cibariorum odores,ſicut & ſapores,eſurientib⁹ de-
lectabiles ſunt,ſaturis autem atque refartis, neque ſapores delectabiles ſunt, neq;
odores quibuſcunque enim eſca delectabilis non eſt,neque eiſdem odores afferet
delectabiles. Sunt igitur nonnulli odores per accidens, & alimenti ratione dele-
ctabiles,triſtabileſve. ¶Corollariũ. Quapropter hi odores animalib⁹ ſunt com-
36 munes. ¶Sexta. Quidam ſunt odores ſecundum ſe delectabiles. Nam quidam
ſunt delectabiles nihil ad eſcam & edendi deſideriũ facientes:vt odores florum:
quin potius obſunt. Hinc Stratis Euripidem increpans aiebat. Cum lentem de-
coquis,non infundas myron. Et qui poculis bene olẽtes flores miſcẽt, hoc faciũt,
duobus ſenſibus odoratui & guſtui delectationem afferre volentes. ¶Septima
concluſio. Odor ſecundum ſe ſuauis & delectabilis,hominis proprius eſt,qui ve-

ro vna cum ſaporibus ſuæ ſumit debilitatis occaſionem, & hominibus & pecori=
bus communis. ❡Primo. Quia homines, frigidi ſunt cerebri, vſqueadeo vt cibo=
rum aſcendentes fumi, ob loci frigiditatem incrudeſcant, rheumata & noxias
infirmitatum læſiones hominibus inferentes, talis autem odor, tali frigiditati
obſiſtit, hiſque aduerſatur nocumentis. ❡Eſt enim cerebrum, natura frigi=
dum: & ſanguis iuxta illud exiſtens anguſtis venulis contentus, facile infrigida
bilis, alijs autem animalibus, illa non eſt neceſſitas. ❡Secundo. Solus homo
illis gaudet florum odoribus, illorumque calor frigiditatis cerebri hyperbolen
temperat & exceſſum, fitque grata commenſuratio. ❡Eſt enim odoris virtus na
tura calida: & hominis cerebrum cæterorum animalium frigidius ac humidius:
quod aliorum animalium cerebra magnitudine excedat. ❡Hinc non omnia ani
malia, ſed homo, & quædam terreſtria reſpirationis vſum habent. ❡Homo ad
duos vſus. Primo ad thoracis & præcordiorum refrigerium. ❡Secundo ad ſuſci=
piendos odores, contemperandumque cerebrum. Bruta vero ad internum calo=
rem temperandum, & aliorum odorum ſenſum ad cibum proſequendum. Hinc
merito ſecundum ſe ſuaues odores hominibus proprij ſunt, per accidens autem
delectabiles, & hominibus, & brutis communes. ❡Octaua concluſio. Quæ non 37
reſpirant, odoris ſunt capacia. ❡Id enim manifeſtant piſces, entoma (quę nos in=
ſecta dicimus) apes, paruæ formicæ (quas nonnulli σκνίπας vocant) & purpuræ
marinæ, quę longe propter odorem properant ad eſcam. ❡Prima quæſtio. 38.
Quomodo non reſpirantia odores percipiant, ſi reſpirantia non niſi vno modo,
ſpiritum ducendo, odorum ſenſum habeant? ❡Huic quęſtioni in ijs quæ ſunt
de anima, ſatisfactum eſt, duos ipſis eſſe odorandi modos, vnum reſpiranti=
bus, ſenſorium reuelando, ſimilem videndi modo animalium, oculos palpe=
bris contectos habentium, & alterum non reſpirantibus, non reuelando atque
detegendo ſenſorium, ſed apertum & patens odorum differentijs ſemper haben
tibus: vt animalium duri oculi, ſemper obuij ſunt & patentes occurrentibus co=
loribus. ❡Secunda quæſtio. An bruta indignentur odoribus ſecundum ſe gra 39
uibus? ❡Dicimus quod non, niſi moleſtiam & dolorem ipſis (vt carbonum &
ſulphuris fumi facere ſolent) ingerant. ❡Facit enim carbonum fumus capitis
grauedinem, pariter & ſulphuris odor, & plerunque corrumpunt. Et neque
ſecundum ſe graues & male olentes odores proſequuntur, aut fugiunt, niſi (vt
dictum eſt) cum ipſis ſeruiant ad guſtum & eſcam. tunc enim ipſos proſequen=
tur. ❡Nona concluſio. Rite videtur olfactus imparis ſenſuum numeri me= 40
dium obtinuiſſe locum. ❡Nam aere & aqua odoratur, & per hoc cum auditu,
& viſu, concordat: & odorum multi nutritioni conuenientes ſunt & apti: & in
hoc conuenit cum guſtu. eſt denique humidi & ſicci, quæ paſſiones ſunt tangi=
biles. Eſt itaque conuenienter locatus ſenſuum medius, qui cum omnibus in
aliquo communis habetur. ❡Decima concluſio. Pythagorici male aſſeue= 41
rant nonnulla animalium odoribus nutriri. ❡Primo. Quia nutriens, vt ci=
bum oportet eſſe compoſitum. Nam nutrita non ſunt ſimplicia, hinc euenit
ſemper cibi ſuperfluitas, aut extra, aut intra: vt arborum cortices monſtrant, o=
dor autem, non eſt compoſitus: non igitur nutrit. ❡Secundo. Quia aqua per
ſe, niſi commixta fuerit, non nutrit: igitur tanto minus odor. ❡Tertio. Quod
nutrit, corpus eſſe debet, odor autem corpus non eſt. ❡Quarto. Corpulen=
tus aer aptus nutricationi non ſit: tanto minus igitur id fieret odor.
❡Quinto. Locus cibi receptiuus, ſtomachus eſt, odoris autem receptiuum, in
capite eſt. nam quando cum aere aut ſpirabili ſubit fumoſitate, ad ſpiratiuum vti
que vadit locum, non eſt igitur odor nutritiuus. Etſi odorabile, vt odorabile eſt,
nutrimento non conducat: confert tamen (vt dictum eſt) ad ſanitatem. Et de
odoratu hactenus dictum ſit.

QVinti cap. ſcholia. XXX. Quod enim terreum ſiccum ad ſapores operatur in humido. Saporis, terreum ſiccum effectiuum eſt, humidum autem ſuſceptiuum, odoris vero, humidum aut aereū aut aqueū effectiuum eſt, ſiccum autem præſertim igneum receptiuum & ſubiectū. Neq; illi obſtat nos & aere & aqua odorare, quę humida ſunt. nam ea non prima ſunt odorum ſubiecta, quibus ve premum ineſt odor, ſed duntaxat odorandi media, per quæ ſpecies odorum diffunditur. Odor autem in ſicco eſt, vt primo pręcipuoque ſubiecto Quod autem fragrantius ſpirant flores imbre perfuſi, & tempore pluuioſo quam altero, non eo venit, quia odor ſit in humido, ſed quia aer imbriferis vaporibus denſatus impedit florum ſpiramina latius per aerem diffundi, eaq; in vnum cogit conſtrictius quaſi eſſet aer ſerenior, at virtus vnita, fortior eſt ſeipſa diſperſa. Vehementius itaq; mouet odorum olfactum, quam tempore ſereniore. Et cum eidem rei ineſt (vt contingit) odor & ſapor, illi⁹ odor quidem in ſicco, & ſapor conſiſtit in humido, ſed vtroq; quidem temperato & commixto. quare in mediocritatem reducta, huiuſmodi ſiccum & humidum, bene ſe ſimul patiuntur in eodem, ſicut calidum remiſſius & frigidum ſimul aſſunt aquæ tepidæ. Non tamen ipſis quia perſpicua ſint, odoramur. Eſſe perſpicuum, cauſa quidem eſt neceſſaria & remota, vt per quicquam odoremur, quæ enim perſpicua non ſunt, vt corpora opaca, per ea fieri non valet odoratio, ꝙ per ipſa diffundi non poteſt fumalis euaporatio. Verum idipſum non eſt cauſa illius ſufficiens & propinqua. non enim oportet ſi quicquam ſit perſpicuum, protinus per ipſum fieri odorationem. aer enim lumine perfuſus, & non affectus fumali euaporatione, perſpicuus eſt etiam actu, & tamen per ipſum ſic diſpoſitum minime fit odoratio. quare requiritur in odorandi medio fumalis ſpirationis receptio, tanq̄ cauſa per ſe & propinqua. Pręterea quanuis non niſi per perſpicuum vel actu vel potentia odoremur, tamen eius perſpicuitas atque diaphanitas cauſa per ſe non eſt odorationis, cum non minus in tenebris & abſente lumine odoremur, quam eo præſente, ſed alia illius eſt cauſa propria quæ dicta eſt. XXXIII. Neq; per idem vtrunq; eſt. Quia fieri oon poteſt odoratio, niſi a corpore odore fumalis emanauerit ſpiratio, vt experientia liquido compertum eſt, autumauerunt antiqui odorem aut vaporem, aut exhalationem, aut vtrunq; eorum ſimul eſſe. Sed id credere perinde eſt, atq; ſiquis putaret colorem eſſe lumen, ꝙ non poſſit fieri coloris viſio ſine lumine, aut ſonum eſſe percuſſionem corporis ſonantis, vel motum aeris, ꝙ ſine ijs non fiat ſonatio. Nempe odor maner in corpore odoro, neq; ab eo diſcedit vnquam. fumalis autem ſpiratio reſoluente calido, aut abſoluente humido diffunditur per aerem & aquam. neq; ſolum numero ab odore diſerepat, ſed & ſpecie, ꝙ fumalis euaporatio quiddā ſubſtantiæ ſit, odoris ſpecie affectum. Præterea cum odor ſit paſſio, accidentariaq; affectio, quonam pacto eſſe poterit, aur exhalatio aut vapor, quæ ſubſtantiæ ſunt? XXXVI. Odor ſecundum ſe ſuauis & delectabilis, homini proprius eſt. Odor ſecundum ſe delectabilis eſt, qui non ſaporis gratia, ſed ſui duntaxat quæritur, vt odor florum, cynamomi & thuris ſecundum ſe voluptatem affert homini. non enim propter ſaporem coniunctum expetitur. Et ſolus homo huiuſmodi afficitur odoribus, quanuis enim bruta illis etiam odoribus imbuantur, non tamen afficiuntur voluptate aut dolore ex illorum perceptione, vt homines. Quod ſiquis obiecter, apes, florum & thymi odores cum voluptate proſequi, id non imus inficias, & odores illos florum qui homini per ſe delectabiles ſunt, dicimus apibus per accidens delectabiles eſſe. expetuntur enim ab ijs volatilibus ſaporis gratia, neq; id inconueniens putandum eſt. Odor autem per accidens delectabilis eſt, qui non ſui gratia, ſed ſaporis vna cum eo coniuncti expetitur, vt nidor aſſarum carnium affert homini voluptatem propter ſaporem, & brutis odor alimentorum eadem ratione delectabilis eſt. Habet igitur homo odores bifariam delectabiles, & per ſe, & per accidens, bruta vero tantum vno modo, vtpote alterius gratia. XXXVIII. Facit enim carbonum fumus, capitis grauedinem. Quod ſulphuris odor corrumpat animal & exanimet, ſatis exploratum eſt, cum etiam modicus & exiguus illius odor grauiter olfactum lædat. Quod vero carbonum odor nonnunquam mortem inferat, tradunt annales, qui referunt Iouinianum imperatorem Romanorum octauo menſe, poſtquam imperare cœperat, odore prunarum ſuffocatum atque extinctum eſſe, author Oroſius.

¶Sexti cap. annotat.

¶Dieſis, toni diuiſio, quod & ſemitonium minus dicitur. ¶Propinquum mouens, ſenſibile actu. ¶Elementa, literæ. ¶Minimus ſapor, minimus ſapor actu. ¶Senſibile propinquum, & coniunctum, ſenſibile actu.

SExtum cap. cōtinet tres quęſtiōes, earum ſolutiones, vnam rationem improbantem, tres ꝓbantes, antiquorum reſpōſionem, & eius improbationem ad primam, tres rationes viſibile prius tp̄e mediū imutare con
41 tendentes, antiquorū reſpōſionē, & improbationem ad ſecundā. ¶Prima quęſtio. Cum omne corpus ſit in infinitum diuiſibile, an ſenſibiles paſſiones, color, ſonus, odor, ſapor, caliditas, frigiditas, humiditas, ſiccitas, grauitas, leuitas, mollities, durities, in infinitum partiātur? Quod non ita ſit, videtur: quia ſenſum in infinitū diuidi oporteret. eſt enim earum vnaquæq; actiua, in hoc, quod poſſit mouere ſenſum, hoc autem falſum eſſe videtur. Nam oporteret omnem magnitu

tudinem ſenſibilem eſſe:cum ſenſus vt viſus non apprehendat album & nigrum
ſine magnitudine.album enim & non quantum videre impoſſibile eſt.ſed oppo-
ſitum etiam apparet.¶ Primo. Quia cum omne corpus i infinitum ſit partibile,
ſi paſſiones illę diuiſibiles hoc mō non eſſent,tandem daretur corpus ſenſibile ſi
ne colore,caliditate,frigiditate,humore,ſiccitate,leuitate, & grauitate, hoc autē
impoſſibile.¶ Secundo.Quia ſenſibilia corpora eſſent ex non ſenſibilib⁹ corpo-
ribus.At ipſa ex ſenſibilibus cōponi neceſſe eſt, non eñ ex mathematicis cōpo-
nuntur corporibus.¶ Tertio.Quia ſi aliquid eſſet tale ſine ſenſibili paſſione,ſen
ſu nō cognoſceretur,a quo igitur cognoſceretur,niſi ab intellectu dixeris?ſed in-
tellectus talia exteriora ſine ſenſu non intelligit.¶ Antiquorum ſolutio fuit paſ
ſiones eſſe indiuiſibiles,pariter & magnitudines idiuiſibiles. Sed magnitudines
impartibiles non eſſe, ex impartibilibuſque conflatas abire non poſſe,ſatis prius
monſtrauimus.idcirco alteram expedit huic quęſtioni aptare ſolutionem.Et pri
mo dicimus ſenſibiles paſſiones non eſſe ſecundum ſpeciem in infinitum diuiſi
biles. Nam quorum determinata ſunt extrema, & media finita eſſe neceſſe eſt,
ſenſibilium autem determinata ſunt extrema,vt contraria.In viſu, album & ni-
grum.in auditu,graue & acutum.in olfactu & guſtu, dulce & amarum.in tactu,
calidum,frigidum,humidum,& ſiccum.Sūt igitur media determinata & finita.
erunt itaq; ſenſibilium ſpecies finitæ atq; determinatæ.Adijcimus ſecundo,con
tinuum in infinitum partibile eſſe ſecundum partes inęquales,non autem in par
tes æquales aſſignatæ determinatęq; quātitatis. Et quia ſenſibilium ſpecies con-
tinuo ſunt coniunctæ,itidem vt cōtinuum ſunt diuiſibiles. & iterum aliquę ſunt
actu,alię vero potentia. Et licet non omne ſenſibile vbi actu ſeparatum eſſet,ſen
tiret ſenſus,vt viſus milleſimum milleſimi milij,nec auditus ſonum in dieſi,po-
tentia tamen ſenſibilia ſunt omnia,& viſibilia & audibilia,etſi nō actu: alijs eñ
coniuncta,vna cum ipſis pariter ſenſum mouent,plerūq; tamen excellentia tan-
ta,diuiſa,incontinens reſoluuntur vt minimus & inſenſibilis ſapor mari infuſus,
in naturam maris conuertitur.Non eſt igitur ſenſus huiuſmodi ſecti ſuperabun-
dantiæ actu,vbi diuiſa ſunt actu ſenſibilia, talium tamen (vt iterum conuenire
couniriq; continuo poſſint)exiſtit.¶ Secunda quęſtio. Vtrum viſibile prius tem 42
pore medium immutet quam viſum?& videtur quod ſic. ¶ Primo. Quia ſonus
prius tempore medium immutat,prius enim audit qui propius ſtat, quam qui re
motius,priuſq; percipi ſolet ictus quam ſonus obaudiatur,& ita fit in odore. Ra-
tionale igitur eſſe videtur, hoc in viſibili & colore comperire. ¶ Secundo.Hoc
idem aſſeruit Empedocles,& ſolis lumē prius attingere medium oportere,quam
queat attingere viſum.¶ Tertio.Omnis motus ab aliquo in aliquid,in tempore
eſt, tempus igitur medium in quo a lucido ad viſum lumen in medio deferatur,
eſſe oportet,quare prius in medio ferebatur radi⁹,q̄ a viſu perciperetur.¶ Dixe-
runt nos ſimul ſentire & ſenſiſſe:& illa eſſe abſque generatione & fieri,hinc non
prius medium quam viſum viſibile recipere.Sed cur ergo ſonus prius in medio,
quam ad auditum pertingat?cum(vt aiūt)ſimul ſit audire & audiuiſſe, prius eñ
elementorum formationem videmus,quam aer delatus ad auditum, ſonum defe-
rat.Quare igitur non ſic erit in lumine? & quare in ſpectādo lumine nihil refert
aliquos eſſe æqualiter diſtantes,aut vnum propiore, alterum vero ſpatio diſtan-
tiore:referat autem in ſono & odore? & cur nō propter hoc quod eſt aut ſonus aut
odor,ſentitur?¶ Reſponſio:De ſono & odore rationabiliter euenit,vt prius me-
dium,quam ſenſum afficiant.Nam non in eo quod vnumquodq; eſt,ſentitur:ſed
motu quodammodo egent,vt aere lato,aut aliqua corporis expiratione:quæ ſine
motu non fit.Ita autem in lumine non opottet. nam ſecundum id quod eſt ſenti-
tur:nec motu,nec ſpiramine,nec alteratione, ſed ſola præſentia eget, mediumq;
ſua ſimilitudine opplet.Quæ autem motu egent, rationabilitet pri⁹ medium at-

tingunt,quævero motu non egent,medium prius attingere non eſt neceſſe:quan
uis forte de omni alteratione id non oporteret. Nam idem ſimul totum alterari
contingit:vt totam aquam ſimul gelari,neq; prius vnum dimidium,poſterius ve
ro alterum. Si tñ multum coagulandum fuerit,quod attiguum eſt,ab attiguo pri=
mum patietur:totumq; id ſimul ſecundũ attactum alterabitur. Et cõueniunt ſo=
ni,odores,ſapores,& tangibilia,quodvt ſentiantur,quodã motu egeãt, aut in me=
dio,aut appropinquante aliquo,& in hoc diſſident, ꝙ ſoni & odores ad maiorem
ſe diffundunt diſtantiam, ſapores autem & tangibilia ad minorem, ſapores tñ ad
maiorem.nam ſi in humido eſſemus,quodãmodo guſtaremus,vt odoramur,non
43 autem de lumine,vt quod ſit ab oĩ diſtãtia perceptibile,ita eſt. ¶ Tertia quęſtio.
Sed iterum quęſtio incidit,an idem ſit ſon⁹ quem propinquior audit, & quem au
dit diſtantior? Et id eſſe non poſſe videtur,nam eodem medio id fieri non poteſt,
¶ Reſponſio. Primum mouens a propiore & diſtantiore idem numero ſentitur:
vt ſentiunt tintinnabulum idem numero,thus,atq; ignẽ.propinquum autem ſen
ſibile proprium atq; coniunctum,numero alterum eſt:ſpecie tamẽ idem. Quare
multi ſimul idem audiunt,vident,ac odorantur: diuerſis tamen non corporibus,
ſed paſſionibus ſuſceptis,quæ ſine ſenſibilibus corporibus non accidunt,

SExti cap ſcholia. XLI. Cum omne corpus ſit in infinitum diuiſibile. Cum ad propo
ſitam quæſtionem danda ſit reſponſio, qualitates ſenſibiles bifariam diuiſibiles eſſe,
ſine ſtatu,& ſecundum extenſionem magnitudinĕs ſubiecti cui coniungũtur,& ſecun
dum intenſionem,cuius vt neq; magnitudinis dãdum eſt minimum, quarum quidem
diuiſionum hæc qualitati propria eſt,& per ſe conueniens, illa vero impropria,diluen
da eſt hæc ratio contranitens dictæ reſponſioni,admittendumq; in primis ſenſum in infinitum di-
uidi poſſe,non quidem ſecundum extenſionem,quanuis & ſic ſectionem ſine termino recipiat,gra
tia ſuæ magnitudinis,quia de tali diuiſione ſenſus non agit ratio, ſed ſecundum apprehenſionem,
ſic quod ſi quicquam percipit ſenſus,poteſt illo minus percipere,& rurſum aliud minus,vt nõ poſ
ſit dari adeo paruum quicq̃ aut extenſione,aut intenſione, quin eo minus poſſit ſenſus percipere,
non tñ id minus percipiat actu exiſtens,& vt nullius ſit pars,ſed vt alijs partibus coniũgatur, & ſit
potentia,alteriuſq; pars. Rurſum concedendum eſt omnem magnitudinem ſenſibilem eſſe,nõ qui-
dem per ſe & actu exiſtẽtem,nulliuſq; alterius ſenſibilis partem,atq; ab alijs ſeparatã & ſeiunctam,
ſed aut actu,totamq;,aut potentia exiſtentem,id eſt alijs iunctam,& alterius partem,quo etiam mo
do admittendum eſt colorem omnem viſibilem eſſe,& ſonum omnem auditu perceptibilẽ.nam vt
qualitas ſenſibilis,& magnitudo,& quomodo vnum non ſentitur,nec alterum,quod ſine magnitu
dine qualitas ſenſibilis apprehendi non poſſit. Cæterum tres aliæ rationes reſponſionẽ datam cor-
roborantes,approbandæ ſunt. Continuum in infinitum partibile eſſe ſecundum partes inęquales,
id eſt ſecundum partes eiuſdem rationis,atq; proportionales,quæ quidem inęquales ſunt,non com
parando vnam partem ad alteram eiuſdem diuiſionis partem,nam illæ inter ſe ſunt æquę, vt me-
dietas medietati,& tertia tertię,ſed conferendo partem vnius diſſectionis ad partem alterius,vt di
uidatur linea primo in duas medietates,ſecundo in tres tertias,& deinde in quatuor quartas, pars
ſecundæ diuiſionis eſt minor parte primę,eſt enim tertia minor eiuſdem medietate, & pars tertiæ
diuiſionis minor parte ſecundę nam quarta eſt minor quã tertia,& ita deinceps. Partes autem ęqua
les,ſunt partes determinatę quantitatis rationibus abſolutis explicatæ,vt pedalia,cubitalia,in quę
non progreditur in immenſum continui diuiſio,quod huiuſmodi partium ablatione finitum om-
ne tandem abſumatur,nullaq; ſuperſit pars reliqua deſumenda. Plerunq; tñ excellentia tanta diui-
ſa. Interdum adeo frequenter qualitatum ſenſibilium facta eſt diuiſio,partiumq; diſtractio, ꝙ pro-
pter molis paruitatem,ipſum diuiſum,vt quod non ſit natum ſub tantula quãtitate conſiſtere,re-
ſoluitur in continens,vt minimus natura ſapor,& quo non eſt natus eſſe minor,per ſe actuque exi-
ſtens,quiq; ob ſuam exiguitatem imperceptibilis eſt,diuiſus par partiuum diuiſionem, in aerem
conuertitur,aut mari infuſus,in maris naturam tranſmutatur, quanuis ille poſſet etiam in infini-
tum diuidi per intellectus apprehenſionem,partibus diuiſionis non diſtractis a toto,ſed manenti-
bus in eo cõtinuatis atq; coniunctis. Senſus itaq; non percipit huiuſmodi ſenſibile actu tanta abun-
dantia,tamq; frequenter diuiſum,vbi actu ſenſibilia & per ſe exiſtentia partium diſtractione diuiſa
ſunt,eorum tamen vt iterum continuo vniri congregariq; poſſunt, eſt ſenſus atque ſenſualis per-
ceptio. XLII. Primo, quia ſonus prius tempore medium immutat. Hæ tres rationes moliuntur
oſtendere partem oppoſitam reſponſioni quam daturus eſt Ariſtoteles,proinde diluendę ſunt, pri
ma quidem,admittendo ſonum & odorem prius medium quam ſenſum mouere,neque ſimile iudi
cium eſſe de colore.nam ſonus & odor motu locali indigent,vt diffundantur, hic fumalis expira-
tionis,illæ vero aeris,neque percipiuntur ob idipſum ꝙ ſunt,quia præter ipſorum exiſtentiam re-
quiritur inſuper huiuſmodi motus. Lumen autem vt diffundatur, neque motu ſecundum locum;

neq; temporis mora indiget,percipitur enim ſecundũ id quod eſt , quia præter eius præſentiam,vt percipiatur,ex parte obiecti nihil aliud requiritur.Secunda autem ratio ſoluitur , negando dictum Empedoclis cumveritate conſtare. nam poſuit Empedocles viſionem fieri per defluxũ atomorum a re viſa,eorumq; delationem ad oculum.Lumen item dixit eſſe corpus,& per mediũ vt loco mutabile deferri,quorũvtrunq; ab Ariſtotele improbatum eſt.Demũ tertia diſſoluitur,admittendo motum proprie dictum,quo ſucceſſiue quicq̃ aut acquiritur aut deperditur,temporanea fieri ſucceſſione,non autem eum qui ſubitaneus eſt & momentaneus.Illuminatio autem mot᷒ eſt non ſucceſſiuus,ſed inſtantaneus,quia non tp̃e perficitur, ſed ſingulo quoq; momento perfecta eſt . Nã idem ſimul totum alterari contingit.Quod idem ſubiectum ſecundum quamcp partium integralium ſimul eodemq; tempore alterari poſſit, facile eſt perſpicere in aqua reuertente ſe ad natiuum frigus, in qua cum agens ſit intrinſecum,& omnibus æqualiter aſſiſtens partibus & ſimul depellitur calor, & acquiritur frigiditas in eis omniquaq;.Similiter totam aquã ſimul congelari poſſibile eſt,ſi vniformiter eius partes diſpoſitæ ſint,& producens ſit regulare. Tunc enim non prius ſecundum extremas partes congelabitur aqua,quam interiores,ſed ſimul & regulariter ſecundum omnes. Neque oportet omne agens ſemper prius agere in propinquũ q̃ in diſtans,vbi eius actio motui ſecundum locum coniuncta ſit,& propinquæ partes ad actionẽ recipiendam magis diſpoſitæ ſint,remotæ vero minus.Neq; itidẽ conſequetur in huiuſmodi alteratione non prius fieri motũ ad medium, quam ad extremum.Nam in mediũ prius,q̃ in extremum,motum fieri debere,intelligẽdum eſt de medio & extremo motus,& non ſubiecti.Debet enim prius acquiri caliditas quinq; graduũ,q̃ decem,ſed non oportet in media parte ſubiecti prius acquiri caliditatem,q̃ in toto ſubiecto.Sic cum tota aqua ſimul congelatur,media mot᷒ & qualitatis quę motu acquiritur pars,vt cõgelatio quinque graduum,prius tempore acquiritur,q̃ tota congelatio,non tñ in vna parte ſubiecti prius,q̃ altera,ſed ſimul in toto ſubiecto,ſic ꝙ non ex parte partium ſubiecti ſit ſucceſſio,& ſecundum extentionis particulas,ſed ſolum ex parte partium motus,& qualitatis acquiſitæ, atq; ſecundum intentionis rationem.In illuminatione vero,neq; ex parte partium ſubiecti,neq; qualitatis quę acquiritur,ſucceſſio prouenit,non enim prius vnius luminis gradus,& deinde alter acquiritur, ſed totum lumen ſimul. Et ergo Philoſophus per exemplum de congelatione innuit locum a minori . nam ſi congelatio quæ tempore perficitur,non prius in vna ſubiecti parte quam altera,ſed in toto ſubiecto ſimul acquiritur,quanto magis illuminatio,quæ tempore vt perficiatur non indiget,non in vna parte medĳ prius,& in altera poſterius acquiritur,ſed ſimul in toto medio .˙. XLIII. Primum mouens a propiore & diſtantiore idem numero ſentitur.Primum mouens , dicitur ſenſibile potentia, & extraneum quod ſuam ſpeciem tum in medio,tum ĩ organo efformat. Et illud ſentitur idem numero a propinquiore & diſtantiore,vt idem color videtur,& ſonus auditur idẽ a multis. Et quamuis id fieri non poſſit omnino eodem medio,id tamen impedimento non eſt, quo minus idem percipiatur. Nam vt primum ſenſibile idem numero ſentiatur, non requiritur idem numero medium per quod deprehendatur,diuerſis enim medĳs vnicus ſol ab omnibus conſpicitur . Et idem color, vt rei poſitæ in fundo aquę lympidę,per aquam & aerem videtur . Propinquum vero mouens eſt ſenſibile actu,qualitatiſque ſenſibilis ſpecies in organo ſuſcepta . Et illud in diuerſis ſentientibus eſt alterum numero,idem tamen ſpecie,vt alia coloris ſpecies in oculo Socratis,& alia in oculo Platonis,ſiue eodem diſtẽt a re viſa interuallo,ſiue diuerſo.Imo alia numero ſpecies eſt rei viſæ in oculo dextro Socratis , & in oculo eiuſdem ſiniſtro . Alioqui idem accidens eſſet diuerſis ſubiectis, quod fieri nequit,

¶Septimi cap. annotat.

¶Diapente & diapaſon, muſicalium conſonantiarum nomina : quarum hęc ex duplari, illa vero ex hemiolo naſcitur. ¶Hoc & alterum , vna pars & altera.
¶Senſus, nomen actus, & potentiæ ſimul.

SEptimum caput continet vnam quæſtionem , tres ad ipſius negatiuam partem rationes , antiquorum ſolutionem, eius duabus rationibus improbationẽ, propriam reſponſionem, quatuor ꝙ plura ſimul ſentiamus rationes, & vnam concluſionem. ¶Quæſtio. Vtrum contingat eundem ſimul pluribus ſenſibus ſentire eodem ſcilicet & omnino indiferenti tempore. Quod ita eſſe non poſſit , videtur . ¶Primo. Quia maiores motus , minores impediunt . ¶Hoc enim 44
manifeſtant multa , nam vehementer circa aliquid intendenti, viſibile ante oculos obiectum non ſentitur: itidem neq; vehementer timenti , & ſi magnus ſonus aures inſtrepat, debiliores ſonos non ſentimus. Et ſimplex , commixto confuſoq;

melius ſentitur,vt vnus color per ſe quam alteri commixtus, & vnus ſonus quã alteri conſonans in diapaſon.&vinum melius per ſe,quam ęque cõfuſum,ex qui bus eñ aliquid fit vnum,ſe inuicem obſcurant. Ex his ita nectimus argumentũ, quia ſimplex melius ſentitur,ſi dicas nos plura vt duo ſimul ſentire, vtrunq; per ſe magis ſentiretur. Et cum maior motus minorem prępediat,ſi æquales fuerint, ſe inuicem exterminabunt.ſin inæquales,valentior faciet ſenſum. Neque dicere poſſis ſenſum vnum eſſe ex vtriſque commixtum confuſumque,nam ea commi ſcentur,quorum extrema contraria ſunt,& ex illis fit vnum. non autem ea quæ diuerſorum ſunt generum. Ex acuto enim & graui vna naſcitur conſonantia, ſed ex acuto & albo nihil fit vnum. Secundo. Magis poſſibile eſſe videtur ſimul eo= dem ſenſu plura poſſe ſentire,& vnius eiuſdem ſenſus diuerſos motus percipere. Atqui hoc fieri non videtur. nam auditus duo non percipiet, niſi commixta fue rint. Commixta autem ſi fuerint,vnum aliquid ſunt.igitur & ſenſus vnus,&vni us erit, & ita in viſu eſt. Si autem commixta non fuerint,erunt duo ſenſus ſecun dum actum. At vnius potentiæ ſecundum idem temporis vnam operationem eſ ſe volunt omnes. eſt autem vnus ſenſus,vna potentia, quare ſi non contingat eo= dem ſenſu ſimul plura ſentire, minus arbitrandum eſt contingere & pluribus. ¶Tertio. Quia aut illa ſpecie erunt ſimilia vt albũ & album,& tũc in ſenſu non faciunt, niſi vnum numero. Aut ſpecie diſſimilia ſunt,vt album & nigrum, dul= ce & amarum,& tunc ſenſus motibus mouebitur contrarijs, motus enim cõtario= rum,contrarij eſſe videntur. Aut ſunt diſſimilium generum, vt album & dulce, & illa(vt dictum eſt) commiſceri contemperarique nequeunt. Sed quæ contem perantur, proportioneſque habent,eiuſdem ſunt generis & contrarietatis, vt ſo= norum conſonantiæ quę diapaſon & diapente dicũtur. & in numeris proportio= nem habẽt ad imparem,& impar ad parem, ſuntque adinuicem multi, pauci, du= pli, ſubdupli. At vero multa proportionem adinuicem habentia, ſimul ſentiri nõ poſſunt, niſi vnum efficiant commixtum, multo igitur minus ſimul percipiẽtur ea quæ genere diſcrepant,vt album & dulce, & quæ plus differunt, & ex quibus nullum paritur mixtum. Et hæ rationes facere videntur nos non poſſe ſimul plu ra ſentire. ¶Huic quidẽ quęſtioni talem adhibebant reſponſionẽ nos ſimul plu= ra ſentire,neque in conſonantijs nos ſimul plures ſonos audire, quanuis hoc ob temporis inſenſibilitatem nos lateat. Et ita quanuis idem ſimul credat audire & videre,non ita fit,ſed tempus medium cum ſit inſenſibile, eum latet. Ita autem non recte dicunt. ¶Primo. Quia nullum eſt inſenſibile tempus quod nos lateat, nam quilibet ſentit ſe eſſe aut alium aliquo toto tempore continuo. Si itaque aliquod eſset inſenſibile nos latens, neque ſeipſum neque alterum eſse in illo ſentiret. ¶Secundo. Si aliquo tempore continuo aliquid ſentit, vt aliquam ma= gnitudinem videt, nihil illius temporis, nihilque illius magnitudinis exiſtit, quod non percipiat. Nõ enim percipit in quocunque tẽpore quia in parte pcipiat, aut quancunque magnitudinem videt, quia partem eius videat, quemadmodum cõ= tigit in anno ambulare. quia in hac anni parte ambulatio fiat. Quod oſtendo ſic. Si tempus aliquod ob paruitatem inſenſibile ſit, aut magnitudo aliqua inſenſibi lis ſit tempus a b in quo ſentit, ſitque aliquid illius vſqueadeo exiguũ, vt ſenſibi= le non ſit a c, diſtraho igitur a c. cum ergo ſentiret c b, hoc ergo erat quia aliquid ipſius ſenſit. Subtraho igitur c d ęquale quidem ipſi a c, quod non ſentiat, eoque perducam quod aliquod tempus ſentiet, in quo nihil eſt quod ſentiat. Similis eñ ratio putabitur de d e, e f, & cæteris cumque peruentum fuerit ad K b, erit tempus ſenſibile, cuius nulla prorſus pars ſentietur, nam neque K l, neque l b, neque earũ partium pars aliqua, quia minores ſunt, ideoque ob maiorem paruitatem magis inſenſibiles. Quare aut totum tempus aut tota magnitudo ſentitur, aut nulla nihilque eius ſentitur. Et certe totum tempus & tota magnitudo, & quælibet pars ſenſibilis eſt: ſed non ſemper quanta fuerit apprehenditur, vt quadricubita a longe conſpecta, non quadricubita videtur, ſed magnitudo ſola. Et indiuiſum

videtur,quod idem diuiſum non videretur , cuius cauſa a nobis alias cõtra Zeno nis argutias adducta eſt. ¶Huic igitur quæſtioni hãc aptare poterimus ſolutio= nem. Quia quod ſentitur,diuiſibile eſt,& ſentiens ſimul ſentit totum,& eius hoc & alterum ideo plura ſentit numero,ſpecie autem eadem . Et quia ſenſus diuiſi= bilis eſt,vnus tamen continuus,ideo ipſum vnũ eundem,vno vnũ,& altero alte= rum ſentire contingit,quę tamen ſentit:genere eadem ſunt. Et non modo ea quę genere ſunt eadem ſimul ſentire contingit ,ſed & quę genere diſſidẽt. ¶Primo. Quia de re viſa per vtrunq; oculum non habemus niſi vnum iudicium , quod in vno communi conueniunt,cuius operatio vna eſt. Et ſi ipſorum,vnum eſt alterũ ſentiẽs,& aliorum ſenſuum æquali facilitate idem erit. quare ſimul iudicabit ea. quę genere ſunt diſſidentia. ¶Secundo. Quia idem ſenſus plures eſſet, q̃admo= dũ ſcientiæ diuerſæ diuerſorum ſunt obiectorum. nam non erit operatio ſine vir tute,nec ſine hac ſenſus,hoc autem falſum eſt. ¶Tertio. Vnus idemq; ſenſus eſt (quemadmodum prius dictum eſt)ſimul albi & dulcis differentiam dijudicans, quæ genere diſcrepant,magis igitur vnus & idem erit , eorũ quæ genere ſunt ea dem,differentias dignoſcens. ¶Quarto. Si anima,vna parte album,& altera par te dulce ſentit,quæ non ſunt vnum,& iudicat ex ipſis aliquid vnum eſſe,aut non eſſe vnũ , neceſſe eſt aliud vnum eſſe ſenſitiuũ,quo ſenſibilia diſcernit omnia,ac ſentit. vnum quidem ſubiecto,ſecundum eſſe autem multa , & vnum ſenſibiliũ genus per aliud ſentiens,& alterum per aliud:& vt vnũ ſenſitiuum eſt actu, vnũ eſt albi & dulcis:cum vero ſecundum actum alterum factum eſt vt exterior ſen= ſus albi,& exterior dulcis:re apſa alterum eſt. Et id rationabiliter euenit,nam q̃ admodum in rebus ipſis contingit,ita in anima reperire conſentaneum eſt. In re bus autem idẽ, album & dulce & multa alia eſſe reperitur,ita igitur & animæ ſen ſitiuum erit vnum. Et vt illic vnum numero exiſtit,cuius paſſiones abinuicẽ in= ſeparabiles ſunt:& quod quidẽ ratione valde multa eſt:ita in ſenſu vnum nume= ro,commune omni ſenſui exiſtit,eſſe tamen alterum & alterum eſt, horum quidẽ ſenſibilium genere,horum vero ſpecie. Erit igitur vnum & idem multa ſentiens ratione autem non vnũ. ¶Concluſio. Omne quod ſentitur,diuiſibile eſt,ipſum 46
que indiuiſibile, ſenſibile non eſt. ¶Nam vnum viſibile non videtur infinita di ſtantia,ſed finita:neque audibile infinita,ſed finita,itidẽ odorabile,guſtabile, tã gibile,diſtantia percipiuntur finita . Eſt itaque aliquod vltimum diſtantię vnde non videtur,& primum vnde videtur.& id indiuiſibile eſſe neceſſe eſt . Et quod in vlteriori fuerit,non ſentitur. quod vero fuerit in citeriori, ſentietur . Si igitur ſit indiuiſibile ſenſibile,ipſo poſito in vltimo vnde non ſentitur, ipſum nõ ſentie tur.& quia erit in primo vnde ſentitur,idem ſentietur,quare idẽ ſimul ſentietur, & non ſentietur. Sed his de ſenſibus & ſenſibilibus expeditis, nunc ad conſidera tionem de memoria atque reminiſcentia nos conuertimus.

Eptimi exp.ſ.ho. XLIIII. Primo,quis maiores motus minro . impediunt Cum experi entia ſatis compertum ſit nos eodem tempore plura diuerſi. ſenſibus percipere poſſe, vt ſimul videre colorem,& audire ſonum,diluendæ ſunt rationes annitentes oppoſi= tam partem comprobare,& prima quidem hoc pacto. Si maior motus & minor diuer ſorum ſunt ſenſuũ,maior non ĩpedit minorẽ ꝙ circa diuerſa genere ſunt obiecta,& in diuerſis ſubiectis,vt vehemens ſonus non prępedit colorem videri. ſi vero eiuſdem fuerint ſenſus, & maior non ſit in magna ſupra minorem excellentia,neque quidem eius percipiendi præbet impe dimentum,vt ſonus campanæ non impedit vocem loquentis audiri. At ſi maior inſignem habeat ſupra minorem excellentiam,impedit vt ſonus tormentorũ & machinarũ bellicarũ vocem homi= nis ſimul audiri. Simplex autem ſenſibile,& per ſe, melius,id eſt fortius atque vehementius mouet ſenſum,q̃ ſi eſſet commixtum alteri ſenſibili eiuſdẽ ſenſus,non tñ melius,id eſt gratius ſenſui , & iucundius Nẽpe vt ſecundus de anima monſtrauit,ſenſibilia quæ bona proportione adinuicẽ ſunt contẽperata,ipſi ſenſui iucundiora ſunt & delectabiliora . Cũ itaq; aſſumit hæc ratio, ſi plura ſimul ſentiantur,vtrũq; per ſe melius ſentiri,ſi id intelligat de pluribus eiuſdẽ ſenſus obiectis, quæ ſimul cõmixta atq; confuſa ſentiantur,id tribuendũ eſt,& hanc intelligentiã pręrendebat ꝓpoſitio ſecun do loco ſuppoſita,& modo explicata. ſi vero de ſenſibilibus diuerſorũ ſenſuũ,aut eiuſdẽ ſenſus abſ ulutẽ tamen ſubiecto ſeparatis,id certe refutandũ eſt, niſi vnũ alteri ne quoquo pacto percipiatur

impedimento ſit. Sonus enim æque cum colore percipitur eodem tempore, ſicut per ſe, & ſine coniuncta auditioni coloris viſione, ſimiliter duos colores ſubiecto ſeparati, æque ſimul ab oculo percipiuntur, ſicut vterque per ſe, & ſine altero. Deinceps quod ſecundo aſſumitur loco, ſcilicet ſi motus ſenſuum æquales fuerint, ipſos ſe inuicem exterminaturos eſſe, ita diſcutiendum eſt, ſi diuerſorum ſenſuum motus fuerint, vt viſio & auditio, non ſe exterminant & impediunt, neque ſi eiuſdem ſenſus ſint, & citra ſummam excellentiam, vt viſio albi quinque graduum, & nigri totidem partium in diuerſis ſubiectis. Si vero vtrunque ſenſibile eiuſdem fuerit ſenſus, & in ſumma excellentia, vt albiſſimum & nigerrimum, ſe exterminant & impediunt in ſenſu, quia ſenſum corrumpunt. Quod demum tertio aſſumitur loco, ſi inæquales fuerint motus, ſolum valentiorem mouere, diuidendum, diſtinguendumque eſt, vt prima huius rationis propoſitio atque ſuppoſitio. Siquidem diuerſorum fuerint ſenſuum, aut vnius ſenſus, ſed non magis vnius vltra aliud ſenſibile excellentia vterque efficiet motum. Si autem vehemens & inſignis fuerit vnius ſupra alterum eminentia, ſolum vehementior efficiet ſenſationem. Poſtremum vltro admittendum eſt, non fieri ſenſum vnum actu ex vtriſque commixtum, hoc eſt non vnam fieri ſenſationem commixtam ex vtriuſque ſenſibilis ſpecie in organo recepta, ſed cum plura diuerſis ſenſibus ſimul apprehenduntur, non minus diſtinctum & perfecte quoduis eorum cum altero apprehendi, quam ſi per ſe & ſeparatim ſentiretur. Nam vehementer circa aliquid intendenti, viſibile ante oculos obiectum non ſentitur. Cauſa huius, quare viſibile obiectum ante oculos vehementer intenti circa aliquid, non ſentitur, non eſt quia excellens ſenſibile impedit id quod minus eſt videri, quemadmodum videntur velle qui illud adducunt ad huius comprobationem, ſed quia cum quis intentius imaginatur, internique ſenſus facit operationem, ſpiritus ſenſitiui (mediantibus quibus fiunt ſenſationes vt inſtrumentis intrinſecis ad ſenſuum organa transfuſis) relictis exteriorum ſenſuum organis, retrahuntur ad organum imaginandi, ſcilicet cerebrum, & ibi ſpiritus viſiui faciunt interiorem viſionem, auditiui auditionem, & ita de cæteris. quare neque ſpiritus viſiui aderunt oculo, neque auditiui auribus. Illis autem abſentibus non poteſt in organis exterioribus fieri ſenſatio, cum huiuſmodi ſpiritus cauſæ ſint ſenſationis neceſſariæ, quare viſibile obiectum non facit tunc viſionem, neque ſonus auditionem. Idem quoque euenit cum quis intentiſſimo animo curat quippiam intelligere, collectaque introrſum mente totus conſiderationi deditus eſt. Tunc enim retractis ſpiritus, ſenſus quaſi obſequens a ſua ceſſat operatione, quo integrius & melius ſuam intellectus pergat functionem. Hinc memoriæ proditum eſt Carneadem philoſophum inſignem, cum ad menſam ſumpturus cibum ſederet, adeo contemplationibus rerum fuiſſe ſæpenumero intentum, vt neglexerit cibum ori admouere, quaſi cogitationibus aſſiduis animi aleretur. Author Valerius. De vehementer autem timēte, quod obiectum colorem nō videat, id in cauſa eſt, quod ſicut in ipſo videmus ſanguinem prius apparebat in vultu, retrahi ad confortandum cor, qui tamen ſubſtantia eſt corporea, & admodum materialis, ita ſpiritus omnes ſenſitiui (qui ſubtiliores ſunt, ſubſtantiæ tamen corporeæ, quæ alternatim retrahuntur a ſenſu, & iterum ad ſenſus organa diffunduntur) ab organis ſenſuum mittuntur etiam ad cor confortandum, & ſic nulla in eo qui ingenti motu concutitur, fit ſenſatio, ſicut neque in dormientibus, propter illorum ſpirituum abſentiam. Secundo, magis poſſibile eſſe videtur. Hęc ratio diluitur, admittendo nos etiam vno ſenſu poſſe plura ſimul ſentire, vt viſu album & nigrum, ſicut & pluribus ſenſibus ſimul plura, negando tamen illud quam hoc videri magis poſſibile. nā ſi illud fiat, videntur contraria ſimul eidem ineſſe, vt ſpecies albedinis & nigredinis eidem oculo, quamuis reuera non inſint, ſaltem ſecundum eandem oculi partem, ſi vero hoc fiat, nulla ſequitur repugnantium aut contrariorum in eodem ſuſceptio, quare veriſimilius videtur hoc quam illud, cuius oppoſitum innuit prima huius rationis propoſitio. Cęterū negandum eſt nos eodem ſenſu non poſſe ſimul plura percipere. In cuius quidē probatione id falſo aſſumitur, ſenſum vnum non poſſe ſimul multa percipere, niſi adinuicem commixta & contemperata fuerit. nam viſus ſimul percipit album & nigrū in diuerſis ſubiectis, ex quibus non fit vnus color, & auditus ſimul campanam ſonantem, & vocē humanam, ex quibus non fit aliquid vnum. Concedendum eſt præterea ſenſibilia commixta eſſe aliquid vnum, non quidem continuū neq; intēſum, ſed aggregatum, quare negandum eſt ſenſationem ipſorum commixtorum eſſe vnam numero. Viſio em̄ picturæ aut colorum in cauda pauonis, non eſt vna, nec vna auditio conſonantiæ, ſed tot diuerſę ſenſationes, quot diuerſa ſunt ſenſibilia adinuicē cōmixta. Ea em̄ cum poſt cōmixtionē adhuc diuerſa maneant æque diuerſas faciunt ſenſationes, atq; ſi in diuerſis eſſent ſubiectis abinuicē ſeparata quare ſiue commixta fuerint, ſiue non, diuerſæ ſunt eorum ſecundum actum ſenſationes. Negandum præterea eſt illud quod principij ſpeciem præ ſe fert, & tamē falſum eſt, vnius potētiæ ſcilicet ſimul eſſe vnam tantū operationem. Nam potentia vegetandi ſimul nutrit, & auget, & potētia ſentiendi ſimul viſionem facit, & auditionē, quinimo potentia videndi, ſimul viſionē albi, & nigri, & audiendi, ſimul auditionē acuti & grauis. Tertia. Quia aut alia ſpecie erunt ſimilia. Hęc denique ratio hoc pacto diſſoluitur. Sentimus quidem interdū ea quæ eiuſdem ſunt ſpeciei, vt duo alba, ſed negamus ea in ſenſu vnum efficere, ſunt enim ſuę ſpecies ita diſtinctæ in oculo, vt ipſa obiecta, & in diuerſis oculi partibus, perinde atq; ſi duo eiuſdem ſpeciei lapides, aut manus obijciantur ſpeculo, in diuerſis apparent partibus ſpeculi, & inter ſe diuerſa. Interdum vero ſenſus apprehendit ea quæ ſpecie ſunt diuerſa, & genere eadē, vt album & nigrum, negandū tamen eſt idcirco ipſum moueri motibus contrarijs ſecundum eandem partē, nam ſpecies albi & nigri non in eadē organi par

Carneades. Valerius

te recipiuntur, ſed in diuerſis, cum apparere faciant res diſtinctas, & non confuſas. Interdum autem non vno ſenſu exteriori, ſed pluribus percipiuntur ſimul ſenſibilia genere diſcrepantia, quæ conceduntur adinuicem contemperari non poſſe, cum id ipſum minime vt ſenſatio fiat requiratur. Quare negandum eſt multa adinuicem proportionem habentia non poſſe ſimul ſentiri, niſi vnum efficiant commixtum, colores enim adinuicem proportionem habentes, & diuerſis ſubiectis diſcreti, ſimul ab eodem percipi poſſunt, ſic & ea quæ genere diuerſa ſunt, tametſi nullum efficiant mixtum, ſimul percipi poſſunt. nam vt aliqua ſimul tempore percipiatur, non requiritur quod mixtum conſtituant, ſed ſi id faciant, hoc accidit. Cum ergo ſentiret c b, hoc ergo erat, quia aliquid illius ſenſit. Subtracta parte temporis a c (quæ per hypotheſin ob ſuam paruitatem eſt inſenſibilis) tempus c b remanens adhuc erit ſenſibile. Nam vt a diuiſibili ſubtractum indiuiſibile, non reliquit diuiſibile minus ita a ſenſibili ſubtractum inſenſibile relinquit reſiduũ æque vt prius ſenſibile. non enim quicquam ſenſibile per inſenſibilis ſubtractionem redditur minus ſenſibile.
a Et cum ipſius totius temporis c b reſidui pars c d per hypotheſin ſit æqualis parti a c inſenſibili, & pars c d erit inſenſibilis. nam ſi vnum æqualium eſt inſenſibile, & alterum. Et ita de cæteris partibus dicendum. Neque earum partium pars aliqua quia minores ſunt. Si K l eſt inſenſibile non po-
c terit aliqua eius pars (vt K prima eius medietas, aut l medietas altera) ſenſu percipi. Similiter ſi totum l b non poteſt ſenſu dephendi, neque eius pars aliqua. nam ſi quia totum ob ſuam paruitatem percipere non poteſt, neque eius partem, vt quæ ſit minor, percipere poterit. Eſt enim totum mi-
d nus reſiſtens virtuti ſenſitiuæ, quia maius, pars vero magis reſiſtens, quia minuſcula, quod autem non poteſt in minus reſiſtens, neque idem poterit in magis. Et ſi ipſorum vnum eſt alterum ſentiens. Ambo oculi in vno communi vtrique centro conueniunt, duorum oculorum neruos conne-
e ctente, cuius operatio vna eſt, & ſi ipſorum oculorum vnum commune in quo conueniunt, ſentit vnum, item & alterum ſpecie ſenſibile, & aliorum oculorum quilibet diuerſa iudicans, vnus erit,
g quare idem ſenſus numero, vtpote interior, ſimul iudicabit ea quæ genere differunt. Secũdo. Quia idem ſenſus, plures eſſet. Sicut diuerſa obiecta diuerſas habent ſcientias, ita & diuerſa ſenſibilia diuerſas ſenſationes. ſi ergo eadem eſſet vtriuſque ſenſatio, vna ſenſatio plures eſſet ſenſationes. non
h enim erit operatio ſenſus ſine virtute ſentiendi, neque ſine operatione ſenſus. At falſum eſt vnum ſenſum eſſe plures ſenſus. Et vt vnum ſenſitiuum eſt actu, vnum eſt albi & dulcis. Virtus ſentiendi interior quæ dicta eſt eſſe vna ſubiecto, & ratione multa, & ſentire vnum ſenſibilium genus, & vi-
i ſibilia per aliud ſcilicet viſum interiorem, & alterum ſenſibilium genus per aliud, ſcilicet guſtum interiorem ſi attendatur vt facultas nata ſenſationem efficere & ſecundum rationem potentiæ, ea-
K dem eſt numero quæ albi eſt perceptio, diuerſa eſt numero, imo ſpecie ab ea quæ eſt perceptio dulcis vt enim exterior albi ſenſatio & dulcis, re ipſa ſunt aliæ, ita ſane interior vtriuſque apprehen-
l ſio, ab altera prorſus eſt aliena. Et vt illic vnum numero exiſtit. illic ĩ rebus ipſis vt lacte, cuius paſſiones albedo & dulcedo abinuicem nequeunt ſeparari, non enim poteſt in lacte dulcedo ſine albedine, neque albedo ſine dulcedine ſubſiſtere, & illud idem, vnumque numero, ratione valde multa
b eſt, ſcilicet album, dulce; frigidum, humidum, graue, denſum, & cętera id genus. Ita in ſenſu eſt vnũ numero, vtpote ſenſus interior, commune omni ſenſui exteriori, vt ſecundus liber de Anima patefecit. XLV. Eſt itaque aliquod vltimum diſtantiæ vnde non videtur. Vltimum diſtantiæ vnde non ſentitur, eſt terminus diſtantiæ vnde non ſentitur, vltra quem ad oculum diuergẽdo nulla eſt diſtantia, quin ab illa res ſentiatur. Primum autem diſtantiæ vnde ſentitur, eſt terminus diſtantiæ vnde ſentitur, quo nullus eſt prior ab oculo diſcedendo vnde ſentiatur. Et ſicut idem eſt punctum quod eſt finis vnius partis lineæ, & principium alterius, ita idem extremum ſiue vltimum diſtantię vnde non ſentitur, & primum diſtantiæ vnde ſentitur, ſcilicet impartibile, diſtantiam per quam videtur, diſtantiæ per quem non videtur connectens. Eſto enim ſpatium datum a c, quod diuidatur
a b c in ſigno b, oculuſque in a poſitus videat totum ſpatiũ a b, & nihil amplius, & ſpatium b c ſit diſtãtia per quam non ſentitur. Tunc b eſt vltimum diſtantiæ vnde non ſentitur. nam eſt terminus partis b c vnde non ſentitur, vltra quam nulla eſt diſtantia verſus a, vnde non ſentiatur. b etiã eſt primum diſtantiæ vnde ſentitur, quia eſt terminus diſtantię a b per quam ſentitur, quo nullus eſt prior vnde ſentiatur, & quod fuerit, in ſpatio vlteriori quam b, verſus c tendẽdo, non ſentietur, quod vero citra b, & verſus a, bene ſentitur

¶Paraphraſeos in librum Ariſtotelis de Senſu & Senſato & in eundem ſcholiorum, finis.

Primi capitis paraphraſeos in

Librum de Memoria & Reminiſcentia, Annota.

¶Senſus, ſenſus exterior. ¶Spectrum, ſimulacrum. ¶Abũde dicitur. Nonius
Marcellus teſtem adducit hiſtoricum. Siſennam & apud Cor. Celſum frequẽs
vocabulum eſt.

1 LIl cr de Memoria & Reminiſcẽtia duo capita cõtinet. Primũ octo
conclusiones, vnum corollarium ad quintam, duas rationes ad ſex-
tam, vnã quęſtionem, eius ſolutionem, tres in oppoſitum rationes,
& earũ ſolutiones, & quatuor corollaria ad ſeptimã. ¶Prima con-
cluſio. Determinãdũ eſt quid mẽoria, quid memorari, ꝓpter quam
cauſam fiat, cuius aĩæ partis, paſſio ſit. & eadem fere de Reminiſcentia determi
nare expediet. ¶Nam de memoria & reminiſcẽtia, memorari & reminiſci, pri
us nos determinaturos promiſimus. ¶Secunda. Memoria & Reminiſcẽtia, me
2 morari & reminiſci, nõ eadem ſunt. ¶Nam frequenter memoria valent qui tar
do ſunt ingenio, reminiſcentia autem, qui celeriores acri ſolertique diſcunt inge
3 nio. ¶Tertia. Expedit diſcutiendum quæ memorabilia, quæve memoriæ ſint
obiecta. ¶Nam obiecta nobis notiora ſunt, idque cognoſcere difficultatem af-
fert, atque dubitationem. ¶Quarta. Memoria neque futurorum eſt, neq; pręſen
4 tium. ¶Nam futurorum opinio quędam eſt, & ſpes, & quædam ſperatiua ſcien
tia, quam præſagitricem diuinatiuamque quidam dicere ſolent. Præſentiũ au-
tem ſenſus eſt. ipſo enim neque futura neq; pręterita cognoſcimus, ſed duntaxat
5 quod inſtat, atque pręſens eſt. ¶Quinta. Memoria, pręteritorum eſt. ¶Nam cũ
quid præſens adeſt, vt cum quis pręſens aliquid intuetur, nullus ipſum memora
ri dixerit, neque cum quis conſiderat & intelligit, ſed dicent illum ſenſum habe
re, hunc vero habere ſcientiam. Sed qui memoratur, cum ſenſum & ſcientiam ſi
ne actibus habeat, dicit ſe memorari ſe hoc olim vidiſſe, hoc audiuiſſe, hoc ſenſiſ
ſe, ſe didiciſſe triangulum tres duobus rectis ęquales angulos habere memorari-
que ſe hoc vel illud contemplatum fuiſſe. Et quotieſcunque memorari nos dici-
mus, ſemper præteritum adijcimus, vtimurque his aut conſimilibus verbis, pri-
6 us vidi, prius audiui, ſenſi, intellexi. Eſt igitur memoria pręteritorum. ¶Corol
larium. Vnde fit vt memoria neque ſenſus ſit, neque opinio. ¶Sẽſus quidem nõ
erit, nã ſenſus præſentis eſt. opinio vero, quia & ipſa futuri eſt. Sed memoria (vt
dictũ eſt) alicuius horũ eſt cum factum fuerit tẽpus, aut habitus, aut paſſio. Fa-
cti enim, & cuius iam tempus abijt, actumq; eſt, omnis memoria eſt. Senſus autẽ
præſentis: & opinio & ſpes futuri. ¶Sexta. Sola ea quę ſenſum habent, tẽpuſque
7 ſentiũt, memorantur. & eorum quorum non habuerint ſenſus, ipſa memorari nõ
contingit. ¶Primo. Quia memoria pręteritorũ eſt, & eorũ ſpectrorũ ſimulacro-
rũq; quę imaginationem in rerum abſentia cient atq; efficiunt, quæ phãtaſmata
(cum aĩam ſine phantaſmate non intelligere dixerimus) nuncupauimus. Sed
de phantaſia, & imaginandi virtute, ſatis in ijs qui ſunt de anima, dictum puta-
8 mus. Sed dubitatio ſuboritur. Si memoria talium eſſet ſpectrorũ, ſenſualiumque
phantaſmatum ipſa intelligibilium non eſſet. ¶Reſponſio. Memoria per ſe prę
cipui ſenſus (quem abditũ & interiorem diximus) paſſio eſt, ad quem hęc ſenſua
lia phantaſmata ſpectant. Intellectus aũt per accidens eſt ꝙ intellectum contin
tingat conſimilibus afformari ſimilitudinibus. Euenitq; intellectui ꝙ geometrę
euenit deſcribenti. Cũ ei nulla ei ſit opus certa determinataq; quãtitate, certã tñ
determinatãq; deſcribit quantitatẽ. Ita intellectui (ꝗuis rem quantitatis immu-
nem intelligere ſatagat) protinus moles quantitaſq; obiecta aſſurgit, & ſi quantũ
determinatum ipſi obiectũ ſit, ipſum indifferẽs, nulloq; certo menſu diffinitum
atque terminatum protinus apprehendit. Sed cur ſine dimenſione, ſineque tem

poris tractu & ſucceſſione nihil aut vix quicquam nobis occurat intelligendum
alio differendum eſt loco. ❡Secundo. Quia ſi intellectiuæ partis paſſio eſſet ali
qua, multa animalia quę neque opinionem neque prudentiam habent, imo nul=
la alia ab homine memorarentur, atqui nunc multa alia memorari videmus. Eſt
igitur non intellectiuę partis alicuius paſſio aliqua, ſed vt dictum eſt, primi præ
cipuique ſenſus. ❡Septima. Non omnia animalia memoria prędita ſunt. ❡Nã 9
non omnia temporis ſenſum habent, vt prius ſentiant & poſterius quæ ſunt in tẽ
pore. Memoria autem eorum eſt quæ non modo tempus vt præſens ſentiant,
ſed & prius, & poſterius: vt quæ cognoſcant aut vidiſſe, audiſſe, didiciſſe, aut ali=
quid talium, vbi ſimul prius & poſterius apprehendunt. Non igitur omnia ani=
malia memoria ſunt prædita. ❡Quæſtio. Cur ſimulacro præſente, rei præteritæ
& abſentis memoramur, ſpeciei autem nobis pręſentis non memoremur? ❡Re
ſponſio. Vt hanc diluamus quęſtionem, id operępretium eſt pręnoſcere, exterio= 10
re ſenſu moto, ſimulacra quędam, vt picturę, vt ſigillorum impreſſiones, in corpo
rea parte ſenſui interiori famulante afformari atque reponi. quorum memoriam
diximus habitum aut paſſionem eſſe, & ad quę vt in arca, vel in promptuario,
theſauroque recondita, & ad functiones illas ſeruata, ſe imaginandi virtus con=
uertit quoties meminiſſe memorarique volumus. ❡Sed ex his videri poteſt
memoriam afformati ſimulacri eſſe, & non rei abſentis. Primo. Quia ſi memo=
ria ita fieret, ipſa ſentiendo fieret. Quod autem abſens eſt, nõ ſentimus: ſed quod
ſenſui obiectum, præſenſque eſt. Secundo. Quia ſpecies, ſimulacraq; quibus me=
moramur, picturis & figuris ſimilia fecimus. Horum autem eſt ſenſus, & memo
riam parans hæc intuetur, & non abſentia. Tertio. Quia ratione dicas memori
am abſentis eſſe, vimque illam interiorem, rem abſentem memorari, eadem ra=
tione rem abſentem & videre & audire con fiteri licebit: vt cum quis rei pręteri
tę intueatur imaginem, vt animal in tabula pictum, ❡His hanc ſubnectimus
reſponſionem. Sicut idem eſt quod in tabula depictum eſt, & animal & imago.
non tamen amborum eadem ratio eſt: ita idem nobis eſt quod phantaſma eſt, &
quod alterius eſt imago, ratio tamen altera eſt. Nam vt ſecundum ſe conſidera=
tur ſpectaturque, phantaſma dicitur: quemadmodum qui ſolam in pariete pictu
ram vt Coriſci imaginem intuetur, & nunquam moueri Coriſcum, & animal
pictum vt tale animal, vt vero ad id cuius eſt, ipſum conferimus atque compara
mus, non ſecundum id quod eſt, ſed vt imaginem apprehendimus. Itaque cum
memoramur ipſum phãtaſma non vt ſpectrum & phantaſma, ſed vt imaginem
abſentis rei deprehendimus, hinc potius rei abſentis q̃ nobis præſentis ſimula=
cri memorari dicimur. ❡Primum corollarium. Hinc fieri dignoſcitur, cur debi 11
lis & infirma ſit memoria iis qui ægritudinibus, aut ætatis fluxu, in motu & agi=
tatu cõtinuo ſunt, & quibus frigidi, duriuſculi, & corneoli ſenſus exiſtunt. ❡Nã
motus diſturbatio, ſimulacri reſidem impreſſionem impedit, perinde atque ſi ſi=
gillum incurrentem amnem demerſeris effigiem non relinquis. Et nimis frigi=
di, vt antiqua ędificia (quibus picturę imagineſque ob vetuſtatatem oblitæ atq;
deletę ſunt) ſimulacris ſeruandis ſunt inepti. Durorum vero & corneorum ſen=
ſuum impreſſionem ob rigorem & duritiam, vt neque lapis ſigilli effigiem non
admittunt. ❡Secundum. Proinde etiam tam qui infantilem ætatem degunt, q̃ 12
qui extremum ſenium, obliuioſos eſſe neceſſe eſt. ❡ Illi enim propter augmẽtũ
in continuo motu agitatuque ſunt, hi vero propter decrementum. ❡ Tertium.
Qui etiam citę velociſque apprehenſionis exiſtunt. quive nimium hebetes at 13
que tardi: male memorari conſueuerunt. ❡Illi quidem, quod plus æquo humidi
ſint, phantaſma non retinent. hi vero ꝙ duriores ęquo, impreſſionem non recipi
unt. ❡Quartũ. Rurſus frequentivſu euenit, vt cum rei præteritæ nos ſubit recor
datio, dubij ancipiteſque ſimus, an rei ita factę memoremur, an alia occaſiõe nos 14
ſentire contingat. ❡Nam phantaſma plerunque fit vt imaginabile ſolum ali=

quando vero vt imago & memorabile. Cum aũt vt imaginabile ſolũ apparet, incerti ſumus an tale aliquid factũ viderimus, aut audiuerimus, & diſcurſu rõcinatio neque facta, plerunque nos reminiſci contingit, & huiuſce rei deprehendere certitudinem, & ipſum vt alterius cognoſcere imaginem. Contingit etiã contra plerunq; vt cũ rem factã nonnulli intuiti non ſint, ſed phãtaſma, ſe rei ita factæ memoratos putent, q̃admodũ in Antiphetõte. & ijs fere qui extaſi & exceſſu mẽtis agũtur, accidit, illic em̃ phãtaſma vt rẽ factã narrant. Et hoc eſt cũ phãtaſma non, vt phantaſma, & imaginabile ſolũ conſiderant, ſed imaginẽ, cum res ita facta nõ fuerit. Cũ vero ipſum vt imaginẽ capiãt, factaq; res ita fuerit, & credũt ſe memorari: ꝓculdubio memorãtur. ℂ Octaua. Meditatiões reminiſcẽdo memoriã confirmãt, tuentur & ſaluant. ℂ Meditari em̃ hoc pacto nihil aliud eſt, q̃ cerebro imagines repetere atq; recurrere vt imagines, & nõ vt in ſe ſpeetra ſimulacra que ſunt: id em̃ faciẽdo, ꝑmanẽtior, diuturnior, prõptiorq; paratur memoriȩ habitus. meditationes igitur memoriã tuentur, & ſaluant. Sed de memoria quid ſit, & cuius ſit (eſt enim primi præcipuiq; in nobis ſenſitiui) ſatis abundeq; diximus.

PRimi cap. libri de Memoria & Reminiſcentia ſcholia. I. Determinandum eſt quid memoria, quid memorari. Hic de memoria ſenſuali duntaxat ab Ariſtotele determinatio traditur, quæ ſenſus interioris eſt paſſio, in ſubiecto corporeo, ſuſcepta, & non de rationali, ſeiuncta ſecundũ operationẽ a corpore, & ſuas functiones in organo incorporeo peragente. Cæterum vt per ſenſum natura intellectus deprehenſa eſt, ita per cõditiones memoriæ ſenſualis, memoria rationalis apte cognoſcitur. II Nã vt frequẽter memoria valent qui tardo ſunt ingenio. Quãuis difficile ĩis qui tardo ſunt ingenio, quicq̃ imprimatur, impreſſum tamen diutius aſſeruatur, aſſimilantur enim rebus duris & firmis, quibus difficile admodum imprimuntur effigies, at impreſſæ diutenius ſeruãtur. Qui vero celeriore ſunt & acriore ingenio, vt cito aliquid capiũt, ita & facile obliuioni tradunt, inſtar molliuſculæ ceræ, quæ haud magno impẽdio imaginem ſuſcepit, citoq; deperdit ſuſceptam. Ob ingenĩ tamen acumen celeriter ratiocinando facile perueniunt in reminiſcentiã eius ꝙ obliuione abolitum eſt. quam hinc reminiſcentia potius memoria valent. Aliæ quibus memoria & reminiſcentia adinuicem diſtant differentiȩ, ex ſequentibus agnoſcentur. IIII. Quã ꝓſagitricẽ diuinatiuãq; quidam dicere ſolent. Non de ea loquitur hic Ariſtoteles futurorũ cõiectatione quȩ vanitati coniuncta eſt, ſitque per auiũ volatum, aut aſtrorũ inſpectũ (quibus mendaces vaticuliquȩ ignorant futura prȩſagire ſe profitentur) aut alia quæuis id genus ſuperſtitioſa, ſed de ea duntaxat venturi prænunciatione hic verba facit Philoſophus, quæ fit quibuſdam indicis naturȩ. Norunt enim plerique futurorum contingentium, effectuumque naturalium, vt pluuiæ, ventorũ, fertilitatis & ſterilitatis terrȩ vel arborum rationem per naturalia indicia coniectare. Quo quidẽ modo traditur olim Thales Mileſius poſt magnam oliuarum vbertatem prȩcognouiſſe futurã ſequẽte anno earundẽ ſterilitatem, & vili precio multum olei ſiũ coemiſſe, quod adueniente penuria caro admodũ vendidit, vt oſtenderet philoſophum adminiculo philoſophiȩ etiam ſibi opes comparare poſſe cum vellet, quo illorũ confutaret ineptiã, qui philoſophiã vt pauperẽ, inanem, ſterilemq; calumniabantur. V. Nullus ipſum memorari dixerit. Quanuis rem cuius memoria cuiuſpiã ſubit animũ quis aut coram videat aut conſideret, vt contingit ſȩpiuſculȩ, de prȩſenti tamẽ illa viſione aut conſideratione memoria non eſt, ſed de ea quȩ prius facta eſt, & præterĩt, cuius prȩſens illa viſio aut recordatio nos quodammodo admonet, recordarique facit. quare is qui memoratur, eſt ſine actibus illis quorum memoratur, vt qui prȩterierint. Similiter quanuis ea quorum memoramur, prȩſentia ſint, non protinus ſequitur memoriã eſſe prȩſentiũ, quia non memoramur eorum quatenus prȩſentia ſunt, ſed quatenus fuerint, aut prius quicquam egerint. Et duo priora Philoſophi exempla de memoria ſunt ſenſitiua, poſteriora vero de rationali, q̃ eam habet annexionem ad memoriam ſenſitiuam, ſicut intellectus ad ſenſum. Sicut enim intellectus ſenſibilia intelligere non poteſt niſi a ſenſu illorum ſpecies ſuſceperit, ita neque in memoria rationali firmatur habitus principiorum aut concluſionũ, niſi in memoria ſenſitiua vocum aut ſcripturarũ (quibus ea prius ſenſui obiecta fuerant) firmatus ſit & acquiſitus habitus. Adde ꝙ operationes intellectus, vt conſiderationes, diſciplinationes, & talia vix vnq̃ fiunt quin eis annectãtur vnaq; iungantur ſenſationes exteriores, circunſtantiȩq; aut loci aut tẽporis aut ꝑſonȩ Et cum hmõi functionũ ſenſus, vt viſionis ſcripturȩ, aut auditionis vocum nos ſubit recordatio, dicimus nos itidem memoriam habere conſiderationis aut ſuſceptionis diſciplinȩ illi coniunctȩ. VI. Alicuius horum eſt cum factum fuerit tempus, aut habitus, aut paſſio. Memoria interdum nomen eſt potentiæ, & tunc vis eſt memoratiua, ſiue animȩ ſenſitiuæ virtus qua rei ꝓteritȩ per ſeruatam imaginem recordamur, Interdum nomen eſt habitus, diffiniturq; eſſe habitus partis ſenſitiuæ alicuius ſenſibilium, cum factum fuerit tẽpus. Vt

cum anima ſeruatas habet imagines in parte ſenſitiua interiori, non tamen aduertit ad illas, huiuſmodi ſeruata imago eſt memoria habitus. Demum & actus nomen eſt, diffiniturque eſſe partis ſenſitiuæ paſſio, cum alicuius ſenſibilium factum fuerit tempus, vt cum eſt actualis rei prius ſenſu perceptæ apprehenſio cum ſenſatione temporis præteriti, quando ſcilicet anima eſt in actu & opera ſe conuertens ad ſeruatas imagines. VIII. Ita intellectui quanuis rem quantitatis immunem intelligere ſatagat. Id potiſſimum euenit propter phantaſiam, ad quam intellectus non omnino ad illius ſpeciebus & imperfectionibus liber ſæpe cadit, conturbatque nos huiuſmodi phantaſia, impeditque non parum a perceptione diuinorum. Loquitur vtique hic Ariſtoteles de intellectu alligato ſenſui, phantaſiæque coniuncto. Siquidem intellectus labens ad phantaſiam, & interdum ad exteriores oculos, nihil ſcilicet credens niſi quod ad oculum videat, aut phantaſia ſic eſſe iudicet aſſimulatur oculis hominum ſenio confectorum, qui ob viſus imbecillitatem nihil perſpicere poſſunt niſi per conſpicilia ocularia, quæ exemptilia interponuntur viſui & rei viſæ. Vt enim oculi natura perfectiores, huiuſmodi ſpecillia imperfectioribus res contuentur, idque infirmitatis oculorum indicium eſt, ita intellectus natura præſtantior, per phãtaſiam natura inferiorem, vt corneam fibram, res conſiderat, quod quidem infirmitatis intellectus indicium eſt. nam firmior & potentior intellectus phantaſiam abijcit, & ſub ſe relinquit, perinde atque acutiores oculi ſpecilla, & huiuſmodi ad videndum adminicula reijciunt. Verum contingit intellectum ſæpius in principio per phantaſiam iudicare, perfectior autem factus, vt in ſenectute a phantaſia (vbi prius excultus fuerit) liber eſt, conuerſo ad corporeos oculos ordine, qui prius perfecti per ſe vidẽt, obtuſiores aũt facti propter ætatem indigent adminiculo extrinſeco. Nempe oculi per ætatem a perfectione ad imperfectionem tendunt, intellectus vero contra, ab imperfectione ad duraturam ſemper perfectionem, quo ſane & immortalem ſe prodit, & ſe ſupra corpus quiddam præſtantius habere. X. Speciei autem nobis præſentis non memoremur. id cauſa eſt, quod res abſens cuius ſpecies ex præterita ſenſatione eſt aſſeruata in organo interiori, primum eſt, & principale memoriæ obiectum, ſpecies autem ſeruata, minus principale, & inſtrumentum per quod fit memoria. Itaque ſicut non dicimur videre ſpeciem coloris exiſtentem in oculo, ſed per eam vt inſtrumentum cernere exterum colorem, ita neque ſpeciei præſentis dicimur memorari, ſed per eam rei abſentis, eſt enim memoria, quę admodum & viſus, primi præcipuique obiecti, & ad illud debet referri. Quocirca diluendæ ſunt rationes quæ moliuntur probare memoriam eſſe ipſius ſimulachri in animo ſeruati, tanquam præcipui obiecti prima quidem, admittendo memoriam ſentiendo fieri, non quidem in ſenſu exteriori, ſed interiori. eſt enim omnis memoratio, ſenſus interioris operatio, at non e diuerſo. Quod autem abſens eſt, etſi exteriore ſenſu non percipiatur, nihil tamen vetat ipſum interiore ſentiri. Secunda vero ratio literæ diluitur, admittendo ſpecies ſeruatas in organo memorię ſimiles eſſe picturis, & figuris, quantum ad id quod eſt eſſe alterius ſimilitudinem, alterumque repræſentare, non autem ad id quod eſt eodem modo ſentiri, vel obijci ſenſui. Nam picturæ & figuræ obiecta ſunt principalia & prima quæ obijciuntur viſui exteriori, ſimulacra autem ſeruata in anima, ſunt obiecta minus principalia, imo potius ſunt inſtrumenta quibus in principalium obiectorum reuocamur memoriam. Hinc non oportet illorum eſſe memoriam, vt picturæ & figurę eſt viſus. Demum tertia ratio ſoluitur, abnegando eadem ratione qua dicimur abſentis memorari, nos debere videre rem abſentẽ, cuius imaginem coram intuemur. Nam propter ſeruatã in anima ſpeciẽ, & virtutis ſenſitiuę cõuerſionẽ ad illam, fit memoratio, & quidẽ ſemper. Eſtq; vnum alterius cauſa per ſe, at nõ ꝓpter imaginem rei abſentis obiectam oculo tanquam cauſam per ſe neceſſariã, & ſufficiẽtem, cognoſcimus rem cuius eſt imago, ſed quia eam prius viderimus, & eius ſpeciem in anima efformatam tenuerimus, ſi enim viſio imaginis cauſa eſſet per ſe cognitionis illius cuius eſt imago, oporteret obiecta nobis cuiuſuis imagine, etiam hominis ignoti, & nunquam ante conſpecti, protinus cognoſcere eũ cuius eſſet imago, quod falſum eſſe liquido conſtat. Hinc per ſpeciem rei in anima fixam recte dicimur memorari abſentis, cuius ea eſt ſpecies, at per imaginem obiectam viſui nunquam dicimur videre rem cuius eſt imago, eſt enim viſus ſolum eorum quæ ſunt in proſpectu. Sicut idem eſt ꝗ in tabula depictum eſt. Pictura tabulæ, & imago re ipſa idem ſunt, ratione tamen longe diſſentiunt. nam ratio picturæ abſoluta eſt, & ſine collatione ad alterum, imaginis autem, relatiua ad eum cuius eſt imago. Cum enim pictor temere pingit, non curans alicuius determinati effigiem exprimere, ſolum pictura eſt, cum vero animum intendit ad aliquod exemplar quod ſua imagine vult deſignari, non modo pictura eſt, ſed & imago, quod ſuam habeat veritatem, & reſpõdentiam in re. Haud aliter quam ſcriptura propoſitionis; homo eſt animal, latinæ linguæ experti, literas tamen cognoſcenti, ſolum ſcriptura eſt, cognoſcenti autem impoſitionem terminorum, & ſcriptura eſt, & ſignum. Et res omnes mundi ſenſibiles, ſecundum ſe conſideratæ, res ſunt, ad ea vero quę ipſis reſpondent, in mundo intelligibili collatæ, imagines exiſtunt. Et cum ſolum vt res apprehenduntur, nihilo magis proſunt, quam ſcriptura ignaro literarum, ipſiſque vt veris & præcipuis bonis inhiant cæci mortalium animi. Cum vero apprehenduntur vt imagines, magnopere animum iuuant, præſidiumque ferunt ſe ad cæleſtia attollendi, & ex imaginibus ad veritatẽs dignoſcendas erigendi. Ad quod naturalis philoſophia non mediocre affert præſidium, quandoquidem oſtendat cuius veritatis vnaquaque res ſenſibilis ſit imago naturalis, & naturales rerum reſpondentias edocet, perinde atque grammatica impoſitiones terminorum, quare vt grãmatica ad cæteras diſciplinas, ita quantũ ad naturales imaginũ inſinuationes, philoſophia na

curalis ad diuinorũ cõtẽplationẽ. XV. Id em̃ faciendo ꝑmanentior, diuturnior, prõptiorque paratur memorię habitus. Cũ terum prius exteriore ſenſu perceptarũ crebrius in aĩa reſoluuntur imagines, ex vnaquaque repetitione relinquitur nouũ in aĩa veſtigium, ꝗ prioribus adiunctum, ꝑmanentem & diuturnũ parit memoriæ habitum, perinde atque ſequẽs caloris grad⁹ ꝓcedentibus adiunctus, intenſionem efficit calorẽ. Cæterum ſicut poſteriores caloris partes vt qualitatẽ intendant, aduenire dñt prioribus adhuc ſaluis, & cum necdũ fuerint deperditi, nã ſi ſequẽtes acquirerentur deperditis prioribus, manifeſtũ eſt eas cũ prioribus intenſiorẽ qualitatem non effecturas, ita cum ſaluæ ſunt imagines, primo aĩæ impreſſę, debẽt frequentiuſcule & ſine lõga quidẽ intermiſſione meditationes fieri, ex quibus noua ſp̃ acquiſita veſtigia, & cõſimilia prioribus addita, totã confirment imaginẽ, donec partus fuerit habitus. Nẽpe ſi lõga fuerit inter ipſas medietatiões, vt vnius menſis interruptio, deperditis interea priorib⁹ imaginibus ſuccedentes poſteriores nõ redderent firmiorẽ imaginem. Porro mẽorię rationali eorũ quę traduntur in diſciplinis, eſt coniuncta memoria ſenſitiua exteriorum ſignorũ, eique ſubſeruiẽs. Docemur em̃ vocũ & ſcripturarũ adminiculo, quarum memoria eſt ſenſitiua, ſine qua, memoria rationalis apte & perfecte haberi non põt, vt neque ſenſibilium intellectus ſine ſenſu. Et hęc cõcluſio maioris eſt pro arte memorię & põderis, ꝗ̃ quęcunque alia eiuſce rei documenta pręceptaque quæ dari poſſent. Oñdit em̃ quonã pacto rerũ oim mẽoria apparari debeat, imovero quõ omnis habitus acquiri. Et hanc aſſiduæ meditationis curam Fabi⁹ quoque Quintil. cum futurum oratorem inſtituit, quã maxime probat, vocatque eam & vnã & maximam memoriæ artem Et facile crediderim eos qui præ cęteris memoria valuiſſe celebrantur, & a Quintiliano eodem in loco nominantur, plurimum hac arte adiutos fuiſſe, vt Mithridatem regem Ponti, qui duas & viginti (quod nationibus imperitauit) percaluit linguas, & Cyrum regem Perſarum, qui omnium ſuorum militum nomina tenuit. Themiſtoclem quoque Athenienſem, qui intra vnius anni curriculum linguam Perſicam integre & expedite didicit. Demum & Theodectum, qui coram eo pronunciata quotlibet carmina nunquam prius aut viſa ei aut audita, ſine errore, & eodem ordine retuliſſe dicitur.

Quintil. Mithridates. Cyrus Themiſtocles. Theodectus.

Secundi cap. annotat.

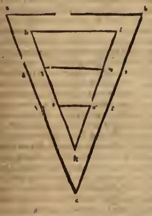
¶Meminiſſe, memorari. ¶Pomilio, nanus. Pomilio, latinũ. Nanus, græcum.

SEcundum cap. continet decem concluſiones, quatuor quæſtiones
poſt quartã, tria corollaria ad primã quęſtionem, vnum ad ſecundam, & tria ſigna ad decimã. ¶Prima concluſio. De reminiſcen-
16 tia nunc agendum eſt. ¶Nã poſt expletã de memoria determina
tionem, ſuę determinationis locũ requirit, & prius ea ponemus quę
cõmunibus ventilatis rationibus, de ipſa vera eſſe cõprobata ſunt. ¶Secunda. Re
17 miniſcentia neq; memorię reſumptio, neq; diſciplinę aſſumptio eſt. ¶Memorię
quidem reſumptio non eſt: nam ea optime fit ſemper pręſente habitu, nullaq; facta obliuionis interuentione, non autem reminiſcentia. Neq; quidem diſciplinę
aſſumptio eſt. nam cum quis primum diſcit, diſciplinamq; de recẽti accipit, non
reſumit memoriam, neq; vnam quidem, neq; ſimul memoriam accipit. nam memoria, habitus aut paſſio eſt, cum fuerit factum tempus. Atqui reminiſcẽtia non
ſine memorię reſumptione fit: fitq; ſimul cum ea memoria, non igitur erit reminiſcentia, diſciplinæ aſſumptio. Et licet eorum quæ nunc ſcimus, memorari con
tingat per accidens, non tñ per ſe contingit, vt nunc ſcita, non em̃ factum eſt tem
pus, ſed memoramur nũc aut vidiſſe, aut audiuiſſe, aut paſſum fuiſſe, aut aliquid
18 ſimile. ¶Tertia. Plura ad reminiſcendũ ꝗ̃ ad diſcendũ & memorandũ requiſita
ſunt. ¶Nã cum ſit habitus, diſcimus, & cũ ſaluo habitu, alicuius eorũ quę facta
fuerunt, recordatio ſubit, memoria pariter. Id autem remiſcentię nõ ſatis eſt, ſed
& memoriam pręcedere, & memoria ſequi oportet. Fit em̃, cũ præteriti alicuius
memoriam partim tenemus, partim vero memoria excidimus, oblitiq; ſumus: &
cum ex parte illa ſana iterum in oblitæ menteq; collapſæ partis memorię reſum
ptionem atq; diſcentiam venimus, tunc reminiſcentia facta eſt. Contingit ſiqui
dem eundem bis idem diſcere, ac inuenire, atq; bene dictũ eſt memoriam præce
dere, non quidem omnino, ſed partim, memoriamq; ſequi, nam ſimul reſumitur,
non quidem omnino, ſed quod a mente collapſum fuerat. Differt igitur remini-
19 ſcentia a memoria, & a doctrinæ perceptione: ꝗ plurium egeat. ¶Quarta. Remi
niſcentia, ex rerũ natura naſcitur. Nam motus animę ita ſe habent, vt alter alterum conſequio trahat: vt hic motus poſt illum fiat. Quod ſi ex neceſſitate id fue

rit, quõ ignẽ ſequit̃ calor,& lumẽ ſplendor,& illi⁹ memineris,& huius te memi-
niſſe neceſſe erit. Si contingenter,vt ex conſuetudine,vt plurimũ ex primo mo-
ueberis in ſecundum,& ex ſecundo in tertium. Et qui velocius conſueſcunt,con
ſuetudinemq; ſibi parant,vtpote qui ſemel motu facto,memora ri reminiſciq; ap
tiores ſunt,qui vero tardius,vt qui pluribus motibus factis, ineptiores ha bentur.
Contingit eñ quoſdã ſemel vidẽdo magis diutiuſq; mẽorari,q̃ alios eiſdem cõ-
pluries viſis. ex tali igitur rerum ordine facile memoria paratur. Cum eñ remi-
niſci volumus,mens ab aliquo primo excita,in alterum ſecundũ conſuetudinem
fertur ,& iterum in alterum inueſtigamuſq; meditantes,nũc a ſimili,nunc a con-
trario,nunc a diſtante,nunc a propinquo,& cum ad motum rei quã quęrimus,de-
uentum fuerit,reminiſcentia paritur. Et cum ab hoc inceperit,aut ab illo, motus
plerunq; eoſdem inuenit, qñq; diuerſos,qñq; totos,quandoq; partim,cum vero ab
illo inueſtigare occipit,reminiſcentia nulla paratur, ꝙ non perducit ſuorum con
ſequio motuum ad id quod petitur , at cum ita non inueſtigat , ſed aliunde orſus:
conſequitur quod deſiderat,reminiſciturq;. Primo enim habito,cętera nexu quo
dam & quaſi vinculo colligata ad ſeriem confluũt. ¶ Prima quęſtio. Sed quęſtio 20
incidit,cur plerunq; eorum quæ procul,multoq; diſtantia ſunt tempore, bene re-
miniſcimur: eorum vero, quę prope ſunt,vt quę heſternus peperit dies, reminiſci
nequim⁹? Hoc certe mirũ non eſt,neq; aliã q̃ diximus adducere oportet cauſam.
Nam ea quę a noſtro atomo procul abſunt,& quę multo ante didicimus,quodam
accepto motus initio in memoria ſe reuocare ſolent. Habito igitur illorum prin-
cipio,cui cõnexa & conſequentia ſunt quę ad illa ꝑducunt(ꝙ ex cõſuetudine di-
ximus euenire) procul abſentium reminiſcimur, nõ habito autem eorũ principio
quę prope ſunt,ad quę cõnexa & cõſequentia nos perducant , eorũ haudquaq̃ re-
miniſci poſſumus. ¶ Primum corollariũ. Hinc fit vt oĩs reminiſcentia,principio 21
ex quo pendet habito,citiſſime optimeq; abſoluatur. Sicut eñ res ſecundũ conſe
quentiam adinuicẽ ſeſe hñt,ita & motus. ¶ Secundũ corollariũ. Fit etiã vt quæ 22
bona ordinatione,diſpoſitioneq; diligenti notata ſunt,facile memorentur,quę ve
ro cõfuſo ordine invnũ cõgeſta & cumulata ſunt,difficile: vt mathematica,quod
ordinem,bonamq; ſeriem ſeruent, facile ſunt reminiſcibilia. ¶ Tertiũ. Ex quo
etiam cognoſcitur differẽtia inter reminiſci,& iterum diſcere. Nam qui remini 23
ſcitur,a ſeipſo mouetur, & ex principio quodam incolumi inueſtigat connexa &
iuncta principio. Qui vero diſcit, non a ſe mouetur,ſed a præceptore, docenteve,
neque quidem adhuc memoratur. ¶ Secunda quęſtio. Cur quęrentes reminiſci, 24
id non poſſint: quærentes etiam aliquando poſſint? ¶ Id euenit cum multa reuol
uunt,motuſque efficiunt,neque veniant ad eam motionem,ad quam reminiſcen
tiæ motus ſequatur,tunc enim reminiſci nequeunt , cum vero accepto principio
ad eam perueniant motionem,poſſunt. Reminiſcuntur enim(quẽadmodum di-
ctum eſt) qui talem habent facultatẽ,& tale auſpicantur principium , cuius nexa 25
& conſequentia ad motionẽ rei petitæ perducat. ¶ Corollarium. Quo fit vt qui
ad reminiſcẽtiam celer eſſe cupit,principium tale ſumere debeat,cui loci reſpon
deant. Locos dicimus,aut coniugata,ſimilia, aut contraria . Nam id cauſa erit vt
cito in memoriam alterius veniamus. Exempli cauſa,ex lacte venimus in cando
rem,ex candore in aera,ex aere in humorem,ex humore in autũnum, ex autũno
in brumam. hoc eñ temp⁹ ſupponatur eſſe quæſitũ. Et in omni genere , quod in
medio eſt,aptũ videt̃ poſſe ſumi principiũ,quo inuento,facillima compertu ſunt
reliqua,vt ſi his literis a,b,c,d,e,f,g, certæ reſpondeant notiones : inuenta media
litera d,ſi non eſt quæ petitur,ad e,ad f,ad g,perueſtiganda te conuertas,quarum
ſi nulla eſt quam quæris,retro facile te conuertis ad c,ad b, ad a , vbi quod quęras
inuenire poſſis. ¶ Tertia quæſtio , Cur ab aliquo principio orſi etiam apto , ali-
quando reminiſcamur,aliquando vero minime? ¶ Hoc ideo eſt, ꝙ diuerſa con- 29

nexa habeat conſequentia, quorum hæc ad petitum perducunt, illa vero minime rapimurq; ad id ad quod maior nobis conſuetudo facta fuerit. Vt ſi d pricipium eſt perducendi ad f & ad a, ſi maior vſus & cõſuetudo vt ab antiquo tibi fuerit mo ueri ex ipſo d ad a q̃ ad f, rapieris ad memorandũ a, & non f. Quod enim ab antiquo nõ eſt, incõſuetius eſt: ipſaq; cõſuetudo iam vt natura quędam eſt. & quę frequenter intelligimus, cito reminiſcimur. Et ſicut natura hoc poſt hoc eſt, ſic &
27 operatio huius poſt hoc facit cõſuetudinem, naturamq; parit. ℭ Quarta quæſtio. Cur reminiſcendo oberrare cõtingit? Sicut in iis quæ ſunt a natura, oberrare cõtingit, & aliqua temete & a caſu euenire, ita & in reminiſcentia accidit, & natura & cõſuetudine quæſita, & magis in iis quę conſuetudine, vbi nõ apte cõſequentiam ſeruant, oberramus: vt cum alicuius reminiſci volumus, alterum pro altero (ꝙ ſimilitudinis forte nomen ſubeat) accipimus: vt cum Protagoræ reminiſci laboramus, Pythagoræ nomen ſubit, credimuſque bonam nos reminiſcentiam fe
28 ciſſe, fallimurque atque erramus. ℭ Quinta concluſio. Ad memorandũ & reminiſcendum ſummopere tempus noſſe oportet, aut vt certa conſtitutaque menſura definitum: aut vt incertum atque indeterminatum. ℭ Alioqui nos nõ potius memorari aut reminiſci dicere poſſumus, quam qui phantaſmatibus vt phantaſmata ſunt, illuſi falluntur. ℭ Sexta. Vis interna ſenſualis, latens, comprehenſis
29 ſpectris iudicat de tẽpore ſtatuto, incerto, pluri, minori, nullo foras egreſſo quemadmodum credebant radiis ab oculis emiſſis viſionem fieri. ℭ Nam de hac virtute & intelligentia idem ſubit iudiciũ. Intelligentia autem magnitudinem ſtatutam, incertam, maiorem, minorem proſpicit: nihil extra fundendo, mittendoque. Nam non minus magnitudine nõ exiſtente eam proſpicit, & cõſimili notione & motu mouetur, atque magnitudine præſente, & pro nutu ipſam apprehenſam, aut maiorem, aut minorem, aut intra, aut extra effingit, facit igitur imaginandi virt⁹ in ſua ſede de tempore iudiciũ. nõ egrediendo aut aliquid foras profundendo. ℭ Septima. Modus qui rebus & notionib⁹ accõmodatur, cõſimili pro
30 portione tempori accõmodandus eſt. ℭ Nam vt minor res ſe habet ad maiorem, ita minus tempus ad maius: & vt tota res ad totum tempus, ita partes ad partes.

Trigoni rerũ memorandarũ & tẽporũ.

Vt eſto a b c temporis triangulus, quem ęqui diſtãtibus lineis in ſignis d, e, f, g, ſeco. Eſto deinde h i K minor triangulus rerũ quarum ſimul cũ tempore notiones coaprehendim⁹. Sicut enim K h & h i ad K l & l m, ita quoque c a & a b, ad c d & d e. Et q apprehendit K l, ſimul apprehẽdit K n, & percurrit temp⁹ c d, & c f, ipſum ſimul ſentiẽs. Et ita ſemper proportione quadam, particulis trianguli rerũ, trianguli temporis particulæ reſpondebunt. Modus igitur reb⁹ notionibuſque accommo datus, ſimili proportione & tempori accommodatur. ℭ Octaua. Contingit dupliciter labi, & a recta memoria & reminiſcẽtia deuiare. ℭ Nam cũ rei pariter & temporis fit motus & apprehenſio, recta memoria eſt. Cum vero id putetur fieri, & nõ fiat, recta excidit memoria: quemadmodũ ſi Xenocratis memorari putas, cum non Xenocratem ſed Xenophontem tenes. Itidem recta labitur memoria, cum te memorari non putas ſimilis ſomnianti, cum tamen memoria ſit. Et contingit rei cognitę modo certum tempus adhibere: vt cum memini me aut heri aut nudiuſtertius exercitaſſe, mo

do vero indefinitum,atq; incertum,quemadmodum plurimi rem factam memō
ria tenentes dicere conſueuerunt,factum memini, ſed quando,neſcio , ꝙ defini=
tam & certam temporis menſuram non cognoſcant. ¶ Nona . Reminiſcentia a
memoria differt,primo quidem differt,ꝙ bene reminiſcentes,communiter male
memorari(vt prius diximus)conſueuerunt, & memoria reminiſcentiam tempo
re præuenit. ¶ Secundo. Quia reminiſcentia ſolis hominibus conceſſa eſt. ¶ De
cima.Reminiſcentia,paſſio corporalis eſt. ¶ Huius multa ſunt indicia . ¶ Pri=
mum.Quia(ꝙ phantaſmate egeant)contingit quoſdam plerunq; turbari cum re
miniſci nequeant,vt melancholicos(quos maxime phantaſmata mouent) cum
diligentia atq; attentione reminiſci conantes,& non potentes quidem, neq; cor=
poreos motus ſedare: vt neq; qui lapidem pepulit, ſuæ amplius poteſtatis ipſum
ſedare non eſt , Turbantur etiam plurimum quibus ſenſorium humidum eſt,ꝙ
ipſo agitato non quieſcat,donec omnes motus vt in rectū procedentes abſoluan=
tur.Facile enim motum recipit,& hinc modica ira aut metu tētati, ſtatim excan
deſcunt,aut accreſcit timor vltro,quod motus ſedare nequeant inceptos . Eſtque
hæc affectio perſimilis melodiis:vt cum cantores emodulati ſint, ipſis ſilentibus
& nolentibus concentum reddi ,concentus iterum redditur , atq; iterum auditur
harmonia. ¶ Secundum. Superiora groſſa habētes, peius aliis memorari ſolent.
Multam enim grauitatē habent,acceptoq; principio, haud recte ob ſenſorii diffu 20
ſionem ad id quod reminiſci laborānt,procedūt. ¶ Tertium. Quod ſenes & pue
ri male memorantur atq; reminiſcuntur:illi ob decremēti motum, hi ob motum
augmenti.Sunt enim pueri ad longam ętatem nanis(quos pumiliones dicimus)
perſimiles.Sed quid memoria,cuius partis animę ſit , cuius ſit obiecti, quæ ani=
malia memorentur,& eadem de reminiſcentia , abunde dictum ſatis ſit.

SEcundi cap. ſcholia. XVII. Memoriæ quidem reſumptio non eſt . Memorię reſum=
ptio dicitur,cum quis rem cuius prius memoriam habuit rurſum animo repetit,neq;
illa requirit obliuionem interceſſiſſe inter priorē memorationē & poſteriorem, qua=
lem requirit reminiſcentia. Diſciplinæ autem aſſumptio fit,cum quis eius quod prius
ignorauit,cognitionem acquirit,& ea vt fiat, non requirit rem cuius aſſumitur diſci 21
plina, prius fuiſſe cognitam,quod tamen expetit reminiſcentia,eorum ſiquidem quæ nunq̄ cogno
uimus,haudquaquam eſt reminiſcentia.Et quanuis non poſſit fieri reminiſcentia ſine reſumptione 22
memorię partis ſaluæ,& non mente collapſæ,neq; ſine aſſumptione diſciplinę alterius partis,quæ
obliuione interciderat, non tamen contra oportet quandocunq; ſit memoriæ reſumptio , tum eſſe
reminiſcentiam.vt cum nihil animo excidit,neq; itidem opus eſt qñcunq; ſit diſciplinæ aſſumptio,
tunc eſſe reminiſcentiam,vt cum quis aliquid de nouo diſcit. Quare antiqui per illa perperam de=
finierunt reminiſcentiam,nam definitio etiam vtraq; tranſcenderet definitum. Porro quemadmo 23
dum argumentationis doctrinalis duæ ſunt partes,antecedens cum aſſumitur notū,& conſequens
ignotum,cognoſcendum tñ ex antecedentis habita cognitione,ita reminiſcentię duæ ſunt partes,
vna quidem ſalua,& non obliterata alteravero obliuione deleta, & per ratiocinationem ex parte
ſalua deuenimus in recordationem partis mente elapſæ,non aliter q̄ per antecedens in conſequētis 24
inueſtigationem.Quanuis ergo prior illa memoriæ pars,quæ ſalua permanſit,ſit memoriæ reſum=
ptio,& altera in cuius memoriam reuocamur,diſciplinæ aſſumptio,tota tñ reminiſcentia neq; me=
morię reſumptio eſt,neq; diſciplinæ aſſumptio,vt & tota argumentatio neq; per ſe nota,neq; igno
ta eſt. XVIII. Differt igitur reminiſcentia a memoria,& a doctrinæ perceptione,ꝙ plurium ege=
at.Memoria nullo indiget niſi conuerſione animę ad ſpeciem in organo interiore ſeruatam,neque
debet ad faciendam memorationē pręceſſiſſe obliuio.Diſcentia aūt rei de nouo,fit per nouam diſci 25
plinę ſuſceptionem,neq; requirit cognitionem aliquā pręceſſiſſe.Reminiſcentia vero & ante factam
cognitionem & obliuionem requirit,atq; ex parte ſalua rei oblitæ in animum reuocationem,quare
memoratio vnico indiget,itidem & diſciplinæ acceptio,reminiſcentiam vero aut duobus ad mini
mum,aut tribus.Neq; ex hoc efficitur,facilius eſſe quippiam de nouo diſcere q̄ reminiſci,quod hoc
q̄ aliud plurium egeat,& ꝙ paucioribꝰ ſit,leuius faciliusq; fieri ſolere.nam id quod diſcentia requi=
rit,maiore eget opera,labore,& ſtudio,q̄ quod reminiſcentia,qui enim de nouo diſcit , nihil habet
illius animo infixum,& ergo magno negotio atque conamine eget, vt quicq̄ imprimat , qui vero
reminiſcitur,prius habuit id fixum animo cuius oblitus eſt,quare facilius in illius reuocatur agni=
tionem.Itaque leuiſſimum eſt memorari,difficilius reminiſci,difficillimum diſcere. XIX. Primo
enim habito cętera nexu quodam & quaſi vinculo colligata.Primū atque principium reminiſcen=
tiæ id dicitur , ex quo ſaluo atque incolumi manente deuenimus in recordationem partis abolitæ, 29

quando ab ipſo per debita media ad huiuſmodi rem cuius reminiſci volumus, procedimus. Quod ſi id principium non fuerit, natum in eam rem cognoſcendam perducere, per ipſum non reminiſcimur illius, ſed aliud ſumamus oportet. Perinde atque viator ab vna incipiens via, non peruenit interdum ad terminum propoſitum, quod ad illum via qua profectus erat, perducere nata non eſt, qua quidem relicta; & altera accepta, facile ad terminum conſtitutum perueniet. Eſt enim inueſtigatio illa rei propoſitæ per reminiſcentiam, analogia profectioni per viam, quod ſicut in hac ab aliquo viæ principio per interiectum ſpatium ad terminum aliquem progredimur, & ab vna ſpatij parte ſubinde in alteram transferimur, ita in reminiſcentia ſumpto exordio, per diuerſa media certo quodam ordine ſe cōſequentia peruenitur ad id quod animo exciderat. Et aſſimilatione proportioneque reminiſcentiæ ad progreſſionem de termino in terminum, multa in hoc capite adducta poſſunt facilius intelligi. XXIIII. Id euenit, cum multa reuoluunt, motuſque efficiunt. Eadem poteſt reddi cauſa, cur alicuius reminiſci volens, interdum non poſſit, & cum non intendit reminiſci, ſine negotio reminiſcitur, quod ſæpius vſu venire conſpicitur. Id enim eo venit, quod ex conatu reminiſcendi, multi ſurgunt interni motus animi, impedientes animum alias intentum, ad id cuius reminiſci expetit, peruenire, qui vbi tranquillior redditus eſt, ſe facile conuertit ad tam imaginem, & inſperato reminiſcitur, vt ſæpenumero quærentes rem perditam, inuenire non poſſunt; vbi vero non quærunt, vltro oblatam inueniunt. Cum enim quis non ſe conuertit ad eius rei imaginem cuius reminiſcentiam quærit, non reminiſcitur illius. Vbi primum autem ad illam conuertitur anima, paratur reminiſcentia. Haud aliter quam quærentes rem perditam, & totam ferme domum perueſtigantes, ſi ad eum locum vbi res perdita iacet, non venerint, eam minime reperiunt, vbi vero ad illum perueniunt, haud cunctanter quam quærunt rem inueniunt XXV. Vt ſi id principium eſt perducendi. Quemadmodum vna via interdum in duas diſſecatur, in principio quidem conuenientes, in fine vero diſcrepantes, quarum vna ad optatum perducit terminum, altera vero abducit, ita interdum vnius eiuſdemque ad reminiſcendum principij diuerſa ſunt conſequentia, & contingit nos ad vnum ferri, vbi animus fuit nos ferendi ad alterum, vt in poematis interdum duo carmina idem habent exordium, & diuerſum exitum, & cum ab illo initio ferimur in exitum ſecundi carminis, cum volumus reminiſci finis primi, aut ferimur in finem primi, vbi volumus reminiſci ſecundi, hoc pacto decipimur. Sic & operatio huius poſt hoc, facit cōſuetudinem, naturamque parit. Quemadmodum ex ſecundo corollario huius capitis admonuit Ariſtoteles, ad multa ediſcenda, memoriaque tenenda, operæpretium eſt vt ordinem nobis certum præfigamus, quo omnis tollatur confuſio. nam ordo determinatus in rebus, efficit bonam ordinationem in animæ motionibus, vt recta ſerie vna alteram conſequatur, quo nihil eſt ad memorandum efficacius. Et hanc ob cauſam (vt affert Ariſtoteles ibidem) mathematicæ diſciplinæ quod bona ſerie ſint digeſtæ, facile memoriæ mandari poſſunt. Præponuntur enim in illis definitiones & principia, demum ſecundum naturalem numerorum ſeriem propoſitiones ſine aliorum permixtione & confuſione collocantur. Ita ſane ex hoc loco habetur documentum, quod ſiquis aliquorum ad diſciplinas pertinentium velit habitum comparare, ſiue ea carmine conſtricta ſint, ſiue oratione ſoluta decurrentia, illa ſtudeat memoriæ mandare eo quo diſponuntur ordine, & ne verbum quidem verbo aliter aut præponat aut poſtponat, cum ſæpius illa repetere tētat. Nam ſi ſemel illa complectatur animo, mentique infigat eo quo ponuntur ordine, ſecundo vero altero quam prius ordine, & tertio rurſum alia ſerie, nunquam ex illis habitum conſequetur, quandoquidem habitus omnis fiat ex conſimilibus operationibus XXV. Nam vt minor res ſe habet ad maiorem, ita minus tempus ad maius. Tempus ipſum menſura eſt rerum, vt vlna panni, ſcilicet æqua, & non tranſcendens rem quam ſecundum ſe totum menſurat, vt tota hora ambulationem horariam, quare quemadmodum totus pannus ad ſuam partem, ita tota vlna ad partem vlnæ, & permutatim vt totus pannus ad totam vlnam illam menſurantem, ita & pars panni ad partem vlnæ. Ita vt maior res ſe habet ad minorem, ſic maius tempus ad minus, & permutata proportione vt tota res ad totū tempus, ita partes rei ad partes temporis. Sicut enim K h & h i, ad K i & l m, ita c a & a b, ad c d & d e, quare tranſmutata proportione ſicut K h & h i, ad c a & a b ſuum tempus & totum, ita K i & l m, ad c d & d e ei æque reſpondens tempus. Et quouis alio modo terminos variando, ſcilicet primo loco partes, & ſecūdo tota collocando, idem ſubit iudicium. XXII. Et memoria reminiſcentiam tēpore præuenit. Vt ſit reminiſcentia, opus eſt præcedere memoriam rei quæ mente non exciderit, quam perueniatur in recordationem eius quod ab animo lapſum eſt, quare reminiſcentia præſupponit & prærequirit memoriam. At e diuerſo non oportet ſi ſit memoria, præceſſiſſe reminiſcentiam vt cum non interceſſit cuiuſpiam rei obliuio, habetur quidē memoria ſine reminiſcentia. Non nunquam tñ accidit reminiſcentiā præcedere memoriam rei iam reminiſcendo in animū reuocatæ; dicit enim Ariſtoteles hoc in capite, memoriā debere p̄cedere reminiſcentiā, itidē & ſequi. Verum id accidentariū eſt & non neceſſariū, ꝙ memoriā reminiſcentia præcedat, cum in pleriſq; oppoſitū eueniat memoriamq; dari contingat. ꝗ nulla præcedat reminiſcentia. At reminiſcentiā non dederis quam nulla præceſſerit memoria, cum reminiſcentiam omnem memoria præcedat oportet.

¶ Paraphraſeos in Ariſtotelis librum de memoria & reminiſcentia, & in eundem ſcholiorum, finis.

Primi capitis paraphraſeos in Librum de Somno & Vigilia annotat.

¶Fœditas,turpitudo.¶Primus ſenſus,ſenſus tactus.

Liber de ſomno & vigilia continet tria capita. Primum ſex
concluſiones,duas rationes ad ſecundam, vnum corollariũ
ad tertiam,& duas rationes ad quartam. ¶Prima conclu- 1
ſio. De ſomno & vigilia hæc ſe conſideranda offerunt,quid
ſint,cuius ſint,an corpori,an animę propria,an communia,
cur animalibus accidãt,an omnibus, an aliqua ſolo ſomno
aliqua ſola vigilia,alia vero neutro potiantur, quid inſom-
nium,an dormientes interdum ſomnient,interdum nõ, an
potius ſemper ſomnient,ſed quiete ſoluta non meminerint, an inquiete contin-
gat futura præuidere,& id ſoli homini accidat,& id an natura, an temere & euen
tu aliquo eueniat,an deus aliquis cauſa ſit.¶His enim determinatis, ſufficiens
de ſomno & vigilia determinatio(quemadmodum polliciti ſumus) facta eſſe vi
debitur.¶Secunda. Ad eandem animalis partem ſomnus & vigilia pertinent.
¶Primo. Quia oppoſita circa idem ſubiectum fieri videntur, eiuſdemque eſſe 2
paſſiones. Et id verum eſt tam in ijs quæ arte,quam quæ natura conſtant, eiuſ-
dem enim ſunt viſus cæcitas,auditus ſurditas,pulchritudo fœditas, ſanitas,ægri
tudo,robur,debilitas. Atq; ſomnus & vigilia oppoſita ſunt. eſt enim ſomnꝰ vt pri
uatio quædam vigilię. Ad idem igitur pertinent ſomnus & vigilia.¶Secundo.
Quia quo argumento aliquid vigilare cognoſcimus, eodem cognoſcimus & dor
mire. At aliquem vigilare deprehendimus cum exterioris ſenſus fungitur offi-
cio,ſentitque,dormire vero cum exterioris ſenſus vſu priuatur & officio. Senſu
igitur ſomnum & vigiliam diſcernimus,habentque circa eandem animalis par
tem,vtpote circa ſenſum fieri. ¶Tertia. Somnus & vigilia neque animæ ne- 3
que corpori propria ſunt,ſed vtriſque communia. ¶Nam ſomnus & vigilia ip
ſius ſenſus exiſtunt. Senſus autem & animæ & corpori communis habetur. Sen-
ſus enim actu,in corpore,animæ operatio eſt,& quod inanime eſt,ſentire impoſ
ſibile eſt. Somnus igitur & vigilia corpori & animæ ſunt communia. ¶Corolla 4
rium. Hinc cognoſcitur exploratum,quæ ſolam vegetandi virtutem, vt alendi,
augendi,minuendi (quemadmodum ſtirpes & plãtę)retineant, neque ſomnum
neque vigiliam obtinere.¶Nam ipſis ſentiendi particula deeſt,quę longo inter
ſtitio a vegetatrice facultate diſtat,etſi etiam cognitum non eſſet has vires ſubie
cto & magnitudine diſtare. Solius autem ſentiendi particulæ, ſomnus & vigilia
exiſtunt.¶Quarta concluſio. Nullum animal aut ſemper dormit,aut ſemper vi 5
gilat,nullumque ſenſu præditum contingit aut nunquam dormire, aut nunquã
vigilare.¶Primo. Quia & ſommus & vigilia paſſio eſt nata fieri circa idem, vt
primum ſenſum. Non igitur vna ſemper fiet,altera vero nunquam. ¶Secũdo.
Quoruncunque eſt naturale opus.cuius ſi exceſſum fuerit tempus, defatiſcũt &
remittuntur vires:ipſum neceſſe eſt aliquãdo deficere. Atqui oculi,aures,nares,
manus,pedes,a natura opus habent:cuius exacto tempore elangueſcunt vires,ip
ſum igitur aliquando deficere neceſſe eſt. At vigiliam deſcribunt ſenſuũ ſolutio
nem cum liberam ſuis functionibus intendere valent operam. ſomnũ vero ipſo
rum ligamen,defectum & impotentiam ob exceſſum vigilandi. Eſt enĩ exceſſꝰ
vigilandi aliquando ab ęgritudine, aliquando ſine ęgritudine, quare & ſimilitet
ĩpotentia duplex. Quicquid igitur cõtingit vigilare,contingit & dormire. nã ſp
vt dictum eſt,agere non poſſunt. Et contra quicquid dormire contingit,contingi
& vigilare,nam dormitio poſterior,vigilia autẽ prior & propria ſenſus operatio

quicquid igitur dormit, a ſomno excitabile eſt. ¶ Quita. Aialia certe omnia greſ
6 ſilia, volatilia, natatilia, ſomno participant. ¶ Nã aquatilium gña, vt quæ molli
cruſta integuntur, & quæ malacia nuncupant, ſopora cernuntur, quę vero durã ſi-
liceamq; teſtam habent, ſenſu adhuc perceptum non eſt an ſopiantur. Ratione tñ
id perſuadere poteſt. nam omne animal ſenſum habet. animal eñ, per ſenſum ha
here, definimus. Habent igitur hęc oſtracoderma, teſteaq; cute cõtecta, ſenſum.
Præterea quicquid ſenſum habet, aliquado ſenſus operationẽ exercet, & aliquã
do a ſenſus operatione deficit. Atqui ſenſus ſolutionẽ diximus vigiliam, eius ve
ro vinculũ, ſomnum. Interdum igitur vigilant, & interdum dormiunt hmõi ani
malia. Greſſilia autem manifeſte & vigilare & dormire conſpiciuntur, & perfe-
ctiora volatilia. In ſecta itidem, quibus molles ſunt oculi, quibusvero corneoli &
duri ſunt oculi, itidem. ſed breues eorum ſunt ſomni. quare cum dormiant, id ſæ
7 penumero latere cõtingit. ¶ Sexta. Nulli plantarum, harũ paſſionũ altera attri
bui poteſt. ¶ Nam ſomnus & vigilia ſolis ſenſu præditis conuenire poſſunt. Plã
tæ autem ſenſum non habent, quibus enim ſenſus adeſt, & delectatio & triſtitia
adeſt. Nulli aũt plantarum, horum aliquid adeſt, igitur neque ſomnus neque vi-
gilia. Et ꝙ ipſis aſſit nutricaria virtus, hoc nihil arguit. nam hæc alendi virtus,
expeditius conſopitis nobis quam vigilantibus opera ſua peragit, quaſi ad ſuas
operariones ſenſuum adminiculum non requirat, quin potius quodammodo ob-
ſint. Non igitur plantæ vt alantur, indoleſcant, minuanturve, ope ſenſus egent.

PRimi capi libri de ſomno & vigilia ſcholia. IIII. Et ſi etiam cognitum non eſſet has vi res ſubiecto & magnitudine diſtare. Potentiæ animæ ſubiecto diſtant, quarum vna ſi ne altera inueniri poteſt, vt vis vegetandi ſine virtute ſentiendi in plantis. Subiecto autem non diſtant, quando vtraque alteri ſemper comperitur coniuncta in eodem, vt virtus ſentiendi & appetendi. itaque quis virtus ſentiendi & appetẽdi magnitudine nõ diſtent, longo tñ adinuicem interſtitio diſſident, ſic etiam licet virtus vegetãdi & ſentiendi, ſubiecto non diſtarent, nihilominus magnũ haberent adinuicẽ diſcriminis interuallũ. Valẽtiore igitur ratione nunc cũ ſubiecto & magnitudine abinuicem diſcrepãt, dignoſcuntur amplius inter ſe diſferre. V. Nullum animal aut ſemper dormit, aut ſemper vigilat. Variando id ſubiectum animal penes vniuerſale & particulare, & adijciendo iſtis prædicatis dormire & vigilare aduerbia ſemper & nunq̃, eorumve particularia quandoque, & quandoque non, ſexdecim deſumi poſſunt ꝓportiões. Primæ quatuor, in quibus ſubiectũ vniuerſaliter itidem & aduerbium ſumitur. Sequẽtes quatuor, in quibus ſubiectum ꝑticulariter, & aduerbiũ vniuerſaliter. Deinde quatuor reliquę, in quibus ſubiectum vniuerſaliter, & aduerbium particulariter. Demũ quatuor poſtremæ, in quibus ſubiectum particulariter ſumitur, & temporis etiam aduerbium, vt ex hac oculari deſcriptione dilucebit.

1	Omne animal ſemper vigilat	9	Omne animal quandoque vigilat
2	Omne animal ſemper dormit	10	Omne animal quandoque dormit
3	Omne animal nunquam vigilat	11	Omne animal quandoq; non vigilat
4	Omne animal nunquam dormit	12	Omne animal quandoq; non dormit
5	Aliquod animal ſemper vigilat	13	Aliquod animal quandoq; vigilat
6	Aliquod animal ſemper dormit	14	Aliquod animal quandoq; dormit
7	Aliquod animal nunquam vigilat	15	Aliquod animal quandoq; nõ dormit
8	Aliquod animal nunquam dormit	16	Aliquod animal quandoq; nõ dormit

Et harum quidẽ propoſitionum octo ad læuam poſitę, falſę ſunt, cæteræ autem octo collocatæ ad dexteram, veræ. Paſſio eſt nata fieri circa idem, vt primum ſenſum. Vt tactũ, qui exteriorum ſenſuum primus eſt, ꝙ ipſo non exiſtente, cæteri adeſſe nequeant, ipſo vero exiſtẽte, nõ oporteat adeſſe cæteros. Neq; per primũ ſenſum hic intelligendus eſt ſenſus interior, qui & cõmunis dicitur. Nã ſomnus & vigilia, illius paſſiones non ſunt, non enim eſt ſomnus priuatio operationis ſenſus interioris, vt quæ melius & expeditius in ſomno quam vigilia fiat ob ceſſationem exteriorum motuum interiori ſenſui impedimentũ afferentiũ. Nam ſemper (vt dictũ eſt) agere non poſſunt. Somnũ eſſe cõceſſum. mortalibus ad intermiſſionẽ operationum, reparationẽque viriũ, ſic canit Ouidius.

Somne quies rerum, placidiſſime Somne deorum,
Pax animi, quem cura fugit, qui feſſa diurnis
Membra miniſterijs mulces, reparaſque labori.

Hinc cognoſcitur, quicquid vigilat, interdum dormire oportere, & contra itidem, quicquid dormit, interdum & oportere vigilare, quod ſomnus vigilia ſit poſterior, cuicunque autem conuenit poſterius, eidem & prius conuenire neceſſe eſt. At quia ſomnus, mortis eſt imago & veſtigium, vn

de id Virgilianum de moriente,occiſoque in bello.

Olli dura quies oculis,& ferreus vrget
Somnus,in aeternam clauſit ſua lumina noctem.

Quinetiam & in ſacris literis,morte rebus humanis exempti,dormire dicuntur, & hæc mortalis vita vt vigilia mors vero,& animę a corpore ſolutio,vt ſomnus dicitur,per hoc ꝙ ſomno ſuccedit vigilia,vt nocti dies,coniectarunt viri doctrina pręſtantiſſimi futurã hoĩs reſurrectionem, & itera tam aiæ cum corpore vnionem,hominiſque morti ſucceſſuram reuiuiſicationem eiuſdem,vt vigiliam ſomno,ſed quę nulla deinde morte finiatur. VI. Animalia certe omnia,greſſilia,volatilia,natatilia ſomno participant. Quod multa animalium capta ſint oculis,non obſtat, quo minus ſomno participent. Nam vt ad vigiliam non requiritur oculorum operatio, cum vigilent conchylia, & oſtrea,cæteraque id genus imperfecta animalia,quæ oculos non habent,ita neque ad ſomnum neceſſaria eſt oculorum a viſione priuatio,ſed exteriorum qui aſſunt ſenſuum ligatio Quanuis itidẽ pleraq; animalium neque cor habeant,neque cerebrũ,quæ potiſſimũ ſomni effectiua ſunt, id nõ arguit ea eſſe experꝉia ſomni.habent eñ illa quicq̃ cerebri & cordis ęmulũ,quod in ipſis idem operatur atque cor & cerebrum in perfectioribus,& id ſufficere putandum eſt. Neque quempiam mouere debet peruigil ille draco,aureum(vt canunt poetæ)vellus cuſtodire dictus,aut inſomnis ſerpẽs aurea mala Heſperidum perdius & pernox aſſeruans. Nã hæc non pro veritate dicta ſunt, ſed poetico more efficta ad aliud ſignificandum. Demum ſerpentes eſſe credendi non ſunt in India qui nũquam ſomno obruantur,quod tamen memorat Plinius,ſed aut breues eorum ſunt ſomni, aut in abſtruſis abditioribuſque locis cum dormiunt deliteſcunt. Hinc creditum eſt fortaſſe illos nõ dormire,ꝙ non deprehenſus neque compertus fuerit ab hominibus eorum ſomnus. VII. Nulli autem plantarum,horum aliquid adeſt. Horum,delectationis & triſtitię.

¶Secundi capitis annotat.

¶Holoptera,totipennia,eſt eñ holon,totũ:& pteron,penna. ¶Bõbus,ſonus eſt quẽ inſecta:vt veſpæ,apes,eiuſq; generis ſimilia edere ſolent. ¶Problemata cõdidit Ariſtoteles,ex quibus librũ confecit,qui nũc problematũ liber inſcribitur.

SEcundũ cap.continet ſex cõcluſiones,tres rationes, & vnum
corollarium ad ſecundam. ¶Prima cõcluſio. Neceſſe eſt ani
malis in ſomno omnes ſenſus eſſe ligatos. ¶Nam animali= 8
um hęc ſenſus omnes poſſident,hęc aliquos ſolum, vt guſtũ,
& tactum,tactus enim omnium latiſſime fuſus eſt, habentq;
omnia animalia tactum,vt in libris de anima dictum eſt. At
ſomnus in omnibus conſimili fit modo, & cum ſumma im=
mobilitate offunduntur, ligantur igitur quotquot habeant ſenſus, Si enim das
vnum ligari,& alterũ ſolui,ſoluto ſentiet dormiens. ſentiet igitur,hoc autem im
poſſibile. ¶Secunda concluſio. Somnus & vigilia paſſiones ſunt tactus. ¶Prio. 9
Quia natura vnicuique ſenſuum proprium aliquid deputauit,vt viſui videre,auditui audire,& non modo hoc,ſed quiddam commune,cõmunemq; potentiã omnibus conceſſit,qua iudicat ſe videre,audire,olfacere,guſtare,tãgere,quia diſcrimen albi & dulcis, coloris & ſoni, & diuerſorum ſenſibilium genera diſcernit(id enim nullus particularium ſenſuum poſſit)potentia quidem vna, & vnius ſenſorij:q̃admodum in contemplationibus de anima latius expreſſimus. Hæc autẽ cum tactu maxime coniungitur,vt a quo nunquam ſeparetur:ab alijs autem ſeparari poſſit. Somnus autem & vigilia maxime ſunt tactus,ob quem hæc ſentiẽdi particula omnibus adeſt:qui & idẽ oĩbus vel ſolus adeſt animantibus. ¶Secũdo. Si dormitio fieret ꝙ omnes ſenſus immobiles fiant, pleraque animalia nunquam dormire neceſſe eſſet,cum nõ omnes ſenſus habeant omnia, hoc aũt incõmodum. ¶Tertio. Si non eſt neceſſe vt oẽs ſenſus ſimul ſint in opera. rationabilius contrariũ accidere poſſe videtur,vt vno immobili & impotẽte facto, alter non ſit impotẽs,principalius eñ potiuſq; ſenſus ad ſentire, quam ad defectum ſe habent. Et quanuis ita ſit,tactu tamen(qui primus eſt ſenſuũ)ſopito,cõpatiũtur poſteriores,cõſopiunturq; omnes. Cũ vero poſterior aliquis impotens fieret, nõ
oportet eodẽ iure alios & hunc primũ fieri impotentem. ¶Corollarium. Ex his 10
manifeſtũ eſt, ſomnum non eſſe,ſenſus ſine operatione eſſe, neque non vti ſenſi
bus neque oẽm ſentiendi impotentiam. ¶Sunt eñ plerique animæ defectus vbi

ſenſus ſine operatione exiſtunt,& ſine vſu:vt in quibuſdam deliris & amentibus accidere ſolet.& diminuta, & aliquo ſenſu capta animalis,impotentiā ſentiendi habent,& apprehenſis nonnullis quæ in collo ſunt venis,collabūtur homines in ſenſibiles,& tamen hi omnes nō ſomno ſoluuntur,dormiūtve:ſed cū primus ſen ſuum,& quo omnia contingit ſentire animalia, impotens factus eſt:ſomnus eſt; & nō aliorū vllo impolente facto. ℂ Tertia. Somnus animaliium ſalutis gratia exiſtit. ℂ Nam cauſarum hæc materia,hæc ratio,hæc efficiens,hæc vero cuius gratia eſt.& naturam alicuius gratia egere diximus:boni ſiquidem gratia. Atqui quæcunque non ſemper continue moueri poſſunt,quies apta intercedit ad ſalutē. animalia autem nō ſemper ſēſibus vti queūt. Aduenit igitur ipſis merito aptus ad ſalutem ſomnus. Vnde vulgo tracta eſt metaphora,vt ſomnus requies dicatur quaſi veritas ſomnum quietis nomine cēſeri cogeret. ℂ Quarta. Vigilia maxime finem attingit. ℂ Nam ſentire et ſapere finis eſt omnibus quibus vnum eorum cōpetit. nam hæc optima ſūt. Finis autem optimū eſſe requirit. Vigilia aūt horū eſt, vtpote brutis quo ſentiāt,homini quo ſapiat,& prudentię inuigilet maxime; igitur vigilia finem attingit. ℂ Quinta. Omni animali ſomnus eſt neceſſarius: nō q̃dē ōnino,ſed ex ſuppoſitione atq; adiunctione,ſi naturā ſuā ſequi,ſaluatiq; debeat. ℂ Nā ſi animal ſe inſtaurare & ſaluare debeat, aliqua ponere q̃bus alia ſubinde ſequātur,neceſſe eſt: vt ſi ſe ſaluet,ipſū ali oportet. ſi alatur,e cibo vaporē ſuſtolli neceſſe eſt,ex quo neceſſario conſequitur ſōnus. omni igitur animali neceſſarius eſt ſōn⁹: nō q̃dē ōnino,ſed ex oppoſitiōe,ſi ſeipſū ſaluare debeat. ℂ Sexta. Principium ſōni effectiuum in ſanguine prædiтis eſt cor:in exanguibus vero aliquid cordis ęmulum. ℂ Nam id pricipium ſōni eſt,quod animaliū principiū eſt motus. Sanguinem autē habentium cor,capitis ventriſq; ſitu medium,principium eſt motus. habent enim omnia ſanguine prędita,cor,quod & refrigerio eget:non habentia autem ſanguinem,aliquid æmulum cordis. ℂ Habēt eñ ſanguine carētia,vt in ſenecta totipēnia,vt veſpe,apes,muſcę(quę holoptera dicūt) aliquid vice cordis,& ſpiritum interiorem atq; cōgeneū,quē nunc attollunt,nūc vero contrahunt. reſpirantibus aūt ſanguineis ſpiritus ille de foris eſt. ꝙ vero in ſenecta illa pēnata volādo ſtrepitū & bōbos elidāt,hoc eſt attritu aeris ad circundantē mēbranā. Motum itaq; habēt circa primū & ſenſus & mot⁹ effectiuū oīa, aut a proprio & cōgeneo ſpiritu,aut ab alieno. eſt itaq; notum,cor aut cordis ęmulum eſſe ſomni pricipiū.& non modo ſōni,ſed & vigiliæ etiam principium eſt. ℂ Sed cur dormiētes agitatiōe corporis ſe moueāt,& multa vigilātibus ꝑſimilia opera faciāt,cū id ſine phantaſmate & inſōnio nō fiat,poſtea dicturi ſumus. Cur vero experrecti in ſomniorum meminerint non autem meminerint operū, quæ vigilantibus ſimilia patrauerint,in problematis cauſam adduximus.

SEcūdi cap. ſcholia. VIII. Omnes ſenſus eſſe ligatos. Omnes, quotquot habet. nam in talpa aut ſedi ſuæ nixis aquatilibus non oportet ligatum eſſe viſum,ꝙ eum non habeāt. Et hic de exterioribus ſolum ſenſibus fit mentio. nam interior ſomno non ligatur quin immo expeditus & melius exercet ſuas operationes. Demum hęc concluſio de perfecto completoque ſomno intelligenda eſt,& non de ſola diſpoſitione ad ſomnum,primaq; ſaporis inchoatione,quæ aut ſemiſomnus dici poteſt,aut ſemiuigilia,ſecundum diuerſas rationes. Nam qui ſemiſomnes ſunt & ſemiuigiles,facile auribus audiunt ſtrepitum qui fit iuxta eos,aut remiſſiuſcule lumen percipiunt diffuſum per totum perſpicuum,quod in eis ſenſus non ſunt omnino ligati. IX. Hęc autem cum tactu maxime coniungitur. Hæc,potentia ſentiendi cōmunis, virtuſque ſenſitiua interior,quæ quidem cum tactu coniungitur,ꝙ a tactu nunquam ſeparari poſſit. neque e diuerſo tactus a ſenſu interiori. Quibuſcunq; eñ adeſt ſenſus interior. iiſdem quoque tactus adeſt.& econtrario. Nēpe & ſēſus interior omnibus ineſt animalibus,ſicut & tactus. Ab aliis aūt ſēſibus exterioribus,viſu,auditu,& olfactu ſeparatur interior ſenſus,itidē & tactus,quia vterq; multis conuenit animalibus,quibus aliorū ſenſuum nullus cōuenire poteſt. Dicuntur autē ſomnus & vigilia maxime ꝑaſſiones tactus,quod eo ſenſu potiſſimum vigiliam & ſomnum diſcernimus. ſi enim ſolutus fuerit,dicimus animal vigilare,ſin minus,dormire. Et quanuis dormiens animal proximum corpus ſecundum magnitudinem contingat, vt aqua doliū cōtinens,nō tamē ſentiēdi virtute,viq;

tactiua,aut molem circunſtantis corporis,aut qualitates eius tangibiles percipit,quod etſi inſint circunſtanti corpori,& affectiones illæ moueant animal dormiens,vt accidentia ſuum ſubiectum, non tamen vt obiecta ipſum ſentiens,nam non apprehenduntur ab anima,neque immutant organum vt ſenſibilia. Tactu tamen(qui primus eſt ſenſuum)ſopito. Sicut abſente tactu nullus adeſt poſteriorem ſenſuum,abſente autem viſu aut auditu non oportet abeſſe tactum ſenſuum primum, ita cum tactus ligatus eſt,ligantur & omnes ſenſus poſteriores,vt qui ſuas operationes,niſi tactus itidem ſolutus ſit,agere non valeant.quare ligato tactu fit ſomnus tanquam a cauſa & neceſſaria & ſufficiente,ligato vero quopiam poſteriorum ſenſuum,vt viſu aut auditu,non oportet & tactum a ſua operatione deſtitui,quare aliquo illorum ſolum impotente facto,non opus eſt fieri ſomnum,nam tametſi alicuius poſteriorum ligatio,cauſa ſit neceſſaria ſomni,haud quaquam tamen eſt ſufficiens. X. Somnum non eſſe,ſenſus ſine operatione eſſe. Nõ improbat Ariſtoteles has propoſitiones tanquam falſas. Nam in eis vnumquodque eorum quæ dicuntur,ipſi ſomno vniuerſaliter conuenit.quandocunque enim eſt ſomnus,ſenſus ſunt ſine operatione,& dormiens animal õne nõ vtitur ſenſibus,& omnis ſomnus eſt ſentiendi impotentia, ſed eaſdem reijcit Philoſophus tanquã male aſſignatas diffinitiones ſomni,vt quæ cum eo non cõuertantur,ſed tranſcendant,non enim quandocunque ſenſus ſunt ſine operatione,protinus eſt ſõnus,& ita de cæteris. XII. Vigilia autẽ horum eſt,horum ſcilicet ipſius ſentire & ſapere.nam vtrũque ipſorũ in vigilia peragitur. Bruta enim in vigilia ſentiunt,quæ ſuprema eſt in eis cognitio,& homines contemplationi cõſultationi que in vigilia incẽdũt operã,ad ꝙ potiſſimũ vt propriũ & peculiare opus ordinãtur. Quocirca non vigilia propter ſomnum,ſed ſomnus propter vigiliã ordinatus eſt,neque debent homines credere ſe ſomno natos eſſe,ſed eo moderate ad neceſſitatem naturæ(quo in vigilia melius ſuas peragãt fũctiones) vti. Et plane ſomniculoſos,inertique torpentes ſapore,merito carpit Ouidius.

Infælix tota quicunque quieſcere nocte
Suſtinet,& ſomnos præmia magna putat.
Stulte quid eſt ſomnus, gelidæ niſi mortis imago?
Longa quieſcenti tempora,fata dabunt.

XIIII. Motum itaque habent circa primum & ſenſus & motus effectiuum omnia. Ex hoc loco nõ nulli putant Ariſtotelem ſenſiſſe,cor eſſe organum ſenſus interioris,& non cerebrum, quod minime Ariſtoteles hic dicit.nam de ſenſu exteriori loquitur,vt ſemper his in locis. Et vbi concederetur de interiori ſermonem facere,duntaxat aſſerit cor eſſe primum effectiuum,præcipuumque efficiens ipſius ſenſus. Verum ex illo non recte quis intulerit cor eſſe ipſius organum,quemadmodũ ex eo ꝙ cor pręcipuum eſt efficiens ſenſationis exterioris,minime colligitur cor ipſius eſſe organũ. Præterea id,cor inquam organum ſenſus interioris,a veritate eſt alienum. Nam ab organis ſenſũ exteriorum magno diſtat interuallo,quod facili ſpecierum ſenſibilium impreſſioni non parum eſt obſtaculo. Ad hæc continuo agitatu cor mouetur, at motus,ſpecierum impreſſionem impedit. Neque robur habet ratio cui nonnulli innituntur,cor ſcilicet prius quam alia animalis formari membra,& proinde ipſum informari debere anima ſenſitiua alioquin ineſſet ei ſolum anima plãtæ & huiuſmodi animam(cum nulla ſint adhuc alia formata organa)in corde tanquam ſuo organo debere ſenſationem peragere. Nam anima informans ſolum cor,etſi ſenſitiua ſit,ſentiendi tamen operationem non exercet,vt neque catulus viſionem ante nonum diem. Alioquin cogentur concedere ſenſationem fieri interiorem in corde,quam nulla præceſſerit exterior ſenſatio,& ſine ſpeciebus a ſenſu exteriore ante receptis, quod eſt inconueniens. 1

❡Tertij capitis annotat.

❡Euripus,pars maris inter Phocidem & Eubœam,quod ſepties in die,& ſepties
in nocte refluos fluctus agit:multis nouitate rei,& cauſa non ſatis cõperta,admi
rationem inducens. ❡Opium ex ſucco papaueris in vmbra exſiccato fit. vis ei9 2
ſomnifica. & ſi amplius ſumatur,mortifera. ❡Herbæ mandragoræ mas eſt & fæ
mina cuius radicis & pomi grauis odor ſomnum inducit. ❡Temetum vinum.
❡Bilioſi,melancholici. ❡Inteſtinus,interior. ❡Bilis atra,cholera nigra. ❡Pi-
tuita,eſt a cerebro humorum deſtillatio,atq; defluxus: qui ſi fluat ad nares,cory-
zan dicunt,nos mucum narium. ſi ad fauces,dicunt branchon,nos raucedinem.
ad pectus,caterron. ad latus,pleuritin,& ad pulmonem, phthiſin, ❡Lethargus,
morbus obliuionem & pene inexpugnabilem dormiendi neceſſitatem inducens 3
& celeriter. niſi ſuccurritur,iugulans. ❡Comitiali morbo hõ ſubito cõcidit & ex
ore ſpumæ mouẽtur:& ſæpius viros quã mulieres occupat,vt Cor. Celſo placet.

TErtium caput continet quatuor concluſiones,duo corollaria ad primam,diffinitionem ſomni,vnam quæſtionem,tres vulgatas reſponſiones,& quartam propriam poſt tertiam. ❡Prima concluſio. Non omnis ſentiendi impotentia,cẽſenda eſt ſomnus:ſed ea quã præſtat alimẽti euaporatio. ❡Nã manifeſtũ eſt cum animal ſenſum habeat,

ſubindequè & vegetandi virtutem,ipſum a principio nutrimentum ſuſcipere & augmentum. Nutrimentum autem omnibus id eſt,quod concretione, preparati oneque fuerit vltimum,vt in ſanguinem habentibus,ſanguis:in exanguibus vero quod ſanguinis vicem gerit locus autem & conceptaculum ſanguinis ſūt venæ quarum principium cor exiſtit:vt ex determinatione anatomiæ(q̄ membrorum diſſectionem dicunt)dilucere poteſt,& ſuſceptum alimentum inordinatum ventriculum euapotat ad venas:vbi(vt aiunt)in iecinore permutatur,tingiturque in ſanguinem:a quo rurſum fluit ad corvbi completiſſimam abſolutiſſimamque ſāguinis naturam accipit:quo per venas diffunditur, & vnicuique parti vt opportunū eſt diſtribuitur. Sed quid horum ſit, in libro de alimento abū de diſſeruimus. Atque dum hæc geruntur,ciboque invaporem ſoluto,vapor ille ſubſtollitur(omne enim tale quod animalibus ineſt calidum , natura in ſublime fertur) modo cerebri frigiditate refrigeratur & conſiſtit,atque iterum Euripi more refluit ad cor:quo quidem refrigerato,obrepit ſomnus. obnubilantur enim ſenſus,fruūtque ſuarum operationum impotentes. At cum dementia aut ſtrangulatione(vt cum iugularium venarum conſtrictione vt emortui,& anima defecti cadunt) impotētia ſentiendi proueniat,nullus (quemadmodum diximus) appellabit ſomnū,tametſi controuerſia ſit,ipſis vt emortuis iacentibus iſomnia phantaſmataque fieri. Nam qui his grauiſſimorum morborum generibus tentantur,& animę extinctę ſpeciem gerunt dicunt ſe multa vidiſſe. Sed dicimus ſi quum morbo tententur, contingat eos dormire,nihil prohibere inſomnium,& phantaſma fieri,ſin autem non dormire contingat,neque quidem inſomnium vllum eſſe poteſt. Non igitur omnis ſentiendi impotentia,ſomnus eſſe cenſenda eſt,ſed ea quam alimenti va=

16 por miniſtrat. ❡ Primum corollarium. Et hac quoque de cauſa maxime ſomnus a cibis proficiſcitur. Nam a cibo multus vapor & corpulentus educitur ſurſum illic autem conſiſtens. grauedinem parturit,ſenſuūq; languorem,qui cum rurſum deſcenderit,& ſe ad cor receperit,ſecū calorem repellēs,profūdum gignit ſōnū. Quod autem ita capitis oculorum & palpebrarum grauedinē faciat,indicia ſunt ſomnifera oīa,ſiue eſculenta ſint,ſiue potulenta,vt opium , papauera,mādragorę temetum,fatigatio multa,morbus,vt febris & lethargus,infantia,fatigatio enim multa diſſoluit,pręberque diſſoluta vice incocti alimenti:niſi quod liquatur,frigidum ſit,ſurſumque non feratur,& morbus,potiſſimū q ex calido naſcitur & humido quod multa excrementa humida ſurſum attollat,paruuli autem,quod caput aliorum membrorū ꝑportione maximū habeant,totius,multiq; almēti ꝗ illa ætate augeantur)capax. Propter hanc cauſam hæc ætas comitiali morbo(quā epilepſiam vocant)aptiſſima eſt. Eſt enim epilepſia ſomno perſimilis,& qui ita corruūt,ceſſante anima & ſenſu dormire videntur,hac de cauſa huius morbi initiū in ſōno eſt. Et ſūt qui in ſōno hoc morbo arrpiūtur,ī vigilia autē nō,ꝗ multus ſurſū cū alimēti vapore in ſōno ſpūs effertur:q reciprocās,ſpirituiq; alteri ſurſū alimentum attollenti obuians, venas intumeſcere facit , animæ & reſpirationis meatus occludens. Et hæc ſpiritus occluſio & ſtrangulatio comitialis , regius , ac

17 diuinus morbus appellatur. ❡ Secundum corollarium. Qua propter pueris & nutricibus non conducunt epota vina. Nam ſpumoſo ſpiritu abundant , potiſſimū nigrum, & parum refert, nutriculæ,an puelli ipſi vinum ebibant, niſi aqua dilutum ſit,modicumque ſumatur. Puerorum enim ſuperiora plurimum continent cibum. quandoquidem reliqua magnitudine & incremento (ſicut dictum eſt) ſuperant,adeo vt longo tempore caput continere nequeant , ſed quinque menſium interuallo collum rigidum & inflexibile habeant. Et hæc de cauſa eſſe poteſt cur foetus,quem embryon dicunt,in matrice quieſcat. ſuntq; iterum pueri ebriis per

18 ſimiles,quod vtriſque larga humoris copia ſuperiora confundat. ❡ Secunda cōcluſio. Somniculoſi ſunt, occultas habentes venas, & nani ,quique capite ſunt pergrandi. ❡ Illi,quod ipſorum anguſtæ venæ, eleuatorum vaporum non facile præbent remeandi deſcenſum.hi vero,quod capitis amplitudo multam recipiat

euaporationem. Grandia em̄ capita exiguo oppleri nequeūt alimēto, paruiſq; ex
aturari copijs. ¶ Tertia, E diuerſo quorū venæ ſūt parētes, quiq; melācholici ſūt
ſoporulēti non ſunt. ¶ Nam horū āplitudo venarum facilē pręſtat euaporationis
relapſū contrariaq; ſtrictarum operatur niſi altera intercedat cauſa. Bilioſi vero, ꝙ
natura frigidi, paucęq; (ob paruū itestinū calorē) euaporationis exiſtūt, hic auidi
& edaces ſunt, ꝙ cibo quo veſcuntur, nō fruantur. Nam bilis atra digeſtiuū frige
facit locū, & corporis partes vbicunq; exiſtat, aquibus talis humor enaſci debeat.
¶ Diffinitio ſomni: Ex his liquet ſōnum eſſe quandā ſentiēdi ipotentiā alimenti
vaporibus in cerebro refrigeratis. interno multo calore in corde reuocato atq; re=
ciprocato. Nam dormituri (vt dictum eſt) multus eſt motus, icipitq; vapor frigeſ
cere, & cū calor ad ima retūditur, frigeſcūt palpebræ, frigefactæ graueſcentes de=
cidunt, ſuperioraque in ſomno frigent, circunquaq; corporis extrema: interiora
vero calent, & corporis infirma vt pedes. ¶ Quæſtio. Quomodo poſt cibum alti=
ores ſomni ingruant, & cur ſaporifera ſint vina? Non enin id rationabile videtur
nam ſomnus a frigida naſcitur cauſa hæc autem ſunt calida. ¶ Hinc quæſtioni
vulgatas adhibent ſolutiones. ¶ Hanc primum, ſicut venter inanis calidus eſt, ci
bus autem replens, deſcenſu ipſum efficit frigidum: ita capitis pori & loca ſurſū
lato vapore frigeſcunt. Deinde hanc, Sicut perfuſus aliquo inſtillato vapore cali=
do, protinus inhorreſcit, tremoreque concutitur: ita caliditas ſurſum lata infrigi=
dat, & quod natura calidum eſt, langueſcere & quaſi horreſcere cogit. Tertiam
hanc ſubiungunt. Quemadmodum grandi lignorum ſtrue ſuffocatur ignis, ita ci
bo multo ingeſto confunditur & hebeteſcit internus calor: & non prius ſurſumha
lat, quam paulatim ſuppeditata & euicta cibariorum copia. Sed vt diximus, non
ita euenit ſomnus. euenit enim reditu corpulenti humoris quem calor in ſublime
per venas ſuſtulerit. Cum enim eo loci diutius immorari nequeat, congelaſcens,
aggrauanſque de capitis arce deorſum pellitur: & primū oculi marcentes decidūt
& rectis animalia ſtare nequeunt veſtigijs, ſed vt deuacillent corruantq; oportet.
Et ſolus homo ſtratus, effuſus, euictus ſopore iacet, ꝙ animalium ſolus erectus in
cedat. Et ptimum collabitur quaſi conſternato animo ſenſum amittens omnem,
deinde viſis & imaginationibus illuditur, tandemque obumbratur. ¶ Nos ergo
hanc quæſtioni adhibere poſſumus ſolutionem, cerebrum (quemadmodum pri
diximus) reliquarum corporis collatione partium frigidiſſimum eſſe, & iis quæ
cerebrum non habent conſimile eſſe, quod cerebri vicarium æmulumque eſt. Et
quemadmodum in imbrium generatione, cum vi ſolaris caloris ſubleuante vapo
res ad mediam illam frigidiſſimam aeris regionem pertingant, ingroſſantur, cō=
creſcunt, iterumque frigore cogente ſubruuntur deorſum: ita vapor ad cerebrum
viā capeſcēs, primū frigidus conſiſtit, & q̄ ſalutaris & nō morbificus fuerit, iterū
relabitur deorſum, & calorem cordis delatus contemperat atque refrigerat, & ad
ſeram euaporationē (quemadmodū diximus) facit venarum gracilitas. & hęc re
frigerationis atque ſomni vniuerſa occaſio eſt. Quod vero vapore ſublato denſa
tum conſiſtit, incrudatur excreſcit. cerebro ſuperfluum vt algidū phlegma, iſalu
bre eſt catarron priuatāq; faciens. ¶ Quarta. Expergiſcitur animal, cū cōcoctio
abſoluta, ad finemque deducta fuerit. ¶ Nā decoctione pacta, ipactus atque i an
guſto cōſtrictus calor, circunfuſo vapore emicat. eo em̄ ad ſupetiora reuocato (vt
priuſq̄ animal euictum ſopore langueſceret) expergiſcitur, & ad priſtinam reuo
catur vigiliam. Et id certenon prius fit, vt modo diximus, quam ſanguinē puriſ
ſimū a feculento & turbidiſſimo ſecreuerit, qui tenuiſſimus, ſubtiliſſimus, mun=
diſſimusſque ſanguis capiti cōmittitur, craſſiſſimus autē & corpulētiſſimus mā
datur inferioribus. Et omnis ſanguinis cor eſt principium, tribus munitū thala=
mis ſpecubuſq;, quorū medius ſanguinē recipit, vtriſque cōmunis. Extremi autē
ſpecus ac vētriculi, ab vtraque vena & maiore & minore, quę aortę nuncupātur,
ſanguinem recipiunt. in medio autem cordis ſinu & thalamo ſanguinis diſcrimi
natio fit. Sed de his vberius alio diſſerendū eſt loco, & id nouiſſe ſatis ſit, quā diu

ſanguis ex cibo indiſcretus eſt, ſoporem manere,nec ante ſolui , quam ſyncerus ſuperiora peteſſat, turbulentus autem inferiora,& tũc quoq; expergiſci animal. Sed quæ dormiendi cauſa, quid ſomnus , & quod primi ſenſus nexus ſit & ligamen,quod ſine paſſionibus ſomno & vigilia eſſe non contingat animal, quando quidem ipſę ad ipſius conducunt ſalutem, abunde dictum putetur.

TErtij capitis ſcholia XVI. Maxime ſomnus a cibis proficiſcitur. Non vult Ariſtoteles ſolos cibos eſſe ſomni cauſam,eique materiam præſtare , cum & defatigatio ratione caleſactionis coniunctæ multa reſoluens,etiam ſomnum inducat , ſed eos eſſe principalem præcipuamque ſomni cauſam ſubminiſtrareque vaporem vnde gignatur,vel pauco poſt ſumptionem ciborum temporis interuallo, vel lõgiuſculo . non enim oportet quandocunque ſumptus eſt cibus , protinus conſequi ſomnum,vt neque quoties terra eſt madida,eleuaturque vapor,fieri e veſtigio pluuiam.ſed ſæpiuſcule ex cibo multo ante tempore ſumpto,demum proficiſcitur ſomnus.Denique id locum habet vbi non interceſſerit quippiam impedimenti quo minus fiat ſomnus. Nam interdum ex moleſtia morbi,nonnunquam ex graui perturbatione animi,vt triſtitia,cura,amore,timore , placidi, nobis adimuntur ſomni. Vnde id ſcite de inuidia dictum apud Ouidium .

Hæc fruitur ſomno,uigilantibus excita curis — Et de amante

Non mihi grata dies,noctes uigilantur amaræ. — Et de Didone Virgiliana

Nec placidam membris dat cura quietem.

Et hęc ſpiritus occluſio & ſtrangulatio,comitialis,regius.Comitia dicebantur apud Romanos populi congregationes ad miniſtratus eligendos.In quibus ſiquis epilepſia morboque caduco correptus concidiſſe,dirimebantur comitia,nec eo die fas erat nouos magiſtratus eligere . Idcirco morbus ille comitialis dictus eſt. Vocatur & caducus,quod eo tẽtatus repente cadat vt anima defectus & exanimis. Dicitur quoque Herculeus,quod Hercules illum paſſus fuerit . demum regius & diuinus,quod reges & inſignes dignitate viri frequentius alijs hoc morbi genere corripiuntur . Cuius cauſam Ariſtoteles in problematis inueſtigat XIX. Hinc auidi & edaces ſunt,quod cibo quo veſcuntur,non fruantur.Cauſa edacitatis eſt,quia cibum quo veſcuntur, non omnino digerunt , nec id corporis quod defluxum eſt,quantum natura requirit;reparant . quare ſemper cibi ſunt appetẽtes,nec vnquam ſuæ ſatisfaciunt naturæ, ſed multo cibo calorem naturalem admodum debilẽ obruunt,ſicut magna lignorum mole obruitur ignis. Deberent ſiquidem potius,ſi ſuæ ſaluti conſultum vellent,modico alimento & facile digeſtibili fouere natiuum calorem, vt exiguo & facile inflammabili ligno modicus nutritur ignis.Porro cum calidum & humidum principia ſunt vitæ, calidum quidem actiuum,& humidum paſſiuum ,frigidum autem & ſiccũ principia mortis atq; interitus,ſanguinei optimam habent corporis habitudinem,quod vtrunque habeant vitæ principiũ ſicut aer cuius ſequuntur contemperamentum.Secundo loco cholerici , quod principium habeant actiuum vitæ, ſcilicet calorem igneum. Tertio vero phlegmatici , quod principium vnũ habeant vitæ , ſcilicet humidum aqueum.Et poſtremo melancholici corporis ſortiuntur habitudinem cæteris inferiorem,quod neutrum vitæ habeant principium, ſed vtrunque mortis , ſcilicet frigidum & ſiccum terreum. XX. Somnus eſt quædam ſentiendi impotentia.Impotentia ſentiendi trifariam dicitur,primo cum quid actu non ſentit,poteſt tamen ſentire,& hoc modo ſolum negat actũ ſentiendi , relinquens affirmatam & potẽtiam & aptitudinem , quo quidem modo ſomnus (vt qui ſit priuatiuum actu ad vigiliam)hac in diffinitione dicitur impotentia ſentiendi.Secũdo cum quid neque actu ſentit,neque natura ſentire poteſt,tamen aptum natum eſt ſentire , & tunc priuatiuum eſt potentiæ ad ſentiendi poteſtatem,quo modo cæcus habet impotentiam videndi . Tertio , cum quid neque actu ſentit neque potentia, neque etiam natum eſt ſentire . Et ſic ſimpliciter negat ſentiendi facultatem quo modo lapis habet impotentiam ſentiendi . Et his duobus poſtremis modis non ſumitur in definitione ſomni. XXI. Non enim id rationabile videtur . Diluitur hæc obiectio,admittendo ſomnum fieri a cauſa frigida tanquam cauſa partiali & propinqua, vtpote a cerebro vapore per ipſum frigefacto,nihilominus etiam fit ſomnus a calido tanquam cauſa remotiore, vt a corde eleuante vapores ab alimento,& vaporibus cum primum ſubſtolluntur calidis. Proinde a cibis & vino fieri ſomnum tribuendum eſt,etſi calidis, aut poſt ſumptionem a natiuo cordis calore caleſactis.Cæterum qui ſolutiones illas tres adhibuerunt ſubinde poſitas , minus recte ſoluiſſe viſi ſunt,primi quidem.nam cibus ſuo deſcenſu non frigefacit ſtomachum aut ventrem prius calidum,quin potius e diuerſo ſtomachus calefacit cibum prius frigidum. Neque ſuperiora capitis frigeſcunt aduentu vaporis ad ipſa,ſed contra vapor frigidus fit ob frigiditatem cerebri,perinde atque media regio aeris non fit algida ob vaporum ſuſceptionem,ſed e diuerſo vapores fiunt frigidi ob mediam regionem frigidam . Secundæ autem ſolutionis aſſertores minus recte dixerunt quod non eſt prorſus ſimile de infuſo repente vapore calido,& vapore alimenti. nam calidus vapor inſperato ſuperfuſus incutit timorem , quo retrahitur ſanguis ad cor , & partes deſtitutæ ſanguine frigeſcunt . quare calor huiuſce vaporis per ſe quidem per fuſas partes calefacit,& per accidens cæteras frigefacit. At alimenti vapor ad cerebrum perlatus,non ſic horrorem incutit aut timorem,ſed inſenſibiliter ad cerebrum fertur.quare neque per ſe neque per accidens cerebrum infrigidat , ſed contra a cerebro ſuapte natura frigido infrigidatur . Demum tertiam adhibentes

ſenſum,quæ omnia in ſomno videre videmur.Nō igitur intellectiuę partis ſunt
inſomnia. ¶Secundo.Quia præter viſa illa quæ obijciuntur in ſomno,ſolemus
ſępenumero quicq̃ aliud intelligere,quemadmodum circa ea quæ in vigilia ſen
timus,iterū conſideramus.Accidit em̄ multis aliqua præter ſomniū & viſa intel
ligere,quod experiri facile eſt ijs quibus quoties ſurgunt,repetere ſomnium curę
eſt,vt cui apparet theſaurū inuenire,priuſq̃ expergiſcatur, ſæpe euenit ipſum in
telligere id eſſe inſomnium,& memoretur ita alias ſe fuiſſe illuſum.Non igitut
eſt intellectiuæ partis inſomnium,imo vero neque quodcunque ſomno dephen
dimus,inſomniū eſſe eſt manifeſtū.¶Tertio qn̄cunq; opinamur, nos opinari in
telligimus,& ſcimus.non autem quandocunque ſomniamus, inſomnium eſſe co
gnoſcimus.¶Quarto. Sicut vigilantes in ægritudinibus, ita in ſomnis decipi=
mur inſomnio. Et ſicut vigilans ſanus iudicat ſolem eſſe pedalē, ita in ſomno cū
ſomniamus.Atqui vigilantes non intellectu illudimur,ſolemve pedalē eſſe in=
telligentia iudicamus.ſed potius virtute illa quæ vſum non habent abſquevide
re,audire,olfacere,guſtare,tangere(quā imaginariā virtutem prius poſuimus) ſi
ue eadem ſit ſenſariæ,ſiue non.Non ſunt igitur intelllectiuæ ꝑtis paſſiones, in=
ſomnia.Non itaq; verum eſſe intelligere oportet,ſimpliciter poſitū fuiſſe i ſom
no nos nihil ſentire.Nā viſu interiore,auditu,olfactu,& cęteris quodāmō vt vi=
gilāti euenit ſua ſenſibilia ſentire, & vt adiacentia & ſibi præſentia intueri.Quo
dammō aūt vt vigilāti,& exteriore ſenſu capeſſenti non cōtingit. Et iterū aliquā
do quod in ſomnio apparet,mens opinioque falſum eſſe dicit, iudicamuſq; nos lu
4 dificari,aliquando aūt mente non vſi,ſolum phantaſma ſequimur.¶Quarta cō
cluſio.Inſomnia,ſenſualis,potētię paſſiones ſunt,non quatenus ſenſualis,ſed qua
tenus imaginaria ſiue phantaſtica eſt.¶Primo,Quia exterioris ſenſus non ſunt,
neque intellectiuæ partis paſſiones quędam,aut opiniones:relinquitur igitur ip=
ſa eſſe imaginarię virtutis,quę ſenſualis eſt. Diximus em̄ phātaſiam atque ima
ginationem a ſenſu ſecundum actum motum fieri: & ſi idem numero imagina=
rium ſenſitiuo exiſtat, eſſe tñ alterū & alterū: vt ex ijs quæ in libris de aīa dicta
ſunt,abunde dignoſci poteſt. ¶Secundo. Cuius ſomnus paſſio eſt,& inſomni=
um ad eandem pertinere potentiam videtur idoneum. Atqui ſomnus, ſenſitiuæ
partis exiſtit.igitur inſomnium ſenſuali potentię adigere par eſt. Et cum inſom
nium imago quædam & phantaſma eſſe videatur (nihil em̄ aliud inſomniū eſt,
q̃ viſum ꝙ apparet in ſomno ſiue ſimpliciter,ſiue quodāmō factū) ſenſualis igi=
tur ꝑtis exiſtit,nō quatenus ſenſualis,ſed quaten⁹ imaginaria ſiue phātaſtica eſt.

PRimi cap. libri de inſomnijs ſcholia.1. His enim duabus viribus tantū cognoſcimus. Habitibus quidē cognoſcimus, vt accidentibus inſtrumentarijs, & anima tanquam prima cognitionum effectrice ſecundum rem. At non ſunt habitus præcipua, efficientia,neque anima rationem dicit potentiæ virtutiſve ad cognoſcendum, ſed potius ſubſtantiæ. hic autem cognoſcendi vires nominantur, ſub quarum prima vtpote ſenſu,& exteriorem ſenſum & interiorem intelligimus. In prima autem concluſione ſenſus ſolum pro ſenſu exteriore ſumitur,& non ſecundum generalem rationē pro quauis ſentiendi virtute. III. Id autem in partis intellectiuæ opinionibus.Intellectus interdum quidem coniuncte intelligit & cōcrete,vt in tertij de anima principio dictum eſt. At id a ſe non habet,neque ſuapte natura,ſed a ſenſu,cuius adminiculo huiuſmodi primas accipit intellectiones.Suapte autem natura intellectus nō coniuncte,& qualia ſenſu deprehenſa ſunt cognoſcit, ſed abſtracte rerum eſſe rationeſque diſcernit, vt albedinem non conſiderato eius ſubiecto, aut magnitudine cui coniungitur. Et id ipſum Ariſtoteles hoc in loco prætendit atque innuit.Imo vero neque quodcunque ſomno deprehendimus. In ſomno enim nōnunquam intellectionem exercent homines,qua corrigunt id quod in ſomno apparet,iudicātq; id eſſe ludificationem.Intellectio autem nō eſt inſomnium.eſt enim hoc operatio corporea,illa autem incorporea,ſubiectoque nixa incorporeo. Quod vero proxime ſubiungit Ariſtoteles, quandocunque opinamur,noſipſos opinari cognoſcere,eo venit quod intellectus reflectit ſe ſupra ſuas operationes,cognoſcitque ſe eas efficere. At non ſic virtus cognoſcendi corporea ſeſe reflectere poteſt,vt oculus non iudicet ſe videre,neque ſenſus interior ſe ſentiendi operationem facere.hinc non ſemper cum ſomniamus, ſomnium eſſe cognoſcimus,nam apparent ſenſationes illæ ſenſuum eſſe exteriorū,in vigilia factæ,& præſentibus quidem ſenſibilibus, cum & ſenſus ſint interioris,& in ſenſibilium abſentia,ſed tunc ſolum cognoſcimus eſſe inſomnium, cum intel-

ſpeculum inuiſimus,(prius tamen coniuncto aere infecto,qui inficit propinquũ
vſq; ad allinitum cõiunctumq; ſpeculo)ſpeculum inficimus. Sed in viris obſcurũ
diſcrimen eſt:ꝙ non polluitur ſpeculum,ꝙ euidens ſit,ſemenq; maſculi candidũ
ſit,& quaſi ſpeculo cõcolor:eluuiecula tamen adumbratur,mulieris autẽ ſangui=
ni concoloratius,idcirco macula euidẽs & rubra ipſius extinguit nitorẽ. Quod ſi
ſpeculi planicies polita,pura & terſa ſit maculam fortiter monſtrat,mundum eñ
ſyncerũ & purum,quidquid exceperit,conſpicuum facit:quẽadmodum mundiſ=
ſime veſtes citiſſime inquinantur. Et quod planum fuerit,maxime attingitur,
atteritur,aſpergitur,perfunditur,ꝙ purum & mundum in profundum admittit:
Hinc ſpeculis nouis inductæ maculæ aboleri nequeunt,plana eñ ſunt pura,& ter
ſa,vetuſtis autẽ facile delẽtur ꝙ nõ ita alte infigantur,neq; permaneãt in profun
dum. Neq; mirandum eſt ſi dixerim ſẽſum,vt viſum,nõ mõ pati a paruis etiam
ſenſibilium differentijs,quemadmodum iam notum eſt,ſed extra agere,nã viſus
eſt de numero fulgidorum,agunt autẽ vel manifeſte extra fulgida,& non modo il
la,ſed in vnguentis cõſimile perſpicitur,oleum eñ quod in ipſis conficiendis mi
ſcetur,facile iniectorrũ capeſſit odores. Et vini mira natura eſt ad ſe alienos tra=
8 hendi ſapores,nõ modo rerum in ipſo forte corrigendo iniectarum,ſed & earum
quæ ad dolia extrinſecus aſſituatæ iaceant. ¶ Quarta. Qui affectu aliquo,pertur
bationeq; aguntur,facile circa ſenſibilia aberrant & decipiuntur. ¶ Hoc oſtẽdũt
meticuloſi, qui leui ſimilitudine hoſtes formidant ,& qui quæ timent,videre vi
dentur. Hoc amantes,qui leuiter videre ſuſpicantur quod amant,& quo quis hoc
affectu,perturbationeq; ſtrictius tenetur,eo minore ſimilitudine in errorẽ trahiẽ
& ita in ira,odio,& cęteris appetitus perturbationibus euenire contingit. Hinc fe
9 brientes interdũ portentoſa animalia in parietibus a modica linearũ protractiõẽ
videre ſe putãt. ¶ Quinta. Pro qualitate perturbationis atq; morbi hic error ma=
ior minorve eſt. ¶ Nam qui leuius premuntur, quę videntur videre. falſa eſſe iu
dicant,qui vero grauiuſcule tentantur,morboq; accũbũt:viſis aſſenſionem adhi
bent,& grauius errant. Et hoc euenit quia nõ vna tantum iudicandi vis nobis in
eſt,ſed inſunt geminę,mens quidem primatũ tenens,& ſenſus,vnde naſcitur ima
ginatio,cuiꝰ rei hoc indiciũ eſt,ꝙ ſenſui ſol apparet pedaneus,ſed ratio quæ in tus
eſt,aſpectũ corrigit, maiorem eſſe ſolem quã videatur, diſtans,ſicut tactus vnũ
eſſe duo iudicat,viſus autem(eſt enim viſus dignior tactu) iudicat eſſe vnum.
Si itaque vna tantum eſſet potentia quæ de omnibus iudicium proferret,non poſ
ſet ſol non tantus putari, quantus videtur,& ſi eſſet ſolus tactus,vnum duo eſſet
ſine cõtradictione videretur,ſed ſuperiores, optimatioreſq; exquiſitiue iudicant,
& coarguũt cæteros. Et cauſa iterum erroris & decipuli eſt,ꝙ nõ ſenſibilia ſolum
cum moueãtur,ſed & quieſcentia quoties ipſi in nobis ſenſus mouẽtur,moueri vi
dentur,queãdmodum littus nauigantibus videtur moueri & recedere,dum viſus
ab alio impellitur,modo tamen mens ſana ſit,plane littus nõ moueri iudicamus,
erroréque ſenſus deprehẽdimus,morbis tamẽ plerũque vſqueadeo valide affici=
mur,vt mẽs atque ratio errorẽ ſenſus ſequatur,ꝗn deliris & mẽte capitis a ccidit.

SEcundi capitis ſcholia. V Quemadmodum cum quis alterum pellit. Ariſtoteles dupli
ci analogia oſtendit quonam pacto ſenſus ipſi mouent,& mouentur in ſuis functioni=
bus agendis. Prima datur in motu ſecundum locum,pro qua ſit manus primum mo=
uens & pellens baculum,baculus lapidem,lapis aquam,quæ vlterius ab altero non mo
ueatur. Ibi primum eſt mouens tantum,vltimum,quod mouetur ſolum,duo autem in
termedia,& pellunt & pelluntur. Secũda in alteratione proprie dicta & ſenſibili,pro qua ponatur
ignis calefaciens aerem,aer manu,manus lapidem,qui vlterius aliud non calefaciat. Ignis eſt mouẽs
& alterans ſolum,lapis,quod alteratur ſolum,intermedia vero aer & manus mouentur a prioribus
& mouent poſteriora. Sic primum ſenſibile,vt color parietis,mouet medium,ſuam in eo ſpeciem
producens,medium mouet ſenſum exteriorem,conſimilem in eos coloris ſpeciem efficiens,& ſen=
ſus exterior mouet interiorem,in eo itidem cauſans ſpeciem coloris. Interior autem vlterius aliud
non mouet. Et vniuſcuiuſque horũ trium,primum primo alterius reſpondet,& ſecundum ſecũdo,
& ita deinceps,vt hæc oſtendit deſcriptio.

Mouentia, & mota	In motu ſecũdũ locũ	In alteratiõe ꝓprie dicta	In ſenſus operatiõe
primum mouens	Manus	Ignis	Primum ſenſibile
Quod mouet & mouet̃	Baculus	Aer	Medium
Quod mouet & mouet̃	Lapis	Manus	Senſus exterior
Quod mouet̃ ſolum	Aqua	Lapis	Senſus interioe

VI. Sed & aliquandiu in exterioribus ſenſuum opificijs. Cum abſentibus ſenſibilibus manent aliquantiſper ſpecies in organis ſenſuum exteriorum, quandiu manent, ſit ſenſus exterioris operatio circa abſentia quidem, ſed quæ paulo ante præſentia fuerunt obiecta, itidem & circa præterita quæ quidem modo fuere adiacentia, quod inconueniens non eſt. Cum enim ſoni formati ſpecies ad longam differtur diſtanciam & auditum alicuius procul a corpore ſonante diſtantis ferit, cum illa ſpecies mouet auditum ſit auditio, & tamen ſonus ille pręcipuus, cuius illa eſt ſpecies, tũ amplius non eſt, vt qui ſit naturæ euanide, & vbi primum formatus, diſperit. Quod enim parum diſtat, perinde ac non diſtaret, habetur. Incommodum tamen eſſet, ſenſu exteriori multum abſentia diuque præterita ſentiri, quod tamen poteſt ſenſus interior. VII. Veeum etiam aliquid extra agit. Et hoc loco ſumi non poteſt argumentum, viſionem fieri extra mittendo, nam id quod extra agit ſenſus viſio non eſt, aut quippiam ad viſionem conferens, ſed eſt humorum ſolum ex oculis emiſſio, altecationem medio, ipſive corpori denſo inducens, quæ non minus in tenebris vbi non ſit viſio contingit, quam in lumine. Baſiliſcus enim etiam in tenebris enecat hominem humore peſtifero oculorum per aerem diffuſo, & mulier ſanguinis profluuia patiens, in tenebris quoque non minus quam in lumine inficit ſpeculum. VIII. Hoc oſtendunt meticuloſi, qui leui ſimilitudine hoſtes formidant. Cauſa huius eſt, quia qui vehementi aguntur animi affectione, ſpeciem obiecti circa quod eorum verſatur affectio, tenacius habent organo interiori impreſſam, & aſſidue ad eam conuertuntur. Itaque ex continua huiuſmodi conuerſione animę ad illam imaginem ſæpius videntur meticuloſi ꝙ timent videre, & amantes quod amant, & odientes quod odio proſequuntur, & decipiuntur ſenſus exteriores. Hinc apte Virgilius de Alpheſibœo amante.

Neſcio quid certe eſt, & Hylax in limine latrat.
Credimus? an qui amant ipſi ſibi ſomnia fingunt?

Et idem de Didone amante.

Herent infixi pectore vultus, Verbaque.

Et rurſum.

Illum abſens abſentem auditque videtque.

Eadem quoque de cauſa fere ſemper vſu venit, quod quæ in vigilia auidiuſcule optauimus, in ſomno cum inſomnia occurrunt, aſſecuti videmur, quod anima ex vehementi attentione ad eam rem in vigilia facta, etiam in ſomno ad illius imaginem conuertitur, remque tanquam pręſentem exhibet. Hinc vera eſſe deprehenditur illa Claudiani ſententia.

Omnia quæ ſenſu voluuntur vota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.

Et Mantuanus de Intemperantium (quorum animus dum vigilant ſempee eſt in patinis) inſomnijs graphiee accommodateque refert.

Pingues ſunt ſomnia menſæ,
Atque coronati fuſo crateres Iaccho.

IX. Et cauſa iterum erroris atque decipuli eſt. Senſibilia cum mouentur, iudicat quidem ſenſus ea moueri, & ſine errore, cum autem ſenſibilia quieſcunt, & ſenſus ipſi in nobis mouentue, tum ipſa moueri iudicat ſenſus, ſed ereore cactus, hac præſertim de cauſa, quod in organo ſenſus moto variæ ſuccedunt ſenſibilium ſpecies, & quæ modo præſentia erãt oculis, nunc ſublata ſunt, & ſubinde aſſunt illa in proſpectu, quæ prius non fuerant. At organum ſenſus non videtur neque percipitur moueri, etſi reuera moueatur. Itaque ſenſibilia ipſa etſi quieſcant, ob ſuccedentes tamẽ eorum ſubinde ſpecies moueri iudicantur. Hinc Virgilius recte de nauigantibus dixit exprimẽs, quod eis apparet. Terræque, vrbeſque recedunt. Cum autem ſenſus mouenrur, & conſimiliter ipſa ſenſibilia, non iudicantur ſenſibilia moueri, quod eeſi in ſenſu ſit ſpecies ſimulacrumque motus, ob tamen conſimilem & ob eundem terminum motum idipſum non apparer. Et hanc ob cauſam ſedentes in naui non iudicant eam moueri, ſed quieſcere (vbi ſolum exterioris ſenſus ſequuntur iudicium) illã putant, quod ſi in contrarium niterentur ſenſibilia, mouerenturque in oppoſitam partem ad organum, haud magno impendio facileque moueri perciperentur.

¶Tertij capitis annotat.

¶Ranulæ, paruę ranę.

TErtium caput continet quatuor concluſiones, diffinitonem ſomnij vnam quæſtionem, & eius ſolutionem poſt quartam. ¶Prima concluſio. Non modo præcipua ſentiendis vis ſimulacris in vigilia fertur: ſed & impenſius & quodam pacto acrius feritur i ſomno. ¶Nã in luce & vigilia multa obſiſtũt: vt valentiores exteriorum ſẽſuum operæ, & mens varijs obruta cogitationibus. Paruus enim ignis luce maioris offunditur, lętitiaſque & ægritudines modicas maiores offuſcant. Nocte autem ip- 10

ſis quiete ſolutis,hæc ceſſant obſtacula:& particulares ſenſus impotentia ſentien
di ligati,a ſuis deſiſtunt officijs:& calore ad intima reuocato,& ad ſentiendi prin
cipium , & turbatione pauliſper ſedata, ſe incolumia etiam parua ſimulacra pri-
mati ſenſuum liquido promunt atque demonſtrant. ¶Secunda. Interdum in ſõ
no lympida fiunt ſomnia:interdum turbulenta & diſtorta:interdum vero nulla.
¶Nam primum edita in lucem,vt infantes,& ſtatim aſſumpto cibo non ſomni-
ant animalia,quod multa tum agitatio motioque fiat propter alimentarium va-
porem. Et quemadmodum aqua velociter mota nullam reddit effigiem,aut ſi red
dit,diſtortam vſqueadeo , vt alia videatur eſſe quam ſit:ſi vero quieſcat,incolu-
mis imago atque pura redditur:ita in ſomno viſa & motiones aliquando omnino
nõviſuntur:quod multo fluxu alimoniæ obruũtur,aliquando vero diſtortę & mõ
ſtroſæ cernuntur:quod motus nondum plene & ſyncere quieuerit,aliquando ter-
ribilia ſomnia,& quę metu excruciant,aſſurgunt:vt melancholicis, temulentis,
& febricitantibus: ꝙ huius generis morbi ſpiritoſi & vaporulenti ſint,multum
quidem facientes motum & perturbationem. Simulatque vero fluxus ſiſtitur,&
ſanguis diſcretus eſt, aut quod ſanguinis vicarium eſt:ſimulacra ſyncera & pura
ſe ſenſui proferunt,& fiũt diſtincta digeſtaque ſomnia. Et ſicut in fluuijs paruæ
fiunt vertigines,& ab vna in alteram longo tractu decurritur,ſi quod autem offen
ſaculum obuium ſit,in alias ſcinditur,diſſultat,diſſoluiturq; ꝑ figuras:ita ex vna
imaginis motione curritur in alteram,& ex illa in aliam,donec ad vltimam illiꝰ
ſeriei veniamus imaginem,quod ſi offenſaculum intercedit,in alias labitur ima-
gines,atque ex vna viſione vagamur in aliam:contingitq; hoc pacto multa varia
12 que in ſomno viſa decurrere. ¶Tertia. Si non eſſet in nobis particula ea qua ſõ
niamus,ſuperior:ſemper inſomnio falleremur. ¶Nam que a viſu dilata ſunt,iu-
dicat videre: & quæ ab auditu, audire , & ita de alijs ſenſibus , quod ab ipſis ipſi
propagantur motus. Proinde portio eius quę tactoriæ ſeruit,rem vnam iudicat eſ
ſe duas:& portio viſuali reſpondens,vt vigilans obſiſtit,obteſtans rem eſſe vnam
quę duę videatur. Ita niſi ſuperior virtus vt vera arbitra contrairet,obteſtans con
tinentur nos non videre,nec audire:iudicium interioris ſenſus ſequentes ſemper
falleremur,qualecunque enim ſenſus apportat,tale a primo ſenſu iudicatur, ha-
13 beturque. ¶Quarta. Sicut vigilantes ob perturbationes falli contingit,ita & nos
ſæpiuſcule inſomnio fallimur. ¶Quia in ſomno calore multo reciprocato ad cor
factoque ſanguine, fiunt ſenſualium ſimulacrorum circa ſenſum motus:quorũ
quidem hęc actu ſunt,quæ actu ſe proferunt,hæc vero potentia,quę merſa non-
dum ſenſum cient ac efficiunt,ſerie ſua tandem ſenſum motura:quemadmodum
ranulæ fictæ ſub aqua delitẽtes,liquato ſale ſe foras proferunt,emerguntque, hęc
poſt illã ita & ea cient ſenſum,quæ potentia inſunt:& amoto quod obſtaculo erat
ſenſum mouent:& a modica ſimilitudine ſomniantes,hoc pro illo iudicamꝰ. Nil
mirum igitur ſi vt vigilantes ob perturbationes fallimur,ita quoque ſomniantes
inſomnijs illudamur. Et ſomnia perſimilia ſunt nubeculæ,quam nunc ante ocu-
los in hominem transformari fingis,quæ illico appareat Centaurus,ſeq; in omni
modas conſequentur transformat figuras . Et ſanguine puriore facto. & reſiden-
tibus,motibus,inſomnijs non aſſentimus:ſed inſpecto ſimulacro, arbitra mẽte iu
dicamus. Hoc eſt quale Coriſcus,ſed non eſt Coriſcus. Si vero mens obruta fue-
rit,ſolum vt ſentientes iudicamus,verumque eſſe quod cernitur,videri facit ſõ-
ni potentia. Et ſicut cum quis oculo digitum admouet,res geminę apparent:& ſi
non pręſenſerit,duas eſſe putabit:ſi autem & res & digitus oculo moto admotus
non lateat,duo apparent,ſed non tamen duo eſſe putabit:itidem mente non ad-
uertente,ſenſus inſomnis trahitur,& ſomnia eſſe latent:mente tamen aduertẽte,
& ſe dormire cognoſcente,videntur quidem eſſe quę in ſomnia monſtrant , non
aſſentit tamen,vt apparet præſens eſſe Coriſcus , iudicat tamen non eſſe Coriſ-
cum. Et certe deprehendere inſomnia motus eſſe,in ſenſitiuis nõ eſt difficile,nã

ſæpe nobis excuſſo ſomno expergefactis,motiones quæ nos quiete ſolutos laceſſebant,ſequuntur vigilantes,videmurq; ſimilia ante oculos itueri ſimulacra. Et pueris ex ſomno plane vigilantibus aſpectantibuſq; , videntur in tenebris variæ imagines paſſim vagari,ita vt ſæpius illi exterriti auxiliũ acclament,& expaueſcentes in ſtrato ſeſe occultent. ¶ Ex his facile eſt quid ſit ſomnium ratiocinatione concludere,talemq; ei aptare diffinitionem. Somniũ eſt phantaſma aliquod 14
in ſomno apparens,imo a motu exiſtentium ſeruatorumque ſimulacrorũ,in ſomno facta apparitio. In ſomno quidem dico, nam q̃ pauloãte diſcuſſis a ſomno apparere dicebamus,& terriculamenta illa vigilantium puerorum,ſomnia nõ ſunt, neque quidem omne in ſomno phantaſma apparens,vt ſemiuigilibus ,ſemique ſopitis,ſoni,vt gallicantus,canum latrat᷑ tenuiter auditi, quę quidẽ ſomniare putantes,inueniũt ita eſſe,& debiliter perſpectum lucernarũ lumẽ,qđ oculis apertis ita eſſe vident,cum dubij eſſe an ſomnio ludificarentur, & contingit interrogatos reſpondere. Et hæ profecto apparitiones,ſomnia non ſunt: neque hi plane dormiunt aut vigilant. Sed plene dormientium inſomnium eſt ad inexiſtẽtibus phantaſmatibus,domeſticiſque,& q̃ illic expræterito immanſerunt,ita in ſemiſopitis ab ipſis inſomniũ naſceretur,ſi quicquam ſomniare dicantur. Phãtaſma quidem diximus,nam non quicquid in ſomno apparet, inſomniũ eſſe poteſt,apparent enim in ſomno ueræ intelligentiæ,& abſque aliquo phantaſmatis motu. Quęſtio. Cur ſint qui nunquam quicquam ſomnient in vita:& ſint qui ad multã ætatem nunquam ſomnient? ¶ Eadem de cauſa id facit, quæ & infantes facit vt 15
non ſomnient,& cæteri ſtatim ſumpto cibo. Nam qui natura tales ſunt, vt multos alimentorum fluxus & refluxus toto ſomno & tota vita ſuſtineant,non ſomniant,neque ipſis phantaſma vllum apparet. Qui vero ad aliquã ætatem id ſuſtinent,id ætatis non ſomniant. Et ſi illo ętatis peracto quietiores fiant, & motibus in ſomno ſimulacriſque ꝓdendis nulla obſiſtant,hinc inde ſomniant, & quibus his contrarium accidit,& inſomnijs agi, oppoſito ſe habent modo.

Tertij capitis ſcho. X. Nã in luce & vigilia multa obſiſtunt. Non obſiſtunt ſenſuum exteriorũ operationes,aut mentis cogitationes,interioribus ſenſationibus quoquo pacto faciendis, nam in vigilia fiunt etiã interioris ſenſus operationes,vt & in ſomno,ſed obſiſtunt illis,ne tam integre & cõplete atq; perceptibiliter fiant in vigilia,ſicut in ſomno. Integrius eñ & clarius ſenſum abditũ mouent ſimulacra in ſomno,cum exteriora ceſſant obſtacula,q̃ in vigilia,cũ diſtracta vis animæ alio conuertitur,perinde ac quiſpiã intenta hñs lumina ad ea ꝑſpicienda quæ ſunt extra domum minus exacte poteſt ea perſpicere quæ ſunt in domo,ſimulatq; vero ſe in domũ reuocauerit,quę intus continentur,attente videt. Et calore ad intima reuocato, & ad ſentiendi principiũ. Ad cor,quod principium eſt efficiens & ſenſationum exteriorum , & interiorum a ſenſu cõmuni prodeuntiũ,quem quidẽ ſenſum cõmunem in hac concluſione ꝑcipuam ſentiendi vim appellat,ob eius primatũ & excellentiã vltra ſenſus alios. XI. Vt melancholicis,temulẽtis,& febrientibus. Melancholici ſimilia ijs quorũ contẽperamentũ principalius habent,ſomno conſpiciũt,q̃ plerunq; metum & terrorẽ incutiũt dormientibus,vt mortuos,exequias,vita defunctorum,laruas terribiles,& dæmonas atros,ſicut cholerici de igne & incendijs ſomniant,ſanguinei de aereis,venatione, volatu,amœnis placidiſq; locis. Demũ phlegmatici de aqueis,natatione,nauigatione,caſu in aquam,& cætera id genus occurrentia hñt in ſomno. Febrientes autẽ interdum ſomnia habent , terrorẽ incutientia,aut vt viſorũ in vigilia apparitionẽ,quia ſimulacra vidẽt per humorẽ a calore febrili ſecretũ,& obducentẽ ſenſus interioris organũ. Facit eñ humor ille alienã rei apparentiã, vt argentum viuum ſpeculi vitro ſuppoſitũ,aut fumus inter rem viſam & oculũ videntem interpoſitus. Sic & temulenti ob multitudinẽ fumorum a larga humoris copia expirantiũ,diuerſis agitãtur inſomnijs & admodum turbulentis. XII. Quorũ hæc quidẽ actu ſunt,quæ actu ſe proferunt. Simulacra non dicuntur actu eſſe,quia impræſentiarum exiſtunt,& eſſe potentia,quia nondum ſunt,eſſe tamẽ nata ſunt,ſed actu eſſe dicuntur,quia actu præſentique tẽpore ſenſum mouẽt,efficiuntq; interiorẽ ſenſationem,& eſſe potentia,quia etſi inexiſtant organo, nondum tamen ſenſum mouent , ſed delitēſcunt more eorum quæ demerſa ſunt,poſtea tamen ſenſum mouebunt. Et non eſt phãtaſma ſeruatum in ſenſu interiori,ſomniũ(eſt enim ſomniũ nomen operationis,qua etiam non exiſtente eſt phãtaſma)ſed inſtrumentũ accidentarium quo mediante fit ſomnus, quẽadmodũ habitus mentis non ipſa eſt cõſideratio,ſed id a quo vt inſtrumentaria cauſa cõſideratio proficiſcitur. Proinde ne

llus diffinitur ſomniũ eſſe apparitio facta in ſomno a motu exiſtentiũ phantaſmatum, quam phan
taſma in ſomno apparens. Nil mirum igitur ſi vt vigilantes ob perturbationes fallimur. Molitur
hic Ariſtoteles rationem a minori, ex eo quod ſi vigilantes circa exteriorum ſenſuum operationes
decipiuntur, quod minus videtur (nam id non niſi raro, & ob organi indiſpoſitionem contingit)
multo magis dormientes in ſomnijs eludi contingere, cum ſenſus interior propriam ſibique natu
ralem facit operationem. Cum autem vigilantes ob paſſionem aut morbum decipiuntur, verbi cau
ſa, ſi febre laborant ex protractione lineæ nigræ in pariete putabit ſe videre æthiopẽ, tunc ſpecies
æthiopis neque eſt in viſu, neque medio, ſicut neque ipſius pictura eſt in pariete, ſed linea illa in pa
riete porrecta, ſuam cauſat ſpeciem in medio, & in oculo ægroti. Illa tamen ſpecies non facit viſio
nem illius lineæ ob indiſpoſitionem organi, neque iudicabit huiuſmodi ægrotus ſe lineam videre
nigram. At ea linea per accidens & ob ſimilitudinem, concurrente ſimul indiſpoſitione organi fa-
cit apparitionem ſpeciei ęthiopis, quę tamen nuſquam eſt. Quæ illico appareat Centaurus. Centau
ri Theſſaliæ populi ſunt, partim quidem homines, & partim equi vt fabulantur Poetæ, fabulæque
occaſionem cepere ex eo, quod primi illi docuerint & tentauerint edomare equos, illoſque equita-
tui idoneos & aptos efficere, frenoque aſſuefacere. Inſidentes autem equis viſi ſunt vnum continu
um cum equis conſtituere, biformeque quippiam efficere, cuius priora ſuperioraque eſſent viri, &
poſteriora equi. Hinc bimembres & ſemiferi ſæpius nominantur. Videntur in tenebris variæ ima
gines paſſim vagari. Eandem ferme ob cauſam nonnulli in tenebris ambulare non audent, quia cũ
tenebræ ſuapte natura horrorem incutiant & timorem, quemadmodum lux iucunditatem & gra
tiam, cum primum denſis verſantur in tenebris, incidunt animis eorum cogitationes de mortuis,
maliſve poteſtatibus, timentque tale quicquam offendere, & modica occaſione quod timent adeſ-
ſe putant. XIIII. Somnium eſt phantaſma aliquod in ſomno apparens. Cum phantaſma ſit rei ſenſi
bilis ſimulacrum in ſenſus interioris organo ſeruatum, conſtat de ſolis rebus ſenſibilibus poſſe fie
ri ſomnia, non autem de deo & intelligentijs, ſed ſiqua de illis inter dormiendum haberetur appa
ritio, illa vel illuſtratio vel reuelatio dicenda eſt, fitque in ſubiecto incorporeo. Nil tamen prohibet
de picturis aut ſculpturis figuralibus deum aut cæleſtes ſpiritus, vt ſit referentibus, ſomnium fie-
ri. Nam illud non de abſtractis a ſenſu quatenus talia ſunt ſit, ſed de ſenſibilibus figuris. Præterea
perſpicuum eſt inſomnium dũtaxat eſſe eorum quæ ſenſu exteriori prius percepta ſunt, aut ſimul
atque coniunctim, aut ſeorſum & diuiſim, vt prius viſum eſt aureum, viſus eſt & mons horum au-
tem vtriuſque ſpecies coniunctæ ſunt & confuſæ in ſenſu interiori, & hanc ob cauſam cõiuncta in
ſomnio conſpiciuntur & apparent, quæ in ſenſu exteriori nũquam ante hoc modo ſunt percepta

¶ Pataphraſeos in librum Ariſtotelis de inſomnijs
& in eundem ſcholiorum, finis.

Libri De Diuinatione per-
ſonum, annotatiunculæ.

¶ Boryſthenes, fluuius Scytharum magnus, quartus ab Iſtro. ¶ Gades, inſula
in extremo noſtri orbis, ad occidentem in fine Beticæ prouinciæ ſita. ¶ Deliqui
um, eclipſis, defectus.

Liber de diuinatione perſonum, habet vnicum caput, quod
continet octo concluſiones, vnam diuiſionem ad primã,
vnum corollarium ad ſecundam, & duo ad quintã. ¶ Pri
1 ma concluſio. Diuinationem eſſe, quę nobis dormienti-
bus a ſomnijs contingere ſoleat, neque pertinaciter obſi-
ſtendum, neque temere aſſentiendum eſſe putamus. Nã
omnium fere conſenſu firmatum eſt ſomnia aliquam ſi
gnificationem habere: tanquam fides ab experientia du
cta ſit, videntur & quidam diuinare, ipſiſque in ſomno q̃
dam futurorũ prænũcia occurrere; cur & alia igitur ſom
nia ſignificatione arbitrabuntur eſſe vacua? Sed ex oppoſito occurrit, nullã cau-
ſam, nullãque rationem ſufficientẽ videri, quę ſapientẽ ad id credendũ inducat.
Tolle eñ rationem vnam, qua vel maxime id volunt firmatum videri, deum ſci
licet ſomnia futurorum pręnuncia immittere: cæteræ inefficaces & infirmæ vi-
debuntur. Atqui abſurda res eſt deum immittere ſomnia non optimis & ſapien-
tiſſimis, ſed ex legibus peſſimis, & omnium fere abiectiſſimis. Aliæ certæ ratio

nes imbecilles ſunt. Nam quod dicunt in Boryſthene & Gadibus quoſdam eſſe
qui hoc pacto futura vaticinentur, id adhuc manet veritatis incompertæ, maiuſ-
que id eſt quam ingenij noſtri vires ſuppetant. Sed vlterius ampliuſque proceda-
mus. ¶ Diuiſio. Aut ſomnia cauſæ ſūt eorum quæ præuidentur, vt luna deliquij
ſolis cauſa eſt. aut ſigna, quemadmodum luna ſolare corpus ſubintrans, deliquij
ſignum eſt, aut ſunt accidentia, quemadmodum accidit me inambulare ſolis de- 2
liquium eſſe. Ambulatio ſiquidem mea, neque cauſa, neque ſignum deliquij eſt,
& ob id, nullum accidentium aut ſemper aut plurimū fit. ¶ Secunda concluſio.
Quædam ſomniorum pro cauſa, quędam pro ſigno, quædam vero pro accidente 3
habentur. ¶ Cauſæ quidem ſunt interdum noſtrarum operationum, potius quā
alienarum. Nam ſicut quæ dudum egimus, per ſomnia ad eundem modum per-
ſæpe contuemur videmurque agere (diurna enim cogitata. ad talem motum viā
quandam pręparant) ita eorum quæ facturi ſumus, plerunque nocturnis motioni-
bus mens ſimulacris imbuitur. Somno autem mox ſoluti, ad tales nos actiones ac-
commodamus, quarum ſimulacris mens in ſomno percita fuerit. Suntque nobis
viſa hęc, illarum actionum cauſę. Porro ſigna nonnulla ſunt, nam fide medici, &
qui paulo peritiores habentur, ægrotantium ſomnia diligenrer exquirunt: ſunt-
que artificibus ipſis ita exquirentibus & recte philoſophantibus, paſſionum ani-
mę aut corporis indicia. Nam interiores motus, niſi admodum fortes exiſtant, in
die & vigilia deliteſcunt, offundunt enim maiores motus, motuum debiliores. In
ſomno autem & tacitę noctis ſilentio oppoſitum euenit, tunc enim paruę viden-
tur: multaque in ſomnis experta, huius rei argumenta præſtant. Nam paruus in
aure ſuſurrus, debiliſque ſtrepitus auribus acceptus, plerumque tonitrus eſſe vide-
tur, & modica ſtillante pituita, mel ſuauemque alterum delibare videmur ſapo-
rem, & circa corpus modico calore facto, videmur per ignem ambulare, acriter-
que flammæ perſentire calorem, expergefacti autem talium motionum ea quę di-
cta ſunt cauſas eſſe deprehendimus. Itaque ægritudinum & aliarum paſſionum
motiones ſe magis produnt in ſomno, quare operępretium eſt eas exploratas ha-
bere, vt ſint ſigna. Demum plurima ſunt accidentia, & temere fiunt: vt quoties ar-
dua & ſupra omnem hominis fidem ſomniamus, & cum ea quorum origo ī nobis
haudquaquam eſt: vt in perſide eſſe nauale bellum, nam & ſi ita fiat, inſomnium
tamē neque cauſa, neque ſignum eſt: haud ſecus quam ſi quem habeam prę oculis
mihi prę ſētem, & cogitem ipſum protinus habiturum, quicquamve facturum: q
ſi habeat, idque vt cogitaui faciat cogitatio hęc mea neque abitionis illius neque
ita factę operationis ſignum aut cauſa fuit ita quoque neque hęc inſomnia. Sed
enim quid prohibet quin quemadmodum cogitamus plerunque veriſimilia, &
quę ita eueniant interdum veriſimilia: & quę ita futura ſint, in ſomno proſpiciam' 4
ſed hæc caſu (quod ſymptoma dicunt) eueniunt. ¶ Corollarium. Hinc euenit vt
ſomniorum quamplurima mendacia ſint. ¶ Nam quę caſu fiunt neque ſemper,
neque frequenter fiunt, ſunt itaque ſomniorū hęc cauſę, hęc ſigna, hęc vero acci- 5
dentia. ¶ Tertia. Somnia non fiunt, quod cęlitus aliquo inſpirante deo miſſa ſint
¶ Nam & bruta ſomniant, & indocti & gregarij homines, & vaticinari videntur
futura: vt vel ſic intelligamus illos deo authore non ſomniare. Item vt vnuſquiſ-
que natura blatero loquaxque eſt, & melancholicus: ita multiplicibus inſomnijs
viſionibuſque vtitur, quare mirandum non eſt animus tam varijs ſpectris perpul-
ſus, aliquādo incidat in edicēda veritate aliquorū q̄ futura ſint: quēadmodū qui
tota die iaculātur, aliquando ſignum attingunt, præmiūque ſumūt. Nā vt vetere
dicitur prouerbio, ſi multa iacias, alia diſpariliter iacis. Si autem conſequitur ꝙ 6
petit, hoc accidit, ita & in ſomnis euenit. ¶ Quarta. Non eſt mirū pauca euadere
facta, eorum quæ in ſomno conſpiciuntur. ¶ Nam cū ea fiant ſomnia, quę corpo-
rearū affectionū ſigna ſint, non tamen ſemper fiunt: vt qui ſe ambulare per cœnū

aut qui ſe ſuper prunas ire ſomniat:non ſemper a puttido hum ore aut a febri cor
ripi etur. Neque quocunque imbrium aut ventorum e cęlo conſpecto ſigno,vt
coronis circa lunam,quę imbres & flatus pręſagiunt,ſemꝑ inſecuti conſpiciũtur
vel ibres aut venti.Sed ſi alius valentior acciderit motus,qui quidẽ nihil horum
indicat,neque morbus ſignum morbi ſequetur,neque ſignum imbris & ſpiritus
vllus ſequetur aut imber aut ſpiritus.Et plerumque conſilia quę bona ratione ini
ta fieri expediret, irrita cadunt dignioribus ſuperuenientibus,non enim omne
fit,quod fieri debet:neque idem eſt quicquam fieri debere,& futurum eſſe.Et pri
cipia pleraque eſſe contingit,a quibus ſua nunquam ſpectabuntur euenta : & ſi=
7 gna itidem,quę nulla mõſtatorum probabit ſequela . ℂQuinta.Somniaquorum
principia non habemus,ſed ea temporibus,locis & magnitudine a nobis ſeiuncta
ſunt,aut etiam nobis vicinitate,ſocietateque coniuncta ,dummodo principia illa
in nobis non contineamus:ſi quando nobis alicuius euentus pręnuncia ſint hoc
autem fortuito,& nulla ratione naturę committitur,aut aliter quam Democritus
aſſerit.Nam Democritus dormientium animos pulſari cenſet externis & aduen
titijs imaginibus,& has ſub noctis ſilentio in ſomnis accedere ad homines ,& nũ
tiare quæ pręſentiunt futura,nos vero etſi talia ſimulacra (quę volitare vltro ci=
troque,& vagari per auras poſſint vt tenues inaneſque vmbræ)eſſe negemus:con
cedimus tamen nos in ſomnis imaginibus ſimulacriſque percelli:principijs in vi
gilia,ſenſuum foribus aditibusque,hauſtis.Nec mirum ſi nos in ſom no pellant.
Sicut eñ ſi quis aerẽ aut aquam pellat,ꝑs pulſa ſubinde pellit alterã,& illa aliã;
ſitq; hoc diutius primo authore ceſſante,abiũctoque:ita nihil obſtat motus quoſ
dam nos quieſcentes pellere,rebus ipſis tum non mouentibus,neque deforis (vt
dicebat Democritus) accedentibus ſimulacris.Et hę motiones potius noctu ſen=
tiuntur,quod ingruentibus in vigilia valentioribus motibus laceſſuntur & diſ=
pereunt.Sub nocte enim aer pacatior ſilentiorque habetur.Proinde in ſõno etiã
parua ſenſum laceſſunt:& paruos interiores motus, dormientem amplius quam
vigilantem ſentire contingit:qui quidem motus,apparitiones faciunt,ex quibus
plerumque futura coniectant. ℂPrimũ corollarium.Hinc fit vt hęc paſſio non
modo ſapiẽtiſſimis,ſed quibus libet eueniat etiam inertibus atque indoctiſſimis,
8 qui & ſępius futura diuinant.ℂSi enim deus immitteret viſa hęc,id ſapientibꝰ
concederet.& non modo in quiete & ſomno,ſed interdiu,& in vigilia. Sed quod
inertes,indocti & fatui potius prudentibus futura præuideant,hoc eſt quod eorũ
mens deſerta,cogitationibuſque vacua ſit:prudentium autem & philoſophantiũ
plenus illis eſt animus quarum agitatione nunquam ſolitarius & otioſus eſſe ſini
tur,hinc deſertę illę mentes viſis ipſis agitantur, agitataſque interdum futura cõ
9 iectare contingit . ℂSecundũ.Hæc fere cauſa eſt cur quidam mẽtis exceſſu ten
tati,futura prædicant.Nam cum eorum mens motibus proprijs non infeſtetur,
ſed longe abijciantur:idcirco alienos exteroſque maxime excipiunt. ℂSexta.
10 De amicis & notis maxime recta ſomniare euenit. ℂHoc enim ideo eſt,quod
amicorum & notorum præcipue maximeque ſimus ſoliciti. Et ſicut noti a longe
ſeſe etiam intuentes cognoſcunt,ita & eorum motus magis cognoſcuntur,notio=
rum enim notiores ſunt & motus. ℂSeptima.Melancholici ad diuinandum &
coniectandum futura propenſioris ſunt naturę.Nam melancholici venatoribus
11 perſimiles ſunt:qui fera a longe viſa,& telo nondum vibrato , iamiam ſuam eſſe
putant,& eam iam habere,prius quam manibus tollant. Ita melancholici perni
citate animi præcipites anticipant,futuraque ita coniectant,iam vt fieri facta ve
videre videantur,imaginationes enim in ipſis volucres ſunt,& vno motu & leui
quidem exciti ,eos qui proxime ſunt facile percurrunt, Suntque furioſorum &
phanaticorum motus vt poemata Philegidæ,quę continuata ſerie prodeunt,ac
ſi quis venerem a principio diceret, & ad exitũ vſq; premeret . Sic eñ permobi
les ſunt,& eos illi ꝑperantes abſoluũt,& diſtantia ijs q̃ ꝓpe ſunt copulãt.Hic ſit

vt q̃ futura ſunt,cõiectent,& p̃inde præuideant, atq; ſi iam eſſent præſentia fortes enim ſunt eorũ motus,vt ab alio ſupprimi repellique non poſſint. ¶ Octaua. Optimus ſomniorum coniectatoris eſt,qui acutius rerũ imagines perſpicere atque diſcernere valet. Nam apertorũ & clarorum ſomniorum quicunque coniector eſſe poteſt:truncorũ aũt & diſtortorum,non ſic. Sicut eñ torrens motus male rerũ formas exprimit:ita motus qui in nobis fiunt, lympida,integra & pura vi deri præpediunt ſomnia. Qui itaq; ſomniorum imagines truncas, diſtortas,incõditas,celeriter diſtinguere ſciat,&veris exẽplaribus reſtituere,vt quod ſint homínis,ſint equi,ſint hic,ſint illic,& cętera conſimilia perpẽdere(id enim nõ poſſunt omnes)hic optimus prõptiſſimuſq; ſomniorũ cõiectator erit. Sed quid ſit ſomnus,q̃d inſomniũ,cur accidãt,& de diuinatiõe in ſõno facta, dictũ ſit hactenus.

LIbri de diuinarione prr ſõnu m ſcho,1. Cur & alia igitur ſomnia ſignificatione arbitrabuntur eſſe vacua? Hæc ratio diluitur,admittendo quidem aliqua ſomnia ſuturorum eſſe prænuncia,eadem tamen ratione non oportet omnia futurum quiddam prę ſagire Nam ſola ſomnia quæ aut cauſa per ſe ſunt rei ſuturæ,aut ſignum,prænunciant quicq̃ ſuturum,non omnia autem ſomnia aut ſigna ſunt rei vẽturæ,aut pro eiuſdem cauſa habentur,ſed complura ſunt vt accidentia eorum quæ ventura ſunt,quæ ſcilicet non ordinantur in eiuſmodi euenta, neque vt eueniant quicquam conferunt. Et per huiuſmodi de tertij generis ſomnia coniectamus interdum ſutura,vt cum in ſomno occurrit quiſquam nobis præſens, cuius aduentus a nobis iam diutius expectatus eſt, ex huiuſmodi apparitione facta diuinamus coniectamuſque illũ propediem affuturum, quod ſi vt coniectauimus euenit, illa apparitio facta in ſomno nihil contulit ad illum euentum,quemadmodum ſi quis in manu alterius cauſa coniectauerit pares eſſe denarios aut impares,illa coniectatio facta vt res ſe habet,nihil facit ad paritatem vel imparitatem denariorum in manu ſed ei ſolum eſt accidentaria. III. Ita eorum quæ ſacturi ſumus, plerunque nocturnis motionibus. Siquis iampridem propoſuerit ſe quicquam ſacturum, cuius quidem ſpecies in ſenſus interioris ſede ſeruata manet, eius tamen cum vult in vigilia memorari nequit ob ſenſum exteriorum diuerſos motus,& varias mentis cogitationes, inter dormiendum autem occurrat illius rei faciendæ ſpecies, fiatque de ea inſomnium & cum is experrectus fuerit, memor præteriti ſomnij accingat ſe ad id ſaciendum,quod mente exciderat, tunc inſomnium illius rei faciendę cauſa eſt per ſe & motiua. IIII. Somniorum quamplurima mendacia ſint,quamplurima inquit,non omnia,nam interdum contingit rem euenire vt ex inſomnio euenturam homines coniectarunt. Prodit enim Valerius. Calphurniam Iulij Cæſaris vxorẽ nocte pręcedente Idus Martias,quibus cædes eius in ſenatu perpetrata eſt, ſomniaſſe quod mariti corpus vulneribus confoſſum & ſanguinolentum ſinu complecteretur,ex quo coniectauit futuram eius cędem,rogauitque eum vt vel illo die domi ſe contineret,& a curia abſtineret. Cui acquieſcere nolens Cæſar, paricidarum manibus trucidatus eſt,ſomniumque compleuit. Narrat item & de Simonide quod in ſomno admonitus fuerit ab eo cuius corpus in littore repertum pridie ſepelierat,nec ſequenti die mari ſe committeret,ſuturum enim impendere vitæ eius,ſi id faceret,diſcrimen. Cui cum acquieuiſſet,naufragium euaſit,quo ſocij ſui in eius conſpectu perierunt. Et nonnulla alia in eandem rem affert eodem loco exempla,quibus facile comprobatur ſomnia interdum veracia eſſe. Verum ea quæ accidentaria ſunt,vt plurimum a rei euentu diſcrepant. VII. Nam Democritus dormientium &c. Quia ſomniantes videntur ſentire res extra ſe exiſtentes ab extrinſeco aduentantes. Democritus attendens id quod apparet,vulgi iudicium ſecutus,poſuit ſomnia fieri, per aduẽtitias imagines quæ ad dormientes accedant. Quod & pulchre annotauit Ouidius in ſua Metamorphoſi,vbi deſcribit Iunonis imperio Irim eius nunciam acceſſiſſe domum ſomnij rogaſſeque eũ vt ſomnia mittat ad Alcyonem vxorem Ceycis regis, quæ nuncient ipſi virum ſuum(cuius redditum ardenter expectabat)naufragio interiſſe. Iuno ad Irim.

Iri meæ dixit,fidiſſima nuncia uocis,
Viſe ſoporiferam ſomni uelociter aulam,
Extinctique iube Ceycis imagine mittat
Somnia ad Alcyonen,ueros narrantia caſus.
Somnia quæ ueras æquent imitamine formas, Iris ad ſomnum.
Herculeam Trachyna iube ſub imagine regis
Alcyonen adeant,ſimulacraque naufraga fingant.

Imperat hoc Iuno. Somnũ deinde ex multis ſomniorum ſpeciebus delegiſſe Morphea, qui ſolus homines referre imitarique deſcribitur,ad exequenda Iunonis iuſſa. Is autem Ceycis formam indutus,& naufragi prę ſe ferens ſpeciem,thalamum Alcyones adijt,nunciauitq; Ceycem eius maritum tempeſtate maris oborta nau fragiũ feciſſe. VIII. Prudentiũ aũt & philoſophantium plenus eſt animus. Studioſiorũ animũ plenum vocat Ariſtoteles,ꝙ diſciplinas & pulchrarũ cognitionũ habitus animo reconditos teneãt,circa quorum cogitatus obſeruantur ſemper,& nõ niſi digna & ſeria me

dicantur. Hinc Plutarchus de Scipione Africano. Fuit autẽ vir non ſolũ oĩ bellica laude dignus, ſed etiam domeſticis virtutibus præſtans, quę ſic animum ingenſumque eius alebat, vt dicere ſolitus ſit, nunq̃ ſe minus otioſum eſſe, q̃ cum otioſus, nec minus ſolum quã cũ ſolus eſſet. Interdũ eñ multitudinem conſulto fugiens, tanquã in portum ſe in ſolitudinem recipiat. Hinc Ariſtoteles ſtudioſorũ ſomnia meliora digniora[q]; eſſe cõteſtatur, ꝙ ea fere ſemꝑ occurrũt in ſomno, quę attentius vigilãtes cogitãt. XI. Sunt[q]; furioſorũ & phanaticorũ motus, vt poemata Philegidę. Philegides poeta fuit Græcus, qui fabulã de venere ab exordio inceptã cõtinuata ſerie (vt hic affert Ariſtoteles ad finem vſque perduxit. Huic generi poematis aſſimilantur motiones phanaticorum, menteque captorum, quę ſuum auſpicatæ principium, ſine intermiſſione ad exitum vſque procedunt.

¶ Paraphraſeos in librum Ariſtotelis de diuinatione per ſomnum, & in eundem ſcholiorum, finis.

Primi capitis paraphraſeos in Librum de longitudine & breuitate vitę, annotat.

¶ Totum generis, tota ſpecies. ¶ Hominum genus, tota hominũ ſpecies. ¶ Pleruumque ſuſceptiuis corruptis, accidentia ſola ratione corrumpuntur. ¶ Suſceptiua denominationis ſubiecta.

Liber de longitudine & breuitate vitæ continet tria capita.
1 Primum quatuor concluſiones, duas quæſtiones, earum ſo
lutiones & quinque corollaria poſt quartam. ¶ Prima cõ
cluſio. Cur animalium quędam ſint longæ vitæ, & quędã
breuis vitæ & omnino quæ vitæ longitudinis, quæve bre
uitatis cauſę ſint, expedit conſiderare. ¶ Nam de his mul
ta dubitatio eſt. Neque quidem adhuc perſpectum ſatis
eſt, an eędem ſint cauſæ cur hæc animalium longę ſint vi
tę hæc breuis: & cur hę plantarum longę itidem ſint vitæ
hę vero breuis, modicoque tempore durent. Et vtrum idẽ
ſit diuturnæ eſſe vitæ, & natura conſiſtere ſanũ: an aliud quicquam: & an idem ſit
correpti eſſe, citoque labentis æui, & eſſe natura languidum, an non. Aiunt enim
hi, languorulentam naturam ad citam vitę corruptionem accedere. hi autem con
tra nihil prohibere languore detentos longam protrahere vitam. Expedit igitur
2 de his cauſas perquirere. Paulo enim ante de ſomno & vigilia determinationem
exegimus. hoc in loco vitę lõga de ꝓtractione atque eius breuitate aggrediemur
determinationem de morte & vita, ægritudine & ſanitate (quantum ad philoſo-
phum attinet naturalem) in aliud tempus differentes. ¶ Secunda. Hæc viuendi
diuerſitas in totis generis, atque in eiuſdem ſpeciei ĩdiuiduis comperta eſt. ¶ Nã
hominum genus, equorum genere viuacius eſt, longioriſque vitæ: & vnus homo
3 altero homine longiorem ducere vitam cognoſcitur. Et hæc diuerſitas etiam ſe-
cundum loca comperitur. nam qui calidas incolunt regiones, durabiliorem vitã
habent. qui autem frigore obtunduntur, correptiorem vitam ſentiunt. & eiuſdem
etiam regionis incolę, hi longę vitę ſunt, hi cito labentis & fluxę. ¶ Tertia. Ele-
menta, ignis, aer, aqua, terra, facile ſunt corruptibilia. Nã ſunt aliis corruptionis
cauſa, tranſmutabilia[q]; adinuicem. quare & quęcun[q]; ex ipſis componũtur, trãſ-
4 mutabilia atque corruptibilia ſunt. conſentaneum eñ eſt, ex aliqbus, cõſtituta, cõ
ſtituẽtiũ participare naturã. Et de cõpoſitis quæ ex multis arte quadã cõpacta ſũt
alia eſt ratio: de qua ad p̃ſẽs nõ ĩtẽdim⁹ ¶ Quarta. Nõ nullorũ accidẽtiũ multipli
ces exiſtũt corruptiones. ¶ Nã hæ ſuſceptiuis ſaluis a cõtrario fiunt: vt cũ ſani-
tas ab ęgritudine corrũpitur: & ſcientia a deceptione. hę priuatione quadã, & vt
abſente cõſeruãte: vt cum ſcientia obliuione delinitur. hę vero fiunt ſuſceptiuis
corruptis. animalibus eñ corruptis, & cogitationẽ & ſanitatẽ quæ in ipſis ſunt cor

rumpi neceſſe eſt. ¶ Prima quæſtio. An cùm animalia corrũpuntur, anima hos
varios corrumpendi modos habeat. ¶ Reſponſio. Non: ſed cum corrumpitur, ſo 5
lum ſuſceptiuo corrupto corrumpitur. ¶ Secunda queſtio. An corruptibile quo-
piam in loco eſſe poſſit, vbi ſit incorruptibile? vt ignis ſurſum, vbi non habet cõ 6
trarium. Plane id apparet. nam ipſi principes actus, principeſq; rerũ formæ, vno
modo (vt de animalium formis modo diximus) corrumpuntur, vt cum ſua ſuſce
ptiua corrumpantur. Atqui ipſa non corrũpuntur niſi a contrarijs. non enim vt
accidentia corrumpuntur, quandoquidem ſubſtantiæ ſint, & quæ non ſunt in ſub
iecto. vbi igitur nullum habebunt contrariũ, incorruptibilia euaſura ſunt. ¶ Re
ſponſio. Et ſi quicquam in loco eſſet vbi nihil ei eſſet contrariũ, non tamen ſim-
pliciter incorruptibile eſſet. nam ipſum extra exiſtens, corrumpi nihil prohi-
beret. Neque id verum eſt, ipſum in loco quopiam eſſe poſſe, vbi nihil ſit ei con
trarium, impoſſibile enim eſt materiam habenti, vbicunque ſit, non exiſtere ali-
quo pacto contrariũ, nam impoſſibile eſt materiam ab accidentibus eſſe ſeiun-
ctam, & contra. Et ſi abundans aliquid ſemper fieri oportet, ipſum eſt contrariũ,
& permutatio omnis, ex contrario. Et ſi nullum aliud actu poſueris contrariũ, &
quam ipſum continens, ſiue ipſum continens corruptibile ſit, ſiue non, ipſum ta-
men a continente tandem corrũpetur, continens enim, corruptibilis corruptionẽ
operatur, aut ipſi cooperatur. Et id quidem vt ex dictis ſufficienter cognitum ac
cipiamus, aut ſi ſatis probatum non placet, ſupponamus omni corruptibili aliqd 7
actu eſſe contrarium, & ex prioris reliquijs abundans ſuperfluũque fieri. ¶ Pri-
mum corollarium. Vnde fit vt maior flamma, minoris flammę conſumptionem
acceleret, per accidens tamen. ¶ Nam accidit, vt quũ multo tempore parua flã-
ma fumum conſumpſiſſet, maior adueniens flamma cito rapiat, materiãque exe
dat. ¶ Secundum. Fit etiam vt omnia viuentia corpora in continuo motu exi- 8
ſtant, & fiant, aut corrumpantur, continens enim aut ea operarur, aut ad ea coope
ratur. ¶ Tertium. Hac de cauſa quæ ſe transferunt animalia & cætera viuentia
q̃ tranſponuntur (vt plantæ quæ tranſplantãtur) interdum fiunt durabiliora, in- 9
terdum vero citra ſtatutam natura durationem accelerantia. ¶ Quartũ. Fit itẽ
ſicut æterna nuſquam contrarium ſuſtinent ex oppoſito quęcunque materiæ ad 10
dicta ſunt, protinus vbicũque ſint, contrarium habeant. ¶ Quintũ. Quare ſi qui
dem materiæ quantitatis iuncta eſt, contrarium habet, vtpote ſecundum quam 11
fit augmentum atque decrementum, ſi qualitas habet & qualitas contrarium ſe-
cundum quam fit alteratio, & ſi ſecundum locum motus, habet & motus contra-
rium, ſecundum quem fit in alium locum permutatio.

PRimi capitis libri de longitudine & breuitate vitæ ſcholia. 1. Neque quidem adhuc perſpectum ſatis eſt. Ad dubitationes hoc in loco agitatas paucis reſpondendum eſt, eandem eſſe communem cauſam longitudinis vitę in plantis & animalibus, ſimiliter & eandẽ eſſe breuitatis vitæ cauſam in vtriſq;, eandemque poſterius explicandã. Deinceps dicendum eſt non idem reputari debere, diuturnam ducere vitam, & ſanitate potiri, q̃uis vnum alteri coadiuuet, vtpote ſanitas ad vitæ longitudinem. quia enim eorum cauſæ, & rationes longe ſunt diuerſæ, idcirco interdum vnum ſine altero inuenitur. Vitæ enim productioris ratio in calido & humido conſiſtit, ſanitatis vero, in debita quatuor humorum proportione & contemperamento. Sic neque idem cenſendum eſt, breuis eſſe vitæ, & natura languere, eſſeq; valetudinariũ, quanuis hoc ad illud diſponat, alia quia eſt vnius & alterius propria peculiariſq; cauſa. XX. Nã hominũ genus equorũ genere viuacius eſt. Vt ſit tota hominis ſpecies viuacior equorum ſpecie, non oportet quemuis hominẽ quolibet equo diuturniorem degere vitã. nã equus adultam aſſecutus ętatẽ prolixiore potitur vitã, q̃ puer qui in primis annis vita excedit, ſed ſufficit q; viuaciſſimum vnius ſit diuturnius viuaciſſimo alterius, vt q; homo omnium diutiſſime viuens, productiorem habeat vitã q̃ equus in toto equorum genere protractiſſimæ vitæ. Et ita cum vna tota ſpecies ad alteram in aliqua ꝓprietate accidentaria confertur, debet maximum vnius ad alterius maximũ rite cõparari atq; referri. Quod aũt hominibus quã equis diuturnior ſit vita, vt hic affert litera, hinc conſtat, q; viuere equi nonnulli ad ſummũ dicantur annis quinquagenis, fœminę autem eorũ minore ſpatio. Eædem quoq; quinquennio creſcere deſinũt, mares anno addito, vt refert Sypontinus, quanuis vixiſſe equum ſeptuagintaquinque annos authores prodant. Homines autem

multo longiore viuunt annorum curriculo, vt experientia compertum habemus, & ex annotatis ſecundi capitis proxime ſequentis euadet apertius. Nam qui calidas incolunt regiones. Id Ariſtotelis dictum intelligitur de calido extrinſeco temperato, & bene proportionato ipſi intrinſeco, quod non vſqueadeo exuperet & ſuperuincat, vt ipſum expirare cogat. Huiuſmodi enim vehemens calor, & efferuens, induceret potius corruptionem, quemadmodum valentius calidum foris exiſtens, in re putrefactione corrumpenda educit id caloris quod ineſt rei putredinem paſſuræ & eam labefactat atque corrumpit. Proinde non oportet ſi habitantes calidas regiones ſunt longæ vitæ, eos qui in calidioribus degunt regionibus. longioris eſſe vitæ, & qui in calidiſſimis, longiſſimæ, nam vt ſimpliciter ſe habet ad ſimpliciter, ita magis ad magis, & maxime ad maxime ſe habere debere, intelligendum eſt, vbi crementum vnius, ſimiliter ſequitur crementum alterius, vt bonitas iuſtitiæ. At crementum caliditatis conſequitur diuturnitas vitæ, quin potius nimio caloris exceſſu, ſicut & defectu offenditur vita, vt quæ in mediocritate & quadam æqualitate nata ſit conſeruari. Et quanuis Ariſtoteles in Politicis habeat in regionibus frigidis homines robuſtiores eſſe & audaciores, quam calidis, compertumq; habeamus corpora noſtra hyberno tempore, quam æſtiuo ſaniora eſſe, quod frigus poros conſtringat, caloremque naturalem intus coerceat, non tamen protinus efficitur, frigiditatem regionis diuturnitati vitę potius conducere. nam audaciam & robur non ſemper cōſequitur vitæ diuturnitas. Eſt enim leo elephanto audacior, & tamen correptioris vitæ. Gallus item cornice animoſior, minus tamen habet vitæ curriculum. Sic & ſanitatis non prorſus eadem eſt cauſa, quæ longæ vitę, neq; longæ vitæ ea quæ ſanitatis. IIII. Nam hęc ſuſceptiuis ſaluis a contrario fiunt. Primo corruptiones accidentium fiunt a ſuo contrario, totis ſubiectis manentibus, vt abijcitur adueniente calore frigiditas ab aqua permanente. Secundo fiunt accidentariarum diſpoſitionum deperditiones ſaluis iiſdem totis ſubiectis, per priuationem, vt defitio luminis per abſentiam lucidi. Tertio vero fiunt earum abolitiones, per totum quæ denominationis ſunt ſubiecta corruptionē. Et hæ duplices ſunt. nam aliqua accidentia corruptis ſuis ſubiectis ſecundum rem corrumpuntur, & eſſe deſinunt, vt ſanitas corrupto animali. Alia vero ſolum ſecundum rationem, quemadmodum etiam admonent notæ, vt ſcientia & cognitio hominis, ipſo moriente. Tunc autem accidentia, ſola ratione corrumpuntur, quando ſecundum rem manentia, amplius non denominantur illius eſſe ſubiecti, cuius prius dicebantur, vt leone mortuo, manet quidem re ipſa eadem magnitudo, colorque fuluus qui fuerat in leone, verum non amplius dicitur magnitudo aut color fuluus leonis. Sic anima rationali ſoluta a corpore, manet in eadem ſcientia numero & cognitio quę prius fuerat, ſed non dicitur amplius ſcientia animalis aut hominis. Quocirca recte hic dicit Philoſophus, animalibus corruptis cognitionem corrumpi, vtpote ſecundum rationem. Neque ex hoc dicto, Philoſopho impingendum eſt, quod animam rationalem ſenſerit mortalem, vt diligentius annotatum eſt in logicis circa genus ad aliquid. Demum (vt primæ quęſtionis apertior habeatur ſolutio) forma ſubſtantialis rerum naturalium, vt anima, neque primo horum modorum corrumpitur, neque ſecundo, ſed ſolum tertio. Cum enim totum ſubiectum deſtruitur & ipſa etiam anima deſinit, aut ſecundum rem, vt in cæteris viuentibus ab homine, aut duntaxat ſecundum rationem, vt in homine, cuius anima corpore ſoluta ſuperſtes quidē eſt, ſed amplius nō dicitur animal hominis. VI. Plane id apparet, nam ipſi principes actus. Ratio hæc probare nitens partem reijciendam, diluenda eſt, admittendo formas ſubſtantiales non corrumpi, niſi ſua tota corrumpantur, & tota itidem non corrumpi, niſi a contrarijs, ſed negando id quod ſupponit concluſionis illatio, corpora ſcilicet naturalia in aliquo loco eſſe poſſe, vbi nullum habebunt cōtrariū. Nam vbi nullum eius actu eſſe aliud contrarium, quam continent, nunquam tamen continens naturale eſt ſuo contento non contrarium, ſiue corruptibile ſit, vt cælum lunæ ad ignem, ad quem non aliter ſe habet, quam ignis ad aerem. Ignis autem aerem ſecundum partem corrumpit, igitur & cælū lunæ ignem, etſi in ſuo loco naturali exiſtentem, ſiue ipſum continens ſit corruptibile, vt elemēta ſuperiora contraria ſunt inferioribus q̄ complectūtur. Prætetea tametſi admitteretur ens naturale in aliquo loco collocari poſſe, vbi nullum haberet contrarium non tū̄ protinus cōſequeretur ipſum eſſe ſimpliciter & abſolute incorruptibile. nā nihil ꝓhiberet ipſum extra illum locū̄ exiſtēs, & in alio conſtituū̄ loco, vbi contrariū̄ haberet corrumpi. quare adhuc comprehendi haberet potentiam. Permutationes em̄ eſſe non poſſent, vno ſemper exiſtente agente. Ad tranſmutationē enim omnem duo requiruntur agentia, inter quæ ſit contrarietas, & vnum patiens, vt primus auſcultationis phyſicę liber oſtendit quorū̄ quidem agentium vnum acquiratur, & alterū̄ deperdatur. Supponit enim phyſicus tranſmutationem omnem contrarijs claudi terminis, & inter contraria fieri. Cum etiam in omni tranſmutatione debeat eſſe aliquod abundans, ſcilicet agens pręſtantioris virtutis, aut forma quæ per motū̄ acquiritur, ipſum eſt contrariū̄ deficienti, vtpote formæ q̄ deperditur. Hinc recte petit Ariſtoteles in fine ſolutionis præſentis quæſtionis ſupponi, omni rei naturali ea enim & ſola & omnis corruptioni eſt obnoxia) aliquid actu eſſe contrarium; & ex prioris præcedentiſque rei naturalis reliquijs (id eſt materia, quæ in corruptione relinquitur) ſuperfluum, abundanſque fieri, hoc eſt nouam rem gigni quæ virtute alteri præſtat & excellit, vt ex ligni reliquijs ſit ignis, cuius forma ad ligni formam abūdans eſt & excedens, vt quam ſubiecto depulerit atque corruperit. VII. Nam accidit, vt quem multo tempore parua flamma. Quonam pacto maior flamma quodammodo acceleret minoris flammæ conſumptionem, annotauit Ariſtoteles ſexto cap.

Non modo humidum multum eſſe oportet,ſed & calorem adijcere neceſſe eſt,
ne cito infrigidari gelarique poſſit. Aequata enim eſſe debent:vt humidum,ca-
lidum non excedat,ipſumque ſuffocet,& extinguat:& ne calidum excreſcens ſu-
perfluumque,humidum exedat,hunc in medum in quanto & quali contempera
ta,hac de cauſa itaque fit vt homo grandioris molis animalia vita ſuperet,quod
illis multitudo humidi calorem ſubruat. Itaque ſit vitale humidum , pigue,
multum,bona proportione calidum,non ſuperfluum:.Cito enim ſiccabile,& cito
gelabile(quale habent nonnulla)aqueum & ſuperfluum,illaudabile eſt,nam ſu-
perfluitas aũt languore interimit,aut naturæ contraria corruptionem accelerat.
Vim enim obtinet contrariam,corrumpitque interdum totam naturam,interdũ
19 corporis particulam. ¶ Primum corollarium. Quapropter animalia plurima ve-
nere vtentia,& multi ſeminis,ciro ſeneſcunt. Semen enim ſuperfluum & ampli-
us ſiccat emiſſum. ¶ Secundum . Hac de cauſa mulus equam & aſinum(ex qui-
20 bus genitus eſt,vita exuperat:itidẽ & paſſerũ fœmellę ſuperãt maſculos. Nã mu
lo nulla venus conceſſa eſt:&paſſerũ maſculi plurimã ſequuntur venerẽ. ¶ Ter
21 tium. Fit item vt mares laboribus attriti,fœmellis citius ſeneſcant. Nam labor
exſiccat:ſenecta autem ſicca eſt. ¶ Septima concluſio. In omni fere animalium
22 genere maſculi ſuis fœmellis natura diuturnioris ſunt vitæ. ¶ Nam maſculus na
13 tura calidior fœmella eſt. ¶ Octaua,eadem quoque cauſa euenit in regionibus
calidis quam in frigidis animalia durabiliora eſſe. Calidiora enim illic ſolidiora
14 atque firmiora naſcuntur. ¶ Corollarium. Quapropter in eiſdem locis notabilis
excellentiſque magnitudinis animantes natura frigidæ naſcuntur,vt ſerpentes,
vt lacertę,vt ſquammata,& in mari rubro mirę magnitudis oſtracoderma,calida
enim humiditas,augmenti cauſa eſt,& vitæ. In frigidis autem locis(vt quæ ad
arcton ſita ſunt)minora,& terreſtria,& aquatilia,quę parũ ſanguinis habent, aut
prorſus ſunt exanguia quod his locis aqueum magis retineant humidum , & cito
gelabile:hinc minoris molis ſunt,& breuioris vitæ. Aufert em̃ cõgelatio augmẽ
tum,ꝓiter &nutrimẽtũ,quę aũt alimentũ nõ ſumant vt expedit. & plantas,& aĩa
25 lia , per cito corruptũ iri neceſſe eſt. ¶ Nona. vbi calor multũ excreuerit,vita mi
nus diuturna eſt. ¶ Nam propriam conſumit materiam,ſicut magna flãma pau-
cam corrumpit,quod eius fomentum eiuſque materiam abſumat,ita & naturalis
ille calor. ¶ Decima. Greſſilia aquatilibus vt in pluribus longioris productioriſ
26 que vitę eſſe ſolent,quod aquatilia aquoſa ſint:tale autem humidum facile cor-
rumpatur,quia frigidum & gelabile ſit facile. ¶ Vndecima. Sanguine prędita,vt
in pluribus,exanguibus ſunt durabiliora. ¶ Nam ſanguine prędita calidiora ſũt
27 exanguia vero algidiora,neque pinguis,neque dulcis grandem copiam habentia
animalium enim pingue,dulce eſt. ſunt igitur breuioris vitę:niſi magnitudine;
deterioris naturæ conditionem compenſent. Apes tamen,quod dulcis plus habe
ant,pleraque maiuſcula animalia diutius viuendo ſuperant.

SEcundi capitis ſcholia. XVI. Sunt enim plantarum cypariſſus & palma longiſſimæ vitæ. Sypontinus de Cypariſſo. Durat hoc lignum ætate longiſſima. Valuæ ex eo fuerunt in templo Epheſia Dianæ,quæ poſt quadringentos annos nouis ſimiles videbantur,& Romæ ſimulacrum Iouis e cupreſſo viſum eſt in arce,a condita vrbe ſexcenteſimo primo anno dicatum,vſque ad Traiani tempora integrum durans. Vocatur arbor ipſa modo cypariſſus,modo cupreſſus. Virgilius, Aeriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi. Idem. Et teneram ab radice ferens Syluane cupreſſum. De ceruo Sypontinus. Vita ceruis longiſſima. Capiti ſunt aliqui poſt centum annos cum torquibus aureis(quos Alexander magnus addiderat)cute iã fere ob pinguedinem obductis. Plinius de ijſdem. Cum ſe ſerui ætate grauatos cernunt, ſerpentes requirunt,vt eos flatu ad ſe tractos cum comederint,reuertantur ruſus in ætatem priorem hinc, Virgilius. Et ramoſa Michon viuacis cornua cerui. De elephantis tradit Ariſtoteles,complures eorum viuere ducentis annis, quoſdam etiam trecẽtis , iuuentamque eorum ſexageſimo anno incipere. De homine,quod diuturnæ ſit vitæ, in primis teſtimonio eſt Neſtor rex Pyli,qui treceteſimum vitæ annum attigiſſe ſcribitur,vt ipſe de ſe apud Ouidium teſtatur, Annos vixi bis

centum,iam tertia viuitur ætas . Et Iuuenalis de eodem . Rex Pylius , magno ſi quicquam credis
Homero. Exemplar vitę ſuit a cornice ſecundæ . Id de cornice dixit Iuuenalis, quod ea nongen-
tos annos viuere dicatur.Ouidius. Viuaciſque iecur cerui , quibus inſuper addit . Ora caputque
nouem cornicis ſecula paſſæ.De Galeno medico(vt Sypontinus ait)exploratum eſt centum & qua
draginta annos eum vixiſſe,tanta in cibo potuque abſtinentia vſus eſt . Nunquam enim ad ſatie-
tatem comedit aut bibit,nec crudum quicquam guſtauit , odoriſicum ſemper anhelitum ſpirans
& ſine aliquo morbo ſola ſenectute defecit.Maſiniſſa Numidarum rex centeſimum vitæ ſuæ an-
num impleuit.Gorgias Siculus centum & octo annis vixiſſe traditur.Et ex fœminis Terentia Ci-
ceronis vxor centum & tribus annis vixit.Clodia centum & quindecim , & nonnulli alij tum viri
tum fœminæ,quos idem author enumerat,grandæua fuerunt ætate.De Bragmanis quoque Indo-
rum philoſophis referunt authores quod centum & quinquaginta annorum plærunque expleant
ætatem,ob ſaluberrimam aeris in quo diuerſentur temperiem,& ſummam in victu moderatiſſimã
que mediocritatem.Siquidem gens illa Bragmanarum(vt tradunt)pura & ſimplici vita viuit,nul
lis rerum capitur illecebris,nihil appetit amplius quam naturæ ratio flagitat, ſola viuit alimonia,
quam tellus ſine cultura producit.Hinc nulla apud eos morborum genera, nullus apud illos vſus
medicinæ,quia parſimonia eſt illis medicina,ſed longa diuturnaque ſanitas vſque ad mortem ,quã
ſola ſenectute tabeſcentes demum ſuſtinent.Sed & ex Valerio libro octauo,cap.de ſenectute, com
pluſcula diuturnitatis humanæ vitæ,præter ea quæ hic adducta ſunt , exempla affatim inuenies.
XVII. Sed quale humidum,qualeve calidum,paucis expediamus. Calidum quod eſt cauſa lõgæ vi
tæ neque debet eſſe aereum ſolum neque igneum ſolum,ſed ex vtroque contemperatum . Nempe
huiuſmodi calidum debet eſſe coniunctum humido contemperato tanquam ſuæ materiæ , Calidũ
autem quod ſolum eſt igneum,humido coniunctum non eſt,ſed ſolum ſicco. non poteſt igitur eſ-
ſe ſolum igneum. Rurſum huiuſmodi calidum debet augmentum & nutrimentum efficere,præci-
puique efficientis inſtrumentum eſſe.Calidum autem ſolum aereum minus eſt ſufficiens ad id effi-
ciendum . non enim ſatis validam habet virtutem conuertendi alimentum in ſubſtantiam nutriti,
non poteſt igitur eſſe tale calidum,ſolum aeream,ſed mixtum ſit oportet. Neque ex eo quod in ae-
re vitam degimus,efficax ſumi poteſt argumentum, huiuſmodi calidum debere eſſe ſolum aereũ,
vt locatum corpori locanti quo continetur,reſpondeat . Non enim requiritur huiuſmodi reſpon-
ſus inter corpus locans & locatum in naturæ ſimilitudine,quia ſemper eſſe debent diuerſæ ſpeciei,
alioqui vnum alteri foret continuum,vt aer aeri. Neque in qualitatũ ſimilitudine neceſſaria eſt in
ter vtrunque conuenientia.non enim oportet ſi qua in corpore locante comperitur qualitas , eam
quoque & in corpore locato reperiri , ſed ſolum debent in corpore locante naturali qualitates eſ-
ſe conducentes conſeruationis ipſius locati,quemadmodũ in aere ſunt affectiones accidentariæ cõ
ducentes ſaluti animantium in eo degentiũ.Et quanuis huiuſmodi calidum partim (vt dictum eſt)
igneum,contrarietur humido aqueo,non tamen arbitrandũ eſt ipſum in piſcibus extinctũ iri. Nã
non poteſt humidum aqueum in eis peruenire vſque ad intrinſecum calidũ propter ſquamas,qua-
rum munimento piſces obtecti ſunt contra aquę iniuriam . Perinde ac ſi ponatur candela accenſa
& obducta pelle laternæ in aqua,ignis ipſius candelæ non extinguetur per circũiacentem aquam.
nam non poteſt illa penetrare circundantẽ pellem Sic & humidũ quod diuturnioris vitę cauſa eſt,
neq; ſimpliciter aqueũ eſſe debet,neq; ſimpliciter aereũ,ſed contemperatũ ex vtroque,plus tñ aeris
q̃ aquę pticipans,q, humidũ aqueũ facile ſit gelabile,& non pingue,& q̃uis humidũ aereum ſimplex
minus compactum ſit,& firmum,magiſq; ſubtile quam aqueum , compoſitum tamen & mixtum
compactius eſt,firmius & groſſius, quam aquoſum , quod propter innatum fluorem cito deperit.
Id herba liquido produnt,vt quæ cito habent ortum propter earum fluxum humidum & aqueũ,
celerem quoque habent interitum.Solidiora autem,& quæ plus habent humidi aerei,propenſioris
ſunt vitæ,nam humidum aeris mixtum permanentius eſt,vt liquido conſtat in oleo & cæteris aere
um participantibus humidum. Neque ex eo quod humidis nutriamur , ſumi poteſt argumentum
id humidum ſolum aqueum eſſe debere.Nam quia corpus noſtrum mixtum eſt,oportet & alimen
tum eſſe mixtum,neque vnquam ſimplex mixto nutrimentum ſubminiſtrare poſſet . quocirca in
alimento humidum eſt aereum & aqueum haud minus quam in eo quod nutritur, & in neutro po
nendum eſt eorum alterum ſolum. XIX. Animalia plurima venere vtentia,& multi ſeminis, ci-
to ſeneſcunt.Non quidem quantum ad annorum multitudinem,grauioremve ætatem. Nam ani-
malia veneri indulgentia non magis ætatem accelerant , neque ſenij conſtitutos attingunt annos,
quam non indulgentia,vt homo in libidinem pronus non celerius ſeptuageſimum pertingit annũ
(qui eſt annus ſenectutis humanæ)quam is qui continentioris fuerit vitæ, ſed quantum ad ſenectu
tis proprietates & conditiones,vtpote frigiditatem,ſiccitatem, corporis imbecillitatem , & cæte-
ras,quas qui ſępius venerem exercent, citius ſentiũt q̃ temperatiores & continentiores , præuenit
que ſenectus corporis ętatem ſenilem,nam id ætatis caneſcunt,ſenioq; confecti ſunt, quo alij vege-
tioribus adhuc ſunt viribus Et hoc pacto cætera ſunt intelligenda,quę conſimili ſententia in litera
afferuntur. XX. Hac dr cauſa mulus equam & aſinũ. Mulus itidem & mula,nam vtrũque latinus
ſermo pro eodem recipit,ex aſino & equa progignitur. Sterile eſt animal,& natũ infœcũdũ,quan-
doquidem non generat,neque ſere vllũ animal quod ex duobus generibus natum, tertij generis fa-
ctum ſit,Legitur tamen in annalibus mulam aliquando peperiſſe,ſed id prodigij loco habitum eſt.

Mulum octoginta annis vixiſſe Athenis memorant. Aſinis autem & equis longe correptior vita eſt. Demum paſſer(cuius etiam hæc litera facit mentionem)auicula eſt vulgo nota, ſic dicta(vt perhibent) ꝙ ob nimiã ſallacitatem,comitialem morbum patiatur,ſitq; ob id breuiſſimæ vitæ. Mares vix vnq̃ biennium excedunt,fœminis longiuſculũ ſpatium eſt. XXVII. Apes tamẽ ꝙ dulcis plus habeant. Procreantur apes(vt ferũt)ex bobus,ſicut crabrones ex equis,ſuci ex mulis,veſpæ ex aſinis. Apibus ipſis diuturnioris vitæ cauſa inter cæteras hęc eſt pręcipua,ꝙ fœtus cõcubitu non progenerẽt,neq; veneri indulgeant. Quod cũ ſecẽ omnes,tum Virgilius hiſce carminibus atteſtatur.

Illum adeó placuiſſe apibus mirabere morem.
Quod nec concubitu indulgent,nec corpora ſegnes
In venerem ſoluunt,aut fœtus nixibus edunt.
Verum ipſæ è folijs natos & ſuauibus herbis.
Ore legunt.

Vita eis longiſſima,ſeptem annorum eſt,alueum nunquam vltra decenſum duraſſe produnt. Sunt (vt inquit Sypontinus)qui mortuas ſi intra tectum hyeme ſeruentur, deinde ſole verno torreantur,ac ficulneo cinere toto die foueantur,reuiuiſcere exiſtiment. Quando vero in totũ amiſſę ſunt, ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis,vel vt Virgilius ſcribit iuuencorum corpore exanimato reparantur. Qui ſane in Georgicis hunc apium exortum explicat.

Hic vero ſubitum ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt,liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes vtero,& ruptis efferuere coſtis.
Immenſaſque trahi nubes,atque arbore ſumma
Confluere,& lentis vuam demittere ramis.

ℂTertij capitis annotat.

ℂNouellas,nouos & teneriuſculos palmites.

TErtium caput continet tres concluſio nes, & vnum corollarium ad ſecũdam. ℂPrima concluſio. Plantarũ quędam ſunt
28 quæ compluribus animalium longioris durationis exiſtunt. ℂHoc enim primo euenit, quod ipſæ minus aquoſę ſunt,ſed viſcoſę:non facile gelabile neq; facile ſiccabile habentes humidũ.frigidiores tamen & ſicciores ſunt,quod terreę ſint naturæ. ℂSecundo hoc euenit quod ſibi ſpecialem viuendi modum vendicant,animalium viuendi modo diſparem, præterquam inſectorum, quibus plantę nonnulla ſimilitudine habent communia. Plantæ em̃ quotannis iuueneſcunt,nam ſurculos & nouellas proferũt,regerminant,& ſe reparare vidẽtur. Et non totę ſimul ſeneſcunt:ſed vbi ram⁹, vbi ſtipes aliquis perierit,protinus iuxta corruptum repullulat alter,& ita de radice:vt cum eius aliquid corruptum fuerit,renaſcitur alterum,primi damnũ reparans. Hęc autem animalibus nõ cõtingunt,hac itaq; de cauſa plantę diuturniores durabilioreſq; non iniuria videntur. ℂSecũda. Plantę(vt iam dictũ eſt)inſectis animalibus aſſimilantur. ℂNã
29 vt eius generis animalia diuiſa viuũt,& ex vno duo fiunt,aut multa, ita quoq; in plantis compertũ habetur,vt diuiſæ viuant,& ex vna duę multæq; fiant. Hoc tamen intereſt,quod inſecta animalia diuiſa multo tempore durare nequeunt, organa enim non habent ſuarũ functionũ: neq; ipſis noua reparare conceſſum eſt. Plantæ autem id poſſunt:vbiq; potentia radicem generantes,regerminandique virtutem. ℂCorollarium. Ex quo iterum intelligere promptũ eſt cur cum vna
30 partium ſenuerit,pars relicta nouam regerminet: & id quidem longam efficere vitam. ℂSi enim plantæ particulam humi defixeris,radicem aſſumit, vegetat, excreſcitq; in arborem, aqua ſi iterum plantulam demis, alicubi defixa tandem radice hærebit,& id quoties demere,aſplantare,inſerereq; libuerit,eueniet:quod vbique reuirandi atque regerminandi virtus aſſit. Quemadmodum itaque id videsin aſplantatione hac ita in vna & eadem manente planta videre licebit,quare nil mirum ſi diuturnę(vt quæ ſemper reparant) cognoſcantur eſſe plantæ.
31 ℂTertia. Nonnihil etiam & aliis animalibus pariter & plantis commune ſepe ritur. ℂNam animalia quorum ſuperiora groſſiora ſunt,permanentioris ſũt vitę. Hinc maſculi ſuis fœmellis(vt in pluribus)cognoſcũtur diutius viuere,habẽt

enim corpulentiora atque groſſiora ſuperiora, calidiora enim ſunt, ferturque calidum ſurſum: frigidum autem deorſum poſſidet. & manus quidem magis quã fœmellæ partes illas groſſiores habet. Ita plantę robuſtarum groſſarumq; ſummitatum (ſũmitates enim & ſuperiora plantæ, voco radicem. & quæ radici vicinæ adiacent. eſt enim radix, plantæ caput) longiore perdurant tempore. Et de ijs loquor plantis quę in arbores ſe erigunt: & non de ijs quæ epiteę ſunt, annuæque durationis. illę enim vt quędam herbæ vnico anniculo ex ſemine prodeunt, increſcunt, ſuumque ſenium nactæ intereunt. Sed de hic plura dicere, ad determinationem illã quam de vegetabilibus & plantis reſeruamus faciendam, attinet. Et de longitudine & breuitate vitę, quæ modo diximus, nunc dicta ſufficiãt, nouamque paremus determinationem de iuuentute & ſenectute, morte & vita, & aſpiratione & reſpiratione. quę cum determinata fuerint, finem ſuum aſſecuta erunt quæ de anima nos determinaturos promiſimus.

TErtū cap. ſcholia. XXVIII. Plantę enim quotãnis iuueneſcunt. Duplex eſſe cõperitur plãtis ætas. Vna annua, & quæ tota vnius anni circulo abſoluitur, in quatuor digeſta partes, anni partibus reſpondentes, pueritiam veri, adoleſcentiã ęſtati, adultam ætatem autumno, & ſenectutem hyemi accommodatam. Et quemadmodũ anno ſuccedit annus, & hyemi ver, per continuam cæli reuolutionem, ita & huiuſmodi ætas in ipſis renouatur, ſenectutiq; hybernæ ſuccedit verna iuuẽtus, ĩ qua quotannis reuireſcunt. Altera eſt plantarum ætas complectens totam earum durationem, in quatuor itidem diſtincta partes, infantiam, qua teneriuſculæ ſe humo plantulæ attollunt, adoleſcentiam, qua robur & incrementum deſumunt, adultam, & (vt ita dixerim) virilem ætatem, qua completum aſſecutæ crementum, infractis adhuc viribus conſtant, & ſenectutem, quia ad ſterilitatem areſcentiamque decidunt. Et vna quæque iſtarum ętatum in plantis attollentibus ſeſe ĩ ſublime, & ſolido robore nixis, plures complectitur annos, pro diuturnitatis vitæ earum diuerſitate. Neque iſtarum ætatum poſteriori vnquam ſuccedit prior, non enim recidunt plantæ ex ſenectute in huiuſmodi iuuentutem, ſed ſenio confectæ emoriuntur. Litera autem de priore ætate, quæ annua completur reuolutione, loquitur. Hæc autem animalibus non contingunt. Hæc quotannis iuueneſcere, repullulare, & vbi aliquid corruptum fuerit, loco eius alterum renaſci. Nam ſi pars aliqua animalis fuerit reſecta, vt auris, vt digitus, nunquam natura pars illa recreſcit, quemadmodum loco rami exciſi alter renaſcitur. Quod ſi quis obiectet vngues & crines recreſcere, inualido nititur argumento. Nam partes animalia non ſunt, ſed ad ornatum & nutrimentum ipſis conceſſa. Si quis rurſum ablatam pellem aut carnem in animali reparari afferat, quinimmo per nutritionem partes quaſuis deperditas reſtitui, non agit adhuc contra Ariſtotelem, qui id de plantis adductum intelligit de partibus inſignis molis per reſecationem deperditis, vt ramo aut ſtipite amputato, & non de partibus illis homogeneis, minuſque pręcipuis, aut etiam per continuũ defluxum deperditis, quarum vt deperditio inſenſibilis eſt, ita reparatio. Neque ex hoc conſequitur plantas maiorẽ ſortiri perfectionem quam animalia, quod partes deperditas reparandi vim habeant, non autẽ animalia, nam id ſeſe inquam quotannis renouare, parteſque amiſſas reproducere, perfectionem non arguit, cum fiat ſolummodo ſecundum vim vegetatiuam, quæ non minus in animalibus eſt quam plantis, tametſi alio modo his quam illis conueniat. Neque quiſpiam adduxerit ad id comprobandum, id Ariſtotelis in Topicis, bona diuturniora, pręſtantiora eſſe, & proinde plantas, q̃ diuturniora ſint animalibus, eſſe natura nobiliores. Nam id commune principium de bonis moralibus, quorum eſt electio quæve in conſultationem veniunt, intelligitur, non autem de cæteris, quæ bona non dicuntur niſi quatenus entia ſunt, qualia ſunt corpora naturalia omnia. Proinde Ariſtoteles non dicit ea pręſtantiora aut perfectiora eſſe, ſed eligibiliora, quod de proſequendis eligendis, fugiendiſque, præcipuam inibi determinationem moliatur. XXX. Si enim plantæ particulam humi. Quod ſuccisæ plantæ recreſcant, intelligendum eſt de ĳs quarum radix poſt ſucciſionem adhuc permanet viuens, alimentoque ſuſcepto nutritur, vt graminum, oleum, ſalicium, & ſimiliũ id genus arborum. Nam ſi radix emoriatur poſt ſucciſionem, regerminandi virtutem haudquaquam habebit, vt demeſſæ ſegetes non recreſcunt, quod poſt maturationem exareſcat radix. Alioqui nõ opus eſſet quotannis ſeminare agros, ſed vnica ſeminatione facta, ex manentibus radicibus noui creſcerent culmi, reuireſcerentque ſtipulæ. Sic cupreſſum ſucciſam negant recreſcere. proinde eam funeribus adhiberi ſolitam ferunt. Ditique ſacram haberi putauit gentilitas, quę etiam illam atram inuiſamque nuncupare conſueuit. Sic & balſama ferreis exciſa cultris prorſus exareſcunt, quod ferrum omnino horreſcant, marmoreque incidi malint. Quod vero exciſus ramus a tota planta, & terræ inſitus, radicem producat, qua alimentum attrahat, & fiat planta actu, id oſtendit ramum etiam toti plantæ coniunctum, producendæ radicis poteſtatem habere. Nam per abciſſionem non acquiritur noua in ramo virtus, ſed ea prius inerat, & non reducebatur ab actum, quod non fuerit neceſſarium peculiarem illi ramo produci radicem, vt qui totius plãtę radici hære

bat. Poſt detruncationē vero inſita illa vis ad actū reducta eſt, q̄ a ſuo toto reſecatus ramus, & iam actu exiſtens, noua radice indigebat. Perinde atq; gleba terrę cōiuncta ipſi terrę exiſtens in ſuo loco, grauitatē quidē habet, ſed per eā motū deorſum nō exercet, q̄ in ſuo naturali loco quieſcat. Eadem aūt diſtracta a terra, & exiſtens in loco ſurſum, per eandē grauitatē exercet motū deorſum, reducitur q; ea grauitas ad ſuā functionē iū peragendā. Neq; ex hoc q̄ ramus perpetuo manens affixus plantæ, nunq̄ producturus eſt radicē, arbitrandū eſt vim illā producendæ radicis inſitā ramo otioſam eſſe, aut fruſtra, vt quæ nunq̄ reducatur ad actū. Nam potentia illa fruſtra eſt, quæ non reducitur ad actum eo tēpore quo nata eſt ad illum reduci. At ipſa vis inſita ramo nō nata eſt reduci in actū, ramumq; producere pro eo tempore quo coniuncta eſt toti, neq; vt id tum faciat, vis illa ei indita eſt, ſed ſolum pro eo tempore quo a toto eſt ſemota, quo ſane ſi non faceret otioſa cenſenda eſſet. Haud ſecus ac grauitas glebę terrę otioſa cenſenda nō eſt, q̄ in ſuo loco naturali exiſtens; non faciat motum deorſum, quia non eſt nata facere motū pro eo tempore, ſed cum extra locum ſuum fuerit, quo quidem tempore ſi non deorſum moueret, cenſenda eſſet illa grauitas otioſa.

¶Paraphraſeos in librum Ariſtotelis de longitudine & breuitate vitæ, & in eundem ſcholiorum finis.

¶PROLOGVS IACOBI FABRI STAPVLENSIS IN PHYSICES INTRODVCTORIOS DIALOGVS.

CHariſſime Stephane, quanta ſit animorum beneuolentia inter liberalium artium cultores in hoc noſtro Pariſio ſtudio; vbi res cognita eſſet, exteri mirarentur. Certe mordaculum virum, & qui (vt aiunt) naſum rhinocerotis habet, tanquam Cerberum trifacem irrident, execranturq;: magiſque operæpretium ducunt ſancta amicitiæ iura colere, tanquam a minerua (quæ olim & ſapientiæ & pacis dea putabatur) genitivi deantur. Nec iniuria, vt aiunt, nam & philoſophia & philoſophus nomina ab amore ſortiuntur. Quid enim philoſophia, niſi ſapiētię amor? Quid philoſophus, niſi verus eiuſdem amator? Iure decet itaque, vt recte ſentiunt, ipſos eſſe amicos. Quo fit vt cum primum inuidos, maleuolos, & ſeſe mutuis dentibus lacerantes ſentiunt, non amplius philoſophos reputent, ſed eos pro flagitij conditione in Pythagoreos canes verſos putent. Et ne nos ab eorum officia decideremus, mutua nos multos annos aſtrinximus beneuolentia, vt tua & tui & noſtri Bohuſlai Tinnenſis mihi ſemper gratiſſima fuerit frequentia, & mea itidem vobis gratiſſima. ¶Tu curaſti vt noſtræ paraphraſes caſtigatæ ab ipſorum efformatorum manibus prodeant in lucem, qui ſępe ab archetypo deuiant, niſi vigilans caſtigator affuerit. Bonum inſuper tibi viſum eſt, nos introductorios dialogos adijcere: quod eo libentius feci, quo magis tu & amicus & pro hoc negotio vigilans optaueris, petieriſq; amiciſſimę noſtrorum comphiloſophantium turbę exponendos, qui tamen ſuorum laborum fructum deſiderarint, primum dialogum pręlegre atq; pręguſtare debent: & id pręnoſſe Onetopolum, pręſertim in ſecundo dialogo, in analogia docere, & eas aliquatenus denudare: & Enantium aliarum ſectarum peritū (qui et ſibi & ſępe alijs obuerſus cōtrarius extiterat) analogijs manus victas dare.

¶Perſonę dialogorum: & earum nominum ſubiunctę interpretationes.

Hermeneus	Interpres
Oneropolus	Coniector
Polypragmon	Negotiator
Noerus	Intellectualis
Epiponus	Laborioſus
Enantius	Contrarius
Homophron	Concordans
Neanias	Adoleſcens

DIALOGVS IACOBI FABRI STAPV lenſis in Phyſicam introductionem.

¶ Dialogi introductionis Phyſicæ annotat.

¶ D. liber dialogorum. ¶ Dialogus, diſputatio interpretatur. Eſtque dialogus, liber in quo aliqui ſimul de aliqua re conferentes differenteſque introducuntur. ¶ Obiter, interim. ¶ Oppido, valde. ¶ Libens ferulæ manum ſubdo, metaphora, libens correctioni pareo. ¶ Crœſus olim Lydorũ rex ditiſſimus auro: de quo meminit Ouidius. Diuitis audita eſt cui non opulentia Crœſi? qui tandem a Cyro bello ſuperatus, tenui fato vitam exegit. ¶ Cedo, dic. ¶ Finis præcipuus, cuius gratia quod. ¶ Finis minus pręcipuus, cuius gratia, quo, Sicarij, inſidiatores viarum vtentes ſica.

¶ Hermeneus. Oneropolus. Noerus. Epiponus.

ONeropole. Polypragmõ hoſpes noſter filium ſunm & mihi & tibi, moribus & doctrina commiſit educandum. Vnicus illi filius eſt, quem teneriuſcule diligit. Affuit modo hic, tu autem aliquo abiueras. Ipſe clanculum ad partem (non audiẽte filio) me aduocato, ſic orſus inquit. O Hermenee, hoc ſæpius audiui, & verum eſt, philoſophi fallere non norunt: cum ipſi plurima norint, ſed vt agricolę ſteriles agros colẽdos feraces faciunt, ita & ſteriles adoleſcentulum animos curant, & ad fœcundam probitatem euehunt. Et licet harum rerum quas tractãt ſim imperitus: nam me alio iuuenem flexerunt parentes: illos tamen ſumma beneuolentia proſequor, & te maxime omnium, & Oneropolum, vitamque meam vt cęcam, meque ipſum frequenter damno, voſque ſolos literas callentes, fœlices reputo. Hinc ſingularem fiduciam in te & Oneropolo meam conieci, vt vos filij mei (dum ętas patitur) curam ſuſcipiatis: ne ſeipſum ſenex, vitãque ſuam, vt ego nunc meam ignorantem, deteſtetur, damnetq;. Vnicus mihi o Hermenee hæres eſt, mõ deus hunc mihi ſaluet. Senui: nec mihi alterius habendi ſpes vlla relicta eſt, hũc tuę fidei commendo, & Oneropoli, vt ſitis illis patres. Diligentiam eius perpendetis, nũquam deſtitiſſet me die noctuq; importunis precibus quatere, donec ipſum veſtris conſpectibus ſtatuiſſem. Hũc habetis, hunc excolite, hunc veſtrę fidei mando. Hinc filiũ aduocat. o Epipone, inquit, hic Hermene⁹ piam tui curam ſuſcipiet, hunc patrem habeto, ipſi in omnibus obſequere, hũc honora, hic te bonũ & ſcientem facturus eſt. Ego has tibi diuitias relinquere non poteram, harum te ipſe facere poteſt poſſeſſorem. Et egreſſus limen collachrymantib⁹ oculis, vale inquit Herme ſemper tu, & Oneropolus: quem cũ venerit, nomine meo ſalutato. Mane, inquam o Polypragmon vel hodie nobiſcum in conuiuio, & Oneropolo filium tuum vna mecum commendabis: rem nobis hanc quam gratiſſimam facturus. Haud poſſum, inquit, alia negotia me vrgent, meamque præſentiam requirunt. Vos autem in hac literaria educatione filij, mea præſentia non egetis. Vt voles inquam. dummodo, id pollicearis, te ad nos aliqnando rediturum, & aliquadiu apud nos manſurum. Polliceor, inquit, & filium meum vobis obſidem relinquo, & abſcedit. Vis ergo puerũ accerſamus, vt ipſum videas. & corã iterroges? one. Volo. Her. Heus puer Noere, huc aduoca Polypragmõis filiũ, tuq; cũ eo vna nũc nobis aſtate. No. Epipone celer adueni. Pręceptores hermeneus & oneropolus te accerſere iubẽt. Epi. Vbi. No. In pomario deambulãtes. Epi. Eamus ocyus. No. Eamns. One. Bone Polypragmonis fili, quod tibi nomẽ eſt? Epi. Nomen mihi Epiponus, obſeruandiſſime pręceptor. one. Tu quæſo dic quẽ aim habes? Epi. Bonum, vobis ſcilicet tribuentibus literas diſcere. one. Bonum certe, & id optas? Epipo. Vel maxime. one. Malles tamẽ modo aliquo ioco

tum hoc Noero,& alia adoleſcentum turba patris receſſum interobliuiſci. Epi. Imo diſcendo & audiendo. Nam puerilium iocorum conſuetudinem non habeo; neque me oblectant quicquam. One. Quid ergo? Epi. Liber, ac literarum ſtudia. Her. Id profecto in iuuene laudabile multum, ingenuamque adoleſcentis indolē demonſtrare videtur. One. Sed tu quid potiſſimum diſcere, audireque peroptas? Epi. Philoſophiam. One. Te ergo in rationalibus diſciplinis mediocriter ſentis eruditum. Epi. Aliquātiſper. periculum facite, & vbi minus ſane ſenſero, ego libens ferulę manū ſubdo. One. Haud male ais. O Noere huic coæquali tuo Phyſicam introductionem procura; quam ter quaterve repetitis vicibus legat, memoriæque mandet, nos obiter expectantes deambulabimus. No. Curabo. Her. Iam aliquandiu morati, nunc arbitror aduentabunt. Sed quam Oneropole ſpē de puero concipis? One. Bonam admodum, læta fronte puer eſt, benignus, & ſimplex, & nil mirum ſi Polypragmon ipſumvehementer diligit, velitque ingenuam ipſius indolem pulchrioribus diſciplinis aliquando perfici, potius quam paternas artes ſequi, quę ſemper lucrum, & ea quorum fortuna domina dicitur, intendere vidētur. Her. Verum ais. multū diues admodum eſt Polypragmon neq; vnquam congregandi cura ipſi defeſſa remittitur: nec opus erit hunc iuuenem vnicum eius filium negotiationem ſequi. verum ſi prudens & ſciens manibus noſtris euadat; recte, iuſte, & liberaliter diuitijs, tot curis, vigilijs, periculis & laboribus a Polypragmone partis, vtetur. one. Recte certe, & liberaliter vtetur. Sed ecce puer aduentat. Epi. Aſſum. one. Oportune quidem nimium. ſtuduiſti memoria tenere quæ mandaueram? Epi. Teneo. one. Diligentius igitur attende. epi. Attendo. one. ¶ Figurā igitur huic noſtræ introductioni prępoſitam vides? epi. Video. one. Figura hæc tota, mundum nobis repræſentat ſenſibilem. Mundum autem ſenſibilem voco, totum cæli lunæ concauo contentum, vt ſunt elementa, animalia, vegetabilia, mineralia, & mixta imperfecta, ſuaque accidentia. & maximus iſte circulorum, cęli lunę concauum nobis inſinuat: intra quod pulchro hoc ordine in ſe inuicem quatuor digeruntur elementa, ignis, aer, aqua, terra. Deinde parui ſubſequuntur circuli: quorum primus circulus naturę eſt. Secundus cauſę. Tertius motus, Quartus infiniti. Quintus loci. Sextus vacui. & ſeptimus temporis. Quę omnia in noſtro magno circulo ſunt comperta: niſi vbi nigrum punctum inſtar ſphęrulę perſpexeris. Priuationem enim eius cui apponitur, ſignificat, nuſq̄ quę in noſtro circulo reperiri poſſe. Et de hoc ſenſibili mūdo ſunt octo phyſici libri. Neque in his perdiſcendis vſquā alio mentē tuā deflectas, ſed ſingula de ijs q̄ in magno circulo, & in hoc ſenſibili mūdo cōtenta ſunt, dicta itelligas, adeaq; ſola applices niſi iterdum ex horū ſenſibiliū ſimilitudine, ſimilitudiniſq; quadā proportione, cęleſtia, ſupramundana, intellectualiaq; rimari expediat. Tu igitur fili ſi figurā memoria teneas, eā nobis audiētibus prome. Epi. Faciā. Magnus circulus cęli lunę concauū, elementorum ordo & ſitus. Ignis, Aer, Aqua, Terra;

Figurę introductioni phyſicę prępoſitę explanatio.

Natura	Cauſa per accidens	Motus indifferens
Cauſa	Cauſa actu	Infinitum primo
Motus	Cauſa potentia	Infinitum ſecundo ●
Infinitum	Motus	Tertio
Locus	Generatio	Quarto
Vacuum	Corruptio	Quinto.
Tempus	Augmentatio	Locus
Natura	Diminutio	Locus communis
Materia	Alteratio	Locus proprius
Forma	Secundū locum mutatio	Locus naturalis
Res naturalis	Motus ſubiectiuus	Locus violentus
Cauſa	Motus terminatiuus	Vacuum primo ●
Materia	Motus totius	Vacuum ſecundo ●
Forma	Motus per ſe	Vacuum tertio
Efficiens	Motus per accipens	Tempus.
Finis	Motus acquiſitiuus	Præſens

Cauſa propinqua	Motus deperditiuus	Præteritum
Cauſa remota	Motus naturalis	Futurum
Cauſa per ſe	Motus violentus	

Quid natura.

Quid materia.

Quid forma.

Qd materia ad patiendum, forma vero ſit ad agendū.

¶One. Prompte admodum, poſtea ſingula eo ordine, eaq; ſerie, qua nuper depró
ſiſti, diffiniuntur atque interpretãtur. Et quo melius ingenium tuum (quod ſuſce 2
pimus educandum) arbitrio noſtro deprehendamus, interroganti reſponſiones al
terna. ¶Quid natura eſt? Epi. Natura ſubſtantiale principium eſt, quod vnicui-
que tranſmutationi ſubiectum eſſe natum eſt, aut trãſmutationi effectiuū. One.
Ita ſemper reſponde. Eſt enim hæc naturarum vnicuiq; tranſmutationi, genera-
tioni, corruptioni, augmentationi, diminutioni, alterationi & lationi ſecundū lo-
cum, nata eſſe ſubiecta, hæc vero vniuſcuiuſque trãſmutationis, generationis, cor
ruptionis, auctionis, diminutionis, alterationis, & lationis effectiua. Et hac diſiū
cta diffinitione, vtriuſque naturę diffinitione ſufficienter haberi poſſe puta. Nã
prima particula propter materiam, ſecunda vero propter fomam adiecta eſt. quo
tamen cunctis ſanius rectiuſque intelligendi detur occaſio: vtriuſque particula-
tim ſubducta eſt diffinitio. ¶Quid ergo materia. Epi. Eſt natura quæ vnicuique
tranſmutationi ſubiecta eſſe nata eſt: vt (quemadmodum dicebas) generationi,
corruptioni, augmentationi, diminutioni, alterationi, & ſecundum locum motio
ni. One. Cũ tu generabaris, vbi eratvt in ſubiecto tua generatio? Epi. In mea ma
teria. One. & quando tu corrumperis, vbi tum tua corruptio? Epi. In mea mate-
ria. One. Quando tu augeris, vbi tua augmentatio? Epi. In mea materia. Onero,
Quando tu minueris, vbi tua diminutio? Epi. In mea materia. One. Quando tu
alteraris, vt caleſcis aut frigeſcis: vbi tua alteratio, vt calefactio aut frigefactio?
Epi. In mea materia. One. & cum te transfers de loco ĩ locum, vbi tua latio? Epi.
In mea materia. One. Ad ſingula probe ſemper idem reſpondiſti. ¶Tu modo
materiam interpretare. Epi. Subiectum, hylen, potentiam, potentiam ſubiecti-
uam. One. Sane hæc omnia, materiæ ſunt nomia. Quid forma. Epi. Forma natu
ra eſt tranſmutationum effectiua. One. Recte ais. Cum ignis alium ex lignis ge
nerat ignem: quę illic natura generans, generationiſque effectiua eſt? epi. Arbi
tror me debere reſpondere: ignis generantis forma. One. Debes. & cum aqua ex
tinguit corrumpitque ignem, quid corruptionem illam efficit? epi. Dicerem fri
giditatem ac humiditatem, ſed forte non tibi placet. One. An frigiditas aut hu-
miditas natura ſit? epi. Non certe. Nam neutra ſubſtantiale principium eſt, ſed
non aduertebam. One. De natura quæro, quæ ſit illius corruptionis effectiua, &
non de accidentali, efficiente inſtrumẽtoque. epi. Iam teneo, & erratum meum
deprehendo: reſpondendum vtique erat, aquę ignem corrumpentis forma. one.
Oppido iam ſapis. Cum tu augmentaris: quę natura eam augmentationem effi-
cit? epi. Mea forma. one. & cum tu alteraris, vt cum frigore nimio inhorreſ-
cis, quid in te alterationem, vr calefactionem inducit, caloremque reparat? epi.
Mea forma, one, Verum ais, quando exterus calor eam non inducit. & cum tu
ambulas, quæ natura illam agitationem, & ſecũdum locum mutationem, vt am- 6
bulationem efficit? epi. Mea forma. one. ¶Vides igitur quomodo omnis trãſ
mutatio, vt generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio, & latio, in na
tura eſt: nam in materia, a naturaque proficiſcitur, nã a forma. epi. Equidẽ video.
one. & non modo fili omnis tranſmutatio in materia eſt, ſed & omnis quęcunq;
ſenſibilis affectio. ¶Fecit enĩ deus noſtræ ſenſibilis machinę, oĩmq; rerũ optim[9]
& ſapiẽtiſſimus opifex, duas naturas, hanc ſolum ad agẽdũ, illã vero ad patiẽdũ. 7
epi. Intelligis hanc (vt arbitror) formam, & illam intelligis materiã. one. Intelli
go. Et vt materia ſeſe habet ad agẽdum, ita forma ipſa ad patiẽdum. Epi. An ꝙ
dicis teneam, incertus ſum. Nonne optime præceptor nuper dicebas, materiam
vt ſolum patiatur, a rerum optimo ſapientiſſimoque opifice eſſe factam, & for-
mam vt ſolum agat? Si itaq; ſane intellexerim, materia neutiquã agere poterit,

One.Neutiquam fili,neque quoq; forma pati.verum formam pati,materiam eſ
ſet agere.Intelligis quorſum hęc ꝓportio?Epi. intelligo.One.❡Interpretare igi
tur formā.Epi.Speciē,actū primū ſubſtantialemq;.One.Recte quidē.naturę in
8 terpretes his ꝓmiſcue noībus pro eodem vtunt̄. Sed meminiſti te ita naturā dif
finiuiſſe.Natura ſubſtātiale principiū eſt,vnicuiq; tranſmutationi ſubiectū,aut
tranſmutatiōis effectiuū. vbi primā ꝑticulam ſubſtātiale principium poſueris?
Epi.Memini.One.Expedit igitur quid hic ſubſtantiale principiū vocemus,ītel
ligere.Epi.Sūmopere.One.Dic igitur quę hmōi vocemus pricipia? epi.Ea ſunt
quæ cum non ſint ex alijs,neq; ex alterutris,oīa alia fiunt ex ipſis. one. Interpre
tare oīa alia. epi. Res naturales oēs. one. Recte ais.hac diffinitione diffiniun=
tur prima principia phyſica:non quidē diſciplinę,quæ dignitates,ſuppoſitioneſ=
que aut diffinitiōes ſunt:ſed prima principia res naturales cōſtituētia,atq; ſtabi=
9 lentia:cuius quidem diffinitiōis intellectus hic eſt.Prima pricipia phyſica, ſunt
quę ex alterius naturę phyſicis principijs minime conſtituuntur(priora eñ non
habent)neq; vnum ex altero conſtituitur,ſed ex ipſis res naturales conſtituūtur
omnes.Cōſtituerentur enim ex alijs principijs,ſi alterius naturæ principia, ſuæ
quidem eſſentię ſubſtantięque partem in ſe reciperent: perinde atq; tu tuū corp⁹
tuę quidē ſubſtantiæ partem in te recipis,ſimiliter & animā.& alterutrū ex alter
utro fieret,ſi eorum vnū,alterum conſtitueret,eſſetque eiuſdem eſſentiæ pars.&
cum dicimus omnes,rationem principiorum reſpicimus generalē. Fiunt eñ res
naturales omnes ex materia atque forma,quāquidem particulā ſi omittas,dicaſ=
que pricipia phyſica eſſe q̄ non fiunt ex alijs, neque ex alterutris,ſed res natura
les,vna quidem aut plures fiunt ex ipſis: hanc diffinitionē ſingulis apte applica=
bis, & nihil hic referre putamus ita enunciaſſe,ex ipſis omnia alia fieri,aut om=
11 nia alia fieri ex ipſis. Nam paſſim vbique in philoſophia dictorum rectā ſanāq;
intelligentiam petimus,indignumque reputamus, & a philoſophię dignitate q̄=
plurimum alienum,in ea ſophiſmata tractare, ſenſuſque ſophiſticos exquirere.
epi. Indignum certe &videor hanc mihi pulchrā declarationem plane intelli=
gere. one.Si te rogem an materia & forma ignis,rerū naturaliū ſint principia,ha
bes quid reſpondens afferas? epi. Habeo.dicam equidem ignis materiam & for
mam.vnius aut plurium rerū naturaliū eſſe principia. one. Nihil refert, vnius
ſint,aut plurium.Sciſcitabor cauſam.quare inquam?Epi. Quia cum non ſint ex
alijs,neque ex alterutris,re naturales vna quidē aut plures fiunt ex ipſis. & ſicut
me docuiſti,ego cautius atq; ex induſtria oēs omiſi.Nā diffinitionē haud applica
re potuiſſem,qñquidem ex materia & forma ignis,non oēs res naturales fiant,ita
ſaltem mihi videtur.one.Sane concipis.Nam ex illis neque fit aer, neque aqua,
neque terra,neq; aliud quicquam,ꝙ non ſit ignis. ❡Rurſus ſi te interrogare per
gam,vbi rerū naturalium forma ſit?Epi.Adijciam,in eius materia.One. Nam
materiam ad patiendum,recipiendumq; poſuimus.❡An materia principiū for=
mę ſit,an forma principium materię?vide ne erraueris, principio principium po
nens.Epi.Hęſito.Dicam tamen,etſi incertus,materiam principiū ſubiectiuum
formæ eſſe,ſed non ꝙ formā conſtituat,quodque formę eſſentiam, ſubſtantiam=
que pręſtet,dicam itidem formam materiæ principium formale eſſe, & vt quod
eſt in ſubiecto: ſed non quod materiam conſtituat, materięque eſſentiam ſug=
gerat,nam materia principiū eſſe non poſſet.Her. De te nobis fili Epipone hac
tua cauta reſponſione,mirū in modū bonam ſpem adauges.One.❡Longi⁹ pro=
13 gredere:an materia,rei naturalis ſit principiū,pariter & forma?vt materia ignis,
pricipium ſit ignis? & forma ignis ſit ignis principiū?quod ſi ita fuerit,an conſi=
militer abitreris materiam ignis, principium eſſes ignis, vt & principiū formę?
& formam ignis,hunc in modum principium eſſe ignis, & vt forma principium
materiæ?Her. Obtundis puerū nimiū ꝓpenſa quæſtione. One. Non obtundo,
nā celer apprehendendo puer eſt,dic fili,aut vis potius quæſita reſumā.Epi.Tē
tabo.Mate[illegible] rei naturalis principiū eſſe,pariter & formā, vt materiā ignis prin

cipium eſſe ignis,itidem̃ & formã ignis,paulo ante tibi interroganti reſpõdi,cau
ſamq; adhibui. Cũ rurſum percontaris,an materia ignis,ita principium ſit ignis
vt eam dixi principium eſſe formæ?Non.Nam materia ignis,principium ignis
eſt,vt ipſum conſtituens,eſſentiæ ſubſtantiæque partem miniſtrans.Et conſimi
li modo forma alteram ſubſtantiæ partem igni ſuggerit,quodquidẽ materia for=
mæ minime facit,itidem neque forma materiæ.One.Tua hæc reſponſio me de
lectat.Et ſi ita dicere pergas, Polypragmonis loculos,imo vero diuitias Crœſi,
pulchri animi tui comparatione theſauri nihili pẽdam.¶Sed quod magis exiſti 14
mas materiam & formam rei naturalis eſſe principia, an materiã principiũ for=
mę,& formã materię?Obtices.Epi.Verũ.nam q̃ reſpondeam, haud ſatis cõper
tum habeo. One.Theſaurum illum quem loculis paternis diuitijſque Crœſi p̃=
ferebam,nobis forte occultare vis.Sed cedo,nonne perpendis materiam rei natu
rali principiũ eſſentia intrĩſecũ eſſe? pariter & formã?Epi.perpẽdo.One.Et ma
teriam formę prĩcipiũ eſſentia ſubſtantiaque extrinſecũ,itidẽ & formã materię?
Epi.& hoc iterũ.One.& principiũ ſubſtantia alicui intrinſecũ,magis illius prin
cipiũ eſt,eo ipſo q̃ eiuſdẽ principiũ ſit ſubſtantia extrinſecũ.Epi.eſt.One.Ne ti
bi ratio principij data,quę eſt ex ipſo aliud fieri, eius cõparatione q̃ conſtituit, ti
bi magis cõpetere videtur?Epi.Videtur.One. Materia igitur rei naturalis eſſen
tia ſubſtantiaq;(vt diximus)intrinſecũ principium,magis prĩcipiũ eſt,q̃ formæ
principium,cuius eſſentia prĩcipium extrĩſecum eſt.& ita de forma in cõparatio
ne materię ſentiendũ eſt.Epi.Sequitur.One. Haberes ergo mõ quid reſponde=
res?Epi.Haberẽ,materiam ſcilicet & formã magis proprie rei naturalis prĩcipia
dici debere,q̃ materiã principium formæ,atq; formã principiũ materiæ. One.
Sed p̃cedammus.¶Quid res naturalis?Epi.eſt quę conſtat ex naturis.One.Vt 15
ignis conſtat ex materia & forma ignis,& aqua ex materia & forma aquę, q̃ad=
modum tu ex tua aĩa conſtas atq; tuo corpore.Quod eñ ĩ te eſt rationalis anima,
in igne eſt ignis forma,& quod in te corpus eſt,in igne ignis materia eſt. Epi. In
telligere videor:ſicut hęc duo habeo,animam videlicet & corpus meas quidẽ du
as naturas,ex quibus conſto:conſtituorq;,ita quoque ignis duo habet,duaſque na
turas,formam ſcilicet,quę meę animę reſpondet,& materium, quę meo reſpon=
det corpori,ex quibus duobus ignis conſtat cõſtituiturque.One.Haud erras. Ita
eſt.& ſicut tua aĩa(quę tua forma eſt) oẽm tuã efficit in corpore ſenſibilẽ opera=
tionẽ,ita & forma ignis in materia ignis oẽm ignis efficit operation,affectionem
que omnem:vt caliditatem,ſiccitatem,luciditatem,leuitatem,raritatẽ & motũ,
ſurſum.Fecitque rerum oĩm optimus opifex rem naturalem oẽm duabus conſta
re naturis,oẽmq; duabus naturis,materia ſcilicet atq; forma, nexuit. hac ſcilicet
ad agendum:illa vero ad patiendũ.eſſetq; altera ſine altera otioſa. at nihil in na
tura vacuũ otioſumq; fit vnq̃.& oẽm ex ſua materia,ſua forma,& vtriuſq; ſimul
vnione conſurgere voluit.Et reuera materia linea eſt,forma ſuperficies, & vnio
illa,profundum.Et ex illo ſuo ternario res naturalis oĩs perfecta conſurgit,imita
turque quantuncunq; poteſt ſuum principiũ, nititurque ipſi quoad poteſt aſſimi
lari.Her.Noli o Oneropole puerũ analogijs ludere.Epi. Vis ne ergo rem natura
lem oẽm ex lineis & ſuperficiebus conſurgere perfectam,cõpoſitãq; eſſe,qñqui=
dem ex materia & forma cõflata ſit? Her.Vide an ne non recte ſentirẽ te puerũ
ludere.One.Dico fili,& non dico vt concipis,nũc aũt intelligere non poſſis.ſed 16
tu aliqñ intellecturus reſerua.Nunc autem dicas, quot rerum naturalium gña.
Epi.Quinque elementa,animalia,vegetabilia, mineralia. & mixta imperfecta.
One.Elementa ſunt fili,ignis,aer,aqua,terra. Animalia homo & bruta.Vegeta
bilia:arbores & herbæ.Mineralia,lapides, metalla, & cętera ſimilia quę effodi=
untur eruũturque a terra.Mixta imperfecta, vt aeris flammę nubes, pluuia,nix
grando,ventus,& conſimilia.¶Quę dicuntur ſecũdum naturã?Epi.Rerum na= 17
turalium cum ipſis conueniant accidentia.One.Vt igni maxima caliditas,ſicci
tas,luciditas,leuitas,taritas,motus ſurſum, ſua dimenſio atque figura, quemad=

modum ſanitas,pulchritudo,corporis robur,atque firmitas,tibi ſecundum natu-
ram conueniunt.¶Quæ præter naturam?Epi. Rerum naturaliũ accidentia; cũ
ipſis diſconueniant,ſuæq; naturę ſint aduerſa,One. Vt,Epi. Ego exemplũ tuum
aduertens dicerem:vt igni frigiditas,humiditas,opacitas,grauitas, motus deor-
ſum,diſconueniens quantitas,& figura: mihi vero ægritudo,deformitas, corpo-
riſq; eneruatio & debilitas.One.Recte.¶Interpretare ergo rem naturalẽ. Epi.
Totum,compoſitum,corpus ſenſibile,hoc aliquid. One. Vides ergo nos primũ
exegiſſe circulum?Epi. Video.One. Reſpirandum igitur nobis modicũ eſt,mo-
dicaque interiecta quiete reſumendi erunt labores. Tu ad me redito cum primũ
voles,& me minus occupatum ſenſeris.Epi. Redibo. One.

REuerteris Epipone,& quid petas ſcio. Cauſa te huc aduexit.Epi. Vi
delicet,vt cauſam mihi declares,ac eius modos,eiuſq; ſpecies aperi
as.One.Faciam. Attende igitur attentiuſcule. ¶Tu interrogatus
quid cauſa ſit,ita reſpondere debebis. Cauſa eſt ad quã aliud ſequi-
tur. ¶Quid eſt ad eam aliquid ſequi?Eſt ex ea,per eam, ab ea,ipſi-
uſque gratia aliquid eſſe aut fieri.¶Quid effectus? Idipſum eſt quod ad cauſam
ſequitur:vt ꝙ ex aliquo, per aliquid, ab aliquo, alicuiuſve grã ſit: vt tu ad corpꝰ
ſequeris.nã ex corpore ſubſiſtis ad aĩam.nã ſubſiſtis per aĩam,ad parentes,nã ab
eis ipſis ortũ ducis.ſequeris & ad ſapientiã: nam ſapiẽtiæ gratia(quę dei contem
platrix eſt,amatrix,memorque perẽnis)naſceris.hęc itaque quatuor,corpus, ani
ma,parentes,ſapientia,tuæ ſunt cauſę:tu vero eorũ effectus. ¶Quid cauſa mate
rialis primo,in primaq; eius ſignificatione?Eſt ex qua cum aliquo fit aliquid. &
hæc ſcientiã omnem & artem ambit:vt in grammaticis literę,dictionis ſunt ma
teria.In logicis ſubiectum,prędicatum & copula,enunciationis ſunt materia. &
conſimiliter rethor,muſicus,arithmeticus,geometer,aſtronomus, moralis politi
cus,philoſophus & artifex,ſuã ſuo modo habent materiã. Attamen de ea ſolum
quę phyſica eſt,& rerum naturaliũ materia,nobis,propria aptaque determinatio
eſt.quocirca ſubiungitur, quid rerum naturalium materialis cauſa. Ea enim eſt,
ex qua cum forma fit compoſitum.¶Quid cauſa materialis ſecundo?Eſt in qua
aliq̃d fit vt in ſubiecto,& quia bifariã aliquid in aliquo eſſe vt in ſubiecto cõtin
git,vno modo,vt conſubſtãtiale in conſubſtãtiali, quemadmodum tua anima in
tuo corpore,quorum vtrunq; tibi ſubſtãtiale eſt,& alterum alteri conſubſtatiale,
quippe quæ ſimul totam concauſent conſtituantque ſubſtantiam,altero modo vt
accidens,in ſubiecto,quemadmodum calor in corpore tuo.idcirco ſubiectum ad
duo comparatum,ſubſtantiam ſcilicet & accidens,materia,& hoc ſecundo modo
cauſa materialis eſſe dicitur. Et materiam primo modo, materiam ex qua dice
re ſolent.ſecundo vero modo,materiã in qua,& materiã ſubiectiuã. Quid cauſa
formalis?Eſt per quã res habet eſſe.& eius hęc ponuntur elementa.Forma dat eſ
ſe rei.remque conſeruat in eſſe.Ipſa nãque præſente,res eſt,& ipſa fugiente, ab-
ſenteque,res ipſa perit,atque amplius non eſt.Epi.Vocas ne elementa principia,
quo pacto dignitates,ſuppoſitiones & diffinitiones vocare ſolemus. One.Voco.
Si em̃ ſubſtantia fuerit,dat eſſe ſubſtantiale,& eſſe ſimpliciter, vt tua forma dat
tibi eſſe ſubſtantiale,& ſimpliciter:& ipſa præſente corpori,vt in ſubiecto,& cõ
ſubſtantiale in conſubſtantiali:proculdubio te conſeruat, atque es.ipſa vero fu-
giente,protinus peris,neque amplius vſquam ſubſiſtis.Etſi accidens fuerit,dat eſ
ſe accidentale,& ſecundum quid,ipſumque conſeruat, vt quantitas eſſe quantũ,
& qualitas eſſe quale,vt calor dat eſſe calidum,& conſeruat. quoquidem calore
alicui præſente,& ſufficiente quidem,ipſum calidum eſt. ipſo autem abſente nõ
amplius calidum manet.At quia hęc fomæ ratio, huic diſciplinæ propria accõ
modaque non eſt,ſed elementum commune atque vagum. idcirco cauſæ forma
lis phyſicæ diffinitio ſubnectitur hunc in modum.¶Cauſa formalis rerum na-
turalium,eſt per quam res naturales vna quidem aut plures exiſtũt.Nihil refert.

Nam per vnã,vna res naturalis:& per plures,plures res naturales exiſtũt.❡Quo pacto diducitur cauſa foſmalis?In cauſam formalem ſubſtantialem,& accidentalem. 27
❡Quid cauſa formalis ſubſtantialis?eſt quæ dat eſſe ſubſtantiale,& quæ 28
ſubſtantia eſt vt anima.❡Quid accidentalis?eſt quę dat eſſe accidentale,& quæ 29
accidens eſt vt calor.❡Quid cauſa efficiens?eſt a qua aliquid fit.vt conſeruatur, 30
producitur aut corrũpitur.❡Quo pacto diducitur?in cauſam efficientem,con- 31
ſeruantem,in producentẽ,& corrũpentem.❡Quid conſeruans?eſt a qua aliquid 32
ne deficiat conſeruatur: vt calor & ſiccitas ignis,calor & humiditas aeris,frigidi 33
tas & humiditas aquę,frigiditas & ſiccitas terrę:& in nobis ſanitas.❡Quid pro- 34
ducens?Eſt a qua alterum producitur,vt ignis ignem producens,aer, aerẽ,aqua 35
aquam,terra terram,homo hominem.❡Quid corrũpens?Eſt a qua alterũ corrũ 36
pitur:vt corrũpens ignem,aerem,aquã,terrã aut hominẽ.❡Quid cauſa finalis? 37
Eſt cauſa gratia cui⁹ aliquid fit, vt in noſtro circulo elementa gratia mixtorum, & omnino minus perfecta, perfectiorũ gratia fiũt. ❡Quo pacto partitur cauſa finalis?in finem pręcipuum,& cuius gratia:& finem minus pręcipuũ.❡Quid finis pręcipuus,& cuius gratia?Eſt cauſa cuius gratia aliquid fit, cum ipſa vlterius alterius gratia non ſit. Et hanc eãdem, finem prima intentione nonnulli vocant,vt noſtro ſenſibilium circulo elementa ſunt gratia mixtorũ, & imperfecta mixta gratia perfectorum,mineralia gratia vegetabilium & animalium.

Pulchra rerum naturaliũor dinatio.

Elementa vero, imperfecta mixta, mineralia, vegetabilia, & cętera animalia mentis rationiſque expertia, hominis ſunt gratia. Sic enim natura, imo naturæ ac omnium optimus ſator atque effector,ſemper imperfectiora, perfectiorũ ordinauit gr̃a,quem ſi imitari deſideramus,nos ſemper opera noſtra ad meliora dirigere oportet,vt op̃a corporis ad opera animę, & opera aiæ ad vnũ optimũ ipſius 38
animę actũ. ❡Quem ipſum ais? One. An quicq̃ melius eſſe putas quã deum vniuerſorũ & maximum bonũ cognoſcere,cognitum amare, & ſp ſibi pręſentẽ memoria reuocare?Epi.Non puto.One. Talem igitur optimũ mentis noſtrę actum dico. homo autem in noſtro ſenſibili circulo amplius finem ſuum non habet. ❡Sed collatione ad ea quę in ipſo continentur facta, homo eius finis pręci- 39

Ariſtoteles. Solon. Ouidius.

puus eſſe videtur.Nam ipſe eſt cuius gratia omnia alia noſtri circuli ſint, nec vlterius alterius gratia(quod in noſtro ſit circulo)exiſtat.Epipo.Auſim te aliquid vnum interrogare?One.Vt vis.Ep.Quod ſciſcitari concepi, forte pręter propoſitum eſſe iudicabis.One.Haud cura.Epi.Vt ergo tibi placet, hęc me audiſſe memini:fœlicitatem hominis eſſe finem, & Ariſtotelem contendiſſe contra illud Solonis Athenienſis,poſtea a peritiſſimo poeta carmine notatum.

Sed ſcilicet ultima ſemper
Expectanda dies homini eſt:dicique beatus
Ante obitum nemo ſupremaque funera debet.

❡Et voluiſſe contra Solonis ſententiam,hominem in hac vita vere dici poſſe fœlicem.Quare videtur in hoc ſenſibilium circulo poſſe habere ſuum finem. An tu in hoc Ariſtotelem non approbes?cum te vt Peripateticum, & fere nuſquã ab eius ſententia diſſentientem, celebrent omnes. ad te profecto & Hermeneum acceſſi miro deſiderio percitus,vt Peripateticæ ſectę ſim diſcipulus. One. Ap- 40
probo fili & in hoc vel maxime.& quanuis quod quęris, huic loco minus ſit accommodum:licet tamen aliquantulum tui gratia digredi.❡Quod petis chariſſime fili,nos vt puto,natura ipſa docebit.Vidiſti aliquando pulchram arborẽ?epi. Vidi equidem,& bonam.One.Bonum igitur fructũ afferebat.Epipo.Afferebat. One.& quamoptimum quidem poterat. epi. Quamoptimum,vt puto.One.Modo non eſſet impedita,& optimam eius operationem.videlicet quamoptimi fructus poterat productionem.alterius ne gratia, & ſubſtãtię quidem faciebat?epi. Faciebat,hominis ſcilicet gratia.one.Qui mentis intellectuſque particeps ſit,& ſolus deum in noſtro ſenſibilium circulo cognoſcens.Epi.Videlicet.One Vides ergo quõ arbor illa optimam ſuæ naturæ operationem exercet,& alteri⁹ ſuperio

ris ſubſtantiæ gratia:optimū ſcilicet quē pōt fructum producens,quē quidem ſu
um finem conſequendo,ſuperiori reddit ſubſtantiæ. epi. Video. one. Videturne
tibi hō ad aliquem fructum afferendū factus? Epi. Arbitror ī ſimilitudine. one.
Et optīa eius operatio,optimus eius erit fruct⁹. epi. Mihi videtur. one. Optim⁹
igitur eius fructus,operatio ſapientiæ eſt:quę ſola æterna contēplatur & reſpicit.
Sed fructus ille optimus,qui æternorū cōtēplatione genitus eſt,alterius ne ſupe-
rioris ſubſtantiæ gratia erit? cum hō ſubſtantiarum optima non ſit,& oīa infra ho
minem ſuas optimas efficiant operationes,alterius & ſuperioris ſubſtātię gratia?
Epi. Mihi quidem ſic natura docere videtur. One. & id cuius gratia aliquid fit,fi
nis eſt. epi. Eſt. one. Illū igitur ſuperioris ſubſtantiæ finem cui hō ſuum opti-
mum reddat fructum,hominem in noſtro ſenſibilium circulo dixi nō habere:vt
reliqua omnia infra ipſum hominem,ſuum hn̄t.nā in noſtro ſenſibilium circulo
nulla ſubſtantia homine ſuperior præſtantiorq; eſt.In ipſo tn̄ finem vnū habere
pōt,vt optimā eius operationem :quæ in ſenſibilium circulo alterius gratia non
eſt,ſed eo ipſo in circulo cætera omnia ipſius ſunt gratia,& qui finis hominis ſe-
cundum accidens eſt,ab Ariſtotele dictus huius vitæ, & in hoc ſenſibili mundo,
hominis bonum,finis,& fœlicitas.& recte quidem. nam in hoc ſenſibili mundo,
alterius gratia non eſt. epi. Video rte quodāmō intelligere. Ariſtoteles & Solon
Athenienſis de hoīs fine ſecundum accidens ſumpto locuti ſunt : tu autem de hō
minis fine ſecundū ſubſtātiam ſumpto loquebaris. Ad quem quidem , hoīs finis
ſecundum accidens ſumptus (vt arboris optimus fructus ad hominē) ordinatur.
41 One. Idipſum . ¶ Sed quem immortalibus & æternis fructū immediate debere
cenſebis? quem mortalibus & caducis? Epi. Mortalibus & caducis corruptibilem
caducumq; fructum:īmortalibus vero & ſempiternis immediate debitum exiſti-
mo īmortalem,& ſempiternum. One. Sic caducū caduco,& ſempiternum ſempi
terno,rite ſine medio cohærebit.& optimus noſter fructus, īmortalibus ſubſtan-
tijs & æternis immediate debitus eſt, nam ſubſtantiæ homine ſuperiores,īmorta
les atq; ſempiternæ ſunt. epi. Ita conſentiunt omnes. One. Optimus igitur hoīs
fructus immortalis eſt, & ſempiternus. Sed qui immortalis & ſempiternus eſſe
poſſit,niſi mens a qua proficiſcitur,immortalis ſit,& ſempiterna? Epi. Nullo pa-
cto. One. Eſt igitur mens noſtra,noſterque animus , immortalis & ſempiternus.
epi. Eius & omnium laudetur parens optimus. One ro. Laudetur . ¶ Optas ne il
42 lam animi tui ſempiternitatem in tuo fine poſſidere? epi. & tu,vt arbitror,maxi
me. one. Quo modo arbor illa(quæ modo nos docuit)in homine finem ſuum at-
tingit? Quo procedat,declara. epi. Mihi quidem id difficile . Sed quoniam po-
ſcis, meum qualecunque afferam iudicium. Primum vegetat,& ſe erigit in plan-
tulam,ſolas frondes,ſolaque folia ferens. Hinc priuſquam arbor perfecta ſit, ſu-
umque nacta ſit incrementum,flores profert ſpirantes, mox flores & fructum:ne
que fructum ſine floribus vnquam. One. Fili,illa non eſt vera arbor, veri flores,
verum odoris ſpiraculum,verus fructus, ſed tu : & illa ſolum tui eſt ſimilitudo,ſi
naturam ſequeris, Cum enim primum naſceris , ad ſtatum tempus in plantulam
erigeris,ſolis ſenſibus & appetitu vtens.& hæc tua ſunt folia . Hinc priuſquam
tu arbor adulta ſis , tuumque ſumpſeris incrementum , rerum nomina diſcis,&
quædam ad virtutes præparamenta iacis. Et hi noſtri ſunt primuli flores: ſpiran
tes quidem,ſed nondum fructum afferentes , mox perfectas nanciſcimur noſtra-
rum operationum conſilio & prudentia moderatarū virtutes,quæ conſequio pul
chras ſcientias , pulchros intellectus , & ipſam denique pulcherrimam ſapienti-
am trahunt . Et hæ virtutes in nobis quidem naturam ſequentibus ,o pulcherri-
me amice,ſpirantiſſimi & veri ſunt flores , qui naturæ ordinatione fructum præ-
ueniunt. Sapientia autem,eiuſque operatio,optim⁹ ille & verus in nobis fructus
eſt,qui (vt neque arboris fructus non præuenientibus ſpirantibus floſculis) ſine
virtutibus nunquam acquiri poteſt . Si id igitur velis,naturā ſequere. Philoſophi

Immortalitatis aīę argumentum.

Quō hō ad fœlicitatē tendat,p arborē manifeſtatio

ſiquidem (vt dici ſolet) naturam ſequuntur, & veritatem, Stude igitur & enitere
virtutes tibi cōparare, quo poſſis aliqñ tuum optimum fructum tuo ſubſtantiali
fini reddere, & animi tui ſempiternitatē in tuo ſubſtantiali fine poſſidere: vt ar-
bor optimum ſui fructum pio dei cultori exhibendo, ſuum ſubſtantialē finem aſ
ſequitur poſſidetq; in hoīe. Hac tua interrogatiōe nos huc neſcio quō adduxiſti.
Epi. ¶ An iſta ſenſibilia ad mentem noſtrā immediate cenſeas ordinata? One.
Hominē, mortalis naturę, & īmortalis medium eſſe.
Amice. hæc vix intelligere ſufficias. Immediate noſtro corpori adminiculū præ 43
bent. Et homo in confinio vtriuſq; naturæ & mortalis & immortalis eſt, vtriuſq;
nexus, & medium advtranq;. Nā per mortale mortalibus cōiungit̄, & ad morta-
lia deſcendit. Per īmortale, immortalibus, ad immortaliaq; aſcendit. Præbent ita
que hæc corruptibilia ſenſibilia immediate corruptibili corpori aliquem vſum
quo mediante menti præbent cōtemplationem, & neceſſarias æternaſq; veritates
quarum mens ipſa, ipſeque animus, cū ęternus ſit, pręcipu⁹ author eſt & opifex:
haſq; in ſe retinet veritates: vt ęternarum veritatum ęternum ſit & ſubiectū. Sed
deſine plura rogare: ſine nos ad ꝓpoſitum noſtrum reuerti. Epi. Sino, iam. Hæc
tñ digreſſio ne mirum in modum demulſit: & eam quantum poſſum memorię af
figo, mihi forte alias ampliusvalituram. Nam cum quid in me mortale, & q̄d im
mortale ſit, cognoſco: ſemper īmortale præferre cogito, ipſumq; ſummopere ex-
colere, modo mihi ſit adiutor optimus animi pater & factor. One. Omnib⁹ adeſt
bone fili. ¶ Pręcipui finis, & gratia cuius determīationē expleuimus. De fine igi
tur minus pręcipuo, & quo explendū eſt. de quo ſi quis percontetur quid ſit, ita re- 44
ſpondendum eſt. Finis eſt, quivlterius alterius ſit gratia: vt mixta, elementorum
ſunt finis, quæ quidem iterū alterius ſunt gratia, hominisvidelicet. ¶ Quid cau-
ſa propinqua? Cauſa eſt quæ particulari nomine deſignatur, aut inter quam & ſu- 45
Cauſa ꝓpinqua.
um effectū haud multę interiacent cauſę: vt huius domus hic domificator cauſa
propinqua eſt: nam particulari nomine deſignata, & tuus pater, tua cauſa propin-
qua eſt. nā inter tuum patrē & teipſum non multæ interiacuerūt cauſæ. ¶ Quid 46
cauſa remota? Eſt quę nomine cōmuni deſignatur, aut inter quā ſuūq; effectum
Cauſa remota.
multę intercipiūtur cauſę: vt huius dom⁹ domificator & artifex cauſę ſunt remo-
tæ. nā coī noīe deſignatę. Et tuus abauus & atauus, tuæ cauſæ remotæ. nā inter ip
ſos & te multę interueniunt intercipiunturque cauſæ. Et quāto noīe cōmuniori
deſignetur, aut inter ipſam & effectum plures eiuſdē ſeriei cauſę intercipiantur,
tanto remotior cauſa perhibetur. Et reuera prima harum diffinitionū particula
Quid cauſa ꝑticularis. Quid cauſa vniuer
diffinitę ſunt cauſa propinqua, & remota, vt penitus idem ſunt, vt particularis at-
que vniuerſalis cauſa. Epi. Vis ergo cum dicitur, cauſa quæ particulari nomine
deſignatur, propinqua eſt: idem eſſe ac ſi plane dicatur, cauſa particularis eſt: vt
quando indiuiduo nomine, vt hic ignis: aut īdiuidua ſpecie, vt homo deſignatur?
One. Idipſum. Et quæ ſingulari ac īdiuiduo noīe, vt hęc materia, hæc forma, hoc
efficiens, hic finis, maxime propinqua, & particularis eſt. Quę vero ſpecie indiui
dua, particularis quidem, ſed minus. Epi. Et cum dicitur, cauſa quę cōmuni noīe
deſignatur, remota eſt: idem cenſes etiam (vt arbitror) ac ſi plane dicatur, cauſa
quæ communi nomine deſignatur, vniuerſalis eſt. One. Idē prorſus. Et cum eas
aut particulares aut vniuerſales nuncupamus, ad ipſarum cauſarum particulares
aut cōmunes rationes quibus eas efferimus, reſpicimus. Cū vero eas propinquas
nominamus, inter quas & effectum non multę eiuſdem ordinis ac ſeriei interhi-
ant cauſę, & eas remotas, inter quas multæ interiacent, interhiantq; res ipſas, re-
rumq; conditiones ſolas reſpicimus. Epi. Haud prius ſatis intellexeram, mihi ta 47
Cauſa per ſe.
men iam pene ſatis intelligere videor. One. ¶ Deinde petendum eſt quid cauſa
ꝑ ſe? cui reſpondemus eā cauſam eſſe, quę cum ad aliquem effectū ſuapte natura
ordinata ſit, cauſalitatis nomine pariter eſt expreſſa: vt calidum ſuapte natura
ordinatur ad calefaciendum, lux ad illuminandum, & leuitas ad ſurſum mouen-
dum: nominaq; cauſarum ad tales effectus retinent. Ideo fit, vt cū dico calidum

calefacit,lux illuminat,leuitas ſurſum pellit,cauſas per ſe nominē: quarū quidē
per ſe effectus ſunt,calefactio,lumē,& mot⁹ ſurſum. Et ſub natura artē & propo=
ſitum cōprehendimus:vt ſerra ſecat:& foſſionē ad alicuius rei ſationē, aut aliqd
48 tale,ꝑpoſito,intētione,ac deliberatione ordinamus. ¶Quid cauſa per accidens? Cauſa per accidens.
Eſt quæ ad effectum non ordinatur , aut q̃ cauſalitatis noīe minime ſit expreſſa:
vt agri foſſio,inuētionis theſauri cauſa eſt per accidens:nā neq; natura,neq; arte,
neq; propoſito ad theſaurū inueniēdū ordinatur. Et quāuis idē ſit calidū & leue,
ſi tñ dixero,leue calefacit,cauſam talis effectus nomino ꝑ accidens:nā cauſalita=
tis noīe eā non exprimo. Leuitas enim non calefactionis , ſed mot⁹ ſurſum cauſa
per ſe eſt. epi. Forte quod dicis concipio. Primæ harū diffinitionū particulæ,res
ipſas ,rerumq; conditiones reſpiciunt: ſecundæ vero ipſarū cauſarū ad ſuos effe= Quot requirūtad cauſā ꝑ ſe
ctus rationes. One. Probe admodum: bono es ingenio, Nāvt cauſa per ſe hic dica
tur,& rei conditio,pariter & cauſæ ratio concordare debēt. hinc etſi cū dico, leue
calefacit,leue re ipſa ad calefactionem ordinetur,cū idem ſit leue & calidū: quia
tñ ad talē effectum rationē non nominat,cauſam per accidens eſſe diximus:ꝙ vt
cauſa ſit per ſe,& rei conditio,& ipſius cauſæ ratio requirantur. Epi. Ipſum igitur
leue quodāmōvt re ipſa cauſa per ſe calefactionis eſſe videtur , ratione aūt cauſa
per accidens. One. Nec iniuria:q̄nquidē ipſi leui,rei conditio cōueniat,cauſæ au
tem ratio ad talem effectum eidem expreſſa non competat. ¶Quo pacto diduci Cauſę per accidēs diuiſio.
49 tur cauſa per accidens? In caſum,fortunam/& neutram. ¶Quid caſus? Cauſa eſt
50 per accidens eorum quæ raro contingunt,& alicuius gratia:vt ſi te tempore veris
in hortulum fodiendi gratia mitterem,tu vero fodiens theſaurum reperires,qua=
lem neq; habet,neq; vidit Polypragmon pater tuus,tua hæc foſſio,talis inuentio
nis theſauri caſus eſſet. Theſauri autem inuentio,illius caſus effectus: nā tua foſ
ſio,talis effectus cauſa eſſet per accidens,vt quę neq; natura,neq; arte,neq; propo
ſito ad talem effectum fuiſſet ordinata,& eorum quę raro contingunt,& alicuius Quę ſunt alicuius gratia & propter hoc.
gratia. Raro enim huiuſmodi contingit theſauri inuentio:quæ quidē alicuius eſt
gratia. Dicuntur eñ aliqua alicuius eſſe gratia ,& propter hoc,quæ digna ſunt vt
proſequantur,fugianturve cognita. ¶Quid fortuna? Cauſa eſt per accidēs ſecun
51 dum propoſitum,eorum quæ raro contingunt,& alicuius quidem gratia,vt tu ra=
tionis vſu potitus, agis ſecundum propoſitum . idcirco talis inuentionis theſauri
fortuna dicereris,& anima tua,pariter & voluntas. ¶Quomodo diducēda ſit for
52 tuna? In bonam fortunam,atq; malam. ¶Quid bonam fortunam vocabimus? for
53 tunam bonorum ac eligendorum,vt fortunam inuenti theſauri:quæ quanto pro=
ſperiorū eligibiliorūq; fuerit, tanto melior ac ſecundior fortuna dicitur. ¶Quid
54 malam? fortunam malorum,aduerſorum,ac fugiendorum: vt ſi quis multa tem=
pora in perdiſcendis literis longe a patria domo peregrinus fœliciter conſumpſe
rit , qui vſendorum parentum deſiderio tractus , multos quidem poſt annos iter
arripiat,& in via ſicarios offendat,qui ipſum ſpolient,ſpoliatum enecent,priuent
que vita : pia eius viſendorum parentum voluntas,ipſius mala putaretur eſſe for
tuna : & bonorum ſpoliatio & priuatio vitæ , ſiniſtræ , ac aduerſæ fortunæ euen
55 tus. ¶Quid propoſitum? Ratio atque voluntas . ¶Quid neutra? Cauſa eſt
56 per accidens eorum quæ non ſunt alicuius gratia : vt præter intentionem caſus
capilli , aut offenſaculum lapilli in via . ¶Quid cauſa actu? Ea eſt quæ ſemper
cum effectu exiſtit:vt domificans cum domificatione. Fieri enim nequit,vt quis
domificans dicatur,ſi nihil quod ad futuram attineat domum,extruatur. ¶Quid
57 cauſa poteſtate? Cauſa eſt quæ non ſemper cum ſuo effectu eſt . ea ſiquidem ſine
effectu eſſe poteſt:vt domificator,cauſa domus poteſtate eſt. Epipo. Etiam puto,
ſiue ab eo facta domus ſtet,ſiue non. Oneto. Nihil refert. Et hi ſex poſtremi cau
ſarum modi,cauſa ſcilicet propinqua,remota,per ſe,per accidens,actu, & poten=
tia,cuilibet quatuor præcedentium modorū comparantur, hoc pacto. Cauſarum
materialium quædam eſt propinqua,quædam remota, quædam per ſe , quædam

maioris quantitatis in aliquo acquiſitio, vt cum pedaneũ fiat bipedale, motus ac
66 mutatio facta eſt: quæ augmẽtatio dicitur. ¶ Quid diminutio? eſt in aliquo a ma
iore quantitate in minorẽ mutatio. Et his diffinitionibus eam quantitatẽ, quæ di
mẽſio eſt, intelligere debemus, & non numerũ aut ſucceſſionẽ. Sunt enim dimen
ſiones tres, longitudo, latitudo, & profundũ, vnicuiq; rerum corporearũ cõceſſæ,
quo occupent: rebus vero ſenſibilibus, quo occupent, ſecẽtur, atq; diſtrahãtur. epi.
67 ¶ Si operæpretiũ ducis, vellẽ mihi planius aperires, quid ſit dimẽſiões nobis cõ
ceſſas eſſe, quo occupemus, ſecemur, diſtrahamurq;. One. O fili, arduũ eſt quod
petis: & quod ſibi non modicã philoſophiæ partẽ vendicat. Enitar tñ vtcũq; pote
ro, tibi illud aliquantulum aperire. Si abs te ſciſcitarer, cur o bone fili optimus na
turæ opifex tibi albedinẽ conceſſerit? arbitror te protinus reſponſurum: vt albus
ſim, atq; videar. cur iterum igni lucem tribuit? quo ſit lucidus, atq; illuminet. Ita
ne plane reſponderes? epi. Reſponderẽ plane. one. Cum te rurſus percontarer,
cur rebus tribuit magnitudinẽ? reſpondendum tibi conſimiliter eſſet: quo res ip-
ſæ magnæ ſint, ac occupent. Et cum inſuper, an tu tua eſſentia albus ſis ac videa-
ris? an ignis ſua ſubſtantia lucidus ſit & luceat? Epi. Protinus ſubiungerẽ, nõ, ſed
ego mea albedine ſum albus, & videor: & ignis ſua luce lucidus, luminiſq; diffu-
ſor. One. & recte quidẽ. Sed quid tum, ſi quęrerẽ, an tua eſſentia ſis magnus ac oc Qđ quantitas diſtĩguatur a re quãta.
cupes? epi. Forte velles me reſpondere, non, ſed mea magnitudine ſum magnus,
ipſa occupo. One. Ita volo. & ita ſicut albedo, vna res in te eſt, a qua diceris albus
& viſus, ita magnitudo, vna res in te eſt a qua diceris magnꝰ & occupans, quã qui-
dem dimenſionem nuncupamus. Epi. Primum mihi clarum eſt: ſecundum vero,
non vſque adeo. one. Ne cura, te docilẽ præbe, nondum (vt aiunt) nixus es collo
giganteo. epi. Non mediusfidius, nam parum diſtantia perpẽdere ſufficio. one.
Cur tu ipſe vbi ego ſum, huic ſcilicet ſedili immediatus inſidens, vna mecum ſi-
mul eſſe, inſidereq; immediatus non poſſis, ita vt tua potentia ſimul ſit cum mea,
& tuus actus ſimul cum meo ſit actu? epi. Quia corpus meũ nequit (vt mihi vi-
detur) tuum corpus ſubitrare. One. Quod videlicet tua dimenſio, pariter & mea,
nequeũt ſe inuicẽ ſubire. Sed ſic dimẽſio ſuum locũ occupat, vt vetet, obſtaculo,
impedimẽtoq; ſit, ne quęuis alia dimẽſio, & quoduis aliud corpus pariter vnaque
cũ ea eundẽ locum occupare ac replere poſſit. Quod ſi cõtingeret, hoc philoſophi
dimenſionũ occupationẽ, penetrationẽq; nuncupant: quam & natura impoſſibilẽ
eſſe ponunt. Sed ſi eſset in oriente vnus ſol lucis aureæ, itẽ & alius in occidẽte lu
cis rubicũdæ: vbi eſset primi, aureiq; ſolis lumẽ? epi. In toto noſtro cõcauo. one.
& totum noſtrum concauum, ſenſibiliumq; circulũ repleret. epi. Repleret. one.
Nam totum ipſius lumine ſuffuſum, oppletumq; eſset. Et vbi ſecundi, rubicundi
que ſolis lumẽ? epi. In toto noſtro concauo. one. Ipſumq; repleret? epi. Reple-
ret vt primum. one. Sed vnde hoc? vt hæc duo diuerſa lumina non occupẽt, ne-
que ſe impediant, quo minus idem repleant, & tamen hæc duo noſtra corpora oc
cupant, ſibique mutuo ne omnino idẽ repleant, impedimento ſunt? epi. Neſcio Qđ lumẽ color, & calor nõ ſũt quantitates.
quid reſpondendum ſit: niſi quia nos dimenſiones habemus, quæ (vt paulo ante
dicebas) ad occupandũ rebus conceſsæ ſunt. oner. Sane, & vbi in manu tua color
eſt, illic omnino & calor. Epi. Arbitror vbique in mea manu colorẽ eſse pariter &
calorẽ. On. Verũ quidẽ, cũ nulla tuæ manus pars colore vacet ac calore, illorũque Qđ lumẽ magis ſua præ natura replet q̃ dimenſio.
ſit expers: nunquid ſe occupãt? Epi. Non: vt iam faſsi ſumus. Nam vbicunque in
manu color eſt, illic & calor. One. Quid cauſæ huius rei tibi eſſe videtur? Epi. Qꝛ
dimenſiones non ſunt. One. Probe, poſſes'ne ergo lumina illa, & colorẽ & calorẽ
dicere quantitates, vel magnitudines, extẽſiones ac dimenſiones? Epi. Minime
profecto. one. Tu fateris ergo lumina illa, dimẽſiones non eſse. Nam dimenſio
nes ſeſe occuparent. quod ĩpoſsibile eſt, & tñ fateris illa replere. epi. Fateor. one.
68 ¶ An non putas ea magis replere, quæ ita replent, vt ab altero non impedian-
tur, quo minus repleant, & quæ idem cum altero replent? an ea quæ cum altero

replere nequeunt? Epi. Exiſtimo ea magis,quæ vt repleant,a nullo præpediũtur,
& quę cum quouis altero replent. One. Et vna dimenſio ſimul cum altera dimen
ſione replere nõ põt. Epi. Non poteſt. One. Et vnũ lumen ſimul cum altero lumi
ne replere põt. Epi. Verum. One. Magis igitur lumen ſuapte natura, ipſa dimen
ſione repletiuũ eſt. imo vero dimenſio potius replentiã impedit. Facit enim mea
dimenſio & tua, vt id quod repleo, tu ſimul vna mecum replerę non poſſis. Epi.
Impedit proculdubio. One. Cum itaq; chariſſime fili dimenſio replentiã impe=
diat, ab ipſa dimenſione replentia nõ ꝓficiſcitur. Epi. Nõ: vt mihi videtur. One.
Et ego & tu ſine dimenſione melius repleremus: qñquidem mea replentia ſimul
cum tua tunc eſſe poſſet. Epip. Melius, vt mihi apparet. One. Et, vt ex conceſſis
ſequitur, quanto quicq̃ magis a natura dimenſionum recedit, magis recedit ab eo
quod plenitudinem & replentiam impedit. Epi. Præcedentia trahunt. one. Et tu
forte magis arbitraris lumen a natura dimẽſionum recedere, eo ipſo ſenſibilium
colore atq; calore. Epi. Nec iniuria fortaſſe. nã luminis replentia maior magiſq;
ſe diffundit. one. ℂO beate, ſi intelligere pergas, lumen hoc ſenſibile de quo ſer=
monem agitamus, extenſioni dimenſioniq; coniunctum eſt, & per accidens lon= 69
gum, latum, & profundum: ꝙ longitudini, latitudini, atq; profundo cõiunctũ ſit,
& eidem ſubiecto cohærens: cuius quidem ſubiecti diſtractiõe diſtrahitur, & ſe=
ctione ſecatur. Sed eſt aliud verius lumen: cuius hoc ſenſibile lumen veſtigium
quoddam, & ſimilitudo eſt quod neq; dimẽſioni cõiunctum eſt: neq; diſtrahibile,
neque deſecabile ſit vnq̃. Sed tu vtrum horum duorum luminum magis a natura
& cõditione dimenſiouum recedere putes? Epi. Magis illud lumen verius. oner.
Et cõfeſſi ſumus dimenſiones replentiæ impedimento obſtaculoque eſſe. Epip.
Cõfeſſi ſumus. one. Magis ergo verius illud lumẽ replebit: qñquidem magis ab
impedimento repletiõis recedit. Epi. Videtur. one. & quid ſi adhuc magis rece=
dat? epi. Magis replebit. one. & ſi magis in infinitũ recedat? epip. In infinitum
replebit. one. Fili, illa veriora lumina, cœleſtes & ſupramundanæ ſunt mentes,
ſpiritualiaque lumina: quę (ſi ſenſibile lumen, alterũ ſęnſibile lumẽ nõ impedit)
tãto minus vt veriora luĩa, & magis a natura & cõditiõe dimenſionũ ſemota, ſeſe
impedient atque occupabũt, quo minus ampliſſima & eadẽ repleãt cęli ſpatia, &
cũ impertia ſint, & partes nõ habentia: vbicunque ipſa ſint, tota eſſe neceſſe eſt.
quare cũ ſint in oriente, tota erunt in oriente: & cum ſint in occidente, tota in oc=
cidente, & tota in qualibet cœli parte, & in qualibet ſempiterna laude deum col=
laudantia: nec vnum alteri præpedimento eſt, quo minus vbi vnum eſt, nõ ſit &
alterum: & vbi vnũ laudat, laudet & alterũ. quod ſorti humanę corporea mole prę
pedite cõceſſum nõ eſt. Et quia deus in infinitũ magis, quã beatæ illæ & ſupra=
mundanæ mentes ab oĩ dimenſione, omnique dimenſionũ cõditione recedit: ipſe
infinita plenitudo eſt, qui cũ ſit maxime vnus, & oĩm maxime ſimplex: totus vbi
que pręſens eſt, neque excludi, neque a quoquã includi põt. cuius quidẽ infinitã
plenitudinem hęc ſenſibilia in ea ipſa quam vides parua dimenſione quoad poſ=
ſunt, imitantur. & illa fœliciſſima entia ipſi quidẽ infinitę plenitudini ſimiliora,
illã in maiori plenitudine atque replentia imitantur. Epi. Hęc ꝓfecto gratiſſima
ſunt, ſed quę infirmus (vt neq; oculus ęger lumẽ, aut e tenebris repẽte emergẽs)
mẽtis vix perferat obtutus. one. Ad ſenſibilia noſtra relabor: illis ſupramunda=
nis & fœliciſſimis vix a nobis tenuiter acceſſibilibus luminibus (quibꝰ nos com
mẽdo) dimiſſis. ℂMeminiſti nos cõceſſiſſe replentiam a dimẽſionibus non pro 70
uenire? epi. Memini. one. Finge igitur ab omnibus quæ in noſtro cõcauo cõti=
nẽtur, dimẽſiões ablatum iri: quid tunc noſtrum ſenſibilium circulum replebit?
Epi. Nõ video. one. Quid ipſum replebat cum adhuc ſuas dimẽſiones ſeruaret?
Epi. Dimẽſiones ipſę. one. & res naturales, & rerũ naturalium ſubſtantiæ, poten
tia, atq; formę. epi. Ita eſt. one. & non habẽt rerum ſubſtantię materia & forma
a dimenſionibus ꝙ repleant? Epip. Non habent. one. Remotis igitur dimenſio=

Manuductio ab occupatiõe, ad ſũmã, diuinãq; plenitudinem.

n̄ſbusvides,ne adhuc rerum ſenſibilium ſubſtantias remanere,& totum noſtrum
concauum,rerū materia & formis plenum eſſe,vt prius(qn̄quidem vt repleant) di
menſionibus nō egent. Epi. Nō videbam. One. Attamen materia & rerū formæ
non occupant.neq; diſtrahi,ſecariq; vllo ingenio poſſunt nō adueniente noua di=
menſione. Nam ad occupandū & ſecandū ſunt dimenſiones rebus additæ: vt ſci
licet occupent,& a ſe iuicē diſcretę & diuiſę ſint. Huc te ſolū fili euagatus addu=
xi, quo frequenti cura & meditatione intelligere ſtudeas dimenſiones eſſe ad oc=
cupandum & diſtrahendum,& non ad replendum: vt nos aliquando ex noſtra oc
cupatione,& occupante plenitudine ad cœleſtium perfectam plenitudinem con=
templandam erigamus, & ex noſtra diſtractione & pluralitate ad illorum ſtabili
tatem & vnitatem. Hic fili noſtrę philoſophiæ finis hic totus Ariſtotelis & phi
loſophorū conatus,ex recta rerū ſenſibilium cognitione(vt ex æternorū quibuſ= Quis philoſophiæ finis.
dam remotiſſimis ſimulacris)mundi intelligibilis nobis parare introitū: & hinc
nos vtcūq; poſſunt ducere: noſtrā ſcilicet fœlicē regionē cognoſcere. Sed deſine
de his plura rogare,ne nos longius a propoſito trahas: & ſine nos ad dimiſſa reuer
71 ti. Epi. Sino. One. Reuertamur igitur. ¶ Cū quęritur,quid alteratio? hanc adhi=
bemus reſpōſionem: alteratio eſt a qualirate,aut ad qualitatē mutatio: vt tenebrę
72 ſunt a qualitate,& illuminatio ad qualitatem. ¶ Quot alterationū modi? ſex. de
contrario in contrarium: vt cum ex albo fit nigrum. de contrario in medium: vt
cum ex albo fit rubrum. de medio in contrarium: vt cū ex rubro fit album. de me
dio in medium: vt cum ex rubro fit flauum. ex habitu in priuationem: vt cum ex
luminoſo fit tenebroſum. ex priuatione in habitum: vt cū ex tenebroſo lumino=
73 ſum. ¶ Quid mutatio ſecundū locū? eſt ad locum,aut circa locum mutatio. Ad
locum quidem,vt motus recti omnes: vt ignis motus ſurſum, & motus terrę deor
ſum. Circa locum vero: vt motus circulares omnes: vt orbitum cœleſtium,qui cir
ca propria loca,aut inferiorum omnium circulo aguntur. & rota figuli: quæ circa
74 proprium locum vertigine torquetur. Epi. ¶ Sed ſine id pluſculum intelligam,ſi
fieri poſſit. Cū em̄ ambulo,me latet quid mea ſit ambulatio: q̄ tn̄ lationem dice=
rem. one. Fili,cū tu gn̄aris,tua forma,tua gn̄atio eſt. & cū tu aliqn̄ corrumperis,
tunc tua forma,tua corruptio erit: & cum tu augeris, tua dimenſio,tua augmenta
tio eſt,& cū tu minueris itidē: & cū tu calefis,tua caliditas,tua eſt calefactio. & cū
tu ambulas,tua ambulatio,tua latio eſt. Quæ quidem aliquantulū a reliquorum Declaratio mot' localis p ſonatōnē
motuū conditione euariat: ꝙ nunq̄ tota actu ſit, neq; factæ aliquid maneat. ſed
duntaxat partim eſt dū fit,atq; partim non eſt: & ideo cognitu difficilior. Sed tu
aduertere. Audiſti aliquando corpus ſonans? Epi. Audiui frequenter. Onero. Vt
tibiam,tubam,aut organum. An ſolus ille permaneat? an ipſius facti aliquid ſu=
perſit? Epipo. Nihil. Oner. & ſolum dum fit,partim eſt,atq; partim non eſt. Epi.
Sic eſt. One. Et cum quis continue tibiam inflet,a quo cauſatur ille ſonus? Epip.
A motu(arbitror)aeris inflati,illiſiq; ad tibiæ latera. Oner. Quo motu? Epi. La=
tione. One. Vide igitur quomodo ſonus ille naturam motus vnde progignitur,re
tinet: vt ſcilicet non maneat factus: ſed ſolum partim ſit dum fit/atq; partim non
ſit. Epipo. Videre videor. Oneropo. Tu ergo per ſonum illum, motum ſcilicet
quendam & alterationem corporis ſonori,motū localem concipe. Sicut enim ſo=
nus ille in toto aere emiſſo illiſoq; eſt,cuius facti nihil manet, ſed duntaxat par=
tim eſt dum fit, atq; partim non eſt: ita in te toto dum ambulas, quædā latio eſt:
quam ambulationem dicimus: cuius quidem factæ nihil manet/ ſed dūtaxat par
tim eſt dum fit,atque partim non eſt. Epipo. Motus localis pulchram imaginem
mihi obieciſti,ſonum,& corporum ſonantium alterationem. & mihi quodammo
do quod quę redam ſapere videor. Onero. Cum tibi itaque ita perſuadeas, proce
damus. ¶ Quo pacto interpretatur mutatio ſecundum locum? motus localis,la=
75 tio. ¶ Quo pacto diducitur? in rectam,circulatem,& mixtam. Rectā quidem,vt
76 motum ſurſum,aut deorſum. circularē, vt quæ ſit circa medium. Cētrum enim

mediũ nuncupamus.mixtã vero,quę vtriuſq; aliquid participet,vt volat⁹ auium.
¶Quid ſubiectiue mutatur? ꝙ mutationis ſubiectum eſt. Quod ſi gñationis ſub
iectum eſt:ſubiectiue gñari dicitur.ſi corruptionis:corrumpi . ſi augmentatiõis,
augeri .ſi diminutionis:minui.ſi alterationis:alterari.ſi deniq; mutationis ſecun-
dum locum:ferri. ¶Quid mutatur terminatiue? forma quæ acquiritur , deperdi-
turve,terminatiue mutari dicitur,ea ſiquidẽ terminus eſt: quę ſi ſubſtantialis for 78
ma fuerit,& acquirať:terminatiue gñari dicitur.& ſi deperdatur:dicitur corrũpi.
Si dimenſio maior fuerit:dicitur augeri terminatiue.ſi minor:diminui . ſi fuerit
qualitas:alterari.ſi latio:ferri.Et reuera terminatiue gñari,corrumpi,augeri,mi-
nui,alterari,& terminatiue ferri,nihil aliud eſt q̃ gñatio,corruptio , augmẽtatio,
diminutio,alteratio,& latio:quarũ quęlibet quidã termin⁹ eſt,& forma. ¶Quid 79
mutatur cõpletiue? Totum mutatiõe acquiſitũ aut deperditũ:vt ignis qui gigni-
tur,aut corrũpitur:cõpletiue gigni,corrũpive dicitur, nec ĩiuria.Nam ipſe ignis,
totum & cõpletum eſt.Itidem tota & cõpleta,cõpletiue augeri,minui,alterari,&
ferri dicuntur.Ex his manifeſtum euadit,formam cum acquiritur,deperditurve
materiæ cõparatam,ſubiectiuam mutationem dici debere:nã materię eſt vt ſub-
iecti.& ad ſeipſam relatam,mutationẽ terminatiuã.nam ipſamet,ipſa forma,at-
que terminus eſt.& ad totum ipſum,mutationẽ cõpletiuam.nã toti⁹ eſt vt cõple
ti.Epipo.Dicitur igitur(vt arbitror) mutatio ſubiectiua : hoc eſt mutatio ſubie-
cti.& mutatio terminatiua:mutatio termini.& mutatio cõpletiua : mutatio toti⁹
& cõpleti .One.Omnino,ſicut Euãdrius enſis,dicitur enſis Euãdri. ¶Quid mo- 80
uetur per ſe? Quod motu qui in eo eſt, mouetur. Epi. An dicis ĩ eo,vt in ſubiecto?
One . Aio,vt quod in ſe gñationem habet:per ſe gñatur.quod corruptionẽ: per ſe
corrumpitur.quod augmentationem:augetur. quod diminutionem:diminuitur.
quod alterationẽ: alteratur. & quod in ſe lationẽ:per ſe fertur , Et quod etiã in ſe
vt in tõto gñationem,aut corruptiõem habet,etiam per ſe aut gñari,aut corrum-
pi dicitur.Epip.Cõpletiue,vt arbitror.Oner.Recte quidem,& materiam omni- 81
fariam,modiſq; oĩbus ſubiectiue. ¶Quid mouetur per accidens? Quod non a mo
tu qui in eo eſt, ſed alteri⁹ moueri dicitur,quemadmodũ cum tu augeris, illa aug
mentatio minime in tuo colore exiſtit,ſed in materia . cuius quidem augmenta-
tione color ille pariter augeri,maiorque fieri dicitur:ideoque accreſcit, augetur-
que per accidens.Nam non augmentatione quæ ſit in ipſo, ſed alterius materiæ
videlicet.Et cum te de loco in locum transfers:omnia quæ in tę ſunt, moueri di-
cuntur: vt aĩa,vt accidẽtia. nõ motu quidẽ qui in ipſis ſit:ſed qui ĩ tua ſit materia
ideo tua materia per ſe mouetur :cętera vero quæ in te ſunt per accidens. ¶Quid 82
motus acquiſitiu⁹? Eſt quo aliquid acquiritur: vt ĩ gñatiõe ſubſtãtia,in augmen
tatione quantitas, in acquiſitiua alteratione qualitas, & in mutatione ſecundum
locum,latio. ¶Quid motus deperditiuus ? eſt quo aliquid deperditur : vt in cor-
ruptione ſubſtantia,in diminutione quantitas , in deperditiua alteratione quali-
tas,& in mutatione ſecundum locum,latio . ¶Quid motus naturalis ? eſt qui rei 83
cui ineſt,conuenire natus ſit , vt condenſatio,frigefactio , & motus deorſum ter-
ræ. ¶Quid violentus? Quid rei cui ineſt, diſconueni re natus eſt , contraque eius 84
naturam eſt:vt rarefactio,calefactio,& motus ſurſum terræ. ¶Et cum omnium 85
& actuum & formarum tam ſubſtantialiũ, q̃ accidentaliũ materia ad ſuſcipien- 86
dum ſit indifferens,& quãtum ex parte ſui indifferẽter ſeſe habens oĩs cõuenien-
tia,& diſcõuenientia,naturale,& violentũ.a forma ſunt perquirẽda,ita vt ea cõue
nientia,naturalia,& ſecundũ naturam dicantur,quę formę conuenire nata ſunt,
eamq; ſaluare: & ea diſcõuenientia,violenta,pręterq; naturã.quę ipſi diſcõueni-
re nata ſint,eãq; labefactare,ac expellere. Epi . Iudicas ergo nihil a materia cen-
ſeri debere,aut naturale,aut violentum.One.Nihil. ¶Quid indiffetens? Qui ne 87
que omnino conuenire , neq; diſconuenire natus eſt : vt lateralis flatuum motus.
Res enim naturales , quę recto tramite agitari natę ſunt , ſi obſtaculũ offendant,

Qđ vna, & eadem forma eſt mutatio ſubiecti-ua, termi natiua,& cõpletiua

quo ſe minus in rectum agitare valeant,ad latus ſeſe deuoluũt,vt grauia ad latus
deorſum,& leuia altrorſum,& ad latus ſurſum : Et quia motus & quies oppoſita
ſunt,& Peripatetici,oppoſiti naturam per ſuum oppoſitum perquirunt,nos quie
88 tes per ſuos oppoſitos motus peruestigabimus hoc pacto. ¶Quid quies? priuatio
motus in ſubiecto nato,quando & vbi moueri natum eſt; quæ quãdo eſt priuatio
generationis,quies,generationis dicitur,& quãdo corruptionis;quies a corruptio
ne,quando augmentationis,quies ab augmentatione,quando diminutionis,a di=
minutione,quando alterationis,ab alteratione.& quando lationis ; quies a latio=
ne. Quæ quando ſubiectum & materia reſpicitur, quies ſubiectiua nuncupatur:
quando forma,terminatiua:& quando totum, completiua. Et ſicut mutatio ſem
per pro forma atque actu accipitur:nunc ad ſubiectum,nunc ad ſe,nunc ad totũ
relata ita quies ſemper pro ſubiecto,nunc ad ſe,nunc ad formam,nunc ad totum
relato. Epi. Sentire ergo debeo idem eſſe, ſubiectum motum,terminatum; & cõ
pletiuum:itidem & eſſe idem,quietem ſubiectiuam,terminatiuam, & completi
uam. One. Subiecto videlicet;atque eſſentia,ſunt tam hæc tamen quam illa,ra=
tione tria. Et quando eſt priuatio alicuius per ſe;quieſcit per ſe , quando vero ali=
89 cuius priuatio motus per accidens fuerit,quieſcit per accidens,& quando eſt pri=
90 uatio motus acquiſitiui,quieſcit a motu acquiſitiuo,& quando deperditiui, a de=
perditiuo atque abiectiuo. ¶Sed quies naturalis ea eſt,quæ rei quieſcenti cõue
nit,eãq; ſaluat,vt terrę quies deorſum. ¶Et violenta dicitur,q̃ rei q̃eſcẽti diſcon
uenire nata ſit vt terrę quies ſurſum . Indifferentem tñ haud multum dicere cõ
ſueuimus,verũ ipſa eſſet,q̃ neq; oĩno cõuenire,neq; diſcõuenire nata eſſet. Hæc
pro tua qualicunq; in circulo motꝰ ĩtroductione,ſatis eſſet puto,niſi aliud tibi mi
nus detectũ fuiſſe videat̃. Epi. Nihil. One. Nos igr̃ trãsferamꝰ ad ĩfiniti circulũ.
91 ITa expediendus nobis erit infiniti circulus. ¶Quid infinitũ primo?
92 eſt quicquid non eſt quãtum:vt mens,punctus. Et interpretatur non
finitum,non quantum. ¶Quid infinitum ſecundo? vides notulam il
lam nigram inſtar ſphærulæ? Epi. Equidem. One. Nobis inſinuat
id cui adiungitur , in noſtro ſenſibilium circulo reperiri non poſſe , nos itaque
queſtioni qua queritur quid infinitum ſecundo , ita ſatisfacturi ſumus. Si quę=
ritur quid rei,nihil eſt, nã vt diximus eſſe nõ poteſt, vt in paraphraſi demonſtra
tione perſpicuũ euadit. Si quid nõis, eſt quantum tranſitũ hñs,ſe inconſumma=
bilem,vt ſi aliqua linea extremis & diuiſibilibus & indiuiſibilibus careret,diuiſi
bilibus quidem, vt ſi nullum dandum eſſet eius primum pedaneũ,aut vltimum,
aut pars altera quęcunq; determinatæ quantitatis. In diuiſibilibus vero , vt pun=
93 ctis,linea hęc hoc ſecundo modo eſſet infinita,& ſemper tranſitum haberet , ſed
94 inconſummabilẽ,vt quę nũq̃ tota poſſet eſſe pertranſita.& ita de diſcretorũ mul
titudine:cuius nulla vnq̃ prima dari poſſet vnitas aut vltima illa,ſiquidem numẽ
rando eſſet impertranſibilis,& hoc ſecundo modo infinita. ¶Quo pacto diduci=
95 tur infinitum ſecundo? in infinitum magnitudine,& multitudine. ¶Quid ĩfini=
tum magnitudine? eſt quod ſuæ magnitudinis caret extremis: vt linea quę ſuæ
longitudinis careret extremis,diceretur infinita:& ſupficies infinita,quę ſuæ lõ
gitudinis & latitudinis:& corpus infinitum,quod pariter lõgitudinis,latitudinis
& ſpiſſitudinis extremorum eſſet expers . ¶Quid ĩfinitũ multitudine? eſt quod
96 ſuæ quidẽ diſcretæ diuiſæque multitudinis caret extremis. Diſcretę quidẽ oppo
97 ſitũ eſt,ad multitudinẽ partium continui adinuicem continuatarũ excludendã.
Et hæ diffinitiones quid nominis ſunt. ¶Quomodo interpretatur infinitum ſe
cundo? ĩfinitum actu. ¶Quid ĩfinitum tertio? eſt ſpatium cuius cũ pars vna per=
tranſita ſit,nondum pertranſitum eſt,vt ſi proficiſceris Romam, & poſteaq̃ Me
diolanũ perueniſſes, aut aliquo alio,aliquis te percontaretur:(cũ tu petas Romã
an tuum iter & ſuſceptũ ſpatium iam finitum ſit,an infinitum? reſponderes, ĩn
98 finitũ , & bene quidẽ hoc tertio modo. ¶Quid infinitum quarto? eſt ꝙ cum trã
ſibile ſit,difficilem tamen habet tranſitum,magnitudine, vt orientis & occidẽn=

tis intercapedo:& multitudine,vt multitudo capilorũ tuorũ numerãdo. ¶Quid
infinitum quinto? eſt cui ſemper additio ſubſtractiove fieri poteſt,vt cuilibet cõ
tinui numero ſemper additio fieri poteſt.ſuperatque ſemper aliquid addendum,
Et cuilibet continuo ſemper fieri poteſt ſubſtractio,ſemperq; relinquitur aliquid 99
ſubtrahendũ.Idcirco quodlibet continuũ,& continui multitudo, hoc quinto mo
do cognoſcitur infinita. ¶Quo pacto diducitur? in infinitum additione,cui ſem
per aliquid ſuperat addendum,vt multitudo continui,& tẽpus,& infinitũ ſubſtra 100
ctione,cui ſemper aliquid relinquitur demendum. ¶Quomodo ĩterpretatur ſub
tractio? diuiſio. ¶Quomodo infinitum quinto? infinitum potentia. Et cum infi=
niti quintique ſint modi,& ſignificationes,duarũ tamen,ſecundæ & quintæ,phi 101
loſophorum præcipua cura eſt. Epi. Memini me alias audiuiſſe,vt ĩfinitum ca=
tegorematicũ,& ſyncategorematicum,& infiniti ſyncategorematici multiplices
varioſque modos. One. Fili mitte ſophiſtis ſuas & philoſophis ſuas quas dicis ſo
phiſticę ſunt aptæ,philoſophię parum. Et contra:quę philoſophię ſunt aptę,per= 102
parum ſophiſticæ proſunt. Sed ſine ad circulum loci veniamus. Epi. Sino.

QVid locus? Ita reſpondendum eſt. Locus eſt extrinſecus terminus corpo
ris alterum continentis. Additum eſt extrinſecus, non quidem corpori 103
continenti,ſed contento,quod etſi contenti ſuperficies circundans, ip= 104
ſum contineat(vt te tuę cuticulę ſuperficies extrema)ea tamen eius lo= 105
cus non eſt,quod ipſi contento non terminus extrinſecus, ſed potius intrinſecus
exiſtat. ¶Et diducitur locus in locum communem, & proprium. ¶Quid locus
communis? eſt qui multa continet quibus immediatus non eſt:vt cęli lunę conca 106
uum,aerem,aquam terram & ex his contemperata continet, quibus immediatũ
non eſt:& eorum locum communis dicitur. ¶Quid locus proprius? eſt terminus
corporis continentis contentio immediatus, vt concauum lunæ, ignis locus eſt
proprius,nam eſt terminus & extremum cęli,ignem continentis, & igni ĩmedia 107
tum. Nam inter cęli lunę concauum,& ignis conuexum, nullum omnino inter=
cipitur interhiatque medium. ¶Quid terminum hic vocamus? corporis ſuperfi
ciem concauam. Corporum enim continentium ſuperficies duę ſunt,cõcaua vi 108
delicet & conuexa. ¶Quid concaua? eſt corporis continentis interior vltima. 109
¶Quid conuexa? ea eſt quę eſt corporis omnium circundans vltima. Vidiſti, vt
arbitror,rotundum vitreum pomum. Epi. Et plęrunq; habui. Onero. Cum plenũ
eſt aqua,aut pigmẽtario aliquo liquore,illa eius interior ſuꝑficies q̃ liquorẽ illũ
contingit,concaua eſt:illa vero cui manũ admoues, quanq; tangis conuexa. Epi.
Nec hæc mihi captu difficilia ſunt. One. ¶Quid locus naturalis? eſt in quo res 110
naturales natura quieſcunt:vt ignis in cæli lunæ concauo, aer in concauo ignis,
aqua in concauo aeris,& terra in concauo aquæ. Et ſolum hic rerum naturalium
naturalem locum diffinimus. Sunt eñ ſingula ſcd̃m ſubiectã materiam paſſim
expetenda. In quo loco res naturales natura quieſcunt? in eo natura quieſcunt in
quo ſaluari conſeruarique natæ ſunt. ¶Quid locus violentus? eſt in quo res na=
turalis minime natura quieſcit,vt locus ſurſum,vt cæli & ignis concauum,locus 111
violentus eſſet & aquæ & terræ. Nam in eo minime natura quieſcerent, verum
vnaquæque res naturalis vbi ſaluari conſeruarique nata eſt,natura quieſcit. An
plura de hoc loci circulo requiris? Epipo. Abunde dictum eſſe puto. Oneropo.
Vacuum igitur tranſigamus.

QVid vacuũ primo? ſi quęratur quid rei, nihil eſt,ſi quid nois, reſpon=
ſionem adhibemus,ꝙ ſit locus nõ repletus corpore,natus repleri. Cor
pus hic corpoream ſubſtantiam dimenſionibus pręditam, longitudi= 112
ne ſcilicet,latitudine,& profunditate,intelligimus. Si itaque effingas
omnes noſtri concaui corporeas ſubſtantias in non eſſe redigi,aut ab ipſis dimẽ=
ſiones auferri, tunc illa cęli concaua ſuperficies inter cuius latera non interiacet
corpus, dimẽſave ſubſtantia vlla vacua eſſe hoc primo modo ficta eſt:neq; vacu
um eſſe intẽdimus,ꝙ omni ſubſtantia,omniq; plenitudine vacet. Nã infinita illa

plenitudo(quam Pytagorici volunt eſſe infinitam plenitudinis ſubſtantię ſphę=
ram:cuius centrum ſit vbiq;, & circunferentia nuſquam)excludi nunquam po=
teſt. Epi. Si igitur mea ſubſtantia manente,a me ſubtraherētur dimenſiones,vel
les tunc eum qui mihi nunc locus eſt,eſſe vacuum,tametſi mea ſubſtantia ſuper Pythago
ficiem illam repleret. One. Scilicet, dum tamen aeris te continētis latera ſe nō rici.
coniungerent. Epi. An ſe cōiungerent? One. Proculdubio. Nam tu amplius nō
occupares, neque obſtaculo illis a eris dimenſionibus vllo pacto eſſes quominus
ſe coniungerēt,& ſimul vnaq; tecū replerent. ¶Quo pacto interpretatur vacuū
primo? Vacuū priuatione:non quidem cuiuslibet omnino, ſed corporis dimenſi.
¶Quid vacuum ſecundo? ſi quæratur quid rei,nihil eſt. Si quid nominis,dimen
ſio eſt corpora intra ſe non cedendo recipiens:vt ſi intelligas vnam dimenſionē,
longitudinem ſcilicet,latitudinem,& ſpiſſitudinem noſtrum ſenſibilium conca
uum replentē,quę non cædens corporibus,ipſa intra ſe recipiat, & tantum ſuarū
dimenſionum ſimul cum corporū dimenſionibus,quantæ ipſę corporū dimēſio=
nes fuerint,ſemper habeat:talis dimēſio,vacuum ſecundo diceretur. ¶Quomo=
do interpretatur vacuum ſecundo? ſpatium ſeparatū. ¶Quid vacuum tertio? ꝗd
rei,nihil eſt, ſi quid nominis, eſt quod corporibus immerſum,plenum non eſt.
¶Quo pacto diducitur? in vacuum tertio priuatione (quod quidem eſſet quædā
parua vacua,inania corpore,nata repleri)& in vacuum tertio dimenſione.& hoc
quidem eſſet paruæ dimenſiones corporibus immerſæ,aduenıētibus corporibus
non cedentes. An aliud quicquam de vacuo deſideras? Epi. Nihil. Sed dicta mo
do,mente reuoluo,quo ſingula rectius intelligam,& firmius teneam. One. Vlti=
mꝰ igitur ſupereſt labor,circulum ſcilicet temporis tibi declarare. Epi. Supereſt.
One. Ordiamur ergo hunc in modum ipſum tibi recludere.

Quid tempus? Epi. Me interrogas? One. Interrogo,ego hūc circulū te
interrogando abſoluā. Epi. Reſpondeo igitur tēpus numerū eſſe pri
mi motus ſecundū prius & poſterius. one. Vt annus numerus eſt mē
ſium,& menſis numerus dierum,& dies numerus horarum priorum
& poſteriorum. Quem primum motum vocamus? epi. Motum primi mobilis.
one. Verū ais.& primum mobile,vltima , ſupremaq; mobilis ſphæra eſt. ¶Quo
ordine ſita ſunt mobilia,ſemper a propinquioribus nobis ad remotiora proceden
do? Epi. Hoc ordine. Terra,aqua,aer,ignis,cælum . Lunæ cęlum Mercurij, cęlū
Veneris,cælum Solis,cęlum Martis,cęlum Iouis,cęlum Saturni:firmamentum
& primum mobile. onero. Vides ergo primum mobile omnium mobilium eſſe
ſupremum,quod & tu numerādo feciſti vltimum:ipſum tamen natura,perfectio
ne,& dignitate omnium primum eſt. ¶Sed quo motu mutatur hoc primum mo
bile? nunquid gignitur,corrumpitur, augetur,minuitur,alteraſcitve? Epi. Non
mihi de illis videtur intelligi debere: verum de eo motu qui latio eſt. oneropo.
De eo ſcilicet,& quem motum circulationem nuncupamus. Sed vbi eſt ille mo=
tus, epipo. in primo mobili,vt arbitror. onero. Vbi nam ergo? Quandoqui=
dem omnis motus in ſuo ſit mobili,& ſicut vox in aere. epipo. Hoc modo. one.
Vox ne aeri cui ineſt coextenſa eſt,quemadmodum albedo parieti? epipo. Hūc
in modum. onero. Per accidens videlicet,quia non extenſione quæ in ipſa ſit,
ſed ſui ſubiecti. Quanta vox, quantaque parietis albedo? epipo. Quantus aer Quod tē-
cui vox adeſt:,& quantus paries cui adeſt adhæretque albedo. onero. Per acci= pᵒ eſt quā
dens tamen. ¶Quantum ergo tempus? epi. Reſpondendum mihi eſt,quantum tum per
primum mobile cui ineſt,ſed addo,ſicut & tu,per accidens. one. Cautius reſpon accidens.
diſti. Habet ne dimenſo extenſionem? epi. Suapte natura. onero. & albedo in
tenſionem? epi. Conſimiliter. onero. & latio ſucceſſionem? epi. Identidem.
one. Animaduerte igitur,quod in quantitate extenſio eſt , in qualitate eſt inten=
ſio,& in latione ſucceſſio. An quantitas,vt dimenſio , ſuapte natura extenſionē
habeat? epi. Iam diximus ita eſſe. onero. An ſuapte natura intenſionem, & ſuc
ceſſionem? epi. Minime. one. An qualitas,vt albedo , ſuapte natura intenſionē

Quod tẽpus biſariam diuiditur.

habeat. Epip. Falſi ſumus. One. An ſuapte natura extẽſionem aut ſucceſſionẽ?
Epi. Non, niſi per accidens. One. Rationaabiliter loqueris, diuiſibilis ne albedo
ſcd'm intenſionem, Epi. Maxie, vt mea fert opinio. One. Sane reſpondes, partes
ergo ſcd'm intẽſionẽ habet. Sed quas eas vocas? Epi. Neſcio, niſi vt tu mõ. One.
Et gradus & partes intenſionis eas nuncupamus. Conſidera igr̃ quod diuiſiones
parietis albedo recipiat. Duas vt puto, vnam videlicet ſcd'm partes extenſionis,
ad ſui ſubiecti & dimenſionis cui adiungitur diuiſionem, ei impropriam & acci-
dentariã, alteram vero ſcd'm intenſionis partes, ei quidẽ ꝓpriam, per ſe, ſuæq; na
turæ accõmodã. One. Peritius q̃ ipſe expectabam reſpondiſti. Cõſideras igr̃, vt
ita apte de tp̃e reſpondeas, ꝙ diuiſionibus ſecetur. Epi. Conſimiliter duabus, vna
ſecundũ extenſionis partes, ad ſui ſubiecti & dimenſionis cui coniungitur, diui
ſionem, q̃ tempori impropria, & per accidens eſt, altera vero ſcd'm ſucceſſionis
partes ei propria, per ſe, eiuſq; naturæ accõmoda, One. Optime, & harum diuiſio
num prima, primæ albedinis diuiſiõi reſpondet, & ſecunda ſecundæ. Sed age,
dic mihi, duo vnius dimenſionis pedalia, partesne dimenſionis vocas? Epi. Vo-
co. One. Et oẽs vocant. Sed nunquid poſſunt ſcd'm extenſionem ſimul eſſe? Epi.
Non. One. Nam ſe occuparent, ꝙ minime natura ſinit, tñ illa duo pedalia ſimul
eſſe poſſunt ſecundũ ſucceſſionẽ. Epip. Poſſunt. Oneropo. Nunquid primæ la-
tionis, ſucceſſionis partes ſimul eſſe poſſunt ſecundum ſucceſſionẽ? Epi. Non,
vt mihi videtur. ſed vna ſemper prius eſt, & altera poſterius, ſemperq; priori ſuc
cedens. One. Hinc merito ſucceſſionis partes appellari videntur, Et diximus ꝙ
in quantitate vt dimenſione extenſio eſt, in latione ſucceſſio mominatur. Epi.
Diximus. One. In analogia videlicet, & propottione. Ideo quanta pugnãtia eſt
duo pedalia ſcd'm extenſionẽ ſimul eſſe, tanta eſt duas ſucceſſionis partes, vt du-
as horas, aut duo minuta, ſcd'm ſucceſſionẽ ſimul eſſe. Et ſicut ſi duo pedanea ſi-
mul eſſent ſecundũ extenſionem, non plus continerẽt, occuparent atq; replerẽt,
quam vnum pedaneum, ita quoq; duæ horæ ſimul ſecundũ ſucceſſionẽ, nõ plus
atque vna hora durarent. De partibus aũt extenſionis ſecus euenit. Nam bene ſi
mul ſunt ſecundum ſucceſſionem. Epi. & loqueris de partibus extenſionis primę
lationis? One. Loquor equidem. Sed procedamus vlterius, ❡Quem numerum
partium primi motus arbitraris eſſe tempus? an primę diuiſionis, partium vide-
licet ſecundum dimenſionẽ ſumptarum: an potius ſecundæ, & partium ſuccedẽ-
tium, quas ſucceſſionis partes nuncupauimus? Epi. Secundę profecto, quæ ipſi &
propria, & per ſe, ſecundũq; eius naturam exiſtit. One. Ideo pulchre in diffinitio
ne adiectum eſt, ſecundum prius & poſterius: ad diſcrimen numeri partium ex-
tenſionis: & ſcd'm dimenſionẽ ſumptarum, lationi impropriarum, & ſecundum
alterum conuenientium. Epi. Pulchre adiectum eſt, & videor mihi plane intel-
ligere diffinitioniſq; intellectum hunc haberi, tp̃s numerus eſt primi motus ſecũ
dum ſucceſſionis partes ſumptus. One. Sane admodum. ❡Quid pręſens primo?
Epi. Eſt impartibile, pręteritum futuro connectens. One. Quemadmodum me-
dium pũctum in linea partem extenſionis priorem lineæ coniungit, & poſterio
rem: ita id impartibile, quod nobis adiacet, tempotis ſucceſſionis partes, priorem
ſcilicet & poſteriorem ſimul nectit, quarum quidem partium tempus prius di-
ximus eſſe numerum, & id impartibile, pręſens primo nũcupamus. Quomodo in
terpretaberis pręſens primo? Epi. Nunc, inſtans adiacens. One. ❡Quid præſens
ſecundo? Epi. Eſt tempus a dicto impartibili vtrinque non multum diſtãs. One.
Vt hora, vt minutum, & præſens hoc ſecundo modo, temporis nomen eſt, primo
aũt modo non. ❡Quo modo interpretatur pręſens ſecundo? epi. Nunc. one. eſt
enim nũc homonymum vt pręſens modo impartibile, modo tempus ſignificãs.
❡Quid ptęteritum? epi. eſt temporis pręſentis pars prior. one. ❡Quid futu-
rum? epi. eſt temporis pręſentis pars poſterior. one. Id profecto temporis pręſen
tis quod nunc, & impartibile nobis adiacens antecedit, pręteritum dicitut, & tem
poris pręſentis pars prior. & quod idem nunc & impartibile pręſentis temporis

ſequitur:futurum dicitur,& temporis pręſentis pars poſterior. ¶Te id tamen ad uertere licet,bifariam dici & pręteritum & futurum actu videlicet, & potentia. Et pręteritum actu,& futurum actu,nunc diffinita ſunt,& ſunt:quemadmodum præſens cuius ſunt partes. Epi. ¶Habet ne ergo pręſens ſuas ſucceſſionis partes ſimul?quas prius ſimul eſſe poſſe negauimus. One. Habet ſimul bone fili, vt in toto:non autem ſimul ſecundum ſucceſſionem,quemadmodum aliqua dimenſio duo media ipſam conſtituentia ſimul vt in toto habet,non tamen illa ſimul habet ſecundum extenſionem,ſed extra ſe ſunt, & ſe non occupantia, ita ſucceſſionis partes præſentis ſecundum ſucceſſionem extra ſe ſunt, & quaſi ſe non occupantes.Epi.Recte iam concipio.a pi mõ quid pręteritum potentia, quidve potentia futurum.One. ¶Omnino pręteritum potentia tempus id dicimus,quod fuit, & cuius nihil oĩno eſt. ¶Et id futurum potentia,quod erit:ſed nihil eius adhu c eſt. Epi.& quid ſi cepero totũ tẽpus a tuo natali adhuc vſq; quod nobis adiacet?One. Tempus id non omnino pręteritum actu, neq; oĩno præteritum potentia,ſed ipſum dicere deberes partim actu,& partim potentia præteritum. Epi. Intelligere videor.One.Finge tibi chariſſime fili vnam lineã ante oculos tuos quietos & immobiliter ſtãtes directe porrectã ſine termino quidẽ a te perceptibili, hoc modo.

F A D C B E

Viſus tuus ex vtraque parte in aliquo ſigno porrecte lineę deficit: vt in a & b.Sit que c in viſus medio ab vtroque percepti ſpatij extremo ęquidiſtans. ipſum c eſt vt præſens primo.a b vt præſens ſecundo.c a vt pręteritu m actu . c b vt actu futurum.a f præteritum potentia.& b e potentia futurum . Et ſi intelligas lineam moueri f verſus,quouſque ſignum e perueniat ad punctum b lineæ oculi, tunc b e fiet actu futurum,quod prius futurum erat potentia,& a d potentia præteritum quod prius erat actu pręteritum.Epipo. Deſcriptionem intelligere videor.One. Fili,ſi comprehendere poſſes, prompta dictorum de tempore cognoſcendorum analogia eſt:ſuam tamen Ariſtoteles aſſignaret in circulo.Epipo. Haud ſatis eſſe intelligo.Oneropo.Ne cura modo,ſed ſine nos procedere. ¶Quæ ſunt in tempore?Epi.Quę menſurantur tempore.one. ¶Quæ ſunt ea quę menſurantur tempore?Epi.ea ipſa ſunt quę incipiunt & deſinunt in tempore: aut quorum ipſum tempus duratio eſt.onero.Vt res ſenſibiles, & rerum ſenſibilium motus incipiunt ac deſinunt in tempore,& orbium cæleſtium ſuorumque motum tẽpus duratio & menſura eſt.Idcirco hęc omnia & ſunt in tempore,& menſurantur tempore:hęc quidem vt menſura ęquante,illa vero vt menſura ſuperante. Epi. Vis ergo omnium & cęli & terrę & ſenſibilium durationem eſſe tempus,quod tñ extra terram & ſenſibilia omnia exiſtit.oneropo.Dictorum omnium, omniſque corporeę ſubſtantię, ſoli primo mobili intrinſeca duratio : cæteris autem omni-
15 bus intrinſeca,quemadmodum tua dimenſis, tuæ materię,coloris caloris,& reliquorum tuorum ſenſibilium accidentium extenſio eſt, ſoli tuę materiæ intrinſeca.nam ſoli materiæ ineſt:cęteris autem extrinſeca eſt. epi. ¶Sed an omnia ſint in tempore?one. Multum o fili refert:ſicut non omnia dimenſa ſunt extenſione.ſed meminiſti nos dimẽſiones rebus ad occupandum & deſecandum additas eſſe dixiſſe?epi.Memini.one.& dimenſiones replentię impedimento eſſe, & quę a dimẽſionũ conditiione & natura recederent, magis replere, magiſq; plena eſſe? epi. & hoc memini. one.Quia vna dimẽſio cum alia dimẽſione ſimul eſſe non poteſt.epi.Secundum extenſionẽ videlicet.one. ¶Neq; vna ſucceſſio ſimul cum altera ſecundum ſucceſſionem,vt dies heſterna ſimul cum hodierna nnllo ingenio eſſe poteſt.epi Veriſſimum eſt, one. Tota igitur temporalis duratio ſi-

mul eſſe non poteſt,aut alicuius temporis duæ ſimul medietates: vt neque duę ſi mul corporis medietat es.Epi.Verum.One. Corporis ſcilicet ſecundum extenſionem,& temporis ſecundum ſucceſſionem. Impedit igitur tempus duationē: perinde atque corpus replentiam. ¶Epi.Videtur.One.Videturq; tempus rebus conceſſum,quo ipſarum vna duratio ita occupet, vt alteram ſecum nunquam ad mittat,vt ſecetur in partes,vt in annos,menſes,dies,horas,minuta: quemadmodum omnis dimenſio in infinitum ſecabilis eſt.Epi.Omnino.One Ad durandū ergo ſucceſſio & tēpus minime requiruntur,vt neque ad replendū dimēſio. epi. Minime requiruntur.One.Nonne ergo quorum duratio a ſucceſſionis & tempo ris conditione & natura recedit,magis durabunt,q̄nquidē ſucceſſio & tempus du rationem impediant?Epip.Videtur,vt de luminum replentia, & dimenſione. One.& ſi magis adhuc recedunt,magis ſuapte natura durabūt.Epi.Magis. one. Et ſi in infinitum duratio illa a ſucceſſionis & temporis natura & cōditione(quę durationi,vt diximus, impedimento obſtaculoq; ſunt)recedit, eruditq; ſemota? Epi.In infinitum durabit.One.Enimuero omnem durationē continebit:& cuili bet durationi ſemper aderit,neq; vllo duratione contineri poterit, vt neque infinita plenitudo dimēſione,neque ab vlla excludi vnquam.Et amice,ſi ſcire cupis (& cupis vt arbitror)quæ ea ſint entia, ſua duratione a ſucceſſione & tempore re cedētia,ſunt illa beata & ſupramundana entia, quorum duratio & æuum ſic ſe ad noſtram tēporaneam durationem habet, ſicut ſua plenitudo ad noſtrā dimēſam & corpoream plenitudinē. & id quod infinitum ab omni ſucceſſione , tempore, & æuo ſemotum recedit,deus ipſe eſt:omnis ęui,ſucceſſionis,& temporis fons & origo,infinita durationis immēſitas,& æternitas:cui omnia & pręterita & futura ſunt,vt omni dimenſioni præſens adeſt,qui nulla duratione,aut tempore, aut ęuo contineri poteſt,neque a quoquam excludi:cuius quidē infinitam ſempiternitatem,res caducę & ſenſibiles in hac paucula(quem vides)tēporalis durationis fun ctione imitantur,& cæleſtes corporeæ ſubſtantię in toto tempore, totaq; temporis ſucceſſione ,& entia illa beata & ſupramundana in toto ſupertemporali æuo, maiore æternitatis ſimilitudine. Epi.Gratiſſima ſunt hęc, ſed quæ nō facillime infirmus,vt de plenitudine diximus,capiat mentis obtutus.One.Gratiſſima fi li,& ad quę,& altiora multo n oſtrę philoſophię contēdit conatus.Sed hęc nūc ꝓ tua mediocri introductione ſatis eſſe vidētur. Tu hæc interim digere, & digeſta memoriæ manda. Et cum voles abito,niſi quicquam tibi relictum eſt quęrendū. Epi.Nihil omnino.abeo,& quæ mones,morię mandare curabo.

¶Dialogi phyſicę introductionis,finis.

¶DIALOGI DIFFICILIVM PHY ſicalium introductorij,annotat.

¶Analogia,certa rei ad rem proportio, quę incerta certis probat a Platone miri fice inchoata,ab Ariſtotele completa,multis ignota, & a pleriſque philoſophorum occultata. ¶Proteus filius Oceani & Tethyos vates maximus, non niſi co actuſque violens ora veridica ſoluere. ¶Milo Crotonienſis athleta fortiſſimus: qui nudæ manus ictu in certamine olympico taurum interfecit:ſtadio vno,ſpiri tu retento,portauit:quem totum die illo comedit.

¶DIALOGVS IACOBI FABRI STA pulenſis difficilium Phyſicalium introductorius, adiecti Iodoci Clichthouei Neopor tunenſis ſcholijs.

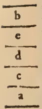
¶ Enantius. Homophron. Neanias. Oneropolus. Enantius:

QVam me humane hoſpitio ſuſceperis, o Homophron, deo ſemper æternas gratias ago, habeoque tibi. & ſemper habebo gratiam: maiorem quidem ſemper habiturus; imo vero maximam, ſi prius quam a tua domo receſſero, & me meæ domi recepero, ope tua Oneropolum videam. Ho. Nō modo videas, ſed & eius familiaritate vt voles vtaris. vir enim humaniſſimus eſt, & me vt Hermeneum fratrem quidem grandiorem natu, ſumma beneuolētia proſequitur & amat. Enan. O opportune, ſed ſcis cur id tantopere optarim? quia ſi domum cōceſſero, vix aliquando ad vos ſum rediturus. ſic grandęua ſum ætate, & me ad remotiora loca ſępius trāsferre defeſſa ætas non patitur, fragile mihi domiciliū eſt, vt quod propediem mihi ruinam minetur, & quod vbi me transferendo ſępius agitarem, veluti valido perflatum vento ſtatim illiſum corrueret. Ho. Verum ais, ego & tu o Enanti fragile & vetuſtate caducum corpus habemus. anima autem ipſa nō ſeneſcit, nosque corporis maleficio & demolitiōe aliquando mori oportet. quando autem, neſcimus: niſi quod nos, qui multos iam viximus annos, & veluti currentes, vt ſpatium tranſegimus, multos nobis nō ſupereſſe cognoſcimus quos in futurum viuamus. Enan. Ita natura vult, & recta ratio iubet. Sed audi potius quid dicturus ſim. In hac tam grandęua ætate nō vidi qui me maiore voluptate affecerit tuo filio, neque id aſſentandi gratia dictum puta. quia eius pater ſis, & eius probam indolem libenter audias. Ego ꝓpter ętatem ipſum accerſens dixi. O fili Neania ad me venias, plane dic mihi quæſo ſi pulchrarum literarū ludo indulgeas, ſi ipſum colis. Colo inquit. ꝓbe inquam facis, ſi hanc tuam pulchram iuuētam virtutibus & ſcientijs adornare conaris, ſed quam diſciplinarum inquā ꝓfiteris? an grammaticam, rhetoricam, poeticam? Quid? quadam benignitate reſpōdit, in his o Enanti nō amplius verſor, aliquando ſum verſatus. meum ſiquidem nunc ſtudium circa philoſophiam intentum eſt. Ipſum vlterius interrogo, ad ſingula mō quodam mirabili & mihi inſueto prōptiſſime reſpōdit, meque ſuis reſpōſionibus attonitum reddidit. Quod cum perſenſit puer, o, inquit, Enanti, ſi Oneropolum præſens audias (pręceptor nempe meus eſt Oneropolus) te in maiorem admirationem cōuerſurus eſt. Ex illa certe hora videndi Oneropoli validum & admirabile deſiderium cōcepi. Turpe mihi videtur, ſenem virum puerum admirari. ſiquidem admiratio ex ignorantia naſcitur, eorum etiam quę pueri mihi cognoſcere vidētur. Sed turpius, ſuam ignorantiam ad ſua ſepulchra ſeruare, mihi viſum eſt. Puerum tamen, fateor, ſum admiratus. Tu igr̃ cum Oneropolum cognoſcas, maturemus greſſum ad ipſum, vt & videamus, & pariter (vt pollicitus es) ipſum andiamus. Homo. Maturemus. Enan. Iube puerum vna nobiſcum venire. Ho. Heus Neania. Ne. Pręſto adſum pater. Ho. I celer, præcurre, nuncia. Oneropolo me vna cum amico hoſpite Enantio nūc ipſum viſitaturos. Ne. Nunciabo. ho. Iam puer nunciauit. Eccum Oneropolum egredientem hūc facie macilentum. One. O vos Homophron & Enanti, gaudio me afficitis multo, & multum facitis vt amici, quando ad hoc meum domicilium vos conuertitis, hæc mihi profecto animorum beneuolentia, nullo auro nulloque pretio æſtimanda eſt. ho. Voluit te o oneropole, Enantius videre. qui cum doctus ſit, oēs doctos viros amat, atque cum doctis libens cōuerſatur. one. Eum ipſum a multo tēpore itidem videre cupiebam: & tibi debeo gratiam referre, qui hunc ipſum ad me adduxeris: qui cum doctus ſit. ab ipſo poterimus aliquid obtinere. enan. Qualem te abſentem homophrō pręḍicabat, talem pręſens intueor. Sed o Oneropole nequaquam a me quiſquam diſcere poſſis. Homophroni nuper narrabam quo pacto puer qui te audiuerat, admiratione me pene ſtupidum & attonitū reddiderit, tanto magis facturus es, o Oneropole, & me de ignorantia multorum li-

beratutus.Ho. Tu Oneropole nũc(vt putamus)alienis negotijs minime es occu
patus.One. Neq; domeſticis quidẽ:verũ eẽnuero optabam aliquẽ huc aduentu-
rũ,quo cũ mutuos ſermones agitarẽ.Ho.& nos itidem tecum conferre optamus.
Obſequere igitur Enantio,& mihi:& in tuo docendi gñe aperias nonnulla, quæ
Enantius ſummopere cognoſcere deſiderat. Neq; multũ in acceſſorio ſermone
laborem⁹.Enan. Nos id efflagitamus,& nos huc hac de re veniem⁹. gratificare
igr̃ Homophroni.one.Qñquidẽ ita vultis,nõ poſſum vobis nõ morẽ gerere:mo
do id poſſim,ꝙ me rogatis. Sed eamus intro, ſunt ſubſellia quibus inſideamus,
quieſcamuſq;.Vos mõ explicetis qua in re vobis gratificari queã.Enã. Si quãti
tatis naturã nobis aperueris.hinc a puero in admirationẽ ſum adductus. one.Vt
vtriq; ergo gratificer,a quãtiatis aperiẽda natura hoc pacto ſumamus exordiũ.
QVantitatum hęc eſt continua,hæc vero diſcreta.Enan.Diſcretã nũc
omittamus,& continuę naturam proſequere. ¶One. Continuarum 1
hæc linea,hęc ſuperficies,hæc corpus,illa vero tempus.& lineam,ſu- 2
perficiẽ,& corpus,dimenſiones nuncupamus: quarum forte naturam
prius audire deſideras.Enan.Idipſum. Sed interroga puerum obſecro,in hoc vel
gratificabere non patum Homphoroni, cognoſcetq; de filio me nimis vera locu
tum.Gratum ne tibi hoc factum putabis homophron?ho. Gratũ,one. Dic age 3
o Neania,qñ tuo patri & Enantio gratũ eſt. ¶Cur dimenſiones, vt lõgitudo,la
titudo,& ꝓfundũ,rebus ſint tributæ?Ne.Quo res ipſæ dimenſi ſint lõgę,latę,at-
q; ꝓfundę,quo res occupẽt,diſtrahantur,atq; ſecẽtur,vt albedo rebus tributa eſt,
quo res albæ ſint,& viſu diſcernãtur.one.& ſi oẽs ad diſtrahendũ rebus ſenſibili
bus conceſſæ ſint,maxime oĩm corpus ad occupandũ tributũ eſſe videtur. nã cor
pora nunq̃ ſeſe occupare& ſimul eſſe natura permittit. ¶Sed an ſi vnus ſol in o- 4
riente ſitus luceret,& alter in occidente,an inquã vtriuſq; lumen,noſtrum conca
uum effunderet?Ne.Vtriuſq;.one. Etiam ſi lumina illa colluſtrãtia diuerſarum
eſſent natutarum?Ne.Etiam.one. & vbicunque in noſtro concauo vnum illorũ
luminũ adeſt,illic adeſt & alterũ.Ne.Adeſt certe, q̃admodum per totam manũ
meã & vbiq; ſimul adeſt color & calor,&vbique in lacte candor & dulcedo.one,
Quo pacto id potius eueniat,q̃ de me & te,vt vbicũque nr̃m ſit vnus,ſimul alter
nunq̃ eſſe poſſit?Ne.Non ſine ratione.Nam lumina illa,color,calor, candor,dul
cedo,& ſimilia,neque dimẽſiones ſunt,neque in dimẽſiones hñt, nos aũt dimen-
ſiones habemus:quę cum ſe occupare nequeant,nos ſimul eſſe poſſe minime pet
mittũt.one. Sed quid?replent lumina illa,calor,color, candor & ſimilia?Ne. Re
plent,& quidẽ ſuapte natura:at non occupant.one.& tua anima, tuaque potẽtia.
Ne.& hæc quidẽ:vt quantũ meæ dimenſiones replent,tñ & mea anima, & mea
potentia,& q̃cunque illis dimenſionibus in me coniuncta ſunt, neque quidẽ hęc
ſe occupant.nam dimenſiones non ſunt. one. Dimenſionibus ergo, vt repleant,
tibi non egere vidẽtur.Ne.Scilicet,quin potius officiunt, nocẽtque.one.Subal-
tis ergo noſtris dimẽſionibus,Homophron,Enantius, ego & tu ſimul idẽ reple-
ri poſſemus,vt vniuſcuiuſque noſtrum ſimul actus cum actu,& potentia cum po
tia adeſſet.Ne. Nihil prohibet.nam nos non occuparemus, neque alter alteri i-
pedimento eſſet,quo minus ſimul eſſe poſſemus,vt neque lumen lumini.one. &
cenſes(vt arbitror) quæ a natura dimenſionum & corporea mole recedunt, ma-
gis ſuapte natura replere.Nea. Cenſeo, nec ab re quidem,cum dimenſiones ple
nitudini & replentię obſtaculo prępedimẽtoque ſint.one.& quę magis a dimen-
ſionum conditione,quã lumina illa poſita recederẽt,magis vtique replerẽt.Ne.
Magis.one. At quę neque ſua natura,neque per alterum dimẽſa ſunt, magis a di
mẽſionum conditione recedunt.Ne. Magis certe.One. Magis ergo replẽt.Ne.
Fateor.one. Et ſi quid adhuc in infinitum magis a dimenſionum conditione re
cederet.q̃ plenitudini replentiæq; officiũt.Ne.In infinitũ repleret, imo idipm̃
ĩfinita plenitudo eſſet.one.vides ergo chare homophrõis fili q̃ facile ſit cęleſtes

ſupramundanaſq; beatas intelligentias cælos replere, q̃nquidem hoc ſenſibile lu
men tam facile noſtrū concauum offundens, minus a dimenſionū conditione at-
que natura recedat? Vides rurſum quō deus oīm rerum principiū, infinita ſit ple
nitudo? oīa idcirco replens: quē neq; cæli & terra capiat, intra mundum totus exi
ſtens, totus & extra, huncq; mundū factum in atomo. Ne. Haud hoc vltimū intel
ligo. one. Suæ plenitudinis ſcilicet. Hæc forte & ſimilia o Enanti a puero audi-
5 uiſſe potuiſti, ſi hac de re ipſum tentaueris. Enan. Audiui equidē, & alia, & ſem-
per mō mirabili, more tuo, in fine aliquid diuinū conficiebat. ℭ Sed tu age, te ali
quantulum de animi noſtri plenitudie loquentē audiā. one. Vt tibi placet. Mihi
ſiquidem videtur noſtra aīa magis ſuapte natura a dimenſionum natura & condi
6 tione recedere, q̃ bouis leonis, aut cuiuſq̃ alterius aīalis aīa, vt cui nihil vnq̃ di-
ſtrahi, aut addi quicq̃ poſſit: coercetur tñ̄ continetur q; dimenſionū finibus. enā.
Magis recedere arbitror. One. ℭ Quod non diſtrahitur, hoc habet qua cū ſuperio
ribus mentibus conuenit, ꝙ vero dimenſione coercetur cōtineturq;, qua cū infe-
rioribus formis. Enan. Quid ais coercetur? One. Per accidens videlicet. nam no
ſtra aīa noſtris dimenſionibus cōiungitur partim ſicut albedo, parti vero alio mō
do. nā corpus dimenſionum informat, & ſua plenitudo, ſuoq; replentia tanta eſt,
quantum corpus ipſum, corporiſq; dimenſio. Et ſi corpus excreſcere quantūlibet
intelligamus, ipſa nullo addito totū repletura eſt, & ſi quantunlibet minui, neq;
plus minuſculo corpore replebit, excrementa tñ̄ & decrementa natura determi-
nata ſunt. Habet igitur ratione dimenſionū, vt non plus q̃ ſuum corpus (ſiue ma-
gnum ſit, ſiue paruum) repleat. Enan. Et diceres forte aīam quantā per accidens.
One. Nihil obſtat. nam dimenſionibus coniungitur, eiuſq; dimenſionibꝰ arcetur
atq; continetur plenitudo, ſed non deſecatur, diſtrahiturq; (vt & cæteræ formę) di
7 menſionū diſtractione. ℭ Sed ſi ſuperior ſupramundanaq; mētium aliqua ſit in
oriente, totā ponemus eſſe in oriente. nam partes nō habet. Enan. Verū ais. On.
Et ſi in occidente, totam in occidente, & vbicunq; fuerit, totam. Enan. Vbicūque
fuerit, ponemus totam. Sed quid tum? One. Et cum noſtra anima cęterarum in-
feriorum formarū ſit maxīe vna (vt quæ partibus careat, quibus diſtrahi, diuelli
que poſſit) & ipſa vbique in noſtro ſit corpore, ipſa tota erit in toto corpore, & tota
in qualibet corporis parte, quemadmodum intelligentia tota in toto cælo, & tota
in qualibet cæli parte. Vt enim cælum ad intelligentiam, ita corpꝰ hoc noſtrum
ad aīam. hoc tñ̄ intereſt, ꝙ ſupramundana mens, cæli dimēſionibus non cōiungi-
tur, illis nō coercetur aut continetur, ꝙ mens nr̄a ſuis coniuncta dimenſionibus
ſuſtinet & patitur. Enan. Videor concipere quō noſtra anima tota ſit in toto cor-
pore, totaque rurſum in qualibet corporis parte, quod ad hanc vſque ætatē elan-
8 gui cognoſcere, & me hac ignorantiæ ægritudine (fateor) pulchre ſoluiſti. One.
ℭ Sed quid de puncto. Enan. Tuum expecto iudicium. One. Perparum mihi re
plere videtur: ſed potius eſſe replentiæ terminus. nam lineæ, quæ lōgitudine tan
tum replet. Enan. Et mihi quidem ita videtur. Oner. Quod igitur horum magis
plenum, magiſque replet? an punctus, linea, ſuperficies, an corpꝰ? Enan. Corpus.
One. Nam ſua plenitudo tribus ꝑfecta conſurgit, longitudine, latitudine, & pro
fundo. replet enim ſecundum longum, & latum, & profundum. Deinde ſuperfi-
cies: cuius plenitudo duobus contenta, tantum longitudine, & latitudine replet.
9 mox linea vno, ſola longitudine replens. Et horum omnium vltimum locum ob-
tinet punctum, minime ſua natura plenum. Enan. Ita videtur. Oner. ℭ Vtrum,
ergo illorum, an punctum, an corpus, ſuperioribus mentibus, & animæ noſtræ ſi-
milius eſſe putas? Enan. Ego ratiocinatione tua huc adductus, corpus ſimilius eſ
ſe puto. nam maxime dimenſionū plenū, replentiamq; habens concluſiſti: pun-
ctum autem omnium minime: mentes autem ſuperiores: & anima noſtra, maxi-
me plenę. One. Ergo tibi videtur, ſuperiores mentes & animā melius per corpus
inueſtigari poſſe & concipi, q̃ per punctum. Qui autem id per punctum efficere

molíretur,tentaret id efficere,per id quod remotius eſt/atq; diſſimilius.enã.Ten
taret profecto,ideoq; id ſatius efficeret per corpus. one.❡Vides ergo quõ noſtra 10
aĩa,ſuperiorũ & inferiorũ media eſt?his affinis,ꝙ materię cõiuncta,dimenſioni=
bus arceantur,cõtineaturq;:illisvero ꝙ impers ſir,nullas(vt & cęleſtes formę)qui
bus diſtrahatur partes habẽs:vinculũ oĩno & cæleſtis & ſenſibilis creaturæ. enã.
Hæc mihi o Oneropole audire gratiſſimũ eſt.❡Sed age, ſi a noſtro concauo di= 11
menſiones ſublatas intelligamus (quod tñ fieri natura non poſſe nulli dubiũ eſt,
in nulliuſq; cõtrouerſiãvenit)quid tũ?an noſtrum cõcauum plenum,anvacuum
putas?Enan.& tu quid eo in caſu ſentires? one. Plenũ:ſubſtãtia.ſ. vt materia, &
rerum formis.nã a dimenſionibus plenitudinẽ replentiãq; nõ habere confeſſi ſu=
mus:vacuum aũt corpore dimenſo. enã. Gaudeo hęc a te cognoſcere.❡Sed tũc 12
materia & rerum formę nullo pacto occupant. on. Neq; vllo pacto quidẽ diſtra=
hi diuelliq; poſſunt.imo ſicut dimẽſio rerũ continuatio eſt, ita quoq; rerũ diſtra=
ctio,atq; diuiſio. enã. Quo pacto igitur tunc materia torũ nr̃m cõcauum replẽs,
a ſuperiore ſubſtantia differet?& eius replentia ab illius replentia? one.Lõgo in=
terſtitio.Nam ipſa ſemper dimenſionibus cõiungi nata eſt, eas in ſe recipere,ea=
rum ſectione ſecari, & occupatione occupare. Intelligentię aũt & ſuperiori ſub=
ſtantiæ nihil tale cõuenire põt:ſicut neq; alba,neq; nigra,calida, aut frigida vnq̃
eſſe põt. enã. Nunq̃ ſane. one. ❡ Videntur ergo diuiſio & partes quantitatem 13
ſequi. enan. Proculdubio. On.Sed hæc diuiſio,& hæ partes,quantitatem diſcre=
tam:hæc rurſus diuiſio,& hæ partes,vt diſtractę,diſciſſęq;,continuam. Quo fit,
vt ſeparatę eo quo poſuimus modo materię, hoc mõ partes nullę ſint.nam ſecari,
diuelliq; non põt. enã. Diſcretam quantitatẽ alio loco determinandã poſtulaui=
mus.Sed tu mõ dic obſecro,haberet ne materia hoc mõ ſeparata partes? one. Id=
circo addidi hanc diuiſionem, haſq; partes,quãtitatẽ diſcretã ſequi. enã. Quo pa
cto?Non perpendo quidvelis.perpendis tu Homophron? ho. haud adhuc Enan
ti,ſed nobis clarius aperiet.Fac nobis o Oneropole,claram huiuſce rei intelligen
tiam. one. Rem quęritis faciendam,ad quã graues ſcirpi, graueſq; inſurgũt diffi
cultates.morem tñ geram,vtcunq; potero facere quod optatis.capio materiam di
menſam a b,internos & cæli concauum contentam,quam in quinq; partes a, c,d,
e,b,dimenſionis diuiſione intelligo diuiſibilem,vocoq; materiam ſub dimenſio=
ne a,conſimiliter materiam a,& cõtentam ſub c,materiam c,& ita deinceps.ma=
niſeſtum eſt materiam a non eſſe materiam c, nam ſimul diſtractione dimenſio=
nis a,diſtraheretur ſeorſum a c,ei pari ratione c ſeorſum a d, quare materia c non
eſt materia d.& de reliquis idem ſubit iudicium. enantius. Idem. Oneropo. Sub
tracta ergo dimẽſione a tota materia á b.remanet tota materia a c d e b totũ non
occupando replens. enan. Remanet. One. Remanet etiam materia a, & mate=
riam c,& d,& e,& b,& materia a nõ eſt materia c,neque c materia d,vt neque pri=
us.Fieri enim nequit vt quæ prius diuerſa diſtinctaque ſunt,vnq̃ fiant idem. Et
de c & b idem ſubit iudicium. Enan. Proculdubio. one. & partes illæ diuerſę to=
tam materiam a b conſtituentes(vt diuerſę dimenſionis partes totam dimenſio=
nem)diſſectionis diſtractioniſque partes dici nequeunt,vt quæ nullo pacto deſe
cari,diſtrahique valeat. Enan.Rationabile videtur.One. Partes igitur, diuerſæ
diſcretionis erunt,& ſecundum numerum ſumptæ,& diuiſio illa, ſecũdum quan
titatem diſcretam intellecta.Enan.Oportet.One.Intelligis ergo,cur prius dixe
rim hanc diuiſionem,haſque partes quantitatem diſcretam ſequi? Enan. Arbi=
tror vtrunq; noſtrũ mediocriter coniectare, ❡Sed forte neuter noſtrum ſentit,
quis grauis ſcirpus,quæve grauis difficultas inde emergat.One.Maxima profe= 14
cto,ſecretiſſima,& latẽtiſſima:quõ videlicet vnum ſit multa:quã quidẽ ſophiſtę
ſophiſtice tractant, & philoſophi occulte & profunde. Enan. Apertius id nobis
intelligendum cõmitte.One.Vt poſſum,id addubitant,ne quẽadmodum partes
replentiæ materię a,c,d,e, & b, multę ſunt & diuerſæ tametſi nunq̃ dimenſioni=

bus ſubſtrata ſubiectaq; eſſet materia , an id plenitudini intelligentiæ & animæ
competat: vt ſi ſit corpus meum g K ſecundum dimenſionem & materiam in qua
tuor partes g,h,i,K, diuiſibile: non vobis dubium eſt aliud meæ potētię & materiæ
eſſe ſub g, aliud ſub h, aliud ſub i, & aliud ſub K: quatuorq; eſſe potētiæ diuerſas re
plentiæ partes. Enan. Non dubiū. One. Sed vobis dubiū eſt, an aliud aię ſit ſub g,
aliud ſub h, aliud ſub i, & aliud ſub K. Enan. Id nos angit. One. Sed quid tandem
vobis videtur? Enan. Mihi quidem ſic eſſe oportere: quid aūt Homophron ſen-
tiat, neſcio. Hom. Idem quoq;. One. Non igitur g animæ eſt ſub h, neque h ſub i.
Enan. Sic eſt. On. Euanuit igitur ſuperior ſermo, neq; id plane verū eſt, noſtram
animam totam eſſe in toto corpore, totamq; in qualibet corporis parte: quemad-
modum tñ ſupra confeſsi fuimus: ſed tota erit in toto, & partes in partibus: imo
cum materia quædam ſit partium infinitas ex quibus conſtat, ſimilibus tñ natu-
ra (ſicut linea ex infinitis partialibus conſtat lineis) ita quoq; anima noſtra quæ-
dam erit partium infinitas, ex quib⁹ ſuo modo (vt materia ex ſuis) ſubſiſtet, tam-
etſi cum dimenſione (vt materiæ partes) diſtrahibiles non ſint. quod ſi vobis ab-
ſurdum videtur, neuter veſtrum recte ſenſit. Enan. Neuter, vt opinor, & nos bel-
le ad conceſsorum oppoſita deduxiſti. Sed nunquid aliud & aliud replentiæ ani-
mæ noſtræ eſse oportet ſub g, ſub h, ſub i, ſub K? One. Non: ſi vt oportet redarguti
ſumus. Enan. Oſtende ergo nobis, ſi potes, quomodo id non oporteat: & nos hac
ignorantia libera. One. Graue onus imponitis: id tñ quomodocunq; efficere mo
liar. Enan. Sat nobis erit. One. Recte ne dictum putatis, rerum oīm principium,
infinitam plenitudinem eſse, omniaq; replere? Enan. Recte. Onero. Et idipſum,
vnum eſt. Enan. Imo maxime vnum. One. Quod autem maxime vnum eſt, fie-
ri nequit, vt partes vllas habeat. nam iam potius multa eſset, & non ipſum maxi-
me vnum. Enan. Eſset. One. & tñ eius plenitudo atque replentia adeſt parti ma-
teriæ a, & c, & d, & e, & b: quandoquidē infinita eſt, & omnibus adeſt. Enā. Adeſt
proculdubio. One, & tñ non aliud & aliud plenitudinis eius replētię. nam partes
haberet. enan. Sic eſt. one. Non igitur ſi alicuius plenitudo & replētia alicui to-
ti dimenſio aſsit, oportet cuilibet dimēſi mediarū, tertiarū, aut quartarum, aliud
& aliud plenitudinis illus reſpondere. Enantius. Non certe oportet. Oneropo. &
ita de intelligentia & noſtra anima: quæ ſi ſecus replerent, diuerſaſque numeri
plenitudinis partes haberent, quælibet eſse quædam partium infinitas, & potius
infinita quam vnum. enantius. Recte dixiſti nos in grauem vnius & multorum
incidiſse difficultatem. Oneropo. ¶ Grauius hæc fuit (nec immerito) antiquo-
rum philoſophorum difficultas, vt Parmenidis Pythagorei, & Zenonis Eleatę.
15 Vides ergo quomodo anima noſtra ſit punctum, corpus noſtrum replens: & intel
ligentia punctum replens cælum. deus autem punctum, totum replens vniuer-
ſum: punctum autem vbique in analogia. enantius. Effeciſti quod poſtulabamus,
reddidiſtique nos tua reſponſione contentos. graues quæ ex dictis emergere poſ-
ſent difficultates, nunc miſsas faciamus, & aliquid leuius tractemus. One. Quid
nam? enantius. Cum nobis de dimenſione inciderit ſermo, quam trinam poſui-
ſti, longitudinem, latitudinem, & profundum: itidem lineam, ſuperficiem, & cor-
pus: & punctum omnium videatur eſse terminus: nobis gratificabere, ſi eius na-
turam explices. One. Summopere cuperē vobis obſequendo placere, & vobiſcum
conferendo veritatem inquirere. Sed forte o Enanti, harum rerum longi tempo
ris vſus te fecit peritum, aut proprij ingenij excellens bonitas, aut ex aliorum li-
bris (qui perquirendi ſtudioſus es) iam optime didiciſti: & ſolum noſtrum dogma
examinare tentas. Enan. Non ita eſt, per amicitiam noſtram, o Oneropole. Ve-
rum vbi cæteris meo more contrarius ſum, ego tecum vna & Homophron liben-
ter concordamus: & ego id abs te pro munere requiro, vt tuam depromas ſenten-
tiam. Ho. Ego itidem requiro. On. Quandoquidem me ſerio requiritis, qualen-
cunque tamen meam depromam ſententiam, hinc mihi occupans exordium.

PRimę partis ſecundi dialogi ſcholia. III. Et ſi omnes ad diſtrahendum rebus ſenſibilibus conceſſæ ſint. Rebus ſenſibilibus, rebus naturalibus, quibus & linea & ſuperficies & corpus accommodata ſunt, quo diſtrahantur & diuellantur abinuicem per ſeparationem partium, cęleſtiqus autem ad eum finem minime, quia cęlum nequaquam diuelli natum eſt. & In partes quæ ſeparentur, diſtrahi, tametſi ratione dimenſionis in partes quantitatis quæ ſemper coniunctæ manent, dirimantur. Res autem facere dimenſas, & occupantes, conuenit quantitatibus, hoc quidem corpori, illud autem omnibus, tam in comparatione ad res ſenſibiles, quam cæleſtes. IIII. Replent & quidem ſuapte natura, at non occupant. Replere, eſt alicui toti adeſſe, & ſe per totum diffundere, vt nihil ſit repleti, in quo non ſit aliquid replentis, vt lumen replet aerem, albedo autem & dulcedo lac. Occupare autem, eſt aliquod ſpatium opplendo, alterum ſecum eiuſdem generis ſimul & ſecundum eundem ſitum non admittere, vt dimenſio pedalis in ligno occupat, ꝙ alteram dimenſionem in eodem ſubiecto & ſecundum eandem poſitionem haudquaquam admittat. Cæterum ponuntur in litera quinq; plenitudinum gradus, quibus ad ſummam conſcenditur & immenſam plenitudinem contemplandam. Primo & infimo loco ponuntur dimenſiones, quę ſunt infimum diuinæ plenitudinis veſtigium, quod ſua dimenſione veriorem replentiam prępediant. Secundo loco qualitates & lumina, quæ dimenſiones ratione replendi exuperant, quod non occupent, neque vna alteri obſtaculum præſtet, quo minus idem repleant. Tertium anima rationalis plenitudinis locum ſortitur, verius quidem quam lumen replens. nam lumen in diuerſas numero partes diſtrahitur ad dimenſionis partitionem, anima autem rationalis huiuſmodi diſſectionis eſt expers. Quarto loco ponuntur mentes ſupramundanę, neque per ſe, neque per accidens dimenſionibus obnoxiæ, ſed ab eis penitus ſecretę, & magis ab earum conditione, quam anima rationalis diſcedentes, & proinde magis replentes. Quintum autem & ſupremũ plenitudinis locum obtinet ipſe deus, qui maxima & infinita eſt plenitudo, omnia & cum omnibus replens. Cuius ſane plenitudo cum mundo claudi nequeat, non eſt incluſa mundo. Et cum ſeſe per totum mundum diffundat, non eſt ab eodem excluſa. Cuius itidem plenitudinem inſinuarunt Pythagorici hac deſcriptione, quod deus eſt ſphæra, cuius centrũ eſt vbiq;, & circunferentia nuſquam. Sphæram quidem nominant deum, ad maximam eius vnitatem & perfectionem declarandam, ꝙ, ſphæra figurarum omnium ſit perfectiſſima. per centrum autem innuunt eius indiuiduam & ſimpliciſſimam plenitudinem, ſeſe per omnia diffundentem. per circunferentiam vero, quam nuſquam eſſe ponunt, deſignant diuinæ plenitudinis immenſitatem atque infinitudinem, nullis coercitam limitibus, & quoſuis terminos effugientem. Id plane Mantuanus hoc carmine eleganter annotauit.

Sicut tota per artus 14
Corporeos mens una ſubit, ſic unus in una
Mundi mole deus, mundo tamen amplior ipſo,
Tendit in immenſum, nulloq; includitur arcu.
Sphæra deus uiuens, centri tumor occupat omnem,
Curuatura locum neſcit.

Porro hanc diuinę plenitudinis per omnia expanſam diffuſamque exuberantiam non ſubticuerunt ſacra eloquia, ſed ipſam multiſariam ex varijs teſtimonijs explicuerunt. Siquidem teſtificatur Moyſes populo Iſraelitico, ꝙ dominus ipſe eſt deus in cęlo ſurſum, & in terra deorſum. Et per prophetam proteſtatur de ſe deus. Cęlum, inquit, & terram ego impleo, ꝙ & angelici ſpiritus auguſtiſſimam dei maieſtatem aſſiduis laudibus venerantes, proclamāt dicentes, Pleni ſunt cęli & terra gloria tua. Diuino quoq; afflatus ſpiritu propheta, in pſalmis admirabundus exclamat. Quo ibo a ſpiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? Si aſcendero in cælum, tu illic es. ſi deſcendero in infernũ, ades. Si ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Et a ſapiente ſpiritus dñi orbem terrarũ replere dicitur. Atqñ incomprehenſibilem diuinæ plenitudinis immenſitatem neq; cælo neq; terra concludi poſſe, nec toto mundi ambitu conſtringi, Salomon orans deum atteſtatur, inquiens. Cęlum, & cæli cęlorũ te capere non poſſunt. Iob quoq; eidem accedit ſententię dicens. Forſitan veſtigia dei cōprehendes, & vſq; ad perfectum omnipotentem reperies Excelſior cælo eſt, & quid facies? Profundior inferno, & vnde cognoſces? Longior terra menſura eius, & latior mari. Ex alijs itidem pleriſque locis prōptum eſt de immenſa dei plenitudine teſtimonium ſumere. Hunceque mundum factum in atomo. Dicitur mundus eſſe factus in atomo diuinæ plenitudinis, nam plenitudo mundi ad plenitudinē infinitam dei ſeſe habet ſicut punctum ad lineam infinitam, & plenitudo mundi imitatur ſummam & infinitam dei plenitudinem, duntaxat vt punctum lineam infinitam. Quod ſi plures eſſent mundi, omnium ipſorum plenitudines ad infinitam dei plenitudinem ſeſe haberent vt plura puncta itidem ad lineam infinitam. VI. Partim ſicut albedo, partim vero alio modo. Quemadmodum albedo coniuncta ſuperficiei tanta eſt per accidens quanta ſuperficies cui coextenditur, ita & anima rationalis tantundem replet, atque tanta eſt, quantum corpus cui coniugitur. Id tamen intereſt, ꝙ albedo non informat corpus in quo eſt, neq; cum eo totum ſubſtantiale conſtituit, anima autem rationalis informat corpus ſuturum, & cum eo totum hominem ſecundum ſubſtantiam componit. VII. Hoc ta-

men intereſt,ꝙ ſupramundana mens. Pręter literæ differentiam, & id diſcriminis aſſignari poteſt inter intelligentiam ad cælum,& animam ad corpus;quod intelligentia non informat cęlū,ſed dun taxat ei aſſiſtit vt virtus extrāria,anima autē ratiōalis nō modo adeſt corpori,ſed informat ipſum, eique vnione ſubſtantiali coniungitur. Quare intelligentia ad cælum eſt,vt nauta ad nauem,& auriga ad currum,anima autem rationalis eſt,vt vis directiua currus, quæ intelligatur eſſe in curru, & virtus gubernatiua nauis , quæ concipiatur intime ineſſe naui. Et cum anima rationalis ſit tota in toto corpore,& tota in qualibet eius parte,alio quodam modo in toto eſt,& alio in parte. ſiquidem in toto eſt corpore,& totaliter , quia incluſa, & tota in qualibet parte,ſed non totaliter , cum etiam tota aſſit alijs corporis partibus. corpori autem ſic adeſt,quod nulli alteri (quod non ſit corporis pars)aſſit eius plenitudo. hinc neque incluſa eſt animæ plenitudo capiti hominis,neque excluſa,& remota quodam ſimulacro,anima rationalis in capite eſt , vt ſumma dei plenitudo in mūdo. X. His affinis,quod materiæ coniuncta,dimenſionibus arceatur. bis, inferioribus . illis ſuperioribus Eſt enim anima rationalis,ſuprema formarum ſenſibilium,& intima mentiū cæleſtium,& nexus vtriuſque mundi , quem quidem vtrunque mundum , ſi per lineam a ſummo in imum porrectam intelligas,anima rationalis eſt medium ſiue punctum inferiora ſuperioribus connectens. hinc in ſacris literis homo omnis creaturę nomine deſignatur,cum iuſſi ſunt apoſtoli ire in vniuerſum mundum,& prædicare euangelium omni creaturæ. Et a beato Paulo identidē homo creatura mundi nuncupatur,cum inquit. Inuiſibilia enim dei,a creatura mundi , per ea quę facta ſunt ; intellecta conſpiciuntur. XIII. Nam ſimul diſtractione dimenſionis a,diſtraheretur ſeorſum a c. Si dimenſio a ſeparetur a dimēſione c per diuulſionem,ſimul materia a diſtraheretur a materia c. non enim dimenſio ſine materia ſubiecta diſtrahi poſſet,igitur materia a , non eſt materia c, quandoquidem nihil a ſeipſo diſtrahi poſſit Similiter materia c,non eſt materia d nam ſi fiat dimenſionis c ab ipſa dimenſione d diuulſio,tunc materia c etiam ſimul diſtraheretur a materia d. Eadem ratione materia d non eſt materia e,neque materia e materia b, cum vna ab altera per diuiſionem dimenſionis ſeparari poſſit,modo idem a ſeipſo ſeparari neutiquam poteſt . Partes igitur,diuerſę diſcretionis erunt Partes materiæ ſeparatę a dimenſionibus,erunt ſecundum ſubſtantiam diuerſæ, numero vt ante differentes,& abinuicem diſcretæ,quandoquidem id quod eas coniungebat , ſemotum ſit per hypotheſin Hinc partes diuerſæ diſcretionis dicuntur,quod res ſint numero(qui quantitas eſt diſcreta)numeratæ,& abinuicem diuiſę, & diuiſio illa eſt ſecundum quātitatem diſcretam intellecta. In eaſdem autem partes coaſſiſtente adhuc dimenſione diuiſio ſumpta,erat ſecundum quantitatem continuam. Et quamuis illarum materiæ partium vna aliquid repleret , quod non altera , & ſi aeris continentis ſubſtantiam a dimenſionibus ſeparatam latera ſe coniungerēt,vna pars ſubſtantię mole vacantis adeſſet ſecundum replentiam vni particulæ aeris,& altera alteri , quinimo ſi ſubſtantia illa dimenſionibus prædita fuiſſet pedalis,partes materiæ a dimenſionibus ſubtractę replerent aerem pedalem,non tamen idcirco conſequens eſſet illas materię partes adhuc eſſe quantas , aut magnas. Nempe non dicitur quicquam quantum,quia aſſiſtat rei quantę,aut tantundem repleat,alioquin anima rationalis eſſet quanta,ſed quia intra ſe dimenſionem habet,tanquam ſubiectum ſuam formam accidentalem. XIIII. Quędam ſit partium infinitas,ex quibus conſtat. Infinitas,infinitudo,quia dimenſionibus coniuncta,in infinitum diuiſionem recipit , & ſe ſemper præſtat diuiſibilem. XV. Vides ergo quomodo anima noſtra ſit punctum . Dicitur anima noſtra tanquam punctum,corpus noſtrum replens.nam vt punctum indiuiduum eſt in partes extēſionis, ita anima eius que plenitudo indiuiſibilis in partes diuerſas plenitudinis. Eadem ratione intelligentia dicitur punctum replens cælum , nam eius plenitudo in partes diuelli non poteſt . & deus eſt punctum replens vniuerſum. nam omnino ſimplex,& indiuiduus in differentes numero plenitudinis partes, vt punctum indiuiduum eſt in partes extēſionis. Quamuis enim punctum plenitudinis expers , ad cognoſcendā rerum plenitudinem minime conueniat, quia tamen indiuiſibile eſt ad ſimplicitatem & indiuiduam plenitudinis vnitatem intelligendam apte conducit.

COntinua ſunt quorum vltima ſunt vnū. Se tangentia vero,quorum
16 vltima ſunt ſimul. ¶ Punctum eſt lineæ vltimum,cuius quidē pars
17 nulla eſt. Nam ſi partes vllas punctum haberet, ipſum minime vl-
18 timum eſſe poſſet. ¶ Et linea eſt ſuperficiei vltimum, latitudinis
19 expers. ¶ Superficies vero,corporis vltimum , ſpiſſitudinis, craſſitudiniſq; expers. Puncti ſiquidē natura eſt ad continuandū,terminandū, & tangendū . continuat enim lineam,lineam terminat, inchoat,atq; finit. Et lineę aut in directum protractæ,vt a c,& c b. aut angulum facientes,vt d e,& e f, ſe tangūt in puncto. nam c vnius vltimū,& c vltimum alterius,ſimul ſunt: itidem & e vnius,& e alterius. Lineæ vero natura eſt ad continuandū , terminandū, tangēdum, & diſtrahendum : vt quæ ſecundum vnum ſecandi interuallum ſectionem recipiat. Enan. Ad continuandū ſcilicet ſuperficiem,ſuperficiē terminandū , & quo ſe(ſeu in directum ꝓtenſę,ſeu ad angulum) ſuperficies tangant : Id te velle opię

nor. One. Idipſum. Et ſuperficies identidem rebus accommodata videtur, quo
corpus continet,terminet,tangat, quove diſtrahatur:nam duo ſortita eſt ſecandi
interualla. Corporis autem officium atque natura non amplius continuare, ter-
minare, aut eſſe tangendi medium:ſed eo opus eſt ad occupandum & diſtrahen
dum.Enan.Ita mihi conſonum videtur. nam nihil corpore continuatur,ſed cor-
poris media,& cæteræ partes omnes, ſuperficie continuantur: neque corpus vl-
lum, corporis terminus eſt. One. Nam huiuſmodi terminus quiddam corporis
vltimum eſſe debet, quod nullum corpus eſſe poteſt. Neque corpora ad tangen-
dum,vt puncta,lineæ,aut ſuperficies,conducunt: nam ſimul eſſe non poſſunt: vt
quæ ſeſe occuparent,quod natura non ſinit. Enan. Sic eſt.Oneropo. Ad occupan
dum autem conducit corpus,vt quod ſecum nunquam ſimul alterum corpus ad-
mittat.& ad diſtrahendum, quod triplex ſortitum ſit ſecãdi interuallum. Enan.
❡Sed vtram Oneropole duarum vltimarum conditionum corpori accommo-
datiorem, magiſque propriam arbitraris? Onero. Ergo reor occupationem. nam 20
omne corpus occupat,non autem diſtrahitur omne, vt cæleſte: ſed duntaxat di-
ſtrahuntur, diuelluntur que, quæ fluxæ potentiæ ſimul vnaque diſtrahibili addi-
cta ſunt. Enan.Ita mihi coniiciebam. Onero. Sed putas ne aliud eſſe magis ac-
commodum,magiſq; proprium corporis officium, quam occupare, ſimulq; cum
altero corpore eſſe non poſſe? Enan.Quidnam aliud? One. Rem facere eſſe cor-
poream. nam id nunquam a coniuncto corpore ſeparari poteſt: alterum autem 21
poteſt,etſi non naturæ ingenio,atque poteſtate. Enan.Quomodo hoc dicis? One.
Mens tua ſuapte natura nõ occupat. Enan.Non occupat.One. & tuum atq; me-
um corpus hoc pacto occupant. Enan. Vtrunque hoc pacto.Onero. & mens tua,
& anima itidem mea,per tuum, & meum corpus occupant, ita vt tua anima, ſi-
mul cum mea idem replere non poſſit, neque poſſit ſimul eſſe. Enan. Per acci-
dens videlicet,quandiu noſtris corporeis molibus coniunctę alligat æque fuerit.
One.& mens noſtra magis a dimenſionum conditione & natura recedit,& ad ple
nitudinis naturam accedit, quam dimenſio a conditione & natura plenitudinis,
& replentiæ.Enan.Videtur. Onero.Nec iniuria.nã corpus per ſeipſum plenum,
replentiamque habet:animus autem noſter non per ſe occupat. Enan.Haud du-
bium. onero. Si igitur mens noſtra ad corpus ſeſe haberet, vt nunc corpus ad ip-
ſum ſeſe habet: ſicut mens noſtra nunc corporis conditionem, ita & corpus tunc
mentis ſequeretur conditionem. enan. Conſentaneum videtur. onero. At nunc
mens corporea obruta mole,per corpus occupat:datq; animæ corpus(vt ita dixe-
rim)replentiam occupantẽ. enan. Conceſſum eſt. one. Daret igitur tunc mens
corpori plenitudinem atq; replentiam haud occupantem: ita vt nihil obſtaculo
foret,quo minus vna cum aliis corporibus eſſe poſſet. enantius. Q̃ pulchre me
deduxiſti(quod & ego diu in hac cana ætate deductus deſideraueram)ad contem
plandum quomodo beatifica corpora haud occupent,etſi dimenſa,longa,lata,at-
que profunda ſint:& me nunc hac,tua gratia, liberaſti ignorantiam. onero. Per
accidens videlicet,alterius conditionem,& non ſuam quidem ſequentia. Sed vi-
de quo euagati ſumus de puncto diſputaturi. Ridebit nos Homophron,ſi longius
pergere perſeuerenius. Enan. Fœliciter quidem.Optaret etiam Homophron te
longius euagaturum: ſed quando tibi placet, ad propoſitum reuertamur. ❡Hoc 22
tamen petito,cum & puncto,& lineæ, & ſuperficiei terminare cõmune ſit, quod
illorum perfectius,magiſq; terminare ſtatuemus? onero. Sicut corpus magnitu-
dinum perfecta eſt,& omnis,ſuo ternario completa,perfectaq; conſurgens (lon-
gitudine enim,latitudine,& ſpiſſitudine conſurgit,præter quæ, nulla magnitu-
do,nullumque ſecandi interuallum relictum eſt)ita ſuperficies,terminus perfe-
ctus eſt, & omnis: ſuoque ternario completus, perfectuſque conſurgens: qui
trinus eſt longi ſcilicet,lati,& profundi. At ſi proſequi voles, nos tandem digre-
di coges. Enantius, Haud plura hac de re amplius ſciſcitor, ad noſtrum relabor

punctum. One. Ipſum ad continuandũ & terminandum, & tangendũ aptum eſſe poſuimus. Enan. Vtiq;: & tametſi ipſum ĩpers ſit, indiuiduũq;, diuiſioni tñ aptum eſt. One. Non ſui ſcilicet, ſed linea. ſecundum punctũ diuidua eſt. enã. Hoc ipſum eſt ꝙ me angit, quõ linea videlicet ſcd̃m punctum partiatur, vt linea a b ſecundum punctum c. nam protinus diuiſæ, duo puncta ſeſe offerunt, vtputa c & d. quę ſi ſimul in linea a b erant, proculdubio duo puncta in eadẽ linea ſibi inuicẽ proxima & ĩmediata fuiſſent. Er ſi duo, cur non oĩa, imo & infinita? abeatq; linea ex punctis conflata? One. Hoc ſiquidem impoſſibile: qñquidem punctũ puncto additum, nullam attollat magnitudinem. Qui enim fieri poſſit, vt ꝙ omnino extenſis expers ſit & ĩmune, oĩno extenſionis experti additũ, aliquã extẽſionem pareret? Enan. Nullo pacto. Id me rurſus vrget, quõ diuerſa linea iterũ continuetur.

Nam capere nequeo vnum punctũ ex duobus conflari poſſe continuando, vt neque prius ex vno duo conflatum iri diuidendo. quę ſi manent in linea, poſteaquã recontinua facta fuerit, iterum duo puncta in eadem linea ſimul erunt: eademq; mihi inſurgit difficultas de linea cum ſuperficiem diuido, & cũ diuiſam reunio: eademq; de ſuperficie cum corpus diuido, diuiſumq; reiungo. Libera me ſi potes o Oneropole hac ambiguitate. one. Non vtrinq; parua eſt o Enanti, e-m̃uero eam puto, ex qua vniuerſa de puncto philoſophia pendeat. enan. Ea abſoluta contentus abibo. One. Conabimur quocunque id efficere. & ſtatuamus nobis lineã a b, in qua ſignemus duo puncta terminantia, & non continuantia, a, b: & c medium punctum continuans, quod quidem lineam a c vt finis terminet, & lineam c b vt principium: & lineas a c & c b copulet, vniat, & continuet: vt quarũ c vltima ſit,

re autem & ſubiecto vnum. enan. Ratione ſcilicet multa. one. Hoc ipſum. nam rationum diuerſitatem attendentes, ꝙ vnius ſit finis, & alterius principium, ipſum c vltima dicimus. attendentes autẽ rem ipſam, & id quod eſt, ipſum dicimus vnum. & ſi abs te ſciſcitor, an punctum a. terminus lineæ a c alterius lineæ non communicantis ſit terminus? enan. Subduco non. One. & tale punctum ſolum terminus eſt, & non continuat. enan. Planum eſt. one. Tale igitur punctum & vnunquodq; conſimile, ꝙ ſic vnius lineæ, ꝙ nullius alterius nõ cõmunicantis terminus ſit vocemus punctũ actu, & ſolũ terminans. enan. Vocemus. one. Et punctum c, terminus eſt lineæ a c, & ſimiliter termin⁹ lineæ c b, & lineæ a c, & c b, nulla parte cõmunicant, & non modo earum terminus eſt, ſed & eas continuat. enã. Hæc rata ſunt. One. Tale igitur punctũ, & vnũquodq; conſimile, ꝙ diuerſarum linearum non cõmunicantium terminus ſit, vocemus punctum potentia, & continuans. Enan. Id rationabile eſt. one. & ita de linea & ſuperficie actu, & potentia intelligamus. Attamen bifariam dicemus punctum in potentia. primo, eo modo qui dictus eſt, quod punctum potentia & continuans nominamus. ſecundo, punctum potentia dicemus, quod nondum eſt lineæ terminus, ſed eſſe poteſt, quod punctum potentia, & nondum continuans appellare poſſumus. Enã. Poſſumus.

One. Quod a puncto potentia primo, in hoc diſtat, quod ipſum punctum potentia primo, eſt, & continuat. Punctum autem potentia ſecundo, & nondum continuans, neque eſt, neque continuat. Et ex his forte perquiremus q̃ deſideras, hoc modo. Cum diuiditur linea a b in puncto c, quo quidem c manente, aut manebit c ſolum verſus a, aut ſolum verſum b. Enan. Mihi ſic apparet. One. Nã ſi vtrinque & a verſus & verſus b maneret, adhuc mediæ illæ lineæ cõtinuæ eſſent, quippe quarum vltima eſſent vnum. Enan. Proculdubio. One. Neque aliud c manet in parte a. & aliquid in parte b. nã c impers nõ eſſet, imo partibile. enã. Sic oportet. one. Manet ergo totũ in parte a, aut totũ in parte b. enã. Totũ indubie, vt in parte a. one. In qua parte, nihil refert. Intelligimus ergo duas lineas a c, & d b, actu factas, quarũ alteri⁹ percipis e (ꝙ prius erat punctum potentia & continuans) factum eſſe punctũ actu. Enan. Percipio equidẽ. one. & d etiã factũ eſt punctum actu. En. Eſt. Sed an prius erat punctum potentia? one. Nõ vt c. nam eſſet

& c & d in eadem linea ꝓxima fuiſſent,& imediata , qđ eſt ad tuam ambiguita-
tem reuolui: ſed prius erat punctū potentia ſecundo.& nondū cōtinuās , vt quod
eſſe poterat lineę termin⁹:& ita cū prius nō eſſet,nō ſimul erat cū c , quare c & d
in eadē linea neq; erant ꝓxima,neq; imediata. Enan. Optie.Iam ambiguitatem
egredi occipio. ¶ Sed a quo,& vn̄ prouenit ille punctus, one. An de linea loqui- 23
mur ſeparata,an materię cōiuncta? enan. Cōiuncta ꝓfecto. one. & recte quidē:
nam etſi mathematici cogitatione & intellectu ſeparent, re tn̄ ipſa oīs diſtrahibi
lis dimenſio,ſemper ſenſibiliū materię cōiuncta eſt.Sed attendis ne quō qn̄cun-
que ſolidum corpus aliquod collidis,ſtatim medius aer ꝑſtrepat? & nunq̄ id effi-
cias, quin ſemper ſimilis effectus ſequatur? enan, Veriſſimū eſt. one. & ſi luci-
dum aliquod in aliquem tenebroſum locum inferas,totus ſubito efficitur lumino
ſus. enā. Subito. one. Et fit vnūquodq; quemadmodū fieri natum eſt (mō non
fuerit īpedimētum)& quamoptie fieri pōt.enan. Maxime. one. & res ſuapte na
tura terminari natę ſunt,res dico ſenſibiles oēs. enā. Sunt indubie. one. & actū
& formam habent vt tales fiant,quales fieri natę ſunt. enan. Ad hoc ipſum act⁹
eſt. one. Satin igitur (cū punctū, linea & ſuperficies ſeparata non ſint)rei ſenſi-
bilis actus punctum,lineam aut ſuperficiem ſuæ molis terminum efficiet:vt res
ipſa ſit quemadmodum ipſa eſſe nata eſt. enan. Rationabile videtur. one. Et ita
prompte profecto,ſicut corpore percuſſo,aer perſtrepit,& luminoſum illuminat.

Sed ſi in rarefactionis & condenſationis ſermonē aliquando inciderimus, id pla-
nius intellecturus es. Percipis ergo modo quo pacto c & d, priuſquam linea a b ſe
caretur, ſimul non erant,nam d non erat. enan. Equidem percipere videor. one.
Et experientia cognitum habemus , res ſenſibiles diuiſas , iterum continuari &
vniri natas eſſe:vt aquam aquæ,& flammam flammæ. Enan, Experientia certe.
On. & res ſenſibiles ad hoc naturale deſiderium habent. nam continuæ & reuni
tæ melius ſeſe habent, vt ſint magis vnæ,magiſque ſaluentur. Enantius.Hæc ve-
ra ſunt. Oneropo. Appetit autem natura vnumquodque eſſe quam optime po-
teſt, vnum eſſe, & ſaluari . ſic enim ſummo bono , ſummeque appetibili ſimilius
euadit. enan. Hunc ingenuum conatum naturæ eſſe fateor. one. At continuari
non poteſt vtroq; puncto, vtraq; linea, aut vtraq; extrema ſuperficie ſimul adue-
niente,ſuperſtite atq; manente. Enan. Non profecto. One. Actus igitur qui ad
agēdum natura ordinatus eſt,alterum diluet,quod ſuæ officit continuationi, vni-
tati,& ſaluti:aut vtrunq;:nouumq;:reparabit. enan. Id rationabile videtur. one.
Nimirum rationabile . nam in vnoquoque ita euenire compertum eſt, vt quod
officit, vniuſcuiuſq; natura expellat,& quod deficit reparet,modo impedimētum
non ſit vllum. Hinc efferuens aqua officiētem calorē expellit & domat , & neceſ-
ſarium frigus inducit & repatat . Nam frigida melius eſt , meliuſq; ſaluatur.&
ignis ex imo protinus ſurſum emicat,eo motu ſuam ſalutem quærens.& mutilus
coluber ſe iterum continuare vnireq; laborat:imo duriuſcula corpora, niſi ſua du
rities ſuæ recontinuationi reſiſtentiam , reluctamenq; præſtaret,protinus (vt a-
qua aquæ,& flamma flammæ)diuiſa iterum coirent. Enan.Ita arbitror:& id con
geneæ naturæ metalla fuſa pandunt. Onero. Non igitur in linea a b iterum fa-
cta continua ſimul erunt proxima & immediata c d: vt quorum alterum non ma
neat. Enan. Proculdio . ¶ Et pene mea vtrinque ambiguitas tota collapſa vane- 24
ſcit,modo id mihi retegas, vbi puncta, lineas & ſuperficies locabis. Oner. Ami-
ce Enanti, imperfecta ſunt hæc:& natura, imperfecta imperfectorum gratia ela-
borat atque facit. Si igitur quæras, vbi ipſa vt in ſubiecto ſint, reſpondeo , in ſui
perfecti ſubiecto : vt in quo ſubiecto linea eſt , & punctum : in quo ſuperficies,
& linea : & in quo corpus , & ſuperficies ; ſed imperfectiſſime quidem, quemad-
modum & ipſa imperfecta ſunt , Corpus autem perfectiſſime ſubiecto adeſt : vt
quod tota plenitudine & replentia ſubſtentetur : poſt corpus ſuperficies quæ lon-
gitudine & latitudine ſolum replet. poſt ſuperficiē linea,& poſt lineam omnium

minime punctum:vt quod per lineam,& alterum,replentię aſſit. Si autē ſciſci=
taris,vbi hæc ſint vt termini:punctum in linea eſt,linea in ſuperficie,& ſuperfi=
cies in corpore.Corpus autē in alterum non vlterius tranſit. enan. ¶Arbitror
hos duos modos aut eoſdem eſſe,aut perparum diſtare,nam fere terminus per id=
ipſum cuius eſt terminus,ſubiecto adeſt.onero.Imo plurimum,& quaſi ex oppo
ſito diſtant. enan.Quo pacto iſtud?Onero.Hoc pacto.Nam accidēs ſeparari, ſe
orſumque a ſuo ſubiecto ſaluari nequit. enan.Nequit indubie.Onero.At lineæ
a b nondum diuiſæ.c terminus eſt lineæ c b.enan.Eſt.Oneropo. Diuidatur igi=
tur a b in puncto c,maneatque verſus a. enan.Placet.oneropo. Nam id poſſibi=
le:veruntamen c prius erat in linea c b vt terminus. enan. erat. eneropo. & non
amplius eſt,& ſeorſum manet. enant. Hæc vera ſunt, & intelligo quorſum hæc.
oneropo. & accidens de ſubiecto cui aſſit, nunquam tranſit emigratque in alte=
rum. enant.Nunquam. oneropo.Terminus autem vt terminus, de vno in alte=
rum tranſit.enant.Quo pacto? onero.D terminus eſt linæ d b,& nullo pacto eſt
lineæ a c.enant.Nullo pacto. onero. Intelligo ergo lineas a c & d b continuari,
delerique c.enan.Eſto ita.oneropo.Facta eſt linea a d b, quam rurſum intelligo
diuidi in d:ipſo quidem d ad partem a manente, nulla enim potior ratio, ipſum
poſſe manere ad partē b quam a.enan.Nulla prorſus.one.Tranſiuit igitur de li=
nea in lineam,ut de linea b in lineam a.enan.Perſpicuum euaſit.one.Quo fit vt
promiſcue punctum de linea in lineam,& linea de ſuperficie in ſuperficiē,& ſu=
perficies de corpore in corpus tranſire queat:vt verbi cauſa,punctū d tranſire po
teſt in lineam b,& poſtea e in lineam a.Iungo enim e b lineæ f g, abeatq; g manē
te e.Deinde ſeco lineam f b in puncto e, ipſo quidem e manente ad partem f,re=
parato puncto h:& iungo lineam a d & h b,manente d,& ipſo h deleto, quam qui
dem lineam a b rurſum diuido in puncto d, ipſo quidem manente in parte b. Iā
de a tranſijt in b.enant.Tranſijt.one. Copulo a i,& e f,abeunte i,fitq; linea a e f,
quam diuido in puncto e,ipſo quidem manēte in parte a.Nonne conſtat e poſtea
tranſijſſe in partem a,& propoſitum?enan. Conſtat.one. Rurſus accidens in di=
uerſis ſubiectis non communicantibus eſſe non poteſt?enan. Non.one.& idem
punctum vt e præpoſitæ lineę a e f, diuerſarum linearum a c & e f non communi
cantium terminus eſt.enan.Eſt.Sed quomodo tunc o oneropole idem accidens,
vt e,diuerſis ſubiectis non cōmunicantibus,vt ſubiecto lineæ a e , & ſubiecto li=
neę e f,non aderit?quandoquidem punctum ei ſubiecto adeſſe,cui ſua linea aſ
ſit,conceſſimus.one.Id punctum o enanti his varijs ſubiectis per ſe non adeſt,
ſed per alterum:quod minime incommodum reputare debes,per ſe tamen plu
rium eſt terminus.Quod autem ſuperius conceſſum eſt,idem accidens in diuer
ſis ſubiectis non cōmunicantibus eſſe non poſſe,arbitror te plane per ſe eſſe nō
poſſe intelligere.enan.Vis ergo forte ſi punctum per ſe & ſine dimenſione ſubſi
ſteret(quod minime natura fieri poteſt) ipſum minime eſſe in ſubiecto.One. Quid
prohibet(nam minime plenum eſt:vt ab aliqua plenitudine per ſe fulciri ſubſtē=
tarique aut poſſit,aut natum ſit.enan.Rationabile.oneropo.Perpendis ergo hos
duos modos plurimum inter ſe & quaſi ex oppoſito diſtare?enan. Perpēdo.one.
¶Neque tibi iterum perpendere difficile puto, quo pacto punctum actu, pun=
ctum potentia continuans alternatim fiat.& interdum punctum potētia non cō=
tinuans,& quo pacto punctus potentia continuans:nunc in punctum actu, nunc
vero in punctum potentia ſecundo modo dictum, & non continuans tranſeat,ſi
militer & punctum potentia nondum continuans & exiſtēs,nunc educitur in pū
ctum actu,nunc vero in punctū ponentia continuans. Neq; cognitu difficile eſt
oēm ſecabilem lineā in vnoquoq; extremo infinita pūcta potentia ſecundo pote
ſtate habere,nunq̄ tamen plura vno aut puncta actu aut puncta potentia & conti
nuantia ſimul habere poteſt. Vnde manifeſtū eſt eandem linea infinita ſucceſſi
ue puncta eandē partem terminantia,& actu quidem & potentia continuātia ha

bere poſſe. Enan. Hæc facili præcedentium diſcutione ſtatim perſpecta haberi poſſunt. Onero. Vtique, & ita de linea & ſuperficie ſentiendum. Sed non decuit, o amici, vt arbitror, de tã exigua re & pene inani (quid enim puncto inanius?) me tantum ſermonem extendiſſe: vereorque vos plurimo tædio affeciſſe. Enan. Nequaquam o Oneropole: verum ea quę nobis requirētibus adduxiſti, mihi apprime neceſſaria viſa ſunt. Idem viſum arbitror & Homophroni. Puncto enim, punctique neglecta natura, ſicuti & dimenſionum, non parua philoſophiæ pars cæca redditur: idque neglectum mathematicis diſciplinis magnum affert incommodum. One. Eſt vt ais, ſed alio cõuertamus ſermonem: niſi vobis de hac re alia ſuperant quęrenda, quæ forte vobis aperire ſufficiam. Enã. Nulla prorſus niſi Homophron aliud velit. Ho. Nihil. Enan. Attamen ſi tibi quærēdo moleſti nõ fuerimus, vellē cõdēſationis & rarefactionis naturam a te percipere. Nã te ſupra dixiſſe memini, id nõnihil ad aliqua quę pertracta ſunt conducere. Onero. Minime moleſti: verum hęc vobiſcũ exercitatio mihi periucunda eſt, & eo maxime, quod veſtrum alter reſponſionē alternat. Enan. Homophron ſua vice alterabit, ne forte tacēdo tędio afficiatur. Ho. Haud afficior. verum vt vultis, licet ad id efficiendum minus me elegeritis idoneum. Sed intelligo, Enantius defeſſus hoc onus mihi libens impartit, quo audiens aliquantulum reſpiret. Onero. Recte te coniectatum fuiſſe arbitror, o Homophron. Homo. Aggredere igitur, o Oneropole. quandoquidem Enantio placitum eſt, me eius vices gerendo reſponſionem alternare. Oneropo. Vt tibi placet.

SEcundæ partis ſcholla. XVI. Continua ſunt, quorum vltima ſunt vnum. Continuorum vltima, ſunt ipſorum termini, vltra quos nullæ ipſorum partes ſumendæ ſunt, vt vltra punctum c nihil eſt accipere lineę a c, & ſimiliter vltra c nihil eſt ſumere lineæ c b. Et quędam ſunt ipſorum vltima terminantia ſolum, quę continuorum ſolum principia ſunt, aut fines vt punctum a, quod ſolum eſt principium, & nullius alterius lineæ finis, & punctum b finis lineæ c b, & nullius alterius principium, de quibus non intelligitur præſens definitio. Manifeſtum eſt enim linearum a c & c b vltima a & b non eſſe vnum. Alia autem ſunt mediantia ſiue continuantia, quę ſunt principium vnius, & finis alterius, vt punctum c finis eſt lineę a c, & principium lineæ c b, de quibus hęc definitio intelligitur. In qua cum pluraliter ponitur vltima, diuerſæ rationes denotantur, cum autem ſingulariter vnum, res ipſa vna eſſe numero ſignificatur, vt punctum c eſt idem numero, ſed duo ratione, ſcilicet principium & finis. At vero dicuntur vltima eſſe ſimul, vt ſe tangentium habet definitio, quando inter ipſa nullum eſt medium, vt inter ſuperficiem concauam corporis continentis & conuexam locati nihil mediat, & hinc duæ illę ſuperficies extremę dicuntur eſſe ſimul, corpus autem continens atque contentum ipſi mediatum, ſunt corpora ſe tangentia. Et quia quæcunque vltima ſunt vnum, illa ſunt ſimul, omnia continua ſunt ſe tangentia, non tamen e diuerſo, corpus enim locans & locatum ſe tangunt, & tamen continua non ſunt, quia eorum vltima non ſunt vnum, ſed diuerſa, & contiguorum corporum extrema. Enimuero contigua ſunt quorum vltima diuerſa ſunt, & ſibi inuicem immediata ſiue proxima. Verum hęc omnia ex tertio cap. quinti phyſicę auditionis explorata iam & perſpecta ſunt. XIX. Puncti ſiquidem natura eſt ad continuandum. Punctum, lineę & ſuperficies ſunt ad continuandum & terminandum, id eſt vt continuent & terminent ea quorum ſunt termini. At eo modo non ſunt ad tangendum, id eſt vt tangant, punctum enim (vt cuius non ſunt vltima) ad aliud contactum non habet, tametſi linea lineam tangat, & ſuperficies ſuperficiem. Sed prędictorum trium terminorum natura dicitur eſſe ad tangendum, id eſt vt mediantibus ipſis tanquã vltimis, ea quorum ſunt vltima, ſe tangant, quemadmodum mediante puncto lineę ſe tangunt, mediante linea ſuperficies, & mediante ſuperficie corpora. Cæterum linea & ſuperficies ſunt ad diſtrahendum, id eſt vt diſtrahantur in partes extenſionis, hæc longitudinis & latitudinis, illa vero longitudinis ſolum, quomodo punctum non eſt ad diſtrahendum, nam partes non habet in quas dirimatur. Sed hæc tria quantitatis vltima ſunt ad diſtrahendum, id eſt vt mediantibus illis ea quorum ſunt vltima, diſtrahantur, linea enim ſecundum punctum diuiditur, ſuperficies ſecundum lineam, & corpus ſecundum ſuperficiem. tanquam vltima, partes in quas ſit diſſectio, terminantia. Corpus autem eſt ad diſtrahendum, id eſt vt diſtrahatur in partes longitudinis, latitudinis & profunditatis, non autem vt ſecundum ipſum tanquam vltimum fiat diſtractio. Quocirca corpus oppoſito modo eſt ad diſtrahendum, et punctus. Nam corpus ad diſtrahendum eſt primo, in primaque intelligentia, non autem punctum, & punctum eſt ad diſtrahendum ſecundo & in ſecunda acceptione, non autem corpus, linea autem & ſuperficies vtroque modo ſunt ad diſtrahendum.

XX. Nam id nunq̃ a cõiuncto corpore ſeparari poteſt. Id rem facere eſſe corporeã,neq; natura ne
que ſupra naturam poteſt a corpore coniuncto ipſi ſubiecto atq; ſubſtãtiæ, ſeparari(ſi enim ſubie
cto non coniungeretur,nil mirum ſi nihil faceret eſſe corporeum)ſicut neque rem facere albam,ſe
parari poteſt ab albedine. Alterũ autẽ,ſcilicet occupare corpore coniuncto ſubſtantiæ ſeparari po
teſt per potentiã ſupernaturalem,qua duo corpora ſimul eſſe poſſunt,& plane fuerunt , cum domi-
nus noſter author vitæ & ſalutis æternæ deuicta morte ſurgeret de ſepulchro lapide occluſo,cum
ianuis clauſis intrauit ad diſcipulos , & cum cælos ſine diuiſione aut diruptione eorum penetra-
uit , quemadmodum rem facere eſſe viſam , ſeparari poteſt ab albedine per dei potentiam . Quare
conſtat magis proprium eſſe corporis officium rem facere eſſe corpoream,quam occupare , quod
enim a corpore neutiquam poteſt ſeparari , magis ei proprium eſt quam alterum quod ab eodem
ſeparari poteſt. XXII. Ita ſuperficies,terminus perfectus eſt & omnis. Videri forte cuiquã poſſet,
punctum perfectiorem termini rationem ſortiri quam ſuperficiem . Nam omniũ magnitudinum
atque interuallorum eſt terminus , ſcilicet lineæ,cui reſpondet longitudo,ſuperficiei, cui latitudo
& corporis , cui profundum aptatur , quicquid enim termini terminus eſt , & terminati terminus
erit. Superficies autem ſolius corporis eſt terminus. Adde quod punctum , ſolum terminus eſt,&
trino terminandi officio non minus completus quam ſuperficies,quæ etiam terminatur. Verũ hęc
non conuincunt punctum magis participare rationem termini , quia ipſum immediatus & propri
us eſt lineæ terminus,cui ſola competit longitudo,vnumque ſecandi interuallum. Superficies au-
tem immediatus & proprius eſt terminus corporis,cui tria competunt magnitudinum interualla;
& cui etiam inter magnitudines perfectio præcipue aſcribitur . Modo profectior termini ratio ab
eo ſumenda eſt,cuius proprius & immediatus eſt terminus,& non ab eo cuius mediatus . Et ſi im-
mediate terminata magnitudo perfectior eſt, & eius terminus immediatus perfectior erit , ſi vero
magnitudo imperfectior,& terminus imperfectior exiſtet . Quod diuerſarum linearum non com-
municantium terminus ſit. Lineæ communicantes dicuntur, quę eandem habent partem commu-
nem, vt lineæ a c & a b eandem habent partem,ſcilicet c d. Nam d c eſt pars lineæ a c,& linea a c eſt
pars lineæ a b,ergo & d c pars lineæ a b. Quicquid enim eſt pars partis,eſt & pars totius. Quo ſit vt
lineæ quarum vna eſt alterius pars,ſint neceſſario communicantes,cum in eadem parte vt medietate
minoris conueniant. Dictum eſt ergo in diffinitione puncti actu,& puncti potentia,lineæ non cõ
municantis. Nam idem punctus actu,eſt duarum linearum communicantium terminus,vt a termi a d c b
nus eſt lineæ a c & a b. Idem enim eſt totius & partis extremũ. XXIII. Rei ſenſibilis actus,punctũ li
neam aut ſuperficiem. Forma ſubſtantialis rei naturalis. cum eius ſit diſtractio,ꝓducit in altera par
te diſtracta terminum magnitudinis vt lineam,ſuperficiem,& corpus. Nam qui præfuit terminus
prius cõtinuans,manet in altera partium diſtractarum. Quod ſiquis rationem percõtetur, quare di
ſtracto corpore terminus prius exiſtens potius maneat in vna parte quam altera,nulla prorſus aſſi
gnari poteſt,niſi naturæ determinatio,quæ determinauit terminum ipſum(cum ſit diſtractio)debe
re in hac parte quam terminet manet manere,& non in illa , quemadmodum circa conſimiles natu
ræ effectus qui per indifferentiam fiunt,determinatio ad vnum potius quam alterum ſemper phi-
loſoſpho naturali ad naturam eſt referenda. Et hoc pacto neque ante diuiſionem duo termini erant
ſibi inuicem in continuo proximi,neque poſt diuiſionem datur pars interminata. Quãuis autem di
uiſio ipſi formæ ſubſtantiali ſicut & rei naturali eſt violenta , productio tamen termini ad partem
diſtractam eſt ei naturalis atque conueniens. E diuerſo autem cum ſit diuiſorum recõtinuatio,a for
ma ſubſtantiali alter terminorum partium diſtractarum abijcitur atque depellitur , & per alterum
partes ſimul vniuntur. Et hoc pacto neque ante iteratam coniunctionem erat pars aliqua intermi-
na,neque poſt coniunctionem duo termini in eodem continuo proximi. XXV. Rurſus accidens in
diuerſis ſubiectis non communicantibus eſſe non poteſt. Non ab re adiectum,non cõmunicãtibus,
quia non eſt inconueniẽs idem accidens eſſe in diuerſis ſubiectis communicantibus , vt idem color
eſt partis & totius,per ſynecdochẽ. Et ſit datum corpus album a d,quod intelligatur diuidi in tres
partes, primam a b,ſecundam b c,& tertiam c d, albedo b c eſt in diuerſis ſubiectis a c & b d com-
municantibus,& conuenientibus in parte b c. Intelligitur etiam dicta propoſitio de diuerſis ſubie- a b c d
ctis ſecundum vnam & eãdẽ ſubiecti rationem,vt de diuerſis ſubiectis inhæſionis , aut de diuerſis
denominationis. Siquidem non eſt inconueniens idem accidens ſimul eſſe in diuerſis ſubiectis . vno
quidem inhæſionis,ſcilicet materia,& altero denominationis,ſcilicet toto compoſito, quandoqui
quidem oẽ accidens rei naturalis,hoc modo eſt in diuerſis ſubiectis. XXVI. Neque tibi ſerũ per-
pendere difficile puto quo pacto punctum actu. Ex prius dictis facile perpenduntur aliquæ propo-
ſitiones ſumptæ ex comparatione iſtorũ triũ adinuicẽ punctum actu,punctum potentia cõtinuãs, Prima ꝓ
punctum potentia non continuans, conferendo ſingulum eorum ad vtrunque reliquorum vt pri- poſitio.
mum ad ſecundum,primum ad tertium,ſecundum ad primum, ſecundum ad tertium , tertium ad a c d b
primum,tertium ad ſecundum. Prima. Punctum actu fit alternatim & viciſſim punctum poten-
tia continuã. Sint datæ duæ lineæ diuiſæ a c & d b,quas peto continuari in puncto d,ipſo c deleto. a d b
Punctum quidem b prius erat punctum actu lineæ d b,& deinde eſt punctum potentia continuans
in linea a d b,igitur conſtat propoſitum. Secunda . Punctum actu alternatim fit punctum poten- Secunda.
tia non continuans. Poſita priori hypotheſi punctum c eſt punctum actu lineæ a c , facta autem re
continuatione amplius punctum c non eſt lineæ terminus , ſed poteſt eſſe , ergo per diffinitionem

Tertia
a d b
d e b
Quarta
a d b
a e f b
Quinta
a c b
a c d b
Sexta
a c d b
a c b
Septima
a c b
Octaua
a c b
Nona
a c b
a d c b
a ſ b
a g f b
a h b

eſt punctum potentia non continuans. Tertia. Punctum potentia continuans fit punctum actu. Sit data linea contimua a d b, quæ diuidatur in duas partes, ipſo quidem d manente verſus, & reparato puncto e. Notum eſt quod punctum d prius ſuit punctum potentia continuans, & ſacta diuiſione eſt punctum actu. Quarta. Punctum potenſia continuans fit punctum potentia non continuans. Sit data linea a d b, quæ diuidatur in duas partes deleto puncto d, & reparatis duobus aliis punctis, ſcilicet e verſus a, & ſ verſus b, vt poſſibile eſt, tunc punctum d prius eſt punctum potentia continuans, ſacta autem diſtractione eſt punctum potentia non continuans, cum amplius non ſit. Quinta propoſitio. Punctum potentia non continuans fit punctum actu. Sit data linea a c b, quæ diuidatur in puncto c, ipſo manente verſus a, & reparato puncto d verſus b. Punctum quidem d ante diuiſionem eſt punctum potentia, non continuans, cum ipſum minime ſit, & facta diuiſione eſt punctum actu, igitur. Sexta. Punctum potentia non continuans fit punctum potentia cō tinuans. Sint datæ duæ lineæ diuiſæ abinuicem a c, d b, quæ continentur adinuicem deleto vtroque puncto c & d, reparatoque puncto e. Manifeſtum eſt quod punctum e ante continuationem eſt pū ctum potintia non continnans, cum nondum ſit lineæ terminus, & facta continuatione eſt punctū potentia continuans per diffinitionem. Septima propoſitio. Omnis linea ſecabilis, in vnoquoque eius extremo habet infinita quinto & poteſtate, puncta potentia ſecundo & non continuantia. Sit data linea a c b. Dico quod ipſa in extremo c ſimul habet īfinita puncta potētia non cōtinuātia Patet, quia punctum d quod nondum eſt, ſed poteſt eſſe ſolo intellectu comprehenſum, non eſt adhuc eius terminus, ſed poteſt eſſe. Nam poteſt linea data in puncto c diuidi, & fieri punctum eius, igitur punctum d eſt eius punctum potentia non continuans. Similiter ſignetur intellectu punctum e, ipſum non eſt lineæ a b terminus, & poteſt eſſe eius terminus, igitur per diffinitionem eſt eius punctum potentia non continuans. Scindentur itidem puncta f, g, h, i, K, & quotquot volueris, eorum quodlibet per diffinitionem eſt eiuſdem lineæ a b punctum potentia non continuans, cum qua ratione vnum poteſt eſſe lineæ terminus, eadem & quodlibet cæterorum, non quod habeant potentiam vt ſimul ſint eiuſdem lineæ in eodem extremo terminus, ſed quia ſimul eodemque tempore habeot potentiam vt ſint eius terminus. Neque propterea ſequitur duo puncta ſibi proxima eſſe in linea continua, quia nullum eorum eſt, ergo non ſunt ſibi in continuo immediata. Octaua propoſitio. Nulla linea ſimul habere poteſt plura vno puncta actu, aut puncta potentia continuantia in eodē extremo. Sit data linea a c b. Dico quod ſimul non poteſt habere duo puncta actu in vno eius extremo, vt in a aut b. Nam ſi ponatur habere duo in a, vt a & d puncta actu, cum vtrunque ſit lineæ principium, duo puncta in continuo ſibi inuicem erunt immediata, quod eſt impoſſibile. Similiter ſi ponatur habere duo vt b & e in altero eius extremo, idem ſequitur inconueniens. Neque poteſt eadem linea habere ſimul duo puncta potentia & continuantia in vno eius extremo vt c. Nam ſi ponatur ibidem habere duo, vt c & ſ, plura puncta in continuo ſibi inuicem erunt immedlata, quod eſt impoſſibile. Nona propoſitio. Eadem linea, infinita ſucceſſiue puncta eandem partem terminantia, & actu quidem & potentia continuantia habere poteſt. Sit data linea a c b. Dico quod ipſa poteſt habere ſucceſſiue & in eadem parte infinita puncta actu, & etiam infinita puncta potētia continuantia. Intelligo enim eam diuidi in duas lineas a d & c b, habet ipſa verſus a punctum d, nouum punctum inquam actu. Iungo illas duas vtroque puncto abiecto, & reparato puncto ſ, habet eadem linea pūctum ſ potentia continuans, nunc primum reparatum. Iterum diuido lineam a ſ b in duas partes ſcilicet a g, & f b, habet iam nouum punctum g actu. Rurſum intelligo ipſas coniungi vtroque puncto deleto, & reparato puncto h continuante potentia. Et quia quotiens libet lineam continuam diuidi, & diuiſam eodem extremo continuari, hācq; diuiſionis & recontinuationis alternationem in infinitum protrahi petimus, conſtat eandem lineam infinua ſucceſſiue puncta eandem partem terminantia, & actu & potentia continuantia habere poſſe, quod eſt propoſitum.

a
b
c
d
e
f
g
h
i
K
l

DIc age o Homophron, quid rarum, & quid dēſum eſſe ais? hom. Si recte memini, id rarum eſſe audiui, quod ſub pauca materia magnam quantitatem habeat. ¶ Et id denſum quod ſub multa materia quantitatem habeat paruā. One. Apte multum ad ſequentia. ho. Forte ſi declarādo hac de tectoria feceris. one. Vtcunque potero. Arbitrorq; hoc modo aliquantulū recte poſſe concipi: vt ſi eſſet aliquod corpꝰ vt a K decupedale, cuius partes decem ſint, a, b, c, d, e, f, g, h, i, K, ipſum totidem haberet materiæ partes, numero quidem & eſſentia diſtictas, partibus illis reſpondentes. ho. Haberet īdubie. one. Si igitur tota materia a K & eius decem partes ſint ſub pedanea quantitate l, collatione facta ad corpus a K, multum dicitur eſſe materię ſub l, & parua quantitas, ꝙ ſub pauculo corpore l tātundem ſit materię, quantum ſub magno corpore a K. ho. Dicitur certe. onero. & ſi retro comparo l ad k, dicemus ne paucum materię eſſe ſub a k, & quātitatis mul

tum? quod non plus materiæ ſit ſub magno corpore a K, q̃ ſub minuſculo l, quod-
que decupla quantitas ad pedaneum multa ſit. Hom. Mihi quidem ſic recte vi-
detur. One. Si ergo recte deſcripſeris, corpus a K rarum eſt, & l denſum. Ho. Cor
pus a K rarum ad l, & l denſum ad K. One. Scilicet. nã rarum & denſum relatio-
ne deſcripſiſti. ſunt enim multum & paucum, magnum & paruum, relatiua. Ho.
29 Sunt. One. ¶ Quapropter aerem ad ignem relatum, comparatumq;, denſum eſ-
ſe te dicere oportet: ad aquam autem collatum, eſſe rarum. Quid aũt abſolute ra
rum, & quid abſolute denſum, forte poſtea incidemus: nunc autem tuam reſpon-
30 ſionem ſequamur. Ho. Optime, o Oneropole. ¶ Verũ nunq̃ meipſo nec meo ſtu
dio contentus, ſatis plene percipere potui, quo pacto decupedale vt a K, fiat peda
le vt l, & omnino quomodo maius vnq̃ fiat minus, & quõ minus iterum exurgat
in maius nullo ſubeunte corpore, quemadmodum aer aut aqua ſpongiam intrat:
aut egrediente, quo pacto preſſa ſpõgia, protinus aer aut aqua egreditur & fugit,
quod de aqua ſenſu, de aere autem flatu cognoſcere promptum eſt. iuxta em̃ faci
em aut manũ preſſa ſpongia, flabellum & ventulus quidam apparet. One. Quod
ambigis, idipſum eſt quod quærimus. At de tali dilatione extraneo ſubeũte, aut
egrediente corpore, aut extenſioneq; partiũ diſtractione fieret, vt cũ tenditur co
rium, aut mollicula cera, arbitror te hic nonvelle nos laborem terere. Ho. Non.
nã parum difficultatis ingerunt, præſertim iJs qui norunt corpora corporibus ce-
dere. One. Hanc igitur dilationẽ, & coartationẽ cõpreſſioneq; miſſam faciamus,
& quę de raro & denſo (nullo alieno ſubeunte corpore, aut nullo intus clauſo, effla
to, abeũteq;) ſentias: palam effer. Ho. Nihil dignum ꝙ in medium afferã habeo:
imo ſi verũ fatear: mihiJpſi diſſentio. Edan. Neque de hac re mecũ plane cõſto:
moror audire quid tu Oneropole ſentias. one. ¶ Res hæc o amici nimis diffici-
31 lis & ardua quãplurimis viſa eſt, & mihi quoq; alias, quam ſi atq; ego ſentiatis, ſta
tim quam facillimã iudicabitis. Ho. Quo pacto o oneropole quãfacillimã? one.
Vt calidum & frigidum, aut album & nigrũ. Ho. Horum o oneropole magna fa
cillitas eſt. ſed illis rarum & denſum paria non facio: neq; (vt puto) Enãtius. one.
Attendite quæſo, & ſi dicenda vobis rationabilia videbuntur, & magis iJs q̃ vos
vobiſcũ conſtare non permittunt, mecum ſentire. Ho. Id rationabile eſt, & vter-
que noſtrum eſt (vt ait Horatius) nullius addictus iurare in verba magiſtri. one.
Tales profecto facile doctrinam capeſſunt. Animaduerte ergo Homophrõ, res
albeſcit ſuſcepta albedine. hom. Certe. one. & ſimul depulſa nigredine, aut me-
dio colore. hom. ſimul depellitur. one. Ita amice res rareſcit ſuſcepta rara dimen
ſione, & depulſa dimenſione denſa aut media. homophron. Quid ais o oneropo-
le? one. Rem facilẽ, vt vobis promiſeram. Eſt em̃ rari dimenſio, vt albedo, & di-
menſio denſi, vt nigredo: & maxime rari, vt ignis, dimenſio, maxima albedo eſt,
& maxime denſi, vt terræ, maxima nigredo: & mediorum rarorum & denſorum,
vt aeris & aquæ a dimenſiones, medij ſunt colores, vt flauum & rubrum. ¶ Quo
32 fit vt quantitas quantitati, vt dimenſio dimenſioni abeat contraria, hæ vt extre-
mum extremo, hæ vt extremum & medium, hæ porro vt medium medio. ho. Sẽ
tio quorſum hæc tua de coloribus ad dimenſiones analogia. Sed altera ex parte
rubore ſuffundor, quæ me hactenus ignorantia tenuerit. one. Quæ? ho. Quantita
ti nihil eſſe contrarium. one. Forte categoriarum dictum occaſionem præbuit,
quantitati nihil eſſe contrarium. ho. Proculdubio id dictum. onero. Sane quan
titatis dicibilia hic non agimus, quę indubie logica contraria non habẽt, ſed phy
ſicarum quantitatum hic contemplationes exquirimus, quarum plane fatemur
eſſe phyſica contraria. homophron. Obtuſus ego, id nõ pſentiebam ſic eſſe vten
33 dum. ¶ Sed vnum id requiro, an raritatis & denſitatis nominibus aliud quicquã
quam dimenſionem intelligi velis. onero. Nihil raritatis nomine niſi rarã dimẽ
ſionem intelligo, & denſitatis nomine niſi denſam. Attamen dimenſio & raritas
34 rõne duo ſunt, itidẽ dimenſio & denſitas. ¶ Et quanta contrarietas o homophrõ
& Enanti in coloribus tũ extremis tũ mediis comperitur, tanta aut fœcũdior in

rerum ſenſibilium dimenſionibus exiſtimanda eſt. Nam diuerſi colores ſecun-
dum aliquid ſui in eadem ſubiecti parte ſe ſimul tempore admittunt, ꝗadmodū
in tepido caliditas & frigiditas cum aqua ſe ſponte ad natiuum frigus reuocet.
At nunquam diuerſę dimēſiones ſeu ſint extremæ, ſeu mediæ in eadem ſubiecti
parte ſe ſimul tempore admittunt, nam ſe occuparent, quod natura nō permittit.
¶ Vnde nobis exploratum eſſe poteſt omnem maiorē raritatem minori, & om- 35
nem minorem maiori. itidem omnem maiorē denſitatem minori: & omnem mi
norem maiori eſſe contrariam, vt q̄ ſe ab eodem ſubiecto mutuo expellant, & ei
dem viciſſim aſſint, non tamen vt extremum extremo, ſed interdum vt albedo
& flauities nigredo & liuor, interdum vero vt flauities & liuor. Et reuera de raro
& denſo philoſophari, perinde eſt atq; de albo, nigro, & mediis coloribus philoſo
phari. Ho. Mira ſunt hæc o enāti. & me iudice vera. videor enim mihi Ariſtote-
licam ſententiam de raro & denſo per calidum & frigidum in zuthum deprehē
dere, quod per album & nigrum nobis pulchre confecit Oneropolus. & diu ani-
mum circa id deprehendendum volutaueram: & nunquā plene quid eſſet ad hāc
diē depħ ēdere poteram, at me ſemper veri fugiebat ſentētia, quam aperiēte one
ropolo tandem tenemus. & plane video philoſophandum eſſe de raro & denſo,
ꝑinde atq; de albo & nigro, calido & frigido. Sed tu perge abſoluere oneropole.
one. Idipſum eſt o Enanti quod dixiſti. ¶ Et ꝗadmodum magna facilitate reb⁹ 36
conceſſum eſt, vt de minus calido permutentur in magis calidum, & de magis ca
lido i minus. Halitus noſter huic rei argumēto eſt. nā manu ꝓxime ad os admo
ta, apparet calidus. ea vero paulo diſtantius ſemota, ꝓtinus apparet frigidus, tam
de calido ꝑmutatus i frigidū. enā. Apparet. One. Eadem quoq; facilitate res de
minus raro permutatur in rarius, & de minus denſo in denſius. Conſideraſti ne
aliquando quam facile noſter halitus diſpareat? Enan. Paruula admodum mora.
One. Quo pacto hoc, o Enanti? Enan. Quia rarior factus ſit. One. & ita de fu-
mo & vapore, cum quid caleat, efferueatq; ab igni. Enan. Idē. One. Nā ſi ſemper
æqualē groſſitiem ſeruarent q̄ habent apparentes, nequaq̄ diſparerent: ꝗadmo
dum aqua ſub eadē molis denſitate manens, ſemper viſibilis apparet. enā. Sane.
one. & quia facilitate atq; prōptitudine ea rareſcere itelligis, & de minus raro in
magis rarum permutari, eadem promptitudine (conueniētibus adhibitis cauſis)
minus denſa permutantur in denſius, vt modica aqua, magno etiam non conti-
nente vaſe, valido feruore rarefacta modico iiecto frigido ſtatim reſidet, permu
taturq; in denſius. enanti. Perpalam eſt. Onero. Ita quoque multo genito fumo
aer alicubi cito efficitur craſſior: & multo raro corpore inſpiſſato, vt cum fiunt nu
bes, prompta raritudine fit aer extenſior. Eſt enim corporibus & potiſſimum ae
ri hęc inſita pronitas, nunc vt cita condenſatione occupatio corporū vitetur, nūc
vero vt cita & facili raritudine excludatur vacuum. Enan. & id quidem rationa-
bile multum. & tua gratia, perpendo hanc rareſcendi dēſendique pronitatem ac
facilitatem, conuenientibus adhibitis cauſis, miram eſſe. One. Miram certe. nā
aeris mira habilitas eſt ad calidum & frigidum, tametſi hoc illi innaturale ſit, il-
lud vero ſecundum naturam, ita vt nunquam tam cito frigidum aerem inſpira-
tum emittere poſſis, quin calidam expires. enan. Nunquam. One. Talem conie
cto aeris, nunc ad maiorem, & nunc ad minorem rareſcentiam facilitatē. ¶ Sed 37
qui actus, quæue forma maxime caliditati gignendæ aptiſſima eſt? enan. Arbi-
tror ignis. Oneropo. Sic eſt. & quę maxime raritudini gignēdę? enā. Itidē ignis.
Oneropo. Profecto. nam ignis calidiſſimus, rariſſimuſque eſt, & quam promptū
eſt igneæ formę maximam in propria potentia inducere caliditatem. ita quoque
& maximam raritatem. & ſi te de maxima ſiccitate & denſitate percontarer, au-
tumn⁹ de terrea forma idē reſponſurum. enan. Idem certe reſpōderem. Onero.
Et cum ipſi vna conſentiamus raritatem re ipſa dimenſionem eſſe, vides quomo
do ignis & ignea forma ſuam corpoream efficit molem. nam raritatem, & quidē
maximam. enan. Video. onero. & ſi corpus efficit, ſuperficiem efficiat neceſſe

pus efficit,ſuperficiem efficiat neceſſe eſt,nam corpus interminatum nō faciet.
Enan.Non indubie.One.& ſi ſuperficiem,efficiet & lineam,nã ſuperficiem ter
minatam & continuam eſſe oportet,& ſi lineam efficiet & punctũ:alioquin ne=
que linea continua,neq; terminata eſſet.Enan.Optime certe.One.Perpēdis igi
tur q̃ facile corpore diuiſo,ſuperficie,& linea,noua ſuperficies,noua linea.& no=
uum punctum reparetur?Itidem cum hæc iterato coire,continuariq; debeant,q̃
facile vna ſuperficies,vna linea,& punctum vnũ diſpereat? Enan. Manfeſtius
quã ante.q̃admodum hoc in loco te ita facturum ſpopōderas. One. Verũ aũt pũ
cti,lineę,& ſuperficiei eductiões ad ortũ,abolitioneſq;,motus ſint,hoc in loco,ſi
tibi placet,miſſum faciamus:alias illud diſcuſſuri.Enã. Mihi quidē maxime pla
cet.One.Videamus an Homophron approbat quę diximus.Enan.Non ab re cer
te.Nam rē eius intercepi,& maluiſſet forte tecum diſſeruiſſe,reſponſioneſq; al=
ternaſſe:ſed amico veniam dabis.o Homophron. Ho. Tui gratia diſputatio ſu=
ſcepta eſt, o Enanti:nihil deliquiſti, & dicta maxime approbo, & haud ſecus at
38 que tu(aut deterius)reſpondiſſem.Nondum tamen detexit Oneropolus,quid ra
rum ſimpliciter, aut ſimpliciter denſum vocare poſſemus.One.Nondum certe:
neque in hoc ſermonis incidimus,id figuraliter expediam. ¶Rarum ſimplici-
ter id dicere poſſumus,quod ſubtilitate ſua noſtrum fugit intuitum,inſenſibileq;
reputamus:vt ignis,vt aer.& id denſum ſimpliciter,quod craſſitie ſua bene ſenſi
bile eſt,vt terra,vt aqua.¶Sed quid vos antehac de raritate & denſitate ſentieba
39 tis?Hom.Ego rarefactionem fieri putabam nulla abolita quantitate, ſed priori
noua adueniente.Enan.& ego id ſæpe. One. Sit corpus a c b, quantitas a c b eſt
in materia,a c b.Si igitur rareſcebat,exiſtĩabatis totã dimēſionē,& a & c & b ma
nere?Hom.Sic exiſtimabam. one. Si igitur a deueniat noua quantitas toti ma=
teriæ a c b,prior quantitas & poſterior ſe occupabunt,nam replentia quantitatis
a c b ęquatur replentiæ materię a c b.& poſterior eidem æquabitur. Sed qui hoc
fiat,niſi ſe occupent,aut prior dimenſio quę accidens eſt, ſuum ſubiectum deſe=
rat,& alteri hęreat?Ho. Id mihi bono iure defendi non poteſt. One.& ſi poſteri=
or priori quantitati adueniens ſimul replentiam ſuam non haberet, cum diuellē
retur,ſecareturq; maneret ſine ſubiecto: vtpote qua cũ nihil auferretur potentię.
Ho.Indubie.Nam materia ſolum replentiam ſuam haberet cum dimenſione a
c b coniunctam,ad cuius diſtractionem ſectionemque ſolum diſtrahi poſſe vide
retur. onero. & ſi quantitas poſterior ſolum parti materię a, aut parti c, aut b ad=
ueniat,nonne eadem accident incommoda.Hom.Hęc incommoda profecto no
ſtram ſequuntur abſurditatē. one.Nam corporea dimēſio ſoli illi materię vt ſub
iecto adeſt,q̃ eadem diſtractione diſtrahitur,& diuiſiõe diuiditur, & q̃ ſimul ſuã
plenitudinē atque replentiam habent. hom. Ita eſt certe. Sed id me fallebat, ꝙ
crediderim dimenſiones materiæ eſſe coęternas,& eiuſdem naturæ omnes, & in
ſuper dimenſiones nihil agere poſſe. oneropo. Attende o Homophron quid di=
cas.Quomodo ſtat,eiuſdem naturę dimenſiones eſſe omnes? & has materię co
æternas eſſe?& tamen cum quicquam rareſcit,nouam, & eiuſdem naturæ indu=
cis. Sed cur potius prior materiæ coæterna ſit,quam poſterior,eiuſdem conſimi=
liſque naturę. hom. Ridiculus ſum.Sed me futurum reſpondendo minus idone
um,vero præſagio prędixeram. oneropo. Nullam rei ſenſibilis materię coæter=
nam dimenſionem & incorruptibilem cogitare debes, ſed materię ſenſibilis in
ſeparabile accidens, quemadmodum color nobis inſeparabile accidens dicitur,
quod nunquam ſine colore eſse poſsimus,ſine tamen hoc, & ſine illo eſſe poſſu=
mus.Ita materia nunquam ſine dimenſione eſſe poteſt,attamen ſine rara:& ſimi
liter ſine denſa eſſe poteſt,non autem ſimul,ſed ſucceſſione quadam.hom. Con=
ſentaneum eſt. onero.& condenſatio ſola quantitate corrupta, & nulla aduentã=
te noua, eiſdem argumentis fieri non poteſt. homoph. Non certe. Nam aut
ſe occupaſsent illæ dimenſiones, aut maneret materia ſine dimenſione, ſua
quidem corrupta,& nulla noua reparata, aut accidens, vt reliqua dimenſio im=

migraret in illam. One. Recte ſentis. Hom. Excogitaui rurſum aliquando rate=
factionem diſtractione fieri, ſicut mollicula cera diſtenditur nunc in longum,
nunc in latum, non attendens quantum in longum porrigitur, tantum eam in ꝓ=
fundo & lato minui. Ideoque cum ex pedaneo aquæ longo, lato & profundo de
cem, tantundem longi, lati & profundi generetur aeris, id partium diſtractione
nullo pacto fieri poteſt. Denique belliſſime omnium mihi excogitaſſe viſus ſũ,
& totus eſſe Pallade plenus, rerefactionem & condẽſationem fieri nulla prorſus
adueniente, nullaque abeunte quantitate: rarefactionem inquam elongatione &
fuga partium a centro, & condenſationem earundem appropinquatione & vici=
nia ad centrum. Onero. Si pedale e, & octo ipſi æqualia pedalia a, b, c, d, e, f, g, h, i,
ſe occuparent, quantũ replerent? Hom. Solum quantum e. Onero. & extraheren
tur ab e omniquaque, pedalia a, b, c, d, f, & conſequentia. Ho. Proculdubio. One.
Quid igitur refert tua hæc condenſatio a dimenſionum occupatione? & quid tua
hæc rarefactio a dimenſionum ſe occupantium extractione? Hom. Id ego ambi
gebam. Fieriq; id mihi minime poſſe videbatur, vt decem pedalia (vt cum ex ae
re fit aqua) tantum atq; vnum tandem occupent, ſemper ſuas partes extra ſe in=
uicem ſeruantia, quin ſe occuparent. & vnum rurſum pedale ad denariam molẽ
extendere (vt cum ex aqua fit aer) niſi prius illa decem ſe occupaſſent: aut inter
iectum, interhianſque relinqueretur vacuum. Enan. Conſtanter tamen ſemper
Homophrõ ĩficias ibas aut corpora ſe occupare, aut corꝑa ex corporib⁹ extrahi,
aut aliq̃d interceptũ relinqui vacui. Ho. Conſtantiſſime o Enanti id ore negabã
tametſi forte id meæ ſententiæ pugnaret, nunc autem longe veriſſime cum One
ropolo & ſuo pulchro Ariſtotele aliter ſentiamus, rarefactionem ſcilicet fieri di
menſione denſiore abiecta, & rara acquiſita: & condenſationem dimenſione ra=
riore depulſa, & denſa ſuſcepta: & hunc motum ad quantitatem eſſe: & de con=
trario in cõtrarium, aut medio, quemadmodum & cęteri motus. Itane tecum ſen=
tiemus o Oneropole? One. Ita maxime, ſi vobis recte dicta videantur. Ho. Mi=
hi quidem recte. Enan. & mihi: & ſentio me tua gratia o Oneropole æterno plo=
blemate liberatũ, & te mentẽ meam a languore (eſt enim ambiguitas & opinio
mentis anxietas & languor) eripuiſſe. One. Gaudeo potuiſſe quod vobis gratum
viſum ſit, ſed nunc hæc miſſa faciamus. Paratæ ſunt epulę: nos vna (ſi rẽ mihi q̃
gratiſſimã facturi eſtis) hodie diſcumbemus. enan. Præſtare nos amico diffici=
les minime decet: quominus hodie cõuiuamus, cum quo nobis vel ſemper cõui
uere fœliſſimũ eſſet. Ho. Lepidus es o Fnanti, fiat ergo vt vult Oneropolus.

a	b	c
d	e	f
g	h	i

TErtiæ partis ſcho. XXVIII. Et id denſum, ꝙ ſub multa materia quantitatẽ habet
paruã. Quanuis eadẽ numero ſubſtantiaq; ſit materia rari & denſi, tñ ſub magna
quantitate dicitur pauca, in cõparatione ad ſeipſam ſub quãtitate parua, cõtra ve
ro ipſa ſub parua quãtitate dicitur multa, in cõparatione ad ſeipſam ſub magna
mole. Magna aũt rari quãtitas, & parua dẽſi, re ipſa abinuicẽ differũt. Et ſi id ana
logia melius capi poſſit, materia dẽſi eſt vt viginti hoĩes in domo, materia vero
rari vt viginti hoĩes in vrbe, quãtitas dẽſa vt domus, quãtitas rara vt vrbs. Nẽpe viginti hoĩes in
domo ſunt multi ad eoſdẽ in vrbe, ꝙ totidẽ ſunt in loco anguſtiori, quot ampliori. Cõtra vero vi=
ginti hoĩes in vrbe dicũtur pauci ad eoſdem in domo, quod non plures ſint in loco capaciori & ſpa
tioſiori q̃ arctiori, & tñ totidẽ imo ĩdem numero ſunt homines in domo, & in vrbe. Eadem modo
intelligendum eſt de materia rari & denſi, quod diuerſis rationibus eſt multa & pauca. At ſicut ſpa
tium vrbis & ambitus eius non eſt ſpatium domus, ita quantitas rara non eſt quantitas denſa.
XXIX. Quapropter aerem ad ignem relatum comparatiũ ꝙ. Sicut idem ad diuerſa collatũ, & ma
gnũ eſt & paruũ, ita idẽ ad diuerſa, rarũ & denſum, ſecundum rationem modo explicatam, vt ſup=
ponatur aer habere tantum materiæ ſub quantitate pedali, quantũ ignis ſub quantitate decẽ pedũ,
aer eſt denſus ad ignem, vt I ad a K. Idem autem aer ſi ponatur habere tantum materiæ ſub quanti
tate decupedali, quantum aqua ſub quantitate pedali, eſt rarus ad aquam, vt a K ad I. Itidem aqua
ad aerem denſa eſt ſuperiori ratione, & ad terram rara, cum tantum habeat materiæ ſub quantita=
te decupedali, quantum terra eſt ſub quantitate pedali. Terra autem ſolũ denſa eſt, imo natura dẽſiſ
ſima, ſicut ignis ſolũ rar⁹ eſt, cũ nihil ſub eadẽ materia natũ ſit habere maiorẽ quãtitatẽ igne. Qua
propter quatuor elementorũ ſupremũ eſt ſolũ rarũ, infimum ſolum denſum, intermedia vero, ad

ſuperiora denſa ſunt,& ad inferiora rara. XXXI. Vt calidum & frigidum, aut album & nigrum. Quomodo rarefactio & condenſatio fiat, hic duplici analogia aperitur, prima eſt calidi & frigidi quam ponit Philoſophus in nono capitis quarti Phyſicorum cõtra Xuthum,apta quidem ad intelligendum quo modo eadem numero eſt materia rari & denſi, & quod rarefactio fit deperdita quantitate denſa,ſicut calefactio deperdita frigiditate,quodq; condenſatio fit deperdita quantitate rara, ſicut frigefactio deperdita caliditate. Et plane raritas,vt plurimum caliditati coniuncta eſt, & denſitas frigiditati. Secunda analogia eſt albi & nigri,conueniens admodum ad cognoſcendum contrarietatem quantitatum extremarum & mediarum,facilius quidem intelligendam per colores,in quibus media inter ſe,& ab extremis ſpecie differunt,quam per calidum & frigidum,quorum medium tepidum,vtriuſque extremi aliquid participat. XXXII. Hæ vt extremum extremo,hæ vt extremum & medium. Quadrifariam quantitates per analogiam colorum contrariari adinuicem comperiuntur. Aliquæ vt extremum extremo, quemadmodum maxima raritas maximæ denſitati, & in coloribus albedo & nigredo. Aliæ vt extremum medio,quemadmodum maxima raritas minori raritati aut denſitati,& maxima denſitas minori,haud ſecus quam in coloribus albedo & liuor. Aliæ vt medium extremo, quemadmodum minor raritas maximæ raritati, & minor denſitas maximæ, perinde atq; in coloribus flauicies albedini,aut liuor nigredini. Demum aliæ quãtitates contrariantur vt medium medium,quemadmodum minor raritas minori denſitati, & in coloribus flauicies liuori. Horum autem quatuor modorum ſecundus & tertius comprehenduntur ſub ſecundo modo in litera expreſſo. Nempe inter quantitates extrema & media non minus inueniuntur, quam inter colores. Siquidem extremum in affirmatione collocatum & dignius eſt maxima raritas,quam natura igni accommodauit,reſpondens in coloribus albedini. Medium ei proximum,minor raritas,aeri natura deſignata,& in coloribus aſſimilis flauiciei. Medium ſemotiua,minor denſitas, aquæ natura attributa,& liuori in coloribus non abſurde reſpondens. Extremum autem in negatione, & imperfectius,maxima denſitas,terræ a natura conceſſa,& cui nigredinem aſſimilare licet. Forte categoriarum dictum occaſionem præbuit. Dictum Ariſtotelis in libro prædicamentorum, aſſignantis primam quantitatis proprietatem.quod quantitati nihil eſt contrarium,præbuit occaſionem ignorantiæ ipſius Homophronis,qui propter id credidit nullam prorſus in quantitatibus inueniri contrarietatem,ſed minus accommode atque recte. Nam Ariſtoteles id dictum intellexit de dicibilibus quantitatis,quibus non ſunt aliqua logica contraria. Hic autem ſermo ſit de rebus ipſis, inter quas phyſica comperitur contrarietas. Neque oportet ſi res ipſæ inter ſe ſunt contrariæ,protinus & dicibilia eas explicãtia eſſe cõtraria. Nã ipſa forte dicibilia de genere quantitatis non erunt,aut contrariorum dicibilium conditionem non obſeruabunt. Rarum enim & denſum,aut ad aliquid,aut potius qualitatis rationem ſubeunt. Ediuerſo tamen ſi dicibilia ſunt contraria, & res illis ſignificataa contrarias eſſe operæpretium eſt. XXXVI. Eſt enim corporibus,& potiſſimum aeri hæc inſita pronitas. Ex hac aeris pronitate & facilitate cõſtat quod cum alicuius corporis fit rarefactio,alterius corporis alibi fit condenſatio. Rarum enim productum,maiorem locum occupat,quam prius. ſi igitur omnia ſuam quam prius habebant,ſeruarent molem,eſſet penetratio dimenſionum, & rarum eundem locum cum altero corpore occuparet,quod ne fiat,per condenſationem conceditur locus corpori rarefacto.nempe condenſatum corpus minorem quam prius locum occupat. Cõtra vero quando alicuius fit condenſatio,alterius corporis alibi fit rarefactio. Condenſatum enim corpus minorem quam priua locum occupat. Quare ſi cætera corpora æqualẽ priori quæ ante condenſationem fuit,haberent magnitudinem,relinqueretur vacuum,ad quod euitandum, per alterius corporis rarefactionem repletur id loci quod per condenſationem dimiſſum fuerat. nempe rarefactum corpus maiorem q̃ prius locum occupat. Itaque condenſatione vitatur penetratio dimenſionum,& rarefactione vacuum, XXXIX. Sed id me fallebat,quod crediderim dimẽſiones materiæ eſſe coeternas. Id ex dictis Commentatoris (cui hac in re prius aſtipulatus fuerat)Homophron deſumpſit,ponentis dimenſiones eſſe coæternas materiæ,& eas quæ inſunt,ſemper ſubiecto affuiſſe. Verum id & falſum eſt,& alteri eiuſdem Homophronis dicto repugnans. falſum quidem.nam dimenſiones quæ aſſunt materiæ,poſtea abijciuntur,& nouæ inducuntur,haud ſecus quam in coloribus permutationes fieri conſpiciuntur. Repugnans autem prius conceſſis,quia admiſſum eſt in rarefactione nouã quantitatem,& eiuſdem naturæ cum præexiſtente (nam dimenſiones omnes ratus eſt Homophron eſſe eiuſdem naturæ)materiæ induci,modo nulla eſt valentior ratio qua vna potius quam altera ſit materiæ coæterna,cum id quod conuenit indiuiduo vnius ſpeciei,cõueniat, reliquis omnibus eiuſdem naturæ. Neque minus falſum eſt dimenſiones omnea eſſe eiuſdem naturæ, cum non minor ſit ſecundum ſpeciem dimenſionum diuerſitas, quam colorum. nullus autem dixerit colores omnes eiuſdem eſſe ſpeciei,& rationis. Demum,& falſum eſt dimenſiones adinuicem agere non poſſe. nam inter ſe(vt oſtenſum eſt)contrarię ſunt.proprium autem contrariorum eſt,adinuicem agere & pati, cum quicquid habet contrarium, a ſuo contrario corrumpi natum ſit. Rarefactionem ſcilicet fieri dimenſione denſiore abiecta Sicut in albefactione parietis decem pedum,albedo ſecundi pedis manet cum albedine primi, & poſteriorum pedum albedo cum albedine priorum, ita in acquiſitione raritatis decupedalis,ſecundum pedale rarum manent cum primo pedali raro.ſic tertij, & quarti,& conſequentium pedalium raritas,cum raritate pedalium præcedentium,quantum ad continuationem eorum extra ſe inuicem exiſtentium. Neq; adinuicem contrariantur hę raritates,ſed ſunt eiuſ-

dem rationis,& eiuſdem totius partes conſimiles. Necp tota raritas decupedalis ad partem eius pedalem,eſt maior raritas ad minorem.nam maior raritas eſt quę ſub aliqua materia maioris eſt molis in cōparatione ad aliā quæ ſub eadem materia minoris eſt molis. Et minus rarum dicitur,quod ſub aliqua materia minorem habet quantitatem,ſub qua alterum maiorem habet. Modo in toto decupedali & in parte eius pedali non tantundem eſt materiæ.quare non oportet propter prius dicta,totum vt maiorem raritatem cōtrariari parti tanq̄ minori raritati ſunt enim maior raritas, & minor raritas,alterius rationis & naturæ,ſicut diuerſarum ſpecierum colores. Et quemadmodum in huiuſmodi albefactione,cum in primo pede acquiritur albedo , ſimul in eodem deperditur nigredo?, aut medius color,necp manent in eodem nigredo prior,& albedo adueniens, ita in rareſactione depellitur quantitas denſa,& ſimul in eodem ſubiecto acquiritur rara. Et ſicut albedo primi pedis bene ſtat cum nigredine cæterorum pedum,vt ſecundi & tertij,quia non ſunt in eadem parte ſubiecti,ita raritas in prima parte materiæ bene ſtat cum denſitate in cęteris partibus. Et qualis ſeruatur ſucceſſio in huiuſmodi albefactione,eadem & in rareſactione,intelligendo materiam ſub qua eſt denſa quantitas,in decem partes ęquas diuiſam,in quarum prima depellitur primum denſa , & acquiritur rara dimenſio,deinde in ſecunda,poſtea in tertia,& ita diuerſis temporis partibus,diuerſæ motus partes reſpondent. Id tamen intereſt,φ in eodem pedali minor albedo,vt vnius gradus,facile ſtat cum intenſiore,vt nouem graduum,quia cum non ſint dimenſiones,bene idem replent etiam vnus gradus albedinis,bene eſt in eodem ſubiecto cum aliqua parte nigredinis,ſicut & modica frigiditas cum modica caliditate. vna autem quantitas rara,necp cum altera denſa, neq; cum altera rara etiam eiuſdem rationis,in eadem ſubiecti parte eſſe poteſt. nam cum dimenſiones ſint , ſe ſimul occupare non poſſunt, neque ſimul idem replere.

COmis es, o Oneropole , & nos liberaliter & laute admodū tractaſti,
& non minus læta fronte, quam liberalibus ſermonibus. Enan . Pro
triplici cœna,o Homophron , gratiam Oneropolo habituri ſumus.
Pauit enim ante hanc corpoream cœnā ſuperiorem intellectus par-
tem contemplatione & doctrina . Mox corpora noſtra lauto ferculo
curauit: & prudentiæ ſermones non defuerunt,quo ſimul inferiorem animæ par-
tem paſceret. Etſi corporea cœna multi æſtimanda ſit,ſi tamen ad eā reſpicimus,
o Homophron,quæ cœnam illam præceſſit, parui æſtimabimus. ho. Video cur
hos ſermones in medium adducis: velles nos ad priores ſermones relabi. Enā. Id
ipſum eſt,o amice.& anima ſemper diligentiore cura,corpore,curanda eſt. Peta-
mus igitur vterq; noſtrum ab Oneropolo, vt talem cœnam iterum nobis præſtet.
One. Imo iubeatis:ſiquid poſſum,id totum vobis deuoueo. Enan. Non eſt igitur
cur ſermonem prolixius extendamus. ¶Dic nobis igitur an pūcti, lineę & ſuper 40
ficiei ſint motus,quod alio loco diſcutiendū prius miſſum feceras. One. Pręter ſe
num conditionē fœcunda,o Enāti memoria polles. De puncto igitur nō arbitror
te ambigere abſque motu & tranſmutatione eſſe:atque cum deletur,abſque motu
& tranſmutatione deleri: vt quod impers ſit. quodque in ſua acquiſitione deletio-
neque ſucceſſionem habere non poſſit. Enantius. Ita rationabile videtur . Oner.
Sed cum aliquando non ſit,& poſtea ſit,& cum aliquando ſit,& poſtea non ſit,ſine
motu tamen & mutatione: ſimilitudinem tamen cum iis quæ generantur, & cor-
rūpunt gerit,habet aliq̄d gñationi & corruptiōi ſimile. enā. Quo pacto id ſermo
ne explicabim⁹? one. Id appellāt ſubitā momētaneamq; mutationē. At ſubita &
momētanea mutatio,minime mutatio eſt: vt neq; ocul⁹ pict⁹,oculus eſt. en. Ap-
tum mihi vocabulū viſum eſt. ¶Sed hęc tua reſpōſio amplius me in dubietatem 41
coniecit. Punctum ab is abſq; motu & tranſmutatione nunc ad ortum duci , nunc
deperdi. one. Quia ſit impers. enan. Hinc mea ambiguitas eſt. nā rationalis ani-
ma impers eſt. one. At non vt punctum,cum plena ſit. Enan . Et id volo: nihilo
minus tñ in ſua acquirenda plenitudine,nulla prorſus ſucceſſio eſſe pōt. On. Nul
la. Enan. Quō igitur homo cum prius non ſit,poſterius abſq; motu tranſmutatio
ne non eſt? & cum definit,quomodo abſque motu & tranſmutatione non deſinit?
One. Rem perarduam tangis,o Enāti. & generatio & corruptio hominis nō om-
nino cęterarum rerum gñationibus & corruptionibus ſimilis eſt. Operæpretium
eſt enim te hoc in loco meminiſſe , hominem omnis creaturæ vinculum eſſe , &

hæc ſuperiori ſubſtantię,hęcvero inferiori ſimilia gerentē. Qua igitur rationalis anima ſuperioribus ſubſtantijs cõuenit,tota ſimul ſurgit ad eſſe:& neq; in tempo re,neq; inſtāti temporis,ſed in ſua pulchra ęuiternitate,aut ęuiternitatis momen= to.quavero inferioribus ſubſtantiis aſſimilatur,materiam,corpuſq; ipſum ſibi pa ratum carcerem,pedetentim totum informat, iam tempus & ſucceſſionis ſeriem obſeruans:quemadmodum & prior forma depellitur. Ita & in hominis obitu pe= detentim ab informationis officio deſiſtit: quemadmodum forma ſequens intro= ducitur.Non enim formæ omnino ſenſibiles aut expelli, aut introduci in ſua po= tentia,niſi in tempore & ſucceſſione poſſunt.Cum enim homo tabeſcit morte re= ſoluendus,videas prius manus emortuas,mortuoſq; pedes,q̃ partes cordi vicinas. Enan. Id expertum eſt. One. hoc amice ideo eſt, ꝙ hominis mors inferiorū mor= tem imitatur,& ſuum clauſtrum relinquendo,tempus,& ſucceſſionis ſeriem ſer= uat: quemadmodum intrando obſeruaret. Enan. Tua ratio ita neceſſe eſſe cõclu= dit. Alioqui ſi in hominis ortu nõ ſeruaretur ſucceſſionis ſeries, aut duo actus ſta rent in eadem materia,aut præcedens actus in nõ tempore abiiceretur, & in ho= minis obitu aut ſtaret materia nuda & informis,aut forma ſequens in tempore in

42 tota materia produceretur. one . Recte calles. ¶ Verum tamen hoc intereſt,ꝙ cę terorum formæ in obitu ipſo in ſuis corporibꝰ deficiunt (vt frigiditas in aqua ad= uentante calore) & nuſq̃ & nunq̃ poſtea ſubſiſtunt. At noſtra anima nequaq̃, ſed hominis mors,ſola eſt animę a corpore ſeiunctio atq; ſeparatio,qua facta,ipſa ra= tionalis anima ſine corporis functione,&vſu ſubſiſtit,ad corpus tamen ſemper,& corporis vnionem,luctamen deſideriumq; gerens. Hinc o amici cognoſcere poſ= ſumus futuræ reſurrectionis ordinationem . nam nullus naturæ conatus fruſtra, otioſuſq; eſſe poteſt. Enan. Iniucundam o Oneropole nos ttaduxiſti ſententiam. One. ¶ Primum, o amici noſtrę animę ortum ad eſſe, creationē dicere poſſumꝰ,

43 nam & ipſas ſupercęleſtes & beatas ſubſtantias,quæ in ſua duratione, ſeu ſempi= ternitatem,ſeu æuiternitatem nuncupemus,totæ ſimul oriuntur (nam inexper= tes ſunt)creatas eſſe aſſerunt. Et ſucceſſiuā & tp̄alem noſtri corporis a noſtra aīa informationē noſtrā gn̄ationē dicere poſſumus,ſucceſſiuam autem noſtrę animę informationis deſiſtentiam,noſtram corruptionem. Enā. Concipio. Si quis a me ſciſcitaretur,quid hoīs gn̄atio ſit,protinus ſubiungere poſſem. hominis gn̄atio eſt ſucceſſiua & temporalis a rationali anima corporis informatio , quemadmodum ſi interrogaret quid leonis gn̄atio,haud male reſponderem ſucceſſiuam & tempo ralem eſſe a leonina forma corporis īformationem . Et ſi quid hominis corruptio ſit,ſimiliter ſubiungere poſſem , hominis corruptio eſt ſucceſſiua & tēporalis ra= tionalis aīæ ab informatione corporis deſitio. One. Sane quidem. hoc tn̄ intereſt, ꝙ in illa tota temporali & ſucceſsiua parte poſt partem corporis informatione,ra= tionalis aīa tota eſt,non autem leonis anima. aut cuiuſquam alterius rei naturalis forma in toto ſuæ ſucceſsiuæ & temporalis informatiōis tp̄e eſt. Et rationalis aīa in toto ſucceſsiuæ & temporalis deſiſtentiæ informationis tempore eſt, qua quī= dem deſiſtentia informationis facta,adhuc manet & ſubſiſtit. At leonina forma aut cuiuſcunq; alterius rei ſenſibilis,neq; deſiſtentiæ informationis tempore ma= net,neq; ea facta vſquam ſubſiſtit. Enan. Ita intelligo. nam leonis & cæterarum rerum ſenſibilium corruptio,ſubſtantiæ & formæ deſitio eſt,hominis autem cor= ruptio(vt dixiſti,& vt mihi ipſi ſemper cõſcius ſum) nõ ſubſtantiæ & formæ de= ſitio eſt,ſed remanentis ſeparatio. On. Pie,o Enanti,& ea ex parte ſubſtantias ſu= periores reſpicit,quarū ſubſtantię aut inceptio aut emanatio creatio eſt, & quarū deſitio,vnq̃ nihil eſt. nā deficere ſua natura nõ poſſunt. Aīæ igitur noſtræ deſitio nihil eſt. enan . Nihil certe. & hęc mihi recte dicta videntur. On. Vis ergo Enātī ad dimiſſum ꝓpoſitum reuertamur? enā. Volo. Attn̄ cognoſcere deſiderabā, cur

44 corpꝰ noſtrę aīę carcerē vocaſti. ſed aptior aliqn̄ forte dabitur locꝰ, nunc aūt a pun cto ꝓſequere. ¶ Momento inquis emergit punctum, mometoq; ortum vaneſcit.

One.Inquio. Enan. Cum ergo punctum momẽto abiicitur,an punctũ emergens
nouum ſimul cũ primo,eodẽ ſit momẽto? One.Non ſimul ſunt, at ſe ſimul expe=
diunt: ita vt eorũ vnum in illo ſit momẽto,& alterũ non ſit:quẽadmodũ motus ac
quiſitiuus & deperditiuus ſe ſimul abſoluunt,vt gñatio & corruptio,rarefactio &
dẽſitatis abiectio,calefactio & frigoris pulſio. At expulſiuis, deperditiuiſq; quan=
titatis & qualitatis motibus noĩa poſita non ſunt.enan. Ita oportet . Sed perge id
in motibus oſtendere. One. Sint a b,& c d,duo æqualis molis ſubiecta:quorum ſi

gnatæ partes vnius,ſignatis partibus alterius æquales ſint. Et a b æqualiter ſecun
dum molem albeſcat,& c d a nigredine deficiat:quod denigreſcere dicamus,cum
nobis aptius nomen non ſuccurrat. Fiantq; hæ mutationes(quarum vna acquiſiti
ua eſt,& altera deiectiua)in tempore h i. & partes in partibus, quid igitur albedi=
nis in tempore h K acquiſitum eſt,& quid nigredinis deperditum? enan. Albedo
a e acquiſita eſt,& deiecta nigredo c g. One.& in tempore h l? enan. Albedo a f
acquiſita eſt,deiectaq; nigredo c h. One. Semper æqualis molis? enan. Semper ę=
qualis. One.& in tempore h i? enan. Tota prorſus albedo a b confecta eſt, & tota
nigredo c d depulſa,deiectaq;. One. Non'ne igitur illa albatio & denigratio (de=
nigrationem voco continuam nigredinis abiectionẽ) ſe ſimul abſoluunt? vt quan
tum continuę ſit vnius: ſimul,eodẽq; tp̃e continue non ſit, deficiatq; tm̃ alterius?
enan. Sic eſt. One. & ſi harũ mutationũ vtranq; fieri intelligas i eodẽ ſubiecto, vt
in c d,non'ne ſe ſimul abſoluẽt in ſubiecto c d? enan. Simul, vt prius in ſubiectis
æqualibus. One. Ita vt quo tempore pars c g omnino albeſcat, in eodẽ tẽpore ea=
dem pars c g omnino denigreſcat. & in quo tempore pręciſe parta ſit albedo i c g,
nihil amplius nigredinis ſit in c g,& ita de quacunq; altera parte ęquali, & de to=
to. enan. Simile certe. One. Ex hoc facile perpendere poſſumus quo pacto in rei
ſucceſſiua gñatione nihil duarũ ſubſtantialiũ formarũ eidẽ parti materiæ ſimul
aſſit: vt ſi in tempore h K ſubſtantialis forma acquireretur in c g, tm̃ dum formæ
ſubſtantialis oppoſitę abiret, abiiceretur q;. & de ſingulis aliis quibuſcũq; partib⁹,
& de toto ſimile iudicium eſt. enan. Simile. One. & ſi in tempore h K acquiritur
raritas in tota parte c g,non'ne in eodẽ tp̃e h K depelletur denſitas c g? enan. Ne=
ceſſe eſt. alioqui ſe occuparent dimẽſiones. One. Ingenue ergo fateris motum ac
quiſitiuum,depulſiuumq; ſubſtantiæ,quãtitatis,& qualitatis, ſe ſimul abſoluere.
enan. Fateor. One. Ita eſt,& de puncto. Sicut em̃ motuum acquiſitio & deperdi=
tio ſe ſimul tempore abſoluunt,ita & momentanearũ mutationũ ortus & abolitio
eodẽ ſe abſoluunt momento. ¶ Et ſicut punctum abſq; temporanea mutatiõe ori
tur,ita & lineam & ſuperficiẽ contingeret,ſi ſimul quicq̃ totũ diuidi contingeret.
Quod & forte contingit in duarũ aquarũ contactu (ſe enim bene momento cõtin
gunt) quę ſi tunc ſe continuent ac vniant,in nunc & momẽto orta ſunt puncta, li=
neę & ſuperficies,aut ſaltem abiecta. enan. Ita eſt. On.& quãuis in ortu,abiectio=
neq; lineę & ſuperficiei,ſucceſſio eſſe poſſit: hæc mihi accidentaria videtur,neq;
ab illis quicq̃ moueri dici: vt neq; a'puncti aut ortu aut deletione. vñ manifeſtum
fieret omnẽ augmentationem,& diminutionem,& rarefactionem, & cõdenſatio
nem,ſolũ fieri aut ſuſcepto corpore,aut corpore deperdito. Nunquid enim ſuper=
ficies corpori addita,aut ipſi ablata,efficit ipſum aut maius,aut minus? enã. Non
certe: neq; linea ſuperficiei addita,eam efficiet maiorem,vt neq; punctũ additum
lineæ eam efficit maiorem,aut ſublatum minorem. One. Attamen linea lineę ad
dita,eam efficit maiorem:& ſuperficies ſuperficiei addita,ſuperficiem. enan. Sic
eſt: ideo mihi iterum apparare facis, nullo adhibito corpore fieri poſſe augmenta
tionem. One. Quo pacto? enan. Nam eadem cera aliquando longior eſt nullo aut
adiecto aut deperdito corpore,aliquando latior. hoc autem eſſe non poteſt, niſi a
linea & ſuperficie: ꝙ linea addita lineę eam efficit maiorem:& ſuperficies addita
ſuperficiei,ſuperficiem maiorẽ: quẽadmodum huius rei me admonuiſti: & ſicut
corpus additum corpori,totum efficit maius. One. hoc o amice partiũ diſtractiõe

prouenit: ſicut ſi digito aquam longam per planitiem extẽdas, partes prius ſecundum latum continuæ, ipſis a ſua prima continuatione diſtractis, ſecundũ longum continuantur. Et non modo lineæ lineis additæ ſunt, ſed & ſuperficies ſuperficiei, & corpus corpori. ideo cera hæc longior dicitur, ꝙ habeat non modo lineas actu, longiores q̃ prius, ſed & ſuperficies & corpus. attamen non apte eam dixeris auctam, minuram, rarefactam, aut condenſatam. Enan. Video iam ſic eſſe: vt neque ſi diuiſero lignum ſecundum longum in quatuor partes, quæ ſecundum longum additæ longitudinem octocubitam efficiant, cum indiuiſum lignum ſolum longitudine bicubitum eſſet: quanuis partes illæ continuę intelligantur, nullus dicet lignum illud auctum, minutum, rarefactum, aut denſatum. One. Ita mihi videtur. Sed hanc extenſionem quæ partium diſtractione, & locali motu prouenit, ego & Homophron dudum miſſam feceramus. enan. Et conſulte quidẽ: non cenſeo multam operam in illa diſcutienda eſſe terendam. Sed ſupereſt, vt de contrarietate & alteratione nobis aperias, ſi commode id fieri queat, quã rem ſi feceris, nunq̃ tibi hodie quicquam moleſti erimus. One. Nihil mihi moleſti eſtis, modo poſſim. enan. Id te poſſe confidimus, pręcedentium diſcuſſio te id poſſe magno nobis eſt argumento. Incipe dum voles. One. Quandoquidem vobis ita perſuadetis, libens vobis obſequor, & quod poſſum (vt dixi) efficiam.

CVartæ partis ſcholia. XLI. Corpuſque ipſum ſibi parat carcerem pederentim totum informat. Anima rationalis tota informat prius vnam materiæ partem, vt materiam cordis, deinde præcordiorum, & deinceps ſecundum temporis ſucceſſionem cęterarum parrium corporis materiam. Et plane in generatione hominis eſt ſucceſſio, non quidem parrium animæ rationalis (ſicut in cęteris rerum ſenſibilium formis acquirendis partium formalium ſucceſſionem inuenire contingit) nam illæ rationalis animæ partes nullæ ſunt, ſed partium materię ſucceſſio comperitur, ſenſim ab anima rationali informari incipientium. Ita & in corruptionr hominis, ſucceſſio nõ ex parte partium animæ ſenſim pereuntium (quoniam anima hominis partium eſt expers) attendrnda eſt, ſed ex parte partium corporis ſucceſſiue, ab anima informari deſinentium. In cęteris autem formis rerum ſenſibilium, etiam ex parte partium formalium ſenſim pereuntium attẽditur ſuceeſſio. Alioqui ſi in hominis ortu non ſeruaretur ſucceſſionis ſeries Quod prius dictum eſt de ſucceſſiua animę informatione & deſitione, hoc loco monſtratur, ducendo ad incõmodum, & ad principiorum phyſicorum oppoſitum. Nempe ſiquis dicat animam rationalem acquiri in corpore hominis in inſtanti, & ſimul in toto, cum forma prior in tempore ſolum deperdatur, quia eſt per accidrns extenſa ad extenſionem materię, & eſſet a prima parte materię ſolum drpulſa, quę vocetur a, anima rationalis totum iam corpus informans, & forma prior, eſſent in eadem parte materiæ, ſcilicet in b, & c, & d, quod eſt impoſſibile. Quod ſi quis dicat formam priorem cum deperdita eſt a prima parte materiæ, eam ſimul eſſe deperditam a materia b & c & d, conſequens eſſet eam eſſe deperditam in non tempore, & ſine ſucceſſione, quod eſt oppoſitum huius principĳ phyſici. Formæ omnino ſenſibiles expelli a materia niſi in tempore, b
& ſucceſſione non poſſunt. Similiter ſiquis dixerit animam rationalrm ſimul totam drperdi, & ſine ſucceſſione, oporteret cum forma ſequens eſſet ſolum introducta in parte materiæ a, reliquas par- c
tes materiæ, ſcilicet b c & d (a quibus per hypotheſim deperdita eſt anima rationalis) manere ſine forma ſubſtantiali, quod eſt impoſſibile. Quod ſiquis dicat ſequentem formam cum eſt acquiſita in a prima parte materiæ, ſimul eſſe acquiſitam in parte b & c & d, cogitur is concedere formam om- d
nino ſenſibilem, & habentem partes, materiæ partibus extenſas, ſine ſucceſſione in materia acquiri, quod eſt phyſici principĳ oppoſitum. Sentiendum igitur eſt animam rationalem ſucceſſiue in materia acquiri, & ab ea deperdi, quemadmodum cæteræ formæ ſubſtantiales. XLIII. Attamen cognoſcere deſiderabam, cur corpus noſtræ animę carcerem vocaſti. Non eſt exiſtimandum, corpus humanum dici carcerem animę, quia in ipſum detrudatur anima, atque druoluatur, vt luat pœnas malorum in altera vita antequam corpori coniungeretur perpetratorum. Nempe anima rationalis priuſquam vniatur corpori, neutiquam ſubſiſtere credenda eſt, quare neq; admiſiſſe ſcelera aut turpia in alia vita, quorum ſupplicia pendat in ergaſtulo corporis. Et plane hęc impiorum deliramenta aſtruentium animas humanas prius extitiſſe & deliquiſſe, quam delaberentur in corpora, iampridem a ſchola veritatis exploſa & exſibilata ſunt, neque cuiuſquam aures detinere debent, cui curæ, eſt ſynceram amplecti veritatem. Quin potius animæ carcer appellatur humanum corpus, quod coerceat eam, & detineat, ne libero motu feratur in ſuum (vnde traxit originem) pricipium, ad quod ſuapte natura aſpirat, & in cuius cognitione ſumma ipſius conſiſtit perfectio Nempe anima alligara corpori, affectibus corporeis plerunq; redditur obnoxia, cupiditati, irę, voluptati, & cęteris id genus, quibus tanq̃ vinculis aſtringitur, abduciturq; a recto virtutis tramite, & per vitiorum deuia miſere oberrat. Nec minus ignorantiæ nebulis obuoluitur anima colligata corporis artubus, quod

craſſo eius velamine obducta nequit in lympidam veritatis ſynceritatem aſſurgere, phantaſmatiſque & imaginibus rerum ſenſibilium a corpore deſumptis illuditur. Quod ſiqua diligentiore cultu virtutis & doctrinæ extra vitia & ignorantiam emerſerit anima, & ſe ſupra corporeos omnes affectus atq; motus excuierit, quandiu tamen corpore premitur, eius mole quaſi pondere aliquo prægrauata. minus expedite & libere ſe in altũ attollit, & in cælum ſubleuat, cupitq; corporeis reſoluta vinculis liberiore volatu cæli celſa penetrare, & ſuo liberari carcere. hinc pia illa ſanctorũ cæleſti prorſus amore flagrantium vota & ſuſpiria. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus eſt. Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem dei? Et illud Pauli ardentiſſimum deſiderium, quo cupiuit diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Et ſane huic ſententiæ qua corpus animæ carcer recte dicitur, accedit & Sapiens cum inquit. Corp⁹ quod corrũpitur aggrauat animam, & terrena habitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. XLIIII. At expulſiuis deperditiuiſque quantitatis, & qualitatis motibus. Non eſt ſimplex poſitum nomen, quo expulſionem raritatis denſitatisve exprimamus, quo etiam abiectionem caliditatis aut frigiditatis denotemus. Verũ ſolent authores huiuſmodi nomina motuum deperditiuorum expreſſiua circunloqui per ſuorum motuum acquiſitiuorum nomina, cum particula de præpoſita, quam negandi ſignificantiam habere intelligunt, vt derareſactionem vocant raritatis deperditionem, decalefactionem caloris abiectionem, & ita de cæteris. Ita eſt & de puncto, ꝙ ſcilicet puncti vnius deperditio, & alterius acquiſitio, eodem ſe abſoluunt momento & inſtanti. Si enim in priori momento pũctum nouum acquireretur, quam prius punctum deperderetur, duo in continuo puncta eſſent ſibi inuicem proxima, & ſi in poſteriori, cum inter duo illa inſtantia (vnum quidem quo præexiſtens punctum aboleretur, & alterum ſequens quo nouum pũctum acquireretur) mediat tempus, linea eſſet intermina tempore intermedio, ſicut ſi prius inciperet motus acquiſitiuus q̃ deperditiuus, duæ formæ contrariæ ſimul eſſent in eodem. ſi vero prius deperditiuus inchoaretur q̃ acquiſitiuus, materia maneret ſine forma ſubſtantiali, ſi fieret ad ſubſtantiam mutatio. Sic ſi prius abſolueretur acquiſitiuus q̃ deperditiuus, duæ formæ contrariæ ſimul eſſent in eodem, & ſi prius deperditiuus perficeretur quam acquiſitiuus, materia eſſet ſine forma. quod eſt impoſſibile. hinc oportet vltimum inſtans non eſſe vnius, eſſe etiam vltimum alterius, & primum inſtans eſſe completi vnius, eſſe & primum alterius. XLV. Hoc o animæ partium diſtractione prouenit. Cum cera prius lata efficitur lõgior, & prius ſpiſſa fit exilior, hoc per partium a ſua prima continuatione diſtractionem prouenit. nam partes ceræ diſtrahuntur a primo ſitu & ordine, & continuantur ſecundum alterũ ſitum, vt partes prius continuatæ ſecundum latitudinem, efficiuntur continuæ ſecundum longitudinem, & prius continuæ ſecundum profundum, efficiuntur continuæ ſecundum longum, & ergo ibi non ſolum lineæ lineis adduntur, ſed & ſuperficies ſuperficiei, & corpus corpori. Verum illic nulla prorſus eſt augmentatio, ſed ſolum motus localis, quo partes ſenſim diſtrahuntur, & rurſum altero ordine continuantur, quemadmodum analogia aquæ digitio per planitiem ductæ, itidem & ligni, oſtendit litera. Nempe in augmentatione non ſolum ſecundum vnum magnitudinis interuallum fit crementum, ſed & ſecũdum vnũquodque, longitudinem ſcilicet, latitudinem, & profunditatem, præcipue tamen ſecundum corporis atq; profunditatis crementum attenditur & ſumitur augmentatio. In huiuſmodi autem porrectione ceræ, quantum fit crementi ſecundum vnum extenſionis interuallum, tantũ fit decrementi ſecundum alterum, vt quantum creſcit longitudo, tantum decreſcit latitudo aut profunditas.

QVod in quãtitate extenſio eſt, in qualitate eſt intẽſi, & in latione ſucceſſio: eſtq; vnum alterius apta ſimilitudo. Enan. Eum qui diſcit. Oneropole. credulũ eſſe neceſſe eſt. & idcirco nos tibi in hoc aſſentimur: quo a te quod reliquum eſt diſcamus. One. Nos iuuabit quod de rari, & denſi contrarietate iam percipimus. enan. Quo pacto? Onero. Nam ſicut res quæ actu ſunt, magnitudine & paruitate natura determinatæ ſunt: ita duratione, & durationis propẽſione, & breuitate. Hic o Enanti, pendent rerum periodi, & vnum alterius apta eſt ſimilitudo. Itidem & res itenſione & remiſſiõe natura determinatę ſunt. & reuera philoſophari de qualitatum intenſione & remiſſione, & earum contrarietate, eſt philoſophari de magnitudine & paruitate, & quantitatum contrarietate. enan. Manifeſtius id nobis aperi: & primum mihi expedire videtur, vt nobis manifeſtes an ſolum tota qualitas, toti qualitati ſit contraria, an & pars parti. One. Sequar quo me trahis. ſi ſit a b corpus denſum quadricupitum, quod totum fiat rarum, acquiratq; quantitatem raram c h i K d. Arbitraris'ne totam dimenſionẽ a b, toti dimenſioni c d eſſe contrariam? enan. Etiam. nam eidem ſubiecto viciſſim aſſunt, a quo mutuo ſe expellant neceſſe eſt. One. & quartam partem c h (quantacunq; ſit) productam in tota materia a e, arbitraris'ne etiam contrariari cubitali a e? enan. Ego equidem arbitror:

a c f g b
___
c h i K d
___

q̄nquidem eidem ſubiecto a e viciſſim aſſint, & nunq̄ ſimul ſe eidem adeſſe per=
mittant. One. Nam ſe occuparent, non'ne ergo tota dimenſio a b, contrariatur to
ti c, d? & pars vt a e, parti vt c h? Enan. Sic eſt. One. Et ſi c h aduenıſſet materię e
f, non'ne denſam dimenſionem e f expuliſset? Enantius. Nimirum expuliſset
eadem ratione. Oneropolus. Et ſi aduenıſset materię f g, expuliſset dimēſionem
f g. Et ſi materię g b, expuliſset cubitalem dimenſionem g b. Enan. Indubie. On.
Eſt igitur c h cuilibet cubitali a b contrarium. Enan. Eſt vtiq;. One. Et ita de h i,
& i K, & K d, necterem argumentum, oſtenderemq; vnunquodq; ipſorū vnicuiq;
cubitaliū a b, eſſe contrariū. Enan. Cōſimiliter certe. On. Ita amice tota qualitas
toti qualitati quā expellit, abit contraria: vt tota expellens dimēſio toti expulſę di
menſioni. Enan. Nihil minus, & totas adiuicē abire contrarias, minus in contro
uerſiā venit, p̄ſertim cū intenſę fuerint. ¶ At quid de partib⁹ ſentiēdum ſit, & de
ipſis cū remiſſę fuerint, ambigēdū eſt. Nā & pars parti, & ipſę remiſſę in eodē ſub
iecto & ſcd̄m eādē partē ſe ſimul admittere videnť. On. Attn̄ totā toti eſſe cōtra=
riam, & partē parti, nobis dimēſio inſinuat. Enan. Mihi quidē nō ſatis. One. Dic
age, cū incipit a b rareſcere a parte a, ita vt acquirat c h: & nihil vlteri⁹: non'ne ſtat
c h in materia a b cū e f, f, g, & g, b? q̄ ſua tn̄ conceſſa ſunt eſſe cōtraria: neq; ſe mu
tuo expellunt, imo neq; vnq̄ expellerēt. En. Sic eſt. One. Perpēdis'ne id eſſe, q̄ ra
ra dimenſio c h non adueniat in ſitu e f, aut alicuius aliorū cubitaliū? Si em̄ adue=
niſſet, proculdubio quodcunq; illorū abieciſſet, vt abiecit a e: alioqui ſe occupaſ=
ſent. Ita'ne ſentis, an aliter? En. Sic recte. One. Et nunq̄ ſe expellunt, niſi ſimul
adueniant ſcd̄m extenſionem: ita vt niſi alterū expelleret, abiiceretur q;, ſe occu=
parēt. Enā. Eſt vt ais. One. Et quod in dimenſione extenſio eſt, in latione eſt ſuc
ceſſio, & in qualitate intenſio. Et queadmodū dimenſiones extenſione ſeſe occu=
pare nequeunt: ita neq; lationes ſucceſſione, neq; qualitates intenſione. Si em̄ de=
cem pedalia ſeſe occuparent, decē pedalia ſolū tm̄ atq; vnū occupatēt: & ſi decem
horæ ſe duratione occuparent, decem horæ ſolum tantum atq; vna durarent, ita
ſi decem qualitatis gradus ſe intenſione interciperent, occuparētq; decem gradus
ſolum tantum intenſi atq; vnus apparerent: vt decem caloris gradus ſe intēſione
penetrantes, ſolum tantum caloris, vt vnicus inducerent. Enan. Gaudeo Onero=
pole hæc a te audire & diſcere. Sed perge, moror cognoſcere quid inde facturus
ſis. One. Omnia cubitalia & pedalia, dimenſiones ſunt extra ſe ſecundum extēſio
nem: & oēs horę, & horarū minuta, lationes ſunt extra ſe ſecundū ſucceſſionē &
durationem. Quid igitur qualitatibus accidet? Enan. Videre videor quo tua ten=
dat interrogatio, & certe mihi qualitatibus recte accidere videtur, omnes ſuos gra
dus extra ſe inuicem eſſe ſecundum intenſionem. One. Sane concepiſti. En. Pul
chram coniecturam mihi feciſti, & haud dubitauerim veram: quomodo duo=
rum lucidorum lumina, etſi in medio ſe intendant, nunquam tamen ſe permiſce=
ant, confundantq;, vt aiunt inſpectiui, ſed diſticta ſe monſtrēt. On. Sit igitur cali
ditas l m, & frigiditas n o: toti caliditati l m cōtraria. Enā. Eſto. One. Intelligam⁹
vtranq; in tres partes intenſione ęquas diuidi: vt l m, in l p, p q, & q m, & n o, in n r,
r ſ, & ſ o. Manifeſtum eſt totam frigiditatem n o aduenientem ſubiecto l m, expel
lere totam caliditatem l m. Enan. Haud dubium eſt. On. Et ſi n r adueniret l p ſe
cundum eundem intenſionis ſitum, expelleret l p, nam ſe intēſione occupare ne=
queunt, permiſcere, & confundere, vt diximus: vt dimenſio c h aduenīēs ſecundū
eundē extenſionis ſitū dimenſioni a e, ipſam expelleret. Enā. Mihi iā quidē per=
ſpicuum eſt. One. Eſt igitur pars frigiditatis n r contraria parti caliditatis l p: vt
quę eidē ſubiecto viciſſim aſſint, a quo ſe expellant mutuo. Enā. Sic indubie eſt.
One. Et cuicunq; reliquarū partiū l m, ſecundum ſuę intenſionis ſitum aduenıſ=
ſet, itidem ipſam pepuliſſet: vt ſi aduenıſſet ſecundum ſitum p q, pepuliſſet p q.
Enan. Eadē ratione vt l p. One. Etſi ſecundum ſitum partis q m, pepuliſſet q m.
Enan. Eadem ratione q m. Onero. Eſt igitur frigiditatis pars n r, contraria parti

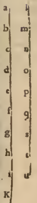
a e f g b
c h i K d

Inſpectiui, perſpectiui

l p q m
n r ſ o

calíditatis l p,& p q,& q,m. Enã. Eſt índubie. One. & quílibet gradus qualitatis,
cuilíbet qualitatis contrarię graduí contraríus, vt de dímenſionibus & dimenſio=
num cubitalibus díximus. Ena n. Eodem mõ. One. Vides ergo quõ philoſophari
de dimenſionibus, eſt de qualitatibus philoſophari. & retroagitur de qualitatibus
philoſophari, eſt philoſophari de dimenſionibus. E nan. Percipio hactenus quo=
dammõ, ſed non q̃tũ cupio. ¶ An tu ais idem ſimul eidẽ ieſſe poſſe, cũ ſe debeãt
mutuo expellere? One. Non ſimul. Enã. Age iã conceſſimus n r, & l p, eſſe contra
ria. Ene. Conceſſimus. Enan. & in eodẽ ſubiecto & eadẽ ſubiecti parte eſt l p, &
p q. Ene. Verum: quia extra ſe non ſunt ſecundum extenſionem. Enan. & ſi n r
aduenit ſecundum ſitum intenſionis p q: delet p q, & non l p. One. Verũ ais. Enã.
Sunt igitur n r, & l p (quæ adinuicẽ ſunt contraria) in eodẽ ſubiecto, & eadẽ ſubie
cti parte, & ſimul. One. Acutiſſime o Enanti, verũ ſecundũ ſanam (quam ſolam
ego & tu quærimus & curamus) intelligentiam plura q̃ debueris ĩtuliſti. Nam id
tecum ſentio, n r, & l p, eidem ſubiecto & eidem ſubiecti parti adeſſe, at nõ ſimul.
l p q m nam extra ſe inuicem eſſe iam conceſſimus. Contrariorum enim natura eſt, non
n r ſ o poſſe eidẽ ſubiecto ſimul adeſſe. Si quãtitates ſint, nõ poſſe quidẽ ſimul extẽſio=
ne eidem ſubiecto adeſſe: ſi qualitates, ſimul intenſione: & ſi contrariæ lationes, ſi
mul duratione, ſucceſſioneq;. ſunt ergo n r, & l p, in eodem ſubiecto, ſed nõ ſimul.
nam ſe intenſione non occupant. enan. & rationabile id quidẽ, ſed dabis veniam:
id me fefellit, ꝙ ſolum adeſſe ſimul tp̃e aduertebam, vt pleriq; expoſitorum mihi
aduertere videntur. one. & ſi contraria ſimpliciter ſimul tempore eidem ſubiecto
& eidem ſubiecti parti adeſſe non poſsint, qualitatis tñ cõtraria ſecundum quid,
id non exigunt. Sed nõn adeſse poſse ſimul intenſione eidẽ ſubiecto, & ſimul ex=
tenſione, & intenſione: ſub modo ſimul tempore & ſucceſsione a philoſophis ĩtel
liguntur. eſt em̃ vnũ, aliorũ apta ſimilitudo. enan. Quę cõtraria ſimpliciter, & quę
qualitates ſecundũ quid cõtrarię, poſtea dicturus eſt. ¶ Sed hanc adhuc mihi ex=
a e f g h cute dubietatẽ: quõ ergo duo ſimilis dimẽſionis cubitalia non ſunt contraria cum
c h i K d ſe ſimul extenſione nuſq̃ admittere queant, & quo caliditatis grad' ? qui ſimul in
tenſione ſtare nequeunt: vt neq; vnus caliditatis, & vnus frigiditatis, ne ſe intenſio
ne occupent. one. Forte tenes quid hic reſpondendum ſit. enan. Si teneo, cupio te
audire an mecum ſentias. one. Multũ refert o amice Enanti, quin duo ſimilis di=
menſionis cubitalia contraria ſint, aut duo ſimilis qualitatis gradus. Nã non plu=
rimum diſtant, neq; vnũ ſimul alteri aduenire, & ipſum expellere natum eſt. Con
traria autem & maxime diſtãt, pręſertim ſimpliciter & maxime contraria. & ei=
dem ſubiecto ſimul aduenire, & ſe mutuo expellere nata ſunt. enan. Idipſum mi=
hi coniectabam. one. Vides ergo quo pacto c h raritas in eodẽ ſubiecto ſtat cũ den
ſitate oppoſita e f, f g, & g b? enan. Video equidem. one. & id quidem maxime fie
ri poteſt. nam vna cum illis ſecundum extenſionem non eſt. & quomodo n r fri=
giditas in eodẽ ſubiecto, & eadẽ ſubiecti parte ſit cũ qualitate cõtraria l p, & q m?
enan. & hoc idẽ. one. Nam ſimul ſecundũ intenſionẽ non aduenĩunt. ¶ & ſi quis
a te ſciſcitaretur, cur potius c h abiecta a e, q̃ e f, quid reſpõderes? enan. Potior ſi=
quidẽ ratio eſt. nã ſitui dimẽſionis a e aduenit, & nõ ſitui e f, aut alicuius reliqua=
rum partium. one. & recte quidem, & ſimiliter cur potius gradus frigiditatis n r
deleuerit gradũ caliditatis p q, q̃ aliquẽ aliorum? enan. Quia ſecundũ intenſionẽ
p q aduenit, & non aliorum. one. Potior igitur ratio eſt, cur hunc gradum, q̃ illum
potius appellat. enan. eſt certe. nã hunc ſolum depellit, cui ſecundũ intenſionem
aduenit: queadmodum cubitale, ſolam cubitalem quantitatem, cui ſecundum ex=
tenſionẽ adueniebat. one. Nunc a quantitate præſidium ſumis. enan. Sic a te do=
ctus, per quantitatẽ de qualitate philoſophor. ¶ Vtrũ tñ adhuc a te doceri cupio:
quo pacto eueniat duo remiſsa eidem ſubiecto & eidem ſubiecti parti adeſſe poſ=
ſe, non autem duo intenſa: quod tñ mihi poſse videtur, ſi duo intenſa extra ſe ſe=
cundum intenſionem (vt & duo remiſſa) veniant. one. Vnunquodque o Enanti,

eo modo quo fit,natura fieri permittitur.& vnumquodq; magnitudine, paruita-
1 te,raritate,denſitate, duratione,& intēſione natura determinatum eſſe diximus.
Enan.diximus.One.& natura maximo , nullum alterum natura maius eſſe po-
teſt.Enan.Nullum.One.& natura rariſſimo aut denſiſſimo, nullū natura aut ra
rius,aut denſius.Enan.Sic eſt.One.& diuturniſſimo aut mora correptiſſimo,ni
2 hil diuturnius,aut mora correptius.Enan.Nihil.One.& natura intenſiſſimo,vt
3 calidiſſimo aut frigidiſſimo,nihil natura intenſius,calidius aut frigidius. Enan.
Indubie.One.Alioqui daretur maius maximo,quod natura non ſuſtinet, neque
minus minimo.Enan.Ita oporteret.One.Age nunc,quid calidius igne, & quid
igne rarius?Enan.Nihil natura aut calidius aut rarius exiſtimo.One.Sic eſſe in
ter nos ſtatuamus.Erit ergo ignis natura calidiſſimus. enan. Erit ſane. One.&
vbicunq; vnum contrarium eſt,alterū aduenire natū eſt:tum intenſione,tum ex
tenſione,alioqui ſe ab eodem ſubiecto non expellant. enan, Ex ſuperiore ſermo
ne cognitum eſt,vt neq; dimenſio dimenſionem expelleret,niſi ſimul ſecundum
extenſionem coadueniret.One.& ignis a nobis conceſſus eſt calidiſſimus. Enā.
Conceſſus.One.Maximam igitur ignis caliditatem in decem partes intenſione
4 æquas,a,b,c,d,e,f,g,h,i,K,cogitatione diuidamus,quarum quemlibet gradum vo
cemus,hoc abs te requiro.an vnus frigiditatis gradus, v l ſimul eſſe poſſit cū ma
xima caliditate a k,Enan.Quid prohibet?One.Nō ſimul intenſione cū a erit,nā
duo contraria ſimul eſſent.Probata ſunt autem prius eſſe conttaria.Enan.Fate-
or,One.Neq; eadem ratione cum gradu b, aut aliquo aliorum decem nominato
rum.Enan.Non certe:ſed nihil prohibet illum gradum extra illos decem adueni
re,& eidem ſubiecto & eidē ſubiecti parti adeſſe , hoc enim prius intelligebam,
cum admiſi l ſimul cum maxima caliditate a K eſſe poſſe.One.Idipſum quære-
5 bam:& tibi ſic eſſe videtur,mihi vero ſecus.Eſto attamē vt vis,ſi poſſibile eſt,ad
ueniatque gradus frigiditatis l eidem ſubiecto cum maxima caliditate a K,inten
ſione tamen extra a b c d,& reliquos gradus.Enan.Admitto.One.Vbicunq; vnū
conttariū naturę potentia eſſe valet,illic poteſt & reliquū.Enan.Poteſt.One ro.
Alioqui non expelleret ipſum,niſi ipſi adueniret ſecundum ipſius extēſionis aut
intēſionis ſitū.enā.Nō expelleret. One.At frigiditatis gradus naturę potētia ad
uenit ſubiecto a K extra decem caliditatis gradus a b c d,& reliquos. Enan. Con-
ceſſum eſt.One.Illic igitur & ſecundum eius intenſionis ſitum aduenire poteſt
caliditas,quæ ipſum expellat.Enan.Sic oportet. One.Adueniat igitur: q̄nquidē
id poſſibile eſt,vt x.Enan. Mihi admittendum eſt. one. Vides igitur a x totā
calditatē,vt a K eius partem? enan. Video plane. one. Nō erit igitur a k maxi
ma natura caliditas,aut dabis maius maximo. enan. Id certe impoſſibile eſt,&
me pulchre ad id quod deſiderabā ꝑduxiſti,& gaudeo me fuiſſe cōcluſum. one.
¶O enanti,quo pacto diffinit aſtronomus circuli gradum? enan. Aliquando
tenui,mihi forte nunc e memoria lapſum eſt,credo ipſos circuli gradum vocare
eius trecenteſimā atq; ſexageſimā partem. one. Haud lapſum eſt : at vero hic
non ita nomine gradius vtimur.Quia tamen nomen poſitum aptumq; non habe
mus.noſtrum trium,mei,tui,& Homophronis inſtructionis gradū diffiniamus.
enan. Quo pacto? one. Sine controuerſia in re & nomine gradus cōcordemus,
conſentiamuſq; gradum qualitatis eſſe maximæ natura qualitatis in decē inten
ſione æquas partes diuiſę,quamlibet decimam aut decimæ ęqualem. enā. Ma
ximam natura qualitatem intelligis(vt arbitror) maximæ naturæ poteſtate in-
tenſam. oneropo. Intelligo, enan. Proſequere vt voles , ipſe tecum concor-
do. Homop, & ego,& eo maxime,quod numerū denarium Pythagorici maxi
mum crediderunt,& ſeriem numerorum haud vltra procedere.Maximam itaq;
qualitatē mihi iuſte videris in denarium graduum numerum ſoluiſſe. one. Ta
metſi o Homophron,primæ rerum nominibus impoſitiones voluntatem arbitri
umque noſtrum ſequi videatur,operæpretium tamen eſt eas aliqua ratione mu-

quid gradus circuli ſecūdū aſtronomos.

Pythagorici.

niri. Attamen id mevt ita deſcriberem non mouit,ſedq; q̃ plurimi in intenſione
& remiſſione declaranda, & qualitatum contrarietate, eo vtantur nũero, neſcio
qua ratione ꝑmoti. Tu vero me aliquid altius excogitaſti, & rõne tua conſenta=
neũ erit gradũ quantitatis, vt raritatis aut denſitatis eo numero definire. ¶ Sed 53
a b c d de qualitatte nunc agimus. Si ergo in aliquo ſubiecto ſolũ eſſent quatuor calidi=
tatis gradus a b c d, an caliditas hęc intenſa eſſet an, remiſſa? ho. Enantius reſpõ
l m n o ſiones alternare iceptauit, ſuũ eſt & nunc reſpõdere. Enã. Ego vero dicerẽ eſſe re
miſſam. One. & bene. Sed admitteret ne ſecum quatuor frigiditatis gradus? vt l,
m, n, o? Enan, Admitteret dũmodo ſimul ipſis ſcd̃m ſuæ intentionis ſitũ non ad
uenirent, nam extra ſitum maximę caliditatis non aduenirẽt. One. Optime, ma
xima eñ. caliditas decẽ eſt graduum, cõcederes ergo ipſam & quinq; frigiditatis
grad⁹ ſecũ admittere, & ſex, nã quatuor & quiq; nouẽ ſunt, & quatuor & ſex ſunt
decem. enã. Concederẽ vtriq; eñ gradus, maximę caliditatis ſitũ non excede=
rent. one. Vtrũ ſeptẽ? enan. Nõ indubie: cũ quatuor & ſeptẽ, maxima natura
calditate maius efficiant, alioqui darem maius maximo. One. Ita tecũ ſentio.

QVintæ partis ſcholia. XLVI. Quod in quantitate eſt extenſio, in qualitate eſt in-
tenſio. Tria ſunt ſecundum Ariſtotelẽ accidentium genera ad quæ eſt motus, quã
titas potiſſimum quæ eſt magnitudo, qualitas, & latio, ſiue vbi, quibus tria ſimili
analogia reſpondent, quantitati extenſio, qualitati intenſio, & lationi ſucceſſio. Ex
tenſio eſt partium eiuſdem quantitatis adinuicem continuatarum vnius extra ali
am porrectio. Intenſio eſt partium eiuſdem qualitatis maiorem qualitatem conſti
tuentium, in eadem ſubiecti parte coniunctio. Demum ſucceſſio eſt partium lationis, priore cum
poſteriore non manente, acquiſitio. Horum autem trium extenſio ſenſui notiſſima eſt, & explora-
tiſſima, idcirco per eam mãducendus eſt intellectus in cognitionem intenſionis pariter & ſucceſſio
nis. Nempe tria hęc inter ſe conueniunt, quod vnumquodque eorum conſtituitur ex partibus eiuſ
dem ſpeciei & naturæ, numero inter ſe differentibus, & adinuicem continuatis. Differunt autem,
quia extenſionis & intenſionis partes ſimul ſecundum durationem, & acquiſitæ permanent, ſuc-
ceſſionis autem neque ſimul ſunt, neque permanent. Extenſio vero ab intentione id diſcriminis ſu
ſtinet, quod diuerſæ extenſionis partes non poſſunt ſimul recipi, neque ſubſiſtere in eodem ſubie-
cto, alias fieret penetratio dimenſionum. Diuerſæ autem partes intenſionis poſſunt ſimul eidẽ par
ti ſubiecti adeſſe, vt in qua parte primus gradus caloris, in eadem & ſecundus & tertius, alioqui nõ
redderent intenſiorem qualitatem aut maiorem, ſi extra ſe ſubſiſterẽt, & diuerſis ſubiecti partibus
inhærerent. XLVII. Omnes ſuos gradus extra ſe inuicem eſſe ſecundum intẽſionem, quemadmo
dum ſecundi pedalis extenſio non eſt extẽſio primi, ſed diuerſa ab ea, & extra eam. Ita ſecundi gra
dus caliditatis intenſio non eſt eadem cum intenſione primi, ſed omnino alia, & extra eam, non qui
dem ſecundum inhærentiam, ſed intenſionis naturam atque conditionem. Et quemadmodum ſe
cundum pedale adueniens primo, re ipſa ab eo diſtinguitur, redditque quãtitatem duplam ad eam
quæ præexiſtebat, ſic & in qualitatis intenſione ſecundus gradus adueniens primo, re ipſa ab eo &
numero quidem differt, redditque qualitatem duplam ad eam quæ præfuit. Neque proprie dicitur
intendi id qualitatis quod præfuit, quia non fit illud intenſione maius, ſed tantundem eius eſt póſt
intenſionem quãtum ante, neque id quod aduenit, cum neque illud fiat intenſius aut maius, ſed to
tum ex prę exiſtente & adueniente dicitur intenſum, quod maius ſit quam ſolum præexiſtens. Se-
cundus autem gradus qui aduenit, neque eſſentialis eſt primo, quia eius ſubſtantiam non conſtituit
vt pars, neque accidentalis, quia non eſt accidens eius, neque ei tanquam ſubiecto inexiſtens, ſed eſt
primo coeſſentialis, quia cum eo vnius tertij, ſcilicet totius qualitatis conſtituit eſſentiam, quemad
modum & materia neque eſſentialis eſt, neque accidentalis formæ, ſed conſubſtantialis, & ſecundũ
pedale neq; eſſentiale eſt, neque accidentale primo, ſed ei coeſſentiale. Neque ex eo quod vnus gra-
dus eſt ſimplicior quam duorum graduum qualitas, conſequitur vnum gradum duobus gradibus
aut plurium graduum qualitate eſſe perfectiorem. Nam ea ꝓpoſitio quæ dicit ſimpliciora eſſe per
fectiora, intelligitur de ijs quæ ſpecie diuerſa ſunt, & quorum vnum non eſt pars alterius, quemad
modum inter ſubſtantias eę quę ſimplices ſunt, vt mentes ſupramundanæ, compoſitis ſenſibilibuſ
que ſubſtantijs ſunt præſtabiliores, & inter accidentia, ea quæ ſimplicia ſunt, vt habitus animæ, ac
cidentibus cõpoſitioribus & corporalibus ſunt digniora & perfectiora. At gradus vnius & duo
graduum pluriumve qualitas, eiuſdem ſunt ſpeciei, & vnum alterius pars. Et quãuis in decem gra
duum qualitate plures ſint numero perfectiones, quam in qualitate vnius gradus, & eã ob rẽ poſſet
decem graduum qualitas dici perfectior accidentaliter, quã vnius gradus, quemadmodum decem
boues dicerentur hoc modo perfectiores vno boue, & decem pedalia vno pedali, nõ tamẽ fatẽdum
eſt decẽ graduũ qualitatem eſſentia eſſe perfectiorem, quã ſit vnus eiuſdẽ qualitatis gradus, & eſſe
in altiori gradu perfectionis, q̃admodum homo perfectior eſt boue, & ſupramũdana ſenſibilibus.
Nã hmõi perfectionum gradus debent attendi inter ea quę ſpeciei interuallo, atq; intercapedine ab

inuicem diſtant. Plurium autem graduum qualitas & paucior um, huiuſmodi ſpeciei diſcrimẽ non ſentiunt. XLVIII. Et ſi contraria ſimpliciter, ſimul tempore eidẽ ſubiecto. Contrariũ ſimpliciter, eſt contrarium ſecundum excellentiam ſumptum, & ſuo contrario impermixtum, vt albedo decem graduum, itidem & nigredo totidem graduum. Contrarium autem ſecundum quid, quod citra excellentiam eſt, & ſuo contrario permiſcetur, vt caliditas quinque graduum, & totidem partium frigiditas, quæ bene compatiuntur ſe ſimul in eodem ſecundum eandem ſubiecti partem, contraria autem ſimpliciter non ſe in eodem ſimul eſſe permittunt. Quanuis autem tanta ſit repugnantia vnius gradus qualitatis ad vnum frigiditatis, quanta decem graduum vnius ad decem alterius, quo ad naturam, & qualitatis conditionem, non tamen quo ad id quod eſt ſimul in eodem exiſtere, nam vnus caliditatis vnum frigiditatis ſecũ compatitur, decem autem caliditatis nihil ſecum frigiditatis adeſſe permittunt. Neque vniuerſaliter oportet quicquid repugnat indiuiduo vnius ſpeciei, & cuiuis eiuſdem ſpeciei indiuiduo repugnare, præſertim in ĳs rationibus quæ relatiue ſunt, & in comparatione ad alterũ ſumuntur, q̃admodũ eſt eſſe ſimul in eodẽ, aut alterũ ſecum cõpati, ꝙ non qualitatis eſſentiã, ſed extrinſecum quiddam concernit. Nã caliditati decem graduũ repugnat habere ſecum vel vnum frigiditatis gradum, caliditati aũt vnius gradus eiuſdem ſpeciei cũ altera, id non repugnat. Sed in ĳs q̃ abſoluta ſunt, & rerum ſubſtãtias concernunt, data ꝓpoſitio locũ habet. Quo minus ferẽdi ſunt qui aſtruũt qualitates remiſſas ſe ſimul cõpati non poſſe ſcd̃m quoſcunque gradus, vt vnũ gradum caliditatis nõ poſſe ſimul eſſe in eadẽ ſubiecti pte cũ vno frigiditatis gradu, qui etiam dicunt in aqua tepida non in eadẽ parte caliditatẽ eſſe & frigiditatẽ, ſed in vna quidẽ eius particula caliditatem, & in altera frigiditatem, & has minutulas particulas ſibi inuicẽ proximas adiacere, & vſqueadeo propinquas eſſe, vt iudicẽtur a ſenſu eſſe prorſus in eadẽ parte. Inſuper ĳdem aſtruunt ipſam aquam cum ſe ad natiuum frigus reductura eſt, prius totam abĳcere caliditatem, quam aliquid frigiditatis acquirat, e diuerſo autẽ cum incaleſcit aqua, prius totam frigiditatẽ abĳci ab ea, quam quicquam caliditatis ſuſcipiat. Verum hi non modo experientiæ ſenſus recte diſpoſiti aduerſantur, ſed & philoſophiæ Ariſtotelicæ, quæ ponit motum acquiſitiuum & deperditiuum eodem prorſus tempore fieri, non minus quam generationem alicuius rei, & contrarĳ corruptionẽ, vt quo tempore fit frigiditatis deperditio, eodẽ omnino caliditatis acquiſitionem. At illi dicunt prius deperditiuum fieri motum, & deinde acquiſitiuum, habentque confiteri motum proprie dictum, vt calefactionem ſolum fieri inter terminos contradictorios, ſcilicet a non eſſe caliditatis in eſſe caliditatis, contra ſententiam Ariſtotelis ponentis motum fieri inter terminos contrarios. Coguntur etiam concedere corpus quod alteratur a calido in frigidum, aut ab albo in nigrũ, in inſtanti terminante motum deperditiuum (cum nondum inceptus eſt acquiſitiuus) neque calidum eſſe, neque frigidum neque mixtam habere qualitatem tangibilem, ſimiliter illud corpus, neque quicquam habere albedinis, quia iam tota eſt deperdita, neque quicquam nigredinis, quia nihil eius eſt acquiſitum, neque quippiam medĳ coloris, quare nec eſſe quo pacto coloratum, quo nihil abſurdius. Omitto quamplurima alia quæ cõtra eos inferri poſſunt incõmoda. XLIX. Cum ſe ſimul extẽſione nunquam admittere queant. Quęcunque contraria ſunt, ſaltem ſimpliciter & maxime talia, id vnum habere debent, quod non poſſunt ſe ſimul admittere in eodẽ. Quod quidem tametſi ad contrariorum rationem requiratur, non tamen ſufficit idipſum, quandoquidem duo pedalia eiuſdem ſpeciei non compatiuntur ſe ſimul in eodem ſubiecto, ea tamen nullus dixerit adinuicem cõtraria. Sed præter illud inſuper requiritur quod maxime a ſe inuicem diſtent naturæ repugnantia, & vnũ natum ſit alterum expellere atque abĳcere. At vero duo eiuſdem ſpeciei pedalia, neq; abinuicẽ naturæ & ſpeciei diſtantiam habent, neq; ſeſe ab eodem expellendi vim atq; virtutem. LII. Credo ipſos circuli gradum vocare eius trecenteſimam atq; ſexageſimam partem. Aſtronomi diuidunt intellectu quemuis circulũ ſphęræ in duodecim ſigna, & vnumquodq; ſignum in triginta gradus ſecundum longitudinem. At duodecim ducta in triginta, conficiunt trecenta & ſexaginta. Sunt igitur cuiuslibet circuli, trecẽti & ſexaginta gradus, quocirca recte gradus aſtronomicus diffinitur eſſe trecenteſima & ſexageſima pars circuli. Poſſet & diffiniri gradus eſſe triceſima pars ſigni. Verũ hæc aſtronomicã potius quã phyſicam requirunt operã. LIII. Non indubie, cũ quatuor & ſeptem maxima natura caliditate maius efficiant. Quatuor gradus caliditatis poſſunt ſecũ admittere ſex, aut pauciores frigiditatis gradus, quia maximum partiũ qualitatis numerũ non exuperant, ſed aut eum complent, vtpote denariũ, aut citra deficiunt. Non tamẽ admittere poſſunt in eodẽ ſeptẽ, aut maioris numeri frigiditatis gradus, nã quatuor & ſeptẽ cum conſtituant vndecim, excedunt determinatũ maxime qualitatis numerum. Modo ſicut eiuſdem qualitatis non poſſunt plures decẽ gradibus eidẽ ſubiecto adeſſe, ita neq; contrariũ qualitatum plures decem gradibus eidem parti ſubiecti ſimul adeſſe poſſunt. Nã cũ vbicũq; eſt vnũ contrariorũ, illic natum ſit eſſe & alterum, daretur maius maximo, eadem cũ ſuperiori demonſtratione. Et hinc fit ꝙ maxime qualitatis ſubiecto non poſſit contrarius gradus aduenire, niſi contrarium gradum expellat. Et quemadmodũ non poteſt maior denario eſſe numerus graduũ qualitatis, ita neq; minor, vt neceſſariũ ſit ſemper aut eiuſdẽ qualitatis aut contrariarũ decẽ gradus adeſſe ſubiecto, & quotquot citra denarium deficiunt vnius qualitatis gradus, totidẽ ſimul aſſunt contrariæ qualitatis partes, vt ſi ſunt ſex caliditatis gradus in aqua, ſimul neceſſe eſt quatuor adeſſe frigiditatis. Alioqui cum acquirerentur alĳ gradus caliditatis quoad ꝑueniatur ad ſummã & maximã natura caliditatẽ, acquirerẽtur in ſubiecto gradus caliditatis nõ expulſis gradibus cõtrariæ qualitatis, quod in qualitatibus poſitiuis eſt inconueniẽs.

Qualitates remiſſas ſe ſimul in eodem permittere.

SEd eſſetne poſſibile vnum caliditatis gradū, duos frigiditatis pel
lere, aut contra? Enan. Mihi certe non videtur. One. Quo pacto 54
id? Enan. Cum oēs caliditatis gradus intenſione in ea ſignificatio
ne qua hic vtimur, concedamus eſſe æquales, tantū intenſione oc
cupat vnus, quantum vnuſquiſq; reliquorum: q̄admodum magni
tudinum æqualium quantum extenſione occupat vna earum, tantum occupat &
vnaquæq; reliquarū. One. Optime ais. Enan. & idcirco iure mihi videtur vnum
quemq; caliditatis gradum tantum depellere frigiditatis, quantum & quēcunq;
reliquorū. On. Iure. Enā. Si igitur vnus caliditatis grad⁹ duos frigiditatis depel
lat, duo depellent quatuor, & quinque decē. One. veriſſimū. Enan. Fiat ita, quin-
que caliditatis gradus maximam depellent frigiditatem. & quia maxima calidi
tas decem gradus obtinet, aduenient igitur alij quinq; qui extra quinq; pręcedē
tes erunt, ne ſe occupent. One. Intenſione ſcilicet. Enā. Sic intelligo. & cū primi
quinq; caliditatis gradus, decem graduum frigiditatis ſitum obtineant: ſi reparē-
tur ergo decem frigiditatis gradus, eundem ſitum obtinebunt: & cū maxima fri-
giditate non modo ſtabit vnus caliditatis gradus, verum quinq;, aut dabitur ma-
ius maximo, & maxima frigiditate maior, q̄ ſunt īpoſſibilia. One. Plane o Enā-
ti, vt res ſeſe habet tenes. Enā. Sed gratia tua, o Oneropole. One. Vides ergo quo
pacto contrarię qualitates remiſſæ, ſe eidem ſubiecto adeſſe eodē tēpore ſinunt
intenſæ autem minime. Enan. & equidem beneuolentia tua percipio. One. ¶ Et 55
ſunt contrariarum qualitatū nonnullæ, quarum neutra eidem ſubiecto & eidem
ſubiecti parti cum altera aliquid ſui eodem tempore adeſſe permittit, q̄ ſi ſint ex
tremæ, maxime in ſuo genere diſtare dicuntur, & maxīe & ſimpliciter contraria.
Enan. Maxime & ſimpliciter contraria (vt puto) qualitatis. One. Recte, vt maxi
ma caliditas, & maxima frigiditas. Aliæ vero ſunt quarum vtraq; cum altera ei-
dem ſubiecto, & eidem ſubiecti parti ſe ſimul tempore admittit, at non ſimul in
tenſione, & hęc ſecundum quid contraria dicere poſſumus, nam non ſimpliciter
maximeq; diſtant, neque ſimpliciter & maxime ſunt contraria, vt quatuor calidi
tatis gradus, & totidem frigiditatis. Enan. & id rationabiliter quidē. One. Sunt
& alia qualitatis contraria, quorum vnum nihil alterius ſecum in eodē ſubiecto
eadem ſubiecti parte admittere poteſt, at alterū alterius aliquid ſecū valet admit
tere, vt maxima caliditas & quadrigradualis frigiditas quæ aliquid ſecum maxi
me caliditatis optime patitur, vt duos, tres, quatuor, quinque, aut ſex caliditatis
gradus. & hæc contraria maxime & ſimpliciter non ſunt, neque maxime diſtant
(quadrigradualis enim frigiditas, maxima non eſt) neque ſecundū quid dici me
rentur contraria, nam eidem ſubiecto ſe ſimul tempore adeſſe non permittunt.
enan. verū ais. Sed quo pacto ergo ea nominabimus? one. Vos ipſi nomina in
dite. Ho. ea contraria ego neutra aut mixta vocarē, neutra quidem ꝙ neq; ſimpli
citer & maxime contraria ſint, neque ſecundū quid: mixta vero, ꝙ vnū talis con-
trarietatis extremū, maximum ſit, & ad maximā pertinens contrarietatē: alterū
aūt non ſit maximum, ſed ad eam (quam audiuimus) ſecundū quid pertinens cō
trarietatē. one. Apte mihi, o Homophron, nomen indidiſſe videris, contrario-
rum igitur qualitatis, hęc ſimpliciter & maxime ſunt contraria, hęc ſcd̄m quid, 56
hæc vero neutra, aut mixta. enan. Aſſentimur. ¶ Sed vellem, o Oneropole, no
bis hanc maximam diſtantiā in alijs contrarijs detegeres. In qualitate em̄ nudā
detectāque ſat nos habere arbitror. one. o enanti coges nos in longum deduce-
re ſermonē. & cum de qualitate petieris, qua te dixiſti futurum cōtentū, nos alio
impellis, minime pollicito contentus. enā. Imo o Oneropole mihi abs te maxi
me oīm ſatiſfactū cenſeo. & non modo contēti, verum q̄ cōtentiſſimi ego & Ho
mophron abs te abimus. Sed de contrarietate & intēſione ſermonē fieri poſtula-
uimus, ſupplicesq; rogauimus. Contrariorum aūt natura haudquaq̄ plene noſci
poterit, vbi quod frōti deſcriptionis adiectū eſt, ignotum nos latuerit, adiectum

enim eſt, maxime ab ſe iuicem diſtare. Sin minus precibus noſtris acquieſcas, vt
Ariſteus olim variũ multiformẽq́;, veridicum tamen Protea brachijs & vinculis
implicuit, cõpulitq́; verum fateri: ita quoq́; ego & Homophron brachijs te impli
cabimus, cogemuſq́; ꝙ quęrim⁹ te nos docere. One. Comis es o Enãti, & pulchre
me cogis, emerita Milonis brachia timentẽ, veſtris petitionibus acqeſcere. Vos
ergo vterque requiritis, quæ ſit aliorũ contrariorũ maxima diſtantia. Enã. Nos
idipſum. One. In quantitate, maxima materiæ ęxtenſio, q̃ maximam raritatem
nuncupamus, & eiuſdem minima extenſio, quam maximam nuncupamus den=
ſitatem, maxime a ſe inuicem diſtant. Suntq́; reuera rariſſimum & denſiſſimũ
in quantitate, calidiſſimum & frigidiſſimum in qualitate, & maxima ſurſum la
tio natura, & maxima deorſum latio, maxime diſtant, ſuntq́; contrariæ ſimplici
ter lationes, & maxime ſucceſſione diſtantes, vt calidiſſimum & frigidiſſimum
maxima intenſione diſtant. Eſtque maxima ſurſum latio vt ignis, maximæ ca
liditati aſſimilis, & maxima deorſum latio, vt terræ, aſſimilis maximæ frigidita
ti, tantumq́; inter ſe hę duæ lationes naturæ diuerſitate diſcrepant, quantum in=
ter ſe maxima caliditas, frigiditaſq́; maxima. Er motus qui non ſunt maximæ la
tiones, vt aeris & aquæ, medio modo naturæ diuerſitate diſſident, vt medii inter
ſe colores. Et ad maximas lationes & ſecundum rectum ſucceſſiones ſeſe habẽt
vt medii colores ad extremos, albedinem ſcilicet, & nigredinẽ. Id tamen in qua=
litatibus notum peruiumq́; habetur, in lationibus autem latentius. Enan. In qua
litatibus notum, nec iniuria, vt mihi videtur. nam hæ vt caliditas, frigiditas, albe
do, nigredo, ſenſibilia ſunt propria, alia vero contraria, vt dimenſiones & motus,
cõmunia ſenſibilia ſunt. propria autem ſenſibilia nobis notiora. One. Non eſt fu
tilis tua ratio. Sed age ſuperius dicta paucis recolligendo ꝑſtringamus. vñ putas
contrariarũ qualitatum maximam diſtantiam ꝓuenire? Enan. a cõtrariarũ qua
litatum maxima intenſione. One. In quantitate? Enant. a maxima dimenſionis
raritate, & maxima denſitate. One. & in latione? Enan. a maxima lationum ſuc=
ceſſione, q̃ ſecundum maximam diuerſorum locorum diſtantiæ rectitudinẽ ſu=
mitur, vt arbitror. One. Recte vtiq́;, o Enanti, reſpõdiſti, dummodo extremarũ
57 qualitatum maximam intenſionem intellexeris. ¶ Sed age o Enanti, ſi duo cõ=
traria ſic ſuapte natura maxime a ſe inuicẽ ſemper diſtarent, quod neq́; per inten
ſionem, extenſionem, aut ſucceſſionem, ita vt iis ad maxime diſtandum nihilo
vnquam egeant, nonne hæc contraria magis tibi contraria eſſe videntur quali=
tatibus contrariis, dimenſionibus, & lationibus? Enã. Mihi quidem. nam ſua na=
tura magis diſtarent. One. Et duæ extremæ ſubſtãtiales formę (vt ignis & aquę)
ſub eodẽ gñe contentæ eidẽ materiæ & ſubiecto viciſſim aſſunt, a quo ſe mutuo
expellunt. Enan. Hæc vera ſunt. One. Et ſemper ęqualiter a ſe inuicem diſtant
& diſſentiunt. Enan. Semper. One. Nam ipſis neque intenſio neq́; extenſio com
petũt. Sed an quicq̃ alteri magis diſſonũ & contrariũ eſſe putas, atq́; forma ignis
diſſona oppoſitaq́; formæ aquę? Enan. Nihil. One. Contrariæ ergo tibi videtur.
Enan. Certe. One. Et ſemper maxime diſtare. Enã. Etiam. One. Magis ergo ꝓ=
prie in ſubſtantia contrarietatem teperiri arbitraris, quam in quantitate, quali=
tate, aut vbi. Enan. Ita arbitror, & opto tuam ipſius ſententiã cognoſcere viſa eſt
mihi hęc tua ratio tendere. One. Tendebat indubie. Et ego incompletis ſubſtan
tiis primam & veriſſimam omnium ſentio eſſe contrarietatem, in accidentibus
aũt poſteriorem, & q̃ ſit illius verę quędam ſimilitudo, & aqua vt a primo ſuã to
tam conttarietatis virtutem aſſumat. Enan. Gaudeo cognoſcere tale tuũ eſſe iu
58 dicium, & videor mihi clarius intelligere rerum principia contraria eſſe. ¶ Vel
lem tñ cognoſcere an oĩa ſubſtãtialia contraria maxime hoc modo cõtraria ſint.
One. Nõ puto, o Enãti, ſed ſola illa quæ extrema ſunt. hac de re addidi, extremæ
ſubſtantiales formę. nã mediæ contrarię formæ, vt forma aeris & aquę ſic diſtãt,
ſicut maxima flauities, & maxima rubedo, Et ideo ſicut in mediis qualitatib⁹ eę

maxime mediæ diſtant,quæmaximam hñt intenſionẽ,vt quę nunquam aliquid
earum alterius ſecum admittant,aut daretur maius maximo,ita in medijs ſubſtã
tiis contrariis ſemper ipſæ,maxime mediæ diſtãt::ſicut & extremę , ſemper ma
xime diſtant extremæ,Enan. Intelligo has medias ſubſtãtias ſemper æqualiter
& maxime medio modo diſtare:& magis quidẽ quam medii colores,quos contra
rietatis nomine cenſemus,vt flauities & rubedo,nã non maxime ſua natura me
dio modo diſtant,ſed maxima intenſione:& mediæ ſubſtantiales formæ ſua na-
tura ſemper hoc modo maxime diſtant,One. Vt quibus intẽſio,extenſio, aut ſuc
ceſſio non competat,ſed ſemper ſua natura maxime ſint:Nil mirum ergo videri
debet ſi duæ contrarię qualitates,aut mediæ , aut extremæ ſe in eodẽ ſubiecto ad
mittant.nã ſua natura maximæ non ſunt.ſubſtantiales aũt formę contrariæ,ſeu
mediæ ſint ſiue ſint extremæ,nunq̃.Enan. Video equidem ſubſtantiales formas
magis ſua natura contrariorum conditiones retinere:vt quæ magis diſtent , mi-
nuſque ſe eidem ſubiecto natura & ſecundum ſe & quodlibet ſui admittant, & q̃
ſtrictius ab eodem ſubiecto ſe funditus eradicent & expellant. Siquidẽ vnius rei
ſenſibilis,vnicus eſt primus princeps & pręcipuus actus. Et non modo ſuum con
trariũ ſecum nõ admittit, ſed nec quãcunque alteram formã alteri cuicunq; con
trariam: ita vt nullum alterum cuicunq; ſubſtantiale contrariũ ſecũ vnq̃ admit
tat.quod accidentalia contraria,& certe me conſentiente,minus contraria,ſuſti-
nẽt & admittũt.One.Recte ſentis o Enanti.Enã,Tu mihi Oneropole hui⁹ itel
ligentiã aperuiſti.& plura huius rei te percõtarer,niſi iam ſerus veſper nos ad te-
cta vocarer.& niſi te plus æquo laceſſerem.Mox vbi parum adhuc de intenſiõe
nobis detexeris.ego & Homophrõ valefaciemus.Quod autem aperiri cupimus, 59
id eſt an ne ſicut in qualitate eſt intẽſio & remiſſio, ita in quãtitate & latione ſit?
On.In analogia ſcilicet.Quod em̃ in qualitate intenſio eſt & remiſſio,in quanti
tate maioratio & minoratio eſt,& in latiõe velocitas & tarditas. Et vt intenſum
& remiſſum vocabulũ eſt in qualitatibus aptũ,ita maius & minus aptũ quãtitati
bus,& velox & tardum lationibus.Quo fit vt ſicut intenſum & remiſſum ſpeciei
diſcrimen nõ arguunt,ita neq; magnũ & paruũ,neq; velox & tardũ.Enã.Nõ vis
ergo intenſionem reſpondere raritati,& remiſsionem denſitati,One . Nõ volo.
Nã illa ſpecie diſcrepant:ſi memoriæ cõmendaſti q̃ ſuperius diximus , oẽm ma
iorem raritatem oĩ minori cõpreſsioriq; raritati eſse contrariã,& ſe habere inter
ſe vt medii colores mediis coloribus,aut medii colores extremis,Et intelligo quã
libet maiorẽ aut raritatẽ aut denſita tem cuilibet minori,non quidẽ ſecundũ mo
lis aut magnitudinem aut paruitatem,ſed ſecũdum maiorem aut raritatẽ aut dẽ
ſitatem,Enan.Ita intelligebam.Nam moles bipedalis ignis,contraria nõ eſt mo
li eiuſdem pedali,neq; totum ſuę parti:cum tamen hic maius & minus ſcd̃m mo
lem locum habeant:non tñ illic maius & minus raritudine aut dẽſitate reperiũ
tur.Contra vero fit vt duo mole æqualia,vt pedalis ignis, & pedalis aeris,dimẽ-
ſiones habeant contrarias,& vnũ vt aer minorem raritudine habeat quantitatẽ,
alterum vero vt ignis maiorẽ.One.Haud aliter atq; ego concipis. & lationis in
tenſio eſt velocitas,& eius remiſſio tarditas. Quo fit iterum (ſi intẽſum ad latio-
nes transferre velimus) vt moius velociſſimus ſit & intenſiſſimus,& ſi eſſet natu
ra motus tardiſſimus,ille eſſet & remiſſiſſimus. Et motũ cæli circa æquatorẽ ve-
lociſſimum,& circa axem tardiſſimũ,naturę diuerſitate non diſcrepare,neq; am
bulationem & curſum,Enan.Iure.nam ſola tarditate & velocitate diſcrepare vi
dentur.❡Sed an qualitates omnes conſimiliter intendantur?One.Multum re- 60
fert,o Enanti. Nam qualitatum hę factæ permanent,vt calor,albedo:q̃dam vero
cum fiunt,tranſeunt,euanentq; q̃ rem vt liquido perſpiciamus,dic age,cum rem
quampiam calefacis aliquanto tempore,vt exempli cauſa vna hora,quę in minu
ta partitur,nonne in primo horę minuto aliquid caloris in re partũ reperis? Enã.
Aliquid certe.One.Nonne aliquid in ſecundo? Enan. Aliquid,forte duplum.

Aequator circulus æquinoctialis.

Onc. Et in tertio? Enan. Forte ttiplum. One. Ad primum ſcilicet, & ſeſquialte-
rum ad ſecundum, & ita deinceps. Enan. Ita. Nam mihi videtur idē mouens in
ęqualibus temporibus (modo tollantur impedimenta) æquos producere effectus.
One. Quo pacto ergo prouenit, vt calor qui ī fine ſecūdi minuti habetur, duplus
ſit ad calorem primi? cum idē mouens in æquis temporibus æquos producat effe
ctus. Enā. Neſcio certe Oneropole, niſi ꝙ forte calor in primo minuto partus, ma
neat, cum calore ſecundi, haud habeo quid aliud dicam. One. Et recte quidem di
xiſti, nam (vt adduxiſti) mouente eodē, & mobili eodem, tantum caloris in prio
minuto producitur, atque in ſecundo, & in quolibet reliquorum. Enan. An ſi mo
uentis potentia mutaretur, aut mobilis quæuis ſubſtantia, illa manerent? an repu
ras hic idem mouens, & idem mobile manere? One. Minime: ſed ſolum quādiu
61 eadem agendi virtus, & eadem patiendi reſiſtentia fuerint, & quandiu vnius to-
talis illarum virtutum ad alteram totam eadem fuerit propottio. Enan. Sat ha-
beo: & ſic eſſe oportere intelligo. One. ¶ Sed quid ais cum lucidum aliquod per
lucet? an putas eius lumen fixum & iuge idem permanere, quandiu perſpicuo lu
cidum præſens aſtat? Enan. Sic exiſtimaui. One. Nonne lucidum aliquanto tē-
pore, vt vna hora illuminans, aliquid ꝓfert luminis in primo minuto horæ. Enā.
Profert. One: Et eadem ratione tantundem in ſecundo? Enan. Tantundē. One.
Et ſi lumen in primo minuto partum, cum tantillo maneat ſecundi, nonne in fi-
ne ſecundi minuti duplum lumen erit, duploq; intenſius, & ſe mutuo intendent,
ſicut duarum candelarum lumina ſe mutuo intendunt, intenſiuſq; lumen conſti-
tuunt? Enan. Haud habeo quid dicam. Ho. Imo vero. Enan. Quidnam? Ho. Te
perperā reſpondiſſe. Enan, Probe ais, o Homophron, ita plane reſpondere debui.
Non enim certamus vt gymnaſtici ſophiſtæ, vane altercantes: & noſtram poſi-
tionem ſiue iure ſiue iniuria obſeruantes. Hoc profecto noſtrā grandæuam ætatē
dedeceret, & nobis pulchrius vinci, imo nos ipſi non vicimur, ſed noſtra ignoran
tia victa manemus victores, ſed ſine Oneropol ū inceptū proſequi, Onc. Ego vo
biſcum ſentio: & in tertio minuto lumen euaderet triplum, & in quarto quadru-
plum. Quapropter ſi fixum lumen maneret, ſemper poſteriore cum priori manē
te, nulla oculi acies non modo vnius diei, ſed ne vnius horulę quidem lumē per
ferre valeret. Enan. Omnino ſic oporteret. Onc. Non igitur lumen, & aliæ quali
tates quę factę reſides ſtabileſq; non manent, vt voces, & ſpecierū diffuſiones quę
ſucceſſionis fluorem imitantur, intenduntur parte poſteriore cum priori manen-
te. Enan. Non ſic intenduntur. One. Quo modo tamen calor intendebatur. Enā.
Haud dubium, One. Id ſupra conceſſum eſt. Nō ergo qualitates omnes conſimi
liter intenduntut. Enan. Sequitut, nam eæ quę factę manēt, poſteriore cum prio
ri manente intenduntur: non autem fluidæ, & quæ dum fiunt, diſparent & vaneſ
62 cunt. ¶ Sed quomodo ergo intenduntur lumen, vox, & cæteræ tales euanidę qua
litates? One. Nonne duplus ignis in vno minuto horæ duplum calorem inducit
ad ſuum dimidium. Enan. Duplo intenſiorem. One. Nunquid hoc eſt per partē
priorem & poſteriorē? Enan. Non vt mihi videtur. One. Quid cauſę ergo? Enā.
Neſcio: niſi forte quod dupli ignis ad ſuum dimidium dupla ſit moles. One. Mo
les proprie aut amplior aut minor non in cauſa eſt, ſed quod in dupla mole duplo
maior ineſt calefaciendi virtus, & duæ partes candelæ duplo magis q̄ altera ſolū,
illuminant. Enan. Indubie: & idipſum ignauus reſpōdere debuiſſem. One. Duæ
pares candelę ſeiunctę pariter acceptę, ad vtranlibet ſeorſum duplam ſeruant il
luminandi virtutem, nonne ergo flammę illę coniunctę, & in vnā conflatæ, ean
dem ad ſuā medietatem aut alterutrā ſeorſū ſeruabunt virtutis proportionem?
Enan. Seruabunt: haud mihi dubium vllum eſt. Onero. Vides igitur o Enanti,
quo pacto hę euanidę qualitates, vt lumina, vt ſoni, vt voces. a maiore producen
te virtute intenduntur, a minore vero lenteſcunt, & remittuntur, & intenſionē
a potentia procedere, & remiſſionem ab impotentia: vt in lationibus velocitas &

tarditas. Enan. Video. One. Et hęc ipſis ſola intendendi occaſio eſt: illis vero q̄ factæ manēt, hęc eadē, & ꝑtes poſteriores cū prioribus manētes. ❡ Quo fit vt qualitates ſtabiles, & nō ꝑtinus occiduę, duas habeant ſuę intenſionis occaſiones. Enā. Et hoc iterum video. & vt ex Heſiodo vſurpat Ariſtoteles, probū eū puto qui recte docenti aſſentit. Te aūt o Oneropole optimū, qui per teipſum plurima noris, & tibi quas poſſumꝰ ego & Homophrō gratias habemus, neq; te vltra hodie quicquā laceſſemus. one. O Enanti, ex me nulla noui, verum ab oībus libens diſco. Quod ſi ab ipſis verū nō percipiam, & diuina largitas mihi quicq̄ largita ſit. Enā. Eſt. One. Ipſi o Enanti gratiæ ſint, ego omnibus libens effundo: modo ſophiſtę non ſint, qui philoſophiæ ſacramēta rident: & modo alicuius magiſtri ſectæ pertinaciter addicti non ſint, & opinionibus pertinacius obuoluti. Enan. Nec iniuria quidem, nam hi in philoſophia extremo morbo laborant, ego & Homophron te, cum primum tibi & nobis bona facultas aderit, reuiſemus, tractabimuſque nonnulla alia, q̄ ſummopere abs te perdiſcere cupimus. One. Vtinā id poſſim. Cum voletis, hac pectus totū veſtrum eſt. Enan. Volumus quod intra latet. & tu in hoc vale noſter Oneropole. One. Bene valete o Enanti & Homophron amici.

SExtæ partis ſcholia. LV. Quæ ſi ſint extremæ, maxime in ſuo genere diſſita re dicuntur. Nempe qualitatum contrarium primi generis, quædam aduerſantur vt extremum extremo, quemadmodum in genere qualitatum tangibilium, maxima caliditas & maxima frigiditas. In ſaporibus, maxima dulcedo & maxima amaritudo. In odoribus, maxima fragrantia & maxima grauis olentia. In ſonis, acutiſſimus ſonus & grauiſſimus, denique in coloribus, maxima albedo & maxima nigredo. Quædam vero tanquam extremum medio, aut ediuerſo, vt maxima albedo & maxima flauities. Qualitates autem contrariæ ſecundi generis, etiam ſunt duplices, quædam ſe totas ſimul admittunt in eadem parte ſubiecti, vt caliditas quatuor graduum, & totidem partium frigiditas, & ita de numero quinque graduum. Aliæ vero non ſe totas ſimul admittunt, ſed aliquid ſui, vt caliditas; ſex graduum & frigiditas ſex graduum, & ita ſecundum maiorem numerum vſque ad denarium excluſum progrediendo. Et hæ magis contrariæ ſunt aliis. Nam & magis diſtant illis, & maxime contrariis propinquiores ſunt. Rurſum qualitatum contrarium ſecundum quid, quædam contrariantur tanquam extremum extremo, vt albedo quatuor graduum, & nigredo quatuor graduum, quædam tāquam extremum medio, vt albedo quatuor graduum, & rubedo totidem partium, quædam vero tanquam medium medio, vt rubedo quatuor graduum, & flauities totidem partium. Denique qualitatum contrariarum tertii generis, quædam contrariantur tanquam extremum extremo, vt albedo decem graduum, & nigredo quatuor partium, quædam vt extremum medio, vt maxima albedo, & quatuor graduum rubedo, demum quædam tanq̄ medium medio, vt rubedo decem graduum, & flauities quatuor graduum. LVI. Medio modo naturæ diuerſitate diſſident, vt medii inter ſe colores. Quatuor elementorum loca hanc ſequuntur analogiam colorum. Concauum cæli, & ſurſum ſimpliciter, eſt vt maxima albedo, concauum ignis, & rurſum ſecundum quid, vt rubedo, concauum aeris, & deorſum ſecundum quid, vt flauities, concauum aquæ, & deorſum ſimpliciter, vt intenſione maxima nigredo. Et lationes ab illis locis, & ad illa factæ, ſequuntur analogiam alterationum illarum qualitatum, ex qua facile conſtat, quę extremæ, & quę mediæ lationes ſunt. Nempe latio ignis ſurſum, & ad concauum cæli, & terrę deorſum, atque ad locum maxime decliuem, extremæ ſunt contrariæ, & inter ſe aduerſantur tanquam extremum extremo, & vt in coloribus maxima albedo & nigredo, latio ignis ſurſum, & quæ ad ſuum locum naturalem aduerſantur, tanquam extremum medio, & albedo flauitiei. Sic latio terræ deorſum, & aeris ſurſum, pugnant adinuicem vt nigredo & flauities. Latio autem aeris & aquæ, vtriuſque ad ſuum locum naturale hn̄t contrarietatē quam mediū medio, & in coloribus rubedo & flauities. LVIII. Hac de re addidi, extremæ ſubſtantiales formę Quæ ſint formæ ſubſtantiales extremæ contrariæ, & quæ medię, dignoſcendum eſt ex contrarietatibus accidentalibus, quamuis enim accidentia poſteriorē habeant contrarietatem q̄ ſubſtantię, illorum tn̄ repugnantia ſenſui eſt perfectior atque detectior, vt quę ſint notiora ad nos Idcirco ex accidentium contrarietate nobis exploratiore, facile pueſtigare poſſumus formarū ſubſtantialiū contrarietatem minus conſtantem. Videmus ſiquidem igni maximā ineſſe natura caliditatem, & aquæ maximam frigiditatem, quæ extremæ ſunt, & maxime natura repugnantes qualitates. At illas rationabile eſt ortum habere & produci a formis ſubſtātialibus maxime contrariis, vt qualis contrarietas effectuū, talis ſit & cauſarū, ſunt igitur forma ignis & forma aquæ, productiuæ illarum qualitatū contrariarū, maxime inter ſe contrariæ. Adde quod duæ illæ formæ alteram etiam gignunt qualitatum contrarietatem, forma quidem ignis ſiccitatē, & forma aquæ humiditatem. At vero aeri maxima natura conuenit humiditas, igni autem ſiccitas non tamen maxima, forma igitur ignis & aeris mediæ ſunt formę cōtrarię, & non tantam habētes

repugnantiam, quantam formam ignis & aquæ, quãdoquidem vtraque datarum formarum ignis & aeris, eandem ſpecie qualitatem, vtpote caliditatem producere nata eſt, eamque habet ſibi naturalem & congeneam. Sic aquę maxima natura competit frigiditas, aeri vero minor, & citra ſummum caliditas inſuper aqua & aer vna qualitate, ſcilicet humiditate conueniunt, ſunt igitur aquæ & aeris formę medię contrariæ, & non extreme. Conſimili quoque ratione haud difficile eſt uiden dere formas aeris & terræ extremas eſſe contrarias, aeris autem & aquæ, aut terrę & aquæ formas, eſſe medias contrarias, habita ratione qualitatum actiuarum & paſſiuarum eis inexiſtentiũ, & ſummatim elementorum non ſymbolicorum formas extremas eſſe, ſymbolicorum autem medias contrarias. De mixtorum autem formis, ſecundum elementorum participationem quam ſortiuntur, dijudicandum eſt. LIX. Et motum cęli circa æquatorem velociſſimum, & circa axẽ tardiſſimum. Æquatorem hic appellat circulum æquinoctialem, qui ab vtroque polo æquidiſtans, ſphæram in duo æqualia partitur. At circa illum motus eſt velociſſimus, quia in quatuor & viginti horarum interuallo maximum natura conficit ſpatium, vtpote maximum qui in ſphęra deſcribi poteſt circulum, ſuo ambitu totam ſphæram complectentem. Circa axem autem, & polos axem terminantes, motus eſt tardiſſimus, quia in eodem temporis circulo minimum abſoluit ſpatium, vtpote circulum arcticum, aut antarcticum, vel quemuis alium minorem qui propinquus polo quã ſunt duo nominati circuli deſcriberetur. quod ſi deſcribi poſſet circulus polo proximus, & minimus ipſius ſphæræ, ſecundum illum fieret motus cæli tardiſſimus. Et is plane motus maxime lentus, a motu cęli velociſſimo ſpeciei diſcrimen non habet. velocitas enim & tarditas in lationibus, ſpeciei diſtantiam & diſcrepantiam non efficiunt. Verum hęc in vltimo ſexti Phyſicorum capite annotata, rurſum hic adducere, ferme ſuperuacuum viſum fuerit. LX. Ad alteram totã eadem fuerit proportio. Si detur mouens a vt decem, cuius motiua virtus ſemper eadem perſiſtat, & mobile b vt ſex, cuius virtus continue decreſcat (vt in motu naturali, reſiſtentia ſpatij) & ſit in ſecundo minuto vt quinque in tertio vt quatuor, in quarto vt tria, in primo minuto, ipſius a ad b eſt proportio ſuper partiens ternas, quemadmodum decem ad ſex. In ſecundo autem proportio dupla, vt decem ad quinque. At hęc proportio eſt maior, quare virtus mouens maior eſt, tametſi eadem ſit ſubſtãtia, & virtus mota, minor. In tertio autem minuto, ipſius a ad b eſt proportio, vt decem ad quatuor, ſcilicet dupla ſeſquialtera, denique in quarto, vt decem ad tria ſcilicet, tripla ſeſquitertia, & ita conſequenter. Contra vero ſi virtus mouens a ponatur ſenſim minui, & virtus b reſiſtens ſecundum ſubſtantiam manere, in primo minuto erit earum proportio, vt decem ad ſex, ſuper, bipartiens ternas. In ſecundo, vt nouem ad ſex, ſeſquialtera. In tertio, vt octo ad ſex, ſeſquitertia. In quarto vero, vt ſeptem ad ſex, ſeſquiſexta, vbi virtus mouens continue minor efficitur, & virtus reſiſtens maior. quanuis hæc ſemper ſubſtantia ſit eadem. LXI. Omnino ſic oportere. Ex hoc loco conſtat contra Heraclitum in mundo non omnia ſemper fieri, ſed permanentia aliqua eſſe. Alioquin cum in ęqualibus temporibus idem agens ęqualem effectum inducat, nunquam effectus in ſecundo minuto intenſior quam in primo haberetur, quum iam fluxiſſet primus gradus, quemadmodum propter fluorem continuum non maior intenſione eſt imago in ſpeculo, aut coloris ſpecies in oculo, ſiue in medio, poſterius, quam prius. LXII. Et intenſionem a potentia procedere. In huiuſmodi intenſione quę procedit a maiori virtute, vt luminis, partium qualitatis ordo ſecundum virtutis mouentis ordinẽ ſumitur, vt primus luminis gradus eſt, qui a prima virtutis mouentis parte producitur, & ſecundus qui a ſecunda, & ita deinceps. Neque ſumitur ordo iſte a temporis ſucceſſione cum ſicut agente tota virtute, agit quælibet eius pars, in quam intelligitur diuiſa, ita cum vnus luminis gradus producitur, ſimul producitur ſecundus, tertius, & omnes. Vbi autem æqua ponitur virtus mouens, & qualitas producta permanens, ſit intenſio per temporis ſucceſſionem, parte priore cum poſteriori manente. LXIII. Et vt ex Heſiodo vſurpat Ariſtoteles. Philoſophus quarto, capite primi Ethicorum tria ponit hominum genera, conditione bonitatis, aut diſcretionis ab ea diuerſa, in hanc ſententiam. Ipſe quidem optimus eſt, qui ex ſe intellexerit omnia, bonus autẽ rurſus & ille eſt, qui bene docenti obedit, qui autem neque ipſemet intelligit, neque alium audiens in animo ponit, hic prorſus inutilis eſt. Quæ quidem ſententia in Georgicis Heſiodi, his carminibus continetur.

Optimus hic ſeſe, qui nouit cunctà magiſtro,
Proſpiciens rerum fines, meliora ſecutus.
Dignum laude virum parentem recta mouenti,
Credimus, ille tamen ſibi qui non conſulit, & qui
Alterius præcepta fugit, vir inutilis ille eſt.

Difficilium Phyſicalium dialogi, & in eundem ſcholiorum, finis.

¶ IACOBI FABRI STAPVLENSIS AD GERmanum de Ganay, Conſiliarium regium, & Decanum Beluacenſem, præfatio in commentariolos introductorios metaphyſices Ariſtotelis.

ARithmeticum opus, conſultiſſime Germane, tuo fratri dicatum eſt, Gallicanam iuſtitiam moderanti: quod (vt Peripatetici probant) oĩs iuſtitia, geometrica rõne diſpenſando vtitur, aut arithmetica commutando, etq; arithmetica tanq̃ quoddam iuſtitię ſpeculum ac regula. Tibi vero theologicum opus tanq̃ ſacerdoti diuina myſteria potiſſimum curãti dico: offeroq;. Memoriæ enim proditum eſt, Aegyptios ſacerdotes, & Chaldeos magos olim diuina myſteria tractauiſſe, & ab ipſis ad philoſophos vſq; manaſſe: quorum hi per ideas hi vero per diuinas rationes philoſophari diuinam philoſophiã (quam metaphyſicen, theologiamq; nuncupant) nobis reliquerũt. Qui ideas prędicant, Platonici ſunt: qui diuinas, æternaſq; rationes ſequuntur, Ariſtotelici: quorum theologia Chriſtianæ ſapientiæ magna concordia affinitateq; conſentit, atq; coniuncta eſt. Libuit ergo periclitari in libris Ariſtotelicis, & introductorios commentariolos in ſex primos metaphyſices libros parare, vt cæteris detur occaſio metaphyſica diuine intelligendi, & de pijs philoſophis mitius cogitandi, quos ſuo tempore fecit deus ſuos ſacerdotes, ſuos vates, & faces quæ ad tempora noſtra lucẽt. Et licet dominus qui omnem hominem illuminat, nondum in mũdo viſibilis apparuiſſet, ipſis tamen de ſuo cælo lucebat, qui eſt lux immenſa atq; infinita, omnibus ſeculis lucens. Hos ergo commentariolos tibi dico: oroque ſupplex ipſum ſummum bonum, ſum̃me ens, atque ſumme vnum, quo de per totum agitur, vt omnibus legentibus illuceat, & ex parua occaſione ad magna & digna ipſo contemplanda feliciter rapiat ac eleuet. Vale.

PRIMVS DIALOGVS HÆC SEPTEM & triginta diſputat.

QVid hæc vocabula, ſex, ſapientia, cauſa, diſputatio, ens, diſtinctio, comparatio, introductionis fronti adiecta nobis prętendant i.
Sapientię diffinitio ac declaratio ii.
Dubitationis non ſatis metaphyſica contẽplatione dignæ dilutio iii.
Quidnam quęſtioni, quid reſpondendum ſit iiii.
Quæ primę cauſę, & prima principia v.
Quo pacto interpretatur metaphyſica vi.
Quid ſapiens vij.
Quo pacto interpretatur ſapiens viii.
Quot ſapientis conditiones ix.
Obiectio x.
Quod malus ſapiens eſſe non poſſit xi.
Expertum non artificem non experto certius operari, & nos bifariam artem aliquam acquirere contingere xii.
Vter honorabilior ſit, artifex non expertus, an expers non artifex. xiii.
Quis ſapienti ſimilior, expertus, an ſenſum habens, artifex an expertus, architectus an manuoperarius, contemplatiuus an actiuus xiiii.
Spientem maxime omnią ſcire vt contingit xv.
Sapientem difficillima cognoſcere xvi.
Sapientem ſcientiam poſſidere certiſſimam xvii.
Sapientem maxime ſingulorum cauſas aſſignare poſſe xviii.
Sapientis ſcientiam maxime propter ſe, eſſe ſciendiq; gratia expetibilem xix.
Sapientem ſapientiam habere principaliſſimam, & omnium maxime liberam xx.
Nos viſum maxime ſenſuum diligere xxi.
Omnem hominem maxime natura deſiderare eſſe ſapientem xxii.
Id naturæ deſiderium non eſſe concupiſcibilis, iraſcibilis, aut rationalis particulæ, ſenſum, cogni-

tionemve ſequens xxiij.
Quod non,ſit concupiſcibilis partis,aut animoſę,&vt quædam naturæ inclinatio eſt xxiiij.
Talem naturæ appetitũ,quo ſcire,intelligere,& ſapere natura deſideram⁹,ipſius eſſe intellect⁹ xxv.
Intellectum poſſibilem vt potentiam ſcire, intelligere , & ſapere natura deſiderare , agente in vero magis,& vt efficientem xxvi.
Tale pulchrum naturæ deſiderium non eſſe affectionem quandam intellectui aut agenti aut poſſibili natura inhærentem xxvij.
Quod voluntas rationaliſque appetitus ſcientiam intellectum & ſapientiam natura deſideret,vt ſcilicet amabilia,voluntateq; affectabilia ſunt xxviij.
Intellectus agentis appetitum re ipſa ab intellectus poſſibilis appetitu eſſe diſtinctum xxix.
Naturalem voluntatis appetitum, & intellectus , omnibus conformibus modis ſubiecto idem eſſe, ſola ratione plura,vt agens idem eſt agenti, & patiens poſſibili,& totus toti xxx.
Quod non plures ſint intellectus,non plures rationales fœcundæq; memoriæ,aut voluntates, etſi in vnoquoque eorum agens poſſibile,& ex his totum ſubſiſtens reperiatur xxxi.
Appetitum agentem & potentiæ vnum conſtituere appetitum,& totum noſtræ animæ actum cum tota eius potentia,vnum conſtituere appetitum,qui vnus eſt pariter & trinus xxij.
Quibus potentijs regantur animalia xxxiij.
Quæ animalium diſciplinabilia ſunt xxxiiij.
Quæ prudentia xxxv
Hominem omnium mortalium diſciplinabiſſimum prudentiſſimum & optimum eſſe xxxvi.
Quod ſapientia,humana poſſeſſio eſſe poſſit. xxxvij

SECVNDVS DIALOGVS HÆC DECEM ET SEPTEM DISPVTAT.

Quid eſt cauſas eſſe ſecundum ſpeciem infinitas i.
Quid eſt eas infinitas eſſe ſecundum directum ij.
Quinque nos a veritatis perceptione præpedire iij.
Cauſas ſecundum ſpeciem infinitas eſſe non poſſe iiij.
Quod materiæ rectitudine non prodeant infinita v.
Idem de forma vi.
Idem de efficiente vii.
Obiectio viij.
Idem de fine ix.
Metaphyſicum primas ſupramundanas cauſas,& maxime omnium primam contemplari x.
Veritatem quodammodo facilem,& quodammodo arduam atque difficilem eſſe xi.
Entia maxime vero ſuam veritatem ſortiri xii.
Rerum optimum opificem q̃ pulchriora,pfectiora & digniora ſua opera poti⁹ eſſe īueſtigandũ xiij.
Oĩm exiſtentium principia maxime vera eſſe,& re atq; ſubiecto eſſe vnũ,ratiõe vero multa xiiij.
Omnia entia felicitatis capacia,a primo ſuam felicitatem trahere , perinde ac a maxime vero ſuam veritatem xv.
Quod difficultas veriora naturę entia cognoſcẽdi,ex noſtri intellectus imbecillitate pendeat xvi.
Quæ percipiendæ veritati obſunt,& quæ eidem percipiendę adminicularia ſunt. xvij.

TERTIVS DIALOGVS HÆC QVADRAGINTA DISPVTAT.

Quid ens i.
Quot ſubſiſtendi modi ii.
Ad ens entium,& maxime ens,omnes entium modos reduci,vt omnes ſalubrium modi ad ſalutem & longe quidem verius iii.
Ens in ea ipſa ſignificatione q̃ præſenti diſputationi maxime accõmodata eſt,homonymũ eſſe iiii.
Rerum inferiorũ ordinem ſuperiorũ beatorumq; entium ordinem longe veriorem inſinuare v.
Mundi intelligibilis intelligibilium veriores actus, verioreſque potentias eſſe vi.
Primum actum puriſſimum & abſolutum infinitum agendi vigorem habere, & in ſupramundanis potentiam eſſentiæ nomen,& actum nomen eſſe ſibi vendicare vii.
Quod pręter primũ nullus alter actus oĩno purus ſit,& omnino a potẽtię conſortio ſeiugatus viii.
An ipſæ ſupernæ mentes magis ſint vnæ,an potius ſua eſſentia magis ſit vna , an ſuum eſſe ix.
Actum ſuo toto ad ſubſiſtendum plurimum egere x.
Ipſum eſſe perfectius,eſſe eſſentia,magis ens,magis vnum,bonum,&verum xi.
Materiam maxime ſubſtantiarum minus ens,& minus vnam eſſe cenſendam xii.
Quæcunque materiam ſortita ſunt,magis non eſſe quam videri xiii.
Mentiũ ſecundæ ſeriei dependentię,& animã noſtram eſſe quaſi diuinorũ ſplendorũ vmbrã xiiii.

Quod ſupremę diuinę ſortis mentes magis entia ſint, magis vnę, bonæ, & veræ, mox ſecundæ, deinde tertiæ vſque ad infimum entium gradum xv.
Quęcunque ſunt in regione lucis, plus eſſe quam eſſentiæ participare, & quæ vnius eiuſdem ſimilis, & ſtatus ſint oppoſita, & quibus ea maxime competant xvi.
Cætera a primo, a ſyncera vnitate, ſimplicitate, identitate, exemplari & ſtabilitate deficere, & hæc elementa in homine quantum fieri poteſt æqualitatis conſonare harmonia xvij.
Monitio quod horum elementorum, ens, vnum, bonum, verum, plenum, potens, neceſſarium. & cæterorum, metaphyſicæ diuinęq; contemplationi frequens conſideratio plurimũ cõducat xviij.
Tres quæſtiones quas mouet Eutycherua xix.
Primæ quæſtionis ſolutio xx.
Secundę ſolutio, & primam mentium ſub primo quatuor ſubſiſtendi indigentias ſubſtinere, & a primo quodammodo quartam eſſe xxi.
Quid in mente ſit vnitas, æqualitas, & connexio xxij.
Summam connexionem æque ab vnitate & æqualitate procedere xxiij.
Cur nonnulli philoſophantiũ infinitos mundos eſſe ſtatuerint, cur nõnulli vnũ, ſed infinitum xxiiij.
Tertiæ quęſtionis diſcutiendę opportuniorem futurum locum xxv.
Tres primi & firmiſſimi principij conditiones xxvi.
Quot errores circa ipſum contigerunt xxvij
Huius diſciplinæ, entis quatenus ens eſt, conſiderationem eſſe xxviij.
Hanc diſciplinam potius eſſe ſubſtantię xxix.
Accidentium conſiderationem etiam ad hanc diſciplinam attinere xxx.
Item & contemplationem vnius, multorum, eiuſdem, alterius, ſimilis, diſſimilis, ęqualis, inęqualis, ſtatus, & motus, horum negationum, atque priuationum xxxi.
Circa primam mentium primum negationem occurrere, circa autem omnino primum neque affirmationem, neque negationem eſſe xxxij.
Multorum ſimul epilogus, & ſupramundana entia ęquius, & rite entia dici debere, inferiora autem non entia, multa, mala, inania, & ſimilibus denominationibus xxxiij.
Quare animæ rationales immortalitatis ſorte donatæ, plures numero reperiuntur, ſupramundana autem entia ſimilis eiuſdemque naturę huiuſmodi multitudinem refugiunt xxxiiij.
Vnam ſummam & indiuiduam & ſuper omnia entitatem eſſe, & non duas, vnam ſummam bonitatem & veritatem eſſe, & non duas xxxv.
Hanc diſciplinam omnium ſpecierum, tum ſubſtantiarum, tum accidentium, & earum priuationum atque negationum eſſe xxxvi.
Intellectum per ſe eſſe entis, & entis ſpecierum, & per accidens nunquam ſubſiſtẽtium xxxvij.
Vnum & ens vnam nominare naturam xxxviij.
Communes dignitates huius eſſe diſciplinę xxxix.
Hoc principium, Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe, primum & firmiſſimum eſſe xl.

QVARTVS DIALOGVS HÆC SEPTEM DISPVTAT.

Metaphyſicam a cęteris diſciplinis differre i.
Diſciplinarum ſolã metaphyſicam rerum quidditates ſuæ contemplationi peculiares delegiſſe, & quid metaphyſicus quidditatis nomine intelligere debeat ij.
Hanc diſciplinam a naturali philoſophia alteram eſſe iij.
Item quõ hęc diſciplina a mathematica differat iiij.
Accidentis non eſſe ſcientiam, & quid hic accidentis nomine deſignetur. v.
Modi entium vi.
Narratio de idea, quæ & dialogos claudit quibus hanc breuem quam explicant introductionem prȩfigimus vij.

Sequitur introductio in libros

Metaphyſicos Ariſtotelis, quę etſi ad ſex duntaxat ſe extendat, ad omnes tamen valituram ex commentatione cognoſcite. Neque parui momenti erit ad eam Metaphyſicorum traductionem, quam nobis hoc tempore Beſſarion Card. Nicenus parauit.

Iacobi Fab. Stapulenſis in ſex primos Metaphyſicos libros Ariſtotelis introductio, adiecto ad literam familiari Iudoci Cichthouei Neoportuenſis cõmentario explanata.

1	Sapientia	4	Ens
2	Cauſa	5	Diſtinctio
3	Diſputatio	6	Comparatio.

¶Cap. Primum.

SApiẽtia,eſt quæ maxime ſcibilia,primas cauſas,& prima principia contemplatur. ¶Primę cauſę,& prima principia, ſuprema illa entia, & honorabiliſſima in natura, Sapientia, metaphyſica. ¶Sapiens eſt qui hanc poſſidet ſapientiam. Sapiens, metaphyſicus,primus,ſupremus,diuinus, ſupramundanuſque philoſophus. ¶Sex ſapientis conditiones. Sapiens maxime ſcit omnia vt contingit, Difficillima cognoſcit, nullus enim quod cognitu facilia teneat,ſapiens eſſe putabitur, Sciẽtiam habet certiſſimam. Circa ſcientiam omnem cauſas aſſignare poteſt. Scientiam item habet maxime propter ſe, & ſciendi gratia, expetibilem habet & principaliſsimam, & maxime liberam,

SEx vocabula in principio poſita, ſex primorum librorum Metaphyſicæ in quos præſens paratur introductio,materiam declarant. Nempe primus liber de Sapientia diſſerit,ſecundus de Cauſa,tertius diſputat,& agitat nonnullas quæſtiones, quartus de Ente determinat,& principio, quintus nonnulla diſtinguit vocabula, quorum in Metaphyſicis frequens eſt vſus,ſextus autem comparat Metaphyſicã ad cæteras diſciplinas, dr entr nonnihil interſerens. Et his ſex vocabulis reſpondent in introductione præſenti ſex capita præcipua,primum primo libro,ſecundum ſecundo,tertium tertio, & ita conſequenter. Deinde in fronte primi capitis ponitur ſapientiæ diffinitio, in qua maxime ſcibilia non tam pro concluſionibus quæ ſciuntur,quam rebus quarum in ſapientia traditur ſcientia,ſumitur,ea tamen ratione qua per metaphyſicæ concluſiones ſignificantur,vt apte per primam illam diffinitionis particulam ſcientia metaphyſica detur intelligi. Nempe non ſolum metaphyſicæ concluſiones ſunt maxime ſcibiles,ſed & res quarum ſunt illæ concluſiones,maxime ſciuntur,& per hoc ſecundum, ſapientia liquido cæteris ſcientijs ſupereminet. Similiter per primas cauſas & prima principia non tam intelligendæ ſunt primæ cauſę,& prima principia ſcientiarum,quam rerum quarum in ſapientia traditur cognitio & intellectus,quatenus tamen illa per prima doctrinalia principia,cauſaſq; ſignificãtur. Et ſic conuenienter per ſecundam particulam,intellectus metaphyſicus, qui principiorum doctrinalium metaphyſicę eſt habitus,intelligi deſignatur. Siquidem non ſolum doctrinalia ſapientię principia ſunt primę cauſę,& prima principia,verum etiam res quę conſideratur,& per hoc poſterius,intellectus metaphyſicus,inferiorum diſciplinarium intellectibus præſtantior eſt. Quare data diffinitio,ipſius ſapientię dignitatem explicat, ex materię ſubiectę rerumq; conſideratarum pręſtantia,& nobilitate. Et ex rerum determinatarum dignitate,facile principiorum doctrinalium metaphyſicæ & concluſionum excellentia deprehenditur,quandoquidem qualia ſunt ſignata,talia ſunt & ipſa ſigna,& quanto res,tanto principia & concluſiones de ipſis excellentiores ſunt. Quod autem primæ cauſę & prima principia hic rerum intelligenda ſint,conſtat ex ſubiuncta interpretatione, qua primæ cauſę & prima principia dicuntur ſuprema illa entia, hoc eſt digniſſima & pręſtantiſſima honorabiliſſimaq; in natura,at ſuprema illa entia,minime doctrinalia ſunt principia. Deinde ponitur interpretatio,quod ſapientia & metaphyſica ſunt idem. Dicitur enim metaphyſica, ſupernaturalis diſciplina. Sapiens autem eſt,qui eo modo quo diffinita eſt,ſapientiam conſecutus eſt. Et dicitur ſapiens,metaphyſicus,ſupernaturaliſq; philoſoph⁹,pręterea dicitur & primus philoſophus, ſupremus, diuinus,ſupramundanuſq; philoſophus, ꝙ prima entia & ſuprema,diuina ſupramundanaq; conſideret. Ita ſapiẽtia recte dicitur prima philoſophia,ſuprema,diuina,ſupramundanaq;. Sex ſapientis conditiones. Prima,ſapiens maxime ſcit omnia vt contingit. Nam humanas res omnes ex inferioribus diſciplinis quæ ad ſapientiam ordinatur,& requiruntur,cognoſcit, itidem & diuinas ex metaphyſicis,quantum homini conceditur. Secunda. Sapiens difficillima cognoſcit. Nam ea quæ ſenſui ſunt inacceſſa, & imperuia oculis corporeis. Et licet illa ſuapte natura maxime ſint cognoſcibilia,ſunt tamen cognoſcenti ex eius imbecillitate difficillima. Nullus enim ſapiens eſſe dicitur,quod facilia intellectu,vt logica aut phyſica cognoſcat. Tertia. Sapiens habet ſcientiam certiſſimã. Nam

de rebus certiſſimis ab omni incertitudine & inſtabilitate ſeiunctis. Quarta. Sapiens circa omnem ſcientiam cauſas aſſignare poteſt. Principiorum enim inferiorum diſciplinarum cauſas ex ſuis principijs aſſignat ſapiens, quare tanto magis & concluſionum, vt ſiquis percontetur quare impoſſibile eſt eandem propoſitionem ſimul veram & falſam eſſe, reſpondet ſapiẽs, quia impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe. Ita ſiquis ſciſcitetur, quare quæcunq; verificantur de eodem tertio, & de ſe inuicem verificantur, reſpondet, quia quęcunq; ſunt eadem vni tertio, illa ſunt eadem inter ſe. Quinta. Sapiens habet ſcientiam maxime propter ſe expetibilem, & maxime itidem ſciendi gratia expetibilem. Nam ſcientiam habet propter ſe ſolum expetibilem, & ad aliam minime ordinatam, ſicut & id quod conſiderat, maxime propter ſe & non alterius gratia expetitur. Scientiæ vero, inferiores etſi propter ſe expetantur, quia & animum perficiunt, & eius opus bonum reddunt, non tamen propter ſe tantum expetuntur, ſed vlterius ad ſapientiam ordinantur, ſicut virtus moralis propter ſe expetitur & propter aliud, ſcilicet fœlicitatem actiuam. Sexta ſapientis conditio. Sapiens habet ſcientiam principaliſſimam, & maxime liberam. Nam vt is maxime liber eſt qui nulli ſubeſt, ſed cunctis præeſt, ita & ſapientia quę ad nullas alias ordinatur diſciplinas (vt neque ſummum quod ab eo conſideratur bonum, ad alia) ſed cæteræ diſciplinæ ad ipſam ordinantur, eſt maxime libera & principaliſſima, quia cęteras moderatur, ſicut deus hunc mundum. Et ſunt iſtæ conditiones ſapientis, vt reſpicit ſcientiam, & totidem ſunt eius conditiones, vt intellectum principiorum habitũ reſpicit, quia vtrunque, intellectum inquã & ſcientiam complectitur ſimul ſapientia. Nempe diffinitur ſapientia ab Ariſtotele, quod eſt intellectus ſimul & ſcientia eorum quæ honorabiliſſima ſunt in natura.

QVæſtiones. Quid, quot, vter, expertus non artifex, an artifex nõ expertus, certius operetur: vter honorabilior: quis ſapienti ſimilior. expertus, an ſenſum habens: artifex, an expertus: architectus, an manuoperarius: contemplatiuus, an actiuus. qualis, quem ſenſum maxime diligimus, quibus potentiis animalia reguntur. quæ diſciplinabilia. quę prudẽtia. nonne ab homine ſapientia poſſideri poſſit. ¶ Elementa. Experientia, ſingularium eſt: & actus, & operationes circa ſingula verſantur. ars autem vniuerſalium. rationem quidem habens, atq; vniuerſale ſine experimento cognoſcens (quod ſingula re ignoret) perſæpe cum ratione peccabit. ¶ Qui cauſas ſciunt, quos ſcientiores ſapientioreſq; iure reputamus, qui docere queunt, quive non ſenſuum, ſed intellectus cognitionem ſequuntur, tales profecto honorabiliores cenſendi ſunt. ¶ Maxime ſcit, qui ſcientiarum vniuerſaliſſimam habet. Nam qui vniuerſale cognoſcit, & particulare quoquo pacto cognoſcit: quod contra minime fit. Vniuerſalia, quæ a ſenſibus ſunt remotiſſima, ad cognoſcendum hominibꝰ difficillima ſunt.
Vniuerſalia, vniuerſales cauſę. Certior ſcientia eſt, quæ eſt cauſarum, quæ intelli 40
gibilium, atq; quæ ſimpliciorum. Qui maxime cauſas, & quę omnium cauſę ſunt contemplatur, ſingulorum cauſas aſſignare poteſt. Qui ſcire propter ſe deſiderat (eſt enim ſcire propter ſe) maxime ſcientiam, maxime propter ſe deſiderabit. Principaliſſima ſcientia, & maxime libera eſt, quę cauſæ cauſarum contemplationi inſiſtit, & cuius gratia agenda ſunt ſingula. hæc enim eſt vniuſcuiuſq; omnino bonum, aut in vniuerſa natura optimũ. ¶ Omnes homines natura ſcire deſiderant: viſus autem maxime ſenſuum nos cognoſcere facit. pluresq; nobis rerum differentias demonſtrat. ¶ Quæ auditum & memoriam habent, diſciplinabilia ſunt: quę vero ſenſum & memoriam poſſident, prudentia quidem ſine diſciplina
ſunt. eſt enim auditus, diſciplinę ſenſus. Diſciplinabilia ſunt, quibus aliqua ſigni 41
ficare poſſumus per quæ directioni & vſui redduntur aptiora. prudentia vero, quę futurorum videntur eſſe prouida. ¶ Bruta plurimum imaginationibus & memoriis viuunt: homo vero arte viuit, & ratione. ¶ Poëticum, fictitiũq; eſt, ſolius dei ſapientiam (quod mortalem generi inuideat) poſſeſſionem eſſe: nam diuinum numen nulli inuidum eſſe conuenit, ſed vt tritum prouerbiũ eſt. Mentiuntur multa poëtę. Orſi ſunt enim philoſophi primum admiratione duce philoſophari: vt admiratione conuerſionum ſolis, incommenſurationis diametri. diuina autem nobis admirabiliora ſunt: quare (vt prouerbio dicitur) hæc admiratio in melius conſummabitur: ſapientiamq; tandem nacti, ipſa perfruemur.

1 QVæſtionum prima,ſcilicet quid , quærit omnia quę prius diffinita ſunt,&
interpretationes quę ad diffinitiones reducuntur,vt quid ſapirntia,quę pri
mæ cauſę,& prima principia, quid ſapiens & reſpondendę ſunt diffinitio-
nes prius poſitæ Secunda quæſtio,quot ſunt ſapientis cōditiones. Reſpon
ſio.Sex,prius itidem numeratæ. Tertia. Vter,expertus non artifex, an arti
2 fex non expertus,certius operetur. Reſponſio.Expertus non artifex. Vnde
3 expertus eſt , qui ex frequenti operatione circa ſingularia ſenſualem habet
cognitionem. Artifex vero , qui vniuerſale principiū cauſam vniuerſalem Quid ex-
intellectu cognoſcit. Et inuenitur expertus artifex , qui & circa ſingularia pertus.
operando ſenſus habet cognitionem,pariter & vniuerſale cognoſcit. Inuenitur pręterea artifex non Quid arti
expertus,qui vniuerſale intellectu cognoſcit , circa ſingularia tamen operatus non eſt , neq; rorum fex.
quæ noſcit,ſumpſit experimentum. Inuenitur & expertus non artifex , qui circa ſingularia ſæpius
operans,ſenſualem aſſecutus eſt experientiam,vniuerſale tamen,& cauſam non cognoſcit. Et quod
hic artifice non experto certius operetur,patet,quia experientia ſingularium eſt, & actus & opera-
tiones circa ſingularia verſantur , vt huic homini hanc herbam hoc tempore dandam . Ars autem
eſt vniuerlalium,vt quod omnis acetoſa eſt refrigeratiua,quod reubarbarum purgat choleram,cir
ca quæ non eſt operatio.igitur expertus non artifex certius operatur artifice nō experto. Nam cau
ſam cognoſcens & vniuerſale ſine experimento , ob id quod ſingulare ignorat , neſciens applicare
hoc,huic,hoc tempore,& hoc loco,ſæpe cum cauſa quam cognoſcit, in operando errabit . Quarta
4 quæſtio. Vter honorabilior,an expertus non artifex,an artifex non expertus. Reſponſio . Artifex,
non expertus eſt honorabilior. Patet quatuor rationibus. Primo.Quia qui cognoſcunt cauſas,hono
rabiliores cenſendi ſunt non cognoſcentibus. At artifex non expertus cauſas cognoſcit , expertus
vero non artifex minime,igitur. Secundo. Quia qui ſcientiores & ſapientiores iure reputantur,ho-
norabiliores cenſendi ſunt.eſt enim ſcientia de numero bonorum honorabilium. At artifex non ex
pertus iure ſcientior & ſapiētior reputatur quod cauſas cognoſcat,eſt enim ſcire,cauſam rei cogno
ſcere.igitur artifex non expertus eſt honorabilior. Tertio.Qui docere poſſunt , ſcientiores ſunt , & Quis hic
honorabiliores.eſt enim omnino ſapientis ſignum,poſſe docere. At artifex non expertus poteſt do- dicit ſen-
cere,non autem expertus non artifex,igitur. Quarto. Qui non ſenſus,ſed intellectus cognitionem ſe ſum hñs.
quuntur,ſunt honorabiliores. At artifex non expertus cognitionem intellectus ſequitur,& exper-
5 tus non artifex cognitionem ſenſus,igitur. Quinta quęſtio quatuor partes complectitur. Prima, quis
ſapienti ſimilior,an ſenſum habens,an expertus. Reſponſio. Expertus. Vnde ſenſum habens, eſt qui
tantum ſenſu vt viſu conſpicit ab altero operationem fieri,vt qui adeſt ſuperponenti herbam vulne
ri,& videt ea ſuperpoſitione vulnus curari. Expertus autem,qui ſæpe ſenſu cognouit ex tali opera-
tione huiuſmodi effectum ſequi. Patet reſponſio. Quia qui certius cognoſcit,ſimilior eſt ſapienti cer
tiſſime cognoſcenti. At expertus certius cognoſcit ſolum ſenſum habente. Nam poteſt ſenſum ha-
bens ignorare qualis eſt ſuperpoſita herba,& an quotieſcunq; ſuperponantur,ſanet, & alias circun-
ſtantias quas cognoſcit expertus,igitur expertus ſolum ſenſum habente ſapienti ſimilior eſt. Secun
da pars,quis ſapienti ſimilior,artifex,an expertus. Reſponſio. Artifex. Patet,quia qui cauſas cogno
ſcit,ſapienti ſimilior eſt maxime cauſas cognoſcenti. At artifex cognoſcit cauſas,non autem ſolum Quis eſt
expertus,igitur artifex eſt ſapienti ſimilior quam expertus. Tertia pars. Quis ſapienti ſimilior , an archite-
architectus,an manuoperarius? Reſponſio. Architectus. Vnde architect9 eſt,qui aliquod partis opus ctus.
præcipue dirigit,iubetq; aliis ex tali materia & hoc modo opus fieri. Manuoperarius autem,eſt qui
architecti iuſſa exequitur,& vt ab eo edoctus eſt operatur. Et ſane architectus in artificialib9,vt præ
ceptor in diſciplinis,& manuoperarius vt diſcipulus,& in arte ſeruili videntur rudes apud magiſtroſq;
operum habitantes artem diſcere,vt diſcipuli ſcientias a præceptore. Patet reſponſio.quia qui cau
ſas cognoſcunt,ſcientioreſq; reputantur, ſapienti ſunt ſimiliores . At architectus cauſas cognoſcit,
cur ex tali materia ſit extruenda domus,cur hoc loco,hoc tempore,& hac figura, non autem manu
operarius. Nempe interrogatus cur ita faciat,reſpondebit ſe id quidem neſcire , verum vt ita face-
ret ſe ab architecto edoctum eſſe. Etiam architectus ſapientior reputandus eſt manuoperario,perin-
de atque præceptor diſcipulo.igitur architectus eſt ſapienti ſimilior,quam manuoperarius . Et poſ-
ſent ad hanc & præcedentem partem adduci cæteræ partes quadrifidi elementi,quo pręcedens quę- Quid ac-
ſtio terminata eſt & probata. Nam vtraq; partium quatuor mediis in prædicto elemento tactis pro- tiuus.
bari poteſt. Quarta pars quintæ quæſtionis. Vter ſapienti ſimilior, an contemplatiuus , an actiuus? Quid con
Reſponſio. Contemplatiuus. Vnde actiuus dicitur,qui partis intellectus cōſultatiue habitum habet, templati-
artem ſcilicet,& prudentiam. Contemplatiuus vero,qui partis contēplatiuæ mentis habet habitum, uus.
ſcilicet ſcientiam,intellectum,aut ſapientiam,quare omnis ſapiens contemplatiuus eſt , & non con-
tra. Sed quæſtio & reſponſio potiſſimum intelligitur de contemplatiuo , qui ſapiens non eſt . Nam
de contemplatiuo ſapiente non verſatur dubium,ipſum maxime (ſi ita dicere liceat) ſibi eſſe ſimi-
lem. Patet reſponſio,quia qui neceſſaria cognoſcit,& impoſſibilia aliter ſe habere,ſimilior eſt ſapi-
enti cognoſcenti maxime neceſſaria,perpetua & æterna. Contemplatiuus autem cognoſcit neceſſa-
ria , & impoſſibilia aliter ſe habere . Actiuus autem vt artifex & prudens conſiderat contingentia.
igitur contemplatiuus eſt ſimilior ſapienti quam actiuus. Sexta quæſtio. Qualis eſt ſapiens? Reſpon-

detur primo, quod ſapiens eſt maxime omnia ſciens vt contingit. Nam maxime ſcit, qui ſcientiarum vniuerſaliſſimam habet. nam qui vniuerſale ſcit, quoquo pacto & particulare cognoſcit. E diuerſo autem non fit, vt qui particulare cognoſcit, protinus cognoſcat & vniuerſale. Vt cognoſcens omnem triangulum tribus lineis contineri, etiam cognoſcit æquilaterum tribus contineri lineis, ſed quanuis æquilaterum tribus lineis contineri, ſciat, non idcirco omnem triangulum cognoſcit tribus claudi lineis. Vnde vniuerſale in diſciplinis dicitur propoſitio ex communioribus terminis conſtituta. particulare vero, ex minus communibus. Vniuerſale autem in rebus, & metaphyſicum, eſt cauſa vniuerſalis, & particulare, cauſa particularis. Et non minus veritatis de vniuerſali & particulari metaphyſico habet hęc adiecta confirmatio, quam de vniuerſali & particulari in diſciplinis.

Quid vniuerſale.
Quid particulare.

At ſapiens habet ſcientiarum vniuerſaliſſimam, nam eam quæ de cauſa vniuerſaliſſima diſſerit. ergo ſapiens maxime ſcit omnia vt contingit. Secundo, ſapiens eſt difficillima cognoſcens. Nam vniuerſalia quę a ſenſu ſunt remotiſſima, ad cognoſcendum hominibus difficillima ſunt, quando quidem homines a ſenſu cum exteriori, tum interiori primam intelligendi facultatem vendicant, vtque intelligant, ſenſus egent præſidio. Sapiens autem vniuerſalia cognoſcit, & quæ a ſenſu ſunt remotiſſima. nam neque per ſe neque accidens a ſenſu ſunt perceptibilia, imo vt percipiantur omnem affectionem ſenſibilem ab eorum notione præcidere & ſeiungere oportet. quod cum difficile admodum homini, ea ſcilicet ſine quocunque ſenſuali phantaſmate intelligere, nil mirum, ſi ſapiens difficillima cognoſcat. Et non hic agitur ſermo de vniuerſalibus logicis, ſed ſecundum materiam ſubiectam de vniuerſalibus metaphyſicis, quę ſunt vniuerſales cauſæ, & in primis de illa vniuerſaliſſima rerum omnium cauſa. Tertio. Sapiens ſcientiam habet certiſſimam. Nam vt ex primo poſteriorum libro conſtat, certior eſt ſcientia quæ cauſarum eſt, quam quę effectuum. certior item quæ intelligibilium quam quæ ſenſibilium. denique certior quæ ſimpliciorum quam quæ compoſitorum. Et quę maxime cauſarum eſt, maxime intelligibilium, & maxime ſimplicium, bono iure certiſſima eſt. At ſapientia, maxime cauſarum eſt, maxime intelligibilium, & nullum cum ſenſu commercium habentium, & ſimpliciſſimorum. nam eorum quę materiæ nullo pacto ſunt coniuncta. Igitur ſapiens ſcientiam habet certiſſimam. Quarto. Sapiens circa ſcientiam omnem cauſas aſſignare poteſt. Nam qui maxime cauſas contemplatur, & eas quæ omnium cauſę ſunt, ſingulorum cauſas aſſignare poteſt. At ſapiens maxime cauſas contemplatur, & eas quæ omnium cauſæ ſunt, imo eam quę cum nullam habeat ſui cauſam, omnium eſt cauſa, quę tametſi maxime vna ſit, in metaphyſicis tamen apte pluraliter explicatur, non quidem ob rerum, ſed rationum varietatem, igitur ſapiens circa ſcientiam omnem cauſas aſſignare poteſt. Quinto. Sapiens ſcientiam habet maxime propter ſe, & ſciendi gratia expetibilem. Ad cuius intelligendam probationem prænoſcere dignū eſt quod id dicitur eſſe propter ſe expetibile, quod quidem expeteremus etſi nullū nobis aliud bonum inde proueniret, vt ſcientiæ & virtutes vera animi bona, ipſumque perficientia. Sed quoddam propter ſe expetibile eſt, & inſuper propter aliud, & eſt quod quanuis aliud nobis non afferret bonum, adhuc expeteretur, nihilo minus ſuapte natura ad aliud ordinatur, vt virtutes morales ad felicitatem actiuam, & ſcientiæ inferiores ad metaphyſicam, & tale non eſt maxime propter ſe expetibile. Aliud autem eſt propter ſe expetibile tantum, & non propter aliud, & eſt quod alterius in eodem genere conſequendi gratia vlterius non ordinatur, vt actiua felicitas in genere agibilium, & ſapientia eiuſque contemplatio in genere contemplabilium, & tale maxime propter ſe eſt expetibile. Nunc itaque patet reſponſio, quia cum ſcientia propter ſe ſit expetibilis, qui ſcientiam propter ſe deſiderat, magis ſcientiam magis propter ſe deſiderabit. quare & maxime ſcientiam maxime propter ſe itidem deſiderabit. At ſapiens maxime ſcientiam habet, igitur eam maxime propter ſe deſiderat, quare ſcientiam habet maxime propter ſe & ſciendi gratia expetibilem. Sexto. Sapiens ſcientiam habet principaliſſimam & maxime liberam. Patet. Nam ſcientia principaliſſima, & maxime libera eſt, quę cauſę cauſarum contemplationi inſiſtit, cuiuſque gratia agenda ſunt ſingula. hęc enim cauſa eſt vniuſcuiuſque omnino bonum, aut in vniuerſa natura optimum, finiſque rerum præcipuus. At ſapiens ſcientiam habet quę cauſę cauſarum contemplationi inſiſtit, & illius inquam cauſę cuius gratia agenda ſunt ſingula, cum in vita actiua ad imitationem eius, & aſſimilationem virtutum, tum in vita contemplatiua ad eius cognitionem, igitur ſapiens habet ſcientiam principaliſſimam, & maxime liberam. Septima quæſtio. Quem ſenſuum maxime diligimus? Reſponſio. Viſum. Patet. Quia omnes homines ſcire natura deſiderant, vt oculo corporeo videre. Viſus autem maxime ſenſuum nos cognoſcere & ſcire facit, eſt enim conſequendæ ſcientiæ inſtrumentum, per ſe cognoſcere faciens, auditus autem ſolum eſt inſtrumentum ſcientię per doctrinam ab alio percipiendę, quare viſus, accommodatius eſt inſtrumentum. Præterea plures rerum differentias viſus oſtendit. nam omnia corpora colore participant. Auditus autem per ſe pauciorum, tametſi per accidens ſit plurimum. igitur ſenſum viſus maxime diligimus. Octaua quæſtio. Quibus potentijs cognitiuis animalia reguntur? Reſponſio. Quędam animalia reguntur ſolo ſenſu, vt quę ſedi ſuæ mixta ſunt. quædam ſenſu & imaginatione, vt vermes. quædam vero ſenſu imaginatione, & memoria, vt bruta perfectiora, de quibus ſolis elementum huic quæſtioni reſpondens intelligitur.

Quid propter ſe expetibile.

Triplex hominū vita.

Dicuntur enim illis potentijs animalia regi, quarum operationem exercendo ſuam ſeruant conditionem, & quam maximam poſſunt perfectionem aſſequuntur. Hominum autem triplex eſt vita. Prima factiua, qua arte viuunt, vt ſutoria, ædificatoria, & hęc infirma eſt. Altera eſt actiua,

qua ratione viuūt practica adminiſtratiua que, vt q magiſtratus gerūt,& reipublicæ habēt adminiſtrationem,& media eſt. Tertia vero cōtēplatiua,qua viuūt ratione theorica,ſpeculatiuaq;,& potiſſimum ſupremæ ſupramūdanęque philoſophiæ,ad q̄ omnis inferiorum contemplatio ordinatur & hæc digniſſima eſt. Viuit itaque homo aut alte aut ratione,cum actiua,tum contemplatiua.

Nona quæſtio. Quæ animalia ſunt diſciplinabilia,& quę prudentia? Animalia quidem diſciplinabilia ſunt quibus aliqua ſignificare poſſumus per quæ vſui & directioni redduntur aptiora,vt canis,equus,& cætera id genus animalia domeſtica. Prudentia autem ſunt,quæ futurorum videtur eſſe prouida,ꝙ ſibi cōtra futura nocumēta incōmodaque proſpiciāt,vt hirūdo,formica,aranea. Et hęc veſtigiū habent humanæ prouidentiæ,quæ diuinæ prudētiæ eſt imago,ſicut illa humanæ ſcientiæ gerunt ſpeciem,quæ diuinæ itidem ſapientię eſt veſtigium. Reſpondendum eſt itaque ad quæſtionem,ꝙ animalia quę auditum habent & memoriam,ſunt diſciplinabilia,nam ipſis aliquid ſignificare poſſumus quo vſui & directioni reddantur aptiora. Quia enim auditum habent,vocem percipere poſſunt,& quia memoriam,eius ſpeciem animo ſeruare. eſt enim auditus,diſciplinę ſenſus potiſſimum ab altero percipiendę,quomodo bruta dirigi ſolū poſſunt,igitur illa ſunt diſciplinabilia. Præterea animalia quę ſenſum & memoriam habent,ſunt futurorum prouida,igitur per diffinitionem ipſa ſunt prudentia. Et cum omnia animalia auditum & memoriam habentia etiam habeant ſenſū & memoriam,manifeſtū eſt ōnia animalia diſciplinabilia eſſe prudentia non tamen e diuerſo.

Decima quęſtio. An ab homine ſapientia poſſideri poteſt? Reſpōſio. Ab homine in hac vita ſapientia poſſideri poteſt,nō quidē illa diuina & ęterna q̄ deus eſt,& quę ſola dei poſſeſſio eſt,ſed illius verę & exēplaris ſapiētię remotiſſima ſimilitudo,quę dei poſſeſſio minime dici debet,vt neque lux ſolis in aera diffunditur,ſed ſemp in ſole manens,ſuā in aere diffundit imaginē,ſcilicet lumē. Eſt itaque lux ſolis vt ſapientia ſumma dei,lumen aūt eius vt ſapientia humana,qua deū ꝓ ſuo captu homo cognoſcit. Qđ autē obiiciunt,deū mortaliū generi tātum bonū quātū eſt ſapiētia inuidere,non modo falſum,ſed impium eſt. Nam ſumma bonitas nullā ſecum admittit inuidiā,vt neque immēſa lux tenebras. Sed cōſuetum vulgatumq; ꝓuerbium eſt poetas multa mētiri. Patet data reſponſio, nā philoſophi cum rerum humanarum perſpicerent effectus,vt ſolis lunæve defectum,& eorū cauſas ignorent in admirationē ducti ſunt,quę quidē admiratio ob ignorrationē cauſę ipſis prouenit a qua cum ſe ꝓ viribus eximere eripereque gentauerint,vt mētis īpſectiōe,philoſophando cauſas inueſtigarūt prius ignotas,ipſorūq; admiratio in meli⁹ cōſūmata eſt,ſcilicet in cognitionē aerū āte incognitarū. At diuiniora cū humanis latētiora ſint & ignotiora,ad mirabiliora ſunt quare magis animos mouent ad eorum naturas ꝓprietateſque īueſtigādas,& magis accedūtur homines deſiderio diuinorū cognoſcēdorū. Vt em̄ ignis cū pariſper ſurſū emicuerit,nūq̄ quieſcit donec in locum ſurſū ſiplicitet peruenerit,ita mens humana excitata diuinis nunq̄ quieſcit,quoad diuina attigerit quod quidem oſtendit propriam animi quietem non eſſe cum rebus terrenis,ſempiternis. itaque & hæc admiratio diuinorum in melius onſummabitur,vtpote quæſitam diuinorum perfectionem & tandem ſapientiam aſſecuti,ſecundum eam contemplantes operabimur.

ℭ Cap. II.

CAuſę ſunt materia, forma,efficiens,& finis. Et infinitæ ſecundum ſpeciem cauſę dicerentur,ſi ipſarum infinitæ eſſent ſpecies. Infinitę autem ſecundum directum,ſi in vnaquaque cauſarum ſpecie ab vna in aliam,& alterius quidem naturę,ſemper ſine ſtatu ꝓcederetur:vt ſi hęc materia ex illa fieret:quę iterum (& ita ſine ſtatu) ex alia fieret:& ſi hęc forma per hanc exiſteret formam,& illa per aliā neque in vltimum decumbatur vnquam:& ſi hoc fit ab illo,& illud ab alio,nullo tandem extremo reperto:& ſi hoc huius gratia fiat quod iterum fiat alterius gratia,nullibique decumbat:cauſę & materia:& forma,& efficiens,& finis,infinitę & in infitum procedere dicerentur. ℭ Quinque a veritatis perceptione nos præpedientia:conſuetudo audiendi falſa,eruditioque non recta:recte docendi aſſentiri nolle,niſi quod dicitur,vt mathematicus demonſtret:alicui fidem non præſtare,niſi ſenſibile ſit:ſenſibile ve conſtet argumento:nulla niſi alicuius vrgēte autoritate recipere:non poſſe niſi parua deguſtare.

CAuſæ hic eſſe ſupponuntur,cauſa materialis,formalis,efficiens,& finalis,vt & in cæteris diſciplinis. Cauſæ eſſent infinitę ſecūm ſpeciē,ſi ipſarū infinitæ ſcđm multitudinem eſſent ſpecies. Dicerentur autē infinitæ ſecundum directum,ſi in vnaquaque cauſarum ſpecie, materia inq̄,forma efficiente,& fine,ab vna in alteram alterius naturę,& ſine ſtatu fieret ꝓceſſus. In qua diffinitiōe tria innuuntur ad infinitum ſcđm rectitudinē proceſſum requiſita. Primū ꝙ his fieri debēt in eadē ſpecie manēdo,& non trāsferēdo ſed e materia in formam aut forma in efficientē. Secundū ꝙ ꝓcedatur ab vna ad alterā diuerſę naturę. Si enim ab vna in alteram eiuſdē naturę procedatur,q̄uis id ſine ſtatu fieret,nō eſſet huiuſmodi infinitus ſcđm rectitudinē ꝓceſ-

ſus. Tertiũ, ꝙ ſiat talis ꝓgreſſio ſine ſtatu, nũq̃ ad extremã vltra quã nõ ſit alia, deueniẽdo. Sic ma teriæ in finitũ ſcd͂m rectitudinem ꝓcedere dicerentur, qñ vna materia ex altera & alterius quidem naturæ fieret, & illa iterum ex alia, & ita ſine ſtatu, formæ autem rectitudine in ſinitũ ꝓcederent, qñ vna forma per alteram, & alterius ſpeciei ſubſiſteret formã, & illa iterũ per aliã, neq; ad vltimã formã vnq̃ deueniretur. Efficientes vero, ſi vnũ ab altero diuerſæ ab eo naturæ fieret, & illud rurſum ab altero, neq; extremum vnquã inueniretur efficiens quod a nullo fieret. Fines deniq; in infinitũ hoc pacto ꝓgrederentur, ſi vnum eſſet alterius gratia, & illud conſequẽter alterius diuerſam ab ipſo naturã habentis gratia, nunquam ad finem deueniẽdo qui amplius gratia alterius nõ eſſet. Quinq; a veritatis perceptione nos prępedientia. Primum. A veritate impeditur, qui conſuetus eſt falſa audire, & non recte eſt erudicus, vt qui ſophiſticis captionibus & ſophiſmatibus imbuti ſunt, credentes in illis verã eſſe doctrinã, nunq̃ ad rectam diſciplinarum perueniunt intelligentiam, quod in animo errorẽ hñt impedientem veritatis perceptionem, perinde atq; conſuetus praua agere, & nõ recte a prima ætate educatus, ĩpeditur a virtutis conſecutione. Secundũ. A veritate impeditur, qui non recte vult docenti aſſentire, niſi docens quicquid dixerit demonſtret, quemadmodũ mathematicus certiſſime demonſtrat. Nec mirũ eſt eum a veritate impediri, quia & clariſſima ſcientiarũ principia ſibi petit demõſtrari, perſimiliſq; eſt ei qui nihil dicit ſe videre, & ne ipſum quidẽ ſolem, niſi accenſa candela id ei oſtendatur. Tertium. A veritatis perceptione p̃peditur, qui nulli rei fidem credulitatemq; adhibet, niſi ea ſenſibilis ſit, aut ſenſibili indicio pateat. Et is iudicium intellectus ſubijcit iudicio ſenſus & phantaſiæ, nihilque intellectu verum eſſe iudicat, niſi ꝙ ſenſus ita ſe habere iudicauerit, perſimiliſq; eſt ei qui nihil voluntate proſequi vult niſi ꝙ ſenſualis appetitus proſequendum eſſe ſuadet. Et q̃admodum is nunquam ad virtutem pertinget, qm̃ voluntas debet regere appetitum ſenſitiuum, ita nec ille ad ſcientiam, cum intellectus ſenſui ſupereminens debeat eum corrigere vbi deficit. Quartũ. Veritati percipiendæ obſtaculũ p̃bet, qui nihil vult concedere niſi id alicuius autoritate firmatum ſit & corroboratũ. Et is veritati credit ꝓpter ſolã autoritatẽ, cũ contra autoritatẽ credendũ ſit propter veritatẽ. Si eñ verum non eſt quod dicitur, quanuis id author quiſpiã dixerit, recipiendum non eſt, & autoritas omnis veritati cedere debet. Et perſimilis eſt illi qui non credit ſolem eſſe lucidum, aut parietem albũ, quanuis idipſum videat, niſi ſocius ſuus cuĩ proprio iudicio relicto in omnibus eſt credulus, id ita eſſe iudicauerit. Et per hunc quartum modum quicunque alicuius autoris dictis adeo addicti ſunt, vt nihil concedere velint niſi qđ is aſſeruerit, & nihil negari eorum q̃ aſſeruerit, a veritate percipienda pœnitus impediũtur. Quintũ Qui nõ niſi parua intelligere poſſunt, a percipienda veritate impediuntur, perinde atque infirmo oculo homines non potentes niſi debiles colores percipere ab excellentium viſibilium obtutu impediuntur, & qui debili ſtomacho exiſtunt, & leuia ſolum deguſtare poſſunt cibaria, a ſolidi cibi eſu præpediuntur. Et qui primo modo & quinto a veritate præpediuntur, minus culpandi ſunt, cum id eorum non proueniat vitio, ſed aut pręceptorum aut ingenij. Qui vero ſecundo, tertio & quarto, magis quod non ſe (vt oportet) dociles & credulos exhibent, perſimiles ijs qui oculis capti ſeipſos per viam dirigere non poſſunt, neque ab alijs ſe duci ſinunt. Et ſunt de tertio genere hominum quos ex Heſiodo memorat Ariſtoteles in primo libro Ethicorum cap. quarto.

QVęſtiones. Quid, quot, an cauſę ſecundũ ſpeciẽ in infinitũ prodeãt an materiæ, formæ, efficientes aut fines rectitudine euadant infinitæ, an veritas ſit facilis a quo entia ſuam veritatẽ ſumunt. veritatem intelli ge, q̃ entium conditionẽ importet, a quo maxime veriora entia cognoſcendi nobis adeſt difficultas quæ veritati percipiendę obſiſtunt. & quibus ad ipſam percipiendam præparemur. ¶ Elementa. Oẽs cauſas, quatuor cauſarũ ſpeciebus cõplectimur. ¶ Bifariã hoc fieri ex hoc dicitur. ¶ Primo cũ ex ĩperfecto fit ꝑfectum ſine gñatione: vt cum ex puero fit vir, ꝙ poſt puerũ fiat vir, ſicut ex Iſthmijs fiunt Olympia. Iſthmia ẽm ludi ſunt olim Neptuno in Peloponẽſo, ſacrati, olympia vero in honorem iouis. Secundo, cum hoc ex hoc fit ꝑ gñationem in primo modo idẽ eſt ex quo fit, & ꝙ factum eſt, & extrema ſunt ꝑfectum & imperfectum. in ſecundo autem eſſe, & non eſſe, & fit ad conſimilia reflexio, & omnium quæ ex hoc generatione prodeũt, materia eadem, q̃ gñabilium & corruptibilium ingenita atque incorruptibilis eſt (vt alias oſtendimus) & primum ſempiternum. ¶ Si formę in infinitum ſecundum rectitudinẽ prodirent formam diffinitione cõplecti nequiremus, & prior ſemper magis eſſet. Et ſi prior nõ eſſet, neque poſterior, quare ſi non eſſet prima, neque poſteriorum vlla eſſe videretur. & tolleretur ſcientia, ſcimus enim: cum ad indiuidua, inſecabiliaque deuenimus & hoc pacto infinita intelligere ĩpoſſibile eſt. ¶ Et ita eſt de efficiente. Et ſi vna eſt oĩm aliarum cauſa, ipſam eſſe primam neceſſe eſt. quæ enim in medio aut citra eſt, prima eſſe nõ poteſt, nã ſuis prioribus cauſa nõ erit. ¶ Conſimili modo de fi

ne. ſi eſt aliqua quæ aliarum gratia nõ ſit,ſed aliȩ ipſius ſint gratia,aliqua prima eſt,& non prodeunt in infinitum:& nihil optimum,imo neque bonum eſſet.& ſi eſſet,nullus conaretur ad ipſum,vtpote ad quod peruenire impoſſibile foret,neque intellectus eſſet actiuus.nam ſemper in talibus hoc eſſet alterius gratia:intellectus autem practicus finem & terminum habet vbi ſiſtatur & quieſcat. ¶ Veritatem nullus ſyncere & omnino digne apprehendere poteſt,& nullus etiã omnino eius eſt exors.in floribus enim(vt prouerbio dici conſuetum eſt)quis delinquet?totum profecto facile eſt,pars autem captu difficultatem nobis affert. totũ principium.pars autẽ ex principio cognitum eſt. ¶ Vnumquodque ex vniuocis maxime omnium dicitur,quod alijs vt alia ſint cauſa exiſtit:vt ignis maxime eſt calidus,qui cauſa eſt cæteris ſenſibilibus vt ſint calida.Ita maxime vera ſunt quȩ alijs cauſa ſunt vt vera ſint,& maxime omnium verum eſt,quod verorum omniũ vt vera ſint cauſa eſt. Et hęc principia veriſſima non aliquãdo ſunt,& aliquando non ſunt,ſed ſemper ſunt,nec ipſorum cauſa eſt vlla,ſed ipſa aliorum ſunt cauſa, etiam horum caducorum atque mortalium.Hinc cognoſcere promptum eſt,ſicut vnumquodque ſe habet vt ſit,ita ad veritatem ſe habere. ¶ Sicut oculi nycticoracum ſeſe habent ad lucem diei,ita intellectus noſtri ad manifeſtiſſima,optima & veriſſima naturæ entia. ¶ Quȩ audire conſueuimus,hæc eadem dici dignamur,admittimuſque:& conſueta nobis notiora,incõſueta vero ignotiora,& cõſuetudinem,maximam vim habere,ipſe leges oſtendunt.Singula vt materia requirit,recipienda ſunt,neque omniũ mathematica certitudo quærenda eſt.Nulli fidem præſtare,niſi ſenſu ſenſualive exemplo vincamur,parui impotentiſque ingenij indicium eſt.Et nihil recipere velle niſi alterius firmatum fuerit authoritate,quędam iudicandi impotententia eſt.Qui autem ſola parua deguſtare valẽt naturę patiũtur defectum,intellectuſque paucitatem.Ex oppoſitis ad percipiẽdã veritatem inſtrui,appararique licebit vt conſuetudine vera audiendi eruditione que recta.Oportet item recte docenti acquieſcere, non omnium mathematicam certitudinem expetere:ſedvnumquodque vt eius natura atque materia requirit. recipere profundæ mẽtis eſſe potẽtis iudicij,ſane atque integræ mẽtis & naturæ.

QVæſtiones.Prima.Quid eſt cauſas in infinitum ſecũdum ſpeciem procedere?quid eas ſecundum rectitudinem procedere in infinitum?quid eſt materiam,formam,efficientem,finem rectitudine in infinitum euadere?Reſpondendæ ſunt diffinitiones prius poſitæ. Secunda Quod nos a veritatis perceptione impediunt?Reſponſio. quinque ſuperius enumerata. Tertia quæſtio. An cauſæ ſecundum ſpeciem in infinitum procedunt?Reſponſio.Nõ quia omnes cauſas,quatuor cauſarum ſpeciebus complectimur, materiã, forma,efficiente,& fine.igitur cauſæ non procedunt in infinitum ſecundũ ſpeciem,quandoquidem ipſarum non ſunt infinitæ ſpecies. Quarta quæſtio quadripartita eſt.prima pars.An materiæ ſecundum rectitudinem in infinitum prodeunt? Reſponſio.Non,quia cum dupliciter vnum fiat ex altero,primo cum ex imperfecto fit perfectum ſine generatione,vt ex catello fit canis ,ex puero fit vir,quia poſt puerum temporis ſucceſſione gs cuadit vir,quemadmodum ex Iſthmijs fiunt Olympia.Iſthmia ludi ſunt Neptuno in Peloponeſo celebrati,ſortiti id nominis ab Iſthmo terra mari adiacente ,& gemino æquore intercepta Olympia vero ſunt ludi olim in honorem Iouis celebrati apud Olympum montem Macedoniæ , a quo & nomen habent. At quia Neptuni minus apud gentiles erat nomen.Iouis autem maius,primum fiebant ludi Neptuno ſacri,deinde Ioui,vt in ordine illorum fieret quodammodo ſucceſſio perfectioris poſt imperfectius .Secundo Vnum fit ex altero per generationem,vt ex ligno fit ignis,& ex ſemincolliuæ fit olius .In ijs quidem quȩ primo modo fiunt ex altero,non fit proceſſus in materijs in infinitum Primo.Quia in ea tranſmutatione idem eſt ex quo fit.vt idem prius puer, & deinde vir,idem prius catelles,& deinde canis,non modo ſpecie,ſed & numero igitur in eis non proceditur ab vna materia in alteram,& alterius naturæ,quare ſecundum directum non proceditur in infinitum.Secundo.Quia huiuſce tranſmutationis determinata ſunt extrema,ſcilicet imperfectum ex quo fit,& perfectum in quod proficiſcitur.At determinatis extremis,media eſſe ĩfinita impoſſibile eſt. Igitur in his non fit progreſſio ab vna materia in alteram ſine ſtatu ,neq; huiuſmodi.igitur proceſſus ſecũdũ directũ ĩfinitus eſt.In ĩs vero quæ ſecundo mõ & generatiõe fiũt ex al-

tero,etiam materiæ in infinitum non prodeunt,Primo,Quia in huiuſmodi permutatione determinata ſunt extrema eſſe inquam & non eſſe,igitur media non erunt infinita.quare in materiis non ſine ſtatu proceditur. Secundo.Quia in ĳs quæ generatione fiunt,ad conſimiles ſpecies fit reflexio,& eiuſdem naturæ gignuntur res,cuius prius genitę fuerunt,vt ex homine fit homo,ex equo equus, ergo & ad conſimilem materiam fit regreſſus.igitur nõ proceditur ab vna in alteram alterius naturę. Tertio.Omnium rerum naturalium quæ ex altero per generationẽ fiũt materia eiuſdem rationis eſt naturæ(vt primus de generatiõe oſtendit)& illa ingenita & corruptibilis eſſe monſtrata eſt, generabilium & corruptibiliũ omnium principiũ.ergo non proceditur ab vna in alterã alterius naturę quare nec in infinitũ. Secunda pars. An formæ ſecundũ rectitudinem in infinitum procedunt Reſponſio.Non,primo,quia ſi formę in infinitũ ſecũdum rectitudinem prodirent,formam diffinitione cõplecti nõ poſſemus. Non enim recte diffiniremus eã eſſe quæ dat eſſe rei,cum nihil daretur quod omnibus poſſet dare eſſe.prioribus enim dare eſſe non poſſet,neque infinita darẽtur quę vni & eidem darent eſſe.At manifeſtum eſt formam diffiniri poſſe. igitur in formis non proceditur ĩ infinitum ſecundum directum.Secundo. Cum formę illę ęquiuoce eſſent,& diuerſę adinuicem naturę prior magis perfectiuſque eſſet quã poſterior,vt priorũ, poſteriorũque recte ordinatorum eſt cõditio.Et ſi non eſſet prior forma,neq; poſterior, vt quę per eam habeat eſſe, quare ſi non eſſet prima (cum & ipſa eſſet prior)neq; poſteriorũ eſſet vlla. At ſi formę in infinitũ procederent, non eſſet prima forma,quę per nullã aliã exiſteret.igitur neq; vlla poſteriorũ, quare nullę eſſent formę,aut ſaltẽ inter eas tolleretur ordo. Tertio.Si formę ſecundũ rectũ in infinitũ procederent,earum tolleretur ſcientia.Tunc em̃ ſcimus,cum ad ſpecies indiuiduas inſecabileſq; deuenimus,ad quas,poſito proceſſu in infinitum,deueniremus nunq̃.Et inſuper intelligentẽ,infinita pertranſire impoſſibile eſt.igitur & infinitarum huiuſmodi formarũ ſciẽtiã habere. Tertia quartę quęſtionis pars. An cauſæ efficientes ſecundum rectitudinem in infinitũ procedũt?Reſponſio.Minime.Et id tribus rationibus cõſimiliter probari poſſet,quibus probatum eſt de formis.pręter quas & hæc quarta adĳcitur.Si vna eſt omnium aliarum efficiens cauſam ipſam eſſe primam efficientem neceſſe eſt. At vna eſt omnium aliorum efficiens cauſa,,optimus rerum author,opifex que mũdi.ipſam igitur eſſe primam neceſſe eſt,quare non fit in infinitũ ꝓgreſſio Quæ em̃ in medio eſt cauſa efficiens,aut citra primã,prima eſſe nequit.Nã illa cũ ſit poſterior,ſuis prioribus cauſa nõ erit. Alioqui eiuſdem & in eodẽ genere cauſæ idem eſſet cauſa & effectus ,vt ſint datę cauſæ a b c d e,inter quas c cauſa eſt in medio & citra(dicitur em̃ cauſa eſſe citra.quæ aliam habet cãm priorem)dico eã non eſſe primã.Nam ſi ſit prima,omnium aliarum erit cauſa,quare erit cauſa a & b.Et cũ per hypotheſin in medio & citra exiſtas habet cauſas priores a & b quarum eſt effectus,idem igitur eiuſdem erit cauſa & effectus,imo aliqđ vt a eſſet prius primo,& c eſſet prima ſimul,& non eſſet prima. Præterea c ſuiipſius eſſet cauſa quę ſunt inconuenientia.Quarta eiuidem quæſtionis pars, Verum in finibus fiat ſecundum directum ſine ſtatu progreſſio?Reſponſio. Nequaq̃. Ad quod probandum tres eędem quæ de forma adductæ ſunt,adduci poſſunt rationes,ex parte inq̃ diffinitionis,conditionis priorum & poſteriorum,& ſciẽtię tollendę. Præterea & tres aliæ ad idem cõprobandum adĳciuntur,prima Si eſt aliqua cauſa quæ aliarum gratia non ſit,ſed õnia alia ipſius ſint gratia,aliqua eſt prima,& non proceditur in infinitũ Sed aliqua eſt cauſa quæ aliarum cauſa non eſt,ſed omnes alię ipſius ſunt gratia,igitur deuenitur ad vnam primam cauſam finalem,& non in infinitum proceditur. Secunda. Si fines in infinitum ſine ſtatu prodirent nihil eſſet optimum,quandoquidem dato quocunq; fine dabilis eſſet alter eo prior & pręſtantior .Finis enim præſtantior eſt iis quæ ſunt in finem. Imo neque vllũ eſſet in natura bonũ quia nihil bonum eſſe poſſet,niſi ab optimo ſuam accipiat bonitatem,quemadmodum nihil luminoſum eſt niſi a lucido ſuſcipiat lumen,a ſeipſo enim ſuſcipere non poſſet. At ab optimo nihil ſuã bonitatem accipere poſſet,cum non eſſet optimum igitur nullũ eſſet bonũ. Et quamuis eſſet aliquod natura optimum,nullus conaretur ad ipſum,quia cũ infiniti eſſent fines,& infinita pertranſire impoſſibile ſit,impoſſibile eſſet ad ipſum peruenire,quẽadmodũ ſi ſummus eſſet gradus infra quẽ eſſẽt infiniti gradus pertranſeundi,nunq̃ quiſq̃ ad ſummũ illum gradũ cõſcendere poſſet,cũ non valeret vnq̃ ĩfinitos illos gradus ꝑmeare. Tertia ratio. Si fines in ĩfinitũ ſecũdũ rectũ procederẽt , nullꝰ eſſet ĩtellectus actiuus,Nã intellectus actiuus finẽ habet & terminũ in quo ſtat,vtpote felicitatẽ actiuam, ſũmũ agibiliũ bonum,Si aũt in infinibus ſine ſtatu fieret ꝓgreſſio,vnuſq; finis eſſet alterius gratia & ille rurſum alterius,& ita ſine termino,non eſſet aſſignandus finis optimus,in quo vltimate quieſceret intellectus,cum dato quocunque,vt felicitate,ſemper eſſet dandus vlterior.quare nullus eſſet intellectus actiuus. Et cum is ad contemplatiuum ordinetur , qui in optimi finis contemplatione ſuum conſtituit terminum,pari ratione neque contemplatiuus eſſet intellectus. Si enim non ſunt media ordinata in finem , neque finis erit . quare omnis auferetur cum recta actio ,tum contemplatio, Id autem inconueniens. Quinta quæſtio. An veritas ſit facilis?Reſponſio.veritas quodammodo captu difficilis eſt & quodammodo facilis. Et id intellige de veritate in diſciplinis tradita,per quam Ariſtoteles mentem erigit ad veritatem rerum. Patet primo,quia veritatem nullus ſyncere & omnino digne apprehendere poteſt,vt neque claritatem ſolis perfecte intremulaque oculi acie contueri igitur veritas quodammodo (vt ſol ad videndum)intellectu difficilis eſt. Nullus etiam omnino eſt veritatis exors,hoc eſt a perceptione veritatis penitus excluſus & alienus,vt nulli natura negata eſt facultas quoquo pacto ſolem intuendi. Siquidem cuique mentis eſt oculus ad veritas.

tem percipiendam, vt corporis oculus ad colores & lucem. In foribus enim (vt trito prouerbio dicitur) qui delinquet? hoc eſt quis in ſcientiarum principijs oberrabit, qui diſciplinarum ſunt fores, & oſtia. Igitur veritas quodammodo captu facilis eſt. Secundo. Totum ſiue principium captu facile eſt, quia per ſe & ſine alterius demonſtratione notum eſt, ſicut lux videri facilis eſt, pars autem, ſiue ex principio cognitum difficultatem nobis vt capiatur affert. Nam ex alio ſuam debet cognitionem recipere, quemadmodum color per lumen videri, igitur veritas quodammodo facilis eſt, & quodammodo difficilis. Et principium diſciplinę hic totum dicitur, quod æquiualenter omnes continet concluſiones, & complicet quæ per ipſum demonſtrantur, perinde atque lux ſiue lumen in ſe diceretur omnes colores complecti, quos explicat, redditque viſibiles. Et propoſitio ex principio cognita dicitur pars, quod quædã videatur eſſe principij quo demonſtratur particula, minor quidẽ principio, quod per ipſum & aliæ oſtendantur cõcluſiones, vt albedo diceretur pars luminis, quod particularis ſit color lumine conſpicuus, quo quidem lumine alij itidem colores producuntur, fiuntque viſibiles. Sexta quęſtio. A quo entia ſuam veritatem ſumunt? Reſponſio. A maxime vero, cætera entia ſuam veritatem ſumunt, non quidem capiendo veritatem pro veritate propoſitionũ ſed rerum, Patet, quia ſicut ex vniuocis eiuſdemque naturæ entibus id maxime omnium tale dicitur, quod alijs vt talia ſint cauſa exiſtit, (ſi enim id propter quod alterum eſt tale, eſt magis tale, id propter quod omnia ſunt talia, eſt maxime tale, vt ignis maxie eſt calidus, qui cauſa eſt cęteris ſenſibilibus vt ſint calida) ita in æquiuocis, imo potius, id dicitur maxime omnium tale, quod cæteris omnibus vt talia ſint cauſa eſt, vt ſi ſol omnium clarorum cauſa ſit ęquiuoca, cæteriſque vt clara ſint præſtat, merito ſol omnium clariſſimus dicitur, ſic & maxime verum eſt, quod verorum omnium vt vera ſint cauſa eſt. Tunc ſic formatur ratio. Ab eo quod omnibus alijs vt vera ſint cauſa eſt, ergo a maxime vero omnia ſuam accipiunt veritatem. Et eodem modo oſtendendum eſt a ſummo ente omnia ſuam accipere entitatem, a ſummo bono ſuam bonitatem, a maxime potente ſuam poteſtatem. Quare ſicut primum ens, omnium entium principium eſt, ita ipſum, quia maxime verum, omnium verorum eſt principium, & vt ſumme bonum, omnium bonorum, quare etſi idem ſit re ipſa maximeque vnum, tamen eſt diuerſa ratione, ob quam quidem diuerſitatem pluraliter appellantur principia. Et hæc principia non aliquando ſunt & aliquando non ſunt, ſed ſemper, quemadmodum principia (quæ huiuſmodi principiorum rerum remotiſſima ſunt veſtigia) non aliquando ſunt vera, & aliquando falſa, ſed ſemper vera & neceſſaria. Nec ipſorum principiorum rerum cauſa eſt vlla (vt neque principiorum in diſciplinis) cum ſint primæ cauſæ, ſed ipſa aliorum omnium ſunt cauſa, etiam horum caducorum atque mortalium, vt ſol omnium ſol lumine illuſtratorũ cauſa eſt vt ſint illuminata, non modo orbium cæleſtium; ſed & aeris & aquæ, rerumque ſenſibilium. Non tamen omnia æque veritatem ab ipſo maxime vero ſuſcipiunt, ſed quæ ei immediatiora ſunt & propinquiora, perfectius, quæ vero mediatiora & remotiora minus. Vnumquodque enim quanto magis ſuæ propinquat origini, tanto quoque puriorem ſuam retinet naturam atq; ſeruat, vt lumen quanto ſoli vicinius eſt, tanto ſplendet illuſtrius, vimque mortalium tranſcendit oculorum, perinde atque diſpoſitis per diſtantiarum aliquanta interualla ſpeculis collateraliter, quod propinquius eſt exemplari, perfectiorem eius habet imaginem, minus autem perfectam, quod remotius, & euaneſcentem propemodum vmbratilemque habet, quod a ſpectante in ſpeculis eſt diſtantiſſimum. Vt etiam propoſitiones in diſciplinis propinquiores principijs, perfectius illis cognoſcuntur & immediatius, remotiores autem minus. Quare vt vnumquodque ſe habet vt ſit, ita & ad veritatem. Aequaliter enim vnumquodque diſtat a primo ente, & maxime vero, cum ſit idem, quare quod magis, perfectiuſq; eſt magis eſt verum, vt entia ſupramundana ipſi immediatiora & propinquiora. Et quod minus eſt imperfectiuſque ſubſiſtit, minus itidem eſt verum, vt hæc ſenſibilia a fonte omnis entitatis veritatiſque diſtantiora. Septima quæſtio. A quo veriora naturæ entia cognoſcendi nobis adeſt difficultas? Reſponſio. A noſtri intellectus imbecillitate, vt difficultas percipiendi maxime viſibile, non ex defectu viſibilis, ſed debilitate viſus prouenit. Patet, quia ſicut oculi nycticoracum ſeſe habent ad lumen diei, ita intellectus noſtri ad manifeſtiſſima, optima & veriſſima naturę entia. At quod oculi nycticoracum ſiue coruorum nocturnorum (quas noctuas dicunt) difficultatem habent percipiendi lucem diei, non culpa lucis prouenit, ſed infirmitate oculorum. Igitur quod intellectus noſter difficile admodum cognoſcat veriſſima naturæ entia, non eorum occaſione euenit, cum ſint ſuapte natura maxime cognoſcibilia, ſed infirmitate noſtri intellectus, qui ad eorum intelligentiam perueh non poteſt, niſi interiectione viſibilium, quemadmodum debilis oculus ſolem ferre non poteſt niſi ĩterpoſita manu aut velamine minuente vim radij. Octaua quæſtio. Quæ veritati percipiendæ obſiſtunt? Reſponſio. Primo obſiſtit conſuetudo audiendi falſa, eruditioque non recta. Patet, quia quę audire conſueuimus, hęc eadem dici dignamur, admittimuſq;, & conſueta nobis notiora, inconſueta vero ignotiora ſunt. Et conſuetudinem maximam vim habere, ipſæ leges oſtendunt, quæ patrię conſuetudines, legum habere pondus & maieſtatem ſinunt. Qui ergo conſuetus fuerit audire falſa, illa dici permittit & falſa ei notiora erunt, vera autem ignotiora. Atqui falſa dici permittit, falſaque veris notiora recipit, a veritatis perceptione impeditur, igitur conſuetudo audiendi falſa veritati percipiendę obſiſtit. Secundo. Recte docẽ ti aſſentire nolle, niſi quod dicit vt mathematicus demonſtret, veritati percipiendę obſtat. Nam ſingula vt materia requirit percipienda ſunt, neque omnium mathematica certitudo quærenda eſt, atqui recte do

centi aſſentire recuſat,niſi docens quod dixerit vt mathematicus demonſtret, non ſingula vt materia requirit recipit,igitur a veritate percipienda impeditur. Tertio. Nulli fidem præſtare niſi ſenſibile ſit,ſenſibilive conſtet argumento, cognoſcendæ veritati impedimentum præſtat. Nam nulli fidem præſtare niſi ſenſu exemploque vincamur,parui impotentiſque ingenij indicium eſt, ſicut nihil videre poſſe niſi vitreis ſpecillis adhibitis,impotentis oculi eſt argumentum. At paruum impotenſq; ingeni, veritati percipiendæ pcæbet obicem, igitur & nulli fidem præſtare niſi idipſum ſenſibile ſit. Quarto nulla niſi alicuius vrgente autoritate recipere, veritati percipiendæ præbet obſtaculum. Patet,quia nihil recipere velle niſi alterius autoritate firmatum fuerit,quædam iudicādi impotentia eſt,ſicut ambulare non poſſe niſi baculi ſubſtentaculo aut innixu,quædam eſt impotentia inambulandi At iudicandi impotentia,veritati percipiendæ obſiſtit,vt impotentia videndi,colori aut luci pcipiendæ,igitur nulla recipe niſi alterius autoritate firmata fuerint, veritatē ne percipiatur impedit. Quinto. Non poſſe niſi parua deguſtare,veritati percipiendæ impedimentum præſtat. Patet,quia qui ſola parua deguſtare poſſunt,naturæ patiūtur delectum, intellectuſque paucitatē, vt qui ſola debilia videre poſſunt,oculi patiunrur viſuſque defectum. At qui naturę patiuntur defectum,intellectuſque paucitatem, a veritatis perceptione impediuntur, vt qui pupillæ patiuntur defectum,& viſus paucitatem,impediuntur a perceptione viſibilis,igitur non poſſe niſi parua deguſtare,veritatis perceptionem impedit. Nona quæſtio. Quibus ad veritatem percipiendam pręparamur? Reſponſio. Quinque oppoſitis. Primo conſuetudine vera audiendi eruditioneque recta. Patet. Nam conſuetudo audiendi falſa,eruditioque non recta,veritati percipiendæ obſiſtit. Ergo ex oppoſito conſuetudo vera audiēdi,& eruditio recta,ad veritatem percipiendam valet, oppoſitarū enim cauſarum oppoſiti ſunt effectus. Secundo. Recte docenti faciliter aſſentiendo, quanuis quod dicit,non ſemper vt mathematicus demonſtret,ad veritatem cognoſcendam īducimur Patet, quia ad veritatem percipiendam oportet recte docenti acquieſcere, neque omnino mathematicam certitudinem expetere, ſed vnum quodque vt eius natura atque materia requirit recipere. Igitur oportet veritatis cupidum recte docenti faciliter aſſentire, quanuis quod dicit, vt mathematicus non demonſtret. Tertio. Non omnium ſenſum,ſenſualemque perceptionem requirendo, ad veritatem percipiendam iuuamur. Patet,quia ad eam cognoſcendam oportet profundæ acutæque mentis eſſe. At profundæ mentis eſt ea intelligere & cognoſcere quæ ſenſu etiam non conſtant, ſicut parui impotentiſque ingenij indicium eſt non credere niſi ea quæ ſenſu percipiuntur, igitur non omnium ſenſum ſenſualemque perceptionem requirendo,ad veritatem percipiendam inſtruimur. Quarto. Non omnium quæ recipienda ſunt,autoritatem efflagirando,ad veritatem percipiendam recte diſponimur. Patet. Nam ad eam percipiendam oportet animum potentis eſſe iudicij. At potentis iudicij eſt non ſemper autoritatem requirere,ſicut ex oppoſito ſoli inniti autoritati, quædam iudicādi impotentia eſt. Igitur non omnium admittendorum autoritatem efflagitando, ad veritatē percipiendam recte diſponimur. Quinto. Alia quam parua deguſtando,ad veritatem cognoſcendam præparamur. Patet,quia ad eam deprehendendam oportet eſſe ſanæ & integræ mentis, at ſanæ & integræ mentis eſt, magna & captu difficilia intelligere poſſe,quemadmodum ex oppoſito,nō poſſe niſi parua deguſtare,quidem naturæ defectus,ſiue naturalis impotentia, & intellectus eſt paruitas, igitur magna & ardua mente deguſtando,ad veritatem dignoſcendam apparamur,

Cap. III.

QVę diſputat,ſunt hæc quindecim. Primum. Vnum alicuius vnius diſciplinæ ſit omnes cauſas conſiderare? Secundum. Si plures exiſtant, vtrum principalior ſit quæ per vnū quodque generum cauſarum, aut quæ per plura demōſtrat? Tertium. Quam liceat vocare ſapientiam? Quartum. Vtrum quę ſubſtātiarum? Quintum. Vtrum communes conceptiones,communiaque principia ad aliquam diſciplinam vnam pertineant? Sextum. An omnium ſubſtantiarum vna ſit ſcientia ſola, aut plures? Septimum. Vtrum circa ſubſtantiam ſolum, aut circa ſubſtantiam & eius accidentia, eadem ſcientia atque contemplaria verſetur? Octauum. Vtrum omnes ſubſtantiæ ſenſibiles ſint, aut pter eas ſint aliæ q̄dam deponendæ? Nonū. Vtrū prima genera ſint prima principia? Decimū. Quo pacto ſuſcipere oporteat principia? Vndecimū. Vtrū corruptibilium & incorruptibilium eadē ſint principia aut diuerſa? Duodecimū. Vtrū corruptibilium principia ſint corruptibilia? Decimūtertiū. Vtrū vnum & ens, rerū ſubſtātię ſint? Decimūquatum. Vtrū puncta, ſupficies, & corpora ſubſtantiæ ſint rerū? Decimumquintum. Vtrum præter ſenſualia ſint ponendæ ſpecies?

QVindecim quęſtiones quę in tertio libro diſputantur, ſunt hæ. Prima. Vtrum vnius diſciplinę ſit omnes cauſas conſiderare? Reſponſio. eſt, ſcilicet ſupremæ diuinęque philoſophię, quæ pręcipue cauſam cauſarum conſiderat, & minus principaliter cæteras omnes, quod ad primæ cauſæ cognitionem perducant. Secunda. Si plures exiſtãt diſciplinæ conſiderantes cauſas, vtrum ea principalior ſit quæ per vnumquodque genus cauſarum demonſtrat, vel ea quę per plura cauſarum genera? Reſponſio. Ea quæ per vnumquodque genus cauſarum demonſtrat, principalior eſt. nam maiorem demonſtrandi habet certitudinem, pluribuſque medijs vtitur. Vnaquęque quidem diſciplina, ſui generis ſubiecti proprias conſiderat cauſas. Tertia. Quam diſciplinam liceat vocare ſapientiam? Reſponſio. Eã quæ maxime ſcibilia, primas cauſas, & prima principia, imo primum rerum omnium principium contẽplatur. Quarta. Vtrum eam licet vocare ſapientia, quę eſt ſubſtantiarum? Reſponſio Licet. Principaliter enim metaphyſica ſubſtantias contemplatur, & minus principaliter accidentia. Quinta. Vtrũ communes conceptiones, & communia principia ad aliquam vnam pertineant diſciplinam? Reſponſio. Pertinent, vtpote ad ſapientiam, vt poſt oſtendetur. Sexta. Vtrum omnium ſubſtantiarum vna ſit ſcientia ſola, aut plures? Reſponſio. Plures. Nam ſubſtantiarum corruptibilium eſt naturalis philoſophia, cœleſtium aſtronomia, & intelligibilium metaphiſica. Septima. Vtrum circa ſubſtantiã ſolum, an circa ſubſtantiam & eius accidentia, eadem ſcientia verſetur? Reſponſio, Circa ſubſtantiã & eius accidentia. Nam accidentales proprietates conducunt ad ſubſtantiarum naturam cognoſcendam, vt naturalis philoſophia circa res naturales, ipſarũ motus & mutationes obuerſatur, & aſtronomia circa corpora cœleſtia, & ipſorum lationes. Octaua. Vtrum omnes ſubſtantiæ ſenſibiles ſint an pręter eas ſint aliæ quædam ponendę? Reſponſio. Præter ſenſibiles ſubſtantias ponẽdæ ſunt aliæ ſcilicet ſubſtantię ſolum intelligibiles, quarum ſenſibiles ſubſtantiæ imagines ſunt & veſtigia, ſicut præter ſenſum eſt intellectus, præter accidens eſt ſubſtantia, præter mundum ſenſibilem eſt mundus intelligibilis, pręter imaginem eſt exemplar. Nona. Vtrum prima genera ſint prima principia? Reſponſio. ſunt ſecundum materiam ſubiectam, vt prima genera logica ſunt prima principia logica, q̃ ſunt decem p̃dicamẽta, & prima genera phyſica, ſcilicet materia & forma ſunt prima principia phyſica. Decima. Quomodo ſuſcipere oportet principia? Reſponſio. ſi dignitates ſunt, ſola terminorum cognitione habita admitti debent. Si vero poſitiones fuerint, declaratione dialectica & inductione, ſimilitudine, aut alia quauis perſuaſione ſunt manifeſtanda. Vndecima. Vtrum corruptibilium & incorruptibilium eadem ſint principia? Reſponſio. Non, ſaltem conſtitutiua. Nam corruptibilium principia ſunt materia & forma incorruptibiliũ aut actus & potẽtia, longe alterius naturę & ſpeciei. Duodecima. Vtrum corruptibilium principia ſunt corruptibilia. Reſponſio. Vnum corruptibile eſt ſcilicet forma, alterũ vero incorruptibile, ſcilicet materia. Decimatertia. Vtrum vnum & ens ſit ſubſtantię, principiaque rerum? Reſponſio. Summe vnum, & ſumme ens, omnium rerum ſubſtãtia eſt. & principium effectiuũ, nullius conſtitutiuũ vnũ. & nõ ſunt & ens duo re ipſa diuerſa, ſed ratiõe ſola. Decima quarta. Vtrum puncta, ſuperficies & corpora ſunt ſubſtantię, & principia rerum? Reſponſio. Non, quia accidentia ſunt. Ex accidentibus autem non conſtituitur ſubſtantia. Decima quinta. Vtrum præter ſenſualia ſingulariaque ſenſibilia ſint ponendæ ſpecies & Ideæ rerum vt homo Idealis, & ſic de alijs? Reſponſio. Non, Ponunt quidem ideas Platonici, eas autem negant Peripatetici & recte. Et has quæſtiones Ariſtoteles ad vtramque partem diſcutit. Sed non viſæ ſunt ei' rationes hic poni debere, quare hac breuiuſcula ad eas reſponſione contenti abire debemus pro introductoria declaratione.

ℭ Cap. IIII.

ENs quod ſubſiſtit. Et horum quoddam ſubſiſtit ab altero. quoddam in altero. quoddam ſub altero. quoddam ab altero. ex altero & per alterũ, & alterius gratia. quoddam vero ſubſiſtit neque ab altero, in altero, ſub altero, ex altero, per alterũ, neq; alterius gratia: ſed cætera omnia ab ipſo ſunt. & ipſius gratia. Et ipſum, entium principaliſſimum eſt, maxime ens, & vt ens maxime omnium ſubſiſtens. Et omnes entium modi ad ipſum reducuntur, ſicut diuerſi ſalubrium modi reducuntur ad ſanitatem. ℭ Tres primi firmiſſimi pricipij cõditiones. Notiſſimum eſſe debet, nõ conditionale, & ꝙ quemlibet cognoſcẽtẽ & cuicunque & diſciplinarum accedentẽ habere oportet. ℭ Quatuor ediuerſo circa ipſũ errores. Primus eſt ipſum demonſtrare volẽtiũ. Secund' ipſum negantium. Tertius contradictoria concedentium. Quartus, ipſa negãtiũ.

ENs diffinitur, eſt quod ſubſiſtit, ſiue per ſe, vt ſubſtantia, ſiue in alio, vt accidens quod ſicut ęquiuoce ens dicitur, aliaque ratione quam ſubſtantia, ita & homonyme ſubſiſtere. Multiplicia autem ſunt entia. Nam primo quædam ſunt ab altero tanquam efficiente, vt calor ab igne. Secundo, quędam ſunt in altero tãquam ſubiecto, vt forma & eſſentialis &

accidentalis.eſſentialis tamen perfectius ineſt materiæ, quod & pars ſit coeſſentialis, & cum ea totum compoſitum conſtituens. Tertio, quædam ſunt ſub altero,& ea ſunt quæ altero naturæ dignitate ſunt inferiora,vt omnia ſub primo ente ſunt,hæc quidem immediatius,illa vero mediatius,ſicut omnes gradus vnius ſcalæ ſunt ſub ſupremo gradu.Quarto,quædam ſunt ab altero, ex altero, per alterum,& alterius gratia,vt homo eſt ab homine, ex corpore, per animam, felicitatis conſequendæ gratia.Quinto,quoddam eſt quod neque eſt ab altero,neque in altero,neque ſub altero, neque ex altero,neque per alterum,neque alterius gratia,vt ſummum ſupremumque ens,a quo, ſub quo,& cuius gratia ſunt omnia.Et ipſum, entium principaliſſimum eſt.nam perfectiſſime, ſufficientiſſimeque ſubſiſtit ſine indigentia & depẽdentia, & maxime eſt ens, cuius ſubſiſtendi modum nulla alia entia pertingunt,ſed citra deficiunt. Et omnes modi entium ad ipſum reducũtur, vt ſalubria ſanitatemque conferentia ad ſanitatem,imo perfectius. Nam primo ſalubria ad ſanitatem reducuntur vt efficientia ad effectum.Entia autem omnia ad primum ens,vt effectus ad efficiens reducuntur,& quidem verius.nam hic poſterius reducitur ad prius,illic vero contra. Secundo ſalubria ad ſanitatem reducuntur vt conſeruantia ad conſeruatum. Omnia autem entia ediuerſo referuntur ad ipſum primum ens vt conſeruata ad conſeruans,quare perfectius. Tertio ſalubria in ſanitatem reducuntur, vt media ordinata in finem,ad ipſum finem, ita & omnia ad ipſum primum ens.hæc quidem vt finem præcipuum & vltimatum,illa vero vt ad finem non vltimatum. Quare iterum entia perfectius in primum ens quam ſalubria in ſanitatem reducuntur. Et quanuis iſtorum modorum nõnulli re ipſa coincidant,eidemque conueniant,vt primus & tertius,primus itẽ & quartus.ratione tamen differunt,& ex eis quatuor colliguntur modi differentes & repugnantes. Primus Entium quoddam eſt ab altero,ſub altero,& alterius gratia,non tamen ex altero,in altero,& per alterum,vt materia non eſt ex alio,vt parte ſua eſſentiali; neque in altero vt ſubiecto, neque per alterum vt formam. Secundus.Entium quoddam eſt ab altero ſub altero, & alterius gratia, & in altero non tamen ex altero,neque per alterum, vt forma & ſubſtantialis & accidentalis eſt in ſubiecto,non tamen ex altero vt materia, neque per alterum tanquam formam, quia formæ non eſt forma,ſicut neque materiæ eſt materia. Tertius.Entium quoddam eſt ab altero,ſub altero,alterius gratia,ex altero,& per alterum,non tamen in altero,vt eorum compoſitum ex altero eſt tanquam materia,& per alterum vt formam, non tamen in altero vt ſubiecto. Quare perſpicuum eſt omnibus entibus preter primum hos tres conuenire ſubſiſtendi modos,ſcilicet ab altero,ſub altero,& alterius gratia. Quartus.Entium quoddam neque eſt ab altero,neque in altero,neque ſub altero,neque ex altero,neque per alterum,neque alterius gratia,vt ſupremum & præcipuum ens maxime omnium & pleniſſime ſubſiſtens. Tres primi & firmiſſimi principij cõditiones. Prima. Ipſum notiſſimum eſſe debet, (vt primum omnium lucidorum, debet eſſe clariſſimum) quia debet eſſe per ſe manifeſtiſſimum,& cui intellectus naturali lumine clarius quam cæteris dignitatibus aſſentiat,perinde atque oculus ſuapte natura clarius dijudicat de maximo viſibili quam minus viſibili.

Secunda Huiuſmodi principium non debet eſſe conditionale. Vnde conditionale principium eſt quod ſolum ex conditione verum eſt,ſublataque conditione nihil prorſus habet veritatis.vt ſi eſſet lux infinita,nihil haberet tenebrarum.Siquidem ſublata conditione,falſum eſt lucem infinitam nullas habere tenebras,cum nulla ſit lux infinita. Sic ſi mũdus eſſet infinitus,a nullo contineretur. Si calor eſſet infinitus,infinitæ eſſet virtutis,& cætera omnia corrumperet. Et alia magnum nonnunquam habent momentum ad diſciplinas & analogias impoſſibiles. Nonnulla autem principia conditionalia videntur ob coniunctionem conditionalem eis adiunctam, non tamen ſunt, quia in prædicatiuam(quam cathegoricam dicũt) & omnino aſſertiuam facile ſeruata eadem ſententia cõmutantur,ſublataque conditione nihilominus ſunt vera,vt ſi ab ęqualibus demas æqualia,reſidua ſunt ęqualia,in hanc reſoluitur,ab æqualibus dempta ęqualia,reſidua relinquunt æqualia. Tertia. Neceſſe eſt quemlibet cognoſcentem,& cuicunque diſciplinæ accedentem,ipſum primum principium habere.hoc eſt eius cognitis terminis illi naturali lumine intellectus aſſentire. Vnde ſpecialium ſcientiarum dignitates habere debet is qui tales ſcientias vult conſequi,non tamen neceſſe eſt eas habere ad alias ſcientias conſequẽdas. At primum principium habere debet tam qui alias a metaphyſica ſcientias vult aſſequi,quam qui metaphyſicam. Et qui ipſum negauerit,haud minus impedietur a geometris conſequenda,quam ſi geometriæ negaſſet principia. Nam ſicut qui magis lucidum videre non poteſt,neq; minus quidem videbit vnq̃,& qui non videt ſolem, neq; candelam, ita qui primum principium quod eſt notiſſimũ, non receperit,neq; ſpeciales ſciẽtiarum dignitates ſuſcipiet. At qui ſpeciales ſcientiarum dignitates non admittit,non poteſt ſpecialem illam ſcientiã conſequi.Ergo qui primũ principium non concedit,non poteſt ſpecialem ſcientiam aliquam conſequi. Quatuor circa primum principium errores. Primus eſt ipſum demonſtrare volentium, & hi imbecilli ſunt animo,non potentes dijudicare inter per ſe notum,& per aliud. Secundus eſt ipſum negantium,ſed ore tantum,nam mente negare non poſſunt,ſicut qui ſolem intuetur,etſi ore neget ſe ſolem videre,nihilominus tamen videt. Tertius eſt contradictoria concedentiũ, ponentiumque duo contradictoria ſimul eſſe vera,ad quem errorem ſequitur oppoſitum primi principij,quod idẽ ſimul eſt,& non eſt. Quartus eſt contradictoria negantium,ponentiumque duo contradictoria ſimul eſſe falſa,ad quem ſequitur etiam oppoſitum primi principij, quod idem neque eſt,neque non eſt,quod repugnat huic primo principio,quodlibet eſt,vel non eſt.

QVęſtiones. Quid,quot,nonne entis vt ens eſt,huius ſcientiæ ſit conſideratio.nonne potius ſit ſubſtantiæ.nonne accidentia etiam conſideret.vnum.multa.vnius priuationem,& negationẽ:imo & omnia, ſubſtantias omnes,omniaque accidentia.anvnum ab ente diuerſam nomi net naturam,vtrum communes dignitates huius ſint diſciplinę. vtrum principiũ hoc,impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe,firmiſſimum ſit & primum. ¶ Elementa. Entis quatenus ens eſt conſideratio eius eſt diſciplinę quæ ſupremas cauſas & ſuprema principia rimatur. ¶ Potior conſideratio eius entis merito cenſenda eſt,a quo vt principio cætera pendent,& propter quod cætera ſunt. Accidẽtia enim ad ſubſtantiam ſeſe habent vt ſalubria ad ſanitatem . Vnum & ens,eadem ſunt natura,& ſeſe vt principium & cauſa conſequũtur:ratione tamen diuerſa ſũt vnum,multa,vnius negatio,priuatio,oppoſita ſunt:oppoſitorum autem eadem eſt diſciplina. Quilibet ſenſus vnus,omnium ſui ſenſibilis generis ſpecierum atque priuationum eſt:& quęlibet ſcientia vna,ſui generis ſpecierum.entis autem vt ens eſt,ſpecies ſunt eæ quę ſubſtantiæ,& quę accidentium. Idem eſt ens,& vnum ens vt ens homo:& vnus homo. nec vnum alicuius generatione abeſſe poteſt, neque cuiuſpiam corruptione,ſed ſimul ſunt,& ſimul non ſunt: & ſicut vnumquodque ꝑ ſuam ſubſtantiam ens eſt,ita eſt & vnum. ¶ Communes dignitates commnuniſſima principia ſunt,& quæ vnicuique cõmuniter vt entia ſunt attribuuntur,& quibus inferiores diſciplinę ad ſuam materiam contractis vtuntur,

QVęſtiones. Prima,quid eſt ens? Reſpondetur diffinitio prius data. Secunda,quot ſunt modi entis? quot primi principij conditiones? quot circa ipſum ſunt errores? Reſpondentur diuiſiones priua datę. Tertia .Nonne entia vt ens eſt,huius ſcientiæ ſit conſideratio? Reſponſio.eſt. Nam entia quatenus ens eſt, conſideratio eius eſt diſciplinæ,quę ſupremas cauſas & ſuprema principia rimatur. igitur entis quatenus ens eſt,huius diſciplinæ conſideratio eſt. Quarta. Nonne conſideratio huius diſciplinæ potius eſt ſubſtantiæ? Reſponſio,eſt . Nam potior conſideratio eius entis merito cenſenda eſt,a quo vt in principio cætera pendent,& propter quod cætera ſunt,principalioris enim entis principalior eſt conſideratio. At a ſubſtantia vt principio cætera vtpote accidentia pendent,quorũ ſubſtantia eſt productiua,& propter ſubſtantiam ſunt accidentia,vt caliditas,leuitas,raritas, ignis, ad conſeruationem propriamque operationem. ignis igitur conſideratio potior huius diſciplinæ eſt ſubſtantię. Quinta. Nonne hęc diſciplina etiam accidentia conſiderat? Reſponſio. Etiam ſed minus principaliter,& quatenus perducunt nos ad cognitionem ſubſtantiarum. Patet.nam accidentia ad ſubſtantiam ſe habent vt ſalubria ad ſanitatem. ſunt enim accidentia effectiua conſeruatiuaque ſubſtantiarum,& media ad ſubſtantiam ordinata,ſicut ſalubria ſanitatis. At ſcientia conſiderans ſanitatem,etiam conſiderat ſalubria , ſanitatemque conferentia , ſcilicet medicina . Ergo & hęc diſciplina conſiderans ſubſtantias , etiam conſiderat accidentia. Sexta quæſtio. Vtrum hęc diſciplina vnum conſideret? Reſponſio. Conſiderat, Nam vnum & ens eadem ſunt natura , & ſeſe vt principium & cauſa conſequuntur,quanuis ratione diuerſa ſint. Sicut enim omne principiũ eſt cauſa,& omnis cauſa principiũ,ita omne ens eſt vnũ,& omne vnũ eſt ens. ergo ſicut iſtius diſciplinæ eſt conſiderare ens,ita & vnum. Quę enim diſciplina vnum eorum quæ ſunt eadem natura,& ſe conuertibiliter conſequuntur,conſiderat,& alterum conſiderabit. Septima quæſtio. Nonne hęc diſciplina etiam multa,vnius negationem,vniuſque priuationem conſiderat? Reſpõſio.conſiderat. Nam vni hęc tria.ſcilicet multa,vniua negatio,& vnius priuatio,oppoſita ſunt. Summe enĩ vnum omnino multitudinis eſt expers , & citra ipſum omnia ad multitudinem labuntur (vt numeri omnes a prima numerorum origine procedẽtes) hęc quidem minus,vt quę ſumme vni ꝓpinquiora ſunt,& hęc magis,vt quę ab eo ſunt remotiora.quod in numeris cernere quamfacillimum eſt. Et quanuis omnia citra ſumme vnum etiam vnitatis naturam retinet,& nomen ,non tamen eo modo vnum dicuntur,quo primum ens.hoc enim primo & excellentiſſime eſt vnum,alia vero,quia ipſius veſtigia ſũt & imagines,illiuſque vnitatem participant,ſicut vnitas numeralis non ſolum vna eſt, ſed ab ea etiam omnis numerus vnus eſt , & ipſa omnem denominat atque efformat numerum , vt vnus quaternarius , quinarius . Alio tamen modo numerus eſt vnus , & vnitas eſt vna . Ita prima vnitas eſt vnitas ſimplex , rerum vero inferiorum eſt vnitas multiplex , aut multitudo vna. In ſumme vno ſimiliter nulla eſt vnius negatio , ſicut nec imperfectio . eſt enim ipſum eminenter omnia, & rerum omnium unitates in ſe perfectiſſime & exemplariter tenet ſicut vnitaa numeralis æquiualenter eſt omnes numeri,& omnes in ſe numeros intime complicat. At primum poſt ipſum, aliquantum ad vnius negationem labitur,quia alterius extremi ſcilicet non vnius aliquid participat; quandoquidem non eſt ipſum ſumme vnum . Et ſic ad inferiora deſcendendo,quãto plua deſcendi-

tur & magis ad imum accedit ur extremum, tanto plus de negatione vnius, & minus de natura vnius habetur, donec ad infimum, ex oppoſitoque collocatum cum non ente extremum, ſcilicet non vnum deueniatur, quanto enim medium cuiquam extremo propius eſt, tanto plus illius, & minus alterius participat. Et ita de priuatione vnius dicendum. At hic negatio & priuatio non logicam dicibilium aut propoſitionum conditionem important, ſed metaphyſicam, & rerum, ſecundũ materiam ſubiectam. Igitur ſicut hæc diſciplina eſt vnius, ita & multorum, negationis vnius & priuationis. oppoſitorum enim eſt eadem diſciplina. Octaua quæſtio. Verum hæc diſciplina omnia conſiderat, ſcilicet ſubſtantias omnes, & omnia accidentia? Reſponſio. Conſiderat. Primo, quia ſicut ſe habet ſenſus ad ſua ſenſibilia, & eorum priuationes, ita hæc diſciplina ad ens, & entis ſpecies. vt enim ſenſibilia, obiecta ſunt ſenſus, ita ens & eius ſpecies, huius diſciplinæ. At quilibet ſenſus vnus, omnium ſui generis ſenſibilis ſpecierum & priuationum eſt. quod ex ſingulorum inductione facile cognoſcitur. Nam viſus eſt omnium ſpecierum coloris (quod ſuum eſt ſenſibile genus) & tenebrarum & auditus omnium ſpecierum ſoni, ſui quidem generis ſenſibilis, & ſilentij eius priuationis. Ita olfactus omnium ſpecierum odoris, guſtus, ſaporis, & tactus tangibilium. igitur & hæc diſciplina omnium eſt ſui generis ſcibilis & ſubiecti, ſcilicet entis ſpecierum. Ad ſpecies entis ſunt eædem, quæ ipſius ſubſtantiæ & accidentium ſunt ſpecies. igitur hæc diſciplina omnia accidentia conſiderat. Secundo. Quælibet ſcientia vna eſt omnium ſui generis ſubiecti ſpecierum, vt logica omnium ſpecierum argumentationis, geometria magnitudinis, & arithmetica numeri. Metaphyſica autem eſt ſcientia vna, ergo & omnium ſui generis ſubiecti (quod eſt ens) ſpecierum. At ſpecies entis ſunt eædem quæ ipſius ſubſtantiæ & accidentium. Intelligentiæ enim cæli, & animalia, ſpecies ſunt ſubſtantiæ & ſubſtantia ſpecies entis, quare intelligentiæ cæli, & animalia ſunt ſpecies entis, non quidem logicæ ſed metaphyſicę, quod ratione ſpecialiori ens nominent. Similiter quantitas, qualitas, latio, ſunt ſpecies accidentis, & accidens ſpecies entis. igitur quantitas qualitas & latio ſunt ſpecies entis. Quicquid enim eſt ſpecies ſpeciei, etiam eſt ſpecies generis. quare hæc diſciplina omnia conſiderat, omnes ſcilicet ſubſtantias, & omnia accidentia. Nona quæſtio. An vnum ab ente diuerſam nominet naturam? Reſponſio, non. Vnde ea diuerſam nominant naturam, quæ ſignificant res diuerſæ naturæ, vt homo & medicus. homo enim ſubſtantiam nominat, medicus autem medendi artem. Et eorum quædam ſunt re ipſa & ratione diuerſa, vt homo & lapis, quædam vero eadem re ipſa, & ratione diuerſa, vt homo, & medicus. Eandem autem nominant ea quæ eandem penitus rem, eiuſdemque naturę deſignant, vt ens, vnum, verum. Et illorum quædam re ipſa ſunt eadem, & ratione diuerſa, vt ens & vnum, quędam vero & re ipſa & ratione eadem, vt enſis & gladius. Quare quadrifida inuenitur entium ratio. Quędam enim diuerſam nominant naturã, & ſunt tam re quam ratione diuerſa, vt homo & lapis. Quędam vero diuerſam nominant naturã, & ſunt re quidem eadem, ſed ratione diuerſa, vt homo & pictor. Quædam eandem nominant naturam, & ſunt eadem re, diuerſa tamen ratione, vt ens & vnum. Quædam eandem nominant naturam, & ſunt tam re quam ratione eadem, vt ſynonyma. Patet reſponſio, quia quæcunque ita ſeſe habent vt idem ſint, nec vnum alteri cuiuſpiam generatione abeſſe poteſt, neque alicuius corruptione, diuerſam non nominant naturam, quandoquidem ea quæ diuerſam nominant naturam, hanc ſeruant conditionem, quod vnum ſine altero per alicuius acquiſitionem deperditionemve eſſe poſſit, vt poteſt eſſe homo non exiſtente medicandi arte, & cum ea parta fuerit, poteſt rurſum obliuione deperdi manente homine. Atqui idem eſt ens & vnum, vt ens homo, & vnus homo, nec vnum alteri alicuius generatione abeſſe poteſt, aut cuiuſpiam corruptione, ſed ſimul ſunt, & non ſunt, vt cum primum aliquid eſt ens, protinus eſt vnum, & cum eſt vnum, itidem eſt ens. Ita cum quid ens eſſe deſinit, & vnum. Et quemadmodum vnumquodque per ſuam ſubſtantiam ens eſt, ita & per ſuã ſubſtantiam eſt vnum. non enim quicquam vnum eſt per affectionem quandam, diſpoſitionemve inexiſtentenm. Igitur vnum & ens diuerſam nominant naturam. Decima quæſtio. An communes dignitates huius ſunt diſciplinæ? Reſponſio, ſunt. Communes autem dignitates hic dicuntur non quę diuerſis accommodantur ſcientijs, vt quæcunque ſunt ęqualia vni & eidem, ea inter ſe ſunt ęqualia, ſed quę communiſſimam vniuerſaliſſimamque entis rationem habent & explicant, quę quidem propter latiſſimum rerum quas complectuntur ambitum, vniuerſalemque ſignificantiam, communes dignitates dicuntur, & non quia in ſua communitate manentia, vt mathematica principia, diuerſis ſcientijs applicantur. communes inquam ob rationem generaliſſimam entis quam exprimunt, ſpeciales vero, quod proprie & peculiariter huic diſciplinæ aſciſcuntur, qualia ſunt hæc, quodlibet eſt vel non eſt, impoſſibile, eſt idem ſimul eſſe & non eſſe, quæcunque ſunt eadem vni & eidem, ea inter ſe ſunt eadem. Et hæ tanto ſpecialium ſcientiarum principijs digniores ſunt & perfectiores, quanto ſummum ipſum ens & optimum entibus inferioribus ab eo proficiſcentibus ante ſtat. Et ſicut a primo ente emanant omnia entia inferiora, ita ab his primis principijs inferiorum diſciplinarum principia naſcuntur. Patet reſponſio, quia communes dignitates, communiſſima pricipia ſunt, & quę vnicuique cõmuniter vt entia ſunt attribuũtur, & quibus inferiores diſciplinæ ad ſuã materiam contractis vtuntur, vt quęcunque ſunt eadem vni & eidem, illa inter ſe ſunt eadem. Illud enim ad ſuam materiam ita contrahit geometria, quęcunque magnitudines vni & eidem ſunt eædem, illæ inter ſe ſunt eędem. Et hoc pacto arithmetica quicũq; numeri vni & eidem ſunt ijdem, illi inter ſe ſunt ijdem. Idem, ęquale. Et ſic logica, quæcunq; dicibilia

vni & eidem tertio ſunt eadem,& inter ſunt eadem,Eſſe idem,verificari. Ita & hoc principium metaphyſicum,totum eſt idem ſuis partibus ſimul ſumptis, ita a Geometria contrahitur tota magnitudo ſuis partibus ſimul ſumptis eſt eadem. Et ab Arithmetica,totus numerus ſuis partibus ſimul ſumptis eſt idem,Idem,ęquale. Et a Phyſica, Tota res naturalis ſuis partibus vna coniunctis eſt eadem. At communiſſima principia,& quæ vnicuique communiter vt entia ſunt attribuuntur,quibuſq; inferiores diſciplinæ ad ſuam materiam contractis vtuntur,ſunt huius diſciplinæ,ergo communes dignitates ſunt huius diſciplinę. Vndecima quæſtio. Verum hoc principium,impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe,firmiſſimum ſit,& primum? Reſponſio.eſt,Nam ipſum notiſſimum eſt, non conditionale,& quod quemlibet cognoſcentem,& cuicunque diſciplinarum accedentẽ habere oportet,igitur per prænumeratas conditiones firmiſſimum eſt,& primum.

Hæc duo & quadraginta diſtinguit. Cap. V.

¶Principium	xviii	Diſſimile	v	Secundum quod	v
Cauſa	iiii.	Oppoſitũ	v	Secundũ ſe	v
Elementum	iiii	Contrariũ	v	habitus	iiii.
Natura	vi	Prius	viii.	Paſſio	iiii.
Neceſſarium	v.	poſterius	viii.	Priuatio	viii.
Vnum	viii	Poteſtas	iiii.	Habere	iiii.
Multa	viii.	Poſſibile	iiii.	Ex quo	vi.
Ens	xiiii.	Impotẽtia	iiii.	Pars	v.
Ens ꝑ accidẽs	iii.	Impoſſibile	iiii.	Totum	iii.
Subſtãtia	iiii.	Quantũ	iiii.	Colobus	vii.
Idem	viii.	Quale	iiii.	Genus	iiii.
Diuerſum	viii	Ad aliqd	viii.	Diuerſa gñe	ii
Differens	ii.	Perfectũ	iiii.	Falſum	iiii.
Simile	v.	Termin⁹	ix.	Accidens	iiii.

¶Septem modi principij. Primo terminus eſt vnde motus incipit. Secundo vnde vnumquodque fit optime. Tertio quod in aliquo primum generatur. Quarto a quo primo non exiſtente aliquid fit. Quinto ad cuius electionem & arbitrium mutabilia mutantur. Sexto vnde res primũ fit nota. Septimo cauſa. ¶Quatuor modi cauſę. primo eſt ex quo inexiſtente aliquid fit. ſecundo ſpecies. tertio primũ mutationis effectiuum. quarto finis,& cuius gratia,ſunt & alij modi qui ad lõgũ ĩ phyſicis deducti ſunt. ¶Quatuor modi elementi, primo eſt ex quo inexiſtente indiuiſibili ſpecie in aliam ſpeciem,aliquid fit. ſecundo in quod dicunt corpora reſolui vt in vltimum quod quidem in alterum ſpecie irreſolubile eſt. tertio demonſtrationis principium. quarto qđ vnum & ſimplex,ad multa commune atque vtile eſt. vt vniuerſale. ¶Sex modi naturę. Primo generatio eſt,& primo naſcentis natiuitas. ſecundo principium primũ inexiſtens,ex quo aliquid generatur. tertio primum principium motus & quietis eius in quo eſt. quarto ex quo prius informi aliquid fit,quodque in natura formatur. quinto forma & compoſitio. ſexto ſubſtãtia. ¶Quinque modi neceſſarij, primo ſine quo res eſſe aut ſaluari nequit. ſecũdo ſine quo bonum aliquod aſſequi,vel malum vitari nequit. tertio præter volũtatẽ violentiam inferens. eſt enim vis(quemadmodum dixit Empedocles(neceſſitas quędam. quarto quod aliter ſeſe habere non contingit. quito propoſito neceſſaria. ¶Octo modi vnius, qiud deducitur in vnum ſecũdum ſe,& vnum ſecundum accidens, primo quod continuum eſt, ſecundo quod conſimile ſubiectum habet, atque potentiam, tertio quę eiuſdem ſunt generis. quarto quę eiuſdem ſunt ſpeciei. quinto quæ apud mentem eandem habent intelligentiam. ſexto quæ diuiſionem non admitunt aut ſecũdũ quod huiuſmodi capiuntur. ſeptimo quę vni attribuuntur. octauo quod unam habent ſpeciem. Sunt & modi vnius genere, ſpecie numero:& quę ad unum genere & ſpecie, proportione quędã dicuntur. Octo modi multorum,ex pręcedentibus oppoſito modo ſumuntur. ¶Quatuordecim entis, quod diducitur in ens ſecundum ſe,& ſecundum accidens. decem primi modi ſecundum decẽ prædicamẽta ſumũtur. vndecimo verum. duodecim cũ accidens de

Sexto. Vnde res primum ſit nota, vt dignitates in diſciplinis, & ſuppoſitiones ex quibus demonſtrantur concluſiones. Septimo. Principium eſt cauſa, quo modo dictum eſt principium & cauſam ſe vniuerſaliter & conuerſim conſequi. Quatuor modi cauſæ. Primo eſt ex quo exiſtente aliquid fit, vt materia rerū naturalium, & aurum annuli aurei. Secundo eſt ſpecies, ſiue forma, ſiue ſubſtantialis, vt anima viuentium, ſiue accidentalis vt magitudo, albedo. Tertio. Cauſa eſt primum mutationis effectiuum, vt res naturalis efficiens, aut artifex. Quarto eſt finis & gratia cuius fit aliquid, vt conſeruatio rei cauſa eſt loci naturalis, habitatio cauſa domus. Sunt & alij modi cauſæ, vt cauſa vniuerſalis particularis, per ſe, per accidens, actualis, potentialis, qui ad longum in phyſicis ſunt declarati. Quatuor módi elementi. Primo, eſt quod cum ſit indiuiſibile in aliam ſpeciem, ex ipſo inexiſtente aliquid fit, vt materia & forma rerum naturalium. Non enim impartes eſſentiales, alterius ſpeciei diuiduntur, & ex ipſis inexiſtentibus fit res naturalis. Secundo, elementum eſt in quod corpora reſolui dicūtur, vt in vltimum, & quod in alterum ſpecie eſt irreſolubile, vt ignis, aer, aqua, terra. Nam corpora mixta ignea, aerea, aquea, terrea, in ipſa reſoluuntur, & ipſa amplius in alterius ſpeciei corpora compoſita minime reſoluuntur. Tertio, eſt demonſtrationis principium vt dignitas, aut ſuppoſitio in diſciplinis. Quarto, elementum eſt quod vnum & ſimplex ad multa commune atque vtile eſt, vt vniuerſale, ſiue in prædicando, vt animal, ſiue cauſando, vt prima cauſa. Sex modi naturæ. Primo, eſt generatio, & primò naſcentis natiuitas, & hoc modo ineſſe a natura, eſt a principio natiuitatis ineſſe. Secundo, eſt principium primum inexiſtēs, ex quo aliquid generatur, vt materia eſt natura rerum naturalium. Tertio, eſt primum pricipium motus & quietis eius in quo eſt, vt forma ſubſtantialis rerum naturalium. Quarto, eſt id ex quo prius informi aliquid fit, quodque in naturam formatur, vt æs eſt natura ſtatuæ, & aurum annuli. Quinto, eſt forma & compoſitio, vt vnio partium domus per colligantiam artificialem eſt natura domus. Sexto, natura eſt ſubſtantia, vt in tota naturæ ordinatione eſt vnum ſupremū, id eſt in coordinatione ſubſtantiarum. Quinque modi neceſſarij. Primo ſine quo res eſſe aut ſaluari nequit, vt deus reſpectu mundi, & forma reſpectu totius compoſiti. Secundo ſine quo aliqued bonum aſſequi, aut malū vitari nequit, vt ſtudium ad ſcientiam, & operatio ad virtutem neceſſaria eſt. Sic proijcere merces in mare ad euaſionem periculi, & reſecare membrum ad culcationem contagij, eſt neceſſariū. Tertio eſt p̄ter voluntatem violentiam inferens. Eſt em̄ violentia (vt dixit Empedocles) quædā neceſſitas, vt ſi quis vinctus ab hoſtibus duceretur ad carcerem neceſſitate cogeretur, & lapis cū a proijciente ſurſum propellitur, neceſſitate quadam mouetur. Quarto neceſſarium eſt quod aliter ſe habere non poteſt, ſiue quod non poteſt non eſſe, vt ſupramundana. Quinto eſt propoſitio neceſſaria, quæ ſcilicet vera eſt, & falſa eſſe non poteſt. Octo modi vnius, quod diuiditur in vnum ſecundum ſe, & vnum ſecundum accidens. Vnum ſecundum ſe, vna ſubſtantia idem. Vnum ſecundū accidens, vnum accidens idem. Primo, vnum eſt quod continuum eſt, vt quantitas, qualitas, motus localis. Secundo, quod conſimile ſubiectum habet, potentiamque ſubiectiuam vt res naturales omnes. Tertio, quæ ſunt eiuſdem generis, vt homo & equus ſunt eiuſdem generis, ſcilicet animalis. Et hæc dicuntur vnum genere. Quarto, quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, vt Socrates & Plato huius ſpeciei homo. Et hæc dicuntur vnum ſpecie. Quīto, quæ apud mentem eandem habent intelligentiam, vt ſynonima, enſis, gladius, merum, vinum. Sexto. Vnum eſt quod diuiſionem non admittit, aut ſecundum quod huiuſmodi capitur, hoc eſt aut quod vt indiuiſibile cōcipitur, intelligiturve, vt intelligentia, cælū, ꝙ natura diſtrahi diuelliq; non poteſt. Septimo, q̄ vni attribuūtur, vt ſciētiæ partiales dicūtur vna ſcientia, q̄ a vni generi ſubiecto attribuūtur, & totus exercitus vnus, quia vni attribuitur duci. Octauo, ꝙ vnam habet ſpeciē formamq; ſubſtantialē, vt res naturalis oīs vna dicitur a forma ſubſtantiali. Sunt p̄terea modi vnius gn̄e, ſcilicet vnū gn̄e generaliſſimo, & vnū genere ſubalterno. Et vnius ſpecie, ꝙ aliquid eſt vnū ſpecie ſpecialiſſima, aliud ſpecie ſubalterna, & vnius nūero, ꝙ aliqua ſunt vnū nomine, alia diffinitione, alia ꝓprio, & alia accidente, ſicut idē diuerſis dicitur modis. Sed modi vnius gn̄e, ad vnū gn̄e ꝓportione quadā reducūtur. Et modi vnius ſpecie, etiam ad vnū ſpecie reducuntur. Octo modi multorū, ex p̄dictis modis vnius per analogiā oppoſiti dicuntur. Quatuordecim modi entis, quod diuiditur in ens ſecundū ſe, & ens ſecundū accidens. Ens ſecundū ſe, ſubſtantia idem Ens ſecundū accidens, & accidens idē. Itaq; decem primi modi entis ſecundū decem prędicamenta ſumuntur, ſubſtantiā, quantitatē, ad aliquid, qualitatem. Primo em̄ ſubſtantia eſt, ſecundo quantitas, tertio ad aliquid, quarto qualitas, & ita de alijs. Vndecimo. Ens ſignificat verum, quo modo dicimus, non entium, hoc eſt falſorum, non eſſe ſcientiā. Duodecimo ens dicitur, cum accidens de ſubiecto dicitur, vt homo eſt albus. Decimotertio, cum ſubiectum de accidente dicitur, vt album eſt homo. Decimoquarto, cum accidens de accidente prædicatur, vt album eſt dulce. Tres modi entis per accidēs, ſunt duodecimus, decimuſtertius, & decimuſquartus modi entis vltimo adducti. Quatuor modi ſubſtantiæ. Primo, ens per ſe ſubſiſtens, aut eius pars, vt homo, anima, corpus, caput, pes. Secundo, forma, vt anima eſt ſubſtātia viuētis. Tertio, quo deſtructo deſtruitur totū, vt forma ſubſtantialis, & pars integralis præcipua. Quarto, diffinitio, vt genus & differentia ſunt de ſubſtantia ſpeciei. Et hi modi reducūtur ad ſubſtātias vniuerſales, & quæ vniuerſali generaliq; ratione explicantur, & ad particulares particulariq; notione deſignatas, vt corpus, homo. Octo modi eiuſdem (quod diuiditur in idem ſecundum ſe, & idem ſecundum accidens. Idem ſecundū ſe ſubſtantia. Idē ſecundum accidens, accidens) ſumendi ſunt vt modi

QVatuor modi quanti. Primo per ſe quantum. Secundo per accidens ſecū
dum alia prędicamenta ſumptum. Tertio pluralitas. Quarto magnitu=
do, vt linea ſuꝑficies, corpus. ¶ Quatuor modi qualitatis. Primo ſubſtā
tialis differentia. Secundo formæ & figurę: vt abſtracta mathematica. Tertio ſē=
ſibiles paſſiones. Quarto affectio quæcunque ad bonum aut malū. ¶ Octo modi
ad aliquid. Primo ſecundum rei eſſentiam: vt idem. diuerſum. Secundo ſecundū
numerum & magnitudinem: vt duplum & dimidium, æquale & ięquale. Tertio
ſecundum menſurans & menſuratum: vt ſcientia ſcibile. Quarto ſecundum potē
tias, vt calefactiuum & calefactibile. Quinto ſecundū qualitatē: vt ſimile & diſ=
ſimile. Sunt enim eadē, quorum vna ſubſtantia eſt: ęqualia, quorum quantitas eſt
vna: ſimilia, quorum vna eſt qualitas. Sexto quorum genera dicuntur ad aliquid
vt grām̄atica. Septimo quorum cōcreta: vt ęqualitas & ſimilitudo. Octauo quod
aliquod p̄dictorum denominare contingit: vt homo, quod ei accidat poſſe eſſe du
plum. Quatuor modi ꝑfecti. Primo extra quod nihil eſt deficiēs accipere, quod
ſuæ ſit attinens eſſentiæ. Secūdo cui nihil deeſt ſecūdū ſuū gen⁹ atq; naturā. Ter
tio cui nulla ꝑfectio deeſt quæ ipſum perficere nata ſit. Quarto ꝙ ad finem or=
dinatur honeſtum. ¶ Nouem modi termini. Primo eſt quantitatis vltimū. Secū
do extra ꝙ nihil eſt accipere rei. Tertio infra ꝙ oīa ſunt rei. Quarto forma ſēſi=
bilis. Quīto adqđ tēdit motus. Sexto vnde profiſciſcitur motus, aut ad quod eua
dit completus. Septimo finis. Octauo vniuſcuiuſq; actus & forma. Nono diffini
tio. ¶ Quinq; modi ſecūdum ꝙ. Primo ſpeciem importat. Secūdo prioritatem.
Tertio finem. Quarto cauſam. Quinto locum & poſitionem. Quinq; modi ſecū=
dū ſe. primo ſpeciem nominat, ſecūdo eſſe in aliquo. tertio eſſe primo. quarto nō
eſſe alteram cauſam. quinto ſoli ineſſe. ¶ Quatuor modi habitus. Primo quidam
eſt partium ordo & ad ſe, & ad locum. ſecundo habere indumentum, tertio quędā
permanens affectio ad bonum vel malū. quarto talis affectionis pars. ¶ Quatuor
modi paſſionis. Primo eſt qualitas ſecundum quam eſt alteratio. ſecundo talium
qualitatum alteratio. tertio eiuſmodi qualitatum nocumentum atq; detrimentū
afferentes alterationes. quarto vehementes aut gaudiorum aut triſtitiarum appe
titus. ¶ Octo modi priuationis. primo ſi quod natum eſt habere, quippiam non
& ſi ipſum natum habere non ſit. ſecundo quando non habet id quod ſecundum
ſe, aut ſuum propinquū genus habere natum eſt. tertio ꝙ quid non habet, quando
natum eſt ipſum habere. quartum per vim ablatio. quinto quod omnino aliquid
non habet. ſexto quod praue habet. ſeptimo quod parum habet. octauo quod non
facile aut non bene habet. ¶ Quatuor modi habere primo eſt aliquid ſecundum
ſuam naturam ad ſuum impetum quicquam deducere. ſecundo eſt habere diſpo=
ſitionem. tertio continens habere contentum. quarto alterius impetum cohibere
¶ Sex modi ex aliquo. primo ex materia aut ſecundum genus, aut indiuiduā ſpe
ciē. ſecundo ex primo mouente. tertio ex compoſito & toto. quarto ex parte. quin
to ex aliquo mouente ſecundum partem. ſexto ex priore tempore. ¶ Quinq; mo
di partis. primo quod in toto eſt. ſecundo quod aliquoties ſumptum totum cōmē=
ſurat, tertio partes ſubiectiuæ, aut eſſentiales. quarto in quod reſoluitur totum,
& ex quo totum cōponitur. quinto quod in alicuius diffinitione ponitur. ¶ Tres
modi totius, primo cui nulla partium ex quibus natum eſt conſtare, deficit, ab=
eſtq;. ſecundo natura multa continens. vt gen⁹, & vt integrale totum. tertio ꝙ ali
unde q̄ natura multa complectitur, & quicquid totū dicitur. quicquid aūt trāſpoſi
tione facta nō manet idem, omne & non totum dicitur: vt ōnis aqua. ¶ Septē ꝓ=
prietates colobi, eſt enim colobum atq; mutilum, cui aliqua ſecundū quātitatem
abeſt ꝑticula. Prima ꝓprietas, continuū eſſe debet. Secunda quod ablatū fuerit
remanēte minus eſſe debet. Tertia, manere debet ſpecie conſimile. Quarta, diſ
ſimilium denominationum partiū eſſe debet. Quinta, partes illæ diuerſę, non eſ
ſētiales, ſed ſecundum quantitatē ſumptę eſſe debēt. Sexta, pars propria & ſubſtā

tiæ præcipua ablata eſſe non debet. Septima, non debet ité interior & latens eſſe neq; noua gñatione reparari poſſe. ¶ Quatuor modi generis. primo collectio generatorum conſimilē ſpeciem hñtium. ſecundo talium generatorum primū príncipium. tertio paſſionum ſubiectū. quarto quod in diffinitionib⁹ primū obtinet locum. ¶ Duo modi diuerſorum gñe. Primo quę idem ſubiectum primum non habent. Secundo quæ diuerſorum ſunt prædicamētorum. ¶ Quatuor modi falſi Primo eorum quę cōponi non poſſunt, mentis affirmatio, & quę diſſolui nequeunt, negatio. Secundo quæ videri nata ſunt non qualia ſunt. Tertio qui intentione fallendi rationes adducit falſas. Quarto qui rationes apparentes facit, & non intētione fallendi. ¶ Quatuo r modi accidentis. Primo ꝙ alicui inhæret. Secundo ꝙ extra ſemper & frequenter, & nō ex intentione euenit. Tertio quod accidētaliter prædicatur. Quarto quod de alicuius ſubſtantiali diffinitione non eſt.

QVaruor modi quanti. Primo, per ſe quantum, quodq; in ſe quantitatem habet, vt ignis, arbor. Secundo per accidens ſecundū alia prædicamenta ſumptum, vt forma ſubſtentialis, caliditas, motus localis. Tertio pluralitas, vt numerus & tempus Quarto magnirudo, vt linea, ſuperficies, corpus. Quatuor modi qualitatis. Primo ſubſtantialis differentia vt rationale, ſenſibile. Secundo formæ & ſiguræ, vt circulus, triangulus, par, impar. Tertio ſenſibiles paſſiones, vt albedo, dulcedo. Quarro affectio quæcunq; ad bonum aut malum, ſiue in nata, vt naturalis potentia vel impotentia, ſiue acquiſita, vt habitus virtutis aut vitij. Octo modi ad aliquid. Primo, ſecundum rei eſſenriam, ſubſtantiamque, vt idem & diuerſum. Secundo dicitur ad aliquid ſecundum numerum & magnitudinem, vt duplum, dimidium, æquale, inæquale. Tertio, ſecundum menſuram & menſuratum, vt locus locatum, continens contentum, ſcientia ſcibile. Quarto ſecundum potentias, vt cum vnum eſt actiuum, & alterum paſſiuum, vt calefactiuum & calefactibile. Quinto, ſecundum qualiratem, vt ſimile & diſſimile. Sexro quorum genera ſine ad aliquid, vr grammatica, cuius genus ſcientia ſiue diſciplina, ad aliquid dicirur. Seprimo, ad aliquid dicunrur quorū concrera ſunt ad aliquid, vt ęqualitas, ſimilitudo. Octauo, ad aliquid dicitur quod ab aliquo prædictorum denominatur, vr homo dicitur aliquid quia dicirur idem, æqualis aut ſimilis. Quaruor modi perfecti. Primo, extra quod nihil deficiens poteſt accipi, quod ſuæ ſit pertinens eſſenriæ, vt homo omnia habens organa corporis. Secundo, cui nihil deeſt ſecundum ſuun genus, atque naturam, vt equus cui nihil deeſt ad equi naturam requiſirum. Terrio, cui nulla perfectio deeſt quæ ipſum perficere nata ſit, vt fœlix. Quarto, quod ad finem ordinatur honeſtum, vt operatio ſtudioſa, ad virtutem conſequendam. Nouem modi termini Primo, eſt quantitatis vltimū ſiue extremum, vt punctus. Secundo eſt exrra quod nihil rei illis terminis concluſæ accipi poteſt, vt punctus inchoans & finiens primum pedale ligni, & vltimum, Tertio id eſt terminus intra quod omnia ſunt rei, vt circunferenria eſt circuli terminus. Quarro, forma ſenſibilis ſiue actus ſubſtantialis rei naturalis, vt anima corporis animati. Quinto, ad quod tendit motus, vt terminus ad quem motus proficiſcitur. Sexro, terminus eſt vnde proficiſcitur morus, aut ad quod euadit completus, vt terminus medicationis, & ambulationis. Octauo, vnuſcuiuſque actus & forma ſubſtantialis ſiue accidentalis. Nono, diffinitio quo modo dicit Porphyrius, quorum termini ſunt differenres, & ipſa eſſe differentia. Quinque modi ſecundum quod Primo ſpeciem importat, vt res viſibilis immutat viſum ſecundum quod coloeata, hoc eſt ſecundum ſpeciem colorir. Secundo importar prioritatē vt lux lumine eſt prior, ſecundum quod cauſa eius, & ignis calore. Tertio finem importat, vr homo perfectiſſime viuit ſecundum quod deum cognoſcit, amat, & memorarur. Quarto cauſam, vt ignis calefacit ſecundum quod eſt calidus. Quinto importat locum & poſitionem, vt homo in pedes erectus eſt ſecundum quod ſtat. Quinque modi ſecundum ſe. Primo ſpeciem nominat, vt id ſecundū ſe eſt album, quod haber albedinem. Secundo, eſſe in aliquo, vr id ſecundum ſe magnum eſt, quod eſt magnum magnitudine quæ eſt in ipſo. Terrio importat eſſe primo, vr exrerum ſenſibile ſecundum ſe viderur, hoc eſt primo. Quarto ſignificar non eſſe alreram cauſam, vt deus eſt ſecundum ſe bonus. Quinto ſignificar ſoli ineſſe, vt homo, ſecundum ſe grammaticus eſt. Quatuor modi habitus Primo eſt quidam partium ordo & ad ſe, & ad locum vr ſitus, poſitioque rei. Secundo, eſt quod corpori ad munimentum aut ornamentum adiacet, vt tunica, calceus. Tertio eſt quædam permanens affectio ad bonum vel malum, vt virtus, aur vitium. Quarro eſt talis affectionis ad bonum vel malum pars, vt diſpoſitio facile tranſiens, ad bonum vel malum acquiſita. Ea enim pars eſt habitus terrio modo, vt albedo vnius gradus, pars eſt albedinis decem graduum. Quaruor modi paſſionis, primo eſt qualitas ſecundum quam eſt alteratio, vt albedo, caliditas. Secundo eſt talium qualitatum ſenſibilium alteratio, vt calefactio, frigefactio. Tertio eiuſmodi qualitatum nocumentum atque detrimentum afferenres alrerationes, vt calefactio in aqua affert nocumentum aquæ, & febricatio homini febre laboranti. Quarto vehementes aut gaudiorum aut triſtitiarum

appetitus,vt voluptas,dolor,amor,odium,cupiditas,ſpes,timor. Octo modi priuationis. Primo ſi quippiam nō habet id quod natum eſt ab aliquo haberi,q̄uis idipſum illud habere natum nō ſit, vt canis eſt priuatus intellectu. Secundo,id priuatum eſt quod non habet id quod ſecundum ſe aut ſuum propinquum genus habere natū eſt,vt homo captus oculis,aut talpa carens viſu, quē ſecūdm propinquum ſuum genus,quod eſt animal,nata eſt habere. Tertio, quod quid non habet quando natū eſt habere ipſum, vt cæcus aut ſurdus tēpore determinato a natura. Quarto per vim ablatio, vt priuatio bonorum externorum,liberorum,aut membri. Quinto,quod omnino aliquid non habet,vt ſonus eſt inuiſibilis,& color inaudibilis. Sexto quod praue habet, vt tetro odore affectum dicitur odore priuatum. Septimo quod parum habet,vt quę debilem habent ſonum,dicūtur ſono priuari. Octauo,quod non facile,aut nō bene habet,vt dura priuātur ſectione, ꝙ nō facile ſecētur. Quatuor modi habere. Primo,eſt aliquid ſecundum ſuam naturā ad ſuum impetum quicq̄ deducere,vt febris habet patientem,& tyrannus vrbē. Secundo eſt habere diſpoſitionem, vt quantitatem aut qualitatem. Tertio eſt continens habere contentum,vt lagena vinum,& fluuius piſcē. Quarto, eſt affectus imperiū cohibere,vt magiſtratus habet multitudinē & præceptor ſcholaſticū. Sex modi ex aliquo. Primo ex materia ſecundum genus aut indiuiduā ſpeciem,vt ſtatua eſt ex ære,aut ex metallo. Secundo eſt aliquid eſſe ex primo mouente,vt pugna eſt ex conuitijs,ꝙ conuicia ſint primum mouens pugnę. Tertio ex compoſito & toto,vt carmen Virgilianū. Quid nō mortalia pectora cogis auri ſacra fames? eſt ex tertio Aeneidos Virgilij. Quarto eſt eſſe ex parte,vt homo ex capite. Quinto,eſt eſſe ex aliquo mouente ſecundum partem,vt altio eſt ex animali mouente ſecundū partem,vt pote animā. Sexto ex priori tempore,vt ex nocte ſit dies,& ex tēpore diei matutino ſit meridies. Quinq; modi partis. Primo,quod in toto eſt,vt anima in homine,ſimiliter caput & cor. Secundo,quod aliquoties ſumptū,totum cōmenſurat,vt duo ſunt partes duodenarij, ita & tria & quatuor. Tertio,partes ſubiectiuæ,aut eſſentiales,vt homo & equus,animalis partes ſunt ſimiliter anima & corpus ſunt partes hominis. Quarto,in quod reſoluitur totū,& ex quo totum cōſtituitur quo pacto materia & forma ſunt partes compoſiti,& elementa mixtorū. Quinto, quod in alicuius diffinitiōe ponitur,pars diffiniti dicitur,vt genus & differētia ſunt hoc modo partes ſpeciei. Tres modi totius. Primo,cui nulla partium ex quibus natū eſt conſtare deficit & abeſt, vt homo omnibus organis corporeis integre p̄ditus. Secūdo eſt natura multa ſub ſe continēs,vt genus & totū integrale,vt color totū eſt hoc modo,nā multas continet ſpecies,totū inquā vniuerſale. Et arbor ad ſuas partes eſt totū integrale. Tertio,quod aliunde q̄ natura multa complectitur & continet,vt totum arte cōpoſitum multas cōtinet partes ſuas aliunde quā natura,nam ab arte. Et quicquid totum dicitur,tranſpoſitione artis facta manet idē, vt totū æs,totum aurū,totum metallū. Quicquid autem tranſpoſitione facta non manet idem,omne & non totum dicitur,vt omnis aqua. Nā cū tranſponitur aqua,& farinæ commiſcetur pro pane conficiendo, non manet eadem ſecundum ſubſtātiā ante & poſt. Septem proprietates colobi. Eſt enim colobum ſiue mutilum illud,cui aliqua ſecundū quantitatem deeſt pars,ut coluber cui abſciſſa eſt caudæ pars,eſt mutilus. pars autem decīſa minime mutila dicitur. Prima. Mutilum debet eſſe continuum per magnitudinē, quare numerus mutilus non eſt. Secunda,ꝙ ablatum fuerit,remanente minus eſſe debet. quare cauda colubri abciſſa nō eſt mutila,ſed totius colubri reſiduum,mutilum dicitur & colobum. Tertia. Manere debet ſpecie conſimile. quare amoto capite animalis reſiduum non dicitur colobum, qui non manet eiuſdē ſpeciei ante ablationē & poſt. Prius enim dicebatur animal,& poſtea cadauer. Quarta. Diſſimilium denominationū partium eſſe debet,& heterogeneū. quare elementa non ſunt dicenda mutila. Quinta. Partes illæ diuerſæ non eſſentiales,ſed ſecundū quantitatē ſumptæ eſſe debēt,vt manus, caput,brachiū. Sexta. Pars propria & ſubſtātiæ præcipua(ſine qua ſcilicet totū eſſe nō poteſt) ablata eſſe non debet,vt cor,caput. alioqui non maneret ablatione facta ſpecie conſimile. Septima. Nō debet item pars ablata interior eſſe,neque noua generatione reparari poſſe. hinc per ablationē hepatis aut pulmonis non dicitur homo colobus,neq; per ablationē carnis. nam reparatur cōſimilis caro in ſpecie. Quatuor modi generis. Primo,eſt collectio gn̄atorum conſimilem ſpeciem habentium,vt collectio Romanorū a Romulo. Et hæc eſt prima Porphyrij acceptio. Secūdo eſt taliū gn̄atorum primū principiū,vt Romulus Romanorū. Et hæc eſt ſecunda acceptio Porphyrij. Tertio eſt paſſionū ſubiectū, ſiue genus ſcibile in diſciplinis. Quarto quod in diffinitionibus primum præcipuūq; habet locū, & eſt magis cōmune diffinito,aut genus tertio modo Porphyrij, aut illius loco poſitum. Duo modi diuerſorum genere. Primo,quę eidem ſubiectū primum non habent,ſiue diſciplinę,vt logica,& naturalis philoſophia,ſiue cōpoſitionis,vt res naturalis,& corpus cęleſte. Secūdo q̄ diuerſorum ſunt p̄dicamentorū,vt homo & albedo. Quatuor modi falſi. Primo eſt eorum q̄ componi non poſſunt, mentis affirmatio,& quæ diſſolui vere q; negari nequeunt,negatio,vt iſta mētalis, homo eſt lapis, homo non eſt animal. Secundo quæ videntur eſſe talia qualia non ſunt,vt cuprū felle tinctū videtur aurum,& argumentatio ſophiſtica videtur bona. Tertio,qui intentione fallendi rationes adducit falſas,vt ſophiſtici & fallaces homines. Quarto,qui rationes apparentes facit, & non intentione fallendi,vt multi philoſophorum veritatem inquirentes. Quatuor modi accidentis. Primo, quod alicui inhæret,vt ipſa albedo. Secundo,quod extra ſemper & frequenter,& non ex intentione euenit, vt effectus caſualis & fortuitus,qualis eſt inuentio theſauri inter fodiendum. Tertio,quod accidentaliter prædicatur,vt album,nigrum. Quarto, quod de alicuius ſubſtantiali diffinitione non eſt,vt propriæ paſſiones ſunt hoc modo accidentia ſuorum ſubiectorum.

¶ Cap. VI.

QVęſtiones. Quo a cęteris hæc diſciplina differat, quo a naturali philoſophia, quo a mathematica. an entis per accidens ſit ſcientia, ſciētię autem nomine, artem & prudentiam complectimur. qui modi entis. ¶ Elementa. Hæc diſciplina, principia & cauſas entium vt entia ſunt conſiderat, aliæ autem non. hæc ſimpliciter quid & ſubſtantiam contemplatur, non autem aliarum eſt vlla, ſed vnaquæque circa aliquid vnum ſpeciale intra ens aut ſubſtantiam verſatur. hęc diſciplina quodammodo vniuerſalis eſt, alię vero particulares. hinc vt illæ ſuum genus eſſe non demonſtrant, quod earum finis exiſtat: ita hic neque ens aut ſubſtantiam eſſe demonſtrandum eſt. ¶ Naturalis philoſophia circa quoddam genus entis verſatur. id enim ſubſtantia eſt, principium motus & quietis in ſe habens: & ſolum circa mobilia & inſeparata, eius conſideratio exiſtit: omniſque eius conſideratio, vt conſideratio ſimi eſt. prima autem philoſophia, circa ens ipſum, immobilia, & ſeparata: & eius conſideratio, vt conſideratio cani exiſtit. Cōuenit tamen naturalis philoſophia cum hac ſupramundana, quod contemplatiua ſit. Etenim omnis ſcientia omniſque diſciplina aut contemplatiua eſt, quam theoricam vocant: aut actiua, quam practicam: aut factiua. quam dicunt poeticam. At vero non actiua eſt, nam hæc ſecundum electionem eſt, & earum quæ intra nos ſunt actionum. neq; factiua, nam & hæc ſecundum electionem eſt, & earum effectionum quæ in op' extrinſecum tranſeunt. relinquitur itaque ipſam contemplatiuam eſſe. Mathematica circa vnum genus itidem entis verſatur, neue vt entia ſunt conſiderat, ſed potius vt commenſurabilia, atque incommenſurabilia, aut aliquid huiuſmodi. Conuenit tamen cum prima philoſophia: quod ipſa identidem contemplatiua ſit, & immobilia & tanquam ſeparata conſideret: non tamen re ipſa ſeparabilia ſunt, quemadmodū diuina illa quæ ſapientia, ideo iure theologia nominata, contemplatur. Ex his itaque liquet tres thooricas eſſe diſciplinas. phyſicam, mathematicam, & ſapientiam, quam theologiam nominauimus, quæ alias diſciplinas & actiuas & factiuas longe antecedunt, deſiderabiliores, & longe ſapientia ipſa omnes antecellit, vt quę ſit circa diuinum & honorabiliſſimū genus. ¶ De ijs q̄ accidunt, nulla ſcientia aut contēplatiua aut actiua aut effectiua ſtudiū curamq; adhibet. Quę accidunt, infinita eſſe poſſunt: neque cauſam determinatā habent. Ea ſiquidem ſophiſtæ curant, qui nulla diſciplinis accommoda tractant. Et cum entium quædam ſemper ſint, quædam plurimum, quędam neque ſemper, neque plurimum ſola ea quę ſemper ſunt, aut plurimum, diſciplinę curant. accidentia autem neque ſemper neque plurimum exiſtunt. ¶ Entium quoddam quod quid eſt, & ſubſtantia eſt. quoddam quantum. ad aliquid. quale. agens. patiens. quādo. vbi. ſitum & habitum. quoddā ſecundum ſe. quoddam ſecundum accidens, quoddam actu. & quoddam potentia. Item ens vno modo verum, & non ens falſum dicitur: quo pacto ſemper contradictoriorum alterum ens eſt, alterum vero nō ens, ſuntque ens & non ens, hoc pacto circa intellectus complexiones, & nō in rebus exteris, & quæ ſint extra mentem & intellectum ſitę. Sed hęc amplius determinare, alter exigitur locus, nunc autem ad ens quod quid eſt & ſubſtantia, aperiendum, nos conuertamus.

IN ſextum librum introductio a quæſtionibus auſpicatur exordium Quarum prima eſt. Quo a cæteris diſciplinis hæc diſciplina differt? Reſpōſio. Differt primo, quia hæc diſciplina principia & cauſas entium vt entia ſunt, & ſub entium ratione cōſiderat. Non autem aliæ cōſiderāt res quatenus entia ſunt, ſed vt tranſmutabilia commenſurabilia, proportionabilia, aut alia quauis ſpeciali ratione. Secundo, hæc diſciplina ſimpliciter quid & ſubſtantiam contemplatur. Non autem aliarum vlla, ſed vna quæq; circa aliquod vnum ſpeciale intra ens aut ſubſtantiam verſatur, vt Logica circa verū & falſum, Geometria circa magnitudinem, Arithmetica numerum, Aſtronomia corpora cæleſtia. Tertio, quia hæc diſciplina quodāmodo vniuerſalis eſt, ob vniuerſalem generis ſubiecti rationē, a quo vt ſciētia omnis ſuam

ſumit vnitatem,ita vniuerſalitatē aut particularitatem. Aliæ vero diſciplinæ ad hanc collatæ quo
dammodo particulares ſunt, quod particularem habent eorum genera ſubiecta rationem, & ra
tione entis inferiorem. Conuenit tamen iſta diſciplina cum alijs, quia ſicut aliæ ſuum genus ſubie-
ctum eſſe non demonſtrant,ſed ſupponunt,ex eo quod genus ſubiectum eſt finis ipſarum diſcipli-
narum,& cuius cognoſcendi gratia ipſę diſciplinæ ordinantur,finis autem non probatur demon-
ſtratione,nec inquiritur,ſed ſupponitur,ita hic neque ens neque ſubſtantiam eſſe demonſtrandum
eſt, ſed ſupponendum, quod ens huius diſciplinæ genus ſit ſubiectum. Secunda quæſtio. Quo
hæc diſciplina a naturali philoſophia differt? Reſponſio. Primo differt,quia naturalis philoſophia
circa quoddam genus entis verſatur, quod quidem eſt ſubſtantia principium ſui motus & quietis
in ſe habens,metaphyſica vero circa ens ipſum. Secundo.Quia ſolum circa mobilia & inſeparata,
id eſt tum re cum ratione materiæ coniuncta,ipſius philoſophiæ naturalis conſideratio exiſtit. Pri
ma autem philoſophia,circa omnino immobilia, & per ſe & per accidens, omninoque ſeparata &
re & ratione, exiſtit. Tertio. Omnis philoſophiæ naturalis conſideratio eſt vt conſideratio ſimi;
quod materiam dicit,ſcilicet naſum,& formam, ſcilicet cauum, quod philoſophia naturalis deſor
mis conſiderat quatenus materiæ coniunctæ ſunt. Primæ autem philoſophiæ conſideratio eſt,vt
conſideratio caui,quod formam importat rationē a materia ſenſibili abſtractam.Nēpe metaphyſi
cæ conſideratio de abſtractis eſt non modo ratione ſola,vt cauum,verum etiam re ipſa. Conuenit
tamen naturalis philoſophia cum hac ſupramundana,quia vt ſupramundana philoſophia contem
platiua eſt,ita & naturalis philoſophia.Quod hac ratione conſtabit.Omnis ſcientia, omniſque di-
ſciplina(nomen ſcientiæ ad omnem virtutem intellectualem, tum contemplatiuam, tum actiuam
tum factiuam extendendo)aut eſt contemplatiua,quam Gręci theoricā nominant, aut actiua, quā
dicunt practicam,aut factiua,quam dicunt poeticam, vt ſextus Ethicorum liber planius oſtendit.
At vero philoſophia naturalis, actiua non eſt.Nam ſcientia omnis actiua ſecundum electionem eſt
& earum quæ intra nos ſunt actionum, naturalis autem philoſophia ſecundum electionem nō eſt,
neque earum actionum quæ ſunt intra nos.non eſt igitur naturalis philoſophia,actiua. Neque ite-
dem eſt factiua.nam omnis ſcientia factiua, etiam ſecundum electionem eſt, & earum effectionum
quæ in opus extrinſecum tranſeunt. Atqui naturalis philoſophia,neque ſecundum electionem eſt,
neque earum eſt effectionum quæ in opus extrinſecum tranſeunt.non eſt igitur factiua. Et manife-
ſtum eſt philoſophiam naturalē,ſcientiam eſſe & diſciplinā. Relinquitur igitur a ſufficienti diuiſio
ne ipſam eſſe contemplatiuam. Tertia quæſtio. Quo hæc diſciplina a mathematica differt? Re-
ſponſio.Differt. Primo, quia mathematica circa vnum genus entis verſatur, quod eſt quantitas,
metaphyſica vero circa ens ipſum Secūdo,quia mathematica,ea quæ determinat, nō vt entia ſunt
cōſiderat.ſed potius vt commenſurabilia atque incommenſurabilia,aut aliquid huiuſmodi. Meta
phyſica vero, entia vt entia ſunt conſiderat. Conuenit tamen primo mahematica cum ſapientia,
quod ſicut ipſa metaphyſica contemplatiua eſt,ita & mathematica,quod eadem ratione,vt de phi
loſophia naturali modo deductum eſt oſtendi poſſet.Secundo,quia vt metaphyſica mobilia& ſepa
rata conſiderat,ita & mathematica,hæc quidem ratione ſola ſeparata, illa vero & re & ratione ſeiū
cta.Siquidem ea quæ conſiderat mathematica,re ipſa ſeparabilia nō ſunt,ſed materiæ ſenſibili ad-
dicta.Ea vero quæ diuina ſapientia(& idcirco Gręco nomine recte theologia nominata cōſiderat,
re ipſa prorſus ſeparata ſunt,& penitus immobilia.Magnitudines enim vt a mathematico cōſide
rantur,ratione quidem a motu abſtrahuntur,circa eas tamen,motus,augmentatio,diminutio, ra-
refactio, & condenſatio fieri poſſunt. Ex his itaque conſtat tres theoricas contemplatiuaſque de
rebus eſſe diſciplinas,phyſicam,mathematicam, & metaphyſicam, quam & ſapientiam & theolo
giam ante nominauimus. Quæ quidem tres cęteris multo deſiderabiliores, & magis experi di-
gnæ,alias diſciplinas & actiuas & factiuas longe dignitate antecedunt.Et longe ſapientia ipſa om-
nes etiam contemplatiuas antecellit, vt quæ ſit circa primum & honorabiliſſimum genus ſcibile.
Nempe ea primum ſupremumque ens,ſuperexcellens & ſuper perfectum conſiderat. Scientiæ au-
tem ob materiæ ſubiectæ præſtantiam & nobilitatem, vna quam altera honorabiliores ſunt.

Quarta quæſtio.An entis per accidens ſit ſcientia, ſcientiæ nomine artem ſimul & prudentiam in-
telligendo? Reſponſio,non.Primo,quia de ijs quæ accidunt, quæque raro,ſed neque a natura,neq;
intentione determinata eueniunt,nulla ſcientia contemplatiua ſtudium curamque adhibet, neque
actiua,nec denique factiua.ergo de eis nulla ſcientia ſtudiū curāq; adhibet. Entis igitur per accidēs
non eſt ſcientia. Secundo.Quæ accidunt,infinita,numeroque indeterminata eſſe poſſunt. Nam ex
vna cauſa per accidens infiniti & incerti numero effectus poſſunt euenire,vt ex ambulatione ad fo
rum inuentio debitoris,inuentio pecunię perditæ,inuentio patris, vulneratio a lapide decidendæ,
& ita de alijs. Neque cauſas habent determinatas.nemo vnus caſualis aut fortuitus effectus ex infini
tis & numero quidem indeterminatis cauſis accidere poteſt,vt inuentio debitoris ex profectiōe ad
forū cōparandi victus gratia,ex deambulatione animi laxandi gratia,ex fuga aduerſarij perſequen
tis,ex perſecutione inimici fugientis, ex motu ad videnda ſpectacula.Infinitorū aūt,& quæ cauſas
indeterminatas habent,non eſt ſcientia.igitur entis per accidens non eſt ſcientia. Tertio. Entia per
accidens ſophiſtæ curant,quæ ꝓpria, & quæ per ſe ſunt,reijciūt. At ſophiſtæ nulla diſciplinis accō
moda conuenientiaq; tractāt,ſed ea ſolū quę a diſciplinis reiecta ſunt,nulliūq; ad doctrinā habēt mo
mentum.Igitur entis ꝑ accidens non eſt ſcientia.Quarto.Entium ꝙdam ſemper ſunt,vt ſupramun

dana ,& orbium cœleſtium lationes.Quædam plurimum ſunt,& frequenter eueniunt,vt pluuia in hyeme,tonitruũ in ęſtate.Quędã deniq; neque ſemper neq; frequenter eueniunt, ſed raro admodũ, vt quæ a caſu aut fortuna contigunt.Hac ſuppoſita diuiſione,ſic formatur ratio. Sola ea quæ ſem per ſunt aut plurimum,diſciplinæ curant. Accidentia autem(capiendo ſecundo modo ſuperius po ſito accidens)neque ſemper, neque plurimum exiſtunt,ſed raro.Igitur eorum non eſt ſcientia. Quinta quæſtio.Qui modi entis? Reſponſio. Entium quoddam quod quid eſt,& ſubſtantia , vt homo.quoddam quantum,vt bicubitum.quoddam ad aliquid,vt duplum.quoddam qualitas,vt albedo quoddam actio,vt calefacere.quoddam paſſio,vt calefieri. aliquod eſt quando, vt eſſe in die. aliquod vbi,vt eſſe in aere quoddam ſitum,vt ſedens,iacens.quoddam habitum,vt tunicatum,calceatum.Præterea quoddam ens eſt ſecundum ſe ſiue ſubſtantia, quoddam ſecundum accidens ſiue accidens,quoddam actu,vt equus nunc viuens,quoddam potentia,vt equus cras naſciturus. Præterea ens vno modo verum eſt,& propoſitio vera,& non ens falſum,ſiue propoſitio falſa,quo pacto dicitur vnum contradictoriorum ſemper ens,& alterum non ens, hoc eſt vna contradictoriarum ſemper vera eſt,& altera falſa.Et ens & non ens,hoc modo circa intellectus complexiones,affirmationem ſcilicet & negationem conſiſtunt,ſiquidem circa compoſitionem & diuiſionem intellectus conſiſtit veritas & falſitas. Neque ponendum eſt hoc modo verum & falſum in rebus exteris,& quæ ſunt extra mentem. Vera quidem propoſitio mentis dicitur,quæ in re habet reſpondentiam,& ita enunciat ſicut ſeſe res habet,& falſa quæ non habet reſpondentiam in re, & ſecus ac res eſt enunciat,perinde atque imago vera dicitur,quæ ſuo reſpondet extero exemplari , & falſa, quæ non reſpondet. Vocalis autem & ſcripta propoſitio vera dicitur ex eo quod exprimit mentalẽ veram,& falſa quod explicat exteriuſq; profert mẽtalem falſam.Perinde atq; vrina ſana dicitur,quæ ſanitatis ſigna præ ſe fert,& ægra, quę indicat ægritudinem. Sed ad hęc amplius determinanda ,alter exigitur locus,nunc ad ſubſtantiæ naturã aperiendam nos conuertamus oportet.

¶In ſex primos metaphyſicos Ariſtotelis libros introductionis , finis,

In Dialogos introductionis metaphyſicæ declaratorios, Iacobi Fabri Stapulenſis præfatio.

INterrogaſti me,doctiſſime Germane, cur per dialogos,& non potius oratione perpetuo diſcurrente, commentariolos tibi dicatos compoſuerim.Hãc orationem accipe. Ad hoc faciendum,honeſtus adoleſcens Guillermus Gonterius qui me per Italicam oram comitatus multa officia præſtitit,facile induxit.Si ita feceris,iquit,admonebis qui docturi erunt, quo pacto interrogare debeant , interrogataq; docere,& ſimul vtiliter diſcipulo conſules,& docenti.Admonuit me præterea legentes cõmonefacere,fronti præfixam iſagogen ,quo facile memoriæ mandetur, in artificio eſſe conſtitutam,& quęſtiones , ordinem ſeriemq; prædicamentorũ ſequi & affirmatiuas q̃ſtiones per an,& nunquid,reſpõſionem exigere negatiuã,& contra negatiuas,affirmatiuã:& earũ dilutiones ꝓprijs elementis ſuo ordine paragraphis diſtinctis,eſſe quærendas. Atque vos ita eſtote moniti,& quicunq; docẽdi munus prouinciamq; aſſumet, ſe putet Theoreticũ: quicũq; vero probus adoleſcẽs docebitur,ſe Neaniã putet,aut putet Eutycherũ.

¶Dialogorum Metaphyſicę introductionis , notæ.

¶Acromatica,auſcultatoria,ꝙ nõ paſſim omnes, ſed ſelecti pauci ad Metaphyſicorũ auditionem admittebantur.¶Antichthona,terra terræ cõtrapoſita.¶Singula, ſingularia .¶Architectus,qui ędificandi ſcientiam habet , qua cæteros ad artis opera dirigit.¶Nos ſcientiæ nomen ad habitus tũ actiuos, tũ factiuos(qui ſunt prudentia & ars) hoc in loco extendimus. ¶Archetypus , exemplaris.

¶IACOBI FABRI STAPVLENSIS IN introductionem Metapyſicorum Ariſtotelis,commentarij per dialogos digeſti. Quorum primi interlocutores ſunt Theoreticus metaphyſicus,Neanias adoleſcens,

Theoreticus.

QVid libri,o dulcis Neania, nunc in manibus tenes? ne. Eſt
neſcio quid o Theoretice forte(vt aiunt) min⁹ minimo.tol
le hunc ipſum, ſi placet, atque introſpice: hunc mihi nunc
vnus meorum æqualium e literarum ludo reuertenti obuiā
factus obtulit,neque ſatis ſententiam teneo. The. Introdu=
ctio quædam eſſe videtur in acroamaticam Ariſtotelis phi
loſophi ſapientiam. Ne. Ita certe(recordor)qui mihi ipſum
obtulit,titulum pronunciabat. The. Sed o præclaræ indolis
Neania tam pręclarum nomen(dico ſapientiam)minime abs te excidere debuiſ
ſet. Sed quid etiam ſi ipſius aliquid intelligeres,optares ne? Ne. Maxime & op=
portune nunc quidem. nam hac ipſa hora ludus vacat, cæterique mei coęqua=
les alicui nunc honeſto otio indulgent. Si autem minus tibi moleſtū eſſet, o ſapi
entiſſime Theoretice(talem enim te fama autumat)ruditatem meam informa=
re, mededo ad q̄cunque voles patatiſſimum. The. Probe adoleſcēs,qui poſſim?
libellū haudquaq̄ euolui. Ego vero ſi vel in curſu trāſegiſſem,& me id poſſe ſen
tirem,mihi tecum gratiſſimus ſuſcipiendus eſſet iſte labor. Ne. Equidem credo,
etſi nondum totum euolueris, te id vel q̄ maxime poſſe. The. Quia igitur te ſic
affectum video,teque id vehementer exoptare,quid poſſim experiemur. Atten
de igitur,aliq̄n pręclarius a tuo præceptore auditurus, & q̄ minus in otio, & pro
hac nr̄a,cum alterius negotij vacui ſimus,communi recreatione expediuerimus;
hęc oīa plenius qui te curāt ſapiētes tui præceptores te alias informabūt. ¶Nūc
1 abs te ſciſcitor:quid exiſt mas hęc vocabula ſex,ſapientia,cauſa,diſputatio,ens,
diſtinctio,cōparatio,fronti adiecta,ſibi prætendere velle? Ne. Etiam id a te doce
ri cupio. The. Nihil o Neania,nſi materiam,qua ſex primos ſuę auſcultatorię ſa
pientię libros Ariſtoteles digeſſit.primus ſiquidem eſt de ſapiētia. Secundus de
cauſis,ꝙ i īfinitum non prodeant, ſed ipſarum oim vna ſit prima. Tertius diſpu
tat. Quartus entis naturam edoces,quodque omnia ad vnum maxime ens,p̄inde
atque omnes cauſę ad vnam primam & maxime cauſam ſint reducēda. Quintus
quoties complura illic contēta vocabula dicātur,diſtinguit. Sextus ſapiētiam ad
inferiore diſciplinas,tum naturalē philoſophiam, tum mathematicā comparat.
2 Ne. Satis mihi videor ſex prępoſitorum vocabulorū rationē tenere. ¶The. Mox
ſapiētiam ipſam finit,ꝙ ſit quę maxime ſcibilia,primas cauſas,& prima pricipia
contemplatur:cuius hunc intellectum eſſe putes. Sapiētia eſt eorum quę in natu
ra ſunt honorabiliſſima entia,intellectus pariter & ſciētia. Ne. Hanc ego digniſ
ſime vir quā ſubiungis interpretationē me audiuiſſe recordor ab Agatho & Ari
ſto viris admodū bonis, & i morum diſciplina eruditis. Arbitror ergo in hac fini
tione,maxime ſcibilia,propter ſciētiam metaphyſicam appoſitum fuiſſe:& dein
de ſubiunctum primas cauſas,& pima principia,propter intellectum metaphyſi
cum. The. Recte ſentis.deinde finit,vt vides,quæ prima pricipia & primas cau=
ſas hic vocet,quid ſapiēs,& ſapiētiam,& ſapiens interpretatur,ſexque ſapiētis ad
iungit conditiones. ¶Ne. Sed cum dicis,qui hanc ſapiētiam poſſidet,an aliquid
3 ſingulare denotes,indiuidue ve demonſtres quicquam. The. Parua ſunt quæ pe
tis,o dulcis Neania. Audiſti ne quę in diffinitionibus vniuerſalia ſigna videtur,
non eſſe vniuerſalia,& quæ ſingularia videntur,itidē neq; eſſe ſingularia,quādo
quidē omnis diffinitio ſit vniuerſalium: maximaq; circa diffinitiones cuta ſana
que intelligentia adhibenda ſit. Ne. Audiueram equidē: ſed ita ſum fluxabiliq;
memoria,vt iam e mēte lapſum excidiſſet. The. Hanc itaque poſſidere ſapiētiā
eſt poſſidere ſapiētiam in ea ipſa ſignificatione qua nunc diffinitam audiuiſti.ali
as quaſcunque ſignificationes,ne cura,nec te deturbent. Deinde queſtiones for=
mat,quarum quidē quarundam pręcedunt elemēta,quarundam etiam ſubſequū
4 tur. Elemēta voco pricipia. Sed te iā interrogo. ¶Quid. Ne. Neſcio q̄d huic tuæ

queſtioni reſpōdere debeā. The. Non iniuria ꝑfecto. nam q̄ſtio querit quæcūq;
prius diffinita fuerunt, diffinitioneſq; premiſſe hanc abſoluunt queſtionē, ſuntq;
nobis elemēta. Sed nunc ſerio tepercontor. Quid ſapiētia? Ne. Haud dubito eſſe
reſpondendum, eam ipſam eſſe quæ maxime ſcibilia, primas cauſas, & pria prin
cipia contēpletur. Quod ſi mihi peteres hanc explicare, protinus ſubiungerē, ſa-
pientiā intellectum eſſe & ſciētiam eorum quæ in natura ſunt honorabiliſſima. 5
The. Docte quidē. Quæ prime cauſe, & prima principia? Ne. Sup̄ma illa & ho-
norabiliſſima in natura entia. The. Probe iterum. Sunt em̄ illa venerandiſſima
mundi intelligibilis entia, & illius fœliciſſimæ lucide regionis, cuius terram ocu
lis mortaliū inrueri conceſſum eſt. Eorum em̄ terra, cælum ipſum eſt oīm eorum
q̄ ipſum inhabitant, infimum: & ita ad illa beatiſſima & optima entia ſeſe hn̄s, vt
terra hec noſtra & n̄ris pedib⁹ ſubdita ad nos ſeſe habet. Ad quam diuinā antich
thonam cum mortales oculos conuertimus, nos in ſuſpiria trahit huius tam luci
dæ tāq; fœlicis regionis deſiderio, que aliq̄n o amice Neania ſi recte in hac turbu
lenta & inferiori regione viuimus, noſtra regio futura eſt. Cuius ſi terra tam luci
da, miriq; decoris inſpicitur: quales arbitraris, o amice, illius regionis īcolas? Ne.
Arbitror mire, haud dicibilis, incogitabiliſq; pulchritudinis. The. Et bonitatis 6
quidē & ſapientiæ. ¶ Sed tu modo dic, quemō ſapientiam ipſam interpretabere?
Ne. Metaphyſicam primam ſupremam, diuinam, ſupramūdanamq; philoſophi
am. The. Potius metaphyſicam interpretare, ſupranaturalē, ſupramundanamq;
philoſophiā. ¶ Quid ſapiens? Ne. Is eſt q̄ vt pauloāte diffinita eſt poſſidet ſapiē
tiā. The. Sane. ¶ Sed quo pacto interp̄taris ſapiēs? Ne. Metaphyſicū primū, ſu 7
premū, diuinum, ſupramundanūque philoſophū, aut potius, vt tibi placet, meta- 8
phyſicū interp̄tor, ſupranaturalē, ſupramundanūque philoſophum. The. Erudi-
te quidem, eorum, quodlibet ſapiens interpretatur. Sed vellem aliquod eorū que
diximus, mihi demōſtrares. Ne. Non audeo dicere te, me fallere velle, cū id opus
officiūque minime ſapientis ſit, ſed me potius ꝓbas, an cum male tenaci ſim me
moria, vt dicebā, id a me iam exciderit ꝙ a re dictum audiui, hec eſſe principia.
The. Non abs re reſpondes. Nam cum principiorū alia non ſint principia, vide-
tur nihil eorū q̄ tractauimus, demōſtrari poſſe, & interp̄tationes ipſe ad diffinitio
nes q̄ principia ſunt, reduci videntur. Tibi ne ita eſſe videtur? Ne. Videtur oīno.
¶ The. Dic quot ſapientis cōditiones? Ne. Ita ne reſpondendū eſſe cenſes, ſex eſ
ſe? Sapientem ſcilicet maxime oīa ſcire vt contigit: difficilima cognoſcere. Sciē 9
tiam nactū eſſe certiſſimam. Circa ſcientiam oēm cauſas aſſignare poſſe. Scien
tiam maxīe propter ſe ſciendique gr̄a expetibilem habere item & ſcientiam pri-
cipaliſſimā & maxīe liberam. The. Ita reſpondendum? Ne. Certe. ¶ Sed mihi 10
complures relictæ eſſe videntur vt ceteris præeſſe & principari ad commune bo
num dirigere, leges condere, & conitas exequi curare, tales ego audiui, maxīe ſa-
pientes vocari. The. Haud ſatis attendiſti dictum fuiſſe eam ſolam ſapientie ſi-
gnificantiam nos curare oportere, qua diffinita eſt intellectum & ſcientiam earū
rerū eſſe q̄ honorabiliſſimæ ſunt in natura. imo vero nihil aliud iterum eſſe di-
co. niſi ſummorū rerum prīcipiorū, & æternarum rerum omnium rōnum cogni-
tionem, & illius ſapientiæ, aut potius hac ſapientia præditi ſapiētis conditiones
ſex adduxiſti. Et quas vlterius aſſignaſti, non ipſius vere ſapiētis, ſed ciuilis facul
tatis periti exiſtunt. Qui ſi dicatur ſapiens, & ſtatuarius Polycletus ſapiens, nihil
hic talem ſapientiam curam⁹. ¶ Sed forte tibi nō abs re obrepit difficultas: ſi hec 11
ipſa non ſint ſapientis officia, & fortiter. & temperate, & magnifice, & magnani-
me agere, alioſque ad ita viuendum dirigere, dubitas forte, an ergo malus ſapiēs
eſſe poſſit? Ne. Dubito plane. The. Hæc profecto officia, non a ſapientia, ſed for
titudine. temperantia, magnificetia, magnanimitate, atque iuſtitia proficiſcūtur
veruntn̄ non immerito dubitas, dic age, putas ne corpus ægrū optimas eius opera-
tiones habere, ipſaſq; efficere poſſe? Ne. Non puto. The. Putas malitiam omnē

vt timiditatē, intēperantiam, puſillitatē, puſillanimitatē, & iniuſtitiam, quandam eſſe āī ęgritudinem? Ne. Puto. The. Si itaq; ita mentis ęgritudo ad mentē, vt corporis ægritudo ad corpus ſeſe habeat: malus, vt timidus, intēperatus, paruificus, puſillanimus, & iniuſtus, minime optimam mentis operationem faciet, nam mēte ægrotat. Ne. Ita eſt. The. Si te percontor, quis optimus oculi ſit habitus, quid reſpondebis? Ne. Optima oculi ſanitas. The. Quid ſi te rogo, q̄ eius optima ſit operatio? Ne. Viſio opitmi viſibilis, arbitror id eſſe. The Verū dicis vt ſolis. Sed quem dices optimum mētis habitum? Ne. Sapiētiam. The. Quamoptimā mentis operationem? Ne. Contēplationē. The. Verum dicis, optimi cōtēplabilis, malus igr̄ haudquaq̄ contēplari poterit optimū maximūq; contemplabile, vt neq; oculus ęger optimū maximūqu viſibile ſuſtinere. Ne. Ita videtur. The. Vide igr̄ quo me tua quæſtione perduxeres, quove a propoſito ſim digreſſus. Ex hac tamē digreſſione vtilitatē tibi cape. Enittere igr̄ quantacunque potes mentis valitudinem tibi parare, vt ſapiēs efficiaris. Oēs certe citra ſapientiam ipſam bonæ mentis affectiones, vt cæterę virtutes omnes ad ipſam quędam pręparamenta diſpoſitioneſque eſſe dn̄t, & haud ſecus ad ipſam tēdere, atque oīs corporis harmonia

12 tēperamentumque in ſanitatē, optimumque corporis habitū. Sed cætera eo quo cœpimus mō diſcurramus. ¶ Vter, expertus non artifex, an artifex non expert⁹ certius operetur? Ne. Expertus non artifex artifice nō experto certius operatur. The. Id pande. Ne. Verum id mihi potius pandas, ſic forte prōptiorē ad reliquorum perquirenda applicandaque elelemnta me reddideris. The. Haud male ſentis: huius rei elemēta ſunt hęc, experientiam ſingularium eſſe, actus & operationes circa ſingulos verſari: arte vero eſſe vniuerſalium. Reſponde ergo nunc. Experientia ſingularium eſt. Ne. Concedo. The. & actus operationeſque circa ſingularia ſunt. Ne. & id concedo. The. Ars aūt eſt vniuerſalium. Ne. Eſt. the. Rurſus expertus non artifex experimētum habet: nam expertus eſt. Ne. Habet. the. Artifex aūt non expertus minime habet experimentum (nā eſſet expertus) ſed ſolam circa vniuerſalia cognitionē. Ne. Ita eſt. the. Expertus igitur non artifex experiētiam hn̄s quę eſt ad operandum circa ſingularia, certus operabitur ipſo artifice non experto non hn̄te hmōi præſidiū ad operandum circa ſingularia. Ne. Ita eſſe opor re. the. Percipis ne hinc fieri, vt qui rōnē hn̄t, vniuerſaleque ſine experimento cognoſcunt, circa opus ſępius oberrare contingere, cū ſingularia ignorent? Ne. Ego quidē non ſatis. The. Quō? Ne. Nam didici ex ſingularibus ſenſ⁹, nobis memoriam aggenerari, ex memorijs experimentum, experimētum autē mentis vniuerſale ſequi, ꝙ artis futurum ſit principium. Qui igitur fiet vt quis artem habeat, & ſi artem, vniuerſale eius principium, & tamen non habeat experimētum? Itaq; modo non mihi videtur quiſpiam vniuerſale cognoſcēs ſine experimento, imo neq; artem omnino ſine experimento haberi poſſe. The. falſum ergo arbitraris præſuppoſitum, aliquē ſcilicet artificem eſſe, & nō expertum. ne. Idipſum. The. O amice Neania bifariam artē aliquam non acquirere contingit. Vno modo per propriam inuentionē: vt ſi quem aſpis percuſſerit, qui protinus epoto aceto ſe inde effectum ſanum cognouerit, deinde cōpluribus alijs ſimili periculo detentis, ſemper & ſępius eodem medicamine ſuccurrit, talis ꝑfecto vniuerſalis cognitionē habet, ꝙ oīs aſpide ꝑcuſſus, aceto ſumpto leuetur. Et qui hoc pacto in vniuerſalis artiſq; cognitionem deuenerit, ipſum experimentum habere neceſſe eſt. ¶ Alero autem modo vniuerſalis & artis cognitionem alio docente nanciſcimur. q̄admodum tu modo ſi meis verbis fidē prębueris quę nuper dixi, vniuerſalis habes cohnitionē, ꝙ omnem aſpide percuſſum, acetum bibitum leuet, cuius tamen tu minime experimentum habes. Ita fit amice vt qui ſola doctrina artem ſibi comparant, primū artifices ſint, & vniuerſale ſine experimēto cognoſcant, ignorentq; & artis & vniuerſalis illius ſingularia, ꝙ tu ignorare videbare. Ne. Non aduertebam ꝑfecto, ſed iam intelligo: id totum quod ꝑtractauimus, de arte & artis cognitione q̄ doctrina alteroq; docente paratur, itelligere de

bemus. ¶ The.Sapis modo.vlterius pergamus,vtrum ipſorũ honorabiliorẽ pu= 13
tas?Ne.Artificem non expertum.ſine id ego oſtendam.Qui cauſas cognoſcunt,
ij profecto neſcientibus cauſas honorabiliores ſunt, artifices aũt etſi non exper=
ti,cauſas norunt.experti autẽ non artifices,minime.erit itaq; artifex non exper=
tus,experto non artifice honorabilior.The.Recte putas. nam cuius ſolũ exper=
tus quia cognoſcit,artifex cognoſcit propter quid.intelligo ſolum expertum,qui
expertus ſit.& non artifex.Et hinc euenit vt ipſos architectos magni pendamus.
pluriſque faciamus,& magis honoremus manuoperarijs.nam ſcientiores,ſapiẽ=
tioreſque reputamus.Ne.Ita eſt,ſed ſine perficiã.Quos ergo(vt dicis)merito ſci
entiores,ſapientioresſque reputamus,honorabiliores ſunt. Faciũt etẽm ſciẽtia &
ſapientia(vt ſæpius me audiuiſſe memini)ſuos poſſeſſores honorabiliſſimos.At
ſolum artifices,ſcientiores ſapientioreſq; non imerito reputamus ipſis ſolum ex=
pertis intelligo tñ ſcientiores ſapienrioreſq;, ſcienti atq; ſapiẽti ſimiliores.fit igẽ
iterũ,vt artifex non expertus experto non artifice honorabilior euadat.Rurſum.
Nonne qui docere poſſunt circa aliquid, honorabiliores cẽſentur ijs qui circa id
ipſum docere nequeũt?The.Vt ais.eſt eñ omnino ſcientis ſignum,poſſe docere
Ne.At ſolum artifex docere poteſt,non aũt ſolum expertus, fit igitur vt artifex
non expertus,experto non artifice honorabilior habeatur.Præterea.honorabilio
res ſunt qui intellectum ſequuntur,ijs qui ſequuntur ſenſum. Atqui ſolum artifi
ces intellectum ſequuntur,qui & cauſas ſolus cognoſcere facit. ſolum aũt exper
ti.ſenſum non imerito ergo dictum eſt artificem non expertum experto non arti
fice honorabiliorem eſſe.The.Satis oſtendiſti.ſed cur tot rationibus hanc argu=
mentationem deſecaſti?quatuor enim effeciſti, cum vnicum habeas elementum
Ne.Ob idipſum,nam elementũ hoc,qui cauſas ſciunt, quos ſcientiores, ſapien=
tioreſque iure reputamꝰ. qui docere queunt,quive non ſenſus, ſed intellectus co
gnitionem ſequuntur,honorabiliores cenſendi ſunt, mihi quadrifidum eſſe viſũ
eſt,& a qualibet eius quatuor particularum , particulare ſumi poſſe elementum. 14
The.Nec imperite quidẽ ita perpendiſſe videris. ¶ Sed pge ſemper.Quis ſapiẽ
ti ſimilior,expertus,an ſenſum hñs,artifex expertus, architectus an manuopera
rius,contemplatiuus an actiuus?Ne.Quęſtio hæc tota multas mihi partiales im
plicare videtur:quæ ſuo ſũt ordine dirigendæ,hoc mõ.expertus ſapienti ſimilior
eſt ſolum ſenſum habente,& artifex experto,& architectus manuoperario, & cõ
tẽplatiuus deniq; actiuo.Expertus ſiquidẽ,ſenſum hñte ſapienti ſimilior eſſe vi=
detur propter hoc,ꝙ artifici propinquior,ſimiliorq; euadit. Artifex aũt(vt dixi=
mus)ſcienti ſapiẽtiq; ſimilis habetur:vt ſi me cernẽte expertus aliquis cancrum
ſuperpoſito medicamine ſanet,medicamẽque illud diligentius obſeruẽ,idipſum
cognoſcẽs ego ſenſum habeo,& nõ experimẽtũ,ipſe vero & ſenſum,& experimẽ
tũ habet,eſtq; artifici & ſcienti ſimilior, ꝗ ob experimẽtum ſanãdi habet certitu
dinẽ,ego vero ſolũ ſenſum hñs,minus ſimilis minuſq; certus euado.Et quod arti
fex experto ſapienti ſimilior ſit,& architectus manuoperario,cauſam iam tetigi
mus,quia nos iure ſcientiores ſapientioreſq; reputamus,ſapienti ſunt ſimiliores.
At conceſſum eſt artifices expertis, & architectos manuoperariis iure ſciẽtiores
ſapientioreſq; reputari,fit igitur vt artifex experto,& architectus manuoperario,
ſapienti ſimilior ſit.Sunt & alię cauſæ: quas ad oſtendẽdũ artificẽ nõ expertum
exꝑto nõ artifice honorabiliorẽ eſſe adduximus.Verũ ꝙ contẽplatiuꝰ actiuo, ſa
pienti ſit ſimilior,nõvſq;adeo mihi cõſtat,niſi forte dixeris cõtẽplatiuũ & ipſum
ſapientẽ idẽ eſſe. th. Idem certe,ſed non oĩno.Nam oĩs ſapiens,contemplatiuus
eſt:imo maxime contẽplatiuus, ſed contra ñon procedit oẽm contẽplatiuum eſſe
ſapientem.Quod quo modo fiat,intellige.intellectus duæ ſunt vires, ſcilicet vis
cõtẽplatiua,cuius habitꝰ ſunt ſciẽtia,itellectꝰ,& ſapiẽtia.& vis cõſultatiua: cuius
habitus ſunt ars,& prudentia.ars quidem ad faciendũ,& prudentia ad agendum.
Et hęc,& quo pacto ſcientia,intellectꝰ,ſapientia,ars & prudentia abiuicem diffe=

rant,ex hoc loco intelligere non poſſis,ſed morali philoſophia.Ne.Hęc ego omnia ſuperiore anno vna cum Didacto & Eutychero meis coæqualibus ab Eudæmone,aliqua etiam ab Ariſto audiui.Th.Tanto prõptius quæ dicere ſtatui, deprehendes. Omnem ſcientem ergo & intelligentẽ dicere poſſumus contemplatiuum,vtpote qui partis contẽplatiuę habitum habeat. ne. Apparet. th. Non autem oẽm ſcientem,aut intelligentem dicere poſſumus ſapientẽ. ne. Ita eſt.The. Non igitur oĩs contemplatiuus eſt ſapiens. ne. Neceſſe eſt. The. Sed nunc agamus. An talis contemplatiuus qui idem ſapiens non eſt,& actiuo, & factiuo,hoc eſt & prudente & artifice,ſapienti ſit ſimilior? ne. Mihi reſpondendum eſt ita eſſe,ſed tu cauſas adhibe. the. Qui magis cauſas cognoſcit , arbitraris ne ſapienti ſimiliorem? nea. Imo. theor. Et qui cauſas neceſſarias,& vt aliter ſeſe habeant impoſſibiles, & neceſſariorum , & aliter ſeſe habere impoſſibilium cognoſcunt, an cauſas magis iis cognoſcant, qui cauſas contingentes,& aliter ſeſe habere poſſibiles,& contingentium,& aliter ſeſe habere poſſibilium cognoſcunt? nea. Magis cognoſcunt cauſas.qui neceſſarias & neceſſariorum cognoſcunt. the. Et omnis ſciens (quem & contemplatiuum eſſe faſſi ſumus) neceſſarias cauſas & neceſſariorum cognoſcit.Eſt enim ſcientia, neceſſariorum, & impoſſibilium aliter ſe habere, Et actiuus & factiuus cauſas contingentes , & contingentium cognoſcunt:quippe cum ars & prudentia circa contingentia,& aliter ſeſe habere poſſibilia ſint habitus. nean. Ita eſt.Theo. Omnis igitur contẽplatiuus , qui & idem ſapiens non ſit,& actiuo & factiuo ſapienti ſimilior eſt. nea. Recte ſequitur. th. Docte adoleſcens,ſi totum elementum percurrere vis,videre potes quo ad ſingula,contẽplatiuum ipſum,qui idem etiam ſapiens non fuerit, & actiuo & factiuo, omnino ſapienti ſimiliorem.Nam vt diximus , magis cauſas cognoſcit . ſapientior iure reputari debet.verſatur enim circa æterna,vt & ipſe ſapiens . magis docet,nam per cauſas certiſſimas,impoſſibileſq; vt aliter ſeſe habeant.magiſq; intellectum ſequens.ſequitur enim primam,ſtantem & ſupremam intellectus portionem,in qua ipſa Pallas & ipſa ſapientia arcem ſuam locauit:ex qua vt ex altiſſima ſpecula cæleſtia contemplatur.ars vero & prudentia ſequuntur inferiorem, quæ oculos a mortalibus nunq̃ deflectunt. nea. Mirum in modum hæc audiens oblector,& clariſſime intueri videor quæ loqueris,trahiſq; me deſiderio illius altiſſimorum contemplatricis ſapientiæ.The.Iterum vter ſapiẽti ſimilior eſt, qui magis propter ſe habitum habet,an qui minus propter ſe? ne. Qui habitũ habet qui magis ſit propter ſe.nam ex quinta ſapientis cõditione admiſimus,ꝙ ſapientia habitus ſit maxime propter ſe. the. Recte iudicas. At ſcientiæ ipſæ omnes, magis propter ſe ſunt arte,& prudentia,quæ immediate ad vitam,vſum & neceſſitatem ordinatæ ſunt humanam . Inuentis enim olim omnibus quæ ſui ſunt , & neceſſitati ſuccurrunt humanæ, AEgyptii ſacerdotes perquirendis diſciplinis vacare cœperunt,omni vitæ ſemota ſolicitudine:primumq; ferunt tunc mathematicas diſciplinas inuentas fuiſſe. Oportet igitur contemplatiuum eũ qui inferiores habet ſcientias,& actiuo & factiuo,ipſi ſapienti ſimiliorem eſſe. ne.Oportet.

15 ¶ The.Dic age rurſum,qualem dicis ſapientem? ne.Maxime omnia ſcientem vt contingit. Et tametſi elementum percipere videar, quo id efficere poſſim,te tñ o Theoretice monſtrante videor quoquo pacto mihi clarius intelligere. The. tibi ita perſuadeas,ego ad libẽs efficiã.Qui ſciẽtiã habet vniuerſaliſſimã,oĩa maxime ſcit vt contingit.nã qui vniuerſale cognoſcit,quoquo pacto cognoſcit & particulare:quod contra non oportet. nea.Ita eſt.The.Sapiens aũt ſcientiã poſſidet vniuerſaliſſimã.Nam quid vniuerſalius ipſo maxime ente , a quo vniuerſa pendent entia?Quæ deniq; ratio notione entis vniuerſalior,cuius appellationem nulla effugiunt?Ne. Nihil certe maxime ente vniuerſalius mihi eſſe videtur,vtpote quod exiſtimẽ vniuerſorum cauſam eſſe.entiſq; notione nihil iterum mihi occurrit communius.The.Sapiens igitur eam ipſam ſciẽtiam habẽs, quę maxime

entis,atq; entis notionum eſt,ſcientiā habebitvniuerſaliſſimā. Ne. Liquido con-
ſtat. The. Conſtat igitur etiā ipſum maxime oia ſcirevt contingit. Ne. Conſtat
ex ijs quæ diximus. Th. Scit certe maxīe oia,in applicatione ad ea ipſa , & ratio-
nes ipſas quib⁹ conſiderat,vt ad ens,vnum verū,bonum,potens,ueceſſarium,& ſi
milia. ¶ Qualem iterū eum dicis? Ne. Difficillima cognoſcentē,nullus enī ꝙ ſci
tu facilia cognoſcat, ſapiens eſſe cenſebitur. Th. Verū: ſed ad propoſitū adduco, 16
vniuerſalia,& q̄ a ſenſu ſūt remotiſſima,nobis cognitu difficillima ſunt. Ne. Nil
mirum. Th. At ſapiens taliavniuerſalia contēplatur . nā ſuprema illa atq; hono-
rabiliſſima naturæ entia,quæ ſola mente adeunda ſunt. Ne. Ea ipſa contēplatur.
Th. Vt enī naturalis philoſophia mundum ſenſibilem cōtēplatur, & a rebus va-
riabilibus nunq̄ oculū detorquet, ita hæc diuina ſapientia mundū intellectualē,
& archetypum nunq̄ admirari deſinit. Putas ergo nosvane dixiſſe,ſapientē diffi
cillima cognoſcere? Ne. Non temere,ſed bona ratione id effectū eſt. ¶ Th. Qua 17
lem iterum ipſum putas? Ne. Scientiam habere certiſſimā. Th. Habet proculdu
bio.ꝙ hac ratione cognoſcimus. Tres Peripatetici modos ponunt,quibus ſciētia-
rum altera alteram certiorem eſſe contingit:vt quę cauſarum eſt, certior ea eſt q̄
præbet effectus.& quę intelligibilium,ea quā ſenſibilia miniſtrant.& quę ſimpli
ciorum,ea iterum quæ cōpoſitorū exiſtit. Ne. Ita certum eſt, th. Quid igitur de
ea ſentis ſcientia,vbi hæc tria conueniunt,vt quę eſt cauſarum ītelligibilium, &
ſimpliciorum? Ne. Certa eſt admodum. Th. Et ea quæ maxime cauſarū , maxīe
ītelligibilium,& ſimpliciſſimorū oīm eſt. Ne. Hæc cæteras certitudine an̄cedit,
oīmq; certiſsima eſt. Th. Age nunc,ſapiētia maxīe cauſarum eſt. nam earū quę
cauſę cauſarum ſunt,& quibus nullævlterius ſunt cauſę , & maxime intelligibi-
lium, & quę ſolo intellectus in ſe recepti acumine vix tenuiter adeunda ſunt , &
ſimpliciſsimorū omnium,vt quæ prorſus cōpoſitionis oīs , & actus & potētię ſint
expertia. Sapiens itaq; hanc ſapientiam obtinens.ſcientiam,habet(vt diximus)
certiſsimam. Ne. Habet vt diximus. The. Dic quæſo bone fili Neania ſiquis te
adeat ſapientiam traditurus,& opiniones narret, hanc confutet , vt vnam quan-
cunq; alteram defendat,hanc & hanc quomodocunq; concordet, arbitraris ne ta-
lem idoneum ſapientiæ pręceptorem? Ne, Indignum hoc o Theoretice mihi eſ
ſe videtur,quandoquidem faſsi ſumus hāc omnium eſse certiſsimam , & opinio
maxime ſit incerta,quæ animum huc atq; illuc euagatum impellit:a qua ſe ſuap
te natura explicare cupit :vt oculus lucem quærens,a tenebris, & puppis naufra-
gium timens,a turbine. the. Non eſt diſsona tua hæc de oculo comparatio . Vis
ergo, quod hæc ſcientiarum ſit certiſſima ,hinc fieri vt mīme oīm opiniones ad-
mittat,haſque ſummopere vitet tenebras? ne. Itavolo. The. nec iīuria ita ſentis.
Sed talem offendere præceptorem, haud facillimum eſt .

Rara auis in terra eſt , nigroq; ſimillima cygno.
Rara auis,& fuluo longe pretioſior auro.

¶ Longo tempore a Socrate quæſita , ſed nunquam inuenta. Quę nos pertracta
mus o amice,non ſunt niſi quædam tenuia præludia ad ipſam ſapientiam,& quæ
ſpeciem tenebrarum ad ipſam lucem referunt. ¶ Sed proficiſcamur. Qualis ite-
rum eſt ſapiens? Neanias . Maxime ſingulorum cauſas aſſignare potens.nam 18
vniuerſaliſſimas cauſas,& quæ omnium ſunt cauſæ, ipſum conſiderare iam con-
ceſſimus. Theor. Verum quidem conceſsum eſt , & quanuis hac ratione conten-
tus eſse poſſis. Addere etiam poſsumus,ſapientem omnia ſcire,vt contingit,con
ceſsum eſse. Neanias. Conceſsum. Theor. Ex quo iterum efficitur,vt ſapiēs ma-
xime ſingulorum cauſsas cognoſcat . Maxime enī ſcire arbitramur , cum cauſas
ipſas cognoſcimus. Nea. Verum. Theo. Sic maxime ſingulorum ſapiens cauſas
aſſignabit. Ne. Ita eſt. ¶ The. Qualis item ſapiēs? Ne. Sciētiam habēs maxime
propter ſe,ſciendiq; gratia expetibilem. Theor. Nec immerito,ſi ſcire propter ſe
eſſe putas. neanias. Puto. The. Et magis ſcire,magis propter ſe. ne. Magis. Th. 19

Maxime itaq; ſcire,maxime erit propter ſe.& maxime ſciētia, maxime propter
ſe ſcientia. ne. Sequitur. The. Sapientē aūt conceſſimus maxīe oīm habere ſci=
entiam.nā maxime ſit: ne. Conceſſimus. The. Habet igr̄ ſapiens maxime pro=
pter ſe ſcientiam,ſciendiq; gratia expetibilē. Ne. Habet hauddubie. ¶Th. De=
10 niq; qualem dicis eſſe ſapientem? ne. Scientiā habere pricipaliſſimā,& oīm ma
xime liberam. Th. An ne putas maxīe ſcientiam diuiniſſimā,certiſſimā,maxīe
omnium cauſas adducere potentē?& quæ cauſæ cauſarū contēplationi inſiſtit,cu
ius gratia agenda ſunt ſingula(hęc eñ̄ eſt vniuſcuiuſq; oīno bonum , imo vero in
vniuerſa natura optimum)principaliſſimā eſſe? ne. Quid ergo ni putem? th. Et
hanc eandē,& q̄ maxime oīm propter ſe ſit maxīe liberam:quēadmodum eū ho=
minem liberū diximus,qui ſuimet & nō alterius cauſa ſit. ne. Ita ſentio. th. Sa=
piens aūt talem habet ſcientiam,quæ ſcilicet maxīe ſcientia eſt diuiniſſima, illo
rum diuiniſſimorū,cognituq; difficillimorū(vt diximus)entiū contēplatrix, cer
tiſſima,maxime ſingulorū cauſas aſſignare ſufficiens,cauſæ cauſarum contēpla=
tioni inſiſtens,& maxīe oīm propter ſe. ne. Hæc oīa vera, mō ſit aliquis ſapiens,
ſed raram auem eſſe dicis. th. Nihil ad rē,ſit, an nō ſit,mō eſſe poſsit. Fit itaq; ex
ijs quæ conceſſimus,ſapientem ſcientiā habere principaliſſimā,& maxīe liberā.
ne. Fit certe. ¶The. Quem ſenſuum maxime diligimus? ne. Viſum:quod ſatis
21 cognitu promptum eſſe puto.nam omnes hoīes natura ſcire deſiderāt : viſus aūt
maxime ſenſuum plura nos cognoſcere facit, pluresq; rerum differentias oñdit.
nam oīa corpora quodāmō colore participant:noſq; maxime ſenſuū, ſenſibilium
cōmuniū is ſenſus certos efficit. Et reuera quoties ad lucidā illā beatiſſimorum
entium regionem,viſum attollo,oculos ipſos diligo,agoq; gratias optimo naturę
parenti,ꝙ me luminibus ad illam fœlicem regionem intuendam ornauerit. Th.
Hæc profecto pietas probanda eſt:verum etiam tu cum cælum ipſum intuebare,
potius dicere debuiſſes. O vos beatiſſimi & optimi huius lucidiſſimę regionis ci
ues & incolæ,qui his moribundis oculis adiri non poteſtis , gratias ago veſtro,to=
tiuſque naturæ,omniumque ſupracogitatum omnem optimo parenti , vobiſque
ipſis,qui mihi alterum oculum impartiti eſtis , quo vos cæcutiens adeo , ad quos
aſpiro: hunc mihi (tenſis brachijs , manibuſque comploſis vos oro) illuminate,
quo vos fœliciter videam, contempler,laudem ,& amem. Neanias. Verum certe
prius ad illum internum oculum cogitare debuiſſem , obque illum eſſe pium , a
quo etiam ipſa naſcitur pietas : ſed dico vt mihi parum prudenti euenit , minus
bonum cognoſcenti,& melioris ignaro : ex quo coniecto non abs re nos maxime
ſenſuum viſum diligere,cognoſcendi ſcilicet gratia , & per ſe . Theoreti. Recte
aperis.nam propter eſſendi neceſſitatem forte putas tactum magis diligendum,
pariter & guſtum : & ad plura tum maxime per accidens cognoſcendum , audi=
22 tum. neanias. Ita ex Ariſtotelica philoſophia ſentio. ¶Theor. Sed tu aſſum=
pſiſti,omnes homines natura ſcire,deſiderare : vbi mihi aliquātiſper inſiſtēdum
eſſe videtur,an viſus faciat ſcire? niſi forte viſionem ſcientiam eſse putes. nean.
Neque viſionem,neque auditionem,neque omnino ſenſum vllum ſcientiam eſ=
ſe puto:viſus tamen,ſicut & auditus,facere ſcire concedi poteſt , vt inſtrumētum
machinamentumq; quoddam , ob noſtræ intelligendi conditionis infirmitatem
requiſitum , qui nihil intelligimus vnq̄ , niſi mens noſtra ſenſibilibus ſit excita:
viſus autem inuentioni q̄ accommodatiſsimus eſt: auditus vero , vt ab altero ſu=
ſcipiatur doctrina. Ad hoc tñ̄ illud aſſumpſeram,ꝙ vnūquodq; ad optimam eius
operationem ſuapte natura inclinatur: vt fertilis arbor ad optimū quem efficere
poſsit fructum,& ſuauis redolenſq; plantula ad ſuauiſsimū redolētiſsimūq; (quē
ſua afferat natura)floſculū:& ſi ſuauiorem pulchriorēq; efficere poſset,nō impe=
dita arbitror efficeret. The. Efficeret indubie:nec iniuria. Nititur eñ̄ vnunquod
que,vt ipſi ſummo pulchro,ipſiq; bono optimo(quantū fieri pōt) ſimili⁹ euadat.
Ne. Scire autem & intelligere, optimam exiſtimaui hominum operationē : ho=

mines igitur natura & ſcire & intelligere inclinantur:quare & ea natura deſide=
rant.Nihil em̃ aliud mihi coniecto natura deſiderare, q̄ ad aliqua natura inclina
ri.Mõ hõ illas optimas ſuę naturæ operationes , niſi ſenſus adminiculo cõſequi
nõ põt,& maximeviſus.nihil mirũ igitur ſi illã mihi ꝓpoſitionẽ (quẽadmodum
etiam in libello notatamviderã)aſſumpſerim. The.Scite loquivideris. Nã ſcire
& intelligere ſecundũ ſapientiã(quævtrũq; cõplectitur) optie ſunt hois operatio
nes,optimaq; eius officia. Et vnũquodq; natura ſuã perfectionẽ deſiderarevide=
tur,non mõ ſummã,ſed & eas oẽs quę inferiores,infraq; ſummã exiſtunt:melio=
res magis,& optimã maxime. Ne maxie igitur ois homo deſiderat eſſe ſapiens.
The. Naturavidelicet:& ois hõ ad hoc naſcitur,vt ſapiens fiat, ſuũq; cõtẽpletur,
imo oim factorem:ſicutvnaquęq; arbor, vt ſuo tp̃e optimũ quem natura põt,affe
rat fructũ.ſed neq; ois hõ id aſſequitur,neq; ois arbor optimũ ſuæ naturę ſemper
affert fructum.Ne.Gratię,o Theoretice,optio rerum oim parenti, qui oẽm ho=
minem ad tã altũ bonumq; finẽ creauerit, ad ip̃m ſcilicet cõtemplandũ & aman
dum:& cum ego de nũero hoim eius pietate ſim vnus, me ad eũdem finẽ creauit.
The.Creauit Neania & te,& me:& gratię ſint illi.Stude igitur ne ſimilis fias in=
fructiferævirgulæ,quæ ad optimum fructũ inſita fefellit hortulanũ.Fructus quẽ
tu & ego totius naturæ hortulano debemus,ſapientia eſt , eiuſq; ſecundum ſapi=
entiam cognitio. ¶Sed adhuc o Neania intactũ relictum eſt,cũ nosvna ipſi con
ueniamus,te & me,cęteroſq; hominum ea quæ nos perficiant, natura deſiderare, 23
an tale deſiderium,taliſq; naturæ appetitus ad concupiſcibilem , naſcibilẽ,an ad
rationalem partem attineat?hęc enim tria,concupiſcibilis,iraſcibilis, & volun=
tas, appetunt.quod forte indagine dignum reputas. Ne. Dignum equidẽ. The.
Quid ergo ais?cum tu natura ſcire deſideres:an id deſideres parte concubiſcibili,
an iraſcili,an voluntate ipſa,& rationali?Ne.Non certe mihivideтur.nã hæ deſi
derandi affectiones apprehenſionem aliquã ſequuntur:vt apprehenſo delectabi=
li cupimus,apprehenſo paruipendente iraſcimur:& voluntas ipſa conſilio delibe
rationeq; freta,rẽ vult aut renuit. The.Bene ſentis de ijs accidentarijs appetiti=
bus qui in nobis ſenſum cognitionemve ſequuntur:ſed de ijs quęro,q nobis natu
ra aſſunt,quo pacto etiam res inanimę appetere conceduntur, vt (quemadmodũ
dicebas)qui ſit quędam in bonũ natura inclinatio . natura enim ſemper ad opti=
mum tendit,ad bonũq; eius ois conatus. Et ea quę nos ad imperfecta trahunt,prę
ter naturam ſunt,& quædã naturę in ſua genitura impeditæ inualitudines,impo
tentiæq;: quẽadmodum ſi morbidus hõ filium generet ad paternam corporis in=
ualitudinem pronum,talis pronitas inclinatioq; haud deſiderium naturæ eſt,ſed
ex naturæ impedimento proficiſcitur, præterque naturã euenire videtur. ¶Ne. 24
Itavidetur:& ſic forte concupiſcibilis,iraſcibilis,&voluntas in eo appetitus ſigni
ficationisvſu,natura ſcire deſiderant & appetũt.The.Cupiditas,cupiendique fa
cultas deſiderat ea quæ ipſam perficere nata ſunt,ad illaque inclinar̃.Ne.Sane.
The.Nũ etiam appetit ea a quibus nullo pacto perfici poſſit?Ne.Minime:Th.
Nam talis naturę conatus irritusvacuuſque eſſet.Ne.Prorſus.The.Nũ ſcientia
intellectu,ſapientia,cupiendi particula perfici põt?Ne.Non videtur;The. Ne=
que item aioſa,iraſcendique virtus.Ne.Neque animoſa.The. non igitur concu
piſcibilis iraſcibiliſque aut ſcire aut intelligere natura deſiderant,vt aiebas.Ne. 25
Dubitaui.¶The.Age videamꝰ nunc an ad rationalem appetitũ & voluntatem
ipſa forte attineant.Ne.Ita eſſe opinor.The.Hoc conſideremus, cuius ſcire,in=
telligere,& ſapere.ſcientia,intellectus & ſapientia perfectiones ſint. ne. Intelle=
ctus indubie.The.Sunt ne in voluntate? ne. Minime,vt mihi videtur. Th.Sũt
ergo intellectus ꝓfectiones. ne. Sũt. Th. & modo cõceſſimus vnunquodq; ſuã
ꝓfectionẽ natura deſiderare,ad eamq; natura inclinari. ne. Cõceſſimus. Th.Eſt
igitur naturę tale deſideriũ, pulchrũq; ad bonum conamẽ,ipſius intellectus. ne.
Oportet.¶Th.An ſciẽtia,intellectus,& ſapiẽtia,in intellectu agente, an poſſi= 26

bili perfectiones ſint? Ne. Poſſibili certe. The. Appetit igitur natura intellectus poſſibilis, & ſcientiam, & intellectū, & ſapiētiam, qn̄quidē vnunquodq; ſuam perfectionē natura appetat. Ne. Neceſſe eſt. The. Intellectus autē agens quid? Ne. Inſcius ſum quid dicam. The. Oculus'ne ſuapte natura ad vidēdum inclinatur, & intellectus ad intelligendum? Ne. Sic eſt. The. Vbi & ipſa eſt viſio, quæ oculi perfectio eſt? Ne. In oculi potentia. The. Perite. appetit'ne ergo oculi potentia viſionem quæ ipſam perficit? Ne. Appetit. The. Et perficitur ab ipſa viſione vt potentia. Ne. Vt potentia. The. Et anima quæ actus in oculo eſt, appetit'ne etiam viſionē ipſam efficere in ſua potentia? an potius appetit eſſe vacua, otioſaq;. Ne. Minime appeteret ſe eſſe otioſam: ſed appetit viſionē efficere. The. Et viſionem efficere nunquid non ipſius illic inexiſtentis animæ perfectio eſt? Ne. Eſt. The. Et magis quidem, q̄ viſionē in ſe vt potentia recipere: qn̄quidem aliquid magis agendo aſſimiletur bono optimo ſummo rerum omnium authori, q̄ patiendo. magis igitur aīa oculi viſionē appetit, q̄ eius potentia: quia viſio ipſa magis ſit ipſius animæ perfectio, ſi vera ſunt quę ſupra conceſſimus. Ne. Oportet. The. An intellectus poſſibilis ſcientiam, intellectum, aut ſapientiam efficiat? Ne. Non, ſed recipit, vt potentia oculi viſionē. The. Quid ergo? Ne. Intellectus agens. The. Vt anima in oculi potentia efficit viſionem. Ne. Itidem. The. Appetit'ne intellectus agens in poſſibili eſſe vacuus, otioſuſq;. Ne. Minime, vt mihi videtur, quanto bono optimo ſumme pleno longe ſimilior euadit. The. Rationem habes, appetit igitur ſcientiam, intellectum & ſapientiam in ſua potentia efficere, taleſq; ſibi pulchras parare perfectiones. Ne. Profecto. The. Taleſq; admodū pulchras & bonas operationes facere, eſt'ne ſua perfectio? qn̄quidē ſimilior eſt per idipſum ſummo ex ſe ſemper ſummam gignendi ſapientiam: & magis quidem q̄ pati. Ne. Procul dubio. The. Cum itaq; ſcire, intelligere, & ſapere, intellectus agētis ſint perfectiones, & magis (vt mecum concorditer ſentis) q̄ ipſius paſſibilis, intellectus agens etiam illa appetit, & vel magis q̄ ipſe paſſibilis. Ne. Ita certe eſt. The. appetit igitur ſcientiam, intellectum, & ſapientiam intellectus poſſibilis vt potentia, & intellectus agens vt efficiens. ¶ Sed qn̄ tam longe digreſſi ſumus, paululum adhuc longius progrediendum eſt. Si quis te percontetur, cupide literarum adoleſcens, cum oēs homines & ſcire & intelligere & ſapere natura cupiāt, & tale naturę pulchrum deſiderium, ipſius intellectus ſit & agētis & potentię: an appetitus talis intellectus potētię, ſit ipſemet potentię intellectus, an affectio quædam illi natura inhærens? quid reſponderes? Ne. Me huius quæſtionis enodandæ ineptum, meq; huius rei inſciū eſſe. The. Age dic, qn̄ ocul⁹ ad vidēdum natus ſit, aīa quæ in oculo eſt, natura viſionē appetit. Ne. Conceſſum. The. An ſeipſa, an affectione quadam quę ipſi inſit? Ne. Seipſa, vt mihi videtur. The. Et intellect⁹ agens, ſcire, intelligere & ſapere appetens? Ne. Seipſo etiam. nam actus ſunt quorum non eſt pati & recipere, ſed agere. The. Probe. paterentur eñ. non igitur ad naturā appetendum, affectio quędā requiritur. Ne. Non in actibus. The. Et potētiæ ſei pſis ſe habēt ad patiendum & recipiendū, vt actus ipſi ſeipſis ad agendum. Ne. Apparet. The. Sicut igitur actus ad naturalem agendi appetitionē, affectionem non requirit, ſed aīa in oculo, & ſuus natura videndi appetitus ſubiecto ſunt vnum, ſola vero ratione duo, & intellectus agens, & ſuus ſciendi, intelligendi, & ſapiendi naturalis appetitus conſimiliter: ita potentia ad naturale patiendi deſideriū haud affectionem requirit, quę quidem ille ipſe ſit appetit⁹, ſed potentia, taleq; deſiderium ſubiecto ſunt vnū, & ſola rōne diſſona. Ne. Bona rōne videt̄ ita eſſe ſentiendum. ſic eñ ſuapte natura, & non per alterū, ſuam perfectionem appetere cognoſcetur. ¶ The. Sed mō an appetitus ille ſciendi, rationalis appetitus exiſtat, nōdum diſcuſſum eſt: dixiſti tñ ſcientiam, intellectum & ſapientiam non eſſe involuntate, ex quo non conficitur voluntatem illa natura non appetere, cum etiā illa eadem in intellectu non ſint agēte, quem tñ probauimus illa natura appetere. Ne. Non

plane ſentio quo ſe ſit vertendum. The. An voluntas ſcientiam amat, intellectũ, & ſapiẽtiã? Ne. Amat. Th. Nõne natura illa amat, & magis forte virtutibꝰ ipſis, q̃ in ipſa exiſtẽtes ipſã ꝑficiant? ne. Videt̃, nã magis bonũ magis natura amat. the. Et illa natura amare, eſt ne ipſius voluntatis perfectio? Ne. eſt. The. Quanto ſimilior hoc ipſo euadit ipſi ſomno bono, quod eſt infinitus amor, infinitaq; amandi ratio. Ne. Certe. The. appetit igit̃ voluntas rõaliſq; appetitus natura ſcientiã intellectum, & ſapientiam ſcire, intelligere, & ſapere: imo voluntatem ea natura amare, eſt illa eadem natura appetere. Ne. Mihi certe videtur. The. Vt ſcilicet amice ſunt amabilia, voluntateque affectabilia. Ne. Hæc ita ſeſe habere mihi pulchre videre videor.

¶ Sed o Theoretice, cũ hęc q̃ diximꝰ, intellectus agens itellectus poſſibilis, & volũtas natura deſiderẽt, an tria ſunt re ipſa diſtĩcta deſideria, an reuera ſubiecto eſſentiaq; ſint vnum, cuius eſſe & rationes diuerſæ ſint: vel quomodo aliter? The. Clare Neania, an intelligis animã (quæ vt ſeparetur facta eſt, ſeparataq; operetur) proprium actum propriamq; potentiam habere? Potentiam dico ab hac ſenſibili corporea & deſecabili potentia alteram, quæ quidem vere in ſe conſtet, non fluxa, non marceſſibilis, diſtrahibiliſque, virtutibus, ſcientia, ipſaque denique ſapientia adornabilis: & illum actum, illam nõ eſſe potentiam? Ne. Ex philoſophia didiſci. The. Intellectum agentem dicis ne illũ actum eſſe? Ne. Dico. The. Et appetit: dicis'ne ſuum eſſe appetitum. Ne. Probatum eſt. The. Et intellectum poſſibilem dicis etiam eſſe potentiam illam quæ in ſe vere conſtet, indefluxa ſemper, ſemperque ſubſtantia eadem? Ne. Dico. Theo. Et cum appetat, dictum'ne eſt eſſe appetitum? Ne. Dictum. The. Et iam conſenſiſti animæ noſtræ actum propriam eius non eſſe potentiam. Ne. Conſenſi. The. Non eſt igitur ipſius intellectus agentis deſiderium ipſi ſcilicet actui idem, intellectus potentiæ deſiderium, quod quidem potentię idem eſt. Ne. Certe. The. Sunt igitur ſubiecto, eſſentia, reque ipſa intellectus agentis & intellectus potentiæ, duo diſtincta diuerſaq; deſideria. Ne. Oportet.

¶ The. An putas animæ noſtrę vnicum vere actum vnicamque vere eſſe potentiam? qui quidem animę actus in propria potentiam rationales intelligendi, memorandi & volendi facit operationes, quas potentia ipſa recipit: & actum illum vna ſimulq; cum potentia conſtituere intellectum, memoriam rationalem, & voluntatem, vultum ſcilicet diuini luminis ſupra nos dei pietate ſignatum, quemadmodum anima ſimul cum oculi potentia conſtituit oculum. & illa eadem cum ſimili potentia auditum & odoratum. Ne. Audiui. Sed hęc eadẽ a te repetita fuiſſe, mihi quam gratiſſimum eſt. The. Intellectus igitur, memoria & voluntas hac ratione ſubiecto eſſentiaque ſunt vnum, & ratione tria: quemadmodum guſtus, tactus & appetitus in lingua. Nea. Sit ita. Theo. Non igitur appetitus voluntatis, & appetitus intellectus ſubiecto eſſentia que diſcrepant, ſed ratione ſola, ſed omnibus ſubiectum eſſentiaque eſt eadem, vt agens agenti, & potentię poſſibili, & totius toti. Ne. Apparet. The. Et vt de voluntate prælocuti ſumus, ita de illa rationali fœcundaque memoria ſentiendum eſt.

¶ Ne. Sed tu num ponis plures intellectus, voluntates & rationales memorias, cum ipſorum cuiuſlibet ponas agens, poſſibile, & totum? The. Non fili: ſed cum dico intellectũ agentẽ, perinde eſt ac ſi vocẽ aĩam in oculo oculũ agentẽ: & cũ voco intellectum poſſibilem, perinde eſt atq; ſi vocarẽ oculi potẽtiam oculum poſſibilem. non tñ dico ſimpliciter animam quę in oculo eſt, eſſe oculum, neq; potentiam oculi eſse oculum, ſed oculus nomen totius eſt, & actus, & potentię. Ita neq; ſimpliciter dico intellectum agentẽ eſse intellectum, ſed intellectũ agentẽ: neq; intellectum potẽtiæ eſse intellectũ, ſed intellectum poſsibilẽ. Et ita de memoria agẽte & poſsibili, volũtate agẽte & poſsibili. Sed intellectus, nomẽ totius & actus & potẽtię ſimul eſt: & rationalis memoria, & volũtas. Ne. Sic ergo intellectꝰ agẽs & actus intellectus idẽ ſunt, & intellectꝰ poſsibilis & potẽtia ipſiꝰ intellectus idẽ & voluntas agẽs, & actus voluntatis. Th. Prorſus vt ais omnino in his & reliquis conſimiliter. Nean. Quam pulchre mihi confirmare videris quęcunq; de anima

maxime ſcitu digna putaui. ¶Sed o Theoretice, nõ ſim tibi moleſtus ſi de hac re vnum quiddam ſciſciter. Theore. Sciſcitare. Nea. An ſicut intellectus agens & poſſibilis pariter vnum conſtituunt intellectum. ita appetitus agens & appetitus potentię vnum conſtituant appetitum? The. Prorſus. Ne. Totus ergo animæ actus vna cum tota animę potentia, vnum conſtituunt appetitum. The. Vt ais, qui vnus eſt pariter & trinus. Nea. Ratione ſcilicet: intellectus, memoriæ, & voluntatis. Theo. Sic eſt: & iterum eorum quilibet cum vnus ſit. pariter eſt trinus. Nea. Re tamen puto: actu ſcilicet & potentiæ, & totius. Sed quem exiſtimas perfectiorem, & magis vnum, an actus potentię, an totius? Theore. Quod exiſtimas perfectius, magiſque vnum, lineam, ſuperficiem, an corpus? Ne. Corpus profecto quod pulchro ternario perfectum eſt. Id ipſum, vt qui longe videre ſim ineptus, haud percipiebam, totum totiuſque appetitum ſuo pulchro ternario conſurgere perfectum: itaque naturam, imo vero ipſum naturę opificem, perfectum õne ſuo ternario complere. Et adhuc ter nariũ intllectus, memorię & voluntatis perfectiorem eſſe, quandoquidem ſit magis vnus. The. Diuinum ingenium mihi habere videris: ipſum excole, vt ipſum in ſuo (quod vides) perpulchro perfectoque ternario, & tribus perfectis ſine quacunque ipſorum adinuicem compoſitione ſubſiſtēte (cum omnino ſubſtantia ſint idem) ad illud perfectiſſime vnum & trinum ſeſe erigat, & digno contemplationis officio, vbere memoria, pio perfectoque amore proſequatur. ſuperant ne tibi alia quę quæras? Ne. Nulla. The. Vis ergo ea quæ diximus paucis recolligamus, vt firmiori memorię mandes? Ne. Maxime. The. Quaſi a propoſito per otium ludentes longius euagati diximus.

1 ¶Omnem hominem maxime natura deſiderare eſſe ſapientem.
2 ¶Id naturæ deſiderium non eſſe concupiſcibilis, iraſcibilis, aut rationalis particulæ, ſenſum cognitionemve ſequens.
¶Quod nõ ſit cõcupiſcibilis partis aut animoſę, vt & quędã naturæ iclinatio eſt.
3 ¶Quod talis naturę appetitus quo ſcire, intelligere & ſapere natura deſideramus;
4 ipſius ſit intellectus.
5 ¶Intellectum poſſibilem vt potentiã ſcire, intelligere, & ſapere natura deſiderare, agentem vero magis, & vt efficientem.
6 ¶Tale pulchrum naturæ deſiderium non eſſe affectionem quãdã intellectui aut agenti aut poſſibili natura inherentem.
7 ¶Quod voluntas rationaliſque appetitus, ſcientiam, intellectum; & ſapientiam natura deſideret, vt ſcilicet amabilia, voluntateque affectabilia ſunt, & rationalis memoria, eadem vt memorabilia ſunt appetat.
8 ¶Intellect⁹ agẽtis appetitũ re ipſa ab itellect⁹ poſſibilis appetitu eſſe diſtictũ eſt
9 ¶Naturalẽ voluntatis appetitũ & intellectus, õnib⁹ cõformibus modis ſubiecto idem eſſe, ſola ratione plura: vt agens idẽ eſt agẽti, & patiens poſſibili, & tot⁹ toti.
10 ¶Quod non plures ſint intellectus, nõ plures rationales fœcundæque memorię aut volũtates: etſi in vnoquoq; eorũ agẽs, poſſibile, & ex his totũ ſubſiſtẽs reperiat
¶Quod appetitus agens & potentię, vnum conſtituant appetitũ.
11 ¶Item totum noſtræ animę actum cum tota eius potentia vnum conſtituere appetitum, qui vnus eſt pariter & trinus. Nean. Subiecto ſcilicet vnus, & ratione trinus. Theoreti. Scilicet.
12 ¶Denique quemlibet illorum trium, vnum eſſe, & re ipſa eſſe trinum.
13 ¶Hęc omnia breuiter perſtrinximus. Curemus modo vt reliqua abſoluam⁹. Ne. Curemus. The. Quibus potentijs reguntur animalia? Ne. Bruta plurimum imaginationibus & memoria viuunt, homo vero prudentia & arte. Theo. imo vero Neonia bruta his tribus, ſenſu, ſenſuali memoria, & appetitu viuunt. in ſuaq; diriguntur uita, & homo intellectu, rationali memoria, & uolũtate. Nã unũquodq; natura uiuit, ut q̃ optimas ſua affert natura operationes efficiat. ſic e mil l i maxiẽ

bono ad ꝙ omnia reſpiciunt, & quod omnia tendũt, ſimilius euadit. Optime aũt
operationes ab optimis proficiſcuntur potentijs. vfuit igitur vnumquodque ſecũ
dum optimas ſuas potentias. atqui meliores potentias ſenſu, ſenſuali memoria ſẽ-
ſualique appetitu bruta nullas habent: & homo diuiniore ſorte potitus, intellectu,
rationali fœcundaque memoria, & voluntate. Ne. Verum. The. Viuunt igitur
bruta ſenſu, ſenſibilique memoria, & appetitu: et homo diuiniorem ſuę naturę ſor
tem ſequens, intellectu, rationali memoria, & voluntate. Ne. Nempe. ſic em̃ vtra
que in ſuo ternario pulcherrime illam ſummam quam optime poſſunt imitanť
vitam. The. Ita eſt amice: ſolus homo eſt qui ſuæ diuinioris naturæ conditione
neglecta, ſponte deuiat, quique mauult bruto viuere ſimilior, ſenſum ſenſualiſque
memorię & appetitus ſequens perturbationes: quam in diuina vultus diuini ſorte
ſuo perfectiſſimo aſſimulari principio: vt hinc intelligas bonum pendere & ma-
lum, præmium atque pœnam. Sed vide ne te feceris bruto inferiorem, quod nun-
quam ſponte deuiat a ſui principij quantumcunque poteſt aſſimulatione. itidem
& cætere res ſenſus rationiſque immunes. Ne. ipſum oro omnium principium, vt
me, ſemper ex me quidem fragilem & infirmum, erigat ad ipſum, & a dei ſapiẽtia,
fœcunditate & amore (quantumcunque ipſe me capacem fecerit) aſſimilandum. 34
The. Pium tuum deſideriũ. Sed procedamus. ¶ Quæ animalia diſciplinabilia
ſunt? Ne. Quę auditum & memoriã hñt. nam talibus aliqua ſignificare poſſumꝰ,
per quæ vſui directionique reddantur aptiora. The. Et maxime omnium homo:
cui non modo terrena, caduca, ad horamque labentia ſignificantur, ſed etiam cæ- 35
leſtia & ęterna. Nea. Ita eſt. ¶ The. Quę prudentia? Ne. Senſum & memoriã
habentia. nã hæc futurorũ videntur eſſe prouida. The. Quę etiam parũ memoriæ
participant, vt apes ſibi exangulas domos fabricantes: phalangius in cibi venati-
onem ſubtiliter telã texens: & formicæ quę ſibi cibũ in ęſtate aggerãt, ne hyemis
aſperitate aduentante domentur, deficiantque: ad quarum prudentiam contẽplan
dam Sapiens imprudentem & pigrum mittit. Ne. Ita eſt. The. Et ſi auditum nõ
participent, ſed quemlibet ſenſum alterum, quid tum? Nea. prudentia quidẽ erũt,
ſed non diſciplinabilia. nam ſenſu diſciplinę carent. The. Cognoſcunt ne talia ra
tionis expertia futurum, cuius tamen gratia agere videntur. Nea. Minime, nam
ipſorum virtus cognoſcendi ſuprema. imaginatio eſt, quæ ſolum pręſens & pręte
ritum attingit. The. Probe admodum, non igitur prudentia ſunt, quia pręterita
futuris connectant ac comparent. Ne. Ita dicẽdum, nam ipſa vtrumque extremũ
& pręteritum & futurum cognoſcere oportet. Iam autem ea conceſſimus non co-
gnoſcere futurum. The. Memoria igitur in ipſis parum facit ad prudentiam. Ne.
Scilicet. The. Imo etiam & ſenſus & memoriæ expertia, veſtigium prudentiæ in
ſe gerere videntur: vt arbores cum folia in cooperimentum fructus, & pulpam &
duriorem teſtam in ſeminis defenſionem pręferunt. ¶ Sed quæro, ſi quodnã ani-
malium præſentia. præterita & futura diſcernat, adinuicem conferat, & ex præſẽ
tibus & præteritis futurorum facile ſibi coniecturam ſumat, ipſum ne prudentius
cæteris tibi eſſe videretur? Ne. Videretur. Et ſuſpicor te velle hominem dicere.
The. Sine. Nonne tibi videtur illud (quodcunq; fuerit) popriam habere poſſe pru
dentiam, modo rationem haberet ad conſultandum de prouidentia futurorũ quæ
prudentia ipſa reſpicit? Ne. Imo etiam eius ſola prudentia propria eſſet, vt quę eſ-
ſet actiua recta cum ratione circa eius totius vitę bona, quæ non ſine futurorum
conſilio eſt. Et aliorum inferiorum prudentiæ omnes improprię ſunt, & quæ lon
go interſtitio & tenui quadam ſimilitudine illius imitantur imaginem. The. Nõ
ne tibi mirum videtur, ſi hanc ſimilitudinariam habentia prudentiam. in ſuo ipſo
tenui admodum prudentiæ veſtigio ſemper imitantur ſummam prudentiam, nec
vnq̃ nec vſq̃ deuiant: hoc vero in propria, & (vt ita dixerim) aliorum comparati-
one vera, minus ipſam imitatur? Ne. Id mõſtrum eſt: præterq; naturã cõtigere vi-
deť. The. Ita tamẽ, amice, eſt. O noſtrã miſerãdam ſortem: haud male ſuſpicaba-
ris me hoĩem ĩtelligere voluiſſe. Cõſtat em̃ ipſũ oĩm mortalium diſciplinabiliſſi-

mum,prudentiſſimum,& optimum,qui ſolus omnium ſuam naturam non ſequi
tur,ſuæq; naturæ benignitatē negligens,ea attribuitur.cuius mali cauſam eſſe re
or,ꝙ ſeipſum non cognoſcit.Magna profecto ſapientia eſt(vt vel id oraculo cō-
cedamus)ſeipſum cognoſcere.Tu te ipſum o fili Neania cognoſcere ſtude,& tē
animalium natura manſuetiſſimū & prudentiſſimū eſſe momento(talis eñ na-
tura quilibet hō eſt)& tuę naturę benignitatem ſequere, admoneq; cæteros ęqua
les tuos vt ſeipſos cognoſcant,& quales ſint natura videant,ad ſapientiāq; pariter
37 (vt tu)aſpirent.¶Sed videamus an ipſum ſumme ſapiens,quod omnis largitur
abunde,nobis etiam ipſam ſapientiā conceſſerit poſſidēdā. Ne. Supra conceſſi-
mus in eius operatione hoīs finē conſiſtere.The.Dictū quidē eſt,& verū. Quod
non oībus tñ ita eſſe viſum eſt,tum quia maxime ſapientia libera eſt,hoīs aūt na
tura,multis modis,ipſis ſerua viſa eſt.Ne.Si hoīs naturā reſpiciamus (ita ex his
quę me modo docuiſti,coniecto)oīm mortalium vel maxime liber eſt,& ſuimet
cauſa : ita vt totius naturæ opifex opus ſuum inter mortalia in hoīe ꝑfectiſſimū
conſummaſſe videatur.Si autem ex accidenti ſeruus fiat, parū firmum eſt argu-
mentū.nā & talē natura exiſtimamus ſapiētiam,& non ex accidēti. The. Aiūt
præterea deū.ſolum hunc ſibi vendicaſſe honorē,& reuera deus ſumme ſapiens
eſt.ſed de illa ſumma ſapiētia , qua deus ſolus vt eſt ſeipſum cognoſcit ; ſermonē
non agitamus,ſed de illius ſummæ & veriſſimæ ſapiētiæ remotiſſima ſimilitu-
dine,qua ipſum,quantum nobis conceſſit eſſe felices,mēte adimus.Ne. De ſimi
litudine ſcilicet agimus,cuius deum ſolum non poſſunt dicere poſſeſſorē, qui eā
ipſam oīs ſapiētiæ poſſidet veritatē,vt modo dicebas. The.Mitto ꝙ nonnulli di
cant deum inuidere tm̄ bonū a mortalibus poſſideri,quandoquidē oīm rerum op
timo parēti ipſiq; ſummę beneuolentię inuidiā aſcribere,maximū ſit nefas. Eſt-
q; id poetę dictū.euenitq; hoc in loco vt vetus ꝓuerbium docet, ꝙ multa mētian
tur poetę.dicebant pręterea ſapiētiam,ꝗ maxime diuina,maximeq; honoranda
ſit,ſoli maxime diuino & honorando(qualis ſolus deus eſt)conuenire, ipſumque
ſumme diuinū & honorandū deum eſſe,& ipſam ſumme diuinam & honorandā
ſapiētiam,eſſe deam,q̄ de ipſa ſumma ſapiētia , imo oīs ſapiētiæ veritate & æter
no exēplari veriſsime dicitur, non autem de noſtra hac ſimilitudinaria,quę nos
in ipſius veræ contēplationē rapit & aduocat . quam ſolam cæterarum ſciētiarū
a nobis in hac caduca vita poſsideri poſsibilium probauimus diuiniſsimam ma-
ximeq; venerandam.Sed tu dicito,nonne hoīes auſpicati ſunt philoſophari quā
do apparuerunt aliqua q̄ ipſorū animos in admirationē traxerūt? vt ſolis ad nos
conuerſio & diuerſio,nūc ſolis & lunæ terrifici defectus.oſtēta in aere viſa ?Ne.
Ita inceperunt,vt opinor, The. Et admiratio nunquid ſine ignorantia eſt? Nea.
Non. The. Et naturaliter cupiunt illo ignorantię vīculo ſolui.Ne.Scilicet. the.
Quando vnum quodq; natura ſuum bonū appetat,illo autē ſolui bonum ſit,& nō
minus diuina admirari ceperunt, vt an hęc ſenſibilis machina temeritate quadā
facta ſit,ſempiternoſq; ea ipſa ꝑciat motus , an intelligētia ſapiētiaq; aliqua gu-
bernatur,& an huius pulchri rerum ordinis vnus author,vnus gubernator,an plu
res,arbitrariſne ipſos hæc & ſimilia cognoſcere fuiſse accēſos? Ne.Longe magis
quam ſenſibilia ipſa imo vero maxime , vt mihi videtur . nam ego quē ipſorum
comparatione cęcutientē talpam reputo,horum ſempiternorum deſiderio magis
quam dici queat accendor. The. Sic accenduntur amice qui mentem puriorem
habent,minuſq; corpore,corporeiſq; perturbationibus occupatam, hæc autem ſi
ne ſapiētia cognoſci non poſsunt.Ne.Haud aliter. Theo. Putas appetitum illū
& naturale illud deſiderium,irritum,vacuumq; eſse poſse?Nea.Minime.The.
Nam ſumma illa plenitudo omnibus in rebus otioſitatē vitat,vt rebus ſenſibili-
bus corporum magnitudinumq; vacuum.Poſſeſſores igitur ſapientię eſse poſſu-
mus, & hic nobis ad noſtrum principium, ad vniuerſorum omnino bonum relē-
ctus eſt additus.Nea . Hæc proculdubio admiratio , admirationeque ſuſcitatus

aſſentire nolle,niſi quod dixerit,vt mathematicus monſtret.nulli fidẽ præſtare,
niſi ſenſibile ſit,ſenſibilive conſtet argumẽto.nulla recipere,niſi alicuius vrgẽte
3 authoritate.non poſſe niſi parua deguſtare. ¶The.Age nunc,an cauſæ ſecun-
dum ſpeciẽ infinitæ eſſe poſſint?Ne.Non poſſunt.nam oẽs cauſas quatuor cau-
ſarum ſpeciebus,materia,forma,efficiente,& fine cõplectimur. non itaq; hoc pa
4 cto ſunt infinitæ.The.Satis de ſpecie diuidua reſpondiſti, de indiuidua aũt non
ſatis.Ne.Nondum teneo quid reſpõdẽdum ſit.¶The.Proficiſcamur igitur: &
cedo,an materiæ rectitudine prodeant infinitę.Ne.Minime.nam bifariam dici
mus ex aliquo aliquid fieri.Primo ſicut ex imꝑfecto fit ꝑfectum,quẽadmodum
ex puero dicimus fieri virum, & ex Iſthmijs olim ludis Neptuno dedicatis fie-
5 bant Olympia.& ex,& poſt,hoc in loco eandẽ ſignificantiam retinere videtur.
Secundo,ex aliquo fit aliquid per gñationẽ. At neutro dictorum modorũ proce
ditur rectitudine in infinitum. In primo quidẽ cum ex imꝑfecto fit ꝑfectum.
vt cum ex puero fit vir,nam idẽ eſt ex quo fit,& quod poſtea ꝑfectum eſt.non ita
que hoc modo proceditur in infinitum.nam ſemper ad aliud alteriꝰ diuerſęq; na
turæ procedere oporteret,& ſi quod fit,& ex quo fit,eadẽ non ſint,extrema deter-
minata hñt imperfectum & ꝑfectum. at determinatis extremis,media quibus
ab vno in aliud proceditur,infinita eſſe impoſſibile eſt,quippe quæ nũquam trã
ſiri poſſent.cum igitur fiat hoc ex hoc primo,ſeriei proceſſus non abit infinitus.
The. Recte ais.Ne.Neq; quidẽ cum hoc fiat ex hoc,gñatione & ſecundo.Prĩo,
quia illic extrema eſſe,& non eſſe,determinata ſunt. Vbi autẽ extrema determi
nata ſunt,media in infinitum prodire nequeunt.Secundo,quia cum hoc ex hoc
gñatione prodeat,ad cõſimilia tandẽ fit reflexio.Atqui ſi hoc pacto materię pro
cederẽt infinitę,ſemper ad alterius naturæ materiam ſine reſilitione aliqua pro-
ficiſcerentur & irent. non itaq; materiæ ſecundum directum procedunt infini-
tę.Tertio,quia cum hoc ex hoc generatione ſurgit, materia eadẽ numero eſt, &
quod in vnius gñatione ſumitur,ab altero incorruptione dimittitur. The. Natu
ralis inſtitutio huius rei fidẽ fecit.Ne. E materia ingenita eſt atq; incorruptibi-
lis,& primum rerum ſenſibilium ſempiternum.nõ igitur poſſunt materiæ in in
6 finitum ſecundum directum procedere.¶The. Hoc pacto de forma,an rectitu
dine in infinitũ prodire queat,expedi.Ne.Hæc mihi hactenus facilia viſa ſunt,
ſed timeo ſequentia me maiore difficultate premere ſentio tamẽ reſpondẽdum
eſſe,formas ſecundum directum haudquaq̃ infinitas euadere poſſe. primo, quia
ſi hoc pacto infinitæ euaderẽt formæ,diffinitione complecti non poſſet, hoc au-
tem irrationabile eſt.non igitur hoc pacto euadunt infinitę, attamẽ haud plane
intueor quo pacto forma propterea diffinitione complecti nequeat.Theo. Nec
hoc quidem facile.Sed an putas aliam deberi formę applicari diffinitionem, prę
ter eam qua ſignificamus formam dat eſſe rei,remq; conſeruare in eſſe?Ne.Nul
lam aliam.Theo.Albedo,quædam forma eſt,quale dat eſſe?Nea. Album:& ip
ſa præſens, album conſeruat.The.Nunquid dat aliud eſſe?Ne.Nullum,The.&
dulcedo dat eſſe.Nea.Accidentale ſcilicet,eſſe dulce.The.Et nullum aliud?ne.
nullum, quod norim.Theo.Si albedo eſſet per dulcedinẽ, & per nullum aliud,
quid ais tum?nunquid poſſet albedo dare eſſe quod non haberet? ne. non mihi
videtur.The.& habet ſolum eſſe dulce:nam eſt per dulcedinem. nea. Eſt.The.
Non dabit igitur eſſe niſi dulce.Nea.Mihi quidem ita eſſe videtur. The. Age
nunc,forma ſubſtantialis qua de nunc agimus,dat eſſe,& verius quidẽ,veriusque
conſeruat. nea. Verum id eſt. The.Sed id, & quæ hactenus dicta ſunt, intelli-
go vbi formæ finitæ ſunt,nunc autem ponamus earum ſeriem in infinitum ex-
cedere.vt ſit a per b,& b per c,& c per d,& ita ſine termino.Nea. Admitto. The.
At non habet eſſe niſi per b, ſicut album non habet eſse niſi per albedinem, at-
qui b non habet eſse niſi per c. non igitur b dabit ipſi a aut alicui aliorum eſse b.
nam nihil dat alicui eſse,quod non habet.neq; dabit eſse c. nam c non habet eſ-

ſe niſi per d,d enim ipſi dare eſſe,admittendo proceſſum formarum infinitũ,cō= ceſſum eſt:& nihil dat ipſum eſſe quod non eſt: cum igitur c non poteſt alicui da re eſſe c,tanto minus b dare eſſe c poteſt:& ita de d,& quolibet aliorum argumē= tabor.Ne.Ita omnino,ſed quid tum inuenimus?The. Nullam dare eſſe, ꝙ ſi nō dant eſſe,neq; rem ſaluant,conſeruantque in eſſe.Nea.Indubie.Theo. Si igitur formę infinitę euadant,diffinitione haud complectentur: quandoquidē illa quæ maxime omnium ipſis conuenire videtur,ipſis nullo pacto aptari applicariq; que at.Nea.Mihi ſic eſſe oportere,iam ratione ſatisfactum eſse videtur. Theore. Et eodem pacto intellige rationes quibus diffinitio completur,infinitas euadere nō poſse,eſt enim ratio,forma quędam.Nea. Perpendo hoc modo intelligentem in finita tranſiri non poſse. Theo. Perge igitur reliquas rationes abſoluere. Nea. Vt vis.Secundo,formę infinita interminataque ſerie non prodeunt:nam in illis formis ſemper magis eſse deberet quę prior eſset,& quæ ante,ea quę deinceps,& prior poſteriori dare eſse:atvbi non eſt primum,neq; hoc pacto prius & poſterius eſt.Theo.Et in rationibus?Nea.Conſimiliter,nam prior,ea quę ſubſequitur,ma gis eſt,vt quę ſit vniuerſalior,& ex qua pendere debeat poſterioris cognitio. At= qui ſi infinitæ eſsent,cum primum & vltimum non darentur, neque medium iti dem,neque priores & poſteriores atque deinceps.Tertio,quia ſi infinitum prodi rent,rerum ſcientia tolleretur.nam res ipſas contemplando: formę per quas con ſtarent,ſciri non poſsēt:nam infinitæ eſsent, infinita autem hoc pacto tranſige= re intelligentem,impoſsibile eſt:quare neque res ipſæ compoſitæ ſcientur.The. Probe.nam totum ſuis ignotis partibus cognoſci non poteſt: ſed tunc ipſum co= gnoſcimus,quando ex quot & qualibus compoſitum ſit cognoſcimus.Et ſi ratio= nes ipſas reſpicimus?Nea.Itidem tollitur ſcientia.nam ſcire impoſsibile eſt nũ quam ad indiuiduas ſpecies venire potentem.at ſi huiuſmodi rationes formę in infinitum prodirent,nunquam ad indiuiduas ſpecies decumberetur.nam in in= 7
finito vltimum locum non habet:ſi autem vllę darentur, eſsent vltimę.Tollere= tur igitur itidem ſciētia. ❡Et efficientes cauſas infinitum ſecundum directum progreſsum non ſuſtinere,pene conſimilibus conſtare poteſt rationibus. Item & hac ſi ſunt cauſę efficientes medię,& poſtremas eſse neceſse eſt. At efficientium cauſarum ſunt mediæ, vt quę ſint ab alijs,& quib⁹ alię ſint,ſunt igitur extremę. non enim aliqua mediarum,extrema eſſe poteſt. Theo.Quid hoc?Nea.Nam eſ ſet ab alia ſuperiorique efficiente,quæ ideo potius,valentioreque iure extrema & ſuprema dici mereretur.Quod ſi datur prima,in ipſis non euaditur in infinitum. itidem & ſi datur vltima.Theo.Indubie.nam ſi eſſent infinitæ, omnes medię eſ ſent,ſi medias vocare liceret (vt tu) quæ ab alijs efficiētibus ſunt, & a quibus alię efficientes ortum ſumunt.Sed quomodo,o Neania,ſi temporum ſempiternus or 8
do,infinitaque proceſſerit ſeries,vt plane ſenſiſſet Ariſtoteles, efficientes cauſæ ſecundum rectitudinem non exeant infinitæ? nam tu ab Homophrone genitus es.Nea.Sum.The.Homohrom autem a tuo auo, auus ab abauo, qui iterum ab atauo,& atauus a tritauo:& ita ſine ſtatu vllo proceditur,vt nunquā ſit dabile eſ= ficens primum a quo tu ipſe proceſſeris. Neanias. Verum ais o Theoretice. at= tamen propter hoc efficientes cauſæ non prodeant rectitudine infinitæ. nam nō procedis ad eas efficientes quæ euariantis diſſimiliſque ſint naturę,cum a me ad patrem,a patre ad auum,abauum,atauum & tritauũ procedis. Si tamen infinitæ ſecundum directum prodire deberent,ſemper ab vna ad alterius naturæ alteram (vt diffiniuimus)progreſſio euaderet. Ob id etiam, quod de infinitis efficienti= bus actu,mihi ſuperior ſermo haberi viſus eſt.Theo.Et recte quidem.Neanias. Nunc autem non de infinitis efficientibus actu, ſed potentia obiectio procedit. non enim ſunt aut fuerunt infiniti homines actu, a quibus ego proceſſerim, ſed poteſtate & appoſitione ſola, quemadmodum poſteriora tempora prioribus, ſed non manentibus quidem adduntur. Theo. Non obtuſe dictum o Neania,& re=

uera infinita hoc modo eſſe efficientia, eſt infinitas eſſe lineę partes, & infinitas
partiales,& in potentia materias ſub dimenſione ſecabiles. at propterea materię
ſecundum directum non prodeant infinitę. Ne. Ita plane Oneropolus,cuius ego
diſcipulus & auditor ſum,diceret. The. Adde fili,hypotheſin, mũdum perpetua
ſerie(vt ne vnquam quidẽ inceperit)perduraſſe,falſum eſſe.quare & id quoq; fal
ſum infinitos præceſſiſſe ex quibus tu pendeas homines. ¶Nunc aũt expedi,fi
nes ne infiniti ſecundum directũ excedant,an aliter? Ne. Minime ꝑfecto exce
9 dunt. nam cauſæ iam adductę inhibent. Primo,nam finẽ diffinire difficillimum
eſſet. The. Difficillimũ,fili. nam quo pacto illius gratia eſſet,quę ab ipſa infini-
to interuallo,infinitiſq; medijs diſtaret, vt quam per eã ꝓcedendo nunq̃ aſſequi
valeat?? Et ſi non eſt illius gratia(quã tñ ſolam putare oporteret optimam) certe
nullius alterius gratia eſſe videbitur. In iſs em̃ quæ rectitudinis ſeriem ſeruant,
ꝙ gratia prioris meliorisq; non fuerit, neq; ꝑfecto poſterioris minuſq; boni gra-
tia erit. Sed perge. Ne. Secundo, quia neq; prioris & poſterioris integra ſeruare-
tur conditio,vtpote quæ infinitis locũ non habeant vllũ. Tertio,tolleretur ſcien
tia finis. Quarto,quia ſi vnus finiũ eſt gratia cuius oẽs alij fines ſunt,& nõ ſit al-
terius gr̃a,vnus eſt oĩm vltimus finis,& non extrahuntur fines in infinitum. At
quivnus finium eſt qui oĩm aliorum finis eſt, & qui amplius non eſt alterius gr̃a,
alioquin in rerumvniuerſitate nihil optimum. non igitur fines rectitudine extra
huntur in infinitum. Quinto,quia nihil eſſet optimum,imo neq; bonũ,& ſi quic
quam optimũ eſſet,non conaretur ad ipſum, quippe ad quod peruenire impoſſi-
bile eſſet. The. Sic fili ipſius boni optimi natura tolleretur. nam ipſius natura eſ-
ſe videtur,ab ipſo oĩm pendere bonitatem, ad ipſum oĩa tendere, & ipſius gratia
eſſe omnia. modo nihil tenderet conareturq; ad ipſum: vt quod attingi(quemad-
modum aiebas)haudquaq̃ valeret vnquam,conatuſq; ad id rei vacuus irritusque
haberetur. Nihil itaq; eſſet optimum,eiuſque ſublata eſſet natura,quo quidẽ non
exiſtente optimo,omnis alterius bonitatis fonte & principio,vt nullum alterum
& poſterius bonũ ſit vllum neceſſe eſt. Tibi ne ita videtur? an ſecus? Ne. Ita pla-
ne. The. Abſolue igitur. Ne. Sexto,neque intellectus vllus eſſet actiuus, quãdo
quidẽ intellectum actiuũ finẽ habere vbi quieſcat, neceſſe eſt,nullum aũt habe-
ret. The. nam in infinitum prodirent,neque manifeſtum eſt,intellectum actiuũ
adminiſtratiuumque,ipſius contemplatiui gratia eſſe,& ipſam actionem, & pru
dentię adminiſtrationem,contemplationum & ſapientiæ gratia. Contemplatio
nem autem & ſapientiam optimorum iam poſuimus. Tolle igitur optimum,con
templationem tollis,& contemplantem intellectum: quare & actionem, actiuũ
que intellectum. Et certe intellectus noſter, oculus quidem ſole carens (modo
aliunde impeditus non ſit)non ceſſat in pulchrorum ſenſibilium pulchritudine
ſummam cogitare pulchritudinem,in ipſorum bonitate ſummam bonitatem,in
ipſorum duratione æternitatis immenſitatem: vt quę nobis ſpecula ſint,illa ſum
ma pulchritudine,bonitate,& æternitatis immenſitate effigiata,impreſſaque; &
nobis in ſpeculo & ænigmate immenſa dei pietate relictum eſt, quandiu craſſo
hoc corpore tanquam carcere cingimur,illa beatiſſima adire entia,illis vero ſupe
rioribus mentibus ſecus,ſine velamine ſcilicet illam rerum ſummam pulchritu-
dinem,bonitatem,immẽſitatemque contueri,vt oculis ſemper vigilibus, quibus
ſol maximumque viſibile vſquequaq; illuceat. ¶Si te percontet dulcis Neania,
10 quas naturalis philoſophus cauſas potiſſimum inuenire geſtit, protinus ſubdes
naturales: vt materiã, vt rerũ ſenſibilium formas, vt naturales efficientes: atque
naturales fines quas igitur metaphyſicus,diuinuſque philoſophus potiſſimũ deſi
deret? protinus quid reſpondẽdum ſit, in promptu obuiumq; eſt,primas & ſupra
mundanas cauſas,& maxime oĩm primam,rerum exemplar & formam,oĩm effe
ctricem cauſam,& oĩm fœliciſſimũ,atque optimum finẽ, quam hoc ipſo ꝙ cau-
ſæ in infinitũ non ꝓruant,iam ſua bonitate exploratam compertamq; habemus.

Quod pfectiori modo ſuperiora q̃ homo intelligant.

nunc quod reliquum eſt,abſoluere tentemus.¶An veritas ſit facilis,aut diffici=
lis?Ne.Quodammõ facilis,& quodammodo ardua atq; difficilis.nam nullus vn, 11
quã ſyncere & oĩno digne veritatẽ apprehendere valuit: & ipſius difficultatis ſu
mitur indiciũ.nullus etiam vnq̃ veritatis oĩno eſt exors,quod rurſum aliquid ip
ſius facilitatis arguit.Quis em̃(vt vetere prouerbio conſuetudine dici tractũ eſt)
in foribus delinquet?Totum ꝑfecto facile eſt,pars aũt captu nobis difficultatem
affert.The.Sane ita eſt,fores : ſciẽtiarũq; valuę ꝓloquia dignitatesq; ſunt(q̃ hic
tota nuncupamus)& quæ talia ſunt vt ea vnuſquiſque cõprobet audita,quibus ne
que reniti,neque mente diſſentire queat,& ea in diſciplinis capere facillimũ eſt.
Contra vero quæ ex ipſis pendent & quę hic partium nomine cenſemus, cogno
ſcere difficile ,& quanto a principiorum luce diſtantiora ſunt, tanto captu co=
gnituque imperuiora.Et certe veritas videtur ad noſtrum ita ſeſe habere intelle=
ctum , vt illuſtre ſolis iubar ad oculum, cuius eximiam claritatẽ nunq̃ perfecte
& digne ſatis noſter apprehẽdere valet oculus:nullus etiam oculus tãti iubaris ex
pers oĩno euadit.¶Cedo inſuper,a quo entia ſuam veritatẽ ſumant?Ne. A ma=
xime vero.Nam in vniuocis vnumquodq; maxime oĩm tale dicitur , quod alijs 12
vt talia ſint cauſa exiſtit ,vt ignis maxime calidus exiſtit,qui cęteris ſenſibilibus
vt calida ſinr,cauſa eſſe dignoratur.ita & maxime vera ſunt quę aliis vt vera ſint
cauſa exiſtunt.Et maxime oĩm id verum eſt,quod oĩm verorũ vt vera ſint cauſa
cauſa eſt.oĩa itaq; entia a maxĩe vero ſuam veritatẽ ſumunt.The.Et id recte qui
dem,ſi em̃ in vniuocis conformis aſſimiliſque naturę,oĩa a maxime tali ſuum ſu
mant exordium,vt omnia calida ab igne maxime natura calido calida eſſe dicã=
tur,multo igitur fortius in homonymis: in quibus ſemper quod prius fuerit, na=
tura præſtantius & perfectius euadit:& cõditionem illam quã cæteris tribuit ,&
quam cætera ab eo ſibi vendicãt & aſſumunt,altiorẽ natura retinens.Nil mirum
igr̃ poſterius,& quod imbecillioris infirmioriſq; naturę eſt,a maxime perfectiſſi
meq; vero ſuam veritatem vendicare,atque tale dici .Sicut ſi ſol oĩm clarorũ ho
monyma cauſa eſſet,& omnia clara alia ſole poſteriora eſſent , illorũq; claritates
ſolis claritudine ĩferiores, imperfectioreſque, ſol omnium iure diceretur clariſſi
mus ,quippe qui perfectiſſimã oĩm claritatem haberet , & quę omnibus claris vt
clara eſſent cauſa eſſet.& quanto vicinius quicquam a ſole ſuam claritatẽ ſibi vẽ
dicaret,& illius maxime magis æmulam,tanto ipſum clarius non ab re cenſen=
dum eſſet,& quanto eminus,diſtantius atque remotius,& minus illius ęmulam.
tanto minus clarum bono iure cenſeretur.Ita ſi li quę a maxime vero vicinius ſu
am ſortiuntur veritatẽ,& magis illius veriſſimę imitatricem , vt ſupramundanę
beatæ mentes,veriora ſunt,quę vero e longinquo , & minus illius veriſſimæ af=

Quod nõ oĩa ęque ſuã veritatẽ a maxime vero ſortiũtur

finem & æmulam,minus uera. Et ut de ueritate dictũ audiſti:ita quoq; & de en=
titate,unitate,bonitate,plenitudine,poteſtare,neceſſitate,ſapientia,uita, & cæte=
ris tranſcendentibus,intelligendum puta . Entia ſiquidem a maxime ente ſuam
ſumunt entitatẽ,ut dictum eſt a maxime uero ſuam ſumere ueritatẽ , & a maxĩe
uno ſuam ſibi vendicant unitatẽ,a maxime bono ſuam bonitatẽ, a pleniſsimo ſu
am plenitudinẽ,a maxime potẽte ſuam potentiam,a maxime neceſsario,ſumma
que eſsendi neceſsitate,ſuam ſumunt neceſsitatẽ , ab omnium ſapiẽtiſsimo ſuã
ſapiẽtiam,& a maxime uiuẽte ſuam uitam,ita vt uniuerſa (quantum unicuique
conceſſum eſt)ſua entitate ſummam imitentur entitatem,ſua vnitate ſummam
vnitatem,ſua plenitudine maximam plenitudinem, ſua bonitate ſummam bo=
nitatem,ſua veritate ſummam & per ſe veritatem, ſua potentia agendique facul
tate,ipſam quoad poteſt omnipotentiam,ſua neceſſitate ſummam neceſſitatẽ,&
ſuo qualicũq; ſapientiæ & prouidentiæ veſtigio ſummam ſapientiam , omnibus
rebus ſuauiter prouidentem , & ſua vita vitęue ueſtigio illam ſupremã uitam &
ĩmortalitatẽ.Et reuera vnaquęque res eſt ipſius ſumme entis,ſumme vnius,ſum
me boni,ſumme veri,ſumme pleni,ſumme potentis,ſũme neceſſarij,ſumme ſa=
pientis & immortalitatis,ſpeculum & ſcriptura , ab illo ſũmo & maximo rerum

oĩm opifice nobis ante oculos obiecta, ſtataq; , quo ipſum in illo naturæ libro ab
ipſo quidẽ efformato ſignatoq; legamus, cognoſcamus, cognitũ amemus, cogni=
14 tum & amatũ frequenter meditemur. ❡ Attamen non omnibus ęque inueſtigã=
dus eſt, ſed ipſum pulcherrimũ rerũ potius in pulchris, perfectiſſimũ in perfectis
optimũ in melioribus & oĩno naturæ dignioribus entibus a nobis cognitis, ipſa
ſumma maieſtas & dignitas perueſtiganda eſt. In his eñ verius dilucet ipſa ſum
ma entitas, vnitas, bonitas, ueritas, ipſa ſumma plenitudo, ꝑfectio, ſumma maie=
ſtas, ſummaq; dignitas, quæ tantopere noſtra hæc tranſmundana philoſophia de
ſiderat. Sed age dic, o Neania: nonne oĩm exiſtentiũ principia (dico ſummã enti
15 tatem, ſummam vnitatem, ſummam bonitatem, veritatem, entium vnorum bo=
norum, & verorum) maxime vera ſunt principia? Ne. Maxime, o Theoretice: &
hoc non modo opinor, ſed ſine aliqua hæſitatione credo. Theo. Nec iniuria.
nam non quandoq; ſunt vera, & quandoq; non, ſed ſempiterna, ſempiternæq; ve=
ritati ſemper coniuncta: quibus nullum principium, & nulla cauſa eſt, ſed omni
bus ipſa cauſæ ſunt & principia. Et certe has o Neania fœlix qui potuit rerũ co=
gnoſcere cauſas. Ne. Has ſcilicet, ſed o Theoretice, aut non ſane ſatis concipio,
aut hallucinor. Exiſtimaui eñ oĩa ad vnum principiũ reuocãda atq; reducẽda eſ
ſe, tu vero mihi videris plura ponere, & quidẽ ſimpliciter pria, vt quibꝰ nullũ pri
cipium & cauſa ſit. The. Maxime prima, o fili, plura quidẽ, non vt cõcipis, re at
que ſubſtantia, ſed ratione ſola, cũ ea ipſa eſſentia & ſubiecto ſint vnum, imo ma
xime vnũ, ſintque illa ſumma vnitas qua nihil aut eſſe aut excogitari poteſt ma
gis vnum: & cognoſcere quo pacto res ſubiecto ſit vna, ratione vero multa, ad ſa
pientiã pandit introitũ. Et tui meminiſti ne prius a nobis dictum fuiſſe, ſapienti
am nihil aliud eſſe ꝙ æternarũ rationũ intellectũ & ſcientiã? Ne. In memoriã re
uocas. The. Attamen non eſt niſi vnũ primũ ens entiũ, & ſi cõmode dici poteſt,
vniſſimum, optimũ, veriſſimũ, pleniſſimum, potentiſſimũ, ſumme neceſſarium
ſapientiſſimũ, & imortale: in oĩ re in cęlo ſurſum, in terra & in abyſſo deorſum
ſignatũ, ſi nobis ſanꝰ legendi relictꝰ eſſet oculꝰ. Sit ipſius pietas nobis o Neania
oculum recludere, quo ipſum cognoſcamus. Ne. Sit oro. The. Huic (vt fuerunt)
enti entiũ ſe Ariſtoteles cõmendare ſolebat, eius miſericordiã implorabat, quod
confitebatur, quod prædicabat, pro quo tandem exul damnatuſque inter gentes
exteras degebat, tandem in Chalcide peregrinus, hoc munere mortalis vitę fun=
ctus traditur. Quid nos o Neania? nos ne debemus ipſi ſupplices cõmẽdare? ne.
Debemus ſupplices. The. Et ex nunc cõmendamus. O ens entiũ, vnum, optimũ
veriſſimũ, pleniſſimũ, potentiſſimũ, ſumme neceſſariũ, ſapientiſſimum, ĩmorta
le atque ſempiternum, pande nobis ad te viam & acceſſum, & adiuua quod nobis
indiciſti naturale deſideriũ. Sed proficiſcamur. Percipis ne hinc fieri, vt ſicut res
ad eſſe ſe habeant, ita quoque ad veritatẽ? Ne. Mihi percipere videor. nã quę prę
ſtãtius ſunt, vt naturę entia beata, uicinius ab ipſo maximo ente prodeunt & ma=
nãt, quare & uicinius, indiſtantiuſque ab ipſo maxime vero. nõ enim aliud & ali
ud, maxime ens, & maxime verum ipſum eſt. The. Et illa eadem conſimiliſque
ratione magis vna ſunt, magis bona, pleniora, potentiora, neceſſariora, ſapiẽtio=
ra, magiſque immortalitatis forte participantia his ipſis inferioribus & caducis,
quanto his ad horam labentibus pręſtantiora ſunt entia. Ne. Certe. Theo. Quod
igitur in ſenſibilibus eſt motus, & entitatis inſtabilitas, eſt illic iugiſſima, ſtabiliſ
ſimaque entitas. Et quod in ſenſibilibus quędam eſt pluralitas, eſt in cęleſtibus
vnitas. quod in ſenſibilibus bonitatis & veritatis exile veſtigium, illic noſtrę bo
nitatis & veritatis exemplar & veritas. attamen & in cælo & in terra non eſt niſi
vna ſumma veritas. Ne. Et vna entitas, vt puto. Theore. Vna ſumma entitas: &
ita in reliquis, & pro libera illic plenitudine, nos hic locum & plenitudinem ſor=
timur occupantem, & pro vniuerſali potentia, particularem potentiam, reſiſten=
tiam, & reluctamen: pro neceſſitate contingentiam, pro ſapientia ignorantiam,

& pro immortalitate deficientem vitam. Vide fili quid eſt procul eſſe a maximo
ente: hæc mala a natura, ibecillemque omni ex parte naturæ conditionem ideo
patimur, quod longe a primo ente diſtamus, longeque ab eius veritatis imitatio- 15
ne. ¶ Hinc cognoſcere promptum eſt fœlicitatem & ſummum bonum ijs rebus
(quæ huius ſint capacia) ex ipſius ſummi boni quoad fieri poteſt aſſimilatione
pendere. Et contra, ſummā miſeriam ex ipſius quoad fieri poteſt diſſimilitudie,
& ab eo diſceſſione. Fit item, vt vnum ſolum ſit abſolutum ens, vnum, bonum, ve
rum, plenum, potens, neceſſarium, ſapiens & abſolutum, viuens, & ſempiternū,
quod ab alio non habeat ſuam entitatem, bonitatem, vnitatem, veritatem, pleni-
tudinem, potentiam, neceſſitatem, ſapientiam & vitam: ſed per ſe ſit ens, & vnū,
& ita in cæteris. Cętera autem omnia non abſolute entia, vna bona, aut uera dicū
tur, ſed ab altero & alterum talia, quia ab ipſo ſint vero & per ſe ente vno, & ipſi-
us abſoluti entis, vnius boni, veri imagines, ſimilitudines & ſimulacra quędam.
Et certe o amice Neania ſi nobis illius ſummi abſolutique entis, ſumme vnius,
ſummi boni & veri vnum punctum attingere conceſſum eſſet, illa ipſa contēpla
tione, quantum corpus trahentibus caducum & mortale fas eſt, fœlices eſſemus.
Et certe illa dei entitas, vnitas, bonitas, & veritas linea eſt infinita, & quicquid ali
ud in cælo & in terra fœlix eſt, oculus eſt finitus. punctum ſolum illius ſummæ
& abſolutę bonitatis apprehendens: aut quod perinde ſe habet ad apprehenſum,
vt ad infinitam indimēſibilemq; lineam ſeſe habet punctum. Et deus ipſe ſolus
ſeipſum vt eſt pleniſſime apprehendit, & ſeipſo ſolus maxime fœlix eſt. Quo fit
iterum vt ſicut omnia vera a maxime vero ſuam trahūt veritatē, ita fœlicia a fœ
liciſſimo ſuam fœlicitatem, qui proinde fœliciſſimus eſt, ꝙ ſeipſum maxime poſ
ſidet, & ſeipſum maxime cognoſcit, diligit, & ſibijpſi maxime cōplacet. ſunt igi-
tur cętera fœlicia, quod ipſum quoad fiori poteſt poſſident, contēplantur, amant,
& ea ſola voluptate trahuntur, quodq; in hoc ipſi ſumme fœlici aſſimilātur. Ne.
Recte igitur audiuerim Ariſtotelem aſſeueraſſe, noſtrum ſummum bonum, &
noſtram fœlicitatem, in veritatis contēplatione conſiſtere. The. Recte admodū
& maxime veritaris. ſed nos ad propoſitū reuocemus. ¶ Vnde nobis veriora hæc
naturę entia cognoſcendi adoritur difficulas? Ne. A noſtri intellectus imbecilli- 16
tate. nam ſicut oculi nycticoracum ſeſe habēt ad lucem diei, ita & noſter intelle-
ctus ad manifeſtiſſima, optima & veriſſima naturę entia. Atqui ꝙ nycticoracū
oculi difficultate diurnę lucis hebeteſcunt ac obtunduntur, maxime quidem vi
ſibilis, hoc ex nycticoracum īfirmitate debilitateq; paritur. igitur quod noſter in
tellectus circa manifeſriſsma & optima & veriſsima naturæ entia cognoſcen di
difficultate laborat, hoc eius infirmitas debilitaſq; parit. Theoretic. Ita eſt vt ais
o Neania. Sicut em̄ ſenſibile ad ſenſum ſeſe habet, ita intelligibile ad intellectū,
& ſicut maxime ſenſibile ad ſenſum, ita & maxime intelligibile ad intellectum.
Atqui ſi maxime ſenſibile a ſenſu non percipiatur, id maxime ſenſibilis iniuria
culpaq; non ꝓuenit, ſed potius ipſius ſenſus imbecillitate atq; infirmitate. igitur
& ſi maxime intelligibile ab intellectu non percipiatur, hoc maxime intelligibi
lis culpa: non fuerit, ſed potius ipſius intellectus infirmitas debilitaſque. ¶ Quę 17
veritati percipiendæ obluctantur ac reſiſtunt? Nea. Illa quinq; quæ prius addu-
cta fuerunt. Primo, conſuetudo audiendi falſa, eruditioq; nō recta, tum quod q̄ au
dire cōſueuimus, hæc eadē dici dignamur, atq; admittimus. tū ꝙ conſueta nobis
notiora ſunt, incōſueta vero contra ignotiora, qui itaq; cōſuetudinē traxerūt audi
endi falſa, falſa dici dignabūtur, falſis aſſentirēt, q̄ & pro notioribus receptabunt,
veritas aūt tanq̄ ignotior illos effugiet. Diſtorquet igitur, diſturbat, ipedimētoq;
ꝑcipiendę veritatis hmōi educatio eſt. The. Et leges ipſæ conſuetudinē plurimi
momenti & efficaciæ ad hoc eſſe oſtēdunt, quæ fabulas puerileſq; ineptias ob cō
ſuetudinē recipiunt, & ipſas veritati anteponūt. Ne. Secundo. Recte docēti aſsē
tire nolle, nos a veritatis ꝑceptione retrahit. Nā ſingula vt materia requirit re-

cipienda ſunt:neq; omnium mathematica certitudo expetenda eſt.Qui autem re cte docenti aſſentire renititur,non ſingula recipit vtvniuſcuiuſq; natura poſtulat ac requirit. diſturbatur igitur talis averitatis perceptione.Th.Ita eſt o fili:eorum quæ demonſtrationem patiuntur,& ſuſtinent,demonſtratio expetenda eſt, & demonſtranti credere oportet:& quæ analogiæ ſimilitudinem deſiderãt, ea vt decet adducta,contenti abire debemus.Quæ perſuaſionem qualẽcunq; aliam, ea ſiquidem ſufficiente adducta,nos faciles præſtemus oportet: neq; demonſtrationẽ,neque analogiam efflagitemus.Sic enim omnis veritatis facile cõpotes euademus, & vnunquodq; pro dignitate recipiemus.His tamen tribus pro dignitate rite vti, quamdifficillimũ puto, viriq; eſſe in omnis diſciplinę profeſſione conſummati. Sed iam perge.Ne.Tertio,nulli fidem præſtare,niſi ſenſibile ſit,ſenſibilive conſtet argumento,percipiendæ veritatis obluctamentum pręſtat.Nam nulli fidem præſtare velle,niſi ſenſu ſenſualive exemplo vincamur,parui impotentiſq; ingenij argumentum eſt.At ingenij paruitas & impotentia nobis nimirum percipiendæ veritatis obex & obluctamentum eſt.nulli igitur fidem præſtare niſi ſenſibile ſit,ſenſibilive conſtet argumento,veritati percipiendę obluctatur,obſtatq;. Quarto,nulla recipere velle,niſi alicuius confirmet autoritas, veritatis perceptionẽ itẽ impedit.Nam nihil recipere velle, niſi alicuius autoritate firmatum fuerit,quædam iudicandi impotentia eſt.Iudicandi autem impotentia,percipiendæ veritatis impedimento eſt:vt viſus circa ſenſibile iudicandi impotentia, bonam profecto ſenſibilis impedit perceptionem.nulla igitur percipere velle, niſi quæ aliena firmata autoritate fuerint,veritatis perceptionem impedit. Quinto. Itidẽ & non poſſe,niſi parua deguſtare, nam qui ſola parua deguſtare ſufficiunt: naturæ defectum,oblęſimentumq; patiuntur,& intellectus paucitatem.qui autem hæc patiuntur,a veritatis perceptione præpediuntur: perinde atq; qui pupillæ oblęſimentum,viſuſq; paucitatem patitur,qua a viſibilis perceptione præpeditur. non poſſe igitur,niſi parua deguſtare,nos a veritatis impedit perceptiõe.The. Haud inconuenientes ſimilitudines adduxiſti.¶Quibus ergo ad pulchræ veritatis perceptionem apparamur,atq; bene afficimur? Nea. Horum quinq; quæ iam adducta ſunt oppoſitis. ad ipſam percipiendam inſtruimur,apparamurq;:vt conſuetudine vera audiendi,& perceptione recta.recte docendi aſſenſione,& obedientia. vniuſcuiuſq; vt materia ipſa requirit,& poſtulat,receptione.alta mente, & potente iudicio.ſana,integra,illabefactaq; mentis natura.Th.Rectiſſime ſic o fili.ſic enim contraria contrarijs medicamur, & aduerſus contraria contrarijs reluctamur: & cui deus hæc quinq; prioribus obicibus aduerſa beneficia contulerit,percipiendę veritatis pręalijs potens efficietur. Det igitur tibi o fili,qui iuuenta flores,ſanum præceptorem,qui veris & pulchris te inſtituat præceptis.det tibi docilitatem,qua recte docenti beneuole acquieſcas.det vnunquodq; pro dignitate recipere. det altam mentem,& acre iudicium.det integrum, inoffenſum, illabefactumq; ad ipſum contemplandum mentis acumen. Et non modo tibi hæc, ſed & omnibus qui deſiderio pulchrarum ſcientiarum bene vtendi gratia rapiuntur,non quidem vana ſui oſtentatione,non faſtu,non ambitione, non rerum caducarum opulẽtę congeſtionis auiditate. hęc profecto vilia ſunt,& futuro philoſopho indigna, & a noſtris quoque prioribus tantopere damnata.Sed nos eo laboremus ingenio, vt pulchris admodum veritatibus illi veritatum reginæ,ſummæ, abſolutæ (quoad nobis conceditur)ſimiles efformemur.Tale conamen,ingenuuſq; animus, philoſophorum ſit.Et tantula tibi o fili Neania,crepuſculo iam nos ſeparante,dicta ſufficiant.Et ad me cum voles alias redito,& nunc abi proſpera fortuna comite. Et vale.Nea. Vale ſemper,o Theoretice.

¶Secundi Dialogi Finis.

¶TERTIVS DIALOGVS.

¶Homophron. Neanias. Theoreticus. Eutycherus.

HEus Neania nobis aſſiſte. Ne. Pater. Ho. Huius diei amœ-
nitas,& aurę temperies, & gratia, exercitamētum quęrunt.
Eſt rus,eſt locus,eſt proxima luco colonia: illuc me ſolandi
gratia transfero,& virentia loca luſtro. Tu mihi comes aſſi-
ſte. nulli dubiū eſt ſpirantem florētium locorum halitum,
noſtrum ſuauiter refouere ſpiritum. nea. Optarem pater:
ſed alio ſolandi gn̄e ego plurimum vti ſoleo. Ho. Quid il-
lud eſt? ne. Ego Theoreticum noſtrum vicinum viſo,eum
primum vacua datur occaſio: qui multa liberalitate mihi aperit quodcūq; cogno-
ſcere operępretium duco. Ego vero eum ipſum (niſi me ſtrictius tibi aſſidere iu-
bes) modo viſurus eram. Ho. Non iubeo fili, imo gratias Theoretico ago, referā-
que ſi poſſim vnq̄ gratiā hāc,ſi tibi doctrinarum aliquid liberaliter impartit. Ne.
Impartit indubie. ho. Abi igitur o fili,& ipſum meo noīe ſaluere iubeto. alterum
autem qui mihi aſſideat comitem curabo. ne. Faciā. the. Diligens iuuentus,&
honeſtorum cupida, fœlicē ſenectā expectat. Video te,o Homophronis fili, qua-
dam diligentia & honeſto deſiderio ad eruditam vitā properare. ne. O vtinā eru-
ditam,o Theoretice: hoc optat pater Homophron: qui cū primum reſciuit te in-
terdum viſendi me conſuetudinem traxiſſe, mirū in modū gauiſus eſt:& prę con-
cepto gaudio collachrymatus, abi, inquit, o fili,& Theoreticum meo noīe ſaluere
iubeto, cui gratias ago, ipſiq; gratiam hanc ſi poſſim aliqn̄ vnq̄ referam. Me rus
vna ſecum ducturus erat in vicinos lucos, vicinoſq; viculos. The. Patres qui ita fi-
lijs afficiuntur, proborum parentum cōmendantur officio, nunq̄ ſua prole dolitu-
ri. Et cū multa parentibus debeamus, illis ſummopere debem⁹ quāplurima. Sed
hęc comittamus, & ſaluus ſit Homophron: nos vero ea quorum gratia huc conue-
nimus, pariter contractemus: hæc, puto, colloquio prętuliſti paterno, hęc ruri, hęc
vicinorum lucorum,& venantium locorum amœnitatibus. Nea. Prætuli equidē.
The. Vis ergo quindecim illas (quas tertio libro reſpondere diximus) quęſtiones
diſcutiamus? Ne. Noſti quid expediat. The. Noui equidem:& ideo illas nos con-
ſulto nunc relinquamus, ipſas aliquando opportunius vtrinq; diſputaturi. Et nūc
ſatis ſit illarum quæſtionū formationē memoria tenere,& hoc ex loco meminiſſe,
quæſtiones illas vtrinq; Ariſtotelem diſputaſſe. Ne. Nuper ſuo ordine ipſas me-
cum ipſe didici. The. Opportune. Tranſeamus igitur ad naturam entis digno-
ſcendam. Nea. Tranſeamus. ¶Theor. Et nos a quæſtionibus auſpicia noſtra ſu-
mamus. Et primum ſi tenes quid ſit ens, effer in medium. Nea. Ens eſt quod ſub-
ſiſtit. The. Sane. ¶Quot ſunt ſubſiſtendi modi? Ne. Arbitror me reſpondere de- 1
bere, quinq;. Primus eſt cum quicquam ſubſiſtit ab altero. Secūdus, cum ſubſiſtit
ſub altero. Tertius, cum in altero. Quartus, cum per alterum, & alterius gratia. 2
Quintus, cum ſubſiſtit quidem, ſed neq; ab altero, ſub altero, in altero, per alterū,
alteriusve gratia. ſed reliqua omnia ab ipſo ſubſiſtunt,& ipſius gratia. The. Idip-
ſum debebas, o fili: ſed multa ſe offerrent hic diligētius penſiculanda. Et quia tē-
peſtiue aduieniſti, nec nos temporis indigentia premit, nos fidentius (etſi longiuſ-
culi futuri ſumus) aliqua exequemur, hinc orſi. Omnia alia a primo & maxime
ente, ab altero ſubſiſtunt. Et rerum ſubſtantiales potentiæ ſubſiſtunt ſub altero:
ſubſtantiales actus,& accidentariæ affectiones paſſioneſque omnes in altero: re-
ferenter tamen. Nam ſubſtantiales actus in altero ſuperiori præſtantiorique mo-
do ſubſiſtunt, vt ſcilicet conſubſtantiale in conſubſtantiali, quo cum ſimpliciter
vnum vnamque completam ſubſtantiam conſtituit. Accidentaria autem af-
fectio in altero eſt, ſed non vt conſubſtantiale in conſubſtantiali,& cum quo ali-
quid vnum ſimpliciter conſtituere poſſit. Et completæ ipſæ ſubſtantiæ per alte-

rum,& alterius gratia ſubſiſtunt:& non mō hoc,ſed ab altero,& ex altero. Ab al-
tero quidē:nam oīa præter primum ab ipſo ſubſiſtūt.ex altero:nā ex potētia. per
alterum:quia per actū,qui nunq̄ ſub primo ſine potentia, neq; potentia ſine ipſo
ſubſiſtit.& alterius quidē gratia:nā oīa ſummi boni gratia ſunt. Et ſubſiſtere ſub
altero,in altero,ex altero,per alterum,nunq̄ ſine ſubſiſtentia ab altero,& alterius
gratia reperias.¶Ipſum aūt primum ꝙ ſumme ens,ſummevnum,optimū & ve-
3 riſſimum,dudū nūcupauimus:ens ipſum eſt quod ſubſiſtit,non ab altero quidem,
ſub altero,in altero,per alterum,aut alterius gratia:maxime ens,maxime oīm &
vere ſubſiſtens,ens entium,& omnium entiū entitas,quiditas,& veritas oīm ma-
xime ſubſiſtens,& ad quod omnes entium modi reducēdi ſunt: vt oēs ſalubrium
modi ad ſanitatem: & longe profecto verius. quod vt paulo planius tibi conſtet,
cōſtituamus ſalubrium modos.Salubrium eñ, hæc ſunt ſanitatis effectiua, hæc
conſeruantia,hæc in ſanitatem ordinata. quo pacto ergo ſalubria parantia ſanita
tem,in ipſam reducuntur?Ne.Vt cauſæ(niſi ego ipſe fallor)in ſuū effectum. th.
Haud falleris.& quomodo oīa entia ad maxime ens,& oīm primū? Ne. Poti⁹ vt
effectus in ſuam cauſam. The. Et omnium maxime cauſam. Vtra ergo harū re-
ductionum tibi verior videtur?Nea. Ea certe, qua effectus in ſuam cauſam reſti-
tuuntur. Theo. Et eo verior, quo in omnium veriſſimam & maximam cauſam.
Dic rurſum,quo pacto ſalubria quæ ſanitatem retinent,& ſaluant, in ipſam redu
cuntur?Ne.Vt conſeruans in ipſum ſuum conſeruatum. The. Idipſum.Quomo
do omnia entia ad maxime ens,& omnium primum?Ne. Vt cōſeruata in conſer
uans ipſum. The.Et omnium maxime conſeruans, vt quod omnia ſaluet,conſer
uetq;. Vter ergo horum tibi reductionis modus verior apparet? Ne. Quo conſer-
uata in ſuum conſeruans reſtituuntur. Th. Et tanto verior,quanto in ſuum ſum-
mum & maximum.Ne.Tanto verior. The. Rurſum ordinata in ſanitatem,quo
pacto in ipſam reducuntur?Ne. Vt in finem. The. Sed an ipſi⁹ ſint maxime gra-
tia? ne. Minime.nam ſanitas ſummum bonum non eſt. Th. Et nonne omnia en
tia eodem modo in primum reducuntur? ne. Vt in finem ſcilicet. Th. Sed an ſic
vt in finem:vt & illius maxime gratia ſint? ne. Maxime, o Theoretice.nam id-
ipſum ſummum bonū eſt. The. Probe coniectaſti.Ipſum ſumme ens, ſummum
bonum eſt,omnium vltimus,& optimus finis,& qui in alium finē minine vnquā
eſt ordinatus. Apprehendis igitur oēs modos entis veri⁹ & longe quidē in primū
& maxime ens reſtitui,q̄ ſalubrium modos in ſanitatem. ne. Apprehendo:& id
4 quidem mihi indubiū eſt. ¶The.Sed age, vtrum ſanum quod multipharíam di
citur,nunc in ſe ſuſcipiens ſanitatem,nunc ſanitatem efficere, nūc ſaluare, nunc
deſignare,atq; repręſentare vniuocum ſit,vnicaq; ratione dictum, necne? Nean.
Haud vnica ratione dictum eſt . theo. Aequiuocum igitur atq; homonymum
eſt. nea. Eſt. Theor. Et ſalubre? nean. Itidem vt ſanum. theor. Et ens cum di- Qđ ens ę-
citur de primo & maxime ente,nūc de ijs quæ ab ipſo ſunt,propter ipſum, & quę quiuoce
vtcunq; poſſunt ipſum monſtrant,repręſentantq;,vtrum vniuocum ſit, & eadem dicit̃ de
ratione dictum? ne. Minime,vt mihi videtur: quin potius homonymum. The. primo en
Et recte quidem. ſic eñ hoc in loco eo vtimur. & certe ipſum primum ens, & ea te & cęte
quę ab ipſo,& propter ipſum ſunt,nunc ſubſtantię,nunc accidentia : nulla etiam ris, itē &
proportione,magis ab inuicem naturæ affinitate recedunt, quam quæcunq; inter de ſubſtā
ſe ſalubria aut ſana. Quæ enim primi,maxime entis & infiniti,& cæterorum en- tia & acci
tium finitorum proportio? ne. Nulla prorſus videtur. the. Quæ ſubſtantiæ & ac dente.
cidentis naturæ vicinitas, vt ipſis eadē ratio apta tribuatur? ne. Nullam video.
The. Nunquid cum præſens fueris ſpeculo,& ipſi tuam ſimilitudinē afformas:ti
bi & tuę ſimilitudini idē nomen, & nominis eadē ratio eſt,quāuis illa tua imago
tibi q̄ ſimillima videatur?Ne.nomē idem:ſed non ratio eadē. nomē quidē Nea-
nias,aut hō. theo. Homonymū igitur nomen Neanias ad te,& tuam ſimilitudi-
nem. ne. Homonymū. theo. Et omnia primi ſimilitudines & ſimulachra ſunt,

magis quidem a ſuo afformante exēplari diſtātia,q̄ tu a tua ſimilitudine,& acci-
dentiam ſubſtantiarū quædā ſunt veſtigia,&velut quædā vmbræ. Videtur ergo
tibi iure,ſi oim primū,& cętera poſt ipſum ſubſtantias & accidentia eodem entis
nomine cōplectimur,id nos æquiuoce facere? Ne. Iure æquiuoce. The. Attn̄ om
nia advnā naturam &vniuocā reuocamus atq; reducimus. Nea. Quam? The. Es
iam præcedentiū immemor factus? ad ipſum oim primū,& maxime ens,quo fit
vt nomine entis,vt homonymo, analogo tn̄, perinde ac medicis ſalubri & ſano,
nobisvtendum ſit,& cumvocabuli ſignificatio ad prænotionē(quā quid eſt nun-
cupant)attineat,& æquiuocatio,homonymitaſq;,ſignificationis poſitionē ſequa-
tur:id potius nobisvel ſine probatione recipiendū eſt,q̄ perſuaderi adnitendum.
Dictum ſatis ſit hoc in loco ſic eo eſſe vtendum.& vtrū aliquis talis ſignificatus,
quo eadē ratione oia ſignificet,ipſi cōmode aptari queat,nunc miſſum faciamus:
qui ſiquidemvbi effingi aptevaleret,nobis ad hoc quod conamur minime neceſ-
ſarius eſſet:& ijs relinquamus exquirendum,qui ſibi aptū fore putant. ſed de hoc
abundantius q̄ par ſit:nunc aūt nos ad alia cōuertamus. ¶Noſti ne o Neania in 5
rebus caducis,& in hoc noſtro inferiori mundo,rerum eſſe ordinē? Ne. noui equi
dem. Th. Quem? ne. Hominē primum locū obtinere. poſt quē aialia rationis im
munia. poſt quæ,arbuſta & plantas,& cætera id genus vegetum. poſt vegetantia,
lapides,metalla,& ea quæ ex terræ profunditate eruuntur. poſt quæ,vapores,ha-
litus,pluuiam,niuem,grandinem,ſpiritum, & cætera quę imperfecta compoſita
nuncupant. vltima aūt naturę loca:elementa,ignis aer, aqua,terra,ſibi vendicāt,
& in hac pulchra naturæ ſerie ſemper imperfectiora, præſtantiora reſpiciūnt, &
illorum ſunt gratia. The. Aptus nobis eſt iſte inferiorū ordo, ſed longe intellige
in ſuperioribus entib⁹ veriorē,quē iſte rerum inferiorū ortu,occaſuq; laborantiū,
exiliter admodū,& quaſivmbratiliter imitamur. ¶Sed hn̄t ne res ſēſibiles actū 6
& potentiam? Ne. habent. The. Optime:& potentię multū: ideo multarū paſſio-
num obnoxiæ ſunt. poſſuntq; multa pati. & parum actus: ideo parū agere ſuffici-
unt:& hinc particulates agentes dictę ſunt. & hi noſtri actus,& noſtrę potentiæ,
veri actus,& verę potentiæ non ſunt:ſed verorū actuū & potentiatum veſtigia,ſi
mulacra,&vmbrę. Tu ne plane ita eſſe cōſentis? Ne. Cōſentio plane. ſed o Theo
retice ſiſte pauliſper. Audio foris Eutycherum loquentē. vis ipſum intro accerſa
mus? totus em̄ gaudio ſoluitur, quoties de deo pij incidūt ſermones. ſin impij in-
digniq; triſtis mœret & lamentatur. &vidi ipſum præ concepto gaudio, Eudemo
ne patruele meo nonnulla relligione noſtra digna loquente,plorantē. The. Ad-
uoca igitur ipſum. Nea. Eutychere potes intro venire, Theoreticū auditur⁹ vna
mecū,nonnulla tibi grata(vt arbitror) diſſerētem. Eu. Egovero libens. Th. Aſſi
de nobis o Eutychere,& te nobiſcum exerce. Eu. Fœlicem me hac veſtra collocu
tione reputabo. Th. Ego vt aliquid deprehendas,cœptam materiam vna cū Nea
nia proſequar:& cum quicquam deprehenderis, aut minus examinatum,aut per-
peram aſſertum,nobiſcum diſputatiōis particeps agita. ¶Dic age o fili Neania, 7
nonne quæ plus potentiæ habent,minus agunt? Ne. Minus. The. Et quę pluſcu-
lum actus,magis? Nea. Magis. The. Et quæ iterum plus actus, & minus poten-
tię? Ne. Iterum magis. Theo. Potentia igitur agendi impedit facultatem. Nean.
Impedit. Theo. Quid igitur actus ille qui in infinitū a potentia ſemotus euadet,
quæ agendi reluctamentum,impedimentumq; præſtat? Nea. In infinitum aget,
eritq; infinita agendi virtus & potentia. Theo. Recte coniectaſti, fili, actus ille
primus,puriſſimus,& abſolutus actus, eſt ſumme ens,ſumme vnus, ſimpliciſſi-
mus,ſumme bonus,verus,plenus,& potens. ¶Sed an aliquid poſt ipſum ſit ſum 8
me potens? Nea. Nihil,vt arbitror. nā vnum ſolū eſt maxime ens,ſumme vnum,
& bonum,vt diximus. Theo. Probe. Videtur ergo tibi nullus alter actus eſſe om-
nino purus,& omnino a potentiæ conſortio ſeiugatus. Ne. Mihi quidem id ratio-
nabile nimium. Theo. Attamen in rebus ſenſibilibus potentia peculiare nomen

Pulcherrimus rerū inferiorum ordo.

Primi & abſoluti act⁹ inueſtigatio.

materiam ſibíuendicat,& actus formã. Ne. Vẽdicant. Th. At in ſupramunda=
nis potẽtię & actus nomen retinemus, quæ nos Platonico & Peripatetico more
interdum eſſentiam & eſſe vocemus: potentiã.ſ.eſſentiam,atq; actũ ipſum eſſe.
9 Ne. Vocemus:& his noibus promiſcue vtcũq; voles vtare. ¶ Th. Proficiſcamur
igitur.rerũ inferiorum ordo,vt veſtigium quoddã ſuperiorẽ cœleſtium ordinem
nobis inſinuat. nea. Dictum eſt. th. Nos ergo in eorum numero quę ſub primo
ſubſiſtunt,quę ab ipſo primum emanãdi locũ obtinet,primã mentẽ,& primi ordi
nis nuncupemus. ne. Nuncupemus. th. Et quæ ſecundũ emanãdi locũ, ſecun=
dam,& ſecundi ordinis:quẽadmodum hõ, mortalium primum locũ ſibi vẽdicat,
& animãtes rationis expertes ſcd̃m. ne. Eſto. Th. Et hunc in modum digere,ſi
tibi placet,nouẽ ordinibus ipſas ſuperiores beataſq; mẽtes:quẽadmodum nõnul=
li olim nõ ſine diuinitatis multo pręſidio diſcreuerũt digniſſime. Quæro ergo id
vnum,an ipſæ ſupernę mentes magis ſint vnæ,an poti⁹ ſua eſſentia magis ſit vna,
an ſuum eſſe? non eñ ipſas ſolos actus eſse pones. Nã vnicus ſolus & purus actus,
& vnicum purum,imo puriſsimum eſse. & tanto minus ſolas eſsẽtias atq; poten
tias,cum maxime poſt primum actiuæ ſint: vt non ab re contra quã nos, vniuerſa
lium efficientiũ noia ſint ſortitę,quod potius ipſi eſse,& non eſsentiæ cõpetit. ni
hil vicariæ reſpõſionis alternas. ne. Quod nihil habeã. Th. Eutycherus forte ha
bet quid potiſsimum pro te reſpondeat,qui diuinæ lectionis aliorum ſua cõſuetu
dine ſtudioſus eſt auditor. Eu. nihil omnino,o Theoretice,forte quicq̃ haberem
ſi affuiſsem ab ipſo diſputationis initio.porro cum Neanias reſpõdendo viciſsitu
dinem alternat,haud min⁹ ipſe me atq; tu edocet. Th. Sermonẽ igitur ad ipſum
rurſus cõuerto. dic o Neania, an noſtro ordine mentes illæ digeſtæ ſuis potentiis,
& ſuis actibus magis ſint vnæ,præſtantiores,atq; meliores? ne. Quandoquidem
vis vt reſpõdendo aliquid afferã,ipſæ potentiæ magis vnę,& ipſi actus magis vni
mihi eſse videntur. Th. Tibi videntur. ſit a,prima mentium,ſub primo primum
locum ſortita. nea. Sit. Theo. Et b eſsentia: c vero eius eſse. nea. Eſto. Theo.
Ais eſsentiam b eſse magis vnam ipſa mente a: itidem ipſum eſse c,mente a ma
gis vnum. nea. Aio. The. Sed nonne quanto quicquã vt ſubſiſtat pluri b⁹ eget,
minus ens tibi eſse videtur? nã indigentia ex diſceſsu ab ipſo primo & per ſe ſuf=
ficientiſsimo ente eſt. nea. Videtur certe. Th. At eſsẽtia b, plurium vt ſubſiſtat,
quam a egena eſt. nea. Quo pacto? The. nam primo eget eſse ab altero. a ſe eñ
nequaq̃ ſubſiſtere poteſt. ſecundo ſub altero, nã ſub eſse: ſine quo & vacua & otio
ſa,& ſine vſu aliquo ſubſiſteret. tertio ipſius eſse gratia: nam melius eſse,vt quod
abſoluto eſse & ſimpliciſsimo omnium rerum authori, quam ſua eſsẽtia ſimilius
euadat. quarto eſt totius mentis a, gratia. quinto eſt optimi ſummiq; boni gratia.
tibi ne hæc vera eſse videntur? nea. Videntur omnino. The. Quinque igitur vt
ſubſiſtat eſsentia b indigentias ſuſtinet. nea. Quinq; ſcilicet. The. nunc a,totum
ſcilicet ipſum, rimemur,exploremuſq;. primo ipſũ ab altero eſt,a quo eget vt ſub=
ſiſtat. ſecundo ex altero eſt,nam ex ſua eſsentia. tertio eſt per alterum, nam per ſu
um eſſe. quarto eſt alterius,optimi ſcilicet ſummiq; boni gratia,& ipſius quidem
ſolius gratia. aſſentis hæc ita ſe habere? nea. Aſſentior. The. Neq; enim a,ſuæ
eſſentiæ,aut ſui eſſe gratia eſt: vt neq; in rebus caducis elementum aut plantam,
ſuæ materiæ aut ſuæ formæ gratia eſſe dignoſcis. Nea. Simile. Theore. Suſtinet
igitur a,vt ſubſiſtat,ſolum dependentias indigentiaſque quatuor. Ne. Solum qua
tuor. Theo. Et eſſentia b,quinque ſuſtinet. Nea. Conceſſum iam eſt. Th. A igi=
tur mens tota pauciorum quam b ſua eſſentia, vt ſubſiſtat egena, magis ens eſt,
magiſque ſubſiſtit. Nea. Mihi concedendum eſt. The. Et ſi magis ens eſt:& ma=
gis vna,bona,vera,& potens: quãdoquidem primo & maxime enti, maxime vni,
bono,vero,& potenti ſimilior eſt. Nea. Oportet. The. Diximus enim, vt vnum=
quodque ſeſe habet ad eſse:& ad vnum, bonum verum, & reliqua ſeſe haberet.
Nea. Dictum. The. Et faſsus es eſsentiam b,totius eſse gratia. Nea. Verum cer=

te:ſicut materia in ſenſibilibus, ipſorũ ſenſibiliũ gratia eſt. The. Et eſſe c, etiã to-
tius a eſſe gratia forte fateberis. Nea. Fatebor equidẽ, ſicut ſenſibiliũ formæ, ipſo-
rum ſenſibiliũ & totorũ etſi caducorũ gratia ſunt, nec mihi videbor errare. th. In
genue, & tanto veri⁹ illorũ eſſe ſunt gratia, quãto illa tota, bona ſunt æterna, & om
nium optio q̃ ſimillima. hæc vero tota, bona ſunt caduca, & verorũ bonorũ vm-
bræ. & ſub primo iperfectiora, pfectiorũ & meliorũ ſunt gratia, nõ aũt cõtra per
fectiora gratia iperfectiorũ. Ne. Semper natura. the. Recte addidiſti natura. de
ijs ſiquidem quę noſtra inordinatione puerteremus, nõ loquor. naturæ em̃ tenor
ab optimo, & ordinatiſſimo rerũ opifice tributus, pulcherrime ordinatus perſeue
rat, dũ aliunde inordinatio non pendeat. Eſt igitur iterũ intelligentia a, non mõ
ſua eſſentia b, ſed & ſuo eſſe c, perfectior & melior. quare & magis ens, magis vna
& magis vera. Ne. Ita conſentaneũ videtur. th. Vides ergo quo pacto mentes il-
læ ſuperiores ſuis ordinibus digeſtæ, ſuis potentijs & actib⁹ magis ſunt vnæ, præ
ſtantiores, & meliores. Ne. Video, & me pri⁹ pperã reſpõdendo cõiectaſſe. The.
Et ęque facile vnũ, quodq; totũ ſua potentia, & ſuo actu pręſtare, & magis vnum 10
eſſe, oñdere poſſes. Ne. Aeque. ❡ Sed an c eſſe & actus, ſuo toto ad ſubſiſtẽdum
plurium egebat? Th. Quodãmõ. nam eget eſſe ab altero, in altero vt in ſubiecto,
vt in eſſentia, & in altero vt in toto, vt in intelligentia, & totius a gratia, & optimi
ſupremiq; boni gratia, & ipſum magis egere vt ſubſiſtat, q̃ totũ, manifeſtũ ẽ. Nã
a fine quæ cauſæ cauſarum eſt. magis vnũquodq; pendet. Eſt autem eſſe c, ab ip-
ſo toto a, vt fine dependens, & non contra a ab ipſo c, vt fine. Nea. Percipio certe, 12
& vnũquodq; totum ſuo actu eadẽ ratione minus depẽdere. atq; egere, & vniuſcu-
iuſq; actũ magis. ❡ The. Et pene ſuperiore argumento conſtat ipſum eſſe, perfe-
ctius eſſe eſſentia,, magis ens, magis vnũ, bonum, & verum. nã eſsẽtia eſt ipſius eſ
ſe gratia, & ab ipſo vt fine pendet, & non cõtra. adde mobile magis pẽdere a mo-
tore, vt qui ſit ſummo enti a quo oia pendẽt, ſimilior. vniuſcuiuſq; aũt rei eſſe, vt
motor eſt, eſſentia vero, vt mobile. ❡ Quo fit, vt ſubſtãtiarum maxie materia, mi
nus ens, & minus vna cenſenda ſit: vt quæ in confinio non eſſe, & probe nihil exi-
ſtat. Ne. Quo pacto? the. Quia ſi conſtituamus primum & ſummum ens, & non
ens extrema, & omnes ſubſtantias tum completas tum incõpletas materiam for-
mam, eſſentias omnes & eſſe vt media, & harum oim ſubſtantiarũ dependentias
indigentiaſque numeraueris, nullam prorſus earum remotiorem a primo & ma-
mo ente, & plurium indigentiorem ipſa materia videbis. quare nulla non enti vi-
xinior, vt quę & rite dicta videatur in confinio non eſſe conſtituta, & admodum
prope nihil. ❡ Hinc fit iterum, vt quæcunque materiam ſortita ſunt, magis non 13
eſſe quam eſſe videãtur, omni inconſtantię, inſtabilitati & variabilitati obnoxia,
& magis ad non eſſe, quam ad eſse prona, & quę a materia & materiæ conditione
(quæ eſse impedit) recedunt, verius ſubſiſtunt, vt quorum eſse ſemper & ſtabile
ſolum appareat. Ne. Omnino. The. Et omnis eſsentia, quędam materia eſt. Eſt
enim omnis, ipſius eſſe, & actus ſubſterniculum quoddam. Nea. In proportione
ſcilicet. The. Mens igitur a ſub primo, mentium prima, merito plus eſſe, q̃ nõ eſ-
ſe dicenda eſt, & ad ſemper eſse procliua, conſtantiſsima, & ſtabiliſsima. Ne. Me
rito. The. ❡ Vis ergo nunc vt ſecundæ ſeriei mentium ſubſiſtendi dependentias 14
peruestigemus? Ne. Sequor te quocũq; voles trahentem. The. Concipe igitur ip
ſum primum, quod eſt ſuper omnia fons & origo rerum omnium, vt ſolem. & pri
mam mentium ſub illo, & lucem. Secundam, vt lumen. & tertiam, vt ſplen-
dorem. Ne. Ita luctor concipere. The. Sol ille, o Neania, æternus & inuiſibilis
noſtri viſibilis ſolis veritas & exẽplar, ſub ſeveram lucem non quidem accidentari
am (qualis lux eſt ſenſibilis ſolis) ſed ſubſtãtialẽ pducit, primam ſcilicet creata-
rum mentiũ, & perfectiſsimã, & maxime oim infra ipſum primũ efficacem, cui
ſtatim coagendi cõmunicatur facultas, vt ſol ſenſibilis ſenſibili luci pro ſuo mo-
dulo communicat. Et ſol ille ſupremus coagente luce lumen producit, veram &

ſubſtantialem lucis ſimilitudinem,& ſecundã intelligentiã.Neq; hoc mireris de illa ſub primo efficaciſſima luce: qñquidem vides nõ mõ ſenſibilem lucẽ minus efficacem,ſed & oẽm rei naturalis vel infinimã naturam, ſuæ ſimilitudinis progignendæ auidã.& hinc multa naturæ miracula (quanuis vulgo ignota) pendere conie cta. & primũ ens,vna cõproducentib⁹luce & luie,cœleſtes progignit ſplendores,ꝙ tertię dignitatis mentes, proceditq; in tñ iſta diuinorũ ſplendorũ ſeries, dum in aliquam vmbrã decumbat,quæ non ſit oĩno diuini luminis expers , quod in deum ſuã originem verũ rerum oĩm ſolem reflectitur/recurrit,reſilitq;,ſed tenuiter admodum:vt ſenſibilis vmbræ flaccidũ,& pene deficiens lumen, in ſenſibilem ſolem reſilire ſolet. Euty. O Theoretice hanc vmbrã vocas etiã mentem? Th. Etiam,infimã ſcilicet,& noſtrã aĩam,quæ in illo quoad põt vmbratili radio (modo impedita non ſit)in ſummã reſilit recurritq; contẽplandã entitatem,vnitatem,ſummam veritatem,bonitatem, plenitudinem , & omniũ potentiſſimum authorem. Eu. Concipio,tu ergo noſtram aĩam itelligebas, Th. Et poſt noſtram animam ſunt brutorum animę: quę iam diuinorum luminum oĩno ſunt exortes, & vt tenebræ,ſola lucis illi⁹ priuatione & abſentia in corporum opacitatæ merſę, nunq̃ recurrentes reflectenteſq; ſe in deum. Eu. Non indubie:& ideo iure , diuino lumine & ſpirituali captæ,cæcæ,& tenebræ cenſentur:non tñ ſenſibili & corporeo lumine priuantur. Et nunc tecum o Theoretice(ſi tibi gratum eſt)aliquantiſper Neaniæ partes agam:neq; Neaniæ moleſtum ſit,qui me vobiſcum vna adeſſe voluit,me etiã ſecum nonnihil impartiri laboris ac ſtudij.& vbi propter pręcedentia minus audita inſufficiens videbor , ſupponat manum, & præſidium ferat amico,idq; mihi pręſtet, quod Hercules quõdã Atlanti pręſtitiſſe fertur,cum ei aſsidua(vt aiunt)cœli ſuſtẽtatione defeſſo ſuppetias tulit, cœloq; ſubiecit humetos. Ita mihi minus recte rñdenti Neanias auxilio erit. Interea aliquãtiſper a cõtinuo quem pertulit diſputationis labore reſpirabit. Th. Vt vis Eutychere, interim Neanias attentione proficiet,poteritq; interdum,ſi neceſſarium videbitur tibi,vt requiris,ſuppetias ferre. Vis ergo vt reuertamur , & ſecundę mentis dependentias recludamus? Eu. Id cupio. Th. Quot prima mẽtium ſub primo depẽdentias ſuſtinere cognita eſt? Eu. Quatuor. nã ab alio eſt,ex alio per aliud,& alterius gratia. th. Et ſecunda mentium etiam ne a primo eſt? Eu. Eſt. nã ab ipſo ſunt omnia. th. Et etiam a prima aſsignata mente. eu. Dictum eſt:quemadmodũ lumen a luce. th. Duas ergo vt ab altero ſubſiſtat,ſuſtinet indigentias. eu. Duas,vt quę a duobus pendeat. the. Et quanq̃ a primo abſq; prima mente manare põt, nunq̃ tñ(vt neq; lumen a ſole ſine lucis medio)emanabit. & eſt ex altero. eu. Eſt. the. Et per alterum. eu. Et hoc. the. Et bruta luminis diuini expertia,& tenebræ. hominis ſunt gratia,qui nõnihil diuinæ illuiationis vt in vmbra participat. eu. Sũt Th. Et quę infra brutales tenebras ſunt,ipſius hominis gratia ſunt oĩa : & imperfecta,perfectiorum præſtantiorumq; gratia. eu. Ordo naturæ eſt. th. Et beatiſsima illa entia , noſtræ ſenſibilis & continuo labentis machinę ordinis continent veritatem. euty. Indubi. Theore. Erit ne ergo ſecunda mentium , primæ ſuperioris mentis & perfectiſsimæ gratia ? Quandoquidem in his caducis , & ad horam labentibus tenebrę (vt ita dicam) ipſius vmbrę ſunt gratia. eu. Eſt certe,& multo quidem magis. Theor. Eſt etiam & primi gratia. eu. Nimirum . nam eius ipſius gratia ſunt omnia . Theoreti. Collige ergo nunc o Eutychere dependentias,indigentiaſq; numera. eu. Sex ſuſtinet,ab altero duas, ex altero., & per alterum ſingulas,& alterius gratias ſuſtinet itidem duas. Theoreti. Et ſuo modo de eius eſſe & eſſentia dieceremus. eu. Penitus. Theore. Et ita mẽtium tertię digni tatis dependentias inueſtigaremus,& quartæ,& quitæ,& eſſe, & eſſentias vſq; ad infimum rerũ gradum. eu. Scilicet. Th. Et in hac inueſtigatione ſemper poſterius plurium egere ſuo priori cõperimus. eu. Semper pluriũ. ¶ The. Quo fit,vt

15 ſupremæ diuinę ſortis mẽtes magis entia ſunt,magis vnæ , bonæ, & veræ,magis

plenę,efficaces,neceſſariæ,ſapientes,magiſq;vitæ ſempiternæ cōpotes . mox ſe-
cundæ,deinde tertiæ,& ita deincepsvſq; ad infinitū entium gradum. Eu. Oino.
Th.Fit etiamvt ſecūdarū eſſe & eſſentiæ iperfectiores ſint eſſe, & eſsētijs prima
rum, pluſq; eſſentiæ ſecundæ habeāt q̄ primę,& tertię q̄ ſecundæ,& cōtra primę
plus eſſe q̄ ſecundæ,& ſecundæ q̄ tertiæ.attn̄ quęcunq; ſunt in regiōe lucis,plus
eſſe q̄ eſſentiæ participant,alioquin ad multitudinē,diuiſibilitatē,& motū,cōdi-
tiones potētiæ laberentur.¶Sed age,q̄dvnius & idiuiſibilis oppoſitū cenſes? eu.
Multa,& diuiſibile.Th.Nosvnū & indiuiſibile idē eſſevolumus, itidē diuiſibi- 16
le & multa.Quid eiuſdem oppoſitū?eu. Alterum.Th.Quid oppoſitum ſimilis?
Eu.Diſſimile.Th.Quid ſtatus oppoſitū?eu.Motus.The. Tu ad ſingula ſcite &
expedite rn̄diſti.eu.Hæc ex diuinis diſputationibus(q̄bus nōnunq̄ interfui) ita
accepi.The.Perge igitur.Cui maximevnius natura cōpetit?eu.Primo & maxi-
me enti,& ꝙ eſt ipſa rerum oīm ſummavnitas.The.Quare & maxime eidē com
petit indiuiſibilis natura,eritq; ſumma rerū indiuiſibilitas . Cui maxime eiuſdē
natura?eu. Primo enti,ꝙ ſemper vnū & idē manens , ſibi ſꝑ maxie oīm & oino
idem eſt, & rerū identitas.Th.Cui maxime ſimilis natura? eu. Maxime, ꝙ oīm
eſt exemplar,& oīs ſimilitudinisveritas.Th.Cui maxime ſtatus? eu. Itidem pri 17
mo enti.nam ipſum eſt æternum,& rerū oīm ſumma ſtabilitas.¶The.An cuiq̄
a primo hæc ſyncere cōpetere queāt? eu. Nulli prorſus.Th.Deficiūt igiť cæte-
ra oīa a ſynceravnitate,ſimplicitate,identitate,exēplari,& ſtabilitate. eu. Opor
tet.Th.Quapropter ad illorū oppoſita aliquātulū demergūt. eu. Conſentaneū
eſt.Th.Mentes igr̄ lucidiſſimæ regionis,q̄ magis eſſe actūq; ſequuntur , quę &
magis ſunt q̄ non ſunt, magisvnius & ſimplicitatis participes ſunt, multitudinis
aūt & diuiſibilitatis minus.Idem identitatis,ſimilitudis , & ſtatus naturā magis
participant:& diuerſi & diſſimilis,& mobilitatis minus. Et hō qui eſt oīs naturę
vinculum,ſuperiorum & inferiorum medium,his elementis,vno,multis,indiui-
ſibili,diuiſibili,eodem ,altero,ſtatu,& motu,medio mō cōtēperatus , ęqualitatis,
quantū fieri pōt, conſonat harmonia.cętera vero infra ipſum hoiem , multitudi-
nis,diuiſibilitatis,alteritatis,diſſimilitudinis & motus tenēt exceſſum : vnitatis
aūt,indiuiſibilitatis,identitatis,ſimilitudinis & ſtatus defectum:& oīm maxime
ſubſtantiarū ſenſibilium potentia,vt q̄ iam quędam infinitudo ſit oīs diuiſibili-
tatis obnoxia,omnino altera,vt nihil ipſius capi iam poſſit, ꝙ ſibijpſi omnino ſit
idem,maxime informis , & formę formarum , & rerum exemplari diſſimilima,
maxime motui,inconſtantię & inſtabilitati ſubiecta,ita vt iam nullum oino ſub
terfugiat motum.Et ita dicendum eſſe puta de eſſe,& nō eſſe,bono & malo, ve-
ro & falſo,pleno & inani,potente & impotente,neceſſario & contingente , ſapiēte
& ignaro,viuente & caduco. eut. Affeciſti me gaudio o Theoretice,cum de vno
& multis,indiuiſibili & diuiſibili,eodem & altero ſimili, diſſimili , ſtatu & motu
ita diſſeruiſti.The.Sublimis & ardua quę ex illis pendet o Eutychere contēpla-
tio,ſed quam ocia noſtra , & cum Neania ſuſceptum introductorię diſputationis
officium,imprę ſentiarum pertractare nō ſinunt. ¶Proderit tamen Neanię , ſæ-
pius hęc elementa,ens,vnum,bonum,verum,plenum,potens,neceſſarium, ſapi-
ens, viuens:inſupervnum,multa,indiuiſibile,diuiſibile,idem,alterū,ſimile, diſſi
mile,ſtatum & motum,mente reuoluere,& eam(q̄ diuina requirunt) ſolerti ida-
gine quæritare intelligētiā.Nos ergo,ſi vobis gratum eſt,ad aperiendā literā ani 18
mum cōuertamus.¶Eu.Venia tua dixerim,o Theoretice:nōnulla ex dictis mi
hi ſurrepſerūt dubia,q̄,ſi placet, attendas.The.Quę illa ſunt?Eu. Primū dixiſti
potētiā egere ſubſiſtere ſub altero,& actū egere ſubſiſtere in altero.Sed hoc mihi
ingerit difficultatē,ꝙ nr̄a aīa deſtituta corpore ſubſiſtit, nihilominus actꝰ eſt.ſed
vbinā tunc in altero ſubſiſtit?Secundū , quo pacto euenit primā mentiū ꝓxime
ſub primo conſtitutā,quatuor indigētias ſuſtinere , & cū ſit vicine poſt primum,
non ſuſtinere pauciores? Tertium . Cum dicas primam mentium vicine ſub re-

rum principe conſtitutam,plus eſſe quam non eſſe,an illud non eſſe,intelligam'
maxime enti oppoſitū? Theo. Graues ſunt o Eutychere hæ tuæ difficultates, &
quæ propenſum laborem requirunt. Sed quia iam diu euagati ſumus, vtcunque
poterimus quam pauciſſimis tui gratia ipſas abſoluere annitemur. ¶ Primę igi-
tur hunc in modum ſatiſfacimus. Nam etſi noſtra anima noſtri corporis actus eſt,
20 ipſa tamen ſimplex purusque actus non eſt. nam in ſe proprium eſſe, propriamq;
eſſentiam retinet. Sed an non meminiſti tantopere Ariſtotelem conatum fuiſſe
oſtendere noſtræ animæ intellectum eſſe agentem, pariter & intellectum potētię,
& capacem? Eu. Memini, tanquam nunc primum legiſſem. The. Hoc amice eſt
noſtræ animæ proprium eſſe actum, & propriam peculiaremque eſſentiam oſten
dere. Et non modo id ex Ariſtotele require: ſed ex variorum tum philoſophorū
tum magorum authoritate. leguntur enim zoroaſter & Mercurius ter maximus
ſenſiſſe, infimam mentium ſupremo corpori adherere & infundi, quo tanquam
medio craſſioribus & dimenſis corporibus copularetur. Spiritus enim ſimplex (vt
ſentiunt) immortaliſque, non aliter compoſito mortalique corpori quam per cor-
pus ſimplex & immortale coaleſcit, cōiungiturque. Et Plato animę attribuit nūc
vehiculum, nunc currum, quo eſſentiam ipſam & potentiam fixam, manentem,
indeficientemque, ſemper actui aſſeclam & comitem intelligit. Neque debemus
per ſupremum corpus & immortale, dimenſum cœleſte corpus intelligere? non
enim vſque adeo pingui fuerant ingenio, quos natura literarum primates nobis
tribuiſſe videtur) ſed eſſentiam potentiamque immortalem, qualem ſuprema en
tia immortaliaque ſub primo poſſident, quam & in analogia Magi vocāt ſupre-
mū corpus, ꝙ perinde ad ſuperiorum mentiū eſſe ſe habeat, vt inferiorū craſſiuſ-
cula hęc corpora ad formas. Quę eñ inferiorum craſſo molis ſūt corpora, fluxa,
multiplicia & caduca, illic eſſētię ſūt ſtabiles, ſimplices, immortaleſq;. Et rationa
lis aīa, qua vtraq; natura & ſuperior & iferior cōciliaret & quę eſt vtriuſq; media
iure vtranque potentiam & ſtabilem & defluxam ſibi vēdicat: vt hac mortalibus
coniungatur, & a qua deficere & ſolui queat: illa vero immortalibus & æternis,
& qua immortalis ſempiternaq; perſeueret, & iugiter permaneat. ſic etenim in ip
ſa medio modo & proportione æqualiſſima conſonabunt vnū & multa, diuiſibi-
le & indiuiſibile, idem & alterum, ſimile & diſſimile, ſtatus atq; motus. Sed proli
xior ſum quam voto conceperam. Eu. Satis dictum o Theoretice: & hac, tua gra
tia, ſatis ambiguitate ſoluor. ¶ Theo. Secunda ad altiorē ſpeculationē nos vo
21 cat. Attamen quicquid ad alteritatem vergit, non paucioribus quatuor egere ne-
ceſſe eſt. Eſt autem eſſentia alteritatis principium, quę a ſe nequaquam ſubſiſtit,
quin potius ad non eſſe vergit, alteritatem reſpiciens. Eu. Indubie. The. Neq; ſi-
ne actu eſſe poteſt. nam nullā prorſus agendi facultatem retineret, quam tamen
proximum primo, poſt primum maximā habere neceſſe eſt. Eu. Neceſſe. Theo.
& finitam quidem. nam ſi infinitam haberet, iam immunis potentiæ eſſet, puriſ-
ſimus actus, atque ipſum maxime ens. Eu. Certe. Theore. Neque is actus a ſeip-
ſo eſt. finitus enim eſt. nullum autem infinitum, a ſeipſo eſt. Euty. Sic eſt omni
no. The. At prima ſub primo conſtituta intelligentia, ad alteritatem labitur. Eu.
Labitur. The. Eſt igitur ex eſſentia, alteritatis principio, & eius eſſe atque actu,
quorum neutrum a ſeipſo ſubſiſtit. Euty. Eſt. Theo. Neq; igitur ipſa tota intelli
gentia a ſeipſa ſubſiſtit. quo pacto enim totum a ſe ſubſiſtet, cuius nulla partium
a ſe ſubſiſtit? Euty. Impoſsibile. Theo. Subſiſtit igitur ab altero. nam omne, aut
a ſe aut ab altero ſubſiſtere neceſse eſt. Euty. Confiteor. Theoreti. Et melius eſt
quicquam propter finem, quam temere fieri. Euty. Melius ſane. The. & melius
propter meliorem, & optime propter optimum. Eu. Optime. Theore. & primum
ens maxime bonum & potens, vnumquodq; quam optime fieri poteſt efficit. Eu
tyche. Indubie. The. Primam igitur mentium, ſummum bonum ab ipſo quidē
vicine manentem, quam optime fieri poteſt efficit. Eu. Etiam. Theo. Eam igi-

tur propter finem efficit, imo propter optimum. Vides ergo quo pacto quicquid
ad alteritatem labitur, paucioribus quatuor egere non valeat? Eu. Videre videor.
¶Sed ad altiorem contemplationem inde etiam contendebas? Theore. Longe o 22
Eutychere. ſed nos diutius immorari oporteret. Euty. Minime profecto, nam de=
ſiderantibus, & cum gaudio & geſtione mentis auſcultantibus, nihil diuturnum
eſſe videtur. Quidnam ergo aliud? Theore. Quid o Eutychere, ſi prima mentium
a nobis conſtituta, quatuor indigentias paſſa, etiam a primo quarta ſit? Eutyche.
Quo pacto id? Theor. Nam ſupra ipſam mentem eſt vnitas, æqualitas, & conne=
xio. Eutych. Quid hoc o Theoretice? Theor. Hic magi, hic prophetæ deſudant,
Philoſophi autem citra quieſcunt. Age, dic quæ ſit natura boni? Eutyche. Se dif=
fundere, vt arbitror, & communicare. Theor. Satis apte reſpondiſti. Nonne ergo
maius bonum ſe magis diffundit, propagat & communicat? Euty. Magis. Theo.
Quod quidem ſi minime faceret? Eu. Eius eſſet quædā otioſitas. The. Et ſi adhuc
maius bonum? euty. Adhuc magis. Theo. Quid igitur ſi infinite bonum? Euty.
Infinite ſe communicabit. Theo. Alioqui eſſet quædam otioſitas. Torporem au
tem omnem & otioſitatem infinita plenitudo vitat. Sed nonne ſumma vnitas, ea
dem eſt & ſumma bonitas? eutyche. Eſt. The. Si igitur in infinitum fundit, pro=
pagat, & communicat. euty. Ita oportet. Theo. Sed an extra ſe, ſe in infinitum
fundat? an extra ſe, ſe cuiquam infinite communicet? eutyc. Non mihi videtur.
Nam extra ipſam omnia ſunt finita, capacitatiſq; finitæ. Theore. Ita eſt, illa igi=
tur ſumma bonitas, intra ſe ſeipſam infinite diffundit, & propagat: & quia cui ſe
infinite communicat, finitum eſſe non poteſt, capacitatiſq; finitæ, ipſum infini=
tum eſſe neceſſe eſt. quod & ideo vocant æqualitatem. eutyche. & merito. The.
At in quocunq; vno eſt vnitas & æqualitas, vtriuſque connexionem eſſe oportet.
eu. Oportet. Theor. At in primo eſt vnitas & æqualitas. vnitas quidem infinita,
immenſę & infinitę æqualitati ſe infinitę diffundens & propagans. Alioqui illa
ſumma bonitas quodammodo vacua otioſaque eſſet. Eu. Eſſet. Theo. Eſt igitur
vtriuſque connexio. Eu. Eſt. Theo. At ex maxima vnitate & maxima æqualita
te non ſubſiſtit maxime vnum, ſine maxima connexione. eu. Non videtur. Th.
Eſt igitur illa vtriuſque connexio, maxima: quare & infinita. eutyche. Oportet.
Theo. Sed nonne ſumma vnitas etiam ſummum ens eſt, ſumme bona, vera, ple
na, potens, neceſſaria, ſumme ſapiens, immortalis & ęterna? eu. eſt indubie. the.
Nunquid ergo ſe ęqualitati infinitæ diffundet: communicabit, propagabit, non
diffundendo, communicando, & propagando ſuam infinitam entitatem, bonita=
tem, veritatem, plenitudinem, potentiam, neceſſitatem, ſapientiam, & vitam?
euty. Minime profecto.. Theo. Aequalitas igitur eſt maxime ens, maxime bo=
na, maxime vera, pleniſſima, omnipotens, maxime neceſſaria, ſumma ſapiēs, im=
mortalis, & æterna. eu. Ita eſt. Theo. & maxima vtriuſque connexio, nunquid
maxima eſt. ſi maxime ens, bona, vera, plena, & potens non eſt? eu. Minime ita
eſſe poteſt. Theore. eſt igitur maxima vtriuſque connexio, maxime ens, bona, ve
ra, plena, ſumme potens, ſumme neceſſaria & ſapiens, vita viuens immortali &
ſempiterna. euty. Neceſſe eſt. Theore. Quare ſicut ſumma vnitas omnium eſt
principium, æque & ſumma æqualitas, omnium principium: & ipſa ſumma con=
nexio. omnium & vnitas, æqualitas & connexio, non ſunt niſi vnum, ſummum
ens, ſumme vnum, ſumme bonum, verum, plenum & potens. Euty. Vnum cer=
te, & maxime vnum. Theore. & nonnulli Magorum (qui diuinæ ſapientię radio
eorum mentibus illapſo, viderunt illam ſummam vnitatem ſuæ ęqualitati ſe la=
tiſſime diffundentem, & totam propagantem) diuina ora ſoluerūt, dixeruntque
deum gignere deum. nam ſummam vnitatem viderunt gignentem, & ſummam
genitam ęqualitatem. euty. Altiſſima viderunt o Theoretice. Thero, Vides er=
go iterum primam mentium quatuor egenam, tria hæc, vnitatem, æqualitatem,
& connexionem ſupra ſe habere. euty. Aperiat mihi mentem o Theoretice ip=

ſa beatiſſima vnitas, infinitę ſapiētiæ pelagus, & ad id credendum, & ad quantum
mortalib⁹ fas eſt, intelligendū. The. Et mihi o Eutychere ipſa ſumma ęqualitas;
Ne. Et mihi ipſa ſumma & beatiſsia vtriuſq; cōnexio. th. Imo vero nobis & om
nibus illā pie quęrentibus ſumma vnitas, ſumma ęqualitas, & ſumma cōnexio:
12 vnum, ideq; principiū, ſumma entitas, ſummaq; bonitas. ⸿Sed pergam⁹ o Euty=
chere. In primo vnitas, eſt in intelligētia quoddā vnitatis veſtigium, & quod illic eſt
ęqualitas, hic iam eſt quędam alteritas, & quod rurſum illic maxima & ſimpliciſſi
ma vnitatis, æqualitatis abſq; quacunq; cōpoſitione connexio (vbi enim maxima
vnitas, nulla prorſus compoſitio eſſe poteſt) hic iam vnitatis, & alteritatis quæ=
dam compoſitioni adueniens connexio. Et vbi in primo eſt ſumma vnitatis, ęqua
litatis, & nexus ſine pluralitate vnitas: hic iam quædam vna multitudo, & multi=
23 tudinis vnitas. ⸿Sed age o Eutychere, an intelligentia vnitatis & alteritatis com
poſitio magis ſit ab eius vnitate, an magis ab eius alteritate? Eu. Aeque ab vtra=
que, vt mihi videtur. The. Neq; cur potius ſit huius q̃ illius, eſſe videtur. Eutyc.
Non. Theo. Et ab vtraq; ſimul quidquid eſt, accipit. Eu. Accipit. Theo. Et in in=
telligentia, vnitatis, & alteritatis compoſitio, in ipſo ſummo vno cōnexio eſt. Eu.
Eſt. Theo. Non igitur ſumma connexio ab vnitate ſolum, aut æqualitate ſolum:
ſed æque ab vtraq; & ſimul enaſcitur, & procedit. Euty. Sic mihi certe prima in=
telligentia inſinuare videtur. Theor. Nil mirum. nam ipſa, & vnumquodque ad
ipſius ſumme vnius, ſummæ vnitatis, æqualitatis, & connexionis ſimilitudinem
factum relucet, hoc vt propinquius ſimulachrum, illud vero vt remotius. ⸿Ex
24 his Eutychere coniectare poſſes, cur nonnulli philoſophantium (qui citra vnita=
tatis, æqualitatis, & connexionis myſterium defecerunt) vt Anaxarchus Abde=
rites, infinitos mundos eſſe ſtatuerint. Eutycherus. Cur hoc? Theor. Vt illa in=
finita bonitatis plenitudo ſe infinite communicaret, propagaretq;, & ne vlla ex
parte vacuam otioſamque confiteri cogerentur. At mundus quam optime fieri
potuit, factus eſt: melius autem, ipſum vnum eſſe, vt qui ſic ſuo diuino opifici eua
dat ſimilior, ille enim ſua vnitate, ſui opificis ſummæ vnitatis æmulus eſt, & ſua
bonitate, ſummæ bonitatis, Eſt itaque mundus hic ens & vnus, bonus, verus; &
plenus quantum eius natura, entitatis, vnitatis, bonitatis, veritatis & plenitudi=
nis capax eſſe potuit, perperam ergo tibi ne videntur nonnulli plures mundos eſ
ſe aſſeueraſſe? Euty. Perperam. Theo. Et longe diſſonantius, qui infinitos aſſe=
ruere. Eut. Diſſonantius certe. nam id ſummæ vnitati diſſimilius; atque infimę
potentiæ (quæ quædam infinitudo) eſt affinius. Theore, Nec defuerunt alij, qui
hunc corporeum mundum, vnum tamen, ſed in infinitum eſſe defendere conati
ſunt. Euty. Eadem, vt opinor; de cauſa. Theore. Eadem vt ſcilicet ipſa ſumma
bonitas ſe infinite diffunderet atque propagaret. At id abſone quidem: Nam
cum iſta corporea moles plenitudinem impediat, non vident ſe eam ſummę ple
nitudini æquam facere, imo & totam infiniti mundi entitatem, infinitę entitati
æquam, & vnitatem vnitati; alioqui ſumma entitas, vnitas, bonitas & veritas, nō
ſe (vt volunt) infinitę diffundent & communicabunt. Et horum & priorum poſi
tionibus, allata ab Ariſtotele accidunt incommoda. Et nunquam inter philoſo=
phos pax firma habita eſt. ipſam licet quærentes veritatem; donec ipſa ſemper
benedicta omnibus ſeculis quęſita veritas, & ſumma ſummę vnitatis ęqualitas;
virgineis viſceribus illapſa, mortalibus innotuit. hęc ſiquidem tanti erroris ca
ligine ductos philoſophos reconciliauit, & cum hominibus conuerſata; ſe viam,
vitam & veritatem patefecit, & ſe omnia a ſumma parente vnitate pleniſſime
accepiſſe. Sed te his arbitror contentum. Euty. Maxime o Theoretice. video vt
poſteaquam vel tenuiter deprehenſum ſit ſummę vnitatis, æqualitatis & conne=
xionis myſterium: protinus vaneſcant omnes de huius mundi finitate & infini=
tate, vnitate & multitudine ambiguitates. The. Ita. & de huius mundialis machi
nę nouitate & ſempiternitate, Sicut enim dimenſa plenitudo ſeſe habet ad ſum=

mam & infinitam plenitudinem,ita quoq; nouitas & tēpus ad ſummā infinitam
que ſempiternitatis immēſitatē. ¶ Tertię autē quęſtionis diſcutiēdę poſtea ali- 25
quando opportunior dabitur locus. Et ſatis nunc digredivisi ſumus:ad Neaniam
(cuius gratia diſputatio nē hāc ſuſcepimus)familiariora declarādo, nunc nos cō
uertimus. ¶ Dic ergo o Neania noſtro reſumpto propoſito, quot primi & firmiſ- 26
ſimi principij conditiones aſſignas? Ne. Tres, notiſſimum eſſe debet, nō condi
tionale,& quod quemlibet docendum,& ſe alicui diſciplinę mancipantē, habere
neceſſe eſt. The. & hę conditiones de principio doctrinę,& nō de primo ente &
maximo ſubſiſtendi principio intelligēdę ſunt. Primū eñ rerum principium no
bis notiſſimū nō eſt,neq; neceſſe eſt quēlibet ſuſcipiēdę diſciplinę idoneū ipſum
habere. Adde ꝙ conditionale eſſe aut nō conditionale, principia doctrinę & nō
rerum comitantur. ¶ Quot errores circa ipſum contingunt? Nea. Quatuor, Pri- 27
mus eſt ipſum demonſtrare conantium. Secundus, ipſum negantiū. Tertius con
tradictorias concedentium. Et quartus, ipſas negantium. The. ¶ Qui ipſum de-
monſtrare moliti ſunt, ſimiles euaſerunt iis qui accēſa face in ſerenæ diei medio
ad faculæ lumen cæteros ad contēplandum ſolē accerſerent. Nea. Hi ridiculi ni
mium. The. & illi, magis tñ reliquis venia digni ſunt, vt ex intelligentię pauci-
tate diſcernere non norunt inter propter ſe notum,& notum propter alterū, ſicut
oculus ęger impotens iudicare an albedo an nigredo magis viſibilis, imo an color
an lumē magis viſibile, qui vero ipſum negāt, & qui contradictorias concedunt
vt olim Heraclitus & Protagoras, eorūq; aſtipulatores, quiq; eas negant, mera in
ſania laborare vidētur. Sed hæc omittamus, nullus eñ noſtrum, huius morbi ſu-
ſpicione tenetur. Eu. Attñ o Theoretice hac noſtra tempeſtate vidi qui in aliquo
rum ſophiſmatū curioſa obſeruatione contradictorias negarēt: neq; credo defue
runt tāti erroris duces, qui & ſcripto veſtigia reliquerūt. The. Sophiſtę erant, o
amice. Eu. Haud dubiū certe eſt,& quos malus abſtulit error. The. O Neania ad
ſciētiarū principia nunq̄ pertinax eſto: eorū ſaniorē intelligētia, quantū fieri po
teſt, capeſſere ſtudeto. magiſq; ipſis vel ſine rōne credito, q̄ perſuaſionibus, quas
ad infirmę mentis velamen nubēq; depellendā adducere ſolemus. Sūt eñ in vna
quaq; diſciplina ꝑpter ſe, & nō ꝑpter alia nota & maxīe oīm ſi dignitates exiſtūt
¶ Sed proficiſcamur vtrū entis vt ens eſt, huius diſciplinæ conſideratio ſit? Ne. 28
Eſt indubie. Nam entis quatenus ens eſt, eius diſciplinę conſideratio eſſe debet,
quę ſupremas cauſas, ſupremaq; principia rimatur & conſiderat, hanc autem di-
ſciplinam ſupremas cauſas & ſuprema principia rimari atq; inquirere iam cogni
tum eſt. Ad hanc igitur diſciplinam nimirum hęc cōtemplatio accommoda eſt,
¶ The. Vtrum ergo hęc diſciplina potius ſit ſubſtantiæ? Ne. Potius. Nam huius 29
diſciplinæ potior eius entis conſideratio eſt, a quo vt principio cętera pendent,&
cuius gratia cętera ſubſiſtunt, tale autem ens ſubſtantia eſt. Pendent eni cætera
ab ipſa,& ipſius gratia ſunt. Theo. Et maxime omnium a ſuprema illa ſubſtan-
tia, quę eadem ſupremum & primum ens eſt omnia pendent,& eius ipſius gratia
ſunt omnia, quapropter maxime eius ſolius ſubſtantiæ, quæ & maxime ens eſt,
huius diſciplinę contemplatio ſuſcipiēda eſt. Nea. Oportet. ¶ Theore. An hęc 30
etiam diſciplina accidentia conſideret? Nea. Accidentia etiam, nam acciden-
tia ad ſubſtantiam ſeſe habent: vt ſalubria ad ſanitatem. Atqui eiuſdem diſcipli
nę eſt ſanitatem & ſalubria conſiderare, igitur & eiuſdem conſiderare ſubſtan-
tiam, & accidens. At huius diſciplinę (vt modo cognitum eſt) eſt ſubſtantiam
conſiderare, conſiderat igitur eadem & accidentia. Theore. Certe vt entia quæ-
dam ſunt, quo fit vt huic diſciplinę omnium ſubſtantiarum pariter & acciden-
tium incumbat determinatio, quandoquidem ſubſtantiæ omnes & omnia acci- 31
dentia in primam & maxime ſubſiſtentem ſubſtantiam, imo in ipſum maxime
ens,& omnino quidē verius reducuntur reſtituunturque, quam ſalubria in ſani-
tatem. Ne. Conſentaneum videtur. The. Scilicet vt entia quædā ſunt. ¶ Vtrū

conſideret vnum,multa,idem,alterum,ſimile,diſſimile,æquale, inęquale,ſtatũ,
motum,vnius negationẽ atq; priuationem,& cætera talia quę prius pertractaui-
mus?Ne. Mihi quidẽ ſic oportere videtur.nam vnum & ens eadẽ ſunt natura, &
ſeſe mutuo ſequuntur, vt duo hęc principium , & cauſa:attamen ratione diuerſa
ſunt. Entis aũt natura hæc diſciplina contẽplai ur:contẽplabitur igitur & vnius.
Quod ſi vnius naturã,igitur & multa.ſunt em̃ vnum & multa oppoſita: & oppoſi
torũ eadẽ diſciplina eſt. The. Imo maxime ens,de quo huius diſciplinæ pricipa
liſſima cura eſt,maxime vnum eſt , & a quo cætera vt vna ſint ,ſuæ vnitatis ſu-
munt exordia.& de eodem & altero,ſimili & diſſimili ,æquali, inęquali,ſtatu , &
motu,eodẽ conſtaret argumẽto . nã dictum iam eſt ipſum maxime ens maxime
idem eſſe,ipſum itẽ eſſe oĩs ſimilitudinis veritatẽ atq; exemplar , & ſummã ęqua
litatẽ & ſtabilitatẽ,idẽ aũt & alterum,ſimile,diſſimile,æquale, inæquale, ſtabili-
tas & motus,oppoſita ſunt.& non minus hæc diſciplina,non entis mali, falſi ina-
nis,impotentis,contingentis,ignorãtis & caduci contẽplatrix exiſtit . Quo fit ite
rum vt nõ mõ de vnius,ſed & entis,& bonis,& veri negatione & priuatione, ſuũ
munus & ſit officiũ ſit conſiderare.Negatio em̃ in quadã abſentia , defectuque ab
ipſa prima entitate,vnitate & bonitate cõcipitur: & priuatio quadam ſubiectam
32 naturã reſpicit,quæ non habeat quod habere nata ſit .Ne.Hęc igr̃ oĩa vt affirma-
tio & negatio:& habitus & priuatio,conditiones rerũ reſpiciunt atque importãt.
Th.Hoc in loco bone fili,in dialecticis aũt & ſermocinalibus diſciplinis dicibi-
liũ & notionũ conditiones. Sed ꝓcedamus. Vbi primũ inuenis negationẽ?in pri
mo ne,vbi eſt infinita entitatis plenitudo,& pariter vnitatis,bonitatis, & cętero-
rũ?Ne.Minie.th.Vt neque in infinita luce aliquid tenebrarũ reperis.Ne.Simi
le.the.Sed prima mentiũ deficit ne ab illa ſumma ẽtitate?Ne. Et vnitate quidẽ
& bonitate.th.Sicut q̃libet lux finita ab ipſa lucis infinitę deficit plenitudie.ne.
Aeque.The.Eſt igitur circa priam mentiũ negatio. Ne.eſt.The.& nõ circa ip
ſum maxime ens.Ne.Non circa ipſum. Theor. & affirmatio & negatio oppoſita
ſunt.Ne.Sunt. The.& oppoſita hñt fieri circa idẽ.Ne.Idipſum. Th. Circa aũt
ipſum primũ non fit negatio.ne.Nullo mõ. The . Igr̃ neque affirmatio,ſed pri-
mũ circa primã mentẽ.Ne. Videtur.The. Vides igr̃ quõ ipſum primũ & maxi-
mũ eſt ſupra oẽm affirmationẽ & negationẽ,poſitionẽ.& ablationẽ, imo & ſupra
oẽm oppoſitionẽ. Circa em̃ primũ nulla contingere poteſt ablatio , quare neque
appoſito.ne. Videre videor.The. An igr̃ nõ eſſe oppoſitũ ſit ipſi prio & maxio
eſſe? ne.Non videtur.nã conſenſimus ipſum eſſe ſupra oẽm affirmationẽ & nega
tionẽ,& oppoſitionẽ oẽm. The.Non habet igr̃ affirmatio entis circa primũ fieri,
nã eſt ſupra entis affirmationẽ,& etiã entis negatio circa ipſum fieret,ne. Me at
tonitũ reddis. ne q;cõſentire neque refutare audeo.the. Audentior eſto . Nos em̃
hæc parua exercitamenti gratia ludimus.ſyncerius hæc alias & altiore ad contẽ-
plationis officiũ mõ te auditurũ ſpera.ne. Dicã ergo , quod conceſſa & tua ratio
efficete videntur,entis affitmationẽ circa primũ,locũ non habere. imo neque ne
gationẽ. The.Primũ igitur neque erit ens,neque non ens.Ne. Certe.vt ens,en-
tis affirmationẽ:& non ens,entis negationẽ inſinuant.mihi em̃ occurit entis affir
matio,vt q̃dam ipſius primi & maximi ꝑticipatio,ita vt ea ipſum magis partici-
pent quę magis bona & vera & ipſi ſimiliora ſunt , magiſque in affirmatiõe ſunt.
An potius tibi ridicula dicere videor.The. Acutius q̃ ego ipſe expectabam re-
ſpondiſti. Attñ ſi caperes ens atque non ens vt non metaphyſicam affirmationẽ
& negationẽ ſed logicam potius inſinuant, auderes ne vtrunque de prio negare?
33 Ne.Nõ auderẽ indubie.nã de quolibet hoc pacto affirmationẽ vel negationem
verã eſſe neceſſe eſt,de nullo aũt ſimul affirmatio & negatio vera eſte poſſũt. th.
Non refello tuũ iudiciũ. Tui gratia o Eutychere huc digreſſi fuimus. arbitror te
intelligere quorſum hęc nr̃a dicta vergerent. Eu. Abũde.& quo pacto multa,ma
lum,falſum,inane,debile,q̃ negatione deſignantur,non opponũtur primo,maxi

me vni,bono,vero.pleno & potenti,& vt ab eſſe prouenit vnitas,bonitas & veri=
tas,ab eſſentia,potẽtia,& maxime materia,multitudo,malũ,& falſitas:quo fit vt
a materia potiſſimũ pendeat non ens malum,falſum inane,impotentia contingẽ
tia,ignorantia,rerum mortalitas atque interitus.Eu. Conſentaneum eſt. Theo.
Non abſone ergo ſupramundana entia longe plus eſſe quam eſſentiam participã
tia,potius eſſe poſuimus.Eu.Non abſone. The.& dignũ eſt a maiori & digniori
nos noſtrã denominationẽ auſpicari.Eu.Dignũ.The. Simpliciter igitur & rite
entia dicuntur.at ſi ad hæc inferiora deſpicimus,cũ materia plurimum immerſa
obuolutaq; ſint,parũ actus participantia,ſi a maiori & dominante materia ea de=
nominare volumus,certe potius quodammõ dicenda erunt non entia, multa,ma
la,falſa,inania,impotentia,contingentia,| ignorantia,fluxa & mortalia omnia,&
ſi entia,vna,bona & vera videntur.Eu.Erunt indubie.The. Sunt ne ergo amen=
tes & inſani,qui has tota cura expetentes bonorum vmbras,quę bona videntur cũ
non ſint,nunquam mentis aciem in ipſa vera entia & bona, & nullo vnq̃ finę de 34
ſitura erigunt?Eu.Amẽtes & cæci.¶The.Sed ſermonẽ ſequamur. Indiuiduũ
& ſingulare nonne id eſſe dicimus,quod per ſe totũ ſubſiſtit? vt vnus homo,vnus
leo,& vna plãta.Eu.ĩdiuiduũ & ſingulare,ſubſtãtię ſcilicet.the. Eſto etſi accidẽs
indiuiduũ ſingulare & vnũ nũero deſcriberes,forſitã diceres ipſum eſſe id acci=
dens ꝙ totũ in altero ſubſiſtit.Eu.& forte totũ id eſſe intelligis,ꝙ vnius ſimplici
ter pars non ſit.The.Idipſum:& elementa plus materiæ ſibi vendicare videntur
cæteris ſenſibilibus omnibus,præſertim craſſiora,vt terra,& aqua.& quãuis vnũ
quodq; totũ,unũ actu indiuiduũ eſſet, multa tñ potentia eſſet imo innũero. quis
eñ vnq̃ dicere valeat in quot ſtillas aqua dirimi poſſit, quarũ q̃libet ſeorſum ab
altera,ĩdiuidua,ſingularis & vna numero eſt.Eu. Ignoraret profecto ipſe Demo
critus,vt ſuarum atomorũ numerum.The. & lapides & metalla valde multa po
tentia ſunt.Eu.Valde,vt nullus mortalium numerum norit.The.& plantæ vnę
in multas actu deſecantur plantas indiuiduas & ſingulares, q̃ prius erant poten=
tia.Eu.In multas.The.Et inſecta animalia in multa diſcerpuntur animalia, vt
oſtendit mutilus coluber.Eu.In multa,at non in tot,quot et planta.The.Neque
planta in tot quot metallum,neque metallum in tot quot et terra. Quod eñ inſe
ctum animal ad plantam,id planta,ad metallum,et metallum ad terrã eſſe vide=
tur.Sed vñ hæc indiuiduorũ et differẽtiũ numero multitudo tibi pendere vide=
tur?Eu.Ex materia.Th.Nã q̃ magis materia recedunt, minꝰ hmõi ſingulorum
multitudinẽ admittunt.Eu.Certe.the.& quia hõ magis a materia recedit, & ſu=
periorẽ actum,et oĩm ſenſibiliũ pleniſſimũ obtinet,ideo rerũ ſenſibiliũ ſolus, cũ
vnus actu ſit,nullo pacto hoĩm multitudo potẽtia euadit, alioq̃ oporteret noſtrã
aĩam diuelli diſſecariq;.Eu.Certe.the.Et q̃ magis a materiali lege et natura quã
hõ ipſe & nr̃a aĩa recedunt, hãc diuerſitatẽ et indiuiduorũ numeroq; differentiũ
multitudinẽ magis fugiunt.Eu. Rõnabile.the. Qñquidẽ hæc,homo ſcilicet, et
aĩa,potentię,et magis maioris potẽtię naturã ſequuntur,et q̃libet aĩa noſtra ſi ſe=
iuncta fuerit,et a corporeis vinculis abſoluta,ĩdiuidua et vna numero eſt,vt nul=
lo ingenio aĩarum multitudo eſſe poſſit,inter ſe tñ multæ,indiuiduæ,et numero
differentes ſunt,prout diuerſam ſortitę ſunt potentiã, q̃ tametſi materia non ſit,
conditionis tñ eius ęmula,ſingulorum multitudinẽ numero differentiũ admittit
quã Peripateticorum more poſſibilitatẽ quandã nuncupare poſſumus, et ſupra=
mundanorum eſſentia magis a ſenſibilium potentia recedit,q̃ noſtrę ab eadẽ aię
poſſibilitas.Hmõi igitur multitudinem beata illa et ſupramundana entia magis
quã noſtræ aĩæ refugiunt.Eu.Indubie.the.Sed quõ magis refugiunt,ſi multę ſo
lo numero diſſidentes ſupramundanæ mentes reperiuntur,q̃admodum et noſtrę
animę poſſibilitati annixę?Eu.Non video.the.Videtur ergo tibi ex fuga et diſtã
tia a lege et conditione materiæ,vnam ſolã eiuſdem gradus ſupramundanã men
tem ſubſiſtere,neq; vllã quancunq; alteram naturæ affinitate et cõſortio ſibi cõ=

Quod ſupiora potiꝰ eſſe q̃ nõ eſſe ponenda ſũt inferiora vero plꝰ non eſſe quã eſſe.

Quid ĩdiuiduum ſubſtãtię.

Quid ĩdiuiduũ accidentis.

Quod ex materia pẽdeat rerũ multitudo & diuiſibilitas.

35 ¶Theo. Quod ergo in infinitum ſuperat euaditque ſemotum non modo a ma
teriæ conditione & natura, ſed & poſſibilitatis oĩs, & oĩs potentiæ, nunquid ſecũ
alterum ſolo numero diſſidens admittit? vt duo ſcilicet paria, aſſimiliſq; per om
nia naturę rerum principia ſubſiſtãt? Eu. Minime omnium. The. Vna ergo ſum
ma, indiuidua, & ſuper omnia entitas, & non duæ: vna ſumma & indiuidua vni-
tas, & non duæ: vna ſumma & maxima bonitas & veritas, & nõ duę. Eu. Vna cer
36 te ſola. The. & per oĩa ſe fundẽs, & ſuum ſingulis ſuę vnitatis & ſingularitatis im
primẽs veſtigium. Sed ſatis euagati ſumus, iam reſumamus dimiſſa. ¶Ad te re-
uertor o Neania. An hæc diſciplina ſit omnium ſpecierum tum ſubſtantiarum,
tum accidẽtium, & earum priuationũ atq; negationũ? Nea. Omnium, nam quili
bet ſenſus vnus, oĩm ſui ſenſibilis gñis ſpecierum atq; priuationum eſt. igitur &
quælibet diſciplina vna, ſui gñis ſcibilis, & omnium eius ſpecierum, priuationũ
& negationum. at metaphyſica, diſciplina vna eſt, cuius genus ſcibile eſt ens. eſt
igitur omnium entis ſpecierum, priuationum, atq; negationum: ſpecies autẽ en-
tis, ſpecies ſubſtantiarum ſunt, & accidentium. eſt itaque hęc diſciplina omnium
ſpecierum tum ſubſtantiarum, tum accidentium, earum priuationum, atque ne-
gationum. The. Recte. nam quod eſt ſenſus ad genus ſenſibile, ſcientia eſt ad ge
nus ſcibile: & entis gñis ſcibilis, ſpecies (dico ſcibiles) ſunt quas adduxiſti. Nea.
Hoc mihi difficultatem ingerebat, an diceres ens eſſe genus. ſed ſcite adieciſti, ſci
bile. nam Peripatetici ipſum eſſe genus logicum & prædicabile negant. The. &
37 docte certe: & ideo bene eius ſpecies logicas & prædicabiles negabunt. ¶Et ſi te
percontor, quo modo ſenſus vnus, priuationum ſui generis ſenſibilis & eius ſpe-
cierum eſt, & quomodo viſus tenebrarũ? Ne. Dico per accidẽs: & luminis & alio-
rum colorum, per ſe. The. Recte ais. ita & intellectus per ſe eſt entis, & entis ſpe
38 cierum: per accidẽs autẽ, nuſquam ſubſiſtentium. ¶An vnum ab ente diuerſam
nominet naturam? Ne. Minime. Primo quidẽ, quia idẽ eſt ens, & vnũ ens vt ens
homo, & vnus homo. Secundo, quia eiuſdẽ gñatione gignuntur, aut corruptione
corrumpũtur. Fieri eñ nequit, vt vnum gñatione adeſſe poſſit, & alicuius corru-
ptione abeſſe, quin eiuſdẽ gñatione aut corruptione ſit aut non ſit reliquũ, ſed ſi-
mul ſunt, aut ſimul non ſunt. non igitur diuerſam nominant naturam. Tertio, vt
vnumq; per ſuam ſubſtantiã ens dicitur, æque quoq; dicitur & vnũ. non igitur di
uerſam nominant naturã. The. & quod in primo haud diuerſam nominant natu
ram, in nullius cõtrouerſiam venit: & vbi primã mẽtium ab oĩ aduẽtitia & accidẽ
taria affectione ſequeſtras, facile eã ſua ſubſtãtia ens & vnã eſſe intelligis, ſed an
homo & muſicus diuerſam nominẽt naturam? Ne. Scilicet. nam muſicus muſi-
cam nominat, quã non nominat homo. The. Sunt tñ hõ & muſicus idẽ. Ne. Sub
iecto ſcilicet, & ratione multa. The. Refert ne in aliquo? Ne. Refert, ſi apte con-
cipio. nam hõ & muſicus ratione & natura multa ſunt: natura quidẽ, ꝙ muſicus
muſicam artẽ nominet: alterius rationis & naturę ab eo quod nominat hõ. ens au
tẽ & vnũ & ſi ratione multa ſunt, non tamẽ natura. The. Vis ergo eorum q̃ ſub-
39 iecto & ſubſtantia ſunt idẽ, & ratione multa, hæc ratione ſola multa eſſe, hæc au-
tẽ ratione & natura. Ne. Volo. ¶The. Vtrũ cõmunes dignitates huius ſint diſci
plinæ? Ne. Sunt communes eñ dignitates dicimus cõmuniſſima principia, & q̃
vnicuiq; cõmuniter vt entia ſunt attribuimus: & quibus inferiores diſciplinæ vt
cunq; ad ſuam materiam contractis vtuntur. Nil mirum igitur ſi huic diſcipli-
nę aſciſcuntur. ſi eñ dixero, q̃cunq; ſunt æqualia vni & eidẽ, illa inter ſe eſſe ęqua
lia, quid prõprius familiariuſq; intellexero, q̃ quęcũq; entia vni & eidẽ ſunt ęqua
lia? The. Nihil familiarius ipſo quidẽ proloquio in ſuo ambitu vniuerſimq; con
cepto: & ſi quiſq̃ adducat, ꝓpter quod tale, alterũ tale eſt, ipſum magis tale eſſe,
quid familiarius intelligẽdũ occurrit, q̃ propter quod ens tale, alterum ens tale
eſt, ipſum primũ ens magis tale eſſe? Ne. Nihil. ¶The. An hoc principiũ. Im-
40 poſſibile eſt idẽ ſimul eſſe & non eſſe, primũ ſit, & firmiſſimũ? Ne. Primum eſſe

Qđ vnũ eſt ſũme ens, & nõ plura.

nemo ambiget:nam dignitas & proloquium eſt.firmiſſimum autem eſt,quia no-
tiſſimum,non conditionale,& quod quemlibet ſuſcipiendæ diſciplinæ idoneum
habere neceſſe eſt. The.& probe quidē. circa ipſum enim nullus idoneus diſci-
plinæ auditor errabit vnquam. Attamen circa ea quæ ignoramus,erramus, deci
pimurque frequenter.& circa vnumquodq; entium ita eſſe,vt ipſum ſit, aut non
ſit,neceſſe eſt. non eſt ergo conditionale:& ſi quiſquam percipiendæ diſciplinæ
committitur,qui vſqueadeo hebes & corneolus comperitur,vt neſciat,an ipſe ſit
an non ſit,fuſte certe arcendus eſt: aſſimilis nimium vere illi qui e regione ſolis
in media luce locatus,ſolem non ſentit, & ineptus pictoriam diſcere quærit. hic
corporis oculo cæcus eſt,ille mentis. Et certe quanto huiuſmodi principia com-
muniſſimarum vniuerſaliſſimarumque notionum exiſtũt, quę maxime proprie
intelligendi facultati addictæ ſunt, tanto minus circa talia eum qui mentis ocu-
lis captus non fuerit,errare conueniet:vt neque ſenſum circa proprium imo ma-
xime proprium ſenſibile,& cęteris pricipijs firmiora, accommodatioraque ītel-
lectui eſſe debent. An plura deſideras? Ne. Nulla prorſus, niſi ſequentium (quæ
mihi ſatis facilia videntur) expeditionem,ſi expeditiſſima tranſcurſio te non fa-
ſtidit. Theo. Nihil me faſtidis. tranſcurre vt voles.

¶ Tertij dialogi finis.

¶ QVARTVS DIALOGVS INTRODVctoriæ commentationis Metaphyſicæ.

Neanias. Theoreticus. Eutycherus.

HAec duo & quadraginta,principium,cauſa,elementum,&
reliqua ſequētia quę in quinto diſtīguit Ariſtoteles, pręter
eo. The. Tanto laborem noſtrum minuis. Ne. Prōpta hęc
mihi & captu peruia eſſe videntur: ꝙ ſequitur proſequor,
quęſtionum ſeriem ſecutus.& reſponſiones adhibēs. The.
Neque cura quæſtiones ipſas tāgere, modo eas ſuo ordine
diſſoluas,adiungaſq; reſponſiones quæ tibi aptiores vide-
buntur. ¶ Ne. Faciā vt iubes, hinc mihi ſumens auſpicia. 1
Metaphyſica a cęteris diſciplinarum differt. Primo. Quia hęc diſciplina, princi
pia & cauſas entiū vt entia ſunt conſiderat: non aūt reliquarum aliqua. Secundo,
hęc diſciplina ſimpliciter quid & ſubſtantiā contēplatur,quod nulla reliquarū fa
cit: ſed vnaquęq; circa aliquodvnū infra entis aut ſubſtantiæ ambitum ſuos limi
tes coercet & aſtringit: vt exēpli cauſa,grāmatica,logica, rhetorica, circa ſermo-
nis cōtēplationē,muſica & arithmetica circa numerorū faculratē,geometria & a-
ſtronomia circa magnitudinē,naturalis philoſophia circa ſubſtātiā q̄ intra ſe ſui
motus principiū tenet. Tertio. Hæc diſciplina vniuerſalis cenſenda eſt, cæteræ
aūt particulares,quid em̄ notione entis vuiuerſalius? quę oēs rerū gradus ambit
& luſtrat. quid notione vnius boni & veri? quid deniq; ipſo maxime ente, vno bo
no, & vero cōmunius & vniuerſalius? quorū potiſſimum hęc diſciplina contēpla
tioni inhiat atq; addicitur. nil mirū igitur hanc diſciplinā a cęteris diſciplinarū
diſtare. ¶ Theo. Certe diſtato fili:& huius diſciplinę tota vis circa ipſius entis, 2
vnius boni,veri,& reliquorum talium contēplationē immoratur,& ſola diſcipli-
narum,rerū quiditates ſuæ contēplationi peculiares delegit. Cęterarū aūt nulla,
neque vnā quidē quiditatē nouit. Ne. Quo pacto id? The. Forte quiditatis nomi-
ne,tenebris te obuoluo. Ne. Sane. The. Nonne dixiſti hanc diſciplinam circa en
tis cōtēplationē,vnius boni,& veri,& cæterorum taliū perſiſtere? Ne. Dixi equi
dem. The Hoc ipſum eſt ꝙ dico,& tamē illud idē te fallit. Nea. Haud intelligo.
Theo. Sic intelliges: ſumma entitas, omnium entium quiditas:& ſumma vni-
tas, omnium vnorū quiditas:& ſumma bonitas,omnium quiditas bonorū,& ipſa

ſumma maximaque veritas,omnium verorum.nec alio(audito metaphyſicę qui
ditatis nomine)vnquam tuam mentem deflecte.Ne.Nulla me iam nube obdu-
cis,paucis quid rerum metaphyſicas quiditates vocemus, pulchre aperuiſti. nec
iniuria profecto metaphyſicæ dicuntur,nam ſupramudanæ ſunt, & diuina contē-
platione digniſſimæ.& neſcio quæ monſtra hactenus mihi has diuinas quidita-
tes commentabat,nunc quiditatiuas notiones,nunc abſolutas,huiuſmodi quidita
tes vocans. The.Et fortevenia digna dignus ſi logicas dixiſſes.Ne.Protinus etiā
relabebar ad aliquam mihi triſtem logicam,& nullum mihi commodum niſi ina
nem garritum parturientem.Theo.Attamen audiueras hanc diſciplinam eſſe di
uinarum ęternarumque rationum.Ne.illæ noſtræ ſunt quiditates, attamen nihil
audiueram.quicquid enim hactenus hauſi.peregrinis duntaxat diſputationibus
hauſi,longe forte a tua & mei inſtitutoris. Oneropoli intentione alienum.& non
nunquam luctatus ſum mihi quaſdam vniuerſales naturas ſomniare,quas meta-
phyſicas quiditatesvocarem,& a quibus generis,ſpeciei,& differentiæ conceptus
extorquerem.The.Omnia hæc & tibi & alijs ob platonicarum idearum introdu-
ctionem irrepſerunt.& certe is locus ideas requiretet.Ne. Quo pacto? The. Nos
nimiū expatiari petis.propoſitum proſequere,ne nos inaniter tempora traham*
& poſtquam expleueris,ſi quo modo commodum videbitur,& diei decliuitas no-
ſtram non arcet diſputationem,non recuſo huius rei nōnihil paucis perſtringere.
Neanias. Non arcebit, pauciſſimis nempe quod ſupereſt abſoluam,& pene iam
expleſſe videor. & dimiſſa reſumo.Hæc diſciplina cum cæteris conſpirat atque
conuenit. nam reliquæ diſciplinæ ſuum genus eſſe non commonſtrant. ita quo
que neq; hęc,quæ eſt ipſius quod quid eſt,hoc eſt ſubſtantiæ, imo maxime entis,
maximęque ſubſtantiæ gratia.quę primum in hac diſciplina contemplatur.
¶Et ſpecialius ſermonem deducendo,hæc diſciplina a naturali philoſophia alte
3 ra eſt.Primo quod naturalis philoſophia circa quoddam genus entis verſatur.id
enim eſt ſubſtantia intra ſe ſui motus & quietis principium tenens. prima autem
philoſophia circa ens ipſum totum negotiatur.Secundo.Quia naturalis philoſo-
phiæ conſideratio ſolum circa mobilia & inſeparata a materia & corporea mole
exiſtit.Prima autem philoſophia potiſſimum circa immobilia abſoluta & abſtra
ctiſſima,non modo omni materia & molis craſſitię expedita, ſed & potentia oīq;
eſſentia.Tertio.Tota phyſica contēplatiovt contēplatio ſimi eſt,neq; materiam
ſine forma,neque formam ſine materia conſiderat, ſicut qui ſimum conſiderat,na
ſum quidem qui vt materia eſt,& cauitatem quæ eſt vt forma,conſideret neceſſe
eſt.eſt enim ſimus,naſus cauus. At primæ philoſophię præcipua contemplatio
vt caui eſt.nam illas puras & ſimplices formas. imo illam ſimpliciſſimam formā
& eſſe contemplatur.Attamen naturalis philoſophia cum hac prima & ſupramū
dana philoſophia commercium aliquod obtinet,quodvtraque contemplatiua eſt.
Eſt enim ſcientia omnis,omniſque diſciplina,aut contemplatiua, quam theore-
ticam vocant aut actiua,adminiſtratiuaque,quam vocant practicam.aut factiua
quam dicunt poeticam.At naturalis philoſophia primum actiua non eſt.nā acti
ua,diſciplina ſecundum electionem eſt,& earum actionum quas intra nos mode
rante prudentia gerimus.quarū quidē naturalis philoſophia non eſt. Neq; quidā
factiua eſt.Nā effectiua peritia itidem ſecundū electionē eſt,& earum effectionū
quę in ſeruile opus & extrinſecum demigrant tranſeuntque.Harum autem natu
ralis philoſophia non eſt,quippe quę neq; conſultat,neq; quicquā electioni aſtrin
gitur.Relinquitur igitur ipſam naturalē philoſophiā cōtēplatiuā eſſe,qualem&
primā philoſophiā eſſe iamdudum cōmonſtratum eſt. & nos cum oēm ſciētiam
diſciplināq; omnem in contemplatiuā actiuam aut factiuam partiti ſumus, ſciē-
4 tię & diſciplinę nominibus artem & prudentiam complectimur.¶Hæc itē diſci
plina a mathematica,diſſidiū patitur,atq; differt.nā mathematica ſolū circa vnū
genus entis verſatur,vt quantitatem:neque ipſa quanta vt entia ſunt cōtēplatur

quin potiusvt commenſurabilia,incommenſurabilia, aut aliquid huiuſmodi.hęc
autem diſciplina omnino circa ens eſt,& omniavt entia quędam ſunt explorat ac
rimatur.differt igitur hęc diſciplina a mathematica. Attamen cũ ea cõmercium
tenet.Primo:ꝙ earumvtraq; contemplatiua eſt,& id ſuperiore ratione de mathe
matica deducere promptum eſſet. Secundo , ꝙ vtraq; & metaphyſica immobilia
& tanꝙ ſeparata contemplatur. Refert tamen,ꝙ hęc non re ipſa ſeparata , quem-
admodum diuina illa ſapientia,& ideoiure theologia nominata,contemplatur.
Et ex his perſpicuum ſatis eſſe poteſt,tres ipſarum rerum contẽplatrices eſſe di-
ſciplinas : phiſicam ,mathematicam,& ſapientiã quã theologiã nominamus,quę
cæteras diſciplinas tũ actiuas tum effectiuas lõgo interuallo deſiderabiliores an-
tecedunt.& longe omnium ipſa ſapientia omnes antecellit,omneſq; longo inter-
ſtitio poſt terga relinquit,vt quæ ſit circa diuinum & honorabiliſſimũ genus. Et
certe ex hac diſputatione collegiſſe videor , ſolã ſapientiam cœleſtiũ domeſticã
eſſe ,& cũ deo ipſo domiciliũ (quo ipſum liberius ſemper contempletur , admire-
turq; & amet)propius quæritare .cætere autem,inferiorum cultrices mihi eſſevi-
dentur.❡Sed ne longior ſim,procedendũ eſt. Accidentis non eſt ſciẽtia. accidẽs
enim id dicimus,quod neque ſemper neq; vt plurimũ verum eſt , ſed raro . cuius 5
quidem non eſſe ſcientiam conſtat.Primo,quia talium neq; diſciplina contẽpla-
tiua vlla eſt.nam omnis talis neceſſariorum eſt,impoſſibiliumq; aliter ſe habere
neque quidẽ accidentium actiua & effectiua eſt ſtudium curamque adhibet. ſunt
enim eorum quæ ſemper aut frequenter fiunt, veraq; ſunt.nulla igitur accidenti-
um ſcientia eſt.Secundo quæ accidunt,infinita eſſe poſſunt,neq; perſpectam cau
ſam determinatam habent.omnis autem ſcientia & finitorum eſt , & certam,ex-
ploratam,determinatãq; cauſam habere neceſſe eſt.Tertio.de accidentibus ſophi
ſtæ iurgia atq; inter ſe altercationes ſuſcitant , qui ſiquidem ſuo more nulla diſci-
plinis accommoda ſolicitant.igitur accidenrium non eſt diſciplina. Quarto.enti
um quædam ſemper ſunt,quædam plurimum,quædam neque ſemper neque plu
rimũ ſed rarenter admodum.Ad diſciplinę ſola ea curãt quæ ſemper ſunt,aut plu
rimum:accidentia autem(etſi ſunt)neque ſemper neque plurimum ſunt . merito
igitur diſciplinæ,vt & eorum quæ temere eueniunt,accidentium curam deſpici-
unt.❡Modi entium ſunt, quid,& ſubſtantia,quantum,ad aliquid , quale , agens,
patiens,quando,vbi,ſitum,& habitum,ens per ſe , ens per alterum, ens actu , ens
potentia,ens pro vero acceptum,& non ens pro falſo , qua entis ſignificantia vti- 6.
mur cum dicere ſolemus contradictoriorum alterum ens eſſe,& alterum eſſe non
ens.The,Et quo pacto forte prius vtebaris,cum adducebas entium quędam ſem-
per eſſe,quædam plurimum,& quædam neque ſemper,neque plurimum,ſed ra-
ro:volens intelligere verorum quædam ſemper vera eſſe,quæ nos neceſſaria vo-
camus.quædam vt plurimum vera,& quædam raro vera,quæ accidentia nuncu-
paſti.Ne.Idipſum.& ens & non ens hoc pacto circa mẽtis complexiones fieri ha-
bent,in qua quidem ſubſiſtunt,& non in rebus ipſis.Etiam videor exegiſſe quod
præſentis introductionis ſupererat laboris,niſi in aliquo me ſentis oberraſſe , aut
minus prȩuidentem omiſiſſe.The. Certe exegiſti o Neania,& tuam ingenuam
indolem parentem feciſti,& tuos inſtitutores non futiliter in te literarum funda-
menta ieciſſe.neque omiſiſti quicquam,ſed iam huius diecùlæ laborem(vt bene
inquis)ſuperaſti.❡Ne.Dũmõ nobis nonnihil de ideis aperueris.id etiam te fa- 7
cturum pollicitus fuiſti , dũmodo diei decliuitas noſtram diſputationẽ non ſup-
primeret.The.Hoc te fugiſſe putabã.Ne.Me nũquã.The. Cogis ergo me nouã
ſubire paleſtrã,tibi tamẽ in futurũ conducere poteſt.Dixi, tibi & reliquis ſe com
municantium naturarum ex Platonicis ideis opinionẽ irrepſiſſe , quas forte ſe cõ
municantes naturas in rebus ipſis locabas.Ne.Ergo vero vbi locarẽ,non intellige
bam. The.& quanuis ex Platonicarum idearum ĩtroductione talis opinio mẽti
bus poſteriorum illapſa ſit,non tamẽ perinde ac plato ſenſere,Ne.Quo pacto no
bis aperi.The.Iam aperio.Platonici triplex vnũ ponũt,vnum ſupra eſſe , vnum

in eſſe,vnum poſſe. Vnum ſupra eſſe,deum ipſum ineffabilem , intelligibilemq;
ponunt,& patrem deorum. Et vnum ineſſe,varia apud ipſos nomina ſortitur. No
minant eñ ipſũ ens,creatorẽ,imaginem patris,mundum intelligilem,intelligen=
tiam,rationem,verbum,filium dei,mentem diuinam,exemplar & ideam. Vnum
poſt eſſe,ſpiritum & animam mundi nuncupant,ſeſe per omnia late fundentẽ &
viuificantem omnia:cui illud poetæ alludere puta.

Principio cœlum ac terram,campoſque liquentes,
Lucentemque globum lunæ,Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit:totamque infuſa per artus
Mens agitat molem.& magno ſe corpore miſcet.

Et vnum ineſſe,ipſum ens,bonum,pulchrum,omnipotens, ſapientiſſimũ & ęter=
nũ ponunt,ipſum aũt vnũ ſupra eſſe,ponunt ſupra ens omne, & õne bonũ & pul
chrum·ſupra omnipotententiã,ſapientiã,& ęternitatẽ.tertium vero vnũ poſt & ĩ
fra ipſum ens,bonũ & pulchrũ,infra omnipotentiã,ſapientiã ipſam & ęternitatẽ:
vt iam in confinio æternitatis exiſtat,& vt æternitatis horizon. Cætera aũt oĩa
infra ipſum & ipſũ immenſæ ſempiternitatis horizonta ſubſiſtũt.& hæc tria pu=
tãt maximos rerum prĩcipes· Et de primo nihil affirmant.nã ſi ipſũ,ens vocas:mi
nus dicis q̃ ipſum eſt.eſt eñ ſupra ens omne. Si vocas bonũ,itidẽ,vt eorũ fert opi
nio.nã eſt ſupra õne bonũ: & ita ſi ipſum vocas verũ,pulchrũ,plenũ,potens,neceſ
ſariũ,ſapiens,aut æternũ. De ſecundo oĩa affirmant.eſt eñ ipſum ens,imo ipſũ
maxime ens,bonũ,verũ,pulchrum,& potens,& cuiuſlibet rei exẽplar & idea. Et
quo melius diuinæ mentis hoc eſt ipſius vnius in eſſe entis ideas (eo quo ponunt
modo)concipias,hoc pacto accipe.omnia entia a maxima entitate ſuam ſibi vẽ
dicant & aſſumunt entitatem, & hanc ſummã entitatẽ vocant entium ideã. & a
maxima bonitate prodeunt omnia bona, quã & vocãt boni ideã. et a maxima ve
ritate(quã & veri ideam ponunt) prodeunt omnia vera: omniaque in vnum ſum
mumque reducunt:vt omnes homines in vnum primum & ſummum hominem
quem exemplarem & idealem hominem nuncupant.& omnes leones in exempla
rem leonem,& omnes equos in exemplarem, idealem et intelligibilem equum:et
hunc in modum quęcunq; naturæ affinitate inter ſe conſpirant & conueniunt, in
ſuam ſpecialem ideam.& has diuinas & diuinæ mẽtis ideas,diſtinctas inconfuſaſ
que & ſynceras eſſe putant. et hinc exemplaris & idealis homo, ſolum eſt homo,
neque vnus,neque plures.nam ſi vnus eſſet hoc ideę vnius participatione habe=
ret.& ſi plures,ideę multitudinis participatione : & proinde non pura & ſyncera
hominis idea eſſet.et ita de exemplari leone,et equo,et reliquis. Aiunt enim,quic
quid eſt in genere aliquo primum tale,nihil aliud eſt quam tale. Et ſi cupis conci=
pere qualis ſit mundus intelligibilis , ſenſibiles oculos aperi, et totam ſenſibilem
machinam hanc oculis perluſtra,omnes ſonorum concentus et harmonias aurib⁹
hauri,omnia odorum ſpiramina naribus.mox te ad intellectum reuoca,et conci=
pe,quæcunque oculis luſtraſti corporeis, et quæcunque vna alijs ſenſibus hauſiſti
mundum eſſe ſenſibilem,et intelligibilis mundi huius quidem corporei , mundi
exemplaris et ideæ imaginem. Quem quidem intelligibilem et exemplarem
mundum ſi intellectuali oculo circunluſtrare poſſes,hanc totam machinã. et om
nes rerum ſpecies in veritatis et ſua mirifica et haud dicibili pulchritudine con=
ſpiceres:illicque verum hominem,verum leonem,veram plantam,verum cęlum
deprehẽderes,quę autem corporeis oculis circunluſtrando attigiſti,vera nõ ſunt,
q̃ q̃ videntur,& talia eſſe iudicam⁹:vt neq; tua in ſpeculo imago,vere eſt ꝙ appa=
ret. videt̃ eñ hõ aut Neanias,cum tamẽ nõ ſit , ſed tu ad tuã imaginem vere es ꝙ
ipſa tua imago ĩſinuat atq; eſſe videt̃.& ſtellãtis cœli in torrente fluente effigies,
nõ vere ipſũ cœlũ eſt,nõ ſidera quę eſſe videt̃, ſed cęlũ ipſũ ſtelliferum ſeptẽ errã
tium ſiderum orbes ãbiens,& ſua fixa ſidera vera ſunt: vera q̃ dẽ ad torrẽtis effigiẽ.

Ita fili quæ nos moribundis oculis contuemur, & nobis eſſe apparent, ignis, aer, aqua, terra, homo, leo, equus, planta, nos admonent ea non eſſe, ſed illorum ſimulachra & effigies: imo vt placet Heraclito, & Pythagoricis, illa ſunt fluentis torrentis, & continuo labentis effigies: quę (quanquam non ſentimus) ſemper nullo remorante fugiunt: voluntq; nimium vera eſſe poſt ea a Naſone cantata.

Nihil eſt quod to to perſtet in orbe.
Cuncta fluunt, omniſq; uagans formatur imago.

Ad hæc prima rerum genera, ſpecies, exemplaria & ideas, de ſupramundanis, & rerum quiditatibus Pythagorici, & Platonici locuturi, ſe conuertunt: quemadmodum Ariſtotelico more ad entis, imo maxime entis, vnius, boni, veri, & cæterorum diuinas rationes contemplādas: & primordia rerum optima nos ab his ſenſibilibus traducimus: dicuntq; ijs ſimilia, quę ab egregio noſtrę tempeſtatis Mantuano vate ſunt decantata.

Mundus ab hoc, qui ſub rerum fluxu atque reflexu
Aſſidue fugit atque redit, cadit atque reſurgit
Longe alius, uiuunt illic hominesq;, feræq;,
Terra, fretum, uenti, atque ignes, & olympus, & aſtra,
Et quæcunque deus mundi produxit ab ortu,
Pluraq;. nam mundo diuina potentia maior.
Sed nihil eſt illic titubans, mutabile, fluxum.

Et rurſum

Hæc eſt deus, ſunt iſta deus. deus omnia namque.
Propterea deus eſt mundus ſine corpore, uiuens
Semper: & æternis in ſe hic habitauit ab annis.

Voluntq; Platonici ſemina quædam, & omnium idearum ſigilla noſtris animis eſſe ingenita: quibus quidem a rebus ſenſibilibus excitis, notiones ſpecierum & generum (quarum obiecta ſunt diuinę mentis ſpecies & ideæ) effingimus. Ex his o fili de Platonicis ideis & conſimilibus dictis (quæ mira & alta ſunt, & philoſophica contemplatione digniſſima) an ita ſint, an ſecus, poſteri mille mos naturarum ſe communicantium commentati ſunt, & poſtremi in inanes quaſdam ineptias, & in volitantia Democriti ſomnia (vt multis viſum eſt) tandē decubuerunt, ita vt quęcunq; quiſque noctu puluino nixus ſomniaſſet, operepretium duceret afferre in medium. Et quibus Ariſtoteles in Platonem agat argumentis, noſtrum impręſentiarum recenſere non eſt officium. & ſi procedere pergo, quo pacto eorum ſentētia ſingula entia ſui generis ideā participant, nox atra quę vicina eſt, nos intercipiet, & vos inauditę diſciplinę ſermones faſtidient. Eutyc. Sat nobis o Theoretice pro hac diſputatione impediſti, neq; nunc vltra quicquam deſideramus. Nean. Nihil vltra. & de tantis gratias habemus. & nunc pater meus (vt arbitror) e rure redijt, oblectamentis corporeis exſaturatus: nos autem o Theoritice abs te abibimus animi referti. Theoreti. Cum voletis reditore, faciam vobis ſemper mei promptam copiam. Eu. Gratias habemus o Theoretice, reditumque & benigne & liberaliter acceptamus.

¶ Commentariorum metaphiſicę introductionis in metaphyſicos libros Ariſtotelis, finis.

¶IVDOCI CLICHTHOVEI NEOPORTVENSIS ad Lectores exhortatorium carmen.

Quos cæleſtis amor, quos optima numina tangunt,
Huc uigili cura ſollicitate animos.
Ecquæ Stargites cæcis occluſa latebris
Abdiderat, clarum ſunt habitura diem.
Perpete cum ſitis animo, & cæleſtis origo,
Vos patriam, & ueſtrum quærite principium.
Huc huc adſitis, mundi melioris adite
Mente deos, illic uita beata ſita eſt.
Si quid opis petitis, perparua hic mole libellus
Suppetias uobis præſidiumq; feret.

BIBL ... MANUEL

¶Marius Aequicolus Oliuetanus D. Franc. Soderino S.R.Eccle. Cardinali Vulterrano S.

NOn eſt effœta vſqueadeo parens natura, vt præclara ingenia in dies magis non pariat. Quis in poëticis, Io. Pontanum, & Carmelitam Baptiſtam Mantuanum præſtantiſſimos neget? Quis Ioan. Picum & Marſilium Ficinum in remotioribus ſcientijs non ſuſpicit. Quis in multiplici rerum cognitione Hermolaum Barbarum, & Ianum Laſcharim noſtrum non laudat? Quis demum in referandis philoſophiæ latebris Iacobum Fabrum Stapulenſem non admiratur? Ecce fores nobis aperit ad rerum naturalium cognitionem: quoſq; ipſemet Ariſtoteles de Phyſica auſcultatione libros editos & non editos fatetur, ſic cognoſcibiles fecit, vt a materia, forma, & priuatione, per cauſas ipſas, per motum, & quietem, tempus plenum & finitum, ad motorem, illum vnũ immobilem per uenire ſine offenſione poſſimus. Inde vbi quintum patuerit elementum, ad quatuor illa ſimpliciter erit amœniſſimus facillimuſq; deſcenſus: quibus cognitis, generatio fiet palam, & corruptio. Ab ijs quæ proxima ſupra nos regione generantur, viſcera perſcrutabimur altricis terræ: falſaſq; de anima veterum philoſophantium edocti opiniones, veram illius definitionem cum cognouerimus, per latebras, & quaſi inuia vtriuſque intellectus Paraphraſte Fabro rimabimur veritatem. Senſu & memoria quaſi conniuentibus in ſomno paulum quieſcemus. Mox experrecti ex longa vita, quam tibi per quam precamur, ad Metaphyſicam ſublimitatem introducemur. Si Ariſtotelem igitur veneramur, hunc admiremur. Si ad illius ſenſa cupimus penetrare, hunc perlegamus definit, partitur, colligit, explicat, refutat, aſtruit, enucleat, docet, & tanquam exortus aureus ſol, tenebras ab omni lectione diſcutit, fugat, remouet. Hunc ad te mittimus vt & legas, & noſtro ſeculo congratuleris. Habeant iam ſuos qui velint Themiſtios, Alexandros, Simplicios, Mario ſatis erit tantiſper ſuus Faber: atque vt hendecaſyllabo concludam.

Paupertas mea me lare in larenti
Tuto contegat, ambitu remoto,
Contentus modicis, meoq; Fabro.
Viuam abſque inuida, ualete curæ.
Vita in continuo labore, mors eſt.

FINIS.

Pariſijs, Typis ac caracteribus Petri Vidouæi.
An. D. XXXIX.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

GOTTSCHER-L
1971

Google